
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

FETHALİ KAÇAR'IN ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ

Farhad RAHİMİ

DOKTORA TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2016

Farhad RAHİMİ tarafından hazırlanan "Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Türk Dili Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Yakup KARASOY
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ....

Başkan : Prof. Dr. Nurettin DEMİR
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ....

Üye : Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ....

Üye : Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ....

Üye : Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ....

Tez Savunma Tarihi: 16/06/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

....
Prof. Dr. Suna BAŞAK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

FETHALİ KAÇAR'IN ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ

Farhad RAHİMİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.. v

KISALTMALAR.. 1

ÖN SÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ 13

1.2. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ VE BUNLAR ÜZERİNDE YAPILAN ÖNEMLİ ÇALIŞMALAR.. 17

1.3. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ.. 41

1.4. İRAN KİTAPLIKLARINDA BULUNAN ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ 51

1.5. KAÇARLAR DÖNEMİ VE BU DÖNEMDE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATININ DURUMU 61

1.6. FETḤ-‘ALĪ ḲACAR.. 67

1.7. FETḤ-‘ALĪ ḲACAR'IN SÖZLÜĞÜ.. 71

1.7.1. Eserin Tanıtımı ve Sözlüğün Düzeni 71

1.7.2. Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar 77

1.7.3. Eserin Yazma Nüshaları 79

1.7.4. Eserin Yazma Nüshalarının Genel Özellikleri ve Soy Ağacı 87

1.7.5. Eserin Yazma Nüshalarının Yazılış Özellikleri... 93

1.7.6. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem 97

1.7.7. Sözlükte Yer Alan Sözcüklerin Değerlendirilmesi 107

1.7.8. Eserin Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi 127

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜK (METİN)-İNCELEME-NOTLAR

2.1. GİRİŞ 167

2.2. LUĠAT-I ETRĀKİYYE ADLI CIĠATAY SÖZLÜĞÜ 183

2.3. MĪRZĀ MEHDĪ ḪAN TARAFINDAN ANLAŞILMAYAN HUSUSLARIN AÇIKLANMASI 1285

2.4. NEVĀYĪ'NİN YAPITLARINDAKİ ARAPÇA-FARSÇA SÖZCÜKLERİN SÖZLÜĞÜ 1289

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİNLER

3.1. SÖZLÜK DİZİNİ 1313

3.2. ÖRNEKLERDE BULUNAN SÖZCÜKLERİN SÖZLÜĞÜ 1585

4. SONUÇ VE ÖNERİLER 1593

KAYNAKLAR 1597

EKLER 1613

Nüshaların Tıpkıbasımından Örnekler... 1615

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

a: (آ، ا، اَ، ـَ، ه، ه)

ā: (آ، ا)

e: (ا، اَ، ـَ، ه، ه)

o/ö: (اَو، ـَو، اُ، ـُ)

u/ü: (اُو، ـُو، اُ، ـُ)

ū: (او، و)

ė: (اَيْ، ـَيْ)

ı/i: (اِ، اِيْ، اي، ـِ، ـِيْ، ي، اى، ـِىْ، ى)

ī: (اي، ي، اى، ى)

b: (ب)

p: (پ)

t: (ت، ة، ة)

s̱: (ث)

c: (ج)

ç: (چ)

ḥ: (ح)

ḫ: (خ)

d: (د)

ẕ: (ذ)

r: (ر)

j: (ژ)

z: (ز)

s: (س)

ş: (ش)

ṣ: (ص)

ż: (ض)

ṭ: (ط)

ẓ: (ظ)

’: (ء، ؤ، أ، ا، ئ)

ˇ: (yazılıp okunmayan و)

‘: (ع)

ġ: (غ)

f: (ف)

ḳ: (ق)

k/g: (ک)

l: (ل)

m: (م)

n: (ن)

n̂g: (نک)

v: (و)

h: (ه، ه)

y: (ى)

KISALTMALAR

A. KULLANILAN ESERLERİN KISALTMALARI

Alt.Tr: Gürsoy, E., Duranlı, N. M., *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1999.

Anendrac: Muḥammed Pādşāh, Münşī, *Anendrac*, cilt I-III, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 3938-3940 taş basması.

Arat-Babür: Arat, Reşit Rahmeti, *Gazi Zahīreddin Muhammed Babur: Baburnāme*, Kabalcı, İstanbul 2006.

AŞ: Kaçalin, Mustafa, *Niyāzi: Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġātāiyye)*, TDK, Ankara 2011.

AŞ-Atalay: Atalay, Besim, *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970.

AŞ-Hüccetiye: *Abuşḳa*, Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp., nr. 488/1 el yazması.

AŞ-Maarif: *Abuşḳa*, Tahran-Daru'l-maarif-i Büzürg-i İslami Ktp., nr. 531 (Sebt-i Mali nr. 66532) el yazması.

Azb.Tr.Ağız: Behbutov, Sefi, *Azerbaycan Dialektoloji Lüğati*, cilt I-II, TDK, Ankara 1999-2003.

Azb.Tr.İzahlı: Orucov, Aliheyder, *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*, cilt I-IV, Şerq-Qerb, Bakı 2006.

Azb.Tr: Akdoğan, Yaşar, *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*, Beşir, İstanbul 1999.

Azferi: Aẕferī, *Ferhenf-i Aẕferī*, Kum-Astan-ı Mukaddes-i Kum Ktp., nr. 488 el yazması.

BD: Yücel, Bilal, *Bâbür Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995.

BL: Borovkov, A. K., *Bedā'i' Al-Luġat: Slovar Ṭāli' Īmānī Geratskogo K Soçineniyam Alişera Navoi*, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Narodov Azil, Moskova 1961.

BR-Muin: Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhan-ı Katı*, cilt I-V, hzl. Muhammed Muin, İbn-i Sina Kitabçısı, Tahran ş.1342.

BR-TDK: Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhân-ı Katı*, çev. Mütercim Âsım Efendi, hzl. Mürsel Öztürk, Derya Örs, TDK, Ankara 2000.

Budagov: Budagov, Lazar, *Sravnitelnıy Slovar Turetsko Tatarskix Nareçiy*, cilt I-II, Peterburg 1869-1871.

BV: Türkay, Kaya, *'Alī Şīr Nevāyī: Bedāyi'u'l-Vasaṭ Üçünçi Dīvān*, TDK, Ankara 2002.

CC: Grönbech, K., *Kuman Lehçesi Sözlüğü: Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini*, çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

Cihāngīrī: İncü Şīrāzī, M. C. H., *Ferheng-i Cihāngīrī*, cilt I-II, hzl. Rahim Afifi, Danişgah-ı Meşhed, Meşhed ş.1351.

Cl: Clauson, Sir Gerard, *Sanglax: A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān*, London 1960.

CT-Musevi: Reşīde'd-dīn Fażlu'llāh Hemedānī, *Cāmiu't-Tevārīḫ*, cilt I-IV, hzl. Muhammed Revşen, Mustafa Musevi, Elbürz, Tahran ş.1373.

Çuvaş.Tr: Paasonen, H., *Çuvaş Sözlüğü*, TDK, Ankara 1950.

Dehhuda: Dehhuda, Ali Ekber, *Lügat-Name-yi Dehhuda*, Müessese-yi Çap ve İntilarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran ş.1377.

Derleme: TDK, *Derleme Sözlüğü*, cilt I-IX, 2. baskı, TDK, Ankara 1993.

Devellioğlu: Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 2007.

Divan-Yazma: Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Dīvān-ı Ġazaliyyāt-ı Nevāyī*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 15229 el yazması.

DLT: Ercilasun, Ahmet Bican, Akkoyunlu, Ziyat, *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânu Lugâti't-Türk*, TDK, Ankara 2014.

DLT-Atalay: Atalay, Besim, *Divanü Lugâti't-Türk*, cilt I-IV, TDK, Ankara 1986.

DLT-Yazma: Kâşgarlı Mahmud, *Dīvānu Luġāti't-Türk*, İstanbul-Millet Ktp., nr. 4189 el yazması.

Doerfer: Doerfer, Gerhard, *Türkische und Mongolische Elemente im Nuepersischen*, Band I-IV, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden 1963-1975.

Eser-Özb: *ʻAlī Şīr Nevāyī (20 cilt)*, Özbekistan SSR Fenler Akademiyası, Taşkent 1987-2003.

Fazilov: Fazilov, Ergaş, *Ali Şer Nevaiy Asarlari Tilining İzahli Lugati*, cilt I-IV, Taşkent 1983-1985.

FK: Kaya, Önal, *ʻAlī Şīr Nevāyī: Fevāyidü'l-Kiber*, TDK, Ankara 1996.

FL: Fażlu'llāh Ḫan ʻAmūzāde-yi Seyf Ḫan, *Fażlu'llāh Ḫan Luġatı*, Tahran-Melik Milli Ktp., nr. 379/1 el yazması.

FŞ: Tekin, Gönül Alpay, *ʻAlī Şīr Nevāyī Ferhād ü Şīrīn: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara 1994.

Fuzuli-Divan: Fużūlī, *Külliyāt-ı Dīvān-ı Fużūlī*, Horşid Matbaası, 1315.

FV: Vaṣṣāf, ʻAbdu'llāh, *Tārīḫ-i Vaṣṣāf (Ferheng-i Vaṣṣāf bölümü)*, İran-Tahran Meclis Ktp., Sebt nr. 2221 taş basması (Bombay, h. 1269).

GN: Dinçer, Leman, *Luṭfī Kitāb-ı Gül Nevrūz*, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul 1970.

GS: Kut, Günay, *ʻAlī Şīr Nevāyī Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, TDK, Ankara 2003.

HA: Ḥakīm Muḥammed Ḫoyī, *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 855 (Sebt nr. 13670) el yazması.

Hak.Tr: Arıkoğlu, Ekrem, *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ, Ankara 2005.

Hamse-Taşbasma: Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Ḫamse-yi Emīr ʻAlī-şīr Nevāyī*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 214629 taş basması.

HBD: Yıldırım, Talip, *Hüseyin Baykara Dīvānı: İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Hat, İstanbul 2010.

HE: Sabir, Muhammed, *Ali Şir Nevâî'nin İlk Mesnevisi Hayretü'l-Ebrar Hakkında Araştırmalar: Edisyon Kritik-İmlâ-Dil Hususiyetleri ve Lügatçe*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1961, (Türkiyat Enstitüsü nüshası).

HM: Abik, Ayşehan Deniz, *ʻAlī Şīr Nevāyī Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn*, Seçkin, Ankara 2006.

İH: Fetḥ-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Meḳālīd-i Türkiyye*, İran-Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp., nr. 4343 el yazması.

İM: Toparlı, Recep, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn*, TDK, Ankara 1992.

Kadri: Kadri, Hüseyin Kazım, *Türk Lügati*, cilt I-IV, İstanbul 1927-1945.

KB: Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, 2. basım, Kabalcı, İstanbul 2008.

Kıpçak: Toparlı, Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (2. baskı), TDK, Ankara 2007.

King: Golden, Peter B., *The King's Dictionary*, Brill, Leiden-Boston-Köln 2000.

KK: Toparlı, Recep, Çögenli, M. S., Yanık, N. H., *el-Kavânînü'l-Külliye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, TDK, Ankara 1999.

Krgz.Tr: Yudahin, K., *Kırgız Sözlüğü*, çev. Abdullah Taymas, TDK, Ankara 1988.

Külliyat-Yazma1: Nevāyī, ‘Alī-şīr, *Külliyāt-ı Nevāyī*, cilt I, Fransa-Milli (*Paris Bibliotheque Nationale*) Ktp., nr. 316 el yazması.

Külliyat-Yazma2: Nevāyī, ‘Alī-şīr, *Külliyāt-ı Nevāyī*, cilt II, Fransa-Milli (*Paris Bibliotheque Nationale*) Ktp., nr. 317 el yazması.

Külliyat-Yazma-TB: Nevāyī, ‘Alī-şīr, *Külliyāt-ı Nevāyī*, Tebriz-Milli Ktp., nr. 3582 el yazması.

Kzk.Tr: Koç, Kenan, Bayniyazov, Aybek, Başkapan, Vehbi, *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ, Ankara 2003.

Kzk.Tr-Oraltay: Oraltay, Hasan, Yüce, Nuri, Pınar, Saadet, *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1984.

LD: Karaağaç, Günay, *Lutfī Divanı: Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, TDK, Ankara 1997.

LM: Şavk, Ülkü Çelik, *‘Ali Şir Nevayi: Leylī vü Mecnūn*, 2. baskı, TDK, Ankara 2011.

LT: Canpolat, Mustafa, *Ali Şir Nevayī: Lisānü'ṭ-Ṭayr*, TDK, Ankara 1995.

M1: Fetḥ-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Lügat-ı Etrākiyye*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1835 el yazması.

M2: Fetḥ-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Behcetü'l-Luġat*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1836 el yazması.

ME: Gözütok, Avni, *Haydar Tilbe: Mahzenü'l-Esrâr*, Fenomen, Erzurum 2008.

MGT-Temir: Temir, Ahmet, *Moğolların Gizli Tarihi*, 2. baskı, TTK, Ankara 1986.

Mİ: Eraslan, Kemal, *‘Alī Şīr Nevāyī: Mīzānu'l-Evzān (Vezinlerin Terazisi)*, TDK, Ankara 1993.

MK: Ölmez, Zuhal Kargı, *Mahbūbü'l-Kulūb (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

MK-Amire: Nevāyī, ‘Alī-şīr, *Mahbūbu'l-Ḳulūb*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1289/1872.

ML: Fetḥ-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Meḳālīd-i Türkiyye*, İran-Tahran Melik Milli Ktp., nr. 396/1 el yazması.

Mlk.Tr: Tavkul, U., *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2000.

MN: Eraslan, Kemal, *‘Alī Şīr Nevāyī: Mecālisü'n-Nefayis I (Giriş ve Metin)*, TDK, Ankara 2001.

Moğ-Les: Lessing, Ferdinand, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, cilt I-II, çev. Günay Karaağaç, TDK, Ankara 2003.

MU: Özönder, Sema Barutçu, *‘Alī Şīr Nevāyī: Muḥākemetü'l-Luġateyn (İki Dilin Muhakemesi)*, 2. baskı, TDK, Ankara 2011.

NC: Türk, Vahit, *Ali Şir Nevâyî: Nazmü'l-Cevâhir (Hz. Ali'nin Hikmetleri)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2006.

NM: Eraslan, Kemal, *‘Alī Şīr Nevāyī: Nesāyimü'l-Maḥabbe Min Şemāyimi'l-Fütüvve I (Metin)*, TDK, Ankara 1996.

NN: Nalbant, Bilge Özkan, *Nevâdirü'n-Nihâye (İnceleme, Metin, Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

NS: Naṣīrī, Abdu'l-Cemīl, *Kitāb-ı Türkī*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 8336 el yazması.

NŞ: Karaörs, Metin, *‘Alī Şir Nevāyī: Nevādirü'ş-Şebāb*, TDK, Ankara 2006.

Özb.Tr.Alt: Altay, Nurullah, *Özbek Tili Sözligi*, Global Partners, Afganiztan 1386.

Özb.Tr.Gültekin: Gültekin, Mevlüt, Yoldaş, M. Asıf, *Afganistan Özbekçesi-Türkçe Sözlük*, Nobel, Ankara 2002.

Özb.Tr.İzahlı: Magrufova, Z. M., *Özbek Tilining İzahlı lugati*, cilt I-II, Moskova 1981.

Özb.Tr: Yaman, E., Mahmud, N., *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK, Ankara 1998.

Özb.Tr-Dirks: Dirks, W., *Uzbek/English Dictionary*, The Central Asian Heritage Group, 2005.

Pavet: Courteille, Par M. Pavet de, *Dictionnaire Turk-Oriental* [Doğu Türkçesi Sözlüğü], Paris 1870.

Pehlevan: Eraslan, Kemal, "Alî Şîr Nevâyî'nin Hâlât-ı Pehlevan Muhammed Risâlesi", *Türkiyat Mecmuası*, cilt 19, İstanbul 1980, s. 99-164.

Radloff: Erbay, Fatih, *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008.

Reşidi: Hüseyni, 'Abdür-Reşid, *Ferheng-i Reşīdī*, cilt I-II, hzl. Muhammed Abbasi, Barani Kitaplığı, Tahran ş.1337.

Sami: Sami, Şemseddin, *Ḳāmūs-ı Türkī*, İkdam Matbaası, İstanbul 1317.

SG: Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1141 el yazması.

SG-Feyziye: Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, Kum-Feyziye Medresesi Ktp., nr. 10/2 el yazması.

SG-Meclis: Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 860 (Sebt nr. 14120) el yazması.

SG-Tahran: Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 4919 el yazması.

Sİ: Tören, Hatice, *'Alī Şīr Nevāyī Sedde-i İskenderī: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara 2001.

SL: Şeyh Süleyman Efendi, *Lügat-i Çağatay ve Türki-yi Osmani*, I. cilt, Mehran Matbaası, İstanbul 1298.

SM: SEYHAN, Tanju Oral, "Ali Şir Nevayi-Sirācü'l-Müslimīn 1 (Giriş-Karşılaştırmalı Metin)", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 4, 2005, s. 88-120.

SS: Tural, Güzin, *Ali Şîr Nevâyî, Seb'a-i Seyyâre Metin-Dizin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

ŞD: Karasoy, Yakup, *Şiban Han Dīvānı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, TDK, Ankara 1998.

Şemsiyev: Şemsiyev, Parsa, İbrahimov, Sabircan, *Ali Şer Nevaiy Asarlari Lugati*, Taşkent 1972.

ŞT: Ölmez, Zuhal Kargı, *Ebulgazi Bahadır Han: Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara 1996.

TA: Toparlı, Recep, Çögenli, M. S., Yanık, N. H., *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, TDK, Ankara 2000.

Tarama: Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK, Ankara 1983.

Tatar.Tr: Öner, Mustafa, *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2009.

TB: Şen, Mesut, *Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur: Bâburname Giriş-Metin (Kâbil Ve Hindistan Bölümleri)-Açıklamalı Dizin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

TB-Yazma-Gülistan: Bābür, *Vaḳāyi'-i Bābürī*, Tahran-Gülistan Ktp., nr. 2249 el yazması.

TB-Yazma-H: Bābür, *Bābür-nāme*, Tahran-Melik Milli Ktp., nr. 137-6205 (Arat'ın kullandığı Haydarabad el yazması nüshası).

TB-Yazma-ML: Bābür, *Tüzük-ı Bābürī*, Tahran-Melik Milli Ktp., nr. 2948 el yazması.

TM: Abik, Ayşehan Deniz, *Ali Şir Nevayi'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin Gramatikal İndeks-Sözlük (2 cilt)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

Tr.Tr: TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009.

Trkm.Tr: Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S., *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Ankara 1995.

Trkm.Tr-Hamzayev: Hamzayev, M.Ya., *Türkmen Diliniñ Sözlüği*, Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Aşğabat 1962.

TÜ: Feth̩-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Etrākiyye*, İran-Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. B-150 el yazması.

TZ: *Et-Tuḥfetü'z-Zekiyye fi'l-Luġati't-Türkiyye,* İstanbul Beyazıt Ktp. Veliyüddin Efendi Bölümü, nr. 3092 el yazması.

VA: *Ali Şir Nevaî: Vakfiyye*, Azer Neşir, Bakü 1926.

Vambery: Vambery, Herrmann, *Čagataische Sprachstudien* [Çağatayca Dil Araştırmaları], Leipzig 1867.

Vassaf: Vaṣṣāf, ʻAbdu'llāh, *Tārīḫ-i Vaṣṣāf*, İran-Tahran Meclis Ktp., Sebt nr. 2221 taş basması (Bombay, h. 1269).

Vassaf-Ayeti: Ayeti, Abdu'l-Muhammed, *Tahrir-i Tarih-i Vassaf*, Pejuhişgah-ı Ulum-ı İnsani ve Mutalaat-ı Fergengi, Tahran ş.1372.

YUyg.Tr: Necip, Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*, çev. İklil Kurban, 2. baskı, TDK, Ankara 2008.

Zenker: Zenker, Jules Theodore, *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch (Dictionnaire Turc-Arabe-Persan)*, cilt I-II, Leipzig 1866-1876.

B. DİĞER KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
Ar.	Arapça
Bk.	Bakınız
cm	santimetre
Ç	Çokluk
ET	Eski Türkçe
Fa.	Farsça
G	Gazel
h.	hicri
hük.	hüküm sürdüğü tarih
Hz.	Hazret
hzl.	yayına hazırlayan
Ktp.	Kütüphanesi
LE	Luġat-ı Etrākiyye
Moğ.	Moğolca
nr.	numara
öl.	ölümü
Örn.	örneğin
s.	sayfa
Ş	Şahıs
ş.	şemsi
T	Teklik
TDK	Türk Dil Kurumu
Tr.	Türkçesi
Ü	Üniversitesi
vb.	ve başka
vs.	ve saire
yay.	yayınları
yaz.	yazılma tarihi

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı 1861'de İran'da yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlük olan ve *Luġat-ı Etrākiyye* olarak tespit ettiğimiz *Fetḥ-ʻAlī Ḳacar* sözlüğünü incelemek, eserden elde edilen dil bilgisel ve sözlüksel malzemeyi ortaya koymak ve sahaya ait başka benzeri eserlerle karşılaştırarak bu eserin Türk dilinin gelişme sürecine olan katkısını belirlemektir. Aynı zamanda Çağatay Türkçesi metinlerinin okunması ve değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunların bu eser sayesinde giderilmesi ve böylelikle de Türk dil biliminin bazı sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır. Fetḥ-ʻAlī Ḳacar'ın sözlüğünü incelemekle Türkiye'de ilk kez olarak bu sözlüğü ortaya koymuş olacağız ve bu da Çağatay Türkçesi sahası ve Türk dil bilimi çalışmalarına büyük bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın sınırlarını *Luġat-ı Etrākiyye* sözlüğü oluşturmaktadır. Ancak sahaya ait başka benzeri eserlerle karşılaştırılacağına göre bütün Çağatay Türkçesi sözlükleri, özellikle de Çağatay Türkçesi-Farsça sözlükler bu kapsamın içine girmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde önce Çağatay Türkçesi, Çağatay Türkçesi Sözlükleri ve Bunlar Üzerinde Yapılan Önemli Çalışmalar, Çağatay Türkçesi Sözlükleri Üzerinde Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış, İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri, Kaçarlar Dönemi ve Bu Dönemde Türk Dili ve Edebiyatının Durumu ve Fetḥ-ʻAlī Ḳacar başlıkları hakkında; daha sonra Fetḥ-ʻAlī Ḳacar'ın Sözlüğü başlığı altında eser hakkında bilgiler verilmiş; Eserin Tanıtımı ve Sözlüğün Düzeni, Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar, Eserin Yazma Nüshaları, Eserin Yazma Nüshalarının Genel Özellikleri ve Soy Ağacı, Eserin Yazma Nüshalarının Yazılış Özellikleri ve Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem başlıkları ele alınmış; Sözlükte Yer Alan Sözcüklerin Değerlendirilmesi ve Eserin Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi başlığı altındaki bölümlerde ise sözlüğün sözcük bilimsel ve sözlük bilimsel incelenmesi yapılmıştır.

İkinci bölüm olan eleştirel metin bölümü Giriş, *Luġat-ı Etrākiyye Adlı Cıġatay Sözlüğü*, Mīrzā Mehdī Ḫan Tarafından Anlaşılmayan Hususların Açıklanması ve Nevāyī'nin Yapıtlarındaki Arapça-Farsça Sözcüklerin Sözlüğü kısımlarından oluşmaktadır. Bu bölümde elde edilebilen bütün nüshalar karşılaştırılarak sözlüğün Farsça açıklamaları Türkiye Türkçesine çevirilmiş, Arap harfleriyle yazılmış olan madde başları ve örneklerin çeviri yazısı yapılmıştır. Çalışma, temel aldığımız ve en eski nüsha olan Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp. *(Etrākiyye)* nr. B-150 (TÜ) nüshası ile, Tahran-Melik Milli Ktp. *(Meḳālīd-i Türkiyye)* nr. 396/1 (ML), Tahran-Milli Ktp. *(Behcetü'l-Luġat)* nr. F-1836 (M2), Tahran-Milli Ktp. *(Luġat-ı Etrākiyye)* nr. F-1835 (M1) ve Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp. *(Meḳālīd-i Türkiyye)* nr. 4343 (İH) nüshalarına dayanmaktadır. *Abuşḳa*, *Bedāyi'ü'l-Luġat*, *Naṣīrī*, *Senglāḫ*, *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*, *Ferheng-i Vaṣṣāf*, *Burhān-ı Ḳāṭi'*, *Şeyḫ Süleymān* (yazmaları ve bunların üzerinde yapılan çalışmalar), DLT, CC, Moğ-Les, Derleme, Çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri gibi sözlükler ve örneklerin alındığı eserler özellikle de Nevāyī'nin eserleri her zaman göz önünde bulundurularak tam bir incelemeli ve eleştirel metin ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkologları uzun zaman uğraştırıp yanılgıya düşüren ve yanlış istinsah edilen nüshaların kullanılmasından kaynaklanan şüpheli sözcüklerin kaynakları belirtilerek bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bunların sayesinde sözlüklere giren birçok yanlışın düzeltilebileceğini düşünüyoruz. Metne fazla müdahale etmemek ilkesi benimsenmekle birlikte gerekli olan türlü eklemeler, düzeltmeler ve metin tamirleri yapılmıştır.

Üçüncü bölümde eserin söz varlığının tespiti yoluyla oluşturduğumuz ve araştırmacıların sözlükten yararlanmasını kolaylaştıran Sözlük Dizini ve Örneklerde Bulunan Sözcüklerin Sözlüğüne yer verilmiştir.

Sonraki bölümleri ise Sonuç ve Öneriler, Kaynaklar ve Ekler (Metnin Tıpkıbasımından Örnekler) oluşturmaktadır.

Burada engin bilgileri ve değerli deneyimleriyle her zaman yolumuza ışık tutan ve ufkumuzu açan ve çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren çok değer verdiğim Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun hocama en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca Prof. Dr. Yakup Karasoy ve Prof. Dr. Paşa Yavuzaslan hocalarıma da değerli katkılarından dolayı ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Kuzey-Doğu Türkçesinin ikinci dönemi olan Çağatay Türkçesi, Doğu Türklerinin 15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar kullanılmaya devam eden yazı dilidir.

Çağatay[1] sözcüğü Çengiz Ḫan'ın (öl. 1227) ikinci oğlu Çağatay'ın (öl. 1242) adından alınmıştır. Çağatay hanlığı Çağatay'ın torunu Ḳara Hülegü (1242-1246) zamanında kurulmuştur. Nevāyī, *Mīzānu'l-Evzān'da* Çağatay Halkı terimini Timurlu Türkleri için, başka deyişle Timurlu Türklerini diğer Türklerden ayırt etmek için kullanmıştır. Çağatay adını taşıyan kabileler olduğu gibi, bu ad bazı yer adlarında da korunmuştur. Kuzeydoğu İran'da Çağatay adlı bir yer ve bir dağ vardır (Eckmann, 1958: 115-117). İran'ın Horasan'ında Caġatayī ve Arlat Caġatay adlı boylar olduğu gibi Sebzvar'a bağlı Caġatay adlı bir bölge (Mirniya, 1369: 30, 53) ve Güney Azerbaycan'da Cıġatı/Cıġatu (sızıcı /ġ/ ile) adlı bir ırmak da bulunmaktadır.

Fuad Köprülü, Çağatay Türkçesini kelimenin en geniş anlamıyla Moğol istilasından sonra Cengiz'in çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın-Ordu imparatorluklarının medeni merkezlerinde 13-14. yüzyıllarda gelişen ve Timurlular devrinde özellikle de 15. yüzyılda klasik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebî Orta Asya lehçesi biçiminde tanımlar (Köprülü, 1945: 270). Köprülü'ye göre Çağatay Türkçesinin temelini Hakaniye Türkçesi oluşturmaktadır (Köprülü, 1945: 277). Köprülü, Çağatay Türkçesini şu devirlere ayırır:

I. 13-14. yüzyılda önce Çağataylılar ve İlhanlılar ülkelerinde daha sonra Harezm ve Altın-

---

[1] Çağatay sözcüğü farklı yerlerde farklı biçimlerde telaffuz edilmektedir. Moġollarda Tsaġaday (Цагадай), Kazakistan'da Şaġatay (Шағатай), Özbekistan'da Çiġātåy (Чиғатóй), Azarbaycan'da Cıġatay/Caġatay (sızıcı /ġ/ ile), İran'da Caġatay/Coġatay (sızıcı /ġ/ ile) ve Ruslarda Чагатай (Джагатай) biçiminde söylenmektedir. Çağatay sözcüğünün etimolojisi ile ilgili fazla çalışmaya rastlanmadı. Muraja Dohsson, *Moğol Tarihi* adlı eserinde şöyle demektedir: "Çağatay uzun kulaklı demektir. Moğollar yaban eşeğine derlerdi. Özellikle Gobi çölünde sürülerle yaban eşeği vardı. Atlar koşuda bunlara yetişemezdi" (Dohsson, 1924: 109)// Moğ-Les: Çaga "küçük çocuk" (252); Çagadu "başka, karşı; öte, öbür, arka, ötede" (252); Çagan "ak, beyaz, saf, temiz" (253); Çagatu/Çagtu "sıradan kimse, soylu sınıfından olmayan" (255); Çagaca "yasak; yasa, kural" (255); Çagacatay "yasaklı, yasak edilmiş" (256); Çagtay "çağlı, zamanlı" (257).

Ordu'da göze çarpan edebî inkişaflar ile kendini gösteren ilk Çağatay devri: 11-12. yüzyılda bütün Orta Asya Türklerinin edebî dilinin (Hakaniye) Moğol istilasından sonra çeşitli sahalarda çeşitli yerel lehçeler ile ve özellikle Oğuz-Kıpçak unsurlarının karışmasından meydana gelen ve bu nedenle ayrılıklar gösteren bu edebî lehçe, önce Türkistan, Horasan ve İran sahalarında, daha sonra Harezm'de ve Altın-Ordu'da ürün vermeye başlamıştır. 13-14. yüzyılda Türkistan ve İran'da Orta Asya edebî Türk dili ile eserler yazıldığı bilinmektedir (bu eserlerle ilgili bilgi için Bk. Köprülü, 1945: 278-280). Ona göre, Barthold ve Samayloviç'in 15. yüzyıl Çağatay edebiyatının 14. yüzyılda Harezm ve Altın-Ordu edebiyatının etkisi altında geliştiği iddiasının yersiz olduğu, bu edebiyatın oralardakinden daha önce İlhanlılar ve Çağataylılar ülkelerindeki kültür merkezlerinde önemli bir gelişme göstermesinden bellidir.

II. Klasik Çağatay devrinin başlangıcı (Nevāyī'ye kadar): Bu edebî lehçe, 14. yüzyıl sonlarından başlayarak 15. yüzyılın ilk yarısında Timurlular devrinde Horasan ve Maveraü'n-nehr'in Herat ve Semerkand gibi medeni ve siyasi merkezlerinde klasik bir edebî dil mahiyetini almağa başladı.

III. Klasik Çağatay devri (Nevāyī devri): 15. yüzyılın ikinci yarısında Nevāyī ile başlayan devir.

IV. Klasik devrin devamı: 16. yüzyılda Bābür ve çocukları zamanında Hint saraylarında yüksek aristokrasi edebiyatı şeklinde devam eden ve Şeybaniler devrinde Türkistan'da tekâmülünü takip eden Çağatay edebiyatı devri.

V. Gerileme ve çökme devri: 17-19. yüzyıllarda kültür dili olarak birçok ürünler vermekle birlikte artık büyük şahsiyetler yetiştiremeyen Çağatay edebiyatı, duraklama ve gerileme devrine girmiştir. Bu durum 20. yüzyılda iktisadi ve medeni etkenlerin etkisi ile yeni Özbek edebiyatının meydana gelmesine kadar devam etmiştir. (Köprülü 1945: 270-286).

Kendisinden öncekiler gibi Nevāyī de kendi dilini Türkçe, Türkî ve Türk tili olarak adlandırır. Nevāyī, devrinin edebî dilini belirtmek için Çağatay lafzı tabirini kullanır. Yani kullandığı dile genel olarak Türkçe, Türkî, Türk tili der; edebî dil anlamında ise Çağatay lafzı terimini kullanır. Bahadır Ḫan ise Çağatay Türkîsi terimi ile Arapça-Farsça unsurların yoğun olduğu, anlaşılması güç Türkçeyi kasteder (Ercilasun, 2008: 403-404).

Eckmann ise Çağatay Türkçesini üç devreye ayırır:

I. Klasik Öncesi Devir (15. yüzyıl başlarından Nevāyī'nin 1465'te ilk divanını düzenlediği tarihe kadar): Bu devir, bir dizi Eski Türkçe özelliğin korunduğu bir geçiş devridir. Sekkākī, Luṭfī ve Ḥaydar Ḫˇārezmī gibi temsilcileri vardır.

II. Klasik Devir (1465-1600): Nevāyī, Ḥüseyn Bayḳara ve Bābür gibi temsilcileri vardır.

III. Klasik Sonrası Devir (1600-1921): Bir taraftan Nevāyī dilinin dikkatli bir taklidi, diğer taraftan Özbek unsurlarının etkisi vardır. Bahadır Ḫan gibi temsilcisi vardır (Eckmann, 2012: 16).

Şemseddin Sami *Ḳāmūs-ı Türkī'nin* İfade-yi Meram'ında Çağatay Türkçesinin önemiyle ilgili şöyle demektedir: "Bizce ihmal ve ferâmûş edilip Şark Türkçesinde müstamel bulunan halis Türkçe kelimelerin ve alelhusus bunlardan lüzumlu ve değerli olanların derci ve bu vechle bunların bizim Türkçeye dahi kabulüyle ihya ve tamimleri hususuna hizmet etmek ehass-ı amalim iken, mücerred kavmiyyet ve cinsiyyet muhabbetini takdir ve iltizamla bunları Arabî ve Farsî tabirat-ı tumturak-kâraneye tercih edecek zevatın henüz nedreti ve ekseriyyetin bu fikre muhalif bulunması kısmen bu hizmetden kendimi mahrum bırakmağa beni mecbur etmiştir" (Sami, 1317, İfade-yi Meram: 4-5). Yani Türk dilinin düzeltme ve genişletilmesi konusunda Arapça-Farsça gibi yabancı dillerden sözcük almak yerine asıl dilimiz olan ve Türkçe sözcükleri açısından bizimkinden daha zengin olan Doğu Türkçesinden sözcük alınmasından yanadır.

1.2. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ VE BUNLAR ÜZERİNDE YAPILAN ÖNEMLİ ÇALIŞMALAR

Nevāyī'nin ölümünden sonra, onun eserlerinin kolayca okunması için, İslam dünyasının her bir köşesinde çeşitli sözlükler yazılmaya başlandı. Genellikle Osmanlı imparatorluğu, İran, Azerbaycan, Hindistan veya Türkistan'da yazılan ve Türk dilinin gelişme tarihi için çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Caferoğlu'na göre bu ekolün özellikleri şunlardır:

I. Her sözün kendi öz anlamı dışında, çeşitli Çağatay Türkçesi şairlerindeki çalarlarını ve anlamlarını belirtmek için karşılaştırmalı yönteme başvurulmuştur. Estetik bakımdan ise Çağatay Türkçesi sözlüklerinin en ağır basan noktası, Nevāyī'nin şiir ve sözlük dehasını belirtmek olmuştur.

II. Arapça ve Farsça sözcüklere yer verilmemiştir. Ancak Arap filoloji geleneği tamamıyla ortadan kalkmamıştır.

III. Anadolu Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinden gereğince örnekler alınmış veya anlam değerlendirilmesi yapılmıştır.

IV. Bu sözlükler ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. Bu eksiklikler özellikle de sözcüklerin anlam değerlendirilmesinde göze çarpmaktadır (Caferoğlu, 1984: 220-224).

Başlıca Çağatay Türkçesi sözlükleri ve üzerlerindeki çalışmalar aşağıda verilmiştir:

1. *Abuşḳa*

Kendisinden sonraki bütün Çağatay Türkçesi sözlüklerine kaynaklık etmiş ve Çağatay Türkçesi-Eski Anadolu Türkçesi bir sözlük olan bu eser 16. yüzyılın başlarında Anadolu'da yazılmıştır.

1862'de Budapeşte'de A. Vambery tarafından, örnekleri konulmaksızın Macarca olarak ve Macar Bilimler Akademisi kitaplığı Doğu Derlemesi Türkçe bölümündeki bir yazma kullanılarak yayımlanmıştır[2]. Böylelikle de *Abuşḳa* adı yaygınlaşmıştır:

- Vambery, Armin. (1862). *Abuska Csagatajtörök Szogyüjtemeny [Abuşka Çağatay Türkçesi Söz Derlemesi]*. Pest: Macar İlimler Akademisi yay.

Bu çalışmanın Jozsef Budenz tarafından yazılan ön sözünde sözlük ve sözlükte yer alan sözcükler hakkında bilgiler yer almış, kimi sözcüklerin Osmanlıca, Koybal-Karagas ve Yakut Türkçesi biçimleri verilmiştir.

1869'da ise Veliaminof-Zernof tarafından Türkçe metnin tamamı Fransızcaya çevirilerek Sent Petersburg'da yayımlanmıştır:

- Veliaminof-Zernof, V. (1869). *Dictionnaire Djaghatai-Turc=el-Lugat al-Nevaiyye va al-İstişhadat al-Çağataiyye*. Petersburg.

Türkiye'de eserin bilimsel yayınını 1970'te Besim Atalay, en doğru nüsha kabul ettiği Fatih nüshasını temel alıp Muallim Cevdet yazmalarında bulunan Cevdet I ve Cevdet II nüshaları, Konya nüshası, Petersburg basımı ve Pavet de Courteille'nin eseriyle de karşılaştırarak gerçekleştirmiştir:

- Atalay, Besim. (1970). *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Bu eser üzerinde 2002'de Atatürk Üniversitesinde bir doktora tezi yapılmıştır:

- Güzeldir, Muharrem. (2002). *Abuşḳa Lüġati (Giriş-Metin-İndeks)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bu çalışmada ulaşılan ve gerektiğinde yararlanılan 20 yazma nüshadan 5'i (Ayasofya, Lala İsmail 670 sayılı nüsha, Seyfettin Özege, Şehit Ali Paşa ve temel alınan Esad Efendi

---

[2] Bu kitaplıkta eserin 5 yazması bulunmaktadır: Tör. O. 321 (mikrofilm sayısı: A-B 3516/II), 354 (A-B 3522/X), 360 (A-B 3523/VI), 361 (A-B 3524/I) ve 386 (A-B 3528/II) (Kaçalin, 2003: 25).

nüshası) ve bir de Besim Atalay'ın yayını kullanılmıştır. Bu çalışmada eserin Avrupa (h. 949/1542 istinsahlı Paris Bibliotheque Nationale, h. 958/1551 istinsahlı ve 963 sayılı Supplement, h. 972/1564 istinsahlı ve 964 sayılı Supplement, h. 959/1552 istinsahlı Viyana Milli Ktp., h. 1279/1862 istinsahlı Viyana Milli Ktp., h. 960/1553 istinsahlı Münih, h. 960/1553 istinsahlı Leiden Akademi Ktp., h. 983/1576 istinsahlı Leiden Akademi Ktp. vs.) nüshaları ve Türkiye nüshaları (İstanbul Ü. Ktp. nr. 1387 [h. 941/1534 tarihli], 1760, 2782, 3836 sayılı nüshalar, Süleymaniye-Esad Efendi 3264/2 sayılı nüsha [h. 951/1544 tarihli], Süleymaniye-Lala İsmail 670 sayılı nüsha, Süleymaniye-Lala İsmail 736/2 sayılı nüsha, Süleymaniye-Ayasofya 4748 sayılı nüsha [h. 956/1549 tarihli], Atatürk Ü. Seyfettin Özege Ktp. MMK. 38-81 sayılı nüsha, Süleymaniye-Şehit Ali Paşa 2156/3 sayılı nüsha, Süleymaniye-Laleli 1911/2 sayılı nüsha [h. 952/1545 tarihli], Topkapı III. Ahmed 2013 A. 2773 (Caferoğlu'da 2763) sayılı nüsha, Nuruosmaniye 4848 (Caferoğlu'da 4847) sayılı nüsha, Süleymaniye-Zühdi Bey 157/2 sayılı nüsha, Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet I 308 sayılı nüsha, Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet II 208 sayılı nüsha), ayrıca ulaşamadığı Halet Efendi nr. 57 [h. 970/1562 tarihli], Aşir Efendi nr. 348, Fatih 5243, Vehbi Efendi nr.579, Arkeoloji Müzesi Ktp. nr. 1222 ve Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp. nr. 1215 nüshalarından söz edilmiştir (Güzeldir, 2002: V-IX, 11-17).

Thury'ye göre Çağatay Türkçesinin en eski kaynağıdır. Manzum veya düz yazı ön sözlü olmak üzere iki türlü *Abuşḳa* vardır. Birisi asıl *Abuşḳa* olup kendi elinde bulunan ve yazarı belli olmayıp 16. yüzyılın başlarında Anadolu'da Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan *Abuşḳa'dır*. Nevāyī, Mīr Ḥaydar (öl. 15. yüzyıl), Luṭfī (15. yüzyılda yaşamıştır), ‘Ubeyd veya ‘Ubeydu'llāh H̱an'ın (öl. 1539) eserlerinden birçok örnek verilmiştir. Bu sözlükte sözcüklerin söyleniş biçimi de verilmektedir. İkincisi asıl *Abuşḳa* olmayan ancak 1862'de Peşte'de Vambery (Jozsef Budenz'in ön sözüyle) ve 1869'da Sent Petersburg'da Veliaminof-Zernof tarafından yayımlanan ve ilk maddesi *Abuşḳa* olduğu için bu adla anılan *Abuşḳa'dır*. Viyana İmparator sarayı Ktp. nüshası (Ṣādıḳ bin Muṣṭafā'nın elinden çıkmış ve 213 yaprak olan N.F.26 numaralı nüsha), Veliaminof-Zernof tarafından

yayımlanan ve 1560'tan önce yazıldığı tahmin edilen Sent Petersburg nüshasından başka, Leiden Encümen-i Daniş (960/1553) ve Thury'de de nüshaları vardır. Viyana İmparator Sarayı kitaplığında saklanan nüshada doğrudan doğruya *Abuşḳa'nın* aslının 1552'de yazıldığı söylenmektedir (h. 959 safer ayının 3'ü). Bunda da söyleniş biçimleri verilmiştir. Nevāyī, Sulṭān İskender Mīrzā (Timur'un torunu ve öl. 1424), Mīr Ḥaydar, Mevlānā Luṭfī, Bābür Mīrzā (öl. 1530), ‘Ubeyd H̱an (öl. 1539), Sulṭān Ḥüseyin Mīrzā (1439-1506), Kemāl Ümmī ve Ḳutbī gibilerinin eserlerinden örnekler alınmıştır. 2000 sözcük içermektedir (Thury, 1903: 3-4; Thury, 1915: 211-213).

En son çalışma Mustafa S. Kaçalin'e aittir:

- Kaçalin, Mustafa. (2011). *Niyāzi: Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġātāiyye)*. Ankara: TDK yay.

Bu çalışmada *Abuşḳa* sözlüğünün yazarı Niyāzī, yazılış tarihi ise 1544 olarak gösterilmiştir. Süleymaniye-Esad Efendi 3264 sayılı nüsha temel alınmakla birlikte Veliaminof-Zernof'un Petersburg basımı da değerlendirilmiştir. *Abuşḳa'ya* Nevāyī, Temür'ün (1370-1405) torunu İskender Mīrzā (öl. 1424), Germiyānlı Şeyẖī (1373-1431), Luṭfī'nin (1367-1463), Mevlānā Ḥācī Soġdī (öl. 1490'dan önce), Dervīş Nāzükī, Kemālī, Kemāl-ı Türbetī, Kemāl-ı Ümmī, Ḳuṭbī, Mīr Sa‘īd-i Kābilī, Na‘īmī (öl. 1461), Ḥüseyn-i Bayḳara (1438-1506), Bennāyī (1453-1512), Mīr Ḥaydar Tilbe, Bābür Mīrzā (1483-1530), ‘Ubeyd H̱an (1463-1539), Niẓāmī (1141-1203), Hātifī (öl. 1521) ve ‘Aṭṭār-ı Tūnī (Külhancı) gibi yazarların eserlerinden örnekler alındığı kaydedilmiştir. Bu çalışmada eserin kendi içinden bir örnek bulunmamışsa *Bedāyi‘ü'l-Luġat* ve *Senglāẖ'tan* örnek bulunarak dipnotta tamamlanmıştır (Kaçalin, 2011: 13-37).

Eserin sonunda tıpkıbasımı verilen Süleymaniye-Esad Efendi nüshasının tek bir eser olmayıp iki tür *Abuşḳa'dan* istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki düz yazı ön sözle başlayan *Abuşḳa'nın* manzum ön sözle başlayan *Abuşḳa'da* bulunmayan kısımları yazının kenarına kaydedilmiştir. İkili biçimlerin ortaya çıkması da bu yüzdendir: Cıda- ve yazı

kenarında bulunan Çıda- "katlanmak, sabretmek" (107a), Çubulġan ve yazı kenarında bulunan Çupulmaḳ "didilmek, çürümek" (111b), Sızmaḳ ve yazı kenarında bulunan Sizmek "çizmek, yazmak" (128b), Sunġan (136a) ve yazı kenarında bulunan Sünmek "sunmak" (135b) gibi. Niyāzī ise büyük olasılıkla düz yazı ön sözlü *Abuşḳa'nın* yazarıdır. *Abuşḳa'nın* Tahran-Sipehsalar Ktp., nr. 367 nüshasının başlarında kenar yazıda, Niyāzī mahlaslı Muḥammed Mıṣrī Efendi'nin kardeşi Aḥmed Efendi'ye yazdığı mektubun bulunması bu düşünceyi desteklemektedir.

İran kitaplıklarında düz yazı veya manzum ön sözlü 21 *Abuşḳa* nüshası tespit edilmiştir. İstinsahı h. 916 (1510) tarihli olan İran/Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp. nr. 488/1'de kayıtlı nüshanın en eski nüsha olduğu anlaşılmaktadır (Bk. 1.4).

2. *Luġat-ı Caġatay* (Çağatay Türkçesi-Farsça)/Nedr-ʻAlī

Nedr-ʻAlī tarafından h. 11. yüzyılda Ṣafevī padişahı Şāh Ṣafī Sām Mīrzā'nın (hük. 1629-1642) buyruğuyla yazılan Türkçe-Farsça sözlüktür. *Senglāḫ* yazarı Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, sözlüğünde Heratlı Ṭāliʻ, Ferāġī ve Mīrzā ʻAbdu'l-Celīl Naṣīrī'den başka bir de Nedr-ʻAlī gibi sözlük yazarlarından söz etmiştir. *Senglāḫ'a* kaynaklık eden bu eserin İran kitaplıklarında 3 nüshası tespit edilmiştir (Bk. 1.4).

3. *Miftāḥu'l-Luġat*/Ferāġī

Ferāġī mahlaslı Muḥammed bin Żiyā'u'd-dīn Ḥüseynī tarafından h. 1051'de Ṣafevī padişahı Ṣafī bin Ṣafī zamanında yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür (Dervişani, 2015: 83). *Senglāḫ* yazarı Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, sözlüğünde Heratlı Ṭāliʻ, Nedr-ʻAlī ve Mīrzā ʻAbdu'l-Celīl Naṣīrī'den başka bir de Ferāġī gibi sözlük yazarlarından söz etmiştir. *Senglāḫ'a* kaynaklık eden bu eserin bir nüshası Dervişani tarafından, saklandığı yer gösterilmeksizin, tanıtılmıştır.

4. *Fażlu'llāh Ḫan Luġatı*

Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlük olan bu eser, Bābürlü hükümdar Muḥammed Evrengzib'in (1658-1707) önerisiyle oğlu adına Fażlu'llāh Ḫan tarafından Hindistan'da yazılmıştır. Yazar hükümdarın emirlerinden Seyf Ḫan'ın amcazadesi (öl. h.1095/1684) idi. Yazdığı esere *Luġat-i Türkī* adını vermişse de daha çok *Risāle-yi Fażlu'llāh Ḫan* adıyla tanınmıştır. *Risāle-i Fażlu'llāh Ḫan* veya *Luġat-i Türkī*, 1825 tarihlerinde Münşī ʻAbdu'r-Raḥīm tarafından Kalküta'da yayımlandığından, ayrıca *Kalküta Sözlüğü* adını da almıştır. Ne yazık ki bu yayın pek yanlışlıdır. Sözlük üç kısma ayrılmıştır. Sarfa ait bir giriş dışında birinci kısma alfabetik sıraya göre eylemler, ikinci kısma adlar, nihayet son üçüncü kısma sayı, hayvan, bitki, maden, Türk kabile ve aşiret adları ile askerî deyimler vs. örneksiz olarak alınmıştır. (Thury, 1915: 214-215). Hindistan-Lucknow (Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Raca Mahmud-Abad-ı Lucknow, 225), Pakistan-Karaçi N.M. 1969-332 (Nevşahi, 1983: 335), British Museum Ktp. ve İran'da bir nüshası bulunmaktadır (Bk. 1.4).

5. *Kelürnāme (Kitāb-ı Zebān-ı Türkī)*

Muḥammed Yaʻḳūb Çengī tarafından Hindistan'da Bābürlülerin altıncı padişahı I. ʻĀlem-gīr Şāh (Evrengzib) döneminde (1658-1707) yazılan bir başka Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük de *Kitāb-ı Zebān-ı Türkī'dir*. British Museum'da nüshası vardır (Thury, 1915: 215). Dil bilgisi ve sözlük kitabı niteliği taşıyan bu eser, 15 kısımdan oluşmaktadır. 14 kısmı abece sırasıyla çekimli biçimindeki eylemleri, 15. kısım ise adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar ve bağlaçları içermektedir. İbragimov, bu eserin Taşkent nüshasını yayımlamıştır (Kara, 2011: 28, 31):

- İbragimova, A. (1982). *Muhammed Yakub Çingi: Kelür-Name*. Taşkent: Özbekistan SSR Fen Neşriyatı.

Türkiye'de eserin bilimsel yayını Funda Kara'ya aittir. Bu çalışmada temel alınan Taşkent (Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü el yazmaları, nr. 5052) nüshası,

İngiltere (British Museum Türkçe el yazmaları, Or.1912/3) nüshası ve Hindistan (Lucknow-Nedvetü'l-‘Ulemā, Şiblī Library, nr. 24 [76]) nüshasından eserin eleştirel metni ortaya konulmuştur.

- Kara, Funda. (2011). *Muḥammed Ya‘ḳūb-ı Çīngī: Zebān-ı Türkī (Kélür-Nāme) İnceleme-Metin-Dizin*. Erzurum: Fenomen yay.

6. *Bedāyi‘ü'l-Luġat*

Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan ve örnek şiirler içeren bu eser, Ṣafevīlerin son hükümdarı Şāh Sulṭān Ḥüseyin (hük. 1694-1722) zamanında ve onun buyruğuyla ‘Alī Şīr Nevāyī'nin eserlerinden yararlanmak üzere Īmānī mahlaslı Ṭāli‘ Herevī tarafından yazılmıştır. Bu eserin girişinde Īmānī şu beyitleri söylemektedir:

Şehī k'ez vey cihān rā zīb ü zīn est/Şehen-şāh-ı cihān **Sulṭān Ḥüseyn** est

Şeh-i encüm-ḥaşem dārā-yı devrān/Nuḫustīn vāris̱-i mülk-i **Süleymān**

(شهی کز وی جهان را زیب و زین است/شهنشاه جهان سلطان حسین است

شه انجم حشم دارای دوران/نخستین وارث ملک سلیمان)

Bu beyitler Ṣafevī padişahlarından II. Şāh Ṣafī yani Şāh Süleymān (hük. 1666-1694) ve onun yerine geçen oğlu Şāh Sulṭān Ḥüseyin'i (hük. 1694-1722) açıkça işaret etmektedir (Gülçin-i Maani, ş.1372: 13).

Mīrzā Mehdī Ḫan'ın saydığı Heratlı Ṭāli‘, Ferāġī, Nedr-‘Alī ve Mīrzā ‘Abdu'l-Celīl Naṣīrī gibi Çağatay Türkçesi sözlükçüleri içinde *Bedāyi‘ü'l-Luġat'ın* yazarı da bulunmaktadır. Bu sözlük kendisinden sonra yazılan diğer Çağatay Türkçesi sözlüklerine de kaynaklık etmiştir. Bu eserden Mīrzā Mehdī Ḫan gibi tanınmış Türk dilcileri de yararlanmışlardır.

Bu sözlükte *Abuşḳa* sözlüğünden yararlanılmıştır. Burada bu düşüncenin doğruluğunu gösteren iki örnek verelim:

1. AŞ: İlmegeni (ايلماكانى) “ilişdürmeyeni dėmekdür. Gözine ilişdürmeyeni ya‘nī iltifāt ėtmedi dėmek murāddur. Ferhād'uñ müvekkilleri Ḫusrev'e iltifāt ėtmedügi yėrde gelür:

Anıñ ḥükmiġa pervā ḳılmaġanı/Esāsın közge muṭlaḳ ilmegeni” (32a).

BL: İlmegeni (ايلمكانى) “iltifat etmemek, fark etmemek. Ferhād'ın Ḫusrev'in makamı ve büyüklüğüne aldırmamasında:

Anıñ ḥükmiḳa pervā ḳılmaḳanı/Esāsın közge muṭlaḳ ilmegeni” (31b).

Görüldüğü gibi AŞ'de verilen anlam daha ayrıntılıdır.

2. AŞ: Ulġanġanda (اولغانغاندا) “ulalub büyüdügi vaḳt dėmekdür. Bir mertebe-yi kühūla dėrler ve ba‘żī maḥalda kühūldan pīrlik mertebesine dėrler.

Ötüb ‘aşḳ içre ‘ömrüm zāhidā ḳoy zühd irşādın/Kişi mundaḳ uluġ ṣan‘atnı ulġanġanda örgenmes” (51a).

BL: Ulḳanḳanda (اولقانقانده) “ölmek çağından kinayedir.

Öter ‘aşḳ içre ‘ömrüm zāhidā ḳoy zühd irşādın/Kişi mundaḳ uluġ ṣan‘atnı ulḳanḳanda örgenmiş” (s. 23b).

Görüldüğü gibi aynı örnek kullanılmış, fakat AŞ'deki ulalub “büyüyüp” sözcüğü BL'de ölüb “ölüp” biçiminde okunmuştur.

3. SG yazarı birçok yerde BL yazarının AŞ'den yararlandığını zikretmiştir: SG yazarı, Rūmī yazarın eserinde geçen (AŞ: 11a) ve Ṭāli‘ Herevī (BL: 12a) ile Naṣīrī'nin de ona uyarak tekrarladıklarını kaydettiği Aluḳ “kaygılı, perişan” sözcüğünü, Uluḳ “büyük” biçiminde düzeltmiş ve aynı örneği de vermiştir (299).

Petersburg (Leningrad) Devlet Kitaplığı Ḫanıkova koleksiyonu nr. 35'te bir nüshası (istinsah tarihi: h. 1117/1705-1706) bulunmaktadır. Borovkov tarafından 1961'de Moskova'da bu nüsha tıpkıbasımıyla birlikte yayımlanmıştır:

- Borovkov, A. K. (1961). *Bedā'i' Al-Luġat: Slovar Ṭāli' Īmānī Geratskogo K Soçineniyam Alişera Navoi.* Moskova: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Narodov Azil.

Bedāyi'ü'l-Luġat sözlüğünün Vambery'nin elindeki nüshası 1715'te istinsah edilmiştir (Thury, 1903: 4).

LE sözlüğüne de kaynaklık eden bu eserin İran kitaplıklarında 5 nüshası tespit edilmiştir (Bk. 1.4).

7. *Kitāb-ı Türkī*, 'Abdu'l-Cemīl Naṣīrī

17. yüzyılın ikinci yarısında, Ṣafevī döneminde II. Şāh Ṣafī yani Şāh Süleymān'ın (hük. 1666-1694) münşisi olan Muḥammed Rıżā e'n-Naṣīrī e'ṭ-Ṭūsī'nin oğlu 'Abdu'l-Cemīl bin Muḥammed Rıżā e'n-Naṣīrī e'ṭ-Ṭūsī tarafından Farsça olarak yazılan bu eser, girişinde Doğu ve Batı Türkçelerinin karşılaştırmalı kısa dil bilgisini veren, dört Türk lehçesinin (Caġatayī, Rūmī, Ḳızılbaşī, Rusī=İdil-Ural Türkçesi) ve Moğolcanın (Ḳalmaḳī) söz varlığını içeren bir sözlüktür. *Abuşḳa* sözlüğü ve Nūr Muḥammed Bėg Ḳacar Nevāyī Ḫan'ın *Niṣāb'ından* yararlanılarak yazılan bu eser, 18. yüzyılda yazılan *Senglāḫ* ve 19. yüzyılda yazılan LE sözlüğüne kaynaklık etmiştir. Yazmanın giriş kısmında verilen bilgiye göre eserin yazılma sebebi yazarın babasının yarım kalmış sözlüğünü bitirmektir. *Senglāḫ* nüshalarında kaydı geçen sözlük yazarı Mīrzā 'Abdu'l-Celīl Naṣīrī ile bu eserin yazarı Mīrzā 'Abdu'l-Cemīl Naṣīrī aynı olmalıdır. Nitekim *Senglāḫ'ta* Naṣīrī'den alınan örnekler ve eliştirilen hususlar bu eserdekiyle örtüşmektedir. Örn. *Senglāḫ* yazarı Tör maddesinde Naṣīrī'nin Töri sözcüğünde iyelik ekini fark etmeyerek onu asıl sözcükten sandığını kaydetmiştir. Gerçekten de bu eserde Töri maddesine "karşı, yukarı" anlamı verilmiştir.

‘Abdu'l-Celīl adının ‘Abdu'l-Cemīl biçiminde yazılması veya bunun tersi çok olası görünen bir yazım yanlışlığıdır. (Khaze Shahgoli, 2010: 4, 11, 13).

SG yazarı birçok yerde Naṣīrī'nin AŞ ve BL'den yararlandığını zikretmiştir: SG yazarı, Aḳarġa maddesinde BL yazarının bu söze “ağarmağa” anlamı verdiğini, Naṣīrī'nin de ona uyarak yanlış yaptığını söyleyerek bu sözcüğe “akmağa” anlamını vermiştir (151). Ayrıca BL yazarı, SG yazarının da söylediği gibi (140), emir biçimi olan Aşḳıl'ı eylem tabanı sanarak Aşḳılmaḳ “baştan savılmak” mastarını ortaya çıkarmış (13b), Naṣīrī de ona uyarak aynı yanlışı yapmıştır (37a). SG yazarı, Alaḳmaḳ maddesinde Rūmī yazarın bu söze “yağmalamak, altüst etmek” anlamı verdiğini, Naṣīrī'nin de ona uyarak yanlış yaptığını söyleyerek bu sözcüğe “öfkelenmek” anlamını vermiştir (161).

Biricik nüshası İran'da olan bu eser (Bk. 1.4) üzerinde 2010’da Ankara Üniversitesinde yüksek lisans tezi yapılmıştır ve hâlen de doktora tezi olarak aynı kişi tarafından çalışılmaktadır:

- Khaze Shahgoli, Nasser. (2010). *‘Abdu'l-Cemīl Bin Muḥammed Rıżā e'n-Naṣīrī e'ṭ-Ṭūsī Kitāb-ı Türkī (1b-16a ve 167a-173b).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bu eser, 2014'te İran'da yayımlanmıştır:

- Cevadi, Hüseyin, Floor, Willem, Kaçalin, Mustafa. S. (2014). *Ferheng-i Naṣīrī: Türkī-yi Caġatayī, Rūmī, Ḳızılbaşī, Rusī ve Ḳalmaḳī be Farsī: Muḥammed Rıżā ve ‘Abdu'l-Cemīl Naṣīrī.* Tahran: Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami ve Tebriz: Aydın yay.

8. *Elfāẓ-ı Celiyye fī Beyān-ı Luġati't-Türkiyye*

18. yüzyılın ilk yarısında H̱ˇāce Ṭabīb-i Buḫārī-yi Naḳşbendī (Thury, Ṭabīb'i Ṭayyib olarak kaydetmiştir ve bu da Rieu'nun *Catalogue of The Turkish Manuscripts İn The British Museum* adlı eserinden kaynaklanmakta) tarafından Māverāu'n-nehr hanlarından (Thury'ye

göre Hindistan hükümdarlarından) olan Nāṣıruddīn Muḥammed Şāh Ġāzī (hük. h. 1131-1161/1719-1748) adına yazılmıştır. Sözlük (25 bölümde), biçim bilgisi ve karşılıklı konuşma bölümlerinden oluşan bu eserin British Museum'da nüshası vardır (Thury, 1915: 216-217; Safa, 1372: 393).

9. *Ferheng-i Türkī:* Bu sözlük, ‘Abu'l-Ma‘ṣūm Bėg bin Ḳıvāmu'd-dīn Bėg Türkmen Ḳaraḳoyunlu'nun oğlu Muḥammed Taḳī Ḳaraḳoyunlu tarafından h.1140/1727'de Hindistan'da Muḥammed Şāh Ġāzī (cülus: 1719) adına kaleme alınmış ve biricik nüshası Hindistan-Andhra Pradesh/Haydarabad, Oriental Manuscripts Library, nr. 89'da saklanan nüshadır. Eserin tıpkıbasımı Azerbaycan İlimler Akademisi Nesimi Adına Dilçilik Enstitüsü tarafından 2006 yılında yayımlanmıştır.

Farsça olarak yazılmış ön sözünde çeşitli Türk lehçeleri kısaca karşılaştırılmıştır. Zikrolunan lehçeler Kâşgar, Irak, Özbek, Turan ve Rumî'dir. Sözlük bölümünde sözcüklerin okunuşu ve eş anlamları verilmiştir. Yer yer Türkçe şiir örneklerine başvurulmuştur. Mastar yapım kuralları ile eylem çekimlerinden bahsedilmiştir (Türkmen, 1985: 487; Bilkan, 1996: 1102).

10. *Senglāḫ*

Kendisinden sonraki Çağatay Türkçesi sözlüklerine kaynaklık eden ve Çağatay Türkçesinin en önemli sözlüğü olan *Senglāḫ*, Mīrzā Muḥammed Mehdī Ḫan bin Muḥammed Naṣīr-i Esterābādī[3] tarafından h. 1172-1173 (1758-1760) yılları arasında yazılmıştır. Nādir Şāh'ın (hük. 1736-1747) münşi ve tarihçisi olan Mīrzā Mehdī Ḫan *Dürre-yi Nādirī*, *Tārīḫ-i Cihān-güşā-yı Nādirī (Tārīḫ-i Nādirī)* ve diplomatik yazıları içeren *Münşe'āt (Risāle-yi Bedī‘ī)* gibi eserlerin de yazarıdır[4]. Mīrzā Mehdī Ḫan'ın İmanī

[3] Esterābād, İran Türkmenistanı denilen bölgenin başkentidir. Bugün, halkı tamamen Türkmen olan bu bölgenin adı [Gorgan olarak] değiştirilmiştir (Atalay, 1950: III).

[4] Ayrıca Kevkeb mahlasıyla kaleme aldığı *Divan'ı*, *Vaḳāyi‘-Nāme*, *Ẓavāhirü'ṭ-Ṭabī‘at* ve *Dürretü'l-Aṣġar* gibi eserlerinin bulunduğu da kaydedilmişir (Sadik, 2009: 38).

Tāli’ Herevī, Ferāġī, Nedr-‘Alī, Mīrzā ‘Abdu'l-Celīl Naṣīrī gibi Çağatay Türkçesi sözlüğü yazanlardan bahsetmesi önemlidir.

1736-1747 yıllarında İran'da egemen olan Nādir Şāh'ın başkâtibi olan Mīrzā Mehdī Ḫan'ın *Tārīḫ-i Nādirī* adlı tarihî eseri 1709'dan 1747'ye dek hatta bundan birkaç yıl sonraya kadarki olayları kapsar (Thury, 1903: 4-5). *Dürre-yi Nādirī* ise *Tārīḫ-i Cihān-güşā-yı Nādirī'nin* özeti gibi ve *Tārīḫ-i Vaṣṣāf'a* naziredir. Nādir Şāh'ın her zaman yanında bulunan Mehdī Ḫan, h. 1160/1747'de barış antlaşmasını Sulṭān Maḥmūd'a imzalatmak için Muṣṭafā Ḫan Bėgdili Şamlu ile birlikte İstanbul'a gönderilmiştir.

Üç bölümden oluşan bu eserin Mebāni’ü'l-Luġa adlı ilk bölümü Çağatay Türkçesinin dil bilgisi ve yazılışına ayrılmıştır. İkinci bölüm, Nevāyī'nin 12 manzum, 9 mensur olmak üzere 21 eserinden alınarak yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür; üçüncü bölümde ise Nevāyī'nin 12 manzum eserinde ve özellikle de *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'unda* geçen Arapça ve Farsça sözcüklerle deyimlere yer verilmiştir. Sözlükteki sözcükler, ilk hecelerindeki ünlülere göre baplara ayrılmıştır. *Tārīḫ-i Vaṣṣāf*, *Ḥabībü's-Siyer*, *Ẓafer-nāme-yi Şerefü'd-dīn ‘Alī Yezdī*, *Oġuz-nāme* (ŞT) gibi eserlerden; *Abuşḳa*, *Bedāyi‘ü'l-Luġat*, *Naṣīrī*, *Ferāġī*, *Nedr-‘Alī*, *Burhān-ı Ḳāṭi‘*, *Mü’eyyedü'l-Fużalā* ve *Ferheng-i Cihāngīrī* gibi sözlüklerden yararlanılarak yazılan bu eserin kimi yerlerinde ı/i sesi için işbalı “doygun, dar”, ė sesi için işbasız denilerek bu iki ses; ayrıca u/ü için işbalı, o/ö sesi için işbasız denilerek bu iki ses birbirinden ayırt edilmiştir.

Senglāḫ sözlüğünün dil bilgisi kısmı olan Mebāni’ü'l-Luġa, Denison Ross tarafından British Museum nüshasına dayanılarak 1910'da Kalküta'da yayımlanmıştır:

- Ross, E. Denison. (1910). *The Mebâni'l-Lughat Being a Grammar of The Turki Language By Mirza Mehdi Khan Esterabadi.* Calcutta: Bibliotheca Indica.

Aynı bölümü 1942-1947'de, Budapeşte'de J. Eckmann da işlemiştir:

- Eckmann, Janos. (1942-1947). “Mīrzā Mehdīs Darstellung Der Tschagataischen Sprache”, *Bibliotheca Orientalis Hungarica V*, Budapest, s. 156-222.

Mebāni’ü'l-Luġa'nın Süleymaniye 1189-1922 sayılı nüshasının tıpkıbasımı 1950'de TDK tarafından Besim Atalay'ın bir ön sözü ile yayımlanmıştır:

- Atalay, Besim. (1950). *Mirzâ Mehdi Mehmet Han Seng-lâẖ: Lugat-i Nevai*. Tıpkıbasım, TDK yay., İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.

Aynı bölümü 1956'da Karl Menges de işlemiştir:

- Menges, Karl Heinrich. (1956). “Das Čagatajische İn Der Persischen Darstellung Von Mirzâ Mehdi Xan”, *Akademie Der Wissenschaften Und Der Literatur (Mainz)*, Abhandlungen Der Geistes-Und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang, sayı 9, Wiesbaden, s. 627-739.

Sözlük bölümü üzerine yapılan ilk çalışma Sir Gerard Clauson'a aittir. Bu çalışmada bir giriş, sözlüğün dizinleri ve British Museum nüshası'nın (Gibb Memorial Trust nüshası) tıpkıbasımı bulunmaktadır:

- Clauson, Sir Gerard. (1960). *Sanglax: A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān*. London.

Bu eserin ikinci bölümü, çekimli biçimler ve örnekler atılarak 1995'te İran'da yayımlanmıştır:

- Ḫiyavi, Revşen. (ş.1374). *Senglāẖ: Mīrzā Mehdī Esterābādī*. Tahran: Neşr-i Merkez yay.

İran'da bu eserin tümü 2015'te yayımlanmıştır. Bu çalışmada Tahran-Meclis Ktp. nr. 860 (Sebt nr. 14120), Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4919, Clauson'un tıpkıbasımını verdiği British Museum ve Atalay'ın yayımladığı Mebāni’ü'l-Luġa nüshalarından eserin eleştirel metni ortaya konulmuştur.

- Sadik, Hüseyin Muhammedzade. (ş.1394). *Senglāẖ*. Tebriz: Ahter yay.

Londra-British Museum (Or. 2892), Londra-School Of Oriental Studies Ktp., Oxford-Bodleian Ktp. (Elliot 341) ve Paris'te de nüshaları bulunmaktadır.

LE sözlüğüne de kaynaklık eden bu eserin İran kitaplıklarında 11 nüshası vardır (Bk. 1.4).

11. *H̱ˇāce Emīr H̱an'ın Türkçe Lisān kitābı (Te'līfü'l-Emīr)*

Biçim bilgisi ve Çağatay Türkçesi-Farsça sözlükten oluşan bu eser Hindistanlı H̱ˇāce Emīr H̱an bin H̱ˇāce Pādşāh H̱an bin H̱ˇāce Maḥmūd H̱an bin H̱ˇāce Nāṣıruddīn H̱an-ı Buẖārī tarafından yazılmıştır. H̱ˇāce Emīr H̱an, bu eseri Mīrzā Muḥammed Ḥasan Ḳātil (öl. 1824) adlı ünlü şairin teşvikiyle kaleme almıştır. British Museum'daki Or. 38 sayılı nüsha 18. yüzyılın sonlarında istinsah edilmiştir (Thury, 1915: 218-219; Öz, 2010: 320-321).

12. *Ferheng-i Aẓferī/Ma'rūfu'l-Luġat*

Mīrzā 'Alī Baẖt Bahadır H̱an bin Muḥammed Velī Mīrzā Kelān Aẓferī-yi Lucknowī tarafından h.1209/1795'te Lucknow'da yazılmıştır. Bu eser, Türk dil bilgisi, Farsça-Türkçe ve Türkçe-Farsça sözlüklerden oluşmaktadır. Pakistan-Karaçi N.M. 1964-358 (Nevşahi, 1983: 345) ve Hindistan'da (Öz, 2010: 327 [India Office Library, nr. 3370]; Bilkan, 1996: 1103 [Oriental Manuscripts Library And Research İnstitute, Bombay, Maharashtra, nr. 27]) da nüshaları bulunan bu eserin İran kitaplıklarında 2 nüshası vardır (Bk. 1.4).

Soyu baba tarafından Emīr Tėmür Kürekenī ve anne tarafından Ebü'l-H̱ayr Naḳşbendī-yi Türkistanī'ye giden Aẓferī, Türk dil bilimi araştırmalarında Mollā Muḥammed Zamān Tebrizī-yi Urumçı, Mīrzā Kāẓım Sevdāger ve Mīr Kerem 'Alī gibi hocalardan yararlanmıştır (Nevşahi, 1390: 295; Müttaki, 1381: 256).

h.1172/1758'den h.1234/1818'e değin yaşam süren Aẓferī-yi Kürekenī'nin yedi eseri bilinmektedir (Öz, 2010: 327). Nevāyī'nin *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'unu Merġūbu'l-Fu'ād* adıyla h.1208/1793'te Lucknow'da tercüme etmiştir (Nevşahi, 1390: 295). h. 1208/1794'te yazdığı *Niṣāb-ı Aẓferī* adlı sözlüğünün ise Pakistan-Karaçi'de nüshaları bulunmaktadır (Münzevi,

1350: 2037 [Encümen-i Terakki-yi Ordu 3 Ḳ F 343]; Nevşahi, 1983: 334-335 [N.M. 1958-253/4-1]). Onun Farsça, Türkçe ve Urduca şiirlerden oluşan divanının bulunduğu ve Bābür'ün ʻAruż risalesini çevirdiği de bilinmektedir (Mazhar, 1367).

13. *Niṣāb-ı Ḳuṭbiye (نصاب قطبيه):* Prens Mīrzā Ḳutbu'd-dīn'in isteğiyle Kelimetu'llāh bin Hˇāce Raḥmetu'llāh bin Hˇāce Niʻmetu'llāh tarafından kaleme alınmış Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. British Museum'daki nüsha şu beyitle başlamaktadır (Rieu, 1978: 269):

اوغان و تینکری و ایزی خدا ورق یافراغ   یالاووچ است پیمبر زمان باشد چاغ

14. *Zübdetü'l-Esmā'i't-Türkiyye (زبدة الاسماء التركيه)* (h. 1253/1837'den önce): Konu tasnifli Çağatay Türkçesi-Farsça küçük bir sözlüktür. British Museum'da nüshası bulunmaktadır (Rieu, 1978: 269; Öz, 2010: 329).

15. Thury'nin İstanbul'da ele geçirdiği *Pānṣad u Heşt Luġat* adlı Çağatay-Farsça sözlük (Thury, 1903: 9).

16. *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī* (Çağatay Türkçesi-Farsça)

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Muḥammed Şāh (hük. 1779-1797) ve Nāṣıruddīn Şāh'ın (hük. 1848-1896) özel hekimi ve birçok eserin yazarı olan Muḥammed bin ʻAbdu'ṣ-Ṣabūr-ı Ḫoyī tarafından yazılmış ve Azerbaycan valisi ve Fetḥ-ʻAlī Şāh'ın (hük. 1797-1834) oğlu ʻAbbās Mīrzā'ya (öl. 1833) ithaf edilmiştir.

Ḫoyī'nin, şeḳaḳlus (kangren) hastalığından dolayı ayağı kesilmiş, ağaç ayak takılıp üzeri deriyle kapanmıştır. Bu çizme biçiminde olan ve deriyle örtülen ağaçtan yapma ayağa ḳobul[5] denildiği için Ḥekīm-i Ḳobullı adıyla da tanınmıştır (Terbiyet, 1378: 198-199). Ḫoyī'nin diğer eserleri şunlardır: ʻAbbās Mīrzā'nın buyruğuyla 1828'de İngilizceden çevirdiği sivilce hastalığıyla ilgili *Taʻlīm-nāme*, Nāṣıruddīn Şāh zamanında h.1272/1855-

[5] Sami: Ḳubur "içi boş dar ve uzun kemik kap ki bir tarafı kapalı veya iki tarafı açık olur" (1087)// Tr.Tr: Kubur "boru biçiminde kap"// Moğ-Les: Hobugur/Hobul "kovuk, oyuk, oluk" (1466).

1856'da Tebriz'de basılan anatomi bilimi ile ilgili *Envār-ı Nāṣırī (Teşrīḥü'l-Beşer ve Tevżīḥu's-Ṣuver)*, h.1250/1834-1835'te Muḥammed Şāh'a ithaf olunan ve İngilizceden çevirdiği *Mecma'u'l-Ḥikmetīn ve Cāmi'u'ṭ-Ṭıbbīn*, Ka'b bin Züheyr'in Bānet Sü'ād kasidesinin Farsçaya manzum çevirisi ve Muḥammed Şāh adına yazdığı *Dürr-i Meknūn* (Zabiti, 2010: XXVI-XXVII; Sadik, 2009: 31-33).

Senglāḫ'ın özeti olan *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*, kök sözleri alınıp çekimli biçimler ve tanıklar bırakılarak yazılmıştır. Bu eser, 2009'da İran'da yayımlanmıştır:

- Sadik, Hüseyin Muhammedzade. (ş.1388). *Ḥakīm Muḥammed Ḫoyī: Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*. Tebriz: Yaran yay.

Bu çalışmada Tahran-Sipehsalar Ktp. nr. 91 nüshası temel alınmış, Tahran-Meclis Ktp. nr. 14592 (Sebt nr. 90086), Tahran-Meclis Ktp. nr. 855 (Sebt nr. 13670) ve Tahran-Meclis Ktp. nr. 7497 (Sebt nr. 26321) nüshalarıyla da karşılaştırılmıştır.

Bu eser üzerinde 2010'da Ankara Üniversitesinde bir yüksek lisans tezi yapılmıştır:

- Zabeti, Nasrin. (2010). *Muḥammed Bin 'Abdu'ṣ-ṣabūr-ı Ḫoyī, Ḫulāṣa-ı Abbāsī*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bu çalışmada Tahran-Meclis Ktp. nr. 855 (Sebt nr. 13670) nüshası temel alınıp Tahran Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Ktp. nr. C-100 ve Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 5693 nüshaları da değerlendirilmiştir.

Vambery'nin elinde bulunan nüsha Tahran Kral Sarayı kitaplığında olan nüshadır (*Čagataische Sprachstudien*). Diğer nüsha Pavet de Courteille'in de bilgi verdiği gibi Paris Kral kitaplığında bulunmaktadır. Pavet de Courteille'in elinde bulunan üçüncü nüsha, Tebriz Fransız konsolosu Amedee Querry'den alınmış ve öncekinden daha iyi bir nüshadır *(Dictionnaire Turk-Oriental: II)*. *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī'nin* bazı nüshaları hatalı olduğundan

dolayı çok dikkatli biçimde kullanılmalıdır (Thury, 1903: 5-6). LE sözlüğüne de kaynaklık eden bu eserin İran kitaplıklarında 13 nüshası tespit edilmiştir (Bk. 1.4).

17. *Eṭ-Ṭamġa-yı Nāṣırī*

Şeyẖ Muḥammed Sāliḥ İṣfahānī tarafından düzenlenip Nāṣıruddīn Şāh'a (hük. 1848-1896) ithaf edilmiştir. Giriş kısmı âdeta Mebāni'ü'l-Luġat'ı andırmaktadır. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan bu eserin British Museum ve Sent Petersburg'da nüshaları vardır (Thury, 1915: 220). Pavet de Courteille, 1855 sıralarında Tebriz'de bu sözlüğün pek küçük bir parça taş basmasını (Uşatmak sözüne dek) elde etmiştir (Thury, 1903: 6-7).

18. *Fetḥ-'Alī Ḳacar Luġatı*

Daha sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

19. Vambery'nin *Čagataische Sprachstudien* (Leipzig, 1867) adlı eserinin (Çağatay Dil İncelemeleri) içinde bulunan sözlük: Bu eserde Orta Asya Türkçesini Osmanlı Türkçesinden ayıran özelliklerden bahsedilmiştir. Türkçenin Azerbaycan, Türkmen, Karakalpak, Kırgız, Doğu Türkistan lehçelerinden de bazı dilsel gereçler alınmıştır. Eser 3 kısımdan oluşmaktadır: 1. Orta Asya Türkçesinin biçim bilgisel taslağı ve Orta Asya çevresindeki Türk lehçeleri ve edebî ürünlerine genel bir bakış. 2. Orta Asya'nın seçme metinleri ile çevirileri. 3. Almanca ve Fransızca deyimleriyle birlikte yaklaşık 5000 sözcüğü içeren bir sözlük. Bu eser yazılırken Mollā İsḥāḳ adlı bir Özbek Türkünden edinilen bilgilere başvurulduğu gibi *Abuşḳa*, *Bedāyi'ü'l-Luġat*, *Fażlu'llāh Ḫan* ve *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī* gibi kaynaklardan da yararlanılmıştır (Thury, 1903: 7, Thury, 1915: 228-229).

20. Pavet de Courteille'in *Dictionnaire Turk-Oriental* (Paris, 1870) adlı sözlüğü (Doğu Türkçesi Sözlüğü): Pavet de Courteille'in (1821-1889) malzemesini Nevāyī, Bābür ve Ebü'l-Ġāzī Bahadır Ḫan gibilerinin eserlerinden toplamış olduğu bu eserde sözcüklerin Latin harfleriyle yazılmamış olması, yani söyleniş biçiminin verilmemesi büyük bir eksikliktir. Yazarın açıklamasına göre sözlük *Abuşḳa* ve *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī'yi* içermektedir

(Thury, 1903: 7). Fransızca olan bu eserde Vambery'nin *Čagataische Sprachstudien* adlı eserinden de yararlanılmıştır (Thury, 1915: 230-231).

21. Budagov'un *Sravnitelnıy Slovar Turetsko Tatarskix Nareçiy* (Sent Petersburg, 1869-1871) adlı sözlüğü (Türk Tatar Lehçeleri Karşılaştırmalı Sözlüğü): Çağatay Türkçesi sözleri de içermektedir. Budagov, *Luġat-ı Türkī* yani Kalküta sözlüğünü daha iyi elemiş, ancak *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī'nin* Çağatay sözlerini Zenker'den almıştır. Dolayısıyla bu sözlük de güvenilir değildir (Thury, 1903: 8).

22. Aḥmed Vefīḳ Paşa'nın *Lehce-yi Osmānī'si:* Aḥmed Vefīḳ Paşa'nın (1823-1891) Türkçe-Türkçe ilk sözlük olan, 1876'da İstanbul'da yayımlanan, birinci cildi Türkçe sözcükleri, ikinci cildi Arapça-Farsça sözcükleri içeren bu eseri çoğu kez Osmanlı Türkçesine ait çeşitli sözcüklerin eski biçimlerini ve asıl anlamlarını belirleme amacıyla bazen de böyle bir gaye gözetmeksizin birçok Çağatay Türkçesi sözcüklerini içermektedir (Thury, 1915: 224).

23. Zenker'in *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch* (Leipzig, 1866-1876) adlı sözlüğü: Bu eser Çağatay Türkçesi sözleri (TO yani Türk Oryantal veya Doğu Türkçesi işaretiyle) de içermektedir. Zenker'in kaynağı *Luġat-i Türkī* (Kalküta sözlüğü) ve *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī'nin* Paris Kral kitaplığındaki nüsha yani en hatalı nüshadır. Dolayısıyla bu sözlük güvenilir değildir. Pavet de Courteille, Zenker'in Kalküta sözlüğünü eleştirisiz kullanmasını eleştirmiştir (Thury, 1903: 8). Zenker, Quatremere'nin 1838'de hazırlayıp da ölümü dolayısıyla yayımlayamadığı sözlükten yararlanarak bu eseri meydana getirmiştir (Thury, 1915: 227).

24. Şeyḫ Süleymān Efendi'nin *Luġat-ı Çaġatay ve Türkī-yi Osmānī* adlı sözlüğü (İstanbul, 1298/1882).

Şeyḫ Süleymān h. 1237'de (1821-1822) Buhara'da doğmuş, 1847'de İstanbul'a gelerek Özbekler Tekkesi şeyhi ve aynı zamanda Orta Asya dış işleri görevlisi olmuştur. Kunos'a

göre Şeyẖ Süleymān, sözlüğü yazarken bunların bir kısmını Orta Asya'dan gelen dervişlerden toplamıştır. Yaklaşık 8000 sözcük içeren bu sözlük, söyleniş biçimlerini vermemektedir. Eserde Nevāyī, Aḥmed Yesevī ve Şīr Muḥammed Mūnis'in (öl. 1828) eserlerinden örnekler verilmiştir. Sözlükten önce bir biçim bilgisi taslağı yer almaktadır. Her ne kadar yazılı kaynak zikretmemişse de yazarın *Abuşḳa*, *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī* ve Aḥmed Vefīḳ'in birçok Çağatay sözünü içeren *Lehce-yi Osmānī* adlı sözlüğünü kullandığı anlaşılmaktadır. Bu sözlüğün çeviri yazısı Ignacz Kunos tarafından Almanca çevirisi ile birlikte 1902'te Budapeşte'de hatalı biçimde neşredilmiştir (Thury, 1903: 7-8, Thury, 1915: 224-225).

- Kunos, I. (1902). *Šejx Sülejman Efendi's Čagataj-Osmanisches Wörterbuch*. Budapest.

Bu eser üzerinde 1995'te bir yüksek lisans tezi yapılmıştır:

- Durgut, Hüseyin. (1995). *Şeyh Süleyman Efendi-i Buhari Lügat-ı Çağatay ve Türki-i Osmani (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Bu eser 2013'te Farsçaya çevirilerek İran'da yayımlanmıştır:

- Cihani, Hasan Abdullahi. (ş.1392). *Ferhang-i Cağatayi-Farsi: Eser-i Şeyh Süleyman Efendi-yi Özbeki el-Buhari*. Tebriz: Denizçin yay.

25. Meḥmed Ṣādıḳ'ın *Üss-i Lisān-ı Türkī* adlı sözlüğü (İstanbul, 24 muharrem 1312/1894): İstanbul'da doğan Meḥmed Ṣādıḳ Efendi, Üsküdar'da bulunan Özbekler tekkesinin şeyhi Şeyẖ Edhem Efendi'nin oğludur (Toparlı, 2006: VII).

Yazar, zikrettiğimiz tekkede Orta Asya'dan gelme derviş ve yoksullarla çoğu kez buluşma fırsatına erişerek atalarının dilini öğrenme olanağını yakalamış olduğunu yazmıştır (Thury, 1915: 225-226). Küçük bir Çağatay Türkçesi dil bilgisi ve sözlüğü olan bu eser, Martin Hartmann tarafından Almancaya çevirilerek yayımlanmıştır:

- Hartmann, Martin. (1902). *Çagahataisches, Die Grammatik Uss-i Lisān-i Turkī Des Mehemmed Sādiq*. Heidelberg.

Türkiye'deki yayını ise Recep Toparlı ve Ali Ilgın tarafından gerçekleşmiştir:

- Toparlı, Recep, Ilgın, Ali. (2006). *Mehmet Sadık: Üss-i Lisān-ı Türkī*. Ankara: TDK yay.

26. Şemseddīn Sāmī'nin *Ḳāmūs-ı Türkī'si:* Şemseddīn Sāmī'nin (1850-1904) 1899'da İstanbul'da yayımlanmış bu eseri, birçok Çağatay Türkçesi sözcüğünü içermektedir. Bu eserde Vefīḳ Paşa'nın *Lehce-yi Osmānī'sinden* yararlanılmıştır.

27. Wilhelm Radloff'un *Opıt Slovarya Tyurkskix Nareçiy* (Petersburg, 1893, 1899, 1905, 1911) adlı sözlüğü (Bütün Türk Lehçeleri Sözlüğü): Bu büyük sözlük Çağatay Türkçesi sözlerini de içermektedir. Bu sözlükte *Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprache* sözlüğü, *Fażlu'llāh Ḫan Luġatı* (Kalküta sözlüğü), Vambery *(Čagataische Sprachstudien)*, Veliaminof-Zernof, Pavet de Courteille, Lazar Budagov, Zenker ve Şeyḫ Süleymān Efendi gibi birçok kişinin sözlüklerinden de yararlanılmıştır (Erbay, 2008: 59-60). Bu eser üzerinde 2008'de Selçuk Üniversitesinde bir doktora tezi yapılarak eserde geçen Çağatay Türkçesine ait sözcükler incelenmiş 2011'de de aynı kişi tarafından "W. Radloff'un Çağatay Türkçesi Sözlüğü" adıyla yayımlanmıştır.

- Erbay, Fatih. (2008). *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Erbay, Fatih. (2011). *W. Radloff'un Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Aybil yay.

28. Hüseyin Kazım Kadri'nin *Türk Lügati*: Bu sözlük Çağatay Türkçesi sözlerini de içermektedir.

- Kadri, Hüseyin Kazım. (1927, 1928, 1943, 1945). *Türk Lügati*, cilt I-IV, İstanbul.

29. Diğer sözlükler (Hindistan sahası):

29.1. *Lehcetü't-Türk* (h.917/1511): Bu manzum sözlüğün yazarı belli değildir (Türkmen, 1985: 482; Öz, 2010: 316). Bir örnek beyit:

بشلاماق آغاز کردن اسراماق/پروریدن اورتماک پوشیدن است

29.2. *Ferheng-i İskenderī:* Eserin başındaki Farsça ön söze göre 1489-1512 tarihleri arasında tahta çıkan İskender bin Behlūl Şāh'a atfedilmiştir. Türkçe sözcüklerin Farsça karşılıkları verilmiştir. Örn. Ökünç: Pişmanlık (Türkmen, 1985: 486).

29.3. *Mü'eyyedü'l-Fużalā* (h.925/1519): Muḥammed bin Şeyḫ Lād-ı Dihlevī tarafından yazılan bu eser; Çağatay Türkçesi, Farsça, Arapça madde başlarının Farsça açıklaması biçiminde düzenlenmiştir (Öz, 2010: 317).

29.4. *Niṣāb-ı Türkī be Fārsī* (h.970/1563): Tecrīd ve Ḳalenderī mahlaslı Cānī bin Melik Şāh-ı Ḫorāsānī tarafından Muḥammed ʿİsā Bahadır Ḫan adına yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. Bu sözlüğün yazılması, h.965/1558'den h.970/1563'e değin sürmüştür. İran kitaplıklarında 2 nüshası tespit edilmiştir (Bk. 1.4). İlk beyti şöyledir:

ایزی و آغانست و تینکری خدای/ایرور یول کورسات کوجی رهنمای

Pakistan-Lahor, Pencab Üniversitesi Api II 6 sayılı mecmuada yazarı Mollā Muḥammed Yaʿḳūb-ı Belḫī olarak gösterilen yedinci nisap (Nevşahi, 1390: 9), ayrıca kataloğunda yazarı Mollā Muḥammed Yaʿḳūb-ı Belḫī olarak gösterilen Rylands Ü. Ktp. 63/1 ve 60 sayılı nisap (Sarıca, 2014: 26) ve Paris Milli Ktp. 1015/2 sayılı (Mikrofilm nu: R48427) nisap (Sarıca, 2014: 7, 28) da aynı eser olmalıdır.

29.5. *Tācu'l-Meṣādir ve Esāmī-yi Türkī:* Bu Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük, Muʿaẓẓam Mürīdī adıyla tanınan Mīr ʿĪsā-oğlı Ḥācī Şaşī-yi Taşkendī tarafından h.1090/1679 yılında yazılmıştır (Öz, 2010: 322).

29.6. *Niṣāb-ı Türkī be Fārsī* (h.1092/1681'den önce): Mīr ʻAbdu'llāh Türkistanī tarafından yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. İran kitaplıklarında bir nüshası tespit edilmiştir (Bk. 1.4). İlk beyti şöyledir:

اوغان و تنکری و ایزی به ترکی نام حق میدان/دکر یولواج و تنکری ایلچی کوی پیمبر خوان

Pakistan-Lahor, Pencab Üniversitesi Api II 6 sayılı mecmuada yazarı Emīr Ḫusrev olarak gösterilen dördüncü nisap (Nevşahi, 1390: 9), ayrıca Rylands Ü. Ktp. 63 sayılı nüshanın içinde bulunan nisaplardan biri (Sarıca, 2014: 26) ve Nūr Muḥammed Ḳacar'ın adının geçtiği Paris Milli Ktp. 1015/3 sayılı (Mikrofilm nu: R48427) nisap (Sarıca, 2014: 7, 27, 28) da aynı eser olmalıdır.

29.7. *Niṣāb-ı Türkī:* Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. Rylands Ü. Ktp. 63 sayılı nüshadan sonraki nüsha olan ve kataloğunda yazarı Mollā Ila Yar Kıpçak Özbek Atacı olarak gösterilen nüshada (Sarıca, 2014: 25), kataloğunda yazarı Mollā Ila Yar Kıpçak Özbek Atacı olarak gösterilen Paris Milli Ktp. 1015/1 sayılı (Mikrofilm nu: R48427) nüshada (Sarıca, 2014: 7, 28) ve Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. nr. 3769/1 sayılı nüshada bulunmaktadır. Örnek mısra:

تنکری خدا ایت بکو کیل بیا

29.8. *Ferheng-i Türkī be Farsī:* h.12. yüzyılın sonlarında (18. yüzyılın ikinci yarısı) Hindistan'da münşilik yapan Ṣūfiyu'llāh Yār Ṭahmas Bėg Ḫan tarafından yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür (Münzevi, 1350: 2003).

29.9. *Kitāb-ı Āmeden* (h.1211/1796): Bazı Çağatay Türkçesi eylemlerin mastar hâli ve görülen geçmiş zaman ve geniş zaman kipinde çekimli biçimlerinin Farsça karşılıklarını içeren küçük bir sözlüktür (Öz, 2010: 328).

29.10. *Türkī Meṣādir:* Adlar, mastarlar ve eylem çekimlerini kapsamaktadır (Türkmen, 1985: 483-484). Örnek:

اشلمق: شکستن، اونداماک: آواز دادن، ایاماق: دریغ داشتن

29.11. *Türkī Meṣādir:* Türkçe mastarlardan oluşmaktadır (Türkmen, 1985: 484). Örnek:

آپلاماغ: فرو کرفتن، ایماغ: پارچه را ته کردن

29.12. *Luġat-ı Türkī:* Ehlü'd-dīn Türkmen bin Bayram-ʻAlī tarafından yazılan bu eserin giriş bölümünde verilen bilgiye göre Baymakların dili kabul edilen Çağatay ve Türkmen lehçesinin sözcüklerini kapsamaktadır (Öz, 2010: 330).

29.13. *Risāle der Luġat-ı Türkī:* Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. İlk beyti şöyledir: (Türkmen, 1985: 480)

بود الله تنکری در جدید و در قدیم اوغان/اتا و الچی تو انبیا را یا رسل میدان

29.14. *Risāle der Luġat-ı Türkī:* Konu tasnifli Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlüktür (Öz, 2010: 331).

29.15. *Lebībü'l-Luġāt-ı Türkī (لبيب اللغات تركى):* Çağatay Türkçesi-Farsça manzum bir sözlüktür. Türkçe eylemler, eylem çekim kuralları, emir biçimi, tamlama ve zamirler gibi dil bilgisi konuları manzum olarak işlenmiştir. Ayrıca at, bitki ve giysi adları gibi ad türlerine yer verilmiştir (Türkmen, 1985: 481). Örnek:

صورت جمال و توردی ماند/سور پرس و سوردی راند

29.16. *Ṣarf u Naḥv maʻa Luġāt-ı Türkī:* Farsça açıklamalı Çağatay Türkçesi bir dil bilgisi kitabı ve sözlüktür. Bazen Kâşgar, Türkmen ve Nogay Türkçesi lehçelerine özgü çekimli eylemler ve adlar da verilmiştir. Sözlük kısmı Arapça, Farsça ve Türkçe olarak zamirlerle kullanılan edatları, zarfları, kısa cümle örneklerini ve sayıları içermektedir (Öz, 2010: 332).

29.17. *Niṣāb-ı Türkī* (Nevşahi, 1390: 9): Pakistan-Lahor, Pencab Üniversitesi Api II 6 sayılı mecmuada yedi tane nisap bulunmaktadır. İkinci nisap Raca Emīr Singh'in yeğeni Ray Laʻl Ceymül tarafından yazılmıştır ve başı şöyledir:

تینکری دیبدورلار خدای پاکنی/هم یالاواچ صاحب لولاکنی

Altıncı nisap ise Şeyẖ ‘Abdu'l-Mü’min Mollā Dü-Piyāze tarafından yazılmıştır. Başı şöyledir:

فاعلات فاعلات فاعلات فاعلات/ تینکری و ایزی اوغان اسماء حق ایضاً بیات

29.18. *Tuḥfetü'ṭ-Ṭālibīn:* Ḥayāt-‘Alī Dihlevī tarafından yazılmış Çağatay Türkçesi dil bilgisi ve sözlük kitabıdır. Farsça olan uzun girişinde türlü Türk boyları, bunların arasındaki farklar, çeşitli Türk lehçeleri ve ağızları anlatılmaktadır (Öz, 2010: 334).

29.19. *Luġat-ı Rıżāyī:* Muḥammed Rıżā Şaşī tarafından yazılan Farsça-Çağatay Türkçesi bir sözlüktür. Tacikistan Firdevsi Ktp. nr. 811'de nüshası bulunmaktadır (Sarıca, 2014: 23).

1.3. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Çağatay Türkçesi alanı çalışmalarını Çağatay Türk Edebiyatı, Çağatay Türk Dil bilgisi, Çağatay Türkçesi Söz Varlığı, Çağatay Türkçesi Sözlükleri gibi başlıklar altında toplamak olanaklıdır; ancak burada sadece konumuzla ilgili olan Çağatay Türkçesi sözlükleri üzerinde yapılan çalışmalara oluşum tarihi sırasına göre yer verilecektir. Her ne kadar Çağatay Türkçesi söz varlığı çalışmaları ve Çağatay Türkçesi eserlerinin metin sözlüklerini de bu listeye eklemek mümkün ise de listeyi kısa tutmak adına burada vermiş olduğumuz çalışmalar doğrudan doğruya Çağatay Türkçesi sözlükleri ya da bu sözlüklerden söz eden veya onlar üzerinde yapılmış olan çalışmaları kapsamaktadır. Sırf Çağatay Türkçesi sözlüğü olmasa da Çağatay Türkçesi sözlerine yer veren bazı önemli sözlüklere de yer verilmiştir. Çağatay Türkçesi sözlükleri üzerinde yapılan çalışmalar hiç kuşkusuz ulaşabildiğimiz bu eserlerle sınırlı değildir.

(1820). *Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprache*. Calcutta.

‘Abdu'r-Raḥīm (1825). *Luġat-ı Fażlu'llāh Ḫan (Luġat-i Türkī)*. Calcutta.

Vambery, Armin. (1862). *Abuska Csagatajtörök Szogyüjtemeny* [Abuşka Çağatay Türkçesi Söz Derlemesi]. Pest: Macar İlimler Akademisi yay.

Vambery, Herrmann. (1867). *Čagataische Sprachstudien* [Çağatayca Dil Araştırmaları]. Leipzig.

Veliaminof-Zernof, V. (1869). *Dictionnaire Djaghatai-Turc=el-Lugat al-Nevaiyye va al-İstişhadat al-Çağataiyye*. Petersburg.

Courteille, Par M. Pavet de (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental* [Doğu Türkçesi Sözlüğü]. Paris.

Budagov, Lazar. (1869-1871). *Sravnitelnıy Slovar Turetsko Tatarskix Nareçiy*. cilt I-II, Peterburg.

Zenker, Jules Theodore. (1866-1876). *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch (Dictionnaire Turc-Arabe-Persan)*. cilt I-II, Leipzig.

Şeyh Süleyman Efendi. (1298). *Lügat-i Çağatay ve Türki-yi Osmani.* I. cilt, İstanbul: Mehran Matbaası.

Sami, Şemseddin. (1317). *Ḳāmūs-ı Türkī.* İstanbul: İkdam Matbaası.

Kunos, I. (1902). *Šejx Sülejman Efendi's Čagataj-Osmanisches Wörterbuch.* Budapest.

Hartmann, Martin. (1902). *Çagahataisches, Die Grammatik Uss-i Lisān-i Turkī Des Mehemmed Sādiq.* Heidelberg.

Thury, Jozsef. (1903). *A "Behdset-ül-Lugat" Czimü Csagataj Szotar*, Budapest.

Thury Jozsef. (1904). "Az Abuşka Lügati Czimü Csagataj Szotar", *Keleti Szemle V*, Budapest, s. 1-21.

Thury, Jozef. (1906). "Orta Asya Türkçesi Üzerine Tetkikler". çev. Ragıp Hulusi, *Milli Tetebbular Mecmuası (Müdür: Fuad Köprülü)*, cilt 1, sayı 2, İstanbul: Matbaa-yı Amire, 1331 (1915), s. 207-233.

Ross, E. Denison. (1910). *The Mebâni'l-Lughat Being a Grammar of The Turki Language By Mirza Mehdi Khan Esterabadi.* Calcutta: Bibliotheca Indica.

Radloff, W. W. (1893-1911). *Opıt Slovarya Tyurkskix Nareçiy: Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte.* cilt l-IV**,** Petersburg.

Zâhiri, A. (1927). "Kélür-Nâme". *Ma'arif ve Oḳutġucı Curnali*, yıl 3, sayı 9-10, Taşkent, s. 33-34.

Romaskeviç, A. A. (1934). "Yeni Çağatay-Fars Lügati". çev. Aptullahoğlu Hasan, *Türkiyat Mecmuası***,** cilt 4, İstanbul, s. 281-293.

Kadri, Hüseyin Kazım. (1927-1945). *Türk Lügati.* cilt I-IV, İstanbul.

Eckmann, Janos. (1942-1947). "Mīrzā Mehdīs Darstellung Der Tschagataischen Sprache". *Bibliotheca Orientalis Hungarica V*, Budapest, s. 156-222.

Atalay, Besim. (1950). *Mirzâ Mehdi Mehmet Han Seng-lâẖ: Lugat-i Nevai.* Tıpkıbasım, TDK yay., İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.

Eren, Hasan. (1950). "Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar". *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, cilt 8, sayı 1-2, Ankara, s. 145-163.

Şemsiyev, Parsa, İbrahimov, Sabircan. (1953). *Uzbek Klassik Edebiyati Üçün Kiskaça Lugat.* Taşkent.

Menges, Karl Heinrich. (1956). "Das Čagatajische İn Der Persischen Darstellung Von Mirzâ Mehdi Xan". *Akademie Der Wissenschaften Und Der Literatur (Mainz)*, Abhandlungen Der Geistes-Und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang, sayı 9, Wiesbaden, s. 627-739.

Clauson, Sir Gerard. (1960). *Sanglax: A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān*. London.

Eckmann, Janos. (1960). "Mirza Mehdi'nin Senglah Adlı Çağatayca Sözlüğü". *VIII. Türk Dil Kurultayı 1957*, Ankara, s. 37-40.

Borovkov, A. K. (1960). "Leksikografiçeskaya Traditsiya ve Slovaryah Çagatayskogo yazıka". *Leksikografiçeskiy Sbornik*, IV. Tom, Moskova, s. 151-162.

Borovkov, A. K. (1961). *Bedā'i' Al-Luġat: Slovar Ṭāli' Īmānī Geratskogo K Soçineniyam Alişera Navoi*. Moskova: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Narodov Azil.

Borovkov, A. K. (1961). "Zur Geschichte der Wörterbücher des Čagatajischen". *Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther Universität Halle-Wüttenberg*, X. cilt, s. 1357-1362.

Züferov, S. (1961). "Kelürname". *Özbek Tili ve Edebiyatı Meseleleri*, sayı 3, Taşkent: Özbekistan SSR Fen Neşriyatı, s. 76-77.

Gandjei, T. (1961). "Sanglax: A Persian Guide to the Turkish Language by Gerard Clauson; Muḥammad Mahdī Xān". *Bulletin of the School of Oriental ad African Studies, University of London*, Vol. 24, No. 2, pp. 364-365.

Jarring, G. (1964). *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*. Lund.

Ayyubi, N. Akmal. (1965). "Önemli Bir Türkçe Sözlük [Kitab-ı Arabî ve Farisî ve Türkî (Çağatay Türkçesi)]". *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK yay., s. 65-101.

Atalay, Besim. (1970). *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Şemsiyev, Parsa, İbrahimov, Sabircan. (1972). *Ali Şer Nevaiy Asarlari Lugati*. Taşkent.

İbragimova, A. (1982). *Muhammed Yakub Çingi: Kelür-Name*. Taşkent: Özbekistan SSR Fen Neşriyatı.

Rahmanov, V. (1983). *Uzbek Klassik Edebiyati Asarlari Üçün Kiskaça Lugat*. Taşkent.

Caferoğlu, Ahmet. (1984). "Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri". *Türk Dili Tarihi*, II. cilt, İstanbul, Enderun yay., s. 195-229.

Fazilov, Ergaş. (1983-1985). *Ali Şer Nevaiy Asarlari Tilining İzahli Lugati.* cilt I-IV, Taşkent.

Sertkaya, Osman Fikri. (1988). "Abuşka Lugatı". *İslam Ansiklopedisi*, I. cilt, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı yay., s. 312-314.

Mazhar, Muhammed Selim. (ş.1367). "Aẕferī". *Dāiretü'l-ma'ārif-i Büzürg-i İslamī*, IX. cilt, Tahran: Merkez-i Dāiretü'l-ma'ārif-i Büzürg-i İslami yay., s. 336-337.

Yüce, Nuri. (1992). "Bedâyiu'l-Lugat". *İslam Ansiklopedisi*, V. cilt, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı yay., s. 297.

Hasanov, Batırbek. (1993). *Nevaiy Asarlari Üçün Kiskaça Lugat.* Taşkent.

Ross, E. Denison. (1994). *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü.* çev. Emine Gürsoy Naskali, Ankara: TDK yay.

Durgut, Hüseyin. (1995). "Şeyh Süleyman Efendi-i Buhari Lügat-ı Çağatay ve Türki-i Osmani (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Edirne.

Ḫiyavi, Revşen. (ş.1374). *Senglāḫ: Mīrzā Mehdī Esterābādī.* Tahran: Neşr-i Merkez yay.

Özkan, Fatma. (1996). "Nevayi Eserleri İçin Yazılmış Bir Lügat: Der Beyān-ı Istılāhāt-ı Emlahu'ş-Şu'arā Mevlānā Nevāyi". *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, s. 198-243.

Selamzade, Taki. (ş.1376). "Senglaḫ Sözlüğü Hakkında". *Varlık Dergisi*, sayı 107, Tahran, s.87-90.

Ölmez, Zuhal Kargı. (1998). "Çağatayca Sözlükler". *Kebikeç*, sayı 6, s. 137-144.

İlker, Ayşe. (1998). *Çağatay Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Küçük İsimsiz Bir Sözlük: İmes Sözlüğü.* Manisa.

Canbayev, Şükür. (1999). "Lügat-ı Etrakiye". çev. Naciye Yıldız, *Bilge Dergisi*, sayı 22, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, s. 33-34.

Toparlı, Recep. (2000). *Ahmed Vefik Paşa: Lehce-i Osmānī.* Ankara: TDK yay.

Safa, Zebihullah. (ş.1378). *Tarih-i Edebiyat Der İran.* cilt I-V, Tahran: Firdevs yay.

Caferoğlu, Ahmet. (2002). "Altın-Orda (Altın-Ordu) Türk İlleri ve Çağatay Türkçesi, Gelişmesi, Kaynakları ve Karakteri". *Türkler Ansiklopedisi*, VIII. cilt, Ankara: Yeni Türkiye yay., s. 777-795.

Bahāwudūn, Muḥemmet-Tursun v.d. (2002). *Çağatay Tilininĝ İzāhlıḳ Luġiti.* cilt I-II, Urumçi: Şincan̂g Ḫalḳ Neşriyātı.

Güzeldir, Muharrem. (2002). "Abuşḳa Lüġati (Giriş-Metin-İndeks)". *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.

Kocaoğlu, Timur. (2002). "Mançu Sarayındaki Beş Dilli Türkçe Sözlük: Wu Ti Ch'ing Wen Chien". *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 11, s. 139-149.

Demirci, Jale. (2003). "Azerbaycan Sahasında Yazılmış Olan Çağatay Türkçesi Sözlükleri". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu-2003, Mustafa Canpolat Armağanı*, yay. Aysu Ata, Mehmet Ölmez, Ankara, s. 57-64.

Kaçalin, Mustafa. (2003). "Abuşka Sözlüğü Üzerine". *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, sayı 13, İstanbul, s. 23-28.

Ölmez, Mehmet. (2003). "Luġat-i Çaġatay'ın Tıpkıbasımı ve 2003'te Yitirdiğimiz Türkologlar Dolayısıyla". *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, sayı 13, İstanbul, s. 5-6.

Nasiri, Muhammed Rıza (Editor). (ş.1384). "Mehdi". *Eseraferinan*, I. cilt, Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir, s. 236.

Paçacıoğlu, Burhan. (2006). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı.* Ankara: Bizim Büro yay.

Toparlı, Recep, Ilgın, Ali. (2006). *Mehmet Sadık: Üss-i Lisān-ı Türkī.* Ankara: TDK yay.

Aslanov, Vakif İ. (2006). *Muḥammed Taḳī Ḳaraḳoyunlu: Ferheng-i Türkī Lüğeti*, Bakı.

Çağbayır, Yaşar. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük.* cilt I-V, İstanbul: Ötüken yay.

Benedek, Péri. (2007). "Kakşal. Egy szó Fethali Kacar Kazvînî Behcet ül-Lügat Cīmű Szótárából És Ami Körülötte Van". *Keletkutatás*, s. 27-37.

Erbay, Fatih. (2008). "W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi". *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya; Erbay, Fatih. (2011). *W. Radloff'un Çağatay Türkçesi Sözlüğü.* Konya: Aybil yay.

Sugahara, Mutsumi. (2008). "Sanglâx Lugatindeki Kurmacalar". çev. Manami Koyano, Mustafa S. Kaçalin, *Türk Dilleri Araştırmaları Festschrift in Honor of Talat Tekin*, cilt 18, İstanbul, s. 393-411.

Ariz, Erkin. (2008). "Çağatay Yazı Dilinin Sözvarlığı Üzerine Bir Deneme". *Türk Dilleri Araştırmaları Festschrift in Honor of Talat Tekin*, cilt 18, İstanbul, s. 437-469.

Kaçalin, Mustafa S. (2009). "Lugât-ı Çağatay ve Türkî-i 'Osmânî Üzerine". *Ahmet Yesevi Üniversitesi III. Uluslararası Türkoloji Kongresi*, 18-20 Mayıs 2009, Türkistan, s. 106-117.

Kültüral, Zuhal. (2009). "Karakoyunlu Muhammedtağı ve Ferheg-i Türkî Lugatı". *Turkish Studies*, cilt 4, sayı 4, s. 790-796.

Öbek, Ali İhsan. (2009). "Tarihî Türk Sözlükçülüğünde Dönüm Noktası: [Büyük] Türk Lügati". *Turkish Studies*, cilt 4, sayı 4, s. 845-855.

Poppe, N. N. (2009). *Zemahşeri Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü*. çev. Mustafa S. Kaçalin, Ankara: TDK yay.

Topaloğlu, Ahmet, Kaçalin, Mustafa S. (2009). "Sözlük/Türkçe-Çağatay Türkçesi". *İslam Ansiklopedisi*, cilt 37, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı yay., s. 402-404.

Sadik, Hüseyin Muhammedzade. (ş.1388). *Ḥakīm Muḥammed Ḫoyī: Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*. Tebriz: Yaran yay.

Caferi Mezheb, Muhsin. (ş.1389). "Esterābādī". *Dāiretü'l-ma'ārif-i Büzürg-i İslami*, VIII. cilt, Tahran: Merkez-i Dāiretü'l-ma'ārif-i Büzürg-i İslami yay., s. 182-184.

Eminoğlu, Emin. (2010). *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*. Sivas: Asitan yay.

Khaze Shahgoli, Nasser. (2010). "'Abdu'l-Cemīl Bin Muḥammed Riżā e'n-Naṣīrī e'ṭ-Ṭūsī Kitāb-ı Türkī (1b-16a ve 167a-173b)". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Zabeti, Nasrin. (2010). "Muḥammed Bin 'Abdu'ṣ-ṣabūr-ı Ḫoyī, Ḫulāṣa-ı 'Abbāsī". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Öz, Yusuf. (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*. Ankara: TDK yay.

Eminoğlu, Emin. (2011). "Galat Sözlükleri ve Mehmed Hafīd Efendi'nin Galatāt Sözlüğündeki Çağatayca Sözcükler". *Turkish Studies*, cilt 6, sayı 1, s. 996-1012.

Kaçalin, Mustafa. (2011). *Niyāzi: Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġātāiyye).* Ankara: TDK yay.

Kara, Funda. (2011). *Muḥammed Ya'ḳūb-ı Çīngī: Zebān-ı Türkī (Kélür-Nāme) İnceleme-Metin-Dizin.* Erzurum: Fenomen yay.

Arslan, Tolga. (2012). "Kaçalin, Mustafa S., Niyāzi Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar, el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġātāiyye, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, 1111 s.+190 varak, ISBN 978-975-16-2380-5". *Gazi Üniversitesi Dil Araştırmaları Dergisi*, sayı 10, s. 209-215.

Teres, Ersin. (2012). "Mustafa Sinan Kaçalin, Niyāzi Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar, el-Lugatu'n-Nevaiyye ve'l-İstişhadatu'l-Cagataiyye, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, 1111 s.+190 v.". *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı 2, s. 189-192.

Üşenmez, Emek. (2012). "Özbek Türkolog Berdak Yusuf ve Sözlük Çalışmaları". *Turkish Studies*, cilt 7, sayı 4, s. 3181-3188.

Cihani, Hasan Abdullahi. (ş.1392). *Ferhang-i Cağatayi-Farsi: Eser-i Şeyh Süleyman Efendi-yi Özbeki el-Buhari.* Tebriz: Denizçin yay.

Kuş, Bahri. (2013). "Funda Kara ve Zebân-ı Türkî (Kélür-Nâme) İnceleme-Metin-Dizin Adlı Eseri". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, sayı 2/1, s. 296-301.

Ünlü, Suat. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü.* Konya: Eğitim yay.

Sarıca, Bedri. (2014), *Çağatayca-Farsça Manzûm Bir Lügat: Nisâb-ı Türkî.* Ankara: Grafiker.

Cevadi, Hüseyin, Floor, Willem, Kaçalin, Mustafa. S. (2014). *Ferheng-i Naṣīrī: Türkī-yi Caġatayī, Rūmī, Ḳızılbaşī, Rūsī ve Ḳalmaḳī be Farsī: Muḥammed Rıżā ve 'Abdu'l-Cemīl Naṣīrī.* Tahran: Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami ve Tebriz: Aydın yay.

Rahimi, Musa. (2014). "18. Yüzyılın İlk Yarısında Hindistan Sahasında Yazılmış Olan Karakoyunlu Muhammed Taki'nin Ferheng-i Türki'si Üzerine". *MTAD Dergisi*, cilt 11, sayı 1, s. 1-4.

Sadik, Hüseyin Muhammedzade. (2015). *Senglāḫ.* Tebriz: Ahter yay.

Dervişani, Ali. (2015). "Berresī ve Mu'arrifī-yi Nüsḫa-yı Miftāḥu'l-Luġat: Muḥammed bin Żiyā'u'd-dīn Ḥüseynī-yi Ferāġī". *Peyām-ı Bahāristān Dergisi*, sayı 25, s. 77-88.

Burada yukarıdaki çalışmaların konusu olan bazı sözlükler üzerinde durmak istiyoruz:

1. Ayyubi, N. Akmal. (1965). "Önemli Bir Türkçe Sözlük [Kitab-ı Arabî ve Farisî ve Türkî (Çağatay Türkçesi)]". *TDAY-Belleten*, Ankara: TDK yay., s. 65-101.

Bu çalışmada 16. yüzyılda Hindistan'da yazıldığı sanılan ve Hindistan'ın Aligarh Üniversitesi'nin Mevlānā Abul Kalam Azad kitaplığında 1037/10 sayıda bulunan *Kitāb-ı Arabī ve Farsī ve Türkī* adlı el yazması sözlükten örnekler verilmiştir. Bu sözlükte Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesi sözcükleri kitap, bap ve fasıl yöntemi üzerine düzenlenmiş olup her bölüm Arapça, Farsça ve Türkçe guruplara ayrılmış ve anlamlar Farsça olarak açıklanmıştır (Ayyubi, 1965: 65-66).

Ayyubi'nin adını tespit edemediği bu sözlük, daha öceden de üzerinde durduğumuz *Mü'eyyedü'l-Fużalā* sözlüğüdür.

2. ROSS, E. Denison. (1994). *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*. çev. Emine Gürsoy Naskali, Ankara: TDK yay.

E. Denison Ross'un 1909'da Kalküta'da yayımladığı bu çalışmada British Museum'da biricik nüshası bulunan Mançuca-Moğolca-Tibetçe-Doğu Türkçesi-Çince beş dilli sözlüğün kuş adları bölümündeki (30. bölüm) listenin Doğu Türkçesi (Çağatay Türkçesi), Mançuca ve Çince kısmı verilmiştir (Ross, 1994: XI-XVIII).

3. Özkan, Fatma. (1996). "Nevayi Eserleri İçin Yazılmış Bir Lügat: Der Beyān-ı Istılāhāt-ı Emlahu'ş-Şu'arā Mevlānā Nevāyī". *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, s. 198-243.

Bu çalışmada 17. yüzyılda istinsah edildiği sanılan ve Polonya'nın Wroslav Üniversitesi Kütüphanesi'nin Şark yazmaları bölümünde S. 69. I. 92 numarada kayıtlı bulunan el yazması bir mecmuanın 27a-43b sayfalarında yer alan *Der Beyān-ı Istılāhāt-ı Emlahu'ş-Şu'arā Mevlānā Nevāyī* adlı Çağatay Türkçesi-Eski Anadolu Türkçesi sözlüğünün bilimsel

yayını yapılmıştır. Nevāyī'nin yapıtlarının anlaşılması amacıyla yazılan bu sözlük, çekimli adlar ve çekimli eylemlerden oluşmaktadır (Özkan, 1996: 199-201).

4. İlker, Ayşe. (1998). *Çağatay Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Küçük İsimsiz Bir Sözlük: İmes Sözlüğü.* Manisa.

Bu çalışmada 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın başlarında istinsah edildiği sanılan ve Manisa İl Halk Kütüphanesi'nin el yazmaları bölümünde 5819 numarada kayıtlı bulunan bir mecmuanın içinde yer alan Çağatay Türkçesi-Osmanlı Türkçesi sözlüğünün bilimsel yayını yapılmıştır. İsimsiz olan bu sözlüğün ilk maddesini İmes sözcüğü oluşturmaktadır (İlker, 1998: 2-4).

5. Kocaoğlu, Timur. (2002). "Mançu Sarayındaki Beş Dilli Türkçe Sözlük: Wu Ti Ch'ing Wen Chien". *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı 11, s. 139-149.

Bu çalışmayla tanıtılan sözlük, 18. yüzyılda Çin'deki Mançu asıllı Çing sülalesinden Çien-lung saltanatı (1736-1796) döneminde 1790-1796 arasında Wu Ti Ch'ing Wen Chien (Beş Dilli Çing Sülalesi Sözlüğü) adıyla Mançu-Çin-Moğol-Tibet-Türk olarak hazırlanmıştır. Pekin-Eski Saray Kütüphanesinde iki, Londra-British Museum'da bir nüshası olan bu sözlüğün üzerinde Japonya, Çin ve Londra'da çalışmalar yapılmıştır. Bu sözlükte her dildeki 18671 sözcük 370 değişik konuda toplanmıştır. Türkçe sözcükler hem Arap hem de Mançu (Eski Uygur) abecesiyle yazılmıştır. Bu sözlükteki yazım ve buna bağlı ses yapısı Çağatay dönemi Türk yazı dilinin Doğu Türkistan'daki biçimidir (Kocaoğlu, 2002: 139-144).

6. POPPE, N. N. (2009). *Zemahşeri Mukaddimetü'l-Edeb: Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü.* çev. Mustafa S. Kaçalin, Ankara: TDK yay.

Bu çalışma N. N. Poppe'nin *Mongolskiy Slovar Mukaddimat al-adab Çaşt I-II* adlı eserinin sözlük kısmının çevirisidir. Yazması Buhara, İbn-i Sina kütüphanesinde

bulunmaktadır. Zemaḫşerī'nin *Muḳaddimetü'l-Edeb'inin* Şuşter nüshası daha önceden Nuri Yüce tarafından Harezm Türkçesi metni olarak yayımlanmıştır.

1.4. İRAN KİTAPLIKLARINDA BULUNAN ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİ

İran coğrafyası Türk tarihi ve kültürü, Türk dili ve edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Vaktiyle Doerfer'in söylediği gibi "İran en az bilinen Türk dili bölgesi olmakla birlikte en ilgi çekici Türk dili bölgesidir. Bu bölgenin bir kısmı son derece eski özellikler gösteren çeşitli Türk lehçelerini korumuştur ve geleceğin bize burada zengin armağanlar vereceği mutlaktır" (Doerfer, 1969: 1). "Zamanımızda İran, Türkoloji için en önemli ülkedir. Burada yeryüzünün bütün öteki ülkelerinden daha çok buluşlar yapılması beklenebilir" (Doerfer, 1973-74: 198). Kuşkusuz Doerfer'in değindiği buluşların bir yönünü de İran kitaplıklarında bulunan yazma eserler oluşturmaktadır. Fakat dikkat edilmelidir ki İran'da bulunan eserler kılıç artığı eserlerdir, yani İran'daki Türkçe eserler birçok ülkede olduğu gibi yakılıp imha edilmiştir. Nitekim Pehlevi rejimi tarafından bütün kütüphane ve müzelere gönderilen genelge ile Türkçe eserlerin yok edilmesi ya da gömülmesi istenmiştir (Aydın, 2008). Yalnız Türkiye'de bulunan kitaplar Atatürk ve silah arkadaşlarının sayesinde bu saldırılardan uzak kalmıştır. Onun dışında bütün ülkelerde Türkçe eserler bu saldırılardan ve kitap yakmalardan payını almışlardır. Ancak gene de kılıç artığı olan bu eserler kısmen de olsa Türkçe el yazmalar zincirinin yitik halkasını bütünleyecektir.

İran sahasında 'Alī Şīr Nevāyī'nin eserlerini anlamak üzere birçok Çağatay Türkçesi sözlüğü düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardan ibarettir:

I. *Luġat-ı Caġatay* (Çağatay Türkçesi-Farsça)/Nedr-'Alī

İran kitaplıklarında tespit edilen nüshalar şunlardır:

I.1. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 4354/3, 32 yaprak. Eserin İlk sayfasında "Ferheng-i Nedr-'Alī der ḥall-ı luġāt-ı Caġatayī der zamān-ı Şāh Ṣafī telīf şode est" başlığı atılmıştır (Danişpejuh, 1346: 82; Danişpejuh, 1340b: 3309-3310).

I.2. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 9176 (Sebt nr. 85417), 53 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (Hakim, 1390: 838-839).

I.3. Kum-Gülpaygani Ktp.: nr. 20/148-4028/1, 30 yaprak, istinsahı: h. 1220 (Sadrayi-yi Hoyi, 1388: 3035).

II. *Bedāyi'ü'l-Luġat*

İran kitaplıklarında tespit edilen nüshalar şunlardır:

II.1. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 5936, 60 yaprak, istinsahı: h. 1119 Ḥācī Muḥammed Kātib (Danişpejuh, 1357: 161-162).

II.2. Tahran-Sipehsalar Ktp.: nr. 14, 142 yaprak (Şirazi, 1318: 160-161).

II.3. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp.: nr. 3709, 114 yaprak, istinsahı: h. 1224 Muḥammed Ḳazvīnī, Şeyẖ-'Alī Mīrzā-yı Ḳacar'ın buyruğuyla (Gülçin-i Maani, ş.1372: 11-13).

II.4. Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp.: nr. 488/2, istinsahı: h. 1242. Sayfa kenarlarında yazılmıştır (Üstadi, 1354: 111).

II.5. Tebriz-Milli Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naẖcıvanī bölümü: nr. 1439, istinsahı: h. 13. yüzyıl.

III. *Kitāb-ı Türkī,* 'Abdu'l-Cemīl Naṣīrī

İran'daki tek nüshası aşağıda verilmiştir:

Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 8336, 195 yaprak, istinsahı: h. 11. yüzyıl (Danişpejuh, 1362: 111-113).

IV. *Senglāẖ*

İran kitaplıklarında tespit edilen nüshalar şunlardır:

IV.1. Tahran-Melik Milli Ktp.: nr. 392, 362 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (Efşar, Danişpejuh, 1352: 18).

IV.2. Tahran-Melik Milli Ktp.: nr. 1481/5, 73 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Efşar, Danişpejuh, 1363: 272).

IV.3. Tahran-Milli Ktp.: nr. F-1141, 730 yaprak, istinsahı: h. 1173 (Envar, 1351: 163-165).

IV.4. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 4919, 533 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (Danişpejuh, 1340c: 4031-4032).

IV.5. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 860 (Sebt nr. 14120), 531 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Hairi, 1353: 89-92).

IV.6. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 17227 (Sebt nr. 208392), 776 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (Nazari, 1391: 80-81).

IV.7. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 53/2 (Sebt nr. 212236), 36 yaprak, istinsahı: h. 1224. Surūd'un bağışı (Meclis Kitaplığının bilgisayarı).

IV.8. Tahran-Daru'l-maarif-i Büzürg-i İslami Ktp.: nr. 496 (Sebt-i Mali nr. 66540), 178 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Münzevi, 1377: 138).

IV.9. Tahran-Sipehsalar Ktp. (Mebāni'ü'l-Luġa): nr. 38, 20 yaprak (Şirazi, 1318: 268-269).

IV.10. Kum-Gülpaygani Ktp. (Mebāni'ü'l-Luġa): nr. 3/106-486, 53 yaprak, istinsahı: h. 1279 Muḥammed İsmā'il tarafından, Muḥammed Rıżā Ḫan'ın buyruğuyla (Sadrayi-yi Hoyi, 1388: 3496).

IV.11. Kum-Feyziye Medresesi Ktp.: nr. 10/2 (yazma eserde ise Mecmua: 112/2 yazılı), 72 yaprak, istinsahı: galiba h. 11. yüzyıl (Üstadi, 1396: 1).

V. *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*

İran kitaplıklarında tespit edilen nüshalar şunlardır:

V.1. Tahran-Milli Ktp.: nr. F-1276, 64 yaprak, istinsahı: h. 1266 Dāverī (Envar, 1351: 338-339)

V.2. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 2782, 115 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (Danişpejuh, 1340a: 1635).

V.3. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 9065, 110 yaprak, istinsahı: h. 1263 (Danişpejuh, 1362: 284).

V.4. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 5693, 141 yaprak, istinsahı: h. 1243 Muḥammed ʻAlī bin ʻAbdu'l-Kerīm Mervezī (Danişpejuh, 1357: 68).

V.5. Tahran Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Ktp.: nr. C-100, 118 yaprak, istinsahı: h. 1252 (Danişpejuh, 1339a: 226-227).

V.6. Tahran Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi Ktp.: nr. C-215/2, 4 sayfa+14 sayfa yazı kenarı (Danişpejuh, 1339a: 367).

V.7. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 855 (Sebt nr. 13670), 65 yaprak, istinsahı: h. 1245 Fars eyaletinin İlbegi Muḥammed-Ḳulıḫan-ı Ḳaşḳayī'nin buyruğuyla (Hairi, 1353: 85-86).

V.8. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 7497 (Sebt nr. 26321), 88 yaprak (Sadrayi-yi Hoyi, 1376a: 465).

V.9. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 14592 (Sebt nr. 90086), 116 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl Rāzī-yi Ḳuş-ḫāneī (Eşkeveri, 1389: 115).

V.10. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp.: nr. 13218, 104 yaprak, istinsahı: h. 1253 (Meraşi-yi Necefi, 1384: 421-422).

V.11. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp.: nr. 3714, 125 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Fikret, 1369: 238).

V.12. Tahran-Sipehsalar Ktp.: nr. 91, 109 yaprak, istinsahı: h. 1240 Muḥammed Ṣādıḳ Sebzvārī tarafından, Mīrzā Muḥammed İbrāhīm Sebzvārī'nin sözüyle (Şirazi, 1318: 173-176).

V.13. Meşhed-Gevherşad Camii Ktp.: nr. 1036, istinsahı: h. 1294 Bī-nevā Kerbelāī Sulṭān İbrāhīm Ḫalef-i ‘Avaż Ḫan Beg (Fazıl, 1367: 1416-1417).

VI. *Fetḥ-‘Alī Ḳacar Luġatı*

İran kitaplıklarında şu nüshalar bulunmaktadır (Dirayeti, 1389: 1056):

VI.1. Tahran-Melik Milli Ktp. *(Meḳālīd-i Türkiyye):* nr. 396/1, 350 yaprak, istinsahı: h. 1280 (Efşar, Danişpejuh, 1363: 20-21).

VI.2. Tahran-Milli Ktp. *(Behcetü'l-Luġat):* nr. F-1836, 420 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Envar, 1371: 287).

VI.3. Tahran-Milli Ktp. *(Luġat-ı Etrākiyye):* nr. F-1835, 427 yaprak (Envar, 1371: 286), istinsah: h. 1279 Aḥmed bin İsmā‘īl el-Ḥüseynī.

VI.4. Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp. *(Etrākiyye):* nr. B-150, 241 yaprak (Hücceti, 1345: 3-4), istinsah: h. 1278.

VI.5. Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp. *(Meḳālīd-i Türkiyye):* nr. 4343, 352 yaprak, istinsah: h. 1280 (Eşkeveri, 1388: 406-407).

İran kitaplıklarında bulunan başka sahalara ait Çağatay Türkçesi sözlüklerini de şöyle sıralayabiliriz:

I. *Abuşḳa* (Türkçe-Türkçe)

İran kitaplıklarında tespit edilen çeşitli *Abuşḳa* nüshaları şunlardır:

I.1. Tahran-Melik Milli Ktp.: nr. 347, 204 yaprak, istinsahı: h. 1077 (manzum ön sözlü) (Efşar, Danişpejuh, 1352: 22).

I.2. Tahran-Melik Milli Ktp.: nr. 349, 49 yaprak, istinsahı: h. 1242 ‘Alī ‘Asker (manzum ön sözlü) (Efşar, Danişpejuh, 1352: 22).

I.3. Tahran-Melik Milli Ktp.: nr. 412, 201 yaprak, istinsahı: h. 11. yüzyıl Ṣādıḳ bin Muṣṭafā (manzum ön sözlü) (Efşar, Danişpejuh, 1352: 22).

I.4. Tahran-Milli Ktp.: nr. F-2947, 135 yaprak, istinsahı: olasılıkla h. 11. yüzyıl (manzum ön sözlü) (Envar, 1354: 696).

I.5. Tahran-Milli Ktp.: nr. F-22, 179 yaprak, istinsahı: h. 11. yüzyıl Sulṭān Ḫ˘āce (manzum ön sözlü) (Envar, 1343: 15-16).

I.6. Tahran-Daru'l-maarif-i Büzürg-i İslami Ktp.: nr. 531 (Sebt-i Mali nr. 66532), 180 yaprak, istinsahı: h. 1222 (manzum ön sözlü) (Münzevi, 1377: 186).

I.7. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp.: nr. 4799, 146 yaprak, istinsahı: h. 960/1553 Ḥasan bin Ḥüseyin (düz yazı ön sözlü) (Müttaki, 1381: 234-235).

I.8. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp.: nr. 3651, 132 yaprak, istinsahı: h. 1080 (manzum ön sözlü) (Aydın, 2008: 117).

I.9. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp.: nr. 12055/2, 47 yaprak, istinsahı: h. 1122 Nūrī Babaḫan bin Muḥammed Şerīf Yüzbaşı. Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan sonra gelmektedir. (manzum ön sözlü) (Fazıl Haşimi, ş.1380: 493).

I.10. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp.: nr. 6940, 182 yaprak, istinsahı: h. 1096 (manzum ön sözlü) (Aydın, 2008: 117).

I.11. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp.: nr. 3684, 93 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (manzum ön sözlü) (Aydın, 2008: 117).

I.12. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp.: nr. 5937, Kataloglarda 232 yaprak denilmesine karşın yalnızca 164 yaprağı mevcuttur (!), istinsahı: h. 11. yüzyıl (manzum ön sözlü) (Danişpejuh, 1357: 162).

I.13. Tahran Üniversitesi-Hukuk Fakültesi Ktp.: nr. C-179, 55 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (düz yazı ön sözlü) (Danişpejuh, 1339b: 181).

I.14. Tahran Üniversitesi-Hukuk Fakültesi Ktp.: nr. C-180, 203 yaprak, istinsahı: h. 12. yüzyıl (düz yazı ön sözlü) (Danişpejuh, 1339b: 181).

I.15. Tahran-Sipehsalar Ktp.: nr. 100, 40 yaprak, istinsahı: h. 1051 Receb bin Muḥib ʻAlī Şamlu tarafından, Zāl Beg Ḳorçı'nın buyruğuyla (düz yazı ön sözlü) (Şirazi, 1318: 267-268).

I.16. Tahran-Sipehsalar Ktp.: nr. 367, Dīvān-ı Nevādirü'ş-Şebāb'dan hemen sonra gelen bu sözlük: divanla birlikte toplam 197 yaprak, istinsahı: h. 1112 Miskīn mahlaslı ʻAlī-Ekber-i Tebrizī (düz yazı ön sözlü) (Şirazi, 1318: 693-694).

I.17. Tahran-Meclis Ktp.: nr. 7981/2 (Sebt nr. 50928), 33 yaprak, istinsahı: h. 1122 Muḥammed ʻAlī Ḥüseynī (manzum ön sözlü) (Sadrayi-yi Hoyi, 1367: 466-468).

I.18. Hoy-Namazi-yi Hoyi Medresesi Ktp.: nr. 654, istinsahı: h. 952 (1545) (manzum ön sözlü) (Sadrayi-yi Hoyi, 1376b: 352-353).

I.19. Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp.: nr. 488/1, 153 yaprak, istinsahı: h. 916 (Üstadi, 1354: 111). Son sayfada “916'da kitap bitmiştir” diye bir kayıt bulunmaktadır, ancak bu son sayfa başka bir hatla yazılmıştır. Eğer bu tarih doğru verilmişse en eski nüsha budur (manzum ön sözlü).

I.20. Tebriz-Milli Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naḫcıvanī bölümü *(Luġat-ı Nevāyī):* nr. 1382, istinsahı: h. 11. yüzyıl (manzum ön sözlü).

I.21. Tebriz-Milli Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naḫcıvanī bölümü *(Luġat-ı Caġatāī):* nr. 1301, istinsahı: h. 11. yüzyıl (düz yazı ön sözlü).

II. *Fażlu'llāh Ḫan Luġatı*

İran'daki tek nüshası aşağıda verilmiştir:

Tahran-Melik Milli Ktp. (*Ferheng-i Türkī Be Fārsī*, Fażlu'llāh Ḫan ʻAmūzāde-yi Seyf Ḫan): nr. 379/1, 50 yaprak, istinsahı: h. 11-12. yüzyıl (Efşar, Danişpejuh, 1363: 19).

III. *Ferheng-i Aẓferī/Maʻrūfu'l-Luġat*

İran kitaplıklarında tespit edilen nüshalar şunlardır:

III.1. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp.: nr. 6171, 50 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Müttaki, 1381: 254-256).

III.2. Kum-Astan-ı Mukaddes-i Kum Ktp.: nr. 488, 308 yaprak, başından bir kaç yaprak eksik, istinsahı: h. 1230 (yazmanın ketebe kaydında 1220 de okunabiliyor) ʻAlī Rıżā (Sadrayi-yi Hoyi, 1375: 100).

Diğer Çağatay Türkçesi Sözlükleri

I. Tahran-Melik Milli Ktp. *(Ferheng-i Türkī Be Fārsī):* nr. 5422/31, 7 yaprak, istinsahı: h. 1227. Örneksiz Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük (Efşar, Danişpejuh, 1369: 369).

II. Tahran-Milli Ktp. (*Luġat-ı Türkī* [Türkçe-Türkçe örneksiz]): nr. 5-22502, 74 yaprak (fihrist olunmamıştır. Milli Kütüphanenin bilgisayardaki kataloğundan ulaşılmıştır).

III. Tahran-Meclis Ktp. *(Ferheng-i Luġāt-ı Türkī-yi Caġatayī-yi Cihān-Güşā-yı Cüveynī):* nr. 9311/2 (Sebt nr. 85572), 13 yaprak, istinsah: h. 1307 Muḥammed bin Ḥüseyin Tebrizī. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük (Hafiziyan-ı Babili, 1388: 68).

IV. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp. (*Luġat-ı Ser-ḥadāt-ı İran*, ʻAbdu'r-rezzāḳ bin Muḥammed Muḥsin Buġayirī-yi Sebzvārī, öl. 1953): nr. 9690, 69 yaprak, yazar nüshası. Arapça-Farsça-Türkçe (Cağatay Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Moğolca) sözlük. (Müttaki, 1381: 228-229).

V. Kum-Meraşi-yi Necefi Ktp. (*Münteḫabu'l-Luġāt*, Muḥammed Rıżā Bīmdār-ı Ḫīvaḳī): nr. 11303, 84 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl. Bu eser, Muḥammed Rıżā Bīmdār-ı Ḫīvaḳī (öl. h.1213/1798-1799) tarafından h.1203'te Özbekistan'ın Ḫīvaḳ (Ḫīve) kentinde yazılmıştır. Arapça-Farsça-Çağatay Türkçesi olarak düzenlenmiştir. *Mecmaʻu'l-fürs* (Muḥammed Ḳāsım bin Muḥammed Kāşānī) ve *Naẓariyāt-ı Luġavī* (Emīr ʻAlī-şīr Nevāyī) gibi eserlerden yararlanılmıştır. Açıklamalar Çağatay Türkçesi iledir (Müttaki, 1381: 277-278). Tacikistan Firdevsi Ktp. nr. 146/5'de de nüshası bulunmaktadır (Sarıca, 2014: 23).

VI. Tahran-Sipehsalar Ktp. *(Niṣāb-ı Türkī Be Fārsī):* nr. 2911/3, Mīr ʻAbdu'llāh Türkistanī tarafından; nr. 2911/4 ise h. 965-970'te Canī bin Melik Şāh-ı Ḫorāsānī maʻrūf be Tecrīd ve Ḳalenderī ve meşhūr be Taḳlīd-Şāh-ı Benderī tarafından yazılmıştır (Danişpejuh, Münzevi, 1356: 714).

VII. Meşhed-Astan-ı Kuds-ı Rezevi Ktp. *(Niṣāb-ı Türkī ve Ferheng-i Türkī Be Fārsī):* nr. 3769, 92 yaprak, istinsahı: h. 13. yüzyıl. Üç tane Nisab ve bir tane örneksiz sözlükten oluşmaktadır. Nisablar Nūreddīn Muḥammed Cihāngīr Pādşāh adına yazılmıştır (Gülçin-i Maani, ş.1372: 114). Üçüncü Nisab Canī bin Melik Şāh-ı Ḫorāsānī maʻrūf be Tecrīd ve Ḳalenderī ve meşhūr be Taḳlīd-Şāh-ı Benderī'ye aittir. Sondaki sözlük ise *Kėlür-nāme* sözlüğüdür. Bu sözlüğün sonunda "Kėlür-nāme taṣnīf-i Mīrzā Muḥammed Ẓiyā Bėg Ḳargüçi" kaydı bulunmaktadır.

VIII. Tebriz-Milli Ktp. Ḥāc Ḥüseyin Naḫcıvanī bölümü *(Luġāt-ı Türkī):* nr. 1253, istinsahı: h. 1233. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan bu eser *Senglāḫ'ın* özeti ve örneksizidir (*Eṭ-Ṭamġa-yı Nāṣırī* olabilir).

1.5. KAÇARLAR DÖNEMİ VE BU DÖNEMDE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATININ DURUMU

Kaçar Türkleri, Kaçar Hanedanlığını kurarak İran'da uzun bir süre (1795-1925) idareyi ele almışlardır. Ḳaçar sözcüğü, İran ve Batı kaynaklarında Ḳacar biçiminde geçmektedir[6]. Şāh İsmāʿīl'in tahta geçmesinde önemli rol oynayan ve Kızılbaş adıyla ün kazanan yedi boy birleşmesinden birini oluşturan Kaçarların dili Türkçedir ve şairler de bu dille eserler vermişlerdir. Ṣafevī hükümdarı Şāh ʿAbbās, 1586-1597 yıllarında Kaçar boylarını üç gruba ayırarak bir bölümünü Merv'e, bir bölümünü Gence, İrevan ve Karabağ'a, bir bölümünü de Esterabad'a yerleştirmiştir (Karadeniz, 2012: 214-221). Esterabad Kaçarları Koyunlu (Kovanlu) ve Develü olmak üzere iki kola ayrılıyorlardı. Bunlardan Develülere Ak Kale'nin kuzeyinde oturdukları için Yukarı Baş, Koyunlulara da aynı kalenin güneyinde oturdukları için Aşağı (Aşaḳa) Baş deniyordu. Yuḳarı Baş Develü, Sapanlu, Köhnelü, Ḫazīnedārlu, Ḳayaḳlu ve Kürlü adlı altı obadan; Aşağı Baş ise Ḳovanlu, ʿİzzetdīnlü, Şambayatī, Ḳaramusanlu, Daşlu ve Ziyādlu adlı altı obadan oluşuyordu (Sümer, 2001: 51). Kaçar hanedanı, 1795'te Tahran'da İran tahtına oturan Aġa Muḥammed Ḫan (hük. 1795-1797) tarafından kurulduktan sonra sırasıyla padişah olan Fetḥ-ʿAlī Şāh (hük. 1797-1834), Ruslara karşı kahramanlıklar gösteren veliaht ve Azerbaycan valisi ʿAbbās Mīrzā'nın (öl. 1833) oğlu Muḥammed Şāh (hük. 1834-1848), Nāṣıruddīn Şāh (hük. 1848-1896), Muẓafferüddīn Şāh (hük. 1896-1907), Muḥammed ʿAlī Şāh (hük. 1907-1909) ve Aḥmed Şāh (hük. 1909-1925) tarafından sürdürülmüştür.

---

[6] Bazı görüşlere göre Ḳaçar/Ḳacar sözcüğü, Aġaçeri/Aġaceri "ağaç eri" kavim adından gelmektedir. Bu sözcüğün "kaçmak" mastarından geldiği görüşünü savunanlar da vardır// SG: Ḳacar "sırt kemiği, böğür, kaburga; bir Türk boyunun adı" (1040)// Moğ-Les: Ġacar "yer, yeryüzü, toprak, arazi; bölge, mevki, ülke; yapı, kurum; bölüm; uzaklık" (566-567); Haçar "yanak; bir nesnenin düz tarafı" (1389); Hacaġar "1. çarpık, eğri, kıvrık; eğik, meyilli; yalancı, şerefsiz; sahtekâr, ikiyüzlü; 2. yular, dizgin" (1461-1462).
Dönemin tarihçilerinden Şehzade ʿAlī Ḳulı Mīrzā, *İksīrü't-Tevārīḫ* adlı eserinde, Kaçarların Çengiz Ḫan ile Mengü Ḳaan'ın emirlerinden olan Ḳaracar Noyan'dan dolayı bu adı aldığını; ʿAbdu'r-Rezzāḳ Beg Meftūn-ı Dünbülī ise *Meʾāṣir-i Sulṭāniye* adlı eserinde, Abaḳa Ḫan'ın atabeyi Saba Noyan'ın oğlu ve Hülegü Ḫan'ın komutanı olan Sartaḳ Noyan'ın oğlu Ḳacar'ın bu boya adını verdiğini söylemiştir (Karadeniz, 2012: 216; Düzeltme).

19. yüzyılda egemen olan Kaçarlar döneminde de İran'da Türk dili ve edebiyatı gelişme seyrini sürdürmüştür. Bu yüzyılın başlarında her ne kadar Gülüstan (1813) ve Türkmençay (1828) anlaşmasıyla birlikte Azerbaycan'ın bir parçası Rusların eline geçtiyse de Azerbaycan'ın bu iki parçası arasındaki kültürel bağlar kopmadı. Hatta Kuzey Azerbaycan'da Türk dili ve edebiyatının gelişmesi daha da hızlandı.

Kaçarlar sülalesinin saraylarında ve orduda Türkçe, birinci sırayı işgal ediyordu. Bu devre ait birçok Batı seyahatnamelerinde ve Osmanlı elçilerinin raporlarında hükümdarın ve saray halkının Türkçe konuştukları tespit olunur (Köprülü, 1942: 140).

ʿAbbās Mīrzā'nın yabancı komutanlarından olan Gaspar Drovil, yazdığı eserde Kaçarlar döneminde dillerin kullanım alanı ve Türkçenin durumuyla ilgili olarak İran'da kullanılan üç dilden her birisinin özel kullanış alanına sahip olduğunu, Arapça'nın yalnız dinî konularda, Farsça'nın ise sadece edebiyatta kullanıldığı hâlde birçok kişinin Türkçeyle konuşmayı tercih ettiğini, üstelik bu dili bilenlerin bütün Asya kıtasında kolaylıkla yolculuk yapabileceğini belirtmiştir (Drovil, 1365: 209).

Nāṣıruddīn Şāh'ın münşisi olan Muḥammed Ḥasan Ḫan İʿtimādu's-Salṭana, Kaçar padişahlarının dilini özellikle de Nāṣıruddīn Şāh'ın konuşma tarzını *el-Me'āṡir ve'l-Āṡār* adlı yapıtında şöyle anlatıyor: "Padişahın konuşmaları genellikle İran'ın iki yaygın dili olan Farsça ve Azerbaycan Türkçesi iledir. Yabancı dillerden de Fransızcayı çok iyi biliyor, öyle ki otuz binden artık söz hatırlayabiliyor, bu dilde hem konuşuyor hem de yazıyor. İngilizceyi veliahtlık döneminin başlarında öğrenmiş, okuyup doğru telaffuz ediyor, ancak onunla konuşmuyor. Şimdi Osmanlı ülkelerinde yaygın olan Çağatay Türkçesini iyice biliyor ve bu dilin yazılış ve münşeatında olan sorunlar ona belli ve kolaydır" (İtimadu's-Saltana, 1374: 27-28).

Azerbaycan Türkçesiyle yazan bu dönemin şairlerinden Bende-yi Tebrizī, Çāker Mahlaslı Ḥüseyn Ḳulı Ḫan, ʿAbbās Mīrzā'nın şairlerinden matbu divan sahibi ʿĀciz mahlaslı Ḫalīfe Muḥammed, Muḥammed Şāh'ın medhiyecisi matbu divan sahibi Ebü'l-

Ḳāsım Nebātī (öl. 1262), ʻAbbās Mīrzā devrinde Çarḫ-tāb mahlaslı Ṣādıḳ, Fetḥ-ʻAlī Şāh devrinde Āteşī, Mebhūt, Dīvāne, Muḥammed Şāh devrinde Efser mahlaslı Mīrzā ʻAbdu'llah Ordubādī, Ḫoylu Mollā Mihr-ʻAlī, Ḥayran Ḫanım, mersiye şairi Ḳumrī mahlaslı Derbendli Mīrzā Muḥammed Ṭaḳī (öl. 1309), mersiye şairi Mīrzā Ebü'l-Ḥasan Rācī (öl. 1293), mersiyeci Pur-ġam, mersiye şairi Daḫīl mahlaslı Maraġalı Mollā Ḥüseyn, mersiye şairi Muḥammed Emīn Dil-sūz (öl. 1250), Mīrzā ʻAlī Ḫan Laʻlī (öl. 1325), Cānī mahlaslı Mīrzā Aḳa-cān Ḳaracadaġī, Mollā Cebbār-ı Tebrizī, Şükūḥī mahlaslı Ḥācī Mehdī Tebrizī (öl. 1314), Nāṣıruddīn Şāh devrinde *Ṡaʻlebiye* adlı eseri ün kazanan Muḥammed Bāḳır Ḫalḫalī, Çağatay Türkçesiyle de şiirler yazan Sālik (öl. 1258/1842), Ḳudsī mahlaslı ʻAbbās Ḳulı Aḳa Bakı-Ḫanof (öl. 1261/1846), Kerbelāī ʻAbdu'llāh (öl. 1255), ʻĀşıḳ Vālih, ʻĀşıḳ Perī, Ẕākir mahlaslı Ḳāsım Beg (öl. 1274/1657), Seyyid ʻAẓīm Şirvanī (öl. 1308), Bahār mahlaslı Mīrzā Naṣru'llāh (öl. 1300/1883), Mīrzā Şefīʻ Vāżıḥ (öl. 1852), Ṭūṭī (öl. 1255), Muḥammed Kāẓım Esrār ʻAlī-Şāh-ı Tebrizī, Şükūḥ-ı Maraġaī, Ḥekīm Mollā Muḥammed Hīdecī (öl. 1342), İsmāʻīl Beg Ḳutḳaşınlı, Baba Ẕikrī (öl. 1869), Mīrzā Baḫış Nādim, Muḥammed Caʻfer Miskīn, Şākir, Cānī Oğlu ʻAbdu'llāh (öl. 1252), ʻAndelīb-i Ḳaracadaġī, Mīrze-cān Mededof, Muḥammed Beg Cevān-şīr ʻĀşıḳ, Mīrzā Fetḥ-ʻAlī Āḫundof (öl. 1878), Mīr Ḥamze Efendi Nigārī (öl. 1885), Sāġarī (öl. 1845), Muṣṭafā Aḳa Nāṣır, Mīrzā Naṣru'llāh Dīde, ʻAbdu'llāh ʻĀṣī (öl. 1874), Nā-kām (öl. 1905), Ḫorşīd Bānū Nā-tevān (öl. 1897), mersiye şairi Mollā Muḥammed Naḫcıvanī (öl. 1916), mersiye şairi Kerīm Aḳa Ṣāfī-yi Tebrizī (öl. 1905) ve mersiye şairi Ḥācī Rıżā Ṣarrāf Tebrizli (öl. 1905) gibi şairleri sayabiliriz (Köprülü, 1942: 140-142; Heyet, 1376: 166-269).

Çağatay Türkçesiyle yazan şairlere gelince şunu söyleyebiliriz ki Nevāyī'den sonra bütün Türk ülkelerinde olduğu gibi İran'da da bu lehçe önem kazanmıştır. Daha Ṣafevīler döneminde I. Şāh ʻAbbās'ın kütüphanecisi Ṣādıḳī Afşār, Nevāyī'yi örnek alarak *Mecmaʻu'l-Ḫavāṣ* adlı şairler tezkiresini Çağatay Türkçesiyle yazmıştır. Bu dönemde Mesīḥī, ʻAtīḳī ve I. Şāh Abbās'ın emirlerinden Emānī gibi şairler bu lehçeyle şiirler söylemişlerdir. Sām Mīrzā'nın *Tuḥfe-yi Sāmī* adlı şairler tezkiresinde Nārencī Sulṭān,

Mevlānā Ḫayālī, Yūsuf Beg Tüşmel (توشمال)[7], Mevlānā Ümmetī, Mevlānā Mīr Āhī, Yūsuf Beg ve Ṭufeylī-yi Abdāl gibi Türk şairlerden bahsedilmiştir. Bunlar gibi Tuḥfe-yi Sāmī'de adı geçen birçok şairin Çağatay Türkçesi ile şiirler yazdıkları ihtimalini düşünebiliriz. Şairlerden verilen örnek şiirler de bunu açıkça göstermektedir (Köprülü, 1942: 134; Köprülü, 1945: 310; Safevi, 1384: 340-355).

Çağatay edebiyatına ve Nevāyī'nin eserlerine karşı eskiden beri duyulan ilgi 19. yüzyılda Kaçarlar döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde Sālik (öl. 1258/1842) adlı şair Çağatay Türkçesiyle de şiirler yazmıştır. Yine Fetḥ-ʿAlī Ḳacar'ın sözlüğünden İran'ın çeşitli yerlerinde şairler ve aydınlar arasında, Nāṣıruddīn Şāh başta olmak üzere, bu konuda büyük bir ilginin bulunduğunu, İrevanlı Mīrzā Muḥammed Ḥüccet adlı şairin Çağatay Türkçesiyle şiirler yazdığı gibi Neşāṭ (نشاط) mahlaslı Mīrzā ʿAbdu'l-Vehhāb-ı İṣfahānī Müʿtemedü'd-devle (öl. 1244) adlı ünlü şairin de *Gencīnetü'l-ḥaḳāyıḳ (گنجينة الحقايق)* adlı eserinde bu lehçeyle manzum ve mensur bazı parçalar yazdığını, ayrıca ünlü şair Ḳaanī'nin de Çağatay Türkçesini bildiğini öğreniyoruz (Köprülü, 1942: 140-141).

Çağatay Türkçesi sözlüklerine ayrıca değinecek olursak Nevāyī'nin ölümünden sonra İran'da art arda hüküm süren üç Türk hanedanı Ṣafevīler (1501-1736), Afşarlar (1736-1747) ve Kaçarlar (1795-1925) döneminde yazılan Türkçe eserler yanında daha önce de söylediğimiz gibi Çağatay Türkçesiyle de birçok eser meydana getirilmiştir. Çağatay Türkçesiyle yazılan eserlerin bir bölümünü oluşturan ve genellikle de Nevāyī'nin yapıtlarının anlaşılması için hazırlanan Çağatay Türkçesi sözlüklerinin çokluğu Türk dilinin bu lehçesine verilen önemi kanıtlamaktadır.

Nedr-ʿAlī'nin sözlüğü, *Miftāḥu'l-Luġat*, *Bedāyiʿü'l-Luġat* ve ʿAbdu'l-Cemīl Naṣīrī'nin *Kitāb-ı Türkī'si* Ṣafevīler döneminde yazılan sözlüklerdendir.

Afşar hanedanının yaklaşık 10 yıl gibi kısa süreli hâkimiyeti döneminde Nādir Şāh'ın (hük. 1736-1747) münşi ve tarihçisi olan Mīrzā Mehdī Ḫan tarafından yazılan *Senglāḫ*

[7] Moğ-Les: Tüsimel/Tüşmel "memur, görevli; yüksek görevdeki memur" (1321).

gibi dev bir eser, bu dönemde Çağatay Türkçesinin önemini göstermek açısından son derece önemlidir.

İran'da 20. yüzyılın başlarına dek hep aynı şey tekrarlanarak bir hanedan yıkılıp başka bir hanedan kurulmuş, ancak egemen olan bir sonraki hanedan da önceki gibi hep Türk olmuştur. Türk devletlerinin bir devamı olan Kaçar egemenliği döneminde Çağatay Türkçesini incelemek için var olan eserlerden *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī*, *Eṭ-Ṭamġa-yı Nāṣırī* ve *Fetḥ-ʻAlī Ḳacar* sözlüğü gibi sözlüklerin varlığı İran'da Çağatay Türkçesine olan ilgiyi göstermektedir. Bunlardan *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī*, Fetḥ-ʻAlī Şāh'ın (hük. 1797-1834) aydın ve kahraman oğlu ʻAbbās Mīrzā'ya (öl. 1833), *Eṭ-Ṭamġa-yı Nāṣırī* ve *Fetḥ-ʻAlī Ḳacar* sözlüğü ise Nevāyī eserlerini istekle okuyan o zamanın hükümdarı Nāṣıruddīn Şāh'a (hük. 1848-1896) ithaf edilmiştir. Demek ki Azerbaycan Türkçesinin egemen olduğu İran'da Doğu Türkçesi hiçbir zaman önemini yitirmediği gibi bu dönemde de Çağatay Türkçesine olan ilgi devam etmiş, hatta veliaht ʻAbbās Mīrzā ve Nāṣıruddīn Şāh tarafından da desteklenmiştir.

1.6. FETḤ-‘ALĪ ḲACAR

Luġat-ı Etrākiyye adlı Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük, Fetḥ-‘Alī bin Kelb-‘Alī bin Mürşid Ḳulı bin Fetḥ-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī Sapanlu tarafından Nāṣıruddīn Şāh adına (hük. h. 1264-1313) Nevāyī'nin eserlerine olan ilgisinden dolayı yazılmıştır.

ML/İH nüshalarında girişten önceki sayfada yazarın doğum tarihi h. 1210 olarak kaydedilmiştir. h. 1223 tarihinde, Rus Godavic'in kumandanlığında, İrevān kalesi kuşatılmış; ancak dört bin askeri öldürülmüş ve kaleyi alamamışlar. Aynı gecede kardeşi Mihrāb Ḫan dünyaya gelmiştir (ML.1b/İH.1b). Kuşatma sırasında babası Kelb-‘Alī Ḫan Sapanlu Ḳacar da kalenin içinde bulunmuştur (Haveri, 1380: 286-287). h. 1235 tarihinde ‘Abbās Mīrzā, Rūmī komutan Çapanoğlı ile savaşıp yazarın da bulunduğu otuz bin kişilik bir orduyla onların seksen bin kişilik ordusunu yenmiştir. h. 1238 tarihinde, şehzade naibi Rüknü'd-devle ‘Alī Naḳī Mīrzā, Ḫorāsān'a vali olarak atanmış, bu tarihte yazar kendi boyuna mensup olan iki yüz kişiyle birlikte padişah tarafından onun yanında görevlendirilmiştir. h. 1242 tarihinde, Pasḳovic'in kumandanı olduğu Rusiyye ordusu ile savaşa girilmiş, padişah da Erdebil ve Ḳaracadaġ'a gelmiş, bir yıl sonrası da İrevān ve Azerbaycan işgal edilmiştir. h. 1275 tarihinde, Teke Türkmenlerine karşı yazarın da bulunduğu Merv seferi yenilgiyle sonuçlanmıştır (ML.1b/İH.1b).

h. 1235 (1819-1820) tarihinde Fetḥ-‘Alī Şāh Ḳacar'ın saltanatı zamanında Azerbaycan görevlisinin buyruğuyla, veliaht ve saltanat naibi ‘Abbās Mīrzā'nın yanında 17 yıl İrevān'da Rusiyye ve Rūmī savaşında canla başla hizmet etmiş, Çağatay lügatine ve Nevāyī'nin eserlerine karşı ilgisinden dolayı, boş zamanlarını bu dili öğrenmekle geçirmiştir. İrevān'dan döndükten sonra hakan tarafından şehzade naibi ‘Alī Naḳī Mīrzā'nın Rüknü'd-devle lakabıyla Ḫorāsān valiliğine atanmasıyla kendi boyuna mensup olan iki yüz Ḳacar-ı Ḳazvīnī askerine yüzbaşılık görevi hizmetiyle onurlandırılmış iken onun yanında 2 yıl süresince Ḫorāsān'da divan göreviyle hizmette bulunmuştur. Bu iki yılda çoğu zamanlar Nevāyī'nin eserlerini ve Çağatay lügatini çok bilen ve hâkim olan

Calayır ve Kelāt boyunun babadan dededen büyüğü olan Yalan̂g Tuş Ḫan'ın yanında eğitim almıştır. Bir süre sonra emir gereği Derecez hâkimi olan Bėgler Ḫan Çapışlu ile birlikte görevlendirilmiş, Aḫal Tekesi'ne gidip bu konuyla ilgisi bulunan oranın mutasavvıf ve kadılarından dahi bir şeyler öğrenmişler. Merv, Sarıḳ ve Salur Tekeleri ile üç, dört ay boyunca süren savaş ve gelgit sırasında da, onların bilicilerinden lügat ve anlam öğrenmeye çalışmıştır. Hakan öldükten sonra padişahların padişahı Muḥammed Ġāzī saltanatında, ayrıca sultanların sultanı devletinde 30 yıl boyunca genellikle divan (yazmanlık) işleriyle uğraşması nedeniyle ve bazen de Azerbaycan, ‘Irāḳ, Ḫorāsān, Fārs ve Herāt'ta bulunması nedeniyle boş zaman bulamamasına karşın yine de Nevāyī'nin eserlerini ve Çağatay lügatini öğrenmeye çalışmıştır (M2.2a-2b).

Ḫorāsān'da hizmet ettiği iki yıl içinde, Ḫorāsān'ın genel işlerine bakmak için padişah tarafından gönderilen ve Arapça-Farsça, inşa ve başka bilimleri mükemmel bilen Mu‘temedü'd-devle lakaplı Mīrzā ‘Abdu'l-Vehhāb-ı İṣfahānī de bulunuyordu. Yetmiş yaşı olmasına karşın, Çağatay Türkçesini bilmemeyi kendisi için bir eksiklik sayarak o da Yalan̂g Tuş Ḫan'dan bu dili öğrenmeğe başlamış, onun olmadığı sıralarda bazen de Fetḥ-‘Alī Ḫan Ḳacar'dan ders almıştır. *Gencīne* adlı eserinde de birkaç Türkī gazel ve inşa kaleme almıştır. Ayrıca gazel ve kasidede çok parlak olan Mīrzā Ḥabīb Ḳaanī-yi Şīrāzī, başkentte bir süre ondan ders almıştır (M2.6b).

Emir gereği Azerbaycan, ‘Irāḳ, Ḫorāsān, Fārs, Herāt ve yedi sekiz vilayetini gördüğü Rūm'da bulunduğu sıralarda Çağatay lügati aramasına rağmen, kayda değer bir şey bulamamış, oldukça geç yaşta, yani 61 yaşında daha önceden duyduğu ancak bulamadığı Mīrzā Mehdī Ḫan'ın *Senglāḫ* adlı sözlüğüne, başkentte Mīrzā Taḳī ‘Alī-Ābādī kütüphanesinde rastlamış, kitaptan yararlanabilmek için ancak üç gün ödünç alabilmiştir. Eseri inceledikten sonra ağır dilinden dolayı değil halkın, eğitim görmüşlerin bile bu eserden yararlanamayacağını eleştirmiştir. Bu eserin zayıf tarafının Arapça dizge üzerine düzenlenmesi, *Burhān* gibi sözlüklerin tersine söyleniş biçimleri ve harekelerin gösterilmemesi, /b/ ile /p/, /c/ ile /ç/ ve /g/ ile /k/ arasında ayrım yapılmaması ve sözcükler

için Nevāyī'nin eserlerinden örnek verilmemiş olduğunu (?) kaydetmiştir (M1.8a-9a, M2.6b-7a). Romaskeviç'e göre eleştirilen bu son husus onun elinde bulunan *Senglāẖ'ın* eksik bir nüsha olduğunu veyahut *Senglāẖ* değil de *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī* olduğunu göstermektedir. Çünkü söylediğinin tam tersine *Senglāẖ'ta* Nevāyī'den birçok örnek bulunmaktadır (Romaskeviç, 1934: 286). Bize göre ise eleştirilen bu son husus, olasılıkla Giriş kısmının müstensihler tarafından sonradan eklendiğini göstermektedir.

Nāṣıruddīn Şāh'ın bazen Nevāyī'nin eserlerini okumak istediğini anlayan yazar, h. 1274'te (1857-1858) Nevāyī'nin eserlerinde karşılaşılan Çağatay ve Moğol sözlerini içeren bir sözlük kitabı yazmayı kendisine farz bilmiş, şehzadeler ve devlet adamlarının önerisiyle de herkesin anlayabileceği ve kavrayacağı bir sözlük ortaya koymaya çalışmıştır. Üç yıl üzerinde çalıştığı bu sözlüğe *Luġat-ı Etrākiyye* adını vermiştir. Bu eseri, h. 1277 yılının ramazan ayında (1861) emir gereği görevli bulunduğu Ḫorāsān'da bitirmiştir. Divan işlerindeki yoğunluğu ve Nevāyī'nin eserlerinden örnekler araması sözlüğün bu denli gecikmesine neden olmuştur (M2.8a-9a).

Yazarla ilgili bilgilere giriş dışında sözlük içinde de rastlıyoruz, örneğin Çil sözcüğünün açıklamasında yazarın İrevan ve çevresinde bulunduğunu öğreniyoruz. Ḳars sözcüğünde de burada bulunduğunu haber vermektedir. Aras sözcüğünün açıklaması sırasında bu ırmağın kaynağını gördüğünü söylüyor. Ḳımız sözcüğünde de bunun hazırlanmasını anlatırken kendisinin de bunu Tekke Türkmenleri arasında içtiğini kaydetmektedir vs. (Thury, 1903: 9-10).

Romaskeviç nüshasında, yazarın adı Fetḥ-ʻAlī bin Kelb-ʻAlī bin Mürşid Ḳulı bin Fetḥ-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī olup Ṣafevīlerin Gence'den Ḳazvīn'e göçürdükleri Ḳacar kabilesinin Ḳaraḳoyunlu tayfasına mensuptur. Kendisinin de oturduğu yer Ḳazvīn'e bağlı bir köydür (Çal maddesi). Ḳazvīnī, Fetḥ-ʻAlī Şāh Ḳacar'ın zamanında Azerbaycan'a görevlendirilmiş ve 17 yıl İrevan'da veliahd ʻAbbās Mīrzā'ya canla başla hizmet ederek Osmanlılar ve Ruslarla olan savaşlara katılmıştır (Romaskeviç, 1934: 283).

Çağatay Türkçesine ve Nevāyī'nin eserlerine karşı ilgi duyan yazar, boş zamanlarını bu dili öğrenmekle geçirmiş ise de, Nevāyī'nin eserlerini gereği gibi anlayan ve Çağatay Türkçesini derin bilen bir öğretmeni olmadığını eserin girişinden öğrenmekteyiz (M1.2b). Ancak onun böyle bir öğretmeni daha İrevan'dayken bulunduğunu sanıyoruz, o da Ḥüccet mahlaslı Mīrzā Muḥammed İrevānī olup yazar bu kişiye hocam ve öğretmenim demekte ve onun müstezadından iki parça sözlüğüne aktarmaktadır (Ḳılmaġıl, Kön͡glün͡ge ve Yay maddeleri). İran-Türkiye savaşları ve barış müzakereleri sırasında Kars ve hatta Erzurum şehirlerinde bulunmuş olması olasıdır. Çünkü Aras ırmağının kaynağı olan Min Göller'i gördüğünden söz eder (Aras maddesi). Muḥammed Şāh zamanında Herat'ın kuşatmasında bulunduğunu (Küruẖ maddesinde) zikreder (Romaskeviç, 1934: 283-284).

1.7. FETḤ-‘ALĪ ḲACAR'IN SÖZLÜĞÜ

1.7.1. Eserin Tanıtımı ve Sözlüğün Düzeni

Çağatay Türkçesini öğrenmek için hazırlanan ve ‘Alī Şīr Nevāyī'nin ölümünden sonra yazılmağa başlanan bir sıra eserler, sözlükler ve dil bilgisel yapıtlar bu dile gösterilen ilginin bir kanıtıdır. Nevāyī'nin yapıtlarının önemi ve etkisi o denli yüksekti ki Türkistan, İran, Türkiye ve Hindistan gibi ülkelerde onun dilini ve bu dilde yazılan eserleri inceleme dileği hiçbir zaman sönmedi. Kaçar egemenliği döneminde İran'da bu dile olan ilgiyi gösteren ve Çağatay Türkçesini incelemek için var olan nadir eserlerden biri, oluşum sırası açısından son, değerlilik açısından ön sıralarda bulunan ve Nevāyī'nin yapıtları üzerine yazılan Fetḥ-‘Alī Ḳacar'ın sözlüğüdür (Romaskeviç, 1934: 281).

Fetḥ-‘Alī Bin Kelb-‘Alī Bin Mürşid Ḳulı Bin Fetḥ-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī tarafından 1861'de İran'da yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlük olan bu eserin adı, en eski nüsha olan TÜ'de de görüldüğü gibi, *Luġat-ı Etrākiyye'dir*. Sözlüğün İran'da beş nüshası vardır. Thury ve Romaskeviç nüshaları ile birlikte toplam yedi yazma nüshası bilinmektedir. Nevāyī'nin eserleri başta olmak üzere birçok Çağatay Türkçesi eser taranmıştır. Bu sözlükte SG, HA, BL, AŞ, NS, FV ve BR gibi sözlüklerden yararlanılmıştır. Çağatay Türkçesi sözlüğü kısmında 8235 tane, Arapça-Farsça sözcükler sözlüğü kısmında ise 343 tane kırmızı mürekkeple yazılı madde bulunmaktadır. Maddelerin gerçek sayısı ise çok daha fazladır. Sözlükte binlerce nazım ve düz yazı örnekleri yer almaktadır. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük bölümünde birçok Moğolca sözcüğe de yer verilmiştir. Sözlük genelde sözcüklerin Arap abece dizgesiyle ilk iki harflerine göre baplara ayrılmıştır. Baplara ayrılırken b/p, c/ç ve k/g arasında bir ayrım yapılmamıştır. Adlar ve eylemler bir arada ve çekimli biçimleriyle sözlükte yer almıştır. Sözcüklerin söyleniş biçimi de verilmiştir.

Okunuş, Arap işaretleriyle sağlandıktan başka her sözcükten sonra bu işaretlerin adları tekrarlanmış ve sözcüğün harfleri ebcet yöntemiyle belirtilmiştir. Ünlüler şöyle gösterilmiştir: a: (آ، ا، اَ، ـَ، ہ، ه), e: (ا، اَ، ـَ، ہ، ه), ė: (اَيْ، يَْ), ı/i: (اِ، اِيْ، اي، ـِ، يِْ، ي، اى، ـِیْ، ى), o/ö: (اَو، ـَو، اُ، ـُ), u/ü: (اُو، ـُو، اُ، ـُ).

Sözlük, dört kısımdan oluşmaktadır:

I. En eski nüsha olan TÜ'de bulunmayan Giriş.

II. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük.

III. *Senglāẖ* yazarı Mīrzā Mehdī H̱an tarafından anlaşılmayan 12 hususun açıklanması.

IV. Nevāyī'nin yapıtlarındaki Arapça-Farsça sözcüklerin sözlüğü.

Girişte kısmen Nevāyī'nin eserlerinden ve kısmen *Ḥabībü's-Siyer* gibi tarihî eserlerden alarak Mīr Niẓāmuddīn ‘Alī Şīr'in öz geçmişinden, edebî yeteneğinden ve bayındırlık çalışmalarından söz ettiği gibi onun Şii olduğunu dahi kaydetmektedir. Nevāyī'nin şu eserlerini saymaktadır: *Dört Dīvān* yani *Ġarā’ibü'ṣ-Ṣıġar, Nevādirü'ş-Şebāb, Bedāyi‘ü'l-Vasaṭ* ve *Fevāyidü'l-Kiber; Sāḳī-nāme; Kitāb-ı H̱amse* yani *Ḥayretü'l-Ebrār, Ferhād ü Şīrīn, Leylī ve Mecnūn, Seb‘a-yı Seyyāre (Destān-ı Behrām-ı Gūr)* ve *Sedd-i Sikenderī; Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan‘ān; Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr (Lisānu'ṭ-Ṭayr); Sirācu'l-Müslimīn* ve *Çihil Ḥadīs̱;* Mensur eserler: *Maḥbūbu'l-Ḳulūb, Tārīẖü'l-Mülūk, Tārīẖü'l-Enbiyā, H̱amsetü'l-Müteḥayyirīn, Mecālisü'n-Nefāyis, Nesāyimü'l-Maḥabbe, Nes̱rü'l-Le’ālī-yi Cenāb Murtażā ‘Alī (Naẓmu'l-Cevāhir), Münşe’āt (İnşā), Mīzānu'l-Evzān (‘Arūż), Vaḳf-nāme-yi Medrese-yi İẖlāṣiyye* (M1.4b/M2.4a/ML.1a/İH.1a; Romaskeviç, 1934: 285).

Yazar, *Kākülüñ̂* maddesinde Fużūlī'den bir örnek verirken onun Nevāyī hakkında söylediği “Nevāyī öldi söz tükendi” sözünü de aktarmıştır.

Yazar, girişin sonunda İran'da kullanılan Türk dili ile Çağatay Türkçesini karşılaştırmakta, Çağatay Türkçesi ve Nevāyī'nin diliyle ilgili bilgiler vermekte ve sözlüğü yazarken izlediği ilkeleri anlatmaktadır. Ona göre, İran'da konuşulan Türk dilinin onda bir kısmı tam Çağatay Türkçesine benzemektedir: Gök, Su gibi. Diğer sözcüklerin bir kısmı da az bir değişime uğramıştır: Çağatay Türkçesindeki Ört (اَورت) "ateş", Çağır (چاغِر) "içki", Ciren (جِرَن) "ceylan", Tört (تَورت), Ḳırḳ (قِرق), Ėlli (اَيْلّى) sözcükleri; İran'da Ot (اَوت), Çaḫır (چاخِر), Cėyran (جَيران), Dört (دَورت), Ḳırḫ (قِرخ), Elli (اَلّى) biçiminde söylenmektedir. Bir kısım sözcükler de birbirine uymazlar: İran'da Gėce, Çağatay Türkçesinde Tün; İran'da Ḳaraḳuş, Çağatay Türkçesinde Bürgüt; İran'da Serçe, Çağatay Türkçesinde Çupçuḳ, İran'da Şeppere "gece kuşu", Çağatay Türkçesinde Ėt ḳanat gibi. Çağatay Türkçesi sözcüklerinin diğer bir kısmı da İran Türkçesinde zamanla gerek yazıda ve gerek söylenişte yanlış bir değişime uğramıştır. Tavşan yılı, توشقان ایل yazılıyor, hâlbuki bunu تاووشقان ایل yazmak doğrudur. (M2.8a-8b; Romaskeviç, 1934: 287). Türk yıllarından olan inek yılını İran'da اود ایل yazıyorlar "öd" anlamına gelen اود yerine "sığır" anlamına gelen اوی biçiminde yazmaları gerekiyor (M1.12a). Burada yazarın Öd ile Ud sözcüğünü birbirine karıştırıp Çağatay Türkçesindeki ET.Ud>Uḍ>Uy değişmesinin farkında olmadığı anlaşılmaktadır. Ud (اود) sözcüğü de Uy gibi sığır anlamına gelmektedir ve yanlış değildir.

Eserin girişinde sözlüğün düzeniyle ilgili şunlar söylenmiştir: Sözcükler birinci ve ikinci harfe göre dizilmiştir. Sözlükte çekimli biçimlere yer verilirken, tek başına kullanılmayan (Ėrkin, İkin, Mu vs.) ancak anlam ifade eden eklerin de birçoğuna yer verilmiştir. Bazı sözcükler Farsça ve Arapça ile birleşiktirler: Eşhebiñg, Cevlān-gehiñg gibi. Nevāyī'nin eserlerinde genellikle /d/'ler /t/ olmuştur: Toñguz, Tört gibi. Ancak her yerde böyle değildir: Dėbtür, Dėr-sin gibi. Nevāyī'nin eserlerinde bazen /ḳ/ ile /ġ/ uyak yapılmıştır. Ayrıca Ayıt (آيِت) "söyle", vezin gereği Ayt (آيْت) biçiminde de kullanılmıştır. Sözlüğün olabildiğince kolay anlaşılır olmasına çalışılmış ve bu doğrultuda açıklamalar yapılmıştır. Örneğin mu'ceme ve mühmele terimleri yerine noktalı ve noktasız terimleri kullanılmış, ayrıca ḳareşet (/ḳ/, /r/, /ş/, /t/), belirli /v/ (o/ö) ve belirsiz /v/ (u/ü) gibi terimler

kullanılmıştır. Gerekli olan yerlerde hareke konmakla birlikte /üstün ile/, /esre ile/ veya /ötre ile/ gibi ibarelerle de harfin harekesi belirtilmiştir. Ayrıca eserde /k/ ile /g/, /b/ ile /p/ ve /c/ ile /ç/ ayrımı da yapılmıştır. Bütün sözcüklere Nevāyī'nin eserlerinden tanık göstermeye çalışılmıştır. Ancak toplam 9000 sözcükten yaklaşık 1500'ü örneksiz kalmıştır. İlk heceyi belirlemek amacıyla baplara ayrılan bu sözlüğün bazı nüshalarında (M2, ML, Romaskeviç) ilk harfleri aynı olan maddeleri içeren bölümlerin başında bölümün içerdiği sözcüklerin sayısı kırmızı mürekkeple ayrıca belirtilmiştir. 4-5 tane sözcüğün anlamı da anlaşılmamıştır. 30-40 tane Farsça ve Arapça sözcük de Nevāyī'nin eserlerinde kullanıldığı için verilmiştir. Aslında bu sözlüğe Farsça ve Arapça sözleri alınmamaya çalışılmış, sadece onlarla ortak olan sözcükler veya o dillerin sözcükleri ile yapılan birleşik sözcükler alınmıştır (M1.10b-12b, M2.8b-9a).

Özetle eserin düzeni şöyledir ki önce madde başı sözcüğüne okunma biçimini gösteren işaretler (üstün, esre, ötre, şedde, sükûn vs.) konmuş, telaffuz ve doğru yazılışı verildikten sonra anlamı tanıklarla açıklanmıştır. Çeşitli ses değerleri olan kef (ک), elif (ا), vāv (و) ve ye (ي) harflerinin nasıl okunduğunun gösterilmesi çok önemlidir. Vāv harfinin ne zaman o/ö veya u/ü okunacağı çok özenle gösterilmiştir. Sözlüğün içinde bulunan söz varlığının nasıl okunacağı aşağıdaki biçimde belirlenmiştir:

1. Eğer /ک/ harfinin /k/ okunması gerekirse “Tāzī veya ‘Arabī kef ile” ibaresiyle belirlenir.

2. Eğer /ک/ harfinin /g/ okunması gerekirse “Pārsī kef ile” ibaresiyle belirlenir.

3. Eğer /ا/ harfinin /a/ okunması gerekirse elif üzerine met konur. Örn. At (آت), Asramaḳ (آسراماق), Altun (آلتون).

4. Eğer /ا/ harfinin a/e okunması gerekirse elif üzerine üstün konur ve “üstün ile” ibaresiyle belirlenir. Örn. Arbaġ (أرباغ); Ebsem (أبسم).

5. Eğer bir harfin /i/ okunması gerekirse altına esre konur ve “esre ile” ibaresiyle belirlenir. Örn. İnā (اِنا).

6. Eğer bir harfin ünlüsü o/ö/u/ü sesi verirse üzerine ötre konur ve “ötre ile” ibaresiyle belirlenir.

7. Eğer /ي/ harfinin /i/ okunması gerekirse önceki harfinin altına esre konur ve “esre ile” ibaresiyle belirlenir. Örn. Bitilib (بِیْتِیْلِیْب).

8. Eğer /ي/ harfinin /ė/ okunması gerekirse önceki harfinin üstüne üstün konulup “üstün ile” ibaresiyle belirlenir. Örn. Bėrmek (بَیْرماک).

9. Vāv (و) harfi, önceki harfi ötre ise u/ü; önceki harfi üstün ise o/ö sesini verir. Örn. Göl (کَوْل): (Pārsī kef üstün ile), Kül (کُوْل): (Tāzī kef ötre ile); Kölege (کَوْلاکا): (Tāzī kef üstün ile ve Pārsī kef ile) “gölge”, Gülegen (کُوْلاکان): (Pārsī kef ötre ile ve Pārsī kef ile) “güleğen”; Gözüñgüz (کَوْزُوْنکُوْز): (Pārsī kef üstün ile ve /n/ sükûn ile ve Pārsī kef ötre ile); Görünmek (کَوْرُوْنماک): (Pārsī kef üstün ile ve /r/ ötre ile); Ḳopuz (قَوْپوز): (ilki üstün ile ve Pārsī be ötre ile); Ḳol (قَوْل): (ilki üstün ile), Ḳul (قُوْل): (ilki ötre ile); Tuz/Tüz (تُوْز): (/t/ ötre ile), Toz/Töz (تَوْز): (ilki üstün ile); Tözmek (تَوْزماک): (/t/ üstün ile), Tüzmek (تُوْزماک): (ilki ötre ile); Yorulmak (یَوْرُوْلماق): (ilki üstün ile); Ḳuş (قُوْش): (ilki ötre ile), Ḳoş (قَوْش): (ilki üstün ile) “çift”; Bulaġ (بُوْلاغ): (/b/ ötre ile); Boġuz (بَوْغُوْز): (/b/ üstün ile); Bögürmek (بَوْکُوْرماک): (/b/ üstün ile); Ulamaḳ (اُوْلاماق): (ilki ötre ile).

10. İkiz okunması gereken ünsüzü gösteren harflerin üstüne şedde konulup ayrıca da belirtilmiştir. Örn. Allın (آلِّین): (şeddeli /l/ esre ile).

11. Eğer herhangi bir ünsüzden sonra hiçbir ünlü söylenmemesi gerekiyorsa üstüne cezm işareti konulup ayrıca “sükûn ile/bitim ile” ibaresiyle açıklanır. Örn. Alḳış (آلْقیشْ.) (/l/ ve /ş/ sükûn ile); Ėmgenmesün (اَیْمْکانْماسونْ). (/m/ sükûn ile, /n/ bitim ile).

12. Kalın ve ince ünlüler büyük ölçüde ayırt edilir. Kef (ک) harfi yalnız ince ünlüler, ķāf (ق), ḫā (خ) ve ġayın (غ) harfleri ise kalın ünlüler yanında kullanılır. Örn. Yırlamaķ (ییرلاماق), Yėrlemek (یَیْرلاماک).

Romaskeviç ve J. Thury'nin de kabul ettiği gibi uzun yılların ürünü olan Fetḥ-ʻAlī Ḫan Ķazvīnī'nin son derece özenle yazdığı bu eser, Çağatay Türkçesinde yazılan sözlüklerin en iyilerinden birisidir (Romaskeviç, 1934: 293).

1.7.2. Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Bu sözlük hakkında bilgi veren önemli eserler ile sözlük üzerinde yapılan çalışmaları oluşum tarihine göre şöyle sıralayabiliriz:

1. Thury, Jozsef. (1903). *A "Behdset-ül-Lugat" Czimü Csagataj Szotar*. Budapest: *Feth̤-'Alī K̤acar* sözlüğünün *Behcetü'l-Luġat* adlı bir nüshasını İstanbul'da bulup kendisiyle Macaristan'a götüren Thury, Budapeşte'de yayımladığı bu eserle ilk kez olarak sözlüğü bilim dünyasına tanıtmıştır. Çağatay Türkçesi sözlükleriyle ilgili bilgi verdikten sonra sözlüğe geçerek eser ve yazarı, sözlüğün içeriği, düzeni ve yazılış özellikleri ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Daha sonra eserin değerinin iyi anlaşılması için bu eserin birçok maddesini; Vambery'nin *Čagataische Sprachstudien* adlı eserinin içinde bulunan sözlük, Pavet de Courteille'in *Dictionnaire Turk-Oriental* adlı sözlüğü, Şeyẖ Süleymān'ın *Luġat-ı Çağatay ve Türkī-yi Osmānī* adlı sözlüğü, Zenker'in *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch* adlı sözlüğü ve Budagov'un *Sravnitelnıy Slovar Turetsko Tatarskix Nareçiy* adlı sözlüğündeki maddelerle karşılaştırarak bu sözlüklerde bulunan yanlışlıkları ortaya koymuştur. Daha sonra diğer sözlüklerde bulunmayan ya da biçim veya anlam açısından onlardan farklı olan ve sözlüğün söz varlığından seçilmiş sözcüklerden oluşan sözlüğe yer vermiştir.
2. Thury, Jozef. (1906). "Orta Asya Türkçesi Üzerine Tetkikler". çev. Ragıp Hulusi, *Milli Tetebbular Mecmuası (Müdür: Fuad Köprülü),* cilt 1, sayı 2, İstanbul, Matbaa-yı Amire, 1331 (1915), s. 207-233: Bu çalışmada Çağatay Türkçesi sözlükleriyle ilgili bilgiler verilmektedir.
3. Romaskeviç, A. A. (1934). "Yeni Çağatay-Fars Lügati", çev. Aptullahoğlu Hasan, *Türkiyat Mecmuası,* cilt 4, İstanbul, s. 281-293: 1914 yılında İran'da *Feth̤-'Alī K̤acar* sözlüğünün *Luġat-ı Etrākiye* adlı bir nüshasını bulup Petrograt'a götüren Romaskeviç, bu çalışmasında nüshanın nitelendirmesini yaptıktan sonra, eserin girişine dayanarak yazar ve sözlükle ilgili bilgilere, daha sonra sözlüğün düzeni, yazılış özellikleri ve içeriği ile ilgili bilgilere yer vermiştir.

4. Eren, Hasan. (1950). "Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar". *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi,* cilt 8, sayı 1-2, Ankara, s. 145-163: Bu çalışmada, Thury'nin *A Behdset-ül-Lugat Czimü Csagataj Szotar* adlı eserinde Çağatay Türkçesi sözlüklerini karşılaştırarak verdiği yanlışlıklar listesine yenileri eklenmiş, hatta Radloff'un sözlüğünün ve Thury'nin *Behcetü'l-Luġat'a* dayanarak verdiği sözlüğün bazı yanlışlıkları da ortaya konmuştur.

5. Canbayev, Şükür. (1999). "Lügat-ı Etrakiye". çev. Naciye Yıldız, *Bilge Dergisi,* sayı 22, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, s. 33-34: Bu çalışmada *Luġat-ı Etrākiye'nin* önemi üzerinde durulmuş, yayımlanması gerektiği ve *Abuşḳa*, *Bedāyi'ü'l-Luġat* ve *Senglāẖ* sözlükleriyle karşılaştırılması gerektiğinden bahsedilmiştir.

6. Benedek, Péri. (2007). "Kakşal. Egy szó Fetḥ-'Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī Behcet ül-Lügat Cīmű Szótárából És Ami Körülötte Van", *Keletkutatás*, s. 27-37.

1.7.3. Eserin Yazma Nüshaları

A. İran Kitaplıklarında Bulunan Nüshalar

1. Tahran-Melik Milli Ktp. 396/1 *(Meḳālīd-i Türkiyye)* (ML)

Bu mecmua, kahverengi meşin cilt içerisindedir. 592 yaprak, aharlı mühreli Avrupai kâğıt, 31.4x21 cm ölçülerinde, yazısı şikeste nestalik ve istinsah tarihi h. 1280. Bu mecmua iki kısımdan oluşur: 1. *Meḳālīd-i Türkiyye:* 18 satır, 350 yaprak olan Bu Türkçe-Farsça sözlük Fetḥ-ʻAlī bin Kelb-ʻAlī H̱an bin Mürşid Ḳulı H̱an bin Fetḥ-ʻAlī H̱an Ḳacar-ı Ḳazvīnī Sapanlu (doğum: h. 1210) tarafından Nāṣıruddīn Şāh adına (hük. h. 1264-1313) Nevāyī'nin eserlerine olan ilgisinden dolayı yazılmıştır. Yazar h. 1232 (diğer nüshalar: h. 1235) yılından itibaren 17 yıl süreyle ʻAbbās Mīrzā ile İrevan'da bulunmuş ve onun savaşlarına katılmıştır. İkinci sayfada yazarın doğum tarihi, İrevan kuşatması, ʻAbbās Mīrzā'nın Çapanoğlı ve Paskovic ile savaşları, Nevvāb Rüknü'd-devle ʻAlī Naḳī Mīrzā'nın Horasan'daki valiliği ve Teke Türkmenlere karşı olan Merv seferinin yenilgiyle sonuçlanması tarihi yazılı (Efşar, Danişpejuh, 1363: 20-21). Diğer nüshalarda bulunan Nevāyī'nin eserlerindeki Arapça-Farsça sözcüklerin sözlüğü kısmı bu nüshada yoktur. 2. Nevāyī'den seçmeler.

Başı: Hüve'llāhu teʻālā. H̱udāyā müsellem H̱udālıḳ saǹga/Birev şeh ki de'bi gedālıḳ saǹga

Sonu: Ki lā-yenḥal fermūde est.

2. Tahran-Milli Ktp. F-1835 *(Luġat-ı Etrākiyye)* (M1)

Cildi kırmızı timaç kaplı mukavva içinde, 33.5x24 cm, Avrupai kâğıt, 22x15, 427 yaprak, 17 satır. Yazısı nesih, bölüm başlıkları ve madde başları kırmızı mürekkeple yazılı. Fetḥ-ʻAlī bin Kelb-ʻAlī bin Mürşid Ḳulı bin Fetḥ-ʻAlī Ḳacar tarafından h. 1277'de Meşhed'de yazılıp Nāṣıruddīn Şāh'a ithaf edilmiştir. Bir süre Azerbaycan ve İrevan'da bulunan ve Fetḥ-ʻAlī

Şāh zamanındaki İran-Rus savaşlarında kahramanlıklar gösteren Fetḥ-ʻAlī Ḳazvīnī, çok sevdiği Nevāyī'nin eserlerinden yararlanmak için Çağatay Türkçesini öğrenmeye çalışmış, yıllarca sıkıntı çekmiş, hatta görevinden dolayı Horasan'da olduğu sıralarda Çağatay Türkçesini iyi öğrenmek için bir süre Teke ve Aẖal gibi Türk bölgelerinde yaşamıştır. Bu konuda onun bilgili olduğunu öğrenen Nāṣıruddīn Şāh, ondan bir sözlük hazırlamasını istemiştir. Bu eser yazarın kendi öz geçmişini, Çağatay Türkçesini nasıl öğrendiğini, Nevāyī'nin yaşamını ve Nādir Şāh'ın münşisi Mīrzā Mehdī'nin *Senglāẖ* eserinde verdiği emekleri anlatan bir giriş ve bir sözlükten oluşmaktadır (Envar, 1371: 286).

İstinsahı: h. 1279 Aḥmed bin İsmāʻīl el-Ḥüseynī.

Başı: Hüve'llāhu teʻālā. Ḫudāyā müsellem Ḫudālıḳ saña/Birev şeh ki de’bi gedālıḳ saña

Sonu: Yikrān esb bāşed.

Bu nüshanın girişinden önceki sayfada bulunan kayıtlar şöyledir:

مطابق ثبت کتابچه کتابخانه مبارک است اودیل ۱۲۸۲

(Muṭābıḳ-ı s̱ebt-i kitābçe-yi kitāb-ẖāne-yi mübārek est Ud Yıl/İl 1282)

از جمعی کتابخانه مبارکه امر این باطلاع جناب امین السلطان والی تهران داخل کتابخانه مبارکه موزه سرکاری شد بتاریخ پنج شهر محرم الحرام قون ئل ۱۳۰۱

3. Tahran-Milli Ktp. F-1836 *(Behcetü'l-Luġat)* (M2)

Cildi kırmızı timaç, turunç ve yarım turunç, dövülmüş mukavvadan, 32x21 cm, Avrupai Kâğıt, 22x15, 420 yaprak, 17 satır. Yazısı nesih ve nestalik, bölüm başlıkları ve madde başları kırmızı mürekkeple yazılı, istinsahı: h. 13. yüzyıl (Envar, 1371: 287).

Başı: Hüve'llāhu teʻālā. Ḫudāyā müsellem Ḫudālıḳ saña/Birev şeh ki de’bi gedālıḳ saña

Sonu: Yikrān esb bāşed.

Bu nüshanın girişinden önceki sayfada bulunan kayıt şöyledir:

در شب جمعه ششم شهر صفر المظفر جناب جلالت مأب سردار کل عساکر منصور عزیز خان از دارالخلافه آمده بودند و این شب، شب مولود سلطان ناصرالدین شاه است که فردای این شب سی و شش توپ انداخته شد موافق عمر شاه جمجاه. خداوند بر عمر و عزت شاه والاجاه وچنین سردار نیک خواه بیفزاید که قدرش بعد معلوم میشود چه بزرگ منش و فقیر الحال بوده حرره بحمدالله ۱۲۸۲

4. Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp. 4343 *(Meḳālīd-i Türkiyye)* (İH)

Cildi kahverengi timaç, 31.5x20.5 cm, 352 yaprak, 17 satır. Yazısı nesih, bölüm başlıkları ve madde başları kırmızı mürekkeple yazılı, istinsah tarihi h. 1280. Yazarı Fetḥ-‘Alī bin Kelb-‘Alī Ḫan bin Mürşid Ḳulı Ḫan Ḳazvīnī, 17 yıl ‘Abbās Mīrzā ile birlikte Rusya ile savaşta İrevan'da bulunmuş ve orada Nevāyī'nin eserlerine olan ilgisinden dolayı Çağatay Türkçesini öğrenmiştir. ‘Alī Naḳī Mīrzā Rüknü'd-devle'nin Horasan valiliğine atanmasıyla yüzbaşılık göreviyle onunla birlikte Horasan'a gitmiş ve 2 yıl süresince Calayır ve Kelāt aşiretinin kâhyası olan Yalañ̂ Tuş Ḫan'ın yanında Çağatay Türkçesini öğrenmiş ve bir süre sonra Bėgler Ḫan Çapışlu ile birlikte Derecez ve Tecen'e gidip oranın mutasavvıf ve kadılarından dahi bir şeyler öğrenmiştir. Devletin hizmetinde olduğu 30 yıl süresinde bu dili öğrenmeye özen göstermiş, İran ve Rum'un çeşitli illerinde Çağatay Türkçesi sözlüğü aramış, yetersiz olan bazı dağınık bilgilere ulaşmıştır. Nāṣıruddīn Şāh'ın Nevāyī'nin yapıtlarına olan ilgisini gören yazar, h. 1274'te şehzade ve vezirlerin öğüdüyle herkesin anlayabileceği bu eseri yazmıştır. Bu sözlük, madde başlarının abece sırasına göre düzenlenmiştir. Eserin başında yer alan ayrıntılı girişte çalışıldığı yöntem ve Çağatay Türkçesi ile İran Türkçesi arasındaki ayrımlar zikredilmiştir. Girişten önce yer alan ilk yaprakta yazarla ilgili birkaç tarihî not, Nevāyī'nin eserlerinin listesi; eserin sonunda ise Mīrzā Mehdī Ḫan tarafından anlaşılmayan hususların açıklanması, birkaç Farsça şiir ve iki tane tılsım yer almaktadır. Girişten sonra bu eserin 3 nüshasının bazı kişilere yazıldığını, bu nüshanın ise hepsinden daha eksiksiz olduğunu kaydeden bir not bulunmaktadır (Eşkeveri, 1388: 406-407). Bu nüshanın 74b-75a sayfaları taranmamıştır. Diğer nüshalarda

bulunan Nevāyī'nin eserlerindeki Arapça-Farsça sözcüklerin sözlüğü kısmı bu nüshada yoktur.

Başı: Hüve'llāhu te'ālā. H̱udāyā müsellem H̱udālıḳ saŋa/Birev şeh ki de'bi gedālıḳ saŋa

Sonu: Ve-illā lā-yenḥal ne-mī-fermūdend.

5. Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp. B-150 *(Luġat-ı Etrākiyye)* (TÜ)

Cildi kırmızı timaç, dövülmüş mukavvadan, 31x21.5 cm, Avrupai kâğıt, 22x15, 241 yaprak, 17 satır. Yazısı nestalik, bölüm başlıkları ve madde başları kırmızı mürekkeple yazılı, istinsahı: h. 13. yüzyıl. Fetḥ-'Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī bu sözlüğü Nevāyī'nin eserleri üzerine düzenlemiştir (Hücceti, 1345: 3-4). Diğer nüshalarda bulunan giriş kısmı bu nüshada yoktur. İstinsah tarihi: h. 1278 yılının şaban ayı (1862).

Başı: Bābü'l-Elifi'l-Memdūde: Alnıda ve Allıda.

Sonu: Yikrān esb bāşed.

B. Bilinen Başka Nüshalar

1. Thury'nin Elindeki Nüsha *(Behcetü'l-Luġat)*

Thury, İstanbul'da bulduğu ve *Behcetü'l-Luġat* adını taşıdığı bu nüshayla ilgili şu bilgileri vermektedir: *Behcetü'l-Luġat,* Çağatay denilen Orta Asya Türk dilinin Gerek verilen söyleniş biçimi ve gerek verilen anlam bakımından en iyi ve en geniş sözlüğüdür. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan *Behcetü'l-Luġat (بهجة اللغة),* "sözlüklerin süslüsü" anlamına gelmektedir. Doğu yazmalarının şaheseri denilebilecek olan bu eseri, İstanbul'da diğer yazmalarla birlikte mutlu bir tesadüf elime geçirdi (bunlar arasında *Pānṣad u Heşt Luġat* adlı Çağatay-Farsça sözlük de vardır). Bugüne dek gizli kalmış olan bu yazma nüsha, Türk dil bilgisinde biriciktir denilebilir. Bu eser, *Senglāḫ'ın* düzeltilmesi ve

genişletilmesinden ibarettir. Yazar bütün malzemeyi almış, söylenişi belirtmiş ve içeriğini kendi dil bilgisi ve araştırma sonuçlarıyla genişletmiştir. Bu biricik nüsha, tam olmayıp birçok yerlerinden yapraklar eksiktir ancak bu biçimiyle de Orta Asya Türk dilinin paha biçilmez kaynağıdır (Thury, 1903: 8-9). Fetḥ-ʻAlī Şāh'ın veliaht oğlu ʻAbbās Mīrzā'nın başyazarı olan Fetḥ-ʻAlī Ḳacar'ın bu sözlüğü; yalnızca *Senglāḫ'ın* düzeltilmiş veya genişletilmiş biçimi değil yeniden işlenmiş bir eserdir (Thury, 1915: 220-221).

50 sayfalık girişten yazarın Fetḥ-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī veya tam adıyla Fetḥ-ʻAlī bin Kelb-ʻAlī bin Mürşid-Ḳulı bin Fetḥ-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī olup Türk olan Ḳacarların Sapanlı boyundan olduğu anlaşılmaktadır. O, 1820 yıllarından itibaren, 1822'de Türkiye'ye karşı ve 1826-1828'de Rusya'ya karşı yapılan savaşlar sırasında, Azerbaycan'da daha doğrusu Tebriz'de padişah adayı olan ʻAbbās Mīrzā'nın yanında yüzbaşı olarak kâtiplik görevi yapmıştır. Bir defasında siyasi görevli olarak Tiflis'e Rus orduları başkomutanı Paskieviç'in yanına gitmiştir. 1849'da Macarların bu zatı tanımak fırsatı olmuştur. 1830'da ʻAbbās Mīrzā Horasan valisi olunca yazarı da aynı rütbe ve aynı görevle ʻAbbās Mīrzā'nın ölümüne kadar yani 1833'e değin orada görmekteyiz (Thury, 1903: 9-10). Büyük eseri üzerinde 3 yıl Meşhed'de çalışmış ve 1277 yılının Ramazan ayında yani 1861 yılının ilkbaharında bitirmiş ve Nevāyī eserlerini istekle okuyan o zamanın hükümdarı Nāṣıruddīn Şāh'a armağan etmiştir (Thury, 1903: 10)

Behcetü'l-Luġat yalnız Orta Asya Türk dilinin sözlüğü değil, aynı zamanda coğrafya sözlüğüdür. Orta Asya'nın eski ve yeni coğrafyasına ait çok değerli bilgiler verir. Ayrıca Eski Türk boyları ile ilgili tarihî bilgiler ve Orta Asya Türk etnografyasına dair açıklamalar içerir. Demek bu sözlük filologların yanı sıra coğrafyacı, tarihçi ve etnografların da yararlanabileceği bir eserdir (Thury, 1903: 12).

Bu nüshanın İran nüshalarından aynı adı taşıyan M2 nüshasına benzer bir nüsha olduğunu tahmin etmekteyiz.

2. Romaskeviç'in Elindeki Nüsha *(Luġat-ı Etrākiye)*

1914 tarihine değin Avrupa'da bu sözlüğün biricik nüshası Macar Türkolog Jozsef Thury'nin İstanbul'da bulduğu nüshaydı. 1914 yılında Romaskeviç İran'da bu nadir eserin yeni bir yazmasını ele geçirmiştir. Romaskeviç, bu nüshayla ilgili şu bilgileri vermiştir: Bugün Petrograt Üniversitesi Kütüphanesindeki İslam El Yazmaları arasında 1177 numarada korunmakta olan bu nüshanın özellikleri: 418 yaprak, ölçüsü 21x31 cm, metin 15.5x22.5 cm, her sayfa 17 satır, yazı iri nesih, Avrupai ve kolalı kâğıt olup birçoğu biraz sararmıştır. Açıklanması gerekli sözcükler, bap başlıkları, girişteki özel adların çoğu ve Mīr ʻAlī Şīr'in eserlerini gösteren liste kırmızı mürekkeple yazılı. Yeni bir cilt içine alınmıştır. Gerek kitabın metninde ve gerek haşiyesinde başka bir elle ve nesih-talik yazısı ile yapılan birçok eklemeler ve düzeltmeler bu nüshanın değerini artırmaktadır. Bu nüsha, Thury'nin elinde bulunan nüshanın *Behcetü'l-Luġat* adını değil de *Luġat-ı Etrākiye* adını taşımaktadır. Çağatay Türkçesiyle Nāṣıruddīn Şāh'ı uzun uzadıya övdükten sonra yazar kısaca kendi öz geçmişinden, Çağatay Türkçesini öğrenmesinden ve eserini nasıl kaleme aldığından bahsetmektedir (Romaskeviç, 1934: 281-283). Bu nüsha, 1278 yılının şaban ayında (1862) tamamlanmıştır (Romaskeviç, 1934: 284).

İlk harfleri aynı olan maddeleri içeren bölümlerin başında bölümün içerdiği sözcüklerin sayısı kitabın kenarında dikey olarak kırmızı mürekkeple gösterilmiştir. Örn: Bā-yı Tāzī ve Pārsī'nin sözcük sayısı 658. Yoklamada genellikle hesaplar doğru çıkmaktadır (M1, TÜ, İH: yok; M2: 735; ML: 727). Sözlük bölümü 7694 sözcükten oluşmaktadır. Anlaşılan bu yazma, uzman bir kişi tarafından istinsah edilmiştir. Yoklamadan sonra görünen yanlışlıklar düzeltilmiş, sözcüklerdeki eksiklikler metinde yahut kitabın kenarında tamamlanmış ve bazı yerlerinde tekrar edilmiş sözcükler ve açıklamalar yatay bir çizgiyle çizilmiştir. Kısacası kitap istinsah edildikten sonra dikkat ve özenle gözden geçirilmiş ve doyurucu bir biçim verilmiştir. Kitabın kenarlarında yapılmış olan birçok kayıtlar vardır. Sözlüğün değeri söylenişin doğru verilmesiyle sağlanmıştır (Romaskeviç, 1934: 288).

Yazar, Mīrzā Mehdī Ḫan'ın *Senglāḫ'ta* birkaç sözü yorumlamadan bıraktığından dolayı eleştirmesine karşın kendisi de birkaç sözü açıklayamamış ve karşısında "Anlamını

bilmiyorum. Anlayan yazsın" sözlerini yazmıştır. Bu sözcükler şunlardır: Acar (آجار), Olta (اولتا), İydür (اِیْدور), Bayaġ (باياغ) (kırmızı mürekkeple üzeri çizili), Çapun (چاپون), Senātīn (سناتین), Ḳarımçı (قاریمچی). Bunların bazısı daha sonra düzeltici tarafından sayfa kenarında tamamlanmıştır. Örn. Ḳarımçı için "siyah köle" denmiştir:

الحاج محمد رضای شادلو عرض می کنم قاریمچی یعنی بنده سیاه زر خرید

Arapça ve Farsça sözler yalnızca Nevāyī'nin eserlerinde olduğu için sözlüğe alındığı belirtilmiştir. Örn. Īmāż (ایماض) maddesi. Ancak birçok yerde bu gibi Arapça ve Farsça sözleri belirleme yoluna gidilmemiştir (Romaskeviç, 1934: 289).

Burada bir sıra coğrafi bilgiler verilmiştir. Bu eserin eski ve yeni Orta Asya coğrafyasıyla ilgili değerli gereçler içerdiğinden az bulunur bir coğrafya sözlüğü olduğunu J. Thury kaydetmiştir. Bu düşünceye çok katılmasak da sözlükte belli olan coğrafi adlar yanında bazı az bilinen adların dahi olduğunu söyleyelim: Ay Toġdı (آی توغدی), Aḳray (SG: Aḳsaray), Oba (اوبا), Öleñ̂g (اولنک), Ipar Ḳuruġı (ایپار قوروغی), Ilan Otı (ایلان اوتی), Babġız (SG: Bayġız), Yol Körpi (SG: Yol Köpri) gibi (Romaskeviç, 1934: 291-292).

Sözlükte birçok boy adı bulunmaktadır: Üremiş (SG: Ödemiş), Otuz İkki (اوتوز ایکّی), Şıbaḳ (SG: Şıban), Sibiki, Ḫalac (خلج), İştek (ایشتک). Sözlükte en çok bilgi Ḳacar boyu tarihi ile ilgilidir. Türk ve Moğollarla ilgili genelde menkıbevi olan tarihî ve coğrafi bilgilerden başka, Türklerle ilgili ilginç etnografya bilgileri verilir. Örn. Sofra görenekleriyle ilgili: Uça (اوچا) maddesi, Töre (توره) maddesi, Gezek (کزک) maddesi; Türklerin düğün şarkılarıyla ilgili: Öleñ̂g (اولنک) maddesi; cenazenin tabutuna kara badem konulmasına dair eski bir görenek: Ḳara bādām (قرا بادام) maddesi; yasta boyuna kara keçe bağlanması ile ilgili: Ḳara kiz (قرا کیز) maddesi; Türk halklarında çağırmakla ilgili: Çaynalmaḳ (SG: Cayılġan) maddesi, Uran (اوران) maddesi (Romaskeviç, 1934: 292-293).

Bu sözlük iki risale ile bitmektedir. Bunlardan biri Nevāyī'nin eserlerinde karşılaşılan ancak Mīrzā Mehdī Ḫan'ca açıklanamayan birkaç sözcüğün yorumu ve diğeri birkaç yüz

Farsça sözcükten oluşan listedir. Bu listede Moğ. Yam sözü de yanlışlıkla yer almıştır (Romaskeviç, 1934: 293).

Bu nüshanın İran nüshalarından aynı adı taşıyan M1 nüshasına benzer bir nüsha olduğunu tahmin etmekteyiz. Ancak M1'de ilk harfleri aynı olan maddelerin sayısı gösterilmemiştir.

1.7.4. Eserin Yazma Nüshalarının Genel Özellikleri ve Soy Ağacı

● TÜ nüshasında, diğer nüshalarda bulunan giriş kısmı bulunmamaktadır. ML/İH nüshasında ise diğer nüshalarda bulunan Arapça ve Farsça sözcükler sözlüğü kısmı bulunmamaktadır. Girişin başında Çağatay Türkçesiyle yazılan kısımlar MN'den alınmıştır. Giriş kısmı müstensihler tarafından sonradan eklenmiş olabilir. Bunu gösteren gerekçeler şunlardır:

I. En eski nüsha olan TÜ'de giriş bulunmamaktadır.

II. Sözlüğün girişinde (M1.9a), SG'de hiçbir örneğin bulunmamasının eleştirilmesinden anlaşılacağı üzere, giriş hazırlanırken örnekli olan SG ile onun özeti ve örneksizi olan HA karıştırılmıştır. Oysaki sözlükte, SG'ye dayanan birçok örnek bulunmaktadır: Bilgünce, Tayab. SG: Aynı örnek verilmiş; AŞ, BL: yok. Ancak SG'yi kaynak alan başka bir kaynağın kullanılması olasılığı da göz ardı edilemez.

● En eski nüsha olan TÜ'nün kenarlarında ana metinde bulunan açıklamalara bazı eklemeler yapılmış bazı madde başı sözcükler de eklenmiştir. TÜ nüshası kanalıyla istinsah edilen M1 nüshasının yazılışı sırasında, TÜ kenarlarındaki açıklamalar ve madde başı sözcükler metne alınmıştır. M2 nüshası M1'den istinsah edilmiş, ancak TÜ nüshası da görülmüştür (ya da M2 nüshası üçüncü bir kişi tarafından gözden geçirilerek ana metindeki bazı fazla hususlar TÜ'nün kenarlarına eklenmiştir). Daha sonra M1/M2'nin kenarlarında ana metinde bulunan açıklamalara bazı eklemeler yapılmış bazı madde başı sözcükler de eklenmiştir. M1 ve M2'deki eklenen bu açıklamalar genelde ortaktır (aynı kişi tarafından ve aynı yazı karakteriyle yazılmış) ancak M1'in kenarına eklenen sözcüklerle M2'ye eklenen sözcükler çoğunlukla ortak olmakla birlikte (ortak olanlar da farklı sayfaların kenarlarına yazılmış, başka deyişle paralel biçimde kaydedilmemiştir) bazı farklılıklar göstermektedir. M1 nüshası TÜ'ye en yakın nüsha olup M2'de bulunan bazı düzeltmeler ve eklemeler burada bulunmamaktadır. M2'nin kenarlarına iki aşamada sözcük eklenmiştir. İH istinsah edildikten önceye ait olan birinci aşamadaki eklemeler, İH'nin

istinsahı sırasında temize çekilerek metnine yerleştirilmiştir. İkinci aşamadaki eklemeler ise M1 ve İH'de bulunmamaktadır. M2 nüshası kanalıyla istinsah edilen İH nüshasının yazılışı sırasında, M2 kenarlarındaki açıklamalar ve madde başı sözcükler metne alınmış, nadiren bazı eklemeler metne veya kenarlara eklenmiştir. İH kanalıyla istinsah edilen ML'de kenar yazısı bulunmamaktadır. İH'de bulunan kenar yazılarının müstensih tarafından eklendiği açıktır.

● M2'nin kenarlarına yazılmış olup M1 ve TÜ'de bulunmayan maddeler genellikle BL'den alınmıştır. FV'den alınan maddeler M1 ve M2'nin kenarlarına yazılmış, TÜ'de genellikle bulunmamaktadır. NS'den alınan maddeler TÜ'nün kenarlarına yazılmıştır. M1, M2 ve TÜ'de bulunan dördüncü kısım yani Nevāyī'nin yapıtlarındaki Arapça-Farsça sözcüklerin sözlüğünün HA'dan aktarıldığı anlaşılmaktadır.

● M2 ve ML nüshalarında ilk harfleri aynı olan maddeleri içeren bölümlerin başında bölümün içerdiği sözcüklerin sayısı kitabın kenarında dikey olarak kırmızı mürekkeple gösterilmiştir.

● M2 nüshasında düzeltmeler sırasında Arapça-Farsça maddelerin üzeri çizilmiştir. Bu maddeler M2 kanalıyla istinsah edilen ML/İH nüshalarında yer almamıştır. M2'de çizilen bu maddeler, Arapça-Farsça kısmına alınarak örneksiz bir biçimde yazı kenarlarına kaydedilmiştir.

● Örnekler ve soy ağacı şeması:

1. An͡glan͡g, Aġrırı, Alġusı. TÜ: yok; M1, M2: kenarda; ML, İH: ana metinde.

2. Artamaḳ, Alıḳ. M1, İH, ML, TÜ: yok; M2: kenarda.

3. Aġrın. M2, İH: üzeri çizilmiş; ML: yok.

4. Ara|Ārā

TÜ (ana metinde): “orta, ara”. *Sedd-i Sikenderī'den* örnek.

TÜ (kenarda): “süs, düzen; musikide bir nağme adı”. *Dört Dīvān'dan* birinci örnek.

M1, M2 (ana metinde): “orta, ara; süs, düzen; musikide bir nağme adı”. *Sedd-i Sikenderī'den* bir örnek ve Dört Dīvān'dan birinci örnek.

M1, M2 (kenarda): *Dört Dīvān'dan* ikinci örnek.

ML, İH (ana metinde): “orta, ara; süs, düzen; musikide bir nağme adı”. *Sedd-i Sikenderī'den* bir örnek ve *Dört Dīvān'dan* birinci ve ikinci örnek.

5. Arılmay

TÜ (ana metinde): “borç hastalığı”

TÜ (kenarda): “çeşitli hastalıklar”. HE'den örnek.

M1 (ana metinde): “borç hastalığı”.

M2, ML, İH (ana metinde): “borç hastalığı; çeşitli hastalıklar”. HE'den örnek.

6. Tıymaġıl

TÜ (kenar metinde): örnekte geçen tilbe sözcüğü

M1, M2, ML, İH (ana metinde): bėyle

7. Tīcān. TÜ: yok; M1: kenar yazıda; M2, ML, İH: ana metinde.

8. Ḳarındaş

TÜ (kenarda): Sİ'den örnek.

M1: yok; M2, ML, İH: ana metinde.

9. Ḳoraḳıñġġa

TÜ, M1'de BV'deki örnekte: ḳan dikdür

M2, ML, İH: ḳandur.

10. Arġadı, Arġaday, Arġadal (örnekleri), Erke, Eñgirdi

TÜ: kenarda; M1: yok; M2, ML, İH: ana metinde.

11. Aġırlamışı, İgdiş

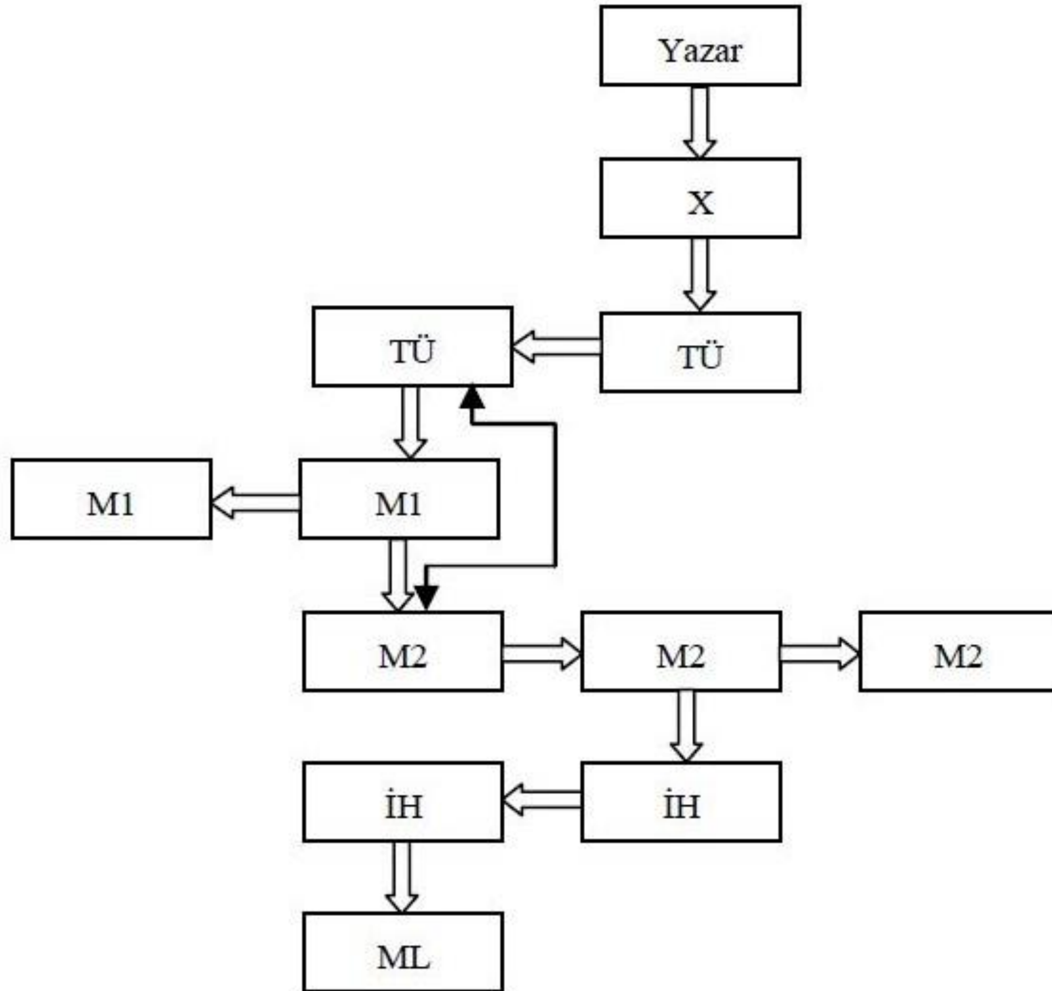
TÜ: yok; M1, M2, ML, İH: ana metinde.

12. FV: Oġur yarlıġ “yol yarlığı” (663).

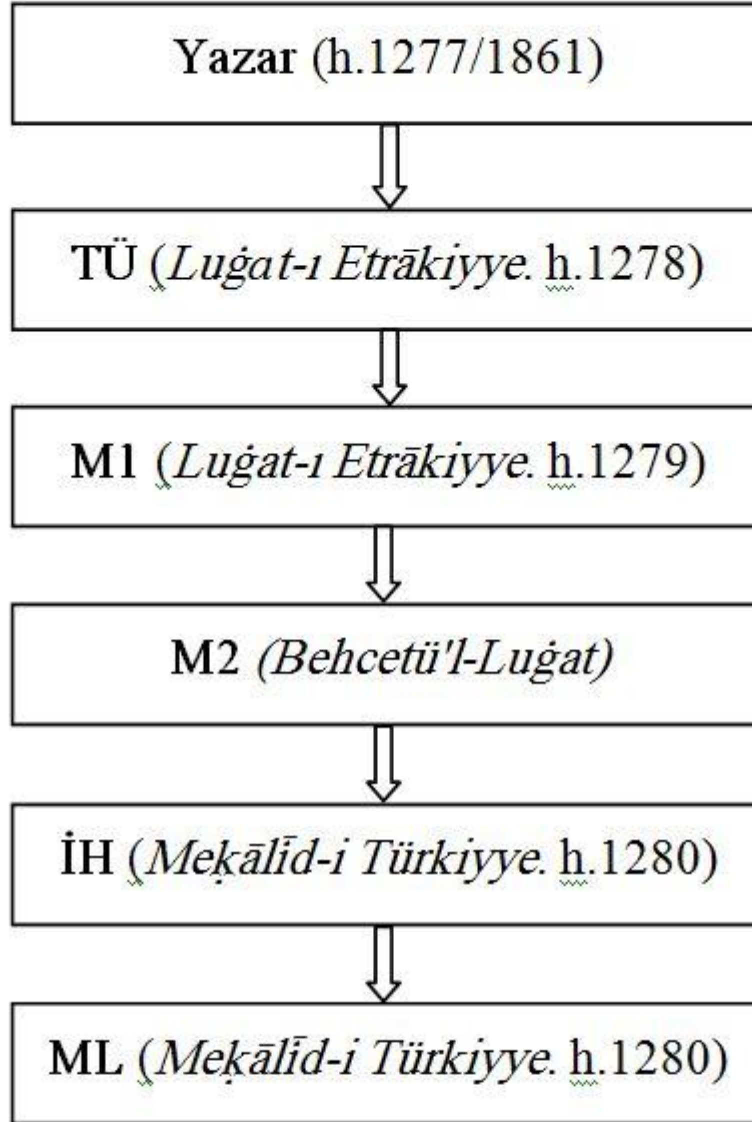
TÜ: yok; M1: Oġız yarlıġ “Moğ. yol yarlığı”; M2, ML, İH: Oġız yarlıġ “Moğ. yarlık”.

13. Efġān. TÜ: yok; M2: kenarda; M1, ML, İH: ana metinde.

14. FV: Demür ḳabuḳ. M2, ML, İH: ana metinde; TÜ: kenarda.

Yazar
X
TÜ
TÜ
M1
M1
M2
M2
M2
İH
İH
ML

● Bu şema şöyle sadeleştirilebilir:

1.7.5. Eserin Yazma Nüshalarının Yazılış Özellikleri

1.7.5.1. Ünlülerin Yazılışı

● /a/ sesi sözcük başında /آ/ bazen de /اَ/ ile, sözcük ortasında /ـَ،اَ،ا/, sözcük sonunda ise /ا،ه،ـه/ ile gösterilir: Añga (آنكا), Av (آو), Aza (آزه).

● /e/ sesi sözcük başında /اَ/ ile, sözcük ortasında harfsiz-harekesiz veya /ـَ ،اَ ،ا/ ile, sözcük sonunda ise /ـه ،ه ،ا/ ile gösterilir: Bilmedim (بيلماديم), Öltürge-sin (اَولتوركاسين). Bazen ikili durumlar görülmektedir: İçre (ايچرا), İçre (ايچره).

● /ė/ sesi sözcük başında /اَيْ/ ile, sözcük ortasında (ilk hecenin ikinci sesinde) ise /ـَيْـ/ ile gösterilir.

● i/ı sesi sözcük başında /ا، اِيْ، اي/ ile, sözcük ortasında /ـِ، ـِيْـ، يـ/ ile, sözcük sonunda ise / اى، ـِىْ، ى/ ile gösterilir.

● o/ö sesi sözcük başında /اَوْ/ nadiren /اُ/ ile, sözcük ortasında ise /ـَوْ/ nadiren /ـُ/ ile gösterilir.

● u/ü sesi sözcük başında /اُوْ/ nadiren /اُ/ ile, sözcük ortasında ise /ـُوْ/ nadiren /ـُ/ ile gösterilir.

● Görüldüğü gibi o/ö için /اَوْ، ـَوْ/ nadiren /اُ، ـُ/, u/ü için ise /اُوْ، ـُوْ/ nadiren /اُ، ـُ/ kullanılmıştır. Ayrıca /ė/ ve ı/i için de özel işaret kullanılmıştır. /ė/ sesini /اَيْ، ـَيْـ/, ı/i sesini ise / اِ، اِيْ، اي، ـِ، ـِيْـ، يـ، اى، ـِىْ، ى/ karşılamaktadır. Görülen tek sorun /ı/ sesi ile /i/ sesinin ayrılmayışı, o ile ö sesinin ayrılmayışı, u ile ü sesinin ayrılmayışı ve /a/ sesini göstermek için medli a (آ) kullanılmamışsa (sözcük başında) a ile e sesinin ayrılmayışıdır. Bu seslerin bulunduğu sözcüklerde ince veya kalın okunmasını gösteren ḳ/ġ/ḫ, k/g gibi sesler yoksa durum daha da zorlaşmaktadır. Diğer bir sorun /اَيْ، ـَيْـ/ harfleriyle karşılanan ė/ėy/ey/ay hecelerinin birbirinden ayrılmayışı (ay için genellikle /آيْ/ kullanılır), ayrıca /اِيْ، ـِيْـ/ harfleriyle karşılanan

I/Iy hecelerinin birbirinden ayrılmayışı, aynı biçimde /أَوْ ،ـَوْ/ harfleriyle karşılanan o/ö/ov/öv/av/ev hecelerinin birbirinden ayrılmayışı (av için genellikle /آوْ/ kullanılır), yine /أُوْ ،ـُوْ/ harfleriyle karşılanan u/ü/ov/öv/uv/üv hecelerinin birbirinden ayrılmayışıdır.

● Metinde kullanılan Medli Elif (Elif-i Memdūde) sözcük başında /a/ (آ) sesi, sözcük ortası veya sonunda ise /a, e/ (ا) sesine işaret etmektedir. Aslında bu Medli Elif terimi, bir yazım göstergesi olup sesi vermektense harfi belirlemektedir. Bu harf sözcük başında olan آ harfi veya sözcük ortasında olan ا harfidir.

● Metinde kullanılan Medsiz Elif (Elif-i Maḳṣūre) sadece sözcük başında kullanılan medsiz eliftir (ا) ki bu elif a/e (أ), u/ü (اُو،اُ), o/ö (اَو،اُ) veya ı/i (اِ،اِيْ،ايِ) seslerini karşılamaktadır. Aslında bu Medsiz Elif terimi, bir yazım göstergesi olup sesi vermektense harfi belirlemektedir. Bu harf sözcük başında olan medsiz elif (ا) harfidir.

1.7.5.2. Ünsüzlerin Yazılışı

● /b/ sesi için (ب), /p/ için (پ), /c/ için (ج), /ç/ için (چ) ve k/g için (ک) harfleri kullanılır. Sağır kef (damak n'si: n̂g) ise (نک) ile gösterilir.

● Çağatay Türkçesinde yazılışta kalın ve ince sıraya göre t/ṭ ve s/ṣ farkı belirtilmez. Türkçe sözcüklerin yazılışında hem kalın hem ince sıradaki sözcükler için t ve s kullanılır.

● Ünsüzlerin gösterilişinde b (ب) ile p (پ), c (ج) ile ç (چ) ayrı harflerle gösterilirken k/g (ک) sesinin ayrılmayışı bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorun madde başlarında söyleniş biçimleri belirlenirken /k/ için Kāf-ı Tāzī, /g/ için ise Kāf-ı Pārsī denilerek büyük ölçüde giderilmeye çalışılmışsa da örneklerde, madde başlarında bulunmayan birçok husus bulunmaktadır.

● /y/ sesi (ی ،ي) bazen hemze (ئ) ile gösterilir.

● Sağır kef (damak n'si: n̂g) nadiren veya yanlışlıkla (ک) ile gösterilmiştir: Şeb-istānınĝa (شبستانِیکا), Yanınĝa (یانیکا), Yarutḳanınĝa (یاروتقانیکا).

1.7.5.3. Ekleme Sırasındaki Yazılışlar

● Güzel he (ه،ه) veya eliften sonra /ı, i/ gelirse bazen hemze ile gösterilir: Şemmeī̇ (شمۀ), Cāddeī̇dür (جادّۀ دور), Rişteī̇ (رشتۀ), Küşte-yi bir şūẖ (کشتۀ بیر شوخ), Fenā-yı maḥż niter sitte-yi żarūriyye (فناء محض نیتار سِتّۀ ضروریّه).

● Güzel he'den (ه،ه) sonra bir ek gelirse bazen güzel he düşer: Bendenĝ (بندنک), Ḫırḳam (خرقم), Ġunçanĝ (غنچنک).

1.7.5.4. Yazılış Yanlışları

● Arapça ve Farsça sözcüklerin yazılışında bazen yanlışlar görülmektedir. Aġziye (اغزیه), Efḳān (افقان).

1.7.6. Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

● Eleştirel metin kurulurken nüshalar için M1, M2, ML, İH ve TÜ kısaltmaları kullanılarak dipnotta nüsha farkları gösterilmiştir. Ayrıca birçok eser ve yazmaya da başvurulmuştur. Bunların kısaltmaları Kısaltmalar ve Kaynaklar bölümünde verilmiştir. Sıkça başvurduğumuz *Senglāẖ* yazması (İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1141), SG kısaltması ile belirtilmiştir. *Abuşḳa*, *Bedāyi'ü'l-Luġat*, *Naṣīrī*, *Senglāẖ*, *Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*, *Ferheng-i Vaṣṣāf*, *Burhān-ı Ḳāṭi'*, *Şeyẖ Süleymān* (yazmaları ve bunların üzerinde yapılan çalışmalar), DLT, CC, Moğ-Les, Derleme, Çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri gibi sözlükler ve örneklerin alındığı eserler özellikle de Nevāyī'nin eserleri her zaman göz önünde bulundurularak tam bir incelemeli ve eleştirel metin ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkologları uzun zaman uğraştırıp yanılgıya düşüren ve yanlış istinsah edilen nüshaların kullanılmasından kaynaklanan şüpheli sözcüklerin kaynakları belirtilerek bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bunların sayesinde sözlüklere giren birçok yanlışın düzeltilebileceğini düşünüyoruz. Metne fazla müdahale etmemek ilkesi benimsenmekle birlikte gerekli olan türlü eklemeler, düzeltmeler ve metin tamirleri yapılmıştır.

● Nüshaların sayfa numaraları, nüshaların tanıtıldığı bölümde gösterilen rumuzlarla birlikte, metnin içinde gösterilmiştir: [ML.26a] gibi.

● Sözlüğün eleştiren metni ortaya konurken tanıklı örnekler, Çağatay Türkçesi eserleri yayınlarından kontrol edilmiş, Türkiye ve Özbekistan yayınlarında bulunan çok sayıda yanlıştan dolayı örneklerin alındığı eserlerin sağlam yazma nüshalarından da yoklanmaya çalışılmıştır. Burada Çağatay Türkçesi eserlerinin yayınlarında bulunan yüzlerce yanlıştan birkaçını gösterelim (önce doğru biçimler gösterilmiştir):

Tüşdi gözi bir buta nergis sarı ● HE: töpe (222, 33/6).

Yüzümde yürek ḳanıdur dėñ̂g ki gėldik ● NŞ: ḳanı derdiñ̂g (337, 338).

Ki demidin 'ayān bolub ṣarṣar ● SS: dimedin (342, 3753).

Gūyā tübide uzun sapaġı ● LM: sıpaġı (339, 3176). Kaçalin'in AŞ'de doğru olarak verilen (121b) biçimi LM yayınına uyarak değiştirip dipnotta ise "sapaġı okunmalı" demesi ilginçtir (573).

Cān ḳuşı ḳaṣdıġa saġınġay gürūhe birle yay ● GS: girü se-perle (469, 643).

Su ḳoyar "iki suyun (دوآب) birleştiği yer" ● HA (Zabiti): "hayvanların (دواب) birbirine ulaştığı yer" (126).

Emāret ● MN: İmāret (78, TR670b/11).

Ki öy havālıḳ olur boldı çün dü-aşama ● BV: devā şāme (386, 531).

Ḫalluḫ ● Cl: Ḫallac (58); İmiştük ● Cl: Ėmiştür (44); Tayġaḳ ● Cl: Tayġac (50).

Ki ber çüçük bėrür ol yirde kim su bolġay şūr ● FK: bir (144, 145).

Göründi barça yamaḳlıḳ çapanı üzre mamuḳ ● BV: çıbanı (248, 321).

Dervīş tonı yırtuḳ andaḳdur ki genc mekānı bozuḳ ● MK: künc-i (167, 36b/12).

Ki şeh bezm ara bāde ėtse horiş ● Sİ: ḫāriş (354, 4605).

Ölerde tiñ durur şāh ėylesün gül-şen gülin mefreş ● NŞ: Olarda, maġris (503, 505).

Mamuḳ üzre çalın urmaḳ ni ėrdi ● FŞ: Tamuġ (450, XLIX/92). Kaçalin, AŞ'de doğru olarak verilen (105b: Mamuġ) biçimi FŞ yayınına uyarak değiştirmiştir (519).

Tün der-gehiñe tilençi zengī ● LM: Tündür ki sañga (34, 69).

Ger her ġam ara özümni salman ● LM: germ-i (185, 1565).

BL (41b): Biyük (/b/ esre ile) ● Borovkov: Büyük (143).

Mis ü rūy u ḳal'ī, birinc ü tėmür ● Sİ: ḳal'a (429, 5695).

Dürd cāmın tut ● LT: Derd (92, 1046).

Gögsini ḳıldı Nevāyī çü şiyār ● NŞ: ḥūş-yār (66, 65). Kaçalin, AŞ'de doğru olarak verilen (73b) biçimi NŞ yayınına uyarak değiştirmiştir (393: ẖoş-yār).

● Nüsha farkları dipnotta gösterilirken nüsha kısaltmaları virgül (,), aynı ibarenin varyantları noktalı virgül (;), farklı ibarelerin varyantları ise çift eğik çizgi (//) işaretiyle birbirinden ayrılmıştır.

● Nüsha farkları gösterilirken önce ana metne alınan doğru olarak kabul ettiğimiz biçim verilmiş, dik çizgi (|) işaretinden sonra ana metne alınmayan biçimin bulunduğu nüshaların rumuzu verilip iki nokta işaretinden (:) sonra diğer nüshalardaki varyantlar gösterilmiştir: "göz sin| M1: çeşm; M2, ML, İH: cism".

● Nüsha farklarından, Çağatay Türkçesinin genel özelliklerine uygun varyantlar seçilmiştir.

● /p/~/b/, /ç/~/c/, /k/~/g/ ve /ė/~/e/~/i/ konusunda, metinde verilen biçimlere uyulmuştur.

● Zamir kökenli kişi ekleri ile sözcük tabanı tire (-) ile ayrılmıştır. -dUr/-tUr ekleri bitişik, durur/turur ise ayrı yazılmıştır.

● Örneklerdeki sözcüklerin okunuşunda büyük ölçüde madde başlarında belirtilen söyleniş biçimleri; madde başlarında belirtilmeyen sözcüklerin okunuşunda SG, AŞ, BR, NS, FV, BL, HA, DLT, CC, Moğ-Les, Derleme, Çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri gibi eserler; Arapça ve Farsça sözcüklerde, farklı harekelendirme bulunmuyorsa Osmanlı Türkçesindeki söyleniş biçimleri (Devellioğlu; Kanar; Sami) temel alınmıştır. Harekesi bulunan sözcüklerin okunuşunda yanlışlık olmadığı takdirde asıl metne uyulmuştur. Örn.

hemzeli sözcüklerde metinde ye ile yazılmışsa ye ile (sāyil, māyil), hemze ile yazılmışsa da hemzeli yazılım (būseī̇) kullanılmıştır.

● Metne fazla müdahale etmemek ilkesi (özellikle de kelime başı /k/'lerin /g/ olması, -p zarf-fiil ekinin -b olması, ç>c değişimi, ünsüz-ünsüz ve ünsüz-ünlü uyumsuzluğu gibi düzenli durumlarda) benimsenmekle birlikte gerekli olan türlü eklemeler, düzeltmeler ve metin tamirleri yapılmıştır. Yanlışlığına emin olmadığımız hususların varyantları dipnotta belirtilmiştir. Yanlışların tespitinde SG sözlüğü başta olmak üzere AŞ, BL, BR, NS, FV, HA, Derleme, Moğolca ve Çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri gibi sözlükler göz önünde bulundurulmuştur. Verilen örnekler, yayımlanmış eserlerden ve örneklerin alındığı yazmalardan kontrol edilirken yayınların yanlışları ve farklı el yazması nüshalarından yararlandıkları da her zaman göz önünde bulundurulmuştur. Tarafımızca eklenen hususlar köşeli ayraç [] içinde verilmiştir. Köşeli ayraç içinde verilen anlamlar, yararlanıldığını tespit ettiğimiz kaynaklardan aktarılmıştır. SG'de sözcüğün hangi dile veya lehçeye ait olduğu belirtilmişse köşeli ayraç içinde metne eklenmiştir.

● Bu sözlükte özel işaretler kullanılarak o/ö ile u/ü sesleri birbirinden ayrıldığı hâlde bu seslerin tespitinde dikkatli davranılmadığı bazı durumlarda özellikle de SG'ye dayanan maddelerde metne fazla müdahale etmeme ilkesini göz önünde tutmakla birlikte AŞ, BR, NS, FV, BL, HA, SG, DLT, CC, Moğ-Les, Derleme, Çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri gibi sözlüklerden yararlanılarak bazı düzeltmeler yapılmıştır. Örn. Burmaşmaḳ (Doğrusu: Burnaşmaḳ), Tülük (Tüzlük), Çopulatmaḳ (Çubultmaḳ), Cubrut-/Çopurut- (Çubrut-), Çupruş-/Çopuruş- (Çubruş-), Çürmege (Çėvürtke), Düsünmek (Düşünmek), Dusuġlan (Doġulan), Dolalı (Düley), Zılıḳ (Zıbıḳ), Sün- (Sön-), Sörüşmek “şaşmak” (Sürüşmek “çekilmek, sürüklenmek”), Sutḳur (Soḳḳu), Soḳuş-/Suḳuş (Soḳuş-/Soḳuş), Güsim (Kösem), Gügemel (Kökenek), Gütenmek (Gönenmek), Lurus (Lodos), Hulanmaḳ (Havālanmaḳ), Yüknüt “kirpi” (Yigit “yiğit”), Ürge/Aġ örge gibi yanlış veya iki biçimli maddelerde veya Olta (Ultanĝ) gibi anlamsız bırakılan maddelerde verilen söyleniş biçimi önem arz etmemektedir. Bu gibi maddelerde verilen söyleniş biçimleri, yazarca bilinmeyen

sözcüklerdeki harekelemelerin rastgele yapıldığını gözler önüne sermektedir. Bilinen sözcüklerin ise genellikle Azerbaycan Türkçesine göre harekelendiği görülmektedir. Ayrıca AŞ'den alınan maddelerin bazısı oradaki harekleriyle aktarılıp yeni sisteme uyarlanmadığı anlaşılmaktadır.

● Çağatay Türkçesi yayınlarında dikkat çeken önemli bir husus sözcüklerin yayından yayına görülen farklı biçimde okunuşlarıdır. Örn. Botra-/Butra-, Ḳozı/Ḳuzı, Bozuḳ/Buzuḳ. Bu gibi durumlarda ve emin olamadığımız başka hususlarda LE'deki biçimi değiştirmeden vermeyi yeğledik.

● Dipnotta geçen Yazmalar teriminden LE sözlüğünün değerlendirilen nüshaları kastedilmektedir. Bir yanlış madde başı düzeltilmişse onun yazmalardaki biçimi dipnotta belirtilirken örneklerde geçen aynı yanlışlıkların çok defa dipnotta belirtilmesine gerek duyulmamıştır.

● Söyleniş biçimleri yay ayraç içine konularak aktarılmıştır. Yay ayraçtan sonraki dipnot sayısı, yay ayraç içinde yazılanların hepsini kapsar. Madde başının açıklama kısmında tırnaktan (“”) sonraki dipnot sayısı sadece bu tırnağın içindeki ile ilgilidir.

● Eleştirel metinde kullandığımız çeviri yazı işaretleri şunlardır: a: (آ، ا، اَ، ـَ، ه، ـه); ā: (آ، ا); e: (ا، اَ، ـَ، ه، ـه); o/ö: (اَو، ـَو، اُ، ـُ); u/ü: (اُو، ـُو، اُ، ـُ); ū: (او، و); ė: (اَيْ، ـَيْ); ı/i: (اِ، اِيْ، اي، ـِ، ـِيْ، يـ، اى، ـِىْ، ى); ī: (ايـ، يـ، اى، ى); b: (ب); p: (پ); t: (ت، ـة، ة); s̱: (ث); c: (ج); ç: (چ); ḥ: (ح); ẖ: (خ); d: (د); ẕ: (ذ); r: (ر); j: (ژ); z: (ز); s: (س); ş: (ش); ṣ: (ص); ż: (ض); ṭ: (ط); ẓ: (ظ); ’: (ء، ؤ، أ، ا، ئ); ˇ : (yazılıp okunmayan و); ‘: (ع); ġ: (غ); f: (ف); ḳ: (ق); k/g: (ک); l: (ل); m: (م); n: (ن); n̂g: (نک); v: (و); h: (ه، ـه); y: (ى).

● Eleştirel metin kurulurken en eski nüsha olan TÜ, temel alınmıştır. M1 ve M2 ve dolayısıyla da M2'den istinsah edilen İH ve ML nüshalarında TÜ'de bulunmayan birçok madde bulunmaktadır. Bunlar genellikle M1 ve M2'nin kenarlarına eklenen maddelerden ibarettir. Bu eklenen maddeler, istinsah sırasında TÜ dışında başka yazmaların da göz

önünde tutulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu nüshalar da değerlendirilmiştir. Kurduğumuz eleştirel metnin maddeleri, TÜ ve M1 nüshasının madde sırasına paralel olarak, ML ve İH nüshalarının istinsah edildiği M2 nüshasının madde sırasına göre dizilmiştir. Daha sonra nüshaların geri kalan sözcükleri (kenar yazıları) her babın sonuna eklenip dipnotta sayfa numaraları gösterilmiştir. Tekrarlanan madde başları da genellikle birleştirilip, ikinci madde başının sayfa numarası dipnotta gösterilmiştir. Ancak yanlışlıkların düzeltilmesinden kaynaklanan tekrarlı maddelere müdahale edilmemiştir (Burnaşmaḳ, Poran gibi).

● Dipnotta farklılıklar gösterilirken M1, M2, ML, İH ve TÜ sırası dikkate alınmıştır.

● Kenar yazılarındaki eklemeler yazar tarafından yapılmış olduğu gibi, eserin yazılış tarihine (h. 1277/1861) yakın bir zamanda istinsah edildikleri (TÜ: h. 1278/1862, M1: h. 1279/1862-1863 tarihli nüshalar) için yazarın bilgisi dâhilinde de eklenmiş olabilir. Bu eklemeler müstensihler tarafından yazma eserin elimizde bulunmayan başka nüshalarıyla karşılaştırılarak da yapılmış olabilir. Ayrıca istinsahı h. 1280/1863-1864 tarihli olan nüshalarda (ML, İH), bu eklemelerin birçoğu metnin içine yerleştirilecek biçimde temize çekilmiştir. Bu sebepten dolayı yazmalardaki bütün eklemeleri ve düzeltmeleri metnimize dâhil ettik.

● Söyleniş biçimlerini verirken, bunları göstermede bir paralellik gösteren M1, M2 ve TÜ nüshalarını temel aldık. ML ve İH nüshaları, öteki nüshalarda gösterilen söyleniş biçimlerine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Biz bu hususları nüsha farkı olarak göstermedik. Ancak ML ve İH nüshalarında, öteki nüshalardaki söyleniş biçimlerine bir şey eklenmişse, doğru okumayı sağladığını düşündüğümüz için onları da metne ekledik.

● Madde başları satır başına alınarak sayılandırılmıştır. Madde başları, açıklamalarda geçen maddeler ve en hacimli nüsha olan M2'nin sayfa numaraları koyu renkle gösterilmiştir.

● Madde başı için verilen örneğin hangi eserde geçtiği örnekten hemen önce verilmiştir. Örneğin başında hangi eserden alındığı belirtilmemişse bir önceki örneğin başında belirtilmiş olan esere aittir.

● Dipnotlarda başvurulan kaynaklardan aktarılan hususlar, genellikle o kaynakta kullanılan çeviri yazı sistemine göre verilmiştir.

● Dipnotlarda başvurulan eserlerin sayfa numarası genellikle yay ayraç içinde bulunan ilk sayıyla, yayınlarda verilen beyit veya bölüm numarası ise ikinci sayıyla belirtilmiştir.

● Dipnotların sayıları bazı bapların başında yeniden başlatılmıştır.

● Maddeler anlamlandırılırken eş anlamlar virgül (,), farklı anlamlar noktalı virgül (;) ile birbirinden ayrılmıştır. Ayrıca T.2.Ş. emir biçimlerinde eş seslileri ile karışmaması için ünlem işareti (!) kullanılmıştır.

● Anlamsız bırakılan veya "anlamı biliniyor" ibaresiyle karşılık verilen maddelerin anlamı köşeli ayraç içinde verilmiştir.

● Nüshalardaki farklı biçimler, eserin dil bilgisi özelliklerinin genel eğilimi de göz önünde bulundurularak ses uyumları dikkate alınacak biçimde okunmuştur. Örn. Asraġuluḳdur (M1, M2, TÜ: Asraḳuluġdur).

● Ünlülerin okunuşundaki tek sorun kalınlık-incelik (a/e, ı/i, o/ö, u/ü) ayrımının yapılmayışıdır. Sözcükte ḳ/ġ/ḫ gibi art damak ünsüzü varsa, ünlü-ünsüz uyumundan dolayı kalın ünlüler; k/g gibi ön damak ünsüzü varsa, ince ünlüler tercih edildi. Bu ünsüzlerden herhangi birisi yoksa belirttiğimiz kaynakları da dikkate alarak kendi tercihlerimizi kullandık.

● Ünsüzlerin okunuşundaki sorun, k/g (ک) sesinin okunuşu ile ilgilidir. Madde başlarında söyleniş biçimi verilirken, genellikle /k/ sesi için Kāf-ı Tāzī ve /g/ sesi için Kāf-ı Pārsī

denilerek belirtilmiştir. Ancak örneklerde bu husus belirtilmediği için onların okunuşunda, madde başlarına başvurulup onların genel eğilimi doğrultusunda hareket edilerek okunmaya; madde başında bulunmayan hususlar ise ses uyumları ve kaynaklardaki okunuşlar dikkate alınarak okunmaya çalışılmıştır.

● Söyleniş biçimleri verilirken terimler aşağıdaki gibi çevirilmiştir:

Elif-i Memdūde/Elif-i Keşīde "medli elif: sözcük başında a (آ), sözcük ortası veya sonunda a/e (ا) olabilmektedir".

Elif-i Maḳṣūre "medsiz elif: kelime başında kullanılan medsiz elif (ا) ki bu elif a/e (أَ), u/ü (أُ ،أُو), o/ö (أُ ،أَو) ve ı/i (اِ ،اِیْ ،اِی) seslerini karşılamaktadır".

Vāv-ı Ma'lūm "belirli /v/ (o/ö): bir önceki harfin üstünlü olduğu sükûnlu /v/".

Vāv-ı Mechūl "belirsiz /v/ (u/ü): bir önceki harfin ötreli olduğu sükûnlu /v/".

Ḳareşet "/ḳ/, /r/, /ş/, /t/".

Ebced "elif, /b/, /c/, /d/".

Ḥuṭṭī "/ḥ/, /ṭ/, /y/".

Hevvez "/h/, /v/, /z/".

Noḳṭa-dār "noktalı: /ġ/, /f/, /ẕ/, /z/, /ḫ/".

Bī-noḳṭa "noktasız: /s/, /ṣ/, /d/, /'/".

Kāf-ı Tāzī "/k/"; Kāf-ı Pārsī "/g/".

Żamm "ötre"; Fetḥ "üstün"; Kesr "esre"; Sükūn/Resīde "sükûn"; Teşdīd "şedde".

Nūn “/n/”; Ḳāf “/ḳ/”; Rā “/r/”; Dāl “/d/”; Vāv “/v/”; Fā “/f/”; Lām “/l/”; Mīm “/m/”; Ṣād “/ṣ/”; Żād “/ż/”; Ẕāl “/ẕ/”; Zā “/z/”; Ġayn “/ġ/”; Sīn “/s/”; Şīn “/ş/”; Tā “/t/”; Hā “/h/”; Ḥā “/ḥ/”; Ḫā “/ḫ/”.

Bā-yı Ebced “/b/”; Bā-yı Pārsī “/p/”.

Zā-yı Pārsī “/j/”.

Cīm-i Tāzī/Ebced “/c/”; Cīm-i Pārsī “/ç/”.

S̱ā-yı se-noḳṭa “üç noktalı olan s: /s̱/”.

Ṭā-yı mü’ellef “elifli olan t: /ṭ/”.

1.7.7. Sözlükte Yer Alan Sözcüklerin Değerlendirilmesi

Thury, LE'nin söyleniş biçimlerini vermekle örneğin Pavet de Courteille ve Şeyẖ Süleymān'ın sözlüğünde bulunan sözlerin nasıl söylendiğini göstermekte olduğunu, Pavet de Courteille, Zenker ve Budagov'un sözlerin yazılışlarında düştükleri yanlışlıkları da düzelttiğini vurgulayarak onların bazı yanlışlarına değinmiştir. Thury, LE sözlüğünde bulunan ve genellikle de yararlanılan eserlerden kaynaklanan yanlış hususları düzeltmemiş, üstelik bunları diğer sözlüklerde bulunmayan maddeler gibi sunmuştur. Bu yanlışlar, ikinci bölümde verdiğimiz eleştirel metinde düzeltildiği için burada onun dikkat çektiği bazı hususlar, sadece LE ve yukarıda adı geçen sözlüklerin farklılıklarını göstermek için verilmiştir:

Pavet de Courteille'den örnek: Guzenk (کوزنک) » Közeng (LE, Vambery) (Doğrusu: Gözenek); Tulġama » Tolġama (LE) (Thury, 1903: 17-18).

Zenker'den örnek: Turlamaḳ “sticken, bunt sticken” » Torlamaḳ (LE, Vambery); Tüzmek “erdulden, ertragen” » Tözmek (LE, Vambery); Tuġdaḳ “trappgans” » Toġdaḳ (LE, Vambery); Tuġur “zelt” » Toġur (LE, Vambery); Tuḳum “sattel, pferdedecke” » Toḳum (LE, Vambery); Toġmaḳ “önteni” » Tökmek (LE, Vambery); Tögmek “knüpfen” » Tügmek (LE); Toġuşmaḳ “sich schlagen, kämpfen” » Tögüşmek (LE); Tulaḳ “fusslappen, strumpfsocke” » Tolaḳ (LE, Vambery); Tülüküm “eine art gesang” » Tülügüm (LE), Tölügüm (Vambery); Tikermen “mühle” » Tėgirmen (LE, Vambery); Çulpan “morgenstern” » Çolpan (LE, Vambery) (Thury, 1903: 18-19).

Şeyẖ Süleymān'dan örnek (Kunos): Ėgelenmek “eğlenmek”» Ėglenmek (LE) (Thury, 1903: 19).

Thury'nin dediği gibi Doğu yazarlarınca yazılmış olan sözlükler, özellikle de *Ḫulāṣa-yı ʿAbbāsī* ve Kalküta sözlüğü, kopya edenlerin dikkatsizliği yüzünden birçok yanlış dil malzemesiyle doludur. Özellikle yazılı kaynaklarla çalışan Batılı Türkologlar yeterince

eleştirel çalışmadıkları için ve yol gösterici bir ölçüt bulunmadığından dolayı bunların içinden sözlüklerine pek çok yanlışlar aktarmışlardır (Thury, 1903: 19-20). Thury, LE'nin söz malzemesinden bazısına dikkat çekerek Pavet, Süleymān, Zenker, Budagov ve Vambery'nin sözlüklerindekilerle karşılaştırmıştır:

1. Pavet: Almayaş; AŞ ve LE: Alma baş.

2. Otun. Zenker, açıklamayı /هزيم/ okuyup "vermek" anlamı vermiştir. Kalküta kaynaklı yanlış olan bu anlam, Heyzüm (هيزم) "odun" okunmalıdır.

3. Süleymān ve Pavet: Uratlaşmaḳ "parola vermek"; LE: Uranlaşmaḳ; Vambery: Örenlaşmaḳ. Uran "işaret" anlamı vermektedir.

4. Oḳlamaḳ. Pavet, HA kaynaklı olarak, bu söze yanlış anlam vermiştir. LE: "yüksek yerden kendini atmak".

5. İşik/Ėşik. Pavet yanlışlıkla "ev, saray" demiştir; LE: "ev ve sarayın kapısı"; AŞ ve Vambery: "kapu"; Osmanlı ve Kazan Tatar Tr: İşik/İşek "kapu".

6. Pavet, Zenker ve Budagov: Başın "şimşek"; Çağatay Tr: Yaşın/Yaşım ve Krgz.Tr: Casın. Bu yanlışlık da Kalküta sözlüğünde Yaşın (ياشن) sözünün Başın (باشن) yazılmasından kaynaklanmaktadır.

7. Başı Vemanlıḳ (Pavet) ve Baş Minlik "serkeşlik" (Süleymān). LE: Başı dumanlıġ (باشى دومانليغ) "mağrur, inatçı, serkeş"; Vambery: Başım tumanlı.

8. Baġu. Zenker'de /چرا/ sözüyle açıklanan bu söz Kalküta'dan alınmış, ancak Farsça olan /چرا/ sözü burada "otlamak, otlak" değil, "niçin, neden" anlamına gelmekte ve bu da Naġu (نغو-ناغو) sözcüğüne işaret etmektedir (LE, Süleymān).

9. Bertik. Süleymān ve Pavet'te “kemik” denilmiş; LE: Pertik (پِرتیک) “kemik çatlaması, kemik kırılması”; Osmanlı Tr: Bertmek/Pertmek eyleminden Pertik (Aḥmed Vefīḳ); Budagov: Bertik; Kazan Tr: Birt-/Birtek.

10. Buday. Bu sözün LE, Pavet ve Süleymān'da “Özbeklerde bir nevi şarkı” biçiminde açıklaması olan bu ibaredeki şarkı sözcüğünün karşılığı olan Fa. /سرود/, Zenker'de /برود/ biçiminde geçmektedir.

11. Bürge. LE, Vambery ve Süleymān'da doğru olarak “bire, Fa. Keyk” anlamı verilmiş; ancak Pavet “keyk” sözünü (کیک), HA kaynaklı olarak, /کبک/ okuyup “keklik” anlamını vermiş; Zenker ise anlamların Farsça ile verildiğini unutarak, Türkçe “geyik” gibi okumuştur.

12. Buşmaḳ. Zenker, açıklamada geçen “ziyan” (زیان) sözcüğünü HA'daki biçimiyle “denan” (دنان) okumuştur.

13. Bülte (Doğrusu: Bölte). LE, Pavet, Budagov ve Zenker doğru olarak “sırtlan” demişler; ancak Süleymān: “söz, güftar”. Yani Fa. “keftar” (کفتار) sözcüğünü, “güftār” olarak okumuştur. Bu da Şeyẖ Süleymān'ın sözlüğünü yazılı kaynaklara dayanarak yazdığını göstermektedir.

14. Bidkan (بیدکان). Kalküta ve Zenker'de bulunan bu söz; LE, Pavet ve Süleymān'da olduğu gibi Yitigen/Yėtigen (یِتیکان) (Yittiken) sözünden başka bir şey değildir.

15. Bilnek. Pavet ve Süleymān'da Bilnek (بیلنک) biçiminde geçen bu söz, HA kaynaklı olup aslında peltek sözünden başka bir şey değildir.

16. Tacanmaḳ. LE yazarı, “sakınmak” (خودداری کردن) anlamı vermiş, ancak Zenker /خودداری/ sözünü, /خود را ری/ biçiminde okuyarak yanlış anlam vermiştir.

17. Toḳuş. LE, Pavet, Vambery ve Süleymān'da “sadme” (صدمه) olarak açıklanan bu söz; Zenker'de, HA kaynaklı olarak, “hidmet” (خدمه) sözü ile açıklanmıştır.

18. Tükek. Zenker'de, HA kaynaklı olarak, Tükek (توکاک) biçiminde verilen bu söz; Pavet, Süleymān ve LE'de Tükel (توکال) biçiminde verilmiştir.

19. Tügremek. LE, Pavet, Vambery ve Süleymān'da “mesdud etmek, kapamak” açıklamasındaki “mesdud” (مسدود) sözcüğü; Zenker'de, HA kaynaklı olarak, “mesrur” (مسرور) biçiminde verilmiştir.

20. Tomaġa. Zenker'de verilen “şahinin adı” anlamı, HA kaynaklı yanlıştır.

21. Çıtuḳ. Zenker, HA'nin çok özensiz istinsah edilmiş olan Paris Ktp. nüshası kaynaklı olarak, “suratsız, maḳbaż (مقبض) Çingiz Ḫan (چنكز), Moğ. şeytandır” açıklamasını vermiştir. LE, Pavet ve Süleymān'dan da öğrendiğimiz üzere burada 3 tane yanlışlık görülmektedir: 1. munḳabıż (منقبض) yerine maḳbaż denmiştir. 2. Çitker (چتگر) (Çitgir) yerine Çingiz denmiştir 3. Çitker ayrı bir madde başı olup anlamı da “Moğ. şeytan”dır. Yani burada iki ayrı madde bir arada verilmiştir.

22. Çımdımaḳ (چمديماق). Zenker'in HA kaynaklı yanlışı olan bu söz; Pavet, Süleymān ve LE'de Çımdıġan (چمديغان) biçimindedir.

23. Ḫubulmaḳ. Zenker HA kaynaklı olarak “ölüyü mezardan çıkarmak” anlamını vermiştir. Bu yanlışlık, Fa. derāmeden (درآمدن) “çıkmak” sözcüğünün, derāverden (درآوردن) “çıkarmak” biçiminde kaydedilmesinden kaynaklanmıştır.

24. Dünbül. LE, Vambery (dönbül), Zenker ve Süleymān'da “olgunlaşmamış meyve ve tahıl” anlamı verilmiş; ancak Pavet'te, ḥubūbāt (حبوبات) “tahıl” sözcüğü, ḥayvānāt (حيوانات) biçiminde verilmiştir.

25. Debr. Budagov, Diz (دیز) "diz" maddesini, Kalküta kaynaklı olarak, debr (دبر) biçiminde vermiştir.

26. Südermek. Zenker, HA'de söddemek (سوددماک) olan sözcüğü, södermek (سودارماک) biçiminde düzeltmiştir. LE, Vambery, Pavet, AŞ ve Süleymān: södremek/südremek.

27. Suḳar Barçuġı (سوقار بارچوغی). Pavet, Zenker ve Süleymān'da bulunan bu yanlış biçim, LE'de Su ḳabarçaḳı (سو قابارچاقی) (Doğrusu: Su ḳabarcuġı) biçimindedir.

28. Şadıldamaḳ (شادیلداماق). Zenker, HA'nin Paris Ktp. nüshası kaynaklı olarak, "cüdā (جدا) kerden-i āb (suyu ayırmak)" açıklamasını verir. LE, Pavet, Vambery ve Süleymān'dan da öğrendiğimiz üzere iki yanlış düzeltilmelidir: 1. cüdā yerine ṣadā (صدا) denmelidir. 2. Şadıldamaḳ yerine Şarıldamaḳ (شاریلداماق) "su ses çıkarmak" denmelidir.

29. Fereci. Pavet ve Süleymān: "çadır, kadınların kurdukları çadır"; LE: "kadınların giydikleri ferace". Aslında Fa. Çadır "çadır; kadınların giydikleri ferace" anlamlarına gelmektedir ve bu iki sözlük yazarı birinci anlamı dikkate almış ve ikinci anlamın kadın sözcüğünü de birinci anlama katmışlardır.

30. Fişek. Pavet ve sonra da Zenker, "mūşek bāşed (fişektir)" biçimindeki açıklamayı, "mūşek (kurşun); bāşed (yarasa)" biçiminde anlayıp ona iki anlam vermişlerdir.

31. Ḳutur. Zenker, Kalküta kaynaklı olarak, "çerb" (چرب) sözüyle açıklamıştır. LE, Vambery, Pavet ve Süleymān: Ḳotur "cereb (جرب), ger veya uyuzu olan hayvan".

32. Ḳuba Ḳalmaḳı. Pavet ve sonra da Zenker, madde başı olan Ḳuba sözünü anlama ait olan Ḳalmaḳı sözüyle birleştirmiştir. LE: "Ḳalmaḳī dilinde: zırh".

33. Ḳulaġlaşmaḳ. LE "ser-gūşī (سرگوشی) konuşmak (birbirinin kulağına fısıldamak)". Pavet ise ser-gūşī sözünü, ser-zeniş (سرزنش) biçiminde vermiştir.

34. Kürek. Budagov, Kalküta kaynaklı olarak, “pül-i (پل) çūbin (tahtadan yapılmış köprü)” sözüyle açıklamıştır. Ancak pül sözcüğü, bīl (بيل) “kürek” biçiminde olmalıdır.

35. Labaşaḳ. LE: “kaba (قبا), üste giyilen giysi, kaftan”. Pavet, Zenker ve Süleymān kaba sözünü, kayd (قيد) biçiminde okuyup “kayd, inzibat” anlamını vermişlerdir.

36. Yasancaḳ. LE'de “süslenmeyi seven” olarak açıklanan ve yasan- eylemine dayanan bu sözün anlamı, Pavet ve Zenker'de yanlış verilmiştir (Thury, 1903: 20-30).

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere Çağatay sözlüklerini özellikle de yazılı kaynaklara dayalı olanları çok özenle ve eleştirel yaklaşımla kullanmalıyız.

Hasan Eren ise Thury'nin eserinde LE'den aktardığı bazı sözcükleri düzelterek onun bu sözlüğe çok güvenip eleştirisiz kullanmasıyla ilgili tutumunu eleştirmiş, eski ve yeni Çağatay sözlüklerinde görülen bazı yanlışları tespit etmiştir:

LE'de bulunmayan ancak Süleymān ve Pavet'te doğru kaydedilen İspir “yırtıcı kuş” sözcüğü Vambery ve Radloff'ta yanlışlıkla İsir biçiminde yazılmıştır. LE'de Ütrük (اُوتروک) biçiminde kaydedilen sözcük, Pavet ve Süleymān'da Onzel (اونزل) biçiminde yazılmıştır. Bu sözcüğün doğru biçimi Ötrük “yalan” olacaktır. LE'de bulunmayan Şişek “iki yaşındaki kuzu”, Radloff'ta yanlışlıkla Şışal biçiminde verilmiştir. Radloff'ta Çapa “kızak” biçiminde verilen sözcük de Çana olmalıdır, zaten Çana ile ilgili olan Sanaḳ “kızak” da aynı sözlükte yer almaktadır (Eren, 1950: 152-154).

Kalküta, Budagov, Zenker, Pavet, Süleymān ve Radloff'ta Ḳumşum (قومشوم) biçiminde geçen sözcük LE'deki biçimiyle Tumşuġ (تومشوغ) olacaktır. Kalküta ve Radloff'un Balın (بالين) “kıvılcım” biçiminde verdiği sözcük ise Yalın (يالين) olmalıdır. Kalküta, Budagov, Zenker, Pavet ve Radloff'ta Bastun (باستون) biçiminde geçen sözcük Yastuḳ (ياستوق); Kalküta, Budagov ve Zenker'de Bağan (باغان) “fil” biçiminde geçen sözcük ise Yağan (ياغان) olacaktır (Eren, 1950: 154-155).

Kalküta, Budagov, Zenker ve Radloff'ta Bayġaç (بيغاچ) “ağaç” biçiminde geçen sözcük Yıġaç (بيغاچ) olacaktır. Kalküta, Budagov, Zenker, Pavet ve Radloff'ta Banḳan/Banḳaḳ/Bayḳaḳ/Baygaḳ “ceviz” biçimlerinde okunan sözcük Süleymān'da olduğu gibi Yanḳaḳ/Yanḳaġ (يانقاغ) veya LE'de olduğu gibi Yan͡gaḳ/Yan͡gaġ (يانكاغ) olacaktır (Eren, 1950: 156-157).

Kalküta, Budagov, Zenker, Pavet, Süleymān ve Radloff'ta Bağrın (باغرين) “tarak” biçiminde verilen sözcük LE'deki biçimiyle Yağrın (ياغرين) “kürek kemiği, yağrın” olacaktır. Bu yanlışlık Kalküta'da madde başı sözcüğün karşılığı olarak verilen “Fa. şāne” sözcüğünden yalnızca “tarak” anlamını çıkarmaktan ileri gelmiştir. Hâlbuki şāne, “kürek kemiği, yağrın” anlamına da gelmektedir. Aynı biçimde Pavet, Dalu “kürek kemiği” sözcüğüne yanlışlıkla “tarak” anlamı vermiştir (Eren, 1950: 157-158).

Vambery'de Doltu, Budagov'da Dültü, Radloff'da Doltu/Dültü, LE'de Dolġu/Döltü ve “sırtlan” anlamında olan sözcüğün doğru biçimi Moğ. Döltü (دولتو) olacaktır (Moğolca biçimi: Deltü çinua). Süleymān bu sözcüğe “güvercin, keftar” anlamını vermiştir. Yani “sırtlan” anlamına gelen Fa. keftār (كفتار) sözcüğünü, “güvercin” anlamına gelen Fa. kefter (كفتر) sözcüğü ile karıştırmıştır (Eren, 1950: 158-160).

Zenker, Pavet, Süleymān gibi kişileri, Çağatay Türkçesi sözlüklerini muhakemesiz ve eleştirisiz kullandıkları için eleştiren Thury kendisi de bu sözlüğün muhakeme ve eleştirisini yapmamış, sözlüğün hiçbir yanlışını göstermemiştir. Onun LE'nin diğer sözlüklerde bulunmayan dil malzemesinden verdiği örneklerde tespit edemediği birçok yanlış bulunmaktadır. Hiç şüphesiz o tarihlerde Thury'nin elinde *Senglāḫ* gibi bir eser bulunsaydı yanlışların birçoğunu düzeltebilirdi. LE sözlüğünde genellikle yararlanılan eserlerden kaynaklanan bu yanlış maddeler veya anlamlandırmalar ikinci bölümde verdiğimiz eleştirel metinde düzeltilip tespit edilebilen kaynakları ile birlikte dipnotlarda gösterildiği için burada sadece SG'den farklı olan, genellikle HA'nin yanlış istinsah

edilmiş nüshalarından kaynaklanan ve Thury'nin verdiği listede düzeltilmeden yer alan bu yanlışlardan birkaç örnek verilmekle yetinilecektir:

Yanlış Biçim	Doğru Biçim (SG)	Yanlışın Tespit Edilebilen Kaynağı
Aba	Ebe	
Ebek/Ebük	İbik/Übük	
Atıḳ/Atıġ	Ayıḳ/Ayıġ	
Açışmaḳ	Açılışmaḳ	
Aḫşıẕ	Iḫşıẕ	
Araḳmaḳ	Aramaḳ	HA
Armamaḳ	Arbamaḳ	HA
Azruḳ	Aranduḳ	HA
Aġ pėy	Aġ biy	
Aġızla- “ses çıkarmak”	Aġırla- “ağırlamak”	
Alġut “yavaş, sessiz”	Alġur	
Allın “süslü çelik”	Āhār	
On̂gat- (أُنكاتماق) “oturtmak”	An̂glat- “anlatmak (اكلتماق)” (AŞ)	
Uçra-	Uç-	
Oḫşıtmaḳ	Oḫşaşmaḳ	HA
Uramış	Ödemiş	
Urayış	Uzalış	
Ortanmaḳ	Ornatmaḳ	HA
Örden̂g	Ürün̂g (SG: Avrun̂g)	HA
Urġaçı	Örkebçi	HA
Ürlen- “dağılmak”	Örlen- “yükselmek”	
Urmaḳ “ürümek”	Ürmek	HA

Ök- “dökmek”	Ük- “toplamak”	
Ökül- “dökülmek”	Ükül- “toplanmak”	
Umurun	Ömüdün	HA
Oyaḳ-	Oyġan-	
Oynayutlaş-	Oynayu talaş-	
İzleşmek “birbirinin gönlünü almak”	“izleşmek, birlikte iz sürmek”	HA
Iġnaḳ	Baġtaḳ	
İmgekdürmek “emekletmek”	İmgeklemek “emeklemek”	
İneşlenmek	İnişlemek	
Buşış	Püştov	HA
Buşḳanmaḳ	Buşurġanmaḳ	HA
Büge “belden yukarı”	Bökse	
Bügren-	Bükrey-	
Bügeliz “şeker kamışı”	Bu kelīz “bu arı” (SG: yok)	
Bibek “biber yaprağı”	“göz bebeği”	HA
Birikmek	Bėrkimek	HA
Bilgürme “bilgili”	Bilgülüg	
Bėn̂giz	Bėn̂gzeş (SG: Bėn̂giziş)	
Pus-	Bos-	
Pėy	Biy	HA
Taḳar	Taḳa	
Talışmaḳ	Talpınmaḳ	HA
Tan̂gızġa-	Tan̂gırġa-	AŞ
Tayar “kazan”	Tayar dik “kayar gibi”	
Tayaylmaḳ	Tayılmaḳ	HA

Topar	Topal	HA
Tüpse	Tübiye	
Turġuz	Turġud	
Turġuḳ	Turġun	
Türgen “fazla, çok”	“tez, çabuk”	HA
Tuzġurmaḳ	Turġuzmaḳ	
Toġınġan	Toġġan	HA
Toluşmaḳ	Tolġaşmaḳ	
Tuylamaḳ	Tünlemaḳ	
Titlemek	Titilmek	HA
Tılılmaḳ	Tıyılmaḳ	HA
Çalar	Çalapar	HA
Çiseñ̂g	Ciñ̂gseñ̂g	
Çigrüg	Çėgirdek	HA
Ḫuşla	Ḫubla (AŞ)	NS
Dodaġ	Duvaġ	HA
Dögdemek	Dügükdemek	HA
Dögük “ıslık”	–	BL
Dolġu	Döltü	
Digliş	Yekleş	HA
Soralaş-	Sözleş-	
Su ḳabarcaḳı	Su ḳabarcuġı	
Soḳla-	Soġla-	
Sügillik	Sökellik	
Söytencilemek	Seytelçilemek	HA
Sılamaḳ	Sılmaḳ	HA
Sınılmaḳ	Sılılmaḳ/Sılınmaḳ	HA

Sivürgülük	Sivüklük/Siviklik	HA
Sıġur- “sığınmak”	“sığdırmak”	
Şaşlik	Şaşılıḳ (SG: Şaşilik)	HA
Şebe	Şibige (SG: Şibike)	
Şeyn “inleme”	“ayıp; gürültü”	
Ṭurīd	Ṭarīd	
Fac	Poçaġ	
Ḳaburcuḳ	Ḳabarcuḳ	
Ḳabılmaḳ	Ḳabarmaḳ	HA
Ḳata ḳalḳan “kurumuş deri”	Ḳata ḳalġan “katılaşmış”	
Ḳatılḳaḳlıġ	Ḳatılmaḳlıġ	
Ḳaşıñ	Ḳaşañ	
Ḳaşlıñ	Ḳaşañ	HA
Ḳaḳal-	Ḳaḳıl-	
Ḳalalmaḳ	Ḳalḳımaḳ	
Ḳalpan- “örtünmek”	Ḳalıban “kalıp”	
Ḳalturmac	Ḳolturmac	
Ḳalmaş “paylama, incitme”	Ḳalış	BL
Ḳavruşmaḳ	Ḳavuşmaḳ	HA
Ḳavşal-	Töşel-	
Ḳaycurma	Ḳabçurma	HA
Ḳıbsın	Tiyin	
Ḳara bilegi	Ḳarı yiligi (SG: Ḳara yilikli; ŞT: Ḳarı yilik)	HA
Ḳanıc	Saġınc	BL

Ḳutan	Ḳonam	
Ḳurerşeñg	Ḳurdeşeñg	HA
Ḳorub	Ḳorp	
Ḳozġal	Ḳomarġal	AŞ
Ḳurı	Tavşan ḳurtı	HA
Ḳoşı	Ḳoşnı	
Ḳulaġraḳaḳ	Ḳulaġ tutmaḳ	HA
Ḳoşluḳ	Ḳoşuḳluḳ	
Ḳoyatluḳ	Ḳoba ḳuşluḳ	HA
Ḳudaḳ	Ḳovaḳ	HA
Ḳışlanmaḳ	Ḳışlamaḳ	
Kepir	Kepī (BR)	
Gücürüci	Güdüci	HA
Gerfeke	Kerefke	
Küçi	Gürci	HA
Kükrenmek	Kükremek/Kükreşmek	
Gėv	Gün yañglamışı (SG: Kiyünüklemişi)	
Maraḳ	Murıḳ	
Mügel- “eğilmek”	Muñgal- “bunalmak”	NS
Mul “muhtaç”	Ḳul “kul”	AŞ
Mırvaḳ “köle”	Mayruḳ “topal”	BL
Nitelin	Niteyin	
Nimse	Nime/Nimerse	
Niler “dört”	“neler”	HA
Yatuḳ	Yatuġan	AŞ
Yarlaġucı	Yırlaġucı	

Yalanmaḳ	Yalınmaḳ	BL
Yaylanmaḳ	Yaylamaḳ	
Yicin “yiyecek”	Biçin “maymun”	
Yüknüt “kirpi”	Yigit “yiğit, genç”	
Yuzat-	Tüzet-	
Yüküçi	Yükürci	HA
Yol-	Yolda-	
Yolunmaḳ	Yolatmaḳ	HA
Yėnürmek	Yėvütmek/Yėvütkemek	HA
Yiyüt-	Yėvüt-	
Yėlgüc	Yėlpigüc	HA

● LE'de e/ė sesleri birbirinden ayrıldığı hâlde bu sesler, Thury'nin yayınında ayrılmamıştır: Eglenmek (أَيكلانماك) » Ėglenmek, Egrim » Ėgrim (Thury, 1903: 37).

● Thury'nin LE'nin diğer sözlüklerde bulunmayan dil malzemesinden verdiği örneklerde yanlış okuduğunu tahmin ettiğimiz bazı maddeler bulunmaktadır: Ebüsün “abla” (Thury, 1903: 31) » Abusun; Egişmek “eğilmek” (32) (Yazmalar: Ekişmek) » Ekşimek “ekşimek”; Inalmaḳ (38) » İnelmek; Bazlauk (38) » Pazlavuḳ; Çitger (45) (Yazmalar: Çitgez) » Çitgir; Şen (شَين) (50) » Şeyn; Gerdizdi (57) (Yazmalar: Gerd-i Yizdī) » Gerd-i Yezdī; Kömmek (59) » Kömek.

● Thury'nin elindeki nüsha aynı adı taşıyan *(Behcetü'l-Luġat)* M2 nüshasına benzemektedir. Örn. Thury (42), M2, ML, İH: Taşırḳamaḳ/Taşırġanmaḳ; M1, TÜ, SG (585): Taşırġanmaḳ.

Thury (43), M2, ML, İH: Turumcan; M1, TÜ: Turumcaḳ; SG (650): Turmucaḳ.

Thury (60), M2, ML, İH: Maraḳ; M1, TÜ: yok.

Thury (61), M2: Nimse “nesne”; M1, ML, İH, TÜ: yok.

Her ne kadar aynı adı taşımasalar da Thury'nin elindeki nüshanın ML/İH nüshalarına benzerliğini gösteren örnekler de bulunmaktadır.

Örn. M1, M2: Ḳaşan̂g/Ḳaşlın̂g; Thury (52), ML, İH: Ḳaşan̂g/Ḳaşın̂g/Ḳaşlın̂g; TÜ: yok; SG: Ḳaşan̂g (1012).

M1, M2, TÜ: Aġırḳu; Thury (32), ML, İH: Aġrıḳu; SG: Aġrıġu (1012).

● Thury'nin LE'nin diğer sözlüklerde bulunmayan dil malzemesinden verdiği örneklerde bulunan ve elindeki nüshadan kaynaklanan bazı yanlış maddeler veya anlamlandırmalar diğer nüshaların yardımı ile düzeltilebilmiştir:

Thury (44), M2, ML, İH: Cendel; M1, TÜ, SG (800): Cendek.

Thury (36), M1, M2, TÜ: İzleşmek “birbirinin gönlünü almak”; ML, İH, SG (355): İzleşmek “izleşmek, birlikte iz sürmek”.

Thury (55), M2, ML, İH: Ḳutan; M1, TÜ, SG (1135): Ḳonam.

● LE'de AŞ kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır:

1. **Uġan** (أُوْغان) “Tanrı” ▒ Yazmalar, AŞ (138b): Ġan (غان). Verilen örnekten de anlaşılacağı üzere Uġan sözcüğü, o ġan biçiminde değerlendirilmiştir. Bk. AŞ (47b), SG (261)// DLT: Ugan “muktedir”; Ugan Ten̂gri “kadir Allah” (36)// Özb.Tr.İzahlı: Uğan (II/291)// Derleme: Uğan/Oğan.

2. **Saypamaḳ** (سَيپاماق) “harcamak, dağıtmak, saçmak” ▒ Yazmalar, AŞ (128a): Sıyparmaḳ (سِيپارماق)// Bk. SG (915), MK (329, 105a/1)// DLT: Saypa- “harcamak, çar çur etmek” (811).

● LE'de BL kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır:

Tundı (تُوندى) "dindi, durdu" ▒ Yazmalar, BL (50b): Türmed (تُرمد). "kadeh". BL'de şu örnek verilmiştir: Tuttı Behrām cām-ı nīlüferī/Türmedī kim yasılḳay ol siperī (50b). Bu beyit| Yazmalar, SG (93): İçti Behrām cām-ı nīlūferī/Tundı kim yasalġay ol siperī// AŞ: Tun- "güneş veya ateşe dikkatle bakıp göz donmak" (99b)// SG: Tunmaḳ "kararmak; göz kararmak, kamaşmak" (702/708)// DLT: Tun- "gök bulutlanmak, kapanmak; tıkanmak, kapanmak" (900)// Vambery (267), Radloff (766): Tun- "düşünmek, derin derin düşünmek"// Fazilov: Tunmaḳ "dinlenmek, rahatlamak; durmak" (III/255)// Krgz.Tr: Tun- "dinmek; durulmak; ağırlaşmak" (759); Tunar- "kararmak, karanlık basmak; kör olmak"; Tuncura- "tam bir rahat ve sükûn içinde bulunmak; kederli ve düşünceli olmak" (760)// Mlk.Tr: Tunuk- "tıkanmak, boğulmak" (409)// Derleme: Tın- "susmak"; Tum-/Tun- "suya batmak, dalmak"; Dun- "kederlenmek, düşünmek; dinmek, durmak"// Azb.Tr.Ağız: Tum- "düşünceye dalmak, gözü donmak"// Moğ-Les: Tunu-/Tuna-/Tung- "yığılmak, çökmek; durulmak, berraklaşmak" (1300).

● LE'de NS kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır:

1. **Ḫubla** (خُوبلا) "çakmak" ▒ Yazmalar: Ḫuşla (خُوشلا)// NS: Ḫusla (80a)// AŞ: Ḫubla (115a)// SG yazarı, AŞ ve NS'de bulunan bu maddelerin yanlış olduğunu kaydetmiştir (1084).

2. **Tamcı** (تامجى) "damla" ▒ Yazmalar, NS (70b): "damlama yeri; damla"// AŞ (78a), SG (604): "damla".

● LE'de SG kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır:

Dübdürün (دُوبدورون) "ayak sesi" ▒ Yazmalar, SG (863): "dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta" anlamı da verilmiştir. AŞ'de (120a) bir sonraki maddesi olan Dupḳu maddesinin anlamından karışmış olabilir.

● LE'de HA kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır: Felken » Fesligen; Şingeg » Şėnlik; Sivürgülük » Sivüklük/Siviklik; Singüli » Sin̂girli yapraġ; Sıḫlayın » Sincileyin; Sınılmaḳ

» Sılınmaḳ; Sılamaḳ » Sılmaḳ; Sırzaş » Sırdaş; Söytencilemek » Seytelçilemek; Sudat » Suvat; Suvaġın » Sudaġın; Sögür » Sögüd; Suḳur » Suḳsur; Sazu » Sayru; Saylamaḳ » Saplamaḳ; Digliş » Yekleş; Dolalı » Düley; Düsünmek » Düşünmek; Dodaġ » Duvaġ; Daẖır » Daẖsar.

● LE'de birçok sözlüğe geçen HA kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır:

1. **Suḳsur** (سُوقسور) ▒ Yazmalar, HA (39b): Suḳur (سُوقور). Bu yanlış birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. SL (191), Radloff (633), Kadri (III/149), Vambery (298)// SG: “erkek ordek, suna” (949)// AŞ: “bir tür ördek” (134a)// Kzk.Tr: Suqsır (493)// Krgz.Tr: Suksur (667)// YUyg.Tr: Soxsur (358).

2. **Sübüklemek** (سُوبوکلاماک) ▒ Yazmalar: Sübülemek/Süpülemek. Bu HA kaynaklı yanlış (38b) birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. SL (188), Radloff (740), Kadri (III/128), Pavet (351)// SG: سوبوکلاماک (921).

3. **Çecek** (چَجَک) “akşam yemeğinden sonra yenilen meyve ve kuru yemiş” ▒ Yazmalar: Cincek (جِنجَک). “soy ağacı”. SG'de (783) madde anlamı olarak verilen şeb-çere (شبچره) sözcüğü, HA kaynaklı (31a) yanlış olarak, şecere (شجره) “soy ağacı” biçiminde verilmiştir. Bu yanlış biçim ve anlam, birçok sözlüğe de geçmiştir. Örn. Bk. SL (141)// SG: Çecek (783).

4. **Tulf** (تُولْف) “tortu, çökelti, posa” ▒ Yazmalar, HA (28b): “meslek”. SG'deki s̱ufl (ثفل) “tortu” sözcüğü, şuġl (شغل) “meslek” biçiminde yazılmıştır. Bu yanlış birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. SL (125)// SG: “s̱ufl (tortu) sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir” (699).

5. **Tayancaḳ** (تایانجاق) “dayanak, dayanılacak yer” ▒ Yazmalar: “mızrağa dayanmak”. HA kaynaklı yanlış olarak (26a) mızrak sözcüğü SG'de (627) bir sonraki madde olan Teyze (تیزه) sözcüğünden karışmış, ancak Teyze sözcüğü de, nīze (نیزه) “mızrak” biçiminde yazılmıştır. Bu sıradan karıştırma, birçok sözlüğe geçmiştir. Radloff: Tayançaḳ “mızrakların birbirine dayandırıldığı yer”; Tayançıḳ “teyze” (703); Pavet (211), Zenker

(250): Tayancaḳ “mızrakların birbirine dayandırıldığı yer; teyze”. Görüldüğü gibi Teyze maddesi nīze biçiminde Tayancaḳ'ın anlamına dahil edilince Teyze maddesinin anlamı olan “teyze” de Tayancaḳ'ın ikinci anlamı sanılmıştır// Mlk.Tr: Tayançak/Tayanç (387)// YUyg.Tr: tayançuḳ/Tayanç/Tayanġuç (394/395).

6. **Altav** “altılı” ▒ Yazmalar: Altılu “akciğer”. SG'de Altav “altı tane” (170) maddesindeki Altav sözcüğü, HA kaynaklı yanlış (11a) olarak, Altılu biçiminde yazılmış, şeş (شَش) “altı” sözcüğü ise şüş (شُش) “akciğer” sanılmış olmalıdır. Bu yanlış, SL sözlüğüne de (19: Altılıḳ “akciğer”) geçmiştir.

7. **İş ḳor** “iş yapan” ▒ Yazmalar: “savaş alanı, kavga”. SG'de madde anlamı olarak verilen kār-güzār (كارگزار) “iş yapan” sözcüğü, kār-zār (كارزار) “savaş alanı” biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bu yanlış, SL'ye de geçmiştir (53). Bk. SG (378).

● LE'de bazı ilgi çekici yanlışlar bulunmaktadır: Aḳnabınıng̑nı (آقنابِیْنِیْنکنی)» Āftābıng̑nı (آفتابینکنی); Toġançı (تَوغانچی)» Yatuġançı (یاتوغانچی); Cecücek (جاجُوجاک)» Çöçek (چوچاک); Cıġtük (جِغتوک)» Cüftüng̑ (جُفتونک); Çıġut (چِغوت)» Cetūt (جَتوت); Çökürmeging̑ (چَوکُورماکینک)» Çü görmegüng̑ (چُو گَورماکونک); Cavadınḳol (جَوادِنقول)» Cö’ün ḳol (جَوأون قول); Cevabir (جَوابِر)» Coymaḳ (جَویماق); Daylamaḳ (دایلاماق)» Depelemek (دیپه لاماک); Senātīn (سَناتین)» Sefāyin (سَفایِن); Sutḳur (سُوتقور)» Soḳḳu (سَوققو); Fac (فاج)» Poçaġ (پوچاغ); Ḳıbsın (قِبْسِین)» Tiyin (تِیْیِین); Yüknüt (یُکنُت)» Yigit (یِکیت).

● LE'de diğer sözlüklerin yanlışlarını düzelten hususlar bulunmaktadır:

1. **Tunġal** (تُنغال) ▒ Bk. FV (672)// SG: Tanġal/Tanḳal “genel hüküm” (615)// AŞ: Tanḳal “toplanması için askere haber vermek” (80a)// CC: Tunga- “bildirmek, ilan etmek”; Tungovul “bildirme, haber verme” (197)// Moğ-Les: Tungga-/Tunggaga-/Tungā- “bilmek, karar vermek, düşünmek” (1298/1299); Tunggag/Tunhag/Tunghag “bildiri; buyruk”; Tunggagla-/Tunhagla-/Tunghagla- “bildirmek, açıklamak”; Tungaglal/Tunhaglal/ Tunghaglal “açıklama, duyuru” (1299).

2. **Tireng̑/Tiring̑** (تِیرانک-تیرینک) ▒ SG: Tėring̑ (735)// AŞ: Tėring̑ (83a/430)// Sİ: Tireng̑ (449, 5990)// DLT: Tering̑ (871)// CC: Tereng (185)// Krgz.Tr: Tereng̃ (727).

● Bu sözlükte, düzeltilmeyen ve yararlanıldığını düşündüğümüz kaynağı aşağıda parantez içinde belirtilen bazı maddelerin ya da anlamlarının yanlış olma ihtimali çoktur.

Artamaḳ “hızlı yol gitmek” (AŞ/BL) (Doğrusu: Artıl- “ardılmak”).

Artaḳıb “hızlı gitmiş, koşuşturmuş” (BL) (Doğrusu: Artıl- “ardılmak”).

Aşıḳmaḳ “baştan savılmak” (BL).

Aynoş “Moğ. sevgili” (FV) (Doğrusu: Oynaş).

İlfisi “mangırları, bakır paraları”.

İndürdi “davet etti” (AŞ).

Baslamışı “yenmek; ele geçirmek” (SG) (Doğrusu: Basmışı).

Tebikçi “Moğ. casus” (FV).

Tekemişi “Moğ. hızlı arama; hızlı gitme, koşuşturma” (SG).

Tekeşmişi “padişahın önünde hediye sunmak ve yer öpmek” (SG).

Tėtik “hastalığı yüzünden saçmalayıp şakalar yapan hasta” (SG) (AŞ: Teyik).

Tilin “dilim, parça; ayak izinden oluşan yol” (AŞ/SG).

Ḫubla “çakmak” (AŞ).

Devlet Ayab “Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr Nevāyī'nin küçük kardeşinin adı”.

Dögük “yürek çarpıntısı”; **Dögükdemek** “yürek çarpmak” (SG) (GS-Yazma-TB)

Dėb Baḳuy “Alanca bin Türk bin Yāfeṣ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Moġul dilinde Dėb mevki, taht ve talih, Baḳuy ise büyük anlamına gelir” (SG/ŞT) (Doğrusu: Dėb Yaḳuy)

Baḳuy “Moğ. büyük” (SG) (Doğrusu: Yaḳuy).

Saḳıt “Mars, Merih gezegeni” (SG) (KB: Sewit “Venüs”).

Seyrün “serin veya ılıman hava” (SG) (Sėrün?).

Saḳaldurluḳ “kadınların yüzlerini süsleyen ve çene altından geçirilip sakal gibi görünen inci bağı” (SG) (Doğrusu: Saḳalduruḳ).

Sired “sürat, hızlılık, ivinti” (AŞ) (Sırt “şāne (sırt)”; Şāne “Fa. atın sıçrayıp atlaması”).

Şük “doğru sözlü” (SG) (Doğrusu: “sessiz, sakin”).

Ġarbarmaḳ “kalburlamak, elemek” (SG).

Fayḳur “bok böceği” (SG) (BR: Fayḳur/Ḳayḳur) (Ḳıḳur?Ḳonḳuz?).

Ḳaş ḳaram “alış verişte hile yapan, borcunu ödemeyen”.

Ḳarḳusı “görünür, belirir” (NS: “سیاهی مینماید”) (Ḳaraġusı?Ḳaralġusı?).

Ḳarmaş “karışıklık, karışım, karmaşa”.

Ḳayalmaḳ “dönmek” (AŞ).

Ḳotanab “ay ağılı, ayla” (NS).

Ḳucaşlan- “kucaklaşmak” (AŞ/NS).

Ḳoyan “[aşağı, alt]; iniş, eğimli yer” (AŞ).

Ḳırıḳ “Moğ. kapalı, kapanmış” (SG) (Vassaf, Doğrusu: Ḳorıḳ) “Taşkent ve Ḳuya kenti arasında bulunan ve yedi günlük yolu olan bir çölün adı” (SG).

Kevzen “gelincik denen hayvan” (SG) (Yazmalar: Gevzen) (Doğrusu: Küzen).

Görecek “ayna, gözgü”.

Mayuḳ “meyve veya tomurcuğun üzerindeki kabuk” (AŞ).

Yanĝmaḳ “yanıltmak, şaşırtmak” (SG).

Yilemek “aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak” (SG) (Doğrusu: Bilemek)

1.7.8. Eserin Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi

● 1861'de yazılmış ve Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlük olan bu eserde madde başları Türkçe, açıklamalar Farsçadır. Sözlük, Arap yazılış kurallarına ve elifba sırasına göre düzenlenmiş, Türkçede bulunan bazı sesleri göstermek için yeni işaretler belirlenmiştir. Böylece sözcüklerin söylenişlerinin gerçek değeri korunmaya çalışılmıştır. Sözlük genellikle ilk iki harfe göre bölümlere ayrılmıştır (ilk harfi medli a (آ) ile başlayan sözcüklerde ikinci harf sırası gözetilmemiştir). Madde başlarında eylemlere ve adlara çekimli biçimleriyle yer verilmiştir. Sözcüklerin anlamları açıklandıktan sonra hangi eserde geçtiği belirtilen düz yazı ve şiir parçalarıyla örneklendirilmiştir. Örneklerde en çok Nevāyī'nin eserlerine, onun eserlerinde de en çok dört divanına başvurulmuştur.

● Beş nüshanın karşılaştırılmasından elde edilen eleştirel metinde kırmızı mürekkeple yazılı toplam 8578 madde başı bulunmaktadır. Maddelerin gerçek sayısı ise çok daha fazladır. Sözlüğe madde başı olarak birçok özel ad alınmıştır. Sözcüklerin türleri, kökenleri ve eylem çatıları hakkında bilgi verilmemiştir.

● Sözlükte bazı ekler ve edatlara da yer verilmiştir. Bu da kavram ilişkilerinin hangi biçim birimlerle yapıldığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Çekimli biçimler ve örneklerin verilmesi ise sözcüklerin söz dizimsel kullanımları açısından son derece önemlidir.

● Sözcüklerin mecaz kullanımları, deyimler ve birleşik sözcükler de sözlüğe alınıp örneklendirilmiştir: Ara ayı, Aġ başlıġ.

● Tanıklığına başvurulan ve bu eserin kaynakları gibi verilen bazı eserler aslında başka bir eserin bir bölümünü oluşturmaktadır: Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān, *Lisānu'ṭ-Ṭayr'ın;* Sāḳī-nāme ise *Dört Dīvān'ın* (*Fevāyidü'l-Kiber*) bir bölümünü oluşturur.

● Farklı eserler gibi gösterilen bazı kaynaklar ise aynı eserin farklı adlarıdır: *Naẓmu'l-Cevāhir/Nes̱rü'l-Le’ālī Cenāb Murtażā ‘Alī, Münşe’āt/İnşā.*

● Genellikle yanlış istinsah edilmiş nüshaların kullanılmasından doğan yanlış maddeler ve anlamlandırmalar, tanık olarak verilen örneklerde bulunan ve sağlam olmayan nüshaların kullanılmasından kaynaklanan yanlışlar, yanlış kaynağa yapılan göndermeler gibi yanlışlıklar bu eserin temkinli kullanılmasını gerektirmektedir.

● Arapça ve Farsça sözcüklerden birtakımı, Türkçenin ses dizgesi ilkelerine uyarak yeni biçimlere dönüşmüş hâliyle sözlükte yer almıştır: Tat (<Dād), İlfis (<Eflüs), Tekev (<Tek-āb/Tek-āv) gibi.

● Adlar ve eylemler sözlükte yalnız kök biçimiyle değil çekimli biçimleriyle de yani Çağatay Türkçesi eserlerinde geçtiği biçimleriyle ve düzensiz bir biçimde yer almaktadır ki bu da sözlüğün hacmini arttırmakta, ancak bu durum dilcilik bakımından çoğu kez yararlı olmaktadır. Birçok sözcük çeşitli nedenlerle geçtiğinden, çeşitli anlamları ve anlamlarının çeşitli çalarları ortaya çıkmaktadır. SG sözlüğünde ise yalnızca eylemlerin çekimli biçimine belli bir kip sırasıyla ve düzenli bir biçimde yer verilir.

● Sözlükte, sözcükler sadece ilk iki harflerine göre elifba sırasına konulmuş, sonraki harflerde elifba sırası gözetilmemiştir. Medli elif (آ) bölümünde ise böyle bir sıra gözetilmemiştir.

● Her babın başlığı ve madde başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Madde başları harekeli bir biçimde yazılmıştır. Söyleniş/yazılış biçimi çok özenli bir biçimde verildikten sonra anlam ve açıklamalar Farsça olarak verilmiş, akabinde tanıklığına başvurulan eserin adı ile Türkçe örnek yer almıştır. Madde başları ve örneklerin gereksinim duyulan bazı sözcükleri harekeli biçimde yazılmıştır. M1, M2, TÜ ve nadiren de İH nüshasında kenar yazıları eklenmiştir. Bunlar madde başı olabilmekle birlikte açıklamalara ve örneklere yapılan eklemelerden ibarettir. M1, M2 ve TÜ'de bazı düzeltmeler de göze çarpmaktadır.

● Sözlükte b (ب) ile p (پ), c (ج) ile ç (چ) sesleri, yazılış biçimiyle birbirinden ayrılmakta, k (ک) ile g (ک) sesleri ise yazılışta ayrılmamaktadır. Buna karşın madde başlarında bütün bu

seslerin söyleniş biçimleri verilmektedir. Madde başlarında /k/ için Kāf-ı Tāzī, /g/ için Kāf-ı Pārsī terimi kullanılarak bu sesler birbirinden ayrılmıştır. /b/ ile /p/, /c/ ile /ç/, /k/ ile /g/ ve /ı-i/ ile /ė/ sesiyle başlayan sözcüklerin sözlükte bir arada verildiği görülmektedir.

● Sözlükte en dikkat çeken husus, örneklerin çokluğudur. Bir madde için bazen bu örneklerin sayısı on bire kadar ulaşmaktadır. On bir örnekli: Yana; dokuz örnekli: Ḳoş; sekiz örnekli: Ḳarı; altı örnekli: Ayalġu, Burun, Möldür, Yaġdu gibi. Ayrıca madde başı olarak çekimli biçimlere özellikle de adların çekimli biçimlerine çokça yer verilmesi sözlüğün bir başka zenginlik tarafını oluşturmaktadır: Buyurġan dik, Boynuñga.

● Bir madde başına verilen farklı anlamları birbirinden ayırt edebilmek için farklı anlamın başlandığı sözcük üzerine siyah bir çizgi çizilmiştir.

● Arapça ve Farsça sözcükler, aslında son kısmında yer almasına karşın (ML/İH hariç), Çağatay Türkçesi ve Moğolca sözcüklerin bulunduğu ana kısımda da Arapça ve Farsça (SG ve AŞ'den daha fazla) sözcüklere rastlanmaktadır: Perniyān, Perī-ḫˇān, Peşmīne gibi. Bunların bazısı Türkçe ekler almıştır: Belālıġ, Bī-pāyānlıġın gibi.

● Çağatay Türkçesi sözlüğü olan bu sözlükte birçok Batı Türkçesi sözcüğüne de yer verilmiştir: Danla, Dondı, Düşünmek gibi.

● SG'de Arapça ve Farsça bölümünde yer aldığı hâlde, burada Çağatay Türkçesi ve Moğolca sözcüklerin bulunduğu ana kısımda yer alan ve bazısına örnekler de verilen maddeler var: Perniyān, Perī-ḫˇān (örnekli), Baydaḳ (örnekli), Medrūs (örnekli).

● Madde başı sözcüklere Çağatay eserlerinden örnekler verilmiştir ki bu örneklerin sayısı birle on bir arasında değişmektedir. Çoğu kez yaşayan dilden örnekler alınmıştır. Eserlerinden örnekler alınan yazarların başında hiç şüphesiz Nevāyī gelmektedir, bu amaçla onun çeşitli eseri irdelenmiştir: (manzum) *Dört Divan* yani *Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar, Nevādirü'ş-Şebāb, Bedāyi'ü'l-Vasaṭ* ve *Fevāyidü'l-Kiber; Kitāb-ı Ḫamse* yani *Ḥayretü'l-Ebrār, Ferhād u Şīrīn, Leylī ve Mecnūn, Seb'a-yı Seyyāre* ve *Sedd-i Sikenderī; Dāstān-ı*

Şeyḫ Ṣan'ān; Lisānu't-Ṭayr (Manṭıḳu't-Ṭayr); Naẓmu'l-Cevāhir; Çihil Ḥadīs̱; Sirācu'l-Müslimīn; (mensur) *Maḥbūbu'l-Ḳulūb; Tārīḫü'l-Enbiyā; Tārīḫü'l-Mülūk; Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn; Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye; Nesāyimü'l-Maḥabbe; Mīzānu'l-Evzān; Münşe'āt* ve *Mecālisü'n-Nefāyis*. Örnekler en çok Nevāyī'den alınmıştır. Daha çok *Dört Dīvān'ından,* sonra *Ḫamse'sinden* alınmıştır. Düz yazılarından en çok *Maḥbūbu'l-Ḳulūb* ve *Tārīḫü'l-Mülūk'tan* alınmıştır. Luṭfī (1367-1463), Ḥüseyn-i Bayḳara (1438-1506) gibi Çağatay Türkçesiyle yazan diğer ediplerin eserlerine de başvurulmuştur. Bunların başında Nevāyī'den sonra Çağatay Türk ediplerinin en büyüğü olan Luṭfī *(Dīvan, Gül ü Nevrūz)* gelmektedir. Nevāyī'den sonra en çok Luṭfī'den örnekler verilir. Sözlükte onun hakkında şu kayıtlar düşülmüştür (Atalıḳ maddesi): Mīr 'Alī-Şīr'den sonra Türk dilinde hiç kimse onun kadar güzel şiir yazmamıştır. Nevāyī onun birçok gazelini muhammes ve müseddes yapmıştır. Bundan sonra Mīr Ḥaydar *(Maḫzen),* Bābür Mīrzā *(Tārīḫ-i Bābürī, Dīvān),* Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā, İskender Mīrzā, Benāyī (Nevāyī'nin çağdaşı ve Şeybanī Muḥammed Ḫan'ın saray şairi. Öl. 922/1516), Kemālī, 'Ubeyd Ḫan, Fużūlī gelmektedir. Eserlerinde sık sık Türkçe-Moğolca kelimeler kullandıkları için Farsça yazan şair ve yazarlara da başvurulmuştur: Ḫ̆āndmīr'in *Ḥabībü's-Siyer'i,* Şerefü'd-dīn 'Alī Yezdī'nin *Ẓafer-nāme'si, Tārīḫ-i Vaṣṣāf,* Niẓāmī, Celālu'd-dīn Rūmī (Mollā-yı Rūm), Firdevsī, Ḥāfıẓ, Şeyḫ Sa'dī, Cāmī, Ḫaḳanī, Ḳaanī, Feth-'Alī Ḫan-ı Ṣabā Melikü'ş-Şu'arā-yı Kāşī, 'Ascedī, Şeyḫ Ṭabersī (tefsir), *Tārīḫ-i Ekberī, Nāẓımu't-Tevārīḫ, Ḥayātu'l-Ḥayevān* gibi. Birkaç yerde de yazar adı verilmeyen örnekler alınmıştır.

● Nevāyī'nin divanlarına başvurulduğu zaman, SG sözlüğünde olduğu gibi hangi divandan olduğu belirtilmemiş, *Dört Dīvān* ibaresiyle yetinilmiştir.

● Çağatay Türkçesinde korunan kelime başı /k/ bu sözlükte /g/ biçimindedir. Aşağıdaki sözcüklerde ise kelime başı /k/ korunmuştur: kön̂gül, kön̂glek, köprük vs. Bu durum AŞ ve SG'de de bazı sözcüklerde görünmektedir. Örn. AŞ'de: Güclük, Göçür-, Görg, Güvenc. SG'de: Güreş-, Görk, Göz, Güz, Göger-, Gög, Gülgü, Göm-, Gün, Gėn̂geş-, Gėn̂geş, Gėzek, Gėgirmek.

● Sözlükte zarf-eylem ve öğrenilen geçmiş zaman eki -b biçimindedir.

● Türkçe sözcüklerin söylenişlerini Arap elifbasıyla gösterebilmek için özel işaretler kullanılmıştır. Önceki sözlüklere göre yapılan bir yenilik, söyleniş biçiminde o/ö ile u/ü sesleri için özel işaretlerin kullanılmasıdır. o/ö için /اَوْ، ـَوْ/ nadiren /اُ، ـُ/, u/ü için ise /اُوْ، ـُوْ/ nadiren /اُ، ـُ/ kullanılmıştır. Ayrıca /ė/ ve ı/i için de özel işaret kullanılmıştır. /ė/ sesini /اَيْ، ـَيْ/, ı/i sesini ise /اِ، اِيْ، اِ، ـِ، ـِيْ، يـ، اى، ـِیْ، ى/ karşılamaktadır. Görüldüğü gibi, tek sorun /ı/ sesi ile /i/ sesinin ayrılmayışı, o ile ö sesinin ayrılmayışı, u ile ü sesinin ayrılmayışı ve /a/ sesini göstermek için medli a (آ) kullanılmamışsa (sözcük başında) a ile e sesinin ayrılmayışıdır. Bu seslerin bulunduğu sözcüklerde ince veya kalın okunmasını gösteren ḳ/ġ/ẖ, k/g gibi sesler yoksa durum daha da zorlaşmaktadır. Ünsüzlerin gösterilişinde b (ب) ile p (پ), c (ج) ile ç (چ) ayrı harflerle gösterilirken k/g (ك) sesinin ayrılmayışı bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorun madde başlarında söyleniş biçimleri belirlenirken /k/ için Kāf-ı Tāzī, /g/ için ise Kāf-ı Pārsī denilerek büyük ölçüde giderilmeye çalışılmışsa da örneklerde, madde başlarında bulunmayan birçok husus bulunmaktadır. Diğer bir sorun /اَيْ، ـَيْ/ harfleriyle karşılanan ė/ėy/ey/ay hecelerinin birbirinden ayrılmayışı (ay için genellikle /آيْ/ kullanılır), ayrıca /اِيْ، ـِيْ/ harfleriyle karşılanan I/Iy hecelerinin birbirinden ayrılmayışı, aynı biçimde /اَوْ، ـَوْ/ harfleriyle karşılanan o/ö/ov/öv/av/ev hecelerinin birbirinden ayrılmayışı (av için genellikle /آوْ/ kullanılır), yine /اُوْ، ـُوْ/ harfleriyle karşılanan u/ü/ov/öv/uv/üv hecelerinin birbirinden ayrılmayışıdır.

● Bu sözlükte SG, HA, BL, AŞ, NS, FV ve BR gibi sözlüklerden yararlanılmıştır. Bunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Ancak özgün maddeler ve diğer sözlüklerde olmayan birçok örnek de vardır. Özellikle de örneklerin zenginliği ve büyük çoğunluğunun başka sözlüklerde bulunmayışı dikkat çekicidir.

● Madde başları harekeli bir biçimde verilirken o/ö ile u/ü ayrımı yapıldığı hâlde, açıklamalarda verilen farklı anlamlarda, yararlandığı sözlüklerin etkisiyle bazen bu ayrımlara dikkat edilmemiştir.

Ayrımına dikkat edilen örnekler:

Öyle (أَويله): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "öğle vakti"; elif ötre ile (**Üyle**) "Moğ. iş, meslek".

Öttüm (أَوتتوم): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile). "geçtim; [Rūm Tr.] öttüm, şarkı söyledim"; elif ötre ile (**Uttum**) "kumarda kazandım, uttum, üttüm"; (**Üttüm**) "koyunun başının tüylerini ateşte temizledim, üttüm".

Ayrımına dikkat edilmeyen örnekler:

Uymaḳ (أُويماق) "uymak"; [**Oymaḳ**] "oymak, çukur oluşturmak".

Üç (أُوچ) "üç sayısı"; (**Uç**) "göğe uç!; kaybol!, yok ol!; [göz seğir]"; /c/ ile (**Uc**) "uç; baş; kuyruk"; [**Öc**] "öç, intikam".

Bu dikkatsizlik incelik-kalınlık ayrımında da görülmektedir:

Öltürürge (أَولتورورکا) "öldürmek için, öldürmeğe"; [**Olturur**ġ**a**] "oturmak için, oturmağa".

Olturtmaḳ (أَولتورتماق) "oturtmak"; [**Öltürtmek**] "öldürtmek".

● Verilen söyleniş biçimleri bazen söylenişleri değil de yazılış biçimlerini göstermektedir:

Azıḳıb (أَزِيْقيب): (/z/ esre ile, /y/ sükûn ile, /b/ sükûn ile). Buradaki /y/ sükûn ile ibaresi bir yazılış biçimini göstermektedir (/z/ esre ile+/y/ sükûn ile=/zI/).

Altun tamġa (آلتون تَمغا): (/t/ ötre ile, ikinci /t/ üstün ile). Burada da ikinci /t/'nin üzerinde üstün olması bir yazılış özelliği olup bu hece /ta/ biçiminde okunmaktadır.

● Söyleniş biçimleri verilirken aşağıdaki terimler kullanılmıştır:

Elif-i Memdūde/Elif-i Keşīde, Elif-i Maḳṣūre, Vāv-ı Ma‘lūm, Vāv-ı Mechūl, Ḳareşet, Ebced, Ḥuṭṭī, Hevvez, Noḳṭa-dār, Bī-noḳṭa, Kāf-ı Tāzī, Kāf-ı Pārsī, Żamm, Fetḥ, Kesr, Sükūn/Resīde, Teşdīd, Nūn, Ḳāf, Rā, Dāl, Vāv, Fā, Lām, Mīm, Ṣād, Żād, Ẕāl, Zā, Ġayn, Sīn, Şīn, Tā, Hā, Ḥā, Ḫā, Bā-yı Ebced, Bā-yı Pārsī, Zā-yı Pārsī, Cīm-i Tāzī/Ebced, Cīm-i Pārsī, S̱ā-yı se-noḳṭa, Ṭā-yı mü’ellef (Bk. 1.7.6).

● SG, BL veya AŞ'de örnek doğru verildiği hâlde madde veya örnekte yanlışlar bulunan hususlar var.

Bilingey. *Sedd-i Sikenderī'den:* Bilingey dėyilgende bir bir işi/Ki ḫalḳ ėtmedi Tėn̂gri andaḳ kişi

dėyilgende| Yazmalar: ü bilgende (و بيلكاندا). Bk. SG (549), Sİ (114, 999), Sİ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (811).

Aytışsaḳ. *Dört Dīvān'dan:* Tapmadım ehl-i zamān içre bir andaḳ hem-demī/Kim zamān āsībidin birbirge aytışsaḳ ġamī

hem-demī| Yazmalar: maḥremī (محرمى). Bk. SG (185), NŞ (574, 577), NŞ-Özb (G.576), Külliyat-Yazma2 (263), Külliyat-Yazma-TB (246), Divan-Yazma (528*2).

Yoluḳuştılar. Yazmalar: Yoluḳıştılar (يَولوقِشتى لار). Bk. AŞ (189a), SG (1366).

Gül ü Nevrūz-ı Luṭfī'den: Gėlür bir kārvān ol yol bile rāst/Yoluḳuştı şehen-şeh birle bī-ḫˇāst

bir| Yazmalar: her (هر)// Yoluḳuştı| ML, İH: Yoluḳıştı. Bk. AŞ (189a), GN (15, 177).

● SG, BL veya AŞ'de anlamı doğru verildiği hâlde yanlış anlamlandırılmış maddeler var.

Bolalı (بَوْلالى) “olalım”; (**Böleli**) “bölelim”. Yazmalar: “olayım; böleyim”. Bk. AŞ (68b).

● Örneğin etkisinde yanlış anlamlandırılan maddeler vardır.

Aşam “mertebe, tabaka”. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:* Ṭarḥı iki aşam ėrdi ḳoyıġı aşamı tīrelikdin firāḳ şāmı.

Yazmalar: “iki mertebe, tabaka”. Bk. SG (143), VA-Külliyat-Yazma2 (762).

Ulaşıbtur “ulaşıptır, kavuşuptur”. *Dört Dīvān'dan:* Felekniñ bār-gāhıġa kömec olmış ḳuyaş cirmi/Anġa ahım sütūn dik dūdı mundaḳ kim ulaşıbtur

Yazmalar: “dumanın göğe gitmesi”. Bk. SG (281).

● Anlamsız bırakılan veya “anlamı meşhurdur” denilen maddeler vardır: Açar (Yazmalar: Acar), Tayaġ, Bėg.

● Örneklerin yanlış okunmasından kaynaklanan bazı maddeler bulunmaktadır. Bu maddelerin bir kısmı gölge (gerçekte bulunmayan hayalet) sözcüklerdir. Bir kısım maddeler ise ses bilgisi bakımından yanlış sözcüklerdir. Ayrıca örneklerin yanlış okunmasından kaynaklanan yanlış anlamlandırmalar veya örneklendirmeler de bulunmaktadır.

Āftābıñġnı (آفتابينكنى) “güneşini”. Yazmalar: Aḳnabınıñġnı (آقنابِيْنِيْنكنى) “kızını”. *Sedd-i Sikenderī'den:* Yana zād-ı ‘iffet-me’ābıñġnı hem/Şeb-istān ara āftābıñġnı hem

āftābıñġnı| Yazmalar: aḳnabınıñġnı (آقنابِيْنِيْنكنى). Bk. Sİ (273, 3387), Sİ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (860).

Buşub (بُوشوب) “zarar gelip; üzülüp”. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:* Sulṭān Ebū Sa‘īd Mīrzā ḫidmetiġa tüşüb maḫṣūṣ mülāzım boldı.

tüşüb| Yazmalar: buşub (بُوشوب). Bk. MN (77, 141), MN-Özb (Emīr Şeyḫim Süheylī), Külliyat-Yazma2 (637), Külliyat-Yazma-TB (1116).

Yaraşım (ياراشيم) “barışım, uzlaşım”. Yazmalar: Baruşım (باروشيم). Bk. SG (1293).

Dört Dīvān'dan: Zamān ėli ger uruşsun u ger yaraşsunlar/Ki ni uruşum alar birle bar u ni yaraşım

yaraşım| yazmalar: baruşım (باروشیم). Bk. GS (312, 410), GS-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (83).

Yarab (یاراب) "yaramış, uygun gelmiş". Yazmalar: Barab (باراب). Bk. SG (1286).

Ferhād u Şīrīn'den: Yolıda ėgriler ʿaṣṣār uyı dik/Yarab öltürgeli pervār uyı dik

Yarab| Yazmalar: Barab (باراب). Bk. SG (1286), FŞ (89, IV/34), FŞ-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (487).

Biyik (بِیِک) "büyük". Yazmalar: Böyük (بُیُک). Bk. SG (557), Kzk.Tr (89), Krgz.Tr (124), Mlk.Tr (124).

Leylī ve Mecnūn'dan: Çün ḳaddım üçün tüzer nevānı/Ni nevʿ biyik bolur fiġānı

biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک). Bk. LM (183, 1546), LM-Özb (XIX).

Bu tüngece (بُو تونکاجا) "bu geceye dek". *Leylī ve Mecnūn'dan:* Bėrmeydür idi ėkevge peyvest/Bu tüngece vaṣl devleti dest

Yazmalar: Butüngece (بُوتونکاجا) "bitene kadar; iyileşene kadar". Büt- eylemi ile bağdaştırılmıştır.

Bolġa-min (بَولغامین) "olayım". Yazmalar: Bolġanın (بولغانین).

Dört Dīvān'dan: Yaḳın ėrdi ki yana ṣavmaʿada/Bolġa-min renc-i ḫumār içre helāk

Bolġa-min| Yazmalar: Bolġanın (بولغانین). Bk. FK (654, 688/VIII), FK-Özb (Terciibend.VIII), Külliyat-Yazma2 (533).

Çözer (چَوزار) "çözer, ayırır". *Ferhād u Şīrīn'den:* Anıñ̂ dik tīşedin sėgrib uşaḳ taş/Ki

nāẓır bir yıġacdın ḳaçurub baş

Yazmalar: Çözür (چَوزور) "başı eğmek". Bu yanlış anlam, verilen örnekte yıġacdın ḳaçurub (يِغاج دين قاچوروب) ibaresinin, yıġac dīnġa çözür (يِغاج دين غه چوزور) biçiminde verilmesinden kaynaklanmıştır. Bk. FŞ (288, XXX/119), FŞ-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (542), Külliyat-Yazma1 (554), Hamse-Taşbasma (211).

Cipe/Cibe (جِيپا-جِيبا) "cebe, zırh, savaş giysisi, giyilen silah; silah". Yazmalar: Cipe// SG: Cėbe (826)// Kzk.Tr: Jebe "ok; sivri uç" (170)// Krgz.Tr: Cebe "ok; temren; yay (silah)" (196)// Moğ-Les: Cebe "ok başı, mızrak ucu; silah" (1610).

Dört Dīvān'dan: Ėrür çemende yüzüñgnüñ gedāyı aḳ gül kim/Göründi barça yamaḳlıḳ çapanı üzre mamuḳ

çapan| Yazmalar: cıpan (جيپان). Bk. SG (780), BV (248, 321), BV-Özb (G.318), Külliyat-Yazma2 (345), Divan-Yazma (304*2)

Çü görmegüñ (چُو كَورماكونک) "görmeyeceğin için". Yazmalar: Çökürmegiñ (چَوكُورماكينک) "çökermen".

Dört Dīvān'dan: Nevāyī ölgüsidür iltifātıñ azlıġıdın/Çü görmegüñ yana bir ḳatla gözge ıl bārī

Çü görmegüñ| Yazmalar: Çökürmegiñ (چَوكُورماكينک). Bk. NŞ (626, 629), NŞ-Özb (G.628), Külliyat-Yazma-TB (255).

Ḫav (خَو) "kav, çakmak kavı". *Sedd-i Sikenderī'den:* Dėgil ḫūblar köñgli dik boldı taş/Ki andın ėmes muṭlaḳā şu'le fāş

ḫūblar| Yazmalar, AŞ (115a): ḫav bile (خو بيله). Bk. Sİ (265, 3262).

Yürütgen dik (يوروتكان ديک) "yürütmüş gibi". Yazmalar: Yarutgen dik (ياروتكان ديک) "aydınlatmış gibi, parlatmış gibi". Bk. SG (1351).

Dört Dīvān'dan: Kūyıda meş'al yürütgen dik göründi tan͡gġaca/Ol ẖod otluḳ zār u ser-gerdān minin͡g kön͡glüm imiş

yürütgen| Yazmalar: yarutgen (ياروتكان). Bk. SG (1351), NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

Tüzetür (تُوزاتور) "düzeltir; yapar; süsler". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:* Nisbetin ol cedd-i büzürg-vārġa tüzetür.

Yazmalar: Yuzatur (يُوزاتور) "uzatır". Bk. MN-Özb (Meclis.7), Külliyat-Yazma-TB (1140).

● Bazen yanlış bir madde, sözlüğün başka bir yerinde doğru biçiminde verilmiştir. Yanlış olan biçimler genellikle HA kaynaklıdır.

Ülüstük (أُولوستوک)// **Ölümtük** (أَولومتوک) "yarı ölü, yarı diri".

Üpük (أُوْپوک)// **Öbül** (أَوْبول). Bk. SG (198), King (201A/21)// Moğ-Les: Ebül/Övöl (461).

İçmerek (اِيْچماراک)// **İçgerek** (اِيْچكاراک)// SG: İçkerek (339).

İşenmek (اِيْشانماک) "parlamak"// **İşenmek** (اِيْشانماک) "güvenmek"// **İşnemek** (اِيْشناماک) "parlamak".

● HA'nın kullanılmasından dolayı bazı maddelerin açıklaması SG'deki biçiminin özeti gibidir: Abaġa, Arpa, Aḳsaray.

● SG'deki açıklamanın yanlış okunmasından doğan yanlışlar bulunmaktadır.

Art (آرت) "akabe, sarp geçit; dar yol". Yazmalar: "dar yolun akabesi". SG'deki "akabe ve dar yol" (عقبه و راه تنک) anlamı, "عقبۀ راه تنک" yazılarak bu yeni anlam ortaya çıkarılmıştır. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8b)// SG: "dar yol; sarp geçit" (126)// DLT: "dağ geçidi, sarp dağ geçidi" (557)// Krgz.Tr: "dağ geçidi" (48).

Aġ buġa/Aġ buḳa (آغ بُوغا-آغ بُوقا) "inek ve kömüş türünden olan beyaz erkek sığır". Yazmalar: "yeni ve beyaz; beyaz boğa". SG'deki "beyaz erkek" (نر سفید) ibare, yanlışlıkla "yeni, beyaz" (نو سفید) sanılarak bu maddenin başka bir anlamı gibi verilmiştir. Bk. SG (150).

Aşam (آشام) "mertebe, tabaka; yeme; içme". Yazmalar: "iki mertebe, tabaka". SG'de "iki anlamı vardır: tabaka, mertebe; yeme ve içme" açıklamasındaki "iki" kelimesi yanlışlıkla "mertebe" kelimesinin başına getirilerek "iki mertebe" denilmiştir. Bk. SG (143), VA-Külliyat-Yazma2 (762).

● Her ne kadar HA sözlüğü SG'nin özeti ise de, nadiren bazı düzeltmeler ve eklemeler göze çarpmaktadır. Sözlüğümüzde bu gibi eklemeler veya düzeltmelere dayanan maddeler bulunmaktadır: Aşımaḳ, Alıp, Utḳurmaḳ.

● Farklı maddelere aynı örneğin verildiği hususlar vardır.

Acıġ (آجیغ) "acı"// Asıġ (آسیغ) "fayda, yarar, kazanç; asılı, asık". *Sedd-i Sikenderī'den:* Velī munca efsānedin ni asıġ/Ki şeh kāmıġa gėldi şehdim acıġ

Leylī ve Mecnūn'dan alınan şu örnek Şıbaḳ, Cul, Tırmab, Tumşuġ maddelerinde verilmiştir: Örgemçi şıbaḳġa culnı tırmab/Tumşuġını rişte birle çırmab

Leylī ve Mecnūn'dan alınan şu örnek Tün, Der-gehin̂ge, Tilençi, Ėgnide, Tėrisi maddelerinde verilmiştir: Tün der-gehin̂ge tilençi zengī/Ėgnide tėrisidür pelengī

● Bazen farklı maddelere verilen aynı örnekte de farklılıklar görülmektedir.

İtütürge (اِيْتوتوركا) “biletmeğe, biletmek için”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* Misvākı ṭama‘ tişin itütürge sūhān, şāne-dānıda rīş-ẖand āleti nihān.

İtürürge (اِيتورورکا) “keskinleştirmeğe, bilemeğe; yitirmeğe, kaybetmek için”. Misvākı ṭama‘ tişin itürürge sūhān ve şāne-dānıda rīş-ẖand āleti nihān.

AŞ: İtürürge (17a)// SG: İtitürge (332).

itürürge| AŞ (17a), MK-Amire (67): itürürge; SG (332), Külliyat-Yazma-TB (1473): ititürge; MK (162, 34b-35a): itütürge.

● Bazen bir maddeye verilen örnekteki yanlışlar başka yerde düzeltilmiştir:

An͡gdab/An͡gdıb/Andıb (آنكداب-اَنكديب-اَنديب) “öğrenmiş, haberdar olmuş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:* Ḫalvetde an͡ga bu nevḥalar iş/An͡gdıb anası kemīnde ėrmiş

nevḥalar iş| Yazmalar: nevḥa ėrmiş (نوحه اَيرميش)// An͡gdıb| Yazmalar, BL (11a): An͡gdab (آنكداب). Bk. An͡gdıb/Andıb, AŞ (12b), SG (174), LM (185, 1567), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

An͡gdıb/Andıb (اَنكديب-اَنديب) “pusuda beklemiş; araştırmış, aramış”. Ḫalvetde an͡ga bu nevḥalar iş/An͡gdıb anası kemīnde ėrmiş

Tarḳan͡g (تارقانک) “dağılın, saçılın”. *Dört Dīvān'dan:* Ger aḥbāb ėtseler gül-geşt ey cān u kön͡gül barman͡g/Nidin kim siz birev hicri ġamıġa mübtelādur-siz

barman͡g| Yazmalar, AŞ (73a), SG (573): tarḳan͡g (تارقانک)// birev| Yazmalar, AŞ, SG: bir ay (بير آى)// ġamıġa| Yazmalar, AŞ, SG: ġamıdın (غمى دين)// Bk. Barman͡g, BV (156, 204), BV-Özb (G.204), Külliyat-Yazma-TB (308), Külliyat-Yazma2 (324), Divan-Yazma (201*2).

Barman͡g (بارمانک) “gitmeyin”. Ger aḥbāb ėtseler gül-geşt ey cān u kön͡gül

barmanĝ/Nidin kim siz birev hicri ġamıġa mübtelādur-siz

Yanarġa (یانارغه). *Sedd-i Sikenderī'den:* Yanarġa rıżā bėrmeyin ġayreti/Yürürge velī ża'fdın ḥayreti

bėrmeyin| Yazmalar: bėrmedi (بَیرمادی). Bk. Yürürge, Sİ (347, 4989), Sİ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (883).

Yürürge (یُورورکا). Yanarġa rıżā bėrmeyin ġayreti/Yürürge velī ża'fdın ḥayreti

Yolda (یُوْلدا). *Seb'a-yı Seyyāre'den:* Ol zamān luṭf birle ḳolda ḳolum/Daġı öz cānibinĝġa yolda yolum

cānibinĝġa| M1, M2: cānibiniġa; ML, İH, TÜ: cānibinġa (جانبینغه). Bk. Ḳolda, AŞ (189b), SG (1365), SS (35, 134), SS-Özb (II).

Ḳolda (قَوْلدا). Ol zamān luṭf birle ḳolda ḳolum/Daġı öz cānibinĝġa yolda yolum

Görgünĝ (گورکونک). *Ferhād u Şīrīn'den:* Çü güzgü sırrını anĝlab yügürgünĝ/Görüb güzgüni görgünĝ her ni görgünĝ

sırrını anĝlab yügürgünĝ| Yazmalar: sizni görgünĝ bu görgünĝ (سیزنی کورکونک بو کورکونک). Bk. Yügürgünĝ, SG (1361), FŞ (204, XXI/113), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (519).

Yügürgünĝ (یُوکورونک). Çü güzgü sırrını anĝlab yügürgünĝ/Görüb güzgüni görgünĝ her ni görgünĝ

Yürütgen dik (یوروتکان دیک) "yürütmüş gibi". Yazmalar: Yarutgen dik (یاروتکان دیک) "aydınlatmış gibi, parlatmış gibi". Bk. SG (1351).

Dört Dīvān'dan: Kūyıda meş'al yürütgen dik göründi tanĝġaca/Ol ḫod otluḳ zār u ser-gerdān mininĝ könĝlüm imiş

yürütgen| Yazmalar: yarutgen (ياروتكان). Bk. Yürütgen, SG (1351), NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

Yürütgen (يوروتكان) "yürüten; [yürütmüş; yürütmek]". Kūyıda meş'al yürütgen dik göründi tan̂ġġaca/Ol ẖod otluḳ zār u ser-gerdān minin̂g kön̂glüm imiş

● Eylemlerde mastar biçimine göre anlamlandırılmış maddeler vardır.

Ḳopa (قوْپا) "kalkarak". Yazmalar: "kalkmak".

● Tekrarlanmış maddeler bulunmaktadır: Asradik, An̂g, Arı, Aḳsın.

● Bazen tekrarlanan bir maddeye öncekinden farklı bir anlam verilerek düzeltilmiştir.

An̂gdab/An̂gdıb/Andıb (آنكداب-أنكديب-أنديب) "öğrenmiş, haberdar olmuş". BL kaynaklı anlam olmalıdır (11a: An̂gdab). Bk. An̂gdıb/Andıb// AŞ: An̂gdıb/Andıb "gizlice aramak; saklanıp söz dinlemek" (12b)// SG: An̂gdıb "pusuda beklemiş" (174).

An̂gdıb/Andıb (أنكديب-أنديب) "pusuda beklemiş; araştırmış, aramış".

● Bazen tekrarlanan örneksiz bir maddeye tekrarında örnek verilmiştir: Uçḳun "ateş kıvılcımı".

● Madde başı ile uyuşmayan örneklerin bulunduğu maddeler vardır.

Aẖsum (آخسوم). *Ferhād u Şīrīn'den:* Şafaḳ-gūn mey sarı çün ḳol uzatıb/Çü aẖsumlab ḳuyaş cāmın uşatıb

Aytġanlar (آيتغانلار). *Dört Dīvān'dan:* Zehr-i hicr içgeli dėr-min ki ḳılay 'aşḳın terk/Aytḳan dik kişi mühlik maraż içre heẕeyān

Aldaray (آلداراى). *Dört Dīvān'dan:* An̂ga yitgür sözüm ey ah kim ol ḥüsn mir'ātı/Çü ḳıldı cilve güzgü 'aksı yan̂glıġ aldaraydur-min

● Birbirine karıştırılmış maddeler vardır.

Atlaşmaḳ (آتلاشماق) "birlikte koşuşturup atlamak"// **Atlatmaḳ** (آتلاتماق) "koşuşturmasını buyurmak, koşuşturtmak; atlatıp zıplatmak". İkinci maddenin yanlış olarak Atlaşmaḳ yazıldığından dolayı aynı maddeler sanılarak birinci maddenin açıklamaları ile birlikte üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Başka değişle birinci madde kaldırılmış ve ikinci maddenin anlamına da birinci maddenin anlamı verilmiştir.

● Tutarsız açıklamaları olan maddeler bulunmaktadır.

Aldaramaḳ (آلداراماق) "heyecanlanmak; ızdırap ve acı çekmek". M1, M2, ML, İH: "aldanmak" anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır (12a: Aldarmaḳ "aldanmak"). Bk. SG (163)// AŞ: Aldara- "ızdırap çekmek; infial, gücenmek, aldırmak; etkilenmek; kendini kaybetmek, kendinden geçmek" (11a)// Krgz.Tr: Aldıra- "şaşalamak, apışmak; güçten düşmek, gevşemek" (25); Alcı- "yanılmak; bunamak; saçmalamak" (22)// Mlk.Tr: Alca- "şaşırmak, yanılmak" (78)// YUyg.Tr: Aldirimaḳ [~Aşuḳmaḳ. Bk. Aşuḳmaḳ, Ildam, Ildaray] "acele etmek" (9); Alcimaḳ "aklını kaybetmek; çıldırmak" (8)// Trkm.Tr: Alcıra- "şaşırmak" (28)// Derleme: Aldırmak "eziyet çektirmek; yormak, hamlatmak"// Moğ-Les: Alda- "yitirmek, kaybetmek; kontrolü kaybetmek; yanılmak" (47); Aldara-/Aldra- "gevşemek, çözülmek; kurtulmak, bırakılmak; kaybolmak, yok olmak; gücünü veya cesaretini kaybetmek, bedence zayıflamak" (49); Alca- "acı çekmek, dayanamamak"; Alciya-/Aljā- "yorgun düşmek; üzülmek; başı derde girmek" (55).

Aldaray (آلداراى) "heyecanlanayım; ızdırap ve acı çekeyim". M1, M2, ML, İH: "aldatayım" anlamı da verilmiştir.

Ötgenür (أوتكانور) "taklit eder, öykünür". Yazmalar: "haddini aşar, aşırı davranır". Bk. Ötgenmek, SG (205)// AŞ: Ötkenür (38b).

Ötgenmek (أوتكانماك) "taklit etmek, öykünmek".

Ögün (أَوْكون) “gayr, başka; övün!”. Yazmalar: “eksik, az”. Bk. Ögün, AŞ (48b), SG (274)// DLT: Öñgi/Öñgin (787)// Krgz.Tr: Öñğgö (611)// Kzk.Tr: Öñgge (429)// Krgz.Tr: Öñğgö (611)// Mlk.Tr: Önge (317)// Moğ-Les: Ögere/Öbere/Öör (985).

Ögün (أَوْكون) “gayr, başka; övün!; Moğ. içyağı”.

● Söyleniş biçimi doğru yazılmasına karşın maddesi yanlış verilen maddeler vardır.

Ḳanḳlı/Ḳañglı (قانقلى-قانكلى): (/n/'ler, /ḳ/ ve /g/ sükûn ile). Yazmalar: Ḳanḳılı/Ḳañgılı (قانقِلى-قانكِلى): (/n/'ler, /ḳ/ ve /g/ sükûn ile). Söyleniş biçimi doğru tarif edildiği hâlde harekeler yanlış konmuştur. Bk. SG (1080)// ŞT: Ḳanḳ “yük taşımak için yapılan arabanın çıkardığı ses”; Ḳanḳlı “bu arabayı yapan kişi ve ona mensup olan boyun adı” (T73a/3-9)// DLT: Kañglı “üzerinde yük taşınan araba; Kıpçaklardan büyük bir adamın adı” (683); Kañg “kazın çıkardığı ses” (682)// Azb.Tr (Tebriz): Qonqa “at arabası”// MGT-Temir: Ḥanglin/Kanglin/Kankalis “bir halk adı” (270)// Derleme: Kanık/Kank “kağnı”.

● Madde doğru yazılmasına karşın söyleniş biçimi yanlış verilen maddeler vardır.

Ayıldurmaḳ (آيِلدورماق): (/y/ ve /l/ sükûn ile, /r/ sükûn ile). “kendine getirmek, ayıltmak”. Bk. SG (188).

● Örneksiz maddeler bulunmaktadır: Ara ayı, Art, Aşlıġ, Aġ öy, Aldurmaḳ.

● SG'de örnekli olduğu hâlde burada örneksiz kalan maddeler vardır: Aşlıġ, Aġ öy, Aldurmaḳ.

● BL'de örnekli olduğu hâlde burada örneksiz kalan maddeler vardır: Pirpirek.

● SG ve AŞ'de örnekli olduğu hâlde burada örneksiz kalan maddeler vardır: Bökse.

● Bazen verilen örnek SG'deki örnekle örtüşmektedir.

Aşam (آشام). *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:* Ṭarḥı iki aşam ėrdi ḳoyıġı aşamı tīrelikdin firāḳ şāmı.

Bu madde| AŞ, BL: yok.

Aran/Arran (آران-اَرّان). *Sedd-i Sikenderī'den:* Ki çün ḳıldı ḳışlaḳ ‘azmıġa şāh/Ḳarabāġ-ı Arran'nı ārām-gāh

Bu madde| AŞ, BL: yok.

● Bazen BL'de verilen örneğin bazı sözcükleri düzeltilmiştir.

Boydaşıņ̂g (بَويداشِيْنک). *Dört Dīvān'dan:* Ni ‘aceb serv-i sehīġa inmese başıņ̂g siniņ̂g/Kim ėmestür ḳadd u ra‘nālıḳda boydaşıņ̂g siniņ̂g

AŞ: madde yok; SG: farklı örnek (525).

sehīġa| BL: sehīḳa// ḳadd| BL: zīb (40b).

- Birçok yerde AŞ veya SG gibi sözlüklerde verilen madde ve örneği düzeltilmiştir.

Tireņ̂g/Tiriņ̂g (تِيرانک-تِيرينک) “derin”// SG: Tėriņ̂g (735)// AŞ: Tėriņ̂g (83a/430)// DLT: Teriņ̂g (871)// CC: Tereng (185)// Krgz.Tr: Tereņ̆ (727).

Sedd-i Sikenderī'den: Ḳalın keştī olġanda cünbiş-nümāy/Tireņ̂g baḥr boldı ġurunbiş-nümāy

Tireņ̂g| AŞ (83a), SG (735): Tėriņ̂g. Bk. Sİ (449, 5990), Sİ-Özb (LXXII), Külliyat-Yazma-TB (915), Külliyat-Yazma1 (933).

Çürege (چُوره كا)// AŞ: Cürge (112b)// NS: Cürge/Cürege (75a/76a)// MU: جورکه (T777a/26)// Alt.Tr: Çürekey (79)// Kzk.Tr: Şüregey (650)// Krgz.Tr: Çürök (289)// Moğ-Les: Çürügü (334).

Tunġal/Tunḳal (تُنغال-تُنقال) "toplanması için askere haber vermek"// SG: Tanġal/Tanḳal "genel hüküm" (615)// AŞ: Tanḳal "toplanması için askere haber vermek" (80a)// CC: Tunga- "bildirmek, ilan etmek"; Tungovul "bildirme, haber verme" (197)// Moğ-Les: Tungga-/Tunggaga-/Tungā- "bilmek, karar vermek, düşünmek" (1298/1299); Tunggag/Tunhag/Tunghag "bildiri; buyruk"; Tunggagla-/Tunhagla-/Tunghagla- "bildirmek, açıklamak"; Tungaglal/Tunhaglal/Tunghaglal "açıklama, duyuru" (1299).

● Bazen SG'de verilen madde veya anlamı düzeltilmiştir.

Tüzlenmek (تُوزلانماک) "düzelmek, düzleşmek; düzenlenmek, süslenmek".

SG: "katlanmak, dayanmak" (657).

Tuşamışı (تُوشامیشی) "Moğ. işi birisine bırakma, devretme".

Bk. FV (672)// SG: Tavusmışı (621)// Moğ-Les: Tusiya-/Tuşa- "devretmek, teslim etmek" (1304).

● Bazen SG'de verilen örneğin bazı sözcükleri düzeltilmiştir.

Butradı. *Dört Dīvān'dan:* Dūd-ı ahımdın mu her sarı şererler butradı/Yoḳsa yėl otluḳ kön̂güllerni saçın̂gda ḳozġadı

saçın̂gda| SG (471): saçın̂gdın (سچینکدین). Bk. FK (570, 620), FK-Özb (G.590), Külliyat-Yazma2 (519).

Taşḳı. *Dört Dīvān'dan:* Tā tola tutsun dėben sāḳī man̂ga yitgec ḳadeḥ/Taşḳı devri ẖaṭṭını anın̂g nişāne ėylerem

SG: Tā tola tutsun dėben sāḳī man̂ga yitgec ḳadeḥ/Taşḳı devrini ẖaṭṭın anın̂g nişāne ėylerem (585).

Aytılġuluḳ. *Sedd-i Sikenderī'den:* Dėdi kim bu bir iş idi ḳılġuluḳ/Bu aytılmaġan nükte aytılġuluḳ

idi| SG: turur (185).

Bu madde| AŞ, BL: yok.

● Ses bilgisi bakımından iki biçimli maddeler bulunmaktadır.

Tap-/Tab- "tapmak", Anca/Ança.

Bu ikili biçimler genellikle ė/i sesleriyle ilgilidir: Yi-/Yė-, Tėgre/Tigre, Tėk turmaḳ/Tik turmaḳ, Tėp-/Tip-, Tėgrü/Tigrü, İley/Ėley, Til-/Tėl-, Çivril-/Çėvrül-.

İkinc, İkindi, İkin̂gizni, İkide ~ Ėkiz, Ėkevle, Ėkevlen, Ėkelemizge, Ėkevnin̂g.

İvürse, İvrüşmek ~ Ėvürmek, Ėvrüley.

Genellikle kapalı hecede kaldığı zaman /ė/, açık hecede kaldığında ise /i/ ünlülü olduğu görülen örnekler: İdi/Ėrdi, İgec, İmiş/Ėrmiş, İmen̂g/Ėrmen̂g, Ėrse, Kiyin/Kėyni. İstisna: Ėmes.

● Ses bilgisi bakımından tutarsız maddeler vardır.

Urnaşıb (اُورناشيب) "yapışmış, kaynaşmış, pekişmiş"// **Ornın̂gda** (اَوْرنينک دا) "yerinde"// **Urn/Urun** (اُوْرْن-اورون) "yer, mekân, orun; karşılık, bedel, ivaz".

Üpüçin (اُوْپوچين)// **Übücin** (اُوْبوجين) "Moğ. hasta, yorgun".

● Maddesi ve örneği yanlış olan maddeler bulunmaktadır.

Aşuḳtum (آشوقتوم) "acele ettim". Yazmalar: Aşuḳum (آشوقوم) "acele etmeğim". Bk. AŞ (8a).

Leylī ve Mecnūn'dan: Gām urġalı bu ṭaraf aşuḳtum/Tā kim saṅga bu zamān yoluḳtum

Aşuḳtum| Yazmalar: Aşuḳum (آشوقوم). Bk. AŞ (8a), LM (225, 1987), LM-Özb (XXIV).

Āftābın (آفتابين) "güneşini". Yazmalar: Aḳnabın (آقنابين) "kız".

Ayıḳ/Ayıġ (آييق-آييغ) "ayı; ayık, uyanık". Yazmalar: Atıḳ/Atıġ (آتيق-آتيغ).

Oynayu talaşa (اَوينايو تَلاشا) "oynayıp dalaşarak". Yazmalar: Oynayutlaşa (اَوْينايوتلاشا) "oyuna giderek".

● SG'deki maddelerin birbiriyle karıştırıldığı maddeler vardır.

Alġut (آلغوت) "ordu tarafından vergi olarak vilayetlerden alınan tahıl"; [**Alġur**] "yavaş, ağır; sessiz".

Anda (اَندا-اَنده) "başka aşiretten kız alan aşirete denir. [Kız veren aşirete Ḳuda denir]; Moğ. sevgi için kardeş, amca ve dayı gibi sözcüklerin yerine kullanılır". M1, M2, ML, İH: Andavend; TÜ: Andavenda (اَنداوندا). Bk. NS (48b)// SG (175): Anda (اَندا و اَنده)// Derleme: Anda "kardeş"// Moğ-Les: Anda/And "yeminli kardeş, kan kardeşi, arkadaş" (68).

● SG'de bulunup da yararlanıldığını düşündüğümüz diğer sözlüklerde bulunmayan kanıtlar vardır.

Almaşturmaḳ (آلماشتورماق) "değiştirmek". Yazmalar: "ayağı oynatmak". SG kaynaklı yanlış olmalıdır. SG'de bu eylemin ayak ile birlikte kullanıldığı ifade edilse de örneğin etkisinde "ayağı oynatmak" anlamı verilmiştir (166). Bk. BV (514, 724: ayağların almaştururlar)// Bk. SG (166), YUyg.Tr (11)// Kzk.Tr: Almastır- (42)// Krgz.Tr (29), Tatar.Tr (25): Almaştır-// Mlk.Tr: Almaşdır- (81).

Yürü: Madde ve örneği.

Yutturmadı: Madde ve örneği.

Bilgünce (بِیلگونجه). SG: Aynı örnek verilmiş; AŞ, BL: yok.

Tayab (تاياب). SG: Aynı örnek verilmiş; AŞ, BL: yok.

Bilingey (بِیلی٘نكاى). SG: Aynı örnek verilmiş; AŞ, BL: yok.

Medrūs (مَدروس). SG: Aynı anlam ve örnek verilmiştir; AŞ, BL: yok.

● BL'de bulunup da yararlanıldığını düşündüğümüz diğer sözlüklerde bulunmayan kanıtlar vardır.

Pirpirek (پرپرک), **Başaḳlıḳ** (باشاقليق) “temrenli ok”.

Aldaraġay (آلدارَغاى) “heyecanlanır; ızdırap ve acı çeker”. M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Aldarġay (آلدارغاى)// M2: “aldatır; ızdırap ve acı çeker”; ML, İH: “aldatır; ızdırap ve acı verir”. İlk anlam, BL kaynaklı anlam olmalıdır// BL: Aldarmaḳ “aldanmak”; Aldaray “Aldarmaḳ eyleminin kiplerindendir”; Aldarġay “Aldaray'ın pekiştirilmiş biçimidir” (12a-12b). Bk. SG (164).

An̂gdab (آنكداب) “öğrenmiş, haberdar olmuş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:* Ḫalvetde an̂ga bu nevḥalar iş/An̂gdıb anası kemīnde ėrmiş

An̂gdıb| Yazmalar, BL (11a): An̂gdab (آنكداب). Bk. AŞ (12b), SG (174), LM (185, 1567), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

Aldaray (آلداراى) “heyecanlanayım; ızdırap ve acı çekeyim”. M1, M2, ML, İH: “aldatayım” anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır// BL: Aldarmaḳ “aldanmak”; Aldaray “Aldarmaḳ eyleminin kiplerindendir”; Aldarġay “Aldaray'ın pekiştirilmiş biçimidir” (12a-12b). Bk. AŞ (11a), SG (163).

Alḳış (آلقيش) “övgü, övme; yakarış, dua”. *Dört Dīvān'dan:* Lebin̂g bu ḫastaġa nivçün tekellüm ėtmedi iş/Ki bir sögünc bile ḥāṣıl ėtse yüz alḳış

Bu madde AŞ'de yoktur. SG'de şiir örneği bulunmamaktadır.

Ulġayġanda (اُولغايغانده) “büyüdüğünde; kocadığında”. M1, TÜ: yok; M2: Ölġanġanda (اَولغانغانده); ML: Ölḳanġanda; İH: Ölḳanḳanda// Yazmalar: “ölmek çağından kinayedir”. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (23b: Ölḳanḳanda “ölmek çağından kinayedir”)// AŞ: Ulġanġanda “büyüdüğü zaman; yaşlılık çağı” (51a). Bk. SG (294).

Aşıḳmaḳ (آشيقماق) “baştan savılmak”. M1, TÜ: yok// BL: Aşḳılmaḳ (آشقيلماق) “baştan savılmak” (13b). BL yazarı, SG yazarının da söylediği gibi (140), emir biçimi olan Aşḳıl'ı eylem tabanı sanarak bu mastarı ortaya çıkarmıştır.

Aşḳıl (آشقيل) “baştan savıl!; aşıp taş!”. M1, TÜ: yok// SG: Aşġıl “aş, tecavüz et”// BL: Aşḳıl “baştan savıl!” (13b).

Ötleş ötleş (اَوتلاش اَوتلاش) “kat kat, bölüm bölüm”. Yazmalar: “sürekli ateş”. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (19a: “ateşli ateşli, ateşin ateşin”). BL yazarı, sözcüğü Ot ile bağdaştırarak bu anlamı vermiş olmalıdır// AŞ: Ötleş ötleş “kat kat, bölüm bölüm; art arda” (40a)// SG: Ötleş ötleş “iç içe; kat kat, bölüm bölüm” (212)// Trkm.Tr: Ötlem ötlem “iç içe odalardan oluşan bina” (508).

Ilmaġanı (اِيلماغانى) “anlamadığı, fark etmediği, dikkate almadığı, ilgilenmediği”. M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Ėlemegeni (اَيلاماكانى) “anlamamak, fark etmemek, dikkate almamak”. BL kaynaklı biçim ve anlam olmalıdır (31b)// AŞ: İlmegeni “gözüne iliştirmeyeni, iltifat etmeyeni” (32a)// SG: Ilmaḳ “almak; dikkate almak”; Ilmaġan “almayan; almamış; almamak” (390). Bk. FŞ (404, XLIV/30), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (575).

Çiçek (چِيچاک): Çiçek ėrmes yüzin̂gde bolġalı ey sīm-ber peydā/Ḳızıl gül yafraġıda boldı möldürdin es̱er peydā

Bu örnek| SG, AŞ: yok.

● AŞ'de bulunup da yararlanıldığını düşündüğümüz diğer sözlüklerde bulunmayan kanıtlar vardır.

An̂glatḳusı (اَنكلاتقوسى) “anlatmalı; anlatacak”. Yazmalar: On̂gatḳusı (اُنكاتقوسى) “oturtacak”. AŞ'deki An̂glatġusı için verilen “an̂glatsa gerek” (اكلتسه كرك) açıklamasındaki “an̂glatsa” (اكلتسه) sözcüğü, “egletse” biçiminde okunarak bu yeni anlam ve madde ortaya çıkarılmış olmalıdır. Bk. AŞ (13a).

Alaḳtı (آلاقتى) “yağmalandı; [altüst oldu; öfkelendi]”. Yazmalar: “yağmalanmış”// SG: Alaḳmaḳ/Alaḳışmaḳ “öfkelenmek” (161). SG yazarı, Rūmī yazarı ve dolayısıyla da Naṣīrī'nin bu söze verdiği anlamın yanlış olduğunu da belirtmiştir. Bk. NŞ (63, 63/9: zühd ile taḳvā bozuldılar alaḳıb), TB (227, H301b/5: ḳorġannı bėrmesler, ra‘iyyetler alaḳışıb dervāzeni açarlar), Arat-Babür (516, Yıl.932/H301b: “isyan edip”)// AŞ: Alaḳ- “yağmalanmak; altüst olmak” (11a)// DLT: Alık- “bozulmak, kötüleşmek” (547)// Kıpçak (Kİ): Alaḳ- “fikirleri ayrılmak” (6)// Şemsiyev: Alaḳmaḳ “yağmalanmak, bozulmak” (483)// Hak.Tr: Alaah- “çıldırmak, delirmek”; Alah- “akıldan yoksun kalmak, alıklaşmak” (34)// Krgz.Tr: Alkın- “kızmak, taşkınlık etmek, coşmak, saldırmak; soluğu kesilmek” (29)// Mlk.Tr: Alın- “öfkelenmek” (80); Alca- “şaşırmak, yanılmak” (78)// Tatar.Tr: Olaḳ- “yok olmak” (207)// Özb.Tr: Ulaq- “uzaklaşıp gitmek” (II/272)// YUyg.Tr: Alaḳ “sayıklama, saçmalama”; Alan̂g “telaş, endişe”; Alcimaḳ “aklını kaybetmek; çıldırmak” (8)// Trkm.Tr: Alakca- “acele etmek”; Alcıra- “şaşırmak” (28)// Moğ-Les: Oliy- “yoldan ayrılmak; yoldan çıkmak; birbirine kızgınlıkla veya saygısızca bakmak” (952); Algasa- “şaşırmak; kaygılanmak” (50); Ala- “öldürmek” (42); Alagda- “öldürülmek” (44); Alda- “yitirmek, kaybetmek; kontrolü kaybetmek; yanılmak” (47); Aldara-/Aldra- “gevşemek, çözülmek; kurtulmak, bırakılmak; kaybolmak, yok olmak; gücünü veya cesaretini kaybetmek, bedence zayıflamak” (49).

Adaḳ (آداق-اَداق) “çağ, vakit; [aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu; ayak; Türkistān'da bir yerin adı]”// SG: “Türkistān vilayetlerinden olan Endicān şehri; bebeklerin

yürüyebilmesi için kullandığı bir ağaç; aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu”. SG yazarı, Rūmī yazarın verdiği “vakit, mevsim” anlamının yanlış olduğunu belirtmiştir (114-115)// AŞ: “adak, nezir; vakit, mevsim; Türkistān'da bir yerin adı” (4b)// DLT: Aḍak/Ayak “ayak” (566)// CC: Ayak “ayak” (17)// Alt.Tr: Adak “son” (3); Ayak “ayak” (30)// Krgz.Tr: Ada “son, uç” (7); Ayak “ayak; son” (62)// Mlk.Tr: Ayak “ayak; son” (98-99)// YUyg.Tr: Adaḳ “son” (3); Ayaḳ “ayak; son” (23-24)// Moğ-Les: Adag “son, uç, sınır; geçen, geçmiş; ırmağın aşağısı veya ağzı” (14).

Ḥayretü'l-Ebrār'dan: Yüz iki yüzce kişi birle Ḳazaḳ/Geh yiri Ḫˇārezm idi gāhī Adaḳ

gāhī| SG: vü geh (114). Bk. AŞ (4b), HE (172, XXVII/2), HE-Özb (XXVII).

Yatḳurdı. SG: Yatġurmaḳ (1280); AŞ: Yatḳurdı (183b); BL: yok.

Arman (أَرمان) “özlem, hasret; arzu, istek”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳarılıḳ derdi bī-dermāndur āḫır/Bu iş kön̂glümde köp armandur āḫır

Bu madde| BL: yok. Bu örnek| SG: yok.

Orutmış (أَوروتميش) “bir yerde karar etmiş, bir yerde kalmış, konmuş, yerleşmiş”.

Içḳındı (اِيْچقيندى) “şaştı, şaşırdı”.

Bilmen̂g mü (بِيلمانک مو) “bilmez misin”.

Tın̂glay (تِيْنكلاى) “burnun ucu”.

● AŞ ve BL'de bulunan ancak SG'de bulunmayan maddeler var: Acun

● BR'de bulunup da yararlanıldığını düşündüğümüz diğer sözlüklerde bulunmayan kanıtlar vardır.

Beyġāre, **Yaġlıġ** “ok”; **Yelek** “bir tür padişah başlığı”.

Pālā “süzgeç, süzek; yedek çekilen at; bağırıp çağırma, inleme”// SG: Pālā “süzgeç” (1405). Bk. BR-Muin (357).

Raḫ raḫ (رَخ رَخ): “yarık yarık, çizgili; (**Raḫ**) yarık, çatlak; gam, üzüntü”// AŞ: Raḫ raḫ “dilim dilim” (121a)// SG: Raḫ raḫ “çizgili” (877)// BL: yok// BR-Muin: Raḫ “yarık, çatlak; gam, üzüntü” (940).

Tarġu/Torġu (تَرغُو-تَورغُو) “ipek kumaş; yazıların ve buyrukların korunması için başına asılan kumaş”// SG: “değerli ipek kumaş; yazıların ve buyrukların başına asılan kumaş. BR yazarı tarafından bu sözcüğün Tarġu biçiminde okunup Fārsī sanılması yanlıştır” (649)// AŞ: Torġu (466/92a)// MK: Torḳa (135, 25b/6)// BR-Muin: Tarġu (485)// DLT: Torku “ipek” (893)// Kzk.Tr: Torqa “değerli bir ipek türü” (545)// Krgz.Tr: Torgun/Torko “bir çeşit ipekli kumaş” (750)// Moğ-Les: Torga(n)/Torgu(n)/Torgo “ipek” (1274).

● NS'de bulunup da yararlanıldığını düşündüğümüz diğer sözlüklerde bulunmayan kanıtlar vardır.

Sesıġdım, **Sung**.

Suzġu (سُوزغو). Yazmalar: Surġu (سُورغو). Bk. NS (85b).

● FV'de bulunup da yararlanıldığını düşündüğümüz diğer sözlüklerde bulunmayan kanıtlar vardır.

Ḳurban (قُربان) “yay kabı”. Yazmalar: Ḳırban (قِربان) “kılıç kabı”; Ḳurban “yay kabı”// FV: Ḳırban “kılıç kabı” (689)// SG: Ḳurban (قُربان) “yay kabı” (1111)// DLT: Kurman “yay kabı” (748); Kurugluk “okluk” (750)// Tarama: Ḳurban (قوربان) “sadak, yay kabı” (Deka, XVI, 62-2)// Moğ-Les: Hor/Hour “sadağın ok uçlarının yerleştirildiği bölümü” (1489).

Ḳara Ḳurum “Çīn sınırının kuzeyinde bulunan ve Çengiz Ḫan'ın başkenti olan şehrin adı. Kentte ve çevresinde bulunan kara kumlardan dolayı bu adla anılmıştır”.

Yosamışı.

● Yararlandığını düşündüğümüz sözlüklerde bulunmayan ve büyük olasılıkla LE yazarının kendi araştırmalarından kaynaklanan özgün maddeler bulunmaktadır.

Ėtmek "ekmek". SG (212), AŞ (39a): Ötmek.

Bü'l-'aceblıġlar durur, Buyurġan dik, Boynunĝa, Bėzense, Tartıldı, Çėkmegil, Çög-, Ḳulaḳ sal, Yuḳarraḳ, Yüz urma.

● Yararlandığını düşündüğümüz sözlüklerde bulunmayan ve büyük olasılıkla LE yazarının kendi araştırmalarından kaynaklanan özgün örnekler bulunmaktadır.

Barṭas, Barlas, Püleb, Töşük, Al, Alaẖan u alaman, Epkin.

Otaġa: BL: madde yok; AŞ: örnek yok; SG: farklı örnek.

Bėzeb: BL: madde yok; AŞ, SG: farklı örnek.

● Okunuşları ve anlamları aynı olan sözcüklerin farklı yazılışlarından kaynaklanan mükerrer maddeler vardır.

Adaş (آداش) ~ Adaş (اَداش); Abaġa (آباغا) ~ Abaġa (اَباغه); Ulus (اُلوس) ~ Ulus (اُولوس); Basma (باسمه) ~ Basma (بَسمه).

● Bu sözlükte SG, HA, AŞ, BL, NS, BR ve FV gibi sözlüklerin kullanılması birçok ikili veya daha çok paralel biçimlere yol açmıştır. Bu paralel biçimler madde başlarında olduğu gibi açıklamalarda da göze çarpmaktadır. Bu durum yukarıda zikrettiğimiz sözlüklerin muhakemesiz kullanılmasından ileri gelmiştir.

Ötleş ötleş (اَوتلاش اَوتلاش) "iç içe; kat kat, bölüm bölüm". Yazmalar: Ötleş (اَوتلاش). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (12b)// AŞ: Ötleş ötleş (40a)// SG: Ötleş ötleş (212).

Ötleş ötleş (أَوتلاش أَوتلاش) "kat kat, bölüm bölüm". Yazmalar: "sürekli ateş". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (19a: "ateşli ateşli, ateşin ateşin"). BL yazarı, sözcüğü Ot ile bağdaştırarak bu anlamı vermiş olmalıdır// AŞ: Ötleş ötleş "kat kat, bölüm bölüm; art arda" (40a)// SG: Ötleş ötleş "iç içe; kat kat, bölüm bölüm" (212)// Trkm.Tr: Ötlem ötlem "iç içe odalardan oluşan bina" (508).

Ötleş (أَوتلاش) "kat, bölüm". Yazmalar: "ateşe tutulmuş". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (19a: "ateşli, ateşin"). BL yazarı, sözcüğü Ot ile bağdaştırarak bu anlamı vermiş olmalıdır. Bk. FK (358, 380/4: yüz ötleş belā), TM (155, T711b/7: yiti ötleş öy içide).

An͡gdımaḳ (أَنكديماق): "pusuda beklemek". Yazmalar: An͡gdanmek (أَنكدانماک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a: An͡gdatmek)// AŞ: An͡gdı-/Andı- "gizlice aramak; saklanıp söz dinlemek" (12b)// SG: An͡gdımek "pusuda beklemek" (174)// DLT: An͡gdı- "hile yapmak, gizlenmek" (136)// CC: Andı- "beklemek, gözetlemek, pusu kurmak" (9)// Kzk.Tr: An͡gdı- "takip etmek, izlemek, gözlemek"; An͡gda-/An͡gla- "anlamak, sezmek" (46)// Krgz.Tr: Anğdı- "beklemek, tarassut etmek, gözlemek, gözetlemek"; An͡gda- "anlamak" (33)// YUyg.Tr: An͡glimaḳ "dinlemek, işitmek, duymak" (14)// Moğ-Les: Agudala-/Ūdla- "altüst ederek aramak" (26); Anghar-/Anhāra- "dikkatini vermek; dikkatlice bakmak, kulak vermek" (73); An͡gcira-/Ancira- "anlamak" (75).

An͡gdab/An͡gdıb/Andıb (آنكداب-أَنكديب-أَنديب) "öğrenmiş, haberdar olmuş". BL kaynaklı anlam olmalıdır (11a: An͡gdab). Bk. An͡gdıb/Andıb

Leylī ve Mecnūn'dan: Ḫalvetde an͡ga bu nevḥalar iş/An͡gdıb anası kemīnde ėrmiş

nevḥalar iş| Yazmalar: nevḥa ėrmiş (نوحه أَيرميش)// An͡gdıb| Yazmalar, BL (11a): An͡gdab (آنكداب). Bk. An͡gdıb/Andıb, AŞ (12b), SG (174), LM (185, 1567), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

An͡gdıb/Andıb (أَنكديب-أَنديب) "pusuda beklemiş; araştırmış, aramış". Ḫalvetde an͡ga bu nevḥalar iş/An͡gdıb anası kemīnde ėrmiş

Aldaray (آلداراى) “heyecanlanayım; ızdırap ve acı çekeyim”. M1, M2, ML, İH: “aldatayım” anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır// BL: Aldarmaḳ “aldanmak”; Aldaray “Aldarmaḳ eyleminin kiplerindendir”; Aldarġay “Aldaray'ın pekiştirilmiş biçimidir” (12a-12b). Bk. AŞ (11a), SG (163).

Aldaratmaḳ (آلداراتماق) “heyecanlandırmak; ızdırap ve acı vermek”. M1, M2, ML, İH: “aldatmak” anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır (12a: Aldarmak “aldanmak”). Bk. Aldaramaḳ, SG (164)// Krgz.Tr: Aldırat- “şaşkınlığa neden olmak; güçten düşürmek, gevşetmek” (25)// YUyg.Tr: Aldiratmaḳ “acele ettirmek” (9).

Aldaramaḳ (آلداراماق) “heyecanlanmak; ızdırap ve acı çekmek”. M1, M2, ML, İH: “aldanmak” anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır (12a: Aldarmaḳ “aldanmak”). Bk. SG (163)// AŞ: Aldara- “ızdırap çekmek; infial, gücenmek, aldırmak; etkilenmek; kendini kaybetmek, kendinden geçmek” (11a)

Aldaraġay (آلدارَغاى) “heyecanlanır; ızdırap ve acı çeker”. M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Aldarġay (آلدارغاى)// M2: “aldatır; ızdırap ve acı çeker”; ML, İH: “aldatır; ızdırap ve acı verir”. İlk anlam, BL kaynaklı anlam olmalıdır// BL: Aldarmaḳ “aldanmak”; Aldaray “Aldarmaḳ eyleminin kiplerindendir”; Aldarġay “Aldaray'ın pekiştirilmiş biçimidir” (12a-12b). Bk. SG (164).

Üzgün (أُوزكون) “geçilmesi mümkün olmayan su taşkınlığı”// SG: Üzgün (250)// AŞ: Ürkün (44b)// DLT: İrkin “birikinti”; İrkin suw “birikinti su”; İrkin yagmur “günlerce süren yağmur” (53); Ürkün “düşmandan dolayı telaş ve ürküntü” (934)// Kzk.Tr: İrkindi “su birikintisi” (671)// Krgz.Tr: Ürkün “telaş, panik, kargaşalık” (796)// Derleme: İrikmek “su toplanmak, irkilmek”.

Ürkün (أُوركون) “su taşkınlığı”. *Dört Dīvān'dan:* Derd gör kim istese gėlmek ġamım sormaḳġa yār/Rāżī ėrmen kim sirişkim seylininĝ bar ürküni

ürkün| SG (250), NŞ-Özb (G.590), Külliyat-Yazma-TB (248), Külliyat-Yazma2 (266):

üzgün. Bk. AŞ (44b), NŞ (588, 591), Divan-Yazma (541*2).

İtütürge (اِيْتوتوركا). "biletmeğe, biletmek için". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* Misvākı ṭama' tişin itütürge sūhān, şāne-dānıda rīş-ḫand āleti nihān.

İtürürge (اِيتورورکا). "keskinleştirmeğe, bilemeğe; yitirmeğe, kaybetmek için". Misvākı ṭama' tişin itürürge sūhān ve şāne-dānıda rīş-ḫand āleti nihān.

AŞ: İtürürge (17a)// SG: İtitürge (332).

itürürge| AŞ (17a), MK-Amire (67): itürürge; SG (332), Külliyat-Yazma-TB (1473): ititürge; MK (162, 34b-35a): itütürge.

Ilmaġanı (اِيلماغانی) "anlamadığı, fark etmediği, dikkate almadığı, ilgilenmediği". M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Ėlemegeni (اَيلاماکانی) "anlamamak, fark etmemek, dikkate almamak". BL kaynaklı biçim ve anlam olmalıdır (31b)// AŞ: İlmegeni "gözüne iliştirmeyeni, iltifat etmeyeni" (32a)// SG: Ilmaḳ "almak; dikkate almak"; Ilmaġan "almayan; almamış; almamak" (390). Bk. FŞ (404, XLIV/30), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (575).

Ilmaḳ (اِيْلماق) "dikkate almak, göz önünde bulundurmak, ilgilenmek; [almak, tutmak]".

Ėlmes/Ilmas (اَيْلماس-اِيْلماس) "dikkate almaz"

Isramaḳ (اِيسراماق) "korumak, saklamak"// AŞ: Asra-/Isramaḳ (7a/24b). Bk. Isramaḳ// BL: Asra-/Isramaḳ (9b/28b)// SG: Asramaḳ/ġ (136)// CC: Asra- (14)// Kzk.Tr: Asıra- (53)// Krgz.Tr: Asra-/Asıra- (52)// Mlk.Tr: Asıra- (91)// YUyg.Tr: Asrimaḳ (18)// Moğ-Les: Asara-/Asra- (90).

Asramaḳ (آسراماق) "korumak, saklamak".

● AŞ'den kaynaklanan yanlışlar bulunmaktadır.

Bayrı (بايرى) "eski, bayrı". Yazmalar: Babırı (بابِرى). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (59b). Bk. SG (463), MN (168, 386), MN-Özb (Meclis.5), Külliyat-Yazma2 (661), Külliyat-Yazma-TB (1134)// Kzk.Tr: Bayırğı "çok önceki, eski; yerli, yerel" (74)// Krgz.Tr: Bayırı "önce; eski" (101).

Tostuġan (تَوستوغان) "gemi gibi uzun kadeh". Yazmalar: Bustaḳan (بُوستاقان). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (67b: Bostağan "gemi gibi uzun kadeh")// SG: "emzikli testi, ibrik" (663)// Kzk.Tr: Tostağan "tahta kâse" (546).

Uġan (أُوْغان) "Tanrı". Yazmalar: Ġan (غان). AŞ kaynaklı (138b) yanlış olmalıdır. Verilen örnekten de anlaşılacağı üzere Uġan sözcüğü, o ġan biçiminde değerlendirilmiştir. Bk. AŞ (47b), SG (261)// DLT: Ugan "muktedir"; Ugan Teñ̂gri "kadir Allah" (36)// Özb.Tr.İzahlı: Uğan (II/291)// Derleme: Uğan/Oğan.

● FV'den kaynaklanan yanlışlar bulunmaktadır.

Başlamışı (بَشلاميشى) "kılavuzluk, önderlik". Yazmalar: Yışlamışı (يِشلاميشى). Vassaf/FV kaynaklı yanlış olmalıdır (451/707: Yaşlamışı). Bk. SG (448).

● NS'den Kaynaklanan yanlışlar bulunmaktadır.

Sirmedi (سِيرمادى) "çaldı, aşırdı, sıyırdı, kaptı". Yazmalar: Sirdi (سِيردى) "çaldı; hırsızlık". NS kaynaklı yanlış olarak (84b), AŞ'deki Sirmedi kipinin olumsuzluk zaman kipi olarak düşünülüp bu biçimde verildiği anlaşılmaktadır. Bk. AŞ (128a), SG (969).

Ṭolġadıñ̂ (طَولغادينک) "doladın, dolaştırdın, burdun". M1, M2, TÜ: Ṭolġadın (طَولغادين). NS kaynaklı biçim olmalıdır (91a).

● BL'den kaynaklanan yanlışlar bulunmaktadır.

Ulġayġanda (أُولغايغانده) "büyüdüğünde; kocadığında". M1, TÜ: yok; M2: Ölġanġanda (أَولغانغانده); ML: Ölḳanġanda; İH: Ölḳanḳanda// Yazmalar: "ölmek çağından kinayedir". BL

kaynaklı yanlış olmalıdır (23b: Ölḳanḳanda “ölmek çağından kinayedir”)// AŞ: Ulġanġanda “büyüdüğü zaman; yaşlılık çağı” (51a). Bk. SG (294).

İymenib (اِیْمانیب) “çekinmiş”. M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Ėtmenib (اَیْتمانیب). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (27a). Bk. AŞ (15b), SG (406).

Dört Dīvān'dan: Min kim ü güstāẖ ėlgiñ öpmek ey sulṭān-ı ḥüsn/İtleriñniñ çün kef-i pāyın öper-min iymenib

öpmek| Yazmalar: öpmaḳ (اَوپماق)// öpmek ėlgiñ| Yazmalar, BL, SG (406): ėlgiñ öpmek// ḥüsn| Yazmalar, BL: Ḥüseyn (حسین)// iymenib| Yazmalar, BL (27a): ėtmenib (اَیْتمانیب). Bk. AŞ (15b), BV (42, 56), BV-Özb (G.56), Külliyat-Yazma-TB (281), Külliyat-Yazma2 (298), Divan-Yazma (70*2).

Başlaġan (باشلاغان) “önden giden, bir takımın başı”. M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Başlaḳan (باشلاقان). BL kaynaklı biçim olmalıdır (38a). Bk. SG (442), AŞ (57b).

● SG'den kaynaklanan yanlışlar bulunmaktadır.

İki tivelig yolumnı (اِیکی تِیوه لیک یَولومنی) “iki develi yolumu”. Yazmalar: İki tivelig yolum (اِیکی تِیوه لیک یَولوم) “iki develik yol, ufuk, gerçek ve aldatıcı sabahın doğduğu yer”. SG kaynaklı yanlış olmalıdır (388). Bk. LM (224, 1979), LM-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (649).

Ġarbarsa (غاربارسا) “kalburlasa, elese”. SG kaynaklı olarak (1016-1017) örnek şiirin yanlış anlaşılmasından ortaya çıkan bir madde olmalıdır.

Ferhād u Şīrīn'den: Sipihr evrāḳını aẖtarsa bir bir/Ni ötgen iş peyiġa barsa bir bir

iş peyiġa barsa| Yazmalar: işni ol ġarbarsa (ایشنی اول غاربارسا); SG: işini ġarbarsa (1017). Bk. FŞ (476, LI/64), FŞ-Özb (LI), Külliyat-Yazma-TB (596), Külliyat-Yazma1 (608), Hamse-Taşbasma (261).

● HA'nın yanlışlı nüshalarının kullanılması birçok yanlışa yol açmıştır. Bu HA kaynaklı yanlış madde başlarının birçoğu başka sözlüklere de geçmiştir.

Sabamaḳ (سابااماق). Yazmalar: Sayamaḳ (سایاماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (878), Kzk.Tr (457), Krgz.Tr (627), Moğ-Les (1015).

Saplamaḳ (ساپلاماق). Yazmalar: Saylamaḳ (سایلاماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (879), Azb.Tr (661).

Sapaġ (ساپاغ). Yazmalar: Sapamaḳ (ساپاماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (879), AŞ (121b), YUyg.Tr (341), Derleme.

Al yan̂ġaġ (آل يَنكاغ). Yazmalar: Al yan̂glaġ (آل يَنكلاغ). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a). Bk. SG (171).

Aḳsaray (اَقسرای). Yazmalar: Aḳray (اَقرای). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10a). Bk. SG (155).

Almaşturmaḳ (آلماشتورماق). Yazmalar: Almaşḳurmaḳ (آلماشقورماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10b). Bk. SG (166).

Aẖsavurġa (اَخساوُورغه) "Moğ. sadak bağı, okluk bağı". Yazmalar: Aẖsadurġa (اَخسادُورغه). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8a). Bu yanlış, SL (6) ve Radloff (15) sözlüğüne de geçmiştir. Bk. SG (114)// NS: Aẖsavarġa (179b)// Moğ-Les: Agsaga/Agsā "ok veya yay kılıfının iliştirildiği kemer" (24).

Öntüc (اَونتوج). Yazmalar: Unuġ (اُونوغ). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b)// AŞ: Öntüc (54a)// SG: Avtunc/Ötünc/Öntüc (181/309). SG'de (181) Avtunc için verilen örnekte geçen bu sözcük ise Öntüc olmalıdır. Bk. BV (286, 378/5), BV-Özb (G.375/5), Külliyat-Yazma-TB (337)// DLT: Ötnü/Ötünç (793)// CC: Ötünç (152)// Krgz.Tr: Öntö "hediye" (612);

Ötünüç “rica” (618)// YUyg.Tr: Ötne “ödünç”; Ötünüş “dileme, isteme” (309)// Trkm.Tr: Ötünç “özür, bağışlama” (509).

Ürün̂g (اُورونک) “parlak, aydınlık, ışıklı”. Yazmalar: Ördenĝ (اَوردنک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b)// SG: Avrun̂g “parlak, aydınlık, ışıklı; açık ve bulutsuz hava” (181)// DLT: Ürün̂g “beyaz” (934)// Krgz.Tr: Ürünğ: Ürünğ-baran̂g “şafak” (797)// Moğ-Les: Ür/Üür “tan, şafak” (1560).

Üç ḳırlıḳ (اُوچ قيرليق). Yazmalar: Üçḳuluḳ (اُوچقولوق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13a). Bu biçim, SL'ye de geçmiştir (27). Bk. SG (222)// Alt.Tr: Kır “kenar, uç” (109)// Krgz.Tr: Kır “kenar” (457)// Tatar.Tr: Ḳır “kıyı, kenar, etraf; yan” (166)// YUyg.Tr: Üçḳirliḳ “üç kenarlı” (444).

Oẖşaşmaḳ (اَوخشاشماق). Yazmalar: Oẖşıtmaḳ (اَوخشِيْتماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13a). Bk. AŞ (42b), SG (225)// CC: Okşaş- “birbirine benzemek” (144)// Krgz.Tr: Okşoş- “birbirine benzemek” (588).

Örkebçi “Moğ. dikiş yüksüğü”. Yazmalar: HA kaynaklı yanlış olarak (13b) bu madde verilmemiş, anlamı ise yanlışlıkla Urġaçı maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (241), King (288, 205A/7)// Moğ-Les: Erekeybçi/Erhiyvç/Erekebçi/ Erkeybçi/Erkebçi “süs veya koruyucu olarak takılan başparmak yüzüğü” (512/523).

Üzerlik (اُوزَرليک). Yazmalar: Üzlik (اُوزليک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (14a). Bk. SG (250), Trkm.Tr (659).

Öksürük (اَوکسوروک) “öksürük”. Yazmalar: Ökürmek (اَوکورماک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (15a). Ayrıca SG'de madde anlamı olarak verilen sürfe (سرفه) “öksürük” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (15a), ṣarfe (صرفه) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (273).

Ögür (اَوكور) “kısrak bulma çağı gelmiş dört yaşındaki at; [Rūm Tr: öğür, alışmış, menus]”. Yazmalar: “dört yaşındaki kısrak”. HA kaynaklı anlam olmalıdır (15a). Bk. SG (273)// DLT: Ügür “at, koyun, geyik, bağırtlak kuşu, deve, cariye gibi şeylerin sürüsü” (931)// Kzk.Tr: Üyir “at sürüsü; alışılmış çevre” (596)// Krgz.Tr: Üyür “at sürüsü; alışık” (800)// Mlk.Tr: Üyür “aygır idaresindeki at sürüsü; dost; aile” (424)// YUyg.Tr: Üyür “sürü, hayvan sürüsü” (447)// Derleme: Ögür/Öğür “ineklerin çiftleşme zamanı; keçilerin gece yattıkları yer; arkadaş; alışık”; Oğur “ineklerin çiftleşmek isteme durumu”.

Olca (اَولجا) “o kadar, onca”. Yazmalar: “bu kadar”. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (15b). Bk. SG (298), BV (201, 265/5), FŞ (184, XIX/11).

● Bazı maddelere Farsça örnek verilmiştir: Emān, Anda, Barṭas.

● SG ve AŞ gibi sözlüklerde örneksiz kaldığı hâlde burada örneklendirilmiş maddeler vardır: Ayıtman, Bozuġluġlar, Boġuz, Bilmeñ̂ mü.

● SG'de bir maddeye verilen örnekte bazen çekimli biçimi yer almaktadır. LE'de bu madde başları düzeltilerek verilmiştir.

Uyalġandın (اُويالغاندين) “utanmaktan, utandıktan”. *Dört Dīvān'dan:*

Andın ayru olmayın görgende cān ḳıldım fedā/Ḳılmañ̂ız taḥsīn ki ḳılmış-min uyalġandın bu iş

SG: Uyalġan (314-315).

Tolġaşında (تَولغاشينده) “dolaşmasında, kıvrımında, büklümünde”. *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī teni çırmaşsa vu tolġansa ni tañ̂/Ḳaldı çün sünbüliniñ̂ çırmaş u tolġaşında

SG: Tolġaş (698).

● Bazen SG sözlüğündeki aynı madde başının altında aynı örneğin verilmesiyle birlikte ara sıra örneğin bazı sözcüklerinin düzeltilmesi, SG yazarının da yararlandığı başka bir sözlüğün kullanıldığını ya da bu gibi örneklerin Nevāyī'nin eserlerinden yeniden yoklanarak düzeltildiğini düşündürmektedir.

Uçraşıb. *Dört Dīvān'dan:* Ḫoş turur bir tīre şām-ı hicr iki yār uçraşıb/Tanışıb birbirlerin muḥkem ḳucuşub yıġlaşıb. SG: Tapışıb (220).

Yaruġay. *Dört Dīvān'dan:* Tīre şāmıñ feyż nūrıdın dėseñ kim yaruġay/Tutḳıl ol yañlıġ ki tutmış gūşe-yi miḥrāb şem'. SG: tutġay (1289).

Ėtmekçi. SG: Ötmekçi (212).

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan: Ėtmekçi tenūrı andın ḳızıḳ, 'allāf bāzārı andın ısıḳ. SG: Ötmekçi (212). Bk. MK (141, 27b/8), MK-Özb (Fasl.31).

Astın. *Dört Dīvān'dan:* Noḳṭa-yı ḫālıñ nidin şīrīn lebiñ üstidedür/Noḳṭa çün astın bolur her kayda kim yazılsa leb. SG: yėrde (139).

Aġrıġu dik. *Dört Dīvān'dan:* Tilbe köñglüm veh ki her sā'at birev sarı barur/Men' ḳıldım ėrse baġrım aġrıġu dik yalbarur. Tilbe| SG: Ḫasta// baġrım| SG: baġrı (147).

● Yanlış göndermeler vardır.

Uyalmas. Luṭfī'den örnek. Yazmalar, AŞ (59b), SG (464): *Dört Dīvān'dan.* Bk. LD (300, 500).

Ulalsa. Ḳuṭbī'den örnek. Yazmalar: *Dört Dīvān'dan;* SG: Nāṣır'dan (418). Bk. AŞ (13a/52a).

Bitirige. *Dört Dīvān,* Meşneviyye'den örnek. Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den;* SG: Seyid Ḥasan Meşnevīsi'nden (528); AŞ: Ḥasb-ı Ḥāl Meşnevīsi'nden (60a). Bk. GS (510, 683/53).

● SG kaynaklı yanlış göndermeler vardır.

Tamşıy. *Muḥākemetü'l-Luġateyn'den* örnek. Yazmalar, SG (603): *Dört Dīvān'dan.*

● Bazen SG'de bulunan yanlış göndermeler düzeltilmiştir.

Tirigley. *Ferhād u Şīrīn'den* örnek. SG: Sedd-i Sikenderī'den (735).

Soḳulub. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan* örnek. SG: Sedd-i Sikenderī'den (948).

● Arapça ve Farsça sözcüklerin yazılışında bazen yanlışlar görülmektedir.

İsirgeb. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* Leẕīẕ aġẕiyeni isirgeb ḳuruḳ nān yimese.

Leẕīẕ| M1, M2, TÜ: Leẕīz (لذيز)// aġẕiye| Yazmalar: aġziye (اغزيه). Bk. AŞ (14a), SG (365), MK (134, 25a/6), MK-Özb (Fasl.26), Külliyat-Yazma-TB (1468).

Asraġan. *Dört Dīvān'dan:* Yaşurun derdimni ẓāhir ḳıldı efġān ʻāḳıbet/Asraġan sırrımnı yaydı seyl-i müjgān ʻāḳıbet. efġān| Yazmalar: efḳān (افقان).

● SG'de olduğu gibi Osmanlı Türkçesi sözcüklerine yer verilmiştir. Bu maddeler, SG'de Rūmī Türkī'si kaydıyla belirtildiği hâlde bu sözlükte genellikle belirtilmeden yer almıştır: Depelemek, Degşürmek/Degüşmek, Düşünmek, Döymek, Dizi.

● SG'de Farsça olduğu belirtilen bazı maddelerin Farsça olduğu belirtilmemiştir: Dāş, Dāl, Sāv.

● SG'de Moğolca olduğu belirtilen bazı maddelerin Moğolca olduğu belirtilmemiştir: Amıdun, Temecemişi, Ḫubulmaḳ.

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜK (METİN)-İNCELEME-NOTLAR

[BİRİNCİ KISIM: GİRİŞ][1]

[ML.1a, İH.1a] Nevāyī lakaplı Emīr Niẓāmu'd-dīn ʻAlī Şīr hazretlerinin manzum ve mensur eserlerinin adı: 20-25 yaşlarında yazdığı *Dīvān-ı Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar,* 30-35 yaşlarında yazdığı *Dīvān-ı Nevādirü'ş-Şebāb,* 40-45 yaşlarında yazdığı *Dīvān-ı Bedāyiʻü'l-Vasaṭ,* 60-65 yaşlarında yazdığı *Dīvān-ı Fevāyidü'l-Kiber; Kitāb-ı Ḫamse* yani *Ḥayretü'l-Ebrār, Ferhād u Şīrīn, Leylī ve Mecnūn, Sebʻa-yı Seyyāre* ve *Sedd-i Sikenderī;* Şeyḫ'in *Gülistān'ının* karşılığı olan *Maḥbūbu'l-Ḳulūb, Tārīḫü'l-Enbiyā, Tārīḫü'l-Mülūk, Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn, Tuḥfetü'l-Efkār, Lisānu'ṭ-Ṭayr, Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye, Nesāyimü'l-Maḥabbe, Sirācu'l-Müslimīn, Naẓmu'l-Cevāhir, Çihil Ḥadīṣ, Mīzānu'l-Evzān, Münşe'āt, Kemāliyyetü'l-Müttaḳīn, Mecālisü'n-Nefāyis, Sāḳī-nāme, Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʻān* ve *Neṣrü'l-Le'ālī-yi cenāb Murtażā ʻAlī.*
[ML.1b, İH.1b]
Bu sözlüğün yazarı Fetḥ-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī'inin doğum tarihi: h. 1210.
Bu tarihte, Rus Godavic'in kumandanlığında, İrevān kalesi kuşatıldı; ancak dört bin askeri öldürüldü ve kaleyi alamadılar. O gece kardeşim Mihrāb Ḫan dünyaya geldi: h. 1223.
ʻAbbās Mīrzā'nın Rūmī komutan Çapanoğlı ile savaşıp benim de bulunduğum otuz bin kişilik bir orduyla onların seksen bin kişilik ordusunu yendiği tarih: h. 1235.
Bu tarihte, naiplik eden şehzade Rüknü'd-devle ʻAlī Naḳī Mīrzā, Ḫorāsān'a vali olarak atandı. Bu tarihte, ben de kendi boyuma mensup olan iki yüz kişiyle birlikte padişah tarafından onun yanında görevlendirildim: h. 1238.
Bu tarihte, Pasḳovic'in kumandanı olduğu Rusiyye ordusu ile savaşa girilmiştir. Rahmetli padişah da Erdebil ve Ḳaracadağ'a gelmiştir. Bir yıl sonrası da İrevān ve Azerbaycan işgal edilmiştir: h. 1242.
Teke Türkmenlerine karşı benim de bulunduğum Merv seferinin yenilgiyle sonuçlanması tarihi: h. 1275.
[M1.1b, **M2.1b**, ML.2b, İH.2b]
Hüve'llāhu teʻālā
[Sedd-i Sikenderī'den]
Ḫudāyā müsellem Ḫudālıḳ saŋga
Birev şeh ki de'bi gedālıḳ saŋga
Ḫudāvend-i bī-miṣl ü mānend-sin
Ḫudāvendlerġa Ḫudāvend-sin

(خدایا مسلم خدالیق سنکا/بیراو شه که دأبی کدالیق سنکا
خداوند بی مثل و مانندسین/خداوندلارغه خداوندسین)

Fihrist-i Kitāb-ı Luġat-ı Etrākiyye[2]

---
[1] Bu kısım| TÜ: yok.
[2] Luġat-ı Etrākiyye| M2: Behcetü'l-Luġat; ML, İH: Maḳālīd-i Türkiyye.

Sapanlu boyundan olan Fetḥ-ʻAlī bin Kelb-ʻAlī bin Mürşid Ḳulı H̱an bin Fetḥ-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī[3] ḳulluḳda mundaḳ ʻarż ḳılur kim:

[Mecālisü'n-Nefāyis'ten]

Salṭanat baḥrınıñ dürr-i yektāsı ve ḫilāfet sipihriniñ ḫorşīd-i cihān-ārāsı, saḫāvet havāsınıñ ebr-i güher-bārı ve şecāʻat bīşesiniñ hüzebr-i şikārı, ʻadālet çemeniniñ serv-i bülendi ve mürüvvet ma'deniniñ gevher-i erc-mendi, kūşiş rezm-gāhınıñ Rüstem-i Destān'ı ve baḫşiş bezm-gāhınıñ Ḥātem-i zamānı, feṣāḥat ʻālemininñ nükte birle siḥr-sāzı ve belāġat cihānınıñ [diḳḳat birle] muʻcize-perdāzı[4] yaʻnī ḳaan-ı aʻẓam ve ḫaḳan-ı ekrem, ḫıdīv-i Süleymān-cāh ve şāhen-şāh-ı Sikender-dest-gāh, sulṭānu's-selāṭīn Ebü'n-Naṣr Nāṣıruddīn Şāh-ı Ḳacar.

[Mecālisü'n-Nefāyis'ten] Rubāʻī:

Yā Rab ki bu şāh kim ulus ḫanı durur
Ṭabʻ ehli vü ẕihn ḫaylı sulṭānı durur
Ni ḫan u ni sulṭān ki cihān cānı durur
Bir ʻömr ile devlet olca imkānı durur[5]

(یا رب که بو شاه کیم اولوس خانی دورور/طبع اهلی و ذهن خیلی سلطانی دورور
نی خان و نی سلطان که جهان جانی دورور/بیر عمر ایله دولت اولجه امکانی دورور)

Kim mülki devāmı tā ḳıyāmet bolsun
Ẕātıġa bu mülk üzre iḳāmet bolsun
ʻAdl içre ṭarīḳi istiḳāmet bolsun
ʻĀlem ehli üçün selāmet bolsun[6]

(کیم ملکی دوامی تا قیامت بولسون/ذاتیغه بو ملک اوزره اقامت بولسون
عدل ایچره طریقی استقامت بولسون/عالم اهلی اوچون سلامت بولسون)

[M1.2a, **M2.2a**, ML.3a, İH.3a] Bu H̱usrev-i gerdūn-cāhnı [kim] nesebi bābıda ḫāme sürsem yüz miñ ḫan u ḫaḳannı bu cüzvī muḫtaṣarda yıġıştursa bolur mu [ve] bu dārā-yı encüm-sipāhnı [kim] ḥasebi şerḥide ḳalem ursam yüz tümen [ḫaḳan u] ḳaannıñ ḥamīde aḫlāḳıca sözni bu muḥaḳḳarda sıġıştursa bolur mu. Nesebi bābıda feṣāḥat-şiʻār baḫşılar neseb-nāme bitibtürler kim her ṣafḥası Mānī kār-gāhın ḫacil ėter ve ḥasebi şerḥide belāġat-diṣār münşīler tārīḫī tertīb bėribtürler kim her varaḳı Çīn nigār-istānın münfaʻil ėyler. Her kişi ol neseb-nāmeġa baḳsa bilgey kim ḫaḳan u rāy añga bir Türk ü bir Hindū bendedür ve her kim ol tārīḫni müṭālaʻa ḳılsa añglaġay

---

[3] Sapanlu boyundan olan| M1: yok// ML, İH: Sapanlu boyundan olan Fetḥ-ʻAlī bin Kelb-ʻAlī H̱an bin Mürşid Ḳulı H̱an bin Fetḥ-ʻAlī H̱an Ḳacar-ı Ḳazvīnī.

[4] yektāsı| Yazmalar: yektāyı// ārāsı| Yazmalar: ārāyı// havāsınıñ| M2, ML, İH: āsmānınıñ. Bk. MN (202, 461), MN-Özb (Meclis.8), Külliyat-Yazma2 (668), Külliyat-Yazma-TB (1142).

[5] durur| Yazmalar: turur// ḫanı| Yazmalar: şāhı// ḫan u ni sulṭān ki cihān cānı durur| Yazmalar: şāh ni sulṭān ki ẓıllu'llāh ol. Bk. MN (30, 46), MN-Özb (Meclis.1), Külliyat-Yazma2 (624), Külliyat-Yazma-TB (1105).

[6] ehli üçün selāmet| Yazmalar: ėli üçün istirāḥat. Bk. MN (202, 461), MN-Özb (Meclis.8), Külliyat-Yazma2 (668), Külliyat-Yazma-TB (1142).

kim Cemşīd ü İskender anıñg hem bilgenleridin ve hem ḳılġanlarıdın şermendedür. Pes çün bu muḫtaṣarda hīç nime ol cins sözlerdin sıġursa bolmas ve alar şerḥide bu nükte sürse bolmas[7].

[Naẓmu'l-Cevāhir'de] Rubā'ī'den:

Āfāḳ güvenci ẕāt-ı ferḫundesi bil
Eflāk çıraġı rāy-ı raḫşendesi bil
Cemşīd'ni ḥaşmet içre şermendesi bil
Dānişde Sikender'ni kemīn bendesi bil[8]

(آفاق کُونجی ذات فرخنده سی بیل/افلاک چراغی رای رخشنده سی بیل
جمشیدنی حشمت ایچرا شرمنده سی بیل/دانش دا سکندرنی کمین بنده سی بیل)

[Mecālisü'n-Nefāyis'ten]

Gög 'arṣası bezm-gāhı olsun yā Rab
Gün şemsesi çetr-i cāhı olsun yā Rab
Kevkeb 'adedi sipāhı olsun yā Rab
Her işide Ḥaḳ penāhı olsun yā Rab[9]

(کوک عرصه سی بزم کاهی اولسون یا رب/کون شمسه سی چتر جاهی اولسون یا رب
کوکب عددی سپاهی اولسون یا رب/هر ایشی دا حق پناهی اولسون یا رب)

Padişahın kapısında çok küçük bir kul gibi ben, h. 1235 (1819-1820) tarihinde rahmetli Fetḥ-'Alī Şāh Ḳacar'ın saltanatı zamanında Azerbaycan görevlisinin buyruğuyla ve rahmetli veliaht ve saltanat naibi 'Abbās Mīrzā'nın yanında [M1.2b] 17 yıl İrevān'da Rusiyye ve Rūmī savaşında canla başla hizmet etmişimdir. Cıġatay lügatine ve Nevāyī mahlaslı Emīr Niẓāmu'd-dīn 'Alī Şīr hazretlerinin eserlerine karşı ilgimden dolayı, boş zamanlarımı bu dili öğrenmeğe geçirmiş isem de, Nevāyī'nin eserlerinin anlamına hâkim olan ve Cıġatay lügatini tam bilen bir hoca [**M2.2b**] bulunmuyordu. İrevān'dan döndükten sonra hakan tarafından şehzade naibi 'Alī Naḳī Mīrzā'nın Rüknü'd-devle lakabıyla Ḫorāsān valiliğine atanmasıyla kendi boyuma mensup olan iki yüz Ḳacar-ı Ḳazvīnī askerine yüzbaşılık görevi hizmetiyle onurlandırılmış iken onun yanında [ML.3b] 2 yıl süresince [İH.3b] Ḫorāsān'da divan göreviyle hizmette bulundum. Bu iki yılda çoğu zamanlar Nevāyī'nin eserlerini ve Cıġatay lügatini çok bilen ve hâkim olan Calayır ve Kelāt boyunun babadan dededen büyüğü olan Yalañg Tuş Ḫan'ın yanında eğitim alıyordum. Bir süre sonra emir gereği

---

[7] gerdūn-cāhnı| Yazmalar: gerdūn-cāhnıñg// miñg ḫan u ḫaḳannı| Yazmalar: tümen şāh bin şāh u ḫaḳan bin ḫaḳan// encüm-sipāhnı| Yazmalar: encüm-sipāhnıñg// bitibtürler| M2: bitiptürler// bir Türk ü bir Hindū bendedür| Yazmalar: biri Türk ve biri Hindū bendetürler// tārīḫni| Yazmalar: tārīḫi// kim Cemşīd| M2, ML: Cemşīd// bilgenleridin| Yazmalar: ėtgenleridin// şermendedür| Yazmalar: şermendetürler// bolmas ve| Yazmalar: olmas ve// sürse| Yazmalar: sorsa. Bk. MN (203, 461), MN-Özb (Meclis.8), Külliyat-Yazma2 (668), Külliyat-Yazma-TB (1142).

[8] Āfāḳ güvenci| Yazmalar: Āfāḳda günci (آفاق دا کُونجی)// Sikender'ni| Yazmalar: Sikender'i (سکندری). Bk. AŞ (171a), SG (1210), NC (36, 6B), Külliyat-Yazma-TB (1082).

[9] Yazmalar: İkinci ve üçüncü dize yer değiştirmiştir. Bk. MN (248, 461), MN-Özb (Meclis.8), Külliyat-Yazma2 (670), Külliyat-Yazma-TB (1152).

Derecez hâkimi olan Bėgler H̱an Çapışlu ile birlikte görevlendirildik, Aẖal Tekesi'ne gidip bu konuyla ilgisi bulunan oranın mutasavvıf ve kadılarından dahi bir şeyler öğrendik. Merv, Sarıḳ ve Salur Tekeleri ile üç, dört ay boyunca süren savaş ve gelgit sırasında da, onların bilicilerinden lügat ve anlam öğrenmeye çalıştım. Hakan öldükten sonra padişahlar padişahı Muḥammed Ġāzī saltanatında, ayrıca Cemşīd ve İskender'e benzeyen sultanlar sultanı devletinde 30 yıl boyunca genellikle [M1.3a] divan (yazmanlık) işleriyle uğraşmam nedeniyle ve bazen de Azerbaycan, ʻIrāḳ, H̱orāsān, Fārs ve Herāt'ta bulunmam nedeniyle boş zaman bulamayışıma karşın yine de Nevāyī'nin eserlerini ve Cıġatay lügatini öğrenmeye çalıştım ve kazançlı çıktım. Īrān, Turan ve Rūm ülklerinde yaygın olan diller ʻArabī, Fārsī ve Türkī'dir. Dāru'l-Merz halkının, Ekrād'ın ve aşiretlerin ibda edilmiş dilleri ise kural dışı ve anlamsızdır. Tarih kayıtlarına göre Türkī dilinin kurucusu Türk bin Yāfes̱ bin Nūḥ olduğu için bu adla anılır. Turan, Türkistān, Tatariyye, Moġul, Özbekiyye ve Türkmeniyye Türkleri ona Ebü't-Türk ve Yāfes̱ Oġlan derler. Çünkü oġlan, Cıġatay sözünde oğul anlamına gelmekte, Moġul beyleri ve hanlarının oğullarına da bu ad verilir. ʻAcem'de mīr ve şehzade, Rūm'da ise sultan denir. Çengiz H̱an'ın oğlu Cıġatay H̱an, [M2.3a] Türkī dilini Turan, H̱atā, H̱ˇārezm, Māverā'u'n-nehr ve Türklerin vilayetlerinde yaygınlaştırdı. [İH.4a] Dolayısıyla o tarihten beri Türkī-yi Cıġatayī adıyla tanınır. Ancak Īrān ve Rūm'da, Turan ve oralarda olduğu gibi yaygınlaşmadı. [ML.4a] Nevāyī mahlaslı Emīr Niẓāmu'd-dīn ʻAlī Şīr hazretleri, Ṣafeviyye devletinden önce Sulṭān Ḥüseyn-i Bayḳara saltanatında beylik ve vezirlik makamıyla onurlandırılmış, sultanın hep yanında [M1.3b] ve meclislerinde bulunmuştur. Eserlerinde kendisinin de söylediği gibi dedeleri ve babaları hep padişah vezirliği yapıp saygınlık kazanmışlardır[10]. *Vaḳf-nāme-yi İẖlāṣiyye'den:*

Ata öbükem ol ḥażretninĝ ābā ve ecdādı ẖidmetleride uluġ merātibġa sezā-vār ėrdiler[11].

(آتا اَوبوکام اول حضرت نینک آبا و اجدادی خدمت لاریدا اولوغ مراتب غه سزاوار آیردی لار)

Ḥabībü's-Siyer yazarı, onun vezirliği ile ilgili şöyle der: Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā, bütün iyiliklerin temelini atmakta, cömertlikte ve büyüklükte eşsiz olan Emīr Niẓāmu'd-dīn ʻAlī Şīr'i yükseltmek ve vezir yapmak istiyordu. Ancak o, ilk önce bunu kabul etmeyerek şunu söyledi: Ben hiçbir makamım olmadığı hâlde padişaha en büyük beylerden daha yakınım ve onun nedimi ve haslarındanım. Bey veya vezir olduğum zaman Arlat, Tarẖan, Barlas ve Sulduz beyleri benden öne geçecekler. Padişah,

---

[10] 1235| ML: 1232// Derecez…Çapışlu| M1, M2: Bėgler H̱an-ı Derecezī// Aẖal| ML, İH: Aẖal ve Tecen// Nevāyī'nin eserlerini ve Cıġatay lügatini| M1: eserler ve lügatler; M2: Nevāyī'nin eserlerini ve lügat; ML, İH: Nevāyī'nin eserlerini ve Coġtay lügatini// Dāru'l-Merz…anlamsızdır| M2, ML, İH: yok// Ṣafeviyye devletinden önce| ML, İH: 380 yıl önce// Cıġatay| ML, İH: Coġtay.

[11] öbükem| Yazmalar: ve ebükem (و اَبوکام)// ėrdilar| Yazmalar: idiler (ایدی لار). Bk. SG (198), Külliyat-Yazma2 (758).

Barlas beyinden başka kimsenin ondan daha yukarı oturmamasını ve mühür basmamasını buyurunca kabul etti. [**M2.3b**] Bir gün, bir ferman eline geldi. Padişah buyruğu gereğince bütün beylerin yukarısında mühür basacağı sanılırken tam tersine, en aşağı yeri mühürledi. [M1.4a] bu mesele, herkesçe takdir gördü[12].
Mevlānā ʻAṭau'llāh-ı Rāzī, onun vezirlik tarihiyle ilgili şöyle der:
Mīr-i felek cenāb-ı ʻAlī Şīr k'ez şeref
ʻĀciz büved zi derk-i kemālāt-ı ū ḫıred
Dīvān nişest āḫır-ı şaʻbān be dād u ʻadl
Ez luṭf-ı şāh-ı ġāzī vu el-ḥaḳ çinīn sezed
Çün mühr zed be devlet-i sulṭān-ı rūz-gār
Tārīḫ şüd hemīn ki Alī Şīr mühr zed
(میر فلک جناب علی شیر کــز شـــــرف/عاجز بود ز درک کـــمالات او خــــرد
دیوان نشست آخر شعبان به داد وعدل/از لطف شاه غازی والحق چنین ســزد
چون مهر زد به دولت سلطان روزکــار/تاریخ شد همین که علی شیر مــهر زد)
Yaşlandığında, küçük kardeşi Devlet Ayab'ı kendi yerine vezir yaptı. *Ḫamse'de* bulunan *Sedd-i Sikenderī'nin* bir bölümünde padişaha nasıl fedakârlıkta bulunulacağı ve halka nasıl davranılacağı öğütlerine yer vermiştir:
Eyā gevherim kānınıñ gevheri
Münīr aḫterim burcınıñ aḫteri
Niçe evc-i ḥaşmet üze fāş-sin
Mañga nisbet içre ḳarındaş-sin
(آیا کوهریم کانی نینک کوهری/منیر اختریم برجی نینک اختری
نیچه اوج حشمت اوزه فاش سین/منکا نسبت ایچرا قارین داش سین)
Vezirlik ve ondan sonraki dönemde, 888 tarihinde *Ḫamse'de* bulunan *Ḥayretü'l-Ebrār'da* kendisinin de söylediği gibi, 21 cilt[13] eser nazım ve nesir olarak kaleme almıştır:
Nükte-yi tārīḫi ki aḥsen idi
Sėkkiz ü sėkkiz yüz ü sėksen idi
(نکتهٔ تاریخی که احسن ایدی/سَیکّیز و سیکّیز یوز و سَیکسان ایدی)
Diğer bir nüshada 27 cilt olduğu yazılıysa da benim 21 cildini görmüşlüğüm vardır[14].
Onun eserlerini şöyle sıralayabiliriz: [**M2.4a**, İH.4b]
Manzum eserler: *Dört Dīvān* yani *Ġarāʼibü'ṣ-Ṣıġar* [M1.4b], *Nevādirü'ş-Şebāb, Bedāyiʻü'l-Vasaṭ* ve *Fevāyidü'l-Kiber;* beş eserden oluşan *Kitāb-ı Ḫamse* yani *Ḥayretü'l-Ebrār, Ferhād ü Şīrīn, Leylī ve Mecnūn, Sebʻa-yı Seyyāre* ve *Sedd-i Sikenderī; Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʻān, Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr* ve *Naẓmu'l-Cevāhir.* Mensur eserler: [ML.4b] *Tārīḫü'l-Mülūk,* Şeyḫ'in *Gülistān'ının* karşılığı olan *Maḥbūbu'l-Ḳulūb, Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn, Mecālisü'n-Nefāyis, Nesāyimü'l-Maḥabbe,*

---

[12] Bu paragraf| ML, İH: yok// Sulduz| M1: Suldus.
[13] M2: 22 cilt; ML, İH: 27 cilt. Bk. SG (3).
[14] Bu tümce| ML, İH: yok// 21 cildini| M2: 22 cildini.

Tārīḫü'l-Enbiyā, Vaḳf-nāme-yi Medrese-yi İḫlāṣiyye, Nes̱rü'l-Le'ālī-yi cenāb Murtażā ʻAlī, ʻArūż, Münşe'āt (İnşā), Mīzānu'l-Evzān, Sirācu'l-Müslimīn, Sāḳī-nāme, Kemāliyyetü'l-Müttaḳīn ve *Tuḥfetü'l-Efkār*[15].

Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar 20-25, *Nevādirü'ş-Şebāb* 30-35, *Bedāyiʻü'l-Vasaṭ* 40-45 ve *Fevāyidü'l-Kiber* 60-65 yaşlarında yazılmıştır. Ġazel, rubāʻī, ferd, ḳıṭʻa, muḫammes, müseddes, müstezād, müs̱emmen, ṭuyuḳ/tuyuḳ olmak üzere yaklaşık beş bin beyitten oluşan *Dört Dīvān'ın* Īrān'da çok nüshaları vardır. Ancak daha çok seçme biçiminde olup, tam olanı çok azdır. Niẓāmī'nin *Ḫamse'sinin* karşılığı olan beş cilt *Ḫamse,* bazı yerlerde farklılık göstermektedir. Örn. Niẓāmī*, Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ı sadece taş delen olarak tanıtırken; [M1.5a] Nevāyī, Turan ve Türkistān'ın en doğru tarihi olan *Nāẓımu't-Tevārīḫ'i* bulup ona bakarak, Ferhād için 'Ḫaḳan-ı Çīn'in oğlu' demiştir. [**M2.4b**] yedi cilt tutarındaki *Ravżatu'ṣ-Ṣafā* adlı tarih kitabı onun girişimiyle ve on dört bin tümen para Muḥammed Ḫāvend Şāh'a verilerek hazırlanmıştır[16]. Bu kitabın her cildinin girişinde Nevāyī'den bahsedilmektedir. Ayrıca o, kutsal yerlerde birçok işler yaptırmıştır. [İH.5a] Sekizinci imam olan Ḥażret-i Rıżā'nın avlusunun sundurması, duvarının bir tarafı ve avlusunun dış takını yaptırmıştır. Ancak sundurmanın altınları Nādir Şāh-ı Efşar tarafından yapılmıştır. [ML.5a] Ayrıca o hazretlerin Buḳʻa-yı Dāru's-Siyāde'si de onun tarafından yapılmıştır. Yine de Herāt'taki Medrese-yi İḫlāṣiyye ve onun yanındaki Günbed-i Beytü'l-Maġfire onun yaptığı yapıtlardandır.

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Herāt dāru's-salṭanasıda ve tėgreside her ni müsteġal ve dekākīn ve bāġ ve yir ve kārīz kim ol ḥażret evān-ı devletide bu faḳīrniñ mülki ėrdi bu medrese ve buḳāʻġa vaḳf-ı ṣaḥīḥ-i şerʻī ḳıldım[17].

(هرات دارالسلطنه سیدا و تَیکراسیدا هر نِی مستغل و دکاکین و باغ و یِر و کاریز کیم اول حضرت اوان دولتی دا بو فقیرنینک مُلکی اَیردی بو مدرسه و بُقاع غه وقف صحیح شرعی قیلدیم)

Ayrıca Şāhrūd'un bir fersah uzaklığında olan Bideşt (بدشت) köyündeki hanı da o yaptırmıştır. Onun Şīʻa olmasında hiçbir kuşku yoktur. Herāt ve civarındakiler Sünnī oldukları için hep takiye yapmak zorunda kalmıştır. Ben onun eserlerine hâkim olduğum için birçok yerde Şīʻalığını ima ettiğini biliyorum. Örn. *Dört Dīvān'dan:*

Bolmaġay ėrdi müyesser Ḫamse yaʻnī penc genc [M1.5b]
Ḳılmasa ėrdi meded ḥālımġa bėş Āl-ı ʻAbā[18]

(بولماغای اَیردی میسّر خمسه یعنی پنج کنج/قیلماسا اَیردی مدد حالیم غه بَیش آل عبا)

Pence peşmīneġa urdum ki ėrür
Ey Nevāyī penehim Āl-ı ʻAbā [**M2.5a**]

---

[15] Naẓmu'l-Cevāhir| M1: yok// Vaḳf-nāme-yi Medrese-yi İḫlāṣiyye| M1: Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye// İnşā| M2, ML, İH: yok// Mīzānu'l-Evzān…Tuḥfetü'l-Efkār| M1, M2: yok.

[16] ve on…verilerek| M1, ML: yok.

[17] müsteġal| Yazmalar: müsteḳal (مستقل). Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (763-764).

[18] Ḳılmasa| Yazmalar: Ḳılmaġay (قلیماغای). Bk. NŞ (7, 7), NŞ-Özb (G.7), Külliyat-Yazma-TB (147).

(پنجه پشمینه غه اوردوم که اَیرور/ای نوایی پَنَهیم آل عبا)

Gülistān'ın karşılığı olan *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg Nebī ḫidmetide törtevdin biri dik[19].

(مونداق شاه غه مسلمان بَیک نبی خدمتیدا تَورتاودین بیری دیک)

Dört Dīvān'dan:

Ḳıl Nevāyī'ni hem ol ḫaṭ bile yā Rab ʻāzim
Kim birer yanıdın ayrıldı otuz altı ḫuṭūṭ

(قیل نوایی نی هم اَول خط بیله یا رب عازم/کیم بیرار یانیدین آیریلدی اَوتوز آلتی خطوط)

Dehr zālın tört meẕheb birle ḳıldım üç ṭalāḳ
Ferd ḳıldı bārī mundaḳ ked-ḫudālıḳdın mini[20]

(دهر زالین تورت مذهب بیرله قلیدیم اوچ طلاق/فرد قیلدی باری مونداق کدخدالیق دین مینی)

Bāde sözcüğü, ebcet hesabıyla on iki olur ki 12 imamdan kinayedir. *[Dört Dīvān'da]* Ḳıṭaʻāt'dan:

Sėkkizinci imām ravżasıda
Gėceler anca şemʻ s̱ābitdür
Ki dėgey-sin ki sėkkizinci sipihr
Ṣaḥnıda kevkeb s̱evābitdür[21]

(سَیکّیزینجی امام روضه سی دا/کَیجه لار انجا شمع ثابت دور
که دَیکای سین که سَیکّیزینجی سپهر/صحنیدا کوکب ثوابت دور)

Ḥayretü'l-Ebrār'da putların kırılmasıyla ilgili şöyle der:

Boldı velī manẓaradın büt-fiken
Son̂gra nebī Ḥaḳ öyide büt-şiken
Naʻlını ger tāc-ı şeref ḳıldı ʻarş
Ḳıldı ʻAlī naʻlıġa ėgnini ferş[22]

(بولدی ولی منظره دین بت فکن/سَونکرا نبی حق اَوییدا بت شکن
نعلینی کر تاج شرف قیلدی عرش/ قیلدی علی نعلی غه اَیکنینی فرش)

Söz söyleme, gazel, savaş şiiri, kaside, hikâyecilik, inşa ve düz yazıda kendi çağında eşi ve benzeri bulunmamaktadır. Onun faziletleri Mīrzā Mehdī Ḫan tarafından da [İH.5b] zikredilmiştir. Mollā ʻAbdu'r-Raḥmān Cāmī'den: [ML.5b]

Zi-bes der bīşe-yi merdī dilīr est
Zi şīrān-ı cihān nāmeş dü şīr est
Yekī k'ān pence bā gūrān zenende
Diger nāmeş der-i Ḫayber kenende

(ز بس در بیشهٔ مردی دلیر است/ز شیران جهان نامش دو شیر است
یکی کان پنجه با کوران زننده/دکر نامش در خیبر کَننده)

---

[19] Mundaḳ şāhġa…Nebī ḫidmetide| Yazmalar: Pād-şāh ḥażretleri ḫidmetide…andaḳdur Nebī ḳulluḳıda. Bk. MK: (87, 7b/9), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1461), MK-Amire (12).

[20] Ferd ḳıldı bārī mundaḳ| Yazmalar: Bāde ḳutḳardı bu yan̂glıġ (باده قوتقاردی بو یَنکیلغ). Bk. GS (480, 660), GS-Özb (G.634), Külliyat-Yazma-TB (123).

[21] Bu beyitler| M1: yok. Bk. FK (705, 710), FK-Özb (Kıtalar.21).

[22] Bu beyitler| M1, M2: yok. Bk. HE (51, X/28), HE-Özb (X).

Ondan önce yaşayan şairlerin her birisi sadece bir fende üstünlüğü varken; o, hepsine hâkimdir. *Dört Dīvān'daki* Gazellerde kullandığı yeni kavramlar, benzetmeler, incelikler ve istiareler (eğretilemeler), Şeyẖ-i Şīrāz'da bile yoktur. [M1.6a] Onun hikâyeciliği, yazdığı *Ḫamse'den* anlaşılmaktadır. Dārā ile İskender'in savaşı okunduğunda, Ferdevsī'den daha ileri olduğu görülecektir. Düz yazısı ‘Abdu'llāh Enṣārī tarzında yani kafiyeli ve secilidir[23]. Bir yerde şairleri överken, bütün şairlerin eserlerinin karşılığını yaptığını; [**M2.5b**] ancak yoğunluktan dolayı *Şeh-nāme'nin* karşılığını Türkī dilinde yapamadığını söylemiştir. *[Dört Dīvān'da]* Meşneviyye'den:

Min ol-min ki tā Türk bī-dādıdur
Bu til birle tā naẓm bünyādıdur
Felek görmedi min kibi nādirī
Niẓāmī kibi naẓm ara ḳādirī
Ni naẓmī dėr ėrsem min-i derd-nāk
Ki her ḥarfı bolġay anıñ dürr-i pāk
Yiter Tėñri'din anca ḳuvvet mañga
Ki bolmas bitirige furṣat mañga
Bu meydānda Firdevsī ol gürd ėrür
Ki ger gėlse Rüstem cevābın bėrür
Raḳam ḳıldı ferḫunde Şeh-nāmeī
Ki sındı cevābıda her ḫāmeī
Müsellem durur ẓāhiren bu işi
Ki ma‘rażġa gėlmey durur her kişi
Dėdi öz tili birle ol kān-ı genc
Ki sī sāl bürdem be Şeh-nāme renc
Anı dėrge bolsa ḳaçan raġbetim
Ėrür anca Ḥaḳ luṭfıdın ḳuvvetim
Ki her niçe nuṭḳ olsa kāhil-serāy
Bitigey-min ottuz yılın ottuz ay
Eger ḫāṣṣa ma‘nī ger īhām ėrür
Anıñ günde yüz beyti ḥelvām ėrür[24]

(مین اول مین که تا ترک بیدادی دور/بوتیل بیرله تا نظم بنیادی دور
فلک کورمدی مین کیبی نادری/نظامی کیبی نظم آرا قادری
نِی نظمی دَیر اَیرسام مین دردناک/که هر حرفی بولغای آنینک دُرّ پاک
یِتار تَینکری دین آنجه قوّت منکا/که بولماس بِیتیریکا فرصت منکا
بو میداندا فردوسی اول کُرد اَیرور/که کر گَیلسا رستم جوابین بَیرور
رقم قیلدی فرخنده شهنامۀ/که سیندی جوابیدا هر خامۀ
مسلّم دورور ظاهرا بو ایشی/که معرض غه کیلمای دورور هر کیشی
دَیدی اَوز تیلی بیرله اَول کان گَنج/که سی سال بردم بشهنامه رنج

[23] Ondan önce…secilidir| Ml: yok.

[24] bitirige| M1, ML: pitirige (پِتیریکا)// niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// bitigey| M1: pitigey (پِتیکای). Bk. GS (511, 683/51-61), GS-Özb (Mesnevi), Külliyat-Yazma-TB (132).

آنی دَیرکا بولسا قاچان رغبتیم/اَیرور آنجا حق لطفی دین قوّتیم
که هر نیچه نطق اَولسا کاهل سرای/بِیتیکای مین اَوتّوز پیلین اَوتّوز آی
اکر خاصه معنی کر ایهام اَیرور/آنینک کونده یوز بیتی حلوام اَیرور)

Bir yerde, Fārsī'yi bilmemekten dolayı değil, [M1.6b] Fārsī dilinde söylenmesi gereken şeylerin büyük yazarlar tarafından söylendiğini [İH.6a] ve Fārsī dillilerin de onlardan yararlandığını; ancak Īrān, Turan ve Rūm Türklerinin onlardan yararlanamadığından dolayı eserlerini Türkī söylediğini belirtmiştir. Örn. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Min Türkce başlaban rivāyet
Ḳıldım bu fesāneni ḥikāyet
Kim şöhreti çün cihānġa tolġay
Türk ėlige dağı behre bolġay[25]

(مین ترکجه باشلابان روایت/قیلدیم بو فسانه نی حکایت
کیم شهرتی چون جهانغه تولغای/ترک اَیلیکا داغی بهره بولغای)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Fārsī oldı çü alarġa edā
Türkī ile ḳılsam anı ibtidā
Fārsī ėl taptı çü ḫursendlıḳ
Türk dağı tapsa berūmendlıḳ[26] [**M2.6a**]

(فارسی اَولدی چو آلارغه ادا/تُرکی اِیله قیلسام آنی ابتدا
فارسی اَیل تاپتی چو خُرسندلیق/تُرک داغی تاپسه برومندلیق)

Fārsī şiirlerde Fānī mahlasını kullanmıştır. Çağdaşı Mollā ʻAbdu'r-Raḥmān Cāmī'nin vefatında yazdığı mersiyenin ilk beyitleri şöyledir:

Her dem ez encümen-i çarḫ cefā-yı diger est
Her yek ez encüm-i ū daġ-ı belā-yı diger est
Rūz u şeb rā ki kebūd est ü siyeh cāme-yi ū
Şeb ʻazā-yı diger ü rūz ʻazā-yı diger est[27]

(هر دم از انجمن چرخ جفای دکر است/هر یک از انجم او داغ بلای دکر است
روز و شب را که کبود است و سیه جامۀ او/شب عزای دکر و روز عزای دکر است)

Herāt şehrinin vasfında şöyle der[28]:

ʻArṣa-yı şehr-i Herī fevḳ-i sipihr-i aḫżar est
Der-geheş rā şemse-yi ḫorşīd gül-mīḫ-i der est

(عرصۀ شهر هری فوق سپهر اخضر است/درکهش را شمسۀ خورشید کل میخ در است)

Şehzade Emīr Muḥammed Mü'min Mīrzā'nın öldürülme tarihiyle ilgili şöyle demiştir:

Ẓālimī rā küşte sū-yı şehr āverdend ser

---

[25] Bir yerde…bolġay| ML: yok// ėlige| Yazmalar: ėhliġa (اهلی غه)// bolġay| Yazmalar: yitgey (یِتکای). Bk. Tolġay, LM (381, 3597), Külliyat-Yazma1 (694).

[26] Bu beyitler| M1, ML: yok. Bk. HE (66, XIII/48), HE-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (409).

[27] Bu beyit| M1, M2: yok.

[28] Dehhuda: Āgehī'den (Gül-mīḫ maddesi).

Ān-çi āverdend ḳatleş rā hemān tārīḫ būd[29]

(ظالمی را کشته سوی شهر آوردند سر/آنچه آوردند قتلش را همان تاریخ بود)

Başka bir şiirde şöyle der[30]:

Muḥtesib ger rind bāşed deyr rā der vā-küned

Behr-i rindān bāde ez zīr-i zemīn peydā küned

(محتسب کر رند باشد دَیر را در وا کند/بهر رندان باده از زیر زمین پیدا کند)

Şāh İsmāʿīl Ṣafevī, Herāt'ı almaya kalkıştığında; Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā, güçsüz durumdaydı. Nevāyī, padişah tarafından ona bir mektupta şu ayeti ve şiiri yazdı: [İbrahim: 39]

El-Ḥamdu li'llāhi'l-leẕī vehebe lī ʿale'l-kiberi İsmāʿīl[31].

(الحمد لِله الذی وَهَبَ لی عَلَی الکِبَرِ اسماعیل)

[Muḥteşem-i Kāşānī'den]

Ey bāġ-bān çü bāġ zi murġān tehī künī

Kārī be bülbülān-ı kühen-āşiyān medār

(ای باغبان چو باغ ز مرغان تهی کنی/کاری به بلبلان کهن آشیان مدار)

Şāh İsmāʿīl, tacı ona bağışlayıp Meşhed'den geri döndü.

Cāmī, Mekke'den döndüğü zaman, Nevāyī ona Belḫ'ten mektup yazarak şu dörtlüğü söylemiştir: [ML.6a]

İnṣāf bi-dih ey felek-i nīlī-fām

Tā z'īn dü küdām ḫūb-ter kerd ḫırām

Ḫorşīd-i cihān-dār-ı tu ez maṭlaʿ-ı ṣubḥ

Yā māh-ı cihān-gerd-i men ez cānib-i şām[32]

(انصاف بده ای فلک نیلی فام/تا زین دو کدام خوب تر کرد خرام

خورشید جهان دار تو از مطلع صبح/یا ماه جهان کرد من از جانب شام)

Ḥabībü's-Siyer yazarı, onun vefatıyla ilgili şunları kaydeder: Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā, Esterābād seferinden zaferle Herāt'a dönerken; [M1.7a] Emīr Niẓāmu'd-dīn ʿAlī Şīr, Ḫˇāce Şehābe'd-dīn ʿAbdu'llāh, Mevlānā Celāle'd-dīn Ḫˇānd Emīr ve diğer seçkinler onu karşılamaya gittiler. Ḫˇāce ʿAbbās adlı bir yerde padişah görününce attan indiler. O anda kötüleşti. Padişah, onun başucuna geldi. Ancak her ne kadar iltifat ettiyseler de ondan bir cevap duyamadılar. Tedavi olmak için hemen şehre götürdüler. İki gün sonra padişah onun evine gitti. Harem hanımı Mehd ʿUlyā Ḫadīce Bėgi Aġa, tedavi etmeye çalıştıysa da yararı olmadı. Cuma gecesi vefat ettiler. Herāt halkı ona yas tuttu. Şiir:

Derdā ki pāk-bāz-ı cihān ez cihān bi-reft

Pāk ān-çinān ki āmede būd ān-çinān bi-reft

Rūḥeş ki şāh-bāz-ı maʿārif-şikār būd

---

[29] Bu beyit| ML, İH: yok// Emīr Muḥammed Mü'min Mīrzā| M2: yok.

[30] Dehhuda: Kevs̱erī-yi Herevī'den// Bu beyit| ML: yok.

[31] vehebe lī| M1, M2: vehebe; ML, İH: lī vehebe. Bk. Kuran (İbrahim: 39).

[32] Cāmī…şām| M1, M2: yok// Belḫ'ten| ML: yok.

Āvāz-ı ṭabl-ı şāh şinīd ü bi-reft

(دردا که پاکباز جهـان از جهـان برفت/پاک آنچنان که آمده بود آنچنان برفت
روحش که شاهباز معارف شکار بود/آواز طبل شاه شنید و برفت)

Padişah, üç gününü yas meclisinde geçirdi ve üç gün de Herāt'ın kuzeyinde olan Māhiyān çölünde halka yemek dağıttılar[33]. Şairler onun vefat tarihini çeşitli biçimlerde şiirleştirdiler. Örn. *Ḥabību's-Siyer* yazarı şöyle der:

Cenāb-ı emīr-i hidāyet-penāhī
Ki ẓāhir ez-ū geşt āṣār-ı raḥmet
Şüd ez ḫār-zār-ı cihān sū-yı bāġī
Ki der vey şüküfte est gül-zār-ı raḥmet
Çü nāzil şüd envār-ı raḥmet be rūḥeş
Bi-cū sāl-ı fevteş zi envār-ı raḥmet[34]

(جناب امیر هدایت پناهی/که ظاهر ازو کشت آثار رحمت
شد از خارزار جهان سوی باغی/که در وی شکفته است کلزار رحمت
چو نازل شد انوار رحمت بروحش/بجو سال فوتش ز انوار رحمت)

Başka bir şairden:

Ān mīr-i bülend-ḳadr-ı gerdūn rütbet
Çün kerd ez-īn cihān be cennet riḥlet
Ez sāl-ı vefāt u cā-yı ū pürsīdem [M1.7b]
Āvāz ber-āverd ki cennet cennet

(آن میر بلند قدر کردون رتبت/چون کرد ازین جهان بجنّت رحلت
از سال وفات و جای او پرسیدم/آواز بر آورد که جنّت جنّت)

Cennet cennet, ebcet hesabıyla h. 906 [1500-1501] olur.

Īrān ve Rūm'da yaşayan herkes özellikle de Türkler elbette ki Nevāyī'nin Türkī-yi Cıġatay ile yazılan eserlerine ilgi gösterirler. [**M2.6b**] Ancak Cıġatay lügati, Īrān'da ve olasılıkla Rūm'da olmadığı için kimse pek anlamıyor. [İH.6b] Hatta onun eserlerinin mükemmelliğinden dolayı Fārs'ta yaşayanlar da ilgi gösterirler. Nitekim Ḫorāsān'da hizmet ettiğimiz iki yıl içinde, Ḫorāsān'ın genel işlerine bakmak için padişah tarafından gönderilen ve ʻArabī, Fārsī, inşa ve başka bilimleri mükemmel bilen Muʻtemedü'd-devle lakaplı Mīrzā ʻAbdu'l-Vehhāb-ı İṣfahānī de bulunuyordu. Yetmiş yaşı olmasına karşın, Cıġatay dilini bilmemeği kendisi için bir eksiklik sayarak o da Yalan̂g Tuş Ḫan'dan bu dili öğrenmeğe başladı, onun olmadığı sıralarda bazen de benden ders alıyordu. *Gencīne* adlı eserinde de birkaç Türkī gazel ve inşa kaleme aldı. Ayrıca gazel ve kasidede çok parlak olan Mīrzā Ḥabīb Ḳaanī-yi Şīrāzī, başkentte bir süre benden ders alıyordu[35].

Emir gereği Azerbaycan, ʻIrāḳ, Ḫorāsān, Fārs, Herāt ve [M1.8a] yedi sekiz vilayetini gördüğüm Rūm'da bulunduğum sıralarda Cıġatay lügati aramama rağmen, kayda

---

[33] *Ḥabību's-Siyer*…dağıttılar| M2, ML, İH: yok.
[34] Bu beyitler| ML, İH: yok.
[35] Īrān ve Rūm…kaleme aldı| ML: yok// Cıġatay| ML, İH: Coġtay// Son tümce| ML, İH: yok.

değer bir şey bulamadım. Başkentte gördüğüm Rūmī eserlerden olan *Oḳyānūs* sözlüğünün de Cıġatay diliyle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Oldukça geç yaşta, yani 61 yaşımda daha önceden duyduğum ancak bulamadığım Mīrzā Mehdī Ḫan'ın *Senglāḫ* adlı sözlüğüne, başkentte Mīrzā Taḳī ʻAlī-Ābādī kütüphanesinde rastladım. Kitaptan yararlanabilmek için ancak üç gün ödünç alabildim. Gerçekten de bu sahaya hâkim ve üstat olan bu yazarın eserini incelediğim zaman şaşırdım. Ağır dilinden dolayı değil halkın, eğitim görmüşlerin bile bu eserden yararlanması mümkün değildir. Rahmetli veliahdın oğlu olan, bilgisi ve erginliği ile tanınan ve iki tane eseri olan Ferhād Mīrzā, *Senglāḫ* yazarıyla ilgili şunu söylemiştir: *Dürre* eserinde yaptığı gibi sadece gösteriş peşinde olmuştur[36].

Bu eserin zayıf tarafı, Arapça dizge üzerine düzenlenmesi, *Burhān* gibi sözlüklerin tersine söyleniş biçimleri ve harekelerin gösterilmemesi, [M1.8b, **M2.7a**] /b/ ile /p/, /c/ ile /ç/ ve /g/ ile /k/ arasında ayrım yapılmamasıdır. [ML.6b, İH.7a] harekeler kesinlikle konmalı. Örn. **Yıġmaḳ** (يِغْماقْ) "toplamak"; **Sıġmaḳ** (سِيغْماقْ) "sığmak"; **Yaġmaḳ** (ياغماق) "yağmak"; **Yaġın** (ياغين) "yağış. /ḳ/ ile başka anlamı vardır"; **Yıḳmaḳ** (يِقماق) "yıkmak"; **Sıḳmak** (سِيقماق) "sıkmak"; **Yaḳmaḳ** (ياقماق) "sürmek; yakmak; beğenmek"; **Yaḳın** (ياقِين) "yakın"; **Yırlamaḳ** (يِرلاماق) "şarkı söylemek"; **Yirlemek** (يِرلاماک) "yerleştirmek".

Göz (گَوْز): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sûkün ile) "göz"; /k/ üstün ile (**Köz**) "köz".

Göl (گَوْل): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sûkün ile) "göl"; /k/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /l/ sûkün ile (**Kül**) "kül".

Kölege (كَوْلاكا)[37]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile) "gölge"; /g/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /g/ medli elif ile, /n/ sûkün ile (**Gülegen**) "güleğen". [M1.9a]

Baġır (باغِر) "bağır. /ḳ/ ile özel addır"; [İH.7b] **Taġ** (تاغ): (/t/ medli elif ile) "dağ. /ḳ/ ile yanlıştır"; **Bednüs/Bedenüs** (بَدْنوس-بَدَنُوس)[38]: (/b/ üstün ile, /d/ sükûn ile, /n/ ötre ile, /s/ sükûn ile) "horoz. /p/ ile yanlıştır"; **Badaḳ** (بَدَق): (/b/ ve /d/ üstün ile, /ḳ/ sûkün ile) "kötü kokusu olan bir hayvan. Aslanlar da onun kokusundan nefret ederler. Giysiye düştüğü zaman kokusu çıkmaz. Kertenkele ile düşmandır. /p/ ile yanlıştır".

Mīrzā Mehdī Ḫan sözlüğünde, maddeler için Nevāyī'nin eserlerinden örnek verilmemiştir[39]; [**M2.7b**] dolayısıyla *Senglāḫ* kitabı kimsenin işine yaramaz. Fazla istinsah edilmemesi veya basılmamasının nedeni de bu olsa gerek. [M1.9b, ML.7a]

Senglāḫ'ın fihristi ve Türkī dil bilgisi niteliğinde olan Mebāniyü'l-Luġat, gerçekten çok iyi yazılmış ve basılırsa yararlı olacaktır. Bu eserden birkaç satır örnek verelim:

---

[36] yedi sekiz| M2: 10; ML, İH: 10-15// Cıġatay| ML, İH: Coġtay// Rahmetli…söylemiştir| M2, ML, İH: yok.

[37] Yazmalar: Kölegen (كَوْلاكان). (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile, /n/ sûkün ile). Bk. Kölege.

[38] M1: Bednüs; M2, ML, İH: yok. Bk. Bednüs/Bedenüs.

[39] Bu tümce| ML: yok// örnek verilmemiştir| M2: çok az örnek verilmiştir.

“Ferāġī, eserinde Türk sözlerinin ölçüsüz ve mastarsız olduğunu yazmasına karşın, kitabımın temeli şairlerin tanıklığına dayanmaktadır. Onun bu sözü bilimsel araştırmaya dayanmamakta ve kesinlikle kabul edilemez. Gerçekten de Türk dilinde bulunan kurallar, ne Fārs dilinde ne de ‘Arab dilinde vardır. Onun bütün kipleri edebiyat biliminin ölçülerine uygundur. Bilinmesi ilgilenenlere gerekli olduğu için, bu kuralları bir düzen ve altı temel biçiminde ve tanıklara başvurarak Mebāniyü'l-Luġat adıyla kaleme aldım. Bugüne kadar Türk dil bilgisi, kiplerin kuralları ve onun türeme yollarına dair böyle bir eser yazılmamıştır. Dolayısıyla bu eser, inceleme ve tüme varım yoluyla yazılmış ilk risale sayılır. Eksikliklerini ve yanlışlarını okuyucuların düzeltmesini umuyorum”.

Mebāniyü'l-Luġat'ın sonunda, Nevāyī'nin eserlerinden birkaç beyit ve sözcüğün yorumlanmadan bırakıldığı kaydedilmiştir. Ben haddimi aşarak, iki sayfa tutarında olan bu beyitler ve sözcükleri, sözlüğümün sonunda açıkladım. [M1.10a, **M2.8a**, İH.8a]

Ancak onun da açıklayamadığı **Çapun** sözcüğünü ve *Dört Dīvān'da* bulunan aşağıdaki şiiri ben de açıklayamadım:

Saġınma barça bışıġ sözni ṭab‘ ėter aşam
Bolur muḳayyi vü hāżım çü ikkisi maṭbūẖ[40]

(ساغینما بارچا بِشیغ سَوزنی طبع اَیتار آشام/بَولور مُقیّی و هاضم چو ایکّی سی مطبوخ)

Padişahın bazen Nevāyī'nin eserlerini okumak istediğini anlayınca, h. 1274'te [1857-1858] Nevāyī'nin eserlerinde karşılaşılan Cıġatay ve Moğol sözlerini içeren bir sözlük kitabı yazmayı kendime farz bildim. [ML.7b] Şehzadeler ve devlet adamlarının önerisiyle de herkesin anlayabileceği ve kavrayacağı bir sözlük ortaya koymaya çalıştım. Üç yıl üzerinde çalıştığım bu sözlüğe *Luġat-ı Etrākiyye* adını verdim. Bu eseri, h. 1277'de emir gereği görevli bulunduğum Ḫorāsān'da bitirdim. Divan işlerindeki yoğunluğum ve Nevāyī'nin eserlerinden örnekler aramam, bu sözlüğün bu denli gecikmesine neden oldu[41].

Türkī-yi Īrān'ın onda bir kısmı tam Türkī-yi Cıġatay diline benzemektedir: Gög (کوک), Su (سو) gibi. [M1.10b] Diğer sözcüklerin bir kısmı da az bir değişime uğramıştır: Īrān'da **Ot** (اَوت) “ateş”, **Çaẖır** (چاخِر) “içki”, **Cėyran** (جَیران) “ceylan”, **Dört** (دَورت), **Ḳırẖ** (قِرخ) “kırk” ve **Elli** (اَلّی); Cıġatay dilinde **Ört** (اَورت), **Çaġır** (چاغِر), **Ciren** (جِرَن), **Tört** (تَورت), **Ḳırḳ** (قِرق) ve **Ėlli** (اَیْلّی) biçiminde söylenmektedir. Bir kısım sözcükler de birbirine uymaz. Örn. Īrān'da **Gėce** (گَیجه), **Ḳaraḳuş** (قَراقوش), **Serçe**

---

[40] Ancak…maṭbūẖ| ML, İH: yok// muḳayyi vü hāżım çü| Yazmalar: muġayy u hāżım mu (مُغیّ و هاضم مو). Bk. SG (93), BV (87, 107), BV-Özb (G.107), Külliyat-Yazma-TB (291).

[41] Cıġatay| ML, İH: Coġtay// Üç…çalıştığım| ML, İH: yok// Luġat-ı Etrākiyye| M2: *Behcetü'l-Luġat;* ML, İH: *Maḳālīd-i Türkiyye//* Bu eseri…bitirdim| ML, İH: yok// Son tümce| M2, ML, İH: yok.

(سَرچَه) ve **Şeppere** (شَپَّره); Cıġatay dilinde **Tün** (تُون), **Bürgüt** (بُورکوت), **Çupçuḳ** (چُوپچوق) ve **Ėt ḳanat** (اَیت قانات) olduğu gibi[42]. [**M2.8b**, ML.8a, İH.9a]
Sözlüğün düzeniyle ilgili, sözcükler birinci ve ikinci harfe göre dizilmiştir. [M1.11a]
Sözlükte çekimli biçimlere yer verilirken, tek başına kullanılmayan (**Ėrkin**, **İkin**, **Mu** vs.) ancak anlam ifade eden eklerin de birçoğuna yer verilmiştir. [ML.7b, İH.8a]
Türkī-yi Cıġatay'da Fārsī'den farklı olarak bazen sözcüğün son üç harfi sükûn ile olur: **Ḳorḳutmaġıng̃** (قُورقُوتماغِیْنْکْ) (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile) gibi. Yine Fārsī'den farklı olarak, anlamı sağlamak için birçok harf sözcüğe eklenir: **Bolmaydur ėrdiler** (بَولمای دُور اَیردی لار) gibi. Bazı sözcükler Fārsī ve ʻArabī ile birleşiktirler: **Eşhebing̃**, **Cevlān-gehing̃** gibi. [M1.11b] Nevāyī'nin eserlerinde genellikle /d/'ler /t/ olmuştur: **Tong̃uz**, **Tört** gibi. Ancak her yerde böyle değildir: **Dėbtür**, **Dėr-sin** gibi. Nevāyī'nin eserlerinde bazen /ḳ/ ile /ġ/ kafiye yapılmıştır. Ayrıca **Ayıt** (آیِت) "söyle", [M1.12a] vezin gereği **Ayt** (آیْت) biçiminde de kullanılmıştır[43].
Īrān'da bazı Cıġatay sözleri kullanılır. Ancak bazen gerek yazıda ve gerek söylenişte yanlış bir biçimde ifade edilir. Nitekim Türkī yıllarından olan inek yılı, **Ud il** (اُود ایل) biçiminde yazılır. "öd" anlamına gelen **Ud** (اُود) yerine sığır anlamına gelen **Uy** (اُوی)[44] yazılmalıdır. [ML.8a, İH.8b] Tavşan yılı dahi, توشقان ایل yazılır, hâlbuki **Tavuşḳan yıl** (تاوُوشقان یِیل) yazılmalıdır. Kaplan yılı, **Bars il** (بارس ایل) yazılır, hâlbuki Cıġatay dilinde **Bars**, kaplandan daha küçüktür[45]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳaplan kibi sėgridi yataġdın
Yā ėyle ki gög ġazālı taġdın[46]
(قَپلان کیبی سَیکریدی یاتاغ دین/یا اَیله که گَوک غزالی تاغ دین)

Yaylaḳ (یَیلاق) ve **Ḳışlaḳ** (قشلاق) sözcükleri de yanlıştır, **Yaylan** (یایلان) ve **Ḳışlan** (قِشلان) denmelidir. [M1.12b, **M2.9a**] Çocuk eğiticisine **Lele** (لَه لَه) denilmesi yanlıştır, **Lala** (لالا) yazılmalıdır. Aslan sözcüğünün Īrān ve Rūm'da, **Aṣlan** (آصلان) biçiminde yazılması yanlıştır. Cıġatay dilinde olduğu gibi **Aslan** (آسلان) yazılmalıdır[47]. [İH.9a]
Sözlüğün olabildiğince kolay anlaşılır olmasına çalışılmış ve bu doğrultuda açıklamalar yapılmıştır. Örn. muʻceme ve mühmele terimleri yerine noktalı ve noktasız terimleri kullanılmış, ayrıca ḳareşet (/ḳ/, /r/, /ş/, /t/), belirli /v/ (o/ö) ve belirsiz /v/ (u/ü) gibi terimler kullanılmıştır. Gerekli olan yerlerde hareke konmakla birlikte (üstün ile), (esre ile) veya (ötre ile) gibi ibarelerle de harfin harekesi belirtilmiştir. Ayrıca eserde /k/ ile /g/, /b/ ile /p/ ve /c/ ile /ç/ ayrımı da yapılmıştır. Bütün sözcüklere Nevāyī'nin eserlerinden tanık gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak

---

42 Cıġatay| ML, İH: Coġtay.
43 Bu paragraf| M2, ML, İH: yok// Tong̃uz| M1: Tung̃uz.
44 Yazmalar: Avı (اَوِیْ). Bk. SG (226). SG kaynaklı yanlış olarak Öd ile Ud sözcüğünün birbirine karıştırılmakla birlikte ET.Ud>Uḍ>Uy değişmesinin bilinmediği de anlaşılmaktadır. Bk. Uy.
45 Cıġatay| ML, İH: Coġtay.
46 yataġ| Yazmalar: yataḳ (یاتاق). Bk. SG (1281-1282), LM (352, 3324), LM-Özb (XXXV).
47 Çocuk…Lala yazılmalıdır| ML, İH: yok// Cıġatay| ML, İH: Coġtay.

toplam 8540 sözcükten yaklaşık 1500'ü örneksiz kalmıştır. İlk harfleri aynı olan maddeleri içeren bölümlerin başında, bölümün içerdiği sözcüklerin sayısı kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. [ML.8b] 4-5 tane sözcüğün anlamı da anlaşılmamıştır. 30-40 tane Fārsī ve ʿArabī sözcük de Nevāyī'nin eserlerinde kullanıldığı için verilmiştir. Aslında bu sözlüğe Fārsī ve ʿArabī sözleri alınmamaya çalışılmış, sadece onlarla ortak olan sözcükler veya o dillerin sözcükleri ile yapılan birleşik sözcükler alınmıştır[48].

Bu eser, h. 1277 yılının ramazan ayında [1861] Meşhed'de bitmiştir[49].

Aḥmed bin İsmāʿīl el-Ḥüseynī[50].

Bu nükte bitildi derd birle
Otluḳ dil ü ah-ı serd birle
[Leylī ve Mecnūn'dan:]
Sūgın niçe kim uzattım āḫır
Yıġlay yıġlay tükettim āḫır[51]

(بو نکته بِتِلدی درد بیرله/اَوتلوق دل و آه سرد بیرله
سوکین نیچه کیم اُوزاتتیم آخر/یِغلای یِغلای تُوکاتتیم آخر)

[İH.9b] Bu sözlüğün bir nüshası, veliahdın kütüphanesinde, biri de Kelb Ḥüseyn Ḫan Afşar'ın elinde ve diğeri de Rūm vezirinin elçisindedir. Bu nüsha onların hepsinden daha eksiksizdir. Onlarda olmayan 1500 kadar sözcük bulunmakta ve en doğru nüshadır[52].

---

[48] 8540| M2, ML, İH: 9000// 30-40…verilmiştir| M2, ML, İH: yok// Aslında…alınmıştır| M1, M2: yok.

[49] h. 1277 yılının ramazan ayında Meşhed'de| M1: h. 1279 yılında; ML, İH: h. 1280 yılında.

[50] M2, ML, İH: yok.

[51] Bu beyitler| M2, ML, İH: yok// bitildi| Yazmalar: pitildi (پِتِلدی)// Sūgın| Yazmalar: Söz kim (سَوز کیم)// niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. LM (376, 3542), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (681), Külliyat-Yazma1 (693).

[52] Bu paragraf| M1, M2: yok.

[İKİNCİ KISIM]
(LUĠAT-I ETRĀKİYYE ADLI CIĠATAY SÖZLÜĞÜ)[1]

[M1.13b, **M2.10b**, ML.9a, İH.10a, TÜ.1b]

Nevāyī mahlaslı Ḥażret-i Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr tarafından Cıġatay diliyle yazılan yirmi bir cilt tutarındaki eserin sözlüğü, Fetḥ-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī tarafından toplanıp yöntemi ve bilgileri fihristte verilmiştir[2].

[Ferhād u Şīrīn'den:]

Bi-ḥamdik fetḥ-i ebvābi'l-ma‘ānī
Naṣīb ėt könglüme fetḥ olmaḳ anı

(بحمدک فتح ابواب المعانی/نصیب اَیت کونکلوما فتح اولماق آنی)

[Ḥayretü'l-Ebrār'dan:]

Yolnı yaman yaḫşısıdın yime ġam
Bismi'llāh dėgil ü ḳoyḳıl ḳadem[3]

(یولنی یامان یخشی سیدین یمه غم/بسم الله دَیکیل و قویقیل قدم)

Medli elif Babı (558 söz ve deyim)[4] [ML.10a, İH.11a, TÜ.10a]

1 **Asraban** (آسرابان): (/s/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). “saklayıp, koruyup”. *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī asraban temkīn, kişidin isteme taḥsīn
Çü şeh görküzdi istiḥsān görüb naẓmıngnı müstaḥsen

(نوایی آسرابان تمکین کیشیدین ایستاما تحسین/چو شه کورکوزدی استحسان کوروب نظمینکنی مستحسن)

Bu kitapta *Dört Dīvān* sözünden, Nevāyī'nin dört divanı yani *Ġarāyibü'ṣ-Ṣıġar, Nevādirü'ş-Şebāb, Bedāyi‘ü'l-Vasaṭ, Fevāyidü'l-Kiber'i* kastediyoruz[5]. [ML.9b, İH.10a, TÜ.6b]

2 **Andaḳ** (آنداق)[6]: (/n/ sükûn ile). “öyle, onun gibi”. *Dört Dīvān'dan:*

Bir lebing cān aldı andaḳ kim birisi bilmedi
İmdi bildim kim aralarında bardur şekker-āb[7]

(بیر لبینک جان آلدی آنداق کیم بیریسی بیلمادی/ایمدی بیلدیم کیم آرالاریندا باردور شکّرآب)

Ḳuyaşnıng ḳurbıdın ay kim hilāl olġay ėrür andaḳ
Ki bir meh-veş sanga yitgec yir öpmeklikge bolġay ḫam [M1.14a]

(قویاشنینک قربیدین آی کیم هلال اولغای اَیرور آنداق/که بیر مهوش سنکا یتکاج یر اوپماکلیک کا بولغای خم)

Gözlering ḫūn-ḫ̌ārlıḳdın dāyimā bīmār ėrür [**M2.11a**]
Bāde köp içgendin andaḳ kim bolur ėl nā-tevān[8] [ML.9a, TÜ.1b]

---

[1] Luġat-ı Etrākiyye| M2: *Behcetü'l-Luġat;* ML, İH: *Maḳālīd-i Türkiyye//* Cıġatay| M1, M2: yok; ML, İH: Coġtayī.

[2] Cıġatay| M1, M2: yok; ML, İH: Coġtayī// yirmi bir| M2: yirmi iki// Nevāyī…verilmiştir| ML, İH: Sapanlu boyundan olan Fetḥ-‘Alī bin Kelb-‘Alī Ḫan bin Mürşid Ḳulı Ḫan bin Fetḥ-‘Alī Ḫan Ḳacar-ı Ḳazvīnī tarafından yazılmıştır.

[3] Birinci dize| M1, M2, TÜ: yok// Yolnı| Yazmalar: Yolı (یولی). Bk. HE (6, I/50), HE-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (399), Külliyat-Yazma1 (411), Hamse-Taşbasma (3).

[4] M1, İH, TÜ: yok; ML: 540 söz.

[5] Bu tümce| ML: 9a (Aġu maddesinde); İH: 10a (Andaḳ maddesinde); TÜ: 1b (Alnıda/Allıda maddesinde).

[6] Bk. AŞ (13a), SG (175-176)// DLT: Andag (550)// Krgz.Tr: Anday (32)// Tatar.Tr: Andıy (25)// YUyg.Tr: Andaḳ/Undaḳ (13/437).

[7] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (176), GS (59, 46), GS-Özb (G.43), Divan-Yazma (56*2).

(کوزلرینک خونخوارلیقدین دایما بیمار ایرور/باده کوپ ایچکندین آنداق کیم بولور اَیل ناتوان)

3 **Abaġa** (آباغا)[9]: (/b/ medli elif ile). [TÜ.2a] "amca; [babasından sonra saltanat tahtına çıkan ve] Hülegü Ḫan bin Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın [büyük] oğlunun adı. [Hülegü Ḫan'ın amcasının adını taşıdığı için bu adla anılmıştır]". [TÜ.11a]

4 **Ardu/Ordu** (آردو-اُردو)[10]: (/r/ sükûn ile). "sultanların çadırı". [ML.9b, İH.10b, TÜ.12a]

5 **Asradı** (آسرادی): (/s/ sükûn ile): "korudu, sakladı". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'da,* Tersā (Hristiyan) kızla görüşünde şöyle söyler:

Asradı köp özni istiġfār ėtib
Aġzıda lā ḥavlnı tekrār etib
Şūḫ açġac şu'le-yi ruḫ-sārını
Örtedi lā ḥavl u istiġfārını[11]

(آسرادی کوپ اوزنی استغفار اَیتیب/آغزیدا لا حولنی تکرار ایتیب
شوخ آچغاج شعلۀ رخسارینی/اُورتادی لا حول و استغفارینی)

[ML.10a, İH.11a, TÜ.2b]

6 **Avuclaban** (آوُوْجلابان): (ilk /v/ ötre ile, ikinci /v/ sükûn ile, /c/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "avuç içine alıp, avuçlayıp". *Dört Dīvān'dan:*

Cān naḳdını avuclaban gėlmiş idim vaṣlıñ̂ tiley
Mühlik firāḳ ol naḳdnı aldı urub ėlgimge kef[12] [ML.9b, İH.10b, TÜ.2a]

(جان نقدینی آووجلابان گیلمیش ایدیم وصلینک تیلای/مهلک فراق اول نقدنی آلدی اوروب اَیلکیمکه کف)

7 **Ara** (آرا): (/r/ medli elif ile). "orta, ara; [arasında]"[13]; "musikide bir nağme adı"; (**Ārā**) "süs, düzen"[14]. *Dört Dīvān'dan:*

Gül ėmes her yan yüzüñ̂ devride ārā ḳılġalı
Ḥalḳa urmışlar cemālıñ̂ġa temāşā ḳılġalı

(گُل اَیماس هر یان یوزونک دوریدا آرا قیلغالی/حلقه اورمیش لار جمالینکغه تماشا قیلغالی)

Tilbe köñ̂lüm ki leb ü zülfüñ̂ üçün itmiş idi
Gėce mey-ḫāne ara mest ü perīşān taptım[15]

(تِیلبه کونکلوم که لب و زلفونک اوچون ایتمیش ایدی/گیجه میخانه آرا مست و پریشان تاپتیم)

Ḫamse'de bulunan *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[8] Gözleriñ̂| Yazmalar: Gözleri (کوزلری). Bk. GS (343, 456), GS-Özb (G.442), Külliyat-Yazma2 (105), Külliyat-Yazma-TB (91), Divan-Yazma (407*2).

[9] Bk. AŞ-Atalay (1), CC (1)// SG: Abaġa/Abaḳa (95)// Alt.Tr (19), Krgz.Tr (1): Aba// Tatar.Tr: Abıy (19)// Derleme: Abaka// Moğ-Les: Abaga/Avga (4).

[10] Yazmalar: Ardu. Bk. Ordu// SG: Ordu (241)// DLT: Ordu "beyin oturduğu kent; in" (777)// Kzk.Tr: Orda "yönetim merkezi; saray" (417)// Krgz.Tr: Ordo "hanın karargâhı; in" (598)// YUyg.Tr: Orda "yuva; ocak; orta çağlardaki Türk yerleşim merkezleri" (297)// Moğ-Les: Ordu(n)/Ord "hükümdarın yaşadığı yer; saray; çadır" (964).

[11] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. LT (98, 1135), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (966).

[12] gėlmiş idim vaṣlıñ̂ tiley| Yazmalar: gėldim viṣālını tileb (گیلدیم وصالینی تیلاب)// Mühlik firāḳ ol naḳdnı aldı urub ėlgimge| Yazmalar: Ol naḳdını aldı dağı urdı ėlim astıġa (اول نقدینی آلدی داغی اوردی اَیلیم آستیغه). Bk. BV (238, 309), BV-Özb (G.307), Külliyat-Yazma-TB (326), Külliyat-Yazma2 (343), Divan-Yazma (294*2).

[13] Bk. AŞ (6b), SG (125), DLT (553), CC (10), Kzk.Tr (48), Krgz.Tr (38), YUyg.Tr (15).

[14] Bk. SG (1398), BR-Muin (30), Dehhuda.

[15] Bu beyit| TÜ: yok// üçün| ML: içün. Bk. GS (319, 420), GS-Özb (G.406).

Yana kūs-zen tüşti cünbiş ara
Yana kūs tüşti ġurunbiş ara [ML.10a, İH.11a, TÜ.9a]
(یانا کُوس زن توشتی جنبش آرا/یانا کُوس توشتی غرنبش آرا)

8 **Altun tamġa** (آلتون تمغا)[16]: (/t/ ötre ile, ikinci /t/ üstün ile). "Türk padişahlarının altın suyu ile fermanlara vurdukları [ve hediyelere ve ihsanlara özgü olan] damga veya yüzük kaşı. O fermana Yarlıġ altun tamġa denir". [ML.9b, İH.10b, TÜ.9b]

9 **Asrasun** (آسراسون): (/s/ sükûn, ikinci /s/ ötre ile). "korusun, saklasın". *Dört Dīvān'dan:*
Dėb imiş hicrimde min dik göz ü kön̂glin asrasun
Vay kim yoḳtur man̂ga ẖārā kön̂gül ḳaṣṣāb göz[17] [**M2.11b**]
(دَیب ایمیش هجریمدا مین دیک کوز و کونکلین آسراسون/وای کیم یوقتور منکا خارا کونکل قصّاب کوز)

Ḫamse'de bulunan *Ferhād u Şīrīn'den:*
Belādın asrasun devrān tenin̂gni
Ni yalġuz ten ki cān-ı pür-fenin̂gni[18] [M1.14b, ML.9a, İH.11a, TÜ.11a]
(بلادین آسراسون دوران تنینکنی/نِی یالغوز تن که جان پرفنینکنی)

10 **Aġu** (آغو)[19]: (/ġ/ ötre ile). "ağı, zehir". *Sedd-i Sikenderī'de,* Dārā'nın ölümünde şöyle der:
Ki ger devr aġu bėrdi Dārā'ġa bat
Sikender'ġa hem bėrmes āb-ı ḥayāt[20]
(که کر دور آغو بیردی داراغه بات/سکندرغه هم بَیرماس آب حیات)

Dört Dīvān'dan:
Man̂ga devrān aġu bėrdi an̂ga nūş
Min ėtsem zehr-ẖand ėyler şeker-ẖand
(منکا دوران آغو بَیردی آنکا نوش/مین اَیتسام زهرخند اَیلار شکرخند)

Lebin̂g yitgen ḳadeḥ tiryāḳıdın yitgürgil ey sāḳī
Ki hicr acıġlıġı cāmım ara meyni aġu ḳılmış
(لبینک یِتکان قدح تریاقیدین یِتکورکیل ای ساقی/که هجر آجیغ لیغی جامیم آرا می نی آغو قیلمیش)

Çarẖ-ı mīnā sāġarıdın isteme nūş-ı ḥayāt
Ni üçün kim bādesi memzūc olubtur aġudın[21]
(چرخ مینا ساغریدین ایستاما نوش حیات/نِی اوچون کیم باده سی ممزوج اولوبتور آغودین)

Nūşıdın ėlde güft-ü-gū ey hicr içer-min min aġu
Kāş ölsem ü kön̂glümni bu endūhdın ḳutḳarsam[22]
(نوشیدین اَیلدا کفتکو ای هجر ایچارمین مین آغو/کاش اولسام و کونکلومنی بو اندوه دین قوتقارسم)

---

[16] Bk. SG (170), Vassaf (406: fermān-i zerrīn-nişān ki ān-rā īşān altun tamġa ẖˇānend).

[17] kön̂glin| Yazmalar: kön̂glün (کونکلون). Bk. GS (184, 225), GS-Özb (G.216), Külliyat-Yazma-TB (52).

[18] yalġuz| Yazmalar: yalḳuz (یالقوز)// cān| Yazmalar: rūḥ (روح). Bk. FŞ (331, XXXV/141), FŞ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (554).

[19] Bk. SG (150), DLT (545)// Kzk.Tr (577), Mlk.Tr (420): Uv// Krgz.Tr: Uu (788)// Tatar.Tr: Aġuv (21)// YUyg.Tr: Aġu/Oġa (5/293)// Trkm.Tr: Avı (37).

[20] Ki ger devr| Yazmalar: Eger-çi (اکرچه). Bk. Sİ (204, 2351), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (838), Hamse-Taşbasma (415).

[21] memzūc| Yazmalar: memlū (مملو). Bk. BV (341, 462), BV-Özb (G.459), Külliyat-Yazma-TB (352), Divan-Yazma (422*2).

[22] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (325, 429), GS-Özb (G.415).

11 **Almınca** (آلمِنجه)[23]: (/l/ sükûn ile, /m/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ"[24]. [ML.10a, TÜ.9b]
12 **Altun** (آلتون)[25]: (/t/ ötre ile). "altın". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Öy altun ferşi altun tamı altun
Mey altun ẓarfı altun cāmı altun[26]
(اَوی آلتون فرشی آلتون تامی آلتون/می آلتون ظرفی آلتون جامی آلتون)
Dört Dīvān'dan:
Gündüzi ḫorşīd altun ḫıştıdın ötgey başım
Āstānıñ ḫıştını ḳoyġan gèce baş astıġa[27] [ML.9b, İH.10b, TÜ.2a]
(کوندوزی خورشید آلتون خشتی دین اَوتکای باشیم/آستانینک خشتینی قویقان گَیجه باش آستیغه)
13 **Anda munda** (آندا موندا)[28]: (medli elif ile, /n/'ler sükûn ile). "orada burada". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
A'żāsıda anda munda bir tük
Ol hem bolub añga bir aġır yük[29]
(اعضاسیدا آندا موندا بیر توک/اُول هم بُولوب آنکا بیر آغیر یوک)
14 **Aba** (آبا)[30]: "[cet, büyük baba]; Kābil vilayetinde bir yer adı"; [**Ebe**] "[Rūm Tr.] ebe, doğum yaptıran kadın"; /p/ ile (**Apa**) "büyük kız kardeş, abla, aba. Ona İgeci de denir"[31]. [ML.10a, İH.11b]
15 **Asrayu** (آسرایو)[32]: (/s/ sükûn ile, /y/ ötre ile). "koruyarak".
16 **Ala gėl** (آلا گَیل)[33]: (/g/ üstün ile). "alıp gel".
17 **Ala gėlgende** (آلا گَیلگاندا)[34]: (/g/ üstün ile, ikinci /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "alıp geldiğinde".

---

[23] M1: 16a; TÜ: yok. Bk. Alanca.
[24] M2, ML, İH: "bin Göyük Ḫan bin Dėb Baḳuy bin Alanca bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ"// SG: Alanca (النجه) "bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ" (171)// ŞT: Amulca (املجه) "bin Tütek bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ" (119-121, T69a-T70a)// Dehhuda: Elmicne (المجنه) "bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ" *(Ḥabībü's-Siyer'den)*// CT-Musevi: Abulca (اَبولجه) "Yāfeṡ bin Nūḥ. Türkler Yāfeṡ'e Abulca Ḫan der" (47).
[25] Bk. SG (170), DLT (549), CC (7), YUyg.Tr (11)// Krgz.Tr: Altın (30)// Moğ-Les: Alta(n)/Alt(an) (53).
[26] Öy| Yazmalar: Ėv (اَیو)// ferşi| Yazmalar: ferş (فرش)// tamı| Yazmalar: tam (تام)// ẓarfı| Yazmalar: ẓarf (ظرف)// cāmı| Yazmalar: cām (جام). Bk. FŞ (169, XVII/86), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (509).
[27] Gündüzi| Yazmalar: Gündüzin (کوندوزین). Bk. BV (401, 553), BV-Özb (G.550), Külliyat-Yazma2 (384), Divan-Yazma (505*2).
[28] Bk. YUyg.Tr (13)// Alt.Tr (26), Krgz.Tr (32): Anda mında.
[29] añga| Yazmalar: anda (آندا). Bk. LM (235, 2085), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651), Külliyat-Yazma1 (663).
[30] ML, İH: yok. Bk. SG (ابا) (95)// DLT: Aba "baba" (538)// Alt.Tr: Aba "baba; büyük baba; büyük babanın ağabeyi; amca; anne; büyük kız kardeş" (19)// Mlk.Tr: Appa "dede" (86)// Moğ-Les: Abu/Aba/Av/Āv "baba; büyük baba" (8).
[31] İgeci| M1, M2, ML, İH: Ėgeci. Bk. SG (95), Kzk.Tr (47), Krgz.Tr (36), Tatar.Tr (26), Özb.Tr.İzahlı (I/538)// Alt.Tr: Aba (19).
[32] M1: 19b; TÜ: yok. Bk. SG (136).
[33] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ala gil (آلا کِیل). (/g/ esre ile). Bk. Ala gėlmiş, Ala gėlgey, SG (167).
[34] M1: 19b; M2: Ala gilgende; TÜ: yok. Bk. SG (167)// Krgz.Tr: Alıp kel- "getirmek" (17)// YUyg.Tr: Ėlip kelmek "getirmek" (11).

18 **Ala başladı** (آلا باشلادی)[35]: (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "almaya başladı". [ML.9b, İH.10b]

19 **Atab** (آتاب): (/t/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "adlandırıp, ad verip". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ı öldüren cadı karı hakkında şöyle der:

Atab gög pīr-zālı ḫāle anı [**M2.12a**]
Felek dėb delletü'l-muḥtāle anı[36]

(آتاب کوک پیر زالی خاله آنی/فلک دَیب دلّة المحتاله آنی)

20 **İyeleb** (ایالاب)[37]: (/y/ medli elif ile). "ele geçirmiş; bir şeyin sahibi olmuş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:* [M1.15a]

İyeleb tāc u mülk ü meskenini
Tapmış öz kāmı birle düşmenini

(ایالاب تاج و ملک و مسکنینی/تاپمیش اوز کامی بیرله دشمنینی)

21 **Aşuḳub** (آشوقوب): (/ş/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "acele etmiş"[38]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

köp dėgüci köp yėgüci, tamuḳ törige aşuḳub gėtgüci[39].

(کوپ دَیکوجی کوپ یَیکوجی، تاموق توریکا آشوقوب گَیتکوجی)

Dört Dīvān'dan:

Dėdiler ol şūḫ her dem aşuḳub öydin çıḳar
Cān işi çıḳmaḳ üçün, veh kim şitāb oldı yana[40] [ML.10a, İH.11b]

(دَیدیلار اول شوخ هر دم آشوقوب اَویدین چیقار/جان ایشی چیقماق اوچون وه کیم شتاب اولدی ینه)

22 **Aya** (آیا): (/y/ medli elif ile). "aya, avuç içi"[41]; "esirge!"[42]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

İki yüz an͡ga ṣāf u yalman ḳaya
Nime bütmey andın niçük kim aya[43] [İH.10b]

(ایکی یوز اَنکا صاف و یَلمان قَیا/نیمه بُوتمای آندین نیچوک کیم آیا)

23 **Av** (آو)[44]: (/v/ sükûn ile). "av, şikâr". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [İH.11a]

Seyrde gördüm bir esīr-i miḥen
Bir ḳucaḳ arḳasıġa yükleb tiken[45] [İH.11b]

(سیردا کوردوم بیر اسیر مِحن/بیر قوجاق آرقاسیغه یوکلاب تیکن)

---

[35] M1: 19b; TÜ: yok.

[36] pīr| Yazmalar: pīre (پیره). Bk. FŞ (437, XLVIII/8), FŞ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (585).

[37] Yazmalar: Ayalab (آیالاب). Bk. AŞ (36b), SG (427), SS (434, 4835), SS-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (784), İgelemek.

[38] Yazmalar: "gidip aşmış" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (142).

[39] dėgüci köp| ML, İH: dėgüci ve köp// törige| Yazmalar: otuġa (اوتیغه). Bk. MK (290, 88b/13), MK-Özb (Tenbih.76), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (169).

[40] Bu beyit| ML, İH: yok// yana| M1, M2: yine. Bk. GS (407, 550), GS-Özb (G.533).

[41] Bk. SG (193), DLT (566), CC (17), Trkm.Tr (38)// Krgz.Tr: Alakan (19)// Mlk.Tr: Ayaz (99)// YUyg.Tr: Aliḳan (10)// Moğ-Les: Alaga(n)/Alga (43).

[42] Yazmalar: "esirgemek". Bk. SG (193).

[43] ḳaya| Yazmalar: ġaya (غَیا). Bk. SG (1328), Sİ (426, 5658), Sİ-Özb (LXVIII).

[44] Bk. SG (181), Tatar.Tr (30), Özb.Tr (61), Trkm.Tr (37)// DLT: Aw/Av (564)// CC (208), Mlk.Tr (420): Uv// Krgz.Tr: Anğ/Uu (33/788)// YUyg.Tr: An͡g/O(v) (13/300)// Moğ-Les: Aba/Av/Ang/An(g) (3/70).

[45] Seyrde| Yazmalar: Av ara (آو آرا)// ḳucaḳ| Yazmalar: ḳuca (قوجا). Bk. HE (204, XXXI/6), HE-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (433), Külliyat-Yazma1 (445), Hamse-Taşbasma (36).

24 **Aş** (آش)[46]: (/ş/ sükûn ile). "yemek, yiyecek, aş". *Ḥālāt-ı Pehlevān Muḥammed'den*[47]: Pād-şāhāne ceşn tüzüb ʻaẓīm aşlar bėrib ḫatm ḳāʻidesini be-cā gėltürdiler.

(پادشاهانه جشن توزوب عظیم آشلار بَیریب ختم قاعده سینی بجا گیلتوردیلار)

25 **Aḳ sonḳar** (آق سُنقَر)[48]: (/s/ ötre ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). [ML.10b] "şahin, çarġ (çakırdoğan) ve baḥrī cinsinden bir çeşit atmaca kuşu; Türk padişahlarının lakapları; mecaz anlamda: gündüz; güneş; [Sulṭān Maḥmūd Selcuḳī'nin büyük komutanlarından biri. Şām'da padişahlık yapan Atabekler onun soyundandır. Zengī bin Aḳ-sonḳar onların ilkidir]".

26 **Aḳ öy** (آق اَوی)[49]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "çadır, otağ". [TÜ.2b]

27 **Ayama** (آیاما)[50]: (/y/ medli elif ile). "esirgeme!".

28 **Allın** (آلّن-آلّین)[51]: (şeddeli /l/ esre ile): "Moğ. Alın; cephe".

29 **Alġu tek** (آلغو تک)[52]: (/l/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "alacak gibi".

30 **Ayturda** (آیتوردا): (/y/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "söylerken". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Nevāyī söz ayturda ferzāne bol [**M2.12b**]
Çü iş başıñġa tüşti merdāne bol

(نوایی سوز آیتوردا فرزانه بول/چو ایش باشینکا توشتی مردانه بول)

Dört Dīvān'dan:

Tilbelikdin bilmedim ni ʻarż ḳıldım ey resūl [M1.15b]
Tėñri ḥaḳḳı allıda ayturda sin endām bėr[53]

(تیلبه لیک دین بیلمادیم نِی عرض قیلدیم اَی رسول/تَینکری حقی آلیدا آیتوردا سین اندام بَیر)

31 **Arıb** (آرِیْب)[54]: (/r/ esre ile, /y/ sükûn ile). "temizlenmiş, arınmış". *Dört Dīvān'dan:*

Yār ʻaksınıñ olub cilve-gehi

---

[46] Bk. SG (143), DLT (559), CC (14), Alt.Tr (30), Krgz.Tr (53), Mlk.Tr (91), Tatar.Tr (28), YUyg.Tr (19), Trkm.Tr (35)// Kzk.Tr: As (52).

[47] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.* Bk. Pehlevan (119, R741a/17), Pehlevan-Özb, Külliyat-Yazma2 (782).

[48] Bk. SG (155), Sanḳur/Sonḳur, Sonḳur/Sonḳar, Şonḳar// BR-Muin: Aḳsunḳur (çār-ʻunṣur vezninde) (52)// Kzk.Tr: Aqsuñqar "akdoğan, sungur" (36)// Tr.Tr: Aksungur "akdoğan".

[49] M1, M2, TÜ: Aḳ öyde. Bk. Aġ öy// AŞ: Aġ öy/Aḳ öy "çadır, otağ" (10a)// SG: Aġ öy/Aḳ öy "alaçık: ağ biçiminde ağaçtan yapılan ev" (149/154)// Krgz.Tr: Ak üy "beyaz oba; muhteşem oba" (799)// YUyg.Tr: Aḳ öy "göçebe çadırı; beyaz çadır" (309).

[50] M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (14a), SG (182).

[51] M1: 29a; TÜ: yok. Bk. FV (658)// M2: yazı kenarında bulunan Āhār maddesi Farsça olduğundan dolayı silinmiş, ancak onun anlamlarından biri olan "süslü çelik" anlamı, Allın maddesinin bir anlamı sanılarak geri bırakılmıştır. Bu yanlışlık, ML/İH nüshalarına da geçmiştir// BL: Allın "karşı" (12b)// AŞ: Alın/Aln/All "ön; yan" (11a)// SG: Al "ön, huzur, karşı" (167)// DLT: Alın "alın" (548)// CC: All "ön"; Alın "alın, cebhe" (5)// Alt.Tr: Ald "ön; alt" (23)// Kzk.Tr: Aldı "ön; karşı" (41)// Krgz.Tr: Al/Ald/Aldı "ön; aşağı" (16/23)// Mlk.Tr: Al "ön" (76); Allın "önce, ilk, eskiden" (81)// YUyg.Tr: Ald "ön, ön kısım" (8); Aldin "önceden, önce" (9)// Trkm.Tr: Alın "alın; ön" (29).

[52] M1: 30b; TÜ: yok// Yazmalar: "alacaksın"// SG: Alġu dik "almalı, alınacak, alınası; alır gibi" (158)

[53] Tėñri| M1, M2: Teñri// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. FK (177, 181), FK-Özb (G.172), Külliyat-Yazma2 (447), Divan-Yazma (172*2).

[54] Bk. AŞ (5b), SG (116), Arılıb.

Kişi kim ẖāṭırı mir’ātı arıb[55]

(یار عکسی نینک اَولوب جلوه کهی/کیشی کیم خاطری مرآتی آریب)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ėti tėri zaḥmetidin arıb
A‘żāsı ẖırāşdın ḳızarıb[56]

(ایتی تیری زحمتی دین آریب/اعضاسی خراشدین قیزاریب)

32 **Aldaġuc** (آلداغوج)[57]: (/l/ sükûn ile, /c/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] aldatan, aldatıcı; dalkavuk”.

33 **Asabḳur** (آسابقُور): (/s/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “tam pişirilmiş koyun”; “Moġul ve Cıġatay şölenlerinde konuğun önüne konan etli kemik”[58]. *Sedd-i Sikenderī'de* savurganlığın yergisinde şöyle der:

Birev allıġa ẖˇān çü gėltürge-sin
Kişi bir velī on ḳoy öltürge-sin
Pey-ā-pey asabḳurnı ėyleb revān
Yimekdin bolub ‘āciz ol nā-tevān[59] [İH.12a]

(بیراَو آلیغه خوان چو گَیلتورکاسین/کیشی بیر ولی اَون قَوی اَولتورکاسین
پیاپی آسابقورنی اَیلاب روان/یِماکدین بَولوب عاجز اول ناتوان)

34 **Ayrıc** (آیریج)[60]: (/y/ sükûn ile, /c/ sükûn ile). “iki hörgüçlü deve, erkek deve, buğra, buğur”.

35 **Ayturıda** (آیتوریدا): (/y/'ler sükûn ile, /t/ ötre ile, /r/ esre ile). “söylediğinde”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Eger-çi ayturıda renc taptıñ
Velī gör kim ni yañlıġ genc taptıñ

(اکرچه آیتوریدا رنج تاپتینک/ولی کور کیم نِی یانکلیغ گَنج تاپتینک)

36 **Aḳara** (آقارا): (/r/ ile). “ağarmağa”. *Dört Dīvān'dan:*

Aḳara başladı baş u töküle başladı tiş
Sefer yaraġını ḳılġıl ki tüşti başıñġa iş[61]

(آقارا باشلادی باش و تَوکولا باشلادی تیش/سفر یراغینی قیلغیل که توشتی باشینکا ایش)

37 **Azıḳıb** (آزِیْقیب)[62]: (/z/ esre ile, /y/ sükûn ile, /b/ sükûn ile). “yolu şaşırıp”.

---

[55] ẖāṭırı| Yazmalar: ẖāṭır-ı (خاطر). Bk. AŞ (5b), SG (116), NŞ (65, 65), NŞ-Özb (G.65), Külliyat-Yazma-TB (157).

[56] Ėti| M1, M2: İti// tėri| Yazmalar: ki (که)// ẖırāşdın| Yazmalar, AŞ (82b), SG (116): ẖırāşıdın (خراشیدین). Bk. AŞ (5a), LM (234, 2082), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[57] Yazmalar Aldaḳuc (آلداقوج). Bk. SG (170), Tarama (7)// Krgz.Tr: Aldagıç/Aldooç/Aldooçu “aldatıcı” (24/25)// Tatar.Tr: Aldavıç “aldatıcı” (24)// YUyg.Tr: Aldaḳçi “aldatıcı” (9)// Trkm.Tr: Aldavçı “aldatıcı, hileci” (28).

[58] M1, TÜ: yok// Cıġatay| Ml, İH: Coġtay. Bk. BL (10b)// SG: “tam pişirilmiş koyun” (138)// AŞ: Asapḳur “koyunun omurga kemiği” (8a).

[59] İkinci beyit| M1, TÜ: yok// ML, İH: beyitler yer değiştirmiştir// allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنیغه)// ẖˇān| M1, M2, İH, TÜ: ẖān (خان)// ol| Yazmalar: ü (و). Bk. AŞ (8a), SG (138), Sİ (366, 4781), Sİ-Özb (LIII), Külliyat-Yazma-TB (889).

[60] Bk. SG (194)// Krgz.Tr (70), YUyg.Tr (423), Trkm.Tr-Hamzayev: Ayrı.

[61] töküle| Yazmalar: tökele (تَوکالا)// yaraġını| Yazmalar: tedārüki (تدارکی)// ḳılġıl| Yazmalar: ḳıl ḳıl (قیل قیل). Bk. FK (241, 254), FK-Özb (G.242), Külliyat-Yazma2 (458), Divan-Yazma (235*2).

38 **Ala gėlmiş** (آلا كَيْلميش)[63]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "alıp gelmiş", "almak için gelmiş"[64]. *Dört Dīvān'dan:*

Ġamzeñ̂gdin öltürmek işin ta'līm ala gėlmiş ecel
Bu nev' üstād olsa ol az çaġda māhir bolġusı[65]

(غمزنک دین اولتورماک ایشین تعلیم آلا کَیلمیش اجل/بو نوع استاد اولسا اول آز چاغدا ماهر بولغوسی)

39 **Ala gėlgey** (آلا كَيلكاى)[66]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "alıp gele".

40 **Alġuñ̂guzdur** (آلغونكوزدور)[67]: (/n/ ve /z/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "alacaksınız".

41 **Alġusılardur** (آلغوسی لاردور)[68]: (/s/ esre ile, /r/'ler sükûn ile). "alacaklar".

42 **Almaġuñ̂** (آلماغونک)[69]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "almayacaksın".

43 **Alalı** (آلالی)[70]: "alalım".

44 **Alay/Alayın** (آلای-آلايين)[71]: (ilk /y/ esre ile). "alayım; ala; alasın; [alıp]"; [(**Alay**) "Rūm.Tr: insan topluluğu, alay"]; [(**Alay/Olay**)[72] "öyle"].

45 **Artılıb** (آرتیلیب)[73]: (/r/ sükûn ile, /t/ esre ile). "atılmış, sıçramış; [ardılmış; binmiş; yüklenmiş, yükletilmiş]; çoğalmış, artmış". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Tėñ̂giz ėyleben ḳaṭ' taġ artılıb [ML.11a]
Yürür ėrdi yol Rūm 'aẓmı ḳılıb[74]

(تَینکیز ایلابان قطع تاغ آرتیلیب/یورور آیردی یول روم عزمی قیلیب)

Dört Dīvān'dan: [**M2.13a**]

Yügürür her kirpigimge artılıb bir ḳaṭre yaş
Şūḫ yaşlar dik ki oynarlar çubuḳ merkeb ḳılıb[75] [TÜ.3a]

---

[62] Yazmalar: Azıġıb (آزِيْغيب). Bk. AŞ (6b), SG (131).

[63] M1: 20a; TÜ: yok. Bk. SG (167).

[64] M2, ML, İH: yok.

[65] Bu beyit| M2, ML, İH: yok// olsa ol| M1: olġusı (اولغوسی)// çaġ| M1: çaḳ (چاق). Bk. Gėlmiş, GS (474, 651), GS-Özb (G.627), Külliyat-Yazma2 (138).

[66] M1: 19b; TÜ: yok. Bk. SG (167).

[67] M1: 21b; TÜ: yok.

[68] M1: 21b; TÜ: yok.

[69] M1: 21b; TÜ: yok.

[70] M1: 21b; TÜ: yok. Bk. SG (157).

[71] M1: 21b; TÜ: yok. Bk. SG (157).

[72] CC (4), Krgz.Tr (21), Mlk.Tr (77), Tatar.Tr (24): Alay// Kzk.Tr: Alay/Olay (39/411).

[73] SG: Artılmaḳ/ġ "çoğalmak, artmak; koşuşturmak, hızlı gitmek" (121)// AŞ: Artamaḳ/Artan- "aşıp atlayıp geçmek; geçip gitmek" (6b)// Şemsiyev: Artılmaḳ "binmek"; Artanmaḳ/Artınmaḳ "aşmak, aşıp geçmek; tırmanıp çıkmak, ardılmak" (487); Ärtilmaḳ/Ärtänmaḳ "aşmak, aşıp geçmek" (58)// DLT: Artılmak "hayvanın sırtına asılmak, ardılmak; çuval vb. eşek üzerine yüklenmek" (113); Ert- "geçmek; gitmek"; Ertil- "geçilmek, ulaşılmak" (643)// CC: Ert- "geçip gitmek; yok olmak" (68)// Alt.Tr: Art- "artmak; sırtına koymak, yüklemek; geride kalmak" (28); Ert- "geçip gitmek" (85)// Kzk.Tr: Art- "yüklemek; çoğalmak, artmak" (51)// Krgz.Tr: Art- "fazla olmak; yükletmek"; Artıl- "fazla olmak; yükletilmek" (49)// Derleme: Artılmak "birinin üstüne kapanmak, çullanmak"; Ardılmak "abanmak, yüklenmek; asılmak, tırmanmak; atılmak, saldırmak; binmek; sataşmak"// Moğ-Les: Açi- "yük yüklemek" (12).

[74] Yazmalar: dizeler yer değiştirmiştir// Tėñ̂giz| M1, M2: Teñ̂giz// Yürür ėrdi| M1: yüz urdı vu. Bk. AŞ (6b), SG (122), Sİ (424, 5622), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (907: ارتيليب), Külliyat-Yazma1 (926: ارتيليب), Hamse-Taşbasma (480: آرتيليب).

(یوکورور هر کیرپیکیمکا آرتیلیب بیر قطره یاش/شوخ یاشلار دیک که اوینارلار چوبوق مرکب قیلیب)

46 **Aldaratıb** (آلداراتیب): (/l/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /t/ esre ile). [M1.16a] "ızdırap ve acı vermiş; heyecanlandırmış"[76]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳış aldaratıb hemūmı ėlni
Yaz ılbaratıb semūmı ėlni[77]

(قیش آلداراتیب همومی اَیلنی/یاز ایلباراتیب سمومی اَیلنی)

47 **Asturub** (آستوروب)[78]: (/s/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "astırmış; kazanı ocağın üstüne koydurmuş". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

Ḳazan asturub ḳıldı ḳoylar ḳatīl [TÜ.1b]
[Ki mālın żiyāfetḳa ḳılġay sebīl]

(قازان آستوروب قیلدی قوی لار قتیل)

48 **Alnıda/Allıda** (آلنیدا-آلّیدا)[79]: (/n/ esre ile, /d/ medli elif ile). "önünde, karşısında". *Dört Dīvān'dan:*

Ger ḳuyaştın ḳadrım artuḳraḳ durur şāh allıda
Ẕerredin yüz ḳatla öksükrek-min ol māh allıda[80]

(کر قویاش تین قدریم آرتوقراق دورور شاه آلیدا/ذره دین یوز قاتلا اَوکسوکراک مین اول ماه آلیدا)

Gözüñ̂ āfet ara üstād velī ḫāl u ḫaṭıñ̂
Devr urub allıda örgengeli yaġma tilmīẕ[81]

(کوزونک آفت آرا استاد ولی خال و خطینک/دور اوروب آلیدا اَورکانکالی یغما تلمیذ)

Ni tañ̂ her ẕerre allında yir öpmek ėylesem ẓāhir
Ki dil-ber ʻārıżı ḫorşīdiġa eşyā meẓāhirdür[82] [İH.12b]

(نِی تانک هر ذره آلیندا یِر اوپماک اَیلاسام ظاهر/که دلبر عارضی خورشیدیغه اشیا مظاهردور)

Deyr ara her yan yıḳılma vecd ėtib ey şeyḫ kim
Pīr-i deyr allıda müstaḥsen ėmes her bī-edeb[83]

(دیر آرا هر یان یِقیلما وجد اَیتیب ای شیخ کیم/پیر دیر آلیدا مستحسن اَیماس هر بی ادب)

49 **Aġa** (آغا): "büyük kardeş, ağabey, aka"[84]; (**Aġa/Aḳa**)[85] "amca". *Dört Dīvān'dan:*

---

[75] Bk. SG (122), GS (68, 59), GS-Özb (G.55), Külliyat-Yazma-TB (24: ارتیلیب), Külliyat-Yazma1 (37: ارتیلیب), Divan-Yazma (68*2: ارتیلیب).

[76] Yazmalar: "soğuğun ağaçların başını ve ürünleri yakmasıyla ilgilidir". Bk. Aldaratmaḳ, SG (164).

[77] hemūmı| Yazmalar: semūmı (سمومی)// ılbaratıb| M1, M2, ML, İH: ėlbaratıb// semūmı| Yazmalar: hemūmı (همومی)// ėlni| Yazmalar: anıñ̂ (آنینک). Bk. SG (164), LM (84, 557), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (619).

[78] SG (136), DLT (559): Asturmaḳ "astırmak"// Kzk.Tr: Astır- "astırmak; yemek hazırlatmak" (53)// Krgz.Tr: Kazan As- "kazanı ocağa yerleştirmek; yemek hazırlamak" (51); Astır- "astırmak"; Kazan astır- "yemek pişirmek" (53)// YUyg.Tr: Ḳazan asmaḳ "yemek pişirmek için kazanın altına ateş yakmak" (18).

[79] Bk. AŞ (11a), Allın.

[80] allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. FK (550, 599), FK-Özb (G.569), Külliyat-Yazma2 (515), Divan-Yazma (522*2).

[81] allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. FK (134, 135), FK-Özb (G.131), Külliyat-Yazma2 (439), Divan-Yazma (141*2).

[82] allında| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. FK (150, 151), FK-Özb (G.145), Külliyat-Yazma2 (442), Divan-Yazma (154*2).

[83] yıḳılma| Yazmalar: yıġılma (یِغلما)// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. BV (35, 45), BV-Özb (G.45), Külliyat-Yazma2 (296), Divan-Yazma (60*2).

Ey ḥüsn ara ṣāḥib-ġınā ḫorşīd atan͡gdur ay ana
İster isen͡g nisbet yana hem serv aġa hem gül sin͡gil [ML.11b]
(ای حسن آرا صاحب غنا خورشید آتانک دور آی آنا/ایستار ایسانک نسبت یانا هم سرو آغا هم کل سینکیل)

50 **Aralarında** (آرالارِیْندا): (/r/ medli elif ile, ikinci /r/ esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ sükûn ile). "aralarında". *Dört Dīvān'dan:*

Bir lebin͡g cān aldı andaḳ kim birisi bilmedi
İmdi bildim kim aralarında bardur şekker-āb
(بیر لبینک جان آلدی آنداق کیم بیریسی بیلمادی/ایمدی بیلدیم کیم آرالاریندا باردور شکّرآب)

51 **Aḳça** (آقچه)[86]**:** (/ḳ/ sükûn ile, /ç/ üstün ile). "Moğ. altın ve gümüş sikke, akça, akçe".

52 **Anın͡g dik** (آنِیْنک دیک)[87]: (/n/ esre ile, /y/, ikinci /n/ ve /g/ sükûn ile). "onun gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Uçub rūḥum ḳuşı her dem havā ėyler zenaḫ-dānın
Anın͡g dik ḳuş meŝellig kim nişīmen ḳılmış olġay çeh [ML.11a]
(اوچوب روحوم قوشی هر دم هوا آیلار زنخدانین/آنینک دیک قوش مثل لیک کیم نشیمن قیلمیش اولغای چه)

53 **Atlıḳ** (آتلیق)[88]: (/t/ sükûn ile). "adlı, adını taşıyan; ünlü, tanınmış"; "atlı, ata binmiş"[89]. [ML.11b]

54 **Ayılmaḳ** (آیِیلماق)[90]: (/y/ esre ile). "kendine gelmek, ayılmak". [ML.11a]

55 **Aḳarġa** (آقارغه)[91]: (/r/ sükûn ile). "akmağa, akmak için". [ML.12a, İH.13a]

56 **Atıḳıb** (آتِقیب)[92]: (/t/ esre ile, /ḳ/ esre ile). "ün kazanıp". *Dört Dīvān'dan:*

Tīġ ile başıma gėldin͡g kim bu gün ḳatl işide
Ḫūblar içre ser-āmed sin olub-sin atıḳıb[93] [ML.11b, İH.12b, TÜ.2a]
(تیغ ایله باشیما گَیلدینک که بو کون قتل ایشیدا/خوبلار ایچرا سرآمد سین اولوب سین آتیقیب)

---

[84] Bk. AŞ (8b), SG (149), CC (2), Krgz.Tr (9), Mlk.Tr (70), Tatar.Tr (21), YUyg.Tr (4), Trkm.Tr (22)// Alt.Tr: Agaçak/Aka (21/22)// Moğ-Les: Aha/Ah (95).

[85] TÜ: yok. Bk. FV (658)// Alt.Tr: Aka "ağabey; dedenin kardeşi" (22)// Krgz.Tr: Ake "baba; amca" (12).

[86] M1: 17a; TÜ: yok. Bk. FV (658)// SG: Aġça (150)// CC: Akça "akça, para" (4)// Krgz.Tr: Akça "sikke; para" (11)// YUyg.Tr: Axça "para, akçe" (5).

[87] M1: 23a; TÜ: yok. Bk. SG (177)// DLT (551), CC (145): Anın͡g "onun"// Alt.Tr: Onın͡g "onun" (139)// Krgz.Tr: Anın "onun" (16)// YUyg.Tr: Unin͡g "onun" (437).

[88] M1, TÜ: yok. Bk. BL (5b), AŞ (3b), SG (105)// DLT: Atlıg "kavmin büyüğü" (564)// Alt.Tr (30), Krgz.Tr (60): Attuu "adlı, adı olan; ünlü"// Trkm.Tr: Atlı "adlı, adı olan; ünlü" (37).

[89] Bk. BL (5b), AŞ (3b), SG (105)// DLT: Atlıg (564)// CC: Atlu (15)// Alt.Tr (30), Krgz.Tr (61): Attuu// Trkm.Tr: Atlı (37).

[90] M1, TÜ: yok. Bk. BL (6b), Trkm.Tr-Hamzayev// SG: Ayılmaḳ/(Rūmī)Ayınmaḳ (187)// DLT: Aḍıl- (541)// Kzk.Tr: Ayıq- (33)// Tatar.Tr: Aynı- (32)// Moğ-Les: Aci- "önem vermek" (97); Acira-/Ajra- "dikkat etmek, önem vermek" (99).

[91] M1, TÜ: yok// Yazmalar: "ağarmak". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (7a: Aḳarḳa "ağarmak")// SG'de, Ṭāli' Herevī ve dolayısıyla da Naṣīrī'nin bu sözcüğü yanlış olarak aḳarmaḳ'tan aldığı, hâlbuki öyle olsaydı aḳarurġa söylenmesi gerektiği ve bu sözcüğün aḳmak ile ilgili olduğu kaydedilmiştir (151).

[92] M1, TÜ: yok; ML: Atḳıb. Bk. BL (6a), AŞ (3a), SG (104a).

[93] başıma| Yazmalar: başımġa (باشیم غه). Bk. BL (6a), AŞ (3a), SG (104a), FK (65, 65), FK-Özb (G.61), Külliyat-Yazma2 (427), Divan-Yazma (75*2).

57 **Açġac** (آچغاج): (/ç/ sükûn ile). "açınca". *Şeyẖ Ṣan'ān'da,* Tersā (Hristiyan) kızı şöyle anlatır: [**M2.13b**]
Şūẖ açġac şu'le-yi ruẖ-sārını
Örtedi lā ḥavl u istiġfārını[94] [TÜ.3a]
(شوخ آچغاج شعلۀ رخسارینی/اُورتادی لا حول و استغفارینی)
58 **Ayıt/Ayt** (آیِت-آیْت): (/y/ esre veya sükûn ile, /t/ sükûn ile). "söyle!". [M1.16b] *Dört Dīvān'dan:*
Bėl ü aġzıdın dėdiler kim dėgil efsāneī
Başladım fi'l-ḥāl kim bir bar idi bir yoḳ idi[95]
(بَیل و آغزیدین دَیدیلار کیم دَیکیل افسانۀ/باشلادیم فی الحال کیم بیر بار ایدی بیر یوق ایدی)
Kām telẖ ü bāde zehr ü eşk rengīn bolġanın
La'lı şīrīn lafẓı rengīn şūẖ-ı ẖod-kāmımġa ayt
(کام تلخ و باده زهر و اشک رنکین بولغانین/لعلی شیرین لفظی رنکین شوخ خودکامیم غه آیْت)
Mini 'aşḳdın men' ėter sāde şeyẖ
Dėme sāde şeyẖ ayt kim lāde şeyẖ[96]
(مینی عشق دین منع اَیتار ساده شیخ/دَیمه ساده شیخ آیْت کیم لاده شیخ)
59 **Ant** (آنت)[97]: (/n/ ve /t/ sükûn ile). "ant, yemin". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
An̂ga sūd u alġucıġa noḳṣān-ı māl, iki cānibdin yalġan ant içgüci dellāl.
(آنکا سود و آلغوجی غه نقصان مال، ایکی جانب دین یالغان آنت ایچکوجی دلّال)
60 **Avut** (آوُوت): (ilk /v/ ötre ile). "sevindir, mutlu et; [avut, teselli et]". *Sedd-i Sikenderī'de;* Dārā, vasiyetinde Revşenek ile ilgili İskender'e şöyle der:
Bisāṭın̂gnı ol şem' birle yarut
Anın̂g şuġlıdın ẖāṭırın̂gnı avut[98]
(بساطینکنی اول شمع بیرله یاروت/آنینک شغلی دین خاطرینکنی آووت)
61 **An̂glat** (آنکلات): (/n/ ve /g/ sükûn ile). "anlat".
62 **Aḳızıb** (آقِیْزیب): (/ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile, /z/ esre ile). "akıtmış".
63 **Arılıb** (آرِیْلیب)[99]: (/r/ esre ile, /y/ sükûn ile). "temizlenmiş, arınmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Buġday barı ẖūşedin arılıb
Tābe noẖūdı kibi yarılıb
(بوغدای باری خوشه دین آریلیب/تابه نخودی کیبی یاریلیب)
64 **At** (آت): (/t/ sükûn ile). "ad"[100]; "at"[101]; "at!". [İH.13a] *Dört Dīvān'dan:*

---

[94] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. LT (98, 1136), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (966).
[95] dėgil| Yazmalar: ayıt (آیِت). Bk. FK (736, 825), FK-Özb (Müfred.84), Külliyat-Yazma2 (548).
[96] Bu beyit| ML, İH, TÜ: yok. Bk. NŞ (112, 112), NŞ-Özb (G.112).
[97] Bk. SG (175), CC (9), Kzk.Tr (45), Krgz.Tr (36), Mlk.Tr (85), Tatar.Tr (26), YUyg.Tr (13), Trkm.Tr (30)// DLT: And (550)// Moğ-Les: Andagay/Andgay/Andagar (69).
[98] Besāṭın̂gnı| M2: Besāṭın̂gı// şuġlıdın| M2, TÜ: şuġldın (شغلدين)// ẖāṭırın̂gnı| M1, M2: ẖāṭırın̂gı. Bk. Sİ (203, 2327), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (838).
[99] AŞ (5b), SG (116): Arımaḳ/Arılmaḳ// DLT: Arı-/Arın- (554/555)// CC: Arın- (11)// Krgz.Tr: Arıl- (44)// Moğ-Les: Aril-/Arila-/Arigud-/Ariuda- (85/84).

Ėrür çün ‘ālem içre cāh fānī yaḫşı at bāḳī
Pes ėl kāmın revā ėyle özüñgni kām-rān görgec
(اَیرور چون عالم ایچره جاه فانی یخشی آت باقی/پس اَیل کامین روا آیلا اوزونکنی کامران کورکاج)

Ferhād u Şīrīn'den:

Mini at anĝlamaḳtın ‘aşḳ ėtib yat
Min atdın yat mindin yat olub at[102]
(مینی آت آنکلاماقتین عشق اَیتیب یات/مین آتدین یات میندین یات اولوب آت)

65 **Aladurġan** (آلادورغان)[103]: (/d/ ötre ile). [ML.12a] “alan; almış; almak”.

66 **Aladurmış** (آلادورمیش)[104]: (/r/ sükûn ile). “alırmış”.

67 **Aldınĝız/Aldınĝlar** (آلدِیْنکیز-آلدِیْنکلار)[105]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “aldınız”.

68 **Alġan** (آلغان)[106]: “alan; almış; almak”.

69 **Alġalı** (آلغالی)[107]: “almak için; alalı”. [ML.11b]

70 **Acıġlanıb** (آجِیْغلانیب)[108]: (/c/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, /n/ esre ile). “sinirlenip, öfkelenip, kızıp”. *Dört Dīvān'dan:*

Şerbet ėtsem şīre-yi cānım zülāl-ı Ḫıżr ile [**M2.14a**]
Dėr acıġlanıb ki ni oldur çüçük ni bu arıġ[109]
(شربت اَیتسام شیرۀ جانیم زلال خضر ایلا/دَیر آجیغلانیب که نِی اَولدور چوچوک نِی بو آریغ)

71 **Ayġır** (آیغیر)[110]: (/y/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). “aygır at”. [M1.17a]

72 **Aytıbtur** (آیتیب تور): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, ikinci /t/ ötre ile). “söylemiştir”.

73 **Aytur** (آیتور): (/y/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “söyler”. *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī olmadı rāvī ḥadīs̱idin ḫoş-ḥāl
Ki bu ḥabīb ü enīs aytur ol Ḥabīb ü Enes[111]
(نوایی اولمادی راوی حدیثی دین خوشحال/که بو حبیب و انیس آیتور اول حبیب و انس)

La‘linĝ alġan könĝlüm aḥvālın müneccim çün görer
Aytur ol āvāre bolġan ġāyibinĝdür ḳan ara

---

[100] Bk. SG (104b), AŞ (2b), DLT (562), CC (15), Alt.Tr (30), Kzk.Tr (54), Krgz.Tr (57), Mlk.Tr (93), Tatar.Tr (29), YUyg.Tr (19), Trkm.Tr (36).

[101] Bk. SG (104b), AŞ (2b), DLT (561), CC (15), Alt.Tr (30), Kzk.Tr (54), Krgz.Tr (56), Mlk.Tr (93), Tatar.Tr (29), YUyg.Tr (19), Trkm.Tr (36)// Moğ-Les: Adugu(n)/Adagu(n)/Adūn “at sürüsü; at” (18).

[102] atdın| Yazmalar: andın (آندین). Bk. FŞ (351, XXXVIII/42), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (560), Hamse-Taşbasma (227).

[103] M1: 21b; TÜ: yok// SG: Alġan/Alurġan/Aladurġan (156).

[104] M1: 21a; TÜ: yok.

[105] M1: 22b; TÜ: yok// Yazmalar: “almak”.

[106] M1: 21b; TÜ: yok// SG: Alġan/Alurġan/Aladurġan (156).

[107] M1: 22b; TÜ: yok. Bk. AŞ (11b), SG (157).

[108] Bk. SG (109)// AŞ: Acıġlanmaḳ “acınmak, mazluma merhamet etmek” (4a)// Alt.Tr: Açulan- (20)// Kzk.Tr: Aşuvlan- (58)// Krgz.Tr: Açuulan- (7)// YUyg.Tr: Açç̇iġlimaḳ/Aççiġlanmaḳ (2).

[109] arıġ| M1, M2, ML, İH: acıġ. Bk. NŞ (301, 302), NŞ-Özb (G.302), Külliyat-Yazma-TB (198), Külliyat-Yazma2 (214), Divan-Yazma (289*2).

[110] Bk. SG (194), Krgz.Tr (65), YUyg.Tr (24)// DLT: Aḍgır/Aygır (540/566)// Moğ-Les: Acirga(n)/Acarga (99).

[111] ü| ML, İH: yok// ü| ML, İH: yok. Bk. FK (224, 234), FK-Özb (G.224).

(لعلینک آلغان کونکلوم احوالین منجّم چون کورار/آیتور اول آواره بولغان غاییینک دور قان آرا)

Dėsem ol ay barıb çıḳmas ġamı köñ̂glümdin aytur kim
Nevāyī ni ‘aceb bolmaḳ ḳamer sāyir ḥacer sākin[112]

(دَیسام اول آی باریب چیقماس غمی کونکلوم دین آیتور کیم/نوایی نی عجب بولماق قمر سایر حجر ساکن)

74 **Añ̂glamas** (آنکلاماس): (/n/ ve /g/ sükûn ile). “anlamaz, kavramaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Deşt ara ėl añ̂glamas dīvānedür-min yoḳsa dīv
Ėyle kim bilmen sini kim ādemī-sin yā perī

(دشت آرا اَیل آنکلاماس دیوانه دورمین یوقسه دیو/اَیلا کیم بیلمان سینی کیم آدمی سین یا پری)

75 **Asramaḳlıḳ** (آسراماقلیق): (/s/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “korumak, saklamak”. *Dört Dīvān'dan:*

İçimde ‘aşḳdın yüz berḳ ü dem urmaḳġa zehrem yoḳ
Öy içre ot salıb veh müşkil ėrmiş asramaḳlıḳ dūd[113] [İH.13a, TÜ.3b]

(ایچیم دا عشق دین یوز برق و دم اورماق غه زهرم یَوق/اَوی ایچرا اَوت سالیب وه مشکل اَیرمیش آسراماقلیق دود)

76 **Ayıtġanlar/Aytġanlar** (آیتغانلار-آیتغانلار)[114]: (/y/ esre veya sükûn ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). “söylemiş olanlar”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Burun aytḳanlar dağı bu kitāb
Ki çėkmiş ecel yüzlerige niḳāb[115]

(بُورون آیتقانلار داغی بو کتاب/که چَیکمیش اجل یوزلاریکا نقاب)

Dört Dīvān'dan:

Zehr-i hicr içgeli dėr-min ki ḳılay ‘aşḳın terk
Aytḳan dik kişi mühlik maraż içre heẕeyān[116]

(زهر هجر اِیچکالی دَیرمین که قیلای عشقین ترک/آیتقان دیک کیشی مهلک مرض ایچرا هذیان)

77 **Ayıtġanca** (آیتغانجه)[117]: (/y/ esre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). “söyleyince; söyleyinceye kadar; söylendiği/söyleneceği kadar, söyledikçe”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Ayıtmaḳġa eger-çi ḳayġum yoḳ
Ol ayıtġanca ayta alġum yoḳ

(آیتماق غه اکرچه قایغوم یَوق/اول آیتغانجه آیتا آلغوم یَوق)

78 **Alġuca/Alġanca/Alġunca** (آلغوجه-آلغانجه-آلغونجه)[118]: (/n/'ler sükûn ile). “alınca; alana kadar, alıncaya kadar; aldığı/alacağı kadar, aldıkça”. [ML.12b, İH.14a]

79 **Atağlımaḳ/Atağlamaḳ** (آتاغلیماق-آتاغلاماق)[119]: (/t/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “nişanlamak, yavuklamak”.

---

[112] çıḳmas| M1, M2: çıġmas. Bk. GS (342, 455), GS-Özb (G.441).

[113] zehrem yoḳ| Yazmalar: yoḳ zehrem. Bk. GS (112, 121), GS-Özb (G.117), Külliyat-Yazma2 (48), Külliyat-Yazma-TB (35), Divan-Yazma (127*2).

[114] ML, İH, TÜ: ayıtġanlar. Bk. SG (183).

[115] aytḳanlar| M1, M2, İH, TÜ: aytġanlar (آیتغانلار); ML: ayıtġanlar. Bk. Sİ (520, 7058), Sİ-Özb (LXXXIX), Külliyat-Yazma-TB (937), Külliyat-Yazma1 (956), Hamse-Taşbasma (508).

[116] Aytḳan| Yazmalar: Aytġan (آیتغان). Bk. GS (364, 489), GS-Özb (G.474), Külliyat-Yazma-TB (96).

[117] M1: 30a; TÜ: yok// ML ve İH: “söylemek” (“tā güften” ibaresindeki tā, fark edilmemiş olmalıdır). Bk. SG (184).

[118] M1: 22b; TÜ: yok// Alġunca| ML: yok. Bk. SG (157).

[119] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Atağlımaḳ. BL kaynaklı biçim olmalıdır (6a)// SG: Atağlamaḳ/ġ (101)// Trkm.Tr: Adagla- (21).

80 **Atḳunca** (آتقونجه)[120]: (/t/ sükûn ile). “atınca; atıncaya kadar; attıkça”.
81 **Açmaḳ** (آچماق)[121]: (/ç/ sükûn ile). “açmak”; “/c/ ile (**Acmaḳ**) acıkmak”[122].
82 **Almaḳ** (آلماق)[123]: “almak”. [ML.13b, İH.15a]
83 **Aḳarmaḳ** (آقارماق)[124]: (/r/ sükûn ile). “beyazlaşmak, ağarmak”.
84 **Aḳtarmaḳ** (آقتارماق)[125]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “aramak”.
85 **Arġadamaḳ** (آرغاداماق)[126]: (/r/ sükûn ile). “aldatmak”.
86 **Alışġaylar** (آلِیْشغایلار): [**M2.14b**] (/ş/ ve /y/'ler sükûn ile). “değiştirirler; [değiştireler]”.
87 **Ayrılġuñğdur** (آیریلغونک دور)[127]: (/y/ sükûn ile, /r/ esre ile, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “ayrılacaksın”. *Dört Dīvān'dan:* [M1.17b]

Ey köñgül hicrān günidür tartıb efġān yıġlaġıl
V'ey göz ayrılġuñğdur ol gül-çihredin ḳan yıġlaġıl[128] [ML.12a, İH.13b]
(اَی کونکل هجران کونی دور تارتیب افغان یِغلاغیل/وی کوز آیریلغونک دور اول کل چهره دین قان یِغلاغیل)

88 **Añglaġaylar** (آنکلاغایلار): (/n/ ve /g/ sükûn ile). “anlarlar, kavrarlar; bilirler; [anlayalar]”. [ML.12b]
89 **Asraġuluḳdur** (آسراغولوق دور)[129]: (/s/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). “saklanacaktır, saklamalıdır, korumalıdır, korunasıdır; saklamak gerek”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Sudın asraġuluḳdur tofraġ u palçıḳ öyin[130].
(سودین آسراغولوق دور توفراغ و پالچیق اَوین)

---

[120] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Atḳun (آتقون) “geçen”. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (6a). BV'den verilen örnek bunu göstermektedir. Bk. BV (19, 24/2)// SG yazarı, BL'de verilen bu madde ve anlamının yanlış olduğunu belirtmiştir (97).

[121] M1, TÜ: yok. Bk. BL (6b), SG (106), AŞ (4a), DLT (538), CC (2), Krgz.Tr (5), YUyg.Tr (3).

[122] M1, M2, TÜ: yok// SG: Acıḳmaḳ/ġ (110)// DLT (538/539), CC (1), Krgz.Tr (5), Tatar.Tr (19/20): Aç-/Açıḳ-// Mlk.Tr: Açay- (68)// YUyg.Tr: Ėçiḳmaḳ (121)// Azb.Tr: Ac- (4).

[123] M1, TÜ: yok. Bk. BL (11a), AŞ (11b), SG (156), DLT (546), CC (7), Krgz.Tr (17), YUyg.Tr (11).

[124] M1, TÜ: yok. Bk. BL (7a)// AŞ (10a), SG (145): Aġarmaḳ/Aḳarmaḳ// Alt.Tr (21), Kzk.Tr (25), Krgz.Tr (9), Mlk.Tr (72), Tatar.Tr (21), Trkm.Tr (22): Agar-.

[125] M1, TÜ: yok. Bk. BL (7a)// AŞ (4b), SG (111): Aḫtarmaḳ/ġ. Bk. Aḫtaru// DLT: Axtar- “ters yüz etmek, devirmek, yıkmak; kürekle aktarmak” (565)// Alt.Tr: Añgtar- “devirmek, çevirmek” (26)// Kzk.Tr: Aqtar- “içini aramak, karıştırmak; tetkik etmek, incelemek; birden dökmek, boşaltmak” (36)// Krgz.Tr: Añgtar- “tersine çevirmek; birisinin üzerini veya evini araştırmak” (35)// Tatar.Tr: Aqtar- “altını üstüne getirmek; bozmak; dağıtmak; karıştırmak; aramak” (23)// YUyg.Tr: Axtarmaḳ/Axtur- “aramak” (6)// Trkm.Tr: Agtar- “aramak; iyice araştırmak; yoklamak; karıştırmak” (25-26).

[126] M1, TÜ: yok; M2: Arḳadmaḳ (آرقادماق); ML: Azġadmaḳ; İH: Arġadmaḳ. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (7b). GS'den verilen örnek bunu göstermektedir. Bk. Arġaday (örneği), Arġadamaḳ.

[127] ML, İH: yok// Yazmalar: Ayrulġuñğdur (آیرولغونک دور). (/y/ sükûn ile, /r/ ötre ile, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile)// SG (186), AŞ (16b), Krgz.Tr (70), Trkm.Tr (40): Ayrıl-// DLT: Aḍrıl-/Aḍrış- (541/542)// Mlk.Tr (101), Tatar.Tr (31): Ayırıl-// YUyg.Tr: Ayrilmaḳ/Acralmaḳ (25/2).

[128] efġān| TÜ: efḳān (افقان)// V'ey| Yazmalar: Ey (اى)// ayrılġuñğ| Yazmalar: ayrulġuñğ (آیرولغونک)// çihre| Yazmalar: çihr (چهر). Bk. BV (292, 388), BV-Özb (G.385), Külliyat-Yazma-TB (339), Külliyat-Yazma2 (356), Divan-Yazma (358*2).

[129] M1, M2, TÜ: Asraḳuluġdur (آسراقولوغ دور). Bk. SG (137).

[130] asraġuluḳdur| M1, M2, TÜ: asraḳuluġdur (آسراقولوغ دور)// öy| M1, M2, ML, İH: ėv. Bk. MK (330, 105b/4), MK-Özb (Tenbih.125), Külliyat-Yazma-TB (1502).

90 **Aḳarġusıdur** (آقارغوسِیْ دور): (/r/ sükûn ile, /s/ esre ile, /y/ sükûn ile). “ağaracak, beyazlaşacak”.

91 **Atım durur** (آتِیْم دورور): (/t esre ile, /y/ sükûn ile). “benim adımdır; atımdır”; “atmaktır, atıştır, atımdır; [bir ok atımıdır, bir okun gidebileceği uzaklıktır]”[131]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ki mindin ki İskender atım durur
Yiti kişver almaḳ ṣıfātım durur
(که مِیندین که اسکندر آتیم دورور/یِتی کشور آلماق صفاتیم دورور)

92 **Aġnabtur** (آغنابتور): (/ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “ağnamıştır, yatıp yuvarlanmıştır”.

93 **Aytılur** (آیتِیْلور): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ sükûn ile). “söylenir”.

94 **Anĝlabtur** (آنکلابتور): (/n/, /g/ ve /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “anlamıştır, kavramıştır”.

95 **Almay mu durur** (آلمایمو دورور): (/l/ ve /y/ sükûn ile). “olumsuz sorudur: almamış mı”. *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣl ara dėb-sin alur-min cānın
Hicrinĝ almay mu durur anĝla burun
(وصل آرا دَیب سین آلورمین جانین/هجرینک آلمایمودورور آنکلا بُورون)

96 **Aşurġaylar** (آشورغایلار): (/ş/ ötre ile, /r/ ve /y/ sükûn ile). “geçirirler, aşırırlar”; “öte yana çevirirler, döndürürler”[132].

97 **Aldik** (آلدیک)[133]: “alsın”.

98 **Alġuluḳ** (آلغولوق)[134]: “alınacak olan, almalı, alınası”.

99 **Alġu dik** (آلغو دیک)[135]: “alınacak, almalı, alınası; alır gibi”.

100 **Alġunĝ** (آلغونک)[136]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). “alacaksın”. [İH.14a]

101 **Astıġa** (آستیغه)[137]: (/s/ sükûn ile, /t/ esre ile). “altına”. *Dört Dīvān'dan:*

Sāḥirīdür ol göz ammā ḫāl-ı Hindū astıda
Noḳṭadur ‘ārıż üze yoḳ ėrse cādū astıda[138]
(ساحری دور اول کوز اما خال هندو آستیدا/نقطه دور عارض اوزه یوق اَیرسه جادو آستیدا)

102 **Anĝlaġanlar** (آنکلاغانلار): [M2.15a] (/n/'ler ve /g/ sükûn ile). [M1.18a] “anlamış olanlar, kavramış olanlar”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

[131] ML, İH: yok// Yazmalar: “atmağımdır” (eylemden ad yapan /m/ eki, iyelik eki sanılmıştır)// SG: Oḳ atımı “okun gidebileceği uzaklık” (106).

[132] ML, İH: yok// SG: Aşurmaḳ/ġ “geçirmek; tecavüz ettirmek” (141)// Krgz.Tr: Aşır- “geçirmek, aşırmak; abartmak; büyütmek; gerçekleştirmek” (55)// Trkm.Tr: Aşır- “üzerinden geçirmek, aşırmak” (36)// Azb.Tr.İzahlı: Aşır- “yüklemek; üzerinden geçirmek; yıkmak, döndürmek, çevirmek, devirmek; savmak, atlatmak” (I/153).

[133] M1: 22b; TÜ: yok. Bk. SG (158).

[134] M1: 22b; TÜ: yok. Bk. AŞ (11b), SG (158).

[135] M1: 22b; TÜ: yok. Bk. SG (158).

[136] M1: 22b; TÜ: yok. Bk. AŞ (12a), SG (158).

[137] M1: 16a; TÜ: yok. Bk. AŞ (7b), SG (138).

[138] Sāḥirī| Yazmalar: Kāfirī (کافری)// astıda| Yazmalar: astıġa (آستیغه)// yoḳ ėrse| Yazmalar: yā yoḳsa (یا یوقسه). Bk. FK (31, 29), FK-Özb (G.26), Külliyat-Yazma2 (420), Divan-Yazma (42*2).

Munı Anĝlaġanlar ḳutulubturlar rūzī üçün miḥnet [çėker]din, tınıbturlar[139].

(مونی آنکلاغانلار قوتولوبتورلار روزی اوچون محنت دین تینیب تورلار)

103 **Avutubturlar** (آووتوب تورلار): (ilk /v/ ve /t/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "mutlu etmişlerdir, sevindirmişlerdir; teselli etmişlerdir, avutmuşlardır"[140]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Vefā vu ḥayā 'ālem-i tīre mekānıdın ötübtürler ve lā-mekān 'ālemide mekān tutubturlar ve özlerin birbirleri birle avutubturlar. [TÜ.4a]

(وفا و حیا عالم تیره مکانیدین اَوتوب تورلار و لامکان عالمیدا مکان توتوب تورلار و اوزلارین بیربیرلاری بیرله آووتوب تورلار)

104 **Ābādān** (آبادان): (/b/ ile). "iyi, hoş, güzel".

105 **Ap aġ/Ap aḳ** (آپ آغ-آپ آق)[141]: (/p/ sükûn ile). "bembeyaz, apak".

106 **Atduḳ** (آتدوق): (/t/ sükûn ile). "attık". [ML.13a]

107 **Alġuluḳdur** (آلغولوقدور)[142]: (/l/ sükûn ile). "alınmalı, alınması gerek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu ḫārīdür ki yoldın alġuluḳdur
Anınĝ kūs-ı raḥīlin çalġuluḳdur[143]

(بو خاریدور که یولدین آلغولوقدور/آنینک کُوس رحیلین چالغولوقدور)

108 **Atadur** (آتادور): (/t/ ile). "atacak; [atar]".

109 **Atarġan/Atadurġan** (آتارغان-آتادورغان)[144]: (/t/ ile). "atan".

110 **Avutdur** (آووتدور): (/v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "mutlu et; [avuttur, teselli ettir]". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi kim 'aşḳıġa könĝlünĝ orundur
Dėdi könĝlümde cān dik yaşurundur[145]

(دَیدی کیم عشقی غه کونکلونک اورون دور/دَیدی کونکلومدا جان دیک یاشورون دور)

111 **Atmaydur** (آتمایدور): (/t/ ve /y/ sükûn ile). "atmaz".

112 **Atınĝ** (آتینک): (/t/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "atın!"; (**Atınĝız**) (آتینکیز) "atınız!".

113 **Asralur** (آسرالور)[146]: (/s/ sükûn ile). "korunur, saklanır". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ya'nī niçük asralur 'ıyālınĝ
Maḥfūẓ niçük ki tursa mālınĝ

(یعنی نیچوک آسرالور عیالینک/محفوظ نیچوک که تورسه مالینک)

114 **Atmanĝ** (آتمانک): (/t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "atmayın; (**Atmanĝız**) (آتمانکیز) atmayınız"[147].

---

[139] üçün| ML: içün. Bk. MK (181, 42a/8), MK-Özb (Kısım.2, Bab.3), Külliyat-Yazma-TB (1476), MK-Amire (82).

[140] Yazmalar: "birbirleriyle mutlu oldular ve anlaştılar". Bk. SG (180).

[141] Yazmalar: Ap aġ. Bk. Ap, SG (95)// DLT: Ap ak (553)// Krgz.Tr: Apak/Appak (36)// YUyg.Tr: Appaḳ (14).

[142] M1, M2, TÜ: Alḳuluġdur (آلقولوغ دور); İH: Alḳuluḳdur. Bk. AŞ (11b), SG (158).

[143] alġuluḳ| M1, M2, TÜ: alḳuluġ (آلقولوغ); İH: alḳuluḳ// çalġuluḳ| M1, M2, TÜ: çalḳuluġ (چالقولوغ). Bk. SG (796), FŞ (352, XXXVIII/53), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma1 (572).

[144] Atadurġan| M2: Atarurġan// SG: Atġan/Atarġan/Atadurġan "atan; atmış; atmak; (tan) atan; (tan) atmış; (tan) atmak" (96).

[145] orundur| Yazmalar: avutdur (آووتدور). Bk. FŞ (372, XLI/30), FŞ-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (566).

[146] Bk. SG (138), LM (373, 3512)// Krgz.Tr: Asıral- (52).

[147] M1, M2: "atın/atınız". Bk. SG (96).

115 **Atman/Atmas-min** (آتمان-آتماس مین): (/t/ sükûn ile). "atmam".
116 **Atayın/Atadur-min/Ataram** (آتایین-آتادورمین-آتارام): (/t/ ile, /y/ esre ile)[148]. "atarım". [M1.18b]
117 **Añglañ** (آنکلانک)[149]: (/n/'ler ve /g/'ler sükûn ile). "anlayın, kavrayın". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫān-ḳah şeyḫidin ėl sırr-ı fenā añglamadı
Deyr pīri anı ḫūb añglatur ėlge añglañ
(خانقه شیخی دین اَیل سرّ فنا آنکلامادی/دَیر پیری آنی خوب آنکلاتور اَیلکا آنکلانک)
118 **Aġrırı** (آغریری)[150]: (/r/'ler esre ile). "ağrıması".
119 **Alġusı** (آلغوسی)[151]: (/s/ esre ile). "alacak".
120 **Açuḳ yüz** (آچوق یوز)[152]: (/ç/ ötre ile, /y/ ötre ile). [İH.14b] "konuk severlik; güler yüz". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize: [**M2.15b**]
[Burun luṭf-ı bī-ḥadd u pāyān ḳılıb]
Açuḳ yüz bile ḫulḳ [u] iḥsān ḳılıb
(آچوق یوز بیله خلق احسان قیلیب)
121 **Avutuñguz** (آووتونکوز): (/v/ ve /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "mutlu ediniz, sevindiriniz; [avutunuz, teselli ediniz]". *[Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan]* Rubā'ī:
Aḥbāb yigitlikni ġanīmet tutuñguz
Özni ḳarılıḳ miḥnetidin ḳorḳutuñguz
Āyīn-i 'adāvet ü ḥaseddin ötüñgüz
Her nev' ile özni niçe gün avutuñguz
(احباب یِیکیت لیک نی غنیمت توتونکوز/اَوزنی قاری لیق محنتی دین قورقوتونکوز
آیین عداوت و حسددین اوتونکوز/هر نوع ایله اوَزنی نیچه کون آووتونکوز)
122 **Atmaġum** (آتماغوم): (/t/ sükûn ile). "atmayacağım".
123 **Atıb/Atıban** (آتیب-آتیبان): (/t/ esre ile). "atıp"; "ad verip, adlandırıp"[153]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Kim ol kim Ḫüsrev aytıbtur ki Ferhād
Ėmes sīretde mis̱l-i ādemī-zād[154] [ML.13b]
(کیم اول کیم خسرو آیتیب تور که فرهاد/اَیماس سیرت دا مثل آدمی زاد)
124 **Ayrıla-siz** (آیریلاسیز): (/y/ sükûn ile, /s/ esre ile). "ayrılırsınız; [ayrılasınız]". *Dört Dīvān'dan:*
Firāḳ günidür ey gözler imdi ḳan yıġlañ
Bilür mü-siz ki bu gün ni kişidin ayrıla-siz [ML.13a]
(فراق کونی دور اَی کوزلار ایمدی قان یِغلانک/بیلورموسیز که بوکون نِی کیشی دین آیریلاسیز)

---

[148] /t/ ile| M1, M2, TÜ: /t/ sükûn ile. Bk. SG (96).
[149] M1: 24a; TÜ: yok. Bk. SG (173).
[150] M1: 23a; TÜ: yok. Bk. SG (146).
[151] M1: 22b; TÜ: yok. Bk. SG (158).
[152] SG: Açuḳ "açık" (111)// DLT: Açuk "açık"; Açuklug "yumuşak huylu" (540)// Tarama: Açuḳ "açık; güler yüzlü, şen" (2)// Tatar.Tr: Açıḳ "açık; güler yüzlü" (19)// YUyg.Tr: Oçuḳ yüzlük "güler yüzlü" (293).
[153] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (3a), Atamaḳ// YUyg.Tr: Atimaḳ "anmak; bağışlamak" (21).
[154] aytıbtur| Yazmalar, AŞ (3a): atıb dėr (آتیب دَیر). Bk. FŞ (358, XXXIX/42), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (562), Külliyat-Yazma1 (574).

125 **Armanımız** (آرمانِميز): (/r/ sükûn ile, /n/ esre ile). “özlemimiz; arzumuz”. [ML.13b]
126 **Atmas** (آتماس): (/t/ ve /s/ sükûn ile). “atmaz”.
127 **Atması** (آتماسى): (/t/ sükûn ile, /s/ esre ile). “atması; [atmaması]”.
128 **Atıb bolmas/Ata bolmas/Atmaḳ bolmas** (آتيب بَولماس-آتا بَولماس-آتماق بَولماس)[155]: “atmak olmaz, atılamaz”.
129 **Aldamanĝız** (آلدامانكيز): (/l/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “aldatmayın”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳoyunĝuz bir nefesī cānıma bī-dād ėyley
Ṭıfl yā tilbe kibi men‘ ėtiben aldamanĝız[156]

(قويونكوز بير نفسى جانيمه بيداد اَيلاى/طفل يا تيلبه كيبى منع اَيتيبان آلدامانكيز)

130 **Ata almas** (آتا آلماس): (/t/ medli elif ile)[157]. “atamaz”.
131 **Aġnaban** (آغنابان): (/ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). “ağnayıp, yatıp yuvarlanıp”. *Dört Dīvān'dan:*

Göz yaşım ġalṭān barur ol ‘ārıż-ı dil-cū sarı
Ṭıfl dik kim aġnaban meyl ėylegey güzgü sarı

(كوز ياشيم غلطان بارور اول عارض دلجو سارى/طفل ديک كيم آغنابان مِيل اَيلاكاى كُوزكو سارى)

132 **Asraġıl** (آسراغيل): (/s/ sükûn ile). “koru, sakla”. [M1.19a] *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī'ġa dėmenĝ ol ṭıfl ‘aşḳın asraġıl maḫfī
Bu dem kim ḥālı şehr eṭfālı içre dāstān bolmış[158] [İH.15a]

(نوايى غه دَيمانک اول طفل عشقين آسراغيل مخفى/بو دم كيم حالى شهر اطفالى ايچرا داستان بولميش)

133 **Alanĝ** (آلانک)[159]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). “sınırlar arasındaki engel”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaṭ‘ ḳılġunca riyā deşti ara yüz minĝ alanĝ
Taşlab özlükni ḳadem deyr-i fenā cānibi manĝ[160]

(قطع قيلغونجه ريا دشتى آرا يوز مينک آلانک/تاشلاب اوزلوكنى قدم دير فنا جانبى مانک)

134 **Asray almas** (آسراى آلماس)[161]: (/s/'ler sükûn ile). “koruyamaz, saklayamaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳuşġa otdın rem bolur yüz vay kim könĝlüm ḳuşı
Özni asray almas ol ruḫ-sār-ı āteş-nākdın[162] [İH.14b, TÜ.4b]

(قوش غه اوت دين رم بولور يوز واى كيم كونكلوم قوشى/اَوزنى آسراى آلماس اول رخسار آتشناک دين)

135 **Asranĝız** (آسرانكيز): (/s/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “koruyunuz, saklayınız”.

---

155 SG: Atıb bolmas/Atsa bolmas/Atmaḳ olmas (97).

156 Ḳoyunĝuz| M1, M2, TÜ: Ḳoyunĝız (قويونكيز). Bk. SG (164), FK (208, 216), FK-Özb (G.206), Külliyat-Yazma2 (452), Divan-Yazma (203*2).

157 medli elif| M1, M2, TÜ: sükûn; ML: yok. Bk. SG (97).

158 bolmış| Yazmalar: olmış (اولميش). Bk. GS (205, 255), GS-Özb (G.244), Külliyat-Yazma2 (71), Külliyat-Yazma-TB (57), Divan-Yazma (237*2).

159 M1: 27a; TÜ: yok// SG: Alanĝ “kırık ırmakların çevresindeki yükseklikler; engebeli yer” (169)// DLT: “düz, düzlük” (547)// Trkm.Tr-Hamzayev: “tepe, yüksek yer” (37)// Derleme: Alan “iki tarla arasındaki sınır; düzlük yer, alan; etrafı tepelerle çevrili çukur yer, koyak”.

160 ḳadem deyr-i fenā| Yazmalar: fenā deyri sarı (فنا ديرى سارى). Bk. SG (169/1244), FK (354, 376), FK-Özb (G.363), Külliyat-Yazma2 (479).

161 M1: 25a; TÜ: yok. Bk. SG (136).

162 Özni| Yazmalar: Özün (اوزون). Bk. NŞ (499, 501), NŞ-Özb (G.500), Külliyat-Yazma-TB (232), Külliyat-Yazma2 (249), Divan-Yazma (459*2).

[M2.16a] *Dört Dīvān'dan:* [İH.15a]
Min fenā deştide tofraḳ olsam ey ehl-i niyāz
İşlerim destānların almaḳġa telḳīn asrañız
(مین فنا دشیتدا توفراق اولسام ای اهل نیاز/ایشلاریم دستانلرین آلماقغه تلقین آسرانکیز)

136 **Ata ata** (آتا آتا): "ata ata, atarak".

137 **Atay/Atayın** (آتای-آتایین)[163]: (/t/ ile). "atayım". [ML.14a]

138 **Atḳa-biz/Atalı/Atalıñ** (آتقابیز-آتالی-آتالینک)[164]: (/t/ sükûn ile, /b/ esre ile). "atalım".

139 **Atḳac** (آتقاج): (/t/ ve /c/ sükûn ile). "atınca".

140 **Atḳucı** (آتقوجی): (/t/ sükûn ile, /c/ esre ile). "atıcı".

141 **Atḳunca/Atḳanca** (آتقونجا-آتقانجا): "atınca; atıncaya kadar"[165]; "attığı/atacağı kadar, attıkça".

142 **Atḳuñ** (آتقونک): (/t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "atacaksın".

143 **Atḳusı** (آتقوسی): (/t/ sükûn ile, /s/ esre ile). "atacak".

144 **Atḳuluḳ** (آتقولوق): (/t/ sükûn ile). "atmalı, atılacak olan, atılası".

145 **Avutmañız** (آووتمانکیز): (/v/ ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "mutlu etmeyiniz, sevindirmeyiniz; [avutmayınız, teselli etmeyiniz]". *Dört Dīvān'dan:*
Tilbe köñlüm bolsa bī-ṭāḳat melāl-ı hicr ara
Cüz viṣāl ümmīdi ḥarfıdın anı avutmañız
(تیلبه کونکلوم بَولسه بی طاقت ملال هجر آرا/جز وصال امّیدی حرفی دین آنی آووتمانکیز)

146 **Atsa** (آتسا): (/t/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "atsa; (**Atdik**) (آتدیک) atsın"[166].

147 **Atḳu dik/Atar dik** (آتقو دیک-آتار دیک)[167]: (/t/ sükûn ile). "atılacak, atmalı, atılası; [atar gibi]".

148 **Atamaḳ** (آتاماق)[168]: (/t/ ile). "adlandırmak, ad vermek, ad koymak; bir adla anmak; nişanlamak, yavuklamak".

149 **Ataşmaḳ** (آتاشماق)[169]: (/t/ ile, /ş/ sükûn ile). "birlikte şarkı söylemek, ötüşmek".

150 **Ataġlaşmaḳ/Ataşmaḳ** (آتاغلاشماق-آتاشماق)[170]: (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "birbiriyle nişanlanmak".

---

[163] Atayın| M1, M2, İH: Atın. Bk. AŞ (3a)// SG: Atay/Atayın "atayım; ata; atasın; (tan) atayım; (tan) ata; (tan) atasın; adlandırayım; adlandıra; adlandırasın; nişanlayayım; nişanlaya; nişanlayasın" (97).

[164] SG: Atġa-biz/Atġay-biz/Atalı/Atalıñ "atalım" (97).

[165] Yazmalar: "atmak" (tā endāḫten (تا انداختن) ibaresindeki tā (تا), fark edilmemiş olmalıdır)// SG: Atġuca/Atġunca/Atġanca (97).

[166] Yazmalar: Atsa/Atdik "at!". Bk. SG (97).

[167] Atar dik| Yazmalar: Ata dik (آتا دیک). Bk. SG (97-98).

[168] Bk. SG (98), AŞ (3a)// DLT: Ata- "at koymak; unvan vermek" (562)// Kzk.Tr: Ata- "adını söylemek; hediye etmek"; Atav- "adlandırmak; ad koymak" (54)// Krgz.Tr: Ata- "adıyla söylemek" (57); Atoo "adlandırma, ad verme" (60)// Mlk.Tr (93), Tatar.Tr (29): Ata- "adlandırmak, ad vermek, ad koymak"// YUyg.Tr: Atimaḳ "anmak; bağışlamak" (21).

[169] Yazmalar: Ataşmek (آتاشماک). SG kaynaklı biçim olmalıdır// SG: Ataşmek (100/202); Adaşmaḳ/Ataşmaḳ (114). Bk. BV (125, 158/3), BV-Özb (G.158/3: ataşıb yār yār), Külliyat-Yazma2 (316: اتاشیب), Külliyat-Yazma-TB (300: اتاشیب), Divan-Yazma (165*2: آتاشیب)// Krgz.Tr: Ataş- "birlikte adlandırmak; birbirini adlandırmak; birbiriyle nişanlanmak" (58).

151 **Atḳulamaḳ** (آتقولاماق)[171]: (/t/ sükûn ile). [M1.19b] "ok atmak; ateş açmak".
152 **Atlamaḳ** (آتلاماق)[172]: (/t/ sükûn ile). "atlamak; koşup zıplamak; koşuşturmak".
153 **Alġuluḳ** (آلغولوق)[173]: (/l/ sükûn ile). "alınacak olan, almalı, alınası". *Dört Dīvān'dan:*
Ṣabr u ḳarār u hūşnı almaḳlıġıng̃ nidür
Ey cānlar āfeti sang̃a cānımdur alġuluḳ[174] [İH.15b]
(صبر و قرار و هوشنی آلماقلیغینک نیدور/ای جانلار آفتی سنکا جانیم دور آلغولوق)
154 **Ardıca** (آردیجه)[175]: (/r/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "ardınca". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyiyā ėrür ol şūḫ-ı Türkmen bes tünd
Nevā tiler iseng̃ andın yügürme ardıca [çoḫ]
(نوابیا اَیرور اول شوخ ترکمان بس تند/نوا تیلار ایسانک آندین یوکورمه آردیجه)
155 **Atlaşmaḳ** (آتلاشماق)[176]: (/t/ ile, /ş/ sükûn ile). [**M2.16b**] "birlikte atlamak; birlikte koşuşturup atlamak; birlikte koşuşturmak".
156 **Atlatmaḳ** (آتلاتماق)[177]: (/t/'ler sükûn ile). "koşuşturmasını buyurmak, koşuşturtmak; atlatıp zıplatmak; atlatmak".
157 **Atlandurmaḳ** (آتلاندورماق)[178]: (/t/ ve /n/ sükûn ile). "ata bindirmek".
158 **Atıḳmaḳ** (آتِیْقماق)[179]: (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "ün kazanmak; [adlanmak; adlandırılmak]".
159 **Atar tutar** (آتار توتار)[180]: (/t/ ile). "karşılıklı vuruşma ve çekişme; askerlik ve savaş yordamları".
160 **Ataḳ/Ataġ** (آتاق-آتاغ)[181]: (/t/ ile). "aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu". [ML.14b]

---

170 Yazmalar: Ataşmaḳ// SG: Ataġlaşmaḳ (102)// Kzk.Tr: Atastır- "nişanlanmak" (54)// Krgz.Tr: Ataş- "birlikte adlandırmak; birbirini adlandırmak; birbiriyle nişanlanmak" (58).

171 ML, İH: yok// Yazmalar: Atḳuġlamaḳ (آتقوغلاماق). (/t/ ve /ġ/ sükûn ile)// SG: Atġulamaḳ/ġ (102)// Krgz.Tr: Atkıla- "ateş etmek, atmak" (59)// YUyg.Tr: Atḳu "atış" (21).

172 Bk. SG (103), NM (91, 180: dāyim anıng̃ ėşigide atlar)// CC: "atlamak; aşmak" (15)// Krgz.Tr: Atta- "adım atmak; sıçramak, atlamak" (60)// Mlk.Tr: Atla- "adım atmak, yürümek; atlamak; geçmek, aşmak; hareket etmek, davranmak" (94)// YUyg.Tr: Atlimaḳ "atlamak; adımlamak" (21).

173 M1: 15a; TÜ: yok. Bk. AŞ (11b), SG (158).

174 hūşnı| M1, M2: hūşını (هوشینی). Bk. AŞ (11b), SG (156), BV (249, 323), BV-Özb (G.320), Külliyat-Yazma-TB (328).

175 M1: 26a; TÜ: yok. Bk. SG (127), Artınca// CC: Artınça (12).

176 M1, M2: bir sonraki maddenin yanlış olarak atlaşmaḳ yazıldığından dolayı aynı maddeler sanılarak açıklamaları ile birlikte üzeri çizilmiştir; ML, İH: yok. Bk. SG (103)// Krgz.Tr: Attaş- "birlikte atlamak" (60).

177 M1, M2: yanlışlıkla atlaşmaḳ yazılmış, daha sonra önceki maddenin bu maddeyle aynı sanılarak üzeri çizilmiştir; ML, İH: Atlaşmaḳ. Bk. SG (103-104)// Krgz.Tr: Attat- "adım attırmak; atlatmak" (60)// YUyg.Tr: Atlatmaḳ "atlatmak" (21).

178 Bk. SG (104a), YUyg.Tr (21)// Krgz.Tr: Attandır (60)// Trkm.Tr: Atlandır- (37).

179 Bk. AŞ (3a), SG (104a), KB (246)// Krgz.Tr: Atık- "adlandırılmak, unvan almak" (58).

180 Yazmalar: Atar dutar (آتار دوتار) "değiş tokuş; vurma ve askerlik; savaş yordamları". HA kaynaklı biçim ve anlam olmalıdır (7b). SG'deki "karşılıklı vuruşma ve çekişme" (رد و بدل طعن و ضرب) ibare, "değiş tokuş" (رد و بدل) ve "vuruşma" (طعن و ضرب) biçiminde yani ayrı ayrı anlamlar olarak algılanmış olmalıdır. Bk. Tutar atar// SG: Atar tutar/Atış tutuş (104b-105)// DLT: Atış "atış" (563)// Kzk.Tr: Atıs "savaş" (55)// Krgz.Tr: Atış "ateş etme; atma" (59).

161 **As** (آس)[182]: (/s/ sükûn ile). "başı ve kuyruğu siyah ve derisi çok yumuşak olan bir tür beyaz hayvan, as, kakım, ermin; bu hayvanın derisi; [Kuzeyde bulunan] bir vilayetin adı; [Rūm.Tr: gelincik denen hayvan]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çırmab yana kiş ü as birle
Ġunça kibi yüz libās birle
(چرماب یانا کیش و آس بیرله/غنچه کیبی یُوز لباس بیرله)
[Dört Dīvān'da] Tercī'-i Bend'den:
Cihān şūẖın 'arūsı ḳılġıl iḥsās
Ki gėymiş ton bile göndin kiş ü as[183]
(جهان شوخین عروسی قیلغیل احساس/که گیمیش تون بیلا کوندین کیش و آس)
Sedd-i Sikenderī'den:
Çü 'āzim bolub cānib-i As u Rus [TÜ.5a]
Bolub yüzleri vehmidin senderūs[184] [ML.14a]
(چو عازم بَولوب جانب آس و روس/بَولوب یُوزلاری وهمیدین سندروس)
162 **Arzımas** (آرزِیْماس)[185]: (/r/ sükûn ile, /z/ esre ile, /y/ sükûn ile, /s/ sükûn ile). "değeri yoktur, değmez". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḳaçmaḳlıġım ėrdi tanımasdın
Bel-kim tanırıñġġa arzımasdın[186]
(قاچماق لیغیم اَیردی تانیماس دین/بلکیم تانیرینک غه آرزیماس دین)
Dört Dīvān'dan:
Cān tiler bolsa revān bėrey köñgül kim bu metā'
Arzımas tartar üçün ol ḥūr-peyker intiẓār[187] [ML.14b]
(جان تِیلار بَولسه روان بَیرای کونکل کیم بو متاع/آرزیماس تارتار اوچون اول حور پیکر انتظار)
163 **Atalıḳ** (آتالیق)[188]: (/t/ ile). "atalık, babalık; Türkistān ve H̱ˇārezm'de bilinen bir mansıp ve makamın adı".
Nevāyī'den sonra en iyi şair olan, sadece Cığatay dilinde yazan ve gazelleri Nevāyī tarafından muhammes ve müseddes yapılan Luṭfī *[Gül ü Nevrūz'da]* şöyle der:

---

181 Ataġ| M1, M2, TÜ: yok. Bk. Adaḳ// SG: Ataġ/Adaḳ "aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu" (105/114-115)// AŞ: Ataġ/Adaḳ "adak, nezir" (3b/4b)// DLT: Ayag "lakap, unvan" (566)// Kzk.Tr: Ataq "ün, şan, unvan" (54)// Krgz.Tr: Atak "şöhret; unvan" (57); Atoo "adlandırma, ad verme" (60)// Mlk.Tr: Atav "ithaf" (94)// YUyg.Tr: Ataḳ "ün, şöhret, şan" (20)// Trkm.Tr: Adag "söz kesimi, nişan"; Adaglı "sözlü, nişanlı" (21).

182 Bk. SG (138), Tatar.Tr (28)// DLT: As/Az (559)// Krgz.Tr: As/Arıs (50).

183 ḳılġıl| Yazmalar: ḳıl ḳıl (قیل قیل). Bk. SG (138), NŞ (665, 657/VIII), NŞ-Özb (Terciibend), Külliyat-Yazma-TB (264), Külliyat-Yazma2 (280), Divan-Yazma (603*2).

184 vehmidin| ML, İH: vehmdin. Bk. Sİ (150, 1531), Sİ-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (822), Külliyat-Yazma1 (838).

185 Yazmalar: Azrımas (آزرِیْماس). (/z/ sükûn ile, /r/ esre ile, /y/ sükûn ile, /s/ sükûn ile). Bk. SG (124).

186 tanırıñġġa arzımasdın| Yazmalar: tanırıñġa azrımas-min (تانیرین غه آزریماس مین). Bk. LM (272, 2493), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (660).

187 Arzımas| Yazmalar: Azrımas (آزریماس)// metā'| Yazmalar: meṭā' (مطاع). Bk. FK (163, 165), FK-Özb (G.157), Divan-Yazma (164*2).

188 Bk. SG (105).

Melāmet başladı gülge kim ey māh
Ataġlıḳıñ durur ḫaḳan kibi şāh[189]

(ملامت باشلادی کل کا کیم ای ماه/آتاغلیقینک دورور خاقان کیبی شاه)

164 **At boġzı** (آت بَوغزی)[190]: (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /z/ esre ile). "[kinaye olarak] at yemi".

165 **Atsız** (آتسیز): (/t/ sükûn ile, /s/ esre ile, /z/ sükûn ile). "adsız, sansız; [Sulṭān Sancar zamanında] Ḫˇārezm padişahının adı"; "elif esre ile (**İtsiz**) etsiz"[191]. [İH.16a]

166 **Atıl** (آتِل): (/t/ esre ile, /l/ sükûn ile). [M1.19b] "Ḥācī Tarḫan'dan geçip Ḫazar denizine dökülen ünlü ırmağın adı"[192].

167 **Ac** (آج)[193]: (/c/ sükûn ile). "karnı aç"; /ç/ ile (**Aç**) "aç!". *Dört Dīvān'dan:*

Aclıġdın ol aynıñ meger oldı gözi bīmār
Ḳan içgeli māyil nige bolmış ger ėmes ac[194]

(آجلیق دین اول آی نینک مکر اولدی کوزی بیمار/قان ایچکالی مایل نیکا بولمیش کر اَیماس آج)

168 **Atlanur ayaġ** (آتلانور اَیاغ): (/t/ sükûn ile, /n/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.17a**] "at üzerindeyken içilen içki çanağı"[195]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gėl ey sāḳī ki ötti 'ayş çaġı
Mañga tut imdi atlanur ayağı

(کَیل ای ساقی که اَوتتی عیش چاقی/منکا توت ایمدی آتلانور اَیاغی)

169 **Atıḳ** (آتِق)[196]: (/t/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). "yoğurdu karıştırıp yağ çıkarmaya yarayan dört kanatlı tahta".

170 **Açılışmaḳ** (آچِیْلیشماق)[197]: (/ç/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "açılmak, gönül açılmak, sevinçli olmak; açılmak, genişlemek".

171 **Acıtmaḳ** (آجِیْتماق)[198]: (/c/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "acıtmak, acılaştırmak; [yara acıtmak, acı vermek, ağrıtmak]" [**Acışmaḳ**] "yara acımak"[199].

---

[189] Ataġlıḳıñ| Yazmalar, AŞ (3b): Atalıḳıñ (آتالیقینک). Bk. AŞ-Atalay (4), AŞ-Maarif (4*2), AŞ-Hüccetiye (8), GN (23, 267).

[190] Bk. SG (105)// YUyg.Tr: Boġuz "yem" (46).

[191] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (105).

[192] Ḫazar| Yazmalar: Ḫıżr (خضر). Bk. SG (105)// ŞT (T74b/6): Atıl (آتل)// DLT: Etil "Kıpçak diyarında bulunan ve Hazar'a dökülen bir ırmak" (648)// MGT-Temir: İdil/Adil "Volga" (248)// Tatar.Tr: İdil "Volga" (116).

[193] M1: 18a; TÜ: yok. Bk. SG (111), Azb.Tr.İzahlı (31)// DLT (538), CC (1), Alt.Tr (20), Krgz.Tr (5), Mlk.Tr (67), Tatar.Tr (19), YUyg.Tr (2), Trkm.Tr (21): Aç.

[194] Aclıġ| M2, ML, İH: Aclıḳ. Bk. NŞ (100, 100), NŞ-Özb (G.100), Divan-Yazma (112*2).

[195] Yazmalar: "ünlü" anlamı da verilmiştir. SG'nin bir sonraki maddesi olan Atlıġ "ünlü" (105) ile karıştırma söz konusudur. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (7b)// SG: Atlanur ayaġ/Atlanur ayağı (105).

[196] Yazmalar: Anıḳ (آنِق). (/n/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (7b)// SG: Atıġ (106)// Derleme: Atık "yoğurt çalkalanan küçük yayık; çarpık, eğik (tahta, demir vb. için)".

[197] Yazmalar: Açışmaḳ (آچِیْشماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (7b)// SG: Açılışmaḳ/ġ "birlikte açılmak; genişlemek" (107)// DLT: Açlış- "birlikte açılmak" (540)// Krgz.Tr: Açılış- "birlikte açılmak" (6).

[198] Bk. SG (108), GS (125, 139/1)// DLT: Açıt- "ekşitmek; acıtmak, acı vermek" (539)// Kzk.Tr: Aşıt- "ekşitmek; acıtmak" (58)// Krgz.Tr: Açıt- "ekşitmek; acıtmak, ağrı vermek" (6)// Mlk.Tr: Açıt- "acıtmak;

172 **Acımaḳ** (آجيماق)[200]: (/c/ esre ile). "acımak, acılaşmak".
173 **Acıġturmaḳ** (آجِيْغتورماق)[201]: (/c/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "acıktırmak".
174 **Ayamas** (آياماس): (/y/ medli elif ile). "sakınmaz". *Dört Dīvān'dan:*
Köñgül otı bile zaḫmın görüb ni raḥm ėtgey
Özin çü daġ u elifdin ayamas ol bī-bāk[202]
(كونكل اوتی بيله زخمين كوروب نِی رحم اَيتكای/اوزين چو داغ و الف دين آياماس اول بی باک)
175 **Ayrılmış** (آيريلمِيْش): (/y/ sükûn ile, ikinci /y/ ve /l/ sükûn ile). "ayrılmış". *Sedd-i Sikenderī'den:* [ML.15a]
Anası çü vāḳıf bolub ḥāldın
Ki ni Rüstem ayrılmış ol Zāl'dın[203]
(اَناسی چو واقف بَولوب حالدين/كه نِی رستم آيريلميش اول زال دين)
176 **Alḳış** (آلقِيْش)[204]: (/l/, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "övgü, övme; yakarış, dua; hayır dua". *Dört Dīvān'dan:*
Lebiñ bu ḫastaġa nivçün tekellüm ėtmedi iş
Ki bir sögünc bile ḥāṣıl ėtse yüz alḳış
(لبينک بوخسته غه نيوچون تكلّم اَيتمادی ايش/كه بير سَوكونج بيله حاصل اَيتسه يوز آلقيش)
177 **Aḳızmış** (آقِيْزميش): (/y/, /z/ ve /ş/ sükûn ile). "dökmüş, akıtmış". *Dört Dīvān'dan:* [TÜ.5b]
Ḳayda bolsun uyḳu kim aḳızmış uyḳu ḫaylını
Tınmayın aḳġan sirişkim seylidin su gėceler [TÜ.5a]
(قايدا بَولسون اويقو كيم آقيزميش اويقو خَيلينی/تينمايين آقغان سرشكيم سَيلی دين سُو گَيجه لار)
178 **Āb-keş** (آبكش)[205]: (/b/ sükûn ile, /k/ üstün ile). "Fa. ağaç yapraklarının damarları". [M1.20b] *Dört Dīvān'dan:*
Baḳma aṣfer berg üze her yan ḳızarġan āb-keş
Za'ferānī yüz üze baḳ eşk-i ḫūn-bārım sarı [TÜ.5b]

---

zarar vermek" (68)// YUyg.Tr: Ėçitmaḳ "ekşitmek; acıtmak, ağrıtmak" (121)// Trkm.Tr: Acat- "acıtmak; incitmek" (20)// Azb.Tr.İzahlı: Acıt- "acılaştırmak; incitmek; kızdırmak" (I/35).

199 Yazmalar: Bu anlam, HA kaynaklı (7b) yanlış olarak, önceki maddeye verilmiştir. Bk. SG (108), FK (214, 223/6)// DLT: Açış- "birbirini ekşitmek" (538)// Krgz.Tr: Açış- "ekşimek; yakıcı ağrı duymak" (6)// Azb.Tr: Acış- "acımak, ağrımak; kaşınmak" (3).

200 Bk. SG (107)// DLT: Açı- "acımak, ekşimek" (538)// Kzk.Tr: Aşı- "ekşimek; acımak, yara sızlamak" (58)// Krgz.Tr: Açı- "acılaşmak; ekşimek; ağrı duymak" (5)// Mlk.Tr: Açı- "acımak; zarar görmek" (68)// YUyg.Tr: Ėçimaḳ "ekşimek" (121)// Trkm.Tr: Aca- "acımak, ekşimek" (20)// Azb.Tr: Acı- "acılaşmak; öfkelenmek" (3).

201 SG: Acıḳturmaḳ/ġ (111)// DLT (539), CC (1), Krgz.Tr (5), Tatar.Tr (20): Açıḳ- "acıkmak"// Trkm.Tr: Acık- "acıkmak" (4).

202 Özin| TÜ: Özün (اوزون). Bk. NŞ (329, 330), NŞ-Özb (G.330), Külliyat-Yazma-TB (203).

203 ḥāldın| Yazmalar: ḥālıdın (حاليدين). Bk. Sİ (486, 6543), Sİ-Özb (LXXX), Külliyat-Yazma-TB (926), Külliyat-Yazma1 (945).

204 SG: "hayır dua" (171)// DLT: Alkış "övgü; dua" (548)// Alt.Tr: Alkış "dua, hayır dua etme; teşekkür etme" (24)// Krgz.Tr: Alkış "hayır dua; övme; şükran; selamlama" (29)// Mlk.Tr: Algış "iyi dilek, dua" (79)// YUyg.Tr: Alḳiş "alkış; övgü" (10).

205 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1398), Dehhuda.

(باقما اصفر برک اوزا هر یان قیزارغان آبکش/زعفرانی یوز اوزه باق اشک خونباریم ساری)

179 **Atlanmaḳçı idük** (آتلانماقچی ایدوک)[206]: (/t/, /n/ ve /ḳ/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "binmeliydik, binecek idik, binesi idik". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Yaġılarnıñ üstige atlanmaḳçı idük.

(یاغی لارنینک اوستیکا آتلانماقچی ایدوک)

180 **Asradik** (آسرادیک)[207]: (/s/ sükûn ile). "korusun". [İH.16b] *Dört Dīvān'dan:*

Kim ki köñglin istemes ġam-gīn tilini asradik

Kim tilin tıyġan kişiniñ köñglide āzār ėmes[208]

(کیم که کونکلین ایستاماس غمکین تیلینی آسرادیک/کیم تیلین تیغان کیشی نینک کونکلیدا آزار اَیماس)

181 **Aġnamış** (آغنامیش): (/ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). [**M2.17b**] "ağnamış, yatıp yuvarlanmış". *Dört Dīvān'dan:*

Lāle-gūn meydin ḳızarmış gözleriñ ol nev' kim

Lāle-zār üstide her yan aġnamış bolġay giyig

(لاله کون می دین قیزارمیش کوزلارینک اول نوع کیم/لاله زار اوستیدا هر یان آغنامیش بَولغای کِیِک)

182 **Açar** (آچار): (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "anahtar, açar"[209]; "açar; açan; açmak".

183 **Acrıġ** (آجرِیْغ)[210]: (/c/ sükûn ile, /r/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "kuru [bir] otun kökü, ayrık otu, ona Çayır da denir".

184 **Acarġa/Acırġa** (آجَرغه-آجِرغه)[211]: (/c/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Moğ. erkek".

185 **Aḫtarışmaḳ** (آختارِیْشماق)[212]: (/ḫ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "birlikte aramak".

186 **Aḫsumlamaḳ** (آخسوملاماق)[213]: (/ḫ/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "sarhoş olmak, esrimek; sarhoş olup arbede yapmak".

187 **Aḫ** (آخ)[214]: (/ḫ/ sükûn ile). "ah, vay, [üzüntü, özlem ve acı duyma ünlemi]; Fārsī'de: aferin, bravo".

188 **Aḫta** (آختا-آخته)[215]: (/ḫ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "iğdiş edilmiş hayvan".

---

[206] M1: 28a; TÜ: yok. Bk. SG (22), TB (224, H299a/14), Arat-Babür (514, Yıl.932/H299a)// SG (104), DLT (563), CC (15), Tatar.Tr (30), YUyg.Tr (21), Trkm.Tr (36): Atlan- "ata binmek"// Krgz.Tr: Attan- "ata binmek" (60).

[207] M1: 22a; TÜ: yok// Yazmalar: "koruduk" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (137).

[208] tilin tıyġan| Yazmalar, SG (137): tili tınġan (تیلی تینغان). Bk. SG (774), NŞ (229, 229), NŞ-Özb (G.229), Külliyat-Yazma2 (202), Külliyat-Yazma-TB (185), Divan-Yazma (223*2).

[209] Bk. SG (111), Trkm.Tr (21), Azb.Tr (4).

[210] Bk. SG (111), SS (414, 4595), Özb.Tr.Gültekin (1), Ayruḳ// DLT: Aḍrık/Ayrık "ayrık otu" (541/567).

[211] Yazmalar: Açarġa (آچَرغه). (/ç/ üstün ile, /r/ sükûn ile)// SG: Acırġa "Moğ. erkek, Arapçası: faḥl (فحل)" (111)// NS: Acrıġa "Moğ. erkek" (179b)// DLT: Aḍgır "aygır" (540)// SL: "yaban turpu, Arapçası: fücl (فجل)" (5)// Alt.Tr: Acırgı "aygır" (20)// Mlk.Tr: Acır "aygır" (67)// Tr.Tr: Acırga "yaban turpu, turp"// King: Acırġa "aygır" (216, 199B/6)// Moğ-Les: Acirga(n)/Acarga "aygır, erkek at; erkek hayvan" (99).

[212] Bk. SG (113)// Alt.Tr: Añtarış- "birbirini devirmek" (26).

[213] SG: Aḫsumlamaḳ/Aḳsumlamaḳ (113). Bk. Aḫsum (örneği)// Moğ-Les: Agsumna-/Agsamna-/Agsumla- "kudurmak; ayyaşlık edip gürültü çıkarmak" (24-25).

[214] Bk. SG (114). BR-Muin (19), Dehhuda// YUyg.Tr: Ah "ah" (5).

189 **Acıġ** (آجیغ)[216]: (/c/ esre ile). "acı; [öfke]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Velī munca efsānedin ni asıġ
Ki şeh kāmıġa gėldi şehdim acıġ[217]
(ولی مونجه افسانه دین نِی آسیغ/که شه کامیغه گیلدی شهدیم آجیغ)

Dört Dīvān'dan:
Acıġ acıġ yıġlamay niyley iki la'lıñ üçün
Kim ḫayālı saldı gözler eşk-i ġalṭānıda tuz
(آجیغ آجیغ یِغلامای نیلای ایکی لعلینک اوچون/کیم خیالی سالدی کوزلار اشک غلطانیده تُوز)
Şeker-lebler tebessüm ḳılġanın görgec köñgül bėrme
Ki bī-dillerni acıġ yıġlatur āḫır bu şekker-ḫand[218] [ML.15b]
(شکر لب لار تبسّم قیلغانین کورکاج کونکل بَیرما/که بیدل لارنی آجیغ یِغلاتور آخر بو شکّرخند)

190 **Aḫtacı/Aḫtıcı** (آختاجی-آختِجی)[219]: (/ḫ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /c/ esre ile). "yedek atı yularından tutup getiren seyis, yedekçi; ahır beyi, imrahor". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Bāġ ara çün-ki girdi ol maḥzūn
Aḫtacı ėlgide idi gül-gūn[220]
(باغ آرا چونکه کیردی اول محزون/آختاجی اَیلکیدا ایدی کلکون)

[M1.21a] *Ḥabībü's-Siyer'den:*
Her-gāh ez vilāyetī [māl-ı] ḫizāne rā nezd-i ḫāzenān āverdendī [suçıyan ve] bavurçıyān ve aḫtaçıyān [ve ferrāşān] ez īşān sevḳāt ṭalebīde[221].
(هرکاه از ولایتی خزانه را نزد خازنان آوردندی باورچیان و آختاچیان از ایشان سوقات طلبیده)

191 **Aḫtıḳ** (آختیق)[222]: (/ḫ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "torun".

192 **Alġumızdur** (آلغومیزدور)[223]: (/l/ ve /z/ sükûn ile). "alacağız". [İH.17a]

193 **Alsam** (آلسام)[224]: "alsam".

194 **Alsaḳ** (آلساق)[225]: "alsak".

---

[215] SG: "iğdiş edilmiş at, Fārsī'de: çekilmiş kılıç veya çekirdeği çekilmiş meyve gibi çekilmiş olan her şey" (114)// Krgz.Tr: Akta "iğdiş at" (15)// YUyg.Tr: Axta "iğdiş" (6)// Trkm.Tr: Agta "iğdiş, iğdiş edilmiş" (25)// Moğ-Les: Agta/Agt "iğdiş, iğdiş edilmiş" (25).

[216] Bk. SG (111)// AŞ: Acıġ/ḳ "acı; hayıf, teessüf, acınma, yazıklanma, üzüntü" (4a)// DLT: Açıg "acı; ekşi" (538)// CC: Açı "acı" (9); Açuv "acı, keder, üzüntü" (10)// Alt.Tr: Açu "acı; ekşi; keder, üzüntü; öfke" (20)// Kzk.Tr: Aşşı "acı; tuzlu"; Aşuv "öfke" (58)// Krgz.Tr: Açık/Açuu "acı; ekşi; acılık; öfke" (5/6)// YUyg.Tr: Aççiḳ "acı; öfke, dargınlık" (2).

[217] efsānedin| Yazmalar: efsāne dėr (افسانه دَیر). Bk. Sİ (391, 5151), Sİ-Özb (LX), Külliyat-Yazma-TB (897), Külliyat-Yazma1 (915).

[218] görgec| Yazmalar: birle (بیرله). Bk. GS (111, 119), GS-Özb (G.115), Külliyat-Yazma-TB (35).

[219] M1, M2: Aḫtacı/Aḫtıcıb; ML, İH: Aḫtacı/Aḫtacıb// AŞ: Aḫtacı (آختَجی) "ahır beyi, imrahor" (4a)// SG: Aḫtacı (اختاجی) "yedek atı yularından tutup getiren seyis, yedekçi" (114)// Moğ-Les: Agtaçi(n)/Agtaç/Agtçin "at bakıcısı, at uzmanı, seyis, atçı" (25).

[220] çünki girdi| M1, M2, ML, İH: girdi çünki// ėlgide| TÜ: ėlgi. Bk. AŞ (4b), SG (114), SS (300, 3249), SS-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (752).

[221] ḫāzenān| Yazmalar: ḫan (خان)// bavurçıyān| Yazmalar: bavarçıyān (باوَرچیان)// aḫtaçıyān| Yazmalar: aḫtacıyān (آختاجیان)// ez īşān| Yazmalar: ez-ān (ازان). Bk. *Ḥabībü's-Siyer.*

[222] Bk. SG (114)// Kzk.Tr: Aqtıq "son" (37)// Trkm.Tr: Agtık "torun" (26).

[223] M1: 22b; TÜ: yok.

[224] M1: 23b; TÜ: yok.

195 **Alsanĝ** (آلسانک)[226]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). “alsan”.

196 **Alsanĝız** (آلسانکیز)[227]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “alsanız”.

197 **Aladur** (آلادور)[228]: “alır”.

198 **Alınĝ/Alınĝız/Alınĝlar** (آلینک-آلینکیز-آلینکلار)[229]: (/n/'ler sükûn ile). “alın/alınız”.

199 **Alıb/Alıban** (آلیب-آلیبان)[230]: (/l/ esre ile, /b/ medli elif ile). “alıp”. [ML.16a, İH.17b]

200 **Ala ala** (آلا آلا)[231]: “ala ala, alarak”. [ML.15b, İH.17a]

201 **Aẖsum/Aḳsum** (آخسوم-آقسوم)[232]: (/ẖ/ sükûn ile, /s/ ötre ile). “çok sarhoş, çok esrik, arbede yapan sarhoş kişi”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Aẖsum üsrüklerdin ẖāric terāne tilbe itler uluşḳandın nişāne [**M2.18a**]

(آخسوم اُوسروک لاردین خارج ترانه تیلبه اِیت لار اولوشقاندین نشانه)

Ferhād u Şīrīn'den:

Şafaḳ-gūn mey sarı çün ḳol uzatıb
Çü aẖsumlab ḳuyaş cāmın uşatıb

(شفق کون می ساری چون قَول اوزاتیب/چو آخسوم لاب قویاش جامین اوشاتیب)

Dört Dīvān'dan:

Mey içsenĝ olmaġıl aḳsum ki pīr-i deyr dėdi
Ki bu iş oldı bizinĝ deyr ara kemīne yazuḳ[233]

(می ایچسانک اولماغیل آقسوم که پیر دَیر دَیدی/که بو ایش اولدی بیزینک دَیر آرا کمینه یازوق)

202 **Adun** (آدون)[234]: (/d/ ötre ile). “Moğ. at sürüsü, yılkı”.

203 **Adunçı** (آدونچی)[235]: (/d/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “at çobanı, yılkıcı, yılkı bekçisi”. [TÜ.6a]

204 **Adırġan** (آدیرغان)[236]: (/d/ esre ile, /r/ sükûn ile). “Moğ. tepe, yığın, küme”.

---

225 M1: 23b; TÜ: yok. Bk. SG (157).

226 M1: 23b; TÜ: yok. Bk. SG (157).

227 M1: 23b; TÜ: yok.

228 M1: 23b; TÜ: yok. Bk. SG (156).

229 M1: 23b; TÜ: yok// Alınĝlar| Yazmalar: Alınĝan (آلینکان). Bk. SG (157).

230 M1: 23b; TÜ: yok. Bk. SG (157).

231 M1: 23b; TÜ: yok. Bk. SG (157).

232 Yazmalar: Aẖsum// BL: Aḳsum “pişman” (11a)// AŞ: Aḳsum “pişman” (10a); Aẖsum “çok sarhoş, çok esrik” (4b)// SG: Aḳsum/Aẖsum “çok sarhoş, çok esrik” (114)// DLT-Yazma: Aẖsunĝ/Aẖsum “arbede yapan sarhoş kişi” (71)// Moğ-Les: Agsum/Agsam “azgınlık, kızgınlık, delilik; azgın, ateşli; şiddetli; cesur” (24).

233 aḳsum| Yazmalar: aẖsum (آخسوم)// bizinĝ| M1, M2: birninĝ. Bk. AŞ (10a), SG (155), BV (248, 321), BV-Özb (G.318), Külliyat-Yazma-TB (328), Külliyat-Yazma2 (345), Divan-Yazma (305*2).

234 Yazmalar: Avun (آوون). (/v/ ötre ile). Bk. SG (115), NS (180a)// Moğ-Les: Adugu(n)/Adagu(n)/Adūn (18).

235 Yazmalar: Avuncı (آوونجی). (/v/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). Bk. SG (115), NS (180a)// Moğ-Les: Aduguçi(n)/Adūç(in) (18).

236 Bk. SG (115)// Alt.Tr: Adırgan “Moğ. tepeler” (21)// Kzk.Tr: Adır “dağdan küçük, tepeden büyük yükseltiler” (27)// Krgz.Tr: Adır “tepemsi yer, küçük tepeler” (9)// YUyg.Tr: Ėdir “tepe ve kır” (121)// Trkm.Tr: Adır “tepeler, tümsekler” (22)// Moğ-Les: Adar “eğri; pürüzlü”; Adarga “pürüzlü ve engebeli arazi” (16).

205 **Adım** (آديم)[237]: (/d/ esre ile). "adım".
206 **Armaḳ** (آرماق)[238]: (/r/ sükûn ile). "yorulmak".
207 **Aramaḳ** (آراماق)[239]: (/r/ medli elif ile). "aramak, bir şeyin içini aramak".
208 **Arbamaḳ** (آرباماق)[240]: (/r/ sükûn ile). "büyülemek, efsunlamak".
209 **Ardlaşmaḳ** (آردلاشماق)[241]: (/r/ sükûn ile, /d/ sükûn ile). "art arda binmek, sıralanmak".
210 **Arġadamaḳ** (آرغاداماق)[242]: "aldatmak".
211 **Aġalıḳ** (آغاليق)[243]: "kardeşlik". [ML.16a]
212 **Aġrıġ** (آغريغ)[244]: (/ġ/ sükûn ile, /r/ esre ile). "ağrılı, acılı; ağrımış, acımış; incinmiş; [ağrı, acı; inciniş]". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr ara aġrıġ kön̂gül ḳalmış iki zülfün̂g ara
Derd dik kim ḳabsamış her sarıdın bir dāl anı
(هجر آرا آغريغ كونكل قالميش ايكى زلفونک آرا/درد ديک كيم قابساميش هر ساريدين بير دال آنى)

Tā kim ol bīmār göz āşüftesi bolmış gözüm
İsteben cinsiyyet aġrıḳ şīvesin ḳılmış pesend
(تا كيم اول بيمار كوز آشفته سى بَولميش كوزوم/ايستابان جنسيّت آغريق شيوه سين قيلميش پسند)

Ferhād u Şīrīn'den:

Çü bu devletġa bolmay kām-rān ol [İH.17b]
Ḳara aġrıġġa boldı nā-tevān ol
(چو بو دولت غه بَولماى كامران اول/قَرا آغريغ غه بَولدى ناتوان اول)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Yafraġ yüzi boldı barça sarıġ
Āyīn meger oldı sarıġ aġrıġ
(يافراغ يوزى بَولدى بارچا ساريغ/آيين مكر اولدى ساريغ آغريغ)

213 **Ayraġ** (آيراغ)[245]: (/y/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). [M1.21b] "erkek dağ keçisi".

---

[237] Bk. SG (115), Kzk.Tr (27), Tatar.Tr (20)// Krgz.Tr: Adım "adım"; Atta-/Adımda- "adımlamak" (9/60)// Moğ-Les: Adam/Alhum/Alham "adım"; Alhu-/Alha-/Alhula-/Alhla- "adımlamak" (16/55).

[238] AŞ (5a/179b), SG (115): Armaḳ/Harmaḳ. Bk. Harmaḳ// DLT (553), CC (12), Trkm.Tr (31): Ar-// Krgz.Tr: Arı- (44)// Özb.Tr: Harı- (145)// YUyg.Tr: Harmaḳ (149)// Moğ-Les: Argi- "yaşlanmak; bunamak" (84).

[239] M1, M2, TÜ: Araḳmaġ (آراقماغ); ML, İH: Araḳmaḳ. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8a). Bk. SG (117), Trkm.Tr-Hamzayev// Moğ-Les: Eri-/Ere- (519).

[240] Yazmalar: Armamaḳ (آرماماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8a). Bk. SG (119), Kzk.Tr (49), Krgz.Tr (41)// DLT: Arwa- "kam büyülü sözler söylemek" (558).

[241] Yazmalar: Ardılaşmek (آردِلاشماک). (/r/ sükûn ile, /d/ esre ile)// SG: Ardlaşmek (122)// Tarama: Artlaş-/Ardlaş- (13)// Trkm.Tr-Hamzayev: Artlaşmak.

[242] M1, M2: arġaramaḳ; ML, İH: yok. Bk. AŞ (6a), SG (124), Moğ-Les (83)// DLT: Ar- (553).

[243] Bk. SG (149), Sin̂gli (örneği), Kzk.Tr (25), Krgz.Tr (9).

[244] Bk. Aġırġu/Aġrıġu// SG: Aġrıġ/Aġrı (150)// AŞ: Aġrıġ "ağrı; hastalık" (10a)// DLT: Agrıg "ağrı" (544)// CC: Agrık/Agrıh/Agırıh "hastalık; ızdırap; ağrı; hasta" (3)// Kzk.Tr: Avru "hastalık; hasta" (56)// Krgz.Tr: Ooru "hastalık" (596)// Mlk.Tr: Avruv "hastalık" (96)// Tatar.Tr: Avıruv "hastalık; hasta, ağrılı" (30)// YUyg.Tr: Aġriḳ "hastalık; ağrı; hasta" (4)// Trkm.Tr: Agırı "ağrı; hastalık; tasa, kaygı" (24).

214 **Atardılar** (آتاردیلار)[246]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "bir adla anardılar". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*

bu oğlanlarıġa her yirni ki bėrdi ol yirni ol oğlı atı bile atadılar[247].

(بو اوغلانلاریغه هر یرنی که بَیردی اول یرنی اول اوغلی آتی بیله آتادیلار)

215 **Artuḳsılıġ** (آرتوقسی لیغ)[248]: (/r/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /s/ esre ile). "aşırılık, çokluk, artıklık". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü Ḥaḳ'dın idi gėldi pāk u sılıġ

Ḳayu yirge kim boldı artuḳsılıġ [**M2.18b**]

(چو حق دین ایدی گیلدی پاک و سیلیغ/قایو یرکا کیم بولدی آرتوقسی لیغ)

216 **Asıġ** (آسِیْغ): (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "fayda, yarar, kazanç"[249]; "asılmış, asılı, asık"[250]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Velī munca efsānedin ni asıġ

Ki şeh kāmıġa gėldi şehdim acıġ[251]

(ولی مونجه افسانه دین نِی آسیغ/که شه کامیغه گیلدی شهدیم آجیغ)

Dört Dīvān'dan:

Sīm-gūn eşk olmaḳ altun dik yüz üzre ni asıġ

Cism hicrān kūreside bolmayın ḫāliṣ-'ayār

(سیمکون اشک اولماق آلتون دیک یوز اوزرا نی آسیغ/جسم هجران کوره سیدا بَولمایین خالص عیار)

Asıġ yoḳ cān-ı şīrīn bėrse Ferhād

Çü Şīrīn la'lıdın kām aldı Pervīz[252]

(آسیغ یوق جان شیرین بیرسه فرهاد/چو شیرین لعلیدین کام آلدی پرویز)

217 **Arıġ** (آرِیْغ): (/r/ esre ile, /y/ sükûn ile). "arı, temiz; saf, duru"[253]; "zayıf, cılız, arık"[254]; "Çengiz'e mensup şehzadelerden birinin adı"; "/ḳ/ ile (**Arıḳ**) arık, ark, su yolu, su kanalı; ırmak". *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[245] SG: Ayraġ/ḳ (194)// DLT: Aḍgırak "ön ayağı beyaz olan dağ tekesi" (540)// Kıpçak (TA.12a/2): Ayraḳ "dağ keçisi" (18)// Trkm.Tr-Hamzayev: Ayrak "dağ ceylanı".

[246] M1: 28b; TÜ: 7a// M1, M2, TÜ: "bir adla andılar"; ML, İH: "bir adla anmak". Bk. AŞ (3a).

[247] her yirni| M1, M2, ML, İH: her ni// atadılar| Yazmalar: atardılar (آتاردیلار). Bk. AŞ (3a), TM (72, T696b/1), TE-Özb (Yāfeş), Külliyat-Yazma2 (676), Külliyat-Yazma-TB (1157).

[248] Bk. SG (126), AŞ (6b).

[249] Bk. SG (139)// AŞ: Asıġ/ḳ (8a)// DLT: Asıg (559)// CC: Asıh/Azıh/Azık (13)// Derleme: Asığ/Assı// Moğ-Les: Asig/Aşig (91).

[250] M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (7b), SG (139)// YUyg.Tr: Ėsiḳ (126).

[251] efsānedin| Yazmalar: efsāne dėr (افسانه دَیر). Bk. Sİ (391, 5151), Sİ-Özb (LX), Külliyat-Yazma-TB (897), Külliyat-Yazma1 (915).

[252] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. NŞ (209, 209), NŞ-Özb (G.209).

[253] Bk. Arı// AŞ (5a), SG (129): Arıġ/ḳ// DLT: Arrıg/Arıg "temiz" (556)// CC: Arı/Arov "arı, saf, temiz; suçsuz; kutsal" (10/11)// Alt.Tr: Aru "arı, temiz" (29)// Krgz.Tr: Aruu "arı, temiz; suçsuz; namuslu; güzel; sevimli" (50)// Mlk.Tr: Aruv "saf, temiz; güzel" (90)// YUyg.Tr: Ėriḳ "arı, temiz; suçsuz" (126)// Moğ-Les: Arig "arı, saf, temiz, berrak" (84); Arigun/Ariun "arı, saf, temiz, berrak; arılık, saflık, temizlik; suçsuz; iffetli; kutsal" (85).

[254] AŞ (5a), SG (129): Arıġ/ḳ// DLT (554), Kzk.Tr (51), Krgz.Tr (44), Mlk.Tr (88), Tatar.Tr (27): Arıḳ// CC: Arıh (11)// YUyg.Tr: Oruḳ (298)// Trkm.Tr: Arrık (33).

Cüdā ėyledi rezm meydānıdın
Arıġ ėyleb ol gerd ile ḳanıdın

(جدا آیلادی رزم میدانیدین/آریغ آیلاب اول گَرد اِیلا قانیدین)

Şek ėrmes ki çün maḥż-ı elṭāfdur
Arıġ ḫāṭırı güzgü dik ṣāfdur

(شک اَیرماس که چون محض الطاف دور/آریغ خاطری کُوزکو دیک صاف دور)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Peykeridin ẓāhir olub çeşmelıġ
Ḫaṭṭ-ı şu‘ā‘ı anĝa her yan arıġ[255]

(پیکریدین ظاهر اولوب چشمه لیغ/خط شعاعی اَنکا هر یان آریغ)

Sedd-i Sikenderī'den:
Bi-ḥamdi'llāh ol gül tapıb reng ü bū
Bir aḳġan arıḳġa yana aḳtı su [ML.16b]

(بحمدالله اول کل تاپیب رنک و بو/بیر آقغان آریق غه یانا آقتی سو)

218 **Ara ayı** (آرا آیی)[256]: (/r/ medli elif ile). "şevval ayı".

219 **Arpa** (آرپا)[257]: (/r/ sükûn ile, /p/ medli elif ile). "arpa; [Sulṭān Ebū Sa‘īd'den sonra Īrān saltanatı tahtına çıkan ve] Çengiz kuşağından bir padişah olan Arpa Ḫan"; "Moğ. ince"[258].

Leylī ve Mecnūn'dan:
Buġday bile arpa bėrse sāyil
Bolmay eger incü olsa māyil[259]

(بوغدای بیله آرپا بَیرسا سایل/بولمای اکر اینجو اولسا مایل)

220 **Art** (آرت): (/r/ ve /t/ sükûn ile). "akabe, sarp geçit; dar yol; [arka, art]"[260]. [İH.18a]

221 **Arduc** (آردوج)[261]: (/r/ sükûn ile). "ardıç ağacı".

222 **Avuttunĝ** (آووتتونک): (/v/ ötre ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "mutlu ettin, sevindirdin; [avuttun, teselli ettin]". *Dört Dīvān'dan:*
Ey könĝül hicr ara dėdinĝ ki öley
Özni mey birle avuttunĝ barı

(ای کونکل هجر آرا دیدینک که اَولای/اوزنی می بیرله آووتتونک باری)

---

[255] Bu beyit| ML: yok// arıġ| İH: arıḳ. Bk. HE (111, XIX/47), HE-Özb (XIX).

[256] Yazmalar: Ara ay (آرا آی). HA kaynaklı biçim olmalıdır (8a). Bk. SG (125)// YUyg.Tr: Ara ėyi "Ramazan ve Kurban bayramı arasındaki zaman" (15).

[257] M1: 21b (üzeri çizili)/32b; M2: 18b (üzeri çizili)/29b; ML: 24b/26b; İH: 25a/28b; TÜ: 6a/13b. Bk. SG (126), DLT (556), CC (12), Kzk.Tr (51), Krgz.Tr (18), Mlk.Tr (89), Tatar.Tr (27), YUyg.Tr (17), Trkm.Tr (33)// Alt.Tr: Arba (27)// Moğ-Les: Arbay/Arvay (79).

[258] TÜ: yok. Bk. FV (658).

[259] Bu beyit| M1: 32b; M2: 18b; ML: 24b, 26b; İH: 29a, TÜ: 13b// Bolmay| Yazmalar: Töker (توکار). Bk. LM (72, 441), LM-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (617).

[260] Yazmalar: "dar yolun akabesi". SG'deki "akabe ve dar yol" (عقبه و راه تنک) anlamı, "عقبهٔ راه تنک" yazılarak bu yeni anlam ortaya çıkarılmıştır. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8b). Bk. Ard// SG: "dar yol; sarp geçit" (126)// DLT: "dağ geçidi, sarp dağ geçidi" (557)// Krgz.Tr: "dağ geçidi" (48).

[261] Bk. SG (127)// DLT: Artuç (558)// Alt.Tr: Arçın/Artış (27)// Krgz.Tr: Arça (42)// Mlk.Tr (90), Tatar.Tr (28): Artış// YUyg.Tr: Atuç/Arça (22)// Moğ-Les: Arça/Arç (81).

223 **Avunġay-min** (آوونغای مین): (/v/ ötre ile, ikinci /v/ belirsiz, /n/ sükûn ile). [M1.22a] "mutlu olurum, sevinirim; [avunurum, teselli bulurum]". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr yitse mey bile dėdim avunġay-min ve-līk
Yārsız bar ėrmiş içmek bāde-yi gül-fām-ı telḫ
(هجر یِتسا می بیله دیدیم آوونغای مین و لیک/یارسیز بار اَیرمیش ایچماک بادهٔ کلفام تلخ)

224 **Atıġıb** (آتیغیب)[262]: (/t/ esre ile). "adlanıp; ün kazanıp". [TÜ.6b]

225 **Artuġmac/Artuḳmac** (آرتوغماج-آرتوقماج)[263]: (/r/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). [**M2.19a**] "kendi türleri içinde daha pahalı olan şey, daha değerli".

226 **Artış/Ertiş** (آرتیش-اَرتیش)[264]: (/r/ sükûn ile). "Rus ülkesi ve Ḳalmaḳ yurdu arasındaki büyük ırmağın adı"[265].

227 **Ard** (آرد)[266]: (/r/ ve /d/ sükûn ile). "art, arka".

228 **Alıġ** (آلِیغ)[267]: (/y/ sükûn ile). "almak, alış".

229 **Aytışsaḳ** (آیتِیْشساق): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "karşılıklı konuşsak". *Dört Dīvān'dan:*

Tapmadım ehl-i zamān içre bir andaḳ hem-demī
Kim zamān āsībidin birbirge aytışsaḳ ġamī[268]
(تاپمادیم اهل زمان ایچرا بیر آنداق همدمی/کیم زمان آسیبی دین بیربیرکا آیتیشساق غمی)

230 **Alartmaḳ** (آلارتماق): (/r/ ve /t/ sükûn ile). "öfkeden gözlerini belertmek".

231 **Asramaḳ** (آسراماق)[269]: (/s/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "korumak, saklamak". *Dört Dīvān'dan:*

Ġam yüki astıda ḳaddım boldı ḫam imkānı yoḳ
Bīstūn'nıŋ astıda tüz asramaḳ Ferhād ḳad
(غم یوکی آستیدا قدّیم بَولدی خم امکانی یوق/بیستون نینک آستیدا توز آسراماق فرهاد قد)

232 **Ayamaḳ** (آیاماق): (/y/ medli elif ile). "esirgemek".

233 **Aranduḳ** (آرندوق)[270]: "eyer örtüsü".

---

262 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Aytıġıb (آیتِغیب). (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile) "avlamak". Bu yanlış anlam, AŞ'deki "adlanub" (آدلنوب) sözcüğünün "avlanub" (آولنوب) okunmasından ortaya çıkmış olmalıdır. Bk. Atıḳıb// AŞ: Atıġıb "adlanıp"; Atıḳıb "ad çıkarıp" (3a)// SG: Atıḳıb "ün kazanıp" (104a).

263 M1, M2, TÜ: Artuġmac; ML, İH: Artuḳmac// SG: Artuḳmac (126)// Trkm.Tr-Hamzayev: Artıkmaç.

264 Yazmalar: Armış (آرمیش). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8b)// SG: Artış (126)// DLT (644), Doerfer (447): Ertiş// CT-Musevi: Erdiş (2045)// MGT-Temir: Erdiş/İrtiş (248)// Moğ-Les: Erçis/İrtiş "İrtiş nehri" (510).

265 Yazmalar: "Rus, Yamut ve Ḳalmaḳ arasındaki büyük ırmağın adı". Yurt (یورت) sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (8b), Yamut (یموت) okunmuştur. Bk. SG (126-127).

266 Bk. SG (127), Azb.Tr (30), Art// DLT (557), CC (12), Alt.Tr (28), Kzk.Tr (51), Krgz.Tr (48), Mlk.Tr (90), Tatar.Tr (27), Trkm.Tr (33): Art// Moğ-Les: Aru/Ar (87).

267 Bk. AŞ (11b), FK (295, 313/6), Alıḳ// Krgz.Tr: Aluu (30)// YUyg.Tr: Ėliḳ (125).

268 hem-demī| Yazmalar: maḥremī (محرمی). Bk. SG (185), NŞ (574, 577), NŞ-Özb (G.576), Külliyat-Yazma2 (263), Külliyat-Yazma-TB (246), Divan-Yazma (528*2).

269 AŞ: Asra-/Isramaḳ (7a/24b). Bk. Isramaḳ// BL: Asra-/Isramaḳ (9b/28b)// SG: Asramaḳ/ġ (136)// CC: Asra- (14)// Kzk.Tr: Asıra- (53)// Krgz.Tr: Asra-/Asıra- (52)// Mlk.Tr: Asıra- (91)// YUyg.Tr: Asrimaḳ (18)// Moğ-Les: Asara-/Asra- (90).

234 **Arucan** (آروجان)[271]: (/r/ ötre ile, /c/ ile). "Ḳıyat boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir"[272].
235 **Arı** (آرى-اَرى): (/r/ esre ile). "böcek olan arı; arı, temiz; duru". [İH.18b]
236 **Azġurmaḳ** (آزغورماق)[273]: (/z/ ve /r/ sükûn ile). "yoldan çıkarmak".
237 **Azġaşmaḳ/Azaşmaḳ/Azışmaḳ/Azıḳmaḳ** (آزغاشماق-آزاشماق-آزِشماق-آزيقماق)[274]: (/z/ ile, /ş/ sükûn ile). "yoldan çıkmak, yolu şaşırmak". [M1.22b]
238 **Az** (آز): (/z/ sükûn ile). "az"[275]; "yolu şaşır!; yanıl!; kendinden geç!".
239 **Aġmaḳ/Aḳmaḳ** (آغماق-آقماق)[276]: (/ġ/ sükûn ile). "akmak". [ML.17a]
240 **Atarlar** (آتارلار)[277]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "atarlar"[278]; "adlandırırlar; bir adla anarlar". *[Dört Dīvān'da]* Mes̱nevī'den:

Bināġa ger-çi her kim bolsa bānī
Atarlar bānī ismi birle anı
(بناغه كرچه هر كيم بولسا بانى/آتارلار بانى اسمى بيرله آنى)

241 **Az azġına** (آز آزغنه)[279]: (/z/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). "az azcık". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī niçe az azġına mey medresede
Deyr ara gir ki içer şeyẖ tola şāb tola [**M2.19b**]
(اى نوايى نيچه آز آزغينه مى مدرسه دا/دير آرا كير كه ايچار شيخ تولا شاب تولا)

242 **Azġun** (آزغون)[280]: (/z/ sükûn ile). "yoldan çıkmış, şaşırmış; perişan, tutkun; coşmuş, taşmış, azgın".
243 **Aldaray** (آلداراى): (/r/ medli elif ile). "heyecanlanayım; ızdırap ve acı çekeyim"[281]. *Dört Dīvān'dan:*

---

[270] Yazmalar: Azruḳ (آزروق). (/z/ sükûn ile, /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (9a). Bk. SG (128), Orunduḳ, Barandaḳ// DLT: Yarındak "kayış, sırım" (954); Aran "tavla, ahır" (554)// Kıpçak (İH): Yarındaḳ "tabaklanmış deri" (312)// Alt.Tr: Carıntık "kemer" (54).

[271] Arucan| M1, M2, ML, İH: Ardıcan. Bk. SG (128).

[272] Ḳıyat| M1, M2, ML: Ḳayat// Ḳıyat boyu| Yazmalar: Ḳıyat'dan bir boy. SG'deki Ḳıyat boyu (طايفۀ قيات) ibaresi, "Ḳıyat'dan bir boy" (طايفۀ از قيات) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (128).

[273] Bk. SG (132), AŞ (7a)// DLT: Azıt- (568)// Kzk.Tr: Adastır-/Azğır-/Azğındat- (26/28)// Krgz.Tr: Adaştır-/Azgır- (8/74)// YUyg.Tr: Adaşturmaḳ/Azġuzmaḳ (3/26).

[274] M1, M2, ML, İH: Azışmaḳ/Azıḳmaḳ; TÜ: Azaşmaḳ/Azıḳmaḳ. Bk. Azġan// SG: Azġaşmaḳ/Azıḳmaḳ/ Azmaḳ (131/130)// AŞ: Azıḳ- (6b)// DLT: Az- (567)// CC: Azaş- (20)// Kzk.Tr: Adas-/Az-/Azğında- (26/27/28)// Krgz.Tr: Adaş-/Az-/Azgansı- (8/72/74)// Mlk.Tr: Acaş- (67)// YUyg.Tr: Adaş-/Az- (3/26)// Trkm.Tr: Az-/Azaş- (41)// Azb.Tr: Az-/Azıh-/Azış- (50/51).

[275] Bk. SG (134), DLT (567), CC (19), Kzk.Tr (27), Krgz.Tr (72), Mlk.Tr (105), Tatar.Tr (32), YUyg.Tr (25), Trkm.Tr (41)// Moğ-Les: Aray/Aran (77/78).

[276] M1: 24a; TÜ: yok// Yazmalar: Aġmaḳ// SG: Aġmaḳ/ġ "ağmak, yükselmek" (144); Aḳmaḳ/Aḳılmaḳ "akmak" (151)// AŞ (10a), DLT (545), Alt.Tr (22), Kzk.Tr (35), Krgz.Tr (11), Mlk.Tr (75), Tatar.Tr (22), YUyg.Tr (7), Trkm.Tr (26): Ak-// CC: Ah-/Ih- (3/79).

[277] M1: 27b; TÜ: 6a. Bk. AŞ (3a).

[278] M1, M2: yok.

[279] Bk. SG (134)// Krgz.Tr: Azgana "azcık" (74)// Özb.Tr.İzahlı: Azginä "biraz, azcık" (I/524).

[280] Bk. SG (134)// Kzk.Tr (28), Krgz.Tr (74): Azgın "yoldan çıkmış, sapkın"// Tatar.Tr: Azġın "azgın; coşkun, taşkın" (32)// YUyg.Tr: Azġin "azgın, sapık" (26).

Bir ḳadeḥ mey bėrseler veh ġāyet-i iflāsdın
Niçe la'l-ı ḳıymetī tapḳan gedā dik aldaray
(بیر قدح می بَیر سالار وه غایت افلاس دین/نیچه لعل قیمتی تاپقان کدا دیک آلدارای)
An̂ga yitgür sözüm ey ah kim ol ḥüsn mir'ātı
Çü ḳıldı cilve güzgü 'aksı yan̂glıġ aldaraydur-min[282]
(اَنکا یِتکور سوزوم ای آه کیم اول حسن مرآتی/چو قیلدی جلوه کُوزکوعکسی ینکلیغ آلدارای دورمین)
244 **An̂gla** (آنکلا): (/n/ ve /g/ sükûn ile). "anla, kavra". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī an̂gla ki cürmümce yüz ümīdim bar
Faḳīr-i zāhid özi dik ḫayāl ḳıldı mini[283] [TÜ.7a]
(نوایی آنکلا که جرموم جا یوز امیدیم بار/فقیر زاهد اَوزی دیک خیال قیلدی مینی)
245 **Aġ başlıġ** (آغ باشلیغ)[284]: (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "ak saçlı kadın, yaşlı kadın, ermiş kadın; haremin ak saçlısı, haremin büyük hanımı".
246 **Aylandurmaḳ** (آیلاندورماق)[285]: (/y/, /n/ ve /r/ sükûn ile). "döndürmek, dolaştırmak; bir şeyin etrafını dolaştırmak". *Dört Dīvān'dan:*
Gög tėgirmen taşı aylandurmaḳ ister başıma [İH.19a]
Dėme ay u gün başım üzre bu kim seyyārdur
(کَوک تَیکرمن تاشی آیلاندورماق ایستار باشینکه/دَیمه آی و کون باشیم اوزره بو کیم سیاردور)
247 **Avlamaḳ** (آولاماق)[286]: (/v/ sükûn ile). "avlamak". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḫasta kön̂gül avlamaḳ ėtmey heves
Şīve an̂ga deştde av ėrdi bes[287]
(خسته کونکل آولاماق اَیتمای هوس/شیوه اَنکا دشتدا آو اَیردی بس)
248 **Avunmaḳ** (آوونماق): (/v/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "[avunmak, teselli bulmak; mutlu olmak, sevinmek; eğlenmek]"[288]; "ağnamak, ağınmak"[289]; "gülmekten katılmak"[290]. *[Dört*

---

[281] M1, M2, ML, İH: "aldatayım" anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır// BL: Aldarmaḳ "aldanmak"; Aldaray "Aldarmaḳ eyleminin kiplerindendir"; Aldarġay "Aldaray'ın pekiştirilmiş biçimidir" (12a-12b). Bk. Aldaramaḳ, AŞ (11a), SG (163).

[282] ḳıldı| Yazmalar: ėyler (اَیلار). Bk. Ildaray, GS (350, 466), GS-Özb (G.452), Külliyat-Yazma-TB (93), Külliyat-Yazma2 (107), Divan-Yazma (415*2).

[283] cürmümce| M1, M2, ML, İH: ṣabrımca. Bk. GS (465, 637), GS-Özb (G.613).

[284] SG: "yaşlı kadın" (190)// NS: Aḳ başlıḳ "yaşlı" (38b)// Mlk.Tr: Ak baş "ak saçlı" (75)// YUyg.Tr: Aḳ çaçliḳ "ak saçlı" (6)// Derleme: Ak başlı "düğün sırasında hediyeleri kız tarafına götürecek kafilede ilâhi okuyanın arkasında bulunan yaşlı kadın".

[285] SG (190), AŞ (14b): "döndürmek, dolaştırmak"// Kzk.Tr: Aynaldır- "döndürmek; çevirmek; yaptırmaya çalışmak; kandırmak; oyalamak" (31)// Krgz.Tr: Aylandır- "döndürmek, çevirmek; dolaşarak gitmek; kuşatmak; değiştirmek" (68)// Tatar.Tr: Eylendir- "döndürmek, çevirmek; altını üstüne getirmek; dolaştırmak; kuşatmak; tercüme etmek" (81)// YUyg.Tr: Aylandurmaḳ "döndürmek, dolaştırmak, çevirmek" (24).

[286] Bk. SG (177), Tatar.Tr (31), Özb.Tr (61), Trkm.Tr (37)// Krgz.Tr: Uula- (788)// Mlk.Tr: Uvla- (421)// YUyg.Tr: Olimaḳ (295)// Moğ-Les: Abala-/Avla-/Angna/Agna-/Angla- (4/73).

[287] deştde| Yazmalar: deştide (دشتیدا). Bk. HE (436, LIX/4), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma-TB (474), Külliyat-Yazma1 (486), Hamse-Taşbasma (74).

[288] SG: "avunmak, teselli bulmak" (179)// DLT: Awın- "avunmak; alışmak" (564)// Kzk.Tr: Uvan-/Juban- "avunmak, teselli olmak" (578/185)// Krgz.Tr: Cuban- "avunmak; müsterih olmak" (230)// Mlk.Tr: Cuban- "eğlenmek, oyalanmak" (158)// Tatar.Tr: Avna- "oyalanmak" (31); Yuvan- "avunmak, teselli olmak;

Dīvān'dan] Dize:
Tapmay aġzıñgnı avunmaḳ tilesem gül-şen ara[291] [M1.23a]
[Sancılur köñglüme ol nev‘ ki peykān ġunça]
(تاپمای آغزینکی آوونماق تیلاسام کلشن آرا)
249 **Azu** (آزو)[292]: (/z/ ötre ile). “azı dişi, öğütücü diş”.
250 **Asa ḳoymaḳ** (آسا قویماق)[293]: (/s/ ile, /y/ sükûn ile). “asılı koymak”.
251 **Ast** (آست)[294]: (/s/ ve /t/ sükûn ile). “ast, alt”. [ML.17b]
252 **Alınçaḳ/Alıncaḳ** (آلِیْنچاق-آلِیْنجاق)[295]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “süs için atın alnına takılan alet”.
253 **Acraḳ** (آج راق)[296]: (/c/ sükûn ile). “daha aç”.
254 **Ala almaḳ** (آلا آلماق)[297]: “alabilmek”.
255 **Alġucıraḳ** (آلغوجی راق)[298]: (/c/ esre ile). “daha alıcı”.
256 **Ayıtġuca/Ayıtġunca/Ayıtġanca** (آیِتغوجه-آیِتغونجه-آیِتغانجه)[299]: (/y/ esre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). “söyleyince; söyleyinceye kadar; söylediği/söyleyeceği kadar, söyledikçe”. [ML.17a]
257 **Astıġ** (آستیغ)[300]: (/s/ sükûn ile, /t/ esre ile). [**M2.20a**] “kadınların arkadan saçlarına taktıkları süs eşyası”. [ML.17b]
258 **Aşmaḳ** (آشماق)[301]: (/ş/ sükûn ile). “[aşmak, geçmek, öte yana gitmek; baştan savılmak; aşıp taşmak]; sınırını aşmak, tecavüz etmek; [Rūm Tr: aşmak, erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek]”.
259 **Aşımaḳ/Aşamaḳ** (آشِیْماق-آشاماق)[302]: (/ş/ esre ile, /y/ sükûn ile). “yemek; içmek”.

---

oyalanmak” (353)// YUyg.Tr: Avumaḳ/Avunmaḳ/Ovunmaḳ/Yupanmaḳ “avunmak, sevinmek, teselli olmak” (23/300/472)// Moğ-Les: Cugaça-/Cugala- “eğlenmek; avunmak” (1664).
[289] Bk. Aġnamaḳ.
[290] Bk. Aġunmaḳ.
[291] tilesem| Yazmalar: niylesem (نیلاسام). Bk. NŞ (554, 557), NŞ-Özb (G.556), Külliyat-Yazma-TB (242), Divan-Yazma (510*2).
[292] M1, M2: yok (Azuḳ maddesine Azu'nun anlamı verilmiştir). Bk. SG (134), Alt.Tr (32)// DLT: Azıg (567)// Kzk.Tr: Azuv (28)// Krgz.Tr: Azuu (75)// Trkm.Tr: Azı (41)// Moğ-Les: Araga/Arā/Ariya (76/85).
[293] Bk. SG (138)// Tarama: “asıvermek; asıp bırakmak” (14).
[294] Bk. AŞ (7b), SG (138), CC (14), Tatar.Tr (28), YUyg.Tr (18), Trkm.Tr (35)// DLT: Astın (559)// Kzk.Tr: Astı (53)// Krgz.Tr: Al/Ald/Aldı/Ast/As “ön; aşağı” (16/23/53).
[295] M1.24a, M2, İH: Alınçaḳ; ML: Alıncaḳ; TÜ: yok// SG: Alıncaḳ (60)// Mlk.Tr: Altıncak “atın alnına takılan süs” (82).
[296] M1: 24b; TÜ: yok.
[297] M1: 24b; TÜ: yok. Bk. SG (156), CC (6), Krgz.Tr (17).
[298] M1: 24b; TÜ: yok.
[299] M1: 19b; TÜ: yok. Bk. SG (184).
[300] SG: Astıġ/ḳ (184).
[301] SG: “sınırını aşmak, tecavüz etmek; (Rūm Tr) erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek” (140)// DLT: “yüksek yerlerden aşmak” (560)// CC: “aşmak, geçip gitmek” (15)// Krgz.Tr: “üzerinden geçmek; aşmak; yaramak; ortaya çıkmak; gerçekleşmek; geçmek; taşmak” (53-54)// YUyg.Tr: “aşmak” (19)// Derleme: Aşır- “baştan savmak, atlatmak”// Moğ-Les: Alhu-/Alha- “üstünden yürümek veya geçmek” (55).

260 **Aşlamaḳ** (آشلاماق)[303]: (/ş/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] ağacı aşılamak".

261 **Aşar** (آشار)[304]: (/ş/ medli elif ile). "deve sürüsü"; "aşar, geçer".

262 **Aşam** (آشام)[305]: (/ş/ ile). "yeme; içme"; "mertebe, tabaka"[306]. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Ṭarḥı iki aşam ėrdi ḳoyıġı aşamı tīrelikdin firāḳ şāmı.

(طرحی ایکی آشام ایردی قَویی غی آشامی تیره لیک دین فراق شامی)

263 **Aşlıġ** (آشلیغ)[307]: (/ş/ sükûn ile). "tahıl, aşlık".

264 **Aytılġuluḳ** (آیتیلغولوق)[308]: (/y/'ler sükûn ile, /t/ esre ile). "söylenecek olan, söylemeli, söylenesi". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Dėdi kim bu bir iş idi ḳılġuluḳ

Bu aytılmaġan nükte aytılġuluḳ

(دَیدی کیم بو بیر ایش ایدی قیلغولوق/بو آیتیلماغان نکته آیتیلغولوق)

265 **Aġuluḳ** (آغولوق): (/ġ/ ötre ile). "ağılı, zehirli".

266 **Azuḳ/Azuġ** (آزوق-آزوغ)[309]: (/z/ ötre ile). "azık; yiyecek". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī gir fenā deştiġa vu tın barçadın

Kim yayaḳlıḳ anda merkeb tūşesizlıḳdur azuḳ[310]

(ای نوایی کیر فنا دشتیغه و تین بارچه دین/کیم یایاق لیق آندا مرکب توشه سیزلیق دور آزوق)

267 **Aşuḳ** (آشوق)[311]: (/ş/ ötre ile). "aşık, topuk kemiği".

---

302 Yazmalar: Aşımaḳ "yemek". HA kaynaklı biçim ve anlam olmalıdır (9b)// SG: Aşamaḳ/ġ "yemek; içmek" (141)// DLT (560), CC (15), Mlk.Tr (92), Tatar.Tr (28): Aşa- "yemek yemek"// Krgz.Tr: Aşa- "tatmak; azar azar yemek; içmek" (54).

303 Bk. SG (143), Derleme// DLT: Aş "kabın onarılan yeri"; Aşla- "kabı tamir etmek" (560)// Krgz.Tr: Aşta- "takmak; geçirmek; perçinlemek" (56)// YUyg.Tr: Aşlimaḳ "tabaklamak, sepilemek" (19).

304 Bk. SG (143)// Kzk.Tr: Asar "imece" (52)// Krgz.Tr: Aşar "imece, el birliğiyle bir işi yapma" (54).

305 ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (143), FK (99, 100/3)// Krgz.Tr: Aşam "bir defada ağza alınan yiyecek, lokma" (54)// Mlk.Tr: Aşav "yemek, yiyecek" (92)// Tatar.Tr: Aşamaḳ/Aşandı/Aşar "yemek, aş" (29).

306 Yazmalar: "iki mertebe, tabaka". SG'de "iki anlamı vardır: tabaka, mertebe; yeme ve içme" açıklamasındaki "iki" kelimesi yanlışlıkla "mertebe" kelimesinin başına getirilerek "iki mertebe" denilmiştir. Bu yanlış, verilen örneğin yanlış anlaşılmasından da ileri gelmiş olabilir. Örnekte geçen 'iki aşam' ibaresindeki 'iki' sözcüğü 'aşam' sözcüğünün anlamına dahil edilmiş olabilir. Bk. SG (143), VA-Külliyat-Yazma2 (762).

307 Bk. SG (143)// DLT: Aşlık "buğday" (560)// CC: Aşlık "buğday, yem" (15)// Kzk.Tr: Astıq "hububat, tahıl, mahsul" (53)// Krgz.Tr: Aştık "hububat veren bitkiler; ekin" (56)// Krgz.Tr: Aşlık "arpa; hububat; tahıl" (92)// Tatar.Tr: Aşlıḳ "tahıl, ekin" (29)// YUyg.Tr: Aşliḳ "hububat, tahıl, ekin" (19).

308 Yazmalar: Aytılḳuluḳ (آیتیلقولوق). Bk. SG (185).

309 Azuġ| M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. SG (134)// DLT: Azuk (568)// CC: Azıh (20)// Alt.Tr (32), Kzk.Tr (29), Krgz.Tr (74), Mlk.Tr (106), Tatar.Tr (32), Trkm.Tr (41): Azıḳ.

310 deştiġa| Yazmalar, SG (134): deştige (دشتیکا). Bk. Tın, NŞ (320, 321), NŞ-Özb (320, 321).

311 Bk. SG (144), AŞ (8b), DLT (561)// Kzk.Tr: Alşı "aşık kemiğinin çukur tarafı" (43); Asıq "aşık kemiği" (53)// Krgz.Tr: Alçı "aşık kemiğinin taa denilen kısmının karşıtı olan yanı" (23); Aşık/Çükö "aşık kemiği" (54)// Mlk.Tr: Alçi "aşık kemiğinin çukur tarafı"; Alçik/Aşık "aşık kemiği" (78/92)// YUyg.Tr: Alçi "aşığın dört tarafından biri" (8); Oşuḳ "aşık kemiği" (299)// Moğ-Les: Alçu/Alçunggay "topuk kemiğinin yanındaki çöküklük" (47).

268 **Aşuḳlu sün̂gek/Aşuḳlu yilik** (آشوقلو سُونکاک-آشوقلو ییلیک)[312]: (/ş/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile, /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "diz ağırşağı, diz kapağı kemiği".
269 **Aġmaḳ** (آغماق)[313]: (/ġ/ sükûn ile). "ağmak, yükselmek".
270 **Aġrımaḳ** (آغریماق)[314]: (/r/ esre ile). "ağrımak, acımak; incinmek". [İH.19b]
271 **Asramış** (آسرامیش): (/s/ sükûn ile). "korumuş, saklamış". *Dört Dīvān'dan:*
Rişte-yi zülfün̂gde kim tüşmiş girihler bī-ḥisāb
Gūyiyā ḳatl ėylegen ėlnin̂g ḥisābın asramış
(رشتۀ زلفونکدا کیم توشمیش کره لار بی حساب/کوییا قتل اَیلاکان اَیل نینک حسابین آسرامیش)
272 **Ayıtmaḳġa** (آیِتماق غه)[315]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). "söylemek için".
273 **Aldik** (آلدیک)[316]: (/l/ sükûn ile). "alsın". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yuġandın son̂g soyub eyvāndın aldik
Ḥarīrin suġa yā-ḫod otġa saldik[317] [M1.23b]
(یوغان دین سونک سَویوب ایوان دین آلدیک/حریرین سوغه یا خود اوتغه سالدیک)
274 **Aza** (آزه): (/z/ üstün ile, /h/ sükûn ile). "yolu şaşıra; [yolu şaşırarak]". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.20b**]
Ey Nevāyī şükr kim yol taptı cānān kūyige
hicr şāmı ẓulmetide yolnı aza aza rūḥ
(ای نوایی شکر کیم یول تاپتی جانان کوییکا/هجر شامی ظلمتیدا یولنی آزه آزه روح)
275 **Azdı** (آزدی): (/z/ sükûn ile). "yolu şaşırdı, yanlış yola gitti".
276 **Azġay mu** (آزغایمو): (/z/ sükûn ile). "yolu şaşıracak mı". [ML.18a, TÜ.7b]
277 **Aṣlan** (آصلان)[318]: "(Rūm Tr.) aslan. Cıġatay dilinde /s/ iledir. /ṣ/ ile galat-ı meşhurdur".
278 **Aġırlamaḳ** (آغِیْرلاماق)[319]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /m/ medli elif ile). "ağırlamak, tazim etmek, ululamak".
279 **Aġuġmaḳ/Aġuḳmaḳ** (آغوغماق-آغوقماق)[320]: "zehirlenmek, ağılanmak".
280 **Aġunmaḳ** (آغونماق)[321]: "gülmekten bayılmak, katılmak".

---

312 Yazmalar: Aşuḳlu sün̂gek. Bk. Ḳarı yiligi// SG: Aşuḳlu yilikli (144)// SG-Meclis: Aşuḳlu yiliki (49*2)// ŞT: Aşuḳlı yilik (T81b/11-12)// Kzk.Tr: Jilik "incik kemiği" (195)// Kzk.Tr-Oraltay: Jilik "içinde yağ olan bacak ve kol kemiği" (114)// Krgz.Tr: Cilik "borumsu kemik; ilikli kemik" (216); Aşıktuu cilik "art ayağın aşıklı kemiği" (55)// Mlk.Tr: Aşıklı cilik "baldır" (92).
313 ML, İH: yok. Bk. SG (144), DLT (542)// CC: Agın- (2).
314 Bk. SG (146), DLT (544)// CC: Agrı-/Agır- (3)// Kzk.Tr: Avır- "hastalanmak; acı çekerek zorlanmak" (57)// Krgz.Tr: Ooru- "hastalanmak"; Oorun- "ağrı hissetmek" (596)// Mlk.Tr: Avru- "hastalanmak; ağrımak" (96)// Tatar.Tr: Avır- "hastalanmak; bir tarafı ağrımak" (30)// YUyg.Tr: Aġrimaḳ "hastalanmak; acımak" (4)// Trkm.Tr: Agır- "ağrımak" (24).
315 M1: 30a; TÜ: yok.
316 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Aldek (آلداک). Bk. SG (158).
317 aldik| Yazmalar: aldek (آلداک)// saldik| Yazmalar: saldek (سالداک). Bk. FŞ (456, XLIX/179), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma1 (602).
318 ML: Aslan. Bk. SG (144), Aslan, Arsalan/Arslan.
319 Yazmalar: Aġırlacaḳ (آغِیْرلاجاق). (/ġ/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). Bk. SG (147), DLT (542), CC (3).
320 Yazmalar: Aġuġmaḳ// SG (149), DLT (545): Aġuḳ-// Krgz.Tr: Uuk- (788).

281 **Aġıllanmaḳ** (آغِيْلّانماق)[322]: (/y/ ve /n/ sükûn ile). "ağıllanmak, ayın çevresinde ağıl oluşmak, ayla oluşmak".

282 **Aşuḳmaḳ** (آشوقماق)[323]: (/ş/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "acele etmek, ivmek". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

İşte aşuḳmaḳ [yaş] oğlanlar işidür, ṣabr ile iş ḳılġucı tecribelıġ [uluġ] yaşlıġ kişidür[324].

(ايشتا آشوقماق اوغلانلار ايشى دور، صبر ايله ايش قيلغوجى تجربه ليق ياشليغ كيشى دور)

283 **Alḳamaḳ** (آلقاماق)[325]: (/l/ sükûn ile). "dua etmek; hayır dua etmek". *Dört Dīvān'dan:*

Sinde nāz oldı Nevāyī'de niyāz ėrmes 'aceb

Bes sin anı ḳarġaġan sayı sini ol alḳamaḳ

(سيندا ناز اولدى نوايى دا نياز اَيرماس عجب/بس سين آنى قارغاغان سايى سينى اول آلقاماق)

284 **Avlaḳ** (آولاق)[326]: (/v/ sükûn ile). "avlak, av yeri, avlanacak yer".

285 **Atlamaḳıñ** (آتلاماقِيْنک): (/t/ sükûn ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "atlamağın". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bars atlamaḳıñ melāletidin

Baġlab gözini ḫacāletidin

(بارس آتلاماقينک ملالتيدين/باغلاب کوزينى خجالتيدين)

286 **Ayıttıñ** (آيِتتِيْنک): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "söyledin". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ayıttıñ munca dāstān mindin

Saldıñ ėl içre köp nişān mindin [İH.20a]

(آيِتتينک مُونجه داستان مِيندين/سالدينک اَيل ايچره کَوپ نشان ميندين)

287 **Aġnadıñ** (آغنادينک): (/ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "ağnadın, yatıp yuvarlandın". Luṭfī'den:

Her dem ey göz yaşı yüz görmey mini fāş ėyleme [M1.24a]

Devletimdin aġnadıñ yıllarca altun üstine[327]

(هر دم اَى کوز ياشى يُوز کورماى مينى فاش اَيلاما/دولتيمدين آغنادينک ييلّارجه آلتون اوستنه)

288 **Aġ** (آغ): (/ġ/ sükûn ile). "ağ, tuzak"[328]; "beyaz, ak"; "yüksel!, ağ!".

---

[321] Bk. SG (149), Avunmaḳ// DLT: Uwun- "bir sıkıntıdan el ovuşturmak" (926)// Kıpçak (Kİ): Oġun- "bayılmak" (203)// Krgz.Tr: Oo- "bir yana sarkmak, ağmak; bayılmak; uyuşmak" (593)// Tatar.Tr: Av-/Avın- "yıkılmak; yığılıp kalmak" (30)// Trkm.Tr-Hamzayev: Uvun-/Uvlun- "zarar görmek, sıkıntı çekmek, acı çekmek"// Azb.Tr: Uğun- "gülmekten bayılamak" (IV/400)// Derleme: Avın- "soğukta üşüyüp kendinden geçmek"; Oğun-/Uğun- "çok ağlamaktan güçsüz kalmak, bayılmak, uğunmak; acıyla kıvranmak".

[322] Bk. SG (149)// Trkm.Tr: Agılla- (23).

[323] Bk. AŞ (8a), SG (142)// DLT: Aşuk-/Aşık- "özlemek" (561)// CC (15), Krgz.Tr (54), Mlk.Tr (92), Tatar.Tr (29): Aşıḳ-// Kzk.Tr: Asıq- (53)// YUyg.Tr: Aldirimaḳ (9). Bk. Aldaramaḳ.

[324] yaşlıġ| ML, İH: yaşlıḳ. Bk. MK (287, 88a/1), MK-Özb (Tenbih.73), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (167).

[325] Bk. SG (165), AŞ (11b)// DLT: Alka- "övmek; lanetlemek" (548); Arka- "lanetlemek" (555)// Alt.Tr: Alka- "hayır dua etmek; teşekkür etmek" (24)// Krgz.Tr: Alka- "kutsamak; hayır dua etmek" (28)// Moğ-Les: Alaga(n)/Alga "aya"; Alagada-/Algada- "alkışlamak" (43).

[326] Bk. SG (181), CC (16), Özb.Tr.İzahlı (I/518)// Trkm.Tr-Hamzayev: Avlağ.

[327] yıllarca| LD: yıllar çü (178/425b, 240).

289 **Aġaça** (آغاچه)[329]: (/ç/ üstün ile). "begüm ve ḫanum dışındaki [aşağı mertebeli] kadınlar".

290 **Arıḳ** (آريق)[330]: (/r/ esre ile). "ark, arık, su kanalı, su yolu; [ırmak]". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzde hicrin̂gdin ki tırnaġ ornı ḫaṭlar ėrdi ḳan
Her birige eşkdin su açıban ḳıldım arıġ[331]
(يوزدا هجرينكدين كه تِرناغ اورنى خط لار اَيردى قان/هر بيريكا اشک دين سو آچيبان قيلديم آريغ)

291 **Altav** (آلتاو)[332]: (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "altı; [altı tane]". *Dört Dīvān'dan:*
Fenā-yı maḥż niter sitte-yi żarūriyye
Nidin ki yoḳġa żarūret ėmes bu nev' altav[333] **[M2.21a]**
(فناء محض نيتار سِتّهٔ ضروريّه/نيدين كه يوق غه ضرورت اَيماس بو نوع آلتاو)

292 **Alaçıḳ/Alaçuḳ** (آلاچيق-آلاچوق)[334]: "keçeden ve ağaçtan yapılan çadır, alaçık".

293 **Aġac delegen** (آغاج دَلَگَن)[335]: (/d/ ve /g/ üstün ile). "[Rūm Tr.] ağaçkakan kuşu".

294 **Aġac ḳavunı** (آغاج قاوونى)[336]: (/v/ ötre ile, /n/ esre ile). "[Rūm Tr.] turunç". [ML.18b]

295 **Aġ örge** (آغ اَوركا)[337]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ağaçtan alaçık biçiminde yapılan padişah çadırı".

296 **Aġ öy** (آغ اَوى)[338]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "ağ biçiminde ağaçtan yapılan ev, alaçık".

297 **Aġ bāzirgān** (آغ بازِركان)[339]: "Turan Türklerinde: hilesiz kervan".

298 **Aġ buġa/Aġ buḳa** (آغ بُوغا-آغ بُوقا): (/b/ ötre ile). "inek ve kömüş türünden olan beyaz erkek sığır"[340]; "Çengiziye padişahlarının büyük komutanlarından birinin adı". [TÜ.8a]

---

[328] Bk. SG (149), CC (2)// Alt.Tr: Uu (195)// Kzk.Tr (55), Mlk.Tr (95), Tatar.Tr (30): Av.

[329] Bk. SG (149)// Alt.Tr: Akacın̂g "hanımefendi" (22)// YUyg.Tr: Aġiçem "abla; bayan" (4)// Moğ-Les: Aga/Agā "bayan, hanım, hanımefendi; eş" (19).

[330] M1, TÜ: yok// AŞ: Arıḳ/ġ "su yolu" (5b)// SG: Arıḳ/ġ "ırmak" (129)// DLT: Arık "ark, ırmak" (554)// Kzk.Tr (52), Krgz.Tr (44), Mlk.Tr (88), Tatar.Tr (27), Trkm.Tr (33): Arıḳ "ark, su kanalı"// YUyg.Tr: Ėriḳ "arık, su kanalı" (126)// Moğ-Les: Arug "ark, karık" (87).

[331] arıġ| Yazmalar: arıḳ (آريق). Bk. SG (129), FK (295, 313), FK-Özb (G.300), Külliyat-Yazma2 (469).

[332] M1: 15b; TÜ: 9a// SG (170), AŞ (12a): Altav "altı tane"; Altavla "altısı birlikte"// Kzk.Tr: Altav "altı tane" (42)// Krgz.Tr: Altoo "altı, altı tane" (30)// Mlk.Tr: Altav/Altavlan "altı kişi" (81)// Tatar.Tr: Altav "altısı birden" (25)// YUyg.Tr: Alteylen "altımız; altı kişi" (11).

[333] Bu beyit| M1, TÜ: yok// niter| FK (490, 531), FK-Özb (G.506), Külliyat-Yazma2 (504): yiter. Bk. SG (170), Divan-Yazma (465*2).

[334] M1, M2: Alaçuḳ; ML, İH, TÜ: Alaçıḳ// SG: Alaçuḳ "Aġ öy, çölde oturanların ağaçtan yaptıkları çadır" (168)// DLT: Alaçu "alaçık denen geniş çadır" (547)// CC: Alaçuk "kulübe, baraka, evcik, çalı çırpıdan yapılan barınak" (4)// Alt.Tr: Alançık "yuvarlak keçe çadır" (23)// Krgz.Tr: Alaçık "küçücük keçe ev, obacık; kulübe, salaş" (18).

[335] Yazmalar: Aġac degen (آغاج دَگَن). Bk. Tarama (3)// SG: Aġac delegen/Aġac ḳaḳan (149).

[336] Bk. SG (149), Tarama (3).

[337] Bk. SG (149), Örge// Alt.Tr: Ak Örgö "beyaz saray" (144).

[338] Yazmalar: Aġ ėvi (آغ اَيْوى). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (9b). Bk. AŞ (10a), SG (149), Aḳ öy.

[339] Bk. SG (150), Özb.Tr.İzahlı (126)// BR-Muin (220), Sami (263): Bāzergān "bezirgân, tacir"// Krgz.Tr: Ak "beyaz; doğruluk; temiz, namuslu; suçsuz; hilesiz" (11).

[340] Yazmalar: "yeni ve beyaz; beyaz boğa". SG'deki "beyaz erkek" (نر سفيد) ibare, yanlışlıkla "yeni, beyaz" (نو سفيد) sanılarak bu maddenin başka bir anlamı gibi verilmiştir. Bk. SG (150).

299 **Aġ biy** (آغ بِی)[341]: (/b/ esre ile). "Rus padişahı".
300 **Aġçıl** (آغ چیل)[342]: (/ç/ esre ile). "beyazımsı, akçıl".
301 **Ayılġu dik** (آیِلْغو دیک): (/y/ esre ile, ikinci /y/ ve /l/ sükûn ile). "sanki ayıla, ayılacak gibi". *Dört Dīvān'dan:*
Cām-ı 'aşḳıdın kön̂gül ol nev' ėrür mest-i ḫarāb
Kim Ḳıyāmet bezmiġa tėgrü ayılġu dik ėmes[343]
(جام عشقی دین کونکول اول نوع اَیرور مست خراب/کیم قیامت بزمیغه تَیکرو آییلغو دیک اَیماس)
302 **Irġatmaḳ** (اِیْرغاتماق)[344]: (/y/ sükûn ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). [İH.20b] "sallamak, kımıldatmak, ırgalamak, ırgamak".
303 **Ayıtmaḳ** (آیِتماق)[345]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). "söylemek, demek, eyitmek". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Yalġançı kişi ėmes ve yalġan ayıtmaḳ ėrenler işi ėmes.
(یالغانچی کیشی اَیماس و یالغان آیِتماق اَیرانلار ایشی اَیماس)
304 **Asray almaġanın̂g** (آسرای آلماغانِیْنک)[346]: (/s/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "koruyamadığın". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Özün̂g öz sırrın̂g[nı] asray almaġanın̂gnı bilür-sin, yana birev anı fāş ėtse 'ayb hem ḳılur-sin, bu sırr asramaġın̂gdın levḥaşe'llāh ve i'tirāż ḳılmaġın̂gdın bāreke'llāh[347]. [M1.24b]
(اوزونک اوز سرّینک آسرای آلماغانینک نی بیلورسین، یانا بیراَو آنی فاش اَیتسه عیب هم قیلورسین، بو سرّ آسراماغینک دین لوحش الله و اعتراض قیلماغینک دین بارک الله)
305 **Atın̂g** (آتِیْنک): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "adın; atın; atın!". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḳucub şeh-zādeni kön̂glin ḳılıb şād
Dėdi sin-sin ki atın̂g gėldi Ferhād
(قُوجوب شهزاده نی کونکلین قیلیب شاد/دَیدی سِین سِین که آتینک گَیلدی فرهاد)
306 **Asratay** (آسراتای)[348]: (/s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "saklatayım". *Dört Dīvān'dan:*

---

[341] Yazmalar: Aġ pėy (آغ پَیْ). (/p/ üstün ile). Bk. SG (150), Biy.
[342] Bk. SG (150)// Tarama: Aḳçıl (6)// Kzk.Tr: Akşıl (37)// Krgz.Tr: Akça/Akçıldoo (12)// Mlk.Tr: Aksıl/Aksıman (76)// YUyg.Tr: Aḳçe/Aḳsil/Aḳuş (7).
[343] 'aşḳı| Yazmalar: 'aşḳın̂g (عشقینک)// mest-i| Yazmalar: mest ü (مست و). Bk. SG (188), FK (236, 248), FK-Özb (G.237), Külliyat-Yazma2 (458), Divan-Yazma (231*2).
[344] Yazmalar: Ayırġatmaḳ (آیِرغاتماق). (/y/ esre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). Bk. SG (345)// DLT: Irga- "sallamak"; Irgat- "sallatmak" (657)// Krgz.Tr: Irğa-/Irğalt- (358)// YUyg.Tr: İrġimaḳ/İrġatmaḳ "sıçratmak, atlatmak" (178)// Trkm.Tr: Ira- (364).
[345] SG: Aytmaḳ/Ayıtmaḳ (183)// AŞ (16b), CC (18), Alt.Tr (32), Kzk.Tr (32), Krgz.Tr (71), Mlk.Tr (104), Trkm.Tr (40): Ayt-// DLT: Ay- "söylemek" (565); Ayıt- "sormak; söylemek" (566/567)// Tatar.Tr: Eyt- (81)// YUyg.Tr: Ėytmaḳ (128)// Moğ-Les: Aylad-/Aylda- (33).
[346] Yazmalar: Asray almaḳanın̂g (آسرای آلماقانِیْنک) "koruyamayasın".
[347] Özün̂g| Yazmalar: Özin̂g (اوزینک)// asray almaġanın̂g| Yazmalar: asray almaḳanın̂g (آسرای آلماقانینک)// ḳılmaġın̂g| M1, M2, ML, İH: ḳılmaḳanın̂g// asramaġın̂g| Yazmalar: asramaḳanın̂g (آسراماقانینک). Bk. MK (327, 104a/9), MK-Özb (Tenbih.121), Külliyat-Yazma-TB (1502), MK-Amire (196-197).
[348] M1: yok; TÜ: 9a// Yazmalar: "korurum, saklarım". Bk. AŞ (7a), SG (137), CC (14)// Krgz.Tr: Asırat- (52).

Kön̂glüme ḫālın̂g ḫayālı girse merdümlıḳ ḳılıb
Göz öyide anı merdümler içinde asratay[349]
(کونکلوما خالینک خیالی کیرسا مردم لیق قیلیب/کوز آویی دا آنی مردم لار ایچیندا آسراتای)
307 **Ayrılman̂g** (آیریلمانک)[350]: (/y/, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ayrılmayın". *Dört Dīvān'dan:*
Tena''um ehli vü bezm-i viṣāl ey derd ü hicr ehli
Nevāyī'din siz ayrılman̂g ki zār u bī-nevādur-siz[351] [**M2.21b**, ML.19a]
(تنعّم اهلی و بزم وصال ای درد هجر اهلی/نوایی دین سیز آیریلمانک که زار بی نوادورسیز)
308 **Alik** (آلیک): (/l/ esre ile). "Moğ. ala, alaca"[352].
309 **Ayıldın̂g** (آیِلْدِیْنک): (/y/ esre ile, /y/, /l/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ayıldın, kendine geldin". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Nevāyī besī gėc ayıldın̂g dirīġ
Yigitlikni ber-bād ḳıldın̂g dirīġ
(نوایی بسی گیج آییلدینک دریغ/یگیت لیک نی برباد قیلدینک دریغ)
310 **Aġrın** (آغرین)[353]: (/r/ esre ile). "konuşmakta veya davranışta yavaş, hareketleri yavaş".
311 **Aġuz** (آغوز)[354]: (/z/ sükûn ile). "doğumundan kısa süre sonra hayvandan sağılan katı süt, ağız".
312 **Aġırlamışı** (آغیرلامیشی): (/ş/ esre ile). "ağırlama, ululama, tazim".
313 **Aġıl** (آغِیْل): (/y/ ve /l/ sükûn ile). "ayla, ay ağılı"[355]; "koyunların yattığı alan, ağıl"[356].
314 **Aḳ** (آق)[357]: (/ḳ/ sükûn ile). "beyaz, ak"; "ak!".
315 **Aḳsın** (آقسین-اَقسین)[358]: (/ḳ/ sükûn ile, /s/ esre ile). "oynak ve hoyrat at".
316 **Aḳış** (آقیش): (/ḳ/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "suyun akışı"[359].

---

[349] girse| Yazmalar, AŞ (7a), SG (137): gėlse (گیلسا)// öyi| Yazmalar: ėvi (اَیوی)// içinde| Yazmalar, AŞ: içide (ایچیدا). Bk. NŞ (576, 579), NŞ-Özb (G.578), Külliyat-Yazma2 (263), Külliyat-Yazma-TB (246), Divan-Yazma (530*2).
[350] M1: 18a; TÜ: yok.
[351] ü| M1, M2: yok// u| M1, M2: yok// bī-nevādur-siz| Yazmalar: bī-nevādur-biz (بی نوادوربیز). Bk. BV (157, 204), BV-Özb (G.204), Külliyat-Yazma-TB (308), Divan-Yazma (201*2).
[352] M1, M2, ML, İH: "alsın" anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Aldik (آلدیک) olmalıdır. Bk. SG (171)// Moğ-Les: Alag (43).
[353] M2, İH: üzeri çizili; ML: yok. Bk. SG (150)// DLT: Akru "yavaş"; Akrun "yavaşça" (546)// CC: Akrın/Arkun "yavaş, sakin, sessiz" (4)// Kzk.Tr (38), Krgz.Tr (14), Mlk.Tr (75): Akırın "yavaş, ağır, sessiz"// Tatar.Tr: Aḳrın "yavaş, ağır; sessiz" (22)// Moğ-Les: Aruhan "yavaş, yavaşça, ağırca" (87); Argul/Argar/Algur/Algūr/Alagur "yavaşça, sessizce" (84/50).
[354] Bk. SG (150), Oġuz// DLT: Aguj/Aguz (545)// Krgz.Tr: Uuz (789)// Mlk.Tr: Uvuz (421)// YUyg.Tr: Oġuz (294)// Moğ-Les: Ugurag/Ūrag/Ugurug (1334).
[355] Bk. SG (151), Trkm.Tr (23).
[356] Bk. SG (151), DLT (542), Trkm.Tr (23)// YUyg.Tr: Ėġil (122).
[357] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (154), DLT (545), CC (4), Alt.Tr (22), Kzk.Tr (34), Krgz.Tr (11), Mlk.Tr (74), Tatar.Tr (22), YUyg.Tr (6), Aġ// Azb.Tr: Ağ (6)// Moğ-Les: Çagan/Çagān (253).
[358] Tekrarı| M1: 35a; M2: 31b; ML: 28a; İH: 30b; TÜ: 15a. Bk. SG (155), Şavlum// Moğ-Les: Agsum/Agsam/Agsun/Agsan "azgınlık, kızgınlık, delilik; azgın, ateşli; şiddetli; cesur"; A. mori "azgın at" (24/25).

317 **Aġın/Aḳın** (آغين-آقين)[360]: (/ġ/ esre ile). "[Rūm Tr.] akın, çapul, yağma".
318 **Aḳınçı/Aġınçı** (آقِيْنچى-آغِيْنچى)[361]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "[Rūm Tr.] akıncı, çapulcu, yağmacı".
319 **Aldurmaḳ** (آلدورماق)[362]: (/d/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "aldırmak, almasını sağlamak; kaptırmak".
320 **Alınmaḳ** (آلِيْنماق)[363]: (/y/ ve /n/ sükûn ile). "[alınmak]; tutulmak, kapılmak, yakalanmak". [İH.21a]
321 **Aldamaḳ** (آلداماق)[364]: "aldatmak".
322 **Avuclab** (آووجلاب): (/v/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "avuç içine alıp, avuçlayıp"[365]. *Dört Dīvān'dan:*
Fenā yolıġa ḳadem ḳoy başıñġnı avuclab
Ki yoḳ bu yolda kişige bu nev' dest-āvīz [TÜ.8b]
(فنا يوليغه قدم قوى باشينكنى آووجلاب/كه يوق بو يولدا كيشيكا بو نوع دست آويز)
323 **Aġruḳ** (آغروق)[366]: (/r/ ötre ile). "yük, ağırlık".
324 **Aġırġu/Aġrıġu** (آغِرغو-آغريغو)[367]: (/r/ sükûn ile). "acıklı, ağrılı; ağrımış, acımış"; "kemik kırılması"[368]. [M1.25a]
325 **Alartmaḳ** (آلارتماق)[369]: (/r/ sükûn ile, /t/ sükûn ile). "öfkeden gözlerini belertmek".
326 **Aldaratmaḳ** (آلداراتماق)[370]: (/r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "heyecanlandırmak; ızdırap ve acı vermek".

---

359 Yazmalar: "ağız suyunun akışı". HA kaynaklı anlam olmalıdır (10a)// SG: Aḳış/Aḳındı (155)// Alt.Tr (26), Tatar.Tr (21): Ağış "akma, akış"// Kzk.Tr: Ağıs "suyun akması, akış" (26)// YUyg.Tr: Ėḳiş "akış, akmak" (124).

360 Yazmalar: Aġın// SG: Aḳın (155).

361 M1, M2, TÜ: Aḳınçı; ML, İH: Aġınçı// SG: Aḳıncı (155)// DLT: Akınçı "geceleyin düşmanı basan birlik" (546).

362 Bk. SG (158), YUyg.Tr (9)// Krgz.Tr: Aldır- (24).

363 Bk. SG (161), Krgz.Tr (27)// DLT: "kendi başına almak" (548)// Tatar.Tr: "alınmak; tutuklanmak; razı olmak" (24).

364 ML, İH: Aldamaġı; M1, M2, TÜ: Aldamaḳı (آلداماقى). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10b). Bk. SG (164), DLT (547), CC (5), Kzk.Tr (40), Krgz.Tr (24), Mlk.Tr (78)// YUyg.Tr: Aldimaḳ (9)// Moğ-Les: Argada- (83).

365 M1, M2, TÜ: "avuc içinden al"; ML, İH: "avuç içine alıp; avuc içinden al". Bk. SG (180)// DLT: Aḍutla- (542)// Krgz.Tr: Uuçta- (788)// Mlk.Tr: Uvuçla- (421)// Tatar.Tr: Uçla- (301)// YUyg.Tr: Oçlimaḳ (293)// Trkm.Tr: Ovuçla- (497)// Moğ-Les: Adhu-/Atga- (19).

366 Yazmalar: Aġırdaḳ (آغِرداق). (/r/ sükûn ile). Bk. SG (150)// DLT: Agruk "malın ağırlığı" (544)// Tarama: Aġruḳ/Aġrıḳ "ağırlık, eşya, ev eşyası" (5)// Derleme: Ağrık "eşya, yük, ağırlık".

367 M1, M2, TÜ: Aġırḳu (آغِرقو); ML, İH: Aġrıḳu. Bk. Aġrıġ// SG: Aġırġu "acıklı, ağrılı" (150).

368 M1, M2, TÜ: yok.

369 M1: aldarayıtmak (/r/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile); M2: aldarayıtmak (/r/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile) (anlamının üzeri çizilmiş ve bir sonraki maddenin anlamı verilmiş); ML, İH: yok; TÜ: Alarıtmaḳ (آلارِيْتماق). (/r/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). Bk. Alartmaḳ, SG (162), DLT (547), Trkm.Tr (28), Derleme, Çarlatmaḳ// Kzk.Tr: Alar- "gözü yuvarından fırlamak; dik dik bakmak" (39)// Moğ-Les: Balara-/Balra- "belermek" (126).

327 **Arġış** (آرغيش)[371]: (/r/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). "tahıl alan tacir, bezirgân".
328 **Aldaramaḳ** (آلداراماق)[372]: (/r/ medli elif ile). [**M2.22a**] "heyecanlanmak; ızdırap ve acı çekmek".
329 **Aldaşmaḳ** (آلداشماق)[373]: (/ş/ sükûn ile). "birbirini aldatmak".
330 **Açılġu dik** (آچِيلْغو ديک): (/ç/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "açılacak gibi, sanki açıla". *Dört Dīvān'dan:*

Ey kön̂gül ḥālımġa ol ay raḥm ḳılġu dik ėmes
Zārlıḳ birle işim andın açılġu dik ėmes

(ای کونکل حالیمغه اَول آی رحم قیلغو دیک اَیماس/زارلیق بیرله ایشیم آندین آچیلغو دیک اَیماس)

331 **Ayırdik** (آيِرديک): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). "ayırsın"[374]. *Dört Dīvān'dan:*

Ayırman saçın̂g bend bendin kön̂güldin
Eger bend bendimni devrān ayırdik

(آییرمان ساچینک بند بندین کونکول دین/اکر بند بندیمنی دوران آییردیک)

332 **Almaşturmaḳ** (آلماشتورماق)[375]: (/ş/ ve /r/ sükûn ile). "değiştirmek"[376].
333 **Ala bula** (آلا بولا)[377]: (/b/ ötre ile). "alaca renkli, alaca bulaca, alacalı bulacalı; [mecaz anlamda: karışık]".

---

[370] ML, İH: Aldarıtmaḳ/Aldaratmaḳ. Önceki maddeyle karıştırma söz konusudur// M1, M2, ML, İH: "aldatmak" anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır (12a: Aldarmak "aldanmak"). Bk. Aldaramaḳ, SG (164)// Krgz.Tr: Aldırat- "şaşkınlığa neden olmak; güçten düşürmek, gevşetmek" (25)// YUyg.Tr: Aldiratmaḳ "acele ettirmek" (9).

[371] M1: 15a; TÜ: yok// SG: Arġış "tahıl ticareti" (128)// DLT: Arḳış "kervan; mektup; uzakta olan birisine gönderilen insan, haberci" (556)// Kıpçak (İH): Arġış "kervan kafilesi" (10)// Tarama (Dede Korkut): Arġış "kervancı, bezirgân, kervan" (11)// Mlk.Tr: Argış "tahıl, hububat; mal mülk, kervan" (88)// Derleme: Erkiş "kervan".

[372] ML, İH: Aldaramaḳ/Aldarmaḳ// M1, M2, ML, İH: "aldanmak" anlamı da verilmiştir. BL kaynaklı anlam olmalıdır (12a: Aldarmaḳ "aldanmak"). Bk. SG (163)// AŞ: Aldara- "ızdırap çekmek; infial, gücenmek, aldırmak; etkilenmek; kendini kaybetmek, kendinden geçmek" (11a)// Krgz.Tr: Aldıra- "şaşalamak, apışmak; güçten düşmek, gevşemek" (25); Alcı- "yanılmak; bunamak; saçmalamak" (22)// Mlk.Tr: Alca- "şaşırmak, yanılmak" (78)// YUyg.Tr: Aldirimaḳ [~Aşuḳmaḳ. Bk. Aşuḳmaḳ, Ildam, Ildaray] "acele etmek" (9); Alcimaḳ "aklını kaybetmek; çıldırmak" (8)// Trkm.Tr: Alcıra- "şaşırmak" (28)// Derleme: Aldırmak "eziyet çektirmek; yormak, hamlatmak"// Moğ-Les: Alda- "yitirmek, kaybetmek; kontrolü kaybetmek; yanılmak" (47); Aldara-/Aldra- "gevşemek, çözülmek; kurtulmak, bırakılmak; kaybolmak, yok olmak; gücünü veya cesaretini kaybetmek, bedence zayıflamak" (49); Alca- "acı çekmek, dayanamamak"; Alciya-/Aljā- "yorgun düşmek; üzülmek; başı derde girmek" (55).

[373] Bk. SG (165), FK (62, 62/8), Krgz.Tr (24)// Tatar.Tr: "hile yapmak, aldatmak" (24).

[374] Yazmalar: "ayıracak gibi, sanki ayıra"// SG: Ayırmaḳ/Ayrmaḳ "ayırmak" (185); Ayırdik "ayırsın"; Ayırġu dik/Ayrur dik "ayrılacak olan, ayırmalı, ayrılası; ayırır gibi" (186)// DLT: Aḍır- (541)// CC (17), Krgz.Tr (67), Tatar.Tr (31), Trkm.Tr (39): Ayır-// YUyg.Tr: Ayrimaḳ/Acrimaḳ (25/2)// Moğ-Les: Acira-/Ajra- "ilerlemek; geri çekilmek, uzak durmak" (99).

[375] Yazmalar: Almaşḳurmaḳ (آلماشقورماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10b). Bk. SG (166), YUyg.Tr (11)// Kzk.Tr: Almastır- (42)// Krgz.Tr (29), Tatar.Tr (25): Almaştır-// Mlk.Tr: Almaşdır- (81).

[376] Yazmalar: "ayağı oynatmak". SG kaynaklı yanlış olmalıdır. SG'de bu eylemin ayak ile birlikte kullanıldığı ifade edilse de örneğin etkisinde "ayağı oynatmak" anlamı verilmiştir (166). Bk. BV (514, 724: ayağların almaşturururlar).

[377] Bk. SG (168), Krgz.Tr (18), YUyg.Tr (8)// Moğ-Les: Alag bulag (43).

334 **Ala böke** (آلا بَوکه)[378]: (/b/ üstün ile). “bir çeşit ördek”.
335 **Ala çapḳun** (آلا چاپقون)[379]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). “kar ve yağmurla karışık şiddetli rüzgâr, karla yağmur fırtınası”. [ML.19b]
336 **Ala ḳaraḳ** (آلا قاراق)[380]: (/r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “şaşı”.
337 **Alaḳ bulaḳ** (آلاق بولاق)[381]: (/b/ ötre ile). “karmakarışık, allak bullak”.
338 **Aytıñ̂g** (آیتِیْنک): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “söyleyin”. *Dört Dīvān'dan:*
Hicrdin öldüm dėmeñ̂g kim başıma gėlmiş Mesīḥ
Aytıñ̂g ol āsāyiş-i rūḥ-ı revānım gėldi mü
(هجردین اولدوم دَیمانک کیم باشیما گَیلمیش مسیح/آیتینک اول آسایش روح روانیم گَیلدی مو)
339 **Almaḳlığıñ̂g** (آلماقلِیْغِیْنک): (/l/, /y/'ler, /n/ ve /g/ sükûn ile). [M1.25b] “almağın; ele geçirmen”. *Dört Dīvān'dan:*
ṣabr u ḳarār u hūşnı almaḳlığıñ̂g nidür
ey cānlar āfeti sañ̂ga cānımdur alġuluḳ[382]
(صبر و قرار و هوشنی آلماقلیغینک نیدور/ای جانلار آفتی سنکا جانیمدور آلغولوق)
340 **Aşuḳmañ̂g** (آشوقمانک): (/ş/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “acele etmeyin!”. [İH.21b]
341 **Ayındım** (آیِندیم)[383]: (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile). “engellendim”. *Dört Dīvān'dan:*
Saçı kön̂gül kuşınıñ̂g her periġa bağladı tārī
Nevāyī imdi sin ötgil ki min bu nev‘ ılındım[384]
(ساچی کونکل قوشی نینک هر پریغه باغلادی تاری/نوایی ایمدی سین اَوتکیل که مین بو نوع ایلیندیم)
342 **Aldab** (آلداب)[385]: (/l/ sükûn ile). “aldatıp”. *Dört Dīvān'dan:*
Tapa gör anı çü tapsañ̂g her ḳayan ‘āzim ise
Başıġa ėvrül ḳuyun dik dağı aldab ḳaytaru[386]
(تاپا کور چو تاپسانک هر قایان عازم ایسا/باشیغه اَیورول قویون دیک داغی آلداب قایتارو)
343 **Alarnıñ̂g** (آلارنِیْنک): (/n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “onların”[387]. *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂glüm yüzüñ̂g bī-çāresi cānım lebiñ̂g ḫūn-ḫ˘āresi

---

[378] Yazmalar: Ala büke (آلا بُوکه). (/b/ ötre ile)// SG: آلا بُکّه (168)// AŞ (12a), MU (62, T777a/26), MU-Külliyat-Yazma2 (572): اله پکه// YUyg.Tr: Alape “kuş” (8).
[379] SG: Ala çapġun (168).
[380] Bk. SG (168)// YUyg.Tr: Aliġay “şaşı”; Aliġay ḳarimaḳ “şaşı bakmak” (10).
[381] ML, İH: Ala bulaḳ. Bk. SG (169), Tarama (7)// Moğ-Les: Alag bulag (43).
[382] Bu beyit| TÜ: yok// hūşnı| M1, M2: hūşını (هوشینی)// alġuluḳ| M2, ML, İH: alḳuluḳ. Bk. AŞ (11b), SG (156), BV (249, 323), BV-Özb (G.320), Külliyat-Yazma-TB (328).
[383] M1: 17b; TÜ: 10a. Bk. AŞ (13b), Ayanmaḳ// SG yazarı, verilen örnekten hareketle Ayın- maddesinin yanlış olduğunu belirtmiştir (391)// YUyg.Tr: Ayimaḳ “acımak, esirgemek” (24)// Moğ-Les: Ayu-/Ayū-/Ay- “korkmak” (40).
[384] Saçı| Yazmalar, AŞ: Saçıñ̂g (ساچینک)// periġa| Yazmalar, SG: birige (بیریکا)// ılındım| Yazmalar, AŞ (13b): ayındım (آیِندیم). Bk. SG (391), NŞ (395, 396), NŞ-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (214), Külliyat-Yazma2 (231), Divan-Yazma (366*2).
[385] M1: 25a; TÜ: yok. Bk. SG (164).
[386] Başıġa| Yazmalar: Başına (باشینه)// ḳuyun| Yazmalar: ḳoyun (قَویون). Bk. FK (492, 534), FK-Özb (G.509), Külliyat-Yazma2 (504), Divan-Yazma (467*2).
[387] Yazmalar: “onları”. Bk. SG (168), GS (387, 520), Anlar// CC: Alar/Anlar (145)// AŞ: Olar (52a)// Alt.Tr: Alar/Olor (23)// Tatar.Tr: Alar (24)// YUyg.Tr: Ular (436).

Sor ey cihān ‘ayyāresi gāhī alarnıñ̂g ḥāletin [**M2.22b**]

(کونکلم یوزونک بیچاره سی جانیم لبینک خونخواره سی/سَور اَی جهان عیّاره سی کاهی آلارنینک حالتین)

344 **Az yadasañ̂g** (آز یاداسانک): (/z/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “biraz güçsüz olsan, biraz zayıf düşsen”[388]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Teklīfleridin az yadasañ̂g ẕātıñ̂gġa töhmet imsāk[389]. [TÜ.9a]

(تکلیف لاریدین آز یاداسانک ذاتینک غه تهمت امساک)

345 **Aḳarġu dik** (آقارغو دیک): (/r/ sükûn ile). “ağaracak gibi, sanki ağara”. *Dört Dīvān'dan:*

Arımas eşkim bile gözniñ̂g ḳızarġan regleri

Baḥr mevcidin aḳarġu dik ėmes mercān ḳızıl

(آریماس اشکیم بیله کوزنینک قیزارغان رکلاری/بحر موجی دین آقارغو دیک اَیماس مرجان قیزیل)

346 **İyelengülük** (اِیالانکولوک)[390]: (/n/ sükûn ile). “ele geçirilecek olan; sahiplenilecek”.

347 **Asrasañ̂g** (آسراسانک): (/s/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “korusan”. *Dört Dīvān'dan:*

Ey ki köñ̂glüñ̂g sırrın ister-sin ki pinhān asrasañ̂g

Dehr bāġı içre açma ġunça dik zinhār aġız

(ای که کونکلونک سرّین ایستارسین که پنهان آسراسانک/دهر باغی ایچره آچما غنچه دیک زنهار آغِز)

348 **Al** (آل): (/l/ sükûn ile). “gül rengi, kızıl, al”[391]; “[ön, huzur, karşı]”[392]; “Moğ. padişahın mührü”[393]; “al!”; “aldatma, hile, al”[394]. *Dört Dīvān'dan:*

İçib ḳanımnı ol göz kim ḳızarmış nā-tevānīdür

Ki hem bīmārlıḳda mey çėkib ruẖ-sārı al olmış [ML.20a]

(ایچیب قانیمنی اول کوز کیم قیزارمیش ناتوانی دور/که هم بیمارلیق دا می چَیکیب رخساری آل اولمیش)

349 **Alıb** (آلیب): (/l/ esre ile). “alıp”; “/p/ ile (**Alıp/Alp**)[395] kahraman, yiğit, alp”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Sāḳī alıb gėl ḳadeḥ-i dil-peẕīr

Ėyle mini cür‘asıdın şīr-gīr[396]

(ساقی آلیب کیل قدح دلپذیر/اَیلا مینی جرعه سیدین شیرکیر)

350 **Alamançı** (آلامانچی): (/n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “yağmacı, çapulcu”.

351 **Alamançılıġ** (آلامانچی لیغ)[397]: (/n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “yağma, çapul”. [İH.22a]

---

388 Yazmalar: “az veresin”// SG: Yadasañ̂g/Yadaġa-sin/Yadaġay-sin “güçsüz olsan/olasın, zayıf düşsen/düşesin” (1283).

389 ẕātıñ̂gġa| M1, M2, İH, TÜ: ẕātınġa (ذاتینغه). Bk. SG (1283), MK (240, 68b/4), MK-Özb (Tenbih.10), Külliyat-Yazma-TB (1488), MK-Amire (130).

390 Yazmalar: Ayalatgülük (آیالاتکولوک). Bk. SG (428), İgelemek.

391 Bk. SG (167), DLT (546), CC (4), Kzk.Tr (38), Trkm.Tr (27), Moğ-Les (42)// YUyg.Tr: Hal (147).

392 Bk. SG (167), Allın.

393 TÜ: yok. Bk. FV (658), Vassaf (570: mektūbī bā al dādend)// SG: “ön, huzur, karşı, kat; alın; aldatma, hile; al rengi; Türk padişahlarının yarlıklarda kırmızı renge basılan mühür ve yüzükleri. Ona Al tamġa da denir” (167)// Moğ-Les: Al “al, kırmızı” (42).

394 M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. SG (167), DLT (546), CC (4), YUyg.Tr (7)// Moğ-Les: Arga (82).

395 Yazmalar: Alıp. HA kaynaklı biçim olmalıdır (11a). Bk. Alab// SG (169), Krgz.Tr (30), YUyg.Tr (11): Alp// DLT: Alp/Alpagut (549)// CC: Alpavut “asker” (6)// Alt.Tr (24), Kzk.Tr (43), Tatar.Tr (24): Alıp// Moğ-Les: Alba(n) “zor, zorlama, baskı; görev; vergi, haraç” (45); Albagud “görevli” (46).

396 gėl| M1: gil. Bk. HE (291, XLI/33), HE-Özb (XLI).

352 **Alanḳu/Alanḳava** (آلانقُو-آلانقَوا)[398]: (/n/ sükûn ile). [M1.26a] "İlḫan'ın oğlu Ḳıyat boyundan olan ve evlenmeden gebe kalıp üç erkek çocuk doğuran kadının adıdır. Buzencer onun büyük oğludur. Moğul hanları onun soyundandır. *Ravżatu'ṣ-Ṣafā* sahibine göre Buzencerīler, Ebū Müslim-i Mervezī'nin başkaldırısı zamanında ortaya çıktılar"[399].

Ḥikāyāt-i Meryem eger bi-şinevī
Be Alanḳava hem-çinān bi-girevī[400]

(حکایات مریم اکر بشنوی/به آلانقوا همچنان بکروی)

Seb'a-yı Seyyāre'de padişahının soyuyla ilgili şöyle der:

Anĝa Çengiz uluġ ata gėliben
Anası ḫod Alanḳava gėliben[401] [İH.21b]

(اَنکا چنکیز اولوغ اَتا گیلیان/آناسی خود آلانقوا گیلیبان)

353 **Alav** (آلاو): "alev". [İH.22a]

354 **Alay bozan** (آلای بَوزَن)[402]: (/b/ üstün ile). "[Rūm Tr.] karabina denilen ağzı geniş tüfek, alaybozan".

355 **Ala yuntlı** (آلا يُونتلی)[403]: (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /t/ sükûn ile). "ala atlı"; "Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın üçüncü oğlunun adı"[404].

356 **Alıp Arslan/Alp Arslan** (آليپ اَرسلان-آلپ اَرسلان)[405]: [**M2.23a**] "ünlü bir padişahın adı"; "yiğit aslan, alp aslan"[406].

357 **Altav** (آلتاو)[407]: (/t/ medli elif ile). "altı tane".

---

[397] ML, İH: Alamançılıḳ. Bk. SG (169), Trkm.Tr-Hamzayev, Azb.Tr (19)// Krgz.Tr: Alaman "düzensiz saldırış, akın; kalabalık"; Alamançılık "karışıklık, anarşi" (20)// YUyg.Tr: Aliman "çapul, yağma, soygun; kalabalık" (10).

[398] ML, İH: Alanġu/Alanġava; TÜ: Alanḳu// SG: Alanḳava (169)// MGT-Temir: Alan-ḥo'a (253)// Moğ-Les: Ġubay/Ġuvay/Ġuua "güzel, hoş, sevimli, çekici" (579).

[399] Ḳıyat| M1, M2, TÜ: Ḳayat// Ravżatu'ṣ-Ṣafā…çıktılar| M1, M2, TÜ: yok// Buzencer| MGT-Temir (255), CT-Musevi (225): Bodonçar. Bk. SG (169)

[400] Bu beyit| TÜ: yok.

[401] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SS (79, 644), SS-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (699), Külliyat-Yazma1 (711).

[402] Bk. SG (169).

[403] Yazmalar: Ala yuntılı (آلا يُونتِلی). (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /t/ esre ile). Bk. SG (169)// DLT: Ala "alaca" (547)// CC: Ala "ala, benekli" (4)// Kzk.Tr: Ala "ak ile başka renklerin bir arada görünmesi, alaca, benekli; yarım yamalak" (38)// YUyg.Tr: Ala "alaca, bulacalı, aynı renkten olmayan" (8)// Trkm.Tr: Ala "ala, alaca; karışık renkli, çizgili" (27)// Moğ-Les: Alag "ala, alacalı, çok renkli, alaca bulaca, benekli, karışık renkli; çok çeşitli" (43).

[404] M1, M2, TÜ: "Taġ Ḫan bin Arġun Ḫan'ın torununun adı"; ML, İH: "Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın torununun adı". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a). Bk. SG (169), ŞT (T80b/5).

[405] M1: Alıb Arsalan/Alab Arslan; M2: Alıp Arslan/Alab Arsalan; ML: Alıp Arslan/Alap Arsalan; İH: Alıb Arsalan/Alab Arsalan; TÜ: Alıp Arslan. Bk. Alab Arsalan// SG: Alp Arslan (169)// ŞT: Alb Arslan (97b/17)// DLT: Arslan (557).

[406] Yazmalar: "aslan yürekli". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a). Bk. SG (169).

[407] Yazmalar: Altılu (آلتِلو). (/t/ esre ile) "akciğer". SG'de Altav "altı tane" (170) maddesindeki Altav sözcüğü, HA kaynaklı yanlış (11a) olarak, Altılu biçiminde yazılmış, şeş (شَش) "altı" sözcüğü ise şüş (شُش) "akciğer" sanılmış olmalıdır. Bu yanlış, SL sözlüğüne de (19: Altılıḳ "akciğer") geçmiştir. Bk. Altav.

358 **Altut** (آلتوت)[408]: (/t/ ötre ile). "[kinaye olarak] karışıklık, kargaşa".

359 **Altun bilge** (آلتون بِلْكا)[409]: (/t/ ötre ile, /b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "Türk padişahlarının vergiler ve divan hesap işleriyle ilgili fermanları ve yarlıkları".

360 **Altı yitti bürḳa'** (آلتى يِتّى بُرقع)[410]: (/t/'ler ve /y/ esre ile). "kinaye olarak: altı yön ve yedi gök".

361 **Alçu/Alçın** (آلچو-آلچين)[411]: (/ç/ ötre ile, /ç/ esre ile). "dağ yamacının eğimi, yalçın".

362 **Alçı/Alçu** (آلچى-آلچو)[412]: "alçı, kireç".

363 **Aldaġ** (آلداغ)[413]: "hile, düzen, aldatma, al".

364 **Aldaġuc** (آلداغوج): "[Rūm Tr.] aldatan, aldatıcı; dalkavuk". [ML.20b]

365 **Alġu bėrgü** (آلغو بَيْركو)[414]: (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "alıp vermek, alış veriş".

366 **Alġu** (آلغو): (/l/ sükûn ile). "Cıġatay'ın torununun adıdır. Arıġ Böke'nin eğitiminin altında yetiştiği hâlde sonunda saltanat hevesiyle başkaldırıp onu yendi"[415].

367 **Açar** (آچار)[416]: "açmak; açan; açar". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Hem ayturıda ve hem açarıda kim uluḳraḳ ėlge maḥall-ı ta'accübdür[417].

(هم آيتوريدا و هم آچاريدا كيم اُولوق راق اَيلكا محلّ تعجّب دور)

368 **Asra** (آسرا): (/s/ sükûn ile). "koru, sakla". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī şeh ḫayālın asra göz mülki ara
Kim ėrür hem Bāġ-ı Zāġān anda hem Bāġ-ı Sefīd

(اى نوايى شه خيالين آسرا كوز ملكى آرا/كيم اَيرور هم باغ زاغان آندا هم باغ سفيد)

Seferde yamġur u yėl bolmasun müzāḥim an͡ga
Göz asra eşk ü kön͡gül çėkme ah-ı serdin͡gni [M1.26b, TÜ.9b]

(سفردا يامغور و يَيل بَولماسون مزاحم اَنكا/كوز آسرا اشک و كونكل چَيكما آه سردينكنى)

369 **Arḳam** (آرقام): (/r/ sükûn ile). "arkam". [İH.22b]

370 **Ala almaġum** (آلا آلماغوم): (/l/ sükûn ile). "alamam; [alamayacağım]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Kön͡glümni ki almışan͡g nihānī
Sindin ala almaġum ḫod anı

(كونكلومنى كه آلميشانک نهانى/سِيندين آلا آلماغُوم خود آنى)

---

[408] Bk. SG (170).

[409] Bk. SG (170), Vassaf (414), Bilgü.

[410] Bk. SG (170), NŞ (41, 41/2).

[411] Alçu maddesi, HA kaynaklı biçim olmalıdır (11a). Bk. Laçın// SG: Alçın (170)// Trkm.Tr: Yalçı "yalçın, dağın çıplak yüzü" (673)// Derleme: Alçı "düzgünleşmiş, parlak taş; yüce dağların eteği".

[412] Yazmalar: Alçı// SG: Alçu/Alçı/Yalçu (170/1327)// Tarama: Yalçu/Yalçı (231).

[413] Bk. BL (12a), AŞ (10b), SG (170), Aldaḳ// Krgz.Tr: Aldoo "aldatma, aldatım" (25)// Tatar.Tr (24), Mlk.Tr (78), Trkm.Tr (28): Aldav "hile, aldatma"// YUyg.Tr: Aldaḳçi "aldatıcı" (9)// Moğ-Les: Arga (82).

[414] Bk. SG (171), NŞ (474, 476/7)// DLT: Algu "alacak" (547)// Krgz.Tr: Algı bergi "alışıp verişmek" (108)// YUyg.Tr: Alġu bergü "alış veriş" (10)// Trkm.Tr: Algı "alacak" (29).

[415] Cıġatay| ML, İH: Coġtay. Bk. SG (171).

[416] Yazmalar: Acar (آجار) "Anlamını bilmiyorum. Anlamını bilen yazsın". Bk. SG (106).

[417] Bu örnek| ML: yok// açarıda| Yazmalar: acarıda (آجاريدا)// ayturıda| Yazmalar: iydüride (ايدوريدا). Bk. MN (156, 360), MN-Özb (Şeyḫ-zāde Enṣārī), Külliyat-Yazma2 (658).

371 **Alḳışım** (آلقیشیم): (/ḳ/ ve /ş/ esre ile). "duam, yakarışım; dua etmem". *Dört Dīvān'dan:*
Cānān murādı ḳatlım olub ḳılsa cān ibā
Cānımġa ḳarġışımdur u cānānġa alḳışım[418]
(جانان مرادی قتیلیم اولوب قیلسه جان اِبا/جانیمغه قارغیشیم دور و جانانغه آلقیشیم)
372 **Ataḳlıḳ/Ataġlıḳ** (آتاقلیق-آتاغلیق)[419]: (/t/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "nişanlanmış, yavuklanmış, nişanlı, adaklı; [adlandırılmış]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Mihr zülfiġa kön̂gli baġlıġ idi
Gūyiyā bu an̂ga ataġlıġ idi[420]
(مهر زلفیغه کونکل باغلیغ ایدی/بو آنکا کوییا آتاغلیغ ایدی)
373 **Asradım** (آسرادیم): (/s/ sükûn ile). "korudum, sakladım". *Seb'a-yı Seyyāre'den:* [**M2.23b**]
Asradım hem özümni pinhānī
Hem bu rāzı ki aytḳum anı[421]
(آسرادیم هم اَوزومنی پنهانی/هم بو رازی که آیْتقوم آنی)
374 **Aşuḳtum** (آشوقتوم)[422]: (/ş/ ötre ile). "acele ettim". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Gām urġalı bu ṭaraf aşuḳtum
Tā kim san̂ga bu zamān yoluḳtum[423]
(کام اورغالی بو طرف آشوقتوم/تا کیم سنکا بو زمان یَولوقتوم)
375 **Abusun** (آبوسون): (/b/ ve /s/ ötre ile). "kız kardeş, bacı".
376 **Alaẖan u alaman** (آلاخان و آلامان)[424]: (/ẖ/ ile). "yersiz yurtsuz, evsiz barksız". *Dört Dīvān'dan:*
Deşt ara hem istemen hem-dem ki nā-geh bolmaġay
Ġūllarġa bu alaẖan u alamandın melāl[425]
(دشت آرا هم ایستامان هم دم که ناکه بَولماغای/غول لارغه بو آلاخان و آلاماندین ملال)
'Aşḳ ara tā itti kön̂glüm terk-i ẖān-u-mān ḳılıb
Bilmedim kim ol alaẖan u alaman ḳaydadur[426]
(عشق آرا تا ایتّی کونکلوم ترک خان و مان قیلیب/بیلمادیم کیم اول آلاخان و آلامان قایدادور)

---

[418] olub| ML: ėrür. Bk. BV (318, 427), BV-Özb (G.424).
[419] M1: 29b; TÜ: 12a// Ataḳlıḳ| ML, İH: yok// Yazmalar: "nişanlanmak"// SG: Ataġlıġ/Adaġlıġ (105/115). Bk. TB (92, H196b/8: Ėr ataġlıḳnı dest-gīr ėttük)// Kzk.Tr: Ataqtı "ünlü, şanlı" (54)// Krgz.Tr: Ataktuu "ünlü, şanlı" (58)// YUyg.Tr: Ataḳliḳ/Ataġliḳ "ünlü, tanınmış" (20)// Trkm.Tr: Adaglı "sözlü, nişanlı" (21).
[420] baġlıġ| M1, ML: baḳlıġ; M2, İH, TÜ: baġlıḳ (باغلیق)// Bu an̂ga gūyiyā| Yazmalar, AŞ, SG: Gūyiyā bu an̂ga// ataġlıġ| M1, M2, TÜ: ataḳlıḳ (آتاقلیق); ML, İH: ataġlıḳ. Bk. AŞ (3b), SG (105), SS (313, 3403), SS-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (755), Külliyat-Yazma1 (770).
[421] aytḳum| ML: ayıtḳum. Bk. SS (104, 922), SS-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (705).
[422] Yazmalar: Aşuḳum (آشوقوم) "acele etmeğim". Bk. AŞ (8a).
[423] urġalı| M1, M2: orġalı (اَورغالی)// Aşuḳtum| Yazmalar: Aşuḳum (آشوقوم). Bk. AŞ (8a), LM (225, 1987), LM-Özb (XXIV).
[424] Yazmalar: Alaẖan alaman (آلاخان آلامان). Bk. SG (168)// AŞ: "yersiz yurtsuz; talan olmuş" (10b)// Dehhuda: Ālāẖūn vālāẖūn "yersiz yurtsuz, başıboş".
[425] melāl| Yazmalar: cüdā (جدا). Bk. FK (379, 405), FK-Özb (G.389), Divan-Yazma (362*2).
[426] ara tā itti| Yazmalar: ata ėtti (آتا اَیتّی)// kim| Yazmalar: min (مین). Bk. FK (175, 179), FK-Özb (G.170), Külliyat-Yazma2 (446), Divan-Yazma (170*2).

377 **Aşıban** (آشیبان): (/ş/ esre ile, /b/ medli elif ile). "öte yana geçip, aşıp". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bir gün aşıban içige ḳayġu
Gėldi nefesī gözige uyḳu[427]
(بیر کون آشیبان ایچیکا قایغو/گیلدی نفسی کوزیکا اویقو)
378 **Aġrın** (آغرین)[428]: (/ġ/ sükûn ile, /r/ esre ile). "hareketleri yavaş olan kimse". [ML.21a]
379 **Aslan** (آسلان)[429]: (/s/ sükûn ile). "aslan". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Derd ile hicr ḳılġac arsalanlıġ
Mūş olub-min velī yārım cānlıġ[430]
(درد ایله هجر قیلغاج آرسلان لیغ/موش اولوب مین ولی یاریم جانلیغ)
380 **Aran/Arran** (آران-آرّان)[431]: (şeddeli /r/ ile). "sıcak yer". *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.27a]
Ki çün ḳıldı ḳışlaḳ 'azmıġa şāh
Ḳarabāġ-ı Arran'nı ārām-gāh[432] [İH.23a]
(که چون قیلدی قیشلاق عزمیغه شاه/قراباغ آراننی آرامگاه)
381 **Asray** (آسرای): (/s/ sükûn ile). "koruyayım; korurum". *Dört Dīvān'dan:*
Ahım Nevāyiyā niçük asray kön̂gül ara
Çün min firāḳ tīġi bile sīne-çāk-min[433] [TÜ.10a]
(آهیم نواییا نیچوک آسرای کونکل آرا/چون مین فراق تیغی بیله سینه چاک مین)
Kön̂gülde sırr-ı 'aşḳın̂g asray asray öldüm ey sāḳī
Ḳadeḥ tut kim ḫarābāt ehliġa fāş olsa fāş olsun[434]
(کونکول دا سرّ عشقینک آسرای آسرای اولدوم ای ساقی/قدح توت کیم خرابات اهلیغه فاش اولسا فاش اولسون)
382 **Almalıġ/Almalıḳ** (آلمالیغ-آلمالیق)[435]: (/l/ sükûn ile). "Türkistān'da bir kentin adı. Oradan Bėş Balıġ'a iki haftalık yoldur. Bėş Balıġ'dan Ḫan Balıġ'a güneyden Moġulların Yoġrı Yol dedikleri çöl yoluyla kırk gün sürer".
383 **Alġut** (آلغوت): (/t/ sükûn ile). "ordu tarafından vergi olarak vilayetlerden alınan

---

[427] içige| Yazmalar: içide (ایچیدا). Bk. LM (320, 2991), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).
[428] Yazmalar: Aġarman (آغَرمن). (/ġ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10a). Bk. Aġrın, SG (150).
[429] ML: yok. Bk. SG (127), Aṣlan, Arsalan/Arslan.
[430] arsalan| Yazmalar, SG (139): aslan (آسلان). Bk. Arsalan, SS (147, 1422), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (715), Külliyat-Yazma1 (728).
[431] M1: 26b/32b; M2: 23b/29b; ML: 21a/26a; İH: 22b/28b; TÜ: 9b. Bk. Aran// SG: "havası ılımlı ve sıcağa yakın bölge" (126).
[432] ḳışlaḳ| M1, M2, ML, İH: ḳışlan. Bk. SG (126), Sİ (238, 2846), Sİ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (849).
[433] min| Yazmalar: kim (کیم). Bk. GS (358, 478), GS-Özb (G.463), Külliyat-Yazma2 (109), Külliyat-Yazma-TB (94), Divan-Yazma (426*2).
[434] Bu beyit| TÜ: yok// fāş| Yazmalar: ḳan (قان). Bk. NŞ (503, 505), NŞ-Özb (G.504), Divan-Yazma (462*2).
[435] M1, M2, TÜ: Almalıġ; ML, İH: Almalıḳ// SG: Almalıġ (171)// ŞT: Almalıḳ (85a/10).

tahıl”[436]; “[**Alġur**][437] yavaş, ağır; sessiz”.
384 **Alġun** (آلغون)[438]: (/l/ sükûn ile). “[Moğ.] küçük dağ”.
385 **Alma baş** (آلمه باش)[439]: (/l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). [**M2.24a**] “ördek türünden bir kuş”.
386 **Al yan͡gaġ** (آل يَنكاغ)[440]: (/y/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “al yanaklı, kırmızı yanaklı”.
387 **An͡g** (آنک-أنک)[441]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). “akıl, fikir, anlayış”.
388 **An͡gsız** (آنكسيز): (/n/ ve /g/ sükûn ile, /s/ esre ile). “akılsız, anlayışsız”[442]; “ansız, aniden”[443].
389 **Ala Ḳorġan** (آلاقَورغان)[444]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “İḫtiyāru'd-dīn kalesi olarak tanınan Herāt kalesi”.
390 **Astın** (آستين)[445]: (/s/ üstün ile, /t/ esre ile). “alt; [altta olan, alttaki; esre]”. *Dört Dīvān'dan:*

Noḳṭa-yı ḫālın͡g nidin şīrīn lebin͡g üstidedür
Noḳṭa çün astın bolur her ḳayda kim yazılsa leb
(نقطهٔ خالينک نيدين شيرين لبينک اوستيدادور/نقطه چون آستين بولور هر قايدا كيم يازيلسا لب)

391 **Aldaban** (آلدابان): (/l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). “adatıp; aldatarak”. *Dört Dīvān'dan:*

Ṭıfl-ı mekteb dik ḳaçıb barur yana ol ay sarı
Tilbe kön͡glümni niçe tapıb gėtürsem aldaban[446]
(طفل مكتب ديک قاچيب بارور يانا اول آی ساری/تيلبه كونكلوم نی نيچه تاپيب گيتورسام آلدابان)

392 **Ayıtman** (آيِتمان): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). “söylemem”. *Dört Dīvān'dan:*

Ayıtman cām aġzın͡ga yitgec minin͡g aġzımġa ḳoy
‘Ömr-i cāvīd istesem besdür ki bolsam cür‘a-çeş[447]

---

[436] Bk. SG (171), Salġut// Kzk.Tr: Alıq “haraç, savaş tazminatı” (43); Salğırt/Salıq “vergi” (463/464)// Özb.Tr.İzahlı: Aliq saliq “vergi, haraç” (I/533)// YUyg.Tr: Ėliḳ sėliḳ “vergi” (125)// Trkm.Tr-Hamzayev: Alğıt-salğıt “vergi” (Para-cire maddesi).
[437] Bk. SG (171), NS (181b), King (310, 205D/13)// Moğ-Les: Algur/Algūr/Alagur (50).
[438] ML: 20b. Bk. SG (171), King (247, 201C/11)// NS: Alḳun (181b)// Derleme: Algun “tepe, tümsek”.
[439] Bk. SG (171), AŞ (12a), MU (T777a/26)// Derleme: “kırmızı başlı yaban ördeği; serçeden küçük, kırmızı başlı bir kuş”.
[440] Yazmalar: Al yan͡glaġ (آل يَنكلاغ). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a). Bk. SG (171).
[441] Bk. SG (176)// Krgz.Tr: “fikir, şuur” (33)// Mlk.Tr: “bilinç; akıl, zekâ, anlayış” (84)// Tatar.Tr: “bilinç; akıl, zekâ” (26)// YUyg.Tr: “akıl, fikir, anlayış” (13)// Trkm.Tr: “bilinç, idrak” (30).
[442] SG: An͡gsız/An͡gsızın (176)// Krgz.Tr: Anğsız “şuursuz, cahil, geri kalmış” (35)// Mlk.Tr: Angısız “bilinçsiz, zeki olmayan” (85)// Tatar.Tr: An͡gsız “akılsız; cahil; geri kafalı; deli” (26)// YUyg.Tr: An͡gsiz “cahil, fikirsiz, duygusuz” (13).
[443] SG: An͡gsız/An͡gsızın (176)// CC: Ansızın “ansızın” (9)// Kzk.Tr: An͡gsız/An͡gsızda “ansızın, aniden” (47)// YUyg.Tr: An͡gsizda “ansızın, birdenbire” (14).
[444] Bk. SG (169).
[445] SG: Ast “alt (زير)”; Astın “altta olan (زيرين)” (138); Asır/Astın “esre” (139)// DLT: Astın “alt” (559)// Krgz.Tr: Astınğkı “attaki; öndeki” (53)// YUyg.Tr: Astin “temelinden” (19).
[446] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// gėtürsem| M1, M2: gitürsem. Bk. SG (165), BV (337, 457), BV-Özb (G.454), Külliyat-Yazma-TB (351).

(آيتمان جام آغزينكا يتكاج مينينك آغزيمغه قوى/عمر جاويد ايستاسام بس دور كه بَولسام جرعه چش)

393 **Ayta alman/Ayta almay** (آيتا آلمان-آيتا آلماى)[448]: (/y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). [M1.27b, İH.23b] "söyleyemem". *Dört Dīvān'dan:*

Ni tirig-min ni ölüg ni saġ u ni bīmār-min

Ayta alman kim firāḳıñgdın ni yañglıġ zār-min[449]

(نِى تيريك مين نِى اَولوك نِى ساغ و نِى بيمار مين/آيتا آلمان كيم فراقينك دين نِى يَنكليغ زار مين)

Ah kim āvāre boldum ayta almay şemmeī

Yaşurun köñglümdeki derdimni bir hem-dem bile[450] [ML.21b]

(آه كيم آواره بَولدوم آيتا آلماى شمۀ/ياشورون كونكلوم داكى درديمنى بير همدم بيله)

394 **Arḳasın** (آرقاسين): (/r/ sükûn ile, /s/ esre ile). "arkasını". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü mittin arḳasın ėyleb ḥacer-kūb

Bolub her sėgrigen taşı ḳamer-kūb[451]

(چو مِتّين آرقاسين اَيلاب حجركُوب/بَولوب هر سَيكريكان تاشى قمركُوب)

395 **Aşuḳġan** (آشوق غان): (/ş/ ötre ile). "acele eden". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ṣabr bile köp bağlıġ iş açılur, işte aşuḳġan köp tayılur[452].

(صبر بيله كَوپ باغليغ ايش آچيلور، ايشته آشوق غان كَوپ تاييلور)

396 **Añglatur** (آنكلاتور)[453]: (/n/ ve /g/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "anlatır". *Dört Dīvān'dan:*

H̱ān-ḳah şeyẖidin ėl sırr-ı fenā añglamadı

Deyr pīri anı ẖūb añglatur ėlge añglañg

(خانقه شيخى دين اَيل سرّ فنا آنكلامادى/دَير پيرى آنى خوب آنكلاتور اَيلكا آنكلانک)

397 **Aylanmadı** (آيلانمادى): (/y/ ve /n/ sükûn ile). "dönmedi, aylanmadı; geri dönmedi; (**Aylanmadı/Eylenmedi**) (آيلانمادى/اَيلانمادى)[454] dönmedi, aylanmadı; ağnamadı; eğleşmedi, ikamet etmedi; oturmadı". *Dört Dīvān'dan:*

Ah ser-gerdān köñgüldin kim ol ay kūyı sarı [**M2.24b**]

Barġalı bir hem biziñg sarı yana aylanmadı

(آه سركردان كونكل دين كيم اول آى كُويى سارى/بارغالى بير هم بيزينک سارى يانا آيلانمادى)

398 **Ayadıñg** (آيادِيْنک): (/y/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "esirgedin". *Dört Dīvān'dan:*

Müvesvisī ki ma'āşını 'aḳl ile tüzdüñg

---

[447] aġzıñga| Yazmalar: aġzınġa (آغزينغه)// çeş| Yazmalar: keş (كش). Bk. NŞ (248, 248), NŞ-Özb (G.248), Külliyat-Yazma-TB (189), Külliyat-Yazma2 (205), Divan-Yazma (240*2).

[448] M1, M2, ML, İH: Ayta alman (آيتا آلمان-اَيتا آلمان). Bk. SG (184).

[449] saġ| Yazmalar: saḳ (ساق). Bk. GS (368, 494), GS-Özb (G.479), Külliyat-Yazma2 (111), Külliyat-Yazma-TB (97), Divan-Yazma (439*2).

[450] Bu beyit| ML: yok// ayta almay| İH: ayta alman. Bk. GS (414, 560), GS-Özb (G.543).

[451] her| Yazmalar: bir (بير). Bk. FŞ (308, XXXIII/35), FŞ-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (548), Külliyat-Yazma1 (560).

[452] bağlıġ| Yazmalar: baḳlıġ (باقليغ). Bk. Tayılur, AŞ (8b), SG (142), MK (287, 87b/13).

[453] M1: 19a; TÜ: yok. Bk. SG (174), AŞ (13a), Trkm.Tr (30)// Krgz.Tr: Anğdat- (33)// Mlk.Tr: Angılat- (85)// Tatar.Tr: Añglat-/Añġġart- (26)// YUyg.Tr: Añglatmaḳ "duyurmak" (14)

[454] M1: 81b; M2: 78b; ML: 70b; İH: 72b; TÜ: 40a.

Fenā yolıda ayadıṅg bėrürge ‘aḳl-ı ma‘āş[455] [TÜ.10b]

(مُوسوسی که معاشینی عقل ایله توزدونک/فنا یولیدا آیادینک بَیرورکا عقل معاش)

399 **Ayaman** (آیامان): (/y/ medli elif ile). “esirgemem”. *Dört Dīvān'dan:*

Ayaḳıṅga bu ki ḳılman niṡār cān naḳdın

Ḥaḳāretidin uyalur-min ey bėgim ayaman

(ایاقینکا بو که قیلمان نثار جان نقدین/حقارتی دین اویالورمین اَی بَیکم آیامان)

400 **Alıban** (آلیبان)[456]: (/l/ esre ile, /b/ medli elif ile). “alıp”.

401 **Azġan** (آزغان)[457]: (/z/ sükûn ile). “yolunu şaşırmış, yolunu kaybetmiş, yoldan çıkmış; [yanılmış; kendinden geçmiş]”. *Dört Dīvān'dan:*

Fehm ėter-min eşkdin hicrān ṭarīḳin ėyle kim

Gėce azġan tapsa yol ḥālını yulduzdın ḫaber[458]

(فهم اَیتارمین اشک دین هجران طریقین اَیله کیم/گیجه آزغان تاپسه یول حالینی یولدوزدین خبر)

402 **Asraġan** (آسراغان): (/s/ sükûn ile). “koruyan, saklayan”. *Dört Dīvān'dan:*

Yaşurun derdimni ẓāhir ḳıldı efġān ‘āḳıbet

Asraġan sırrımnı yaydı seyl-i müjgān ‘āḳıbet

(یاشورون دردیمنی ظاهر قیلدی افغان عاقبت/آسراغان سرّیمنی یایدی سَیل مژکان عاقبت)

Yılan kibi ni ‘aceb genc asraġan kişiniṅg [M1.28a]

Hemīşe kāmıda ger zehr ėrür tenide şikenc [İH.24a]

(یلان کیبی نِی عجب گَنج آسراغان کیشی نینک/همیشه کامیدا کر زهر اَیرور تنی دا شکنج)

403 **Anı** (آنی)[459]: (/n/ esre ile). “onu”.

404 **Anlar** (آنلار)[460]: (/n/ sükûn ile). “onlar”.

405 **Aytışmaḳ** (آیتیشماق)[461]: (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile). “birbiriyle konuşmak”.

406 **Aytılmaḳ** (آیتِیْلماق): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “söylenmek, denmek”[462].

407 **Ayırtlamaḳ** (آیِرتلاماق)[463]: (/y/ esre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “birbirinden ayırmak, ayıklamak”.

408 **Aytıban** (آیتیبان): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, /b/ medli elif ile). “söyleyip”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī sürūd aytıban rūd tüz

---

455 ‘aḳl-ı| Yazmalar: ‘aḳl u (عقل و). Bk. SG (182), GS (203, 253), GS-Özb (G.242), Külliyat-Yazma-TB (56), Divan-Yazma (235*2).

456 ML: 21a// Yazmalar: Alıpan (آلیپان). (/l/ esre ile, /p/ medli elif ile). Bk. SG (157).

457 Bk. SG (130), Azġaşmaḳ/Azaşmaḳ/Azışmaḳ/Azıḳmaḳ.

458 yulduz| M1, M2, ML, İH: yılduz. Bk. FK (167, 170), FK-Özb (G.162).

459 Bk. SG (176), DLT (551), CC (144), Tarama (9), Krgz.Tr (16), Mlk.Tr (85), Tatar.Tr (25)// Alt.Tr: Onı (139)// YUyg.Tr: Uni (437).

460 Bk. SG (176), CC (145), Tarama (10), Alarnıṅg.

461 Yazmalar: Aḳıtmaḳ (آقیتماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b). Bk. SG (185), Krgz.Tr (71), Mlk.Tr (105)// DLT: Aytış- “barışmak” (567)// Tatar.Tr: Eytiş- (81).

462 ML, İH: yanlışlıkla Ayırtlamaḳ maddesinin anlamı verilmiştir. Bk. SG (185), AŞ (16b), CC (18), Kzk.Tr (32), Krgz.Tr (71)// DLT: Ayıl- “söylenmek” (566); Aytıl- “sorulmak” (567)// YUyg.Tr: Ėytilmaḳ (128).

463 ML, İH: yok. Bk. SG (186), Tarama (19), Mlk.Tr (101), Derleme.

Vefāsız cihān birle bedrūd tüz[464] [ML.22a]

(مغنّی سرود آیتیبان رود تُوز/وفاسیز جهان بیرله بدرود تُوز)

409 **Asrab** (آسراب): (/s/ sükûn ile). "saklamış, korumuş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yā bu nevā żımnıda asrab maḥal

Çėkse Nevāyī sözidin bir ġazel

(یا بو نوا ضمنیدا آسراب محل/چَیکسه نوایی سوزیدین بیر غزل)

410 **Aytılmaġan** (آیتِیْلماغان): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "söylenmemiş".

411 **Asması** (آسماسی)[465]: (/s/ sükûn ile, ikinci /s/ esre ile). "asması; [asmaması]".

412 **Ala gėl** (آلا گَیل)[466]: (/g/ üstün ile). "alıp gel".

413 **Aġımtul** (آغِیْمتول)[467]: (/y/ ve /m/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "beyazımsı, beyazımtırak".

414 **Añglarıdın** (آنکلاریدین)[468]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "anlamasından". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėl añglarıdın içinde yüz bīm

Ḳāṣidġa nihānī ėtti teslīm

(اَیل آنکلاریدین ایچیندا یوز بیم/قاصدغه نهانی اَیتّی تسلیم)

415 **Āftābın** (آفتابین)[469]: (/t/ medli elif ile, /b/ esre ile). "güneşini". [**M2.25a**]

416 **Ayturıdın** (آیتوریدین): (/y/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "söylemesinden, söylediğinden". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḥakīm ayturıdın çü kesb ėtti nef'

Barı şübhesi köñglidin boldı ref'[470]

(حکیم آیتوریدین چو کسب اَیتّی نفع/باری شبهه سی کونکلی دین بَولدی رفع)

417 **Aylanġan** (آیلانغان): (/y/ ve /n/ sükûn ile). "dönmüş, aylanmış"[471]; "oturmuş olanlar". *Dört Dīvān'dan:*

Niçük ki ḳavs-ı ḳuzaḥ devri mihr 'aksı ėrür

Tapıb ḫam ėgnidin aylanġan ikki yaġa baḳıñg

(نیچوک که قوس قزح دَوری مهر عکسی اَیرور/تاپیب خم اَیکنیدین آیلانغان اِیکّی یاغه باقینک)

418 **Azıḳmaġdın** (آزِیْقماغدین): (/z/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "yolu şaşırmaktan". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Şerī'at cāddeīdür müstaḳīm, anda azıḳmaġdın ni vehm ü ni bīm, her kim ki ol yolġa 'āzim bolġay ikki dünyā sa'ādeti añga mülāzım bolġay.

---

[464] sürūd| Yazmalar: bu gün (بو کون). Bk. Sİ (113, 988), Sİ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma1 (826).

[465] M1: 21a; TÜ: yok. Bk. SG (135), AŞ (7b), DLT (559), CC (13), Krgz.Tr (51), YUyg.Tr (18)// Moğ-Les: Asa- "asılmak, yapışmak, sarılmak" (88); Agsa- "yükseltmek; asmak" (23).

[466] M1: 21a; ML: Ala gil; TÜ: yok. Bk. SG (167).

[467] M1: 23a; TÜ: yok. Bk. SG (151)// Trkm.Tr (23), Azb.Tr.İzahlı (I/60): Ağımtıl// Moğ-Les: Çagabtur/Çagāvtar (252).

[468] M1, TÜ: yok. Bk. SG (173), DLT (553), CC (9), Trkm.Tr (30)// Alt.Tr: Oñgdo-/Oylon- (139/141)// Kzk.Tr: Añgda-/Añgla-/Añgġar- (46/47)// Krgz.Tr: Anğda- (33)// Mlk.Tr: Angıla- (85)// Tatar.Tr: Añgla-/Añgġar- (26)// YUyg.Tr: Añglimaḳ "dinlemek, işitmek, duymak" (14)// Moğ-Les: Angcira-/Ancira-/Oyla-/Oylo- "anlamak" (75/944); Anghar-/Anhāra- "dikkatini vermek; dikkatlice bakmak, kulak vermek" (73).

[469] M1, TÜ: yok; M2: Aḳnanın; ML, İH: Aḳnabın (آقنابین)// Yazmalar: "kız". Bk. Āftābıñgnı.

[470] nef'| Yazmalar: fehm (فهم)// şübhesi| Yazmalar: şübheler (شبهه لار). Bk. Sİ (147, 1492), Sİ-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (821), Külliyat-Yazma1 (837).

[471] M2, ML, İH, TÜ: yok// SG: Aylanġan/Aylanurġan/Aylanadurġan (189).

(شریعت جادّۀ دور مستقیم، آندا آزِیقماغدین نِی وهم و نِی بیم، هر کیم که اول یولغه عازم بَولغای ایکّی دنیا سعادتی اَنکا ملازم بَولغای)

419 **Aḳızġan** (آقیزغان)[472]: (/z/ sükûn ile). "döken, akıtan, akıtmış olan; [akıtmış; akıtmak]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ṣabrını aḳızġan eşk seyli

Ya'nī meh ü mihr reşki Leylī

(صبرینی آقیزغان اشک سَیلی/یعنی مه و مهر رشکی لیلی)

420 **Ayırtlaşmaḳ** (آییرتلاشماق)[473]: (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile, /t/ ve /ş/ sükûn ile). "birbirinden ayrılmak; [birlikte ayırmak, birlikte ayıklamak]".

421 **Ayıldurmaḳ** (آیِلدورماق): (/y/ esre ile, /l/ sükûn ile)[474]. "kendine getirmek, ayıltmak".

422 **Aḳıla gör** (آقیلا گور): (/ḳ/ esre ile, /g/ üstün ile). "ak!". [M1.28b] *Dört Dīvān'da* Rubā'iyāt'da şöyle der:

Ey cism anıñ kūyını peydā ḳıla gör

Ey köñgül oşol kūynı me'vā ḳıla gör

Ey göz sin anıñ yüzin temāşā ḳıla gör

Ey eşk anıñ kūyı sarı aḳıla gör[475] [TÜ.11a]

(ای جسم آنینک کوبینی پیدا قیلا کور/ای کونکل اوشول کوینی ماوا قیلا کور
ای کوز سین آنینک یوزین تماشا قیلا گَور/ای اشک آنینک کویی ساری آقیلا گَور)

423 **Amu** (آمو)[476]: "Türkistān'da ünlü bir ırmak adı". [İH.24b]

424 **Asrarġa** (آسرارغه): (/s/ üstün ile, iki /r/ ile). "korumak için, saklamak için". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzi meydin bolub gül gül perīşān her ṭaraf kākül

Özin asrarġa yoḳ Rūḥu'l-emīn'niñ ḥadd [u] imkānı

(یوزی مَیدین بَولوب کل کل پریشان هر طرف کاکل/اَوزین آسرارغه یوق روح الامین نینک حدّ امکانی)

425 **Aha** (آهه)[477]: "savaşlarda atın alnına takılan çelik ayna". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşıyla ilgili şöyle der:

Yaruḳ aha yüz miñ 'adū utrusı

Ser-ā-ser ecel şaẖṣınıñ güzgüsi[478] [ML.22b]

(یاروق آهه یوز مینک عدو اُوتروسی/سراسر اجل شخصی نینک کُوزکوسی)

---

[472] AŞ (10a), SG (153): Aḳızmaḳ/Aḳturmaḳ// DLT: Aktur- (546)// Özb.Tr: Aqız- (64)// Trkm.Tr: Akdır-/Akıt- (26/27).

[473] Yazmalar: Ayrıtlaşmaḳ (آیرتلاشماق). (/y/ sükûn ile, /r/ esre ile, /t/ ve /ş/ sükûn ile). Bk. Ayırtlamaḳ// SG: "birlikte ayırmak, birlikte ayıklamak" (187)// Tarama: "ayrılmak" (19).

[474] /y/ esre ile| Yazmalar: /y/ sükûn ile. Bk. SG (188)// Kzk.Tr.Oraltay: Ayıqtır- (9).

[475] İlk beyit| M1, M2, ML, İH: yok// göz sin| M1: çeşm; M2, ML, İH: cism. Bk. GS (546, 774).

[476] Bk. SG (1400), ŞT (103b/10), MGT-Temir (248).

[477] Bk. SG (182/1401), VA (27: añga a. güzgüsi raẖşende mihr), MU (T777b/5: اهه), MU-Külliyat-Yazma2 (572: اهه)// Kzk.Tr: Oqa "sırma, gümüş ve altınla işleme, süsleme" (409)// Krgz.Tr: Oko "sırma" (588)// Mlk.Tr: Oka "sırma, şerit" (308)// YUyg.Tr: Uḳa "sırma, şerit" (435)// Moğ-Les: Oki/Ohi "bir nesnenin üstündeki süs; sembol; zirve; ilk" (948); Ugulca/Ugalc/Ugalca "sarmal süs veya donanım" (1333); Duhu/Duh "alın; atın alnındaki yıldız işareti" (441).

[478] 'adū| Yazmalar: 'aded (عدد)// şaẖsı| Yazmalar: ẖaylı (خیلی). Bk. SG (182), Sİ (188, 2103), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833), Külliyat-Yazma1 (850).

426 **Açırġındı** (آچیرغیندی)[479]: (/ç/ ve /ġ/ esre ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). "kızdı, öfkelendi"; "acındı; mazlumu esirgeyip zalimi kahretti"[480]. *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:
Ol dem açırġındı bir ehl-i ḳabūl
Kim bu kişiler ėrür ėrkin fużūl[481]
(اول دم آچیرغیندی بیر اهل قبول/کیم بو کیشی لار اَیرور اَیرکین فضول)
427 **Alnıġa** (آلنیغه): (/l/ sükûn ile, /n/ esre ile). "önüne, karşısına". *Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*
Şeyḫning̃ allıġa gėldi ėyle tün
Kim kişi görmeydür andaḳ tīre gün[482]
(شیخ نینک آلیغه کَیلدی اَیله تُون/کیم کیشی گورمایدور آنداق تیره کون)
Dört Dīvān'dan:
Tünd ėrür ol büt ki ḳoymış-min başımnı allıġa [**M2.25b**]
Ḳıbleġa baş indürürge minde yoḳtur ikki baş[483]
(تند اَیرور اَول بت که قویمیش مین باشیمنی آلیغه/قبله غه باش ایندورورکا میندا یوقتور ایکّی باش)
428 **Altmışar** (آلتمیشار)[484]: (/l/ ve /t/ sükûn ile). "altmışar".
429 **Aḳardıḳca** (آقاردِقجَه): (/c/ üstün ile). "ağardıkça, ağardığı kadar". *Dört Dīvān'dan:*
Aḳardıḳca saḳal artar ḳara gözlülere meylim
Minim bu pīr olan kön̂glüm ḳocalduḳca cevān ister[485]
(آقاردقجه ساقال آرتار قَرا گوزلولره مَیلیم/مینیم بو پیر اولان کونکلوم قوجلدقجه جَوان ایستر)
430 **Ayturıġa** (آیتوریغه): (/y/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /r/ esre ile). "sölemesine; söylediğine". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* kitabın yazılışıyla ilgili şöyle der:
Ayturıġa çün-ki ḳoyuldı kön̂gül
Ayıtmay on beyt tutuldı kön̂gül[486]
(آیتوریغه چونکه قَویلدی کونکل/آیِتمای اَون بیت توتولدی کونکل)
431 **Aḫtaru** (آختارو): (/ḫ/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "ara!"[487]. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten*[488]*:*
Ey cefā tīġi gėlib mecrūḥ gögsümni yaru
Ḳol yalan̂g ėyleb salıb her yan içimni aḫtaru[489]

---

[479] M1: 18b; ML, İH: Acırġındı; TÜ: 12a// SG: Acıġlanmaḳ "kızmak" (109)// AŞ: Açırġın- "mazlumu esirgeyip zalime kahretmek"; Acıġlanmaḳ/Acırġanmaḳ "acınmak" (4a)// CC: Açırga- "acımak, acınmak"; Açırga-/Açırgan- "pişmanlık duymak" (1).
[480] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: "mazlumdan esirgeyip zalime yardım etmek".
[481] açırġındı| ML, İH: acırġındı// Kim| ML, İH: Ki// açırġındı| ME (68, 182): açıġlandı (M, N, S, T.9a nüshaları)/açırġandı (Kazan basması)// bir ehl-i ḳabūl| ME: an̂ga bir fużūl// ėrkin fużūl| ME: ehl-i ḳabūl. Bk. AŞ (4a).
[482] allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنیغه)// tün| ML: gün// gün| Yazmalar: tün (تون). Bk. LT (99, 1147), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (354), Külliyat-Yazma-TB (966).
[483] allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنیغه). Bk. NŞ (256, 256), NŞ-Özb (G.256), Külliyat-Yazma-TB (190), Divan-Yazma (248*2).
[484] M1: 20a; TÜ: yok.
[485] ḳocalduḳca| M1, M2: ḳocaldıḳca. Bk. Ḳocalduḳca// Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.
[486] ḳoyuldı| M2: ḳoyıldı. Bk. HE (463, LXII/27), HE-Özb (LXII), Külliyat-Yazma-TB (479), Külliyat-Yazma1 (491).
[487] Yazmalar: "araya". Bk. SG (112), AŞ (179a), Aḳtarmaḳ.
[488] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*

(ای جفا تیغی گیلیب مجروح کوکسومنی یارو/قَول یالانک اَیلاب سالیب هر یان ایچیمنی آختارو)

432 **Aġrıġu dik** (آغری غو دیک): (/ġ/ sükûn ile, /r/ esre ile). "ağrır gibi, acır gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Tilbe kön̂glüm veh ki her sā'at birev sarı barur [M1.29a]
Men' ḳıldım ėrse baġrım aġrıġu dik yalbarur [TÜ.11b]

(تیلبه کونکلوم وه که هر ساعت بیراَو ساری بارور/منع قیلدیم اَیرسا باغریم آغری غو دیک یالبارور)

433 **Asraġucı** (آسراغوجی): (/s/ sükûn ile, /c/ esre ile). "koruyan, saklayan". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*

Tavuġnı destūr bile ṣabāḥlar ketekdin çıḳarmaḳ ma'hūddur. Ṭāvūs[lar]nı asraġucı hem öylerdin sürüb çıḳardı. [İH.25a]

(تاوغنی دستور بیله صباح لار کَتَک دین چیقارماق معهود دور. طاووس نی آسراغوجی هم اَویلاردین سُوروب چیقاردی)

434 **Armay** (آرمای)[490]: (/r/ sükûn ile). "yorulmaz; [yorulmayayım]".

435 **Alḳışıġa** (آلقیشیغه): (/l/ ve /y/'ler sükûn ile, /ḳ/ ve /ş/ esre ile). "hayır duasına". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Kenīzler mamuḳ sabamaḳ kūsı üni bile anın̂g alḳışıġa naġme-perdāz[491].

(کنیزلار ماموق سَباماق کُوسی اُونی بیله آنینک آلقیشیغه نغمه پرداز)

436 **Ayturġa** (آیتورغه): (/y/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "sölemeye, söylemek için". *Dört Dīvān'dan:*

Ġamım ayturġa yārī tapmaġandın sāḳiyā ölgüm
Man̂ga bir cür'a birle yārlıḳ ḳılsan̂g Ḫudā yārın̂g [İH.25b]

(غمیم آیتورغه یاری تاپماغاندین ساقیا اَولکوم/منکا بیر جرعه بیرله یارلیق قیلسانک خدا یارینک)

437 **Aydın** (آیدین)[492]: (/y/ sükûn ile). "ay ışığı, ay aydınlığı, mehtap"[493]. "Bu sözün aslı olan Ay-tün 'gecenin ayı' çok kullanma nedeniyle Aydın olmuştur"[494]. *Lisānu'ṭ-Ṭayr'da* Şeyḫ Bāyezīd destanında şöyle der:

Gėce aydın tābıdın rūşen idi
Çarḫ encüm verdidin gül-şen idi[495]

(گیجه آیدین تابیدین روشن ایدی/چرخ انجم وردی دین کلشن ایدی)

438 **Alış bėriş** (آلیش بَیریش)[496]: (/b/ üstün ile). "alış veriş".

439 **Alıḳ satıḳ/Alıġ satıġ** (آلیق ساتیق-آلیغ ساتیغ)[497]: (/t/ esre ile). "alıp satma, alış veriş".

---

[489] gögsümni| Yazmalar: kön̂glümni (کونکلومنی)// yalan̂g| Yazmalar: yalın (یالین). Bk. SG (1285), MN (232, 461), MN-Özb (Meclis.8), HBD (165/38b, 142).

[490] İH: 24b// ML, İH: "yorulmaz; yorulmam"// SG: Aray/Arayın "yorulayım; yorulasın; yorula; arayayım; arayasın; araya" (116).

[491] sabamaḳ…bile| Yazmalar: sapamaḳ…birle (سَپاماق...بیرله). Bk. Sabamaḳ, SG (878), MK (85, 7a/2), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1460).

[492] M1: 20b; ML: 23b; TÜ: 12a. Bk. SG (194), FŞ (169, XVII/88)// DLT (566), Alt.Tr (31), Krgz.Tr (65): Aydın̂g "ay ışığı"// YUyg.Tr: Aydun̂g "ay ışığı, mehtap; açık" (24)// Trkm.Tr: Aydın̂g "aydın, ışıklı; açık" (39).

[493] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (194).

[494] TÜ: yok. Bk. SG (194).

[495] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. LT (130, 1605), LT-Özb (LXXXII).

[496] M1: 17a; ML: 23a; TÜ: yok// DLT: Alış biriş "alacak verecek" (548)// Krgz.Tr (27), Mlk.Tr (80): Alış beriş// YUyg.Tr: Ėliş bėriş (125).

440 **Aldıñ̂ġar** (آلدِيْنكار)[498]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "aldınız". [İH.25a]

441 **Ayıtḳuca** (آيِتقوجه)[499]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "söyleyince; söyleyinceye kadar; söylediği kadar, söyledikçe". [ML.23a] *Dört Dīvān'dan:*

Zāhidā bėrgüce pend ėyle özüñ̂ terk-i riyā
Pend bėrgil özüñ̂ge ayıtḳuca yanaġa pend [**M2.26a**]

(زاهدا بَيرکوجه پند اَيله اوزونک ترک ريا/پند بَيرکيل اوزونکا آيِتقوجه يانه غه پند)

442 **Ayama** (آياما-آيامه): (/y/ medli elif ile). "esirgeme!". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Zaḥmet bile tapḳanıñ̂ġnı özüñ̂din ayama ve miḥnet bile yıḳḳanıñ̂ġnı dūstlar bile yi ve düşmen üçün asrama.

(زحمت بيله تاپقانينک نی اوزونکدين آيامه و محنت بيله ييققانينک نی دوستلارِ بيلا يِی و دشمن اوچون آسرامه)

443 **Avutma** (آووتمه): (/v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "mutlu etme, sevindirme; [avutma, teselli etme]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ol kām ile köñ̂lini avutma
Bu ravża sarı anı yavutma

(اول کام ايله کونکلينی آووتمه/بو روضه ساری آنی ياووتمه)

444 **Alnıñ̂ġġa** (آلنِيْنکغه): (/l/ sükûn ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "önüne, karşına". *Dört Dīvān'dan:*

Her ni allıñ̂ġġa gėlür Ḥaḳ'dın ėrür çün 'ārıż
Pes taḥammül ḳılıban ėyleme her dem i'rāż[500]

(هر نی آلينکغه گَيلور حق دين اَيرور چون عارض/پس تحمل قيليبان اَيلاما هر دم اعراض)

445 **Asılġusı** (آسِيْلغوسی): (/s/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "asmalı, asılacak olan, asılası; [asılacak]". *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.29b]

Birev kim ṭama' riştei̇̄ ḳılġusı
Anıñ̂ birle boġzıdın asılġusı[501]

(بيراَو کيم طمع رشتهٔ قيلغوسی/آنينک بيرله بوغزيدين آسيلغوسی)

446 **Ayıldurġay** (آيِيْلدورغای): (/y/ esre ile, ikinci /y/ ve /l/ sükûn ile). "kendine getire, ayılta". *Dört Dīvān'dan:*

Mest-i 'aşḳ olmış Nevāyī bėrmegil pend ey ḥakīm
Kim meger sāḳī ayıldurġay bu meyniñ̂ bī-ḫodın

(مست عشق اولميش نوايی بَيرماکيل پند ای حکيم/کيم مکر ساقی آييلدورغای بو می نينک بيخودين)

447 **Aradı** (آرادی)[502]: (/r/ ile, /d/ esre ile). "aradı".

448 **Ataldı** (آتالدی)[503]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "adlandırıldı, adlandı; nişanlandı;

---

[497] M1.17a, ML.23a, İH: Alıḳ satıḳ; M2: Alıġ satıġ; TÜ: yok. Bk. AŞ (11b), FK (295, 313/6)// YUyg.Tr: Ėliḳ sėtiḳ (125).

[498] M1: 21a; ML: 23a; TÜ: yok.

[499] ML, İH: Ayıtġuca (آيِتغوجه)// M1, M2, TÜ: "söylersin".

[500] allıñ̂ġġa| Yazmalar: alnıñ̂ġġa (آلنينکغه). Bk. NŞ (276, 276), NŞ-Özb (G.276), Külliyat-Yazma2 (210).

[501] ḳılġusı| M1, M2: ḳılsusı. Bk. SG (135), Sİ (253, 3077), Sİ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (854).

[502] İH: 25b. Bk. SG (117).

[atandı]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ataldı biri Mıṣr u Baġdād'ġa
Yazıldı biri mülk-i Nevşād'ġa [İH.25b]
(آتالدی بیری مصر و بغدادغه/یازیلدی بیری ملک نوشادغه)
449 **Ayrılġalı** (آیریلغالی): (/y/ sükûn ile, /r/ esre ile). "ayrılalı". *Dört Dīvān'dan:*
Yārdın ayrılġalı şeydā köñgül bī-ḫᵛāb göz
Her zamān ẓāhir ḳılur sevdā köñgül ḫūn-āb göz
(یاردین آیریلغالی شیدا کونکل بیخواب کوز/هر زمان ظاهر قیلور سودا کونکل خوناب کوز)
450 **Añglaġay** (آنکلاغای): (/n/ ve /g/ sükûn ile). "anlar, kavrar; [anlaya]".
451 **Avucnı** (آووجنی)[504]: (/v/ ötre ile, /c/ sükûn ile, /n/ esre ile). "avucu".
452 **Ayamay** (آیامای)[505]: (/y/ medli elif ile). "esirgemez; [esirgemeyeyim]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ayamay andın Īzid-i müte'āl
Hīç işde kemāl ḫāṣṣa ki māl [ML.23b]
(آیامای آندین ایزد متعال/هیچ ایش دا کمال خاصه که مال)
453 **Almaġın** (آلماغین)[506]: (/l/ sükûn ile). "alma!"; "almağını"[507]. *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī tileseñg devlet-i bāḳī tapmaḳ
Almaġın deyr-i fenā yolıdın aṣlā 'ārıż
(ای نوایی تیلاسانک دولت باقی تاپماق/آلماغین دیر فنا یولیدین اصلا عارض)
454 **Asmışañg** (آسمیشانک)[508]: (/s/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "asmışsın". *Dört Dīvān'dan:*
Boynuñga müşkīn ipekdin ey ki ṭūmār asmışañg
Ḳayda ḥālım bilge-sin kim boynuma taḳtıñg kemend
(بوینونکا مشکین ایپاک دین ای که طومار آسمیشانک/قایدا حالیم بیلکاسین کیم بوینوما تاقتینک کمند)
455 **Ayab** (آیاب)[509]: (/y/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). [**M2.26b**] "esirgemiş". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Nefīs ecnāsnı ayab çapan gėymese ve leẕīẕ aġẓiyeni isirgeb ḳuruḳ nān yimese[510].
(نفیس اجناسنی آیاب چَپان گیماسا و لذیذ اغذیه نی اِیسیرکاب قوروق نان یِماسا)
456 **Asrar** (آسرار): (/s/ sükûn ile). "korur, saklar". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaldı ḫālıñg tir astıda yā-ḫod
Demin asrar suġa cumub Hindū
(قالدی خالینک تِرآستیدا یاخود/دَمین آسرار سُوغه جُوموب هندو)

---

[503] Bk. AŞ (2b)// SG: Atalmaḳ/Atanmaḳ "adlandırılmak; nişanlanmak" (100)// Kzk.Tr: Atal- "adlandırılmak, ad verilmek" (54)// Krgz.Tr: Atal-/Atan- "adlanmak; adlandırılmak" (58)// YUyg.Tr: Atalmaḳ/Atanmaḳ "adı geçmek" (20).
[504] M1, M2: Avucını (/v/ ötre ile, /c/ sükûn ile, /n/ esre ile).
[505] M1: yok; TÜ: 9b. Bk. AŞ (13b), SG (183).
[506] M1: 22a; TÜ: yok.
[507] ML, İH: yok// Yazmalar: "almağı".
[508] M1: 28a; ML, TÜ: yok. Bk. SG (135).
[509] M1: yok; ML: 23a; TÜ: 9b. Bk. AŞ (14a), SG (182).
[510] ecnāsnı| Yazmalar: ecnāsı (اجناسی)// aġẓiye| Yazmalar: aġziye (اغزیه). Bk. AŞ (14a), SG (365), MK (134, 25a/6), MK-Özb (Fasl.26), Külliyat-Yazma-TB (1468).

457 **Andın burun** (آندین بورون)[511]: (/n/ sükûn ile, /b/ ve /r/ ötre ile). "ondan önce". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī'ni tile andın burun ki dėgeyler
'Adem yolın tutub ol zār-ı bī-nevā gėtti [İH.26a, TÜ.12a]
(نوایی نی تیلا آندین بورون که دَیکایلار/عدم یولین توتوب اول زار بینوا گیتّی)

458 **Āftābıñgnı** (آفتابِیْنکنی)[512]: (/t/ medli elif ile, /b/ esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). "güneşini". *Sedd-i Sikenderī'de* Revşenek ile ilgili şöyle der:

Yana zād-ı 'iffet-me'ābıñgnı hem
Şeb-istān ara āftābıñgnı hem[513]
(یَنا زاد عفّت مآبینکنی هم/شبستان آرا آفتابینکنی هم)

459 **Ayıttı** (آیِتّی): (/y/ ve şeddeli /t/ esre ile). "söyledi". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ayıttı ḳāżī gėtür ikki güvāh
Tā ḳılayın ḥükmni bī-iştibāh[514]
(آیِتّی قاضی گیتور اِیکّی کواه/تا قیلایین حکمنی بی اشتباه)

460 **Aylanmaḳ** (آیلانماق)[515]: (/y/ ve /n/ sükûn ile). "dönmek, dolaşmak, aylanmak". [M1.30a]

461 **Aylaşmaḳ** (آیلاشماق): (/y/ ve /ş/ sükûn ile). "birlikte dolaşmak"[516].

462 **Aylandurmaḳ** (آیلاندورماق): (/y/ ve /n/ sükûn ile). "döndürmek, dolaştırmak".

463 **Ay** (آی)[517]: "ay, kamer; [yılın on iki bölümünden her biri, ay]; seslenme ünlemi, ey; Moġul tabakasının beşinci hanlarından [ve kardeşi Gün Ḫan'dan sonra saltanat tahtına oturan] ve Oġuz Ḫan bin Ḳara Ḫan'ın oġlunun adı".

464 **Ay Toġdı** (آی تَوغدی)[518]: (/t/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "ay doğdu; Kābil'e bağlı bölüklerden (bölgelerden) birinin adı".

---

[511] SG (176), DLT (551): Andın "ondan"// CC (144), Krgz.Tr (32), Mlk.Tr (84), Tatar.Tr (25): Andan "ondan"// YUyg.Tr: Andin/Undin "ondan" (13/437)// Trkm.Tr: Ondan "ondan" (486).

[512] Yazmalar: Aḳnabınıñgnı (آقنابِیْنِیْنکنی). (/n/ medli elif ile, /b/ esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile) "kızını".

[513] āftābıñgnı| Yazmalar: aḳnabınıñgnı (آقنابِیْنِیْنکنی). Bk. Sİ (273, 3387), Sİ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (860).

[514] ḳılayın| M1, M2, ML, İH: ḳıla-min. Bk. HE (173, XXVII/21), HE-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (428), Külliyat-Yazma1 (440).

[515] SG: Aylanmaḳ/ġ "dönmek, dolaşmak, aylanmak" (188)// AŞ: Aylan- "dönmek, dolanmak, devretmek; dönüşmek, benzemek; geri dönmek" (14b)// Kzk.Tr: Aylan-/Aynal- "etrafında dönmek; başka duruma geçmek; tekerlek dönmek; duraklamak, gecikmek, yoldan kalmak; okşamak, sevmek, beğenmek" (31)// Krgz.Tr: Aylan- "dönmek, dolaşmak; dönüşmek; okşamak" (68)// Tatar.Tr: Eylen- "kendi etrafında dönmek; daima yürüyüp hareket etmek; daima bir işle uğraşmak; dönmek, dolaşmak; dönüşmek; geri dönmek" (81)// YUyg.Tr: Aylanmaḳ "dönmek, dolaşmak, gezmek, seyretmek; uğraşmak" (24-25)// Tr.Tr: Eğlen- "iyi vakit geçirmek; oyalanmak; bir yerde durmak, beklemek, tevakkuf etmek"// Derleme: Aylan- "dönmek, dolaşmak; ay aydınlığında durmak, kalmak"; Eylen- "beklemek; durmak; kalmak; geç kalmak; ikamet etmek; oturmak; dinlenmek; eğlenmek"// Moğ-Les: Ayala- "gezmek" (37).

[516] ML, İH: "birlikte oturmak" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (190).

[517] Bk. SG (193), ŞT (78a/1), DLT (565), CC (16/17), Alt.Tr (30), Krgz.Tr (61), Mlk.Tr (97/98).

[518] Bk. SG (193).

465 **Ayruḳ** (آیروق)[519]: (/y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "yabancı; [başka; (Rūm Tr.) ayrık otu]".
466 **Asray almay** (آسرای آلمای): (/s/ sükûn ile). "koruyamaz, saklayamaz; [koruyamadan]". *Dört Dīvān'dan:*
Asray almay özüñgüz çün-ki tiler-siz hem-rāz
Tapmaġı mümkin ėmes fikr-i muḥāl ėylemeñgiz
(آسرای آلمای اوزونکوز چونکه تیلارسیز هم راز/تاپماغی ممکن اَیماس فکر محال اَیلامانکیز)
467 **Añglasañg** (آنکلاسانک)[520]: (/n/'ler ve /g/'ler sükûn ile). "anlasan". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳadeḥ al deyr pīridin ki bu deyr-i fenā içre
Ḳılurlar zerḳ yaḫşı añglasañg hem şeyḫ ü hem vā'iẓ
(قدح آل دَیر پیریدین که بو دَیر فنا ایچره/قیلورلار زرق یخشی آنکلاسانک هم شیخ و هم واعظ)
468 **Aytılmadı** (آیِتْلمادی): (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "söylenmedi". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [**M2.27a**]
Ammā söz iḫtiṣārı cihetidin ve taṭvīl vehmidin nükte uzatılmadı ve söz köprek aytılmadı[521].
(اما سوز اختصاری جهتیدین و تطویل وهمیدین نکته اوزاتیلمادی و سوز کوپراک آیتیلمادی)
469 **Alaḳtı** (آلاقتی): (/t/ esre ile). "yağmalandı; [altüst oldu; öfkelendi; ayaklandı]"[522].
470 **Alġucı** (آلغوجی): (/l/ sükûn ile, /c/ esre ile). "alan, alıcı". [ML.24a]
471 **Ayıtḳucı** (آیِتقوجی): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /c/ esre ile). "söyleyen, söyleyici; konuşan".
472 **Avutay** (آووتای): (/v/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "sevindireyim, mutlu edeyim; [avutayım, teselli edeyim]". *Dört Dīvān'dan:* [İH.26b]
Niçe ol ay mihridin şeydā köñgülni avutay

---

519 ML, İH: yok. Bk. SG (194)// DLT: Ayru "değilse, başka"; Aḍruk/Ayruk "başka; ayrıca" (542/567)// Tarama: Ayru "başka, diğer"; Ayruḳ/Ayrıḳ "başka, diğer, gayrı; artık, bir daha" (20)// Krgz.Tr: Ayrık "bölüm, bölme; yarık"; Ayrıkça "ayrıca" (70)// YUyg.Tr: Ayriḳ "yarık"; Ayriḳçe "ayrıca, özel" (25)// Derleme: Ayruk "başka; artık".

520 M1, TÜ: yok; ML: 24a.

521 uzatılmadı…aytılmadı| M1, M2: uzatılmadı; ML, İH: aytılmadı// vehmidin| M1, M2: vehmdin. Bk. MK (277, 83b/2), MK-Özb (Tenbih.58), Külliyat-Yazma-TB (1494).

522 Yazmalar: "yağmalanmış"// SG: Alaḳmaḳ/Alaḳışmaḳ "öfkelenmek" (161). SG yazarı, Rūmī yazarı ve dolayısıyla da Naṣīrī'nin bu söze verdiği anlamın yanlış olduğunu da belirtmiştir. Bk. NŞ (63, 63/9: zühd ile taḳvā bozuldılar alaḳıb), TB (227, H301b/5: ḳorġannı bėrmesler, ra'iyyetler alaḳışıb dervāzeni açarlar), Arat-Babür (516, Yıl.932/H301b: "isyan edip")// AŞ: Alaḳ- "yağmalanmak; altüst olmak" (11a)// DLT: Alık- "bozulmak, kötüleşmek" (547)// Kıpçak (Kİ): Alaḳ- "fikirleri ayrılmak" (6)// Şemsiyev: Alaḳmaḳ "yağmalanmak, bozulmak" (483)// Hak.Tr: Alaah- "çıldırmak, delirmek"; Alah- "akıldan yoksun kalmak, alıklaşmak" (34)// Krgz.Tr: Alkın- "kızmak, taşkınlık etmek, coşmak, saldırmak; soluğu kesilmek" (29)// Mlk.Tr: Alın- "öfkelenmek" (80); Alca- "şaşırmak, yanılmak" (78)// Tatar.Tr: Olaḳ- "yok olmak" (207)// Özb.Tr: Ulaq- "uzaklaşıp gitmek" (II/272)// YUyg.Tr: Alaḳ "sayıklama, saçmalama"; Alañ "telaş, endişe"; Alcimaḳ "aklını kaybetmek; çıldırmak" (8)// Trkm.Tr: Alakca- "acele etmek"; Alcıra- "şaşırmak" (28); Alñgasa- "acele etmek" (29)// Moğ-Les: Oliy- "yoldan ayrılmak; yoldan çıkmak; birbirine kızgınlıkla veya saygısızca bakmak" (952); Algasa- "şaşırmak; kaygılanmak" (50); Ala- "öldürmek" (42); Alagda- "öldürülmek" (44); Alda- "yitirmek, kaybetmek; kontrolü kaybetmek; yanılmak" (47); Aldara-/Aldra- "gevşemek, çözülmek; kurtulmak, bırakılmak; kaybolmak, yok olmak; gücünü veya cesaretini kaybetmek, bedence zayıflamak" (49).

Tilbege yalġan ḥikāyet birle bėrgen dik firīb[523]

(نیچه اول آی مهریدین شیدا کونکل نی آووتای/تیلبه کا یالغان حکایت بیرله بَیرکان دیک فریب)

473 **Aġırlay** (آغِیْرلای)[524]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "ağırlayayım, tazim edeyim". *Dört Dīvān'dan:*

Żaʻfdın çıḳmas demim nitib aġırlay itlerin

Kim ḳolarġa ʻöẕr merdümluġ baġırdın ḳan girek[525]

(ضعف دین چیقماس دمیم نیتیب آغیرلای اِیت لارین/کیم قَولارغه عذر مردم لوغ باغیردین قان کیراک)

474 **Arturay** (آرتورای)[526]: (/r/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /r/ medli elif ile). "artırayım, çoğaltayım". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Saʻy bile ezel ḳısmetin arturay dėgen yaġın riştesiġa girih uray dėr[527]. [M1.30b]

(سعی بیله ازل قسمتین آرتورای دَیکان یاغین رشته سیغه کِره اُورای دَیر)

475 **Avuc oyunı** (آووج اَویونی)[528]: (/v/ ötre ile, /c/ sükûn ile, elif üstün ile, /y/ ötre ile). "[Rūm Tr. avuca bir şey alınıp tek mi çift mi olduğu sorulan] bir tür oyun. Bazıları ona 'tek mi çift mi' oyunu der".

476 **Āb-ı āteş-reng** (آب آتش رنک)[529]: "Fa. kinaye olarak: şarap, içki". *Dört Dīvān'dan:*

Dehr ısıġ savuġıdın ger ferāġat isteseñ̂

Āb-ı āteş-rengni ḳoyma ėlikdin yaz u ḳış[530] [TÜ.12b]

(دهر ایسیغ ساوغیدین کر فراغت ایستاسانک/آب آتش رنکنی قویما اَیلِکدین یاز و قیش)

477 **Artuḳsı** (آرتوقسی): (/r/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /s/ esre ile). "çokluk, artıklık"; "çok, artık"[531]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Kim ol dāstān sarı çün baḳḳa-min

Köp artuḳsı zīver añ̂ga taḳḳa-min

(کیم اول داستان ساری چون باققامین/کَوپ آرتوقسی زیور اَنکا تاققامین)

Dört Dīvān'dan:

Mañ̂ga artuḳsıdur aġyār elemi

Tarta alsam bes ėrür yār elemin

(منکا آرتوقسی دور اغیار اَلمی/تارتا آلسام بس اَیرور یار اَلمین)

478 **Alġac** (آلغاج)[532]: (/l/ sükûn ile, /c/ sükûn ile). "alınca". *Dört Dīvān'dan:*

---

[523] Tilbege| Yazmalar: Tilbeġa (تیلبه غه). Bk. GS (64, 53), GS-Özb (G.49), Külliyat-Yazma-TB (23), Külliyat-Yazma2 (36), Divan-Yazma (63*2).

[524] Yazmalar: Aġızlay (آغِیْزلای). (/ġ/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile) "ses çıkarayım". Bk. SG (147).

[525] aġırlay| Yazmalar: aġızlay (آغیزلای)// baġırdın…girek| Yazmalar: baġırda…yürek (باغیردا...یوراک). Bk. SG (148/1123), NŞ (331, 332), NŞ-Özb (G.332), Külliyat-Yazma-TB (203).

[526] Bk. SG (121)// DLT: Artur- "artırmak; haddi aşmak" (558)// CC: Artır- "yenmek; aşmak" (12)// Kzk.Tr (51), Krgz.Tr (50): Arttır-// YUyg.Tr: Artturmaḳ (17).

[527] ḳısmetin| M1, M2, TÜ: ḳısmın (قسمین)// dėr| Yazmalar: dėb (دَیب). Bk. MK (181, 42a/1), MK-Özb (Kısım.2, Bab.3), Külliyat-Yazma-TB (1476), MK-Amire (82).

[528] Bk. SG (181).

[529] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1397), BR-Muin (2).

[530] rengni| Yazmalar: rengini (رنکینی). Bk. NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

[531] M1, M2, TÜ: yok// SG: Artuḳ/Artuḳsı "çok, artık" (126)// DLT (558), CC (13): Artuk "fazla, fazlalık"// Tarama: Artuḳsı "fazla olarak" (14).

[532] M1: 17a; TÜ: yok. Bk. SG (157).

Gözüng̑ ḳanımġa sīr-āb ėtti özni naḳd-ı cān alġac
Niçük kim mest bėrgey meyġa naḳd-ı rāygān alġac[533] [ML.24b]
(کوزونک قانیمغه سیراب اَیتّی اوزنی نقد جان آلغاج/نیچوک کیم مست بَیرکای می غه نقد رایکان آلغاج)

479 **Alġumdur** (آلغومدور)[534]: (/l/ sükûn ile). "alacağım". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī cānıng̑ alġumdur dėse ḳayġurmaġıl
Cānġa minnet tut munung̑ birle ger ėtse iktifā[535]
(ای نوایی جانینک آلغوم دور دَیسا قایغورماغیل/جانغه منت توت مونونک بیرله کر اَیتسا اکتفا)

480 **Adaḳ** (آداق-اَداق)[536]: (/d/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "çağ, vakit"; "[aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu; ayak; Türkistān'da bir yerin adı]"; "ada"[537]. [*Mecālisü'n-Nefāyis'te* ikinci mecliste Mīr Sa'īd-i Kābilī'den naklen] bir Ṭuyuḳ Rubā'īsinden:
Ey muḥibler yitseng̑iz ger yaza siz
Gül adaḳıda ḫumārī yaza-siz
Ger min ölsem türbetimning̑ taşıġa
Küşte-yi bir şūḫ ėrür dėb yaza-siz[538] [**M2.27b**]
(ای محب لار یتسانکیز کر یازه سیز/کل آداقی دا خماری یازه سیز
کر مین اولسام تربتیم نینک تاشیغه/کشتهٔ بیر شوخ اَیرور دیب یازه سیز)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Yüz iki yüzce kişi birle Ḳazaḳ
Geh yiri Ḫ̌ārezm idi gāhī Adaḳ[539]
(یوز ایکی یوزجه کیشی بیرله قزاق/که یِری خوارزم ایدی کاهی آداق)

Dört Dīvān'dan:
'Aceb ėrmes eger ey muġ-beçe meydin götermen baş
Olub min teşne lebning̑ başı bir yitmiş ayaḳıng̑ġa[540]
(عجب ایرماس اکر ای مغبچه می دین کوتارمان باش/اولوب مین تشنه لبنینک باشی بیر یتمیش آیاقینک غه)

481 **Aynuḳsı** (آینوقسی)[541]: (/y/ sükûn ile, /n/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile, /s/ esre ile). "tuhaf,

---

[533] naḳd-ı rāygān| SG (157), Külliyat-Yazma2 (434), Divan-Yazma (111*2): naḳdı rāygān. Bk. FK (102, 103).
[534] M1: 19a; TÜ: yok.
[535] tut| Yazmalar: ḳıl (قیل)// ḳayġurmaġıl| M1: ḳayġurmaḳıl. Bk. SG (1091), NŞ (33, 33), NŞ-Özb (G.33), Külliyat-Yazma-TB (151).
[536] M1: 15b/31b; M2: 27a/28b; ML: 24a/25b; İH: 26b/27b; TÜ: 11a// SG: "Türkistān vilayetlerinden olan Endicān şehri; bebeklerin yürüyebilmesi için kullandığı bir ağaç; aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu". SG yazarı, Rūmī yazarın verdiği "vakit, mevsim" anlamının yanlış olduğunu belirtmiştir (114-115)// AŞ: "adak, nezir; vakit, mevsim; Türkistān'da bir yerin adı" (4b-5a)// DLT: Aḍak/Ayak "ayak" (566)// CC: Ayak "ayak" (17)// Alt.Tr: Adak "son" (20); Ayak "ayak" (30)// Krgz.Tr: Ada "son, uç" (7); Ayak "ayak; son" (62)// Mlk.Tr: Ayak "ayak; son" (98-99)// YUyg.Tr: Adaḳ "son" (3); Ayaḳ "ayak; son" (23-24)// Moğ-Les: Adag "son, uç, sınır; geçen, geçmiş; ırmağın aşağısı veya ağzı" (14).
[537] Bk. SG (114-115), AŞ (5a)// DLT: Otrug (780)// CC: Atov/Otraç (16/148)// Alt.Tr: Ortolık (141)// Tatar.Tr: Atav/Utrav (29/309)// Trkm.Tr: Ada (21).
[538] ger yaza| Yazmalar: ger yāra (کر یاره). Bk. AŞ (4b), SG (115), MN (72, 135), MN-Özb (Meclis.2), Külliyat-Yazma2 (635), Külliyat-Yazma-TB (1115).
[539] Adaḳ| M1: 'Irāḳ. Bk. AŞ (4b), SG (114), HE (172, XXVII/2), HE-Özb (XXVII).
[540] Bu beyit| M2: 28b; ML, TÜ: yok; İH: 28a (üzeri çizili)// ayaḳıng̑| M1: adaḳıng̑ (آداقینک). Bk. BV (391, 538), BV-Özb (G.535), Külliyat-Yazma-TB (365), Külliyat-Yazma2 (382), Divan-Yazma (305*2).

acayip".
482 **Ayıḳ/Ayıġ** (آییق-آییغ)[542]: (/y/ esre ile). "ayı"; "ayık; uyanık"[543].
483 **Ayım** (آییم)[544]: (/y/ esre ile). "harem hanımı, harem hatunu; [hanım, hatun]".
484 **Atını** (آتینی): (/t/ ve /n/ esre ile). "adını; atını". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḥayret-i ebrār görüb ẕātını
Ḥayretü'l-Ebrār dėdim atını[545]
(حیرت ابرار گوروب ذاتینی/حَیرت الابرار دَیدیم آتینی)
485 **Aytur imiş** (آیتور ایمیش): (/t/ ötre ile). "söylermiş". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī aytur imiş deyr ara ṣanem ẕikrin
Bu ism ẕikrige kim ḳılsa meyl bismi'llāh [İH.27a]
(نوایی آیتورایمیش دَیر آرا صنم ذکرین/بو اسم ذکرِیکا کیم قیلسا میل بسم الله)
486 **Ata tüşti** (آتا توشتی)[546]: (/t/ medli elif ile, /t/ ötre ile, /t/ esre ile). "atmaya koyuldu". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Iżṭırāb ėyleben ata tüşti
Bir iki oḳ velī ḫaṭā tüşti[547]
(اضطراب اَیلابان آتا توشتی/بیر ایکی اوق ولی خطا توشتی)
487 **Ayar** (آیار)[548]: (/y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "esirger".
488 **Ata** (آتا)[549]: (/t/ ile). "ata, baba; [mecaz anlamda] zahit, şeyh"; "adlandır!".
489 **Avuc** (آوُوْج)[550]: (/v/ ötre ile, ikinci /v/ ve /c/ sükûn ile). "avuç". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Baḫt ayıttı kim itek ḳoyun aç
Şeh başı üze avuc avuc saç[551]

---

[541] Yazmalar: Aynuḳtı (آینوقتی). (/y/ sükûn ile, /n/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (12a). Bk. SG (195)// CC: Aynı- "karakterini ya da durumunu değiştirmek; heyecanlanmak; bulanmak" (18)// Krgz.Tr: Aynı- "sözünden vazgeçmek, caymak; değişmek; değiştirmek" (70-71)// Özb.Tr.İzahlı: Äyni- "rengi değişmek; bozulmak; kötüleşmek; vazgeçmek, caymak; değişmek" (I/33); Äyniqsä "özellikle; son derece, sonsuz" (I/34)// Özb.Tr.Gültekin: Aynisqe "acayip" (15)// YUyg.Tr: Aynimaḳ "vazgeçmek; bulanmak; olgunlaşmak"; Ayniḳsa "özel olarak, ayrıca" (25).
[542] M1, M2, TÜ: Atıġ/Aḳıḳ; ML, İH: Atıḳ/Atıġ (آتیق-آتیغ). (/t/ esre ile). Bk. AŞ (16a), SG (195). Bk. Sİ (123, 1124), LT (74, 804)// DLT: Aḍıg/Ayıg/Apa (541/566/553)// CC: Ayu (19)// Krgz.Tr: Ayuu (72)// YUyg.Tr: Ėyiḳ (128)// Moğ-Les: Ötege/Ötög (1007).
[543] Bk. AŞ (16a), SG (195)// DLT: Aḍıg (541)// Tatar.Tr: Ayıḳ (31)// Moğ-Les: Acig/Ajig "önem, dikkat" (97).
[544] Bk. SG (195)// Kzk.Tr: Ayım "eş, zevce; kadın başkan, hanım yönetici" (33)// Krgz.Tr: Ayım "hanım; zevce, karı" (66)// YUyg.Tr: Ayim "abla; hanım, bayan" (24).
[545] Ḥayret-i ebrār| Yazmalar: Ḥayretü'l-Aḥrār (حیرت الاحرار)// dėdim| Yazmalar: ḳodum (قودوم). Bk. HE (478, LXIII/17), HE-Özb (LXIII), Külliyat-Yazma-TB (482), Külliyat-Yazma1 (494), Hamse-Taşbasma (82).
[546] TÜ: yok.
[547] Iżṭırāb| Yazmalar: Iẓṭırāb (اظطراب). Bk. SS (325, 3550), SS-Özb (XXIV).
[548] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 4a. Bk. AŞ (13b), SG (182).
[549] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 4b. Bk. SG (104b), DLT (562), CC (15), Krgz.Tr (57), Mlk.Tr (93), YUyg.Tr (20), Trkm.Tr (36)// Tatar.Tr: Ata/Eti/Etiy (29/80)// Moğ-Les: Eçige/Eçeg (464).
[550] M1, M2, TÜ: yok; ML: 24a; İH: 26a. Bk. SG (181)// DLT: Aḍut/Avut (542)// CC (148), Trkm.Tr (496): Ovuç// Krgz.Tr: Uuç/Alakan (788/19)// Mlk.Tr: Uvuç (421)// Tatar.Tr: Uç (301)// YUyg.Tr: Oç/Aliḳan (293/10)// Moğ-Les: Adhu/Atga/Alaga(n)/Alga (18/43).

(بخت آیتّی کیم ایتاک قَویون آچ/شه باشی اوزه آووج آووج ساچ)

490 **Ayırtlamaḳ** (آییرتلاماق)[552]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). “birbirinden ayırmak, ayıklamak”.

491 **Altışar** (آلتیشار)[553]: (/l/ sükûn ile, /t/ esre ile). “altışar”.

492 **Adaş** (آداش)[554]: (/d/ ile). “adaş, adları aynı. Aslı addaş iken, bir /d/ düşürerek adaş olmuştur”. *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḫasta köñ̂gül bolġalı sin ‘aşḳıda mecnūn
Görgec sini ser-geşte adaşıñ̂g sağınur-min[555]

(ای خسته کونکول بولغالی سین عشقیدا مجنون/کورکاج سینی سرکشته آداشینک ساغینورمین)

493 **Artamaḳ** (آرتاماق)[556]: (/r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “hızlı yol gitmek”.

494 **Alıḳ** (آلیق)[557]: “almak, alış”.

495 **Artaḳıb** (آرتاقیب)[558]: (/r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “hızlı gitmiş, koşuşturmuş”.

496 **Añ̂gdab/Añ̂gdıb/Andıb** (آنکداب-اَنکدیب-اَندیب)[559]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). “öğrenmiş, haberdar olmuş, anlamış; [pusuda beklemiş, gözetlemiş]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḫalvetde añ̂ga bu nevḥalar iş
Añ̂gdıb anası kemīnde ėrmiş[560]

(خلوت دا آنکا بو نوحه لار ایش/آنکدیب آناسی کمین دا اَیرمیش)

497 **Añ̂gıtmaḳ** (آنکِیْتماق)[561]: (/n/, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ile). “anlatmak; haber vermek”.

498 **Artınca** (آرتِیْنجه)[562]: (/r/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “ardınca”. Luṭfī'den:

---

551 başı üze| ML: başıġa. Bk. ḳoyun, LM (67, 387), LM-Özb (VII).

552 M1, M2, TÜ: yok; ML.24b, İH.26b: Ayrıtlamaḳ (آیرِتلاماق). (/y/ ve /t/ sükûn ile). Bk. Ayırtlamaḳ.

553 M1: 15a; M2: 11a; ML: 10a; İH: 11a; TÜ: yok.

554 M1, TÜ: yok; M2: 15a; ML: 14b; İH: 15b. Bk. BL (7b), SG (114), Alt.Tr (21), Tatar.Tr (20)// DLT (540), YUyg.Tr (3): Adaş “arkadaş”// CC: Ataş (15)// Krgz.Tr: Attaş (60)// Trkm.Tr: Atdaş (36).

555 bolġalı| Yazmalar: bolġusı (بولغوسی)// adaşıñ̂g| Yazmalar, BL, SG: adaşım (آداشیم). Bk. BL (7b), SG (114), GS (348, 463), GS-Özb (G.449), Külliyat-Yazma-TB (92), Külliyat-Yazma2 (106).

556 M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: 15a// BL: Artamaḳ/Artaḳmaḳ “hızlı yol gitmek” (8b)// AŞ: Artamaḳ/Artan- “aşıp atlayıp geçmek; geçip gitmek” (6b). Sİ'den verilen örnekte geçen bu sözcük (BL: Artaḳıb; AŞ: Artayıb) Artılıb olmalıdır. Bk. Artılıb// SG: Artılmaḳ/ġ “koşuşturmak, hızlı gitmek” (121)// DLT: Ert- “geçmek; gitmek” (643)// CC: Ert- “geçip gitmek; yok olmak” (68)// Alt.Tr: Ert- “geçip gitmek” (85).

557 M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: 15a. Bk. BL (11b), AŞ (11b), Alıġ.

558 M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: 16a. BL kaynaklı biçim olmalıdır. (8b). Sİ'den verilen örnekte geçen bu sözcük Artılıb olmalıdır. Bk. Artılıb// BL: Artamaḳ/Artaḳmaḳ “hızlı yol gitmek” (8b)// AŞ: Artamaḳ/Artan- “aşıp atlayıp geçmek; geçip gitmek” (6b)// SG: Artılmaḳ/ġ “koşuşturmak, hızlı gitmek” (121)// DLT: Ert- “geçmek; gitmek”; Ertil- “geçilmek, ulaşılmak” (643)// CC: Ert- “geçip gitmek; yok olmak” (68)// Alt.Tr: Ert- “geçip gitmek” (85).

559 M1, TÜ: yok; M2: 16a; ML: 16a; İH: 17b. BL kaynaklı anlam olmalıdır (11a: Añ̂gdab). Bk. Añ̂gdıb/Andıb, Añ̂gdımaḳ.

560 nevḥalar iş| Yazmalar: nevḥa ėrmiş (نوحه اَیرمیش)// Añ̂gdıb| Yazmalar, BL (11a): Añ̂gdab (آنکداب). Bk. Añ̂gdıb/Andıb, AŞ (12b), SG (174), LM (185, 1567), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

561 M1, TÜ: yok; M2: 16a; ML: 16a; İH: 17b// BL: Añ̂gıtmaḳ “haberdar olmak” (11a)// AŞ: añ̂gıtmaḳ “dinlemek” (12b)// SG: Añ̂gdur- “anımsatmak, hatırlatmak; anlatmak” (172)// Kıpçak (Kİ): Añ̂g- “anmak, hatırlamak” (9)// Trkm.Tr: Añ̂g- “anlamak” (30)// Derleme: An-/Añ̂g- “söylemek, anlatmak”; Anıt- “anlatabilmek, aklına koymak”.

562 M1, TÜ: yok; M2: 16b; ML: 20a, İH: 22a. Bk. LD (169/425a, 226), Ardıca// CC: Artınça (12).

Her ḳayda kön̂gül barsa üzülmey ėrişür-sin
Luṭfī kön̂gül artınca ni āvāre kişi-sin
(هر قایدا کونکل بارسا اوزولمای ایریشورسین/لطفی کونکل آرتینجه نِی آواره کیشی سین)

499 **Aldaraġay** (آلدارَغای)[563]: (/r/ üstün ile). "heyecanlanır; ızdırap ve acı çeker". *Dört Dīvān'dan:*
Tilbe andaḳ ki perī cilvesidin aldaraġay
Ot salur her ṭaraf ol ṭurfe nümūdār man̂ga
(تیلبه آنداق که پری جلوه سیدین آلدارَغای/اوت سالور هر طرف اول طرفه نمودار منکا)

500 **Alġum** (آلغوم)[564]: "alırım; [alacağım; alsam gerek]".

501 **Almas** (آلماس)[565]: "yeterlik bildiren birleşik eylemler oluşturur: ayta almas 'söyleyemez' gibi".

502 **Aluḳ** (آلوق)[566]: "perişanlık; kaygı; [perişan, kafası; karışık kaygılı]".

503 **Aldaḳ** (آلداق)[567]: "hile, düzen, aldatma, al". *Maẖzen-i* Mīr Ḥaydar'dan[568]:
Ḥīle bile alı vu aldaġı köp
Mekr ü deġā tonı bile boyı çöp[569]
(حیله بیله آلی و آلداغی کوپ/مکر و دغا تونی بیله بویی چوپ)

504 **Aġnamaḳ** (آغناماق)[570]: (/n/ medli elif ile). "ağnamak, ağınmak, yatıp yuvarlanmak".

---

563 M1, TÜ: yok; M2.16b, ML.18b, İH.20a: Aldarġay (آلدارغای). (/r/ sükûn ile)// M2: "aldatır; ızdırap ve acı çeker"; ML, İH: "aldatır; ızdırap ve acı verir". İlk anlam, BL kaynaklı anlam olmalıdır// BL: Aldarmaḳ "aldanmak"; Aldaray "Aldarmaḳ eyleminin kiplerindendir"; Aldarġay "Aldaray'ın pekiştirilmiş biçimidir" (12a-12b). Bk. Aldaramaḳ, SG (164).

564 M1, TÜ: yok; M2.17a, ML.17a, İH.18b: Alḳum (آلقوم). BL kaynaklı biçim olmalıdır (11b). Bk. AŞ (12a), SG (157).

565 M1, TÜ: yok; M2: 17a; ML: 17a, İH: 18b. Bk. BL (12a), AŞ (11b), SG (156).

566 M1, TÜ: yok; M2: 17a; ML: 17a, İH: 18b// BL: Aluḳ "perişanlık" (12a)// AŞ: Aluḳ "perişan, kafası karışık; kaygılı" (11a)// SG yazarı, Rūmī yazarının eserinde geçen (AŞ: 11a) ve Ṭāli' Herevī (BL: 12a) ile Naṣīrī'nin (43a) de ona uyarak tekrarladıkları Aluḳ "kaygılı, perişan" maddesini, Uluḳ "büyük" biçiminde düzeltmiş ve aynı örneği de vermiştir (299). Bk. Mayruḳ (örneği), BV (248, 321/1)// DLT: Alıg "kötü" (547); Ulın- "bıkmak" (920)// Hak.Tr: Alıg "alık, budala; kuduz" (38)// Kzk.Tr: Alan̂g "tedirginlik, merak" (39); Aljı- "bunamak" (41)// Krgz.Tr: Alagdı/Alanğ "dalgın" (19/20); Alek "telaş, ızdırap" (25); Alcı- "bunamak; saçmalamak; yanılmak" (22)// Mlk.Tr: Alca- "şaşırmak, yanılmak" (78)// YUyg.Tr: Alaḳ "sayıklama, saçmalama"; Alan̂g "telaş, endişe"; Alcimaḳ "aklını kaybetmek; çıldırmak" (8)// Trkm.Tr: Alcıra- "şaşırmak" (28)// Derleme: Alık "alık, budala; düzensiz; alıngan; hâlsiz"// Moğ-Les: Alda- "yitirmek, kaybetmek; kontrolü kaybetmek; yanılmak" (47); Aldara-/Aldra- "gevşemek, çözülmek; kurtulmak, bırakılmak; kaybolmak, yok olmak; gücünü veya cesaretini kaybetmek, bedence zayıflamak" (49); Alca- "acı çekmek, dayanamamak"; Alciya-/Aljā- "yorgun düşmek; üzülmek; başı derde girmek" (55); Ulig "sıkıntı, dert; bıktırıcı" (1345).

567 M1, TÜ: yok; M2: 17a; ML: 17b, İH: 19b. Bk. Aldaġ.

568 Yazmalar, BL (12a): *Ḥayretü'l-Ebrār'dan.* Bk. AŞ (10b), SG (167).

569 Ḥīle bile| Yazmalar, BL (12a), SG (167): Ḥīlesi köp (حیله سی کوپ)// tonı bile boyı çöp| Yazmalar, BL: ḥīle bile daġı köp (حیله بیله داغی کوپ). Bk. AŞ (10b), ME (113/20b, 570).

570 M1, TÜ: yok; M2: 17a; ML: 19a; İH: 21a. Bk. BL (13b), SG (148), DLT (544), Avunmaḳ// Kzk.Tr: Avna- "devrilmek; ağnamak" (56)// Krgz.Tr: Oona- "ağnamak" (595)// Mlk.Tr: Avna-/Avın- "devrilmek; ağnamak" (96)// Tatar.Tr: Av-/Avın- "yıkılmak; yığılıp kalmak" (30); Avna- "ağnamak" (31)// YUyg.Tr: Aġnimaḳ "ağnamak" (4)// Trkm.Tr: Agına- (23).

505 **Aşıḳmaḳ** (آشيقماق)[571]: “baştan savılmak”.
506 **Aşḳıl** (آشقيل)[572]: “baştan savıl!; aşıp taş!”.
507 **Ayamaḳ** (آياماق)[573]: (/y/ medli elif ile). “kaçınmak, sakınmak, çekinmek; [esirgemek]”.
508 **Ayanmaḳ** (آيانماق)[574]: (/n/ sükûn ile). “hareketi engellenmek; [korunmak; esirgemek]”.
509 **Artmaḳ** (آرتماق)[575]: (/r/ ve /t/ sükûn ile). “artmak, çoğalmak”.
510 **Avutmaḳ** (آووتماق)[576]: (ilk /v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “avutmak, teselli etmek; mutlu etmek, sevindirmek; eğlendirmek, oyalamak”.
511 **Alduḳ** (آلدوق)[577]: (/d/ ötre ile). “aldık”.
512 **Ala almaḳ** (آلا آلماق)[578]: “alabilmek”.
513 **Aşmıştur** (آشميش تور)[579]: (/t/ ötre ile). “geçmiştir, öte yana gitmiştir, aşmıştır”.
514 **Aladurmış** (آلادورميش)[580]: “alırmış”.
515 **Ap** (آپ)[581]: (/p/ sükûn ile). “tek başına anlam ifade etmez. Başka sözcüğün başına gelerek tamlık ve katıksızlık bildirir: ap aḳ ‘apak, bembeyaz’ gibi”.
516 **Asradik** (آسراديک)[582]: (/s/ sükûn ile). “saklasın, korusun”. *Dört Dīvān'dan:*

---

571 M1, TÜ: yok; M2: 17a; ML: 19a; İH: 21a// BL: Aşḳılmaḳ (آشقيلماق) “baştan savılmak” (13b). BL yazarı, SG yazarının da söylediği gibi (140), emir biçimi olan Aşḳıl'ı eylem tabanı sanarak bu mastarı ortaya çıkarmıştır.

572 M1, TÜ: yok; M2: 17a; ML: 19a; İH: 21a// SG: Aşġıl “aş, tecavüz et” (140)// BL: Aşḳıl “baştan savıl!” (13b).

573 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML: 19b; İH: 21b. Bk. BL (14a)// AŞ: Aya- “engellemek; sakınmak; esirgemek” (13b/14a)// SG: Ayamaḳ “esirgemek” (182)// DLT: Aya- “korumak” (566)// CC: Aya- “karşı koymak, direnmek” (17)// Kzk.Tr (58), Krgz.Tr (62), Mlk.Tr (98), Tatar.Tr (31): Aya- “acımak, esirgemek”// YUyg.Tr: Ayimaḳ “acımak, esirgemek” (24)// Trkm.Tr: Aya- “esirgemek, korumak” (38)// Moğ-Les: Ayu-/Ayū-/Ay- “korkmak” (40).

574 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML: 20a; İH: 21b. Bk. BL (14b)// AŞ: Ayın- “engellenmek; sakınmak; korunmak” (13b/14a). Bk. Ayındım// CC: Ayan- “korunmak; esirgemek” (17)// Kzk.Tr.Oraltay: Ayan- “kendisini tamamiyle bir işe vermemek, kendisini korumak” (26)// Krgz.Tr (63), YUyg.Tr (24): Ayan- “acımak; esirgemek”// Trkm.Tr-Hamzayev: Ayan- “kendisini korumak”.

575 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML: 20a; İH: 21b. Bk. BL (14b)// SG: Artmaḳ/ġ “çoğalmak; geçilmek, aşılmak” (120). Bk. Sİ (470, 6309: çü yüz gün ḳalıb baḥr an͡ga artıban), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (921: ارتيبان), Külliyat-Yazma1 (940: ارتيبان)// DLT: Art- “artmak” (557); Ert- “geçmek; gitmek” (643)// CC: Artmak “artma” (12); Ert- “geçip gitmek; yok olmak” (68)// Alt.Tr: Art- “artmak; geride kalmak” (28); Ert- “geçip gitmek” (85)// Kzk.Tr: Art- “çoğalmak, artmak” (51)// Krgz.Tr: Art- “fazla olmak” (49)// YUyg.Tr: Artmaḳ “artmak” (17)// Trkm.Tr: Art- “çoğalmak, artmak; geri kalmak, artmak” (33)// Moğ-Les: Arbid-/Arvida-/Arbici-/Arviji-/Arivji- “çoğalmak, artmak” (80/81).

576 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML: 20b; İH: 22b. Bk. BL (15a), SG (180)// CC: Uvut- (208)// Kzk.Tr: Uvat-/Juba-/Jubat- “avutmak, teselli etmek” (578/185)// Krgz.Tr: Cubat- “avutmak; okşamak” (230)// Mlk.Tr: Cubat- “eğlendirmek, oyalamak; teselli etmek” (158)// Tatar.Tr: Yuvat- “avutmak, teselli etmek” (353)// YUyg.Tr: Avutmaḳ/Yupatmaḳ “avutmak, teselli etmek; eğlendirmek, oyalamak” (23/472).

577 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML: 20b; İH: 22b. Bk. SG (156).

578 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML:23b; İH: 26a. Bk. SG (156).

579 M1, TÜ: yok; M2: 18a; ML:23b; İH: 26a.

580 M1: 21b; M2: 18a; ML:23b; İH: 26a; TÜ: yok.

581 M1: 24b; M2: 18b; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (95)// DLT: Ap/Ep “pekiştirici ses tekrarı” (553)// Krgz.Tr: Ap “pekiştirici ilk hece tekrarı” (36)// Moğ-Les: Ab “pekiştirici ilk hece tekrarı” (1).

Ey Nevāyī tilegen zühd ü ṣalāḥ
Gözi vü köñglini hem asradik[583]
(ای نوایی تیلاکان زهد و صلاح/کوزی و کونکلی نی هم آسرادیک)

517 **Atlıḳ** (آتلیق)[584]: "adlı, adını taşıyan". *Dört Dīvān'dan:*
Yañgı aynı ḳaşıñg gūyā ḳulum dėbtür hilāl atlıḳ
Ḳadı ta'ẓīm üçün ḫamdur bolub bu nüktedin memnūn
(یانکی آینی قاشینک کویا قولوم دَیب تور هلال آتلیق/قدی تعظیم اوچون خم دور بولوب بو نکته دین ممنون)

518 **Alışmaḳ** (آلیشماق)[585]: "değiştirmek, değiş tokuş etmek; [savaşmak; çekişmek, tartışmak; birbirinden çalmak; birbirinden almak; (Rūm Tr.) alışmak]; ateş alışmak".

519 **Alışdurdı** (آلیشدوردی)[586]: "değiştirdi, değiş tokuş etti; ateşi alıştırdı".

520 **Alışmaġaylar** (آلیشماغایلار)[587]: "değiştirmeyecekler, değiş tokuş etmeyecekler".

521 **Alışsunlar** (آلیشسونلار)[588]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "değiştirsinler, değiş etsinler".

522 **Alışman** (آلیشمان)[589]: "değiştirmem, değiş etmem".

523 **Ārām** (آرام)[590]: "beyaz ceylanlar".

524 **Ançа** (آنچه)[591]: "anca, onca, o kadar".

525 **Āhār** (آهار)[592]: "Fa. yiyecek, yemek; cevherli çelik, süslü çelik, keskin çelik; [ahar]".

526 **Āhīḫten** (آهیختن)[593]: "Fa. kılıcı kınından çıkarmak, kılıç çekmek; [çekip çıkarmak]".

Medsiz elif Babı /b/ ve /p/ ile (1380 söz ve deyim)[594]

---

582 M1: 17b; M2: 18b; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (137).

583 Bu beyit| M2: yok. Bk. SG (137), NŞ (324, 325).

584 M1: 14b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. BL (5b), AŞ (3b), SG (105).

585 M1: 16b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (159)// DLT: "birlikte almak" (548)// CC: "değişmek; değiştirmek" (5)// Kzk.Tr: Alıs- "dövüşmek; tartışmak" (43)// Krgz.Tr: "birbirinden almak; kapışmak; dövüşmek" (27-28)// Mlk.Tr: "değişmek" (80)// Tatar.Tr: "alıp vermek, alış verişte bulunmak; fethetmek; değişmek" (24)// YUyg.Tr: Ėlişmaḳ "karşılıklı almak; çatışmak" (125)// Trkm.Tr: "değiş tokuş etmek; danışmak" (29)// Azb.Tr: "alışmak; tutuşmak, yanmak, alevlenmek" (21)// Moğ-Les: Aralci-/Arilji- "değiştirmek, değiş tokuş etmek" (78).

586 M1: 16b; M2, ML, İH, TÜ: yok// CC: Alışturmak "değiştirmek" (5)// Krgz.Tr: Alıştır- "birbirine tutuşturmak; karıştırmak; değiştirmek" (28)// Mlk.Tr: Alışdır- "değiştirmek" (80)// Tatar.Tr: Alıştır- /Almaştır- "değiştirmek, değiş tokuş etmek" (24/25)// YUyg.Tr: Ėlişturmaḳ "değiştirmek" (125)// Azb.Tr: Alışdır- "alıştırmak; tutuşturmak, yakmak, alevlendirmek" (21).

587 M1: 16b; M2, ML, İH, TÜ: yok.

588 M1: 16b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (160).

589 M1: 16b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (160).

590 M1: 21a; M2: 416b; ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (658), Dehhuda.

591 M1: 23a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. Anca// SG: Anca (175)// DLT (550), CC (8), Krgz.Tr (32), Mlk.Tr (84): Ança// YUyg.Tr: Ançe (13).

592 M1: 29a; M2: 416b; ML, İH, TÜ: yok// M2: yazı kenarında bulunan bu madde, Farsça olduğundan dolayı silinmiş, ancak onun anlamlarından biri olan "sülü çelik" anlamı, Allın maddesinin bir anlamı sanılarak geri bırakılmıştır. Silinen kısımlar ise M2.416b'ye alınmıştır. Bk. BR-TDK (11), FV (658), SG (1398).

593 M1: 30a; M2: 416b; ML, İH, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (13), FV (658).

594 M1, TÜ, İH: yok; ML: 1350 söz.

527 **Ebüke/Öbüke/Abu** (اَبوكا-اَوبوكا-اَبو)[595]: (/b/ ötre ile, /k/ medli elif ile). "cet, büyük baba". *Vaḳf-nāme-yi İḫlāṣiyye'den:*
Ata öbükem ol ḥażretniñ ābā ve ecdādı ḫidmetleride uluġ merātibġa sezā-vār ėrdiler[596].
(آتا اَوبوكام اول حضرت نينک آبا و اجدادى خدمت لاريدا اولوغ مراتب غه سزاوار اَيردى لار)
528 **Ėger** (اَيْكار)[597]: (/y/ sükûn ile). "eyer"; (**Ebker/Ėger**)[598] "dolaş, dön, dolan; dolaştır, döndür"; (**Ėker**)[599] "[eker]; ekmek". [M1.31a]
529 **Ebreş** (اَبرَش): (/b/ ve /ş/ sükûn ile). "at; atın özel bir rengi, abraş". *Dört Dīvān'dan:*
Ni ebreşdür ki sėgritmiş yana meydānġa ol meh-veş
Ḳızıl aḳ gül bile yėldin meger ḫalḳ oldı ol ebreş[600]
(نِى اَبرش دور كه سَيكريتميش يانا ميدانغه اول مهوش/قيزيل آق كل بيله يَيلدين مكر خلق اولدى اول ابرش)
Çıḳıb ser-ḫoş çapıb ebreş ḳılıb cevlān alıb meydān
Vücūd iḳlīmidin maḥv ėylese nām u nişānımnı[601]
(چيقيب سرخوش چاپيب ابرش قيليب جولان آليب ميدان/وجود اقليمى دين محو اَيلاسا نام و نشانيمنى)
530 **Eblaḳ** (اَبلق): "[Ar. alaca; alacalı at; gece gündüz itibarıyla mecaz anlamda dünya, felek]". *Dört Dīvān'dan:*
Zamāne eblaḳı ḳalġay revişdin
Ol āşūb-ı zamān sėgritse ebreş
(زمانه ابلقى قالغاى روشدين/اول آشوب زمان سَيكريتسا ابرش)
531 **İbik** (اِبِک)[602]: (elif ve /b/ esre ile, /k/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] ibik, horoz gibi kuşların başındaki taç. Cıġatayiyye ona Übük der"[603]. [ML.25a]
532 **Abuşġa/Avuşġa/Abuşḳa** (اَبوشغه-اَوُشغه-اَبوشقه)[604]: [**M2.28a**] (elif üstün ile, /b/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "koca, kadının eşi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bir yandın oġul ġam u şikenci
Bir yandın abuşḳa derd ü renci[605]

---

[595] Yazmalar: Ebüke/Abu// SG: Abu/Aba/Ebüke/Öbüke (96/198). Bk. Aba// CC: Öbüge "dede" (149)// Alt.Tr: Öbökö "ata; aile" (142)// Moğ-Les: Aba/Abu/Av/Āv/Ebüge/Övög "ata; dede, büyük baba" (8/461).
[596] öbükem| Yazmalar: ebükem (اَبوكام)// merātib| Yazmalar: mertebe (مرتبه)// ėrdilar| Yazmalar: idiler (ايدى لار). Bk. SG (198), Külliyat-Yazma2 (758).
[597] Yazmalar: Ebker (اَبكار). (/b/ sükûn ile). Bk. SG (386), AŞ (28b), YUyg.Tr (121)// DLT: Eḍer (632)// Krgz.Tr: Eer/Eger (322/323)// Tatar.Tr: İyer (123)// Moğ-Les: Yanggiya/Yangiya/Yanggirçag/Emegel/ Emeel (683/497).
[598] Yazmalar: Ebker// Moğ-Les: Ebke-/Evhe- "bükmek" (457); Ebkere-/Evhre- "dolanmak, kıvrılmak" (458).
[599] Yazmalar: Ebker. Bk. SG (379).
[600] meh-veş| ML: çābük. Bk. GS (211, 265), GS-Özb (G.254).
[601] ėylese| ML, İH: ėylesem. Bk. GS (445, 607), GS-Özb (G.587).
[602] Yazmalar: Ebek (اَبَک)// SG (325): İbik (elif ve /b/ esre ile) (ابک). Bk. Bübüş.
[603] Cıġatayiyye| ML, İH: Coġtayiyye// Übük| Yazmalar: Ebük. Bk. Bübüş, SG (325).
[604] M1, M2, ML, İH: Abuşġa; TÜ: Abuşġa/Uşġa (اَبوشغه-اُوْشغه). Uşġa derkenarda (çıkmada) yazılmıştır. NS'den yanlış aktarılmış olmalıdır (35b: اَوُشقه)// AŞ (2b), BL (6a): Abuşḳa// SG: Abuşġa (96)// DLT: Awıçga "ihtiyar" (564)// CC: Abışka/Abuşka "yaşlı, ihtiyar" (1)// Alt.Tr: Abışka "yaşlı adam"; Abakay "karı, eş; soylu kadın; kraliçe" (19)// Krgz.Tr: Abışka "ihtiyar" (2)// Tatar.Tr: Abıstay "molla hanımı; hanımefendi" (19)// Moğ-Les: Abagay/Avgay "hanım, kağan eşi; hanımefendi" (4).

(بیر یاندین اوغول غم و شکنجی/بیر یاندین اَبوشقه درد و رنجی)

Ger oġlı firāḳı birle gėtti
Ni bolsa abuşḳasıġa yitti[606]

(کر اوغلی فراقی بیرله گیتّی/نی بَولسه اَبوشقه سیغه یِتّی)

533 **Abaġa** (اَباغه): (elif üstün ile, /b/ medli elif ile). "amca".

534 **İprik/Eprik** (اِپرِک-اَپرِک)[607]: (elif esre ile, /p/ ve /k/ sükûn ile). "eski, yıpranmış; [mecaz anlamda] yaşlı insan".

535 **Ebsem** (اَبسَم)[608]: (elif üstün ile, /b/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "sessiz, susmuş, suskun".

536 **Epkin** (اَپکین)[609]: (elif üstün ile, /p/ sükûn ile, /k/ esre ile). "siyah iplik; [koyu renk]". *Dört Dīvān'dan:*

Ėyledür kim ėlgini ḥınnā üze ḳılmış ḳara
Ol ki gül-gūn köñglek üzre tonın epkin ėylemiş

(اَیلادور کیم اَیلکینی حنّا اوزه قیلمیش قَرا/اول که کلکون کونکلاک اوزره تَونین اَپکین اَیلامیش)

537 **Abusun** (اَبوسون): (elif üstün ile, /b/ ve /s/ ötre ile). "kız kardeş, bacı"[610]; (**Ebüsün**)[611] "Moğ. yulaf, ot, saman". [M1.31b]

Medsiz elif Babı /t/ ile [İH.27b, TÜ.13a]

538 **Etke/Atake** (اَتْکه-اَتَکه)[612]: "lala, şehzadenin eğitmeni, atabek (atabey), eğitici". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Şeyḫim bėgniñg ḫˇāher-zādesidür kim 'Abdu'r-Rezzāḳ atakeniñg oġlı bolġay[613].

(شیخیم بَیک نینک خواهرزاده سی دور کیم عبدالرزاق اَتَکه نینک اوغلی بَولغای)

İmdi ẓāhir bolubtur Şeyḫ Bāyezīd atakeniñg nebīresidür[614]. Bu ikki kişi Sulṭān Ḥüseyn-i

---

[605] abuşḳa| Yazmalar, SG (96): abuşġa (اَبوشغه). Bk. AŞ (2b), BL (6a), LM (320, 2982), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670), Külliyat-Yazma1 (682).

[606] bolsa abuşḳa| Yazmalar: boldı abuşġa (بَولدی اَبوشغه). Bk. LM (320, 2986), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670), Külliyat-Yazma1 (682).

[607] Yazmalar: İprik// SG: Eprik (95)// Azb.Tr: Epri- "eskimek, yıpranmak; çürümek, eprimek; mec. bitkin düşmek" (269).

[608] SG: Ebsem/Efsem (95). Bk. Efsem// Kıpçak (KK.81a/9): Ebsem (69)// Tarama: Epsem "sessiz, susan" (83)// Derleme: Ebsem "susma".

[609] SG: Epkin/İpkin "siyah iplik" (95-96). Bk. GS (211, 264), FK (198, 205/4)// DLT: Yipgin/Yipgil "erguvan rengi; koyu kırmızı; koyu renkli; mor" (977)// CC: İpkin "menekşe" (84).

[610] Bk. SG (388)// Kzk.Tr: Abısın "elti" (23)// Krgz.Tr: Abısın "gelin; elti" (2)// Derleme: Abuş "abla"// Moğ-Les: Abisun/Avisan "eltilik" (7).

[611] NS (179a), King (257, 202B/24): Ebesün// Moğ-Les: Ebesü(n)/Övs(ön)/Ebüsü(n) "ot, saman, çimen, bitki" (456).

[612] M1, M2, TÜ: Etke; ML, İH: Etge// AŞ: اَتَکه (/g/ ile) (3b); اتاکه (4a)// SG (105): اتکه (feleke vezninde)// DLT: Atakı "ey babacığım" (563)// Krgz.Tr: Atake "babacık; beybaba" (58)// Mlk.Tr: Ataka/Atakay "baba" (93)// Tatar.Tr: Etkey "sevgili baba" (80)// Moğ-Les: Eçige/Eçeg "baba" (464).

[613] Bu örnek| M1: yok// Şeyḫim| Yazmalar: Şeyḫniñg ve (شیخ نینک و)// atake| M2, TÜ: etke (اَتْکه); ML, İH: etge. Bk. AŞ (3b-4a), MN (169, 387), MN-Özb (Meclis.5), Külliyat-Yazma2 (661), Külliyat-Yazma-TB (1135).

[614] Bu örnek| M1: yok// atake| M2, TÜ: etke (اَتْکه); ML, İH: etge. Bk. AŞ (4a), MN (172, 397), MN-Özb (Mevlānā Kevkebī), Külliyat-Yazma2 (662), Külliyat-Yazma-TB (1135).

Bayḳara'nıñ ba'żī oġullarınıñ atabekleri idi[615].
(ایمدی ظاهر بَولوبتور شیخ بایزید اَتَکه نینک نبیره سی دور. بو ایکّی کیشی سلطان حسین بَیقَره نینک بعضی اوغل لاری نینک اَتابَک لری ایدی)

539 **Etrek** (اَترک): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "Cürcān yakınlığında bir ırmağın adı"[616].

540 **Atabañ** (اَتابانک)[617]: (elif üstün ile, /t/ ve /b/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "Ḫatā hanının Abuḳa'ya verdiği lakap".

541 **Ata** (اَتا)[618]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "ata, baba; [mecaz anlamda] zahit, şeyh; adlandır!".

542 **Otrar** (اُترار)[619]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "Türkistān'da Seyḥūn'un öte tarafında bulunan bir şehrin adı".

Medsiz elif Babı /c/ ile [M2.28b]

543 **Acun/Açun** (اَجُوْن-آچون)[620]: (elif üstün ile, /c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "dünya, devir, cihan, acun. Ocun/Oçun biçimleri de doğrudur"[621]. Luṭfī'den:

Sin dik acunda bir gözi 'ayn-ı belā ḳanı
Min dik anıñ cefāsı bile mübtelā ḳanı[622]
(سین دیک اَجون دا بیر گوزی عین بلا قانی/مین دیک آنینک جفاسی بیله مبتلا قانی)

[Maḫzen-i] Mīr Ḥaydar'dan:

Bolsun acun içre arıġ köñgli şād
Barça ulus üstige sürsün murād [ML.25b]
(بَولسون اَجُون ایچرا آریغ گونکلی شاد/بارچا اولوس اوستیکا سُورسون مراد)

Medsiz elif Babı /ḫ/ ile

544 **Aḫsavurġa** (اَخساوُورغه)[623]: (elif üstün ile, /ḫ/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "Moğ. sadak bağı, okluk bağı".

545 **Iḫşız** (اِخشیذ)[624]: (elif esre ile, /ḫ/ sükûn ile, /ş/ esre ile, /y/ ve /ẕ/ sükûn ile). "Ferġāna padişahları; [*Ravżatu'ṣ-Ṣafā* yazarına göre] padişahların padişahı".

Medsiz elif Babı /d/ ile

---

[615] Bu tümce| M1: yok; M2, ML, İH, TÜ: AŞ'deki açıklama, örneğin devamı gibi algılanmıştır// Bayḳara'nıñ ba'żī| Yazmalar: Bayġara'nıñ ve ba'ẓī (بَیغَره نینک و بعظی)// oġullarınıñ| M2, ML, İH: oġlanlarınıñ. Bk. AŞ (4a).

[616] Cürcān yakınlığında| ML: Yamut boyunun ülkesinde. Bk. SG (105).

[617] TÜ: yok.

[618] TÜ: yok. Bk. SG (98).

[619] ML, İH: Etrar; TÜ: yok. Bk. FV (659).

[620] M1: yok; M2, TÜ: Acun. Bk. Oçun/Ocun// AŞ: Açun/Oçun (4a/40a)// SG: Oçun (224)// DLT: Ajun (545).

[621] Ocun/Oçun| TÜ: Ucun (اُوجون); M2, ML, İH: Ucun/Uçun.

[622] Sin dik| M2, ML, İH: sindin. Bk. AŞ (4a), LD (240, 329).

[623] M1, M2, TÜ: Aḫsadurġa (اَخسادُورغه). (elif üstün ile, /ḫ/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /d/ ötre ile, /r/ sükûn ile); ML, İH: Aḫsadur. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (8a). Bu yanlış, SL (6) ve Radloff (15) sözlüğüne de geçmiştir. Bk. SG (114)// NS: Aḫsavarġa (179b)// Moğ-Les: Agsaga/Agsā "ok veya yay kılıfının iliştirildiği kemer" (24).

[624] Yazmalar: Aḫşıẕ (اَخشیذ)// Ferġāna| Yazmalar: Ferḳāna. Bk. SG (340), Dehhuda.

546 **Adaş** (اَداش)[625]: (elif üstün ile, /ş/ sükûn ile). "adaş".
547 **İdāre** (اداره)[626]: (elif esre ile, /d/ medli elif ile, /r/ üstün ile). "bir şeyin etrafını çevirme". *Sedd-i Sikenderī'de,* Çīn ḫaḳanının hediye geçirme töreniyle ilgili şöyle der:
Yana Çīnī-ālāt miñ pārçe
İdāre ara mihr-i seyyārca
(یانا چینی آلات مِینک پارچه/اداره آرا مهر سیّارجه)
548 **Edik** (اَدیک): (elif üstün ile). "orduda giyilen potin, çizme, edik. Ona Ötük de denir". [İH.28a]

Medsiz elif Babı /r/ ile

549 **İrib** (اِریب): (elif ve /r/ esre ile). "erimiş". *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.32a]
Özüm özlügüm miḥnetidin arıb
Barıb özlük ü min özümdin barıb[627]
(اَوزوم اَوزلوکوم محنتی دین آریب/باریب اوزلوک و مین اَوزومدین باریب)
Dört Dīvān'dan:
Dėr-sin yüzüm sarı gözüñ köp baḳmasun ger yüz budur
Ol mihr tābıdın irib aḳġunca nāẓır bolġusı[628]
(دَیرسین یوزوم ساری کوزونک کوپ باقماسون کر یوز بودور/اول مهر تابیدین اِریب آقغونجه ناظر بولغوسی)
550 **Arlat** (اَرلات)[629]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "Türkistān Türklerinin en büyük dört boyundan birinin adı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [**M2.29a**]
Andaḳ ėşittim ki şeh-i kām-rān
Tört ulus ḫanı Tėmür Küreken
(آنداق اَیشیتّیم که شه کامران/تورت اولوس خانی تَیمور کُورَکان)
Dört Dīvān'dan:
Nevāyī sivdi bir Lūlī'ni gėzdik rub'-ı meskūnda
Eger Arlat eger Barlas eger Tarḫan eger Sulduz[630]
(نوایی سیودی بیر لُولِینی گَیزدیک ربع مسکون دا/اکر اَرلات اکر بَرلاس اکر تَرخان اکر سُولدوز)
551 **Ermenī-vār** (اَرمنی وار): (elif üstün ile). "Ermenīler gibi". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Mini çün ḳıldı māh-ı Ermenī zār
Çėkey bir niçe sāġar Ermenī-vār[631]
(مینی چون قیلدی ماه اَرمنی زار/چَیکای بیر نیچه ساغر اَرمنی وار)
552 **Arzır** (اَرزیر): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /z/ esre ile). "kıymet, değer; değeri var,

---

[625] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BL (7b), SG (114).
[626] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Edāre (اَداره). (elif üstün ile, /d/ medli elif ile, /r/ üstün ile). Bk. Dehhuda.
[627] arıb| Yazmalar: irib (اِریب). Bk. Sİ (515, 6976), Sİ-Özb (LXXXIX), Külliyat-Yazma-TB (935), Külliyat-Yazma1 (954).
[628] Bu beyit| M1: 86a; TÜ: 42b. Bk. GS (474, 651), GS-Özb (G.627).
[629] Bk. SG (128), AŞ (6a), ŞT (104a/7)// MGT-Temir: Arula/Arulad "Moğol kabilesi" (269).
[630] sivdi| M1, M2, ML, İH: sėvdi// Sulduz| TÜ: Suldus (سولدوس). Bk. AŞ (135a), NŞ (203, 203), NŞ-Özb (G.203), Külliyat-Yazma-TB (181).
[631] niçe| M1, M2, İH, TÜ: neçe (ناچا). Bk. FŞ (279, XXIX/151), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (540).

değer"[632]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Birge arzırnı yüzge satmaḳdın alarġa mıñ mübāhāt, mıñge tėgerni yüzge almaḳdın alarġa yoḳ bir ẕerre uyat[633].

(بیرکا اَرزیرنی یوزکا ساتماقدین آلارغه مینک مباهات، مِینککا تَیکارنی یوزکا آلماق دین آلارغه یوق بیر ذرّه اویات)

553 **Aras** (اَرَس)[634]: (elif üstün ile). "Azerbaycan'da olan bu ünlü ırmağın kaynağı, Erzrūm'da benim de şahit olduğum Min Göller'dir". [ML.26a] *Dört Dīvān'dan:*

Ṣabrım öyin yıḳsa ikki göz sirişki 'aceb yoḳ
Kim birisi Dicle'dür birisi Aras'dur[635]

(صبریم اَویین یِقسا اِیکّی کَوز سرشکی عجب یوق/کیم بیریسی دجله دور بیریسی اَرَس دور)

554 **Arlas** (اَرلاس)[636]: (elif üstün ile). "Türkistān Türklerinde bir boy adı". [İH.28b, TÜ.13b]

555 **Arġuştek** (اَرغوشتَک)[637]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile, /ş/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "bir tür oyun adıdır. Bu oyunda birisi eğilerek elini dizine koyar, diğeri ise yere basıp onun üzerinden atlar; musikide bir usul"[638]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [M1.32b]

Andın gėceler Etrāk żu'afāsı işi arġuştek[639].

(آندین کَیجه لار اَتراک ضعفاسی ایشی اَرغوشتَک)

556 **Arsalan/Arslan** (اَرسَلان-اَرسلان)[640]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "aslan; bir burç adı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Arslan işi ṣayd urub sibā'nı toyġarmaḳ[641].

(ارسلان ایشی صید اوروب سِباعنی تَویغارماق)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Derd ile hicr ḳılġac arsalanlıġ
Mūş olub-min velī yārım cānlıġ[642]

---

[632] M1, M2, TÜ: "kıymet, değer". Bk. SG (123).

[633] arzırnı| M1, M2, ML, İH: arzırını// mıñge| Yazmalar: mıñge (مِینکا). Bk. MK (136, 25b/13), MK-Özb (Fasl.28), Külliyat-Yazma-TB (1469), MK-Amire (48).

[634] Bk. SG (1398), BR-Muin (103).

[635] öyin| Yazmalar: ėvin (أیوین). Bk. FK (200, 207), FK-Özb (G.198), Külliyat-Yazma2 (451), Divan-Yazma (195*2).

[636] ML: 25b. Bk. AŞ (6a).

[637] SG (127): Arġuştek (ارغوشتک)// AŞ: اورغوشتک "musikide bir usul" (45b)// Mİ: Urġuştek "musikide bir usul" (58, TR757a/6); Mİ-Külliyat-Yazma2: اورغوشتاک (563)// BV-Külliyat-Yazma2 (345), BV-Külliyat-Yazma-TB (328): ارغوشتاک. Bk. Ḳoşuḳ (örneği)// BR-TDK: Erġuştek (اَرغُشتَک) "ayak üzerine oturarak ve zıpalayarak oynanan bir tür oyun" (223)// NS: ارغوشتک "molla dansı"; اورغوشتک "musikide bir usul" (29a)// Kzk.Tr: Orğı- "zıplamak" (416)// Krgz.Tr: Orğuşta-/Orğuçta-/Orğu- "hoplamak, zıplamak" (599).

[638] Yazmalar: "beddua, kargış" anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Ḳarġış olmalıdır.

[639] arġuştek| AŞ (46a), MK-Özb (Fasl.1), Külliyat-Yazma-TB (1460), MK-Amire (11): orġuştek (اورغوشتک). Bk. MK (85, 6b/13).

[640] Yazmalar: Arsalan. Bk. Aslan, Aṣlan// SG: Arsalan/Aslan (127)// DLT (557), CC (12), Alt.Tr (28), YUyg.Tr (17), Trkm.Tr (33): Arslan// Kzk.Tr: Arıstan (52)// Krgz.Tr: Arstan (48)// Mlk.Tr: Aslan (91)// Tatar.Tr: Arıslan (27)// Moğ-Les: Arslan/Arsalan (87).

[641] urub| Yazmalar: urmaḳ ve (اورماق و)// sibā'nı| M2: sibā'ını// Arslan| Yazmalar: Arsalan (ارسَلان)// toyġarmaḳ| Yazmalar: toyḳarmaḳ (تَویقارماق). Bk. MK (243, 69b/9), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1488), MK-Amire (132).

(درد ایله هجر قیلغاج اَرسَلان لیغ/موش اولوب مین ولی یاریم جانلیغ)

Dört Dīvān'dan:

'Aşḳ-ı 'ālem-sūz gėldi ḳoy füsūnuñ ey ḫıred
Yitti çün yir gögni yırtıb arslan ey tülkü ḳaç[643]
(عشق عالم سُوز کَیلدی قَوی فسونونک ای خِرد/یِتّی چون یِر گَوکنی ییرتیب اَرسلان ای تُولکو قاچ)

Şeyḫ [Sa'dī] şöyle der:

Ḳızıl Arsalan ḳal'aī saḫt dāşt
Ki gerden be Elvend ber-mī-ferāşt[644]
(قیزیل ارسلان قلعهٔ سخت داشت/که کردن به الوند برمیفراشت)

557 **Erke** (اَرگه)[645]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /k/ üstün ile). "naz, kırıtma, işve; küstahlık".
İskender Mīrzā'dan: [**M2.29b**]

Erke çağı ėrk bardı ėldin
Nāṣıḥ mini tutḳıl imdi ma'ẕūr
(اَرگه چاغی اَیرک باردی اَیل دین/ناصح مینی توتقیل ایمدی معذور)

558 **Uruġ/Uruḳ** (اُوروغ-اُروغ-اُوروق)[646]: (elif ve /r/ ötre ile). "Moğ. sülale, uruk, soy sop, akraba".

559 **Erġanūn/Erġūn** (اَرغَنون-اَرغون)[647]: (elif üstün ile). "Fa. Eflāṭūn'un ibda ettiği saz, erganun, org"; (**Arġun**)[648] "hızlı, çevik, çabuk [at]"; "[Rūm padişahı Ḳılıc Arslan'ın çocuklarından biri olan ve Niẓāmu'd-dīn Arġun Şāh olarak da bilinen kişi; Abaḳa Ḫan bin Hülegü Ḫan'ın oğlu olan ve kendi amcası Sulṭān Aḥmed'i öldürerek padişah olan kişi]".

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Besā ehlu'llāh ki erġanūn ünidin deyrġa girdi [ve] dīn ü islām naḳdın muġ-beçelerġa bay bėrdi[649].
(بسا اَهل الله که ارغنون اُونیدین دَیرغه کیردی دین و اسلام نقدین مغبچه لارغه بای بَیردی)

---

[642] Mūş| Yazmalar: Mūr (مور). Bk. SG (139), SS (147, 1422), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (715), Külliyat-Yazma1 (728).

[643] gögni yırtıb arslan| Yazmalar: gögi şīri arsalan (گَوکی شیری اَرسَلان). Bk. NŞ (96, 96), NŞ-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (163), Divan-Yazma (108*2).

[644] M1: yok; TÜ: 14a.

[645] M1: yok; TÜ: 14a. Bk. Ėrke.

[646] M1: 33b; TÜ: yok. Bk. FV (660), AŞ (44a), SG (242)// DLT: Urug "her şeyin tanesi; tohum" (923)// CC: Uruk/Uruh "uruk, ahfad, çocuk, nesil" (207)// Krgz.Tr: Uruk "tohum; soy, kabile; cins" (785)// YUyg.Tr: Uruḳ "tohum; soy" (438)// Trkm.Tr: Urug "soy, uruk" (649)// Moğ-Les: Urug/Urag "evlilik akrabalığı; soy; cenin" (1364).

[647] Yazmalar: Erġanūn. Bk. SG (127-128/1398), BR-TDK (222)// Kzk.Tr (416), Tatar.Tr (208): Orġan "org, erganun".

[648] Yazmalar: Erġanūn. Bk. SG (Fa.) (127-128), BR-TDK (223)// Anendrac: "hızlı ve oynak at; bir taraftan Arap diğer tarftan Türk olan at" (I/145)// DLT: Arkun "yabani aygırla ehlî kısraktan doğan at, küheylan" (556)// Alt.Tr: Argımaḳ "cins at" (27)// Kzk.Tr: Arğımaq "soylu at" (49)// Krgz.Tr: Argı- "at hızlı koşmak"; Argın "melez" (43)// Tatar.Tr: Arġamaḳ "çok hızlı koşan at" (27)// YUyg.Tr: Arġun "melez"; Arġumaḳ "soylu at" (16)// Moğ-Les: Argamag "hızlı at; soylu at" (83).

[649] islām naḳdın| Yazmalar: īmān naḳdını (ایمان نقدینی). Bk. MK (125, 22a/4), MK-Özb (Fasl.22), Külliyat-Yazma-TB (1467), MK-Amire (40).

560 **Arman** (اَرمان)[650]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "özlem, hasret; arzu, istek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳarılıḳ derdi bī-dermāndur āḫır
Bu iş kön̂glümde köp armandur āḫır[651]

(قاری لیق دردی بیدرمان دور آخر/بو ایش گونكلومدا كوپ اَرمان دور آخر)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ve ger bizni isterge fermān ėrür
Barıġa yüzün̂g görmek arman ėrür[652]

(و کر بیزنی ایستارکا فرمان اَیرور/باریغه یوزونک گورماک اَرمان اَیرور)

Dört Dīvān'dan:

Ey Nevāyī öldün̂g arman birle kim feryādın̂ga
Yitmedi ol nūş-leb her niçe feryād ėyledin̂g [M1.33a, ML.26b, İH.29a]

(ای نوایی اولدونک اَرمان بیرله کیم فریادینکا/یِتمادی اَول نوش لب هر نیچه فریاد اَیلادینک)

561 **Araba** (اَرابه): (elif üstün ile, /r/ medli elif ile, /b/ üstün ile). "araba; savaş arabası"[653]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Araba bile ėyle ḥıṣn-ı metīn
Ki ėrmes felek ḥıṣnı andaḳ ḥaṣīn
Araba üze tora peyvest olub
Tora kėynide ḫalḳ hem-dest olub
Tora barça ḳullāb ile bend ü best
Kemīn ėyleben kėynide ehl-i şest[654]

(اَرابَه بیله اَیله حِصن متین/که اَیرماس فلک حِصنی آنداق حَصین
اَرابه اوزه توره پیوست اَولوب/توره گینی دا خلق همدست اَولوب
توره بارچه قلّاب ایله بند و بست/کمین اَیلابان گینی دا اهل شست)

562 **Arḳasıġa** (اَرقاسیغه-آرقاسیغه): (elif üstün ile, /s/ esre ile). "arkasına". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ṣun' ėlgi çėkib bu nāmeġa tem
Arḳasıġa bastı naḳş-ı ḫātem

(صنع اَیلکی چِیکیب بو نامه غه تَم/اَرقاسِیغه باستی نقش خاتم)

563 **Arbaġı** (اَرباغی): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /ġ/ esre ile). "büyüsü, efsunu; efsanesi"[655]. [**M2.30a**] *Dört Dīvān'dan:*

---

[650] Bk. SG (128), BR-Muin (108)// AŞ (6a), Alt.Tr (28): "arzu"// Kzk.Tr: "arzu, emel, ülkü, maksat, hayal" (50)// Krgz.Tr: "kutsal rüya; erişilmemiş arzu" (47)// YUyg.Tr: "arzu, istek, gaye, ülkü" (17).

[651] köp| ML, İH: bes. Bk. AŞ (6a), FŞ (179, XVIII/87), FŞ-Özb (XVIII)

[652] Bu beyit| ML: yok// fermān| M1, M2, İH: küfrān. Bk. Sİ (252, 3062), Sİ-Özb (XXXV).

[653] Yazmalar: "orduyu korumak için onun etrafında yapılan korunak, siper" anlamı da verilmiştir. Bk. AŞ (6b), SG (125)// CC (10), Krgz.Tr (39), Trkm.Tr (31): Araba "araba"// Kzk.Tr (49), Tatar.Tr (27): Arba "at veya öküz arabası"// YUyg.Tr: Harva "araba" (149).

[654] bile| Yazmalar: ile (ایله)// ḥıṣn-ı| İH: ḥıṣn u// metīn| Yazmalar: ḥaṣīn (حَصین)// ḥaṣīn| Yazmalar: metīn (متین)// şest| Yazmalar: şaṣt (شصت). Bk. Tora, Sİ (322, 4119), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma1 (893), Külliyat-Yazma-TB (875).

[655] M1, M2, ML, İH: "büyücü; efsane anlatan; büyülemesi"; TÜ: "büyücü; efsane anlatan". Bk. AŞ (6b), SG (126), Arbaġ.

Zülfi sevdāsıda bilmesler Nevāyī nüktesin
Kim cünūn güftārıdur yā-ẖod yılannıñ arbağı [TÜ.14a]
(زلفی سَوداسیده بیلماسلار نوایی نکته سین/کیم جنون کفتاری دور یا خود یِلان نینک اَرباغی)

564 **Arı** (اَری-آری): (elif üstün ile, /r/ esre ile). "böcek olan arı". *Dört Dīvān'dan:*
Leb ara aġzıñ çüçük til birle gūyā añlasam
Şehdlıḳ nīşi bile gül bergini tėşmiş arı[656]
(لب آرا آغزینک چوچوک تیل بیرلا کویا آنکلاسام/شهدلیق نیشی بیله کل برکینی تَیشمیش اَری)

565 **Er** (اَر): (elif üstün ile). "kişi; erkek; yiğit; koca"[657].

566 **Aral** (اَرال): (elif üstün ile, /r/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "su ortasında olan kara parçası, ada"[658].

567 **Aran** (اَران): (elif üstün ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "avı tuzağa düşürmek için yolu üzerine kurulan şişler ve kazıklar"[659]; "hayvanların yatması için yapılan alan, ağıl"[660]; "havası ılımlı [ve sıcağa yakın] olan bölge"[661]; (**Arran**) "[Azerbaycan'da ünlü bir memleket olan] Ḳarabāġ bölgesi"; "Fārs bin Pehlū'nun oğlunun adı. [Azerbaycan, Ermen ve Ferġān onun kardeşleri olup Ḳarabāġ-ı Arran da ona mensuptur]"[662]. [M1.33b]

568 **Erevül** (اَراوُل)[663]: (elif üstün ile, /r/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "ordunun hareket sırasında önde gidenler, ordunun öncüleri, öncü bölüğü, çarkacı".

569 **Arbaġ** (اَرباغ)[664]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "büyü, efsun; efsane, söylence".

570 **Ersün** (اَرسون)[665]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "tekneye yapışmış hamuru kazımak için kullanılan alet". [ML.27a]

571 **Arġadal** (اَرغَدال): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "çukur yer; saklanacak yer, pusu yeri"[666]. *Dört Dīvān'dan:*

---

656 tėşmiş| Yazmalar: tėlmiş (تَیلمیش). Bk. Tėşmiş, SG (129), BV (434, 600), BV-Özb (G.597), Külliyat-Yazma-TB (375), Divan-Yazma (547*2).

657 Yazmalar: "o" anlamı da verilmiştir. Bk. Ėr.

658 Yazmalar: "ortasında suyu olan kara yer". Bk. SG (125), Kzk.Tr (48), Krgz.Tr (40), YUyg.Tr (15), Moğ-Les (77).

659 Bk. SG (126)// Kzk.Tr: "av avlamak için kazılmış geniş ve derin çukur, tuzak çukuru" (49)// Mlk.Tr: "çukur yer, vadi" (87).

660 Bk. SG (126)// DLT: "at ahırı, tavla" (554)// Kzk.Tr: "kerpiç ve demirden yapılmış geniş bahçe duvarı" (49)// Tatar.Tr: "ahırda bir hayvanlık bölüm" (27)// Moğ-Les: Arangga/Aranga "düzlük, düzlem; dam, taraça, sahanlık, yüksekçe yer, sundurma; yaban hayvanı avlarken kullanılan yüksekçe yer veya kule" (78).

661 Bk. SG (126), Aran/Arran// Trkm.Tr: Aram "ılımlı, ılıman" (32)// Derleme: Aran "ova, kuytu, sıcak yer, kışlak; yayla".

662 Pehlū| Yazmalar: Pehlevān. Bk. SG (126).

663 Bk. SG (126), Hirevül/Hirül.

664 Bk. SG (126)// AŞ: "efsun" (6b)// DLT: Arwa- "kam büyülü sözler söylemek"; Arwaş/Arwış "kamın söylediği büyülü sözler" (558)// Derleme: Arpağ "büyü, sihir".

665 Bk. SG (127), Tarama (85), Derleme.

666 Yazmalar: "ırmak; ağaç; çukur olan yer; pusu yeri"// SG: Arġdal "Arġ (ırmak)+dal (ağaç) sözcüklerinden oluşmuştur: saklanacak yer, pusu yeri; yolda bulunan kırıklar" (127)// AŞ: Arġadal "dağ eteklerinde olan alçak tepeler ve dereler ve pusu yerleri" (6b)// DLT: Argu "iki dağın arasında bulunan yer"

Zülfiniñ her çīnide yüz fitnedür dīn ehliġa
Arġadal içre ḳaraġçı ėylegen yañlıġ kemīn[667]
(زلفی نینک هر چینی دا یوز فتنه دور دین اهلیغه/اَرغدال ایچرا قراغچی اَیلاکان یَنکلیغ کمین)
Sedd-i Sikenderī'den[668]:
Külekdin ol deşt ara köp arġadal nümūdārı[669]. [İH.29b]
(کولاک دین اول دشت آرا کوپ اَرغَدال نموداری)
572 **Arġun** (اَرغُون): (elif üstün ile). "Rūm padişahı Ḳılıc Arslan'ın oğlunun adı; Abaḳa Ḫan bin Hülegü Ḫan'ın oğlunun adı; hızlı, çevik, çabuk [at]"; (**Erġūn**) "Fa. Eflāṭūn'un ibda ettiği saz, erganun".
573 **Arḳa** (اَرقا-آرقا)[670]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "arka".
574 **Erk** (اَرک)[671]: (elif üstün ile). "kalelerin ortasında yapılan kale".
575 **Arġaday** (اَرغَدای)[672]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "aldatayım". *Dört Dīvān'dan:*
Min-i bī-dil sañga cān oynamaḳ birle yaraydur-min
Belī sin ṭıflnı bu tuḥfe birle arġadaydur-min[673]
(مین بیدل سنکا جان اَویناماق بیرلا یارای دورمین/بَلی سین طفل نی بو تحفه بیرلا اَرغَدای دورمین)
576 **İrildi** (اِریلدی)[674]: (elif ve /r/ esre ile). "eridi". *Sedd-i Sikenderī'den[675]:*
Çü bėrdiñ iki la'lıñga nūş-ḫand
Uyatdın irildi ara yirde ḳand[676]
(چو بَیردینک ایکی لعلینکا نوش خند/اویات دین اِیریلدی آرا یِردا قند)
577 **İrir** (اِریر)[677]: (elif ve /r/ esre ile, ikinci /r/ sükûn ile). "erir". *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳıñ otın ger Nevāyī dėse kim ėyley raḳam
Sūzıdın köyer ḳalem ḳurur ḳara irir devāt
(عشقینک اَوتین کر نوایی دَیسه کیم اَیلای رقم/سوزیدین کَویار قلم قورور قَرا اِریر دَوات)
578 **Arġadı** (اَرغَدی)[678]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). [**M2.30b**] "aldattı".
579 **Ortaḳ** (اُرتاق)[679]: (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "Moğ. ortak,

---

(554)// Derleme: Argıdaal/Argadal/Argıt "dağ beli, geçit, boğaz, argıt" (I/311)// Moğ-Les: Argadal "hile, düzen, oyun" (83).

667 Bu beyit| M1: yok// ḳaraġçı| Yazmalar: ḳıraġçı (قِراغچی). Bk. AŞ (6b), SG (127), NŞ (451, 452), NŞ-Özb (G.451).

668 M2, ML, İH: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.*

669 Bu örnek| M1: yok// nümūdārı| Yazmalar: nümūdār oldu (نمودار اَولدی). Bk. AŞ (6b), Sİ (456, LXXVI), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (917).

670 ML: 26b. Bk. SG (128), DLT (555), Alt.Tr (28), Kzk.Tr (50), Krgz.Tr (46), Mlk.Tr (88), Tatar.Tr (27), YUyg.Tr (16), Trkm.Tr (33)// Moğ-Les: Aru/Ar (87).

671 Bk. AŞ (5b), SG (128), Ėrk.

672 M1: yok. Bk. AŞ (6a), SG (124).

673 yaray| Yazmalar: baray (بارای)// dur-min| Yazmalar, AŞ: dėr-min (دَیرمین). Bk. AŞ (6a), BL (8a), SG (124), GS (349, 466), GS-Özb (G.452), Külliyat-Yazma-TB (93).

674 M1: 33a; TÜ: yok. Bk. SG (342).

675 Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*

676 Uyatdın| M1: Uyatın. Bk. SG (342), Sİ (280, 3484), Sİ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (862).

677 M1: 33a; TÜ: yok. Bk. SG (342).

678 M1: yok// M2: "aldattım". Bk. AŞ (6a).

sohbet arkadaşı”.

580 **Ergec** (اَركج): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ üstün ile, /c/ sükûn ile). “üç yaşındaki erkek keçi”; “sürünün önünde giden keçi, kösem, kösemen”[680].

581 **Armanlıġ/Armanlıḳ** (اَرمانليغ-اَرمانليق)[681]: (elif üstün ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). “arzulu, istekli”.

582 **Ernek** (اَرناك)[682]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). “parmak; Ḫˇārezm'de bir dağ adı”. [M1.34a]

583 **Arusun** (اَروسون)[683]: (elif üstün ile, /r/ ve /s/ ötre ile). “Moğ. deri” [**Erük**][684] “padişah ordusunun bir yerde duraklaması; zerdali, bir tür kayısı”.

584 **Arun** (اَرون)[685]: (elif üstün ile, /r/ ötre ile). “Moğ. iyi, hoş; arı, temiz”.

585 **Arılmay maraż** (اَرِيْلماى مرض)[686]: (elif üstün ile, /r/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “iyileşmeyen hastalık, süreğen hastalık”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Nergis arılmay marażıdın arıġ
Gözleri ‘ayn-ı yaraḳāndın sarıġ[687] [ML.27b]
(نركس آريلماى مرضى دين آريغ/كَوزلارى عين يرقاندين ساريغ)

Medsiz elif Babı /z/ ile

586 **Ez-ber** (اَزبَر)[688]: (elif ve /b/ üstün ile). “öğretim görmeden bir şeyi kendiliğinden anlamak; kinaye olarak: ezber, ezberleme”. *Seb‘a-yı Seyyāre'de* son peygamberin övgüsünde şöyle der:

Ger ḳalem tutmadıñ̂ ḳoluñ̂ġa ni ġam

---

679 TÜ: yok. Bk. FV (660), SG (241).

680 Yazmalar: SG'de verilen keçi (بز) sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (8b), her (هر) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (128)// SG: Erkec/Ėrkec (128/351)// DLT: Erkeç “erkeç” (642)// CC: Erkeç “erkek keçi, teke” (65)// Krgz.Tr: Erkeç “(enenmiş) teke” (338)// Mlk.Tr: Erkeç “erkek keçi; öncü, lider” (194)// Derleme: Ergeç/Erkeç “üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi, erkeç; üç yaşındaki erkek keçi; sürünün önünde giden erkek keçi”.

681 M1, M2, TÜ: Armanlıġ; ML, İH: Armanlıḳ// SG: Armanlıġ (128). Bk. BV (452, 628/9)// Krgz.Tr: Armanduu “arzularına erişmemiş” (47)// YUyg.Tr: Armanliḳ “arzulu, istekli” (17).

682 Yazmalar: Ertek (اَرتاك). (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). Bk. SG (128)// DLT: Ernek/Erñ̂gek (643)// Alt.Tr: Ergek/Erkek “başparmak” (84)// Moğ-Les: Erekey/Erhiy “başparmak” (512).

683 Bk. SG (128)// NS (180a), King (213, 199A/21): Arasun// Moğ-Les: Arasu(n)/Aris(an)/Arisu(n)/Siri(n)/Şir (79/1112).

684 Yazmalar: HA kaynaklı (9a) yanlış olarak bu madde verilmemiş, anlamı ise yanlışlıkla Arusun maddesinin altında verilmiştir. Bu yanlış, SL (10: Erüksün) ve Radloff (248: Erüksün) sözlüğüne de geçmiştir// SG: Erük/Örük (129/243). Bk. Örük.

685 Bk. SG (129), NS (181a)// Moğ-Les: Arigun/Ariun (85).

686 Yazmalar: Arılmay// M1: “borç hastalığı”; M2, ML, İH, TÜ: “borç hastalığı; çeşitli hastalıklar”. SG'de verilen müzmin (مضمن) “süreğen” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (9a), ḳarż (قرض) “borç” biçiminde verilmiştir// AŞ: Arılmay (5a)// SG: Arılmay marażı (129).

687 Bu beyit| M1: yok// arıġ| TÜ: arıḳ (آريق)// ‘ayn-ı yaraḳāndın| Yazmalar: yir ḳanıdın oldı (ير قانيدين اولدى). Bk. AŞ (5a), SG (129), HE (102, XVIII/56), HE-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (415).

688 M1, M2, TÜ: yok. Bk. BR-Muin (113)

Ez-ber ėttinĝ çü sırr-ı levḥ ü ḳalem
Bu ʻazādın ḳalem bolub ġam-nāk
Yüzin ėyleb ḳara yaḳasını çāk[689]

(کر قلم توتمادینک قولونک غه نِی غم/ازبر اَیتّینک چو سرّ لوح و قلم
بو عزادین قلم بولوب غمناک/یوزین اَیلاب قَرا یقاسینی چاک)

587 **Arzımaḳ** (اَرزیماق)[690]: (elif üstün ile, /z/ esre ile). "değerinde olmak, değmek".

Medsiz elif Babı /s/ ile

588 **Espek** (اَسپَک): (elif üstün ile, /s/ sükûn ile, /p/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "pıçaz denilen ve kadınların oynadığı bir oyun. Bu oyunda bir beze satrançtaki gibi kareler dokunur. Ortada küçük bir yuvarlak bez ve dört tane bez de ondan ayrılır. Beş altı taşla oynanır"[691]. [TÜ.14b] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* kadınların yergisinde şöyle der:

Olturmaḳlıġları ḥīle-sāzlıġ, yasanıb atlanmaḳlıġları espek-bāzlıġ[692].

(اَولتورماق لیغ لاری حیله سازلیغ، یاسانیب آتلانماق لیغ لاری اَسپک بازلیغ)

589 **Esen** (اَسَن)[693]: (elif ve /s/ üstün ile). "esen, sağ, sağlam, sağlıklı". [İH.30a]

590 **Esrār** (اَسرار)[694]: (elif üstün ile). "esrar, ban otu denen uyuşturucu; sırlar, gizler".

591 **Osru** (اُسرو)[695]: (elif ötre ile, /s/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "çok, bol, aşırı". *Sebʻa-yı Seyyāre'den:*

Osru meşhūrdur bu sözde belī
İt ürer kārvān köçer meṡeli

(اُسرو مشهوردور بو سَوزدا بَلی/ایت اورار کاروان گوچار مثلی)

Dört Dīvān'dan:

Behişt-i vaṣl ara ḳoy kim demī tenaʻʻum ėtey
Ki hicr dūzaḫıda çėkmişem ʻaẕāb osru

(بهشت وصل آرا قَوی کیم دمی تنعّم اَیتای/که هجر دوزخیدا چَیکمیشام عذاب اُسرو)

Ey Nevāyī dėme zülfi ara ḥālınĝnı dėgil
Kim ėrür osru anınĝ ḳıṣṣası çırmaş u uzun [**M2.31a**]

(ای نوایی دَیمه زلفی آرا حالینکنی دَیکیل/کیم اَیرور اُسرو آنینک قِصّه سی چرماش و اُوزون)

Medsiz elif Babı /ş/ ile

592 **Eşgek** (اَشگَک)[696]: (elif üstün ile, /ş/ sükûn ile, /g/ üstün ile, /k/ sükûn ile). [M1.34b]

---

689 ḳolunĝġa| Yazmalar: ḳalemġa (قلم غه)// yaḳasını| Yazmalar: yaḳasın (یقاسین). Bk. SS (38, 171), SS-Özb (III), Külliyat-Yazma-TB (689), Külliyat-Yazma1 (701).

690 M1, M2, TÜ: yok; ML, İH: Azrımaḳ (اَزریماق). (elif üstün ile, /r/ esre ile). Bk. SG (123), Kzk.Tr (50), Krgz.Tr (50)// YUyg.Tr: Erzimek (116).

691 Muin: Espek/Esbek "çocukların ağaçtan yapıp oynadığı at".

692 olturmaḳlıġ| ML: olturmaḳlıḳ// ḥīle-sāzlıġ| M1, M2, ML, İH: ḥīle-sāzlıḳ// yasanıb| Yazmalar: yasatıb (یاساتیب)// atlanmaḳlıġ| M1, M2: atlanmaġlıḳ; ML: atlanmaḳlıḳ, TÜ: atlaḳaġlıġ (آتلاقاغ لیغ)// espek-bāzlıġ| M1, M2, ML, İH: espek-bāzlıḳ. Bk. MK (158, 33b/3), Külliyat-Yazma-TB (1472), MK-Amire (64-65).

693 Bk. SG (139), Ėsen.

694 ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (139), LT (154, 1922), Dehhuda.

695 SG: اَسرو (Ebrū vezninde) (139)// AŞ: اَسرو (7a)// CC: Asru/Astru/Astrı (14)// Moğ-Les: Asuru/Asar "çok, pek çok, aşırı" (92).

696 Bk. AŞ (8b), SG (143)// Alt.Tr: Eşki (85)// Kzk.Tr: Eskek (145)// Tatar.Tr: İşkek (122)// YUyg.Tr: Ėşkek (127).

“gemi küreği”. Beyit[697]:

Baḥr-ı eşk içre iki göz boldılar zevraḳ-mis̱āl
İkki ṣaf kirpikler eşgekler bolubtur her ṭaraf[698]
(بحر اشک ایچرا ایکی کوز بولدیلار زورق مثال/ایکی صف کیرپک لار اشکک لار بولوب تور هر طرف)

593 **İşterek/Üşterek/Üştürek** (اِشتَرَک-اُشتَرَک-اُشتُرَک)[699]: (elif esre ile, /ş/ sükûn ile, /t/ üstün ile). “dalga”.

594 **Eşhebiŋ** (اَشهَبینک): (elif üstün ile, /b/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “atın”. *Dört Dīvān'dan:*

Çü minseŋ eşhebiŋ ol dem ḳuyaş bolġay saŋa mānend
Ki bėrse gög bozın cevlān cihān zīr ü zeber bolġay[700]
(چو مینسانک اشهبینک اولدم قویاش بولغای سنکا مانند/که بیرسا کوک بوزین جولان جهان زیر و زبر بولغای)

595 **Iştan** (اِشتان)[701]: (elif esre ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “iç donu, dizlik”.

596 **İştahā** (اِشتَها)[702]: (elif esre ile, /t/ üstün ile). “yemek yeme isteği, iştah”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü ḳalmay iştahā ḫ̌ānlarġa bāḳī
Ṣurāḥī gėltürüb meclisġa sāḳī
(چو قالمای اشتها خوانلارغه باقی/صراحی کیلتوروب مجلس غه ساقی)

Medsiz elif Babı /ġ/ ile [ML.28a]

597 **Oġur yarlıġ** (اُغُر یَرلیغ)[703]: (elif ötre ile, /ġ/ ötre ile, /y/ üstün ile). “yol yarlığı, yol fermanı”.

598 **Aġırlamışı** (اَغِرلامیشی)[704]: (elif üstün ile, /ġ/ esre ile, /r/ sükûn ile). “ağırlama, ululama, tazim”.

599 **Oġuz** (اَوغُوز)[705]: (elif üstün ile, /ġ/ ötre ile, /z/ sükûn ile). “Moğul boyunun mensup olduğu Ḳara Ḫan bin Moğul Ḫan'ın oğlunun adıdır. Örtaḳ ve Kürtaḳ onun yurdu idi. ‘Acem padişahları içinde Cemşīd neyse Türk hanlarında Oğuz Ḫan odur. Türk toplumu sınıflarına lakaplar verdi. Ḫorāsān, ‘Irāḳ-ı ‘Acem, Mıṣr, Şām, Rūm ve Frenk'i aldı. Onun

---

[697] Yazmalar, AŞ (8b): Luṭfī'den. Bk. SG (143).

[698] Baḥr-ı eşk içre iki| Yazmalar: Baḥr eşki içreki (بحر اشکی ایچراکی)// kirpik| Yazmalar: kiprik (کپریک). Bk. AŞ (8b), SG (143).

[699] M1, M2 (üzeri çizili): Üşterek; ML, İH: yok; TÜ: İşterek// SG: اِشتَرَک (377); اُشترک (1399)// BR-Muin: اشتَرَک (137)// Muin: Üştirek// Dehhuda, Amid, Devellioğlu (1130): Üştürek.

[700] bėrse| Yazmalar: bėrseŋ (بیرسانک)// bozın| Yazmalar: yüzin (یوزین). Bk. NŞ (611, 614), NŞ-Özb (G.613), Külliyat-Yazma-TB (252).

[701] TÜ: yok// Yazmalar: Işnan (اِشنان). (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (26b), SG (377), Iştan.

[702] M1, TÜ: yok// Dehhuda: İştihā.

[703] M1: Oġız yarlıġ (اُغِز یَرلیغ). (elif ötre ile, /ġ/ esre ile, /y/ üstün ile) “Moğ. yol yarlığı”; M2, ML, İH: Oġız yarlıġ “Moğ. yarlık”; TÜ: yok. Bk. FV (663).

[704] TÜ: yok// Yazmalar: Oġızmışı (اُغِزمیشی). (elif ötre ile, /ġ/ esre ile, /z/ sükûn ile) “Moğ. ağırlama, ululama, tazim”. FV kaynaklı yanlış olmalıdır (663: Ağızlamışı). Bk. SG (151).

[705] M1: 46b; M2: 42b; TÜ: 21b; ML, İH: Aġuz/Oġuz. Bk. SG (262), ŞT (T70a/9)// DLT: “Türklerde bir boy” (772)// CT-Musevi: “Ḳara Ḫan bin Dip Yaḳuy bin Abulca Ḫan Yāfeẟ bin Nūḥ'un oğlu” (138)// YUyg.Tr: “Oğuz. Bir Türk boyu” (294).

evlat ve torunları bin yıla yakın padişahlık yaptılar"[706]; "bilgin, bilge"[707]. [İH.30b]

Medsiz elif Babı /f/ ile

600 **Efrenc** (اَفرَنج)[708]: (elif üstün ile, /f/ sükûn ile, /r/ üstün ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "Frenk". *Dört Dīvān'dan:*

İtür köñ̂gül ḥaremidin ḫavāṭır aṣnāmın
Nevāyī olsa maḳāmıñ̂ Medīne ger Efrenc[709]

(اِیتور گونکل حَرمیدین خواطر اصنامین/نوایی اَولسه مقامینک مدینه کر اَفرنج)

601 **Efsem** (اَفسَم)[710]: (elif üstün ile, /f/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "sessiz, susmuş, suskun".

602 **Efrence** (اَفرَنجه)[711]: (elif üstün ile, /f/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "İskender, denizler gezisine bu denizle başlamıştır". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ki deryā-yı Efrence [vü] Rūm idi
Ki ḥālāt añ̂ga ġayr-ı ma'lūm idi

(که دریای اَفرنجه روم ایدی/که حالات اَنکا غیر معلوم ایدی)

603 **Efġān** (اَفغان)[712]: (elif üstün ile, /ġ/ ile). "Herāt, Kābil ve Ḳandhār'da yaşayan büyük bir aşiret". [M1.35a]

Medsiz elif Babı /ḳ/ ile [M2.31b]

604 **Aḳsaray** (اَقسرای)[713]: (elif üstün ile, /ḳ/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "Tatariye yurdu olan Ḳırım ülkesindeki bir vilayetin adı; [Kābil Ḳarabāġ'ının yakınlarında bir yer adı]". [TÜ.15a]

Medsiz elif Babı /k/ ve /g/ ile

605 **Ekke/Eke** (اَکّه)[714]: (elif ve /k/ üstün ile). "Özbekler arasında: büyük kardeş, ağabey, aka; [hala]".

606 **Ekşimek** (اَکشِیْماک)[715]: (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /ş/ esre ile, /y/ sükûn ile). "ekşimek".

---

706 İH: "babası Ḳara Ḫan'la yaptığı mezhep savaşında, babası öldürülmüştür" bilgisi de eklenmiştir// 'Irāḳ-ı 'Acem| Yazmalar: 'Irāḳ ve 'Acem. Bk. SG (262), ŞT (T70a/9).

707 SG "(Rūm Tr.) anlayışı kıt, bön, ahmak" (262)// Tarama: "mübarek, iyi yaratılışlı; anlaması kıt, bön, ahmak, saf" (160)// Derleme: "anlayışı kıt; uslu".

708 Bk. SG (1400), Sami (136).

709 ḫavāṭır| TÜ: ḫavātir (خواتر). Bk. GS (95, 96), GS-Özb (G.92).

710 Bk. SG (151), Ebsem.

711 Bk. Dehhuda.

712 TÜ: yok. Bk. BR-Muin (150).

713 Yazmalar: Aḳray (اَقرای). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10a)// Ḳırım| ML, İH: Ḳara Ḳırım. Bk. SG (155).

714 Yazmalar: Ekke// SG: Eke "aġa'nın değiştirilmiş biçimidir. Turan Özbekleri arasında yaygındır: ağabey; büyük hala" (156). Bk. TB (86, H192a/1: Sulṭān Bėgimni eke dėr idim)// DLT: Eke "abla" (635)// CC: Egeçi "hala" (59)// Kıpçak (TZ): Eke "hala" (71)// Özb.Tr: Äkä "ağabey" (4)// YUyg.Tr: Aka "ağabey" (6)// Derleme: Eke "ağabey"// Moğ-Les: Eke/Eh "anne, annelik" (485).

715 Yazmalar: Ekişmek (اَکیشماک). (elif üstün ile, /k/ esre ile, /y/ sükûn ile, /ş/ sükûn ile) "eğilmek". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (10a: "ترس شدن"). Bk. SG (155)// DLT: Ekşig "ekşi" (636)// Trkm.Tr: Egşit- "ekşitmek" (195).

607 **Öksün** (اُکسون)[716]: (elif ötre ile, /k/ sükûn ile, /s/ ötre ile). “değerli bir kumaş”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bolsa ḫaz u aṭlas u öksün libās
İt culı ḳılmaḳġa yarar hem pelās
(بولسه خَز و اطلس و اُکسون لباس/ایت جُلی قیلماقغه یارار هم پلاس)
Dört Dīvān'dan: [ML.28b]
Manĝa deyr-i fenā sınġan sifālı cām-ı Cem dikdür
Kemīn sāyilleri iski pelāsı ḫazz u öksün dik
(منکا دیر فنا سینغان سِفالی جام جم دیک دور/کمین سایل لاری ایسکی پلاسی خزّ و اُکسون دیک)
608 **İg** (اِک): (elif esre ile, /g/ sükûn ile). “iplik eğirmekte kullanılan araç, iğ; [hastalık]”.
609 **Ekci** (اَکجی)[717]: (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /c/ esre ile). “büyük kız kardeş, abla. **Ėkeci** sözcüğünün kısaltılmış biçimidir”. Luṭfī'den:
Ni cān fedā ki ata vu ana aġa ekci
Eyā ḥabīb bu barça maḥabbetinĝġa fedā[718]
(نِی جان فدا که آتا و آنا آغا اَکجی/اَیا حبیب بو بارچا مَحَبّتینک غه فدا)
610 **İgdiş** (اِکدِش)[719]: (elif esre ile, /g/ sükûn ile). “anne veya babası Türk, diğeri ise Hind, Fārsī veya ‘Arab olan kimse”. [İH.31a]

Medsiz elif Babı /l/ ile [M1.35b]

611 **Alanca** (اَلَنجَه)[720]: (elif ve /l/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). “Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ'un oğlunun adı”[721]; “[Göyük bin Dėb Baḳuy bin Alanca bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ'un oğlu ve] Tatar Ḫan ve Moġul Ḫan'ın babası olan padişahın adı”[722].
612 **Elencik** (اَلَنجیک)[723]: (elif ve /l/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). “Çengiz Ḫan'ın üçüncü atası Ḳabul Ḫan'ın adı; [Moğ.] halka iyi bakan; [Bazı tarihlere göre] üçüncü

---

[716] SG: Eksūn “bir tür değerli giysi” (1400)// BR-Muin: Eksūn/İksūn “bir tür siyah ve değerli giysi; bir tür siyah ipekli kumaş” (154-155)// Devellioğlu: İksūn “şık, süslü giysi; renkli, siyah veya siyaha çalan bir kumaş” (424).
[717] M1, M2: Ekçi. Bk. İgeci, İgec// AŞ: Ekeci (اَکَجی) (10b)// AŞ-Maarif: Ekci (اَکْجی) (10*2).
[718] ekci| M1: ekçi. Bu beyit Luṭfī'de yok. Bk. AŞ (10b).
[719] TÜ: yok. Bk. FV (663), İgdiş/İgdic.
[720] M1: 16a; TÜ: yok// SG: Alanca (النجه) “bin Göyük bin Dėb Baḳuy bin Alanca bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ”. Yani SG'ye göre iki tane Alanca vardır: 1. bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ (171). 2. Moġul ve Tatar'ın babası ve bin Göyük bin Dėb Baḳuy bin Alanca bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ (564/869)// ŞT: Alınca (النجه) “Tatar ve Moġul'un babası olan Alınca bin Kök bin Baḳuy Dip bin Amulca (املجه) bin Tütek bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ” (119-121, T69a-T70a)// Dehhuda: Elence (اَلَنجَه) Ḫan “bin Köyük bin Dib Baḳuy bin Elmicne (المجنه) bin Türk” *(Ḥabībü's-Siyer'den)*// CT-Musevi: Abulca (اَبولجه) “Yāfeṡ bin Nūḥ. Türkler Yāfeṡ'e Abulca Ḫan der” (47).
[721] M1: “bin Göyük Ḫan bin Dėb Baḳuy bin Almınca Ḫan bin Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ”; M2: “Moġulların mensup oldukları Türk bin Yāfeṡ bin Nūḥ'un oğlunun adı”; ML, İH: “Moġulların mensup oldukları Yāfeṡ bin Nūḥ'un oğlunun adı”. Bk. SG (171).
[722] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (171).
[723] Yazmalar: Elencil (اَلَنجیل). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a). Bk. SG (171)// Kzk.Tr: Elenĝ “merak, telaş” (138)// Krgz.Tr: Elenĝ “dikkat” (327)// Moğ-Les: Elünçeg/Elençeg/Elünçe/Elenç “babanın dedesi; babanın büyük annesi” (495).

cet"[724].
613 **Alik** (اَلیک): (elif üstün ile). "Moğ. ala, alaca".
614 **Alṭayı/Altayı** (اَلطائی-اَلتائی): (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /ṭ/ medli elif ile). "derisinden kürk yapılan kızıl tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan, cılkava; Ḫaṭāyī atlas, Ḫaṭāyī ipek kumaş"[725]. *Dört Dīvān'dan:*
Rūşen ėyler şu'le üstidin görüngen dūdnı
Meh-veşim ėgnide alṭayı bile başıda kiş [**M2.32a**]
(روشن اَیلار شعله اوستیدین گورونگان دودنی/مهوشیم اَیکنی دا اَلطائی بیله باشیدا کیش)
615 **Alav** (اَلاو)[726]: (elif üstün ile). "alev". *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳıñg otı şu'lesin müfriṭ tiler mecnūn köñgül
Ėyle kim dīvāneler dāyim tiler ḳılmaḳ alav
(عشقینگ اَوتی شعله سین مفرط تیلار مجنون گونگل/اَیله کیم دیوانه لار دایم تیلار قیلماق اَلاو)
616 **Alab** (اَلَب)[727]: (elif ve /l/ üstün ile). "yürekli, yiğit, kahraman".
617 **Alab Arsalan** (اَلَب اَرسَلان)[728]: (elif ve /l/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Selcuḳīlerin ünlü padişahının adıdır; [yürekli olan] yeleli ve büyük aslan".
618 **Altan** (اَلتان)[729]: (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "Ḫatā padişahlarının lakabı".
619 **Olcay** (اُلجای)[730]: (elif ötre ile, /l/ sükûn ile). "esir, tutsak".
620 **Elüke** (اَلوکه)[731]: (elif üstün ile). "[Moğ.] haber, risalet, tebliğ".
621 **Ulus** (اُلوس)[732]: "boy, aşiret, kabile, kavim; topluluk, bölük, cemaat". [M1.36a]

Medsiz elif Babı /m/ ile

622 **Emlük** (اَملوک)[733]: (elif üstün ile, /m/ sükûn ile). "içine saman doldurulup annesinin yanına süt vermesini sağlamak için götürülen ölmüş buzağının derisi".
623 **Amıdun** (اَمِیْدون)[734]: (elif üstün ile, /m/ esre ile, /y/ sükûn ile). "[Moğ.] diri, canlı". [ML.29a]
624 **Emān** (اَمان)[735]: (elif üstün ile). "sıkıntılı zamanlarda inilti ile söylenen söz; güven, güvenlik; düşmana yalvarıp afv dileyerek teslim olmak". Mīrzā Mehdī Tebrīzī'den:

---

[724] Ḳabul| M1, M2, ML, İH: Ḳubul. Bk. MGT-Temir (259).
[725] AŞ: "kızıl tilki derisinden kürk, cılkava" (10b)// SG: Altayı/Alṭayı/(Rūmī)Cılġava "kedi büyüklüğünde, kızıl tüylü ve derisinden kürk yapılıp başlığın çevresine dikilen bir hayvan" (170). Bk. Cılġava// Krgz.Tr: Altay "bir tür tilki" (30).
[726] SG: Alav/Yalav (169/1327). Bk. Yalav// Kzk.Tr: Alav (40)// Krgz.Tr: Aloo (29)// Derleme: Yalav/Alav.
[727] ML: Alap; TÜ: yok. Bk. FV (664), Alıp/Alp.
[728] ML: Alap Arsalan; TÜ: yok. Bk. FV (664), Alıp Arslan/Alp Arslan.
[729] SL: Altan "Ḳırım'da padişah olup da Ḫan Balıḳ'da oturana bu unvan verilirdi" (19).
[730] TÜ: yok. Bk. FV (664), CT-Musevi (2305), Olca.
[731] ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (664), Vassaf (215)// Moğ-Les: İledkel/İltgel "haber, bilgi; açıklama"; İledkegçi/İltgegç "sözcü, açıklayıcı" (646).
[732] TÜ: yok. Bk. FV (664), Ulus.
[733] Bk. SG (172)// Derleme: Emlik "emme döneminde olan kuzu, emlik; anası ölmüş kuzu".
[734] Bk. SG (172), NS (182a)// King: Amidu (261, 202C/29)// Moğ-Les: Amidu/Amid/Amitan (60/62).
[735] M1, M2, TÜ: yok.

Ey dil demī bi-nişīn fāriġ zi demdeme bāş
Der ʻayn-ı bā-hemegī bī-yār u bī-heme bāş
Gürg-i güşāde-dehān īn gelle rā-st şübān
Ḫˇāhī zi gürg emān bīrūn ez-īn reme bāş

(ای دل دمی بنشین فارغ ز دمدمه باش/در عین با همه کی بی یار و بی همه باش
کُرک کشاده دهان این کلّه راست شبان/خواهی ز کرک امان بیرون ازین رمه باش)

Medsiz elif Babı /n/ ile

625 **Aŋ̂gdımaḳ** (أَنكديماق)[736]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "pusuda beklemek, gözetlemek; [gizlice aramak, araştırmak]".

626 **Antutay** (أَنتوتاى)[737]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /t/ ötre ile, ikinci /t/ medli elif ile). "Moğ. tatlı".

627 **Anca** (أَنجه)[738]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "anca, onca, o kadar".

628 **Oŋ̂ga/Aŋ̂ga** (أُنكا-أَنكا)[739]: (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ona". *Dört Dīvān'dan:*

Min ėttim ʻaşḳ terkin ol hem ėtti vaṣldın vaʻde
Ni andındur maŋ̂ga bāver ni mindindür aŋ̂ga bāver[740]

(مین اَیتّیم عشق ترکین اول هم اَیتّی وصلدین وعده/نِی آندین دور مَنكا باور نِی مین دین دور أنكا باور)

Ezel hem sin ebed hem sin ni evvel birle āḫır kim [İH.31b]
Aŋ̂ga yoḳ ibtidā peydā muŋ̂ga yoḳ intihā peydā[741]

(ازل هم سين ابد هم سين نى اوّل بيرله آخر كيم/أَنكا يوق ابتدا پيدا مونكا يوق انتها پيدا)

629 **Enbür** (أَنبُر)[742]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ ötre ile). "ateşi almak için kullanılan alet, kısaç". *Dört Dīvān'dan:*

Tenġa cüzv oldı oḳuŋ̂ ol nevʻ kim andın anı
Almaḳ enbürler bile tartıb ni imkāndur yana

(تن غه جزو أَولدى اوقونك اول نوع كيم آندين آنى/آلماق انبرلار بيله تارتيب نِى امكان دور ينه)

Tiş ḳadab-min laʻlıŋ̂ga üzmes-min andın bu ṭamaʻ
Enbür-i hicrān bile bir bir soġursalar tişim[743] [TÜ.15b]

---

736 Yazmalar: Aŋ̂gdanmek (أَنكدانماك). (elif üstün ile, /n/, /g/ ve diğer /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11a: Aŋ̂gdatmek)// AŞ: Aŋ̂gdı-/Andı- "gizlice aramak; saklanıp söz dinlemek" (12b)// SG: Aŋ̂gdımek "pusuda beklemek" (174)// DLT: Aŋ̂gdı- "hile yapmak, gizlenmek" (136)// CC: Andı- "beklemek, gözetlemek, pusu kurmak" (9)// Kzk.Tr: Aŋ̂gdı- "takip etmek, izlemek, gözlemek"; Aŋ̂gda-/Aŋ̂gla- "anlamak, sezmek" (46)// Krgz.Tr: Anğdı- "beklemek, tarassut etmek, gözlemek, gözetlemek"; Aŋ̂gda- "anlamak" (33)// YUyg.Tr: Aŋ̂glimaḳ "dinlemek, işitmek, duymak" (14)// Moğ-Les: Agudala-/Ūdla- "altüst ederek aramak" (26); Anghar-/Anhāra- "dikkatini vermek; dikkatlice bakmak, kulak vermek" (73); Aŋ̂gcira-/Ancira- "anlamak" (75).

737 Bk. SG (175)// King: Amtatay (265, 203C/2)// Moğ-Les: Amtatay/Amtatu (63).

738 Bk. SG (175), Ança.

739 M1, M2, TÜ: Oŋ̂ga; ML, İH: Aŋ̂ga. Bk. Onġa// AŞ (12b), SG (176): Aŋ̂ga// DLT (552), Mlk.Tr (84): Aŋ̂gar// Krgz.Tr: Aga/Aa/Agan (16)// YUyg.Tr: Uniŋ̂ġa (437)// Trkm.Tr: Oŋ̂ga (486).

740 Bu beyit| TÜ: yok// aŋ̂ga| M2: oŋ̂ga. Bk. BV (127, 161), BV-Özb (G.161), Külliyat-Yazma-TB (300).

741 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (4, 2), BV-Özb (G.2).

742 Bk. BR-TDK (211), Sami (171).

743 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// soġursalar| Yazmalar: soḳursalar (سَوقورسالار). Bk. SG (947), GS (326, 431), GS-Özb (G.417), Külliyat-Yazma-TB (87), Divan-Yazma (385*2).

(تیش قاداب مین لعلینکا اوزماس مین آندین بو طمع/اَنبُر هجران بیله بیر بیر سَوغورسالار تیشیم)
630 **Ancılayın** (اَنچِلایین)[744]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ ve /y/ esre ile). "öyle, onun gibi".
631 **Anda** (اَندا-اَنده)[745]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "başka aşiretten kız alan aşirete denir. [Kız veren aşirete Ḳuda denir]; Moğ. sevgi için kardeş, amca ve dayı gibi sözcüklerin yerine kullanılır". [**M2.32b**] *[Tārīḫ-i] Vaṣṣāf'tan:*
Şāh-zādegān ḫūn-ı rez ḫordend ve hem-dīger rā anda güftend[746].
(شاهزاده کان خون رز خوردند و هم دیکر را اَندا کفتند)
632 **Andaġı** (اَنداغی)[747]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "oradaki".
633 **Andaġın** (اَنداغین): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "oradakini"[748].
634 **Anġal** (اَنغال)[749]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "yabanıl hayvanları avlamak için kullanılan ve normal oktan daha büyük olan enli ve büyük temrenli bir ok türü". [ML.29b]
635 **Anḳud/Anḳut** (اَنقود-اَنقوت)[750]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). [M1.36b] "kazdan daha küçük ve ördekten daha büyük olan bir tür su kuşu, angut".
636 **An͡glatḳusı** (اَنکلاتقوسی)[751]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /l/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "anlatmalı; anlatacak".
637 **Enbe/Enbā** (اَنبه-اَنبا)[752]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). "Hindūstān'da yetişen, şeftaliye benzeyen ve turşusu yapılan bir tür meyve; Hindūstān'da yetişen, küçük kavuna benzer bir meyve". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ṭāslar sāz ėtib idi maḳbūl
Niçede enbe niçede tenbūl
(طاس لار ساز اَیتیب ایدی مقبول/نیچه دا اَنبه نیچه دا تَنبول)

---

744 Yazmalar: İncileyin (اِنچِلایین). (elif esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ ve /y/ esre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (12a: انجلايين). Bk. SG (175), Tarama (9), Derleme// Mlk.Tr: Ançav/Ançavlan "o kadar" (84)// YUyg.Tr: Ançila/Ançivila "o kadar" (13).
745 M1, M2, ML, İH: Andavend; TÜ: Andavenda (اَنداوندا). Bk. NS (48b)// SG (175): Anda (اَندا و اَنده)// Derleme: Anda "kardeş"// Moğ-Les: Anda/And "yeminli kardeş, kan kardeşi, arkadaş" (68).
746 ḫūn-ı rez ḫordend ve| Yazmalar, HA (11b): der hengām-ı mey ḫorden (در هنکام می خوردن)// anda| Yazmalar, HA: and (اَند). Bk. SG (175), Vassaf (69).
747 M1, M2, ML, İH: Andıġı. Bk. SG (175)// DLT: Anda "orada" (550)// Alt.Tr (26), Krgz.Tr (32), Mlk.Tr (84): Anda "orada"; Andagı "oradaki".
748 Yazmalar: "oradaki". Bk. SG (175).
749 Bk. SG (176)// NS: Anḳal (48b)// Alt.Tr (25), Kzk.Tr (46), Krgz.Tr (33), YUyg.Tr (13), Moğ-Les (70): An͡g "yabani hayvan; av"// Moğ-Les: Angga/Anga "çatallanma, dallanma"; Angga sumu "iki uçlu ok" (70).
750 SG: Anḳud/Anḳut/'Anḳut (176). Bk. 'Anḳut// DLT: An͡gıt (553)// Krgz.Tr: Añġır (34)// Özb.Tr.İzahlı: Äñġirt (I/50)// YUyg.Tr: Hangit/Han͡ggit "akbaba" (148)// Trkm.Tr-Hamzayev: An͡gk// Moğ-Les: Anggir/Angir "sarı, kızıl sarı; bir tür sarı ördek" (72).
751 M1: yok// Yazmalar: On͡gatḳusı (اُنکاتقوسی). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /t/ sükûn ile) "oturtacak". AŞ'deki An͡glatġusı için verilen "an͡glatsa gerek" (اکلتسه کرک) açıklamasındaki "an͡glatsa" (اکلتسه) sözcüğü, "egletse" biçiminde okunarak bu yeni anlam ve madde ortaya çıkarılmış olmalıdır. Bk. AŞ (13a).
752 M1: yok// Enbā| TÜ: yok// Tekrarı| M1.419b, M2.417a: Enbe; TÜ.232a: Eme (اَمه). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. AŞ (12b), SG (1401), BR-Muin (165), Dehhuda.

638 **An̂gdıb/Andıb** (اَنكديب-اَنديب)[753]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "pusuda beklemiş; [gizlice] aramış, araştırmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḫalvetde an̂ga bu nevḥalar iş
An̂gdıb anası kemīnde ėrmiş

(خلوت دا آنكا بو نوحه لار ايش/آنكديب آناسى كمين دا اَيرميش)

Dört Dīvān'dan:

Osru yalġan va'desidin köymiş ėrdi cānġınam
An̂gdıban bir gėce tüşti ėlgime üsrükgine[754]

(اُسرو يالغان وعده سى دين كَويميش اَيردى جانغينام/اَنكديبان بير كَيجه توشتى اَيلكيما اُوسروک كينه)

639 **On̂gaca/An̂gaca** (اُنكاجه-اَنكاجه)[755]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ona değin, ona kadar". [İH.32a]

640 **Enük** (اَنُوک): (elif üstün ile, /n/ ötre ile). "[Rūm Tr.] köpek ve yabanıl hayvanların yavrusu, enik".

641 **Öndür** (اُنْدُور)[756]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "büyük; kalın; yüksek". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Hem-ol taġ öndür anın̂g dik ki vehm
Ḳıla almayın gögtin evcini fehm[757]

(همول تاغ اُندور آنينک ديک که وهم/قيلا آلمايين گَوکتين اوجينى فهم)

Yana birni öndür ḥiṣār ėyledin̂g
Birevni an̂ga ḳal'a-dār ėyledin̂g

(يانا بيرنى اُندور حصار اَيلديک/بيراَونى اَنكا قلعه دار اَيلدينک)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Ėylemek pest cirm-i ġabrānı
Öndür ėtmek sipihr-i ḫażrānı[758]

(اَيلاماک پست جرم غبرانى/اُندور اَيتماک سپهر خضرانى)

642 **Inaḳ** (ايناق)[759]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile). "sohbet arkadaşı, dost".

---

753 M1: yok; TÜ: 15a. Bk. An̂gdımaḳ// AŞ: An̂gdıb/Andıb "gizlice aramak; saklanıp söz dinlemek" (12b)// SG: An̂gdıb "pusuda beklemiş" (174).

754 va'desi| M2: va'de; ML, İH: va'deī// va'desidin köymiş ėrdi cānġınam| Yazmalar: va'desi kim ḳoymış ėrdi cānıma (وعده سى كيم قَويميش اَيردى جانِيمه). Bk. AŞ (12b), SG (174), FK (536, 583), FK-Özb (G.553), Külliyat-Yazma2 (512).

755 M1, M2, TÜ: On̂gaca; ML, İH: An̂gaca// AŞ (13a), SG (176): An̂gaca// Krgz.Tr: Anğgıça "ona kadar, o sırada" (33)// Mlk.Tr: Angıça "o sırada, o zamanda" (85)// YUyg.Tr: An̂ġiçe "o arada" (13).

756 ML, İH: Ündür (اُنْدُور-اُوندور)// Tekrarı| ML: 51b; İH: 53a// AŞ (53b), SG (309), NS (182a): "yüksek"// Krgz.Tr: Öndür "dere, vadi, havza; hepsi tamamen"; Öndür boyum "tepemden tırnağıma kadar" (610)// Azb.Tr: Hündür "yüksek, uzun" (476)// Moğ-Les: Öndür/Öndör "yüksek, uzun; yükseklik" (993).

757 gögtin| Yazmalar: gögdin (گَوكدين). Bk. Gögtin, Sİ (426, 5657), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (908).

758 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 51b; İH: 53a. Bk. AŞ (53b), SG (309), SS (48, 281), SS-Özb (V).

759 Yazmalar: Anbaḳ (اَنباق). (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ medli elif ile)// SG: Inaḳ/ġ (421). Bk. Inaġ// AŞ: Inaḳ/ġ (36a)// CC: "sadık" (79)// Krgz.Tr: Inak "temiz, halis; yakın dost" (353)// YUyg.Tr: İnaḳ "dost; barışsever" (176)// Moğ-Les: İnag/Yanag "sevgili; çok sevilen; seven; arkadaş; iyilik, sevgi; yoldaş, nöker; Cengiz Hanın yakınları ve dostları" (654).

643 **Aŋ̂g** (أَنک-آنک): (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "akıl"; "[an!, hatırla!; anla!]"[760].
644 **İnā** (اِنا)[761]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile). "içki bardağı, kadeh; [kap]". *Dört Dīvān'dan:*
Ėyle ʿaşḳıŋ̂g meyi leb teşnesi-min kim içmen
Az dėben bādem üçün bolsa felek cāmı inā[762]
(اَیله عشقینک مَیی لب تشنه سی مین کیم ایچمان/آز دَیبان بادم اوچون بَولسه فلک جامی اِنا)
645 **Eŋ̂girdi** (اَنکیردی)[763]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "etrafına duvar çekti, çevirdi". *Ferhād u Şīrīn'de* düz yazı başlığında şöyle der: [**M2.33a**]
Ḫusrev ḳorġannı ḳabab tüşüb devride yana bir ḳorġan ėgirgeni[764].
(خسرو قَورغان نی قاباب توشوب دوریدا یانا بیر قَورغان اَکیرکانی)
646 **Onġa** (اُنغه)[765]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "ona".

Medsiz elif Babı /v/ ile

647 **Örte** (اَورتا): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "yak!, ateşe ver!; (**Orta**)[766] orta". *Dört Dīvān'dan:* [ML.30a]
Zamān ehlin vefāsız dėb ki ḳıldım dāstānlar s̱ebt
Nevāyī bir kişide ger vefā tapsaŋ̂g soraġ örtey[767]
(زمان اهلین وفاسیز دَیب که قیلدیم داستانلار ثبت/نوایی بیر کیشیدا کر وفا تاپسانک سُراغ اَورتای)
Lāmī ki vaṣl ayaḳıġa tapmışdur ittiṣāl
Ol lāmdur ki ortaġa almış anı belā[768]
(لامی که وصل اَیاقی غه تاپمیش دور اتّصال/اول لام دور که اَورتاغه آلمیش آنی بلا)
648 **Öksütme** (اَوکسوتما): (elif üstün ile, /k/ ve /t/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "eksiltme!, azaltma!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Öksütme hidāyetiŋ̂gni mindin
Kem ḳılma ʿināyetiŋ̂gni mindin[769]
(اَوکسوتما هدایتینکنی مین دین/کم قیلما عنایتینکنی مین دین)
649 **Utruda** (اُوترودا): (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). "önde, karşıda". *Dört Dīvān'dan:*
Ni nāzük-ḫūy ėrür kim ėylemiş utruda yüz düşnām
Gedāyī kim anıŋ̂g zülf ü göz ü ḳaddın duʿā ḳılmış

---

[760] Bk. SG (172), LT (246, 3208)// Kıpçak (Kİ): Aŋ̂g- "anmak, hatırlamak" (9)// Trkm.Tr: Aŋ̂g- "anlamak" (30)// Derleme: An-/Aŋ̂g- "söylemek, anlatmak".
[761] Bk. SG (1400), Sami (170).
[762] meyi| Yazmalar: mey (مَی). Bk. GS (56, 42), GS-Özb (G.39), Külliyat-Yazma-TB (21).
[763] M1: yok. Bk. AŞ (13a), Ėgerür, İgirmek, İgermek// DLT: Egir- "kuşatmak, çevirmek" (634).
[764] ėgirgeni| Yazmalar: eŋ̂girdi (اَنکیردی). Bk. AŞ (13a), SG (381), FŞ (362, XL), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (563), Külliyat-Yazma1 (575).
[765] M1, TÜ: yok. Bk. Oŋ̂ga/Aŋ̂ga.
[766] Bk. SG (240), CC (147), Kzk.Tr (417)// DLT: Ortu/Otra (778)// Krgz.Tr: Orto (600)// YUyg.Tr: Orta/Ottura (298).
[767] Zamān ehlin| Yazmalar: Cihān ehli (جهان اهلی)// örtey| Yazmalar: örte (اَورتا). Bk. NŞ (612, 615), NŞ-Özb (G.614), Külliyat-Yazma-TB (253).
[768] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// ayaḳıġa| Yazmalar: ayaḳıda (اَیاقی دا). Bk. SG (240), FK (6, 2), FK-Özb (G.2), Külliyat-Yazma2 (416), Divan-Yazma (20*2).
[769] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. LM (38, 111), LM-Özb (II).

(نِی نازک خوی اَیرور کیم اَیلامیش اوترودا یوز دشنام/کدایی کیم آنینک زلف و کوز و قدّین دعا قیلمیش)

650 **Ökte** (اَوکتا-اَوکته): (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "beyhude, boşuna, yararsız, gereksiz; saçma, boş söz; yersiz"[770].

651 **Utrusıda** (اُوتروسیدا): (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). "önünde, karşısında". [M1.37a] *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Miñ berḳ tüşürse ʻaşḳ-ı bī-bāk
Nitgey anıñ utrusıda ḫāşāk[771] [TÜ.16a]

(مینک برق توشورسه عشق بی باک/نیتکای آنینک اوتروسیدا خاشاک)

652 **Uruştursa** (اُوروشتورسا): (elif ötre ile, /r/ ötre ile, /ş/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "vuruştursa, savaştırsa". *Sedd-i Sikenderī'de,* Çīn ḫaḳanının savaşıyla ilgili şöyle der:

Ki Çīnī ayaġ birle ḫārā-yı Rūm
Ḳaçan kim uruştursa Dārā-yı Rūm

(که چینی اَیاغ بیرله خارای روم/قَچان کیم اوروشتورسا دارای روم)

653 **Uva** (اُوا)[772]: (elif ötre ile). "kuş yuvası".

654 **Öltürgenige** (اَولتُورکانیکا): (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile). [İH.32b] "öldürenine". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Öltürgenige yiben özi ġam
Yıġlab tutar ėrdi bėyle mātem

(اَولتورکانیکا یِبان اَوزی غم/یِغلاب توتار اَیردی بَیله ماتم)

655 **Uyaḳġanda** (اُویاقغاندا)[773]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "[gök cismi] battığında"; "[**Oyġanġanda**] uyandığında"[774]. *Dört Dīvān'dan:*

Perde yapḳac yüzge tuttı ḳan yaşım āfāḳnı
Mihr uyaḳġanda ufuḳ sarı yayılġan dik şafaḳ[775]

(پرده یاپقاج یوزکا توتتی قان یاشیم آفاق نی/مهر اُویاقغاندا افق ساری یاییلغاندیک شفق)

656 **Oynayu** (اَوینایو)[776]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /y/ ötre ile). "oynayarak".

657 **Oḳuy başladı** (اَوقوی باشلادی)[777]: (elif üstün ile, /b/ medli elif ile). "okumaya başladı". [ML.30b]

658 **Oltursaḳ** (اَولتورساق)[778]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "otursak".

---

[770] SG: "zamansız, yersiz; boşuna, gereksiz" (272)// AŞ: "öfkelenme; gönlü perişan edecek söz" (48b)// Krgz.Tr: Öktö "tatmin edilmemiş arzu, tatmin edilmemiş iddia" (608).

[771] M1, M2, ML, İH: dizeler yer değiştirmiştir// anıñ| M2, ML, İH: idi. Bk. LM (272, 2487).

[772] ML, İH: yok. Bk. SG (310), Yuva// DLT (927), Kzk.Tr (590), Krgz.Tr (789): Uya// YUyg.Tr: Uġa/Uva (435/441).

[773] M1, M2, ML, TÜ: Oyaḳġanda (اَویاقغاندا). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile); İH: Oyaḳḳanda. Bk. SG (319).

[774] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (315).

[775] yapḳac| M2: yapḳaç// yayılġan| Yazmalar: yapılġan (یاپیلغان). Bk. SG (319/1345), BV (250, 324), BV-Özb (G.321), Külliyat-Yazma-TB (328).

[776] M1: 42a; TÜ: yok. Bk. SG (318).

[777] M1: 43a; TÜ: yok.

[778] M1: 49a; TÜ: yok. Bk. SG (286).

659 **Üsrüklükde** (اُوسروكلوكدا): (elif ötre ile, /s/ ve /k/ sükûn ile). “sarhoşlukta, esriklikte”. *Ferhād u Şīrīn'de,* Şīrīn'in gözünün övgüsünde şöyle der:

Gözi islām ėlige tapıban dest
Yatıb muṣḥaf yüzide kāfir-i mest
Bolub ṣıḥḥat alurda gāh rencūr
Bolub geh ‘ayn-ı üsrüklükde maḫmūr[779] [**M2.33b**]

(كَوزى اسلام اَيليكا تاپيبان دست/ياتيب مصحف يوزيدا كافر مست
بَولوب صحّت آلوردا كاه رنجور/بَولوب كه عين اُوسروک لوک دا مخمور)

660 **Avlamaḳ** (اَولاماق)[780]: (elif üstün ile). “avlamak; sürtmek, ovmak, ovalamak”.
661 **Avlatmaḳ** (اَولاتماق): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). “avlamasını buyurmak, avlatmak”.
662 **Avlaşmaḳ** (اَولاشماق): (elif üstün ile, /ş/ sükûn ile). “birlikte avlamak”.
663 **Öntüc** (اَونتوج)[781]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). “borç, ödünç”.
664 **Ürünĝ** (اُورونک)[782]: (elif ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “parlak, aydınlık, ışıklı”.
665 **Avultaş** (اَوولتاش)[783]: (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “komşu”. [M1.37b]
666 **Oba** (اَوبا)[784]: (elif üstün ile, /b/ ile). “göçebelerin küçük çadırları, oba; [göçebelerin konak yeri, oba]; Herāt'a bağlı bir köyün adı; /p/ ile (**Opa**)[785] kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç”.
667 **Üpçin/Öpçin** (اُوپچين-اَوپچين)[786]: (elif ötre ile, /p/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “silah, cebe”.

---

[779] ṣıḥḥat alurda| Yazmalar: geh ṣıḥḥat-ālūd (كه صحّت آلود). Bk. FŞ (293, XXXI/53), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (544).

[780] Yazmalar: Udurlamaḳ (اُودورلاماق). (elif ötre ile, /r/ sükûn ile) “avlamak; övünmek”. Maddenin yanlış yazılmasından başka, madde anlamı olarak verilen māliden (ماليدن) “sürtmek, ovalamak” sözcüğü de, bāliden (باليدن) “övünmek” biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b). Bk. SG (177), GS (77, 72: közlerinĝ avlama), GS-Özb (G.68/2), Külliyat-Yazma2 (39: آولاما), Külliyat-Yazma-TB (26: اولاما); NM (4, R56b/8: ḫışt avalab), Külliyat-Yazma1 (66: آوالاب), Külliyat-Yazma-TB (1237: آولاب)// Mlk.Tr: Avla- “kaplamak, örtmek” (95)// Özb.Tr.Alt: Äwqälä- “ovmak” (87)// Trkm.Tr: Ovkala- “ovalamak, ovmak, ovuşturmak” (496).

[781] Yazmalar: Unuġ (اُونوغ). (elif ve /n/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b). Bk. AŞ (54a), SG (309), Öntüc/Ötünc.

[782] Yazmalar: Ördenĝ (اَوردنک). (elif üstün ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b)// SG: Avrunĝ “parlak, aydınlık, ışıklı; açık ve bulutsuz hava” (181)// DLT: Ürünĝ “beyaz” (934)// Krgz.Tr: Ürünğ: Ürünğ-baranĝ “şafak” (797)// Moğ-Les: Ür/Üür “tan, şafak” (1560).

[783] Yazmalar: Olnas (اَولناس). (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (11b)// SG: Avul “göçebelerin konak yeri”; Avultaş “komşu” (181-182)// Alt.Tr: Ayıl “aile; çadır; köy; oba”; Ayıldaş “komşu, köydeş” (31)// Krgz.Tr: Ayıl “avul (obalar yığınağı)”; Ayıldaş “aynı köyden olan” (66)// Mlk.Tr (96), YUyg.Tr (23): Avul “köy”// Derleme: Avul “ağıl; el, kabile”// Moğ-Les: Ayl “aile, ev halkı; ev bark; konu komşu; çadırlar topluluğu, yerleşke, köy” (33).

[784] Bk. SG (198)// DLT: “kabile” (770)// Trkm.Tr: “köy” (481)// Moğ-Les: Obag/Obug/Ovog/Omug/Aymag “boy, kabile” (935/936/34).

[785] Bk. SG (198)// DLT: Opu (777)// Kzk.Tr: Opa “pudra” (414)// Krgz.Tr (784), YUyg.Tr (438): Upa “pudra; üstübeç”// Moğ-Les: Ou/Oo/Oua/O “pudra; yüz pudrası” (977).

[786] Yazmalar: Üpçin. Bk. SG (/b/ ile) (198)// AŞ: (/b/ ile) “cebe” (37a)// Kzk.Tr: Öpşin “at üzerine örtülen bir tür örtü” (430)// Krgz.Tr: Üpçün “karakuşun ayaklarına giydirilen kılıf; bir savaş giyimi” (796)//

668 **Üpçünlüg/Öpçünlüg** (اُوپچون لوک-اَوپچون لوک)[787]: (elif ötre ile, /p/ sükûn ile). "silahlı".
669 **Öpge/Öpke** (اَوپکا)[788]: (elif üstün ile). "akciğer".
670 **Öpgelig/Öpkelig** (اَوپکالیک)[789]: (elif üstün ile, /p/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yürekli, yiğit". [İH.33a]
671 **Öbüçin** (اَوبوچین)[790]: (elif üstün ile, /b/ ötre ile, /ç/ esre ile). "Moğ. hastalık; yorgunluk".
672 **Öbüçte** (اَوبوچته)[791]: (elif üstün ile, /b/ ötre ile). "Moğ. hasta; yorgun".
673 **Übük** (اُوبوک)[792]: (elif ve /b/ ötre ile). "ibik, kuşların başındaki taç".
674 **Übük ḳuşı** (اُوبوک قوشی): (elif ve /b/ ötre ile). "ibibik, çavuş kuşu".
675 **Öbül** (اَوبول)[793]: (elif üstün ile, /b/ ötre ile). "Moğ. kış".
676 **Öttürmek/Ötürmek** (اَوتتورماک-اَوتورماک)[794]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile). "geçirmek".
677 **Ötgerişmek** (اَوتکارِشماک)[795]: (elif üstün ile, /t/ ve /ş/ sükûn ile). "birlikte geçirmek".
678 **Ötgenmek** (اَوتکانماک)[796]: (elif üstün ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "taklit etmek, öykünmek". [ML.31a]
679 **Utḳurmaḳ/Utḳuzmaḳ** (اُوتقورماق-اُوتقوزماق)[797]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). "rehinde veya kumarda kaybetmek, oyunda yitirmek, yenilmek, ütülmek, utulmak".
680 **Utḳanmaḳ** (اُوتقانماق): (elif ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "utanmak".
681 **Oḳçı** (اَوقچی): (elif üstün ile). "ok yapan; ok ve sadağı saklayan". *Dört Dīvān'dan:*

Trkm.Tr: Üpcün "varlıklı; hazır"; Üpcünçilik "tedarik, donatma" (656)// Moğ-Les: Öbçi/Övç "tam, bütün, eksiksiz; toptan"; Öbçi huyagtay "tamamen zırhlı" (979); Ebçigü(n)/Övçüü(n)/Ebçigüü "göğüs"; Ebçigübçi "göğüslük, zırh" (452).

787 M1, M2, TÜ: Üpçünlüg; ML, İH: Üpçinlük// SG: Öbçinlig/Öbçünlüg (198).

788 ML, İH: Öpge// SG (198), DLT (788), CC (151), Mlk.Tr (317), YUyg.Tr (306): Öpke// Krgz.Tr: Öpkö (613)// Trkm.Tr: Öyken (512)// Derleme: Öpke/Öpge/Öyken/Öygen// Moğ-Les: Aguşgi(n)/Ūşgi(n)/Ūşg (30).

789 Yazmalar: Öpgelig// M1, M2, ML: "yüreklilik; yürekli"; TÜ: "yüreklilik". Bk. SG (198).

790 Yazmalar: Üpüçin (اُوپوچین). (elif ve /p/ ötre ile, /ç/ esre ile) "Moğ. hasta; yorgun". SG kaynaklı anlam olmalıdır. Bk. SG (/b/ ile) (198)// King: Ebeçin (273, 204A/6)// Moğ-Les: Ebedçi(n)/Övçin "hastalık, illet; ağrı, acı; çılgınlık, delilik" (455).

791 Yazmalar: Üpü (اُوپو). (elif ve /p/ ötre ile) "kaç". Öbüçte (اوبوچته) maddesinim Öbü (اوبو) kısmı, madde başı yapılmış, çte (چته) kısmı ise çend (چند) "kaç" okunup açıklamaya dahil edilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (12a). Bk. SG (198)// Moğ-Les: Ebedçitey/Övçtey "hastalıklı"; Ebedçite(n)/Övçtön "hastalar" (455).

792 Bk. SG (198), İbik.

793 Yazmalar: Üpük (اُوپوک). (elif ve /p/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (12a). Bk. SG (198), King (201A/21)// Moğ-Les: Ebül/Övöl (461).

794 Yazmalar: Öttürmek// SG: Ötürmek/Ötgermek (202/203)// AŞ: Ötker-/Ötküz- (39a)// DLT: Ötgür- (792)// Alt.Tr: Ötkür- (145)// Krgz.Tr: Ötkör-/Ötköz- (617)// Mlk.Tr: Ötger- (318)// YUyg.Tr: Ötküzmek (308)// Trkm.Tr: Ötür- (509).

795 Bk. SG (204)// DLT: Ötgürüş- (792)// Krgz.Tr: Ötkörüş- (617).

796 Bk. SG (205), Öykünmek// AŞ: Ötken- (38b)// DLT: Ötgün- (792)// Alt.Tr: Ötkön- (145).

797 M1, M2, TÜ: Utḳurmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (12b); ML, İH: Utḳuzmaḳ// AŞ: Utḳuz-/Utuz- (39b)// SG: Utġuzmaḳ/ġ (206)// Kzk.Tr: Utıl- (589)// Krgz.Tr: Uttur- (788)// Mlk.Tr: Utdur- (420)// YUyg.Tr: Utulmaḳ/Uturmaḳ/Utturmaḳ/Utḳuzmaḳ (440)// Derleme: Ütürmek/Utuzmak/Ütüzmek.

Bozuḳ ḳabrımnı görgen oḳçı dükkānıġa oḫşatġay
Firāḳıng̑ oḳıdın anda görüb peykān u per her yan
(بَوزوق قبريمنى گَوركان اَوقچى دگّانيغه اوخشاتغاى/فراقينک اَوقيدين آندا گَوروب پيکان و پر هر يان)

682 **Örtenürümni** (اَورتانوروم نى): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ ötre ile, ikinci /n/ esre ile). "yanmamı". *Dört Dīvān'dan:*
Örtenürümni 'aşḳıda bilmegen ėt neẓāre kim
Tildür anıng̑ beyānıġa köng̑lüm otı zebānesi[798] [M1.38a, TÜ.16b]
(اَورتانوروم نى عشقيدا بيلماکان اَيت نظاره کيم/تيل دور آنينک بيانيغه گَونکلوم اَوتى زبانه سى)

683 **Oynayu talaşa** (اَوينايو تَلاشا)[799]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /y/ ötre ile, /t/ üstün ile). "oynayıp dalaşarak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḳızlar bile oynayu talaşa
Ḳoy saġmaġın ėtgeli temāşā[800]
(قِيزلار بِيله اَوينايو تلاشا/قَوى ساغماغين اَيتکالى تماشا)

684 **Urung̑uz** (اُورونکوز)[801]: (elif ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "vurunuz".

685 **Özüng̑ge** (اَوزونک کا): (elif üstün ile, /z/ ötre ile). "kendine". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ādem bile şeyṭān muḫālefetin unutma, ata düşmenin özüng̑ge dūst tutma[802]. [**M2.34a**]
(آدم بيله شيطان مخالفتين اُونوتمه، آتا دشمنين اَوزونک کا دوست توتمه)

686 **Örtemegige** (اَورتاماکيکا): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /g/ esre ile). "yakmasına, yakması için"[803]. *Ḥayretü'l-Ebrār'da,* mirzaların yergisinde şöyle der:
Kilki ulus örtemegige otun
Ötgerib ol otı felekdin tütün [İH.33b]
(کلکى اولوس اَورتاماکيکا اَوتون/اَوتکاريب اَول اَوتى فلک دين توتون)

687 **Ötünmek** (اَوتونماک)[804]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "yalvarmak; dilemek".

688 **Ot** (اَوت): (elif üstün ile). "ateş, od"[805]; "ot, bitki; ilaç, ot; müshil; zehir, ağı, ot; [Rūm Tr.] tüy gideren ilaç, ağda"[806]; (**Öt**) "geç!; [Rūm Tr.] öt! şarkı söyle!"; elif ötre ile (**Ut**) "rehinde veya kumarda kazan, üt, ut"; (**Üt**) "yenecek hayvanların başının tüyünü ateşte

---

798 beyānıġa| ML: güvāhıġa. Bk. GS (473, 650), GS-Özb (G.626).

799 Yazmalar: Oynayutlaşa (اَوينايوتلاشا). (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /y/ ötre ile, /t/ sükûn ile) "oyuna giderek". Bk. SG (318).

800 oynayu talaşa| Yazmalar: oynayutlaşa (اَوينايوتلاشا)// saġmaġın| M1, M2, TÜ: saġmaḳı (ساغماقى); ML, İH: saġmaġı. Bk. AŞ (77b), SG (318), LM (282, 2592), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (662).

801 M1: 62a; TÜ: yok. Bk. SG (227).

802 tutma| Yazmalar: dutma (دوتمه). Bk. MK (323, 102b/3), MK-Özb (Tenbih.116), MK-Amire (194).

803 M1, M2, TÜ: "yanmak için"; ML, İH: "yanmasına, yanması için".

804 M1, M2, ML, İH: Ütünmek. Bk. SG (210)// DLT: "durumu makamlara arz etmek" (793)// Krgz.Tr (617), YUyg.Tr (309): "dilemek, rica etmek"// Trkm.Tr: "özür dilemek, af dilemek" (509)// Moğ-Les: Öçi- "söylemek; ifade vermek; ibadet etmek; dua etmek; adak sunmak" (982).

805 Bk. SG (210-211), AŞ (37a), DLT (779), CC (148), Alt.Tr (141), Kzk.Tr (419), Krgz.Tr (602), Mlk.Tr (312), YUyg.Tr (299), Trkm.Tr (492)// Moğ-Les: Oçi(n)/Oç "kıvılcım" (938).

806 Bk. SG (210-211)// AŞ: "yerden biten ot" (37a)// DLT: "ot, bitki; yulaf; hayvan yemi; ilaç; zehir" (779)// CC: "ot, yabani bitki; sebze; ilaç" (148)// Krgz.Tr: "ot" (602)// Mlk.Tr: "ot; zehir" (312)// YUyg.Tr: "ot, bitki, yeşillik" (299)// Derleme: "kılları yok etmekte kullanılan sıçanotu ve kireç karışımı".

temizle, üt"; (**Ūt**)[807] "Hind dilinde: deve". *Dört Dīvān'dan:*

Lebidin ḫastadur köñglüm dem açmay ey Mesīḥ öt kim
'İlācın yüz siniñ dikniñ bėgenmes nā-tevāndur bu[808]

(لبی دین خسته دور کونکلوم دم آچمای ای مسیح اَوت کیم/علاجین یوز سینینک دیک نینک بَیکانماس ناتوان دور بو)

689 **Öte gün/Öteki gün** (اَوتا کون-اَوتاکی کون)[809]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "[Rūm Tr.] geçen gün, öte gün". [ML.31b]

690 **Ötedin beri** (اَوتادین بری)[810]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /b/ üstün ile). "[Rūm Tr.] öteden beri, geçmişten şimdiye".

691 **Öte öte** (اَوتا اَوتا): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "geçe geçe, geçerek; [Rūm Tr.] öterek, şarkı söyleyerek".

692 **Otaçı Ḫaṭāy** (اَوتاچی خطای)[811]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /ç/ esre ile). "Özbekiyye boylarından birinin adı"; (**Otaçı**)[812] "yaylak, otlak".

693 **Otaġa** (اَوتاغه)[813]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "kuş tüyü; savaşlarda başlığa takılan tüy, tuğ, çelenk". [M1.38b] *Dört Dīvān'dan:*

Semend-i nāz üze ol çābük-i belāġa baḳıñ
Perī başıda melek peridin otaġa baḳıñ[814]

(سمند ناز اوزه اول چابک بلاغه باقینک/پری باشیدا ملک پریدین اَوتاغه باقینک)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Başda otaġa boluban cilve-ger
Dīnin anıñ başdın uçurmaḳġa per
Ol dėb anı şeh-per-i Rūḥu'l-emīn
Taşlab anı ger-çi Bilīs-i la'īn[815]

(باشدا اَوتاغه بَولوبان جلوه کر/دینین آنینک باشدین اوچورمقغه پر
اَول دَیب آنی شهپر روح الامین/تاشلاب آنی کرچه بِلیس لعین)

---

[807] Yazmalar: Öte. SG'nin bir sonraki maddesi olan Öte (اوتا) ile karıştırılmıştır. Bk. SG (210-211).

[808] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. GS (390, 523), GS-Özb (G.508), Külliyat-Yazma-TB (102).

[809] Yazmalar: Öte güni (اَوتا کونی)// SG: Öteki gün (211).

[810] M1, M2, ML, İH: öterdin; TÜ: Öterdin beri (اَوتاردین بری). (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /b/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (12b). Bk. SG (211).

[811] Yazmalar: Otacı Ḫaṭāī (اَوتاجی خطائی). (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /c/ ve /y/ esre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (12b). Bk. SG (211).

[812] Yazmalar: Otacı Yılavuḳ (اَوتاجی ییلاوُق) "Özbekiyye boylarından birinin adı". SG'deki Otaçı maddesiyle anlamı (yaylaḳ "yayla") birleştirilip (اوتاچی ییلاق) biraz da değiştirilerek bir madde başı yapılmış onun anlamına da aynı önceki maddenin anlamı verilmiştir. Bk. SG (211)// Kzk.Tr: Otar (420)// Krgz.Tr: Otor (603)// YUyg.Tr: Otlaḳ/Otluḳ (299)// Trkm.Tr: Otar/Otluk (493/494)// Moğ-Les: Otur/Otor "sürünün kötü mevsimde daha iyi otalaklara göçü"; Oturçi/Otorç "sürüyü kötü mevsimde daha iyi otalaklara götüren çoban" (977).

[813] Bk. AŞ (39), SG (211), Tarama (164), Trkm.Tr (493)// Moğ-Les: Otaga/Otuga(n)/Otgo "rütbeyi belirten tavus kuşu tüylü şapka" (976).

[814] çābük-i belāġa| Yazmalar: kāfir-i belāya (کافر بلایه). Bk. NŞ (357, 358), NŞ-Özb (G.358), Külliyat-Yazma-TB (208), Külliyat-Yazma2 (224), Divan-Yazma (334*2).

[815] Dīnin| M1, M2, TÜ: Diyin (دِیین); ML, İH: Dėyin. Bk. HE (374, LII/19), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (462), Külliyat-Yazma1 (474), Hamse-Taşbasma (63).

694 **Otraḳ** (اَوتراق)[816]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] avcı kuşun oturacağı yer".
695 **Ötgey** (اَوتكاى)[817]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "geçecek; [Rūm Tr.] ötecek, şarkı söyleyecek". "elif ötre ile (**Ütgey**) yenecek hayvanın başının tüyünü ateşte temizleyecek, ütecek"; "[**Utġay**] kumarda kazanacak, utacak, ütecek".
696 **Öltürsek** (اَولتورساک)[818]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "öldürsek".
697 **Ötrük** (اَوتروک)[819]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). [**M2.34b**] "yalan".
698 **Ötkür** (اَوتكور)[820]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "keskin; yaygın, geçerli". [İH.34a]
699 **Ötege** (اَوتَكه)[821]: (elif üstün ile, /t/ üstün ile, /g/ üstün ile). "Moğ. ayı".
700 **Ötleş ötleş** (اَوتلاش اَوتلاش)[822]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "iç içe; kat kat, bölüm bölüm".
701 **Ötlügen** (اَوتلوكان)[823]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "güzel sesli siyah bir kuş, ötleğen. Fārsī'de sār ve sāreng denir".
702 **Ötmek** (اَوتماک): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "yağsız ekmek; [ekmek]"[824]; "geçmek"[825]; "[Rūm Tr: ötmek, şarkı söylemek; mecaz anlamda: boş konuşmak]"[826].
703 **Ötmekçi** (اَوتماكچى): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "ekmekçi".
704 **Otucı** (اَوتوجى)[827]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "Moğ. kırıkçı, sınıkçı".
705 **Evtār** (اَوْتار)[828]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "Ar. teller, kirişler; saz telleri, saz kirişleri; kemençe telleri". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī bolmayın zār u żaʻīf olmas nevā tapmaḳ
Bu ėrmiş pīr-i çeng evtārıdın deyr içre telḳīnler[829] [ML.32a]
(نوایی بولمایین زار و ضعیف اولماس نوا تاپماق/بو اَیرمیش پیر چنک اوتاریدین دَیر ایچرا تلقین لار)

---

[816] Bk. SG (211)// Tarama: Oturaḳ "oturacak yer" (164).
[817] M1: 59a; TÜ: yok. Bk. SG (201).
[818] M1: 51b; TÜ: yok. Bk. SG (286).
[819] ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 53a; M2: 49a; ML: 45b; İH: 47b; TÜ: 25a// Yazmalar: Ütrük (اُوتروک). (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. AŞ (39a), SG (211), CC (152)// DLT: "hilekâr" (793)// Kzk.Tr: Ötirik (434)// Krgz.Tr (618), Mlk.Tr (319): Ötürük.
[820] Bk. SG (211)// Krgz.Tr: "keskin (bıçak); çevik, atılgan" (617)// YUyg.Tr: "keskin" (308)// Trkm.Tr: Ötgür "keskin; etkili" (508).
[821] Yazmalar: Ötge (اَوتكه). (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ üstün ile). Bk. SG (211-212), NS (179a), King (222, 199C/20)// Moğ-Les: Ötege/Ötög (1007).
[822] ML, İH: üzeri çizili// Yazmalar: Ötleş (اَوتلاش). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (12b). Bk. Ötleş ötleş.
[823] Yazmalar: Ötlügeni (اَوتلوكانى). Bk. SG (212)// Tarama: Ötlegen/Ötlügen (170).
[824] Bk. SG (212), AŞ (39a), Mlk.Tr (318), Ėtmek, Eppe-ni// DLT: Etmek/Epmek/Epek (649)// CC (70), Derleme: Etmek/Ötmek.
[825] TÜ: yok. Bk. SG (212), AŞ (39a), DLT (792), Krgz.Tr (616), YUyg.Tr (308)// Moğ-Les: Oçi-/Eçi- "bir yere gitmek" (938); Nögçi-/Nöhçö- "geçmek, geçip gitmek" (925).
[826] Bk. SG (199), DLT (792)// Moğ-Les: Öçi- "söylemek; ifade vermek" (982).
[827] Yazmalar: Utucı (اُوتوجى). (elif ve /t/ ötre ile). Bk. SG (212)// DLT (779), CC (148): Otaçı "tabip, otacı, otçu"// Kzk.Tr: Otaşı "kırıkçı, sınıkçı, çıkıkçı" (420)// Moğ-Les: Otuçi(n)/Otaçi(n)/Otoç "doktor, hekim" (976).
[828] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1401), Dehhuda.
[829] pīr-i| Yazmalar: pīr ü (پیر و). Bk. GS (141, 161), GS-Özb (G.157), Külliyat-Yazma-TB (42).

706 **Örtegey** (اَورتاکای): (elif üstün ile, /t/ ve /g/ medli elif ile). “yaka; yakacak”. *Dört Dīvān'dan:*

Bīm ėrür kim şu‘lesi cennetni dağı örtegey
Bolsa bir aḫger otumdın dūzaḫ āteş-dānıda [TÜ.17a]
(بیم اَیرور کیم شعله سی جنت نی داغی اَورتاکای/بَولسا بیر اخکر اَوتومدین دوزخ آتش دانیده)

707 **Ulġayġanda** (اُولغایغاندا)[830]: (elif ötre ile, /l/ sükûn ile, /ġ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [M1.39a] “büyüdüğünde; kocadığında”. *Dört Dīvān'dan:*

Ötüb ‘aşḳ içre ‘ömrüm zāhidā ḳoy zühd irşādın
Kişi mundaḳ uluḳ ṣan‘atnı ulġayġanda örgenmes[831]
(اوتوب عشق ایچره عمروم زاهدا قَوی زهد ارشادین/کیشی مونداق اولوق صنعتنی اُولغایغاندا اَورکانماس)

708 **Örülgende** (اَورولکاندا): (elif üstün ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). “örüldüğünde”[832]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Örülgende tapıb çü tāb u şikenc
İki ‘anberīn ef‘ī ol cism-i genc
(اَورولکاندا تاپب چو تاب و شکنج/ایکی عنبرین اَفعی اَول جسم گَنج)

709 **Uluġ** (اُولوغ)[833]: (elif ötre ile). “büyük, ulu; yaşlı”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Uluġ bolġan sayı bī-çāre boldum
Diyār u mülkdin āvāre boldum[834]
(اولوغ بولغان سایی بیچاره بولدوم/دیار و ملک دین آواره بولدوم)

Seb‘a-yı Seyyāre'den:

Bir uluġraḳ kėsek ėrür bu cihān
Ki ėrür köpregi su içre nihān[835] [**M2.35a**]
(بیر اولوغ راق کیساک اَیرور بو جهان/که اَیرور کوپراکی سو ایچرا نهان)

710 **Opa** (اَوپا)[836]: (elif üstün ile, /p/ medli elif ile). “küçük kız kardeş. Ona sin̂gil de denir”.

711 **Özün̂güzge** (اَوزونکوزکا): (elif üstün ile, /z/ ve /g/ ötre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). “kendinize”. [İH.34b] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Siz imdi özün̂güzge şāhī tapın̂g
Bu kişverġa kişver-penāhī tapın̂g[837]

---

[830] Yazmalar: Ölgengende (اَولکانکاندا). (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /g/'ler medli elif ile, /n/'ler sükûn ile) “öldüğünde; olduğunda”. BL/AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır// BL: Ölḳanḳanda “ölmek çağından kinayedir” (23b)// AŞ: Ulġanġanda “büyüdüğü zaman; yaşlılık çağı” (51a). Bu anlamlara uygun düşen maddeler, Ölgende/Olġanda (اَولکاندا-اَولغاندا) olmalıdır. Bk. Ulġaymaḳ, SG (294).

[831] ulġayġanda| Yazmalar: ölgengende (اَولکانکاندا). Bk. SG (294), NŞ (226, 226), NŞ-Özb (G.226), Külliyat-Yazma-TB (185).

[832] Yazmalar: “ördüğünde”. Bk. SG (229).

[833] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (50b), SG (299), DLT (921), Uluḳ// CC: Ulu (205)// Krgz.Tr: Uluk “amir” (782); Uluu “ulu” (783)// YUyg.Tr: Uluḳ/Uluġ (436).

[834] u| M2: yok. FŞ (453, XLIX/138), FŞ-Özb (XLIX).

[835] Bu beyit| M2: yok// ėrür| Yazmalar: idi (ایدی). Bk. SS (418, 4643), SS-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (781).

[836] Derleme: Aba “abla, büyük kız kardeş; erginliğe ermiş küçük kız kardeş”.

[837] kişverġa| Yazmalar: kişverge (کشورکا). Bk. Sİ (131, 1247), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (816), Külliyat-Yazma1 (832), Hamse-Taşbasma (394).

(سیز ایمدی اوزونکوزکا شاهی تاپینک/بو کشورغه کشور پناهی تاپینک)

712 **Ornıñĝda** (اَورنِیْنک دا): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yerinde". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Görüb ḫār u ḫas ornuñĝda nihānī
Saçım birle süpürsem ėrdi anı[838]

(کوروب خار و خس اَورنونک دا نهانی/سچیم بیرله سوپورسام اَیردی آنی)

713 **Üzer çaḳda** (اُوزار چاقدا): (elif ötre ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "ayrılmak ve ölmek çağında"; "suda yüzerken"[839]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Cihāndın üzer çaġda peyvendini
Velī-'ahd ėtib ėrdi ferzendini[840]

(جهاندین اوزار چاغدا پیوندینی/ولی عهد اَیتیب اَیردی فرزندینی)

714 **Ucurda** (اُوجوردا)[841]: (elif ve /c/ ötre ile). "zamanda, vakitte, sırada, anda; fal veya rüyanın gerçekleşmesinde". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*

Hem-ol ucurda pād-şāh Merv ḳışlaḳıġa 'āzim ėrdiler[842].

(همول اوجوردا پادشاه مَرو قشلاقی غه عازم اَیردی لار)

İnşā'dan:

Bu ucurda çarḫ-ı nigūn ḳażāsıdın ve sipihr-i dūn iḳtiżāsıdın[843]

(بو اوجوردا چرخ نکون قضاسی دین و سپهر دون اقتضاسی دین)

Mecālisü'n-Nefāyis'ten:

Bu ucurda tevbeġa muvaffaḳ boldı, ümmīd ol kim istiḳāmetġa hem muvaffaḳ bolġay. [ML.32b]

(بو اوجوردا توبه غه موفق بَولدی، امّید اَول کیم استقامت غه هم موفق بَولغای)

715 **Ütürgü** (اُوتورکو)[844]: (elif, /t/ ve /g/ ötre ile). "matkap, delgi". [M1.39b]

716 **Otuz** (اَوتوز)[845]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "otuz". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳıl Nevāyī'ni hem-ol ḫaṭ bile yā Rab 'āzim

---

838 ornuñĝ| Yazmalar: ornıñĝ (اَورنینک). Bk. FŞ (415, XLV/53), FŞ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma-TB (579), Külliyat-Yazma1 (590), Hamse-Taşbasma (244).

839 M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (244).

840 çaġda peyvendini| M1, M2: çaḳda peyvendini; ML, İH, TÜ: çaḳda peyvendni (چاقدا پیوندنی)// ferzendini| Yazmalar: ferzendni (فرزندنی). Bk. Sİ (142, 1414), Sİ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (819).

841 SG: Ucur/Uçur "vakit, zaman; fal veya rüyanın gerçekleşmesi" (223)// AŞ: Uçru "yakın zaman" (40a)// Alt.Tr: Uçur "an, fırsat; anlam, içerik" (191)// Krgz.Tr: Uçur "vakit, an, fırsat; durum; mevsim" (780)// Trkm.Tr: Uçur "zaman, vakit, çağ; yön, istikamet" (643)// Moğ-Les: Ucur/Ujig "şimdi, şimdiki zaman, şimdiki durum" (1376); Uçir "son çekim edatı: neden, sebep; için, amacıyla, sonucunda; durum; ilke; kural; fırsat; anlam; özet; soyut, yalın" (1324-1325).

842 ḳışlaḳıġa| M1, M2, ML, İH: ḳışlanıġa. Bk. HM (36, T764a/12).

843 nigūn| ML, İH: nil-gūn// ḳażā| M1, M2, İH, TÜ: feżā (فضا). Bk. AŞ (40b), TM (308, T785b/16), Münşeat-Özb (9), Külliyat-Yazma2 (792).

844 Bk. SG (212-213)// DLT-Yazma: Üd/Üt "delik" (26); Ütür- "delmek" (98)// CC: Ütürgü "kalem, keski" (212)// Alt.Tr: Üyt "dar delik"; Üytte- "delik açmak" (199)// Krgz.Tr: Üt "dar delik" (799); Üşü- "burgulamak"; Üşkü "delik açmaya yarar burgu, matkap" (798)// Mlk.Tr: Ütür- "delmek"; Ütürgü "oyma kalemi" (423).

845 Bk. SG (213), CC (148), Krgz.Tr (603)// DLT (780), YUyg.Tr (300): Ottuz// Moğ-Les: Ġuçi(n)/Ġuç(in) (580).

Kim birer yanıdın ayrıldı otuz altı ḫuṭūṭ[846]

(قیل نوایی نی هم اَول خط بیله یا رب عازم/کیم بیرار یانیدین آیریلدی اَوتوز آلتی خطوط)

717 **Otuz ikki** (اَوتوز ایکّی)[847]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). “Türk boylarından birinin adı”.

718 **Öltürürge** (اَولتوروركا)[848]: (elif üstün ile, /t/ ve /r/ ötre ile). “öldürmek için, öldürmeğe”; [**Olturur**ġa] “oturmak için, oturmağa”[849]. Beyit[850]:

Tirigni öltürürge ḳudretiñ̂ bar

Tiriltürmek ölügni müşkil ėrür

(تیریک نی اَولتوروركا قدرتینک بار/تیریلتورماک اولوکنی مشکل اَیرور)

719 **Olmasıġa** (اَولماسیغه)[851]: (elif üstün ile, /l/ sükûn ile). “olmamasına; [olmasına]”. *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī olmasıġa ʻāzim-i ʻIrāḳ u Ḥicāz

Meger nezāhet-i mülk-i Herī ėrür bāʻiṡ

(نوایی اولماسیغه عازم عراق و حجاز/مکر نزاهت ملک هری اَیرور باعث)

720 **Ötünçi** (اَوتونچی)[852]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). [**M2.35b**] “yalvaran; dileyen; (**Otunçı**) oduncu”.

721 **Uçmaḳ** (اُوچماق): (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). “cennet, uçmak”[853]; “[göğe uçmak; kaybolmak, yok olmak, uçmak; göz seğirmek]”[854].

722 **Öçmek** (اَوچماک)[855]: (elif üstün ile, /ç/ sükûn ile). “ateş ve mum sönmek”; [(**Öçürmek**) “söndürmek”].

723 **Ölüg** (اَوْلوک): (elif üstün ile, belirli /v/ ile). “ölü”[856]; “[**Ölügse**: ceset, leş]”[857]. *Dört Dīvān'dan:*

Ni lebiñ̂din kām taptım ni gözüñ̂din cevr oḳı

---

[846] birer| M1, M2, TÜ: birev (بیراَو). Bk. Otuz altı, SG (213), FK (276, 293), FK-Özb (G.280), Külliyat-Yazma2 (465), Divan-Yazma (270*2).

[847] Bk. SG (213).

[848] M1: 56a; TÜ: yok// M2, ML, İH: “öldürtmek için”. Bk. SG (284), AŞ (51b), Krgz.Tr (610), YUyg.Tr (304)// DLT: Öldür- (786)// CC: Öldür-/Öltür- (151).

[849] M2, ML, İH: “oturmak için; oturtmak için”. Bk. AŞ (51b), CC (146)// SG (202/284), Krgz.Tr (603), YUyg.Tr (300): Otur-/Oltur-// DLT: Oltur-/Oldur- (775).

[850] Yazmalar: *Ferhād u Şīrīn'den;* SG: yazarını bilmediğim bir şiir (13).

[851] M1: 48a; TÜ: yok. Bk. SG (276), AŞ (52a)// Alt.Tr: Bol-/Ol- (42/139)// DLT (593), CC (36), Kzk.Tr (91), Krgz.Tr (126), Mlk.Tr (125), YUyg.Tr (47), Trkm.Tr (77): Bol-// Moğ-Les: Ol-/Olo- “bulmak, ele geçirmek” (949); Bol- “olmak; gerçekleşmek” (182).

[852] Bk. SG (213)// Kzk.Tr: Ötinişti “dileyen, rica eden” (434).

[853] Bk. SG (213), DLT (915), CC (204), Krgz.Tr (779)// Kzk.Tr: Ujmaq (581)// Trkm.Tr: Uçma (642).

[854] Bk. SG (213), AŞ (41a)// DLT (915), CC (204), YUyg.Tr (434): “uçmak”// Krgz.Tr: “uçmak; ölmek” (778).

[855] Yazmalar: Üçmek (اُوچماک). (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile)// M2, ML, İH: “uçmak” anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Uçmaḳ olmalıdır. Bk. SG (213), AŞ (41a), DLT (783), Krgz.Tr (606), YUyg.Tr (303), Trkm.Tr (501).

[856] SG (300), AŞ (51a), Krgz.Tr (610), YUyg.Tr (305): Ölük// DLT: Ölüg (786)// CC: Ölü (151)// Mlk.Tr: Ölü “ölü” (316); Ölüg “ölü, ceset” (317).

[857] SG (300), YUyg.Tr (305): Ölükse.

Bu ṣıfat maḥrūmlıḳdın ni tirig-min ni ölüg [İH.35a]

(نِی لبینک دین کام تاپتیم نِی گوزونکدین جَور اوقی/بو صفت محروم لیق دین نِی تیریک مین نِی اَولوک)

724 **Oyġatmanĝ** (اَویغاتمانک)[858]: (elif üstün ile, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "uyandırmayın". *Dört Dīvān'dan:*

Tüşümde la'l u ruẖ-sārıdur oyġatmanĝ mini ger ẖod

Mesīḥā birle Yūsuf başım üzre yitseler nā-geh [TÜ.17b]

(توشومدا لعل و رخساری دور اَویغاتمانک مینی کرخود/مسیحا بیرله یوسف باشیم اوزره یِتسالار ناگه)

725 **Uçramaḳ** (اُوچراماق)[859]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). "uğramak, yakalanmak, maruz kalmak, karşılaşmak".

726 **Öceşmek** (اَوجاشماک)[860]: (elif üstün ile). "çekişmek, tartışmak; [sataşmak]".

727 **Üç** (اُوچ): (elif ötre ile). "üç sayısı"; (**Uç**) "göğe uç!; kaybol!, yok ol!; [göz seğir]"; /c/ ile (**Uc**)[861] "uç; bir şeyin başı veya kuyruğu"; [**Öc**][862] "öç, intikam".

728 **Uca** (اُوجا)[863]: (elif ötre ile). "arka, sırt; [mecaz anlamda] sığınılacak yer, dayanak noktası; [Rūm Tr: kıç, sağrı]".

729 **Uçar/Ucar** (اُوچار-اُوجار)[864]: (elif ötre ile, /ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "pazar, çarşı, alış veriş yeri".

730 **Üçergü** (اُوچارکو)[865]: (elif ötre ile, /ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "eyerin altına konulan keçe, teğelti".

731 **Ocaḳ** (اَوجاق)[866]: (elif üstün ile). "mutfağın ocağı; [mecaz anlamda] eski ve büyük sülale, eski ve soylu aile; tutsakların ve suçluların boynuna takılan demir tasma".

732 **Üçelesi** (اُوچالاسی)[867]: (elif ötre ile, /s/ esre ile). [M1.40a] "her üçü".

---

858 ML, İH: Oyḳatmanĝ. Bk. SG (317), YUyg.Tr (301), Oyat// AŞ: Oyḳatmaḳ (54b)// DLT: Oḍgur-/Oygur- (770)// Kzk.Tr: Oyat- (421)// Krgz.Tr: Oyğot- (604)// Trkm.Tr: Oyar-/Oyat- (497).

859 Bk. AŞ (40b), SG (219), Trkm.Tr (642)// Krgz.Tr: Uçura- (780)// YUyg.Tr: Uçrimaḳ (434)// Moğ-Les: Uçira-/Uçra-/Uçara- (1325).

860 Yazmalar: Öceşmaḳ (اَوجاشماق). SG kaynaklı biçim olmalıdır (218)// DLT: Öçeş- "yarışmak" (783)// CC: Öceş- "yarışmak" (149)// Tarama (166), Derleme: "bahis tutuşmak"// Krgz.Tr: Öçöş- "kin beslemek, kızmak" (607)// Trkm.Tr: Öceş-/Öcük- "öfke duymak" (501)// Azb.Tr.İzahlı: Öceş- "çekişmek, sürtüşmek; sataşmak; bahis tutuşmak" (III/544).

861 Bk. SG (221), Azb.Tr (752)// DLT (915), CC (204), Krgz.Tr (778), YUyg.Tr (434): Uç// Moğ-Les: Uçig "ipin ucu" (1324); Ücügür/Ücüür "uç" (1570); Uguça/Ūç "kuyruk sokumu kemiği; kıç, sağrı; but" (1333).

862 Bk. SG (221), Azb.Tr (619)// DLT (783), CC (149), Krgz.Tr (606), YUyg.Tr (303), Trkm.Tr (501): Öç// Moğ-Les: Ös/Ösiye/Öşöö (1005).

863 M1: uça; M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (221), Uça.

864 M1, M2, ML, TÜ: Uçar// SG: /c/ ile (اوجار) "pazar, alış veriş yeri"; /ç/ ile (اوچار) "at köstеği"; Ocar/Süksük "odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç" (221)// NS: اوجار (Moğ.) (179b)// Azferi: اوچار "pazar, çarşı" (8516*2)// Kıpçak (Kİ): Uçar "çarşı" (291)// Kzk.Tr: Oşar "topluluk, grup" (421)// Özb.Tr.İzahlı: Bazar-Öçär (I/126)// Azb.Tr.Ağız: Uçar "köyde halkın sohbet için toplandığı yer" (589)// Moğ-Les: Üce- "görmek, bakmak" (1566); Ücemer/Ücmer "sergi" (1569).

865 Bk. SG (221), İçergü/İçirgü.

866 Bk. SG (221-222)// DLT: Oçak/Oçuk "ocak" (770)// CC: Oçak "ocak" (142)// Kzk.Tr: Oşaq "ocak; aile, yuva, ocak" (421)// Krgz.Tr: Oçok "ocak" (587)// Derleme: "eski ve soylu aile".

867 Bk. SG (222)// AŞ: "üçü birlikte" (40b)// YUyg.Tr: Üçile "üçümüz" (444).

733 **Uçan** (اُوچان)[868]: (elif ötre ile, /ç/ ile). “büyük gemi; /c/ ile (**Ucan**) Tebrīz'e bağlı bölgelerden (bölüklerden) birinin adı”. [ML.33a]

734 **Üçev** (اُوچاو)[869]: (elif ötre ile). “üç tane”. *Dört Dīvān'dan:*

Kön̂güldin ėyle mevālīd meylini kem kim
Bolurġa ferd mevāni‘ tururlar uşbu üçev[870]

(کونکل دین اَیلا موالید میلینی کم کیم/بولورغه فرد موانع توررولار اوشبو اُوچاو)

735 **Üçevlen** (اُوچاولان)[871]: (elif ötre ile). “her üçü birlikte”.

736 **Ucsarraḳ** (اُوجسارراق)[872]: (elif ötre ile, /c/ sükûn ile). “daha yukarı”.

737 **Uçḳur/Uçġur** (اُوچقور-اُوچغور)[873]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). “hızlı uçan; uçucu, uçan; [Rūm Tr: şalvar uçkuru]”. [**M2.36a**]

738 **Uyaḳurda** (اُویاقوردا)[874]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “[gök cismi] batarken”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ya‘nī uyaḳurda mihr-i dil-keş
Yüzide benefş ebr ėrür ẖoş[875]

(یعنی اویاقوردا مهر دلکش/یوزیدا بنفش ابر اَیرور خوش)

739 **Örterge** (اَورتارکا): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “yakmağa, yakmak için”[876]. *Dört Dīvān'dan:*

Ah otı örterge cismimni ni māni‘ göz yaşım
Berḳ urġac örtenür ger bolsa deryā üzre ẖas[877] [İH.35b]

(آه اَوتی اَورتارکا جسمیم نی نِی مانع کَوز یاشیم/برق اورغاج اَورتانور کر بَولسا دریا اوزره خَس)

740 **Uyalıb** (اُویالیب)[878]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile). “utanmış”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳulaḳ çün ėlçi ol sözlerge salıb
Ḳopub yandı dėgenlerdin uyalıb[879]

(قولاق چون اَیلچی اول سوزلارکا سالیب/قوپوب یاندی دَیکانلاردین اویالیب)

Dört Dīvān'dan:

Uyalıb tir aḳızdı encüm ėmes

---

[868] Bk. SG (222)// DLT: Uçan “iki kanatlı gemi” (915)// Kıpçak (BM/Kİ/TZ): Uçan “küçük gemi, yelkenli kayık” (591).

[869] Bk. SG (222)// AŞ: “üçü” (40b)// CC: Üçöv “üçlük, üçü birlikte” (210)// Kzk.Tr: Üşev “üç adet” (601)// Mlk.Tr: Üçev “üç kişi” (422)// Krgz.Tr: Üçöö “üç kişi; her üçü” (793).

[870] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (222), FK (490, 531), FK-Özb (G.506).

[871] Bk. SG (222)// Mlk.Tr: Üçevlen “üç kişi” (422)// YUyg.Tr: Üçülen/Üçeylen “üç kişi, üçümüz” (444).

[872] Yazmalar: Uçaraḳ (اُوچاراق). (elif ötre ile, /ç/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13a). Bk. SG (222), Arat-Babür (247, H100b), TB-Özb (Yıl.907), TB-Yazma-ML (140).

[873] M1, M2, TÜ: Uçḳur; ML, İH: Uçġur// SG (222), Trkm.Tr (642): Uçġur// Alt.Tr (191), YUyg.Tr (434): Uçḳur “hızlı uçan, iyi uçan”.

[874] Yazmalar: Oyaḳurda (اَویاقوردا). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (319).

[875] ebr ėrür ẖoş| Yazmalar: ėrür münaḳḳaş (اَیرور منقّش). Bk. LM (343, 3219), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (675).

[876] Yazmalar: “yanmağa, yanmak için”. Bk. AŞ (44a), SG (232).

[877] urġac| Yazmalar: urḳac (اورقاج). Bk. NŞ (232, 232), NŞ-Özb (G.232).

[878] Yazmalar: Oyalıb (اَویالیب). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile). Bk. AŞ (55a), SG (315).

[879] ol| Yazmalar: bu (بو). Bk. FŞ (360, XXXIX/72), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

Şām-ı hicrimde ṭārem-ı mīnū

(اویالیب تِر آقیزدی اَنجم اَیماس/شام هجریمدا طارم مینو)

741 **Örteb** (اَورتاب): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "yakmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Örteb idi anı yār dağı

Żam boldı bu ikki zār dağı[880]

(اَورتاب ایدی آنی یار داغی/ضَم بولدی بو ایکّی زار داغی)

Dört Dīvān'dan:

Ėmes bāġ içre sarıġ lāle zanbaḳ bil ki her sarı

Yan͡gı daġ örteb ol gül 'aşḳıdın sarġardı ruẖ-sārı [ML.33b]

(اَیماس باغ ایچرا ساریغ لاله زنبق بیل که هر ساری/یانکی داغ اَورتاب اَول کل عشقیدین سارغاردی رخساری)

742 **Oġurlab** (اَوغورلاب)[881]: (elif üstün ile). "çalmış, aşırmış". *Dört Dīvān'dan:*

Yüz üze aġzın͡g oġurlab naḳd-ı dīn boldı nihān

Çėkti ẖaṭṭın͡g ẖaylı ṣaf oġrını peydā ḳılġalı[882]

(یوز اُوزه آغزینک اَوغورلاب نقد دین بَولدی نهان/چَیکتی خطّینک خَیلی صف اوغرینی پیدا قیلغانی)

743 **Ükülüb** (اُوکولوب)[883]: (elif ötre ile). "yığılmış, toplanmış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ma'rekede Zāl bile Rüstemī

Başları üzre ükülüb 'ālemī [M1.40b]

(معرکه دا زال بیله رستمی/باشلاری اوزره اوکولوب عالمی)

744 **Uçḳun** (اُوچقون)[884]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). "ateş kıvılcımı, uçkun".

745 **Üç ḳırlıḳ** (اُوچ قیرلیق)[885]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). "bir tür üç dilli temren".

746 **Öçkü** (اَوچکو)[886]: (elif üstün ile, /ç/ sükûn ile). "keçi". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Boy u cismin dėy alman ḳucḳu yan͡glıġ

Perī dik çüstluḳdın uçḳu yan͡glıġ[887]

(بوی و جسمین دَی آلمان قوجقو یانکلیغ/پری دیک چست لوق دین اوچقو یانکلیغ)

747 **Üçek** (اُوچاک)[888]: (elif ötre ile, /ç/ medli elif ile). "çatı, dam".

---

[880] idi anı| Yazmalar: anı dağı (آنی داغی)// boldı| Yazmalar: dağı (داغی). Bk. LM (330, 3091), LM-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma-TB (672).

[881] Yazmalar: Oḳurlab (اَوقورلاب). Bk. SG (259), Trkm.Tr (483), Derleme// DLT: Ogurla/Ogrıla- (772)// CC: Ogurla/Ogrula- (142)// Krgz.Tr: Uurda- (789)// YUyg.Tr: Oğurlimaḳ (293).

[882] aġzın͡g| Yazmalar: aġzın (آغزین). Bk. NŞ (627, 630), NŞ-Özb (G.629), Külliyat-Yazma-TB (255).

[883] Yazmalar: Ökülüb (اَوکولوب). (elif üstün ile) "dökülmüş". Bk. SG (/g/ ile) (267)

[884] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (40a)// SG (222), Trkm.Tr (642): Uçġun// CC (204), Krgz.Tr (779), YUyg.Tr (434): Uçḳun// Moğ-Les: Oçi(n)/Oç (938).

[885] Tekrarı| M1: 42a; M2: 38b; ML: 35b; İH: 37b; TÜ: 18b// Yazmalar: Üçḳuluḳ (اُوچقولوق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13a). Bu biçim, SL'ye de geçmiştir (27). Bk. SG (222)// Alt.Tr: Kır "kenar, uç" (109)// Krgz.Tr: Kır "kenar" (457)// Tatar.Tr: Ḳır "kıyı, kenar, etraf; yan" (166)// YUyg.Tr: Üçḳirliḳ "üç kenarlı" (444).

[886] M1, M2, TÜ: Üçkü (اُوچکو). (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile); ML, İH: Üçkü/Uçḳu. Bk. AŞ (42b), SG (/c/ ve /g/ ile) (222)// DLT: Eçkü (632)// CC (59), Alt.Tr (80), Krgz.Tr (320), Mlk.Tr (190): Eçki// YUyg.Tr: Öçke (303)// Moğ-Les: İsige(n)/İşig/Esige "genç keçi" (665).

[887] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// ḳucḳu| ML: üçkü; İH: ḳucġu (قوجغو)// uçḳu| İH: üçkü (اوچکو). Bk. Ḳucḳu, FŞ (295, XXXI/78), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (544).

[888] Bk. SG (222), Özb.Tr.İzahlı (II/286), Trkm.Tr-Hamzayev.

748 **Unutmaġlarnı** (اُونوتماغلارنی)[889]: (elif ve /n/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "unutmakları; unutulacakları". *Dört Dīvān'dan:*
Çün unutġuñġdur sin ėlni ėl sini bārī çėkib
'Ayş cāmın bu unutmaġlarnı bir sā'at unut[890]
(چون اونوتغونک دور سین ایلنی اَیل سینی باری چَیکیب/عیش جامین بو اونوتماغلارنی بیر ساعت اونوت)
749 **Uyur** (اُویور)[891]: (elif ve /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "uyur". [**M2.36b**] *Dört Dīvān'dan:*
Kūyı taşı başıma ḥayf ėylesem uyḳu heves
İt uyur bolsa ayaḳ ėlgi başın ḳoymaḳġa bes [TÜ.18a]
(کویی تاشی باشیما حیف ایَلاسام اُویقو هوس/ایت اُویور بَولسا اياق اَیلکی باشین قَویماق غه بس)
750 **Uyub** (اُویوب)[892]: (elif ve /y/ ötre ile). "uyumuş"; "uymuş". *Dört Dīvān'dan:*
Dėme lāle-gūn ḥulle içre uyub-min
Ki 'aşḳıñġ şehīdiġa ḳanlıġ kefendür[893] [İH.36a]
(دَیمه لاله کون حلّه ایچره اویوب مین/که عشقینک شهیدیغه قانلیغ کفن دور)
751 **Uşalıb** (اُوشالیب)[894]: (elif ötre ile). "kırılmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Uşalıb ėlgi hicrān pencesidin
Ayaḳdın başı ġam işkencesidin
(اوشالیب اَیلکی هجران پنجه سیدین/اَیاقدین باشی غم اشکنجه سیدین)
752 **Uşatıb** (اُوشاتیب)[895]: (elif ötre ile, /t/ esre ile). "ufalamış, kırmış, parçalamış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Lāt ki andın idi dīnġa belā
Sin uşatıb pāyesini boldı lā
(لات که آندین ایدی دینغه بلا/سین اوشاتیب پایه سینی بَولدی لا)
Dört Dīvān'dan:
Uşatıb oḳını maḥzūn köñġülni sındurmañġ
Ki öy şikest tapar her ḳaçan ki sındı sütūn[896]
(اوشاتیب اَوقینی محزون گَونکل نی سیندورمانک/که اَوی شکست تاپار هر قاچان که سیندی ستون)
753 **Urub** (اُوروب): (elif ve /r/ ötre ile). "vurmuş"; "(**Ürüb**) ürümüş, havlamış; [üflemiş]"[897]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Gehī bebr urub gāh şīr öltürüb [ML.34a]
Ve ger pīl ü kerg ol dilīr öltürüb

---

[889] M1: 48a; TÜ: yok. Bk. SG (304), CC (206), Krgz.Tr (784), YUyg.Tr (438)// Kzk.Tr: Umıt- (585)// DLT: Unut-/Unıt- (922)// Moğ-Les: Umarta-/Marta- (1347).
[890] cāmın| Yazmalar: cāmı (جامی)// 'Ayş| Yazmalar: 'Aşḳ (عشق). Bk. SG (304-305), BV (54, 70), BV-Özb (G.70), Külliyat-Yazma-TB (284), Divan-Yazma (84*2).
[891] Bk. SG (313), AŞ (55b), CC (209)// DLT: Uḍı- (916)// Krgz.Tr: Ukta- (781)// Mlk.Tr: Cukla- (159)// YUyg.Tr: Uxlimaḳ (435).
[892] Tekrarı| M1: 63a; M2: 58b; ML: 54a; İH: 56a. Bk. AŞ (55b), SG (311).
[893] şehīd| M2, TÜ: şehd (شهد)// ḳanlıġ| ML, İH: ḳanlıḳ. Bk. FK (189, 195), FK-Özb (G.186).
[894] Yazmalar: Oşalıb (اَوشالیب). (elif üstün ile).
[895] Yazmalar: Oşatıb (اَوشاتیب). (elif üstün ile, /t/ esre ile). Bk. SG (256).
[896] sındurmañġ| ML, İH: sındurma// öy| GS (381, 511), GS-Özb (G.496), Külliyat-Yazma2 (115), Külliyat-Yazma-TB (100), Divan-Yazma (455*2): ėv.
[897] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (227).

(کهی بیر اُوروب کاه شیر اَولتوروب/و کر پیل و کَرک اَول دلیر اَولتوروب)

754 **Ulġayıb** (اُولغایِب)[898]: (elif ötre ile, /l/ sükûn ile, /y/ esre ile). "büyümüş; yaşlanmış, kocamış". *Tārīḫü'l-Mülūk'da,* Rüstem ve İsfendyār'ın savaşıyla ilgili şöyle der:

Rüstem ulġayıb ėrdi ve an̂ga ḥarīf ėmes ėrdi.

(رستم اُولغایِب اَیردی و اَنکا حریف اَیماس اَیردی)

Özi çün ulġayıb ėrdi gūşe tutub ʻibādetġa meşġūl bolub. [M1.41a]

(اَوزی چون اُولغایب اَیردی کوشه توتوب عبادتغه مشغول بَولوب)

755 **Ötgerib** (اَوتکاریب): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "geçirmiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kilki ulus örtemegige otun

Ötgerib ol otı felekdin tütün

(کلکی اولوس اَورتاماکیکا اَوتون/اَوتکاریب اَول اَوتی فلک دین توتون)

756 **Üzüb** (اُوزوب): (elif ve /z/ ötre ile). "koparmış, ayırmış, kesmiş". *Sedd-i Sikenderī'de,* ḫaḳanın cariyesinin övgüsünde şöyle der:

Çalıb çün ġınā nā-tevān riştesin

Üzüb nā-tevānlarġa cān riştesin[899]

(چالیب چون غنا ناتوان رشته سین/اُوزوب ناتوان لارغه جان رشته سین)

757 **Öltürsen̂giz** (اَولتورسانکیز)[900]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "öldürseniz; (**Oltursan̂gız**) otursanız".

758 **Urun̂guz** (اُورونکوز)[901]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "vurunuz".

759 **Ura ura** (اُورا اورا)[902]: (elif ötre ile). "vura vura, vurarak".

760 **Oḳudun̂guz/Oḳudun̂glar** (اَوقودونکوز-اَوقودونکلار)[903]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, ilk /g/ ötre ile, ikinci /g/ sükûn ile). "okudunuz".

761 **Oḳuġan** (اَوقوغان)[904]: (elif üstün ile). "okuyan; okumak; okumuş". [**M2.37a**]

762 **Üküb** (اُوکوب)[905]: (elif ötre ile, /k/ ötre ile). "yığmış, toplamış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Arḳasıda ʻaşḳ ki yüz ġam üküb

Her girihi bir ġam ayaḳın tügüb

(آرقاسیدا عشق که یوز غم اوکوب/هر کِرهی بیر غم آیاقین تُوکوب)

763 **Uluşub** (اُولوشوب)[906]: (elif ve /ş/ ötre ile). "köpekler birlikte uluyup". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ol ṭuʻmenin̂g üstide uluşub

---

898 Yazmalar: Olġayıb (اَولغایِب). (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /y/ esre ile). Bk. AŞ (51b), SG (295).

899 ġınā nā-tevān| Yazmalar: ʻinān-ı tevān (عنان توان). Bk. Sİ (356, 4631), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (886).

900 M1: 51b; TÜ: yok.

901 M1, TÜ: yok. Bk. SG (227).

902 M1: 54b; TÜ: yok. Bk. SG (228).

903 M1: 54b/62b; TÜ: yok. Bk. SG (263).

904 M1: 56b; TÜ: yok// Tekrarı| M1: 61b; M2: 53b. Bk. SG (263).

905 Yazmalar: Öküb (اَوکوب). (elif üstün ile, /k/ ötre ile) "dökmüş"// ML, İH: "birlikte saldırdılar" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (/g/ ile) (266).

906 Bk. Ulaşıbtur// SG: Ulumek/Uluşmek "ulumak" (282)// DLT: Ulış- (921)// Tatar.Tr: Ulaş- (303)// Trkm.Tr: Uvlaş- (651).

Ḳūt ėyleseler idi üzüşüb [ML.34b, İH.36b]

(اَول طعمه نينک اُوستيدا اولوشوب/قُوت اَيلاسالار ايدى اوزوشوب)

764 **Uyutub** (اُويوتوب)[907]: (elif ve /t/ ötre ile). “uyutmuş, yatırmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫalḳnı ġāfil ėtib ḳatl ḳılur

Göz açar fitneġa ėlni uyutub

(خلقنى غافل اَيتيب قتل قيلور/كَوز آچار فتنه غه اَيلنى اويوتوب)

765 **Ornaşıb** (اَورناشيب)[908]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). “yapışmış, kaynaşmış, pekişmiş; [yerleşmiş]”. *Dört Dīvān'dan:*

Mümkin ėrmes tartmaḳ peykānların kim cism ara

Her biri mesken tutubturlar süngekge ornaşıb

(ممكن اَيرماس تارتماق پيكانلرين كيم جسم آرا/هر بيرى مسكن توتوب تورلار سُونكاک كا اورناشيب)

766 **Unab** (اُوناب)[909]: (elif ötre ile, /n/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “razı olup”. *Dört Dīvān'dan:*

Tamuġ otıġa unab hicring otıġa unaman

Başım barurġa çıdar-min firāḳınġa çıdaman

(تاموغ اَوتيغه اُوناب هجرينک اَوتيغه اونامان/باشيم بارورغه چيدارمين فراقينكا چيدامان)

767 **Uçrab** (اُوچراب): (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). “uğramış, yakalanmış, maruz kalmış”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gül başıġa ėvrülüb ṣabā dik

Uçrab gözige gül āşnā dik

(كل باشيغه اَيورولوب صبا ديک/اُوچراب كوزيكا كل آشنا ديک)

768 **Uşat** (اُوشات)[910]: (elif ötre ile, /ş/ medli elif ile). “ufala, kır, parçala”. *Dört Dīvān'dan:* [M1.41b]

Dėdiler pend ile tevsenlıġın ėlning öksüt

Kim dėdi tipgil ü minberni uşat ey vā‘iẓ

(دَيدى لار پند ايله تَوسن ليغين اَيلنينک اَوكسوت/كيم دَيدى تِپكيل و منبرنى اوشات اى واعظ)

769 **Örtenmedi** (اَورتانمادى): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “yanmadı”. *Dört Dīvān'dan:*

Gör ni ot bolġay ki örtendim ḳayan kim saldıng ot

Yalġuz ol otdın ki min köydüm köngül örtenmedi

(كَور نِى اَوت بَولغاى كه اَورتانديم قَيان كيم سالدينک اَوت/يالغوز اَول اَوت دين كه مين كَويدوم كَونكل اورتانمادى)

770 **Urġu dik** (اُورغو ديک)[911]: (elif ötre ile, /r/ sükûn ile). “vurmalı, vurulacak, vurulası; vurur gibi”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[907] Bk. SG (314), CC (209)// DLT: Uḍıt- (916)// Krgz.Tr: Uktat- (781)// Mlk.Tr: Cuklat- (159)// YUyg.Tr: Uxlatmaḳ (435).

[908] Tekrarı| M1: 62b; M2: 58b// Yazmalar: Urnaşıb (اُورناشيب). (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile)// AŞ: “pekişip; yerleşip” (45b)// SG: “birlikte yerleşip” (239).

[909] Tekrarı| M1: 63a; M2: 58b; ML: 54a; İH: 56a// M1, M2: “arzu etmek, dilemek, istemek”; ML, İH: “razı olurum”; TÜ: “katlanmak”. Bu yanlış, örnek şiirin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bk. Unamaḳ, AŞ (53a), SG (303).

[910] Yazmalar: Oşat (اَوشات). (elif üstün ile, /ş/ medli elif ile). Bk. SG (256).

[911] M1: 38a; TÜ: yok. Bk. SG (229).

Bu gėce ahım ėrür devrānnı ber-hem urġu dik
Çarḫ gül-zārıdın encüm güllerin savurġu dik
(بو کَیجه آهیم اَیرور دورانّنی برهم اُورغو دیک/چرخ کلزاریدین انجم کل لارین ساوورغو دیک)
771 **Unutġunĝdur** (اُونوتغونک دور)[912]: (elif ve /n/ ötre ile, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “unutacaksın”. *Dört Dīvān'dan:*
Çün unutġunĝdur sin ėlni ėl sini bārī çėkib
‘Ayş cāmın bu unutmaġlarnı bir sā‘at unut[913] [ML.35a, İH.37a]
(چون اونوتغونک دور سین ایلنی اَیل سینی باری چَیکیب/عیش جامین بو اونوتماغلارنی بیر ساعت اونوت)
772 **Uyḳu** (اُویقو)[914]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). [**M2.37b**] “uyku”. *Dört Dīvān'dan:*
Dėme ‘ayn-ı nāzdın ol göz açılmaydur ki bar
Kāfirī kim mestlıḳ ifrāṭıdın uyḳudadur [TÜ.18b]
(دَیمه عین نازدین اَول کوز آچیلمایدور که بار/کافری کیم مست لیق افراطیدین اُویقودادور)
773 **Uyat** (اُویات)[915]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). “utanç, utanma; ayıp, kabahat”; (**Oyat**) “uyandır!”[916]. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*
Dėdi şūḫ ey mürşid-i ‘ālī-ṣıfāt
Ehl-i islām içre yoḳ ėrmiş uyat
(دَیدی شوخ ای مرشد عالی صفات/اهل اسلام ایچره یَوق اَیرمیش اویات)
Dört Dīvān'dan:
Niçe yalġan söz ü mużḥik ḥarekāt ey vā‘iẓ
Meclis ehli yüzidin yoḳ mu uyat ey vā‘iẓ
(نیچه یالغان سَوز و مضحک حرکات اَی واعظ/مجلس اهلی یوزیدین یَوق مو اویات ای واعظ)
Sedd-i Sikenderī'den:
Sikender'ni ḥayret zebūn ėyleben
Dėdi baş uyatdın nigūn ėyleben
(سکندرنی حیرت زبون اَیلابان/دَیدی باش اویاتدین نکون اَیلابان)
774 **Üst** (اُوست)[917]: (elif ötre ile, /s/ sükûn ile). “üst, yukarı”.
775 **Öltürt** (اَولتورت)[918]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). “öldürt!; (**Olturt**) oturt!”. *Sedd-i Sikenderī'de;* Dārā, vasiyetinde İskender'e şöye der:
Gėtür mihr birle şeb-istānınĝa
Ḳılıb ‘aḳd olturt anı yanınĝa[919]

---

[912] M1: 49a; ML, İH: Unutġunĝ; TÜ: yok. Bk. SG (304).
[913] cāmın| Yazmalar: cāmı (جامی)// ‘Ayş| Yazmalar: ‘Aşḳ (عشق). Bk. SG (304-305), BV (54, 70), BV-Özb (G.70), Külliyat-Yazma-TB (284), Divan-Yazma (84*2).
[914] ML, İH: yok. Bk. SG (323), Krgz.Tr (790), YUyg.Tr (441)// CC: Uyuhu/Uyuhı (209)// Mlk.Tr: Cuku (159)// Trkm.Tr: Ukı (644).
[915] Tekrarı| M1: 58b; M2: 54a; TÜ: 28a// Yazmalar: Oyat (اَویات). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). Bk. AŞ (55a), SG (322), CC (209), Alt.Tr (196), Kzk.Tr (591), Krgz.Tr (790), Mlk.Tr (421), YUyg.Tr (441), Trkm.Tr (651).
[916] Bk. Oyġatmanĝ.
[917] ML: 34b; İH: 36b. Bk. SG (255), AŞ (47a), Krgz.Tr (797), YUyg.Tr (446), Trkm.Tr (656)// DLT (935), CC (212): Üstün “üst; üzerinde”.
[918] ML: yok. Bk. SG (287).
[919] ‘aḳd| Yazmalar: mihr (مهر). Bk. Sİ (203, 2328), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (838).

(گیتور مهر بیرله شبستانیکا/قیلیب عقد اَولتورت آنی یانیکا)

776 **Oyġat** (اَویغات)[920]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "uyandır!". *Dört Dīvān'dan:*

Şūḫ ikki ġazālıñgnı nāz uyḳusıdın oyġat

Tā uyḳuları gėtsün gül-zār içide oynat[921]

(شوخ ایکّی غزالینکنی ناز اویقوسیدین اَویغات/تا اویقولاری گیتسون کلزار ایچیدا اَوینات)

777 **Ögüt** (اَوکوت)[922]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile). "öğüt". *Dört Dīvān'dan:*

Ni vāḳi' olsa çü taḳdīrdin ėmes ḫāric

Bes öktedür ḳılurıdın kişige bėrmek ögüt

(نِی واقع اَولسه چو تقدیر دین اَیماس خارج/بس اَوکتادور قیلوریدین کیشیکا بَیرماک اَوکوت)

778 **Öksüt** (اَوکسوت)[923]: [M1.42a] (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "azalt!, eksilt!". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdiler pend ile tevsenlıġın ėlniñg öksüt

Kim dėdi tipgil ü minberni uşat ey vā'iẓ

(دَیدی لار پند ایله تَوسن لیغین اَیلنینک اَوکسوت/کیم دَیدی تِیپکیل و منبرنی اوشات ای واعظ)

Cān u köñglümni bir öpmekge tiler-sin unaman

Artuḳ ėyle 'adedin yoḳsa bahāsın öksüt[924]

(جان و کونکلومنی بیر اوپماککا تیلارسین اُونامان/آرتوق اَیله عددین یوقسا بهاسین اَوکسوت)

779 **Ökünc** (اَوکونج)[925]: (elif üstün ile, /k/ ötre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "pişmanlık".

780 **Uşatḳac** (اُوشاتقاج)[926]: (elif ötre ile, /ş/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "kırınca". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

'Aşḳ anı uşatḳac āşkāre

Hicrān ḳolıġa bėrib ketāre

(عشق آنی اوشاتقاج آشکاره/هجران قَولیغه بَیریب گتاره)

781 **Umanc** (اُومانج)[927]: (elif ötre ile, /m/ medli elif ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "beklenti, istek, umut".

782 **Umac** (اُوماج)[928]: (elif ötre ile, /c/ sükûn ile). "bir tür hamur çorbası". [İH.37b]

783 **Üsrükgine** (اُوسروک کینه): (elif ötre ile, /s/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). "sarhoşcağız, esrikceğiz".

784 **Oḳumaydur** (اَوقومایدور)[929]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "okumamış; okumuyor/okumaz".

---

[920] Yazmalar: Oyḳat (اَویقات). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (54b). Bk. SG (317).

[921] Tā uyḳuları gėtsün| Yazmalar: Nāz uyḳusıdın oyġat (ناز اویقوسِیدین اَویغات). Bk. AŞ (54b), SG (317), NŞ (75, 75), NŞ-Özb (G.75), Külliyat-Yazma-TB (159).

[922] ML: 34a; İH: 36a// Tekrarı| M1: 54b; M2: 50b; TÜ: 25b. Bk. SG (273), DLT (785), YUyg.Tr (304)// Krgz.Tr: Ügüt (793)// Trkm.Tr: Övüt (511).

[923] ML: 34a; İH: 36a. Bk. SG (272)// CC: Eksit- (61)// Krgz.Tr: Öksüt- (608).

[924] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (74, 74), FK-Özb (G.70).

[925] Yazmalar: Ögünc (elif üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). Bk. SG (274)// DLT (786), Mlk.Tr (316), Trkm.Tr (502): Ökünç// Kzk.Tr: Ökiniş (426)// Krgz.Tr: Ökünüç (608).

[926] Yazmalar: Oşatḳac (اَوشاتقاج). (elif üstün ile, /ş/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (256).

[927] Bk. SG (301)// DLT (922), CC (205): Umunç.

[928] ML: 34a. Bk. SG (300)// Krgz.Tr (783), YUyg.Tr (436): Umaç.

[929] M1: 56b; TÜ: yok// Tekrarı| M1: 62a; M2: 55a; ML: 50b; İH: 53a. Bk. SG (263).

785 **Ürgüdemek/Ürgülemek/Ürgüder** (اُورکوداماک-اُورکولاماک-اُورکودار)[930]: (elif ve /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "uyuklamak, pineklemek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bulut ėyler ruṭūbet ol ṣıfat fāş
Ki nergis ürgüder salıb ḳoyı baş[931]

(بولوت اَیلار رطوبت اول صفت فاش/که نرکس اورکودار سالیب قَویی باش)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Ürgüdeb yoldın atı çıḳḳan imiş
Bir iki ḳul bile azıḳḳan imiş[932]

(اورکوداب یولدین آتی چیققان ایمیش/بیر ایکی قول بیله آزیققان ایمیش)

786 **Oḳuġac** (اَوقوغاج)[933]: (elif üstün ile). "okuyunca, okuduğunda".

787 **Olturaturġac** (اَولتوراتورغاج)[934]: [**M2.38a**] (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "oturunca". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*

Muġannīī bar ėrdi [ḫoş-āvāz ammā] kiçik yaşlıġ [ve dīvāne-sār] ve şūḫ ėrdi, meclisde olturaturġac sėgrib ol 'azīzniñ boynıġa minib ayaḳın dipser ėrdi[935] [ML.35b]

(مغنّی بار اَیردی کیچیک یاشلیغ و شوخ اَیردی، مجلس دا اَولتورا تورغاج سَیکریب اوَل عزیزنینک بَوینیغه مینیب آیاقین دِیپسار اَیردی)

788 **Öntüc/Ötünc** (اَونتوج)[936]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "borç, ödünç". *Dört Dīvān'dan:*

Cevr ü bī-dādıñ tükenmey ḳalġan ėrse cānıma
Çarḫdın hem öntüc alsañ al dėmen ḳalġanca ḳıl[937]

(جور و بیدادینک توکانمای قالغان اَیرسه جانیمه/چرخ دین هم اونتوج آلسانک آل دَیمان قالغانجه قیل)

789 **Ürgünc/Ürkünc** (اُورکونج)[938]: (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "ürkme, korku, ürküntü".

---

930 M1: 43a/43b; TÜ: 19a/19b// AŞ: Ürküre- (42b)// SG: Ürgüdemek/Ürgülemek. SG yazarı, AŞ'de verilen maddenin yanlışlığını da belirtmiştir (236)// Alt.Tr: Ürgüle- (198)// Krgz.Tr: Ürgülö- (796)// YUyg.Tr: Ügdümek (444)// Trkm.Tr: İrkil- (383)// Moğ-Les: Ürgele- (1563).

931 ėyler| Yazmalar: ėyleb (اَیلاب)// salıb| Yazmalar: ėyleb (اَیلاب). Bk. AŞ (42b), SG (236), FŞ (163, XVII/5), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (507).

932 Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (42b), SG (236), SS (390, 4323), SS-Özb (XXVI).

933 M1: 47b; ML: 54a; İH: 56b; TÜ: yok. Bk. SG (263).

934 M1, M2, İH.37a, TÜ: Oltura turḳac (اَولتورا تورقاج) "oturup kalkınca". SG kaynaklı yanlış olmalıdır (286).

935 Muġannīī…şūḫ ėrdi| M1, TÜ: yok// ayaḳın dipser ėrdi| M1, TÜ: yok// muġannī| Yazmalar: müftī (مفتی)// turġac| Yazmalar: turḳac (تورقاج)// minip| Yazmalar: mindi (میندی)// dibser| Yazmalar: diber (دِیبار). Bk. AŞ (117b), SG (286), NM (9, R57b/14), Külliyat-Yazma1 (69), Külliyat-Yazma-TB (1239).

936 Yazmalar: Üntüc/Ütünc (اُونتوج). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /t/ ötre ile)// AŞ: Öntüc (54a)// SG: Avtunc/Ötünc/Öntüc (181/309). SG'de (181) Avtunc için verilen örnekte geçen bu sözcük ise Öntüc olmalıdır. Bk. BV (286, 378/5), BV-Özb (G.375/5), Külliyat-Yazma-TB (337)// DLT: Ötnü/Ötünç (793)// CC: Ötünç (152)// Krgz.Tr: Öntö "hediye" (612); Ötünüç "rica" (618)// YUyg.Tr: Ötne "ödünç"; Ötünüş "dileme, isteme" (309)// Trkm.Tr: Ötünç "özür, bağışlama" (509).

937 ḳalġan| M1, M2, TÜ: ḳalḳan (قالقان). Bk. SG (181), BV (286, 378), BV-Özb (G.375), Külliyat-Yazma-TB (337).

938 Yazmalar: Ürgünc// SG: Ürkünc/Hürkünc (242/1271). Bk. Hürgünc/Hürkünc// DLT: Ürkün "ürküntü"; Ürkünç "ürkütücü" (934)// Krgz.Tr: Ürkün "telaş, panik, kargaşalık; kaçan" (796)// YUyg.Tr: Hürküş "ürkme" (158).

790 **Örgüc/Örküc** (اَورکوج)[939]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "atın omuz başı; devenin hörgücü; [mecaz anlamda] dağ başının yüksekliği, dağın sırtı".
791 **Öd** (اَود)[940]: (elif üstün ile, /d/ sükûn ile). "öd, safra"; (**Ud**) "[sığır]. Īrānlıların sığır yılını, **Ud il** yazmaları yanlıştır. **Uy il** yazmaları gerekir, çünkü sığır anlamını taşıyan sözcük Uy sözcüğüdür"[941].
792 **Oyġatġusılardur** (اَویغاتغوسیلاردور)[942]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /s/ esre ile). "uyandıracaklar". *Dört Dīvān'dan:*
Su sipib oyġatġusılardur sini oyġanmasan̂g
Ġunça vu ṣubḥ u ṣurāḥī ġulġulı gülgü bile[943]
(سو سیپیب اَویغاتغوسیلاردور سینی اَویغانماسانک/غنچه و صبح و صراحی غلغلی کولکو بیله)
793 **Uzatur/Uzatadurġan** (اُوزاتور-اُوزاتادورغان)[944]: (elif ve /t/ ötre ile, ikinci /t/ medli elif ile). "gönderen; uğurlayan; göndermiş; uğurlamış".
794 **Uçḳun** (اُوچقون): (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). "ateş kıvılcımı, uçkun". *Dört Dīvān'dan:*
Köymegimge nāvekin̂g peykānı bes hicrānnı ḳoy
Ḫasġa ot salmaḳ üçün uçḳun hemān dūzaḫ hemān[945] [**M2.38b**]
(کَویماکیمکا ناوکینک پیکانی بس هجران نی قَوی/خس غه اَوت سالماق اوچون اوچقون همان دوزخ همان)
Encüm ḗme gūyā ki melāyikge tutaştı
Ahım otı uçḳunları kim gögge yitürdün̂g[946] [M1.42b]
(انجم دَیما کویا که ملایک که توتاشتی/آهیم اَوتی اوچقونلاری کیم گَوکَکا یِتوردونک)
795 **Ötgerişin̂g** (اَوتکاریشِیْنک): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /r/ ve /ş/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "[birlikte] geçirin". *[Dört Dīvān'da]* Rubā'iyāt'dan:
Ey cān u kön̂gül birbirin̂gizge ḳarışın̂g
Ol kūy sarı raḫş-ı temennā yarışın̂g
Ḥāl üstide ėrkenim sözin ötgerişin̂g
Ḥālımnı sorarġa gėlmese yalbarışın̂g[947] [TÜ.19a]
(ای جان و کونکل بیربیرینکیزکا قاریشینک/اول کوی ساری رخش تمنّا یاریشینک
حال اوستیدا اَیرکانیم سَوزین اَوتکاریشینک/حالیمنی سَورارغه گَیلماسا یالباریشینک)

---

[939] Yazmalar: Ürgüc (اُورکوج). (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ ötre ile). Bk. SG (242)// DLT: Örkü "örgüç"; Örküç "dalga; ocakta üzerine tencere konan taş" (789)// Alt.Tr: Örköş "kambur; hörgüç; tümsek" (144)// Kzk.Tr: Örkeş "hörgüç; tümsek" (144)// Krgz.Tr: Örköç "hörgüç; hayvanın ensesi, yağır, cıdağı" (614)// YUyg.Tr: Örkeç/Örkeş "hörgüç; kambur" (306)// Trkm.Tr: Örküç "deve hörgücü; sırt" (507).
[940] Yazmalar: Üd (اُود). (elif ötre ile, /d/ sükûn ile). Bk. SG (226)// DLT (792), CC (152), Alt.Tr (145), Kzk.Tr (433), Krgz.Tr (616), Mlk.Tr (318), YUyg.Tr (307), Trkm.Tr (508): Öt.
[941] Uy| Yazmalar: Avı (اَوِی). Bk. SG (226). SG kaynaklı yanlış olarak Öd ile Ud sözcüğünün birbirine karıştırılmakla birlikte ET.Ud>Uḍ>Uy değişmesinin bilinmediği de anlaşılmaktadır. Bk. Uy.
[942] M1: 45a; TÜ: yok// Yazmalar: Oyġanġusılardur (اَویغانغوسیلاردور). (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /s/ esre ile). Bk. SG (317).
[943] vu| M2, ML, İH: yok// oyġatġusılardur| Yazmalar: oyġanġusılardur (اَویغانغوسیلاردور). Bk. SG (317), FK (521, 566), Külliyat-Yazma2 (509), Divan-Yazma (492*2).
[944] M1: 56a; TÜ: yok// SG: Uzatġan/Uzaturġan/Uzatadurġan (248).
[945] üçün| Yazmalar: hemān (همان). Bk. GS (344, 457), GS-Özb (G.443), Külliyat-Yazma-TB (91).
[946] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (282, 368), GS-Özb (G.354).
[947] Ḥāl| Yazmalar: Cān (جان). Bk. SG (204-205), GS (556, 813), GS-Özb (R.80), Külliyat-Yazma-TB (141).

796 **Ört** (اَورت)[948]: (elif üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "ateş, od". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yolum içre menzil çü bu tört idi
Çıḳarım biyik ėyle kim ört idi[949]
(يولوم ايچره منزل چو بو تَورت ايدى/چيقاريم بِيك اَيلا كيم اَورت ايدى)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Vehmiṅg ḳılıban böri gözin tört
Her tün teniġa salıb gözi ört [ML.36a, İH.38a]
(وهمينک قيليبان بورى گوزين تَورت/هر تُون تنى غه ساليب گوزى اَورت)
797 **Ökürür** (اَوكورور): (elif üstün ile, /k/ ötre ile). "yüksek sesle ağlar". *Dört Dīvān'dan:*
Sāḳiyā mey tola kim ʿarbede ister köṅglüm
Ey ḳalender çala başla ökürür kökte ḳopuz[950]
(ساقيا مى تَولا كيم عربده ايستار گونكلوم/اى قلندر چالا باشلا اَوكورور كوكته قُوپوز)
798 **Ur** (اُور): (elif ötre ile). "vur!; [Rūm Tr: ur]"; [**Ör**][951] "yükseklik; [yokuş; yukarı]; [mecaz anlamda] suyun yüksek tarafı; esintinin estiği yön". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çėk ʿaynıma ʿaşḳ tūtiyāsın
Ur ḳalbıma ʿaşḳ kīmyāsın
(چَيک عينِمه عشق توتياسين/اُور قلبمه عشق كيمياسين)
Dört Dīvān'dan:
Ḳaddıdın aġzımda ḥayret barmaġıdur zāhidā
Otġa sal imdi ʿaṣā başıṅġġa ur misvāknı[952]
(قَدّى دين آغزيمدا حيرت بارماغيدور زاهدا/اَوتغه سال ايمدى عصا باشينكغه اُور مسواكنى)
799 **Oḳar** (اَوقار): (elif üstün ile). "Fārsī'de küleng denen bir kuş, [turna kuşu]. Bu kuşun tüyleri başlığa takılır"[953]. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳıldı oḳar otaġasın ol ḳātil-i şücāʿ
Ḫorşīd ʿārıżıġa hemānā ḫaṭ-ı şuʿāʿ
(قيلدى اَوقاراَوتاغه سين اَول قاتل شجاع/خورشيد عارضيغه همانا خط شعاع)
800 **Uçma** (اُوچمه): (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). "uçma!"; "dik yamaç, uçurum"[954].

---

948 Bk. AŞ (44a), SG (240)// DLT (790), Alt.Tr (144), Kzk.Tr (431), Krgz.Tr (615): "yangın".
949 biyik| Yazmalar: böyük (بويوک). Bk. AŞ (44a), Sİ (71, 359), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (797).
950 kökte| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. AŞ (168b), SG (1097), GS (185, 226), GS-Özb (G.217), Külliyat-Yazma-TB (52).
951 SG: Ör "yükseklik" (240)// AŞ: Ör/Örk "yokuş; yukarı" (45a)// Tarama: Örü/Öri "dik, kalkık; yükseklik" (169)// Kzk.Tr: Ör "yokuş, yamaç, bayır" (430)// Krgz.Tr: Ör "üst, yukarı" (614)// Mlk.Tr: Ör/Öre "yüksek, yükseklik" (317)// YUyg.Tr: Ör/Öre "tepe, dik, yokuş" (306)// Derleme: Örge "yukarı"; Örle- "yokuşu koşarak çıkmak"// Moğ-Les: Oruy/Oroy "üst; çatı; tepe, zirve" (971).
952 Ḳaddıdın| M1, ML, İH, TÜ: Ḳadddın (قَدّدين)// misvāknı| Yazmalar: misvākını (مسواكينى). Bk. GS (467, 640), GS-Özb (G.616), Külliyat-Yazma-TB (120).
953 Yazmalar: "yüzü kılıçtan korumak için başlığın önüne takılan demir". Bk. Oḳar, SG (265)// Arat-Babür: Ukar "balıkçıl" (491, Yıl.932/H280b)// Tarama: Oḫar "balıkçıl" (160)// Sami: Oḳar "başında ok biçiminde sorgucu bulunan çöl balıkçılı" (212)// Kzk.Tr: Oqqağar "çelik yelek" (1410)// Tr.Tr: Okar "telli balıkçıl"// Moğ-Les: Uhar "karabatak; karatavuk" (1375).
954 Bk. SG (222-223)// Krgz.Tr: "dağın karla örtülü dik yamacı" (779)// YUyg.Tr: "yüksek, zirve" (434)// Trkm.Tr: Uçut "sarp, dik" (643).

801 **Ötgünci** (اَوتكونجى)[955]: (elif üstün ile, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "yol geçen, geçmekte olan". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bu nükteler ol ḳılıb şümāre
Ötgünciler ėyleben neẓāre
(بو نكته لار اَول قيليب شماره/اَوتكونجى لار اَيلابان نظاره)

802 **Uçuḳ** (اُوچوق)[956]: (elif ve /ç/ ötre ile). [**M2.39a**] "uçuk, dudak kabartısı; [mecaz anlamda] gözde çıkan ben; [Rūm Tr: sara hastalığı]"; [**Üçoḳ**][957] "Türklerde bir boy adı". *Dört Dīvān'dan:*

Hem remed yitgen gözüŋ̂ge çeşm-i ḫūn-bārım fedā
Hem uçuḳ çıḳḳan lebiŋ̂ġġa cān-ı efgārım fedā[958] [M1.43a]
(هم رمد يتكان كَوزونكا چشم خونباريم فدا/هم اوچوق چقان لبينك غه جان افكاريم فدا)

803 **Oçun/Ocun** (اَوچون-اَوجون)[959]: (elif üstün ile, /ç/ ötre ile). "dünya, cihan, acun. Acun biçimi de doğrudur"; (**Üçün**)[960] "için". Luṭfī'den:

Oçunnıŋ̂ yaruġı ṣāḥib-ḳırānı kim ėrür ẕātı
Ḥayā vu ḥilmniŋ̂ baḥrı ṣafā vu ṣıdḳnıŋ̂ kānı[961]
(اُوچون نينك ياروغى صاحب قرانى كيم ايروز ذاتى/حيا و حلم نينك بحرى صفا و صدق نينك كانى)

804 **Uça/Uçça** (اُوچَه)[962]: (elif ötre ile, /ç/ üstün ile). "güzelleri ile ünlü bir vilayetin adı".

805 **Oḫşamaḳ** (اَوخشاماق)[963]: (elif üstün ile). "benzemek; [teselli etmek amacıyla] övmek".

806 **Oḫşaşmaḳ** (اَوخشاشماق)[964]: (elif üstün ile, /ş/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "benzemek".

807 **Oḫşaş** (اَوخشاش)[965]: (elif üstün ile). "benzer".

808 **Oḫşuḳ** (اَوخشوق)[966]: (elif üstün ile). "bir yaşında olan kısa tüylü yük devesi".

---

955 M1, TÜ: yok; ML: 36b; İH: 38b. Bk. SG (211)// AŞ: Ötkünci "geçici" (37b)// Kzk.Tr: Ötkinşi/Ötpeli/Ötti ketti "geçici" (434)// Özb.Tr.İzahlı: Ötkinçi "yol geçen, geçmekte olan; geçici" (II/519)// YUyg.Tr: Ötkünçi "geçici" (308).

956 Bk. SG (223)// DLT: Uçguk "grip, soğuk algınlığı" (915)// Krgz.Tr: "dudak uçuğu" (779)// YUyg.Tr: Uçuġ "uçuk, sivilce" (434).

957 Bk. SG (223), ŞT (78b/14).

958 Yazmalar: dizeler yer değiştirmiştir// cān| Yazmalar: cism (جسم). Bk. GS (51, 34), GS-Özb (G.31), Külliyat-Yazma-TB (20), Külliyat-Yazma2 (32), Divan-Yazma (46*2).

959 M1, M2, ML, İH: Uçun/Ucun; TÜ: Uçun (اُوچون). (elif ve /ç/ ötre ile). Bk. AŞ (/ç/ ile) (40a), SG (/ç/ ile) (224), Acun/Açun.

960 Bk. SG (224), AŞ (40a), DLT (929), CC (210), Krgz.Tr (793), Mlk.Tr (422), YUyg.Tr (444)// Trkm.Tr: Üçin (654)// Moğ-Les: Uçir (1324).

961 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (13/408a, 6).

962 ML: 35b// Yazmalar: Uça// Tekrarı| M1.419b, M2.417a: Eme; TÜ.232a: Enbe (اَنبه). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (Şedde ile) (224/1401).

963 Bk. SG (224)// AŞ: "benzemek" (42b)// DLT: "benzemek; okşamak, okşayıp sevmek" (780)// CC: Okşa-/Oşka- "benzemek" (143); Uvşa- "okşamak" (208)// Krgz.Tr: Okşo- "benzemek" (588)// YUyg.Tr: Oxşimaḳ "benzemek" (294).

964 Yazmalar: Oḫşıtmaḳ (اَوخشِيْتماق). (elif üstün ile, /ş/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13a). Bk. AŞ (42b), SG (225)// CC: Okşaş- "birbirine benzemek" (144)// Krgz.Tr: Okşoş- "birbirine benzemek" (588).

965 M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (42b), SG (226), CC (143), YUyg.Tr (294)// Krgz.Tr: Okşoş (588).

809 **Ödemek** (اَوداماک)[967]: (elif üstün ile, /d/ medli elif ile). "[Rūm Tr: ödemek; mecaz anlamda] ödül, mükâfat".
810 **Ödemiş** (اَودامیش)[968]: (elif üstün ile, /d/ medli elif ile). "Türkmen boylarından birinin adı".
811 **Ödlek** (اَودلَک)[969]: (elif üstün ile, /d/ sükûn ile). "korkak, ürkek, ödlek".
812 **Üdür/Ödür** (اُودور-اَودور)[970]: (elif ve /d/ ötre ile). "Moğ. gün, gündüz". [ML.36b, İH.38b]
813 **Urmaḳ** (اُورماق): (elif ötre ile, /r/ sükûn ile). "vurmak"[971]; [**Ürmek**] "ürümek, havlamak"[972]; "[üflemek]"[973].
814 **Urınmaḳ/Urunmaḳ** (اُورنماق-اُورونماق)[974]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "vurunmak, kendisini o yan bu yana vurmak, dövünmek, çırpınmak, debelenmek".
815 **Urışmaḳ/Uruşmaḳ** (اُورِشماق-اُوروشماق)[975]: (elif ötre ile, /ş/ sükûn ile). "vuruşmak, savaşmak".
816 **Uruşturmaḳ** (اُوروشتورماق)[976]: (elif, /r/ ve /t/ ötre ile). "vuruşturmak, savaştırmak".
817 **Örtemek** (اَورتاماک)[977]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "yakmak, ateşe vermek". *Dört Dīvān'dan:*
Çün köñ̂gül ṣayd ėylediñ̂ cismimġa ot salmaḳ nidür
Resm bolmas ḳuşnı alıb āşiyānnı örtemek[978]
(چون کونکل صید اَیلادینک جسمیم غه اوت سالماق نیدور/رسم بَولماس قوشنی آلیب آشیان نی اَورتاماک)
818 **Ürkmek** (اُورکماک)[979]: (elif ötre ile, /r/ ve /k/ sükûn ile). "ürkmek".

---

[966] Yazmalar: Uḫşuḳ (اُوخشوق). (elif ötre ile). Bk. SG (226)// Trkm.Tr: Ogşuk "iki yaşındaki deve" (483).
[967] M1, M2, ML, İH: Üdemaḳ; TÜ: Üdemek// Tekrarı| M1.51b, M2.57b, ML.44b, İH.46a, TÜ.24a: Üdemek (اُوداماک). (elif ötre ile, /d/ medli elif ile)// SG: Ödemek/Ödeşmek (226)// DLT (792), Kzk.Tr (433): Öte- "ödemek"// Krgz.Tr: Ötö- "ödemek" (617)// YUyg.Tr: Ötimek "ödemek" (307)// Trkm.Tr: Öde- "ödemek" (501).
[968] Yazmalar: Üremiş (اُورامیش). (elif ötre ile, /r/ medli elif ile). Bk. SG (226)// DLT: Ötemiş "erkek adı" (792).
[969] M1, M2, TÜ: Üdelek (اُودَلک). (elif ötre ile, /d/ üstün ile); ML, İH: Ödelek. Bk. SG (226), Derleme.
[970] Yazmalar: Üdür. Bk. SG (226), NS (179b), King (235, 200C/19)// Moğ-Les: Edür/Ödör/Üdür "gün; gündüz" (470); Üde/Üd "öğle, gün ortası" (1535).
[971] Bk. AŞ (45b), SG (226), DLT (922), CC (206), Kzk.Tr (586), Krgz.Tr (784), Mlk.Tr (418), YUyg.Tr (438).
[972] SG (226/1269), AŞ (45b/180a), Derleme: Ürmek/Hürmek. Bk. Hürmek// DLT (933), CC (211), Alt.Tr (197), Kzk.Tr (599), Krgz.Tr (796), Mlk.Tr (423): Ür-// Özb.Tr (145), Azb.Tr (477): Hür-.
[973] SG: Urmaḳ/Hurmaḳ (226/1269). Bk. Hürmek// AŞ: Hürmek (180a)// DLT (933), Alt.Tr (197), Kzk.Tr (599), Mlk.Tr (423), Derleme: Ür-// Moğ-Les: Üliye-/Ülee- (1552).
[974] Yazmalar: Urınmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (13b)// SG (230), DLT (924), Trkm.Tr (649): Urun-// CC: Urun- "savaşmak" (207)// Kzk.Tr: Urın- "çarpmak" (587)// Krgz.Tr: Urun- "çarpmak" (786).
[975] Yazmalar: Urışmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (13b)// SG (231), CC (207), Krgz.Tr (786), YUyg.Tr (439), Trkm.Tr (649): Uruş-// DLT: Uruş-/Urış- (924).
[976] Bk. SG (231), Krgz.Tr (786), YUyg.Tr (439).
[977] Bk. AŞ (44a), SG (232), DLT (790), Kzk.Tr (431)// Krgz.Tr: Örttö- (615)// YUyg.Tr: Örtimek (307).
[978] Bu beyit| M1: 51b; M2: 47b; TÜ: 24a. Bk. NŞ (327, 328), NŞ-Özb (G.328).

819 **Örlemek** (اَورلاماک)[980]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). "yükselmek, yukarı çıkmak".
820 **Ornamaḳ** (اَورناماق)[981]: (elif üstün ile). "yerleşmek, yer tutmak".
821 **Otluḳ** (اَوتلوق)[982]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "ateşli; [otu bol olan yer, otluk]". *Dört Dīvān'dan:*

İkki otluḳ nergisiñ kim ḳıldılar bağrım kebāb
Biridür ʻayn-ı ḫumār içinde biri mest-i ḫˇāb[983]

(ایگّی اوتلوق نرکسینک کیم قیلدی لار باغریم کباب/بیری دورعین خمار ایچیندا بیری مست خواب)

Teşne-lebler ḥālı bu vādīde ni bolġay ki su
Göz yaşıdur dağı otluḳ lāleler cāmı ayaḳ[984]

(تشنه لب لار حالی بو وادی دا نِی بولغای که سو/گوز یاشیدور داغی اوتلوق لاله لار جامی اَیاق)

822 **Oḳulı** (اَوقولی)[985]: (elif üstün ile, /l/ esre ile). "okuyalım".
823 **Utru** (اُوترو)[986]: (elif ve /r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "ön, karşı". *Dört Dīvān'dan:*

Her tañ başı mihrin yüzüñge utru tutar çarḫ [**M2.39b**]
Meşşāṭa kibi boldı yüzüñ āyine-dārı [TÜ.19b]

(هر تانک باشی مهرین یوزونکا اُوترو توتار چرخ/مشّاطه کیبی بَولدی یوزونک آینه داری)

Gėledür ėrdi ḥabībim mini görgec yandı
Ey Nevāyī nige çıḳtım min-i nā-dān utru[987]

(گیلادور اَیردی حبیبیم مینی کورکاج یاندی/ای نوایی نیکا چیقتیم مین نادان اُوترو)

824 **Öltürür** (اَولتورور): (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "öldürür; (**Olturur**) oturur; (**Ol turur**) odur". [M1.43b] *Dört Dīvān'dan:*

Cānda ḳoyġac naḳd-ı ʻaşḳın ḳıldı köñglümni helāk
Öltürür maḥremni sulṭān genc pinhān ėylegec[988]

(جاندا قَویغاج نقد عشقین قیلدی کَونکلومنی هلاک/اَولتورور محرم نی سلطان گنج پنهان اَیلاکاج)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Vehm ile sisgenmek idi şīr işi
Olturur ėrdi balasıġa tişi[989]

(وهم ایلا سیسکانماک ایدی شیر ایشی/اَولتورور اَیردی بالاسیغه تیشی)

---

979 SG: Ürkmek/Hürkmek (233/1271)// DLT (934), Krgz.Tr (796): Ürk-// Özb.Tr (145), Azb.Tr (477): Hürk- (145)// YUyg.Tr: Hürkümek/Ürkümek (158/446)// Moğ-Les: Ürge-/Ürege-/Ürgü- (1562).
980 Yazmalar: Ürlemek (اُورلاماک). (elif ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. AŞ (45a), SG (237), Kzk.Tr (431), Derleme// Krgz.Tr: Ördö- (614)// Mlk.Tr: Örele-/Örle- (317/318)// YUyg.Tr: Örlimek (307)// Moğ-Les: Ergü-/Örgü-/Örgö- "kaldırmak, yükseltmek" (517).
981 M1, M2, TÜ: Ortamaḳ (اَورتاماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13b). Bk. Ornamaḳ.
982 M1: 44a; TÜ: yok. Bk. AŞ (39b), SG (212)// YUyg.Tr: "ateşli; çayır" (299)// Krgz.Tr: Ottuu "ateşli" (603).
983 içinde| M2: içide. Bk. GS (58, 45), GS-Özb (G.41).
984 ayaḳ| Yazmalar: ayaġ (اَیاغ). Bk. NŞ (311, 312), NŞ-Özb (G.312), Külliyat-Yazma-TB (199).
985 M1: 47b; TÜ: yok// M2, ML, İH: Oḳuyı. Bk. SG (263).
986 Bk. SG (211), AŞ (39a), DLT (925), CC (207)// Krgz.Tr: Uturu/Utur "karşıya; karşıda; karşı" (788)// YUyg.Tr: Uttur "doğru, düz; kestirme"; Utturida "karşıda" (440).
987 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (1230), BV (377, 518), BV-Özb (G.515).
988 ḳoyġac| Yazmalar: ḳoydı (قَویدی). Bk. Ḳoyġac, GS (100, 103), GS-Özb (G.98), Külliyat-Yazma-TB (32).
989 balasıġa| Yazmalar: balasını (بالاسینی). Bk. HE (289, XLI/7), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (448).

Ėl dėdiler ḥālī anı öltürür
Kim bu günāhıġa cezā ol turur [ML.37a, İH.39a]
(اَیل دَیدیلار حالی آنی اَولتورور/کیم بو کناهیغه جزا اَول تَورور)

825 **Örter** (اَورتار): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yakar, ateşe verir". *Dört Dīvān'dan:*
Rūḥ uçar her yan velī örter perin hicrān otı
Ah eger ol ṭāyir-i devlet bu otdın ḳılsa rem[990]
(روح اوچار هر یان ولی اَورتار پرین هجران اَوتی/آه اکر اَول طایر دولت بو اَوتدین قیلسا رَم)

826 **Uşatur** (اُوشاتور)[991]: (elif ötre ile, /t/ ötre ile). "ufalar, kırar, parçalar". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḥarīf ėrmes yalınġa ḥulle çendān
Uşatur şīşe yüz miñ bolsa sindān[992]
(حریف اَیرماس یالین غه حلّه چندان/اوشاتور شیشه یوز مینک بَولسه سندان)

827 **Oġur** (اَوغور)[993]: (elif üstün ile). "yön, cihet, istikamet; uğur, bereket".

828 **Ükülür** (اُوکولور)[994]: (elif ötre ile, /k/ ötre ile). "yığılır, toplanır"; "elif üstün ile ve /g/ ötre ile (**Ögülür**) övülür"[995]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Mīve yıġacıġa sīm ükülür
Andaḳ ki direm ara gömülür[996]
(میوه یِغاجی غه سیم اوکولور/آنداق که درم آرا کومولور)

829 **Ornatmaḳ** (اَورناتماق)[997]: (elif üstün ile, /n/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "pekiştirmek; [yerleştirmek]"; "[**Örtenmek**] yanmak"[998].

830 **Urnuḳmaḳ** (اُورنوقماق)[999]: (elif ve /n/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "birdenbire boğazdan kan açılıp ölmek".

831 **Oḳuġucı** (اَوقوغوجی)[1000]: (elif üstün ile, /c/ esre ile). "okuyucu".

832 **Oḳuydurġan** (اَوقویدورغان)[1001]: (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "okuyan; okumak;

---

[990] her| Yazmalar: ol (اول)// ol| Yazmalar: bu (بو)// bu| Yazmalar: ol (اول). Bk. NŞ (402, 403), NŞ-Özb (G.403), Külliyat-Yazma-TB (216).

[991] Yazmalar: Oşatur (اَوشاتور). (elif üstün ile, /t/ ötre ile). Bk. SG (256).

[992] yalınġa| Yazmalar: yalavdın (یالاودین). Bk. FŞ (342, XXXVII/25), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (558).

[993] Bk. SG (261)// DLT: Ugur "vakit, zaman; imkan, fırsat; devlet, hükümdarlık devri; karşılık, bedel; (sadece yolculuk için) hayır ve bereket" (918/919)// Mlk.Tr: Ogur "kutluluk, saadet, bahtiyarlık; iyilik" (308)// Tatar.Tr: Uğrında "uğrunda, yolunda" (302)// Trkm.Tr: Ugur "yön, istikamet, doğrultu; yöntem; anlam; akraba" (644)// Derleme: Uğur/Oğur "yön; uğur".

[994] Yazmalar: Ökülür (اَوکولور). (elif üstün ile, /k/ ötre ile) "dökülür".

[995] TÜ: yok. Bk. SG (267), DLT (785).

[996] gömülür| Yazmalar: ökülür (اَوکولور). Bk. Gömülür, SG (1205), LM (113, 835), LM-Özb (XII).

[997] Yazmalar: Ortanmaḳ (اَورتانماق). (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13b). Bk. AŞ (45b), SG (239)// Krgz.Tr: Ornot- "yerine pekitmek" (599)// DLT (778), Mlk.Tr (310), YUyg.Tr (297), Trkm.Tr (491): Ornat- "yerleştirmek".

[998] Bk. AŞ (44a), SG (233), DLT (790), Kzk.Tr (432), YUyg.Tr (307)// Krgz.Tr: Örttön- (615).

[999] Bk. SG (239)// Cl: Ornuḳ- (38)// Radloff: Urnuḳ- (805).

[1000] M1: 59b; TÜ: yok. Bk. SG (263).

okumuş”.
833 **Uranlaşmaḳ** (أُورانلاشماق)[1002]: (elif ötre ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bildikleri bir simgeyle seslenmek”. [M2.40a]
834 **Oraḳ ḳuşı** (اَوراق قوشی)[1003]: (elif üstün ile). “[Rūm Tr.] çekirgeye benzeyen ve çayırlarda ses çıkaran yeşil renkli bir hayvan, orak böceği, ağustos böceği”.
835 **Uran** (أُوران): (elif ötre ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [M1.44a] “Moğ. meslek, sanat, zanaat; Türkler kendi boylarını bulmak için onlara bu sözle (meslek adıyla) seslenirler. Örneğin Ḳıyat boyu Arucan sözü ile, Mańġḳıt boyu Ḳalay sözü ile, Kenges boyu Çavlı sözü ile, Ḫaṭāy boyu Uluta sözü ile, Ḳonġrat boyu Cayılġan sözü ile seslenirler”[1004].
836 **Uranlaşmışı** (أُورانلاشمیشی): (elif ötre ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “ordunun iniş sırasındaki sesleniş”.
837 **Uçramış** (أُوچرامیش): (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). “uğramış, karşılaşmış, maruz kalmış”[1005]. *Dört Dīvān'dan:*
‘Ālem ehli içre bildik muġtenem her kimse kim
Her vefāġa mińg cefā ėyler kişige uçramış
(عالم اهلی ایچره بیلدیک مغتنم هر کمیسه کیم/هر وفاغه مینک جفا اَیلار کیشیکا اُوچرامیش)
838 **Uşatġay** (أُوشاتغای)[1006]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). “kıra; kırar”. *Dört Dīvān'dan:*
Ol şūḫ köńglüm aldı salıb cismime şikest
Bir ṭıfl dik ki şāḫın uşatġay s̱emer bile [ML.37b, TÜ.20a]
(اَول شوخ کَونکلوم آلدی سالیب جسمیمه شکست/بیر طفل دیک که شاخین اوشاتغای ثمر بیله)
838-2 **Ötgerür** (اَوتکارور): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “geçirir”. *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣl u zamān bü'l-‘aceb sāḳī ḳadeḥ tut leb-be-leb
Muṭrib tüzet ṣavt-ı ṭarab ötger Nevāyī bir ġazel[1007] [İH.39b]
(وصل و زمان بُوالعجب ساقی قدح توت لب بلب/مطرب توزات صَوت طرب اَوتکار نوایی بیر غزل)
Sedd-i Sikenderī'den:
Çü bu demni çarḫ ötgerür hem bu dem
Dem-ā-dem mey iç kim ėrür dem bu dem
(چو بو دم نی چرخ اَوتکارور هم بو دم/دمادم می ایچ کیم اَیرور دم بو دم)

1001 M1: 55b; TÜ: yok. Bk. SG (263).
1002 Bk. SG (239)// Kzk.Tr: Uranda- “slogan atmak, nara atmak” (586)// Krgz.Tr: Uraandaş- “hep birlikte aynı uraanı söylemek; kendi soyunun tarafını tutmak” (785).
1003 Bk. SG (240), Tarama (163).
1004 Ḳıyat| M1, M2, TÜ: Ḳayat// Mańġḳıt| M1, M2: Maygüft; ML, İH, TÜ: Maygift// Ḳalay| Yazmalar: Talay// Ḫaṭāy| Yazmalar: Ḫaṭā (خطا)// Cayılġan| Yazmalar: Çapılḫan. Bk. SG (240)// Kzk.Tr: Uran “slogan, nara” (586)// Krgz.Tr: Uraan “savaşa davet nidası; şiar, parola” (785)// Moğ-Les: Uran/Ur(an) [~Tr. Uz(an)] “sanatçı, usta, zanaatçı; sanat, zanaat, ustalık; ustaca, uzmanca; kurnaz; sanatlık” (1355).
1005 M1, M2, TÜ: “uçmuş” anlamı da verilmiştir. Bk. SG (220).
1006 Yazmalar: Oşatġay (اَوشاتغای). (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (256).
1007 zamān| M1, M2, ML, İH: zamānı. Bk. BV (290, 384), BV-Özb (G.381), Külliyat-Yazma-TB (338).

839 **Örtaḳ/Örtaġ** (اَورتاق-اَورتاغ)[1008]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan'ın yayla ve kışlağı olan Ḳara Ḳırım yakınlarındaki bir dağın adı. Birleşik sözcüğün anlamı: yüksek dağ"; (**Ortaḳ**)[1009] "ortak, şerik". *Dört Dīvān'dan:*

Cān naḳdın ecel birle hicriŋ iki bölmişler
Andaḳ ki tapıb sūdī ayırġay iki ortaḳ[1010]

(جان نقدین اجل بیرله هجرینک ایکی بولمیش لار/آنداق که تاپیب سودی آیرغای ایکی اورتاق)

840 **Ötüb** (اَوْتوب)[1011]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ ötre ile). "geçmiş; [Rūm Tr.] ötmüş, şarkı söylemiş"; "elif ötre ile (**Utub**) kumarda kazanmış, utmuş, ütmüş; (**Ütüb**) koyunun başının tüylerini ateşte temizlemiş, ütmüş". *Sedd-i Sikenderī'de* Bārıḳ-ı Berberī'nin savaşında şöyle der:

Üç üz altmış altı lu'b u girih
Ötüb kim sinān ucı görmey zirih [**M2.40b**]

(اوچ اوز آلتمیش آلتی لعب و کره/اَوتوب کیم سنان اوجی گورمای زره)

Dört Dīvān'dan:

Ötüb ṣanemler ara birbirige göz saldım
Siniŋ cemālıŋga yitgec gözüm baḳıb ḳaldım[1012]

(اَوتوب صنم لار آرا بیر بیریکا کوز سالدیم/سینینک جمالینکا ییتکاچ کوزوم باقیب قالدیم)

841 **Orçın** (اَورچین)[1013]: (elif üstün ile, /ç/ esre ile). "Endicān ve Kāşġar gibi bölgelerin yönetim bölümleri, sancak; [**Ordu**] sultanların çadırı".

844 **Orda** (اَورده)[1014]: (elif üstün ile, /d/ üstün ile). "sultanların haremi". [M1.44b]

845 **Orda bėgi** (اَورده بَیکی)[1015]: (elif üstün ile, /d/ üstün ile, /b/ üstün ile). "haremin ak saçlısı, haremin büyük hanımı".

846 **Oyġatay** (اَویغاتای): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "uyandırayım; uyandırırım".

847 **Urġaçı** (اُورغاچی)[1016]: (elif ötre ile, /ç/ esre ile). "dişi; [**Örkebçi**][1017] Moğ. dikiş

[1008] Yazmalar: Örtaḳ. Bk. SG (dar ünlülü) (241), ŞT (70a/7).

[1009] Yazmalar: Urtaḳ (elif ötre ile). Bk. SG (241), NS (Moğ.) (180a), CC (147), Kzk.Tr (417), Mlk.Tr (311), YUyg.Tr (298)// DLT: Ortak/Ortuk (778)// Krgz.Tr: Ortok (600).

[1010] Bu beyit| TÜ: 23b// sūdī| Yazmalar: sūyī (سویی). Bk. SG (241), BV (247, 320), BV-Özb (G.317).

[1011] M1: 53a; TÜ: yok. Bk. SG (200).

[1012] Bu beyit| M1, M2: yok// birbirige| Yazmalar: her birige (هر بیریکا). Bk. NŞ (423, 424), NŞ-Özb (G.423), Külliyat-Yazma-TB (219).

[1013] Yazmalar: Urçın (اُورچین). (elif ötre ile, /ç/ esre ile) "Endicān ve Kāşġar'ın bölgelerinden"// SG: "Endicān ve Kāşġar gibi bölgelerin yönetim bölümleri. Nitekim Semerḳand, Buḫārā, Kābil ve Azerbaycan'ın Naḫcıvan'ında tümen, Hindūstān'da pergene ve Rūm'da sancaḳ denir" (241)// Arat-Babür: Urçın (291, Yıl.910/H131b)// Krgz.Tr: Oorçun/Orçun "çokluk, bolluk; çok, bol; toptan" (595/598)// Moğ-Les: Orçim/Orçin "çevrede, civarda, yaklaşık; çevre, etraf" (963).

[1014] Yazmalar: Urda (اُورده). (elif ötre ile, /d/ üstün ile). Bk. SG (241), NS (25a), Ordu.

[1015] Yazmalar: Urda bėgi (اُورده بَیکی). (elif ötre ile, /d/ üstün ile, /b/ üstün ile) "haremin beyaz giysilisi". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (13b). Bk. SG (241), NS (25a).

[1016] Bk. SG (241)// DLT: Uragut "kadın" (923)// Kzk.Tr: Urğaşı (586)// Krgz.Tr: Urğaaçı (785)// Trkm.Tr: Urkaçı (649)// Moğ-Les: Urgaçin "dişi baştankara" (1358).

yüksüğü”.
848 **Örge** (اَورکا)[1018]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). “padişah çadırı; [**Ürker**][1019] Ülker yıldızı”.
849 **Örgesün** (اَورکاسون)[1020]: (elif üstün ile, /s/ ötre ile). “[Moğ.] diken”.
850 **Ürgeg/Ürkek** (اُورکاک)[1021]: (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, iki /g/ ile). “ürkek, ürkücü, vahşi”.
851 **Örgen/Örken** (اَورکان)[1022]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). “kalın ip, urgan. [Ona Arġamçı da denir]”.
852 **Orn/Orun** (اَوْرن-اَوْرون)[1023]: (elif üstün ile, /v/, /r/ ve /n/ sükûn ile, ikinci /r/ ötre ile). “yer, mekân, orun; karşılık, bedel, ivaz”. *Sedd-i Sikenderī'de,* İskender'in annesi onun tabutuna şöyle söyler:

Ki ‘azm ėtmedim yolġa sindin burun
Yasarġa saṅ͡ga cennet içre orun[1024]

(که عزم اَیتمادیم یَولغه سیندین بورون/یاسارغه سنکا جنّت ایچرا اورون)

Orun ger-çi kāfirġa dūzaḫ durur
Anıṅ͡g ‘adlıdın ornı berzaḫ durur[1025]

(اورون کرچه کافرغه دوزخ دورور/آنینک عدلی دین اورنی برزخ دورور)

[1017] Yazmalar: HA kaynaklı yanlış olarak (13b) bu madde verilmemiş, anlamı ise yanlışlıkla Urġaçı maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (241), King (288, 205A/7)// Moğ-Les: Erekeybçi/Erhiyvç/Erekebçi/ Erkeybçi/Erkebçi “süs veya koruyucu olarak takılan başparmak yüzüğü” (512/523).

[1018] Yazmalar: Ürge (اُورکا). (elif ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. Aġ örge, SG (241)// Alt.Tr: Örgö/Örgöö “saray, tapınak” (144)// Krgz.Tr: Örgö/Örgöö “düğün obası (evi)” (614)// Moğ-Les: Örgege(n)/Örgüge(n)/Ergüge(n)/Örgöö “prensin çadırı; han sarayı” (1000).

[1019] Yazmalar: Bu madde, HA kaynaklı (13b) yanlış olarak verilmemiş, anlamı ise yanlışlıkla Örge maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (241), Kzk.Tr (600), YUyg.Tr (446)// DLT (932), Trkm.Tr (654): Ülker// Alt.Tr: Ülkör (197)// Krgz.Tr: Ürkör (796).

[1020] Yazmalar: Ürgesün (اُورکاسون). (elif ve /s/ ötre ile). Bk. SG (241), NS (180a), King (253, 202A/26)// Moğ-Les: Örgesü(n)/Örgös/Örgüsü(n)/Örgegüsü(n) (999).

[1021] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 53a; M2: 49a; ML: 45b; İH: 47b; TÜ: 25a// Yazmalar: Ürgeg// SG (241), Kzk.Tr (600), Mlk.Tr (432), Trkm.Tr (656): Ürkek// Özb.Tr: Hürkäk (145)// YUyg.Tr: Hürkek/Ürkügek (158/446).

[1022] ML, İH: yok. Bk. SG (241), Örken// DLT: Örgen/Ukruk/Urk/Uruk (789/919/923)// CC (152), Azb.Tr (621): Örken// Alt.Tr: Arkan/Armakçı (28)// Krgz.Tr: Arkan/Argamcı/Ukuruk (46/43/781)// YUyg.Tr: Arḳan/Aġamça (50/430)// Trkm.Tr: Urgan (649)// Derleme: Örken/Örgen// Moğ-Les: Urga(n)/Urga/Ugurga/Argamci/Argamj (1358/83).

[1023] Tekrarı| M1.55b, M2.51a, TÜ.26b// Yazmalar: Urn/Urun (اُوْرْن-اُورون). (elif ötre ile, /v/, /r/ ve /n/ sükûn ile, ikinci /r/ ötre ile). Bk. AŞ (43a/43b), SG (242/243)// DLT (778), CC (147), YUyg.Tr (298): Orun “yer”// Krgz.Tr: Orun “yer, mahal; yerinde, işe yarayan; ordu; yatak” (601)// Trkm.Tr: Orun “yer; mevki; yerine” (491-492)// Moğ-Les: Oru/Or “yer; yatak; boş yer; alan; yol; iz, kalıntı; temel, temel konu; rahim, döl yatağı” (967); Orun/Oron/Oru/Ġacar “yer; bölge, ülke, mahal, yerleşim yeri, alan, toprak, kara parçası; mevki; kurum, kuruluş; merkez; iş, vazife, memuriyet, resmi durum” (973-974).

[1024] Bu beyit| M1: 55b; M2: 51a; TÜ: 26b. Bk. Sİ (487, 6569), Sİ-Özb (LXXX).

[1025] Bu beyit| M1: 55b; M2: 51a; TÜ: 26b// durur| ML, İH: turur. Bk. AŞ (43b), Sİ (139, 1374), Sİ-Özb (XX), Külliyat-Yazma1 (834).

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Köñglegige tāze tögendin orun
Ḫırḳa-yı idbārıġa tivrük yurun[1026]
(كونكلاكيكا تازه توكان دين اَورون/خرقهٔ اِدباريغه تيوروک يُورون)
853 **Uruḳ/Uruġ** (اُوروق-اُوروغ): (elif ve /r/ ötre ile). "sülale, soy sop, akraba. İkileme gibi kullanılan Uruḳ ḳayaş da aynı anlamdadır". [ML.38a]
854 **Örük** (اَوروک): (elif üstün ile, /r/ ötre ile). "otlayan hayvanın ayağına bağlanan ip, örk, örük"[1027]; "duraklama, bir yerde durup dinlenme, bir yerde bir süre kalma"[1028]; "zerdali, bir tür kayısı"[1029]. [İH.40a]
855 **Urunçı/Orunçı** (اُورونچی-اَورونچی)[1030]: (elif ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "Moğ. dilenci".
856 **Orunduḳ** (اَوروندوق)[1031]: (elif üstün ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "eyer örtüsü".
857 **Ürünli** (اُورونلی)[1032]: (elif ötre ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "Moğ. torunlar, soy, nesil".
858 **Öre** (اَوره)[1033]: (elif üstün ile, /r/ üstün ile). "sütun, direk".
859 **Üzmeklik** (اُوزماكليک): (elif ötre ile, /z/ sükûn ile). "ayırmak, koparmak, kesmek"[1034]; "suda yüzmek"[1035].
860 **Ozmaḳlıġ** (اَوزماقليغ)[1036]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile). "kendisini övmek, iddialı konuşmak, yüksekten atmak; ozan okumak: [nazım vezni açısından] kural dışı Türkī

[1026] Bu beyit| ML, İH: yok// Köñglegige| Yazmalar: Köñglegidin (كونكلاكيدين)// Ḫırḳa| M1, M2: Ḫırġa. Bk. AŞ (43b), HE (267, XXXVIII/78), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (444).
[1027] Bk. SG (243), Derleme// Kzk.Tr: Öre (430)// Krgz.Tr: Öröö (615)// Trkm.Tr: Örk (507)// Moğ-Les: Örügel/Örööl (1003).
[1028] SG: Erük/Örük "ordunun bir yerde duraklaması, ordunun durup dinlenmesi" (129/243). Bk. Erük// DLT: Örüg "bir yerde bir süre kalma" (791)// Kzk.Tr-Oraltay: Erüv (78)// Krgz.Tr: Örgü/Örgüül/Örüü "mola, dinlenme" (614/616)// Derleme: "bir şeyin yapılması için verilen süre"// Moğ-Les: Örüg "dinçlik, rahat, huzur" (1003).
[1029] M1, M2, ML, İH: Ürük. Bk. AŞ (44b), SG (243), Krgz.Tr (615), YUyg.Tr (307), Erük// DLT: Erük (644)// CC: Erik (64)// Trkm.Tr: Erik (203).
[1030] Tekrarı| M1: 61a; M2: 56b; ML: 52a; İH: 54b; TÜ: 29a// Yazmalar: Urunçı. Bk. SG (243)// Moğ-Les: Ġuylinçi/Ġuylinç/Ġuylingçi/Ġuyrinçi (582).
[1031] Yazmalar: Urunduḳ (اُوروندوق). (elif ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile)// SG: Orunduḳ/Aranduḳ (243). Bk. Aranduḳ, Barandaḳ// Mlk.Tr (311), YUyg.Tr (298): Orunduḳ "sandalye, koltuk, karyola, oturacak yer".
[1032] Bk. SG (243)// Alt.Tr: Üren "tohum; çocuk; nesil" (198)// Krgz.Tr: Ürön "tohum"; Üröndük "tohumluk" (797)// Moğ-Les: Üre/Ür "soy, nesil; ürün" (1561).
[1033] Yazmalar: Üre (اُوره). (elif ötre ile, /r/ üstün ile) "binek veya yük hayvanı". SG'deki sütūn (ستون) sözcüğü, "sütūr" (ستور) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (243), Trkm.Tr (506).
[1034] Bk. SG (243), AŞ (46b), DLT (937), CC (212), Kzk.Tr (593), Krgz.Tr (800), YUyg.Tr (448)// Moğ-Les: Üre- "bozmak, yıkmak; yok etmek, kazımak; boşa harcamak" (1561); Ürü-/Üre- "törpülemek; sürtmek, ovmak" (1564).
[1035] Bk. SG (243), AŞ (46b), YUyg.Tr (448)// DLT (994), CC (238): Yüz-// Krgz.Tr: Cüz-/Süz- (239).
[1036] M1, M2, TÜ: Uzmaḳlıġ (اُوزماقليغ). (elif ötre ile, /z/ sükûn ile); ML, İH: Uzmaḳlıḳ. Bk. SG (243: ozanlarnıñ ozmaġı hīç vezn bile rāst ėmes), Mİ (60, TR757a/24)// DLT (781), CC (149), Kzk.Tr (406), Krgz.Tr (606), Trkm.Tr (499), YUyg.Tr (302), Derleme: Oz- "öne geçmek, sollamak"// Mlk.Tr: Oz- "ileri gitmek, haddini aşmak" (314)// Moğ-Les: Orgi- "ileri çıkmak; ilerlemek, gelişmek" (964-965).

tasnifler söylemek".
861 **Olması** (اَولماسى)[1037]: (elif üstün ile, /s/ esre ile). "olmaması; [olması]".
862 **Uzamaḳ** (اُوزاماق)[1038]: [**M2.41a**] (elif ötre ile). "uzamak".
863 **Uzatmaḳ** (اُوزاتماق)[1039]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). "göndermek; uğurlamak; uzatmak".
864 **Oyġanmas** (اَوْيغانماس): (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). [M1.45a] "uyanmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Ol gül oyġanmas ḳuyaş çıḳḳunca her tün niçe min
nāle-yi şeb-gīr ile tan͡g ḳuşlarını oyġatay [TÜ.20b]
(اَول كل اَويغانماس قوياش چققونجه هر تون نيچه مين/نالۀ شبكير ايله تانک قوشلارينى اَويغاتاى)

865 **Örtenür** (اَورتانور): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ ötre ile). "yanar". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ kön͡glümge tüşüb nā-būd boldı rūḥ u nefs
Ot çü bir kişverge tüşti pāk u nā-pāk örtenür[1040]
(عشق گونكلومكا توشوب نابود بَولدى روح و نفس/اَوت چو بير كشوركا توشتى پاک و ناپاک اَورتانور)

866 **Uyaḳur** (اُوياقور)[1041]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile). "[gök cismi] batar". *Dört Dīvān'dan:*

Ey kim yüzün͡g ḳuyaş idi sarġardı şeybdin
Bilgil ki sarġarur uyaḳur çağıda ḳuyaş[1042]
(اى كيم يوزونک قوياش ايدى سارغاردى شيب دين/بيلكيل كه سارغارور اوياقور چاغيدا قوياش)

867 **Uz** (اُوز)[1043]: (elif ötre ile, /z/ sükûn ile). "güzel, uygun, ölçülü; becerikli, mahir, uz"; (**Üz**) "yüz sayısı"[1044]; "kopar!, ayır!, kes!; suda yüz!"; "[yüz, çehre]"[1045]; "[üst]"[1046]; [**Öz**]

[1037] M1: 61a; TÜ: yok. Bk. SG (276).
[1038] SG: Uzamaḳ/Uzalmaḳ (246)// AŞ: Uzal- "uzamak; uzanmak, büyümek; uzanıp yatmak" (47a)// Krgz.Tr: Uza- "uzaklaşmak; zaman geçmek, uzayıp gitmek; gelişmek"; Uzar- "uzamak (uzun olmak)" (792)// Mlk.Tr: Uzal- "uzanmak"; Uzay- "gecikmek" (422)// YUyg.Tr: Uzarmaḳ "uzamak"; Uzanmaḳ "uzanmak" (442); Uzimaḳ "uzaklaşmak; zaman geçmek, gecikmek" (443)// Trkm.Tr: Uza-/Uzal- "uzamak"; Uzan- "uzanmak" (652/653).
[1039] Bk. SG (248)// AŞ: "göndermek" (47a)// DLT: "uzatmak, oyalamak" (928)// CC: "yöneltmek, göndermek" (209)// Krgz.Tr: "uzaklaştırmak; geçirmek, uğurlamak" (792)// YUyg.Tr: "uğurlamak" (443)// Trkm.Tr: "elini uzatmak; süreyi uzatmak; yolcuyu geçirmek; göndermek" (653).
[1040] pāk u nā-pāk| Yazmalar: būd u nā-būd (بود و نابود). Bk. FK (167, 169), FK-Özb (G.161), Divan-Yazma (168*2).
[1041] Yazmalar: Oyaḳur (اَوياقور). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile). Bk. SG (319).
[1042] çağıda| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. NŞ (250, 250), NŞ-Özb (G.250), Külliyat-Yazma-TB (189), Divan-Yazma (242*2).
[1043] M2: üzeri çizili; M2: 46b; ML: 43b; İH: 45b. Bk. SG (249)// DLT (928), CC (209), Krgz.Tr (792): "usta, mahir, becerikli, ehil"// Trkm.Tr: "güzel, güzel biçimli, hoş" (652).
[1044] Bk. AŞ (46b), SG (249)// DLT (994), CC (238), YUyg.Tr (473): Yüz// Krgz.Tr: Cüz (239)// Moğ-Les: Cagu(n)/Cū (1582).
[1045] Bk. SG (249), Azb.Tr (768), Derleme, Yüz// DLT (994), YUyg.Tr (473): Yüz// Krgz.Tr: Cüz (239)// Moğ-Les: Nigur/Nüür "yüz, çehre" (906); Düri/Dür "sima, yüz ifadesi" (447).
[1046] Bk. SG (249), CC (212).

"kendi; akraba, yakın, tanıdık"[1047]; "[Rūm Tr: çamur]"[1048]. *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂gül uz çarẖ zālıdın firībin yime kim āẖır
Ecel ser-riştesidin özge boynun̂ggạ kemend ėtmes[1049]
(کونکل اُوز چرخ زالیدین فِریبین یِمه کیم آخر/اجل سررشته سیدین اوزکا بوینونکغه کمند اَیتماس)
Ey melāḥat-şīvelig şīrīn dodaġın̂g sözge uz
Ḥikmet ėlgi gūyiyā saldı şeker tun̂gige tuz[1050]
(ای ملاحت شیوه لیک شیرین دوداغینک سوزکا اُوز/حکمت اَیلکی کوییا سالدی شکر تنکی کا توز)
868 **Ozaġu gün** (اَوزاغو کون)[1051]: (elif üstün ile, /z/ medli elif ile). "evvelki gün, dünden önceki gün, iki önceki gün".
869 **Uzalış** (اُوزالیش)[1052]: (elif ötre ile, /z/ medli elif ile). "gidiş, yürüyüş".
870 **Uzan/Ozan** (اُوزان-اَوزان)[1053]: (elif ötre ile, /z/ medli elif ile). "nazım ve vezin üslubu dışında söylenen bir tür türkü; [ozan]".
871 **Özce** (اَوزجه)[1054]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile). "kendisi kadar".
872 **Üzerlik** (اُوزَرلیک)[1055]: (elif ötre ile, /z/ üstün ile). "üzerlik".
873 **Özgege** (اَوزکاکا)[1056]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile). "başkasına, yabancıya; [başkaya]". [İH.40b]
874 **Üzgün** (اُوزکون)[1057]: (elif ötre ile, /z/ sükûn ile, /k/ ötre ile). "geçilmesi mümkün olmayan su taşkınlığı". [ML.38b]

1047 Bk. SG (249)// AŞ (46a), CC (154), Kzk.Tr (423), Krgz.Tr (618), Mlk.Tr (319), YUyg.Tr (310), Trkm.Tr (513): "kendi"// DLT: "kendi; yakın, akraba; iç; ruh, can; kalp; öz" (794)// Moğ-Les: Örü/Öri/Ör "iç, dahili; kalp; karın" (1003); Öber/Öör "öz, kendi" (979).
1048 Bk. SG (249), Derleme.
1049 boynun̂ggạ| M1, M2, ML, İH: boynunġa. Bk. BV (181, 238), BV-Özb (G.238).
1050 Bu beyit| M2: 46b; TÜ: yok// ėlgi| Yazmalar: ehli (اهلی). Bk. SG (249), FK (207, 215), FK-Özb (G.205), Külliyat-Yazma2 (452), Divan-Yazma (202*2).
1051 Yazmalar: Uzaġun gün (اُوزاغون کون). (elif ötre ile, /z/ medli elif ile). Bk. AŞ (47a), SG (249)// DLT: Ozakı "eski" (782)// CC: Ozav kün "evvelki gün" (149)// Alt.Tr: Ozogı "önceki, eski" (142)// YUyg.Tr: Ozaḳi kün "geçen gün" (302)// Trkm.Tr: Ozalkı "önceki" (500).
1052 Yazmalar: Urayış (اُورایش). (elif ötre ile, /r/ medli elif ile). SG'de (250: Uzalış) verilen örnekte geçen bu madde ise Ör iniş/Uzatış olmalıdır. Bk. Taldım (örneği), LM (152, 1224: ör iniş), Külliyat-Yazma1 (645: ör iniş), Külliyat-Yazma-TB (633: uzatış)// Kzk.Tr (581), Krgz.Tr (792): Uza- "uzaklaşmak// YUyg.Tr: Uzimaḳ "uzaklaşmak" (443)// Derleme: Uza-/Uzan- "gitmek".
1053 Yazmalar: Uzan "Türkler arasında Oġuz Ḫan ve Ḳara Ḫan destanı anlatılırken bir tür şarkı söyleme". HA kaynaklı anlam olmalıdır (14a). Bk. Ozmaḳlıġ, Uz, Uran// SG: Ozan "nazım ve vezin üslubu dışında söylenen bir tür türkü" (250)// Kzk.Tr (406), Trkm.Tr (500): Ozan "ozan, halk şairi"// Derleme: Ozan "geveze; dedikodu, dırıltı".
1054 Bk. SG (250), Sİ (291, 3649), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (866).
1055 Yazmalar: Üzlik (اُوزلیک). (elif ötre ile, /z/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (14a). Bk. SG (250), Trkm.Tr (659).
1056 Bk. SG (250), AŞ (46a), HBD (201/50a, 188/7)// CC: Özge "başkası" (154)// Krgz.Tr: Özgö "başka, gayrı" (619)// YUyg.Tr: Özge "başka; yabancı" (310)// Trkm.Tr: Özge "başka, diğer, öteki; başkası, yabancı" (514)// Moğ-Les: Ögere/Öbere/Öör "başka, ayrı; başkaca, ayrıca" (985).
1057 SG kaynaklı biçim olmalıdır. Bk. Ürkün// AŞ: Ürkün (44b).

875 **Ötmegey** (أَوتماكاى)[1058]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “geçmeyecek; [Rūm Tr.] ötmeyecek, şarkı söylemeyecek”; “elif ötre ile (**Ütmegey**) koyunun başının tüylerini ateşte temizlemeyecek, ütmeyecek; [**Utmaġay**] kumarda kazanmayacak, utmayacak, ütmeyecek”.

876 **Özgine** (أَوزكينه)[1059]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). [**M2.41b**] “kendiceğiz”.

877 **Üzük** (أُوزوک): (elif ve /z/ ötre ile). [M1.45b] “yüzük”[1060]; “alaçığın üzerindeki keçe”[1061]; “kopuk, yırtık, kesik, kopmuş, yırtılmış”[1062]. *Dört Dīvān'dan:*

Tutay cihānda Süleymān sini ve yā Cemşīd
Ni mun̂ga cām vefā ėyledi ni an̂ga üzük[1063]
(توتای جهان دا سلیمان سینی و یا جمشید/نی مونکا جام وفا ایلادی نی آنکا أُوزوک)

Leylī ve Mecnūn'da düz yazı başlığında şöyle der:

Öz naẓmınıñ çürük riştesin ve üzük tārın alarġa ulamaḳ[1064].
(اوز نظمی نینک چوروک رشته سین و اوزوک تارین آلارغه اولاماق)

878 **Osanmaḳ** (أَوسانماق)[1065]: (elif üstün ile, /s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “usanmak”.

879 **Osandurmaḳ** (أَوساندورماق): (elif üstün ile, /s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “usandırmak”.

880 **Üsrümek** (أُوسروماک): (elif ötre ile, /s/ sükûn ile, /r/ ötre ile). “sarhoş olmak, esrimek”[1066].

881 **Osmaḳ** (أَوسماق)[1067]: (elif üstün ile, /s/ sükûn ile). “eti kemikten arındırmak”.

882 **Osmaḳlamaḳ** (أَوسماقلاماق)[1068]: (elif üstün ile, /s/ sükûn ile). “belli etmeden birisine bir şeyi sorup araştırmak, çaktırmadan nabzını yoklamak”.

1058 M1: 40a; TÜ: yok.

1059 ML: 38a// Yazmalar: Üzgine (أُوزكينه). (elif ötre ile, /z/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile)// SG: Özginesin “kendiceğizini” (250). Bk. FK (536, 583/2).

1060 Bk. SG (251), AŞ (46b), Özb.Tr (98), YUyg.Tr (448)// DLT (995), CC (238), Trkm.Tr (715): Yüzük.

1061 Bk. SG (251), AŞ (46b)// Kzk.Tr: Üzik “çadırın kubbesinin çubuklarını örten keçe” (594)// Krgz.Tr (801), Trkm.Tr (659): “çadırın keçesi”.

1062 Bk. SG (251)// Kzk.Tr: Üzik “kesik, kopuk olan yer” (594)// Krgz.Tr (801), Trkm.Tr (659): “kopuk, kopmuş”// YUyg.Tr: “parça, kırıntı, kesik” (448).

1063 ni| Yazmalar: ne (نه)// mun̂ga| Yazmalar: an̂ga// an̂ga| Yazmalar: mun̂ga. Bk. Tutay, SG (251), BV (257, 334).

1064 M1, ML, TÜ: yok. Bk. SG (251), LM (V).

1065 Bk. SG (251), Derleme, Osal.

1066 Yazmalar: “birini sarhoş etmek, esritmek” anlamı da verilmiştir. SG'deki sarhoşluk etmek (مستی کردن) anlamı (252), burada “sarhoş etmek” (مست کردن) gibi algılanmış olmalıdır. Bk. SG (252), AŞ (47a)// DLT: Esürt- “sarhoş etmek” (646)// CC (68), Kzk.Tr (146), Krgz.Tr (341), Mlk.Tr (195): Esir-// Tatar.Tr: İsir- (121).

1067 M1, M2, ML, İH: Üsmek; TÜ: Usmaḳ (أُوسماق). (elif ötre ile, /s/ sükûn ile). Bk. SG (253)// Kzk.Tr: Os- “eti kesmek, dilimlemek; üzmek, kalbini kırmak; kırbaçla yaralamak” (418).

1068 Yazmalar: Usınmamlamaḳ (أُوسِنمامْلاماق). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (14b). Bk. SG (254), Trkm.Tr-Hamzayev// Krgz.Tr: Osmokto- “kinaye ve imalar ile iş görmek” (601)// YUyg.Tr: Osmaḳlimaḳ “ağzından laf almak” (299).

883 **Osal** (اَوسال)[1069]: (elif üstün ile, /s/ medli elif ile). "kusur, ihmal; ihmal edilmiş, yitik".
884 **Üsrükrek** (اُوسروكراک): (elif ötre ile, /s/ sükûn ile, /r/ ötre ile, ikinci /r/ medli elif ile, iki /k/ ile). "daha sarhoş, daha esrik". *Dört Dīvān'dan:*
Yoḳ ‘aceb la‘lıñġdın er bī-ḫodluġum āyīn ėrür
Çün-ki üsrükrek bolur her mey ki leb-şīrīn ėrür [TÜ.21a]
(يَوق عجب لعلينكدين اَر بيخودلوغوم آيين اَيرور/چونكه اُوسروک راک بَولور هر مى كه لب شيرين اَيرور)
885 **Unut** (اُونوت): (elif ve /n/ ötre ile). "unut!"; "[unutma]"[1070]. *Sedd-i Sikenderī'de,* Dārā'nın ölümünde şöyle der:
Unut boldı Kāvūs yādı daġı
Bel āvāze-yi Key-Ḳubādī daġı
(اونوت بَولدى كاووس يادى داغى/بَل آوازۀ كيقبادى داغى)
886 **Ötgenür** (اَوتكانور): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ ötre ile). "taklit eder, öykünür"[1071]. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳāmetiñġġa serv taḳlīd ėyleben taptı şikest
Bu sezādur ger giyeh serv-i sehīġa ötgenür
(قامتينكغه سرو تقليد اَيلابان تاپتى شكست/بو سزادور كر كِيه سرو سهى غه اَوتكانور)
Rūşen ėtmes bezmni ḥüsn ehli sin dik kim ėter
Dehr yarutmaġnı ger encüm ḳuyaşġa ötgenür [İH.41a]
(روشن اَيتماس بزم نى حسن اهلى سينديک كيم اَيتار/دهر ياروتماغنى كر انجم قوياش غه اَوتكانور)
887 **Uluḳ sözlüg turur** (اُولوق سَوزلوک تُورور): (elif ötre ile, /s/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "büyük sözler söyleyendir". [M1.46a]
888 **Ulalsa** (اُوْلالسا)[1072]: (elif ötre ile, belirsiz /v/ ile, /s/ medli elif ile). "büyüse; yaşlansa, kocasa". Ḳuṭbī'den[1073]:
Kiçik ėgec iti nefsiñ ınıḳmadın öltür
Ki öltürür sini çün kim ulalsa ol bed-ḫū [M2.42a]
(كچيک اَيكاج اِيتى نفسينک اِينِقمادين اَولتور/كه اَولتورور سينى چون كيم اولالسا اَول بدخو)
889 **Ulaşıbtur** (اُولاشِيْبتور)[1074]: (elif ötre ile, /ş/ esre ile, /y/ ve /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "ulaşmıştır, kavuşmuştur; [bağlanmıştır]"; "köpek ulumuş"[1075]. *Dört Dīvān'dan:*
Felekniñ bār-gāhıġa kömec olmış ḳuyaş cirmi
Añġa ahım sütūn dik dūdı mundaḳ kim ulaşıbtur

[1069] Bk. AŞ (47a), SG (254-255)// DLT: "bir işte gafil olan" (778)// CC: "tembel, ihmalkâr" (147)// Kzk.Tr: "dayanıksız, güçsüz, zayıf, gevşek" (418)// Krgz.Tr: Osol "kötü, fena; zayıf" (601)// YUyg.Tr: "kötü" (299)// Moğ-Les: Osal/Osul/Osol "ihmal, dikkatsislik, aksilik; kaza; hata, yanlış" (975)// Derleme: "kötü, bayağı; zayıf, işe yaramaz".
[1070] Bk. SG (310), Krgz.Tr (784).
[1071] Yazmalar: "haddini aşar, aşırı davranır". Bk. SG (205)// AŞ: Ötkenür (38b).
[1072] M1: yok; TÜ: 26b. Bk. AŞ (52a), SG (296), Trkm.Tr (645), Ulġaymaḳ.
[1073] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan;* SG: Nāṣır'dan (418). Bk. AŞ (13a/52a).
[1074] ML: 39a// Yazmalar: "dumanın göğe gitmesi"// SG: Ulaşmaḳ "ulaşmak, kavuşmak; bağlanmak" (280)// DLT: "ulaşmak" (920)// Alt.Tr (193), Krgz.Tr (782): "birlikte bağlamak"// YUyg.Tr: "bağlaşmak, ekleşmek; ulaşmak" (436)// Trkm.Tr: "ulaşmak, birleşmek; yaklaşmak" (645).
[1075] Bk. Uluşub.

(فلک نینک بارکاهیغه کماج اَولمیش قویاش جرمی/اَنکا آهیم ستون دیک دودی مونداق کیم اُولاشیبتور)

890 **Uşatılmaḳ** (اُوشاتیلماق)[1076]: (elif ötre ile, /t/ esre ile, /l/ sükûn ile). "kırılmak, ufalanmak".

891 **Uşanmaḳ** (اُوشانماق)[1077]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "uyuşmak, keçeleşmek, hareketsiz olmak". [ML.39a]

892 **Oş** (اَوش)[1078]: (elif üstün ile, /ş/ sükûn ile). "Türkistān'da Endicān'ın iki menzilliğinde bulunan bir vilayetin adı. [Bu vilayete Taẖt-ı Süleymān da denir]"; "[gösterme edatı: işte]"[1079].

893 **Uşaḳ** (اُوشاق)[1080]: (elif ötre ile). "ufak, küçük".

894 **Oşal** (اَوشال)[1081]: (elif üstün ile). "o; işte o. [Oş-ol'un değiştirilmiş biçimidir]"; "[**Uşal**] kırıl!".

895 **Oşanca** (اَوشانجه)[1082]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "o kadar; işte o kadar".

896 **Oşandaḳ** (اَوشانداق)[1083]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "öyle; işte öyle".

897 **Uşġun** (اُوشغون)[1084]: (elif ötre ile). "ravent türü bir bitki, uşkun, ışkın".

898 **Uşmunca** (اُوش مُونجه)[1085]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "bu kadar; işte bu kadar".

899 **Oġurlaşmaḳ** (اَوغورلاشماق)[1086]: (elif üstün ile). "birlikte çalmak".

900 **Oġurlanmaḳ** (اَوغورلانماق)[1087]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "çalınmak; saklanmak".

901 **Oġulcamaḳ** (اَوغولجاماق)[1088]: (elif üstün ile, /c/ medli elif ile). "tazim etmek, ululamak".

902 **Oġan/Uġan** (اَوغان-اُوغان)[1089]: (elif üstün ile, /ġ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "Tanrı".

903 **Oġlaḳ** (اَوغلاق)[1090]: (elif üstün ile). "dört aylık keçi yavrusu; oğlak burcu".

[1076] Yazmalar: Oşatılmaḳ (اَوشاتیلماق). (elif üstün ile, /t/ esre ile, /l/ sükûn ile)// SG: Uşalmaḳ/Uşatılmaḳ (257).

[1077] Yazmalar: Oşanmaḳ (اَوشانماق). (elif üstün ile, /n/ sükûn ile)// SG: Uşanmaḳ/(Rūmī)Uvanmaḳ (257/310)// Derleme: Uğun- "uyuşmak, bayılmak".

[1078] Yazmalar: Uş (اُوش). (elif ötre ile, /ş/ sükûn ile). Bk. SG (257).

[1079] Bk. SG (257)// DLT: Uş "böylece; şimdi" (17)// CC: Oş "işte" (148).

[1080] Bk. SG (258), GS (330, 437/3), DLT (925), Krgz.Tr (787), YUyg.Tr (440), Trkm.Tr (650)// CC: Uşah "kırıntı" (207).

[1081] Bk. SG (257), AŞ (47b), BD (140/22b, 37/5), Oşol.

[1082] Bk. SG (258), BV (319, 429/4)// Kzk.Tr: Osınşa "bu kadar" (419)// Krgz.Tr: Oşonço "o kadar" (602); Uşunça "bunca; o kadar" (787).

[1083] Bk. SG (258), TM (325, T788a/9)// Kzk.Tr: Osılay/Osınday "böyle" (419)// Krgz.Tr: Oşondoy "o gibi; bu gibi" (602); Uşunday "öyle" (787)// Tatar.Tr: Uşandaḳ "aynen" (308).

[1084] Bk. SG (258)// DLT-Yazma: Kuşgun/Uşgun (221)// Krgz.Tr: Işkın (361)// Trkm.Tr: Işgın (366).

[1085] Bk. Oşanca// SG: Uşmunca/Uşmunca çağlıḳ (258). Bk. Sİ (336, 4326).

[1086] Bk. SG (259), Trkm.Tr (483)// Krgz.Tr: Uurdaş- (789).

[1087] SG (259), Trkm.Tr (483): "çalınmak"// Krgz.Tr: Uurdan- "gizlice yapmak; saklanmak" (789)// Azb.Tr.İzahlı: "çalınmak; gizlice yapmak" (III/515).

[1088] Bk. SG (260), Olcaşmaḳ// Moğ-Les: Agulca-/Ūlca- "karşılaşmak; buluşmak; birleşmek; karşılamak" (28).

[1089] Yazmalar: Oġan. Bk. AŞ (47b), SG (261)// DLT: Ugan "muktedir"; Ugan Teñgri "kadir Allah" (36)// Özb.Tr.İzahlı: Uğan (II/291)// Derleme: Uğan/Oğan.

[1090] Bk. SG (261), DLT (770), YUyg.Tr (293)// CC: Ogulak/Ulah "oğlak" (143/205)// Krgz.Tr: Ulak "oğlak" (781).

904 **Oġlan** (اَوغلان)[1091]: (elif üstün ile). “oğlan, oğul, erkek çocuk; genç erkek; çocuk, evlat; oğlan, sapık erkek; Moġul hanlarının evladına denir. Nitekim ‘Acemlerde mirza veya şehzade, Rūmlarda ise sultan denir”.
905 **Oġurluḳ** (اَوغورلوق): [M1.46b] (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). “hırsızlık”[1092]; “uğurlu, bereket sahibi”.
906 **Oba** (اَوبه)[1093]: (elif ve /b/üstün ile). “Moğ. tepe, küme, yığın”.
907 **Uḥması** (اُوحمَسى)[1094]: (elif ötre ile, /ḥ/ sükûn ile, /s/ esre ile). “Moğ. şikayet, arzuhal; sunmak; göstermek; anlatmak”.
908 **Oyġanmasaṅ** (اَويغانماسانک)[1095]: (elif üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “uyanmasan”. *Dört Dīvān'dan:*
Su sipib oyġatġusılardur sini oyġanmasaṅ
Ġunça vu ṣubḥ u ṣurāḥī ġulġulı gülgü bile[1096] [İH.41b]
(سو سيپيب اَويغاتغوسيلاردور سينى اَويغانماسانک/غنچه و صبح و صراحى غلغلى كولكو بيله)
909 **Oġuş/Uġuş** (اَوغوش-اَوغوش)[1097]: (elif üstün ile). [**M2.42b**] “torunlar, soy, nesil”.
910 **Ufraġ/Ofraġ/Ufraḳ/Ofraḳ** (اُوفراغ-اَوفراغ-اُوفراق-اَوفراق)[1098]: (elif ötre ile, /f/ sükûn ile). “giysi, elbise”.
911 **Örtey** (اَورتاى): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “yakayım”. *Dört Dīvān'dan:*
Köṅgül ot bėr ki bir gül hicridin gögsümge daġ örtey
Fetīle çırmab ay devrice salıb anda yaġ örtey [TÜ.21b]
(گونكل اَوت بَير كه بير كل هجريدين كوكسومكا داغ اَورتاى/فتيله چرماب آى دوريجه ساليب آندا ياغ اورتاى)
912 **Öfge/Öfke** (اَوفكا)[1099]: (elif üstün ile, /f/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “öfke”.
913 **Oḳlamaḳ** (اَوقلاماق)[1100]: (elif üstün ile). “okla vurmak, oklamak; kendini yüksek bir

---

[1091] Bk. SG (261)// DLT: “oğlan, çocuk; köle” (770/771)// Mlk.Tr: Ulan “oğlan; çocuk” (417)// YUyg.Tr: “oğlan, oğul” (293)// Trkm.Tr: “erkek çocuk; çocuk; genç erkek” (482).
[1092] Bk. SG (262), YUyg.Tr (293)// Krgz.Tr: Uuruluk (789)// Trkm.Tr: Ogurlık (483).
[1093] M1: 46a; TÜ: yok. Bk. FV (665), CC (142), Kzk.Tr (405), Mlk.Tr (307)// Moğ-Les: Obuga(n)/Ovoo (936).
[1094] M1: 46a; TÜ: yok. Bk. FV (665: اوحمسى “Moğ. ‘arża-dāşt”)// Moğ-Les: Uha-/Uhamsira- “anlamak, bilmek, kavramak”; Uhal/Uhamsar/Uhamsiral/Uhamci “anlama, bilme, kavrama”; Uhagul-/Uhūla- “anlatmak”; Uhagamsug/Uhāmsag “anlayışlı”; Uhu-/Uha- “birinin yanlışını ortaya çıkarmak” (1372/1373/1374/1375).
[1095] M1: 42a; TÜ: yok.
[1096] vu| ML, İH: yok// oyġatġusılardur| Yazmalar: oyġanġusılardur (اَويغانغوسيلاردور). Bk. SG (317), FK (521, 566), Külliyat-Yazma2 (509), Divan-Yazma (492*2).
[1097] Yazmalar: Oġuş. Bk. SG (262)// DLT: Oguş/Ogış “aşiret” (772)// Alt.Tr: Uk “soy, kabile, boy, cins” (193)// Krgz.Tr: Ukum tukum “soy” (781)// Derleme: Öğüş “torun”// Moğ-Les: Ug “temel, kök, öz” (1331).
[1098] M1, M2, ML, İH: Ufraḳ; TÜ: Ufraġ. Bk. Opramas/Upramas, SG (/ġ/ ile) (262), TB (141, H235b/6)// DLT: Oprak “yıpranmış” (777)// CC (147), Mlk.Tr (310): Oprak.
[1099] Yazmalar: Üfge (اُوفكا). (elif ötre ile, /f/ sükûn ile, /g/ medli elif ile)// SG: Öfke/Öyke (262). Bk. Öyke// DLT: Öpke/Öwke (788)// CC: Öpke (151)// Krgz.Tr: Öpkö (613)// YUyg.Tr: Öpke (306).
[1100] Bk. SG (264)// DLT: Okta- “okla vurmak” (773)// Trkm.Tr: “fırlatmak, atmak” (485)// Tr.Tr: “ok gibi fırlamak; okla vurmak”.

yerden atmak". [ML.39b]
914 **Oḳramaḳ** (أَوقراماق)[1101]: (elif üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "ot isteyen at yavaş sesle kişnemek, okramak".
915 **Oḳ** (أَوق): (elif üstün ile). "ok"; "o anda, hemen, derhâl, çabucak; [işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat; hem]"[1102]; (**Oḳ/Uḳ**)[1103] "ev veya alaçığın üzerini örtmek için kullanılan uzun ağaçlardan her biri"; (**Uḳ**)[1104] "yünlü deriden dikilen çizme".
916 **Oḳar** (أَوقار): (elif üstün ile, /ḳ/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "bir kuş türü, [turna kuşu]".
917 **Oḳuş** (أَوقوش)[1105]: (elif üstün ile). "okuma, okuyuş".
918 **Oḳ yılan/Oḳ yılanı** (أَوق يِيْلان-أَوق يِيْلانى)[1106]: (elif üstün ile, /y/ esre ile, ikinci /y/ sükûn ile). [M1.47a] "ok yılanı".
919 **Ögmek** (أَوكماک)[1107]: (elif üstün ile, /g/ sükûn ile). "övmek".
920 **Ögülmek** (أَوكولماک): (elif üstün ile). "övülmek"; [**Ükülmek**] "toplanmak, yığılmak"[1108].
921 **Uyalturma** (أُويالتورما)[1109]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "utandırma". Luṭfī'den:
Uyalturma çemen servin bağışla
Ḳıyāsen bendeī āzād ėter-sin
(اويالتورما چمن سروين باغيشلا/قياسا بندۀ آزاد أيتارسين)
922 **Ökürmek** (أَوكورماک): (elif üstün ile, /k/ ötre ile). [**M2.43a**] "yüksek sesle ağlamak,

---

[1101] Bk. SG (264), DLT (773)// Kzk.Tr: Oqıran- (411)// Krgz.Tr: Okuran- (589)// Moğ-Les: Orkira/Orhiro- "kişnemek, bağırmak" (967).

[1102] Bk. AŞ (48a), SG (265), NŞ (500, 502/3), BV (312, 417/7), LT (211, 2701), FK (313, 333/7), BV (16, 19/7)// DLT: Ok/Ök "pekiştirme enklitiği" (772)// CC: Ok/Oh "vurgu eki" (143)// Alt.Tr: Ok "pekiştirme edatı: da, dahi" (138)// Krgz.Tr: Ok "bir ek: yalnız, ancak, fakat; bununla birlikte; bizzat" (588)// Tatar.Tr: Uḳ "pek, çok; ta; hatta; tam şu vakitte" (302).

[1103] Yazmalar. Oḳ. Bk. AŞ (/ġ/ ile) (48a)// SG: Oḳ/Oġ (265/261)// DLT: Ug "çadırın üst kısmındaki kirişlerden her biri" (917)// Kzk.Tr: Uvık "çadırın kubbesinin çubukları" (580)// Krgz.Tr: Uuk "obanın kubbesinin sırıkları" (788)// Trkm.Tr: Ūk "evin çatısın inşa etmekte kullanılan uzun ince ağaç" (644)// Zanaat Terimleri Sözlüğü: Ok "çatı iskeletini oluşturan kalın, düz kalaslar (*Senirkent-Isparta)"; Uğ "turluk adı verilen çadırın iskeletini oluşturan ağaçlardan her biri (Tahtacı*Burhaniye-Balıkesir)"// Moğ-Les: Oki/Ohi "zirve, doruk; bir nesnenin üstündeki süs; üstün, ileri; ilk" (948).

[1104] Yazmalar. Oḳ// NS: Uḳ (38a)// SG: Uġ (261)// Alt.Tr: Uk "keçe çorap" (193)// Kzk.Tr: Uyıq "yün çorap" (583)// Mlk.Tr: Uyuk "keçeden çorap şeklinde çizme" (421)// Derleme: Uyuk "tezgâhta dokunmuş yün çorap".

[1105] Bk. SG (265), AŞ (48a), Krgz.Tr (589), YUyg.Tr (295).

[1106] Yazmalar: Oḳ yılan// SG: Oḳ yılanı (265). Bk. FŞ (209, XXII/54)// DLT: Ok yılan "kendisini insan başka şeyler üzerine fırlatan yılan" (773)// Alt.Tr (61), Krgz.Tr (208): Ok cılan// Kzk.Tr: Oq jılan (410)// Trkm.Tr: Ok yılan (486).

[1107] Yazmalar: Ögmeg (أَوكماک). (elif üstün ile, /g/'ler sükûn ile). Bk. SG (266), AŞ (49a), DLT (784)// CC: Ög-/Öv- (150)// Trkm.Tr: Öv- (509).

[1108] Bk. AŞ (/k/ ile) (48a), SG (/g/ ile) (267), Ükmek// DLT: Ügül- "toplanmak, küme hâline getirilmek" (930)// Kzk.Tr: Üyil- "toplanmak, yığılmak" (596)// Krgz.Tr: Üyül- "toplanmak, kümelenmek" (800).

[1109] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Oyalturma (أَويالتورما). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile)// LD: Uyaldurma (164/423a, 220/5)// Alt.Tr (196), Kzk.Tr (591), Krgz.Tr (790), Mlk.Tr (421): Uyalt-// YUyg.Tr: Uyaldurmaḳ/Uyaltmaḳ (441).

hüngür hüngür ağlamak”[1110].
923 **Ögrimek/Ügrimek** (اَوكريماک-اُوكريماک)[1111]: (elif üstün ile, /g/ sükûn ile). “beşik ve onun gibi şeyleri sallamak”. [İH.42a]
924 **Öylenür** (اَويلانور): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ ötre ile). “ev sahibi olur; [mecaz anlamda] evlenir”. *Dört Dīvān'dan:*
Ṭalāḳ bėr anı kim dehr ara müsāfir-sin
Ġarīb ėlge ėmes öylenür yiri ġurbet
(طلاق بَير آنى كيم دهر آرا مسافرسين/غريب اَيلكا اَيماس اَويلانور يِرى غربت)
925 **Öktedür** (اَوكتادور): (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “fazladır; gereksizdir”. *Dört Dīvān'dan:*
Nāṣıḥā çün ‘ömr öter ḳoy kim bolay ‘işret bile
‘Ayş terkin kim buyurdunĝ öktedür bu nev‘ ögüt
(ناصحا چون عمر اوتار قوى كيم بولاى عشرت بيله/عيش تركين كيم بويوردونک اوكتادور بو نوع اوكوت)
926 **Oyġanmaġur** (اَويغانماغور): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “uyanmayan, uyanmaz”.
927 **Ürgütür/Ürkütür** (اُوركوتور)[1112]: (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ ve /t/ ötre ile). “ürkütür”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Farḳınĝ ki imiş ḳuş āşiyānı
Kim ürkütür ėrkin andın anı [ML.40a]
(فرقينک كه ايميش قوش آشيانى/كيم اُوركوتور اَيركين آندين آنى)
928 **Örgetedür** (اَوركاتادور)[1113]: (elif üstün ile, /g/ ve /t/ medli elif ile). “öğretir/öğretiyor”. *Dört Dīvān'dan:*
La‘l üzre ḫāl u ḫaṭ ki yüzünĝ güzgüsidedür
Ṭūṭīġa Hindū örgetedür söz şeker bile
(لعل اوزره خال و خط كه يوزونک كوزكوسيدادور/طوطى غه هندو اوركاتادور سَوز شكر بيله)
929 **Uydur** (اُويدور)[1114]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). “namazda arkasında namaz kılarak imama uyan kimse”. [TÜ.22a]

1110 M2: “öksürmek” anlamı da verilmiştir. Bk. SG (269)// AŞ: Ögürmek (49a)// Kzk.Tr: Ökir- (426)// Krgz.Tr: Ökür- (608)// YUyg.Tr: Öngkürmek (306)// Derleme: Ökürmek/Ögürmek “sığır bağırmak, böğürmek, öğürmek”; Höykürmek “yüksek sesle ağlamak, hüngürdemek; bağırmak, höykürmek”; Hönkürmek “hıçkırarak ağlamak; böğürmek, öğürmek”.

1111 Yazmalar: Ögrimek. Bk. SG (272)// DLT (930), Tarama (223): Ügri-// Kzk.Tr-Oraltay: Üyir- “bir şeyi yukarı kaldırarak sallamak” (297)// Krgz.Tr: Üyür- “evirmek, döndürmek; sallamak” (800)// Özb.Tr: Ögir- “çevirmek, döndürmek” (125)// YUyg.Tr: Örümek “çevirmek, devirmek” (307)// Trkm.Tr: Üvre- “sallamak” (658); Övür- “çevirmek, döndürmek” (511)// Derleme: Üğrümek/Üğürmek “sallamak, ırgalamak”.

1112 Tekrarı| M2: 58a// Yazmalar: Ürgütür// SG: Ürkütmek/Hürkütmek (234). Bk. Hürgütmek/Hürkütmek// DLT (934), Krgz.Tr (796): Ürküt-// Özb.Tr.İzahlı: Hürkit- (II/711)// YUyg.Tr: Hürkütmek/Ürkütmek (158/446)// Azb.Tr: Hürküt- (477)// Moğ-Les: Ürgege-/Ürgee- (1563).

1113 Bk. SG (235), Özb.Tr (126), Azb.Tr (621)// DLT: Ögret- (785)// Krgz.Tr: Üyröt- (800)// YUyg.Tr: Ügetmek (444).

1114 DLT: Uḏmak “tabi olan, çırak” (917)// Tarama: Uyundı/Uyundu/Uyuntı “kendi başına hareket edemeyip başkasına uyan; asalak” (222).

930 **Ürgütmeñgiz/Ürkütmeñgiz** (اُورکوتمانکیز)[1115]: (elif ve /g/ ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile, [M1.47b] /g/ esre ile). "ürkütmeyiniz". *Dört Dīvān'dan:*

Ṭāyir-i vaṣl ėylemes hergiz Nevāyī sarı meyl
Gėlse efġān tartıb ey cān u köñgül ürkütmeñgiz

(طایر وصل اَیلاماس هرکز نوایی ساری میل/گیلسه افغان تارتیب ای جان و کونکل اورکوتمانکیز)

931 **Ötedür** (اَوْتادور)[1116]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ medli elif ile). "geçer; [Rūm Tr.] öter, şarkı söyler". *Dört Dīvān'dan:*

Ötti ḫūblar ay kibi yoḳtur arada ol ḳuyaş
Veh ki ol bed-mihrni görmen ötedür māhlar[1117]

(اَوتتی خوبلار آی کیبی یوقتور آرادا اَول قویاش/وه که اَول بدمهرنی کورمان اَوتادور ماه لار)

932 **Urdurmaḳ** (اُوردورماق)[1118]: (elif ve /d/ ötre ile). "vurdurmak".

933 **Uçramañgız** (اُوچرامانکیز): (elif ötre ile, /ç/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "karşılaşmayınız, maruz kalmayınız"[1119]. [**M2.43b**] *Dört Dīvān'dan:*

Ey vefā ehli du'āmı uşbu durur kim yā Rab
Bī-vefā māh-cebīnler ḳolıġa uçramañgız[1120]

(ای وفا اهلی دعام اُوشبو دورور کیم یا رب/بیوفا ماه جبین لار قَولیغه اُوچرامانکیز)

934 **Oynañgız** (اَوینانکیز): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, ikinci /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "oynayınız". [İH.42b]

935 **Örteñgiz** (اَورتانکیز): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yanınız".

936 **Uyumas** (اُویوماس): (elif ve /y/ ötre ile). "uyumaz". *Dört Dīvān'dan:*

Gėce nālemdin uyumas idiler 'ālem ėli
Ża'fdın imdi ėşitmen özüm ursam feryād

(گیجه نالم دین اُویوماس ایدیلار عالم اَیلی/ضعفدین ایمدی اَیشتمان اَوزوم اُورسام فریاد)

937 **Örtemes** (اَورتاماس): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "yakmaz". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ dersin germ-rūlar bildi yoḳ efsürdeler
Kim kişi tā örtemes özlükni bilmes bu sebaḳ [ML.40b]

(عشق درسین کرم رولار بیلدی یوق افسرده لار/کیم کیشی تااورتاماس اَوزلوکنی بیلماس بوسبق)

938 **Opramas/Upramas** (اَوپراماس-اُوپراماس)[1121]: (elif üstün ile, /p/ sükûn ile). "yıpranmaz, eskimez".

939 **Uşalmas** (اُوشالماس)[1122]: (elif ötre ile). "kırılmaz, parçalanmaz, ufalmaz". *Maḥbūbu'l-*

[1115] Yazmalar: Ürgütmeñgiz// SG: Ürkütmek (234).
[1116] M1: 63a; TÜ: yok. Bk. SG (199).
[1117] māhlar| Yazmalar: aylar (آی لار). Bk. GS (135, 153), GS-Özb (G.149), Külliyat-Yazma-TB (40).
[1118] M1: 61a; TÜ: yok. Bk. SG (230), Krgz.Tr (785), Mlk.Tr (419).
[1119] M1, M2, TÜ: "uçmayınız" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (220).
[1120] durur| ML, İH: turur. Bk. FK (208, 216), FK-Özb (G.206), Külliyat-Yazma2 (452).
[1121] Bk. AŞ (37a), MK (326, 104a/3), Ufraġ/Ofraġ/Ufraḳ/Ofraḳ// SG: Upramaḳ/Upranmaḳ/Uframaḳ/ Ufranmaḳ (262)// DLT: Opra-/Opraş- (776/777)// YUyg.Tr: Uprimaḳ (438)// Trkm.Tr: Op- "yıkılmak, çökmek"; Opur- "yıkmak, oymak, koparmak" (489); Opurıl- "yıkılmak, oyulmak, kopmak" (490); Obur- "aşındırmak, oymak"; Oburıl- "kazılmak, oyulmak, aşındırılmak" (481)// Derleme: İpranmak/Üpremek.
[1122] Yazmalar: Oşalmas (اَوشالماس). (elif üstün ile). Bk. AŞ (47b).

Ḳulūb'dan:
Gevher palçıḳġa tüşgen bile ḳıymeti uşalmas ve öz bahāsıdın ḳalmas[1123].
(کوهر پالچیق غه توشکان بیله قیمتی اوشالماس و اَوز بهاسیدین قالماس)
940 **Ülüş** (اُولوش)[1124]: (elif ve /l/ ötre ile). "pay, hisse, üleş; kısmet". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ėlim kim bolub ḳatl u yaġmaġa tuş [M1.48a]
Gėlib on ülüşdin bu yan bir ülüş
(اَیلیم کیم بَولوب قتل و یغماغه توش/گَیلیب اَون اُولوش دین بو یان بیر اُولوش)
Dört Dīvān'dan:
Min aldım on ülüşidin toḳuz yarım ülüşin
Yarım ki ḳaldı anı ins ü cānġa urdı ṣalā
(مین آلدیم اَون اولوشیدین توقوز یاریم اولوشین/یاریم که قالدی آنی انس و جانغه اوردی صلا)
941 **Üleşgeyler** (اُولاشکایلار)[1125]: (elif ötre ile, /ş/ sükûn ile). "üleşeler, bölüşeler, paylaşalar". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Ḳurbān 'ıydıda evvel gün uy bir san ḳoy bėş san ḳurbān ḳılıb medrese ve ḫān-ḳāhnıng fuḳarā ve mesākīni ve sāyir sükkānıġa üleşgeyler[1126].
(قربان عیدی دا اوّل کون اُوی بیر سان قوی بَیش سان قربان قیلیب مدرسه و خانقاه نینک فقرا و مساکینی و سایر سکّانیغه اولاشکایلار)
942 **Öküş/Üküş** (اَوکوش-اُوکوش)[1127]: (elif üstün ile). "çok, bol". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Üküş naḳşlar birle çarḫ-ı kebūd
Görüngen bile nāẓırıġa ni sūd[1128]
(اوکوش نقش لار بیرلا چرخ کبود/کورونکان بیله فاخریغه نِی سود)
Yana ḳaldı Fīrūz-ı Hürmüz'ġa tāc
Üküş tāc-verlerdin aldı ḫarāc
(یانا قالدی فیروز هُرمزغه تاج/اوکوش تاجورلاردین آلدی خراج)
Leylī ve Mecnūn'dan:
'Azm ėyleb üküş fesāne birle [**M2.44a**]
Ol emrde yüz bahāne birle
(عزم اَیلاب اوکوش فسانه بیرلا/اول امردا یوز بهانه بیرلا)
943 **Örtemiş** (اَورتامیش): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "yakmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ḥālın ol yüz örtemiş kim fitnedür devrān ara
Kim cihān ehlin cihānnıng iḥtirāḳı köydürür[1129] [İH.43a]

[1123] tüşgen bile| M1, M2, ML, İH: tüşgende; TÜ: tüşgen. Bk. MK (296, 91a/8), MK-Özb (Tenbih.88), Külliyat-Yazma-TB (1497), MK-Amire (173).
[1124] Bk. SG (299), AŞ (52b), DLT (932), CC (211), Mlk.Tr (423), YUyg.Tr (445), Trkm.Tr (654)// Alt.Tr: Üleş (197)// Krgz.Tr: Ülöş (794).
[1125] M1, TÜ: yok. Bk. SG (282).
[1126] evvel| ML, İH: on// uy| Yazmalar: avı (اَوِی)// san| Yazmalar: sanı (سانی). Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (767).
[1127] Yazmalar: Öküş. Bk. Yüküş, Ükmek, SG (/g/ ile) (274), AŞ-Atalay (107), AŞ-Hüccetiye (84)// DLT: Ükli- "çoğalmak; büyümek"; Ükil/Üküş "çok" (931/932)// Derleme: Öğüş.
[1128] nāẓır| M1, M2, ML, İH: fāḫir; TÜ: nāżır (ناضر). Bk. Sİ (398, 5245), Sİ-Özb (LXI), Külliyat-Yazma1 (899).

(خالین اول یوز اَورتامیش کیم فتنه دور دَوران آرا/کیم جهان اهلین جهان نینک احتراقی گویدورور)

944 **Ölgüş** (اَولکوش)[1130]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile). "soluk, solgun, ölgün".

945 **Ötleş** (اَوتلاش)[1131]: (elif üstün ile, /t/ ve /ş/ sükûn ile). "kat, bölüm".

946 **Oġulcılay** (اَوغولجیلای)[1132]: (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /c/ esre ile). "oğul gibi görerek; evlat edinerek; [oğul gibi]". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Faḳīrning aġamnıng nebīresidür ve faḳīr anı oġulcılay asrab-min.

(فقیرنینک آغام نینک نبیره سی دور و فقیر آنی اَوغولجیلای آسراب مین)

947 **Ucuz** (اُوجوز): (elif ve /c/ ötre ile). "ucuz". *Dört Dīvān'dan:*

Gözge saldım cān bėrib alıb ayaġı tofraġın

Anglaman ḳadrını kālānıng çü almış-min ucuz[1133] [ML.41a]

(گوزکا سالدیم جان بَیریب آلیب اَیاغی تَوفراغین/آنکلامان قدرینی کالانینک چو آلمیش مین اوجوز)

948 **Örtenmen** (اَورتانمان): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yanmam". *Dört Dīvān'dan:*

Özgeler ḥüsnidin örtenmen ki gerdūn her gėce

Yarutur ming şem' ü köydürmes biri pervāneni[1134] [M1.48b, TÜ.22b]

(اَوزکالارحسنی دین اَورتانمان که کردون هر گیجه/یاروتور مینک شمع و کویدورماس بیری پروانه نی)

949 **Uruḳ ḳayaş** (اُوروق قَیاش): (elif ve /r/ ötre ile, /ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "sülale, soy sop, akraba. Uruḳ tek başına da bu anlamı verir. Ḳayaş tek başına kullanılmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Bil kim bu yolda zād ėrür a'māl-ı ḫayr u bes

Yoḳ 'ilm ü fażl u manṣıb u māl u uruḳ ḳayaş

(بیل کیم بو یولدا زاد اَیرور اعمال خیر و بس/یَوق علم و فضل و منصب و مال و اوروق قیاش)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Çarlattı revān uruḳ ḳayaşın

Saldı araġa ol iş gėngeşin[1135]

(چارلاتتی روان اُوروق قَیاشین/سالدی آراغه اول ایش گینکاشین)

949-2 **Ötgün** (اَوْتکون)[1136]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "ok temreni;

[1129] Ḫālın ol| Yazmalar: Ḫālını (خالینی). Bk. FK (149, 150), FK-Özb (G.144), Külliyat-Yazma2 (442), Divan-Yazma (153*2).

[1130] Yazmalar: Ülgüş (اُولکوش). (elif ve /g/ ötre ile). Bk. SG (298).

[1131] ML, İH: yok// Yazmalar: "ateşe tutulmuş". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (19a: "ateşli, ateşin"). BL yazarı, sözcüğü Ot ile bağdaştırarak bu anlamı vermiş olmalıdır. Bk. FK (358, 380/4: yüz ötleş belā), TM (155, T711b/7: yiti ötleş öy içide), Ötleş ötleş.

[1132] Yazmalar: "evlat edinmek". Bk. MN (170, 389)// Radloff: Oġulçıla- "oğul gibi görmek" (521)// Moğ-Les: Kübegüçile-/Hüüçle- "birinin oğlu gibi davranmak" (783).

[1133] ayaġı| Yazmalar: ayaḳın (اَیاقین). Bk. FK (207, 215), FK-Özb (G.205), Külliyat-Yazma2 (452), Divan-Yazma (202*2).

[1134] gėce| M1, M2: gėçe. Bk. Köydürmes, GS (457, 624).

[1135] Çarlattı| Yazmalar, SG (1093): Carlattı (جارلاتتی)// gėngeşin| M1, M2: gingeşin. Bk. AŞ (43a), LM (215, 1884), LM-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (647), Külliyat-Yazma1 (659), Hamse-Taşbasma (120).

[1136] M1: 58a; TÜ: yok// SG: Ötgün "geçici; bir tür ok temreni" (211)// AŞ: Ötkün "bulaşıp etki yapan; geçen" (37b)// Alt.Tr: Ötkün "keskin, tiz" (145)// Krgz.Tr: Ötkün "çabuk geçen yağmur" (617)// Tatar.Tr:

ünlü; [geçici; etkin; hızlı, çabuk]”. *Dört Dīvān'dan:*

Tīr-i bārān-ı ġamıng cān u köngüldin ötti

Allāh Allāh ni belā bu yaġın ėrmiş ötgün

(تیر باران غمینک جان و کونکل دین اَوتتی/الله الله نِی بلا بو یاغین اَیرمیش اَوتکون)

Tīr-i bārān-ı firāḳ aḥbāb cānıdın öter

Hīç yamġur mundın āyā ötgün olġay mu ikin

(تیر باران فراق احباب جانیدین اَوتار/هیچ یامغور موندین آیا اَوتکون اَولغایمو ایکین)

949-3 **Örtengen** (اَورتانکان)[1137]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “yanmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Köngül pergālesidür her ṭaraf ‘aşḳıngdın örtengen

Şererler kim çıḳar ahım otı dūdı bile hem-reh[1138] [**M2.44b**]

(کونکل پرکاله سیدور هر طرف عشقینک دین اَورتانکان/شررلار کیم چیقار آهیم اَوتی دودی بیله همره)

949-4 **Ötgermiş** (اَوتکارمیش): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “geçirmiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳatlnı ol göz eceldin örgenib ėrdi ve-līk

Yüz merātib imdi ötgermiş işin üstādıdın[1139]

(قتلنی اَول کَوز اجل دین اَورکانیب اَیردی ولیک/یوز مراتب اِیمدی اوتکارمیش ایشین استادیدین)

950 **Ögey** (اَوکای)[1140]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). “üvey”; “öveyim”.

951 **Ögetey** (اَوکتای)[1141]: (elif üstün ile, /g/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “Çengiz Ḫan'ın [üçüncü] oğludur. Babasından sonra padişah oldu. Taht kurduğu yer Ḫaṭā, izlediği yöntem ise cömertlik idi. Tahta çıktığı gün amcası Otgün Ḫan sağında, büyük kardeşi Cıġatay Ḫan solunda oturdular ve Moğul geleneğine göre dokuz kez yere diz çöktüler”[1142].

952 **Ökçe** (اَوکچه)[1143]: (elif ve /ç/ üstün ile). “topuk, ökçe”.

953 **Ügre** (اُوکرا)[1144]: (elif ötre ile, /g/ sükûn ile). “erişte çorbası”. [İH.43b]

954 **Öksürük** (اَوکسوروک)[1145]: (elif üstün ile, /k/ sükûn ile). “öksürük”.

Ütkin “keskin; etkili; atılgan; acil” (317)// YUyg.Tr: Ötkün “sağanak” (308)// Trkm.Tr: Ötgün “etkili” (617)// Derleme: Ötgün “ünlü; bir yerden batıp başka yerden çıkan su”; Ötkün “sözü geçen”.

1137 M1: 37a; TÜ: yok.

1138 ‘aşḳıngdın| M1: hicringdin. Bk. GS (424, 576), GS-Özb (G.558).

1139 Ḳatlnı| Yazmalar: Ḳatlını (قتلینی)// ve-līk| Yazmalar: meger (مکر)// işin üstādıdın| Yazmalar: özin üstāddın (اوزین استاددین). Bk. NŞ (463, 464), NŞ-Özb (G.463), Külliyat-Yazma-TB (226), Divan-Yazma (426*2).

1140 Bk. SG (272), DLT (784), YUyg.Tr (304)// Krgz.Tr: Ögöy (607).

1141 ML: 41b; İH: 43b// Yazmalar: Öktey (اَوکتای). (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). Bk. SG (harekesiz) (273), MGT-Temir (264), Doerfer (49)// Moğ-Les: Ötey/Öötey/Ögetey “hatalı, kusurlu” (1007); Ögede/Ööd “yukarı, yukarı doğru” (984).

1142 Ḫaṭā| M2, ML, İH: Ḫatā// Tahta…çöktüler| TÜ: yok// Otgün| M1, M2: Ongun; ML, İH: Ongu; CT-Musevi (207), MGT-Temir (264): Otçigin; Vassaf: Otgin (574); Moğ-Les: Odhan/Odhun/Odgon/Odçigin “en küçük çocuk; ateş tanrısı” (939)// Cıġatay| ML, İH: Coġtay.

1143 Bk. SG (273), YUyg.Tr (304)// Krgz.Tr: Ökçö (607)// Moğ-Les: Ösügey/Ösgiy (1007).

1144 Yazmalar: Ögre (اَوکرا). (elif üstün ile, /g/ sükûn ile)// M1, M2, ML, İH: “çorba”. Bk. SG (273), BR-Muin (156), DLT (930), Özb.Tr.İzahlı (II/263), YUyg.Tr (444).

955 **Ügü** (اُوكو)[1146]: (elif ötre ile, /g/ ötre ile). “geceleri gözleri parlayan ve çarḫ (çakırdoğan) kuşuna benzer bir kuş, [baykuş]”. [ML.41b]
956 **Ögür** (اَوكور): (elif üstün ile, /g/ ötre ile). “kısrak bulma çağı gelmiş dört yaşındaki at; [Rūm Tr: öğür, alışmış, menus]”[1147].
957 **Ögülge** (اَوكولكا)[1148]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile). “bağış, ihsan; armağan, ödül”.
958 **Ögün** (اَوكون): (elif üstün ile, /g/ ötre ile). “gayrı, başka; övün!”; “Moğ. içyağı”[1149]. [M1.49a]
959 **Ögündire** (اَوكوندِره)[1150]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “hayvanları dürtmeğe yarayan ucu bizli değnek, üvendire, gönder”.
960 **Ortaġım** (اَورتاغيم)[1151]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “ortağım. /ḳ/ ile de doğrudur”. *Dört Dīvān'dan:*
‘Aşḳ ara Ferhād ile Mecnūn şerīkimdür ve-līk
Derd ü ġam çėkmekge mince yoḳ bu ikki ortaġım
(عشق آرا فرهاد ايله مجنون شريكيم دور و ليک/درد و غم چَيكماككا مين جا يوق بو ايكّى اَورتاغيم)
961 **Ulandurmaḳ** (اُولاندورماق)[1152]: [**M2.45a**] (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). “ipi bir yere bağlamak, iliştirmek; [ulaştırmak]”.
962 **Ulanmaḳ** (اُولانماق)[1153]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). “bağlanmak, ilişmek; ulaşmak, erişmek, kavuşmak”.
963 **Üleşmek** (اُولاشماک)[1154]: (elif ötre ile, /ş/ sükûn ile). “üleşmek, bölüşmek, paylaşmak”.
964 **Ulamaḳ/Ulumaḳ** (اُولاماق-اُولوماق)[1155]: (elif ötre ile). “köpek ve çakal ulumak”.

[1145] ML, İH: yok// Yazmalar: Ökürmek (اَوكورماک). (elif üstün ile, /k/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (15a). Ayrıca SG'de madde anlamı olarak verilen sürfe (سرفه) “öksürük” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (15a), ṣarfe (صرفه) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (273).

[1146] Yazmalar: Ögü (اَوكو). (elif üstün ile, /g/ ötre ile). Bk. SG (273)// BR-TDK: Ūkū “baykuş” (792)// DLT: Ügi/Ühi “baykuş” (930)// CC: Ügü “baykuş” (210)// YUyg.Tr: Üke “baykuş” (444)// Alt.Tr: Ükü “puhu kuşu; baykuş” (197)// Kzk.Tr: Üki “puhu kuşu” (596)// Krgz.Tr: Ükü “puhu kuşu; baykuş” (794)// Mlk.Tr: Uku “baykuş” (417)// Trkm.Tr: Hüvi “puhu kuşu” (359)// Derleme: Öğü/Uğu/Puğu “baykuş”// Moğ-Les: Uguli/Ūli “baykuş” (1333).

[1147] Yazmalar: “dört yaşındaki kısrak”. HA kaynaklı anlam olmalıdır (15a). Bk. SG (273)// DLT: Ügür “at, koyun, geyik, bağırtlak kuşu, deve, cariye gibi şeylerin sürüsü” (931)// Kzk.Tr: Üyir “at sürüsü; alışılmış çevre” (596)// Krgz.Tr: Üyür “at sürüsü; alışık” (800)// Mlk.Tr: Üyür “aygır idaresindeki at sürüsü; dost; aile” (424)// YUyg.Tr: Üyür “sürü, hayvan sürüsü” (447)// Derleme: Ögür/Öğür “ineklerin çiftleşme zamanı; keçilerin gece yattıkları yer; arkadaş; alışık”; Oğur “ineklerin çiftleşmek isteme durumu”.

[1148] Yazmalar: Ökülge (elif üstün ile, /k/ ötre ile). Bk. SG (274)// Moğ-Les: Öggülge/Ögölgö/Öggülte “verme, borç”; Öglige/Öglög “bağış, armağan” (987).

[1149] Bk. SG (274), NS (181a), King (211, 199A/4)// Moğ-Les: Ögekü(n)/Ööh (985).

[1150] SG: Ögündüre (274)// Derleme: Öğendire/Öğendere/Öğenderek/Üvendire/Üvendere.

[1151] M1, TÜ: yok. Bk. SG (241).

[1152] SG: Ulamaḳ/Ulandurmaḳ “ipi bir yere bağlamak, iliştirmek” (278)// Alt.Tr: Ula-/Ulandır-/Ulaştır- “uçlarını birleştirmek, bağlamak” (193).

[1153] SG: “bağlanmak, ilişmek; ulaşmak” (280)// AŞ: “ulaşmak, yetişmek” (50a)// DLT: “birbirine bağlanmak; kavuşmak” (920)// Alt.Tr: “birleşmek; bağlanmak; eklenmek” (193)// Krgz.Tr: “uçları birleştirilmek; bağlanmak; katılmak” (782).

[1154] Bk. SG (280), DLT (932), CC (211), Mlk.Tr (422), Trkm.Tr (654).

965 **Öltürtmek** (اَولتورتماک)[1156]: (elif üstün ile, /r/ ve /t/ ötre ile). "öldürtmek".
966 **Olturġuzmaḳ** (اَولتورغوزماق)[1157]: (elif üstün ile, /l/, /r/ ve /z/ sükûn ile). "oturtmak".
967 **Olturuşmaḳ** (اَولتوروشماق)[1158]: (elif üstün ile, /ş/ sükûn ile). "oturup yerleşmek; sakinleşmek, oturuşmak, yatışmak".
968 **Ölmeklik** (اَولماکليک): (elif üstün ile, /k/ sükûn ile). "ölmek".
969 **Öpgil** (اَوپکيل): (elif üstün ile, /p/ sükûn ile, /g/ esre ile). "öp!". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdi kim cān bėr daġı öpgil ayaḳım tofraġın
Ey Nevāyī tīzrek bol kim peşīmān bolmasun[1159]
(دَيدی کيم جان بَير داغی اَوپکيل آياقيم توفراغين/ای نوايی تيزراک بَول کيم پشيمان بَولماسون)

970 **Özgece** (اَوزکاجا)[1160]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile, /g/ ve /c/ medli elif ile). "başka türlü, başkaca". *Dört Dīvān'dan:*

Sancılġan ecel ḫārı 'aşḳ uçrasa bilgey-sin
Kim cānġa belā nīşin hicr özgecerek sancar [TÜ.23a]
(سانجيلغان اجل خاری عشق اُوچراسا بيلکای سين/کيم جانغه بلا نيشين هجر اوزکاجارَک سانجار)

İltifāt ėtti bu gün min ḳulġa ol şāh özgece
Özgece an̂glab-min öz ḥālımnı bi'llāh özgece[1161] [ML.42a, İH.44a]
(التفات اَيتّی بو کون مين قولغه اَول شاه اَوزکاجه/اَوزکاجه آنکلاب مين اَوز حاليم نی بالله اَوزکاجه)

971 **Olcaşmaḳ** (اَولجاشماق)[1162]: (elif üstün ile, /c/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "tazim etmek, ululamak. Şöyle ki bir dizini yere ve elini başının üstüne koyarak bir büyüğün dizini öperler ve böyle bir tazim yöntemine Moğul geleneğinde **Olcaş** denir; hediye geçirmek".
972 **Olcalamaḳ** (اَولجالاماق)[1163]: (elif üstün ile, /c/ medli elif ile). [M1.49b] "kazanmak; savaşta düşmandan mal elde etmek, ganimet almak".
973 **Otuz altı** (اَوتوز آلتی)[1164]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /t/ esre ile). "otuz altı;

1155 Yazmalar: Ulamek (اُولاماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (15a)// SG: Ulumek/Uluşmek (282)// AŞ (52a), CC (205), Alt.Tr (193), Krgz.Tr (782): Ulu-// DLT: Ulı- (920)// Tatar.Tr: Ula- (303)// YUyg.Tr: Ulimaḳ (436)// Trkm.Tr: Uvla- (651)// Moğ-Les: Uli- (1345).
1156 Bk. SG (287), Alt.Tr (143), Krgz.Tr (610).
1157 M1, M2, ML, İH: Olturḳuzmek; TÜ: Olturḳuzmaḳ (اَولتورقوزماق). Bk. SG (288), Krgz.Tr (590), YUyg.Tr (295).
1158 ML, İH: Olturuşmek. Bk. SG (289)// Derleme: Oturuşmak.
1159 bėr daġı| Yazmalar: bėrgil ü (بَيرکيل و). Bk. GS (361, 483), GS-Özb (G.468), Külliyat-Yazma-TB (95), Divan-Yazma (430*2).
1160 Bk. SG (250), AŞ (46a)// CC: Özgeçe "diğer bir suretle, başkaca" (154)// Kzk.Tr: Özgeşe "başkaca, farklı, ayrıca, değişik, özel" (424)// YUyg.Tr: Özgiçe "başka, bambaşka" (311).
1161 Bu beyit| M1: 47a; M2: 47a; TÜ: yok// min| Yazmalar: biz (بيز). Bk. NŞ (545, 548), NŞ-Özb (G.547), Külliyat-Yazma-TB (241), Divan-Yazma (502*2).
1162 Yazmalar: Ölceşmek (اَولجاشماک). SG kaynaklı biçim olmalıdır. Bk. Oğulcamaḳ// SG: Ölcemek/Ölceşmek (291)// AŞ: اولچاشيب (49b). Bk. GN (52, 607)// Doerfer: Ulca- (50)// Moğ-Les: Agulca-/Ūlca- "karşılaşmak; buluşmak; birleşmek, kavuşmak; karşılamak"; Agulcarin (GT) "armağan, buluşma veya karşılaşmalarda verilen hediye" (28).
1163 Bk. SG (292), Trkm.Tr (486)// Krgz.Tr: Olcolo- "ganimet almak" (589)// Moğ-Les: Olcala-/Olclo- "ele geçirmek, elde etmek, zaptetmek, esir almak; kazanmak" (954).
1164 M1: 50a; TÜ: yok. Bk. SG (213).

mecaz anlamda: yetmiş iki millet”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳıl Nevāyī'ni hem ol ḫaṭ bile yā Rab ʻāzim
Kim birer yanıdın ayrıldı otuz altı ḫuṭūṭ
(bu şiir Nevāyī'nin Şīʻa olduğunu gösteriyor)
(قیل نوایی نی هم اَول خط بیله یا رب عازم/کیم بیرار یانیدین آیریلدی اَوتوز آلتی خطوط)
974 **Ulġaymaḳ** (اُولغایماق)[1165]: (elif ötre ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). [**M2.45b**] “büyük ve ulu olmak; büyümek; yaşlanmak, kocamak”; [**Ula**][1166] “Moğ. yüksek dağ”.
975 **Olturuşluḳ** (اَولتوروشلوق)[1167]: (elif üstün ile, /t/ ve /r/ ötre ile). “oturulan yer, vatan; oturan. [Nitekim Ḫˇārezm olturuşluḳ ‘Ḫˇārezm'de oturan’ demektir]”.
976 **Olca** (اَولجا): (elif üstün ile, /c/ medli elif ile). “kazanç; savaşta düşmandan ele geçirilen mal, ganimet”[1168]; “o kadar, onca”[1169].
977 **Ölceytü** (اَولجایتُو): (elif üstün ile, /c/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “Moğ. uğurlu, meymenetli, kutlu, mübarek, bereket sahibi; Sulṭāniye'nin kurucusu ve Arġun bin Abaḳay bin Hülegü Ḫan'ın oğlunun adı; Ölcey, Ḳazan Ḫan'ın kızı ve şehzade Besṭām'ın eşinin adıdır. Ona Ölcey Ḳutluġ denirdi”[1170].
978 **Ölke** (اَولکا)[1171]: (elif ve /k/ üstün ile). “vilayet; şehir”.
979 **Ölenĝ** (اَولنک): (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “yeşil alan; çimenlik; çayır, çimen; sebze, yeşillik; yeşil ot”[1172]; “Türkler arasında söylenen bir tür şarkı. Şöyle ki düğünlerde kızlar gerdek odasında toplanıp güveyi övmek için şarkılar söylerler. Güveyin evinde de gençler okuyup oynayarak gelini överler”[1173]; “Ḳandhār ile Kābil arasındaki Hezāre aşiretinin yaşadığı yerin adı”.

1165 ML, İH: Olḳaymaḳ// Yazmalar: Olġaymaḳ (اَولغایماق). (elif üstün ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). Bk. SG (294), AŞ (51b), CC (205), Kzk.Tr (584), Krgz.Tr (782), YUyg.Tr (436), Ulalsa// DLT: Ulgat-/Ulgaḍ- (920).
1166 Bk. SG (297)// NS: “dağ” (181b)// Moğ-Les: Agula(n)/Ūl(an) “dağ” (27).
1167 Bk. SG (297)// YUyg.Tr: Olturuşluḳ “oturan”; Şu melide olturuşluḳ “şu mahallede oturan” (295).
1168 Bk. SG (298), YUyg.Tr (295), Trkm.Tr (486)// CC: Olça “savaş ganimeti” (146)// Krgz.Tr: Olco “ganimet” (589)// Moğ-Les: Olca/Olc “kazanç, gelir; savaş esiri; ganimet, yağma, çapul; buluş; bulgu, buluntu” (954).
1169 Yazmalar: “bu kadar”. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (15b). Bk. SG (298), BV (201, 265/5), FŞ (184, XIX/11).
1170 Besṭām| Yazmalar: Niẓām (نظام). HA kaynaklı değişim olmalıdır (15b)// Ḳutluġ| ML, İH: Ḳutluḳ. Bk. SG (298), Doerfer (52)// Moğ-Les: Ölcey/Ölciy “uğur, iyi talih, mutluluk”; Ölceytü/Ölceytey/Ölciytey “hayırlı, mutlu, talihli, şanslı” (990).
1171 Bk. SG (298)// AŞ: Ölge “tımar ve sancak bölgesi” (50b). Bk. HE (379, LII/58)// Krgz.Tr: Ölkö “ülke, memleket” (589)// YUyg.Tr: Ölke “vatan, bölge, eyalet” (304)// Moğ-Les: Ölge/Ölgö/Ölüge/Ölke “dağın güneş alan kısmı” (988).
1172 Bk. AŞ (49b), SG (298-299), HE (107, XIX/9), FŞ (166, XVII/52)// Alt.Tr: Ölönĝ “ot, kuru at” (143)// Krgz.Tr: Ölönğ “bir tür bitki” (609)// YUyg.Tr: “ot, bitki” (304)// Trkm.Tr: “otluk, çimenlik yer” (503)// Moğ-Les: Öleng/Ölön “çim; yumuşak çimen; gür çimen; yeşil çimen; çalılık, fundalık” (988).
1173 M1, M2, ML, İH: Ölinĝ. Bk. SG (298-299), Sİ (378, 4956), Hey hay ölenĝ hay ölenĝ// Trkm.Tr: “gelin evden çıkartılıp getirilirken söylenen dört dizelik bir şiir” (503)// Kzk.Tr: “şiir; şarkı” (426)// Krgz.Tr: Ölönğ “şarkı” (609)// YUyg.Tr: “şarkı, türkü” (304).

980 **Ulus** (اُولوس)[1174]: (elif ötre ile). "halk, topluluk".
981 **Uluḳ** (اُولوق)[1175]: (elif ötre ile). "ulu, yüce, büyük; yaşlı".
982 **Ölüg** (اَولوک): (elif üstün ile). "ölü".
983 **Ölüge** (اَولوکه)[1176]: (elif üstün ile, /l/ ötre ile). "Moğ. beşik".
984 **Ölüm** (اَولوم)[1177]: (elif üstün ile). "deve sütünün köpüğü"; "elif üstün ile (**Ölüm**) ölüm". [İH.44b]
985 **Ölümtük** (اَولومتوک)[1178]: (elif üstün ile, /m/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "yarı ölü, yarı diri".
986 **Ölümlük** (اَولوملوک)[1179]: (elif üstün ile, /m/ sükûn ile). "ölmeli, öldürülesi, öldürülmesi gerekli, katli vacip".
987 **Omalmaḳ** (اَومالماق)[1180]: (elif üstün ile). "başını aşağı getirip arkasını yukarı kaldırmak, domalmak". [ML.42b]
988 **Oma** (اَوما)[1181]: (elif üstün ile). "uyluk ekleminin kemiği, oma".
989 **Ötmişdür** (اَوتمیش دور)[1182]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "geçmiştir; [Rūm Tr.] ötmüştür, şarkı söylemiştir"; "elif ötre ile (**Utmışdur**) kumarda kazanmış, utmuş, ütmüş; (**Ütmişdür**) koyunun başının tüylerini ateşte temizlemiş, ütmüş". *Dört Dīvān'dan:*
Tā tüşüb-min ol ʿiẕār u ikki gīsū hicriġa
Ey ḳuyaş raḥm ėyle kim bolmış bir ay u ikki yıl[1183]
(تا توشوب مین اَول عذار و ایکّی کیسو هجریغه/ای قویاش رحم اَیله کیم بولمیش بیر آی و ایکّی ییل)
990 **Omaḳ** (اَوماق)[1184]: (elif üstün ile). [**M2.46a**, M1.50a] "oymak, kabile. *Oġuz-nāme* kaydına göre Oğuz Ḫan'dan sonra büyük oğlu [Gün Ḫan] tahta çıkınca eğlence meclisi

---

[1174] Bk. AŞ (53a), SG (299), GS (495, 679/4)// DLT: Uluş "köy; şehir" (921)// Alt.Tr: "ulus, halk, insanlar" (193)// Krgz.Tr: Ulut "millet" (783)// YUyg.Tr: "halk; vatan" (436)// Trkm.Tr: "halk, millet" (646)// Moğ-Les: Ulus/Uls "halk, ulus, millet; devlet; ülke; şehir; hanedan" (1346).
[1175] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. AŞ (50b), SG (299), Uluġ.
[1176] Yazmalar: Ülüge (اُولوکه). (elif ve /l/ ötre ile). Bk. SG (300), NS (181b)// Moğ-Les: Ölügey/Ölgiy (989).
[1177] Yazmalar: Ülüm (اُولوم). (elif ötre ile). Bk. SG (300), Trkm.Tr-Hamzayev// Moğ-Les: Örüme/Öröm "kaynamış sütün üstündeki köpük; süt tozu" (1004).
[1178] Yazmalar: Ülüstük (اُولوستوک). (elif ötre ile, /s/ sükûn ile, /t/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (15b). Bk. Ölümtük, SG (300), FK (607, 662/4)// Alt.Tr: Ölümtik "zayıflık, güçsüzlük" (143)// Kzk.Tr: Ölimtik "leş; aciz, hâlsiz, çaresiz" (428)// Krgz.Tr: Ölümtük "ölü; leş" (610)// YUyg.Tr: Ölümtük "leş" (305).
[1179] Bk. SG (300), NŞ (182, 182/1)// Tarama: Ölümlü "ölmeğe mahkûm, ölmek üzere bulunan" (168)// YUyg.Tr: Ölümlük "ölümlü" (305).
[1180] Yazmalar: Umulmaḳ (اُومولماق). (elif ötre ile). Bk. SG (300)// Trkm.Tr: Ommal- (487).
[1181] Yazmalar: Uma (اُوما). (elif ötre ile)// SG: Oma/Omaça (300)// Trkm.Tr: Omaça "bacak veya kol kemiğinin bir kısmı" (487)// Trkm.Tr-Hamzayev: Ompa// Krgz.Tr: Onğko "dik konan aşığın durumu; tepe taklak" (592)// Moğ-Les: Onugu/Onoo/Onuga(n)/Onu "iki but veya kalça arasındaki yarık" (962).
[1182] M1: 55b; TÜ: yok. Bk. SG (200).
[1183] hicr| Yazmalar: ḳayd (قید)// ḳuyaş raḥm ėyle kim bolmış| Yazmalar: perī raḥm ėt ki ötmişdür (پری رحم اَیت که اوتمیش دور). Bk. FK (370, 394), FK-Özb (G.378), Külliyat-Yazma2 (482), Divan-Yazma (352*2).
[1184] Yazmalar: Umaḳ (اُوماق). (elif ötre ile). Bk. AŞ (53a), SG (301), ŞT (82a/14), Oymaḳ// Krgz.Tr: Aymak "ülke" (69)// YUyg.Tr: Aymaḳ "kabile" (25)// Moğ-Les: Obag/Obug/Ovog/Omug/Aymag "aile, boy, kabile" (935/936/34).

kurup babasının cariyelerinden doğmuş torunları ve seçkinlerinden yirmi dört kişi, otağın dışına yerleştirdi. Bunlardan on ikisi çadırın kapısında oturdular, on ikisi de şehzadelerin atlarına baktılar. Bu yirmi dört kişinin soyundan gelenlere ‘uruk, soy, akraba’ anlamına gelen Omaḳ denildi”. *[Gül ü Nevrūz-ı]* Luṭfī'den:

Gėlib ḫaḳan-ı Çīn ėlçileri hem

Omaḳdın her biri ḫaḳan-ı a‘ẓam[1185]

(گیلیب خاقان چین ایلچی لاری هم/اَوماق دین هر بیری خاقان اعظم)

991 **Ümgen/Ömgen** (اُومکان-اَومکان)[1186]: (elif ötre ile, /g/ medli elif ile). “gırtlağın sonu; gırtlak ile göğüs arasındaki kemik”.

992 **Ögedürler** (اَوکادورلار): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). “överler”. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Ṭıbb fennide köp ta‘rīf ḳıladurlar, mu‘ālecesin [hem] görgenler ögedürler.

(طِبّ فنّی دا کوپ تعریف قیلادورلار، معالجه سین گورکان لار اَوکادورلار)

993 **Üzüştiler** (اُوزوشتی لار): (elif ve /z/ ötre ile, /t/ esre ile). “parçalandılar, koptular, ayrıştılar; [birlikte ayırdılar, birlikte kopardılar]; birlikte yüzdüler”[1187]. *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıda itler üzüştiler Nevāyī ḫastanı

Kim ėmes ẓāhir ki cismi ḳayda başı ḳaydadur [TÜ.23b]

(کوییدا اِیت لار اوزوشتی لار نوایی خسته نی/کیم اَیماس ظاهر که جسمی قایدا باشی قایدادور)

994 **Uyatlıġ/Uyatlıḳ** (اُویاتلیغ-اُویاتلیق)[1188]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). “utanmış, mahcup; kusurlu, aybı olan”. *Dört Dīvān'dan:*

Yüzi gül zülfi sünbül aġzı ġunça ḳāmeti sūsen

Nezāhetde uyatlıġdur behişt anıñ bahārıdın[1189]

(یوزی گل زلفی سنبل آغزی غنچه قامتی سوسن/نزاهت دا اویاتلیغ دور بهشت آنینک بهاریدین)

Luṭfī'den:

Min bu göz birle uyatlıġ-min cemālıñ yüzidin [İH.45a]

Kim gėlür her laḥẓa vu ol gūşeniñ bardur nemi[1190]

(مین بوگوز بیرلا اویاتلیغ مین جمالینک یوزیدین/کیم گیلور هر لحظه و اَول کوشه نینک باردور نَمی)

[Dört Dīvān'dan:]

Naḳd-ı cān bėrdim müsülmānlar uyatlıḳ-min henūz

[1185] Bu beyit| M1: 63a; M2: 58b; TÜ: yok// Gėlib| GN: Yana (52, 606). Bk. AŞ (53a).

[1186] Yazmalar: Ümgen// SG: اومکان-اومکون (301)// DLT: Ömgen “şah damarı” (787)// Hak.Tr: Öñgmen “köprücük kemiği” (336)// Krgz.Tr: Öñğgöç “yemek borusu” (611)// YUyg.Tr: Öñggeç “yemek borusu, gırtlak” (304)// Derleme: Ümük “gırtlak, ümük; boğaz; soluk borusu; çene”; Ünük “gırtlak, ümük; soluk borusu”; Ömük “gırtlak, ümük; boğaz; soluk borusu; yemek borusu”; Emik/İmik “gırtlak, ümük; boğaz”// Moğ-Les: Öngge(n)/Öngö “bet, beniz; yüz” (994).

[1187] SG: “birlikte ayırdılar, birlikte kopardılar; birlikte yüzdüler” (246)// DLT (937), Alt.Tr (199), Krgz.Tr (801): Üzüş- “birlikte koparmak”.

[1188] M1, M2, TÜ: Oyatlıġ (اَویاتلیغ). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile); ML, İH: Oyatlıḳ// Tekrarı| M1.58b, M2.54a, TÜ.28a: Oyatlıḳ. Bk. AŞ (55a), SG (322)// Krgz.Tr: Uyattu “vicdanlı; utangan; saygın” (791)// Mlk.Tr: Uyatlı “utangaç, sıkılgan, mahcup”; Uyatlık “mahrem yer” (421)// YUyg.Tr: Uyatliḳ “ayıp, utandırıcı” (441).

[1189] uyatlıġ| ML, İH: uyatlıḳ. Bk. BV (365, 501), BV-Özb (G.498).

[1190] uyatlıġ| ML, İH: uyatlıḳ// cemāl| LD: ḫayāl (200/428a, 270).

Tā ėşittim peykdin ol nā-müsülmān müjdesin [ML.43a]

(نقد جان بَیردیم مسلمانلار اویاتلیق مین هنوز/تا اَیشیتّیم پیک دین اول نامسلمان مژده سین)

995 **Özge uyḳu** (اَوزکا اُویقو)[1191]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "başka uyku. Ölümden kinayedir". *Dört Dīvān'dan:*

Zaḫmım aġzı bütmesidin uyḳum uçmış ey refīḳ

Gūyiyā bu özge uyḳu gėltürür ḫamyāzedür

(زخمیم آغزی بوتماسیدین اویقوم اوچمیش ای رفیق/کوییا بو اَوزکا اویقو گیلتورور خمیازه دور)

996 **Oynay oynay** (اَوینای اَوینای)[1192]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "oynayarak, oynaya oynaya". *Dört Dīvān'dan:*

Oynay oynay öltürür bir bir ulusnı gözleriṅ

Şūḫ ḳātillerni cānlar ḳaṣdıġa oynatma köp[1193]

(اَوینای اَوینای اَولتورور بیر بیر اولوسنی کوزلارینک/شوخ قاتل لارنی جانلار قصدیغه اَویناتما کوپ)

997 **Oḫşaş** (اَوخشاش): [M1.50b] (elif üstün ile). "benzer". *Dört Dīvān'dan:*

Ey muṣavvir tapmasaṅ Leylī vü Mecnūn ṣūretin [**M2.46b**]

Dil-berimni bil muṅa oḫşaş mini tims̱āl aṅa[1194]

(ای مصور تاپماسانک لیلی و مجنون صورتین/دلبریمنی بیل مُونکا اَوخشاش مینی تمثال اَنکا)

998 **Ömüdün** (اَومودون)[1195]: (elif üstün ile, /d/ ötre ile). "[Moğ.] pantolon".

999 **Ünmek** (اُونماک)[1196]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "bitmek, yetişmek, yeşermek".

1000 **Unamaḳ** (اُوناماق)[1197]: (elif ötre ile, /n/ medli elif ile). "razı olmak, rıza göstermek, onamak, kabul etmek".

1001 **Ündemek** (اُونداماک)[1198]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "seslenmek, çağırmak, ünlemek; davet etmek".

1002 **Oṅgalmaḳ** (اَونکالماق)[1199]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "iyileşmek, sağalmak, onmak, onulmak".

1003 **Oylaşmaḳ** (اَویلاشماق)[1200]: (elif üstün ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "düşünmek".

1191 M1: 55a; TÜ: yok.

1192 M1: 51a; TÜ: yok. Bk. SG (318).

1193 oynatma köp| Yazmalar, SG (318): oynatmaġıl (اَویناتماغیل). Bk. GS (78, 72), GS-Özb (G.68), Külliyat-Yazma-TB (26).

1194 tims̱āl| Yazmalar, SG: ems̱āl (امثال). Bk. SG (226), BV (9, 9), BV-Özb (G.9), Külliyat-Yazma-TB (273), Külliyat-Yazma2 (389), Divan-Yazma (26*2).

1195 Yazmalar: Ümürün (اُومورون). (elif ve /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (16a). Bk. SG (301), NS (182a)// DLT: Üm (932)// Krgz.Tr: Şım (686)// Moğ-Les: Ömüdü(n)/Ömd (991).

1196 ML: 42b. Bk. SG (301), AŞ (53b), Özb.Tr (100), YUyg.Tr (446)// DLT (787), CC (151), Kzk.Tr (428), Krgz.Tr (610), Trkm.Tr (504): Ön-.

1197 Bk. AŞ (53b), SG (302), DLT (922), CC (205), Krgz.Tr (783), Mlk.Tr (418), Trkm.Tr (647)// YUyg.Tr: Unimaḳ (437).

1198 AŞ (53b/34a), SG (305): Ündemek/İndemek. Bk. İndemek// DLT (932), CC (211): "seslenerek çağırmak"// Tarama: Ünde-/İnde- "seslenmek, çağırmak; davet etmek" (223)// Krgz.Tr: Ündö- "seslenmek, çağırmak" (795)// YUyg.Tr: Ündimek "söylemek; seslenmek; davet etmek" (445).

1199 Yazmalar: Uṅgalmaḳ (اُونکالماق). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. Oṅgalmaḳ, AŞ (48b), SG (307), CC (147), YUyg.Tr (296)// DLT: Oṅgul- (776)// Krgz.Tr: Onğol- (592).

1200 Bk. SG (321), YUyg.Tr (301).

1004 **Oyġaḳlıḳ** (اَويغاقليق)[1201]: (elif üstün ile). "uyanıklık". *Dört Dīvān'dan:*
Ni yārlıḳ olġay kim her gėce tañ atḳunca
Sin ʻayş ile uyḳuda min renc bile oyġaḳ[1202]
(نِی يارليق اَولغای كيم هر گيجه تانک آتقونجه/سين عيش ايله اُويقودا مين رنج بيله اَويغاق)
1005 **Utḳanmaḳ** (اُوتقانماق)[1203]: (elif ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "utanmak".
1006 **Olturtmaḳ** (اَولتورتماق)[1204]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "oturtmak; [**Öltürtmek**] öldürtmek". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Bir avuc tofraġnı melekūt ḫaylıda ḫilāfet taḫtıda olturtmaḳ añga yaraşur[1205]. [M1.51a]
(بير آووج تَوفراغنى ملكوت خيلى دا خلافت تختى دا اَولتورتماق اَنكا ياراشور)
1007 **Ornamaḳ** (اَورناماق)[1206]: (elif üstün ile, /n/ medli elif ile). "yerleşmek, yer tutmak".
1008 **Uşatsa** (اُوشاتسا)[1207]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). "kırsa". *Dört Dīvān'dan:*
Çün Nevāyī köñgli sındı imdi luṭfuñ ni asıġ
Kim uşatsa şīşeni bütmes yana peyvend ile [ML.43b, İH.45b]
(چون نوايى گونكلى سيندى ايمدى لطفونک نِى آسيغ/كيم اوشاتسه شيشه نى بوتماس ينه پيوند اِيله)
1009 **Oḳuġuluḳ** (اَوقوغولوق)[1208]: (elif üstün ile). "okumalı, okunacak, okunası; [**Oḳuġu dik/Oḳur dik**] okumalı, okunacak, okunası; okuduğu/okuyacağı gibi; okur gibi".
1010 **Oḳuġusı** (اَوقوغوسى)[1209]: (elif üstün ile, /s/ esre ile). "okuyacak".
1011 **Oḳusa** (اَوقوسا)[1210]: (elif üstün ile, /s/ medli elif ile). "okusa".
1012 **Oḳusam** (اَوقوسام)[1211]: (elif üstün ile). "okusam".
1013 **Örterler** (اَورتارلار): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [**M2.47a**] "yakarlar". *Dört Dīvān'dan:*
Her dem örterler mini otluḳ iki kāfir gözüñ
Niçe köygey-min ol ikki nā-müsülmān otıġa[1212] [TÜ.24a]
(هر دم اَورتارلار مينى اوتلوق ايكى كافر كوزونک/نيچه كويكاى مين اَول ايكّى نامسلمان اَوتيغه)

[1201] Yazmalar: Oyḳaḳlıḳ (اَويقاقليق). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (55a). Bk. SG (323), YUyg.Tr (301)// DLT: Oḍugluk (770).
[1202] kim| Yazmalar: bu (بو)// oyġaḳ| Yazmalar: oyḳaḳ (اَويقاق). Bk. BV (247, 320), BV-Özb (G.317), Külliyat-Yazma-TB (328), Divan-Yazma (303*2).
[1203] Yazmalar: Utḳunmaḳ (اُوتقونماق). (elif ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (24b)// SG (207), AŞ (39b): Utġan-. Bk. LD (72/413b, 87/2)// DLT: Utan-/Uwutlan- (925).
[1204] ML: yok. Bk. SG (287), CC (146), Krgz.Tr (603)// DLT: Olgut-/Olxut- (775).
[1205] ḫilāfet| Yazmalar: ve ḫilāfet (و خلافت). Bk. MK (74, 2a/10), MK-Özb (Mukaddime), Külliyat-Yazma-TB (1458), MK-Amire (3).
[1206] Yazmalar: Unamaḳ (اُوناماق). (elif ötre ile, /n/ medli elif ile). Bk. SG (238), DLT (778), CC (147), Kzk.Tr (417), Trkm.Tr (491)// Krgz.Tr: Orno- "yerinde pekleşmek; saplanmak" (599)// YUyg.Tr: Ornimaḳ (298).
[1207] Yazmalar: Oşatsa (اَوشاتسا). (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (256).
[1208] M1: 58b; TÜ: yok. Bk. SG (264).
[1209] M1: 54b; TÜ: yok. Bk. SG (264).
[1210] M1: 57b; TÜ: yok. Bk. SG (264).
[1211] M1: 57b; TÜ: yok.
[1212] dem| Yazmalar: tün (تون). Bk. GS (429, 583), GS-Özb (G.565), Külliyat-Yazma-TB (112), Divan-Yazma (518*2).

1014 **Ötük** (اَوتوک): (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "çizme, edik; ayakkabı"[1213]; "serüven ve olayların satır başlarını içeren tomar"[1214]. *Dört Dīvān'dan:*

Ötügin tā rikāb öpti anınĝ reşkidin ister-min
Ki tişleb tişleb ötük na'lı dik üzsem rikābıdın

(اَوتوکین تا رکاب اوپتی آنینک رشکیدین ایستارمین/که تیشلاب تیشلاب اَوتوک نعلیدیک اُوزسام رکابیدین)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Mecnūn tabanıġa ḳoydı başın
Na'l ėtti ötükleriġa ḳaşın

(مجنون تابانیغه قَویدی باشین/نعل اَیتی اَوتوک لاریغه قاشین)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Altun ısırġa ki ḳulaġ aġrıtur
Zer-ḥal ötükdür ki ayaḳ aġrıtur
Nükte dürin bil ḳulaḳ ārāyişi
Gėnĝ ötük oldı ayaḳ āsāyişi[1215]

(آلتون ایسیرغه که قولاغ آغریتور/زرحَل اَوتوک دور که اَیاق آغریتور
نکته درین بیل قولاق آرایشی/گینک اَوتوک اولدی اَیاق آسایشی)

Tārīḫ-i Vaṣṣāf'dan:

Çend ötük nivişt ser-ā-ser serserī ne sezā-vār-ı serverī

(چند اَوتوک نوشت سراسر سرسری نه سزاوار سروری)

1015 **Ornunĝ** (اَورنونک)[1216]: (elif üstün ile, /n/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yerin". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [M1.51b]

Bī-gāneni öy sarı yavutma
Ornunĝ ki ḳızıḳ durur savutma

(بیکانه نی اَوی ساری یاووتمه/اورنونک که قیزیق دورور ساووتمه)

1016 **Öltürgünĝ** (اَولتورکونک): (elif üstün ile, /t/ ve /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "öldüreceksin"; [**Olturġunĝ**] "oturacaksın". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ cürmiġa ger öltürgünĝ birevni bil yaḳīn
Kim bu işge yoḳ kişi min nā-tevāndın ḫūbraḳ [ML.44a, İH.46a]

(عشق جرمیغه کر اَولتورکونک بیراَونی بیل یقین/کیم بو ایشکا یوق کیشی مین ناتوان دین خوبراق)

1017 **Oḳuydur** (اَوقویدور)[1217]: (elif üstün ile). "okuyor/okur".

1018 **Oyġanınĝ** (اَویغانیْنک)[1218]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "uyanın". *Dört Dīvān'dan:*

[1213] Bk. AŞ (38b), SG (213), Krgz.Tr (617), YUyg.Tr (309), Edik// DLT: Etük/Etik (649)// CC (70), Kzk.Tr (147): Etik// Trkm.Tr: Ädik (189).

[1214] Yazmalar: "tomar, olaylar, serüven". Bk. SG (213), Vassaf (270)// AŞ: "geçmiş" (38b)// DLT-Yazma: "hikaye; hakana sunulan dilek" (46)// Krgz.Tr: Ötüü "geçme; ölme; affetme" (618)// Moğ-Les: Öçig "tanıklık, duruşmada yeminli ifade; dua" (982).

[1215] ısırġa| Yazmalar: asırġa (آسیرغه)// oldı| Yazmalar: ėrdi (اَیردی). Bk. AŞ (39a), HE (227, XXXIV/28), HE-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma-TB (437).

[1216] ML, İH: Ornınĝ.

[1217] M1: 51a; TÜ: yok. Bk. SG (262).

[1218] M1, TÜ: yok. Bk. SG (316).

Çü ṣubḥ nergis açıb gözni tuttı altun cām
Ṣabūḥ fevt oladur nāzenīnler oyġanınĝ
(چو صبح نركس آچيب كوزنى توتتى آلتون جام/صبوح فوت اولادور نازنين لار اَويغانينک)
1019 **Üsrük** (اُوسروک)[1219]: (elif ötre ile, /s/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "sarhoş, esrik". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Nevfel çėrigi daġı çėkib ṣaf
Üsrük tiveler kibi saçıb kef[1220]
(نوفل چَيريكى داغى چَيكيب صف/اوسروک تِيوه لاركيبى ساچيب كَف)
Dört Dīvān'dan:
İki ḳātil gözünĝ bīmārı-min kim [**M2.47b**]
Ėrürler 'ayn-ı üsrüklükde maḫmūr
(ايكى قاتل كَوزونک بيمارى مين كيم/اَيرورلار عين اوسروک لوک دا مخمور)
Gözi ol şūḫnınĝ çün boldı hem bīmār u hem üsrük
Tola tut devr ayaġın ey könĝül kim min hem olmay saġ
(كَوزى اول شوخ نينک چون بَولدى هم بيمار و هم اسروک/تَولا توت دَور اَياغين اى كَونكل كيم مين هَم اَولماى ساغ)
Töküb mey muḥtesib min yıġladım līkin ol üsrükge
Su gėltürmek hemān u kūze sındurmaḳ hemān ėrmiş[1221]
(توكوب مى محتسب مين يِغلاديم ليكن اول اوسروک كا/سو گَيلتورماک همان و كوزه سيندورماق همان اَيرميش)
1020 **Özbek** (اَوزبک)[1222]: (elif üstün ile). "her kabilesi otuz iki uruktan ve her uruğu da kendi içinde çeşitli fırkalardan oluşan bir boyun adı". *Dört Dīvān'dan:*
Eger ḥüsn olsa ḳātil zār ni dervīş ni sulṭān
Ve ger 'aşḳ olsa kāmil yār ni Hindū vu ni Özbek
(اكر حسن اَولسه قاتل زار نِى درويش نِى سلطان/و كر عشق اَولسه كامل يار نِى هندو و نِى اَوزبک)
1021 **Üngülük** (اُونكولوک)[1223]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "[Rūm Tr.] hile, aldatma; inat, inatçılık, terslik, ayak direme".
1022 **Öttünĝ** (اَوتتونک): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "geçtin; [Rūm Tr.] öttün, şarkı söyledin; elif ötre ile (**Uttunĝ**) kumarda kazandın, uttun, üttün"[1224]. *Dört Dīvān'dan:*
Bir yolı bizni unuttunĝ barı [M1.52a]
İltifāt ėtmeyin öttünĝ barı [TÜ.24b]
(بير يَولى بيزنى اونوتتونک بارى/التفات اَيتمايين اَوتتونک بارى)

1219 Bk. SG (255), AŞ (47a)// DLT: Esrük (646)// CC: Esrikçi "içkici" (69)// Kzk.Tr: Esirik "çılgın" (146)// Tatar.Tr: İsirik (121)// Derleme: Esrik/Esirik/Ösrük/Üsrük// Moğ-Les: Esüg/Eseg/Üsüg "ekşi içecek; kımız" (532).
1220 çėrigi| Yazmalar: çirigi (چريكى)// tive| ML: tėve. Bk. Çėrik, LM (211, 1839), Külliyat-Yazma-TB (646).
1221 Bu beyit| TÜ: yok// min| Yazmalar: köp (كوپ)// gėltürmek| Yazmalar: gėltürgen (گَيلتوركان)// sındurmaḳ| Yazmalar: sındurġan (سيندورغان)// ėrmiş| Yazmalar: bolġay (بولغاى). Bk. BV (200, 264), BV-Özb (G.264), Külliyat-Yazma2 (335), Külliyat-Yazma-TB (318), Divan-Yazma (256*2).
1222 Bk. SG (250), ŞT (74b/10), YUyg.Tr (310), Trkm.Tr (513).
1223 Bk. SG (310)// CC: Ün- "karşı koymak, dayanmak" (211)// Mlk.Tr: Evül "inatçı, ayak direyen" (196)// Tarama: Önegü/Ünegi "inatçı" (168)// Derleme: Öneği/Üneği/Ünâ/Öngül "inatçı, ters"; Öngüllük "inatçılık"; Ünkü "direnme".
1224 M1, TÜ: yok.

1023 **Özlük** (اَوزلوک)[1225]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile). "insanın varlığı, benlik; (**Özlüg**)[1226] kendisi ile". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Özlük öyin özge ḥarām ėyleben
Tėn̂gri öyi sarı ẖırām ėyleben[1227]

(اَوزلوک اَویین اَوزکا حرام اَیلابان/تَینکری اَویی ساری خرام اَیلابان)

Dört Dīvān'dan:

Nevāyī isteseñ̂ özlükni ref' mecnūn bol
Ki 'aḳl pīrini gördüm besī cehāleti bar

(نوایی ایستاسانک اَوزلوکنی رفع مجنون بَول/که عقل پیرینی گَوردوم بسی جهالتی بار)

Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan'ān'dan:

Dėdi ey ferzend dė özlük ḳanı
Tā ki min hem żabṭ ḳılġay-min anı [ML.44b, İH.46b]

(دَیدی ای فرزند دَی اوزلوک قانی/تا که مین هم ضبط قیلغای مین آنی)

1024 **On̂gda** (اَوْنکدا)[1228]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sağ tarafta". *Seb'a-yı Seyyāre'de* padişahın eğlence toplantısı ile ilgili şöyle der:

On̂gda Türkī-nevāz urub destān
Ḳozġalıb her nevāda Türkistān

(اَونکدا ترکی نواز اوروب دستان/قوزغالیب هر نوادا ترکستان)

1025 **Urdun̂guz/Urdun̂glar** (اُوردونکوز-اُوردونکلار)[1229]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, ikinci /g/ sükûn ile). "vurdunuz".

1026 **Uşattın̂g** (اُوشاتتِیْنک)[1230]: (elif ötre ile, /ş/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kırdın, parçaladın, ufaladın". [**M2.48a**] *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Naẖlī ki uşattın̂g anı āsān
Tofraḳ ile ḳaddı boldı yek-sān[1231]

(نخلی که اوشاتتینک آنی آسان/تَوفراق ایله قدّی بَولدی یکسان)

1027 **On̂g** (اَونک)[1232]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sağ, sağ taraf; [doğru]". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşıyla ilgili şöyle der:

Sinān on̂g ḳolıda niçük kim sütūn

[1225] Bk. SG (250-251)// DLT: "özgü" (795)// YUyg.Tr: Özlik "özgü" (311).

[1226] Bk. SG (250-251), FK (320, 340/6).

[1227] ḥarām| Yazmalar: ẖırām (خرام)// Tėn̂gri öyi sarı ẖırām| Yazmalar: Tėn̂gri'nin̂g öyini maḳām (تَینکری نینک اَوییني مقام). Bk. HE (148, XXIV/32), HE-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (424), Külliyat-Yazma1 (436).

[1228] M1, TÜ: yok.

[1229] M1: 46a; TÜ: yok.

[1230] Yazmalar: Oşattın̂g (اَوشاتتِیْنک). (elif üstün ile, /ş/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile).

[1231] Tofraḳ| M2, ML, İH: Tofraġ. Bk. LM (180, 1515), LM-Özb (XIX).

[1232] M1, M2, TÜ: Un̂g (اُونک). (elif ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. On̂gda, AŞ (54a), SG (309)// DLT: "sağ" (776)// CC: "sağ taraf; iyi, selamet" (146)// Kzk.Tr: "sağ; doğru, uygun, düz" (413)// Krgz.Tr: "sağ; uygun; iyi" (591-592)// Mlk.Tr: "sağ taraf; başarı; şans; imkân; çıkar; yetenek; güç, kudret" (309)// YUyg.Tr: "sağ; gerçek" (296)// Trkm.Tr: "iyi, güzel, yararlı" (488).

Sol ėgnide ḳalġan gėlib la‘l-gūn[1233]

(سنان اَونک قولیدا نیچوک کیم ستون/سَول اَیکنیدا قالغان گیلیب لعلکون)

On̂g ėlgi sarı an̂ga pey-rev durur

Cihān āfeti Mīr Ḫusrev durur

(اَونک اَیلکی ساری اَنکا پی رو دورور/جهان آفتی میر خسرو دورور)

Dört Dīvān'dan:

On̂g ėlgide bir sefīne līkin bu ḫasta eş‘ārıdın muḥallā

Son̂g ėlgide şīşe içre mey līkin öz mey-i la‘lı dik mürevvaḳ[1234]

(اَونک اَیلکیدا بیر سفینه لیکن بو خسته اشعاریدین مُحلّی/سَونک اَیلکیدا شیشه ایچره می لیکن اَوز می لعلی دیک مُروّق)

1028 **Ük** (اُوک)[1235]: (elif ötre ile, /k/ sükûn ile). “yığ!, topla!”; elif üstün ile (**Ök/Ük**)[1236] “yükseklik, yüksek yer”. *Dört Dīvān'dan:*

Yüz ü zülfi yādıdın meclis tüzer-min ey refīḳ

Bāġdın güller tėrib her dem şeb-istānımġa ük

(یوز و زلفی یادیدین مجلس توزارمین ای رفیق/باغدین کل لار تیریب هر دم شبستانیمغه اوک)

Derd ü miḥnet taşın ey maḥzūn kön̂gül cānımġa ük

Her ni efzūn gėlse andın cism-i vīrānımġa ük[1237]

(درد و محنت تاشین ای محزون گونکل جانیمغه اوک/هر نی افزون کَیلسا آندین جسم ویرانیمغه اوک)

1029 **Ügütmek** (اُوکوتماک)[1238]: (elif ve /g/ ötre ile, /t/ sükûn ile). [M1.52b] “öğütmek”.

1030 **Öçük** (اَوچوک)[1239]: (elif üstün ile, /ç/ ötre ile). “sönmüş veya sönmek üzere olan ateş veya çırağ, sönük”. *Dört Dīvān'dan:*

Cānımnı örtegen yüz ü ḫālın̂gnı bilmesen̂g

Ot şu‘leside ėyle gümān bir öçük şerār

(جانیمنی اورتاکان یوز و خالینکنی بیلماسانک/اَوت شعله سیدا اَیله کمان بیر اَوچوک شرار)

Ferhād u Şīrīn'den:

Bolub pervāne dik eṭrāfıġa cem‘

Velī ol yatıb andaḳ kim öçük şem‘

(بَولوب پروانه دیک اطرافیغه جمع/ولی اَول یاتیب آنداق کیم اَوچوک شمع)

Leylī ve Mecnūn'dan:

1233 ėgnide| Yazmalar: ėlgide (اَیلکیدا). Bk. Sİ (191, 2140), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (834), Külliyat-Yazma1 (851).

1234 muḥallā| Yazmalar: mücellā (مُجلّی)// öz mey-i| Yazmalar: özi (اَوزی). Bk. SG (957), NŞ (312, 313), Külliyat-Yazma2 (216), Külliyat-Yazma-TB (2001), Divan-Yazma (299*2).

1235 Yazmalar: Ök (اَوک). (elif üstün ile, /k/ sükûn ile) “dök!”. Bk. SG (/g/ ile) (266).

1236 Yazmalar: Ök. Bk. Yüksek// SG: Üksek “yüksek” (273)// DLT: Yükse- “yükselmek” (992); Yüksek “yüksek” (993)// YUyg.Tr: Yüksek “yüksek” (472)// Derleme: Üğücek/Üğük/Üyük/Yüğ/Yüğcek/Yüvcek/ Yücek/Hüyük/Höyük/Öyük “ovadaki küçük yükselti, höyük”// Alt.Tr: Ön̂gdöy- “yükselmek” (143)// Moğ-Les: Ögede “yukarı, yukarı doğru” (984); Ögse-/Ögsü-/Ögsö-/Öndüy-/Öndiy-/Öndey- “yükselmek, yukarı çıkmak” (987/993).

1237 vīrān| Yazmalar: bīmār (بیمار). Bk. SG (266), BV (261, 341), BV-Özb (G.338), Külliyat-Yazma-TB (331), Divan-Yazma (323*2).

1238 Bk. SG (272)// AŞ: Üg- (48b)// DLT: Ügi- (930)// Kzk.Tr: Ügit-/Ük- (593/596)// Krgz.Tr: Ük- (793)// YUyg.Tr: Ügüt “öğütülecek tahıl” (444)// Trkm.Tr: Üve- (658).

1239 Yazmalar: Üçük (اُوچوک). (elif ve /ç/ ötre ile). Bk. AŞ (41a), SG (223), YUyg.Tr (303).

Zārī ki öçük yanar çırağı
Bat örtenür artuḳ olsa yağı
(زاری كه اَوچوک یانار چراغی/بات اَورتانور آرتوق اَولسه یاغی)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Ḳażā meş'alı pertevi ḳaşıda uçḳunı öçük[1240]. [ML.45a, İH.47a]
(قضا مشعلی پرتوی قاشیدا اُوچقونی اَوچُوک)

1031 **Oldikler** (اَولدیکلار)[1241]: (elif üstün ile, /l/ sükûn ile). "olsunlar". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Vaṭanġa yanıb ḫalḳ āsūde-dil
Barı bizdin oldikler ammā biḥil[1242]
(وطن غه یانیب خلق آسوده دل/باری بیزدین اَولدیکلار اما بِحِل)

1032 **Oḳuġusılardur** (اَوقوغوسی لاردور)[1243]: (elif üstün ile). "okuyacaklardır".

1033 **Oḳuydurmış** (اَوقویدورمیش)[1244]: (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "okurmuş".

1034 **Ürgüşmek/Ürküşmek** (اُورکوشماک)[1245]: [**M2.48b**] (elif ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "ürkmek".

1035 **Öte almas** (اَوتا آلماس): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "geçemez". *Dört Dīvān'dan:*
Ni muḥriḳ vādī ėrmiş 'aşḳ kūyı deşti kim ol yan
Öte almas semūm olmaḳ hirāsıdın ṣabā güstāḫ[1246] [TÜ.25a]
(نِی محرق وادی اَیرمیش عشق کویی دشتی کیم اَول یان/اَوتا آلماس سَموم اَولماق هراسیدین صبا کستاخ)

1036 **Ürgütmedin̂g/Ürkütmedin̂g** (اُورکوتمادِیْنک)[1247]: (elif ve /g/ ötre ile, /t/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ürkütmedin". *Dört Dīvān'dan:*
Dāne-yi eşkimge kim rām oldı hicrān ḳuşları
Ey kön̂gül bir gün fiġānın̂gdın anı ürkütmedin̂g[1248]
(دانهٔ اشکیم کا کیم رام اَولدی هجران قوشلاری/ای گَونکل بیر گُون فغانینک دین آنی اورکوتمادینک)

1037 **Olturġuzun̂g** (اَولتورغوزونک)[1249]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "oturtun". *Dört Dīvān'dan:*
Serv-i nāzım kim barur göz bāġıdın ḳılman ḳabūl
Ger anın̂g ornıda ṭūbā naḫlını olturġuzun̂g
(سرو نازیم کیم بارور گَوز باغیدین قیلمان قبول/کر آنینک اَورنیدا طوبی نخلینی اَولتورغوزونک)

1038 **Olturmaġın̂g** (اَولتورماغینک): (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "oturmağın"; "[**Öltürmegin̂g**] öldürmeğin". [M1.53a] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

1240 uçḳunı| ML, İH: uçḳu. Bk. MK (180, 41b/9).

1241 M1: 60a; TÜ: yok// ML, İH: "olunuz". Bk. AŞ (50b), SG (278).

1242 yanıb| Yazmalar: barıb (باریب). Bk. AŞ (50b), SG (278), Sİ (462, 6190), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (919).

1243 M1: 47b; TÜ: yok.

1244 M1: 47b; TÜ: yok.

1245 ML: 44b; İH: 46b// Yazmalar: Ürgüşmek// SG: Ürküşmek (234)// DLT: Ürküş- "birlikte ürkmek, korkup kaçışmak" (934).

1246 olmaḳ| M2, ML, İH: olmas. Bk. GS (105, 111), GS-Özb (G.107).

1247 Yazmalar: Ürgütmedin̂g// SG: Ürkütmek (234).

1248 fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. FK (345, 366), FK-Özb (G.353).

1249 Yazmalar: Olturḳuzun̂g (اَولتورقوزونک). Bk. SG (288).

Yitmiş ara vācib ėrür turmaġın̂g
Sėksen ara farżdur olturmaġın̂g
(یتمیش آرا واجب اَیرور تُورماغینک/سَیکسان آرا فرض دور اَولتورماغینک)
1039 **Ornattın̂g** (اَورناتتِیْنک): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yerleştirdin; pekiştirdin". *Dört Dīvān'dan:*
Dağlar dėme ki ḳaḳturmaḳ ile gögsüme taş
'Aşḳ mismārların kön̂glüm ara ornattın̂g
(داغلار دَیمه که قاقتورماق اِیله گَوکسوما تاش/عشق مسمارلارین گَونکلوم آرا اَورناتتینک)
1040 **Oḳusaḳ** (اَوقوساق)[1250]: (elif üstün ile). "okusak".
1041 **Oḳusan̂g** (اَوقوسانک)[1251]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "okusan".
1042 **Oḳusan̂gız** (اَوقوسانکیز)[1252]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "okusanız".
1043 **Ulamaḳ** (اُوْلاماق)[1253]: (elif ötre ile, belirsiz /v/ ile). "birbirine bağlamak, iliştirmek". *Leylī ve Mecnūn'da* düz yazı başlığında şöyle der:
Öz naẓmının̂g çürük riştesin ve üzük tārın alarġa ulamaḳ.
(اوز نظمی نینک چوروک رشته سین و اوزوک تارین آلارغه اولاماق)
1044 **Oẖşattın̂g** (اَوخشاتتینک): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "benzettin". *Dört Dīvān'dan:*
Ḥüsniġa oẖşattın̂g ey gerdūn ḳuyaşın̂gnı ve-līk
Ay an̂ga mānend dik anı mun̂ga mānend bil [**M2.49a**, ML.45b, İH.47b]
(حسنی غه اَوخشاتتینک ای کردون قویاشینک نی و لیک/آی اَنکا مانند دیک آنی مونکا مانند بیل)
1045 **Öksük** (اَوکسوک)[1254]: (elif üstün ile, /s/ ötre ile). "az, eksik". *Sedd-i Sikenderī'den:*
İmen siz kibi sizdin öksük besī
Atasız dil-āzürde-yi bī-kesī[1255]
(اِیمَن سیز کیبی سیزدین اَوکسوک بسی/آتاسیز دل آزردهٔ بیکسی)
1046 **Ösmek** (اَوسماک)[1256]: (elif üstün ile, /s/ sükûn ile). "büyümek, yetişmek; gelişmek".
1047 **Uyatın̂g** (اُویاتِیْنک)[1257]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "utancın, utanman". *Sedd-i Sikenderī'den:*

[1250] M1: 52b; TÜ: yok. Bk. SG (263).
[1251] M1: 52b; TÜ: yok.
[1252] M1: 52b; TÜ: yok.
[1253] SG: Ulamaḳ/Ulandurmaḳ "ipi bir yere bağlamak, iliştirmek" (278)// DLT: Ula- "bağlamak" (920)// CC: Ula- "bağlamak" (204)// Alt.Tr: Ula-/Ulandır-/Ulaştır- "uçlarını birleştirmek, bağlamak" (193)// Krgz.Tr: Ula-/Ulaştır- "uçlarını birleştirmek; bağlamak" (781/782)// YUyg.Tr: Ulimaḳ "bağlamak, birleştirmek, eklemek" (436)// Trkm.Tr: Ula- "bağlamak" (645).
[1254] Yazmalar: Ögük (اَوکوک). (elif üstün ile, /g/ ötre ile) "azlık, eksiklik". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (15a). Bk. AŞ (49a), SG (273)// DLT: Egsük (635)// CC: Eksük/Eksik (61)// Krgz.Tr: Öksük (608)// Trkm.Tr: Egsik (195).
[1255] āzürde-yi| Yazmalar: āzürde vü (آزرده و). Bk. Sİ (130, 1236), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (816).
[1256] Yazmalar: Üsmek (اُوسماک). (elif ötre ile, /s/ sükûn ile) "bir şeye alışmak". Bu anlam, SG kaynaklı yanlış olmalıdır (254). SG'de verilen örnek da bunu göstermektedir (Toġġan u ösgen yirim dėb olma miḥnet astıda). Bk. CC (152), Alt.Tr (144), Kzk.Tr (432), Krgz.Tr (616), Mlk.Tr (318), YUyg.Tr (307), Trkm.Tr (507), Moğ-Les (1005).
[1257] Yazmalar: Oyatın̂g (اَویاتِیْنک). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile).

Bir işte direng ü s̱ebātıng̑ ḳanı
Çemen ḳuşlarıdın uyatıng̑ ḳanı[1258]

(بير ايشتا درنک و ثباتينک قانى/چمن قوشلارى دين اوياتينک قانى)

1048 **Öylenmek** (اَويلانماک)[1259]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "[ev sahibi olmak; mecaz anlamda:] evlenmek". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bolġanda füsūn ḳılurda hem-dem
Öylenmek işin dėdi ikin hem

(بَولغاندا فسون قيلوردا همدم/اَويلانماک ايشين ديدى اِيکين هم)

1049 **Üning̑** (اُونِيْنک): (elif ötre ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sesin". [M1.53b] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ünin anıng̑ ėşitgec ḫasta Ferhād
Bolub 'āşıḳ çėkib efġān u feryād[1260]

(اُونين آنينک اَيشتکاج خسته فرهاد/بَولوب عاشق چَيکيب افغان و فرياد)

1050 **Uyatsız** (اُوياتسيز)[1261]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /t/ esre ile). "utanmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Gedālıḳ ėttim ise būseī acıġlanıban
Dėdi ki osru uyatsız gedā imiştük-sin

(کداليق اَيتّيم ايسا بوسۀ آجيغلانيبان/دَيدى که اُسرو اويات سيز کدا ايميش تُوک سين)

1051 **Üstine** (اُوستينه)[1262]: (elif ötre ile, /t/ esre ile, /n/ üstün ile). "üstüne". Luṭfī'den:

Her dem ey göz yaşı yüz görmey mini fāş ėyleme
Devletimdin aġnadıng̑ yıllarca altun üstine[1263]

(هر دم اَى کوز ياشى يُوز کورماى مينى فاش اَيلاما/دولتيمدين آغنادينک يِيلّارجه آلتون اوستنه)

[Mecālisü'n-Nefāyis'ten:]

Sebze-yi ḫaṭṭıng̑ sevādı la'l-ı ḫandān üstine
Ḫıżr gūyā sāye salmış āb-ı ḥayvān üstine[1264]

(سبزۀ خطّينک سوادى لعل خندان اوستينه/خضر کويا سايه سالميش آب حيوان اوستينه)

1052 **Ötgen ḳullar** (اَوتکان قُولار): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "geçenler; [geçen kullar]; mecaz anlamda ölenler". *[Mecālisü'n-Nefāyis'te]* Rubā'ī'den:

Yā Rab ki çü şehni ėyleding̑ 'arş-cenāb
Ẓıllu'llāh anıng̑ ẕātıġa yazıldı ḫiṭāb

[1258] direng ü s̱ebāt| Yazmalar: s̱ebāt u ḳarār (ثبات و قرار). Bk. Sİ (382, 5014), Sİ-Özb (LVIII), Külliyat-Yazma-TB (894).

[1259] Bk. SG (320)// DLT: Ewlen- (651)// AŞ: "evlenmek" (54b)// Kzk.Tr (595), Mlk.Tr (424), Özb.Tr (98): Üylen- "evlenmek"// Krgz.Tr: Üylön- "evlenmek" (799)// Tatar.Tr (214), Trkm.Tr (512): Öylen- "evlenmek"// YUyg.Tr: Öylenmek/Üylenmek "evlenmek" (309/447).

[1260] Ünin anıng̑| Yazmalar: Anıng̑ üning̑ (آنينک اُونينک). Bk. FŞ (115, IX/78), FŞ-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (494).

[1261] Yazmalar: Oyatsız (اَوياتسيز). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /t/ esre ile). Bk. AŞ (55a), Kzk.Tr (591), Krgz.Tr (790), YUyg.Tr (441), Trkm.Tr (651).

[1262] M1: 58a; TÜ: yok. Bk. SG (255).

[1263] yıllarca| LD: yıllar çü (178/425b, 240).

[1264] ḫandān| Yazmalar: sīr-āb (سيراب). Bk. SG (255), MN (234, 461), MN-Özb (Meclis.8), HBD (183, 165).

Ötgen ḳullar yazuġını ḳılma ḥisāb
Ḳalġanların ėt bezmide iḳbāl-me’āb[1265] [**M2.49b**]
(یا رب که چو شهنی اَیلادینک عرش جناب/ظل الله آنینک ذاتیغه یازیلدی خطاب
اَوتکان قولار یازوغینی قیلمه حساب/قالغان لارین اَیت بزمیدا اقبال مآب)

1053 **Ultanĝ** (اُولتانک)[1266]: (elif ötre ile, /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “ayakkabı ve çizme altına dikilen deri”. *[Dört Dīvān'da]* Meşneviyye'de Seyyid Ḥasan'ın övgüsünde şöyle der:

Ötük ultanĝı taḫta na‘leyn anĝa
Bolub her ḳadem ornı kevneyn anĝa
(اَوتوک اُولتانکی تخته نعلین اَنکا/بَولوب هر قدم اَورنی کَونین اَنکا)

Dört Dīvān'dan:
Gül-i maḳṣūdġa ol yitti bu yol seyrinde
Kim tabanıġa tiken boldı yana bir ultanĝ[1267] [ML.46a, İH.48a, TÜ.25b]
(کل مقصودغه اول یِتّی بو یَول سیریندا/کیم تابانیغه تیکن بَولدی ینه بیر اُولتانک)

1054 **Öltürgülüg** (اَولتورکولوک): (elif üstün ile, /t/ ve /g/ ötre ile). “öldürmesi gerek, öldürmeli; öldürülecek olan, öldürmeli, öldürülesi”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
‘Āmī ḳāżī ki mey içgey öltürgülüg[dür], dūzaḫ otıġa yitmesdin burun köydürgülüg[1268].
(عامی قاضی که می ایچکای اَولتورکولوک، دوزخ اَوتیغه یِتماس دین بُورون کویدورکولوک)

1055 **Ögdünĝ** (اَوکدونک): (elif üstün ile, /g/'ler sükûn ile). “övdün”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḥūr u cennetni köp ögdünĝ meger ol yan ėlni
Yiberürge ḳıla-sin ḳaṭ‘-ı ḥayāt ey vā‘iż
(حور و جنّت نی کوپ اَوکدونک مکر اول یان اَیلنی/یِبارورکا قیلاسین قطع حیات اَی واعظ)

1056 **Ölümtük** (اَولومتوک): (elif üstün ile, /t/ ötre ile). “yarı ölü, yarı diri”. *Dört Dīvān'dan:*
İki bu nev‘ ġālib ḫaṣm ölümtük mūr ḳatlıġa [M1.54a]
Çü cāzim bolsalar heyhāt miskīn mūrnınĝ cānı
(ایکی بو نوع غالب خصم اَولومتوک مور قتلیغه/چو جازم بَولسه لار هیهات مسکین مورنینک جانی)

1057 **Ölgü dik** (اَولکو دیک): (elif üstün ile, /g/ ötre ile). “ölecek gibi; ölmeli, ölecek olan,

---

[1265] ki çü şehni| Yazmalar: şehmizni (شهمیزنی). Bk. MN (177, 407), MN-Özb (Meclis.5), Külliyat-Yazma2 (663), Külliyat-Yazma-TB (1136).

[1266] M1, M2, ML, İH: Oltanĝ (اَولتانک); TÜ: Olta (اَولتا). (elif üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile)// Yazmalar: anlamsız bırakılmış (“anlamını bilmiyorum” denilmiş). Bk. AŞ (50b)// SG: “ayakkabı ve çizme altına dikilen deri. Sövüş için kullanın Eldenĝ de bu sözcüğün değiştirilmiş biçimidir. Nitekim yine sövüş için kullanılan Debenĝ, aslında ‘ağaç ve kamıştan yapılan ve içine meyve konulup satmak için dolaştırılan tabak’ anlamındaki Tebenĝ sözünden gelmektedir” (297)// DLT: Uldanĝ “ayakkabının altı” (920)// Kzk.Tr: Ultan “kundura tabanı, kösele; nehir yatağı” (585)// Krgz.Tr: Ultanğ “taban, pençe” (782)// Mlk.Tr: Oltan “ayakkabı tabanına konulan kösele” (309)// Tatar.Tr: Oltan “ayakkabı tabanı” (207)// YUyg.Tr: Ultanĝ “kösele” (436)// Trkm.Tr: Oltanĝ “ayakkabının altına yamanan deri parçası, pençe” (486)// Derleme: Oltan “ayakkabı altına vurulan pençe; çarığın içine konan bez ya da deri parçası”// Moğ-Les: Ula/Ul “taban, ayak veya ayakkabı tabanı; temel” (1339).

[1267] Bu beyit| TÜ: yok// tabanıġa| Yazmalar: ayaḳıġa (اَیاقی غه). Bk. SG (297), FK (354, 376), FK-Özb (G.363), Külliyat-Yazma2 (479), Divan-Yazma (339*2).

[1268] ‘Āmī| Yazmalar: Ḥācī (حاجی). Bk. SG (287), MK (104, 14b/11), MK-Özb (Fasl.12), Külliyat-Yazma-TB (1463), MK-Amire (25).

ölesi"[1269]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Feryād ki ölgü dik ġamım bar
Tan̂g yoḳ ger özümge mātemim bar
(فریاد که اولکو دیک غمیم بار/تانک یَوق کر اوزومکا ماتمیم بار)
1058 **Örtedin̂g** (اَورتادینک): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "yaktın". *Dört Dīvān'dan:*
Veh ki otluḳ çihre açıb ḫān-u-mānım örtedin̂g
Āteşīn la'lın̂gdın aytıb nükte cānım örtedin̂g
(وه که اَوتلوق چهره آچیب خان و مانیم اَورتادینک/آتشین لعلینک دین آیتیب نکته جانیم اورتادینک)
1059 **Oḳuġumızdur** (اَوقوغومیزدور)[1270]: (elif üstün ile, /z/ sükûn ile). "okuyacağız".
1060 **Oḳuġun̂guzdur** (اَوقوغونکوزدور)[1271]: (elif üstün ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). "okuyacaksınız".
1061 **Oşol** (اَوْشَول)[1272]: (elif ve /ş/ üstün ile). "o; işte o". *Dört Dīvān'dan:*
Günehsiz ölgen ėl ḳanı tutubtur şestini yoḳsa
Oşol ḳātil ḫına birle ḳızıl ḳılmay durur barmaġ[1273]
(کنه سیز اَولکان اَیل قانی توتوبتور شَستِنی یَوقسه/اَوشَول قاتل خِینا بیرله قیزیل قیلمایدورور بارماغ)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Bar idi dürrācī oşol bīşede [**M2.50a**]
Şīr-i jiyān vehmidin endīşede
(بار ایدی درّاجی اَوشول بیشه دا/شیر ژیان وهمیدین اندیشه دا)
1062 **Öbül** (اَوبول)[1274]: (elif üstün ile, /b/ ötre ile). "Moğ. kış". [ML.46b, İH.48b]
1063 **On hilāl** (اَون هلال): (elif üstün ile). "[on hilal]; kinaye olarak: on tırnak". *Dört Dīvān'dan:*
Girdi tofraḳġa hilāl açtı tolun ayġa cemāl
On tolun aynın̂g ḳıraġıdın çü aldın̂g on hilāl[1275]
(کیردی تَوفراق غه هلال آچتی تَولون آیغه جمال/اَون تَولون آی نینک قیراغیدین چو آلدینک اَون هلال)
1064 **Ötgenmegil** (اَوتکانماکیل)[1276]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "taklit etme!, öykünme!". *Dört Dīvān'dan:*
Gül çaġı gül-bāng çėkmek işdür ey bülbül san̂ga

[1269] Yazmalar: "ölüler gibi". Bk. SG (278).
[1270] M1: 58b; TÜ: yok.
[1271] M1: 58b; TÜ: yok.
[1272] Bk. SG (258), AŞ (47b), Oşal// Kzk.Tr: Osı "bu, şu" (419)// Krgz.Tr: Oşol/Oşo "o"; Uşul "şu, bu" (787).
[1273] ḫına| Külliyat-Yazma2 (213), Külliyat-Yazma-TB (197), Divan-Yazma (285*2): ḥınā. Bk. NŞ-Özb (G.297).
[1274] Yazmalar: Übül (اُوبول). (elif ve /b/ ötre ile). Bk. SG (198), King (201A/21)// Moğ-Les: Ebül/Övöl (461).
[1275] tofraḳġa| M1, ML, İH: tofraġġa// On tolun| Yazmalar: Ol tolun (اَول تَولون). Bk. SG (699), FK (361, 384), FK-Özb (G.371), Divan-Yazma (346*2).
[1276] ML: 46a; İH: 48a// Yazmalar: "haddini aşma!, aşırı davranma!"// M2, TÜ: "öğretme!" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (205).

Ay u yıl feryād ḳılmaġnı manĝa ötgenmegil[1277]

(کل چاغی کلبانک چیکماک ایشدور ای بلبل سنکا/آی و ییل فریاد قیلماغنی مَنکا اَوتکانماکیل)

1065 **Uysal** (اُویسال)[1278]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "[Rūm Tr.] işittiği her sözü bilmeden onaylayan kişi, uysal".

1066 **Uyal** (اُویال)[1279]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "utan!"; (**Oyul**)[1280] "oyul!". *Dört Dīvān'dan:*

Yaḳası çāḳını Mecnūn'nınĝ osru köp ögme

Uyal bu gögsi üze çāk-ı cism-i ʻuryāndın[1281]

(یاقاسی چاکی نی مجنون نینک اُسرو کوپ اَوکما/اویال بو کوکسی اوزه چاک جسم عریاندین)

Ey göz ansız özge yüz görmekni ḳılmış-sin heves

Hicr tīġidin oyul yā-ḫod Nevāyī'din uyal[1282]

(ای کوز آنسیز اوزکه یوز کورماک نی قیلمیش سین هوس/هجر تیغی دین اویول یا خود نوایی دین اَویال)

1067 **Öksütmegil** (اَوکسوتماکیل)[1283]: [M1.54b] (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "azaltma!, eksiltme!". *Dört Dīvān'dan:*

Demī öksütmegil yā Rab ḫarābāt ehli ġavġāsın

Ki ol ündin küdūret ḳuşlarıġa boldı rem her yan

(دَمی اَوکسوتماکیل یا رب خرابات اهلی غوغاسین/که اَول اُوندین کدورت قوشلاریغه بَولدی رَم هر یان)

1068 **Öksüklügüm** (اَوکسوکلوکوم): (elif üstün ile, /k/'ler sükûn ile, /g/ ötre ile). "azlığım, eksikliğim". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sipāhım ḳalın kişverim toḳ turur

Mininĝ andın öksüklügüm yoḳ turur

(سپاهیم قالین کشوریم توق تورور/مینینک آندین اَوکسوک لوکوم یَوقتورور)

1069 **Ögüb** (اَوکوب): (elif üstün ile, /g/ ötre ile). "övmüş". *Dört Dīvān'dan:*

Ögüb cennet gülin vāʻiẓ tiler kim ėylesem sevdā

Niçe iski diremġa Yūsuf'um veh görgil idrākın

(اَوکوب جنّت کلین واعظ تیلار کیم اَیلاسام سَودا/نیچه اِیسکی دِرَم غه یوسفوم وه کورکیل ادراکین)

1070 **Ötti** (اَوتتی)[1284]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "geçti; [Rūm Tr.] öttü, şarkı söyledi"; elif ötre ile (**Uttı**) "rehinde veya kumarda kazandı; uttu, üttü"[1285]; (**Ütti**)

[1277] çėkmek işdür| Yazmalar: çėk ėşitür (چَیک اَیشیتور). Bk. NŞ (371, 372), NŞ-Özb (G.372), Divan-Yazma (347*2).

[1278] Yazmalar: Oysal (اَویسال). (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). Bk. SG (323)// Moğ-Les: Ushal/Usgal "yumuşak, alçak gönüllü, ılımlı, barışık; ağır başlılık, alçak gönüllülük" (1369).

[1279] Yazmalar: Oyal (اَویال). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (315).

[1280] M1, M2, TÜ: yok; ML, İH: Oyal. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bk. SG (312), DLT (781), CC (149), Krgz.Tr (605), YUyg.Tr (302), Trkm.Tr (499).

[1281] çākını| Yazmalar: çāknı (چاک نی). Bk. BV (340, 461), BV-Özb (G.458), Divan-Yazma (421*2).

[1282] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// görmekni| Yazmalar: görmek ki (کورماک که)// oyul| Yazmalar, BL (18a): oyal (اَویال). Bk. SG (312), GS (304, 399), GS-Özb (G.385), Külliyat-Yazma-TB (81), Külliyat-Yazma2 (96), Divan-Yazma (358*2).

[1283] ML: 46a.

[1284] M1: 54a; TÜ: yok. Bk. AŞ (37b), SG (199).

[1285] Bk. AŞ (37a-37b), SG (199), MU (175, T777a/1), DLT (925), Kzk.Tr (589), Krgz.Tr (788), Mlk.Tr (420), YUyg.Tr (440), Trkm.Tr (650).

"[başak veya] hayvanların başının [ve derisinin] tüylerini ateşte temizledi, üttü"[1286]. *Dört Dīvān'dan:*

Ötti ḫūblar ay kibi yoḳtur arada ol ḳuyaş
Veh ki ol bed-mihrni görmen ötedür māhlar[1287]
(اَوتتی خوبلار آی کیبی یوقتور آرادا اَول قویاش/وه که اَول بد مهرنی کورمان اَوتادور ماه لار)
Bir ay ötti min-i maḥzūnġa bir ay intiẓārında
Ki ni köñglüm ėrür hūşında ni hūşum ḳarārında[1288] [**M2.50b**, İH.49a, TÜ.26a]
(بیر آی اَوتتی مین محزون غه بیر آی انتظاریندا/که نی کونکلوم اَیرور هوشیندا نِی هوشوم قراریندا)

1071 **Oġanım/Uġanım** (اَوغانِم-اُوغانِم)[1289]: (elif üstün ile, /n/ esre ile). "Tanrım". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu gün yüz şükr kim ḳıldı Uġan'ım
Sini miñg anca kim bolġay gümānım[1290]
(بو کون یوز شکر کیم قیلدی اوغانِم/سینی مینک آنجا کیم بولغای کمانِم)

1072 **Oyġanmaġım** (اَویغان ماغیم)[1291]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "uyanmağım". *Dört Dīvān'dan:*

İçib gerdūnca sāġar kāş andaḳ bī-ḫod olsam kim
İkinci ṣūrdın hem bolmaġay oyġanmaġım imkān [ML.47a]
(ایچیب کردونجه ساغر کاش آنداق بیخود اولسام کیم/ایکینجی صوردین هم بولماغای اویغان ماغیم امکان)

1073 **Örtendim** (اَورتاندیم): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yandım". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳılıcıñg ėlge tėgib reşkdin min örtendim
Ni lu'b ėrür ki su içre ḳılıb-sin ot pinhān
(قیلیجینک اَیلکا تَیکیب رشک دین مین اَورتاندیم/نی لُعب اَیرور که سو ایچره قیلیب سین اوت پنهان)

1074 **Usun** (اُوسون): (elif ve /s/ ötre ile). "Moğ. su"[1292].

1075 **Uyalġandın** (اُویالغاندین)[1293]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). "utanmaktan, utandıktan". *Dört Dīvān'dan:*

Andın ayru olmayın görgende cān ḳıldım fedā [M1.55a]
Ḳılmañgız taḥsīn ki ḳılmış-min uyalġandın bu iş
(آندین آیرو اَولماپین کورکاندا جان قیلدیم فدا/قیلمانکیز تحسین که قیلمیش مین اویالغاندین بو ایش)

1076 **Oyuban** (اَویوبان): (elif üstün ile, /b/ medli elif ile). "oyup"; "elif ötre ile (**Uyuban**)

[1286] Bk. AŞ (37a-37b), MU (175, T777a/2), DLT (925), CC (212), Trkm.Tr (657)// SG: اوتماق (199)// Kzk.Tr: Üyt- (596)// Mlk.Tr: Üyüt- (424).

[1287] māhlar| Yazmalar: aylar (آی لار). Bk. GS (135, 153), GS-Özb (G.149), Külliyat-Yazma-TB (40).

[1288] intiẓārında| ML, İH: āşkārında// hūşında| ML, İH: hūşıda// hūşum| Yazmalar: ṣabrım (صبریم). Bk. FK (28, 26), FK-Özb (G.23), Külliyat-Yazma2 (420), Divan-Yazma (39*2).

[1289] Yazmalar: Oġanım. Bk. AŞ (47b), SG (261).

[1290] miñg| Yazmalar: min (مین)// bolġay| Yazmalar: ėrdi (اَیردی). Bk. AŞ (47b), SG (261), FŞ (176, XVIII/54), FŞ-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (511).

[1291] Bk. SG (315), AŞ (54b), YUyg.Tr (301)// DLT: Oḍun- (770)// CC: Uyan- (209)// Trkm.Tr: Oyan- (497)// Krgz.Tr: Oyğon- (604).

[1292] Yazmalar: "Moğ. tuz". Bk. SG (255), NS (181a), King (245, 201B/27)// Moğ-Les: Usu(n)/Us (1368).

[1293] Yazmalar: Oyalġandın (اَویالغاندین). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (54a), SG (314).

uyumuş”.
1077 **Ünen** (اُونان)[1294]: (elif ötre ile). “Moğ. doğru, yalansız”.
1078 **Öydin** (اَويدين): (elif üstün ile). “evden”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ol ündin sisgenib bardı ḳarārı
Ser-āsīme baḳıb Ferhād sarı[1295]
(اول اوندين سيسكانيب باردى قرارى/سراسيمه باقيب فرهاد سارى)
1079 **Oyġatḳucı** (اَويغاتقوجى)[1296]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /c/ esre ile). “uyandırıcı”. *Dört Dīvān'dan:*
Bu nev‘ uyudum kim mini oyġatḳucı tan͡gla
Yüz sīm-feşānlıḳ bile şāh-ı Ḫotan ėrdi[1297]
(بو نوع اويودوم كيم مينى اويغاتقوجى تانكلا/يوز سيم فشان ليق بيله شاه ختن اَيردى)
1080 **Oḳuy/Oḳuyın** (اَوقوى-اَوقويِن)[1298]: (elif üstün ile, /y/ esre ile). “okuyayım; okuya; okuyasın”.
1081 **Ögünduruḳ** (اَوكوندوروق)[1299]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] hallacın pamuğu tanesinden ayırmak için kullandığı demir çubuk”.
1082 **Ögün** (اَوكون)[1300]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile). “gayrı, başka”; “övün!”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Birdin ögün çün nime mevcūd ėmes
Görgen anı ikki ėrür şirk ü bes[1301]
(بيردين اوكون چون نيمه موجود اَيماس/كَوركان آنى ايكّى اَيرور شرک و بس)
1083 **Ötgergen** (اَوتكاركان): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). “geçirilmiş; [geçirmiş]”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.51a**]
Çāklar bolġan tenim ḳan la‘lı vu göz dürridin
Bülbül-i rūḥumġadur gevherler ötgergen ḳafes
(چاک لار بَولغان تنيم قان لعلى و كوز درّيدين/بلبل روحوم غه دور كوهرلار اَوتكاركان قفس)
1084 **Öbüçin** (اَوبوچين)[1302]: (elif üstün ile, /b/ ötre ile, /ç/ esre ile). “Moğ. hastalık; yorgunluk”. [İH.49b]
1085 **Oḳ ucıdın** (اَوق اُوجيدين)[1303]: (elif üstün ile, /c/ esre ile). “kinaye olarak: ok mesafesinde

---

1294 ML: 46b. Bk. SG (309), NS (182b), King (308, 205C/44), Moğ-Les (1557).
1295 ündin| Yazmalar: öydin (اَويدين). Bk. FŞ (368, XL/86), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (565).
1296 M1, TÜ: yok. Bk. SG (317)// DLT: Oḍgurguçı (770).
1297 Yüz| Yazmalar: Bu (بو). Bk. FK (583, 634), FK-Özb (G.604), Divan-Yazma (554*2).
1298 M1: 47b, 60b; TÜ: yok. Bk. AŞ (48a), SG (263).
1299 M1: 57b; TÜ: yok. Bk. SG (274), Ögündire.
1300 M1, TÜ: yok// Yazmalar: “eksik, az”. Bk. Ögün, AŞ (48b), SG (274)// DLT: Ön͡gi/Ön͡gin (787)// Krgz.Tr: Öňğö (611)// Kzk.Tr: Ön͡gge (429)// Krgz.Tr: Öňğö (611)// Mlk.Tr: Önge (317)// Moğ-Les: Ögere/Öbere/Öör (985).
1301 ikki ėrür şirk ü| Yazmalar: ėgri ėrür şirk (اَيكرى اَيرور شرک). Bk. SG (274), HE (280, XL/27), HE-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (446).
1302 Yazmalar: Übücin (اُوبوجين). (elif ve /b/ ötre ile, /c/ esre ile) “Moğ. hasta, yorgun”. SG kaynaklı anlam olmalıdır. Bk. SG (/b/ ile) (198)// King: Ebeçin (273, 204A/6)// Moğ-Les: Ebedçi(n)/Övçin “hastalık, illet; ağrı, acı; çılgınlık, delilik” (455).
1303 Kzk.Tr: Oqşav “ötede, uzakta, ayrı olarak” (410)// Krgz.Tr: Okçun “ötede, uzakta, ayrı olarak” (588).

bulunan uzaklık". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yıraḳtın gėlib barça baş indürüb
Tikib yirge göz oḳ ucıdın turub
(یراقتین گیلیب بارچه باش ایندوروب/تیکیب یرکا کوز اوق اوجیدین توروب)
1086 **Öltürteyin** (اَولتورتایین): (elif üstün ile, /t/ ötre ile, ikinci /t/ medli elif ile, /y/ esre ile). "öldürteyim; (**Olturtayın**) oturtayım"[1304]. [ML.47b]
1087 **Örteben** (اَورتابان): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "yakmış". *Dört Dīvān'dan:*
Örteben pervāneni ey şem‘ soñ̂ra ni asıġ
Yıġlaban çırmab ḳara mātemlıḳ ėl dik şīveniñ̂
(اَورتابان پروانه نی ای شمع سونکرا نی آسیغ/یغلابان چرماب قرا ماتم لیق اَیل دیک شیوه نینک)
1088 **Ulanġan** (اُولانغان): (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "kıvrılmış, burulmuş, örülmüş"[1305]. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳalıban zülfüñ̂ ara taptı Nevāyī cismi tāb
Niylegey bolmay ṭınāb içre ulanġan tār kej
(قالیبان زلفونک آرا تاپتی نوایی جسمی تاب/نیلاکای بَولمای طناب ایچرا اُولانغان تار کژ)
1089 **Ötgün** (اَوْتکون): (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "hızlı, çabuk".
1090 **Uçratay** (اُوچراتای)[1306]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). [M1.55b] "uğratayım, maruz bırakayım". *Dört Dīvān'dan:*
Deşt ara dėr-min ki Mecnūn'nı özümge uçratay
Hūş andın örgenib dīvānelıġnı örgetey [TÜ.26b]
(دشت آرا دَیرمین که مجنون نی اوزومکا اُوچراتای/هوش آندین اَورکانیب دیوانه لیغنی اَورکاتای)
1091 **Urar** (اُورار)[1307]: (elif ötre ile, /r/ medli elif ile). "vurur, vuracak"; "(**Ürer**): ürür, havlar; [üfler]"[1308]. *Dört Dīvān'dan:*
Hicr yüz miñ̂ yılca vu eşkim urar gerdūnġa mevc
Min hem öttüm Nūḥ'dın bu eşk hem ṭūfānıdın
(هجر یوز مینک ییل جا و اشکیم اورار کردون غه موج/مین هم اَوتتوم نوح دین بو اشک هم طوفانیدین)
Seb‘a-yı Seyyāre'den:
Osru meşhūrdur bu sözde belī
İt ürer kārvān köçer meṣeli[1309]
(اُسرو مشهوردور بو سَوزدا بَلی/ایت اورار کاروان کَوچار مثلی)
1092 **Oyġanmaġur** (اَویغانماغور)[1310]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "uyanmayan, uyanmaz". *Dört Dīvān'dan:*
Dėr-min ėyley sürme bir ṣāḥib-naẓarnıñ̂ gerdini
Ah kim oyġanmaġur baḫtım göz açmas uyḳudın [**M2.51b**]

[1304] Yazmalar: "öldürürüm; oturturum". Bk. SG (288).
[1305] M2, TÜ: "kıvrıldı, buruldu"// SG: Ulanmaḳ "bağlanmak, ilişmek; ulaşmak"; Ulanġan/Ulanurġan/ Ulanadurġan "bağlanan; bağlanmış; kıvrılan; kıvrılmış" (280).
[1306] Bk. AŞ (40b), Trkm.Tr (643)// SG: Uçratmaḳ/Uçraşturmaḳ (220)// Krgz.Tr: Uçurat- (780).
[1307] M1: 62a; TÜ: yok.
[1308] M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (45b), SG (227).
[1309] Bu beyit| M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. SS (442, 4930), SS-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma1 (801).
[1310] M1: 53a; TÜ: yok. Bk. SG (323).

(دَیرمین اَیلای سرمه بیر صاحب نظرنینک کردینی/آه کیم اَویغانماغور بختیم کوز آچماس اویقودین)

1093 **Uşalġan** (اُوشالغان)[1311]: (elif ötre ile). “kırılmış, ufalmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Turmadı ten-i çāk çāk öyide köñ̂gül kim
Tilbe ḳuş ol bu uşalġan iski ḳafesdür

(تورمادی تن چاک چاک اَوییدا کونکل کیم/تیلبه قوش اَول بو اوشالغان ایسکی قفس دور)

1094 **İdmān** (اِدمان)[1312]: (elif ötre ile). “bir işi koruma ve sürekli devam ettirme, alıştırma, idman”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Dėmedi şāhnı ki attıñ̂g ḫūb
İşni idmānġa ėyledi mensūb[1313]

(دَیمادی شاه نی که آتّینک خوب/ایشنی اِدمانغه اَیلادی منسوب)

Şāh kim bir giyigge urdı ḫadeng
Dėsem idmānnı işge gėldi be-teng

(شاه کیم بیر کِیِک کا اوردی خدنک/دَیسام اِدمان نِی ایشکا گَیلدی به تنک)

Niẓāmī'den:

Endek endek be sāl-hā-yı dırāz
Kerde ber ṭarīḳ-i idmān sāz

(اندک اندک بسالهای دراز/کرده برطریق ادمان ساز)

1095 **Otun** (اَوتون): (elif üstün ile, /t/ ötre ile). “odun”[1314]; “(**Ötün**) yalvar!; dile!”[1315]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Mīvesiz yıġac hemān u otun hemān, yaġınsız bulut hemān u tütün hemān.

(میوه سیز یِغاج همان و اَوتون همان، یاغین سیز بولوت همان و توتون همان)

1096 **Ötgerür-sin** (اَوتکارورسین): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /s/ esre ile). “geçirirsin”. *Dört Dīvān'dan:*

‘Ömrġa hīç i‘timādī yoḳtur ey ġāfil köñ̂gül
Ay u yılnı niçe mest ötgerge-sin bir hem ayıl[1316] [İH.50a]

(عمرغه هیچ اعتمادی یوقتور ای غافل کونکل/آی و یِیل نی نیچه مست اَوتکارکاسین بیر هم آییل)

1097 **Örülgen** (اَورولکان): (elif üstün ile, /r/ ötre ile). [M1.56a] “örülmüş”. *Dört Dīvān'dan:*

Bar mu ol ikki örülgen gīsū-yı ‘anber-şemīm
Ya itek salmış Muḥammed'de yazılġan ikki mīm

(بار مو اول ایکّی اَورولکان کیسوی عنبر شمیم/یا ایتاک سالمیش محمّددا یازیلغان ایکّی میم)

1098 **Oyan/Uyan** (اَویان-اُویان)[1317]: (elif üstün ile, /y/ medli elif ile). “dizgin, gem, yular. Ona

[1311] Yazmalar: Oşalġan (اَوشالغان). (elif üstün ile). Bk. SG (257), AŞ (47b), DLT (925), YUyg.Tr (440).

[1312] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Uman (اُومان). (elif ötre ile). Bk. SG (1398), Sami (85), Dehhuda.

[1313] attıñ̂g| Yazmalar: inek (اینک)// İşni| Yazmalar: İşini (ایشینی). Bk. SS (131, 1244), SS-Özb (XV), Külliyat-Yazma1 (724).

[1314] Bk. AŞ (39b), SG (213), Krgz.Tr (603), YUyg.Tr (300)// DLT: Otuñ̂g (780)// Moğ-Les: Modu(n)/Mod(on) (845).

[1315] Yazmalar: “geç!”. Bk. SG (210).

[1316] ötgerge-sin bir hem| Yazmalar: hey ötgerür-sin bir (هی اَوتکارورسین بیر). Bk. BV (290, 385), BV-Özb (G.382), Külliyat-Yazma-TB (339), Divan-Yazma (356*2).

Tizgin de denir".

1099 **On sėkkiz miṅ̂** (اَون سَيگّيز مِينک)[1318]: (elif üstün ile, /s/ üstün ile). "[on sekiz bin]; on sekiz bin âlemden kinayedir". *Dört Dīvān'dan:*

Zihī mülküṅ̂ningṅ̂ on sėkkiz miṅ̂gidin bir gėlib 'ālem
Bir öylük ḳul saṅ̂ga 'ālem ara Ḥavvā bile Ādem[1319]
(زهی ملكونک نينک اَون سَيگّيز مينكی دين بير گَيليب عالم/بير اَويلوک قُول سنكا عالم آرا حوّا بيله آدم)

Nevāyī on sėkiz miṅ̂ 'ālem içre bar ise rüsvā
Taṅ̂ ėrmes çün-ki bolmış meh-veşiniṅ̂ yaşı on sėkkiz[1320]
(نوايی اَون سَيكيز مينک عالم ايچرا بار ايسه رسوا/تانک اَيرماس چونكه بولميش مهوشی نينک ياشی اَون سَيگّيز)

1100 **Oḳuġanca** (اَوقوغانجه)[1321]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "okuyunca; okuyuncaya kadar; okuduğu/okuyacağı kadar, okudukça". [**M2.52a**, ML.48a]

1101 **Uyġun** (اُويغون)[1322]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). "uygun, yakışır, yaraşır".

1102 **Unutturmaġa-min** (اُونوتتورماغامين)[1323]: (elif ve /n/ ötre ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile). "unutturmayayım". *Dört Dīvān'dan:*

Ġarażım bu ki unutturmaġa-min özni aṅ̂ga
Kūyıda girmegim efġān geh ü bī-gāh çėkib[1324]
(غرضيم بو كه اُونوتتورماغامين اَوزنی اَنكا/كوييدا كيرماكيم افغان كه و بيكاه چَيكيب)

1103 **Uzun** (اُوزون): (elif ve /z/ ötre ile). "uzun"; "git, yola düş, yola koyul"[1325]. *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

[Ey Nevāyī ṭıfllar ḳavġan zamān mecnūn dėben]
Bu bahāne birle öz Leylī-veşiṅ̂ sarı urun[1326]
(بو بهانه بيرله اوز ليلی وشينک ساری اورون)

1104 **Uyalmas** (اُويالماس)[1327]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "utanmaz".

[1317] ML: 47b; İH: 49b// Tekrarı| M1: 58b; M2: 54b; TÜ: 28a// Yazmalar: Oyan. Bk. SG (323)// DLT: Yügün (992)// CC: Yügen (236)// Alt.Tr: Üygen (199)// Kzk.Tr: Jügen (188)// Krgz.Tr: Cügön (236)// YUyg.Tr: Jügen/Yügen (188/472)// Trkm.Tr: Uyan (651)// Derleme: Uyan/Oyan/Üğen/Yüğen// Moğ-Les: Uyaga(n)/Uyā "yular" (1337); Cüg/Züg "yön, yan" (1672).

[1318] ML: 47b; TÜ: On sikkiz miṅ̂ (اَون سِيگّيز مِينک). (elif üstün ile, /s/ esre ile).

[1319] mülküṅ̂ningṅ̂| Yazmalar: mülküṅ̂din (ملكونک دين). Bk. NŞ (392, 393), NŞ-Özb (G.393), Külliyat-Yazma-TB (214).

[1320] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (213, 221), FK-Özb (G.211).

[1321] M1: 59b; ML: 47b; İH: 49b; TÜ: yok. Bk. SG (264).

[1322] Tekrarı| M1.58b, M2.54b, TÜ.28a: Uyḳun (اُويقون); ML: 50a; İH: 52b. Bk. SG (323), YUyg.Tr (441), Trkm.Tr (651).

[1323] Yazmalar: Unutturmamaġın (اُونوتتورماماغين) "unutmasın". /ġ/ ile /m/'nin yeri değiştirilmiştir// SG: Unutturmaġa-min/Unutturmaġay-min "unutturmayayım" (305)// Krgz.Tr (784), YUyg.Tr (438): Unuttur-.

[1324] unutturmaġa-min| Yazmalar: unutturmamaġın (اُونوتتورماماغين)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. SG (305), GS (74, 67), GS-Özb (G.63), Külliyat-Yazma-TB (25).

[1325] Bu anlam, örneğin yanlış okunmasından ileri gelmiş olmalıdır. Bk. Uzalış// Kıpçak (TA.43b/13): Uzun- "uzamak" (296)// YUyg.Tr: Uzunuş "uzanma" (443).

[1326] Leylī-veşiṅ̂ sarı urun| Yazmalar: Leylī-veşin sarı uzun (ليلی وشين ساری اوزون). Bk. SG (230), BV (329, 444), BV-Özb (G.441), Külliyat-Yazma-TB (349), Külliyat-Yazma2 (366), Divan-Yazma (407*2).

[1327] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Oyalmas (اَويالماس). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (315).

Luṭfī'den[1328]:
Aġzıñ bile tiñlik talaşur piste uyalmas
Ol aġzı açuk bayġızīniñ pūçlıġın gör[1329] [TÜ.27a]
(آغزینک بیلا تینک لیک تالاشور پسته اویالماس/اول آغزی آچوق بایغیزی نینک پوچ لیغین کور)
1105 **Örtegen** (اَورتاکان): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "yakmış"[1330]. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*
Dėdi şeyḫ ey ḫasta cānım āfeti
Örtegen köñglümni 'aşḳıñ ḥurḳatı
Şu'le-yi şevḳüñ vücūdum örtegen
Berḳ-i 'aşḳıñ tār u pūdum örtegen[1331]
(دَیدی شیخ ای خسته جانیم آفتی/اورتاکان کونکلومنی عشقینک حرقتی
شعله شوقونک وجودوم اورتاکان/برق عشقینک تار و پودوم اورتاکان)
Dört Dīvān'dan:
Fürḳat otı dāfi'i daġ örtemekdür dėme kim
Örtegen cānım ol ay daġ-ı firāḳıdur henūz[1332]
(فرقت اوتی دافعی داغ اَورتاماکدور دَیما کیم/اَورتاکان جانیم اول آی داغ فراقیدور هنوز)
1106 **Ötgeniben** (اَوتکانیبان): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "taklit etmiş, öykünmüş"[1333]. *Dört Dīvān'dan:*
Tañ ḳuşı tartar ise gėce tañ atḳunca nevā
Ey Nevāyī ḳılur ol işni sañga ötgeniben [M1.56b]
(تانک قوشی تارتار ایسه گیجه تانک آتقونجه نوا/ای نوایی قیلور اول ایشنی سنکا اوتکانیبان)
1107 **Unaman** (اُونامان): (elif ötre ile, /n/ medli elif ile). "razı olmam"[1334]. *Dört Dīvān'dan:*
Mest-min līk unaman tügme-yi tāc ėylese şeyḫ
Zühd kūyı ara ḫırḳamdın eger tüşse yurun
(مست مین لیک اُونامان تکمهٔ تاج اَیلاسا شیخ/زهد کویی آرا خرقم دین اکر توشسه یورون)
Tamuġ otıġa unab hicriñ otıġa unaman
Başım barurġa çıdar-min firāḳıñga çıdaman
(تاموغ اَوتیغه اُوناب هجرینک اَوتیغه اونامان/باشیم بارورغه چیدارمین فراقینکا چیدامان)
Cān u köñglümni bir öpmekge tiler-sin unaman
Artuḳ ėyle 'adedin yoḳsa bahāsın öksüt[1335] [ML.48b, İH.50b]
(جان و کونکلومنی بیر اوپماککا تیلارسین اُونامان/آرتوق اَیله عددین یوقسا بهاسین اَوکسوت)
1108 **Uçurġan** (اُوچورغان)[1336]: (elif ve /ç/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "uçuran". *Maḥbūbu'l-*

[1328] Yazmalar, AŞ (59b), SG (464): *Dört Dīvān'dan.*
[1329] bayġızīniñ| Yazmalar: bayġızī (بایغیزی). Bk. AŞ (59b), SG (464), LD (300, 500).
[1330] Yazmalar: "yanmış". Bk. AŞ (44a), SG (232).
[1331] cānım| Yazmalar: köñglüm (کونکلوم)// köñglüm| Yazmalar: cānım (جانیم). Bk. LT (111, 1318), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (970), Külliyat-Yazma1 (359).
[1332] cānım ol ay| ML, İH: cānımnı ol. Bk. GS (176, 213), GS-Özb (G.205).
[1333] Yazmalar: "kendini gösterir". Bk. SG (205).
[1334] TÜ: "övünmem". Bk. AŞ (53a), SG (303).
[1335] Bu beyit| M1, ML, İH, TÜ: yok. Bk. FK (74, 74), FK-Özb (G.70).
[1336] M1: 61a; TÜ: yok. Bk. SG (216), AŞ (41b), DLT (915), Krgz.Tr (780), YUyg.Tr (435).

Ḳulūb'dan:

Baḥrīdür vasī‘ her ėgrimi yüz ‘aḳl u hūş gėmesin cumurġan ve taġīdür refī‘ her tīġi miñ zühd ü taḳvā başın uçurġan.

(بحری دور وسیع هر اَیکریمی یوز عقل و هوش گیمه سین جومورغان و تاغی دور رفیع هر تیغی مینک زهد و تقوی باشین اوچورغان)

1109 **Örtenib** (اَورتانیب)[1337]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ esre ile). "yanmış". *Dört Dīvān'dan:*

Lāle ėrmes urdı ot gül-şenġa bir gül hicridin
Örtenib her dem Nevāyī nāle ḳılmaġı bile

(لاله اَیرماس اوردی اوت کلشن غه بیر کل هجریدین/اورتانیب هر دم نوایی ناله قیلماغی بیله)

1110 **Ün** (اُون): (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "ses, ün"; "elif üstün ile (**On**) on sayısı". *Dört Dīvān'dan:*

Ün çėker-min ‘aşḳ ara bir nergis-i cādū görüb
Baġlaġan it dik ki feryād ėylegey āhū görüb [**M2.52b**]

(اُون چَیکارمین عشق آرا بیرنرکس جادو کوروب/باغلاغان ایت دیک که فریاد اَیلاکای آهو کوروب)

Sedd-i Sikenderī'de, Çīn ḫaḳanının cariyesinin övgüsünde şöyle der:

Çü ün birle berbaṭ nevāsın tüzüb
Biri öltürüb ol biri tirgüzüb[1338]

(چو اُون بیرله بربط نواسین تُوزوب/بیری اَولتوروب اول بیری تیرکوزوب)

Sedd-i Sikenderī'de, Keşmīr padişahı Mollū'nun kızının övgüsünde şöyle der:

Ün ü ḥüsni bī-ḥadd u pāyān idi
Velī kīn ile rezmi pinhān idi

(اُون و حسنی بیحدّ و پایان ایدی/ولی کین ایله رزمی پنهان ایدی)

Ferhād u Şīrīn'de; Şīrīn, Şāpūr'a şöyle der:

Biyik ün çėkti andaḳ bī-ḫodāne
Ki efġānıdın ot çėkti zebāne
Ki ey Şāpūr ḳaydın bėyle yittiñ
Gėlib-sin ferd-i Ferhād'ıñnı nittiñ[1339]

(بِیک اُون چَیکتی آنداق بیخودانه/که افغانیدین اَوت چَیکتی زبانه
که ای شاپور قایدین بَیله یِتّینک/گَیلیب سین فرد فرهادینکنی نیتّینک)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Tīre ḳılıban günin ḳara tün
Kim nā-geh ėşitti bir ḥazīn ün[1340]

(تیره قیلیبان کونین قرا تُون/کیم ناکه اَیشتی بیر حزین اُون)

1111 **Ornıdın** (اَورنیدین): (elif üstün ile, /n/ esre ile). "yerinden". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*

Tapıban gerdūn taḥarrükdin ferāġ

[1337] M1: 37a; TÜ: yok.

[1338] Çü| M1, M2: Çi// Biri| Yazmalar: Birin (بیرین)// biri| Yazmalar: birin (بیرین). Bk. Sİ (356, 4632), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (886), Külliyat-Yazma1 (904).

[1339] Biyik| Yazmalar: Böyük (بُیُک)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. FŞ (409, XLIV/123), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (577).

[1340] nā-geh| Yazmalar: tā ki (تا که). Bk. LM (142, 1128), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (631).

Ornıdın tiprenmey ol yan͡glıġ ki taġ

(تاپپان کردون تحرک دین فراغ/اَورنیدین تپرانمای اول ینکلیغ که تاغ)

1112 **Oyun** (اَویون): (elif üstün ile, /y/ ötre ile). “oyun; [hezel, şaka, alay, mizah]; savaştan kinayedir”[1341]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Oyun vaḳtıda terk ḳılġay oyun

Ni kim Tėn͡gri emr ėtti sunġay boyun [M1.57a]

(اَویون وقتیدا ترک قیلغای اَویون/نی کیم تَینکری امر اَیتّی سونغای بویون)

1113 **Örgen** (اَورکان): (elif üstün ile, /r/ sükûn ile). “öğren!”[1342]; “/k/ ile (**Örken**) atın beline bağlanan kuşak, kolan”[1343]. [ML.49a, İH.51a] *Dört Dīvān'dan:*

Çābüküm raḫşını meydānġa yana sürdi çaḳın dik

Şeh-süvār-ı felek örgen gėlib āyīn-i celādet

(چابکوم رخشینی میدانغه یانا سُوردی چاقین دیک/شهسوار فلک اَورکان کَیلیب آیین جلادت)

1114 **Utrudın** (اُوترودین): (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). “önden, karşıdan”. *Dört Dīvān'dan:*

Kūyun͡ga barurda gāhī vehm geh reşk öltürür

Sāye tiprense kiyindin mihr çıḳsa utrudın

(کویونکا باروردا کاهی وهم که رشک اولتورور/سایه تپرانسه کِین دین مهر چیقسه اُوترودین)

1115 **Ölmestin burun** (اَولماستین بُورون): (elif üstün ile, /t/ esre ile, /b/ ötre ile). “ölmeden önce”. *Dört Dīvān'dan:*

Ey kön͡gül gėl kim belā bezmide cām-ı ġam tutay

Öz ḳatıḳ ḥālımġa ölmestin burun mātem tutay

(ای کونکل کَیل کیم بلا بزمیدا جام غم تُوتای/اوز قاتیق حالیمغه اَولماستین بورون ماتم توتای)

1116 **Uçraşıb** (اُوچراشیب)[1344]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile, /ş/ esre ile). “karşılaşmış, maruz kalmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫoş turur bir tīre şām-ı hicr iki yār uçraşıb

Tanışıb birbirlerin muḥkem ḳucuşub yıġlaşıb

(خوش تورور بیر تیره شام هجر ایکی یار اُوچراشیب/تانیشیب بیربیرلارین محکم قوجوشوب یِغلاشیب)

1117 **Öksük** (اَوکسوک): (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /s/ ötre ile). [**M2.53a**] “az, eksik”. *Dört Dīvān'dan:*

Mini ki muġ-beçe deyr içre ėylegey üsrük

Ni tan͡g gözümge ḳuyaş bolsa ẕerredin öksük [TÜ.27b]

(مینی که مغبچه دیر ایچرا اَیلاکای اُوسروک/نیتانک کوزومکا قویاش بولسا ذرّه دین اَوکسوک)

1118 **-Av/-Ev** (اَو)[1345]: (elif üstün ile, /v/ sükûn ile). “sayıların sonuna gelir: tane; kişi. Birev: bir tane; bir kişi. Ėkev: iki tane; iki kişi. Üçev: üç tane; üç kişi gibi”. *Dört Dīvān'dan:*

1341 M1, M2, TÜ: “oynamak; savaş”. Bk. SG (324), DLT (781), Krgz.Tr (605), Mlk.Tr (314), Tatar.Tr (310), YUyg.Tr (302), Trkm.Tr (499).

1342 Bk. SG (234), AŞ (44b), Özb.Tr (126), Azb.Tr (621)// DLT: Ögren- (785)// Krgz.Tr: Üyrön- (800)// YUyg.Tr: Ügenmek (444).

1343 TÜ: yok. Bk. DLT (789), Derleme, Örgen/Örken.

1344 M1, TÜ: yok. Bk. YUyg.Tr (434), Trkm.Tr (643)// SG: “karşılaşmış, birbirine maruz kalmış” (220)// DLT: “çiftleşmek” (915)// Krgz.Tr: Uçuraş- (780).

1345 Bk. AŞ (13a), SG (181).

Alur cānımnı ‘aşḳ u man̂ga dem urmaḳ muḥāl olmış
Birev dik kim anın̂g tili öler ḥāletde lāl olmış
(آلور جانیمنی عشق و منکا دم اورماق محال اولمیش/بیراَو دیک کیم آنینک تیلی اَولار حالتدا لال اولمیش)
Ṭarīḳ-i ‘aşḳ ara ger özni ferd ḳılsa birev
Ḥarīf ėmes an̂ga yir gög niçe ėrürler ėkev[1346]
(طریق عشق آرا کر اوزنی فرد قیلسا بیراَو/حریف اَیماس اَنکا یِر کوک نیچه اَیرورلار اَیکاو)
1119 **Uşbu** (اُوشبو)[1347]: (elif ve /b/ ötre ile). “bu; işte bu”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
‘Adālet uşbu bolġay levḥaşe'llāh
Şecā‘at munca bolġay bāreke'llāh
(عدالت اُوشبو بَولغای لوحش الله/شجاعت مونجه بولغای بارک الله)
Dört Dīvān'dan:
Ḥoḳḳa-yı la‘lın̂gda köpdür ḫurde-yi ma‘nī nihān
Uşbu ma‘nīdin anı gūyā ki dėrler ḫurde-dān
(حقّهٔ لعلینکدا کَوپدور خوردهٔ معنی نهان/اُوشبو معنی دین آنی کویا که دَیرلار خورده دان)
Gözün̂g ü zülf ü ḳaşın̂gdın incü dik boldı yaşım
Ḫalḳ uşbu vechdin dėrler anı dürr-i ‘aden[1348]
(کوزونک و زلف و قاشینکدین اینجو دیک بَولدی یاشیم/خلق اُوشبو وجه دین دَیرلار آنی درّ عدن)
1120 **Olġay mu** (اَولغایمو): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). [M1.57b] “olur mu”. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*
Allāh Allāh ni gėcedür bu gėce
Ṣa‘b mundaḳ yā Rab olġay mu gėce
(الله الله نِی کَیجه دور بو کَیجه/صعب مونداق یا رب اَولغایمو کَیجه)
1121 **Uyu** (اُویو): (elif ve /y/ ötre ile). “uyu!”. *Dört Dīvān'dan:* [İH.51b]
Şām-ı hicr öltürdi bu nā-şādnı sin şād uyu
Ḳayġu ėtti ḳaṣd-ı cān sin ḳayġudın āzād uyu [ML.49b]
(شام هجر اَولتوردی بو ناشادنی سین شاد اُویو/قایغو اَیتّی قصد جان سین قایغودین آزاد اُویو)
1122 **Ol bu** (اَول بُو)[1349]: (elif üstün ile, /b/ ötre ile). “o bu”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Turman̂g dėdi öyge yaḳın ol bu
Kim girmiş ol ay gözige uyḳu[1350]
(تورمانک دَیدی اَویکا یاقین اَول بُو/کیم کیرمیش اول آی کوزیکا اویقو)
1123 **Öyle** (اَویله)[1351]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). “öğle vakti”; “[Rūm Tr: öyle]”; elif ötre

---

[1346] Bu beyit| TÜ: yok// ger özni| Yazmalar: özni çü (اوزنی چو). Bk. FK (490, 531), FK-Özb (G.506), Külliyat-Yazma2 (504).

[1347] Bk. SG (258)// Krgz.Tr: Uşul “şu, bu” (787)// Tatar.Tr: Oşbu “şu, işbu” (209)// YUyg.Tr: Uşbu “işte bu” (440).

[1348] Bu beyit| TÜ: yok// Gözün̂g ü zülf ü ḳaşın̂gdın incü dik boldı yaşım| Yazmalar: Göz ü zülf ü ḳaşıdın eşkim bolubtur incü dik (کوز و زلف و قاشیدین اشکیم بَولوبتور اِینجو دیک). Bk. GS (365, 490), GS-Özb (G.475), Külliyat-Yazma-TB (96).

[1349] Yazmalar: Ol yu (اَول یُو). (elif üstün ile, /y/ ötre ile) “o tarafa”// SG (296), DLT (773), CC (144), Trkm.Tr (486): Ol “o”// Kzk.Tr: O/Ol “o” (405/411)// Krgz.Tr: Al/Ol “o” (16/589)// YUyg.Tr: U/Ul “o” (434/436).

[1350] ol bu| Yazmalar: ol yu (اَول یُو). Bk. LM (179, 1502), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (639), Külliyat-Yazma1 (651).

ile (**Üyle**)[1352] "Moğ. iş; meslek".

1124 **Oyma** (اَويمه)[1353]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "tulum, kırba".

1125 **Uzaturġan** (اُوزاتورغان)[1354]: (elif ve /t/ ötre ile, ikinci /t/ ötre ile). "gönderen; uğurlayan; uzatan". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Uzaturġan zamānı atlandı
Çün uzattı viṡāḳıġa yandı
(اُوزاتورغان زمانى آتلاندى/چون اُوزاتتى وثاقى غه ياندى)

1126 **Ornıġa** (اَورنِيْغه): (elif üstün ile, /n/ esre ile, /y/ sükûn ile). "onun yerine". *Dört Dīvān'dan:*

Gūyā leb ü ḫaṭṭıñgnı ṭarḥ ėtgende naḳḳāş-ı ezel
Şengerf ü zengār ornıġa la'l u zümürrüd kıldı ḥal[1355] [**M2.53b**]
(كويا لب و خطّينک نى طرح اَيتكاندا نقاش ازل/شنكرف و زنكار اَورنيغه لعل و زمرّد قيلدى حل)

Ka'be'dür köñglüm öyi ėyleñg ṭavāf ey derd ü 'aşḳ
Anda miḥrāb ornıġa yir tutḳalı ol ėgme ḳaş[1356]
(كعبه دور كونكلوم اَويى اَيلانک طواف اى درد و عشق/آندا محراب اَورنيغه يِر تُوتقالى اول اَيكمه قاش)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ṣadef dik çün-ki aġzın açḳay āḫır
Ḥadīṡ ornıġa gevher saçḳay āḫır[1357]
(صدف ديک چونكه آغرين آچقاى آخر/حديث اورنيغه كوهر ساچقاى آخر)

1127 **Ögse** (اَوكسه): (elif üstün ile, /g/ sükûn ile). "övse". *Dört Dīvān'dan:*

Çün-ki kāẕibdür müneccim ögse mihrin 'ārdur
Utruda ol aḫter-i ferḫunde-fālımnı dėsem
(چونكه كاذب دور منجّم اَوكسه مهرين عاردور/اوترودا اول اختر فرخنده فاليمنى دَيسام)

1128 **Utrusıġa** (اُوتروسيغه): (elif ötre ile, /t/ sükûn ile, /s/ esre ile). "önüne, karşısına". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Barurlar idi ordu utrusıġa
Ki yittiler İskender ordusıġa[1358]
(بارورلار ايدى اوردو اُوتروسيغه/كه يِتّى لار اسكندر اُردوسيغه)

1129 **Üzre** (اُوزره)[1359]: (elif ötre ile, /z/ sükûn ile). [M1.58a] "üstüne, üzerine". *Sedd-i*

[1351] ML: 48a; İH: 50a. Bk. SG (324), Trkm.Tr (512)// DLT: Öyle/Özle (794)// Moğ-Les: Üde/Üd (1535).

[1352] Bk. SG (324), NS (181b), King (309, 205D/9)// Moğ-Les: Üyle/Üyl (1541).

[1353] Bk. SG (324)// DLT: Uyma "Türkmenlerin ayakkabı yapımında kullandıkları keçe" (927)// Derleme: Oyma "yayık"// Moğ-Les: Oymasu(n)/Oyms(on)/Oymusu(n) "çorap; dizlik" (945). Bk. Uḳ.

[1354] M1: 52a; TÜ: yok// SG: Uzatġan/Uzaturġan/Uzatadurġan "gönderen; uğurlayan; göndermiş; uğurlamış; göndermek; uğurlamak; uzatan; uzatmış; uzatmak" (248).

[1355] leb ü| M1, M2: leb-i. Bk. BV (289, 384), BV-Özb (G.381), Külliyat-Yazma-TB (338), Divan-Yazma (355*2).

[1356] derd ü| Yazmalar: ehl-i (اهل). Bk. GS (215, 270), GS-Özb (G.259), Külliyat-Yazma-TB (59), Külliyat-Yazma2 (73), Divan-Yazma (250*2).

[1357] açḳay| Yazmalar: açtı (آچتى)// saçḳay| Yazmalar: saçdı (ساچدى). Bk. FŞ (339, XXXVI/85), FŞ-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (557), Külliyat-Yazma1 (569).

[1358] ordu| Yazmalar: utru (اُوترو). Bk. Sİ (294, 3689), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (866), Külliyat-Yazma1 (884).

Sikenderī'den:
Bu yan̂glıġ ki şerḥ oldı tāb u tevān
Salıb her biri üzre bergüstvān
(بو ينكليغ كه شرح اولدى تاب و توان/ساليب هر بيرى اُوزره بركستوان)
1130 **Unatḳunca** (اُوناتقونجه)[1360]: (elif ötre ile, /n/ medli elif ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "razı edince; razı edinceye kadar". *Dört Dīvān'dan:*
Müyesser olmadı cān bėrmek ü lebin öpmek
Nidin ki ḳalmadı cānım anı unatḳunca[1361]
(ميسّر اولمادى جان بَيرماک و لبين اوپماک/نيدين كه قالمادى جانيم آنى اُوناتقونجه)
1131 **Uşalsa** (اُوشالسه)[1362]: (elif ötre ile, /s/ üstün ile). "kırılsa". *Dört Dīvān'dan:*
Eşk mevcidin uşalsa peykerim veh ni 'aceb
Kim urar bir taġ üze her laḥẓa ol ṭūfān mini
(اشک موجيدين اوشالسه پيكريم وه نِى عجب/كيم اُورار بير تاغ اوزه هر لحظه اول طوفان مينى)
1132 **Ön̂gür** (اَونكور)[1363]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "kaftanın eteğinin yan kısmı". [ML.50a]
1133 **Oḳudun̂g** (اَوقودونک): (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "okudun". *Dört Dīvān'dan:*
Ol mekteb ara kim oḳudun̂g nāz rumūzın
Gūyā ki vefā 'ilmin unutmış idi üstād [TÜ.28a]
(اول مكتب آرا كيم اَوقودونک ناز رموزين/كويا كه وفا علمين اونوتميش ايدى استاد)
1134 **Oḳudı** (اَوقودى)[1364]: (elif üstün ile). "okudu".
1135 **Oḳuduḳ** (اَوقودوق)[1365]: (elif üstün ile, /d/ ötre ile). "okuduk". [İH.52a]
1136 **Oḳuġıl** (اَوقوغيل)[1366]: (elif üstün ile). "oku!".
1137 **Oḳumas** (اَوقوماس)[1367]: (elif üstün ile). "okumaz".
1138 **Oḳumışan̂g** (اَوقوميشانک)[1368]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "okumuşsun".
1139 **Otaġ** (اَوتاغ)[1369]: (elif üstün ile, /t/ ile, /ġ/ sükûn ile). "otağ, çadır; oda".

1359 Bk. SG (250), YUyg.Tr (448), Trkm.Tr (659)// AŞ (46b), DLT (937): Üze// Alt.Tr: Üzeri "yukarı" (199).
1360 ML: 54a; İH: 56a// Yazmalar: "unutunca; unutuncaya kadar" anlamı da verilmiştir// Tekrarı| M1: 63a; M2: 58b. Bk. AŞ (53b), SG (303), DLT (922), Krgz.Tr (783), YUyg.Tr (437).
1361 lebin| M1.58a, M2.53b, TÜ.27b: lebin̂g (لبينک). Bk. AŞ (53b), SG (303), BV (402, 555), BV-Özb (G.552), Külliyat-Yazma-TB (367).
1362 Yazmalar: Oşalsa (اَوشالسه). (elif ve /s/ üstün ile). Bk. SG (257).
1363 Yazmalar: Ün̂gür (اُونكور). (elif ve /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (309), MN (226, 437/25)// Kzk.Tr: Ön̂gir (430)// Krgz.Tr: Öngür (612).
1364 M1, TÜ: yok. Bk. SG (262).
1365 M1: 61b; TÜ: yok// ML, İH: Oḳuġan maddesinin anlamı yanlışlıkla bu maddeye verilmiştir. Bk. SG (262).
1366 M1: 61b; TÜ: yok. Bk. SG (263).
1367 M1: 61b; TÜ: yok. Bk. SG (263).
1368 M1: 60b; TÜ: yok. Bk. SG (263).
1369 M1, ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili// SG: Otaġ/Otaḳ/(Rūmī)Oda "oda" (211)// DLT: Otag "çadır" (779)// Krgz.Tr: Otoo "çadır" (602)// Mlk.Tr: Otov "oda" (313)// YUyg.Tr: Otaḳ/Otav "çadır" (299)// Trkm.Tr: Otag "oda" (493)// Moğ-Les: Otug/Otog "kabile, boy" (976).

1140 **Oşanca** (أَوشانجه): [**M2.54a**] (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "o kadar; işte o kadar"[1370]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḥayāt naḳdını niyley ki mey-fürūş almas
Oşanca meyġa ki açḳay ḫumār-ı ḳallāşım

(حیات نقدینی نیلای که می فروش آلماس/أَوشانجه می غه که آچقای خمار قلّاشیم)

1141 **Ulġaysa** (أُولغايسه)[1371]: (elif ötre ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). "büyüse; kocasa, yaşlansa". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Şāpūr oġlı kiçik ėrdi salṭanatnı inisige bėrdi kim oġlı ulġaysa anġa bėrgey.

(شاپور اوغلی کیچِک اَیردی سلطنت نی اِینیسی کا بَیردی کیم اوغلی اولغایسه اَنکا بَیرکای)

1142 **Oḳuġunca** (أَوقوغونجه): (elif ve /c/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "okuyunca; okuyuncaya kadar; okuduğu/okuyacağı kadar, okudukça". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [M1.58b]

Mektūb oḳuġunca şūḫ-ı merġūb
Köp taptı şiken niçük ki mektūb

(مکتوب اَوقوغونجه شوخ مرغوب/کوپ تاپتی شکن نیچوک که مکتوب)

1143 **Ondalıḳ** (أَونداليق)[1372]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "ondalık, onda bir".

1144 **Onġay** (أَونغاى)[1373]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "ucuz, düşük fıyatlı".

1145 **Unġan** (أُونغان)[1374]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "Moğ. at veya eşek yavrusu".

1146 **Uymaḳ** (أُويماق)[1375]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). "uymak"; "[süt koyulaşıp yoğurt olmak, süt katılaşmak; yara kapanmak]"[1376]; [**Oymaḳ**] "oymak, çukur oluşturmak"; elif üstün ile (**Oymaḳ**) "boy, kabile, oymak"[1377]; "dikiş yüksüğü"[1378].

1147 **Uyaḳmaḳ** (أُوياقماق)[1379]: (elif ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "yıldızlar batmak, gök cismi batmak, gurup etmek".

[1370] Yazmalar: "bir yudum su içme zamanı kadar". Bk. Oşanca, SG (258).

[1371] Yazmalar: Olġaysa (أَولغايسه). (elif üstün ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). Bk. SG (296).

[1372] Yazmalar: Undalıḳ (أُونداليق). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (309).

[1373] ML, İH: yok// Yazmalar: Unġalı (أُونغالى). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (16a: اونغانى). Bk. SG (309), Onġay.

[1374] ML: 54a; İH: 56b// SG (309), NS (182b): Unḳan// King: Unuġan (216, 199B/13)// Moğ-Les: Unagan (1350).

[1375] Bk. SG (310), AŞ (55b), Trkm.Tr (651)// DLT: Uḍu "arkasından, izleyerek" (917)// Krgz.Tr: Uyu- "takip etmek" (791).

[1376] Bk. SG (310)// ŞT: Uy- "katılaşmak, mayalanmak" (T72a/15)// DLT: Uḍış- "yoğurt mayalanmak" (916)// Kzk.Tr: Uyı- "süt mayalanıp yoğurda dönüşmek; kan pıhtılaşmak" (583)// Krgz.Tr: Uyu- "pıhtılanmak (kan veya süt)" (791)// YUyg.Tr: Uyumaḳ "mayalanmak, ekşimek" (442)// Trkm.Tr: Uya- "süt katılaşmak; koyulaşmak, pıhtılaşmak" (651).

[1377] TÜ: yok. Bk. SG (324), Omaḳ.

[1378] TÜ: yok. Bk. SG (324), CC (149), Kzk.Tr (407), Mlk.Tr (313), YUyg.Tr (301), Trkm.Tr (498)// Alt.Tr (142), Krgz.Tr (604): Oymok// Moğ-Les: Oyu- "dikmek" (947).

[1379] Yazmalar: Uyġamaḳ (أُويغاماق). (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). Bk. AŞ (55a), SG (318), Tarama (221)// CC: Uyah- (208).

1148 **Oylanmaḳ** (اَويلانماق)[1380]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "düşünmek".
1149 **Öyürtlemek** (اَويورتلاماک)[1381]: (elif üstün ile, /y/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] seçmek, ayıklamak, öğürtlemek".
1150 **Öykünmek** (اَويکونماک)[1382]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] taklit etmek, öykünmek".
1151 **Opa** (اَوپا)[1383]: (elif üstün ile, /p/ medli elif ile). "küçük kız kardeş".
1152 **Öttüm** (اَوتتوم)[1384]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile). "geçtim; [Rūm Tr.] öttüm, şarkı söyledim"; "elif ötre ile (**Uttum**) kumarda kazandım, uttum, üttüm; (**Üttüm**) koyunun başının tüylerini ateşte temizledim, üttüm". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr yüz miñ yılca vu eşkim urar gerdūñġa mevc
Min hem öttüm Nūḥ'dın bu eşk hem ṭūfānıdın
(هجر يوز مينک ييل جا و اشکيم اورار کردون غه موج/مين هم اَوتتوم نوح دين بو اشک هم طوفانيدين)

1153 **Öyegü** (اَوياکو)[1385]: (elif üstün ile, /y/ medli elif ile). [**M2.54b**] "böğür kemiği, eğe, kaburga". [ML.50b]
1154 **Öydeçi** (اَويداچی)[1386]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "oruç ve namazı öğretmek için köylere giden din adamının hizmetçisi". [İH.52b]
1155 **Uyġur** (اُويغور): (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). [M1.59a] "Oġuz Ḫan ile babası ve amcaları arasında din savaşı yaşanırken, akrabaların bir kısmı Oġuz Ḫan'ı tuttular. Katılıp uydukları için onlara Uyġur adı verildi. *Ẓafer-nāme* yazarına göre 'katılmak; ahitleşmek, antlaşmak' anlamına gelmektedir. *Ḥabībü's-Siyer'de* [Çengiz Ḫan zamanında o boyun hâkimi olan İdi Ḳut, anlatılırken] elif üstün ile Ayġur (اَيغور) kaydedilmiştir. Özbekiyye boylarından biri olan bu boy Özbek boylarının en soylusudur"[1387]. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Uyġurī ṣıfāt baḫşılar ve Uyġur cergelig yaḫşılar[1388].
(اويغوری صفات بخشی لار و اُويغور جرکه ليک يخشی لار)

1156 **Uyluḳ** (اُويلوق)[1389]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). "uyluk".

[1380] Yazmalar: Uylanmaḳ (اُويلانماق). (elif ötre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). Bk. SG (320), Kzk.Tr (407), YUyg.Tr (301), Trkm.Tr (498)// Krgz.Tr: Oy "düşünce" (603); Oylo-/Oylon- "düşünmek" (604)// Moğ-Les: Oy "akıl, bilgi; hafıza"; Oyla-/Oylo- "anlamak" (944).
[1381] Yazmalar: Üyürtletmek (اُويورتلاتماک). (elif ve /y/ ötre ile, /r/ ve /t/'ler sükûn ile). Bk. SG (321).
[1382] ML, İH: Öygünmek. Bk. SG (322), Trkm.Tr (512), Ötgenmek.
[1383] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Upa (اُوپا). (elif ötre ile, /p/ medli elif ile). Bk. Opa.
[1384] M1: 39a; TÜ: yok.
[1385] SG: Eyegü/Öyegü (323)// DLT: Eyegü (652).
[1386] Bk. SG (323)// Doerfer: Eyüdeçi (ايوداچی) "kapıcı" (74)// Özb.Tr.İzahlı: Üdäyçi/Hüdäyçi "han ve emire haber getirip götüren kimse" (II/264/708)// YUyg.Tr: Udayçi "korucu" (435)// Moğ-Les: Egüdeçi/Üüdeç "kapıcı; odacı" (477).
[1387] M1: "Moğ. konuşma" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (323), ŞT (72a/13), DLT (927), YUyg.Tr (441)// MGT-Temir: Ui'ur (273).
[1388] Uyġurī| M1: Ayġur; M2, ML, İH, TÜ: Iyġur (اِيغور). Bk. AŞ (103b), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).
[1389] Bk. SG (324), Trkm.Tr (652)// DLT: Uḍluk "kol kemiğinin kalın kısmı" (917).

1157 **Oynaşlıġ** (اَويناش ليغ)[1390]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "oynaşlık".

1158 **Uşattı** (اُوشاتتى)[1391]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "kırdı, ufaladı". *Dört Dīvān'dan:*

Ni çaḳlıġ taş kim Ferhād uşattı
Felek barın yıġıb başımġa attı

(نِى چاقليغ تاش كيم فرهاد اوشاتتى/فلک بارين يِغيب باشيمغه آتتى)

Muṣavvir kim ḳaşıñ̂ çėkti uşattı ḫāme naḳş ehli
Kişi da'vī ni nev' ėtgey birev bu nev' ya çėkse

(مصوّر كيم قاشينک چَيكتى اوشاتتى خامه نقش اهلى/كيشى دعوى نِى نوع اَيتكاى بيراَو بو نوع يا چَيكسه)

1159 **Uşatay** (اُوشاتاى)[1392]: (elif ötre ile, /t/ medli elif ile). "kırarım; [kırayım]". *Dört Dīvān'dan:*

Ėylese muġ-beçe deyr içre mini mest-i meleng
Uşatay sāġar-ı nāmūs bile şīşe-yi neng[1393] [TÜ.28b]

(اَيلاسا مغبچه دير ايچرا مينى مست ملنک/اوشاتاى ساغر ناموس بيله شيشهٔ ننک)

1160 **Ötrükgine** (اَوتروک كينه)[1394]: (elif üstün ile, /t/ ve /k/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). "yalancık". *Dört Dīvān'dan:*

Cevr ile tehdīdi bī-dillerġa barı çıngına
Mihr ile her va'de kim ḳıldı barı ötrükgine

(جور ايله تهديدى بيدل لارغه بارى چين غينه/مهر ايله هر وعده كيم قيلدى بارى اوتروک كينه)

1161 **Öy** (اَوْى): (elif üstün ile, /v/ sükûn ile). [**M2.55a**] "ev"[1395]; (**Oy**)[1396] "oy!"; (**Uy**)[1397] "sığır". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Uyī kim vaḥaldın çėker yüz kişi
Anı çėkmek ėrmes durur mūr işi

(اوىِ كيم وَحَل دين چَيكار يوز كيشى/آنى چَيكماک اَيرماس دورور مور ايشى)

Ḥayretü'l-Ebrār'da, Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın atının övgüsünde şöyle der:

Cenbide gerdūn görüben tevsenin
Uy ki yürüb yancar anıñ̂ ḫirmenin
Ḫirmen uyı bolmasa nivçün müdām

1390 Yazmalar: Oyañ̂lıġ (اَويَنک ليغ). (elif ve /y/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (16b). Bk. SG (324).

1391 Yazmalar: Oşattı (اَوشاتتى). (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). Bk. SG (256).

1392 Yazmalar: Oşatay (اَوشاتاى). (elif üstün ile, /t/ medli elif ile)// İH: "kırarım; kıracağım". Bk. SG (256).

1393 mest-i| Yazmalar: mest ü (مست و). Bk. BV (260, 339), BV-Özb (G.336), Külliyat-Yazma-TB (331), Divan-Yazma (321*2).

1394 M1: 50b; ML: 54a; İH: 56a; TÜ: yok// Yazmalar: Ütrükgine (اُوتروک كينه). (elif ötre ile, /t/ ve /k/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). Bk. AŞ (39a), SG (211).

1395 Bk. SG (322), AŞ (54b)// DLT: Ev/Ew (649)// CC: Ev/İv/Öv (71)// Alt.Tr (199), Kzk.Tr (594), Krgz.Tr (799), Mlk.Tr (423), Özb.Tr (98): Üy// Tatar.Tr (213), YUyg.Tr (309), Trkm.Tr (511): Öy.

1396 M1, TÜ: yok// Yazmalar: "oymak". Bk. SG (311).

1397 ML: 51a// Yazmalar: Avı/Oy (اَوِى-اَوْى). (elif üstün ile, /v/ esre veya sükûn ile). Avı biçimi, örneklerdeki uyı (اوىِ) çekimli biçiminin etkisiyle yanlışlıkla ortaya çıkmış olmalıdır. Bk. AŞ (54b), SG (322), Alt.Tr (195), Krgz.Tr (789), YUyg.Tr (441), Ud// DLT: Ud/Uḍ (916)// Moğ-Les: Udus "yaban sığırı" (1330).

Dāyir ėter seyr ü tüz ėtmes ḫırām[1398]

(جنبيدا كردون كوروبان توسنين/اوى كه يُوروب يانجار آنينک خرمنين
خرمن اوىِ بولماسا نيوچون مدام/داير اَيتار سير و توز اَيتماس خرام)

Ferhād u Şīrīn'den: [M1.59b]

Ġażanfer ḫod niter çengāl u yalın

Çėker bolsa tişi uynıñg miḥālın[1399]

(غضنفر خود نيتار چنكال ويالين/چَيكار بولسه تيشى اوينينک محالين)

Ḥamel dik ḳuzı yüz miñgdin ziyāde [İH.53a]

Uy anda s̱evr yañglıġ pāde pāde[1400]

(حمل ديک قوزى يوز مينک دين زياده/اوى آندا ثور ينكليغ پاده پاده)

Dört Dīvān'dan:

Taḳvā ėvi hem-vār ėrür sübḥam ipi zünnār ėrür

Öy külbe-yi ḫummār ėrür tā gördüm ol Çīn lu‘betin

(تقوى اَيوى هموار اَيرورسبحم ايپى زنّار اَيرور/اَوى كلبه خمّار اَيرور تا كوردوم اول چين لعبتن)

1162 **Oynaḳ** (اَويناق)[1401]: (elif ve /y/ üstün ile, /n/ medli elif ile). “ceylanın [yatması için] oyduğu yer”.

1163 **Oyunçı** (اَويونچى): (elif üstün ile, /y/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “oyuncu”.

1164 **Öygelig/Öykelig** (اَويكاليک)[1402]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). “öfkeli, kızgın”.

1165 **Öyge/Öyke** (اَويكا)[1403]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). “öfke, kızgınlık”. [ML.51a]

1166 **Üni** (اُونى): (elif ötre ile, /n/ esre ile). “sesi”; “elif üstün ile (**Onı**) on tanesi”[1404]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yana na‘ra-zen boldı ehl-i maṣāf

Yana kūs üni boldı gerdūn-şikāf[1405]

(يانا نعره زن بولدى اهل مصاف/يانا كوس اونى بولدى كردون شكاف)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Ḫoş-ḫˇān muġannīdin derd ehliniñg üni tīzdür, eger melāḥatı bolsa ḥāl ehliġa restā-ḫīzdür[1406].

(خوش خوان مغنّى دين درد اهلى نينک اُونى تيزدور، اكر ملاحتى بَولسا حال اهليغه رستاخيردور)

[1398] ėtmes| Yazmalar: urmas (اُورماس). Bk. AŞ (54b), SG (322), HE (89, XVI/33), HE-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (413).

[1399] niter| Yazmalar: nitey (نيتاى)// uynıñg| Yazmalar: uydın (اويدين)// miḥālın| Yazmalar, AŞ (54b): mecālın (مجالين). Bk. FŞ (347, XXXVII/96), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (559), Külliyat-Yazma1 (571), Hamse-Taşbasma (226).

[1400] pāde pāde| Yazmalar: pāre pāre (پاره پاره). Bk. Pāde pāde, Bk. FŞ (349, XXXVIII/19), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (560).

[1401] Bk. SG (324)// Derleme: “tavşan izi; av izi; yeraltı sularının etkisiyle kayan toprak”.

[1402] Yazmalar: Üygelig/Üykelig (اُويكاليک). (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). Bk. SG (324).

[1403] Yazmalar: Üyge/Üyke (اُويكا). (elif ötre ile, /y/ sükûn ile)// SG: Öfke/Öyke (262/324). Bk. Öfke// Trkm.Tr: Öyke (512)// Derleme: Öyke.

[1404] ML, İH: yok.

[1405] na‘ra| Yazmalar: tīġ (تيغ). Bk. Sİ (405, 5344), Sİ-Özb (LXIV), Külliyat-Yazma-TB (901).

[1406] ḫˇān| M1, M2, TÜ: ḫān (خان); ML, İH: āvāz. Bk. MK (124, 21b/6), MK-Özb (Fasl.22).

1167 **Üçer** (اُوچار)[1407]: (elif ötre ile, /ç/ ile). "üçer"; "(**Uçar**) uçar".
1168 **Ornın** (اَورنين)[1408]: (elif üstün ile, /n/ esre ile). "yerini". *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣlıñga gėcrek yitişsem luṭf ėtib ʻöẕrümġa baḳ
Kim ḳadem ornın süpürmey göz bile ḳoymaḳ ayaḳ
(وصلينكا گيجراک يِتِشسام لطف اَيتيب عذروم غه باق/كيم قدم اَورنين سُوپورماى كوز بيله قَويماق اَياق)
1169 **Oñgaldı** (اَونكالدى): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "iyileşti, onuldu, ondu". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.55b**]
Dağıma merhemni köp teklīf ḳılma ey refīḳ
Tuttum ol dağım oñgaldı dağ-ı hicrānnı nitey
(داغيما مرهم نى كَوپ تكليف قيلما اى رفيق/توتتوم اول داغيم اَونكالدى داغ هجراننى نيتاى)
1170 **Oynatay** (اَويناتاى): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "oynatayım". *Dört Dīvān'dan:*
Ol perī-veş ṭıfl mektebdin tarıḳmış, pīr-i deyr
Ḳoy ki bir dem anı mecnūnluḳlar ėyleb oynatay [ML.51b]
(اول پريوش طفل مكتب دين تاريقميش پير دير/قوى كه بير دم آنى مجنون لوق لاراَيلاب اَويناتاى)
1171 **Örtedi** (اَورتادى): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "yaktı". *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣanʻān'dan:*
Şūẖ açġac şuʻle-yi ruẖ-sārını [M1.60a]
Örtedi lā ḥavl u istiġfārını [İH.53b]
(شوخ آچغاج شعلۀ رخسارينى/اُورتادى لا حول و استغفارينى)
1172 **Oẖşaġay** (اَوخشاغاى): (elif üstün ile). "benzer; [benzeye]". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳadıñġġa serv-i raʻnā oẖşaġay līk ol zamān kim serv
Ḫırāmān bolġay u gül bėrgey ol güldin ṣemer bolġay[1409]
(قدينک غه سرو رعنا اَوخشاغاى ليک اول زمان كيم سرو/خرامان بَولغاى و كل بَيركاى اول كلدين ثمر بَولغاى)
1173 **Ökte** (اَوكته): (elif üstün ile, /k/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "boş söz; gereksiz; aşırı; aşırılık". *Dört Dīvān'dan:*
Ni vāḳiʻ olsa çü taḳdīrdin ėmes ẖāric
Bes öktedür ḳılurıdın kişige bėrmek ögüt[1410]
(نِى واقع اَولسه چو تقدير دين اَيماس خارج/بس اَوكتادور قيلوريدين كيشيكا بَيرماک اَوكوت)
1174 **Uşatḳan** (اُوشاتقان)[1411]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). "kıran; kırmış; [kırmak, ufalamak, parçalamak]". *Dört Dīvān'dan:*
Dīn heves ėylesem öltürmeñgiz ey muġ-beçeler
Kim burun tevbe uşatḳan güni bolmış-min mest
(دين هوس اَيلاسام اَولتورمانكيز اى مغبچه لار/كيم بورون توبه اوشاتقان كونى بَولميش مين مست)

1407 M1: 52a; TÜ: yok. Bk. SG (221).
1408 M1: 38a; TÜ: yok.
1409 Ḳadıñġġa| M1, M2, TÜ: Ḳadınġa (قدينغه). Bk. NŞ (611, 614), NŞ-Özb (G.613), Külliyat-Yazma-TB (252).
1410 Bes| Yazmalar: Pes (پس). Bk. Ögüt, GS (86, 83), GS-Özb (G.79), Külliyat-Yazma-TB (28), Divan-Yazma (91*2).
1411 Yazmalar: Oşatḳan (اَوشاتقان). (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (256), AŞ (47b), Krgz.Tr (787), YUyg.Tr (440)// DLT: Uşat-/Uwşat- (925).

1175 **Örgemçi** (اَورکامچی)[1412]: (elif üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /ç/ esre ile). “örümcek”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Buyurdı salmaḳ açıb pīç ü tābın
Felek burcıġa örgemçi ṭınābın
(بویوردی سالماق آچیب پیچ و تابین/فلک برجیغه اَورکامچی طنابین)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Her sarı vīrānıda bolsa şikāf [TÜ.29a]
Setr üçün örgemçi an̂ga perde-bāf[1413]
(هر ساری ویرانیدا بَولسا شکاف/ستر اوچون اَورکامچی اَنکا پرده باف)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Bu żaʻf bile çü pūye ḳılıb
Örgemçi ṭınābıdın yıḳılıb
(بوضعف بیله چو پویه قیلیب/اَورکامچی طنابیدین یِقیلیب)
1176 **Ürgüt/Ürküt** (اُورکوت)[1414]: (elif ve /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “ürküt!”. *Dört Dīvān'dan:*
Ėylese ḫāṭırın̂ga tefriḳa ḳuşları hücūm
Ẕikr üni daġı riyāżet taşı birle ürküt[1415]
(اَیلاسا خاطرینکا تفرقه قوشلاری هجوم/ذکر اُونی داغی ریاضت تاشی بیرله اُورکوت)
1177 **Oltay** (اَولتای)[1416]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). “Ḳırım'da bir vilayetin adı”[1417].
1178 **Uradurmış** (اُورادورمیش)[1418]: (elif ötre ile). “vururmuş”.
1179 **Ölügni** (اَولوکنی): (elif üstün ile, /n/ esre ile)[1419]. [**M2.56a**] “ölüyü”. *Dört Dīvān'dan:*
Ölügni kişi defn ėte almas velī her gün
Yüz tīġ ḳılur defn gözün̂g bolġalı cellād
(اَولوکنی کیشی دفن اَیتا آلماس ولی هر کون/یوز تیغ قیلور دفن کوزونک بولغالی جلّاد)
1180 **Öntüci** (اَونتوجی): (elif ötre ile, /n/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /c/ esre ile). “emanetçi, güvenilir; borç veren”[1420].
1181 **Uzatay** (اُوزاتای): (elif ötre ile, /z/ medli elif ile). “gönderirim; uğurlarım; uzatırım; [göndereyim; uğurlayayım; uzatayım]”.
1182 **Uyuray** (اُویورای): (elif ve /y/ ötre ile). “uyuturum”. [ML.52a, İH.54a]
1183 **Oynaġucı** (اَویناغوجی)[1421]: [M1.60b] (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). “oynayıcı”. *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan*[1422]*:*

[1412] Bk. SG (/c/ ile) (241), AŞ (/c/ ile) (44b)// DLT: Örümçek (791)// CC: Örümçik (152)// Kzk.Tr: Örmekşi (431)// Krgz.Tr: Cörgömüş/Örmökçü (229/615)// YUyg.Tr: Ömçük/Örgemçük/Örmüçük (305/306/307).
[1413] Setr üçün| Yazmalar: Bister-i (بستر). Bk. HE (235, XXXIV/90), HE-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma-TB (439), Külliyat-Yazma1 (450).
[1414] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ürgüt// SG: Ürkütmek (234).
[1415] riyāżet| Yazmalar: riyāẓet (رياظت). Bk. FK (74, 74), FK-Özb (G.70).
[1416] M1, TÜ: yok; ML: 44a; İH: 46a.
[1417] Ḳırım| ML, İH: Ḳara Ḳırım.
[1418] M1: 62a; ML: 51a; İH: 53a; TÜ: yok.
[1419] /n/ esre ile| M1, M2, TÜ: /n/ sükûn ile// M1, M2, ML, TÜ: “ölüleri”.
[1420] M1, TÜ: “emanetçi, güvenilir”; M2, ML, İH: “borç veren”// DLT: Ötnü “ödünç” (793)// Krgz.Tr: Öntö “hediye” (612)// YUyg.Tr: Ötne “ödünç” (309).

İki şaṭranc oynaġucı ūstād
'Arṣa-yı şaṭrancġa ėyleb güşād
(ایکی شطرنج اویناغوجی اوستاد/عرصه شطرنج غه اَیلاب کشاد)

"şaṭranc sözcüğünün /s/ veya /ş/ ile yazılacağı konusunda görüş ayrılığı vardır. Satrancın icadıyla ilgili *Ḥayātu'l-Ḥayevān* yazarına göre, Hind hekimi Ṣayṣa, zekâyı ve tedbiri çoğaltmak için Hind padişahı Belhīs̱ için icat etmiştir. Padişah, bu oyunu görüp nerd oyununa tercih edince ona ne arzu ettiğini sorar. O da satranç tahtasının bir karesine bir dinar para koyup arttırma (sonraki kareye önceki karenin iki katını koymak) yapmasını ister. Padişah bu isteği küçümseyince, onun bütün servetinden daha çok olacağını anlatır"[1423].

1184 **Uşatḳunca** (اُوشاتقونجه)[1424]: (elif ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "kırınca; kırana kadar, kırıncaya kadar; kırdığı/kıracağı kadar, kırdıkça". *Dört Dīvān'dan:*

Köñgül cerāḥatıġa yaḳ viṣāl merhemini
Firāḳ ḫāresi birle başım uşatḳunca[1425]
(کونکل جراحتی غه یاق وصال مرهمی نی/فراق خاره سی بیرله باشیم اوشاتقونجه)

1185 **Oġul** (اَوْغول)[1426]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile). "oğlan, oğul, erkek çocuk; çocuk, evlat". *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

Bar idi ol şehġa bir zībā oġul
Bolġu dik Yūsuf anıñg allıġa ḳul[1427]
(بار ایدی اول شه غه بیر زیبا اوغول/بَولغو دیک یوسف آنینک آلیغه قول)

1186 **Uyaḳtı** (اُویاقتی)[1428]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "[gök cismi] battı". *Sedd-i Sikenderī'de,* Dārā'nın ölümünde şöyle der:

Ecel şāmı tañg yoḳ eger bolsa fāş
Ki behmen günige uyaḳtı ḳuyaş [**M2.56b**]
(اجل شامی تانک یوق اکر بَولسه فاش/که بهمن کونیکا اویاقتی قویاش)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Eşkim encüm mes̱ellig aḳturduñg
Devletim mihrini uyaḳturduñg
(اشکیم انجم مثل لیک آقتوردونک/دولتیم مهرینی اویاقتوردونک)

Leylī ve Mecnūn'dan:

[1421] Yazmalar: Oynaḳucı (اَویناقوجی). Bk. SG (318).

[1422] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. SG (318), LT (212, 2706), LT-Özb (CLVI).

[1423] Ṣayṣa| Dehhuda (Şaṭranc maddesi): Ṣahṣa (صهصه).

[1424] M1: 55a; TÜ: yok// Yazmalar: Oşatḳunca (اَوشاتقونجه). (elif üstün ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). Bk. SG (256).

[1425] ḫāre| Yazmalar: ġāze (غازه). Bk. SG (256), BV (402, 555), BV-Özb (G.552), Külliyat-Yazma-TB (368).

[1426] M1: 47a; TÜ: yok. Bk. SG (262)// DLT: Ogul/Ogıl "oğul, çocuk" (771)// CC: Ogul/Ovul "oğul" (142)// Alt.Tr: Uul "oğul; genç" (195)// Kzk.Tr: Ul "oğul, erkek çocuk" (584)// Krgz.Tr: Uul "oğul" (788)// Mlk.Tr: Ul "oğul" (417)// YUyg.Tr: "oğul" (293)// Trkm.Tr: "erkek çocuk, oğlan" (483).

[1427] allıġa| M1, M2: alnıġa (آلنیغه); ML, İH: alnıda. Bk. LT (199, 2527), LT-Özb (CL), Külliyat-Yazma1 (384), Külliyat-Yazma-TB (995).

[1428] ML: yok; İH: 53b// Yazmalar: Oyaḳtı (اَویاقتی). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). Bk. AŞ (55a), SG (319).

‘Ömriġa uyaḳsa mihr-i ẖāver
Toġḳan ise yana mihr-i enver[1429]

(عمريغه اوياقسا مهر خاور/توغقان ايسه يانا مهر انور)

Ḫorşīd uyaḳtı bolmayın leyl
Dīvār yıḳıldı yitmeyin seyl[1430]

(خورشيد اوياقتى بَولمايين ليل/ديوار يِقِلدى يِتمايين سيل)

Sedd-i Sikenderī'de, İskender'in ölümünde şöyle der:

‘Aceb lu‘b görküzdi ef‘āl-ı çarẖ
Ki ẖorşīd uyaḳtı ḳalıb zāl-ı çarẖ[1431]

(عجب لعب كوركوزدى افعال چرخ/كه خورشيد اوياقتى قاليب زال چرخ)

1187 **Oñgalġay** (أونكالغاى): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “iyileşir, onulur; (**Oñgalġan**) (أونكالغان) iyileşmiş, onulmuş”. *Dört Dīvān'dan:*

Köñgülge yüz tümen nīş ursa hicrān ėylemen nāle
Viṣālıñg nūşıdın ol zaẖmlar bir gün oñgalġay dėb [M1.61a]

(كونكل كا يوز تومان نيش اورسه هجران أيلامان ناله/وصالينك نوشى دين اول زخم لار بير كون أونكالغاى دَيب)

Oynattı ḳaş u ah kim ol dās nūkıdın
Baġrımnıñg oldı tāze, oñgalġan cerāḥatı

(أويناتتى قاش و آه كيم اول داس نوكيدين/باغريم نينك اولدى تازه أونكالغان جراحتى)

1188 **Oyġatḳalı** (أويغاتقالى)[1432]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). “uyandıralı; uyandırmak için”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Göz ḳoydı tabanı üzre yıġlab
Oyġatḳalı kirpigi ḳıcıġlab [ML.52b, İH.54b]

(كوز قويدى تابانى اوزره يِغلاب/أويغاتقالى كيرپكى قيچِغلاب)

1189 **Örteney** (أورتاناى): (elif üstün ile, /t/ ve /n/ medli elif ile). “yanayım”[1433]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Dėdi kim niçe yaşurun örteney
Ulusdın nihān tün ü gün örteney

(دَيدى كيم نيچه ياشورون أورتاناى/اولوسدين نهان تون و كون أورتاناى)

1190 **Uyalġan** (أُويالغان)[1434]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “utanmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Andın ayru olmayın görgende cān ḳıldım fedā
Ḳılmañgız taḥsīn ki ḳılmış-min uyalġandın bu iş [TÜ.29b]

[1429] Bu beyit| İH: yok// ‘Ömriġa| Yazmalar: ‘Ömrige (عمريكا)// Toġḳan| Yazmalar: Ḳoyġan (قويغان)// enver| Yazmalar: perver (پرور). Bk. LM (91, 620), LM-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (621), Külliyat-Yazma1 (633).

[1430] Bu beyit| İH: yok. Bk. LM (144, 1146), LM-Özb (XIV)

[1431] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (55a), Sİ (487, 6570), Sİ-Özb (LXXX).

[1432] Yazmalar: Oyḳatḳalı (أويقاتقالى) “uyandıra”. Bk. SG (317).

[1433] ML: “yanayım; yanacağım”; TÜ: “yanayım; yanar”.

[1434] ML, İH: yok// Yazmalar: Oyalġan (أويالغان). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. AŞ (54a), SG (314), Alt.Tr (195), Kzk.Tr (590), Krgz.Tr (789), Mlk.Tr (421), YUyg.Tr (441), Trkm.Tr (651)// DLT: Uyaḍ-/Uyat-/Uyal- (927)// CC: Uyal-/Uyat- (208/209)// Moğ-Les: Uy “sıkıntı”; Uyd- “sıkılmak” (1335).

(آندین آیرو اَولمایین کورکاندا جان قیلدیم فدا/قیلمانکیز تحسین که قیلمیش مین اویالغاندین بوایش)
1191 **Oḳuġalı** (اَوقوغالی)[1435]: (elif üstün ile). "okumak için; okuyalı".
1192 **Oḳudik** (اَوقودیک)[1436]: (elif üstün ile). "okusun".
1193 **Oḳuġum** (اَوقوغوم)[1437]: (elif üstün ile). "okuyacağım".
1194 **Uyġaşıb** (اُویغاشیب)[1438]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "birbirine uyup, uyuşup; anlaşıp, uzlaşıp". Luṭfī'den:
Zihī devletlıḳ ol ikki ḳaşıñ̂g kim
Gümüş taḫt üzre uyġaşıb yaturlar
(زهی دولت لیق اول ایکّی قاشینک کیم/کوموش تخت اوزره اُویغاشیب یاتورلار)
1195 **Ükmek** (اُوکماک)[1439]: (elif ötre ile, /k/'ler ile). "toplamak, yığmak".
1196 **Ökürdi** (اَوکوردی): (elif üstün ile, /k/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yüksek sesle ağladı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Köp ebr-i bahār dik ökürdi [**M2.57a**]
Kef seyl kibi yüzige urdı[1440]
(کوپ ابر بهار دیک اَوکوردی/کف سیل کیبی یوزیکا اوردی)
Mātem-zedeler kibi ökürdi
Nevfel sarı eşk dik yügürdi
(ماتم زده لار کیبی اَوکوردی/نوفل ساری اشک دیک یُوکوردی)
1197 **Uyudı** (اُویودی): (elif ve /y/ ötre ile). "uyudu".
1198 **Uyḳucı** (اُویقوجی): (elif ötre ile, /y/ sükûn ile, /c/ esre ile). "çok uyuyan kimse, uykucu".
1199 **Öy ḳızı** (اَوی قیزی)[1441]: (elif üstün ile, /z/ esre ile). "hizmetçi kadın, cariye". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Barça ḫādimleri perī yañ̂glıġ
Yaşurun gündüz aḫterī yañ̂glıġ
Perī öy ḳızlıġıda ḫidmet-kūş
Ni üçün kim ėrür perī-rū-pūş[1442]
(بارچا خادم لاری پری ینکلیغ/یاشورون کوندوز اختری ینکلیغ
پری اَوی قیزلیغی دا خدمت کوش/نی اوچون کیم اَیرور پری روپوش)

[1435] M1: 47b; TÜ: yok. Bk. SG (263).
[1436] M1: 47b; TÜ: yok. Bk. SG (264).
[1437] M1: 47b; TÜ: yok. Bk. SG (264).
[1438] M1, TÜ: yok; ML, İH: Uyḳaşıb. Bk. LD (64/411b, 76)// Kzk.Tr: Uyqas- "uygun, denk, eşit gelmek" (582)// Krgz.Tr: Uykaş- "ölçülü olmak" (790).
[1439] M1, TÜ: yok; ML: 34a; İH: 36a// Yazmalar: Ökmek (اَوکماک). (elif üstün ile, /k/'ler ile). Bk. AŞ (/k/ ile) (48b), SG (/g/ ile) (266)// DLT: Üg- "küme hâline getirmek" (929); Yüg- "toplamak" (991)// Kzk.Tr (594), Krgz.Tr (799), YUyg.Tr (447): Üy- "bir araya getirmek, yığmak"// Derleme: Üğmek "yığmak".
[1440] yüzige urdı| Yazmalar: tüze yügürdi (تُوزه یُوکوردی). Bk. LM (326, 3047), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (671), Külliyat-Yazma1 (683).
[1441] Bk. SG (323-324).
[1442] Perī| ML, İH: Biri// ėrür| ML, İH: idi// ėrür perī-rū-pūş| Yazmalar, SG (324): perī ėrür rū-pūş. Bk. SS (89, 751), SS-Özb (X), Külliyat-Yazma1 (713), Külliyat-Yazma-TB (701).

1200 **Üküldi** (اُوكولدى)[1443]: (elif ötre ile, /k/ ötre ile). “yığıldı, toplandı”. *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan‘ān'dan:* [M1.61b]
Şeyẖni gėltürdiler mecma‘ ara
Ḳılġalı īmānı ruẖ-sārın ḳara
Birbiri üzre üküldi deyr ėli
Ḫ˘āh iḳāmet ẖaylı ẖ˘āhī seyr ėli[1444]

(شيخ نى كَيلتوردى لارمجمع آرا/قيلغالى ايمانى رخسارين قرا
بير بيرى اوزره اوكولدى دير اَيلى/خواه اقامت خيلى خواهى سير اَيلى)

Dört Dīvān'dan:
Kön̂gülde anca oḳun̂gdın üküldi peykān kim
Başaḳ bile bu belā mezra‘ıda ẖirmendür

(كونكل دا آنجه اَوقونكدين اوكولدى پيكان كيم/باشاق بيله بو بلا مزرعيدا خرمن دور)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Kön̂glige üküldi kūh-ı endūh
Endūhı yıġıldı kūh-tā-kūh[1445]

(كونكليكا اوكولدى كوه اندوه/اندوهى يِغِلدى كوه تا كوه)

1201 **Onġay** (اَونغاى)[1446]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). “yeğni, hafif; [ucuz, fiyatı düşük]”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ordu bāzārı özin yasaḳlıġ[ġa] ḳatḳucı, onġay hem almay aġır satḳucı[1447]. [ML.53a, İH.55a]

(اردو بازارى اَوزين ياساق ليغ قاتقوجى، اونغاى هم آلماى آغير ساتقوجى)

1202 **Utḳuzdı** (اُوتقوزدى): (elif ötre ile, /t/ ve /z/ sükûn ile). “kaybetti, yenildi, ütüldü, utuldu”. *Tārīẖü'l-Enbiyā'dan*[1448]*:*
Luḳmān'nın̂g ẖ˘ācesi utḳuzdı, ḥarīf rūd-ẖāne suyın tüketmek teklīf ḳıldı.

(لقمان نينک خواجه سى اوتقوزدى، حريف رودخانه سويين تُوكاتماک تکليف قيلدى)

1203 **Oynaġun̂g** (اَويناغونک)[1449]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, ikinci /n/ ve /g/ sükûn ile). “oynaman; oynadığın; oynayacağın; [oynayacaksın]”. *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī oynaġun̂g yoḳ ‘aşḳ yā yüz görmegün̂g
‘Öẕr aytıb yir öp ü söz terkini yek-bāre ḳıl[1450]

[1443] Yazmalar: Öküldi (اَوكولدى). (elif üstün ile, /k/ ötre ile) “döküldi”. Bk. SG (/g/ ile) (267).

[1444] ẖaylı ẖ˘āhī| Yazmalar: ẖ˘āh ehl-i (خواه اهل). Bk. LT (111, 1328), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (970).

[1445] yıġıldı| Yazmalar: yıḳıldı (يِقِلدى). Bk. LM (126, 962), LM-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (628).

[1446] Yazmalar: Unġay (اُونغاى). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile)// SG: “ucuz, fiyatı düşük” (309)// AŞ: On̂gay “kıyye” (53b)// DLT: On̂g/On̂gay “kolay” (776)// Kzk.Tr: On̂gay “kolay, hafif” (413)// Krgz.Tr: Onğoy “kolay” (592)// YUyg.Tr: On̂gay “kolay” (296).

[1447] bāzārı| Yazmalar: bāzārınıṅg (بازارى نينک)// yasaḳlıġ| ML, İH: yasaḳlıḳ// almay| Yazmalar: alıb (آليب). Bk. AŞ (54a), MK (101, 13a/13), MK-Özb (Fasl.9), Külliyat-Yazma-TB (1463), MK-Amire (23).

[1448] Yazmalar: *Tārīẖü'l-Mülūk'dan.* Bk. TM (159, T712a/22), TE-Özb (Luḳmān), Külliyat-Yazma2 (707), Külliyat-Yazma-TB (1189).

[1449] M1: 41a; TÜ: yok. Bk. SG (318).

[1450] yir öp ü| M1, M2: yirni edeb (يرنى ادب); ML, İH: bizni edeb. Bk. BV (291, 387), BV-Özb (G.384), Külliyat-Yazma2 (356), Divan-Yazma (357*2).

(ای نوایی اَویناغونک یوق عشق یا یوز کورماکونک/عذر اَیتیب پِر اوپ و سَوز ترکینی یکباره قیل)

1204 **Uyaḳur** (اُویاقور)[1451]: (elif ötre ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "[gök cismi] batar, gurup eder". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥüsn devriġa vefā yoḳ bu ḳuyaş bat uyaḳur
Ḫūblardın ḫoş ėrür yaḫşılıġ u yaḫşı ḳılıġ

(حسن دوری غه وفا یوق بو قویاش بات اویاقور/خوبلاردین خوش اَیرور یخشی لیغ و یخشی قیلیغ)

1205 **Oñġalmaḳ** (اَونکالماق)[1452]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ile). "iyileşmek, onulmak, onmak".

1205-2 **Ulġayġanda** (اُولغایغانده)[1453]: (/n/ sükûn ile). "büyüdüğünde; kocadığında".

1206 **Öttük** (اَوتتوک)[1454]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile). "geçtik; [Rūm Tr.] öttük, şarkı söyledik"; "elif ötre ile (**Üttük**) koyunun başının tüylerini ateşte temizledik".

1207 **Uyuḳladı** (اُویوقلادی)[1455]: (elif ve /y/ ötre ile). "uyudu". [**M2.57b**] *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan*[1456]*:*

İbrāhīm 'aleyhi's-selām ḫacāletdin uyuḳladı.

(ابراهیم علیه السّلام خجالت دین اُویوقلادی)

1208 **Uşalġay ėrdi** (اُوشالغای اَیردی)[1457]: (elif ötre ile, /ş/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "kırılırdı". *Dört Dīvān'dan:*

Özüñgni satmaġıñgda ḥüsn sevdāsıdın ey Yūsuf
Ḥabībim yitse ėrdi ni uşalġay ėrdi bāzārıñg

(اَوزونکنی ساتماغینکدا حسن سوداسیدین ای یوسف/حبیبیم یِتسه اَیردی نِی اوشالغای اَیردی بازارینک)

1209 **Olġay** (اَولغای): (elif üstün ile). "olur". *Sedd-i Sikenderī'de,* Dārā'nın Revşenek'i övmesinde şöyle der:

Atadın Sikender-nihād olġay ol
Anadın Keyānī-nijād olġay ol

(اَتادین سکندر نهاد اَولغای اَول/اَنادین کَیانی نژاد اَولغای اَول)

1210 **Oydı** (اَویدی): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /d/ esre ile). "oydu". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin ölümünde şöyle der:

Tırnaġların çü yüzge ḳoydı
Tırnaġ tırnaġça yirler oydı[1458]

(تیرناغلارین چو یوزکا قویدی/تیرناغ تیرناغ چه یِرلار اَویدی)

[1451] M1, TÜ: yok; ML, İH: üzeri çizili; Oyaḳur (اَویاقور). (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (319).

[1452] M1, TÜ: yok; ML: 35a; İH: 37a. Bk. AŞ (48b), SG (307).

[1453] M1, TÜ: yok; M2: Ölġanġanda (اَولغانغانده); ML.35a: Ölḳanġanda; İH.37a: Ölḳanḳanda// Yazmalar: "ölmek çağından kinayedir". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (23b: Ölḳanḳanda "ölmek çağından kinayedir")// AŞ: Ulġanġanda "büyüdüğü zaman; yaşlılık çağı" (51a). Bk. Ulġaymaḳ, SG (294).

[1454] M1, TÜ: yok; ML: 37a; İH: 38b. Bk. SG (199).

[1455] Bk. SG (317)// DLT: Uḍıkla- (916)// Kzk.Tr: Uyıqta- (583).

[1456] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.* Bk. TM (86, T698b/17), TE-Özb (İbrāhīm), Külliyat-Yazma2 (681), Külliyat-Yazma-TB (1162).

[1457] Yazmalar: Oşalġay ėrdi (اَوشالغای اَیردی). (elif üstün ile, /ş/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. AŞ (47b), SG (257).

[1458] tırnaġça| Yazmalar: tırnaġca (تیرناغ جه). Bk. Tırnaġça, LM (349, 3278), LM-Özb (XXXV).

1211 **Öksümes** (اَوكسوماس)[1459]: (elif üstün ile, /s/ ötre ile). "azalmaz, eksilmez". [M1.62a]
Dört Dīvān'dan:
Ṭarīḳ-i ʻaşḳ ara kön̂glümdedür her dem ġamī, ol öy
ʻAceb yol üzredür kim öksümes bir laḥẓa mihmānı[1460]
(طريق عشق آرا كونكلوم دادور هر دم غمى اول اَوى/عجب يول اوزره دور كيم اَوكسوماس بير لحظه مهمانى)
1212 **Öceşti** (اَوجاشتى): (elif üstün ile, /c/ medli elif ile, /t/ esre ile). "çekişti, tartıştı; sataştı".
Dört Dīvān'dan:
Ecelni cān alurda yin̂gdi hicrin̂g
Niçe kim ol munun̂g birle öceşti [TÜ.30a]
(اجل نى جان آلوردا يِنكدى هجرينك/نيچه كيم اول مونونك بيرله اَوجاشتى)
1213 **Utġandı** (اُوتغاندى)[1461]: (elif ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "utandı". [ML.53b, İH.55b]
1214 **Utġanıb** (اُوتغانيب)[1462]: (elif ötre ile, /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "utanıp". Luṭfī'den:
Yār ėrni bile ḳılman̂gız ey ḳand u şeker lāf
Çün āb-ı ḥayāt utġanıb andın yaşunubdur[1463]
(يار اَيرنى بيله قيلمانكيزاى قند و شكر لاف/چون آب حيات اُوتغانيب آندين ياشونوبدور)
1215 **Uraġan** (اُوراغان)[1464]: (elif ötre ile). "sürekli vuran".
1216 **Urarak** (اُورَه رَق)[1465]: (elif ötre ile, /r/'ler üstün ile). "vurarak".
1217 **Öçgüsi** (اَوچكوسى)[1466]: (elif üstün ile). "sönecek"; (**Uçḳusı**)[1467] "uçacak".
1218 **Uçursa** (اُوچورسا)[1468]: (elif ötre ile). "uçursa".
1219 **Ündemek** (اُونداماك)[1469]: (elif ötre ile, /n/ sükûn ile). "seslenmek, çağırmak, ünlemek".
1220 **Ötleş ötleş** (اَوتلاش اَوتلاش)[1470]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "iç içe; kat kat, bölüm bölüm". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.58a**]
Ġam u derd zindānı içre kön̂gülge
Tüşüb ötleş ötleş giriftārlıḳlar
(غم و درد زندانى ايچرا كونكل كا/توشوب اَوتلاش اَوتلاش كرفتارليق لار)

[1459] SG (270), AŞ (49b): Öksü-/Öksül-// DLT: Eksü-/İysil- (636/672)// Krgz.Tr: Öksü- (608).
[1460] yol| M1, M2, ML, İH: ot. Bk. GS (453, 618), GS-Özb (G.596).
[1461] TÜ: yok. Bk. AŞ (39b), SG (207).
[1462] TÜ: yok. Bk. AŞ (39b), SG (207).
[1463] ḳılman̂gız| LD: urman̂gız (72/413b, 87)// utġanıb| LD: uftanıb. Bk. AŞ (39b), SG (207).
[1464] M1: 51a; TÜ: yok. Bk. DLT (923).
[1465] M1: 46a; TÜ: yok.
[1466] M1, TÜ: yok; ML.33a: Uçġusı; M2, İH.35b: Uçḳusı (اُوچقوسى). (elif ötre ile) "söndürmek". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (18b). Bk. SG (215).
[1467] M2: yok. Bk. AŞ (42a), SG (215).
[1468] M1, TÜ: yok; ML: 33a; İH: 35b// Yazmalar: Uçarsa (اُوچارسا). Bk. BL (19a), AŞ (41b), SG (218).
[1469] M1, TÜ: yok; M2, ML.33a, İH.35b: Ündemaḳ (اُونداماق). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (53b). Bk. Ündemek.
[1470] TÜ: yok// Yazmalar: "sürekli ateş". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (19a: "ateşli ateşli, ateşin ateşin"). BL yazarı, sözcüğü Ot ile bağdaştırarak bu anlamı vermiş olmalıdır// AŞ: Ötleş ötleş "kat kat, bölüm bölüm; art arda" (40a)// SG: Ötleş ötleş "iç içe; kat kat, bölüm bölüm" (212)// Trkm.Tr: Ötlem ötlem "iç içe odalardan oluşan bina" (508).

1221 **Uça** (اُوچا)[1471]: (elif ötre ile). "arka, sırt; omuz ve kanadın çıkıntısı. Cığatay eli geleneğine göre tavuk, koyun veya kuzu pişirilecek olursa, uça kısmı yemeğin üzerine konarak konuğa verilir. Bu kısımlar olmazsa meclis sahibinin cimriliği anlamına gelir ve o yemeğe değer verilmez". *Tārīḫü'l-Enbiyā'da,* Ka'be evinin yapımı bittiğinde şöyle der:
Ol öy itmāmġa yitgendin soñra [menḳūldur kim] şükr ḳılıb uçasın Ka'be dīvārıġa ḳoyub tefāḫür ḳıldı. [M1.62b]
(اَول اَوى اتمام غه يتكان دين سونكره شكر قيليب اُوچاسين كعبه ديوارى غه قَويوب تفاخر قيلدى)
Sirācu'l-Müslimīn'de, namazla ilgili şöyle der:
Rükū' içre ėliñ tizge ḳılıb yār
Uçanı tutmaḳ ol ḥāletde hem-vār[1472]
(ركوع ايچرا اَيلينک تيزكا قيليب يار/اُوچانى توتماق اول حالتدا هموار)
Sedd-i Sikenderī'de; Çīn ḫaḳanının ziyafetinde, İskender şöyle der:
Ni dėy olca ol ḫˇān ḳıyāsı idi
Ki toḳḳuz miñ atnıñ uçası idi[1473]
(نِى دَى اَولجه اول خوان قياسى ايدى/كه توقّوز مينک آتنينک اُوچاسى ايدى)
1222 **Uran** (اُوران)[1474]: (elif ötre ile). "orduda yolunu şaşıran kimseye bu adla selenilir".
1223 **Örtük** (اَورتوک)[1475]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "vücudu örten örtü". [ML.54a, İH.56a]
1224 **Olturuşmış** (اَولتوروشميش)[1476]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "sakinleşmiş, oturuşmuş, yatışmış; oturup yerleşmiş". *Dört Dīvān'dan:*
Oḳuñ könglümge tėgmesdin ġubārī ėrdi köñglümde
Ġubārı olturuşmış tā su siptiñ anda peykāndın[1477]
(اَوقونک كونكلومكا تَيكماس دين غبارى اَيردى كونكلومدا/غبارى اَولتوروشميش تا سو سيپتينک آندا پيكان دين)
1225 **Uyaġmaḳ** (اُوْياغماق)[1478]: (elif ötre ile, belirsiz /v/ ile). "batmak".
1226 **Örülmek** (اَورولماک)[1479]: (elif üstün ile). "örülmek".
1227 **Ötgerdi** (اَوتكاردى)[1480]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "geçirdi".

[1471] TÜ: yok. Bk. Uca// AŞ: Uça "arka; omurga kemiği" (41b/42a)// SG: Uca "arka, sırt; mecaz anlamda sığınılacak yer, dayanak noktası; (Rūm Tr.) kıç, sağrı" (221)// DLT (915), CC (204): Uça "sırt"// Alt.Tr: Uça "sırt; yan; hayvanın arka bölümünün eti, kuyruk sokumu" (191)// Kzk.Tr: Uşa "kesilen hayvanın yenilebilecek kısımlarının tümü; sağrı" (589)// Krgz.Tr: Uça "kuyruk sokumu kemiği; kıç; arka kısım (palto, ceket)" (778-779)// YUyg.Tr: Uça "sırt, arka; omuz" (434)// Trkm.Tr: Uca "kuyruk sokumu kemiği" (642)// Tr.Tr: Uca "kuyruk sokumu kemiği, pöç"// Derleme: Uca "but; oturak yeri, kıç"// Moğ-Les: Uguça/Ūç "kuyruk sokumu kemiği; kıç, sağrı; but" (1333).
[1472] Bk. AŞ (42b), SM (112, 152), SM-Özb, Külliyat-Yazma1 (61).
[1473] ol ḫˇān| Yazmalar: ḫaḳan (خاقان)// atnıñ| Yazmalar: anıñ (آنينک). Bk. AŞ (42b), SG (221), Sİ (361, 4712), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (888).
[1474] TÜ: yok. Bk. AŞ (43b), Uran.
[1475] TÜ: yok. Bk. SG (241), Trkm.Tr (507)// DLT: Örtüg (790).
[1476] M1, TÜ: yok. Bk. SG (290).
[1477] tėgmesdin| ML, İH: yitmesdin. Bk. SG (290), NŞ (502, 504), NŞ-Özb (G.503).
[1478] M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: Oyaġmaḳ (اَوْياغماق). (elif üstün ile, belirli /v/ ile). Bk. Tarama (221), Uyaḳmaḳ.
[1479] M1, TÜ: yok; M2, ML.30b, İH.32b: Örülmaḳ (اَورولماق) "örmek". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (15b). Bk. SG (229), DLT (791), YUyg.Tr (307), Trkm.Tr (507).

1228 **Oġramaḳ** (أَوغراماق)[1481]: (elif üstün ile). "[Rūm Tr.] uğramak, karşılaşmak, raslamak, maruz kalmak".
1229 **Ürkün** (أُوركون)[1482]: (elif ve /k/ ötre ile). "su taşkınlığı". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.58b**]
Derd gör kim istese gėlmek ġamım sormaḳġa yār
Rāżī ėrmen kim sirişkim seylininĝ bar ürküni[1483]
(درد گوركيم ايستاسا گيلماک غميم سَورماق غه يار/راضى اَيرمان كيم سرشكيم سيلى نينک بار اُوركونى)
1230 **Orutmış** (أَوروتميش)[1484]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "bir yerde karar etmiş, bir yerde kalmış, konmuş, yerleşmiş".
1231 **Örge** (أَوركا)[1485]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "yokuş; [yukarı; yokuşa; yukarıya]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḫırāmı örge çıḳmaḳda tütün dik
Ėgirmek vaḳtı deşt üzre ḳuyun dik[1486]
(خرامى اوركا چيقماق دا تُوتون ديک/اَيكيرماک وقتى دشت اوزره قويون ديک)
1232 **Örlendi** (أَورلاندى)[1487]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "yükseldi, yukarı çıktı".
1233 **Ornaştı** (أَورناشتى)[1488]: (elif üstün ile, /n/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /t/ esre ile). "kaynaştı, pekişti; [yerleşti]".
1234 **Ulġaydı** (أُولغايدى)[1489]: (elif ötre ile, /y/ sükûn ile). "büyüdü; kocadı, yaşlandı". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*
Ol ḥażret ėkgen yıġac niçe yıldın son̂gra ulġaydı, emr boldı kim anı kėsib gėme

---

[1480] M1, TÜ: yok; ML: 31b; İH: 34a. Bk. BL (16b)// AŞ: Ötkerdi (37b)// SG: Ötgerdi (203).

[1481] M1, TÜ: yok; ML: 32a; İH: 34b. Bk. BL (17b), SG (260), Derleme// DLT: Ugra- (917)// Mlk.Tr: Ogura- "sevinmek, memnun olmak; onaylamak" (308)// Trkm.Tr: Ugra- "yönelmek" (643).

[1482] ML: 53b; İH: 55b; TÜ: yok// SG: Üzgün (250)// AŞ: Ürkün (44b)// DLT: İrkin "birikinti"; İrkin suw "birikinti su"; İrkin yagmur "günlerce süren yağmur" (53); Ürkün "düşmandan dolayı telaş ve ürküntü" (934)// Kzk.Tr: İrkindi "su birikintisi" (671)// Krgz.Tr: Ürkün "telaş, panik, kargaşalık" (796)// Derleme: İrikmek "su toplanmak, irkilmek".

[1483] gėlmek| Yazmalar: gėlse (گيلسا)// ürkün| SG (250), NŞ-Özb (G.590), Külliyat-Yazma-TB (248), Külliyat-Yazma2 (266): üzgün. Bk. AŞ (44b), NŞ (588, 591), Divan-Yazma (541*2).

[1484] TÜ: yok// Yazmalar: Urutmış (أُوروتميش). (elif ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. AŞ (44b)// Moğ-Les: Oru/Or "yer" (967); Oru-/Oro- "bir yere girmek" (968); Orula-/Orlo- "yerini almak" (971).

[1485] TÜ: yok// Yazmalar: Ürge (أُوركا). (elif ötre ile, /g/ medli elif ile)// Alt.Tr: Örö "yukarı, ileri" (144)// Mlk.Tr: Örge "yukarı" (318)// YUyg.Tr: Öre "tepe, dik, yokuş" (306)// Derleme: Örge "yukarı".

[1486] ḳuyun| Yazmalar: ḳoyun (قَويون). Bk. AŞ (45a), SG (240), FŞ (120, X/33), FŞ-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (496), Külliyat-Yazma1 (508).

[1487] TÜ: yok// Yazmalar: Ürlendi (أُورلاندى). (elif ötre ile, /n/ sükûn ile) "dağıldı, birbirinden koptu". AŞ'de verilen "örtüldü" (45a) anlamı, "üzüldü" olarak anlaşılmış olmalıdır. Bk. SG (238), TM (164, T713a/18)// DLT-Yazma: Örlen-/Ör- "belirmek, oluşmak" (133).

[1488] TÜ: yok// Yazmalar: Urnaştı (أُورناشتى). (elif ötre ile, /n/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /t/ esre ile)// AŞ: Ornaş- "pekişmek; yerleşmek" (45b)// SG: Ornaşmaḳ "birlikte yerleşmek" (239)// Kzk.Tr: Orna-/Ornalas- "yerleşmek, mesken tutmak" (417)// Krgz.Tr: Orno- "yerinde pekleşmek; saplanmak" (599)// Mlk.Tr: Ornal- "yerleşmek, yer almak" (311)// Trkm.Tr: Orna-/Ornaş- "bir yere yerleşmek" (491).

[1489] TÜ: yok// Yazmalar: Olġaydı (أَولغايدى). (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). Bk. AŞ (51b), SG (294).

yasaġay[1490]. [M1.63a]

(اول حضرت اَیککان یِغاج نیچه یِیلدن سونکرا اولغایدی، امر بولدی کیم آنی گَیسیب گَیمه یاساغای)

1235 **Uyuyub/Uyub** (اُویویوب-اُویوب)[1491]: [**M2.59a**] (elif ve /y/'ler ötre ile). "uyumuş". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*

Nūḥ uyub ėrdi ve ʻavret ʻużvı açılıb [ėrdi], Ḥām görüb güldi ve Yāfeş ve Sām menʻ ḳılıb yaptılar[1492]. [ML.54b, İH.56b]

(نوح اُویوب اَیردی و عورت عضوی آچیلیب، حام گَوروب کولدی و یافث و سام منع قیلیب یاپتی لار)

1236 **Oḳuy** (اَوقوی)[1493]: (elif üstün ile). "okuyarak".

1237 **Uyuy** (اُویوی)[1494]: (elif ötre ile). "uyuyarak".

1238 **Üçevle** (اُوچاولا)[1495]: (elif ötre ile, /ç/ ile). "her üçü birlikte".

1239 **Oḫşaşa** (اَوخشاشا)[1496]: (elif üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). "benzeye". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḳalaḳ ve ıżṭırābda an̂ga yaraşa girek bolġay ve ġalebāt-ı ceẕebātı hem an̂ga oḫşaşa girek bolġay[1497].

(قلق و اضطراب دا اَنکا یاراشا کیراک بولغای و غلبات جذباتی هم اَنکا اَوخشاشا کیراک بَولغای)

1240 **Örget** (اَورکات)[1498]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "öğret!". *Dört Dīvān'dan:*

Bir ah ile kül boldum ey çarḫ tileb tapıb
Ferhād ile Mecnūn'ġa ʻāşıḳlıḳ işin örget

(بیر آه ایله کول بولدوم ای چرخ تیلاب تاپیب/فرهاد ایله مجنون غه عاشق لیق ایشین اَورکات)

1241 **Olmayacaḳ** (اَولمیه جاق)[1499]: (elif üstün ile, /m/ üstün ile, /y/ üstün ile, /c/ medli elif ile). "olmayacak". Benim öğretmenim olan Mīrzā Muḥammed İrevānī, bir müstezādında şöyle der:

Gözler kimi bir olmayacaḳ şāh-ı ṣadaḳ-bend Ne Ṭūs ne Kāvūs
Ḳaşlar kimi bir olmayacaḳ gürd-i kemān-dār Ne Rüstem ü ne Zāl[1500]

(کوزلار کیمی بیر اولمیه جاق شاه صدق بند نه طوس نه کاوس
قاشلار کیمی بیر اولمیه جاق گُرد کمان دار نه رستم و نه زال)

1242 **O tay** (اَو تای)[1501]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "su ve dağ gibi şeylerin öteki

---

[1490] yıġac| M1, M2: yıḳac (یِقاج)// gėme| Yazmalar: keştī (کشتی). Bk. AŞ (51b), SG (294), TM (70, T696a/6), TE-Özb (Nūḥ), Külliyat-Yazma2 (675), Külliyat-Yazma-TB (1157).

[1491] TÜ: yok// Yazmalar: Uyuyub. AŞ'de verilen "uyuyup" (55b) anlamı, madde başı sanılmış olmalıdır// AŞ (55b), SG (313): Uyub.

[1492] uyub| Yazmalar: Uyuyub (اُویویوب)// Ḥām| Yazmalar: Cām (جام). Bk. AŞ (55b), SG (313-314), TM (72, T696a/22), TE-Özb (Nūḥ), Külliyat-Yazma2 (676), Külliyat-Yazma-TB (1157).

[1493] M1: 42a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (263).

[1494] M1: 42a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (314).

[1495] M1: 57b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. AŞ (40b), SG (222)// Kzk.Tr: Üşevle "üçü, üç kişi birlikte" (601).

[1496] M1: 60a; M2, ML, İH, TÜ: yok.

[1497] ḳalaḳ| Yazmalar: ḳulluḳ (قول لوق). Bk. MK (255, 75a/4), MK-Özb (Tenbih.26), Külliyat-Yazma-TB (1491), MK-Amire (142).

[1498] M1, M2, TÜ: yok; ML: 40a; İH: 42a.

[1499] M1, M2, TÜ: yok; ML.41a, İH.43a: Olmıyacaḳ (اَولمِیه جاق). (elif üstün ile, /m/ esre ile, /y/ üstün ile, /c/ medli elif ile).

[1500] kimi| ML, İH: kibi (کیبی)// olmayacaḳ| ML, İH: olmıyacaḳ (اَولمِیه جاق). Bk. Yay.

tarafı".
1243 **Oġuz** (اَوْغوز)[1502]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /ġ/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "fakirlerin şıra ile içtikleri katı süt, ağız. Türkī-yi Īrān'da Aġuz denir".
1244 **Örtme** (اَورتمه)[1503]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "tuğlayla üstü örtülü ve dehliz gibi uzun geçit".
1245 **Oynaş** (اَوْيناش)[1504]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "oynaş". [*Dört Dīvān,* Muḳaṭṭa'āt'tan]:

Çü nökerge bėrdin̂g icāzet yana
Gėlib ḳılsa ḫidmetġa ḳoldaşlıḳ
Bil andaḳ ki cüftün̂gġa bėrsen̂g ṭalāḳ
Yana istegey ḳılmaḳ oynaşlıḳ[1505]

(چو نوکرغه بَيردينک اجازت ينه/گيليب قيلسه خدمت غه قَولداش ليق
بيل آنداق که جُفتونک غه بَيرسانک طلاق/يانا ايستاکای قيلماق اَويناش ليق)

1246 **Oḳuġucılarġa** (اَوقوغوجى لارغه)[1506]: (elif üstün ile, /c/ esre ile). "okuyuculara". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*

Bu bėş def'a sözge kim oḳuġucılarġa köp mūcib-i taḥayyür ėrdi *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn* tesmiye ḳılıldı.

(بو بَيش دفعه سَوزکا کيم اَوقوغوجى لارغه کوپ موجب تحيّر اَيردى خمسة المتحيّرين تسميه قيليلدى)

1247 **Oyġaḳ** (اَويغاق)[1507]: (elif üstün ile). "uyanık". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Man̂ga ol taḫt gėldi utruda
Min ni oyġaḳ idim ni uyḳuda[1508]

(منکا اَول تخت گيلدى اوترودا/مين نِى اَويغاق ايديم نِى اويقودا)

1248 **Uşaldı** (اُوشالدى)[1509]: (elif ötre ile). "kırıldı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Kümeytim pūye çün gerdūnġa saldı
'Uṭārid kilk ü ṣandūḳı uşaldı

(کميتيم پويه چون کردون غه سالدى/عطارد کلک و صندوقى اوشالدى)

1249 **Ögerdin** (اَوگَردين)[1510]: (elif ve /g/ üstün ile). "övmekten". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ėl ögerdin kön̂gülni şād ėtmen

[1501] M1, M2, TÜ: yok; ML: 46a; İH: 48a// Trkm.Tr: Tay "yön, taraf, istikamet"; Ol tay "o taraf" (619)// Derleme: Tay "yan, taraf"; O tay "karşı".
[1502] M1, M2, TÜ: yok; ML: 47a; İH: 49a. Bk. Aġuz.
[1503] M1, M2, TÜ: yok; ML: 48a; İH: 50a// Tarama: "ev önündeki üstü kapalı sofa, sundurma" (169)// Derleme: "örtme, üstü kapalı, önü açık yer; sofa, salon; evin önü açık ve taş döşeli bölümü, giriş yeri; evin önündeki üstü kapalı yer; evin ön duvarı üstüne gelen dam uzantısı, ön saçak".
[1504] M1, M2, TÜ: yok; ML: 49b; İH: 51a// SG (324), DLT (781): "kadının sevgilisi"// CC (149), YUyg.Tr (302): "oynaş, yavuklu, sevgili"// Krgz.Tr: Oynoş "sevgili; metres" (605).
[1505] cüftün̂gġa| İH: cüftünġa (جُفتونغه). Bk. SG (324), BV (502, 692), Külliyat-Yazma-TB (392).
[1506] M1, M2, TÜ: yok; ML: 50b; İH: 52a. Bk. HM (20, T758b/21).
[1507] M1, M2, TÜ: yok; ML: 52b; İH: 54a. Bk. AŞ (55b), SG (323), YUyg.Tr (301)// AŞ: Oyḳaġ/Oyaġ (55b)// DLT: Oḍug (770)// Krgz.Tr: Oyğoo (604).
[1508] uyḳu| İH: uyġu (اويغو). Bk. SS (426, 4736), SS-Özb (XXX).
[1509] M1, M2, TÜ: yok; ML.52b, İH.54a: Oşaldı (اَوشالدى). (elif üstün ile).
[1510] M1, M2, TÜ: yok; ML: 53b; İH: 55a. Bk. AŞ (48b), SG (266).

Ki ẖoş-āmedġa i'timād ėtmen

(اَیل اوگَردین کونکولنی شاد اَیتمان/که خوش آمدغه اعتماد اَیتمان)

1250 **Uçramadım** (اُوچرامادیم)[1511]: (elif ötre ile, /ç/ sükûn ile). "karşılaşmadım, maruz kalmadım". Luṭfī'den:

Gül dik gülümlü ġunçama bir gün yoluḳmadım
Aylarda hem bir uçramadım yaẖşı yüzige[1512]

(کل دیک کُولوملو غنچه ما بیر کون یولوقمادیم/آی لاردا هم بیر اُوچرامادیم یخشی یوزیکا)

Medsiz elif Babı /y/ ile

1251 **Ayaġçı** (اَیاغچی): (elif üstün ile, /ç/ esre ile). "saki, içki sunan". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ayaġçı man̂ga cām-ı pīrāne tut
Dėmey Ḫusrevāne faḳīrāne tut
Hem-ol cām bolsun man̂ga çāre-res
Ki baştın yigitlik ḳılıb-min heves[1513]

(اَیاغچی منکا جام پیرانه توت/دَیمای خسروانه فقیرانه توت
همول جام بَولسون منکا چاره رس/که باشتین یِیکیت لیک قیلیب مین هوس)

Dört Dīvān'dan:

Ayaġçı meh-veş ü mey dil-keş ü ehl-i ṭarab ser-ẖoş
Ḳadeḥ gėltür ki ḳılmaḳ pārsālıḳ yoḳtur imkānım[1514]

(اَیاغچی مهوش و می دلکش و اهل طرب سرخوش/قدح گَیلتور که قیلماق پارسالیق یوقتور امکانیم)

1252 **Ėrnige** (اَیْرنیکا): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /n/ esre ile). "dudağına". *Dört Dīvān'dan:*

Rūḥ gül-zārıda yā Rab ol ni serv-i nāzdur
Kim revān-baẖş ėrnige Rūḥu'l-ḳudüs hem-rāzdur

(روح کلزاریدا یا رب اَول نِی سرو نازدور/کیم روان بخش اَیرنیکا روح القدس همرازدور)

1253 **Ėgnin̂ge** (اَیْکنیکا)[1515]: (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). "senin vücuduna, bedenine, eğnine". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bir ḳoy tėrisi çıḳardı fi'l-ḥāl
Mecnūn'ġa dėdi ki ėgnin̂ge sal[1516]

(بیر قَوی تِیریسی چِقاردی فی الحال/مجنونغه دَیدی که اَیکنیکا سال)

1254 **Eye** (اَیا)[1517]: (elif üstün ile, /y/ medli elif ile). "iye, sahip". *Dört Dīvān'dan:* [M1.63b]

Bir eyesiz it bolub ėrdi Nevāyī yārsız

[1511] M1, M2, İH, TÜ: yok; ML: 54a.

[1512] gülümlü ġunçama| LD (16, 9): küler çırayına; LD (408b): küler zamānıda// yüzige| Yazmalar: yüzün̂ge (یوزونکا); LD: közige. Bk. AŞ (169b).

[1513] Hem-ol cām| Yazmalar: Oşol mey ki (اَوشَول می که). Bk. Sİ (278, 3461), Sİ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (862), Külliyat-Yazma1 (879), Hamse-Taşbasma (437).

[1514] Bu beyit| M1, TÜ: yok// yoḳtur| M2: yoḳdur (یوقدور). Bk. BV (302, 403), BV-Özb (G.400), Külliyat-Yazma-TB (342).

[1515] M1: Ėknin̂ge (اَیْکنینکا); M2, ML, İH, TÜ: Ėknin̂ge (اَیْکنیکا). (elif üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /n/ esre ile). Bk. İgen/Ėgin/Ėgn.

[1516] tėrisi| M1, M2, İH: tirisi. Bk. LM (281, 2588), LM-Özb (XXIX).

[1517] Bk. AŞ (16b), GS (56, 41), İye/İge/Ėye/Ėge.

Bolmasun yā Rab ki hergiz bende sulṭāndın cüdā

(بیر اَیاسیز اِیت بَولوب اَیردی نوایی یارسیز/بولماسون یا رب که هرکز بنده سلطان دین جدا)

1255 **İleyge** (اِیْلایکا)[1518]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile). "öne, huzura, karşıya". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yaman 'aḳabeler ki ileyige gėlür ve 'aẓīm muḫāṭaralar ki vāḳi' bolur[1519].

(یامان عقبه لار که اِیلاییکا کَیلور و عظیم مخاطره لار که واقع بَولور)

1256 **Ėlikige** (اَیْلِیْکی کا): (elif üstün ile, /y/'ler sükûn ile, /l/ ve /k/ esre ile). "eline". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bu ṭıfl ėlikige bir varaḳ bėr

Līkin mañga 'aşḳdın sebaḳ bėr

(بو طفل اَیلیکی کا بیر ورق بَیر/لیکن منکا عشق دین سبق بَیر)

1257 **Ėylegeli** (اَیلاکالی)[1520]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "eylemek için; eyleyeli".

1258 **Ėyledik** (اَیلادیک)[1521]: (elif üstün ile). "eylesin".

1259 **Ėkevle/Ėkevlen** (اَیْکاولا-اَیْکاولان)[1522]: [**M2.59b**] (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "ikisi birlikte". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ėkevle muñglaşıb sözler ḳılıb yād

Yitişgenni felekdin ẓulm u bī-dād

(اَیکاولا مُونکلاشیب سوزلار قیلیب یاد/یِتِشکاننی فلک دین ظلم و بیداد)

Dört Dīvān'dan:

Gözlerin kāfir dėsem yoḳ ey müsülmānlar 'aceb

Kim ėkevlen yüz ėvürmişler ḳaşı miḥrābıdın [İH.57a]

(کوزلارین کافر دَیسام یوق ای مسلمانلارعجب/کیم اَیکاولان یوز اَیوُرمیش لار قاشی محرابیدین)

Ger ėkevlen gėlseler hem bāk ėmestür nige kim

Bu bir ėtse ġam-fezālıḳ bolġay ol bir ġam-zedāy[1523]

(کر اَیکاولان کیلسالار هم باک ایماستور نیکا کیم/بو بیر ایتسا غم فزالیق بولغای اول بیر غم زدای)

1260 **Isla** (اِیْسلا): (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "kokla!". [ML.55a]

1261 **Aylanmaḳda** (اَیْلانماقدا)[1524]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dönmekte, dolaşmakta, aylanmakta; ağnamakta; oturmakta". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Hem ıldamlıḳda ṣarṣar dik revāne

Hem aylanmaḳda ėgrimdin nişāne

(هم اِیلدام لیق دا صرصر دیک روانه/هم اَیلانماقدا اَیکریم دین نشانه)

1262 **Ėlkige** (اَیْلکِیْکا): (elif üstün ile, /y/'ler ve /l/ sükûn ile). "eline". *Dört Dīvān'dan:*

[1518] TÜ: Ėleyge (اَیْلایکا). (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). Bk. İley.

[1519] ileyige| Yazmalar: ileyge (ایلایکا)// muḫāṭara| Yazmalar: ḫaṭar (خطر). Bk. MK (311, 97a/1), MK-Özb (Tenbih.107), Külliyat-Yazma-TB (1499), MK-Amire (184).

[1520] M1: 79a; İH: 57a; TÜ: yok.

[1521] M1: 79a; İH: 57a; TÜ: yok. Bk. SG (191).

[1522] Bk. AŞ (27b), SG (386-387)// Mlk.Tr: Ekevlen "iki kişi" (190)// YUyg.Tr: İkkeylen "ikisi; iki kişi" (173).

[1523] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 42b (üzeri çizili)// ėkevlen| TÜ: ėgevle (اَیکاولا). Bk. BV (457, 636), BV-Özb (G.633), Külliyat-Yazma-TB (382), Külliyat-Yazma2 (399), Divan-Yazma (580*2).

[1524] Tekrarı| M1: 80a; M2: 77a; ML: 69b; İH: 71b; TÜ: 39a.

Ṣadaḳı cānibi kim ėlkige sinān tutmış
Yüz oḳ yılanı vu bir ḳātil ejdehāġa baḳıñg[1525]

(صداقی جانبی کیم اَیلکیکا سنان توتمیش/یوز اوق ییلانی و بیر قاتل اژدهاغه باقینک)

1263 **İnde** (اِیْندا): (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "davet et, eve çağır". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Çarla mürā'āt ile aṣḥābnı
İnde tekellüf bile aḥbābnı[1526]

(چارلا مراعات ایله اصحابنی/ایندا تکلّف بیله احبابنی)

1264 **Ėmes ėrkende** (اَیماس اَیْرکاندا): (elif üstün ile, /s/, /y/ ve /r/ sükûn ile). "olmadığında". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Şāh ėmes ėrkende Enūşīrvān
Boldı birev 'aşḳı bile nā-tevān [M1.64a]

(شاه اَیماس اَیرکاندا انوشیروان/بَولدی بیراَو عشقی بیله ناتوان)

1265 **İleyide/İleyinde** (اِیْلاییدا-اِیْلایِندا)[1527]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, ikinci /y/ esre ile, /n/ sükûn ile). "önünde, huzurunda, karşısında". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yügürüb ileyinde āzādeler
Ni āzādeler şāh u şeh-zādeler[1528]

(یوکوروب ایلایندا آزاده لار/نی آزاده لار شاه و شهزاده لار)

1266 **Ėrteki** (اَیْرتاکی)[1529]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "önceki, eski". [TÜ.30b]

1267 **Ėgnide** (اَیْکنِی دا)[1530]: (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "vücudunda, eğninde; koynunda". *Dört Dīvān'dan:*

Deyrde gör Nevāyī'ni muġ-beçeler ġamıda kim [**M2.60a**]
Ėgnide çāk ḫırḳa vu ėlgide bir ayaġ ėrür

(دیردا کَور نوایی نی مغبچه لارغمیدا کیم/اَیکنی دا چاک خرقه و اَیلکیدا بیر آیاغ اَیرور)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Tün der-gehiñge tilençi zengī
Ėgnide tėrisidür pelengī[1531]

(تون درکهینکا تیلانچی زنکی/اَیکنی دا تیریسی دور پلنکی)

1268 **İriglikge** (اِیْریک لیک کا): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /r/ ve /l/ esre ile). "sertliğe; kabalığa". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Eger nāmesin ol yazıbtur irig
Velī min iriglikge urman ėlik

(اکر نامه سین اول یازیب تور اِیریک/ولی مین اِیریک لیک کا اورمان اَیلیک)

1269 **İsgerme/İskerme** (اِیْسکارما): (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "kabul etme!". *Dört*

[1525] tutmış| Yazmalar: dutmış (دوتمیش). Bk. Ṣadaḳ, SG (1012), NŞ (357, 358), NŞ-Özb (G.358).

[1526] Çarla| Yazmalar, SG (784): Carla (جارلا). Bk. HE (418, LVI/86), HE-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (470), Külliyat-Yazma1 (482), Hamse-Taşbasma (71).

[1527] İleyide| TÜ: yok. Bk. AŞ (31b), SG (402).

[1528] Bu beyit| M1, TÜ: yok// iyleyinde| ML, İH: iyleyide. Bk. Sİ (341, 4408), Sİ-Özb (XLVIII).

[1529] ML, İH: yok. Bk. AŞ (20b), SG (349).

[1530] Yazmalar: Ėknide (elif üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /n/ esre ile). Bk. İgen/Ėgin/Ėgn.

[1531] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (763), LM (34, 69), LM-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (609).

Dīvān'dan:
Gėce külbemġa gėlseñ müdde'ī men'ini iskerme
Tolun ay seyr ėterde it hürerdin ḳayda pervāyī
(گيجه كلبم غه گيلسانک مدّعى منعى نى ايسكارما/تولون آى سير اَيتاردا اِيت هُورار‌دين قايدا پروايى)
1270 **İtütürge** (اِيْتوتوركا)[1532]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /t/'ler ötre ile). "biletmeğe, biletmek için". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Misvākı ṭama' tişin itütürge sūhān, şāne-dānıda rīş-ḫand āleti nihān[1533]. [ML.55b, İH.57b]
(مسواكى طمع تيشين اِيتوتوركا سوهان، شانه دانيدا ريش خند آلتى نهان)
1271 **Ėvrülürge** (اَيْورولوركا)[1534]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "dolaşmağa, dönmek için". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu mihr ile manĝlayını öpti
Ol başıġa ėvrülürge ḳoptı[1535]
(بو مهر ايله مانكلايينى اوپتى/اول باشيغه اَيورولوركا قوپتى)
1272 **Ėterge** (اَيْتاركا): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "etmeğe, etmek için". *Dört Dīvān'dan:*
Köñgüller naḳdını tarac ėterge yapmaḳıñg bürḳa'
Anıñg dikdür ki yüz bağlar ḳaraġçı kārvān görgec[1536]
(كونكل لارنقدينى تاراج اَيتاركا ياپماقينک برقع/آنينک ديک دور كه يوز باغلار قراغچى كاروان كوركاج)
1273 **İçe** (اِيْچا)[1537]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile). "büyük kız kardeş, abla"; "Moğ. iye, sahip, efendi"[1538].
1274 **Ėleylerige** (اَيْلايلاريكا): (elif üstün ile, /y/'ler sükûn ile). [M1.64b] "önlerine, huzurlarına, karşılarına". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Bāyezīd [-i Besṭāmī] ḳuddise sırruhu bir cānib bolub ėrdi 'āzim ve bir mürīd anĝa mülāzım, bir uluḳ su ėleylerige gėldi ve şeyḫ Allāh dėb ol suġa ḳadem urdı.
(بايزيد قدس سره بير جانب بَولوب اَيردى عازم و بير مريد اَنكا ملازم، بير اُولوق سو اَيلايلاريكا گيلدى و شيخ الله دَيب اول سوغه قدم اوردى)
1275 **Aylaḳ** (اَيْلاق)[1539]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "Türkistān'da Seyḥūn'un kenarında bulunan bir memleket adı".
1276 **Ėlçi** (اَيلچى)[1540]: (elif üstün ile, /ç/ esre ile). "elçi, ulak, haberci; (**Ėl**) haber".
1277 **Ilġu** (اِيْلغو)[1541]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "Moğ. borç". [**M2.60b**]

[1532] SG: İtitürge (332). Bk. İtitmek// AŞ: İtürürge (17a). Bk. İtürürge.
[1533] itütürge| AŞ (17a), MK-Amire (67): itürürge; SG (332), Külliyat-Yazma-TB (1473): ititürge; MK (162, 34b-35a): itütürge// şāne-dānıda| Yazmalar: şānede (شانه دا).
[1534] Yazmalar: Ėvrürülge (اَيْورورولكا). (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /r/'ler ötre ile). Bk. SG (425).
[1535] ėvrülürge| Yazmalar: ėvrürülge (اَيورورولكا). Bk. BL (76b), LM (134, 1043), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (630).
[1536] ḳaraġçı| Yazmalar: ḳıraġçı (قيراغچى). Bk. SG (1054), GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31).
[1537] ML: 55a; İH: 57a. Bk. İgeci// SG: Ėce (339)// DLT: Eçe (632)// Krgz.Tr: Ece/Eceke (320)// Derleme: Ece/İce.
[1538] SG (339), NS (179b): Ėce// Moğ-Les: Ecen (535).
[1539] M1: 72a; TÜ: yok. Bk. FV (666), BR-Muin (198).
[1540] M1.72a, M2: İlçi; TÜ: yok. Bk. FV (666)// CC: Elçi "elçi" (61)// Krgz.Tr: Elçi "sefir; elçi; haberci" (325)// Moğ-Les: Elçi(n) "haberci; elçi, sefir" (488).

1278 **Imġa** (اِيْمغا)[1542]: (elif esre ile, /y/ ve /m/ sükûn ile). "dağ keçisi".
1279 **Ėkelemizge** (اَيْكالاميزكا): (elif üstün ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "her ikimize". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Min bėyle vü ol żaʻīf bėyle
Gėl ėkelemizge çāre ėyle[1543]
(مين بَيله و اَول ضعيف بَيله/كَيل اَيكالاميزكا چاره اَيله)
1280 **Ėkelesige** (اَيْكالاسى كا): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /s/ esre ile). "her ikisine". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Muṭrib-i ṭarab-efzā vu muġannī-yi ġam-zedā, ėkelesige ḥāl u derd ehli cān ḳılurlar fedā.
(مطرب طرب افزا و مغنّى غم زدا، اَيكالاسى كا حال و درد اهلى جان قيلورلار فدا)
1281 **Ėmgegimde** (اَيْمكاكيمدا): (elif üstün ile, /y/ ve /m/ sükûn ile). "emeğimde, zahmetimde, meşakkatımda, sıkıntımda". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
K'ey cānıma ḳıble, ḳıbleme nūr
Müşkün̂g bolub ėmgegimde kāfūr
(كاى جانيمه قبله قبله ما نور/مشكونك بَولوب اَيمكاكيمدا كافور)
1282 **İrişib** (اِيْريشيب): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /r/ ve /ş/ esre ile). "dalkavukluk yapıp; güçsüz duruma düşüp; yalvarıp"[1544]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Her ḳumġa ki maḳdemi yitişib
Bir deşt giyig anı irişib
(هر قُوم غه كه مقدمى يِتيشيب/بير دشت كِيك آنى اِيريشيب)
Ferhād u Şīrīn'den:
Bolub yalġuzluġumda ḳavm u ḫaylım
İrişib her ḳayan kim bolsa meylim[1545] [ML.56a, İH.58a]
(بَولوب يالغوزلوغومدا قَوم و خيليم/ايريشيب هر قيان كيم بولسا ميليم)
1283 **Ayalġu** (اَيالغو)[1546]: (elif üstün ile, /y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "nağme söylenirken yapılan metler (uzatmalar); güzel ses, nağme". *Dört Dīvān'dan:*
Ḥālımġa hicr bezmi ara tartsam sürūd
Bar nevḥa meddi tilbe kön̂gülnin̂g ayalġusı
(حاليمغه هجر بزمى آرا تارتسام سرود/بار نوحه مدّى تِيلبه كونكل نينك اَيالغوسى)
Sedd-i Sikenderī'de Ḫaṭā ve Çīn ḫaḳanının cariyesinin düğününde şöyle der:
Ayalġun̂g niçe yār yār olġusu

[1541] M1: 72a; TÜ: yok. Bk. FV (666)// SG: Ilġu dik "almalı, alınacak olan; alacağı gibi; alır gibi" (391).
[1542] Bk. SG (410-411)// Derleme: İma "ovalarda yaşayan büyük geyik"// Moğ-Les: İmaga(n)/Nimagan/Yamā "keçi" (653).
[1543] çāre| Yazmalar: raḥm (رحم). Bk. AŞ (28a), SG (386), LM (270, 2466), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (659).
[1544] SG: "uyup, izinden gidip" (346).
[1545] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FŞ (449, XLIX/78), FŞ-Özb (XLIX).
[1546] Bk. AŞ (14a), SG (193)// Moğ-Les: Aylad-/Aylda- "söylemek; bilmek" (33); Aya "ses, nağme, ezgi, melodi; telaffuz, söyleyiş" (36); Ayalgu "nağme, ezgi, melodi; ses perdesi; makam; oynak şarkı; telaffuz; (AT) söz" (38).

Minim yıġlarım zār zār olġusı[1547]

(اَيالغونک نيچه يار يار اَولغوسى/مينيم يِغلاريم زار زار اَولغوسى)

Ferhād u Şīrīn'de Ferhād'ın sıkıntısında şöyle der:

Ayalġu barçaġa Ferhād ḥālı

Sürūd ol ḫasta-yı nā-şād ḥālı[1548]

(اَيالغو بارچاغه فرهاد حالى/سرود اول خستۀ ناشاد حالى)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan: [M1.65a]

Ol ḳıla almasa hem-āvāzlıḳ

Ḳılsa ayalġu bile dem-sāzlıḳ

(اَول قيلا آلماسا هم آوازليق/قيلسا اَيالغو بيله دمسازليق)

[Maḫzen-i] Mīr Ḥaydar'dan:

Türk sürūdını tüzük birle tüz

Yaḫşı ayalġu bile kökle ḳopuz

(تُرک سرودينى تُوزوک بيرله تُوز/يخشى اَيالغو بيله گوکلا قَوپوز)

Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:

Yanıda bir ṭabl-ı Hindī çalġucı

Hindū-yı raḳḳāṣ ayalġu alġucı[1549] [TÜ.31a]

(يانيدا بير طبل هندى چالغوجى/هندوى رقاص اَيالغو آلغوجى)

1284 **Ėtgemiz** (اَيْتكاميز)[1550]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ederiz".

1285 **Ėn̂gin̂gde** (اَيْنكِيْنكدا): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, [**M2.61a**] /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yüzünün allığında; [yanağında]; gülünde". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Hem mihr-i ṣafā yüzün̂gde ṭāli'

Hem nūr-ı vefā ėn̂gin̂gde lāmi'[1551]

(هم مهر صفا يوزونكدا طالع/هم نور وفا اَينكينكدا لامع)

1286 **İsirgeb** (اِيْسِرکاب): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /s/ esre ile). "esirgemiş". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Leẕīẕ aġẕiyeni isirgeb ḳuruḳ nān yimese[1552].

(لذيذ اغذيه نى اِيسِرکاب قوروق نان يِماسا)

1287 **Ilbaratıb** (اِيْلباراتيب): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /t/ esre ile). "sıcak su vücudu kızartıp kabartmış; [haşlayıp]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ördek an̂ga çün ayaḳ uzatıb

Su cūşı ayaḳın ılbaratıb

(اُردک اَنکا چون اَياق اوزاتيب/سو جوشى اَياقين اِيلباراتيب)

1547 Minim| AŞ (14b), Sİ (378, 4959), Sİ-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (893), Külliyat-Yazma1 (910), Hamse-Taşbasma (466): Minin̂g. Bk. SG (193).

1548 ḫasta-yı| Yazmalar: ḫasta vu (خسته و). Bk. AŞ (14b), FŞ (403, XLIV/19), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (575).

1549 Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (14b), SG (193), LT (61, 639).

1550 M1, ML, İH, TÜ: yok.

1551 mihr-i| Yazmalar: mihr ü (مهر و). Bk. LM (291, 2690), LM-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (664).

1552 Leẕīẕ| M1, M2, TÜ: Leẕīz (لذيز)// aġẕiye| Yazmalar: aġziye (اغزيه). Bk. AŞ (14a), SG (365), MK (134, 25a/6), MK-Özb (Fasl.26), Külliyat-Yazma-TB (1468).

Ḳış aldaratıb hemūmı ėlni
Yaz ılbaratıb semūmı ėlni[1553]

(قیش آلداراتیب هومی اَیلنی/یاز ایلباراتیب سمومی اَیلنی)

1288 **İvürüb** (اِیْوُوروب): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /v/ ve /r/ ötre ile). "evirip, çevirip, döndürüp". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bendeṇ̂g-min eger ḳılıb mini şād
Başıṇ̂gdın ivürüb ėtseṇ̂g āzād

(بندنک مین اکر قیلیب مینی شاد/باشینکدین اِیووروب اَیتسانک آزاد)

1289 **İbinmek** (اِیْبینماک)[1554]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /b/ esre ile, /n/ sükûn ile). "ıslanmak".

1290 **Ipar** (اِیْپار)[1555]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "misk; amber; güzel kokulu nesne".

1291 **Ipar Ḳuruġı** (اِیپار قوروغی)[1556]: (elif esre ile, /p/ medli elif ile). "Semerḳand'a bağlı bir kasaba. [Ona Şīrāz ve Ilan Otı da denir]".

1292 **İtişmek** (اِیْتیشماک): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /t/ esre ile). "birbirini itmek, itişmek"; "[**Ėtişmek**] birlikte bir işi yapmak".

1293 **Ėte girişmek** (اَیْتا کِریشماک)[1557]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /g/ ve /r/ esre ile). "bir işe girişmek; [etmeye başlamak]". [M1.65b, İH.58b]

1294 **Ėtgü dik** (اَیْتکو دیک)[1558]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "etmeli, edilecek olan, edilesi; eder gibi". *Lisānu't-Ṭayr'dan:*

Dürd cāmın tut mini zār ėtgü dik
'Aşḳ derdi köṇ̂glüme kār ėtgü dik [ML.56b]

(دُرد جامین توت مینی زار اَیتکو دیک/عشق دردی کونکلوما کاراَیتکو دیک)

1295 **Ėyleydürgen** (اَیْلایدورکان)[1559]: (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yapan; yapmış; yapmak".

1296 **Ilmaġanı** (اِیلماغانی)[1560]: (elif esre ile, /ġ/ ile, /n/ esre ile). "anlamadığı, fark etmediği, dikkate almadığı, ilgilenmediği".

1553 hemūmı| Yazmalar: semūmı (سمومی)// semūmı| Yazmalar: hemūmı (هومی)// ėlni| Yazmalar: anıṇ̂g (آنینک). Bk. SG (164), LM (84, 557), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (619).

1554 Yazmalar: İpinmek (اِیْپِنماک). (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /p/ esre ile, /n/ sükûn ile)// Yazmalar: SG'de madde anlamı olarak verilen ẖīsīden (خیسیدن) "ıslanmak" sözcüğü, ḥabiden (خبیدن) biçiminde verilmiştir// SG (325), Derleme: İbinmek "ıslanmak"; İbitmek "ıslatmak". Bk. Arat-Babür (239, Yıl.906/H93b: suġa ibitib "suda ıslatıp")// DLT: Yibe "ıslak" (974); Yilpire- "nemlenmek" (975)// Alt.Tr (62), Krgz.Tr (216), Mlk.Tr (154), Tatar.Tr (53): Cibi-// Özb.Tr.İzahlı: İvi- (I/313)// Özb.Tr.Alt: İbi-/İwi- (103/109)// YUyg.Tr: İvimek "nemlenip yumuşamak" (181); Ėvitmek "nemlendirip yumuşatmak" (128)// Moğ-Les: Debte-/Devte-/Debtü- (381).

1555 Bk. SG (325), Yıbar/Yıpar.

1556 ML.55b, İH: Iparḳucı// SG: Ipar Ḳuruḳı (325).

1557 Yazmalar: İtgirişmek (اِیْتکِریشماک). (elif esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ve /r/ esre ile). Bk. SG (330).

1558 M1: 86a; TÜ: yok. Bk. SG (329).

1559 M1: 74a; TÜ: yok. Bk. SG (190).

1560 M1, TÜ: yok; M2, ML.59b, İH.61b: Ėlemegeni (اَیلاماکانی). (elif üstün ile, /g/ ile, /n/ esre ile) "anlamamak, fark etmemek, dikkate almamak". BL kaynaklı biçim ve anlam olmalıdır (31b)// AŞ: İlmegeni

1297 **Ilġaban** (اِیلغابان)[1561]: (elif esre ile, /b/ ile). "ılgar edip". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Az kişi birle bir ṭaraf gėtmiş
Ḫaṣmı başıġa ılġaban yitmiş[1562]

(آز کیشی بیرله بیر طرف گیتمیش/خصمی باشیغه اِیلغابان ییتمیش)

1298 **Ėgrilik** (اَیکری لیک)[1563]: (elif üstün ile, /g/ sükûn ile). "eğrilik".

1299 **İn̂gek/Ėn̂gek** (اَینکاک)[1564]: (elif esre ile). "çene". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yatıb ėn̂gegin̂g ėlikge ḳoysan̂g
Tumşuġun̂g oşol ėşikge ḳoysan̂g[1565]

(یاتیب اَینکاکینک اَیلیک کا قویسانک/تومشوغونک اوشول اَیشیک کا قویسانک)

1300 **İte salmaḳ** (اِیْتا سالماق)[1566]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, [**M2.61b**] /s/ medli elif ile). "itmek".

1301 **İtkürmek** (اِیْتکورماک): (elif esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "yitirmek, kaybetmek"[1567].

1302 **İteklemek** (اِیْتَکلاماک)[1568]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "ateşi körüklemek; bir şeyi eteğine almak".

1303 **İt** (اِیت)[1569]: (elif esre ile). "it, köpek"; "yit!, kaybol!"; elif üstün ile (**Ėt**) "et!, eyle!; [et]".

1304 **İtek** (اِیتاک)[1570]: (elif esre ile). "etek; dağ eteği; çöl kıyısı".

1305 **İtelgü** (اِیتالکو)[1571]: (elif esre ile). "çarġ kuşu (çakırdoğan)".

"gözüne iliştirmeyeni, iltifat etmeyeni" (32a)// SG: Ilmaḳ "almak; dikkate almak"; Ilmaġan "almayan; almamış; almamak" (390). Bk. Ilmay (örneği), FŞ (404, XLIV/30), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (575).

[1561] M1: 87b; M2: 85a; İH: 78b (üzeri çizili), 61b; ML: 59b; TÜ: yok. Bk. AŞ (32a), BL (31b), SG (399).

[1562] bir| Yazmalar, SG (399), BL (31b): her (هر). Bk. AŞ (32a), SS (434, 4834), SS-Özb (XXX), Hamse-Taşbasma (364), Külliyat-Yazma1 (799), Külliyat-Yazma-TB (784).

[1563] M1, TÜ: yok; M2: İgrilig (اِیکری لیک). (elif esre ile, /g/'ler ile); ML: 60b; İH: 62b. Bk. Ėgri, BL (33b), SG (387).

[1564] M1.84b, TÜ.41b: İn̂gek (اِینکاک); M2, ML.61a, İH.63a: Ėn̂geg. Bk. Ėn̂gegige, AŞ (35b), BL (35b), SG (423)// DLT: En̂gek "çeneden azı dişlerine kadarki bölge" (640)// Krgz.Tr: Eek "çene; alt dudak" (321)// Tatar.Tr: İyek "çene; yanak" (123)// YUyg.Tr: Ėn̂gek/İn̂gek (125/177)// Trkm.Tr: En̂gek (202).

[1565] Bu beyit| TÜ: yok// oşol| Yazmalar: ol (اول). Bk. BL (35b), LM (240, 2142), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (652).

[1566] Yazmalar: İteşlemaḳ (اِیْتاشلاماق). (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (16b). Bk. İte salmaḳ, AŞ (17b), SG (330), SS (262, 2793).

[1567] Yazmalar: "yitmek, kaybolmak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a). Bk. İtürürge// SG: İtürmek/İtkürmek (330)// AŞ: İtürmek (19b)// DLT (978), YUyg.Tr (469): Yitür-// Krgz.Tr: Citir- (217)// CC (230), Trkm.Tr (702): Yitir-// Azb.Tr: İtir- (514).

[1568] Bk. SG (333)// AŞ: "eteği doldurmak" (19b)// Kzk.Tr: Etekte- "eteğine doldurmak; bir yerin eteğinden yürümek" (146)// Krgz.Tr: Etekte- "eteğine tutunmak; takılmak; sırnaşmak; dağ eteğine yerleşmek; dağ boyunca yürümek" (343).

[1569] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (17b), SG (334), CC (85), Krgz.Tr (373), Trkm.Tr (386)// DLT: It (659).

[1570] Bk. SG (334-335), AŞ (19a), Tatar.Tr (123)// DLT (648), Krgz.Tr (343): Etek// YUyg.Tr: Ėtek (127).

1306 **Itavun** (اِيتاوون)[1572]: (elif esre ile, /t/ medli elif ile). "Moğ. keklik"[1573].
1307 **İt balıġı** (ايت باليغى)[1574]: (elif esre ile). "[Rūm Tr.] suda yaşayıp zamanla vezaġ denilen bir tür kurbağaya dönüşen hayvan".
1308 **İt Baraḳ** (اِيْت براق)[1575]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile). "Oġuz Ḫan'ın yenildiği ancak sonunda yendiği padişahın adı".
1309 **İt sinĝegi** (اِيْت سِيْنكاكى)[1576]: (elif ve /s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "it sineği (at sineği)".
1310 **Ėt ḳanat** (اَيت قانات)[1577]: (elif üstün ile). "gece kuşu, yarasa".
1311 **Ėvrülse** (اَيْورولسا): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "evrilse, dönse". *Dört Dīvān'dan:*

Anıñ̂ dik bozmamış gerdūn min-i mecnūn-ı şeydānı
Ki miñ̂ devr özige ėvrülse tapḳay tüzmek imkānı
(آنينک ديک بَوزماميش کردون مين مجنون شيدانى/که مينک دور اَوزيکا اَيورولسا تاپقاى توزماک امکانى)

1312 **Īmāż** (ايْماض)[1578]: (elif esre ile, /y/ ve /ż/ sükûn ile). "Ar. şimşek çakmak". *Dört Dīvān'dan:*

Faḳīr yaşurun ahıġa baḳma kim örter
Cihānnı ger-çi ėrür bu çaḳın işi īmāż [TÜ.31b]
(فقير ياشورون آهى غه باقمه كيم اَورتار/جهاننى كرچه اَيرور بو چاقين ايشى ايماض)

1313 **Isı** (اِيسى)[1579]: (elif ve /s/ esre ile). "kokusu". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdiñ̂ tapıb cānān ısı taptım lebidin cān ısı
Gėlür bu sözdin ḳan ısı tınma Nevāyī asra dem [İH.59a]
(دَيدينک تاپيب جانان اِيسى تاپتيم لبى دين جان اِيسى/گَيلور بو سوزدين قان اِيسى تينما نوايى آسرا دم)

1314 **İçge** (اِيچكه)[1580]: (elif esre ile, /g/ üstün ile). "ince".
1315 **Ėrse** (اَيرسا)[1581]: (elif üstün ile, /s/ medli elif ile). "ise; olsa".
1316 **İrikūb** (اِيْرِيْكوب)[1582]: (elif esre ile, /y/'ler sükûn ile, /k/ ötre ile). "darılmış, sıkılmış".
1317 **İritti** (ايريتّى)[1583]: (elif, /r/ ve /t/ esre ile). "eritti".

[1571] SG: Ütelgü/İtelgü (212/335)// Krgz.Tr: İtelgi "bir nevi doğan, falco lainarius" (373)// YUyg.Tr: İtelgü "muymul (delice doğan) kuşu" (181)// Trkm.Tr: Ütelgi "gece uçan yırtıcı bir kuş türü" (657)// Tr.Tr: Ötleği "bir cins kartal"// Moğ-Les: İtelgü "şahin, bozdoğan; (AT) bir doğan türü" (667).

[1572] Yazmalar: Itavuran (اِيتاوورَن). (elif esre ile, /t/ medli elif ile, /r/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a). Bk. SG (335), NS (179a), King (229, 200B/6)// Moğ-Les: İtagu/Yatū (666).

[1573] Yazmalar: "Moğ. aksak". Kebk (كبک) "keklik" sözcüğü, leng (لنک) biçiminde yazılmıştır. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a: Lik). Bk. SG (335).

[1574] Bk. SG (335)// Derleme: "bir çeşit su böceği".

[1575] Yazmalar: Indaḳ (اِيْنداق). Bk. SG (335), ŞT (T73a/18), CT-Musevi (2809).

[1576] Yazmalar: İt siñ̂geli (اِيْت سِيْنكالى). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a). Bk. SG (335).

[1577] TÜ: İt ḳanat (ايت قانات). (elif esre ile). Bk. SG (335), Yar ḳanat.

[1578] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1401), Dehhuda.

[1579] M1, TÜ: yok.

[1580] M1, TÜ: yok; ML: 57a; İH: 59b. Bk. İnçige.

[1581] M1.69a: üzeri çizili; ML: 71a; İH: 73b; TÜ: 33a. Bk. AŞ (22b), BL (28a), SG (350).

[1582] M1, TÜ: yok; ML: 58a, İH: 60a. Bk. BL (28b).

[1583] M1, TÜ: yok; ML: 58a, İH: 60a. Bk. BL (28b), AŞ (21b), SG (343).

1318 **Isramaḳ** (اِیسراماق)[1584]: (elif esre ile). “korumak, saklamak”.
1319 **Israġan** (اِیسراغان)[1585]: (elif esre ile). “korumuş, saklamış”.
1320 **Işıtmaḳ** (اِیْشیتماق)[1586]: (elif esre ile, /t/ sükûn ile). “ışıtmak, ışıklandırmak; elif üstün ile [**Ėşitmek**][1587]: eşitmek”. [**M2.62a**]
1321 **Aylandurub/Eylendürüb** (اَیلاندوروب): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “dolaştırıp, döndürüp; ağnatıp; oturtub”. [M1.66a] *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*

Mesken ėtmek dağı āteş-gāhnı
Örtemek dağı kelāmu'llāhnı
Kim niçük zünnārnı tartub turub
Bağladı bėlige tört aylandurub [ML.57a]

(مسکن اَیتماک داغی آتشکاه نی/اَورتاماک داغی کلام الله نی
کیم نیچوک زنّارنی تارتوب توروب/باغلادی بَیلیکا تَورت اَیلاندوروب)

1322 **İndeb** (اِیْنداب): (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “davet etmiş, çağırmış”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Dėdi ki bir gün ḳılıban ceşn-i ‘ām
İndeb idim bādiye ehlin tamām

(دَیدی که بیر کون قیلیبان جشن عام/ایینداب ایدیم بادیه اهلین تمام)

1323 **Islab** (اِیْسلاب): (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). “koklamış”. *Dört Dīvān'dan:*

Tiler-min ıslab ıslab ġabġabıñ̂gnı
Geh öpsem ‘ārıżıñ̂gnı geh lebiñ̂gni

(تیلارمین اِیسلاب اِیسلاب غبغبینک نی/گه اَوپسام عارضینکنی گه لبینک نی)

1324 **Aylanıb/Eylenib** (اَیلانیب): (elif üstün ile, /n/ esre ile). “dolaşmış, dönmüş, aylanmış”[1588]; “ağnamış; oturmuş”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü cismiġa he laḥẓa ol aylanıb
Dėgil taġ ara ejdehā çırmanıb[1589]

(چو جسمیغه هر لحظه اَول اَیلانیب/دَیکیل تاغ آرا اژدها چِرمانیب)

1325 **Ėltib** (اَیلتیب): (elif üstün ile, /t/ esre ile). “götürüp”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫıżr-veş ḫaṭ birle çün ḥüsnüñ̂ semendin sürge-sin
Yüz Sikender'ni suġa ėltib susız gėltürge-sin

(خضروش خط بیرله چون حسنونک سمندین سورکاسین/یوز سکندرنی سوغه اَیلتیب سوسیز گَیلتورکاسین)

1326 **İkişer** (اِیکیشار)[1590]: (elif ve /k/ esre ile). “ikişer”.
1327 **İmeñ̂/Ėrmeñ̂** (اِیمانک-اَیرمانک)[1591]: “sözcük sonuna eklenir ve yokluk anlamı verir: değilsin; olmazsın”.

1584 M1, TÜ: yok; ML: 59a; İH: 61a. Bk. AŞ (24b), BL (28b), Asramaḳ.
1585 M1, TÜ: yok; M2, ML.59a, İH.61a: Israḳan (ایسراقان). Bk. AŞ (25a), BL (28b), Isramaḳ.
1586 M1, TÜ: yok; ML: 59b; İH: 61b. Bk. BL (29b).
1587 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ėşitmaḳ. Bk. SG (376), AŞ (26b)// DLT (647/670), CC (69): Eşit-/İşit-// Mlk.Tr: Eşit- (196)// YUyg.Tr: İşitmek (180).
1588 M1, M2, İH, TÜ: “döndürmüş”. Bk. SG (189).
1589 çırmanıb| Yazmalar: aylanıb (اَیلانیب). Bk. Sİ (289, 3625), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (865).
1590 M1: 68a; TÜ: yok. Bk. Tatar.Tr (117)

1328 **İtikrek** (ایتیک راک)[1592]: (elif ve /t/ esre ile). “daha keskin”.
1329 **İmiş/Ėrmiş** (ایمیش-اَیرمیش)[1593]: “sözcük sonuna eklenir: imiş; olmuş”.
1330 **İymenib** (اِیْمانیب)[1594]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ esre ile). “çekinmiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Min kim ü güstāẖ ėlgin͡g öpmek ey sulṭān-ı ḥüsn
İtlerin͡gnin͡g çün kef-i pāyın öper-min iymenib[1595]

(مین کیم و کستاخ اَیلکینک اَوپماک ای سلطان حسن/ایتلارینک نینک چون کف پایین اوپارمین اِیمانیب)

1331 **Irġatıb** (اِیرغاتیب): (elif ve /t/ esre ile). “sallamış, kımıldatmış, ırgalamış, ırgamış”[1596]. *Ferhād u Şīrīn'den[1597]:*

Ta‘accüb birle anın͡g sarı baḳıb
Başını ırġatıb ėlkini ḳaḳıb

(تعجّب بیرله آنینک ساری باقیب/باشینی اِیرغاتیب اَیلکینی قاقیب)

Ferhād u Şīrīn'den
Niçe baḳġan sayı ḥayret bolur fāş
Gülümsüb gāh-gāhī ırġatıb baş[1598] [**M2.62b**]

(نیچه باقغان سایی حیرت بولور فاش/کولومسوب کاه کاهی اِیرغاتیب باش)

Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan‘ān'dan:

Bir gėce gündüz ölügler dik yatıb
Ol ṣanem ḥālıġa başın ırġatıb [İH.59b]

(بیر کَیجه کوندوز اَولوکلار دیک یاتیب/اول صنم حالیغه باشین اِیرغاتیب)

1332 **Ėşib** (اَیْشیب): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /ş/ esre ile). “ipi dolamış, eğirmiş, burmuş, bükmüş, sarmış, kıvırmış”[1599]; “eşmiş, kazmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Muġannī naġmesi cān bėrse bezm ehliġa tan͡g yoḳ kim [M1.66b]
Nevāyī rişte-yi cānın ėşib çengige tār ėtmiş

(مغنّی نغمه سی جان بَیرسه بزم اهلیغه تانک یوق کیم/نوایی رشتۀ جانین اَیشیب چنکیکا تار اَیتمیش)

İpekler kim ėşib-sin cismler zaẖmı üçün gūyā

[1591] M1.68a: İmen͡g/İrmen͡g; M2: İmen/Ėrmen͡g; ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili// SG: Ėrmen “değilim; olmayayım”; Ėrmen͡g “değilsin; olmayasın” (352); Ėmen “değilim”; Ėmen͡g “değilsin” (410)// AŞ: Ėmen “değilim”; Ėmen͡g “değilsin” (33a)// DLT: Er- “olmak, imek” (641)// CC: Er-/E- “olmak” (66)// Krgz.Tr: E- “imek” (319); Emen “değilim” (329)// Tatar.Tr: İ- “imek” (115).

[1592] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (18b).

[1593] M1: 68a; ML, İH.59b: İmiş/Ėrmiş/İmiştün͡g/İmiş-sin; TÜ: yok. Bk. SG (352/411)// Krgz.Tr: Emiş/İmiş (330/369)// YUyg.Tr: Ėmiş (125).

[1594] M1, TÜ: yok; M2, ML.56b, İH.58b: Ėtmenib (اَیْتمانیب). (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (27a). Bk. AŞ (15b), SG (406).

[1595] öpmek| Yazmalar: öpmaḳ (اَوپماق)// öpmek ėlgin͡g| Yazmalar, BL (27a), SG (406): ėlgin͡g öpmek// ḥüsn| Yazmalar, BL: Ḥüseyn (حسین)// iymenib| Yazmalar, BL: ėtmenib (اَیْتمانیب). Bk. AŞ (15b), BV (42, 56), BV-Özb (G.56), Külliyat-Yazma-TB (281), Külliyat-Yazma2 (298), Divan-Yazma (70*2).

[1596] M1, M2, TÜ: “salladı”; ML: “başını sallar”. Bk. SG (345).

[1597] TÜ: *Leylī ve Mecnūn'dan.* Bk. FŞ (371, XLI/12).

[1598] Gülümsüb| Yazmalar: Gülümseb (کولومساب). Bk. SG (1202), FŞ (185, XIX/31), FŞ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (514).

[1599] Bk. SG (371), AŞ (25b), Yişmek.

Muḳayyed ḳılġalı cānlar ḳuşın hem oldur esbābıñ[1600] [ML.57b]

(ایپاک لار کیم اَیشیب سین جسم لار زخمی اوچون کویا/مقیّد قیلغالی جانلار قوشین هم اَولدور اسبابینک)

1333 **Ėvrülüb** (اَیْورولوب): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "evrilmiş, dönmüş". *Dört Dīvān'dan:*

Gözüme eşk evrülüb ten deşt ara ser-geştedür

'Aşḳ baḥr u deştide gird-āb ol bu gird-bād[1601]

(کوزومه اشک اَیورولوب تن دشت آرا سرکشته دور/عشق بحر و دشتیدا کرداب اول بو کردباد)

1334 **İsti ot** (اِیْستی اَوت)[1602]: (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /t/ esre ile). "biber".

1335 **Ėşitgec** (اَیْشیتکاج): (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "işitince". *Dört Dīvān'dan:*

Şeker çün ḳıldı şīrīnlikni da'vī

Ėşitgec lebleriñ ḳıldı şeker-ḫand[1603]

(شکر چون قیلدی شیرین لیکنی دعوی/اَیشیتکاج لبلارینک قیلدی شکر خند)

1336 **Inaġ** (اِیناغ)[1604]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "sohbet arkadaşı, dost; Moġul hanlarının yakınlarına verdikleri mansıp adı. Ona Inaḳ da denir".

1337 **İkinc** (اِیْکینج): (elif esre ile, /y/, /n/ ve /c/ sükûn ile). "ikinci"[1605]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

İkinc ol ki bar anca efsūn-gerim

Mevācib yėgen barçası çākerim

(ایکینج اول که بار آنجا افسونکریم/مواجب یَیکان بارچه سی چاکریم)

1338 **İdi/Ėrdi** (اِیْدی-اَیْردی)[1606]: "sözcük sonuna eklenir: idi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Leylī ki idi 'Arab belāsı

Hem bar idi Ḳays mübtelāsı

(لیلی که ایدی عرب بلاسی/هم بار ایدی قیس مبتلاسی)

1339 **İgec** (اِیکاج): (elif esre ile, /c/ sükûn ile). "sözcük sonuna eklenir: iken, henüz, daha, hala"[1607]; "abla"[1608]. [**M2.63a**, TÜ.32a]

1340 **Ėylegec** (اَیلاکاج): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "edince, eyleyince". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥüsni artar yüzde zülfin 'anber-efşān ėylegec

Şem' rūşenraḳ bolur tārın perīşān ėylegec[1609] [İH.60a]

(حسنی آرتار یوزدا زلفین عنبرافشان اَیلاکاج/شمع روشن راق بَولور تارین پریشان اَیلاکاج)

1600 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. FK (351, 373), FK-Özb (G.360).

1601 ol| Yazmalar: u ol (و اول). Bk. FK (120, 121), FK-Özb (G.117), Külliyat-Yazma2 (437), Divan-Yazma (128*2).

1602 Bk. Azb.Tr (507), Derleme// SG: İsti ot/Burc/(Rūmī)Büber (370).

1603 lebleriñ| M1, M2, İH, TÜ: leblerin (لبلارین). Bk. BV (99, 123), BV-Özb (G.123).

1604 Yazmalar: Inac (ایناج). (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (19b: Inaḫ). Bk. Inaḳ, AŞ (36a), SG (421).

1605 Yazmalar: "iki". Bk. İkinc, AŞ (29b), SG (389)// DLT: İkinç (663)// CC (60), Krgz.Tr (324): Ekinçi// YUyg.Tr: İkkinçi (174).

1606 M1: 68b; TÜ: yok. Bk. AŞ (20b), SG (341/350).

1607 TÜ: yok. Bk. SG (385)// AŞ: (/k/ ile) "iken" (29b).

1608 Bk. İgeci, Ekci.

1609 yüzde| Yazmalar: yüzge (یوزکا). Bk. GS (99, 103), GS-Özb (G.98), Külliyat-Yazma-TB (31), Külliyat-Yazma2 (44), Divan-Yazma (110*2).

1341 **İvürgec** (اِيوُوركاج): (elif esre ile, /v/ ötre ile). "evirince, çevirince, döndürünce". *Ferhād u Şīrīn'den:*
İvürgec nīzesin devr-i felek-vār
Bolub ḳalḳan özige çarḫ-ı devvār
(ايووركاج نيزه سين دور فلک وار/بولوب قالقان اوزيكا چرخ دوار)
1342 **İç** (اِيْچ): (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "iç, içeri; iç!". *Leylī ve Mecnūn'da,* Mecnūn'un annesinin hastalığında şöyle der: [M1.67a]
İç ḳabż tapar terencübīndin
Ṣafrā artar sikencübīndin
(ايچ قبض تاپار ترنجبين دين/صفرا آرتار سكنجبين دين)
1343 **İç ağrıġı** (ايچ آغريغى)[1610]: (elif ve /r/ esre ile). "iç sürme, ishal, sürgün, ötürük; [karın ağrısı]". [ML.58a]
1344 **İçen** (اِيْچان)[1611]: (elif esre ile, /ç/ ile). "[tatlıya karıştırılan] kavrulmuş buğday ve susam".
1345 **İç oğlan** (ايچ اَوغلان)[1612]: (elif esre ile, ikinci elif üstün ile). "[Rūm Tr.] saray hizmetinde bulunan oğlan, iç oğlanı".
1346 **İçergü/İçirgü** (ايچَركو-ايچِركو)[1613]: (elif esre ile, /ç/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "eyerin altına konulan keçe, teğelti".
1347 **Içḳırıḳ** (اِيْچقِريق)[1614]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] hıçkırık".
1348 **İçgerek** (اِيْچكاراک)[1615]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "daha ince".
1349 **İçkerrek** (اِيْچكارراک)[1616]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "daha içeri".
1350 **İçgü** (اِيْچكو)[1617]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "içme; yudumlama". *Leylī ve Mecnūn'da,* Nevfel'in kızının düğününde şöyle der:
Āyīn-i ṭarabġa ḳoydılar yüz
İçgü idi niçe gėce gündüz[1618]
(آيين طرب غه قَويديلار يوز/ايچكو ايدى نيچه گيجه كوندوز)
1351 **İçgülük** (اِيْچكولوک)[1619]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "içki içme; içilecek nesne;

[1610] Bk. SG (339), NM (83, 161)// Krgz.Tr: İç "iç; karın"; İçi ooru- "karnı ağrımak"; İçi öt- "içi sürmek" (364)// YUyg.Tr: İç "iç"; İç sür-/İçi öt- "iç sürmek, ishal olmak"; İçi aġri- "karnı ağrımak" (171)// Trkm.Tr: İçagırı "karın ağrısı" (369)// Derleme: İç ağrısı "dizanteri ya da kolera hastalığı".
[1611] SG: اِيجّان (339)// Derleme: Karacücen/Karacüccem/Karacüccam/Karacoccam/Cüccem/Cüccam/Cütçam/Cöcce/Cöccem/Uccam/Otçam "çörek otu".
[1612] SG: (Rūmī)İç aġa/İç oğlan (339).
[1613] Yazmalar: İçergü. Bk. İçmek// SG: İçirgü/Üçergü (339/221). Bk. Üçergü// Kzk.Tr: İşkilik (673)// Mlk.Tr: İçirgi "yorganın içindeki yünler" (227)// Trkm.Tr: İçirgi "keçe" (369).
[1614] Bk. SG (339), Tarama (109).
[1615] Yazmalar: İçmerek (اِيْچماراک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a). Bk. İçgerek// SG: İçkerek (339).
[1616] Yazmalar: İçkevrek (اِيْچكاوراک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a). Bk. SG (339), LM (167, 1380)// AŞ (20a), CC (82), Krgz.Tr (365): İçkeri "içeri".
[1617] Bk. SG (339)// AŞ: İçkü/İçki "şarap sohbeti" (20a)// DLT: İçkü "içilen şeyler" (660)// Krgz.Tr: İçki/İçkilik "içki; içecek" (365)// Trkm.Tr: İçgi "içki; içecek" (369)// Tr.Tr: İçki "içki; içki içme".
[1618] gėce| M1, M2: gėçe. Bk. SG (339), LM (289, 2670), LM-Özb (XXX).

(**İçgülüg**) sarhoş kişi". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bolub hūş an̂ga zāyil içgülüg dik
Yatıb bir taẖta üstide ölüg dik[1620]
(بَولوب هوش اَنكا زايل اِيچكولوک ديک/ياتيب بير تخته اوستيده اَولوک ديک)

1352 **Ėşitilgü dik** (اَيشيتيلكو ديک)[1621]: (elif üstün ile, /ş/ ve /t/ esre ile, /l/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "işitilecek, işitmeli, işitilesi; işitilir gibi". *Tārīẖ-i Bābürī'den:*

Ėşitilgü dik nime ėşitilse taḳrīr ḳılġumdur[1622].
(اَيشيتيلكو ديک نيمه اَيشيتيلسا تقرير قيلغومدور)

1353 **İsen̂g/Ėrsen̂g** (اِيسانک-اَيرسانک)[1623]: "sözcük sonuna eklenir: isen; olsan".

1354 **İçmek** (اِيْچماک)[1624]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). [**M2.63b**] "kürk".

1355 **İçin ara** (ايچين آرا)[1625]: (elif ve /ç/ esre ile). "ortada, arada". *Dört Dīvān'dan:*

Cān u kön̂gül niçe dėdi asralı özni gėlgec ol
Veh yana ḳozġalıştılar görgec anı için ara
(جان و كونكل نيچه دَيدی آسرالی اَوزنی گَيلكاج اول/وه ينه قوزغاليشتيلار كوركاج آنی ايچين آرا)

1356 **İd** (اِيْد)[1626]: (elif esre ile, /y/ ve /d/ sükûn ile). "koku".

1357 **İdi ḳut** (اِيدی قوت)[1627]: (elif esre ile, /ḳ/ ötre ile). "kut sahibi; Çengiz Ḫan zamanında Uyġur hâkiminin adı"[1628]. [İH.60b]

1358 **İdiş** (ايديش)[1629]: (elif ve /d/ esre ile). "büyük kâse, büyük kap". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā Çīnī idiş birle tekellüf ḳılma kim
Bī-tekellüflerġa ẖoşraḳdur ṣurāḥīdin sebū[1630] [ML.58b]
(ساقيا چينی ايديش بيرلا تكلّف قيلما كيم/بی تكلّف لارغه خوشراقدور صراحی دين سبو)

1359 **İdin̂giz** (اِيْدينكيز): (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). [M1.67b] "idiniz".

[1619] Bk. SG (339)// AŞ: "içilecek nesne; sarhoş kişi" (19b-20a)// Krgz.Tr: İçkilik "içki; içecek; ayyaşlık" (365)// YUyg.Tr: İçkilik/İçkülük "içki" (172).

[1620] Bu beyit| M1: 86b; M2: 84a; ML: 75b; İH: 77b; TÜ: yok. Bk. AŞ (20a), SG (337), FŞ (269, XXIX/18), FŞ-Özb (XXIX).

[1621] M1: 67a; TÜ: yok. Bk. SG (377).

[1622] ḳılġumdur| Yazmalar: ḳılġuydur (قيلغويدور). Bk. SG (377), TB (217, H293b/3).

[1623] M1: 69a/73a; TÜ.33a: Ėrsen̂g. Bk. SG (350/370).

[1624] Bk. SG (339), DLT (661), Trkm.Tr (370), İçergü/İçirgü// Kzk.Tr: İşpek "eyerin altına konan keçe" (673)// Krgz.Tr: "teğelti astarı; iç teğelti" (365).

[1625] M1: üzeri çizili; M2: İçin; ML, İH: İçin "ortada; alaçık". Bk. SG (340).

[1626] Bk. Is// SG: İdlemek "koklamak"; İd "koku" (340)// DLT: Yıḍ "koku"; Yıḍla- "koklamak" (968)// Krgz.Tr: Cıt "koku"; Cıtta- "kokmak, koku vermek; koklamak" (214)// YUyg.Tr: Hid "koku"; Hidlik "kokulu" (156)// Azb.Tr: İy "koku" (515).

[1627] Yazmalar: İdi fut (ايديفوت). (elif esre ile, /f/ ötre ile). Bk. SG (341), CT-Musevi (2307)// Doerfer (1936): İdi qut (< Iduq qut)// MGT-Temir: İdu'ut "Uygurların başkanı" (262)// DLT: Iḍuk "mübarek" (655)// Krgz.Tr: Iyık "kutsal; uğurlu" (362)// Moğ-Les: Udugan/Udgan/Udagan/İdugan "kadın şaman; ebe" (1328).

[1628] Uyġur| M1, TÜ: Ayġur (اَيغور); M2, ML, İH: Iyġur. Bk. SG (341).

[1629] AŞ (20b), SG (341), DLT (661), Krgz.Tr (366), Özb.Tr.İzahlı (I/314): "kap, kap kacak".

[1630] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// ẖoşraḳdur| ML: ẖoştur devr-i; İH: ẖoş-terdür (خوشتردور)// ṣurāḥīdin| Yazmalar: ṣurāḥī vü (صراحی و). Bk. AŞ (20b), SG (341), NŞ (507, 509), NŞ-Özb (G.508), Külliyat-Yazma-TB (234).

1360 **İrmek/İrmaḳ** (اِیْرماک-اِیْرماق)[1631]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “ermek, varmak, erişmek; erdirmek, ulaştırmak”.
1361 **İrdinĝ** (اِیْردینک): (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “erdin, ulaştın; erdirdin, ulaştırdın”.
1362 **Ircatmaḳ/Ircayıtmaḳ** (اِیْرجاتماق-اِیْرجایِتماق)[1632]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). “gülerken dişlerini göstermek, sırıtmak. Diş ile birlikte kullanılır”.
1363 **İrmegey/İrmese/İrmesün** (اِیْرماکای-اِیْرماسا-اِیْرماسون)[1633]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “[ulaşmaya/ulaşmasa/ulaşmasın; ulaştırmaya/ulaştırmasa/ulaştırmasın]”.
1364 **İrimek/İrilmek** (اِیْریماک-اِیْریلماک)[1634]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile). “erimek”.
1365 **Irġanmaḳ** (اِیْرغانماق)[1635]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “sallanmak, kımıldamak, ırganmak, ırgalanmak”.
1366 **İrişmek** (اِیریشماک): (elif ve /r/ esre ile). “uymak, izinden gitmek, peşinden gitmek”[1636].
1367 **İrikmek** (اِیریکماک)[1637]: (elif ve /r/ esre ile, /k/ sükûn ile). “darılmak, sıkılmak”.
1368 **Ėylemenĝ** (اَیْلامانک)[1638]: (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “etmeyin, eylemeyin”.
Dört Dīvān'dan:
Ol gözi ḳaşı ḳaraġa aynı teşbīh ėylemenĝ
Aynınĝ āfetlıḳ gözi pür-fitne ḳaşı ḳaydadur[1639] [TÜ.32b]
(اول کوزی قاشی قراغه آینی تشبیه اَیلامانک/آی نینک آفت لیق کوزی پرفتنه قاشی قایدادور)
1369 **Ėylesenĝiz** (اَیْلاسانکیز)[1640]: (elif üstün ile, /s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “etseniz, eyleseniz”.

1631 Tekrarı| M1: 72a/73b; M2: 68b/70a; ML: 62b/63b; İH: 64b/65b; TÜ: 34b/35b. Bk. SG (341)// AŞ: Ėr- “ermek, erişmek” (22b)// Tatar.Tr: İriş- “ulaşmak” (120)// YUyg.Tr: Ėriş- “ulaşmak” (126)// Moğ-Les: İre- “ulaşmak” (660).

1632 Tekrarı| M1: 72a (üzeri çizili); M2: 68b; TÜ: 34b. Bk. Ircaymadı// SG: Ircaytmaḳ (343). Bk. FK (427, 460/7).

1633 Bir sonraki maddeyle bir arada verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17a). Bk. SG (341).

1634 Bk. SG (342)// AŞ (22b), YUyg.Tr (126): Ėri-// DLT: Erü-/Eri- (644)// CC: İri- (84)// Krgz.Tr: Eri- (337).

1635 Bk. SG (346), AŞ (22b)// DLT: Irgal- “sallanmak”; Irgan- “sarsılmak” (657)// CC: Irgal- (80)// Krgz.Tr: Irğa-/Irğal-/Irğan- (358)// Trkm.Tr: Iran- (364)// Moğ-Les: İragala-/Yarāla-/İrala-/İragatu- “dalgalanmak” (659).

1636 Yazmalar: “utanmazlık etmek” (بی حیایی کردن) anlamı da verilmiştir. Bu anlam, “uymak” (پیروی کردن) ibaresinin bozulmuş biçimi olmalıdır. Bk. SG (346)// BL: “sevgilinin izini sürmek ve ısrarla peşinden gitmek” (26b)// Alt.Tr: Ere- “ısrar etmek, direnmek” (83)// Kzk.Tr: Er- “peşinden gitmek” (141)// Krgz.Tr: İriş- “özenmek; çabalamak; uğraşmak” (371)// YUyg.Tr: Ėriş- “erişmek” (126)// Derleme: Erişmek “şakalaşmak, alay etmek; sataşmak; tartışmak; kovalamak”; İrişmek “şaka etmek; gülümsemek; ulaşmak, yetişmek, erişmek”// Trkm.Tr: Eriş-/Erceş- “sataşmak” (203)// Moğ-Les: Eri-/Ere- “aramak, araştırmak; beklemek; yalvarmak” (519); İre- “ulaşmak” (660).

1637 Bk. AŞ (22a), SG (347)// Kzk.Tr (144), Mlk.Tr (193): Erik- “sıkılmak, usanmak”// Krgz.Tr: Erik- “can sıkılmak; üşenmek” (337)// Trkm.Tr: İr- “bıkmak”; İrik- “nefret etmeye başlamak” (382)// Derleme: Erikmek “üzülmek”.

1638 ML: Ėylenmek maddesiyle karıştırılmıştır. Bk. SG (190).

1639 pür-fitne| Yazmalar: peyveste (پیوسته). Bk. NŞ (198, 198), NŞ-Özb (G.198), Külliyat-Yazma-TB (180), Külliyat-Yazma2 (196), Divan-Yazma (195*2).

1640 M1: 74a; TÜ: yok.

1370 **Aylanur/Eylenür** (اَیلانور): [**M2.64a**] (elif üstün ile, /n/ ötre ile). "dolaşır, döner, aylanır; ağnar; oturur". *Dört Dīvān'dan:*
Tā bozuḳ köñglüm ara zülfüñg ḫayālı aylanur
Ejdehāyīdür ki bir vīrāne içre tolġanur
(تا بَوزوق کونکلوم آرا زلفونک خیالی اَیلانور/اژدهایی دور که بیر ویرانه ایچره تَولغانور)
1371 **İkirer ikirer** (اِیْکیرار اِیْکیرار)[1641]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, ikinci /r/ sükûn ile). "ikişer ikişer". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan*[1642]*:*
Su uluġraḳ cihetidin ḳoylarnı ikirer ikirer göterib ötgerür ėrdi.
(سو اُولوغ راق جهتی دین قَویلارنی اِیکیرار اِیکیرار کوتاریب اَوتکارور اَیردی)
1372 **Eyte alur/Ayta alur** (اَیتا آلور): (/y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "söyleyebilir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Çın ayta alur tilni yalġanġa bulġama, çın sözni yalġanġa çulġama[1643]. [M1.68a, İH.61a]
(چین اَیتا آلور تیلنی یالغانغه بُولغاما، چین سوزنی یالغانغه چُولغاما)
1373 **Ėrmestür** (اَیْرماستور): (elif üstün ile, /y/, /r/ ve /s/ sükûn ile). "değildir; olmaz". Luṭfī'den:
Sin kibi sulṭānnı sivmek ḥaddım ėrmestür velī
Bu belālıḳ 'aşḳ farḳ ėtmes gedā vu şāhnı[1644]
(سین کیبی سلطان نی سیومک حدّیم اَیرماستور ولی/بو بلالیق عشق فرق اَیتماس کدا و شاهنی)
1374 **Ėgerür** (اَیکارور): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "dolaşır, döner, dolanır"[1645]; "dolaştırır, döndürür". *Dört Dīvān'dan:*
Gehī ki mest ėgerür bād-pā ḫired ḫaylı
Barur havāġa ḳuyun yitgec ėyle kim ḫāşāk[1646] [ML.59a]
(کهی که مست اَیکارور بادپا خرد خیلی/بارور هواغه قویون یِتکاج اَیله کیم خاشاک)
1375 **İseñgiz/Ėrseñgiz** (اِیسانکیز-اَیرسانکیز)[1647]: "sözcük sonuna eklenir: iseniz; olsanız".
1376 **İsem/Ėrsem** (اِیْسام-اَیرسام)[1648]: "sözcük sonuna eklenir: isem".
1377 **İsek/Ėrsek** (اِیساک-اَیرساک)[1649]: "sözcük sonuna eklenir: isek".
1378 **Ėvrülür** (اَیْورولور): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "evrilir, döner". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Olturur ikin çibin ḳaşıñgġa
Ėvrülür ikin ḳuyun başıñgġa[1650]

[1641] Yazmalar: İkrer ikrer (اِیْکرار اِیْکرار) "az az"// SG: İkirer "iki tane" (388)// Moğ-Les: İkere/İher/İkire "ikiz" (641).
[1642] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.* Bk. TE-Özb (Dāvūd b. Īşā).
[1643] bulġama| Yazmalar: çulġama (چُولغاما)// çulġama| Yazmalar: bulġama (بُولغاما). Bk. SG (821), MK (327, 104b/1), MK-Özb (Tenbih.122), Külliyat-Yazma-TB (1502), MK-Amire (197).
[1644] sulṭānnı| Yazmalar: sulṭānı (سلطانی)// sivmek| M1, ML: sėvmek. Bk. LD (255/430a, 350).
[1645] M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. AŞ (28b), SG (382), İgermek, İgirmek, Eñgirdi.
[1646] ḫaylı| Yazmalar: ehli (اهلی)// ḳuyun| Yazmalar: ḳoyun (قَویون). Bk. FK (329, 349), FK-Özb (G.336), Külliyat-Yazma2 (475), Divan-Yazma (321*2).
[1647] M1.69a, TÜ.33a: Ėrseñgiz "olsanız; erseniz; erdirseniz"; M1: 74a. Bk. SG (350/370).
[1648] M1: 74a; TÜ: yok. SG (370).
[1649] M1: 78a; TÜ: yok.

(اَولتورور اِیکین چِبین قاشینکغا/اَیورولور ایکین قویون باشینکغا)

Dört Dīvān'dan:

Tā köñgül ḫālıñg ḫayālıdın başıñgġa ėvrülür
Yoḳ sañga ḥācet yaman göz def'iġa ot u sipend [**M2.64b**]
(تا کونکل خالینک خیالیدین باشینکغه اَیورولور/یوق سنکا حاجت یامان کوز دفعی غه اوت و سپند)
Tā görüben yüzin ḳuyaş ḳalġalı iştiyāḳıġa
Gāh başıġa ėvrülür gāh tüşer ayaḳıġa
(تا کوروبان یوزین قویاش قالغالی اشتیاقیغه/کاه باشیغه اَیورولور کاه توشار اَیاقیغه)

1379 **Ėtgüñg** (اَیْتکونک): (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "edeceksin". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Luṭf u kerem gencini nitgüñg durur
Kimge 'aṭā vu kerem ėtgüñg durur[1651]
(لطف و کرم کنجی نی نیتکونک دورور/کیمکا عطا و کرم اَیتکونک دورور)

1380 **Ėr/Ėren** (اَیْر-اَیران): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "er, erkek; erkin kişi; yiğit"; (**Ėr**)[1652] "koca, eş"; (**Eyr**)[1653] "erkeklik organı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėr meclisi içre rāḥ ėrür zīb
ḫatun kişige ṣalāḥ ėrür zīb[1654]
(اَیر مجلسی ایچره راح اَیرور زیب/خاتون کیشیکا صلاح اَیرور زیب)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Tañg atḳac ėr ve ḫatunı kesb üçün tarḳaşıb, oġul ve ḳızları kūy u kūçede butraşıb[1655].
(تانک آتقاج اَیر و خاتونی کسب اوچون تارقاشیب، اوغول و قیزلاری کوی و کوچه دا بوتراشیب)

1381 **İrkilmek** (اِیْرکیلماک)[1656]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] toplanmak, irkilmek". [M1.68b]

1382 **Irlamaḳ/Yırlamaḳ** (اِیْرلاماق-یِرلاماق)[1657]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "şarkı söylemek, ırlamak, yırlamak".

1650 ḳaşıñgġa| Yazmalar: ḳaşıñga (قاشینکا)// ḳuyun| Yazmalar: ḳoyun (قَویون)// başıñgġa| Yazmalar: başıñga (باشینکا). Bk. LM (248, 2234), LM-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (654), Külliyat-Yazma1 (666), Hamse-Taşbasma (127).

1651 durur| Yazmalar: turur (تورور). Bk. Nitgüñg durur, HE (33, VI/27), HE-Özb (VI), Külliyat-Yazma-TB (403).

1652 M1, M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (22b), SG (348-349), Er// DLT: Er "adam" (640); Eren "adamlar; yiğitler" (642)// CC: Er "er, erkek" (64)// Krgz.Tr: Er "koca; erkek; yiğit" (336); Eren "kuvvetli; mert, yiğit, kahraman" (337)// Moğ-Les: Ere/Er "er, adam, erkek; koca; yiğit" (511); Aran "er, adam, erkek; kişi, kimse, insan" (78).

1653 M1, M2, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (234).

1654 ḫatun| Yazmalar: ḫˇatun (خواتون). Bk. LM (250, 2251), LM-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (655).

1655 ḫatun| Yazmalar: ḫˇatun (خواتون)// ḳızları| Yazmalar: ḳızı (قیزی). Bk. MK (145, 29a/3), MK-Özb (Fasl.33), Külliyat-Yazma-TB (1470), MK-Amire (55-56).

1656 Tekrarı| M1.73b, M2.70a, ML.64a, İH.66a, TÜ.35b: İrgilmek. (elif ve /g/ esre ile). Bk. SG (348), DLT (667), Tarama (117), Krgz.Tr (371)// Moğ-Les: İr- "toplanmak" (659); İrge- "toplamak" (661).

1657 Yırlamaḳ| M1, TÜ: yok. Bk. Yırlamaḳ/Irlamaḳ// SG: (Rūmī)Irlamaḳ (348); Yırlamaḳ (1380)// AŞ: Yırla- (188b)// DLT: Ir/Yır "gazel, şarkı, türkü" (656); Yırla- "ırlamak" (973)// CC: Ir "şarkı"; Irla- "ırlamak" (80)// Krgz.Tr: Ir "şarkı, şiir" (356); Irda- "şarkı söylemek, ırlamak" (358)// Mlk.Tr: Cır "şarkı" (151); Cırla- "ırlamak" (152)// Moğ-Les: İragu/Yarū "yır, melodili ses, hoş ses" (659).

1383 **Ėrenlik** (اَیرانلیک): (elif üstün ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “erkinlik; yiğitlik”. [İH.61b]

1384 **Ėrte** (اَیْرتا): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “önce; önceki; sabahın ilk vakti”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Ḳopḳıl u ėrte günni ėyleme gėc
Yol yürürde tevaḳḳuf ėyleme hīç[1658] [ML.59b]
(قوپقیل و اَیرتا کوننی اَیلاما گیج/یول یورورداتوقف اَیلاما هیچ)

1385 **Ėrteki** (اَیرتاکی): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “önceki, eski”.

1386 **Ėrteñ** (اَیرتانک)[1659]: (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “sabahın ilk vakti”.

1387 **İrdem** (اِیردام)[1660]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “askerlik yordamları, silahşorluk mahareti”; “fen, maharet”. *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Erdeşīr bülūġ ḥaddıġa yitti, barça bilig bile irdemde yegāne bolub.
(اردشیر بلوغ حدّیغه یِتی، بارچه بیلیک بیله اِیردام دا یکانه بولوب)

1388 **Ėrdiñiz** (اَیْردینکیز): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “idiniz”. [TÜ.33a]

1389 **Eyte gör** (اَیْتا کور)[1661]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /g/ üstün ile[1662]). “iste; [sor]”.

1390 **Ėylegüñgüzdür** (اَیلاکونکوزدور)[1663]: (elif üstün ile, /g/'ler ötre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). “edeceksiniz, eyleyeceksiniz”.

1391 **Ėrenler** (اَیرانلار): (elif üstün ile, /r/ medli elif ile, [M2.65a] /n/ sükûn ile). “erkin kişiler; cömert kişiler; yiğitler”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ėrenler dik ėrür de’b ü şi‘ārı
Çapıb oḳ atıb öltürmek şikārī[1664]
(اَیرانلار دیک اَیرور دأب و شعاری/چاپیب اوق آتیب اولتورماک شکاری)

1392 **İser** (اِیْسار): (elif esre ile, /y/ sükûn ile). “yel eser”.

1393 **Ėylerler** (اَیْلارلار): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). “eylerler, ederler”. *Dört Dīvān'dan:*

Köñgül çākın gözümde eşk-i rengīn ėlge fāş ėtti
Balıġ zaḫmını fehm ėylerler ėl deryāda ḳan görgec[1665]
(کونکل چاکین کوزومدا اشک رنکین اَیلکا فاش اَیتّی/بالیغ زخمینی فهم ایلارلار اَیل دریادا قان کورکاچ)

[1658] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Ḳopḳıl| Yazmalar: Ḳopġıl (قوپغیل). Bk. Ḳopḳıl, SS (255, 2708), SS-Özb (XXII).

[1659] Bk. SG (349)// Alt.Tr: Erten “yarın” (85)// Kzk.Tr: Erteñ “yarın; gelecek” (143)// Krgz.Tr: Erteñ “yarın; sabah” (339)// Derleme: Erten/Ertan “Sabah, güneşin doğduğu zaman”// Moğ-Les: Erte(n)/Ert(en) “erken; erkenden” (527).

[1660] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: “askerlik yordamları; fenler sahibi”. Bk. AŞ (21b), SG (349)// DLT: Erdem/Erḍem “terbiye; erdem; iyi iş” (641)// CC: Erdem “erdem” (64)// Moğ-Les: Erdem “bilgi, bilim; hüner, sanat, yetenek; akıl; erdem, yararlılık” (510).

[1661] M1: 68a; TÜ: yok. Bk. Ayıtmaḳ.

[1662] /g/ üstün ile| M2, ML: /g/ ötre ile.

[1663] M1: 85a; TÜ: yok.

[1664] ü şi‘ārı| M1, M2, TÜ: şi‘ārı; İH: ü ḳarārı// şikārī| ML: ḳarārı; İH: şi‘ārı. FŞ (345, XXXVII/74), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (559).

[1665] Köñgül çākın| Yazmalar: Bağır zaḫmın (باغر زخمین). Bk. GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31), Divan-Yazma (108*2).

1394 **Ėltibtür** (اَیْلتیبتور)[1666]: (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /t/ esre ile, /b/ sükûn ile). "götürmüş". *Dört Dīvān'dan:*

Dėmekge fitne ta'līmin bolub ḫam
Ḳulaġıng̃ sarı baş ėltibtür ol ḳaş[1667]
(دَیماککا فتنه تعلیمین بولوب خم/قولاغینک ساری باش اَیلتیبتور اول قاش)

1395 **İş ḳor** (اِیْشقَور)[1668]: (elif esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "iş yapan".

1396 **İvürür** (اِیْوُورور): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /v/ ve /r/ ötre ile). [M1.69a] "evirir, çevirir, döndürür". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Rāḳım ki uzattı til sinānın
Bu nev' ivürür ḳalem 'inānın
(راقم که اوزاتتی تیل سنانین/بو نوع اِیوورور قلم عنانین)

1397 **İner** (اِینار): (elif esre ile, /n/ medli elif ile). "iner". *Dört Dīvān'dan:*

Ger ḳuyaş dėrler yüzüng̃ni germ bolub çėkme tīġ
Ėlge cürmī yoḳ iner çün āsmāndın her ta'ab[1669] [İH.62a]
(کر قویاش دَیرلار یوزونکنی کرم بَولوب چَیکما تیغ/اَیلکا جرمی یوق اِینار چون آسماندین هر تعب)

1398 **Aylanadur/Eylenedür** (اَیلانه دور): (elif ve /n/ üstün ile). "dolaşır, döner, aylanır; ağnar; oturur". *Dört Dīvān'dan:*

Şu'le-yi ruḫ-sārıda köng̃lüm ḳuşı aylanadur
Tang̃ ėmes gül şem'iġa bülbül eger pervānedür [ML.60a]
(شعلهٔ رخساریدا کونکلوم قوشی اَیلانه دور/تانک اَیماس کل شمعی غه بلبل اکر پروانه دور)

1399 **Irıldar** (ایریلدار)[1670]: (elif ve /r/ esre ile). "ses çıkarır". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan[1671]:*

Pād-şāh uluġ rūdġa oḫşar ve etbā'ı arıġlarġa kim ol rūddın ayrıldılar[1672].
(پادشاه اولوغ رودغه اوخشار و اتباعی آریغ لارغه کیم اول روددین ایریلدیلار)

1400 **Ėteling̃** (اَیتالینک)[1673]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "edelim". Bābür Şāh'tan:

Ḫoş ol ki bahār faṣlı bu dünyāda
Bolġay ṭarab esbābı barı āmāde
Ger bolmasa esbāb ėteling̃ dengāne
Mindin gezek ü ṭa'ām sindin bāde[1674] [**M2.65b**]
(خوش اول که بهار فصلی بو دنیاده/بولغای طرب اسبابی باری آماده)

[1666] Yazmalar: Ėltübtür (اَیْلتوبتور). (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /b/ sükûn ile). Bk. SG (397).

[1667] Ḳulaġıng̃| Yazmalar: Ḳulaġın (قولاغین)// ėltibtür| Yazmalar: ėltübtür (اَیْلتوبتور). Bk. GS (206, 257), GS-Özb (G.246), Külliyat-Yazma-TB (57), Divan-Yazma (238*2).

[1668] Yazmalar: İş ḳur (اِیْشقُور) "savaş alanı; kavga". SG'de madde anlamı olarak verilen kār-güzār (کارکزار) "iş yapan" sözcüğü, kār-zār (کارزار) "savaş alanı" biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bu yanlış, SL'ye de geçmiştir (53). Bk. SG (378).

[1669] ta'ab| GS (61, 49), GS-Özb (G.45), Külliyat-Yazma-TB (22), Külliyat-Yazma2 (35), Divan-Yazma (59*2): laḳab.

[1670] Bk. 'Irıldamaḳ// Kzk.Tr (666), Krgz.Tr (358): "hırlamak".

[1671] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.*

[1672] uluġ| M1, M2, TÜ: uluḳ (اولوق)// ayrıldılar| Yazmalar: Irıldar (ایریلدار). Bk. TM (192, T718a/10), TE-Özb (Arisṭaṭalis), Külliyat-Yazma2 (719), Külliyat-Yazma-TB (1201).

[1673] M1: 81a; TÜ: yok// Yazmalar: Ėtelik (اَیتالیک)// AŞ (19a), SG (328): Ėteli/Ėteling̃.

[1674] ėteling̃| Yazmalar: ėtelik (اَیتالیک). Bk. AŞ (19a), SG (328), BD (248/69a, 271).

کر بولماسا اسباب آیتالینک دنکانه/مین دین کزک و طعام سین دین باده)

1401 **Irġı** (اِیْرغِی)[1675]: (elif esre ile). "zamkından müshil yapılan bir tür ağaç".

1402 **Ėrgec** (اَیْرکاج)[1676]: (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "sözcük sonuna eklenir: henüz, daha, hâlâ. Tapmas ėrgec 'daha bulmamış', gėlmes ėrgec 'daha gelmemiş' gibi".

1403 **Ėrkek/İrkek** (اَیرکاک-اِیرکاک)[1677]: (elif üstün ile). "erkek".

1404 **Ėrken** (اَیرکان)[1678]: (elif üstün ile). "iken; -dır; var; [imiş; ki]".

1405 **Ėrkenge** (اَیرکانکا)[1679]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "olmağa; olduğuna".

1406 **Ėrkenige** (اَیرکانیکا)[1680]: (elif üstün ile, /n/ esre ile). "olduğuna". [TÜ.33b]

1407 **Ėmestür** (اَیماستور): (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "değildir". *Dört Dīvān'dan:* [M1.69b]

Ḥūr u cennetdin murādım devlet-i dīdār ėrür

Yārsız bāġ u kenīzī bīş ėmestür ol ve bu

(حور و جنت دین مرادیم دولت دیدار اَیرور/یارسیز باغ و کنیزی بیش اَیماستور اول و بو)

1408 **Iġır** (اِیغیر): (elif ve /ġ/ esre ile). "giderek kötüleşen hastalık, günden güne artan hastalık"[1681].

1409 **Ėvür** (اَیوُور): (elif üstün ile, /v/ ötre ile). "evir, çevir, döndür".

1410 **Ėvürmişler** (اَیوُورمیش لار): (elif üstün ile, /v/ ötre ile). "evirmişler, döndürmüşler"[1682]. *Dört Dīvān'dan:*

Gözlerin kāfir dėsem yoḳ ey müsülmānlar 'aceb

Kim ėkevlen yüz ėvürmişler ḳaşı miḥrābıdın[1683]

(کوزلارین کافر دَیسام یوق ای مسلمانلار عجب/کیم اَیکاولان یوز اَیوُورمیش لار قاشی محرابیدین)

1411 **Ilġar** (ایلغار)[1684]: (elif esre ile). "ılgar, hızlı at koşturma ve ordu yürütme".

1412 **İkenlerdür** (اِیکانلاردور)[1685]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile). "olmuşlardır; ikenler; -dırlar; varlar".

1413 **İndekçi** (اِیْنداکچی)[1686]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "konuk çağırıcı".

1414 **Ėkiz** (اَیکیز)[1687]: (elif üstün ile, /k/ esre ile). "ikiz". *Dört Dīvān'dan:* [M2.66a]

1675 ML: 59b. Bk. SG (351)// Dehhuda: Irḳı (Tr.)// Alt.Tr (88), YUyg.Tr (178): İrġay "hanımeli"// Kzk.Tr: Irğay "kızılcık ağacı" (665)// Krgz.Tr: Irğay "kuş kirazı" (358)// Moğ-Les: İraguy/Yarguy "anemon çiçeği" (659).

1676 Bk. SG (351), GS (78, 73/5), FK (81, 82/7).

1677 Yazmalar: Ėrkek// Tekrarı| M1: 73b; M2: 70a; TÜ.35b: İrkek. Bk. SG (351).

1678 Bk. AŞ (20b), SG (351)// DLT: Erken "iken" (642).

1679 Bk. SG (351), AŞ (21a).

1680 Bk. SG (352).

1681 Yazmalar: "giderek durumu kötüleşen hasta". HA kaynaklı olmalıdır (18a). Bk. SG (379)// Kzk.Tr: Iğır "bıktırıcı, sıkıcı" (661).

1682 Yazmalar: "evirdiler, döndürdüler".

1683 ėkevlen| Yazmalar: ėkevle (اَیکاولا). Bk. Ėkevle/Ėkevlen, BV (342, 464), BV-Özb (G.461), Külliyat-Yazma-TB (352).

1684 Bk. SG (403)// YUyg.Tr: İlġar "öncü" (174).

1685 M1, M2, ML, İH: İlenlerdür. Bk. SG (386).

1686 M1: 87a; TÜ: yok. Bk. Derleme// SG: İndegüci "davet eden" (417).

1687 Bk. SG (388)// DLT: İkkiz (663)// CC (60), Krz.Tr (323): Egiz// YUyg.Tr: Ėgiz (122)// Trkm.Tr: Ekiz (195)// Moğ-Les: İkere/İher/İkire (641).

Yüzüñ̂g ḳuyaş mu ikin yā ḳuyaş yüzüñ̂g mü ikin
Ki ḳaysı ḳaysı iken farḳ ėmes niçük ki ėkiz [ML.60b, İH.62b]
(یوزونک قویاش مو ایکین یا قویاش یوزونک مو ایکین/که قایسی قایسی ایکان فرق اَیماس نیچوک که اَیکیز)
1415 **Ėylegüce/Ėylegünce/Ėylegence** (اَیلاکوجه-اَیلاکونجه-اَیلاکانجه)[1688]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "eyleyince; eyleyinceye kadar; eylediği/eyleyeceği kadar, eyledikçe".
1416 **Ėlkiñ̂giz** (اَیلکِیْنکیز): (elif üstün ile, /k/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "eliniz". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳılıcıñ̂gız uşaldı mu āẖır
Ėlkiñ̂giz taşġa ḳaldı mu āẖır
(قیلیجینکیز اوشالدی مو آخر/اَیلکینکیز تاشغه قالدی مو آخر)
1417 **Inanmasañ̂gız** (اِینانماسانکیز): (elif esre ile, /n/ medli elif ile, ikinci /n/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inanmasanız".
1418 **İz** (اِیْز): (elif esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "ayak izi; ez!, aşındır!". *Dört Dīvān'dan:*
Sürüb ẖākī tenimġa raẖş eger öltürdi ol çābük
Ḥayātımġa Mesīḥā urma dem kim gėtmesün ol iz[1689]
(سوروب خاکی تنیم غه رخش اکر اَولتوردی اول چابک/حیاتیمغه مسیحا اورمه دم کیم گیتماسون اول ایز)
Gözni bir iz tofraġıdın rūşen ėt kim sūd ėmes [M1.70a]
Ṣāf-ı kāfūrī çėkib asmaḳ añ̂ga müşkīn perend
(کوزنی بیر ایز توفراغیدین روشن ایت کیم سود اَیماس/شاف کافوری چَیکیب آسماق اَنکا مشکین پرند)
1419 **Ėrkenin** (اَیرکانین)[1690]: (elif üstün ile, /n/ esre ile). "olduğunu". *Dört Dīvān'dan:*
Köp ėtme va'de Nevāyī'ġa vaṣl u ḳılma temesẖur
ki bu muḥāl iş ėrkenni ol hem imdi bilibdür
(کوپ اَیتمه وعده نوایی غه وصل و قیلمه تمسخر/که بو محال ایش اَیرکاننی اول هم ایمدی بیلیب دور)
1420 **İrkiştek** (اِیرکِشتَک)[1691]: (elif ve /k/ esre ile, /t/ üstün ile). "hurma ve iğde gibi meyvelerin [yuvarlak ve uzun] çekirdeği. [Yassı çekirdeğe ise Sınġraḳ denir]".
1421 **Ėrke** (اَیرکه)[1692]: (elif ve /k/ üstün ile). "naz, kırıtma, işve".
1422 **Ėrlik** (اَیرلیک): (elif üstün ile). "mertlik; erkinlik".
1423 **Irmaçuḳ** (اِیرماچوق)[1693]: (elif esre ile, /ç/ ötre ile). "[Rūm Tr.] küçük ırmak".
1424 **İlī** (اِیْلی)[1694]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile). "itaat etme, uyma, bağlanma". [ML.61a, İH.63a]
1425 **Ilıġıñ̂g** (اِیلیغِیْنک)[1695]: (elif, /l/ ve /ġ/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ılığın". *Dört Dīvān'dan:*

[1688] M1: 70b; M2: 65b; TÜ: yok. Bk. SG (191).
[1689] eger| M1, TÜ: ger (کر). Bk. FK (212, 221), FK-Özb (G.211), Divan-Yazma (207*2).
[1690] Bk. AŞ (21a), SG (352).
[1691] Bk. SG (352).
[1692] Yazmalar: Ėrge (elif ve /g/ üstün ile). Bk. Erke// AŞ: Erke "naz, şive; küstahlık" (6a); Ėrke "ördek" (21a)// SG: Ėrke "naz, işve; ördek" (352)// Alt.Tr (84), Kzk.Tr (142), Krgz.Tr (338), Mlk.Tr (194), YUyg.Tr (115), Derleme: Erke "şımarık, nazlı"// Moğ-Les: Erke/Erh "inatçı, istekli, söz dinlemez, ters, kaprisli, şımarık; inatçılık, dikbaşlılık" (522-523).
[1693] SG (352), Tarama (110): Irmacuḳ.
[1694] M1: 78a; TÜ: yok. Bk. FV (666), İl, Ėllik.

Ḥüsndin mihr ġarażdur ey ʻaşḳ
Bu meŝeldür sılıġıñġdın ılıġıñġ[1696]

(حسن دین مهر غرض دور ای عشق/بو مثل دورسیلیغینک دین ایلیغینک)

1426 **Ėrmes** (اَیرماس)[1697]: (elif üstün ile). [**M2.66b**] "değil; olmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Gözüm ki ḳan ara boldı nihān ʻaceb ėrmes
Ki ʻaynġa çü dem oldı ḳarīn ʻadem ḳıldı[1698]

(کوزوم که قان آرا بولدی نهان عجب اَیرماس/که عین غه چو دم اولدی قرین عدم قیلدی)

Aġzınıñġ sırrı mañġa maʻlūm eger ėrmes ni ʻayb
Hīç kimge ẕerreī çün bėrmemiş Ḥaḳ ʻilm-i ġayb

(آغزی نینک سرّی منکا معلوم اکر اَیرماس نی عیب/هیچ کیمکا ذرۀ چون بَیرمامیش حق علم غیب)

1427 **Ėrmen** (اَیرمان)[1699]: (elif üstün ile). "değilim; olmam". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü min dīvāne özdin ėrmen āgāh
Ni sehv ėttim raḳam estaġfiru'llāh[1700]

(چو مین دیوانه اوزدین اَیرمان آکاه/نی سهو اَیتّیم رقم استغفرالله)

Dört Dīvān'dan:

Ey Nevāyī īmin ėrmen zühd ara mundın narı
Deyrni me'men ḳılay ger ʻömrdin tapsam emān

(ای نوایی ایمن اَیرمان زهد آرا موندین ناری/دیرنی مأمن قیلای کرعمردین تاپسام امان)

1428 **Ėrür** (اَیرور): (elif üstün ile). "-dir; olur; erir, ulaşır; erdirir, ulaştırır; elif esre ile (**İrir**)[1701] erir, su olur". *Dört Dīvān'dan:*

ʻAşḳıñġ otın ger Nevāyī dėse kim ėyley raḳam
Sūzıdın köyer ḳalem ḳurur ḳara irir devāt[1702]

(عشقینک اَوتین کر نوایی دَیسه کیم اَیلای رقم/سوزیدین گویار قلم قورور قَرا اِیریر دَوات)

Yüzüñġde leb su ara ot ėrür bu osru ġarīb
Lebiñġde ḫoy ot ara su ėrür bu osru ʻaceb[1703]

(یوزونک دا لب سو آرا اَوت اَیرور بو اُسرو غریب/لبینک دا خوی اوت آرا سو اَیرور بو اُسرو عجب)

İsteme kevŝer Nevāyī tap ferāġat bādedin
Kim ėrür ol muḫtelif līkin bu birdür müttefaḳ[1704]

(ایستاما کوثر نوایی تاپ فراغت باده دین/کیم اَیرور اول مختلف لیکن بو بیردور متّفق)

[1695] M1: 66a; TÜ: yok// AŞ: Ilıġ/ḳ "ılık; sıcak" (31a)// SG: Ilıġ/ḳ "ılık; (Rūm Tr.) kemençe. Ona Iḳlıġ da denir" (404)// DLT: Yılıg/Ilıg (971)// CC: Yılu/Yılı "ılık; sıcak" (229)// Krgz.Tr: Cıluu "ılık; sıcak" (211)// YUyg.Tr: İlliḳ "ılık; sıcak" (175)// Moğ-Les: Dulagan/Dulān "sıcak; ılıman" (432).

[1696] sılıġıñġdın ılıġıñġ| ML, İH: ılıġıñġdın sılıġıñġ. Bk. Sılıġ, SG (992), GS (273, 355).

[1697] ML: 60b; İH: 62b. Bk. SG (352), AŞ (22a).

[1698] boldı| Yazmalar: bolmış (بولمیش)// ḳıldı| Yazmalar: boldı (بولدی). Bk. GS-Özb (G.598), Külliyat-Yazma-TB (117).

[1699] Bk. SG (352).

[1700] özdin ėrmen| Yazmalar: ėrmen özdin// āgāh| Yazmalar: āgeh (آکه). Bk. FŞ (428, XLVI/106), FŞ-Özb (XLVI), Külliyat-Yazma-TB (582).

[1701] İrir| Yazmalar: İrür. Bk. İrir, SG (342).

[1702] irir| Yazmalar: irür (اِیرور). Bk. İrir, GS (82, 78), GS-Özb (G.74), Külliyat-Yazma-TB (27).

[1703] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. NŞ (46, 46), NŞ-Özb (G.46).

[1704] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 21b (üzeri çizili).

1429 **Ėrürde** (اَیروردا)[1705]: (elif üstün ile). "olurken; erirken; erdirirken". [TÜ.34a]
1430 **Ėrn** (اَیْرن)[1706]: (elif üstün ile, /y/, /r/ ve /n/ sükûn ile). "dudak". *Dört Dīvān'da* Muḫammes'ten[1707]:
Şerbet-i yuḥyi'l-'iẓām ėrni mey-i nābıdadur [M1.70b]
Sūre-yi ve'ş-şems tefsīri yüzi bābıdadur
(شربت یحیی العظام اَیرنی می نابیدادور/سوره والشمس تفسیری یوزی بابیدادور)
1431 **Is** (اِیْس)[1708]: (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "koku"; "[**İs**: akıl, zeka, us]"[1709]; elif üstün ile (**Ės**) "es!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Hem dil-ber ısın tapıb dimāġı
Boldı yana tāze 'aşḳ daġı [**M2.67a**]
(هم دلبر ایسین تاپیب دماغی/بَولدی یانا تازه عشق داغی)
Her dem yıḳılıb ḳopub urub gām
İs birle ni seyr aṉga ni ārām
(هر دم یِقیلیب قَوپوب اُوروب کام/ایس بیرله نِی سیر اَنکا نِی آرام)
Dört Dīvān'dan:
Ḳop ey bād-ı ṣabā cānān sarı ės
Mesīḥ enfāsı yaṉglıġ cān sarı ės[1710]
(قوپ ای باد صبا جانان ساری اَیس/مسیح انفاسی ینکلیغ جان ساری اَیس)
1432 **Ėlmes/Ilmas** (اَیْلماس-اِیْلماس)[1711]: (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate almaz". *Dört Dīvān'dan:*
Hicr bīmidin ölüb-min sāḳiyā tut cām kim
Gözge mest olġan zamān Cemşīd'ni ılmas kişi [İH.63b]
(هجر بیمیدین اولوب مین ساقیا توت جام کیم/کوزکا مست اولغان زمان جمشیدنی ایلماس کیشی)
1433 **Ėgermes** (اَیکارماس)[1712]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dolaştırmaz, döndürmez". *Dört Dīvān'dan:*
Ėgermes gög ḥiṣārı devriġa Türk-i felek görgec
Ėvürmek eşhebin bir ḫışt üze gerdūn-süvārımdın
(اَیکارماس کوک حصاری دوریغه ترک فلک کورکاج/اَیوورماک اشهبین بیر خشت اوزه کردون سواریمدین)
1434 **İvürmes** (اِیوُورماس): (elif esre ile, /v/ ötre ile). "evirmez, çevirmez, döndürmez". *Sedd-*

1705 ML: 60b; İH: 62b. Bk. SG (352).
1706 Bk. SG (352)// AŞ: "dudak; alt dudak" (21b)// DLT: İrin (667)// CC: Erin "diş eti; burun deliği" (64)// Krgz.Tr: Erin (337)// YUyg.Tr: Ėrin (126)// Moğ-Les: Eregüü/Ereü/Erüü "çene, alt çene" (512).
1707 Yazmalar: Nevāyī'den sonra en iyi şair olan, sadece Cıġatay dilinde yazan ve gazelleri Nevāyī tarafından muhammes ve müseddes yapılan Luṭfī'den// Bu tümce öneminden dolayı Atalıḳ maddesine taşındı. Bk. BV (471, 655).
1708 Bk. SG (370), Islamaḳ, İd// AŞ: İs "koku" (23a)// DLT: Iş "is, kurum" (658)// Kzk.Tr: İyis "koku" (212); Is "is, duman lekesi" (666)// Krgz.Tr: İs "marsığın zehirli kokusu" (372); Iş "is; tütsü" (361)// Tatar.Tr: İs "koku; pis koku; duman, is; iz" (120)// YUyg.Tr: İs "koku; duman" (178)// Trkm.Tr: Is "koku" (365)// Moğ-Les: İsü/İs "is, kurum" (666).
1709 Bk. SG (370), AŞ (23b), Tatar.Tr (121)// CC (68), Krgz.Tr (339), YUyg.Tr (116): Es.
1710 ės| M1, M2: is. Bk. FK (234, 246), FK-Özb (G.235).
1711 Yazmalar: Ėlmes. Bk. Ilmaḳ// SG: Ilmas (390).
1712 ML: 61b// SG: "dolaşmaz, dönmez; dolaştırmaz, döndürmez" (383).

i Sikenderī'den:
İvürmes eger luṭf ėtib bu varaḳ
Görey her ni kim allıma yazdı Ḥaḳ[1713]
(ایوورماس اکر لطف اَیتیب بو ورق/کورای هر نی کیم آلیما یازدی حق)
1435 **Ėltmes** (اَیْلتماس): (elif üstün ile, /y/, /l/ ve /t/ sükûn ile). "götürmez"[1714]. [ML.61b]
1436 **Aylanmas/Eylenmes** (اَیلانماس): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "oturmaz".
1437 **Eyemes/Ayamas** (اَیاماس): (elif üstün ile). "esirgemez". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Baḥrġa yitse tilemes şeb-nemī
Zaḫmnı görse ayamas merhemī[1715] [M1.71a]
(بحرغه یِتسه تیلاماس شبنمی/زخمنی کورسه اَیاماس مرهمی)
1438 **Ėmes** (اَیماس)[1716]: (elif üstün ile). "değil; olmaz". *Dört Dīvān'dan:*
Lebleriñ hicride cānım ḳaṣdıġa göz devride
Nīşlerdür la'l-gūn müjgān-ı ḫūn-ālūd ėmes
(لبلارینک هجریدا جانیم قصدیغه کوز دوریدا/نیشلاردور لعل کون مژکان خون آلود اَیماس)
Ėmes ġam şāmı encüm ḳaṭreler ahım tefidin bil
Ni tañ gün güzgüsin ger tīre ḳılsa uşbu nem bir gün[1717]
(اَیماس غم شامی انجم قطره لارآهیم تفی دین بیل/نی تانک کون کوزکوسین کر تیره قیلسا اوشبو نم بیر کون)
1439 **Ėrür-sin** (اَیرورسین): (elif üstün ile, /r/ ötre ile). "isen; olursun; erirsin, ulaşırsın; erdirirsin, ulaştırırsın".
1440 **Aynoş** (اَیْنُش)[1718]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "Moğ. sevgili".
1441 **İte sal** (اِیتا سال)[1719]: (elif esre ile, /t/ medli elif ile). "it!".
1442 **Ėteli** (اَیتالی)[1720]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "edelim".
1443 **Ėyle** (اَیْلا)[1721]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "eyle!".
1444 **İdiñ/Ėrdiñ** (اِیدینک-اَیردینک)[1722]: (elif esre ile, ikinci elif üstün ile, /n/'ler ve /g/'ler sükûn ile). "idin; oldun". [**M2.67b**]
1445 **İrig** (اِیریک)[1723]: (elif ve /r/ esre ile). "iri; sert, katı; kaba; pürtüklü"; "(**İrik**) darıl!"[1724].
Dört Dīvān'dan:
Hicr taşı birle miḥnet şālını ḳıldım ḳabūl

[1713] allıma| Yazmalar: alnıma (آلنیمه). Bk. Sİ (226, 2681), Sİ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (845), Külliyat-Yazma1 (863), Hamse-Taşbasma (422).
[1714] M1, M2, TÜ: "gitmez; götürmez". Bk. SG (397).
[1715] yitse| Yazmalar: yitmey (یِتمای). Bk. HE (199, XXX/68), HE-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (433).
[1716] Bk. AŞ (33a), SG (410)// DLT (637), Krgz.Tr (329), YUyg.Tr (112): Emes.
[1717] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (384, 516), GS-Özb (G.501).
[1718] M1: 70a; ML, İH: Iynoş; TÜ: yok. Bk. FV (666), Oynaş// Derleme: Aynaş "kadının aşığı, hovardası".
[1719] M1: 82a; TÜ: yok. Bk. AŞ (17b), SG (330).
[1720] M1: 67a; TÜ: yok. Bk. AŞ (16b), SG (328).
[1721] M1: 73a; ML: 71b; İH: 73b; TÜ: yok// Yazmalar: İyle (اِیْلا). (elif esre ile, /y/ sükûn ile). Bk. SG (190).
[1722] M1: 82a; TÜ: yok. Bk. SG (341/350).
[1723] Bk. SG (353), AŞ (22a)// DLT: İḍrig/İrig "kalın ve pürtüklü" (661/666)// Krgz.Tr: İri "iri, büyük" (371)// YUyg.Tr: Jirik/Yirik "pürüzlü, pürtüklü; sert, katı, berk; iri, büyük" (184/468).
[1724] TÜ: yok// Yazmalar: "darılmak". Bk. SG (347).

Ey köñ̂gül ‘aşḳ içre bolmas görmeyin ḳatıġ irig[1725]
(هجر تاشی بیرله محنت شالینی قیلدیم قبول/ای کونکل عشق ایچرا بولماس کورمایین قاتیغ ایریک)
1446 **İriñ̂g** (ایْرینک)[1726]: (elif ve /r/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “irin”.
1447 **İzilmek** (اِیزیلماک): (elif ve /z/ esre ile). “ezilmek, aşınmak”.
1448 **İzmek** (ایْزماک)[1727]: (elif esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “ezmek, aşındırmak”.
1449 **İzlemek** (اِیزلاماک): (elif esre ile). “izlemek, iz sürmek”.
1450 **İzleşmek** (اِیزلاشماک): (elif esre ile). “izleşmek, birlikte iz sürmek”[1728].
1451 **Ėsmek** (اَیْسماک): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). “yel esmek”.
1452 **Isıtmaḳ** (اِیسیتماق)[1729]: (elif ve /s/ esre ile). “ısıtmak; ateşi yükselmek, ateşi çıkmak, ateşlenmek”. [İH.64a]
1453 **Islamaḳ** (اِیسلاماق)[1730]: (elif esre ile). “koklamak”.
1454 **İslemek** (اِیسلاماک)[1731]: (elif esre ile). “söz dinlemek, eslemek”. [ML.62a]
1455 **Islaşmaḳ** (اِیسلاشماق): (elif esre ile). “koklaşmak”.
1456 **Islanmaḳ** (اِیسلانماق)[1732]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile). “kokuşmak, kötü kokmak”; “ıslanmak”[1733].
1457 **Islatmaḳ** (اِیسلاتماق): (elif esre ile, /t/ sükûn ile). “ıslatmak”[1734].
1458 **Isırmaḳ** (اِیسیرماق): (elif esre ile). “ısırmak; [mecaz anlamda] yemek”.
1459 **İneldim** (اِینالدیم): (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “ısrar ettim, ayak diredim”. *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣlın isteb köp ineldim ḳavdı küyıdın mini

[1725] ḳatıġ| İH: ḳatıḳ. Bk. FK (324, 344), FK-Özb (G.331).
[1726] Bk. SG (353), DLT (667), Kzk.Tr (672), Krgz.Tr (371), Trkm.Tr (382)// YUyg.Tr: Jiriñ̂g (184)// Moğ-Les: İdegeri/İdeer/Ögeri/Öör (638/986).
[1727] Bk. SG (353), AŞ (23a), Tatar.Tr (123)// DLT: Ez- “kazımak, sıyırmak” (652)// Krgz.Tr: Ez- “ezmek; sıkmak; zulmetmek” (344)// YUyg.Tr: Ezmek “ezmek, mıncıklamak, çiğnemek” (120)// Moğ-Les: Erü- “kazmak; kesmek; üzülmek” (528).
[1728] M1, M2, TÜ: “birbirinin gönlünü almak”. SG'de madde anlamı olarak verilen pey-cūyī (پی جویی) “iz sürme” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (17b), dil-cūyī (دلجویی) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (355).
[1729] M2, ML: Ismaḳ; Yazmalar: Isımaḳ (ایسیماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (17b). Bk. SG (358), AŞ (24a), Krgz.Tr (360)// DLT: İsit- (669)// YUyg.Tr: İssitmaḳ (178).
[1730] SG: Islamaḳ/Isḳamaḳ (359). Bk. Islanġalı (örneği), İdlenib, İtib// AŞ: İslemek “kokmak”; İslenmek “kokulanmak” (23b)// DLT: Yıḍla- “koklamak” (968); Yıḍlan- “kokmak” (969); Işlan- “islenmek” (658)// Kzk.Tr: İyiske- “koklamak”; İyisten- “kokmak, pis kokmak” (213); Ista- “tütsülemek” (667)// Krgz.Tr: Cıtta- “kokmak, koku vermek; koklamak”; Cıttan- “kokmak, koku vermek” (214); Işta- “tütsülemek; ise tutmak” (361)// Tatar.Tr: İske-/İsne- “koku almak” (121/122); Isla- “tütsülemek, islemek” (112)// YUyg.Tr: İskimek “koklamak”; İslimaḳ “dumanlamak” (178)// Trkm.Tr: Isga- “koklamak”; Islan- “kötü kokmak, kokuşmak” (365).
[1731] Bk. SG (359), AŞ (23b)// CC: Esle- “dikkate almak” (69)// Krgz.Tr: Este- “hatırında tutmak, hatırlamak” (341)// YUyg.Tr: Eslimek “hatırlamak, düşünmek” (117).
[1732] Bk. SG (361), AŞ (23b), Islamaḳ.
[1733] M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (24a), SG (361).
[1734] M1, M2, TÜ: “kımıldatmak”; ML, İH: “kımıldatmak; ıslatmak”. Islatmak (خیسانیدن) sözcüğü, kımıldatmak (جنبانیدن) biçiminde kaydedilmiştir. Bk. SG (363).

Bolsa mübrem şīve elbette gedā merdūd ėrür [TÜ.34b]

(وصلین ایستاب کوپ اینالدیم قاودی کوییدین مینی/بَولسا مبرم شیوه البتّه کدا مردود اَیرور)

1460 **Ėmgetmiş** (اَیمکاتمیش): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). [M1.71b] “sıkıntı vermiş, eziyet vermiş, zahmet çektirmiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī ḫastalıḳdın dem urarġa ḳuvveti yoḳtur

Anı gūyā vefāsızlar cefāsı osru ėmgetmiş[1735]

(نوایی خسته لیق دین دم اورارغه قوتی یوقتور/آنی کویا وفاسیزلار جفاسی اُسرو اَیماکاتمیش)

1461 **İndeben** (اِیْندابان)[1736]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “davet edip, çağırıp”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Görüb-min anda merdümlıḳ nişānı

Gözümde indeben merdüm dik anı [**M2.68a**]

(کوروب مین آندا مردم لیق نشانی/کوزوم دا اِیندابان مردم دیک آنی)

1462 **İş** (اِیْش)[1737]: (elif esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). “iş, amel; meşgale, uğraşı; meslek, uğraş; [mecaz anlamda] savaş, kavga”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çėrikge iş āşūb boldı yana

Zamāne leged-kūb boldı yana

(چیریک کا ایش آشوب بَولدی یَنا/زمانه لکدکوب بَولدی یَنا)

Dārā'nın savaşında şöyle der:

İki şāh her sarı iş fikride

Yasal ẕikri birle tėgiş fikride[1738]

(ایکی شاه هر ساری ایش فکریدا/یَسال ذکری بیرلا تیکیش فکریدا)

Çėkib gürdler naʻra-yı hāyile

Ki salıb yir eczāsıġa zelzele[1739]

(چَیکیب کردلار نعرهٔ هایِله/که سالیب یِر اجزاسیغه زلزله)

Yarım yolda ḳalmaḳ ėrür müşkil iş

Mañga tüşgen iş kimsege tüşmemiş

(یاریم یولدا قالماق اَیرور مشکل ایش/منکا توشکان ایش کیمسه کا توشمامیش)

1463 **İriş** (ایریش): (elif ve /r/ esre ile). “yaltaklanma, dalkavukluk; yalvarma; uy!; var!, ulaş!, er!, eriş!”[1740]; “çözgü, arış”[1741]. *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī çābüküñgniñg isteseñg pā-būsını

Boynuñga ip taḳmaḳ ümmīdi bile it dik iriş

(ای نوایی چابکونک نینک ایستاسانک پابوسینی/بوینونکا ایپ تاقماق امّیدی بیله ایت دیک ایریش)

[1735] yoḳtur| Yazmalar: yitmes (یِتماس). Bk. SG (408), BV (195, 256), BV-Özb (G.256), Külliyat-Yazma-TB (317), Külliyat-Yazma2 (333), Divan-Yazma (248*2).

[1736] M1, TÜ: yok. Bk. SG (417).

[1737] Bk. SG (377)// AŞ: “savaş” (25b)// DLT: Iş/İş “iş” (658)// CC (84), Krgz.Tr (372), YUyg.Tr (179): İş “iş”// Trkm.Tr: “iş, emek; görev; yapıt; dava” (384).

[1738] ẕikri…fikride| Yazmalar: fikri…ẕikride (فکری...ذکریدا). Bk. SG (755), Sİ (183, 2023), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).

[1739] Ki salıb yir eczāsıġa| Yazmalar: Yir eczāsıġa salıban (یِر اجزاسیغه سالیبان)// hāyile| Yazmalar: ḥāyile (حایِله). Bk. Sİ (184, 2040), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).

[1740] SG: “uy!, izinden git!” (346)// Derleme: Eriş “şaka, alay”.

[1741] SG: Eriş/Ėriş (129/353)// DLT: Arış (555)// Krgz.Tr (337), Derleme: Eriş.

1464 **Isıġ** (اِیسیغ)[1742]: (elif ve /s/ esre ile). "sıcak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bister üze yattı derd birle
Isıġ tir ü ah-ı serd birle
(بستر اوزه یاتتی درد بیرله/ایسیغ تِر و آه سرد بیرله)

1465 **Ayaḳ/Ayaġ** (اَیاق-اَیاغ)[1743]: (elif üstün ile). "kadeh, içki bardağı". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü ʻādil şeh ėlgidin içgün̂g ayaḳ
Niçe iʻtidāl asrasan̂g yaḫşıraḳ[1744]
(چو عادل شه اَیلکیدین ایچکونک ایاق/نیچه اعتدال آسراسانک یخشیراق)

1466 **Imıġ** (ایمِیْغ)[1745]: (elif ve /m/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "karanlık, çok siyah". [ML.62b]

1467 **In̂granmaḳ** (اِیْنکرانماق)[1746]: (elif esre ile, /y/, /n/, /g/ ve ikinci /n/ sükûn ile). "inlemek; [yavaşça] ağlamak". *Muḥākemetü'l-Luġateyn'den[1747]:*
İstesem devr ehlidin ʻaşḳın̂gnı pinhān ėylemek
Gėceler geh in̂gremekdür ʻādetim geh sin̂gremek[1748]
(ایستاسام دور اهلی دین عشقینک نی پنهان اَیلاماک/کیجه لار که اینکراماک دور عادتیم که سینکراماک)

Dört Dīvān'dan:
İçimde yüz başaḳ ey gül ni ʻayb ın̂gransam
Elem tapar tabanıġa anın̂g ki ḫār barur[1749] [İH.64b]
(ایچیمدا یوز بَشَق ای کل نِی عیب اِینکرانسام/الم تاپار تابانی غه آنینک که خار بارور)

1468 **Inaḳ** (اِیْناق): (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "sohbet arkadaşı, dost; Türk hanlarının yakınlarına verdikleri mansıp adı. Ona Inaġ da denir"[1750]. [M1.72a] Luṭfī'den[1751]:
Ḳayda Mecnūn ḳalur ėrdi mużṭarib ġam deştide

[1742] M2: 73a; ML: 66a; İH: 68b. Bk. AŞ (24a), SG (370), Isıġ/Istıġ.

[1743] Yazmalar: Ayaġ. Bk. AŞ (16a), SG (193)// DLT: Ayak "kap, çanak, sahan, Türk kabı; kadeh" (566)// Krgz.Tr: Ayak "fincan, çanak" (62)// Tatar.Tr: Ayaḳ "kadeh, bardak" (31)// YUyg.Tr: Ayaġ/Ayaḳ "büyük bardak, çanak, kâse" (23/24)// Moğ-Les: Ayaga(n) "bardak, çanak, tas, yemek tabağı" (37).

[1744] Çü| M1, M2: Çi// ayaḳ| Yazmalar: ayaġ (ایاغ)// niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. Sİ (138, 1358), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (818).

[1745] Bk. SG (411)// Derleme: Imık "bulutlu, durgun hava; rüzgâr almayan, gölgeli, kuytu yer".

[1746] M1.88a, M2.85b: İn̂grenmek; ML, İH: In̂granmaḳ/İn̂grenmek. Bk. In̂gramaḳ, İn̂gremek, İgrenme// SG: In̂gramaḳ/In̂granmaḳ "inlemek" (419)// AŞ: In̂gran-/İn̂gren- "inlemek; gizlice için için ağlamak" (29a/34b)// MU: In̂granmaḳ (T775b/23); İn̂gremek (T776a/13), İgrenmek (?) (T775b/19)// DLT: In̂gran- "inlemek" (656)// Kzk.Tr: En̂gire-/En̂giren- "hüngür hüngür ağlamak" (141); In̂gıran- "inlemek" (665)// Krgz.Tr: Inğğıran- "yavaşça inlemek" (354)// Öz.Tr: İngrä- "inlemek" (34)// YUyg.Tr: İn̂grimaḳ "inlemek" (177)// Trkm.Tr: In̂gran- "inlemek, inildemek" (364); İn̂gre-/İn̂gle- "sızlanmak" (381).

[1747] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. AŞ (34b).

[1748] Bu beyit| M1: 88a; M2: 85b; TÜ: yok// in̂gremekdür| ML, İH: ın̂gramaḳdur// devr| Yazmalar: derd (درد)// pinhān| Yazmalar: maḫfī (مخفی). Bk. İn̂gremek, AŞ (35a), MU (T776a), Külliyat-Yazma2 (569).

[1749] Bu beyit| M1: 88a; M2: 85b; TÜ: yok// anın̂g| Yazmalar, AŞ (35a), SG (420): birev (بیراَو). Bk. In̂gransam, Başaḳ, FK (156, 157), FK-Özb (G.150), Külliyat-Yazma2 (443), Divan-Yazma (158*2).

[1750] Inaġ| Yazmalar: Inac (ایناج). Bk. AŞ (36a), SG (421), Inaḳ.

[1751] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. SG (421).

Ger miniñ̂ dik tapsa ėrdi ol bu yolda bir ınaḳ[1752]
(قايدا مجنون قالور اَيردى مضطرب غم دشتيدا/كر مينينك ديک تاپسا اَيردى اول بو يولدا بير ايناق)

1469 **Baġtaḳ** (بَغتاق)[1753]: (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "saç gibi örülüp saça takılan veya kadınların şapkasına dikilen ipek".

1470 **İmiştük** (ايميش توک)[1754]: (elif esre ile, /t/ ötre ile). "imiş; olmuş". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥayāt-baḫş meyiñ̂ rūḥ imiştük ey sāḳī
Meger ki vāvını iʻlāl ėtib ḳılıb-sin rāḥ[1755] [**M2.68b**]
(حيات بخش مَيينک روح ايميشتوک اى ساقى/مكر كه واوينى اعلال اَيتيب قيليب سين راح)

1471 **İte başlamaḳ** (اِيتا باشلاماق): (elif esre ile, /t/ ve /b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "etmeye başlamak".

1472 **İte salmaḳ** (اِيتا سالماق): (elif esre ile, /t/ medli elif ile). "itmek".

1473 **Içġınmaḳ** (اِيْچِغِيْنماق)[1756]: (elif esre ile, /y/, /ç/, ikinci /y/ ve /n/ sükûn ile). "şaşmak, şaşırmak, hayrete düşmek".

1474 **Işḳırıḳ** (اِيْشقِريق)[1757]: (elif esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "arkasında deliği olup çocukların üflemesiyle ses çıkaran kollu testi, düdüklü testi; yelle birlikte yağan kar".

1475 **Ilmaḳ** (اِيْلماق): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate almak, göz önünde bulundurmak, ilgilenmek; [almak; tutmak]"[1758].

1476 **Ėmgegimge** (اَيمكاكيمكا): (elif üstün ile, /g/'ler ile). "emeğime, sıkıntıma, zahmetime". *Dört Dīvān'da* Rubāʻiyāt'dan:

Boldı miniñ̂ ölmegimge sevdā bāʻiṡ
Sevdāġa havā-yı cām-ı ṣahbā bāʻiṡ
Ṣahbāġa daġı deyr ü çelīpā bāʻiṡ
Bu barçaġa ol dil-ber-i Tersā bāʻiṡ[1759] [TÜ.35a]

[1752] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Mecnūn ḳalur| Yazmalar: Mecnūn'ġa yüz (مجنون غه يوز)// mużṭarib| Yazmalar: muẓṭarib (مظطرب)// ol| Yazmalar: yok. Bk. SG (421). Bu beyit Luṭfī'de yok.

[1753] Yazmalar: Iġnaḳ (اِيْغناق) (elif esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). Moğolca olduğu yazılı. Bk. Baġaltaḳ.

[1754] M1: 66b; TÜ: yok// M2, ML, İH: "imiş; imişsin". Bk. SG (411)// AŞ: İmişdük (26a).

[1755] vāvını| Yazmalar: vāvnı (واونى). Bk. SG (411), GS (102, 107), GS-Özb (G.103), Külliyat-Yazma-TB (32).

[1756] Bk. SG (338), Içḳındı// AŞ: Içḳın- (20a)// DLT: Içġın- "kaçmak; kaçırmak" (655)// CC: Içkın- "kaçmak" (79)// Alt.Tr: Içkın- "kaybetmek, düşürmek; çabalamak; çıkmak" (87)// Krgz.Tr: Içkın- "ıkınmak" (348)// Tatar.Tr: Içḳın- "çıkmak, kopmak; elden kaçmak; kurtulmak; boşa gitmek; aklını yitirmek" (111).

[1757] SG: Işḳırıḳ "düdüklü testi; yelle birlikte yağan kar"; İşkilik "düdüklü testi" (378)// Kzk.Tr: Isqırıq "düdük; ıslık" (666); Izġırıq "soğuk rüzgâr" (662)// Krgz.Tr: Işkırık "ıslık" (361)// YUyg.Tr: İzġiriḳ "kar fırtınası, tipi" (181)// Derleme: Işkırık "topraktan yapılmış düdüklü testi".

[1758] AŞ: Ilmaḳ/İlmek "iliştirmek; iltifat etmek" (32a)// SG: Ilmaḳ "almak; tutmak; dikkate almak" (390)// DLT: İl- "(diken vb. takılıp) çekmek" (664)// CC (82), Mlk.Tr (228): İlin- "takılmak"// Krgz.Tr: İl- "takmak, iliştirmek, asmak"; Közgö il- "görmek, farkına varmak, itibar etmek" (366). Bk. Gözge ıl// Tatar.Tr: Ėl- "takmak, iliştirmek; asmak" (83)// YUyg.Tr: İlmaḳ "asmak" (175)// Trkm.Tr: İl-/İliş- "ilişmek; tutmak; ele geçmek" (374/375)// Moğ-Les: Elgü-/Ölgö-/Ölgü- "takmak, iliştirmek" (492).

(بَولدی مینینک اَولماکیمکا سودا باعث/سوداغه هوای جام صهبا باعث
صهباغه داغی دیر و چلیپا باعث/بو بارچاغا اول دلبر ترسا باعث)

1477 **İtürdüñ̂** (اِیتوردونک)[1760]: (elif esre ile, /t/ ve /d/ ötre ile). "yitirdin, kaybettin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey tilbe köñ̂gül çıḳmadıñ̂ ol zülf ḫamıdın

Gūyā ki ḳaranġu gėcede yolnı itürdüñ̂

(ای تیلبه کونکل چِقمادینک اول زلف خمیدین/گویا که قرانغو گیجه دا یولنی اِیتوردونک)

1478 **Ėrniñ̂** (اَیرنِیْنک): (elif üstün ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [M1.72b] "dudağın". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳılmaḳ bile lāle bergidin ḳūt

Ėrniñ̂ yapıban dür üzre yāḳūt [ML.63a, İH.65a]

(قیلماق بیله لاله برگیدین قوت/اَیرنینک یاپیبان در اوزره یاقوت)

1479 **Ėrkende** (اَیرکاندا)[1761]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "olduğunda; iken"; "(**Ėrgende**) gittiğinde, giderken". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Zāl dėdi kim ḳazaḳ ėrkende şāh

Tīġ çėkib kim çėker ėrdi sipāh[1762] [**M2.69a**]

(زال دیدی کیم قزاق اَیرکاندا شاه/تیغ چَیکیب کیم چَیکار اَیردی سپاه)

1480 **İtik** (اِیتیک)[1763]: (elif ve /t/ esre ile). "keskin; çabuk, hızlı; kinaye olarak: bilgin; akıllı". *Dört Dīvān'dan:*

Raḳīb ėlgi cefā taşı köp atsa bā'iṡ ahımdur

Anıñ̂ dik kim itik yėl şāḫdın saçḳay ṡemer her yan

(رقیب اَیلکی جفا تاشی کَوپ آتسه باعث آهیم دور/آنینک دیک کیم اِیتیک یَیل شاخدین ساچقای ثمر هر یان)

1481 **İnçgerek** (اِیْنچکاراک)[1764]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ ve /g/ ile). "daha ince". *Dört Dīvān'dan:*

Köñ̂glüm açılmas demī bu beden-i zārdın

Ėyle ki muḥkem tügün inçkerek tārdın[1765]

(کونکلوم آچیلماس دمی بو بدن زاردین/اَیله که محکم توکون اینچکاراک تاردین)

1482 **İçgüñ̂** (اِیْچکونک): (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "içeceksin". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü 'ādil şeh ėlgidin içgüñ̂ ayaḳ

Niçe i'tidāl asrasañ̂ yaḫşıraḳ[1766]

[1759] ölmegimge| Yazmalar: ėmgegimge (اَیمکاکیمکا). Bk. GS (541, 755), GS (R.22), Külliyat-Yazma-TB (139), Külliyat-Yazma2 (155).

[1760] ML: 63a. Bk. SG (330).

[1761] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (21a).

[1762] ḳazaḳ| M2: yok. AŞ (145a), SG (1061), HE (173, XXVII/16).

[1763] AŞ (17a), SG (335): "keskin; çabuk, hızlı"// DLT: Yitig "keskin; becerikli" (978)// Kzk.Tr: Jiti "cesur, açıkgöz; atik, çevik" (195)// Trkm.Tr: Yiti "keskin; zeki, akıllı, anlayışlı" (702).

[1764] Yazmalar: İnçegerek (اِیْنچاکاراک).

[1765] inçkerek| Yazmalar: inçegerek (اینچاکاراک); SG: incikerek (422). Bk. GS (358, 479), GS-Özb (G.464), Külliyat-Yazma2 (109), Divan-Yazma (426*2).

[1766] Çü| M1, M2: Çi// ayaḳ| Yazmalar: ayaġ (اياغ)// niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. Sİ (138, 1358), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (818).

(چو عادل شه اَیلکیدین ایچکونک اَیاق/نیچه اعتدال آسراسانک یخشیراق)

1483 **İnişlemek** (اِینیشلاماک)[1767]: (elif esre ile, /n/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "inişe yönelmek".

1484 **Aytḳan dik** (اَیتقان دیک)[1768]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /n/ sükûn ile). "söylemiş gibi; söylediği gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Zehr-i hicr içgeli dėr-min ki ḳılay ʻaşḳın terk
Aytḳan dik kişi mühlik maraż içre heẕeyān

(زهر هجر اِیچکالی دَیرمین که قیلای عشقین ترک/اَیتقان دیک کیشی مهلک مرض ایچرا هذیان)

1485 **Ėn̂gin̂g** (اَیْنکِیْنک): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yüzünün allığı; [yanağın]; gülün". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzün̂g rūşen ėn̂gin̂g hem rūşen ey ḥūr
Alarnın̂g şānıda nūru'n ʻalā nūr[1769]

(یوزونک روشن اَینکینک هم روشن ای حور/آلارنینک شانیدا نورٌ علی نور)

[Mīzānu'l-Evzān'dan:]

Ėn̂gin̂g aydur ʻārıżın̂g gül saçın̂g sünbül [M1.73a]
Bular şevḳidin içer-min tün ü gün mül[1770]

(اَینکینک آی دور عارضینک کل ساچینک سنبل/بولار شوقیدین ایچارمین تون و کون مل)

1486 **In̂granmış** (اِیْنکرانمیش)[1771]: (elif esre ile, /y/, /n/, /g/ ve ikinci /n/ sükûn ile). "inlemiş; ağlayıp sızlamış". *Dört Dīvān'dan:*

Raḳībin̂g hem itin̂g hem kön̂glüme kūyun̂gda düşmendür
Ki tünler tā seḥer-geh tartmış efġān u ın̂granmış[1772] [**M2.69b**]

(رقیبینک هم اِیتینک هم کونکلوما کویونکدا دشمن دور/که تونلار تا سحرکه تارتمیش افغان اینکرانمیش)

1487 **Ėnük** (اَینوک)[1773]: (elif üstün ile, /n/ ötre ile). "köpek ve yabanıl hayvanların yavrusu, enik".

1488 **Ildurmaḳ** (اِیلدورماق)[1774]: (elif esre ile, /d/ ötre ile). "bağlamak, tutturmak, iliştirmek". [ML.63b, İH.65b]

1489 **Ilınmaḳ** (اِیلِیْنماق)[1775]: (elif ve /l/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "bağlanmak, tutulmak, yakalanmak, ilişmek"; "ılınmak, ılımak, ılık duruma gelmek"[1776].

[1767] Yazmalar: İneşlenmek (اِیناشلانماک). (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /ş/ ve /n/ sükûn ile)// SG: İnişlemek (413)// SG-Meclis: İneşlemek (147*2)// Kzk.Tr: En̂giste- "aşağı doğru inmek" (141)// Krgz.Tr: En̂gişte- "eğilimli çizgi boyunca aşağıya doğru inmek" (333).

[1768] Yazmalar: Aytıḳan dik (اَیتِیقان دیک). (elif üstün ile, /t/ esre ile, /n/ sükûn ile).

[1769] Yüzün̂g| M1, M2, TÜ: Yüzin̂g (یوزینک). Bk. FK (165, 168), FK-Özb (G.160).

[1770] aydur| Yazmalar: ay (آی). Bk. AŞ (36a), Mİ (56, TR756b/11), Mİ-Özb (Daire.5).

[1771] M1, TÜ: yok; ML: 63b. Bk. SG (420).

[1772] kön̂glüme| ML, İH: kön̂glüm ü// seḥer-geh tartmış efġān u| Yazmalar: seḥer tartmış fiḳān u nāle (سحر تارتمیش فقان و ناله)// ın̂granmış| FK (261, 275), FK-Özb (G.262), Külliyat-Yazma2 (462): kün̂grenmiş. Bk. SG (420), Divan-Yazma (254*2).

[1773] İH: 64b. Bk. SG (176/423), Enük// DLT: Enük (639).

[1774] Bk. SG (391)// Krgz.Tr: İldir- "taktırmak; astırmak; yakalatmak" (366)// Tatar.Tr: Ėldir- "takmak, bağlamak" (83)// YUyg.Tr: İldurmaḳ "astırmak" (174).

[1775] Tekrarı| M1.81a, M2.78a, ML.70a, İH.72a, TÜ.39b: Ilġımaḳ (ایلغیماق). (elif ve /ġ/ esre ile). Bk. SG (391)// DLT: İlin- "tuzağa takılmak, esir düşmek" (664)// CC (82), Krgz.Tr (368), Mlk.Tr (228): İlin-

1490 **Ilbaramaḳ** (اِیْلبارااماق)[1777]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /b/ ve /r/ medli elif ile). "sıcak sudan vücut kızarıp kabarmak; [haşlanmak]".
1491 **Ilġamaḳ** (اِیْلغاماق)[1778]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "hızlı at koşturmak, ılgar etmek; inceden inceye araştırmak, denetlemek".
1492 **Ėtmek** (اَیْتماک)[1779]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "ekmek". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Kim ḳuruḳ ėtmek suġa toġrab yėsün
Ḳurṣ-ı ḫor u çeşme-yi ḥayvān dėsün[1780]
(کیم قوروق اَیتماک سوغه توغراب یَیسون/قرص خور و چشمۀ حیوان دَیسون)
1493 **İtimes** (ایتیماس)[1781]: (elif ve /t/ esre ile). "keskinleşmez". *Dört Dīvān'dan:*
Eşkimni görüb tīz bolur köñgli cefāġa
Ārī itimes çün-ki suyı bolmasa pūlād
(اشکیمنی کوروب تیز بَولور کونکلی جفاغه/آری اِیتیماس چونکه سویی بَولماسا پولاد)
1494 **İsnetür** (ایسناتور): (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "esnetir". *Dört Dīvān'dan:*
Ẓāhir ėyler eşk ile ahımnı hicriñ aġusı
Gūyī mundaḳ isnetür āḫır nefesniñ uyḳusı [TÜ.35b]
(ظاهر اَیلار اشک ایله آهیمنی هجرینک آغوسی/کویی مونداق اِیسناتور آخر نفس نینک اویقوسی)
1495 **İçgerek** (اِیْچکاراک): (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "daha ince". Luṭfī'den:
Ḳıldın dėsem içkerek bėliñgni
Yoḳtur kişinin ki ḳāl u ḳīli[1782]
(قیلدین دَیسام اِیچکاراک بَیلینکنی/یوقتور کیشی نینک که قیل و قالی)
1496 **İlmek** (اِیْلماک)[1783]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "giysinin düğme geçmeye özgün bağı, ilik; [tuzak, ağ; bağ; gözlük bağı]". *Dört Dīvān'dan:*

"takılmak, ilişmek"// Tatar.Tr: Ėlin- "takılmak, bağlanmak; asılmak" (84)// YUyg.Tr: İlinmaḳ "takılmak, ilişmek" (174).

1776 Yazmalar: "ılık su". Bk. SG (391)// AŞ: Ilın- "meşakkat üzüntüsüyle yanmak ve aciz kalmak" (32a)// DLT: Yılı- (971)// Krgz.Tr: Cılı-/Cılın- (209/210)// YUyg.Tr: İlimaḳ (174).

1777 Yazmalar: Ilbarmaḳ (اِیْلبارماق). (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. AŞ (32a), SG (395)// Kzk.Tr: Ilbıra- "iyice pişmek, kıvamına gelmek; yavaş hareket etmek" (663)// Alt.Tr: Ilbıra- "haşlamak, pişirmek; gevşemek"; Ilbırat- "haşlatmak; gevşetmek" (87)// Moğ-Les: Ulbara-/Ulbura- "kaynatılmak, pişirilmek; yumuşamak, yorulmak, tükenmek" (1345).

1778 Bk. SG (399)// Krgz.Tr: Ilğa- "seçmek, ayırmak" (352)// YUyg.Tr: İlġimaḳ "seçmek, ayırmak" (174)// Trkm.Tr: Ilga- "koşmak" (362)// Moğ-Les: İlga-/Yalga- "ayırmak, seçmek, fark etmek, anlamak, sezmek; incelemek, analiz etmek" (649); İla-/Yala- "fethetmek, zaptetmek; yenmek; üstesinden gelmek, baskın çıkmak" (642).

1779 Bk. Ötmek.

1780 toġrab| M1, M2, İH, TÜ: toḳrat (توقرات); ML: toġrat. Bk. SG (212), HE (228, XXXIV/34), HE-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma-TB (437).

1781 Bk. SG (332), AŞ (17a), GS (113, 122)// Trkm.Tr: Yitilen-/Yitileş-/Yitel- (702).

1782 Ḳıldın| Yazmalar: Ildam (ایلدام)// içkerek| AŞ, LD: inçkerek// bėliñgni| Yazmalar, SG: bėlini (بَیلینی)// ḳāl u ḳīli| Yazmalar, SG: ḳīl ü ḳālı. Bk. AŞ (35b), SG (339), LD (207, 281).

1783 Bk. SG (404)// AŞ: "bent" (32a)// Kzk.Tr: İlgek/İlgeşek/İlmeşek "ilik; sürgü, mandal"; İlmek "çengel; askı; sürgü, mandal" (670)// Krgz.Tr: İlik/İlgek/İlmek "çengel, kanca" (367/368)// YUyg.Tr: "çengel, örgü iğnesi; düğüm, ilmek; zıpkın" (175).

Melāyik dām-ı zülfidin ḳutulmas veh ḳutulġay mu
Ḥazīn kön̂glüm ḳuşıġa ėylese ol ḥalḳadın ilmek[1784] [M1.73b]
(ملایک دام زلفیدین قُوتولماس وه قُوتولغایمو/حزین کونکلوم قوشیغه اَیلاسه اول حلقه دین اِیلماک)

1497 **Ėkendür** (اَیْکاندور)[1785]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “olmuştur”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Hem-ol gül-ruẖ ki dėrler anı Şīrīn
Bu ma‘nīdin ėkendür osru ġam-gīn [**M2.70a**]
(همول کلرخ که دَیرلار آنی شیرین/بو معنی دین اَیکان دور اُسرو غمکین)

1498 **İvmek** (اِیوماک)[1786]: (elif esre ile). “[Rūm Tr.] ivmek, acele etmek”.

1499 **İlgerrek** (اِیلکارراک)[1787]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “daha önce; daha ileri”. [ML.64a, İH.66a]

1500 **Ėmgeg/Ėmgek** (اَیْمکاک)[1788]: (elif üstün ile, /y/ ve /m/ sükûn ile, iki /g/ ile). “emek, sıkıntı, meşakkat, zahmet, eziyet”; “elif esre ile (**İmgek**)[1789] çocuğun emeklemesi”. *Dört Dīvān'dan:*

Yaman ġam tilbe kön̂glüm rencidin mühlik cefān̂g içre
Ki min ölgey idim ölse kişi çėkmek bile ėmgek[1790]
(یمان غم تیلبه کونکلوم رنجیدین مهلک جفانک ایچرا/که مین اَولکای ایدیم اَولسه کیشی چَیکماک بیله اَیمکاک)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ḳadem urdı vu terk-i mehd ḳıldı
Ḳoyub imgek yürürge cehd ḳıldı[1791]
(قدم اُوردی و ترک مهد قیلدی/قَویوب اِیمکاک یُورورکا جهد قیلدی)

1501 **İşek** (اِیشاک)[1792]: (elif esre ile). “eşek”; “idrar, sidik”[1793]. *Dört Dīvān'dan:*

‘Ār ėter peşmīnedin ebleh tileb zer-rişteni
Kim işek ḥelvānı andaḳ kim saman görmes leẕīẕ
(عار اَیتار پشمینه دین ابله تیلاب زر رشته نی/کیم ایشاک حلوانی آنداق کیم سامان کورماس لذیذ)

Rubā‘ī'den:

Ḳazġan dik ḳaralsun felekin yüzi
Mamuḳ dik aḳarsun ol ikki gözi
‘Īsā dik kişige bėrür bir işek

[1784] ḳutulġay| M1, M2, ML, TÜ: ḳutulḳay (قُوتولقای). Bk. AŞ (32a), NŞ (322, 323).
[1785] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (17a).
[1786] Bk. SG (426-427), AŞ (36b), DLT (672)// Trkm.Tr: Äv- (191).
[1787] Bk. SG (403), AŞ (32b), AŞ-Hüccetiye (59), AŞ-Maarif (32*2), Sİ (316, 4027).
[1788] Yazmalar: Ėmgeg// SG: Ėmgek (411)// AŞ: Emgek/Ėmgek (12a/33b)// DLT (637), CC (62), Krgz.Tr (329), YUyg.Tr (112), Trkm.Tr (200): Emgek// Moğ-Les: Emgeg (498).
[1789] Bk. SG (411), AŞ (33b)// Azb.Tr: İmek (494).
[1790] Yaman ġam| M1, M2: dėmen min; ML, İH: dėmen̂g min// kön̂glüm rencidin| Yazmalar: rencidin bu dem (رنجیدین بو دم). Bk. NŞ (322, 323), NŞ-Özb (G.323), Külliyat-Yazma2 (218).
[1791] Ḳoyub| M1, M2, TÜ, SG (411): Ḳopub (قَوپوب). Bk. AŞ (33b), FŞ (134, XIII/26), FŞ-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (500).
[1792] M1, M2, ML.63b, İH.65b: Ėşek. Bk. AŞ (26a), Tatar.Tr (122)// DLT: Eşgek/Eşyek/Eşek (646)// CC (69), Krgz.Tr (342): Eşek// YUyg.Tr: Ėşek (127)// Moğ-Les: Elcige(n)/İljig/İljgen (495).
[1793] TÜ: yok. Bk. Derleme.

İşek dik kişige bėrür min̂g köşek[1794]

(قازغان دیک قارالسون فلکین یوزی/ماموق دیک آقارسون اول ایگی کوزی
عیسی دیک کیشی کا بَیرور بیر ایشاک/ایشاک دیک کیشی کا بیرور مینک کوشک)

1502 **Eyte alġannın̂g/Ayta alġannın̂g** (اَیتا آلغان نینک): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "söyleyebilenin"[1795]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bu ḳabāyiḥni kişi an̂ga ayta almaġay ve ayta alġannın̂g sözige ḳulaḳ salmaġay[1796].

(بو قبایح نی کیشی اَنکا اَیتا آلماغای و اَیتا آلغان نینک سوزیکا قولاق سالماغای)

1503 **İtitmek** (اِیتِیْتماک)[1797]: (elif ve /t/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "keskinleştirmek, bilemek". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳara ḳara müje ḫancerlerin ititmek işin̂g

Ḥayāt naḫlını kėsgen ḳıya ḳıya baḳışın̂g[1798]

(قرا قرا مژه خنجرلارین اِیتیتماک ایشینک/حیات نخلینی کَیسکان قِیا قِیا باقیشینک)

1504 **İlişmek** (اِیلیشماک)[1799]: (elif ve /l/ esre ile). "bağlanmak, ilişmek".

1505 **İleyimde** (اِیلاییمدا)[1800]: (elif ve ikinci /y/ esre ile). "önümde, huzurumda, karşımda". *Ferhād u Şīrīn'den:*

İleyimde kėsek kūh-ı belādur

Gözümge pīse rişte ejdehādur [**M2.70b**]

(اِیلاییمدا کَیساک کوه بلادور/کوزومکا پیسه رشته اژدهادور)

1506 **İşnemek** (اِیشناماک)[1801]: (elif esre ile, /ş/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "parlamak, parıldamak, ışıldamak". [M1.74a]

1507 **İştek** (اِیشتَک)[1802]: (elif esre ile, /t/ üstün ile). "Bulġar'ın doğusunda ormanlıkta oturan Özbek boylarından biri".

1508 **İgermek** (اِیکارماک)[1803]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile). "dolaştırmak, döndürmek".

1509 **İgerişmek** (اِیکارِیْشماک)[1804]: (elif esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "birlikte dolaşmak".

1510 **İgelemek** (اِیکالاماک)[1805]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile). "sahip olmak; ele geçirmek". [TÜ.36a]

[1794] Bu örnek| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili// Ḳazġan| Yazmalar: Ḳazḳan (قازقان)// min̂g| Yazmalar: min (مین).

[1795] M1, M2, TÜ: "söyleyeni"; ML, İH: "söyleyenin".

[1796] ḳulaḳ| ML, İH: ḳulaġ. Bk. MK (231, 64a/10), MK-Özb (Tenbih.5).

[1797] Bk. SG (332), Deleme// AŞ: İtür- (17a). Bk. İtürürge// Trkm.Tr: Yitelt-/Yitileşdir- (701/702).

[1798] ḳıya ḳıya| M1, M2, TÜ: ġıya ġıya (غِیا غِیا)// Ḥayāt naḫlını kėsgen| Yazmalar: Ḳılıb ḫarāb kön̂gülni (قیلیب خراب کونکل نی). Bk. SG (332), FK (333, 353), FK-Özb (G.340), Külliyat-Yazma2 (475), Divan-Yazma (324*2).

[1799] M1: 81a; TÜ: 39b// Tekrarı| M1: 70a; M2: 78a; ML: 70a; İH: 72a. Bk. SG (393), DLT (664), Trkm.Tr (375).

[1800] M1: 87b; TÜ: yok. Bk. AŞ (31b), SG (402).

[1801] M1, M2, TÜ: İşenmek (اِیشانماک). (elif esre ile, /ş/ medli elif ile, /n/ sükûn ile); ML: İşinmek; İH: İşinmek (üzeri çizili). Bk. SG (374), İşnemek.

[1802] Bk. SG (378), ŞT (T74b/5).

[1803] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. AŞ (29a), SG (382), Ėgerür, En̂girdi, İgirmek.

[1804] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (383).

1511 **Ėn̂g** (اَیْنک)[1806]: (elif üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yüzün allığı; [yanak]; çene; gül"; elif esre ile, /n/ üstün ile (**İnek**)[1807] "inek"; "erkeklik organı"[1808]. *Dört Dīvān'dan:*
Ṣubḥ-ı iḳbāl u sa'ādet gėldi ol ferḫunde ėn̂g
Tan̂g başıda muḥteriḳ kevkeb kibi ėn̂g üzre mėn̂g[1809]
(صبح اقبال و سعادت گیلدی اول فرخنده اَینک/تانک باشیده محترق کوکب کیبی اَینک اوزره مَینک)
Salġuca 'ālemġa ot 'ārıżnı aç
Kim cihānnı köydürür ol otluḳ ėn̂g
(سالغوجه عالم غه اَوت عارضنی آچ/کیم جهاننی کَویدورور اول اَوتلوق اَینک)
Yüzün̂g rūşen ėn̂gin̂g hem rūşen ey ḥūr
Alarnın̂g şānıda nūru'n 'alā nūr
(یوزونک روشن اَینکینک هم روشن ای حور/آلارنینک شانیدا نورٌ علی نور)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Çimdir idi ėn̂glerini her dem
Çaynar idi yin̂glerini her dem[1810]
(چیمدیر ایدی اَینک لارینی هر دم/چاینار ایدی یینک لارینی هر دم)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Zülf an̂ga sünbül-i müşkīn bolub
Yüz bile ėn̂g lāle vü nesrīn bolub
(زلف اَنکا سنبل مشکین بَولوب/یوز بیله اَینک لاله و نسرین بَولوب)
1512 **Ėglenmek** (اَیْکلانماک): (elif üstün ile, /y/, /g/ ve /n/ sükûn ile). "duraklamak; durmak, beklemek, eğlenmek; oyalanmak; oturmak".
1513 **Ėlikin̂g** (اَیلیکِیْنک): (elif üstün ile, /l/ ve /k/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "elin". *Dört Dīvān'dan:*
Ėlikin̂g öpgeli açmış aġızlar
Ḳılıcın̂gdın ser-ā-ser zaḫmlıḳ baş
(اَیلیکینک اَوپکالی آچمیش آغزلار/قیلیجینکدین سراسر زخم لیق باش)
1514 **Ėylegüsilerdür** (اَیلاکوسی لاردور)[1811]: (elif üstün ile, /s/ esre ile). "edecekler, eyleyecekler". [**M2.71a**, İH.66b]

[1805] ML: 68b; İH: 70b. Bk. Ėgeledi, İyeleb, İyelengülük// AŞ: İgele-/İyele- (28b/37a)// SG: İgelemek/İyelemek/İyelenmek (384/427)// Kzk.Tr: İyelen- (206)// Krgz.Tr: Eele- (321)// YUyg.Tr: Ėgilimek (122)// Trkm.Tr: Eyele-/Eyelen- (208)// Moğ-Les: Ecele-/Ecle- (534).
[1806] ML: 64b; İH: 66b// AŞ (36a), SG (422): "yanak"// DLT: En̂g "yanak" (640); Ön̂g "nesnenin rengi; ön" (787)// Krgz.Tr: Ön̂g "yüz, çehre, beniz (yüz rengi); renk" (611)// YUyg.Tr: En̂g "renk; yüz rengi" (114); Ön̂g "yüz, çehre, sima; yüz rengi" (306)// Trkm.Tr: Än̂g "alt çene kemiği" (191); Ön̂g "ön" (504)// Moğ-Les: Öngge(n)/Öngö "renk, boya; bet, beniz; yüz; dış görünüş" (994).
[1807] Bk. SG (422), CC (83), Krgz.Tr (369), YUyg.Tr (176)// DLT: İngek (666)// Moğ-Les: Üniye(n)/Ünee (1559).
[1808] Bk. SG (422)// Kıpçak (73/112): Enek "taşak" (Kİ); İn̂gek/İnek "taşak" (BV)// Derleme: Enek "erkeklik bezi".
[1809] u| Yazmalar: yok. Bk. BV (262, 342), BV-Özb (G.339), Külliyat-Yazma-TB (331), Külliyat-Yazma2 (348), Divan-Yazma (323*2).
[1810] yin̂glerini| Yazmalar: mėn̂glerini (مَینک لارینی). Bk. SG (847), LM (263, 2391), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658).

1515 **Ilġu dik** (اِیْلغو دیک): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate alacak gibi; ilgilenir gibi, önem verir gibi, göz önünde bulundurur gibi". *Dört Dīvān'dan:* [M1.74b]

Ey Nevāyī ol perī-veşdin vefā göz tutmaġıl
Kim cünūn ehlini aṣlā gözge ılġu dik ėmes [ML.64b]

(ای نوایی اول پریوش دین وفا کوز توتماغیل/کیم جنون اهلینی اصلا کوزکا اِیلغو دیک اَیماس)

1516 **Aylansan͡g/Eylensen͡g** (اَیلانسانک): (elif üstün ile, /n/'ler sükûn ile). "[dönsen, dolaşsan, aylansan]; otursan". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī ġāfil olma ol ṣanemnin͡g ḳaṣrın aylansan͡g
Ṣamed ẕikrini meẕkūr ėyle kim ṭavf-ı ḥaremdür bu

(نوایی غافل اولمه اول صنم نینک قصرین اَیلانسانک/صمد ذکرینی مذکور اَیله کیم طوف حرم دور بو)

1517 **Aylan/Eylen** (اَیْلان)[1812]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "otur!"

1518 **İgeg** (ایکاک): (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /g/ sükûn ile). "eğe, törpü"[1813]. *Dört Dīvān'dan:*

Özlügün͡g ḳaydını kėsmekge Nevāyī bil kim
Yoḳ turur dehr iriglikleridin yaḫşı igeg

(اوزلوکونک قیدینی کیسماککا نوایی بیل کیم/یوقتورور دهر اِیریک لیک لاریدین یخشی اِیکاک)

1519 **İglig** (اِیْکلیک)[1814]: (elif esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "dertli, hasta".

1520 **İlek** (اِیلاک)[1815]: (elif esre ile). "elek". *Dört Dīvān'dan:*

Mecnūn dik iler-min itegim birle çü tofraḳ
Gūyā ki fenā gerdi yaġar ol ilegimdin[1816]

(مجنون دیک اِیلارمین ایتاکیم بیرله چو توفراق/کویا که فنا کردی یاغار اول اِیلاکیم دین)

1521 **Ėliklesen͡g** (اَیلیکلاسانک)[1817]: (elif üstün ile, /l/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "elde etsen, ele geçirsen, yakalasan". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Dėdi kim ėliklesen͡g anı ḳatl ḳılmaġay-sin.

(دَیدی کیم ایلیکلاسانک آنی قتل قیلماغایسین)

1522 **Ėvrüle almasan͡g** (اَیوروُلا آلماسانک): (elif üstün ile, /r/ ötre ile). "dönemezsen". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yaḫşılıġ tigresige ėvrüle almasan͡g yaḫşılar tigresige ėvrül[1818]. [İH.67a]

(یخشی لیغ تِیکراسیکا اَیورولا آلماسانک یخشی لار تِیکراسیکا اَیورول)

[1811] M1: 70b; TÜ: yok.

[1812] ML: 64a// Yazmalar: Aylan͡g/Eylen͡g (اَیْلانک). (elif üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile).

[1813] Yazmalar: "kılıç" anlamı da verilmiştir. Verilen örneğin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiş olabilir. Bk. SG (386)// AŞ: Egek/Ėgek (10b/29b)// CC (60), Kzk.Tr (135): Egev// Krgz.Tr: Egöö/Ögöö (323)// YUyg.Tr: İgek/Ėkek (172/123)// Trkm.Tr: İge (372).

[1814] Tekrarı| M1.80b, M2.77b, ML.70a, İH.72a: İgig; TÜ: 39b. Bk. SG (387), DLT (663)// Trkm.Tr: İgli (372).

[1815] Bk. SG (401)// DLT: Elge- "elemek" (636)// CC: Elek (61)// Krgz.Tr: Elek/Elgek (326/327)// YUyg.Tr: Eglek (110)// Tatar.Tr: İlek (117)// Moğ-Les: Elkeg/Elheg (494).

[1816] tofraḳ| M1, ML, İH: tofraġ// yaġar| Yazmalar: yaḳar (یاقار). Bk. SG (394), BV (361, 494), BV-Özb (G.491).

[1817] Yazmalar: İliklesen͡g (ایلیکلاسانک). (elif ve /l/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. Ėliklemek, Ėlikleşmek.

[1818] Yaḫşılıġ| Yazmalar: Yaḫşı (یخشی)// yaḫşılar| Yazmalar: yamanlar (یمان لار). Bk. MK (318, 100a/4), MK-Özb (Tenbih.110), Külliyat-Yazma-TB (1501).

1523 **İg** (اِيْک)[1819]: (elif esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “ipek gibi şeyleri eğirmekte kullanılan araç, iğ”; “hastalık”[1820]; “necip, soylu. Özellikle de Yamutlar içerisinde kullanılır”[1821].
1524 **İdlenib** (ايدلانيب)[1822]: (elif ve /n/ esre ile). “kokuşmuş”.
1525 **Ėkiñ̂** (اَيکِيْنک): (elif üstün ile, /k/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.71b**] “ekin!”. *Dört Dīvān'dan:*
Dūstlar ol serv-ḳad hicrinde çün boldum ḳatīl
Serv ėkiñ̂ ger ḳoymaḳ ister-siz mezārım üzre mīl [ML.65a]
(دوستلار اول سرو قد هجريندا چون بَولدوم قتيل/سرو اَيکينک کر قويماق ايستارسيز مزاريم اوزره ميل)
1526 **İçgey** (اِيْچکاى): (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). [M1.75a] “içe; içer”. *Dört Dīvān'dan:*
Şerbet-i la‘lıñ̂ ḳoyub nūş ėylegen ḥayvān suyın
Bolġay andaḳ kim ḳoyub ḥayvān suyın içgey aġu
(شربت لعلينک قَويوب نوش اَيلاکان حيوان سويين/بَولغاى آنداق کيم قَويوب حيوان سويين اِيچکاى آغو)
1527 **İsnemek** (اِيسناماک)[1823]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile). “esnemek”. *Dört Dīvān'dan:*
Sin be-ġāyet mest ü üsrük nergisiñ̂ uyḳu tola
Çün-ki ġunçañ̂ dağı ḳıldı isnemek bünyād, uyu[1824] [TÜ.36b]
(سين بغايت مست و اُوسروک نرکسينک اويقو تَولا/چونکه غنچنک داغى قيلدى اِيسناماک بنياد اُويو)
1528 **Ėşigiñ̂** (اَيشيکِيْنک): (elif üstün ile, /ş/ ve /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “eşiğin”. *Dört Dīvān'dan:*
Yüz ėşigiñ̂ tofraġıġa sürte alġay-min mü dėb
Çarḫ ḳaṣrıdın ḳuyaş her gün tüşer ‘ālem ara[1825]
(يوز اَيشيکينک توفراغيغه سُورتا آلغاى مين مو ديب/چرخ قصريدين قوياش هر کون توشار عالم آرا)
1529 **İmmek** (اِيْمماک)[1826]: (elif esre ile, /y/ ve /m/ sükûn ile). “emmek”.
1530 **Ėkevniñ̂** (اَيکاونِيْنک): (elif üstün ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “her ikisinin”[1827]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yüzüñ̂ ḫoyı vu saçıñ̂ ṭınābı
Bar mu ol ėkevniñ̂ āb u tābı

[1819] M1: 79a; TÜ: 38b; ML: 65a. Bk. SG (385), Derleme// DLT: İg/İk/Yig/Yik (661/974)// Krgz.Tr: İyik (374)// YUyg.Tr: Jik/Yik (183/468)// Trkm.Tr: İk (372)// Moğ-Les: İg (641).
[1820] Bk. SG (385), DLT (661), Derleme// Kıpçak (TA): Yig “illet” (34b/9)// Trkm.Tr: İgli “hastalıklı, zayıf, cılız” (372).
[1821] M1: 87a; TÜ: yok// DLT: Yig “daha iyi, yeğ” (974); Eḍ/Eḍgü “iyi” (632)// Mlk.Tr (227), Tatar.Tr (116): İgi “iyi”// Trkm.Tr: Yeg “daha iyi” (686); Ey gör- “sevmek, beğenmek” (207)// Derleme: Yeg/Yey “daha iyi, yeğ”; İy/İyi “iyi, güzel”; Ey “iyi, üstün”.
[1822] M1, TÜ: yok; ML: 65a. Bk. Islamaḳ, İtib// SG: İdlemek “koklamak” (340)// DLT: Yıḍlan- “kokmak” (969)// Krgz.Tr: Cıttan- “kokmak, koku vermek” (214)// Azb.Tr: İylen- “kokmak, kokuşmak” (516).
[1823] Bk. SG (368)// DLT: Esne- “esnemek; esmek” (645)// CC (69), Mlk.Tr (195): Esne-// Krgz.Tr: Este- (341)// YUyg.Tr: Esnimek (117)// Moğ-Les: Ebsiye-/Evşee- (460).
[1824] mest ü üsrük nergisiñ̂| Yazmalar: üsrük ü nergisleriñ̂ (اُوسروک و نرکس لارينک). Bk. GS (396, 533), GS-Özb (G.518), Külliyat-Yazma-TB (104), Divan-Yazma (475*2).
[1825] tofraġıġa| M1, M2, TÜ: tofraḳıġa (توفراقيغه). Bk. GS (31, 7), GS-Özb (G.6).
[1826] Bk. SG (404), AŞ (33b), Tatar.Tr (118)// DLT (637), Krgz.Tr (328), YUyg.Tr (113): Em-.
[1827] Yazmalar: “her ikisini”.

(یوزونک خویی و سچینک طنابی/بار مو اَول اَیکاونینک آب و تابی)

1531 **Ėtgil** (اَیْتکیل): (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ esre ile). "et!, yap!". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdim ėtgil ʿārıżıng̃ birle gözüng̃ vaṣfın dėdi
ʿĀrıżım devr-i ḳamer ser-fitne-yi devrān gözüm

(دَیدیم اَیتکیل عارضینک بیرله کوزونک وصفین دَیدی/عارضیم دَور قمر سرفتنۀ دوران کوزوم)

1532 **Ėng̃lik** (اَیْنکلیک)[1828]: (elif üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kadınların yüzlerine sürdükleri allık". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ėng̃lik bile yüz ḳızartmaḳ alarġa tezyīn[1829].

(اَینک لیک بیله یوز قیزارتماق آلارغه تزیین)

1533 **Ilmaġıl** (اِیْلماغیل)[1830]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate alma!".

1534 **Ėrgec** (اَیرکاج)[1831]: (elif üstün ile). "sözcük sonuna eklenir: olunca". [**M2.72a**, İH.67b]

1535 **Isıġ Göl** (اِیسیغ کَول)[1832]: (elif ve /s/ esre ile, /g/ üstün ile). "Türkī dilini ibda eden Türk bin Yāfeṣ'in yaşadığı vilayetin adı".

1536 **Ėvrül** (اَیورول): (elif üstün ile, /r/ ötre ile). "dön!, geri gel!". [M1.75b]

1537 **Ėmgenmegil** (اَیْمکانماکیل): (elif üstün ile, /y/, /m/ ve /n/ sükûn ile). "sıkıntı çekme!, eziyet çekme!, zahmet çekme!, emek çekme!".

1538 **Isladım** (اِیْسلادیم): (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "kokladım". [ML.65b]

1539 **İrişgil** (اِیریشکیل): (elif, /r/ ve /g/ esre ile). "dalkavukluk et; güçsüz duruma düş; yalvar; izini sür!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Kim yār ḳabīlesin irişgil
Ḳay sarı ki bardılar yitişgil

(کیم یار قبیله سین اِیریشکیل/قای ساری که باردیلار یِتِشکیل)

1540 **Il** (اِیْل): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "al!, tut!; dikkate al, ilgilen!, göz önünde bulundur!"; "(**İl**) itaat eden, bağlanan, boyun eğen, uyan, uysal; elif üstün ile (**Ėl**) el; (**Ėl/İl**) halk; ahali; kabile, oba; grup, bölük"[1833]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çenār ėlgi dik titrer ėl pencesi
Velī bolsa ol berg yėl rencesi[1834]

[1828] M1: 88a; M2: 85b; ML: 76b; İH: 79a. Bk. AŞ (36a-36b), SG (423)// DLT (640), YUyg.Tr (114): Eng̃lik// Moğ-Les: Enggeske/Engeseh (507).

[1829] Bu örnek| TÜ: yok// ḳızartmaḳ alarġa tezyīn| Yazmalar: ḳızartmaḳlarġa ʿādetleri (قیزارتماق لارغه عادت لاری). Bk. AŞ (36b), MK (158, 33a/14), Külliyat-Yazma-TB (1472), MK-Amire (64).

[1830] TÜ: Ėlmaġıl (اَیْلماغیل). (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). Bk. Ilmaḳ, SG (390).

[1831] M1: 75a; ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili.

[1832] Bk. SG (371), ŞT (69a/12)// DLT: İsig Köl "Barsgan gölünün adı" (668)// CT-Musevi: İsig Köl (2811).

[1833] SG: Ėl "el; halk; ahali; grup, bölük; itaat eden, uysal" (401); Ėllik "ilī, bağlanma, itaat etme" (403-404). Bk. İlī, Ėllik// DLT: İl "barış; ülke" (664)// CC: El "millet; memleket" (61); Ellik "barış" (62)// Kzk.Tr: El "halk, millet; memleket, yurt" (137); Eldik "halka özgü; birlik beraberlik, barış" (138)// Krgz.Tr: El "kabile birliği; soy; kabile; halk, millet; ahali; memleket; devlet; soydaş" (324)// Tatar.Tr: İl "halk, ahali; ülke, memleket, devlet; yer, vatan; köy; barış, dostluk" (117)// Trkm.Tr: İl "el, insanlar, halk; ülke, memleket, diyar" (374)// Moğ-Les: El/İl "uyuşma, anlaşma, uyum, barışıklık, rahat; birlik, birleşme; müttefik, birleşik, dost" (487).

[1834] ėlgi dik| Yazmalar: ėlgidin (اَیلکی دین). Bk. Titrer, Sİ (281, 3502), Sİ-Özb (XL).

(چنار اَیلکی دیک تیترار اَیل پنجه سی/ولی بَولسه اول برک یَیل رنجه سی)

Dört Dīvān'dan:

Niçe ol kirpik sinānıġa Nevāyī kön̂glini
Her zamān ılġay-sin ey bed-mihr anı bir gözge ıl

(نیچه اول کیرپیک سنانی غه نوایی کونکلینی/هر زمان اِیلغای سین ای بد مهر آنی بیر کوزکا اِیل)

1541 **Ėrnim** (اَیْرنیم): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /n/ esre ile). "dudağım". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėrnim ġamı eşkin ėtse Ceyḥūn
Barur mu ikin ol eşk-i mey-gūn[1835]

(اَیرنیم غمی اشکین اَیتسه جیحون/بارور مو ایکین اول اشک میکون)

1542 **Ildam** (اِیْلدام)[1836]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "çabuk, hızlı". *Dört Dīvān'dan:*

Veh ki Selmā nāḳası ıldam durur min ḫasta-ḥāl
Luṭf ėtib ey sār-bān fitrākını boynumġa taḳ

(وه که سلمی ناقه سی ایلدام دورور مین خسته حال/لطف اَیتیب ای ساربان فتراکینی بوینومغه تاق)

1543 **İmen̂g/Ėrmen̂g** (ایمانک-اَیرمانک)[1837]: (elif esre ile, ikinci elif üstün ile, /n/'ler ve /g/'ler sükûn ile). "değilsin; olmazsın".

1544 **Ėn̂gim** (اَیْنکیم): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yüzümün allığı; [yanağım]". [**M2.72b**] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ėn̂gim gül-bergidin bolġanda maḥzūn
Yüzün̂g gül gül ḳılur mu eşk-i gül-gūn

(اَینکیم کل برکیدین بَولغاندا محزون/یوزونک کل کل قیلور مو اشک کلکون)

1545 **İtegim** (ایتاکیم): (elif esre ile, /t/ medli elif ile). "eteğim".

1546 **Iyġur/Uyġur** (اِیْغور-اُویْغور)[1838]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "yazmak işinde eşsiz olan ve Özbekiyye boylarından birinin adı". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Uyġurī ṣıfāt baḫşılar ve Uyġur cergelig yaḫşılar[1839]. [TÜ.37a]

(اویغوری صفات بخشی لار و اُویغور جرکه لیک یخشی لار)

1547 **Ėlim** (اَیلیم): (elif üstün ile, /l/ esre ile). [M1.76a] "elim; kabilem, obam". *Dört Dīvān'dan:*

Cān naḳdını avuclaban gėlmiş idim vaṣlın̂g tiley
Mühlik firāḳ ol naḳdnı aldı urub ėlgimge kef[1840]

(جان نقدینی آووجلابان گیلمیش ایدیم وصلینک تیلای/مهلک فراق اول نقدنی آلدی اوروب اَیلکیمکه کف)

1548 **Ėgrim** (اَیْکریم): (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /r/ esre ile). "değirmen taşı"; "su

---

1835 mey| Yazmalar: gül (کل). Bk. LM (184, 1556), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

1836 Bk. AŞ (31a), SG (402), Krgz.Tr (351), YUyg.Tr (174)// Alt.Tr: Iltam (88)// Trkm.Tr: Yıldam (699).

1837 M1: 87a; ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili. Bk. AŞ (33a), SG (352/410).

1838 M1, M2, ML, İH: Iyġur "Özbekiyye boylarından birinin adı"; TÜ: Iyġur "yazmak işinde eşsiz olan bir kişinin adı". Bk. Uyġur.

1839 Uyġurī| Yazmalar: Iyġur (اِیْغور). Bk. AŞ (103b), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).

1840 gėlmiş idim vaṣlın̂g tiley| Yazmalar: gėldim viṣālını tileb (گیلدیم وصالینی تیلاب)// Mühlik firāḳ ol naḳdnı aldı urub ėlgimge| Yazmalar: Ol naḳdını aldı daġı urdı ėlim astıġa (اول نقدینی آلدی داغی اوردی اَیلیم آستیغه). Bk. BV (238, 309), BV-Özb (G.307), Külliyat-Yazma-TB (326), Külliyat-Yazma2 (343), Divan-Yazma (294*2).

birikintisi"; "[su girdabı, eğrim, suyun dönerek akması; (Rūm Tr.) eyerin altına konulan keçe, teğelti]"[1841]. *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
[Ni gird-āb kim çarḫ-ı gerdende dik]
Ni ėgrim sipihr-i neverdende dik[1842]. [İH.68a]
(نی اَیکریم سپهر نوردنده دیک)
1549 **Iṅgranġanım** (اِیْنکرانغانیم): (elif esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inlemem; ağlayıp sızlamam". *Dört Dīvān'dan:*
Żaʿfdın ıṅgranġanım ėlniṅ fiġān-ı zārıca
Her demim ʿaşḳ ehliniṅ bir ah-ı āteş-bārıca[1843]
(ضعف دین اِینکرانغانیم اَیل نینک فغان زاریجه/هر دمیم عشق اهلی نینک بیر آه آتشباریجه)
1550 **Iṅgransam** (اِیْنکرانسام): (elif esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inlesem; ağlayıp sızlasam". *Dört Dīvān'dan:*
İçimde yüz başaġ ey gül ni ʿayb ıṅgransam
Elem tapar tabanıġa anıṅ ki ḫār barur [ML.66a]
(ایچیمدا یوز باشاغ ای کل نِی عیب اِینکرانسام/الم تاپار تابانیغه آنینک که خار بارور)
1551 **Ėrtekim** (اَیرتاکیم): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). "öncekim, eskim". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī hicridin yıllar köyüb ol bī-vefā
Dėmedi kim niyler ol ʿuşşāḳ içinde ėrtekim
(ای نوایی هجریدین ییلّار گویوب اول بیوفا/دَیمادی کیم نیلار اول عشاق ایچندا اَیرتاکیم)
1552 **Ilmadım** (اِیْلمادیم): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate almadım".
1553 **Ėylegümizdür** (اَیْلاکومیزدور)[1844]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "edeceğiz, eyleyeceğiz".
1554 **Aylandım/Eylendim** (اَیلاندیم): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "dolaştım, döndüm, aylandım; ağnadım; oturdum". [**M2.73a**] *Dört Dīvān'dan:*
Helāk deştide itgen köṅgül tapılmadı hīç
Ḳuyun kibi niçe kim her yanıġa aylandım
(هلاک دشتیدا اِیتکان کونکل تاپیلمادی هیچ/قویون کیبی نیچه کیم هر یانیغه اَیلاندیم)
1555 **İsgiriben/İskiriben** (اِیْسکیریبان)[1845]: (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/'ler sükûn ile). "eskimiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Kim iskiriben ḥayātı raḫtı
Meyl ėtse yıḳılġalı diraḫtı[1846] [M1.76b]
(کیم اِیسکیریبان حیاتی رختی/میل اَیتسه یِقِلغالی درختی)
1556 **İsirgemek** (اِیسیرکاماک)[1847]: (elif ve /s/ esre ile, /g/ medli elif ile). "esirgemek; [Rūm Tr:

[1841] Bk. AŞ (29a), SG (387)// DLT: Egrim "suyun toplandığı yer, su birikintisi"; Egrimlen- "su kabarıp akarak dönmek" (635)// Kzk.Tr: İyirim "girdap" (212).
[1842] Bu örnek| ML, İH: yok. Bk. Sİ (401, 5299), Sİ-Özb (LXII).
[1843] fiġān-ı| Yazmalar: fiḳān u (فقان). Bk. SG (419), BV (396, 546), BV-Özb (G.543), Külliyat-Yazma-TB (366), Divan-Yazma (498*2).
[1844] M1: 78a; TÜ: yok.
[1845] Yazmalar: İsgiriben. Bk. SG (366).
[1846] yıḳılġalı| M1, M2, TÜ: yıġılġalı (یغلغالی). Bk. SG (366), LM (90, 615), LM-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (621).

acımak, merhamet etmek]".
1557 **İsgimek/İskimek/İsgilmek/İskilmek** (اِیسکیماک-اِیسکیلماک)[1848]: (elif ve /g/ esre ile). "eskimek".
1558 **İsgermek/İskermek** (اِیسکارماک)[1849]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "kabul etmek; [hesaba katmak, dikkate almak]".
1559 **İse** (اِیسا): (elif esre ile). "şart ekidir: ise; olsa". *Dört Dīvān'dan:*
Lebiñgni sorsam ėmes tañg ki tökti ḳanımnı
Sorarlar anı ki bolġay birev bile ḳanlıġ[1850]
(لبینک نی سَورسام اَیماس تانک که توکتی قانیمنی/سَورارلار آنی که بَولغای بیراو بیله قانلیغ)
1560 **İsem** (اِیسام)[1851]: (elif esre ile). "isem; olsam".
1561 **İseñg** (اِیسانک): (elif esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "isen; olsan".
1562 **İsgi/İski** (اِیسکی)[1852]: (elif ve /g/ esre ile). "eski". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
İski diraḫt u gül-i nev-ḫīz añga
İkki tėgirmen suyı kārīz añga[1853]
(اِیسکی درخت و کل نوخیز اَنکا/اِیکّی تَیکرمن سویی کاریز اَنکا)

Ferhād u Şīrīn'den:
Cihāndın gör ki kimler kām alıbtur
Bu iski deyr kimlerdin ḳalıbtur[1854]
(جهاندین کور که کیم لار کام آلیب تور/بو ایسکی دیر کیم لاردین قالیب تور)
1563 **Isılıġ/Islıġ** (اِیسیلیغ-اِیسلیغ)[1855]: (elif, /s/ ve /l/ esre ile). "[Rūm Tr.] kuşların gagasından çıkan ses, ıslık".
1564 **Ėsen** (اَیسَن)[1856]: (elif ve /s/ üstün ile). "sağ, sağlam, esen".
1565 **Isırġa** (اِیسیرغا)[1857]: (elif ve /s/ esre ile). "kulağa takılan küpe".

1847 Bk. SG (364)// DLT: Esirge- "bir şeyin kaybolmasına üzülmek" (645)// CC: Esirge- (68)// Kzk.Tr: Esirke- (146)// Moğ-Les: Asara-/Asra- (90).
1848 M1, M2, ML, İH: İsgimek; TÜ: İsgilmek// SG: Ėskilmek (365)// Tarama: Eskil- (85)// YUyg.Tr: Eskimek/Eskirimek (117).
1849 Yazmalar: İsgermek. Bk. SG (367)// CC: Esker- "düşünmek, dikkate almak" (69)// Krgz.Tr: Esker- "hatırlamak" (341)// Mlk.Tr: Esger- "hatırlamak" (195)// Tatar.Tr: İsker- "hatırlamak; sezmek; hatırlatmak; uyarmak" (121).
1850 Bu beyit| TÜ: yok// ėmes tañg ki tökti ḳanımnı| Yazmalar: ise ḳılmaġıl mañga ḥayret (اِیسا قیلماغیل منکا حیرت)// ḳanlıġ| Yazmalar: ḳanlıḳ (قانلیق). Bk. BV (231, 301), BV-Özb (G.301), Külliyat-Yazma-TB (325), Divan-Yazma (289*2).
1851 ML, İH: yok. Bk. SG (370).
1852 Yazmalar: İsgi// SG: Ėski (370)// DLT (645), CC (69), Krgz.Tr (341), YUyg.Tr (117): Eski// Trkm.Tr: Esgi "paçavra" (205)// Tatar.Tr: İski (121).
1853 tėgirmen| Yazmalar: dėgirmen (دَیکرمن). Bk. HE (438, LIX/19), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma-TB (474).
1854 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. FŞ (500, LIII/54), FŞ-Özb (LIII), Külliyat-Yazma-TB (602).
1855 Yazmalar: Isılıġ// SG: Islıġ (370)// Derleme: Isılık "ıslık".
1856 Yazmalar: İsin (اِیسین). (elif ve /s/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bk. SG (370), YUyg.Tr (126), Esen// DLT (644), Krgz.Tr (340), Moğ-Les (530): Esen.
1857 Bk. SG (370), AŞ (23a), Ötük (örneği), Trkm.Tr (365), Derleme// Krgz.Tr: Sırga/Sırgak (651).

1566 **Ėşilmek** (اَیشیلماک): (elif üstün ile, /ş/ esre ile). "ip dolanmak, eğirilmek, burulmak, bükülmek, sarılmak, kıvrılmak; eşilmek, kazılmak". [İH.68b]

1567 **Isıġ/Istıġ** (اِیسیغ-اِیستیغ)[1858]: (elif ve /t/ esre ile). "sıcak". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıdın ḳavsa Nevāyī sini yār

Ah u eşkin̂g bile cıġ ısıġ ılıġ[1859] [ML.66b]

(کوییدین قاوسا نوایی سینی یار/آه و اشکینک بیله جیغ اِیسیغ اِیلیغ)

1568 **Ėvür** (اَیْوُر)[1860]: (elif üstün ile, /y/ sükûn ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "evir, çevir, döndür, dolaştır". *Dört Dīvān'dan:*

Ġam ėtti tīre mini cām-ı mey ėvür sāḳī

Ki gözlerimni yarutsun bu berḳ-i raẖşānın̂g

(غم اَیتّی تیره مینی جام می اَیوُر ساقی/که کوزلاریمنی یاروتسون بو برق رخشانینک)

1569 **Ėltür** (اَیلتور)[1861]: (elif üstün ile, /t/ ötre ile). "götürür". *Dört Dīvān'dan:*

Ėlik zülfün̂gġa ėltür ārzūdın yāve aytur-min

Birev dik kim yılan tutmaḳ üçün aġzıdadur efsūn

(اَیلیک زلفونکغه اَیلتور آرزودین یاوه آیتورمین/بیراو دیک کیم ییلان توتماق اوچون آغزیدادور افسون)

Yüz alman yolıdın ḳatlımġa çün teşrīf-i yār ėltür [**M2.73b**]

Namāz içre ölümlük mekṡ ėterdin rūz-gār ėltür[1862]

(یوز آلمان یولیدین قتلیمغه چون تشریف یار اَیلتور/نماز ایچرا اولوملوک مکث اَیتاردین روزکار اَیلتور)

Eşk ḳanlıḳ gözni ėltür ėyle kim su lāleni

Bolmasa yolında māniʿ ẖār-ı müjgān her ṭaraf[1863]

(اشک قانلیق کوزنی اَیلتور اَیله کیم سو لاله نی/بَولماسا یولیندا مانع خار مژکان هر طرف)

1570 **Ėn̂gegige** (اَیْنکاکیکا): (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, ikinci /g/ esre ile, üçüncü /g/ medli elif ile). "yüzünün allığına; [yanağına]; çenesine"[1864]. *Vaḳfiyye-yi İẖlāṣiyye'den:*

Tirseklerin felāket būryāsıġa ḳoyub, ṣabr ḳolların şikestelik ėn̂gegige sütūn ėtib. [TÜ.37b]

(تِیرساک لارین فلاکت بوریاسی غه قویوب، صبر قول لارین شکسته لیک اَینکاکیکا ستون اَیتیب)

1571 **İçin** (ایچین)[1865]: (elif ve /ç/ esre ile). "bir şeyin ortası, arası; bir şeyin içerisi". [M1.77a] *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣanʿān'dan:*

Deyr için Firdevs-āyīn ḳıldılar

Köp tekellüf birle tezyīn ḳıldılar[1866]

1858 AŞ (24a), SG (370): Isıġ/Isıḳ// HA: Isıġ/Istıġ (18a)// DLT: İsig (668)// CC: İsi/İssi (84)// Kzk.Tr: Istıq (667)// Krgz.Tr: Isık (359)// YUyg.Tr: İssiḳ (178).

1859 Bu beyit| M1, TÜ: yok// u| M2: yok// cıġ| Yazmalar: çıḳ (چیق). Bk. FK (297, 315), FK-Özb (G.302), Külliyat-Yazma2 (469), Divan-Yazma (290*2).

1860 M1, TÜ: yok. Bk. SG (424).

1861 Bk. SG (396)// AŞ: "iletmek" (32b)// DLT: İlet- (664)// CC (62), Mlk.Tr (191), Trkm.Tr (199): Elt-// Tatar.Tr: İlt- (118)// Moğ-Les: Elde- "kovalamak, izini sürmek" (489); İle-/İlege-/İlgee- "göndermek" (645/646).

1862 yār| TÜ: yok. Bk. NŞ (182, 182), NŞ-Özb (G.182).

1863 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. GS (247, 317), GS-Özb (G.306).

1864 M1, M2, TÜ: "yüzünün allığına". Bk. İn̂gek/Ėn̂gek.

1865 ML: 58a; İH: 60a// M1, M2: "alaçık" anlamı da verilmiştir// AŞ: "ortada, aralarında; içerisi" (19b/20a)// DLT: "kendi aralarında, içten" (660).

(دیر ایچین فردوس آیین قیلدی لار/کوپ تکلّف بیرله تزیین قیلدی لار)

1572 **Ėmgenmege-sin** (اَیْمکانماکاسین): (elif üstün ile, /y/ ve /m/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sıkıntı çekmeyesin, eziyet çekmeyesin, zahmet çekmeyesin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī tileseñ ʻaşḳda ėmgenmege-sin
Özni hicrān ġam u derdi bile muʻtād ėtgil

(ای نوایی تیلاسانک عشق دا اَیمکانماکاسین/اوزنی هجران غم و دردی بیله معتاد اَیتکیل)

1573 **Ėmgenmesün** (اَیْمکانماسون): (elif üstün ile, /y/ ve /m/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sıkıntı çekmesin, eziyet çekmesin, zahmet çekmesin". *Dört Dīvān'dan:*

Ger ḳuyaşım bolsa rākib bolġu dik ėmgenmesün
Tevsen-i eflāk nivçün kim ėrür bī-ḥad çalıġ[1867]

(کر قویاشیم بَولسه راکب بَولغو دیک اَیمکانماسون/توسن افلاک نیوچون کیم اَیرور بیحد چالیغ)

1574 **Ėşitgen** (اَیشیتکان): (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "işiten". Niẓāmī, Dārā'nın ölümünde şöyle der:

Sikender peẕīrüft ez-ū her-çi güft
Pezīrende ber-ḫāst gūyende ḫuft[1868]

(سکندر پذیرفت ازو هرچه کفت/پذیرنده برخاست کوینده خفت)

Nevāyī, buna karşılık olarak *Sedd-i Sikenderī'de* şöyle der:

Ėşitgen çü mundaḳ ḳabūl ėtti söz
Dėgen çün ėşitti bu söz yumdı göz[1869]

(اَیشیتکان چو مونداق قبول اَیتّی سوز/دَیکان چون اَیشیتّی بو سوز یُومدی کوز)

1575 **İdim/Ėrdim** (اِیدیم-اَیردیم)[1870]: "sözcük sonuna eklenir: idim; oldum". [İH.69a]

1576 **İn** (اِین): (elif esre ile). "hayvanların yuva edindikleri kovuk, in"[1871]; elif üstün ile (**Ėn**)[1872] "en, genişlik"; "in!". [ML.67a]

1577 **İdük/Ėrdük** (اِیدوک-اَیردوک)[1873]: "sözcük sonuna eklenir: idik; olduk". [**M2.74a**]

1578 **Ėrkin** (اَیرکین): (elif üstün ile, /k/ esre ile). "sözcük sonuna eklenir: imiş; iken; -dir; var; ise; ki"[1874]. *Ferhād u Şīrīn'de* Şāpūr, Ferhād'a şöyle der:

Ni şeh başıġa efser ėrdiñ ėrkin
Ḳayu efserġa gevher ėrdiñ ėrkin
Ni kişver tüşti ėrkin māteminġġa

[1866] tezyīn| Yazmalar: zīnet (زینت). Bk. Tör, LT (111, 1324).

[1867] çalıġ| ML: çalıḳ. Bk. SG (798), NŞ (301, 302).

[1868] ber-ḫāst| Yazmalar: ber-ḫˇāst (برخواست).

[1869] çün| Yazmalar: hem (هم). Bk. Sİ (204, 2338), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (838).

[1870] M1: 73a; TÜ: yok.

[1871] Bk. SG (421), CC (83), Kzk.Tr (671), YUyg.Tr (176)// DLT: İn/Yin (665)// Krgz.Tr: İyin (375)// Trkm.Tr: Hin (349).

[1872] Bk. SG (421)// DLT (665), Trkm.Tr (377): İn// Krgz.Tr: En (330)// YUyg.Tr: Eñ/En (114)// Moğ-Les: Eng (506).

[1873] M1: 73a; TÜ: yok. Bk. SG (350).

[1874] M1: "imişsin; iken; -dir; var; uyuklama (bu anlam, üçüncü örneğin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiş olabilir)"; M2, İH: "imişsin; iken; -dir; var"; TÜ: "imişsin; isin; varsın". Bk. SG (352)// AŞ: "mı ki" (20a-20b)// DLT: Erki "şüphe edatı, acaba" (642).

Ḳayu ėl ḳaldılar ėrkin ġamıng̑ġa[1875]

(نِی شه باشیغه افسر اَیردینک اَیرکین/قایو افسرغه کوهر اَیردینک اَیرکین
نِی کشور توشتی اَیرکین ماتمینک غه/قایو اَیل قالدیلار اَیرکین غمینک غه)

Dört Dīvān'dan:

Dėsem ḥüsn ehlini görmeng̑ ki ẓālimdürler ü ḳātil
Köng̑ül aytur görey şāyed ki mundaḳ ėrmes ėrkinler[1876]

(دَیسام حسن اهلینی کورمانک که ظالم دورلار و قاتل/کونکل آیتور کورای شاید که مونداق اَیرماس اَیرکین لار)

Ger Nevāyī'ġa devādur ününg̑ ey yār iti
Hardıng̑ ėrkin ki tang̑ atḳunca hürer-sin āḫır[1877]

(کر نوایی غه دوادور اُونونک ای یار اِیتی/هاردینک اَیرکین که تانک آتقونجه هورارسین آخر)

1579 **İki bād-bān** (اِیکی بادبان): (elif esre ile). "[iki yelken]; filin iki kulağından kinayedir". [M1.77b] *Sedd-i Sikenderī'den:*

'Aceb taġ olub cüng yang̑lıġ revān
İki cānibide iki bād-bān[1878]

(عجب تاغ اولوب جُنک ینکلیغ روان/ایکی جانبیدا ایکی بادبان)

1580 **Ėvrülgen** (اَیورولکان): (elif üstün ile, /r/ ötre ile). "evrilmiş, dönmüş". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzüng̑nüng̑ hicride bu göz ḳarasın lāle yang̑lıġ bil
Ḳarası devride ėvrülgen eşk-i lāle-fāmıdın[1879]

(یوزونک نونک هجریدا بو کوز قراسین لاله ینکلیغ بیل/قراسی دوریدا اَیورولکان اشک لاله فامیدین)

1581 **İşenmek** (اِیشانماک)[1880]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile). "güvenmek, inanmak".

1582 **İşnemek** (اِیشناماک): (elif esre ile, /n/ medli elif ile). "parlamak, parıldamak, ışıldamak"[1881].

1583 **Iştan** (اِیْشتان)[1882]: (elif esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "iç donu, dizlik".

1584 **İş güc** (اِیش کُوج)[1883]: (elif esre ile). "iş güç, uğraş".

1585 **Ėşik** (اَیشیک): (elif üstün ile, /ş/ esre ile). "eşik".

[1875] efserġa| Yazmalar: efserge (افسرکه). Bk. FŞ (299, XXXI/140), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (545), Külliyat-Yazma1 (558), Hamse-Taşbasma (214).

[1876] ẓālimdürler| Yazmalar: ẓālimlerdür (ظالم لاردور). Bk. GS (141, 161), GS-Özb (G.157), Külliyat-Yazma-TB (42), Divan-Yazma (164*2).

[1877] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Ger| M1: Çün (چون)// devā| M1: du'ā (دعا). Bk. BV (134, 172), BV-Özb (G.172), Külliyat-Yazma-TB (302), Külliyat-Yazma2 (319), Divan-Yazma (172*2).

[1878] cānibide| M1, M2: cānibinde. Bk. AŞ (114b), Sİ (289, 3622).

[1879] Yüzüng̑nüng̑| Yazmalar: Yüzüng̑ning̑ (یوزونک نینک). Bk. FK (447, 482), FK-Özb (G.459), Külliyat-Yazma2 (496), Divan-Yazma (422*2).

[1880] Bk. SG (372), AŞ (25a), MK (319, 100b/13), DLT (670), Krgz.Tr (372), YUyg.Tr (180)// CC (80), Mlk.Tr (225), Tatar.Tr (112), Trkm.Tr (366): Işan-.

[1881] M1, M2, ML, İH: "parlamış". Bk. SG (374), FK (45, 44/2), NM (451, 762)// AŞ: Işnamaḳ (25b)// DLT: Yaşna- (958)// Mlk.Tr: Caşna- (143)// Tatar.Tr: Yeşne- (338)// Trkm.Tr: Işnaklan- (366).

[1882] Yazmalar: Işnan iç (اِیْشنان ایچ). (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile) "ekmek". SG'de madde açıklaması olarak verilen iç ton (ایچ تون) tamlamasındaki iç (ایچ) sözcüğü, maddeye dahil edilmiş, ton "don" (تون) sözcüğü de, HA kaynaklı yanlış olarak (18a), nūn (نون) biçiminde yazılarak "ekmek" anlamı ortaya çıkarılmıştır. Bk. AŞ (26b), SG (377), NŞ (681, 681), Kzk.Tr (668), Krgz.Tr (361), Tatar.Tr (113)// YUyg.Tr: İştan (180).

[1883] Yazmalar: İş ve güc (اِیش و کُوج). Bk. SG (378).

1586 **İşgey/İşigey** (اِیشکای-اِیشیکای)[1884]: (elif esre ile). "Moğ. keçe".
1587 **Işın/İşin** (اِیشین)[1885]: (elif esre ile). "yıldırım, şimşek".
1588 **Iṭġı** (اِیطغی)[1886]: (elif esre ile, /ṭ/ sükûn ile). "/ṭ/ harfine denir".
1589 **Iẓġı** (اِیظغی)[1887]: (elif esre ile). "/ẓ/ harfine denir". [TÜ.38a]
1590 **Ilġısı** (اِیلغی سی)[1888]: (elif ve /s/ esre ile). "yılkısı".
1591 **Ėyleydür** (اَیلایدور)[1889]: (elif üstün ile). "yapar".
1592 **Ėmen** (اَیمان): (elif üstün ile). "değilim; olmam"; "(**Ėmeñ̂**) (اَیمانک) değilsin; olmazsın"[1890]. [**M2.74b**] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Vefā ėylegil kim cefā-kār ėmen
Bu ẓulm ėylemekge sezā-vār ėmen

(وفا اَیلاکیل کیم جفاکار اَیمان/بو ظلم اَیلاماککا سزاوار اَیمان)

Dört Dīvān'dan:

Ey Nevāyī dem bu demdür tut ġanīmet bāde iç
Özge bir demge yiter yitmesge çün vāḳıf ėmeñ̂

(ای نوایی دم بو دمدور توت غنیمت باده ایچ/اوزکا بیر دم کا یِتار یِتماس کا چون واقف اَیمانک)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Ger-çi ėmen ḳābil-i luṭf u kerem [İH.69b]
Līk ėmen bir yolı nevmīd hem[1891] [ML.67b]

(کرچه اَیمان قابل لطف و کرم/لیک اَیمان بیر یولی نومید هم)

1593 **Islayın** (اِیسلاییْن): (elif ve /y/ esre ile, öteki /y/ sükûn ile). "koklarım; koklayayım". *Dört Dīvān'dan:*

'İlāc ėyley dėseñ̂ ḳoy ıslayın sīb-i zenaḫ-dānıñ̂
Mañ̂ga kim sünbülüñ̂ sevdāsıdın żaʻf-ı dimāġ olmış

(علاج اَیلای دَیسانک قوی اِیسلایین سیب زنخدانینک/منکا کیم سنبلونک سوداسیدین ضعف دماغ اولمیش)

1594 **Ėr-sin** (اَیْرسین): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "ersin, erkeksin; erkinsin"; "kocasın"[1892]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Eger-çi fürḳatımdın nā-tevān-sin [M1.78a]
Velī hem ėr-sin ü hem pehlevān-sin

(اکرچه فرقتیم دین ناتوان سین/ولی هم اَیرسین و هم پهلوان سین)

1595 **Ėkin** (اَیکین)[1893]: (elif üstün ile, /k/ esre ile). "ekin, tarım"; "elif esre ile (**İkin**)[1894]

[1884] Yazmalar: İşgey// SG: İşigey (378-379)// Moğ-Les: İsegey/Esgiy/Esegey (664).
[1885] Bk. SG (379), Yaşın.
[1886] Yazmalar: Iṭfı (ایطفی). (elif esre ile, /ṭ/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bk. SG (379).
[1887] Yazmalar: Iẓfı (اِیظفی). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bk. SG (379).
[1888] M1: 73a; ML: 67b; İH: 69b; TÜ: yok. Bk. AŞ (30b), Ilḳı.
[1889] M1: 80a; ML: 67b; İH: 69b; TÜ: yok. Bk. SG (190).
[1890] Yazmalar: "değilim". Bk. AŞ (33a), SG (410).
[1891] Bu beyit| TÜ: yok// Līk| Yazmalar: Līkin (لیکن). Bk. AŞ (33a-33b), SG (410), HE (477, LXIII/14), HE-Özb (LXIII), Külliyat-Yazma-TB (482).
[1892] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. AŞ (22b), SG (348-349).
[1893] Bk. SG (389), YUyg.Tr (123)// AŞ: "tarla" (27a)// DLT: Ekin "tarla" (635)// Kzk.Tr (136), Krgz.Tr (323): Egin.

sözcük sonuna eklenir: imiş; olmuş; iken; -dir; var; [ki; ikisini; iki olarak]"; "elif üstün ile, /g/ esre ile (**Ėgin**) vücut, beden, eğin". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Alardın cihān içre ābādlıḳ
Ėkin nef'idin ḫalḳ ara şādlıḳ

(آلاردین جهان ایچره آبادلیق/اَیکین نفعی دین خلق آرا شادلیق)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ni vādī ikin bu tīre vādī
Kim dem yolını tutar sevādı

(نِی وادی اِیکین بو تیره وادی/کیم دم یولینی توتار سوادی)

Dört Dīvān'dan:

Ey köñgül köydür ṭama' toḫmın temennā mezra'ın
Bu ikinni çün-ki hergiz ḳılmadı dānā pesend[1895]

(ای کونکل گویدور طمع تخمین تمنّا مزرعین/بو ایکین نی چونکه هرکز قیلمادی دانا پسند)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Şerīf ėginlerige hidāyet ḫil'atın salıb ve mübārek bėllerige risālet kemerin bağlab.

(شریف اَیکین لاریکا هدایت خلعتین سالیب و مبارک بَیل لاریکا رسالت کمرین باغلاب)

Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:

Cebre'īl ḥubūbāt gėltürüb Ādem'ġa ḳoş sürüb ėkin ėkmek ḳa'idesin örgetti[1896].

(جبرئیل حبوبات گیلتوروب آدم غه قوش سوروب ایکین ایکماک قاعده سین اورکاتتی)

1596 **İki abusun** (ایکی آبوسون): (elif esre ile, /b/ ve /s/ ötre ile). "iki kız kardeş, iki bacı".

1597 **Ėñgin** (اَیْنکین)[1897]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yüzünün allığını; [yanağını]; gülünü". [**M2.75a**] Nevāyī, *Sedd-i Sikenderī'yi* bitirdikten sonra çok sevdiği ve eserlerinde her zaman övdüğü Mollā 'Abdu'r-Raḥmān Cāmī'ye götürür. Cāmī eseri beğenip kendi hırkasını ona giydirir[1898]. Bu olayla ilgili *Sedd-i Sikenderī'de* şöyle demiştir:

Sözüm açıban būstān dik ėñgin
Ḳılıb luṭf ėgnimge saldı yiñgin[1899]

(سوزوم آچیبان بوستان دیک اَینکین/قیلیب لطف اَیکنیم کا سالدی یِنکین)

1598 **İçgiridin/İçgeridin** (اِیْچکِردین-اِیْچگَردین)[1900]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /g/ ve /r/ esre ile). "içeriden". *Dört Dīvān'dan:*

Ẓulmdın dėse Nevāyī ki ḳılay 'aşḳın terk

[1894] Bk. SG (389)// AŞ: "mı" (27a).

[1895] Bu beyit| TÜ: yok// ṭama'| M1: ikin (اِیکین); M2, ML, İH: ėkin// ikin| M2, ML, İH: ėkin// ikinni çün-ki hergiz ḳılmadı| M1, AŞ, SG: ikin nivçün ki hergiz ėylemes (ایکین نیوچون که هرکز اَیلاماس); M2, ML, İH: ėkinni nivçün hergiz ėylemes. Bk. AŞ (27b), SG (389), GS (114, 123), GS-Özb (G.119), Külliyat-Yazma-TB (35), Külliyat-Yazma2 (48), Divan-Yazma (129*2).

[1896] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. TM (63, T694b/19).

[1897] ML: 68a. Bk. Ėñg.

[1898] AŞ: arkasını sıvazlar (36a).

[1899] yiñgin| Yazmalar: yüñgin (یُنکین). Bk. AŞ (36a), Sİ (521, 7073), Sİ-Özb (LXXXIX), Külliyat-Yazma-TB (937).

[1900] Yazmalar: İçgiridin. Bk. İçgeri.

Men‘ ėtib içgeridin yalbarur āheste kön͡gül

(ظلمدين دَيسا نوايى كه قيلاى عشقين ترک/منع اَيتيب اِيچكريدين يالبارور آهسته كونكل)

1599 **Ėlmes ikin/Ilmas ikin** (اَيْلماس اِيكين-اِيْلماس اِيكين)[1901]: (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate almaz ki". *Dört Dīvān'dan:*

Andın felekni ılmas ikin gözge pīr-i deyr

Kim bu ėrür ḥaḳīr ü cenābı anın͡g uluḳ[1902] [İH.70a]

(آندين فلک نى ايلماس اِيكين كوزكا پير دير/كيم بو اَيرور حقير و جنابى آنينک اولوق)

1600 **Ilġay** (اِيْلغاى): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). [M1.78b] "ala; tuta; ılgar edeyim"[1903]. *Dört Dīvān'dan:*

Niçe ol kirpik sinānıġa Nevāyī kön͡glini

Her zamān ılġay-sin ey bed-mihr anı bir gözge ıl[1904] [ML.68a]

(نيچه اول كيرپيک سنانى غه نوايى كونكلينى/هر زمان اِيلغاى سين اى بد مهر آنى بير كوزكا اِيل)

1601 **İlbesün** (اِيلباسون)[1905]: (elif esre ile, /b/ medli elif ile, /s/ ötre ile). "bir tür ördek".

1602 **İçgendin** (اِيْچكاندين): (elif esre ile, /y/, /ç/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "içmekten". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bed-mestġa dem-ā-dem mey içgendin ni behr ki ādemīlıḳ ḳatlıġa içer ḳadeḥ ḳadeḥ zehr.

(بد مستغه دمامدم مى ايچكاندين نى بهر كه آدمى ليق قتليغه ايچار قدح قدح زهر)

1603 **Ėzilmiştür** (اَيزيلميشتور): (elif üstün ile, /z/ esre ile, /t/ ötre ile). "ezilmiştir, aşınmıştır". *Dört Dīvān'dan:*

Çü nūş-ı vaṣl ara zehr-i hicr ėzilmiştür

Anın͡g bu şerbetidin evlā ėylemek perhīz[1906]

(چو نوش وصل آرا زهر هجر ايزيلميش تور/آنينک بوشربتى دين اَوْلى ايلاماک پرهيز)

1604 **İsedürmiş bolġay** (ايسادورميش بَولغاى)[1907]: (elif esre ile, /s/ medli elif ile, /b/ üstün ile). "esmiş ola". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'de* Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan-ı Ḫarḳānī zikrinde şöyle der:

Anı āsmāndın bir tār ipek bile asmış bolġaylar ve yėlī isedürmiş bolġay kim bināları ve yıġaclarnı ḳonġaradurmış bolġay ve deryālarnı enbāşte ḳıladurmış bolġay, anı ornıdın tiprete almaġay[1908]. [**M2.75b**]

(آنى آسمان دين بير تار ايپاک بيله آسميش بَولغايلار و يَيلى اِيسادورميش بَولغاى كيم بنالارنى و يِغاج لارنى قونغارادورميش بَولغاى و دريالارنى انباشته قيلادورميش بَولغاى، آنى اورنيدين تِپيراتا آلماغاى)

1605 **Ėmgendi** (اَيمكاندى): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "sıkıntı çekti, eziyet çekti, zahmet çekti, emek çekti". *Dört Dīvān'dan:*

[1901] Yazmalar: Ėlmes ikin. Bk. Ilmaḳ.

[1902] uluḳ| ML: uluġ. Bk. BV (249, 323), BV-Özb (G.320).

[1903] M1, M2, TÜ: "hedefe ok atmak"; ML, İH: "ılgar etmek". Bk. SG (391).

[1904] kirpik| Yazmalar: kiprik (كپريک)// anı bir gözge ıl| Yazmalar: pervā ėylegil (پروا أيلاكيل). Bk. Il, BV (290, 385), BV-Özb (G.382).

[1905] Bk. AŞ (33a), SG (402)// Krgz.Tr: İlbeesin "yırtıcı kuş ve serçe türü dışındaki kuşlar; kanatlı av" (366)// Moğ-Les: İlbegesü(n)/İlbees "balık yemi" (643).

[1906] ara| M1, M2, ML, İH: ara çün. Bk. BV (153, 199), BV-Özb (G.199).

[1907] M1: 76b; TÜ: yok.

[1908] ḳonġaradurmış| Yazmalar: ḳonḳaradurmış (قونقارادورميش). Bk. Tiprete almaġay// ornıdın| Yazmalar, SG (1131): yirdin (يردين). Bk. NM (190, 372), NM-Özb (372), Külliyat-Yazma1 (175), Külliyat-Yazma-TB (1323).

Ecel Nevāyī'ni ḳutḳar belā-yı ḥırmāndın
Ki ol żaʻīf bu derd içre osru ėmgendi[1909] [TÜ.38b]
(اجل نوایی نی قوتقار بلای حرماندین/که اول ضعیف بو درد ایچرا اُسرو اَیمکاندی)

1606 **Ėşilgen** (اَیشیلکان): (elif üstün ile, /ş/ esre ile). "ip dolanmış, eğirilmiş, burulmuş, bükülmüş, sarılmış, kıvrılmış"; "eşilmiş, kazılmış"[1910]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ėşilgen riştesi tāb-ı vefādın
Tėşilgen bağrı ḥakkāk-ı ḳażādın[1911]
(اَیشیلکان رشته سی تاب وفادین/تَیشیلکان باغری حکّاک قضادین)

1607 **Ėmgeniben** (اَیْمکانیبان): (elif üstün ile, /y/ ve /m/ sükûn ile, /n/ esre ile). "sıkıntı çekip, eziyet çekip, zahmet çekip, emek çekip".

1608 **Ėleydin** (اَیْلای دین): (elif üstün ile, /y/ sükûn ile). "önden, karşıdan". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ki ḥikmet ėli anı def' ėtmegey
Ėleydin ni ḳılġanları gėtmegey [ML.68b]
(که حکمت اَیلی آنی دفع ایتماکای/اَیلای دین نِی قیلغانلاری کَیتماکای)

1609 **Ildaray** (اِیلدارای): (elif esre ile, /l/ sükûn ile). "ızdırap çekeyim; heyecanlanayım; hareketleneyim"[1912]. *Dört Dīvān'dan:*

Aṅga yitgür sözüm ey ah kim ol ḥüsn mir'ātı
Çü ḳıldı cilve güzgü 'aksı yaṅglıġ aldaraydur-min[1913] [M1.79a, İH.70b]
(اَنکا یِتکور سوزوم ای آه کیم اول حسن مرآتی/چو قیلدی جلوه کُوزکوعکسی ینکلیغ اَلدارای دورمین)

1610 **İktürmek** (اِیْکتورماک): (elif esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "ektirmek".

1611 **İgirmek** (اِیکیرماک)[1914]: (elif ve /g/ esre ile). "dolaştırmak, döndürmek; ip eğirmek".

1612 **İgermek** (اِیکارماک): (elif esre ile, /g/ medli elif ile). "dolaşmak, dönmek; dolaştırmak, döndürmek". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

İgermekde yoḳ çarḫ-ı devvār dik
Ki bir noḳṭa devride pergār dik
(اِیکارماک دا یوق چرخ دوّار دیک/که بیر نقطه دوریدا پرکار دیک)

1613 **İgerişmek** (اِیکارِشماک): (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /r/ esre ile). "birlikte dönmek".

1614 **İymenmes** (اِیْمانماس)[1915]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "korkmaz; utanmaz". Luṭfī'den:

Ḳaşıṅg nūnı üçün oynar gözüm yaş içre el-māhī

1909 Ki| Yazmalar: Kim (کیم)// derd| Yazmalar: yol (یول). Bk. Ėglendi, GS (461, 631), GS-Özb (G.607), Külliyat-Yazma-TB (119).

1910 ML, İH, TÜ: yok. Bk. AŞ (25b), SG (372).

1911 Tėşilgen| M1, M2: Tişilgen. Bk. AŞ (25b), SG (372), FŞ (130, XII/58), FŞ-Özb (XII).

1912 Yazmalar: "ızdırap; hareket". Bk. Aldaray, Aldaramaḳ.

1913 aldaray| Yazmalar: ıldaray (ایلدارای). Bk. Aldaray, GS (350, 466), GS-Özb (G.452), Külliyat-Yazma-TB (93), Külliyat-Yazma2 (107), Divan-Yazma (415*2).

1914 Bk. SG (380), Eṅgirdi, Ėgerür, İgermek// AŞ: "dönmek" (29a)// DLT (634), CC (60), Trkm.Tr (194): Egir-// Krgz.Tr: İyir- (375)// YUyg.Tr: Ėgirmek/İgermek (122/172)// Moğ-Les: Egere-/Eere- "dönmek; döndürmek; eğirmek" (475); Ebke-/Evhe- "bükmek" (457); Ebkere-/Evhre- "dolanmak, kıvrılmak" (458).

1915 M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (15b), SG (406).

'Aceb ṭıflī kim iymenmes munıñ dik mevc-i deryādın[1916] [M2.76a]

(قاشینک نونی اوچون اوینار کوزوم یاش ایچرا الماهی/عجب طفلی کیم ایمانماس مونینک دیک موج دریادین)

1615 **Ėglenmek** (اَیکلانماک)[1917]: (elif üstün ile, /g/ sükûn ile, /n/ sükûn ile). "duraklamak; durmak, beklemek, eğlenmek".

1616 **İgrenmek** (اِیْکرانماک)[1918]: (elif esre ile, /y/, /g/ ve /n/ sükûn ile). "iğrenmek".

1617 **İgeci** (اِیکاجی)[1919]: (elif ve /c/ esre ile). "büyük kız kardeş, abla. Ona Apa da denir". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Hürmüz'niñ igecisin tutub ki Şāpūr'ġa ḫāle bolġay.

(هرمزنینک اِیکاجی سین توتوب که شاپورغه خاله بولغای)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da kadınlar hakkında şöyle der:

Enbiyā-yı mürselīnni alarġa mādiḥ bilgil ve melā'ike-yi muḳarrebīn alarġa igeci siñgil[1920].

(انبیاء مرسلین نی آلارغه مادح بیلکیل و ملائکهٔ مقرّبین آلارغه اِیکاجی سینکیل)

1618 **İgerçi** (اِیکارچی): (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "eyerci, saraç".

1619 **Ėgelesi/Ėkelesi** (اَیکالاسی)[1921]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "her ikisi".

1620 **Ėgelemiz/Ėkelemiz** (اَیکالامیز)[1922]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "her ikimiz".

1621 **Ėgeleñgiz/Ėkeleñgiz** (اَیکالانکیز)[1923]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "her ikiniz".

1622 **İken** (اِیکان)[1924]: (elif esre ile). "sözcük sonuna eklenir: -dır; var; iken; olduğu; ki". [M1.79b] *Dört Dīvān'dan:*

Ṣubḥ u şāmım ṣa'b ikenni bilgey ol kim bilmegey

[1916] Ḳaşıñ nūnı üçün| Yazmalar: Ḳaşıñgnıñ nūnı çün (قاشینک نینک نونی چون)// el-māhī| Yazmalar: almayī (آلمایی). Bk. LD (149/421b, 197).

[1917] M1, M2, ML, İH: İgeletmek; TÜ: İgelenmek (ایکالانماک). (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bk. Ėglenmek, SG (385)// Derleme: Eylen- "beklemek; durmak; kalmak; geç kalmak; ikamet etmek; oturmak; dinlenmek; eğlenmek".

[1918] M1, M2, ML, İH: İgdetmek; TÜ: İgretmek (اِیْکراتماک). (elif esre ile, /y/, /g/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (18a). Bk. SG (385), CC (82)// DLT: Yigren- "tüyü ürpermek" (974)// Krgz.Tr: Ciyirken- (218)// YUyg.Tr: Jirkenmek (184)// Trkm.Tr: Yigren- (701).

[1919] ML, İH: İkeci. Bk. İgec, Ekci, İçe// SG: Ėgeçi (385)// AŞ: Ekeci/Ėgeci (10b/29b)// DLT: Eke "abla"; Ekeç "kız kardeş gibi akıllılık gösteren küçük kız" (635)// CC: Egeçi "hala" (59)// Mlk.Tr: Egeç (190)// Özb.Tr.İzahlı: Egäçi (II/438)// Krgz.Tr: Ece/Eceke (320)// YUyg.Tr: Ėgiçe/İgiçi (121/172)// Trkm.Tr-Hamzayev: Ekeci/Eceke// Derleme: Egeç/Egeçi// Moğ-Les: Egeçi/Egç "büyük kız kardeş" (472); Eke/Eh "anne, annelik" (485).

[1920] mürselīn| Yazmalar: mürsel (مرسل)// mādiḥ| Yazmalar: mādih (ماده)// melā'ike-yi muḳarrebīn| Yazmalar: melā'ikeni (ملائکه نی)// siñgil| M1, M2, ML, İH: ve siñgil. Bk. MK (161, 34b/4), MK-Özb (Fasl.37), Külliyat-Yazma-TB (1473), MK-Amire (66).

[1921] Yazmalar: Ėgelesi. Bk. SG (386)// AŞ (/k/ ile): "ikisi birlikte" (27b)// YUyg.Tr: Ekkilisi "ikisi de" (174).

[1922] Yazmalar: Ėgelemiz. Bk. AŞ (/k/ ile) (28a), SG (386).

[1923] Yazmalar: Ėgeleñgiz. Bk. SG (386).

[1924] ML: 69a. Bk. SG (386)// AŞ: (/g/ ile) "iken; idi" (26b)// Krgz.Tr: Eken "olduğu; iken; imiş; idi; ise; var" (323-324)// Mlk.Tr: Eke/Eken "acaba" (190)// Tatar.Tr: İken "meğer; acaba; ise" (116)// YUyg.Tr: Ėken "imiş" (123)// Trkm.Tr: Eken "imiş" (195).

Kim gėce ayı ḳayan gündüz ḳuyaşı ḳaydadur
(صبح و شامیم صعب اِیکاننی بیلکای اول کیم بیلماکای/کیم گَیجه آیی قایان کوندوز قویاشی قایدادور)
Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'de Cāmī'nin övgüsünde şöyle der:
Alar kiçik yaşlıġ ikende hem alardın müfriṭ fehm ü ṭab‘ āsārı ẓāhir bolur ėrmiş[1925].
(آلار کیچیک یاشلیغ اِیکان دا هم آلاردین مفرط فهم و طبع آثاری ظاهر بَولور اَیرمیش)
Dört Dīvān'dan: [İH.71a]
Sin ikin-sin mü Nevāyī tilbe
Yoḳsa bėrgen kişiler pend saŋ̂a[1926]
(سین ایکین سین مو نوایی تیلبه/یوقسا بَیرکان کیشیلار پند سنکا)
1623 **İkence** (اِیکانجه)[1927]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "olunca; oluncaya kadar; olduğu kadar, oldukça".
1624 **İkenge** (اِیکانکا)[1928]: (elif esre ile, /k/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "olduğuna".
1625 **Ėgevge/Ėkevge** (اَیکاوکا)[1929]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "her ikisine; [iki taneye]". [ML.69a, TÜ.39a]
1626 **Ėşitmeslik** (اَیْشیتماس لیک)[1930]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "işitmezlik". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳavma ey şeyḫ Nevāyī'ni ėşitmes dėb pend
Kim siniŋ̂ pendiŋ̂ ėşitmeslik aŋ̂a pend olmış[1931] [M2.76b]
(قاوما ای شیخ نوایی نی اَیشتیماس دَیب پند/کیم سینینک پندینک اَیشتیماس لیک اَنکا پند اولمیش)
1627 **İkin mü** (اِیکین مو): (elif ve /k/ esre ile). "iken mi; olduğu mu; mıdır; [mı ki]". *Dört Dīvān'dan:*
Kāfūr-gūn libās ara ol serv-i nāz ikin mü
Yā şām-ı hicr def‘iġa şem‘-i ṭırāz ikin mü
(کافورکون لباس آرا اول سرو ناز اِیکین مو/یا شام هجر دفعی غه شمع طراز اِیکین مو)
1628 **Ėmes mü** (اَیماس مو): (elif üstün ile). "Olumsuz sorudur: değil mi; olmaz mı". *Dört Dīvān'dan:*
‘Aceb mühlik ėmes mü ‘aşḳ deşti ey müsülmānlar
Ki bir mūrıġa her gün ṭu‘me ikki ejdehā boldı
(عجب مهلک اَیماس مو عشق دشتی ای مسلمانلار/که بیر موریغه هرکون طعمه ایکّی اژدها بَولدی)

1925 Bu örnek| M1, TÜ: yok// Alar| Yazmalar: Olar (اولار)// yaşlıġ| Yazmalar: yaşlıḳ (یاشلیق)// ėrmiş| Yazmalar: imiş (ایمیش). Bk. AŞ (26b-27a), HM (21, T759a/19), HM-Özb (Mukaddime), Külliyat-Yazma2 (585), Külliyat-Yazma-TB (1041).

1926 ikin| Yazmalar: iken (ایکان). Bk. SG (389), FK (21, 18), FK-Özb (G.16), Külliyat-Yazma2 (419), Divan-Yazma (33*2).

1927 İH: 71a. Bk. SG (386), FK (273, 289/2).

1928 İH: 71a. Bk. SG (386), GS (43, 23/5).

1929 İH: 71a// Yazmalar: Ėgevge// AŞ (28a), SG (386): Ėkevge// DLT: İkigü "ikisi; her iki" (663)// Kzk.Tr: Ekev "ikisi birlikte; iki tane" (137)// Krgz.Tr: Ekӧö "ikisi birlikte; iki tane" (324)// Mlk.Tr: Ekev "iki kişi" (190)// Tatar.Tr: İkev "ikisi birlikte" (116).

1930 M1: 71a; TÜ: yok.

1931 pendiŋ̂| Yazmalar: pendin (پندین). Bk. SG (376), NŞ (254, 254), NŞ-Özb (G.254).

1629 **İsteyü** (ایستایو): (elif esre ile, /t/ medli elif ile, /y/ ötre ile). “isteyerek”[1932]. *Dört Dīvān'dan:*

Ṣabūḥī isteyü yitgec seḥer açıldı ėşik

Bu fetḥ deyrde ötmes idi gümānım ara[1933]

(صبوحی اِیستایو یِیتکاج سحر آچیلدی اَیشیک/بو فتح دیردا اَوتماس ایدی کمانیم آرا)

1630 **İvürse** (اِیوُورسه)[1934]: (elif esre ile, /v/ ötre ile, /s/ üstün ile). “evirse, çevirse, döndürse”. *Dört Dīvān'dan:*

İvürse her sarı tan̂g yoḳ yüzini ahımdın

Ki çayḳalur yėl eger osru tünd bolsa çıraġ

(ایوورسه هر ساری تانک یوق یوزینی آهیمدین/که چایقالور یَیل اکر اُسرو تند بَولسه چراغ)

1631 **Ėgerse** (اَیکارسه): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “dolaştırsa, döndürse”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳuyun yan̂glıġ ėgerse ebreşin ol şūḫ dem urman

Nevāyī dik nidin kim uşbu söz bar osru köp çırmaş

(قویون ینکلیغ اَیکارسه ابرشین اول شوخ دم اُورمان/نوایی دیک نیدین کیم اُوشبو سوز بار اُسرو کوپ چرماش)

1632 **Ėrte** (اَیْرته): (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /t/ üstün ile). “yarın”. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*

Bu dėgenlerni ḳabūl ėtmek girek

Vaṣl kūyıda nüzūl ėtmek girek

Ger ḥarīf ėrmes-sin uşbu işge hīç

Yolġa ‘azm ėt ėrte günni ḳılma gėc [ML.69b, İH.71b]

(بو دَیکانلارنی قبول اَیتماک کِیراک/وصل کوییدا نزول اَیتماک کِیراک
کر حریف اَیرماس سین اُوشبو ایشکا هیچ/یولغه عزم اَیت اَیرته کون نی قیلما کَیج)

1633 **Ilma** (ایْلمه): (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /m/ üstün ile). [M1.80a] “dikkate alma!”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ṭā‘at ḳıl u gözge ılma anı

Görmek bile hīç ḳılma anı

(طاعت قیل و کوزکا ایلمه آنی/کورماک بیلا هیچ قیلما آنی)

1634 **Ėyley alġanca** (اَیلای آلغانجه)[1935]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). “yapabildiğince”. [**M2.77a**]

1635 **İgrenme** (اِیکرانمه)[1936]: (elif esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “inleme!; [yavaşça] ağlama!”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

[1932] Yazmalar: “ister; isteyerek”. Bk. AŞ (24b), Özb.Tr (35)// SG: İsteyü/İstey istey “isteye isteye, isteyerek” (357)// DLT: İrde-/İrte-/İste- (666/669)// CC (85), Krgz.Tr (376): İzde- “aramak”// YUyg.Tr: İzdimek “aramak” (181)// Trkm.Tr: İsle- (383).

[1933] Bu beyit| TÜ: yok// gümānım| M2, ML, İH: ḫayālım. Bk. SG (357), BV (17, 21), BV-Özb (G.21).

[1934] ML, İH: Ėvürse. Bk. SG (424).

[1935] Yazmalar: Ėyle alġanca (اَیلا آلغانجه).

[1936] Bk. İn̂gremek, In̂gramaḳ, In̂granmaḳ.

Dūst cevridin igrenme ve düşmen bī-dādıdın küñ̂grenme[1937].

(دوست جوریدین ایکرانمه و دشمن بیدادیدین کونکرانمه)

1636 **Aylandururġa** (اَیلاندوروغه): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "döndürmeğe, dolaştırmağa; ağnatmağa"; "oturtmağa"[1938]. *Dört Dīvān'dan:*

Cān u köñ̂lüm müddetī ser-geştedür kūyuñ̂ ara

Başların aylandururġa bėyle cādū ėylediñ̂

(جان و کونکلوم مدّتی سرکشته دور کویونک آرا/باشلارین اَیلاندوروغه بَیله جادو اَیلادینک)

1637 **Ėgme** (اَیْکمه)[1939]: (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "eğrilmiş, eğri". *Dört Dīvān'dan:*

Ka'be'dür köñ̂lüm öyi ėyleñ̂ ṭavāf ey derd ü 'aşḳ

Anda miḥrāb ornıġa yir tutḳalı ol ėgme ḳaş[1940]

(کعبه دور کونکلوم اَویی اَیلانک طواف ای درد و عشق/آندا محراب اُورنیغه یِر تُوتقالی اول اَیکمه قاش)

Nevāyī'niñ̂ bu namāzı ni nev' ikin yā Rab

Ki secde vaḳtı gözige ol ėgme ḳaş görünür

(نوایی نینک بو نمازی نِی نوع اِیکین یا رب/که سجده وقتی کوزیکا اول اَیکمه قاش کورونور)

Ėgme ḳadımġa baḳıb raḥm ḳıl ey serv kim

Devr besī ėyledi ḳāmet-i ra'nānı gūj[1941]

(اَیکما قدیم غه باقیب رحم قیل ای سرو کیم/دور بسی اَیلادی قامت رعنانی کوژ)

1638 **İgde** (اِیکده)[1942]: (elif esre ile, /g/ sükûn ile). "iğde".

1639 **İgrik** (اِیکریک)[1943]: (elif esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] su havuzu; eğrim, girdap".

1640 **Ėzib** (اَیزیب): (elif üstün ile, /z/ esre ile). "ezip, aşındırıp". *Dört Dīvān'dan:*

Meyġa ey sāḳī ecel zehrin ėzib bir cām tut

Tār-ı ümmīdimni ya'nī rişte-yi hicrāndın üz

(می غه ای ساقی اجل زهرین اَیزیب بیر جام توت/تار امّیدیم نی یعنی رشته هجراندین اُوز)

1641 **Ėrdiñ̂ler** (اَیْردینکلار)[1944]: (elif üstün ile, /y/'ler, /n/ ve /g/ sükûn ile). "idiniz". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

[1937] küñ̂grenme| Yazmalar: gögrenme (گوکرانمه)// igrenme| SG: ıñ̂granma (419); MK (320, 101a/7), MK-Özb (Tenbih.114): iñ̂grenme; MK-Amire: اینکرانمه (191). Bk. MK (P3 nüshası) (320, 101a/7), Külliyat-Yazma-TB (1501).

[1938] Yazmalar: "oturmağa".

[1939] Tekrarı| M1.80b, M2.77b, ML.70a, İH.72a, TÜ.39b: İgme (anlamında da Ėgin maddesinin anlamıyla bir karıştırılma söz konusudur. Bu yanlış HA:18b kaynaklıdır). Bk. AŞ (29b), SG (388), Özb.Tr.İzahlı (II/438)// DLT: Egme "evin kemeri" (634).

[1940] derd ü| Yazmalar: ehl-i (اهل). Bk. GS (215, 270), GS-Özb (G.259), Külliyat-Yazma-TB (59), Külliyat-Yazma2 (73), Divan-Yazma (250*2).

[1941] Bu beyit| M1: 85a; M2: 85a; ML: 76a; İH: 78b; TÜ: yok// kim| Yazmalar: revān (روان)// Devr besī ėyledi| Yazmalar: Ėyledi devr besī. Bk. NŞ (222, 222), NŞ-Özb (G.222), Külliyat-Yazma-TB (184).

[1942] Bk. SG (387), Trkm.Tr (371)// DLT: Yigde/Yigte (974)// Kzk.Tr: Jiyde (177)// YUyg.Tr: Cigde (62).

[1943] Bk. SG (387)// AŞ: "suyun döne döne akması" (29a)// DLT: Egrik "eğrilmiş iplik" (634)// Tarama: Egrek "su toplanan yer" (78)// Derleme: Eğrek "akar suların yataklarını meydana getiren girintili çıkıntılı topraklar; hayvanların toplu olarak durdukları su başı"; Eğrek/Eğrik "hayvanların yazın öğle sıcağında toplanıp dinlendikleri yer".

[1944] M1: 75a; ML: 70a; TÜ: yok. Bk. SG (350).

Ḳavm u ḫaylı ki bendem ėrdiñ̂gler
Ni dėsem ser-figendem ėrdiñ̂gler[1945]

(قوم و خیلی که بندم اَیردینکلار/نِی دَیسام سرفکندم اَیردینکلار)

1642 **Ėvrüledürgen** (اَیورولادورکان): (elif üstün ile, /r/ ve /d/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "evrilmiş, dönmüş". *Dört Dīvān'dan:* [M1.80b, **M2.77b**]

Çürük süñ̂geklerim olmış ḳuyun ara ḫāşāk
Başıñ̂ġġa ėvrüledürgen tenim ġubārı bile [ML.70a, İH.72a, TÜ.39b]

(چُوروک سُونکاک لاریم اولمیش قویون آرا خاشاک/باشینک غه اَیْورولادورکان تنیم غباری بیله)

1643 **Ėgergüci** (ایکارکوجی)[1946]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /c/ esre ile). "dolaştıran, döndüren, döndürücü; [dolaşan, dönen, dönücü]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Deşt üzre ėgergüci hüyūnlar
Āşūbda ėyle kim ḳuyunlar[1947]

(دشت اوزره اَیکارکوجی هیون لار/آشوب دا اَیله کیم قویون لار)

1644 **Ėylegey** (اَیلاکای): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "eyler, eder; [eyleye]". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī def' olur ḫālın görüb kūh-ı ġamım
Fīl yañ̂lıġ kim hezīmet ėylegey Hindū görüb

(ای نوایی دفع اولور خالین کوروب کوه غمیم/فیل ینکلیغ کیم هزیمت اَیلاکای هندو کوروب)

1645 **Ėtmekni** (اَیْتماکنی): (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "ekmeği". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bir teh ėtmekni ikki bölüb yarımın bir acġa bėrgenni saḫī dė, özi yimey barını muḥtācġa bėrgenni aḫī dė[1948].

(بیر تَهْ اَیتماکنی ایکّی بَولوب یاریمین بیر آجغه بَیرکاننی سخی دَی، اَوزی یِمای بارینی محتاج غه بَیرکاننی اخی دَی)

1646 **İleyide** (اِیلایی دا)[1949]: (elif esre ile). "önünde, huzurunda, karşısında". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Gāh rez̲l ileyide bī-i'tibārlıḳ gördüm[1950].

(کاه رذل اِیلایی دا بی اعتبارلیق کوردوم)

1647 **İçürgey** (ایچورکای): (elif esre ile, /ç/ ötre ile). "içirir; [içire]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Lā-cür'a burun özi sümürgey
Ol nev' dağı mañ̂ga içürgey[1951]

(لاجرعه بُورون اَوزی سُومورکای/اول نوع داغی منکا ایچورکای)

1648 **Ėzey** (اَیزای): (elif üstün ile, /z/ medli elif ile). "ezerim, aşındırırım; [ezeyim]"; "ezer,

---

[1945] ḫaylı| M2, ML, İH: ḫaylım. Bk. SG (350), SS (148, 1436), SS-Özb (XVII)

[1946] ML, İH: Ėgergüci. Bk. AŞ (28b), SG (383).

[1947] Āşūbda| SG: Āşūb ile (آشوب ایلا)// ḳuyunlar| M1, M2, ML, İH: ḳoyunlar (قَویون لار). Bk. AŞ (29a), SG (383), LM (212, 1844), LM-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (646).

[1948] barını| Yazmalar: yarımın (یاریمین). Bk. MK (244, 70a/8), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1489), MK-Amire (133).

[1949] ML, İH: yok. Bk. AŞ (31b), SG (402).

[1950] rez̲l| Yazmalar: rezl (رزل). Bk. MK (78, 4a/3).

[1951] nev' dağı| ML, İH: dağı yine. Bk. LM (374, 3527), LM-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma1 (693).

aşındırır"[1952]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Oḳ ignesidin tikey libāsın
Ḫancer suyıdın ėzey ḥınāsın
(اوق اِیکنه سیدین تِیکای لباسین/خنجر سوییدین اَیزای حناسین)
1649 **İgdiş/İgdic** (اِیْکدیش-اِیْکدیج)[1953]: (elif esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "annesi ve babası farklı cinslerden olan at". [**M2.78a**]
1650 **İgen/Ėgin/Ėgn** (اِیگَن-اَیکِن-اَیکن)[1954]: (elif esre ile, /g/ üstün ile). "omuz; pazı; [vücut, beden, eğin]".
1651 **İki peyker** (اِیْکی پیکر)[1955]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile). "ikizler burcu". [M1.81a]
1652 **İkide** (اِیکیدا)[1956]: (elif esre ile). "yeniden, tekrar".
1653 **İki tivelig yolumnı** (اِیکی تِیوه لیک یَولومنی)[1957]: (elif ve /t/ esre ile, /y/ üstün ile, /l/ ötre ile). "iki develi yolumu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çün mihr seḥer yolın yaruttı
İkki tivelig yolumnı tuttı[1958]
(چون مهر سحر یولین یاروتّی/ایکّی تِیوه لیک یَولوم نی توتتی)
1654 **İgerme/İgirme** (ایگَرمه-ایگِرمه)[1959]: (elif esre ile, /g/ üstün ile). "yirmi sayısı".
1655 **İki ḳardaş ḳanı** (اِیکی قارداش قانی): (elif ve /k/ esre ile). "[Rūm Tr.] bir bitki adı, kardeşkanı ağacı".
1656 **İkinc** (اِیکینج): (elif esre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "ikinci".
1657 **İkindi** (اِیکیندی): (elif esre ile, /n/ sükûn ile). "ikindi, akşam". [ML.70b, İH.72b]
1658 **Iltırar** (اِیلتیرار)[1960]: (elif esre ile, /t/ esre ile). "parlar, parıldar, ışıldar, yıldırar". *Dört Dīvān'dan:*
Aḫterīdür naḥs 'uşşāḳ-ı bed-aḫter cānıġa
Ol ki her yan ıltırar hicrān tüninin̂g şüdrüni
(اختری دور نحس عشّاق بد اختر جانیغه/اول که هر یان ایلتیرار هجران تُونی نینک شودرونی)
1659 **Ėvrüşürler** (اَیوروشورلار): (elif üstün ile, /r/ ve /ş/ ötre ile). "dönüştürürler; evirirler, döndürürler; dönerler, dolaşırlar". *Dört Dīvān'dan:*

[1952] ML, İH, TÜ: yok// SG: "ezyim; eze; ezesin; ezip" (354).
[1953] Bk. SG (387)// DLT-Yazma: İgdiş "ana bir kardeşler" (611)// Derleme: İğdiç "iğdiş; erkek at".
[1954] Yazmalar: İgen. Bk. Ėgin// AŞ: Ėgn (/g/ ile) "arka" (27a)// SG: Ėgn/Ėgin (/g/ ile) "omuz; pazı" (388)// DLT: Egin "kürek kemiği; omuz" (634)// Krgz.Tr: İyin "omuz" (374)// Trkm.Tr: Egin "sırt, arka; giysi, üstbaş" (194)// Moğ-Les: Egem/Egim "köprücük kemiği; kol" (474/477).
[1955] Yazmalar: İç peyker (اِیْچ پیکر). (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). Bk. SG (388), FŞ (91, V/27)// BR-Muin: Du peyker (890).
[1956] Bk. SG (388), SS (395, 4379).
[1957] ML: İki tėvelig yolum// Yazmalar: İki tivelig yolum (اِیکی تِیوه لیک یَولوم) "iki develik yol; ufuk, gerçek ve aldatıcı sabahın doğduğu yer". SG kaynaklı yanlış olmalıdır (388).
[1958] Bu beyit| TÜ: yok// yaruttı| Yazmalar: arıttı (آریتّی). Bk. Yaruttı, SG (388), LM (224, 1979), LM-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (649).
[1959] M1, M2, İH, TÜ: İgerme; ML: İgirme. Bk. Yigirmi, Yigirme// SG: İgirme (388)// Derleme: İgerme/İgirmi.
[1960] Yazmalar: Ėltirer (اَیلتیرار). (elif üstün ile, /t/ esre ile) "götürür". Bk. AŞ (32b), Yaldırmaḳ/Yaldıramaḳ// SG: Iltıramaḳ/(Rūmī)Ildıramaḳ (398).

Kön̂gülde şūẖlar nāzıdın artar her nefes ahım
Yanar otġa çü eṭfāl ėvrüşürler dūd olur efzūn [TÜ.40a]
(کونکل دا شوخلار نازیدین آرتار هر نفس آهیم/یانار اوتغه چو اطفال اَیوروشورلار دود اَولور افزون)

1660 **Ėvrülgey** (اَیورولکای): (elif üstün ile, /r/ ötre ile, /l/ sükûn ile). “evrilir, döner; evrile, döne”. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten*[1961]*:*

Tā sipihr ėvrülgey alarnın̂g açuḳ kön̂gülleri fevāyidi devrān ẖalāyıḳıdın öksülmesün[1962].
(تا سپهر اَیورولکای آلارنینک آچوق کونکل لاری فوایدی دوران خلایقی دین اَوکسولماسون)

1661 **Ėtmeslik** (اَیْتماسلیک)[1963]: (elif üstün ile, /y/, /t/ ve /s/ sükûn ile). “etmezlik”.

1662 **Ėvüre gėymekleri** (اَیوورا کَیماکلاری)[1964]: [**M2.78b**] (elif üstün ile, /r/ medli elif ile). “evirerek giymekleri”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Pūstīn ėvüre gėymekleri ḥayvānlıḳ ve sebu‘iyyetdin nişāne. [M1.81b]
(پوستین اَیوورا کَیماکلاری حیوان لیق و سبعیّت دین نشانه)

1663 **İvürdi** (اِیوُوردی)[1965]: (elif esre ile, /v/ ötre ile). “evirdi, çevirdi, döndürdi”. *Dört Dīvān'dan:*

Sözge ivürdi ikki lebin̂gni tekellümün̂g
Yā berg-i gülni ikki ayırdı tebessümün̂g
(سوزکا اِیووردی ایکّی لبینک نی تکلّمونک/یا برک کل نی ایکّی آیِردی تبسّمونک)

1664 **Ėgrimçi** (اَیْکریمچی): (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “değirmenci”.

1665 **Ėger** (اَیکار): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). “eyer”; “/k/ ile (**Ėker**)[1966] eker”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Raẖş üze urġan ėgeri zer-nigār
Bel-ki cibilger an̂ga gevher-nigār[1967]
(رخش اُوزه اُورغان اَیکاری زرنکار/بلکه جِبیلکار آنکا کوهرنکار)

Sedd-i Sikenderī'den:

Hem altun ėger daġı altun licām
Hem altun taḳa daġı altun sitām[1968]
(هم آلتون اَیکار داغی آلتون لجام/هم آلتون تاقا داغی آلتون ستام)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ėger idi kāc urub ḳamerni
Gün çeşmesi içre nīlūferni[1969]

1961 Yazmalar: *Tārīẖü'l-Mülūk'dan.*

1962 ẖalāyıḳı| Yazmalar: ẖalḳı (خلقی). Bk. MN (76, 140), MN-Özb (Meclis.3), Külliyat-Yazma2 (637), Külliyat-Yazma-TB (1116).

1963 M1: 85a; TÜ: yok.

1964 Yazmalar: Ėvrürmekleri (اَیورورماکلاری). (elif üstün ile, /r/ ötre ile) “evirmekleri, döndürmekleri”. Bk. SG (424), MK (147, 29b/10).

1965 ML, İH: Ėvürdi. Bk. AŞ (36b), SG (423).

1966 M1.82a, M2.79a, TÜ.40b: İker (اِیکار). (elif esre ile, /k/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (379).

1967 urġan| M1, TÜ: urḳan (اُورقان); M2: urḳaḳ; ML: ortaḳ; İH: urtaḳ. Bk. AŞ (103a), SG (827), HE (376, LII/32), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (463).

1968 Bu beyit| TÜ: yok// taḳa| Yazmalar: taḳar (تاقار). Bk. AŞ (75b), SG (588), Sİ (353, 4578), Sİ-Özb (LII).

1969 Bu beyit| M1: 82a; M2: 79a; TÜ: 40b. Bk. LM (180, 1511), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (639), Hamse-Taşbasma (113).

(اَیکار ایدی کاج اوروب قمرنی/کون چشمه سی ایچرا نیلوفرنی)

1666 **Ėyleli** (اَیلالی): (elif üstün ile). “edelim”[1970]. [ML.71a, İH.73a]

1667 **İtliginĝizni** (اِیْتلیکینکیزنی)[1971]: (elif esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /l/ ve /g/'ler esre ile, /y/'ler ve /n/ sükûn ile). “itliğinizi”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Hem itliginĝizni taşlanĝız çüst

Hem itlerinĝizni bağlanĝız rüst[1972]

(هم اِیتلیکینکیزنی تاشلانکیز چُست/هم اِیت لارینکیزنی باغلانکیز رُست)

1668 **Ircaymadı** (ایرجایمادی)[1973]: (elif esre ile, /c/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “gülerken dişlerini göstermedi, sırıtmadı; [gülerken dişleri görünmedi]”. *Dört Dīvān'dan:*

Min kim ü gülmek sözi çün ġunça içre jāle dik

Ėl ara ırcaymadı hergiz çü dil-dārımġa tiş[1974]

(مین کیم و کُولماک سوزی چون غنچه ایچره ژاله دیک/اَیل آرا اِیرجایمادی هرکز چو دلداریمغه تیش)

1669 **Aylandı/Eylendi** (اَیلاندی): (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). [**M2.79a**] “dolaştı, döndü, aylandı; ağnadı; oturdu”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Başıġa servninĝ aylandı fi'l-ḥāl

Öpüb yir zār yıġlab yandı fi'l-ḥāl

(باشیغه سرونینک اَیلاندی فی الحال/اوپوب یِر زار یِغلاب یاندی فی الحال)

Seb‘a-yı Seyyāre'den:

Gördi çün fīlsūf ol ser ü kār [M1.82a]

Anda aylandı ėyle kim pergār[1975]

(کوردی چون فیلسوف اول سر و کار/آندا اَیلاندی اَیلا کیم پرکار)

1670 **İlgeri** (ایلکاری)[1976]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile). “önce; ileri”. *Dört Dīvān'dan:*

Ger felek ḫar-gāhı bolsa pīş-ḫāneng ni asıġ

‘Ömr ḫaylı çün-ki gündin günge gėlmes ilgeri[1977]

(کر فلک خرکاهی بَولسه پیش خانه نک نِی آسیغ/عمر خیلی چونکه کوندین کونکا گَیلماس اِیلکاری)

Sedd-i Sikenderī'den:

1970 Yazmalar: “ederim”. Bk. AŞ (16a), SG (191).

1971 Yazmalar: Ėltiginĝizni (اَیْلتیکینکیزنی). (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /t/ ve /g/'ler esre ile, /y/'ler ve /n/ sükûn ile) “götürdüğünüz”.

1972 itliginĝizni| Yazmalar: ėltiginĝizni (اَیْلتیکینکیزنی)// bağlanĝız| Yazmalar: baḳlanĝız (باقلانکیز). Bk. LM (200, 1727), LM-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (644).

1973 Yazmalar: Ircatmadı (اِیرجاتمادی). (elif esre ile, /c/ medli elif ile, /t/ sükûn ile)// SG: Ircaymadı “gülerken dişleri görünmedi” (344)// Alt.Tr: Irçay- “diş göstermek, bütün ağzıyla gülmek” (88)// Kzk.Tr: Irjaqta- /Irjanĝda-/Irjıy-/Irjınĝda- “sırıtmak” (666)// Krgz.Tr: Ircay- “sırıtmak”; Ircayt- “sırıttırmak” (357)// YUyg.Tr: İlcaymaḳ “gülümsemek” (174)// Moğ-Les: İrcay-/Yarcay-/Arcay- “dişlerini göstermek; ortaya çıkmak” (664/88).

1974 ırcaymadı| Yazmalar: Ircatmadı (ایرجاتمادی). Bk. SG (345), FK (252, 266), FK-Özb (G.253), Külliyat-Yazma2 (460), Divan-Yazma (245*2).

1975 ser ü kār| SS (215, 2229), Külliyat-Yazma1 (746), Külliyat-Yazma-TB (732): ser-kār. Bk. SS-Özb (XXI), Hamse-Taşbasma (315).

1976 Bk. SG (403), CC (82), Krgz.Tr (367)// AŞ: İlgeri/İlgerü (32b)// YUyg.Tr: İlgiri (174).

1977 ilgeri| M1, M2, ML, İH: ėlgeri// pīş-ḫāneng| Yazmalar: pīş-ḫānınĝ (پیش خانینک). Bk. BV (430, 594), BV-Özb (G.591), Külliyat-Yazma-TB (374).

Barın fetḥ ḳıldı su üzre yürüb
Birin çün alıb ilgerirek sürüb[1978]

(بارين فتح قيلدى سو اوزره يُوروب/بيرين چون آليب اِيلكارى راک سُوروب)

Anĝa tėgrü kim şeyẖ ü pey-rev idi
Ki ya'nī Niẓāmī vü Ḫusrev idi
Yana bir bizinĝ pīr ü maḫdūm hem
Ḳopub urdılar ilgerirek ḳadem[1979]

(اَنكا تَيكرو كيم شيخ و پى رو ايدى/كه يعنى نظامى و خسرو ايدى
يانا بير بيزينک پير و مخدوم هم/قوپوب اُورديلار اِيلكارى راک قدم)

1671 **Ėmgenmedi** (اَيْمكانمادى): (elif üstün ile, /y/, /m/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "sıkıntı çekmedi, eziyet çekmedi, zahmet çekmedi, emek çekmedi". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr ara ölmekni ḫūy ėttim ki çün taptım viṣāl
Ölmek ėtgec ārzū allında cān ėmgenmedi

(هجر آرا اَولماكنى خوى اَيتّيم كه چون تاپتيم وصال/اَولماک اَيتكاج آرزو آليندا جان اَيمكانمادى)

1672 **Ėltgey** (اَيْلتكاى): (elif üstün ile, /y/, /l/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "götüre". *Dört Dīvān'dan:*

Devrdin ġam-gīn-min ey sāḳī ḳadeḥ seylini ḳoy
Boġzuma tā ėltgey könĝlüm öyidin ġamnı su[1980] [İH.73b, TÜ.40b]

(دوردين غمكين مين اى ساقى قدح سيلينى قوى/بَوغزومه تا اَيلتكاى كونكلوم اويدين غم نى سو)

1673 **Ėrkegi** (اَيْركاكى)[1981]: [**M2.79b**] (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /k/ medli elif ile, /g/ esre ile). "erkeği".

1674 **İsgey** (اِيسكاى): (elif esre ile, /s/ sükûn ile). "yel eser; yel ese"[1982]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḥaḳīḳī 'aşḳdın isgey nesīmī
Yitib anınĝ nesīmidin şemīmī [M1.82b, ML.71b]

(حقيقى عشق دين اِيسكاى نسيمى/يِتيب آنينک نسيمى دين شميمى)

1675 **İsgildi/İskildi** (اِيسكيلدى)[1983]: (elif ve /g/ esre ile). "eskidi". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī kisvet-i faḳr iste yoḳsa çarḫnınĝ
Aṭlasın gėydinĝ gümān ėt 'āḳıbet iskildi tut

(اى نوايى كسوت فقر ايسته يوقسه چرخ نينک/اطلسين گيدينک كمان اَيت عاقبت اِيسكيلدى توت)

1676 **Ėliklemek** (اَيليكلاماک)[1984]: (elif üstün ile, /l/ esre ile, /k/ sükûn ile). "elde etmek, ele geçirmek, yakalamak".

1677 **Ėlikleşmek** (اَيليكلاشماک): (elif üstün ile, /l/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "elleşmek".

[1978] ilgerirek| M2, İH: ėlgerirek. Sİ (152, 1557), Sİ-Özb (XXIII).

[1979] ilgerirek| M2, ML: ėlgerirek// şeyẖ ü| Yazmalar: şeyẖ-i// pīr ü| Yazmalar: pīr-i. Bk. Sİ (524, 7109-7110), Sİ-Özb (LXXXIX), Külliyat-Yazma-TB (938).

[1980] devrdin| Yazmalar: derddin (درددين)// öyidin| M1, M2, ML, İH: ėvidin. Bk. SG (398), GS (392, 526), GS-Özb (G.511), Külliyat-Yazma-TB (103).

[1981] ML: 71b. Bk. SG (351).

[1982] TÜ: "yel ese". Bk. AŞ (24b), SG (356).

[1983] Yazmalar: İsgildi. Bk. SG (365).

[1984] Yazmalar: Ėltiglemek (اَيلتِكلاماک). (elif üstün ile, /t/ esre ile, /g/ sükûn ile). Bk. AŞ (30a), SG (400).

1678 **İlen** (اِيلان)[1985]: (elif esre ile). “bağlaçtır: ile; ile birlikte”.
1679 **Ėleke** (اَيلاكه)[1986]: (elif üstün ile). “Moğ. ciğer”.
1680 **Ilan otı** (اِيلان اَوتى)[1987]: (elif esre ile, ikinci elif üstün ile, /t/ esre ile). “bir bitki adı; Semerḳand'a bağlı bir yer adı”.
1681 **İley** (اِيلاى)[1988]: (elif esre ile). “ön, huzur, karşı”.
1682 **İlçigen** (اِيلچِيْكان)[1989]: (elif ve /ç/ esre ile, /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “Moğ. eşek”.
1683 **İlḫan** (اِيْلخان)[1990]: (elif esre ile, /ḫ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “Oġuz Ḫan'ın soyundan olan, Tur bin Ferīdūn'a yenilen ve Moġul hanlarının son padişahı; Moġullar, kendi padişahlarına ilḫan derler. Anlamı: sultan”.
1684 **Ilġavçı** (اِيلغاوچى)[1991]: (elif esre ile, /ç/ ile). “hızlı at koşturan, ılgar eden. [Ilġaġucı'nın kısaltılmış biçimidir]”.
1685 **Ilġamışı** (اِيلغاميشى): (elif ve /ş/ esre ile). “hızlı at koşturmak, ılgar etmek; inceden inceye araştırmak, denetlemek”[1992].
1686 **Ėlme/Ilma** (اَيْلما-اَيْلمه-اِيْلما-اِيْلمه)[1993]: (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “dikkate alma!”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Manĝa Revşenek ṭa‘nını ḳılma köp
Ol işte gözünĝe mini ılma köp [**M2.80a**]
(منكا روشنک طعنى نى قيلما كوپ/اول ايشتا كوزونكا مينى ايلما كوپ)
1687 **Ilġay** (اِيلغاى)[1994]: (elif esre ile). “Yamut Türkmen boylarından birinin adı; ılgar edeyim; ılgar ede; ılgar edesin; ılgar edip”.
1688 **Ilḳı** (اِيلقى)[1995]: (elif esre ile). “at sürüsü, yılkı”; “[yıllık, yılki]”[1996].
1689 **Ėlik** (اَيليک)[1997]: (elif üstün ile, /l/ esre ile). “el”. *Dört Dīvān'dan:*
Toladur gögsüm içre nāvekinĝ sürtüb ėlik fehm ėt
Tenimġa her ser-i mū ornıda bir nūk-ı peykāndın[1998] [İH.74a]
(تَولادور گَوكسوم ايچرا ناوكينک سُورتوب اَيليک فهم اَيت/تنيمغه هر سر مو اَورنيدا بير نوک پيكاندين)

[1985] Bk. SG (404), Tarama (114), Derleme, İle.
[1986] Yazmalar: İle (اِيلا). (elif esre ile). Ėleke (ايلاكه) maddesinim ke (كه) kısmı, ayrı bir sözcük (ki bağlaçı) sanılarak açıklamaya dahil edilmiştir. Bk. SG (402)// Moğ-Les: Elige/Eleg “karaciğer; bağır” (493).
[1987] Bk. SG (402)// Azb.Tr: İlanotu (490)// Derleme: Yılan otu.
[1988] Bk. AŞ (31b), SG (402), Derleme.
[1989] Bk. SG (402), NS (/c/ ile) (181b), King (216, 199B/11)// Moğ-Les: Elcige(n)/İljig/İljgen (495).
[1990] Bk. SG (402).
[1991] Yazmalar: Ilġaçı (اِيلغاچى). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (19a). Bk. SG (403)// Krgz.Tr: Ilğoo “seçme” (352)// Trkm.Tr: Ilgav “koşu” (362)// Moğ-Les: İlgagçi/Yalgagç “ayıran, seçen” (650).
[1992] M1, M2, TÜ: “ılgar eden; inceden inceye araştırmak”. Bk. SG (403).
[1993] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ėlme. Bk. Ilmaḳ// SG: Il/Ilġıl (390).
[1994] ML: 67b; İH: 70a. Bk. SG (403).
[1995] ML, İH: yok. Bk. SG (403)// AŞ: Ilḳı/Ilġı (30b). Bk. Ilġısı// DLT: Yılkı “büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar” (972)// CC: Yılkı (229)// Krgz.Tr: Cılkı (210)// YUyg.Tr: Yilḳi (468)// Derleme: Ilkı/Yılkı.
[1996] Bk. SG (403), AŞ (30b), Yılḳı.
[1997] AŞ: Ėlik/Ėl (30a/30b). Bk. Ėl// SG: Ėl/Ėlg/Ėlik (401/403/404)// DLT: Elig/İlig (637)// CC (61), YUyg.Tr (111): El.
[1998] ser-i mū ornıda| M2, ML, İH: sū ornıda tola. Bk. FK (450, 485), FK-Özb (G.462).

1690 **İllik/Ėllik** (اِيْلليک-اَيْلليک)[1999]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, ikinci /l/ esre ile). [M1.83a] “elli sayısı”; elif üstün ile (**Ėllik**)[2000] “ellik, kabile ile ilgili; [itaat etme, uyma, bağlanma]”. *Dört Dīvān'dan:*

Yaşıñg ėllik boldı yüz ḳoyġıl fenā tofraġıġa

Kim şebāb eyyāmı ‘ayş u bī-edeblıḳ çaḳı bes [ML.72a]

(ياشينک اَيلليک بَولدی يوز قَويغيل فنا توفراغی غه/كيم شباب ايّامی عيش و بی ادب ليق چاقی بس)

1691 **Illıḳ** (اِيْل ليق)[2001]: (elif esre ile). “yıllık”.

1692 **İmizdürmek** (اِيميزدورماک)[2002]: (elif ve /m/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “emzirmek; [emzirtmek]”.

1693 **İymenmek** (اِيمانمَک)[2003]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile). “sakınmak; utanmak; çekinmek; [korkmak]”.

1694 **Ėmgenmek** (اَيْمكانماک)[2004]: (elif üstün ile, /y/, /m/ ve /n/ sükûn ile). “sıkıntı çekmek, eziyet çekmek, zahmet çekmek, emek çekmek”.

1695 **Ėmgetmek** (اَيْمكاتماک)[2005]: (elif üstün ile, /y/, /m/ ve /t/ sükûn ile). “sıkıntı vermek, eziyet vermek, zahmet çektirmek, emek çektirmek”.

1696 **İmgeklemek** (اِيمكاكلاماک)[2006]: (elif esre ile). “emeklemek”. [TÜ.41a]

1697 **Ėlkiñgni** (اَيلكِيْنكنی): (elif üstün ile, /k/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, ikinci /n/ esre ile). “elini”. *Dört Dīvān'dan:*

‘Azm-ı deyr ėtseñg ḳılıb ġusl-ı ṭarīḳat gām ḳoy

Līkin evvel dīn ile islāmdın ėlkiñgni yu

(عزم دير اَيتسانک قيليب غسل طريقت كام قوی/ليكن اوّل دين ايلا اسلام دين اَيلكينكنی يو)

Budur ümmīdim ki hem Ḥaḳ luṭfı bolġay dest-gīr

Nabż tutmaḳ meyli ḳılma ey ṭabīb ėlkiñgni yıġ

(بودور امّيديم كه هم حق لطفی بَولغای دستكير/نبض توتماق ميلی قيلما ای طبيب اَيلكينكنی يِيغ)

1698 **İti** (اِيتی)[2007]: (elif ve /t/ esre ile). “iti, köpeği”; “keskin; çabuk, hızlı; kinaye olarak:

[1999] M1, M2, İH, TÜ: İllik; ML: Ėllik. Bk. SG (403-404)// DLT: Ellig/Elig (637)// Krgz.Tr: Elüü (328)// Tatar.Tr: İlli (118)// Özb.Tr (117), YUyg.Tr (112): Ellik.

[2000] Bk. SG (403-403), İlī, İl.

[2001] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (404), Yıl.

[2002] SG: “emzirtmek” (406)// DLT: Emüz- “emzirmek” (639)// Alt.Tr: Emis- “emzirmek”; Emistir- “emzirtmek” (82)// Krgz.Tr: Emiz- “emzirmek”; Emizdir- “emdirmek” (330)// Tatar.Tr: İmiz- “emzirmek” (118)// YUyg.Tr: Emgüzmek “emzirmek” (112)// Azb.Tr: Emiz-/Emizdir- “emzirmek” (264).

[2003] SG: “çekinmek; utanmak” (406)// AŞ: Eymenmek “utanmak; kaçınmak, çekinmek, gocunmak” (15b)// DLT (652), YUyg.Tr (119), Trkm.Tr (208): Eymen- “utanıp çekinmek”// CC: Emen-/İmen- “utanmak; sıkılmak; çekinmek” (62)// Krgz.Tr: İymen- “sıkılmak; utanmak” (375)// Tatar.Tr: İmen- “korkmak, ürkmek” (118)// Derleme: Eymenmek/İmenmek “utanmak; sıkılmak; çekinmek”// Moğ-Les: Ayu-/Ay- “korkmak” (40); Emiye-/Emee- “korkmak; mahçup olmak” (498).

[2004] Bk. SG (407), AŞ (34a)// DLT (637/638), Trkm.Tr (200): Emge-/Emgen-// CC: Emgen- (62)// Krgz.Tr: Emgekten- (330)// Tatar.Tr: İmgen- (118)// Derleme: Emen-// Moğ-Les: Emgeni-/Emgene- (498).

[2005] M1, M2: Ėmetmek. Bk. SG (408)// DLT: Emget- (638)// Tatar.Tr: İmget- (118).

[2006] Yazmalar: İmgekdürmek (اِيمكاكدورماک) “çocuğu emekletmek”. Bk. SG (408), AŞ (33b)// Krgz.Tr: Emgekte- (329)// Azb.Tr: İmekle- (494).

[2007] M1, M2, ML, İH: yok.

bilgin, akıllı”[2008]; şeddeli /t/ ile (**İtti**)[2009] “yitti, kayboldu”; “[itti; kokladı]”. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā, İskender'e şöyle yazar:
İni oġlunĝ olsa ėkevni yiber
Yoḳ ėrse ėlinĝdin birevni yiber[2010]
(اینی اوغلونک اولسا اَیکاونی یبار/یوق اَیرسا اَیلینک دین بیراونی یبار)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Andın (Ḥaḳ yolıdın) çıḳḳan itti ve tüz barġan maḳṣūdġa yitti[2011].
(حق یولیدین چیققان اِیتّی و توز بارغان مقصودغه یِتّی)
1699 **İdinĝiz/İdinĝler/İrdinĝler** (ایدینکیز-اِیدینکلار-اِیردینکلار)[2012]: (elif esre ile, /n/'ler sükûn ile). “idiniz; oldunuz”.
1700 **İriglik** (اِیریکلیک)[2013]: (elif ve /r/ esre ile). “sertlik; kabalık; pürtüklülük”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu nev‘ ḳatıḳlıḳ u iriglik
Yādınĝdın olub manĝa tiriglik
(بو نوع قاتیق لیق و اِیریکلیک/یادینک دین اولوب منکا تیریک لیک)
1701 **Ėlteli** (اَیلتالی): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile). “götürelim”[2014]. *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ın sıkıntısında şöyle der:
Biri dėb südreli H̱usrev'ġa tėgrü
Biri dėb ėlteli başını ayru[2015] [**M2.80b**]
(بیری دَیب سودرالی خسروغه تَیکرو/بیری دَیب اَیلتالی باشینی آیرو)
1702 **İmcek** (ایمجاک)[2016]: (elif esre ile, /c/ medli elif ile). “emcek, meme”. *Sedd-i Sikenderī'de* Ye’cūc ve Me’cūc bölümünde şöyle der:
Tüşüb her birininĝ iki imcegi
Ve ger ẖod tişisi ve ger ėrkegi
(توشوب هر بیری نینک ایکی اِیمجاکی/و کر خود تیشی سی و کر اَیرکاکی)
1703 **Ėrgenni/Ėrkenni** (اَیْرکاننی)[2017]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, ikinci /n/ esre ile). “olduğunu”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Çü Ferhād ol perī ėrkenni bildi

2008 Bk. İtik.
2009 M1: 86b; M2: 84a; ML: 75a; İH: 77b; TÜ: yok. Bk. AŞ (18a), SG (326), Azb.Tr (515)// DLT (978), YUyg.Tr (469), Trkm.Tr (701): Yit-// Krgz.Tr: Cit- (217)// Moğ-Les: Nitu-/Niyata- “ölmek; yok olmak, bozulmak” (916).
2010 İni| Yazmalar: İti (ایتی). Bk. Sİ (222, 2614), Sİ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (844).
2011 Bu örnek| M1: 86b; M2: 84a; ML: 75a; İH: 77b; TÜ: yok// Andın| Yazmalar, AŞ (18a), SG (326): yok. Bk. MK (280, 85a/6), MK-Özb (Tenbih.62), Külliyat-Yazma-TB (1494), MK-Amire (161).
2012 M1: 82a; TÜ: yok. Bk. SG (341/350).
2013 M1, TÜ: yok. Bk. SG (353).
2014 Yazmalar: “götürürüm”. Bk. SG (397).
2015 Yazmalar: dizeler yer değiştirmiştir// südreli| Yazmalar: södreli (سَودرالی). Bk. SG (397/924), FŞ (369, XL/96), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (565).
2016 Bk. SG (410), AŞ (34a)// CC (62), Krgz.Tr (328), YUyg.Tr (112): Emçek// Tatar.Tr: İmçek (118)// Trkm.Tr: Emcek (200).
2017 İH: yok// Yazmalar: Ėrgenni. Bk. Ėrken.

Çėkib otluḳ fiġān andaḳ yıḳıldı[2018] [M1.83b]

(چو فرهاد اول پری اَیرکاننی بیلدی/چَیکیب اوتلوق فغان آنداق یِقلدی)

1704 **İmdigece** (ایمدی کاجه)[2019]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile, /c/ üstün ile). "şimdiye kadar". [ML.72b, İH.75b]

1705 **İrişti** (اِیریشتی)[2020]: (elif ve /r/ esre ile). "güldü; dalkavukluk yaptı; güçsüz duruma düştü; yalvardı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu işdin bolub vāḳıf ehl-i dilī

İrişti içige tüşüb müşkilī

(بو ایشدین بَولوب واقف اهل دلی/ایریشتی ایچیکا توشوب مشکلی)

1706 **Ėrte gün** (اَیرتا کون)[2021]: (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /g/ ötre ile). "yarın". *Dört Dīvān'dan:*

Gėtiñ̂ köñ̂gül bile cān kim vedā'ıñ̂ız ḳıldım

Firāḳ eger bu durur ėrte günni gėc ḳıla-siz

(گَیتینک کونکل بیله جان کیم وداعینکیز قیلدیم/فراق اکر بو دورور اَیرتا کوننی گَیچ قیلاسیز)

1707 **İndetti** (اِیْنداتتی)[2022]: (elif esre ile, /y/, /n/ ve /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "davet ettirdi, çağırttı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḫoş-vaḳt oluban ḳopub ṭarab-nāk

İndetti ḳabīle ehlini pāk

(خوشوقت اولوبان قوپوب طربناک/ایندانتی قبیله اهلینی پاک)

1708 **İmdi** (ایمدی)[2023]: (elif ve /d/ esre ile). "şimdi".

1709 **Islamas** (ایسلاماس)[2024]: (elif esre ile, /s/'ler sükûn ile). "koklamaz". *Dört Dīvān'dan:*

Eger gül ıslamas ol görge bay ḥayret ėmes

Ġanī durur tonı yüz pāre ėldin ėyler neng

(اکر کل ایسلاماس اول کورکا بای حیرت اَیماس/غنی دورور تَونی یوز پاره اَیلدین اَیلار ننک)

1710 **Irġanur** (اِیْرغانور)[2025]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "sallanır, kımıldar, ırganır, ırgalanır". *Dört Dīvān'dan:*

İkki zülfüñ̂ ırġanur her dem ṣabā taḥrīkidin

İkki Hindū naġme birle ẓāhir ėtgen dik uṣūl[2026]

(ایکّی زلفونک اِیرغانور هر دم صبا تحریکی دین/ایکّی هندو نغمه بیرلا ظاهر اَیتکان دیک اصول)

1711 **İsgirgen/İskirgen** (ایسکیرکان)[2027]: (elif ve /g/ esre ile, ikinci /g/ medli elif ile).

[2018] Çü| Yazmalar: Çi (چه)// fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. FŞ (298, XXXI/128), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (545).

[2019] Bk. SG (410)// Krgz.Tr: Emdigeçe/Emdige (329)// YUyg.Tr: Emdigiçe (112).

[2020] İH: yok// SG: "uydu, izinden gitti" (346).

[2021] ML: 72a; İH: yok.

[2022] İH: yok// Yazmalar: "davet etti". Bk. SG (417).

[2023] İH: yok. Bk. AŞ (34a), SG (410)// DLT (637), CC (62): Emdi/İmdi// Krgz.Tr: Emdi/Emi/Endi (329/331)// Tatar.Tr: İmdi/İndi (118)// YUyg.Tr: Emdi (112)// Trkm.Tr: İndi (378).

[2024] İH: yok. Bk. SG (361).

[2025] M1, İH, TÜ: yok. Bk. SG (346).

[2026] ırġanur| GS (297, 388), GS-Özb (G.374), Külliyat-Yazma-TB (80), Külliyat-Yazma2 (94), Divan-Yazma (348*2): tolġanur.

"eskimiş". *Dört Dīvān'dan:* [M2.81a]
Dėme gögsümde iskirgen tögenler kim gözüm her yan
Çü tökti ḳaṭre daġ oldı bu sarıġ ṣafḥa nem birle[2028]
(دَیمه کوکسومدا اِیسکیرکان توکانلار کیم کوزوم هر یان/چو تَوکدی قطره داغ اولدی بو ساریغ صفحه نم بیرله)
Çıḳıb ʿaşḳ otı gögsüm çākıdın başımdın aşıbtur
Bu iskirgen yıġacġa öz içidin ot tutaşıbtur[2029] [TÜ.41b]
(چیقیب عشق اَوتی کوکسوم چاکیدین باشیم دین آشیب تور/بو اِیسکیرکان یِغاج غه اَوز ایچیدین اَوت توتاشیب تور)
1712 **İstetti** (اِیستاتتی)[2030]: (elif esre ile, /t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ esre ile). "istetti". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
İstetti ḳabāyil içre pīrī
Taʿlīm bėrürge bī-naẓīrī[2031]
(اِیستاتتی قبایل ایچره پیری/تعلیم بَیرورکا بی نظیری)
1713 **Ilḳısı** (اِیلقیسی)[2032]: (elif, /ḳ/ ve /s/ esre ile). "yılkısı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
At an̂ga tartar ki yüz ılḳısı bar
Sīm an̂ga bėrür ki yüz ilfisi bar[2033]
(آت اَنکا تارتار که یوز اِیلقیسی بار/سیم اَنکا بَیرور که یوز ایلفیسی بار)
1714 **İlfisi** (ایلفیسی)[2034]: (elif esre ile, /f/ esre ile). "mangırları, bakır paraları".
1715 **Ėglendi** (اَیْکلاندی)[2035]: (elif üstün ile, /y/, /g/ ve /n/ sükûn ile). [M1.84a] "durakladı; durdu, bekledi, eğlendi; oturdu". *Dört Dīvān'dan:*
Ecel Nevāyī'ni ḳutḳar belā-yı ḥırmāndın
Ki ol żaʿīf bu derd içre osru ėmgendi[2036]
(اجل نواییني قُوتقار بلای حرماندین/که اول ضعیف بو درد ایچره اُسرو اَیمکاندی)
1716 **Imraġ** (اِیْمراغ)[2037]: (elif esre ile, /y/ ve /m/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "istenen, sevilen; sevgili".
1717 **İmgen** (اِیمکان)[2038]: (elif esre ile, /g/ medli elif ile). "Moğ. kadın".

2027 İH: yok// Yazmalar: İsgirgen// SG (366), AŞ (23a): Ėskir-// DLT (645), Krgz.Tr (341), Kzk.Tr (145): Eskir-// Tatar.Tr: İskir- (121).
2028 tögenler| M2, ML: tögen bu. Bk. GS (400, 538), GS-Özb (G.523).
2029 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (366), BV (115, 144), BV-Özb (G.144).
2030 İH: yok. Bk. SG (358).
2031 naẓīrī| M1, M2: naẓarī. Bk. LM (96, 669), LM-Özb (X).
2032 İH: yok. Bk. SG (403), AŞ (30b).
2033 ilfisi| SG: ılḳısı "yıllığı" (403); HE (195, XXX/38), HE-Özb (XXX): ılġısı. Bk. Külliyat-Yazma1 (444).
2034 ML: 72a; İH: yok// M1, M2, TÜ: "fülûs, bakır paralar"// Dehhuda: Eflüs "Ar. felsler, fülûs, mangırlar, bakır paralar".
2035 İH: yok. Bk. SG (385).
2036 ėmgendi| Yazmalar: ėglendi (اَیکلاندی). Bk. Ėmgendi, GS (461, 631), GS-Özb (G.607), Külliyat-Yazma-TB (119).
2037 İH: yok. Bk. SG (410); GS (134, 151/7), Külliyat-Yazma-TB (40: امراغ)// DLT: Amrak "temiz ve sıcak" (550)// CC: Amrak "sevgili, aziz" (8)// Alt.Tr: Amıraak "barışçıl, dost" (25)// YUyg.Tr: Amraḳ/İmraḳ "sevgi" (12/176)// Moğ-Les: Amarag/Amrag/Amurag "sevgi, aşk, tutku; sevgili, sevilen, sevimli" (58/65).
2038 İH: yok. Bk. SG (411)// NS (182a), King (266, 203B/7): Ėmegen (ایمه کن)// CC: Emegen "yaşlı kadın, kocakarı" (62)// Alt.Tr: Emegen "saygıdeğer kadın; karı, eş; yaşlı kadın" (82)// Krgz.Tr (Rad.): Eme

1718 **İmel** (اِيمَل)[2039]: (elif esre ile, /m/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "Moğ. eyer".
1719 **İmir** (اِيمير)[2040]: (elif ve /m/ esre ile, /r/ sükûn ile). "yeryüzünü kaplayan sis".
1720 **Ėmzik** (اَيمزيک)[2041]: (elif üstün ile, /z/ esre ile). "testi ve ibrik gibi kapların emziği". [ML.73a]
1721 **İmiş/İmiştük** (اِيميش-اِيميش توک)[2042]: (elif esre ile, /t/ ötre ile, /s/ esre ile). "imiş; olmuş; (**İmiş-sin/İmiştük-sin**) (اِيميش سين-اِيميشتوک سين) imişsin; olmuşsun".
1722 **İmiştük** (ايميش تُوک)[2043]: (elif esre ile, /t/ ötre ile). "imiş; olmuş; (**İmiştürmek**)[2044] koyun, deve, sığır yavrularını annelerinin yanına bırakıp emdirmek, emiştirmek".
1723 **İnmek** (اِينماک)[2045]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile). "inmek".
1724 **Ėyley/Ėyleyin** (اَيلای-اَيلايين)[2046]: (elif üstün ile). "edeyim; edesin; ede".
1725 **Ėyleydürmiş** (اَيلايدورميش)[2047]: (elif üstün ile). "edermiş".
1726 **İle** (اِيلا)[2048]: (elif esre ile). "bağlaçtır: ile"; "[ele!]"; "elif üstün ile (**Ėyle**) eyle!, et!"[2049].
1727 **Ėter-biz** (اَيتاربيز)[2050]: (elif üstün ile). "ederiz".
1728 **İnelmek** (اِينالماک)[2051]: [**M2.81b**] (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "ısrar etmek, ayak diremek; [inlemek]".

"kocakarı" (329)// Mlk.Tr: Emegen "dev" (192)// Moğ-Les: Eme/Em "kadın, eş; dişi" (496); Emegen/Emgen "yaşlı kadın" (497).

2039 İH: yok. Bk. SG (411), NS (182a), King (289, 205A/18)// Moğ-Les: Emegel/Emeel (497).

2040 İH: yok// Yazmalar: İmiz (اِيميز). (elif ve /m/ esre ile, /z/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (19a). Bu yanlış, SL'ye de geçmiştir (62). Bk. SG (411)// DLT-Yazma: Emir "kırağı; sis" (39); İn̂gir/İmir "alaca karanlık" (59)// Alt.Tr: En̂gir "akşam" (83)// Kzk.Tr: Imırt "akşam" (663); İn̂gir "alaca karanlık, güneşin batış vakti" (671)// Krgz.Tr: Imırt/Inğırt/İnğir/İnğirt "alaca karanlık; akşam" (353/354/369)// Mlk.Tr: İngir "akşam" (229)// Trkm.Tr: Ümür "sisli hava" (655); İn̂grik "alaca karanlık" (381).

2041 ML: İmzik; İH: yok// SG: Ėmizik (411)// Kzk.Tr: Emizik/Emizdik "emzik" (139)// Krgz.Tr: Emizdik/Emizgi "emzik" (330)// YUyg.Tr: Emizek/Ėmizge "emzik" (113/125)// Trkm.Tr: Emzik "emzik" (201).

2042 ML, İH: yok// Yazmalar: İmiş/İmiştün̂g/İmiş-sin (ايميش-اِيميش تونک-اِيميش سِين) "imişsin; olmuşsun". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (19a). Bk. SG (411)// AŞ: İmişdük (26a)// DLT: Ol/Men/Biz kurduk "o kurdu/ben kurdum/biz kurduk"; Ol keldük "o geldi"; Men birdük "ben verdim" (249).

2043 M1, M2, TÜ: İmiştürmek (اِيميش تُورماک); ML, İH: yok.

2044 M1, M2, İH, TÜ: yok// Alt.Tr: Emistir- "emzirtmek" (82)// Trkm.Tr: Emişdir- (200)// Azb.Tr.İzahlı: Emişdir- "kuzuları annelerini emişmeye bırakmak" (II/113)// Derleme: Emiştir-.

2045 İH: yok. Bk. SG (411), AŞ (34b), Trkm.Tr (377), Yiner// DLT: İn-/Il- (665/655)// CC (63), Mlk.Tr (192): En-// Tatar.Tr: İn̂g- (119)// Derleme: Enmek/Yenmek/Yinmek// Moğ-Les: İbil-/İvle-/İbel- (634).

2046 M1.79a: İyley/İyleyin; İH, TÜ: yok. Bk. AŞ (16a), SG (191).

2047 M1: 81a; İH, TÜ: yok.

2048 M1: 70a; İH, TÜ: yok. Bk. SG (404), İlen.

2049 M2, ML: yok.

2050 M1: 81a; ML: Ėte-biz; İH, TÜ: yok.

2051 İH: yok. Bk. SG (413)// Tatar.Tr: İnel- "yalvarmak, yakarmak" (119)// Moğ-Les: Enel-/Enele- "acı çekmek; üzülmek; inlemek, ağlamak" (505).

1729 **İnçkirmek** (اِیْنچکیرماک)[2052]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ sükûn ile). "acıklı ağlayıp inlemek, ağlayıp sızlamak".
1730 **İndemek** (اِیْنداماک)[2053]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "davet etmek, çağırmak".
1731 **Inıḳmaḳ** (اینیقماق)[2054]: (elif ve /n/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). "dostluk etmek, birine alışmak, kaynaşmak, ülfet etmek, dost olmak, yakınlık kurmak".
1732 **Inĝramaḳ** (اِیْنکراماق)[2055]: (elif esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "inlemek".
1733 **Inĝışmaḳ** (اِیْنکِشماق)[2056]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "inlemek, ağlayıp sızlamak".
1734 **İnenmek** (اِینانماک)[2057]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile, ikinci /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] iğdiş edilmek, enenmek".
1735 **Inamlı** (اِیناملی): (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /m/ sükûn ile). "itibar sahibi, güvenilir, saygın"[2058]. [M1.84b]
1736 **Ėgri** (اَیْکری): (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "eğri"[2059]; "değirmen"; "çalgı aletlerinden bir saz çeşidi, çenk"[2060]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫalḳ ṭa'n ėtse Nevāyī ėgilib nāle ḳılur
Ėgri yanĝlıġ ki ḳılur yėl es̱eri birle fiġān[2061] [TÜ.42a]
(خلق طعن اَیتسا نوایی اَیکیلیب ناله قیلور/اَیکری ینكلیغ که قیلور یَیل اثری بیرلا فغان)

1737 **Ėgrimi** (اَیْکریمی): (elif üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "değirmen taşı; değirmeni"; "su girdabı, suyun dönerek akması, eğrimi; su birikintisi". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Baḥrīdür vasī' her ėgrimi yüz 'aḳl u hūş gėmesin cumurġan ve taġīdür refī' her tīġi minĝ zühd ü taḳvā başın uçurġan.
(بحری دور وسیع هر اَیکریمی یوز عقل و هوش گَیمه سین جومورغان و تاغی دور رفیع هر تیغی مینک زهد و تقوی باشین اوچورغان)

[2052] İH: yok// Yazmalar: İncirmek (اِیْنجیرماک). (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (19a). Bk. İnçkirmek.
[2053] İH: yok. Bk. AŞ (34a), SG (416), Ündemek.
[2054] İH: yok. Bk. SG (418)// Derleme: Inıkmak "alışmak, huy edinmek".
[2055] İH: yok. Bk. Inĝranmaḳ İnĝremek, İgrenme.
[2056] İH: yok. Bk. SG (421: ınĝışıb olturub idim), TB-Yazma-H (194b: اینکیشیب), Arat-Babür (375, Yıl.912/H194b: "büzülüp oturmuştum")// Kzk.Tr: Inĝırsı- "inlemek" (665)// Krgz.Tr: Inğşı-/Inğırsı- "ağır ağır sızlanmak; gerinip ıkınmak" (354).
[2057] İH: yok. Bk. SG (421), Derleme// DLT: İne- "koyunun kulaklarının ucunu keserek işaret koymak" (460)// Krgz.Tr (331), YUyg.Tr (113): En "hayvan kulağı kesilerek yapılan damga, im, en"// Mlk.Tr: Ene- "hayvan kulağına işaret koymak" (193).
[2058] Yazmalar: "irade sahibi". SG'deki "اعتبار" sözcüğü, "اختیار" biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (19b). Bk. SG (421), CC (79), Trkm.Tr (363).
[2059] Bk. AŞ (29a), SG (387)// DLT (634), CC (60), Trkm.Tr (194): Egri// Krgz.Tr: İyri (375)// YUyg.Tr: Egri/Ėgri (110/122).
[2060] Bk. SG (387), GS (172, 207/8), HE (278, XL/10), Dehhuda (Muin'den)// Derleme: "yün eğirmeye yarayan araç, kirmen".
[2061] fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. SG (387), GS (365, 489), GS-Özb (G.474).

1738 **Islanġalı** (اِيْسلانغالى)[2062]: (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /n/ esre ile). "kokuşmak için; kokuşalı; ıslanmak için; ıslanalı". *Dört Dīvān'dan:*

Nālem andaḳ boldı bağrım yarası ıslanġalı
Kim yanımdın ötmes ėl tutmay ḳulaḳ birle burun[2063] [ML.73b]

(نالم آنداق بَولدى باغريم ياره سى اِيسلانغالى/كيم يانيمدين اَوتماس اَيل تُوتماى قولاق بيرله بورون)

1739 **İyesini** (اِيياسينى): (elif, /s/ ve /n/ esre ile). "iyesini, sahibini". [**M2.82a**] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ol saḳal mebrezġa taşlaġalı yaḫşı ve iyesini mālik-i dūzaḫġa başlaġalı[2064].

(اول سقال مبرزغه تاشلاغالى يخشى و اِيياسينى مالک دوزخ غه باشلاغالى)

1740 **Ėtmegçi/Ėtmekçi** (اَيْتماكچى)[2065]: (elif üstün ile, /y/, /t/ ve /g/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "ekmekçi". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ėtmekçi tenūrı andın ḳızıḳ, 'allāf bāzārı andın ısıḳ[2066].

(اَيتماكچى تنورى آندين قيزيق، علّاف بازارى آندين ايسيق)

1741 **İkiñizni** (اِيْكينكيزنى): (elif, /k/ ve /g/ esre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile, üçüncü /n/ esre ile). "ikinizi". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Tünd bolub ḳātil-i pūlād-çeng
Dėdi ikiñizni çapay bī-direng

(تند بولوب قاتل پولاد چنک/دَيدى اِيكينكيزنى چاپاى بى درنک)

1742 **İzin irişti** (اِيزين اِيرِشتى)[2067]: (elif esre ile, /r/ ve /t/ esre ile). "izini sürdü". [M1.85a] *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yıġlay yıġlay izin irişti
Ol yirde yitişti kim yitişti[2068]

(يغلاى يغلاى اِيزين اِيرِشتى/اول يِردا يِتشتى كيم يِتشتى)

1743 **Inanc** (اينانج): (elif esre ile, /n/ medli elif ile, ikinci /n/ sükûn ile). "inanç"[2069]; "Melik Arslan zamanında bir hâkimin adı". [İH.76a]

1744 **İncü** (اِيْنجو): (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ ötre ile). "inci"[2070]; "padişaha ait olan

---

[2062] Yazmalar: Islanġanı (اِيْسلانغانى). (elif esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /n/ esre ile) "kokuşmuş, kötü kokmuş". Bk. SG (362).

[2063] ıslanġalı| Yazmalar: ıslanġanı (ايسلانغانى)// ḳulaḳ birle burun| Yazmalar: burun birle ḳulaḳ. Bk. SG (363), BV (329, 444), BV-Özb (G.441), Külliyat-Yazma-TB (349), Külliyat-Yazma2 (366), Divan-Yazma (407*2).

[2064] başlaġalı| Yazmalar: tapşurġalı (تاپشورغالى). Bk. SG (444), MK (117, 19a/12), MK-Özb (Fasl.17), Külliyat-Yazma-TB (1465), MK-Amire (34-35).

[2065] Yazmalar: Ėtmegçi// SG: Ötmekçi (212). Bk. Ötmekçi.

[2066] ısıḳ| M1, M2, TÜ: ısıġ (ايسيغ). Bk. SG (212), MK (141, 27b/8), MK-Özb (Fasl.31).

[2067] Yazmalar: Ėrin irişti (اَيرِن اِيرِشتى). (elif üstün ile, /r/ ve /t/ esre ile) "dudağını büktü".

[2068] izin| Yazmalar: ėrin (اَيرِن). Bk. LM (285, 2629), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (662).

[2069] Yazmalar: "inan!"// SG: "inanç; Rey hâkiminin adıdır. Muḥammed bin İldeñgüz (ايلدكوز), Melik Arslan zamanında Inanc'ın kızıyla evlenip Ḳutluġ Inanc adında kızı oldu" (421)// DLT: Inanç "güvenilir" (656)// Trkm.Tr: Inanç/Inam "güven, inanç" (363).

[2070] Bk. SG (421-422)// AŞ: İnçü/İnçi (35a)// CC: İnçü (83)// DLT: Yinçü/Cinçü (976)// Kzk.Tr: İnju (671)// Krgz.Tr (369), YUyg.Tr (176): İncu.

mülkler ve köleler; padişahın yerleri ve adamları”[2071]. *Tārīḫ-i Vaṣṣāf'dan:*
ba‘d ez vāḳı‘a-yı ṣāḥib-i dīvān temāmet-i emlāk-ı ū rā der cemī‘-i memālik be incü der-āverdend.

(بعد از واقعۀ صاحب دیوان تمامت املاک او را در جمیع ممالک باینجو درآوردند)

[Mir’ātu'l-Edvār'dan:]
Emīr Şāh Maḥmūd İncü rā ez-ān İncü mī-güftend ki ẓābiṭ-i emlāk-ı ḫāṣṣa-yı selāṭīn-i Moġul būd[2072].

(امیر شاه محمود اینجو را از آن اینجو میکفتند که ضابط املاک خاصه سلاطین مغول بود)

1745 **İçi** (اِیْچی)[2073]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “kadın”; “[**İnci**] inci!, incin!”.

1746 **İnçige** (اِیْنچیکا)[2074]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile, /g/ medli elif ile). “ince”; “süreğen hastalık, müzmin hastalık”[2075]. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Dėmedi nāzenīn ḥadīşini yoḳ
Çėkti evvel ṣadaḳdın inçige oḳ[2076]

(دَیمادی نازنین حدیثینی یوق/چَیکتی اوّل صداق دین اینچکه اوق)

1747 **İsedurġan** (اِیسادورغان)[2077]: (elif esre ile, /s/ medli elif ile). “yel esmiş; esen”. *Dīvān'ın* girişinde düz yazı olarak şöyle der:
Felek ḥavādişiniñ ol ḳatıġ isedurġan ṣarṣarı teskīn taptı.

(فلک حوادثی نینک اول قاتیغ اِیسادورغان صرصری تسکین تاپتی)

1748 **Ėylegen** (اَیلاکان)[2078]: (elif üstün ile). “eden; etmiş; etmek, eylemek, yapmak”.

1749 **Ėylemeydür** (اَیلامایدور)[2079]: (elif üstün ile). “etmez; etmemiş”.

1750 **İnçigerek** (اِیْنچیکاراک): (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile, /g/ medli elif ile). [**M2.82b**] “daha ince”.

[2071] Bk. AŞ (35a), SG (421-422)// Tarama: İnçü “esir, kul” (116)// CC: Ençi “mülkiyet, mal” (63)// Alt.Tr: İnce “arazi parçası” (90)// Kzk.Tr: Enşi “çocuk evlenirken mal mülkten verilen pay; pay; sorumluluk, borç” (140)// Krgz.Tr: Ençi “mirastan pay; pay; mülkiyet” (331)// Mlk.Tr: Ençi “özel; bağımsız” (192)// Özb.Tr.İzahlı: İncu “padişah tarafından verilen topraklar” (I/328)// Trkm.Tr: İnci “armağan olarak verilen küçük ev hayvanı” (377)// Moğ-Les: İngci/İnci/İnj “mehir, çeyiz; çeyiz olarak verilen köle” (657).

[2072] ḫāṣṣa| Yazmalar: ḫāliṣa (خالصه). Bk. SG (422).

[2073] ML: 73a// Yazmalar: İnçi (اِیْنچی). (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile) “kadın; incit!”. AŞ/SG kaynaklı yanlış olmalıdır. AŞ (35a) ve SG'de (422) TM'den verilen örnekte geçen bu sözcük ise İçi olmalıdır. Bk. TM (219, T722b/9), TM-Özb (Hümāy), Külliyat-Yazma2 (730), Külliyat-Yazma-TB (1212)// DLT-Atalay: Eçi (اَجی) “yaşlı kadın” (IV/167)// DLT: Eşiler/Eşler/İşler “kadın” (647)// Krgz.Tr: Ece “daha yaşlı karı” (320)// Tr.Tr: Ece “güzel kadın; kraliçe”// Trkm.Tr: Ece “kadına saygı sözü” (192)// Moğ-Les: Egeçi/Egç “daha yaşlı kadın” (472).

[2074] SG: İçke/İncike (339/422)// AŞ: İçke/İncke (19b/35a)// DLT: Yinçge (976)// CC: İnçke 83)// Krgz.Tr: İçke (365)// Mlk.Tr: İngiçge (229)// YUyg.Tr: İnçik/İnçike/İniçke (176).

[2075] M1, M2, ML, İH: āzār-ı müzmin ibaresi, efrāz-ı ḫirmen biçiminde verilmiştir. Bk. SG (422)// Tr.Tr: İnce ağrı “verem”.

[2076] Bu beyit| M1: 88a; M2: 85b; ML: 76b; İH: 78b; TÜ: yok// ḥadīşini| M1, M2: ḥadīşni (حدیثنی)// Çėkti| Yazmalar: Çėkdi (چَیکدی)// inçige| AŞ (35a), SS (130, 1233), Külliyat-Yazma1 (724), Külliyat-Yazma-TB (711): İncke. Bk. SG (422).

[2077] M1: 64a; TÜ: yok. Bk. SG (356), GS-Özb (Dībāçe), Külliyat-Yazma-TB (8).

[2078] M1: 77a; TÜ: yok// SG (190), YUyg.Tr (119), Trkm.Tr (208): Eylemek// AŞ: Eyle-/Ėyle- (15a/32b).

[2079] M1: 77a; TÜ: yok. Bk. AŞ (16a), SG (190).

1751 **Ėvürmek** (اَیُوُرماک)[2080]: (elif üstün ile, /v/ ötre ile). "evirmek, döndürmek". [ML.74a]
1752 **İngen** (اِیْنکان)[2081]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "deve; dişi deve"; "inmek; [inen; inmiş]".
1753 **Ėvrülmek** (اَیورولماک)[2082]: (elif üstün ile, /r/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "evrilmek, dönmek". *Dört Dīvān'dan:*

Yār eger hem-pā vu pā-ber-cā ise bu devrde
Başıġa her laḥẓa ėvrülmek bolur pergār dik

(یار اکر هم پا و پابرجا ایسا بو دوردا/باشیغه هر لحظه اَیورولماک بَولور پرکار دیک)

1754 **Islamadı** (ایسلامادی): (elif esre ile, /s/ sükûn ile). "koklamadı". *Dört Dīvān'dan:*

Çaġırnı ʿāḳıl iseñ laʿl dėb ḳızıtma dimāġ
Ki otnı ıslamadı gül dėben ẖıred-mendī

(چاغرنی عاقل اِیسانک لعل دَیب قیزیتمه دماغ/که اوتنی اِیسلامادی گل دَیبان خردمندی)

1755 **Ėgerib** (اَیکاریب): (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "dolaştırmış, döndürmüş"[2083]. *Dört Dīvān'dan:*

gög eblaḳın ėgerib ey ḳuyaş sinān tartıb [M1.85b]
meger bu ẕerreġa ḳıldıñ ʿayān neberdiñni [İH.76b, TÜ.42b]

(کوک ابلقین اَیکاریب ای قویاش سنان تارتیب/مکر بو ذرّه غه قیلدینک عیان نبردینکنی)

1756 **Ėlkini** (اَیْلکینی): (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /k/ ve /n/ esre ile). "elini". *Ferhād u Şīrīn'den*[2084]*:*

Taʿaccüb birle anıñ sarı baḳıb
Başını ırġatıb ėlkini ḳaḳıb

(تعجّب بیرله آنینک ساری باقیب/باشینی اِیرغاتیب اَیلکینی قاقیب)

Dört Dīvān'dan:

Zülfidin tañ yoḳ Kelīmu'llāh dik ėtse ejdehā
Kim yed-i beyżādın ėylebtür nümūdār ėlkini[2085]

(زلفی دین تانک یوق کلیم الله دیک اَیتسه اژدها/کیم ید بیضادین اَیلابتور نمودار اَیلکینی)

1757 **İni** (اِینی): (elif ve /n/ esre ile). "küçük erkek kardeş"[2086]; "kardeşin oğlu"[2087]. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

[2080] Bk. SG (423), AŞ (36b)// DLT: Ewür- "ters çevirmek" (651)// Alt.Tr: Ebir- "atrafını çevirmek" (79)// Trkm.Tr: Övür- (511)// Moğ-Les: Ebke-/Evhe- "bükmek" (457); Ebkere-/Evhre- "dolanmak, kıvrılmak" (458).

[2081] M1, TÜ: Ėngen (اَیْنکان). (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile)// SG: İngen/İnen (423)// DLT (666), Kzk.Tr (671), Krgz.Tr (369): İngen "dişi deve"// YUyg.Tr: İñggen "deve" (177)// Moğ-Les: İngge(n)/İnge(n) "dişi deve" (657).

[2082] Bk. SG (424-425), AŞ (36b)// DLT: Ewrül- "(yüzünü) dönmek" (651)// Trkm.Tr: Övrül- (510).

[2083] M1, M2, TÜ: "eyerlemiş"// SG: "dolaşmış, dönmüş; dolaştırmış, döndürmüş" (382).

[2084] TÜ: *Leylī ve Mecnūn'dan.* Bk. FŞ (371, XLI/12), FŞ-Özb (XLI).

[2085] yed-i| Yazmalar: yed ü (ید و). Bk. BV (451, 626), BV-Özb (G.623).

[2086] Bk. AŞ (34a), SG (423), DLT (666), Kzk.Tr (671), Krgz.Tr (369), YUyg.Tr (176), Trkm.Tr (379).

[2087] TÜ: yok. Bk. FV (666)// CC: "erkek torun" (83)// Derleme: "kayınbirader, ini; kocanın kızkardeşi, görümce".

Bu faḳīr bile [dağı] ġāyibāne maḥabbet ve yārlıḳ ve inilik ḳā'idesin mer'ī tuttı[2088].
(بو فقیر بیله غايبانه محبّت و يارليق و اِينى ليک قاعده سين مرعى توتتى)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

İni yan̂glıġ ve yā oġul yan̂glıġ

Şehġa ḫidmet ḳılurġa ḳul yan̂glıġ[2089]

(اِينى ينكليغ و يا اوغول ينكليغ/شه غه خدمت قيلورغه قُول ينكليغ)

Ferhād u Şīrīn'de, Ferhād'ın Behrām'ı öğütlemesinde şöyle der:

Ki ey cānım tapıb cānıṅġġa peyvend

Kökelteş ü ini şāgird ü ferzend[2090]

(كه اى جانيم تاپيب جانينک غه پيوند/كوكلتاش و اينى شاكرد و فرزند)

1758 **İvrüşmek** (اِيوروشماک)[2091]: [**M2.83a**] (elif esre ile, /r/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "bir şeyin etrafında dolaşmak, dönmek; [mecaz anlamda] etraflıca düşünmek; araştırmak".

1759 **İçgeri** (اِيْچكارى)[2092]: (elif esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "içeri". *Dört Dīvān'dan:*

Derd ü ġam turmış yasavul dik kön̂gül çākı ara

Ḳoymamaḳġa gėlse hūş u ṣabr ḫaylı içgeri

(درد و غم تورميش يساول ديک كونكل چاكى آرا/قويماماقغه گَيلسه هوش و صبر خيلى اِيچكارى)

1760 **Eytey/Aytay** (اَيتاى): (elif üstün ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "söyleyeyim"; "(**Ėtey**) ederim; edeceğim; [edeyim]". *Dört Dīvān'dan:*

Firāḳ u ārzū vu şevḳ her biri bir derd

Dėsem ki derdin̂g ėtey şerḥ ḳaysı derdin̂gni[2093] [ML.74b]

(فراق و آرزو و شوق هر بيرى بير درد/دَيسام كه دردينک اَيتاى شرح قايسى دردينک نى)

1761 **Ėstürgüsi** (اَيْستوركوسى): (elif üstün ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /t/ ve /g/ ötre ile). "estirecek". *Dört Dīvān'dan:*

Ṣubḥ çün ėsti ṣabā içgil ḳadeḥ kim bolmaġun̂g

Sin ü köp ėstürgüsi bu bāġ ara devrān ṣabā[2094]

(صبح چون اَيستى صبا ايچ كيل قدح كيم بَولماغونک/سين و كوپ اَيستوركوسى بو باغ آرا دوران صبا)

1762 **Ėv ėgesi** (اَيْو اَيكاسى): (elif üstün ile). "ev iyesi, ev sahibi".

1763 **Eytür/Aytur** (اَيتور)[2095]: "söylemek, demek, eyitmek". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

[2088] ḳā'idesin| Yazmalar: ḳā'idesini (قاعده سينى). Bk. MN (185, 425), MN-Özb (Şeyḫ Necm), Külliyat-Yazma2 (665), Külliyat-Yazma-TB (1139).

[2089] ḳılurġa| Yazmalar, AŞ (34b), SG (423): ḳılurdı (قيلوردى). Bk. SS (156, 1536), SS-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (718), Külliyat-Yazma1 (730), Hamse-Taşbasma (302).

[2090] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FŞ (454, XLIX/153), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (589).

[2091] İH: 76a. Bk. SG (425)// AŞ: "yanına varmak; yöresine uğramak" (36b)// DLT: Ewriş- "uğraşmak; oyalanmak; avunmak"; Ewriş-/Ewrüş- "(hayvanları) çevirip geri getirmede yardımcı olmak" (651).

[2092] AŞ (20a), SG (339), CC (82), Krgz.Tr (365), Özb.Tr (36): İçkeri// Mlk.Tr: İçgeri "içeri" (227)// YUyg.Tr: İçkiri (172).

[2093] u| TÜ: yok// vu| Yazmalar: yok. Bk. GS (466, 639), GS-Özb (G.615), Külliyat-Yazma-TB (120).

[2094] köp| Yazmalar: min (مين). Bk. AŞ (24b), SG (356), BV (29, 39), BV-Özb (G.39), Külliyat-Yazma-TB (279).

[2095] Yazmalar: İydür (ايدور) "Anlamını bilmiyorum. Anlamını bilen yazsın". Bk. Ayıtmaḳ// SG: Aytur/Aytadur "söyler; söyleyen; söylemek" (183).

[M1.86a]
Hem aytırıda ve hem açarıda kim uluḳraḳ ėlge maḥall-ı ta‘accübdür[2096].
(هم آیتوریدا و هم آچاریدا کیم اُولوق راق اَیلکا محلّ تعجّب دور)
1764 **Ėvrülür-min** (اَیْورولورمین): (elif üstün ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /r/ ve /l/ ötre ile). "evrilirim, dönerim". *Dört Dīvān'dan:*
Naḳş ėtib köñglümge cennet ėvrülür-min kūyuñga
Ėylerem bu nev‘ ile cennetni kūyuñg ṣadḳası
(نقش اَیتیب کونکلومکا جنّت اَیورولورمین کویونکا/ایلارام بو نوع ایله جنّت نی کویونک صدقه سی)
1765 **Ėlkiñgge** (اَیْلکِیْنکا)[2097]: (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /k/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "eline". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ėlkiñge ḥınā yaḳıb mu‘ayyen
Geh ciren ü gāh gözi ciren [İH.77a]
(اَیلکینکا حنا یاقیب معیّن/که جِرَن و کاه کوزی جِرَن)
1766 **Ėylegü dik** (اَیلاکو دیک)[2098]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile). "edilecek, etmeli, edilesi; eder gibi".
1767 **Ėylese** (اَیلاسا)[2099]: (elif üstün ile). "etse, eylese".
1768 **Ėylesem** (اَیلاسام)[2100]: (elif üstün ile). "etsem, eylesem".
1769 **Ėylesek** (اَیلاساک)[2101]: (elif üstün ile). "etsek, eylesek".
1770 **Ėyleseñg** (اَیلاسانک)[2102]: (elif üstün ile). "etsen, eylesen".
1771 **Ėvrüley** (اَیْورولای): (elif üstün ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "evrileyim, döneyim, dolaşayım". *Dört Dīvān'dan:*
Başıġa dėsem ki ėvrülüb öpey tabanını [**M2.83b**]
Vay kim her dem ayaḳ tartar bu ser-gerdānıdın[2103]
(باشیغه دَیسام که اَیورولوب اوپای تابانینی/وای کیم هر دم اَیاق تارتار بو سرکردانیدین)
Ėvrüley başıñgġa vu bī-hūş u ḥayrānıñg bolay
Bir zamān ṣadḳañg bolay bir laḥẓa ḳurbānıñg bolay[2104]
(اَیورولای باشینک غه و بیهوش و حیرانینک بَولای/بیر زمان صدقنک بَولای بیر لحظه قربانینک بَولای)
1772 **İymen** (اِیْمَن)[2105]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "utan!; sakın!; (**İmen**) değilim; olmam". *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:

[2096] açarıda| Yazmalar: acarıda (آجاریدا)// aytırıda| Yazmalar: iydüride (اِیدوریدا). Bk. MN (156, 360), MN-Özb (Şeyẖ-zāde Enṣārī), Külliyat-Yazma2 (658).
[2097] M1: 84a; TÜ: yok.
[2098] M1: 79a; ML: 74a; TÜ: yok.
[2099] M1: 80a; TÜ: yok. Bk. SG (191).
[2100] M1: 80a; TÜ: yok.
[2101] M1: 80a; TÜ: yok. Bk. SG (191).
[2102] M1: 80a; TÜ: yok.
[2103] ėvrülüb öpey| Yazmalar: ivrüley öpüb (اَیورولای اوپوب). Bk. NŞ (464, 465), NŞ-Özb (G.464), Külliyat-Yazma-TB (226), Külliyat-Yazma2 (243), Divan-Yazma (427*2).
[2104] başıñgġa| M1, M2: başınġa; TÜ: başıġa (باشیغه)// bī-hūş| Yazmalar: medhūş (مدهوش). Bk. GS (487, 670), GS-Özb (G.644), Külliyat-Yazma-TB (125), Külliyat-Yazma2 (141), Divan-Yazma (589*2).
[2105] TÜ: yok// Yazmalar: "haya, utanma". Bk. AŞ (14a), SG (406).

Ger andın fikr ḳılmas-sin sin āḫır
Atan͡g birle anan͡gdın iymen āḫır

(کر آندین فکر قیلماس سین سین آخر/آتانک بیرلا آنانک دین اِیمَن آخر)

Luṭfī'den:
Gözümnin͡g seylidin iymengil āḫır
Ki her bir mevci ṭūfāndın ḳalışmas

(کوزوم نینک سیلی دین اِیمَن کیل آخر/که هر بیر موجی طوفان دین قالیشماس)

1773 **İrdem** (ایردام-اِیردَم)[2106]: (elif esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "askerlik yordamları". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Sipāhīlıḳda [hem] irdemler kim bolur, [oḳ] atmaḳda celd ve ḳılıc çapmaḳda çābük ve sāyir celādetlerde anca bar kim ʻaṣrının͡g ehli pesend ḳılurlar[2107].

(سپاهی لیق دا اِیردم لار هم کیم بَولور، اوق آتماق ده جلد و قلیج چاپماقدا چابک و سایر جلادت لاردا آنجا بار کیم عصرینینک اهلی پسند قیلورلار)

Tārīḫü'l-Mülūk'dan:

Barça bilig bile irdemde yegāne bolub şöhret tuttı.

(بارچه بیلیک بیله اِیردام دا یکانه بولوب شهرت توتتی)

Siyāvaḫş övgüsünde şöyle der:

Kim Yūsuf'dın son͡gra anın͡g dik cemīl yigit yoḳ idi ve barça irdemlerde ḥüsniġa yaraşa ėrdi. [M1.86b, ML.75a]

(کیم یوسف دین سونکرا آنینک دیک جمیل یِکیت یوق ایدی و بارچا اِیردم لاردا حسنی غه یاراشا اَیردی)

1774 **İtürürge** (اِیتورورکا)[2108]: (elif esre ile, /t/ ötre ile). "keskinleştirmeğe, bilemeğe"; "yitirmeğe, kaybetmek için"[2109]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Misvākı ṭamaʻ tişin itürürge sūhān ve şāne-dānıda rīş-ḫand āleti nihān[2110].

(مسواکی طمع تیشین اِیتورورکا سوهان و شانه دانیدا ریش خند آلتی نهان)

1775 **Ėltedürler ėrdi** (اَیْلتادورلار اَیردی)[2111]: (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, ikinci elif üstün ile). "götürürlerdi". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*

Serv yıġacların bāġlardın satḳun alıb ḳon͡garıb yükleb [Cihān-ārāy bāġıġa] ėltedür ėrdi[2112].

(سرو یِغاج لارین باغلاردین ساتقون آلیب قونکاریب یوکلاب اَیلتادور اَیردی)

1776 **İtürgüm** (اِیتورکوم)[2113]: (elif esre ile, /t/ ve /g/ ötre ile). "yitiririm, kaybederim; [yitireceğim; yitirsem gerek]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

[2106] TÜ: yok. Bk. AŞ (21b), SG (349).

[2107] Sipāhīlıḳ| Yazmalar: Sipahlıḳ (سپاه لیق)// kim| Yazmalar: kimi (کیمی)// çapmaḳda| Yazmalar: çalmaḳda (چالماقدا)// ʻaṣrının͡g ehli| Yazmalar: ʻaṣrda (عصردا). Bk. MN (168, 386), MN-Özb (Mīr Ḥaydar), Külliyat-Yazma2 (661), Külliyat-Yazma-TB (1134).

[2108] TÜ: yok. Bk. AŞ (17a)// SG: İtitürge (332). Bk. İtütürge.

[2109] Bk. İtkürmek.

[2110] itürürge| AŞ (17a), MK-Amire (67): itürürge; SG (332), Külliyat-Yazma-TB (1473): ititürge; MK (162, 34b-35a): itütürge.

[2111] M1, TÜ: yok. Bk. SG (396).

[2112] bāġlardın| Yazmalar, AŞ: Belḫ'din (بلخ دین)// ėltedür| Yazmalar, AŞ (189b): ėltedürler (اَیلتادورلار)// ḳon͡garıb| M2, İH: ḳonġarıb; ML: ḳonḳarıb. Bk. HM (26, T761a/13), HM-Özb (Makalat.1), Külliyat-Yazma-TB (1045).

[2113] TÜ: yok. Bk. AŞ (18a), SG (331).

Sonĝra sanĝa dağı ḳahr sürgüm
Ḫaylınĝnı bu deştdin itürgüm[2114] [**M2.84a**, İH.77b]

(سونکرا سنکا داغی قهر سورکوم/خیلینکنی بودشت دین اِیتورکوم)

1777 **İtekleb** (اِیتاکلاب)[2115]: (elif esre ile, /t/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "ateşi körüklemiş; bir şeyi eteğine almış". *Maḫzen-i* Mīr Ḥaydar'dan:

Gėldim itekleb güher-i şāh-vār
Ḳılsa ḳabūl öz ḳulıdın şehr-yār [ML.75b]

(گیلدیم ایتاکلاب کهر شاه وار/قیلسه قبول اوز قولی دین شهریار)

1778 **İçgi/İçki** (اِیچکی)[2116]: (elif esre ile, /ç/ sükûn ile, /g/ esre ile). "içeriki, sohbet arkadaşı, padişaha yakın, saraya mensup". Luṭfī'den:

Ol bedenninĝ devletidin toġdı könĝleknin̂g güni [M1.87a]
Ḥüsn-i ṭāli' gör kim oldur ḥālī içki maḥremi[2117]

(اول بدن نینک دولتی دین تَوغدی کونکلاک نینک کُونی/حسن طالع کور کیم اولدور حال اِیچکی محرمی)

1779 **Ėyledinĝler** (اَیْلادینکلار)[2118]: (elif üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "eylediniz, ettiniz".

1780 **Ėylegüci** (اَیلاکوجی)[2119]: (elif üstün ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "eyleyici, edici".

1781 **Içḳındı** (اِیْچقیندی)[2120]: (elif esre ile, /y/, /ç/ ve /n/ sükûn ile). "şaştı, şaşırdı". [**M2.84b**] *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:

Ėlikdin ıçḳınıb balıġnı saldı
Tanĝırġab barmaġın tişledi ḳaldı[2121] [İH.78a]

(اَیلیک دین اِیچقینیب بالِغنی سالدی/تانکیرغاب بارماغین تیشلادی قالدی)

1782 **Ėrteki/Ėrte gėçgen/Ėrte/Ėrte çaġ/Ėrtek** (اَیرتاکی-اَیرتا گیچکان-اَیرتا-اَیرتا چاغ-اَیرتاک)[2122]: (elif üstün ile). "önceki; önce". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Burun ötgen şu'arā ve ėrte gėçgen fuṣaḥā[2123].

(بُورون اَوتکان شعرا و اَیرتا گیچکان فصحا)

Dört Dīvān'dan:

[2114] Yazmalar, AŞ (18a), SG (331): dizeler yer değiştirmiştir. Bk. LM (156, 1270), LM-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (634).

[2115] ML: Ėtekleb; TÜ: yok. Bk. AŞ (19b), SG (333).

[2116] TÜ: yok// Yazmalar: İçgi. Bk. AŞ (/k/ ile) (20a), SG (339)// Krgz.Tr (365), YUyg.Tr (172), Trkm.Tr (370): İçki "içerideki".

[2117] ḥālī| Yazmalar: ḥāl (حال). Bk. AŞ (20a), SG (339), LD (200/428a, 270).

[2118] M1: 67a; ML: 74b; TÜ: yok.

[2119] M1: 80a; TÜ: yok. Bk. SG (191).

[2120] TÜ: yok. Bk. AŞ (20a), Içġınmaḳ.

[2121] Tanĝırġab| Yazmalar, AŞ (20a): Tanĝızġab (تانکیزغاب). Bk. SG (338), GN (80, 935).

[2122] TÜ: yok// Ėrteki| ML, İH: yok// çaġ| ML, İH: çaḳ. Bk. AŞ (20b)// SG: Ėrte "önce; önceki; ilk vakit; sabahın ilk vakti"; Ėrteki "önceki; eski" (349)// DLT: Erte/İrte "sabahın erken saati" (643)// CC: Erte "ilk; vakitli; önceki; eski; sabah"; Ertegi "erken" (68)// Alt.Tr: Erte "erken"; Ertegi "eski" (85)// Kzk.Tr: Erte "erken; eskiden, önceden"; Ertegi/Ertek "masal" (143)// Krgz.Tr: Erte "erken; eski"; Ertesi "ertesi gün; yarın sabah" (339)// Trkm.Tr: Erte/Ertir "yarın; sabah" (204)// Moğ-Les: Erte(n)/Ert(en) "erken, erken çağ, eski zaman; erkenden, eskiden, daha önceden"; Erteki/Erteh "eski" (527).

[2123] fuṣaḥā| Yazmalar: fuṣaḥālar (فصحالار). Bk. AŞ (20b), SG (349), MN (4), MN-Özb (Mukaddime), Külliyat-Yazma2 (616), Külliyat-Yazma-TB (1098).

Her tañ̂ ėrte çėkse gerdūn ṣubḥ tīġin ḳatlıma
Tañ̂ ėmes kim bardur ol düşmenler içre ėrtekim[2124]
(هر تانک اَیرتا چَیکسا کردون صبح تیغین قتلیما/تانک اَیماس کیم باردور اول دشمن لار ایچرا اَیرتاکیم)
Seb'a-yı Seyyāre'den:
Çün du'ā birle boldı nükte-serā
Dėdi kim ėrte çaġda Dehlī ara[2125]
(چون دعا بیرلا بولدی نکته سرا/دَیدی کیم اَیرتا چاغدا دهلی آرا)
Luṭfī'den:
Luṭfī firāḳıñ̂ ėmgegini defter ėtgeli
Efsāne boldı ėrtekiler 'aşḳ-nāmesi[2126]
(لطفی فراقینک اَیمکاکی نی دفتر اَیتکالی/افسانه بولدی اَیرتاکی لارعشق نامه سی)
1783 **Ėrk** (اَیْرک)[2127]: (elif üstün ile, /y/, /r/ ve /k/ sükûn ile). "ihtiyar, irade; güç, erk; kalelerin ortasında yapılan yüksek kale". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Niçe efġāndın ėtse aġzını bėrk
Yoḳ ėrdi nāle çėkmekde añ̂a ėrk[2128]
(نیچه افغاندین اَیتسا آغزینی بَیرک/یوق اَیردی ناله چَیکماکدا آنکا اَیرک)
Luṭfī'den:
Hārūt gözüñ̂ siḥrini gördi ḫacil oldı
Andın yaşunub ėrk ėdindi çeh-i Bābil[2129]
(هاروت کوزونک سحرینی کوردی خجل اولدی/آندین یاشونوب اَیرک اَیدندی چه بابل)
1784 **Isırġanmaḳ** (اِیسیرغانماق)[2130]: (elif ve /s/ esre ile, /n/ sükûn ile). "utanmak".
1785 **Isırġandurdı** (اِیسیرغاندوردی)[2131]: (elif ve /s/ esre ile, /n/ sükûn ile). "utandırdı". *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:
Alıb gėldi anı öz mesnediġa
Isırġandurdı luṭf-ı bī-ḥadıġa [ML.76a]
(آلیب گَیلدی آنی اوز مسندیغه/ایسیرغاندوردی لطف بیحدیغه)

[2124] ḳatlıma| Yazmalar, AŞ (20b): ḳaṣdıma (قصدیما). Bk. SG (349), FK (398, 426), FK-Özb (G.407), Külliyat-Yazma2 (487), Divan-Yazma (377*2).

[2125] boldı| Yazmalar: oldı (اولدی). Bk. AŞ (21a), SG (349), SS (266, 2840), SS-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (744).

[2126] efsāne boldı| Yazmalar: İżāfe oldı (اضافه اولدی). Bk. AŞ (21a), LD (221/427b, 300).

[2127] TÜ: yok. Bk. AŞ (21a), SG (351), Erk// BR-Muin: Erg "büyük kalenin ortasında yapılan küçük kale" (107)// Arat-Babür: Erk "kale, iç kale" (662)// DLT: Erk "emrin geçerliliği, otorite" (642)// CC: Erk "erk, güç, kuvvet; arzu, istek, irade" (64-65)// Kzk.Tr: Erik "erk, irade, iktidar, istem; hak, hukuk" (144)// Krgz.Tr: Erk "irade, hürriyet" (338)// Özb.Tr.Alt: Ärg "saray; kale" (72)// YUyg.Tr: Erk "özgürlük" (115)// Trkm.Tr: Erk "irade, istem; kararlılık, sebat; rahatlık" (203)// Moğ-Les: Erke/Erh "hak, ayrıcalık; güç, otorite, yetki" (522).

[2128] efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// çėkmekde| Yazmalar: çėkmekdin (چَیکماکدین). Bk. AŞ (21a), FŞ (254, XXVII/24), FŞ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (533).

[2129] Hārūt| Yazmalar: Harıḳ ki (هارق که)// ėrk ėdindi| LD: iḫtiyār itti. Bk. AŞ (21a), LD (111/419b, 143).

[2130] İH: 77b; TÜ: yok// AŞ: "utanıp kızarmak" (25a)// DLT: İsirgen- "sıcaktan vücutta isilik (ısırgın) çıkmak" (669).

[2131] İH: 77b; TÜ: yok// Yazmalar: Isırġandırdı (ایسیرغاندِردی). Bk. AŞ (25a), GN (16, 192).

1786 **Ilmaġıl** (اِیْلماغیل)[2132]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate alma!, önemseme!". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bu teklīfni sin dağı ḳılmaġıl
Sözin dėme vü gözge hem ılmaġıl[2133]
(بو تکلیف نی سین داغی قیلماغیل/سوزین دَیما و کوزکا هم ایلماغیل)

1787 **Işnar/İşner** (اِیشنار)[2134]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yıldız kurdu, yıldız böceği, ateş böceği". *Dört Dīvān'dan:*
Sin ki yoḳ-sin māh-ruḫlar cilve ėylerler ve-līk
Gėce işner ḳurt nūrı mihr çıḳḳac bilgürür[2135]
(سین که یوق سین ماه رخ لارجلوه اَیلارلار و لیک/گیجه اِیشنار قورت نوری مهر چِققاج بِیلکورور)
Münşe'āt'dan: [M1.87b, **M2.85a**]
Gėce işner ḳurtnıñ tīre peykerin cehd bile ḫorşīd-i raḫşān yasar-min.
(گیجه اِیشنار قورت نینک تیره پیکرین جهد بیله خورشید رخشان یاسارمین)

1788 **Ėşitmeli** (اَیشیتمالی)[2136]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "işitmeyelim". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*
Ol söz (da'vet sözin) ayıtsa ėşitmeli dėb ḳulaġların tutar ėrdiler[2137].
(اول دعوت سوزین آیتسا اَیشیتمالی دَیب قولاغلارین توتار اَیردیلار)

1789 **Ėgeledi** (اَیکالادی)[2138]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "sahip oldu; ele geçirdi". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Sulṭān Ebū Sa'īd Mīrzā alarnı müste'ṣal ḳıldı ve mülklerin ėgeledi[2139].
(سلطان ابوسعید میرزا آلارنی مستاصل قیلدی و ملک لارین اَیکالادی)

1790 **Ėgesi** (اَیکاسی)[2140]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "iyesi, sahibi". Luṭfī'den[2141]:
Gėterdi 'aḳlnı 'aşḳıñ şehi gėlib yiridin
Vaṭanġa çün ėgesi gėldi ol celā ḳıldı[2142] [İH.78b]
(گیتاردی عقلنی عشقینک شهی گَیلیب ییریدین/وطن غه چون اَیکاسی گَیلدی اول جلا قیلدی)

1791 **Ėlgerdi** (اَیلکاردی)[2143]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile). "elde etti, ele geçirdi,

---

[2132] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ėlmaġıl (اَیْلماغیل). (elif üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). Bk. Ilmaġıl, Ilmaḳ, SG (390).
[2133] Sözin| M2: Söz (سوز); ML, İH: Bu söz. Bk. Sİ (337, 4340), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (880).
[2134] TÜ: yok// SG: İşner "parlar" (374)// AŞ: "yıldız kurdu" (25b).
[2135] ki| Yazmalar: çü (چو)// ruḫ| Yazmalar: rū (رو)// ve-līk| Yazmalar: velī (ولی)// nūrı| Yazmalar: gündüz (کوندوز). Bk. AŞ (25b), SG (374), GS (142, 163), GS-Özb (G.159), Divan-Yazma (165*2).
[2136] TÜ: yok// Yazmalar: "işiteyim". Bk. AŞ (26b), SG (376).
[2137] tutar ėrdiler| Yazmalar: ayırdılar (آیردیلار). Bk. AŞ (26b), SG (377), TM (70, T696a/4), TE-Özb (Nūḥ bin Melik), Külliyat-Yazma2 (675), Külliyat-Yazma-TB (1157).
[2138] TÜ: yok. Bk. AŞ (28b), SG (384), İgelemek.
[2139] alarnı| Yazmalar: evlādnı (اولادنی). Bk. AŞ (28b), SG (384), MN (45, 72), MN-Özb (Şāh-ı Bedaḫşān).
[2140] TÜ: yok. Bk. AŞ (28b), İye/İge/Ėye/Ėge.
[2141] Yazmalar, AŞ (28b), SG (385): *Dört Dīvān'dan.*
[2142] 'aḳlnı| Yazmalar: 'aḳlını (عقلینی)// yiridin| Yazmalar: bizdin (بیزدین). Bk. AŞ (28b), SG (385), LD (231, 316).
[2143] TÜ: yok. Bk. AŞ (31a).

yakaladı".
1792 **Ėlgerseñ̂** (اَیلکارسانک)[2144]: (elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "elde etsen, ele geçirsen, yakalasan".
1793 **Ilmay** (اِیْلمای)[2145]: (elif esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "dikkate almaz, iltifat etmez, ilgilenmez". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Anıñ̂ ḥükmiġa pervā ḳılmaġanı
Esāsın gözge muṭlaḳ ılmaġanı
(آنینک حکمیغه پروا قیلماغانی/اساسین کوزکا مطلق اِیلماغانی)
1794 **Ėtgen dik** (اَیْتکان دیک)[2146]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "etmiş gibi; ettiği gibi". *Dört Dīvān'dan:*
Oḳlarıñ̂ çāk ėttiler her yan Nevāyī köñ̂glini
Yollar ėtgen dik yaġın dīvārını vīrāneniñ̂ [**M2.85b**, ML.76b]
(اوقلارینک چاک اَیتّی لار هر یان نوایی کونکلینی/یول لار اَیتکان دیک یاغین دیوارینی ویرانه نینک)
1795 **Ilısam/Ilınsam** (اِیلیسام-اِیلینسام)[2147]: (elif esre ile). "sıkıntıdan yansam".
1796 **Ilındım** (اِیلیندیم)[2148]: (elif esre ile, /n/ sükûn ile). [M1.88a] "sıkıntıdan yandım".
1797 **İndürdi** (اِیْندوردی)[2149]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "davet etti; indirdi".
1798 **İnçigirmek/İnçkirmek** (اِیْنچِکیرماک-اِیْنچکیرماک)[2150]: (elif esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ ve /g/ esre ile). "ince sesle ağlamak; [acıklı ağlayıp inlemek, ağlayıp sızlamak]". *Muḥākemetü'l-Luġateyn'den*[2151]*:*
Çarḫ ẓulmıda ki boġzumnı ḳırıb yıġlar-min
İgirür çarḫ kibi inçkirib yıġlar-min[2152]
(چرخ ظلمیدا که بوغزومنی قیریب یِغلارمین/ایکِرور چرخ کیبی اِینچکریب یِغلارمین)
1799 **Inaġ** (اِیناغ)[2153]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile). "padişahın sohbet arkadaşı, yakını".
1800 **İnevli** (اِیناولی)[2154]: (elif esre ile, /n/ medli elif ile). "av avlamak için kazılan çukur". [İH.79a]

2144 ML: 75b; TÜ: yok. Bk. AŞ (31a), GN (88, 1031).
2145 TÜ: yok. Bk. AŞ (31b).
2146 M1: 69a; TÜ: yok.
2147 TÜ: yok// Yazmalar: Ilısam "sıkıntıdan yanan"// AŞ: Ilınsam "meşakkat üzüntüsüyle yansam ve aciz kalsam" (32a). Bk. ME (84, 321).
2148 TÜ: yok// AŞ: "yandım ve aciz oldum" (32b).
2149 TÜ: yok. Bk. AŞ (34a).
2150 TÜ: yok// Yazmalar: İnçigirmek "bir tür ağlamak". SG kaynaklı biçim olmalıdır// SG: İncigirmek "acıklı ağlayıp inlemek" (415)// AŞ: İnckirmek "ince sesle ağlamak" (35b)// MU (T776a/19), MU-Külliyat-Yazma2 (570): İnçkirmek "ince sesle ağlamak"// CC: Inçka- "inlemek" (80)// Tarama: Inçkırmaḳ/Inçġırmaḳ "hıçkırmak" (109)// Mlk.Tr: Ingıçha-/İngiçger- "inlemek" (224/229)// YUyg.Tr: İnciḳlimaḳ "inlemek; sinirlenmek" (176).
2151 Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*
2152 İgirür| ML: Ėgirür// inçkirib| Yazmalar: inçigirib (اینچِکیریب). Bk. AŞ (35b), SG (416), MU (172, T776a/20), MU-Külliyat-Yazma2 (570).
2153 ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili. Bk. AŞ (36a), SG (421), Inaḳ.
2154 TÜ: yok. Bk. AŞ (36a), SG (421).

1801 **Ėt** (اَيْت)[2155]: (elif üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "et; et!, eyle!"; "elif esre ile (**İt**) it, köpek; yit!, kaybol!". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳurur çün gül-istāndın ayrıldı gül
Ki bir loḳma ėtdür bedensiz kön̂gül[2156]
(قورور چون كلستاندين آيريلدى كل/كه بير لقمه اَيت دور بدن سيز كونكل)

1802 **İn̂gremek** (اِيْنكراماک)[2157]: (elif esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "[yavaşça] ağlamak". *Muḥākemetü'l-Luġateyn'den[2158]:*

İstesem devr ehlidin ʻaşḳın̂gnı pinhān ėylemek
Gėceler geh in̂gremekdür ʻādetim geh sin̂gremek[2159]
(ايستاسام دور اهلى دين عشقينک نى پنهان اَيلاماک/كيجه لار كه اينكراماک دور عادتيم كه سينكراماک)

1803 **Inıḳmadın** (اِينِيْقمادين)[2160]: (elif ve /n/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "dostluk etmeden, alışmadan, ülfet etmeden, dost olmadan, yakınlık kurmadan". Ḳuṭbī'den[2161]:

Kiçik ėgec iti nefsin̂g ınıḳmadın öltür
Ki öltürür sini çün kim ulalsa ol bed-ḫū
(كچيک اَيكاج اِيتى نفسينک اِينِيقمادين اَولتور/كه اَولتورور سينى چون كيم اولالسا اَول بدخو)

1804 **Inıḳtı** (اِيْنيقتى)[2162]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ ve /t/ esre ile). "dost oldu, dostluk etti, alıştı, yakınlık kurdu, ülfet etti".

1805 **İnin** (اِيْنين)[2163]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ esre ile). "küçük erkek kardeşini". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Anı bu cihetdin ḫaṭā ėyledi
Ki şeh buyruġıdın ibā ėyledi[2164]
(آنى بو جهت دين خطا ايلدى/كه شه بويروغيدين ابا ايلدى)

1806 **Ėlt** (اَيْلت)[2165]: (elif üstün ile, /y/, /l/ ve /t/ sükûn ile). "götür".

1807 **İzin̂giz** (اِيزينكيز)[2166]: (elif ve /z/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "ayak iziniz; eziniz!, aşındırınız!". *Ferhād u Şīrīn'den[2167]:*

İzin̂giz gerdi tāc-ı iftiḫārım

[2155] TÜ: yok. Bk. AŞ (17b), SG (334).
[2156] Bu beyit| M1, M2: yok. Bk. Sİ (210, 2428), Sİ-Özb (XXIX).
[2157] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 30a. Bk. İgrenme, In̂gramaḳ, In̂granmaḳ.
[2158] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. AŞ (34b).
[2159] İstesem devr| Yazmalar: İstedim derd (ايستاديم درد)// ʻādetim| Yazmalar: bil işim (بيل ايشيم). Bk. AŞ (35a), MU (T776a), Külliyat-Yazma2 (569).
[2160] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 36b// Yazmalar: "büyümeden". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (13a: Anıḳ- "büyümek"). Bk. Inıḳmaḳ, SG (418).
[2161] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan;* SG: Nāṣır'dan (418). Bk. AŞ (13a/52a).
[2162] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 37a// Yazmalar: "büyümüş". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (13a: Anıḳtı "büyüdü"). Bk. Inıḳmaḳ, SG (418).
[2163] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 41a.
[2164] Anı| Yazmalar: İnin (اينين)// ḫaṭā| Yazmalar: ḫitāb (خطاب). Bk. Sİ (278, 3454), Sİ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (861), Külliyat-Yazma1 (879).
[2165] M1, M2, TÜ: yok; ML: 71a; İH: 73a. Bk. SG (397).
[2166] M1, M2, TÜ: yok; ML: 76b; İH: 73a.
[2167] İH: *Sedd-i Sikenderī'den.* Bk. FŞ (323, XXXV/35), FŞ-Özb (XXXV).

Ni ḳılmaḳda miniñ ni iḫtiyārım

(اِیزینکیز کردی تاج افتخاریم/نِی قیلماق دا مینینک نِی اختیاریم)

1808 **Ėltgüci** (اَیلتکوجی)[2168]: (elif üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "götüren". *Dört Dīvān'dan:*

Bezm içre Nevāyī köp yıġlar ise ey sāḳī

Hūş ėltgüci dārū cāmıġa anıñ çayḳat[2169]

(بزم ایچرا نوایی کوپ یِغلار ایسا ای ساقی/هوش اَیلتکوجی دارو جامی غه آنینک چایقات)

1809 **Ėñgilür** (اَینْکیلور)[2170]: (elif üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "eğilir". *Dört Dīvān'dan:*

Başıġa mey çıḳıban boldı ol sitem-ger mest

Yoḳ ehl-i ḥüsn ara bir ėyle ḳātil-i ser-mest

Niçük ki serv nihālı nesīmdin ėgilür

Ḫırām vaḳtıda ol naḫl-ı māh-peyker mest[2171]

(باشی غه می چیقیبان بَولدی اول ستمکر مست/یوق اهل حسن آرا بیر اَیله قاتل سرمست
نیچوک که سرو نهالی نسیم دین اَیْکیلور/خرام وقتی دا اول نخل ماه پیکر مست)

1810 **İye/İge/Ėye/Ėge** (اِیْیا-اِیْکا-اَیْیا-اَیْکا)[2172]: (elif esre ile, /y/ sükûn ile, ikinci /y/ ve /g/ medli elif ile). "iye, sahip". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Dėdi yitgil diyār u kişveriñge

İye bol mülk ü taḫt u efseriñge[2173]

(دَیدی ییتکیل دیار و کشورینکا/ایِیا بَول ملک و تخت و افسرینکا)

1811 **Aylandılar/Eylendiler** (اَیلاندیلار)[2174]: (elif üstün ile, /n/ sükûn ile). "dolaştılar, döndüler, aylandılar; oturdular". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Özige ulus barça aylandılar

Anıñ kėynice barı atlandılar

(اَوزیکا اولوس بارچا اَیلاندیلار/آنینک کَینی جا باری آتلاندیلار)

2168 M1, M2, TÜ: yok; ML.75a, İH.74a: Ėltigüci (اَیلتیکوجی). (elif üstün ile, /t/ esre ile, /g/ ötre ile). Bk. SG (397)// AŞ: Ėltgüci "iletici" (32b).

2169 ėltgüci| Yazmalar: ėltigüci (اَیلتیکوجی)// çayḳat| Yazmalar: çayġat (چایغات). Bk. SG (803), NŞ (75, 75), NŞ-Özb (G.75), Külliyat-Yazma-TB (159), Divan-Yazma (88*2).

2170 M1, M2, TÜ: yok; ML: 75a; İH: 77a// SG: Ėgilmek "eğilmek" (380)// AŞ: Ėgmek "eğmek" (27a)// DLT: Egil- "eğilmek" (633)// CC: İl-/Eñg- "eğilmek" (82/63)// Alt.Tr: Eñgi- "eğmek"; Eñgil- "eğilmek" (83)// Krgz.Tr: İyil-/Enğ-/Enğil- "eğilmek" (374/332/333)// YUyg.Tr: Ėgilmek "eğilmek" (122)// Trkm.Tr: Egil/Eñg-/Eñgil- "eğilmek" (194/201/202).

2171 ėgilür| Yazmalar: ėñgilür (اَینکیلور). Bk. BV (58, 77), BV-Özb (G.77), Külliyat-Yazma-TB (285), Külliyat-Yazma2 (302), Divan-Yazma (90*2).

2172 M1, M2, TÜ: yok; ML.76a: Ėye/Ėge; İH.78a: İye/İge. Bk. Eye// SG: İye/İge (اِیا-ایکا) (193/385)// AŞ: Eye/Ėge (اَیا-ایکا) (16b/28b)// DLT: İḍi (661)// Kzk.Tr: İye (206)// Krgz.Tr: Ee (321)// YUyg.Tr: Ėge/İge (121/172)// Trkm.Tr: Eye (208)// Moğ-Les: Ecen (535).

2173 İye| ML: Ėye// efseriñge| Yazmalar: kişveriñge (کشورینکا). Bk. SS (191, 1950), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (726).

2174 M1, M2, İH, TÜ: yok; ML: 75b. Bk. SG (189).

1812 **İçirlik** (اِیچیرلیک)[2175]: (elif ve /ç/ esre ile). "gömlek".
1813 **Ėtey/Ėteyin** (اَیتای-اَیتایین)[2176]: (elif üstün ile). "edeyim; edesin; ede".
1814 **İtib** (اِیتیب)[2177]: (elif ve /t/ esre ile). "koklamış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Seyl suyın tapsa içib mül kibi
Say taşın tapsa itib gül kibi
(سَیل سُویین تاپسا ایچیب مل کیبی/سای تاشین تاپسا اِیتیب کل کیبی)
1815 **-ÇA** (چه-چا)[2178]: (/ç/ üstün ile). "nihayet ve ölçüyü gösteren ek: kön͡glekçe, niçe ve bāġçe gibi".

[2175] M1: 66a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. İçmek, İçergü/İçirgü// DLT: İçlik "eyerin altına konan örtü" (661)// Derleme: İçlik "iç gömleği, içlik; gömlek"; İçirik/Çirik "çok eski (elbise, gömlek, ayakkabı vb. şeyler için)"; Çilik/Çirik "semerin altına konan keçe".
[2176] M1.72a: İte/İteyin (اِیتا-اِیتایین). (elif esre ile); M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. AŞ (19a), SG (328).
[2177] M1: 75b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. Islamaḳ, İdlenib// SG: İtmek "koklamak" (325-326); İtib "koklamış" (327). Bk. HE (358, L/19)// AŞ: İsib "kokup"; İsti "koktu" (23b)// DLT: Yıḍı- "kokmak, kokuşmak" (968)// CC: Iy- "kokmak" (81)// Alt.Tr: Cıta- "koklamak" (62)// Derleme: İymek/Yiymek/Yiyimek/İtimek "kokmak, kokuşmak".
[2178] ML.25b, İH.27b: -AçA (اَچه-اَچا). (elif ve /ç/ üstün ile); M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (101b), SG (58/776).

/b/ ve /p/ Babı elif ile (735 söz ve deyim)[1] [TÜ.43a]

1816 **Bayḳara** (بایقرا-بیقره)[2]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın dedelerinden birinin adı". *Dört Dīvān'dan:*

Doġrı gėl gėl doġrı gėt gėt ėgrining̃ yüzi ḳara [**M2.86a**]
Doġrılıḳ dūst ḳapusı Sulṭān Ḥüseyn-i Bayḳara[3]
(دوغری گیل گیل دوغری گیت گیت اَیکری نینک یوزی قرا/دوغری لیق دوست قاپوسی سلطان حسین بایقرا)

Örnek[4]:

Bu ikki kişi Sulṭān Ḥüseyn-i Bayḳara'nıng̃ ba'żī oġullarınıng̃ atabekleri idi[5].
(بو ایکّی کیشی سلطان حسین بَیقَره نینک بعضی اوغل لاری نینک اَتابَک لری ایدی)

1817 **Baġışda** (باغیشدا)[6]: (/ġ/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "bağdaş (kurup oturma)". [M1.88b, ML.77a]

1818 **Barurda** (باروردا): (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile, ikinci /r/ sükûn ile). "giderken". *Leylī ve Mecnūn'da* miraç gecesinde şöyle der:

Barurda idi çü deste-yi verd
Çün gėldi bahār-ı nāz-perverd[7]
(باروردا ایدی چو دسته ورد/چون گیلدی بهار نازپرورد)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Yā otḳa barurda berḳ-kirdār
Nemrūd yüzige salıb envār[8]
(یا اوتقه باروردا برق کردار/نمرود یوزیکا سالیب انوار)

Dört Dīvān'dan:

Hem barurda hem yanarda ötgü dikdür çarḫdın
Çıḳsa ol ay hicride ahım oḳı gerdūn sarı[9]
(هم باروردا هم یاناردا اَوتکو دیک دور چرخ دین/چیقسا اول آی هجریدا آهیم اوقی کردون ساری)

1819 **Balalab** (بالالاب): (/b/ medli elif ile, ikinci /b/ sükûn ile). "yavrulamış, çocuk doğurmuş"[10]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Çün bolur ėrdi balalab ẕevḳ-nāk
Mūr balasın ḳılur ėrdi helāk
(چون بَولور اَیردی بالالاب ذوقناک/مور بالاسین قیلور اَیردی هلاک)

---

[1] M1, İH, TÜ: yok; ML: 727 söz.

[2] Yazmalar: Bayġara (بایغرا-بیغره). Bk. NŞ (35, 35/7), NŞ-Özb (G.35/7), Külliyat-Yazma-TB (152).

[3] gėl| Yazmalar: gel (گل)// Bayḳara| Yazmalar: Bayġara (بایغرا). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

[4] Yazmalar: *Mecālisü'n-Nefāyis'ten.* AŞ'deki açıklama, MN'den verilen örneğin devamı gibi algılanmıştır (4a).

[5] Bu örnek| M1, TÜ: yok; M2: 115a; ML: 104a; İH: 108a// Bayḳara'nıng̃ ba'żī| Yazmalar: Bayġara'nıng̃ ve ba'żī (بَیغَره نینک و بعضی)// oġullarınıng̃| Yazmalar: oġlanlarınıng̃. Bk. AŞ (4a).

[6] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: baġışıda (باغیشیدا). (/ġ/ ve /ş/ esre ile) "bağdaş kurup oturmak; bakarken". Bk. SG (453), AŞ (58a), Bağış.

[7] çü| M2, İH: çi (چه). Bk. LM (53, 261), LM-Özb (IV).

[8] Bu beyit| ML, İH: yok// otḳa| Yazmalar: otġa (اوتغه). Bk. LM (80, 515), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (619).

[9] hicride| Yazmalar: hicrdin (هجردین). Bk. BV (447, 620), BV-Özb (G.617), Külliyat-Yazma2 (396), Divan-Yazma (565*2).

[10] M1, M2, TÜ: "doğmuş; yavrulamış". Bk. SG (459), AŞ (58b).

1820 **Bağışlab** (باغِيْشلاب): (/y/ ve /ş/ sükûn ile). "bağışlamış, affetmiş; bahşetmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Geh söz bile ėlge cān bağışlab[11]
Bir söz bile geh cihān bağışlab

(که سوز بیله اَیلکا جان باغیشلاب/بیرسوز بیله که جهان باغیشلاب)

1821 **Barıb** (باریب): (/r/ esre ile). "gitmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Zülfi pīç ü tābıġa barıb gėlür şeydā köñgül
Bā-vücūd-ı tīrelıḳ görgil ki köp dil-gīr ėmes

(زلفی پیچ و تابیغه باریب گیلور شیدا کونکل/با وجود تیره لیق کورکیل که کوپ دلگیر اَیماس)

Dėsem ol ay barıb çıḳmas ġamı köñglümdin aytur kim
Nevāyī ni 'aceb bolmaḳ ḳamer sāyir ḥacer sākin

(دَیسام اول آی باریب چیقماس غمی کونکلوم دین آیتور کیم/نوایی نِی عجب بولماق قمر سایر حجر ساکن)

1822 **Yarab** (یاراب)[12]: (/r/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "yaramış, uygun gelmiş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yolıda ėgriler 'aṣṣār uyı dik
Yarab öltürgeli pervār uyı dik[13]

(یولیدا اَیکری لارعصّار اویی دیک/یاراب اولتور کالی پروار اویی دیک)

1823 **Bavarçı/Bavurçı** (باوَرچی-باوورچی)[14]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "aşçı". *Ḥabībü's-Siyer'den:*

Her-gāh ez vilāyetī māl-ı ẖizāne [rā nezd-i ẖāzenān] āverdendī [suçıyan ve] bavurçıyān ve aẖtaçıyān [ve ferrāşān] ez īşān sevḳāt ṭalebīde[15].

(هرکاه از ولایتی مال خزانه آوردندی باوورچیان و آختاچیان از ایشان سوقات طلبیده)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Hārūn dėdi kim gėymegin ẖizānedin yitgürey ve yimegin bavurçı-ẖānedin buyuray[16].

(هارون دَیدی کیم گَیماکین خزانه دین یِتکورای و یِماکین باوورچی خانه دین بویورای)

1824 **Başḳarıb** (باشقاریب): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /r/ esre ile). [**M2.86b**] "yapmış; uğurlamış, yolcu etmiş; yöneltmiş; [kılavuzluk etmiş]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [İH.79b]

Taġ ile tüzni tün ü gün başḳarıb
Ḫaylını yol 'Aḳbesidin ötgerib[17]

(تاغ ایله توزنی تون و کون باشقاریب/خیلی نی یول عقبه سیدین اَوتکاریب)

---

[11] Geh| Yazmalar: Ger (کر). Bk. LM (77, 490), LM-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (618).

[12] Yazmalar: Barab (باراب) "gitmiş". Bk. SG (1286).

[13] Yarab| Yazmalar: Barab (باراب)// uyı| Yazmalar: avı (اَوِی). Bk. SG (1286), FŞ (89, IV/34), FŞ-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (487).

[14] M1, TÜ: yok; İH: 79b// Yazmalar: Bavarçıyān (باوَرچیان)// Anendrac (I/380), Amid: Bavarçı// SG (462), Arat-Babür (638), Doerfer (82): Bavurçı// Moğ-Les: Bagurçi(n) (115).

[15] māl-ı| Yazmalar: māl u// bavurçıyān| Yazmalar: bavarçıyān (باوَرچیان)// aẖtaçıyān| Yazmalar: aẖtacıyān (آختاجیان)// ez īşān| Yazmalar: ez-ān (ازان). Bk. *Ḥabībü's-Siyer.*

[16] yitgürey| Yazmalar: buyuray (بویورای)// bavurçı| Yazmalar: bavarçı (باورچی)// buyuray| Yazmalar: yitgürey (یِتکورای). Bk. SG (462), MK (337, 108b/3), MK-Özb (Tenbih.126), Külliyat-Yazma-TB (1504), MK-Amire (204)

[17] Ḫaylını| Yazmalar: Ḫaylnı (خیل نی)// 'Aḳbe| Yazmalar: ġuṣṣa (غصّه). Bk. SG (446), HE (178, XXVIII/18), HE-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (429).

1825 **Bat** (بات)[18]: (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "çabuk, tez, hızlı". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Dėdi bėş on mübāriz sėgritib at [M1.89a]
Mining̑ allımġa anı gėltürüng̑ bat[19]
(دَیدی بَیش اون مبارز سَیکریتیب آت/مینینک آلیمغه آنی گَیلتورونک بات)

Sedd-i Sikenderī'den:
Ṭaleb ḳıldı erkān-ı devletni bat
Cülūs emri ėtti ḳılıb iltifāt
(طلب قیلدی ارکان دولت نی بات/جلوس امری اَیتّی قیلیب التفات)

Dört Dīvān'dan:
Gözüm uçar ki hümāyūn yüzüng̑ni görgey bat
Bi-'aynihi ang̑a kirpikler olmış ikki ḳanat
(کوزوم اوچار که همایون یوزونکنی کورکای بات/بعینه اَنکا کیرپیک لار اولمیش ایکّی قنات)

1826 **Basḳıc** (باسقیج)[20]: (/b/ medli elif ile, /s/ ve /c/ sükûn ile). "merdiven".
1827 **Baḳġac** (باقغاج): (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "bakınca, baktığında". *Dört Dīvān'dan:*
Baḳġac ol ḳātilġa saldı başıma tīġ üzre tīġ
Allāh Allāh ni belālar başıma gėltürdi göz [ML.77b]
(باقغاج اول قاتل غه سالدی باشیما تیغ اوزره تیغ/الله الله نی بلالار باشیمه گَیلتوردی کوز)

1828 **Bar** (بار)[21]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "var, mevcut; varlık; [vardır]; git!". *Dört Dīvān'dan:*
Zāhidā her dem dėme kim meẕhebing̑de bar ḳuṣūr
Ḳaysı mescidde ḳılıb ėrdim sining̑ birle namāz
(زاهدا هر دم دَیما کیم مذهبینکدا بار قصور/قایسی مسجددا قیلیب اَیردیم سینینک بیرله نماز)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Āyīn-i vefā şi'ārıng̑ olsun
Bar imdi ki Tėng̑ri yārıng̑ olsun
(آیین وفا شعارینک اولسون/بار ایمدی که تَینکری یارینک اولسون)

1829 **Baranlar** (باران لر): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gidenler".
1830 **Barġan** (بارغان)[22]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitmek; gitmiş". *Dört Dīvān'dan:*
Hicr deştide gözi sarı barur şeydā köng̑gül
Tilbe ṣaḥrā seyride barġan kibi āhū sarı
(هجر دشتیدا کوزی ساری بارور شیدا کونکل/تیلبه صحرا سیریدا بارغان کیبی آهو ساری)

---

18 Bk. AŞ (55b), SG (429), Krgz.Tr (97)// DLT: Pat "çabuklaştırma için kullanılan bir kelime" (796)// YUyg.Tr: Pat (316)// Moğ-Les: Baçim (102).

19 allımġa| Yazmalar: alnımġa (آلنیمغه). Bk. FŞ (352, XXXVIII/56), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (561).

20 ML: 76b. Bk. AŞ (57a), SG (441)// Kzk.Tr: Basqış (80)// Krgz.Tr (92), Derleme: Baskıç// YUyg.Tr: Basḳuç (30).

21 Bk. SG (434-435), AŞ (56a), DLT (573), CC (23), Krgz.Tr (86), YUyg.Tr (30)// Moğ-Les: Baraga(n)/Barā "varlık, nesne" (131).

22 M1: 92b; M2: 90b; ML: 80a; İH: 83a// Tekrarı| TÜ: 45b. Bk. AŞ (56b)// SG: Barġan/Barurġan/ Baradurġan "giden; gitmiş; gitmek" (432)

Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:
Tīz barur ėrdi barġan sarı ėl
Ėltgen dik tāze gül bergini yėl[23]

(تیز بارور اَیردی بارغان ساری اَیل/اَیلتکان دیک تازه کل برکینی یَیل)

1831 **Barlıġ** (بارلیغ)[24]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "varlıklı, zengin; varlık". [TÜ.43b] *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Barlıġ tonın ėgnidin salıb çüst
Yokluḳ kemerini bağlaban rüst[25]

(بارلیغ تونین اَیکنیدین سالیب چست/یوقلوق کمرینی باغلابان رست)

1832 **Bağır** (باغِر)[26]: (/ġ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "ciğer". *Dört Dīvān'dan:*
İkki otluḳ nergisiñ kim ḳıldılar bağrım kebāb [**M2.87a**]
Biridür 'ayn-ı ḫumār içinde biri mest-i ḫ̌āb

(ایکّی اوتلوق نرکسینک کیم قیلدی لار باغریم کباب/بیری دورعین خمار ایچیندا بیری مست خواب)

Köñgül çākın gözümde eşk-i rengīn ėlge fāş ėtti
Balıġ zaḫmını fehm ėylerler ėl deryāda ḳan görgec[27]

(کونکل چاکین کوزومدا اشک رنکین اَیلکا فاش اَیتّی/بالیغ زخمینی فهم ایلارلار اَیل دریادا قان کورکاچ)

1833 **Barur** (بارور): (/r/ ötre ile). "gider". *Dört Dīvān'dan:* [İH.80a]
Köñglüm salıban nabż kibi barur ėlikdin
Nabżıñg sarı görsem ki ṭabīb ėlgi baradur

(کونکلوم سالیبان نبض کیبی بارور اَیلیک دین/نبضینک ساری کورسام که طبیب اَیلکی بارادور)

1834 **Bayır** (بایِر): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). "bayır, yokuş, yamaç"[28]. *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.89b]
Ölüm ḫavfıdın barça butraştılar
Ḳaçıb her biri bir bayır aştılar

(اولوم خوفیدین بارچا بوتراشتی لار/قاچیب هر بیری بیر بایر آشتی لار)

1835 **Başladılar** (باشلادی لار): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "başladılar; öncülük ettiler, başa geçtiler; kılavuzluk ettiler, yol gösterdiler; bir şeye doğru yönelttiler". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tutub Cāmī vü Ḫusrev ikki ḳolum

---

[23] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Tīz barur ėrdi| Yazmalar: Yol barur ėrdi vü (یول بارور اَیردی و)// Ėltgen| Yazmalar: Ėylegen (اَیلاکان)// tāze| Yazmalar: bāre (باره)// bergini| İH: terkībi (ترکیبی)// yėl| Yazmalar: seyl (سیل). Bk. LT (124, 1512), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (363).

[24] M2: 88b; ML: 78b; İH: 81a// Tekrarı| M1: 90b; TÜ: 44a. Bk. AŞ (56b), SG (436), DLT (575).

[25] Bu beyit| M1: 90b; M2: 88b; ML: 78b; İH: 81a; TÜ: 44a. Bk. SG (436), LM (50, 232).

[26] Bk. SG (453), Trkm.Tr (42)// DLT: "akciğer" (569)// Kzk.Tr: Bavır "karaciğer" (82)// Krgz.Tr: Boor "akciğer; dalak" (129)// YUyg.Tr: Bağir/Bėğir "ciğer; yürek, bağır" (27/37).

[27] Köñgül çākın| Yazmalar: Bağır zaḫmın (باغر زخمین). Bk. GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31), Divan-Yazma (108*2).

[28] SG: "taşra, kır; çöl; düz olmayan kır, engebeli bozkır" (463)// Kzk.Tr: Bavray "dağın aşağı tarafı, etek" (82)// Krgz.Tr: Boor "dağ yamacı" (129-130)// Trkm.Tr: "bayır, yokuş" (54)// Moğ-Les: Bagu-/Bū- "inmek; durmak; yerleşmek, kamp kurmak" (113); Baguri/Buyr "bayır, düzlük; yerleşim yeri" (115); Bay- "olmak, var olmak, yaşamak, kalmak, durmak, oturmak; sahip olmak" (115-116); Bayri/Bayr "yerleşim yeri, mesken; bulunma yeri" (121); Bayça/Bayç "sarp kayalık, uçurum; çetin arazi" (116).

Niẓāmī sarı başladılar yolum

(توتوب جامی و خسرو ایکّی قولوم/نظامی ساری باشلادی لار یولوم)

1836 **Bağrı ḳara** (باغری قَرا): (/b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "güvercin büyüklüğünde olan bir çeşit kuş"[29]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Deşt üzre ki seyr olur ṣabāġa

Bağrı ḳaralar uçar havāġa[30]

(دشت اوزره که سیر اولور صباغه/باغری قرالار اوچار هواغه)

1837 **Barurlar** (بارورلار): (/r/ ötre ile, ikinci /r/ sükûn ile). "giderler". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaçan mektebġa ol māh-ı mü'eddeb

Barur özdin barurlar ehl-i mekteb[31]

(قاچان مکتب غه اول ماه مؤدّب/بارور اَوزدین بارورلار اهل مکتب)

1838 **Başlaġunĝuzdur** (باشلاغونکوزدور): (/ġ/ ve /g/ ötre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). "başlayacaksınız; [kılavuzluk edeceksiniz]". *Ḥayretü'l-Ebrār'da,* İskender'in vasiyetinde şöyle der:

Ḳabrġa çün başlaġunĝuzdur yolum

Na'ş yanıdın çıḳarınĝ bir ḳolum

(قبرغه چون باشلاغونکوزدور یولوم/نعش یانیدین چیقارینک بیر قولوم)

1839 **Bardik** (باردیک)[32]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitsin". *Dört Dīvān'dan:*

Tilbe könĝlümni Nevāyī żabṭ ėyley almadınĝ

İmdi çėk andın ėlik her sarı barsa bardik [ML.78a]

(تیلبه کونکلومنی نوایی ضبط اَیلای آلمادینک/ایمدی چِیک آندین اَیلیک هر ساری بارسا باردیک)

1840 **Barsa** (بارسا-بارسه)[33]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitse". *Dört Dīvān'dan:*

İsterem kūr ėylegey neẓẓāre ehlin reşkdin

Ger ṣabā taḥrīkidin kūyige barsa tofraġım

(ایستارام کور اَیلاکای نظّاره اهلین رشک دین/کر صبا تحریکی دین کوییکا بارسا توفراغیم)

1841 **Bağlaşturġaylar** (باغلاشتورغایلار)[34]: (/ş/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.87b**] "birbirine bağlarlar; [birbirine bağlayalar]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yüz meşaḳḳat bile yitti beyt ki bağlaşturġaylar da'vī āvāzesin yitti felekdin aşurġaylar[35].

(یوز مشقّت بیله یِتّی بیت که باغلاشتورغایلار دعوی آوازه سین یِتّی فلکدین آشورغایلار)

1842 **Başḳarur** (باشقارور): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "yapar; uğurlar, yolcu eder; yöneltir; [kılavuzluk eder]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

[29] SG: Bağrı ḳara/Bağırtaḳ "güvercinden büyük, vücudu daha çok sarı olmak üzere çeşitli renklerle çizilmiş, göğsü siyah ve taşlı suyun peşinde olan bir çeşit kuş" (453)// Krgz.Tr: Kara boor "bağrı kara çil" (130).

[30] ṣabāġa| Yazmalar: havāġa (هواغه). Bk. BL (37b), LM (113, 841), LM-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (625).

[31] mektebġa| Yazmalar: mektebdin (مکتب دین). Bk. FK (49, 49), FK-Özb (G.46), Külliyat-Yazma2 (424), Divan-Yazma (61*2).

[32] M1: 93a; TÜ: yok. Bk. AŞ (56b), SG (434).

[33] M1: 93a (örneksiz); TÜ: yok. Bk. SG (434).

[34] M1, M2, TÜ: baḳlaşturġaylar (باقلاشتورغایلار). Bk. SG (451).

[35] yitti beyt| Yazmalar, SG (451): beytī (بیتی). Bk. MK (114, 18b/1), MK-Özb (Fasl.16), Külliyat-Yazma-TB (1465), MK-Amire (33).

Bu nidā yamanlarnı fısḳ küncidin mescid sarı başḳarur[36]. [İH.80b]

(بو ندا یمان لارنی فسق کنجی دین مسجد ساری باشقارور)

1843 **Barġucılar** (بارغوجی لار)[37]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /c/ esre ile). "gidenler, yürüyenler". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Beyābān ḳaṭ' ėterge [merkebni] vāsıṭa gümān ḳılsan̂g ṭayy-ı arż bile barġucılar allında merkebge ni i'tibār[38]. [M1.90a]

(بیابان قطع اَیتارکا واسطه کمان قیلسانک طیّ ارض بیله بارغوجی لار آلیندا مرکب کا نی اعتبار)

1844 **Baḳıb tururlar** (باقیب تورورلار)[39]: (/t/ ve /r/ ötre ile). "bakarlar". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yüz zīver ü dür taḳıb tururlar

Yolun̂gġa sinin̂g baḳıb tururlar[40]

(یوز زیور و در تاقیب تورورلار/یولونکغه سینینک باقیب تورورلار)

1845 **Başḳarmış** (باشقارمیش): (/b/ medli elif ile, /ş/ ve /r/ sükûn ile). "yapmış; uğurlamış, yolcu etmiş; yöneltmiş; [kılavuzluk etmiş]". *Dört Dīvān'dan:*

Kön̂gül eṭrāfıda açḳan üçün hicrān oḳı yollar

Belā ḫaylını 'aşḳın̂g şaḥnesi ol sarı başḳarmış [TÜ.44a]

(کونکل اطرافیدا آچقان اوچون هجران اوقی یول لار/بلا خیلینی عشقینک شحنه سی اول ساری باشقارمیش)

1846 **Bayġız** (بایغیز)[41]: (/b/ medli elif ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "Herāt'a bağlı [fıstığı bol] bir vilayetin adı olan Bādġīs sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir".

1847 **Bağışlar** (باغِیْشلار): (/ġ/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "bağışlar, affeder; bahşeder". *Dört Dīvān'dan:*

Gözi öltürse la'lı cān bağışlar

'Acāyib müdde'ā iẓhārıdur bu

(کوزی اولتورسه لعلی جان باغیشلار/عجایب مدّعا اظهاری دور بو)

1848 **Bağlan̂gız** (باغلانکیز)[42]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "bağlayınız". *Dört Dīvān'dan:*

Mest eger mey-ḫānede öldüm mini ey dūstlar

Mey bile yub bağlan̂gız na'şım bėlini tākdın

(مست اکر میخانه دا اولدوم مینی ای دوستلار/می بیله یوب باغلانکیز نعشیم بَیلینی تاک دین)

1849 **Baranġar** (بارانغار)[43]: (/n/ sükûn ile). "Moğ. ordunun sağ kanadı; [sağ kol, sağ taraf]". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Baranġarın ėyleb sipāh-ı Fireng

---

[36] Bu nidā| Yazmalar: Yüzide (یوزیدا)// mescid sarı| Yazmalar: mescidġa (مسجدغه). Bk. MK (121, 20b/12), MK-Özb (Fasl.20), Külliyat-Yazma-TB (1466), MK-Amire (38).

[37] Yazmalar: barḳucılar (بارقوجی لار). Bk. SG (433).

[38] ėterge| Yazmalar: ėterde (اَیتاردا)// ṭayy-ı arż| Yazmalar: ṭayyu'l-arż-ı Ḥaḳ (طیّ الارض حق). Bk. MK (180, 42a/4), MK-Özb (Kısım.2, Bab.3), Külliyat-Yazma-TB (1476), MK-Amire (81).

[39] İH: 79b.

[40] dür| Yazmalar: zer (زر)// Yolun̂gġa| M1, M2, TÜ: Yolınġa (یولینغه); ML, İH: Yolın̂gġa. Bk. LM (349, 3283), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

[41] Yazmalar: Babġız (بابغیز). (/b/ medli elif ile, /b/ ve /z/ sükûn ile). Bk. AŞ (59b), SG (463-464).

[42] Yazmalar: baḳlan̂gız (باقلانکیز). Bk. SG (449).

[43] M1: 99a; TÜ: 49a// SG: "Moğ. sağ taraf. Bahravun ġar'ın (sağ kol) değiştirilmiş biçimidir" (438)// Derleme: Bırangar// Moğ-Les: Baragun gar/Barūn gar "sağ el, sağ kol; ordunun sağ kanadı" (134).

Barı ḳan tökerge bolub bī-direng[44] [**M2.88a**]

(بارانغارین آیلاب سپاه فرنک/باری قان توکارکا بولوب بی درنک)

1850 **Bars** (بارس)[45]: (/b/ medli elif ile, /r/ ve /s/ sükûn ile). “kaplandan daha küçük, atlayan ve evcilleştirilip avlanmakta kullanılan bir hayvan, pars. Fārsī'de yūz denir; Türk takviminde kaplan yılına Bars il (pars yılı) denir”.

1851 **Barmas** (بارماس): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “gitmez”. [ML.78b]

1852 **Bar imiş** (بار ایمیش): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “var imiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Sini görgec dėr idim bir mihr-bānım bar imiş

Allāh Allāh ni belā bāṭıl gümānım bar imiş

(سینی کورکاج دَیر ایدیم بیر مهربانیم بارایمیش/الله الله نِی بلا باطل کمانیم بار ایمیش)

1853 **Barış** (باریش): (/r/ esre ile). “gidiş, gitme; barış!”. *Dört Dīvān'dan:*

‘Aşḳ içinde cüz ölüm müşkil ki bolġay bizge iş

Kim bolubtur cān bile ġamzeñ̂ ara barış gėliş[46]

(عشق ایچیندا جز اولوم مشکل که بولغای بیزکا ایش/کیم بولوبتور جان بیلا غمزنک آرا باریش گَیلیش)

1854 **Baş** (باش): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). [M1.90b] “İskender'in ordusunda bir komutanın adı”. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöyle der:

Hem-ol Mıṣr'dın Varḳa vu Baş dik

Dağı deşt ėlidin Tėmürtaş dik[47] [İH.81a]

(همول مصردین ورقه و باش دیک/داغی دشت اَیلیدین تیمورتاش دیک)

1855 **Bağış** (باغیش)[48]: (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “çadır bağı ve ipi; [eklem; boğum]”.

1856 **Bağındaş** (باغِیْنداش)[49]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “bağdaş”.

1857 **Barmış** (بارمیش): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “gitmiş”.

1858 **Başlıġ** (باشلیغ): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “serdar, kumandan; reis, başkan; [başlı; Rūm Tr: dizginin atın başına bağlanan kısmı, başlık]”[50].

1859 **Barġuluḳ** (بارغولوق)[51]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “gitmeli, gidilecek olan, gidilesi”. *Dört Dīvān'dan:*

Muġ kūyı ‘azmıdın mini men‘ ėtme ey refīḳ

Bu yol ėrür çü ehl-i melāmetġa barġuluḳ

(مغ کویی عزمیدین مینی منع اَیتمه ای رفیق/بو یول اَیرور چو اهل ملامت غه بارغولوق)

---

[44] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Baranġarın| ML: Baranġardın. Bk. Sİ (187, 2086), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).

[45] Bk. SG (436), DLT (575), Krgz.Tr (90), YUyg.Tr (30), Moğ-Les (141).

[46] kim| Yazmalar: ki (که). Bk. NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

[47] Tėmurtaş| M1, M2, TÜ: Timutaş (تیموتاش). Bk. Sİ (177, 1927).

[48] ML, İH: yok// AŞ: “çadır bağı ve ipi” (58a)// SG: “çadır bağı ve ipi; diz eklemi” (453)// DLT: “eklem; boğum” (570)// Özb.Tr.İzahlı: Bağiç “bağ” (I/142)// Derleme: “boğum”.

[49] ML: 83a; İH: 86b// SG: “dizin baş tarafı” (454). SG'de verilen örnekte geçen bu sözcük Pāġande olmalıdır. Bk. Pāġande, FK (391, 419/2), FK-Özb (G.401), Divan-Yazma (371*2)// Krgz.Tr: Mandaş “bağdaş” (552).

[50] Bk. SG (448), BV (228, 296/7)// Krgz.Tr: Baştık “amir; rehber; başkan; serdar” (972)// YUyg.Tr: Başliḳ “başkan, lider” (32)// Trkm.Tr: Başlık “başkan, kılavuz” (52).

[51] M1, M2, TÜ: Barḳuluġ (بارقولوغ); ML, İH: Barḳuluḳ. Bk. SG (434).

1860 **Barġu dikdür** (بارغو دیک دور)[52]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitmelidir; gidecek gibidir". *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂gül ḳayġurma kim deşt-i fenāġa barġu dikdür-min
Hem özni hem sini hicr ėlgidin ḳutḳarġu dikdür-min
(کونکل قایغورما کیم دشت فناغه بارغو دیک دورمین/هم اوزنی هم سینی هجرأیلکیدین قوتقارغو دیک دورمین)
1861 **Baḳışın̂gda** (باقیشِیْنکدا)[53]: (/b/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "bakışında". Luṭfī'den:
Her bir ḳucuşun̂gda man̂gışın̂gda baḳışın̂gda
Yüz nāz ile ammā ni sitem-kāre kişi-sin[54]
(هر بیر قوجوشونکدا مانکیشینکدا باقیشینکدا/یوز ناز ایله امّا نِی ستم کاره کیشی سین)
1862 **Baġlıġ** (باغلیغ)[55]: (/b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). [**M2.88b**] "bağlı, bağlanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫumār ġālib ü mey-ḫāne ėşigi baġlıġ
Teraḥḥum ėyle man̂ga yā müfettiḥü'l-ebvāb
(خمار غالب و میخانه اَیشیکی باغلیغ/ترحّم اَیلا منکا یا مفتّح الابواب)
1863 **Barman** (بارمان): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitmem". *Dört Dīvān'dan:*
Ger ḫarābāt içre mümkindür sümürmek bir ḳadeḥ
Ḫıżr eger öltürse barman çeşme-yi ḥayvān sarı
(کر خرابات ایچرا ممکن دور سُومورماک بیر قدح/خضر اکر اولتورسا بارمان چشمهٔ حیوان ساری)
1864 **Tayaġ** (تایاغ)[56]: "[dayanak; dayak, değnek]". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Sefīhāne elfāẓ bile fuḥş aytur ėrmiş ve tayaġlamaḳġa daġı bīm ḳılur ėrmiş[57].
(سفیهانه الفاظ بیله فحش آیتور اَیرمیش و تایاغ لاماقغه داغی بیم قیلور اَیرمیش)
1865 **Baradur** (بارادور): (/b/ ve /r/ medli elif ile). "gidiyor/gider". *Dört Dīvān'dan:*
Şeyḫ teklīf-i namāz ėtti velī bilmes kim
'Aşḳ tīġi yarasıdın baradur ḳan osru [TÜ.44b]
(شیخ تکلیف نماز اَیتّی ولی بیلماس کیم/عشق تیغی یاراسیدین بارادور قان اُسرو)
1866 **Barur çaḳ/Barur çaġ** (باروور چاق-باروور چاغ)[58]: (/r/ ötre ile, /ç/ medli elif ile). "gitme çağı; ölümden kinayedir". [M1.91a] *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ten birle barıb velī barur çaġ
Ni ot ve ni su ni yėl ni tofraġ
(تن بیرله باریب ولی بارور چاغ/نِی اوت و نِی سو نِی یَیل نِی توفراغ)
1867 **Başmaḳ** (باشماق): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "bir yaşındaki buzağı; [ayakkabı,

---

[52] M1, TÜ: yok. Bk. SG (434).
[53] M1, TÜ: yok. Bk. SG (457).
[54] ḳucuşun̂gda| LD: ḳopuşun̂gda// nāz ile| LD: fitne bar (168/424b, 226).
[55] M1, M2, TÜ: Baḳlıġ (باقلیغ); ML, İH: Baḳlıḳ. Bk. AŞ (58a), SG (453), Baġlıḳ// Krgz.Tr: Booluu (129)// YUyg.Tr: Baġlik (27).
[56] M1, TÜ: Bayaġ (بایاغ) (üzeri çizili); M2, ML, İH: yok. Bk. Tayaġ/Tayaḳ.
[57] tayaġlamaḳġa| Yazmalar: bayaġlamaḳġa (بایاغ لاماقغه)// bīm| Yazmalar: hem (هم). Bk. AŞ (80b-81a), SG (625), MN (155, 357), MN-Özb (Ṣūfī Pīr-i Sī-ṣad-sāle), Külliyat-Yazma2 (657), Külliyat-Yazma-TB (1132).
[58] ML: 79a; İH: 81b// Yazmalar: Barur çaḳ. Bk. LM (51, 235).

başmak]”[59]. [İH.81b]

1868 **Başı dumanlıġ** (باشی دومانلِیْغ)[60]: (/n/, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). “kurumlu, gururlu; başıbozuk, kafa tutan”.

1869 **Bağlaşturmaḳ** (باغلاشتورماق)[61]: (/b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “birbirine bağlamak”. [ML.79a]

1870 **Bağırdaḳ** (باغِرداق)[62]: (/ġ/ esre ile, /r/ sükûn ile). “beşikteki bebeğin karnına bağlanan bağ ve bez, bağırdak, bağıldak”.

1871 **Basḳaḳ** (باسقاق): (/b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). “bekçi, güvenlik memuru; vilayet yöneticisi”[63].

1872 **Yaraşım** (ياراشيم)[64]: (/r/ medli elif ile). “barışım, uzlaşım”. *Dört Dīvān'dan:*

Zamān ėli ger uruşsun u ger yaraşsunlar
Ki ni uruşum alar birle bar u ni yaraşım[65]

(زمان اَيلی کر اوروشسون و کر ياراشسونلار/که نِی اوروشوم آلار بيرله بار و نِی ياراشيم)

1873 **Baymaḳ/Bayımaḳ** (بايماق-بايِماق)[66]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). [**M2.89a**] “zenginleşmek, zengin olmak”.

1874 **Başlamaḳ** (باشلاماق)[67]: (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “başlamak; kılavuzluk etmek, yol göstermek; öncülük etmek, başa geçmek; [bir şeye doğru yöneltmek; yolcu etmek]”.

1875 **Basırġanmaḳ** (باسِیْرغانماق)[68]: (/s/ esre ile, /y/, /r/ ve /n/ sükûn ile). “karabasan görmek, uykuda korkup sıçrayarak uyanmak”.

1876 **Basruḳ** (باسروق)[69]: (/b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). “yağmur ve fırtınadan korumak

---

[59] SG: “bir yaşındaki buzağı; ayakkabı; (Rūm Tr.) kadınların başlarına bağladıkları mendil” (448)// DLT (578), CC (27), Krgz.Tr (96), Mlk.Tr (113), YUyg.Tr (32): “ayakkabı”// Kzk.Tr-Oraltay: Baspaq “güz ayından itibaren annesini emmeyen buzağı” (38)// Derleme: Başmak “bir iki yıllık dana”.

[60] ML, İH: Başı dumanlıḳ. Bk. SG (448)// Tr.Tr: Başı dumanlı “sarhoş; efkârlı”.

[61] ML: baḳlaşturmaḳ (باقلاشتورماق). Bk. SG (450)// Mlk.Tr: Baylaşdır- “bağlantı kurmak” (115).

[62] Bk. SG (453). Bk. Baġaltaḳ// Krgz.Tr: Boortko/Boorutka (130).

[63] Bk. SG (441)// CC: “vali” (26)// Tatar.Tr: “Altın Ordu döneminde bölge valisi; hükümdar için vergi toplayan görevli” (35)// Derleme: “tahsildar”.

[64] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Baruşım (باروشيم). (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). Bk. SG (1293).

[65] Zamān ėli| ML, İH: Zamāne ehli// yaraşsunlar| Yazmalar: baruşsunlar (باروشسونلار)// uruşum| M2, ML: uruşım// alar birle| Yazmalar: olar bile (اولار بيله)// yaraşım| Yazmalar: baruşım (باروشيم). Bk. GS (312, 410), GS-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (83).

[66] Yazmalar: Baymaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (21b)// SG (462), Alt.Tr (36), Kzk.Tr (73), Krgz.Tr (101), Tatar.Tr (37): Bayı-// DLT: Bayu- (579)// YUyg.Tr: Bėyimaḳ (39)// Derleme: Bay-/Bayı-// Moğ-Les: Bayaci- (123).

[67] Bk. SG (442), AŞ (57b), DLT (577), CC (26-27)// Krgz.Tr: Başta- (96)// YUyg.Tr: Başlimaḳ (32).

[68] M1, M2, ML, İH: Başırġanmaḳ. Bk. SG (441)// Trkm.Tr: “uykuda sayıklamak” (49)// Derleme: “uykuda korkup sıçrayarak uyanmak”.

[69] Bk. SG (441)// AŞ: “çadır gereçlerinden” (57a)// DLT: “bir şeyin ağırlığı” (576)// Kzk.Tr-Oraltay: Basqur “Kazak Türkleri çadırının içindeki kurdele şeklindeki bir nevi süsün adı” (38)// Trkm.Tr-Hamzayev: Basrık// Derleme: Basrık “ufak çadır”; Basruk “çadır iplerinin bağlandığı kazıklar”; Basırık “bahçe duvarı, çit, avlu duvarları üzerine konulan çalı çırpı, harçsız yapılan duvar, tarla sınırı, tarlaların alt yanına çekilen taş set, siper; damın üzerine kapatmak için kullanılan düzgün ardıç”.

için at veya çadırın üstüne çekilen örtü".

1877 **Başḳarmaḳ** (باشقارماق): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "yapmak; uğurlamak, yolcu etmek; bir şeye doğru yöneltmek; [kılavuzluk etmek; başarmak]"[70]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Kişi Yūnān sarı barmaḳ girektür

'İnān ol taġġa başḳarmaḳ girektür

(کیشی یونان ساری بارماق کِیراکتور/عنان اول تاغ غه باشقارماق کِیراکتور)

1878 **Baturmaḳ** (باتورماق): (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "batırmak"[71].

1879 **Batḳaḳ** (باتقاق)[72]: (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "çamurlu yer, batak".

1880 **Başaḳ** (باشاق-بَشَق)[73]: (/ş/ medli elif ile). "ok temreni; başak". *Dört Dīvān'dan:* [M1.91b]

Başaḳ üstide talaşḳan kibi mezra'da gedālar

Deşt-i 'aşḳıñ ara 'uşşāḳ ile peykān talaşur-min

(باشاق اوستیدا تالاشقان کیبی مزرع دا کدالار/دشت عشقینک آرا عشّاق ایلا پیکان تالاشورمین)

İçimde yüz başaḳ ey gül ni 'ayb ıñransam

Elem tapar tabanıġa anıñ ki ḫār barur [İH.82a]

(ایچیمدا یوز باشاق ای کل نِی عیب اِینکرانسام/الم تاپار تابانیغه آنینک که خار بارور)

1881 **Yaraşsunlar** (یاراشسونلار)[74]: (/r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "barışsınlar; yakışsınlar, yaraşsınlar". *Dört Dīvān'dan:*

Zamān ėli ger uruşsun u ger yaraşsunlar

Ki ni uruşum alar birle bar u ni yaraşım[75]

(زمان اَیلی کر اوروشسون و کر یاراشسونلار/که نِی اوروشوم آلار بیرله بار و نِی یاراشیم)

1882 **Batraḳ** (باتراق): (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "daha çabuk, daha tez, daha hızlı". *Dört Dīvān'dan:*

Dėb-sin ki Nevāyī'ni gėlgüm daġı öltürgüm

Ol öldi bu ḥasretdin gėl Tėñri üçün batraḳ

(دَیب سین که نوایی نی گَیلکوم داغی اولتورکوم/اول اولدی بو حسرتدین گَیل تَینکری اوچون باتراق)

Cānġa yittim 'aḳl vesvāsı bile Tėñri üçün

Sāḳiyā cāmımġa efyūn ėz ki batraḳ tilberey

(جانغه یِتّیم عقل وسواسی بیله تَینکری اوچون/ساقیا جامیم غه افیون اَیز که باتراق تیلبه رای)

---

[70] M1, M2, ML, İH: "yapmak gerek; uğurlamak gerek"; TÜ: "yapar; uğurlar". Örneğin etkisinde yanlış anlamlandırılmıştır. Bk. AŞ (57b), SG (445)// Krgz.Tr: "idare etmek; başa geçmek" (96)// Tatar.Tr: "bir işi yerine getirmek, icra etmek, yapmak; başarmak" (36)// YUyg.Tr: "yönetmek, idare etmek" (32).

[71] Yazmalar: "hızlı, çabuk" anlamı da verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (19b). Bu yanlış anlam, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. Radloff (103), Pavet (145), SL (66), Kadri (I/566)// Bk. SG (429), DLT (579)// Krgz.Tr: Batır- (99)// YUyg.Tr: Paturmaḳ (316).

[72] Bk. SG (430), Krgz.Tr (99), Derleme// YUyg.Tr: Patḳaḳ (316).

[73] Bk. SG (447-448)// AŞ (57a), DLT (577): "temren"// Kzk.Tr: Masaq "başak; okun arkasındaki başağa benzer kısmı" (369)// YUyg.Tr: Başaḳ "başak" (32).

[74] M1, TÜ: yok; ML: 79b// Yazmalar: Baruşsunlar (باروشسونلار). (/r/ ötre ile, /ş/ sükûn ile, /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1288).

[75] yaraşsunlar| Yazmalar: baruşsunlar (باروشسونلار)// uruşum| Yazmalar: uruşım (اوروشیم)// alar birle| Yazmalar: olar bile (اولار بیله)// yaraşım| Yazmalar: baruşım (باروشیم). Bk. GS (312, 410), GS-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (83).

Ġamıŋ̂da bir iki dem ḳaldı cānnı batraḳ al [**M2.89b**]
Ḥayāt vehmidin öltürme dem-be-dem bizni [ML.79b]
(غمینکدا بیر ایکی دم قالدی جاننی باتراق آل/حیات وهمیدین اولتورما دمبدم بیزنی)

1883 **Başḳarıŋ̂** (باشقارینک): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "yapın; uğurlayın, yolcu edin; yöneltin; [kılavuzluk edin]".

1884 **Başḳara almay** (باشقاره آلمای): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "yapamaz; uğurlayamaz, yolcu edemez; yöneltemez; [kılavuzluk edemez]". [TÜ.45a]

1885 **Başaḳıŋ̂nıŋ̂** (باشاقینک نینک): (/ş/ ile, /n/ sükûn ile). "ok temreninin; başağının". *Dört Dīvān'dan:*

Başaḳıŋ̂nıŋ̂ tėmürin tīşe yasab ah otıdın
Ġuṣṣa tağını ḳazar ėyle ki Ferhād köŋ̂gül
(باشاقینک نینک تَیمورین تیشه یاساب آه اوتیدین/غصّه تاغینی قازار اَیله که فرهاد کونکل)

1886 **Başḳardıŋ̂** (باشقاردینک): (/b/ medli elif ile, /ş/ ve /r/ sükûn ile). "yaptın; uğurladın, yolcu ettin; yönelttin; [kılavuzluk ettin]".

1887 **Barġuŋ̂** (بارغونک)[76]: (/b/ medli elif ile, /r/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gideceksin". *Dört Dīvān'dan:*

Ṣubḥ çün barġuŋ̂ gėlib külbemġa pinhān gėc ḳurun
Hicr oḳın cānımġa sin atma taŋ̂ atmastın burun
(صبح چون بارغونک گَیلیب کلبم غه پنهان کیج قُورون/هجر اوقین جانیمغه سین آتما تانک آتماستین بورون)

1888 **Pāk-ā-pāk** (پاکاپاک): (/p/'ler ve /k/'ler ile). "[tertemiz; hepten, bütünüyle]". *Dört Dīvān'dan:*

Dėme pāk-ā-pāk gėç mindin Nevāyī nige kim
Pāklikdin bolmaġay gėçmek siniŋ̂ dik pākdın [M1.92a]
(دَیما پاکاپاک گَیچ مِیندین نوایی نیکا کیم/پاکلیک دین بولماغای گَیچماک سینینک دیک پاک دین)

1889 **Barıŋ̂** (بارِیْنک): (/r/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gidin".

1890 **Başaḳçı** (باشاقچی): (/ş/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "okçu, ok ucu yapan kimse, temrenci; başakçı, başak toplayan". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Oraḳçıġa andın rūzī, başaḳçınıŋ̂ andın yarub gözi. [İH.82b]
(اوراقچی غه آندین روزی، باشاقچی نینک آندین یاروب کوزی)

1891 **Baḳġuŋ̂** (باقغونک): (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.90a**] "bakacaksın"[77]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yüzüm hicride tolsa gözleriŋ̂ su
Ḳuyaş ruẖ-sārıġa baḳġuŋ̂ gėlür mü
(یوزوم هجریدا تولسا کوزلارینک سو/قویاش رخساریغه باقغونک گَیلور مو)

1892 **Başladım** (باشلادیم): (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "başladım"; "kılavuzluk ettim"[78]. *Dört Dīvān'dan:*

Bėl ü aġzıdın dėdiler kim dėgil efsāneī

---

[76] Yazmalar: Barḳuŋ̂ (بارقونک). Bk. SG (434).
[77] M1, M2, İH, TÜ: "bakman; bakacaksın". Bk. AŞ (58a), SG (455).
[78] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (442).

Başladım fi'l-ḥāl kim bir bar idi bir yoḳ idi[79]

(بَیل و آغزیدین دَیدیلار کیم دَیکیل افسانهٔ/باشلادیم فی الحال کیم بیر بار ایدی بیر یوق ایدی)

1893 **Bardım** (باردیم): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gittim". *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣlıñġġa yitey dėdim ü hicriñġġa yoluḳtum

Ümmīd ile gėldim velī arman bile bardım[80]

(وصلینکغه یِتای دَیدیم و هجرینکغه یولوقتوم/امّید ایله گیلدیم ولی آرمان بیله باردیم)

1894 **Barġum** (بارغوم)[81]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gideceğim". *Dört Dīvān'dan:*

Yüz ü zülfin görerge barġum ey çarḫ

Cüdā ḳılġıl ḳamerdin 'aḳrebiñgni[82] [ML.80a]

(یوز و زلفین کورارکه بارغوم ای چرخ/جدا قیلغیل قمردین عقربینک نی)

1895 **Başḳarmaġım** (باشقارماغیم): (/b/ medli elif ile, /ş/ ve /r/ sükûn ile). "yapmağım; uğurlamağım, yolcu etmeğim; yöneltmeğim; [kılavuzluk etmeğim]". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī tartayın dėr-min köñgüldin intiḳām

Yoḳsa yüz ġamnı nidür her dem añga başḳarmaġım

(ای نوایی تارتایین دَیرمین کونکل دین انتقام/یوقسه یوز غم نی نیدور هر دم آنکا باشقارماغیم)

1896 **Baḳġa-min** (باقغامین): (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "bakarım". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Kim ol dāstān sarı çün baḳḳa-min

Köp artuḳsı zīver añga taḳḳa-min[83]

(کیم اول داستان ساری چون باققامین/کَوپ آرتوقسی زیور آنکا تاققامین)

1897 **Başlañg** (باشلانک): (/b/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "başlayın; [yöneltin; kılavuzluk edin]". [M1.92b] *Dört Dīvān'dan:*

Mini ḫalvetdin ey zühd ehli muġ deyri sarı başlañg

Ki bī-ḥad ḫoş havādur köp tėrilgen günbed ü dehlīz[84] [TÜ.45b]

(مینی خلوت دین ای زهد اهلی مغ دیری ساری باشلانک/که بیحد خوش هوادور کوپ تَیریلکان کنبد و دهلیز)

1898 **Bātir** (باتِر)[85]: (/t/ esre ile, /r/ sükûn ile). "keskin kılıç".

1899 **Barurı** (باروری)[86]: (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile). "gitmesi".

1900 **Barurım** (باروریم)[87]: (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile). "gitmem". [İH.83a]

1901 **Bara almaḳ** (بارا آلماق)[88]: (/b/ ve /r/ medli elif ile). "gidebilmek".

1902 **Batmaḳ** (باتماق)[89]: (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "batmak".

---

[79] dėgil| Yazmalar: ayıt (آیِت). Bk. FK (736, 825), FK-Özb (Müfred.84), Külliyat-Yazma2 (548).

[80] Vaṣlıñġġa| M1, M2, TÜ: Vaṣlınġa (وصلینغه). GS (327, 432), GS-Özb (G.418).

[81] Yazmalar: Barḳum (بارقوم). Bk. SG (434).

[82] görerge| Yazmalar: görerde (کورار‌دا)// barġum| Yazmalar: barḳum (بارقوم)// ḳılġıl| Yazmalar: ḳılḳıl (قیلقیل). Bk. BV (435, 602), BV-Özb (G.599), Külliyat-Yazma-TB (376).

[83] baḳḳa| Yazmalar: baḳġa (باقغا)// taḳḳa| Yazmalar: taḳġa (تاقغا). Bk. Artuḳsı, SG (126), Sİ (93, 694), Sİ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (804).

[84] tėrilgen| Yazmalar: tizilgen (تِیزیلکان). Bk. SG (724), NŞ (204, 204), NŞ-Özb (G.204), Külliyat-Yazma2 (198), Külliyat-Yazma-TB (181), Divan-Yazma (200*2).

[85] M1: 96a; TÜ: yok. Bk. FV (666), Dehhuda.

[86] M1: 89a; TÜ: yok.

[87] M1: 96a; TÜ: yok.

[88] M1: 92a; TÜ: yok.

1903 **Batḳunca** (باتقونجا)[90]: (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "batınca; batana kadar, batıncaya kadar; battıkça".
1904 **Başaḳlıḳ** (باشاقليق)[91]: "temrenli ok".
1905 **Başlaġan** (باشلاغان)[92]: "önden giden, bir takımın başı".
1906 **Baġlaġan** (باغلاغان)[93]: (/b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "bağlanan, bağlanmış; [bağlamış]". *Dört Dīvān'dan:*
Ün çėker-min ʻaşḳ ara bir nergis-i cādū görüb [**M2.90b**]
Baġlaġan it dik ki feryād ėylegey āhū görüb
(اُون چَيكارمين عشق آرا بير نركس جادو كوروب/باغلاغان ايت ديک كه فرياد اَيلاكای آهو كوروب)
Çün ḫayālıñ gözde mihmān oldı mey ḳan yaş olub
Baġlaġan kirpikde ḳanlar dik kebābī tapmadım
(چون خيالينک كوزدا مهمان اولدی می قان ياش اولوب/باغلاغان كيرپيک دا قانلار ديک كبابی تاپماديم)
1907 **Başḳarġay** (باشقارغای): (/b/ medli elif ile, /ş/ ve /r/ sükûn ile). "yapa; uğurlaya, yolcu ede; yönelte; [kılavuzluk ede]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ki bu maʻnīdin ötgergey-sin anı
Kerem yolıġa başḳarġay-sin anı
(كه بومعنی دين اوتكاركای سين آنی/كرم يوليغه باشقارغای سين آنی)
1908 **Bay ḫatun** (بای خاتون)[94]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "baykuş"; "evin büyük hanımı".
1909 **Barıdın** (باريدين): (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "hepsinden". *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ḫaḳanının hediye geçirme töreniyle ilgili şöyle der:
Barıdın burun zinde-pīl-i demān
Ki titreb alardın zemīn ü zamān
(باريدين بورون زنده پيل دمان/كه تيتراب آلاردين زمين و زمان)
1910 **Barıban** (باريبان): (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "gitmiş".
1911 **Baḳmaḳtın** (باقماقتين)[95]: (/b/ medli elif ile, /t/ esre ile). "bakmaktan". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gözide su ve-līkin cānıda ört
Bolub her sarı baḳmaḳtın gözi tört[96] [ML.80b]

---

[89] M1, TÜ: yok; ML: 77b; İH: 80a. Bk. SG (429), DLT (578), CC (27), Krgz.Tr (98)// YUyg.Tr: Patmaḳ (319).
[90] M1, TÜ: yok; ML: 78a; İH: 80a. Bk. SG (429).
[91] M1, TÜ: yok; ML: 78b; İH: 81a. Bk. BL (38a).
[92] M1, TÜ: yok; ML: 78b; İH: 81a// Yazmalar: Başlaḳan (باشلاقان). BL kaynaklı biçim olmalıdır (38a). Bk. SG (442), AŞ (57b).
[93] İH: 82b// Yazmalar: baḳlaġan (باقلاغان). (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). Bk. AŞ (58a), SG (449), DLT (570), CC (21)// Krgz.Tr: Bayla- (102)// YUyg.Tr: Baġlimaḳ (27)// Moğ-Les: Bagla- (110).
[94] Yazmalar: Bay ḫᵛatun (بای خواتون). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (21b). Bk. SG (463)// Kzk.Tr: Bayğız (72).
[95] Yazmalar: Baḳmaġtın (باقماغتين).
[96] ört| Yazmalar: ot (اوت)// baḳmaḳtın| Yazmalar: baḳmaġtın (باقماغتين). Bk. FŞ (313, XXXIII/98), FŞ-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (549).

(كوزيدا سو و ليكن جانيدا اورت/بولوب هر سارى باقماقتين كوزى تورت)

1912 **Baradur-min** (بارادورمين): (/b/ ve /r/ medli elif ile, /d/ ötre ile). "gitmekteyim; giderim". *Ḥayretü'l-Ebrār'da,* İskender'in vasiyetinde şöyle der:

Kim bu nefes kim baradur-min ẕelīl [M1.93a]
Nevbet-i şāhī man͡ga kūs-ı raḥīl

(كيم بو نفس كيم بارادورمين ذليل/نوبت شاهى منكا كوس رحيل)

Ḳabrġa çün başlaġun͡guzdur yolum
Na'ş yanıdın çıḳarın͡g bir ḳolum[97]

(قبرغه چون باشلاغونكوزدور يولوم/نعش يانيدين چيقارينک بير قولوم)

1913 **Bara alman** (بارا آلمان): (/b/ ve /r/ medli elif ile). "gidemem". [**M2.91a**] *Dört Dīvān'dan:*

Anda kim sin-sin yiter bī-şek fiġānım ey ḳuyaş
Min bara alman nitey ol yirde kim efġān barur[98]

(آندا كيم سين سين يِتار بى شک فغانيم اى قوياش/مين بارا آلمان نيتاى اول يِردا كيم افغان بارور)

1914 **Barġanın͡gdın** (بارغانِيْنكدين): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gitmeğinden". *Dört Dīvān'dan:*

Barġanın͡gdın cān talaşmaḳ ėrdi min maḥzūn͡ga iş
Gėldin͡g ü cānımnı aldın͡g ol barışġa bu gėliş

(بارغانينكدين جان تالاشماق اَيردى مين محزون غه ايش/گَيلدينک و جانيمنى آلدينک اول باريش غه بو گَيليش)

1915 **Barmaġa-min** (بارماغامين): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitmem; gitmeyeceğim; [gitmeyeyim]". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ bezmiġa nitib barmaġa-min çün-ki mini
Tartadur ol sarı yüz tār bile naġme-yi çeng[99] [İH.83b]

(عشق بزميغه نيتيب بارماغامين چونكه مينى/تارتادور اول سارى يوز تار بيله نغمۀ چنک)

1916 **Balaladı** (بالالادى)[100]: (/b/ medli elif ile). "yavruladı, çocuk doğurdu".

1917 **Baġlanġay** (باغلانغاى)[101]: (/b/ medli elif ile, /ġ/ ve /n/ sükûn ile). "bağlana". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaşın görgec ḥaseddin isterem ėl gözi baġlanġay
Niçük kim göz tutarlar ėl yan͡gı ay āşkār olġac [TÜ.46a]

(قاشين كوركاج حسددين ايستارام اَيل كوزى باغلانغاى/نيچوک كيم كوز توتارلار اَيل يانكى آى آشكار اولغاج)

1918 **Barışın** (باريشين): (/r/ ve /ş/ esre ile). "gidişini, yürüyüşünü"[102]. *Dört Dīvān'dan:*

Görmegen Ḫıżr suyının͡g barışın
Gėl ü gör āb-ı ḥayātımġa ḫırām[103]

---

[97] başlaġun͡guzdur| M1, M2, İH, TÜ: başlaḳun͡guzdur (باشلاقونكوزدور). Bk. Başlaġun͡guzdur, SG (444), HE (355, XLIX/18), HE-Özb (XLIX).

[98] fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. FK (190, 196), FK-Özb (G.187).

[99] 'Aşḳ| M1, M2, TÜ: 'Ayş (عيش)// nitib| Yazmalar: yitib (يِتيب)// yüz| Yazmalar: bu (بو). Bk. SG (432), BV (260, 339), BV-Özb (G.336), Külliyat-Yazma-TB (331).

[100] Yazmalar: Baladı (بالادى). Bk. SG (458), AŞ (59a).

[101] ML, İH: Baḳlanġay. Bk. SG (450).

[102] Yazmalar: "gidişi; barışın!". İlk anlama uygun düşen madde, Barışı (باريشى); ikinci anlama uygun düşen madde ise Barışın͡g (باريشينک) olmalıdır.

[103] suyının͡g| Yazmalar: suyının (سويى نين). Bk. BV (316, 424), BV-Özb (G.421).

(کورماکان خضر سویی نینک باریشین/گیل و کور آب حیاتیم غه خرام)

1919 **Bağışlar** (باغِیْشلار)[104]: (/y/ ve /ş/ sükûn ile). "bağışlar, affeder; bahşeder". *Dört Dīvān'dan:*

Sifālım içre bolsa dürd ʻālemni bağışlar-min

Selāṭīn örgeniñ şevket fenā deyri gedāsıdın[105]

(سفالیم ایچره بولسا دُرد عالمنی باغیشلارمین/سلاطین اورکانینک شوکت فنا دیری کداسیدین)

1920 **Barayın** (بارایِیْن): (/b/ ve /r/ medli elif ile, /y/ esre ile, ikinci /y/ sükûn ile). "gideyim"[106]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Görgec anı hūşdın barayın

Bir dem bile ėyle sıbḳarayın

(کورکاج آنی هوش دین بارایین/بیر دم بیله اَیله سِبقارایین)

1921 **Baydu** (بایدو): (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /d/ ötre ile). [M1.93b] "Çengiz'in hanlarından birinin adı. Geyḫatu Ḫan'dan sonra Īrān'da saltanat tahtına oturdu"[107].

1922 **Pā'īz** (پائیز)[108]: (/p/ medli elif ile, /ʻ/ esre ile, /z/ sükûn ile). "güz; yaşlılıktan kinayedir".

1923 **Bağışlañ** (باغیشلانک)[109]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "bağışlayın, affedin; bahşedin". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gözümni çuḳuñ tenimni tişleñ

Anıñ gözin ü tenin bağışlañ[110] [**M2.91b**]

(کوزومنی چوقونک تنیم نی تیشلانک/آنینک کوزین و تنین باغیشلانک)

1924 **Başaḳlarıñ mu** (باشاقلارِیْنک مو): (/b/ ve /ş/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /r/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "temrenlerin mi; başakların mı". [ML.81a]

1925 **Baltu** (بالتو): (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "balta, nacak; eyere asılan savaş baltası"[111]; (**Ay balta/Ay baltu**)[112] (آی بالته-آی بالتو) bir tür balta, ay balta; eyere asılan savaş baltası". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

---

[104] TÜ: Baḳışlar. Bk. SG (451), Trkm.Tr (43)// DLT: "bahşetmek" (484)// CC: "hediye etmek" (21)// Krgz.Tr: Bagışta- "ithaf etmek" (78)// YUyg.Tr: Bėġişlimaḳ- "armağan etmek" (37).

[105] bolsa| Yazmalar: bolsun (بولسون)// bağışlar| M1, M2, TÜ: baḳışlar (باقیشلار)// gedāsıdın| Yazmalar: gedāsındın (کداسین دین). Bk. NŞ (458, 458), NŞ-Özb (G.457), Külliyat-Yazma-TB (225).

[106] M1, M2, İH, TÜ: "gider; gideyim"; ML: "gider; giderim"// SG: Baray/Barayın "gideyim; gide; gidesin; gitmiş" (433).

[107] Geyḫatu Ḫan| Yazmalar: Geyḫatun. Bk. SG (463), CT-Musevi (2929)// Moğ-Les: Ġay "talihsizlik, kötü şans; sıkıntı; felaket" (548); Hatagu/Hatū "katı, sert, sağlam, güçlü, eğilmez; kaba; acımasız; sıkı; bağlı, sadık" (1455).

[108] M1: 95a; ML, İH: Pāyīz; TÜ: yok. Bk. FV (668), Dehhuda.

[109] M1, TÜ: yok; ML, İH: Bağışlab. Bk. SG (451).

[110] çuḳuñ| M2: çuġuñ (چوغونک); İH: cuḳuñ// tişleñ| ML, İH: tişleb// gözin ü tenin| Yazmalar: tenin ü gözin// bağışlañ| ML, İH: bağışlab. Bk. AŞ (113a), SG (817), LM (236, 2104), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (652).

[111] Bk. SG (460), AŞ (59a)// DLT: Baldu (572)// CC (22), Krgz.Tr (85), YUyg.Tr (29), Moğ-Les (128): Balta.

[112] M1, M2, İH, TÜ: Ay balta; ML: Ay baltu// SG: Ay baltu (193)// Kzk.Tr: Aybalta "yarım ay şeklindeki balta" (29)// Krgz.Tr: Aybalta "savaş baltası, nacak" (85).

İbrāhīm ‘aleyhi's-selām bir bahāne bile şehrde ḳaldı [daġı] baltu alıb küffārnıng̃ bütlerin uşattı[113].

(ابراهیم علیه السّلام بیر بهانه بیله شهردا قالدی بالتو آلیب کفّارنینک بت لارین اوشاتتی)

1926 **Baġırlarġa** (باغِرلارغه)[114]: (/ġ/ esre ile, /r/'ler sükûn ile). “ciğerlere”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Otı kön̂güllerge ḫaber ėyledi

Ahı baġırlarġa es̱er ėyledi

(اوتی کونکل لارکا خبر اَیلادی/آهی باغرلارغه اثر اَیلادی)

1927 **Barça** (بارچا-بارچه): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “hep, bütün; hepsi”[115]; “parça, dilim”[116]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Nevāyī bu şehler ki gördi cihān

Bu gün barça tofraġ aradur nihān [İH.84a]

(نوایی بو شه لار که کوردی جهان/بو کون بارچه توفراغ آرادور نهان)

1928 **Pāde** (پادَه)[117]: (/p/ medli elif ile, /d/ üstün ile). “eşek ve sığır sürüsü; çayır, otlak; [kalın değnek, sopa]”.

1929 **Baġlama** (باغلامه): (/b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] üç teli olan bir çeşit küçük tambur sazı”.

1930 **Barurġa** (بارورغه): (/r/ ötre ile, ikinci /r/ sükûn ile). “gitmeğe”. *Dört Dīvān'dan:*

Seḥer ki ḫalḳ muṣallāġa yüz ḳoyar ḫoş tut

Barurġa deyr-i fenā sarı tan̂g ḳaranġusın[118]

(سحر که خلق مصلّاغه یوز قویار خوش توت/بارورغه دیر فنا ساری تانک قرانغوسین)

1931 **Barımızġa** (باریمیزغه): (/b/ medli elif ile, /r/ ve /m/ esre ile, /z/ sükûn ile). “hepimize”.

1932 **Bay** (بای)[119]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “varlıklı, zengin”. Luṭfī'den:

Gözüm gümüş bilekleriġa tüşse ni ‘aceb

Sāyil hemīşe bay kişinin̂g ėlgige baḳar[120]

(کوزوم کوموش بیلاک لاریغه توشسا نِی عجب/سایل همیشه بای کیشی نینک اَیلکیکا باقار)

Sin ḥüsn ile bay-sin san̂ga çün farż durur ḥac

Ḳıl Tėn̂gri üçün Ka‘be-yi kön̂glümni ziyāret

(سین حسن ایله بای سین سنکا چون فرض دورور حج/قیل تَینکری اوچون کعبهٔ کونکلومنی زیارت)

1933 **Bala** (بالا)[121]: (/b/ medli elif ile). “yavru”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[113] ḳaldı| Yazmalar: ḳalıb (قالیب)// alıb| Yazmalar: bile (بیله). Bk. AŞ (59a), SG (460), TM (84, T698b/3), TE-Özb (İbrāhīm), Külliyat-Yazma2 (680), Külliyat-Yazma-TB (1162).

[114] ML: yok.

[115] Bk. SG (436), AŞ (57a), DLT (574), CC (23), Tatar.Tr (34), Trkm.Tr-Hamzayev// YUyg.Tr: Barçe (30).

[116] DLT: Barçın “ipekli kumaş, ipek” (574)// Dehhuda: Pārçe “dokuma, kumaş; giysi; parça, dilim”// Kzk.Tr: Parşa “bir tür ipek kumaş; parça, dilim” (438)// Krgz.Tr: Barça “diba kumaş” (88).

[117] ML, İH: yok// Yazmalar: Pāre Pāre (پاره پاره). (/p/ medli elif ile, /r/ üstün ile)// Tekrarı| M1.420a, M2.417b, TÜ.232b: Pāre “çayır, otlak”. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. AŞ (56a), SG (1405), BR-TDK (574).

[118] muṣallāġa| Yazmalar: muṣallāya (مصلّایه). Bk. FK (444, 479), FK-Özb (G.456).

[119] M1, TÜ: yok. Bk. SG (463), DLT (579), CC (27), Krgz.Tr (100), YUyg.Tr (32)// Moğ-Les: Bayan (122).

[120] Bu beyit| ML: yok// bay kişinin̂g ėlgige| Yazmalar: kişinin̂g ėlgige çün (کیشینینک اَیلکیکا چون); LD: bay kişinin̂g ilgine (55/415b, 63).

Tā kön̂güldin baş çıḳarmış her ṭaraf peykānlarıñ̂ [M1.94a, **M2.92a**]
Ḳuş balası dik bolubtur kim bolur tėmür ḳanat
(تا کونکل دین باش چیقارمیش هرطرف پیکان لارینک/قوش بالاسی دیک بولوبتور کیم بولور تیمور قنات)
1934 **Bāde-pālā** (باده پالا)[122]: (/b/ ve /p/ medli elif ile). "Fa. içkiyi süzmek için kullanılan bez; (**Pālā**) Fa. süzgeç, süzek; yedek çekilen at; bağırıp çağırma; inleme; [asılı, asılmış]". *Dört Dīvān'dan:*
Bādeġa rehn ėylegende 'āfiyet destārını
Yırttım bir gūşesidin bāde-pālā ḳılġalı
(باده غه رهن اَیلاکاندا عافیت دستارینی/یِرتتیم بیر کوشه سیدین باده پالا قیلغالی)
1935 **Barmañ̂** (بارمانک): (/b/ medli elif ile, /r/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gitmeyin". *Dört Dīvān'dan:*
Ger aḥbāb ėtseler gül-geşt ey cān u kön̂gül barmañ̂
Nidin kim siz birev hicri ġamıġa mübtelādur-siz [TÜ.46b]
(کر احباب اَیتسالار کل کشت ای جان و کونکل بارمانک/نیدین کیم سیز بیراَو هجری غمی غه مبتلادورسیز)
1936 **Pāġande** (پاغَنده)[123]: (/p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /d/ üstün ile). "atılmış pamuk yumağı. Ona külūc da denir". *Dört Dīvān'dan:*
Ėmes ay gün iki pāġandesin gög zālı bėrkitmiş
Ḳulaġġa bes ki hicriñ̂de anı yalḳıttı efġānım
(اَیماس آی کون ایکی پاغَنده سین کوک زالی بَیرکیتمیش/قولاغغه بس که هجرینکدا آنی یالقیتّی افغانیم)
1937 **Bara bara** (بارَه بارَه): (/b/ medli elif ile, /r/ üstün ile). "gide gide, giderek". *Dört Dīvān'dan:*
Fenā yolı Nevāyī bes ḳatıġdur
Meger āsānraḳ olġay bara bara
(فنا یولی نوایی بس قاتیغ دور/مکر آسان راق اولغای باره باره)
1938 **Pāye** (پایَه)[124]: (/p/ medli elif ile, /y/ üstün ile). "alçak, aşağılık; [temel; rütbe, derece, basamak; sütun, kolon]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Görünüb tekkesidin cedy pāye
Esed ḳaplanınıñ̂ astıda sāye[125] [ML.81b, İH.84b]
(کورونوب تکّه سیدین جدی پایه/اسد قاپلانینینک آستیدا سایه)
1939 **Baru** (بارُوْ)[126]: (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "git!". *Dört Dīvān'dan:*
Ey ṣabā āvāre kön̂glüm isteyü her yan baru
Vādī vü taġ u beyābānlarnı bir bir aḫtaru
(ای صبا آواره کونکلوم ایستایو هر یان بارو/وادی و تاغ و بیابان لارنی بیر بیر آختارو)
1940 **Bar mu** (بار مو)[127]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "var mı". *Dört Dīvān'dan:*

---

[121] Bk. SG (460), AŞ (58b), DLT (572), Krgz.Tr (82), YUyg.Tr (28), Trkm.Tr (45)// Moğ-Les: Balçir "çocuk, bebek; genç" (127).
[122] M2: üzeri çizli; ML, İH: yok. Bk. BR-Muin (357).
[123] Bk. BR-Muin (355), Dehhuda.
[124] ML: yok// Yazmalar: "alçaklık". Bk. SG (464), BR-Muin (365).
[125] sāye| Yazmalar: pāye (پایه). Bk. SG (464), FŞ (233, XXV/18), FŞ-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (527).
[126] M1: 90a; TÜ: yok. Bk. AŞ (56b/179a), SG (432), FK (492, 534).

Dėdim kim dehr bāġıda yoḳ ėrmiş min kibi bülbül
Dėdi kim bar mu ėrmiş gül-ʻiẕārī min kibi hergiz
(دَیدیم کیم دهر باغیدا یوق اَیرمیش مین کیبی بلبل/دَیدی کیم بار مو اَیرمیش کلعذاری مین کیبی هرکز)
1941 **Bavarçı-ḫāne/Bavurçı-ḫāne** (باوَرچی خانه-باوورچی خانه)[128]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yemek pişirilen yer, mutfak". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [**M2.92b**]
Hārūn dėdi kim gėymegin ḫizānedin yitgürey ve yimegin bavurçı-ḫānedin buyuray[129].
(هارون دَیدی کیم گیماکین خزانه دین یِتکورای و یِماکین باوورچی خانه دین بویورای)
1942 **Başında** (باشِیْنده): (/b/ medli elif ile, /ş/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "başında". *Dört Dīvān'dan:*
Tīġidin zaḫm yėdim yitgec ol ay ḳaşında
Her ni başımda idi bardım anıñ başında[130]
(تیغی دین زخم یَیدیم یِتکاج اول آی قاشینده/هر نِی باشیمده ایدی باردیم آنینک باشینده)
1943 **Barġanca** (بارغانجه): (/b/ medli elif ile, /r/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). [M1.94b] "gidince; gidene kadar, gidinceye kadar; gittiği/gideceği kadar, gittiğince, gittikçe". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Āheste ḳopub ėşikni açtı
Barġanca żaʻīf ayaḳı ḳaçtı
(آهسته قوپوب اَیشکنی آچتی/بارغانجه ضعیف اَیاقی قاچتی)
1944 **Batman** (باتمان)[131]: (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "bir ağırlık ölçüsü, batman; batmam".
1945 **Batu** (باتو): (/b/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "Moğ. sert, katı; Sayın Ḫan adıyla tanınan Türk hanlarından birinin adıdır. Cocı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın oğludur"[132].
1946 **Baca** (باجَه)[133]: (/b/ medli elif ile, /c/ üstün ile). "delik; baca".
1947 **Barmaḳ** (بارماق): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitmek; bir yola veya tarikata girmek"[134]; "parmak"[135]. *Dört Dīvān'dan:*
İkki barmaġ birle tuttum laʻlın ol ruḫ-sār ara
Ėyle kim bülbül tutar gül yafraġın minḳār ara[136]
(ایکّی بارماغ بیرله توتتوم لعلین اول رخسار آرا/اَیله کیم بلبل توتار کل یافراغین منقار آرا)
1948 **Barlamaḳ** (بارلاماق): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "aramak; bir şeyin varlığını

---

[127] M1, TÜ: yok.
[128] ML: 81a// Yazmalar: Bavarçı-ḫāne. Bk. Bavurçı.
[129] yitgürey| Yazmalar: buyuray// bavurçı| Yazmalar: bavarçı (باورچی)// buyuray| Yazmalar: yitgürey. Bk. SG (462), MK (337, 108b/3), MK-Özb (Tenbih.126), Külliyat-Yazma-TB (1504), MK-Amire (204)
[130] ḳaşında| Yazmalar: ḳaşıda (قاشیده). Bk. BV (388, 535), BV-Özb (532).
[131] Bk. SG (430), DLT (578), Krgz.Tr (99), Tatar.Tr (36)// YUyg.Tr: Patman (316).
[132] Sayın Ḫan| Yazmalar: Ṣayın Ḫan (صاین خان). HA kaynaklı biçim olmalıdır (19b). Bk. SG (430)// Cocı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın oğludur| TÜ: yok// Moğ-Les: Batu/Bat "sert, katı, sağlam, güçlü, yıkılmaz; güvenilir, sadık, vefalı, içten; namuslu" (145).
[133] Bk. SG (430), Azb.Tr (52).
[134] Bk. AŞ (56b), SG (431), DLT (573), Krgz.Tr (86), YUyg.Tr (30), Trkm.Tr (46), Varıban.
[135] Bk. AŞ (56b), SG (436), CC (25), Krgz.Tr (90), YUyg.Tr (30), Trkm.Tr (48).
[136] barmaġ| Yazmalar: barmaḳ (بارماق)// ruḫ-sār| Yazmalar: güftār (کفتار)// bülbül tutar gül yafraġın| Yazmalar: gül yafraġın bülbül tutar. Bk. GS (44, 24), GS-Özb (G.22), Külliyat-Yazma-TB (18).

araştırmak, tefahhus. [Nitekim yoḳlamaḳ, bir şeyin yokluğunu araştırmak anlamına gelir]"[137].

1949 **Bar iseñ̂** (بار ایسانک): (/b/ medli elif ile, /r/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "var isen".

1950 **Bar igec** (بار ایکاج)[138]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "varken; var olunca".

1951 **Bar irken** (بار اِیْرکان)[139]: (/b/ medli elif ile, /r/'ler ve /y/ sükûn ile). [**M2.93a**] "var iken". [İH.85a, TÜ.47a]

1952 **Bardı** (باردی): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitti". *Dört Dīvān'dan:*

Çü gördüm aġzı vu zülfini hūşum bardı yaġmaġa
Ki mül keyfiyyeti fehm oldı anıñ̂ mīm ü lāmıdın

(چو کوردوم آغزی و زلفینی هوشوم باردی یغماغه/که مل کیفیّتی فهم اولدی آنینک میم و لامیدین)

Ḳad u zülfüñ̂ bile aġzıñ̂ tileb göz yumdı ʻālemdin
Nevāyī'ġa teraḥḥum ėyle kim bardı elem birle[140]

(قد و زلفونک بیله آغزینک تیلاب کوز یومدی عالم دین/نوایيغه ترحّم اَیلا کیم باردی الم بیرله)

Bardı oḳ dik tīz ü ya dik ḳāmetim yād ėtmedi
ʻAşḳ ara gūyā miniñ̂ ėgriligimni bildi yār[141]

(باردی اوق دیک تیز و یا دیک قامتیم یاد اَیتمادی/عشق آرا کویا مینینک اَیکری لیکیم نی بیلدی یار)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ay bardı vu gėldi mihr-i raḫşān
Dür bardı vu gėldi baḥr-ı ʻUmmān

(آی باردی و گیلدی مهر رخشان/در باردی و گیلدی بحر عمان)

1953 **Bārıḳ-ı Berberī** (بارِق بربری): (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "İskender'in ordusunda bulunan ve Dārā'nın dokuz savaşçısını tek tek öldüren asker". [M1.95a] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yana dėdi yüz gėltürüb her sarı
Ki dėrler mini Bārıḳ-ı Berberī

(یانا دَیدی یوز گیلتوروب هر ساری/که دَیرلار مینی بارق بربری)

1954 **Baslamışı** (باسلامیشی)[142]: (/b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "yenmek; ele geçirmek".

1955 **Bānī** (بانی): (/b/ medli elif ile, /n/ esre ile). "Heft Günbed-i Behrām-ı Gūr'ı yapan ve Sinimmār adıyla da bilinen mimar".

1956 **Baḳuy** (باقوی)[143]: (/b/ medli elif ile, /ḳ/ ötre ile). "Moġ. büyük". [ML.82a]

1957 **Başḳarmaġay** (باشقارماغای): (/b/ medli elif ile, /ş/ ve /r/ sükûn ile). "yapmaya; uğurlamaya, yolcu etmeye; yöneltmeye; [kılavuzluk etmeye]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

[137] Bk. SG (434)// Kzk.Tr: "etrafı kolaçan etmek; merakla bakmak" (79)// Tatar.Tr: "yoklamak, kontrol etmek" (35)// Trkm.Tr: "yoklamak, kontrol etmek; araştırmak" (47).

[138] Bk. SG (435).

[139] Bk. SG (435).

[140] Bu beyit| ML: yok. Bk. GS (400, 538), GS-Özb (G.523).

[141] Bu beyit| TÜ: yok// miniñ̂ ėgriligimni| Yazmalar: minim ėgrilıġımnı (مینیم اَیکری لیغیم نی). Bk. GS (161, 192), GS-Özb (G.185), Külliyat-Yazma-TB (47), Külliyat-Yazma2 (60), Divan-Yazma (183*2).

[142] Bk. SG (441)// Doerfer (696), CT-Musevi (2316): Basmışı "basmak, ele geçirmek".

[143] Bk. SG (457)// CT-Musevi: Dib Ya(v)ḳuy "ilk yabgu, ana yabgu, yabgu soylu" (2066)// ŞT: Dib "tahtın yeri"; Baḳuy "ėl uluġı (elin büyüğü)" (T69b/10).

Tā hādī başḳarmaġay ve mürşid mehlekedin ötgermegey.

(تا هادی باشقارماغای و مرشد مهلکه دین اوتکارماکای)

1958 **Yarġaġı** (يارغاغى)[144]: (/y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "kürkü, deri kaftanı". *Dört Dīvān'dan:*

Sünbülüñġġa bir Ḫaṭāyī bendedür müşk-i Ḫotan

Ger delīl ister iseñ bardur libās-ı yarġaġı[145]

(سنبلونكغه بير خطائى بنده دور مشک ختن/کر دلیل ایستار ایسانک باردور لباس يارغاغى)

1959 **Barmaḳlıġ** (بارماقليغ)[146]: (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /l/ esre ile). "[Rūm Tr.] parmaklık, korkuluk".

1960 **Barı** (بارى): (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "hep, bütün; hepsi"[147].

1961 **Barıça** (باريچه)[148]: (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile, /ç/ üstün ile). "varken; var olduğu sürece, olduğu kadar, oldukça".

1962 **Barıda** (باريدا)[149]: (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "olduğunda".

1963 **Barmaġın** (بارماغين)[150]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gitme!; gitmesini; parmağını". *[Dört Dīvān'da]* Tuyuḳ/Ṭuyuḳ'tan:

Niçe dėdim ol ṣanemġa barmaġın

Ḳılmadı ol terk āḫır barmaġın

Munca kim ḫod-rāylıḳ görküzdi ol

'Aḳl ḥayret ḳıldı tişleb barmaġın

(نیچه دَیدیم اول صنم غه بارماغين/قيلمادى اول ترک آخر بارماغين

مونجه كيم خودراى ليق كوركوزدى اول/عقل حيرت قيلدى تيشلاب بارماغين)

1964 **Barın** (بارين): (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). [**M2.93b**] "hepsini, bütününü; (**Yoḳ u barın**) bütün var yokunu, bütün varlığını". [İH.85b]

1965 **Bazar güni** (بازار كونى)[151]: (/b/ ve /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "Pazar günü".

1966 **Bastuḳ** (باستوق): (/b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "[Rūm Tr.] bastık, pestil".

1967 **Basġun/Basḳun** (باسغون-باسقون)[152]: (/b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "yenilgi; [baskın]".

1968 **Basma** (باسمه)[153]: (/b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "kağıt veya kumaş gibi şeylere

---

[144] M1: üzeri çizili; M2, ML, İH: yok// Yazmalar: Barḳaġı (بارقاغى). (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. AŞ (185b), SG (1294).

[145] Sünbülüñġġa| Yazmalar: Sünbülünġa (سنبلونغه)// libās-ı yarġaġı| Yazmalar: libāsı barḳaġı (لباسى بارقاغى). Bk. Yarġaġ, AŞ (185b), SG (1294), BV (428, 591), BV-Özb (G.588), Külliyat-Yazma-TB (374).

[146] Yazmalar: Bamaḳlıġ (باماقليغ). Bk. SG (436-437).

[147] M1, M2, ML, İH: TÜ'deki heme (همه), hem (هم) biçiminde verilmiştir. Bk. AŞ (57a), SG (437), Krgz.Tr (88), Mlk.Tr (110), Tatar.Tr (34), Trkm.Tr (47).

[148] SG: Barıca/Barınca (437). Bk. Sİ (293, 3679), Sİ-Özb (XLIII)

[149] Bk. SG (437), GS (402, 542/1).

[150] M1: 91a; TÜ: yok.

[151] Yazmalar: Bazargü (بازاركو). Bk. SG (438), YUyg.Tr (33), Trkm.Tr (54).

[152] M1, M2: Basḳun; ML, İH: Basḳuḳ; TÜ: Basġun// SG: Basġu/Basġun "yenilgi" (441)// Tatar.Tr: Basḳın "baskın, akın" (35)// YUyg.Tr: Basḳun "baskın, akın" (31).

[153] Bk. SG (441)// Tatar.Tr: "basma kumaş ve üzerindeki süsleme" (35).

basılan nakış”. [M1.95b]
1969 **Başçı** (باشچی)[154]: (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “kılavuz, yol gösteren”.
1970 **Başı ülgü** (باشی اُولکو)[155]: (/b/ medli elif ile, /ş/ esre ile, elif ve /g/ ötre ile). “terazi burcu. [İlk gününde gece ile gündüz saatleri eşit olduğu için bu ad verilmiştir]”.
1971 **Bağlanmaḳ** (باغلانماق): (/b/ medli elif ile, /ġ/ ve /n/ sükûn ile). “bağlanmak”.
1972 **Bağlayın** (باغلایین)[156]: (/b/ medli elif ile, /y/ esre ile). “bağlayayım”. *Dört Dīvān'dan:*
Sirişk allında müjgān şāẖı sancıb bağlayın dėr-min
Yolın bu seylniñ kim ėlge andın köp ziyān bolmış
(سرشک آلیندا مژکان شاخی سانجیب باغلایین دَیرمین/یولین بو سیل نینک کیم اَیلکا آندین کوپ زیان بولمیش)
1973 **Barmağıdur** (بارماغیدور): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /d/ ötre ile). “gitmesidir; gitmelidir”[157]; “parmağıdır”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaddıdın ağzımda ḥayret barmağıdur zāhidā
Otġa sal imdi ‘aṣā başıñġġa ur misvāknı[158]
(قَدّی دین آغزیمدا حیرت بارماغیدور زاهدا/اَوتغه سال ایمدی عصا باشینکغه اُور مسواکنی)
1974 **Barġalı** (بارغالی): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “gideliden beri; [gitmek için]”. *Dört Dīvān'dan:*
Serv oḳdur gül tiken bāġ içre tā göz allıdın
Barġalı ol serv-i gül-ruẖnıñ ḳad u ruẖ-sāresi[159] [**M2.94a**]
(سرو اوق دور کل تیکن باغ ایچرا تا کوز آلیدین/بارغالی اول سرو کل رخ نینک قد و رخساره سی)
Menziliñ ėrdi göz ü köñglüm velī sin barġalı
Munı su ḳıldı ẖarāb u tüşti ol vīrānġa ot
(منزلینک اَیردی کوز و کونکلوم ولی سین بارغالی/مونی سو قیلدی خراب و توشتی اول ویرانغه اوت)
1975 **Baray** (بارای): (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “gideyim; giderim”. *Dört Dīvān'dan:*
H̱idmetiġa ḳaysı yüz birle baray kim gėlmemiş
Tīrelikdin özge min yüzi ḳaradın özge iş [ML.82b]
(خدمتیغه قایسی یوز بیرله بارای کیم گَیلمامیش/تیره لیک دین اوزکا مین یوزی قرادین اوزکا ایش)
1976 **Battı** (باتتی): (/b/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). “battı”. *Dört Dīvān'dan:*
Yañgı ay battı nergis itti ber-bād oldı serv ü gül
Te‘āla'llāh ni ḳaş u göz ikin yā Rab ni ḳadd u yüz
(یانکی آی باتتی نرکس اِیتی برباد اولدی سرو و کل/تعالی الله نِی قاش و کوز ایکین یا رب نِی قدّ و یوز)
1977 **Baġ** (باغ): “bağ, ip”[160]; “(**Bāġ**) büyük bahçe”[161].

---

154 Bk. SG (448), Krgz.Tr (95), Trkm.Tr (51).
155 SG: Ülgü “ölçü; terazi burcu” (298); Başı ülgü “terazi burcu” (448)// KB: Ülgü “terazi burcu; ölçü, terazi” (140/1777)// Alt.Tr (197), Krgz.Tr (794), Mlk.Tr (422): Ülgü “örnek, model”.
156 ML, İH: Baḳlayın. Bk. SG (449).
157 M1, M2, TÜ: “gitmelidir; gider”; ML, İH: “gitmelidir”.
158 Ḳaddıdın| Yazmalar: Ḳadddın (قَدّدین)// misvāknı| M1, M2, TÜ: misvākını (مسواکینی). Bk. GS (467, 640), GS-Özb (G.616), Külliyat-Yazma-TB (120).
159 allıdın| Yazmalar: alnıdın (آلنیدین). Bk. GS (476, 653), GS-Özb (G.628), Külliyat-Yazma-TB (122).
160 Yazmalar: SG'de madde anlamı olarak verilen rişte (رشته) “ip” sözcüğü, rişe (ریشه) “kök” biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (20b). Bk. SG (453), DLT (569), CC (20), YUyg.Tr (27)// Kzk.Tr: Bav (82)// Krgz.Tr: Boo (129)// Moğ-Les: Bag “bağ, salkım, demet; takım; yığın” (106).

1978 **Bağam** (باغام)[162]: "eğrilmiş duvarı korumak için konan destek ağacı, direk, payanda, destek". [İH.86a]

1979 **Bağırsaḳ** (باغِيْرساق): (/b/ medli elif ile, /ġ/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "bağırsak". [M1.96a]

1980 **Baḳışmaḳ** (باقِيْشماق)[163]: (/b/ medli elif ile, /ḳ/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "bakışmak, birbirine bakmak; birlikte bakmak".

1981 **Baḳa/Baḳa çanaḳ** (باقه-باقه چَناق)[164]: (/b/ ve /n/ medli elif ile, /ç/ üstün ile). "kaplumbağa, bağa".

1982 **Baḳışlıġ** (باقِيْشليغ)[165]: (/b/ medli elif ile, /ḳ/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "bakılan yer, bakılacak yer; gezinti yeri; [bakışlı]".

1983 **Beküri** (باكورى)[166]: (/b/ medli elif ile, /k/ ötre ile, /r/ esre ile). "[Rūm Tr.] ban otu, uyuşturucu".

1984 **Balalamaḳ** (بالالاماق)[167]: (/b/ medli elif ile). "yavrulamak, çocuk doğurmak".

1985 **Bal** (بال)[168]: (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "bal; [baldan yapılan içki, bal içkisi]".

1986 **Balar** (بالار): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çatı örtüsü olarak kullanılan tahta, balar, pedavra".

1987 **Balaġına** (بالاغينَه): (/b/ medli elif ile, /ġ/ esre ile, /n/ üstün ile). "yavrucak".

1988 **Balçaḳ** (بالچاق)[169]: (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "kılıcın kesici kısmıyla sapı arasındaki enine konulan demir, balçak, barçak".

1989 **Baldır** (بالدير): (/b/ medli elif ile, /l/ ve /r/ sükûn ile). "baldır, incik".

1990 **Baldırı ḳara** (بالدِيْرى قرا): (/b/ medli elif ile, /l/ ve /y/ sükûn ile, /r/ esre ile). "[Rūm Tr.] bir çeşit bitki, karabaldır, baldırıkara".

1991 **Balıġ** (باليغ): (/b/ medli elif ile). "balık"[170]; "şehir; vilayet"[171].

1992 **Bay** (باى)[172]: (/b/ medli elif ile). [**M2.94b**] "varlıklı, zengin; (**Bay bėrdi**)[173] yele verdi,

---

[161] TÜ: yok. Bk. SG (453), YUyg.Tr (27), Trkm.Tr (42).

[162] Bk. SG (453)// Krgz.Tr: Bakan (80)// Mlk.Tr: Bagan/Bagana (108)// Alt.Tr (33), Kzk.Tr (71), Tatar.Tr (33), Moğ-Les (107): Bağana.

[163] M1, ML, TÜ: Bağışmaḳ (باغِيْشماق). (/b/ medli elif ile, /ġ/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). Bk. SG (456).

[164] Bk. SG (457), Taşbaḳġa// Tatar.Tr: Baḳa/Taşbaḳa (33/267)// YUyg.Tr: Paḳaçanaḳ (313).

[165] ML, İH: Baḳışlıḳ. Bk. SG (457).

[166] Yazmalar: Begüri (باكورى). (/b/ medli elif ile, /g/ ötre ile, /r/ esre ile). Bk. SG (458)// Tatar.Tr: Mek "haşhaş" (190).

[167] Bk. SG (458), AŞ (58b), DLT (572), Kzk.Tr (76).

[168] Bk. SG (459), DLT (571), CC (22), Krgz.Tr (81), YUyg.Tr (28), Moğ-Les (124).

[169] Bk. SG (460), NŞ (580, 583/4)// Krgz.Tr: Baldak "balçak, kılıç kabzasının siperi; koltuk değneği" (83)// Trkm.Tr: Balcak "kılıç kabzası" (45)// Moğ-Les: Bari- "tutmak, yakalamak, kavramak; ele geçirmek" (136); Baldag/Bardag "kılıç kabzası; topuz, baston vb. sapı" (128/135).

[170] Bk. SG (460)// DLT (572), Krgz.Tr (84): Balık// CC: Baluk (22)// YUyg.Tr: Bėliḳ (38).

[171] Bk. SG (460)// DLT: Balık "kale, şehir; çamur" (572)// Moğ-Les: Balgasu(n)/Balgas "şehir, kasaba; yıkıntı, eski bir şrhrin yeri, ören yer" (128).

[172] Yazmalar: Bay ġanī/Bay bėrdi (باى غنى-باى بَيردى). SG'de madde anlamı olarak verilen ġanī sözcüğü, maddeyle birleştirilerek yeni bir madde yapılmış, Bay bėrdi iç maddesi de onun eş anlamı gibi alınmış ve Bay maddesi açıklamasının devamı olan Bay emīrleri de onların altında verilmiştir. Bk. SG (463).

yok etti. (**Bay emīrleri**) Moğ. divan emirlerinin divan hükümlerini inceleyip yasaya aykırı bulduklarına soruşturma açan kimseler".

1993 **Bayġuş/Bayḳuş** (بایغوش-بایقوش)[174]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "baykuş".

1994 **Bayundır Ḫan** (بایُندِرخان)[175]: (/b/ medli elif ile, /y/ ötre ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "Gög Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adıdır; (**Bayundır**) Moğ. zengin, nimeti bol".

1995 **Bādġīsī** (بادغیسی): (/b/ medli elif ile, /d/ sükûn ile, /s/ esre ile). "Bādġīs, Herāt'a bağlı ve fıstığı meşhur olan bir yerin adıdır". *Dört Dīvān'dan:*

Melāḥat aġzıñ͡ga ger piste satsa kim alsun
Ki bādġīsī durur şūre püşt ü aġzı açuḳ

(ملاحت آغزینکا کر پسته ساتسا کیم آلسون/که بادغیسی دورور شوره پشت وآغزی آچوق)

1996 **Baḳ** (باق): (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "bak!". *Dört Dīvān'dan:* [M1.96b]

Ten yalañ͡g u baş açuḳ tilbe Nevāyī'ġa baḳ
Kim ni bolubtur ḫalāṣ cübbe vü destārdın[176]

(تن یالانک و باش آچوق تیلبه نوایی غه باق/کیم نی بَولوبتور خلاص جبّه و دستاردین)

1997 **Pāde pāde** (پادَه پادَه)[177]: (/p/ medli elif ile, /d/ üstün ile). [İH.86b] "sürü sürü eşek ve sığır". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḥamel dik ḳuzı yüz miñ͡gdin ziyāde
Uy anda s̱evr yañ͡glıġ pāde pāde[178] [ML.83a]

(حمل دیک قوزی یوز مینک دین زیاده/اوی آندا ثور ینكليغ پاده پاده)

1998 **Baş töben** (باش تَوبان)[179]: (/b/'ler medli elif ile, /t/ üstün ile). "baş aşağı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yaşurur encüm diremin Türk mihr
Yirge gömer baş töben anı sipihr[180]

(یاشورور انجم درمین ترک مهر/یِرکا کومار باش توبان آنی سپهر)

Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:

Alar her gėce bir çāhdın baş töben özlerin asar ėrmiş[ler ve] tañ͡gġaca ẕikr aytur ėrmişler.

(آلار هر کَیجه بیر چاه دین باش توبان اوزلارین آسار اَیرمیش تانکغه جا ذکر آیتور اَیرمیش لار)

1999 **Başlab** (باشلاب)[181]: (/b/ medli elif ile). "başlayıp; kılavuzluk edip". [**M2.95a**] *Seb'a-yı*

---

[173] Bk. SG (463), Özb.Tr.İzahlı (I/127), Erġanūn (örneği).

[174] Yazmalar: Bayġuş// SG (464), Krgz.Tr (102), YUyg.Tr (33): Bayḳuş// Tatar.Tr: Baygış (37)// Trkm.Tr: Bayguş (54).

[175] Gög Ḫan| Yazmalar: Gün Ḫan. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (21b)// SG (464), ŞT (T81b/7): بایندر// DLT: Bayundur "Oğuz boylarının üçüncüsü" (579)// ŞT: "anlamı: nimetli" (T83a/5)// Derleme: Bayındır/Bayandur "iyiliği seven"// Moğ-Les: Bayan "zenginlik, bolluk, refah, baylık; bay, zengin, varlıklı" (122).

[176] yalañ͡g u| Yazmalar: ni yalañ͡g (نی یالانک). Bk. GS (358, 479), GS-Özb (G.464), Külliyat-Yazma-TB (95).

[177] TÜ: yok. Bk. AŞ (56a), SG (1405), BR-TDK (574).

[178] uy| Yazmalar, AŞ (56a): ḳoy (قوی). Bk. FŞ (349, XXXVIII/19), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (560).

[179] TÜ: 45b (üzeri çizili ve örneksiz)// Yazmalar: Baş tüben (باش تُوبان). (/b/'ler medli elif ile, /t/ ötre ile). Bk. AŞ (57b), SG (448), Töben// Mlk.Tr: Baştöben (113).

[180] Yaşurur| Yazmalar, AŞ (57b): Yaşurub (یاشوروب). Bk. SG (448), HE (201, XXX/86), HE-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (433).

Seyyāre'den:
Yandılar şehr sarı yol başlab
Bir iki iski gėygülük taşlab
(یاندی لار شهر ساری یول باشلاب/بیر ایکی اِیسکی گَیکولوک تاشلاب)
Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:
Ẕü'l-ḳarneyn ḥayvān suyı ḫayālı bile ẓulümātġa girgende Ḫıżr anı başlab girdi[182].
(ذوالقرنین حیوان سویی خیالی بیلا ظلماتغه کیرکان دا خضر آنی باشلاب کیردی)
2000 **Bağlıḳ** (باغلیق)[183]: (/b/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "kapalı, bağlı, bağlanmış; (**Bāġlıḳ**) bağlı, bahçeli". *[Mecālisü'n-Nefāyis'te]* Kemālī'den:
Ėrniñ ḳulıdur ney-şeker ey cān bėli bağlıḳ
Gül dağı yüzüñ bendesidür tonı yamaḳlıḳ
(اَیرنینک قُولی دور نی شکر ای جان بَیلی باغلیق/کل داغی یوزونک بنده سی دور تونی یماقلیق)
2001 **Bağışda** (باغِشدا)[184]: (/b/ medli elif ile). "bağdaş (kurma)". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳıldı bağışda olturub bünyād
Şeh du'āsın ki çarḫ-ı köhne-nihād[185]
(قیلدی باغِشده اولتوروب بنیاد/شه دعاسین که چرخ کهنه نهاد)
Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:
Dīn ėliniñ ḫacleti ḥaddın aşıb
Şeyḫni taşlab uyatdın tarḳaşıb[186]
(دین اَیلی نینک خجلتی حددین آشیب/شیخ نی تاشلاب اویات دین تارقاشیب)
2002 **Baḳarı** (باقاری)[187]: (/b/ medli elif ile). "bakışı, bakması". Luṭfī'den[188]:
Kėsti bağrım tamurlarını barı
Ġamze birle anıñ itik baḳarı[189]
(کَیستی باغریم تامورلارینی باری/غمزه بیرله آنینک اِیتیک باقاری)
2003 **Balaladı** (بالالادی)[190]: (/b/ medli elif ile). "yavruladı, çocuk doğurdu". *Tārīḫü'l-Mülūk'da* Ḫusrev-i Pervīz'in saltanatı ile ilgili şöyle der: [M1.97a]
Yana miñ ḳılāde pīli bar ėrdi ve anıñ zamānıda pīl [Hindūstān'dın özge yirde] balaladı.
(یانا مینک قلاده پیلی بار آیردی و آنینک زمانیدا پیل بالالادی)

---

[181] TÜ: yok. Bk. AŞ (57b), SG (443).
[182] ḥayvān suyı| Yazmalar, AŞ (57b): āb-ı ḥayvān (آب حیوان). Bk. SG (443), TM (105, T702a/17), TE-Özb (Ḫıżr), Külliyat-Yazma2 (688), Külliyat-Yazma-TB (1169).
[183] TÜ: yok. Bk. AŞ (58a), Bağlıġ.
[184] TÜ: yok. Bk. SG (453), AŞ (58a), Bağış.
[185] olturub| M1, M2: olturur (اولتورور); İH: oltur// ki| Yazmalar: bu (بو). Bk. AŞ (58a), SG (453), SS (368, 4058), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (769).
[186] Bu beyit| M1, M2: yok// taşlab| Yazmalar: başlab (باشلاب). Bk. Tarḳaşıb, LT (105, 1235), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (968).
[187] TÜ: yok. Bk. AŞ (58a).
[188] Yazmalar, AŞ (58b): *Dört Dīvān'dan.*
[189] tamurlarını barı| Yazmalar, AŞ (58b): tamurların ol perī (تامورلارین اول پری)// anıñ| M1, M2: yok; ML, İH, AŞ: itik. Bk. LD (250, 343).
[190] TÜ: yok. Bk. SG (458), AŞ (59a).

2004 **Bayrı** (بایری)[191]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "eski, bayrı". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Bu der-gāhnıñ bayrı bel-ki toġmasıdur.
(بو درکاه نینک بایری بلکه توغماسی دور)
2005 **Baylıḳ** (بای لیق)[192]: (/b/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "varlıklılık, zenginlik". *[Çihil Ḥadīs̱'de]* Ḳıṭa'āt'dan:
Baylıḳ ister iseñ ėl ėlginde
Her ni görseñ barıdın ol nevmīd
Bu ġınā bes ki ḫalḳdın gėçiben
Tutsañ ümmīd Ḥaḳ'dın oḳ cāvīd[193]

(بای لیق ایستار ایسانک اَیل اَیلکیندا/هر نِی کورسانک باریدین اول نومید
بو غنا بس که خلق دین گیچیبان/توتسانک امّید حق دین اَوق جاوید)

/b/ ve /p/ Babı /b/ ve /p/ ile [TÜ.48a]

2006 **Bebr-ton** (بَبر تَون)[194]: (/b/ üstün ile, ikinci /b/ ve /r/ sükûn ile, /t/ üstün ile). [ML.83b, İH.87a] "kaplan veya Ekvān Dīv derisinden yapılan ve Rüstem-i Zāl tarafından savaşta giyilen cübbe; [savaş giysisi]". [**M2.95b**]
2007 **Bebek** (بَبَک): (/b/'ler üstün ile). "göz bebeği".
2008 **Bebe** (بَبَه)[195]: (/b/'ler üstün ile, /h/ sükûn ile). "bebek, bebe, küçük çocuk".
2009 **Bebecik** (بَبَه جِک)[196]: (/b/'ler üstün ile, /c/ esre ile). "bebecik, küçük bebek". Rubā'iyāt'da şöyle der:
Gözüm yaşını bir bebecik sip sip ėdübdür
Baġrım yaġını cıza dėyin ḳap ḳap ėdübdür
Dėdim ki köñgül cücüsini niylediñ āḫır
Dėdi ki anı piş pişi hap hap ėdübdür[197]
(کوزوم یاشینی بیر بَبَه جِک سیپ سیپ اَیدوبدور/باغریم یاغینی جیزه دَیین قَپ قَپ اَیدوبدور
دَیدیم که کونکل جوجوسینی نیلادینک آخر/دَیدی که آنی پیش پیشی هَپ هَپ اَیدوبدور)

/b/ ve /p/ Babı /t/ ile

2010 **Peteke** (پَتَکه)[198]: (/p/, /t/ ve /k/ üstün ile). "havsala, kuş kursağı ve taşlığı"; "/t/ sükûn ile (**Petke**)[199] sarık; sevinçten veya eğlenmek için sarığı havaya atmak".

---

[191] TÜ: yok// Yazmalar: Babırı (بابِری). (/b/ medli elif ile, ikinci /b/ esre ile). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (59b). Bk. SG (463), MN (168, 386), MN-Özb (Meclis.5), Külliyat-Yazma2 (661), Külliyat-Yazma-TB (1134)// Kzk.Tr: Bayırġı "çok önceki, eski; yerli, yerel" (74)// Krgz.Tr: Bayırı "önce; eski" (101).
[192] M1, M2, TÜ: yok.
[193] gėçiben| Yazmalar: gėçseñ (گیچسانک). Bk. Erbain-Özb (Hadis.29), Külliyat-Yazma-TB (1077), Külliyat-Yazma1 (32).
[194] Bk. SG (428); Sİ (194, 2194), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (835); Dehhuda (Bebr).
[195] M1, M2, TÜ: yok// Kzk.Tr: Böbek/Böpe (93/94)// Krgz.Tr: Böbök (136)// YUyg.Tr: Bövek (51).
[196] M1, M2, TÜ: yok.
[197] sip| ML, İH: sep.
[198] Yazmalar: Petge (پِتْکه). (/p/ üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ üstün ile). Bk. SG (430), Trkm.Tr (527)// Kzk.Tr: Bötege (94)// Krgz.Tr: Bötögö (140)// Moğ-Les: Betege(n)/Beteg/Beteke/Betegi/Beteki (161).

2011 **Petek** (پِتَک): (/p/ ve /t/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] petek, arı kovanı"; "/p/ ve /t/ esre ile (**Pitik/Bitik**)[200] yazı, mektup". *Dört Dīvān'dan:*

Göz ḳarasıdın yazay dėr-min bitik heyhāt kim
Köydürür ġayret ki min maḥrūm u ol görgey sini

(کوز قراسی دین یازای دَیرمین بیتیک هیهات کیم/کویدورور غیرت که مین محروم و اول کورکای سینی)

Sedd-i Sikenderī'den:

Müretteb çü boldı bitikler barı
Uzattı alar her birin bir sarı

(مرتّب چو بولدی بیتیک لار باری/اوزاتتی آلارهر بیرین بیر ساری)

2012 **Pitirige/Bitirige** (پِتِیْریکا-بیتِیْریکا)[201]: (/p/ ve /t/ esre ile, /y/ sükûn ile, /r/ esre ile). "yazmasına". *Dört Dīvān,* Meşneviyye'den[202]:

Yiter Tėn̂gri'din anca ḳuvvet man̂ga
Ki bolmas bitirige furṣat man̂ga [M1.97b]

(یِتار تَینکری دین آنجا قوّت منکا/که بولماس بیتیریکا فرصت منکا)

2013 **Pitib/Bitib** (پِتیب-بیتیب)[203]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazmış". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu sözge ḳılıb ʻahd u mīs̱āḳ ėtib
Yibermiş tururlar man̂ga ḫaṭ bitib

(بو سوزکا قیلیب عهد و میثاق اَیتیب/یِبارمیش تورورلار منکا خط بیتیب)

Menāzil bitib boldılar cezm-i köç
Ḳopub her ṭaraf ḳıldılar ʻazm-ı köç[204]

(منازل بیتیب بولدی لار جزم کوچ/قوپوب هر طرف قیلدی لارعزم کوچ)

2014 **Pitimekdür/Bitimekdür** (پِتیماکدور-بیتیماکدور)[205]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazmaktır". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ol ki ṭarīḳi bitimekdür kitāb
Naẓm ile nes̱r ėyle ki dürr-i ḫoş-āb

(اول که طریقی بیتیماکدور کتاب/نظم اِیله نثر اَیله که درّ خوشاب)

2015 **Pitiydür/Bitiydür** (پِتی دور-بیتیدور)[206]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazar/yazıyor". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳoyubtur tevārīḫ [ü] efsānesin

---

199 Yazmalar: Petge. Bk. SG (430: şemşīr-bāzlıġ ḳılıb petke ḳıla başladılar)// Arat-Babür: "alay etme" (318, H151a/6); "meydan okuma" (402, H214a/3)// TB-Yazma-H: تیکه (151a/6).

200 Yazmalar: Pitik// AŞ (60a), SG (529), CC (35): Bitik// DLT: Bitig "kitap; yazı; mektup; muska" (590)// YUyg.Tr: Bitik/Pütük (45/329)// Derleme: Bitik "kitap; mektup; muska"; Pitik "makbuz"// Moğ-Les: Biçig (162).

201 Yazmalar: Pitirige// AŞ (60a), SG (528): Bitirige.

202 Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den;* SG: Seyid Ḥasan Meşnevīsi'nden (528); AŞ: Ḥasb-ı Ḥāl Meşnevīsi'nden (60a). Bk. GS (510, 683/53).

203 Yazmalar: Pitib// SG: Bitib (528).

204 Bu beyit| M1, TÜ: yok// bitib| Yazmalar: pitib (پتیب). Bk. Sİ (179, 1959), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (831).

205 Yazmalar: Pitimekdür// AŞ (60a), SG (526), DLT (590), CC (35): Bitimek// YUyg.Tr: Pütmek (329)// Moğ-Les: Biçi- (162).

206 Yazmalar: Pitiydür// SG: Bitiydür (527).

Bitiydür dėgen dürr-i yek-dānesin

(قویوب تور تواریخ و افسانه سین/بیتیدور دَیکان درّ یکدانه سین)

2016 **Pitiledürgen/Bitiledürgen** (پِتِیْلادورکان-بِیتِیْلادورکان)[207]: (/p/ ve /t/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "yazılmış".

2017 **Pitikçi/Bitikçi** (پِتِکچی-بیتیکچی)[208]: (/p/ ve /t/ esre ile, /ç/ sükûn ile). "yazıcı, yazman, kâtip". [ML.84a]

2018 **Pitir/Bitir** (پِتِر-بیتیر)[209]: (/p/ ve /t/ esre ile). [**M2.96a**] "yazar". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Muḥarrir ki taḥrīri tüz pesendīdedür eger bir beyt bitir eger yüz[210].

(محرّر که تحریری توز پسندیده دور اکر بیر بیت بیتیر اکر یوز)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ni ġāyet ki ṭab'ım hirāsān idi

Yüz anca bitir vaḳt āsān idi[211]

(نِی غایت که طبعیم هراسان ایدی/یوز آنجا بیتیر وقت آسان ایدی)

Dört Dīvān'dan: [İH.87b]

Göz du'āsı çün bitir-siz ṣadḳası ėyleb mini

Tār-ı cānım riştesidin tartıñ̂ız ṭūmārıġa

(کوز دعاسی چون بیتیرسیز صدقه سی اَیلاب مینی/تار جانیم رشته سیدین تارتینکیز طوماریغه)

2019 **Pitidiñ̂/Bitidiñ̂** (پِتِدِیْنک-بیتیدِیْنک)[212]: (/p/ ve /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yazdın". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ni kim bitidiñ̂ niçük ḳılay red

Ni ḳılsa ḳılur kim olsa bī-ḫod

(نِی کیم بیتیدینک نِیچوک قیلای رد/نِی قیلسا قیلور کیم اولسا بیخود)

2020 **Piti/Biti** (پِتِی-بیتی)[213]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yaz!". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Ṭab'ıñ̂ġa demī bolur ni vārid

Yüz yıl bitiy almayın 'Uṭārid[214]

(طبعینک غه دمی بولور نِی وارد/یوز ییل بیتی آلمایین عطارد)

2021 **Pitir dik/Bitir dik** (پِتِر دیک-بیتیر دیک)[215]: (/p/ ve /t/ esre ile, /r/ sükûn ile). "yazar gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Dėmeñ̂ hicr otı şerḥini nāme yaz kim

---

207 M1: 97a; ML: 84a; İH: 87b; TÜ: yok// Yazmalar: Pitiledürgen.

208 M1: 116a; M2: 117a; TÜ: 59a// Yazmalar: Pitikçi// SG (22), CC (35): Bitikçi// YUyg.Tr: Pütükçi (329)// Moğ-Les: Biçigeçi/Biçeeç/Biçiyeci (163).

209 Yazmalar: Pitir// TÜ: "yazar; yaz!"// SG: Bitir "yazar; yazan; yazmak" (527).

210 tüz| Yazmalar: tüz ve (توز و)// bitir| Yazmalar: pitir (پِتِر)// eger| Yazmalar: ve ger (و کر). Bk. MK (116, 19a/7), MK-Özb (Fasl.17), Külliyat-Yazma-TB (1465), MK-Amire (34).

211 hirāsān| M1, M2, TÜ: ḥirāsān (حراسان)// bitir| Yazmalar: pitir (پِتِر). Bk. Sİ (91, 668), Sİ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (804).

212 Yazmalar: Pitidiñ̂.

213 Yazmalar: Piti// SG: Biti (527).

214 bitiy| Yazmalar: piti (پِتِی)// yıl bitiy| ML, İH: pitiġa. Bk. SG (528), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (759).

215 Yazmalar: Pitir dik// SG: Bitigü dik/Bitir dik "yazmalı, yazılacak olan, yazılası; yazacak/yazar gibi" (528-529).

Köyer ṣafḥa vu ẖāme ėrmes bitir dik[216] [TÜ.48b]

(دَیمانک هجر اوتی شرحینی نامه یاز کیم/گویار صفحه و خامه اَیرماس بیتیر دیک)

2022 **But** (بُت-بُوت): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "but". [M1.98a] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bir ėlgi ikki ḳolın ḳıldı muḥkem

Yana bir ėlgi ikki butların hem

(بیر اَیلکی ایکّی قولین قیلدی محکم/یانا بیر اَیلکی ایکّی بُت لارین هم)

2023 **Pitiginĝdin/Bitiginĝdin** (پِتِکِیْندین-بیتیکِیْنکدین)[217]: (/p/, /t/ ve /g/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "yazından, mektubundan". *Dört Dīvān'dan:*

Bitiginĝdin ki sevādını görüb cān taptım

Ẓulmet içre mes̱elā çeşme-yi ḥayvān taptım

(بیتیکینکدین که سوادینی کوروب جان تاپتیم/ظلمت ایچره مثلا چشمه حیوان تاپتیم)

2024 **Petyāre** (پِتیاره)[218]: (/p/ ve /r/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "büyük felaket, bela, afet, kıran; çirkin; korkunç; hile, aldatma; güçlük, sıkıntı; [örtülü, gizli; utanma; kargaşa, karışıklık; gürültü; kavga]".

2025 **Pitigey/Bitigey** (پِتِکای-بیتیکای)[219]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazar; [yaza]". *Dört Dīvān,* Mes̱neviyye'den[220]: [**M2.96b**]

Ki her niçe nuṭḳ olsa kāhil-serāy

Bitigey-min ottuz yılın ottuz ay

Eger ẖāṣṣa ma'nī ger īhām ėrür

Anıńĝ günde yüz beyti ḥelvām ėrür[221]

(که هر نیچه نطق اَولسا کاهل سرای/بیتیکای مین اَوتّوز ییلین اَوتّوز آی
اکر خاصّه معنی کر ایهام اَیرور/آنینک کونده یوز بیتی حلوام اَیرور)

2026 **Pitilgenni/Bitilgenni** (پِتِلکاننی-بیتیلکاننی)[222]: [ML.84b] (/p/ ve /t/ esre ile, /l/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, ikinci /n/ esre ile). "yazılmış olanı, yazılanı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Oḳub şeh-zāde ol ferẖunde taḥrīr

Bitilgenni be-cā gėltürdi bir bir

(اوقوب شهزاده اول فرخنده تحریر/بیتیلکاننی بجا گیلتوردی بیر بیر)

2027 **Pitidi/Bitidi** (پِتِدی-بیتیدی)[223]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazdı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Perī-peyker dėdi cānımġa minnet

Revān ḳoptı vu ḳıldı 'azm-ı ẖalvet

Bitidi derd ile bir ṭurfe mektūb

---

[216] nāme| Yazmalar: yok// bitir| Yazmalar: pitir (پِتِر). Bk. SG (529), NŞ (337, 338), NŞ-Özb (G.338), Külliyat-Yazma-TB (204).

[217] Yazmalar: Pitigindin.

[218] M1: 98a; ML: 84b; İH: 88a; TÜ: yok. Bk. FV (668), BR-Muin (368).

[219] Yazmalar: Pitigey// SG: Bitigey (528).

[220] Yazmalar: Ḳıṭa'āt'dan.

[221] bitigey| Yazmalar: pitigey (پِتِکای)// Ki her niçe nuṭḳ olsa| Yazmalar: Niçe nuṭḳ eger bolsa (نیچه نطق اکر بولسا). Bk. GS (511, 683/60), GS-Özb (Mesnevi), Külliyat-Yazma-TB (132).

[222] Yazmalar: Pitilgenni.

[223] Yazmalar: Pitidi// AŞ (60a), SG (526): Bitidi.

Dėmey her saṭrı kim her lafẓı merġūb[224] [İH.88a]

(پری پیکر دَیدی جانیمغه منّت/روان قوپتی و قیلدی عزم خلوت
بیتیدی درد ایله بیر طرفه مکتوب/دَیمای هر سطری کیم هر لفظی مرغوب)

2028 **Pitigücisi/Bitigücisi** (پِتکوجی سی-بیتیکوجی سی)[225]: (/p/ ve /t/ esre ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "yazanı, yazıcısı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bitigücisi eger-çi yamanlardındur ve yaḫşılardın ėmes ammā sindin yaḫşılıḳ ṭama'ıġa özin yamanlardın dėmes[226].

(بیتیکوجی سی اکرچه یامانلاردین دور و یخشی لاردین اَیماس امّا سِیندین یخشی لیق طمعی غه اوزین یامانلاردین دَیماس)

2029 **Pitildi/Bitildi** (پِتلدی-بیتیلدی)[227]: (/p/ ve /t/ esre ile, /l/ sükûn ile). "yazıldı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bu bitilgen fevāyidniñ keyfiyyeti çün bilildi anı üç ḳısm ḳılıldı[228]. [M1.98b]

(بو بیتیلکان فوایدنینک کیفیّتی چون بیلیلدی آنی اوچ قسم قیلیلدی)

2030 **Pitikni/Bitikni** (پِتِک نی-بیتیک نی)[229]: (/p/ ve /t/ esre ile, /k/ sükûn ile). "yazıyı, mektubu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

İş keyfiyetin salıb araġa
Tapşurdı bitikni bī-nevāġa

(ایش کیفیتین سالیب آراغه/تاپشوردی بیتیک نی بی نواغه)

2031 **Pitigen/Bitigen** (پِتِکان-بیتیکان)[230]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazan". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* kendini beğenenlerle ilgili şöyle der:

Bī-ma'nī heẕeyānın Cāru'llāh bitigen Keşşāf gümān ḳılġay[231].

(بی معنی هذیانین جار الله بیتیکان کشّاف کمان قیلغای)

2032 **Pitiklik/Bitiklik** (پِتِک لیک-بیتیکلیک)[232]: (/p/ ve /t/ esre ile). "yazılmış yazı, yazılı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıcda daġı ismīdür bitiklik
Ki ol bu ismdin tapmış itiklik[233]

(قلیج دا داغی اسمی دور بیتیکلیک/که اول بو اسم دین تاپمیش ایتیکلیک)

2033 **Pitilibtür/Bitilibtür** (پِتلیب تور-بیتیلیب تور)[234]: (/p/, /t/ ve /l/ esre ile, /t/ ötre ile).

---

[224] Bitidi| Yazmalar: Pitidi (پِتدی)// ḳoptı| Yazmalar: ḳopdı (قوپدی)// ṭurfe| M2: ṭaraf (طرف). Bk. FŞ (410, XLIV/140), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (577).

[225] Yazmalar: Pitigücisi.

[226] Bitigücisi| Yazmalar: Pitigücisi (پِتکوجی سی)// ṭama'ı| M1, M2, TÜ: ṭamı (طمی). Bk. MK (341, 109b/11), MK-Özb (Tenbih.127).

[227] Yazmalar: Pitildi// AŞ (60b), SG (529): Bitildi.

[228] bitilgen| Yazmalar: pitilgen (پِتلکان)// bilildi| Yazmalar: pitildi (پِتلدی). Bk. MK (82, 5b/6), MK-Özb (Mukaddime), Külliyat-Yazma-TB (1459), MK-Amire (9).

[229] Yazmalar: Pitigni.

[230] M1: 98a; TÜ: yok// Yazmalar: Pitigen// SG: Bitigen (527).

[231] heẕeyānın| ML, İH: heẕeyānnın. Bk. MK (229, 63b/5), MK-Özb (Tenbih.5), Külliyat-Yazma-TB (1486), MK-Amire (121).

[232] M1: 98a; TÜ: yok// Yazmalar: Pitiklik// AŞ: Bitiklik (60b).

[233] ismīdür| Yazmalar: ism ėrdi (اسم اَیردی). Bk. FŞ (212, XXII/88), FŞ-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (521).

[234] Yazmalar: Pitilibtür.

"yazılmıştır". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫaṭ ėrmes ol ki çıḳarıb suyını mihr-giyehning̃ [**M2.97a**]
Ḳuyaş ṣaḥīfesiġa raḥmet āyeti bitilibtür

(خط اَیرماس اول که چیقاریب سوبینی مهر کیه نینک/قویاش صحیفه سیغه رحمت آیتی بیتیلیب تور)

/b/ ve /p/ Babı /ḫ/ ile

2034 **Baḫşı** (بخشی): (/b/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "yazan, yazıcı, kâtip, münşi; okuyan, şarkıcı; cerrah, yaralara bakan kimse"[235]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Sart'ġa ger-çi bu barur yaḫşılar
Türk ile hem yaḫşı barur baḫşılar[236]

(سارت غه کرچه بو بارور یخشی لار/ترک ایله هم یخشی بارور بخشی لار)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Uyġurī ṣıfāt baḫşılar ve Uyġur cergelig yaḫşılar[237]. [ML.85a, TÜ.49a]

(اویغوری صفات بخشی لار و اُویغور جرکه لیک یخشی لار)

2035 **Paḫta** (پخته)[238]: (/p/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "[pamuk]; sürahinin ağzını tıkamaya yarayan bez veya pamuk". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḥakīm alġıl ṣurāḥī lūlesidin paḫta kim
Sūd ėrür ḳanın niçe def' ėtse maḥrūrī-dimāġ

(ای حکیم آلغیل صراحی لوله سیدین پخته کیم/سود اَیرور قانین نیچه دفع ایَتسه محروری دماغ)

Yang̃ı cān tapḳa-min bolsa lebing̃ āb-ı ḥayātıdın
Ölerde aġzıma çün tamızurlar paḫta birlen su[239]

(یانکی جان تاپقامین بولسه لبینک آب حیاتیدین/اولاردا آغزیمه چون تامیزورلار پخته بیرلان سو)

2036 **Buḫārā** (بُخارا)[240]: (/b/ ötre ile). "bir ünlü şehrin adı. Bu sözcük, bilim ve sanat anlamına gelen buḫār'dan türetilmiştir. Moğul dilinde bilim ve sanat topluluğu anlamına gelir"[241]. [İH.88b]

2037 **Puḫtī/Buḫtī** (پُختی-بُختی)[242]: (/p/ ötre ile, /ḫ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "deve". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

'Arab tivesi ḥudā laḥnı bile bādiye ḳaṭ'ıda tīz bolur, bulut buḫtīsi ra'd ṣadāsıdın ṣā'iḳa-

---

[235] Yazmalar: "inkâr et; yara" anlamı da verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (20a). Bk. AŞ (56a), SG (430)// CC: Bakşı "yazıcı" (22)// Krgz.Tr: Bakşı "hekimlik taslayan; şaman" (81)// YUyg.Tr: Baxşi "hekim, otacı; yazıcı, tahsildar; ozan; meraklı" (28)// Trkm.Tr: Bagşı "türkücü, saz şairi, ozan" (44)// Moğ-Les: Bagsi/Bagş "eğitmen, hoca; bilgili lama; usta, uzman; sekreter, kâtip" (110).

[236] yaḫşılar| Yazmalar, AŞ (56a): baḫşılar (بخشی لار)// Türk ile| Yazmalar: Türk'ge (ترک کا). Bk. Sart, AŞ (56a/122a), SG (1283), HE (316, XLIV/67), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma1 (464).

[237] Uyġurī| M1: Ayġur; M2, ML, İH, TÜ: Iyġur (ایْغور). Bk. AŞ (103b), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).

[238] ML: yok. Bk. SG (1405)// Krgz.Tr: Pakta "pamuk" (620)// YUyg.Tr: Paxta "pamuk" (312).

[239] Bu beyit| İH: yok// tapḳa-min| Yazmalar: tapḳanın (تاپقانین)// birlen| M1, M2: birle. Bk. NŞ (506, 508), NŞ-Özb (G.507), Külliyat-Yazma2 (251).

[240] M1: yok. Bk. SG (476), BR-TDK (96).

[241] Bu…gelir| M2, ML, İH: yok// BR-TDK: Buḫār "bilim; erdem" (96)// Moğ-Les: Buhar/Buhār "tapınak, manastır" (229).

[242] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Puḫtī// MK (126, 22b/3), MK-Özb (Fasl.22), Külliyat-Yazma-TB (1467), MK-Amire (41): Buḫtī// SG: Buḫtī "erkek deve" (1402)// Dehhuda, Muin: "büyük, güçlü ve iki hörgüçlü deve".

engīz.

(عرب تِیوه سی حدی لحنی بیله بادیه قطعیدا تیز بولور، بولوت بُختی سی رعد صداسی دین صاعقه انکیز)

/b/ ve /p/ Babı /d/ ile

2038 **Badlıġa/Badalġa** (بدلِغه-بدَلغه)[243]: (/b/ üstün ile, /l/ esre ile). "uğurlama, yolcu etme; kılavuz, yol gösteren".

2039 **Badaḳ** (بَدَق)[244]: (/b/ ve /d/ üstün ile). [M1.99a] "kötü kokan bir hayvandır. Aslan onun kokusundan nefret eder. Kertenkele ile düşmandır".

2040 **Bednüs/Bedenüs** (بَدْنوس-بَدَنُوس)[245]: (/b/ üstün ile, /d/ sükûn ile, /n/ ötre ile, /s/ sükûn ile). [**M2.97b**] "horoz".

/b/ ve /p/ Babı /r/ ile

2041 **Bürnā** (بُرنا)[246]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "yiğit, delikanlı, genç". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ni bürnā zād-serv-i būstānī
Görübdür andın āsīb-i ḫazānī[247]

(نِی برنا زاد سرو بوستانی/کوروب دور آندین آسیب خزانی)

2042 **Pergend** (پَرکند)[248]: (/p/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "dilim, parça". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi Bānū ki ey cānımġa peyvend
Lebiñ la'lı gėlib bağrımġa pergend

(دَیدی بانو که ای جانیمغه پیوند/لبینک لعلی گیلیب باغریمغه پرکند)

2043 **Barṭas** (بَرطاس): (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Türkistān'da bir boy ve vilayetin adıdır. Bu bölgenin tilkilerinden giyecek iyi kürk çıkar; [bu bölgenin tilkilerinin kürkü]"[249]. Şeyḫ-i Şīrāz [Sa'dī] şöyle der:

Barṭas der ber mī-künem yek laḥẓa bī-ārām ez ū
Çün ḫār-püştem gūyiyā sūzen ber a'żā mī-bered[250]

(برطاس در بر می کنم یک لحظه بی آرام از او/چون خارپشتم کوییا سوزن بر اعضا میبرد)

Sedd-i Sikenderī'den:

Cavanġarda Maġrib èli bir sarı

---

[243] Yazmalar: Badlıġa "uğurlama; uğurla!"// SG (431): Badalġa (بدالغه)// BR-TDK (56), Dehhuda, Doerfer (727): Badraḳa (بدرقه)// Özb.Tr.İzahlı: Bädärğä "sürgün" (I/70).

[244] Bk. SG (431)// DLT: Barak "hızlı koşan, çok tüylü bir köpek türü" (574)// Kzk.Tr: Baraq "çok tüylü köpek" (70)// Krgz.Tr (87), YUyg.Tr (30): Baraḳ "uzun tüylü".

[245] Yazmalar: Bednüs// SG: بَدَنوس (431)// Tarama (29): Bednus/Bedinus/Bidnus (Yun. Peteinos).

[246] Bk. SG (1403), BR-Muin (264).

[247] zād-serv| Yazmalar: serv-zād (سرو زاد)// Görübdür| Yazmalar: Görübtür (کوروب تور). Bk. FŞ (296, XXXI/93), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (545), Hamse-Taşbasma (213), Külliyat-Yazma1 (556).

[248] Bk. SG (1405)// BR-Muin: Pergende "dağınık, ayrı ayrı, perakende, perişan" (387).

[249] Bk. BR-Muin (250/258)// SG: Bartas/Barṭas "Kimārī bin Yāfeş bin Nūḥ'un oğlunun adıdır. Nūḥ tarafından Selengey veya Silvek'e gönderilen Yāfeş, oğlu Kimārī'yi hükümdarlık için Bulġar'a gönderdi, orada Bartas ve Bulġar adlı iki oğlu oldu" bilgisi de verilmiştir (435-436). Bk. Bartas// CT-Musevi (2819), Doerfer (734): Burṭas.

[250] bī-ārām ez ū| Divān-ı Sa'dī: bī-endām-ı ū.

Yana sarı Barṭasī vü Berberī
(جوانغاردا مغرب اَیلی بیر ساری/یانا ساری برطاسی و بربری)

2044 **Barlas** (بَرلاس)[251]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Türkistān'da bir büyük boyun adıdır. Hindūstān'ın Kürekeniyye sultanları bu boydandır". *Dört Dīvān'dan:*

Salmaḳ ot Barlas u Tarḫan ʻārıżı ni sūd kim
Bizni köygen çihre birle bir yasaḳı köydürür
(سالماق اوت برلاس و ترخان عارضی نِی سود کیم/بیزنی گَویکان چهره بیرله بیر یساقی گَویدورور)

Nevāyī sivdi bir Lūlī'ni gėzdik rubʻ-ı meskūnda
Eger Arlat eger Barlas eger Tarḫan eger Sulduz[252]
(نوایی سیودی بیر لُولینی گَیزدیک ربع مسکون دا/اکر اَرلات اکر بَرلاس اکر تَرخان اکر سُولدوز)

Toġmadı Barlas ulusında sininĝ dik āftāb
Ey yüzünĝ levḥide maḥfūẓ āye-yi ümmü'l-kitāb[253] [ML.85b, İH.89a]
(توغمادی برلاس اولوسیندا سینینک دیک آفتاب/ای یوزونک لوحیدا محفوظ آیهٔ امّ الکتاب)

2045 **Burġu** (بُرغو-بُورغو)[254]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "içi boş boynuzdan bir üfleme çalgısı; burularak suyun gelmesini sağlayan alet, çeşme musluğu". Mollā-yı Rūm'dan:

Ger āsyā-yı maʻrifet bī-bār māned sāʻatī
Men ber firāz-ı nüh felek benşīnem ü burġu zenem
(کر آسیای معرفت بی بار ماند ساعتی/من بر فراز نه فلک بنشینم و برغو زنم)

2046 **Bartan** (بَرتان)[255]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [**M2.98a**] "Çengiz Ḫan'ın babası Yesügey Bahadır'ın babasının adıdır. Yiğitlikte eşsiz olan o, ordu komutanlığını amcası oğlu İrdemçi'ye verdi. Ona Barlas denildi. Barlas boyu ondandır".

2047 **Perniyān** (پَرنیان)[256]: (/p/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ esre ile). [M1.99b] "yumuşak ve işlemeli ipek kumaş; bazılarına göre Rüstem'in kaplan derisinden yapılmış giysisidir".

2048 **Perrān** (پَرّان): (/p/ üstün ile, şeddeli /r/ ile). "uçan; hızlı, çabuk"; "şeddesiz /p/ ötre ile (**Poran**)[257] sıcaktan etkilenmiş deve". *Dört Dīvān'dan:*

Veh ki bir bed-mihr oḳı cānımġa perrāndur yana

---

[251] Bk. SG (436)// CT-Musevi (2820), MGT-Temir (269): Barulas.

[252] sivdi| M2, ML: sėvdi// Sulduz| ML, TÜ: Suldus (سولدوس). Bk. AŞ (135a), NŞ (203, 203), NŞ-Özb (G.203), Külliyat-Yazma-TB (181).

[253] Bu beyit| M1, TÜ: yok// yüzünĝ levḥide| ML: yüzinĝ levḥinde. Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

[254] M1, TÜ: yok; ML: 86a; İH: 89b// Tekrarı| M1: 107a; M2: 107a; ML: 92b; İH: 96a; TÜ: 54a// SG: "içi boş boynuzdan bir üfleme çalgısı; çıranın vanası; tüfeğin içinden mermi ve pamuğu çıkarmaya yarayan ve milin başına takılan vana; karın ağrısı; doğum sancısı" (484)// DLT: Borguy "üfürülen boru" (594)// CC: Burgu "boru (müzik aleti)" (42)// Tatar.Tr: Bırġı "boru, borazan" (42)// Özb.Tr.İzahlı: Burğu "boru, borazan" (I/154)// Tr.Tr: Boru "borazan"// Derleme: Boru "söğütten çıkarılan düdük"; Burgu "diş ağrısı; ishal; musluk"; Buru "sancı, buruntu, buru; çeşme musluğu"// Moğ-Les: Burguy "pipo temizlemek için kullanılan tel parçası" (221); Büriye(n)/Büree "borazan, boru" (240).

[255] TÜ: yok// Yazmalar: Partan (پرتان). (/p/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. MGT-Temir (254)// Yesügey| Yazmalar: Bisüge (بی سوکا). Bk. MGT-Temir (268)// İrdemçi| Yazmalar: Ebrümçi (ابرومچی). Bk. *Ḥabībü's-Siyer.*

[256] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1406), BR-TDK (594).

[257] SG (482): پُرّان (burrān vezninde)// Derleme: Poran "yıpranmış, bitkin"; Poranla- "gücü kalmamak, direnci azalmak".

Tı̄re kön̂glüm külbesinin̂g şem'i peykāndur yana [TÜ.49b]

(وه كه بير بدمهر اوقى جانيمغه پرّان دور ينه/تيره كونكلوم كلبه سى نينک شمعى پيكان دور ينه)

2049 **Berḳandān/Berġandān** (بَرقَندان-برغندان)[258]: (/b/ üstün ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). "şaban ayının son günü yapılan içkili şölen. Ona külūḫ-endāzān da denir". *Dört Dı̄vān'dan:*

Ey Nevāyı̄ bizni yād ėtgey mü berḳandān güni

İçse cām-ı Cem tileb s̱ānı̄-yi Efrı̄dūn ḳadeḥ

(اى نوايى بيزنى ياد اَيتكاى مو برقندان كونى/ايچسه جام جم تيلاب ثانى افريدون قدح)

2050 **Pirpirek** (پرپرَک): (/p/ esre ile, /r/ sükûn ile, ikinci /r/ üstün ile). "fırıldak; kelebek"[259].

2051 **Ber-serı̄** (برسرى): (/b/ ve /s/ üstün ile, /r/ esre ile). "üstünlük; fazlalık; kadınların başlarına taktıkları nesneler". *Sedd-i Sikenderı̄'den:*

Çėkib fitne Ye'cūc'ıġa ber-serı̄

Ḳılıc şeklidin sedd-i İskenderı̄

(چَيكيب فتنه ياجوجى غه برسرى/قليج شكلى دين سدّ اسكندرى)

2052 **Börk** (بُرک)[260]: (/b/ ötre ile, /r/ ve /k/ sükûn ile). "Moğ. başlık, börk".

2053 **Perı̄-ḫ̌ān** (پرى خوان)[261]: (/p/ üstün ile). "büyücü, cinleri çağıran". *Dört Dı̄vān'dan:*

Gėltürün̂g def'-i cünūnumġa perı̄-ḫ̌ān yoḳ ṭabı̄b

Kim ol ensebdür perı̄ her kimni şeydā ėylese[262]

(گيلتورونک دفع جنونوم غه پرى خوان يوق طبيب/كيم اول انسب دور پرى هر كيم نى شيدا اَيلاسا)

2054 **Berberı̄** (بربرى): (/b/'ler üstün ile). "[Berber] bir vilayet adıdır"[263]. *Sedd-i Sikenderı̄'den:*

Cavanġarda Maġrib ėli bir sarı [**M2.98b**]

Yana sarı Barṭası̄ vü Berberı̄

(جوانغاردا مغرب اَيلى بير سارى/يانا سارى برطاسى و بربرى)

2055 **Perpi** (پَرپى)[264]: (/p/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /p/ esre ile). "bir çeşit ot, cedvār".

2056 **Bartas** (بَرتاس)[265]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "Kimārı̄ bin Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlunun adıdır; [Bir vilayet adı.] Bu bölgenin tilkilerinden çıkan kürke dahi denir". [ML.86a, İH.89b]

---

[258] Bk. SG (1403), BR-Muin (259/260).

[259] M1, M2, İH, TÜ: anlamsız bırakılmıştır; ML: "ünlü ve küçük bir kuş". BL kaynaklı anlam olmalıdır (43a: Pirpirek). BL'de HE'den verilen örnekte geçen bu sözcük Firfiirek olmalıdır. Bk. Firfirek// SG: Firfirek "ağaçtan yapılan topaç" (1022)// Özb.Tr.İzahlı: Pirpiräk "fırıldak" (I/587)// Derleme: Perperik "kelebek".

[260] M1: 99a; ML: 85a; İH: 88b; TÜ: yok. Bk. FV (667), SG (484), DLT (598), CC (40), Krgz.Tr (139), YUyg.Tr (51)// Moğ-Les: Bürkü/Bürh (242).

[261] TÜ: yok. Bk. SG (1406), BR-TDK (593).

[262] cünūnumġa| M2: cünūnımġa// kimni| M2: kim. Bk. GS (46, 26), GS-Özb (G.23).

[263] Bk. BR-Muin (248-249).

[264] Bk. SG (435)// BR-Muin: Perpı̄n "māh-ı pervı̄n (ülker) otu. Arapçası: cedvār" (377)// Özb.Tr.İzahlı: Pärpi "bir tür ot" (I/575)// Derleme: Perpin/Perper/Pirpir "semizotu, pirpirim".

[265] Yazmalar: Barnas (بَرناس). (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). Bk. Barṭas.

2057 **Pertik/Bertik** (پَرتیک-بَرتیک)[266]: (/p/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). "kemik çatlaması". Bir Atasözü'nden:
Ölümdin ḫˇārlıḳ ve sınuḳdın bertik yaman.
(اولومدین خوارلیق و سینوقدین برتیک یامان)
2058 **Barandaḳ** (بَرندق)[267]: [M1.100a] (/b/ ve /r/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "eyer örtüsü".
2059 **Pervāneçi** (پَروانَچی)[268]: (/p/ ve /n/ üstün ile). "buyrukları yazan, hükümleri yazan kimse". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Pervāneçi boldı ve niyābet ü taḳarrübġa hem daḫlı bar ėrdi[269].
(پروانَچی بولدی و نیابت و تقرّب غه هم دخلی بار اَیردی)

/b/ ve /p/ Babı /z/ ile

2060 **Bez** (بَز): (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "derinin altında oluşan fazla et, beze, gudde; yaranın altında oluşan yeni et".
2061 **Bezeg/Bezek** (بَزَک)[270]: (/b/ ve /z/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "bezek, süs"; "(**Bezek**)[271] bir çeşit kuş".
2062 **Büzürg-ümmīd** (بُزُرک امّید)[272]: (/b/ ötre ile). "Ḫusrev-i Pervīz'in veziri ve öğretmeni olan bilgin kişinin adı". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Büzürg-ümmīd anı ėyleb ṭarab-nāk
Dėdi ḳayġurmaġıl kim yoḳ turur bāk
(بزرک امّید آنی اَیلاب طربناک/دَیدی قایغورماغیل کیم یوقتورور باک)
2063 **Pazlavuḳ/Pızlavuḳ** (پَزلاوُق-پیزلاووق)[273]: (/p/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /v/ ötre ile). "çocukların yuvarlak biçimde kesip, etrafını diş diş yapıp ip geçirdikten sonra çekip kımıldatarak ses çıkarttıkları kabak kabuğu".

/b/ ve /p/ Babı /s/ ile [M2.99a]

2064 **Basma** (بَسمه): (/b/ üstün ile, /s/ sükûn ile). "Bk. Basma". *Dört Dīvān'dan:*
Ṭurfe ayīdür ʻiẕārıñ gög añga māvī libās
Encüm anıñ tenge tenge basma ḳılġan zer-ḥalı
(طرفه آییدورعذارینک کوک اَنکا ماوی لباس/انجم آنینک تنکه تنکه بسمه قیلغان زرحلی)

---

266 Yazmalar: Pertik// SG: Bertik (436)// DLT: Bert- "bertmek, yaralamak, kırık görülmeyecek biçimde kırmak" (583)// Derleme: Bertik "bertik, incinmiş, burkulmuş; incinme, burkulma"; Pertik "incinen yerlerde olan şiş"// Moğ-Les: Berte- "bertilmek, incinmek"; Bertege "bertik, bertilme, hasar" (160).

267 Bk. SG (437), Aranduḳ, Orunduḳ// BR-Muin: Barandāf(?)/Yarandāḳ "tasma, sırım; bağırsaklar" (266/2431)// Dehhuda: Arandaḳ/Barandaḳ/Yarandaḳ "Tr. tasma, sırım; bağırsaklar. Doğrusu Yarandaḳ'tır (Muin'den). BR'deki Barandāf da yanlıştır".

268 SG (1406), BR-Muin (392): Pervāne "buyruk, hüküm"// Arat-Babür: Pervançı (703)// Tr.Tr: Pervaneci "Selçuklu divanında bulunan, arazi defterlerine bakan görevli".

269 ėrdi| M1, M2, TÜ: idi (ایدی). Bk. MN (168, 385), MN-Özb (Mīr Ḥüseyn ʻAlī Calayır), Külliyat-Yazma2 (661), Külliyat-Yazma-TB (1134).

270 Yazmalar: Bezeg. Bk. Bėzek// SG (540), YUyg.Tr (39): Bėzek// DLT (584), Kzk.Tr (84): Bezek// Trkm.Tr: Bezeg (63).

271 Yazmalar: Bezeg// SG: Bezek (438)// BR-Muin: Büzek (274)// Arat-Babür: Büzek (491, Yıl.932/H280b)// TB-Yazma-H: بزک (280b).

272 Bk. BR-Muin (273).

273 Yazmalar: Pazlavuḳ// SG: Pızlavuḳ (540)// Derleme: Mazalak "topaç".

2065 **Besting̃** (بَستِيْنک)[274]: (/b/ üstün ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “sana bağlanan”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sini kim Ḥaḳ ėtti bu nev‘ erc-mend
Ki pesting̃ durur bėyle min dik bülend[275]

(سینی کیم حق اَیتّی بو نوع ارجمند/که پستینک دورور بَیله مین دیک بلند)

/b/ ve /p/ Babı /ş/ ile [İH.90a]

2066 **Peşmīne** (پَشمینه)[276]: (/p/ ve /n/ üstün ile). “[yünden yapılmış]; peşmīne-pūş kinaye olarak peygamberin beş kişiden oluşan ailesi ve Allah'ın dostları ve ermişlere denir. Nevāyī'nin Şī‘a olmasında hiçbir kuşku yoktur. Onun padişahı ve Herātlılar, Sünnī oldukları için hep takiye yapıyordu. Ben onun eserlerinde buna tanık olmuşumdur”. *Dört Dīvān'dan:*

‘Ār ėter peşmīnedin ebleh tileb zer-rişteni
Kim işek ḥelvānı andaḳ kim saman görmes leẕīẕ[277]

(عار اَیتار پشمینه دین ابله تیلاب زر رشته نی/کیم ایشاک حلوانی آنداق کیم سامان کورماس لذیذ)

Pence peşmīneġa urdum ki ėrür [M1.100b]
Ey Nevāyī penehim Āl-ı ‘Abā

(پنجه پشمینه غه اوردوم که اَیرور/ای نوایی پَنَهیم آل عبا)

“burada ėrür, Nevāyī, penehim ve Āl-ı ‘Abā sözleri beş harften oluşur ki bu da peygamberin beş kişiden oluşan ailesine işaret etmektedir”. *Dört Dīvān'dan:*

Bolmaġay ėrdi müyesser Ḫamse ya‘nī penc genc
Ḳılmasa ėrdi meded ḥālımġa bėş Āl-ı ‘Abā[278]

(بولماغای اَیردی میسّر خمسه یعنی پنج کنج/قیلماسا اَیردی مدد حالیم غه بَیش آل عبا)

“burada da ėrdi, ḥālım ve Āl-ı ‘Abā sözleri beş harften oluşmaktadır”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg Nebī ḫidmetide törtevdin biri dik[279].

(مونداق شاه غه مسلمان بَیک نبی خدمتیدا تَورتاودین بیری دیک)

2067 **Peşmül** (پَشمُل)[280]: (/p/ üstün ile, /m/ ötre ile). “kıllı ve biçimsiz olan at yavrusu ve başka hayvanlar”.
2068 **Püşte** (پُشته)[281]: (/p/ ötre ile, /t/ üstün ile). “tepe, yığın”.
2069 **Peşşe** (پَشّه)[282]: (/p/ üstün ile). “sivrisinek”. [ML.86b]

---

274 M1, TÜ: yok. Bk. Dehhuda.
275 pesting̃| Yazmalar: besting̃ (بستینک). Bk. Sİ (335, 4303), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (879).
276 M2: üzeri çizili; ML: 88b. Bk. Dehhuda.
277 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (121, 133), GS-Özb (G.129).
278 Bu beyit| ML, İH: yok// Ḳılmasa| Yazmalar: Ḳılmaġay (قلیماغای). Bk. NŞ (7, 7), NŞ-Özb (G.7), Külliyat-Yazma-TB (147).
279 Bu örnek| ML, İH, TÜ: yok// Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg| M1: Pād-şāh ḥażretleri ḳulluḳıda müsülmān bėg andaḳdur; M2: müsülmān bėg andaḳdur. Bk. MK (87, 7b/9), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1461), MK-Amire (12).
280 M1, M2, TÜ: yok// Dehhuda: Peşmālū “çok kıllı”.
281 M1, M2, TÜ: yok. Bk. Dehhuda.
282 M1, M2, TÜ: yok. Bk. BR-Muin (411)

/b/ ve /p/ Babı /ġ/ ile [M2.99b]

2070 **Baġlanḳar/Baġlan ḳaz** (بغلنقار-بَغلنقاز)[283]: (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /l/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "kırmızı [bir] kaz, baklan". [TÜ.50a]

2071 **Baġaltaḳ/Baġalṭaḳ** (بَغَلتاق-بَغَلطاق)[284]: (/b/ ve /ġ/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "arkalık, yelek, bir tür kısa ve kolsuz hırka".

2072 **Buġu** (بُغُو-بُوغُو)[285]: (/b/ ve /ġ/ ötre ile). "erkek ceylan; erkek dağ sığırı". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Gūyiyā ṣaydlardın ol cengel
Vāḳi' ėrdi tola buġu vu maral

(کویبا صیدلاردین اول جنکل/واقع اَیردی تولا بوغو و مرل)

2073 **Baġancaḳ** (بَغَنجاق)[286]: (/b/ ve /ġ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). "atın baldır kemiği".

2074 **Baġtaḳ** (بغتاق)[287]: (/b/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "başlık"

/b/ ve /p/ Babı /f/ ile

2075 **Pufyūz** (پُف یُوز): (/p/ ve /y/ ötre ile). "niteliksiz, beceriksiz, sakar; boş konuşup kendini övdüğü hâlde elinden bir iş gelmeyen kimse". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Girek şīr alnıda hem şīr-i cengī
Eger şīr olmasa bārī pelengī
Yoḳ ėrse cem' bolsa bars dik yüz
Alardın ḥāṣılī yoḳ ġayr-ı pufyūz

(کِیراک شیر آلنیدا هم شیر جنکی/اکر شیر اولماسا باری پلنکی)

---

283 M1, M2, İH, TÜ: Baġlanḳar; ML: Baġlanġar. Bk. Dehhuda (Tr.)// SG (454), Doerfer (751): Baġlan ḳaz// BR-Muin: Baġlanḳāz/Baḳlanḳār (290)// Arat-Babür: Baġlan ḳaz (634)// DLT: Baklan "(kuzu vb. hayvan için) taze ve semiz" (571)// Kzk.Tr: Bağlan "semiz kuzu" (71).

284 SG: Baġtaḳ "saç gibi örülüp saça takılan veya kadınların şapkasına dikilen ipek"; Baġaltaḳ/Baġalṭaḳ "arkalık, yelek, bir tür kısa ve kolsuz hırka" (454)// AŞ: Baġılṭaḳ "başta ve gövdede cübbe altına giyilen pamuklu kaftan" (58a)// NS: Boġtaḳ/Boḳtaḳ "ağaçtan ve çember biçiminde yapılıp süslenmiş Özbek kadınlarının başlığı" (55b/56a)// BR-Muin: Baġtāḳ/Baġṭāḳ "başlık, kalpak, kavuk, takke; şeyhlerin ve bilginlerin giydiği geniş ve bol üstlük" (288/290); Baġaltāḳ/Baġalṭāḳ "başlık, kalpak, kavuk, takke; şeyhlerin ve bilginlerin giydiği geniş ve bol üstlük; at zırhı, çokal" (290)// DLT: Bagırdak "kadın göğüslüğü"; Bagırçak "eşek semeri" (569); Boxtay/Boxtuy "elbise bohçası" (596)// Kıpçak (TA.19b/12): Bağırdaḳ "beşik bağı" (21)// Tr.Tr: Bağırdak/Bağıldak "beşik bağı; kadınların âdet zamanında bağladıkları bez; yaklaşık 30 cm eninde bir metre boyunda, uçlarında birer metre kaytanı olan, astarlı, ipek ve sırma işlemeli kumaş"// Derleme: Bağaltak "hırka"; Bağardak/Bağartlak/Bağırtlak "beşik bağı, bağırdak, bağıldak; çocuk önlüğü; kadın göğüslüğü"// Moğ-Les: Bogtag/Bogtu (GT) "evli ve soylu kadınların başlığı" (177); Baglaga-tay "bohçalı; bohça" (110).

285 Tekrarı| M1: 108b; M2: 108b; ML: 94a; İH: 97b; TÜ: 55a. Bk. NS (55b)// AŞ (68a), SG (499): "erkek ceylan"// Krgz.Tr (141), Moğ-Les (210): "erkek geyik"// Derleme: "yabani inek; ceylan; erkek geyik".

286 SG: Baġançaḳ/Baḳançaḳ (454)// DLT: Bakanak/Bakayak "toynaklıların toynak arası çatalı ve çatalın bir parçası" (571)// Krgz.Tr: Bagalçak "at tırnağının üzerindeki boğum; tabanla yahut tırnakla aşık kemiği arasındaki yer" (78); Bakay "at ve sığırın tırnaklarının üst tarafındaki kemikçik; aşık kemiği" (80)// Derleme: Bakanak "geviş getiren hayvanların ayaklarının arkasındaki körelmiş tırnak, kemik çıkıntısı, bakanak; at bileği; koyun bacağı; ayakların arka çıkıntıları".

287 TÜ: yok. Bk. FV (667), Baġaltaḳ.

یوق اَیرسا جمع بولسه بارس دیک یوز/آلاردین حاصلی یوق غیر پف یوز)

/b/ ve /p/ Babı /k/ ve /g/ ile

2076 **Pekevül/Bekevül** (پَکاوول-بَکاوول)[288]: (/p/ üstün ile, /k/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "çeşnici, sofracı başı, aşçıbaşı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḫidmet ara bar idi bir ḳul an͡ga
Pāye-yi ḫidmetde bekevül an͡ga

(خدمت آرا بار ایدی بیر قول اَنکا/پایه خدمت دا بکاوول اَنکا)

2077 **Begmez/Bekmez** (بَکمز)[289]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile). [M1.101a] "[Rūm Tr.] pekmez"; "içki; içki içmek; içki kadehi; konukluk, misafirlik"[290].

2078 **Begter** (بَکتر)[291]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /t/ üstün ile). [**M2.100a**, İH.90b] "demirden örülmüş savaş giysisi". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Çıḳsa uruş begter ü ḫaftānıdın
Gėyse ṭarab ḥulle vü kettānıdın[292]

(چیقسا اوروش بکتر و خفتانیدین/گیسا طرب حلّه و کتّانیدین)

2079 **Beg börki** (بَک بَورکی)[293]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] horozibiği çiçeği".

2080 **Pekni** (پَکنی)[294]: (/p/ üstün ile, /n/ esre ile). "bir çeşit içki, boza".

/b/ ve /p/ Babı /l/ ile [ML.87a]

2081 **Palal** (پَلال)[295]: (/p/ üstün ile). "ekinin sapı, saman".

2082 **Peltek** (پَلتک): (/p/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "peltek". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī ol yüz ü leb şevḳidin nā-geh nevā çėkse
Dem urmas bülbül ü ṭūṭī ki budur keççe ol peltek[296]

(نوایی اول یوز و لب شوقیدین ناکه نوا چَیکسا/دم اورماس بلبل و طوطی که بودور کَچّه اول پلتک)

2083 **Balḫan** (بَلخان)[297]: (/b/ üstün ile). "Ḳıfçaḳ çölünde bir dağ adı".

---

[288] AŞ (58b), SG (458): Bekevül// CT-Musevi (2326), Doerfer (755): Bökevül (بوکاول)// DLT: Bük- "doymak, bıkmak; yere doğru eğilip sinmek" (606); Bög- "(suyun, askerin) önünü kesmek" (597)// Kzk.Tr: Bök- "çok yemek, şişmek" (94); Buq- "saklanmak, gizlenmek" (97)// Krgz.Tr: Bökö- "doymak, bıkmak" (137); Bögö- "suya set çekmek; yolu kapatmak; engel olmak"; Bögööl/Bögöt "bend, set, mania, engel" (136); Buk- "pusu kurmak, gizlenmek" (141)// Mlk.Tr: Begevul "koruyucu, bekçi, karakol" (117)// Özb.Tr.İzahlı: Bäkavul "çeşnici; aşçı" (I/74)// YUyg.Tr: Bökül "otlakçı, asalak"; Bögen "obur, pisboğaz" (50)// Moğ-Les: Böke-/Böhö-/Büggü-/Büge- "beklemek, pusuda beklemek, pusu kurmak; saklanmak" (203/233).

[289] Yazmalar: Begmez// SG: Bekmez (458)// DLT: Bekmes (582)// Amid: Begmez "Tr. içki"// Derleme: Begmez/Bekmez.

[290] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (458), BR-Muin (/g/ ile) (294).

[291] SG: Bekter/Pėkter/Ḳatlav (458/547)// BR-Muin (293): Begter (Muin: "Türkçedir")// Moğ-Les: Begter/Begçe/Begçi "elbisenin altına giyilen zırh" (150).

[292] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. HE (90, XVI/43), HE-Özb (XVI).

[293] Bk. SG (458), Tarama (29).

[294] TÜ: yok. Bk. FV (668)// DLT: Bekni (582)// BR-Muin: Begni (294)// Amid: Begni/Pekni "Tr. boza".

[295] Bk. SG (461), Arat-Babür (307, Yıl.910/H143b), TB (28, H143b/8), YUyg.Tr (313).

[296] keççe| M1, M2, İH, TÜ: kecce (کجّه). Bk. Keççe, AŞ (159a), NŞ (323, 323), NŞ-Özb (G.323), Külliyat-Yazma-TB (202).

2084 **Palḳada/Palaḳda** (پَلقَده-پَلَقده)[298]: (/p/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "[bozulmuş, kokmuş]; kokmuş ve bozuk yumurta; bozulmuş yumurtalık".

2085 **Belālarnı** (بَلالارنی): (/b/ üstün ile, /n/ esre ile). "belaları, sıkıntıları". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫadengin̂g zaḫmı içidin belālarnı yuġan yaşım

Ėrür ṭıflī ki alġay ḳuş balasın āşiyān görgec[299]

(خدنکینک زخمی ایچیدین بلالارنی یوغان یاشیم/اَیرور طفلی که آلغای قوش بالاسین آشیان کورکاج)

2086 **Bulġar** (بُلغار)[300]: (/b/ ötre ile, /l/ ve /r/ sükûn ile). "ünlü bir vileyetin adı".

2087 **Bolcar/Bulcar** (بُلجار-بُولجار)[301]. (/b/ ötre ile, /c/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "ordunun toplanması için belirlenen yer". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çėrikge ėyleben mī'ād [u] bolcar

Tavacı her ṭaraf yitgürdi ol car

(چیریک کا اَیلابان میعاد بولجار/تواجی هر طرف یِتکوردی اولجار)

2088 **Bulġaġ/Bulġaḳ** (بُلغاغ-بُلغاق)[302]: (/b/ ötre ile). "karışıklık".

2089 **Palav** (پَلاو)[303]: (/p/ üstün ile). "pilav".

2090 **Belādur-siz** (بلادورسیز)[304]: (/b/ üstün ile, ikinci /s/ esre ile). "balasınız". *Dört Dīvān'dan:*

Ma'āẕa'llāh siz ey 'aşḳ u maḥabbet ni belādur-siz

Ki kön̂glümdin alıb ṣabr u şekīb otlar saladur-siz[305]

(معاذالله سیز ای عشق و محبّت نِی بلادورسیز/که کونکلومدین آلیب صبر و شکیب اوتلار سالادورسیز)

2091 **Belbele** (بَلبَله)[306]: (/b/'ler üstün ile). "ibikli testi, sürahi; sürahinin sesi ve avazı". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳoy gül ü bülbülni gül-gūn mey tola tut belbele [M1.101b]

---

297 Bk. SG (461), Dehhuda.

298 Yazmalar: Palḳada// SG: Palaḳta/Palaḳda (460-461)// BR-Muin: Balġada/Palaġda (298/415)// Özb.Tr.Alt: Päläğdä "bozuk, çürük" (143)// YUyg.Tr: Palaḳ "çürük yumurta" (313)// Trkm.Tr: Palak "bozuk, çürük" (516).

299 yuġan| Yazmalar: yuḳan (یوقان). Bk. GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31).

300 Bk. SG (519), BR-Muin (298), DLT (601).

301 Tekrarı| M1: 113a; M2: 113b; ML: 98a; İH: 101b; TÜ: 57b. Bk. AŞ (69a), SG (519), Murçal// Kzk.Tr: Murşa "imkan, fırsat" (388)// Krgz.Tr: Bolco- "tahmin etmek; önceden tayin ve tarif eylemek"; Bolcol "belirlenen müddet, vade, süre; tarif, tayin; ölçü" (127); Mölçör "belirlenmiş nokta, sınır" (572); Murça "boş vakit" (575)// Mlk.Tr (125), Derleme: Bolcal "süre"// Mlk.Tr: Murcar/Mulcar "sedir, çoban yatağı" (302)// Özb.Tr: Molcäl "hedef, tasarı" (57)// YUyg.Tr: Bolcimaḳ "tahmin etmek, varsaymak"; Bolca/Bolcal "tahmin, varsayım" (47); Bulcar "ikametgah" (52); Molca/Mölçer "tasarı; nişan alma" (274/276)// Moğ-Les: Bolca-/Bolco-/Bolcu- "üzerinde anlaşmak; atamak, tayin etmek; önceden kararlaştırmak, önceden düzenlemek; tahmin etmek, kestirmek"; Bolcar/Bolcor/Bolcuga(n)/Bolcaga/Bolcoo "kararlaştırma, sözleşme, süre; randevu" (191); Bolcul/Bolcol "anlaşma" (192); Bolulçaga "imkan, fırsat" (190).

302 M1, M2, TÜ: Bulġaġ; ML, İH: Bulġaḳ. Bk. AŞ (69b), SG (519), DLT (601), CC (41), Alt.Tr (45)// Moğ-Les: Bulag "karışık, bulanık" (213).

303 TÜ: yok. Bk. Kzk.Tr (436), Trkm.Tr (516)// Krgz.Tr: Paloo (620)// YUyg.Tr: Polo (325).

304 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Belādur-biz (بلادوربیز). (/b/ üstün ile, ikinci /b/ esre ile).

305 siz| Yazmalar: biz (بیز)// belādur-siz| Yazmalar: belādur-biz (بلادوربیز)// saladur-siz| Yazmalar: saladur-biz (سالادوربیز). Bk. BV (156, 204), BV-Özb (G.204), Külliyat-Yazma-TB (308).

306 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1404), BR-TDK (63).

Tā oḳuy bülbül maḳālātın açıb gül defterin

(قوی کل وبلبل نی کلکون می تولا توت بلبله/تا اوقوی بلبل مقالاتین آچیب کل دفترین)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Her belbeleni ḳılur mekānı

Turna gözi vü teẕerv ḳanı [TÜ.50b]

(هر بلبله نی قیلور مکانی/ترنا کوزی و تذرو قانی)

2092 **Bulaġ** (بُلاغ-بُولاغ)[307]: (/b/ ötre ile). "kaynak, pınar, bulak; burnu çatlak olan at". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫayālıñ̂ ėtti Nevāyī başıda menzil-geh

Nidin ki bir tėpede cārī ėrdi ikki bulaġ[308]

(خیالینک اَیتّی نوایی باشی دا منزل که/نیدین که بیر تَیپه دا جاری اَیردی ایکّی بولاغ)

Yār ayaḳın suġa çün saldı gözüm toldı sirişk

Ey Nevāyī bėyle balıġġa girek mundaḳ bulaġ[309]

(یار اَیاقین سوغه چون سالدی کوزوم تولدی سرشک/ای نوایی بَیله بالیغ غه کیراک مونداق بولاغ)

Ferhād u Şīrīn'den:

Çėkib baş ol cezīre içre taġī

Bu taġ üzre yiti sėkkiz bulaġı[310]

(چَیکیب باش اول جزیره ایچرا تاغی/بو تاغ اوزره یِتی سَیکّیز بولاغی)

2093 **Belālıġ** (بَلالیغ)[311]: (/b/ üstün ile). [**M2.100b**] "belalı". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳūt bir bādām u yirim gūşe-yi miḥrāb idi

Ġāret-i dīn ėtti nā-geh bir belālıġ göz ü ḳaş[312]

(قوت بیر بادام و ییریم کوشهٔ محراب ایدی/غارت دین اَیتّی ناکه بیر بلالیغ کوز و قاش)

/b/ ve /p/ Babı /n/ ile

2094 **Beneg/Benek** (بَنَک)[313]: (/b/ ve /n/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "içki içtikten sonra yüzde beliren iz".

2095 **Beñ̂gzeş** (بَنکزَش)[314]: (/b/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ üstün ile). "benzeyiş, benzeşlik, benzerlik".

---

[307] M1: 113b; M2: 113b; TÜ: 57b. Bk. SG (518)// AŞ (69b), CC (41), YUyg.Tr (52): "pınar"// DLT: Bulak at "geniş sırtlı, kısa boylu at" (600)// Krgz.Tr (143), Moğ-Les (213): "bulak, pınar; sıraca hastalığı".

[308] Bu beyit| TÜ: yok// menzil-geh| Yazmalar: ser-menzil (سرمنزل). Bk. SG (719), NŞ (299, 300), NŞ-Özb (G.300), Külliyat-Yazma-TB (197).

[309] Bu beyit| TÜ: yok// toldı| Yazmalar: tökti (توکتی). Bk. NŞ (297, 298), NŞ-Özb (G.298), Külliyat-Yazma-TB (197).

[310] Bu beyit| ML: yok. Bk. AŞ (69b), FŞ (257, XXVII/63), FŞ-Özb (XXVII).

[311] ML, İH: belālıḳ.

[312] yirim| Yazmalar: yėrim (یَیریم)// ėtti| Yazmalar: ḳıldı (قیلدی). Bk. GS (208, 260), GS-Özb (G.249), Külliyat-Yazma-TB (58).

[313] Yazmalar: Beneg// SG: Benek (461)// DLT: Benek "tane" (582)// Trkm.Tr: Menek "benek, leke" (454)// Moğ-Les: Mengge/Menge "leke; ben, benek; iz, işaret" (838).

[314] Yazmalar: Beñ̂giziş (بَنکزِش). (/b/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ esre ile). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (461-462)// Trkm.Tr: Meñ̂gzeş "benzer" (454).

2096 **Beñgzenmek/Beñgzemek** (بَنكزنمک-بَنكزَمک)[315]: (/b/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] benzemek". [İH.91a]
2097 **Pancar** (پَنجَر)[316]: (/p/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "ebegümeci denen bitki; sebze; [Rūm Tr: pancar]".
2098 **Bincik yam** (بِنجيک يام)[317]: (/b/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "Moğ. çapar, ulak atı, menzil atı; çapar evi, ulak atlarının barındırıldığı konak yeri". [ML.87b]
2099 **Bunduḳ** (بُنْدُق)[318]: (/b/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "fındık".
2100 **Pengān** (پَنكان)[319]: (/p/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "fincan".
2101 **Bendī** (بَندى)[320]: (/b/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "tutulmuş, yakalanmış, tutsak". *Dört Dīvān'dan:*

Lebiñg şevḳide bir dīvāne-yi bendī nebāt-ı Mıṣr
Saçıñg sevdāsıda bir pūst-pūşī nāfe-yi Çīn hem[321]

(لبينک شوقيدا بير ديوانۀ بندى نبات مصر/ساچينک سوداسيدا بير پوست پوشى نافۀ چين هم)

2102 **Bendūr** (بَندور): (/b/ üstün ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "yakalanmış, bağlanmış, tutsak"[322]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫāl u zülfiġa köñgül bėrmeñg kim
Ḳuşnı bendūr ėter ol dāne vü dām

(خال و زلفى غه كونكل بَيرمانک كيم/قوشنى بندور آيتار اول دانه و دام)

2103 **Bāriḳa** (بارقه)[323]: (/r/ esre ile). "[parlayan] kılıç".
2104 **Belārek** (بَلارَک)[324]: (/b/ ve /r/ üstün ile). "cevherli kılıç, süslü kılıç; su verilmiş kılıç, keskin kılıç; kılıç cevheri; kılıcın menevişli süsü; ok; kılıç".

/b/ ve /p/ Babı /v/ ile

2105 **Bu til** (بُو تيل): (/b/ ötre ile, /t/ esre ile). "bu dil". *Dört Dīvān,* Meṡneviyye'den[325]:

Min ol-min ki tā Türk bī-dādıdur

---

[315] Yazmalar: Beñgzenmek. Bk. Bėñgzemek, Miñgzemek// SG: Beñgzemek (461)// Tarama: Beñgzen- "kendisini bir başkasına benzetmek" (31).
[316] SG: "('Irāḳ Tr.) ebegümeci denen bitki; (Rūm Tr.) pancar" (461).
[317] TÜ: yok// Yazmalar: Binhik (بِنحيک). (/b/ esre ile, /n/ sükûn ile, /ḥ/ esre ile) "çapar-hane"// Tekrarı| M1.120a, M2.121a, ML.104a, İH.108a: Biḫik; TÜ.61b: Biḫik yam (بِيْخيک يام). (/b/ esre ile, /y/ sükûn ile, /ḫ/ esre ile, /y/ medli elif ile, /m/ sükûn ile) "Moğ. ulak atı, çapar atı". Bk. Vassaf (476)// SG: Bincik yam "Moğ. çapar atı" (556)// FV: Bincik "Moğ. çapar evi" (667).
[318] TÜ: yok. Bk. FV (667), BR-TDK (100), Tarama (40).
[319] TÜ: yok. Bk. FV (668), BR-Muin (423).
[320] TÜ: yok. Bk. Anendrac (I/493), Özb.Tr.İzahlı (I/78).
[321] Saçıñg| Yazmalar: Ḫaṭıñg (خطينک). Bk. NŞ (428, 429), NŞ-Özb (G.428), Külliyat-Yazma2 (237), Külliyat-Yazma-TB (220), Divan-Yazma (395*2).
[322] Yazmalar: "tutsak eder, yakalar"// SG: Bendūr/Bundūr "çuval ve torba gibi şeyleri dikmeye yarayan ip; yakalayıp ip bağlamak ve tutsak etmekten kinayedir" (461/521). Bk. BV (316, 424/6), BV-Özb (G.421)// BR-Muin: Bundūr "çuval ve torba gibi şeyleri dikmeye yarayan ip" (307).
[323] M1: 96a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (666), Dehhuda.
[324] M1.101a: Belārik (بَلارِک). (/b/ üstün ile, /r/ esre ile); M2, ML, İH, TÜ: yok// Tekrarı| M1.420a, M2.417b, TÜ.232b: Belārik "ok; kılıç". Bk. SG (1403), BR-TDK (63), FV (667).
[325] Yazmalar: Ḳıṭa'āt'dan. Bk. GS (511, 683/51), GS-Özb (Mesnevi), Külliyat-Yazma-TB (132).

Bu til birle tā naẓm bünyādıdur
Felek görmedi min kibi nādirī
Niẓāmī kibi naẓm ara ḳādirī
Bu meydānda Firdevsī ol gürd ėrür
Ki ger gėlse Rüstem cevābın bėrür

(مین اول مین که تا ترک بیدادی دور/بوتیل بیرله تا نظم بنیادی دور
فلک کورمدی مین کیبی نادری/نظامی کیبی نظم آرا قادری
بو میداندا فردوسی اول کُرد اَیرور/که کر کَیلسا رستم جوابین بَیرور)

2106 **Buġa** (بُوغا)[326]: (/b/ ötre ile). “boğa, erkek dağ sığırı”; “Çengiz Ḫan'ın sekizinci kuşaktan dedesi [ve Buzencer'in büyük oğludur]”.

2107 **Büterge** (بُوتارکا): (/b/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “bitki bitmeğe; yara kapanmağa; yapılmağa; bitmeğe, tükenmeğe; düzenlenmeğe”. [M1.102a, **M2.101a**] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yana ikki miñ hem bu tertīb ile
Büterge barı zīnet ü zīb ile

(یانا ایکّی مینک هم بو ترتیب ایلا/بوتارکا باری زینت و زیب ایلا)

2108 **Buta** (بوتا)[327]: “bitki; fidan; [boyu kısa olan dallı ve yapraklı ağaç; çalı]; ipek kumaş gibi şeylere dokunan nakışlar ve çiçekler; amaç, nişan alınacak yer, ok hedefi; (**Bota**)[328] yavru; deve yavrusu, potuk”.

2109 **Budallıḳ budalıda** (بُودالليق بُودالیدا)[329]: (/b/ ötre ile, /d/'ler medli elif ile). “Moğ. her şey kendi yerinde, yerli yerinde”.

2110 **Bürge** (بُورکا): (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “bit, pire”[330]. [ML.88a, İH.91b]

2111 **Böke** (بَوکا)[331]: (/b/ üstün ile, /k/ medli elif ile). “güreşçi, yiğit, böke”[332]. [TÜ.51a]

---

[326] ML, İH: Buġa/Buġu. Bk. SG (498)// DLT (599), Krgz.Tr (141), Kzk.Tr (97): Buḳa// CC: Boga (36)// Trkmn.Tr: Buga (85)// Moğ-Les: Buha/Buh (229).

[327] Yazmalar: Buta/Bütmek (بُوتا-بُوتماک). Bütmek maddesi, SG'de önceki maddenin açıklamasından karışmıştır. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (21b). Bk. SG (474)// DLT: Butak/Butık “budak” (605)// CC: Butak “dal” (43)// Krgz.Tr: Buta “çalı; çalılık; ok menzili; nişan, hedef; (Rad.) bir kumaş adıdır”; Butak “dal, budak” (149)// Derleme: Puta “çam fidanı; budak, budaklı ağaç; nişan alınacak yer”// Moğ-Les: Buta/But/Butu “çalı, çalılık, çalı çırpı, fundalık; demet, yığın, küme, öbek; salkım” (227).

[328] Yazmalar: Buta/Bütmek (بُوتا-بُوتماک). Bk. AŞ (64b), SG (474), Botum// DLT: Botuk/Botu “deve yavrusu” (596)// Kzk.Tr: Bota/Botaqan “deve yavrusu; çocuklara söylenen sevgi sözü” (93)// Krgz.Tr: Boto “deve yavrusu” (133)// YUyg.Tr: Bota “köşek, deve yavrusu” (49)// Trkm.Tr: Botla- “deve doğurmak” (80)// Derleme: Bot/Bota/Botuk “deve yavrusu”// Moğ-Les: Botuga/Botugu(n)/Botgo “deve yavrusu” (197).

[329] Yazmalar: Budallıv/Budalıda (بُودال لیو-بُودالیدا). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22a). Bk. SG (478), TB (33, H148b/10), Budal.

[330] Yazmalar: keyk (کیک) “bit, pire” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (22a), kebk (کبک) “keklik” biçiminde verilmiştir. Bk. SG (484), DLT (607), Kzk.Tr (101), YUyg.Tr (55).

[331] Yazmalar: Büge (بُوکا). (/b/ ötre ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (505), YUyg.Tr (50)// DLT: Böke “büyük yılan” (597)// Alt.Tr: Bökö (44)// Krgz.Tr: Bökö (137)// Moğ-Les: Böke/Böh “güreşçi, pehlivan” (203); Mogay/Mogoy “yılan” (846).

[332] Yazmalar: “belden yukarı” anlamı da verilmiştir. NS kaynaklı yanlış olmalıdır (56b). Bk. Bögse/Bökse.

2112 **Boġzun͡ga** (بَوغزونكا): (/b/ üstün ile, /ġ/ ve /n/ sükûn ile). "boğazına". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī boġzun͡ga ḥayvān suyıdın yaḫşıraḳ
Ger sürer ḳatl ėtgeli ol serv-i ḥūrī-zād tīġ
(ای نوایی بوغزونکا حیوان سوییدین یخشیراق/کر سُورار قتل اَیتکالی اول سرو حوری زاد تیغ)
2113 **Börige** (بَوریکا)[333]: (/b/ üstün ile, /r/ esre ile). "kurda". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Börige kişi ṭu'me ḳılsa ḳuzı
[Özige belā ḥāṣıl ėyler özi]
(بوریکا کیشی طعمه قیلسا قوزی)
2114 **Bulġanıb** (بُولغانیب): (/b/ ötre ile, /n/ esre ile). "bulanıp, karışıp". *Dört Dīvān'dan:*
Bulġanıb külge yaḳasın çāk ėter her ṣubḥ çarḫ
Bir ḳuyaş 'aşḳıda gūyā min kibi dīvānedür
(بولغانیب کول کا یقاسین چاک اَیتار هر صبح چرخ/بیر قویاش عشقیدا کویا مین کیبی دیوانه دور)
2115 **Bevvāb** (بَوّاب)[334]: (/b/ üstün ile, /v/ şedde ile). "kapıcı". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḫaber yitgürdiler Bānū'ġa nevvāb
Ki devlet bu ṭaraf bolmış 'inān-tāb[335]
(خبر یِتکوردی لار بانوغه نَوّاب/که دولت بو طرف بولمیش عنان تاب)
2116 **Boġuzlab** (بَوغوزلاب)[336]: (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "boğazlamış". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Çün-ki saldı iki ḳolıġa şikāl
Keybür atıb boġuzladı fi'l-ḥāl[337]
(چونکه سالدی ایکی قولیغه شکال/کیبر آتیب بَوغوزلادی فی الحال)
2117 **Butramaḳ** (بُوتراماق)[338]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "dağılmak, perişan olmak, saçılmak, yayılmak".
2118 **Büter** (بُوتار)[339]: (/b/ ötre ile, /t/ medli elif ile). "bitki biter; yara kapanır".
2119 **Bolġac** (بَولغاج)[340]: (/b/ üstün ile). "olunca".
2120 **Bulġanmaḳ** (بُولغانماق)[341]: (/b/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "bulanmak, karışmak".
2121 **Bulġanur** (بُولغانور)[342]: (/b/ ve /n/ ötre ile). "bulanır, karışır".

---

333 Yazmalar: Bürige (بُوریکا). (/b/ ötre ile, /r/ esre ile).
334 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Anendrac (I/497), Dehhuda.
335 nevvāb| Yazmalar: bevvāb (بَوّاب). Bk. FŞ (340, XXXVII/3), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (557).
336 M1, TÜ: yok. Bk. SG (497).
337 Bu beyit| M2, İH: yok// ḳolıġa| ML: ḳolige// atıb| ML: ėtib. Bk. AŞ (161a), SS (389, 4307), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (774).
338 M1, TÜ: yok; ML: 87b// Yazmalar: Bütremek (بُوتراماک). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (40a). Bk. AŞ (64a), SG (471)// Moğ-Les: Butara-/Butra- (227).
339 M1, TÜ: yok; ML: 89a; İH: 92b. Bk. AŞ (64a)// SG: Büter/Bütedür "bitki biter; yara iyileşir; yapılır; biter, tükenir; türer, ortaya çıkar; inanır, güvenir" (465).
340 M1, TÜ: yok; ML: 89a; İH: 92b. Bk. SG (509).
341 M1, TÜ: yok; M2, ML.89b, İH.93a: Bulḳatmaḳ (بُولقاتماق). (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (40b: Bulḳanmaḳ). Bk. SG (512).
342 M1, TÜ: yok; M2, ML.89b, İH.93a: Bulḳanur (بُولقانور). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (40b). Bk. AŞ (70a), SG (512).

2122 **Bu** (بُو)[343]: (/b/ ötre ile). “bu. İşaret sözüdür”.
2123 **Butratıb** (بُوتراتيب): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, ikinci /t/ esre ile). [**M2.101b**] “dağıtmış, saçmış, perişan etmiş”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Niçe nūrını baḥr ara butratıb
Tėn̂gizdin toġub hem tėn̂gizge batıb[344]

(نيچه نورينى بحر آرا بوتراتيب/تَينكيزدين توغوب هم تَينكيزكا باتيب)

2124 **Püleb** (پُولاب)[345]: (/p/ ötre ile). “üflemiş”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Niçe ṭıfl ḳılsa püleb ḫīrelıḳ
Ḳaçan şem‘-i encüm tapar tīrelıḳ [M1.102b]

(نيچه طفل قيلسا پولاب خيره ليق/قاچان شمع انجم تاپار تيره ليق)

2125 **Bütüb** (بُوتوب): (/b/ ve /t/ ötre ile). “bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş; yara kapanmış, yara iyileşmiş; inanmış”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Dünyāda işin̂g bütüb kemā-hī
‘Uḳbāda hem olmaġay tebāhī

(دنيادا اِيشينک بوتوب کماهى/عقبادا هم اولماغاى تباهى)

2126 **Buġrat** (بُوغرات)[346]: (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). “İskender zamanında Dārā'ya bağlı olan Ḳalmaḳ valisinin adı”. [ML.88b]
2127 **Bürgüt** (بُوركوت)[347]: (/b/ ve /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “karakuş, kartal, tavşancıl”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yuḳarıdın indi ikki bürgüt
Ḳıldılar iki ḥamāmeni ḳūt[348] [İH.92a]

(يوقارى دين ايندى ايگّى بوركوت/قيلدى لارايکى حمامه نى قوت)

2128 **But** (بُوت)[349]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “but”; “(**Büt**) bit!, çıkıp yetiş!; inan!, güven!”. *Dört Dīvān'dan:*

‘Ālem ehlidin yitişmes ġayr-ı zaḫm
Ey cerāḥatlıḳ kön̂gül bu sözge büt[350]

(عالم اهليدين يِتِشماس غير زخم/اى جراحت ليق كونكل بو سوزكا بوت)

2129 **Butrat** (بُوترات): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). “dağıt, saç!, yay!”. *Dört Dīvān'dan:*

Tişleb ki saçın̂g ördün̂g açḳanda perīşān ḳıl

---

[343] M1, TÜ: yok; ML: 89b; İH: 93a. Bk. SG (521), DLT (598), CC (40), Krgz.Tr (140), YUyg.Tr (51).
[344] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// toġub| Yazmalar: toḳub (توقوب). Bk. Sİ (466, 6245), Sİ-Özb (LXXVI).
[345] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (70a), SG (517).
[346] Bk. SG (Coġrat vezninde) (499).
[347] Bk. AŞ (66b), SG (484), Özb.Tr.Alt (127), Trkm.Tr (91)// Krgz.Tr: Bürküt (156)// Moğ-Les: Bürgüd/Bürged (239).
[348] ḥamāme| Yazmalar: cevāne (جوانه). Bk. AŞ (66b), LM (321, 3000), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).
[349] ML: 88a// M1, M2, ML, İH: “yavru” anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Bota (بَوتا) olmalıdır. Bk. SG (473), AŞ (65a), DLT (604), CC (43), Krgz.Tr (149)// YUyg.Tr: Put (328)// Moğ-Les: Bulçing/Bulçin(g) “baldır; bacak veya kol adalesi” (214).
[350] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (75, 75), FK-Özb (G.71).

Āfāḳ sevādında cān rāyiḥasın butrat
(تیشلاب که سچینک اوردونک آچقاندا پریشان قیل/آفاق سوادیندا جان رایحه سین بوترات)
2130 **Bül-bād** (بُولباد): (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). "harap, bozuk, yıkık; yıkılası"[351]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cüz bir kişi kim sipihr-i bül-bād
Bilmes yana bir anıñg kibi yād[352] [**M2.102a**]
(جز بیر کیشی کیم سپهر بولباد/بیلماس یانا بیر آنینک کیبی یاد)
2131 **Bola almaḳlıġ** (بَولا آلماقلیغ)[353]: (/b/ üstün ile, /l/ ve /ḳ/ sükûn ile). "olabilmeklik".
2132 **Bütgermese** (بُوتکارماسا): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yeşertmese; iyileştirmese". *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣldın bütgermese teskīn bėrür ėrdi sorub
Ḫasta köñglüm derdini kim hicridin efgār idi[354]
(وصلدین بوتکارماسا تسکین بَیرور اَیردی سَوروب/خسته کونکلوم دردینی کیم هجریدین افکار ایدی)
2133 **Boyalġan** (بَوْیالغان)[355]: (/b/ üstün ile, belirli /v/ ile). "boyanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Boyalġan ḳan ara cān perdesi yitgec ġam-ı hicriñg
Köñgül bāġıda bergīdür ki al olmış ḫazān görgec [M1.103a, TÜ.51b]
(بویالغان قان آرا جان پرده سی یِتکاج غم هجرینک/کونکل باغیدا برکی دور که آل اولمیش خزان کورکاج)
2134 **Bolġusıdur** (بَولغوسی دور): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /s/ esre ile). "olacaktır; olmalı". *Dört Dīvān'dan:*
Çün felek ṭāḳı dik āḫır bolġusıdur ser-nigūn
Rif'atıñg ṭāḳın ni sūd ėtmek felekce ser-bülend
(چون فلک طاقی دیک آخر بولغوسی دور سرنکون/رفعتینک طاقین نِی سود اَیتماک فلک جا سربلند)
Vaṣl ni yañglıġ müyesser bolġusıdur kim ėrür
Dil-berim nāzük-mizāc u min be-ġāyet bī-edeb[356]
(وصل نی ینکلیغ میسّر بولغوسی دور کیم اَیرور/دلبریم نازک مزاج و مین بغایت بی ادب)
Bu yol müsāfiriniñg ḥālı ah kim muṭlaḳ
Bilinmedi ki ni nev' oldı yā ni bolġusıdur[357]
(بو یول مسافری نینک حالی آه کیم مطلق/بیلینمادی که نی نوع اولدی یا نی بولغوسی دور)
2135 **Buġur** (بُوغور): (/b/ ve /ġ/ ötre ile)[358]. "iki hörgüçlü deve, buğur, buğra".
2136 **Bütgerdi** (بُوتکاردی): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile).

---

351 Yazmalar: HA kaynaklı yanlış olarak (23a), maddenin Bülmav (بولماو) biçimi de verilmiştir// SG: "yıkılası" (519)// Dehhuda: Ber-bād "berbat, harap, bozuk, yıkık".
352 bilmes| Yazmalar: bėrmes (بَیرماس). Bk. SG (519), LM (85, 560), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (619).
353 ML, İH: Bola almaġlıḳ. Bk. SG (506).
354 Vaṣldın| Yazmalar: Vaṣlıdın (وصلیدین). Bk. NŞ (619, 622), NŞ-Özb (G.621), Külliyat-Yazma2 (271), Külliyat-Yazma-TB (254), Divan-Yazma (568*2).
355 Bk. SG (522), AŞ (71a)// Krgz.Tr: Boyol- (135)// YUyg.Tr: Boyalmaḳ/Boyanmaḳ (49).
356 Vaṣl| Yazmalar: Vaṣlı (وصلی). Bk. GS (61, 49), GS-Özb (G.45), Külliyat-Yazma2 (35), Külliyat-Yazma-TB (22), Divan-Yazma (59*2).
357 Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok. Bk. GS (131, 146), GS-Özb (G.142).
358 /b/| M1, M2, TÜ: /p/. Bk. SG (499)// DLT: Bugra "erkek deve" (599)// Trkm.Tr: Bugra (85)// Moğ-Les: Bugura/Būr "erkek deve" (211).

"yeşertti; iyileştirdi". [İH.92b]

2137 **Bolur** (بَولور): (/b/ üstün ile). "olur". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü āḫır bolur-biz ʻadem ey refīḳ
Ġanīmet tutalı bu dem ey refīḳ

(چو آخر بولوربیز عدم ای رفیق/غنیمت توتالی بو دم ای رفیق)

2138 **Bozadur** (بَوزادور)[359]: (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "bozar/bozuyor". *Dört Dīvān'dan:*

Ni kön̂glini bozadur derd ü ġam Nevāyī'nin̂g
Çü ol perīdür ü bes uşbu tilbe kön̂glideki[360]

(نِی کونکلینی بوزادور درد و غم نوایی نینک/چو اول پری دور و بس اوشبو تیلبه کونکلیداکی)

2139 **Bözlüg** (بَوْزلوک)[361]: (/b/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sükûn ile). "bezli, pamuk bezli". *Dört Dīvān'dan:*

Girek libās-ı melāḥatda meh-veş ėl dil-keş
Ger ėgni ḥullelıḳ olsun ve ger teni bözlüg[362]

(کیرک لباس ملاحت دا مهوش ایل دلکش/کر اَیکنی حلّه لیق اولسون و کر تنی بوزلوک)

2140 **Butraştılar** (بُوتراشتیلار)[363]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). [**M2.102b**] "dağıldılar, saçıldılar, perişan oldular". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ölüm ḫavfıdın barça butraştılar
Ḳaçıb her biri bir bayır aştılar[364] [ML.89a]

(اولوم خوفیدین بارچا بوتراشتی لار/قاچیب هر بیری بیر بایر آشتی لار)

2141 **Bozuġluġlar** (بَوزوغلوغلار)[365]: (/b/ üstün ile, /z/ ve /l/ ötre ile). "bozukluklar, yıkıklıklar". *Dört Dīvān'dan:*

Ol bozuġluġlar ki yitgürdi bir ikkisin ėşit
Ḳıldı vīrānım yıḳıb kön̂glüm öyin vīrāne hicr[366]

(اول بوزوغلوغلار که یِتکوردی بیر ایگّی سین اَیشیت/قیلدی ویرانیم یِقیب کونکلوم اَوبین ویرانه هجر)

2142 **Bütgerür** (بُوتکارور): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yeşertir; iyileştirir".

2143 **Butrar** (بُوترار): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "dağılır, saçılır, perişan olur". *Dört Dīvān'dan:*

Zülfidür kön̂glümde her dem ah çėkmek sūd ėmes
Kim havāġa müşk ü ʻanber gerdi butrar dūd ėmes

(زلفی دور کونکلوم دا هر دم آه چَیکماک سود اَیماس/کیم هواغه مشک و عنبر کردی بوترار دود اَیماس)

2144 **Bü'l-ʻaceblıġlar durur** (بُوالعجب لیغ لار دورور): (/b/ ötre ile, /l/ esre ile, /r/ sükûn ile). "şaşılacak şeylerdir". *Dört Dīvān'dan:*

---

359 M1: 107a; ML: 89a; TÜ: yok. Bk. SG (485).
360 perīdur u bes| ML, İH: yiri durur. Bk. GS (481, 661), GS-Özb (G.635).
361 M1, TÜ: yok; ML: 89a. Bk. SG (489).
362 melāḥatda| M2: melāḥat çü (ملاحت چو)// ėl| ML, İH: yok. Bk. SG (489), FK (320, 340), FK-Özb (G.327).
363 Yazmalar: Butraşdılar (بُوتراشدیلار). Bk. SG (471).
364 Butraştılar| Yazmalar: Butraşdılar (بُوتراشدیلار)// aştılar| ML, İH: aşdılar. Bk. Bayır, Sİ (310, 3932), Sİ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma-TB (871).
365 ML, İH: Bozuġluḳlar// SG: Bozuġluġ/Bozuḳluḳ (489).
366 öyin| M2, ML, İH: ėvin. Bk. FK (146, 147), FK-Özb (G.142), Külliyat-Yazma2 (441).

Bü'l-ʻaceblıġlar durur ʻaşḳ içre kim ʻaḳl an̂glamas
Yoḳ ise ısıġ kön̂gül ahı nidin bolġay savuġ [M1.103b]
(بوالعجب ليغ لار دورور عشق ايچره كيم عقل آنكلاماس/يوق ايسه ايسيغ كونكل آهى نيدين بولغاى ساووغ)
2145 **Bulġar** (بُولغار)[367]: (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "bular, bulaştırır". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
İtelgüge toġdarının̂g güci yitmese san̂ġġı bile anı bulġar[368]. [İH.93a]
(ايتالكوكا تُوغدارى نينك كوجى يِتماسا سانكغى بيله آنى بولغار)
2146 **Bolġun̂guz** (بَولغونكوز): (/b/ üstün ile, /l/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "olacaksınız". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bolun̂g meyġa gül-rīz olub ṣubḥ-ḫīz
Ki bir bir üçün bolġun̂guz eşk-rīz
(بَولونک مى غه كلريز اولوب صبح خيز/كه بير بير اوچون بَولغونكوز اشک ريز)
2147 **Bütmen̂giz** (بُوتمانكيز): (/b/ ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). [**M2.103a**] "yeşermeyiniz, çıkıp yetişmeyiniz; yara kapanmayınız, iyileşmeyiniz; inanmayınız, güvenmeyiniz". [TÜ.52a]
2148 **Bu kelīz** (بُو كَلِيْز)[369]: (/b/ ötre ile, /k/ üstün ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "bu arı". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Nihāyetdin artuḳ gėlib bu kelīz
Bolub barça bu taġ ara şehd-rīz [ML.89b]
(نهايت دين آرتوق گيليب بو كليز/بولوب بارچا بو تاغ آرا شهد ريز)
2149 **Boġuz** (بَوغوز)[370]: (/b/ üstün ile). "boğaz". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Çaynarıdın tişge hem āzār olub
Yutmaġıdın ḫod boġuz efgār olub
(چايناريدين تيشكا هم آزار اولوب/يوتماغيدين خود بوغوز افكار اولوب)
2150 **Böz** (بَوز)[371]: (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "pamuklu bez"; (**Boz**)[372] "boz rengi; boz renkli at; anlayışlı, zeki; boz!". *Dört Dīvān'dan:*
Mey üçün zāhid ridāsı andın olmas rehn kim
Bāde-pālālıḳġa hem lāyıḳ ėmes ol pāre böz[373]
(مى اوچون زاهد رداسى آندين اولماس رهن كيم/باده پالاليق غه هم لايق آيماس اول پاره بوز)
Niçe bozġay-sin kön̂gül mülkin cefā ṭarḥın salıb

---

[367] TÜ: Bolġar// Yazmalar: "boyar". Bk. SG (519), AŞ (70a), DLT (601), CC (41), Krgz.Tr (144), YUyg.Tr (52)// Moğ-Les: Bulha- (219).

[368] san̂ġġı| Yazmalar: sangı (سانغى); SG: sanḳı (909). Bk. MK (294, 90b/4), MK-Özb (Tenbih.83), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (172).

[369] Yazmalar: Bügelīz (بُوكَلِيْز). (/b/ ötre ile, /g/ üstün ile, /y/ ve /z/ sükûn ile) "şeker kamışı". Bk. SG (1437), Sİ (304, 3854), BR-Muin (1688).

[370] Bk. AŞ (68a), SG (499), DLT (593)// YUyg.Tr: Boġaz/Boġuz (46).

[371] M1, TÜ: yok; ML: 89a. Bk. AŞ (67a), SG (488), DLT (598), CC (40), Krgz.Tr (140), Bėz// YUyg.Tr: Bez/Böz (37/51)// Trkm.Tr: Biz (75)// Moğ-Les: Bös (205).

[372] M1, TÜ: yok; ML: 89a. Bk. SG (488), BR-Muin (316)// DLT (597), CC (39), YUyg.Tr (50): "boz"// Alt.Tr: Bos "inatçı, direngen; Erlik'in (yer altının hükümdarının) sıfatı" (43)// Krgz.Tr: Boz "boz"; Boz bala "genç çocuk" (135)// Moğ-Les: Boru/Bor "boz, kır; kahverengi; koyu, esmer; sade, basit; bayağı, kaba" (194).

[373] Bāde-pālālıḳġa hem lāyıḳ ėmes ol pāre| Yazmalar: Bāde-pālıḳġa ėmes hem lāyıḳ ol ṣad-pāre (باده پاليق غه آيماس هم لايق اول صد پاره). Bk. FK (212, 220), FK-Özb (G.210), Külliyat-Yazma2 (453).

Bir bu vīrān yirni tüzmekge cefā ṭarḥını boz[374]

(نیچه بوزغای سین کونکل ملکین جفا طرحین سالیب/بیر بو ویران یرنی تُوزماککا جفا طرحینی بوز)

2151 **Butranĝız** (بُوترانکیز): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “dağılınız, saçılınız, perişan olunuz”. *Dört Dīvān'dan:*

‘Aḳl u ṣabr u zühd ü taḳvā cānıma ḳılmanĝ ġulū

Çıḳtı mest ol şūẖ turmay imdi her yan butranĝız

(عقل و صبر و زهد و تقوی جانیما قیلمانک غلو/چیقتی مست اول شوخ تورمای ایمدی هر یان بوترانکیز)

2152 **Bus/Pus** (بُوس-پُوس)[375]: (/b/ ötre ile, /s/ sükûn ile). [M1.104a] “[Rūm Tr.] hafif sis, pus; [mecaz anlamda] kasılmış ve sıkıntılı insan”; /b/ ile (**Bos**)[376] “Moğ. kalk!”; (**Bus**)[377] “pusu kur, pus!”.

2153 **Bolmas** (بَولماس): (/b/ üstün ile). “olmaz”.

2154 **Burnadın** (بُورنه دین)[378]: (/b/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “önceden, eskiden”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Hem burnadın imdi çüstraḳ bol

Hem tāze vü ten-dürüstraḳ bol

(هم بورنه دین اِیمدی چست راق بول/هم تازه و تندرست راق بول)

2155 **Bozmamış** (بَوزمامیش)[379]: (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). “bozmamış”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.103b**]

Anıĝ dik bozmamış gerdūn min-i mecnūn-ı şeydānı

Ki minĝ devr özige ėvrülse tapḳay tüzmek imkānı

(آنینک دیک بَوزمامیش کردون مین مجنون شیدانی/که مینک دور اَوزیکا اَیورولسا تاپقای توزماک امکانی)

2156 **Böyük/Biyik** (بُیُک-بِیِک)[380]: (/b/ ve /y/ ötre ile). “büyük, yüce, ulu; yüksek”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

‘Adālet ḳolın tuttı andaḳ biyik

Ki taptı emān arslandın giyig

(عدالت قولین توتتی آنداق بِیِک/که تاپتی امان ارسلان دین کِیِک)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Çün ḳaddım üçün tüzer nevānı

Ni nev‘ biyik bolur fiġānı[381] [İH.93b]

---

[374] Niçe| Yazmalar: Nime (نیمه)// ṭarḥın| Yazmalar: ṭarḥı (طرحی). Bk. FK (207, 215), FK-Özb (G.205), Külliyat-Yazma2 (452), Divan-Yazma (202*2).

[375] Yazmalar: Bus. HA kaynaklı biçim olmalıdır (22b)// SG: Pus (490)// DLT: Bus “sis, karaltı” (604)// YUyg.Tr: Bus “duman, tütsü, pus” (53)// Derleme: Bus/Pus “sis”.

[376] Yazmalar: Pus. Bk. SG (490), NS (183a), Moğ-Les (196).

[377] Bk. SG (489), Trkm.Tr (89)// DLT: Bus-/Büs- (604)// Moğ-Les: Bugsi-/Bugşi- (210).

[378] M1: 109a; TÜ: 55b.

[379] Tekrarı| M1: 105b; M2: 105b; ML: 91b; İH: 95a; TÜ: 53a.

[380] ML: yok; M1.115b, M2.116a, İH, TÜ.59a: Böyük// SG (557), Alt.Tr (41): Biyik// AŞ (59b), Trkm.Tr (62): Beyik// DLT: Bedük/Beḍük “büyük, yüce” (580)// CC: Beyik “büyük, yüce” (31)// Kzk.Tr (89), Krgz.Tr (124), Mlk.Tr (124): Biyik “yüksek”// YUyg.Tr: Büyük “büyük” (55)// Azb.Tr: Böyük “büyük” (109)// Moğ-Les: Büdügün/Büdüün/Bidügün “büyük” (232).

[381] nevānı| M2, İH: nevāyī// biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک)// fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. LM (183, 1546), LM-Özb (XIX).

(چون قدّیم اوچون توزار نوانی/نی نوع بیک بولور فغانی)
2157 **Buşmış** (بُوشمیش): (/b/ ötre ile, /ş/'ler sükûn ile). "zarar gelmiş; üzülmüş"[382]. *Dört Dīvān'dan:*
Ni bāk pāk köñgül sarı çarẖ salsa küdūret
Zülāl güzgüsini sāye tīre ḳılsa ni buşmış
(نِی باک پاک کونکل ساری چرخ سالسا کدورت/زلال کوزکوسینی سایه تیره قیلسا نِی بوشمیش)
2158 **Bütmiş** (بُوتمیش): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş; yara kapanmış, yara iyileşmiş; inanmış, güvenmiş". [ML.90a]
2159 **Bozlaġ** (بَوزلاغ)[383]: (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "turaç ve sülün kuşunun dişisi".
2160 **Bübüş** (بُوبُوش)[384]: (/b/'ler ötre ile, /ş/ sükûn ile). "çavuş kuşu, ibibik, hüthüt".
2161 **Bübük** (بُوبُوک)[385]: (/b/'ler ötre ile). "kuş ibiği".
2162 **Butraşmaḳ** (بُوتراشماق): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "dağılmak, saçılmak, perişan olmak".
2163 **Buẖsab** (بُوخساب): (/b/ ötre ile, /ẖ/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "hıçkıra hıçkıra ağlamış; sevgilisinin ayrılık acısından ağlamış".
2164 **Buşub** (بُوشوب): (/b/ ve /ş/ötre ile). "zarar gelip; üzülüp"[386]. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Sulṭān Ebū Sa'īd Mīrzā ẖidmetiġa tüşüb maẖṣūṣ mülāzım boldı[387].
(سلطان ابوسعید میرزا خدمتیغه توشوب مخصوص ملازم بولدی)
2165 **Bolmasa** (بَوْلماسا): (/b/ üstün ile, belirli /v/ ile). "olmasa". *Dört Dīvān'dan:*
Yār ġāfillıġıdın zülfide cān bėrdi Nevāyī
Ṣayd ölür dāmda ṣayyād eger bolmasa āgeh [M1.104b, TÜ.52b]
(یار غافل لیغیدین زلفیدا جان بَیردی نوایی/صید اولور دام دا صیّاد اکر بولماسا آکه)
2166 **Bütgerilgen** (بُوتکاریلکان)[388]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "bitki bitirilmiş, yeşertilmiş; yara iyileştirilmiş; inandırılmış".

---

382 M1, TÜ: "üzülmüş; ulaşmış"; M2, ML, İH: "zarar gelmiş; üzülmüş; ulaşmış". Bk. SG (491).
383 Bk. SG (489: mādesi ḳırġavulnıñ bozlaġı renglig bolur), Arat-Babür: "dişisi sülün gibi renklidir" (488, Yıl.932/H279a)// Kzk.Tr: Bozdaq "genç, yiğit, delikanlı; fok (ayı balığı) yavrusu" (90)// Derleme: Bozlak "bir çeşit kuş".
384 SG: پوپوش "ibibik" (464-465); Übük/Püpük (اوبوک-پوپوک) "kuş ibiği; ibibik" (198/465); Hüpüşek "ibibik" (1268). Bk. Übük, Hüpüşek, İbik// AŞ: پوپوک "kuş ibiği" (64a)// BR-Muin: Pūpeş/Pūpū/Pūpe/Pūpek/Būbek/Būbū/Būbe/Būbūye "ibibik kuşu" (312/424/425)// DLT: Üpüp/Üpgük "çavuş kuşu" (933)// Krgz.Tr: Üpüp "hüthüt" (796)// Özb.Tr.İzahlı: Papishäk "ibibik" (I/598)// YUyg.Tr: Pöpük "saçak"; Pöpüçek "saç tutamı, perçem" (326); Höppüp/Hüpüp "ibibik" (158)// Trkm.Tr: Hüpük "ibik"; Hüypüypik "ibibik" (359)// Azb.Tr: Pipik "ibik" (636)// Derleme: Pupuş "perçem, saç tutamı"; Übük "ibik"; Übübük/Hübbük "ibibik"; İbik "ibik; ibibik"// Moğ-Les: Bübegelcin/Bübügelcin/Böbegelcin "ibibik" (231); Öbelcin/Ögelcin "ibik, sorguç, tüy tutamı; ibibik kuşu" (979); Öbüg/Övüg "ibik, tepe, sorguç, perçem (kuşlarda)" (981).
385 Bk. Bübüş.
386 M1, TÜ: "üzülüp; ulaşıp"; M2, ML, İH: "zarar gelip; ulaşıp; üzülüp". Bk. SG (491).
387 tüşüb| Yazmalar: buşub (بُوشوب). Bk. MN (77, 141), MN-Özb (Emīr Şeyẖim Süheylī), Külliyat-Yazma2 (637), Külliyat-Yazma-TB (1116).
388 M1: 109a; İH: 94a; TÜ: yok. Bk. SG (471).

2167 **Bortaḳ/Bortaġ** (بَورتاق-بَورتاغ)[389]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "inişli çıkışlı sarp yol, çukurlu yol". [**M2.104a**] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü allımġa gėlgen biyik taġ idi
Taşı itik ü yolı bortaġ idi[390]

(چو آلیمغه گیلکان بِیِک تاغ ایدی/تاشی ایتیک و یولی بَورتاغ ایدی)

Dört Dīvān'dan:

Nevāyī ḥāṣıl ėt himmet ḳanatı kim uçar ḳuşġa
Havā ḳılġanda maḳṣadġa ni māni' deşt botaġı

(نوایی حاصل اَیت همّت قناتی کیم اوچار قوشغه/هوا قیلغاندا مقصدغه نِی مانع دشت بورتاغی)

Göz aç eşk-i nedāmet saç öz aḥvālıñġġa kim bardur
Tünüñ tīre gözüñ ḫīre yoluñ bortaġ atıñ aḳsaġ[391]

(کوز آچ اشک ندامت ساچ اَوز احوالینکغه کیم باردور/تونونک تیره کوزونک خیره یولونک بَورتاغ آتینک آقساغ)

Ėrür maḳṣad yıraḳ vādī uzun tün tīre yol bortaġ
Bu yolda selb ėtib özlük yükin özni sebük-bār ėt [İH.94a]

(اَیرور مقصد یِراق وادی اوزون تون تیره یول بورتاغ/بو یولدا سلب اَیتیب اوزلوک یوکین اوزنی سبکبار اَیت)

2168 **Bozuḳ/Bozuġ** (بَوزوق-بَوزوغ): (/b/ üstün ile, /z/ ötre ile). "bozuk, yıkık"[392]; "[Rūm Tr.] altı telli bir tür tambur, bozuk; (**Bozuḳ**)[393] Oġuz Ḫan soyundan olan bir Türk boyunun adı". *Dört Dīvān'dan:*

Tā bozuḳ köñglüm ara zülfüñ ḫayālı aylanur
Ejdehāyīdür ki bir vīrāne içre tolġanur

(تا بَوزوق کونکلوم آرا زلفونک خیالی اَیلانور/اژدهایی دور که بیر ویرانه ایچره تَولغانور)

Gözüñ nergis 'iẕārıñ gül ḳadıñ serv ü saçıñ sünbül
Bozuġ köñglüm ḫayālıdın bularnıñ ṭurfe bāġ olmış

(کوزونک نرکس عذارینک کل قدینک سرو و سچینک سنبل/بوزوغ کونکلوم خیالیدین بولارنینک طرفه باغ اولمیش)

Bozuḳ ḳabrımnı görgen oḳçı dükkānıġa oḫşatġay
Firāḳıñ oḳıdın anda görüb peykān u per her yan[394]

(بَوزوق قبریمنی گَورکان اَوقچی دکّانیغه اوخشاتغای/فراقینک اَوقیدین آندا گَوروب پیکان و پر هر یان)

2169 **Bu çaḳ** (بُو چاق): (/b/ ötre ile, /ç/ medli elif ile). "bu çağ, bu vakit". *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[389] M1, M2, TÜ: Bortaġ; ML: 90b. Bk. AŞ (66a)// SG: Bortaḳ/Bortaġ/Çatġal (483/782)// Moğ-Les: Bartaga(n)/Bartā "şiş, kabarcıklı; pürüzlü arazi; parçalanmış memleket; tümsek, tepecik; aşınmış iri kaya parçası; tehlikeli yer" (142); Bur "çamurlu; bulanık, belirsiz, karanlık" (220); Burtag "kir, pislik; kirli, pis" (222).

[390] allımġa| Yazmalar: alnımġa (آلنیمغه)// biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک). Bk. AŞ (66b), Sİ (70, 349), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (797).

[391] atıñ| M1, M2, TÜ: atın (آتین)// yoluñ| M1, M2, TÜ: yolın (یولین); İH: yolıñ// Tünüñ tīre gözüñ ḫīre yoluñ bortaġ atıñ aḳsaġ| Yazmalar: Gözüñ ḫīre tünüñ tīre atıñ aḳsaġ yoluñ bortaġ. Bk. Tünüñ, Saç, AŞ (66b), NŞ (296, 297), NŞ-Özb (G.297), Külliyat-Yazma-TB (197).

[392] Bk. SG (489), AŞ (67a)// DLT (605), Krgz.Tr (152), YUyg.Tr (54): Buzuk// CC: Buz- "bozmak" (43)// Trkm.Tr: Bozuk (81)// Moğ-Les: Burçi- "yıkmak" (221).

[393] Bk. SG (489/223), ŞT (78b/12)// Alt.Tr: Uk "soy, kabile, boy, cins" (193)// Krgz.Tr: Ukum tukum "soy" (781)// Moğ-Les: Ug "temel, kök, öz" (1331).

[394] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. NŞ (460, 461), NŞ-Özb (G.460).

Bu çaḳ ėtmegen ʿayş bostān ara
Cemādī durur şekl-i insān ara

(بو چاق اَیتماکان عیش بستان آرا/جمادی دورور شکل انسان آرا)

2170 **Bolġu** (بَولغو)[395]: (/b/ üstün ile). "bir şeyin olması, olmak".

2171 **Böyüklük/Biyiklik** (بَویوکلوک-بِیِکلیک)[396]: (/b/ üstün ile, /y/ ötre ile). "büyüklük, yücelik, ululuk; yükseklik". [ML.90b]

2172 **Boḳ** (بَوق)[397]: (/b/ üstün ile). "dışkı".

2173 **Burna çaḳ** (بُورنا چاق): (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "önceki zaman".

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Dėdi bu vīrān ni idi burna çaġ
Dėdi sarāy ėrdi vü devride bāġ[398]

(دَیدی بو ویران نِی ایدی بورنا چاغ/دَیدی سرای اَیردی و دوریدا باغ)

2174 **Boġurdaḳ** (بَوغورداق)[399]: (/b/ üstün ile, /ġ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.104b**] "gırtlak kemiği; yeni çıkmış başak". [M1.105a]

2175 **Boġdurmaḳ** (بَوغدورماق)[400]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "boğdurmak; (**Buḳturmaḳ**)[401]: düşmanın arkasından pusu kurdurmak, pusuya yatırmak".

2176 **Buġdayıḳ** (بُوغدایِق)[402]: (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile, /y/ esre ile, ikinci /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "hüma, talih kuşu, devlet kuşu".

2177 **Burunduruḳ** (بُورونdoروق)[403]: (/b/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /d/ ve ikinci /r/ ötre ile). "burunduruk, yavaşa, devenin burnuna geçirilen dizgin; önder, kumandan".

2178 **Puçaḳ/Bucaḳ** (پُوچاق-بُوجاق)[404]: (/p/ ötre ile, /ç/ medli elif ile). "bucak, kenar, köşe"[405];

---

395 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Bolḳu (بولقو). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (41a-41b). BL'de verilen örnekte Bolḳu dik geçmektedir// AŞ (69a), SG (511): Bolġu dik.

396 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Böyüklük. BL kaynaklı biçim olmalıdır// BL (41b): Biyük/Biyüklük (/b/ esre ile) (بیوک-بیوکلوک). BL'de Biyük için FK'den verilen şiir örneğinde geçen bu sözcük, Biyik olmalıdır. Bk. FK (612, 667/3), FK-Özb (G.637/3), Külliyat-Yazma2 (527). Bk. Böyük/Biyik.

397 Bk. DLT (593), CC (36), Krgz.Tr (125)// YUyg.Tr: Poḳ (325)// Moğ-Les: Bog (176).

398 ni| Yazmalar: ne (نه)// çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. HE (438, LIX/18), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma1 (486).

399 Yazmalar: Buġurdaḳ (بُوغورداق). (/b/ ötre ile, /ġ/ ötre ile, /r/ sükûn ile)// SG: Boġurdaḳ/Boḳurdaḳ (499)// Mlk.Tr: Bogurdak "gırtlak" (124)// Trkm.Tr: Bokurdak "boğaz" (77)// Derleme: Boğurdak/Boğurtlak "gırtlak; başak tutmaya başlamış ekin".

400 Yazmalar: Boḳdurmaḳ (بَوقدورماق). Bk. SG (497).

401 Yazmalar: Boḳdurmaḳ (بَوقدورماق). Bk. SG (500)// DLT: Bük- "yere doğru eğilip sinmek" (606)// Kzk.Tr: Buq- "saklanmak, gizlenmek; eğilmek" (97)// Krgz.Tr: Buk- "pusu kurmak, gizlenmek" (141)// Mlk.Tr (129), Trkm.Tr (85): Buk- "saklanmak, gizlenmek"// Moğ-Les: Böke-/Böhö-/Büggü-/Büge- "beklemek, pusuda beklemek, pusu kurmak; saklanmak" (203/233).

402 Bk. SG (498-499), ŞT (83a/8)// Krgz.Tr: Buudayık "efsanevi bir yırtıcı kuş" (150).

403 Bk. SG (485)// DLT: Burunduk "dizgin, burunluk" (603)// Kzk.Tr: Murındıq "burunsak, burunluk; önder, lider" (388)// Krgz.Tr: Muruntuk "burunsalık" (576)// Mlk.Tr: Burunduk/Burunduruk "yular, burunluk" (130)// Trkm.Tr: Burunlık/Burunsa "burunduruk, burunsak" (89)// Moğ-Les: Buruntag/Burantag/Buruntug "burunduruk" (224).

404 ML: 90a// Yazmalar: Puçaḳ// SG: Bucaḳ/ġ (474-475)// DLT (599), CC (41): Buçgak// YUyg.Tr: Bücek/Puçmaḳ (54/326).

“[**Bucaḳ**] Ḳırım'a bağlı bir şehrin adı”.

2179 **Buḫsamaḳ** (بُوخساماق)[406]: (/b/ ötre ile, /ḫ/ sükûn ile). “boğuna boğuna ağlamak, hıçkıra hıçkıra ağlamak; sevgilinin ayrılık acısından ağlamak”.

2180 **Bozmaraḳ** (بَوزماراق): (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). “bozulmuş”.

2181 **Bordamaḳ** (بَورداماق)[407]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “semirtmek, semizletmek, şişmanlatmak”. [İH.94b]

2182 **Bütgermek** (بُوتكارماک)[408]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “bitki bitirmek, yeşertmek; yarayı iyileştirmek; inandırmak, güven vemek; [yapmak; bitirmek, sonlandırmak; tüketmek; türetmek, ortaya çıkarmak; örtmek]”. *Dört Dīvān'dan:*

Çāk bolġan kön̂glüme ḳılmaḳ ‘ilāc āsān ėmes
Ġunça kim açıldı bütgermek anı imkān ėmes[409] [ML.91a, TÜ.53a]
(چاک بولغان کونکلوما قیلماق علاج آسان اَیماس/غنچه کیم آچیلدی بوتکارماک آنی امکان اَیماس)

2183 **Burnaraḳ** (بُورناراق): (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /n/ ve ikinci /r/ medli elif ile). “daha önce, daha eski”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ṣadā çün bī-ḥad u endāze boldı
Açılġan burnaraḳ dervāze boldı[410]
(صدا چون بیحد و اندازه بولدی/آچیلغان بورناراق دروازه بولدی)

2184 **Burnaşmaḳ** (بُورناشماق): (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). “birbirinin önüne geçmek, birbirini sollamak”.

2185 **Borsuḳ** (بَورسوق)[411]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “küçük köpek büyüklüğünde olan, vurdukça semiren ve kürkünden yararlanılan bir hayvan, vaşak”.

2186 **Bolġu dik** (بَولغو دیک): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). [**M2.105a**] “olacak gibi”. *Dört Dīvān'dan:*

Ger budur kāfir göz ü zünnār zülfi ey faḳīh

---

405 Yazmalar: Fa. künc “bucak” (كُنج) sözcüğü, genc “hazine” (گَنج) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (475).

406 Bk. AŞ (65b), SG (475)// DLT: Boxsa- “bir işi kerhen (istemeyerek) yapmak” (596)// Moğ-Les: Bugsa- “kızgın veya küskün olmak; sıkılmak; somurtmak” (210).

407 Yazmalar: Burdamaḳ (بُورداماق). (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile) “semizlemek, semirmek, şişmanlamak”. SG kaynaklı anlam olmalıdır (480). Bu anlam, örnekte geçen Bordaġan “semirmiş, beslenmiş” sözcüğünün kazandığı edilgen anlamından yola çıkılarak verilmiş olmalıdır. Bk. Bordaġan// AŞ: “semirtmek, semizletmek” (66a)// Krgz.Tr: Bordo- “hayvanı beslemek” (131)// YUyg.Tr: Bodimaḳ/Bordimaḳ “semirtmek, beslemek” (46/48)// Moğ-Les: Borda-/Bordo-/Bordu- “semirtmek, semizletmek” (193).

408 SG: Bütkermek (468-469)// AŞ: Bütkermek “bitirmek, tamamlamak; örtmek; onatmak” (64b)// Krgz.Tr: Bütkör- “bitirmek” (157)// Moğ-Les: Bütege-/Bütee- “kapamak; kaplamak, örtmek; boğmak” (244); Bütüge-/Bütee- “oluşturmak; yaratmak; kurmak; üretmek; bitirmek, tamamlamak; yapmak, gerçekleştirmek; üstesinden gelmek” (245).

409 bolġan| Yazmalar: ḳılġan (قیلغان). Bk. GS (197, 245), GS-Özb (G.234), Külliyat-Yazma2 (69).

410 Açılġan| Yazmalar: Açılġac (آچیلغاج). Bk. FŞ (228, XXIV/61), FŞ-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (526).

411 Yazmalar: Bursuḳ (بُورسوق). (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile)// SG: Porsuḳ (483)// DLT: Borsuk “kaba ete benzer küçük bir hayvan. Şişmanlık için örnek verilir” (521)// Kzk.Tr: Borsıq “porsuk” (92)// YUyg.Tr: Borsuḳ “porsuk” (48)// Moğ-Les: Borki/Borih “yaşlı porsuk” (194).

Bolġu dik-min deyr ara mest ü perīşān ‘āķıbet[412] [M1.105b]
(کر بودور کافر کوز و زنّار زلفی ای فقیه/بولغو دیک مین دیر آرا مست و پریشان عاقبت)

Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'dan:

Çün bu devlet bolġu dik boldı müyesser vay kim
Ṣıḥḥatım ol laḥẓa ṭāli‘ ża‘fıdın taptı gezend[413]
(چون بو دولت بولغو دیک بولدی میسّر وای کیم/صحّتیم اول لحظه طالع ضعفی دین تاپتی کزند)

Lisānu't-Ṭayr'dan:

Bar idi ol şehġa bir zībā oġul
Bolġu dik Yūsuf anıñ allıġa ķul[414]
(بار ایدی اول شه غه بیر زیبا اوغول/بَولغو دیک یوسف آنینک آلیغه قول)

2187 **Bütmek** (بُوتماک)[415]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “bitki bitmek, çıkıp yetişmek; yara iyileşmek, yara kapanmak; yapılmak; bitmek, tükenmek; inanmak, güvenmek, kabul etmek; [türemek, ortaya çıkmak]”.

2188 **Bütgerilmek** (بُوتکاریلماک)[416]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ esre ile). “bitki bitirilmek, yeşertilmek; yara iyileştirilmek; yaptırılmak; inandırılmak, güven verilmek, kabul ettirilmek; [bitirilmek, sonlandırılmak; tüketilmek; türetilmek, ortaya çıkarılmak; örtülmek]”.

2189 **Butratmaķ** (بُوتراتماق)[417]: (/b/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). “dağıtmak, saçmak, perişan etmek”.

2190 **Butalıġ** (بُوتالیغ): (/b/ ötre ile, /t/ medli elif ile). “[fidanlı; çalılı]; [**Botalıġ**] çocuklu, yavrusu olan”.

2191 **Bütege** (بُوتَکه)[418]: (/b/ ötre ile, /t/ üstün ile). “çöllerde çalı gibi yetişen bir tür bitki”.

---

412 göz ü| Yazmalar: gözi (کوزی). Bk. AŞ (69a), SG (511), NŞ (72, 72), NŞ-Özb (G.72), Külliyat-Yazma-TB (158).

413 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (511), MN (209, 461), MN-Özb (Meclis.8), HBD (76/9b, 30).

414 Bu beyit| TÜ: yok// allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنیغه). Bk. LT (199, 2527), LT-Özb (CL), Külliyat-Yazma1 (384), Külliyat-Yazma-TB (995).

415 Bk. SG (465), Bitmek// AŞ: “bitmek, sona ermek; yara iyileşmek; bitki bitmek; inanmak” (64a-64b)// DLT: “inanmak, ikrar etmek; doğrulanmak; yara kapanmak; ses kısılmak; bitki bitmek; yavru doğmak; yaratılmak” (608)// CC: Bit- “bitmek, yetişmek, büyümek” (35)// Kzk.Tr: Bit- “bitmek, tükenmek; hazır hâle gelmek; iyileşmek; bitmek, yetişmek, büyümek; ortaya çıkmak, peyda olmak” (105)// Krgz.Tr: Büt- “bitirmek; bitmek; bitki bitmek; çıkıp yetişmek; belirmek; onulmak” (156-157)// YUyg.Tr: Bitmek/Pütmek “bitmek; iyi olmak, et bağlamak” (45/329)// Moğ-Les: Büte- “örtülmek, kaplanmak; yara kapanmak, yara iyileşmek; hava kapalı olmak; boğulmak; bunalmak” (244); Bütü-/Büte- “bitmek; oluşmak; yapılmak, gerçekleşmek; başarılmak” (245).

416 Yazmalar: “bitki bitmek, yeşermek; yara iyileşmek; yapılmak; güvenmek, kabul etmek”// SG: Bütkerilmek “bitki bitirilmek, yeşertirilmek; iyileştirilmek; yaptırılmak; bitirilmek, sonuçlandırılmak; tüketilmek; türetilmek, ortaya çıkarılmak; örtülmek” (471). Bk. Bütgermek.

417 Yazmalar: Bozatmaķ (بَوزاتماق). (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). Bk. AŞ (64a)// SG: Butratmaķ/Butraşturmaķ (473).

418 Yazmalar: Bütge (بُوتکه). (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (474)// Arat-Babür: Büteke (302, Yıl.910/H140b)// TB-Yazma-H: بوته که (140b/4)// DLT: Bütüge “patlıcan” (608)// Kzk.Tr-Oraltay: Betege “ayrık otu” (45)// Krgz.Tr: Betege “bir tür ot; bir tür ayrık otu (Festuca)” (111).

2192 **Bütev** (بُوتاو)[419]: (/b/ ötre ile, /t/ medli elif ile). “sağlam, dayanıklı; bütün, bitişik, kesintisiz”. *Dört Dīvān'dan:*
Tartıban tīġ-i cefā bağrımnı yüz çāk ėyledi
Bardı ol kim dėr idiler ėl mini bağrı bütev
(تارتيبان تيغ جفا باغريمنى يوز چاک اَيلادى/باردى اول کيم دَير ايديلار اَيل مينى باغرى بوتاو)
2193 **Bütün** (بُوتون)[420]: (/b/ ve /t/ ötre ile). “doğru, sağlam, bütün”.
2194 **Buḫaḳ** (بُوخاق)[421]: (/b/ ötre ile). “çene altı, sakak; (**Buḫaḳ**)[422]: yara üzerine bağlanan koyun kuyruğu altındaki deri”.
2195 **Buḫav** (بُوخاو)[423]: (/b/ ötre ile). “boyna takılan zincir; suçluların ve hayvanların ayaklarına takılan zincir, bukağı”. [İH.95a]
2196 **Büdrümek/(Rūmī)Büdürmek** (بُودروماک-بُودورماک)[424]: (/b/ ötre ile, /d/ sükûn ile). “kafa üstü yere düşmek”.
2197 **Büdrütmek/(Rūmī)Büdürtmek** (بُودروتماک-بُودورتماک)[425]: (/b/ ötre ile, /d/ ve /t/ sükûn ile). “kafa üstü yere düşürmek”.
2198 **Budamaḳ** (بُوداماق)[426]: (/b/ ötre ile). “budamak, dalları kısaltmak”.
2199 **Budanmaḳ** (بُودانماق)[427]: (/b/ ötre ile). “budanmak, dalları kısaltılmak”.
2200 **Budal** (بُودال)[428]: (/b/ ötre ile). “yer, mekân”. [ML.91b]
2201 **Bu tüngece** (بُو تونکاجا)[429]: (/b/ ve /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “bu

---

[419] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Büte (بُوته-بُوتا). (/b/ ötre ile, /t/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (21b)// Tekrarı| M1.113a, M2.113a, ML.98a, İH.101a, TÜ.56b: Buta/Bütev “deve yavrusu; bütün, bitişik”. Bk. AŞ (65a), SG (474)// Kzk.Tr: Bitev “deliksiz” (105)// Krgz.Tr: Bütöö “her yandan kapalı” (157)// Mlk.Tr: Bütev “bütün” (133)// Trkm.Tr: Bitevi “tam, tüm, bütün” (75).
[420] Bk. SG (474), DLT (608), CC (44), Krgz.Tr (157)// YUyg.Tr: Pütün (329)// Moğ-Les: Bütün/Büten (246).
[421] DLT: Bokuk “boğaz çıkıntısının iki yanında bulunan et bezi” (593)// Kzk.Tr: Buğaq (96)// Krgz.Tr: Bogok “sakak; guşa” (125)// YUyg.Tr: Poḳaḳ “guatr, guşa” (96)// Azb.Tr.İzahlı: Buxaq (I/355)// Tr.Tr: Boğak “anjin”// Derleme: Buhak/Bukak.
[422] SG: Puḫaḳ (476).
[423] Yazmalar: SG'deki tavḳ (طوق) “boyna takılan zincir” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (22a), چلوق biçiminde yazılmış ve bu yeni ortaya çıkan sözcük, madde başıyla birleştirilmiştir. Bk. SG (476)// DLT: Bukagu “bukağı” (599)// Kzk.Tr: Buğav “bukağı” (96)// Krgz.Tr: Bogoo “bukağı” (125)// Trkm.Tr: Bukav “gümüş kolye” (85)// Moğ-Les: Baguy/Bagu/Buguy “bilezik” (114).
[424] Yazmalar: Büdürmek (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (22a). Bk. Büdrümedi, SG (476/478)// Tarama: Büdür-/Büdre-/Büdri- “sendelemek” (42)// Trkm.Tr: Büdre- “sürçmek, ayağı takılmak” (90)// Moğ-Les: Büdüre-/Büdüri-/Büdre- “tökezlemek, sürçmek” (233).
[425] Yazmalar: Büdürtmek (/b/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (22a). Bk. SG (478).
[426] Bk. SG (478)// Krgz.Tr: Buta- (149)// YUyg.Tr: Putimaḳ (328).
[427] Yazmalar: Budatmaḳ (بُوداتماق). (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile) “çıplak olmak”. SG'deki pirāste şüden (پيراسته شدن) “süsleme amaçlı kısaltılmak” ibaresi, HA kaynaklı yanlış olarak (22a), berehne şüden (برهنه شدن) “çıplak olmak” biçiminde yazılmıştır.
[428] Bk. SG (478)// Moğ-Les: Bagu-/Bū- “inmek; durmak; yerleşmek, kamp kurmak”; Bagudal/Būdal “durak, kamp; duraklama” (113).
[429] M1: 105a; TÜ: yok// Yazmalar: Butüngece (بُوتونکاجا) “bitene kadar; iyileşene kadar”. Büt- eylemi ile bağdaştırılmıştır.

geceye dek”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yıllar ki bu ‘aşḳ arada ėrdi
Gündin günge ziyāde ėrdi
Bėrmeydür idi ėkevge peyvest
Bu tüngece vaṣl devleti dest[430] [M1.106a, **M2.105b**]
(ییل لار که بو عشق آرادا اَیردی/کوندین کونکا زیاده اَیردی
بَیرمایدور ایدی اَیکاوکا پیوست/بو تونکاجا وصل دولتی دست)

2202 **Buyurġan** (بُویورغان): (/b/ ve /y/ ötre ile). “buyuran; [buyurmuş; buyurmak]”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī naẓmını gördüm ḳuyaş levḥiġa s̱ebt ėtgen
Buyurġan anı ‘ālī-ḳadr şāh-ı ẖurde-dān ėrmiş [TÜ.53b]
(نوایی نظمینی کوردوم قویاش لوحیغه ثبت اَیتکان/بویورغان آنی عالی قدر شاه خورده دان اَیرمیش)

2203 **Bozduñ̂** (بَوزدونک): (/b/ üstün ile, /z/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “bozdun”. *Dört Dīvān'dan:*
Çėkib köñ̂glümni üzdüñ̂ anda kim köñ̂glüm öyin bozduñ̂
Bu miḥnet-ẖāneni bozġan zamān mindin köñ̂gül üzdüñ̂[431]
(چَیکیب کونکلومنی اوزدونک آندا کیم کونکلوم اوین بوزدونک/بومحنت خانه نی بوزغان زمان میندین کونکل اوزدونک)

2204 **Buyruġuñ̂** (بُویروغونک): (/b/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “buyruğun”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ey zümre-yi enbiyā şefī‘i
‘Ālem ėli buyruġuñ̂ muṭī‘i
(ای زمرهٔ انبیا شفیعی/عالم اَیلی بویروغونک مطیعی)
Ni buyruġuñ̂ olsa söz dėmes-min
Mecnūn-min līk Ḳays ėmes-min
(نِی بویروغونک اولسه سوز دَیماس مین/مجنون مین لیک قیس اَیماس مین)

2205 **Buyruġlarıñ̂** (بُویروغلارِیْنک): (/b/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile, /ġ/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “buyrukların”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Buyruġlarıñ̂ ėlge ḳarż yañ̂glıġ
Sünnetleriñ̂ ėlge farż yañ̂glıġ[432] [İH.95b]
(بویروغلارینک اَیلکا قرض ینکلیغ/سنّت لارینک اَیلکا فرض ینکلیغ)

2206 **Butrañ̂** (بُوترانک): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “dağılın, saçılın, yayılın”. *Dört Dīvān'dan:*
Ey selāmet ehli butrañ̂ kim mini bir muġ-beçe
deyrdin üsrük çıkıb bu nev‘ rüsvā ėylemiş [**M2.106a**, ML.92a]
(ای سلامت اهلی بوترانک کیم مینی بیر مغبچه/دیردین اُوسروک چیقیب بو نوع رسوا اَیلامیش)

2207 **Bütgü dik** (بَوتکو دیک): (/b/ üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “bitki bitecek gibi; yara

---

[430] Gündin günge| Yazmalar: Gün gündin (کون کوندین)// Bėrmeydür| Yazmalar: Bir māye (بیر مایه). Bk. LM (295, 2738), LM-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (665).
[431] öyin| M1, M2: ivin; ML, İH: ėvin. Bk. NŞ (344, 345), NŞ-Özb (G.345).
[432] ḳarż| TÜ: farż (فرض)// Sünnetleriñ̂: M1, M2, TÜ: Sünnetlerin (سنّت لارین)// farż| TÜ: ḳarż (قرض). Bk. LM (41, 140), LM-Özb (III), Külliyat-Yazma-TB (611).

kapanacak gibi; inanacak gibi, güvenecek gibi”[433]. *Dört Dīvān'dan:*

Bütgü dik ėrdi vaṣl ile kön̂glüm cerāḥatı

Hicrān ḳılıcı birle yana pāre ḳıldılar[434]

(بوتکو دیک اَیردی وصل ایله کونکلوم جراحتی/هجران قیلیجی بیرله یانا پاره قیلدی لار)

2208 **Pülemek** (پُولاماک)[435]: (/p/ ötre ile). “üflemek”.

2209 **Bögürmek** (بَوکورماک)[436]: (/b/ üstün ile, /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [M1.106b] “inek böğürmek; yüksek sesle bağırmak, böğürmek”.

2210 **Boydaşın̂g** (بَویداشِیْنک): (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /ş/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “boydaşın”. *Dört Dīvān'dan:*

Ni ‘aceb serv-i sehī̂ga inmese başın̂g sinin̂g

Kim ėmestür ḳadd u ra‘nālıḳda boydaşın̂g sinin̂g

(نِی عجب سرو سهی غه اینماسا باشینک سینینک/کیم اَیماس تور قد و رعنالیق دا بویداشینک سینینک)

2211 **Bürüncek** (بُورونجک)[437]: (/b/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “kadınların baş örtüsü, bürümcük; kadınların baş örtüsü altından taktıkları bez”; “bürününce”[438].

2212 **Bürgemek/Bürkemek** (بُورکاماک)[439]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “başını örtmek, başını bürümek”.

2213 **Buyurġan dik** (بُویورغاندیک): (/b/ ve /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “buyrulmuş gibi; [buyurmuş gibi, buyurduğu gibi]”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Ḳāṣid ol yan çü merkebin sürdi

Şeh buyurġan dik anı gėltürdi

(قاصد اول یان چو مرکبین سوردی/شه بویورغاندیک آنی کَیلتوردی)

2214 **Bol** (بَول)[440]: (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “bol, çok; ol!”; “(**Böl**) böl!”.

2215 **Bolmaġum** (بَولماغوم): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “olmayacağım”[441]. *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

Eger aḥbāb ta‘dādın ḳılur-siz bolmaġum sanda[442] [TÜ.54a]

---

[433] Yazmalar: “bitki bitmiş gibi; yara kapanmış gibi; inanmış gibi, güvenmiş gibi”// SG: “bitki biter gibi; yara kapanır gibi; yapılır gibi; biter gibi, tükenir gibi; türer gibi, ortaya çıkar gibi; inanır gibi, güvenir gibi; bitki bitecek olan; yara kapanacak olan; yapılacak olan; bitecek olan, tükenecek olan; türeyecek olan, ortaya çıkacak olan; inanacak olan, güvenecek olan” (468).

[434] ḳılıcı| M2: ḳılıçı. Bk. FK (192, 199), FK-Özb (G.190).

[435] Bk. AŞ (70a), SG (517)// YUyg.Tr: Pülimek (328).

[436] Bk. SG (504), Trkm.Tr (82)// Özb.Tr.İzahlı: Bökir- (I/160)// YUyg.Tr: Bökürimek (50).

[437] Tekrarı| M1: 107b; M2: 107b; ML: 93a; İH: 96b; TÜ: 54b. Bk. SG (485), NŞ (475, 477/2), GS (353, 471/3)// DLT: Bürünçük “yarım peçe, yaşmak” (607)// Alt.Tr: Bürünçek “yorgan, örtü” (47)// Trkm.Tr: Bürencek “bürümcük, baş örtüsü” (91)// Derleme: “baş örtüsü, saç örtüsü; çarşaf; duvak”.

[438] M1, M2, ML, İH: “bürünmek”.

[439] Yazmalar: Bürgemek// SG: Bürkemek (479)// AŞ (66b): Bürke- (/k/ ile)// Kzk.Tr: Bürke- “örtmek, bürümek” (101)// Krgz.Tr: Bürkö- “örtmek, kapatmak” (155)// YUyg.Tr: Bürkimek “örtmek; kaplamak” (55)// Moğ-Les: Bürke-/Bürkü- “bürümek, bürünmek, bulutlanmak; örtmek, kaplamak; saklamak, gizlemek”; Bürkü/Bürh “yaz şapkası” (242).

[440] Bk. SG (518), Trkm.Tr (77)// Krgz.Tr (569), YUyg.Tr (274): Mol.

[441] Yazmalar: “yokum, değilim”// SG: Bolmaġum/Bolġum yoḳ “olmayacağım” (510).

[442] ḳılur-siz| Yazmalar: ḳılur-sin (قیلورسین). Bk. NŞ (469, 471), NŞ-Özb (G.470), Külliyat-Yazma-TB (227).

[Man̂ga bes bu şeref kim itleri içre sanalġay-min]

(اکر احباب تعدادین قیلورسیز بولماغوم ساندا)

2216 **Boynun̂ga** (بوینونکا)[443]: (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ ötre ile, ikinci /n/ sükûn ile). "boynuna". *Dört Dīvān'dan:*

Boynun̂ga müşkīn ipekdin ey ki ṭūmār asmışan̂g

Ḳayda ḥālım bilge-sin kim boynuma taḳtın̂g kemend

(بوینونکا مشکین ایپاک دین ای که طومار آسمیشانک/قایدا حالیم بیلکاسین کیم بوینوما تاقتینک کمند)

2217 **Botum/Botam** (بوتوم-بَوتام)[444]: (/b/ üstün ile, /t/ ötre ile). "çocuğum, yavrum". *Leylī ve Mecnūn'da,* Leylī'nin ölümünde şöyle der:

Dėb nevḥa bile çü tartıban vay

Kim ni ağır uyḳudur botam hay[445] [**M2.106b**]

(دَیب نوحه بیله چو تارتیبان وای/کیم نی آغیر اویقودور بوتام های)

Botam dėben ėyler ol ṣıfat pīç

Kim ḳalmas rūḥıdın es̱er hīç[446]

(بوتام دَیبان اَیلار اول صفت پیچ/کیم قالماس روحیدین اثر هیچ)

Ferhād u Şīrīn'den:

Botam dėb gāh bozlab gāh ökürse

Cefā taşın sınuḳ gögsige ursa [ML.92b, İH.96a]

(بوتام دَیب گاه بَوزلاب گاه اَوکورسا/جفا تاشین سینوق کوکسیکا اورسا)

2218 **Bütgen** (بُوتکان): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş; yara kapanmış, yara iyileşmiş; yapılmış; inanmış, güvenmiş, kabul etmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Üstige yağıb ġubār-ı miḥnet

Bütgen ayağıda ḫār-ı miḥnet[447]

(اوستیکا یاغیب غبار محنت/بوتکان آیاغیدا خار محنت)

Te'āla'llāh ni ḳaddur ḳad ėmes cennet nihālıdur

Açılġan gül yaşunġan berg-i gül bütgen şeker anda

(تعالی الله نِی قددور قد اَیماس جنّت نهالی دور/آچیلغان کل یاشونغان برک کل بوتکان شکر آندا)

2219 **Buday buday** (بُودای بُودای)[448]: (/b/'ler ötre ile). "Özbekiyye boyuna özgü bir şarkı".

2220 **Büdine/Bödene** (بُودِینه-بَودَنه)[449]: (/b/ ötre ile). "bıldırcın. Kerek de denir". [M1.107a] *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

---

[443] M1: 110a; TÜ: yok.

[444] Yazmalar: Butum/Butam (بُوتوم-بُوتام). (/b/ ötre ile, /t/ ötre ile).

[445] uyḳu| M1, M2, TÜ: uyġu (اویغو)// botam| Yazmalar: butum (بُوتوم). Bk. LM (349, 3280), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

[446] botam| Yazmalar: butum (بُوتوم). Bk. SG (474), LM (269, 2460), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (659).

[447] yağıb| Yazmalar: yaḳıb (یاقیب)// ayağıda| Yazmalar: ayaḳıda (آیاقیدا). Bk. AŞ (64b), SG (465), LM (322, 3008), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

[448] Bk. SG (478), Mİ (60, TR757a/24), Mİ-Özb (Daire.8).

[449] ML: 92a// Yazmalar: Büdine// AŞ (65b), SG (478), Kzk.Tr (94), Mlk.Tr (127): Bödene// Alt.Tr (44), Krgz.Tr (136): Bödönö// Tatar.Tr: Büdene (49)// Özb.Tr.İzahlı: Bedänä (I/94)// YUyg.Tr (50), Derleme: Bödüne// Trkm.Tr: Bedene (56)// Moğ-Les: Büdüne/Büdne (233).

Fülān ḳırġavul ve bödeneni piyāzī bile atıb kem yazar ėrdi[450].
(فلان قرغاول و بودنه نی پیازی بیله آتیب کم یازار آیردی)

2221 **Burmaḳ** (بُورماق)[451]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “burmak”.

2222 **Bürünmek** (بُورونماک)[452]: (/b/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “bürünmek”.

2223 **Buruşmaḳ** (بُوروشماق)[453]: (/b/ ve /r/ ötre ile). “buruşmak, kırışmak, büzüşmek”.

2224 **Bürgenmek/Bürkenmek** (بُورکانماک): (/b/ ötre ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). “bürünmek, örtünmek”.

2225 **Burnaşmaḳ** (بُورناشماق)[454]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “birbirinin önüne geçmek, birbirini sollamak”.

2226 **Buran/Buraġan/Boran/Boraġan** (بُوران-بُوراغان-بَوران-بَوراغان)[455]: (/b/ ötre ile, /r/ medli elif ile). “şiddetli kar ile fırtına”.

2127 **Poran** (پُران)[456]: (/p/ ötre ile, /r/ medli elif ile). “sıcaktan etkilenmiş deve”.

2228 **Borc** (بَورج): (/b/ üstün ile, /r/ ve /c/ sükûn ile). “borç”. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Borcluḳ ‘aẕābıġa ḳalġanlarnıñ yolum başıda turmaḳlıġı[457].
(بورج لوق عذابی غه قالغانلارنینک یولوم باشیدا تورماقلیغی)

2229 **Burcalıḳ/Burçalıḳ** (بُورجالیق-بُورچالیق)[458]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “çöl lalesinin soğanı”.

---

[450] atıb kem yazar| Yazmalar: aytıb kim bāzār (آیتیب کیم بازار). Bk. SG (557/1297), Arat-Babür (154, Yıl.899/H19a), TB-Yazma-ML (26).

[451] Yazmalar: Budmaḳ (بُودماق). (/b/ ötre ile, /d/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22a). Bk. SG (478), CC (42), Kzk.Tr (98), Krgz.Tr (146), Mlk.Tr (129), YUyg.Tr (53), Trkm.Tr (87).

[452] Yazmalar: Budanmaḳ (بُودانماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22a)// SG: Burunmaḳ (479)// DLT: Bürün- (607)// Krgz.Tr: Bürkön- (156)// Trkm.Tr: Büren- (91)// Moğ-Les: Büri-/Büre- “bürümek, örtmek, kuşatmak, kaplamak” (239).

[453] Yazmalar: Buduşmaḳ (بُودوشماق). (/b/ ve /d/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (20a). Bk. SG (479), DLT (603), CC (43)// Kzk.Tr: Büris- (101)// Krgz.Tr: Bürüş- (156)// YUyg.Tr: Pürüşmek (328).

[454] Yazmalar: Burmaşmaḳ (بُورماشماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22a). Bk. SG (481), AŞ (66a).

[455] Yazmalar: Buran/Burġan (بُوران-بُورغان). (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22a). Bk. SG (482)// Alt.Tr: Borogon “kar fırtınası” (43)// Kzk.Tr: Boran “tipi, kar fırtınası, boran” (92)// Krgz.Tr: Boroon “tipi, kar kasırgası” (132)// Mlk.Tr (126), YUyg.Tr (48): Boran “burağan, fırtına”// Tr.Tr: Burağan “güçlü esen rüzgâr”; Bora “genellikle arkasından yağmur getiren sert rüzgâr”; Boran “rüzgâr, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı”// Derleme: Boran “sis, duman; şiddetli kar, fırtına, kasırga; şiddetli yağmur, sağanak”; Buran “şiddetli kar, fırtına, kasırga”; Borağan “bora, fırtına”// Moğ-Les: Boruga(n)/Boroo(n) “yağmur” (194).

[456] Yazmalar: Puran (پُوران). Bk. Poran.

[457] Bu örnek| M1, M2, TÜ: yok// Borcluḳ| ML: Borcı yoḳ// yolum| ML: yol; İH: yolu// başıda| ML, İH: başıġa. Bk. VA (48), VA-Özb, VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (765).

[458] M1, M2: Burcalıḳ/Burçaluḳ; ML, İH: Burçalıḳ/Burçaluḳ; TÜ: Burcalıḳ// SG (483), Trkm.Tr-Hamzayev: Burçalıḳ// Derleme: Burcalık/Burçalak “burçak; yer elması biçiminde, siyah kabuklu ve kırlarda kendiliğinden yetişen bir bitki”; Burçalak “söğüt yaprağına benzer yapraklı bir çeşit bitki; zehirli bir ot”; Burçalıh “burçak”.

2230 **Burçın/Borçın** (بُورچین-بَورچین)[459]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). [**M2.107a**] "dişi ördek"; "/c/ ile (**Burcın/Borcın**)[460] dişi ceylan".
2231 **Bursu** (بُورسو)[461]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "hayvanların kışın yemesi için yazın burularak kurutulan ot, burma".
2232 **Burma** (بُورمه)[462]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "torbanın başından geçirilen ve çekilerek bağlanmasını sağlayan bağ; hayvanların kışın yemesi için yazın yaş iken burularak kurutulan ot demeti, burma; çeşme musluğu, burma". [İH.96b]
2233 **Burna** (بُورنا)[463]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "önce, ilkin". *Dört Dīvān'dan:*
Havā ẖoş durur tut ḳadeḥ yār aẖī
Ḳadeḥni özüñ̂ burna sıbḳar aẖī [M1.107b, ML.93a]
(هوا خوش دورور توت قدح یار اخی/قدح نی اوزونک بورنا سِبقار اخی)
2234 **Burna ėrkeni** (بُورنا اَیْرکانی)[464]: (/b/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "önce olduğu".
2235 **Burun çaġ** (بُورون چاغ): (/b/ ve /r/ ötre ile, /ç/ medli elif ile). "önceki zaman".
2236 **Burunraḳ** (بُورون راق): (/b/ ve /r/ ötre ile, ikinci /r/ medli elif ile). "daha önce, daha eski".
2237 **Butradı** (بُوترادی): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "dağıldı, saçıldı, perişan oldu". *Dört Dīvān'dan:*
Dūd-ı ahımdın mu her sarı şererler butradı
Yoḳsa yėl otluḳ köñ̂güllerni saçıñ̂gda ḳozġadı [TÜ.54b]
(دود آهیم دین مو هر ساری شررلار بوترادی/یوقسا یَیل اوتلوق کونکل لارنی سچینکدا قوزغادی)
2238 **Bütülüb** (بُوتولوب)[465]: (/b/ ve /t/ ötre ile). "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş; yara kapanmış, yara iyileşmiş; inanmış. Bu anlamlarda Bitilib de doğrudur". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī yitilib ḳaşı anıñ̂ şükr dė kim
Ḥüsni ḳaṣrıġa 'ayān boldı yana ṭāḳ-nümāy[466]
(ای نوایی ییتیلیب قاشی آنینک شکر دَی کیم/حسنی قصریغه عیان بولدی یانا طاق نمای)
2239 **Burun** (بُورون)[467]: (/b/ ve /r/ ötre ile). "önce, ilkin; burun. Vücuttaki uzuvların önünde

---

459 Yazmalar: Burçın. Bk. SG (483), AŞ-Hüccetiye (114), AŞ (67a), MU (T777a/25), MU-Külliyat-Yazma2 (572)// Moğ-Les (GT): Borçin "bir ördek türü" (193); Boru/Bor "boz, kır" (194); Borugçin/Borogçin "boz, bozca (dişi hayvan)" (195).
460 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Burcın// Tekrarı| M1.113a, M2.111a, ML.96b, İH.99b: Bozçın. AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (67a: بوزجین). Bk. SG (483), AŞ-Hüccetiye (114)// Krgz.Tr: Buurcun "genç buğra" (150)// Derleme: Burçin "dişi geyik".
461 Bk. SG (483).
462 Bk. SG (484)// Derleme: "şalvarda büzgü; yaşken burulup kurutulan ot; ot demeti; musluk".
463 Bk. AŞ (66a), SG (484), YUyg.Tr (53)// Krgz.Tr: Murda (575).
464 Bk. SG (484).
465 M1: 103a; TÜ: yok.
466 yitilib| Yazmalar: bütülüb (بوتولوب)// Ḥüsni ḳaṣrıġa| Yazmalar: Ḥüsn ḳaṣrıda (حسن قصریدا). Bk. BV (425, 586), BV-Özb (G.583), Külliyat-Yazma2 (392), Divan-Yazma (535*2).
467 Bk. AŞ (65b), SG (485), DLT (603), CC (42), Mlk.Tr (130), YUyg.Tr (53), Trkm.Tr (88)// Kzk.Tr: Burın (99)// Krgz.Tr: Murun (576).

olması için bu adla söylenmiştir. **Burn** da doğrudur". *Dört Dīvān'dan:*

Yitişti burnıġa āfet ki tuttı burnını ėl
Yaruḳluġı bile çün şem' boldı gende-dimāġ[468]
(يِتِشتى بورنيغه آفت كه توتتى بورنينى اَيل/ياروق لوغى بيله چون شمع بولدى كنده دماغ)

Ulusġa ot salur ėrseñ̂g mini burun örte
Nidin ki otnı tutaşurġalı girek ẖāşāk[469]
(اولوسغه اوت سالور اَيرسانک مينى بورون اَورتا/نيدين كه اوتنى توتاشورغالى كِيراک خاشاک)

Burun ḳadem bu mekāndın çü lā-mekān ḳoydı [**M2.107b**]
Ni nev' dėy ki anıñ̂g gāmı ėrdi gerdūn-sā[470]
(بورون قدم بو مكاندين چو لامكان قويدى/نِى نوع دَى كه آنينک كامى اَيردى كردون سا)

Baş aḳarıb yüz ḳaralıġdur yana terk-i edeb
Dūst ġayret ėylemesdin burna ḳıl 'işyānnı bes[471]
(باش آقاريب يوز قراليغ دور ينا ترک ادب/دوست غيرت اَيلاماس دين بورنا قيل عصياننى بس)

Ferhād u Şīrīn'den:

Suġa arıġ şikāfın açtı çün çüst
Burun nāv u memerni baġlaban rüst[472]
(سوغه آريغ شكافين آچتى چون چست/بورون ناو و ممرنى باغلابان رست)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Devr ėyle yügür burun ḳıraḳdın
Ėvrül başıġa velī yıraḳdın[473]
(دور اَيله يوكور بورون قِراقدين/اَيورول باشيغه ولى يِراقدين)

2240 **Burulġun** (بُورولغون): (/b/ ve /r/ ötre ile). "geriye doğru eğilmiş [ve dönmüş]"[474].

2241 **Böri** (بَورى)[475]: (/b/ üstün ile, /r/ esre ile). "kurt". *Dört Dīvān'dan:*

Her kim ki Yūsuf'um ġamıdın öldi deşt ara
Her tün meger böri gözi şem'-i mezārıdur[476]
(هر كيم كه يوسفوم غميدين اولدى دشت آرا/هر تون مكر بورى كوزى شمع مزارى دور)

---

[468] Bu beyit| TÜ: yok// Yaruḳluġı| M2, İH: Yaruġluḳı. Bk. SG (484), NŞ (299, 300), NŞ-Özb (G.300), Külliyat-Yazma-TB (197).

[469] ėrseñ̂g| Yazmalar: olsañ̂g (اولسانک). Bk. Tutaşurġalı// tutaşurġalı| NŞ (329, 330), NŞ-Özb (G.330), Külliyat-Yazma2 (219), Külliyat-Yazma-TB (203): tutaşturġalı. Bk. Divan-Yazma (315*2).

[470] ḳoydı| NŞ (6, 6) NŞ-Özb (G.6), Külliyat-Yazma2 (163), Külliyat-Yazma-TB (147): ḳoyduñ̂g. Bk. Divan-Yazma (23*2)// sā| M1, M2, ML, İH: sāy.

[471] Bu beyit| TÜ: yok// ḳaralıġ| ML, İH: ḳaralıḳ// 'işyānnı bes| Yazmalar: 'işyānını (عصيانينى). Bk. GS (202, 252), GS-Özb (G.241), Külliyat-Yazma-TB (56).

[472] arıġ| ML, İH: arıḳ. Bk. FŞ (318, XXXIV/66), FŞ-Özb (XXXIV).

[473] ḳıraḳdın| Yazmalar: ḳıraġdın (قِراغدين). Bk. LM (316, 2947), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (669).

[474] SG: "geriye doğru eğilmek ve dönmek. Īrān Türkleri ḳıyḳac derler" (484-485).

[475] ML: 93b; İH: 97a// Yazmalar: Büri (بُورى). (/b/ ötre ile, /r/ esre ile). Bk. AŞ (65b), SG (485), DLT (598), CC (40), Kzk.Tr (94), YUyg.Tr (51), Trkm.Tr (83)// Alt.Tr (44), Krgz.Tr (139), Mlk.Tr (128): Börü// Moğ-Les: Börtü/Börte/Bört "boz; çizgili, benekli, çilli"; Börtü/Börte/Bört çinua "boz kurt" (205).

[476] Yūsuf'um| Yazmalar: Yūsuf'ım (يوسفيم). Bk. SG (485), NŞ (190, 190), NŞ-Özb (G.190), Külliyat-Yazma-TB (179).

Leylī ve Mecnūn'dan:
Her yan böri pās-bān iti dik
Yoḳ yoḳ ni dėdim şubān iti dik[477]
(هر یان بوری پاسبان ایتی دیک/یوق یوق نِی دَیدیم شبان ایتی دیک)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Börini ḳuzı birle ḳılġan sėmiz
Giyig cem‘ ü ḫaylıġadur raḥmsız
(بورینی قُوزی بیرله قیلغان سَیمیز/کِیک جمع و خیلی غه دور رحم سیز)
2242 **Bozlamaḳ** (بوزلاماق)[478]: (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "ağlayıp inlemek, matemle feryat etmek; dişi deve yavrusunu çağırırken bağırmak, bozlamak". [M1.108a]
2243 **Buzaġu/Buzaḳ/Buzav** (بُوزاغو-بُوزاق-بُوزاو)[479]: (/b/ ötre ile, /z/ medli elif ile). "sığır, kömüş ve gergedan gibi hayvanların yavrusu, buzağı". [ML.93b, İH.97a]
2244 **Buzav başı** (بُوزاو باشی)[480]: (/b/ ötre ile, /z/ medli elif ile). "başı buzağıya benzeyen, akrepten büyük ve ısıran bir hayvan".
2245 **Bözçi** (بَوزچی): (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "pamuklu bez dokuyan; bez satan".
2246 **Bozuḳluḳ** (بَوزوقلوق): (/b/ üstün ile, /z/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "bozukluk, yıkıklık".
Dört Dīvān'dan:
Yana zülfüñ̂ bozuġluḳ saldı köñ̂glüm ḫān-u-mānında
Yılan andaḳ ki salġay ḳozġalan ḳuş āşiyānında[481]
(ینه زلفونک بوزوغلوق سالدی کونکلوم خان و مانینده/ییلان آنداق که سالغای قوزغالان قوش آشیانینده)
2247 **Bozaçı** (بَوزَه چی)[482]: (/b/ ve /z/ üstün ile). "[bozacı]; Türkmeniyye boylarından birinin adı". [**M2.108a**]
2248 **Bosaġa** (بَوساغه)[483]: (/b/ üstün ile, /s/ medli elif ile). "eşik, kapı eşiği".

---

[477] ni| Yazmalar: ne (نَه). Bk. LM (198, 1705), LM-Özb (XXI).
[478] Bk. AŞ (66b), SG (487), DLT (597), Trkm.Tr (81)// Kzk.Tr: Bozda- "deve bağırmak; hıçkıra hıçkıra ağlamak; bir ritm ile ses çıkarmak" (90)// Krgz.Tr: Bozdo- "deve bağırmak; acıyla ağlamak" (135)// YUyg.Tr: Bozlimaḳ "bağırmak; hıçkırmak" (50)// Moğ-Les: Buyla- "bağırmak, ağlamak, anırmak, deve böğürmek" (212).
[479] Buzaḳ| Yazmalar: Buzek (بُوزاک). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (488)// DLT: Buzagu (605)// CC: Buzav/Buzov (43)// Kzk.Tr: Buzav (97)// Krgz.Tr: Muzoo (577)// Özb.Tr.İzahlı: Buzaq (I/146)// Derleme: Buzak/Buzah/Buzav// Moğ-Les: Biragu(n)/Biyarū (169).
[480] Yazmalar: Boz-obaşı (بَوزاَوباشی). (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). Bk. SG (489)// Kzk.Tr: Buzavbas "danaburnu" (97)// Krgz.Tr: Muzoobaş "kök kurdu, danaburnu; zehirsiz büyük örümcek" (577)// Özb.Tr.İzahlı: Buzaqbaş(i) (I/146).
[481] Bu beyit| TÜ: yok// Yana| Yazmalar: Siyeh (سیه)// bozuġluḳ| ML, İH: bozuḳluḳ// ḫān-u-mān| Yazmalar: ḫān-mān (خانمان). Bk. NŞ (530, 533), NŞ-Özb (G.532), Külliyat-Yazma-TB (238).
[482] Bk. SG (489)// Alt.Tr: Bozo/Boco "bir tür ev birası" (43)// Krgz.Tr: Bozo "boza (hububattan yapılan bir tür alkollü içki)"; Bozoçu "bozacı" (136)// Mlk.Tr: Boza "alkollü Kafkas içkisi" (127)// Özb.Tr.İzahlı: Bozä "keyif verici bir içki"; Bozäxanä "boza satılan ve içilen yer; meyhane" (I/158)// YUyg.Tr: Boza "boza" (50)// Moğ-Les: Bocu/Boz "posa; kesilmiş sütün suyu" (198).
[483] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 113a; M2: 113b; ML: 97b; İH: 101a; TÜ: 56b// Yazmalar: Busaġa (بُوساغه). (/b/ ötre ile, /s/ medli elif ile). Bk. AŞ (67b), Kzk.Tr (92), Mlk.Tr (126)// SG: "kapının

2249 **Busu** (بُوسو)[484]: (/b/ ve /s/ ötre ile). "pusu".
2250 **Bösün** (بَوسون)[485]: (/b/ üstün ile, /s/ ötre ile). "Moğ. bit".
2251 **Buşmaḳ** (بُوشماق): (/b/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "zarar gelmek; üzülmek; [kızmak]"[486].
2252 **Buşurġanmaḳ** (بُوشورغانماق)[487]: (/b/ ve /ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "üzülmek".
2253 **Püştov** (پُوشتو)[488]: (/p/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] tabanca, piştov".
2254 **Boġmaḳ** (بَوغماق): (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "boğmak"[489]; "[Rūm Tr: gerdanlık]"[490]. [TÜ.55a]
2255 **Bolġan** (بَولغان): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "olan; olmuş; olmak"[491]; "/b/ ötre ile (**Bulġan**) bulan!, karış!"; "(**Bulġan**)[492] Moğ. samur". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın vasiyetinde şöyle der:

Ėrür ol bozuḳ mezra'ım ḫūşesi
Man̂ga pāre bolġan ciger-gūşesi

(اَیرور اول بوزوق مزرعیم خوشه سی/منکا پاره بَولغان جکر کوشه سی)

Dört Dīvān'dan:

Leṭāfet suyı ol yüz cīm ile lām ikki yandın zülf
Bu sözni fehm ėyler behre-ver bolġan cemālın̂gdın[493]

(لطافت سویی اول یوز جیم ایله لام ایکّی یاندین زلف/بو سوزنی فهم اَیلار بهره ور بَولغان جمالینک دین)

Ferhād u Şīrīn'den:

Şerefdin bolġan ėrmiş-sin Süleymān
Minin̂g birle unutma 'ahd u peymān[494]

---

eşiği. Būse-gāh'ın değiştirilmiş biçimi olmalıdır" (490-491)// Krgz.Tr: Bosogo (133)// YUyg.Tr: Bosuġa (48)// Moğ-Les: Bosuga/Bosgo (196).

484 Bk. SG (491)// DLT: Busug/Büsüg (604).

485 Yazmalar: Büsün (بُوسون). (/b/ ve /s/ ötre ile). Bk. SG (491), NS (183a), King (224, 200A/7)// Moğ-Les: Bögesü(n)/Böös(ön) (200).

486 M1, TÜ: "zarar gelmek"; M2, ML, İH: "zarar gelmek; ulaşmak; üzülmek"// AŞ: "kızmak; darılmak, incinmek; rahatsız olmak" (68a)// SG: "zarar gelmek" (491)// DLT: "sıkılmak, bıkmak" (604)// Krgz.Tr: Buşman "acı, tasa" (149)// Mlk.Tr: Buşman/Buşuv "üzüntü, tasa" (131)// YUyg.Tr: Puşmaḳ "sıkılmak" (327)// Moğ-Les: Bugsa-/Bugsi-/Bugşi- "kızmak" (210).

487 Yazmalar: Buşḳanmaḳ (بُوشقانماق). (/b/ ötre ile, /ş/ ve /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22b: Buşuġanmaḳ). Bk. AŞ (68a), SG (494), GN (32, 374).

488 Yazmalar: Buşış (بُوشِش). (/b/ ötre ile, /ş/ esre ile, ikinci /ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (22b: Puşış). Bk. SG (496)// Dehhuda: Pīştū/Pīştav/Pīştāb/Pīstūle "Fr. tabanca"// Azb.Tr: Pişto/Piştov (637).

489 ML: Boḳmaḳ. Bk. SG (496), DLT (592), YUyg.Tr (46)// Krgz.Tr: Buu- (149)// Moğ-Les: Bogu-/Boo- (177).

490 Bk. SG (496), DLT (592), Tarama (36), Derleme.

491 Yazmalar: "olan; olacak olan, olmalı". Bk. SG (520), AŞ (70b), DLT (593), CC (36), Krgz.Tr (126), YUyg.Tr (47), Moğ-Les (182).

492 Yazmalar: Bolġan (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (520), NS (184a), King (199C/27), YUyg.Tr (52)// Moğ-Les: Bulaga(n)/Bulga(n) (213).

493 ėyler behre-ver| M1, TÜ: ėterler cilve-ver (اَیتارلار جلوه ور). Bk. BV (340, 460), BV-Özb (G.457), Külliyat-Yazma-TB (351).

494 Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 52a (üzeri çizili)// ėrmiş-sin| TÜ: ėrmiş. Bk. FŞ (415, XLV/41), FŞ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma-TB (578).

(شرف دین بولغان آیرمیش سین سلیمان/مینینک بیرله اونوتما عهد و پیمان)

2256 **Butraban** (بُوترابان): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ ve /b/ medli elif ile). "dağılıp, saçılıp". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Taşıdın eṭfāl gehī butraban [M1.108b]
Geh yıġılıb mest ü meleng oynaban[495]

(تاشیدین اطفال کهی بوترابان/که یِغیلیب مست و ملنک اوینابان)

2257 **Boġuzlamaḳ** (بَوغوزلاماق)[496]: (/b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "boğazlamak". [ML.94a]

2258 **Boġuzlatmaḳ** (بَوغوزلاتماق): (/b/ üstün ile, /z/ ve /t/ sükûn ile). "boğazlatmak"[497].

2259 **Boġaḳ** (بَوغاق)[498]: (/b/ üstün ile). "boğucu hava, kapalı hava".

2260 **Boġcama** (بَوغجامه)[499]: (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "bohça". [İH.97b]

2261 **Boladur** (بَولادور)[500]: (/b/ üstün ile). "oluyor/olur; var". *Dört Dīvān'dan:*

Niçe yaḳın boladur ol aġız yoḳı līkin
Tekellümi yana köñglüm ara gümān saladur

(نیچه یقین بولادور اول آغز یوقی لیکن/تکلّمی یانا کونکلوم آرا کمان سالادور)

2262 **Bolġa-min** (بَولغامین)[501]: (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /m/ esre ile). "olayım". *Dört Dīvān'dan:*

Yaḳın ėrdi ki yana ṣavmaʻada
Bolġa-min renc-i ḫumār içre helāk[502] [**M2.108b**]

(یاقین اَیردی که یَنا صومعه دا/بولغامین رنج خمار ایچره هلاک)

2263 **Boġçurma** (بَوغچورمه)[503]: (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /ç/ ötre ile). "[uçlarının birbiriyle eşit olması için] yayın uçlarına takılan ip".

2264 **Buġdaḳ/Boġdaḳ** (بُوغداق-بَوغداق)[504]: (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). "ağaç gövdesinde olan boğum, ağaç budağı".

2265 **Buġday** (بُوغدای)[505]: (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). "buğday". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

495 Taşıdın| Yazmalar: Başıdın (باشیدین)// yıġılıb| Yazmalar: yıḳılıb (یِقیلیب). Bk. HE (359, L/21), HE-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (460), Külliyat-Yazma1 (472).

496 Bk. SG (497)// YUyg.Tr: Boġuzlimaḳ (46).

497 M1, M2, TÜ: "boğazlanmış". Bk. SG (498).

498 ML: 93b// M1, M2, ML, İH: Buġan; TÜ: Buġaḳ (بُوغاق). (/b/ ötre ile)// SG: Boġaḳ/Boġnaḳ (498/499)// Mlk.Tr: Buvak (131)// YUyg.Tr: Boġunaḳ "tozlu hava" (46)// Derleme: Boğanak.

499 Yazmalar: Buġcama (بُوغجامه). (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). Bk. SG (498)// DLT: Bog (592)// Kzk.Tr: Boqşa/Boqjama (TDK)// Krgz.Tr: Bokço (125)// Özb.Tr.İzahlı: Boğcamä (I/167)// YUyg.Tr: Boḳça/Boxça (46)// Moğ-Les: Bogça/Bogçu/Bogç (176).

500 M1: 111a; TÜ: yok// Yazmalar: "olmuş; olur/oluyor; var". Bk. SG (506).

501 M1: 109a; TÜ: yok// Yazmalar: Bolġanın (بَولغانین). (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /n/ esre ile).

502 Bolġa-min| Yazmalar: Bolġanın (بولغانین)// ḫumār içre| Yazmalar: ḫumārıda (خماریدا). Bk. FK (654, 688/VIII), FK-Özb (Terciibend.VIII), Külliyat-Yazma2 (533).

503 Yazmalar: Buġçurma (بُوغچورمه). (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile, /ç/ ötre ile)// AŞ: Boġcı (68a)// SG: Boġçı/Boġçurma (498)// Krgz.Tr: Booçu "her türden bağ (ip, şerit, vs.); ufak koşum parçaları (kolan vs.)" (129)// Moğ-Les: Boguça/Booç "ip, sicim" (178).

504 Yazmalar: Buġdaḳ// SG (498): Boġdaḳ (toḫmaḳ vezninde).

505 Bk. SG (498), DLT (599), CC (41), YUyg.Tr (52), Trkm.Tr (85)// Krgz.Tr: Buuday (149)// Moğ-Les: Buguday/Būday (210).

Buġday bile arpa bėrse sāyil
Bolmay eger incü olsa māyil[506]

(بوغدای بیله آرپا بَیرسا سایل/بولمای اکر اینجو اولسا مایل)

2266 **Buġra** (بُوغرا)[507]: (/b/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). "[Buġra Ḫan'a mensup olup] hamurla yapılan bir tür çorba".

2267 **Boġun** (بَوغون)[508]: (/b/ üstün ile, /ġ/ ötre ile). "insan vücudunda ve ağaç gövdesinde bulunan boğum, eklem, mafsal". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Teni zār u süñgek birle boġunlar
Meşaḳḳat tārıġa salıb tügünler[509]

(تنی زار و سونکاک بیرله بوغونلار/مشقّت تاری غه سالیب توکونلار)

2268 **Buġına** (بُوغینه)[510]: (/b/ ötre ile, /n/ üstün ile). "bu zamirinin küçültme durumudur".

2269 **Buḳturma** (بُوقتورمه)[511]: (/b/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "düşmanın arkasından pusu kuran askerler".

2270 **Bükmek** (بُوکماک)[512]: (/b/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "bükmek, eğmek".

2271 **Bügetlemek** (بُوکاتلاماک)[513]: (/b/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "akar suyun önünü tıkamak".

2272 **Bögr** (بَوکر)[514]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "böğür".

2273 **Bögrek** (بَوکراک)[515]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "böbrek".

2274 **Bögrekçi** (بَوکراکچی)[516]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "ordunun sağ ve sol kanadındaki askerler. Sağ kanada Saḳ bögrek, soldakine Sol bögrek de denir".

2275 **Bögrülce** (بَوکرولجه)[517]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /r/ ötre ile). [M1.109a] "[Rūm Tr.]

---

[506] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Bolmay| Yazmalar: Töker (توکار). Bk. LM (72, 441), LM-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (617).

[507] SG: بُغرا (ṭuġra vezninde) (499), BR-Muin (289-290), HM (71, T771b/6).

[508] Yazmalar: Buġun (بُوغون). (/b/ ve /ġ/ ötre ile). Bk. SG (499), DLT (593), Özb.Tr (14), Trkm.Tr (76)// CC: Bogum/Bovum (36)// Kzk.Tr: Buvın (96)// YUyg.Tr: Boġum (46)// Moğ-Les: Bogumi/Boomi "boğum, ilmik" (179).

[509] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FŞ (424, XLVI/41), FŞ-Özb (XLVI).

[510] Bk. SG (500), AŞ (68a).

[511] Yazmalar: Boḳturma (بَوقتورمه). (/b/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ ötre ile). Bk. SG (501), NS (56a)// Krgz.Tr: "pusu" (142)// YUyg.Tr: Buxturma "gizli tutma" (52).

[512] Bk. SG (501), CC (44), Krgz.Tr (153)// YUyg.Tr: Pükmek (328).

[513] Yazmalar: Bügütlemek (بُوکوتلاماک). (/b/ ve /g/ ötre ile, /t/ sükûn ile). SG kaynaklı yanlış olmalıdır. SG'de okunuşun doğru verilmesine karşın yazılış bu biçimde verilmiştir// SG: بوکوتلاماک (/g/ üstün ile, /t/ sükûn ile); Büget "set, baraj, büğet, büvet" (505)// Kzk.Tr: Böge- "set çekmek"; Böget "bend, set; mania, engel" (93)// Krgz.Tr: Bögö- "suya set çekmek; yolu kapatmak; engel olmak"; Bögööl/Bögöt "bend, set; mania, engel" (136).

[514] Yazmalar: Bügü (بُوکو). (/b/ ve /g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (23a)// SG: Bögr/Bögür (505)// Kzk.Tr: Büyir (100)// Trkm.Tr: Bövür (84).

[515] Bk. SG (505)// DLT: Bögür (597)// Krgz.Tr: Böyrök (140)// YUyg.Tr: Börek (51)// Moğ-Les: Bögere/Böör (200).

[516] Bk. SG (505).

[517] Yazmalar: Bügürülce (بُوکورولجه). (/b/, /g/ ve /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (23a)// SG: Bögrülce/Bögrülcük (505).

fasulye, böğrülce, börülce".
2276 **Bögürtgen** (بوكورتكن)[518]: (/b/ üstün ile). "böğürtlen". [ML.94b]
2277 **Butramış** (بُوترامیش): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "dağılmış, saçılmış". *Dört Dīvān'dan:*
Bir kişi sevdāyī olmay ḳalmaġay bu nev' kim [**M2.109a**]
'Ālem içre sünbül-i zülfüñ nesīmi butramış
(بیر کیشی سودایی اولمای قالماغای بو نوع کیم/عالم ایچرا سنبل زلفونک نسیمی بوترامیش)
2278 **Bolġay** (بَولغای): (/b/ üstün ile). "ola". *Dört Dīvān'dan:*
Sebeb bu ėrdi ikin ḫilḳatıdın ādemniñ
Ki bolġay añga siniñ dik ḫuceste ferzendī [İH.98a, TÜ.55b]
(سبب بو اَیردی ایکین خلقتی دین آدم نینک/که بولغای آنکا سینینک دیک خجسته فرزندی)
2279 **Bozuban** (بَوزوبان): (/b/ üstün ile, /z/ ötre ile). "bozmuş, yıkmış".
2280 **Bu çaḳġa dėgin** (بُو چاقغه دَیکین): (/b/ ötre ile, /ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /d/ üstün ile, /g/ esre ile). "bu zamana değin". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bu çaḳġa dėgin ister ėrmiş maḥal
Ki bir yirde yüzlense kīn ü cedel[519]
(بو چاقغه دَیکین ایستار اَیرمیش محل/که بیر یِردا یوزلانسا کین و جدل)
2281 **Bordaġan** (بَورداغان)[520]: (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "semizleyen, semiren, şişmanlayan; semizleten". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ketekde ḳalıb bordaġan mākiyān
Ni ma'lūmı uçmaḳġa sūd u ziyān
(کتک دا قالیب بورداغان ماکیان/نی معلومی اوچماقغه سود و زیان)

Munuñ yüzide mey baṭı la'l-ı nāb
İçide anıñ bordaġan baṭ kebāb[521]
(مونونک یوزیدا می بطی لعل ناب/ایچیدا آنینک بورداغان بط کباب)

İnşā'dan:
Yüzinde munuñ mey baṭı la'l-ı nāb
Anıñ üstide bordaġan baṭ kebāb[522]
(یوزیندا مونونک می بطی لعل ناب/آنینک اوستیدا بورداغان بط کباب)
2282 **Boldı** (بَولدی): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "oldu"; "(**Böldi**) böldü"; "(**Buldı**)[523] buldu". *Dört Dīvān'da,* Faḫriyye'den:
Nevāyī siḥr ėmes gūyā Kelīmu'llāh 'aṣāsıdur

---

518 Yazmalar: Bügürtigen (بُوکورتیکن). (/b/ ötre ile). Bk. SG (505)// YUyg.Tr: Bölcürgen (50)// Azb.Tr: Böyürtken (109)// Moğ-Les: Bögerelgene/Böörölgönö (200).
519 maḥal| Yazmalar: mecel (مجل)// kīn ü cedel| Yazmalar: kīn-i maḥal (کین محل). Bk. Sİ (411, 5439), Sİ-Özb (LXIV), Külliyat-Yazma-TB (903).
520 Yazmalar: Burdaġan (بُورداغان). (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile) "yumurtaya yatan tavuk". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (66a)// SG: Bordaġan/Bordarġan/Bordaydurġan "semiren, semizleyen". SG yazarı, AŞ'de verilen anlamın yanlışlığını da belirtmiştir (480-481).
521 la'l-ı nāb| M1, M2, ML, İH: la'l-tāb. Bk. SG (480), Sİ (229, 2721), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (846).
522 Bu beyit| ML: yok. Bk. TM (296, T784a/4), Münşeat-Özb (4), Külliyat-Yazma2 (789).
523 Yazmalar: Boldı (بَولدی). (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). Bk. AŞ (68b), SG (506), DLT (600).

Bu mu‘cizler ki ẓāhir boldı kilk-i nükte-pāşımda[524] [M1.109b]

(نوایی سحر اَیماس کویا کلیم الله عصاسی دور/بو معجزلار که ظاهر بولدی کلک نکته پاشیمده)

2283 **Bolunmaḳ** (بَولونماق)[525]: (/b/ üstün ile, /l/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "olunmak"; "(**Bulunmaḳ**)[526] bulunmak".

2284 **Bolubtur** (بَولوبتور)[527]: (/b/ üstün ile, ikinci /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "olmuştur". *Dört Dīvān'dan:*

Gözünĝ ü zülf ü ḳaşınĝdın incü dik boldı yaşım

Ḫalḳ uşbu vechdin dėrler anı dürr-i ‘aden[528]

(کوزونک و زلف و قاشینکدین اینجو دیک بَولدی یاشیم/خلق اُوشبو وجه دین دَیرلار آنی درّ عدن)

Bėli tārı hicridin cismim bolubtur tār dik

Ey felek raḥm ėt bu ikki rişteni birbirge ėş[529]

(بَیلی تاری هجریدین جسمیم بولوبتور تار دیک/ای فلک رحم اَیت بو ایکّی رشته نی بیربیرکا اَیش)

2285 **Bütmesidin** (بُوتماسیدین)[530]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yara kapanmamasından". *Dört Dīvān'dan:*

Zaḫmım aġzı bütmesidin uyḳum uçmış ey refīḳ

Gūyiyā bu özge uyḳu gėltürür ḫamyāzedür

(زخمیم آغزی بوتماسیدین اویقوم اوچمیش ای رفیق/کوییا بو اَوزکا اویقو گَیلتورور خمیازه دور)

2286 **Bölünmek** (بَولونماک): (/b/ üstün ile, /l/ ötre ile, /n/ sükûn ile). [**M2.109b**] "bölünmek, ayrılmak". [ML.95a]

2287 **Bulġanmaḳ/Bulġaşmaḳ** (بُولغانماق-بُولغاشماق)[531]: (/b/ ötre ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). "bulanmak, karışmak".

2288 **Boldurmaḳ** (بَولدورماق)[532]: (/b/ üstün ile, /l/ ve /r/ sükûn ile). "duraklamak, durmak".

2289 **Püleşmek** (پُولاشماک): (/p/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "birlikte üflemek".

2290 **Bulaşıḳ** (بُولاشیق): (/b/ ötre ile, /ş/ esre ile). "bulaşık, karışık; kirli".

2291 **Bölek/Bölük** (بَولاک-بَولوک)[533]: (/b/ üstün ile). "bölük, takım, küme". [İH.98b]

2292 **Bulamac/Bulamaḳ** (بُولاماج-بُولاماق)[534]: (/b/ ötre ile). "bir çeşit un çorbası, bulamaç".

---

[524] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. FK (547, 595), FK-Özb (G.565).

[525] ML, İH: Bolutmaḳ.

[526] ML, İH: Bolutmaḳ; Yazmalar: Bolunmaḳ (بَولونماق). (/b/ üstün ile, /l/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (505).

[527] M1: 112a; TÜ: yok. Bk. SG (508).

[528] Gözünĝ ü zülf ü ḳaşınĝdın incü dik boldı yaşım| Yazmalar: Göz ü zülf ü ḳaşıdın eşkim bolubtur incü dik (کوز و زلف و قاشیدین اشکیم بَولوبتور اِینجو دیک). Bk. GS (365, 490), GS-Özb (G.475), Külliyat-Yazma-TB (96).

[529] ėş| Yazmalar: yėş (یَیش). Bk. AŞ (25a), SG (371), GS (207, 259), GS-Özb (G.248), Külliyat-Yazma-TB (58).

[530] M1: 110a; TÜ: yok. Bk. SG (467).

[531] Yazmalar: Bulunmaḳ/Bulḳaşmaḳ (بُولونماق-بُولقاشماق). (/b/ ve /l/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (70a), SG (512).

[532] Yazmalar: Buldurmaḳ (بُولدورماق). (/b/ ötre ile, /l/ ve /r/ sükûn ile). Bk. SG (515), TM (278, T733a/9)// Krgz.Tr (127), YUyg.Tr (47): Boldur- "yorulmak".

[533] Yazmalar: Bülek (بُولاک). (/b/ ötre ile)// Tekrarı| M1.110a, M2.110a, ML.95a, İH.98b, TÜ.56a: Bölik (بَولِک)// SG: Bölek/Bölük (520)// DLT: Bölük (598)// Krgz.Tr: Bölök/Bölük "parça, kısım, bölüm" (138)// Mlk.Tr: Bölek/Bölük (127)// Trkm.Tr: Bölek (83)// Moğ-Les: Bülüg/Büleg (237).

[534] Bk. SG (518)// Krgz.Tr: Bulamık (143)// YUyg.Tr: Bulmaḳ (52)// Trkm.Tr-Hamzayev: Bulamak.

2293 **Böltü böri/Bölte böri** (بَولتو بَوری-بَولته بَوری)[535]: (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile, ikinci /t/ üstün ile). "sırtlan, yeleli kurt".

2294 **Bolmaydur ėrdiler** (بَولمای دور اَیردی لار): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "olmuyorlardı, bulunmuyorlardı, yoklardı; değillerdi"[536]. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Ezel-i āzālda kim mevcūdāt ra'nāları 'adem şeb-istānıdın vücūd gül-istānıġa cilve-sāz bolmaydur ėrdiler ve maḫlūḳāt zībāları yoḳluḳ ḫalvetidin barlıḳ ṣaḥrāsıda 'arbede āġāz ḳılmaydur ėrdiler.

(ازل آزال دا کیم موجودات رعنالاری عدم شبستانیدین وجود کلستانی غه جلوه ساز بولمای دور اَیردی لار و مخلوقات زیبالاری یوقلوق خلوتیدین بارلیق صحراسیدا عربده آغاز قیلمای دور اَیردی لار)

2295 **Boġluġ** (بَوغلوغ)[537]: (/b/ üstün ile, /ġ/'lar sükûn ile). "torbanın başını kapatmaya yarayan bağı". [TÜ.56a]

2296 **Bozulġan** (بَوزولغان): (/b/ üstün ile, /z/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "bozulmuş, yıkılmış". *Dört Dīvān'dan:*

Bozulġan ḫasta köñglümdin oḳın zinhār çėkmeñg kim
Ol öyge bu sütūn ol nā-tevānġa bu 'aṣā boldı[538]

(بوزولغان خسته کونکلومدین اوقین زنهار چَیکمانک کیم/اول اویکا بو ستون اول ناتوان غه بوعصا بولدی)

2297 **Bulġanġan** (بُولغانغان): (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "bulanmış, karışmış". [M1.110a]

2298 **Bütme** (بُوتما)[539]: (/b/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "yeşerme!, çıkıp yetişme!; yara kapanma!, iyileşme!; inanma!, güvenm!". *Dört Dīvān'dan:*

Dėsem ki terk-i 'aşḳıñg ėtey bütme ey perī
Kim tilbeler ḥadīṣiġa köp i'tibār yoḳ [**M2.110a**]

(دَیسام که ترک عشقینک اَیتای بوتما ای پری/کیم تیلبه لار حدیثی غه کوپ اعتبار یوق)

2299 **Bolur mu ikin** (بَولور مو ایکین): (/b/ üstün ile, /l/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "olur mu ki". *Leylī ve Mecnūn'da,* Mecnūn'un ayrılığında şöyle der:

Aġzım sözin ėylegec tekellüm
Bolur mu ikin 'adem sarı güm

(آغزیم سوزین اَیلاکاج تکلّم/بولور مو ایکین عدم ساری گُم)

2300 **Bulġanuḳ** (بُولغانوق): (/b/ ve /n/ ötre ile). "bulanık".

2301 **Bulġur** (بُولغور): (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "bulgur, yarı öğütülmüş buğday". [ML.95b]

2302 **Büñgüz/Müñgüz** (بُونکوز-مُونکوز)[540]: (/b/, /m/ ve /g/'ler ötre ile, /n/'ler sükûn ile). "boynuz".

2303 **Boylaşmaḳ** (بَویلاشماق)[541]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "boy ölçüşmek".

---

535 Yazmalar: Bültü/Bülte (بُولتو-بُولته). (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile, ikinci /t/ üstün ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (23a). Bk. SG (519)// Moğ-Les: Börtü/Börte/Bört "boz; çizgili, benekli, çilli"; Börtü/Börte/Bört çinua "boz kurt" (205).

536 SG: Bolmaydur "olmuyor/olmaz; olmamış" (507).

537 ML, İH: Boġluḳ// Krgz.Tr: Booluk "bağ; ilmik" (129)// Derleme: Bağlık "uçkur".

538 oḳın| Yazmalar: oḳuñg (اوقونک). Bk. BV (445, 617), BV-Özb (G.614), Külliyat-Yazma-TB (379).

539 M1, TÜ: yok// SG: Bütme/Bütmegil "bitki bitme!; iyileşme!; yapılma!; bitme!, tükenme!; türeme!, ortaya çıkma!; inanma!, güvenme!" (466).

540 Bk. SG (521), Müñgüz.

2304 **Boy** (بَوْى)[542]: (/b/ üstün ile, /v/ ve /y/ sükûn ile). "insanın uzunluğu, boy; endam; boy otu, çemen otu".
2305 **Boyamaḳ** (بَویاماق)[543]: (/b/ üstün ile). "[boyamak]; [**Boyaḳ**][544] boya".
2306 **Boyaḳlıġ** (بَویاقلیغ)[545]: (/b/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "boyalı".
2307 **Boy baş** (بَوى باش)[546]: (/b/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "baştan ayağa; üst baş". [İH.99a]
2308 **Boyça boyça** (بَویچه بَویچه): (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /ç/ üstün ile). "[Rūm Tr.] boy boy, boydan boya; kişiden kişiye".
2309 **Boydaş** (بَویداش)[547]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "boydaş".
2310 **Buyruḳ** (بُویروق): (/b/ ve /r/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "buyruk, emir"; "Tayan̂g Ḫan'ın kardeşi ve Nayman hâkimi. [Yada taşı kullanarak Çengiz Ḫan'ı bozguna uğrattı]"[548].
2311 **Buyruḳçı** (بُویروقچی): (/b/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /r/ ötre ile, /ç/ esre ile). "buyuran, buyrukçu".
2312 **Buyrultu** (بُویرولتو)[549]: (/b/, /r/ ve /t/ ötre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "buyruk, buyrultu".
2313 **Boyluḳ** (بَویلوق): (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "boyluk; boylu".
2314 **Bütmes** (بُوتماس)[550]: (/b/ ötre ile, /t/ ve /s/ sükûn ile). "yeşermez, çıkıp yetişmez; yara kapanmaz, iyileşmez; inanmaz, güvenmz". *Dört Dīvān'dan:*
Tapmaduḳ gül-reng cāmı bī-ḫumār ey bāġ-bān
Veh ki bu gül-şen ara gül bütmes ėrmiş ḫārsız[551]
(تاپمادوق کلرنک جامی بی خمار ای باغبان/وه که بو کلشن آرا کل بوتماس أیرمیش خارسیز)
2315 **Bütergeni/Bütedürgeni** (بُوتارکانی-بُوتادورکانی)[552]: (/b/ ötre ile, /t/ medli elif ile). "bitki bitmesi, yeşermesi". [**M2.110b**]
2316 **Boynuz** (بَوینوز): (/b/ üstün ile, /y/ ve /z/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "boynuz". [M1.110b]
2317 **Boyun ḳaşımaḳ** (بَویون قاشیماق)[553]: (/b/ üstün ile, /y/ ötre ile, /ş/ esre ile). "kinaye olarak: utanmak".

---

541 Bk. SG (523), Tarama (37).
542 Bk. SG (524)// DLT: Boḍ "insanın uzunluğu, boy" (591); Boy "çemen otu" (596)// CC: "vücut" (39)// Krgz.Tr: "bedenin uzunluğu; endam; süre; uzunluk; kıyı" (134)// YUyg.Tr: "vücut, gövde, boy; kenar, kıyı" (49)// Moğ-Les: Boda/Bod "cisim, beden, fizik; nesne; öz, madde, özdek" (173).
543 Bk. SG (521), CC (39)// DLT: Boḍu- (591)// Krgz.Tr: Boyo- (135)// YUyg.Tr: Boyumaḳ (50)// Moğ-Les: Budu-/Buda- (208).
544 Bk. SG (524), AŞ (70b), YUyg.Tr (49)// DLT: Boḍug (591)// CC: Boya (39)// Krgz.Tr: Boyok (135)// Moğ-Les: Budug/Budag (208).
545 ML: Boyaḳlıḳ; İH: Boyaġlıḳ. Bk. SG (524).
546 Bk. SG (525), AŞ (70b), SS (355, 3910).
547 Bk. SG (525), Trkm.Tr (80)// Kzk.Tr: Boylas (90).
548 Nayman| M1, M2, İH, TÜ: Tayman (تایمان)// Tayan̂g| Yazmalar: Taban̂g (تابانک). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (525). Bk. MGT-Temir (266).
549 SG: Buyrultu/Buyruldı (525).
550 M1: 104a; TÜ: yok. Bk. AŞ (64a), SG (466).
551 Tapmaduḳ| M1, M2: Tapmadik (تاپمادیک); ML, İH: Tapmadın̂g. Bk. GS (175, 212), GS-Özb (G.204), Külliyat-Yazma-TB (50).
552 M1, TÜ: yok; ML: 96a; İH: 99b. Bk. SG (465).

2318 **Boyun buran** (بَویون بُوران)[554]: (/b/ üstün ile, /y/ ötre ile, ikinci /b/ ötre ile). "[Rūm Tr.] ibikli ve kırmızıya çalan yeşil renkli bir kuş, şakrak kuşu".
2319 **Boyunduruḳ** (بَویوندوروق): (/b/ üstün ile, /y/, /d/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "çift süren öküzün boynuna geçirilen alet, boyunduruk".
2320 **Buşmas** (بُوشماس): (/b/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "zarar gelmez; üzülmez"[555]. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Ve-līkin köp hüner muḳābeleside az ʻayb buşmas.
(و لیکن کوپ هنر مقابله سیدا آز عیب بوشماس)

Luṭfī'den:
Ḳadem bas göz üze kirpikge baḳmay
Tiken buşmas ayaḳġa bolsa nem-nāk[556]
(قدم باس کوز اوزه کیرپیک کا باقمای/تیکان بوشماس آیاق غه بولسا نمناک)
2321 **Tostuġan** (تَوستوغان)[557]: (/t/ üstün ile, /s/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "gemi gibi uzun kadeh". [ML.96a, TÜ.56b]
2322 **Bolġay mu** (بَولغایمو): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "olur mu, olacak mı; [ola mı]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bolsa ṣamed birle ṣanem cilve-sāz
Ḳıblede boġay mu revā ol namāz[558]
(بولسه صمد بیرله صنم جلوه ساز/قبله دا بولغایمو روا اول نماز)
2323 **Bola alġay mu** (بَولا آلغایمو): (/b/ üstün ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). "olabilir mi".
2324 **Bu çaḳġa tėgrü** (بُو چاقغه تَیْکرو): (/b/ ötre ile, /ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "bu zamana dek". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ol gėce bu çaḳġa tėgrü ḳayġu
Ḳoymaydur idi gözige uyḳu[559]
(اول گیجه بو چاقغه تَیکرو قایغو/قویمای دور ایدی کوزیکا اویقو)
2325 **Bolur mu** (بَولور مو): (/b/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "olur mu; olacak mı". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Bėlimdin ṣaʻb bolsa köñglüñge ḥāl
Bolur mu mūyedin mū nāledin nāl [İH.99b]
(بَیلِمدین صعب بولسه کونکلونکا حال/بولور مو مویه دین مو ناله دین نال)

Dört Dīvān'dan: [**M2.111a**]

---

[553] Bk. SG (525), Ḳaşıb (örneği).
[554] Yazmalar: Boyun baran (بَویون بَران). (/b/ üstün ile, /y/ ötre ile, ikinci /b/ üstün ile). Bk. SG (525)// Derleme: "bir çeşit kuş".
[555] TÜ: "ulaşmaz; üzülmez"; M1, M2, ML, İH: "zarar gelmez; ulaşmaz; üzülmez". Bk. SG (491).
[556] Bu beyit| M1, TÜ: yok// kirpik| Yazmalar: kiprik (کِپریک). Bk. LD (100/418a, 127)
[557] ML: Bustaġan; Yazmalar: Bustaḳan (بُوستاقان). (/b/ ötre ile, /s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (67b: Bostaġan "gemi gibi uzun kadeh"). Bk. Tostuḳan/Tostaḳan/Tostuġan/Tostaġan.
[558] Ḳıblede| Yazmalar: Ḳıbleġa (قبله غه). Bk. HE (407, LV/24), HE-Özb (LV), Külliyat-Yazma-TB (468), Külliyat-Yazma1 (480), Hamse-Taşbasma (69).
[559] Ḳoymay| Yazmalar: Ḳoymas (قویماس). Bk. LM (142, 1126), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (631), Külliyat-Yazma1 (643).

Tileb cennetni ötmen dūst kūyıda gedālıḳdın
Muḥaḳḳar bāġ üçün gėçmek bolur mu pād-şālıḳdın[560]
(تیلاب جنّت نی اوتمان دوست کوییدا کدالیق دین/محقّر باغ اوچون گیچماک بولور مو پادشالیق دین)

2326 **Bozuḳta** (بَوزوقته)[561]: (/b/ üstün ile, /z/ ötre ile, /t/ üstün ile). "bozukta, yıkıkta". *Dört Dīvān'dan:* [M1.111a]
Ger bozuḳta cuġd-ı nālān görmemiş-sin, zaḫmı köp
Ten ara efġān çėker kön̂glüm ḳuşın neẓẓāre ḳıl[562]
(کر بوزوقته جغد نالان کورمامیش سین زخمی کوپ/تن آرا افغان چَیکار کونکلوم قوشین نظّاره قیل)

2327 **Butratma** (بُوتراتمه): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "dağıtma, saçma!, perişan etme!". *Dört Dīvān'dan:*
Zülf ü yüzdin sünbülün̂gni gül üze tarḳatma köp
Dehr bāġıda gül ü sünbül ısın butratma köp[563]
(زلف و یوزدین سنبلونکنی کل اوزه تارقاتمه کوپ/دهر باغیدا کل و سنبل ایسین بوتراتمه کوپ)

2328 **Boġzıġa** (بَوغزیغه): (/b/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /z/ esre ile). "boğazına". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Baġla ayaḳıġa ʻaşḳ dāmın
Ḳoy boġzıġa derd ü şevḳ cāmın[564]
(باغلا آیاقیغه عشق دامین/قوی بوغزیغه درد و شوق جامین)

2329 **Boza-ḫāne** (بَوزَه خانه): (/b/ ve /z/ üstün ile). "içki yeri, meyhane". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*
Boza-ḫānede yana bir özi dik ebter ḳılıc bile boynın çapıb öltürdi[565].
(بوزه خانه دا ینه بیر اوزی دیک ابتر قیلیج بیله بوینین چاپیب اولتوردی)

2330 **Boynıġa** (بوینیغه)[566]: (/b/ üstün ile, /n/ esre ile). "boynuna". *Dört Dīvān'dan:*
Çīn-be-çīn zülfün̂g tüşer ėl boynıġa yüz vay kim
Bizni çün gördün̂g tüşer ḳaşın̂g üze çīn üzre çīn
(چین بچین زلفونک توشار آیل بوینیغه یوز وای کیم/بیزنی چون کوردونک توشار قاشینک اوزه چین اوزره چین)

2331 **Bu güngece** (بُو کونکاجا): (/b/ ve /g/ ötre ile). "bugüne dek". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tünegüngece ėrdim zār u ġam-keş
Yıḳılġan bir bozuḳ içre müşevveş[567] [ML.96b, TÜ.57a]
(توناکونکاجا آیردیم زار و غم کش/ییقیلغان بیر بوزوق ایچره مشوّش)

2332 **Buşḳunca** (بُوشقونجه): (/b/ ötre ile, /ş/ ve /n/ sükûn ile). [**M2.111b**] "zarar gelinceye

[560] dūst| Yazmalar: yār (یار). Bk. FK (427, 460), FK-Özb (G.438), Külliyat-Yazma2 (492), Divan-Yazma (404*2).

[561] Yazmalar: Bozuġta (بَوزوغته).

[562] bozuḳta| Yazmalar: Bozuġta (بَوزوغته)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ḳuşın| Yazmalar: ḳuşı (قوشی). Bk. BV (290, 385), BV-Özb (G.382), Külliyat-Yazma2 (356), Külliyat-Yazma-TB (339), Divan-Yazma (355*2).

[563] sünbül| Yazmalar: bülbül (بلبل). Bk. Tarḳatma, GS (77, 72), GS-Özb (G.68).

[564] ayaḳıġa| M1, M2, ML, İH: ayaḳımġa. Bk. LM (383, 3617), Külliyat-Yazma-TB (683).

[565] yana| M1, M2, ML, İH: yine. Bk. HM (71, T771b/3).

[566] M1, TÜ: yok.

[567] Tünegüngece| Yazmalar: Bu güngece ki (بو کونکاجا که). Bk. FŞ (406, XLIV/84), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (576).

kadar; üzülünceye kadar”[568]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Tilin ‘öẕr sarı ḳılıb nükte-senc

Ki buşḳunca ẖod yitmedi yolda renc[569]

(تیلین عذر ساری قیلیب نکته سنج/که بوشقونجه خود یِتمادی یولدا رنج)

2333 **Boyla** (بَویله): (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile). “boynunu uzatıp bak; [boy ölç]”[570]; “(**Böyle**) böyle”. [İH.100a]

2334 **Bütse** (بُوتسه): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “yeşerse, çıkıp yetişse; yara kapansa, iyileşse; inansa, güvense, kabul etse”. *Dört Dīvān'dan:*

Gözi hicride tan̂g yoḳ bütse ḳabrımdın ḳara nergis [M1.111b]

Ki ḳoyġay göz ayaḳıġa çü ol gözi ḳara yitgey[571]

(کوزی هجریدا تانک یوق بوتسه قبریمدین قرا نرکس/که قویغای کوز اَیاقیغه چو اول کوزی قرا یِتکای)

2335 **Burunġı** (بُورونغی)[572]: (/b/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “önceki”. *Dört Dīvān'dan:*

Burunġı mihr ü vefā son̂ggı cevr ü ẓulmun̂gnı

Birin birin saġınıb zār zār yıġlar-min

(بورونغی مهر و وفا سونکغی جور و ظلمونکنی/بیرین بیرین ساغِنیب زار زار یِغلارمین)

2336 **Buẖaḳın̂gnı** (بُوخاقِیْنکنی): (/b/ ötre ile, /ẖ/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, ikinci /n/ esre ile). “çene altını, sakakını”. *Dört Dīvān'dan:*

Dėdim ẕeḳanın̂g tutub saḳaġın̂gnı öpey

Göz ḳaşın̂ga sürtüben ḳabaġın̂gnı öpey

Gül dik yüzün̂g ıslaban dodaġın̂gnı öpey

Yoḳ yoḳ yoḳ eger dėsen̂g ayaġın̂gnı öpey[573]

(دَیدیم ذقنینک توتوب ساقاغینکنی اوپای/کوز قاشینکا سورتوبان قباغینکنی اوپای
کل دیک یوزونک ایسلابان دَوداغینکنی اوپای/یوق یوق یوق اکر دَیسانک اَیاغینکنی اوپای)

2337 **Butratay** (بُوتراتای): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, ikinci /t/ medli elif ile). “dağıtayım, saçayım, perişan edeyim”. *Dört Dīvān'dan:*

Zühd ü taḳvā ehli pendimġa eger cem‘ olsalar

Ġam ėmes bir ah berḳidin barısın butratay[574]

(زهد و تقوی اهلی پندیم غه اکر جمع اولسالار/غم اَیماس بیر آه برقیدین باریسین بوتراتای)

2338 **Bütmey** (بُوتمای): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “bitki bitmez, çıkıp yetişmez; yara

---

[568] M1, TÜ: “ulaşana kadar”; M2, ML, İH: “zarar gelinceye kadar; ulaşana kadar; üzülünceye kadar”. Bk. SG (492).

[569] Tilin ‘öẕr sarı| Yazmalar: Tilin̂g ‘öẕr sāzı (تیلینک عذر سازی). Bk. SG (492), Sİ (294, 3703), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (867).

[570] SG: “boy ölç” (522)// Krgz.Tr: Boylo- “derinliğini, boyunu ölçmek; boyunca gitmek” (135)// Azb.Tr: Boyla- “boyuyla ölçmek; boynunu uzatıp bakmak” (106).

[571] çü| Yazmalar: ki (که). Bk. FK (591, 643), FK-Özb (G.613), Külliyat-Yazma2 (523).

[572] Bk. AŞ (66a), SG (485), CC (43)// Kzk.Tr: Burınğı (99)// Krgz.Tr: Murunku (576)// Mlk.Tr: Burungu (130)// YUyg.Tr: Burunḳi (53).

[573] İkinci beyit| M1, M2, TÜ: yok// saḳaġın̂gnı| Yazmalar: buẖaḳın̂gnı (بوخاقینکنی)// ayaġın̂gnı| ML, İH: ayaḳın̂gnı (اَیاقینکنی)// yüzün̂g| ML, İH: yüzin (یوزین). Bk. GS (566, 853), GS (R.120), Külliyat-Yazma-TB (143), Külliyat-Yazma2 (158).

[574] ėmes| M1, M2, ML, İH: yimen; TÜ: yimes (یماس). Bk. SG (473), BV (455, 633) BV-Özb (G.630), Külliyat-Yazma-TB (381).

kapanmaz; güvenmez, kabul etmez”. *Dört Dīvān'dan:*

Tutmayın köñ̂glümde teskīn ḳaddı vaṣlın istemen

Ḳayda peyvend ėtseler tutḳay özi tutmay nihāl[575]

(توتمايين كونكلوم دا تسكين قدّى وصلين ايستامان/قايدا پيوند اَيتسالار توتقاى اوزى توتماى نهال)

2339 **Büdrümedi/Büdremedi** (بُودرومادى-بُودرامادى)[576]: (/b/ ve /r/ ötre ile). “kafa üstü yere düşmedi”. *Neṡrü'l-Le'ālī'den:*

Sevādı ḳaṭ'ıda ḳalem cerde-yi ḫoş-ḫırāmı büdrümedi[577]. [**M2.112a**, ML.97a]

(سوادى قطعيدا قلم جردۀ خوش خرامى بودرومادى)

2340 **Bolmaġay** (بولماغاى): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “olmaya; olmaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Ol ay hicrinde maḥzūn-min girek mey-ḫāne ol yañ̂glıġ

Ki mey kem bolmaġay yıllar içib eflāk cāmıdın

(اول آى هجريندا محزون مين كيراک ميخانه اول ينكليغ/كه مى كم بولماغاى ييل لار ايچيب افلاک جاميدين)

Ötüb yıllar ol ay bir gün ki külbem sarı yol azġay

Yaman ṭāli'din ol gün bolmaġay-min beytü'l-aḥzānda

(اوتوب ييل لار اول آى بير كون كه كلبم سارى يول آزغاى/يامان طالع دين اول كون بولماغاى مين بيت الاحزانده)

2341 **Butrattı** (بُوتراتتى): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ esre ile). “dağıttı, saçtı, perişan etti”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Balıġlarnı butrattı gird-āb-ı bīm [M1.112a]

Anıñ̂ dik ki tal yafraġını nesīm [İH.100b]

(باليغ لارنى بوتراتتى كرداب بيم/آنينک ديک که تال يافراغينى نسيم)

2342 **Burnaġı** (بُورناغى)[578]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). “önceki”. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Nuṭḳını ėyledi kelām-āver

Ėyle kim burnaġı peyām-āver

(نطقينى اَيلادى كلام آور/اَيلا كيم بورناغى پيام آور)

Dört Dīvān'dan:

Va'de ḳıldıñ̂ hem vefā hem ḳatl pervā ḳılmadıñ̂

Ḳıl vefā va'deñ̂ġa yā-ḫod burnaġı yā soñ̂graġı

(وعده قيلدينک هم وفا هم قتل پروا قيلمادينک/قيل وفا وعدنكغه يا خود بورناغى يا سونكراغى)

2343 **Bolġusı** (بَولغوسى): (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /s/ esre ile). “olacak”. *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ ehli gūr-istānıda ḳabrım çü ẓāhir bolġusı

Ferhād anıñ̂ taşın yonub Mecnūn mücāvir bolġusı [TÜ.57b]

(عشق اهلى كورستانيدا قبريم چو ظاهر بولغوسى/فرهاد آنينک تاشين يونوب مجنون مجاور بولغوسى)

2344 **Bürgedi/Bürkedi** (بُوركادى)[579]: (/b/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “örttü, bürüdü”. *Dört Dīvān'dan:*

Bāġ ara ḫaṭ içre aġzıñ̂dın ḳızarıb sarġarıb

---

[575] tutmay| Yazmalar: bütmey (بوتماى). Bk. BV (282, 373), BV-Özb (G.370), Külliyat-Yazma2 (354), Külliyat-Yazma-TB (337), Divan-Yazma (345*2).

[576] M1, M2, TÜ: Büdrümedi; ML, İH: Büdremedi// SG: Büdrümedi (477).

[577] ḫırāmı| ML, İH: ḫırām. Bk. SG (477), NC (90, 37B), Külliyat-Yazma1 (55), Külliyat-Yazma-TB (1096).

[578] Bk. AŞ (66a), SG (484), Kzk.Tr (99)// Krgz.Tr: Murdağı (575)// YUyg.Tr: Burnaḳi (53).

[579] Yazmalar: Bürgedi// SG (479), AŞ (66b): Bürkedi.

Ġunça zengārı libāsı birle başın bürkedi

(باغ آرا خط ایچرا آغزینکدین قیزاریب سارغاریب/غنچه زنکاری لباسی بیرله باشین بورکادی)

2345 **Bulġaştı** (بُولغاشتی)[580]: (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile, /t/ esre ile). "bulandı, karıştı, bulaştı".

2346 **Bolġalı** (بَولغالی)[581]: (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "olmak için; olalı". *Dört Dīvān'dan:*

Bu köñ̂gül āzārıdın bī-zār-min bar müddetī

Bolġalı bizler ara āzārlıġ bī-zārlıġ[582] [**M2.112b**]

(بو کونکل آزاریدین بیزارمین بار مدّتی/بولغالی بیزلار آرا آزارلیغ بی زارلیغ)

2347 **Buyurġucı** (بُویورغوجی)[583]: (/b/ ve /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "buyurucu, buyuran". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Hüner-perver işni buyurġucıdur

Hüner-ver velī lāf urġucıdur[584]

(هنرپرور ایشنی بویورغوجی دور/هنرور ولی لاف اورغوجی دور)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Ayıtḳucı ve çalġucı zārlıġ ve inelmek bile alġucı, tā buyurġucıda ṣıla ve in'ām bar [alar] mülāzımdurlar ve ḫidmet-kār[585]. [ML.97b]

(آیِتقوجی و چالغوجی زارلیغ و اینالماک بیله آلغوجی، تا بویورغوجی دا صله و انعام بار ملازم دورلار و خدمت کار)

2348 **Butratḳalı** (بُوتراتقالی): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "dağıtmak için; dağıtalı"[586]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Butratḳalı mālını ḥavādiṡ

Ḳoymaġay eger bar olsa vāriṡ

(بوتراتقالی مالینی حوادث/قویماغای اکر بار اولسه وارث)

2349 **Bütgey** (بُوتکای): (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "bitki bite, çıkıp yetişe; yara kapana; güvene, kabul ede". [M1.112b] *Dört Dīvān'dan:*

Ḳan yaşım seyli ki tutmış deşt birle taġnı

Erġavān u lāledin özge ni bütgey ol sudın

(قان یاشیم سیلی که توتمیش دشت بیرله تاغنی/ارغوان و لاله دین اوزکا نِی بوتکای اول سودین)

Bozuḳ köñ̂glüm ara ḫaṭṭ u 'iẕārıñ̂ ey bahār-ı ḥüsn

Ėrür andaḳ ki bütgey sebze birle lāle vīrāndın

(بوزوق کونکلوم آرا خط و عذارینک ای بهار حسن/اَیرور آنداق که بوتکای سبزه بیرلا لاله ویراندین)

2350 **Bulġandı** (بُولغاندی)[587]: (/b/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "bulandı, karıştı". *Dört Dīvān'dan:*

Gözüm bulġandı mevc-i eşkdin vay

---

[580] Yazmalar: Bulḳaştı (بُولقاشتی). Bk. AŞ (70a)// SG: Bulġandı/Bulġaştı (512).

[581] M1: 113a; TÜ: yok// M1: "olmuş; olur gibi"; M2: "olacak olan, olası; olur"; ML, İH: "olacak olan, olası; olan". Bk. AŞ (69a), SG (509).

[582] āzārlıġ bī-zārlıġ| Yazmalar: āzārlıḳ bī-zārlıḳ (آزارلیق بی زارلیق). Bk. GS (243, 311), GS-Özb (G.300), Külliyat-Yazma-TB (67).

[583] Yazmalar: Buyurḳucı (بُویورقوجی). Bk. SG (524).

[584] buyurġucı| Yazmalar: buyurḳucı (بُویورقوجی)// urġucı| Yazmalar: urḳucı (اورقوجی). Bk. SG (524), Sİ (527, 7158), Sİ-Özb (LXXXIX).

[585] inelmek| Yazmalar: inemek (ایناماک)// buyurġucı| Yazmalar: buyurḳucı (بُویورقوجی). Bk. SG (413), MK (126, 22b/8), MK-Özb (Fasl.22), Külliyat-Yazma-TB (1467), MK-Amire (41).

[586] Yazmalar: "dağılmak için".

[587] TÜ: 55b. Bk. SG (512).

Görüñg külekidin ‘ummānda āşūb[588] [İH.101a]
(کوزوم بولغاندی موج اشک دین وای/کورونک کولاکیدین عمّانده آشوب)

2351 **Bulġaġ** (بُولغاغ)[589]: (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile). “bulanık, karışık; karışıklık; yağma, talan, çapul”. *Dört Dīvān'dan:*
Dėme köñglüñg mülki ḳay çaġdın bu nev‘ olmış ḫarāb
Tā bu kişver ehliġa tüşti firāḳıñg bulġaġı[590]
(دَیما کونکلونک ملکی قای چاغدین بو نوع اولمیش خراب/تا بو کشور اهلیغه توشتی فراقینک بولغاغی)
Luṭfī'den:
Zülfüñg çü baş götürdi bozuldı köñgül ėli
Ḳaydın tapılsun emn ki bulġaġı çaġıdur[591] [**M2.113a**]
(زلفونک چو باش کوتوردی بوزولدی کونکل اَیلی/قایدین تاپیلسون امن که بولغاغی چاغی دور)

2352 **Bulġancuġluḳ** (بُولغانجوغلوق)[592]: (/b/ ötre ile, /l/ ve /n/ sükûn ile, /c/ ötre ile). “bulanıklık, karışıklık, kargaşa”. *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*
Benī İsrā’īl arasıda millet ḥaysiyyetidin köp bulġancuġluḳ vāḳi‘ boldı.
(بنی اسرائیل آراسی دا ملّت حیثیّتی دین کوپ بولغانجوغلوق واقع بولدی)

2353 **Bulġab** (بُولغاب)[593]: (/b/ ötre ile, /l/ sükûn ile). “bulamış, bulaştırmış, karıştırmış”. *Tārīḫü'l-Enbiyā'da* Ḥażret-i Yūsuf kısmında şöyle der:
Köñglegin ḳoy ḳanıġa bulġab Yūsuf'nı böri yėdi dėb ḳanlıḳ köñglegin Ya‘ḳūb ḳaşıġa gėltürdiler.
(کونکلاکین قوی قانیغه بولغاب یوسف نِی بوری یَیدی دَیب قانلیق کونکلاکین یعقوب قاشیغه گَیلتوردیلار)

2354 **Bütgerib** (بُوتکاریب)[594]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “bitki bitirmiş, yeşertmiş; yarayı iyileştirmiş; [örtmüş]”. *Tārīḫü'l-Enbiyā'da* [İbrāhīm], Ka‘be evinin yapımı bittiğinde mübārek arḳasın Ka‘be dīvārıġa urub tefāḫür ile şükr ėyledügi maḥalda[595]:
Ḫiṭāb ġeldi kim bir acnı mu toyġarıb-sin yā bir yalañgacnı mu bütgerib-sin[596]. [ML.98a]
(خطاب گَیلدی کیم بیر آجنی مو تویغاریب سین یا بیر یالانکاج نی مو بوتکاریب سین)

2355 **Bozlab** (بَوْزلاب)[597]: (/b/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sükûn ile). “ağlayıp inlemiş,

---

588 külekidin| Yazmalar: külekdin (کولاکدین). Bk. SG (512), NŞ (62, 62), NŞ-Özb (G.62), Külliyat-Yazma-TB (157).
589 TÜ: 55b; ML: Bulġaḳ. Bk. AŞ (69b), SG (519), Bulġaġ/Bulġaḳ.
590 çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق)// ehliġa tüşti| Yazmalar: ėlġa tüşmiştür (اَیلغه توشمیش تور). Bk. AŞ (69b), SG (519), BV (429, 592), BV-Özb (G.589), Külliyat-Yazma-TB (374).
591 götürdi| LD: köterdi// bulġaġı| LD: bulġaġ// çaġıdur| Yazmalar: çaḳıdur (چاقی دور). Bk. AŞ (70a), LD (77, 94).
592 TÜ: 56a// Yazmalar: Bulġanculuḳ (بُولغانجولوق). Bk. AŞ (70a), SG (520)// Tatar.Tr: Bolġançıḳ “bulanık, karışık” (45)// Trkm.Tr: Bulançak “bulanık, bulancak” (86).
593 TÜ: 56a. Bk. AŞ (70a), SG (515).
594 TÜ: 56a. Bk. AŞ (64b), SG (470).
595 mübārek…maḥalda| Yazmalar: AŞ'de örnekten önce bulunan bu açıklama (64b), madde örneği gibi verilmiştir.
596 kim| Yazmalar: ki (که)// toyġarıb| Yazmalar: toyḳarıb (تویقاریب)// yalañgac| Yazmalar, AŞ, TE-Özb: yalanġac (یالانغاج). Bk. AŞ (64b), SG (470), TM (91, T699b/6), TE-Özb (İsmā‘īl), Külliyat-Yazma2 (683), Külliyat-Yazma-TB (1164).

matemle feryat etmiş; boru ötmüş". [M1.113a] *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād, ölüm zamanında Çīn ḫaḳanı olan babası tarafından şöyle der:
Botam dėb gāh bozlab gāh ökürse
Cefā taşın sınuḳ gögsige ursa
(بوتام دَیب کاه بَوزلاب کاه اَوکورسا/جفا تاشین سینوق کوکسیکا اورسا)
2356 **Bütgeriledürgen** (بُوتکاریلادورکان)[598]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/'ler medli elif ile). "bitki bitirilmiş, yeşertilmiş; yara iyileştirilmiş; inandırılmış, kabul ettirilmiş".
2357 **Bota** (بَوته-بَوتا)[599]: (/b/ üstün ile, /t/ üstün ile, ikinci /t/ medli elif ile). "çocuk, yavru". *Tārīḫü'l-Enbiyā'da,* Ṣāliḥ peyġam-berdin ḳavmı mu'cize ṭaleb ėdüb ayıttılar ki[600]:
Ḫāre taşdın du'ā ḳılıb bir botalıḳ tive çıḳarġıl. [**M2.113b**, İH.101b]
(خاره تاشدین دعا قیلیب بیر بوته لیق تیوه چیقارغیل)
2358 **Pūç** (پوچ)[601]: (/p/ ötre ile, /ç/ sükûn ile). "boş, içi boş; akılsız". Luṭfī'den[602]:
Aġzıñ̂ bile tiñ̂lik talaşur piste uyalmas
Ol aġzı açuk bayġızīniñ̂ pūçlıġın gör[603]
(آغزینک بیلا تینک لیک تالاشور پسته اویالماس/اول آغزی آچوق بایغیزی نینک پوچ لیغین کور)
2359 **Bögse/Bökse** (بَوکسا)[604]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "belden yukarı bölüm; [gövdenin aşağı kısmı]".
2360 **Bügreyib** (بُوکرایِب)[605]: (/b/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /y/ esre ile). "bükülmüş, eğilmiş". *Dört Dīvān'dan:*
Çarḫ şeb-gerdiġa gūyā naḳd-ı 'ömrüñ̂dür ġaraż
Tigreñ̂e her gün ki ikki bügreyib aylanadur[606]
(چرخ شب کردیغه کویا نقد عمرونک دور غرض/تیکرانکا هر کون که ایکّی بوکرایب آیلانه دور)
2361 **Bügredi** (بُوکرادی)[607]: (/b/ ötre ile, /g/ sükûn ile). "büküldü, eğildi".

---

597 TÜ: 56a. Bk. SG (487).
598 M1: 108a; İH: 101b; TÜ: yok. Bk. SG (471).
599 TÜ: 56b// Yazmalar: Buta/Bütev (بُوته-بُوتا-بُوتاو). (/b/ ötre ile, /t/ üstün ile, ikinci /t/ medli elif ile) "deve yavrusu; bütün, bitişik". Bk. Bota// İkinci anlama uygun düşen madde, Bütev olmalıdır. Bk. Bütev.
600 Ṣāliḥ…ki| Yazmalar: AŞ'de örnekten önce bulunan bu açıklama (65a), madde örneği gibi verilmiştir
601 TÜ: 56b. Bk. AŞ (65b), Dehhuda.
602 Yazmalar, AŞ (59b), SG (464): *Dört Dīvān'dan.*
603 bayġızīniñ̂| Yazmalar: bayġızī (بایغیزی). Bk. AŞ (59b), SG (464), LD (300, 500).
604 TÜ: 56b// Yazmalar: Bügse (بُوکسا). (/b/ ötre ile, /g/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). Bk. AŞ (68a), SG (505)// DLT: Bökseg "kadının gerdanı; göğsün üst kısmı" (597)// Kzk.Tr: Bökse "uyluk, kalça" (94)// Krgz.Tr: Böksö "dağ eteği; gövdenin aşağı kısmı; tam değil, kenarlara kadar" (137)// Mlk.Tr: Böksüm/Böksün "gövde" (127)// Moğ-Les: Bögse(n)/Bögs "arka taraf, geri, kıç, kıça yakın kısım, kalça, but, kaba et" (201).
605 TÜ: 57a// Tekrarı| M1.112a, M2.112a, ML.97a, İH.100b, TÜ.57a (üzeri çizili): Bügrenib// AŞ: Bügreyib (68b)// SG: Bükreyib (503)// DLT: Bükri "kambur" (606)// CC: Bükrü "bükük, eğri" (44)// Alt.Tr: Büktel- "eğilmek, bükülmek" (47)// Kzk.Tr: Bükir "kambur"; Bükirey- "kamburlaşmak, beli bükülmek" (100)// Krgz.Tr: Bükür "kambur"; Büküröy- "kamburlaşmak" (154); Büktöl- "bükülmek" (153)// Mlk.Tr: Büklen- "katlanmak" (47)// Derleme: Bükrü/Bükre/Bügrü "kambur"// Moğ-Les: Böküy-/Böhiy-/Bökey- "bükülmek, kamburlaşmak"; Böküger/Böhgör "bükük, kambur" (203).
606 'ömrüñ̂| Yazmalar, AŞ (68b): 'ömriñ̂ (عمرینک)// her gün| Yazmalar, AŞ: gūyā (کویا). Bk. SG (503), GS (138, 158), GS-Özb (G.153), Külliyat-Yazma2 (54).
607 TÜ: 57a. Bk. AŞ (68b), Bügreyib.

2362 **Bolalı** (بَوْلالى)[608]: (/b/ üstün ile, belirli /v/ ile). "olalım; (**Böleli**) bölelim". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Dėdi ḳay sarı bolsan͡gız reh-nümāy
Bolalı bu ḳış anda maḥmil-güşāy[609]

(دَیدی قای ساری بولسانکیز ره نمای/بولالی بو قیش آندا محمل کشای)

2363 **Bolġın** (بَولغین)[610]: (/b/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "ol!". *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:

Bėlin͡g bağlab ayaḳ basḳın yüzümge
Revān bolġın ḳadem ḳoyġın gözümge[611]

(بَیلینک باغلاب آیاق باسقین یوزومکا/روان بولغین قدم قویغین کوزومکا)

2364 **Bevārıḳ** (بَوارِق)[612]: (/b/ üstün ile, /r/ esre ile). "[parlayan] keskin kılıç[lar]".

2365 **Bögürse** (بَوکورسا)[613]: (/b/ üstün ile, /g/ ötre ile). "böğürse, yüksek sesle bağırsa". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıban yād ġam-perverdesidin
Yügürse çıḳsa toḳḳuz perdesidin[614]

(قیلیبان یاد غم پرورده سیدین/یوکورسا قویسا توقّوز پرده سیدین)

2366 **Buyruġumġa** (بُویروغوم غه)[615]: (/b/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "buyruğuma". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Özin buyruġumġa muṭī' ėyledik
Gėlib 'özr ü 'aczın şefī' ėyledik[616]

(اوزین بُویروغوم غه مطیع اَیلادیک/کَیلیب عذر و عجزین شفیع اَیلادیک)

2367 **Butraşıb** (بُوتراشیب)[617]: (/b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "dağılmış, saçılmış, perişan olmuş". *Dört Dīvān'dan:*

H̱ārlar bir gül ġamıdın kim kön͡gülge butraşıb
Her biri müjgānının͡g bir zaḫmı içre ornaşıb[618]

(خارلار بیر کل غمی دین کیم کونکل کا بوتراشیب/هر بیری مژکانی نینک بیر زخمی ایچرا اورناشیب)

/b/ ve /p/ Babı /h/ ile [ML.98b, İH.102a]

2368 **Beh beh** (به به)[619]: (/b/'ler üstün ile). "beğenme ve alkışlama sözü, pehpeh".

/b/ ve /p/ Babı /y/ ile [M1.113b, **M2.114a**]

---

608 TÜ: 57a// Yazmalar: "olayım; böleyim". Bk. AŞ (68b), SG (509).
609 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. Sİ (300, 3791), Sİ-Özb (XLIII).
610 TÜ: 57a. Bk. AŞ (68b).
611 Bu beyit| ML: yok// basḳın| Yazmalar, AŞ (68b): bastın͡g (باستینک). Bk. GN (19, 218).
612 M1: 102a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (667), Dehhuda.
613 M1, M2, ML, TÜ: yok; İH: 97a. Bk. SG (505).
614 perverdesidin| Yazmalar: perverdesini (پرورده سینی)// Yügürse çıḳsa| Yazmalar: Bögürse ḳoysa (بوکورسا قویسا)// perdesidin| Yazmalar: perdesini (پرده سینی). Bk. FŞ (452, XLIX/127), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (589), Külliyat-Yazma1 (601).
615 M1, M2, TÜ: yok; ML: 96a; İH: 99a.
616 ėyledik| Yazmalar: ėyledin͡g (اَیلادینک)// 'aczın| ML: 'aczın͡g. Bk. Sİ (320, 4087), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (875).
617 M1, M2, TÜ: yok; ML: 98a; İH: 101a. Bk. AŞ (65a), SG (472).
618 kön͡gülge| ML: kön͡gül. Bk. BV (46, 63), BV-Özb (G.63).
619 M1, M2, TÜ: yok. Bk. Azb.Tr (78).

2369 **Bilgürüb** (بِيْلکوروب): (/b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ve /r/ ötre ile). "belirmiş, ortaya çıkmış, belli olmuş"[620]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ẓulmda Żaḥḥāklıġı bilgürüb
İkki yılan ėgnide ḥalḳa urub[621]
(ظلم دا ضحاّک ليغی بِيلکوروب/ايکّی ييلان اَيکنی دا حلقه اوروب)

Ferhād u Şīrīn'den:
Sözidin fehm olub 'aḳl u kiyāset
Yüzidin bilgürüb fehm ü ferāset
(سوزيدين فهم اولوب عقل و کياست/يوزيدين بِيلکوروب فهم و فراست)

2370 **Bir maṅġışıda** (بِيْر مانکِشی دا)[622]: (/b/ esre ile, /y/, /r/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "bir salınışında; bir yürüyüşünde". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Her bir maṅġışıda yüz leṭāfet
Yoḳ yoḳ ki saçıb cihānġa āfet[623]
(هر بِير مانکِشی دا يوز لطافت/يوق يوق که ساچيب جهانغه آفت)

2371 **Bėrkitib** (بَيْرکيتيب): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). "pekiştirmiş, berkitmiş, sağlamlaştırmış". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Özin bėrkitib bėyle ser-ḫayl-ı Çīn
Yasab ḫaylı devride ḥıṣn-ı ḥaṣīn[624]
(اوزين بَيرکيتيب بَيله سرخيل چين/ياساب خيلی دوريدا حصن حصين)

2372 **Bilgürtüb** (بِيلکورتوب): (/b/ esre ile, /g/ ve /t/ ötre ile). "belirtip, ortaya çıkarıp". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Savuġ ahımnı bilgürtüb demiṅġdin
Gözüm yaşını aṅġlat şeb-nemiṅġdin[625]
(ساووغ آهيم نی بِيلکورتوب دمينکدين/کوزوم ياشينی آنکلات شبنمينک دين)

2373 **Bėzeb** (بَيزاب): (/b/ üstün ile). "süslemiş, bezemiş". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bėzeb tam u taşını āyīn bile
Muṣavver barı ḥulle-yi Çīn bile
(بَيزاب تام و تاشينی آيين بيله/مصوّر باری حلّه چين بيله)

Bėzeb gül-ruḫ-ı cāh u iḳbālnı
Yüzinde yasab zülf ile ḫālnı[626] [M1.114a]
(بَيزاب کلرخ جاه و اقبالنی/يوزيندا ياساب زلف ايله خالنی)

---

[620] Yazmalar: "ortaya çıkarmış, belli etmiş". Bk. AŞ (63a), SG (552).
[621] Ẓulmda| Yazmalar: Ẓulm ara (ظلم آرا). Bk. HE (373, LII/12), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (462), Külliyat-Yazma1 (474), Hamse-Taşbasma (63).
[622] Yazmalar: Bėrmaṅġışıda (بَيْرمانکِشی دا). (/b/ üstün ile, /y/, /r/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile).
[623] Her bir| Yazmalar: Her bėr (هر بَير); SG (1246), LM (170, 1409), Külliyat-Yazma-TB (637), Külliyat-Yazma1 (649): Bir Bir. Bk. Hamse-Taşbasma (111), LM-Özb (XVIII).
[624] ser-ḫayl| Yazmalar: ḫaḳan (خاقان). Bk. Sİ (323, 4122), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (875), Külliyat-Yazma1 (893).
[625] Gözüm yaşını aṅġlat şeb-nemiṅġdin| Yazmalar: Görüb yaşını aṅġlab şeb-nemidin (کوروب ياشينی آنکلاب شبنمی دين). Bk. SG (552), FŞ (388, XLII/75), FŞ-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (571).
[626] iḳbālnı| Yazmalar: iḳbālını (اقبالينی)// ḫālnı| Yazmalar: ḫālını (خالينی). Bk. Sİ (376, 4920), Sİ-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (892).

2374 **Bėrkit** (بَيْركيت): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /k/ esre ile). "pekiştir, berkit, sağlamlaştır". [TÜ.58a]
2375 **Bileb** (بِيْلاب): (/b/ esre ile, /y/ sükûn ile). "bilemiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Dīn çėrigi ḳatlıġa tīġin bileb
Na'ra urar ėrdi mübāriz tileb[627]
(دين چَيريکی قتليغه تيغين بِيلاب/نعره اورار اَيردی مبارز تِيلاب)
2376 **Bir** (بير)[628]: (/b/ esre ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). "bir; (**Birer**) (بيرار) birer"; "/b/ üstün ile (**Bėr**) ver!". [ML.99a]
2377 **Bėrgü** (بَيرکو)[629]: (/b/ üstün ile, /g/ ötre ile). "verme; bahşetme; bağış; veren; bahşeden".
2378 **Biz-biz** (بيزبيز)[630]: (/b/'ler esre ile). "biziz". [**M2.114b**]
2379 **Bėrkişib** (بَيْرکيشيب): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /k/ esre ile). "pekişmiş, sağlamlaşmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳuş salıb ṣayd ėtmegil kim maẖlaṣı yoḳ bėrkişib
Cān ḳuşı başıñġġa sancılġan kecek ḳullābıdın [İH.102b]
(قوش ساليب صيد اَيتماکيل کيم مخلصی يوق بَيرکيشيب/جان قوشی باشينکغه سانجيلغان کجک قلّابيدين)
2380 **Bayat** (بَيات): (/b/ üstün ile). "Tanrı; Gün Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın ikinci oğlunun adıdır; kendilerini Ḳay boyundan sonra Türkmenlerin en soylusu sayan ve Gün Ḫan bin Oğuz Ḫan'a mensup olduğunu bilen boyun adı"[631].
2381 **Bilgüredür** (بِيْلکورادور)[632]: (/b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ve /d/ ötre ile). "belirir, ortaya çıkar, belli olur". *Dört Dīvān'dan:*
Ėyle ḳanlıġ köñgül içre tögen örteb-sin kim
Lāleniñg ġunçası dik bilgüredür taşında[633]
(اَيله قانليغ کونکل ايچرا توکن اورتاب سين کيم/لاله نينک غنچه سی ديک بيلکورادور تاشينده)
2382 **Bilgürür** (بِيلکورور): (/b/ esre ile, /g/ ve /r/ ötre ile). "belirir, ortaya çıkar, belli olur"[634]. *Dört Dīvān'dan:*
Bilgürür pervāneniñg bālıda ḥumret birle ẖāl
Ėyle kim köñglümde ḥasret ḳanı fürḳat dağıdur
(بِيلکورور پروانه نينک باليدا حمرت بيرله خال/اَيله کيم کونکلومدا حسرت قانی فرقت داغی دور)

---

627 çėrigi| Yazmalar: çirigi (چِريکی). Bk. Çėrik, HE (387, LIII/5), HE-Özb (LIII), Külliyat-Yazma1 (476).
628 M1: 119a; TÜ: 60a. Bk. AŞ (61b), SG (537), DLT (588), CC (33), Krgz.Tr (121), YUyg.Tr (43).
629 M1: 117a; TÜ: yok// DLT: Birgü "borç" (589)// Trkm.Tr: Bergi "borç" (60).
630 M1: 119a; İH: 102b; TÜ: yok. Bk. SG (540).
631 Gün Ḫan| Yazmalar: Gög Ḫan. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (21b). Bk. SG (464), ŞT (80a/14)// AŞ: "Tanrı" (59b)// DLT: "yüce Tanrı'nın adı; Oğuz boylarının dokuzuncusu" (579).
632 Yazmalar: Bilgüretür (بِيْلکوراتور). (/b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ve /t/ ötre ile) "ortaya çıkarır, belli eder". Bk. SG (551).
633 taşında| M1, M2, ML, İH: başında// bilgüredür| Yazmalar: bilgüretür (بيلکوراتور). Bk. SG (551), BV (388, 535), BV-Özb (G.532), Külliyat-Yazma-TB (364).
634 Yazmalar: "ortaya çıkarır, belli eder". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (63a: "belirtir; belirir")// SG: "belirir; beliren; belirmek". SG yazarı, AŞ'de verilen anlamın yanlışlığını da belirtmiştir (551)// DLT: Belgür- (582)// Tatar.Tr: Bilgirt- "belirtmek, bildirmek; anlatmak" (39).

Su ara gül ‘aksı yā gög perdesinde mihr dik
Bilgürür māvī ketān köñglek ara nāzük teniñg
(سو آرا کل عکسی یا کوک پرده سیندا مهر دیک/بیلکورور ماوی کتان کونکلاک آرا نازک تنینک)

2383 **Böyükrek/Biyikrek** (بُیُک راک-بِیِک راک)[635]: (/b/ ve /y/ ötre ile, /k/ sükûn ile). “daha büyük”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Kişi kim biyikrek durur himmeti[636]
Cihān ehlidin kem durur miḥneti
(کیشی کیم بیک راک دورور همّتی/جهان اهلی دین کم دورور محنتی)

2384 **Bīder** (بِیْدَر)[637]: (/b/ esre ile, /y/ sükûn ile, /d/ üstün ile). “Hindūstān'da bir kent adı”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Sipāhı maṣūn barça āfātdın
Ötüb Bīder ü mülk-i Gücrāt'dın[638] [M1.114b, **M2.115a**]
(سپاهی مصون بارچه آفات دین/اوتوب بیدر و ملک کجرات دین)

2385 **Bėrseler** (بَیْرسالار): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “verseler”. *Dört Dīvān'dan:*
Ger Sikender mülki birle Ḫıżr ‘ömri bėrseler
Ėyle mülk ü bėyle ‘ömr-i cāvdāndın gėçge-min
(کر سکندر ملکی بیرلا خضر عمری بَیرسالار/اَیله ملک و بَیله عمر جاودان دین کَیچکامین)

2386 **Bilib-biz** (بِیلیب بیز): (/b/, /l/ ve diğer /b/ esre ile). “bilmişiz”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bilib-biz ḥisābını bağlab raṣad
Ḥaḳīḳatların fehm ḳılmas ḫıred[639]
(بیلیب بیز حسابینی باغلاب رصد/حقیقت لارین فهم قیلماس خرد)

2387 **Bilür mü-siz** (بِیلورموسیز): (/b/ ve /s/ esre ile). “bilir misiniz”. *Dört Dīvān'dan:*
Firāḳ günidür ey gözler imdi ḳan yıġlañg
Bilür mü-siz ki bu gün ni kişidin ayrıla-siz [ML.99b]
(فراق کونی دور اَی کوزلار ایمدی قان یِغلانک/بیلورموسیز که بو کون نِی کیشی دین آیریلاسیز)

2388 **Bėrmes** (بَیْرماس): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “vermez”. *Dört Dīvān'dan:*
Yüz sözümdin birige bėrmes cevāb ol nūş-leb
Aġzını yoḳtur dėsem vāḳi‘ ki hīç ėrmes ‘aceb
(یوز سوزومدین بیریکا بَیرماس جواب اول نوش لب/آغزینی یوقتور دَیسام واقع که هیچ اَیرماس عجب)

2389 **Bilgür** (بِیلکور): (/b/ esre ile, /g/ ötre ile). “belir, ortaya çık, belli ol”[640]. [İH.103a]

2390 **Bėrgil** (بَیْرکیل): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “ver!”. *Dört Dīvān'dan:*
‘Āriżıñg mihride aġzıñgdur gedālıḳ ḳılġanım

---

[635] ML: yok; Yazmalar: Böyükrek. Bk. Böyük/Biyik.

[636] durur| Yazmalar: turur (تورور). Bk. Sİ (124, 1149), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (814).

[637] Yazmalar: Bīdver (بِیْدوَر). (/b/ esre ile, /y/ ve /d/ sükûn ile, /v/ üstün ile) “Çīn ve Ḫaṭā'nın güneyinde bulunan bir vilayetin adı”// Tekrarı| M1.420a, M2.417b, TÜ.232b: Bīder “Ḫorāsān'da bir kent adı”. Bk. SG (1404-1405), Dehhuda.

[638] barça| M1, TÜ: parça (پارچه)// Bīder ü mülk| M1, M2, TÜ: Bīdver mülk ü (بیدور ملک و); ML, İH: Bīdver mülk. Bk. Sİ (393, 5180), Sİ-Özb (LX), Külliyat-Yazma1 (915), Külliyat-Yazma-TB (898).

[639] fehm ḳılmas ḫıred| M1, M2: ḳılmas ehl-i ḫıred; ML, İH: bilmes ehl-i ḫıred. Bk. Sİ (443, 5900), Sİ-Özb (LXXII).

[640] Yazmalar: “ortaya çıkar, belli et”. Bk. SG (551).

Ḥaḳ sini ḫorşīd ḳılmış ẕerreī bėrgil zekāt [TÜ.58b]

(عارضينک مهريدا آغزينک دور کداليق قيلغانيم/حق سينی خورشيد قيلميش ذرّهٔ بَيرکيل زکات)

2391 **Bilgürmesin** (بِيْلکورماسين)[641]: (/b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “belirmesini; izini, belirtisini”. *Dört Dīvān'dan:*

Uçuḳ zaḫmı lebide bilgürür bilgürmesin gördik
Nişāne kim ki ister cān ara daġ-ı nihānımdın

(اوچوق زخمی لبيدا بيلکورور بيلکورماسين کورديک/نشانه کيم که ايستار جان آرا داغ نهانيم دين)

2392 **Bilgürtmey** (بِيلکورتمای)[642]: (/b/ esre ile, /g/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “belirtmez, ortaya çıkarmaz; [belirtmeye]”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Mañga bilgürtmey bī-kesligimni
Diyārımġa ḳarīn ėrmesligimni

(منکا بيلکورتمای بيکس ليکيمنی/دياريم غه قرين اَيرماس ليکيمنی)

2393 **Bıġ** (بِيْغ): (/b/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). “süslenmiş, düzenlenmiş, hazır; [karar, maksat, niyet, istek]”[643]; “bıyık”[644]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gėtür sāḳī şarāb-ı derd-perverd
Ki boldı köñglümiz perverde-yi derd
Başımġa derd çėkmestin burun tīġ
Bu dem bezm-i neşāṭī ėylegil bıġ

(گيتور ساقی شراب درد پرورد/که بولدی کونکلوميز پروردهٔ درد
باشيمغه درد چَيکماستين بورون تيغ/بو دم بزم نشاطی اَيلاکيل بيغ)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ol ikki kişi hem yaraḳ ėyleben
Anıñg ḳatlıġa ittifāḳ ėyleben [**M2.115b**]
Ki çün ḳılġusı bizge ol bıġ-ı ḳatl [M1.115a]
Añga biz burunraḳ çėkib tīġ-i ḳatl[645]

(اول ايکّی کيشی هم يراق اَيلابان/آنينک قتليغه اتّفاق اَيلابان
که چون قيلغوسی بيزکا اول بيغ قتل/آنکا بيز بورونراق چَيکيب تيغ قتل)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Öz ḳatlını ėylemiş idi bıġ
Pinhān ḳılıb ėrdi zehrlıḳ tīġ[646]

(اوز قتلينی اَيلاميش ايدی بيغ/پنهان قيليب اَيردی زهرليق تيغ)

Leylī ėli birle ḥarb ėtib bıġ
Kim çėkti anıñg işi üçün tīġ[647]

(ليلی اَيلی بيرله حرب اَيتيب بيغ/کيم چَيکتی آنينک ايشی اوچون تيغ)

2394 **Bilgülüg** (بِيلکولوک)[648]: (/b/ esre ile, /g/ ve /l/ ötre ile). “bilinen, belli; ünlü; damgalı,

---

641 M1: 116a; TÜ: yok. Bk. SG (554).
642 M1, TÜ: yok. Bk. SG (552).
643 Bk. SG (544)// DLT: Bayık “doğru” (579)// Moğ-Les: Miha(n)/Mah(an) “gerçek” (855).
644 Bk. SG (544), Mıġ.
645 ḳılġusı| M2: ḳılḳusı. Bk. SG (544), Sİ (198, 2254), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (836).
646 ḳılıb| Yazmalar: ḳılur (قيلور). SG (544), LM (300, 2783), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (666).
647 birle| Yazmalar: bėyle (بَيله). Bk. LM (276, 2528), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (660).

işaretli; bilgili". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ otıdın ḳulluġuñ̂ dağını ḳoydum gögsüme
Özni bu nev' ėyledim 'aşḳ ehli içre bilgülüg

(عشق اوتیدین قوللوغونک داغینی قویدوم کوکسوما/اوزنی بو نوع اَیلادیم عشق اهلی ایچرا بیلکولوک)

2395 **Bilig** (بیلیک): (/b/ ve /l/ esre ile). "[bilgi; anlayış; bilim; bilinen, belli; öğüt, doğru yolu gösterme, öğretme]"[649]; "bilgili; anlayışlı"[650]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü gördiler ki barur iş ėlikdin
Öter endīşe tedbīr ü biligdin[651]

(چو کوردی لار که بارور ایش اَیلیک دین/اوتار اندیشه تدبیر و بیلیک دین)

Sedd-i Sikenderī'den:

Sikender ki dānā-yı āfāḳ idi
Bilig içre āfāḳ ara ṭāḳ idi [ML.100a, İH.103b]

(سکندر که دانای آفاق ایدی/بیلیک ایچرا آفاق آرا طاق ایدی)

2396 **Bī-pāyānlıġın** (بی پایان لیغِیْن): (/b/, /l/ ve /ġ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "sonsuzluğunu"[652]. *Dört Dīvān'dan:*

Şām-ı hicrim tār u bī-pāyānlıġın añ̂lay dėseñ̂
Fehm olur yeldā tüni yañ̂lıġ saçıñ̂ her tārıdın

(شام هجریم تار و بی پایان لیغین آنکلای دَیسانک/فهم اولور یلدا تونی ینکلیغ سچینک هر تاریدین)

2397 **Bėliñ̂** (بَیْلِیْنک): (/b/ üstün ile, /y/'ler, /n/ ve /g/ sükûn ile). "belin". *Dört Dīvān'dan:*

Aġzıñ̂ u bėliñ̂ ḥadīs̱ ü remzini bilmey yaḳīn
Ėl ara peydā vu pinhān munca tüşti ḳīl ü ḳāl[653]

(آغزینک و بَیلینک حدیث و رمزینی بیلمای یقین/ایل آرا پیدا و پنهان مونجه توشتی قیل و قال)

Aġzıñ̂ u bėliñ̂niñ̂ esrārın kemā-hī bilmeyin
Mū-şikāf [u] ḫurde-bīnler içre tüşti ḳāl u ḳīl[654]

(آغزینک و بَیلینک نینک اسرارین کماهی بیلماییین/مو شکاف خرده بین لار ایچرا توشتی قال و قیل)

2398 **Bėrk** (بَیْرک)[655]: (/b/ üstün ile, /y/, /r/ ve /k/ sükûn ile). "pek, sağlam, dayanıklı, berk". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[648] SG: "damgalı, işaretli" (554)// AŞ: Bilgülük "bilgili; bilmeli, bilinmeli, bilinecek" (62b)// DLT: Belgülüg "açık, belli, bilinen ve görünen" (582)// Kzk.Tr: Belgili "tanınmış, ünlü; bilinen, belli" (86)// Krgz.Tr: Belgilüü "belli" (106)// YUyg.Tr: Belgilik "belli, bilinen, tanıdık" (35)// Trkm.Tr: Belgili "damgalı, işaretli" (58).

[649] Bk. AŞ (63a), DLT (588)// SG (555), CC (32), Kzk.Tr (103): Bilik// Moğ-Les: Bilig/Bileg (167).

[650] Derleme: Bilik "bilen, tanıyan, vakıf; tanık; bilirkişi; bilim".

[651] Tedbīr ü| Yazmalar: Tedbīri (تدبیری). Bk. FŞ (254, XXVII/32), FŞ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (533).

[652] Yazmalar: "sonsuzluğu".

[653] Aġzıñ̂ u bėliñ̂ ḥadīs̱ ü| Yazmalar: Bėliñ̂ ü aġzın ḥadīs̱-ı (بَیلینک و آغزین حدیث)// tüşti| Yazmalar: tüşdi (توشدی). Bk. SG (553), NŞ (377, 378), NŞ-Özb (G.378), Külliyat-Yazma2 (228), Divan-Yazma (352*2).

[654] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Aġzıñ̂ u bėliñ̂| Yazmalar: Bėliñ̂ ü aġzıñ̂// tüşti| Yazmalar: tüşdi (توشدی). Bk. BV (475, 657), BV-Özb (Müseddes.1), Külliyat-Yazma2 (403), Külliyat-Yazma-TB (386).

[655] Bk. SG (537), AŞ (61b)// DLT (581), CC (29): Bek/Berk "muhkem, sağlam, sıkı"// Krgz.Tr: Bek "sağlam, pek; muhkemce; gayet" (104)// YUyg.Tr: Berk "sağlam; kilitli" (35)// Moğ-Les: Beki/Beh "pek,

meş'ūf oluban bu nükte dėrge
çėktiler ulusnı bėrk yirge

(مشعوف اولوبان بو نکته دَیرکا/چَیکتی لار اولوسنی بَیرک یِرکا)

Sedd-i Sikenderī'den: [**M2.116a**]
Ḳılıb gėmege bėrk lenger taşın
Ve-līkin ol ipniñ yana bir başın

(قیلیب گَیمه کا بَیرک لنکر تاشین/و لیکن اول ایپ نینک یانا بیر باشین)

2399 **Bir biriñgizniñ** (بِیر بیرینکیزنِیْنک): (/b/'ler, /r/ ve /g/ esre ile, /z/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "biri birinizin". [M1.115b] *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Başımda ki yüz yara nişānı
Her bir biriñgizniñ āşiyānı

(باشیمدا که یوز یَرا نشانی/هر بیر بیرینکیزنینک آشیانی)

2400 **Bilmes mü idiñ** (بِیلماس مو ایدینک): (/b/ ve /d/ esre ile). "bilmez miydin".
2401 **Bėzense** (بَیزانسا): (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "süslense, bezense". *Dört Dīvān'dan:*
Bėzense derd ü belā şāhidi helākım üçün
Müjem tarağ durur iski tögenlerim mir'āt

(بَیزانسا درد و بلا شاهدی هلاکیم اوچون/مژم تاراغ دورور اِیسکی توکان لاریم مرآت)

2402 **Bėgim** (بَیْکِم): (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ esre ile). "beyim, büyüğüm, efendim"[656]; "harem hanımı; [büyük hatun]. Bu anlamı bir yaygın yanlışlıktır"[657]. *[Dört Dīvān'da]* Müfredāt'dan:
Dėdiñ sağındım ėrür eşkdin yüzüñ gül-gūn
Bėgim uzun yaşa sağınğanıñ sarıg altun[658] [TÜ.59a]

(دَیدینک ساغیندیم اَیرور اشک دین یوزونک کلکون/بَیکِم اوزون یاشا ساغینغانینک ساریغ آلتون)

Ḥelāl ana süti dikdür ger Özbekim tutsa
Tabuḳ ḳılıb yükünüb tostuğan içinde ḳımız[659] [İH.104a]

(حلال اَنا سوتی دیک دور کر اوزبکیم توتسا/تابوق قیلیب یوکونوب توستوغان ایچیندا قیمیز)

2403 **Piçek** (پِیچَک)[660]: (/p/ esre ile, /ç/ üstün ile). "iğne". *Dört Dīvān'dan:*
Yaramnı tikgeli başıñ üze piçek mü ikin
Piçekde rişte-yi cānım mu yā ipek mü ikin

(یارامنی تیککالی باشینک اوزه پیچک مو ایکین/پیچک دا رشتهٔ جانیم مو یا اِیپک مو ایکین)

---

güçlü, sıkı, sağlam, sert, katı" (153); Berke/Berh "berk, pek, güç, çetin, zor; yüklü, zahmetli; karmaşık, önemli, ciddi, tehlikeli; güçlük, zorluk; sıkıntı, zahmet" (159-160).

656 ML, İH: Bėgüm.

657 M1, M2, ML, İH: Bėgüm// SG: "büyük hatun" (547)// Özb.Tr-Dirks: Begim "bayan (emir veya han kızı) (30)"// Azb.Tr.İzahlı: Beyim "hanım" (I/291).

658 sağındım| M1, M2, İH, TÜ: sağındum (ساغیندوم)// yüzüñ| Yazmalar: yüzin (یوزین). Bk. FK (733, 810), FK-Özb (Müfredāt.78), Külliyat-Yazma2 (548).

659 Bu beyit| TÜ: yok// Özbekim| Yazmalar: öz bėgim (اوز بَیکِم). Bk. SG (664), NŞ-Özb (G.218), Külliyat-Yazma2 (200), Külliyat-Yazma-TB (183).

660 ML: 104a; İH: 108a. Bk. AŞ (59b)// SG: Biçek (530). Bk. GS (353, 471)// DLT: Biçek "bıçak" (586)// Derleme: Piçek "bıçak".

2404 **Bėg** (بَيْک): (/b/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "büyük, efendi, bey, emir, hâkim"[661]. [**M2.116b**] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Çün-ki ʻadū küfr ėli ėrdi tamām
Bėg dėdi kim ḳılsun ulus ḳatl-ı ʻām [ML.100b]
(چونکه عدو کفر اَیلی اَیردی تمام/بَیک دَیدی کیم قیلسون اولوس قتل عام)

2405 **Bir üpçünlig/Bir öpçünlüg** (بیر اُوپچون لیک-بیر اَوپچون لوک)[662]: (/b/ esre ile, /p/ sükûn ile, /ç/ ötre ile). "bir silahlı". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Her öpçünlüg anca ḳılıb kerr ü fer
Ki andın tüşüb dehr ara şūr u şer[663]
(هر اوپچون لوک آنجا قیلیب کرّ و فر/که آندین توشوب دهر آرا شور و شر)

2406 **Bīmārıñ̂g** (بیمارینک): (/b/ ve /r/ esre ile). [M1.116a] "hastan. Kinaye olarak: gözün". *Dört Dīvān'dan:*
Ulus ḳatlıdın ol göz nā-tevānraḳdur ni ḥāl ėrkin
Ki cān alġan bile meyl ėylemes ṣıḥḥatġa bīmārıñ̂g
(اولوس قتلیدین اول کوز ناتوان راق دور نِی حال اَیرکین/که جان آلغان بِیله میل اَیلاماس صحّت غه بیمارینک)

2407 **Bėl** (بَیل)[664]: (/b/ üstün ile). "bel, kemer"; "/b/ esre ile (**Bil**) bil!; (**Bīl**) tarım aleti olan bel".

2408 **Bilür ėl** (بِیلور اَیل): (/b/ esre ile, /r/ sükûn ile). "bilen halk".

2409 **Bayṭal** (بَیطال)[665]: (/b/ üstün ile). "kısrak; (**Bayṭār**) [Ar.] veteriner, hayvan tedavicisi, baytar".

2410 **Bir yan** (بِیْر یان): (/b/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "bir yan, bir taraf". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Nāveki düşmen yüregin ḳan ėtib
Tīġi ʻadū başını perrān ėtib[666]
(ناوکی دشمن یوراکین قان اَیتیب/تیغی عدو باشینی پرّان اَیتیب)

2411 **Bidev/Bidöv** (بِیدَو-بِیدُو)[667]: (/b/ esre ile). "hızlı koşan at".

2412 **Birev** (بِیراو)[668]: (/b/ esre ile). "bir tane; bir kişi; biri, birisi, bir kimse". *Dört*

---

[661] M1, M2, İH, TÜ: yok ('meşhurdur' denilmiş)// AŞ: "bey, mir" (62a)// SG: "büyük anlamındaki Biyik sözcüğünün kısaltılmış biçimidir. Mecaz olarak: efendi, hâkim, sultan, emir" (546)// DLT: Beg "bey, emir" (580)// CC (28), YUyg.Tr (34): Beg "bey"// Kzk.Tr (86), Krgz.Tr (104): Bek "bey; prens".

[662] Yazmalar: Bir üpçünlig. Bk. Üpçin/Öpçin.

[663] Her öpçünlüg| Yazmalar: Bir üpçünlig (بیر اُوپچون لیک). Bk. SG (198), Sİ (185, 2056), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833), Külliyat-Yazma1 (849).

[664] Bk. SG (553)// DLT (586), Trkm.Tr (67): Bil// CC (28), Krgz.Tr (105), YUyg.Tr (34), Moğ-Les (154): Bel.

[665] Bk. SG (464), Mlk.Tr (115), Bėye// Krgz.Tr: "henüz doğurmamış kısrak" (103)// YUyg.Tr: "kısrak; doğurmamış kısrak" (33)// Moğ-Les: Baydasu(n)/Baydas/Baytasu(n) "henüz yavrulamamış üç dört yaş arası hayvan (özellikle kısrak); kısır, yavrusuz" (118).

[666] perrān| Yazmalar: bir yan (بیر یان). Bk. HE (172, XXVII/3), HE-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (428), Külliyat-Yazma1 (440), Hamse-Taşbasma (31).

[667] M1, M2: Bidev; ML, İH, TÜ: Bidöv// Tekrarı| M1.117a, M2.117b, ML.101b, İH.105a, TÜ.59b: Bided (بیداد)// SG (531), Sİ (186, 2068), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (849): بیداو; Külliyat-Yazma-TB (833): بیدو// BR-Muin (245): Bedev (بدو)// Kzk.Tr: Bedev "yarış atı" (84)// Krgz.Tr: Bedöö "koşu atı" (104).

Dīvān'dan:

Birev tīġ-i firāḳı veh yana gögsümni çāk ėyler

Ki hem zaḫmı hem iḫfāsı hem iẓhārı helāk ėyler

(بیراو تیغ فراقی وه ینه کوکسومنی چاک اَیلار/که هم زخمی هم اخفاسی هم اظهاری هلاک اَیلار)

2413 **Bilmeñ̂ mü** (بِیلمانک مو): (/b/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "bilmez misin". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bilmeñ̂ mü şükūh u ṣavletimni

A'rāb ara māl u şevketimni [**M2.117a**, İH.104b]

(بیلمانک مو شکوه و صولتیمنی/اعراب آرا مال و شوکتیمنی)

2414 **Bėrmegey mü** (بَیْرماکایمو): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "vermez mi; [vermeye mi]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ol ki rūzī mūr u melaḫġa bėrür sañ̂a bėrmegey mü.

(اول که روزی مور و ملخ غه بَیرور سنکا بَیرماکایمو)

2415 **Bėrkişti** (بَیرکیشتی): (/b/ üstün ile, /k/ esre ile). "pekişti, sağlamlaştı".

2416 **Bėzedi** (بَیزادی): (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "süsledi, bezedi". [ML.101a, TÜ.59b]

2417 **Bilgü** (بِیْلکو): (/b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ötre ile). [M1.116b] "alamet, nişan, belgi, iz, belirti, damga; bilge, bilgili"[669]. *Dört Dīvān'dan:*

Cānda öz dağın görüb 'āşıḳlıġımnı añ̂ladı

Ol kişi dik kim tanıġay öz ḳulın bilgü görüb

(جاندا اوز داغین کوروب عاشق لیغیمنی آنکلادی/اول کیشی دیک کیم تانیغای اوز قُولین بیلکو کوروب)

Ḳul oldum ḫāl u zülf ü ḳaddıñ̂a ger cevrdin ḳaçsam

Ėrür gögsümde her yan daġ ile na'l u elif bilgü

(قُول اولدوم خال و زلف و قدّینکا کر جوردین قاچسام/اَیرور کوکسومدا هر یان داغ ایله نعل و الف بیلکو)

2418 **Bışḳarmaġunca** (بیشقارماغونجه)[670]: (/b/ esre ile, /r/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "pişirmedikçe; olgunlaştırmadıkça; [akla getirmedikçe, düşünmedikçe]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Sözni köñ̂lüñ̂de bışḳarmaġunca tilge gėltürme, her ni kim köñ̂lüñ̂de bolsa tilge sürme[671].

(سوزنی کونکلونکدا بیشقارماغونجه تیلکا گیلتورما، هر نِی کیم کونکلونکدا بولسه تیلکا سورما)

2419 **Bilgünce** (بیلکونجه): (/b/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "bilinceye kadar; bildiği kadar, bildikçe". *Dört Dīvān'dan:*

---

668 SG: "biri, birisi, bir kimse" (537)// AŞ: "bir kimse" (61b)// Kzk.Tr: "bir, bir tane; biri" (104)// Krgz.Tr: Biröö "bir tane, bir tek; birisi" (123)// Mlk.Tr: "biri, birisi" (123)// YUyg.Tr: Birav "birisi, bir kimse" (43).

669 AŞ: "alamet, nişan; bilinecek nesne" (63a)// SG: "damga, nişan, alamet; mecaz anlamda: ok nişanı; mahlas, takma ad" (554)// DLT: Belgü "işaret, alamet" (582)// Kzk.Tr: Belgi "işaret, im, damga, alamet" (86)// Krgz.Tr: Belgi "alamet, nişane, damga, işaret, yol işareti" (106); Bilgi/Bilgiç "haberdar; bilgiç; akıllı; kılavuz" (120)// YUyg.Tr: Belge "belge, işaret" (35)// Moğ-Les: Belge/Beleg "belge, işaret, alamet, belirti, iz, sembol; kehanet, önceden kestirme, fal" (157).

670 ML: 100b// SG: "akla getirmedikçe, düşünmedikçe" (543).

671 köñ̂lüñ̂de| Yazmalar, SG (543): köñ̂gülde (کونکلدا)// gėltürme| M1, M2, İH, TÜ, SG: gėtürme (گیتورما)// tilge| M2, ML, İH: yok// kim| Yazmalar: hem (هم). Bk. MK (328, 104b/12), MK-Özb (Tenbih.123), Külliyat-Yazma-TB (1502), MK-Amire (198).

Yārıñ̂ dėdiler ġayr bile bāde içibtür
Taḥḳīḳini bilgünce ni ḳanlar ki yutub-min
(یارینک دَیدیلار غیر بیله باده ایچیب تور/تحقیقینی بیلکونجه نِی قانلار که یوتوب مین)

2420 **Beyġāre** (بَیغاره)[672]: (/b/ üstün ile). "başa kakma, azarlama, yerme".

2421 **Bėşer** (بَیْشار)[673]: (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "beşer"; "/b/ esre ile (**Bişer**) pişer".

2422 **Bėlbaġıma** (بَیْلباغیمه)[674]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). [**M2.117b**] "bel bağıma, bel kemerime; (**Bėlbaġça**) (بَیْلباغچه) bel bağıca, bel bağı kadar". *Dört Dīvān'dan:*

Bėlge min zünnār baġlab-min velī ḫayl-ı ecel
Veh ki südrerler ėlikler bėrkitib bėlbaġıma
(بَیلکا مین زنّار باغلاب مین ولی خیل اجل/وه که سودرارلار اَیلیک لار بَیرکیتیب بَیلباغیمه)

Ni göründi ḳāmetiñ̂ce ney-şeker şīrīn ü tüz
Ni anıñ̂ bendi bėliñ̂ge baġlaġan bėlbaġça
(نِی کوروندی قامتینک جه نیشکر شیرین و توز/نِی آنینک بندی بَیلینک کا باغلاغان بَیلباغچه)

2423 **Bėye** (بَییَه)[675]: (/b/ üstün ile, /y/ üstün ile). "kısrak. Ona Bayṭal da denir". [İH.105a]

2424 **Bibek** (بیباک)[676]: (/b/ esre ile, ikinci /b/ medli elif ile). "göz bebeği; [**Biber**] [Rūm Tr.] biber".

2425 **Bī-pāy** (بِیْپای)[677]: (/b/ esre ile, /y/ sükûn ile, /p/ medli elif ile). "beceriksiz, sakar; zayıf, güçsüz; (**Bī-pā/Pıçır/Bıcır**)[678] bir makam veya şarkının adı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī uluġ yır nevāsını tüz
Bıcır kökge bī-pā ṣadāsını tüz[679]
(مغنّی اولوغ یِر نواسینی توز/بیجیر کوککا بیپا صداسینی توز)

2426 **Bibi** (بِی بی)[680]: (/b/'ler esre ile). "saray hatunu; evin hatunu".

2427 **Bitmek** (بِیْتماک)[681]: (/b/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). [M1.117a] "bitki bitmek, çıkıp

---

[672] Bk. BR-Muin (339), FV (668).

[673] M1: 115a; İH: 105a; TÜ: yok. Bk. SG (547).

[674] Bk. SG (553)// Kzk.Tr: Belbav (86)// Krgz.Tr: Belboo (105)// YUyg.Tr: Belbaġ (34)// Trkm.Tr: Bilbag (67).

[675] M1, M2, ML, İH: Bėhe. Bk. SG (557), Bayṭal// Kzk.Tr (89), Mlk.Tr (124), Tatar.Tr (43), YUyg.Tr (45): Biye// DLT: Bi (586)// CC: Bey (30)// Alt.Tr (38), Krgz.Tr (104): Bee.

[676] Yazmalar: SG'de bir sonraki madde ve anlamı (بیبر: فلفل), HA kaynaklı yanlış olarak (23b) birleştirilip per-i filfil (پر فلفل) biçiminde ve bu maddenin ikinci anlamı olarak verilmiştir (TÜ: "per-i filfil"; Yazmalar: "berg-i filfil"). Bk. AŞ (59b), SG (526).

[677] Yazmalar: Pilbay (پِیْلبای). (/p/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). Bk. SG (526: بیبای)// Krgz.Tr: Bebay/Beypay "Fa. ızdırap, sıkıntı" (112/113).

[678] Bıcır| M1.417a, M2.414a, TÜ.230b: Hecīr (هجیر) "musikide bir makam adı"; ML.103b/345a, İH.106a/349a: Pıçır "bük!, kıvır!, kökle!" (پیچیر)// Bī-pā| M1, TÜ: Pilba (پیلبا) "beceriksiz, sakar"; M2, ML, İH, ML.103b/345a, İH.106a/349a: Bilpa (بیلپا) "bir makam veya şarkının adı"// Alt.Tr: Bıcır "dalgalı; kıvrımlı, bükleli"; Bıçı- "biçmek" (39)// Özb.Tr.Alt: Piçir "fısıltı" (145).

[679] Bıcır| M1, M2, ML, İH, TÜ: Hecīr (هجیر); ML.103b, İH.106a: Pıçır (پیچیر)// bī-pā| M1, TÜ: pilba (پیلبا); M2, ML, İH, ML.103b, İH.106a: bilpa (بیلپا); SG: بلپا (93). Bk. Sİ (363, 4740), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (888).

[680] Bk. SG (526), BR-Muin (331)// AŞ (59b), Özb.Tr.İzahlı (I/110), Trkm.Tr-Hamzayev: "saygı değer hatun"// Krgz.Tr: Bübü "kadın şaman" (152).

[681] Bk. SG (526), Bütmek.

yetişmek; yara iyileşmek, yara kapanmak; yapılmak; bitmek, tükenmek; türemek, ortaya çıkmak”.

2428 **Bitimlig** (بِيتيم ليک)[682]: (/b/ ve /t/ esre ile). “biçimli, endamlı”.

2429 **Bıçmaḳ** (بِيْچماق)[683]: (/b/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). “kesmek, biçmek”.

2430 **Bic** (بِيْج)[684]: (/b/ esre ile, /y/ ve /c/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] piç, nikahsız doğan çocuk”.

2431 **Bıçḳı** (بِيْچقى)[685]: (/b/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). “bıçkı, testere”. [ML.101b]

2432 **Biçin** (بِيْچين): (/b/ ve /ç/ esre ile). “maymun”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Biçin tapsa yir tā içige sıġar
Ni ḳalsa avurtıġa barın yıġar[686]

(بيچين تاپسا يِر تا ايچيكا سيغار/نى قالسا آوورتيغه بارين ييغار)

2433 **Pıḫmaḳ/Bıḫmaḳ** (پِيْخماق-بِيْخماق)[687]: (/p/ esre ile, /y/ ve /ḫ/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] bıkmak, usanmak”.

2434 **Bėde** (بَيده)[688]: (/b/ üstün ile). “burularak kurutulan ot ve yonca, burma”.

2435 **Bėrilmek** (بَيْريلماک): [**M2.118a**] (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /r/ esre ile). “verilmek”. [İH.105b]

2436 **Bilgüt** (بِيلكوت): (/b/ esre ile, /g/ ötre ile). “Cıġatay elinden bir boy adı”[689]. *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī mini zār ėyledi bir Lūlī-veş
Kim hem Arlat unut boldı manĝa hem Bilgüt[690]

(اى نوايى مينى زار اَيلادى بير لولى وش/كيم هم ارلات اونوت بولدى منكا هم بيلكوت)

Ey Nevāyī manĝa bes ol ṣanem-i Lūlī-veş
Bėgge Ḳıpçaḳ u Aḳar şehġa Ḳıyat u Bilgüt[691]

(اى نوايى منكا بس اول صنم لولى وش/بَيک كا قپچاق و آقار شه غه قيات و بيلكوت)

2437 **Bėgin** (بَيكين)[692]: (/b/ üstün ile, /g/ esre ile). “gibi”. *Maḫzen-i* Mīr Ḥaydar'dan:

---

[682] Bk. SG (529)// Kzk.Tr: Bitim “vücut yapısı”; Bitimdi “yapılı, yakışıklı” (105).

[683] Bk. SG (529), DLT (584), Krgz.Tr (115)// Kzk.Tr: Piş- (448). Bk. Bişti// YUyg.Tr: Piçmaḳ (322)// Trkm.Tr: Biç- (65).

[684] Bk. SG (530), Azb.Tr (91).

[685] SG (530), Trkm.Tr (64): Bıçġı// CC: Bıçkı/Buçkı (31)// Mlk.Tr. Bıçhı (121)// Tatar.Tr. Pıçḳı (217).

[686] Bu beyit| M1, TÜ: yok// yir tā| Yazmalar: sirke (سِركا)// sıġar| Yazmalar: sıḳar (سيقار)// ni| Yazmalar: ni ni (نى نِى)// avurtıġa| Yazmalar, Sİ (123, 1125), Hamse-Taşbasma (392): ornıġa (اورنيغه)// yıġar| M2: yıḳar. Bk. SG (181), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma1 (829), Külliyat-Yazma-TB (813).

[687] M1, M2, TÜ: Pıḫmaḳ; ML, İH: Bıḫmaḳ. Bk. Derleme// SG: Bıḫmaḳ (530).

[688] Bk. SG (531)// Krgz.Tr: Bede “yonca” (104)// YUyg.Tr: Bėde “yonca” (37)// Trkm.Tr: Bede “kuru ot” (56).

[689] SG: “Türklerden bir boy adı” (554)// AŞ: Bilküt “Çaġatay'da bir boy adı” (63b).

[690] unut boldı manĝa| Yazmalar: ulus boldı sanĝa (اولوس بولدى سنكا). Bk. AŞ (63b), SG (554), FK (74, 74), FK-Özb (G.70), Külliyat-Yazma2 (428).

[691] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Ḳıpçaḳ| Yazmalar: Ḳıfçaḳ (قفچاق)// u Aḳar| Yazmalar: girek (كيراک)// Ḳıyat| M2, İH: Ḳayat (قَيات). Bk. NŞ (71, 71), NŞ-Özb (G.71), Külliyat-Yazma2 (174), Külliyat-Yazma-TB (158), Divan-Yazma (84*2).

[692] Bk. SG (547), AŞ (64a)// Kıpçak (GT): Bigi/Bigin/Kibi/Kibin (30/147)// Tarama: Bigi (32)// Trkm.Tr: Kimin (410).

Serv dik āzāde bol u rāst-kār
Yā örük ü alma bėgin mīve-dār[693]

(سرو دیک آزاده بول و راست کار/یا اوروک و آلمه بَیکین میوه دار)

Luṭfī'den:
Kim görüb nergis bėgin göz birle gül dik yüzini
Yėlge bėrib ‘aḳl u fehmin mest ü ḥayrān ḳalmadı[694] [TÜ.60a]

(کیم کوروب نرکس بَیکین کوز بیرلا کل دیک یوزینی/یَیلکا بَیریب عقل و فهمین مست و حیران قالمادی)

2438 **Bėrmek** (بَیْرماک)[695]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “vermek; başka sözcüklere de eklenir. Örn. Tuta bėrmek ‘tutmak’ demektir”.

2439 **Bėrkimek/Bėrkişmek** (بَیْرکیماک-بَیْرکیشماک)[696]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “pekişmek, berkimek, sağlamlaşmak; /b/ esre ile (**Birikmek**)[697] (بِیْریکماک) [birlik olmak]”. [M1.117b]

2440 **Birerte** (بِیرارتَه)[698]: (/b/ esre ile, /r/ sükûn ile, /t/ üstün ile). “bazen, ara sıra”.

2441 **Bir dik** (بِیر دیک)[699]: (/b/ ve /d/ esre ile). “birbiri gibi, aynı, eşit”.

2442 **Bėrkige** (بَیْرکیکا): (/b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “pekine, sağlamına, berkine”[700].

2443 **Birge** (بِیرکا)[701]: (/b/ esre ile, /g/ medli elif ile). “birlikte”.

2444 **Birle/Birlen** (بِیرلا-بِیرلان)[702]: (/b/'ler esre ile). “birlikte; ile birlikte; ile. Ek olarak kullanılır”.

2445 **Bir yolı** (بِیر یَولی)[703]: (/b/ esre ile, /y/ üstün ile). “birden, hep birden, hepten”.

2446 **Bėzemek** (بَیزاماک)[704]: (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). “süslemek, bezemek”.

2447 **Bilgürdi** (بِیلکوردی)[705]: (/b/ esre ile, /g/ ötre ile). “anlattı; belirtti, bildirdi”.

---

693 āzāde| Yazmalar: ārāste (آراسته). Bk. AŞ (64a), SG (547), ME (99/16b, 449).

694 u fehmin| M1, M2, İH, TÜ: vaż‘ın (وضعین); ML: u ża‘fın. Bk. AŞ (64a), SG (547), LD (203/429a, 275).

695 İH: 105a. Bk. AŞ (61a), SG (531)// DLT (589), CC (29): Bir-/Ber-// Krgz.Tr (107), YUyg.Tr (35): Ber-.

696 Yazmalar: Birikmek/Bėrkişmek (بِیْریکماک-بَیْرکیشماک). (/b/ esre ile, ikinci /b/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (23b). Bk. SG (534)// AŞ: Bėrki- (61b)// DLT: Bekü-/Beküş-/Bekiş- (582)// Krgz.Tr: Beki- (105)// Trkm.Tr: Berke-/Berkiş- (60).

697 Bk. SG (536), CC (34), Kzk.Tr (105), Krgz.Tr (122), Trkm.Tr (71).

698 Yazmalar: Bir-erte (بِیرأرتَه). (/b/ esre ile, /r/'ler sükûn ile, /t/ üstün ile). Bk. SG (537), NŞ (108, 108/5), NŞ-Özb (G.108), Külliyat-Yazma-TB (165)// Kzk.Tr (104), YUyg.Tr (43): Birde// Krgz.Tr: Birde/Birerde (122).

699 Bk. SG (537), HE (181, XXVIII/44), HE-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (430)// Kzk.Tr (104), Krgz.Tr (122): Birdey// YUyg.Tr: Birdek (43)// Trkm.Tr: Birdeñ (71).

700 Yazmalar: “sağlama”. Bk. SG (537).

701 Bk. SG (537), CC (33), Kzk.Tr (104), Krgz.Tr (122), Tatar.Tr (43), YUyg.Tr (44).

702 Bk. SG (538), Bile, Bilen// AŞ: Birle “ile” (61b)// DLT: Bile/Birle “ile; birlikte” (586)// CC: Birle/Bile “ile” (34)// Tatar.Tr: Bile/Bilen/Birle/Birlen “ile; beraber” (39/40)// Trkm.Tr: Bile “birlikte, beraber”; Bilen “ile; ile birlikte” (68).

703 Bk. SG (538), Öttüñ (örneği)// AŞ: “bir nev ile, bir yol ile” (62a)// Kzk.Tr: Birjola “tamamen, kesin olarak” (104)// Krgz.Tr: Bir colu “bir kez” (220)// Tatar.Tr: Biryulı “aynı zamanda; hepsi beraber; hemen; tamamen, istisnasız” (41)// YUyg.Tr: Biryola “birden, bir hamlede” (45).

704 Bk. SG (538), AŞ (62b)// DLT (584), Kzk.Tr (84), Trkm.Tr (63): Beze-// YUyg.Tr: Bėzimek (39).

705 M1, ML, İH, TÜ: yok. Bk. BL (42b)// AŞ (63a), SG (550): “belirdi, belli oldu”// Tatar.Tr: Bilgirt- “belirtmek, bildirmek; anlatmak” (39); Bilgiz- “bildirmek” (40).

2448 **Bėzenmek** (بَيزاناماک): [**M2.118b**] (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "süslenmek, bezenmek"[706].

2449 **Bėzek** (بَيزاک): (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "süs, bezek". [ML.102a]

2450 **Biz** (بِيز): (/b/ esre ile, /z/ sükûn ile). "biz zamiri"; "biz, tığ"[707]; /b/ üstün ile (**Bėz**) "bez, pamuklu bez". *Dört Dīvān'dan:*

Ma'āẕa'llāh siz ey 'aşḳ u maḥabbet ni belādur-siz
Ki köñglümdin alıb ṣabr u şekīb otlar saladur-siz[708]

(معاذالله سيز ای عشق و محبّت نِی بلادورسيز/كه كونگلومدين آليب صبر و شكيب اوتلار سالادورسيز)

2451 **Bėzekçi** (بَيزاكچی): (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "süsleyen, süsleyici, bezekçi".

2452 **Bėzeklig** (بَيزاكليک): (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "süslü, süslenmiş, bezekli".

2453 **Bişmek** (بِيشماک)[709]: (/b/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "pişmek; olgunlaşmak; akla gelmek, düşünülmek". [İH.106a]

2454 **Bışḳarmaḳ** (بِيْشقارماق)[710]: (/b/ esre ile, /y/, /ş/ ve /r/ sükûn ile). "akla getirmek, hatıra getirmek, anımsamak, düşünmek".

2455 **Bėş** (بَيش): (/b/ üstün ile). "beş sayısı"; (**Bėşev**) (بَيشاو) "beş tane"[711]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḥavās-ı ḫams ile maḳṣūd bolmadı müdrik
Köñgülni tap iki üç 'użv bīş ėmes bu bėşev[712]

(حواس خمس ايله مقصود بولمادی مدرک/كونگل نی تاپ ايکی اوچ عضو بيش اَيماس بو بَيشاو)

2456 **Bėşelesi** (بَيشالاسی)[713]: (/b/ üstün ile, /s/ esre ile). "her beşi, beşi birlikte".

2457 **Bėş Balıġ** (بَيْش باليغ)[714]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "Türkistān şehirlerindendir. Oradan Ḫan Balıġ'a kırk günlük yoldur".

2458 **Bişme/Bişi** (بِيشمه-بِيشی)[715]: (/b/'ler esre ile, ikinci /ş/ esre ile). "yağda pişirilmiş küçük ekmek, bişi".

---

[706] Yazmalar: "süslenmiş"// SG (539), AŞ (62b): Bėzelmek. Bk. Bėzelib// DLT (584), Trkm.Tr (63): Bezel- "süslenmek, bezenmek"; Bezen- "süslenmek, bezenmek, kadın makyaj yapmak"// Krgz.Tr: Bezen- (114)// YUyg.Tr: Bėzelmek "süslü olmak"; Bėzenmek "süslenmek" (39).

[707] SG: Biz/Bigiz (540/547)// CC (35), Kzk.Tr (103), Trkm.Tr (75): Biz// Krgz.Tr: Miz (568)// Özb.Tr: Bigiz (10).

[708] Bu beyit| M1, TÜ: yok// siz| Yazmalar: biz (بيز)// belādur-siz| Yazmalar: belādur-biz (بلادوربيز)// saladur-siz| Yazmalar: saladur-biz (سالادوربيز). Bk. BV (156, 204), BV-Özb (G.204), Külliyat-Yazma-TB (308).

[709] Bk. SG (542)// DLT: Bış- "pişmek; olgunlaşmak; kıvama gelmek" (585)// CC (34), Mlk.Tr (123), Trkm.Tr (73): Biş- "pişmek; olgunlaşmak"// Krgz.Tr: Bış- "pişmek; olgunlaşmak; sağlamlaşmak" (117)// YUyg.Tr: Pişmaḳ "pişmek; olgunlaşmak" (323).

[710] Bk. SG (542)// Krgz.Tr: Bışıkta-/Bışkar- "sağlam yapmak; hazırlamak; tekit etmek" (118).

[711] Yazmalar: "beş sayısı". Bk. SG (543)// AŞ: Bėşevle "beşi birlikte" (62a)// Krgz.Tr: Beşöö "beş tane" (110)// Mlk.Tr: Beşev/Beşevlen "beş kişi" (119)// Özb.Tr.İzahlı: Beşav "beş kişi; beş tane" (I/109).

[712] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (490, 531).

[713] Bk. SG (543), AŞ (62a)// Özb.Tr.İzahlı: Beşälä "beş tanenin hepsi" (I/108).

[714] Bk. SG (543-544), FV (667-668).

[715] Bk. SG (544).

2459 **Bışıḳ** (بِیشیق): (/b/ ve /ş/ esre ile). "pişmiş; olgun; pişmek; olgunlaşmak"[716].
2460 **Bėşik** (بَیشیک): [M1.118a] (/b/ üstün ile, /ş/ esre ile). "beşik".
2461 **Bişim** (بِیشیم)[717]: (/b/ esre ile). "pişmek kadar zaman".
2462 **Birbiriṅizge** (بِیْربیرِیْنکیزکا): (/b/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, ikinci /r/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, ikinci /g/ medli elif ile). "birbirinize". *Dört Dīvān'dan:*

'Ālem ehli biliṅiz kim iş ėmes düşmenlıḳ
Yār oluṅ birbiriṅizge kim ėrür yārlıḳ iş [TÜ.60b]
(عالم اهلی بیلینکیز کیم ایش اَیماس دشمن لیق/یار اولونک بیربیرینکیزکا کیم اَیرور یارلیق ایش)

2463 **Bilgey** (بِیلکای): [**M2.119a**] (/b/ esre ile, /l/ sükûn ile). "bilir; [bile, anlaya]". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzi gözümde vü ġāyib-min andın ėyleme 'ayb
Sirişkiniṅ suyı rengin ni nev' bilgey kūr[718]
(یوزی کوزومدا و غایب مین آندین اَیلاما عیب/سرشکی نینک سویی رنکین نِی نوع بیلکای کور)

2464 **Bilmey** (بِیلمای): (/b/ esre ile). "bilmez; bilmem; [bilmeyeyim; bilmeden]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Eger olca mülkümdedür bilmesem
Çü bilmey, bilür fikrini ḳılmasam
(اکر اولجه ملکومدادور بیلماسام/چو بیلمای بیلور فکرینی قیلماسام)

2465 **Bėgenmey** (بَیکانمای): (/b/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "beğenmez; [beğenmeden]". *Dört Dīvān'dan:*

Çėkgende naḳḳāş-ı ḳażā ol serv-i gül-ruḫ ṣūretin
Gūyā bėgenmey taşlamış ṭarḥ ėyleb ay gün hey'etin [ML.102b]
(چَیککاندا نقّاش قضا اول سرو کلرخ صورتین/کویا بَیکانمای تاشلامیش طرح اَیلاب آی کون هیأتین)

2466 **Bėrgüci** (بَیرکوجی): (/b/ üstün ile, /g/ ötre ile). "verici". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Bėrgüci ger bar ise ṣāḥib-niṣāb
Ḳırḳ diremdin birin ėyleb ḥisāb[719]
(بیرکوجی کر بار ایسه صاحب نصاب/قِرق درم دین بیرین اَیلار حساب)

Sedd-i Sikenderī'den:

Bu nev' ėtti vāḳıf ḫaber bėrgüci
Ki ẓulmetniṅ andın ėrür bir ucı [İH.106b]
(بو نوع اَیتّی واقف خبر بَیرکوجی/که ظلمت نینک آندین اَیرور بیر اوجی)

2467 **Baydaḳ** (بَیدَق): (/b/ ve /d/ üstün ile). "satranç oyununda piyon taşı, piyade, paytak". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Alıb ḳoysa beydaḳnı şeh yanıda

---

[716] Yazmalar: SG'deki puḫte-şüden "pişmek" anlamı, puḫte-şüde "pişmiş" biçiminde yazılmıştır. Bk. SG (544: tūt bışıġıda), TB (194, H277b/12), Arat-Babür (486, Yıl.932/ H277b: "dut yetiştiğinde")// DLT: Bışık/Bışıg "pişmiş" (586)// Krgz.Tr: Bışık "sağlam, dayanıklı; çevik" (118)// YUyg.Tr: Pişiḳ/Pişşiḳ "olgun; yanmış, yanık; sağlam, dayanıklı; becerikli" (323/324).

[717] Bk. SG (544)// Trkm.Tr: Bişim "pişim" (73)// Krgz.Tr: Bışım "olgunlaşma; pişecek kadar zaman" (118).

[718] kūr| Yazmalar: göz (کوز). Bk. FK (144, 145), FK-Özb (G.140).

[719] niṣāb| Yazmalar: ḥisāb (صاحب)// ėyleb| Yazmalar: ėyler (اَیلار). Bk. HE (149, XXIV/43), HE-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (424), Külliyat-Yazma1 (436), Hamse-Taşbasma (28).

Yana pīlni ḳoysa ruẖ eyvānıda

(آليب قويسا بيدق نى شه يانيدا/يانا پيل نى قويسا رخ ايوانيدا)

2468 **Se-pīç** (سه پيْچ)[720]: (/p/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile). "sarık; küçük sarık". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

İski se-pīçi başıda gülgülük [M1.118b]

Dām kibi başdın ayaḳı töşük[721]

(ایسکی سه پیچی باشیدا کولکولوک/دام کیبی باشدین اَیاقی تَوشوک)

2469 **Bėrkitgeni** (بَيركِيْتكانى): (/b/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "pekiştirmesi, pekiştirdiği"[722]. *Ferhād u Şīrīn'de* düz yazı başlığında şöyle der:

Her küngüresi toḳḳuzuncı ḥışn evciġa ẖışt yitgürüb ėrdi bėrkitgeni.

(هر کنکره سی توقّوزونجی حصن اَوجیغه خشت یِتکوروب اَیردی بَیرکیتکانی)

2470 **Bayraḳ** (بَيرَق)[723]: (/b/ ve /r/ üstün ile). "bayrak".

2471 **Bėşinci** (بَيشينجى): (/b/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). [**M2.119b**] "beşinci". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bėşinci tėñgiz gėldi deryā-yı Çīn

Cezīre köp ol suda merdüm-nişīn

(بَيشنجى تَينكيز گَيلدى درياى چين/جزيره كوپ اول سوده مردم نشين)

2472 **Biligni** (بيليكنى): (/b/, /l/ ve /n/ esre ile). "bilgiliyi, anlayışlıyı; [bilgiyi; anlayışı]".

2473 **Biligni** (بِيلِيْكنى)[724]: (/b/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). "bilgiyi, anlayışı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Alar hem kār-bend ėyleb biligni

Ḳopub gözlerġa ḳoydılar ėlikni

(آلار هم كاربند اَيلاب بيليكنى/قوپوب كوزلارغه قويدى لار اَيليكنى)

2474 **Bilingey** (بِيلِيْنكاى): (/b/ ve /l/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "biline, anlaşıla". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bilingey dėyilgende bir bir işi

Ki ẖalḳ ėtmedi Tėñgri andaḳ kişi[725]

(بيلينكاى دَيِيلكاندا بير بير ايشى/كه خلق اَيتمادى تَينكرى آنداق كيشى)

2475 **Bėrmegenni** (بَيرماكاننى): (/b/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "vermeyeni"[726]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

[720] Yazmalar: pīçi (پيْچى). (/p/ esre ile, /y/ sükûn ile, /ç/ esre ile)// Tekrarı| M1.424a, M2.421b, TÜ.235a: Ser-kec (سركج). Bk. SG (1424), GS (218, 275/4)// Dehhuda: Sepīç/Ser-pīç (سَپيچ-سَرپيچ).

[721] se| Yazmalar: si (سى)// kibi| Yazmalar: kimi (كيمى). Bk. HE (296, XLII/28), HE-Özb (XLII), Külliyat-Yazma1 (461), Külliyat-Yazma-TB (449).

[722] Yazmalar: "pekiştirmeli, pekiştirilecek olan"// SG: Bėrkitmek/Bėrkiştürmek (535)// AŞ: Bėrkit- (61b)// DLT: Berkit-/Beküt-Bekit- (583/582)// CC (29), Trkm.Tr (60): Berkit-// Krgz.Tr: Bekit- (105).

[723] M1: 118a; ML: 102a; TÜ: yok. Bk. FV (667), SG (464), Kzk.Tr (73), YUyg.Tr (33)// DLT: Batrak (578).

[724] Yazmalar: Bėligni (بَيلِيْكنى). (/b/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile) "belini". Bk. FŞ (149, XV/36), FŞ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (504).

[725] dėyilgende| Yazmalar: ü bilgende (و بيلكاندا). Bk. SG (549), Sİ (114, 999), Sİ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (811).

[726] Yazmalar: "vermeyen".

Tileb bėrgenni hem saḫādın yıraḳ bil, ibrām bile bėrgendin bėrmegenni yaḫşıraḳ bil[727].
(تیلاب بَیرکاننی هم سخادین یِراق بیل، ابرام بیله بَیرکاندین بَیرماکاننی یخشیراق بیل)

2476 **Bėzelib** (بَیزالیب)[728]: (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "süslenmiş, bezenmiş".

2477 **Bėgec** (بَیکاج): (/b/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "kız". Benāyī'den:

Cefānı cānġa talay aldıñızız alay mu bolur

Siziñ omaḳda bėgec resmiñiz bulay mu bolur[729] [ML.103a]

(جفانی جانغه تالای آلدینکیز آلایمو بولور/سیزینک اوماق دا بَیکاج رسمینکیز بولایمو بولور)

2478 **Bėgenmes** (بَیکانماس): (/b/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "beğenmez". *Dört Dīvān'dan:*

Lebidin ḫastadur köñlüm dem açmay ey Mesīḥ öt kim

'İlācın yüz siniñ dikniñ bėgenmes nā-tevāndur bu [M1.119a, İH.107a]

(لبی دین خسته دور کونکلوم دم آچمای ای مسیح اَوت کیم/علاجین یوز سینینک دیک نینک بَیکانماس ناتوان دور بو)

2479 **Bėri** (بَیری): (/b/ üstün ile). "beri, bu taraf; bu tarafa; bizim tarafa"[730]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Bėri gėldim köñgül belāsı bile [**M2.120a**]

Şāhnıñ ḳulluġı havāsı bile[731]

(بَیری گَیلدیم کونکل بلاسی بیله/شاه نینک قوللوغی هواسی بیله)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Çün-ki biziñ sarıdın oldı ṭaleb

Gėl bėri kim boldı maḥall-ı ṭarab[732]

(چونکه بیزینک ساریدین اولدی طلب/گَیل بَیری کیم بولدی محلّ طرب)

2480 **Bėrgüñ** (بَیرکونک): (/b/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "vereceksin; [versen gerek, vermelisin]". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yüzi gül-zārıdın çün verd tėrgüñ

Ni aytay-min özüñ inṣāf bėrgüñ[733]

(یوزی کلزاریدین چون ورد تیرکونک/نِی آیتای مین اوزونک انصاف بَیرکونک)

2481 **Bėrkigen** (بَیرکیکان): (/b/ üstün ile). "pekişmiş, berkimiş, sağlamlaşmış". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ ara tiş baġrıma ursam içer-min ḳan daġı

---

727 bėrgenni| Yazmalar: bėrmegenni (بَیرماکاننی)// yaḫşıraḳ| Yazmalar: hem yaḫşıraḳ (هم یخشیراق). Bk. MK (244, 70a/7), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1489), MK-Amire (133).

728 Bk. AŞ (62b), SG (539), YUyg.Tr (39)// DLT (584), Trkm.Tr (63): Bezel-.

729 resmiñiz| Yazmalar: nėmgiz (نَیمکیز). Bk. AŞ (62b).

730 M1, M2, TÜ: "bizim tarafa"; ML, İH: "bu tarafa"// AŞ: "beri tarafa" (61a)// SG: "bu taraf" (538)// DLT: Berü "beri, konuşana doğru" (583)// CC: Beri "beri" (28)// Kzk.Tr: Beri "bu yana, bu tarafa" (87)// Krgz.Tr: Beri "bu yana doğru, buraya; daha yakın" (109)// YUyg.Tr: Bėri "beri, bu yana" (38)// Trkm.Tr: Bäri "beri, bu yana; beriye" (55).

731 gėldim| Yazmalar: gėldi (گَیلدی)// belāsı| Yazmalar: havāsı (هواسی)// havāsı| Yazmalar: du'āsı (دعاسی). Bk. AŞ (61a), SS (203, 2088), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (729).

732 Bu beyit| M1, TÜ: yok// boldı| M2: oldı (اولدی). Bk. HE (370, LI/11), HE-Özb (LI), Külliyat-Yazma-TB (462).

733 aytay-min| Yazmalar, AŞ (82a), SG (723): aytay kim (آیتای کیم). Bk. Tėrgüñ, FŞ (360, XXXIX/68), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

Bel çėker-min hicr oḳıdın bėrkigen peykān dağı [TÜ.61a]

(عشق آرا تیش باغریمه اورسام ایچارمین قان داغی/بل چَیکارمین هجر اوقیدین بَیرکیکان پیکان داغی)

2482 **Bilgürdi** (بِیْلکوردی): (/b/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "belirdi, ortaya çıktı, belli oldu"[734]. *Dört Dīvān'dan:*

Hicr şāmı göz yaşım başımdın aştı ėyle kim

Su yolın her sarı ėyleb raḫneler bilgürdi göz

(هجر شامی کوز یاشیم باشیمدین آشتی اَیله کیم/سو یولین هر ساری اَیلاب رخنه لار بیلکوردی کوز)

Yüz açıb bildürdi ḳad birle saçı tin̂g ėrkenin

Ẓāhir olġan dik tün ü gün tin̂gligi nev-rūzdın[735]

(یوز آچیب بیلدوردی قد بیرله سچی تِینک اَیرکانین/ظاهر اولغان دیک تون و کون تینک لیکی نوروزدین)

2483 **Bişti** (بیشتی): (/b/ ve /t/ esre ile). "pişti; olgunlaştı; [akla geldi, düşünüldü]"; "biçti"[736].

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ėl kön̂glide bu ḫayāl bişti

Nevfel'ġa dağı ḫaber yitişti

(اَیل کونکلیدا بو خیال بیشتی/نوفل غه داغی خبر یِتیشتی)

Dört Dīvān'dan:

Kön̂glümge çėkib nāvek 'āc ėyledi peyvendin

Her zaḫm kim ol bişti ėl an̂ga sün̂gek sancar

(کونکلومکا چَیکیب ناوک عاج اَیلادی پیوندین/هر زخم کیم اول بیشتی اَیل اَنکا سونکاک سانجار)

2484 **Bıġlamışı** (بِیْغلامیشی)[737]: (/b/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "düzenleme, hazırlama".

2485 **Bayġu/Pıġu** (بَیْغو-پِیْغو)[738]: (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "atmaca türünden yırtıcı bir kuş"; "bir padişah adı"[739].

2486 **Bıḳın** (بِیقین)[740]: (/b/ ve /ḳ/ esre ile). "böğür, boş böğür".

2487 **Bėgec** (بَیکاج)[741]: (/b/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). "saygıdeğer kadın;

---

[734] Yazmalar: "ortaya çıkardı, belli etti". Bk. AŞ (63a), SG (550).

[735] bildürdi| Yazmalar: bilgürdi (بیلکوردی)// saçı tin̂g| ML, İH: saçın̂gnın̂g// olġan| Yazmalar: olḳan (اولقان)// tin̂gligi| M1, M2, ML, İH: tin̂gligin. Bk. Tin̂g ėrkenin, BV (345, 469), BV-Özb (G.466), Külliyat-Yazma-TB (353).

[736] Bk. Bıçmaḳ// Kzk.Tr: Piş- (448)// Derleme: Biş-/Biç-.

[737] Bk. SG (545), Vassaf (554).

[738] Yazmalar: Bayġu// SG: Pıġu (545)// ŞT: بیقو (83a/14)// BR-Muin: Pıġu (444-445)// Derleme: Puğu "baykuş".

[739] Yazmalar: Bayġu// SG: Pıġu "Selcuḳ'u Ḫ̌ārezm'e hâkim olarak atayan padişahın adı" (545)// BR-Muin: Payġu "ünlü bir vilayet adı; bu vilayetin padişahlarına verilen ad" (444-445)// Muin: metinlerde yanlışlıkla yazılan Bayġu/Payġu biçiminin doğrusu Yabġu/Cabġu (یَبغو-جبغو) biçimindedir (BR-Muin: 444).

[740] Bk. SG (545), DLT (585)// Krgz.Tr: Mıkın "yan, fileto" (564)// YUyg.Tr: Biḳin "böğür, yan; fileto" (41)// Trkm.Tr: "kalça" (64)// Moğ-Les: Miha(n) "et, vücut, beden" (844).

[741] Yazmalar: Bigeh (بِیکاح). (/b/ esre ile, /g/ medli elif ile, /ḥ/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (24a: Bigeḫ)// SG: بیکه-بیکاج "saygıdeğer kadın. Nedr-'Alī'ye göre Bėke: çocuğu olmayam kadın; fahişe" (546/547)// AŞ: بیکه (/k/ ile) "evlenmemiş kadın; çocuğu olmayan kadın" (62a); بیکاج (/g/ ile) "kız" (62b)// DLT: Begeç "küçük bey" (580)// Kzk.Tr: Biyke/Biykeş "kadınlara saygı olarak söylenen hitap sözü" (89)// Krgz.Tr: Biyke/Biykeç "kızcağız; hanım kız" (124)// Tatar.Tr: Bike "hanımefendi" (42)// Özb.Tr.İzahlı: Bekä/Bekäç "saygıdeğer kadın" (I/97)// Derleme: Bike "kadın, hanım; görümce"; Biyke "kadın, hanım"; Beyke "dul kadın".

[kız]".
2488 **Bėktaş** (بَیکتاش)[742]: [**M2.120b**] (/b/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "Ḫˇārezm padişahlarından birinin adı". [M1.119b, ML.103b]
2489 **Bilmek** (بِیلماک): (/b/ esre ile). "bilmek; bir işte yeterli olmak; yeterlik bildiren birleşik eylemler oluşturur".
2490 **Bilinmek** (بِیلِیْنماک): (/b/ ve /l/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "bilinmek, anlaşılmak".
2491 **Bilerzik** (بِیلارزیک)[743]: (/b/ esre ile, /r/ sükûn ile, /z/ esre ile). "bilezik". [İH.107b]
2492 **Bilek** (بِیلاک): (/b/ esre ile). "bilek"; "[Rūm Tr: yağmur nedeniyle delik deşik olmuş tepe veya yığın]"[744]; "hediye, armağan"[745].
2493 **Bilekçe** (بِیلاکچه)[746]: (/b/ esre ile, /k/ sükûn ile). "suçluların ellerine takılan kelepçe".
2494 **Bilen** (بِیلان): (/b/ esre ile). "ile birlikte; ile. Ek olarak kullanılır".
2495 **Bıltur** (بِیلتور)[747]: (/b/ esre ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "bıldır, geçen yıl". *Dört Dīvān'dan:*
Ölse dėb ėrdiñ̂ Nevāyī tirgüzey vaṣlım bile
Bıltur ölgenler bile anı berāber boldı tut[748]
(اولسه دَیب اَیردینک نوایی تیرکوزای وصلیم بیله/بِیلتور اولکانلار بیله آنی برابر بولدی توت)
2496 **Bılturġı** (بِیلتورغی)[749]: (/b/ esre ile, /t/ ötre ile). "geçen yılki".
2497 **Bilgürme** (بِیلکورما): (/b/ esre ile, /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "alamet, iz, belirti; [belirme]"[750].
2498 **Bile** (بِیلا): (/b/ esre ile). "birlikte; ile birlikte; ile. Ek olarak kullanılır; bilerek; [**Bėyle**][751] böyle".
2499 **Bile-siz** (بِیلاسیز): (/b/ ve /s/ esre ile). "birliktesiniz"; "bilesiniz"[752].
2500 **Bėli bağlı** (بَیلی باغلی)[753]: (/b/ üstün ile). "doğana benzer bir kuş".
2501 **Biliglig** (بِیلیک لیک): (/b/ ve /l/'ler esre ile). "bilgili, bilgin".
2502 **Bėñ̂zemek** (بَیْنکزامک): (/b/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "benzemek".
2503 **Bėke** (بَیکَه)[754]: (/b/ ve /k/ üstün ile). "evlenmemiş kadın; çocuğu olmayam kadın; kötü

---

[742] Bk. SG (544), BR-Muin (292).
[743] Bk. SG (553), Azb.Tr (93), Derleme// DLT: Bilezük (587)// Kzk.Tr: Bilezik (103)// Krgz.Tr: Bilerik (120)// YUyg.Tr: Bilek üzük (448)// Moğ-Les: Bilüçüg/Bileçüg/Biyaljig "yüzük" (168).
[744] Bk. SG (553)// Derleme: Belek "üzerinden yol geçen tepe".
[745] Bk. SG (553)// DLT: Bilek/Belek (587)// Krgz.Tr (106), Derleme: Belek// Moğ-Les: Beleg (156).
[746] Bk. SG (553)// Derleme: Bilekçek.
[747] M1, M2, TÜ: Bıltırığı; ML, İH: Bıltur/Bılturıġı. Bk. SG (554)// DLT: Bıldır (585)// Kzk.Tr (102), Krgz.Tr (116): Bıltır// YUyg.Tr: Bultur (52)// Trkm.Tr: Bildir (67).
[748] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (554), BV (54, 69), BV-Özb (G.69).
[749] Bk. SG (554)// Kzk.Tr: Bıltırğı (102)// Krgz.Tr: Bıltırkı (116)// YUyg.Tr: Bulturḳi (52)// Trkm.Tr: Bildirki (68).
[750] M1, M2, ML, İH: yanlışlıkla Bilgülüg maddesinin anlamı (bilgili) da verilmiştir. Bk. SG (554).
[751] Bk. SG (554)// AŞ (59a), Trkm.Tr (62): Beyle// Azb.Tr: Bėle (80).
[752] TÜ: yok. Bk. SG (555).
[753] Bk. SG (555)// Derleme: "kerkenez; atmaca; kartal yavrusu".
[754] Bk. Bėgec.

kadın, fahişe". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ eger bolsa havā-yı nefsdin pāk ey köñ̂gül

Yoḳ tefāvüt dil-beriñ̂g ger bėke bolsun ger mīrek[755]

(عشق اکر بولسا هوای نفس دین پاک ای کونکل/یوق تفاوت دلبرینک کر بَیکه بولسون کر میراک)

2504 **Birinci** (بِیرینجی)[756]: (/b/ ve /r/ esre ile, /n/ sükûn ile). "birinci". [**M2.121a**]

2505 **Bėzey** (بَیزَی)[757]: (/b/ üstün ile). "süsleyeyim, bezeyeyim; bezeye; bezeyerek". *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:

Özge yalañ̂g tutma ayaġıñ̂g izi

Ḥayf bu devletni tapar yir yüzi[758] [ML.104a]

(اوزکا یالانک توتمه ایاغینک ایزی/حیف بو دولت نی تاپار یِر یوزی)

2506 **Bėlice** (بَیْلیجه): (/b/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /l/ esre ile, /c/ üstün ile). "beli kadar". [M1.120a] Luṭfī'den:

Nāzüklük içre bėlice yoḳtur çü gīsūyı

Öz ḥaddını bilib bėlidin olturur ḳoyı[759]

(نازک لوک ایچره بَیلیجه یوقتور چو کیسویی/اوز حدّینی بیلیب بَیلی دین اولتورور قَویی)

2507 **Bilgüsidür** (بیلکوسی دور): (/b/ esre ile, /g/ ötre ile, /s/ esre ile). "bilir; [bilse gerek; bilecek]". [TÜ.61b]

2508 **Piyāzī** (پیازی): (/p/ esre ile, /y/ medli elif ile, /z/ esre ile)[760]. "bir tür ok temreni; bu tür temreni taşıyan ok; [bir tür savaş topuzu]". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Fülān ḳırġavul ve bödeneni piyāzī bile atıb kem yazar ėrdi[761].

(فلان قرغاول و بودنه نی پیازی بیله آتیب کم یازار اَیردی)

2509 **Bėñ̂giz** (بَیْنکیز)[762]: (/b/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "beniz, yüz"; [**Bėñ̂gzeş**] "benzeyiş"[763]. [İH.108a]

2510 **Bilgüci** (بیلکوجی): (/b/ esre ile, /g/ ötre ile). "bilici". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Niçe sitem ḳılġucı ābād olub

---

[755] bolsa havā-yı nefsdin pāk| Yazmalar: olsa yaman u yaḫşı ni bāk (اولسا یمان و یخشی نِی باک); AŞ: bolsa yaman u yaḫşıdın pāk (62a). Bk. SG (547/1447), BV (255, 330), BV-Özb (G.327), Külliyat-Yazma-TB (329).

[756] M1: 114a; TÜ: yok.

[757] Yazmalar: Bėzi (بَیْزِی) "süsleyen; süsle!". AŞ'deki "bezeyeyin" anlamı, "bezeyen" gibi algılanmış olmalıdır// AŞ: Bėzey "süsleyeyim; süsle!" (62a-62b)// SG: Bėzey/Bėzeyin "süsleyeyim; süsleyesin; süsleye; süslemiş" (539).

[758] ayaġıñ̂g izi| Yazmalar: ayaḳıñ̂g bėzi (اياقینک بَیزی). Bk. AŞ (62b), ME (83, 313).

[759] Nāzüklük| Yazmalar: Nāzüklik (نازک لیک)// yoḳtur çü| Yazmalar: yoḳ tār-ı (یوق تار). Bk. Nāzüklük, LD (258, 354).

[760] /p/ esre ile| M2, TÜ: /b/ esre ile// SG: Piyāzī "bir tür ok temreni; bu tür temreni taşıyan ok" (557/1406)// BR-Muin: Piyāzek/Piyāzī "başı zincir veya tasmayla sapına bağlanan bir tür savaş topuzu. Türkçede Çevgen denir" (434).

[761] atıb kem yazar| M1, TÜ: aytıb kem bāzār (آیتیب کم بازار); ML, İH: aytıb. Bk. SG (557/1297), Arat-Babür (154, Yıl.899/H19a), TB-Yazma-ML (26).

[762] Bk. SG (557), Mėñ̂giziñ̂giz.

[763] Yazmalar: HA kaynaklı yanlış olarak (24b) bu maddenin anlamı Bėñ̂giz maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (557).

Barça sitem çėkgüci ber-bād olub[764]

(نیچه ستم قیلغوجی آباد اولوب/بارچه ستم چَیککوجی بر باد اولوب)

2511 **Bėn̂gzetmek** (بَینکزاتمک): (/b/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "benzetmek".

2512 **Biy** (بِی)[765]: (/b/ esre ile, /y/ sükûn ile). "zehirli örümcek, böğ"; "Özbekiyye-i Turan büyük emire der"[766].

2513 **Bī-nevādur-biz** (بینوادوربیز)[767]: (/b/ esre ile). "yoksuluz".

2514 **Bėzedim** (بَیزادیم): (/b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "süsledim, bezedim". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.121b**]

Kön̂gülde ḳadd u 'iẕārıŋ̂ ẖayālın ėttim naḳş

Bu bāġnı bėzedim serv ü gül nihālı bile

(کونکل دا قدّ و عذارینک خیالین اَیتّیم نقش/بو باغنی بَیزادیم سرو و کل نهالی بیله)

2515 **Bitilib** (بِیتیلیب)[768]: (/b/, /t/ ve /l/ esre ile). "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş; yara kapanmış, yara iyileşmiş; inanmış. Bu anlamlarda Bütülüb de doğrudur". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī yitilib ḳaşı anıŋ̂ şükr dė kim

Ḥüsni ḳaṣrıġa 'ayān boldı yana ṭāḳ-nümāy[769]

(ای نوایی ییتیلیب قاشی آنینک شکر دَی کیم/حسنی قصریغه عیان بولدی یانا طاق نمای)

2516 **Bıġım** (بِیغیم)[770]: (/b/ ve /ġ/ esre ile). "süslemem, düzenlemem, hazırlamam". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ki ol ėtgünce rezm üçün bıġım

Uçurub ėrdi başını tīġim

(که اول اَیتکونجه رزم اوچون بِیغیم/اوچوروب اَیردی باشینی تیغیم)

---

[764] çėkgüci| Yazmalar: bilgüci (بِیلکوجی). Bk. HE (316, XLIV/65), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (452).

[765] Yazmalar: Pėy (پَی). (/p/ üstün ile, /y/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (24b). Bk. SG (557), Mav// DLT: "örümcek" (586)// Özb.Tr.İzahlı: Biy "zehirli örümcek" (I/112)// Trkm.Tr: Biy "tarantula örümceği" (75).

[766] Bk. SG (557)// CC: Bey/Biy "bey, efendi, soylu" (30)// Kzk.Tr: Biy "kadı; hatip" (89)// Krgz.Tr: Biy "halk hâkimi; arifane cümbüşü düzenleyen" (124)// Mlk.Tr: Biy "prens, bey; en soylu tabaka" (1249)// Özb.Tr.İzahlı: Biy "kabile başkanı; yüksek mansıplı kişilere verilen unvan" (I/112)// Trkm.Tr: Biy "hikmet sahibi" (75).

[767] M1: 115a; TÜ: yok// Yazmalar: "yoksulsunuz".

[768] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (60b).

[769] yitilib| Yazmalar: bitilib (بِیتیلیب)// Ḥüsni ḳaṣrıġa| Yazmalar: Ḥüsn ḳaṣrıda (حسن قصریدا). Bk. BV (425, 586), BV-Özb (G.583), Külliyat-Yazma2 (392), Divan-Yazma (535*2).

[770] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (544), SS (433, 4829).

/t/ Babı elif ile (1085 söz ve deyim)[1] [M1.120b, ML.104b]

2517 **Taşla** (تاشلا): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "at!". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, kendi teyzesi Mehīn Bānū'yu Ḫuserv'e isterken şöyle der: [İH.108b]

Mini Hindū dik āteş-gehġa başla
'İẕārım ḫālı dik ot içre taşla

(مینی هندو دیک آتشکه غه باشلا/عذاریم خالی دیک اوت ایچرا تاشلا)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Taşla tiken gül-şen-i 'izzetġa yit
Çėkme meşaḳḳat köp ü da'vetġa yit

(تاشلا تیکن کلشن عزّت غه یِت/چَیکمه مشقّت کوپ و دعوتغه یِت)

Dört Dīvān'dan:

Fenā deştide taşla özlük yükin kim
Girekliktür anda sebük-bārlıġlar

(فنا دشتیدا تاشلا اوزلوک یوکین کیم/کِیراک لیک تور آندا سبک بارلیغ لار)

2518 **Tararda** (تاراردا): (/t/ ve /r/ medli elif ile, ikinci /r/ sükûn ile). "tararken, taramak zamanında". *Dört Dīvān'dan:*

Tararda 'uḳdelıḳ zülfin müselsel ėyledi çīnler
Girih mīm, ikki zülfi ikki lām anıñ, taraġ sīnler[2]

(تاراردا عقده لیق زلفین مسلسل اَیلادی چین لار/کره میم، ایکّی زلفی ایکّی لام آنینک، تاراغ سین لار)

2519 **Tañgla** (تانکلا): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yarın; azarla!, payla!, kına!". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi kim tañgla asrab bār çaġın
Müheyyā ėyleñgiz görmek yaraḳın[3]

(دَیدی کیم تانکلا آسراب بار چاغین/مهیّا اَیلانکیز کورماک یراغین)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Her sarı ṭalāyeler revāne
Tā tañgla ni ėylegey zamāne

(هر ساری طلایه لار روانه/تا تانکلا نِی اَیلاکای زمانه)

Dört Dīvān'dan:

Ey Nevāyī ölme her dem ol müsāfir yār üçün
Ġam yime şeh yanġusıdur tañgla ordu gėlgüsi[4]

(ای نوایی اولما هر دم اول مسافر یار اوچون/غم یِما شه یانغوسیدور تانکلا اردو گَیلکوسی)

2520 **Tañgġaca** (تانکغه جه)[5]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sabaha kadar, tana dek". *Dört Dīvān'dan:*

Mest uyḳu içre tapsam u bir gėce almasam

---

[1] M1, İH, TÜ: yok; ML: 1130 söz.

[2] zülfi ikki lām anıñ| Yazmalar: lāmı ikki zülf anda (لامی ایکّی زلف آندا). Bk. SG (565), GS (140, 161), GS-Özb (G.157), Külliyat-Yazma2 (54), Külliyat-Yazma-TB (42), Divan-Yazma (164*2).

[3] bār çaġın| Yazmalar: bār u çaḳın (بار و چاقین)// yaraġın| Yazmalar: yaraḳın (یراقین). Bk. FŞ (341, XXXVII/13), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (557), Külliyat-Yazma1 (569), Hamse-Taşbasma (225).

[4] her| Yazmalar: bir (بیر). Bk. SG (1333), NŞ (629, 632), NŞ-Özb (G.631), Külliyat-Yazma-TB (256).

[5] Yazmalar: Tañgaca (تانکاجا).

İkki gözümni tan̂ġġaca anın̂g ayaġıdın[6] [**M2.122a**, TÜ.62a]
(مست اویقو ایچرا تاپسام و بیر کَیجه آلماسام/ایکّی کوزومنی تانکاجا آنینک اَیاغیدین)

2521 **Talaşsa** (تالاشسا)[7]: (/t/ medli elif ile). [M1.121a] "dalaşsa, çekişse". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Cismimni talaşsa ėrdi itler
Ḳanımnı yalaşsa ėrdi itler[8]

(جسمیم نی تالاشسا اَیردی ایت لار/قانیمنی یالاشسا اَیردی ایت لار)

2522 **Tapa tapa** (تاپا تاپا): (/t/ ve /p/ medli elif ile). "tapa tapa, taparak"[9].

2523 **Tartḳanda** (تارتقاندا): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çektiğinde". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Āferīnişġa tartḳanda 'alem
Meh-çesi levḥ olub sütūnı ḳalem

(آفرینش غه تارتقاندا علم/مهچه سی لوح اولوب ستونی قلم)

Tartḳanda bu ṭurfe ṣavt meddin
Beyti bėş min̂gge tarttı 'adedin[10]

(تارتقاندا بو طرفه صوت مدّین/بیتی بَیش مینک کا تارتتی عددین)

2524 **Tarḳasa** (تارقاسا): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılsa, saçılsa"[11]. [ML.105a]

2525 **Tartḳan çaḳda** (تارتقان چاقدا): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çektiği zamanda". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳılıb tartḳan çaḳda tīġ-i zebān
Ki ḳılmay tümen tīġlıḳ merz-bān [İH.109a]

(قیلیب تارتقان چاقدا تیغ زبان/که قیلمای تومن تیغ لیق مرزبان)

2526 **Tan̂g ėrte** (تانک اَیرتا): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, elif üstün ile). "sabahın erken vakti".

2527 **Tabuḳumda** (تابوقومدا): (/t/ medli elif ile, /b/ ve /ḳ/ ötre ile). "tapmamda, secdemde". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ni emr ėylesem bil kelāmımnı çöp
Tabuġumda baş ḳoy ayaġımnı öp[12]

(نِی امر اَیلاسام بیل کلامیم نی چوپ/تابوغومدا باش قوی اَیاغیم نی اوپ)

2528 **Tarıkma** (تاریقما): (/t/ medli elif ile, /r/ esre ile). "sıkılma!, daralma!, bıkma!".

2529 **Tarḳatma** (تارقاتما): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağıtma, saçma"[13].

---

[6] tan̂ġġaca| Yazmalar: tan̂gaca (تانکاجا)// ayaġıdın| Yazmalar: ayaḳıdın (اَیاقیدین). Bk. BV-Özb (G.462), Külliyat-Yazma-TB (352), Divan-Yazma (425*2).

[7] Yazmalar: Talaşa (تالاشا) "ufak ufak". Bk. Talaşmaḳ, SG (595).

[8] talaşsa| Yazmalar: talaşa (تالاشا). Bk. SG (1320), LM (162, 1335), LM-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (636).

[9] Yazmalar: "sorarak". SG'deki (558) perestiş (پرستش) "tapmak" sözcüğü, pürsiş (پرسش) "sormak" biçiminde yazılmıştır.

[10] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SS (446, 4977).

[11] Yazmalar: "dağıtsa; tarasa". Bk. Tarḳamaḳ.

[12] çöp| Yazmalar: cüb (جُوب)// Tabuġumda| Yazmalar: Tabuḳumda (تابوقومدا)// ayaġımnı| Yazmalar: ayaḳımnı (اَیاقیم نی). Bk. Sİ (221, 2606), Sİ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma1 (861), Külliyat-Yazma-TB (844).

2530 **Tan̂glama** (تانكلاما): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “azarlama!, paylama!, kınama!”.
2531 **Tartarda** (تارتاردا): (/t/'ler medli elif ile, /r/'ler sükûn ile). “çekerken”. *Dört Dīvān'dan:*
Aġzı vu zülfi ġamıdın kim ėrür nālemde med
Bėyle med tartarda anın̂g mīm ü dālı birle-min
(آغزی و زلفی غمیدین کیم اَیرور نالمدا مد/بَیله مد تارتاردا آنینک میم و دالی بیرله مین)
2532 **Tāris** (تارِس)[14]: (/t/ medli elif ile, /r/ esre ile, /s/ sükûn ile). “[Ar.] kalkanlı, kalkanlı kimse”. [**M2.122b**]
2533 **Taraġanda** (تاراغاندا)[15]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “taradığında”. Luṭfī'den: [M1.121b]
Sünbülün̂gni taraġanda gül üze tan̂gdur ‘araḳ
Kim bulutluḳ gėcenin̂g elbette bolmas şeb-nemi
(سنبلونکنی تاراغاندا کل اوزه تانک دور عرق/کیم بولوتلوق گَیجه نینک البتّه بولماس شبنمی)
2534 **Tat mini tuttı la** (تات مینی توتتیلا): (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ ötre ile, diğer /t/ esre ile). “feryat ki beni tuttu”[16]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḳıçḳırıban dām ara ol mübtelā
Niçe dėdi tat mini tuttı la[17]
(قیچقیریبان دام آرا اول مبتلا/نیچه دَیدی تات مینی توتتیلا)
2535 **Tanma** (تانما): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “inkâr etme!, yalanlama!”. *Dört Dīvān'dan:*
Yüz ü zülfün̂g çü dīn ḳaṣdı ḳılur kāfir dėsem tanma[18]
Dėmen yüz üzre zülfün̂g bel-ki muṣḥaf üzre zünnārın̂g
(یوز و زلفونک چو دین قصدی قیلور کافر دَیسام تانما/دَیمان یوز اوزره زلفونک بلکه مصحف اوزره زنّارینک)
2536 **Tayılıb** (تایِلِیب): (/y/ ve /l/ esre ile, diğer /y/'ler sükûn ile). “kaymış”.
2537 **Taşın** (تاشین): (/t/ medli elif ile, /ş/ esre ile). “taşın!”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī ḫān-ḳahda ḫırḳa vu seccāden̂g olmış ḳayd
Bulardın maḫlaṣ ister-sin fenā deyri sarı taşın[19] [ML.105b]
(نوایی خانقه دا خرقه و سجّادنک اولمیش قید/بولاردین مخلص ایستارسین فنا دیری ساری تاشین)
2538 **Tapḳalı** (تاپقالی): (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). “bulalı; [bulmak için]”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[13] M1, TÜ: “dağıtma; tarama”// SG: Tarġatma/Tarġatmaġıl “dağıtma” (575). Bk. Tarḳatmaġı.

[14] M1: 123a; TÜ: yok// Yazmalar: “ordu komutanı”. FV'deki (668) siper-dār (سپردار) “kalkanlı” sözcüğü, ser-dār (سردار) “komutan” biçiminde yazılmıştır. Bk. Dehhuda.

[15] Yazmalar: Taraḳanda (تاراقاندا). Bk. AŞ (74a), SG (566)// DLT: Tar- “dağıtmak; ayırmak”; Tara- “dağıtmak; taramak” (855/856)// Krgz.Tr: Tara- “taramak; tarlada sürgü sürmek; dağılmak, yayılmak” (709)// YUyg.Tr: Tarimaḳ “taramak” (390)// Moğ-Les: Tara- “dağılmak, saçılmak, yayılmak” (1203); Taraga-/Tarā- “dağıtmak, saçmak, yaymak” (1204).

[16] Yazmalar: “feryat ki beni tuttular”. LA pekiştirme edatı için Bk. La, DLT (760), SG (63/1237); Tat için Bk. Tat.

[17] dām ara| Yazmalar: dāmda (دام دا)// Niçe| Yazmalar: Neçe (ناچا). Bk. AŞ (72a), SG (563), HE (291, XLI/26), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma1 (460).

[18] zülfün̂g| M1, M2, İH, TÜ: zülfün (زلفون). Bk. NŞ (358, 359), NŞ-Özb (G.359), Külliyat-Yazma-TB (208).

[19] ister-sin| M1, M2, TÜ: istersen (ایستارسان). Bk. SG (581), BV (370, 508), BV-Özb (G.505), Divan-Yazma (464*2).

Tapḳalı ẖākī tenimġa nāvek-i ‘aşḳıñ̂ güşād
Köñ̂glüm aytur ẖayr-ı maḳdem cānım aytur ẖayr-bād [TÜ.62b]
(تاپقالی خاکی تنیم غه ناوک عشقینک کشاد/کونکلوم آیتور خیر مقدم جانیم آیتور خیرباد)

2539 **Tañ̂gırġama** (تانکیِرغه ما)[20]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “şaşırma!, tanlama!”[21]. *Dört Dīvān'dan:*
Riyāġa ‘acz gėtürsem tañ̂gırġama ey şeyẖ
Ol işte çün yaratıbtur mini Ḫudā ‘āciz[22] [**M2.123a**]
(ریاغه عجز گیتورسام تانکیرغه ما ای شیخ/اول ایشتا چون یاراتیبتور مینی خدا عاجز)

2540 **Talbınsa** (تالبیِنسا): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “çabalasa, çırpınsa”. [M1.122a, İH.109b] *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Talbınsa çıḳar ġarīḳ yümkin
Talbınmasa ölmeyin ni mümkin[23]
(تالبینسا چقار غریق یمکن/تالبینماسا اولماین نی ممکن)

2541 **Talbınmasa** (تالبیِنماسا)[24]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “çabalamasa, çırpınmasa”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Talbınsa çıḳar ġarīḳ yümkin
Talbınmasa ölmeyin ni mümkin[25]
(تالبینسا چقار غریق یمکن/تالبینماسا اولماین نی ممکن)

2542 **Tartturub** (تارتتوروب): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile, ikinci /t/ ve /r/ ötre ile). “çektirmiş”[26]. *Tārīẖü'l-Mülūk'dan:*
Ol ölgendin soñ̂gra ṣūretin tartturub anıñ̂ bile ẖursend bolur ėrdi.
(اول اولکاندین سونکرا صورتین تارتتوروب آنینک بیله خرسند بولور اَیردی)

2543 **Tayab** (تایاب): (/t/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “dayamış”. *Dört Dīvān'dan:*
Hicr bī-pāyān yolın ḳaṭ‘ ėylemek düşvār ėrür
Ża‘fdın min kim yürür-min ḳol tayab dīvārġa
(هجر بی پایان یولین قطع اَیلاماک دشوار اَیرور/ضعفدین مِین کیم یورورمین قول تایاب دیوارغه)

2544 **Talaşıb** (تالاشیب): (/t/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “çabalamış”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Kişi tapsalar ėyleb anı helāk
Talaşıb yimekge ėtin ẕevḳ-nāk
(کیشی تاپسالار اَیلاب آنی هلاک/تالاشیب یِماککا اَیتین ذوقناک)

---

[20] Yazmalar: Tañ̂gızġama (تانکیِزغه ما). (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (79a: Tañ̂gızġa-)// SG: Tañ̂gırġama (612). Bk. Tañ̂gsuḳlanmaḳ// Kzk.Tr: Tañ̂gırqa- “şaşırmak” (520)// Krgz.Tr: Tanğırka- “şaşırmak” (707).

[21] M1, M2, TÜ: “yalanlama!; kınama!”; ML, İH: “kınama!”// SG (612): “şaşırma!”. Bk. AŞ (79a).

[22] Tañ̂gırġama| Yazmalar, AŞ (79a), Divan-Yazma (201*2): Tañ̂gızġama (تانکیِزغه ما)// mini Ḫudā| Yazmalar: Ḫudā mini (خدا مینی). Bk. AŞ (79a), SG (612), BV (157, 205), BV-Özb (G.205), Külliyat-Yazma2 (324), Külliyat-Yazma-TB (308)// Bk. Tañ̂gırġamaġıl, Divan-Yazma (232*2).

[23] yümkin| Yazmalar: mümkin (ممکن). Bk. LM (268, 2443), LM-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (671).

[24] ML: 105a. Bk. Talbınmaḳ.

[25] Bu beyit| ML, İH: yok// yümkin| Yazmalar: mümkin (ممکن). Bk. LM (268, 2443), LM-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (671).

[26] Yazmalar: “çekmiş”// Krgz.Tr: Tarttır- “çektirmek” (714)// YUyg.Tr: Tartturmaḳ “çektirmek” (392)

2545 **Taşlab** (تاشلاب): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atıp". *Leylī ve Mecnūn'da* miraç gecesinde şöyle der:
Behrām görüb biyik cenābın
Taşlab ḳılıcın öpüb rikābın[27]
(بهرام كوروب بيك جنابين/تاشلاب قيليجين اوپوب ركابين)
2546 **Taturmaḳ/Tatturmaḳ** (تاتورماق-تاتتورماق)[28]: (/t/ ötre ile). "tattırmak".
2547 **Tartsañ̂g** (تارتسانک)[29]: (/r/, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çeksen". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bilib cürmüm allıñ̂ġġa gėldim ẕelīl
Eger tartsañ̂g tīġ ḳanım sebīl[30]
(بيليب جرموم آلينک غه گيلديم ذليل/اكر تارتسانک تيغ قانيم سبيل)
2548 **Tanlab** (تانلاب): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "seçmiş, ayırmış; kınamış"[31]. *Ferhād u Şīrīn'den:* [**M2.123b**]
Ḫaṭā vu Çīn'de tanlab nāzenīnler
Barı ġılmān-veş ü ḥavrā-cebīnler[32]
(خطا و چين دا تانلاب نازنين لار/بارى غلمان وش و حورا جبين لار)
2549 **Tartıb** (تارتيب): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "çekmiş". *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ve Ḫaṭā ḫaḳanının cariyesinin övgüsünde şöyle der: [M1.122b]
Çü tartıb nevāyını bī-ḥāl ėtib
Ḫıred nuṭḳını naġmesi lāl ėtib
(چو تارتيب نوايى نى بيحال اَيتيب/خرد نطقينى نغمه سى لال اَيتيب)
Ferhād u Şīrīn'den:
Gözige ṣubḥ şūḫı sürme tartıb
Ki anıñ̂g aḳını daġı ḳarartıb[33]
(كوزيكا صبح شوخى سرمه تارتيب/كه آنينک آقينى داغى قرارتيب)
Dört Dīvān'dan:
Tīġ tartıb dem ala almay yitiştiñ̂g başıma
Gūyiyā ḫorşīd yañ̂glıġ yolda görküzdüñ̂g şitāb[34]

---

[27] Biyik| Yazmalar: böyük (بَويوک)// rikābın| Yazmalar: ayaḳın (اياقين). Bk. LM (49, 218), LM-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (612).
[28] M1.124b, M2, ML, İH, TÜ.64a: Taturmaḳ// Tekrarı| M2.126a, ML.107b, İH.111b: Taturmaḳ/Tatturmaḳ// DLT (862), AŞ (71b): Tatur-// SG: Taturmaḳ/ġ (563)// Krgz.Tr: Tatır-/Tattır- (716/717)// Moğ-Les: Dad-/Dada- "alışmak, dadanmak"; Daduga- "alıştırmak, dadandırmak" (342).
[29] M1, TÜ: yok. Bk. Tartmaḳ.
[30] allıñ̂g| Yazmalar: alnıñ̂g (آلنينک). Bk. Sİ (333, 4283), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (879), Külliyat-Yazma1 (896).
[31] M1, M2, İH: "seçti"; ML: "seçmiş"; TÜ: "seçti; kınadı". Bk. Tañ̂glamaḳ// SG: "seçmiş, ayırmış" (611)// AŞ: "seçmiş, ayırmış; anlamış, bilmiş" (79b)// CC: Tangla-/Tanla- "seçmek" (177)// Kzk.Tr: Tañ̂gda- "seçmek, tercih etmek" (519)// Krgz.Tr: Tanda- "seçmek, ayırmak" (706).
[32] Ḫaṭā| ML, İH: Ḫatā. Bk. SG (612), FŞ (143, XIV/52).
[33] şūḫı| Yazmalar: şevḳi (شوقى). Bk. FŞ (393, XLIII/31), FŞ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (572), Külliyat-Yazma1 (584).
[34] Bu beyit| ML: yok// yolda görküzdüñ̂g şitāb| Yazmalar: kim nüzūl ėtgey seḥāb (كيم نزول اَيتكاى سحاب). Bk. GS (58, 45), GS-Özb (G.41), Külliyat-Yazma2 (34), Külliyat-Yazma-TB (21), Divan-Yazma (55*2).

(تیغ تارتیب دم آلا آلمای یِتیشتینک باشیما/کوییا خورشید ینکلیغ یولدا کورکوزدونک شتاب)

Cünūn bolmış Nevāyī ėylen̂g āzād

Ki mecnūnluḳda tartıbdur besī bend[35]

(جنون بولمیش نوایی اَیلانک آزاد/که مجنون لوق دا تارتیب دور بسی بند)

Sedd-i Sikenderī'de düz yazı başlığında şöyle der:

Ḥaḳan-ı Çīn anın̂g ḳuyaş dik kerem-ḫūyluḳ bile tīġ-i cihān-gīr tartıb gėleturġanın ėşitib[36]. [ML.106a, İH.110a, TÜ.63a]

(خاقان چین آنینک قویاش دیک کرم خویلوق بیله تیغ جهانکیر تارتیب کَیلاتورغانین اَیشیتیب)

2550 **Tarḳaşıb** (تارقاشیب): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "dağılmış, saçılmış, ayrılmış"[37]. *Dört Dīvān'dan:*

Zülfi ėl kön̂glin perīşān ėylemekge cem' olub

Ṭurferaḳ bu kim kön̂güllerni yıġarġa tarḳaşıb[38]

(زلفی اَیل کونکلین پریشان اَیلاماک کا جمع اولوب/طرفه راق بو کیم کونکل لارنی یغارغه تارقاشیب)

Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:

Dīn ėlinin̂g ḫacleti ḥaddın aşıb

Şeyḫni taşlab uyatdın tarḳaşıb

(دین اَیلی نینک خجلتی حددین آشیب/شیخ نی تاشلاب اویات دین تارقاشیب)

2551 **Taşıb** (تاشیب): (/ş/ esre ile). "taşmış; taşımış"[39]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳıl ḥavāle dürd-keşler cānibi ey mey-fürūş

Mey çü her sā'at tökülgey cūş urub küpdin taşıb[40]

(قیل حواله دردکش لار جانبی ای می فروش/می چو هر ساعت توکولکای جوش اوروب کوپ دین تاشیب)

2552 **Tanıb** (تانیب): (/n/ esre ile). "tanımış; tanıyıp; [inkâr etmiş, yalanlamış]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ni şeh tanıb anı ni ḫayl-ı sipāh

Ġamıdın çėkib ḫalḳ pinhānī ah

(نِی شه تانیب آنی نِی خیل سپاه/غمیدین چَیکیب خلق پنهانی آه)

2553 **Talbınıb** (تالبِنیب): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ ve /n/ esre ile). [**M2.124a**] "çırpınmış, heyecanlanmış". *Dört Dīvān'dan:*

Isıġlıġdın tenin̂g ot boldı tan̂g yoḳ niçe talbınsa

Ḥarāretdin ḳalıbtur şu'le dāyim ıżṭırāb içre[41]

(ایسیغ لیغ دین تنینک اوت بولدی تانک یوق نیچه تالبینیب/حرارت دین قالیب تور شعله دایم اضطراب ایچره)

2554 **Tarıḳıb** (تاریقیب): (/r/ esre ile). "sıkılmış, daralmış, bıkmış". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

35 Bu beyit| ML: yok. Bk. FK (126, 127).

36 Bu örnek| TÜ: yok. Bk. Sİ (314, XLVII), Sİ-Özb (XLVII).

37 Yazmalar: "dağıldılar". Bk. Tarḳamaḳ, SG (573: Tarġaşıb).

38 yıġarġa| Yazmalar: yıḳarġa (یِقارغه). Bk. SG (573), GS (73, 65), GS-Özb (G.61), Külliyat-Yazma2 (38), Külliyat-Yazma-TB (25), Divan-Yazma (74*2).

39 M1, M2, İH, TÜ: "taşıtmış; taşımış". Bk. AŞ (75b), SG (580).

40 her| Yazmalar: bir (بیر). Bk. GS (73, 65), GS-Özb (G.61), Külliyat-Yazma2 (38), Külliyat-Yazma-TB (25), Divan-Yazma (74*2).

41 niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// talbınsa| Yazmalar: talbınıb (تالبینیب). Bk. BV (393, 542), BV-Özb (G.539), Külliyat-Yazma2 (382), Külliyat-Yazma-TB (365), Divan-Yazma (495*2).

‘Iyāl u eṭfāl tarıḳıb muḥāfaẓatıdın, nöker ü çāker azıḳıb mülāyemetidin. [M1.123a]
(عیال و اطفال تاریقیب محافظتی دین، نوکر و چاکر آزیقیب ملایمتی دین)
2555 **Tarḳatıb** (تارقاتیب): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). “dağıtmış, saçmış”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Nevfel sipehini tarḳatıb cezm
Ḳılġan imiş öyge ol ėkev ‘azm[42]

(نوفل سپهینی تارقاتیب جزم/قیلغان ایمیش اویکا اول اَیکاو عزم)

Dört Dīvān'dan:
Ḫalḳ köñglini perīşān ḳıldı
Tañg yėli tarḳatıb ol ṭurre ḫamın
(خلق کونکلینی پریشان قیلدی/تانک یَیلی تارقاتیب اول طرّه خمین)
2556 **Tamıb** (تامیْب): (/y/ ve /b/ sükûn ile). “damlamış”. *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn'in övgüsünde şöyle der:
Tenidin tamıb u aḳıb leṭāfet
Yüzidin aḳıb u tamıb melāḥat
(تنی دین تامیب و آقیب لطافت/یوزیدین آقیب و تامیب ملاحت)
Sedd-i Sikenderī'den:
Çüçük til bile nūş ėtib ėlge behr
Ḳılıcı tilidin tamıb līk zehr[43]
(چوچوک تیل بیله نوش اَیتیب اَیلکا بهر/قیلیجی تیلیدین تامیب لیک زهر)
2557 **Tapay** (تاپای): (/p/ medli elif ile). “bulayım; bulurum”[44]. *Dört Dīvān'da* Tercī‘-i Bend'den:
Tapay dėb ḫaber uşbu maḳṣūddın
Tutaştı besī ḳavm ile ṣoḥbetim
(تاپای دَیب خبر اوشبو مقصوددین/توتاشتی بسی قوم ایله صحبتیم)
2558 **Tabmaḳ** (تابماق): (/t/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “tapmak; /p/ ile (**Tapmaḳ**) bulmak”. [ML.106b, İH.110b]
2559 **Talıb** (تالیْب): (/y/ ve /b/ sükûn ile). “yorulmuş”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
İkki ayaḳım ki yürürdin talıb
Ḳoynıġa Ferhād ile Mecnūn alıb
(ایکّی اَیاقیم که یورور دین تالیب/قوینیغه فرهاد ایله مجنون آلیب)
2560 **Tartmañgız** (تارتمانکیز): (/t/ medli elif ile, /r/, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “çekmeyiniz”.
2561 **Tamdı** (تامدی)[45]: (/t/ medli elif ile, /m/ sükûn ile). “damladı”. *Dört Dīvān'dan:*
Yüzde ḫālıñgdur mu yā taḥrīr ėter ḥāletde ḫaṭ
Tamdı ḳudret kilkidin gün ṣafḥasıġa bir nuḳaṭ

---

42 öyge ol ėkev| M1, M2, ML, İH: ol ėkev yana. Bk. LM (225, 1980), LM-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (649).
43 tilidin| M1, M2, TÜ: tildin (تیلدین)// līk| Yazmalar: ėlge (اَیلکا). Bk. Sİ (98, 773), Sİ-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (806), Külliyat-Yazma1 (822), Hamse-Taşbasma (385).
44 AŞ: “bulayım” (71a)// SG: “bulayım; bulasın; bula; bulmuş” (558). Bk. Tapḳan.
45 M1: 123a; TÜ: yok. Bk. Tammaḳ.

(یوزدا خالینک دور مو یا تحریر اَیتار حالتدا خط/تامدی قدرت کلکی دین کون صفحه سیغه بیر نقط)

2562 **Tāpāk** (تاپاک)[46]: (/t/ ve /p/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "çırpınma, heyecan". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ ara kön̂glüm niçe talbınsa artar şu'lesi

Otġa tüşgen tilbe ḳılġan sayı tāpāk örtenür [**M2.124b**]

(عشق آرا کونکلوم نیچه تالبینسا آرتار شعله سی/اوت غه توشکان تیلبه قیلغان سایی تاپاک اورتانور)

2563 **Tartmadı** (تارتمادی): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekmedi".

2564 **Niçükleşgey** (نیچوکلاشکای)[47]: (/n/ esre ile, /ç/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "nasıl yapa". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī 'aşḳ ṣaḥrāsıġa ḫod ḳoydun̂g ḳadem [M1.123b]

Tā niçükleşgey-sin ol pāyānı yoḳ vādī bile [TÜ.63b]

(ای نوایی عشق صحراسیغه خود قویدونک قدم/تا نیچوکلاشکای سین اول پایانی یوق وادی بیله)

2565 **Tan̂gıb** (تانکیب): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "sarmış, bağlamış". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*

Küfr ėli ḫil'atların yitgürdiler

Şeyḫġa başdın ayaḳ gėydürdiler

Bėlige muḥkem tan̂gıb zünnārnı

Kāfir ėyleb sālik-i eṭvārnı[48]

(کفر اَیلی خلعتلارین یِتکوردیلار/شیخ غه باشدین اياق گیدوردیلار
بَیلیکا محکم تانکیب زنّارنی/کافر اَیلاب سالک اطوارنی)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Tan̂gıb birev üstige anı rüst

'Azm ėylediler ḳabīleġa çüst

(تانکیب بیراو اوستیکا آنی رست/عزم اَیلادیلار قبیله غه چست)

Sedd-i Sikenderī'den:

İki peyker açıb du'āsıġa ėl

Tan̂gıb ḫidmetiġa iki yirde bėl

(ایکی پیکر آچیب دعاسیغه اَیل/تانکیب خدمتیغه ایکی یِردا بَیل)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Ançа ni kim ėlte alur çaġlaban

Bėrk tan̂gıb arḳasıġa bağlaban[49]

(آنچه نِی کیم اَیلتا آلور چاغلابان/بَیرک تانکیب اَرقاسیغه باغلابان)

---

[46] M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: Tāyāk (تاياک). (/t/ ve /y/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (43b). Bk. AŞ (71b), SG (1406), BR-TDK (750).

[47] Yazmalar: Tā niçükleşgey (تا نیچوکلاشکای). (/t/ medli elif ile, /n/ esre ile, /ç/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /g/ medli elif ile)// SG: Niçükleşge-sin/Niçükleşgey-sin "nasıl yapasın" (1261).

[48] ėli ḫil'atların| Yazmalar: ehli ḫil'atın (اهلی خلعتین)// zünnārnı| Yazmalar: zünnārını (زنّارینی)// eṭvārnı| Yazmalar: eṭvārını (اطوارینی). Bk. LT (113, 1349), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (970), Külliyat-Yazma1 (359).

[49] ėlte| M1, M2, ML, İH: ėltey// çaġlaban| Yazmalar: çaḳlaban (چاقلابان). Bk. AŞ (104b), SG (788), HE (337, XLVII/8), HE-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (456).

2566 **Tat** (تات): (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "tat; tat!; Tacik topluluğu; zulmü kaldırma ve adalet; mazlumun haksızlığa karşı ettiği haykırış"[50]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḳıçḳırıban dām ara ol mübtelā
Niçe dėdi tat mini tuttı la[51] [**M2.125a**]
(قیچقیریبان دام آرا اول مبتلا/نیچه دَیدی تات مینی توتتیلا)

Çehdağı toḫm arpasını atı yėb
Öyde tavuġlarnı sürük tatı yėb
(چه داغی تخم ارپه سینی آتی یَیب/اَویدا تاووغلارنی سُوروک تاتی یَیب)

Dört Dīvān'dan:
Bir nefes muṭrib sürūd-ı dil-keşidin bāde tat
Bir zamān sāḳī ʻaḳīḳ-i bī-ġışıdın kām tut [ML.107a]
(بیر نفس مطرب سرود دلکشی دین باده تات/بیر زمان ساقی عقیق بیغشی دین کام توت)
2567 **Tarıḳtım** (تاریقتیم)[52]: (/r/ ve /t/ esre ile). "sıkıldım, daraldım, bıktım". *Dört Dīvān'dan:*
Tarıḳtım ḫān-ḳahda deyr sarı yüzleney imdi
Ki munda niçe ẓulmetdür ṣafādur ser-be-ser anda[53] [İH.111a]
(تاریقتیم خانقه دا دیر ساری یوزلانای ایمدی/که موندا نیچه ظلمت دور صفادور سربسر آندا)
2568 **Tart** (تارت): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çek!; öğüt!". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [M1.124a]
Tart Nevāyī bu cihāndın ėlik
Ḳaysı cihān cevher-i cāndın ėlik[54]
(تارت نوایی بو جهاندین اَیلیک/قایسی جهان جوهر جاندین اَیلیک)

Tā ki ni ėlgiñ̂dedür almaydur ol
Barçasıdın silk itek ü tart ḳol[55]
(تا که نِی اَیلکینکدادور آلمایدور اول/بارچه سیدین سیلک ایتاک و تارت قول)
2569 **Tarḳaġac** (تارقاغاج): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılınca, savrulunca"[56]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Tarḳaġac barça ėl Berehmen çüst
Ol ėşikni muḳaffel ėyleb rüst[57]
(تارقاغاج بارچا اَیل برهمن چست/اول اَیشیکنی مقفّل اَیلاب رست)

---

[50] AŞ: Tat "şehirde oturmayan topluluk; kul, işsiz takımı" (72a). Bk. Tatı// SG: Tat "tat; tat!; Tacik topluluğu; zulmü kaldırma ve adalet anlamındaki Dād sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir; mazlumun haksızlığa karşı ettiği haykırış" (563)// DLT: Tat "Fars; Uygur kâfirleri" (861).

[51] dām ara| Yazmalar: dāmda (دام دا)// Niçe| Yazmalar: Neçe (ناچا). Bk. AŞ (72a), SG (563), HE (291, XLI/26), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma1 (460).

[52] M1, TÜ: yok; M2: 134a. Bk. AŞ (73b), Tarıḳmaġan.

[53] niçe| ML, İH: neçe. Bk. AŞ (73b), SG (1354), NŞ (24, 24), NŞ-Özb (G.24), Külliyat-Yazma-TB (150).

[54] ėlik| Yazmalar: ėliñ̂ (اَیلینک). Bk. HE (355, XLIX/23), HE-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (459), Külliyat-Yazma1 (471), Hamse-Taşbasma (60).

[55] ėlgiñ̂dedür| Yazmalar: ėlgindedür (اَیلکیندادور). Bk. HE (352, XLVIII/102), HE-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (459), Külliyat-Yazma1 (470), Hamse-Taşbasma (60).

[56] M1, M2, ML, İH.110b: "dağıtınca"; TÜ: "dağıttı"// SG: Tarġaġac/Tarġaşġac/Tarġalġac "dağılınca" (574). Bk. Tarḳamaḳ.

[57] ėyleb| Yazmalar: ėyler (اَیلار). Bk. SG (574), SS (215, 2228), SS-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (732).

2570 **Tartḳac** (تارتقاج): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “çekince”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳaşım ẖamıdın çü tartḳac vay
Ḳaddı ẖam olur mu ėyle kim yay

(قاشیم خمیدین چو تارتقاج وای/قدّی خم اولور مو اَیله کیم یای)

2571 **Tapınmaḳ** (تاپینماق)[58]: (/p/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /m/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “tapmak, secde etmek”.

2572 **Tapşuray** (تاپشورای): (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). “teslim edeyim, emanet edeyim; teslim ederim, emanet ederim”[59]. *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī dėb idiṅ̂ görgec anı cān tapşuray
Bolsa bu devlet müyesser ḳılmaġıl ihmāl anı

(ای نوایی دَیب ایدینک کورکاج آنی جان تاپشورای/بولسا بو دولت میسّر قیلماغیل اهمال آنی)

2573 **Talġamadıṅ̂** (تالغامادینک)[60]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “ayırmadın, ayırt etmedin”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳatlımnı burun va‘de ḳıldıṅ̂ çü ġażab sürdüṅ̂
Ba‘żını burun soṅ̂ra dėb talġamadıṅ̂ bārī[61] [TÜ.64a]

(قتلیمنی بورون وعده قیلدینک چو غضب سوردونک/بعضی نی بورون سونکرا دَیب تالغامادینک باری)

2574 **Tartayın** (تارتایین)[62]: (/t/'ler medli elif ile, /r/ sükûn ile, /y/ esre ile). “çekeyim”. *Dört Dīvān'dan:*

Niçe cevrin tartayın ol serv-i ḥūrī-zādnıṅ̂
Yoḳ mudur pāyānı āyā ẓulm ile bī-dādnıṅ̂[63]

(نیچه جورین تارتایین اول سرو حوری زادنینک/یوق مو دور پایانی آیا ظلم ایله بیدادنینک)

2575 **Tartar** (تارتار): [**M2.125b**] (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “çeker”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mecnūn daġı intiẓār tartar
Bāġ içre fiġān-ı zār tartar[64]

(مجنون داغی انتظار تارتار/باغ ایچرا فغان زار تارتار)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

At aṅ̂ga tartar ki yüz ılḳısı bar

---

[58] ML: 106b// SG: Tabınmaḳ/ġ (559)// DLT: Tapın-/Tapun- “ibadet etmek” (854)// CC: Tabun- “tapınmak, saygı göstermek” (175)// Kzk.Tr: Tabın- “tapmak, tapınmak; baş eğmek, itaat etmek, bağlanmak; aşırı sevgi duymak” (510)// Krgz.Tr: Tabın- “tapmak; tapınmak” (696).

[59] Yazmalar: “teslim ederim; teslim edeceğim”// SG: tapşuray/tapşurayın “teslim edeyim; teslim edesin; teslim ede; teslim etmiş” (560)// AŞ: “teslim ede; teslim edeyim” (71a)// DLT-Yazma: Tapçur-/Tapşur- (354)// Krgz.Tr: Tapşır- (709)// YUyg.Tr: Tapşurmaḳ (389).

[60] Yazmalar: Talḳamadıṅ̂ (تالقامادینک). Bk. Talġamaḳ.

[61] sürdüṅ̂| Yazmalar: ḳıldıṅ̂ (قیلدینک). Bk. GS (488, 671), GS-Özb (G.645), Külliyat-Yazma-TB (125), Divan-Yazma (590*2).

[62] M1: 121a; TÜ: yok// M2: “çekeyim; çekerim”. Bk. Tartmaḳ, AŞ (72b), SG (571).

[63] bī-dādnıṅ̂| Yazmalar: bī-dādınıṅ̂ (بیدادی نینک). Bk. AŞ (72b), GS (282, 369), GS-Özb (G.355), Külliyat-Yazma-TB (76), Divan-Yazma (331*2).

[64] fiġān-ı| Yazmalar: fiḳān u (فقان و). Bk. LM (351, 3299), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676), Külliyat-Yazma1 (688).

Sīm an͡ga bėrür ki yüz ilfisi bar[65]

(آت آنکا تارتار که یوز اِیلقیسی بار/سیم آنکا بَیرور که یوز ایلفیسی بار)

Dört Dīvān'dan:

Hezl ėter kön͡glüm bile ol şūẖ kön͡glüm tartar ah

Ṭıfl dik kim dūd ėter ot birle her dem oynaban [M1.124b]

(هزل اَیتار کونکلوم بیله اول شوخ کونکلوم تارتار آه/طفل دیک کیم دود اَیتار اوت بیرله هر دم اویناباِن)

Sikender güzgüsi vü cām-ı Cem içre gör ey şeh kim

Sini gūr aġzıġa tartar kemend-i ṣayd-ı Behrāmī [ML.107b]

(سکندر کوزکوسی و جام جم ایچرا کور ای شه کیم/سینی کور آغزیغه تارتار کمند صید بهرامی)

2576 **Taḳa** (تاقا)[66]: "nal; ayakkabı topuğundaki deri veya metal parça". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Hem altun ėger dağı altun licām

Hem altun taḳa dağı altun sitām[67]

(هم آلتون اَیکار داغی آلتون لجام/هم آلتون تاقا داغی آلتون ستام)

2577 **Taḳıb tururlar** (تاقیب توررلار): (/t/ ötre ile). "takmışlardır"[68]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yüz zīver ü dür taḳıb tururlar

Yolun͡gġa sinin͡g baḳıb tururlar[69] [İH.111b]

(یوز زیور و در تاقیب تورورلار/یولونکغه سینینک باقیب تورولار)

2578 **Tarḳattılar** (تارقاتتی لار): (/t/ medli elif ile, /r/ ve ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ esre ile). "dağıttılar, saçtılar, savurdular"[70].

2579 **Tanıştılar** (تانِیْشتی لار)[71]: (/n/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "tanıştılar, birbirini tanıdılar". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün birbirisin tanıştılar cezm

Rūḥ ėtti beden ḥarīmiġa 'azm

(چون بیربیریسین تانیشتی لار جزم/روح اَیتّی بدن حریمیغه عزم)

2580 **Taban** (تابان)[72]: (/b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "ayak tabanı".

2581 **Tabḳu** (تابقو): (/t/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "azarlama, yerme".

2582 **Tabuġsaḳ** (تابوغساق): (/b/ ötre ile). "tapan kimse; [hizmetçi, hizmet etmeyi seven]".

2583 **Tabuġçı/Tabuḳçı** (تابوغچی-تابوقچی): (/b/ ötre ile). "tapan kimse; hizmetçi".

---

[65] ilfisi| SG: ılḳısı "yıllığı" (403); HE (195, XXX/38), HE-Özb (XXX): ılġısı. Bk. Külliyat-Yazma1 (444).

[66] İH: 111b// Yazmalar: Taḳar (تاقار). (/r/ sükûn ile) "atın ağzına takılan dört halka; çanak çömlek; takar". "çanak çömlek" anlamına uygun düşen madde, Taġar (تغار) olmalıdır// AŞ: "toka" (75b)// SG: "nal; ayakkabı topuğundaki deri veya metal parça. Rūmī yazarın verdiği 'toka' anlamı yanlıştır" (588)// Krgz.Tr: Taka "nal; ökçe" (697)// YUyg.Tr: Taḳa "nal" (385)// Moğ-Les: Taha "nal; ayakkabı topuğundaki deri veya metal parça, topuk" (1217).

[67] taḳa| Yazmalar: taḳar (تاقار). Bk. AŞ (75b), SG (588), Sİ (353, 4578), Sİ-Özb (LII).

[68] Yazmalar: "kadınların taktıkları takılar".

[69] dür| Yazmalar: zer (زر)// Yolun͡gġa| Yazmalar: Yolınġa (یولینغه). Bk. LM (349, 3283), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

[70] Yazmalar: "dağıttılar; taradılar". Bk. Tarḳatmaġı.

[71] Yazmalar: Tanışlar (تانِیْشلار) "tanıdılar". Bk. AŞ (79a), SG (607), Trkm.Tr (616)// Kzk.Tr: Tanıs- "tanışmak" (519).

[72] TÜ: Tapan (تاپان). (/p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. Tabanın͡gnı, Tabanın, AŞ (71a), SG (561), DLT (847), CC (175), Kzk.Tr (509)// YUyg.Tr: Tapan (389)// Moğ-Les: Tabag/Tavag/Tabahay (1175).

2584 **Tabın** (تابین): (/b/ esre ile). [**M2.126a**] "tapın!, secde et"; "Moğ. elli sayısı; elli kişilik bir takım; bölük, sürü"[73].
2585 **Tatmaḳ** (تاتماق): (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "tatmak".
2586 **Tatar** (تاتار): (/t/'ler medli elif ile, /r/ sükûn ile). [M1.125a] "Alanca bin Göyük Ḫan'ın oğlu ve Moġul Ḫan'ın kardeşi. [Tatar boyu ona mensuptur]; tadar"[74].
2587 **Tatlıġ** (تاتلیغ): (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "tatlı".
2588 **Tacanmaḳ** (تاجانماق)[75]: (/c/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sakınmak, kaçınmak".
2589 **Taḫtuḳ** (تاختوق)[76]: (/t/ medli elif ile, /ḫ/ sükûn ile). "sadak örtüsü, okluk kılıfı".
2590 **Tartmasun** (تارتماسون): (/r/ ve /t/ sükûn ile). "çekmesin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī özünĝe ʻālem işin āsān tut
Ger dėsenĝ tartmasun ėl bile düşvārġa iş[77]
(ای نوایی اوزونکا عالم ایشین آسان توت/کر دَیسانک تارتماسون اَیل بیله دشوارغه ایش)

2591 **Tatturmas/Taturmas** (تاتتورماس-تاتورماس)[78]: (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ ötre ile). "tattırmaz".
2592 **Tartma** (تارتما): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekme!; öğütme!". [ML.108a, İH.112a]
2593 **Tarıḳmasun** (تارِیْقماسون): (/r/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile)[79]. "sıkılmasın, daralmasın". *Dört Dīvān'dan:*

Könĝlüm öyinde ġamı tarıḳmasun her zaḫmıdın
Merhemin taşlanĝ ki her yandın açılsun revzenī [TÜ.64b]
(کونکلوم اوییندا غمی تاریقماسون هر زخمیدین/مرهمین تاشلانک که هر یاندین آچیلسون روزنی)

2594 **Tapıştılar** (تاپیشتی لار): (/p/ ve /t/ esre ile). "birbirini buldular"[80]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tapıştılar çü birbirni soruşub
Besī yıġlaştılar kip kip görüşüb[81]
(تاپیشتی لار چو بیربیرنی سوروشوب/بسی یِغلاشتی لار کیپ کیپ کوروشوب)

---

[73] Yazmalar: "Moğ. kırk kişi". SG kaynaklı yanlış olmalıdır (562). Bk. Cl (92), Arat-Babür (717)// SG: "Moğ. kırk kişilik bir takım; takım; tapın!"// Moğ-Les: Tabi(n) "elli" (1176).

[74] M1, TÜ: "Alanca bin Göyük Ḫan bin Dėb Baḳuy bin Almınca Ḫan bin Türk bin Yāfeş bin Nūḥ'un oğlu ve Moġul Ḫan'ın kardeşi"; M2.125b, ML, İH: "Almınca Ḫan'ın oğlu ve Moġul Ḫan'ın kardeşi". Bk. Alanca, SG (564)// DLT: "bir Türk boyu" (861)// YUyg.Tr: "Tatar, Kuzey Türkleri, Kazan Türkleri" (394).

[75] Yazmalar: Tecenmek (تاجانماک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (24b)// SG: Tacanmaḳ/ġ (564)// Krgz.Tr: Taca- "nefret duymak, bıkmak" (696).

[76] Bk. SG (565)// DLT: Taxtu "eğrilmemiş ham ipek"; Taxçek "bir tür Çin ipeği" (864).

[77] bile| M1, M2, İH, TÜ: bėlece (بَیله جا). Bk. BV (194, 255), BV-Özb (G.255), Külliyat-Yazma-TB (317), Divan-Yazma (247*2).

[78] Yazmalar: Tatturmas// AŞ (71b), SG (563): Taturmas. Bk. Taturmaḳ/Tatturmaḳ.

[79] esre| M1, M2, TÜ: sükûn. Bk. Tarıḳmaġan.

[80] Yazmalar: "bulundular"// SG: Tapışmaḳ/ġ "birbirini bulmak" (559)// AŞ: Tapış- "buluşmak" (71b)// Kzk.Tr: Tabıs- "buluşmak, kavuşmak; anlaşmak, barışmak" (510)// Krgz.Tr: Tabış- "birlikte bulmak; anlaşmak, barışmak" (696)// Derleme: Tabışmak/Tapışmak "buluşmak, görüşmek".

[81] soruşub| M1, M2, İH, TÜ: sözüşüb (سَوزوشوب). Bk. AŞ (165a), SG (930/1214), FŞ (489, LII/90), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (599).

2595 **Tañġıban** (تانکیبان)[82]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "sarmış, bağlamış". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* miraç gecesinde şöyle der:

Hem tañġıban allında Cevzā kemer

Hem Sereṭān tüz boluban cilve-ger

(هم تانکیبان آلیندا جوزا کمر/هم سرطان توز بولوبان جلوه کر)

2596 **Tavşalur** (تاوشالور): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "yorulur". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.126b**]

Faḳr vādīside çün urduñ ḳadem özlükni sal

Yol uzundur bu ağır yükni götergen tavşalur

(فقر وادی سیدا چون اوردونک قدم اوزلوکنی سال/یول اوزون دور بو آغیر یوکنی گوتارکان تاوشالور)

2597 **Tamar** (تامار): (/r/ sükûn ile). "damlar". *Dört Dīvān'dan:*

Köñglüm otıdın ḳızarġan her ṭaraf peykānlarıñ [M1.125b]

Su bolub imdi tamarlar zaḫmlardın ḳan kibi

(کونکلوم اوتیدین قیزارغان هر طرف پیکانلارینک/سو بولوب ایمدی تامارلار زخم لاردین قان کیبی)

Gūyiyā ḫorşīd her sarı yügürtür kevkebī

Çün-ki sür'at vaḳtı ol yüzdin tamar her yan 'araḳ[83]

(کوییا خورشید هر ساری یوکورتور کوکبی/چونکه سرعت وقتی اول یوزدین تامار هر یان عرق)

2598 **Tar** (تار): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dar, sıkı"; "(**Tār/Tar**) karanlık; çamurlu, çamura bulaşmış; tel, iplik; örümcek ağı; çözgü, arış; hurma ağacına benzer bir ağaç; başın tepesi"[84]. *Dört Dīvān'dan:*

Nükte dėr ḥāletde tar aġzıñġnı görküzgen lebiñg

Gūyiyā zenbūr nīşidin tėşilgen bal ėrür[85]

(نکته دَیر حالتدا تار آغزینکنی کورکوزکان لبینک/کوییا زنبور نیشیدین تَیشیلکان بال اَیرور)

2599 **Tartmaḳlığıdur** (تارتماقلیغی دور)[86]: (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekmekliğidir; çekmelidir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ėlik tartmaḳlığıdur barça nā-meşrū'ātdın[87].

(اَیلیک تارتماقلیغی دور بارچا نامشروعاتدین)

2600 **Talıbtur** (تالیْب تور): (/l/ esre ile, /t/ ötre ile). "yorulmuştur".

2601 **Tartsunlar** (تارتسونلار): (/t/ medli elif ile, /r/, /t/ ve /n/ sükûn ile). "çeksinler". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

---

[82] M1, TÜ: yok. Bk. SG (609), AŞ (78b), Tañġmaḳ.

[83] Bu beyit| TÜ: 71b// yan 'araḳ| Yazmalar: ḳaṭreī (قطرۀ). Bk. BV (250, 324), BV-Özb (G.321), Külliyat-Yazma2 (345).

[84] TÜ: yok; M1, M2, ML, İH: "Moğ. karanlık; tuzak halkası; gül". FV kaynaklı anlam olmalıdır (668). Verilen kırmızı gül (کل سرخ) ibaresi, gil-ālūd (کل آلود) "çamura bulaşmış, çamurlu" ibaresinin yanlış biçimi olabilir. Bk. SG (575), BR-TDK (750), Dehhuda// DLT: Tar "dar; kelek (bir tür sal); sadeyağın tortusu" (855)// CC: Tar "dar" (179)// Krgz.Tr: Tar "dar; zor durum" (709)// YUyg.Tr: Tar "dar; tel, kiriş" (390)// Trkm.Tr: Tar "tel, ip; bir çalgı türü" (617)// Derleme: Tar "karanlık; balık ağı; sal; fidan; bir çalgı türü"// Moğ-Les: Tar "saçın uç kısmı" (1203); Dala/Dal "hurma ağacı" (356).

[85] aġzıñġnı| M1, M2: aġzıñġı. Bk. Tėşilgen, GS (169, 203), GS-Özb (G.195).

[86] M1, M2, ML, İH: Tartmaḳlığı "çekmeği"// TÜ: "çekmeli". Bk. Tartmaḳ.

[87] nā-meşrū'ātdın| Yazmalar: nā-meşrū'ātıdın (نامشروعاتیدین). Bk. MK (175, 39b-40a), MK-Özb (Kısım.2, Bab.2), Külliyat-Yazma-TB (1475), MK-Amire (78).

[Çü ol devre yitgürdi birbirge baş]
Dėgil tartsunlar ėl allında aş [ML.108b, İH.112b]
(دَیکیل تارتسونلار آیل آلیندا آش)
2602 **Tavşalubtur** (تاوشالوبتور): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile, /l/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "yorulmuş, güçsüz düşmüş".
2603 **Taşḳıdur** (تاشقی دور): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "dışarıdakidir, dıştakidir".
2604 **Tatmaydur** (تاتمایدور): (/t/ medli elif ile, /t/ ve /y/ sükûn ile). "tatmamış".
2605 **Taḫuḳ/Taḫaḳuy** (تاخوق-تخاقوی)[88]: (/ḫ/ ötre ile, ikinci /ḫ/ medli elif ile). "Moğ. tavuk; Türk yıl adlarından biri".
2606 **Tarımaḳ** (تاریماق): (/r/ esre ile). "ekin ekmek, tohum serpmek".
2607 **Taraġlıġ** (تاراغلیغ)[89]: (/r/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "tarak kabı". [**M2.127a**]
2608 **Taravlik** (تاراولیک): (/r/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). [M1.126a] "acıma; [koruma]"[90].
2609 **Tarġamaḳ/Tarġaşmaḳ/Tarġalmaḳ** (تارغاماق-تارغاشماق-تارغالماق): (/t/'ler medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılmak, saçılmak".
2610 **Tartış** (تارتیش): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "çekişme, tartışma"[91].
2611 **Tartıġ** (تارتیغ)[92]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "armağan, hediye".
2612 **Tarçıḳ** (تارچیق)[93]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "hayvanların yeşil ota doyması".
2613 **Tarġamışı** (تارغامیشی)[94]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılmak, saçılmak".
2614 **Tarla** (تارلا): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "tarla".
2615 **Tan͡gı** (تانکی): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "sabahı, tanı; hayvanın beline bağlanan kemeri, kolanı"; "[**Tan͡g**] bağla!, sar!"[95]. *Dört Dīvān'dan:*
Devlet tan͡gı yüzi vü saçı tan͡g ḳaranġusı
Mest-i ṣabūḥ gözlerin ėltib tan͡g uyḳusı
(دولت تانکی یوزی و سچی تانک قرانغوسی/مست صبوح کوزلارین آیلتیب تانک اویقوسی)
2616 **Tarḳan͡g** (تارقانک)[96]: (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dağılın, saçılın". *Dört Dīvān'dan:*
Ger aḥbāb ėtseler gül-geşt ey cān u kön͡gül barman͡g

---

[88] Bk. SG (565)// CC: Tavuk/Tavoh (181)// DLT: Takagu/Takuk (848)// YUyg.Tr: Tavuḳ/Toxu (394/417)// Moğ-Les: Takiya(n)/Tahia (1190).
[89] Yazmalar: Tarıġlıġ (تارِغلیغ). (/r/ esre ile, /ġ/ sükûn ile)// SG: Taraḳlıġ/Taraġlıġ (575). Bk. Derleme.
[90] M2, İH: "acıyan". Bk. SG (576)// Cl: Terevlik (49)// Kzk.Tr: Taran͡gdıq "darlık" (521)// Mlk.Tr: Tarav "azap, ızdırap; yıkma; tarama" (378).
[91] Yazmalar: "açılış". SG'deki keş-ā-keş (کشاکش) "çekişme" sözcüğü, güşāyiş (کشایش) "açılış" biçiminde yazılmıştır// SG: Tartış/Tartışıḳ (576)// Krgz.Tr (713), Tatar.Tr (266): Tartış// Tarama: Dartış/Tartış/Dartışıḳ/Tartışıḳ (61/204).
[92] Bk. AŞ (74a), SG (576)// Krgz.Tr: Tartuu (714)// YUyg.Tr: Tartuḳ (392).
[93] SG: Tarcıḳ (576)// Derleme: Tarçık "sağlık ve güç veren yiyecekler".
[94] Yazmalar: Tarġamış (تارغامیش) "dağılmış, saçılmış". Bk. SG (577), Tarḳamaḳ.
[95] Yazmalar: Tan͡gı "bağladığı, bağlaması". Bk. SG (615), Tan͡gmaḳ.
[96] SG: Tarġan͡g/Tarġaşın͡g/Tarġalın͡g (572)// AŞ: Tarḳan͡g (73a). Bk. Tarḳamaḳ.

Nidin kim siz birev hicri ġamıġa mübtelādur-siz[97]
(کر احباب اَیتسالار کل کشت ای جان و کونکل بارمانک/نیدین کیم سیز بیراَو هجری غمی غه مبتلادورسیز)
2617 **Tarıḳ** (تاریق)[98]: (/r/ esre ile). "darlık; tarla". [İH.113a, TÜ.65a]
2618 **Tan̂gdılar** (تانکدیلار): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sardılar, bağladılar". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Nāḳa üze anı ḳoydılar çüst
Ėlkin ayaḳını tan̂gdılar rüst
(ناقه اوزه آنی قویدیلار چست/اَیلکین ایاقینی تانکدیلار رست)
Ferhād u Şīrīn'den:
Ḥarīr ü ḥulle içre bağlaban çüst [**M2.127b**]
Muraṣṣa' mehd içinde tan̂gdılar rüst [M1.126b]
(حریر و حلّه ایچرا باغلابان چست/مرصّع مهد ایچیندا تانکدیلار رست)
2619 **Taşlar** (تاشلار): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atar; taş atar"[99]. *Dört Dīvān'dan:*
Direm ornıġa bėrsen̂g encümni taşlar
Eger imtiḥān ḳılsan̂g ol ay gedāsın [ML.109a]
(درم اورنیغه بَیرسانک انجمنی تاشلار/اکر امتحان قیلسانک اول آی کداسین)
2620 **Tarḳatur** (تارقاتور): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağıtır, saçar, savurur"[100].
2621 **Talbına** (تالبینا)[101]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "çırpınarak, heyecanlanarak". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ṭaleb yolıda talbına tırmana
Ni düşvār menzilġa yitmek yana[102]
(طلب یولیدا تالبینا تیرمانا/نِی دشوار منزلغه یِتماک یانا)
2622 **Tarta tutḳaylar** (تارتا توتقایلار): (/t/'ler medli elif ile, üçüncü /t/ ötre ile, dördüncü /t/ sükûn ile). "çekecekler". *Tārīḫü'l-Mülūk'da* İskender'in vasiyetinde şöyle der:
Kim 'ālem ehliġa mūcib-i tenbīh bel-ki 'ibret bolġay kim 'ālemdin ėlik tarta tutḳaylar.
(کیم عالم اهلیغه موجب تنبیه بلکه عبرت بولغای کیم عالمدین اَیلیک تارتا توتقایلار)
2623 **Tarḳalur** (تارقالور): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılır, saçılır". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī tā tirig-sin tartḳun̂g ėldin cefā
Savuġac hengāme-yi 'aşḳın̂g bu ġavġā tarḳalur
(ای نوایی تا تیریک سین تارتقونک اَیلدین جفا/ساووغاج هنکامۀ عشقینک بو غوغا تارقالور)
2624 **Tayılur** (تاییْلور): (/y/ esre ile, ikinci /y/ sükûn ile). "kayar". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

97 barman̂g| Yazmalar, AŞ (73a), SG (573): tarḳan̂g (تارقانک)// birev| Yazmalar, AŞ, SG: bir ay (بیر آی)// ġamıġa| Yazmalar, AŞ, SG: ġamıdın (غمی دین). Bk. Barman̂g, BV (156, 204), BV-Özb (G.204), Külliyat-Yazma-TB (308), Külliyat-Yazma2 (324), Divan-Yazma (201*2).

98 Bk. AŞ (73b), NS (62a)// Derleme: Darık "keder, üzüntü"// Moğ-Les: Tari-/Tariya- "ekmek, tohum saçmak; dikmek; tarım yapmak, toprağı işlemek"; Tarig "Bk. Urug"; Tariya(n) "tohum, tahıl; çayır, orlak; tarla, çiftlik" (1205).

99 M1, ML, İH.112b, TÜ: "atar". Bk. Taşlamaḳ, SG (583).

100 M1, M2, TÜ: "dağıtır; tarar". Bk. Tarḳatmaġı.

101 Yazmalar: Talbınatur (تالبیناتور). (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /t/ ötre ile) "çırpınır, heyecanlanır".

102 talbına tırmana| Yazmalar: talbınatur yana (تالبیناتور یانا). Bk. Tırmana, SG (733), Sİ (73, 390), Sİ-Özb (V).

Ṣabr bile köp bağlıġ iş açılur, işte aşuḳġan köp tayılur.

(صبر بیله کَوپ باغلیغ ایش آچیلور، ایشته آشوقغان کَوپ تاییلور)

2625 **Tarlıġ** (تارلیغ)[103]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “darlık”.

2626 **Tazı** (تازی): (/z/ esre ile). “av köpeği, tazı”.

2627 **Tasamaḳ** (تاساماق): (/s/ medli elif ile). “Türkmen dilinde: yorulmak ve koşmaktan soluğu kesilmek”[104].

2628 **Teseki** (تاسَکی)[105]: (/t/ medli elif ile, /s/ üstün ile). “şaplak, sille, şamar, tokat”.

2629 **Taşmaḳ** (تاشماق)[106]: (/t/ medli elif ile, /ş/ üstün ile). “taşmak, artmak”. [M1.127a, M2.128a]

2630 **Taşımaḳ** (تاشیماق)[107]: (/ş/ esre ile). “taşımak”.

2631 **Taşıḳmaḳ** (تاشِیْقماق)[108]: (/ş/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ üstün ile). “yorulmak”.

2632 **Taşlamaḳ** (تاشلاماق)[109]: (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “dışarı atmak, dışlamak; taş atmak, taşlamak”.

2633 **Tartılıban** (تارتیلیبان): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile, /b/ medli elif ile). “çekilmiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Çarḫ yüz miñ gözi gūyā yarudı tartılıban

Sürme-gūn tün içide sürme-ṣıfat gerd-i rehiñ [İH.113b]

(چرخ یوز مینک کوزی کویا یارودی تارتیلیبان/سرمه کون تون ایچیدا سرمه صفت کرد رهینک)

2634 **Taşırġanmaḳ/Taşırḳamaḳ** (تاشِیْرغانماق-تاشِیرقاماق)[110]: (/ş/ esre ile, /y/ ve /r/ üstün ile). “taşlık yerde hayvan, tırnağını aşındırıp topllamak”.

2635 **Tatay** (تاتای): (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “tadayım”[111]. [ML.109b, TÜ.65b]

2636 **Taşlañız** (تاشلانکیز): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /g/ esre ile). “atınız; taş atınız”[112]. *Dört Dīvān'dan:*

İmdi kim öldüm tenim yār itlerige taşlañız

---

[103] ML, İH: Tarlıḳ. Bk. SG (577), YUyg.Tr (391)// Krgz.Tr: Tardık (710).

[104] Yazmalar: “koşmak, yorulmak veya kötü kadından soluğu kesilmek”. HA kaynaklı anlamdır (25a). Bk. SG (577)// Trkm.Tr: Tasa- “ürküp kaçışmak, sağa sola dağılmak” (619).

[105] Yazmalar: Teski (تاسکی). (/t/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). Bk. SG (577)// Özb.Tr.Alt: Tärsäki (155).

[106] M2, ML, İH: Taşmaḳ/Taşḳunmaḳ. Taşḳunmaḳ maddesi BL kaynaklı yanlış olmalıdır (45a). Taş-ḳunca sözcüğü, Taşḳun-ca biçiminde hecelenerek Taşḳun- eylemi otaya çıkarılmıştır. Bk. AŞ (75b), SG (578), DLT (860), Tatar.Tr (267), YUyg.Tr (393)// Moğ-Les: Çalgi- “sıçramak (bir kapta taşınan sıvı vs.)” (262).

[107] ML, İH: yok. Bk. AŞ (75b), SG (579), DLT (861: Taşu-), CC (180), Krgz.Tr (715), Tatar.Tr (267).

[108] Bk. SG (582), AŞ (75b), Talıḳmaḳ.

[109] AŞ: Taşlamaḳ “atmak” (75b)// SG: Taşlamaḳ/ġ “dışarı atmak, dışlamak; taş atmak, taşlamak” (583)// DLT: Taşla- “gurbete gitmek; taşla vurmak” (860-861)// Krgz.Tr: Taşta- “atmak” (716)// YUyg.Tr: Taşlimaḳ “atmak, fırlatmak, bırakmak” (393).

[110] M1, TÜ: Taşırġanmaḳ. Bk. Daşırġanmaḳ// BL: Taşırḳamaḳ (45a)// SG: Taşırġanmaḳ/Daşırġanmaḳ (585/859)// Tarama: Taşırġamaḳ/Taşırḳamaḳ “yürümekten ayak aşınmak” (205)// Krgz.Tr: Taşırka- “ayakları zedelemek” (715)// Derleme: Taşırka-/Taşırğa- “hayvanların tırnakları taşa çarpmaktan bozulmak, acımak”.

[111] SG: Tatay/Tatayın “tadayım; tadasın; tada; tatmış” (563)// AŞ: “tadayım” (71b).

[112] TÜ: “atınız”. Bk. Taşlamaḳ, SG (583).

Līk aġyārın bu maʻnīdin ẖaber-dār ėylemenĝ[113]
(ایمدی کیم اولدوم تنیم یار ایتلاریکا تاشلانکیز/لیک اغیارین بو معنی دین خبردار اَیلامانک)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Hem itliginĝizni taşlanĝız çüst
Hem itlerinĝizni bağlanĝız rüst[114]
(هم اِیتلیکینکیزنی تاشلانکیز چُست/هم اِیت لارینکیزنی باغلانکیز رُست)
2637 **Talġamas** (تالغاماس)[115]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "ayırmaz, ayırt etmez". *Dört Dīvān'dan:*
ʻĀşıḳ-ı ṣādıḳ vefā birle cefānı talġamas
Ḫoş gėlür kön̂glige her ni kim gėlür dil-dārdın
(عاشق صادق وفا بیرله جفانی تالغاماس/خوش گَیلور کونکلیکا هر نِی کیم گَیلور دلداردین)
2638 **Tanmas** (تانماس): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inkâr etmez, yalanlamaz".
2639 **Tammas** (تامماس): (/m/ sükûn ile). "damlamaz".
2640 **Taş** (تاش): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). [M1.127b] "taş; dış yüz, görünüş, dışarı; uzak; işteşlik eki: kökelteş gibi". [**M2.128b**] *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaṭre ḳanlar kim tamar gögsümge urġan taşdın
Zaẖmdındur dėme kim ḳan yıġlar aḥvālımġa taş
(قطره قانلار کیم تامار کوکسومکا اورغان تاشدین/زخم دین دور دَیمه کیم قان یِغلار احوالیمغه تاش)
Vaḳfiyye-yi İẖlāṣiyye'den:
Ki sırr-ı İlāhī'ni bilmes kişi
Kişi fehmidin taş ėrür Ḥaḳ işi
(که سرّ الهی نِی بیلماس کیشی/کیشی فهمی دین تاش اَیرور حق ایشی)
Rind-i Şīrāz, [Saʻdī] şöyle der:
Çinīn güft bektaş bā ẖayltaş
Çü düşmen ẖarāşīdī īmin me-bāş[116]
(چنین کفت بکتاش با خیل تاش/چو دشمن خراشیدی ایمن مباش)
Sebʻa-yı Seyyāre'den:
Bir nefes çün-ki ėlni zār ḳılıb
Ṣavtı taş kön̂gli içre kār ḳılıb[117]
(بیر نفس چونکه اَیلنی زار قیلیب/صوتی تاش کونکلی ایچرا کار قیلیب)
2641 **Taşbaḳġa** (تاشباقغه)[118]: (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "kaplumbağa, tosbağa".

---

[113] aġyārın| Yazmalar: aġyārı (اغیاری). Bk. NŞ (352, 353), NŞ-Özb (G.353), Külliyat-Yazma-TB (207).
[114] itliginĝizni| Yazmalar: ėltiginĝizni (اَیلتیکینکیزنی). Bk. LM (200, 1727), LM-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (644).
[115] ML: 109a// Yazmalar: Talḳamas (تالقاماس). Bk. Talġamaḳ, SG (597).
[116] Bu örnek| TÜ: yok// ẖarāşīdī| Yazmalar: bi-y-āzürdī (بیازردی). Bk. Dehhuda (Bektaş).
[117] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// ḳılıp| ėyleb (اَیلاب). Bk. SS (375, 4139), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (770), Külliyat-Yazma1 (785), Hamse-Taşbasma (351).
[118] SG: Baḳa/Baḳa çanaḳ/Taşbaḳa/Taşbaḳġa/Taşbaḳḳa/(Rūmī)Ḳaplubaḳa/Tosbaḳa (457/585). Bk. Baḳa/Baḳa çanaḳ// Krgz.Tr: Taşbaka (715)// Tatar.Tr: Baḳa/Taşbaḳa (33/267).

2642 **Taşḳun** (تاشقون): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “taşkın, taşmış, aşırı”[119].
2643 **Taşkent** (تاشكنت)[120]: (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /k/ üstün ile, /n/ ve /t/ sükûn ile). “Māverā’u'n-nehr'de [bulunan ve Çaç adıyla da bilinen] bir kentin adı”.
2644 **Taşlıġ** (تاشليغ): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “taşlık yer”.
2645 **Taġ** (تاغ): (/ġ/ sükûn ile). “dağ; odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç; Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı”. *Dört Dīvān'dan:*

Mini geh deşt ü geh taġ üzre görgen
Tirilmiş sağınur Mecnūn u Ferhād
(مينى كه دشت و كه تاغ اوزره كوركان/تيريلميش ساغينور مجنون و فرهاد)

2646 **Taġuḳ** (تاغوق): (/ġ/ ötre ile). “tavuk. Taḫuḳ da denir”. [İH.114a]
2647 **Taḳmaḳ** (تاقماق): (/ḳ/ sükûn ile). “takmak”.
2648 **Talmaḳ** (تالماق)[121]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “yorulmak; dalmak, içine girmek”.
2649 **Taldurmaḳ** (تالدورماق): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “yormak; daldırmak”.
2650 **Talamaḳ** (تالاماق): “yağmalamak, talan etmek”[122].
2651 **Talanmaḳ** (تالانماق): (/n/ sükûn ile). “yağmalanmak”.
2652 **Talaşmaḳ** (تالاشماق)[123]: (/ş/ sükûn ile). “çabalamak; çekişmek, dalaşmak, savaşmak”.
2653 **Talaşturmaḳ** (تالاشتورماق)[124]: (/ş/ ve /r/ sükûn ile). “çabalamasını sağlamak; dalaştırmak, savaştırmak”. [M1.128a]
2654 **Talbınmaḳ** (تالبِيْنماق)[125]: (/y/ ve /n/ sükûn ile). “çabalamak, çırpınmak”[126]. [ML.110a]
2655 **Tarıḳmaġan** (تارِيْقماغان)[127]: (/r/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). “sıkılmayan, daralmayan; sıkılmamış, daralmamış”. *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

---

[119] M1, M2, İH, TÜ: “taşmak”. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (25a). Bk. AŞ (75b), SG (585).

[120] SG (586): Taşkėnt (تاشكينت)// DLT: Taşkend/Taşkend (860)// ŞT: Taşkend (T75a/8).

[121] Bk. SG (590)// DLT: Talgan ig “sara hastalığı” (848)// AŞ (77a), YUyg.Tr (387): Tal- “yorulmak”// Kzk.Tr: Tal- “bayılmak; aşırı yorulmak” (514)// Krgz.Tr: Tal- “bayılmak; yorulmak; donaklamak, uyuşmak; saradan muzdarip olmak” (700)// Moğ-Les: Çile- “yorulmak; hastalanmak” (292).

[122] AŞ: Tala- “yağmalamak” (76b-77a)// SG: “yağmalamak; (Rūm Tr.) köpek ısırmak, dalamak” (592)// Krgz.Tr: Tala- “soymak, yağma etmek”; Talaan “talan, yağma” (700)// YUyg.Tr: Talimaḳ “soymak, yağmalamak”; Talan/Talañ̂/Talañ̂-tarac “talan, yağma, çapul” (386)// Moğ-Les: Tala- “dalamak, elinden almak; yağmalamak” (1192).

[123] SG: Talaşmaḳ/ġ “çabalamak; çekişmek, dalaşmak, savaşmak” (593)// AŞ: Talaş- “çekişmek, savaşmak” (77a)// CC: Talaş- “dalaşmak, kavga etmek” (176)// Krgz.Tr: Talaş- “münakaşa etmek, münazaa etmek, itiraz etmek, iddiada bulunmak”; Talaş “kavga, niza” (701)// YUyg.Tr: Talaş- “münakaşa etmek, tartışmak; dalaşmak, boğuşmak; yağmalamak, soymak, talan, çapul”; Talaş “yağmalama, soyma; tartışma, münakaşa, anlaşmazlık” (386)// Moğ-Les: Tala- “dalamak, elinden almak; yağmalamak” (1192).

[124] Yazmalar: Talaşḳurmaḳ (تالاشقورماق). Bk. SG (595).

[125] Yazmalar: Talışmaḳ (تاليشماق). (/y/ ve /ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (25b: Tapışmaḳ)// AŞ: Talbınmaḳ “çalışıp çabalamak” (77b)// SG: Talpınmaḳ/(Rūmī)Talabımaḳ “çırpınmak, heyecanlanmak” (595)// DLT: “çırpınmak, kanat çırpmak” (849)// Krgz.Tr: Talpın- (702)// Derleme: Talpınmak/Dalpınmak/Dalbınmak.

[126] ML, İH: “istemek”. Ṭapīden (طپيدن) “çırpınmak” sözcüğü, ṭalebīden (طلبيدن) “istemek” biçiminde yazılmıştır.

Min ḳuşīdür-min çemendin çıḳmaġan
Deşt ü vādī seyridin tarıḳmaġan[128] [**M2.129a**]
(مین قوشی دورمین چمن دین چیقماغان/دشت و وادی سیریدین تاریقماغان)

2656 **Tarıb** (تاریب): (/r/ esre ile). "ekincilik yapmış, ekin ekmiş, tohum serpmiş". *Maḫzen-i* Mīr Ḥaydar'dan:

Arpa tarıb buġday orar-min dėgen
Görmedük aşlıḳçını buġday yėgen[129]
(ارپه تاریب بوغدای اورارمین دَیکان/کورمادوک آشلیق چی نی بوغدای یَیکان)

Dört Dīvān'dan:

Gögsini ḳıldı Nevāyī çü şiyār
Toḫm-ı mihriñgni bu mezra'da tarıb[130] [TÜ.66a]
(کوکسینی قیلدی نوایی چو شیار/تخم مهرینک نی بو مزرع دا تاریب)

2657 **Taşlamış** (تاشلامیش): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atmış, dışlamış, uzaklaştırmış".

Dört Dīvān'dan:

Çėkgende naḳḳāş-ı ḳażā ol serv-i gül-ruḫ ṣūretin
Gūyā bėgenmey taşlamış ṭarḥ ėyleb ay gün hey'etin
(چَیککاندا نقّاش قضا اول سرو کلرخ صورتین/کویا بَیکانمای تاشلامیش طرح اَیلاب آی کون هیأتین)

2658 **Talġamaḳ** (تالغاماق)[131]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "ayırmak, ayırt etmek".

2659 **Talıḳmaḳ** (تالِیْقماق)[132]: (/l/ esre ile). "yorulmak".

2660 **Tala** (تالا)[133]: "göveri, yeşillik, sebze; yeşil alan, yeşillik, çayırlık; yorularak; dalarak".

2661 **Talaz** (تالاز): (/z/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] hortum; [kasırga, talaz]. Ḳuyun da denir".

2662 **Talaş** (تالاش): (/ş/ sükûn ile). "çabalama, çalışma; çekişme, dalaş, savaş".

2663 **Talaḳ/Talaġ** (تالاق-تالاغ)[134]: "dalak".

2664 **Talay** (تالای)[135]: (/y/ sükûn ile). "Moğ. alın; çok, bol".

---

[127] Yazmalar: Tarıġmaġan (تارِیْغماغان). (/r/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile) "sıkılmam"// AŞ: Tarıḳmaġan "daralmayan, canı sıkılmayan" (73b)// SG: Tarıḳmaġan/Tarıḳmaydurġan "sıkılmayan; sıkılmamış" (568)// DLT: Tarık- "daralmak" (857)// Kzk.Tr: Tarıq- "sıkıntı çekmek, darlık çekmek" (524)// Krgz.Tr: Tarık- "sıkıntı duymak; güçten düşmek, gevşemek" (710).

[128] ḳuşīdür-min…çıḳmaġan| Yazmalar: ḳonar ḳuş-min…ḳaçmaġan (قَونَر قوش مین...قاچماغان). Bk. AŞ (73b), SG (568), LT (64, 683), LT-Özb (XLII), Külliyat-Yazma1 (344), Külliyat-Yazma-TB (956).

[129] orar| M1, M2: urar// orar-min dėgen| Yazmalar, AŞ: orar mu ikin (اورار مو ایکین)// aşlıḳçını| Yazmalar: aşlıḳ cici (آشلیق جی جی); AŞ: aşlıġ cici// yėgen| Yazmalar: ikin (ایکین); AŞ (73b): bigin. Bk. ME (94, 402).

[130] Bu beyit| TÜ: 63b. Bk. AŞ (73b), SG (567), NŞ (66, 65), NŞ-Özb (G.65), Külliyat-Yazma-TB (157).

[131] Yazmalar: Talḳamaḳ (تالقاماق). Bk. SG (596)// Kzk.Tr: Talğa- "seçmek, tercih etmek" (515)// YUyg.Tr: Talġimaḳ "seçmek, ayırmak" (386).

[132] Bk. AŞ (77b), SG (598), Krgz.Tr (701)// YUyg.Tr: Tėliḳmaḳ (408).

[133] Bk. AŞ (76a), SG (600)// Krgz.Tr: Talaa "step, bozkır; vadi" (700)// Mlk.Tr: Tala "orman içinde açık alan, kır, sahra" (372)// YUyg.Tr: Tala "step, bozkır; evin dışı, sokak" (386)// Moğ-Les: Tala "düzlük arazi, bozkır" (1191).

[134] Bk. SG (600), Dalaḳ// DLT: Talak/Solak (848/827)// Kzk.Tr (514), Mlk.Tr (372), Tatar.Tr (261): Talaḳ// YUyg.Tr: Tal (386)// Moğ-Les: Deligüü/Delüü(n) (397).

[135] Bk. SG (600), Dalay// Kzk.Tr: Talay "çok, nice; talih, alın yazısı" (514)// Krgz.Tr (701), YUyg.Tr (386): Talay "çok, epey"// Moğ-Les: Dalay "deniz; çok, fazla; büyük" (356).

2665 **Talġa** (تالغا): (/l/ sükûn ile). “dalga; hava veya denizin değişmesi”.
2666 **Talġalıḳ** (تالغاليق)[136]: (/l/ sükûn ile, ikinci /l/ esre ile). “dalgalı”.
2667 **Talġum** (تالغوم)[137]: (/l/ sükûn ile). “havanın değişmesi; denizin dalgalanması”.
2668 **Talġıc** (تالغِيْج): (/l/, /y/ ve /c/ sükûn ile). “dalgıç”; **Talıçı** (تاليچى)[138]: (/l/, /ç/ esre ile). “[Rūm Tr.] dalgıç”.
2669 **Telfese** (تالفاسه)[139]: (/l/ sükûn ile, /s/ üstün ile). “çırpınma, heyecan”. [İH.114b]
2670 **Tamızmaḳ** (تامِيْزماق): (/m/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). [M1.128b] “damlatmak”.
2671 **Tammaḳ** (تامماق)[140]: (/m/ sükûn ile). “damlamak”.
2672 **Tamuḳ/Tamuġ** (تاموق-تاموغ)[141]: (/m/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). “cehennem, tamu”. *Dört Dīvān'dan:*

Tamuġnı ravża saġınġaylar ehl-i ḥaşr ol gün
Ki tilbe köñ̂lüm otın āşkāre ḳılġaylar[142]

(تاموغ نى روضه ساغينغايلار اهل حشر اول كون/كه تيلبه كونكلوم اوتين آشكاره قيلغايلار)

2673 **Tañ̂gardın** (تانكاردين)[143]: (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “sarmaktan, bağlamaktan”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün boldı anı tañ̂gardın āzād
Yüz derd ile nevḥa ḳıldı bünyād

(چون بولدى آنى تانكاردين آزاد/يوز درد ايله نوحه قيلدى بنياد)

2674 **Tanmaḳ** (تانماق): (/n/ sükûn ile). [**M2.129b**] “inkâr etmek, yalanlamak”.
2675 **Tanıtmaḳ** (تانِيْتماق): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). “tanıtmak”.
2676 **Tanılmaḳ** (تانِيْلماق): (/n/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “tanınmak, tanılmak”.
2677 **Tañ̂gmaḳ** (تانكماق): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “sarmak, bağlamak”[144]. [ML.110b]
2678 **Tañ̂glamaḳ** (تانكلاماق)[145]: (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “azarlamak, paylamak,

---

136 ML, İH: yok; Yazmalar: Talḳalıġ (تالقاليغ). Bk. SG (600).

137 Bk. SG (601)// Krgz.Tr: Tolku- “dalgalanmak”; Tolkun “dalga” (745)// YUyg.Tr (418), Trkm.Tr (631): Tolkun “dalga”// Moğ-Les: Dabal-/Davla-/Dabala-/Dabula-/Dolgi- “dalgalanmak”; Dabalga(n)/Davlagā(n)/ Dolgiya(n)/Dolgio(n) “dalga; dalgalanma” (336/411).

138 SG: Talıcı (601).

139 Yazmalar: Talġasa (تالغاسه). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (25b). Bk. SG (601)// BR-TDK: Tās/Tāsā/Tāse/Telvese/Telvāse “tasa, ızdırap, telaş, çırpınma, heyecan, huzursuzluk” (751/761)// Özb.Tr: Tälväsä “korku” (82)// YUyg.Tr: Telve/Telvise “can çekişme” (399).

140 ML: 110b. Bk. SG (602), DLT (850), CC (176), Kzk.Tr (517), Krgz.Tr (703).

141 Bk. AŞ (78a), SG (605)// DLT: Tamu (851)// CC: Tamu/Tamuk/Tamuh (177)// YUyg.Tr: Tamuḳ (388)// Moğ-Les: Tamu/Tam (1198).

142 āşkāre| Yazmalar: āşkārā (آشكارا). Bk. BV (146, 190), BV-Özb (G.190), Külliyat-Yazma-TB (305), Külliyat-Yazma2 (322), Divan-Yazma (188*2).

143 M1, TÜ: yok// Tekrarı| M1.134b, M2.135b, ML.115a, İH.119a, TÜ.69b. Bk. AŞ (78b), SG (608), Tañ̂gmaḳ.

144 M1, TÜ: “bağlamak, sarmak; yalanlamak, inkâr etmek”. İkinci anlama uygun düşen madde, Tanmaḳ (تانماق) olmalıdır. Bk. AŞ (78a-78b), SG (608), DLT (852), CC (177), Krgz.Tr (706), YUyg.Tr (389).

145 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (609)// Derleme: Tanla-/Danla- “kınamak, ayıplamak; şaşırmak; sabahlamak”.

kınamak”.
2679 **Taşıñ̂g** (تاشِیْنک): (/ş/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “taşıyın!”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī fānī oldı ey ġam u derd
Anıñ̂g raḫtın fenā kūyige taşıñ̂g [TÜ.66b]
(نوایی فانی اولدی ای غم و درد/آنینک رختین فنا کوییکا تاشینک)
2680 **Tanlamış** (تانلامیش): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “seçmiş, ayırmış”. *Dört Dīvān'dan:*
Ger Nevāyī yārı dik yoḳ ‘ālem içre ni ‘aceb
Kim gėzib ‘ālemni meh-veşlerdin anı tanlamış
(کر نوایی یاری دیک یوق عالم ایچره نِی عجب/کیم گَیزیب عالمنی مهوش لاردین آنی تانلامیش)
2681 **Tavuş** (تاوُش)[146]: (/v/ ötre ile). “ses; ayak sesi”. *Dört Dīvān'dan:*
Tavuş kim öy taşıdın gėlse dėr-min bağrı taşımdur
Ėşikdin sāye girgec sağınur-min kim ḳuyaşımdur[147]
(تاوش کیم اوی تاشیدین گَیلسا دَیرمین باغری تاشیمدور/اَیشیکدین سایه کیرکاج ساغینورمین کیم قویاشیم دور)
2682 **Tavşalmış** (تاوشالمیش): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). “yorulmuş, güçsüz düşmüş”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḫuṣūṣen ki tavşalmış olġay besī [M1.129a]
Ḳatıġ pūyedin talmış olġay besī
(خصوصاً که تاوشالمیش اولغای بسی/قاتیغ پویه دین تالمیش اولغای بسی)
2683 **Talġamış** (تالغامیش)[148]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “ayırmış, ayırt etmiş”. *Dört Dīvān'dan:*
Dėme sāḳī ėlgidin ṣāfī mü ḫoştur yoḳsa dürd
Her ni andın gėldi ol ḫoştur kim anı talġamış
(دَیمه ساقی اَیلکیدین صافی مو خوشتور یوقسه درد/هر نِی آندین گَیلدی اول خوشتور کیم آنی تالغامیش)
2684 **Taptuḳ** (تاپتوق)[149]: (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile, ikinci /t/ ötre ile). “bulduk”.
2685 **Taşlamaġan** (تاشلاماغان)[150]: (/t/ medli elif ile). “atılmamış; atmamış”. *Dört Dīvān'dan:*
Gir vādī-yi ‘aşḳ içre yiñ̂gilrek ki bu yolda
Özlük yükini taşlamaġan osru haradur
(کیر وادی عشق ایچرا یینکیل راک که بویولدا/اوزلوک یوکینی تاشلاماغان اسرو هرادور)
2686 **Tapşurmamış** (تاپشورمامیش): (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). “teslim etmemiş, emanet etmemiş”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.130a**]
Zülf ara asra Nevāyī kön̂glin ėldin isteme
Tilbeni bend içre żāminġa kişi tapşurmamış
(زلف آرا آسرا نوایی کونکلین اَیلدین ایستاما/تیلبه نِی بند ایچرا ضامن غه کیشی تاپشورمامیش)
2687 **Tanıñ̂gız** (تانینکیز)[151]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “inkâr ediniz,

---

146 Bk. AŞ (80a), SG (621), DLT (863), Özb.Tr (90), YUyg.Tr (394), Derleme.
147 gėlse| Yazmalar: gėldi (گَیلدی). Bk. Sağınur, AŞ (80a), SG (621), FK (183, 188).
148 Yazmalar: Talḳamış (تالقامیش). Bk. Talġamaḳ, SG (597).
149 M1, TÜ: yok; ML: 113a; İH: 117b. Bk. SG (557), Tapḳan.
150 M1, TÜ: yok; M2, ML.118b, İH.122b: Taşlamaḳan (تاشلاماقان). Bk. Taşlamaḳ.
151 Yazmalar: Tañ̂gız (تانکیز)// M2, ML, İH: “yalanlayınız; bağlayınız, sarınız”. İkinci anlama uygun düşen madde, Tañ̂gıñ̂gız (تانکینکیز) olmalıdır// SG: “inkâr ediniz, yalanlayınız” (605). Bk. Tanmay.

yalanlayınız”. [İH.115a]
2688 **Tansuḳ** (تانسوق)[152]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “şaşılacak, şaşırtıcı, tansık, az bulunur”.
2689 **Tanĝ yulduzı** (تانک یولدوزی)[153]: (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /y/ ve /d/ ötre ile, /z/ esre ile). “Çoban yıldızı, sabah yıldızı”.
2690 **Tanĝsuḳlanmaḳ** (تانکسوقلانماق): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /s/ ötre ile, /ḳ/ ve /n/ sükûn ile). “şaşırmak”.
2691 **Tanĝlay** (تانکلای)[154]: (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “damak”.
2692 **Tanış** (تانیش): (/n/ esre ile). “bilinen, tanınan, ünlü; tanıdık, tanış”[155]; “tanış!”; “konuş!”. [ML.111a]
2693 **Tarıġ** (تاریغ): (/r/ esre ile). [M1.129b] “darı”[156]. *Dört Dīvān'dan:*
Tarıġ kibi soyulur telḫ-kāmlıḳ birle
Tarıġ tarıġ ki yıġışturdı altunın nārenc[157]
(تاریغ کیبی سویولور تلخ کام لیق بیرلا/تاریغ تاریغ که یغیشتوردی آلتونین نارنج)
2694 **Tėmür ḳanat** (تیمور قانات)[158]: (/t/'ler ile). “bir çeşit ördek”.
2695 **Tala tala** (تاله تاله)[159]: (/t/'ler üstün ile). “parça parça”. *Dört Dīvān'dan:*
Besī müştāḳınĝ olduḳ deyr ara gėc gėldinĝ ey muṭrib
Ki sāzınĝ terkidin bizge yanĝı ay oldı her tala [TÜ.67a]
(بسی مشتاقینک اولدوق دیر آرا کیج گیلدینک ای مطرب/که سازینک ترکی دین بیزکا یانکی آی اولدی هر تاله)

---

[152] Yazmalar: Tanşuḳ (تانشوق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a)// AŞ: Tansuḳ/ġ (79a)// SG: Tansuḳ/Tansuġ/Tanĝsuḳ/Tanĝsuġ (615/616)// DLT: Tanĝsuk “şaşırtıcı ve hoş gelen şey” (853)// CC: Tangsık “fevkalade, muazzam” (178)// Krgz.Tr: Tanğsık “şaşırmaya değer, nadir; şiddetle arzu eden; şiddetle arzu edilen” (707)// YUyg.Tr: Tanĝsiḳ “nadir, seyrek, az bulunur” (389)// Moğ-Les: Tangsug “tatlı, nefis, lezzetli; hoş, keyifli; harika, güzel, müthiş; zevk, haz” (1201).
[153] M1, M2, ML, İH,: Tanĝ yılduzı. Bk. SG (616)// Derleme: Tan yıldızı/Dan yıldızı.
[154] Bk. SG (616), NS (193a), YUyg.Tr (389)// Krgz.Tr: Tanğday (706)// Moğ-Les: Tangnay/Tagnay/ Tanglay (1201).
[155] Bk. SG (617)// Krgz.Tr: Taanış “tanıdık” (694)// YUyg.Tr: Tonuş “tanıdık, tanış; tanıma; itiraf; bilgi; fikir, bilinç” (419)// Trkm.Tr: Tanış “tanıdık; arkadaş” (616)// Moğ-Les: Tanil “tanıdık, bildik” (1202).
[156] M2, ML, İH: “darı; darlık”. Bk. Tarıḳ// AŞ (74a), SG (577): “darı”// DLT: Tarı- “toprağı sürmek”; Tarıg “buğday; akdarı; tahıl; tohum; ekin” (856)// CC: Tarı “darı” (179)// Alt.Tr: Tarı- “dikmek” (169)// Krgz.Tr: Taruu “darı” (714)// YUyg.Tr: Tėriḳ “darı” (409)// Moğ-Les: Tari-/Tariya- “ekmek, tohum saçmak; dikmek; tarım yapmak, toprağı işlemek”; Tarig “Bk. Urug”; Tariya(n) “tohum, tahıl; çayır, orlak; tarla, çiftlik” (1205).
[157] soyulur| M1, M2, TÜ: soyılır (سوییلیر); ML, İH, AŞ (74b): soyılur// yıġışturdı| Yazmalar: yıḳışturdı (یقیشتوردی). Bk. SG (577), GS (95, 96), GS-Özb (G.92), Külliyat-Yazma-TB (30), Külliyat-Yazma2 (43), Divan-Yazma (104*2).
[158] Yazmalar: Tamat (تامات). AŞ'deki Tėmür ḳanat (87a) maddesinde, Tėmür başka bir madde sanılıp ḳanat (قانات) sözcüğü madde başı olarak alınmış, /t/ bölümünde bulunulduğu için /ḳ/ harfi /t/'ye, ikinci ünsüz harf olarak da /m/ kısmında bulunulduğu için /n/ harfi /m/'ye değiştirilmiş olmalıdır. Bk. Tėmür ḳanat, SG (764).
[159] AŞ: Tala tala “parça parça” (76a)// SG: Tala (تاله) “kamış veya ağaç gibi şeylerden kırılarak ayrılan küçük şiş veya sivri tahta” (601)// Krgz.Tr: Talaa “parça” (700)// Moğ-Les: Tala “yön; kısım; yarım” (1191-1192).

2696 **Tarḳatmış** (تارقاتمیش)[160]: (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "dağıtmış, saçmış, savurmuş". *Dört Dīvān'dan:*
Ėyle kim zülfüṅ ḫamın ʻālemġa tarḳatmış nesīm
Ni ʻaceb südrelse yüz cān boynı her ḳullābdın[161]
(اَیله کیم زلفونک خمین عالمغه تارقاتمیش نسیم/نِی عجب سودرالسه یوز جان بوینی هر قلّابدین)
2697 **Tabuġuṅda** (تابوغونکدا)[162]: (/b/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "tapmanda, secdende". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Vuḥūş ėrmiş siniṅ allıṅda ḫādim
Sibāʻ ėrmiş tabuġuṅda mülāzım
(وحوش اَیرمیش سینینک آلینک دا خادم/سباع اَیرمیش تابوغونکدا ملازم)
2698 **Tanuḳ** (تانوق): (/n/ ötre ile). "tanık". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bėyle çü ikki tanuḳ ötgerdi Zāl [**M2.130b**]
Boldı muḳır Ḫusrev-i ferḫunde-fāl
(بَیله چو ایکّی تانوق اوتکاردی زال/بولدی مقر خسرو فرخنده فال)
Dört Dīvān'dan:
Cilve ḳıldı ḳadıṅ u nergis ü gül boldı tanuḳ
Aṅga ḳulluḳ ḫaṭı kim sūsen-i āzād bėrür
(جلوه قیلدی قدینک و نرکس و کل بولدی تانوق/اَنکا قوللوق خطی کیم سوسن آزاد بَیرور)
Bir dem ėrmes kim viṣālıṅ istemes-min Tėṅri'din
Bu ḥadīs̱im ḳılmasaṅ bāver ėrür Tėṅri tanuḳ [İH.115b]
(بیر دم اَیرماس کیم وصالینک ایستاماس مین تینکریدین/بو حدیثیم قیلماسانک باور اَیرور تینکری تانوق)
2699 **Tanuḳluḳ** (تانوقلوق)[163]: (/n/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "tanıklı; [tanıklık]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ḫāṭırları üçün nā-ḥaḳ ḳanġa rāżī bolmasaṅ ḳanıṅġa tanuḳluḳ bėrürler.
(خاطرلاری اوچون ناحق قانغه راضی بولماسانک قانینکغه تانوقلوق بَیرورلار)
Dört Dīvān'dan:
Vaṣlıġa göz maḥrem ėrmestür nitib maḥrem bolur
İkki ter-dāmen ki tanuḳluḳ bėrürler ḳanıma[164]
(وصلیغه کوز محرم اَیرماستور نیتیب محرم بولور/ایکّی تردامن که تانوقلوق بَیرورلار قانیمه)
2700 **Talbınmaḳ** (تالبِیْنماق): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "çırpınmak, heyecanlanmak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cismini ḳılıb maẓanne sākin
Talbınmaḳ idi işi ve-līkin [ML.111b]
(جسمینی قیلیب مظنه ساکن/تالبینماق ایدی ایشی و لیکن)

---

[160] M1: 128a// Yazmalar: "dağıtmış; taramış". Bk. Tarḳatmaġı, SG (575).
[161] ḳullābdın| Yazmalar: ḳullābıdın (قلّابیدین). Bk. BV (358, 489), BV-Özb (G.486), Külliyat-Yazma-TB (356).
[162] M1, TÜ: yok; İH: 115b// Yazmalar: Tabuġıṅda (تابوغینکدا). Bk. Tabuḳ/Tabuġ, SG (561), FŞ (415, XLV/42), Külliyat-Yazma-TB (578), Külliyat-Yazma1 (590), Hamse-Taşbasma (244).
[163] ML: 111b// SG (616), DLT (852), CC (178): Tanuḳluḳ "tanıklık".
[164] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (401, 540), GS-Özb (G.525).

2701 **Tanmaḳ** (تانماق): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inkâr etmek, yalanlamak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cānımnı ki örtediñ̂ bes ėrdi
Tanmaḳ bu ṣıfat girekmes ėrdi
(جانیمنی که اورتادینک بس اَیردی/تانماق بوصفت کِراکماس اَیردی)
2702 **Tañ̂glamaḳ** (تانکلاماق): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "azarlamak, paylamak, kınamak". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Nā-şāyest aḥvālın añ̂glamaḳ ve nā-bāyest ef'ālın tañ̂glamaḳ.
(ناشایست احوالین اَنکلاماق و نابایست افعالین تانکلاماق)
2703 **Tavsamaḳ** (تاوساماق)[165]: (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). [M1.130a] "ırmak gibi yerlerin üzerinden çeviklikle atlamak".
2704 **Tavşalmaḳ** (تاوشالماق)[166]: (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "yorulmak, güçsüz düşmek".
2705 **Tavşaldurmaḳ** (تاوشالدورماق): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "yormak, güçsüz düşürmek".
2706 **Tav** (تاو): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "[Özbekiyye-yi Turan:] dağ. Taġ sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir".
2707 **Tuşamışı** (تُوْشامیشی)[167]: (/t/ ötre ile, /v/ sükûn ile, /ş/ medli elif ile). "işi birisine bırakma, devretme".
2708 **Tavşan ḳurtı** (تاوشان قورتی)[168]: (/v/ ve /r/ sükûn ile). [**M2.131a**] "bok böceği".
2709 **Tavşancıl** (تاوشانجیل): (/t/ medli elif ile, /v/ ve /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "[Rūm Tr.] karakuş, kartal, tavşancıl, bürgüt".
2710 **Tarmaşıb** (تارماشیب)[169]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "tırmanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Çıḳtı tüz her naḫl üze bir 'aşḳ-ı pīçān yarmaşıb
Veh ki bir ḳad 'aşḳıdın cismimde pīç ü ḫam henūz[170] [İH.116a]
(چیقتی توز هر نخل اوزا بیر عشق پیچان یارماشیب/وه که بیر قد عشقیدین جسمیم دا پیچ و خم هنوز)
2711 **Talḳandı** (تالقاندی)[171]: (/t/ medli elif ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). "talan oldu, yağmalandı".
2712 **Taldı** (تالدی): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yoruldu". *Dört Dīvān'dan:*

---

[165] ML: 110b. Bk. SG (617)// Trkm.Tr: Tovsakla-/Tovus- "hoplamak, zıplamak, sıçramak" (633).
[166] ML: 111a. Bk. AŞ (80a), SG (619), Talmaḳ/Talıḳmaḳ// Tatar.Tr: Tavşal- "hâlden düşmek" (269)// Tr.Tr: Tavsa- "gücünü kaybetmek, yavaşlamak, gevşemek"// Derleme: Tavşa- "gevşemek".
[167] Yazmalar: Tavuşmışı (تاوُوْشمیشی). (/t/ medli elif ile, /v/ ötre ile, ikinci /v/ ve /ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a). Bk. Tuşamışı// SG: Tavusmışı (621). Tavusmışı biçimi ise SG kaynaklı yanlış olmalıdır. Vassaf'tan verilen örnekte geçen bu sözcük Tuşamışı olmalıdır. Bk. Vassaf (260).
[168] Yazmalar: Tavuşan/ḳurı (تاووشان و قوری). (/v/ ötre ile, ikinci /v/ sükûn ile, /r/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a). Bk. SG (621).
[169] Bk. AŞ (73b)// Özb.Tr.Alt: Tärmäş- (155).
[170] yarmaşıb| Yazmalar: tarmaşıb (تارماشیب); GS-Özb (G.206), Külliyat-Yazma2 (63), Külliyat-Yazma-TB (50): çırmaşıb. Bk. GS (176, 214), Divan-Yazma (202*2).
[171] AŞ: Talḳa- "ateşe yakmak" (77a); Talġa- "fesat etmek, karıştırmak, bozmak"; Talġa/Talḳa/Talḳan/Talġan "talan, yağma" (76b)// SG: Talanmaḳ/ġ "yağmalanmak" (593)// NS: Talḳandı "talan oldu, yağmalandı" (69b)// DLT: Talkar "zarar verir" (222)// Moğ-Les: Tala- "dalamak, elinden almak; yağmalamak" (1192).

Ḳolda ey Ḫıżr-ı rehim ḫasta Nevāyī ḳolını
Kim bu yol pūyesidin bağrı anınĝ taldı yana[172] [TÜ.67b]
(قولدا ای خضر رهیم خسته نوایی قولینی/کیم بو یول پویه سیدین باغری آنینک تالدی ینه)
2713 **Tabuḳ/Tabuġ** (تابوق-تابوغ)[173]: (/b/ ötre ile). "tapma, secde, Türkistān'da ve Moğul devletlerinde kişinin padişah önünde başını açarak eğilip ellerini başı ve alnına koyarak saygı göstermesi; hizmet, kulluk". *Dört Dīvān'dan:* [M1.130b]
Ḳul oldı man̂glayıda daġ köp görüb iḥsān
Vefāyı bezmide bes kim Nevāyī ėtti tabuḳ[174]
(قول اولدی مانکلاییدا داغ کوپ کوروب احسان/وفایی بزمیدا بس کیم نوایی اَیتّی تابوق)
Zaḫmıġa yir görsetür-min çıḳsa ol bed-mest kim
Man̂glay üzre barmaġımnı ėltib ėyler-min tabuḳ
(زخمیغه یِر کورساتورمین چیقسا اول بدمست کیم/مانکلای اوزره بارماغیمنی اَیلتیب اَیلارمین تابوق)
Man̂glayımdın gėltürür-min gözge secdem gerdini
Görgen ol bütni gümān ėyler ki ėyler-min tabuḳ
(مانکلایم دین گَیلتورورمین کوزکا سجدم کردینی/کورکان اول بتنی کمان اَیلار که اَیلارمین تابوق)
Ferhād u Şīrīn'den:
Vuḥūş ėrmiş sinin̂g allın̂gda ḫādim
Sibā' ėrmiş tabuġun̂gda mülāzım
(وحوش اَیرمیش سینینک آلینک دا خادم/سباع اَیرمیش تابوغونکدا ملازم)
2714 **Tanlamaḳ** (تانلاماق): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "seçmek, ayırmak". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.131b**]
İstesenĝ cān yā köngül ḳılsam tereddüd yoḳ 'aceb
Kim Nevāyī'de alarnı tanlamaḳ terdīdidür[175]
(ایستاسانک جان یا کونکل قیلسام تردّد یوق عجب/کیم نوایی دا آلارنی تانلاماق تردیدی دور)
2715 **Tan̂g** (تانک): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "şaşma, şaşırma; sabah, tan; hayvanın beline bağlanan kuşak, kolan; "bağla!, sar!"[176]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Sin def' ėtmek ėmes çü maḳdūr
Tan̂g yoḳ sini tutsam anda ma'ẕūr
(سین دفع اَیتماک اَیماس چو مقدور/تانک یوق سینی توتسام آندا معذور)
2716 **Tapmaġu dik** (تاپماغو دیک): (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "bulmayacak gibi, sanki

---

[172] ḳolını| Külliyat-Yazma2 (122), GS (413, 559): ḳulnı. Bk. SG (590), GS-Özb (G.542), Külliyat-Yazma-TB (108), Divan-Yazma (497*2).
[173] ML: 112a. Bk. AŞ (71a), SG (561), DLT (855)// CC: Tabuh "saygı, hürmet" (175)// Kzk.Tr: Tabuv "tabu" (510)// Moğ-Les: Tabig "bağış, kurban; din töreni, ibadet" (1176).
[174] bezmide| Yazmalar: bābıda (بابیدا). Bk. SG (561), FK (305, 324), FK-Özb (G.311), Külliyat-Yazma2 (470), Divan-Yazma (298*2).
[175] yā| Yazmalar: ve (و)// terdīdidür| Yazmalar: terdīdi bar (تردیدی بار). Bk. SG (611), FK (182, 187), FK-Özb (G.178), Külliyat-Yazma2 (448), Divan-Yazma (177*2).
[176] M1, M2, TÜ: "bağlamak, sarmak"; ML, İH: yok. Bk. SG (615), Teng// DLT: Tan̂g "sabah, şafak vakti; şaşırtıcı (şey)" (852)// CC: Tang "tan, gün doğumu, şafak; mucize; eşya dengi" (177)// Krgz.Tr: Tanğ "şafak, tan; şaşma, hayret" (706)// AŞ (78b/79a), YUyg.Tr (388): Tan̂g "hayret, şaşıntı; tan, sabah"// Trkm.Tr: Dan̂gı "sargı; bağ, ip" (134).

bulmayacak; bulmaz gibi"[177]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yasab ḳorġanın ol ṣıfat bī-ẖalel

Ki yol tapmaġu dik içige ecel [ML.112a]

(یاساب قورغانین اول صفت بی خلل/که یول تاپماغو دیک ایچیکا اجل)

2717 **Tarttınĝ** (تارتّینک): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çektin".

2718 **Tavşaldınĝ** (تاوشالدینک): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "yoruldun, güçsüz düştün". *Dört Dīvān'dan:*

Ġamım yükin göterib ey sipihr hicr tüni

Çü ḳılmadınĝ ḥareket gūyī osru tavşaldınĝ[178] [M1.131a, İH.116b]

(غمیم یوکین کوتاریب ای سپهر هجر تونی/چو قیلمادینک حرکت کویی اسرو تاوشالدینک)

2719 **Tanĝınĝ** (تانکینک): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "tanın, sabahın; sarın!, bağlayın!". *Dört Dīvān'dan:*

Tününĝ ẖuceste tanĝınĝ ḳutluḳ olsun ey meh-veş

Ki ikki bende sanĝa boldı ḥālī tün bile tanĝ

(تونونک خجسته تانکینک قوتلوق اولسون ای مهوش/که ایکّی بنده سنکا بولدی حالی تون بیلا تانک)

2720 **Tartḳunĝ** (تارتقونک): (/t/ medli elif ile, /r/, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çekeceksin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī tā tirig-sin tartḳunĝ ėldin cefā

Savuġac hengāme-yi ʻaşḳınĝ bu ġavġā tarḳalur

(ای نوایی تا تیریک سین تارتقونک اَیلدین جفا/ساووغاج هنکامهٔ عشقینک بوغوغا تارقالور)

2721 **Tartmasanĝ** (تارتماسانک): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). [**M2.132a**] "çekmesen". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Her vefāġa yüz cefā tartmasanĝ günāh-kār-sin.

(هر وفاغه یوز جفا تارتماسانک کناه کارسین)

2722 **Taranĝġu/Tarangu** (تارانکغو-تارانغو)[179]: (/r/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ılgın ağacı". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳāmetinĝ nāzük ü ṭūbā nāzük

Serv raʻnā vu taranġu raʻnā[180]

(قامتینک نازک و طوبی نازک/سرو رعنا و ترانغو رعنا)

2723 **Talaştılar** (تالاشتی لار): (/ş/ sükûn ile, /t/ esre ile). "çabaladılar, çalıştılar". *Dört Dīvān'dan:*

Könĝülni şūẖlar andaḳ talaştılar kėsişib

---

[177] M1, M2, ML, İH: "sanki bulamıyorlardı"; TÜ: "bulamıyorlardı". Bk. Tapḳan.

[178] Ġamım yükin| Yazmalar: Ġamımnı çün (غمیم نی چون). Bk. GS (286, 374), GS-Özb (G.360), Külliyat-Yazma-TB (77), Divan-Yazma (335*2).

[179] M1, M2, TÜ: Taranĝġu; ML, İH.116a: Taranġu// Tekrarı| M2.247a, ML.209a, İH.212b: Ṭaranġu (طرنقو). (/ṭ/ ve /r/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (74a), SG (575)// Kzk.Tr: Toranĝġı "bir çeşit kavak ağacı" (544)// Krgz.Tr: Toorak "kara kavak" (748)// Derleme: Dorangı "dalları kesilmiş olan dikili ağaç".

[180] Bu beyit| M1: 142b; M2: 143a; ML: 120b; İH: 124b; TÜ: 74a// Taranġu raʻnā| M1, M2, İH, TÜ: Taranĝġu nāzük (ترانکغو نازک); ML: Taranġu nāzük. Bk. AŞ (47a), SG (575), BV (27, 36), BV-Özb (G.36), Külliyat-Yazma-TB (278), Külliyat-Yazma2 (294), Divan-Yazma (51*2).

Ki ḳalmadı min-i bī-dil naṣībi pergendī [ML.112b]
(کونکل نی شوخ لار آنداق تالاشتی لارگیسیشیب/که قالمادی مین بیدل نصیبی پرکندی)

2724 **Tamşıy** (تامشی)[181]: (/m/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "içkiyi zevkle yudumlayarak". *Muḥākemetü'l-Luġateyn'den[182]:*
Sāḳī çü içib manĝa tutar ḳoş
Tamşıy tamşıy anı ḳılay nūş[183]
(ساقی چو ایچیب منکا توتار قوش/تامشی تامشی آنی قیلای نوش)

2725 **Talġan/Talḳan** (تالغان-تالقان)[184]: (/l/ sükûn ile). "yorulmuş; kavut, kavrulmuş ve dövülmüş buğday, dövülmüş olan nesne"; "/l/ üstün ile (**Talaġan/Talġan**)[185] yağma, talan". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tutub culdu alur yarmaḳġa ḳalḳan [M1.131b]
Dėgil kim ėylemişler tağnı talḳan[186] [TÜ.68a]
(توتوب جولدو آلور یارماق غه قالقان/دَیکیل کیم اَیلامیش لار تاغنی تالقان)

2726 **Taymaġınĝ** (تایماغینک): (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "kayman". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bu yol ḳaṭ'ıdın taymaġınĝ ni idi
Görüb Ḫamse sustaymaġınĝ ni idi[187]
(بو یول قطعیدین تایماغینک نِی ایدی/کوروب خمسه سوستایماغینک نِی ایدی)

2727 **Tapmaġunĝ** (تاپماغونک)[188]: (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "bulmayacaksın". *Dört Dīvān'dan:*
Ger cünūn deştide hicr endūhı kem bolsun dėsenĝ
Ey Nevāyī tapmaġunĝ ah u fiġāndın ḫūbraḳ[189]
(کر جنون دشتیدا هجر اندوهی کم بولسون دَیسانک/ای نوایی تاپماغونک آه و فغاندین خوبراق)

2728 **Taldınĝ** (تالدینک): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yoruldun". *Dört Dīvān'dan:*
Fenā yolıda Nevāyī'ġa bolmadınĝ hem-reh [**M2.132b**]

---

181 AŞ (77b), MU (T776a/8): Tamşımaḳ "içkiyi zevkle yudumlamak"// SG: Tamşıy tamşıy "zevkle yudumlayarak" (603)// Krgz.Tr (705), Trkm.Tr (615): Tamşan-.

182 Yazmalar, SG (603): *Dört Dīvān'dan.* Bk. AŞ (77b).

183 ḳılay| Yazmalar: ḳılıb (قیلیب). Bk. AŞ (77b-78a), SG (603), MU (171, T776a/9).

184 Yazmalar: Talġan. Bk. AŞ (76b), SG (600-601)// DLT: Talkan "kavut" (848)// Krgz.Tr: Talkan "kavut, paramparça olmuş" (702)// YUyg.Tr: Talkan "kavrulmuş un" (386)// Moğ-Les: Talha(n) "toz; tuz; un; ekmek" (1195).

185 Yazmalar: Talaġan// AŞ: Talġa/Talḳa/Talġan/Talḳan "talan, yağma" (76b)// Krgz.Tr: Tala- "soymak, yağma etmek"; Talaan "talan, yağma" (700)// YUyg.Tr: Talimaḳ "soymak, yağmalamak"; Talan/Talanĝ/Talanĝ-tarac "talan, yağma, çapul"; Talkan "darmadağın olma" (386)// Moğ-Les: Tala- "dalamak, elinden almak; yağmalamak" (1192).

186 Tutub culdu alur yarmaḳġa ḳalḳan| Yazmalar, AŞ (76b): alıb culdu tutub barmaḳġa ḳalġan (آلیب جولدو توتوب بارماق غه قالغان)// talḳan| Yazmalar, AŞ: talġan (تالغان). Bk. Calduy/Culdu, SG (601), FŞ (370, XL/106), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (566), Külliyat-Yazma1 (577), Hamse-Taşbasma (232).

187 ḳaṭ'ıdın| Yazmalar, AŞ (133b): ḳaṭ'ıda (قطعیدا). Bk. SG (622/942), Sİ (90, 646), Sİ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (803), Külliyat-Yazma1 (819), Hamse-Taşbasma (382).

188 M1, M2, TÜ: Tapmaḳunĝ (تاپماقونک)// Yazmalar: "bulamayacaksın". Bk. Tapḳan.

189 ḫūbraḳ| Yazmalar: cüz yaraḳ (جز یراق) Bk. NŞ (314, 315), NŞ-Özb (G.315), Külliyat-Yazma-TB (200).

Bu deşt pūyesidin zāhidā meger taldıñ

(فنا يوليدا نوايى غه بولمادينک همره/بو دشت پويه سيدين زاهدا مکر تالدينک)

2729 **Talġu dik** (تالغو ديک)[190]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yorulur gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr ara ey Ḫıżr-ı ferruḫ-pey ḳolum tut kim ėrür

Pūye urmaḳdın bu vādī içre bağrım talġu dik [İH.117a]

(هجر آرا ای خضر فرخ پی قولوم توت کيم اَيرور/پويه اورماقدين بو وادی ايچرا باغريم تالغو ديک)

2730 **Tapılġu dik** (تاپيْلغو ديک)[191]: (/p/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "bulunur gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Ėyle ʻaşḳı deştide mecnūn köñgül āvāredür

Kim perīler istegen birle tapılġu dik ėmes

(اَيله عشقى دشتيدا مجنون کونکل آواره دور/کيم پری لار ايستاکان بيرله تاپيلغو ديک اَيماس)

2731 **Tarıḳtıñ** (تارِيْقتينک): (/r/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "sıkıldın, daraldın". *Dört Dīvān'dan:*

ʻArbedemdin ger tarıḳtıñ sāḳiyā tut bāde kim

Bolmaġumdur bolmaġunca mest-i lā-yaʻḳıl ḫamūş[192]

(عربدم دين کر تاريقتينک ساقيا توت باده کيم/بولماغوم دور بولماغونجه مست لايعقل خموش)

2732 **Talġamadik** (تالغاماديک)[193]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "ayırmasın, ayırt etmesin". *Dört Dīvān'dan:* [M1.132a]

Birev ki yaḫşı yaman rencidin ferāġ ister

İçerde talġamadik yaḫşı ger yaman bāde

(بيراو که يخشی يامان رنجيدين فراغ ايستار/ايچاردا تالغاماديک يخشی کر يامان باده)

2733 **Tavşalġu dik** (تاوشالغو ديک): (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile, /ş/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yorulacak gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥulle gül bergidin ėttiñ perde-yi cānımdın ėt

Bolsa anıñ astıda nā-geh teniñ tavşalġu dik [ML.113a]

(حلّه کل برکيدين اَيتّينک پردۀ جانيمدين اَيت/بولسا آنينک آستيدا ناکه تنينک تاوشالغو ديک)

2734 **Taşlañ** (تاشلانک): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atın, uzaklaştırın". *Dört Dīvān'dan:*

İtleri allıġa taşlañ ki ġıẕā ḳılsunlar

Bezmini ber-hem urub mātemime yıġlamañız[194]

(ايت لاری آليغه تاشلانک که غذا قيلسونلار/بزمينی برهم اوروب ماتميما يِغلامانکيز)

Köñglüm öyinde ġamı tarıḳmasun her zaḫmıdın

Merhemin taşlañ ki her yandın açılsun revzenī

---

[190] M1, M2, TÜ: Talḳu dik (تالقو ديک)// Yazmalar: "yorulmuş gibi"// SG: "yorulası, yorulmalı; yorulur gibi" (592). Bk. Talmaḳ.

[191] M1, M2, TÜ: Tapılḳu dik (تاپيْلقو ديک)// Yazmalar: "bulunmuş gibi"// SG: "bulunası, bulunmalı; bulunur gibi" (559).

[192] Bolmaġumdur| Yazmalar: Olmaġumdur (اولماغوم) Bk. NŞ (243, 243), NŞ-Özb (G.243), Külliyat-Yazma2 (204), Külliyat-Yazma-TB (188), Divan-Yazma (236*2).

[193] Yazmalar: Talḳamadik (تالقاماديک) "ayırt etmedik". Bk. Talġamaḳ, SG (598).

[194] allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنيغه). Bk. FK (208, 216), FK-Özb (G.206), Külliyat-Yazma2 (452).

(كونكلوم اوييندا غمی تاريقماسون هر زخميدين/مرهمين تاشلانک كه هر ياندين آچيلسون روزنی)
2735 **Tartmaġıl** (تارتماغيل)[195]: [**M2.133a**] (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekme!". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Sin daġı çėkgil bu tiken miḥnetin
Tartmaġıl Ḥātem-i Ṭāy minnetin
(سين داغی چَيككيل بو تيكن محنتين/تارتماغيل حاتم طای منّتين)
2736 **Tattı** (تاتتی): (/t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "tattı". *Dört Dīvān'dan:*
Firāḳ allında ėrdi şehd yan͡glıġ
Meẕāḳım kim ölüm zehrini tattı
(فراق آليندا اَيردی شهد ينكليغ/مذاقيم كيم اولوم زهرينی تاتتی)
2737 **Tarġamaġay** (تارغاماغای): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılmaya, saçılmaya"[196]. [TÜ.68b]
2738 **Tācu'r-ricāl** (تاجُ الرِّجال)[197]: "İskender'in annesinin lakabı". *Sedd-i Sikenderī'de,* İskender'in ölümünde şöyle der:
Çü tābūtġa yitti Tācu'r-ricāl
Dėdi ün çėkib zār u āşüfte-ḥāl
Ki ḫoş gėldin͡g ey mīhmān-ı ʻazīz
Ki ḳurbānıŋ͡g uşbu ḳarıġan kenīz [M1.132b]
(چو تابوت غه يِتّی تاج الرجال/دَيدی اون چَيكيب زار و آشفته حال
كه خوش گَيلدينک ای ميهمان عزيز/كه قربانينک اوشبو قاريغان كنيز)
2739 **Tayangıl** (تايانغيل): (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "dayan, yaslan". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ni bir dem tın ni bir sāʻat tayangıl
Ni ḥarb u kīne sürmekdin osangıl [İH.117b]
(نی بير دم تين نِی بير ساعت تايانغيل/نِی حرب و كينه سورماک دين اوسانغيل)
2740 **Tan͡gırġamaġıl** (تانكِيْرغاماغيل)[198]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "şaşırma!". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzün͡gni perdede dėsem perī tan͡gırġamaġıl
Mini mü ḳılmadı mecnūn özi nihān mu ėmes
(يوزونكنی پرده دا دَيسام پری تانكيرغاماغيل/مينی مو قيلمادی مجنون اوزی نهان مو اَيماس)
2741 **Talmadım** (تالماديم)[199]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yorulmadım". *Sebʻa-yı Seyyāre'den*[200]*:*

---

[195] M1, M2, İH, TÜ: Tartmaḳıl (تارتماقيل). Bk. Tartmaḳ, SG (571).
[196] Yazmalar: "sıkılmaya, daralmaya". Bk. Tarḳamaḳ.
[197] Yazmalar: Tācı'r-ricāl (تاج الرِّجال).
[198] Yazmalar: Tan͡gızġamaġıl (تانكِيْزغاماغيل). (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile) "yalanlama!; kınama!". AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (79a: Tan͡gızġa-). Bk. SG (613), BV (181, 239), BV-Özb (G.239), Külliyat-Yazma2 (330), Külliyat-Yazma-TB (314), Divan-Yazma (232*2)// SG: Tan͡gırġamaġıl "şaşırma!" (612)// Kzk.Tr: Tan͡gırqa- "şaşırmak" (520)// Krgz.Tr: Tanğırka- "şaşırmak" (707).
[199] M1: 133a; TÜ: yok. Bk. Talmaḳ.
[200] Bu beyit *Sebʻa-yı Seyyāre'de* yok.

Talmadım her niçe ki seyr ėttim
Seyr ile niçe gūşeġa yittim [ML.113b]
(تالماديم هر نيچه كه سير اَيتّيم/سير ايله نيچه كوشه غه يِتّيم)

2742 **Tal** (تال)[201]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "dal, budak; söğüt ağacı; yorul!; dal!; (**Tāl**) Hind ülkesinde yetişen ve hurma ağacına benzeyen bir ağaç. Berehmenler onun yapraklarını kağıt olarak kullanırlar ve bu ağacın suyundan içki yaparlar"; "bakır, gümüş, pirinç gibi metallerden yapılan tabak ve tepsi; çinko"[202]. [**M2.133b**] *Sedd-i Sikenderī'de,* denizler gezisinde şöyle der:
Balıġlarnı butrattı gird-āb-ı bīm
Anıñg dik ki tal yafraġını nesīm
(باليغ لارنى بوتراتتى كرداب بيم/آنينک ديک كه تال يافراغينى نسيم)

Ye'cūc ve Me'cūc bölümünde ise şöyle der:
Mis ü rūy u ḳal'ī, birinc ü tėmür
Yana ḳurġaşun birle tāl u kömür[203]
(مس و روى و قلعى، برنج و تَيمور/يانا قورغاشون بيرله تال و كومور)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Her kimse ki ėylemes aşuḳmaġnı ḫayāl
Yafraġnı ipek ḳılur çiçek bergini bal[204]
(هر كيمسه كه اَيلاماس آشوقماغنى خيال/يافراغنى ايپاک قيلور چيچک بركينى بال)

Dört Dīvān'dan:
Çemen baḥr-ı leṭāfet boldı nīsān dürleri birle
Ḳızıl taldın müheyyā ḳıldı her yan şāḫ-ı mercānın
(چمن بحر لطافت بولدى نيسان درلارى بيرله/قيزيل تال دين مهيّا قيلدى هر يان شاخ مرجانين)

2743 **Tartḳıl** (تارتقيل)[205]: [M1.133a] (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çek!". *Dört Dīvān'dan:*
Ėlni çün zerḳ namāzı sözige cem' ėttiñg
Tartḳıl tefriḳaġa imdi ṣalāt ey vā'iẓ
(اَيلنى چون زرق نمازى سوزيكا جمع اَيتّينک/تارتقيل تفرقه غه ايمدى صلوة اى واعظ)

2744 **Tarttım** (تارتتيم): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "çektim". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Yā Rab uşbu ḥadīs̱-i pīç-ā-pīç
Ki raḳam tarttım tarıḳmay hīç
(يا رب اوشبو حديث پيچاپيچ/كه رقم تارتتيم تاريقماى هيچ)

Dört Dīvān'dan:

---

[201] Bk. AŞ (76a), SG (599)// DLT: "taze dal" (848)// Krgz.Tr (700), YUyg.Tr (386), Trkm.Tr (614), Derleme: "söğüt".

[202] Yazmalar: "pirinç, kalay ve kurşun gibi yedi metalden oluşan alaşım; demir". Bk. BR-Muin (461).

[203] ḳal'ī| Yazmalar: ḳal' u (قلع و). Bk. Sİ (429, 5695), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (908), Külliyat-Yazma1 (927), Hamse-Taşbasma (481).

[204] Her| Yazmalar: Bir (بير)// bal| Yazmalar: tal (تال). Bk. MK (288, 88a/4), MK-Özb (Tenbih.73), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (167).

[205] ML: 113a// SG: Tartġıl (570). Bk. Tartmaḳ.

Tarttım renc-i ḫumār ėyleb mey-i aḥmer ṭama'
Ol kişi dik kim ḳazar taġ ėyleben gevher ṭama'
(تارتتیم رنج خمار اَیلاب می احمر طمع/اول کیشی دیک کیم قازار تاغ اَیلابان کوهر طمع)

2745 **Tavuşḳan** (تاوُوْشقان): (/v/ ötre ile, ikinci /v/ ve /ş/ sükûn ile). "tavşan". [İH.118a, TÜ.69a]

2746 **Taḳ** (تاق)[206]: (/ḳ/ sükûn ile). "odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç".

2747 **Tanıḳ** (تانیق)[207]: (/n/ esre ile). "tanıdık".

2748 **Tayanġan** (تایانغان)[208]: (/n/ sükûn ile). "dayanan, yaslanan".

2749 **Tattarmaḳ** (تاتتارماق)[209]: (/t/'ler ile). "tattırmak".

2750 **Tam** (تام)[210]: (/t/ medli elif ile, /m/ sükûn ile). "çatı, dam; duvar; damla; damla!". *Ferhād u Şīrīn'den:* [**M2.134a**]

Öy altun ferşi altun tamı altun
Mey altun ẓarfı altun cāmı altun[211]
(اَوی آلتون فرشی آلتون تامی آلتون/می آلتون ظرفی آلتون جامی آلتون)

Sedd-i Sikenderī'de Çīn ḫaḳanının ziyafetinde, İskender şöyle der:

Bėzeb tam u taşını āyīn bile
Muṣavver barı ḥulle-yi Çīn bile
(بَیزاب تام و تاشینی آیین بیله/مصوّر باری حلّه چین بیله)

2751 **Tanĝım** (تانکیم): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "tanım, sabahım". *Dört Dīvān'dan:*

Tanĝım yaruḳ u tünüm tīredür ki çırmaşadur
Könĝül ara yüz ü zülfünĝ ḫayālı tün bile tanĝ
(تانکیم یاروق و تونوم تیره دور که چیرماشادور/کونکل آرا یوز و زلفونک خیالی تون بیله تانک)

2752 **Tanmadım** (تانمادیم): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inkâr etmedim, yalanlamadım". [ML.114a]

2753 **Tattım** (تاتتیم): (/t/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "tattım".

2754 **Taldım** (تالدیم): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yoruldum". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Taldım ör inişde tut ḳolumnı [M1.133b]
Görküz kerem ėyleben yolumnı[212]
(تالدیم اور اینیش دا توت قولومنی/کورکوز کرم اَیلابان یولومنی)

---

206 M1, ML, TÜ: yok; İH: 111b. Bk. Taġ// SG: Taḳ/Taġ (588)// BR-Muin: Tāḫ/Tāġ/Tāḳ (455).

207 M1, TÜ: yok; ML: 107a; İH: 111b. Bk. BL (45b), Mlk.Tr (376).

208 M1, TÜ: yok; ML.108a, İH.111b: Tayanḳan (تایانقان)// M2: "dayanan, yaslanan; dayanılacak şey, dayanak"// BL: Tayanḳan "dayanan" (46b).

209 M1, TÜ: yok; ML: 108a; İH: 112a. Bk. BL (46b).

210 Bk. AŞ (78a), SG (604)// DLT: "duvar, sur" (850)// CC: "dam" (176)// Krgz.Tr: "(balçıktan, kerpiçten yapılan) duvar" (703)// YUyg.Tr "duvar, dam" (387)// Trkm.Tr: "ev, oda" (614).

211 Öy| Yazmalar: Ėv (اَیو)// ferşi| Yazmalar: ferş (فرش)// tamı| Yazmalar: tam (تام)// ẓarfı| Yazmalar: ẓarf (ظرف)// cāmı| Yazmalar: cām (جام). Bk. FŞ (169, XVII/86), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (509).

212 ör inişde| Yazmalar: aratışda (آراتیش دا); Külliyat-Yazma-TB: uzatış (633). Bk. LM (152, 1224), Külliyat-Yazma1 (645).

2755 **Tavulġa** (تاوُوْلغا)[213]: (/v/ ötre ile, ikinci /v/ ve /l/ sükûn ile). "miğfer, tolga, demirden savaş başlığı".

2756 **Taymaḳ** (تايماق): (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "kaymak".

2757 **Tayar dik** (تايار ديک): (/y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "kayar gibi"[214].

2758 **Tayılmaḳ** (تايِلْماق)[215]: (/y/ esre ile, ikinci /y/ ve /l/ sükûn ile). "kaymak".

2759 **Tayaḳlamaḳ/Tayaġlamaḳ** (تاياقلاماق-تاياغلاماق)[216]: (/y/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "dövmek, sopalamak, dayak atmak".

2760 **Tayaḳlatmaḳ/Tayaġlatmaḳ** (تاياقلاتماق-تاياغلاتماق)[217]: (/y/ medli elif ile, /ḳ/ ve /t/ sükûn ile). "dövdürmek, dayak attırmak".

2761 **Tayancaḳ** (تايانجاق): (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "dayanak, dayanılacak yer"[218].

2762 **Tayşı** (تايشى): (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "H̱aṭā dilinde: becerikli, uzman, usta, hoca"[219].

2763 **Tayġaḳ** (تايغاق)[220]: (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "kaygan yer; konuşkan".

2764 **Tavşalġanca** (تاوشالغانجه)[221]: (/t/ medli elif ile, /v/ ve /n/ sükûn ile). "yoruluncaya kadar". *Dört Dīvān'dan:*

Ġam yüki astıda tavşaldurdı hicrānınĝ mini
İltifāt ėtsenĝ dağı min zār tavşalġanca ḳıl
(غم يوكى آستيدا تاوشالدوردى هجرانينک مينى/التفات اَيتسانک داغى مين زار تاوشالغانجه قيل)

---

[213] SG: Tavulġa/Tavluġa/Davulġa/Davluġa (622/863). Bk. Davulġa/Duluġa// AŞ: Tavulġa/Tavulġan/ Davulġa/Davulġan/Duluġa (80b/117a/120b)// Kzk.Tr: Duvlıġa (130)// Moğ-Les: Dugulga/Dūlga [~Tr. Yaşuḳ. DLT: Aşuk "demir tolga" (561)] "tolga" (431).

[214] Yazmalar: Tayar "kazan". SG'deki Tayar dik maddesinde Tayar, madde başı yapılmış, dik ise dīg "Fa. kazan" olarak düşünülerek onun anlamı sanılmıştır// SG: Tayar dik (625).

[215] Yazmalar: Tayaylmaḳ (تاياێلماق). (/y/ medli elif ile, ikinci /y/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a). Bu maddeye ML ve İH'te bir sonraki madde olan Tayaḳlamaḳ'ın anlamı verilmiştir. Bk. AŞ (81a), SG (623)// DLT (864), Krgz.Tr (717), YUyg.Tr (395), Trkm.Tr (620): Tay- "kaymak".

[216] Yazmalar: Tayaḳlamaḳ// SG: Tayaġlamaḳ/ġ (625)// Krgz.Tr: Tayakta- (717)// Tatar.Tr: Tayaḳla- (269)// YUyg.Tr: Tayaḳlimaḳ (394).

[217] Yazmalar: Tayaḳlatmaḳ// SG: Tayaġlatmaḳ/ġ (626)// Krgz.Tr: Tayaktat- (718).

[218] Yazmalar: "mızrağa dayanmak". HA kaynaklı yanlış olarak (26a) mızrak sözcüğü SG'de (627) bir sonraki madde olan Teyze (تيزه) sözcüğünden karışmış, ancak Teyze sözcüğü de, nīze (نيزه) "mızrak" biçiminde yazılmıştır. Bu sıradan karıştırma, birçok sözlüğe geçmiştir. Radloff: Tayançaḳ "mızrakların birbirine dayandırıldığı yer"; Tayançıḳ "teyze" (703); Pavet (211), Zenker (250): Tayancaḳ "mızrakların birbirine dayandırıldığı yer; teyze". Görüldüğü gibi Teyze maddesi nīze biçiminde Tayancaḳ'ın anlamına dahil edilince Teyze maddesinin anlamı olan "teyze" de Tayancaḳ'ın ikinci anlamı sanılmıştır// Mlk.Tr: Tayançak/Tayanç (387)// YUyg.Tr: tayançuḳ/Tayanç/Tayanġuç (394/395).

[219] Yazmalar: SG'deki debīr (دبير) "yazıcı", HA kaynaklı yanlış olarak (26a), pīr (پير) biçiminde aktarılmıştır// SG: Tayşı/Ṭayşı "H̱aṭāyīler dilinde: becerikli, uzman, yazar, hoca" (627). Bk. Ṭayşı// Moğ-Les: Taysi/Tayş "büyük usta, saray hocası" (1189).

[220] Yazmalar: Tayġac (تايغاج). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a). Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Bk. Pavet (211), Radloff (704), Zenker (250), Budagov (339), Cl (50: Tayġac -spelt Tayġak-)// SG: Tayġaḳ (627)// Krgz.Tr (718), YUyg.Tr (395): Tayġaḳ "kaygan".

[221] M1, TÜ: yok; ML: Tavşalḳanca; İH: 118b. Bk. Tavşalmaḳ, SG (619).

2765 **Tarḳatmaġıl** (تارقاتماغيل)[222]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağıtma, saçma". *Dört Dīvān'dan:*

Ṣabā zülfin açıb tarḳatmaġıl mecnūn köñ̂üllerni
Ki mesken ėylemişler bir sürük bī-ḫān-u-mān anda[223]

(صبا زلفين آچيب تارقاتماغيل مجنون كونكل لارنى/كه مسكن اَيلاميش لار بير سوروک بيخان و مان آندا)

2766 **Taylaḳ** (تايلاق)[224]: (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). [**M2.134b**] "üç yaşındaki deve".

2767 **Taymaġur** (تايماغور)[225]: (/y/ sükûn ile, /m/ medli elif ile). "kaymayan".

2768 **Tapulmaḳ/Topulmaḳ** (تاپولماق-توپولماق)[226]: (/p/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "düşman birliğine saldırmak".

2769 **Taşlaban** (تاشلابان): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atmış; atıp". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḥavādiṡ tünd-bādı çün bolub süst
Ḳara tofraḳġa anı taşlaban rüst[227]

(حوادث تندبادى چون بولوب سست/قرا توفراق غه آنى تاشلابان رست)

2770 **Tartadur** (تارتادور): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çeker". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Taṣavvur ḳılma kāmī tartadur-sin
'Adūdın intiḳāmī tartadur-sin

(تصوّر قيلما كامى تارتادورسين/عدودين انتقامى تارتادورسين)

Dört Dīvān'dan:

'Aşḳ bezmiġa nitib barmaġa-min çün-ki mini [M1.134a]
Tartadur ol sarı yüz tār bile naġme-yi çeng[228] [İH.118b]

(عشق بزميغه نيتيب بارماغامين چونكه مينى/تارتادور اول سارى يوز تار بيله نغمۀ چنک)

2771 **Tayaġını** (تاياغينى): (/t/ ve /y/ medli elif ile, /n/ esre ile). "dayanağını, dayağını, değneğini". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten*[229]*:*

Oḫşattı ḳāmetiñ̂ġa ṣanavberni bāġ-bān

---

[222] M1, ML, İH, TÜ: yok// SG: Tarġatmaġıl (575)// BL: Tarḳatmaḳıl (43b)// AŞ: Tarḳatmaġıl (73a). Bk. Tarḳatmaġı.

[223] mecnūn| Yazmalar, AŞ (73a): miskīn (مسكين)// bī-ḫān-u-mān| Yazmalar, AŞ, SG (575): bī-ḫān-mān (بيخانمان). Bk. SG (575), NŞ (25, 25), NŞ-Özb (G.25), Külliyat-Yazma2 (166), Külliyat-Yazma-TB (150), Divan-Yazma (41*2).

[224] Bk. SG (627)// Krgz.Tr: Taylak "iki yaşındaki deve" (718)// YUyg.Tr: Taylaḳ "köşek, taylak" (395)// Tr.Tr: Taylak "at veya deve yavrusu"// Moğ-Les: Taylag "kısırlaştırılmamış erkek deve; üç beş yaş arasındaki deve" (1188).

[225] Yazmalar: Tayamġur (تايَمْغور). (/y/ üstün ile, /m/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a: تايمغور)// SG (627): Taymaġur (تايماغور).

[226] Yazmalar: Tapulmaḳ// SG (627), Trkm.Tr (632): Topulmaḳ// DLT: Topul- "delinmek"; Topulgan "savaş safını yaran" (893)// KB: Topul- "(orduyu) yarıp delmek" (2328)// Hak.Tr: Tobır- "arasından geçmek, bir uçtan diğerine gitmek" (508)// Moğ-Les: Tagul-/Tūla-/Togul-/Tugul- "aşmak, geçmek; yenmek, alt etmek; içinden geçmek" (1184).

[227] rüst| Yazmalar: çüst (چست). Bk. FŞ (506, LIV/44), FŞ-Özb (LIV), Külliyat-Yazma-TB (604).

[228] nitib| Yazmalar: yitib (يتيب)// yüz| Yazmalar: bu (بو). Bk. SG (432), BV (260, 339), BV-Özb (G.336), Külliyat-Yazma-TB (331).

[229] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan*// AŞ: *Mecālisü'n-Nefāyis,* Mīr Ḥācī Soġdī'den (80b); SG: Mīrzā Ḥācī Semerḳandī'den (626).

Bī-çāre bilmes ėrmiş elifdin tayağnı[230]

(اوخشاتتی قامتینک غه صنوبرنی باغبان/بیچاره بیلماس اَیرمیش الف دین تایاغنی)

2772 **Tamcı** (تامجی): (/c/ esre ile). "damla"[231].

2773 **Tamcılar** (تامجیلار)[232]: (/c/ esre ile). "damlar".

2774 **Tamız** (تامیز): (/z/ sükûn ile). "damlat". [ML.114b]

2775 **Talġa/Talġan** (تالغا-تالغان)[233]: (/l/ sükûn ile). "yağma, talan".

2776 **Tanmay** (تانمای): (/n/ sükûn ile). "inkâr etmez, yalanlamaz"[234]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ḫ˘āce bilmey ki mest ėrür yā saġ

Tapmay uyḳudadur mu yā oyġaġ[235] [TÜ.69b]

(خواجه بیلمای که مست اَیرور یا ساغ/تاپمای اویقودادور مو یا اویغاغ)

2777 **Tartıban** (تارتیبان): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "çekmiş". *Sedd-i Sikenderī'den:* [**M2.135a**]

Ata oġlıġa yıġlaban hay hay

Ḳızıġa ana tartıban vay vay

(اَتا اوغلیغه یِغلابان های های/قیزیغه اَنا تارتیبان وای وای)

Ferhād u Şīrīn'den:

Süleymān-veş çėkib ol yirge pāye

Ki ḳuşlar tartıban başıġa sāye

(سلیمان وش چَیکیب اول یِرکه پایه/که قوشلار تارتیبان باشیغه سایه)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Sin tartıban ah-ı āteş-ālūd

Min ot yaḳıban çıḳarmayın dūd

(سین تارتیبان آه آتش آلود/مین اوت یاقیبان چیقارمایین دود)

2778 **Talbınur** (تالبینور): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ esre ile, /n/ ötre ile). "çırpınır, heyecanlanır". *Dört Dīvān'dan:*

Talbınur-min eşk ara her dem ki tişler la'lını

Kim tėn̂gizge tüşse cān vehmidin ėyler ıżṭırāb[236] [M1.134b]

(تالبینورمین اشک آرا هر دم که تیشلار لعلینی/کیم تَینکیزکا توشسه جان وهمیدین اَیلار اضطراب)

Talbınur kül içre min dik şu'le tartıb gūyiyā

Kim ḳuyaşnın̂g cismiġa ot yaḳtı ol gül ḥasreti

---

[230] tayağnı| Yazmalar: tayağını (تایاغینی). Bk. AŞ (80b), SG (626), MN (71, 130), MN-Özb (Meclis.2), Külliyat-Yazma-TB (1114).

[231] Yazamlar: "damlama yeri; damla". NS kaynaklı anlam olmalıdır (70b: Tamçı). Bk. AŞ (78a), SG (604), Tatar.Tr (263), Derleme.

[232] NS: Tamçılar (70b)// Krgz.Tr (704), Tatar.Tr (263): Tamçıla-.

[233] M1, M2, ML, İH: Talġar; TÜ: Talġav/Talġar. Bk. Talaġan/Talġan.

[234] Yazmalar: "yalanlamaz; bilmez". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır// AŞ: "bilmezin (bilmem); bilmez" (79a)// SG: "yalanlamayayım; yalanlamayasın; yalanlamaya; yalanlamamış" (606)// DLT (851), Krgz.Tr (705), YUyg.Tr (388): Tanmaḳ "inkâr etmek, yadsımak".

[235] bilmey| Yazmalar, AŞ (79b): bilmes (بیلماس)// Tapmay| Yazmalar, AŞ: Tanmay (تانمای)// oyġaġ| M1, M2, TÜ: oyḳaġ (اویقاغ). Bk. SS (392, 4338), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (774), Külliyat-Yazma1 (789), Hamse-Taşbasma (354).

[236] la'lını| M1, M2: la'lnı// tüşse| M2: tüşe. Bk. GS (58, 45).

(تالبینور کول ایچرا مین دیک شعله تارتیب کوییا/کیم قویاشنینک جسمیغه اوت یاقتی اول کل حسرتی)

2779 **Tartḳan** (تارتقان): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekilmiş; [çekmiş]"[237]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳadem tartḳan ḫalḳ ebvābıdın
İtek silkgen ʿālem esbābıdın[238]

(قدم تارتقان خلق ابوابیدین/ایتاک سیلککان عالم اسبابیدین)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Baş tartḳan ėyle şemʿ-i baḫtı
Kim köygen öyi vü barça raḫtı[239]

(باش تارتقان اَیله شمع بختی/کیم کویکان اویی و بارچا رختی)

2780 **Tavuşıdın** (تاوُوْشیدین): (/v/ ötre ile, ikinci /v/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "sesinden". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tavuşıdın anıñ oyġandı Şāpūr
Tapıb tün ẓulmetide bü'l-ʿaceb nūr[240] [İH.119a]

(تاوشیدین آنینک اویغاندی شاپور/تاپیب تون ظلمتیدا بوالعجب نور)

2781 **Talbınıban** (تالبِنِیبان): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ ve /n/ esre ile, diğer /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çabalamış, çırpınmış, heyecanlanmış".

2782 **Tapḳum** (تاپقوم)[241]: (/p/ sükûn ile). "bulacağım". *Dört Dīvān'dan:*

Tüşümge girdi cennet içre ḥūr u ṭūbā vu kevs̱er
Meger kūyıda tapḳum ʿārıż u ḳadd u lebidin ber

(توشومکا کیردی جنّت ایچره حور و طوبی و کوثر/مکر کوییدا تاپقوم عارض و قدّ و لبیدین بر)

2783 **Talġaman** (تالغامان)[242]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "ayırmam, ayırt etmem". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā hicrāndın öldüm ėylegil bī-ḫod mini [**M2.135b**]
Ḳoy tola kim bāde yā-ḫod zehr ėkenni talġaman [ML.115a]

(ساقیا هجراندین اولدوم اَیلاکیل بیخود مینی/قوی تولا کیم باده یا خود زهر اَیکاننی تالغامان)

2784 **Tavşalġan** (تاوشالغان)[243]: (/t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "yorulmuş, güçsüz düşmüş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Firāḳ eyyāmı tavşalġan imiş-sin
Bes aġır uyḳuġa ḳalġan imiş-sin[244]

(فراق ایّامی تاوشالغان ایمیش سین/بس آغیر اویقوغه قالغان ایمیش سین)

---

[237] AŞ: Tartḳan "çeken; çekdiği" (72b)// SG: Tartġan/Tartarġan/Tartadurġan "çeken; çekmiş; çekmek" (570). Bk. Tartmaḳ.

[238] ebvābıdın| M1, M2, TÜ: ebvābdın (ابوابدین)// silkgen| Yazmalar: silkegen (سیلکاکان). Bk. Sİ (258, 3149), Sİ-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (855).

[239] öyi| M1, M2, ML, İH: özi. Bk. LM (222, 1955).

[240] ẓulmetide| Yazmalar: ẓulmetidin (ظلمتیدین). Bk. AŞ (80a), FŞ (280, XXX/6), FŞ-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (540).

[241] M1: 127a; TÜ: yok// Yazmalar: "bulurum". Bk. Tapḳan.

[242] Yazmalar: Talḳaman (تالقامان)// SG: Talġaman/Talġamas-min (597). Bk. Talġamaḳ.

[243] M1, M2, TÜ: Tavşalḳan (تاوشالقان). Bk. Tavşalmaḳ, SG (619).

[244] ḳalġan| Yazmalar: barġan (بارغان). Bk. FŞ (490, LII/102), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (600).

2785 **Talmaġay** (تالماغای)[245]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yorulmaya". *Dört Dīvān'dan:*
Ey tañ nesīmi ol yan barmay demiñ tutuldı
Ḥālım dėmekge barsañ nā-gāh talmaġay-sin [M1.135a]
(ای تانک نسیمی اول یان بارمای دمینک توتولدی/حالیم دَیماککا بارسانک ناکاه تالماغای سین)
2786 **Tanmaġıl** (تانماغیل): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "inkâr etme!, yalanlama!". *Dört Dīvān'dan:*
Nāvek-i ẓulm urmaġıñdın tanmaġıl ey ḳaşı ya
Tende zaḫm ėrmes mü yā köñlümde peykān mu ėmes[246]
(ناوک ظلم اورماغینکدین تانماغیل ای قاشی یا/تندا زخم اَیرماس مو یا کونکلومدا پیکان مو اَیماس)
2787 **Tayaġ/Tayaḳ** (تایاغ-تایاق)[247]: (/y/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "dayanma; dayanak; dayak, değnek". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Tayaġ a'żāsını andaḳ efgār ḳıldı ki ḳanı ol ma'rekeni lāle-zār ḳıldı.
(تایاغ اعضاسینی آنداق افکار قیلدی که قانی اول معرکه نی لاله زار قیلدی)
Mecālisü'n-Nefāyis'ten:
Sefīhāne elfāẓ bile fuḥş aytur ėrmiş ve tayaġlamaḳġa daġı hem ḳılur ėrmiş[248].
(سفیهانه الفاظ بیله فحش آیتور اَیرمیش و تایاغ لاماقغه داغی هم قیلور اَیرمیش)
Oḫşattı ḳāmetiñġa ṣanavberni bāġ-bān
Bī-çāre bilmes ėrmiş elifdin tayaġnı[249] [TÜ.70a]
(اوخشاتتی قامتینک غه صنوبرنی باغبان/بیچاره بیلماس اَیرمیش الف دین تایاغنی)
2788 **Tartıladurġan** (تارتیلادورغان): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "çekilmiş". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:* [**M2.136a**]
Bir gün pād-şāh ḥażretleri bende-ḫānede ėrdiler, tartıladurġan eṭ'imedin ayıttılar.
(بیر کون پادشاه حضرت لاری بنده خانه دا اَیردی لار، تارتیلادورغان اطعمه دین آیتّی لار)
2789 **Talan** (تالان): "yağma, talan". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Şecer ḫaylını ėyle talan ėtib
Ki baştın ayaḳını 'uryān ėtib[250] [İH.119b]
(شجر خیلینی اَیله تالان اَیتیب/که باشتین اَیاقینی عریان اَیتیب)
2790 **Taşḳarıdın** (تاشقاریدین): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "dışarıdan".
2791 **Talbınurın** (تالبینورین): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /b/ esre ile, /n/ ötre ile). "çırpınmasını, heyecanlanmasını". [M1.135b] *Dört Dīvān'da* Tercī'-i Bend'den:
Köp isteme köñlüm ıżṭırābın

---

[245] M1, M2, TÜ: Talmaḳay (تالماقای)// M1, M2, ML, İH: "yorulmaya; yorulmaz"// SG: Talġay "yorula; dala" (592). Bk. Talmaḳ.
[246] Nāvek-i ẓulm urmaġıñdın| Yazmalar: Nāvekiñ ẓulm urmaġıdın (ناوکینک ظلم اورماغیدین). Bk. GS (197, 244), GS-Özb (G.233), Külliyat-Yazma-TB (55), Divan-Yazma (226*2).
[247] Tekrarı| M1.172a, M2.171b, ML.144b, İH.149a: Tayaḳ "değnek". Bk. AŞ (80b), SG (626), DLT (864), CC (181), Tatar.Tr (269), YUyg.Tr (394), Moğ-Les (1189).
[248] hem| MN (155, 357), Külliyat-Yazma2 (657), Külliyat-Yazma-TB (1132): bīm; AŞ (80b-81a), SG (625): ḳaṣd. Bk. MN-Özb (Ṣūfī Pīr-i Sī-ṣad-sāle).
[249] ėrmiş| Yazmalar: ėrdi (اَیردی)// tayaġnı| Yazmalar: tayaġını (تایاغینی). Bk. AŞ (80b), SG (626), MN (71, 130).
[250] ḫaylını| M1, M2, TÜ: ḫaylnı (خیلنی). Bk. Sİ (232, 2768), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (847).

Ḳuş talbınurın niçük ki ṣayyād [ML.115b]

(کوپ ایستاما کونکلوم اضطرابین/قوش تالبینورین نیچوک که صیّاد)

2792 **Tayan** (تایان): (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "dayan, yaslan". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu işte ni tayan bir laḥẓa ni tın

Yitür mitininiñ ornıġa mitin

(بو ایشته نِی تایان بیر لحظه نِی تین/یِتور میتینی نینک اورنیغه میتین)

2793 **Taşıban** (تاشیبان): (/ş/ esre ile). "taşmış; taşımış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

İmdi ki bu ikki taşıban raḫt

Anda uruban cünūn şehi taḫt[251]

(ایمدی که بو ایکّی تاشیبان رخت/آندا اوروبان جنون شهی تخت)

2794 **Tanlaban** (تانلابان): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "seçmiş, ayırmış; kınamış, azarlamış"[252]. *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī çün zamān ehliġa aṣlā yoḳ vefā

Tapmaġuñ hergiz vefā ehli alarnı tanlaban

(ای نوایی چون زمان اهلیغه اصلا یوق وفا/تاپماغونک هرکز وفا اهلی آلارنی تانلابان)

2795 **Talaşur** (تالاشور): (/ş/ ötre ile). "çabalar, çalışır". *Dört Dīvān'dan:*

Acıġım gėlgeli kevs̱erni acıġ bādeġa tercīḥ

Ḫıred ehli çü ḳılurlar mini nā-dān talaşur-min[253]

(آجیغیم گیلکالی کوثرنی آجیغ باده غه ترجیح/خرد اهلی چو قیلورلار مینی نادان تالاشورمین)

2796 **Tarḳamaḳ** (تارقاماق)[254]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağılmak, saçılmak, savrulmak". *Dört Dīvān'dan:*

Tilbe it dik hicr sūzıdın gėlür-min ot saçıb

'Āfiyet ehliġa evlādur yolumdın tarḳamaḳ

(تیلبه ایت دیک هجر سوزیدین گیلورمین اوت ساچیب/عافیت اهلیغه اولی دور یولوم دین تارقاماق)

2797 **Tartılur-sin** (تارتیلورسین): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "çekilirsin". *Dört Dīvān'dan:*

Gėl gėl ey ḳurban köñgül ol ḳaşı ya mihrin unut [**M2.136b**]

Çün vefādın tartılur-sin hem barıb bir gūşe tut

(گیل گیل ای قربان کونکل اول قاشی یا مهرین اونوت/چون وفادین تارتیلورسین هم باریب بیر کوشه توت)

2798 **Taşlaġan** (تاشلاغان): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atılmış; [atmış]"[255]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

İḳbāl semendi sėgrigen çüst

Tofraḳ üze anı taşlaġan rüst[256]

---

[251] İmdi ki bu ikki| M1, M2, ML, İH: Bu ikki ki imdi// taḫt| M1, M2, TÜ: raḫt (رخت). Bk. LM (158, 1294), LM-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (635).

[252] M1, M2, ML, İH: "seçmiş". Bk. Tanlab, SG (611).

[253] mini| M1, M2, ML, İH: min-i. Bk. BV (349, 474), BV-Özb (G.471), Külliyat-Yazma-TB (354).

[254] M1, TÜ: yok// SG: Tarġamaḳ/Tarġaşmaḳ/Tarġalmaḳ (572)// AŞ (73a), BL (43b): Tarḳamaḳ// Krgz.Tr: Tara-/Tarka- (709/711)// YUyg.Tr: Tarḳimaḳ (391)// Moğ-Les: Tara-/Tarha- (1203/1207).

[255] AŞ: Taşlamaḳ "atmak" (75b)// SG: Taşlamaḳ/ġ "dışarı atmak, dışlamak; taş atmak, taşlamak"; Taşlaġan/Taşlarġan/Taşlaydurġan "atan; atmış; atmak; taş atan; taş atmış; taş atmak" (583).

(اقبال سمندی سَیکریکان چست/توفراق اوزه آنی تاشلاغان رست)

2799 **Tartar ikin** (تارتار ایکین): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çeker mi acaba, çeker mi ki". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Saçıñ̂ġġa yapuşsa ḫār u ḫāşāk

Kim tartar ikin birin birin pāk [M1.136a]

(ساچینکغه یاپوشسا خار و خاشاک/کیم تارتار ایکین بیرین بیرین پاک)

2800 **Tartmay** (تارتمای): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekmeye; çekmez"[257]. *Dört Dīvān'dan:*

Her niçe yitgürse ol şūḫ-ı sitem-ger intiẓār

Niylegümdür tartmay-min zār-ı mużṭar intiẓār[258] [İH.120a]

(هر نیچه یِتکورسا اول شوخ ستمکر انتظار/نیلاکوم دور تارتمای مین زار مضطر انتظار)

2801 **Tayılġan** (تایِیْلغان)[259]: (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "kaymış".

2802 **Tañ̂ atḳuca/Tañ̂ atḳunca** (تانک آتقوجه-تانک آتقونجه): (/t/ medli elif ile, /n/, /g/ ve diğer /t/ sükûn ile). "tan atıncaya kadar, tan atana dek". *Dört Dīvān'dan:*

Tañ̂dın aḳşamġaca nāz uyḳusı içre ol göz

Veh ki ḳılmış gėce tañ̂ atḳuca bīdār mini

(تانکدین آقشام غه جا ناز اویقوسی ایچرا اول کوز/وه که قیلمیش گَیجه تانک آتقوجه بیدار مینی)

Ferhād u Şīrīn'den:

Yitişti ol seḥer kim şāmı Ferhād

Tañ̂ atḳunca ḳılıb cānıġa bī-dād

(یِتِشتی اول سحر کیم شامی فرهاد/تانک آتقونجه قیلیب جانیغه بیداد)

2803 **Tanar** (تانار): (/n/ medli elif ile). "inkâr eder, yalanlar". [ML.116a, TÜ.70b]

2804 **Tapa almaġay mu** (تاپا آلماغایمو): (/p/ medli elif ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). "[bulamaya mı]; bulamaz mı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Cihān-dārlarnı cihān ḳılsa pest

Tapa almaġay mu gedālarġa dest

(جهاندارلارنی جهان قیلسا پست/تاپا آلماغایمو کدالارغه دست)

2805 **Tartmaġunca** (تارتماغونجه): (/t/ medli elif ile, /r/, /t/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). [**M2.137a**] "çekmedikçe". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Her kim bile ki bir mihr ü maḥabbet āyīni tüzdüm miñ̂ cevr ü meẕellet tartmaġunca ḫalāṣ bolmadım[260].

(هر کیم بیله که بیر مهر و محبّت آیینی توزدوم مینک جور و مذلّت تارتماغونجه خلاص بولمادیم)

2806 **Taşında** (تاشینده): (/ş/ esre ile, /n/ üstün ile). "dışında". *Dört Dīvān'dan:*

Ėyle ḳanlıġ köñ̂ül içre tögen örteb-sin kim

---

[256] sėgrigen| ML: sėgriben// taşlaġan| M1, M2, İH, TÜ: taşlaban (تاشلابان). Bk. Sėgrigen, LM (222, 1956), LM-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (649).

[257] Yazmalar: "çekmez, dışarı çıkarmaz". Bk. Tartmaḳ.

[258] Niylegümdür| M1, M2: Tilegümdür// zār-ı| M2, ML, İH: zār u. Bk. FK (162, 165), FK-Özb (G.157), Divan-Yazma (164*2).

[259] ML: 114b. Bk. Tayılmaḳ, SG (623).

[260] miñ̂| M1, M2, TÜ: min (مین). Bk. MK (249, 72a/9), MK-Özb (Tenbih.17), Külliyat-Yazma-TB (1490).

Lālening̑ ġunçası dik bilgüredür taşında[261]
(اَیله قانلیغ کونکل ایچرا توکن اورتاب سین کیم/لاله نینک غنچه سی دیک بیلکورادور تاشینده)
2807 **Tartarġa** (تارتارغه): (/t/'ler medli elif ile, /r/'ler sükûn ile). [M1.136b] “çekmeğe”. *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Ferhād'a şöyle der:
Çėkerge derd ü endüh cür’etin̑g bar
Belā tartarġa ṣabr u ṭāḳatın̑g bar
(چَیکارکا درد و انده جرأتینک بار/بلا تارتارغه صبر و طاقتینک بار)
Sedd-i Sikenderī'den:
Kecek dik ki zülfüm ara tābdur
Kön̑güllerni tartarġa ḳullābdur[262]
(کجک دیک که زلفوم آرا تاب دور/کونکل لارنی تارتارغه قلّاب دور)
2808 **Taşlamaḳġa** (تاشلاماقغه): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “atmağa”. *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī renc ile ḫoş bol ki Ferhād ahıdın
Yėl ki ḳopdı taşlamaḳġa tāc-ı Pervīz ėsti yėl
(ای نوایی رنج ایله خوش بول که فرهاد آهیدین/یَیل که قوپدی تاشلاماقغه تاج پرویز اَیستی یَیل)
2809 **Tartma** (تارتمه): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “çekme!”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Devlet ṭaleb ėylesen̑g Ḫudā'dın
Baş tartma şer‘-i Muṣṭafā'dın
(دولت طلب اَیلاسانک خدادین/باش تارتمه شرع مصطفی دین)

Sin tartma nāle mübtelā-vār
Kim nāle ėrür man̑ga sezā-vār [İH.120b]
(سین تارتمه ناله مبتلاوار/کیم ناله اَیرور منکا سزاوار)
2810 **Tamsa** (تامسه): “damlasa”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳıyāmetġa dėgince zehr otıdın merġ-zār olġay
Eger bir ḳaṭre tamsa fürḳatın̑g bezmide cāmımdın[263]
(قیامت غه دَیکینجه زهر اوتیدین مرغزار اولغای/اکر بیر قطره تامسه فرقتینک بزمیدا جامیمدین)
2811 **Tanırın̑ġġa** (تانیرِیْنکغه)[264]: (/n/ ve /r/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “tanımana, tanımağın için, tanıdığına; seni tanımama”. *Leylī ve Mecnūn'da* Mecnūn, babasına şöyle der:
Ḳaçmaḳlıġım ėrdi tanımasdın
Bel-kim tanırın̑ġġa arzımasdın[265]
(قاچماق لیغیم اَیردی تانیماس دین/بلکیم تانیرینک غه آرزیماس دین)

---

[261] ḳanlıġ| Yazmalar: ḳanlıḳ (قانلیق)// bilgüredür| Yazmalar: bilgüretür (بیلکوراتور). Bk. SG (551), BV (388, 535), BV-Özb (G.532), Külliyat-Yazma-TB (364).
[262] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Kecek dik| ML, İH: Kecekdin. Bk. Sİ (390, 5134).
[263] dėgince| Yazmalar: dėgünce (دَیکونجه). Bk. FK (449, 484), FK-Özb (G.461), Külliyat-Yazma2 (496), Divan-Yazma (424*2).
[264] Bk. SG (606), AŞ (79b), CC (178), Alt.Tr (168), Kzk.Tr (518), Mlk.Tr (376), Tatar.Tr (263)// DLT: Tanu- “tavsiye etmek; söz buyurmak” (852)// Krgz.Tr: Taanı- (694)// YUyg.Tr: Tonumaḳ (419)// Trkm.Tr: Tana- (615)// Moğ-Les: Tani- (1202).
[265] arzımasdın| Yazmalar: azrımas-min (آزریماس مین). Bk. LM (272, 2493), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (660).

2812 **Tarḳatma** (تارقاتمه): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "dağıtma!, saçma!, savurma!"[266]. [**M2.137b**] *Dört Dīvān'dan:*

Zülf ü yüzdin sünbülüñ̂gni gül üze tarḳatma köp
Dehr bāġıda gül ü sünbül ısın butratma köp [ML.116b]

(زلف و یوزدین سنبلونکنی کل اوزه تارقاتمه کوپ/دهر باغیدا کل و سنبل ایسین بوتراتمه کوپ)

2813 **Tanımay** (تانیمای)[267]: (/n/ esre ile). "tanımam; [tanımayayım]".

2814 **Taşladı** (تاشلادی): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /d/ esre ile). [M1.137a] "dışarı attı". [TÜ.71a]

2815 **Taşḳarı** (تاشقاری)[268]: (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "dışarı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Taşḳarı ata yalañ̂g ḳılıb baş
Yırtıb yaḳa gögsige urub taş[269]

(تاشقاری آتا یالانک قیلیب باش/یِرتیب یقا کوکسیکا اوروب تاش)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Yarımı yirde yarımı yuḳarı
Ol yarımıda ki bolub taşḳarı

(یاریمی یِردا یاریمی یوقاری/اول یاریمی دا که بولوب تاشقاری)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Taşḳarı yiberdi kim munı al
Az ėrdi ḳaşımda naḳd fi'l-ḥāl[270]

(تاشقاری یِباردی کیم مونی آل/آز اَیردی قاشیمدا نقد فی الحال)

Dört Dīvān'dan:

Anca boldı ten oḳuñ̂gdın içgeri taşḳarı yol
Kim ecel girmekge cān çıḳmaḳġadur her sarı yol[271]

(آنجه بولدی تن اوقونک دین ایچکاری تاشقاری یول/کیم اجل کیرماککا جان چیقماق غه دور هر ساری یول)

2816 **Tarı** (تاری): (/r/ esre ile). "ekincilik yap!, ekin ek!, tohum serp!"[272]. *Dört Dīvān'dan:*

Ol şūḫ yüz ü eşkiñ̂ge baḳmas Nevāyiyā
Her niçe za'ferān yüzüñ̂ge erġavān tarı[273]

(اول شوخ یوز و اشکینکا باقماس نوایيا/هر نیچه زعفران یوزونکا ارغوان تاری)

2817 **Tapşurġanını** (تاپشورغانینی): (/t/ medli elif ile, /p/ sükûn ile, /n/'ler esre ile). "teslim ettiğini, emanet ettiğini". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

---

[266] M1: "dağıtma!; tarama!"; TÜ: "tarama!"// SG: Tarġatma "dağıtma!" (575). Bk. Tarḳatmaġı.

[267] ML: 115b// SG: Tanıy/Tanıyın "tanıyayım; tanıyasın; tanıya; tanımış" (607).

[268] SG: Taş/Taşḳarı/(Rūmī)Ṭaşra (585). Bk. Taş// AŞ: Taş/Taşḳarı (75b)// DLT:Taş (860)// CC: Taşkarı (180)// Krgz.Tr: Tış/Tışkarı (734)// Özb.Tr: Täşqarı (85)// YUyg.Tr: Taş/Taşḳiri (393).

[269] urub| Yazmalar: urar (اورار). Bk. LM (351, 3304), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

[270] ḳaşımda| Yazmalar: yanımda (یانیمدا). Bk. Yiberdi, LM (244, 2189).

[271] Bu beyit| TÜ: yok// boldı| Yazmalar: toldı (تولدی). Bk. NŞ (389, 390), NŞ-Özb (G.390), Külliyat-Yazma2 (230), Külliyat-Yazma-TB (213), Divan-Yazma (362*2).

[272] M1, M2: "tara; ekincilik yap, tohum serp"; ML, İH: "tara; ekincilik yap, tohum serp; Tanrı"; TÜ: "tara; serpmek"// SG: "tohum serp" (567). Bk. Tarıġ.

[273] yüz ü| Yazmalar: yüzde (یوزدا)// niçe…yüzüñ̂ge| Yazmalar: neçe…yüzige (ناچا یوزیکا). Bk. FK (576, 626), Külliyat-Yazma2 (520), Divan-Yazma (547*2).

İstese tapşurġanını kird-gār
Fikr ḳıl ol dem ki cevābıñ̂ ni bar[274]

(ایستاسا تاپشورغانینی کردکار/فکر قیل اول دم که جوابینک نی بار)

2818 **Talaġay** (تالَغای)[275]: (/l/ üstün ile). "talan ede, yağmalaya; yağmalar; yağmalayacak". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaşıñ̂ ki Rūm u Ḫotan'nı tamām olcaladı
Saçıñ̂ ḫayālıda ol kim Ḥabeş ėlin talaġay[276]

(قاشینک که روم و ختن نی تمام اولجه لدی/سچینک خیالیده اول کیم حبش اَیلین تالَغای)

2819 **Tavşaldurdı** (تاوشالدوردی): (/t/ medli elif ile, /v/ ve /l/ sükûn ile). "yordu, güçsüz düşürdü". *Dört Dīvān'dan:*

Ġam yüki astıda tavşaldurdı hicrānıñ̂ mini
İltifāt ėtseñ̂ dağı min zār tavşalġanca ḳıl[277] [**M2.138a**, İH.121a]

(غم یوکی آستیدا تاوشالدوردی هجرانینک مینی/التفات اَیتسانک داغی مین زار تاوشالغانجه قیل)

2820 **Tatı** (تاتی): (/t/ esre ile). "işçisi, kölesi; tadı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Çehdağı toḫm arpasını atı yėb
Öyde tavuġlarnı sürük tatı yėb[278]

(چه داغی تخم ارپه سینی آتی یَیب/اَویدا تاووغلارنی سُوروک تاتی یَیب)

2821 **Tartar ėrdi** (تارتار اَیردی): (/t/'ler medli elif ile, /r/'ler sükûn ile, elif üstün ile). [M1.137b] "çeker idi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün bar idi baḫt-ı cāvdāne
Tartar idi mini bī-ḫodāne[279]

(چون بار ایدی بخت جاودانه/تارتار ایدی مینی بیخودانه)

2822 **Tartalı** (تارتالی): (/t/'ler medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çekelim"[280]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Anı tartalı ḳulluġuñ̂ġa yavuḳ
Gözin ḫāk-ı pāyıñ̂dın ėtsün yaruḳ[281]

(آنی تارتالی قوللوغونکغه یاووق/کوزین خاک پایینکدین اَیتسون یاروق)

2823 **Tanbalaġay** (تنبه لاغای)[282]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). "kapıyı kilitleye, kapıyı sürgüleye". *Dört Dīvān'dan:*

---

274 Fikr ḳıl ol dem| Yazmalar: Utruda dėgil (اوترودا دَیکیل)// cevābıñ̂| M1, M2, TÜ: cevābın (جوابین). Bk. HE (163, XXVI/38), HE-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (426), Külliyat-Yazma1 (438), Hamse-Taşbasma (30).

275 Yazmalar: Talaḳay (تلَقای)// M1, M2, TÜ: "yağmalaya; yağmalayacak"; ML, İH: "yağmalar"// SG: Talaġay "yağmalaya" (593). Bk. Talamaḳ.

276 Ḳaşıñ̂ ki| Yazmalar: ḳaşın ki (قاشین که); SG: gözüñ̂ çü// u| M1, M2, İH, TÜ: yok// Saçıñ̂| SG: Ḳaşıñ̂ (593). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

277 zār| Yazmalar: ḫasta (خسته). Bk. Tavşalġanca, SG (619), BV (286, 378), BV-Özb (G.375).

278 Çeh| Yazmalar: Şeh (شه)// yėb| İH, TÜ: yib. Bk. Tat, AŞ (72a), SG (563), HE (315, XLIV/57), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (452).

279 mini| ML, İH: meyni. Bk. AŞ (72a), LM (66, 384), LM-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (616).

280 Yazmalar: "çekeriz". Bk. Tartmaḳ, SG (571).

281 ḳulluġuñ̂ġa| Yazmalar: ḳulluġunġa (قوللوغونغه). Bk. Sİ (297, 3746), Sİ-Özb (XLIII).

282 Yazmalar: Taynalıġay (تاینه لِغای). (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /l/ esre ile) "kapıyı kapata". Bk. SG (614).

Ni ḫoş güni ėrür ol gün Nevāyī'ni dil-dār
Ėvine indeb içişib ėşikni tanbalaġay[283] [ML.117a]
(نِی خوش کونی اَیرور اول کون نوایی نی دلدار/اَیوینه اینداب ایچیشیب اَیشیکنی تنبه لاغای)

2824 **Tarıḳmay** (تارِیْقمای): (/r/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "sıkılmam; sıkılmaz; [sıkılmadan]"[284]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Yā Rab uşbu ḥadīs̱-i pīç-ā-pīç
Ki raḳam tarttım tarıḳmay hīç
(یا رب اوشبو حدیث پیچاپیچ/که رقم تارتتیم تاریقمای هیچ)

2825 **Taşı** (تاشی): (/t/ medli elif ile, /ş/ esre ile). "dışı, dışarısı".

2826 **Tarıḳmış** (تارِیْقمیش): (/r/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "sıkılmış, daralmış, bıkmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ol perī-veş ṭıfl mektebdin tarıḳmış, pīr-i deyr
Ḳoy ki bir dem anı mecnūnluḳlar ėyleb oynatay
(اول پریوش طفل مکتب دین تاریقمیش پیر دیر/قوی که بیر دم آنی مجنون لوق لاراَیلاب اَویناتای)

2827 **Tartıñġız** (تارتِیْنکیز): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "çekiniz!". *Dört Dīvān'dan:*
Göz du'āsı çün bitir-siz ṣadḳası ėyleb mini
Tār-ı cānım riştesidin tartıñġız ṭūmārıġa [TÜ.71b]
(کوز دعاسی چون بیتیرسیز صدقه سی اَیلاب مینی/تار جانیم رشته سیدین تارتینکیز طوماریغه)

2828 **Tarıla** (تارِیْله)[285]: (/r/ esre ile, /y/ sükûn ile). "ekincilik yapıla, ekin ekile, tohum serpile". [Luṭfī'de] Tuyuḳ/Ṭuyuḳ'tan:
Tā işim tüşti bir aġzı tar ile
Köñglümi asrar saçı bir tār ile
Göz tutar-min kim gözümnüñg suyıdın
Köñglide toḫm-ı maḥabbet tarıla[286]
(تا ایشیم توشتی بیر آغزی تار ایله/کونکلومی آسرار سچی بیر تار ایله
کوز توتارمین کیم کوزوم نونک سویی دین/کونکلیدا تخم محبّت تاریله)

2829 **Taġdaġı** (تاغداغی)[287]: (/t/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "dağdaki". [**M2.138b**]

2830 **Tartıldı** (تارتیلدی): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, ikinci /t/ esre ile). "çekildi". *Dört Dīvān'dan:* [M1.138a]
Siyāset ėtti saçıñg müşk çün ḫaṭā ḳıldı
Ki barça cismi ḳararıb tėrige tartıldı[288]

---

[283] Ni ḫoş güni ėrür ol gün Nevāyī'ni dil-dār*ėvine| SG: Ni devlet olġusı ol gün Nevāyī'ġa kim yār*ėvige (614). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

[284] SG: Tarıḳay "sıkılayım; sıkılasın; sıkıla; sıkılmış"; Tarıḳmaydur "sıkılmaz; sıkılmamış" (568-569). Bk. Tarıḳmaġan.

[285] M1: 138a; TÜ: yok// SG: Tarılmaḳ/ġ "ekin ekilmek, tohum serpilmek" (568)// DLT: Tarıl- "ekin ekilmek; dağılmak" (857)// YUyg.Tr: Tėrilmek "ekilmek" (409).

[286] gözümnüñg| M1, M2: gözümnin (کوزوم نین); ML, İH, SG (568): gözümniñg. Bk. LD (270, 378).

[287] M1: 132a; TÜ: yok// AŞ (75b), SG (586), DLT (847): Taġ "dağ"// CC: Tag/Tav "dağ" (176)// YUyg.Tr: Taġ/Taḳ "dağ" (384/385)// Moğ-Les: Tag "dağ" (1179).

[288] tėrige| M1, M2: tirige. Bk. BV (432, 597), BV-Özb (G.594).

(سياست اَيتّى سچينک مشک چون خطا قيلدى/که بارچه جسمى قراريب تيريکا تارتيلدى)

Sedd-i Sikenderī'den:

Yimekge ulus meyli bolġanda fāş

Gezek ortadın çıḳtı tartıldı aş[289] [İH.121b]

(يماککا اولوس ميلى بولغاندا فاش/کزک اورتادين چيقتى تارتيلدى آش)

2831 **Tarttı** (تارتتى): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "çekti". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün gül-şen-i çarḫ gül-'iẕārı

Maġrib sarı tarttı 'amārī

(چون کلشن چرخ کلعذارى/مغرب سارى تارتتى عمارى)

2832 **Taşıtḳay** (تاشِيْتقاى): (/ş/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "taşımasını sağlaya, taşıta"[290]. *[Ferhād u Şīrīn'den]* Dize:

[Medāyin şehrin ādemdin arıtḳay]

Ḫaṭā mülkige tofraġın taşıtḳay[291]

(خطا ملکيکا توفراغين تاشيتقاى)

2833 **Tayaḳlattı/Tayaġlattı** (تاياقلاتتى-تاياغلاتتى)[292]: (/y/ medli elif ile, /ḳ/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "değnekle vurdurdu, dayak attırdı, dövdürdü". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

[İcāzet sözin 'arż ḳılġac turub]

Tayaġlattı ḳahr ėyleben basturub

(تاياغلاتتى قهر اَيلابان باستوروب)

2834 **Talmış idi** (تالميش ايدى): (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yorulmuş idi". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Özi dik toḳuz kimse almış idi

Bu girgen zamān ėlgi talmış idi[293]

(اوزى ديک توقوز کيمسه آلميش ايدى/بو کيرکان زمان اَيلکى تالميش ايدى)

2835 **Tatḳanı** (تاتقانى): (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "tattığı"[294]. [ML.117b]

2836 **Tarḳatmaġı** (تارقاتماغى)[295]: (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "dağıtması, savurması". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Açardın ėmes kāmı tarḳatmaġı

Ġarażbar anĝa özge bir ḳatmaġı

(آچاردين اَيماس کامى تارقاتماغى/غرض بار اَنکا اوزکه بير قاتماغى)

---

[289] ulus meyli bolġanda| Yazmalar: çü boldı ulus meyli (چو بولدى اولوس ميلى). Bk. Sİ (361, 4710), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (888), Külliyat-Yazma1 (905).

[290] Yazmalar: "çekerim"// SG: Taşıtġay "taşımasını buyura, taşıta" (582)// DLT: Taşıt-/Taşut- (860).

[291] Ḫaṭā| M2, ML, İH: Ḫatā. Bk. SG (582), FŞ (380, XLI/129).

[292] Yazmalar: Tayaḳlattı. Bk. Tayaḳlatmaḳ/Tayaġlatmaḳ// SG (626), Sİ (191, 2149), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (834), Külliyat-Yazma1 (851): Tayaġlattı.

[293] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (196, 2215).

[294] Yazmalar: "tadayım". Bu anlama uygun düşen madde, Tatay/Tatayın (تاتاى-تاتايين) olmalıdır.

[295] AŞ: Tarḳatmaġı (73a)// BL (43b), Krgz.Tr (711), YUyg.Tr (391): Tarḳatmaḳ// SG: Tarġatmaḳ/ġ (575)// CC: Targat- (179)// Moğ-Les: Taraga-/Tarā-/Tarhaga-/Tarhā- (1204/1207).

2837 **Ḳalḳıtmadı** (قالقِيْتمادى)[296]: (/ḳ/ medli elif ile, /l/, /y/ ve /t/ sükûn ile). "yukarı kaldırmadı".

2838 **Tarıḳġay** (تارِيْقغاى): (/r/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "[sıkıla, darala]; sıkılır, daralır". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Çün-ki āgeh boldı ḥayātıdın tarıḳġay ve uyat dūdı dimāġıdın çıḳġay[297]. [**M2.139a**]

(چونكه آكه بولدى حياتيدين تاريقغاى و اويات دودى دماغيدين چيقغاى)

2839 **Tartay** (تارتاى)[298]: (/t/'ler medli elif ile, /r/ sükûn ile). [M1.138b] "çekeyim; çeke; çekerim".

2840 **Tanladı** (تانلادى): (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "seçti, ayırdı".

2841 **Tan͡g ḳuşı** (تانک قوشى): (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sabah kuşu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün tan͡g kuşı nāle yād ḳıldı
'Āşıḳ dağı ḫayr-bād ḳıldı[299]

(چون تانک قوشى ناله ياد قيلدى/عاشق داغى خيرباد قيلدى)

2842 **Tan͡glağı** (تانكلاغى)[300]: (/t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yarınki". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

Zāhidā tan͡glağı kevs̱er meyidin köp dėme söz[301]
[Gėl ki mey-ḫāne ara ḫoş tutalı özni bu gün]

(زاهدا تانكلاغى كوثر ميبى دين كوپ دَيما سوز)

2843 **Tapılmağı** (تاپِيْلماغى): (/t/ medli elif ile, /p/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "bulunması".

2844 **Yan͡gaġ** (يانكاغ)[302]: (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "ceviz". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yıġac üzre ger bolsa yüz min͡g yan͡gaġ
Gömer yirge her ni oġurladı zāġ [TÜ.72a]

(يغاج اوزره كر بولسا يوز مينک يانكاغ/كومار يركا هر نى اوغورلادى زاغ)

2845 **Tabanın͡gnı** (تابانِيْنكنى): (/n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "ayak tabanını". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėyleb tabanın͡gnı çün tiken rīş
Minin͡g cigerimġa sancılıb nīş [İH.122a]

(اَيلاب تابانينكنى چون تيكن ريش/مينينک جكريمغه سانجيليب نيش)

2846 **Tanırımnı** (تانِيْريمنى): (/n/ esre ile, /y/ sükûn ile, /r/ ve /n/ esre ile). "tanımamı, tanıdığımı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

---

[296] Yazmalar: Talḳıtmadı (تالقِيْتمادى). (/t/ medli elif ile, /l/, /y/ ve /t/ sükûn ile). Bk. Ḳalḳıtmadı, SG (1071), Tarama (123).

[297] uyat dūdı dimāġıdın| Yazmalar: uyatdın dimāġıdın tütün (اويات دين دماغيدين توتون). Bk. MK (170, 38a/4), MK-Özb (Kısım.2, Bab.1), Külliyat-Yazma-TB (1474), MK-Amire (74).

[298] M1, TÜ: yok// M1, M2, İH: "çekeyim; çekerim"; ML: "çekerim"// SG: "çekeyim; çekesin; çeke; çekmiş" (571). Bk. Tartmaḳ.

[299] Çün tan͡g kuşı nāle yād| M1, M2, ML, İH: Tan͡g kuşı çemende nāle. Bk. LM (296, 2743), LM-Özb (XXX).

[300] İH: 122a. Bk. SG (616).

[301] meyidin| Yazmalar: meydin (مىْ دين). Bk. SG (616), FK (431, 464).

[302] İH: 122a// Yazmalar: Tanḳaġ (تانقاغ). (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. Yan͡gaġ/Yan͡gaḳ.

Ṭurferaḳ ol kim tanırımnı bilib
Ḥaḳ'dın uyalmay manĝa ẓāhir ḳılıb
(طرفه راق اول کیم تانیریمنی بیلیب/حق دین اویالمای منکا ظاهر قیلیب)
2847 **Tatmay** (تاتمای): (/t/ medli elif ile, ikinci /t/ sükûn ile). "tatmamış"[303]. *Dört Dīvān'dan:*
Ḫ˘ān-ı ḥüsni içre sebzī ḫaṭṭ-ı sebz ü tuz lebi
Sin ni āgeh ol na'īm-i ravżadın tatmay tuzın[304]
(خوان حسنی ایچره سبزی خطّ سبز و توز لبی/سین نِی آکه اول نعیم روضه دین تاتمای توزین)
2848 **Tapḳan** (تاپقان)[305]: (/p/ sükûn ile). "bulunmuş; [bulmuş]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Bu ta'rīf ḳılġan 'aşḳ [ve bu beyān ėtgen ehl-i 'aşḳ] ma'şūḳ vücūdı birle ḳāyimdür[ler] ve bu [edā] tapḳan ḥālātġa mensūbluġları dāyim.
(که بو تعریف قیلغان عشق معشوق وجودی بیرله قایم دور و بو تاپقان حالاتغه منسوب لوغلاری دایم)
2849 **Tarıḳtı** (تاریقتی): (/r/ ve /t/ esre ile). "sıkıldı, daraldı, bıktı". [**M2.139b**] *Dört Dīvān'dan:* [M1.139a]
Tarıḳtı çarḫ yıġımdın meger ki bilmes idi
Ki derd-i hicr zamānın tamām yıġlar-min [ML.118a]
(تاریقتی چرخ یِغمدین مکر که بیلماس ایدی/که درد هجر زمانین تمام یِغلارمین)
2850 **Tayıldı** (تایِیْلدی): (/y/ esre ile, ikinci /y/ sükûn ile). "kaydı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ayaḳı ki ṣırāṭu'l-müstaḳīmdin tayıldı veyl çāhı tübin maḳām ḳıldı[306].
(اَیاقی که صراط المستقیم دین تاییلدی ویل چاهی توبین مقام قیلدی)
2851 **Taşlar idi** (تاشلار ایدی): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "atar idi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bir laḥẓa 'ayān bolub Yemen'din
Taşlar idi āteşīn kemendin
(بیر لحظه عیان بولوب یمن دین/تاشلار ایدی آتشین کمندین)
2852 **Tarḳadı** (تارقادی): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dağıldı, saçıldı, savruldu"[307]. *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*
Ol ḥażret hīç nime dėmediler tā meclis tarḳadı.
(اول حضرت هیچ نیمه دَیمادی لار تا مجلس تارقادی)
2853 **Taştı** (تاشتی): (/t/ medli elif ile, /ş/ üstün ile, /t/ esre ile). "taştı, arttı". *Dört Dīvān'dan:*
Şafaḳdın gög yüzi gül-gūn ėmes kim
Firāḳıńgdın Nevāyī ḳanı taştı
(شفق دین کوک یوزی کلکون اَیماس کیم/فراقینکدین نوایی قانی تاشتی)
2854 **Taşḳı** (تاشقی): (/t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile). "dışarıdaki, dıştaki". *Dört Dīvān'dan:*

---

303 SG: "tatmayayım; tatmayasın; tatmaya; tatmamış" (563)// AŞ: "tatmayayım" (71a).
304 ḫaṭṭ-ı sebz ü tuz lebi| M1: ḫaṭṭ-ı sebz ü tuzını; M2, ML, İH: ḫaṭṭ u sebz ü tuzını. Bk. SG (563), BV (339, 459), BV-Özb (G.456).
305 M1.132a, M2: Tapġan; ML: 118a; TÜ: yok// SG: Tapġan/Taparġan/Tapadurġan (557)// AŞ: Tapmaḳ "bulmak" (71a)// DLT: Tap- "bulmak; hizmet etmek" (853)// CC (178), Krgz.Tr (708), YUyg.Tr (389): Tapmaḳ "bulmak"// Moğ-Les: Taga-/Tā- "sanmak, tahmin etmek, bilmece çözmek; şüphelenmek" (1179).
306 Bu örnek| ML, İH: yok. MK (105, 15a/6), MK-Özb (Fasl.12).
307 M1, TÜ: "dağıldı; taradı" M2, ML, İH.110b: "dağıldı". Bk. Tarḳamaḳ, AŞ (73a).

Tā tola tutsun dėben sāḳī manĝa yitgec ḳadeḥ
Taşḳı devri ẖaṭṭını anınĝ nişāne ėylerem [İH.122b]
(تا تولا توتسون دَیبان ساقی منکا یِتکاج قدح/تاشقی دوری خطّینی آنینک نشانه اَیلارام)

2855 **Tarḳattı** (تارقاتتی): (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). "dağıttı, saçtı, savurdu"[308]. *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan'ān'dan:*
Çün ẖalīfe ėrdi şeyẖ aṣḥābıġa
Kimseler tarḳattı öz aḥbābıġa
Barçasın cem' ėyledi ḥimmet bile
Sordı şeyẖ aḥvālını diḳḳat bile
(چون خلیفه اَیردی شیخ اصحابیغه/کیمسالار تارقاتتی اوز احبابیغه
بارچاسین جمع اَیلادی همّت بیله/سوردی شیخ احوالینی دقّت بیله)

2856 **Tapa almadı** (تاپا آلمادی): (/p/ medli elif ile). "bulamadı". *Dört Dīvān'da* Tercī'-i Bend'den:
Ḳuyaş yoḳ ki bir ẕerre māhiyyetin
Tapa almadı sa'y ile fikretim[309] [M1.139b]
(قویاش یوق که بیر ذرّه ماهیّتین/تاپا آلمادی سعی ایله فکرتیم)

2857 **Tarḳasa** (تارقاسا)[310]: (/t/ medli elif ile). "dağılsa, saçılsa". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Eger tarḳasa her ṭaraf encümen
Resūl olsa vu Ḫusrev-i ṣaf-şiken
(اکر تارقاسا هر طرف انجمن/رسول اولسا و خسرو صف شکن)

2858 **Tartḳay** (تارتقای): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). [**M2.140a**] "çeker; çekecek; çeke"[311]. *Dört Dīvān'dan:*
Zülfi sevdāsıda ölsem tartḳay ḳabrımda baş
Her giyehdin ẖūşeī her ẖūşe bolġay sünbülī [ML.118b]
(زلفی سوداسیدا اولسام تارتقای قبریمدا باش/هر کیه دین خوشۀ هر خوشه بولغای سنبلی)

2859 **Taşaḳ** (تاشاق)[312]: (/ş/ ile). "taşak, er bezi".

2860 **Tamızurlar** (تامیزورلار)[313]: (/z/ ötre ile). "damlatırlar". *Dört Dīvān'dan:*
Yanĝı cān tapḳa-min bolsa lebinĝ āb-ı ḥayātıdın
Ölerde aġzıma çün tamızurlar paẖta birlen su[314]
(یانکی جان تاپقامین بولسه لبینک آب حیاتیدین/اولاردا آغزیمه چون تامیزورلار پخته بیرلان سو)

2861 **Tār u mār** (تار و مار)[315]: "karmakarışık, dağınık, tarumar". *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

308 M1, TÜ: "dağıttı; taradı". Bk. Tarḳatmaġı.
309 yoḳ ki| M1, M2: ki yoḳ. Bk. GS (506, 682/X), GS-Özb (Terciibend.X), Külliyat-Yazma-TB (131).
310 M1, TÜ: yok// SG: Tarġasa/Tarġaṣsa/Tarġalsa (574). Bk. Tarḳamaḳ.
311 M1, TÜ: "çeker; çekilir"; M2: "çeker; çekecek; çekilir"; ML, İH: "çeker; çekecek"// SG: Tartġay "çeke" (572). Bk. Tartmaḳ.
312 M1, M2, TÜ: yok. Bk. DLT (860), CC (180), Krgz.Tr (715).
313 M1, M2, TÜ: yok; ML: 111a; İH: 115a// SG (601), AŞ (78a), Krgz.Tr (705), Tatar.Tr (263): Tamızmaḳ// DLT: Tamuz- (851).
314 tapḳa-min| ML, İH: tapḳanınĝ (تاپقانینک)// birlen| ML, İH: birle (بیرلا). Bk. NŞ (506, 508), NŞ-Özb (G.507), Külliyat-Yazma2 (251).
315 M1, M2, TÜ: yok; ML: 111a; İH: 115a. Bk. BR-Muin (457)// YUyg.Tr: Tar-mar (391).

Ṣanem zülfi dik ėyleben tār u mār
Ḳoparur idi barçamızdın demār
(صنم زلفی دیک اَیلابان تار و مار/قوپارور ایدی بارچامیزدین دمار)

2862 **Tan̂glası** (تانکلاسی)[316]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "yarını, ertesi". *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan'ān'dan:*
Menzilīde bir gėce ehl-i sefer
Tutsa teskīn tan̂glası ėyler güẕer[317]
(منزلی دا بیر گیجه اهل سفر/توتسا تسکین تانکلاسی اَیلار کذر)

2863 **Tarta alġay-min** (تارتا آلغای مین)[318]: (/r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "çekebileyim". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Hemānā tīz-tek ėyleb ḳalemni
Revānraḳ tarta alġay-min raḳamnı
(همانا تیزتک اَیلاب قلمنی/روان راق تارتا آلغای مین رقمنی)

2864 **Taycu** (تایجُوْ)[319]: (/y/ sükûn ile /c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "çok yiğit bir Moğul komutanının adı".

2865 **Tartmaḳ** (تارتماق)[320]: (/r/ ve /t/ sükûn ile). "çekmek". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Tartmaḳ yiti gögni bėyle bülend
Birin ol birge ėylemek peyvend
(تارتماق یِتی کوک نی بَیله بلند/بیرین اول بیرکا اَیلاماک پیوند)

/t/ Babı /b/ ve /p/ ile [TÜ.72b]

2866 **Tipretür** (تِپراتور): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, diğer /t/ ötre ile). "kımıldatır". *Dört Dīvān'dan:*
Aġzıma yitgür ḳulaġ bil kim sinin̂g ẕikrin̂gdedür
Ol zamān kim cān bėrürde tipretür bīmār aġız
(آغزیما یِتکور قولاغ بیل کیم سینینک ذکرینکدادور/اول زمان کیم جان بَیروردا تِپراتور بیمار آغِز)

2867 **Tebbet** (تَبَّت): (/t/ üstün ile). "Ḫaṭā ve Ḫotan'da bir vilayetin adı, Tibet"[321].

2868 **Tiprenmegin̂g** (تِپرانماکینک): (/t/ esre ile, /p/ ve /n/'ler sükûn ile). "kımıldanman, hareket etmen, deprenmen". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yitib gerdūn̂ga ün sisgenmegin̂g yoḳ
Tüşüb 'ālemġa ot tiprenmegin̂g yoḳ
(یِتیب کردونغه اُون سیسکانماکینک یوق/توشوب عالمغه اوت تِپرانماکینک یوق)

2869 **Tipreb** (تِپراب): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile). "kımıldayıp, hareket edip, deprenip".

2870 **Tiprenmegil** (تِپرانماکیل): (/t/ esre ile, /p/ ve /n/ sükûn ile). "kımıldanma!, hareket

---

[316] M1, M2, TÜ: yok; ML: 116a; İH: 120a. Bk. Tarama (202).
[317] Tutsa teskīn| Yazmalar: Bolsa sākin (بولسا ساکن). Bk. LT (106, 1254), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (968), Külliyat-Yazma1 (357).
[318] M1, M2, TÜ: yok; ML: 117a; İH: 121a. Bk. Tartmaḳ.
[319] M1, M2, TÜ: yok; ML: 118a; İH: 122a. Bk. Dehhuda// Moğ-Les: Taycu "hanedanın atası veya kurucusu" (1189).
[320] M1, M2, TÜ: yok; ML: 118a; İH: 122a. Bk. AŞ (72a-72b), SG (569), DLT (858), CC (179), Krgz.Tr (711-712), YUyg.Tr (392)// Azb.Tr: Dart- "çekmek; öğütmek" (175)// Moğ-Les: Tata- (1213).
[321] Ḫaṭā| M1, M2, ML, İH: Ḫatā// SG: Tübbet/Tibbet "Çīn'de bir kentin adı" (628/719)// YUyg.Tr: Tibet (411)// Moğ-Les: Töbed/Tövd (1281).

etme!".
2871 **Tabanın** (تَبانین): (/t/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /n/ esre ile). "ayak tabanını". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Gėldi vü ol it tabanın öpti
Geh peyker-i nā-tevānın öpti [İH.123a]
(گَیلدی و اول ایت تابانین اوپتی/که پیکر ناتوانین اوپتی)
2872 **Tipgil** (تِپگیل): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /g/ esre ile). "tep!, tekmele!". *Dört Dīvān'dan:*
Dėdiler pend ile tevsenlıġın ėlniñ öksüt
Kim dėdi tipgil ü minberni uşat ey vā'iẓ [M1.140a]
(دَیدی لار پند ایله تَوسن لیغین اَیلنینک اَوکسوت/کیم دَیدی تِپگیل و منبرنی اوشات ای واعظ)
Mecālisü'n-Nefāyis'ten:
Mürīdleri köp, minber üstide dīvāne-vār ėlik taşlamaġı ve taḫtanı tėpmegi köp durur[322].
(مریدلاری کوپ، منبر اوستیدا دیوانه وار اَیلیک تاشلاماغی و تخته نی تَیپماکی کوپ دورور)
2873 **Tebikçi** (تَبیکچی)[323]: (/t/ üstün ile, /b/ esre ile, /k/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "Moğ. casus".
2874 **Tiprete almaġay** (تِپراتا آلماغای)[324]: (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "kımıldatamaz". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'de* Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan-ı Ḫarḳānī zikrinde şöyle der:
Anı āsmāndın bir tār ipek bile asmış bolġaylar ve yėlī isedürmiş bolġay kim binālarnı ve yıġaclarnı ḳonġaradurmış bolġay ve deryālarnı enbāşte ḳıladurmış bolġay, anı ornıdın tiprete almaġay[325].
(آنی آسمان دین بیر تار ایپاک بیله آسمیش بَولغایلار و یَیلی اِیسادورمیش بَولغای کیم بنالارنی و یِغاج لارنی قَونغارادورمیش بَولغای و دریالارنی انباشته قیلادورمیش بَولغای، آنی اورنیدین تِپیراتا آلماغای)
2875 **Tepingü** (تَپِنکو)[326]: (/t/ üstün ile, /p/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "eyerin eteği, eyerin kenarı". *Dört Dīvān'dan:*
Şeh-süvārımnıñ ayaḳın öpgeli rāżī durur [**M2.140b**]
Ay bile gün her birisi bir tepingü ornıda
(شهسواریم نینک اياقین اوپکالی راضی دورور/آی بیله کون هر بیریسی بیر تپنکو اورنیدا)
Ḳaldı mihmīziñdin ay yüzide ey çābük nişān

---

322 Bu örnek| M1, TÜ: yok// tėpmegi| M2: tipmegi; ML, İH: tipgilmegi// ve| Yazmalar: yok. Bk. Tėpmegi, MN (139, 324).
323 M1: 139b; TÜ: yok. Bk. FV (668)// Vassaf-Ayeti: Bitikçi "yazıcı, yazman, kâtip" (49)// Budagov (I/341), Radloff (706): Tebikçi "Moğ. casus"// FL: Tilçi "casus" (23*2)// SL: Tilci "casus" (136)// Azferi: Tileçi/Tıñçı "gizlice söz dinleyen, casus" (8556/8558*2)// Krgz.Tr: Tıñçı "gizlice söz dinleyen, gözcü, casus" (731)// YUyg.Tr: Tiñçi "casus, gizli dinleyen" (413)// Moğ-Les: Tangna- "soruşturmak, incelemek; casusluk etmek; ilgilenmek; hayran kalmak"; Tangnagul "casusluk; casus"; Tangnagulçi/Tagnūlç "casus, gözcü" (1201).
324 M1: 140a; ML: 119a; TÜ: yok. Bk. Tiprete almay.
325 ornıdın| Yazmalar, SG (1131): yirdin (یِردین). Bk. NM (190, 372), NM-Özb (372), Külliyat-Yazma1 (175), Külliyat-Yazma-TB (1323).
326 AŞ: Depingü/Tebingü "eyer pereki (barağı); üzengi" (115b/71a). Bk. Depingü// SG: Tepengü/Tėpengü "eyerin eteği" (562/719)// Tarama: Depingü/Tepingi "eyerin altına konan içi doldurulmuş keçe" (64/206).

Gūyiyā cevlān güni anı tepingü ėyledin̂g[327]

(قالدی مهمیزینکدین آی یوزیدا ای چابک نشان/کوییا جولان کونی آنی تپنکو اَیلادینک)

2876 **Tiprense** (تِپرانسه): (/t/ esre ile, /p/ ve /n/ sükûn ile). "kımıldansa, deprense". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyun̂ga barurda gāhī vehm geh reşk öltürür

Sāye tiprense kiyindin mihr çıḳsa utrudın

(کویونکا باروردا کاهی وهم که رشک اولتورور/سایه تِپرانسه کِین دین مهر چیقسه اُوترودین)

2877 **Tiprenüri** (تِپرانوری): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ ötre ile). "kımıldanması, deprenmesi". [ML.119a]

2878 **Tipretti** (تِپراتتی): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, diğer /t/ sükûn ile). "kımıldattı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü tipretti nesīmin ṣubḥ bāġı

Isıdın hūşiġa gėldi dimāġı[328]

(چو تِپراتتی نسیمین صبح باغی/ایسیدین هوشیغه گَیلدی دماغی)

2879 **Tiprengünce** (تِپرانکونجه): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "kımıldanıncaya kadar; kımıldandığı kadar, kımıldandıkça". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī żaʻfı tiprengünce bar ėrdi ve-līk

Hicr oḳı gögsige kim tėgdi yana tiprenmedi

(کر نوایی ضعفی تِپرانکونجه بار اَیردی و لیک/هجر اوقی کوکسیکا کیم تَیکدی یانا تِپرانمادی)

2880 **Tiprenmedi** (تِپرانمادی): (/t/ esre ile, /p/ ve /n/ sükûn ile). "kımıldanmadı, deprenmedi". [İH.123b, TÜ.73a]

2881 **Tepelemaḳ/Tapalamaḳ** (تپه لاماق)[329]: (/t/ ve /p/ üstün ile). "[Rūm Tr.] kafasına vurmak, tepesine vurmak; [tepelemek, öldürmek]".

2882 **Tipretmegey** (تِپراتماکای): (/t/ esre ile, /p/ ve /t/ sükûn ile). "kımıldatmaz".

2883 **Tipren** (تِپران): (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile). [M1.140b] "kımıldan!, depren!".

2884 **Tipretgil** (تِپراتکیل): (/t/ esre ile, /p/ ve /t/ sükûn ile). "kımıldat!".

2885 **Tepe/Tėpe** (تپه-تَیْپه)[330]: (/t/ ve /p/ üstün ile). "tepe, yığın; başın tepesi. Töpe dahi denir". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫayālın̂g ėtti Nevāyī başıda menzil-geh

---

[327] ay yüzide ey çābük nişān| Yazmalar: ey çābük nişān ay yüzide// tepingü| BV (267, 350), Külliyat-Yazma-TB (333), Külliyat-Yazma2 (350), Divan-Yazma (325*2): tėpengü; SG: tepengü (562). Bk. BV-Özb (G.347).

[328] Isıdın hūşiġa| Yazmalar: Isındı hūşige (ایسیندی هوشیکا). Bk. FŞ (249, XXVI/64), FŞ-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (531), Külliyat-Yazma1 (543), Hamse-Taşbasma (201).

[329] Bk. SG (561)// DLT: Tapala- "kabahatini yüzüne vurmak, ayıplamak ve başına gelenlere sevinmek" (854)// Krgz.Tr: Tabala- "başkasının felaketine sevinmek" (695)// Mlk.Tr: Tabala- "alay etmek; öç alırcasına sevinmek" (369)// Tatar.Tr: Tepelemek "dövmek; ağır eleştirmek" (272)// Tarama: Ṭapalamaḳ "hor görmek, kötülemek, çekiştirmek" (203)// Derleme: Tapalamak/Tepelemek "dövmek; başa kakmak".

[330] M1: 140a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.175b, M2.174b, ML.148a, İH.152a, TÜ.92b. Bk. Töpe// SG (629/719), AŞ (89a/81b): Töpe/Tėpe// CC: Tebe (181)// Özb.Tr: Tepä (87)// Azb.Tr: Tepe (729).

Nidin ki bir tėpede cārī ėrdi ikki bulaġ[331]

(خیالینک اَیتّی نوایی باشی دا منزل که/نیدین که بیر تَیپه دا جاری اَیردی ایکّی بولاغ)

2886 **Tiprenmek** (تپرانماک)[332]: (/t/ esre ile, /p/ ve /n/ sükûn ile). "kımıldanmak, deprenmek". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yezekdin sipeh devride ėyle bīm

Ki tiprenmek imkānı tapmay nesīm[333]

(یزک دین سپه دوریدا اَیلا بیم/که تپرانماک امکانی تاپمای نسیم)

2887 **Tipredi** (تپرادی)[334]: (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile). "kımıldadı, deprendi". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Yandı Cesret ḳoyub belā sarı ruḫ

Köç-ber-köç tipredi Ferruḫ[335]

(یاندی جسرت قویوب بلا ساری رخ/کوچ بر کوچ تپرادی فرّخ)

/t/ Babı /t/ ile [**M2.141a**]

2888 **Titretme** (تِتراتما): (/t/ esre ile, diğer /t/'ler sükûn ile). "titreme, sıtma". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yana Ferhād'nı titretme tuttı

Isıġ dem cismide ḳanın ḳuruttı [ML.119b]

(یانا فرهادنی تِتراتما توتتی/ایسیغ دم جسمیدا قانین قوروتتی)

2889 **Titretmege** (تِتراتماکا)[336]: (/t/ esre ile, diğer /t/'ler sükûn ile). "titremeye, sıtmaya". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Titretmege ḳoydı yüz şecer hem

Öy küncige çėkti yük s̱emer hem[337]

(تتراتماکا قویدی یوز شجر هم/اوی کنجی کا چَیکتی یوک ثمر هم)

2890 **Titretürige** (تتراتوریکا): (/t/ esre ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ ötre ile). "titretmesine"[338]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ol tenġa ki luṭfdın idi gül

Yėl titretürige ni taḥammül[339]

(اول تنغا که لطف دین ایدی کل/یَیل تِتراتوریکا نِی تحمّل)

---

[331] menzil-geh| M1, ML, İH: ser-menzil; M2: ser-menzil-geh// Beytin doğru biçimi: M1.175b, M2.174b, ML.148a, İH.152a, TÜ.92b. Bk. SG (719), NŞ (299, 300), NŞ-Özb (G.300), Külliyat-Yazma-TB (197).

[332] M1, TÜ: yok// AŞ: Tėbre-/Tėbren- (1011/81a)// SG: Tėpremek/Tėprenmek (715)// DLT: Tepre-/Tepren- (870)// Mlk.Tr: Tebre-/Tebren- (388)// Tatar.Tr: Tibren- (280)// Moğ-Les: Debi- "dalgalanmak, kanat çırpmak" (379).

[333] tapmay| Yazmalar: yoḳtur (یوقتور). Bk. Sİ (183, 2021), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (848).

[334] M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (81a), SG (716), Tiprenmek.

[335] Cesret| Yazmalar: ḥayret (حیرت). Bk. SS (170, 1699), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (721).

[336] Yazmalar: Titretmaġa (تِتراتماغا)// SG: Titretmek "titretmek; titremek" (720)// YUyg.Tr (415), Trkm.Tr (630): Titretmek "titretmek"// Azb.Tr: Titretme "sıtma, malarya" (739).

[337] Titretmege| Yazmalar: Titretmaġa (تِتراتماغا). Bk. LM (339, 3178), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (674), Külliyat-Yazma1 (686), Hamse-Taşbasma (145).

[338] Yazmalar: "titrete". Bk. SG (720), Titretmege.

[339] tenġa ki luṭfdın| Yazmalar: ten ki laṭīfdin (تن که لطیف دین). Bk. SG (720-721), LM (105, 756), LM-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (624).

2891 **Titreb** (تِتراب): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "titremiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Secdede titreb ḳoyuban yirge baş
Sarġarıban çihre niçük kim ḳuyaş
(سجده دا تِتراب قویوبان یرکا باش/سارغاریبان چهره نیچوک کیم قویاش)

Dört Dīvān'dan:
Serv titreb yirge ḳoydı yüzni sūsen gūyiyā
Bir nesīm ėsti çemen sarı ḳadıng̃ şimşādıdın
(سرو تِتراب یرکا قویدی یوزنی سوسن کوییا/بیر نسیم اَیستی چمن ساری قدینک شمشادیدین)

2892 **Tit ü pit** (تِیت و پیت)[340]: (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile, /p/ esre ile). "paramparça, yırtık, sökük". *Dört Dīvān'dan:*
Min kim ü islām kim seccāde birle ẖırḳanı
Ėyledi ol bütning̃ eṭfāl-ı ẖayālı tit ü pit[341]
(مین کیم و اسلام کیم سجاده بیرله فرقه نی/اَیلادی اول بت نینک اطفال خیالی تیت و پیت)

2893 **Titregüc** (تِتركوج): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "kadınların süs için başlarına taktıkları titrek nesne". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* kadınların yergisinde şöyle der:
Titreydürgen başḳa titregüc sancḳay[342].
(تترای دورکان باشقه تِتراکوج سانجقای)

Dört Dīvān'dan:
Titregüc ėrmes muraṣṣa' kim ḳuyaş başı üze [İH.124a]
Ḫūşe-yi pervīn şu'ā'ı ẖaṭ ara ḳıldı mekān[343]
(تِتراکوج اَیرماس مرصّع کیم قویاش باشی اوزه/خوشهٔ پروین شعاعی خط آرا قیلدی مکان)
Titregücdin ḳılmış ol kirpik yasalıġa 'alem [M1.141a]
Veh yana tā ni köng̃ül yaġmasıġa kīn ėylemiş[344]
(تِتراکوج دین قیلمیش اول کیرپیک یسالیغه علم/وه ینه تا نی کونکل یغماسیغه کین اَیلامیش)

2894 **Titrer** (تِترار): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "titrer". *Sedd-i Sikenderī'den:* [**M2.141b**]
Çenār ėlgi dik titrer ėl pencesi
Velī bolsa ol berg yėl rencesi
(چنار اَیلکی دیک تیترار اَیل پنجه سی/ولی بَولسه اول برک یَیل رنجه سی)

2895 **Titremek** (تِترامک): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "titremek". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Şimşādıġa titremek pedīdār
Tang̃ yėlidin ėyle kim sepīdār
(شمشادیغه تِترامک پدیدار/تانک یَیلیدین اَیله کیم سپیدار)

---

340 İH: 124a// Tekrarı| M1.166a, M2.165b, ML.140a, İH.144a, TÜ.87a: "önleme; saçak saçak". Tıyıḳ "önleme" maddesi yanlışlıkla Tit biçiminde yazılınca onun anlamı da bu maddeye verilmiştir// SG: Tit ü bit (721)// Krgz.Tr: Tıt- "ditmek"; Tıt "yonga"; Tıt-mıtın çığar- "perişan etmek" (734).

341 Bu beyit| M1, TÜ: yok// ol bütning̃ eṭfāl-ı| M2.165b: eṭfālnıng̃ ẖayl-ı (اطفال نینک خیل); ML.140a, İH.144a: eṭfālnıng̃ ẖayl u. Bk. SG (721), NŞ (81, 81), NŞ-Özb (G.81), Külliyat-Yazma2 (176), Külliyat-Yazma-TB (160), Divan-Yazma (93*2).

342 başḳa| M1, M2, ML, İH: başġa. Bk. MK (159, 33b/5).

343 ẖaṭ ara| Yazmalar: ẖaṭları (خط لاری). Bk. SG (721), BV (330, 446), BV-Özb (G.443), Külliyat-Yazma2 (366), Külliyat-Yazma-TB (349), Divan-Yazma (408*2).

344 kirpik| Yazmalar: kiprik (کپریک)// yana| M1, M2, ML, İH: yine. Bk. GS (211, 264).

Dört Dīvān'dan:
Mini maḫmūrluḳ rencidin āzād ėtseŋ̂ ey sāḳī
Yazar-min ger-çi ėlgim titremekdin gėlse ebter ḫaṭ[345]
(مینی مخمورلوق رنجیدین آزاد اَیتسانک ای ساقی/یازارمین کرچه اَیلکیم تِتراماک دین گیلسه ابتر خط)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Ra'şe salıb titremek endāmıġa
Aġzı 'aceb ṭa'm bėrib kāmıġa[346]
(رعشه سالیب تیتراماک اندامی غه/آغزی عجب طعم بَیریب کامیغه)
2896 **Titretiben** (تِتراتیبان): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "titremiş; [titretmiş]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Köydürüben 'aḳlnı çābükligi
Titretiben rūḥnı nāzükligi[347] [TÜ.73b]
(کویدوروبان عقلنی چابک لیکی/تِتراتیبان روحنی نازک لیکی)
2897 **Titremegi** (تِتراماکی): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "titremesi". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ėlik titremegi 'ömr bādesi ḫumārıdın, gözdin yaş barmaġı ḥayāt mātemi ıżṭırārıdın. [ML.120a]
(اَیلیک تِتراماکی عمر باده سی خماریدین، کوزدین یاش بارماغی حیات ماتمی اضطراریدین)
2898 **Titrey** (تِترای): (/t/ esre ile, diğer /t/ sükûn ile). "titreyeyim; titrer"[348]. *Dört Dīvān'dan:*
Niçe dīnim üzre titrey dil-rübālar kūyıda
Ey müsülmānlar bolub-min kāfir-istāndın melūl
(نیچه دینیم اوزره تِترای دلربالار کوییدا/ای مسلمانلار بولوب مین کافرستاندین ملول)
2899 **Tentek** (تَنتَک)[349]: (/t/'ler üstün ile, /k/ sükûn ile). "aptal, akılsız".

/t/ Babı /r/ ile

2900 **Turna** (تُرنا)[350]: (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "turna kuşu". [M1.141b] *Leylī ve Mecnūn'dan:* [**M2.142a**]
Her belbeleni ḳılur mekānı
Turna gözi vü teẕerv ḳanı
(هر بلبله نی قیلور مکانی/ترنا کوزی و تذرو قانی)
2901 **Tirleb** (تِرلاب): (/t/ esre ile, /r/ sükûn ile). "terlemiş". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzi ey çarḫ bürḳa' açtı tirleb
Bulutġa çırma ay u kevkebiŋ̂ni [İH.124b]

---

[345] gėlse| Yazmalar: gėltib (گیلتیب). Bk. FK (279, 296), FK-Özb (G.283), Divan-Yazma (273*2).
[346] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 173b; ML: 147a; İH: 151a. Bk. HE (360, L/33).
[347] 'aḳlnı| Yazmalar: 'aḳlını (عقلینی). Bk. HE (272, XXXVIII/119), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (445), Külliyat-Yazma1 (457), Hamse-Taşbasma (47).
[348] SG: "titreyeyim; titreyesin; titreye; titremiş" (720). Bk. CC (190), YUyg.Tr (415), Trkm.Tr (630).
[349] M1, M2, TÜ: Teteng (تَتَنک). (/t/'ler üstün ile, /g/ sükûn ile); ML: 122b; İH: 127a. Bk. SG (615)// Krgz.Tr: "oynak; delice" (726)// YUyg.Tr: "kaprisli; yaramaz, afacan" (400)// Mlk.Tr: "aptal, sersem" (391)// Moğ-Les: Teneg "budala, salak, sersem" (1236).
[350] Bk. SG (650)// DLT (902), CC (200), YUyg.Tr (428): Turna// Krgz.Tr: Turna/Turuna (762)// Moğ-Les: Togurigun/Togurugun/Toguruu (1262).

(یوزی ای چرخ برقع آچتی تِرلاب/بولوتغه چرما آی و کوکبینک نی)
2902 **Terāvüş** (تَراوُش): (/t/ üstün ile, /v/ ötre ile). "sızıntı, sızma". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Söz çeşmesin ol ki ḳıldı kāvüş[351]
Bu nev' söz ėyledi terāvüş
(سوز چشمه سین اول که قیلدی کاوش/بو نوع سوز اَیلادی تراوش)
Bir dem cigerimġa ḳılma kāvüş
Görgil ki ni nev' ėter terāvüş[352]
(بیر دم جکریم غه قیلما کاوش/کورکیل که نِی نوع اَیتار تراوش)
2903 **Türk** (تُرک): (/t/ ötre ile). "Türkī dilinin kurucusu ve Yāfes̱ bin Nūḥ'un en büyük oğludur. Türkler ona Yāfes̱ Oğlan derler. Şeyẖ Ṭabersī tefsirinde Ye'cūc ve Me'cūc, Yāfes̱'in soyundan sayılmıştır. Yāfes̱'in çocukları şunlardır: Türk, Kimārī, Ḫazar, Saḳlab, Rus, Minsek, Çīn, Tārıẖ; Ḫalluẖ"[353]; "/t/ üstün ile (**Terk**) miğfer, tolga, demir savaş başlığı".
2904 **Tir** (تِر): (/t/ esre ile). "ter". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bister üze yattı derd birle
Isıġ tir ü ah-ı serd birle[354]
(بستر اوزه یاتتی درد بیرله/ایسیغ تِر و آه سرد بیرله)
Dört Dīvān'dan:
Ḳaşıñġġa girih yüzüñge tir allıñġa ṣandal
Ėl cānıġa ol şeklni bilmen ni belādur
(قاشینکغه کره یوزونکا تِر آلینکا صندل/اَیل جانیغه اول شکل نی بیلمان نی بلادور)
Tir ḳaṭresi yüzidin aḳıb 'aşḳım oldı tīz
Efzūn bu sudın oldı otumnıñ ḥarāreti [ML.120b]
(تِر قطره سی یوزیدین آقیب عشقیم اولدی تیز/افزون بو سودین اولدی اوتوم نینک حرارتی)
2905 **Türk-i encüm** (تُرک انجم)[355]: "kinaye olarak: ay". *Dört Dīvān'dan:*
Türk-i encümġa dėdim ḥüsn içre sin yā ol füzūn
Dėdi kim bolġay aña yüz bende Çerkes min kibi [TÜ.74a]
(ترک انجم غه دَیدیم حسن ایچره سین یا اول فزون/دَیدی کیم بولغای اَنکا یوز بنده چرکس مین کیبی)
2906 **Tereng** (تَرَنک)[356]: (/t/ ve /r/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ok atılırken yayın kirişinden çıkan ses; başın tepesi".
2907 **Tarẖan** (تَرخان)[357]: [M1.142a] (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile). [**M2.142b**] "hükümdara gösterdiği yararlılıktan dolayı kendisine divanda yükümlülüğü bulunmama, savaşta ele

---

[351] Söz| Yazmalar: Su (سو). Bk. LM (177, 1486), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (639).
[352] ḳılma| Yazmalar: bėrme (بَیرمه). Bk. LM (265, 2412), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658).
[353] Bunlara ek olarak| M2: "Māçīn"; ML, İH: "Minşec, Ġuz, Sedsān"// Saḳlab| Yazmalar: Ṣaḳlab (صقلاب)// Tārıẖ| Yazmalar: Bāric (بارج)// Ḫalluẖ| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. Toḳuz.
[354] Isıġ tir| M2, İH: Tir ısıġ. Bk. LM (318, 2969).
[355] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok.
[356] M1: 142a; TÜ: yok. Bk. BR-TDK (768), FV (669).
[357] İH: 125a. Bk. SG (576), AŞ (74a)// DLT: Tarxan "emîr" (860)// Kzk.Tr: Tarxan "üst dereceli bir unvan" (524)// Trkm.Tr: Tarhan "bağımsız, kendine yeten, güçlü" (618)// Moğ-Les: Darhan "vergi ve resmi sorumluluklardan muaf kimse; kutsal; büyük; zanaatçı" (375)// Sañgun| MGT-Temir: Sañgum (265). Bk.

geçirilen maldan pay alma, saraya istediği zaman girebilme ve dokuza kadar işlediği suçtan hesap sorulamama gibi ayrıcalıklar tanınan kimsye verilen unvan; Cıġatay boylarından biri. Bu adlandırmanın sebebi şudur ki Onĝ Ḫan, oğlu Sanĝun'un kışkırtmasıyla Çengiz Ḫan'ı öldürmek ister. Bata ve Ḳışlıḳ adlı iki çocuk konuşulanları duyup Çengiz Ḫan'a haber verirler. Çengiz Ḫan, bu iki çocuğu dokuz göbeklerine kadar Tarḫan yapar. İşte bunların soyundan gelenlere Tarḫan denir. Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz, Türk boylarının en büyükleridir; tarhun otu". [*Ẓafer-nāme-yi* Şerefü'd-dīn 'Alī Yezdī'den:]

Çinān dād fermān ki tā nüh nijād
Her ān-kes ki ez nesl-i īşān bi-zād
Günehşān ne-pürsend ebnā-yı mā
K'ez ān pes nişīnend ber cā-yı mā

(چنان داد فرمان که تا نه نژاد/هر آنکس که از نسل ایشان بزاد
کنه شان نپرسند ابنای ما/کزان پس نشینند بر جای ما)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Andaḳ ėşittim ki şeh-i kām-rān
Tört ulus ḫanı Tėmür Küreken

(آنداق اَیشیتّیم که شه کامران/تورت اولوس خانی تَیمور کُورَکان)

Dört Dīvān'dan:

Salmaḳ ot Barlas u Tarḫan 'ārıżı ni sūd kim
Bizni köygen çihre birle bir yasaḳı köydürür

(سالماق اوت برلاس و ترخان عارضی نِی سود کیم/بیزنی گویکان چهره بیرله بیر یساقی گویدورور)

2908 **Türkmen** (ترکمان)[358]: (/t/ ötre ile). "*Ḥabībü's-Siyer'e* göre Oğuzların yirmi dört boyundan biri olan Türkmenler, Ḫorāsān ve Māverā'u'n-nehr'de farklı coğrafyada yaşayıp farklılaştıkları için Türkmen yani Türk-mānend 'Türk gibi' adını almışlardır. ancak *Ẓafer-nāme* ve Türkmenlerin kendilerine göre Türk bin Yāfeş soyundan gelirler". [M1.142b]

2909 **Ter-dāmen** (تَردامن)[359]: (/t/ üstün ile). "günah işleyen, suçlu; namussuz; ayyaş, içkici". [**M2.143a**] *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣlıġa göz maḥrem ėrmestür nitib maḥrem bolur
İkki ter-dāmen ki tanuḳluḳ bėrürler ḳanıma

(وصلیغه کوز محرم اَیرماستور نیتیب محرم بولور/ایکّی تردامن که تانوقلوق بَیرورلار قانیمه)

['Aşḳım ėrdi yaşurun fāş ėtti giryān gözlerim]
Ḳıldılar ġammāzlıḳ bu ikki ter-dāmen yana[360]

(قیلدی لار غمّازلیق بو ایکّی تردامن ینه)

SG (576); DLT: Sagun "Karluk büyüklerinin unvanı" (800)// Ḳışlıḳ| Yazmalar: Baḳışlıḳ; MGT-Temir: Kişilih (262). Bk. Dehhuda (Bata maddesi) *(Ḥabībü's-Siyer'den),* CT-Musevi (172).

[358] İH: 125a; ML: 121a. Bk. SG (649), BR-Muin (488).

[359] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 421a; M2: 418b; TÜ: 233a. Bk. SG (1407), BR-Muin (483).

[360] Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. BV (394, 543).

2910 **Terāne** (تَرانه)[361]: (/t/ ve /n/ üstün ile). "güzel oğlan; şarkı, nağme; üç dallı (makamlı) bir şarkı; huysuzluk; aldatma".
2911 **Türkī** (تُركى)[362]: (/t/ ötre ile). "soba; bir tür şarkı". *Mīzānu'l-Evzān'dan*[363]*:*
Yana sürūdīdür kim [anı] Türkī dėbtürler.
(يانا سرودى دور كيم تركى دَيب تورلار)
2912 **Tarġu/Torġu** (تَرغُو-تَورغُو)[364]: (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "ipek kumaş; yazıların ve buyrukların korunması için başına asılan kumaş". *Dört Dīvān'dan:*
Nāmesin cān perdesiyle çırmadım kim cān ara
Ėl ḥisāb alġay nişānım başıda torġu görüb[365]
(نامه سين جان پرده سيله چيرماديم كيم جان آرا/اَيل حساب آلغاى نشانيم باشيدا تورغو كوروب)
2913 **Terek/Tirek** (تَرَک-تِرَک)[366]: (/t/ ve /r/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "kavak". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tirek sarġartıban yüz zārlar dik
Sarıġ ağrıġ bile bīmārlar dik [ML.121a, TÜ.74b]
(تيرک سارغارتيبان يوز زارلار ديک/ساريغ آغريغ بيلا بيمارلار ديک)
2914 **Ters** (تَرس): (/t/ üstün ile, /r/ ve /s/ sükûn ile). "ters, aksi; tezek, ters"[367]. [M1.143a]
2915 **Tart u part** (تَرت و پَرت)[368]: (/t/ ve /p/ üstün ile). "karmakarışık, darmadağın, tarumar". [İH.125a]
2916 **Tarġacı** (تَرغاجى)[369]: (/t/ üstün ile, /c/ esre ile). "bir yerden başka yere göçürülen topluluk".
2917 **Tere** (تَرَه)[370]: (/t/ ve /r/ üstün ile). "[bir tür bitki, pırasa]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Nezih ravża-yı çarḫ-ı aḫżar kibi

---

361 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1407), BR-Muin (480-481).
362 Bk. SG (649).
363 Yazmalar: *Risāle'den;* SG: *Risāle-yi 'Arūż'dan* (649). Bk. Mİ (60, TR757a/25), Mİ-Özb (Daire.8).
364 Yazmalar: Tarġu// Tekrarı| M1.148b, M1.156b, M2.148b, M2.152b, ML.125b, İH.130a, TÜ.77a, TÜ.82a: Turġu (تُورغُو)// SG: تورغو "değerli ipek kumaş; yazıların ve buyrukların başına asılan kumaş. BR yazarı tarafından bu sözcüğün Tarġu biçiminde okunup Fārsī sanılması yanlıştır" (649)// AŞ: Torġu (466/92a)// MK: Torḳa (135, 25b/6)// BR-Muin: Tarġu (485)// DLT: Torku "ipek" (893)// Kzk.Tr: Torqa "değerli bir ipek türü" (545)// Krgz.Tr: Torgun/Torko "bir çeşit ipekli kumaş" (750)// Moğ-Les: Torga(n)/Torgu(n)/Torgo "ipek" (1274).
365 Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 148b; ML: 125b; İH: 130a// perdesiyle| Yazmalar: perdesiġa (پرده سيغه); BL: perdesiḳa (48b). Bk. SG (649), AŞ (92b). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.
366 Yazmalar: Terek. Bk. Tirek// SG: Tirek (تيراک) "kavak; mecaz olarak: ev direği" (733-734)// AŞ: Terek "kavak" (74a); Tireg "engelleme; savma" (82b-83a)// DLT: Tirek "kavak"; Tiregü "direk" (882)// CC: Terek "ağaç" (184); Tirek "direk" (189)// Alt.Tr (175), Kzk.Tr (535), Krgz.Tr (727): Terek "kavak"// Mlk.Tr: Terek "ağaç" (392)// YUyg.Tr: Tėrek "kavak ağacı" (409); Tirek "direk" (414)// FŞ (168, XVII/73), Külliyat-Yazma1 (521): Tirek (تيراک).
367 Bk. SG (576)// DLT: "zor" (872)// CC (185), Krgz.Tr (728), Moğ-Les (1244): "ters".
368 Bk. SG (576), TB (101, H204b/5), Dehhuda.
369 Bk. SG (576-577)// Özb.Tr.Alt: Tärqä- "bir yerden başka yere yönelmek; yayılmak, saçılmak" (155)// Moğ-Les: Tarhagagçi/Tarhāgç "dağıtıcı" (1207).
370 M1, TÜ: yok; İH: 125b. Bk. BR-TDK (767).

Anĝa her açuḳ gül bir aḫter kibi[371]

(نزه روضهٔ چرخ اخضر کیبی/آنکا هر آچوق کل بیر اختر کیبی)

2918 **Tundı** (تُوندی)[372]: "dindi, durdu". [**M2.143b**] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

İçti Behrām cām-ı nīlūferī

Tundı kim yasalġay ol siperī[373]

(ایچتی بهرام جام نیلوفری/توندی کیم یاسالغای اول سپری)

2919 **Tarġun** (تَرغون)[374]: (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Moğ. semiz, besili". [İH.125b]

2920 **Terki baġı** (تَرکی باغی): (/t/ üstün ile). "[Rūm Tr.] terki kayışı, eyerin ardındaki tasma".

2921 **Tarlan** (تَرلان): (/t/ üstün ile). "büyük ve güçlü olan avcı kuşlar; bir tür avcı kuş"[375].

2922 **Ternek** (تَرناک)[376]: (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "bir tür salatalık, hıyar".

/t/ Babı /s/ ile

2923 **Teskiri** (تَسکیری)[377]: (/t/ üstün ile, /s/ sükûn ile, /k/ esre ile). "tersine". Rubā'ī'de şöyle der:

İẓhār-ı ẓarāfet ü leṭāfet ḳıla-siz

Her ḥarfda yüz tümen nezāket ḳıla-siz

Ger Hind işi teskiri ėrmes nivçün

Isıġ yirdin savuġ ẓarāfet ḳıla-siz[378]

(اظهار ظرافت و لطافت قیلاسیز/هر حرفده یوز تومن نزاکت قیلاسیز
کر هند ایشی تسکیری اَیرماس نیوچون/ایسیغ یردین ساووغ ظرافت قیلاسیز)

2924 **Tasma** (تَسمه)[379]: (/t/ üstün ile). "tasma, deriden yapılmış kayış". [ML.121b]

/t/ Babı /ġ/ ile

2925 **Taġay** (تَغای)[380]: (/t/ üstün ile). "dayı, annenin erkek kardeşi".

---

371 Nezih| Yazmalar: Tere (تره). Bk. Sİ (358, 4660), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (887).

372 M1, ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Türmed (تُرمد). (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile) "kadeh". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (50b). Bk. Tundı, Tunmaḳ.

373 Bu beyit| M1: 416a; M2: 413a; ML: 344a; İH: 348a; TÜ: 230a// siperī| Yazmalar: birni (بیرنی). Bk. Tundı, SG (93), SS (306, 3314), SS-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma1 (768), Külliyat-Yazma-TB (754), Hamse-Taşbasma (335).

374 Bk. SG (577), NS (184b), Moğ-Les (1205).

375 Yazmalar: "büyük uzuvlar". SG'de "büyük ve güçlü cevāriḥ (avcı kuşlar)" anlamı verilmiştir. Cevāriḥ, "Ar. avcı kuşlar; organlar, vücudun uzuvları" anlamlarına gelmektedir. Burada yazar ikinci anlamı düşünerek bu biçimde anlamlandırmıştır Bk. SG (577)// Krgz.Tr: "boz, kır" (711)// YUyg.Tr: "bal mumu rengi" (391)// Kzk.Tr (522), Moğ-Les (1206): "benekli, alacalı"// Derleme: Terlan "sarı renkli, büyük pençeli, kartala benzer bir çeşit avcı kuş; bir çeşit av kuşu".

376 Bk. SG (577)// Trkm.Tr: Terne "olgunlaşmamış küçük kavun" (626).

377 SG: Teskiri/Tėskeri (578/738). Bk. Tėskeri// AŞ: Teskeri/Tėşkeri (74b/84a)// Alt.Tr (175), Krgz.Tr (728): Teskeri "ters; ters tarafa"// YUyg.Tr: Teskiri "ters" (404)// Moğ-Les: Tesergü "karşıt, ters; arkadan, geriden" (1245).

378 teskiri| AŞ: teskeri (74b-75a). Bk. SG (578).

379 Bk. SG (578), Krgz.Tr (714), YUyg.Tr (392)// Moğ-Les: Tasama/Tasma (1208).

380 Yazmalar: Toġay (تُغای). Bk. Ṭaġay/Ṭaġayı// SG: Ṭaġay/Ṭaġayı (1013)// MU: Ṭaġayı (T777a/17)// AŞ: Ṭaġay (138a)// DLT: Tagay (847)// CC: Tagay (176)// Krgz.Tr: Tağa (697)// YUyg.Tr: Tağa (384).

2926 **Tunġal** (تُنغال)[381]: (/t/ ötre ile, /ġ/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "Moğ. genel hüküm".
2927 **Taġar** (تَغار)[382]: (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "dağar, büyük kadeh, topraktan yapılmış leğen, bir tür çuval; bir ölçü birimi; askerlere verilen tahıl; maaş, aylık para".

/t/ Babı /k/ ve /g/ ile

2928 **Tekāver** (تَکاور)[383]: (/t/ üstün ile). "at; koşan, savaşçı". *Dört Dīvān'dan:*
Ol minmeyin henūz tekāverġa vay kim
Mindin ḳarār u ṣabr u kön̄gül ḳıldılar vedā'
(اول مِینمایین هنوز تکاورغه وای کیم/میندین قرار و صبر و کونکل قیلدی لار وداع)
[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:
[Yasab ḥarb üçün özni merkeb üze]
Tekāver sürüb öz yasalın tüze [M1.143b]
(تکاور سوروب اوز یسالین توزه)
2929 **Tügme** (تُکمه): (/t/ ötre ile, /g/ sükûn ile). "düğme". [**M2.144a**]
2930 **Tek** (تَک): (/t/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "alt, dip; tek, biricik, yalnız"[384].
2931 **Tekemişi** (تَکامیشی): (/t/ üstün ile, /k/ medli elif ile). "Moğ. hızlı arama; hızlı gitme, koşuşturma"[385]. *Ḥabībü's-Siyer'den:*
[Be mücerred-i] istimā'-ı ān ḫaber-i kāẕib, pīş ez ṭulū'-ı ṣubḥ-ı ṣādıḳ be tekemişi-yi Abaḳa Ḫan der-ḥareket-āmed.
(استماع آن خبر کاذب، پیش از طلوع صبح صادق به تکامیشی اَباقاخان در حرکت آمد)
2932 **Tekeş** (تَکَش)[386]: "Alp Arslan ile çağdaş olan Ḫ̌ārezm padişahlarından biri".
2933 **Tekeşmişi** (تَکَشمشی): (/t/ ve /k/ üstün ile, /ş/ sükûn ile). "padişahın önünde hediye sunmak ve yer öpmek"[387].
2934 **Tekene** (تَکَنه)[388]: (/t/ ve /n/ üstün ile). "kadınların başlarına bağladıkları [sırma işli] beyaz bez".

---

[381] TÜ: yok// Yazmalar: Toġal (تُغال). Bk. Tunġal, FV (672).
[382] TÜ: yok// Yazmalar: Toġar (تُغار). (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile) "Moğ. aylık para". FV kaynaklı anlam olmalıdır (670)// AŞ: Taġar "dağar, büyük kadeh" (76a)// SG: Taġar "dağar, büyük kadeh, topraktan yapılmış leğen, bir tür çuval; bir ölçü birimi; askerlere verilen tahıl" (586)// DLT: Tagar "hububat çuvalı" (847)// YUyg.Tr: Taġar "çuval" (384)// Moğ-Les: Tagar/Tār "kaba halı; dağarcık, kaba yünden yapılmış çuval" (1181).
[383] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1408), BR-TDK (759).
[384] Bk. Tėk, SG (589)// AŞ: Tek "gibi, bedel" (76a); Tėk "yalnız; sessiz" (85b)// DLT: "sadece" (867)// CC: "boş; sessiz; (terk>) hızlı" (182)// Kzk.Tr: "tek, sadece, yalnızca; sessiz; boş, boşuna" (530-531)// Krgz.Tr: "alt, aşağı; temel; zemin; menşe; sakince, rahatça" (721)// Trkm.Tr: Täk "tek, bir; tek, yalnız" (621).
[385] Yazmalar: "çabukluk". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26a). Bk. SG (589)// Doerfer: Nekemişi (391)// Moğ-Les: Neke- "kovalamak, peşine düşmek, izlemek; aramak, araştırmak; istemek; zorla almak" (894); Tege-/Tegege- "yüklemek; taşımak" (1222/1223); Türged- "hızlanmak"; Türgele- "hızlandırmak; acele etmek" (1318).
[386] SG: Tekeş (589)// DLT: Tekiş "erkek adı" (867)// CT-Musevi: Tegiş "değiş" (2123).
[387] M2, ML, İH: "ağırlama, ilgi gösterme, bağış" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (589)// Doerfer (921), CT-Musevi (2339): Tegişmişi// DLT: Tegiş- "ulaşmak, erişmek; (iki kişi) birinin hakem olmasını istemek" (866)// CC: Teyiş- "saygı sunmak, sunmak, ulu bir kimseye hediye sunmak" (186).

2935 **Tekin** (تَكين)[389]: (/t/ üstün ile). "güzel yüzlü, yakışıklı".
2936 **Tekev** (تَكاو): (/t/ üstün ile, /k/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "suyun açtığı çukurlar ve vadiler; vadilerde akan su"[390]. [İH.126a]
2937 **Teke/Tekke** (تَكه)[391]: (/t/ üstün ile). "erkek keçi, teke; Türkmen boylarından biri. Yirmi beş bin evden oluşan Tekeler, Merv'de *Şeh-nāme'de* de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadırlar. Ben orada dört ay bulundum. Bunların Aḫal Tekesi ile hiçbir ilgisi yoktur"[392].

/t/ Babı /l/ ile

2938 **Telken/Telegen** (تَلگَن-تَلَگَن)[393]: (/t/ ve /k/ üstün ile). "tahtadan yapılan bir tür mancınık".
2939 **Pül-pūş** (پُلپوش)[394]: (/p/ ötre ile). "binalarda çatının altını kaplayan ve köprü biçiminde olan ağaç, binanın tavanını ağaç köprü biçiminde örten bir tür kaplama". [ML.122a]
2940 **Talac** (تَلاج)[395]: (/t/ üstün ile, /c/ sükûn ile). "iri ela göz; şaşı göz". [M1.144a] *Dört Dīvān'dan:*
Nergis ol göz dik ėmes ey bāġ-bān baḳ gözüñ̂ aç
Ni üçün kim bu biri ḳıymac ėrür ol bir talac [**M2.144b**, TÜ.75a]
(نرکس اول کوز دیک اَیماس ای باغبان باق کوزونک آچ/نی اوچون کیم بو بیری قِیماج اَیرور اول بیر تلاج)
2941 **Talaşa** (تَلاشا): (/t/ üstün ile). "çabalayarak, çalışarak"[396]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Eṭrāfdın ėl gėlib talaşa
Ol nādireni ḳılıb temāşā[397]
(اطراف دین اَیل گَیلیب تلاشا/اول نادره نی قیلیب تماشا)

---

[388] Yazmalar: Tekne (تَكْنه)// SG: Tekene "kadınların başlarına bağladıkları sırma işli beyaz bez; (Tekne) (Rūm Tr.) türlü işlerde kullanılmak için ağaçtan yapılan yuvarlak ve geniş kap; bir tür küçük deniz taşıtı" (589).
[389] Bk. SG (589-590), ŞT (T90b/13)// DLT: Tigin "köle; Karahanlı sülalesine mensup olanların unvanı" (879)// Özb.Tr.Alt: Tägin "yiğit, korkmaz; şehzade" (161).
[390] Yazmalar: "çukur ve vadiden akan su"// SG: Tekev "çukurlarda ve vadilerdeki su" (589)// AŞ: Tegev "dereden akan su" (75b)// BR-Muin: Tek-āb/Tek-āv "suyun açtığı çukurlar ve vadiler" (504).
[391] M1, TÜ: Tekke; M2, ML, İH: Teke// SG: Tekke (589)// DLT: Teke "teke; geyiklerin erkeği" (867)// Krgz.Tr: Teke "(enenmemiş) teke" (721)// YUyg.Tr: Tėke "teke" (408)// Moğ-Les: Teke "teke; enenmemiş erkek keçi" (1230).
[392] Aḫal| M1, M2, ML, İH: Aḫal ve Tecen// Merv| M1, M2, ML, İH: Merv-i Şāhcān.
[393] Yazmalar: Telken// SG: Telegen (601)// Alt.Tr: Tergen "atlı araba" (175)// King: Teregün "kağnı" (282, 204B/29)// Moğ-Les: Tergen/Tereg "araç, taşıt; araba, yük arabası" (1242).
[394] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Telpūş (تَلپوش). (/t/ üstün ile)// Tekrarı| M1.420b, M2.418a, TÜ.233a: Pel-pūş (پَلپوش). Bk. SG (1406)// AŞ: Pel-pūş/Pül-pūş "evin çatısı altında olan kiriş ağacı" (58b).
[395] M1, M2, TÜ: Talaḥ (تَلاح). (/t/ üstün ile, /ḥ/ sükûn ile) "iri ela göz"// Tekrarı| M1, TÜ: Talac "şaşı göz"; M2, ML, İH: Talac "şaşı göz; talan edilmiş, yağmalanmış". Talaḥ biçimi HA kaynaklı yanlış olmalıdır (25b). "yağmalanmış" anlamı BL kaynaklı anlam olmalıdır (43a)// AŞ: Talac "eğri gözlü" (76b)// SG: Talac "iri ela göz; Fārsī'de: ses, şamata, gürültü" (600).
[396] Yazmalar: "çabalama, çalışma"// SG: "çabalayarak; çekişerek, dalaşarak, savaşarak" (594). Bk. Talaşmaḳ.
[397] ėl| M1, M2: ėli. Bk. SG (594), LM (95, 661).

2942 **Telālā** (تَلالا)[398]: (/t/ üstün ile). "avaz, nağme, şarkıcının okuduğu ezgi".

2943 **Talaş** (تَلاش): (/t/ üstün ile). "[çabalama, çalışma; çekişme, dalaşma, savaşma]". *Dört Dīvān'dan:*

Kön͡gülge cān bile bir dağın͡g azdur ḳoy yana bir hem
Niçe ikki gedāġa bir direm üzre talaş olsun[399]

(كونكل كا جان بيله بير داغينک آزدور قوى ينه بير هم/نيچه ايگى كداغه بير درم اوزره تلاش اولسون)

/t/ Babı /m/ ile

2944 **Tamġa** (تَمغا)[400]: (/t/ üstün ile). "iz, damga, işaret; mühür, damga; kızgın damga, dağ; Türk padişahlarının altın suyla fermanlara vurdukları damga veya yüzük kaşı. O fermana yarlıġ altun tamġa denir". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Menzil ḳılur ėrse taġ üze bāġ
Tamġadın kön͡gli içre yoḳ daġ

(منزل قيلور اَيرسا تاغ اوزا باغ/تمغادين كونكلى ايچرا يوق داغ)

Dört Dīvān'dan:

'İşve-gerler dağıdın cān perdesin gör ah kim
Bu ḥarīr iskirdi ẓālim şāhlar tamġasıdın

(عشوه كرلار داغيدين جان پرده سين كور آه كيم/بو حرير ايسكِردى ظالم شاه لار تمغاسيدين)

2945 **Tamġaçı** (تَمغاچى): (/t/ üstün ile, /ç/ esre ile). "damgacı; eşyayı geçiren gümrükçü". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Tamġaçı ėtib başıġa cevlān
Her dem tilegey zekāt-ı ḥavlān [İH.126b]

(تمغاچى اَيتيب باشيغه جولان/هر دم تيلاكاى زكات حولان)

2946 **Temür ḳazaḳ** (تَمُر قَزق)[401]: (/t/ üstün ile, /m/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /ḳ/ üstün ile). "Kuran-ı kerim".

2947 **Temecemişi** (تَماجاميشى)[402]: (/t/ üstün ile, /c/ medli elif ile). "[Moğ.] esirgeme, kaçınma, müzayaka, sıkıntı verme".

2948 **Temūz** (تَموز)[403]: (/t/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "yaz mevsimi". [M1.144b]

/t/ Babı /n/ ile

2949 **Tene durna/Tene turna** (تَنه دُرنا-تَنه تُرنا)[404]: (/t/ ve /n/ üstün ile, /d/ ötre ile, /n/ medli elif

---

[398] ML: 121b// Yazmalar: "çayırlık". Bu anlama uygun düşen madde, Tala (تالا) olmalıdır// Tekrarı| M1.421a, M2.418b, TÜ.233a: "şarkıcının okuduğu ezgi". Bk. SG (1408), BR-TDK (759).

[399] yana| M1, M2, ML, İH: yine// Niçe| M2: Nėce. Bk. NŞ (503, 505), NŞ-Özb (G.504).

[400] Bk. SG (604-605)// DLT: Tamga "hakan vb. kimselerin damgası" (850)// CC: Tamha "damga" (177)// Krgz.Tr: Tamğa "atın sağrısına yakılarak vurulan damga; işaret; harf" (704)// YUyg.Tr: Tamġa "damga" (388)// Moğ-Les: Tamaga(n)/Tamga "damga, mühür; dağlama demiri; pul" (1196).

[401] Yazmalar: Temüz ferek (تَمُزفَرَک). (/t/ üstün ile, /m/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /f/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (25b)// SG (604), BR-Muin (512): Temir ḳazek/Temür ḳazek (تمرقزک)// Reşidi: تمرقزک "Kuran-ı kerim; kutup yıldızı, demirkazık" (443).

[402] Yazmalar: Temcemişi (تَمجاميشى). Bk. SG (604), Vassaf (139)// Moğ-Les: Temeçe- "savaşmak, çekişmek; çabalamak" (1233).

[403] M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (762), Dehhuda.

ile). [**M2.145a**] “nağme, ezgi; Türklerde bir şarkı”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Bezmde her muṭrib-i destān-serā
Çėkse terennüm bile dil-keş nevā
Naḳşda her niçe telālā dėse
Yā ‘amel içre tene durna dėse

(بزم دا هر مطرب دستان سرا/چَیکسه ترنّم بیله دلکش نوا
نقش دا هر نیچه تلالا دَیسه/یا عمل ایچرا تنه درنا دَیسه)

2950 **Tünbek** (تُنبک)[405]: (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). “dümbelek”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ra‘dnı dėb bezmide tünbek üni
Berḳ, kebābı otınınĝ uçḳunı [ML.122b]

(رعدنی دَیب بزمیدا تنبک اونی/برق، کبابی اوتی نینک اوچقونی)

2951 **Tenĝiz/Tėnĝiz** (تَنکِیْز-تَینکِیْز)[406]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “deniz”. *Dört Dīvān'dan:*

Tola ḳoy cām-ı gerdūn-veşġa mey ey sāḳī-yi meh-veş
Ki ġam ḫaylını ġarḳ ėyler tėnĝiz bu nev‘ ayaġ olmış

(تولا قوی جام کردون وش غه می ای ساقی مهوش/که غم خیلینی غرق اَیلار تَینکیز بو نوع اياغ اولمیش)

Ėmes giryān gözüm kirpikleri kim ṣarṣar-ı ahım
Salıb mevc ol tėnĝizge her ḳıraḳġa saldı ḫāşākın

(اَیماس کریان کوزم کیرپیک لاری کیم صرصرآهیم/سالیب موج اول تَینکیزکا هر قیراق غه سالدی خاشاکین)

2952 **Tenĝri/Tėnĝri** (تَنکری-تَینکری)[407]: (/t/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “Tanrı”. *Leylī ve Mecnūn'dan*[408]*:*

Tėnĝri sanĝa bėrdi pād-şālıḳ
Ḳıl ḥükmiġa dem-be-dem rıżālıḳ

(تَینکری سنکا بَیردی پادشالیق/قیل حکمیغه دم بدم رضالیق)

Dört Dīvān'dan:

Yir öper-sin rızḳ üçün minnet yükidin ḫam bolub
Tėnĝri yārınĝ kim ḳılıb-sin ḫoş-namāzī iḫtirā‘[409]

(یِر اوپارسین رزق اوچون منّت یوکیدین خم بولوب/تَینکری یارینک کیم قیلیب سین خوش نمازی اختراع)

2953 **Tanbalamaḳ** (تَنبه لاماق)[410]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). “kapıyı kilitlemek, kapıyı sürgülemek”.

---

[404] Tene turna| M1: 417b; M2: 414b; ML: 345a; İH: 349a; TÜ: 231a. Bk. SG (1409)// HE (72, XIV/35), HE-Özb (XIV), Hamse-Taşbasma (14): Tenedirnā (تَنَدِرنا)// Özb.Tr.Gültekin: Tınna/Tırna “turna” (213).

[405] Tekrarı| M2.247a, ML.209b, İH.212b: Ṭunbek (طُنبک). Bk. AŞ (100b), SG (708)// Derleme: Dünbek.

[406] Yazmalar: Tenĝiz// SG (771), AŞ (84a/435): Tėnĝiz// DLT: Tenĝiz (868)// CC: Tengiz (183)// Krgz.Tr: Tenğiz (725)// Moğ-Les: Tenggis/Tenges (1238).

[407] Yazmalar: Tenĝri// SG (771), AŞ (84a/435): Tėnĝri// DLT: Tenĝri (868)// CC: Tengri/Tengeri (183)// Krgz.Tr: Tenğiri (725)// YUyg.Tr: Tenĝri (401)// Moğ-Les: Tengri/Tenger/Tenggeri/Tegri (1239).

[408] Bu beyit *Leylī ve Mecnūn'da* yok.

[409] Bu beyit| M1, TÜ: yok// ḳılıb-sin| Yazmalar: ḳılar-sin (قیلارسین). Bk. GS (235, 299), GS-Özb (G.288), Külliyat-Yazma-TB (65), Divan-Yazma (277*2).

[410] Bk. SG (614)// Özb.Tr.Alt: Tämbälä- (161).

2954 **Tanba** (تَنبه)[411]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). “kapı sürgüsü”.
2955 **Tan̂g** (تَنک): (/t/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “hayvanın beline bağlanan kuşak, kolan”. [İH.127a, TÜ.75b]
2956 **Tenbük** (تَنبوک)[412]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ ötre ile). “büyük çadırın ortasında kurulan küçük çadır”.
2957 **Tenge** (تَنکه)[413]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). [M1.145a] “para, akçe, altın para”. *Dört Dīvān'dan:*

Ṭurfe ayīdür ʻiẕārıñ̂ gög añ̂ga māvī libās
Encüm anıñ̂ tenge tenge basma ḳılġan zer-ḥalı

(طرفه آییدور عذارینک کوک اَنکا ماوی لباس/انجم آنینک تنکه تنکه بسمه قیلغان زرحلی)

Ḥabībü's-Siyer'den:

Lā-cerem tengeçiyān-ı bā-ferāġ muḥāsebe-yi ḫāzinān ne-mī-perdāḫtend.

(لاجرم تنکچیان با فراغ محاسبۀ خازنان نمی پرداختند)

2958 **Tan̂gut** (تَنکوت)[414]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). [**M2.145b**] “Ḫaṭā ülkelerinde bir vilayetin adı; Ḳalmaḳ boylarından birinin adı”.
2959 **Tenbūl** (تَنبول)[415]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ ötre ile). “Hindistān'da yenilen güzel kokulu bir yaprak”. *Sebʻa-yı Seyyāre'den:*

Ṭāslar sāz ėtib idi maḳbūl
Niçede enbe niçede tenbūl

(طاس لار ساز اَیتیب ایدی مقبول/نیچه دا اَنبه نیچه دا تَنبول)

2960 **Tunġal/Tunḳal** (تُنغال-تُنقال)[416]: (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “toplanması için askere haber vermek”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu yañ̂glıġ çėrik yaḫşıraḳ fāl ile
İki yılda cemʻ oldı tunḳal ile[417]

(بو ینکلیغ چیریک یخشی راق فال ایلا/ایکی ییل دا جمع اولدی تنقال ایلا)

2961 **Tennīn** (تَنین)[418]: (/t/ üstün ile, /n/ esre ile). “ejderha; büyük yılan”.

---

[411] Bk. SG (615)// BR-TDK: Tenbe “kapı sürgüsü” (762)// Özb.Tr.Alt: Tämbä (161).
[412] Bk. SG (615).
[413] Bk. SG (616)// Kzk.Tr: Ten̂gge “para; gümüş akçe; Kazakistan'ın para birimi, tenge” (533)// Krgz.Tr: Tenğge/Tenğke “ruble; gümüş sikke” (725)// YUyg.Tr: Ten̂gge “para birimi, lira” (401)// Moğ-Les: Tengke “para; kuruş” (1238).
[414] Bk. SG (616)// DLT: Tan̂gut “Türklerden bir boy” (853)// ŞT: Tanḳut “Tibet” (T73a/13)// YUyg.Tr: Tan̂ggut “Tibetli, Tibet ulusu” (389)// Moğ-Les: Tanggud “Kuzeybatı Çin'deki Tangut yerleşim bölgesi; Tübetliler ve ülkeleri” (1200).
[415] Bk. AŞ (80a), SG (1408), BR-TDK (762). Bk. Tenbūl.
[416] Yazmalar: Tunġal. Bk. Tunġal// SG: Tanġal/Tanḳal “genel hüküm” (615)// AŞ: Tanḳal “toplanması için askere haber vermek” (80a)// CC: Tunga- “bildirmek, ilan etmek”; Tungovul “bildirme, haber verme” (197)// Moğ-Les: Tungga-/Tunggaga-/Tungā- “bilmek, karar vermek, düşünmek” (1298/1299); Tunggag/Tunhag/Tunghag “bildiri; buyruk”; Tunggagla-/Tunhagla-/Tunghagla- “bildirmek, açıklamak”; Tungaglal/Tunhaglal/Tunghaglal “açıklama, duyuru” (1299).
[417] tunḳal| Yazmalar: tunġal (تُنغال). Bk. AŞ (80a), SG (615), Sİ (175, 1906), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (830), Külliyat-Yazma1 (846).
[418] M2: 418b; ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (672), Muin// Sami (446), Dehhuda: Tinnīn.

/t/ Babı /v/ ile [ML.123a]

2962 **Tola** (تَولا)[419]: (/t/ üstün ile). "dolu". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī niçe az azġına mey medresede
Deyr ara gir ki içer şeyḫ tola şāb tola

(ای نوایی نیچه آز آزغینه می مدرسه دا/دیر آرا کیر که ایچار شیخ تولا شاب تولا)

Ni hūş ḳaldı manĝa ni ṭāḳat ni ṣabr ḳaldı manĝa ni ārām
Çü gördi ölgüm gülüb tola ḳıldı bāde deryāsı içre zevraḳ

(نِی هوش قالدی منکا نِی طاقت نِی صبر قالدی منکا نِی آرام/چو کوردی اولکوم کولوب تولا قیلدی باده دریاسی ایچره زورق)

Ey Nevāyī devr eger budur mini mest ėtgeli
Sin tola ḳoy kim min anıñĝ ṣāf u dürdin talġaman

(ای نوایی دور اکر بودور مینی مست اَیتکالی/سین تولا قوی کیم مین آنینک صاف و دردین تالغامان)

2963 **Turġanıda** (تُورغانیدا)[420]: (/t/ ötre ile, /n/ esre ile). "durmasında, ayakta durmasında; kalkmasında". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ni turġanıda ḳarārı anıñĝ
Ni 'azmıda iḫtiyārı anıñĝ

(نِی تورغانیدا قراری آنینک/نِی عزمیدا اختیاری آنینک)

2964 **Töküle** (تَوکولا)[421]: (/t/ üstün ile, /k/ ötre ile). "dökülmeğe". *Dört Dīvān'dan:* [M1.145b]

Aḳara başladı baş u töküle başladı tiş
Sefer yaraġını ḳılġıl ki tüşti başıñĝa iş[422]

(آقارا باشلادی باش و تَوکولا باشلادی تیش/سفر یراغینی قیلغیل که توشتی باشینکا ایش)

2965 **Tübige** (تُوبیکا)[423]: (/t/ ötre ile, /b/ esre ile). "dibine". *Dört Dīvān'dan:*

Görüñĝ ża'īf tenim tigreside cevri taşın
Yıġac tübide saçılġan kibi s̱emer her yan

(کورونک ضعیف تنیم تِیکراسیدا جوری تاشین/یِغاج توبیدا ساچیلغان کیبی ثمر هر یان)

Leylī ve Mecnūn'dan: [**M2.146a**]

Bolur ḳara yir tübige barmaḳ
Bolmas 'Arab içre baş çıḳarmaḳ

(بولور قرا یِر توبیکا بارماق/بولماس عرب ایچرا باش چِقارماق)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:

[Ot olmas yana mülk ehliġa fāş]
Girer yir tübige niçük kim ḳuyaş[424]

(کیرار یِر توبیکا نیچوک کیم قویاش)

---

[419] Bk. AŞ (97b), SG (698)// Krgz.Tr: Tolo/Tolu (745)// YUyg.Tr: Tola "çok" (418).

[420] Yazmalar: Turḳanıda (تورقانیدا). Bk. AŞ (92a), SG (639)// DLT: Tur- "kalkmak, ayağa kalkmak; durmak, (bir yerde) kalmak" (900-901)// CC: Tur- "durmak; kalmak; ayağa kalkmak" (197)// Kzk.Tr: Tur- "durmak, dikilmek; kalkmak" (555)// Krgz.Tr (760), YUyg.Tr (427): Turmaḳ "kalkmak".

[421] Yazmalar: Tökele (تَوکالا). (/t/ üstün ile, /k/ medli elif ile) "dökülmek". Bk. SG (687), DLT (895), YUyg.Tr (423).

[422] töküle| Yazmalar: tökele (تَوکالا)// yaraġını| Yazmalar: tedārüki (تدارکی)// ḳılġıl| Yazmalar: ḳıl ḳıl (قیل قیل). Bk. FK (241, 254), FK-Özb (G.242), Külliyat-Yazma2 (458), Divan-Yazma (235*2).

[423] İH: 127b. Bk. Tüb.

[424] Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. Sİ (268, 3302).

2966 **Töktürmekge** (تَوكتورماككا): (/t/ üstün ile, /t/ ötre ile). “döktürmeğe”. *Dört Dīvān'dan:*
Raḳībinĝġa dėsem la‘net yiri bar kim sanĝa nā-ḥaḳ
Minim ḳanımnı töktürmekge ol mel‘ūn ėrür bā‘iṡ[425] [İH.127b]
(رقيبينكغه دَيسام لعنت يِرى بار كيم سنكا ناحق/مينيم قانيم نى توكتورماككا اول ملعون اَيرور باعث)
2967 **Tüşige** (تُوشيكا): (/t/ ötre ile, /ş/ esre ile). “düşüne, rüyasına; [**Tuşıġa**] tarafına, yönüne”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tüşige girer bu iki yār işi
Munı görgec aytur anĝa bir kişi
(توشيكا كيرار بو ايكى يار ايشى/مونى كوركاج آيتور اَنكا بير كيشى)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Çün istedi ol tüşige ta‘bīr
Öz ḥālıġa dāl taptı bir bir[426] [ML.123b, TÜ.76a]
(چون ايستادى اول توشيكا تعبير/اوز حاليغه دال تاپتى بير بير)
2968 **Törter** (تَورتار)[427]: (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile, diğer /t/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). “dörder”.
2969 **Tökgüci** (تَوككوجى)[428]: (/t/ üstün ile, /k/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). “dökücü”.
2970 **Toyġar** (تَويغار)[429]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). “doyur!; tarla serçesi, çayır kuşu, turgay, toygar”.
2971 **Töre** (تَوره-تَورا)[430]: (/t/ ve /r/ üstün ile). “soy, sülale; padişahların çocukları; töre, görenek, yasa; Çengiz Ḫan'ın yasası”; “(**Tora**)[431] askerleri korumak için insan boyunca yapılmış ve birbirine zincir ve kancayla bağlanmış kalkanlar; [**Tūre**] bukağı, hayvanların ayaklarına bağlanan zincir; çakal”; “/t/ ötre ile (**Tūrā**): Jend ü Pājend dilinde: inek”.
Tārīḫ-i Bābürī'den (1. anlam):
Dervīş Muḥammed Tarḫan töre ve müçe bile mundın uluġ idi[432].
(درويش محمّد ترخان توره و موچه بيله موندين اولوغ ايدى)
Dört Dīvān'dan:

[425] Raḳībinĝġa| M1, M2, TÜ: Raḳībinġa (رقيبينغه). Bk. NŞ (91, 91), NŞ-Özb (G.91), Külliyat-Yazma-TB (162).
[426] ol| Yazmalar: öz (اوز). Bk. LM (322, 3002), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).
[427] M1: 151a; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (647).
[428] M1: 163a; ML: 135b; İH: 139b; TÜ: yok. Bk. SG (687), AŞ (96b), Tökerge.
[429] M1, ML, İH, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 163b; M2: 159b; ML: 135a; İH: 139a; TÜ: 86a. Bk. Toyġarmaḳ, SG (713), Tarama (211).
[430] İH: 128a. Bk. SG (650-651)// AŞ: “âdet; kanun” (90b)// DLT: Törü “örf, âdet” (897)// CC: Töre “töre” (194)// Krgz.Tr: Törö “efendi, devlet memuru, yüksek mertebeli, derebeyi; bürokrat” (756)// YUyg.Tr: Töre “han soyundan olan kimse, soylu; bürokrat” (424)// Moğ-Les: Törü/Tör “töre, gelenek; güç; düzen; kural; hüküm, yönetim, hükümet, devlet; şölen, düğün” (1288-1289).
[431] Bk. AŞ (90b), SG (651)// DLT: Tura “kalkan” (901)// Alt.Tr: Tura “ev; şehir” (186)// Krgz.Tr: Toz-/Torğo-/Toro- “engel olmak, yolu kapatmak, alıkoymak” (752/750/751); Torğoo/Toroo “engel, yolu kapatma” (750/751)// YUyg.Tr: Toralğu “engel” (420)// Derleme: Tura/Tora “duvarı korumak için üzerine kaplanan tahta”// Moğ-Les: Tura “kale, şehir, kent” (1300).
[432] Tarḫan| Yazmalar, SG (650): Ḫan (خان). Bk. Arat-Babür (157, H21b), TB-Özb (Yıl.900), TB-Yazma-ML (30).

Ġam ġıẕāsı arasıda ḳanı Türkāne ayaġ
Töre āyīni bile tamsa toḳuz aḳsa otuz[433]
(غم غذاسی آراسیده قانی ترکانه ایاغ/توره آیینی بیله تامسه توقوز آقسه اوتوز)
"bu şiir bir Türk yasasına işaret etmektedir. Buna göre bir içki meclisinde bir kişinin kadehinden bir damla içki dökülürse dokuz kadeh, içki akarsa otuz kadeh verilir".
[Dört Dīvān'da] Sāḳī-nāme'den: [M1.146a]
Töre birle baş urub tut ḫanġa
Sarḳutın bėr min-i bī-sāmānġa
(توره بیرله باش اوروب توت خانغه/سرقوتین بَیر مین بی سامانغه)
Tārīḫ-i Ekberī'de Şāh Ebü'l-Me'ālī anlatımında şöyle der:
Kār-ı 'aşḳ dīger est ü töre-yi salṭanat dīger.
(کار عشق دیکر است و توره سلطنت دیکر)
Ẓafer-nāme-yi Emīr Tėmür'den:
Besī töre-dānān-ı Çengiz-kīş
Be Çengiz ḫᵛīş ü zi Çengiz bīş[434]
(بسی توره دانان چنکیزکیش/به چنکیز خویش و ز چنکیز بیش)
Dört Dīvān'dan: [**M2.146b**]
Muġ ėşigin tora dik yap yüzüñge kim gerdūn
Ḳuyaş sinānı çėkib ṭavrıda savaş görünür
(مغ اَیشِکین توره دیک یاپ یوزونکا کیم کردون/قویاش سنانی چَیکیب طوریدا ساواش کورونور)
Sedd-i Sikenderī'den:
Araba çü ėl devriġa yandaşıb
İki devredin hem ḥisābı aşıb
Araba üze tora peyvest olub
Tora kėynide ḫalḳ hem-dest olub
Tora barça ḳullāb ile bend ü best
Kemīn ėyleben kėynide ehl-i şest[435]
(ارابه چو اَیل دوریغه یانداشیب/ایکی دوره دین هم حسابی آشیب
اَرابَه اوزه توره پیوست اَولوب/توره کَینی دا خلق همدست اَولوب
توره بارچه قلّاب ایله بند و بست/کمین اَیلابان کَینی دا اهل شست)

2972 **Tügün** (تُوکون)[436]: (/t/ ve /g/ ötre ile). "düğüm". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Beşīzī eger tügdi ėrse le'īm
Müdām açmaġıdın tapar köñgli bīm
Dėse kim açay tañgla yā-ḫod bu gün
Tüger ol tügünge yana bir tügün[437]

---

[433] Türkāne| Yazmalar: Türkān (ترکان). Bk. AŞ (96a), SG (650), GS (185, 226), GS-Özb (G.288), Külliyat-Yazma-TB (52), Divan-Yazma (212*2).
[434] Bu beyit| TÜ: yok.
[435] Araba| TÜ: 'arade (عراده); M1, M2, ML, İH: arade. Bk. Araba, Sİ (322, 4119), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma1 (893), Külliyat-Yazma-TB (875).
[436] ML: 123a. Bk. AŞ (96b), SG (692), DLT (908), Krgz.Tr (776: Tüyün), YUyg.Tr (430).
[437] açmaġı| Yazmalar: açmaḳı (آچماقی). Bk. Tüger, SG (686), Sİ (122, 1119), Sİ-Özb (XVI).

(بشیزی اکر توکدی اَیرسا لئیم/مدام آچماغی دین تاپار کونکلی بیم
دَیسا کیم آچای تانکلا یا خود بو کون/توکار اول توکون کا یانا بیر توکون)

Dört Dīvān'dan:

Felek daḳāyıḳıdın kimse baş çıḳarmadı hergiz

Kim uşbu riştening̃ osru tügünleri çėkilibdür[438]

(فلک دقایقی دین کیمسه باش چیقارمادی هرکز/کیم اوشبو رشته نینک اسرو توکون لاری چَیکیلیب دور)

Zülfüng̃ kim ėrür tügün tügün gūyā

Ėl boldı birin birin giriftārıng̃[439]

(زلفونک کیم اَیرور توکون توکون کویا/اَیل بولدی بیرین بیرین کرفتارینک)

2973 **Tününg̃de** (تُونونکدا): (/t/ ve /n/ ötre ile, diğer /n/ ve /g/ sükûn ile). "gecende". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tününg̃de şem'-i meclis bolsam ėrdi

Gün olsa yār u mūnis bolsam ėrdi [ML.124a]

(تونونکدا شمع مجلس بولسام اَیردی/کون اولسا یار و مونس بولسام اَیردی)

2974 **Tolġaşıb** (تَولغاشیب)[440]: (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /ş/ esre ile). [M1.146b] "dolaşıp, sarılıp, bükülüp; [**Tutuşub/Tutaġlaşıb**[441]] tutuşup, birbirini tutup". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā mey birle sal cānımġa andaḳ şu'le kim

Renc ü miḥnet derdi çıḳḳaylar başımdın tolġaşıb[442]

(ساقیا می بیرله سال جانیمغه آنداق شعله کیم/رنج و محنت دردی چِققایلار باشیمدین تَولغاشیب)

2975 **Tüşümge** (تُوشومکا): (/t/ ve /ş/ ötre ile). "düşüme, rüyama; [**Tuşumġa**] tarafıma, yönüme". *Dört Dīvān'dan:*

Tüşümge girdi cennet içre ḥūr u ṭūbā vu kevs̱er

Meger kūyıda tapḳum 'āriż u ḳadd u lebidin ber[443]

(توشومکا کیردی جنّت ایچره حور و طوبی و کوثر/مکر کوییدا تاپقوم عارض و قدّ و لبیدین بر)

2976 **Tutar atar** (تُوتار آتار)[444]: (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile, diğer /t/ medli elif ile). "kırşılıklı vuruşma, savaşta tutup atmak". [**M2.147a**] *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Rezm eṭvārıdın tutar atarda dil-pesend ve [bezm esbābıdın içmek ve bağışlamaḳda] bī-mānend[445]. [İH.128a, TÜ.76b]

(رزم اطواریدین توتار آتاردا دلپسند و بی مانند)

2977 **Tur** (تُور)[446]: (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kuşun oturacağı yer; dur!; (**-TUr**) sözcüklere eklenir. Örn. gėtibtür; (**Tur/Tūr**)[447] yiğit, yürekli, kahraman; Ferīdūn'un büyük oğludur.

---

[438] daḳāyıḳ| M1, M2, İH, TÜ: daḳāyıġ (دقایغ). Bk. GS (133, 150), GS-Özb (G.146), Külliyat-Yazma-TB (40).

[439] Bu beyit| TÜ: yok// Ėl| Yazmalar: yok. Bk. FK (337, 358), FK-Özb (G.345).

[440] Yazmalar: Tutḳaşıb (تُوتقاشیب). (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile, /ş/ esre ile) "birbirini tutup". Bk. AŞ (98b), Tolġaşmaḳ// SG: Tolġanıb/Tolġaşıb "dolaşıp, sarılıp" (698)// SG: Tutuşub/Tutaġlaşıb "birbirini tutup" (633).

[441] Bk. SG (633), Arat-Babür (316, Yıl.910/H150b), TB (35, H150b/7), TB-Yazma-ML (228).

[442] tolġaşıb| Yazmalar: tutḳaşıb (تُوتقاشیب). Bk. SG (698), BV (47, 63), BV-Özb (G.63), Külliyat-Yazma-TB (283).

[443] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (127, 161).

[444] SG: Atar tutar/Atış tutuş (104b-105). Bk. Atar tutar.

[445] eṭvārıdın| Yazmalar: eṭvārıda ve (اطواریدا و)// dil-pesend| Yazmalar: dil-pez̠īr (دلپذیر). Bk. MN (198/300, 454), MN-Özb (Meclis.7), Külliyat-Yazma2 (667), Külliyat-Yazma-TB (1142).

Sivinc Tatar ile birlikte İlẖan'ı yendi. Turan ülkesi onun adıyla ilgilidir; (**Tūr**) araştırma, arama; dönek sevgili"; "Īrec'in kızı ve Menūçehr'in eşi"[448]; "[**Tor**][449] tor, ağ, tuzak, balık ağı, tül; vahşi, yabanıl, tor; [**Tör**] tör, evin baş köşesi, ev bucağı; karşı, aynı hizada". [İH.128b] *Dört Dīvān'dan:*

Meger ki mescid ikendür ki boldı büt-ẖāne
Yüzünĝ ki ikki ḳaşınĝdın töridedür miḥrāb[450]

(مکر که مسجد ایکان دور که بولدی بتخانه/یوزونک که ایگّی قاشیدین توریدادور محراب)

Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan'ān'dan:

Deyr için firdevs-āyīn ḳıldılar
Köp tekellüf birle tezyīn ḳıldılar
Törde taẖtī urdılar gerdūn-esās
Zīb ü zīnet anda bī-ḥadd u ḳıyās

(دیر ایچین فردوس آیین قیلدی لار/کوپ تکلّف بیرله تزیین قیلدی لار
توردا تختی اوردیلار کردون اساس/زیب و زینت آندا بیحدّ و قیاس)

Vaḳf-nāme-yi Medrese-yi İẖlāṣiyye'den: [M1.147a]

Bu ẖān-ḳāh töride kim hem cenūbī ṭarafı bolġay günbedī binā ḳılıldı[451].

(بو خانقاه توریدا کیم هم جنوبی طرفی بولغای کنبدی بنا قیلیلدی)

2978 **Toḳ** (تَوْق)[452]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ḳ/ sükûn ile). "tok, doymuş"; "[**Tuḳ**] Moğ. bayrak, sancak"[453]. [ML.124b]

2979 **Toyub** (تَویوب): (/t/ üstün ile, /y/ ötre ile). "doymuş; /t/ ötre ile (**Tuyub**) duymuş, öğrenmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Çün toyubdur nā-tevān cismim beliyyet taşıdın
Tėrme ey gerdūn ġıẕā yanĝlıġ yana cānımġa taş

(چون تویوب دور ناتوان جسمیم بلیّت تاشیدین/تَیرما ای کردون غذا ینکلیغ یانا جانیمغه تاش)

2980 **Tökerge** (تَوکارکا)[454]: (/t/ üstün ile, /k/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dökmeğe". *Dört Dīvān'dan:*

Ol ġamze ḳan tökerge ol göz vefā ḳılurġa
Bī-dād u ẓulm bā'iş nāz u 'itāb māni'

(اول غمزه قان توکارکا اول کوز وفا قیلورغه/بیداد و ظلم باعث ناز و عتاب مانع)

2981 **Tügüb** (تُوکوب): (/t/ ve /g/ ötre ile). "düğümlemiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

---

[446] Yazmalar: Tur/Turıda. Bk. SG (646-647)// MU: Tur "kuşun oturacağı ağaç" (T777a/2)// Krgz.Tr: Tuur "alıcı kuşun oturduğu tünek" (765).

[447] SG (646-647), BR-Muin (530): Tūr// Derleme: Tur "delikanlı, genç".

[448] Yazmalar: "Īrec'in eşi ve Menūçehr'in annesi". Bk. SG (646-647), BR-Muin (530).

[449] Bk. SG (646-647)// AŞ: Tor "ipekten işlenen ağ; balık ağı" (91b)// DLT (893), Krgz.Tr (750), YUyg.Tr (420): Tor "ağ, tor"// Moğ-Les: Tour/Tor "tor, ağ; tel kafes, ızgara" (1278).

[450] büt-ẖāne| Yazmalar: mey-ẖāne (میخانه)// ḳaşınĝdın| Yazmalar, AŞ, SG: ḳaşıdın (قاشیدین). Bk. AŞ (91a), SG (646), NŞ (44, 44), NŞ-Özb (G.44), Külliyat-Yazma2 (169), Külliyat-Yazma-TB (153).

[451] ḳılıldı| Yazmalar: ḳıldı (قیلدی). Bk. SG (647), VA (44), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (763).

[452] M1: 148a; TÜ: 84a. Bk. SG (683), DLT (888), Krgz.Tr (742), YUyg.Tr (417).

[453] TÜ: yok. Bk. FV (672)// DLT (898), YUyg.Tr (425), Moğ-Les (1292): Tuġ// Krgz.Tr: Tuu (764).

[454] M1: 163a; TÜ: yok. Bk. AŞ (96b), SG (685), DLT (895), CC (194), Krgz.Tr (754), YUyg.Tr (423).

Arḳasıda ‘aşḳ ki yüz ġam üküb [**M2.147b**]
Her girihi bir ġam ayaḳın tügüb
(آرقاسیدا عشق که یوز غم اوکوب/هر کرهی بیر غم ایاقین توکوب)

2982 **Toydurub** (تَویدوروب)[455]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /d/ ötre ile). “doyurmuş; /t/ ötre ile (**Tuydurub**)[456] duyurmuş, anlatmış”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Nihānī an͡ga tutturub söz besī
Tėn͡giz suyı üzre yiberdi ḫasī[457]
(نهانی اَنکا توتتوروب سوز بسی/تَینکیز سویی اوزره یِباردی خسی)

2983 **Turub** (تُوروب): (/t/ ötre ile). “durmuş; kalkmış”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Turub ḳalb ara şāh-ı ferruḫ-serīr
Niçük kim hüzebrī velī şīr-gīr [İH.129a]
(توروب قلب آرا شاه فرّخ سریر/نیچوک کیم هزبری ولی شیرکیر)

2984 **Ton͡gub** (تَونکوب): (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “donmuş”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tolun ayġa gög bolġuca yüz ton͡gub
Felek baḥrı nīlī daġı muz ton͡gub[458]
(تولون آی غه کوک بولغوجا یوز تونکوب/فلک بحری نیلی داغی موز تونکوب)

Ferhād u Şīrīn'den:
Ḳamer ser-çeşmesi her tün ton͡gub muz
Muz olġan ḳaṭreler girdide yulduz[459] [ML.125a]
(قمر سرچشمه سی هر تون تونکوب موز/موز اولغان قطره لار کردیدا یولدوز)

2985 **Tutaşıb** (تُوتاشیب): (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). “tutuşup, birbirini tutup; [alev almış]”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
İçimge şu‘le-yi ‘aşḳın͡g tutaşıb
Tutaşıb dėme kim başımdın aşıb[460]
(ایچیمکا شعلهٔ عشقینک توتاشیب/توتاشیب دَیمه کیم باشیمدین آشیب)

2986 **Tolġanıb** (تَولغانیب): (/t/ üstün ile, /n/ esre ile). [M1.147b] “dolanmış, sarılmış, bükülmüş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tīre öy içinde ol ġam-endūd
Tolġanıb özige ėyle kim dūd
(تیره اوی ایچِندا اول غم اندود/تولغانیب اوزیکا اَیله کیم دود)

Dört Dīvān'dan:
Gėldi çün ahımdın ot almaḳġa Mecnūn-ı żaʻīf
Tolġanıb çürgendi ol ot içre ol yan͡glıġ ki ḳıl [TÜ.77a]

---

455 Yazmalar: Toyturub (تَویتوروب). (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile)// SG: Toyġarmaḳ/ġ (712).
456 Yazmalar: Tuyturub. Bk. Tuydurmaḳ.
457 tutturub| Yazmalar: tuyturub (تویتوروب). Bk. Sİ (317, 4038), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma1 (891), Külliyat-Yazma-TB (874).
458 yüz| Yazmalar: nūr (نور). Bk. Sİ (232, 2765), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma1 (865), Külliyat-Yazma-TB (847).
459 yulduz| M1, M2, ML, İH: yılduz. Bk. SG (705), FŞ (170, XVII/100).
460 ‘aşḳın͡g| M1, M2, TÜ: ‘aşḳın (عشقین). Bk. FŞ (417, XLV/79), FŞ-Özb (XLV).

(گَیلدی چون آهیمدین اوت آلماقغه مجنون ضعیف/تولغانیب چورکاندی اول اوت ایچره اول ینکلیغ که قیل)

2987 **Tüzüb** (تُوزوب): (/t/ ötre ile). “dizmiş; düzenlemiş; süslemiş; /t/ üstün ile (**Tözüb**)[461] katlanmış, dayanmış”. *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan‘ān'dan:*

Göz bile la‘lı ‘aceb ṣan‘at tüzüb
Her niçe bu öltürüb ol tirgüzüb

(کوز بیله لعلی عجب صنعت توزوب/هر نیچه بو اولتوروب اول تیرکوزوب)

2988 **Toḳunmaḳ** (تَوقونماق)[462]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “dokunmak, değmek”.

2989 **Toḳtaḳ** (تَوقتاق)[463]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile). “huzurlu, sakin (**Toḳtaş**) (تَوقتاش)[464] dinlenme, huzur; dinlen!, rahat et!, yatış!”.

2990 **Tut** (تُوت)[465]: (/t/ ötre ile). [**M2.148a**] “tut!”. *Dört Dīvān'dan:*

Felekni sāġar ėtib tut velī bu şarṭ bile
Ki tamsa toḳḳuz u aḳsa içür man̂ga ottuz

(فلک نی ساغر اَیتیب توت ولی بو شرط بیله/که تامسه توقّوز و آقسه ایچور منکا اوتّوز)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ayaġçı man̂ga cām-ı şāhāne tut
Tükengen sayı toldurub yana tut[466]

(اَیاغچی منکا جام شاهانه توت/توکان کان سایی تولدوروب یانا توت)

Dört Dīvān'dan:

Çün ḳoyub gėtgün̂g cihān mülkin musaẖẖar boldı tut[467]
[Çün yatıb ölgün̂g felek taẖtı müyesser boldı tut]

(چون قویوب گَیتکونک جهان ملکین مسخّر بولدی توت)

2991 **Tüzet** (تُوزات): (/t/ ötre ile). “düzenle!; süsle!, donat!”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī terāne tüzet rīẖte
Ḥazīn rūdun̂ga laḥnī āmīẖte[468]

(مغنّی ترانه توزات ریخته/حزین رودُنکا لحنی آمیخته)

Ferhād u Şīrīn'den:

Tüzet her yirde an̂glab faṣl çaġın
Üç aylıḳ ‘ayş u ‘işretnin̂g yaraġın[469] [İH.129b]

(توزات هر یِردا آنکلاب فصل چاغین/اوچ آی لیق عیش و عشرت نینک یراغین)

2992 **Toḳrat** (تَوقرات): (/t/ üstün ile). “İskender zamanında Dārā'ya bağlı olan Ḳalmaḳ

---

[461] M1, TÜ: yok. Bk. SG (652), Tözmek.

[462] M1, TÜ: yok; ML: 124b; İH: 128b. Bk. Toḳunmaḳ/Toḳuşmaḳ.

[463] M1, TÜ: yok. Bk. Toẖtaḳ// Krgz.Tr: Toktoo “durma; ılımlı tabiatlı, makul, aklı başında; alçak gönüllü; rahat rahat, acele etmeksizin” (744)// Azb.Tr: Toxtag/Toxdag “huzurlu, teskin olmuş; teselli” (739).

[464] M1: 160b; M2: 156b; ML: 132b, İH: 137a; TÜ: 84a. Bk. SG (683)// Mlk.Tr (402), YUyg.Tr (416): Toxtaş “durma, dinlenme”.

[465] ML: 124b. Bk. SG (630), AŞ (89b).

[466] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. Sİ (113, 986).

[467] Bu dize| M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (89b), NŞ (69, 69).

[468] rūdun̂ga| ML, İH: rūdın̂ga. Bk. Sİ (450, 6002).

[469] yirde an̂glab| Yazmalar: yılda ėyleb (بِیلدا اَیلاب)// çaġın| Yazmalar: çaḳın (چاقین)// yaraġın| Yazmalar: yaraḳın (یراقین). Bk. FŞ (161, XVI/90), FŞ-Özb (XVI), Hamse-Taşbasma (178).

padişahının adı"; "[**Toġrat**] doğrat!"[470]. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöyle der:
Alar ḫaylınıñ ḫanı Toḳrat olub
Uruş vaḳtı ārezmdin yat olub[471]
(آلار خیلی نینک خانی توقرات اولوب/اوروش وقتی آرزم دین یات اولوب)
2993 **Tört** (تَورت): (/t/ üstün ile). "dört". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [M1.148a]
Yitgec yaşı tört ü bėş arası
Ta'līm sözin salıb atası
(یِتکاج یاشی تورت و بَیش آراسی/تعلیم سوزین سالیب آتاسی)
Dört Dīvān'dan:
Mihrim otın 'aḳl u hūş u fehm ü ḥis yaşurmadı
Mihr-i lāmi' tört bürḳa' kėynidin pinhān ėmes
(مهریم اوتین عقل و هوش و فهم و حس یاشورمادی/مهر لامع تورت برقع گینیدین پنهان اَیماس)
2994 **Tutmac** (تُوتماج): (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile). "hamurla yapılan bir tür çorba, tutmaç".
2995 **Töşebtürler** (تَوشابتورلار): (/t/ üstün ile, /b/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile). "döşemişler, sermişler". *Dört Dīvān'dan:*
Rehn ḫırḳam kim töşebtürler anı mey-ḫānede
Gūyiyā her yan yapuşḳan dürdler peyvendidür [ML.125b]
(رهن خرقم کیم توشابتورلار آنی میخانه دا/کوییا هر یان یاپوشقان دردلار پیوندی دور)
2996 **Töşelgec** (تَوشالکاج): (/t/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "döşenince, serilince". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Töşelgec bu bisāṭ-ı kām-rānī
Özi olturdı līk olturtub anı
(توشالکاج بو بساط کامرانی/اوزی اولتوردی لیک اولتورتوب آنی)
2997 **Toḳtamaḳ** (تَوقتاماق)[472]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile). "dinlenmek, rahat etmek, durmak, dinmek, yatışmak, oturuşmak".
2998 **Tolġamaḳ** (تَولغاماق)[473]: (/t/ üstün ile). "dolamak, sarmak, bükmek, burmak, döndürmek". *Dört Dīvān'dan:*
Min çü gėçtim 'aşḳ ara baştın melāmet ḳılmañġız
Kim 'acebdür başsız ėlniñ ḳulaġın tolġamaḳ
(مین چو گیچیتم عشق آرا باشتین ملامت قیلمانکیز/کیم عجب دور باش سیز اَیل نینک قولاغین تولغاماق)
2999 **Toḳtamayın** (تَوقتامایین)[474]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /y/ esre ile). "yatışmadan, oturuşmadan, rahat etmeden; rahat etmeyip; rahat etmez". *Dört Dīvān'dan:*

---

470 Yazmalar: "doğra!". Bk. SG (676), DLT (887).
471 vaḳtı ārezm| Yazmalar: vaḳtıda rezm (وقتی دا رزم). Bk. Sİ (185, 2057), Külliyat-Yazma1 (849), Külliyat-Yazma-TB (833), Hamse-Taşbasma (410).
472 M1, TÜ: yok; ML: 123b; İH: 127b// SG: Toḫtamaḳ/Toḫtaşmaḳ/Toḳtamaḳ/Toḳtaşmaḳ (637/682). Bk. Toḳtaşmaḳ, Toḫtama// AŞ: Toḫta-/Toḳta- (90a/96b)// Krgz.Tr: Tokto- (743)// Kzk.Tr: Toqta- (540)// YUyg.Tr: Toxtimaḳ (416)// Moğ-Les: Togta- (1257).
473 M1, TÜ: yok; ML: 122b; İH: 127b// Tekrarı| M1: 151a; M2: 151b; ML: 128a; İH: 132b; TÜ: 79a// Yazmalar: Tolḳamaḳ (تَولقاماق)// SG: Tolġamaḳ/Tolġandurmaḳ (696)// AŞ: Tolġa-/Tolġandur- (98a)// DLT: Tolga- (890)// Krgz.Tr: Tolğo- (745)// YUyg.Tr: Tolġimaḳ (418).

Zāhid mini rüsvā dėdi lī̄kin özi ḳıldı
Mey toḳtamayın kön̂glige mey-h̬āneni rüsvā[475]

(زاهد مینی رسوا دَیدی لیکن اوزی قیلدی/می توقتامایین کونکلی کا میخانه نی رسوا)

3000 **Tögen** (تَوکان-تُکَن)[476]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “kızgın damga, dağ, yanık yarası”. [**M2.148b**] *Dört Dīvān'dan:*

Lāle-rūyum asramay kön̂glümni ger ‘azm ėyledi
Yād-gār andın tögenler çāk kön̂glüm asramış

(لاله رویم آسرامای کونکلومنی کرعزم اَیلادی/یادکار آندین توکانلار چاک کونکلوم آسرامیش)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Zamān ehli bī-vefālıġıdın bağrımda tikenlerdür ve devrān h̬alḳı bī-ḥayālıġıdın gögsümde tögenlerdür.

(زمان اهلی بیوفالیغی دین باغریمدا تیکان لاردور و دوران خلقی بی حیالیغی دین کوکسومدا توکان لاردور)

Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayḳara'dan:

Tīġ ile gögsümni ḳıldın̂g zah̬m ey sīmīn-beden
Ḳanı turmaydur dėb ol zah̬m üzre köydürdün̂g tögen[477]

(تیغ ایله کوکسومنی قیلدینک زخم ای سیمین بدن/قانی تورمایدور دَیب اول زخم اوزره کویدوردونک توکن)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Lāle dėben gögsüme gördüm tögen
Gül tileben kön̂glüme taptım tiken[478]

(لاله دَیبان کوکسوما کوردوم توکان/کل تیلابان کونکلوما تاپتیم تیکن)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Noḳta es̱eri nihān tikendin
Yoḳ kim ḳara salmaġan tögendin[479]

(نقطه اثری نهان تیکان دین/یوق کیم قرا سالماغان توکان دین)

3001 **Tüşgü dikdür** (تُوشکو دیک دور): (/t/ ve /g/ ötre ile, /d/ ile). “düşecek gibidir”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü ‘āşıḳ an̂gladı ḳılġac te’emmül
Ki yėldin tüşgü dikdür yir üze gül

(چو عاشق آنکلادی قیلغاج تامّل/که یَیلدین توشکودیک دور یِر اوزه کل)

3002 **Tolġar** (تَولغار): (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “dolar, sarar, büker, döndürür”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[474] M1, TÜ: yok; ML: 124b; İH: 128b// M2: “rahat etmez; rahat etmeyip”; ML, İH: “rahat etmez”. Bk. Toḳtamaḳ// BL: Toḳtamın (?) “rahat etmez” (48a).

[475] Bk. BL (48a), NN (G.57), NN-Özb (G.38).

[476] Yazmalar: Tügen/Tögen (تُوکان-تُکَن). (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (96b), SG (692)// DLT: Tögün “dövme ve dağlama”; Tögne- “ateşle dağlamak” (895)// Derleme: Döğün “dağlamakla açılan yara; vücudun çeşitli yerlerine iğne ve barut ile yapılan dövme”// Moğ-Les: Tögene-/Töönö- “dağlamak”; Tögene/Töönö/Tönü “dağlama, dövme” (1283).

[477] köydürdün̂g| Yazmalar: ḳoydurdun̂g (قویدوردونک). Bk. MN (227, 461), HBD (143/32a, 113).

[478] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 80b (üzeri çizili)// gördüm| TÜ: gördim (کوردیم). Bk. HE (251, XXXVI/95), HE-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (441).

[479] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 80b (üzeri çizili)// nihān| Yazmalar: nişān (نشان)// salmaġan| Yazmalar: salmaġay (سالماغای). Bk. LM (375, 3532), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (681).

Eger emrdin tolġar olsa boyun
Göreli ki gerdūn ni oynar oyun[480] [İH.130a]

(اکر امردین تولغار اَولسا بویون/کورالی که کردون نی اوینار اویون)

3003 **Tüger** (تُوکار): (/t/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "düğümler, düğüm yapar". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Beşīzī eger tügdi ėrse le'īm
Müdām açmaġıdın tapar köñgli bīm
Dėse kim açay tañgla yā-ḫod bu gün
Tüger ol tügünge yana bir tügün[481]

(بشیزی اکر توکدی اَیرسا لئیم/مدام آچماغی دین تاپار کونکلی بیم
دَیسا کیم آچای تانکلا یا خود بو کون/توکار اول توکون کا یانا بیر توکون)

3004 **Tuşamışı** (تُوشامیشی)[482]: (/t/ ötre ile, /ş/'ler ile). "Moğ. işi birisine bırakma, devretme".

3005 **Tübide** (تُوبیدا): (/t/ ötre ile, /b/ esre ile). [M1.148b] "dibinde". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳadeḥ tübide görüñg bāde dürdini maḫfī
Ġam içre ḳan tola köñglümde daġ-ı pinhān dik

(قدح توبیدا کورونک باده دردینی مخفی/غم ایچرا قان تولا کونکلومدا داغ پنهان دیک)

3006 **Toġdı** (تَوغدی)[483]: (/t/ üstün ile, /d/ esre ile). "doğurdu; [doğdu]".

3007 **Toḳulġan** (تَوقولغان): (/t/ üstün ile). "dokunmak, dokuma yapılmak; [**Toġulġan**] doğmuş, doğum yapılmış". [TÜ.77b]

3008 **Toḳunmay durur** (تَوقونمای دورور)[484]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "dokunmamış; [**Toġulmay durur**] doğmamış". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Velī nivçün kim kiçikdür yaşıñg
Toḳunmay durur taşġa hergiz başıñg [**M2.149a**]

(ولی نیوچون کیم کیچیک دور یاشینک/توقونمای دورور تاشغه هرکز باشینک)

3009 **Tökedür** (تَوکادور): (/t/ üstün ile, /k/ medli elif ile). "döker; dökecek". [ML.126a]

3010 **Tolġanur** (تَولغانور)[485]: (/t/ üstün ile, /n/ ötre ile). "dolanır, sarılır, döndürülür". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

'Aşḳ içre ki cismi tolġanur bil
Ol nev' durur ki ot üze ḳıl

(عشق ایچرا که جسمی تولغانور بیل/اول نوع دورور که اوت اوزا قیل)

Dört Dīvān'dan:

Ḳıl kibi cismim ki hicriñg sūzı içre tolġanur

---

480 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// olsa| Yazmalar: ėrse (اَیرسا). Bk. Sİ (321, 4094), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (875), Külliyat-Yazma1 (892), Hamse-Taşbasma (449).

481 tügdi| Yazmalar: tügse (توکسا). Bk. Tügün, SG (686), Sİ (122, 1119), Sİ-Özb (XVI).

482 TÜ: yok. Bk. FV (672)// Moğ-Les: Tusiya-/Tuşa- "devretmek, teslim etmek" (1304).

483 ML: 125a; İH: 129b// Yazmalar: Toḳtı (تَوقتی). (/t/ üstün ile, diğer /t/ esre ile) "doğurdu". Bk. SG (674), Toġmaġıñg.

484 M1, TÜ: Toḳulmay durur (تَوقولمای دورور). (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile); M2: Toḳulmaydur; ML, İH: Toġulmaydur. Bk. SG (681), Sİ (163, 1720), Sİ-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (826), Toḳunmaḳ.

485 M1, M2, TÜ: Tolḳanur (تَولقانور). Bk. AŞ (98a)// SG: Tolġanmaḳ/Tolġaşmaḳ (697)// DLT: Tolgan- (890)// Krgz.Tr: Tolǧon- (745)// YUyg.Tr: Tolġanmaḳ (418).

Otġa tüşgendin nişāndur pī̃ç ile tābı anıng̃
(قیل کیبی جسمیم که هجرینک سوزی ایچرا تولغانور/اوتغه توشکان دین نشان دور پیچ ایلا تابی آنینک)
Tā bozuḳ köng̃lüm ara zülfüng̃ ẖayālı aylanur
Ejdehāyīdür ki bir vīrāne içre tolġanur
(تا بَوزوق کونکلوم آرا زلفونک خیالی اَیلانور/اژدهایی دور که بیر ویرانه ایچره تَولغانور)

3011 **Tong̃ar** (تَونکار): (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “donar”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Sefer ḳılmaġan ādemī ẖāmdur
Savuġda tong̃ar kimge ārāmdur
(سفر قیلماغان آدمی خام دور/ساووغ دا تونکار کیمکا آرام دور)

3012 **Tört defter** (تَورت دفتر): (/t/ üstün ile). “kinaye olarak: dört kutsal kitap yani *Furḳān, İncīl, Tevrāt* ve *Zebūr*”.

3013 **Turmaġumdur** (تُورماغوم دور)[486]: (/t/ ve /ġ/ ötre ile). “durmam; durmayacağım”. [İH.130b]

3014 **Toġubtur** (تَوغوبتور)[487]: (/t/ üstün ile, /b/ sükûn ile). [M1.149a] “doğurmuştur; [doğmuştur]”; “(**Toḳubtur**)[488] dokumuştur”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaş u yüzüng̃ni müneccim çün-ki gördi bī-niḳāb
Dėdi gör kim ḳavs burcıdın toġubtur āftāb
(قاش و یوزونکنی منجّم چونکه کوردی بی نقاب/دیدی کور کیم قوس برجیدین توغوبتور آفتاب)
Aẖter-i sa‘d sining̃ dik ki toġubtur gūyā
Kim ḳuyaş ėrdi ata vu tolun ay ėrdi ana
(اختر سعد سینینک دیک که توغوبتور کویا/کیم قویاش اَیردی اَتا و تولون آی اَیردی اَنا)

3015 **Toḳuz** (تَوقوز): (/t/ üstün ile). “dokuz”. *Dört Dīvān'dan:*
Ġam ġıẕāsı arasıda ḳanı Türkāne ayaġ
Töre āyīni bile tamsa toḳuz aḳsa otuz[489]
(غم غذاسی آراسیده قانی ترکانه ایاغ/توره آیینی بیله تامسه توقوز آقسه اوتوز)

3016 **Tong̃uz** (تَونکوز)[490]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “domuz”. *Sedd-i Sikenderī'de* Ye’cūc ve Me’cūc bölümünde şöyle der:
Aġızdın tong̃uz dik çıḳıb ikki tiş
Velī yirni ḳazmaḳ alar birle iş[491]
(آغِزدین تونکوز دیک چیقیب ایکّی تیش/ولی یرنی قازماق آلار بیرلا ایش)

3017 **Turmang̃ız** (تُورمانکیز): (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “durmayınız; kalkmayınız”.

3018 **Turġuz** (تُورغوز)[492]: (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “kaldır; durdur”.

---

486 M1, M2, TÜ: Turmaḳumdur// Yazmalar: “durmam; kalkmak istiyorum”// SG: Turmaġumdur/Turġum yoḳ “durmayacağım” (641). Bk. Turġanıda.

487 M1, M2, TÜ: Toḳubtur (تَوقوبتور). Bk. SG (674), Toġmaġıng̃.

488 ML, İH: Toġubtur. Bk. SG (679), Toḳumaḳ.

489 Türkāne| Yazmalar: Türkān (ترکان). Bk. AŞ (96a), SG (650), GS (185, 226), Külliyat-Yazma-TB (52), Divan-Yazma (212*2).

490 Bk. SG (709), DLT (892), CC (193), Krgz.Tr (311: Donğuz), YUyg.Tr (419: Tong̃ġuz).

491 ikki tiş| Yazmalar: tişleri (تیشلاری)// alar birle iş| Yazmalar: alarnıng̃ işi (آلارنینک ایشی). Bk. Sİ (426, 5653), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (908).

3019 **Tutġucım** (تُوتغوجيم)[493]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile, /c/ esre ile). "tutucum". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫasta kūyuñġda yatmışam bī-kes
Tutġucım ḳapġucım itiñġdür bes [ML.126b]
(خسته كويونكدا ياتميشام بيكس/توتغوجيم قاپغوجيم ايتينک دور بس)

3020 **Toyġarıb** (تَويغاريب)[494]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doyurmuş". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ın vasiyetinde şöyle der:

Ḳılıcı toyġarıb Ḫusrev'ni cāndın
Tilese bī-güneh ḳanımnı andın[495] [**M2.149b**]
(قليجى تويغاريب خسرونى جاندين/تيلاسه بى كنه قانيمنى آندين)

3021 **Tüzelmes** (تُوزالماس): (/t/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "düzelmez, düzleşmez; yapılmaz".

3022 **Tuymas ikin mü** (تُويماس ايكين مو)[496]: (/t/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /k/ esre ile). "duymaz mı ki, öğrenmez mi ki; /t/ üstün ile (**Toymas ikin mü**) doymaz mı ki".

3023 **Toydı** (تَويدى): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doydu; /t/ ötre ile (**Tuydı**) duydu, öğrendi, anladı".

3024 **Toymay-min** (تَويماى مين): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doymam; /t/ ötre ile (**Tuymay-min**) duymamışım, öğrenmemişim, anlamamışım".

3025 **Toyġay** (تَويغاى)[497]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /ġ/ medli elif ile). "doyacak; [doya]; /t/ ötre ile (**Tuyġay**) duyacak, öğrenecek, anlayacak; [duya]". [İH.131a, TÜ.78a]

3026 **Töküz** (تَوكوز): (/t/ üstün ile, /k/ ötre ile, /z/ sükûn ile). [M1.149b] "tam, bütün, eksiksiz"[498]. *Dört Dīvān'dan:*

Gülde yoḳ serv ḳadı servde gül ruḫ-sārı
Serv-i gül-rūyum ėrür ḥüsn ṭarīḳide töküz
(كل دا يوق سرو قدى سرودا كل رخسارى/سرو كل رويوم اَيرور حسن طريقيدا توكوز)

Şeyḫde yoḳ rindlıḳ zāhidġa yoḳ resm-i fenā
Deyr pīri her sülūk irşādıda gėldi töküz
(شيخ دا يوق رندليق زاهدغه يوق رسم فنا/دير پيرى هر سلوک ارشادى دا گيلدى توكوز)

Servde yoḳ gül kibi ruḫ-sār u gülde göz ü ḳaş

---

[492] ML: 129a; İH: 133b// Tekrarı| M1.156b, M2.152b, TÜ.82a// Yazmalar: Turḳuz (تُورقوز)// SG: Turġuz "kaldır; durdur; (Rūm Tr.) kapının açılmaması için arkasına konulan kalın ağaç" (649). Bk. Turġuzmaḳ.

[493] M1: 161a; TÜ: yok// SG: Tutġucı "tutan, tutucu" (631).

[494] M1, TÜ: yok. Bk. SG (712), Toyġarmaḳ.

[495] Ḳılıcı...Ḫusrev'ni cāndın| Yazmalar: Ḳılıcnı…Ḫusrev ḳanıdın (قليجنى...خسرو قانيدين). Bk. SG (712), FŞ (451, XLIX/111), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (589).

[496] M1, M2, TÜ: Tuymas igin mü (/t/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /g/ esre ile)// AŞ (101a-101b), SG (710), DLT (894/906), Krgz.Tr (752/767), YUyg.Tr (422/429): Toy- "doymak"; Tuy- "duymak, anlamak, sezmek"// Moğ-Les: Dugul-/Dūla- "duymak, dinlemek" (431).

[497] Yazmalar: Toygey (تَويكاى). (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (711).

[498] Yazmalar: "seçilmiş". Bk. AŞ (97a), BL (50b), SG (692)// DLT: Töküz "akıtmalı (at vs.)" (895)// YUyg.Tr: Töküs "tam, mükemmel" (423)// Moğ-Les: Tegüs/Tögs "tam, bütün, tamamen, tamamlanmış; mükemmel" (1228).

Ḥüsn ara ey gül-ʻiẕār-ı serv-ḳad sin-sin töküz[499]

(سرو دا یوق کل کیبی رخسار و کل دا کوز و قاش/حسن آرا ای کلعذار سرو قد سین سین توکوز)

3027 **Tört ulus** (تَورت اولوس): (/t/ üstün ile). "Türk boylarının en büyükleri olan Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz. Nevāyī belki de Pīşdādiyān, Keyān, Eşkāniyān ve Sāsāniyān'ı kastetmiştir". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Andaḳ ėşittim ki şeh-i kām-rān

Tört ulus ḫanı Tėmür Küreken

(آنداق اَیشیتّیم که شه کامران/تورت اولوس خانی تَیمور کُورَکان)

3028 **Tolġanmas** (تَولغانماس)[500]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "dolanmaz, sarılmaz".

3029 **Toḳtata almas** (تَوقتاتا آلماس): (/t/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile, diğer /t/'ler medli elif ile). "yatıştıramaz, rahata kavuşturamaz".

3030 **Tüs/Tös** (تُوس-تَوس)[501]: (/t/ ötre ile, /s/ sükûn ile). [**M2.150a**] "yaradılış, soy, töz; [**Tos**][502] yay ve ona benzer şeylerin üzerine sarılan [kayın ağacı kabuğundan] kılıf". *Dört Dīvān'dan:*

Oḳunĝ aġzıda ḳızıl tos ėmes könĝlüm ara kim

Tanĝ ėmes aġzı ḳızıl bolsa ġıẕā çün anĝa ḳandur [ML.127a]

(اوقونک آغزیدا قیزیل توس اَیماس کونکلوم آرا کیم/تانک اَیماس آغزی قیزیل بولسه غذا چون اَنکا قان دور)

3031 **Toḳtamas** (تَوقتاماس): (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile). "dinmez, yatışmaz, rahat etmez, sakinleşmez". *Dört Dīvān'dan:*

Könĝlüm içre toḳtamas laʻlınĝ ḫayālı bir zamān

Ni ʻaceb ölsem bu zaḫmımdın çü her dem ḳan barur

(کونکلوم ایچرا قوقتاماس لعلینک خیالی بیر زمان/نی عجب اولسام بو زخمیم دین چو هر دم قان بارور)

3032 **Tutaş** (تُوتاش)[503]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "bitişik, yan yana". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥüsn dīvānı üze maṭlaʻdur ol peyveste ḳaş

Kātib-i taḳdīr anınĝ mıṣrāʻların yazmış tutaş [M1.150a]

(حسن دیوانی اوزه مطلع دور اول پیوسته قاش/کاتب تقدیر آنینک مصرع لارین یازمیش توتاش)

Gözüm yaşı ki yürek ḳanıġa tutaş görünür

Bėrür ḳanımġa tanuġluḳ eger-çi yaş görünür

(کوزوم یاشی که یوراک قانیغه توتاش کورونور/بَیرور قانیمغه تانوغ لوق اکرچه یاش کورونور)

---

[499] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. NŞ (206, 206).

[500] Yazmalar: Tolḳanmas (تَولقانماس). Bk. AŞ (98a)// SG: Tolġanmaḳ/Tolġaşmaḳ (697)// DLT: Tolgan- (890)// Krgz.Tr: Tolğon- (745)// YUyg.Tr: Tolġanmaḳ (418).

[501] Yazmalar: Tüs. Bk. Ṭüs/Ṭös, SG (663)// DLT: Töz "asıl; üst tabaka" (898); Tü "renk; at donu; tüy" (907)// Alt.Tr: Tös "temel, başlangıç; ilk ruhlar" (184)// Kzk.Tr: Tüs "tip, görünüş" (565)// Krgz.Tr: Tüs "görünüş, renk, at donu" (774)// YUyg.Tr: Tüs "görünüm, renk, sima, görüntü" (432)// Trkm.Tr: Tüys "görünüş, biçim, yüz" (641)// Moğ-Les: Tösü/Tös "görünüş, biçim, benzeyiş" (1291).

[502] AŞ: Tos/Toz (473). Bk. Toz, SG (660/663)// DLT: Toz (894)// Alt.Tr: Tos "akçaağaç kabuğu" (182)// Kzk.Tr: Toz "kayın ağacının kabuğu" (538)// Krgz.Tr: Toz "huş ağacı kabuğu" (752)// Özb.Tr.İzahlı: Tos "kayın ağacının kabuğu" (II/254)// Moğ-Les: Tous/Durusu(n)/Durs "ağaç kabuğu, huş ağacı kabuğu" (1279/439).

[503] Bk. AŞ (90a), SG (635), Krgz.Tr (764), YUyg.Tr (428), Derleme// DLT: Tutaşı/Tutşı/Tutçı (904).

Sipāh-ı ḥüsnüñge bir meh-çesi raḫşān ʻalem bolġay
Ḳuyaş güzgüsige ahım sütūnı ger tutaş olsun[504]
(سپاه حسنونکا بیر مهچه سی رخشان علم بولغای/قویاش کوزکوسیکا آهیم ستونی کر توتاش اولسون)

3033 **Toḳulmış** (تَوقولمیش): (/t/ üstün ile, /ḳ/ ötre ile). "dokunmuş, dokuma yapılmış; [**Toġulmış**] doğmuş". *Dört Dīvān'dan:*
ʻAşḳ otıdın tende andaḳ ṣaʻb olubtur köymegim
Kim şererler tārıdın gūyā toḳulmış köñglegim [İH.131b]
(عشق اوتیدین تن دا آنداق صعب اولوبتور کویماکیم/کیم شررلار تاریدین کویا توقولمیش کونکلاکیم)

3034 **Toġramış** (تَوغرامیش): (/t/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "doğramış". *Dört Dīvān'dan:*
Köñglüm andaḳ çāk çāk olmış ki gūyā ṭuʻme dėb
Hicr tīġi itleriñge bir bir anı toġramış[505]
(کونکلوم آنداق چاک چاک اولمیش که کویا طعمه دَیب/هجر تیغی ایتلارینکا بیر بیر آنی توغرامیش)
Bu ki pāre pāredür köygen baġır birle köñgül
İtleri allında ol kāfir hemānā toġramış
(بو که پاره پاره دور کویکان باغِر بیرله کونکل/ایتلاری آلیندا اول کافر همانا توغرامیش)

3035 **Tögüşmek** (تَوکوشماک): (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile). "dövüşmek".

3036 **Tolġama** (تَولغامه)[506]: (/t/ ve /m/ üstün ile). "dolama!, sarma!, çevirme!, döndürme!". [ML.127b, TÜ.78b]

3037 **Tuz** (تُوز): (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "tuz; (**Tüz**) düz; diz!, sırala!; düzenle!"; "/t/ üstün ile (**Töz**) katlan!, dayan!; [kök, temel]; (**Toz**) toz; [yay ve ona benzer şeylerin üzerine sarılan kayın ağacı kabuğundan kılıf]". *Ferhād u Şīrīn'den:* [**M2.150b**]
Şeker dik leb velī yoḳ tuz kem anda
Tuzı kem ḳand ʻālem ʻālem anda[507]
(شکر دیک لب ولی یوق توز کم آندا/توزی کم قند عالم عالم آندا)

Dört Dīvān'dan:
Çü ḳad ėgildi ʻaṣā birle daġı bolmas tüz
Ėşitse tüz ana yir künc-i beytü'l-aḥzāndur
(چو قد اَیکیلدی عصا بیرله داغی بولماس توز/اَیشیتسه توز آنکا یِر کنج بیت الاحزان دور)
Ey ki bir ay ʻaşḳıdın āşüfte-sin vaṣl isteseñg
Her cefā ḳılsa çıda her nevʻ bī-dād ėtse töz
(ای که بیر آی عشقی دین آشفته سین وصل ایستاسانک/هر جفا قیلسه چیدا هر نوع بیداد اَیتسه توز)
Ay sañga oḫşar ve-līkin ol savuġdur sin melīḥ
Farḳ köptür niçe kim bolsa müşābih tuz u muz
(آی سنکا اوخشار و لیکن اول ساووغدور سین ملیح/فرق کوپتور نیچه کیم بولسا مشابه توز و موز)
Gėlür-min ḫān-ḳahdın deyr sarı bezm tüz ey muġ
Muġāne tut sürūd ey muṭrib ü ey muġ-beçe mey süz[508]

[504] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. NŞ (503, 505), NŞ-Özb (G.504).
[505] itleriñge| M1, M2, ML, İH: itlerige. Bk. NŞ (249, 249).
[506] Yazmalar: Toḳġana (تَوقغانه). (/t/ ve /n/ üstün ile). Bk. SG (697), Tolġamaḳ.
[507] Tuzı kem| FŞ (293, XXXI/56), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma1 (555), Külliyat-Yazma-TB (544), Hamse-Taşbasma (212): Tuzī kim.
[508] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BV (162, 212).

(گیلورمین خانقه دین دیر ساری بزم توز ای مغ/مغانه توت سرود ای مطرب و ای مغبچه می سوز)

3038 **Tüş** (تُوش)[509]: (/t/ ötre ile). "düş, rüya; gün ortası, öğlen; (**Tuş**) taraf, yön, yan; denk, eşit; [yakın; karşı]". *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.150b]

Yitib ėrdi ḳış mevsimi dağı tuş
[Ėmes ėrdi bir sarı mümkin yürüş]
[Ėmes ėrdi maḳṣūd altun gümüş]
Ki bolġay kişi munca miḥnetġa tuş[510]

(یِتیب اَیردی قیش موسمی داغی توش/که بولغای کیشی مونجه محنت غه توش)

Ferhād u Şīrīn'den:

Uyumış ėrdi bir taş üzre Şāpūr
Yaman tüş görmegidin ėrdi rencūr[511]

(اویومیش اَیردی بیر تاش اوزره شاپور/یمان توش کورماکیدین اَیردی رنجور)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Kim bu deyr içre ol ki zār olġay
Tüş görüb bėyle bī-ḳarār olġay

(کیم بو دیر ایچرا اول که زار اولغای/توش کوروب بَیله بی قرار اولغای)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Gün tüş idi vü temūz faṣlı
Cevzā bile mihr-tāb vaṣlı

(کون توش ایدی و تموز فصلی/جوزا بیله مهرتاب وصلی)

Dört Dīvān'dan:

Gėce zülfüñgni tüş gördüm perīşān
Bu gündür ḫāṭırım osru müşevveş [İH.132a]

(گَیجه زلفونکنی توش کوردوم پریشان/بو کوندور خاطریم اسرو مشوّش)

Dėme tüş vaḳtı ol yüz gündin artuḳdur munı görgil
Kim ol yandın nihāyet bolsa bu yandın bidāyetdür [ML.127a]

(دَیمه توش وقتی اول یوز کوندین آرتوقدور مونی کورکیل/کیم اول یاندین نهایت بولسا بو یاندین بدایت دور)

3039 **Tumuş** (تُوموش): (/t/ ötre ile). "bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce otur"[512]. *Dört Dīvān'dan:*

'İşret ėt kim çarḫ allında tefāvüt yoḳ turur
Ḫˇāh bezm içre semā' ėt ḫˇāh künc içre tumuş

(عشرت اَیت کیم چرخ آلیندا تفاوت یوقتورور/خواه بزم ایچره سماع اَیت خواه کنج ایچره توموش)

---

[509] Bk. AŞ (94b-95a), SG (671-672)// DLT: Tuş "denk, benzer; nesnenin karşı tarafı" (903); Tüş "düş, rüya; mola yeri ve mola zamanı" (912)// CC: Tüş "öğle; düş, rüya" (203)// Krgz.Tr: Tuş "karşı yandaki yer; yön, doğrultu; zaman, fırsat, an" (763); Tüş "öğle zamanı; düş, rüya" (774)// YUyg.Tr: Tüş/Çüş "öğle; düş, rüya" (432)// Moğ-Les: Düli/Dül "orta, ara; günün veya gecenin ortası, öğlen, gece yarısı" (445).

[510] kişi| Yazmalar: idi (ایدی). Bk. Sİ (371, 4846; 423, 5613), Sİ-Özb (LVI; LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (891; 907).

[511] Uyumış| Yazmalar: Oturmış (اوتورمیش). Bk. FŞ (368, XL/85), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (565).

[512] Yazmalar: "bir köşede sessizce oturmak". Bk. SG (700), AŞ (99a), Tunmaḳ// CC: Tumış- "huysuzlaşmak" (197)// Derleme: Tum-/Tun- "suya batmak, dalmak"// Azb.Tr.Ağız: Tum- "düşünceye dalmak, gözü donmak".

3040 **Turuş** (تُوروش): (/t/ ve /r/ ötre ile). "durma, durup bekleme; dayanma, katlanma, direnme". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Efrāsiyāb turuş bėrmedi dağı yüz ḳaytardı.

(افراسیاب توروش بَیرمادی داغی یوز قایتاردی)

Tārīḫ-i Bābürī'de Afāġına (Afġānlar) ile ilgili şöyle der:

Yaġılıḳ yürüş ve turuşın ḳıla almadı. [**M2.151a**]

(یاغی لیق یوروش و توروشین قیلا آلمادی)

3041 **Tumşuġ** (تُومشوغ)[513]: (/t/ ötre ile, /m/ sükûn ile). "kuş gagası; dağ burnu". *Ferhād u Şīrīn'den[514]:*

Özi ḫod taġ u tumşuġ dik an͡ga baş
Velī tumşuġ kim ol bolġay ḳara taş[515]

(اوزی خود تاغ و تومشوغ دیک اَنکا باش/ولی تومشوغ کیم اول بولغای قرا تاش)

Dört Dīvān'dan:

Āteşīn gül ġunçasıdur otluḳ u ḳanlıḳ kön͡gül
Zār bülbül tumşuġı çākıdın efġānlıḳ kön͡gül[516]

(آتشین کل غنچه سیدور اوتلوق و قانلیق کونکل/زار بلبل تومشوغی چاکیدین افغان لیق کونکل)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Örgemçi şıbaḳġa culnı tırmab
Tumşuġını rişte birle çırmab[517] [M1.151a, ML.127b]

(اورکامچی شیباق غه جُلنی تیرماب/تومشوغینی رشته بیرلا چِرماب)

3042 **Turmaḳ** (تُورماق): (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "durmak; kalkmak". [TÜ.79a]

3043 **Tuşluḳ** (تُوشلوق): (/t/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "taraf, yön; [**Tüşlük**] gün ortası, öğlen, kaba kuşluk; (**Tuşluk Tuşı**)[518]: semtten semte; [**Töşlük**] göğüslü, iri gövdeli, iri yarı, güçlü". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Pād-şāhlıḳ taḫtıġa olturdı, çün andın uluġraḳ ve tin͡g tuşluḳ ėl bar ėrdi[ler] alarġa anın͡g ḫidmeti ḳatıġ gėlür ėrdi[519].

(پادشاه لیق تختی غه اولتوردی، چون آندین اولوغراق و تینک توشلوق اَیل بار اَیردی آلارغه آنینک خدمتی قاتیغ کَیلور اَیردی)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ḳabab ḳorġannı dabḳur dabḳur ol ḫayl
Tüşerge ḳıldılar tuşluḳ tuşı meyl[520] [ML.128a]

---

513 AŞ (98b-99a)// SG: Tumşuġ/ḳ (702)// DLT (900), Krgz.Tr (759), YUyg.Tr (426), Trkm.Tr (637): Tumşuk.

514 Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den.* Bk. AŞ (99a), SG (702).

515 u tumşuġ dik| Yazmalar: tumşuġdın (تومشوغدین). Bk. AŞ (99a), SG (702), FŞ (208, XXII/31), FŞ-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (520).

516 Bu beyit| ML: yok. Bk. BV (295, 394).

517 culnı| M2, ML, İH: çulnı// Tumşuġını| M2, İH: Tumşuġnı. Bk. AŞ (83a), SG (731/822), LM (304, 2827), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (667).

518 Yazmalar: Tuşluḳ Tüşti (توشلوق توشتی). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (27b). Bk. SG (673), AŞ (95a).

519 tin͡g tuşluḳ| Yazmalar, SG (673): ten ve tuşluḳ (تن و توشلوق). Bk. TM (273, T732a/18), TM-Özb (Şehrīrād), Külliyat-Yazma2 (749), Külliyat-Yazma-TB (1230).

(قاباب قورغاننی دابقور دابقور اول خیل/توشارکا قیلدی لار توشلوق توشی میل)

3044 **Toyġarmaḳ** (تَویغارماق)[521]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). “doyurmak”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Arslan işi ṣayd urub sibā‘nı toyġarmaḳ, sıçḳan verzişi direm oġurlab tügünni aẖtarmaḳ[522].

(ارسلان ایشی صید اوروب سِباعنی تَویغارماق، سِچقان ورزشی درم اوغورلاب توکوننی آختارماق)

3045 **Tutruḳ** (تُوتروق)[523]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile). “ateş yakmaya yarayan çalı çırpı, tuturuk”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Söz tėrgücinin̂g eger kiçigi eger uluġı bil ki ėrürler tamuġ otının̂g tutruġı[524]. [İH.132b]

(سوز تیرکوجی نینک اکر کیچیکی اکر اولوغی بیل که اَیرورلار تاموغ اوتی نینک توتروغی)

3046 **Toynaḳ/Tovaġ** (تَویناق-تَواغ)[525]: (/t/ üstün ile, /n/ medli elif ile). “hayvanların tırnağı, toynak”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Toynaḳ ėmes an̂glasam kemā-hī
Yuḳmış ḳalem ucıġa siyāhī [**M2.151b**]

(تویناق اَیماس آنکلاسام کماهی/یوقمیش قلم اوجیغه سیاهی)

Yüzümdür ü eşhebin̂g tovaġı
Başımdur u merkebin̂g ayaġı[526]

(یوزوم دور و اشهبینک تواغی/باشیم دور و مرکبینک اَیاغی)

3047 **Toraġ/Toraḳ** (تَوراغ-تَوراق)[527]: (/t/ üstün ile, /r/ medli elif ile). “bir çeşit tulum yoğurdu”. [M1.151b]

3048 **Tüzlük** (تُوزلوک): (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). “düzlük, doğruluk; düzenlilik; süslülük, bezenmişlik”.

3049 **Töşük** (تَوشوک): (/t/ üstün ile). “delik, deşik”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bolub peydā urarda tīġ-i mātem
Töşükler taġ ara bel ḥufreler hem[528]

---

[520] dabḳur| Yazmalar: dabġur (دابغور). Bk. Tuşluḳ tuşı, AŞ (95a), SG (673), FŞ (361, XXXIX/85), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

[521] Yazmalar: Toyḳarmaḳ (تَویقارماق)// Tekrarı| M1.163b, M2.159b, TÜ.86a: Toyġarmaḳ// AŞ: Toyġar-/Toyḳar- (101b)// SG: Toyġarmaḳ/ġ (712)// DLT: Toḍgur- (886).

[522] urub| Yazmalar: urmaḳ ve (اورماق و)// toyġarmaḳ| Yazmalar: toyḳarmaḳ (تَویقارماق)// oġurlab| Yazmalar: oḳurlab (اوقورلاب). Bk. MK (243, 69b/10), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1488), MK-Amire (132).

[523] SG: Tutruḳ/Tutaşturuḳ/Tutġu (636). Bk. Tutaşturuḳ// Tarama: Duturuḳ/Dutruḳ/Tuturuḳ/Tutruḳ (74)// YUyg.Tr: Tutruḳ “çıra” (429)// Derleme: Tutruk “tuturuk”.

[524] tėrgüci| Yazmalar: bėrgüci (بَیرکوجی)// eger| Yazmalar: ve ger (و کر). Bk. MK (271, 81a/10), MK-Özb (Tenbih.52), Külliyat-Yazma-TB (1493), MK-Amire (154).

[525] AŞ: Tuvaġ/Tuynaḳ (101a)// SG: Tuy/Tuynaḳ/Tuvaḳ (710/713/714)// DLT: Tuyag (906)// Krgz.Tr: Tuyak (767)// YUyg.Tr: Tuvaḳ/Tuyaḳ (429)// Trkm.Tr: Toynak (634)// Moğ-Les: Tugura/Tūr/Tuguray/Tūray (1293).

[526] Yüzümdür ü| Yazmalar: Yüzüm durur (یوزوم دورور)// Başımdur u…ayaġı| M1, M2, TÜ: Başımdur u…ayaḳı; ML, İH: Başım durur…ayaḳı. Bk. SG (710), LM (205, 1776), Külliyat-Yazma-TB (645).

[527] İH: 132a// Yazmalar: Toraġ// SG: Toraḳ (647)// BR-Muin: Dūrāġ “üzerine süt sağılmış yoğurt” (894)// Tarama: Toraḳ “süzülmüş yoğurt, çökelek” (211)// Derleme: Torak/Torağ “yağı alınmış yoğurt, çökelek”// Moğ-Les: Tarag “kesilmiş süt, ekşimiş süt” (1203); Togurag “tortu, sıvı üzerindeki taneler” (1261).

[528] peydā| Yazmalar: bī-dād (بیداد). Bk. FŞ (390, XLII/96), FŞ-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (571).

(بولوب پیدا اوراردا تیغ ماتم/توشوک لار تاغ آرا بل حفره لار هم)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Naḳbġa girgec kiçik ėrdi töşük
Sıġmadı kim bī-ḥad uluġ ėrdi yük

(نقب غه کیرکاج کیچیک اَیردی توشوک/سیغمادی کیم بیحد اولوغ اَیردی یوک)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Kön̂glümde ki yüz tėşük tėşib ah
Her bir birin̂giz üçün vaṭan-gāh[529]

(کونکلوم دا که یوز تَیشوک تَیشیب آه/هر بیر بیرینکیز اوچون وطن کاه)

Dört Dīvān'dan:

Nāveki birle töşük bolġan kön̂gül aḥvālını
Niçe şerḥ ėyley dėsem aġzımġa gėlmes ġayr-ı ah

(ناوکی بیرله توشوک بولغان کونکل احوالینی/نیچه شرح اَیلای دَیسام آغزیمغه گَیلماس غیر آه)

3050 **Tünün̂g** (تُونونک): (/t/ ve /n/ ötre ile, diğer /n/ ve /g/ sükûn ile). "tünün, gecen; /t/ üstün ile (**Tonun̂g**) giyeceğin, giysin". *Dört Dīvān'dan:*

Göz aç eşk-i nedāmet saç öz aḥvālın̂gġa kim bardur
Tünün̂g tīre gözün̂g ẖīre yolun̂g bortaġ atın̂g aḳsaġ

(کوز آچ اشک ندامت ساچ اَوز احوالینکغه کیم باردور/تونونک تیره کوزونک خیره یولونک بَورتاغ آتینک آقساغ)

3051 **Töşüklüg** (تَوشوکلوک): (/t/ üstün ile, /ş/ ve /l/ ötre ile). "delikli, deşikli". *Ferhād u Şīrīn'de* düz yazı başlığında şöyle der:

Bu yan̂glıġ ḳatıḳ gėcede töşüklüg baġrının̂g ḳanġa boyalmaġı.

(بو ینکلیغ قاتیق گَیجه دا توشوکلوک باغرینینک قانغه بویالماغی)

3052 **Tüzük** (تُوزوک): (/t/ ve /z/ ötre ile). "düzenli; bezenmiş, donanmış; dümdüz; [yapılmış, bayındır]; düzen; bezenmişlik"[530]. *Dört Dīvān'dan:*

Helāk oḳı gözün̂g urmış kön̂gülge tanma ki bar
Yanıda kirpik ü ḳaşın̂gdın oḳ u yası henūz[531] [**M2.152a**, ML.128b]

(هلاک اوقی کوزونک اورمیش کونکل کا تانما که بار/یانیدا کیرپک و قاشینک دین اوق و یاسی هنوز)

3053 **Toḳḳan durur** (تَوققان دورور)[532]: (/t/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "doğmuştur". *Dört Dīvān'dan:*

Sin meger toḳḳanda gün toḳḳan durur kim ẕerreī
Farḳ fehm olmas aran̂gızda niçük kim tev'emān[533] [M1.152a, TÜ.79b]

(سین مکر توققاندا کون توققان دورور کیم ذرۀ/فرق فهم اولماس آرانکیزدا نیچوک کیم توامان)

[**M2.159b**, ML.135a, İH.139a]

---

[529] tėşük| Yazmalar: töşük (توشوک). Bk. LM (236, 2102), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (652), Külliyat-Yazma1 (664), Hamse-Taşbasma (125).

[530] Yazmalar: "dümdüz; bezenmiş". Bk. SG (662), AŞ (93b)// Krgz.Tr (777), YUyg.Tr (433): "sağlam, doğru, düzgün"// Moğ-Les: Dürim [~Tr. Tüzük] "tüzük, töre, kural, yasa, düzen, düzenleme" (448).

[531] gözün̂g| Yazmalar, AŞ (93b): tüzük (توزوک)// kirpik| Yazmalar: kiprik (کِپریک). Bk. GS (174, 210), GS-Özb (G.202), Külliyat-Yazma2 (63).

[532] ML, İH: Toḳġan durur. Bk. AŞ (95b), Toġmaġın̂g.

[533] fehm| M2, ML, İH: u fehm. Bk. GS (344, 457), GS-Özb (G.443), Külliyat-Yazma2 (105), Külliyat-Yazma-TB (91), Divan-Yazma (408*2).

3054 **Tutulurġan/Tutuladurġan** (تُوتولورغان-تُوتولادورغان)[534]: (/t/'ler ötre ile, /r/'ler sükûn ile). "tutulmuş".

3055 **Tüzüklük** (تُوزوک لوک)[535]: (/t/ ve /z/ ötre ile). "düzenlilik; bezenmişlik, donanmışlık; yapılmışlık, bayındırlık; düzenli; bezenmiş; dümdüz; yapılmış, bayındır". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ni şeh kim an̂ga mundaḳ ėrmes tüzük
Tüzüklük niçük gėlgey andın niçük[536]

(نِی شه کیم اَنکا مونداق اَیرماس توزوک/توزوک لوک نیچوک گَیلکای آندین نیچوک)

Dört Dīvān'dan: [**M2.160a**]

Kön̂gül cefāsıdın ābād ėrür ki boldı tüzük
Ḥarīm-i mülk ara ger şāhnın̂g 'adāleti bar [İH.139b]

(کونکل جفاسیدین آباد اَیرور که بولدی توزوک/حریم ملک آرا گر شاه نینک عدالتی بار)

3056 **Tümen min̂g** (تُومان مینک): (/t/ ötre ile). "bin defa bin; [on bin defa bin]"[537]. *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc ile ilgili şöyle der:

Alarġa tümen min̂gdin artuḳ 'aded
Tümen min̂g dėmey bel-ki bī-ḥadd u 'add

(آلارغه تومان مینک دین آرتوق عدد/تومان مینک دَیمای بلکه بیحدّ و عدّ)

3057 **Tutun̂g** (تُوتونک): (/t/'ler ötre ile). "tutun!". *Sedd-i Sikenderī'den:*

İçib bezm ara cām-ı dil-keş tutun̂g
Ni kim gėlse özni demī ḫoş tutun̂g

(ایچیب بزم آرا جام دلکش توتونک/نِی کیم گَیلسا اوزنی دمی خوش توتونک)

3058 **Töşek** (تَوشاک): (/t/ üstün ile). "döşeme, serme; döşek". [ML.135b]

3059 **Tüzlenmek** (تُوزلانماک): (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "düzelmek, düzleşmek; düzenlenmek; süslenmek"[538]. *Dört Dīvān'dan:*

Faḳr eṭvārıda yā çıḳmaḳ girek āfāḳdın
Yā girek tüzlenmek āfāḳ ehlinin̂g eṭvārıca

(فقر اطواریدا یا چیقماق کِیراک آفاق دین/یا کِیراک توزلانماک آفاق اهلی نینک اطواریجه)

3060 **Toġmaġın̂g** (تَوغماغینک)[539]: (/t/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "doğman". *Sedd-i Sikenderī'de* son peygamberin övgüsünde şöyle der:

---

[534] M1: 160a; ML: 135b; İH: 139b; TÜ: yok.

[535] Tekrarı| M1: 158b; M2: 154a; ML: 130b; İH: 135a; TÜ: 83a. Bk. SG (662).

[536] andın niçük| Yazmalar: andın tüzük (آندین توزوک). Bk. SG (662), Sİ (205, 2363), Sİ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (839).

[537] AŞ: Tümen "çokluktan kinayedir; on bin Osmanlı akçası" (98b)// SG: Tümen "on bin" (701)// DLT: Tümen "çok, çeşitli"; Tümen min̂g "milyon" (909)// Krgz.Tr: Tümön "pek çok, on bin" (770)// CC (202), YUyg.Tr (430): Tümen "tümen, on bin"// Moğ-Les: Tüme(n) "on bin" (1315).

[538] SG: "katlanmak, dayanmak". Aynı şiir örneği verildiğine göre SG'deki yanlış olmalıdır (651/657)// DLT: Tüzlün-/Tüzül- "düzelmek" (914)// Krgz.Tr: Tüzdö- "düzeltmek" (777)// YUyg.Tr: Tüzlenmek "düzleşmek" (432).

[539] Yazmalar: Toḳmaġın̂g (تَوقماغینک). (/t/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile)// AŞ (95b), SG (673): "doğmak"// DLT: Tog- "doğmak" (886)// CC: Tog-/Tov-/Tuv- "doğmak" (191)// Krgz.Tr: Tuu- "doğurmak; (güneş, ay) doğmak" (765)// YUyg.Tr: Tuġmaḳ- "doğurmak; (güneş, ay) doğmak" (425).

Sininĝ toġmaġınĝ rūşen ėyleb cihān
Anınĝ dik ki toḳġay ḳuyaş nā-gehān[540]

(سینینک توغماغینک روشن اَیلاب جهان/آنینک دیک که تَوقغای قویاش ناکهان)

3061 **Törtevdin biri dik** (تَورتاودین بیری دیک): (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "dört kişidin biri gibi. Murtażā ʿAlī'din kinayedir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg Nebī ḫidmetide törtevdin biri dik[541]. [M1.152b]

(مونداق شاه غه مسلمان بَیک نبی خدمتیدا تَورتاودین بیری دیک)

3062 **Turmanĝ** (تُورمانک): (/t/ ötre ile). "durmayın; kalkmayın". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Turmanĝ dėdi öyge yaḳın ol bu
Kim girmiş ol ay gözige uyḳu[542]

(تورمانک دَیدی اَویکا یاقین اَول بُو/کیم کیرمیش اول آی کوزیکا اویقو)

3063 **Tökülmek** (تَوکولماک): (/t/ üstün ile). "dökülmek". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.160b**]

Bu gül-şende gül-i raʿnā tökülmek vehmidin gūyā
Cemālın gėc ḳılur peydā dėme bülbüldin ėyler neng

(بو کلشن دا کل رعنا توکولماک وهمیدین کویا/جمالین کَیج قیلور پیدا دَیمه بلبل دین اَیلار ننک)

3064 **Tözmek** (تَوزماک)[543]: (/t/ üstün ile). "katlanmak, dayanmak". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḥaḳ yolıda ḳatıġ irigge tözmekdür ve yaḫşı yamandın her ni ėşitgen görgenge taḥammül görküzmekdür. [İH.140a]

(حق یولیدا قاتیغ ایریک کا توزماک دور و یخشی یاماندین هر نِی اَیشِتکان کورکانکا تحمّل کورکوزماک دور)

3065 **Tolġar isenĝ** (تَولغار ایسانک)[544]: (/t/ üstün ile). "döndürür isen, çevirir isen". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ger tolġar isenĝ boyun bu işdin
Vehm ėylege-sin könĝül ḳalışdın [TÜ.80a]

(کر تولغار ایسانک بویون بو ایشدین/وهم اَیلاکاسین کونکل قالیشدین)

3066 **Türlüg** (تُورلُوک-تُورلُک)[545]: (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "türlü, çeşitli". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Eyyūb ṣabr ėtti türlüg belāda
Velī görmedi hicr şāmı belāsın[546]

(کر ایّوب صبر اَیتّی تورلوک بلادا/ولی کورمادی هجر شامی بلاسین)

ʿAşḳ ara geh geh ki ėl pendiġa baş indürmedim
Gėldi türlüg türlüg andın mā-cerālar başıma

---

[540] toġmaġınĝ| Yazmalar: toḳmaġınĝ (تَوقماغینک). Bk. Sİ (59, 188), Sİ-Özb (III), Külliyat-Yazma-TB (794), Külliyat-Yazma1 (810).

[541] Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg| Yazmalar: Pād-şāh ḥażretleri ḳulluḳıda müsülmān bėg andaḳdur. Bk. MK (87, 7b/9), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1461), MK-Amire (12).

[542] ol bu| Yazmalar: ol yu (اَول یُو). Bk. LM (179, 1502), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (639), Külliyat-Yazma1 (651).

[543] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (93a), SG (651), DLT (898), CC (195), Kzk.Tr (547), YUyg.Tr (425).

[544] Yazmalar: Tolḳar isenĝ (تَولقار ایسانک). Bk. Tolġamaḳ.

[545] Bk. AŞ (92a), SG (650), DLT (911)// CC: Türlü (203)// Krgz.Tr: Türlüü (773)// YUyg.Tr: Türlük (431)// Moğ-Les: Düri/Dür "tür" (447); Düritey/Dürtey "türlü" (448).

[546] şāmı| Yazmalar: şāmın (شامین). Bk. FK (440, 475), FK-Özb (G.452), Külliyat-Yazma2 (495), Divan-Yazma (416*2).

(عشق آرا که که اَیل پندیغه باش ایندورمادیم/گیلدی تورلوک تورلوک آندین ماجرالار باشیمه)

Min-i dīvāneġa yüz şekve bar öz ḳavm u ḫaylımdın
Ki Mecnūn'ġa ni türlüg ẓulm kim ḳılmış ʻArab ḳılmış[547]

(مین دیوانه غه یوز شکوه بار اوز قوم و خیلیمدین/که مجنون غه نِی تورلوک ظلم کیم قیلمیش عرب قیلمیش)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ki çün Ermen'ġa yitti ḥāmil-i rāz
Bolub köñ̂glide yüz türlüg füsūn sāz [İH.139b]

(که چون ارمنغه یِتّی حامل راز/بولوب کونکلیدا یوز تورلوک فسون ساز)

3067 **Turmaġıl** (تُورماغیل): (/t/ ötre ile). “durma!; kalkma!”.

3068 **Toḳtatmasam** (تَوقتاتماسام): (/t/ üstün ile, ikinci /t/ medli elif ile, üçüncü /t/ sükûn ile). [M1.153a] “yatıştırmasam, rahata kavuşturmasam”. [İH.140a]

3069 **Toparlamaḳ** (تَوپارلاماق): (/t/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] toparlamak, toplamak, yığmak; yuvarlamak”[548]. [ML.136a]

3070 **Torum** (تَوروم): (/t/ üstün ile). “dorum, torum, iki yaşındaki deve yavrusu. Bir yaşı olana Köşek/Köşelek, üç yaşı olana da Taylaḳ denir; yavrulaması için kısrakla çiftleştirilen aygır”[549].

3071 **Topraḳ salmaḳ** (تَوپراق سالماق): (/t/ üstün ile, /p/ sükûn ile). “belirli yerlere toprak atıp hırsızın çaldığı şeyin oraya koymasını sağlamak”[550].

3072 **Top** (تَوپ): (/t/ üstün ile, /p/ sükûn ile). [**M2.161a**] “topluluk, kalabalık, yığın”[551]; “top, toparlak; düşmana atılan top; [**Tüb**] dip, kök; (**Top/Töp/Tup/Tüp**) pekiştirme sözcüğü: top toġrı gibi”.

3073 **Topal** (تَوپال)[552]: (/t/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “topal, aksak”.

3074 **Topalañ̂** (تَوپالانک)[553]: (/t/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “yağmursuz ve tozlu olan şiddetli rüzgâr”.

3075 **Töben** (تَوبان)[554]: (/t/ üstün ile). “aşağı, alt; ters”.

3076 **Tüb tüz/Tüp tüz** (تُوبتوز-تُوپتوز)[555]: (/t/'ler ötre ile, /b/ sükûn ile). “dümdüz”.

---

547 Bu beyit| ML: yok. Bk. SG (650), BV (196, 258).

548 Bk. SG (627), Derleme.

549 Köşelek| M1, M2, TÜ: Töşelek; ML, İH: Köşkek. Bk. SG (650)// DLT: Torum “sütten kesilmiş ve annesi gebe olan deve yavrusu” (894)// Trkm.Tr (633), Moğ-Les (1277): Torum “torum”.

550 Bk. SG (627)// Krgz.Tr: Topurak sal- “(kabre ölü ile vedalaşmak üzere) toprak atmak; son görevi ödemek” (750).

551 Bk. SG (627), Krgz.Tr (749), YUyg.Tr (420), Derleme.

552 Yazmalar: Topar (تَوپار). (/t/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (26b)// SG: “topal; bakır ve gümüş gibi şeyleri çekiçle döverken çıkan talaş” (628).

553 Bk. SG (628)// Krgz.Tr: Topolonğ “bir koyun salgın hastalığı; karışıklık, isyan” (749)// Özb.Tr.Alt: Topalan “savaş, çekişme; karışıklık; kum savuran şiddetli rüzgâr” (171)// YUyg.Tr: Topulañ̂ “ayaklanma, isyan; karışıklık” (424)// Trkm.Tr: Topalañ̂ “başkaldırı, isyan” (632).

554 Yazmalar: Tüben (تُوبان). (/t/ ötre ile). Bk. SG (628), AŞ (89b)// CC: Töben (194)// Krgz.Tr: Tömön (755)// Mlk.Tr: Töben (405)// YUyg.Tr: Töven (424).

555 Yazmalar: Tüb tüz// SG (627), Moğ-Les (1249): Tüb “pekiştirici ilk hece tekrarı”// YUyg.Tr: Tüp tüz (431).

3077 **Topçın/Tobçın** (تَوپچین-تَوبچین)[556]: (/t/ üstün ile, /p/ sükûn ile). “Çengiz Ḫan'ın yasa-namesi”.
3078 **Tübsiz** (تُوبسیز): (/t/ ötre ile). “dipsiz, çok derin”.
3079 **Top ġazġan/Top ķazġan** (تَوپ غازغان-تَوپ قازغان)[557]: (/t/ üstün ile). “düşman tarafına atılan top”.
3080 **Topuz** (تَوپوز)[558]: (/t/ üstün ile, /p/ ötre ile). “topuz, demir çomak”. [İH.140b]
3081 **Topuķ** (تَوپوق)[559]: (/t/ üstün ile, /p/ ötre ile). “ayak topuğu”.
3082 **Tobulġu** (تَوبولغو)[560]: (/t/ üstün ile, /b/ ötre ile). “kamçı sapı yapımında kullanılan bir ağaç”.
3083 **Tolġaşur** (تَولغاشور)[561]: (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). [M1.153b] “dolaşır, sarılır”. *Dört Dīvān'dan:*

Tīre ahım her dem andaķ tolġaşur boġzumġa kim
Çıķķalı ķoymas kön̂güldin nāle vü efġānnı dūd
(تیره آهیم هر دم آنداق تولغاشور بوغزومغه کیم/چیققالی قویماس کونکول دین ناله و افغاننی دود)

3084 **Tolġasan̂g** (تَولغاسانک)[562]: (/t/ üstün ile, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “dolasan, döndürsen, çevirsen”. *Dört Dīvān'dan:*

Munca fürķat eşki birle bolsa dūzaḫ meskenim
Tolġasan̂g yüz ķarn ötüb ḫırķam yin̂gin nem tapķa-sin[563] [ML.136b, TÜ.80b]
(مونجه فرقت اشکی بیرله بولسا دوزخ مسکنیم/تولغاسانک یوز قرن اوتوب خرقم یینکین نم تاپقاسین)

3085 **Tün** (تُوْن): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). [**M2.161b**] “tün, gece”; “iple yapılan salıncak”[564]; “/t/ üstün ile ve belirli /v/ ile (**Ton**) giyecek, giysi, don”. *[Dört Dīvān'da]* Tercī‘-i Bend'den:

Tün gün ayaķım yalan̂g yaķam çāk
Mey-ḫāne yolıda mest ü bī-bāk
(تون کون آَیاقیم یالانک یاقام چاک/میخانه یولیدا مست و بی باک)

Çarḫ ‘arūsıġa yoķ ġayr-ı yamanlıķ şi‘ār
‘Aķdıġa meyl ėtme kim şāhid-i bed-kāredür
Vesmesi ķavs u ķuzaḥ ġāzesi gül-gūn şafaķ

---

[556] Yazmalar: Topçın// SG: Tobçın (628)// Moğ-Les: Tobçi/Tobçiya(n) “kısa, özet, özlü; kuralın özü veya aslı” (1249/1250).
[557] Yazmalar: Top ġazġan. HA kaynaklı biçim olmalıdır (26b)// SG: Top ķazġan (629). Bk. Ġazan, Ķazan.
[558] SG: Toppuz (629)// YUyg.Tr: Topuz (420).
[559] SG: Topuķ/Tofuķ (629/679)// Alt.Tr: Tobuk “diz kapağı” (179); Tomuk “diz kapağı; aşık kemiği” (180)// Krgz.Tr: Tomuk “diz kapağı” (746)// Mlk.Tr: Tobuk “diz” (401)// YUyg.Tr (420), Trkm.Tr (632): Topuk// Moğ-Les: Toyg “diz kapağı” (1264).
[560] M1, M2, İH, TÜ: Tupulġu (تُوپولغو). (/t/ ve /p/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (26b); ML: Tubulġu. Bk. SG (629)// DLT: Tawılġuç/Tawılku “erguvani söğüt” (863)// Kzk.Tr: Tobılğı (538)// Mlk.Tr: Tobulgu (401)// Krgz.Tr: Tabılğı (696)// Derleme: Tıbılğı “ağaç dallarından yapılmış kaba süpürge”.
[561] Yazmalar: Tolķaşur (تَولقاشور). Bk. Tolġaşmaķ.
[562] Yazmalar: Tolķasan̂g (تَولقاسانک). Bk. Tolġamaķ.
[563] yin̂gin| M1, M2, ML, İH: yün̂gin. Bk. GS (359, 480), GS-Özb (G.465), Külliyat-Yazma-TB (95).
[564] BR-TDK: Tān/Tāne/Tūne “arış, çözgü; çulha çilesi” (750/784)// Derleme: Düne “az bükülmüş iplik”.

Zülf ü yüzi tün ü gün gör ki ni mekkāredür[565]
(چرخ عروسیغه یوق غیر یامانلیق شعار/عقدیغه میل اَیتمه کیم شاهد بدکاره دور
وسمه سی قوس و قزح غازه سی کلکون شفق/زلف و یوزی تون و کون کور که نی مکّاره دور)
Ḫaṭıñ ėrmes gül üzre sebze-yi bāġ-ı İrem'dür bu
Ni sebze gün yüzinde tün sevādıdın raḳamdur bu[566]
(خطینک اَیرماس کل اوزره سبزۀ باغ ارم دور بو/نی سبزه کون یوزیندا تون سوادی دین رقم دور بو)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Tün der-gehiñe tilençi zengī
Ėgnide tėrisidür pelengī[567]
(تون درکهینکا تیلانچی زنکی/اَیکنی دا تیریسی دور پلنکی)
3086 **Turġan** (تُورغان): (/t/ ötre ile). “durmuş; kalkmış”. *Dört Dīvān'dan:*
Derd sipihri tenim turġan u ötgen oḳuñ
Lem‘a-yı peykān bile s̱ābit ü seyyāredür[568]
(درد سپهری تنیم تورغان و اوتکان اوقونک/لمعۀ پیکان بیله ثابت و سیّاره دور)
Sedd-i Sikenderī'den:
Ni yirde ki turġan ise Erdevān
Çapıb başıġa bir niçe pehlevān[569] [ML.136a]
(نِی یِردا که تورغان ایسا اردوان/چاپیب باشیغه بیر نیچه پهلوان)
3087 **Toḳtasun** (تَوقتاسون): (/t/ üstün ile). “yatışsın, rahat etsin, sakinleşsin”. *Dört Dīvān'dan:*
Ey müsülmānlar nitib ornıda köñlüm toḳtasun
Ḳılsa her dem cilve ger bir serv-i ḥūrī-zād ḳad
(ای مسلمانلار نیتیب اورنیدا کونکلوم توقتاسون/قیلسه هر دم جلوه کر بیر سرو حوری زاد قد)
3088 **Töze alman** (تَوزه آلمان)[570]: (/t/ ve /z/ üstün ile). “katlanamam, dayanamam”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ger her ġam ara özümni salman [M1.154a]
Bu ġamġa nitey ki töze alman[571] [ML.136b]
(کر هر غم آرا اوزومنی سالمان/بو غم غه نیتای که توزه آلمان)
3089 **Topı** (تَوپی)[572]: (/t/ üstün ile, /p/ esre ile). “başlığın altına giyilen tülbent”.
3090 **Tübiye** (تُوبِیه)[573]: (/t/ ötre ile, /b/ esre ile, /y/ üstün ile). “çölde otlayarak semirmiş kısrak”. [İH.141a]

---

565 ü| M1, M2: yok. Bk. FK (151, 152).
566 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (373, 513).
567 Bu beyit| TÜ: yok// tėri| M1, M2, ML: tiri. Bk. SG (763), LM (34, 69), LM-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (609).
568 u, ü| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (639), FK (151, 152), FK-Özb (G.146), Külliyat-Yazma2 (442), Divan-Yazma (155*2).
569 niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. Sİ (348, 4506), Sİ-Özb (L).
570 M1, M2, ML, İH: Töze almay “katlanamam; katlanamaz”// Tekrarı| M2.156a: Töze alman. Bk. Tözmek.
571 salman| Yazmalar: çıday (چیدای). Bk. LM (185, 1565), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).
572 Yazmalar: Tupı (تُوپی). (/t/ ötre ile, /p/ esre ile). Bk. SG (629)// MU: Topı (T777b/6)// Kzk.Tr: Topı “keçeden yapılmış ucu sivri başlık” (544)// Krgz.Tr: Topu “takke” (750)// Özb.Tr.İzahlı: Toppi/Doppi (II/252)// YUyg.Tr: Doppa “takke” (104)// Moğ-Les: Tobi “miğfer altına giyilen keçe başlık” (1251).

3091 **Tuta bėrmek** (تُوتا بَيرماک)[574]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "tutmak, tuta vermek".
3092 **Tutaşmaḳ** (تُوتاشماق)[575]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "girişmek, bir işe başlamak; tutuşmak, ateş almak; birbirini tutmak".
3093 **Tutalamaḳ/Tutanlamaḳ** (تُوتالاماق-تُوتانلاماق)[576]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "yanlış yoldan yolunu bulmak".
3094 **Tutaşturmaḳ** (تُوتاشتورماق): (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). [**M2.162a**] "[tutuşturmak]; [**Tutaşturuḳ**][577] ateş yakmaya yarayan çalı çırpı, tuturuk".
3095 **Tütsi** (تُوتسى): (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile). "tütsü, duman".
3096 **Tutḳun** (تُوتقون)[578]: (/t/ ötre ile). "esir, tutsak".
3097 **Tuturġan/Tuturġu** (تُوتورغان-تُوتورغو)[579]: (/t/'ler ötre ile). "Moğ. pirinç".
3098 **Tutuḳ** (تُوتوق)[580]: (/t/'ler ötre ile). "kapıya asılan örtü".
3099 **Tutuḳluḳ** (تُوتوقلوق): (/t/'ler ötre ile). "büzülme, tutukluk; güneş ve ay tutulması".
3100 **Tutum** (تُوتوم): (/t/'ler ötre ile). "işin sonucu ve izi"[581]; "ekşimsi yiyecekler, turşu"[582]. [ML.137a]
3101 **Tucar** (تُوجار)[583]: (/t/ ötre ile, /c/ medli elif ile). "kara bulut, yağmurlu hava". [TÜ.81a]
3102 **Tolun** (تَوْلون)[584]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). "[dolu]; dolunay; [**Tolun ay**] dolunay". *Dört Dīvān'dan:*
Girdi tofraḳġa hilāl açtı tolun ayġa cemāl
On tolun aynıñ ḳırağıdın çü aldıñ on hilāl[585]

---

[573] Yazmalar: Tüpse (تُوپسه). (/t/ ötre ile, /p/ sükûn ile, /s/ üstün ile). Bk. SG (629)// Derleme: Dübbe "çok şişman kadın".
[574] M2: Tuta birmek. Bk. SG (632).
[575] SG: Tutuşmaḳ/Tutağlaşmaḳ "birbirini tutmak" (632); Tutaşmaḳ/ġ "ateş almak, ateş tutuşmak; görüşmeye tutuşmak, konuşmaya başlamak" (634)// AŞ: Tutaş- "ateş tutuşmak; güreş tutuşmak; tuş gelmek (denk gelmek, karşılaşmak, uğramak)" (90a)// DLT: Tutuş- "karşılıklı tutmak" (906)// Kzk.Tr: Tuta-/Tutan- "alev almak, tutuşmak" (558)// Krgz.Tr: Tutaş- "bitişik olmak, yan yana bulunmak"; Tutan- "tutuşmak, yanmaya başlamak, alevlenmek"; Tutuş- "birbirini tutmak; birlikte tutmak" (764)// Mlk.Tr: Tutuş- "güreşmek" (410)// YUyg.Tr: Tutaşmaḳ "bitişik olmak; ateş almak, tutuşmak" (428).
[576] Bk. SG (635).
[577] SG: Tutaşturuḳ/Tutruḳ/Tutġu (636). Bk. Tutruḳ// Özb.Tr.Alt: Tutäştiriq/Tutäntiriq (164)
[578] Bk. Krgz.Tr (764), Özb.Tr (95), YUyg.Tr (428)// SG (636), DLT (904): Tutġun// CC: Tutgun/Tutkun (201).
[579] Bk. SG (636)// NS (184a), King (256, 202B/17), DLT (905): Tuturḳan// CC: Tuturgan (201)// Moğ-Les: Tuturga(n)/Tutraga (1306).
[580] Bk. SG (636), BR-Muin (471)// Krgz.Tr: Tutuu "obanın iskeleti; obayı örten keçeler" (764)// Derleme: "gelin duvağı".
[581] Bk. SG (637)// Krgz.Tr: Tutum "devam" (764).
[582] Bk. SG (637)// BR-Muin: "sumak" (471)// Dehhuda: Tum tum "Ar. sumak"// Derleme: Tutmaç "ekşili, mercimekli hamur çorbası".
[583] Bk. SG (637).
[584] Bk. AŞ (97b-98a)// SG (699), YUyg.Tr (418): Tolun "dolu"; Tolun ay "dolunay"// DLT: Tolun/Tolun ay "dolunay" (891).

(کیردی تَوفراق غه هلال آچتی تَولون آیغه جمال/اَون تَولون آی نینک قیراغیدین چو آلدینک اَون هلال)

Ni gün bolġay yan͡gı ay dik tenin͡g bolġay tolun ay kim
Tola sāġar çėkerge bezm tüzsen͡g māh-tāb içre[586] [M1.154b]

(نِی کون بولغای یانکی آی دیک تنینک بولغای تولون آی کیم/تولا ساغر چَیکارکا بزم توزسانک ماهتاب ایچرا)

3103 **Tüketgey-sin** (تُوْکاتکایسین): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "tüketirsin, bitirirsin". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Çün tüketgey-sin ol refī' ḳuṣūr
Salġa-sin yitti ḳaṣr ara yitti ḥūr

(چون توکاتکایسین اول رفیع قصور/سالغاسین یِتّی قصر آرا یِتّی حور)

3104 **Toḳtaban** (تَوْقتابان): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, diğer /t/ medli elif ile). "yatışmış, rahat etmiş; rahat edip". *Dört Dīvān'dan:*

'Ömr ötüb bir uçraban ḥālımnı sorsa vay kim
Ayta almas-min cevāb āşüfte kön͡glüm toḳtaban

(عمر اوتوب بیر اوچرابان حالیمنی سورسا وای کیم/اَیتا آلماس مین جواب آشفته کونکلوم توقتابان)

3105 **Tüşümde** (تُوشومدا)[587]: (/t/ ötre ile). "düşümde, rüyamda; [**Tuşumda**] tarafımda, çevremde". *Dört Dīvān'dan:*

Tüşümde la'l u ruẖ-sārıdur oyġatman͡g mini ger ẖod
Mesīḥā birle Yūsuf başım üzre yitseler nā-geh[588]

(توشومدا لعل و رخساری دور اَویغاتمانک مینی کر خود/مسیحا بیرله یوسف باشیم اوزره یِتسالار ناگَه)

3106 **Tüzrek** (تُوزراک)[589]: (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "daha düz, daha doğru".

3107 **Toyġarıban** (تَویغاریبان)[590]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doyurmuş, doyurup". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ac toyġarıban yalan͡gnı yaptım [**M2.162b**]
Öldüm dėgenimde sini taptım [İH.141b]

(آج تویغاریبان یالانکنی یاپتیم/اولدوم دَیکانیمدا سینی تاپتیم)

3108 **Torlanġan** (تَوْرلانغان)[591]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile). "ağla yakalanmış, tuzağa düşmüş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Perdeler birbirige aylanġan
Dürr-i encümdin incü torlanġan [ML.137b]

(پرده لار بیربیریکا اَیلانغان/درّ انجم دین اینجو تورلانغان)

---

[585] tofraḳġa| M2, ML, İH: tofraġġa// On tolun| Yazmalar: Ol tolun (اَول تَولون). Bk. SG (699), FK (361, 384), FK-Özb (G.371), Divan-Yazma (346*2).

[586] tola| Yazmalar: tolun (تولون). Bk. BV (393, 542), BV-Özb (G.539), Külliyat-Yazma-TB (365).

[587] M1: 146a; TÜ: yok. Bk. Tüş.

[588] u| Yazmalar: yok// başım üzre yitseler| Yazmalar: yitseler başım üze. Bk. Oyġatman͡g, GS (424, 576).

[589] M1: 163a; TÜ: yok.

[590] Yazmalar: Toyḳarıban (تَویقاریبان). Bk. AŞ (101b), SG (712), Toyġarmaḳ.

[591] Yazmalar: Turlanġan (تُوْرلانغان). (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile)// AŞ: "dolaştırılmış, sarılmış, bağlanmış" (91b)// SG: "işleme dokunmuş; tuzağa düşmüş. Rūmī yazarın verdiği anlam yanlıştır" (646). Bk. Torlamaḳ.

3109 **Tümen** (تُوْمان): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "on bin sayısı; on bin dinar; büyük bir vilayete bağlı olan küçük vilayetler ve kasabalar. (**Emīr tümen**) on bin askeri olan komutan; (**Tuman**) duman, sis". *Dört Dīvān'dan:*
Kūyıda tapmaḳ sini mümkin ėmes ey köñ̂gül
Anda çü sin tilbe dik yüz tümen āvāredür[592]
(كويىدا تاپماق سينى ممكن اَيماس اى كونكل/آندا چو سين تيلبه ديک يوز تومان آواره دور)
Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:
Çün müheyyā boldı zünnār u ṣalīb
Ḳoptı yüz efsūn ile ol dil-firīb
Taḫtıdın tüşti tümen miñ̂ nāz ile
Gėldi şeyḫ allıġa yüz i'zāz ile[593]
(چون مهيّا بولدى زنّار و صليب/قوپتى يوز افسون ايله اول دلفريب
تختى دين توشتى تومان مينک ناز ايله/گيلدى شيخ آليغه يوز اعزاز ايله)
Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:
Birisi ḳoşun sarı çėkti raḳam
Birisi tümen sarı urdı 'alem
(بيريسى قوشون سارى چَيکتى رقم/بيريسى تومان سارى اوردى علم)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Żaʿf içre ṭabīʿat bolsa müşfiḳ
Bihrek ki tümen ṭabīb-i ḥāẕıḳ[594] [M1.155a]
(ضعف ايچرا طبيعت بولسا مشفق/به راک که تومان طبيب حاذق)
3110 **Toyġarmayın** (تَوْيغارمايين)[595]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile, diğer /y/ esre ile). "doyurmayıp; doyurmam; [doyurmadan; doyurmayayım]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Anı tā ki toyġarmayın toymayın
Ėlik çėkmey ol bu ėlik ḳoymayın
(آنى تا که تويغارمايين تويمايين/اَيليک چَيکماى اول بواَيليک قويمايين)
3111 **Toymayın** (تَويمايين): (/t/ üstün ile, /y/ esre ile)[596]. "doymayıp; doymadan".
3112 **Tüketgenin** (تُوْكاتكانين): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "tükettiğini, bitirdiğini, bitirmesini". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
'Aşḳ ehliġa dehr ara nidā ḳıl
Bu ḳıṣṣa tükengenin edā ḳıl[597]
(عشق اهلى غه دهر آرا ندا قيل/بوقصّه توكانكانين ادا قيل)
3113 **Tutaşurdın** (تُوْتاشوردين)[598]: (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, diğer /t/ medli elif ile, /ş/ ötre

[592] ėmes| M2, ML, İH: ėmestür// çü| M2, ML, İH: çün// tümen| M2, ML, İH: miñ̂ tümen. Bk. FK (151, 152).
[593] allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنيغه). Bk. LT (112, 1334), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359).
[594] Bu beyit| TÜ: yok// ṭabīʿat| Yazmalar: ṭabīb (طبيب). Bk. LM (105, 761), LM-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (624).
[595] ML: 137a// Yazmalar: Toyḳarmayın (تَوْيقارمايين)// AŞ: "doyurmadan" (101b). Bk. Toyġarmaḳ.
[596] üstün| M1, M2, TÜ: esre. Bk. AŞ (101a).
[597] tükengenin| Yazmalar: tüketgenin (توكاتكانين). Bk. LM (376, 3545), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (681).

ile). “tutuşmaktan”. *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
[Çü ol şu‘leler gėmelerge yitib]
Yıġaclar tutaşurdın ėl vehm ėtib

(یِغاجلار توتاشوردین اَیل وهم اَیتیب)

3114 **Toẖtama** (تَوختاما): (/t/ üstün ile, /ẖ/ sükûn ile). “dinlenme!, rahat etme!, yatışma!”. [**M2.163a**, TÜ.81b]

3115 **Toḳsan** (تَوْقسان): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ḳ/ sükûn ile). “doksan”. *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan‘ān'dan:*

Şeyẖlıḳ ṭavrıda atıng̑ yoḳ mudur
Aḳ saḳalıng̑dın uyatıng̑ yoḳ mudur
Çün sang̑a toḳsan u yüzge yitti yaş
Hem ḳarı dėmek bolur hem sini yaş

(شیخ لیق طوریدا آتینک یوقمودور/آق سقالینکدین اویاتینک یوقمودور
چون سنکا توقسان و یوزکا یِتّی یاش/هم قاری دَیماک بولور هم سینی یاش)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Toḳsan eger boldı yıḳılmaḳ girek
Yüz ara cān terkini ḳılmaḳ girek

(توقسان اکر بولدی یِقلماق کیراک/یوز آرا جان ترکینی قیلماق کیراک)

3116 **Tüşken** (تُوْشکان)[599]: (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “külhan, hamam ocağı”. [İH.142a]

3117 **Tuş tuşdın** (تُوش توشدین): (/t/'ler ötre ile). “her taraftan, çevreden”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sipeh dağı tuş tuşdın oldı revān [M1.155b]
Eger ẖod tevānā ve ger nā-tevān

(سپه داغی توش توشدین اولدی روان/اکر خود توانا و کر ناتوان)

3118 **Tostuḳan/Tostaḳan/Tostuġan/Tostaġan** (تَوْستوقان-تَوْستاقان-تَوْستوغان-تَوْستاغان)[600]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /s/ sükûn ile). “ibrik; kadeh”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḥelāl ana süti dikdür ger Özbekim tutsa
Tabuḳ ḳılıb yükünüb tostuġan içinde ḳımız[601]

(حلال اَنا سوتی دیک دور کر اوزبکیم توتسا/تابوق قیلیب یوکونوب توستوغان ایچیندا قیمیز)

Ḳayġu öltürdi mini tutḳıl ayaġçı tostuġan[602]
[Kim çağır ḳayġunı öltürmekge acıġ aġudur]

(قایغو اولتوردی مینی توتقیل اَیاغچی توستوغان)

3119 **Tovaġ** (تَواغ)[603]: (/t/ üstün ile). “hayvanların tırnağı”. *Dört Dīvān'dan[604]:*

---

598 ML, İH: yok. Bk. Tutaşmaḳ.
599 Bk. SG (673), BR-Muin (534).
600 M1, TÜ: Tostuḳan; M2, ML.138a, İH: Tostuḳan/Tostaḳan// Yazmalar: “içki; kadeh”// SG: Tostuġan “emzikli testi, ibrik” (663)// AŞ: “gemi gibi uzun kadeh” (67b)// Kzk.Tr: Tostağan “tahta kâse” (546).
601 Özbekim| Yazmalar: öz bėgim (اوز بَیکِم). Bk. SG (664), NŞ-Özb (G.218), Külliyat-Yazma2 (200), Külliyat-Yazma-TB (183).
602 tutḳıl| Yazmalar: ḳoyġıl (قویغیل). Bk. SG (663), NŞ (162, 162), NŞ-Özb (G.162), Külliyat-Yazma2 (190), Külliyat-Yazma-TB (174), Divan-Yazma (169*2).
603 M1, M2, TÜ: Tovaġın. Bk. Toynaḳ/Tovaġ.

Nitib öpgey-min ol çābük ayaġın
Öpe alman çü raḫşınıñ tovaġın[605]
(نیتیب اوپکای مین اول چابک آیاغین/اوپا آلمان چو رخشی نینک تواغین)

Seb'a-yı Seyyāre'den:
Merkebi urdı ay yüzige tovaġ
Ėyle kim ḳaldı cebhesi üze daġ[606]
(مرکبی اوردی آی یوزیکا تواغ/آیله کیم قالدی جبهه سی اوزه داغ)

3120 **Toyġa-min** (تَویغامین)[607]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doyayım". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫāl dik yüzüm ḳara ger toyġa-min ruḫ-sārıdın
Ger gözümniñ merdümin ruḫ-sārıġa ḫāl ėtge-min [ML.138a]
(خال دیک یوزوم قرا کر تویغامین رخساریدین/کر کوزوم نینک مردمین رخساریغه خال آیتکامین)

3121 **Toḫtaḳ** (تَوختاق): (/t/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile, diğer /t/ medli elif ile). "dinlenme, yatışma, rahat etme, huzur".

3122 **Top toġrı** (تَوپ تَوغری)[608]: (/t/'ler üstün ile, /p/ sükûn ile). "dosdoğru".

3123 **Turġuzmaḳ** (تُورغوزماق)[609]: (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kaldırmak; durdurmak". [M2.163b]

3124 **Türemek** (تُوراماک)[610]: (/t/ ötre ile, /r/ medli elif ile). "türemek, ortaya çıkmak".

3125 **Türtmek** (تُورتماک)[611]: (/t/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "dürtmek".

3126 **Torlamaḳ** (تَورلاماق): (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "nakış dokumak, işleme dokumak; ağla yakalamak, tuzağa düşürmek"[612].

3127 **Toraḳ otı** (تَوراق اوتی)[613]: (/t/ üstün ile). "[kengere benzer ve yoğurda eklenip] yenilen bir ot; [Rūm Tr: dereotu]".

3128 **Tüger taşı** (تُوْکار تاشی)[614]: (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /g/ medli elif ile). "mezar taşı". *Dört Dīvān'dan:* [M1.156a]

---

[604] Yazmalar: *Ferhād u Şīrīn'den.*

[605] öpgey-min| Yazmalar: öpge-min (اوپکامین)// ayaġın| Yazmalar: ayaḳın (آیاقین)// alman| M1, M2, İH, TÜ: almay (آلمای). Bk. SG (710), FK (441, 476), FK-Özb (G.453), Divan-Yazma (416*2).

[606] yüzige| M1, M2, İH, TÜ: üzige (اوزیکا). Bk. AŞ (101a), SS (42, 209), SS-Özb (IV), Külliyat-Yazma1 (702), Külliyat-Yazma-TB (690), Hamse-Taşbasma (276).

[607] Yazmalar: Toyḳa-min (تَویقامین) "doyayım; doymuşum".

[608] M1: 152a; TÜ: yok// SG (627), Moğ-Les (1249): Tob "pekiştirici ilk hece tekrarı"// Krgz.Tr: Top "pekiştirici ilk hece tekrarı" (749)// YUyg.Tr: Top toġri (420).

[609] Tekrarı| M1.164a, M2.159b, ML.135a, İH.139a, TÜ.86a: Tuzġurmaḳ "susturmak"// SG: Turġuzmaḳ/ġ "kaldırmak; durdurmak" (641); Tumuşturmaḳ/ġ "bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturtmak" (701). AŞ: Turġur-/Turġuz- (92a)// DLT: Turgur- (901)// Krgz.Tr: Turğuz- "dikmek; kaldırmak" (762)// YUyg.Tr: Turġuzmaḳ "kaldırmak" (427).

[610] Bk. SG (643)// AŞ: Töre-/Türü- (92b)// DLT: Törü- (897)// CC: Töre- (195)// Krgz.Tr: Törö- (756)// YUyg.Tr: Törimek (424)// Moğ-Les: Törü-/Törö- (1289).

[611] Bk. SG (644), Krgz.Tr (773), YUyg.Tr (432)// Moğ-Les: Düri-/Dürü-/Düre- "itmek, sokmak, saplamak, tepmek" (448/449).

[612] Bk. SG (645)// AŞ: Torla- "dolaştırmak, sarmak" (463)// Krgz.Tr: Tordo- "ipliği çile yapmak; ağ kurmak" (750)// Trkm.Tr: Torla- "örmek, çitmek, yamamak; örtmek, kaplamak" (632).

[613] Bk. SG (647)// Derleme: Dorakotu "dereotu".

Hicr taşın yaġdurub kim ḳavdı ölsem ey refīḳ
Ḳabrım üstide tüger taşım cüz ol taş ėtmegil
(هجر تاشین یاغدوروب کیم قاودی اولسام ای رفیق/قبریم اوستیدا توکار تاشیم جز اول تاش اَیتماکیل)

3129 **Toymaġur** (تَوْیماغور)[615]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile). "doymaz, doymayan". Luṭfī'den:
Bolmas viṣāl birle köñgül derd ü daġı kem
Ol toymaġurda veh ni belā iştiyāḳ imiş[616]
(بولماس وصال بیرله کونکل درد و داغی کم/اول تویماغوردا وه نِی بلا اشتیاق ایمیش)

3130 **Toydılar** (تَویدیلار)[617]: (/t/ üstün ile, /y/'ler sükûn ile). "doydular". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Tapmadılar nişānei̇̄ andın
Toydılar ol firāḳ ara cāndın
(تاپمادیلارنشانهٔ آندین/تویدیلار اول فراق آرا جاندین)

[**M2.152a**, ML.128b, İH.132b]

3131 **Tülek** (تُولَک)[618]: (/t/ ötre ile, /l/ üstün ile). "kuşların yılda bir kez tüy döküp yeniden çıkarması". *Ferhād u Şīrīn'de* güz mevsiminde şöyle der:
Çemenniñ her yıġacı bir sarıġ ḳuş
Bolub barı tülek eyyāmıġa tuş[619] [İH.133a]
(چمن نینک هر یِغاجی بیر ساریغ قوش/بولوب باری تولک ایّامی غه توش)

3132 **Tundı** (تُوندی)[620]: (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "güneş veya ateşe bakmaktan göz dondu, kamaştı".

3133 **Tüñgül** (تُونکل): (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "umudunu kes!"[621]. *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī sa'y ile çün vaṣl ḥāṣıl bolmadı
Yār luṭfıġa tikil imdi vü ġayrıdın tüñgül [TÜ.82a]
(ای نوایی سعی ایله چون وصل حاصل بولمادی/یار لطفی غه تِیکیل ایمدی و غیریدین تونکل)

3134 **Toyar mu ėrkin** (تَوْیار مو اَیرکین): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "doyar mı ki". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḥālım ġamı yėb toyar mu ėrkin

---

[614] Yazmalar: Töke baş (تَوْکا باش). (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /k/ medli elif ile). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (96b: Tüge baş)// Tekrarı| M1.161b, M2.157b (üzeri çizili), TÜ.84b: Tüger daşı (örneksiz)// SG: Töker taşı "avluya veya mezar üstüne döşenen çakıl taşları" (685/692)// Tarama (74), Derleme: Düğer "kalın direk, mertek".

[615] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (101b), SG (714), YUyg.Tr (422).

[616] ni belā iştiyāḳ imiş| ML: yine ni iştiyāḳdur; İH: yine ni iştiyāḳ imiş. Bk. LD (91, 114).

[617] M1, M2, TÜ: yok.

[618] Bk. SG (699)// AŞ: "bazı kuşların yılda bir kez tüylerini döktüğü vakit" (98b)// DLT: "tüy dökme vakti" (909)// Krgz.Tr: Tülök "artık tülemiş olan; bir yaşını atlatmış olan" (770)// YUyg.Tr: Tüleş "tüy atma, tüy dökme" (430).

[619] Çemenniñ| M1, M2, TÜ: Çemennin (چمن نین). Bk. AŞ (98b), SG (699), FŞ (168, XVII/74), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (509).

[620] AŞ: "güneş veya ateşe dikkatle bakıp göz dondu" (99b)// SG: "karardı; göz karardı, kamaştı" (702/708). Bk. Tunmaḳ.

[621] Yazmalar: "umutsuzluk". Bk. AŞ (99b), SG (704), Tüñgülmek.

Göz merdümini oyar mu ėrkin[622]

(خالیم غمی یَیب تویار مو اَیرکین/کوز مردمینی اویار مو اَیرکین)

3135 **Tolġaban** (تَولغابان)[623]: (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "dolayıp, çevirip, burup, döndürüp". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā mühlik ḫumārım 'ozriġa salma ḳulaġ

Bir ḳadeḥni aġzıma ḳoyġıl ḳulaġım tolġaban

(ساقیا مهلک خماریم عذریغه سالما قولاغ/بیر قدح نی آغزیمه قویغیل قولاغیم تولغابان)

3136 **Tübin** (تُوْبین): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /b/ esre ile). "dibini". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ayaḳı ki ṣırāṭu'l-müstaḳīmdin tayıldı veyl çāhı tübin maḳām ḳıldı.

(اَیاقی که صراط المستقیم دین تاییلدی ویل چاهی توبین مقام قیلدی)

3137 **Tuta tuta** (تُوْتا تُوْتا)[624]: (/t/'ler ötre ile, belirsiz /v/'ler ile, diğer /t/'ler medli elif ile). "tuta tuta, tutarak". *Dört Dīvān'dan:*

Gül-geşt-i çemen ḫoştur eger sāḳī vü muṭrib

Bu gėlse tuta tuta vu ol bir çala çala

(کلکشت چمن خوشتور اکر ساقی و مطرب/بو کَیلسا توتا توتا و اول بیر چاله چاله)

3138 **Tünegün** (تُوْناکون)[625]: (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ medli elif ile). [**M2.152b**] "dün, dünkü gün". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*

Tünegün ötgen ḥālātdın hīç nime iẓhār ḳılmadı. [M1.156b]

(توناکون اوتکان حالات دین هیچ نیمه اظهار قیلمادی)

Kim tünegün dīvāne-yi ebter üsrük alarġa yoluḳub.

(کیم توناکون دیوانۀ ابتر اوسروک آلارغه یولوقوب)

Dört Dīvān'dan:

Köñ̂gül ni müjde bėrür-sin ki bezm ara tünegün

Ḥarīfler ara yād ėtmiş ol ṣanem bizni[626]

(کونکل نِی مژده بَیرورسین که بزم آرا توناکون/حریف لار آرا یاد اَیتمیش اول صنم بیزنی)

3139 **Tört ana** (تَورت اَنا): (/t/ ve elif üstün ile). "dört unsur (toprak, hava, su, ateş)". [ML.129a]

3140 **Törtelesi** (تَوْرتالاسی): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). "her dördü".

3141 **Törtele/Törtevle** (تَورتالا-تَورتاولا)[627]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "dördü birlikte".

3142 **Törtev** (تَورتاو)[628]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "dördü birlikte; dört tane". *Dört Dīvān'dan:*

---

622 merdümini| Yazmalar: merdümni (مردمنی). Bk. SG (710), LM (184, 1557), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

623 Yazmalar: Tolḳaban (تَولقابان). Bk. SG (697), Tolġamaḳ.

624 M1: 153a; TÜ: yok. Bk. SG (630).

625 Yazmalar: Tönegün (تَوْناکون). (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ medli elif ile). Bk. SG (708)// CC: Türe "dün"; Tünekün "dünkü gün" (202)// YUyg.Tr: Tünügün "dün" (431)// Derleme: Dünegün/Dünegen/ Dünegin/Düneyin/Dünen "dün".

626 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// ara yād| İH: ābād. Bk. BV (451, 627), BV-Özb (G.624), Külliyat-Yazma-TB (380).

627 M1, M2, TÜ: Törtevle; ML, İH: Törtele. Bk. AŞ (92a), SG (648), Törtev.

Dėseñ̂g felekge çıḳay fānī̄ ol ‘anāṣırdın
Nidin ki rūḥuñ̂gadur çār-mīḫ bu törtev[629]
(دَیسانک فلک کا چیقای فانی اول عناصردین/نیدین که روحنکادور چارمیخ بو تورتاو)

3143 **Törtünc** (تَورتونج)[630]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ ötre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "dördüncü". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bolub törtünc Arisṭū'ġa raḳam-keş
Ki ġārī içre girdim ejdehā-veş[631]
(بولوب تورتونج ارسطوغه رقم کش/که غاری ایچرا کیردیم اژدهاوش)

3144 **Turġaḳ** (تُورغاق)[632]: (/t/ ötre ile). "bekçi, nöbetçi; Özbek boylarından birinin adı".

3145 **Tarġamışı** (ترغامیشی)[633]: (/t/ üstün ile). "dışarı atmak, uzaklaştırmak; dağıtmak". [İH.133b]

3146 **Turġanı birle** (تُورغانی بیرلا): (/t/ ötre ile). "durması ile, dururken; olduğu gibi, varlığı ile, büsbütün, tamamıyla".

3147 **Turġanım birle** (تُورغانیم بیرلا): (/t/ ötre ile). "durmağım ile, dururken; [olduğum gibi, varlığımla, büsbütün]". *Dört Dīvān'dan:*

Görmesem ḳaşıñ̂g bolur-min turġanım birle fiġān
Vāyī ėrür pes çü bolmasa Nevāyī birle nūn[634]
(کورماسام قاشینک بولورمین تورغانیم بیرلا فغان/وایی اَیرور پس چو بولماسا نوایی بیرله نون)

3148 **Torġud** (تَورغود)[635]: (/t/ üstün ile). "Türk boylarından birinin adı".

3149 **Turġun** (تُورغون)[636]: (/t/ ötre ile). "durgun".

3150 **Türgen** (تُورکان): (/t/ ötre ile). "tez, çabuk"[637].

3151 **Torluḳ** (تَورلوق)[638]: (/t/ üstün ile). "heyecen, korku, ürküntü, torluk".

---

628 Yazmalar: Törtlev (تَورتلاو). (/t/ üstün ile, /l/ medli elif ile, /v/ sükûn ile) "dördü birlikte"// Tekrarı| M1.157b, M2.153a, ML.129b, İH.134a, TÜ.82b: Törtev "dört". Bk. AŞ (92a)// SG: Törtev "dört tane"; Törtevle "dördü birlikte" (648)// Kzk.Tr: Törtev "dört tane" (549)// Krgz.Tr: Törtöö "dört tane" (756)// Mlk.Tr: Törtev/Törtevlen "dört kişi" (407)// YUyg.Tr: Törtülen/Törtüylen "dört kişi, dördü" (424)// Moğ-Les: Dörbe(n) "dört"; Dörbegüle(n) "dördü birlikte, dörtlü"; Dörbeged [>Tr. Dört?] "her dördü, dörder" (426)// Dörbente "dört kez" (427).

629 fānī| M2, TÜ: ṣāfī (صافی); ML, İH: ṣāf. Bk. SG (648), FK (490, 531), FK-Özb (G.506), Divan-Yazma (465*2).

630 Bk. AŞ (92a)// SG: Törtünc/Törtünci (648). Bk. Törtünci// DLT: Törtünç (897)// CC: Törtünçi (195)// Krgz.Tr: Törtünçü (756)// YUyg.Tr: Törtinçi (424).

631 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FŞ (455, XLIX/176)

632 M1, M2, İH, TÜ: Turḳaḳ (تُورقاق). Bk. SG (648), NS (184b), King (305, 205C/26), MGT-Temir (114)// Moğ-Les: Turgagul "duran, ayakta duran"; Turgagud "Cengiz Han'ın korumaları" (1301).

633 Yazmalar: Turġamışı (تُورغامیشی). (/t/ ötre ile) "dışarı atmak, uzaklaştırmak". SG kaynaklı yanlış olmalıdır (648). Vassaf'tan verilen örnek bunu göstermektedir. Bk. FV (621).

634 fiġān| M1, ML, İH, TÜ: fiḳān (فقان)// Vāyī…çü bolmasa Nevāyī birle| Yazmalar: Vāy…çün Nevāyī'ga ḳarīn bolmasa (وای...چون نوایی غه قرین بولماسا). Bk. SG (648), GS (360, 482), GS-Özb (G.467), Külliyat-Yazma-TB (95), Divan-Yazma (429*2).

635 Yazmalar: Turġuz (تُورغوز). (/t/ ötre ile). SG'nin bir sonraki maddesi ile karıştırılmıştır. Bk. SG (649)// MGT-Temir: Torgut (273)// Moğ-Les: Torgud "Moğol boylarından" (1275).

636 Yazmalar: Turġuḳ (تُورغوق). Bk. SG (649), Krgz.Tr (762), YUyg.Tr (427).

637 Yazmalar: "fazla, çok". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (27a). Bk. SG (649), Moğ-Les (1318).

3152 **Turmucaḳ** (تُورموجاق)[639]: (/t/ ötre ile). "yenilebilen ve ekşimsi olan bir tür çöl bitkisi".
3153 **Turur** (تُورور): (/t/ ötre ile). "sözcüklerin sonuna eklenen edattır. Alıb turur 'almıştır' gibi".
3154 **Tutaġan** (تُوتاغان)[640]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "sürekli tutan".
3155 **Tözmek** (تَوزماک): (/t/ üstün ile, /z/ sükûn ile). [M1.157a, **M2.153a**] "katlanmak, dayanmak; /t/ ötre ile (**Tüzmek**)[641] dizmek, sıralamak; düzenlemek, düzmek; süslemek; yapmak; sazı kurmak".
3156 **Tüzelmek** (تُوزالماک)[642]: (/t/ ötre ile). "düzelmek, düzleşmek; yapılmak; süslenmek; düzenlenmek".
3157 **Tüzülmek** (تُوزولماک)[643]: (/t/ ötre ile). "düzenlenmek; saz kurulmak".
3158 **Tüzülüşmek** (تُوزولوشماک)[644]: (/t/ ve /l/ ötre ile). "dizilmek, sıralanmak; [birlikte kurulmak]". [ML.129b]
3159 **Turġuzub** (تُورغوزوب): (/t/ ve /z/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kaldırmış, kımıldatmış; durdurmuş". *Dört Dīvān'dan:*

San͡ga taḳlīd ḳılmış gül ki asıb kūze boynıdın
Tiken üstige anı turġuzub gerdūn edeb ḳılmış

(سنکا تقلید قیلمیش کل که آسیب کوزه بوینی دین/تیکان اوستیکا آنی تورغوزوب کردون ادب قیلمیش)

3160 **Tün͡glük** (تُونکلوک)[645]: (/t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çadırın bacası". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Andaḳ ki tenimdür anda maḥbūs
Hem tün͡glügi hem ėşigi medrūs[646]

(آنداق که تنیم دور آندا محبوس/هم تونکلوکی هم اَیشیکی مدروس)

3161 **Toymayub** (تَویمایوب)[647]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, diğer /y/ ötre ile). "doymamış; /t/ ötre ile (**Tuymayub**) duymamış, öğrenmemiş, anlamamış". [İH.134a]

---

638 Bk. SG (650)// Cl (51), Radloff (767): Turluḳ// DLT: Torı "ekşi"; Torı kişi "kavgacı huylu adam" (893)// BR-Muin: Tūr "korkmak, ürkmek; yiğit, yürekli, kahraman" (530); Tūl "korkmak, ürkmek; savaş, kavga" (535)// Derleme: Tor "toy, deneyimsiz, yabani; ürkek, çekingen, durgun, utangaç; soğukkanlı; aptal; ters".

639 M1, TÜ: Turumcaḳ (تُوروموجاق); M2, ML, İH: Turumcan. Bk. SG (650).

640 M1: 145a; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (636).

641 Bk. SG (651), AŞ (93a-93b)// DLT: Tiz- "dizmek" (885); "düzenlemek; düzeltmek" (914)// Kzk.Tr: Tüz- "dizmek; kurmak" (560)// Krgz.Tr: Tiz- "dizmek" (741); Tüz- "düzmek, yoluna koymak" (777)// YUyg.Tr: Tizmaḳ "sıralamak" (416); Tüzmek "derlemek; yapmak, kurmak" (433)// Trkm.Tr: Düz- "dizmek; toplamak, parçaları yerli yerine koymak; akort etmek; kurmak" (186).

642 ML, İH: yok. Bk. SG (656), Krgz.Tr (777: Tüzöl-), YUyg.Tr (432).

643 Bk. SG (656-657), DLT (914), Krgz.Tr (777), YUyg.Tr (433).

644 Yazmalar: Tüzlüşmek (تُوزلوشماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (27a). Bk. SG (657)// Azb.Tr: Düzülüşmek "sıralanmak" (241).

645 Bk. AŞ (100a-100b), SG (709), DLT (909)// Krgz.Tr: Tündük "obanın uukların uç uçlarıyla tutulan yukarıdaki ahşap dairesi" (771)// YUyg.Tr: Tünlük/Tün͡glük "çatı penceresi; keçe çadırın tepesini kapatan keçe" (431).

646 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (100b), SG (709), LM (167, 1379), LM-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (637).

3162 **Tuymayın** (تُويْمايِيْن): (/t/ üstün ile, /y/ esre ile, diğer /y/'ler sükûn ile). "duymayıp, öğrenmeyip". [TÜ.82b]

3163 **Tüşte** (تُوشته-تُوشتا): (/t/ ötre ile). "düşte, rüyada; gün ortasında, öğlende; [**Tuşta**] tarafta, yönde, çevrede". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdim kim tüşte miḥrāb içre gördüm kāfir-i mestī

Dėdi görgil Nevāyī göz açıb kim göz ü ḳaşımdur

(دَيديم كيم توشته محراب ايچره كوردوم كافر مستى/دَيدى كوركيل نوايى كوز آچيب كيم كوز و قاشيم دور)

Kām-ı la'lıñnıñ ḫayālıdın köñgül ḳazġanmadı

Tüşte su içgen bile leb-teşne hergiz ḳanmadı

(كام لعلينک نينک خياليدين كونكل قازغانمادى/توشتا سو ايچكان بيله لب تشنه هركز قانمادى)

Tüşte hicrini görüb min sañga şerḥin aytay

Ey ḥakīm anı eger 'aks yorar-sin āḫır[648] [M1.157b]

(توشتا هجرينى كوروب مين سنكا شرحين آيتاى/اى حكيم آنى اكر عكس يورارسين آخر)

3164 **Tüzetey** (تُوزاتاى)[649]: (/t/ ötre ile, /z/ ve diğer /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "düzelteyim; düzleştireyim; yapayım; düzenleyeyim; süsleyeyim". *Dört Dīvān'dan:*

Nitib tüzetey ḳad kim cismimde şikenlerdür

Niyleb tüz uray dem kim bağrımda tikenlerdür

Yüz 'ahd ile meh-veşler köñglümni alıb imdi

Ḳatl ėylediler osru bed-'ahd ikenlerdür

(نيتيب توزاتاى قد كيم جسميم دا شكن لاردور/نيلاب توز اوراى دم كيم باغريمدا تيكن لاردور
يوز عهد ايلا مهوشلار كونكلومنى آليب ايمدى/قتل اَيلاديلار اسرو بدعهد ايكان لاردور)

3165 **Tutaşmıştur** (تُوتاشميش تور)[650]: (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "tutuşmuştur".

3166 **Toġurmaḳ** (تَوغورماق)[651]: (/t/ üstün ile). "doğurmak". [**M2.153b**]

3167 **Tülkü** (تُولكو)[652]: (/t/ ötre ile). "tilki". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳızıl tülkü yā-ḫod ḳara kiş kibi

Ki bolġay tüki ḳatlınıñ mūcibi [ML.130a]

(قيزيل تولكو يا خود قرا كيش كيبى/كه بولغاى توكى قتلى نينک موجبى)

Ferhād u Şīrīn'den:

Bolub tülküge bu yañglıġ niyāzı

Kim ol kūy itlerige bėrme bāzī

(بولوب تولكوكا بو ينكليغ نيازى/كيم اول كوى ايت لاريكا بَيرما بازى)

3168 **Tözer mü** (تَوزار مو): (/t/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "katlanır mı, dayanır mı; /t/ ötre ile (**Tüzer mü**) dizer mi, sıralar mı; düzenler mi; süsler mi". *Dört Dīvān'dan:*

Sorsa kim ġam bezmide minsiz tüzer mü bezm-i 'ayş

---

647 Yazmalar: Toymuyub/Tuymuyub.

648 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (134, 172), BV-Özb (G.172), Külliyat-Yazma-TB (302).

649 M1: 146a; TÜ: yok// M1, M2: "düzeltirim; düzleştiririm"; ML, İH: "düzeltirim; düzleştiririm; yaparım". Bk. SG (655)// AŞ: "düzelteyim, doğru edeyim" (94a)// Kzk.Tr (560), YUyg.Tr (432): Tüzet- "düzeltmek, onarmak".

650 M1, TÜ: yok; ML: 130b; İH: 134b. Bk. SG (635), Tutaşmaḳ.

651 M1, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (675), DLT (888), CC (191)// Trkm.Tr: Dogur- (167).

652 Bk. AŞ (98b), SG (675), DLT (882: Tilkü), CC (202), Krgz.Tr (770), Mlk.Tr (413).

Ḳan yaşımdın bāde bağrımdın kebābımnı dėgil
(سورسه کیم غم بزمیدا مین سیز تُوزار مو بزم عیش/قان یاشیمدین باده باغریمیدین کبابیمنی دَیکیل)
3169 **Tomaġa** (تَوماغه)[653]: (/t/ üstün ile). "doğan başlığı, doğan üsküfü". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Eger şonḳar dik başıñgda zer-dūzluḳ tomaġadın tāc ėmestür şükr ḳıl ki gözüñg yaruḳ dünyānı görerge muḥtāc ėmestür. [İH.134b]
(اکر شنقار دیک باشینکدا زردوزلوق توماغه دین تاج اَیماستور شکر قیل که کوزونک یاروق دنیانی کورارکا محتاج اَیماستور)
3170 **Tul** (تُول)[654]: (/t/ ötre ile). "dul kadın; yas için süslenmiş at; (**-Tul**) renklerin sonuna gelen benzerlik eki: ağımtul gibi"; "[**Töl**] inek ve koyun yavrusu"[655]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bar idi min tulġa ciger-gūşeī
Bel cigerim mezra'ıdın ḫūşeī
(بار ایدی مین تولغه جکر کوشهٔ/بل جکریم مزرعیدین خوشهٔ)
3171 **Tuzaḳ** (تُوزاق): (/t/ ötre ile, /z/ medli elif ile). "tuzak, ağ". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Belā içre ferāġı birle gėlmiş
Tuzaḳġa öz ayaḳı birle gėlmiş
(بلا ایچره فراغی بیرله گیلمیش/توزاق غه اوز اَیاقی بیرله گیلمیش)
3172 **Tutmaḳ** (تُوتماق): (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile). "tutmak". *Dört Dīvān'dan:*
İki zülfüñg köñgül dāmı ni yañglıġ asray ol ḳuşnı [M1.158a]
Anı tutmaḳġa cid ma'lūm olur çün cīm ü dālıñgdın[656]
(ایکی زلفونک کونکل دامی نِی ینکلیغ اسرای اول قوشنی/آنی توتماقغه جد معلوم اولور چون جیم و دالینک دین)
3173 **Tüşgece** (تُوشکاجا): (/t/ ötre ile). "düşe kadar, rüyaya dek; gün ortasına kadar, öğlene dek; [**Tuşḳaca**] semte kadar". *Dört Dīvān'dan:*
Dėme gün tüşgece uyḳuġa ḳalmış kim aça almas
Gözin yā nāzdın yā-ḫod ṣabūḥī mey ḫumārıdın
(دَیما کون توشکاجا اویقوغه قالمیش کیم آچا آلماس/کوزین یا نازدین یا خود صبوحی می خماریدین)
3174 **Tuttuñguz/Tuttuñglar** (تُوتتونکوز-تُوتتونکلار)[657]: (/t/ ötre ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "tuttunuz". [**M2.154a**]
3175 **Tüzetgünce** (تُوزاتکونجه): (/t/ ötre ile, /z/ medli elif ile, diğer /t/ ve /n/ sükûn ile). "düzeltince; süsleyince". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tüzetgünce oḳ u yayın dil-āver

---

653 Bk. AŞ (99a), SG (701)// Kzk.Tr: Tomağa "kartalın gözlerini kapatmak için başına geçirilen örtü" (542)// Krgz.Tr: Tumak "bir tür kulaklı kalpak" (759)// YUyg.Tr: Tumaḳ "kışlık deri şapka; kalpak" (426)// Derleme: Tomaka "başa takılan gümüşlü kadın ziyneti"// Moğ-Les: Tomuga "taç" (1270).

654 M1, M2, TÜ: Tulġa (تُولغه)// Tekrarı| M1.161b, M2.157b, TÜ.84b: Tul (örneksiz). Bk. AŞ (98b), SG (698), DLT (898), CC (196), YUyg.Tr (426)// Krgz.Tr: Tul "ölen kocanın resmi; koca için yapılan yas"; Tul katın "dul kadın" (758).

655 Yazmalar: SG'deki nitāc (نتاج) "yavru" sözcüğü, şāḫ (شاخ) "boynuz" biçiminde yazılmıştır (698)// DLT: "yavru" (895)// Kzk.Tr (547), YUyg.Tr (423): "hayvanların yeni doğmuş yavrusu"// Tr.Tr: Döl "nesil; yavru"; Döl döş "soy sop" [döş~döl]// Moğ-Les: "döl, nesil, soy; yeni doğan hayvan, hayvan artışı" (1285).

656 ḳuşnı| M2: ḳuşı. Bk. BV (339, 460), BV-Özb (G.457).

657 M1: 149a; TÜ: yok.

Yitişti her yan ol ḫayl-ı cefā-ger[658] [ML.130b]

(توزاتكونجه اوق و يايين دلاور/يِتِشتى هر يان اول خيل جفاكر)

3176 **Tolġaşında** (تَولغاشينده)[659]: (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "dolaşmasında, kıvrımında, büklümünde". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī teni çırmaşsa vu tolġansa ni tañ̂

Ḳaldı çün sünbülinin̂g çırmaş u tolġaşında[660] [TÜ.83a]

(كر نوايى تنى چِرماشسا و تولغانسه نِى تانک/قالدى چون سنبلى نينک چرماش و تولغاشينده)

3177 **Tüzlenmek** (تُوزلانماک)[661]: (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "düzelmek; düzleşmek; düzenlenmek; süslenmek"[662].

3178 **Turġuzay** (تُورغوزاى): (/t/ ötre ile, /z/ medli elif ile). "kaldırırım; durdururum; [kaldırayım; durdurayım]". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdi gözün̂g ḳanını vaṣlım ile turġuzay

Vay ki bağrım dağı hicride ḳan boldı la

(دَيدى كوزونک قانينى وصليم ايله تورغوزاى/واى كه باغريم داغى هجريدا قان بولدى لا)

3179 **Tübiġa** (تُوبيغه): (/t/ ötre ile, /b/ esre ile). "dibine". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Sin bu işnin̂g peyiġa çün bardın̂g

İski defter besī köp aḫtardın̂g[663] [İH.135a]

(سين بو ايش نينک پيى غه چون باردينک/ايسكى دفتر بسى كوپ آختاردينک)

3180 **Tuzlanmaḳ** (تُوزلانماق): (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "tuzlanmak".

3181 **Tozalanmaḳ** (تَوزالانماق)[664]: (/t/ üstün ile). "baş üzerinden yuvarlanmak, takla atmak".

3182 **Tozan̂g** (تَوزانک)[665]: (/t/ üstün ile). "toprağı yumuşak yer".

3183 **Tuzlaḳ** (تُوزلاق): (/t/ ötre ile). "tuzlak, tuzlu yer".

3184 **Tuzluḳ** (تُوزلوق): (/t/ ötre ile). "tuzlu"[666]. [M1.158b]

3185 **Tökdükce** (تَوكدوكجه)[667]: (/t/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "döktükçe". Fużūlī'den:

Tökdükce ḳanımı oḳun̂g ol āstān içer

Bir yerdeyem esīr ki toprağı ḳan içer[668]

---

[658] cefā-ger| Yazmalar: dil-āver (دلاور). Bk. SG (655), FŞ (273, XXIX/63), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (538).

[659] Yazmalar: Tolḳaşında (تَولقاشينده). Bk. SG (698), Tolġaşmaḳ.

[660] çün| Yazmalar: ol (اول). Bk. SG (698), BV (389, 535), BV-Özb (G.532), Külliyat-Yazma-TB (364), Divan-Yazma (489*2).

[661] Yazmalar: Tözlenmek (تَوزلانماک). (/t/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "katlanmak, dayanmak". SG kaynaklı yanlış olmalıdır (651/657). Verilen şiir örneği bunu göstermektedir. Bk. Tüzlenmek.

[662] M1, M2, ML, İH: ṭāḳat-āverden "dayanmak" ibaresinde, tāḳat sözcüğü unutularak āverden "getirmek" biçiminde verilmiştir.

[663] peyiġa| Yazmalar: tübiġa (توبيغه)// aḫtardın̂g| M1, M2, TÜ: aḳtardın̂g (آقتاردينک). Bk. SS (429, 4778), SS-Özb (XXX), Külliyat-Yazma1 (798), Külliyat-Yazma-TB (783), Hamse-Taşbasma (363).

[664] Yazmalar: Tuzalanmaḳ (تُوزالانماق). (/t/ ötre ile)// Cl: Tozalan- (51). Bk. SG (658).

[665] ML: 129a; İH: 133b// Yazmalar: Tuzan̂g (تُوزانک). (/t/ ötre ile)// AŞ: "taşsız ve topraklı olan yumuşak yer" (93b)// SG: "toprağı yumuşak yer" (661)// Kzk.Tr: Tozan̂g "toz, toz toprak, tozan" (539)// YUyg.Tr: Tozan̂g "toz, duman" (422)// Tr.Tr: Tozan "incecik toz tanesi, zerre, molekül; tozu çok olan yer".

[666] M1, M2: nemekīn "tuzlu" sözcüğü yanlışlıkla temkīn biçiminde verilmiştir. Bk. SG (662).

[667] M1: 149a; TÜ: yok. Bk. Tökerge.

(توکدوکجه قانمی اوقونک اول آستان ایچر/بیر یرده ام اسیر که توپراغی قان ایچر)

3186 **Tökgeli** (تَوککالی)[669]: (/t/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "dökmek için". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī köñgli ḳanın tökgeli asrab-sin ey ḳātil
Ümīdim yoḳ idi köñglümni munca asramaḳıñġġa

(نوایی کونکلی قانین توککالی آسراب سین ای قاتل/امیدیم یوق ایدی کونکلومنی مونجه آسراماقینک غه)

3187 **Tosmaḳ** (تَوسماق)[670]: (/t/ üstün ile, /s/ sükûn ile). [**M2.154b**] "gözetlemek, beklemek".

3188 **Tosḳavul** (تَوسقاوول)[671]: (/t/ üstün ile). "bekçi, koruyucu".

3189 **Tüsluḳ/Tösluḳ** (تُوسلوق-تَوسلوق)[672]: (/t/ ötre ile). "soylu, iyi yaradılışlı".

3190 **Tosun** (تَوسون)[673]: (/t/ üstün ile). "Moğ. yağ".

3191 **Tüşürmek** (تُوشورماک): (/t/ ve /ş/ ötre ile). "düşürmek, indirmek".

3192 **Tüşüşmek** (تُوشوشماک): (/t/ ötre ile). "birbirine düşmek".

3193 **Töşelmek** (تَوشالماک)[674]: (/t/ üstün ile). "döşenmek, serilmek". [ML.131a]

3194 **Tuşlanmaḳ** (تُوشلانماق)[675]: (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "rastlanmak, karşılaşılmak".

3195 **Tüşçilik** (تُوشچی لیک): (/t/ ötre ile, /ç/ esre ile). "öğlene kadarlık bir zaman, kaba kuşluğa kadarlık bir zaman".

3196 **Tüşkün** (تُوشکون): (/t/ ötre ile). "düşkün, düşmüş, felakete uğramış".

3197 **Toġmaḳ** (تَوغماق): (/t/ üstün ile). "doğmak".

3198 **Toġramaḳ** (تَوغراماق)[676]: (/t/ üstün ile, /r/ medli elif ile). "doğramak, parçalamak, dilimlemek".

3199 **Toġranmaḳ** (تَوغرانماق): (/t/ üstün ile). "doğranmak, parçalanmak, dilimlenmek".

3200 **Toġalaḳ** (تَوغالاق)[677]: (/t/ üstün ile). "yuvarlak".

3201 **Toġan** (تَوغان): (/t/ üstün ile). "doğan, bir tür avcı kuş. **Ütelgü** de denir"[678].

3202 **Toġanaḳ** (تَوغانَق)[679]: (/t/ üstün ile, /n/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "atmaca kuşu, doğana benzer bir kuş".

---

668 oḳuñġ| Yazmalar: ġamıñġ (غمینک). Bk. Fuzuli-Divan (145).

669 M1: 154a; TÜ: yok. Bk. SG (687), Tökerge.

670 Yazmalar: Tusmaḳ (تُوسماق). (/t/ ötre ile, /s/ sükûn ile). Bk. Tosḳavul, SG (662).

671 Yazmalar: Tusḳavul (تُوسقاوول). (/t/ ötre ile). Bk. SG (664)// Kzk.Tr: Tos- "beklemek; karşılamak; engellemek"; Tosqavıl "baraj, set, engel; pusu" (545-546)// Krgz.Tr: Tos-/Toz- "yolu kapatmak; karşılamak, kabul etmek; beklemek; tutmak"; Toskool "engel, mania" (751/752-753)// YUyg.Tr: Tosmaḳ "engel olmak, yolu kesmek"; Tosḳal "kalkan; bent" (421)// Moğ-Les: Tos- "almak, kabul etmek; karşılamak; karşılaşmak; yakalamak, tutmak" (1277).

672 Yazmalar: Tüsluḳ. Bk. Tüs/Tös, SG (664).

673 Yazmalar: Tusun (تُوسون). (/t/ ötre ile). Bk. SG (664), NS (184b)// Moğ-Les: Tosu(n)/Tos (1277).

674 Bk. AŞ (94b), SG (669), DLT (897), Krgz.Tr (757: Töşöl-), Mlk.Tr (407).

675 Bk. SG (669), DLT (904).

676 Yazmalar: Toġırlamaḳ (تَوغِرلاماق). (/t/ üstün ile, /r/ sükûn ile). Bk. AŞ (95b), SG (675), DLT (886), Özb.Tr (97), YUyg.Tr (416).

677 Bk. SG (677), Trkm.Tr (630)// Kzk.Tr: Domalaq (128)// Krgz.Tr: Toğolok (742)// Derleme: Doğanak "yük bağlanan iplerin ucuna takılan ağaç halka"// Moğ-Les: Togunu/Toguna "çadırın üstündeki duman deliği" (1260).

678 Ütelgü| M1, M2, ML, İH: Ötelgü. Bk. İtelgü.

3203 **Töşer** (تَوْشار): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). "döşer, serer". *Dört Dīvān'dan:*
Çün töşerler ʻāḳıbet üstün͡ge ẖārā birle ferş
Ni asıġ astın͡gda ger çarẖ aṭlasıdındur firāş [İH.135b]
(چون توشارلار عاقبت اوستونکا خارا بیرله فرش/نِی آسیغ آستینکدا کر چرخ اطلسی دین دور فراش)
3204 **Tüzlügidin** (تُوزلوکیدین)[680]: (/t/ ötre ile, /g/ esre ile). "düzlüğünden, doğruluğundan". [M1.159a]
3205 **Toġ** (تَوْغ)[681]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). "toz toprak".
3206 **Toḳġan** (تَوقغان): (/t/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "doğmuş". [**M2.155a**, TÜ.83b]
3207 **Tutaşurġalı** (تُوتاشورغالی): (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "tutuşturmak için"[682]. *Dört Dīvān'dan:*
Ulusġa ot salur ėrsen͡g mini burun örte
Nidin ki otnı tutaşurġalı girek ẖāşāk[683]
(اولوسغه اوت سالور اَیرسانک مینی بورون اَورتا/نیدین که اوتنی توتاشورغالی کِیراک خاشاک)
3208 **Tumuştı** (تُوموشتی): (/t/ ötre ile, diğer /t/ esre ile). "bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturdu". *Dört Dīvān'dan:*
Ezelde rind ẖoş-ḥāl oldı meydin
Velī ẖalvet ara zāhid tumuştı
(ازلدا رند خوش حال اولدی می دین/ولی خلوت آرا زاهد توموشتی)
3209 **Turġay** (تُورغای): (/t/ ötre ile). "kalkar; durur; kalkacak; duracak; [kalka; dura]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ol gözde ni nevʻ turġay uyḳu
Kim bir nefes anda turmaġay su[684]
(اول کوزدا نِی نوع تورغای اویقو/کیم بیر نفس آندا تورماغای سو)
3210 **Tüşgeli** (تُوشکالی): (/t/ ötre ile). "düşmek için". *Dört Dīvān'dan:*
ʻAceb yoḳ vaṣl ẖaylı tüşgeli tertīb ėter menzil
Ger eşk ü ah otı ėlnin͡g göz ü kön͡glini pāk ėyler [ML.131b]
(عجب یوق وصل خیلی توشکالی ترتیب اَیتار منزل/کر اشک و آه اوتی اَیل نینک کوز و کونکلینی پاک اَیلار)
3211 **Toyar ėrdi** (تَوْیار اَیردی)[685]: (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). "doyar idi". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Çün eṭfāl taşıdın toyar ėrdi ḳaçıb külẖanġa yüz ḳoyar ėrdi.
(چون اطفال تاشیدین تویار اَیردی قاچیب کلخن غه یوز قویار اَیردی)

---

[679] Yazmalar: Toġan͡g (تَوغانک). (/t/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile)// SG: Toġanek "bāşeye benzer ve ondan daha küçük bir kuş. Ala toġan ve Ala toġanek de denir" (677)// ŞT: Toġanaḳ (T83a/7)// Krgz.Tr: Toğonok: Ala toğonok "küçük saksağan kuşu" (742).
[680] Yazmalar: Tülügidin (تُولوکیدین). Bk. AŞ (93b).
[681] Yazmalar: Tuġ (تُوْغ). (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). Bk. AŞ (95b), DLT (886)// Moğ-Les: Togusu(n)/Toos(on) "toz" (1262).
[682] Yazmalar: "tutmak için"// SG: Tutaştırmaḳ/ġ "tutuşturmak" (635).
[683] mini burun örte| Yazmalar: burun mini örte. Bk. Burun// tutaşurġalı| NŞ (329, 330), NŞ-Özb (G.330), Külliyat-Yazma2 (219), Külliyat-Yazma-TB (203): tutaşturġalı. Bk. Divan-Yazma (315*2).
[684] uyḳu| M1, M2, TÜ: uyġu (اویغو). Bk. LM (158, 1288), LM-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (635).
[685] M1, M2: Toyar irdi.

3212 **Tutay** (تُوتای): (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile). "tutayım; tutarım; tutacağım". *Dört Dīvān'dan:*

Tutay cihānda Süleymān sini ve yā Cemşīd
Ni muñga cām vefā ėyledi ni añga üzük[686]
(توتای جهان دا سلیمان سینی و یا جمشید/نی مونکا جام وفا اَیلادی نِی آنکا اُوزوک)

3213 **Tüzdi** (تُوزدی): (/t/ ötre ile). "dizdi; düzenledi; süsledi; yaptı, bayındırlaştırdı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ẓulmnı def' ėtti 'adālet bile
Tüzdi bozuḳlarnı 'imāret bile
(ظلمنی دفع اَیتّی عدالت بیله/توزدی بوزوق لارنی عمارت بیله)

Dört Dīvān'dan:

Cān ara tīġiñg görüb köñglüm ḳuşı tüzdi nevā [M1.159b]
Ṭūṭīyī dik kim tekellüm ėylegey güzgü görüb[687]
(جان آرا تیغینک کوروب کونکلوم قوشی توزدی نوا/طوطیی دیک کیم تکلّم اَیلاکای کُوزکو کوروب)

3214 **Turaturġac** (تُوراتورغاج)[688]: (/t/ ötre ile). "dururken". *Dört Dīvān'dan:*

Cānımġa gözüñg ẓulmı ėmes ẓulm, budur ẓulm
Kim min turaturġac tilegey-sin yana maẓlūm
(جانیم غه کوزونک ظلمی اَیماس ظلم بودور ظلم/کیم مین توراتورغاج تیلاکای سین یانا مظلوم)

3215 **Tuşluk Tuşı** (تُوشلوق توشی): (/t/'ler ötre ile). "semtten semte". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳabab ḳorġannı dabḳur dabḳur ol ḫayl [**M2.155b**]
Tüşerge ḳıldılar tuşluḳ tuşı meyl [İH.136a]
(قاباب قورغاننی دابقور دابقور اول خیل/توشارکا قیلدی لار توشلوق توشی میل)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Bir pās çü tündin ötti ol ḫayl
Tuşluḳ tuşı ḳıldı uyḳuġa meyl
(بیر پاس چو توندین اوتتی اول خیل/توشلوق توشی قیلدی اویقوغه میل)

3216 **Toġdaḳ** (تَوغداق)[689]: (/t/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "mavi renkte ve ḫar-çāl kuşuna benzer büyük bir su kuşu, toy kuşu".

3217 **Toġdarı/Toġdurı** (تَوغداری-تَوغدوری): (/t/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "doğan gibi avcı haynanlar kullanılarak avlanan ve kendisini savunmak için onların üzerine pisliğini atan bir kuş, bir tür toy kuşu". "'Arabī'de ḥubārā denir. Nitekim 'Arablarda şöyle bir söz var: İnne'l-ḥubārā silāḥuhā sülāḥuhā"[690]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

İtelgüge toġdarınıñg güci yitmese sañġġı bile anı bulġar[691].

---

686 ni| Yazmalar: ne (نه). Bk. SG (251), BV (257, 334).

687 Ṭūṭīyī| Yazmalar: Ṭūṭī (طوطی). Bk. AŞ (93b), GS (71, 62), GS-Özb (G.58), Divan-Yazma (71*2).

688 M1: 147a; İH: 136a; TÜ: yok. Bk. Turġanıda.

689 ML: 131a. Bk. SG (677)// Krgz.Tr: Toodak "toy kuşu" (748)// YUyg.Tr: Doġdaḳ "çalı horozu, yaban horozu" (103)// Derleme: Toğdah "leylekten iri, eti yenilen, kızıl tüylü bir çeşit göçebe kuş"// Moğ-Les: Togudag/Toodog/Togudug "toy kuşu" (1260).

690 TÜ: yok. Bk. SG (677).

691 Bu örnek| M1, M2, TÜ: yok// sañġġı| Yazmalar: sanġı (سانغی); SG: sanḳı (909). Bk. MK (294, 90b/4), MK-Özb (Tenbih.83), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (172).

(اِيتالكوكا تَوغدارى نينک کوجى يِتماسا سانكغى بيله آنى بولغار)
3218 **Toġrı** (تَوغرى): (/t/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile). "doğru, gerçek; karşı, aynı hizada, koşut". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bir bu ki yalġanġa te'essüf bile
Toġrı dėgey sözni tekellüf bile[692] [ML.132a]
(بير بو كه يالغانغه تاسّف بيله/توغرى دَيكاى سوزنى تكلّف بيله)
3219 **Toġġan** (تَوغغان)[693]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "ikiz kardeş; akraba; doğmak; doğmuş"[694].
3220 **Toġġanlıḳ/Toġġanlıġ** (تَوغغانليق-تَوغغانليغ)[695]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "akrabaları ziyaret etme"; "akrabalık"[696].
3221 **Toġma** (تَوغما): (/t/ üstün ile). "efendisinin evinde doğmuş köle çocuğu".
3222 **Toġur** (تَوغور): (/t/ üstün ile). "kuşun oturacağı yer; doğur!"[697].
3223 **Tuġurḳa** (تُوغورقا)[698]: (/t/ ötre ile). "çadırın keçesi".
3224 **Toġuş** (تَوغوش): (/t/ üstün ile). "doğuş, doğma"[699].
3225 **Toġuşluḳ** (تَوغوشلوق): (/t/ üstün ile). "soylu, iyi yaradılışlı"[700].
3226 **Töpe** (تَوپه)[701]: (/t/ üstün ile, /p/ üstün ile). "tepe, yığın; başın tepesi. Tepe/Tėpe dahi denir". *Dört Dīvān'dan:*
Töpemni ser-zeniş ėlgi tin̂g ėtti yir birle
Ki her kişi ki yitib kūyıda başımġa ḳaḳıb
(توپام نى سرزنش اَيلكى تينک اَيتى يِر بيرلا/كه هر كيشى كه يِتيب كوييدا باشيمغه قاقيب)
3227 **Tutmaġusı** (تُوتماغوسى): (/t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile). "tutmamalı, tutmasa gerek; [tutmayacak]".

---

[692] Bu beyit| M1, TÜ: yok// tekellüf bile| M2: tekellüf ile. Bk. HE (283, XL/48), HE-Özb (XL).
[693] Yazmalar: Toġınġan (تَوغينغان). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (27b). Bk. AŞ (95b), SG (677)// Kzk.Tr: Tuvğan "öz; akraba; doğum" (551)// Krgz.Tr: Tuuğan "akraba, soydaş, kabiledaş" (765)// YUyg.Tr: Tuḳḳan "akraba" (426).
[694] M1, M2, ML, İH: hem-zād sözcüğü, hem-rāz biçiminde yazılmıştır.
[695] ML: Toġanlıḳ; M1, M2, İH, TÜ: Toġanlıġ (تَوغانليغ). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (27b). Bk. SG (677).
[696] Yazmalar: "akrabalar". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (27b). Bk. SG (677).
[697] Yazmalar: Tuġurḳa maddesinin anlamı da verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (27b). Bk. SG (677), Tur.
[698] Yazmalar: SG'deki Tuġurḳa "çadırın keçesi" (توغورقا: نمد خيمه), HA kaynaklı (27b) yanlış olarak, Toġur "çadırın direği" (توغور: قائمه خيمه) biçiminde yazılmış ve bu anlam Toġur maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (677-678)// Moğ-Les: Tugurga "çadırın keçesi; duvar" (1294).
[699] Yazmalar: "birlikte doğmuş, ikiz" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (678), CC (192), Krgz.Tr (766), YUyg.Tr (425).
[700] Yazmalar: "soyluluk; asıl olan". HA kaynaklı anlam olmalıdır (28a). Bk. SG (678)// Krgz.Tr: Tuuştu "sağlam, dayanıklı" (766)// Derleme: Doğuşlu "asil, temiz karakterli".
[701] Yazmalar: Tüpe (تُوپه). (/t/ ötre ile, /p/ üstün ile)// SG (629/719), AŞ (89a/81b): Töpe/Tėpe. Bk. Tepe/Tėpe// DLT: Töpü (896)// Krgz.Tr: Töbö (753)// YUyg.Tr: Töpe (424).

3228 **Tutuḳ** (تُوْتُوْق): (/t/'ler ötre ile, belirsiz /v/'ler ile). "tutuk, tutulmuş, büzük; kabız"[702]. [M1.160a] Luṭfī'den:

Yañı ikende görmedi hīç kim ay tutuḳlığın
Çīn ni üçün tutar ḳaşıñ yā Rab oşol cebīn ara[703] [İH.136b]

(یانکی ایکاندا کورمادی هیچ کیم آی توتوق لیغین/چین نِی اوچون توتار قاشینک یا رب اوشول جبین آرا)

3229 **Türme** (تُورمه-تُورما): (/t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.156a**] "kürk ve yünden yapılan değerli şal; din adamlarının giydiği kürklü giysi"[704]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Aṭlas-ı gerdūn bile miñ zīb ü fer
Türme tonı astıda gög āster
Līk oşol türmesi her tār ile
Faḳrda yüz mürşid üçün silsile[705]

(اطلس کردون بیلا مینک زیب و فر/تورما تونی آستی دا کوک آستر
لیک اوشول تورماسی هر تار ایله/فقردا یوز مرشد اوچون سلسله)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Isıġ savuġ def'i üçün bir türme ton dağı muñga münāsib yimekge ḳāni' bolub[706]. [İH.136a]

(ایسیغ ساووغ دفعی اوچون بیر تورما تون داغی مونکا مناسب یَیماککا قانع بولوب)

3230 **Törten** (تَورتان)[707]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "kürk".

3231 **Tüzlük** (تُوزلوک)[708]: (/t/ ötre ile). "düzlük, doğruluk". [İH.136b, TÜ.84a]

3232 **Tolġay** (تَوْلغای): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). "dola; dolacak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Min Türkce başlaban rivāyet
Ḳıldım bu fesāneni ḥikāyet
Kim şöhreti çün cihānġa tolġay
Türk ėlige dağı behre bolġay[709]

(مین ترکجه باشلابان روایت/قیلدیم بو فسانه نی حکایت
کیم شهرتی چون جهانغه تولغای/ترک اَیلیکا داغی بهره بولغای)

---

[702] Yazmalar: "tutukluk, büzüklük; kabızlık". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır. Verilen aynı şiir örneği bunu göstermektedir// AŞ: Tutuḳ "tutacak nesne; tutulmuş nesne; tutukluk, büzüklük; kabızlık" (89b)// SG: Tutuḳluḳ/ġ "büzülme, tutukluk; güneş ve ay tutulması" (636). Bk. Tutuḳluḳ// YUyg.Tr: Tutuḳ "kapalı, bulutlu; karanlık; kederli" (429)// Derleme: "kabız".

[703] tutuḳlığın| LD: tutulġanın (15, 7). Bk. AŞ (89b-90a), SG (637).

[704] AŞ: "din adamlarının giydiği örmek denen giysi" (91b)// SG: "kürk ve yünden yapılan değerli şal" (650)// Kzk.Tr: Terme "motifli, desenli dokuma" (535)// Derleme: Türme "çok renkli ve yollu ince ipekliden yapılmış bir çeşit baş örtüsü"// Moğ-Les: Terme "ince yün dokuma, pazen, iç çamaşırı dikilen kumaş; çadırın tahta kafes iskeleti" (1243-1244).

[705] türmesi| M1, M2, ML, İH: türmeni; TÜ, AŞ (92a): türmeyi (تورمایی). Bk. SG (650), HE (128, XXI/26), HE-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (420).

[706] Bu örnek| TÜ: 82a (üzeri çizili)// yėmekge| Yazmalar: tikmekge (تیکماککا). Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (762).

[707] Yazmalar: Turtan (تُورتان). (/t/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (92a)// Derleme: Dörten göynek "bir gömlek çeşidi".

[708] Yazmalar: Tülük (تُولوک). Bk. AŞ (93b), SG (662).

[709] bolġay| Yazmalar: yitgey (یتکای). Bk. LM (381, 3597), Külliyat-Yazma1 (694).

3233 **Toķuştı** (تَوقوشتی): (/t/ üstün ile, diğer /t/ esre ile). “birbirine çarptı, çarpıştı, tokuştu”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Hemānā gögge su bes kim toķuştı
Felek günbedleriniñ saķfı tüşti [ML.132b]
(همانا کوککا سو بس کیم توقوشتی/فلک کنبدلاری نینک سقفی توشتی)

3234 **Törtünci** (تَورتونجی): (/t/ üstün ile, diğer /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “dördüncü”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Vaķt boldı ki tartıban ḫāme
İmdi törtünci yazġa-sin nāme
(وقت بولدی که تارتیبان خامه/ایمدی تورتونجی یازغاسین نامه)

Sedd-i Sikenderī'den:
Ḥisāb içre törtüncidür baḥr-ı Hind
Ki cenbide bir nāv-ı su rūd-ı Sind[710]
(حساب ایچره تورتونجی دور بحر هند/که جنبی دا بیر ناو سو رود سند)

3235 **Tavacı** (تَواجی)[711]: (/t/ üstün ile, /c/ esre ile). [M1.160b] “ulak”. *Ferhād u Şīrīn'den[712]:*
Çėrikge ėyleben mī‘ād u bolcar
Tavacı her ṭaraf yitgürdi ol car[713]
(چیریک کا اَیلابان میعاد و بولجار/تواجی هر طرف یِتکوردی اول جار)

Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:
İttifāķan şehr nevāḥīsiġa yitgen maḥal tavacı nişān gėltürüb ordu sarı ķaytardı.
(اتفاقا شهر نواحی سی غه یِتکان محل تواجی نشان گیلتوروب اردو ساری قایتاردی)

3236 **Töri** (تَوری)[714]: (/t/ üstün ile). “evin baş köşesi, ev bucağı, törü”. [**M2.156b**] *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ėşik it yiridür ger alsun böri
Müşükge maķām oldı öyniñ töri[715]
(اَیشِک ایت یِری دور کر آلسون بوری/موشوک کا مقام اولدی اوی نینک توری)

3237 **Toldurġusı** (تَولدورغوسی)[716]: (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “dolduracak”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Demī muġtenem añla mey-ḫāneni
Ki toldurġusı çarḫ peymāneni
(دمی مغتنم آنکلا میخانه نی/که تولدورغوسی چرخ پیمانه نی)

---

[710] cenbide| Yazmalar: Çīnīde (چینی دا)// nāv-ı su| Yazmalar: nāvdur (ناودور). Bk. Sİ (452, 6035), Sİ-Özb (LXXIII), Külliyat-Yazma-TB (916).

[711] AŞ: Tavacı (80b/419)// SG: Tavaçi (620)// Doerfer: Tovaçı (133) (Moğ-Les (1254/1255): Toga(n) “sayı”; Togaçi “matematikçi, müneccim”).

[712] Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den.*

[713] u| Yazmalar, SG (519/620), AŞ (69a): yok// bolcar| Yazmalar: ilcar (ایلجار). Bk. Bolcar/Bulcar, AŞ (80b), FŞ (196, XX/77), FŞ-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (517).

[714] Yazmalar: Türi (تُوری). (/t/ ötre ile). Bk. AŞ (91a), SG (646), DLT (896), Krgz.Tr (756), YUyg.Tr (424)// Moğ-Les: Törü/Tör “töre, gelenek, görenek; düzen, kural; yönetim, devlet; şölen, düğün” (1288-1289).

[715] alsun| Yazmalar: alsın (آلسین). Bk. Müşük, AŞ (91a), Sİ (206, 2379), Sİ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma1 (857).

[716] Yazmalar: Toldurķusı (تَولدورقوسی). Bk. SG (694).

3238 **Toḳumaḳ** (تَوقوماق)[717]: (/t/ üstün ile). "dokumak".
3239 **Toḳulmaḳ** (تَوقولماق)[718]: (/t/ üstün ile). "dokunmak, dokuma yapılmak"; "[**Toġulmaḳ**] doğmak"[719].
3240 **Toḳunmaḳ/Toḳuşmaḳ** (تَوقونماق-تَوقوشماق)[720]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "birbirine dokunmak, birbirine çarpmak, çarpışmak, tokuşmak". [İH.137a]
3241 **Toḳundurmaḳ** (تَوقوندورماق)[721]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "birbirine dokundurmak, çarpıştırmak, tokuşturmak".
3242 **Tüfürük/Tüfürcek** (تُوفوروک-تُوفورجاک)[722]: (/t/ ötre ile). "tükürük".
3243 **Tüfkürmek** (تُوفکورماک): (/t/ ötre ile). "tükürmek"[723].
3244 **Toḳtaşmaḳ** (تَوقتاشماق): (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "dinlenmek, rahat etmek, durmak, yatışmak, oturuşmak".
3245 **Toḳac** (تَوقاج): (/t/ üstün ile). "kapının açılmaması için arkasına yerleştirilen ağaç kol, ağaç sürgü; [tokaç, çamaşır yıkarken kullanılan tokmak]".
3246 **Toḳal** (تَوقال)[724]: (/t/ üstün ile). "kadınların en küçüğü ve hizmetçi hükmünde olan kadın". [ML.133a]
3247 **Toḳtamış** (تَوقتامیش): (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile). "Ḫ̮ˇārezm hanlarından biri olan ve Tėmür'e karşı çıkan kişinin adı; Türkmen boylarından birinin adı; sakinleşmiş, rahat etmiş". [M1.161a] *Dört Dīvān'dan:*

Iżṭırābıdın Nevāyī köñgli bir dem toḳtamas
Sinsizin sağınma kim ġurbetde köñgli toḳtamış [ML.132b]
(اضطرابیدین نوایی کونکلی بیر دم توقتاماس/سین سیزین ساغینما کیم غربتدا کونکلی توقتامیش)

3248 **Tura alman** (تُورا آلمان): (/t/ ötre ile). "duramam". *Dört Dīvān'dan:*

Göredür-min ki barur yār u ḳalur-min min-i güm-reh
Bara alman tura alman ni ḳatıġ ḥālet ėrür veh [ML.133a]
(کورادورمین که بارور یار و قالورمین مین کمره/بارا آلمان تورا آلمان نِی قاتیغ حالت اَیرور وه)

---

717 ML: 132a. Bk. SG (679)// DLT: Tokı- (888)// CC: Togu- (191)// Krgz.Tr (744), YUyg.Tr (417-418): Toḳumaḳ "dokumak, örmek; eyerlemek"// Moğ-Les: Tohu-/Toho- (1279).

718 Bk. AŞ (96a), SG (680)// DLT: Tokıl-/Tokul- (888)// Krgz.Tr (744), YUyg.Tr (417): Toḳulmaḳ "dokunmak, örmek; eyerlenmek".

719 M1, TÜ: yok// Krgz.Tr: Tuul- (765)// YUyg.Tr: Tuġulmaḳ (425)// Trkm.Tr: Dog-/Dogul- (166/167).

720 M1, TÜ: yok; ML: 124b; İH: 128b// SG: Toḳunmaḳ/Toḳuşmaḳ (680)// AŞ: Toḳul- "dokunmak" (96a); Toḳaş- "tokuşmak" (96b)// DLT: Tokın- "dokunmak, değmek; dövülmek"; Tokış-/Tokuş- "savaşmak" (888-889)// Kzk.Tr: Toğıs- "çekişmek, savaşmak" (538)// Krgz.Tr: Toğoş- "tokuşmak" (742)// YUyg.Tr: Toḳunmaḳ "dokunmak, takılmak, itmek" (418)// Moğ-Les: Togsi-/Togşi-/Tongsi- "tokuşmak, çarpmak, vurmak" (1256).

721 SG: Toḳundurmaḳ/Toḳuşturmaḳ (682).

722 Bk. SG (679)// Azb.Tr: Tüpürcek/Tüpürük (751).

723 Yazmalar: "tükürük". Bk. SG (678), Tükürmek// CC: Tüpkür-/Tükür- (203)// Krgz.Tr (770), YUyg.Tr (430): Tükür-// Trkm.Tr: Tüfle-/Tüykür- (639/641).

724 Bk. SG (683)// Kzk.Tr: "kuma" (540)// Krgz.Tr: Tokol "ikinci karı" (743)// YUyg.Tr: Toḳalliḳ "kuma" (417).

3249 **Töşeb** (تَوْشاب): (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile). [**M2.157a**] "döşemiş, sermiş". *Dört Dīvān'dan:*

Töşeb semendiġa ferş ey zamāne ötgerdiñ̂
Sipihr ü aḫteridin sebze birle verdiñ̂ni
(توشاب سمنديغه فرش اى زمانه اوتكاردينك/سپهر و اختريدين سبزه بيرله وردينكنى)

3250 **Toḳluḳ** (تَوقلوق): (/t/ üstün ile). "tokluk; ucuzluk, bolluk".

3251 **Toḳmar** (تَوقمار)[725]: (/t/ üstün ile). "ucuna ağaç veya kemikten yumru [düğme gibi] bir şey takılan temrensiz ok".

3252 **Toḳuz Atabek** (تَوقوز اتابک): (/t/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "[dokuz lala, dokuz atabey]; kinaye olarak: dokuz gök, dokuz felek". [TÜ.84b]

3253 **Toḳmaḳ** (تَوقماق)[726]: (/t/ üstün ile). "tokmak, tahta çekiç; [Rūm Tr: hallaç tokmağı]; Türklerde bir boy adı".

3254 **Toḳuz** (تَوقوز)[727]: (/t/ üstün ile, /ḳ/ ötre ile). "dokuz; göklerin sayısı; geometrik rakamların sayısı; Moġul Ḫan ile başlayıp İlḫan ile son bulan Moġul sultanlarının sayısı"; "Ebü't-Türk olan Yāfeṡ'in çocuklarının sayısı: Türk, Rus, Saḳlab, Ḫalluḫ, Çīn, Kimārī, Ġazan, Ḫazar, Minsek"[728]; "Türklerde bu sayı kutsallığından dalayı sayının temelini oluşturur; peygamberin eşlerinin sayısı; Tanrı'nın güzel adlarının sayısı doksan dokuzdur; evrenlerin sayısı on sekiz bindir".

3255 **Toḳuz ton** (تَوقوز تَون)[729]: (/t/'ler üstün ile). "dokuz kabuklu olan bir tür sert ağaç".

3256 **Toḳuş** (تَوقوش): (/t/ üstün ile). "dokumada kullanılan mekik; birbirine çarpma, çarpışma, tokuşma".

3257 **Toḳulġa** (تَوقولغه)[730]: (/t/ üstün ile). [M1.161b] "Moğ. atın çulu".

3258 **Toḳum** (تَوقوم)[731]: (/t/ üstün ile). "eyer, semer, palan, kürtün; atın çulu, teğelti".

3259 **Tökmek** (تَوكماک): (/t/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "dökmek"; "/t/ ötre ile ve /g/ sükûn ile (**Tügmek**)[732] düğümlemek, düğmek".

3260 **Töküşmek** (تَوكوشماک)[733]: (/t/ üstün ile, /k/ ötre ile). "birbirine dökmek"; "[**Tügüşmek**] düğümlemek"[734].

---

725 Bk. SG (684)// BR-Muin: Toḫmar/Tokmar/Tokmer/Toke (476/505)// Tatar.Tr: Tuḳmar "topuz, gürz" (295).

726 Bk. SG (684), CC (193)// DLT: Tokı- "vurmak; dövmek"; Tokımak "çamaşırcının tokmağı" (888)// Krgz.Tr: Tokmok (728)// YUyg.Tr: Toxmaḳ (416)// Moğ-Les: Doki- "vurmak; davul çalmak" (409).

727 M2: Toḳḳuz; ML: 133b; İH: 137b. Bk. SG (684), AŞ (96a), DLT (890)// CC: Toguz (192)// Krgz.Tr: Toğuz (742)// YUyg.Tr: Toḳḳuz (417).

728 Saḳlab| ML, İH: Ṣaḳlab// Ġazan| ML, İH: Sedsān// SG: "Yāfeṡ'in çocukları: Türk, Rus, Saḳlab, Ḫalluḫ, Çīn, Kimārī, Ġazan, Ḫazar" (684)// ŞT: "Türk, Ḫazar, Saḳlab, Rus, Miñ̂, Çīn, Kimārī, Tārıḫ" (118, T69a/6)// *Ḥabībü's-Siyer:* "Türk, Ḫazar, Saḳlab, Rus, Minsek, Çīn, Kimārī/Kīmāl, Yāric, Ḫalluḫ, Sedsān, Ġuz"// TE- Külliyat-Yazma-TB: "Türk, Ḫazar, Saḳlab, Rus, Minsek, Çīn, Kimārī, Tārıḫ" (1157).

729 Bk. SG (685)// Azb.Tr.İzahlı: Doqquzdon "odunu sağlam bir tür bitki" (I/661).

730 Bk. SG (685)// Krgz.Tr: Tokulğa "eyer takımı" (744).

731 Bk. SG (685), Krgz.Tr (744), YUyg.Tr (417)// Moğ-Les: Tohum/Tohom "kıl veya deriden yapılmış eyer kolanı" (1280).

732 Bk. SG (685), DLT (907), YUyg.Tr (430)// Krgz.Tr: Tüy- (776)// Trkm.Tr: Düv- (184).

3261 **Tügdürmek** (تُوكدورماك): (/t/ ötre ile, /g/ sükûn ile). “düğümletmek, düğümlemesini sağlamak”.
3262 **Tügremek** (تُوكراماك)[735]: (/t/ ötre ile, /g/ sükûn ile). “kapamak, set çekmek”. [İH.137b]
3263 **Tükürmek** (تُوكورماك)[736]: (/t/ ve /k/ ötre ile). [**M2.157b**] “tükürmek”.
3264 **Tükellemek** (تُوكالّلاماك)[737]: (/t/ ötre ile, /k/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “aramak, yoklamak, inceden inceye araştırmak”.
3265 **Tükel** (تُوكال): (/t/ ötre ile, /k/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “arama, yoklama, inceden inceye araştırma”.
3266 **Tükeniş** (تُوكانيش)[738]: (/t/ ötre ile, /n/ esre ile). “tükeniş”.
3267 **Tügi** (تُوكى)[739]: (/t/ ötre ile, /g/ esre ile). “darıya benzer bir tane; [pirinç, düğü]”.
3268 **Tulamaḳ** (تُولاماق)[740]: (/t/ ötre ile). “yas için atı süslemek”.
3269 **Tülemek** (تُولاماك): (/t/ ötre ile). “değiştirmek; [mecaz anlamda: kuşların tüy döküp yeniden çıkarması]”[741].
3270 **Tolġandurmaḳ** (تَولغاندورماق)[742]: (/t/ üstün ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). “dolandırmak, sarmak, bükmek”.
3271 **Tolġaşmaḳ** (تَولغاشماق)[743]: (/t/ üstün ile). “dolanmak, dolaşmak, sarılmak, bükülmek”. [ML.133b]
3272 **Tolaşıḳ** (تَولاشيق): (/t/ üstün ile). “dolaşık, karışık”.
3273 **Tolaḳ** (تَولاق): (/t/ üstün ile). [M1.162a] “ayağa sarılan bez, dolak”.

---

733 Yazmalar: Tögüşmek (تَوكوشماك). (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile) Bk. SG (688), DLT (895).

734 M2: üzeri çizili; M1, ML, İH: yok. Bk. SG (688), AŞ (97a), DLT (908).

735 Cl: Türkre- (52). Bk. SG (690), HBD (195/47b, 179/5)// Kzk.Tr: Tüyre- “saplamak, sokmak, batırmak, vurmak” (561).

736 ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Tügürmek (تُوكورماك). (/t/ ve /g/ ötre ile). Bk. SG (691), Tüfkürmek.

737 Bk. SG (692)// DLT: Tükel “tam, hepsi, tamamen” (908)// CC: Tükel/Tügel “tam, tamam, mükemmel” (202)// Kzk.Tr: Tügel “hepsi, tümü, bütünü, herkes”; Tügelde- “bir şeyin sayımını yapmak, yoklamak; eksiğini gidermek” (560)// Krgz.Tr: Tügöl “bütün, tamamıyla”; Tügöldö- “sayısını araştırmak, yoklamak, hesaplamak” (768)// YUyg.Tr: Tügel “dolu, tam, hep” (429); Tügellimek “tamamlamak, doldurmak” (430)// Trkm.Tr: Tükel “bütün, hep”; Tükelle- “gözden geçirmek, hesaplamak; bitirmek” (639).

738 Yazmalar: Tüketiş (تُوكاتيش). (/t/ ötre ile, diğer /t/ esre ile) “sınır ve tükenme” (حد و اتمام)// SG (692): Tükeniş “tükenme sınırı” (حد اتمام).

739 Yazmalar: Tüki (/t/ ötre ile, /k/ esre ile)// SG: Tügi (693)// DLT: Tügi “akdarının kepeği alındıktan sonra kalan esas kısmı” (907)// CC: Tüvi/Tü “darı” (203).

740 Bk. SG (694)// Kzk.Tr: Tulda- “yas tutmak; yasta atın yelesini ve kuyruk kıllarını kesmek, kara bağlamak vs.” (554)// Krgz.Tr: Tuldan- “ölen koca için tasalanmak; yaslı bir biçime girme” (759).

741 Bk. SG (694)// DLT: “tüy dökmek” (908)// Krgz.Tr: Tülö- “tüyünü dökmek ve değiştirmek (kuş hakkında)” (770)// YUyg.Tr: Tülimek “tüy atmak, tüy dökmek” (430)// Moğ-Les (Ko.): Çilge- “deri veya kürk değiştirmek” (293).

742 Yazmalar: Tolḳandurmaḳ (تَولقاندورماق). Bk. SG (697), AŞ (98a).

743 Yazmalar: Toluşmaḳ (تَولوشماق)// SG: Tolġanmaḳ/Tolġaşmaḳ “dolaşmak, sarılmak” (697)// AŞ: Tolġaş- “dolaşmak” (98b)// DLT: Tolgaş- “birlikte dolamak; dolaşmak” (297)// YUyg.Tr: Tolġaş “çevirme, döndürme” (418).

3274 **Tolay** (تَولای)[744]: (/t/ üstün ile). "Moğ. tavşan".
3275 **Tülen** (تُولان): (/t/ ötre ile). "Moğ. odun, yakacak"[745].
3276 **Tolġaş** (تَولغاش)[746]: (/t/ üstün ile). "dolaşma, kıvrım, büklüm; dolaş!, sarıl!".
3277 **Tolġama** (تَولغامه)[747]: (/t/ üstün ile). "pusu kurup düşmanı çevirme". [ML.134a, İH.138a]
3278 **Tuyuḳ/Ṭuyuḳ** (تُویوق-طُویوق)[748]: (/t/ ötre ile, /y/ ötre ile). "aaba uyaklı ve cinaslı dörtlük, tuyuğ". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* şairlerin yergisinde şöyle der:

Anĝlamayın sözde tuyuḳ baḥrını
Ḳaysı tuyuḳ bel-ki ḳoşuḳ baḥrını

(آنکلامایین سوزدا تویوق بحرینی/قایسی تویوق بلکه قوشوق بحرینی)

Dört Dīvān'dan [örnek Tuyuḳ]: [**M2.158a**]

La'lıdın cānımġa otlar yaḳılur
Ḳaşı ḳaddımnı cefādın ya ḳılur
Min vefāsı va'desidin şād-min
Ol vefā bilmen ki ḳılmas yā ḳılur

(لعلیدین جانیمغه اوتلار یاقیلور/قاشی قدّیمنی جفادین یا قیلور
مین وفاسی وعده سیدین شادمین/اول وفا بیلمان که قیلماس یا قیلور)

Çarḫ tartıb ḫancer-i hicrān bu tün
Ḳoymadı bir ẕerre baġrımnı bütün
Tün'ge barıb bizni bī-ḥāl ėyledinĝ
Ni belālıḳ yir imiş yā Rab bu Tün[749]

(چرخ تارتیب خنجر هجران بو تون/قویمادی بیر ذرّه باغریمنی بوتون
تون کا باریب بیزنی بی حال اَیلادینک/نی بلالیق یِر ایمیش یا رب بو تون)

[Muḥākemetü'l-Luġateyn'den:]

Çün perī vü ḥūrdur atınĝ bėgim
Sür'at içre dīv ėrür atınĝ bėgim
Her ḫadengī kim ulus andın ḳaçar
Nā-tevān cānım sarı atınĝ bėgim[750]

(چون پری و حوردور آتینک بَیکم/سرعت ایچره دیو اَیرور آتینک بَیکم
هر خدنکی کیم اولوس آندین قاچار/ناتوان جانیم ساری آتینک بَیکم)

[Luṭfī'den:]

---

[744] Cl: Tolay (52/92). Bk. NS (193a)// SG "hep, bütün; bir karışıklığı ortaya çıkaran takım birbirini bu sözle anlatırlar; Moğ. tavşan" (698)// Alt.Tr: Tulay "tavşan" (185)// Moğ-Les: Taulay/Tulay [~Tr. Tavuşḳan. Bk. AŞ (80b), SG (621)// YUyg.Tr: Toşḳan (421)] "tavşan" (1217).
[745] Yazmalar: yanlışlıkla Tolaḳ maddesinin ikinci anlamı olarak verilmiştir. Bk. SG (698), King (254, 202A/29), NS (193a)// Moğ-Les: Tülegen (1314).
[746] Yazmalar: Tolḳaş (تَولقاش). Bk. SG (698), Tolġaşmaḳ.
[747] Yazmalar: Tolḳama (تَولقامه). Bk. SG (699).
[748] Yazmalar: Toyuḳ/Ṭoyuḳ (تَویوق-طَویوق). (/t/ üstün ile, /y/ ötre ile). Bk. SG (714), Özb.Tr (95).
[749] ėyledinĝ| Yazmalar: ėyledi (اَیلادی). Bk. BV (520, 736), BV-Özb (Tuyuḳ.6), Külliyat-Yazma2 (413), Külliyat-Yazma-TB (395).
[750] Bu dörtlük| M1: 251a; M2: 248a; ML, İH, TÜ: yok// Nā-tevān cānım| Yazmalar: Ḫasta cānımnınĝ (خسته جانیم نینک). Bk. MU (174, T776b/14), MU-Özb, Külliyat-Yazma2 (570).

Tā işim tüşti bir aġzı tar ile
Kön̂glümi asrar saçı bir tār ile
Göz tutar-min kim gözümnün̂g suyıdın
Kön̂glide toḫm-ı maḥabbet tarıla[751] [ML.133b, İH.137b, TÜ.85a]
(تا ایشیم توشتی بیر آغزی تار ایله/کونکلومی آسرار سچی بیر تار ایله
کوز توتارمین کیم کوزوم نونک سویی دین/کونکلیدا تخم محبّت تاریله)
3279 **Yatuġançı** (یاتوغانچی)[752]: (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "santur sazı çalan, çalgıcı". *Dört Dīvān'da* Sāḳī-nāme'den:
Ey yırav sin hem işin̂gni görküz
Yatuġan birle uluġ yırnı tüz
Yatuġançı vu yırav tüzgec ün
Sin ḳadeḥ al u toḳuz ḳatla yükün[753]
(ای یِراو سین هم اِیشینکنی کورکوز/یاتوغان بیرله اولوغ یِرنی توز
یاتوغانچی و یِراو توزکاج اون/سین قدح آل و توقوز قاتلا یوکون)
3280 **Tüzeldi** (تُوزالدی): (/t/ ötre ile). "düzeldi, düzleşti". *Dört Dīvān'dan:*
Tüzeldi Nūḥ'nın̂g ṭūfānıdın son̂g dehr ü eşkimdin
Ḳıyāmet āşkārā boldı ol ṭūfān bu ṭūfān[754] [İH.138a]
(توزالدی نوح نینک طوفانی دین سونک دهر و اشکیم دین/قیامت آشکارا بولدی اول طوفان بو طوفان)
3281 **Tügdi** (تُوکدی): (/t/ ötre ile, /g/ sükûn ile). "düğümledi, düğdü, düğüm yaptı". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Beşīzī eger tügdi ėrse le'īm
Müdām açmaġıdın tapar kön̂gli bīm[755]
(بشیزی اکر توکدی اَیرسا لئیم/مدام آچماغی دین تاپار کونکلی بیم)
3282 **Toyġun/Tuyġun** (تَویغون-تُویغون)[756]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). [M1.162b] "ak doğan". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫayl-ı ẓulmet renciġa tüşgen ṣafā ehli ėrür
Ėyle kim tan̂g tuyġunı ḳaldı sürük ḫuffāş ara
(خیل ظلمت رنجیغه توشکان صفا اهلی اَیرور/اَیله کیم تانک تویغونی قالدی سوروک خفّاش آرا)
3283 **Tulf** (تُوْلْف)[757]: (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /l/ ve /f/ sükûn ile). "tortu, çökelti, posa"[758].

---

[751] Bu dörtlük| TÜ: yok// gözümnün̂g| M2, ML, İH: gözümnin. Bk. SG (568), LD (270, 378).
[752] Yazmalar: Toġançı (تَوغانچی). (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1282).
[753] tüzgec| Yazmalar: tüzgey (توزکای). Bk. Yırav, SG (1282), FK (671, 689/168), FK-Özb (Sāḳī-nāme.XVIII), Külliyat-Yazma2 (537).
[754] son̂g| Yazmalar: son (سون)// ü| Yazmalar: yok. Bk. BV (336, 455), BV-Özb (G.452), Külliyat-Yazma-TB (350), Divan-Yazma (415*2).
[755] eger| Yazmalar: tapıb (تاپیب)// açmaġı| Yazmalar: açmaḳı (آچماقی). Bk. Tügün, Tüger, SG (686), Sİ (122, 1119), Sİ-Özb (XVI).
[756] Yazmalar: Toyġun. Bk. Ṭuyġun, SG (714/1015), AŞ (101a)// Krgz.Tr: Tuygun "beyaz atmaca" (767)// Moğ-Les: Toygun/Toygon "şahin, doğan" (1264).
[757] İH.137b, ML: Tulıf. Bk. SG (699)// Derleme: Tılf/Tilf.
[758] Yazmalar: "meslek". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (28b). SG'deki s̱ufl (ثفل) "tortu" sözcüğü, şuġl (شغل) "meslek" biçiminde yazılmıştır. Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. SL (125)// SG: "s̱ufl (tortu) sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir" (699).

3284 **Tolu** (تَولو): (/t/ üstün ile). "dolu yağışı; dağlı"[759].
3285 **Tülügüm hey tulum** (تُولوكوم هى تُولوم)[760]: (/t/ ve /g/ ötre ile). "düğünlerde ve şölenlerde [oynayarak] söylenen bir şarkı". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* söz vasfında şöyle der:

Her nefes ėyleb tola ol cāmnı
Sıbḳarıb ol bāde-yi gül-fāmnı
Türk sürūdı bile salıb ḳolum [**M2.158b**]
Ḳılsam edā hey tülügüm hey tulum

(هر نفس اَيلاب تولا اول جامنی/سِبقاريب اول بادهٔ كلفام نی
ترک سرودی بيله ساليب قولوم/قيلسام ادا هی تولوكوم هی تولوم)

3286 **Tolı** (تَولی): (/t/ üstün ile). "Çengiz Ḫan'ın küçük oğlu ve Hülegü Ḫan'ın babası; dolu yağışı; Moğ. ayna"[761].
3287 **Tulum** (تُولوم): (/t/ ötre ile). "tulum, tuluk, deri kap". [ML.134a]
3288 **Tumuşmaḳ** (تُوموشماق): (/t/ ve /m/ ötre ile). "bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturmak". [İH.138b]
3289 **Tumuşturmaḳ** (تُوموشتورماق): (/t/'ler ötre ile). "bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturtmak, susturmak".
3290 **Tummaḳ/Tumulmaḳ** (تُومولماق)[762]: (/t/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] suya batmak, dalmak".
3291 **Tömengini** (تَومانكِنی)[763]: (/t/ üstün ile). "Özbekiyye'de: aşağıdakini".
3292 **Toluy** (تَولوی)[764]: (/t/ üstün ile). "ayna". [TÜ.85b]
3293 **Tübi mīḫi** (تُوبی ميخی): (/t/ ötre ile, /b/ ve /ḫ/ esre ile). "çivisinin dibi, kazığının dibi". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tübi mīḫi bile sancıb semekni
Tėşib nūkı bile devr-i felekni

(توبی ميخی بيله سانجيب سمک نی/تَيشيب نوكی بيله دور فلک نی)

Bu şiir Firdevsī'nin bu beytinin karşılığıdır:
Fürū-şüd be māhī vü ber-şüd be māh

---

[759] Yazmalar: "dağ adıdır". Yazarın kullandığı kaynakta "kūhī (dağlı)" anlamı verildiğini tahmin etmekeyiz. Kūhī, "Fa. dağlı; bir dağ" anlamlarına gelmektedir. Burada yazar büyük olasılıkla ikinci anlamı düşünerek kūhī sözcüğünü "ism-i kūh est" (dağ adıdır) biçiminde anlamlandırmıştır// SL: "dolu; kūhī (dağlı)" (125)// Krgz.Tr: Too "dağ" (748).

[760] Bk. SG (699), AŞ (98a)// SG: Tülük "aşlık (hububat) dışındaki yiyecekler" (699)// Kzk.Tr: Tülik "gıda maddeleri" (563)// Krgz.Tr (770), YUyg.Tr (430): Tülük: Azık tülük "erzak"// Derleme: Tülük "kilim gibi dokunmuş torba, dağarcık"// Moğ-Les: Tulum "tulum, deri torba" (1298).

[761] Yazmalar: Tulı (تُولی). (/t/ ötre ile)// küçük| Yazmalar: büyük// "Moğ. ayna"| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. SG (700), NS (193a), Toluy// Moğ-Les: Toli(n) "ayna" (1267).

[762] Yazmalar: Tomulmaḳ (تَومولماق). (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (701)// Derleme: Tummak/Tumulmak "suya batmak, dalmak".

[763] Yazmalar: Tümengini (تُومانكِنی). (/t/ ötre ile). "Özbekiyye"// SG: "Özbekiyye'de: her şeyin sonu ve aşağısı; (Rūm Tr.) geminin ön kısmı" (702). Bk. Töben// Alt.Tr: Tömöngi "aşağıdaki" (184)// Krgz.Tr: Tömönkünü "aşağıdakini" (755)// Mlk.Tr: Töbengi "aşağı" (405).

[764] Yazmalar: Tuluy (تُولوی). (/t/ ötre ile). Bk. Tolı, NS (69a).

Bün-i nīze vü ḳubbe-yi bār-gāh

(فرو شد بماهی و بر شد بماه/بن نیزه و قبهٔ بارکاه)

3294 **Tomuzġan** (تَوموزغان)[765]: (/t/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "domuzlan, bok böceği".

3295 **Tunmaḳ** (تُونماق)[766]: (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). [M1.163a] "kararmak; [göz kararmak, kamaşmak; gözü donmak]".

3296 **Tonamaḳ** (تَوناماق): (/t/ üstün ile, /n/ medli elif ile). "soymak, çıplak etmek, çıplaklaştırmak"[767].

3297 **Toñgmaḳ** (تَونکماق)[768]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "donmak; /t/ ötre ile (**Tüñgülmek**) (تُونکولماک)[769] isteği kalmamak". [ML.134b]

3298 **Tonalmaḳ** (تَونالماق): (/t/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "çıplak olmak, çıplaklaşmak".

3299 **Töñgtermek** (تَونکتارماک)[770]: (/t/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "döndermek, ters çevirmek".

3300 **Tünlemek** (تُونلاماک)[771]: (/t/ ötre ile). "gecelemek".

3301 **Töñgterilmek** (تَونکتاریلماک)[772]: (/t/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "dönderilmek, ters çevrilmek".

---

765 Yazmalar: Tumuzġan (تُوموزغان). (/t/ ötre ile, /z/ sükûn ile)// SG: Tomuzġan/(Rūm)Toñguzlan ḳurtı/Toñguzlan böcegi (702/709).

766 AŞ: "güneş veya ateşe dikkatle bakıp göz donmak" (99b)// SG: "kararmak; göz kararmak, kamaşmak" (702/708)// DLT: Tun- "gök bulutlanmak, kapanmak; tıkanmak, kapanmak" (900)// Vambery (267), Radloff (766): Tun- "düşünmek, derin derin düşünmek"// Fazilov: Tunmaḳ "dinlenmek, rahatlamak; durmak" (III/255)// Krgz.Tr: Tun- "dinmek; durulmak; ağırlaşmak" (759); Tunar- "kararmak, karanlık basmak; kör olmak"; Tuncura- "tam bir rahat ve sükûn içinde bulunmak; kederli ve düşünceli olmak" (760)// Mlk.Tr: Tunuk- "tıkanmak, boğulmak" (409)// Derleme: Tın- "susmak"; Tum-/Tun- "suya batmak, dalmak"; Dun- "kederlenmek, düşünmek; dinmek, durmak"// Azb.Tr.Ağız: Tum- "düşünceye dalmak, gözü donmak"// Moğ-Les: Tunu-/Tuna-/Tung- "yığılmak, çökmek; durulmak, berraklaşmak" (1300).

767 Yazmalar: "başını açmak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (28b). Bk. SG (703)// Kzk.Tr: Tona- "yağmalamak, soymak" (543)// Krgz.Tr: Tono- "soymak, yağmalamak; çıplak bırakmak" (748)// Moğ-Les: Tonu-/Tono- "yağmalamak, çalmak" (1273).

768 Yazmalar: Tuñgmaḳ/Tuñgulmaḳ (تُونکماق-تُونکولماق). (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (703), AŞ (100a), DLT (892), CC (193), Krgz.Tr (747), YUyg.Tr (420)// Moğ-Les: Dagara- "soğumak, üşümek" (346).

769 Yazmalar: Tuñgmaḳ/Tuñgulmaḳ (تُونکماق-تُونکولماق). SG kaynaklı yanlış olmalıdır// SG: Toñgmaḳ/Toñgulmaḳ "donmak; mecaz anlamda: soğumak, isteği kalmamak" (703-704)// AŞ: Tüñgül- "umutsuz olmak" (99b/496)// DLT: Tüñgül- "umut kesmek" (909)// Kzk.Tr: Tüñgil- "umudunu kesmek, inancını kaybetmek" (563)// Mlk.Tr (413), Krgz.Tr (771): Tüngül- "vazgeçmek, yüz çevirmek, umudu kesmek".

770 Yazmalar: Tuñgtarmaḳ (تُونکتارماق). (/t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). Bk. SG (706), HBD (204/51a, 192/7)// DLT: Töñgder- (896)// Krgz.Tr: Töñgkör- "devirmek" (755)// Mlk.Tr: Töngeret- "devirmek" (406)// Özb.Tr: Tönkär- "ters çevirmek"; Töntär- "döndürmek, çevirmek" (96)// YUyg.Tr: Töñgkermek "devirmek" (424)// Moğ-Les: Tonggur-/Tongor- "devrilmek" (1272).

771 Yazmalar: Tuylamaḳ (تُویلاماق). Bk. Derleme// SG: Tünlemaḳ/ġ (707)// DLT (909), Kzk.Tr (563), YUyg.Tr (431): Tüne-.

772 Yazmalar: Tüñgterikmek (تُونکتاریکماک). (/t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (28b). Bk. SG (707).

3302 **Tunar** (تُونار)[773]: (/t/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [**M2.159a**] "gözün kararması; (**Tunar**)[774] birbirinin üstüne toplanıp yakılan odun yığını".
3303 **Tonpuz** (تَونپوز)[775]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /p/ ötre ile). "hasır yapımında kullanılan bir tür bitki".
3304 **Tonġuc/Tunġuc** (تَونغوج-تُونغوج)[776]: (/t/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "ilk doğan çocuk".
3305 **Tün-ḳaṭar** (تُونقطار)[777]: (/t/ ötre ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "gece bekçisi, koruyucu".
3306 **Tun̂g** (تُونک)[778]: (/t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ağzı dar testi; [**Ton̂g**] don, soğuk; don!, soğu!".
[Dört Dīvān'dan] Dize:
[Ah u eşkidin ėrür ot u su içre 'āşıḳ]
Zāhidā ni ġam an̂ga ger ḳızıġ olġıl ger ton̂g[779]
(زاهدا نِی غم آنکا کر قیزیغ اولغیل کر تونک)
3309 **Tolġaġay** (تَولغاغای)[780]: (/t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "dolaya, çevire, döndüre". *Dört Dīvān'dan:*
Eger tīġ ursa ol ḳātil boyun sunmay nitey āḫır
Ni yan̂glıġ kimse boynın tolġaġay Ḥaḳ'nın̂g ḳażāsıdın [İH.139a]
(اکر تیغ اورسه اول قاتل بویون سونمای نیتای آخر/نِی ینکلیغ کیمسه بوینین تولغاغای حق نینک قضاسیدین)
3310 **Toḳtatay** (تَوقتاتای): (/t/ üstün ile, diğer /t/'ler medli elif ile). [M1.163b] "yatıştırayım, rahata kavuşturayım, sakinleştireyim"[781]. *Dört Dīvān'dan:*
Dėb imiş-sin bir ḫadeng atḳum Nevāyī kön̂glige
Toḳta anca kim ḳarārı yoḳ kön̂gülni toḳtatay [TÜ.86a]
(دَیب ایمیش سین بیر خدنک آتقوم نوایی کونکلیکا/توقتا آنجا کیم قراری یوق کونکل نی توقتاتای)
3311 **Tükengen sayı** (تُوکانکان سایی)[782]: (/t/ ötre ile). "tükendikçe". *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[773] Yazmalar: Tonar (تَونار). (/t/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /r/ üstün ile)// AŞ: "güneş veya ateşe dikkatle bakıp göz donar" (99b)// SG: "gözü kararır, kamaşır" (708). Bk. Tunmaḳ.
[774] Yazmalar: Tonar (تَونار). (/t/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /r/ üstün ile). Bk. SG (708)// Derleme: Tınar "harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın"// Moğ-Les: Tün/Tüng "ağaçlar, orman"; Tünerte- "yanmak" (1316).
[775] Bk. SG (709).
[776] Yazmalar: Tonḳuc (تَونقوج). HA kaynaklı biçim olmalıdır (29a). Bk. SG (709)// DLT: Tun (900)// Krgz.Tr: Tun/Tunğuç/Tunğğuç (760)// Özb.Tr.Alt: Tonğiç (175)// YUyg.Tr: Tun/Tunci/Tunġuç/Tun̂ġġuç (426)// Derleme: Tonguç "en büyük çocuk".
[777] Yazmalar: Tunḳṭar (تُونقطار). (/t/ ötre ile, /n/ ve /ḳ/ sükûn ile)// SG: Tün-ḳuṭar (709)// BR-Muin: Tunḳuṭar/Tunḳatar/Tunḳṭar (519)// Arat-Babür: Tunḳatar/Tün-ḳatar (727)// AŞ (99b/495), Doerfer (940): Tün-ḳaṭar// Krgz.Tr: Tün kat- "bütün gece yolculuk yapmak" (770)// Moğ-Les: Tüne(n) "karanlık, koyu" (1316).
[778] Bk. AŞ (100a), SG (709), BR-Muin (519-520), Doerfer (942), YUyg.Tr (426).
[779] Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 79b (üzeri çizili). Bk. AŞ (100a), SG (709), GS (288, 377).
[780] Yazmalar: Tolḳaġay (تَولقاغای)// M1, M2, ML, İH: "dolar, çevirir, döndürür" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (697), Tolġamaḳ.
[781] M1, M2, TÜ: "doyurayım" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (683)// SG: Toḫtatmaḳ/Toḫtaşturmaḳ/ Toḳtatmaḳ/Toḳtaşturmaḳ (638/683)// AŞ: Toḫtat- (90a)// Krgz.Tr: Toktot- (744)// Kzk.Tr: Toqtat- (540)// YUyg.Tr: Toxtatmaḳ (416)// Moğ-Les: Togtaga- (1257).

Ayaġçı maṅga cām-ı şāhāne tut
Tükengen sayı toldurub yana tut[783]

(آیاغچی منکا جام شاهانه توت/توکان کان سایی تولدوروب یانا توت)

3312 **Tuvurluġ** (تُوْوُوْرلوغ)[784]: (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, ikinci /v/ ötre ile, üçüncü /v/ ve /r/ sükûn ile). "çadırın keçeden yapılmış örtüsü". *Dört Dīvān'dan:*

İçgeri ol gül tuvurluġnı götermesler nitey
Ey ṣabā ferrāşı bir luṭf ėyleben ol yan darı [ML.135a]

(ایچکاری اول کل توووورلوغنی کوتارماس لار نیتای/ای صبا فرّاشی بیر لطف آیلابان اول یان داری)

3313 **Tüşürgüci** (تُوشورکوجی): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /g/ ötre ile). "düşüren, indiren". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* sabır babında şöyle der: [**M2.159b**]

Buḫtīdür s̱aḳīl-gām līkin me'menġa tüşürgüci.

(بختی دور ثقیل کام لیکن مامن غه توشورکوجی)

3314 **Toḳtamay** (تَوقتامای): (/t/ üstün ile). "rahat etmem; rahat etmez; [rahat etmeden, dinlenmeden]". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr derdidin vücūd öyide bir dem toḳtamay
Her zamān mülk-i 'adem sarı şitābımnı dėgil[785]

(هجر دردیدین وجود اویی دا بیر دم توقتامای/هر زمان ملک عدم ساری شتابیمنی دَیکیل)

3315 **Toymaḳ** (تَویماق): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doymak; /t/ ötre ile (**Tuymaḳ**) duymak, öğrenmek, anlamak".

3316 **Toydurmaḳ** (تَویدورماق): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "doyurmak; /t/ ötre ile (**Tuydurmaḳ**) duyurmak, anlatmak"[786].

3317 **Tuylamaḳ** (تُویلاماق)[787]: (/t/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "tekme atmak, çifte atmak".

3318 **Toyġur** (تَویغور): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). [M1.164a] "çabuk doyan; hep tok olan".

3319 **Toy ḳuşı** (تَوی قوشی)[788]: (/t/ üstün ile). "toġdarı, toy kuşu".

3320 **Tüynek** (تُویناک)[789]: (/t/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "yarı olgunlaşmış kavun, kelek".

---

[782] Yazmalar: Tükengey sayı (توکان کای سایی) "bitince". Bk. SG (690), AŞ (97a), Trkm.Tr (639)// CC: Tügen- (202)// Krgz.Tr: Tügön- (769)// Moğ-Les: Tegüs-/Tögsö- (1228).

[783] Tükengen| Yazmalar: Tükengey (توکان کای). Bk. Tut, Sİ (113, 986).

[784] Yazmalar: Tovurluġ (تَوْوُوْرلوغ). (/t/ üstün ile, belirli /v/ ile, ikinci /v/ ötre ile, üçüncü /v/ ve /r/ sükûn ile). Bk. Kiz turluḳ// AŞ: Turluġ (90a)// MU: Turluġ (T777a/4)// Kzk.Tr: Tuvırlıq (552)// Krgz.Tr: Tuurduk (766)// Trkm.Tr-Hamzayev: Durluk// Derleme: Torluk "aşiret çadırı; kıl aşiret çadırı"; Turluk "çadır; çadır üzerine örtülen keçe"// Moğ-Les: Tugurga "çadırın keçesi; duvar" (1294). Bk. Tuġurḳa.

[785] öyide| Yazmalar: otıda (اوتی دا). Bk. BV (280, 369), BV-Özb (G.366), Divan-Yazma (342*2).

[786] SG: Toyġarmaḳ/ġ "doyurmak" (712); Tuyġarmaḳ/Tuydurmaḳ "duyurmak, anlatmak" (712-713)// AŞ: Toyġar- "doyurmak"; Tuyġar- "duyurmak" (101b)// Tarama (211), Krgz.Tr (752), YUyg.Tr (422): Toydur- "doyurmak"// Tarama: Tuyġur-/Tuydur- "duyurmak" (215).

[787] Yazmalar: Toylamaḳ (تَویلاماق). (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). Bk. SG (713)// Krgz.Tr: Tuyla- "sıçramak; horozlanmak" (767)// Moğ-Les: Tuyla- "at sıçrayarak sahibini yere atmak, at sıçramak" (1295).

[788] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (714)// DLT: Toḍ/Toy (894).

[789] Yazmalar: Töynek (تَویناک). (/t/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). Bk. Dögülek/Dügülek, SG (714)// Kzk.Tr: Tüynek "olgunlaşmamış kavun veya karpuz, kelek; bitki veya meyve yumrusu" (561)// YUyg.Tr: Tügnek "tomurcuk" (430).

3321 **Toyumluḳ** (تَویوملوق)[790]: (/t/ üstün ile, /y/ ötre ile). "[Rūm Tr.] savaşta düşmandan ele geçirilen ganimet". [İH.139b]

3322 **Tofraġ** (تَوفراغ)[791]: (/t/ üstün ile). "toprak". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten[792]:*

Serv māyil boldı kim öpgey ayaḳıṅ̂ tofraġın
Yoḳsa her sā'at ṣabā taḥrīkidin ḫam bolmadı
(سرو مایل بولدی کیم اوپکای ایاقینک توفراغین/یوقسه هر ساعت صبا تحریکی دین خم بولمادی)

3323 **Tügse** (تُوکسه)[793]: (/t/ ötre ile, /g/ sükûn ile). "düğümlese, düğse, düğüm yapsa; /t/ üstün ile ve /k/ sükûn ile (**Tökse**) dökse".

3324 **Turġay** (تُورغای)[794]: (/t/ ötre ile). "Emīr Tėmür'ün babasının adı; /t/ üstün ile (**Torġay**)[795] toygar, turgay, çayır kuşu, tarla kuşu".

3325 **Tip** (تیپ)[796]: (/t/ esre ile). "pekiştirme sözcüğü: tip tik gibi".

/t/ Babı /y/ ile [**M2.163b**, ML.138a, İH.142b]

3326 **Tınma** (تِیْنما): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenme!, rahat etme!"; "[Rūm Tr.] sus!, tınma!, konuşma!"[797]. *Dört Dīvān'dan:*

Dėdiṅ̂ tapıb cānān ısı taptım lebidin cān ısı
Gėlür bu sözdin ḳan ısı tınma Nevāyī asra dem [ML.138b, TÜ.86b]
(دَیدینک تاپیب جانان اِیسی تاپتیم لبی دین جان اِیسی/گیلور بو سوزدین قان اِیسی تینما نوایی آسرا دم)

3327 **Tigreṅ̂de** (تِیْکرانکدا)[798]: (/t/ esre ile, /y/, /g/ ve /n/ sükûn ile). "etrafında, çevrende". *Dört Dīvān'dan:*

Ni rūd aḳızdıṅ̂ ulus ḳanıdın ki tigreṅ̂de
Naẓarġa say taşı dik niçe baḳsa baş görünür[799]
(نی رود آقِزدینک اولوس قانیدین که تیکرانکدا/نظرغه سای تاشی دیک نیچه باقسا باش کورونور)

3328 **Tilegenlerge** (تِیلاکانلارکا): (/t/ esre ile, /n/ sükûn ile). "dileyenlere". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Acġa yimek bėrse yalaṅ̂gacġa ton
Yüz tilegenlerge miṅ̂ ü birge on
(آج غه یِماک بَیرسه یالانکاج غه تون/یوز تیلاکانلارکا مینک و بیرکا اون)

---

[790] Yazmalar: Toyumlük (تَویوملوک). Bk. SG (714), Tarama (211).

[791] Bk. AŞ (95b), Tatar.Tr (294: Tufraḳ)// SG: Topraḳ/Tofraḳ (679)// DLT (892), CC (193), Mlk.Tr (404), YUyg.Tr (420): Topraḳ// Moğ-Les: Tobarag/Tobrag (1249).

[792] Yazmalar: Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayġara'dan. Bk. MN (247, 461), MN-Özb (Meclis.8).

[793] M1, M2, TÜ: yok; ML: 138a; İH: 141b. Bk. SG (687), Tügmek.

[794] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 82a (üzeri çizili). Bk. Ṭarġay/Ṭaraġay// SG: Torġay/Toraġay (648-649).

[795] AŞ: Torġay (92b)// SG: Torġay/Ṭorġay (648/1014). Bk. Ṭarġay/Ṭaraġay// DLT: Torıga (893)// Krgz.Tr: Torgoy "tarla kuşu" (750)// Mlk.Tr (404), YUyg.Tr (420): Torġay// Azb.Tr: Torağay (742)// Derleme: Taraka "başında tarak biçiminde tüyleri olan bir çeşit kuş".

[796] M1: 147a; M2: 169b; ML: 143a; İH: 147a; TÜ: yok// SG: Tib tik (719).

[797] TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.

[798] Yazmalar: Tigreṅ̂e (تِیْکرانکا). Bk. Tėgresi, AŞ (85a), SG (755)// DLT: Tegre/Tegrek (866)// CC: Teyre (186)// Krgz.Tr: Tegerek/Tögörök (720/753)// Moğ-Les: Tig/Teg "yazıdaki yuvarlak işaret" (1248); Tege "yan, yön, taraf" (1222).

[799] aḳızdıṅ̂| Yazmalar: ağızdıṅ̂ (آغِزدینک)// tigreṅ̂de| Yazmalar: tigreṅ̂e (تِیْکرانکا). Bk. FK (192, 198), FK-Özb (G.189), Külliyat-Yazma2 (449).

3329 **Tındurma** (تِیْندورما)[800]: (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “dinlendirme!, rahatlatma!”; “[Rūm Tr.] konuşturma!”[801].

3330 **Tigreme** (تِیْکراما): (/t/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “etrafıma, çevreme”. [M1.164b]

Leylī ve Mecnūn'dan:

Min bar idim ol nihāl-ı nev-res
Yoḳ şāḫıma ḫār u tigreme ḫas[802]

(مین بار ایدیم اول نهال نورس/یوق شاخیما خار و تیکراما خس)

Dört Dīvān'dan: [**M2.164a**]

Ėyle zencīr-i cünūn rüsvāsı-min kim her zamān
Tigreme Ferhād u Mecnūn dik yıġılmış bir sürük[803]

(اَیله زنجیر جنون رسواسی مین کیم هر زمان/تیکراما فرهاد و مجنون دیک یِغیلمیش بیر سوروک)

3331 **Tigremde** (تِیْکرامدا): (/t/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “etrafımda, çevremde”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Tigremde hücūm ėtib ḫalāyıḳ
Min kimse tileb ol işge lāyıḳ

(تیکرامدا هجوم اَیتیب خلایق/مین کیمسه تیلاب اول ایش کا لایق)

Dört Dīvān'dan:

Kūh-ı derd oldum min ü tigremde hūş u ṣabr ėlin
Yaġdurub yaşını seyl-i eşk birle sürdi göz

(کوه درد اولدوم مین و تیکرامدا هوش و صبر اَیلین/یاغدورروب یاشینی سیل اشک بیرله سوردی کوز)

3332 **Tilbereb** (تِیْلبه راب)[804]: (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /b/ üstün ile). “delirmiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Tilbereb köṅgli Nevāyī'niṅ eger ʻarbede ėyler
Defʻiġa silsile-yi zülf ile besdür çeh-i ġabġab

(تیلبه راب کونکلی نوایی نینک اکر عربده اَیلار/دفعی غه سلسلهٔ زلف ایله بس دور چه غبغب)

3333 **Tıyıḳ** (تِیْیِق)[805]: (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). “engelleme, önleme, yasaklama”. [İH.143a, TÜ.86a]

3334 **Tėrme** (تَیرما)[806]: (/t/ üstün ile). “dizme!; derme!, derleme!, toplama!, devşirme!”. *Dört Dīvān'dan:*

Çün toyubdur nā-tevān cismim beliyyet taşıdın
Tėrme ey gerdūn ġıẕā yaṅglıġ yana cānımġa taş

(چون تویوب دور ناتوان جسمیم بلیّت تاشیدین/تَیرما ای کردون غذا ینکلیغ یانا جانیمغه تاش)

---

[800] ML, İH: Tındurmamaḳ “konuşturmamalı; dinlendirmemeli”.

[801] TÜ: yok. Bk. SG (766), Tındurmaḳ.

[802] bar idim| Yazmalar: bardım u (باردیم و)// u| M1, M2, TÜ: yok. Bk. LM (180, 1519), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

[803] rüsvāsı| M1, M2, İH, TÜ: rüsvāyı (رسوایی)// yıġılmış| Yazmalar: yıḳılmış (یِقیلمیش). Bk. AŞ (85a), GS (268, 347), GS-Özb (G.335), Külliyat-Yazma-TB (73).

[804] Bk. AŞ (87a), SG (760), GS (62, 50/9).

[805] Yazmalar: Tit (تیت). (/t/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (30b). Bk. SG (776), DLT (875: Tıḍıg).

[806] M1, M2, TÜ: Tirme (تِیرما); ML: 139a. Bk. SG (722), Tėrmek.

3335 **Tıya alman** (تِیا آلمان)[807]: (/t/ esre ile, /y/ medli elif ile). “engelleyemem, önleyemem”. *Dört Dīvān'dan:*
Bulut birle yaġın ėrmes ki ol ay hicride her dem
Tıya alman demim dūdın yıġa alman gözüm yaşın
(بولوت بیرله یاغین اَیرماس که اول آی هجریدا هر دم/تِیا آلمان دمیم دودین یِغا آلمان کوزوم یاشین)
Tıyar-min ah u eşkimni ulus bī-dādıdın yoḳsa
Alur dādım alardın uşbu ṣarṣar birle ṭūfānım[808] [ML.139a, TÜ.86b]
(تِیارمین آه و اشکیمنی اولوس بیدادی دین یوقسا/آلور دادیم آلاردین اوشبو صرصر بیرله طوفانیم)
3336 **Tigreside** (تِیْکراسیدا): (/t/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “etrafında, çevresinde”. [M1.165a] *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*
Ün çėkib nāḳūs āhengi bile
Küfr ėlining̃ şīve vü rengi bile
Gėltürür ėrdi tong̃uzlar sarı yüz
Tigreside yüzdin artuḳraḳ tong̃uz[809]
(اون چَیکیب ناقوس آهنکی بیله/کفر اَیلی نینک شیوه و رنکی بیله
کیلتورور اَیردی تونکوزلار ساری یوز/تیکراسیدا یوزدین آرتوقراق تونکوز)
3337 **Tınarġa** (تِینارغه)[810]: (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “dinlenmeğe, rahat etmek için”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī yol yıraḳ maḳṣūd nā-peydā ḳadem urġıl
Ki ḳaldıng̃ kārvāndın ger tınarġa bir nefes turdung̃ [**M2.164b**]
(نوایی یول یِراق مقصود ناپیدا قدم اورغیل/که قالدینک کاروان دین کر تینارغه بیر نفس توردونک)
3338 **Tirilürge** (تِیریلورکا): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). “dirilmeğe”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tenler tirilürge ḳoysalar yüz
Kūyı yėlidin tenimni tirgüz
(تن لار تیریلورکا قویسالا یوز/کویی یَیلی دین تنیمنی تیرکوز)
3339 **Tėşerde** (تَیشاردا)[811]: (/t/ üstün ile, /ş/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “deşmekte, delerken”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tėşerde alar ḫāre bar anca farḳ
Su andaḳ ki yamġur bu andaḳ ki berḳ
(تیشاردا آلار خاره بار آنجا فرق/سو آنداق که یامغور بو آنداق که برق)
3340 **Tėgse** (تَیْکسه): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “değse”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Kemer tīġidin ṣarṣar andaḳ ėsib
Ki her yirge tėgse bıçaḳ dik kėsib
(کمر تیغی دین صرصر آنداق اَیسیب/که هر یِرکا تَیکسا بیچاق دیک کَیسیب)

---

[807] Yazmalar: Tıya (تِیا) “önleye”. Bk. Tıymaḳ.
[808] bī-dādıdın| M1, M2, TÜ: bī-dādın (بیدادین). Bk. BV (303, 404), BV-Özb (G.401), Külliyat-Yazma-TB (342).
[809] şīve vü| Yazmalar: şīve-yi (شیوهٔ). Bk. LT (116, 1395), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (971), Külliyat-Yazma1 (360).
[810] M1, TÜ: yok. Bk. Tınmaḳ.
[811] Yazmalar: Tişerde (تِیشاردا). (/t/ esre ile, /ş/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. Tėşmek.

3341 **Tıñgla** (تِيْنكلا): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dinle, kulak as". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī sözüm tıñgla āḫır gehī
Ḥazīn naġmeī sāz ḳıl ḫar-gehī

(مغنّی سوزوم تینکلا آخر کهی/حزین نغمۀ ساز قیل خرکهی)

3342 **Tirelgen** (تِیرالکان): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "dikelmiş, dikleşmiş, doğrulmuş; kurulmuş; dayanmış, direğe yaslanıp dikine koyulmuş"[812]. *Dört Dīvān'dan:*

Nefy ḳılġanlar ḳuruḳ cismim helāk u ża'fını
Tenġa köñglümdin tirelgen her ṭaraf peykān görüñg[813] [ML.139b, İH.143b]

(نفی قیلغانلار قوروق جسمیم هلاک و ضعفی نی/تن غه کونکلومدین تیرالکان هر طرف پیکان کورونک)

3343 **Tirgeb** (تِیرکاب): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "soruşturup, araştırıp; yaslayıp, direğe yaslayıp dikine koyup". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ni yol kim bar idi ėyleb kemīnler
Kemīn-gehlerde ḳoydı ehl-i kīnler
Ki tirgeb barġan u gėlgen kişini
Tefaḥḥuṣ ėyleben her kim işini[814] [M1.165b]

(نی یول کیم بار ایدی اَیلاب کمین لار/کمین که لاردا قویدی اهل کین لار
که تیرکاب بارغان و گیلکان کیشی نی/تفحّص اَیلابان هر کیم ایشینی)

3344 **Tirgedi** (تِیرکادی): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "soruşturdu, araştırdı; direğe yaslayıp dikine koydu, dikleştirdi, yasladı". [ML.139a, TÜ.87a]

3345 **Tilmürüb** (تِیلموروب): (/t/ esre ile, /r/ ötre ile). "özlemle bakmış, beklemiş, baka kalmış". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳātil gözüñg ki öltürür ėlni baḳıb turub
Baḳmas mañga gözüm niçe kim tursa tilmürüb[815] [ML.139b]

(قاتل کوزونک که اولتورور اَیلنی باقیب توروب/باقماس منکا کوزوم نیچه کیم تورسا تیلموروب)

3346 **Tėgürüb** (تَیْکوروب)[816]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "değdirmiş; ulaştırmış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḳalmadı kārīz işi ḳılmaḳġa zūr
Çarḫ añga göz tėgürüb boldı kūr[817]

(قالمادی کاریز ایشی قیلماق غه زور/چرخ اَنکا کوز تَیکوروب بولدی کور)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ėlge tėgürüb ünüñgdin āzār
Aytur-sin özüñgni 'āşıḳ-ı zār[818] [**M2.165a**]

---

[812] Yazmalar: "derilmiş". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (82a: "derilen, toplanan")// SG: "dikelmiş, doğrulmuş". AŞ'deki aynı örnek verilmiştir (728). Bk. Tirelmek.

[813] ża'fını| M1, M2, ML, İH: ża'fıda; TÜ: ża'fnı (ضعفنی). Bk. AŞ (82a), SG (728), FK (335, 356), FK-Özb (G.343).

[814] gėlgen| Yazmalar: gėtgen (گیتکان). Bk. AŞ (82a), SG (729), FŞ (432, XLVII/20), FŞ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (583).

[815] turub| Yazmalar: turur (تورور). Bk. SG (762), BV (48, 66).

[816] M1: "değdirmiş"; M2, TÜ: "değdirmiş; değmiş"; ML, İH: "değmiş". Bk. Tėgürmek.

[817] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. HE (438, LXI/21), HE-Özb (LXI), Külliyat-Yazma-TB (474).

(اَیلکا تَیکوروب اونونک دین آزار/آیتورسین اوزونک نی عاشق زار)

3347 **Tişleb** (تِیشلاب): (/t/ esre ile). "dişlemiş". *Dört Dīvān'dan:*

Ger itiñ dėbtür Nevāyī ḳılmadı mihmānlıġım
Gėce tişleb tişleb alġan cism-i efgārı nidür[819]

(کر ایتینک دَیب تور نوایی قیلمادی مهمانلیغیم/گَیجه تیشلاب تیشلاب آلغان جسم افکاری نیدور)

3348 **Tındurub** (تِیْندوروب)[820]: (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlendirmiş, rahatlatmış"; "[Rūm Tr.] konuşturmuş"[821]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Köp ḳılıban tevbe velī sındurub
Köñglini tevbe işidin tındurub

(کوپ قیلیبان توبه ولی سیندوروب/کونکلینی توبه ایشیدین تیندوروب)

3349 **Tınıb** (تِینیب): (/t/ ve /n/ esre ile). "dinlenmiş, rahat etmiş"; "[Rūm Tr.] konuşmuş"[822]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Her ḳadem alġunca tınıb müddetī
Her nefes urġunca ötüb furṣatī[823]

(هر قدم آلغونجه تینیب مدّتی/هر نفس اورغونجه اوتوب فرصتی)

Ferhād u Şīrīn'den:

Bitib çün kim bėrib inşā güşādı
Kim uşbu nāme yoḳ, miḥnet sevādı[824]

(بیتیب چون کیم بَیریب انشا کشادی/کیم اوشبو نامه یوق محنت سوادی)

3350 **Tileb** (تِیلاب): (/t/ esre ile). "dileyip; dilemiş". *Dört Dīvān'dan:*

Tileb cennetni ötmen yār kūyıda gedālıḳdın
Muḥaḳḳar bāġ üçün gėçmek bolur mu pād-şālıḳdın[825]

(تیلاب جنّت نی اوتمان یار کوییدا کدالیق دین/محقّر باغ اوچون گَیچماک بولور مو پادشالیق دین)

Ḫām köñglüm kim dodaġıñgnı tileb efġān ḳılur
Bar durur ol ṭıfl dik kim yıġlaġay ḥelvā üçün[826] [M1.166a]

(خام کونکلوم کیم دوداغینک نی تیلاب افغان قیلور/بار دورور اول طفل دیک کیم یِغلاغای حلوا اوچون)

3351 **Tėgib** (تَیکیب): (/t/ üstün ile, /g/ esre ile). [İH.144a] "değmiş; /t/ ve /k/ esre ile (**Tikib**) dikmiş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[818] ünüñgdin| M2, ML, İH: üniñgdin. Bk. LM (130, 1009).

[819] efgārı| Yazmalar: efgārım (افکاریم). Bk. BV (143, 186), BV-Özb (G.186), Külliyat-Yazma-TB (305), Divan-Yazma (184*2).

[820] ML, İH: Tındurmamaḳ "konuşturmamalı; dinlendirmemeli". Bk. AŞ (87b), Tındurmaḳ.

[821] M1, TÜ: yok.

[822] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (765), AŞ (88a), Tınmaḳ.

[823] ḳadem alġunca| M1, M2, TÜ: nefes urḳunca (نفس اورقونجه); ML, İH: nefes urġunca// nefes urġunca| M1, M2, TÜ: ḳadem urḳunca (قدم اورقونجه); ML, İH: ḳadem urġunca// furṣatī| Yazmalar: müddetī (مدّتی). Bk. HE (204, XXXI/8), HE-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (434), Külliyat-Yazma1 (445).

[824] Bitib| Yazmalar: Tınıb (تینیب); Külliyat-Yazma-TB (578), Hamse-Taşbasma (244): Yitib. Bk. FŞ (412, XLV/12), FŞ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma1 (590).

[825] dūst| Yazmalar: yār (یار). Bk. FK (427, 460), FK-Özb (G.438), Külliyat-Yazma2 (492), Divan-Yazma (404*2).

[826] efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ḥelvā| M1, M2, İH, TÜ: ḥelvāy (حلوای). Bk. Yıġlaġay, SG (758), GS (369, 496), GS-Özb (G.481).

Tėgib hicrān oḳı meh-veşġa kārī
Ėlikdin gördi barur iẖtiyārı
(تَیکیب هجران اوقی مهوشغه کاری/اَیلیکدین کوردی بارور اختیاری)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Açḳunca yumub göz ol sipeh tīz
Birbirge tėgib ḳılurġa ẖūn-rīz[827] [ML.140a]
(آچقونجه یوموب کوز اول سپه تیز/بیربیرکا تَیکیب قیلورغه خونریز)

Sedd-i Sikenderī'den:
Bolub köp Keyānī iş iḥdāṣ an̂ga
Tėgib Behmenī mülk mīrāṣ an̂ga[828]
(بولوب کوپ کیانی ایش احداث آنکا/تَیکیب بهمنی ملک میراث آنکا)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Her laḥẓa yin̂gib anı tefekkür
Öz ḥāletiġa ėtib taḥayyür[829]
(هر لحظه یِنکیب آنی تفکّر/اوز حالتیغه اَیتیب تحیّر)

3352 **Tiriltürmek** (تِیریلتورماک)[830]: (/t/ ve /r/ esre ile, /t/ ötre ile). “diriltmek”. Beyit[831]:
Tirigni öltürürge ḳudretin̂g bar
Tiriltürmek ölügni müşkil ėrür
(تیریک نی اَولتورورکا قدرتینک بار/تیریلتورماک اولوکنی مشکل اَیرور)

3353 **Tip tik** (تِیْپ تیک)[832]: (/t/ esre ile, /y/ ve /p/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). “dümdüz, dimdik”.

3354 **Tivreb** (تِیْوراب): (/t/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). [**M2.165b**] “dikmiş, teyellemiş; saplamış; şişe takmış”[833]. *Dört Dīvān'dan:*
Tėlib baġrımnı ‘aşḳın̂g tīġi hicrin̂g oḳıġa tivreb
Ġamım bezmi üçün kön̂glüm otı içre kebāb ėyler[834]
(تَیلیب باغریمنی عشقینک تیغی هجرینک اَوقیغه تیوراب/غمیم بزمی اوچون کونکلوم اوتی ایچره کباب اَیلار)

3355 **Tėlib** (تَیلیب): (/t/ üstün ile). “delmiş, deşmiş”. *Dört Dīvān'dan:*
Tėlib baġrımnı ‘aşḳın̂g tīġi hicrin̂g oḳıġa tivreb
Ġamım bezmi üçün kön̂glüm otı içre kebāb ėyler[835]
(تَیلیب باغریمنی عشقینک تیغی هجرینک اَوقیغه تیوراب/غمیم بزمی اوچون کونکلوم اوتی ایچره کباب اَیلار)

---

827 sipeh: M2, ML, İH: siyeh. Bk. LM (100, 703).

828 Bu beyit| M1: 179b; M2: 178a; ML: yok; İH.155a: üzeri çizili; TÜ: 94b// Keyānī| Yazmalar: keẕāyī (کذایی); AŞ: gedāyī (84b). Bk. SG (746), Sİ (154, 1586), Sİ-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (823).

829 Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ.94b: üzeri çizili// yin̂gib| TÜ, AŞ (84b): tikib (تیکیب)// tefekkür| TÜ: taḥayyür (تحیّر)// ḥāletiġa ėtib| TÜ: ḥālıġa ėyleben (حالیغه أیلابان)// taḥayyür| TÜ: tefekkür (تفکّر). Bk. SG (1394), LM (135, 1058), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (630), Hamse-Taşbasma (104).

830 M1: 170a; TÜ: yok. Bk. SG (13)// YUyg.Tr: Tirildürmek/Tiriltmek (414).

831 Yazmalar: *Ferhād u Şīrīn'den;* SG (13): laedri (yazarını bilmediğim bir şiir).

832 ML: 138b; TÜ: yok// SG: Tib tik (719).

833 M1, TÜ: “ipe dizmek; şişe takmak”; M2, ML, İH: “ipe dizmek; şişe takmak; dikmiş”// SG: “dikmiş; şiş-e takmış” (772).

834 ėyler| Yazmalar: ėyleb (أيلاب). Bk. SG (772), NŞ (172, 172), NŞ-Özb (G.172), Divan-Yazma (171*2).

835 ėyler| Yazmalar: ėyleb (أيلاب). Bk. SG (772), NŞ (172, 172), NŞ-Özb (G.172), Divan-Yazma (171*2).

Ferhād u Şīrīn'den:
Tübi mīẖi bile sancıb semekni
Tėşib nūkı bile devr-i felekni[836]
(توبی میخی بیله سانجیب سمک نی/تَیشیب نوکی بیله دور فلک نی)
Bu şiir Firdevsī'nin bu beytinin karşılığıdır:
Fürū-şüd be māhī vü ber-şüd be māh
Bün-i nīze vü ḳubbe-yi bār-gāh
(فرو شد بماهی و بر شد بماه/بن نیزه و قبهٔ بارکاه)
3356 **Tėrib** (تَیْریب): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "dizmiş, sıralamış; dermiş, derlemiş, toplamış, devşirmiş; ortadan kaldırmış"[837]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Baḥrdın taşḳarı bėrib ėrdim
Bu sefīne ara tėrib ėrdim[838]
(بحردین تاشقاری بیریب اَیردیم/بو سفینه آرا تیریب اَیردیم)
3357 **Tiñdür** (تِیْنکدور): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "denktir, eşittir". *Dört Dīvān'dan:*
Ni tefāvüt 'aşḳ deşti ḳaṭ'ıda ısıġ savuġ
Kim semender otda seyr ėylerde tiñdür yaz u güz[839] [M1.166b]
(نِی تفاوت عشق دشتی قطعیدا ایسیغ ساووغ/کیم سمندر اَوت دا سیر اَیلاردا تینکدور یاز و کوز)
3358 **Tėgürmeñ** (تَیکورمانک): (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "değdirmeyin; ulaştırmayın"[840]. *Dört Dīvān'dan:*
Göz tėgürmeñ ey perīler kim gözüm ser-çeşmesin
Ol perī vü ḥūr u rıżvān reşki me'men ėylemiş[841] [İH.144b, TÜ.87b]
(کوز تیکورمانک ای پری لار کیم کوزوم سرچشمه سین/اَول پری و حور و رضوان رشکی مامن اَیلامیش)
3359 **Tırmana** (تیرمانا)[842]: (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile). "tırmanarak". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ṭaleb yolıda talbına tırmana
Ni düşvār menzilġa yitmek yana [ML.140b]
(طلب یولیدا تالبینا تیرمانا/نِی دشوار منزلغه یِتماک یانا)
3360 **Tėşilib** (تَیشیلیب): (/t/ üstün ile, /ş/ ve /l/ esre ile). "deşilmiş, delinmiş". *Dört Dīvān'dan:*
Min-min leb-i cān-baẖşıñ üçün la'l meṡellig
Bağrı tėşilib ġarḳa-yı ẖūn-ı ciger olġan
(مین مین لب جانبخشینک اوچون لعل مثل لیک/باغری تَیشیلیب غرقهٔ خون جکر اولغان)
Tabanım derd ü belā ẖāreleridin oyulub [**M2.166a**]

---

[836] Tėşib| Yazmalar: Tėlib (تَیلیب). Bk. Tübi mīẖi, FŞ (138, XIII/69), FŞ-Özb (XIII).
[837] Yazmalar: "dizmiş, sıralamış; çalmış". Bk. Tėrmek// AŞ: "derip, devşirip" (81b)// SG: "dizmiş; dermiş, derlemiş, toplamış" (723).
[838] bėrib| Yazmalar: taşıb (تاشیب). Bk. SS (443, 4937), SS-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (787).
[839] deşti ḳaṭ'ıda ısıġ| Yazmalar: deştide ısıġdın yā (دشتیدا ایسیغ دین یا). Bk. SG (1194), FK (207, 215), FK-Özb (G.205), Külliyat-Yazma2 (452).
[840] M1, M2, İH, TÜ: "değmeyin"; ML: "değmesin". Bk. Tėgürmek// SG: "ulaştırmayın" (750).
[841] u| Yazmalar: yok. Bk. SG (750), NŞ (260, 260), NŞ-Özb (G.260), Külliyat-Yazma-TB (191), Divan-Yazma (251*2).
[842] M1, TÜ: yok// M2, İH: "tırmana"; ML: "tırmanmak". Bk. SG (733).

Yüregim renc ü ʻanā ḫārlarıdın tėşilib[843]
(تابانیم درد و بلا خاره لاریدین اَویولوب/یوراکیم رنج وعنا خارلاریدین تَیشیلیب)
Ni nev‘ sin͡gremeyin hicr ara ki bağrım u kön͡glüm
Firāḳ igneleridin öte öte tėşilibdür[844]
(نی نوع سینکرامایین هجر آرا که باغریم و کونکلوم/فراق ایکنه لاریدین اَوتا اَوتا تیشیلیب دور)
3361 **Tėşib** (تَیشیب): (/t/ üstün ile, /ş/ esre ile). "deşmiş, delmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Kön͡glümde ki yüz tėşük tėşib ah
Her bir birin͡giz üçün vaṭan-gāh[845]
(کونکلوم دا که یوز تَیشوک تَیشیب آه/هر بیر بیرینکیز اوچون وطن کاه)
3362 **Tınc** (تِیْنج)[846]: (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /c/ sükûn ile). "dinç, rahat, huzurlu". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Kāfir ü mü'min sarı ḳılsan͡g sağınc
Ni an͡ga ye's ü ni munın͡g kön͡gli tınc[847]
(کافر و مومن ساری قیلسانک ساغینج/نِی اَنکا یأس و نِی مونینک کونکلی تینج)
3363 **Tınġac** (تِیْنغاج): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenince, rahat edince". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Şeh ü mülkdin kön͡gli tınġac tamām
Yana mülk ʻazmıġa ḳıldı ḫırām[848]
(شه و ملکدین کونکلی تینغاج تمام/ینه مُلک عزمیغه قیلدی خرام)
3364 **Tınar** (تِینار): (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dinlenir, rahat eder"; "[Rūm Tr.] konuşur"[849]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Heves ve ārzūlar şāḫı kön͡gülde sınar, bel-ki barça tereddüd ve ḥareketlerdin kön͡gül tınar.
(هوس و آرزولار شاخی کونکل دا سینار، بلکه بارچه تردّد و حرکت لاردین کونکل تینار)
3365 **Tėtik** (تَیتیک)[850]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ esre ile). "hastalığı yüzünden saçmalayıp şakalar yapan hasta". *Dört Dīvān'dan:*
ʻAyn-ı żaʻf içre gözün͡ge şūḫluḳ āyīn ėrür

---

843 ḫārlarıdın| Yazmalar: ḫāreleridin (خاره لاریدین). Bk. GS (76, 70), GS-Özb (G.66), Külliyat-Yazma-TB (26).
844 sin͡gremeyin| M1: sin͡gzememin; M2: sin͡grememin; TÜ: sin͡gzemeyin (سینکزامایین). Bk. sin͡gremeyin, GS (133, 150), GS-Özb (G.146), Külliyat-Yazma-TB (40).
845 tėşük| Yazmalar: töşük (توشوک). Bk. LM (236, 2102), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (652), Külliyat-Yazma1 (664), Hamse-Taşbasma (125).
846 Bk. AŞ (87b), SG (771)// CC (187), Krgz.Tr (731): Tınç// YUyg.Tr: Tinç/Tėç (413)// Trkm.Tr: Dınç (155).
847 ye's| Yazmalar: yaş (یاش). Bk. Sağınc, AŞ (87b/123a), SG (895), HE (141, XXII/98).
848 yana| Yazmalar: yine (یِنه). Bk. Sİ (125, 1163).
849 M1, TÜ: yok. Bk. SG (764), Tınmaḳ.
850 Yazmalar: Titek (تِیتَک). (/t/ esre ile, diğer üstün /t/ ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (29a)// SG: Tetik/Tėtik (564/721)// AŞ: Teyik "hastanın zaaftan aklı gidip saçmalaması" (81a); Tėtik "çevik, becerikli" (81b)// DLT: Tėtig "zeki" (872)// CC: Tetik "zeki akıllı, bilge" (185)// Krgz.Tr: Tetik "hamarat, çevik" (729)// YUyg.Tr: Tėtik "dinç, çevik" (410).

Ėyle kim bīmārlar içre bolur ba‘żı tėtik[851]

(عين ضعف ايچرا كوزونكا شوخلوق آيين اَيرور/اَيله كيم بيمارلار ايچرا بولور بعضى تيتيک)

3366 **Titmek** (تِيْتماک)[852]: (/t/ esre ile, /y/ ve diğer /t/ sükûn ile). [M1.167a] “ditmek, parçalamak; pamuğu ditmek”.

3367 **Titilmek** (تِيْتيلماک)[853]: (/t/'ler esre ile, /y/ sükûn ile). “didilmek, parçalanmak”.

3368 **Tėrmek** (تَيرماک)[854]: (/t/ üstün ile). “dizmek, sıralamak; dermek, derlemek, toplamak, devşirmek; ortadan kaldırmak”. *Dört Dīvān'dan:*

Kön̂gülnin̂g mezra‘ı kim nāvekin̂gdin boldı yüz ḫirmen

Başaḳ tėrmek üçün gėlgey meger Ferhād ile Mecnūn

(كونكل نينک مزرعى كيم ناوكينک دين بولدى يوز خرمن/باشاق تيرماک اوچون گَيلگاى مكر فرهاد ايله مجنون)

3369 **Tirilmek** (تِيريلماک): (/t/ ve /r/ esre ile). “dirilmek; /t/ üstün ile (**Tėrilmek**)[855] derlenmek, toplanmak, devşirilmek”. [İH.145a]

3370 **Tirgüzmek** (تِيركوزماک)[856]: (/t/ esre ile, /g/ ötre ile). [**M2.166b**] “diriltmek”.

3371 **Tiremek** (تِيراماک): (/t/ esre ile). “dikmek, dikleştirmek, doğrultmak; kurmak; dayamak, direğe yaslayıp dikine koymak”[857]. [ML.141a]

3372 **Tındı** (تِيندى): (/t/ esre ile, /n/ sükûn ile). “dinlendi, rahat etti; [Rūm Tr.] konuştu”. *Dört Dīvān'dan:*

Deyr ara tındı ḳulaġım rāhibā ẕikrin̂g be-ḫayr

Kim seḥer ẕikr ayturıda köp ‘alālā ḳıldı şeyḫ [TÜ.88a]

(دير آرا تيندى قولاغيم راهبا ذكرينک بخير/كيم سحر ذكر آيتوريدا كوپ عَلالا قيلدى شيخ)

3373 **Tėşseler** (تَيْشسالار)[858]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). “deşseler, delseler”. *Dört Dīvān'dan:*

Zār cismimġa ḫadengin̂g zaḫmıdın artar nevā

Sāz dik kim tėşseler anı füzūn ėyler ṣadā

---

851 Bu beyit| M1, TÜ: yok// bolur| Yazmalar: ėrür (اَيرور). Bk. AŞ (81a), SG (564), FK (321, 341), FK-Özb (G.328), Divan-Yazma (314*2).

852 ML: 139b. Bk. SG (721)// DLT (878), Krgz.Tr (734), YUyg.Tr (415): Tıt-// Mlk.Tr: Tit- (400)// Moğ-Les: Çiçi-/Çeçi-/Seçi- “delmek, dürtmek” (282).

853 Yazmalar: Titlemek (تِيْتلاماک). (/t/ esre ile, /y/ ve diğer /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (29a). Bk. SG (721), Mlk.Tr (400).

854 M1, M2, TÜ: Tirmek (تِيرماک). (/t/ esre ile)// Yazmalar: “dizmek, sıralamak; çalmak”// SG: “dizmek; dermek, derlemek, toplamak” (721)// AŞ: “dermek, devşirmek” (82a)// DLT: Tir- “biriktirmek” (882); Teril- “toplanmak” (871)// Kzk.Tr (534), Krgz.Tr (727): Ter- “dermek, toplamak”// YUyg.Tr: Ter- “ekmek; ekin yapmak; toplamak”; Terme “seçme” (403)// Moğ-Les: Tegü-/Tüü- “yığmak, toplamak; seçmek” (1226).

855 M1, TÜ: Tirilmek (تِيريلماک). (/t/ ve /r/ esre ile); ML, İH: yok. Bk. SG (723)// DLT (871), Krgz.Tr (727): Teril- “derlenmek, toplanmak”// YUyg.Tr: Tėrilmek “ekilmek; toplanmak” (409).

856 Bk. SG (725)// AŞ: Tirküz- (82b)// DLT: Tirgür- (883)// CC (189), Krgz.Tr (739): Tirgiz-.

857 Yazmalar: “kurmak, doğrultmak, dikleştirmek”// SG: Tiremek/Tirgemek (726-727)// AŞ: Tirge- “direk dikip dayak vurmak” (82b)// DLT: Tire- “destek yapmak” (882)// Krgz.Tr: Tire- “dayamak, diremek” (739)// YUyg.Tr: Tirimek “dayamak, diremek” (414).

858 Yazmalar: Tişseler (تِيْشسالار). (/t/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ medli elif ile) “saz köklemek”. Bk. Tėşmek.

(زار جسمیم غه خدنکینک زخمیدین آرتار نوا/ساز دیک کیم تیشسالار آنی فزون اَیلار صدا)

3374 **Tındur** (تِیْندور): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlendir, rahatlat"; "[Rūm Tr.] konuştur"[859].

3375 **Tirilür** (تِیریلور): (/t/ ve /r/ esre ile). "dirilir". *Dört Dīvān'dan:*

Ger-çi ḳātil gözidin ölse tirig
Tirilür nūş-ı lebidin hem ölüg

(کرچه قاتل کوزیدین اَولسا تیریک/تیریلور نوش لبی دین هم اولوک)

3376 **Tilmürür** (تِیْلمورور): (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). [M1.167b] "özlemle bakar, bekler, baka kalır". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳılur kūyıda it ḳatlı Nevāyī tilmürür maḥrūm
Nidin kim ėrmes ol yār allıda bu ḫayl sanında[860]

(قیلور کوییدا ایت قتلی نوایی تیلمورور محروم/نیدین کیم اَیرماس اول یار آلیدا بو خیل سانینده)

3377 **Tėgürdiler** (تَیْکوردیلار): (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile). "değdirdiler; [ulaştırdılar]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ta'rīfide köp öter idi söz
Gūyā ki anĝa tėgürdiler göz

(تعریفیدا کوپ اوتار ایدی سوز/کویا که اَنکا تَیکوردیلار کوز)

3378 **Tėmür** (تَیْمور)[861]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "demir; bir padişahın adı". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Bolub tīġ-zenler ḳadem tā be farḳ
Felek Türki dik gög tėmür içre ġarḳ

(بولوب تیغ زن لار قدم تا به فرق/فلک تُرکی دیک کو ک تَیمور ایچره غرق)

Ferhād u Şīrīn'den:

Tėmür Ḫan neslidin Sulṭān Uluġ Bėg
Ki 'ālem görmedi sulṭān anıĝ dik[862]

(تَیمورخان نسلی دین سلطان اُلُغ بیک/که عالم کورمادی سلطان آنینک دیک)

3379 **Tirgüzür** (تِیرکوزور): (/t/ esre ile, /g/ ötre ile). "diriltir". *Dört Dīvān'dan:*

Ölügni tirgüzür la'lıĝ Mesīḥ-āsā kelām ėyleb [**M2.167a**]
Tekellüm çāşnīsin şerbet-i yuḥyi'l-'iẓām ėyleb

(اولوکنی تیرکوزور لعلینک مسیح آسا کلام اَیلاب/تکلّم چاشنی سین شربت یحی العظام اَیلاب)

3380 **Tınmaġur** (تِیْنماغور): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "huzursuz, rahatsız". *Dört Dīvān'dan:*

Tınmaġur aġyār ẓāhir ėyleben köp ıżṭırāb
Hicr ara ḳatlım üçün mindin könĝül tındurdunĝuz

(تینماغور اغیار ظاهر اَیلابان کوپ اضطراب/هجر آرا قتلیم اوچون میندین کونکل تیندوردونکوز)

---

859 M1, TÜ: yok. Bk. SG (766), Tındurmaḳ.

860 allıda| Yazmalar: allında (آلیندا). Bk. NŞ (531, 533), NŞ-Özb (G.532), Külliyat-Yazma2 (255), Külliyat-Yazma-TB (238), Divan-Yazma (488*2).

861 Bk. AŞ (87a), SG (764), Moğ-Les (1235)// DLT: Temür (868)// CC (182), Krgz.Tr (724): Temir// YUyg.Tr: Tömür (424).

862 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. FŞ (498, LIII/34).

3381 **Tirgemiş** (تِیرکامیش)[863]: (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "soruşturmuş, araştırmış; yaslamış, direğe yaslayıp dikine koymuş". [ML.141b]
3382 **Tizgindürür** (تِیْزکیندورور)[864]: (/t/ esre ile, /y/, /z/ ve /n/ sükûn ile). "bir şeyin çevresini dolaştırır, döndürür". *Dört Dīvān'dan:*
Sāḳiyā tizgindürür her laḥẓa başımnı ḫumār
Devr ėvürseñ̂ cür'aī sunġıl bu ser-gerdān sarı [İH.145b]
(ساقیا تیزکیندورور هر لحظه باشیمنی خمار/دور آیوورسانک جرعۀ سونغیل بو سرکردان ساری)
3383 **Tilberebtür** (تِیْلبه رابتور): (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /b/ üstün ile, diğer /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "delirmiştir".
3384 **Tiktiler** (تِیکتیلار): (/t/'ler esre ile). "diktiler". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Ėkev tiktiler gözni ḳorġan sarı [M1.168a]
[Ni ḳorġan sarı ṣun'-ı Yezdān sarı]
(آیکاو تیکتیلار کوزنی قَورغان ساری)
3385 **Tėşer** (تَیْشار)[865]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "deşer, deler". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ucı ḳaṭre sudın tapıb çāşnī
Ni tañ̂ ger tėşer ḳaṭre su taşnı
(اوجی قطره سودین تاپیب چاشنی/نی تانک کر تیشار قطره سو تاشنی)
3386 **Tilbe ėrkendür** (تِیْلبه آیرکاندور)[866]: (/t/ esre ile, /b/ üstün ile, /k/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "deli imiş".
3387 **Tına almay** (تِیْنا آلمای): (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile). "dinlenemez"[867]; "[Rūm Tr.] konuşamaz".
3388 **Tittiñ̂** (تِیْتِّیْنک): (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile, diğer şeddeli /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dittin, parçaladın". *Dört Dīvān'dan:*
Meger saçıñ̂nı tıydıñ̂ fitnedin kim
Perīşān-ḥāl ayaḳıñ̂ġa ḳoyar baş[868] [TÜ.88b]
(مکر ساچینکنی تیدینک فتنه دین کیم/پریشان حال آیاقینکغه قویار باش)
3389 **Tiñ̂ mü bolur** (تِیْنک مو بولور): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "denk mi olur, eşit mi olur". *Dört Dīvān'dan:* **[M2.167b]**
Ḫıżr suyı ki ėrür ẓulmet içre tiñ̂ mü bolur
Lebiñ̂ bile ki ḳuyaştın çıḳardı āb-ı ḥayāt
(خضر سویی که آیرور ظلمت ایچره تینک مو بولور/لبینک بیله که قویاشتین چیقاردی آب حیات)
3390 **Tėşilgü dik durur** (تَیْشیلکو دیک دورور)[869]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "deşilir gibidir, deşilmiş gibidir". *Dört Dīvān'dan:*

---

[863] M1, TÜ: yok; İH: 145a. Bk. SG (729), AŞ (82b).
[864] Yazmalar: Tizgündürür (تِیْزکوندورور)// M1, M2, TÜ: "dolaşır, döner"; ML, İH: "oyar, çatlatır". Bk. SG (737).
[865] M1, M2, TÜ: Tişer (تِیْشار). (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile). Bk. SG (739), Tėşmek.
[866] M1, M2, TÜ: Tilbe ėrgendür (/t/ esre ile, /b/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile).
[867] M1, TÜ: yok. Bk. Tınmaḳ.
[868] ayaḳıñ̂ġa| M1, M2, TÜ: ayaḳınġa (آیاقینغه)// tıydıñ̂| Yazmalar: tittiñ̂ (تیتّینک). Bk. SG (774), GS (206, 257), GS-Özb (G.246), Külliyat-Yazma-TB (57).
[869] M1, M2, TÜ: Tėşilgü dikdür. Bk. SG (740), Tėşilgey.

Yanımġa gėldi ol meh-veş dem urman līk niyley kim
Kön̂gülnin̂g ıżṭırābıdın tėşilgü dik durur yanım
(یانیمغه گیلدی اول مهوش دم اورمان لیک نیلای کیم/کونکل نینک اضطرابیدین تیشیلکودیک دورور یانیم)

3391 **Tėrer** (تیْرار)[870]: (/t/ üstün ile). "dizer, sıralar; derer, derler, toplar, devşirir; ortadan kaldırır". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḫirmen yiride teẕerv ü dürrāc
Yir tābesidin tėrib ḳavurmac[871]
(خرمن یِریدا تذرو و درّاج/یِر تابه سیدین تیریب قاوورماج)

3392 **Tilemesen̂giz** (تیْلاماسانکیْز)[872]: (/t/ esre ile, /y/'ler ve /n/ sükûn ile). "dilemeseniz, istemeseniz". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Tilemesen̂giz hem yitgürür, yėmesen̂giz hem yėdürür[873]. [ML.142a, İH.146a]
(تیلاماسانکیز هم یِتکورور، ییماسانکیز هم یَیدورور)

3393 **Tirgüzgenin̂giz** (تِیرکوزکانینکیز)[874]: (/t/ esre ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ esre ile). "diriltmeniz". [M1.168b] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Mini çarḫ öltürürdin ḫīre-küş-vār
Sizin̂g tirgüzgenin̂giz boldı düşvār[875]
(مینی چرخ اولتورردین خیره کش وار/سیزینک تیرکوزکانینکیز بولدی دشوار)

3394 **Tındurdun̂guz** (تیْندوردونکوز): (/t/ esre ile, /y/, /n/, /r/ ve diğer /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "dinlendirdiniz, rahatlattınız"; "[Rūm Tr.] konuşturdunuz"[876]. *Dört Dīvān'dan:*

Tınmaġur aġyār ẓāhir ėyleben köp ıżṭırāb
Hicr ara ḳatlım üçün mindin kön̂gül tındurdun̂guz
(تینماغور اغیار ظاهر اَیلابان کوپ اضطراب/هجر آرا قتلیم اوچون میندین کونکل تیندوردونکوز)

3395 **Tirelmek** (تیْرالماک)[877]: (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "dikelmek, dikleşmek, doğrulmak; kurulmak".

3396 **Tirgemek** (تِیرکاماک)[878]: (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "soruşturmak, araştırmak; direğe yaslayıp dikine koymak, dikleştirmek, yaslamak".

---

[870] M1, M2, TÜ: Tirer (تِیْرار). (/t/ esre ile). Bk. Tėrmek// Yazmalar: "dizer, sıralar; çalar"// SG: "dizer; derer, derler, toplar" (722).

[871] Bu beyit| M1, TÜ: yok// tābesidin| Yazmalar: tābeside (تابه سیدا)// tėrib| Yazmalar: tėrer (تیرار). Bk. BL (68a), LM (231, 2052), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[872] Yazmalar: Tilemesin̂giz (تیْلاماسینکِیْز).

[873] Tilemesen̂giz| Yazmalar: Tilemesin̂giz (تیْلاماسینکِیْز)// yėmesen̂giz| Yazmalar: yimesin̂giz (یِماسینکیز). Bk. Yėmesen̂giz, MK (181, 42a/7).

[874] Yazmalar: Tirgüzgetin̂giz (تِیرکوزکاتینکیز). (/t/ esre ile, /g/ ötre ile, diğer /t/ ve /g/ esre ile).

[875] küş-vār| Yazmalar: kevārr (کَوارّ)// tirgüzgenin̂giz| Yazmalar: tirgüzgetin̂giz (تِیرکوزکاتینکیز). Bk. FŞ (271, XXIX/35), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (538).

[876] M1, TÜ: yok. Bk. SG (766), Tındurmaḳ.

[877] Yazmalar: Titrelmek (تیْترالماک). (/t/ esre ile, /y/ ve diğer /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (29a). Bk. SG (728), Krgz.Tr (739), YUyg.Tr (414).

[878] Bk. SG (728)// AŞ: Tirge- "derip devşirmek; kaydetmek, saklamak; görüp gözetmek; aramak; direk dikip dayak vurmak; engellemek; savmak" (82a-82b/83a)// CC: Terge- "tetkik etmek, araştırmak" (185)// Krgz.Tr: Terge- "tahkikat yapmak; bakmak, tetkik etmek" (727); Tirke- "takmak; kaydetmek" (739)//

3397 **Tirkişmek/Tirkeşmek** (تیرکِشماک-تِیرگَشماک)[879]: (/t/ ve /k/ esre ile). "art arda gitmek, sıraya dizilmek, katar hâlinde dizilmek".
3398 **Tırnamaḳ/Tırmamaḳ** (تِیرناماق-تِیرماماق)[880]: (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile). "tırmalamak, tırnaklamak".
3399 **Tınmaslikge** (تِیْنماسلیک کا)[881]: (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /s/ sükûn ile). "dinlenmezliğe, rahat etmemeğe". *Dört Dīvān'dan:*
Meyl-i dünyā ki salur kimseni tınmaslikge
Tınıban kön̂gli anın̂g kim ki kön̂güldin çıḳarıb
(میل دنیی که سالور کیمسه نی تینماسلیک کا/تینیبان کونکلی آنینک کیم که کونکل دین چیقاریب)
3400 **Tiritmek** (تِیْرِیْتماک)[882]: (/t/ esre ile, /y/'ler ve /t/ sükûn ile). "diriltmek".
3401 **Tırmanmaḳ/Tırmaşmaḳ** (تِیرمانماق-تِیرماشماق)[883]: [**M2.168a**] (/t/ esre ile, /n/ sükûn ile). "tırmanmak".
3402 **Tirek** (تِیرَک): (/t/ esre ile, /r/ üstün ile). "kavak; sütun, direk". *Dört Dīvān'dan:*
Anın̂g nihāl-ı ḳaddı titreben tirek yan̂glıġ
Min ėvrülüb başıġa tartıban ṣabā dik ah
(آنینک نهال قدّی تیترابان تِیرَک ینکلیغ/مین اَیورولوب باشیغه تارتیبان صبا دیک آه)
3403 **Tirgek** (تِیرکاک)[884]: (/t/ esre ile). "sorma, soruşturma, araştırma"[885].
3404 **Tirlik** (تِیرلیک): (/t/ esre ile, /r/ sükûn ile). "eyerin altına konulan keçe; [hırkanın altından giyilen gömlek]"[886].
3405 **Tırnağım** (تِیرناغیم)[887]: (/t/ esre ile). "tırnağım". *Dört Dīvān'dan:*

YUyg.Tr: Tergimek "sorguya çekmek" (403)// İkinci anlam için: Bk. AŞ (82b), SG (729), HE (204, XXXI/7).

[879] Yazmalar: Tirkişmek// SG: Tirkeşmek (730)// DLT: Tirgeş- "katar hâlinde dizilmek" (883)// Kzk.Tr: Tirkes- "peşine takılmak, koşulmak, eklenmek" (575)// Krgz.Tr: Tirke- "takmak" (739)// YUyg.Tr: Tirkimek "takmak, bağlamak, eklemek" (414)// Derleme: Tirkemek "arka arkaya sıralamak, dizmek"; Tirkenmek "birbiri arkasına bağlanmak; ardına düşmek, izlemek; dizilmek, katar olmak"; Tirkeşmek "birbirine fazla yanaşmak, yığılmak"; Terke- "birinin arkasından gelmek"; Terkişmek "birbirinin ardından gelmek".

[880] M1, M2, ML.140b, İH: Tırmamaḳ; TÜ: Tırnamaḳ// AŞ (83a), SG (731), Krgz.Tr (733): Tırma-// DLT: Tarma- "tırmalamak" (857); Tarmal-/Tırmal- "tırmalamak" (858)// Kzk.Tr: Tırmala-/Tırna- (570).

[881] M1: 164a; ML: 146b; İH: 150b; TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.

[882] M1, TÜ: yok; ML: 146b; İH: 151a// SG: Tiriltmek/Tiriltürmek (13)// YUyg.Tr: Tiriltmek/Tirildürmek (414).

[883] Tırmaşmaḳ| M2, ML, İH: Tırmaşmek. Bk. SG (732)// AŞ: Tarman-/Tırman- (74a/83a)// Trkm.Tr: Dırmaş- (156).

[884] M1, M2, İH, TÜ: Tirgeg (/t/ esre ile, /g/'ler ile); ML: 141b. Bk. SG (734)// AŞ: "derilip devşirilecek nesne" (82a)// Krgz.Tr: Tergöö "sorgu" (727)// YUyg.Tr: Tergev "sorgulama, soruşturma, sorgu" (403).

[885] Yazmalar: "örtü; eyerin keçesi". SG'deki pürsiş (پرسش) "sorma" sözcüğü, pūşiş (پوشش) "örtü" biçiminde yazılmıştır. Ayrıca HA kaynaklı (29b) yanlış olarak Tirlik maddesinin anlamı (eyerin keçesi) da verilmiştir. Bk. Tirlik.

[886] Yazmalar: bu anlam, HA kaynaklı (29b) yanlış olarak, Tirgek maddesinin altında verilmiştir. Bk. Tirlik// SG: "ter gömleği, iç gömleği; eyerin altına konulan keçe; (Rūm Tr.) ayak terliği" (734)// Krgz.Tr: Terdik "teğelti" (727)// Moğ-Les: Terelig/Terleg/Terlig "pamuklu, pamuk dokuma, pamuk cübbe" (1242).

Belālar tağını hicriñgde tırnağım bile ḳazdım
Min ėtgen işni ʿāşıḳlıḳda Ferhād ėtmedi hergiz[888]
(بلالار تاغینی هجرینکدا تیرناغیم بیله قازدیم/مین اَیتکان ایشنی عاشق لیقدا فرهاد اَیتمادی هرگز)
3406 **Tirig** (تیریک)[889]: (/t/ esre ile). "diri, canlı".
3407 **Tiriglik** (تِیریکلیک): (/t/ esre ile). "dirilik, canlılık, hayat".
3408 **Tirigley** (تِیْریکلای)[890]: (/t/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "diriyken, hayattayken". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Çü naḳḳāb ėtti yir ḳazmağnı pīşe
Tirigley gūr ara girmiş hemīşe
(چو نقّاب اَیتّی یِر قازماغنی پیشه/تِیریک لای کور آرا کیرمیش همیشه)
Sebʿa-yı Seyyāre'den:
Çarḫ ḳatlımġa tīġ-i kīn aldı
Gūr içige tirigley oḳ saldı
(چرخ قتلیمغه تیغ کین آلدی/کور ایچیکا تِیریک لای اوق سالدی)
3409 **Tiril** (تِیریل)[891]: (/t/ esre ile). [M1.169a] "[Rūm Tr.] can, hayat; diril!".
3410 **Tirildim** (تِیریلدیم): (/t/ esre ile). "dirildim". *Dört Dīvān'dan:*
İkki gözüñg ü lebiñg ġamıdın
Min ḫasta olub ölüb tirildim
(ایکّی کوزونک و لبینک غمی دین/مین خسته اولوب اولوب تیریلدیم)
3411 **Tivrüldi** (تِیْورولدی): (/t/ esre ile, /r/ ötre ile). "dikildi, teyellendi; saplandı; şişe takıldı; devrildi, döndü"[892]. *Dört Dīvān'dan:*
Gėce efġān ḳılmasam tañg yoḳ birev kim köñglige
Hicr oḳı tivrüldi müşkildür ḳatığ urmaḳ demin[893] [İH.146b, TÜ.89a]
(گیجه افغان قیلماسام تانک یوق بیراو کیم کونکلیکا/هجر اوقی تیورولدی مشکل دور قاتیغ اورماق دمین)
3412 **Tınmas** (تِیْنماس): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenmez, rahat etmez; [Rūm Tr.] konuşmaz". *Dört Dīvān'dan:*
Cānsız imkān-ı nefes yoḳ kişige veh ki mañga
Ni üçün tınmas ikin bir nefes efġān sinsiz [ML.142b]
(جان سیز امکان نفس یوق کیشیکا وه که منکا/نِی اوچون تینماس ایکین بیر نفس افغان سین سیز)
3413 **Tilmes** (تِیلماس): (/t/ esre ile). "delmez, deşmez". *Dört Dīvān'dan:*

---

[887] M1, M2, ML.145a, İH.149a, TÜ: Tırnaġ// Tekrarı| M1.172b, M2.171b, TÜ.91a: Tırnağım. Bk. SG (734), AŞ (83a)// DLT: Tırñgak (878)// CC (187), Krgz.Tr (733): Tırmak// YUyg.Tr: Tirmaḳ/Tirnaḳ (414/415).
[888] Bu beyit| TÜ: yok// tağını| M2: tağnı// Belālar| M1.172b, M2.171b, ML.145a, İH.149a, TÜ.91a: Firāḳıñg (فراقینک). Bk. BV (166, 218), BV-Özb (G.218), Külliyat-Yazma-TB (310), Divan-Yazma (213*2).
[889] Bk. SG (735), DLT (883)// AŞ (82b), Özb.Tr (89), YUyg.Tr (414): Tirik// CC (189), Kzk.Tr (575): Tiri.
[890] Tekrarı| M1: 177b; M2: 176b; ML: 149b; İH: 153b; TÜ: 93b. Bk. SG (735)// DLT: Tirigle (883)// Özb.Tr: Tirikläy (89).
[891] Bk. SG (735)// Derleme: Diril "ruh".
[892] M1, TÜ: "döndüler, dolaştılar"; M2, ML, İH: "döndüler, dolaştılar; ipe dizildi; şişe takıldı; dikildi"// SG: Tivrelmek/Tivrülmek "dikilmek" (773)// AŞ: Tivrel-/Tivrül- "batmak, sançmak" (88b).
[893] efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// oḳı| M1, M2, İH, TÜ: otı (اوتی)// köñglige| Yazmalar: köñglide (کونکلیدا). Bk. AŞ (88b), SG (773), GS (354, 473), GS-Özb (G.459), Külliyat-Yazma-TB (94), Divan-Yazma (422*2).

Mindin ėrmes hicrdindür her ṭaraf bağrımda çāk
Yoḳsa tīġ-i ḳatl ile öz bağrını tilmes kişi[894] [**M2.168b**]
(مین دین اَیرماس هجردیندور هر طرف باغریمدا چاک/یوقسه تیغ قتل ایله اوز باغرینی تیلماس کیشی)

3414 **Tıḳmış** (تِیْقمیش): (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "tıkmış, sokmuş, doldurmuş". *Dört Dīvān'dan:*

Kevkeb ėrmes paḫtalar tıḳmış ḳulaġıġa sipihr
Ol ḳuyaş hicride tünler bes ki efġān ėyledim
(کوکب اَیرماس پخته لار تیقمیش قولاغیغه سپهر/اول قویاش هجریدا تونلار بسکه افغان اَیلادیم)

3415 **Tilberetmiş** (تِیلبه راتمیش): (/t/ esre ile, /r/ medli elif ile, diğer /t/ sükûn ile). "delirtmiş, çıldırtmış". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī tilberetmişdür mini ifrāṭ ile
Bes ki müfriṭ ādemīlıġlar perī-zādımda bar
(ای نوایی تیلبه راتمیش دور مینی افراط ایله/بسکه مفرط آدمی لیغلار پری زادیمدا بار)

3416 **Tiş** (تِیش)[895]: (/t/ esre ile). "diş; /t/ üstün ile (**Tėş**)[896] deş!, del!". *Dört Dīvān'dan:*

Tiş ḳadab-min la'lıng̃a üzmes-min andın bu ṭama'
Enbür-i hicrān bile bir bir soġursalar tişim[897]
(تیش قاداب مین لعلینکا اوزماس مین آندین بو طمع/اَنبُر هجران بیله بیر بیر سَوغورسالار تیشیم)

3417 **Tėmürtaş** (تَیْمورتاش): (/t/ üstün ile, diğer /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "İskender ve Dārā'nın çağdaşı ve Ḳıfçaḳ çölünün büyüğü". [M1.169b] *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Hem-ol Mıṣr'dın Varḳa vu Baş dik
Daġı deşt ėlidin Tėmürtaş dik[898]
(همول مصردین ورقه و باش دیک/داغی دشت اَیلیدین تیمورتاش دیک)

3418 **Tėgiş** (تَیْکیش): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ esre ile). "savaş, kavga, dövüş; [buluşma, erişme; değer]"[899]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

İki şāh her sarı iş fikride
Yasal ẕikri birle tėgiş fikride[900]
(ایکی شاه هر ساری ایش فکریدا/یَسال ذکری بیرلا تیکیش فکریدا)

Bu mī'ād ile cem' ėyleb sipāh
Tėgişçe barıġa bėrib ḫarc-ı rāh
(بومیعاد ایله جمع اَیلاب سپاه/تَیکیش جه باریغه بَیریب خرج راه)

---

[894] hicrdindür| M1, M2, TÜ: hicridindür (هجریدیندور). Bk. NŞ (624, 627), NŞ-Özb (G.626), Külliyat-Yazma-TB (255), Divan-Yazma (573*2).

[895] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (739), AŞ (83b), CC (190), Krgz.Tr (739), Özb.Tr (90).

[896] ML: 146a; İH: 150a; TÜ: Tiş. Bk. SG (742), AŞ (83b), Tėşmek.

[897] soġursalar| Yazmalar: soḳursalar (سَوقورسالار). Bk. SG (947), GS (326, 431), GS-Özb (G.417), Külliyat-Yazma-TB (87), Divan-Yazma (385*2).

[898] Yazmalar: dizeler yer değiştirmiştir// Daġı| Yazmalar: Hem-ol (همول). Bk. Baş, Sİ (177, 1927).

[899] SG: "buluşma, erişme; birbirine değme, savaşma, dövüşme; değer" (755)// DLT: Tegiş "bir şeyin hedef veya bitiş noktası" (866)// YUyg.Tr: Tėgiş "değme, dokunma, ait" (407).

[900] ẕikri…fikride| Yazmalar: fikri…ẕikride (فکری...ذکریدا). Bk. SG (755), Sİ (183, 2023), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).

3419 **Tėşmiş** (تَيْشمِيْش): (/t/ üstün ile, /y/'ler ve /ş/'ler sükûn ile). “deşmiş, delmiş”. *Dört Dīvān'dan:*
Leb ara aġzıñġ çüçük til birle gūyā añġlasam
Şehdlıḳ nīşi bile gül bergini tėşmiş arı
(لب آرا آغزينک چوچوک تيل بيرلا کويا آنکلاسام/شهدليق نيشى بيله کل برکينى تَيشميش آرى)
3420 **Tėgmiş** (تَيْكميش): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “değmiş, dokunmuş; [ulaşmış; değerinde olmuş]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:* [**M2.169a**]
Kim gül-şen ara ḫırām çaġı
Tėgmiş sañġa gül-ruḫum ayaġı[901]
(كيم كلشن آرا خرام چاغى/تَيكميش سنكا كلرخوم اَياغى)
3421 **Tėrim** (تَيريم)[902]: (/t/ üstün ile). “ekin biçildikten sonra tarlada kalan başaklar”.
3422 **Tėrim** (تَيريم)[903]: (/t/ üstün ile). “büyük hanımlar”.
3423 **Tėrimçi** (تَيريمچى)[904]: (/t/ üstün ile, /ç/ esre ile). “ekin biçildikten sonra tarlada kalan başakları toplayan kimse”.
3424 **Tizmek** (تِيْزماک): (/t/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “dizmek, ipliğe geçirmek, sıralamak”. [İH.147a]
3425 **Tizilmek** (تِيْزِيلماک): (/t/ ve /z/ esre ile). “dizilmek, ipliğe geçirilmek, sıralanmak”.
3426 **Tizginmek** (تِيْزكينماک)[905]: (/t/ esre ile, /y/, /z/ ve /n/ sükûn ile). “bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek”.
3427 **Tıḳḳan** (تِيْققان): (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). “tıkılmış, sokulmuş, dolmuş; [tıkmış, sokmuş, doldurmuş]”. *Dört Dīvān'dan:*
Bir mamuḳ tıḳḳan ḳulaḳdur her yaram merhem bile
Ḫasta köñġlüm bes ki oḳı zaḫmıdın tartar fiġān[906] [ML.143a]
(بير ماموق تيققان قُولاق دور هر يارام مرهم بيله/خسته کونکلوم بس که اوقى زخميدين تارتار فغان)
3428 **Tėgresi** (تَيْكراسى): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). [M1.170a] “etrafı, çevresi”. *Dört Dīvān'dan:*
Savuġ ahımdın olsañġ bī-taḥammül gözge gėltür yüz
Ki anda eblaḳ ėtmiş-min müretteb tėgresi ḳunduz [TÜ.89b]
(ساووغ آهيم دين اولسانک بى تحمّل کوزکا کَيلتور يوز/که آندا اَبلق اَيتميش مين مرتّب تيکراسى قوندوز)
3429 **Tıḳmaḳ** (تِيْقماق)[907]: (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). “tıkmak, sokmak, doldurmak”.

---

901 çaġı| Yazmalar: çaḳı (چاقى)// ayaġı| Yazmalar: ayaḳı (اَياقى). Bk. LM (129, 996), LM-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (629), Külliyat-Yazma1 (641).

902 Yazmalar: Tirim (تِيريم). (/t/ esre ile). Bk. SG (735)// Krgz.Tr: Terim “derleme, toplama” (727)// YUyg.Tr: Tėrim “ekim” (409).

903 Yazmalar: Tirim (تِيريم). (/t/ esre ile)// SG (734): Tėrem (تيرَم)// BR-Muin: Tirem/Tirüm (543)// DLT: Tarım (تَرم) “tekinlere ve Afrâsiyab'ın soyundan gelen hatunlara hitap edilirken söylenen söz” (857)// Doerfer (1000): Tėrim (<Tėñġrim).

904 ML: 142a; İH: 146a// Yazmalar: Tirimçi (تِيريمچى). (/t/ ve /ç/ esre ile). Bk. SG (735)// Krgz.Tr: Terimçi “toplayıcı” (727)// YUyg.Tr: Tėrimçi “çiftçi” (409).

905 SG: Tizginmek/Tiskinmek/(Rūmī)Çizginmek (736-737/838)// DLT (874), CC (186): Tezgin-.

906 Bir| Yazmalar: Her (هر)// ḳulaḳ| ML, İH: ḳulaġ// fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. SG (742), NŞ (504, 506), NŞ-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (233), Divan-Yazma (463*2).

Dört Dīvān'dan:
Bāde ẓarfı başıġa tıḳmaḳ üçün
Sāḳiyā ḳalmadı ḫırḳamda yurun
(باده ظرفى باشيغه تيقماق اوچون/ساقيا قالمادى خرقم دا يورون)
Mey ısın ger sāḳī-yi devrān revā görse man̂ga
Sa'ylar birle sebū aġzını tıḳmaḳ ni idi[908]
(مى ايسين كر ساقى دوران روا كورسا منكا/سعى لار بيرلا سبو آغزينى تيقماق نِى ايدى)
3430 **Tınmaḳ** (تِيْنماق): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenmek, rahat etmek"; "[Rūm Tr.] konuşmak, tınmak"[909]. *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Gėce tınmaḳ u gündüz ārām yoḳ
[Yėmekdin nevā uyḳudın kām yoḳ]
(كيجه تينماق و كوندوز آرام يوق)
3431 **Tişin̂g** (تِيشينک): (/t/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dişin; /t/ üstün ile (**Tėşin̂g**) deşin!, delin!". *Dört Dīvān'dan:*
Nūş-ḫand ėtgende la'lın̂gdın görünmiş mü tişin̂g
An̂glaman yā-ḫod 'asel içre yazılġan sīn müdür [**M2.169b**]
(نوش خند اَيتكاندا لعلينک دين كورونميش مو تيشينک/آنكلامان يا خود عسل ايچره يازيلغان سين مودور)
3432 **Tėk** (تَيْک): (/t/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). "tek, sessiz, susmuş; tek, yalnız; alt, aşağı; benzetme ve gibilik ifade eden edat; [Rūm Tr.] ünlem olarak: keşki"[910]; "/t/ esre ile (**Tik**)[911] dik!; [dik, düz]". *Dört Dīvān'dan:*
Ol sarıġ tonluḳ ėrür turġanda ta'ẓīmimġa tik
Şu'le kim ḫāşāknı köydürgeli bolġay biyik[912]
(اول ساريغ تَونلوق اَيرور تورغاندا تعظيميم غه تِيک/شعله كيم خاشاكنى كويدوركالى بولغاى بيک)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Āzādlar oldı tīz-reftār
Tėk ḳaldı hem anda bir giriftār[913]
(آزادلار اولدى تيز رفتار/تَيک قالدى هم آندا بير كرفتار)
3433 **Tėgren̂g** (تَيْكرانک): (/t/ üstün ile, /y/, /g/, /n/ ve diğer /g/ sükûn ile). "etrafın, çevren". *Dört Dīvān'dan:*
Gėce tėgren̂g aylanıb gündüz yüzüm dīvār üze

---

[907] Bk. SG (742), DLT (876), Krgz.Tr (730), YUyg.Tr (411)// Moğ-Les: Çiki-/Çihe- (290).
[908] sebū| M1, M2, TÜ: ṣabū (صبو). Bk. SG (742), FK (603, 657).
[909] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (88a), SG (764), DLT (877), CC (187), Krgz.Tr (731), YUyg.Tr (413).
[910] Yazmalar: SG'deki ferd (فرد) "tek" sözcüğü, HA kaynaklı (30a) yanlış olarak, ferbih (فربه) "semiz" biçiminde yazılmıştır. Bk. Tek, AŞ (85b), SG (754)// Derleme: Tek "önüne getirildiği tümceye özlem ve istek anlamı verir: tek gelse".
[911] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (85b), SG (754), CC (188), Krgz.Tr (736), YUyg.Tr (411)// Moğ-Les: Çike/Çeh/Çeke "düz, doğru, tam, açık sözlü" (289); Çig "yön; doğruluk" (286).
[912] ta'ẓīm| M1, M2, TÜ: ta'żīm (تعضيم)// tik| Yazmalar: tėk (تَيک)// ḫāşāknı| Yazmalar: ḫāşākını (خاشاكينى)// biyik| Yazmalar: böyük (بُيُک). Bk. AŞ (85b), SG (754), FK (324, 344), FK-Özb (G.331).
[913] Āzād| Yazmalar, AŞ: Āzāde (آزاده)// hem anda| Yazmalar, AŞ (85b): ḳafesde (قفس دا). Bk. LM (342, 3207), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (674).

Öydeki pervānedin gūyā nümūdār olmışam [ML.143b, İH.147b]

(گيجه تيکرانک اَيلانيب کوندوز يوزوم ديوار اوزه/اَويداکی پروانه دين کويا نمودار اولميشام)

3434 **Tiñ̂** (تِيْنک): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "denk, eşit". [M1.170b] *Dört Dīvān'dan:*

Ölerde tiñ̂ durur şāh ėylesün gül-şen gülin mefreş

Ve ger külḫan küli üzre gedā ṣāḥib-firāş olsun

(اولاردا تينک دورور شاه اَيلاسون کلشن کلين مفرش/و کر کلخن کولی اوزره کدا صاحب فراش اَولسون)

Özüñ̂ birle tiñ̂ tutma sāġar mañ̂a

Sin āzāde-sin min giriftār aḫī[914]

(اوزونک بيرله تِينک توتما ساغر منکا/سين آزاده سين مين کرفتار اَخی)

Bėl ü aġzıñ̂ üçün barım yoḳ oldı

Velī tiñ̂dür sañ̂a būd u ne-būdum[915]

(بَيل و آغزينک اوچون باريم يوق اولدی/ولی تِينک دور سَنکا بود و نبودوم)

Ferhād u Şīrīn'den:

Dėse Ḫusrev'ni özdin kem ėmestür

Özin tiñ̂siz dėse ol hem ėmestür

(دَيسا خسرونی اوزدين کم اَيماستور/اوزين تِينک سيز دَيسا اول هم اَيماستور)

Siniñ̂ ḳanıñ̂ġa tartıb tīġ-i kīnni

Tiñ̂ ėtsem yir bile Maġrib-zemīnni[916]

(سينينک قانينکغه تارتيب تيغ کين نی/تِينک اَيتسام يِر بيله مغرب زمين نی)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Ḫaylı açıban ṭama‘ aġzını gėñ̂

Ėylediler mülkini yir birle tiñ̂

(خيلی آچيبان طمع آغزينی گَينک/اَيلاديلار ملکينی يِر بيرله تِينک)

3435 **Tınġur** (تِيْنغور)[917]: (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "huzurlu, rahat".

3436 **Tėrgüñ̂** (تَيرکونک): (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dizeceksin, sıralayacaksın; dereceksin, derleyeceksin, toplayacaksın, devşireceksin; dizmelisin; devşirmelisin; ortadan kaldıracaksın; ortadan kaldırmalısın"[918]. [**M2.170a**] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yüzi gül-zārıdın çün verd tėrgüñ̂

Ni aytay-min özüñ̂ inṣāf bėrgüñ̂[919] [ML.143a]

(يوزی کلزاريدين چون ورد تيرکونک/نِی اَيتای مين اوزونک انصاف بَيرکونک)

3437 **Tėgürmek** (تَيکورماک)[920]: (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile). "değdirmek; ulaştırmak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[914] āzāde| Yazmalar: āzürde (آزرده). Bk. BV (456, 635), BV-Özb (G.632).

[915] ne-būdum| Yazmalar: ne-būdım (نبوديم). Bk. FK (390, 418), FK-Özb (G.400).

[916] ḳanıñ̂ġa| Yazmalar: ḳanınġa (قانينغه). Bk. FŞ (490, LII/109), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (600).

[917] M1: 178a; ML: 143a; İH: 147a; TÜ: yok.

[918] Yazmalar: "dizersin, sıralarsın; çalarsın". Bk. Tėrmek// SG: "dizeceksin; derleyeceksin, toplayacaksın" (723)// AŞ: "devşirsen gerektir" (82a).

[919] gül-zārıdın| Yazmalar: gül-zārıda (کلزاريدا). Bk. Bėrgüñ̂, AŞ (82a), SG (723), FŞ (360, XXXIX/68), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

Bel-kim bu ʻadūġa ḳahr sürmek
Her laḥẓa alarġa til tėgürmek [ML.143b]
(بلكيم بو عدوغه قهر سورماک/هر لحظه آلارغه تيل تَيكورماک)
3438 **Tirgüzseṅ̂** (تِيركوزسانک): (/t/ esre ile, /g/ ötre ile). "diriltsen". *Dört Dīvān'dan:*
Özge ʻālemdin ḫaber dėb bizni tirgüzdüṅ̂ ni taṅ̂
Bu risālet birle ger iẓhār-ı iʻcāz ėyleseṅ̂[921]
(اوزكا عالم دين خبر دَيب بيزنى تيركوزدونک نِى تانک/بو رسالت بيرله كر اظهار اعجاز اَيلاسانک)
3439 **Tıyılmaḳ** (تِييلماق)[922]: (/t/ ve /y/ esre ile). "engellenmek, önlenmek". [TÜ.90a]
3440 **Tirsek** (تِيرساک): (/t/ esre ile, /s/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "dirsek". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳara ḳayġu mini ėltib ḳara zülfüṅ̂ üçün her tün [M1.171a]
Ḳara başnı tutub avuc ḳara yirge girib tirsek[923]
(قَرا قايغو مينى اَيلتيب قرا زلفونک اوچون هر تون/قرا باشنى توتوب آووج قرا يِركا كيريب تِيرساک)
Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:
Tirseklerin felāket būryāsıġa ḳoyub, ṣabr ḳolların şikestelik ėṅ̂gegige sütūn ėtib.
(تِيرساک لارين فلاکت بورياسى غه قويوب، صبر قول لارين شکسته ليک اَينکاکيکا ستون اَيتيب)
3441 **Tireṅ̂/Tiriṅ̂** (تِيرانک-تِيرينک)[924]: (/t/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "derin". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳalın keştī olġanda cünbiş-nümāy
Tireṅ̂ baḥr boldı ġurunbiş-nümāy[925]
(قالين كشتى اولغاندا جنبش نماى/تِيرانک بحر بولدى غرنبش نماى)
3442 **Tilek** (تِيلاک): (/t/ esre ile). "dilek, istek". [ML.144a, İH.148a]
3443 **Tėzek** (تَيزاک)[926]: (/t/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "tezek, hayvan tersi". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Cuʻaldur tėzek taşımaḳdın zebūn
Ki bolmış ḳararıb yüzi ser-nigūn

---

[920] Tekrarı| M1.174a, M2.173a, ML.146b, İH.150b, TÜ.91b: Tigürmek (تيكورماک). (/t/ esre ile, /g/ ötre ile)// Yazmalar: "değdirile"// Tekrarı| M1.174a, M2.173a, TÜ.91b: "ulaştırmak"; ML.146b, İH.150b: "değdirmek"// SG: "ulaştırmak" (749)// AŞ: Tėgür- "değdirmek" (85a)// DLT: Tegür- "ulaştırmak, iletmek" (866)// CC: Teyir- "ulaştırmak" (186)// Krgz.Tr: Tiydir-/Tiygiz- (740)// Trkm.Tr: Degir- "değdirmek" (142).

[921] tirgüzdüṅ̂| Yazmalar: tirgüzseṅ̂ (تيركوزسانک)// iẓhār-ı iʻcāz| M1, M2, ML, İH: iʻcāz iẓhār. Bk. NŞ (360, 361), NŞ-Özb (G.361), Külliyat-Yazma-TB (208), Divan-Yazma (337*2).

[922] Yazmalar: Tılılmaḳ (تِيليلماق). (/t/ ve /l/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (30b). Bk. SG (775), DLT (875), CC (188), Krgz.Tr (735).

[923] başnı| Yazmalar: taşnı (تاشنى). Bk. AŞ (83a), SG (734), NŞ (322, 323), NŞ-Özb (G.323), Külliyat-Yazma-TB (202), Divan-Yazma (309*2).

[924] SG: Tėriṅ̂ (735)// AŞ: Tėriṅ̂ (83a/430)// DLT: Teriṅ̂ (871)// CC: Tereng (185)// Krgz.Tr: Tereŋ (727)// Moğ-Les: Dügüreng/Degüreng/Degüren/Degürin "dolu, dolmuş, doygun; tam, tamamen" (442).

[925] nümāy| Yazmalar: nümā (نما)// Tireṅ̂| AŞ (83a), SG (735): Tėriṅ̂. Bk. Sİ (449, 5990), Sİ-Özb (LXXII), Külliyat-Yazma-TB (915), Külliyat-Yazma1 (933).

[926] M1, M2, TÜ: Tizek (تيزاک). (/t/ esre ile, /z/ medli elif ile, /k/ sükûn ile)// SG: Tėzek "tezek, hayvan tersi"; Tizek "alay etmek amacıyla ağızdan çıkarılan ses" (738)// DLT (874), Krgz.Tr (729): Tezek// YUyg.Tr: Tėzek (410).

(جعل دور تیزاک تاشیماق دین زبون/که بولمیش قراریب یوزی سرنکون)

3444 **Tiliñ** (تِلینک): (/t/ esre ile). "dilin". *Dört Dīvān'dan:*

Tiliñ hemīşe ledünnī 'ulūmıġa nāṭıḳ

Müdām köñlüñ İlāhī rumūzıdın āgāh

(تیلینک همیشه لدنّی علومیغه ناطق/مدام کونکلونک الهی رموزی دین آگاه)

3445 **Tıyar** (تِیار)[927]: (/t/ esre ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "engeller, önler". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥālını niyleb nihān tutsun Nevāyī ḫasta kim

Tıysa eşkin ah urar yıġlar eger ahın tıyar[928]

(حالینی نیلاب نهان توتسون نوایی خسته کیم/تِیسا اشکین آه اورار یِغلار اکر آهین تِیار)

3446 **Tınġan** (تِیْنغان)[929]: (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenmiş, rahat etmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Kim ki köñlin istemes ġam-gīn tilini asradik

Kim tilin tıyġan kişiniñ köñlide āzār ėmes[930]

(کیم که کونکلین ایستاماس غمکین تیلینی آسرادیک/کیم تیلین تیغان کیشی نینک کونکلیدا آزار اَیماس)

3447 **Tirlik** (تِیرلیک): (/t/ esre ile). "hırkanın altından giyilen gömlek". [**M2.170b**] *Dört Dīvān'dan:*

Özbekī gül-nārī tondın köydüm ammā öltürür

Līmūyī tirlik anıñ astıda kim cānān gėyer[931]

(اَوزبکی گُل ناری تَوندین کویدوم امّا اولتورور/لیمویی تِیرلیک آنینک آستیدا کیم جانان گَییار)

Gül-i ra'nādın ėtti kisvetin serv-i revān yā-ḫod

Sarıġ tirlik üze ol şūḫ mu gėymiş ḳızıl şırdaġ

(کل رعنادین اَیتّی کسوتین سرو روان یا خود/ساریغ تِیرلیک اوزه اول شوخ مو گَیمیش قیزیل شیرداغ)

3448 **Tėgürmemek** (تَیکورماماک): (/t/ üstün ile, /g/ ötre ile). "değdirmemek; ulaştırmamak". *Dört Dīvān'dan:*

Cihān-ı ḫākī ėrür bir kėsek velī nā-pāk

İtek tėgürmemek evlā mülevves olsa külūḫ

(جهان خاکی اَیرور بیر کَیساک ولی ناپاک/ایتاک تَیکورماماک اولی ملوّث اولسه کلوخ)

3449 **Tėşmek** (تَیْشماک)[932]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "deşmek, delmek". *Dört Dīvān'dan:*

Şūḫlar müjgānıdın zühdüm ḳutulsun veh niçe

İgne birle naḳb tėşmek ḳal'a-yı pūlādıma [M1.171b]

(شوخلار مژکانیدین زهدوم قوتولسون وه نیچه/ایکنه بیرلا نقب تَیشماک قلعه پولادیمه)

---

[927] M1: 173a; TÜ: yok. Bk. SG (774), Tıymaḳ.

[928] tıysa| Yazmalar: tıya (تِیا). Bk. SG (20), FK (140, 141), Divan-Yazma (147*2).

[929] M1: 179a; TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.

[930] tilin tıyġan| Yazmalar, SG (137): tili tınġan (تیلی تینغان). Bk. SG (774), NŞ (229, 229), NŞ-Özb (G.229), Külliyat-Yazma2 (202), Külliyat-Yazma-TB (185), Divan-Yazma (223*2).

[931] cānān| Yazmalar: pinhān (پنهان). Bk. NŞ (180, 180), NŞ-Özb (G.180), Külliyat-Yazma-TB (177), Divan-Yazma (179*2).

[932] Bk. AŞ (84a), SG (738)// DLT: Teşil- "yırtılmak" (872)// Krgz.Tr (729), YUyg.Tr (405): Teş-.

3450 **Tivrük** (تِیْوروک): (/t/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). "yuvarlak; [dikilmiş; saplanmış]"[933]. *Dört Dīvān'dan:*

Şeyḫniñ èyle ki ʻāşıḳġa mamuġ astıda daġ

Tivrük ruḳʻalar astıda tikilmiş diremi[934]

(شیخ نینک اَیلا که عاشق غه ماموغ آستیدا داغ/تِیوروک رقعه لار آستیدا تیکیلمیش درمی)

Daġı köp tenni ki ḫırḳam yapmış ey sīmīn-beden

Añla her tivrük yurun astıda bir tivrük tögen

(داغی کوپ تن نی که خرقم یاپمیش ای سیمین بدن/آنکلا هر تِیوروک یورون آستیدا بیر تِیوروک توکن)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Köñlegige tāze tögendin orun

Ḫırḳa-yı idbārıġa tivrük yurun[935] [ML.144b]

(کونکلاکیکا تازه توکان دین اَورون/خرقهٔ اِدباریغه تِیوروک یُورون)

3451 **Tıymaḳ** (تِیماق)[936]: (/t/ esre ile). "engellemek, önlemek".

3452 **Tive ḳuşı** (تِیوه قوشی)[937]: (/t/ esre ile). "deve kuşu". [İH.148b]

3453 **Tive tikeni** (تِیوه تیکانی)[938]: (/t/ esre ile). "deve dikeni".

3454 **Tėgmes** (تَیْکماس)[939]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "değmez, dokunmaz; [ulaşmaz; değerinde olmaz]". *Dört Dīvān'dan:*

Aġzıñġa tėgmes ʻiẕārıñ birle söz

Bolmadı ḫorşīd birle ẕerre tiñ

(آغزینکا تیکماس عذارینک بیرلا سوز/بولمادی خورشید بیرلا ذرّه تینک)

3455 **Tilin** (تِیلین)[940]: (/t/ ve /l/ esre ile). "dilim, parça; ayak izinden oluşan yol". *Maḫzen-i* Mīr Ḥaydar'dan:

Ḫalḳ füzūnī idi vü ʻāmme yol [M2.171a]

Gėlgen izi birle tilin ėrdi yol[941]

(خلق فزونی ایدی و عامّه یول/گیلکان ایزی بیرلا تِیلین اَیردی یول)

3456 **Tilediñ** (تِیْلادینک): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "diledin, istedin". *Dört Dīvān'dan:*

Çü zamāne ehli ara vefā tilediñ çėk imdi Nevāyiyā

Elem ü belā ni üçün ki ėl ara yoḳ nime heves èylediñ[942]

---

933 Bk. Tėgirme/Tėgerme// AŞ "dikiş; sancılmış (sançmış); saplanmış" (88b)// SG: "yuvarlak; değirmen taşının ortasından geçen mil, eksen" (773).

934 mamuġ| Yazmalar: mamuḳ (ماموق)// astıda| Yazmalar: üstide (اوستیدا). Bk. AŞ (88b), FK (573, 623), FK-Özb (G.593), Divan-Yazma (544*2).

935 Köñlegige| Yazmalar: Köñlegidin (کونکلاکیدین). Bk. AŞ (43b), HE (267, XXXVIII/78), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (444).

936 ML: yok// Tekrarı| M1: 177a; M2: 166a; ML: 140b; İH: 145a. Bk. SG (774), AŞ (89a), CC (187), Krgz.Tr (735), YUyg.Tr (415)// DLT: Tıḍ-/Tıt-/Tıy- (875).

937 ML: Tėve ḳuşı. Bk. SG (774)// DLT: Tewe kuş (873)// Krgz.Tr: Töö kuş (755).

938 ML: Tėve tikeni. Bk. SG (773)// Krgz.Tr: Töö tiken (736).

939 ML: 144a; TÜ: 89b. Bk. SG (745), AŞ (85a), Tėgmek.

940 TÜ: 89b. Bk. AŞ (86b), SG (763)// Özb.Tr.İzahlı: Tilik/Tilim "dilim" (II/176).

941 ėrdi| Yazmalar: oldı (اولدی). Bk. AŞ (86b), SG (763)// Bu beyit| ME: Ḫalḳ firāvān idi vü ʻāmme yol*Kilgen izi birle tiley yandı ol (67, 178).

(چو زمانه اهلی آرا وفا تِیلادینک چَیک ایمدی نوابیا/الم و بلا نِی اوچون که اَیل آرا یوق نیمه هوس اَیلادینک)

3457 **Tėpük** (تَیپوک): (/t/ üstün ile, /p/ ötre ile). "tepik, tekme".

3458 **Tėr** (تَیر): (/t/ üstün ile). "diz!, sırala; der, derle, topla, devşir; ortadan kaldır"[943]. [TÜ.90b]

3459 **Tigil/Tikil** (تِیْکِیْل)[944]: (/t/ ve /g/ esre ile, /y/'ler sükûn ile). "umut besle, um!; güven!; dayan!, yaslan!". *Dört Dīvān'dan:* [M1.172a]

Ey Nevāyī sa'y ile çün vaṣl ḥāṣıl bolmadı
Yār luṭfıġa tikil imdi vü ġayrıdın tünĝül

(ای نوایی سعی ایله چون وصل حاصل بولمادی/یار لطفی غه تِیکیل ایمدی و غیریدین تونکل)

3460 **Tėrdik** (تَیردیک)[945]: (/t/ üstün ile). "dizsin, sıralasın; dersin, derlesin, toplasın, devşirsin; ortadan kaldırsın". *Dört Dīvān'dan:*

Buyurġıl ki meşşāṭa ḫālınĝ ḳoyarġa
Gözüm merdümin tīġ ucı birle ḳırdik[946]

(بویورغیل که مشاطه خالینک قویارغه/کوزوم مردمین تیغ اوجی بیرله قیردیک)

3461 **Til** (تِیل): (/t/ esre ile). "dil; /t/ üstün ile (**Tėl**) tel, kuş tüyü; del!, deş!; dil!, dilimle!, dilim dilim kes!". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī ḳaysı til birle sininĝ ḥamdınĝ beyān ḳılsun
Tiken cennet güli vaṣfın ḳılurda güng ėrür gūyā[947]

(نوایی قایسی تِیل بیرله سینینک حمدینک بیان قیلسون/تیکان جنّت کلی وصفین قیلوردا کنک اَیرور کویا)

3462 **Tıngıl** (تِیْنغیل): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlen, rahat et"; "[Rūm Tr.] konuş"[948]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Demī tıngıl ki köp ḳıldınĝ tek ü pūy
Hemānā 'azm ėtibtür serv-i gül-rūy

(دمی تینغیل که کوپ قیلدینک تک و پوی/همانا عزم اَیتیب تور سرو کلروی)

3463 **Tik turmaġıl** (تِیک تورماغیل)[949]: (/t/ esre ile, diğer /t/ ötre ile). "sessiz durma!, susma!, tek durma!". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī sürūd-ı ḥarīfāne çėk
Bir ün birle tik turmaġıl yana çėk

---

942 çü| M2, ML, İH: çün// ki| Yazmalar: yok. Bk. NŞ (339, 339), NŞ-Özb (G.339), Külliyat-Yazma-TB (205).

943 Yazmalar: "diz!, sırala; çal". Bk. Tėrmek// AŞ: "der!, devşir!" (81b)// SG: "diz!; der, derle, topla" (722).

944 Yazmalar: Tigil// SG: Tikil "dikil; umut besle, um!; güven!; dayan!, yaslan!" (749)// AŞ: Tikil "umut besle, bekle" (85b)// Krgz.Tr: Tigil- "dikilmek, kurulmak; iğne ile dikilmek; aşırı derecede dikkatle bakmak, dikilmek" (736).

945 M1, TÜ: Tirdik (تِیردیک). (/t/ esre ile). Bk. Tėrmek// Yazmalar: "dizsin, sıralasın; çalsın"// SG: "dizsin; dersin, derlesin, toplasın" (723).

946 Buyurġıl| Yazmalar: Buyurḳıl (بویورقیل)// ḳırdik| Yazmalar: tėrdik (تَیردیک). Bk. SG (1144), NŞ (337, 338), NŞ-Özb (G.338), Külliyat-Yazma-TB (204), Divan-Yazma (322*2).

947 ḥamdınĝ| Yazmalar: ḥamdın (حمدین)// güli| Yazmalar: gül (کل). Bk. GS (28, 2), GS-Özb (G.2), Külliyat-Yazma-TB (14).

948 M1, TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.

949 Yazmalar: Tikturmaġıl (تِیکتورماغیل). Bk. SG (750), Tėk turmaḳ// DLT: Tek tur-/Şük tur- "susmak" (867)// CC: Tek tur- "tek durmak, susmak" (182)// Krgz.Tr: Tek tur "rahat dur, sus" (721).

(مغنّی سرود حریفانه چَیک/بیر اون بیرله تیک تورماغیل یانه چَیک)

3464 **Tėger** (تَیکار)[950]: (/t/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “değer, dokunur; [ulaşır; değerinde olur]”. *Kelīle ve Dimne'den:*

Kimge kim ‘ādet bolur fi‘l-i ẕemīm
Ṣādir olur andın ol bī-iḫtiyār
Tam u taş dėmey çayan yitgec tėger
Kön̂glide gėçmes ḳılur ḳılması kār[951]

(کیمکا کیم عادت بولور فعل ذمیم/صادر اولور آندین اول بی اختیار
تام و تاش دَیمای چایان یِتکاج تَیکار/کونکلیدا گَیچماس قیلور قیلماسی کار)

3465 **Tikmegil** (تِیْکماکیل): (/t/'ler esre ile). “dikme!”. *Dört Dīvān'dan:*

Bu ki zülfün̂g dāmıġa kön̂glüm ḳuşı urdı özin [**M2.171b**]
Görmegin̂ ėrdi murādı tikmegil bārī gözin

(بو که زلفونک دامیغه کونکلوم قوشی اوردی اوزین/کورماکینک اَیردی مرادی تیکماکیل باری کوزین)

3466 **Tizgin** (تِیزکین): (/t/ ve /g/ esre ile). “dizgin, yular; çevresini dolaş, dön”. [ML.145a, İH.149a]

3467 **Tīcān** (تِیجان)[952]: (/t/ esre ile, /c/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “[Ar.] taçlar, değerli taşlarla süslü başlıklar”.

3468 **Tizgindürmek** (تِیْزکِیْندورماک): (/t/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “bir şeyin çevresini dolaştırmak, döndürmek”.

3469 **Tiz** (تِیز): (/t/ esre ile). “diz!, ipliğe geçir!, sırala!; diz; (**Tīz**) Fa. keskin, acı”; “/t/ üstün ile (**Tėz**) çabuk, hızlı, tez”. [M1.172b]

3470 **Tėskeri** (تَیسکاری)[953]: (/t/ üstün ile, /k/ medli elif ile). “tersine”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bu nev‘ ārāste ḳılġandın son̂gra çenber-şāḫ yorġa uyġa tėskeri mindürġaylar ve şehrnin̂g kūy u maḥallātıġa gėzdürgeyler[954].

(بو نوع آراسته قیلغاندین سونکرا چنبرشاخ یورغه اوی غه تَیسکاری میندورغایلار و شهرنینک کوی و محلّاتیغه گَیزدورکایلار)

3471 **Tişlemek** (تِیشلاماک): (/t/ esre ile). “dişlemek”.

3472 **Tişleşmek** (تِیشلاشماک): (/t/ esre ile). “birbirini dişlemek; [birlikte dişlemek]”.

3473 **Tėşük** (تَیشوک)[955]: (/t/ üstün ile). “delik, deşik. Töşük de denir”.

---

950 M1: 178a; ML: 145a; İH: 149a; TÜ: yok. Bk. SG (744), Tėgmek.

951 fi‘l-i| Yazmalar: an̂ga (آنکا). Bk. SG (34).

952 TÜ: yok; Yazmalar: Teycān (تَیجان). (/t/ üstün ile, /c/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. FV (672), Dehhuda.

953 M1 (üzeri çizili), M2 (üzeri çizili), TÜ: Tigeri (تِیکاری). (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile); ML, İH: yok// Tekrarı| M1.176b, M2.175b, ML.148b, İH.152b, TÜ.93a: Tėgeri (تَیکاری). (/t/ üstün ile, /g/ medli elif ile)// SG: Teskiri/Tėskeri (578/738). Bk. Teskiri// AŞ: Teskeri/Tėşkeri (74b/84a)// Alt.Tr (175), Krgz.Tr (728): Teskeri “ters; ters tarafa”// YUyg.Tr: Teskiri “ters” (404)// Moğ-Les: Tesergü “karşıt, ters; arkadan, geriden” (1245).

954 uyġa| Yazmalar, AŞ: uyge (اوی کا)// Tėskeri| Yazmalar: Tėgeri (تَیکاری)// maḥallātıġa| Yazmalar: maḥalleside (محلّه سیدا)// gėzdürgeyler| Yazmalar: gėzdürġaylar (گَیزدورغایلار). Bk. AŞ (84a), SG (738), MK (153, 31b/9), MK-Özb (Fasl.36), Külliyat-Yazma-TB (1471), MK-Amire (61).

955 M1, M2, TÜ: Tişük (تِیشوک). (/t/ esre ile). Bk. SG (742), AŞ (83b)// DLT: Teşük (872)// CC (185), Krgz.Tr (729): Teşik// YUyg.Tr: Töşük (424).

3474 **Tıḳılışmaḳ** (تیْقیلیشماق)[956]: (/t/ ve /ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile). "birlikte bir yere tıkılmak, doluşmak".
3475 **Tikmek** (تیْکماک): (/t/ esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). "dikmek, dikiş dikmek; dikmek, kurmak; ağaç dikmek; /t/ üstün ile ve /g/ sükûn ile (**Tėgmek**)[957] değmek, dokunmak; [ulaşmak; değerinde olmak]".
3476 **Tikişmek** (تیکیشماک): (/t/ ve /k/ esre ile). "birlikte dikiş dikmek; /t/ üstün ile ve /g/ esre ile (**Tėgişmek**)[958] değişmek, değiştirmek; savaşmak; [buluşmak, ulaşmak]". [ML.145b, İH.149b, TÜ.91a]
3477 **Tım tım** (تیم تیم)[959]: (/t/'ler esre ile). [**M2.172a**] "damla damla; benek benek". *Dört Dīvān'dan:*

Bir sarıġ kāġıẕ durur tım tım ḳızıl bolġan manĝa
Ḳaṭre ḳaṭre eşkdin naḳş ėylegen ḳan birle yüz
(بیر ساریغ کاغذ دورور تیم تیم قیزیل بولغان منکا/قطره قطره اشک دین نقش اَیلاکان قان بیرله یوز)
Yir üzre tım tım ḳan yaşım gūyā ki tammas dem-be-dem
Kim naḳd-ı vaṣlınĝ bey'iġa gözler sanar bir bir direm[960]
(یر اوزره تیم تیم قان یاشیم کویا که تامماس دمبدم/کیم نقد وصلینک بیعی غه کوزلار سانار بیر بیر درم)
Mey birle yüzünĝ tım tım aḥmer mü ikin āyā
Yā şu'le ara bir bir aḫger mü ikin āyā[961] [ML.145a]
(می بیرله یوزونک تیم تیم احمر مو ایکین آیا/یا شعله آرا بیر بیر اخکر مو ایکین آیا)

3478 **Tirgegim** (تیرکاکیم): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "sormam, soruşturmam, araştırmam". *Dört Dīvān'dan:*

Derd gör kim dīv-sīretler bilendür ol perī
Ger-çi bar andın melek ḫaylıġa daġı tirgegim [ML.145b]
(درد کور کیم دیو سیرت لار بیلان دور اول پری/کرچه بار آندین ملک خیلی غه داغی تیرکاکیم)

3479 **Tilmürdüm** (تیْلموردوم): (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "özlemle baktım, bekledim, baka kaldım". *Dört Dīvān'dan:*

Cefā hem ḳılmadınĝ göz her niçe ḥüsnünĝġa aldurdum
Ḳıya hem baḳmadınĝ her niçe kim allınĝda tilmürdüm[962] [M1.173a]
(جفا هم قیلمادینک کوز هر نیچه حسنونکغه آلدوردوم/قیا هم باقمادینک هر نیچه کیم آلینکدا تیلموردوم)

---

[956] M1, TÜ: Tıḳlışmaḳ (تیْقلیشماق). (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile); M2, ML, İH: Tıḳlışmek. Bk. SG (743).
[957] M1, M2, İH, TÜ: Tigmek. Bk. AŞ (84b/85a), SG (743)// DLT (865), YUyg.Tr (397): Teg-// CC: Teg-/Tey- (181)// Krgz.Tr: Tiy- (740)// Moğ-Les: Dökü- "yaklaşmak" (423).
[958] Yazmalar: Tigişmek (/g/ ile)// SG: Tėgişmek "değişmek, değiştirmek; buluşmak, ulaşmak; birbirine değmek, savaşmak. 'Irāḳ Türkleri bu sözü Dögüşmek yapmışlar" (747)// DLT: Tegiş- "ulaşmak, erişmek" (866)// YUyg.Tr: Tėgişmek "değinmek, dokunmak; birbirini rahatsız etmek; değiştirmek" (408).
[959] AŞ: "damla damla" (87b)// SG: "benek benek" (763)// Cl (54), Radloff (731): Tim tim// CC: Tım/Tın "sakin, sessiz" (186)// Alt.Tr: Tım "sessizlik, sessizce; dikkatlice; gizlice; ara, duraklama" (176)// Kzk.Tr: Tım "pek, çok" (568)// Krgz.Tr: Tım/Tim "rahat, sessizlik"; İş tim tim bolot "iş örtbas edilecek" (730/738)// Derleme: Dım dım "su ya da herhangi bir sıvının damla damla akmasını anlatır; sessiz konuşma".
[960] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BV (300, 401), BV-Özb (G.398).
[961] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (763), GS (54, 39), GS-Özb (G.36).
[962] allınĝda| Yazmalar: alnınĝda (آلنینکدا). Bk. FK (393, 421), FK-Özb (G.403), Külliyat-Yazma2 (486), Divan-Yazma (373*2).

3480 **Tirsegim** (تِیرساکیم): (/t/ esre ile). “dirseğim”. *Dört Dīvān'dan:*
Bir ḳadem vīrānıma ḳoy kim ġamıñdın tün ü gün
Yüzge ėlgimdür sütūn tofraḳġa batıb tirsegim
(بیر قدم ویرانیمه قوی کیم غمینکدین تون و کون/یوزکا اَیلکیم دور ستون توفراق غه باتیب تِیرساکیم)
3481 **Tirgüzür** (تِیرکوزور): (/t/ esre ile, /g/ ötre ile). “diriltir”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
ʻĪsā dik ölügni tirgüzür-sin
Ḫoş muʻcizedür ki görküzür-sin
(عیسی دیک اولوکنی تیرکوزورسین/خوش معجزه دور که کورکوزورسین)
3482 **Tik turġanıdın** (تِیک تورغانیدین): (/t/ esre ile, diğer /t/ ötre ile). “sessiz durmasından, susmasından, tek durmasından”. *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*
Alar anıñ tik turġanıdın ol işge rıżā [fehm ḳılmaḳ] töhmeti bile Hürmüz'ni helāk ḳılıb.
(آلار آنینک تِیک تورغانیدین اول ایشکا رضا تهمتی بیله هرمزنی هلاک قیلیب)
3483 **Tırnaġça** (تِیرناغچه): (/t/ esre ile, /ç/ üstün ile). “tırnakça”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tırnaġların çü yüzge ḳoydı
Tırnaġ tırnaġça yirler oydı[963]
(تیرناغلارین چو یوزکا قویدی/تیرناغ تیرناغچه یِرلار اَویدی)
3484 **Tın** (تِیْن): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “dinlen, rahat et”; “[Rūm Tr.] konuş”[964]. *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī gir fenā deştiġa vu tın barçadın
Kim yayaḳlıḳ anda merkeb tūşesizlıḳdur azuḳ
(ای نوایی کیر فنا دشتیغه و تین بارچه دین/کیم یایاق لیق آندا مرکب توشه سیزلیق دور آزوق)
3485 **Tikilsün** (تِیکیلسون)[965]: (/t/ esre ile, /k/ esre ile). [**M2.172b**] “dikilsin”. *Dört Dīvān'dan:*
Oḳ tikilsün gözlerimge bolmasa oḳ dik ḳadıñ
Bāġ ara her dem havā-yı serv-i raʻnādın ġarażı [İH.150a]
(اوق تیکیلسون کوزلاریکما بولماسا اوق دیک قدینک/باغ آرا هر دم هوای سرو رعنادین غرض)
3486 **Tivrelmek** (تِیْورالماک): (/t/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). “dikilmek, teyellenmek; saplanmak; şişe takılmak”[966]. [ML.146a]
3487 **Tişlerimdin** (تِیشلاریمدین)[967]: (/t/ esre ile). “dişlerimden”. *Dört Dīvān'dan:*
Tişlerimdin iki dendāne ki çarḫ ėyledi kem
Raḫneler boldı ecel girgeli cān çıḳḳalı hem
(تیش لاریمدین ایکی دندانه که چرخ اَیلادی کم/رخنه لار بولدی اجل کیرکالی جان چیققالی هم)
3488 **Tivretmek** (تِیوراتماک)[968]: (/t/ esre ile, /t/ sükûn ile). [M1.173b] “diktirmek, dikiş yaptırmak”.
3489 **Tınduruñ** (تِیندورونک): (/t/ esre ile, /n/'ler ve /g/ sükûn ile). “dinlendirin, rahatlatın”;

---

963 oydı| Yazmalar: üzdi (اوزدی). Bk. Oydı, LM (349, 3278), LM-Özb (XXXV).
964 M1, TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.
965 Yazmalar: Tėgilsün (تَیکیلسون). (/t/ üstün ile, /g/ esre ile) “değsin, dokunsun”. Bk. SG (749).
966 M1, TÜ: “dikilmek, teyellenmek”; M2, ML, İH: “dikilmek, teyellenmek; saplanmak; şişe takılmak; devrilmek, dönmek”// SG: Tivrelmek/Tivrülmek “dikilmek, teyellenmek” (773)// AŞ: Tivrel-/Tivrül- “batmak, sançmak” (88b).
967 ML, İH: Tiş.
968 Yazmalar: Tivrenmek (تیورانماک). (/t/ esre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (773), AŞ (88b).

"[Rūm Tr.] konuşturun"[969]. *Dört Dīvān'dan:*
Bėyle ḥālım görgec ey ʻaşḳ ehli her dem yüz belā
Yitse ʻaşḳ atını tutmaḳdın kön̂gülni tındurun̂g
(بَيله حاليم كوركاج اى عشق اهلى هر دم يوز بلا/يِتسا عشق آتينى توتماقدين كونكل نى تِيندورونک)
3490 **Tireci** (تيراجى)[970]: (/t/ esre ile). "su oluğu".
3491 **Tėrin** (تَيرين)[971]: (/t/ üstün ile). "derin". [TÜ.91b]
3492 **Tėgin** (تَيكِن)[972]: (/t/ üstün ile, /g/ esre ile). "değin; /t/ esre ile, /k/ üstün ile (**Tiken**) diken". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* padişahı Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın büyüklüğü ve dedeleri ile ilgli şöyle der:
Ḳaṣrı yiti günbed-i gerdān gėlib
Yitti atasıġa dėgin ḫan gėlib[973]
(قصرى يِتى كنبد كردان گَيليب/يِتّى آتاسيغه دَيكين خان گَيليب)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Āfet elifi kibi tikenler
Lāleside ʻaşḳdın tögenler[974]
(آفت الفى كيبى تِيكن لار/لاله سيدا عشقدين توكان لار)
3493 **Tınmayın** (تِيْنمايِين): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, diğer /y/ esre ile). "dinlenmez, rahat etmez; [dinlenmeden, rahat etmeden]"; "[Rūm Tr.] konuşmaz; [konuşmadan]"[975]. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳayda bolsun uyḳu kim aḳızmış uyḳu ḫaylını
Tınmayın aḳġan sirişkim seylidin su gėceler[976]
(قايدا بَولسون اويقو كيم آقيزميش اويقو خَيلينى/تينمايين آقغان سرشكيم سَيلى دين سُو گَيجه لار)
3494 **Tişleben** (تِيشلابان): (/t/ esre ile). "dişleyip". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Tişleben ol māye-yi peyvendini [**M2.173a**]
Aġzıda asrar idi ferzendini[977]
(تِيشلابان اول مايهٔ پيونديني/آغزيدا آسرار ايدى فرزنديني)
3495 **Tileben** (تِيلابان): (/t/ esre ile). "dileyip". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Mihr-i muʻaccel tileben cān alıb
Son̂gra müʼeccel tileb īmān alıb

---

969 M1, TÜ: yok. Bk. Tındurmaḳ.
970 ML: 145a; İH: 149a. Bk. AŞ (82b).
971 M1: Tirin; ML: 145a; İH: 149a. Bk. NS (62b), Tiren̂g/Tirin̂g.
972 Yazmalar: Tėgen (تَيگن). (/t/ üstün ile, /g/ üstün ile) "değmiş". Bk. Dėgin// SG: Tėggen "değmiş" (744); Dėgin "değin" (871)// AŞ: Tėgin/Dėgin "değin" (84b/118a)// DLT: Tegü (866)// CC (58), Kzk.Tr (123): Deyin// Krgz.Tr: Çeyin (263).
973 dėgin| Yazmalar: tėgen (تَيگن). Bk. SG (871), HE (85, XVI/2), HE-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (412), Külliyat-Yazma1 (424).
974 ʻaşḳ| Yazmalar, AŞ (84b): derd (درد). Bk. LM (85, 558), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (619).
975 M1, TÜ: yok. Bk. Tınmaḳ.
976 aḳġan| M1, M2, İH, TÜ: efḳān (افقان). Bk. Aḳızmış, FK (178, 183).
977 ol| Yazmalar: öz (اوز)// peyvendini| Yazmalar: peyvendni (پيوندنى)// asrar| Yazmalar: asra (آسرا)// ferzendini| Yazmalar: ferzendni (فرزندنى). Bk. SG (741), HE (289, XLI/3), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (448), Külliyat-Yazma1 (460), Hamse-Taşbasma (50).

(مهر معجّل تیلابان جان آلیب/سونکرا مؤجّل تیلاب ایمان آلیب)

3496 **Tirgeben** (تیرکابان): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "soruşturmuş, araştırmış; yaslamış, direğe yaslayıp dikine koymuş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [M1.174a]

Cismi öyin ėyleben ol yük nigūn
Tirgeben ol öyge ʻaṣādın sütūn[978]

(جسمی اَویین اَیلابان اَول یوک نکون/تیرکابان اول اَویکا عصادین ستون)

3497 **Tėgmesün** (تَیْکماسون): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "değmesin, dokunmasın". *Dört Dīvān'dan:*

Bu ḳızarġan göz ara merdüm ėmes kim ėl gözi
Tėgmesün ḥüsnüñġa dėb ot üzre salıb-min sipend[979]

(بو قیزارغان کوز آرا مردم اَیماس کیم اَیل کوزی/تَیکماسون حسنونکغه دیب اوت اوزره سالیب مین سپند)

3498 **Tırmaban** (تیرمابان): (/t/ esre ile, /m/ medli elif ile). "tırmalamış, tırnaklamış". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıda itler mini geh tırmaban geh tişleben
Żaʻfdın ölgende birbirdin üzerler südreben [ML.146b, İH.150b]

(کوییدا ایتلار مینی که تِیرمابان که تِیشلابان/ضعف دین اَولکاندا بیربیردین اوزارلار سودرابان)

3499 **Tizilgen** (تیزیلکان): (/t/ ve /z/ esre ile). "dizilmiş, ipliğe geçirilmiş, sıralanmış". *Dört Dīvān'dan:*

Gülerde rişte-yi dür dik tişin görüb eşkim
Tizilgen incü meṡellig tüzüb ḳaṭar barur

(کولاردا رشتهٔ در دیک تیشین کوروب اشکیم/تیزیلکان اینجو مثل لیک توزوب قطار بارور)

Mini ḫalvetdin ey zühd ehli muġ deyri sarı başlañ
Ki bī-ḥad ḫoş havādur köp tėrilgen günbed ü dehlīz[980]

(مینی خلوت دین ای زهد اهلی مغ دیری ساری باشلانک/که بیحد خوش هوادور کوپ تَیریلکان کنبد و دهلیز)

3500 **Tikilme** (تیکیلما): (/t/ ve /k/ esre ile). "dikilme, dikiş dikilme; dikilme, kurulma; ağaç dikilme".

3501 **Tiktürmek** (تِیْکتورماک): (/t/ esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "diktirmek, dikiş diktirmek; diktirmek, kurdurmak; ağaç diktirmek". [**M2.173b**]

3502 **Tėk turmaḳ** (تَیْک تورماق): (/t/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "sessiz durmak, susmak, tek durmak".

3503 **Tėk turġuzmaḳ** (تَیْک تورغوزماق): (/t/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "sessiz durdurmak, susturmak".

3504 **Tigrenmek** (تِیْکرانماک)[981]: (/t/ esre ile, /y/, /g/ ve /n/ sükûn ile). "bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek".

---

978 öyin| Yazmalar: ėvin (اَیوین). Bk. AŞ (82b), SG (729), HE (204, XXXI/7).

979 ḥüsnüñġa| M1, M2, TÜ: ḥüsnüñge (حسنونکا); ML, İH: ḥüsniñġa// salıb| Yazmalar: salmış (سالمیش). Bk. GS (115, 125), GS-Özb (G.121), Külliyat-Yazma2 (48).

980 tėrilgen| Yazmalar: tizilgen (تیزیلکان). Bk. SG (724), NŞ (204, 204), NŞ-Özb (G.204), Külliyat-Yazma2 (198), Külliyat-Yazma-TB (181), Divan-Yazma (200*2).

981 Yazmalar: Tıñġranmaḳ (تِیْنکرانماق). (/t/ esre ile, /y/, /n/, /g/ ve diğer /n/ sükûn ile)// SG (752): Tigranmaḳ (تیکرانماق). SG'de verilen örnekte geçen bu sözcük Iñġranmaḳ olmalıdır (elif harfi fark edilmemiştir). Bk.

3505 **Tigrendürmek** (تِیْکراندورماک)[982]: (/t/ esre ile, /y/, /g/ ve /n/ sükûn ile). [M1.174b] "bir şeyin çevresini dolaştırmak, döndürmek"[983].
3506 **Tilbe** (تِیلبه)[984]: (/t/ esre ile, /b/ üstün ile). "deli". *Dört Dīvān'dan:*
Tilbe kön͡glüm ki leb ü zülfün͡g üçün itmiş idi
Gėce mey-ḫāne ara mest ü perīşān taptım [ML.147a, İH.151a]
(تِیلبه کونکلوم که لب و زلفونک اوچون ایتمیش ایدی/گَیجه میخانه آرا مست و پریشان تاپتیم)
3507 **Tirgüzgüce** (تِیرکوزکوجه): (/t/ esre ile, /g/ ötre ile). "diriltince; diriltinceye kadar; dirilttikçe"[985]. *Dört Dīvān'dan:*
Min͡g belā-keşni ḳılıb ḳatl güneh ḳazġandı
Mini tirgüzgüce ʻömride s̱evāb ėylese bes[986]
(مینک بلا کشنی قیلیب قتل کنه قازغاندی/مینی تِیزکوزکوجه عمریدا ثواب اَیلاسا بس)
3508 **Tıymaġıl** (تِیْماغیل): (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). "engelleme!, önleme!". Bābür Mīrzā'dan:
Tıymaġıl dīvāne kön͡glümni ki rüsvā bolma dėb
ʻĀşıḳ olġay mu idi ol tilbe rüsvā bolmasa[987]
(تِیماغیل دیوانه کونکلومنی که رسوا بولما دَیب/عاشق اولغایمو ایدی اول تیلبه رسوا بولماسا)
3509 **Tıymaġan** (تِیْماغان): (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile). "engelleyen, önleyen". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Şāh rāzın asramaḳda tilin tıymaġan[nın͡g] başı barıb[988]. [TÜ.92a]
(شاه رازین آسراماقدا تیلین تِیماغان باشی باریب)
3510 **Tiyin** (تِیِیْن): (/t/ ve /y/ esre ile, diğer /y/ sükûn ile). "değin, sincap". *[Dört Dīvān'da]* Ḳıṭaʻāt'dan:
Gėyib samūr ile kiş ḳılma osru raʻnālıḳ
İpek libās ile tutma ġurūr cāmı tola[989]
Tiyinnin͡g öz tüki oḳ boldı cānıġa āfet
Ferisenin͡g peridin gėldi öz başıġa belā
(گَییب سمور ایله کیش قیلما اُسرو رعنالیق/ایپاک لباس ایله توتما غرور جامی تولا
تِیین نینک اَوز توکی اوق بولدی جانیغه آفت/فریسه نینک پری دین گَیلدی اَوز باشیغه بلا)

GS-Özb (Dībāçe), Külliyat-Yazma-TB (13)// Tarama: Degrinmek "dönmek, dolaşmak" (62)// Krgz.Tr: Tegeren- "yuvarlanmak, dönmek" (720)// YUyg.Tr: Tevrenmek "sarsılmak, titremek, sallanmak" (406).
[982] Yazmalar: Tın͡grandurmaḳ (تِیْنکراندورماق). (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile)// SG: Tigrendurmaḳ (753).
[983] Yazmalar: SG'de verilen "dāyir etmek (döndürmek)" anlamındaki dāyir sözcüğü, dāyir ve ābād "bayındır" biçiminde verilmiştir.
[984] Bk. AŞ (86b), SG (763)// DLT: Telwe (867)// Krgz.Tr: Delbe (303)// YUyg.Tr: Telve (399).
[985] Yazmalar: "dirilte"// SG: "diriltince; diriltene kadar; diriltmek kadar" (726).
[986] Min͡g| Yazmalar: Min (مین)// güneh| Yazmalar: ṭamaʻ (طمع). Bk. SG (726), BV (177, 233), BV-Özb (G.233), Külliyat-Yazma-TB (313).
[987] bolma| Yazmalar, AŞ: olma (اولما)// tilbe| M1, M2, ML, İH: bėyle. Bk. AŞ (87a), SG (774), BD (127/17a, 16).
[988] Şāh rāzın| M1, M2, ML, İH: Şāhdın özin; TÜ: Şāh özin (شاه اوزین). Bk. AŞ (87b), SG (774), MK (201, 50b/6-7), MK-Özb (Kısım.2, Bab.7), Külliyat-Yazma-TB (1480), MK-Amire (98).
[989] kiş| Yazmalar: ḫaz (خَز)// ḳılma osru| Yazmalar: osru ḳılma. Bk. Ferise, SG (776), GS (531, 721), GS-Özb (Kıtalar.38), Külliyat-Yazma-TB (137).

Dört Dīvān'dan:
Tiyin ü ḳāḳumnı rākib şūḫlar öz ėgnidin
Tāb birle yüzge çėkgendin köñ̂gül bī-tāb ėrür
(تِيين و قاقم نی راکب شوخلار اوز اَيکنی دين/تاب بيرلا يوزكا چَيككاندين كونكل بيتاب اَيرور)
3511 **Tişleşiben** (تِيْشلاشيبان): (/t/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). [**M2.174a**] "birbirini dişleyip; birlikte dişleyip". *Dört Dīvān'dan:*
Yüregim itleriñ̂ andaḳ yėdiler tişleşiben
Kim yana yoḳtur alar allıġa barmaḳḳa yürek[990]
(يوراكيم ايتلارينک آنداق يَيديلار تِيشلاشيبان/کيم يانا يوقتور آلار آليغه بارماق قه يوراک)
3512 **Tėrmesün** (تَيْرماسون): (/t/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). [M1.175a] "dizmesin, sıralamasın; dermesin, derlemesin, toplamasın, devşirmesin; ortadan kaldırmasın"[991].
3513 **Tėrsün** (تَيرسون): (/t/ üstün ile). "dizsin, sıralasın; dersin, derlesin, toplasın, devşirsin; ortadan kaldırsın"[992].
3514 **Tėgirmen/Tėgermen** (تَيكِرمن-تَيكِرمان-تَيكَرمن)[993]: (/t/ üstün ile, /g/ esre ile). "değirmen".
3515 **Tilmürge-sin** (تِيْلموركاسين): (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "özlemle bakarsın, beklersin, baka kalırsın; [bekleyesin]". *Dört Dīvān'dan:*
Yoḳ ki görmeydür görüb ʻamdā naẓar salmas bėri
Bir baḳış ümmīdidin ey göz niçe tilmürge-sin [ML.147b, İH.151b]
(يوق كه كورمای دور كوروب عمدا نظر سالماس بَيری/بير باقيش امّيدی دين ای كوز نيچه تِيلموركاسين)
3516 **Tınġa-sin** (تِيْنغه سين): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenirsin, rahat edersin; [dinlenesin]". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī dehr yoḳ u barı tınmaslıḳ durur
Tınġa-sin ger ḳılmasañ̂ pervā yoḳ u barıġa hem[994]
(ای نوايی دهر يوق و باری تينماس ليق دورور/تِينغه سين كر قيلماسانک پروا يوق و باريغه هم)
3517 **Tikib** (تِيكيب): (/t/ esre ile, /k/ esre ile). "dikmiş; /t/ üstün ile, /g/ esre ile (**Tėgib**) değmiş". *Dört Dīvān'dan:*
ʻAyn yazılġan kibidür laʻl ara ḳılsañ̂ naẓar
Göz ki ḥayretdin tikib-min ol leb-i ḫandān ara
(عين يازيلغان كيبی دور لعل آرا قيلسانک نظر/كوز كه حيرت دين تِيكيب مين اول لب خندان آرا)
3518 **Tiler** (تِيلار): (/t/ esre ile). "diler, ister". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī ġuṣṣadın maḫlaṣ tiler-sin mest ü bī-ḫod bol
Ki devrān derd ü renciġa devā bu boldı tā boldı
(نوايی غصّه دين مخلص تيلارسين مست و بيخود بَول/كه دوران درد و رنجيغه دوا بو بولدی تا بولدی)
Zamāndın u ehl nā-ehl-i zamāndın istegen iḥsān

---

[990] allıġa barmaḳḳa| Yazmalar: alnıġa barmaḳġa (آلنيغه بارماق غه). Bk. SG (741), GS (264, 342), GS-Özb (G.331), Külliyat-Yazma-TB (72).
[991] Yazmalar: "dizmesin, sıralamasın; çalmasın". Bk. Tėrmek.
[992] Yazmalar: "dizsin, sıralasın; çalsın". Bk. Tėrmek// SG: "dizsin; dersin, derlesin, toplasın" (723).
[993] Tėgermen| M1, M2, TÜ: yok// SG (755), AŞ (441): Tėgirmen// DLT (866), CC (181), Krgz.Tr (721): Tegirmen// Derleme: Değermen// Moğ-Les: Tegerme (1224).
[994] pervā| Yazmalar: birev (بيراو). Bk. SG (765), BV (310, 414), BV-Özb (G.411), Külliyat-Yazma-TB (344).

Yanar otdın tiler kim su çıḳarġay, ḫāredin gevher[995]

(زماندین اهل نااهل زمان دین ایستاکان احسان/یانار اَوت دین تِیلار کیم سو چیقارغای خاره دین کوهر)

3519 **Tėpib** (تَیْپیب)[996]: (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /p/ esre ile). "tepip, tekmeleyip". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād, vasiyetinde babası ḫaḳana şöyle der:

Yir üzre tācını urmaḳġa ḳoyma

Tėpib taḫtını sındurmaḳġa ḳoyma

(یِر اوزره تاجینی اورماق غه قویما/تیپیب تختینی سیندورماق غه قویما)

3520 **Tėşilgen** (تَیْشِیْلکان): (/t/ üstün ile, /y/'ler sükûn ile). "deşilmiş, delinmiş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ėşilgen riştesi tāb-ı vefādın

Tėşilgen bağrı ḥakkāk-ı ḳażādın

(اَیشیلکان رشته سی تاب وفادین/تَیشیلکان باغری حکّاک قضادین)

Dört Dīvān'dan: [**M2.174b**]

Nükte dėr ḥāletde tar aġzıñgnı görküzgen lebiñg

Gūyiyā zenbūr nīşidin tėşilgen bal ėrür

(نکته دَیر حالتدا تار آغزینکنی کورکوزکان لبینک/کوییا زنبور نیشیدین تَیشیلکان بال اَیرور)

3521 **Tivremek** (تِیْوراماک): (/t/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). [M1.175b] "dikmek, teyellemek; saplamak; şişe takmak"[997].

3522 **Tiñg ḳur** (تِینک قُور)[998]: (/t/ esre ile, /ḳ/ ötre ile). "benzer, eşit, denk, emsal, akran".

3523 **Tilmürdi** (تِیلموردی): (/t/ esre ile, /m/ ötre ile)[999]. "özlemle baktı, bekledi, baka kaldı". [TÜ.92b]

3524 **Tileydür** (تِیلای دور): (/t/ esre ile). "diler, ister". *Dört Dīvān'dan:*

Dėdim naẓm ehliniñg ser-ḫaylı kim bolġay dėdi hātif

Nevāyī bolġay ol kim sin tileydür-sin eger bolġay

(دَیدیم نظم اهلی نینک سرخیلی کیم بولغای دَیدی هاتف/نوایی بولغای اول کیم سین تِیلای دورسین اکر بولغای)

3525 **Tiñg ėrkenin** (تِیْنک اَیرکانین): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /k/ medli elif ile). "denk olduğunu, eşit olduğunu"[1000]. *Dört Dīvān'dan:*

Yüz açıb bildürdi ḳad birle saçı tiñg ėrkenin

Ẓāhir olġan dik tün ü gün tiñgligi nev-rūzdın [ML.148a, İH.152a]

(یوز آچیب بیلدوردی قد بیرله سچی تِینک اَیرکانین/ظاهر اولغان دیک تون و کون تینک لیکی نوروزدین)

---

[995] Bu beyit| M1: 179b; M2: 178a; ML, TÜ: yok; İH: 155a// Zamāndın| Yazmalar: Zamān u (زمان و). Bk. BV (127, 161), BV-Özb (G.161), Külliyat-Yazma2 (317), Külliyat-Yazma-TB (301), Divan-Yazma (168*2).

[996] M1, TÜ: yok. Bk. SG (715).

[997] M1, TÜ: "dikmek, teyellemek; şişe takmak"; ML, İH, TÜ: "ipe dizmek; şişe takmak; dikmek"// SG: "dikmek, teyellemek; şişe takmak" (772).

[998] Yazmalar: Tiñg tur (تِینک تُور). (/t/ esre ile, diğer /t/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (30b). Bk. SG (771), Ḳur.

[999] /m/ ötre ile| M1, M2, TÜ: /r/ ötre ile; ML: yok. Bk. AŞ (86b), Tilmürmek.

[1000] Yazmalar: "denk olduğu". Bk. SG (771), AŞ (87b)// DLT (868), YUyg.Tr: Teñg "eşit, denk" (400)// CC: Teng "denk" (183)// Krgz.Tr: Teñ "denk" (724)// Moğ-Les: Teng "denge; eşitlik; denk; doğru, tam, tamamen; yurt üzerine çekilen halat" (1236); Cing/Jin(g) "yük, denk" (1633).

3526 **Tirilgen** (تِيريلكان): (/t/ ve /r/ esre ile). "dirilmiş"; "[**Tėrilgen**] dizilmiş, sıralanmış; derlenmiş, toplanmış, devşirilmiş; ortadan kaldırılmış"[1001]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tirilgen zamān sebze, ölgende ḥūt
Ki sübḥāne ḥayyi'l-leẕī lā-yemūt[1002]
(تِيريلكان زمان سبزه اولكاندا حوت/كه سبحان حىّ الّذى لا يموت)
3527 **Tilemektin** (تِيلاماكتين): (/t/ esre ile, /k/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "dilemekten". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çāre tilemektin ėt kenāre
Bī-çārelıḳ an̂gla bizge çāre
(چاره تِيلاماكتين اَيت كناره/بيچاره ليق آنكلا بيزكا چاره)
3528 **Tileyü** (تِيلايو): (/t/ esre ile, /y/ ötre ile). "dileyerek"[1003]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Maḳṣūdların çü ėyleben fāş
Pāsuḫ tileyü ḳoyı salıb baş [M1.176a, **M2.175a**]
(مقصودلارين چو اَيلابان فاش/پاسخ تِيلايو قَويى ساليب باش)
3529 **Tilegence** (تِيلاكانجه): (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "dileyince; dileyinceye kadar; dilediği kadar, diledikçe"[1004]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cismim tilegence ėyle yara
Kön̂glümni ḫod ėyle pāre pāre
(جسميم تِيلاكانجه اَيلا ياره/كونكلومنى خود اَيلا پاره پاره)
3530 **Tive** (تِيوه)[1005]: (/t/ esre ile). "deve". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Maṭbaḫ ara yüz tive ḳurbān idi
Ḳoy u ḳuzı bī-ḥad u pāyān idi
(مطبخ آرا يوز تِيوه قربان ايدى/قوى و قوزى بيحد و پايان ايدى)
3531 **Tiriglikte** (تِيريک ليكته): (/t/ esre ile, diğer /t/ üstün ile). "dirilikte, hayatta". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü ölgende birdür bu ikki metā'
Tiriglikte nivçün ḳılurlar nizā'[1006]
(چو اولكاندا بيردور بو ايكّى متاع/تِيريک ليكته نيوچون قيلورلار نزاع)
3532 **Tınarġa** (تِينارغه): (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dinlenmeğe, rahat etmeğe"[1007]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ki yol rencidin nā-tenū-mend idim
Tınarġa besī ārzū-mend idim[1008]
(كه يول رنجيدين ناتنومند ايديم/تِينارغه بسى آرزومند ايديم)

1001 Yazmalar: "dizilmiş, sıralamış; çalınmış". Bk. Tėrilmek// SG: "dizilmiş; derlenmiş, toplanmış" (724).
1002 ölgende| Yazmalar: olġanda (اولغاندا). Bk. Sİ (379, 4962), Sİ-Özb (LVII), Külliyat-Yazma-TB (893).
1003 Yazmalar: "dilemek". Bk. SG (758).
1004 Yazmalar: "dilediğin kadar". Bk. SG (759).
1005 Bk. AŞ (89a)// DLT: Deve/Teve/Tewe/Tewi (631/873)// CC: Töve (195)// Krgz.Tr: Töö (755)// Özb.Tr: Tüyä (95)// YUyg.Tr: Töge (423)// Moğ-Les: Temege(n)/Temee (1234).
1006 metā'| Yazmalar: meṭā' (مطاع). Bk. Sİ (127, 1191).
1007 Yazmalar: "dinlenmeme". Bk. Tınmaḳ.
1008 nā| Yazmalar: tā (تا). Bk. Sİ (71, 363), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (797), Hamse-Taşbasma (377).

3533 **Yitgünce** (يِتکونجه)[1009]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “yetişince, varınca; yetişinceye kadar, varıncaya kadar”. *Dört Dīvān'dan:*

Öyge yitgünce yiter yüz ḳatla cānım ağzıma
Çün uyur renc ü elem rūḥ revānımdın gėter[1010]

(آویکا یِتکونجه یِتار یوز قاتلا جانیم آغزیما/چون اویور رنج و الم روح روانیم دین گیتار)

3534 **Tiñglik** (تینکلیک)[1011]: (/t/ esre ile). “denklik, eşitlik”.

3535 **Tiñgteşlik** (تینکتاش لیک)[1012]: (/t/ esre ile, diğer /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “denktaşlık, eşitlik”.

3536 **Tıñglamadıñg** (تِیْنکلامادینک): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “dinlemedin, kulak asmadın”. *Dört Dīvān'dan:*

Derdiñgġa ḳulaḳ salġum dėb mest çıḳıb gėldiñg
Ḥālım niçe şerḥ ėttim söz tıñglamadıñg bārī [ML.148b, İH.152b]

(دردینک غه قولاق سالغوم دَیب مست چیقیب گیلدینک/حالیم نیچه شرح اَیتّیم سوز تینکلامادینک باری)

3537 **Tıñglay** (تِیْنکلای)[1013]: (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “burnun ucu”. [M1.176b, TÜ.93a]

3538 **Tėrgey** (تَیرکای): (/t/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “dize, sıralaya; derleye, toplaya, devşire; ortadan kaldıra”[1014]. [**M2.175b**] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Kim sözni tėrib aytḳucı ağzıġa bėrgey
Mālik anı dūzaḫ otınıñg devriġa tėrgey[1015]

(کیم سوزنی تَیریب آیتقوجی آغزیغه بَیرکای/مالک آنی دوزخ اوتی نینک دوریغه تَیرکای)

3539 **Tıḳturdı** (تِیقتوردی): (/t/ esre ile, diğer /t/ ötre ile). “tıktırdı, tıkmasını sağladı”. *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*

Bu ḥüccet bile Mānī'niñg tėrisin soydurub saman tıḳturdı.

(بو حجّت بیله مانی نینک تَیریسین سویدوروب سمان تِیْقتوردی)

3540 **Tėgmegey** (تَیْکماکای): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “değmeye, dokunmaya”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Kīn yayın ėlikdin ėylegil yoḳ
Kim cānıma tėgmegey miniñg oḳ[1016]

(کین یایین اَیلیک دین اَیلاکیل یوق/کیم جانیمه تَیْکماکای مینینک اوق)

3541 **Tileriñgni** (تِیْلارِیْنکنی): (/t/ esre ile, /y/'ler, /n/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). “dilemeğini, dilediğini”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

[1009] Yazmalar: Tıngünce (تِیْنکونجه). (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile) “dinleninceye kadar”. Bk. SG (1376).

[1010] yitgünce| ML, İH: tıngünce. Bk. FK (172, 175), FK-Özb (G.166), Külliyat-Yazma2 (4445).

[1011] ML, İH: yok// Yazmalar: Titek (تیتَک). (/t/ esre ile, diğer /t/ üstün ile). Bk. SG (771).

[1012] ML: 148b// Yazmalar: Tikteş (تیکتاش). Bk. SG (771).

[1013] Bk. AŞ (87b)// Hak.Tr: Tanaa “burun deliği” (477)// Alt.Tr: Tanak “burnun içi” (167)// Kzk.Tr (518), Tatar.Tr (263): Tanav “burun”.

[1014] Yazmalar: “dize, sıralaya; çala”. Bk. Tėrmek// SG: “dize; derleye, toplaya” (723).

[1015] aytḳucı| M1, M2, TÜ: yıḳucı (ییقوجی); ML: yıḳġucı; İH: yıḳḳucı. Bk. SG (723), MK (272, 81a/11), MK-Özb (Tenbih.52), Külliyat-Yazma-TB (1493), MK-Amire (155).

[1016] yayın| M1, M2, TÜ: bābın (بابین). Bk. LM (220, 1935), LM-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (648).

Ėyleb tileriñgni müdde'ālar
Ṣadḳa bėrib ü ḳılıb du'ālar

(اَیلاب تِیْلاریْنکنی مدّعاالار/صدقه بَیریب و قیلیب دعاالار)

3542 **Tişi** (تِیشی): (/t/ esre ile). "dişi cinsi; onun dişi". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ġażanfer ḫod niter çengāl u yalın
Çėker bolsa tişi uynıñg miḥālın[1017]

(غضنفر خود نیتار چنکال ویالین/چَیکار بولسه تیشی اوینینک محالین)

3543 **Tındurmadı** (تِیْندورمادی): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlendirmedi, rahatlatmadı"; "[Rūm Tr.] konuşturmadı"[1018]. *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣl ara köp istedi cānım ki bir dem tınġa-min
Hicr tā cānımnı tendin almadı tındurmadı [M1.177a]

(وصل آرا کوپ ایستادی جانیم که بیر دم تینغامین/هجر تا جانیمنی تندین آلمادی تِیْندورمادی)

3544 **Tınġalı** (تِیْنغالی): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlenmek için, rahat etmek için". *Dört Dīvān'dan:*

Ni ḳatıḳ ḥāl ki hicriñg gėcesi tınġalı ḳoymas
Yir ėlin eşk ile endüh gög ėlin na'ra-yı yā Rab [**M2.176a**, ML.149a]

(نِی قاتیق حال که هجرینک گَیجه سی تِیْنغالی قویماس/یِر اَیلین اشک ایله انده کوک اَیلین نعرۀ یا رب)

3545 **Tigirlemek** (تِیکِرلاماک)[1019]: (/t/ ve /g/ esre ile). "tekerlemek, yuvarlamak, döndürmek". [İH.153a]

3546 **Tigirlenmek** (تِیکِرلانماک): (/t/ ve /g/ esre ile, /n/ sükûn ile). "tekerlenmek, yuvarlanmak, dönmek".

3547 **Tigirleşmek** (تِیکِرلاشماک): (/t/ ve /g/ esre ile). "tekerlenmek, yuvarlanmak, dönmek; birlikte yuvarlanmak".

3548 **Tikleşmek/Tikleşmeklik** (تِیْکلاشماک-تِیْکلاشماکلیک): (/t/ esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile)[1020]. "dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak".

3549 **Tėgdi** (تَیْکدی)[1021]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "deri ve keçeden yapılmış çizme; değdi, dokundu".

3550 **Tigre** (تِیْکرا): (/t/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "etraf, çevre".

3551 **Tėpmegi** (تَیْپماکی)[1022]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /p/ sükûn ile, /g/ esre ile). "tepmesi, tekmelemesi". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

[1017] niter| Yazmalar: nitey (نیتای)// uynıñg| Yazmalar: uydın (اویدین)// miḥālın| Yazmalar, AŞ (54b): mecālın (مجالین). Bk. FŞ (347, XXXVII/96), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (559), Külliyat-Yazma1 (571), Hamse-Taşbasma (226).

[1018] M1, TÜ: yok. Bk. Tındurmaḳ.

[1019] SG: Tikirlemek/Tikirletmek (753)// Trkm.Tr: Tigirle- (628).

[1020] /k/| M1, M2: /g/. Bk. Dikleşmek// SG: Tikleşmek/Dikleşmek (754/870)// Krgz.Tr: Tikte- "dik koymak, dikmek; dik dik bakmak" (737)// Trkm.Tr: Dikleş- "art ayakları üstüne kalkmak; kapışmak, sövüşmek" (159)// Moğ-Les: Çikele-/Çehle- "düzelmek; doğru gitmek; doğrulmak, dikelmek" (289); Çigle- "yönelmek; doğru gitmek" (288).

[1021] Bk. SG (755).

[1022] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (81b), SG (714)// DLT (869), Krgz.Tr (726), YUyg.Tr (402): Tep-// Moğ-Les: Teyre-/Tüber- (1229/1309).

Mürīdleri köp, minber üstide dīvāne-vār ėlik taşlamaġı ve taḫtanı tėpmegi köp durur.
(مریدلاری کوپ، منبر اوستیدا دیوانه وار اَیلیک تاشلاماغی و تخته نی تَیپماکی کوپ دورور)
3552 **Tilemen** (تِیلامان): (/t/ esre ile). “dilemem, istemem”.
3553 **Tiledi** (تِیلادی): (/t/ esre ile). “diledi, istedi”. [TÜ.93b]
3554 **Tizdi** (تِیْزدی): (/t/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “dizdi, ipliğe geçirdi, sıraladı”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Tizdi her yan ḳafesde gevher-i pāk
Bir ṭaraf tökdi la‘l-ı āteş-nāk[1023]
(تِیزدی هر یان قفس دا کوهر پاک/بیر طرف توکدی لعل آتشناک)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Ḫāme bile ol ki sini sızdı
Gevherni ḳara ipekge tizdi
(خامه بیله اول که سینی سیزدی/کوهرنی قرا اِیپاک کا تِیزدی)

3555 **Tiletti** (تِیلاتتی): (/t/ esre ile, ikinci /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ esre ile). “diletti, istetti”.
3556 **Tınmay** (تِیْنمای): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). [M1.177b] “dinlenmeden, rahat etmeden; [Rūm Tr.] konuşmadan”[1024]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Tınmay yügürüb ḳuyun tekidin
Ḳum üzre ayaḳı köymegidin
(تِینمای یُوکوروب قویون تکیدین/قوم اوزه اَیاقی کویماکیدین)

Barça bu ṭaraf ‘azīmet ėtsün
Tınmay nefesī ḳaşımġa yitsün
(بارچه بو طرف عزیمت اَیتسون/تِینمای نفسی قاشیمغه یِتسون)

3557 **Tınıban** (تینیبان)[1025]: (/t/ ve /n/ esre ile). “dinlenmiş, rahat etmiş; [Rūm Tr.] konuşmuş”.
3558 **Tizi** (تِیزی): (/t/ ve /z/ esre ile). “onun dizi”. *Tārīḫü'l-Mülūk'da,* Dārā'nın öldürülmesinde şöyle der: [**M2.176b**]

Çün ol sipāh arasıda yıḳıldı İskender gėlib anıñ başını öz tizi üstige ḳoyub.
(چون اول سپاه آراسیدا یِقلدی اسکندر گَیلیب آنینک باشینی اوز تیزی اوستیکا قویوب)

3559 **Tėgremni** (تَیْکرامنی): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “etrafımı, çevremi”. *Dört Dīvān'dan:*

Tenimde her ṭaraf ḳanlıġ yara gūyā ki ḳıldı ‘aşḳ
Ḳıṣāṣım ḥükmini kim tuttılar tėgremni ḳanlıġlar[1026]
(تنیمدا هر طرف قانلیغ یَرا کویا که قیلدی عشق/قصاصیم حکمینی کیم توتتی لار تَیکرامنی قانلیغ لار)

3560 **Tınay** (تِینای): (/t/ esre ile, /n/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “dinleneyim, rahat edeyim”; “[Rūm Tr.] konuşayım”[1027]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Mañga tutḳıl ki sözni kūteh ėttim
Tınay bir laḥẓa çün menzilġa yittim [ML.149b]

[1023] Tizdi| SS (91, 776), SS-Özb (XI), Külliyat-Yazma1 (714), Külliyat-Yazma-TB (702): Tirdi. Bk. Hamse-Taşbasma (287).
[1024] M1, M2, İH, TÜ: “dinlenmem; dinlenmez; konuşmaz”; ML: “dinlenmez; konuşmaz”. Bk. Tınmaḳ.
[1025] M1: 165a; TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.
[1026] ḥükmini| Yazmalar: ḥükmni (حکمنی). Bk. BV (151, 198), BV-Özb (G.198), Külliyat-Yazma-TB (307).
[1027] M1, ML, TÜ: yok; M2: “konuşurum”; İH: “konuşacağım”. Bk. SG (765), Tınmaḳ.

(مَنكا توتقيل كه سوزنى كوته اَيتّيم/تِيناى بير لحظه چون منزلغه يِتّيم)
3561 **Tigrü** (تِيْكرو)[1028]: (/t/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "değin, dek". [İH.153b]
3562 **Tilençi** (تِيلانچى): (/t/ esre ile, /n/ sükûn ile). "dilenci"[1029]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tün der-gehiñge tilençi zengī
Ėgnide tėrisidür pelengī[1030]
(تون دركهينكا تيلانچى زنكى/اَيكنى دا تيريسى دور پلنكى)
Luṭfī'den:
Sin ḥüsn ėliniñ ḫanı-sin ü bende tilençi
Sin dil-ber-i gül-ruḫ-sin ü min bülbül-i mehcūr[1031]
(سين حسن اَيلى نينک خانى سين و بنده تِيلانچى/سين دلبر كلرخ سين و مين بلبل مهجور)
3563 **Tilev** (تِيلاو): "yiğit, yürekli"[1032].
3564 **Tėgirme/Tėgerme** (تَيكِرمه-تَيكَرمه)[1033]: (/t/ üstün ile, /g/ esre ile). "yuvarlak, değirmi; değirmen taşı".
3565 **Tėgişce** (تَيكيشجه)[1034]: (/t/ üstün ile, /g/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "ulaşınca; ulaşıncaya kadar". [M1.178a]
3566 **Tilmek** (تِيلماک)[1035]: (/t/ esre ile). "delmek, delik açmak; yarmak, dilim dilim kesmek, dilmek".
3567 **Tilemek** (تِيلاماک): (/t/ esre ile). "dilemek, istemek".
3568 **Tilenmek** (تِيلانماک): (/t/ esre ile). "dilenmek, istenmek, istenilmek".
3569 **Tilberetmek** (تِيلبه راتماک): (/t/ esre ile, /b/ üstün ile, diğer /t/ sükûn ile). "delirtmek, çıldırtmak".
3570 **Tikildi** (تِيكيلدى)[1036]: (/t/ esre ile, /k/ esre ile). "dikildi". *Dört Dīvān'dan:*
Yana ni nāvek-i müjgān idi ki ḳatlım üçün
Tikildi köñglüme ya'nī ki girdi ḳanımġa[1037] [**M2.177a**]

[1028] Bk. AŞ (85a), SG (755)// DLT: Tegü (866)// CC: Degri/Deyri (56).
[1029] Yazmalar: HA kaynaklı (30a) yanlış olarak Tilev maddesinin anlamı da bu maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (762-763), Krgz.Tr (738), Özb.Tr (89), YUyg.Tr (412).
[1030] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (763), LM (34, 69), LM-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (609).
[1031] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (39/413a, 40).
[1032] Yazmalar: Bu anlam, HA kaynaklı (30a) yanlış olarak, Tilençi maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (763).
[1033] M1, M2, TÜ: Tėgirme; ML, İH: Tėgerme. Bk. Tivrük// SG: Tėgirme "yuvarlak, değirmi" (755)// DLT: Tegirme "yuvarlak" (866); Tewür- "ters çevirmek" (874)// CC: Tegirme "yuvarlak, değirmi" (182)// Özb.Tr.Alt: Tögäräk "yuvarlak, dairevi" (174); Tewäräk "etraf, çevre" (184)// Derleme: Değermi "yuvarlak"// Moğ-Les: Tögerig/Tögürig/Tögrög/Tögrig/Tügürig "yuvarlak" (1284); Tegerme/Teerem "değirmen" (1224); Teberi-/Tevre- "etrafını sarmak" (1219).
[1034] Yazmalar: Tėgişince (تَيكِشِنجه). (/t/ üstün ile, /g/ ve /ş/ esre ile, /n/ sükûn ile). Bk. Tėgiş, SG (755), Sİ (287, 3596), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (865), Külliyat-Yazma1 (882).
[1035] Bk. SG (756), AŞ (86a)// DLT: Tel- "delmek" (867); Til- "boylamasına kesmek, dilmek" (881)// Kzk.Tr (573), Krgz.Tr (737): Til- "dilmek, dilimlemek, doğramak"// Trkm.Tr: Dil- "dilmek; kertmek, yırtmak" (160)// Moğ-Les: Delbele- "çatlatmak, kırmak" (393); Cisü-/Cüse- "dilmek, uzunluğuna kesmek, dilimlemek" (1643).
[1036] Yazmalar: Tėgildi (تَيكيلدى). (/t/ üstün ile, /g/ esre ile) "değdi".

(ینه نِی ناوک مژکان ایدی که قتلیم اوچون/تیکیلدی کونکلوما یعنی که کیردی قانیمغه)

3571 **Tėşilmey** (تَیشیلمای): (/t/ üstün ile, /ş/ esre ile). "deşimeyip; deşilmez; [deşilmeden]". *Dört Dīvān'dan:*

Feyż-i göz tutma riyāżetde tėşilmey yüreginĝ

Açmayın revzene öy içre ḳuyaş salmadı żav

(فیض کوز توتما ریاضت دا تَیشیلمای یوراکینک/آچمایین روزنه اَوی ایچرا قویاش سالمادی ضو)

3572 **Tile** (تِیلا): (/t/ esre ile). "dile, iste". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī'ni tile andın burun ki dėgeyler

'Adem yolın tutub ol zār-ı bī-nevā gėtti [ML.150a, TÜ.94a]

(نوایی نی تیلا آندین بورون که دَیکایلار/عدم یولین توتوب اول زار بینوا گَیتّی)

3573 **Tėgresideki** (تَیْکراسیداکی): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "etrafındaki, çevresindeki". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḥükemā şāhnı dėbtürler deryā-yı zeḫḫār ve ḳavm u ḫaylın deryā tėgresideki enhār[1038].

(حکما شاه نی دَیب تورلار دریای زخّار و قوم و خیلین دریا تیکراسیداکی انهار)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ḳoymas idi tėgresideki ėl

Kim ėsgey anınĝ sarı savuġ yėl

(قویماس ایدی تیکراسیداکی اَیل/کیم اَیسکای آنینک ساری ساووغ یَیل)

Mecālisü'n-Nefāyis'ten:

Dervīşler burungı destūr bile barça anınĝ tėgreside müctemi'dürler. [ML.149b, İH.154a]

(درویش لار بورونغی دستور بیله بارچا آنینک تیکراسیدا مجتمع دورلار)

3574 **Tėri** (تَیری): (/t/ üstün ile). "deri". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėti tėri zaḥmetidin arıb

A'żāsı ḫırāşdın ḳızarıb[1039] [M1.178b]

(ایتی تیری زحمتی دین آریب/اعضاسی خراشدین قیزاریب)

3575 **Tėgresini** (تَیْکراسینی): (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). "etrafını, çevresini". *Dört Dīvān'dan:*

[Uyuy alsam ėşiginĝ tofraġını yastanıban]

Salṭanat taḫtıġa çıḳmaḳ tilemen oyġanıban

[İt kibi her niçe ḳavsanĝ uruban taş u kėsek]

Yana gėlgüm ėşiginĝ tofraġını yastanıban[1040] [ML.150a]

(سلطنت تختیغه چِقماق تیلامان اَویغانیبان/یانا گَیلکوم اَیشیکینک توفراغینی یاسلانیبان)

3576 **Tėşilgey** (تَیشیلکای): (/t/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "deşile; deşilir; deşilecek"[1041].

[1037] yana| M1, M2, ML, İH: yine// Tikildi| Yazmalar: Tėgildi (تَیکیلدی). Bk. GS (414, 561), GS-Özb (G.544), Külliyat-Yazma-TB (108).

[1038] zeḫḫār| Yazmalar: ẕeḫḫār (ذخّار). Bk. MK (102, 13b/11), MK-Özb (Fasl.10), Külliyat-Yazma-TB (1463), MK-Amire (23).

[1039] Ėti| M1, M2, ML, İH: İti// ḫırāşdın| Yazmalar, AŞ (82b), SG (116): ḫırāşıdın (خراشیدین). Bk. AŞ (5a), LM (234, 2082), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[1040] oyġanıban| Yazmalar: oyḳanıban (اَویقانیبان)// tofraġını yastanıban| Yazmalar: tėgresini aylanıban (تَیکراسینی آیلانیبان). Bk. NŞ (452, 453), NŞ-Özb (G.452), Külliyat-Yazma2 (241), Külliyat-Yazma-TB (224), Divan-Yazma (415*2).

Dört Dīvān'dan:
Tėşilgey tīşe dik Ferhād'nıñ bağrı añga yitse
Ünī kim çırmanur taġ içre efġānım ṣadāsıdın[1042]
(تَیشیلکای تیشه دیک فرهادنینک باغری آنکا یِتسه/اونی کیم چرمانور تاغ ایچره افغانیم صداسی دین)
3577 **Tınmaġnı** (تِیْنماغنی): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "dinlenmeği".
Leylī ve Mecnūn'dan:
Ey bād-ı ṣabā ḳarār tutma
Tınmaġnı mizācıñga yavutma[1043]
(ای باد صبا قرار توتما/تِینماغنی مزاجینکا یاووتما)
3578 **Tileseñ** (تِیلاسانک)[1044]: (/t/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dilesen". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī tileseñ devlet-i bāḳī tapmaḳ
Almaġın deyr-i fenā yolıdın aṣlā ʻārıż[1045]
(ای نوایی تیلاسانک دولت باقی تاپماق/آلماغین دیر فنا یولیدین اصلا عارض)
3579 **Tivretey** (تِیْوراتای): (/t/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, diğer /t/ medli elif ile). [**M2.177b**] "diktireyim, dikiş yaptırayım; şişe taktırayım"[1046]. *[Dört Dīvān'dan]* Dize:
[Gėl ki ġamzeñ ignesige taḳıban cān riştesin]
Köñlegim çāḳı kibi gögsüm şikāfın tivretey
(کونکلاکیم چاکی کیبی کوکسوم شکافین تیوراتای)
3580 **Tėrisi** (تَیریسی): (/t/ üstün ile). "derisi". *Dört Dīvān'dan:*
Oyulub tüşti Nevāyī teniniñ dağları
Kūyıda ölgen it olsa tėrisidin yamañgız
(اَویولوب توشتی نوایی تنی نینک داغلاری/کوییدا اولکان ایت اولسه تیریسی دین یامانکیز)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Tün der-gehiñge tilençi zengī
Ėgnide tėrisidür pelengī[1047]
(تون درکهینکا تیلانچی زنکی/اَیکنی دا تیریسی دور پلنکی)
3581 **Tėrdi** (تَیردی): (/t/ üstün ile). "dizdi, sıraladı; derdi, derledi, topladı, devşirdi; ortadan kaldırdı"[1048]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Birev kim bir çemende sāyir ėrdi
Niçe kim gül açılġan gördi tėrdi[1049]

[1041] M1, TÜ: "deşile"; M2: "deşile; deşilir"; ML, İH: "deşilecek"// SG (740), AŞ (84a), YUyg.Tr (410): Tėşil-// DLT (872), Krgz.Tr (729): Teşil-.
[1042] yitse| M1, M2: tīşe// efġān| M1, ML, İH, TÜ: efḳān (افقان). Bk. NŞ (457, 458).
[1043] mizāc| M1, M2: mirāc. Bk. LM (376, 3543), Külliyat-Yazma1 (693).
[1044] M1: 167a; TÜ: yok.
[1045] yolıdın| M1, M2: yolıda (یولیدا). Bk. Almaġın, NŞ (278, 279), NŞ-Özb (G.279), Külliyat-Yazma-TB (194).
[1046] Yazmalar: "birleştireyim; şişe takayım"// AŞ: "batırayım; bükeyim" (88b)// SG: "diktireyim; diktire; diktiresin; diktirmiş" (773).
[1047] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (763), LM (34, 69), LM-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (609).
[1048] Yazmalar: "dizdi, sıraladı; çaldı". Bk. Tėrmek// SG: "dizdi; derdi, derledi, topladı" (721).
[1049] bir| Yazmalar: bu (بو)// açılġan| Yazmalar: açılġay (آچیلغای). Bk. FŞ (112, IX/32), FŞ-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (494), Külliyat-Yazma1 (506), Hamse-Taşbasma (165).

(بیراو کیم بیر چمن دا سایر اَیردی/نیچه کیم کل آچیلغان کوردی تَیردی)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Meşşāṭa ki söz dürrini tėrdi
Bu bikrġa bėyle cilve bėrdi

(مشّاطه که سوز درینی تَیردی/بو بکرغه بَیله جلوه بیردی)

3582 **Tilmürmek** (تِیْلمورماک)[1050]: (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "özlemle bakmak, beklemek, baka kalmak".

3583 **Tilbelik** (تِیلبه لیک): (/t/ esre ile, /b/ üstün ile). "delilik".

3584 **Tilmac** (تِیْلماج)[1051]: (/t/ esre ile, /y/, /l/ ve /c/ sükûn ile). [M1.179a] "tercüman, çevirmen, dilmaç".

3585 **Tilük** (تِیلوک)[1052]: (/t/ esre ile). "delik".

3586 **Tilim** (تِیلِیم): (/t/ ve /l/ esre ile). "dilim, parça".

3587 **Tėmür ḳanat** (تَیمور قانات): (/t/ üstün ile). "yeni kanat çıkarmış kuş"[1053]. [ML.150b, İH.154b]

3588 **Tėmür tiken** (تَیمور تِیکان)[1054]: (/t/ üstün ile, diğer /t/ esre ile). "demir veya çelikten yapılan ve düşmanın yolu üzerine dökülen üçken diken; [bir tür bitki, demir dikeni]".

3589 **Tėmür Ḳapu** (تَیمور قاپو)[1055]: (/t/ üstün ile, /p/ ötre ile). "Derbend; [Derbend kalesi]".

3590 **Tėmür ḳazuḳ** (تَیمور قازوق)[1056]: (/t/ üstün ile, /z/ ötre ile). "demirden kazık; kutup yıldızı, demirkazık".

3591 **Tilemes** (تِیلاماس): (/t/ esre ile). "dilemez, istemez". *Dört Dīvān'dan:*
Gülde vefā yoḳın ḳayu bir ḳuş ki an͡gladı
Hergiz vefā güli tilemes dehr bāġıdın

(کلدا وفا یوقین قایو بیر قوش که آنکلادی/هرکز وفا کلی تِیلاماس دهر باغیدین)

3592 **Tınmaġıl** (تِیْنماغیل): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). [**M2.178a**] "dinlenme!, rahat etme!"; "[Rūm Tr.] konuşma!"[1057]. *Dört Dīvān'dan:*
Sin anı istemekdin tınmaġıl bir laḥẓa kim sālik
Eger maṭlūb tapmış andın ėrmiş kim ṭaleb ḳılmış [TÜ.94b]

[1050] Bk. AŞ (86b), SG (761), YUyg.Tr (399)// DLT: Telmir- "(bir şey arar gibi) sağa sola dönmek" (867)// Kzk.Tr: Telmir- "gözünü ayırmamak, gözünü dikip bakmak; bir şey umarcasına bakmak" (532)// Krgz.Tr: Telmir- "imrenmek, intizarla bakmak" (723)// Moğ-Les: Cilbid-/Cilbirke-/Jilberhe- "şiddetle istemek" (1629).

[1051] Bk. SG (763)// CC: Tolmaç/Tılmaç (192)// Alt.Tr: Tilmeş (178)// Kzk.Tr: Tilmaş (574)// Krgz.Tr: Tilmeç (738)// YUyg.Tr: Tilmaç (412)// Trkm.Tr: Dilmaç (161)// Azb.Tr: Dilmanc (208)// Moğ-Les: Tolmaçi (1267).

[1052] Bk. SG (763), AŞ (86b)// DLT: Telik (867)// Kzk.Tr (574), Krgz.Tr (738), YUyg.Tr (412): Tilik "kesik, dilinmiş"// Trkm.Tr: Dilik "kesik, yırtmaç" (161)// Moğ-Les: Çilüge(n)/Çölöö(n) "aralık" (294).

[1053] AŞ: "bir çeşit ördek" (87a)// SG: "yeni kanat çıkarmış kuş" (764)// Krgz.Tr: Temir kanat "vücudu henüz tüylerin kökleriyle kaplanmaya başlayan kuş yavrusu; uzun kanat; sağangiller soyundan bir çeşit kırlangıç" (396).

[1054] Bk. SG (764), Demür tikeni// Krgz.Tr: Temir tiken (736).

[1055] Yazmalar: Tėmür Ḳapı (تَیمور قاپی). (/t/ üstün ile, /p/ esre ile). Bk. SG (764), CT-Musevi (2844).

[1056] Bk. SG (764), ŞT (T76b/8)// DLT: Temür kazuk/Temür kazn͡guk (868)// Krgz.Tr: Temir kazık (427).

[1057] M1, TÜ: yok. Bk. SG (765), Tınmaḳ.

(سین آنی ایستاماکدین تینماغیل بیر لحظه کیم سالک/اکر مطلوب تاپمیش آندین اَیرمیش کیم طلب قیلمیش)

3593 **Tėşildi** (تَیْشیلدی): (/t/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "deşildi, delindi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Kim baġrı sipihrniṅg tėşildi

Ol nāle oḳı güẕāre ḳıldı[1058]

(کیم باغری سپهرنینک تَیشیلدی/اول ناله اوقی کذاره قیلدی)

Dört Dīvān'dan:

Tėşildi ḫasta köṅgül ʻaşḳ tīġi ėtgec zūr

Girer aṅga ḳara ḳayġu sipāhı ėyle ki mūr

(تَیشیلدی خسته کونکل عشق تیغی اَیتکاج زور/کیرار اَنکا قرا قایغو سپاهی اَیله که مور)

3594 **Tėmür yalıġ** (تَیمور یالیغ)[1059]: (/t/ üstün ile, /y/ medli elif ile). "[demir yaylı anlamında] Selcuḳ'un babasının lakabı". [M1.179b]

3595 **Tındurmaḳ** (تِیْندورماق): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlendirmek, rahatlatmak"; "[Rūm Tr.] konuşturmak"[1060].

3596 **Tıṅglamaḳ** (تِیْنکلاماق)[1061]: (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dinlemek, kulak asmak".

3597 **Tiṅgşemek/Tiṅgşürmek/Tiṅgiştürmek** (تِیْنکشاماک-تِیْنکشورماک-تِیْنکیشتورماک)[1062]: (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ölçmek; karşılaştırmak; denklemek, dengelemek".

3598 **Tiṅgelmek** (تِینکالماک)[1063]: (/t/ esre ile, /g/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "eşitlenmek, denklenmek".

3599 **Tınġu** (تِیْنغو)[1064]: (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "duraklama, dinlenme; Kuran ayetlerindeki duraklamalar".

3600 **Tındurur** (تِیْندورور): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "dinlendirir, rahatlatır"; "[Rūm Tr.] konuşturur"[1065]. *Dört Dīvān'dan:*

Vaʻde-yi vaṣlī ki cānāndın gėlür hicrān güni

tındurur köṅglümni söz yaṅglıġ kim ol cāndın gėlür[1066]

(وعده وصلی که جاناندین کیلور هجران کونی/تِیندورور کونکلومنی سوز ینکلیغ کیم اول جاندین کیلور)

1058 oḳı güẕāre| Yazmalar: otı güẕār (اوتی کذار). Bk. LM (347, 3262), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

1059 Yazmalar: Tėmür balıġ (تَیمور بالیغ). (/t/ üstün ile, /b/ medli elif ile). Bu HA kaynaklı (30a) yanlış SL'ye de geçmiştir (138). Bk. SG (764).

1060 M1, TÜ: yok Bk. AŞ (87b), SG (766), DLT (877), Krgz.Tr (731: Tındır-), YUyg.Tr (413).

1061 Bk. SG (766), DLT (878), Tatar.Tr (279), YUyg.Tr (413)// Moğ-Les: Çingla-/Çingna-/Çangna- (304).

1062 Tiṅgiştürmek| Yazmalar: yok// SG: Tiṅgşemek/Tiṅgiştürmek/Tiṅgteşmek/Tiṅgteştürmek (767)// DLT: Teṅgeş- "denkleşmek" (868)// Krgz.Tr: Tenğeştir- "denkleştirmek; karşılaştırmak" (725); Tenğdeş- "denkleşmek"; Tenğdeştir- "denkleştirmek" (724)// Mlk.Tr: Teṅgiş-/Tengişdir-/Tengleşdir- "karşılaştırmak" (390/391)// YUyg.Tr: Teṅgşimek "eşit hâle getirmek" (401).

1063 Yazmalar: Tigelmek (تِیکالماک). Bk. SG (770)// Kzk.Tr: Teṅgel- (533)// Krgz.Tr: Tenğel- (725)// Trkm.Tr: Deṅgel- (146).

1064 SG: Tınġu/Dınḳı (771/872). Bk. Dınḳı// Krgz.Tr: Tınığuu "dinlenme" (732)// Tatar.Tr (279), Mlk.Tr (396): Tıngı "rahatlık, huzur"// Trkm.Tr: Dıṅggı "ara, aralık, fasıla" (156).

1065 M1, TÜ: yok. Bk. SG (766), Tındurmaḳ.

1066 söz| M1, M2, ML, İH: su. Bk. GS (132, 148), GS-Özb (G.144).

3601 **Tėrgen** (تَیرکان)[1067]: (/t/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n sükûn ile). "dizen, sıralayan; deren, derleyen, toplayan, devşiren; ortadan kaldıran". [İH.155a] *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*
Ol idi dėgen özi bėrgen özi
Bez̲l ara saçġan özi tėrgen özi[1068]
(اَول ایدی دَیکان اَوزی بَیرکان اَوزی/بذل آرا ساچغان اَوزی تَیرکان اَوزی)
3602 **Tüb** (تُوب)[1069]: (/t/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "dip".
3603 **Titreben** (تِیْترابان)[1070]: (/t/ esre ile, /y/ ve diğer /t/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). "titremiş; titreyip". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳuyaş allıda z̲erre dik bī-tāb
Titreben cismim ėyle kim sīm-āb[1071]
(قویاش آلیدا ذرّه دیک بی تاب/تیترابان جسمیم اَیله کیم سیماب)
3604 **Tırmab** (تِیرماب)[1072]: (/t/ esre ile, /r/ sükûn ile). "tırmalamış, tırnaklamış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Örgemçi şıbaḳġa culnı tırmab
Tumşuġını rişte birle çırmab[1073]
(اورکامچی شیباق غه جُلنی تیرماب/تومشوغینی رشته بیرلا چِرماب)
3605 **Titretti** (تِیتراتتی)[1074]: (/t/ esre ile, sonraki /t/'ler sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "titretti". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
'Ād ḳavmınıñ şem'-i cehāletin öçürgeli bel-ki ḫirmen-i ḥayātın savurġalı yėl ḫaylın tipretti[1075].
(عاد قومی نینک شمع جهالتین اوچورکالی بلکه خرمن حیاتین ساوورغالی یَیل خیلین تیپراتتی)
3606 **Tiprete almay** (تِیپراتا آلمای)[1076]: (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "kımıldatamaz". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Türk-i felek çün añga gāhī yitib
Tiprete almay niçe kim zūr ėtib
(ترک فلک چون اَنکا کاهی یتیب/تِیپراتا آلمای نیچه کیم زور اَیتیب)

1067 M1: 166a; TÜ: yok// Yazmalar: "dizen, sıralayan; çalan". Bk. Tėrmek// SG: "dizmiş; dizen; dermiş, derlemiş, toplamış; toplayan" (722).
1068 idi| Yazmalar, SG (722): dėdi (دَیدی). Bk. SG (873), LT (217, 2779), LT-Özb (CLVIII), Külliyat-Yazma-TB (1000).
1069 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ.88a: üzeri çizili// SG (627), DLT (910), Özb.Tr (92): Tüb// AŞ (89b), CC (202): Tüp/Tüb// Krgz.Tr (772), YUyg.Tr (431): Tüp.
1070 M1, M2, TÜ: yok; ML: 147a; İH: 151a. Bk. SG (720).
1071 allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. SS (428, 4758), SS-Özb (XXX), Külliyat-Yazma1 (798), Külliyat-Yazma-TB (783), Hamse-Taşbasma (363).
1072 M1, M2, TÜ: yok; ML: 148a; İH: 151b. Bk. AŞ (83a), SG (731).
1073 culnı| ML, İH: çulnı. Bk. AŞ (83a), SG (731/822), LM (304, 2827), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (667).
1074 M1, M2, TÜ: yok; ML: 148b; İH: 152a.
1075 tipretti| Yazmalar: titretti (تیتراتتی). Bk. VA (24), VA-Özb.
1076 M1, M2, TÜ: yok; ML.149b, İH.153a: Tibrete almay (تِیبراتا آلمای). (/t/ esre ile, /b/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). Bk. SG (715/717)// SG: Tėpretmek (717)// DLT (870), CC (184): Tepret-// Tatar.Tr: Tibret- (281)// Mlk.Tr: Tebret- (388).

3607 **Tipre** (تِپیرا)[1077]: (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile). "kımılda, hareket et". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Tipre Nevāyī vü nevā dėmegil
Her ni ėmes bolsa revā dėmegil
(تِپیرا نوایی و نوا دَیماکیل/هر نِی اَیماس بَولسا روا دَیماکیل)

[1077] M1, M2, TÜ: yok; ML: 150b; İH.154a: Tibre (تِیبرا). (/t/ esre ile, /b/ sükûn ile). Bk. SG (716), Tiprenmek.

/s̱/ Babı /ḳ/ ile [M1.180a, M2.178b]

3608 **S̱uḳbe** (ثُقبه)[1]: (/s̱/ ötre ile, /b/ üstün ile). "Ar. delik". *Dört Dīvān'dan:*

Noḳṭa-yı mevhūm ara ḳılsun taṣavvur s̱uḳbeī
Kim ki mefhūm ėylemek ister anıñ tar aġzını
(نقطۀ موهوم آرا قیلسون تصوّر ثُقبۀ/کیم که مفهوم اَیلاماک ایستار آنینک تار آغزینی)

Ėmes gögsümde iski dağlar bel s̱uḳbelerdür kim
Suvab-min tā ḫayālıñ çıḳmaġay köñlüm ḫarābıdın[2]
(اَیماس کوکسومدا ایسکی داغلار بل ثُقبه لاردور کیم/سُواب مین تا خیالینک چِقماغای کونکلوم خرابیدین)

/ç/ ve /c/ Babı elif ile (490 söz ve deyim)[3] [ML.151a]

3609 **Çaḳda/Çaġda** (چاقدا-چاغدا)[4]: (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "çağda, zamanda". *Dört Dīvān'dan:*

Kām tapḳan çaġda vaṣlıñ ḫˇānıdın hicr aġusı
Telḫ ėrür andaḳ ki ėl sāġar içerler aş ara[5]
(کام تاپقان چاغدا وصلینک خوانیدین هجر آغوسی/تلخ اَیرور آنداق که اَیل ساغر ایچارلار آش آرا)

İtiniñ ger ayaġı köydi ötgen çaġda ḳabrımdın
Süñgekler tofraġımdın köydürüb ėyleñ añga merhem[6]
(اِیتی نینک کر اَیاغی کویدی اَوتکان چاغدا قبریمدین/سونکاک لار توفراغیم دین کویدوروب اَیلانک اَنکا مرهم)

3610 **Çala başla** (چالا باشلا): (/ç/ ve /l/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "saz çalmaya başla". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā mey tola kim ʻarbede ister köñlüm
Ey ḳalender çala başla ökürür kökte ḳopuz[7]
(ساقیا می تَولا کیم عربده ایستار کَونکلوم/ای قلندر چالا باشلا اَوکورور کوکته قَوپوز)

3611 **Carla/Çarla** (جارلا-چارلا)[8]: (/c/ medli elif ile). "seslen, çağır; bağır". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Çarla mürāʻāt ile aṣḥābnı
İnde tekellüf bile aḥbābnı[9] [TÜ.95a]
(چارلا مراعات ایله اصحابنی/اِیْندا تکلّف بیله احبابنی)

3612 **Çaḳa** (چاقا)[10]: (/ç/ medli elif ile). "çocuk, bebek, çağa".

---

[1] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok.
[2] gögsümde iski dağlar| Yazmalar: bağrım ara zaḫm-ı nihān (باغریم آرا زخم نهان)// çıḳmaġay| M1, M2: çıḳmay// ḫarābıdın| M1: ḫarābıtın. Bk. GS (355, 475), GS-Özb (G.461), Külliyat-Yazma-TB (94), Divan-Yazma (424*2).
[3] M1, İH, TÜ: yok; ML: 490 söz.
[4] Çaġda| Yazmalar: yok. Bk. Çaḳ/Çaġ.
[5] çaġda| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. NŞ (18, 18), NŞ-Özb (G.18), Külliyat-Yazma2 (165), Külliyat-Yazma-TB (149), Divan-Yazma (34*2).
[6] ayaġı| Yazmalar: ayaḳı (اَیاقی)// çaġda| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. FK (400, 428), NŞ (426, 427), NŞ-Özb (G.426), Külliyat-Yazma2 (236), Külliyat-Yazma-TB (219), Divan-Yazma (393*2).
[7] kökte| Yazmalar: çaḳda (چاقدا)// ḳalender| Yazmalar, SG (269): muġannī (مغنّی). Bk. Ökürür, Ḳopuz, AŞ (168b), SG (1097), GS (185, 226), GS-Özb (G.217), Külliyat-Yazma-TB (52).
[8] Yazmalar: Carla. Bk. Carlamaḳ/Çarlamaḳ// SG: Carla (783).
[9] Çarla| Yazmalar, SG (784): Carla (جارلا). Bk. HE (418, LVI/86), HE-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (470), Külliyat-Yazma1 (482), Hamse-Taşbasma (71).
[10] Bk. YUyg.Tr (68)// Trkm.Tr: Çaga (106)// Moğ-Les: Çaga/Çaha (252/268).

3613 **Çarḳab** (چارقب)[11]: (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [M1.180b] "kaftanın yakasında veya eteğinde yapılan sırma işlemesi; kaftan". [**M2.179a**] *Dört Dīvān'dan:*
Şafaḳ cinsin ḳuyaş zer-riştesidin çarḳab ḳılmış
Şafaḳ-gūn ḳılġalı mihr ehliniñ eşkin sebeb ḳılmış
(شفق جنسین قویاش زر رشته سیدین چارقب قیلمیش/شفقکون قیلغالی مهر اهلی نینک اشکین سبب قیلمیش)
3614 **Çayḳalıb** (چایقالیب): (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "çalkanmış, çalkalanmış, sallanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Her zamān köñglümge 'aşḳ efsānesin yazmaḳ ni sūd
Çayḳalıb deryā-yı ġam ėyler çü zāyil her zamān
(هر زمان کونکلومکا عشق افسانه سین یازماق نِی سود/چایقالیب دریای غم اَیلار چو زایل هر زمان)
[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:
Yėl andaḳ ėsib kim tėñiz çayḳalıb[12]
[Suyı baḥrnıñ mevcdin ḳozġalıb]
(یَیل آنداق اَیسیب کیم تَینکیز چایقالیب)
3615 **Çaġlab** (چاغلاب)[13]: (/ç/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "zannetmiş, sanmış; zaman kollamış; tasarlamış; ayarlamış". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ṭarab ġavġāsın ol kişverde çaġlab
Meşaḳḳat kārvānı raḫt baġlab [İH.155b]
(طرب غوغاسین اول کشوردا چاغلاب/مشقّت کاروانی رخت باغلاب)
3616 **Çayḳat** (چایقات): (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "çalka; çalkat". *Dört Dīvān'dan:*
Bezm içre Nevāyī köp yıġlar ise ey sāḳī
Hūş ėltgüci dārū cāmıġa anıñ çayḳat[14] [ML.151b]
(بزم ایچرا نوایی کوپ یِغلار ایسا ای ساقی/هوش اَیْلْتکوجی دارو جامی غه آنینک چایقات)
3617 **Çapturub** (چاپتوروب)[15]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "koşturub, çaptırıp, çabucak gönderip". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Her yan kişi çapturub yıġıb ėl
Kīn emride muḥkem ėyleben bėl[16]
(هر یان کیشی چاپتوروب یِغیب اَیل/کین امریدا محکم اَیلابان بَیل)
3618 **Çaḳır ḳanat** (چاقِر قانات)[17]: (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "bir tür ördek, çakırkanat".

---

[11] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (785), AŞ (104a)// SG: (Rūmī)Çar "kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma" (784)// Derleme: Çar "çarşaf, siyah üstlük; baş örtüsü"; Çarbak "ipekten veya yünden dokunan kuşak".
[12] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. Sİ (468, 6276).
[13] Yazmalar: Çaḳlab (چاقلاب). (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile) "yapmış, hazırlamış". Bk. SG (788), AŞ (104b).
[14] ėltgüci| Yazmalar: ėltügüci (اَیلتوکوجی)// çayḳat| M1, M2, TÜ: çayġat (چایغات). Bk. SG (803), NŞ (75, 75), NŞ-Özb (G.75), Külliyat-Yazma-TB (159), Divan-Yazma (88*2).
[15] Yazmalar: Çapdurub (چاپدوروب). Bk. SG (779)// AŞ: Çapturmaḳ "çapmak, seğirtmek" (102a)// Tatar.Tr: Çaptır- "çabucak gitmek; kovalayarak koşturmak; atı yarıştırmak" (62)// YUyg.Tr: Çapturmaḳ "koşturmak" (71).
[16] çapturub| Yazmalar: çapdurub (چاپدوروب)// yıġıb| ML, İH: yıḳıb. Bk. LM (211, 1836), LM-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (646).

3619 **Çaḳılġac** (چاقیلغاج): (/ç/ medli elif ile). "çakılınca". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Çaḳılġac berḳ-i 'aşḳ-ı cāvdānī
Yitişgec bir şerer kül ėyler anı [ML.151a]
(چاقیلغاج برق عشق جاودانی/یتشکاج بیر شرر کول اَیلار آنی)

3620 **Çaġır** (چاغِر)[18]: (/ç/ medli elif ile). "çakır, içki". Rubā'ī[19]: [M1.181a]
Sınıḳ sebū acı çaġır ḥazīn düdük ḳurı nāy
Yitin harāyıma yārān mini ġam aldı harāy
Sizin̂gle bāde içib seyr-i māh ėden gėceler
Ne yaḫşı günler idi hay levḥaşe'llāh hay [ML.151b]
(سِنِق سبو آجی چاغِر حزین دودوک قوری نای/یتین هرایِمه یاران مینی غم آلدی هرای
سیزینکله باده ایچیب سیر ماه اَیدن گَیجه لار/نه یخشی کونلر ایدی های لوحش الله های)

3621 **Canavar** (جانَوَر): (/c/ medli elif ile). "canavar, yırtıcı hayvan". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tutub deştni it kibi canavar [**M2.179b**]
[Velī barçaġa mūr yan̂glıġ ṣuver]
(توتوب دشتنی اِیت کیبی جانَوَر)

3622 **Çalġuluḳdur** (چالغولوق دور)[20]: (/ç/ medli elif ile). "çalmalıdır". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Bu ḫārīdür ki yoldın alġuluḳdur
Anın̂g kūs-ı raḥīlin çalġuluḳdur[21]
(بو خاریدور که یولدین آلغولوقدور/آنینک کُوس رحیلین چالغولوقدور)

3623 **-CA** (جا-جه)[22]: (/c/ medli elif ile). "nihayet ve ölçüyü gösteren ek". *Ferhād u Şīrīn'den[23]:*
Gümān ḳılman ḫaṭā-kārī özümce
Ḫaṭā hem ser-be-ser tapman sözümce[24] [TÜ.95b]
(کمان قیلمان خطاکاری اوزوم جا/خطا هم سربه سر تاپمان سوزوم جا)

Dört Dīvān'dan:
Serv ü gül ḥüsn içre yoḳ ol serv-i gül-ruḫ-sārca
Ėyle kim ḳumrī vü bülbül nālede min zārca[25]

---

[17] Yazmalar: Çaġır ḳanat (چاغِر قانات). Bk. AŞ (105a), SG (794), MU (T777a/26)// Moğ-Les: Çakir "çok beyaz, ak, ışıklı, aydınlık; tırnaklar üzerinde veya kuşun tüyleri üzerindeki beyaz benekler, akıtma" (260).

[18] AŞ: Çaḳır/Çaġır "içki" (104a)// SG: Çaġır "içki, çakır" (789); Çaḳır "içki, çakır; mavi gözlü, çakır; (Rūm Tr.) çakır, çakırdoğan" (794)// DLT: Çagır "şarap" (611); Çakır "mavi; gök gözlü (612)// CC: Çagır "şarap" (47)// YUyg.Tr: Çėḳir "gri-yeşil" (76)// Trkm.Tr: Çakır "şarap" (107)// Moğ-Les: Çakir "çok beyaz, kar beyazı" (260).

[19] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. Düdük.

[20] Yazmalar: çalḳuluḳdur (چالقولوقدور). Bk. SG (796).

[21] alġuluḳdur| Yazmalar: alḳuluḳdur (آلقولوقدور)// çalġuluḳdur| Yazmalar: çalḳuluḳdur (چالقولوقدور). Bk. SG (796), FŞ (352, XXXVIII/53), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma1 (572).

[22] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 195b; M2: 193a; ML: 163b; İH: 168a. Bk. AŞ (101b), SG (776/802)// DLT: -ÇA "eşitlik eki" (611)// YUyg.Tr: -Çe "kadar" (73)// Moğ-Les: Çege(n) "kadar, gibi" (272).

[23] Yazmalar: *Ḥayretü'l-Ebrār'dan.* Bk. AŞ (101b).

[24] sözüm| Yazmalar: özüm (اوزوم). Bk. AŞ (101b), FŞ (511, LIV/108), FŞ-Özb (LIV), Külliyat-Yazma-TB (605).

(سرو و کل حسن ایچره یوق اول سرو کل رخسارجا/اَیله کیم قمری و بلبل ناله دا مین زارجا)
3624 **Çayḳalur** (چایقالور): (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "çalkanır, çalkalanır, sallanır". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaşı hicride yañı ay zevraḳınıñ ḫavfı bar
Ṣarṣar-ı ahım bile çün baḥr-ı eşkim çayḳalur [ML.152a]
(قاشی هجریدا یانکی آی زورقی نینک خوفی بار/صرصر آهیم بیله چون بحر اشکیم چایقالور)
3625 **Çaḳılur** (چاقیلور): (/ç/ medli elif ile). "çakılır". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yoḳ kim çakılurda bī-te'emmül
Yüz ḥayy u ḳabīleni ḳılıb kül
(یوق کیم چاقیلوردا بی تامّل/یوز حیّ و قبیله نی قیلیب کول)
Dört Dīvān'dan:
Hicr kācıdın gözümge her zamān ot çaḳılur
Bu çaḳınlarġa tenim ḫāşākını köydürdi göz
(هجر کاجیدین کوزوم کا هر زمان اَوت چاقیلور/بو چاقین لارغه تنیم خاشاکینی کویدوردی کوز)
3626 **Çapar** (چاپار): (/ç/ ve /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "koşar, seğirtir; kılıç çalar". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳılıc yoḳ hilāl-ı diraḫşende ol
Çapar vaḳtıda berḳ-i raḫşende ol [İH.156a]
(قلیج یوق هلال درخشنده اول/چاپار وقتیدا برق رخشنده اول)
3627 **Çayḳatmas** (چایقاتماس): (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /ḳ/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). [M1.181b] "çalkamaz; çalkatmaz". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tėger ṣarṣarġa deryā ḳozġalanı
Velī her yėl ėsib çayḳatmas anı
(تَیکار صرصرغه دریا قَوزغالانی/ولی هر یَیل اَیسیب چایقاتماس آنی)
3628 **Çapḳulaş** (چاپقولاش)[26]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "savaş, çarpışma; kılıçla birbirini vurma".
3629 **Çaḳlıġ/Çaġlıġ** (چاقلیغ-چاغلیغ)[27]: (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "gibi, benzeri; kadar, miktar, ölçü; sağlık, sağlamlık, doğruluk; semizlik"[28]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
İki pīl olsa Ḫusrev yā Niẓāmī
Ėrür yüz pīl çaġlıġ pīl-i Cāmī
(ایکی پیل اولسه خسرو یا نظامی/اَیرور یوز پیل چاغلیغ پیل جامی)
Sedd-i Sikenderī'den:
Bilür-sin özüñ Mollū çaġlıġ kişi
Ki nīreng ü efsūn idi verzişi[29]
(بیلورسین اوزونک مُلّو چاغلیغ کیشی/که نیرنک و افسون ایدی ورزشی)

---

25 Bu beyit| M1: 183a; M2: 181a; ML: 153a; İH: 157b; TÜ: yok. Bk. FK (510, 554).
26 ML: 151b; İH: 155b// Tekrarı| M1: 183a; M2: 181a; İH: 157a; TÜ: 96b// SG: Çapġulaş (780).
27 Yazmalar: Çaḳlıġ// AŞ (104b), SG (789): Çaġlıġ// CC: Çaklı "gibi, kadar, ölçüde, özellikte" (47)// Krgz.Tr: Çaktı "kadar, gibi" (246)// Tatar.Tr: Çaḳlı "kadar, gibi" (60).
28 Yazmalar: SG'deki dürüstī (درستی) "doğruluk" sözcüğü, HA kaynaklı (31a) yanlış olarak, dūstī (دوستی) "dostluk" biçiminde yazılmıştır.
29 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (334, 4296).

3630 **Çalıḳ/Çalıġ** (چالیق-چالیغ)[30]: (/ç/ medli elif ile). "çâlâk, hızlı, dik başlı, yerinde durmadan sıçrayan, çabuk ve oynak at". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.180a**]
Ger ḳuyaşım bolsa rākib bolġu dik ėmgenmesün
Tevsen-i eflāk nivçün kim ėrür bī-ḥad çalıġ[31] [ML.151b]
(کر قویاشیم بَولسه راکب بَولغو دیک اَیمکانماسون/توسن افلاک نیوچون کیم اَیرور بیحد چالیغ)
3631 **Çaḳ/Çaġ** (چاق-چاغ)[32]: (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "çağ, zaman, vakit; semiz; (-**Çaḳ/-Çaġ**) ek olarak kullanılır". "[**-Çaḳ/-Çek/Caḳ/-Cek**] alet adı yapan ek: alıncaḳ, yarġucaḳ (el değirmeni) gibi"[33]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Hicr otı teninĝni köydürür çaġ
Kim saçar ikin ol otġa tofraġ[34] [ML.152a]
(هجر اَوتی تنینک نی کویدورور چاغ/کیم ساچار ایکین اول اَوتغه توفراغ)
3632 **Çatḳal** (چاتقال)[35]: (/ç/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "inişli çıkışlı sarp yol, çukurlu yol. Bortaġ da denir".
3633 **Çār-bāliş** (چاربالش)[36]: (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "dört yastık, dayanak". *Dört Dīvān'dan:*
Salıbtur çār-bāliş gül tutubtur çār-geh bülbül
Ni sūd ol şeh içey dėb mül müşerref ėylemes evreng[37]
(سالیب تور چاربالش کل توتوبتور چارکه بلبل/نی سود اول شه ایچای دَیب مل مشرّف اَیلاماس اورنک)
3634 **Çapan** (چاپان)[38]: (/ç/ ve /p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yamalı eski kaftan; koşan; akın eden, yağmalayan".
3635 **Çaġlın** (چاغلین)[39]: (/ç/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). [M1.182a] "seçkin, ünlü".

---

30 M1, M2, TÜ: Çalıġ; ML, İH: Çalıḳ. Bk. SG (798), Tarama (49), Derleme// CC: Çalıh "öfkeli, şiddetli, zorlu" (48)// Alt.Tr: Çalık "kızgın, huysuz (at)" (69)// Mlk.Tr: Çalık "naz, kapris" (167)// Moğ-Les: Çalagay/Çaligay "dikkatsiz, kayıtsız, ihmalci, ilgisiz; ihmal, ilgisizlik" (261); Calagu "genç, delikanlı; gençlik" (1590).
31 çalıġ| ML, İH: çalıḳ. Bk. SG (798), NŞ (301, 302).
32 Yazmalar: Çaḳ// AŞ: Çaġ "çağ, vakit; miktar, ölçü" (104a)// SG: Çaḳ/Çaġ "çağ, vakit, zaman; sağ, sağlam, doğru" (788-789/793)// CC: Çak/Çah "çağ, zaman" (47)// Krgz.Tr: Çak "zaman, vakit" (244)// YUyg.Tr: Çaġ/Çaḳ "çağ, zaman, vakit; ölçü" (67/68); Çaġ "memnun, hoşnut" (67)// Trkm.Tr: Çag "vakit, çağ; iyi, hoş" (106); Çak "ölçü, sınır; zaman, çağ" (107)// Moğ-Les: Çag "zaman, süre, vakit, çağ, devir" (251).
33 M1, TÜ: yok// SG: -Caḳ/-Cek (60)// yarġucaḳ| Yazmalar: yarġuçaḳ (یارغوچاق). Bk. SG (1295), Yarġucaḳ.
34 çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق)// tofraġ| M1, TÜ: tofraḳ (توفراق). Bk. LM (248, 2225), LM-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (654).
35 SG: Çatġal (782)// Kzk.Tr: Şatqal "dağ geçidi, derbent, belen; dar, zor zaman" (632)// YUyg.Tr: Çatḳal "dağ boğazı" (72)// Derleme: Çatak/Çatal "iki tepe arasındaki geçit".
36 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1411), BR-TDK (129).
37 çār-geh| Külliyat-Yazma2 (220), SG (786): çerge "çadır, otağ". Bk. NŞ (334, 335), NŞ-Özb (G.335), Külliyat-Yazma-TB (204).
38 Bk. AŞ (102b), SG (780)// Krgz.Tr: "kaftan" (251)// YUyg.Tr: "cübbe, palto" (70)// Moğ-Les: Çuba "yağmurluk, kısa kürk yelek" (324).
39 Yazmalar: Çaḳlın (چاقلین). (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile) "belirlenmiş nesne". Bk. AŞ (104b)// Tarama: Çavlı/Çavlu/Çavlım/Çavlum "ünlü" (52).

3636 **Çaġlaban** (چاغلابان)[40]: (/ç/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "zannedip, sanıp". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ançа ni kim ėlte alur çaġlaban
Bėrk taṅıb arḳasıġa baġlaban[41]
(آنچه نِی کیم اَیلتا آلور چاغلابان/بَیرک تانکیب اَرقاسیغه باغلابان)
3637 **Çalın** (چالین)[42]: (/ç/ medli elif ile). "çakmak". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Köyük tenġa yalın urmaḳ ni ėrdi
Mamuḳ üzre çalın urmaḳ ni ėrdi[43]
(گویوک تن غه یالین اورماق نِی اَیردی/ماموق اُوزره چالین اورماق نِی اَیردی)
3638 **Çaparaḳ** (چاپارَق)[44]: (/ç/ ve /p/ medli elif ile). "çaparak, koşarak". [ML.152b, İH.156b, TÜ.96a]
3639 **Çapḳun** (چاپقون)[45]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "karla karışık şiddetli rüzgâr, kar fırtınası, tipi; çapma, saldırma, akın". *Dört Dīvān'dan:*
Bil vefā resmin ġanīmet ey gül andın burna kim
Dey sipāhı yitgey ah u göz yaşım çapḳunı dik
(بیل وفا رسمین غنیمت ای کل آندین بورنه کیم/دَی سپاهی یِتکای آه و کوز یاشیم چاپقونی دیک)
Sedd-i Sikenderī'den:
Çü dey ẖanı yėl ẖaylıdın ün salıb
Çemen kişveri sarı çapḳun salıb[46] [**M2.180b**]
(چو دَی خانی یَیل خیلی دین اون سالیب/چمن کشوری ساری چاپقون سالیب)
Yana zemherīr ü uzun tün daġı
Ḳoşulsa yėl ü ḳar u çapḳun daġı[47]
(یانا زمهریر و اوزون تون داغی/قوشولسا یَیل و قار و چاپقون داغی)
Tārīẖü'l-Mülūk'da, Behrām-ı Çūbīne'nin zikrinde şöyle der:
Behrām, Pervīz'ġa ḳavġunçı yiberib özi [Medāyin'ġa gėlib] pād-şāhlıḳġa olturdı[48].

---

[40] Yazmalar: Çaḳlaban (چاقلابان). (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (788), AŞ (104b).
[41] Ançа| Yazmalar, AŞ, SG: Anca (آنجا)// çaġlaban| Yazmalar: çaḳlaban (چاقلابان). Bk. Taṅıb, AŞ (104b), SG (788), HE (337, XLVII/8), HE-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (456).
[42] Bk. AŞ (105b), SG (798), Derleme.
[43] çalın| FŞ (450, XLIX/92), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (494), Külliyat-Yazma1 (588), Hamse-Taşbasma (254): çaḳın. Bk. AŞ (105b), SG (799).
[44] M1: 183a; ML: 155b; İH: 159b; TÜ: yok.
[45] Tekrarı| M1.182b, M2.181a, ML.153a, İH.157a, TÜ.96a: Çapḳunı dik (چاپقونیدیک)// AŞ: Çapḳun "akın, ılgar; öncü birlik, çarkacı; yel, yağmur ve kar" (102a)// SG: Çapġun "karla karışık şiddetli rüzgâr, kar fırtınası, tipi; çapma, saldırma, akın; (Rūm Tr.) hızlı at; el çırpmak, alkış" (780)// YUyg.Tr: Çapḳun "tipi; akın, baskın" (71)// Trkm.Tr: Çapgın "yağmacılık; keskin (soğuk, ayaz, rüzgâr)" (111)// Tr.Tr: Çıvgın/Şıvgın "rüzgâr ve karla karışık yağan yağmur".
[46] sarı| Yazmalar, SG (780): içre (ایچرا). Bk. AŞ (102a), Sİ (232, 2767), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (847), Külliyat-Yazma1 (865), Hamse-Taşbasma (424).
[47] u| M1, M2, TÜ: yok. Bk. Sİ (235, 2816), Külliyat-Yazma-TB (848), Külliyat-Yazma1 (866).

(بهرام، پرویزغه قاوغونچی ییاریب اوزی پادشاه لیق غه اولتوردی)

3640 **Çaḳın** (چاقین)[49]: (/ç/ medli elif ile). “yıldırım, şimşek, çakın”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gehī yaġdursa hicr eşkin yaġın dik
Gehī çėkse firāḳ ahın çaḳın dik[50]

(کهی یاغدورسه هجر اشکین یاغین دیک/کهی چَیکسا فراق آهین چاقین دیک)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Geh Ḳuds üze ol çaḳın saçıb nūr
Tün müşkige töker ėrdi kāfūr

(که قدس اوزا اول چاقین ساچیب نور/تون مشکی کا توکار اَیردی کافور)

Çün gördi ata ana mezārın
Gūyā çaḳın urdı cism-i zārın

(چون کوردی آتا آنا مزارین/کویا چاقین اوردی جسم زارین)

Dört Dīvān'dan:

Başımda zaḫmlarnıñ ḳanı turmasdın bolub ‘āciz
Felek çaḳın otıġa köydürür her dem bulutdın kiz[51]

(باشیم دا زخم لارنینک قانی تورماس دین بولوب عاجز/فلک چاقین اوتی غه کویدورور هر دم بولوت دین کِز)

3641 **Çav** (چاو)[52]: (/ç/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). “[şöhret, ün; ses, çav]; Çīn dilinde: üzerinde padişahın adı yazılan bir para”; (**Cav**)[53] “düşman, yağı”; “Ḫan Balıġ'a bir aylık mesafesi olan bir şehrin adı. Moġulların Kâbesi olan Dalay-lama da oradadır”[54]. *Dört Dīvān'dan:*

Zāhidā ‘aşḳıñnı yaşur dėr-sin andın soñra kim
Ḥālıma teşnī‘ ile saldıñ barı ‘ālemġa çav

(زاهدا عشقینکنی یاشور دَیرسین آندین سونکرا کیم/حالیما تشنیع ایلا سالدینک باری عالمغه چاو)

3642 **Çalış** (چالِش)[55]: (/ç/ medli elif ile, /l/ esre ile, /ş/ sükûn ile). “nazlı davranış, kibir ve naz ile yürüme, kibirlenme, çalım, kurum”; “çalışma, çabalama; çalış!”[56]. [M1.182b, ML.152a]

---

[48] Bu örnek| TÜ: yok// ḳavġunçı| M1, M2: çapġunçı (چاپغونچی); ML, İH: çapḳunçı. Bk. AŞ (146b), SG (1085), TM (267, T731a/3), TM-Özb (Behrām-ı Çūbīne), Külliyat-Yazma2 (746), Külliyat-Yazma-TB (1228).

[49] AŞ: “güneşin şulesi; çakmaktan çıkan şule; yıldırım” (104b/105a)// SG: “yıldırım; yıldırım veya ateşin ışığı” (794)// Krgz.Tr: Çagılgan (244)// YUyg.Tr: Çėḳin (76)// Moğ-Les: Çakilgan (260).

[50] Yazmalar: dizeler yer değiştirmiştir// ahın| Yazmalar: otın (اوتین). Bk. FŞ (376, XLI/81), FŞ-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (567).

[51] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (212, 221).

[52] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 185a; M2: 183a; ML: 155b; İH: 159a; TÜ: 98a. Bk. SG (801), FV (674), BR-Muin (616)// DLT: Çaw “ün, şöhret” (617)// Trkm.Tr: “şan, şöhret” (113)// Moğ-Les: Çuu “gürültü, şamata, patırtı; yankı; söylenti; şan, şöhret” (330).

[53] SG: Cav/Yav (801/1343). Bk. Yağı, Yav, Yov, Dayın// Kzk.Tr: Jav (168)// Krgz.Tr: Coo (222)// Mlk.Tr: Cav (144)// Tatar.Tr: Yav (334)// Trkm.Tr: Yov (707).

[54] Dalay-lama| Yazmalar: Dalayma (دلایمه). Bk. SG (801).

[55] M1, M2 (üzeri çizili): Çalş (چالش). (/ç/ medli elif ile, /l/ ve /ş/ sükûn ile); ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (798), FV (674), BR-Muin (614).

3643 **Cāru'llāh** (جار الله): "bir bilgin ve erdemli kişinin adı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Bī-ma'nī heẕeyānın Cāru'llāh bitigen Keşşāf gümān ḳılġay.
(بی معنی هذیانین جار الله بیتیکان کشّاف کمان قیلغای)
Seb'a-yı Seyyāre'den:
İbn-i Ḥācib dėmey ki Cāru'llāh
Anca tefsīr işide yoḳ āgāh[57] [ML.152b]
(ابن حاجب دَیمای که جار الله/آنجا تفسیر ایشیدا یوق آگاه)
3644 **Çaḳılsa** (چاقیلسه): (/ç/ medli elif ile). "çakılsa". *Dört Dīvān'dan:*
Sūz-ı hicriñ içre cism-i zār-ı ġam-nāk örtenür
Ėyle kim berḳ-i belā çaḳılsa ḫāşāk örtenür
(سوز هجرینک ایچرا جسم زار غمناک اَورتانور/اَیله کیم برق بلا چاقیلسه خاشاک اَورتانور)
3645 **Çapmaḳlıġ** (چاپماقلیغ)[58]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "koşmak, seğirtmek; koşturmak; akın etmek, yağmalamak, saldırmak; kılıç çalmak, yaralamak, bir tek vuruşla kesmek".
3646 **Çapışmaḳ** (چاپشماق)[59]: (/ç/ medli elif ile, /p/ esre ile). "birlikte koşmak ve koşturmak; birbirini kılıçla vurmak".
3647 **Çapġudamaḳ** (چاپغوداماق)[60]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile, /d/ medli elif ile). "kar ve yağmurla karışık şiddetli rüzgâr esmek".
3648 **Çapḳulaşmaḳ** (چاپقولاشماق)[61]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "birbirini kılıçla vurmak; savaşmak, vuruşmak". [**M2.181a**]
3649 **Çapaġan** (چاپاغان)[62]: (/ç/ ve /p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sürekli koşan, sürekli çapan". [İH.157a]
3650 **Çapaḳ** (چاپاق)[63]: (/ç/ ve /p/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "ufak balık".

---

[56] M1: 184b; M2: 183a; ML: 154b; İH: 158b; TÜ: 97b. Bk. SG (798)// DLT: Çalış "güreş" (613)// Tatar.Tr (61), Trkm.Tr (109): Çalış- "çalışmak, çabalamak"// YUyg.Tr: Çėliş "savaş, mücadele; çalma, oynama" (76).

[57] dėmey| Yazmalar: dėmes (دَیماس). Bk. SS (60, 422), SS-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (694).

[58] SG: Çapmaḳ/Çapmaḳlıġ (776)// AŞ: Çap- "çapmak, seğirtmek; baş kesmek" (102a/102b)// DLT: Çap- "suda yüzmek; (ata) hafifçe vurmak; boyun vurmak" (615)// Krgz.Tr: Çap- "hızlı koşmak; kesmek; atılmak" (251)// Tatar.Tr: Çap- "pek çabuk gitmek, hızla koşmak; kovalamak; koşarak yarışmak; vurmak" (61)// YUyg.Tr: Çapmaḳ "koşmak; oymak, kazmak, açmak" (71)// Trkm.Tr: Çap- "koşmak; yağmalamak; kesmek" (110)// Moğ-Les: Çabçi- "balta veya benzeri bir aletle vurmak, yarmak, kesmek, doğramak, çentmek" (248).

[59] Yazmalar: Çapıtmaḳ (چاپتماق). Bk. AŞ (102a), SG (779), Trkm.Tr (111).

[60] Yazmalar: Çapġuramaḳ (چاپغوراماق). (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (30b). Bk. SG (779)// Trkm.Tr: Çapgınlaş- "soğumak, ayaz olmak" (111).

[61] ML: Çapġulaşmaḳ; İH: 157a// SG: Çapġulaşmaḳ (779)// Kzk.Tr: Şapqıla- "koşuşturmak; kesip, parçalayıp durmak" (629)// Krgz.Tr: Çapkıla- "hızlı koşmak; kesmek; atılmak" (251)// Trkm.Tr: Çapgıla- "satırla kesmek, doğramak" (111)// Moğ-Les: Çabçigurda- "satır, kama vb ile yontmak, yarmak" (248).

[62] Yazmalar: Çapanmaḳ (چاپانماق)// Tekrarı| M1.185a, M2.182a, ML.154b, İH.158a: Çapaġan. Bk. SG (780)// Trkm.Tr: "iyi koşan, çevik" (111).

3651 **Çapavḳı** (چاپاوقی)[64]: (/ç/ ve /p/ medli elif ile). "akıncı, yağmacı, çeteci".
3652 **Çapavul** (چپاول)[65]: (/ç/ ve /p/ medli elif ile). "[akın, çapul, yağma]; akıncı, çapulcu, yağmacı".
3653 **Çapçı** (چاپچی): (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "pamuk atan, atımcı, hallaç"[66]. [M1.183a, ML.153a, TÜ.96b]
3654 **Çayḳaldı** (چایقالدی): (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "çalkandı, çalkalandı, sallandı".
Ferhād u Şīrīn'den:
Kim ol ḥāletde kim çayḳaldı deryā
Sipāh-ı mevcdin ḳozġaldı deryā
(كيم اول حالتدا كيم چايقالدى دريا/سپاه موج دين قوزغالدى دريا)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Ṭūr üzre tecellī ėylegec fāş
Çayḳaldı su yañglıġ ol ḳatıġ taş
(طور اوزره تجلّى اَيلاكاج فاش/چايقالدى سو ينكليغ اول قاتيغ تاش)
3655 **Çār-tāre** (چارتاره)[67]: (/ç/ ve /t/ ile). "kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma".
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Maḥallıda bėrgen iski çār-tāre ton saḫāvet ve bī-maḥall bėrgen zer-beft çarḳab şeḳāvet[68].
(محلّى دا بَيركان اِيسكى چارتاره تون سخاوت و بى محل بَيركان زربفت چارقب شقاوت)
3656 **Çalançı/Çalıçı** (چالانچی-چالیچی)[69]: (/ç/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çalgıcı, saz çalan".
3657 **Çapḳunçı** (چاپقونچی)[70]: (/ç/ ile, /ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "yağmacı, akıncı".
3658 **Çapuḳ** (چاپوق)[71]: (/ç/ ile, /p/ ötre ile). "yüzünde kılıç yarası izi olan kimse; /b/ ötre ile (**Çabuḳ**) hırkanın eteği".

---

63 SG: Çabaḳ (780)// DLT: Çapak "Türk gölünde bulunan küçük bir balık türü" (615)// Krgz.Tr: Çabak "çapak balığı; balıkçık, ufak balık" (240)// Derleme: Çabak "küçük cins balık"; Çapak balığı "sazan ve yayın balığı yavrusu".

64 Yazmalar: Çapanı (چاپانی). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (30b). Bk. SG (780: Çapavḳıyān bā leşkerī ez 'aḳab bi-residend)// Vassaf: چوباوقیان "Alġu'nun çocukları" (77)// Özb.Tr.Alt: Çäpaw/Çäpawul "çapul, yağma" (195).

65 Bk. SG (780), Trkm.Tr (111)// Krgz.Tr: Çabuul (242).

66 SG: "pamuk atan; (Rūm Tr.) iki yüzlü" (780)// Derleme: "hilekâr, iki yüzlü".

67 Yazmalar: Çāre pāre (چاره پاره). (/ç/ ve /p/ ile) "eskimiş"// SG: Çār-pūd/Çār-tāre/Çār-tār/(Rūmī)Çar "kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma" (784/785/1411)// Derleme: Çar "çarşaf, siyah üstlük; baş örtüsü".

68 çarḳab| Yazmalar: ve çarḳab. Bk. SG (785), MK (244, 70a/11), MK-Özb (Tenbih.12), Külliyat-Yazma-TB (1489), MK-Amire (133).

69 Çalıçı| Yazmalar (M1.184b, M2.182b, ML.154b, İH.158b, TÜ.97b): Çalçı (چالچی). (/ç/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /ç/ esre ile)// SG: Çalıçı "çalgıcı; (Rūm Tr.) dalan, saplanan" (798)// Azb.Tr: Çalan(çı) "çalgıcı" (140).

70 Yazmalar: Çapunçı/Çapḳunçı (چاپونچی-چاپقونچی). (/ç/ ile, /p/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Çapunçı biçimi HA kaynaklı yanlış olmalıdır (30b)// SG: Çapġunçı (781)// Kzk.Tr: Şapqınşı (629).

71 Bk. SG (781)// Tarama: Çapuḳ/Çapük "don ağı" (51)// Krgz.Tr: Çabuu "giysinin arka kısmı" (241-242)// Tatar.Tr: Çabuv "cübbenin eteği" (59)// Trkm.Tr: Çapık "kesik; kesilen ya da yarılan yerin izi" (111)// Derleme: Çapık "pantolon ve don genişlemesi için iki bacak arasına eklenen parça".

3659 **Çatmaḳlıġ** (چاتماقلیغ)[72]: (/ç/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "birbirine bağlamak, tutturmak; [ulaşmak, yetişmek; kavuşmak]".
3660 **Çala çala** (چالا چالا)[73]: (/ç/ medli elif ile). "saz çalarak; [**Çāle**] çukur, küçük kuyu". *Dört Dīvān'dan:*
Gül-geşt-i çemen ḫoştur eger sāḳī vü muṭrib
Bu gėlse tuta tuta vu ol bir çala çala
(كلكشت چمن خوشتور اكر ساقى و مطرب/بو گيلسا توتا توتا و اول بير چاله چاله)
3661 **Çatlamaḳ** (چاتلاماق): (/ç/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). [**M2.181b**] "çatlamak".
3662 **Çatlaġuc** (چاتلاغوج)[74]: (/ç/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "sakız ağacının meyvesi". [ML.153b, İH.157b]
3663 **Çataḳ** (چاتاق)[75]: (/ç/ ve /t/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "çadır direğine geçirilen ortası delik tahta, çadır ağırşağı; [mecaz anlamda:] ortak".
3664 **Çatma** (چاتما)[76]: (/ç/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "ağaçtan yapılmış avcı tuzağı; yörük çadırı, siyah çadır, çatma". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Av ara bir gün azıḳıb bī-gümān
Boldı birev çatmasıġa mīhmān[77]
(آو آرا بير كون آزيقيب بيكمان/بولدى بيراو چاتماسيغه ميهمان)
3665 **Çatı** (چاتى)[78]: (/ç/ medli elif ile, /t/ esre ile). "tulum asmaya yarayan üçayak, çatkı". [M1.183b]
3666 **Carlamaḳ/Çarlamaḳ** (جارلاماق-چارلاماق)[79]: (/c/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "seslenmek, çağırmak; bağırmak, carlamak".
3667 **Carlatmaḳ/Çarlatmaḳ** (جارلاتماق-چارلاتماق)[80]: (/c/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "çağırtmak; bağırtmak".
3668 **Car** (جار)[81]: (/c/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "ses, avaz; nida, seslenme, çağırma, çağrı, car; bağırma; Lekziye'den bir boy adı". *Dört Dīvān'dan:*

---

[72] SG: Çatmaḳ/Çatmaḳlıġ (781)// DLT: Çat- "(oğlağı kuzuya) katmak" (617)// YUyg.Tr: "takmak, bağlamak" (72)// Trkm.Tr: "yıtığı dikmek; bağlamak; düğümlemek; yetmek" (113)// Derleme: "varmak, ulaşmak, yetişmek".
[73] M1: 180a; ML: 153b; TÜ: yok. Bk. SG (796).
[74] Bk. SG (782)// Tarama: "çitlembik, menengiç" (51).
[75] Bk. SG (782)// BR-Muin: Cataġ "çadır ağırşağı" (552).
[76] Bk. SG (782)// Trkm.Tr-Hamzayev: "keçe çadır".
[77] Bu beyit| M1, ML, İH, TÜ: yok// azıḳıb| Yazmalar: azıġıb (آزيغيب). Bk. SG (782), HE (436, LIX/6), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma-TB (474).
[78] Bk. SG (783)// Trkm.Tr: "üç ayaklı sehpa" (113)// Derleme: Çatkı/Çatma "üç ince ağacın uçlarından bağlanarak yayık yaymak için kullanılan bir araç"; Çatı "birbirine tutturulan kereste; iki ucunda su taşınan çengelli sopa".
[79] Yazmalar: Carlamaḳ// SG: Carlamaḳ (783)// AŞ: Çarla- (103b)// DLT: Çarla- "(çocuk) ağlamak; (fil) bağırmak" (616)// Kzk.Tr: Jarla- "beyan etmek, duyurmak" (164)// Özb.Tr.Alt: Çarlä- "çağırmak" (193)// Moğ-Les: Carla- "yarlık salmak, buyurmak; bildirmek, duyurmak" (1604).
[80] Yazmalar: Carlatmaḳ. Bk. Carlatmaḳ/Çarlatmaḳ.
[81] SG: Car "nida, avaz; (Çar) (Rūm Tr.) kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma; Fārsī'de: çanak çömlek ocağı" (784-785)// Krgz.Tr: Car "feryat; bildiri, duyuru" (178); Carlık "emir, buyruk, yarlık" (182)//

'Aşḳ ėli köñglüm fiġānıdın tapar maḳṣadġa yol
Deşt ara her yan azıḳġanlarnı çarlar bu ceres[82]

(عشق اَیلی کونکلوم فغانیدین تاپار مقصدغه یول/دشت آرا هر یان آزیقغان لارنی چارلار بو جرس)

3669 **Çerge** (چارکه): (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çadır, otağ, çerge".

3670 **Çaruḳ** (چاروق): (/ç/ ile, /r/ ötre ile). "çarık".

3671 **Çaşmaḳ** (چاشماق)[83]: (/ç/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "şaşmak, kaygılanmak, heyecanlanmak".

3672 **Çaşırmaḳ** (چاشیرماق)[84]: (/ç/ ile, /ş/ esre ile). "şaşırmak, kaygılandırmak, heyecanlandırmak".

3673 **Çaş u paş** (چاش و پاش)[85]: (/ç/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "perişan, dağınık".

3674 **Çaḳlamaḳ/Çaġlamaḳ** (چاقلاماق-چاغلاماق)[86]: (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "zannetmek, sanmak; zaman kollamak". [TÜ.97a]

3675 **Çayḳalġanı** (چایقالغانی)[87]: (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "çalkanması, çalkalanması, sallanması". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ni ṭūfān belā baḥrı çayḳalġanı
Cihān ehli su astıġa ḳalġanı[88]

(نِی طوفان بلا بحری چایقالغانی/جهان اهلی سو آستیغه قالغانی)

3676 **Çalġusı** (چالغوسی)[89]: (/ç/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "çalacak". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sipihr evciġa yitgürüb himmetin
Felek ṭāḳıġa çalġusı nevbetin

(سپهر اَوجیغه یِتکوروب همّتین/فلک طاقیغه چالغوسی نوبتین)

3677 **Çapturay** (چاپتورای)[90]: (/ç/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). [**M2.182a**] "koşturayım, hızlı koşturayım". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bilig taẖtı üzre çıḳıb olturay

YUyg.Tr: Car "haber, salık, müjde, çağırma, davet, nida"; Carañ̂g "ses, seda" (58)// Moğ-Les: Car "yarlık, yazılı emir veya yönerge; çağrı, bildiri, duyuru" (1602); Çar "carcar, dırdır, gürültü, şamata, yaygara, bağırma, çağırma, haykırış" (265).

[82] fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان)// çarlar| Yazmalar, SG (783): carlar (جارلار). Bk. GS (202, 252), GS-Özb (G.241), Külliyat-Yazma2 (70), Külliyat-Yazma-TB (56), Divan-Yazma (234*2).

[83] Bk. SG (786), Trkm.Tr (112), Azb.Tr (144).

[84] Bk. SG (787), Trkm.Tr (112).

[85] Bk. SG (787)// Azb.Tr: Çaşbaş "şaşkın, sersem" (144).

[86] M1, M2, TÜ: Çaḳlamaḳ; ML, İH: Çavlamaḳ// AŞ: Çağla- "bilmek, anlamak, sezinmek; sanmak, zannetmek" (104b)// SG: Çağlamaḳ/ġ "zannetmek, sanmak; zaman kollamak" (787)// YUyg.Tr: Çağlimaḳ "tahmin etmek, ölçmek, ayarlamak" (67)// Trkm.Tr: Çakla- "tahmin etmek, tasavvur etmek" (108)// Moğ-Les: Çagla- "zaman ayarlamak; ölçmek, tartmak, karşılaştırmak; sınırlandırmak; düşünmek; tasarlamak, anlamak, saymak" (257).

[87] Yazmalar: Çayḳalḳalı (چایقالقالی) "çalkandı, çalkalandı".

[88] baḥrı| Yazmalar: siḥri (سحری)// çayḳalġanı| Yazmalar: çayḳalḳalı (چایقالقالی)// ḳalġanı| Yazmalar: ḳalḳalı (قالقالی). Bk. Sİ (169, 1810), Sİ-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (827).

[89] Yazmalar: Çalḳusı (چالقوسی). Bk. SG (796).

[90] Yazmalar: Çapduray (چاپدورای) "koştura". Bk. SG (779), Sİ (74, 399), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (798)// SG: Çapturay/Çapturayın "koşturayım; koştura; koşturasın; koşturmuş" (779). Bk. Çapturub.

Ḫayāl ėlçisin her ṭaraf çapturay

(بیلیک تختی اوزه چیقیب اَولتورای/خیال اَیلچی سین هر طرف چاپتورای)

3678 **Çaġaraḳ** (چاغاراق)[91]: (/ç/ medli elif ile). "çadır direğine geçirilen ortası delik tahta, çadır ağırşağı". [M1.184a, ML.154a, İH.158a]

3679 **Çaġan** (چاغان)[92]: (/ç/ medli elif ile). "Moğ. beyaz; bayram günü".

3680 **Çaġanaḳ** (چاغاناق)[93]: (/ç/ ve /n/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "dirsek, kol eklemi".

3681 **Çaġdavul** (چاغداوُل)[94]: (/ç/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "orduda art sürücü, artçı, dümdar".

3682 **Çaġırġa** (چاغیرغه)[95]: (/ç/ ile). "gölgelik, çadır".

3683 **Çaḳmaḳ** (چاقماق)[96]: (/ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "ısırmak, sokmak; arkasından konuşmak, çekiştirmek; çakmak aleti; çakmak çakmak; ateş veya şimşek parlamak".

3684 **Çaḳışmaḳ** (چاقیشماق): (/ç/ ile). "çakışmak, birbirine çarpmak, tokuşmak".

3685 **Çaḳnamaḳ/Çaḳnaşmaḳ** (چاقناماق-چاقناشماق)[97]: (/ç/ ve /n/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "kızmak, öfkelenmek, üzülmek, değişmek, altüst olmak".

3686 **Çaḳıldamaḳ/Çaḳḳıldamaḳ** (چاقیلداماق)[98]: (/ç/ ile). "çakıldamak".

3687 **Çaḳıldatmaḳ/Çaḳḳıldatmaḳ** (چاقیلداتماق)[99]: (/ç/ ile, /t/ sükûn ile). "çakıldatmak".

3688 **Çaḳar** (چاقار)[100]: (/ç/ ile, /r/ sükûn ile). "şehrin kale duvarlarının dışarısında hisarla çevrili yerleşik bölge".

---

[91] Yazmalar: Çaġadaḳ (چاغاداق). Bk. SG (789)// Krgz.Tr: Çagarak "helezoni, burmalı; burma" (243)// Moğ-Les: Çagarig "çember, halka, kasnak" (254).

[92] Bk. SG (789), Moğ-Les (253)// YUyg.Tr: "Budistlerin yeni yıl bayramı" (67).

[93] Bk. SG (789)// CC: Çıganak (49)// Alt.Tr: Çaganak (69)// Krgz.Tr: Çıkanak (266).

[94] Yazmalar: Çaġdal (چاغدال) "keşif görevi yapan öncü bölüğü"// Tekrarı| M1.187b, M2.185b, ML.157a, İH.161a, TÜ.99a: Caġdavul "orduda art sürücü, artçı". Bk. Çındavul// SG: Çaġdavul/Çandavul "keşif görevi yapan öncü bölüğü" (789)// AŞ: Çaġdavul/Çındavul "orduda art sürücü, artçı, dümdar" (104b/110a/514/536)// MU (T778a/6): Çan̂gdavul (چنکداول)// Tarama: Çandavul (50)// Moğ-Les: Çagda- "gözetlemek, bekçilik etmek"; Çagdagul "bekçi, gözcü; casus" (256); Çingla-/Çingna-/Çangna- [~Tr. Tın̂gla-] "gizlice dinlemek"; Çingnagul "dinleyici, casus" (304).

[95] Bk. SG (789), Çerge, Çėrge.

[96] Bk. SG (792)// AŞ: Çaḳ- "gammazlamak, kovlamak; çakmak" (104b/105a)// DLT: Çak- "(çakmak) çakmak; düşmanlığa teşvik etmek; sözü iletmek" (611)// CC: Çak-/Çah- "arkadan çekiştirmek" (47)// Krgz.Tr: Çak- "müzevirlik etmek, ara bozmak; şikayet etmek; şiddetle vurmak; sokmak, ısırmak; çakmak çakmak" (245)// YUyg.Tr: Çaḳmaḳ "kırmak, bozmak; sokmak, ısırmak; yakmak" (68)// Moğ-Les: Çaki-/Çakil- "çakmak, çakmak çakmak; parlamak" (260).

[97] Bk. SG (793)// Trkm.Tr: Çaknış- "çarpışmak; savaşmak" (108)// Özb.Tr: Çaqna- "kıvılcımlanmak; parlamak" (109)// Azb.Tr.İzahlı: Çaxnaş- "güvenlik bozulmak, karışıklık olmak" (I/438).

[98] Yazmalar: Çaḳıldaḳ (چاقیلداق) "çatlamak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (31a)// SG: Çaḳḳıldamaḳ (793)// Kzk.Tr: Şaqılda- "şıngırdamak, şakırdamak" (623)// Krgz.Tr: Çaḳılda- (245)// Azb.Tr.İzahlı: Çaqqılda- (I/438).

[99] Yazmalar: Çaḳıldatmaḳ "çatlatmak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (31a)// SG: Çaḳḳıldatmaḳ (793)// Kzk.Tr: Şaqıldat- (623)// Krgz.Tr: Çaḳıldat- (245).

[100] Bk. SG (793)// Arat-Babür: Çaḳar "dış kurgana dahil bir yer" (161, Yıl.900/H24b; 187, Yıl.903/H46a)// TB-Özb: Çaḳar (Yıl.900; Yıl.903)// TB-Yazma-ML: Çıḳar (چیقار) (34-35: taş ḳorġanda çıḳarda idiler; 64:

3689 **Çaḳal** (چاقال): (/ç/ ile). "çakal".

3690 **Çaḳçalaġay** (چاقچالاغای)[101]: (/ç/'ler ile). "karışıklık, kargaşa, değişme, altüst olma". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaçan ki mest bolub çıḳsa ol ḳuyaş öyidin
Tamām-ı şehrġa tüşgey fiġān u çaḳçalaġay[102]

(قاچان که مست بولوب چیقسه اول قویاش آویی دین/تمام شهرغه توشکای فغان و چاقچالاغای)

3691 **Çaḳıltaḳ** (چاقیلتاق)[103]: (/ç/ ve /t/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "yoğurt keşi, kurut".

3692 **Çaḳıldaḳ** (چاقیلداق)[104]: (/ç/ medli elif ile). "çakıldak, değirmende içine su dökülen ve ses çıkaran bir ağaç parça; [mecaz anlamda:] konuşkan, geveze".

3693 **Çalmaḳlıġ** (چالماقلیغ): (/ç/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "vurmak, çarpmak, çalmak; saz çalmak"[105].

3694 **Çaḳılmaydur** (چاقیلمای دور)[106]: (/ç/ medli elif ile). "çakılmaz; parlamaz". *Dört Dīvān'dan:*

Demim buḫārı bulutıda derd kācıdın
Gözümge hīç nefes yoḳ ki ot çaḳılmaydur[107] [ML.154b]

(دمیم بخاری بولوتیدا درد کاجیدین/کوزومکا هیچ نفس یوق که اوت چاقیلمای دور)

3695 **Çayḳatur** (چایقاتور): (/ç/ medli elif ile, /t/ ötre ile). [**M2.182b**] "çalkar; çalkatır". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaşı firāḳıda baḥr-ı sirişkim andaḳdur
Ki yan͡gı ay gėmesin çayḳatur urub külek[108] [M1.184b]

(قاشی فراقیدا بحر سرشکیم آنداق دور/که یانکی آی گیمه سین چایقاتور اوروب کولاک)

3696 **Çaḳıdur** (چاقی دور): (/ç/ medli elif ile). "çağıdır, vaktidir".

3697 **Çavdı** (چاودی)[109]: (/ç/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "çavlandı, ünlendi, meşhur oldu".

Semerḳand'nın͡g taş ḳorġanıda çıḳarda)// TB-Yazma-Gülistan: Çıḳar (چیقار) (255*2: Semerḳand'nın͡g taş ḳorġanıda çıḳarda).

101 Yazmalar: Çaġçalaġay (چاغچالاغای)// Tekrarı| M1.187b, M2.185b, ML.157b, İH.161a, TÜ.99a: Çıġçalıġay (چغچه لِغای) "çıkmamış"; M1.200a, M2.198a, İH.172a: Çıḳçalaġay "çıkacak"; ML.168a, TÜ.107a: Çıḳçalıġay "çıkacak". Bk. SG (793)// Krgz.Tr: Çakçelekey "düzensizlik, karmakarışıklık" (245).

102 Ḳaçan ki mest bolub çıḳsa ol ḳuyaş öyidin| Yazmalar: Cibesin ėgnige gėyib ki çıḳḳay aḳ öydin (جباسین آیکنیکا گییب که چقّای آق آوی دین)// fiġān u| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. SG (793). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

103 Bk. SG (794)// Tr.Tr: Çakıldak "koyunların kuyrukları altındaki kıllara yapışıp kuruyan pislik"// Derleme: Çakıldak "kabuğu ile kurutulmuş fasulye; patlıcan kurusu".

104 Bk. SG (794)// Kzk.Tr: Şaqıldaq "değirmen taşı" (623)// Derleme: "geveze, dedikoducu".

105 Yazmalar: "saz çalınmak". Bk. CC (48), YUyg.Tr (69), Trkm.Tr (108)// SG: Çalmaḳ/Çalmaḳlıġ "saz çalmak; (Rūm Tr.) çalmak, aşırmak" (795).

106 M1: 181a; TÜ: yok// SG: Çaḳılmaḳ/ġ "ısırılmak; arkasından konuşulmak, çekiştirilmek; ateş veya şimşek parlamak" (792)// AŞ: Çaḳıl- "çakılmak" (105a)// DLT: Çakıl- "çakmak çakılmak; söz iletilmek" (612)// Moğ-Les: Çaki-/Çakil- "çakmak, çakmak çakmak; parlamak" (260).

107 nefes| M1: nażar; M2: nefer; ML, İH: naẓar. Bk. AŞ (159a), BV (122, 154), BV-Özb (G.154), Külliyat-Yazma-TB (299).

108 Ḳaşı| M1, M2, ML, İH: Ol ay. Bk. SG (803), FK (329, 349).

Maẖzen-i Mīr Ḥaydar'dan:
Dünyāda cüz Ḥaydar-ı ṣāḥib-hüner
Kim çavdı munca tükenmes güher[110] [TÜ.97b]
(دنیادا جز حیدر صاحب هنر/کیم چاودی مونجا توکانماس کهر)

3698 **Cala** (جالا)[111]: (/c/ medli elif ile). "Moğ. başlığa dikilen püskül". [İH.158b]

3699 **Çalışmaḳlıġ** (چالیشماقلیغ): (/ç/ ile, /ş/ sükûn ile). "birlikte saz çalmak; çalışmak".

3700 **Carlatmaḳ/Çarlatmaḳ** (جارلاتماق-چارلاتماق)[112]: (/c/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "duyurmak, bildirmek; [çağırtmak; bağırtmak]; (**Çarlatmaḳ**)[113] öfkeden göz belertmek".

3701 **Çal** (چال)[114]: (/ç/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "kır sakal, siyahla beyaz karışık renkli sakal; kır at, aklı karalı at; deve yavrusu; ayran; kireç sütü, sıva; saz çal!; Ḳazvīn vilayetinde benim köyüme yakın bir köy adı; Bedaẖşān vilayetinden bir köy adı; bir çeşit balık".

3702 **Çalapar** (چالاپر)[115]: (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "örümcek ağına yakalanan sinek".

3703 **Çalasın** (چالاسین)[116]: (/ç/ ile, /s/ esre ile). "çabuk, çevik".

3704 **Çalay** (چالای)[117]: (/ç/ ile). "fare ile beslenen kuş; [Türklerde bir boy adı]".

3705 **Çalpav/Çalpuḳ** (چالپاو-چالپوق)[118]: (/ç/ ve /p/ ile). "çamurlu yer, batak".

---

[109] Bk AŞ (106a)// DLT: Çawık-/Çawlan- (617)// Tarama: Çavmaḳ/Cavmaḳ "ileri fırlamak, istikametini değiştirmek, sapmak" (52)// Tr.Tr: Çav- "güneş doğmak; dağılıp yayılmak, saçılmak; sapmak, yol değiştirmek, amaçtan şaşmak"; Çavlan- "gürültüsü çevreye yayılmak; mec. dillere düşmek, şüyu bulmak".

[110] çavdı| ME: çavudı (119, 616). Bk AŞ (106b).

[111] Yazmalar: Çala (چالا). (/ç/ medli elif ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (31b)// SG (797): جالا (bālā vezninde)// Cl: Cele (55)// Derleme: Cele "at kılından veya iplikten yapılmış ilmik"; Cala/Çala/Cele/Celi/Çeli "hayvanlara yedirilen tahıl sapları, mısır koçanı"// Moğ-Les: Calaga "püskül; tepelik, kuş ibiği; ipek iplik" (1590); Cele "bitki sapı veya gövdesi" (1614).

[112] Yazmalar: Çavlatmaḳ (چاولاتماق). (/ç/ medli elif ile, /v/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (31b). Bk. SG (796). SG'de Bu maddenin /c/ harfinin /l/ kısmında verilmesi ilgi çekicidir// AŞ: Çarlatmaḳ "avazla çağırtmak" (103b)// SG: Carlatmaḳ "çağırtmak" (784); "duyurmak" (796)// DLT: Çarlat- "(çocuğu) ağlatmak; (fili) bağırtmak" (616).

[113] Yazmalar: Çavlatmaḳ (چاولاتماق). (/ç/ medli elif ile, /v/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (31b). Bk. SG (796). SG'de Bu maddenin /c/ harfinin /l/ kısmında verilmesi ilgi çekicidir. Bk. Alartmaḳ// DLT: Çerlet- "(gözü) bozmak" (619)// Derleme: Çerlemek "usanmak"; Çelermek "sinirlenerek gözlerini açıp bağırmak; soğuktan donacak gibi üşümek"; Cerlek "gözleri dışarı çıkık olan kimse"// Moğ-Les: Çarla- "donmak" (267); Çiliy- "göz belermek" (293).

[114] Bk. SG (797)// AŞ: "kır sakal" (105b)// DLT: "alacalı (ak-kara)" (612)// Krgz.Tr: "kır; yaşlı" (246)// YUyg.Tr: "ağarmış, ak saçlı; yaşlı" (69)// Trkm.Tr: "kül rengi; deve sütünden yapılan ekşi tatlı bir içki" (108)// Derleme: "ala renk; ben, çil, leke; kül rengi; kireçli toprak"// Moğ-Les: Çilbang/Çalbang "akşın, akça, parlak" (292).

[115] Yazmalar: Çalar (چالار). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (31b). Bk. SG (797).

[116] Bk. SG (797), Trkm.Tr (109)// Tarama: Cılasın/Calasın "kahraman, delikanlı" (46)// Calagu "genç, delikanlı; gençlik" (1590).

[117] SG: Çalaġay/Çalay (797).

[118] Çalpav| Yazmalar: Çalpa (چالپا)// Çalpuḳ| M1, M2, TÜ: Çalpuġ (چالپوغ). Bk. SG (797)// DLT: Çalpak "pislik ve kir; karışık iş"; Çalpan̂g "cıvık çamur" (613)// Krgz.Tr: Çalçık "çamur, bataklık" (247)// Trkm.Tr: Çalpav "su birikintisi; bataklık" (109)// Derleme: Çalpak "küçük su birikintisi".

3706 **Çalt** (چالت)[119]: (/ç/ medli elif ile, /l/ ve /t/ sükûn ile). "çabuk, çevik".
3707 **Çalḳuyın** (چالقُويِنْ)[120]: (/ç/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /y/ esre ile, diğer /y/ ve /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] sırt üstü yatmış".
3708 **Çalma** (چالمه): (/ç/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "başa sarılan sarık, çalma"[121]. [M1.185a]
3709 **-Çek** (چاک)[122]: (/ç/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "sözcük sonuna gelen bir ek". [M2.183a]
3710 **Çamlanmaḳ** (چاملانماق)[123]: (/ç/ medli elif ile, /m/ ve /n/ sükûn ile). "çekinerek konuşmak, kaygı ile konuşmak".
3711 **Çam aġacı** (چام آغاجى)[124]: (/ç/ medli elif ile, /m/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] çam ağacı. Şem' ağacı ibaresinin değiştirilmiş biçimidir. Rūm'da bulunan Ḳarṣ'ta çok bulunan bu ağaç mum gibi yandığı için bu adı almıştır.".
3712 **Çamur** (چامور): (/ç/ ile). "çamur".
3713 **Canaḳ** (جاناق)[125]: (/c/ ve /n/ medli elif ile). "üzengi; bir boy adı; (**Çanaḳ**)[126] çanak, kâse".
3714 **Çanḳ** (چانق)[127]: (/ç/ medli elif ile, /n/ ve /ḳ/ sükûn ile). "havada bulunan toz ve duman".
3715 **Çanġa** (چانغا)[128]: (/ç/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "pençe". [İH.159a]
3716 **Canġı** (جانغى)[129]: (/c/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "istişare, danışma, danışık, önlem". [ML.155a]
3717 **Çan̂g** (چانک)[130]: (/ç/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çan, çıngırak". [TÜ.98a]

---

[119] Bk. SG (798), Trkm.Tr (110)// Krgz.Tr: Calt (170)// Derleme: Çaltı "tetik, tez".

[120] Yazmalar: Çalġuyın (چالغُويِنْ). Bk. SG (798), Tarama (50), Ḳoyı// Alt.Tr: Çalkoyto "sırtüstü" (69)// Krgz.Tr (248), YUyg.Tr (69): Çalḳa "sırt"// Tatar.Tr: Çalḳan "sırt, arka; sırtüstü" (61).

[121] SG: "sarık; (Īrān Tr.) eyerin kaşına asılan bir tür deri su kabı" (798)// CC (48): "baş örtüsü"// Tatar.Tr: "sarık" (61)// Krgz.Tr (248), Moğ-Les (263): "kement; ip, sicim".

[122] M1: 181a; TÜ: yok// SG: -Caḳ/-Cek (60). Bk. -Çaḳ/-Çek/Caḳ/-Cek.

[123] Bk. SG (799)// Kzk.Tr: Şamdan- "onuru kırılmak; inat etmek" (627)// Krgz.Tr: Çamdan- "saldırıya hazırlanmak; darılmak, küsmek" (249)// Mlk.Tr: Çamlan- "kızmak, hiddetlenmek" (168).

[124] ML.155a, İH.159a: Çam aḳacı. Bk. SG (799).

[125] Yazmalar: Çanaḳ (چاناق). (/ç/ ve /n/ ile).). HA kaynaklı biçim olmalıdır (32a). Bk. Cenāb/Cünāb, Cunāḳ/Cunāġ, SG (800: Canaḳ/ġ), GS-Özb (G.537/5), Külliyat-Yazma2 (122), Külliyat-Yazma-TB (107), Divan-Yazma (493*2)// BR-Muin: Canāġ/Canāḳ "eyerin ön kaşı"; Cunāġ/Cunāḳ/Cenāb/Cünāb "eyerin eteği; üzenginin tasması" (589-590).

[126] Bk. SG (800), DLT (614), CC (48), Trkm.Tr (110)// Moğ-Les: Sinaga/Şanaga "kepçe, maşraba, tas" (1101).

[127] Bk. SG (800)// Kzk.Tr: Şan̂ "toz" (628)// Krgz.Tr: Çanğ "toz" (250)// YUyg.Tr: Çan̂g "toz" (70).

[128] SG: Çanḳa (800)// Kzk.Tr: Şen̂gel "avuç, pençe" (637)// YUyg.Tr: Çan̂g/Çan̂ggal "avuç, pençe" (70)// Derleme: Çenge "avuç, el".

[129] SG (800), NS (79a): Canḳı// Moğ-Les: Canggi/Zangi "bilgi, haber, söylenti" (1599).

[130] Yazmalar: Can̂g (جانک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32a). Bk. SG (800), Tatar.Tr (61), Moğ-Les (264).

3718 **Çaynar** (چاینار)[131]: (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çiğner". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çimdir idi ėn̂glerini her dem
Çaynar idi yin̂glerini her dem[132]
(چیمدیر ایدی اَینک لارینی هر دم/چاینار ایدی یینک لارینی هر دم)
3719 **Çayḳattı** (چایقاتتی): (/ç/ medli elif ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "çalkadı; çalkattı". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Sipeh ʻazm ėtti ol yan fevc-ber-fevc
Ki çayḳattı çėrik deryāsını mevc
(سپه عزم اَیتّی اول یان فوج بر فوج/که چایقاتتی چیرک دریاسینی موج)
3720 **Çaḳılġay** (چاقیلغای): (/ç/ ile). "çakılır; [çakıla]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ki tā bolġay ḥavādiṡ kūh-ı Ḳāf'ı
Çaḳılġay ıldırım ḫārā-şikāfı [M1.185b, **M2.183b**]
(که تا بولغای حوادث کوه قافی/چاقیلغای ایلدرم خارا شکافی)
3721 **Cavcı** (جاوجی)[133]: (/c/ medli elif ile, /v/ sükûn ile, diğer /c/ esre ile). "Moğ. topuk, ökçe".
3722 **Çavdur** (چاودور)[134]: (/ç/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "Göyük Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı; Moğ. namuslu; Türkmen boylarından birinin adı".
3723 **Çavluḳ** (چاولوق)[135]: (/ç/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "torun; torun çocuğu".
3724 **Çavuş** (چاوُش): (/ç/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "yasakçı, güvenlik görevlisi, bekçi, yasavul; eşik ağası, hâcib, sarayın başkanı, sarayın protokol dairesi başkanı, çavuş; kervana yol gösteren, kılavuz". [İH.159b]
3725 **Çevüt/Çevürme** (چاوُوت-چاوُورمه)[136]: (/ç/ medli elif ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "ev veya çadırın etrafını çevirmek için yapılan duvar veya büyük perde".
3726 **Çalḳanmaḳ/Çayḳanmaḳ** (چالقانماق-چایقانماق)[137]: (/ç/ medli elif ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). "çalkanmak, çalkalanmak, sallanmak".

---

[131] Bk. AŞ (106b)// SG: Çeyner (804).

[132] yin̂glerini| Yazmalar: mėn̂glerini (مَینک لارینی). Bk. SG (847), LM (263, 2391), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658).

[133] Yazmalar: Çavçı (چاوچی). (/ç/ medli elif ile, /v/ sükûn ile, diğer /ç/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32a). Bk. SG (801), NS (193b)// King (213, 199A/20): Cavca.

[134] Bk. SG (801)// DLT: Çuvuldar "Oğuz boylarının yirmincisi" (629)// ŞT: Çavuldur (جاولدر) "Oğuz Ḫan'ın dördüncü oğlu Kök Ḫan'ın üçüncü oğlunun adı. Anlamı: namuslu" (160, T83a/7)// ŞT (T1, T2): Çavdır (153)// Moğ-Les: Sidurga/Sidurgu/Şudraga/Şudargū "dürüst, düzgün, sadık" (1082).

[135] Bk. SG (802)// Trkm.Tr: Çovluk "torun çocuğu" (125).

[136] Çevürme| Yazmalar: Çevdürme (چاودورمه). (/ç/ medli elif ile, /v/ ve /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32a)// SG: Çevüt/Çevürme/Çėvrünti/Çėvürme (802/851)// Derleme: Çevrinti/Çevürme "etrafı çevrilmiş bahçe veya tarla".

[137] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Çalḳanmaḳ// SG: Çayḳanmaḳ/Çayḳalmaḳ (804)// AŞ: Çayḳalmaḳ (106b)// DLT: Yaykal- (962)// CC: Çayhal- (48)// Krgz.Tr (256), YUyg.Tr (73): Çayḳalmaḳ "sallanmak, çalkanmak"; Çayḳanmaḳ "yıkanmak"// Trkm.Tr: Çaykal-/Çaykan- (114).

3727 **Çalḳamaḳ/Çalḳatmaḳ/Çayḳamaḳ/Çayḳamaḳlıġ/Çayḳatmaḳ/Çayḳatmaḳlıġ** (-چالقاماق چالقاتماق-چايقاماق-چايقاماقليغ-چايقاتماق-چايقاتماقليغ)[138]: (/ç/ medli elif ile, /l/ ve /t/ sükûn ile). "çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmak".
3728 **Çaynamaḳ/Çeynemek/Çeynemeklik** (چايناماق-چايناماک-چاينامالکليک)[139]: (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "çiğnemek".
3729 **Çaymaḳ** (چايماق)[140]: (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "ok havaya fırlamak, havalanmak, havaya uçmak". [ML.155b]
3730 **Çayan** (چايان): (/ç/ ve /y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çayan, çıyan, akrep; akrep burcu". *Kelīle ve Dimne'den:*
Kimge kim ʿādet bolur fiʿl-i ẕemīm
Ṣādir olur andın ol bī-iḫtiyār
Tam u taş dėmey çayan yitgec tėger
Köñglide gėçmes ḳılur ḳılması kār[141]
(كيمكا كيم عادت بولور فعل ذميم/صادر اولور آندين اول بى اختيار
تام و تاش دَيماى چايان يِتكاج تَيكار/كونكليدا گيچماس قيلور قيلماسى كار)
Sedd-i Sikenderī'den:
Çayan nūş saçmaḳ ḳılıb ibtidā
Ėtib nīşiniñ bend bendin cüdā[142] [ML.155a]
(چايان نوش ساچماق قيليب ابتدا/اَيتيب نيشى نينک بند بندين جدا)
3731 **Çayḳun** (چايقون)[143]: (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "hava veya suyun çalkalanması".
3732 **Çaylan** (چايلان)[144]: (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "kumlu yer, kumsal".
3733 **Çayır** (چايِر)[145]: (/ç/ medli elif ile, /y/ esre ile). "bir tür ufak bitki, ayrık otu. Acrıġ da denir". [ML.155b]
3734 **Çabun** (چابون)[146]: (/ç/ medli elif ile, /b/ ötre ile). [M1.186a] *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Nā-geh ügü çėkmegey dėben ün [**M2.184a**]
Tumşuġı ėtib gözini çabun[147]

---

[138] Yazmalar: Çalḳamaḳ/Çalḳamaḳlıġ/Çalḳanmaḳ/Çalḳatmaḳlıġ (چالقاماق-چالقاماقليغ-چالقانماق-چالقاتماقليغ). (/ç/ medli elif ile, /l/, /n/ ve /t/ sükûn ile)// SG: Çayḳamaḳ/Çayḳamaḳlıġ/Çayḳatmaḳ/Çayḳatmaḳlıġ (802)// AŞ: Çayḳat- (106b)// Krgz.Tr (256), Trkm.Tr (113-114): Çayka- "çalkamak, sallamak; yıkamak"// YUyg.Tr: Çayḳimaḳ "sallamak, ırgalamak, çalkalamak; yıkamak, çalkalamak" (73).
[139] Yazmalar, SG (804): Çeynemek/Çeynemeklik// CC: Çayna- (48), Krgz.Tr (257): Çayna-// YUyg.Tr: Çaynimaḳ (73)// Trkm.Tr: Çeyne- (118)// Moğ-Les: Cacil-/Cajla- (1609).
[140] Bk. SG (805)// Trkm.Tr: Çav- "sekmek" (113).
[141] Bu beyitler| TÜ: yok// fiʿl-i| Yazmalar: añga (أنكا)// dėmey| ML, İH: dėmen// ḳılması| ML, İH: ḳılmas. Bk. SG (34).
[142] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// nīşi| Yazmalar: nīş (نيش). Bk. SG (805), Sİ (65, 272), Sİ-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (795).
[143] Yazmalar: Çayġun (چايغون). Bk. SG (806).
[144] Bk. SG (806), Derleme.
[145] Bk. SG (806)// DLT: Çim "ayrık otu" (625).
[146] Yazmalar: Çapun (چاپون). (/ç/ medli elif ile, /p/ ötre ile)// Şemsiyev: Çabun "perde" (681)// Kzk.Tr: Jabın "çatı örtüsü"; Jabuv "at örtüsü" (149); Şabın "çayır" (619)// Krgz.Tr: Cabuu "örtü; çul" (161)// Tatar.Tr: Çabın "çayır, otlak" (59)// Mlk.Tr: Cabuv "örtü" (134).

(ناکه اوکو چَیکماکای دَیبان اون/تومشوغی اَیتیب کوزینی چابون)

3735 **Çavun/Cavun** (چاوُوْن-جاوُوْن)[148]: (/ç/ medli elif ile, /v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "ırmak; sert rüzgârla yağan kar ve yağmur". *Dört Dīvān'dan:*

Dehr bāġıda niçük vaṣl güli bütsün kim
Hicr oḳıdur yağını eşk suyıdur covunı[149] [TÜ.98b]

(دهر باغیدا نیچوک وصل کلی بوتسون کیم/هجر اَوقی دور یاغینی اشک سویی دور جوونی)

3736 **Cayılġan** (جایلغان)[150]: (/c/ medli elif ile, /y/ esre ile, /l/ sükûn ile). "ordunun iniş sırasında Ḳonġrat boyu kendi boyunu bulmak için onlara bu sözle seslenir".

3737 **Çöçek** (چوچاک)[151]: (/ç/ ile, /k/ sükûn ile). "topraktan yapılmış kap, çömlek".

/ç/ ve /c/ Babı /t/ ile [ML.156a]

3738 **Cet** (جَت)[152]: (/c/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "alçak bir kavim, Çingene; (**Çit**)[153] kenar, kıyı". [İH.160a]

3739 **Çıtmaḳ** (چِتماق)[154]: (/ç/ esre ile, /t/ sükûn ile). "somurtmak, surat asmak, suratını ekşitmek". [ML.155b]

3740 **Çıtıḳlamaḳ** (چِتیقلاماق)[155]: (/ç/ ve /t/ esre ile). "çimdiklemek". [ML.156a]

3741 **Çıtuḳ** (چِتوق)[156]: (/ç/ esre ile, /t/ ötre ile). "somurtkan, suratı asık".

3742 **Çitgir** (چِتکِر)[157]: (/ç/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). "Moğ. şeytan".

/ç/ ve /c/ Babı /ḫ/ ile

3743 **Caḫ** (جَخ)[158]: (/c/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). "söğüt ağacının ince dallarından yapılan balık ağı; Fa. savaşçı, dövüşçü".

---

[147] Nā-geh| Yazmalar: Nā-gāh (ناکاه)// ügü çėkmegey| Yazmalar: ögüçmegey (اَوکوچماکای)// çabun| Yazmalar: çapun (چاپون). Bk. SG (93), LM (304, 2830), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (667), Külliyat-Yazma1 (679), Hamse-Taşbasma (139).

[148] Yazmalar: Çavun. AŞ ve HA kaynaklı biçim olmalıdır (32a). Bk. Covun// SG: Cavun/Covun "ırmak. Rūmī yazarının verdiği 'çapġun' anlamı yanlıştır" (802/826)// AŞ: Çavun "çapḳun, sert rüzgârla yağan yağmur ve kar" (106b)// Alt.Tr: Caykan/Caykın "nehir koyu" (56)// Kzk.Tr: Javın "yağmur" (169)// Krgz.Tr: Caan "yağmur" (159)// Mlk.Tr: Cavun "yağmur" (145)// Derleme: Cavun/Cavgın/Çavgın/Çavgun/Çavkın "rüzgârda karla karışık yağan yağmur".

[149] oḳı| Yazmalar, AŞ (106b), SG (802): otı (اَوتی)// covunı| Yazmalar, AŞ: çavunı (چاوونی); SG: cavunı. Bk. BV (430, 593), BV-Özb (G.590), Külliyat-Yazma2 (390), Külliyat-Yazma-TB (374), Divan-Yazma (541*2).

[150] Yazmalar: Çaynalmaḳ (چاینلماق). (/ç/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /n/ üstün ile). Bk. SG (806).

[151] Yazmalar: Cecücek (جاجُوجاک). (/c/ ile, /k/ sükûn ile). Bk. SG (812), MK (287, 87b/8), MK-Özb (Tenbih.72)// Krgz.Tr: Çööçök/Çöyçök "küçük çanak" (283-284)// YUyg.Tr: Çöçek "ağaç çanak" (86)// Moğ-Les: Çögüçe/Çögeçe/Çöçige "küçük kap, çömlek" (321).

[152] Yazmalar: Cit (جِت). (/c/ esre ile, /t/ sükûn ile). Bk. AŞ (103a), SG (782), BR-Muin (564).

[153] SG: Çet/(Kāşġar dili)Çit (782)// Krgz.Tr: Çet (262)// YUyg.Tr: Çet (74)// Trkm.Tr: Çet (118).

[154] Bk. SG (827)// Krgz.Tr: Çıtı- "kaş çatmak, surat asmak" (273)// Tatar.Tr: Çıt- "kaşları çatmak, yüz buruşturmak" (66)// Trkm.Tr: Çıt- "kırıştırmak" (121).

[155] Bk. SG (828)// Derleme: Çımdıklamak "çimdiklemek"; Çıtık "serçe parmak".

[156] Bk. SG (828)// Tatar.Tr: Çıtıḳ (66).

[157] Yazmalar: Çitgez (چِتکز). (/ç/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ üstün ile, /z/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33b). Bk. SG (828)// Moğ-Les: Çidkür/Çötgör (284).

/ç/ ve /c/ Babı /d/ ile

3744 **Cada taşı** (جَده تاشى)[159]: (/c/ üstün ile, /d/ ile, /t/ medli elif ile). “yağmur taşı, yağmur yağdıran taş, yada taşı”. [M1.186b]

/ç/ ve /c/ Babı /r/ ile

3745 **Çerkesī** (چِركسى): (/ç/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /k/ üstün ile). “temreni uzun ve koni biçiminde olan bir tür ok; mahruti, konik, koni biçiminde olan”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.184b**]

Ḳaddı cevşen ara köñ̂glümde anıñ̂g dik kim oḳ
Çerkesī duluġa ol oḳ üze peykān yañ̂glıġ[160]

(قدى جوشن آرا كونكلومدا آنينک ديک كيم اَوق/چركسى دولوغه اول اَوق اوزه پيكان ينكليغ)

Sedd-i Sikenderī'de Özbek ordusunun vasfında şöyle der:

Gümüş dik yaruḳ barçanıñ̂g kūhesi
Baş üzre davulġaları Çerkesī

(كوموش ديک ياروق بارچه نينک كوهه سى/باش اوزره داوولغالارى چركسى)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Şu‘le-yi tīġin dėmegil Çerkesī
Çėkti zebāne hem-ol ot şu‘lesi

(شعلهٔ تيغين دَيماكيل چركسى/چَيكتى زبانه همول اَوت شعله سى)

3746 **Cerrār** (جَرّار)[161]: (/c/ üstün ile). “kalabalık ordu”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sėkiz yüz sipāhī-yi cerrārġa
İki yüz yana ehl-i bāzārġa[162]

(سَيكيز يوز سپاهى جرارغه/ايكى يوز يانا اهل بازارغه)

3747 **Çaray** (چَراى)[163]: (/ç/ üstün ile). “yüz, çehre, sima, bet, beniz”.

3748 **Cırcır** (جِيرجِير)[164]: (/c/'ler esre ile). “[Rūm Tr.] pamuğu çekirdeğinden ayırmaya yarayan alet, cırcır, düven”.

3749 **Çırım/Çıram** (چِرِم-چِرَم)[165]: (/ç/ ve /r/ esre ile). “kıvılcım”. [ML.156b]

---

158 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Çaḫ (چَخ). (/ç/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). Bk. SG (783)// BR-Muin: Ceḫ “savaşçı” (565); Çeḫ “savaş” (624)// CC: Çaḫ/Çak “güç, kuvvet” (47)// Alt.Tr: Çaḳ “güç; savaş” (69)// YUyg.Tr: Çaġ “güç, kuvvet” (67).

159 Yazmalar: Cadda taşı (جَدّه تاشى). HA kaynaklı biçim olmalıdır (31a)// SG: Cada taşı/Yada taşı (783/1284). Bk. Yada taşı// DLT: Yat (958). Bk. Yay// Krgz.Tr: Cay taş (715)// Moğ-Les: Cada çilagu/Cad çilagu (1578).

160 duluġa| Yazmalar, SG (785): davluġa (داولوغه). Bk. AŞ (120b), BV (232, 303), BV-Özb (G.302), Külliyat-Yazma2 (342), Külliyat-Yazma-TB (325), Divan-Yazma (290*2).

161 TÜ: Cerrārġa. Bk. BR-Muin (567)// SG: “çekici, sürükleyici ve kalabalık ordu” (1410).

162 sipāhī-yi| M1, M2, İH, TÜ: sipāhī vü (سپاهى و). Bk. Sİ (445, 5936), Sİ-Özb (LXXII), Külliyat-Yazma-TB (913).

163 Yazmalar: Caray (جراى). (/c/ üstün ile). Bk. Çırayı// SG: Çaray/Çıray (785/836)// AŞ (107b), Krgz.Tr (271), YUyg.Tr (82), Derleme: Çıray// Moğ-Les: Çiray/Çaray [~Tr. Teri “deri”. Bk. DLT (871)] “yüz, beniz, çehre; dış görünüş, cilt” (305).

164 Tekrarı| M1: 199b; M2: 197b; ML: 167b; İH: 172a; TÜ: 106b// SG: Carcar/Cırcır (785/836)// Derleme: Carcar/Cercer/Cırcır.

3750 **Cırġab** (جِرغاب): (/c/ esre ile, /r/ sükûn ile). “eğlenmiş, sefa sürmüş, neşelenmiş”[166]. *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:
Av avlab ḳuş salıb cırġab hemīşe
Gėce gündüz tena‘‘um ḳıldı pīşe
Yiti iḳlīmde sancış uruş yoḳ
Günice cırġalanĝdın özge iş yoḳ[167] [İH.160b, TÜ.99a]
(آو آولاب قوش ساليب جِرغاب هميشه/گيجه كوندوز تنعّم قيلدى پيشه
يِتى اقليم دا سانجيش اوروش يوق/كونى جا جِرغالانكدين اَوزكا ايش يوق)

3751 **Ciren** (جِرَن)[168]: (/c/ esre ile, /r/ üstün ile). “ceren, ceylan”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çün ‘azm-ı şarāb-ı nāb ėterler
Ciren ḳuzısın kebāb ėterler[169] [M1.187a]
(چون عزم شراب ناب اَيتارلار/جِرَن قوزيسين كباب اَيتارلار)

Çün yitti ḫazān yėlininĝ ahı
Bostān çırayını ḳıldı kāhī[170]
(چون يِتّى خزان يَيلى نينک آهى/بستان چِرايِنى قيلدى كاهى)

Dört Dīvān'dan:
Ėrür ḳanlıġ könĝülde gözlerinĝ veh ṭurfedür osru
Ki çıḳmaslar demī ol ikki ciren lāle-zārımdın[171]
(اَيرور قانليغ كونكل دا كوزلارينک وه طرفه دور اُسرو/كه چيقماس لار دمى اول ايكّى جِرَن لاله زاريمدين)

3752 **Çarġ/Çarḫ** (چَرغ-چَرخ)[172]: (/ç/ üstün ile, /r/ ve /ġ/ sükûn ile). “bit tür siyah gözlü atmaca kuşu, çakırdoğan”.

3753 **Circirek** (جِرجِرک): (/c/'ler esre ile). “cırlayık, cırcır, ağustos böceği, orak böceği”[173]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Yāve köp ayturda biri circirek
Çarḫ köp urmaḳta biri firfirek

---

[165] Yazmalar: Çırım// AŞ: چرم (108a)// AŞ-Maarif: چِرَم (106*2)// SG: چِرَم (irem vezninde) “(Rūm Tr.) kıvılcım” (837).

[166] Yazmalar: “kuş avlamak için havaya ok atmak”. AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (108a: Çırġab). Bk. Cırġamaḳ, SG (832).

[167] sancış| Yazmalar, AŞ: hem sancış (هم سانجيش)// uruş yoḳ| Yazmalar: uruş oḳ (اوروش اوق). Bk. AŞ (108a), SG (832), GN (87, 1018; 101, 1184).

[168] SG: Ceren/Ceyran (786/806)// AŞ: Çėren (108a/527)// Alt.Tr (59), Trkm.Tr (99): Ceren// Krgz.Tr: Ceyren/Ceerde “kızıl”; Ceyren “ceylan” (206)// YUyg.Tr: Ceyren “antilop” (61); Ciren “sarışın, al donlu” (63)// Moğ-Les: Cegere(n) [~Tr. Yegren “kızılımsı kahverengi (at)”. Bk. Yikrān] “ceren, ceylan; yaban keçisi”; Cegerde/Zeerd “kızıl, kırmızı, kestane rengi, kızıl kahverengi” (1612); Cür “bozkır antilopu” (1679).

[169] ḳuzı| M1, M2, TÜ: ḳuzu (قوزو). Bk. LM (115, 854), LM-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (626).

[170] çırayını| Yazmalar: cirenini (جرانينى). Bk. LM (338, 3173), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (674), Külliyat-Yazma1 (686), Hamse-Taşbasma (145).

[171] veh| Yazmalar: bu (بو). Bk. GS (380, 510), GS-Özb (G.495), Külliyat-Yazma-TB (100), Divan-Yazma (454*2).

[172] Bk. BR-Muin (632/629-630).

[173] Yazmalar: “bir kuştur”// AŞ (103b): Cercerek (جَرجَرک)// SG (836): Circirek (جِرجِرک).

(یاوه کوپ آیتوردا بیری چرچرک/چرخ کوپ اورماقته بیری فرفرک)

3754 **Çėrik** (چَیریک)[174]: (/ç/ üstün ile, /r/ esre ile). "ordu, çeri". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Çėrikge iş āşūb boldı yana
Zamāne leged-kūb boldı yana
Çėrik yapıban ʻarṣa-yı ḫāknı
Anıñ gerdi andaḳ ki eflāknı

(چیریک کا ایش آشوب بَولدی یَنا/زمانه لکدکوب بَولدی یَنا
چَیریک یاپیبان عرصهٔ خاک نی/آنینک کردی آنداق که افلاک نی)

3755 **Çerilik** (چری لیک): (/ç/ üstün ile). [**M2.185a**] "[Rūm Tr.] askerlik, çerilik".

3756 **Cürre** (جُرّه): (/c/ ötre ile). "erkek hayvan; erkek doğan kuşu; ak doğan, beyaz doğan; her şeyin küçüğü; yürekli, yiğit; çabuk, çevik, atik; bir tür saz, bir çeşit çalgı aleti; Şīrāz'a bağlı bir köy adı"[175].

3757 **Cürmāne** (جُرمانه)[176]: (/c/ ötre ile, /n/ üstün ile). "ceza, suçludan alınan para cezası".

/ç/ ve /c/ Babı /ş/ ile

3758 **Çeşte** (چَشته)[177]: (/ç/ üstün ile, /ş/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "büyük tambur".

3759 **Ceşn** (جشن)[178]: (/c/ üstün ile). "ziyafet, misafirlik, konukluk, şölen".

/ç/ ve /c/ Babı ʻayın ile

3760 **Caʻferī** (جعفری)[179]: (/c/ ve /f/ üstün ile). "bir tür yılan". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ėrür kefçe vü efʻī vü caʻferī
Bolub her bir ol gencniñ ejderi [ML.157a]

(اَیرور کفچه و افعی و جعفری/بولوب هر بیر اول کنج نینک اژدری)

/ç/ ve /c/ Babı /ġ/ ile [İH.161a]

3761 **Coġrat** (جُغرات)[180]: (/c/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). "Semerḳand dilinde: yoğurt". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Anı öyge gėltürdi tartıb ʻinān [M1.187b]
Revān mā-ḥażar çėkti coġrat u nān

(انی اویکا گیلتوردی تارتیب عنان/روان ماحضر چَیکتی جغرات و نان)

3762 **Cüftüñ** (جُفتونک)[181]: (/c/ ve /t/ ötre ile, /f/ sükûn ile). "eşin, karın". *Dört Dīvān'dan:*

---

[174] M2, ML, İH: Çirik; M1.197a, M2.194b (üzeri çizili), TÜ.105a: Çėrik// SG: Çėrik/Çėrikçi (838)// AŞ: Çėrik (108a/527)// DLT: Çer/Çerig/Çerlik "karşı taraf (savaşta karşılıklı duran saflar, savaş sırası)" (619/620)// CC: Çeri/Çeyri (49)// Krgz.Tr: Çerik/Çerüü (262)// YUyg.Tr: Çėrik (77)// Moğ-Les: Çerig/Çereg/Çirig (277).

[175] Yazmalar: bāz (باز) "doğan" sözcüğü, büz (بز) "keçi" biçiminde verilmiştir// Tekrarı| M1: 421b; M2: 419a; TÜ: 233b. Bk. SG (1410), BR-Muin (569).

[176] Yazmalar: Cermāne (جَرمانه). (/c/ ve /n/ üstün ile)// Tekrarı| M1.421b: Cürmāne (/c/ üstün ile); M2.419a, TÜ.233b: Cermāne (/c/ üstün ile). Bk. SG (1410).

[177] Yazmalar: Cüşte (جُشته). (/c/ ötre ile, /ş/ sükûn ile, /t/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (31a)// SG: Çeşte/Çişte (787)// Tarama: Çeşte "uzun saplı büyük tekneli bir çeşit çalgı" (53).

[178] Yazmalar: Çeşmen (چشمن). (/ç/ ve /m/ üstün ile)// SG: Ceşn (787)// AŞ: Çeşn (104a).

[179] Bk. SG (1410), Dehhuda.

[180] Bk. BR-Muin (576)// SG: "yoğurt" (1410)// Amid, Dehhuda: Coġrat/Çoġrat "Tr. yoğurt".

[181] M1, M2, ML, İH: Cuġtük "karı"; TÜ: Cıġtük (جغتوک). (/c/ esre ile, /ġ/ sükûn ile, /t/ ötre ile) "karı".

Çü nökerge bėrdiñ icāzet yana
Gėlib ḳılsa ḫidmetġa ḳoldaşlıḳ
Bil andaḳ ki cüftüñġġa bėrseñ ṭalāḳ
Yana istegey ḳılmaḳ oynaşlıḳ[182]

(چو نوکرغه بَیردینک اجازت ینه/گیلیب قیلسه خدمت غه قَولداش لیق
بیل آنداق که جُفتونک غه بَیرسانک طلاق/یانا ایستاکای قیلماق اَویناش لیق)

3763 **Çaġana** (چَغانه)[183]: (/ç/ ve /n/ üstün ile). "Türkistān'da bir saz adı; kaside". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Çün ḳānūn u çaġana nālesi ḳulaġġa tüşgey ve meh-veş sāḳī yükünüb mey ayaḳġa tüşgey.

(چون قانون و چغانه ناله سی قولاغ غه توشکای و مهوش ساقی یوکونوب می اَیاق غه توشکای)

3764 **Cetūt** (جَتوت)[184]: (/c/ üstün ile). "Çingeneler". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī ėyledi Lūlī-veşī köñglümni ḳayd
Ḫalḳnı Etrāk esīr ėtti velī bizni Cetūt[185]

(ای نوایی اَیلادی لولی وشی کونکلومنی قید/خلقنی اتراک اسیر اَیتّی ولی بیزنی جتوت)

3765 **Çaġanyānī** (چَغانیانی)[186]: (/ç/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /y/ medli elif ile). "kişi adı". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Bāḳī Çaġanyānī devlet-ḫ̌āhlıḳ [iẓhārı] ḳılıb bizge ḳoşulmaḳçı boldı[187].

(باقی چغانیانی دولت خواه لیق قیلیب بیزکا قوشولماقچی بولدی)

3766 **Cüfti** (جُفتی)[188]: (/c/ ötre ile, /f/ sükûn ile, /t/ esre ile). [**M2.185b**] "eşi, karısı". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan[189]:*

İbrāhīm 'aleyhi's-selām Sāra bile kim 'amm-zādesi ve cüfti ėrdi Mıṣr'ġa bardı.

(ابراهیم علیه السّلام ساره بیله کیم عمّ زاده سی و جُفتی اَیردی مصرغه باردی)

3767 **Cıġatay/Caġatay** (جِغَتای-جاغاتای)[190]: (/c/ esre ile, /ġ/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "Çengiz Ḫan'ın ikinci oğlunun adı. Türkī dilinin kurucusu Türk bin Yāfeş bin Nūḥ'dur. Onu Turan, Ḫ̌ārezm, Māverā'u'n-nehr, Etrākiye ve Özbekiyye'de yaygınlaştıran ise Cıġatay'dır". "Dolayısıyla o tarihten beri Türkī-yi Cıġatayī adıyla tanındı. Ancak Īrān ve Rūm'da yaygınlaşmadı. Çengiz Ḫan'ın küçük oğlu ve cömertlikte eşsiz olan Ögetey onu veliaht yaptı. O ölünce de padişah oldu. Bir gün bir kişi uykusunda, Çengiz Ḫan'ı gördüğünü iddia eder. Ögetey ona hangi dilde konuştuğunu sorunca bu dille

[182] cüftüñġġa| Yazmalar: cuġtunġa (جُغتونغه). Bk. SG (324), BV (502, 692), Külliyat-Yazma-TB (392).

[183] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BR-Muin (643)// SG: "bir saz adı; musikide bir perde ve nağme adı; şiirde kaside; çalışkan" (1411).

[184] TÜ: yok; Yazmalar: Çıġut (چِغوت). (/ç/ esre ile) "bir boy adı".

[185] Cetūt| Yazmalar: Çıġut (چِغوت). Bk. FK (90, 90), FK-Özb (G.86), Divan-Yazma (99*2).

[186] ML: 157b; TÜ: yok// Yazmalar: Çıġaynalı (چِغاینالی). (/ç/ esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile) "çıkmalı".

[187] Bāḳī Çaġanyānī| Yazmalar: yaġı çıġaynalı (یاغی چِغاینالی). Bk. SG (22), TB (2, H120b/9), TB-Yazma-ML (182).

[188] Yazmalar: Cuġtı (جُغتی). (/c/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile, /t/ esre ile) "karı".

[189] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.* Bk. TM (85, T698b/12), TE-Özb (İbrāhīm), Külliyat-Yazma2 (681), Külliyat-Yazma-TB (1162)

[190] M1, M2, TÜ: Cıġatay; ML, İH: Coġtay/Caġatay// SG: Caġatay (789)// Kzk.Tr: Şaġatay (620)// YUyg.Tr: Çiġatay (78).

konuştuklarını söyler. Ögetey bu dilin, ağası (büyük kardeşi) tarafından yaygınlaştırıldığını, Çengiz Ḫan'ın ise Uyġur diliyle konuştuğunu vurgulayarak onun yalan söylediğini belirtir. Cıġatay akıllı ve bilgin bir kişiydi. Yaptırdığı birçok binalar gibi onun koyduğu birçok yasa Türkler ve Moġullar arasında hâlâ yaşamaktadır"[191]. [ML.157b, İH.161b, TÜ.99b]

/ç/ ve /c/ Babı /f/ ile

3768 **Cüfüt** (جُفوت)[192]: (/c/ ötre ile). "Yahudi, Çıfıt". [M1.188a]

/ç/ ve /c/ Babı /k/ ve /g/ ile

3769 **Çek** (چَک)[193]: (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "bağ, düğüm; çek, berat, resmi belge; kura, çekiliş". *Tārīḫü'l-Mülūk'da* Żaḥḥāk zikrinde şöyle der (3. anlam):
Günehlıḳ kişi bolmasa çek salıb sāyir ḫalḳdın ḳatl ḳılur ėrdi.
(گُنه لیق کیشی بولماسا چک سالیب سایر خلق دین قتل قیلور اَیردی)

3770 **Çekāvek** (چَکاوک): (/ç/ ve /v/ üstün ile). "toygar kuşu; musikide bir nağme adı". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Niçük kim an͡glamış ėrdi yek-ā-yek
Barın sayradı andaḳ kim çekāvek[194]
(نیچوک کیم آنکلامیش اَیردی یکایک/بارین سَیرادی آنداق کیم چکاوک)

3771 **Çekçe** (چَکچه)[195]: (/ç/'ler üstün ile, /k/ sükûn ile). "tutkun ve şaşkın göz".

3772 **Çekmen** (چَکمن)[196]: (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "yağmurluk; Belḫ yöresindeki Andḫod'un yakınlarında bulunan bir yer adı". [**M2.186a**]

3773 **Çeküç/Çeküş/Çöküş** (چَکوچ-چَکوش-چَوکوش)[197]: (/ç/ üstün ile, /k/ ötre ile). "çekiç".

3774 **Çigil** (چِکِل)[198]: (/ç/ ve /g/ esre ile). "Türkistān'da bir vilayetin adı. Seyhūn ırmağının kaynağı da oradadır".

/ç/ ve /c/ Babı /l/ ile [ML.158a]

3775 **Cili** (جِلی)[199]: (/c/ esre ile). "suçluların boynuna takılan demir halka". *Ferhād u*

---

[191] TÜ: yok// Cıġatay| ML, İH: Coġtay// Uyġur| Yazmalar: Ayġur (اَیغور).

[192] Yazmalar: Cafuḳ (جَفوق). (/c/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32b). Bk. SG (817). SG'de verilen örnekte geçen bu sözcük ise Cetūt olmalıdır. Bk. Cetūt// YUyg.Tr: Cühüt (65).

[193] Bk. SG (794)// AŞ: "çek, berat; kura" (105a)// Kzk.Tr: Şiye "kördüğüm" (639)// YUyg.Tr: "çek; kura" (73); Çig/Çigiç/Çigik "düğüm" (78).

[194] an͡glamış ėrdi| Yazmalar: an͡gladı barın (آنکلادی بارین). Bk. SG (917), FŞ (407, XLIV/93), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (576).

[195] Bk. SG (794)// Krgz.Tr (259), YUyg.Tr (73): Çekçey- "gözlerini hayretten fal taşı gibi açmak".

[196] Andḫod| Yazmalar: Andḫo (أندخو). Bk. SG (794-795)// AŞ: "çuha; çakşır" (105a)// DLT: Çek "çizgili aba kumaş gibi pamuklu dokuma"; Çekrek "kölelerin giydiği yünden yapılmış aba" (618)// CC: "çuha, yün kumaş" (48)// Krgz.Tr: Çekmen/Çepken "iğne ardı dikilmiş (sırılmış) bir tür erkek üst giyimi; çuhadan astarsız kaftan" (260/261-262)// YUyg.Tr: "bir tür kışlık pamuklu palto ve onun kumaşı" (74)// Derleme "kıl ve yün örgüsü, çuldan yapılmış çoban yağmurluğu"// Moğ-Les: Çembe/Çengbe/Çengme "yün giysi" (275); Çegedeg "kısa ceket" (272).

[197] Yazmalar, SG (795): Çeküç/Çeküş// AŞ: Çeküş (105a). AŞ/SG'de verilen örnekte geçen bu sözcük ise Çöküş (چوکوش) olmalıdır. Bk. NŞ (247, 247/3), NŞ-Özb (G.247), Külliyat-Yazma-TB (188), Divan-Yazma (240*2)// Mlk.Tr: Çögüç (179)// Trkm.Tr: Çekiç (115).

[198] TÜ: yok. Bk. FV (674), SG (1412), BR-Muin (653).

Şīrīn'den:
Bolup ruḫ-sārıġa her sarı güller
Cililig barça gerden-beste ḳullar[200]

(بولوب رخساريغه هر سارى كل لار/جِلى ليک بارچه كردن بسته قُول لار)

3776 **Ciliye** (جِليه)[201]: (/c/ esre ile, /y/ üstün ile). "suçluların boynuna takılan demir halka, uzun tasma".

3777 **Çolpu** (چَولپو)[202]: (/ç/ üstün ile, /p/ ötre ile). "ince dallardan yapılmış süzgeç".

3778 **Calayır** (جَلايِر): (/c/ üstün ile, /y/ esre ile). "Türklerde bir boy adı"; "[*Ḥabībü's-Siyer'e* göre] Salcut, Ḳonḳrat, Taycut ve Calayır boyları birleşip yada taşı kullanarak Çengiz Ḫan ve Onĝ Ḫan ordusunu yağış nedeniyle yendiler"[203]. [M1.188b]

Pedīd āmed ez mekrişān bād u berf
Şüd ez berf ṣaḥrā çü deryā-yı jerf
Ne-kerde kesī ceng bi-gürīḫtend
Ez īşān dü bā-hem ne-y-āmīḫtend[204] [İH.162a]

(پديد آمد از مكرشان باد و برف/شد از برف صحرا چو درياى ژرف
نكرده كسى جنک بكريختند/از ايشان دو باهم نياميختند)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:
Calayır ġavġāsı ve Ḳavçın ʻalālāsı[205].

(جَلاير غوغاسى و قاوچين علالاسى)

3779 **Calduy/Culdu** (جَلدوى-جُولدو)[206]: (/c/ üstün ile, ikinci /c/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "ödül, yapılan yiğitlikten dolayı verilen armağan". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[199] Yazmalar: Çili (چِلى). (/ç/ esre ile). Bk. AŞ (108b), Ciliye// SG: Cili/Ciliye "suçluların boynuna takılan demir halka"; Cılı "sıcak yer" (846)// Kzk.Tr: Jeli "tayları kazığa bağlayan urgan" (173)// Krgz.Tr (199), Moğ-Les (1614): Cele "hayvan bağlanan ip"// Derleme: Cele "kuş yakalamak için at kılından veya iplikten yapılmış tuzak; at kılından veya iplikten yapılmış ilmik".

[200] Bolup ruḫ-sārıġa| Yazmalar, AŞ (109a), SG (846): ʻİẕār eṭrāfıda (عذار اطرافيدا)// barça| Yazmalar, AŞ, SG: niçe (نيچه). Bk. FŞ (88, IV/14), FŞ-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (487), Külliyat-Yazma1 (499), Hamse-Taşbasma (159).

[201] Yazmalar: Çilbe (چِلبه). (/ç/ esre ile, /b/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (34a). Bk.Cili, SG (846).

[202] Yazmalar: Çelpu (چَلپو) "pilav süzgeci". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33a). Bk. SG (823)// Kzk.Tr: Şolpı "kevgir" (643)// Trkm.Tr: Çolpı "süzgeç, kepçe" (124)// Derleme: Çolpu "büyük kepçe".

[203] TÜ: yok// Taycut| M1, M2: Nabcut; ML, İH: Naycut; Dehhuda, *Ḥabībü's-Siyer:* Talcut; CT-Musevi: Tayçiut (2078); Moğ-Les: Tayçigud/Tayçūd "Cengiz Han zamanında Kuzey Moğolistan'daki bir Moğol boyu" (1187)// AŞ: Calayır "Çaġatay'da bir kabile adı" (106a)// MGT-Temir: Calayir (269).

[204] Bu beyitler| TÜ: yok// jerf| M1, M2: jef.

[205] Ḳavçın| M1, M2, ML, İH: Ġavçın. Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).

[206] Calduy| M1: 188a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.193a, M2.190b, ML.162a, İH.166a, TÜ.102b: Culdu// FV: Calduy (673)// SG (823): جولدو (ḫoş-bū vezninde)// Cl: Coldu (56)// Radloff: Caldu/Çuldu/Çildü (148/201/190)// AŞ: جولدو (114a)// AŞ-Hüccetiye: چولدو (191)// Devellioğlu: Cuʻl "Ar. ücret, karşılık; ayak kirası" (145)// Doerfer: Cüldü (162)// Arat-Babür: Çuldu (655)// Kzk.Tr: Jülde "ödül" (189)// Krgz.Tr (165), Alt.Tr (49): Cal "mükâfat; ücret"// Alt.Tr: Caldu "kiralık" (50)// Moğ-Les: Cildü "kesilmiş evcil hayvanların başı veya yüreği" (1629); Yala/Yal "tazminat, bedel" (680); Colig [~Tr. Yuluġ. Bk. DLT (987)// Mlk.Tr: Culuv "fidye"] "fidye; kurtarma" (1652); Doli- "değiştirmek, takas etmek; fidye ile kurtarmak"; Dolig "değiştirme, takas; karşılık, bedel; fidye" (411).

Tutub culdu alur yarmaḳġa ḳalḳan
Dėgil kim ėylemişler taġnı talḳan[207]

(توتوب جولدو آلور يارماق غه قالقان/دَيكيل كيم اَيلاميش لار تاغنى تالقان)

Dört Dīvān'dan:

Nevāyī oynadı cān ḫalḳdın burun raḥm ėt
Çü ḳıldı celdlıḳ imdi girek an̂ga culdu[208]

(نوايى اَوينادى جان خلق دين بورون رحم اَيت/چو قيلدى جلدليق ايمدى كيراک اَنكا جولدو)

3780 **Çelpek** (چَلپَک)[209]: (/ç/ ve /p/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "yağda pişirilmiş bir tür ince ekmek, gözleme". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Şa'bān ayınıñ ortasıda kim berāt bolġay çelpek otuz batman ḥelvā yigirmi batman[210].

(شعبان آيى نينک اورتاسيدا كيم برات بولغاى چلپک اوتوز باتمان حلوا ييكيرمى باتمان)

3781 **Çelenk** (چَلَنک)[211]: (/ç/ ve /l/ üstün ile). "[Rūm Tr.] kuş kanadının en uzun tüyü; [mecaz anlamda:] yiğitlik göstergesi olarak başlığa takılan sorguç, çelenk".

3782 **Çalış** (چَليش)[212]: (/ç/ üstün ile). "ayrı iki türden doğmuş olan, melez, kırma".

3783 **Çılav** (چِلاو)[213]: (/ç/ esre ile). "pilav".

3784 **Cılav** (جِلاو)[214]: (/c/ esre ile). "atın dizgini, at yuları, çılbır; ön, ileri".

3785 **Celd** (جَلد)[215]: (/c/ üstün ile, /l/ ve /d/ sükûn ile). [**M2.186b**] "çabuk, çevik". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçe min̂g celd mellāḥ-ı hüner-ver
Balıġ yan̂glıġ su içre mevc-perver[216]

(نيچه مينک جَلد ملّاح هنرور/باليغ ينكليغ سو ايچره موج پرور)

3786 **Çul/Cul** (چُول-جُل)[217]: (/ç/ ötre ile). "keçeden yapılmış hayvan örtüsü, çul; [mecaz anlamda:] örümcek ağı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[207] yarmaḳġa ḳalḳan| Yazmalar, AŞ (114a): barmaḳġa ḳalġan (بارماق غه قالغان). Bk. SG (601), FŞ (370, XL/106), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (566), Külliyat-Yazma1 (577), Hamse-Taşbasma (232).

[208] girek| M2: gėrek// girek an̂ga| Yazmalar: an̂ga girek. Bk. SG (823), GS (398, 535), GS-Özb (G.520), Külliyat-Yazma2 (119), Külliyat-Yazma-TB (104: جلدو), Divan-Yazma (477*2: جلدو).

[209] Tekrarı| M1.188b, M2.186b, İH.162a (üzeri çizili), TÜ.100a: Celbek "Berat gecesi". Bk. SG (797), YUyg.Tr (74), Trkm.Tr (116)// AŞ: Celbek (106a)// Krgz.Tr: Çelpek "bir tür kaygana" (261).

[210] Bu örnek| M1, M2, TÜ: yok. Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (767).

[211] Yazmalar: Çelnek (چَلنَک). (/ç/ ve /n/ üstün ile). Bk. SG (798), Derleme.

[212] Yazmalar: Calış (جَليش). (/c/ üstün ile)// SG: Çalış/Şalġurt (798). Bk. Şalġurt// Krgz.Tr: "yarı cins olan" (248).

[213] M1: 188a; ML: 157b; TÜ: yok.

[214] M1: 201b; ML: 157b; TÜ: 107b. Bk. AŞ (108b), SG (845), Trkm.Tr (100), Derleme// Moğ-Les: Ciluga/Joloo (1630).

[215] Bk. Dehhuda (Ar.), Çalt.

[216] yan̂glıġ su içre| M1, M2, ML, İH: su üzre yan̂glıġ// içre| Yazmalar: üzre (اوزره). Bk. FŞ (261, XXVIII/32), FŞ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (535).

[217] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok; TÜ: Çel (چَل). (/ç/ üstün ile) "örümcek ağı". AŞ kaynaklı biçim olmalıdır// Tekrarı| M1.194b, M2.192b, ML.163a, İH.167a, TÜ.103b: Çul "örümcek ağı". HA kaynaklı biçim olmalıdır (33a)// AŞ: Çel "örümcek ağına yakalanan bir tür büyük sinek; örümcek ağı" (106a)// SG: Cul (جول) "hayvan örtüsü; örümcek ağı" (822)// Trkm.Tr: Cul "çul" (104)// Dehhuda: Cull/Cell "Ar. hayvan örtüsü".

Örgemçi şıbaḳġa culnı tırmab
Tumşuġını rişte birle çırmab

(اورکامچی شیباق غه جُلنی تیرماب/تومشوغینی رشته بیرلا چِرماب)

3787 **Çil** (چِل)[218]: (/ç/ esre ile). "[Rūm Tr.] çil, dağ tavuğu. Bu kuşu İrevān'da gördüm; [çil; çilli; tahıl yığını]"; "deli, çılgın"[219].

/ç/ ve /c/ Babı /m/ ile

3788 **Çemçe** (چَمچه)[220]: (/ç/'ler üstün ile). "büyük kaşık, kepçe, çemçe, çömçe".

3789 **Çemen/Çemender** (چَمن-چَمندر)[221]: (/ç/ üstün ile). "gevşek ve ağır yürüyen hayvan". [TÜ.100a]

3790 **Çımdıġan** (چِمدیغان)[222]: (/ç/ ve /d/ esre ile). "kuşların yumuşak tüyü".

3791 **Cimcime** (جِمجِمه)[223]: (/c/'ler esre ile, ikinci /m/ üstün ile). "çamurlu yer, bataklık".

3792 **Çimdik** (چِمدیک): (/ç/ esre ile). "çimdik". [M1.189a, ML.158b]

3793 **Çimdir** (چِمدیر)[224]: (/ç/ ve /d/ esre ile). "çimdiklemek; [çimdikler]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çimdir idi ėn͡glerini her dem
Çaynar idi yin͡glerini her dem[225]

(چیمدیر ایدی اَینک لارینی هر دم/چاینار ایدی یینک لارینی هر دم)

3794 **Camca** (جَمجا)[226]: (/c/ üstün ile, /m/ sükûn ile, diğer /c/ medli elif ile). "Moğ. gömlek".

/ç/ ve /c/ Babı /n/ ile [ML.159a, İH.162b]

3795 **Çinge** (چِنکه)[227]: (/ç/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ üstün ile). [**M2.187a**] "bir nağme. Düğünlerde bu ezgi ile kadınlar ve erkekler el ele tutuşup dans ederler". *Mīzānu'l-Evzān'dan:*

---

218 ML: 157b; TÜ: 107b// SG: "(Rūm Tr.) çilli; çil kuşu; tahıl yığını" (845)// DLT: "deride dövme izi; çirkinlik" (625)// CC: "çil kekliği" (51)// Krgz.Tr: "boz keklik" (274)// YUyg.Tr: "çil" (80)// Derleme: "topraktan yeni çıkan bitki, ekin; çil; çilli".

219 ML, İH: yok. Bk. BR-TDK (144), Dehhuda// Derleme: Çel "yaramaz".

220 SG: Çemçe/Çömçe (800/825).

221 Bk. SG (800), Çuman/Çoman// BR-Muin: Cāymend/Cemend/Çemān/Çemen/Çemend (562/588/658/660)// Trkm.Tr: Çaman (110).

222 Bk. SG (847).

223 Yazmalar: Cemceme (جَمجَمه). (/c/'ler ve ikinci /m/ üstün ile). Bk. SG (847)// Derleme: Cımcıma/Cimcimelik.

224 Bk. AŞ (109a), SG (847)// CC: Çımdı- (50)// Krgz.Tr: Çımçı- (268)// Mlk.Tr (176), Derleme: Çimdi-// YUyg.Tr: Çimçimaḳ/Çimdimaḳ (81)// Moğ-Les: Çimki-/Çimhe- (297).

225 yin͡glerini| Yazmalar: mėn͡glerini (مَینک لارینی). Bk. SG (847), LM (263, 2391), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658).

226 M1, M2, İH: Camcah (جمجاه); TÜ: yok. FV kaynaklı biçim olmalıdır (587/673). Bk. NS (79a), King (298, 205B/30)// SG: Comca (825). Bk. Comca// Moğ-Les: Çamça (263).

227 Bk. AŞ (109a), SG (849)// Krgz.Tr: Çıņ "gelinin güvey evine geldiği zaman gençlerce söylenen bir şarkı" (270)// BR-TDK: Çenge "zalim bir hükümdar olup gelinlik kızları ilk gece yanına alan Çenge'nin öldürüldüğü gün bayram sayılmış ve çenge bayramı adıyla anılmıştır" (136-137)// Sami: Çenge "köylerde gelin karşılanırken tef çalınarak okunan 'yar yar' nakaratlı bir makam" (517).

Yana çingedür kim Türk ulusı zifāf ve ḳız köçürür ṭoylarıda anı ayturlar ve ol sürūdīdür be-ġāyet mü'es̱s̱ir ve iki nev'dür: bir nev'i hīç vezn bile rāst ėmes ve bir nev'i bir beyt aytılur kim münseriḥ-i maṭvī-yi mevḳūf baḥrıdur ve yār lafẓını redīf ornıġa meẕkūr ḳılurlar andaḳ kim:

Ḳaysı çemendin ėsib gėldi ṣabā yār yār
Kim demidin tüşti ot cānım ara yār yār[228]

(یانا چنکه دور کیم تُرک اولوسی زفاف و قِز کوچورور طوی لاریدا آنی آیتورلار و اَول سرودی دور بغایت مأثّر و ایکی نوع دور: بیر نوعی هیچ وزن بیله راست ایماس و بیر نوعی بیر بیت آیتِلور کیم منسرح مطوی موقوف بحری دور و یار لفظی نی ردیف اَورنیغه مذکور قیلورلار آنداق کیم:
قایسی چمن دین اَیسیب گَیلدی صبا یار یار/کیم دَمی دین توشتی اَوت جانیم آرا یار یار)

Sedd-i Sikenderī'den:

Muġannī tüzüb çinge veznide çeng
Nevā çėk ki hey hay öleñ̂ hay öleñ̂
Nevāyī çü ser-menziliñ̂ Çīn'gedür
Sürūduñ̂ daġı sūr ara çingedür[229] [ML.158b]

(مغنّی توزوب چِنگه وزنیدا چنک/نوا چَیک که هی های اَولنک های اَولنک
نوایی چو سرمنزلینک چین کادور/سرودونک داغی سور آرا چِنکه دور)

3796 **Çengiz/Çingiz** (چَنکیز-چینکیز)[230]: (/ç/ üstün ile). "[*Ravżatu'ṣ-Ṣafā* yazarına göre] padişahların padişahı anlamına gelir. [Vaṣṣāf'ta Cüveynī'den aktarılarak] çeng'in 'muhkem, sağlam' anlamına geldiği, çengiz'in ise onun çoğul biçimi olduğu söylenmiştir. Asıl adı Temücin'dir. Babası Yesügey Bahadır bin Bartan, annesi ise Oelun Ėke'dir. Şerefü'd-dīn 'Alī Yezdī kendi tarihinde onun yedi gezegenin de bulunduğu terazi burcunda doğarken avucunda bir damla kan bulunduğunu kaydeder"[231].

Nihādīm nām-ı tū Çengiz H̱an
Tū min-ba'd ẖod rā Temücin me-ẖˇān [M1.189b, İH.162a]

(نهادیم نام تو چنکیزخان/تو من بعد خود را تموجین مخوان)

3797 **Ceñ̂señ̂** (جَنکسانک)[232]: (/c/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "padişah vekili, vezir, emir".

3798 **Cendek** (جَندَک)[233]: (/c/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "hayvan ölüsü, leş". [İH.162b]

---

228 köçürür| Yazmalar: köçürürde (کوچوروردا)// beyt| M2: beytde; ML, İH: beytde bėyle// kim münseriḥ…baḥrıdur| M2, ML, İH: yok; M1, TÜ, SG: ki münseriḥ…baḥrıdur// lafẓını| Yazmalar: lafẓı (لفظی). Bk. AŞ (109a), SG (849), Mİ (59, TR757a/13), Mİ-Özb (Daire.8), Külliyat-Yazma2 (563).

229 hay öleñ̂ hay öleñ̂| M1, M2, TÜ: hay öleñ̂ hay ölüñ̂ (های اَولنک های اَولونک)// Sürūduñ̂| Yazmalar, AŞ: Sürūdıñ̂ (سرودینک). Bk. AŞ (109a), SG (849), Sİ (378, 4956/4958), Sİ-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (893: چینکه).

230 Yazmalar: Çengiz// SG: چینکیز (849)// CT-Musevi (167): Çinggiz (Çing "sağlam, doğru" + z "çokluk eki")// Moğ-Les: Çinggis/Çinges (304).

231 çeng| Yazmalar: çengizi (چنکیزی); SG (849): cengzi (جنکزی). Bk. Vassaf (559)// Yesügey| Yazmalar: Bisüge (بی سوکا). Bk. MGT-Temir (268)// Bartan| Yazmalar: Partan (پرتان). Bk. MGT-Temir (254)// Oelun Ėke| Yazmalar: Ulun Anke (اُولُون آنکه); MGT-Temir: Ho'elun-eke (262)// Moğ-Les: Çing/Çin "sağlam; gerçekten" (302).

232 M1: 189a. Bk. Ciñ̂señ̂.

233 M2, ML, İH: Cendel. Bk. SG (800), Derleme// Azb.Tr: Cemdek (127). Bk. Yimtük.

3799 **Çengel/Çengek** (چَنگَل-چنگَک)[234]: (/c/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "çengel, kanca".
3800 **Çecek** (چَجَک)[235]: (/ç/ üstün ile, /c/ üstün ile). [**M2.187b**] "akşam yemeğinden sonra yenilen meyve ve kuru yemiş".
3801 **Cendere** (جَندَره)[236]: (/c/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /r/ üstün ile). "Ar. bozulmuş yazı üzerine kalem gezdirip düzeltmek; Fa. ağacın yontulmamış gövdesi; çamaşır ütülemeye yarayan ağaç, cendere"; "ağaç sürgü"[237]; "yırtık ve eskimiş giysi"[238]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Cendere-yi mehd ara ʻāciz teni
Raḥm ėtiben mihr ile sivdüm anı[239] [İH.163a]
(جندرۀ مهد آرا عاجز تنی/رحم اَیتیبان مهر ایله سیودوم آنی)
3802 **Çıñĝ** (چِینک)[240]: (/ç/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yağma ortağı, akın arkadaşı; /ç/ üstün ile (**Çeng**) bir tür çalgı aleti, çenk; [eğri, eğilmiş]". *Dört Dīvān'dan:*
Türk-tāz ėyleb köñĝül aldıñĝ eceldin burna cān
Ḥiṣṣe ayırma añĝa nivçün ki ėrmes ėrdi çıñĝ[241]
(تُرک تاز اَیلاب کونکل آلدینک اجل دین بورنا جان/حصّه آیرما اَنکا نیوچون که اَیرماس اَیردی چِینک)
Ġāret-i islām u dīn yalġuz ḳılur-sin gūyiyā
Bėyle yaġmalarda yoḳ ḥācet ki bolġay kimse çıñĝ[242]
(غارت اسلام و دین یالغوز قیلورسین کوییا/بَیله یغمالاردا یوق حاجت که بَولغای کیمسه چِینک)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Çeng zārlıġ bile boġzın tartar. [ML.159a, TÜ.100b]
(چَنک زارلیغ بیله بَوغزین تارتار)
3803 **Cunāḳ/Cunāġ** (جُناق-جُناغ)[243]: (/c/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "[eyerin eteği; üzenginin tasması]". *Leylī ve Mecnūn'da* miraç gecesinde şöyle der:
Gerdūndın öter zamān burāḳı
Ay gün boluban iki cunāḳı
(کردون دین اَوتار زمان براقی/آی کون بَولوبان ایکی جناقی)
Dört Dīvān'dan[244]: [M1.190a]

---

[234] Yazmalar: Çengel. HA kaynaklı biçim olmalıdır (32a)// AŞ (105b), SG (801), BR-Muin (665): Çengek.
[235] Yazmalar: Cincek (جِنجَک). (/c/ esre ile, /n/ sükûn ile, diğer /c/ üstün ile) "soy ağacı". SG'de (783) madde anlamı olarak verilen şeb-çere (شبچره) sözcüğü, HA kaynaklı (31a) yanlış olarak, şecere (شجره) "soy ağacı" biçiminde verilmiştir. Bu yanlış biçim ve anlam, birçok sözlüğe de geçmiştir. Örn. Bk. SL (141).
[236] Yazmalar: Cindire (جِندِره). (/c/ esre ile, /n/ sükûn ile, /r/ üstün ile). Bk. SG (1410), BR-Muin (591).
[237] TÜ: yok. Bk. FV (674).
[238] M1, TÜ: yok.
[239] mehd| Yazmalar: mihr (مهر)// sivdüm| M1, M2, ML: sėvdüm. Bk. HE (406, LV/13), HE-Özb (LV), Külliyat-Yazma-TB (468).
[240] Yazmalar: چِنک// SG: Ciñĝ (849)// Krgz.Tr: Çıñğ "sağlam, güçlü" (270)// YUyg.Tr: Çiñĝ "sağlam, berk" (82)// Moğ-Les: Çing/Çin "sağlam; gerçekten" (302); Cing/Jin(g) "yük, denk; kervan" (1633).
[241] cān| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. SG (849), BV (265, 346), BV-Özb (G.343), Külliyat-Yazma2 (349), Külliyat-Yazma-TB (332), Divan-Yazma (327*2).
[242] yaġmalarda| Yazmalar: yaġmalarġa (یغمالارغه). Bk. SG (849), BV (262, 342), BV-Özb (G.339), Külliyat-Yazma2 (348), Külliyat-Yazma-TB (331), Divan-Yazma (323*2).
[243] Yazmalar: Cināġ (جِناغ). (/c/ esre ile, /n/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). Bk. Canaḳ.

Sitām-ı merkebi Bircīs ü Nāhīd
İki yandın cunāḳı ay u ḫorşīd

(ستام مرکبی برجیس و ناهید/ایکی یاندین جناقی آی و خورشید)

3804 **Çeviş** (چاویش)[245]: (/ç/ ile, /v/ esre ile). "bir yaşındaki keçi yavrusu, çebiç".

3805 **Çağladım** (چاغلادیم)[246]: (/ç/ ile). "ölçtüm; ayarladım; tasarladım; zannettim, sandım; zaman kolladım". *Dört Dīvān'dan:*

Ger kerem deryāsınıñ mevci budur kim çağladım
Ḳanı öz boynıġa kim 'işretdin ėtse ictināb[247]

(کر کرم دریاسی نینک موجی بودور کیم چاغلادیم/قانی اوز بوینیغه کیم عشرت دین اَیتسه اجتناب)

3806 **Çaġan/Çaḳġan** (چاغان-چاقغان)[248]: (/ç/ medli elif ile). "gözünün siyahlığı olmayıp beyazlığı fazla olan at veya insan".

/ç/ ve /c/ Babı /v/ ile

3807 **Çöp** (چَوْپ)[249]: (/ç/ üstün ile, belirli /v/ ile, /p/ sükûn ile). "uygun, yakışır; [gerçek, doğru]; çöp, kırıntı, yonga". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

At u tivesi ḥisāb ile çöp
Ḳoy u ḳuzısı ḥisābdın köp[250]

(آت و تیوه سی حساب ایله چوپ/قوی و قوزی سی حساب دین کوپ)

Ḳanlıġ gözide tiken bile çöp
Kirpikleridin ḥisāb ara köp[251]

(قانلیغ کوزیدا تیکن بیله چوپ/کیرپیک لاریدین حساب آرا کوپ)

Ferhād u Şīrīn'den:

Çü bu endīşe tüşti köñlige çöp [**M2.188a**]
Revānī dėdi Mülk-ārā'ġa kim ḳop[252]

(چو بو اندیشه توشتی کونکلی کا چوپ/روانی دَیدی ملک آراغه کیم قوپ)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

---

[244] Yazmalar: *Ferhād u Şīrīn'den.* Bk. GS (4), GS-Özb (Hutbe), Külliyat-Yazma2 (16).

[245] M1: 186a; M2, ML, İH, TÜ: yok// DLT (619), Azb.Tr (148): Çepiş// Krgz.Tr: Çebiç (257)// YUyg.Tr: Çiviç (84)// Derleme: Çebiç/Çepiç/Çebiş/Çepiş.

[246] M1, M2, TÜ: yok; ML.151b, İH.155a: Çaḳladım (چاقلادیم) "hazırladım; ölçtüm". Bk. AŞ (104b).

[247] boynıġa kim| Yazmalar: boynıġa ger (بوینیغه کر). Bk. GS (59, 45), GS-Özb (G.41), Divan-Yazma (55*2).

[248] M1, M2, TÜ: yok; ML: 155a, İH: 159a// Moğ-Les: Çaġan "ak, beyaz, lekesiz, saf, temiz; hafif, açık renk; yumurtanın veya gözün akı; göz bebeği; akçıl göz bebeği, gözün saydam tabakasında meydana gelen beyaz leke" (253).

[249] Yazmalar: Çüb (چُوْب). (/ç/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /b/ sükûn ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (32b). Bk. SG (809)// AŞ: چوب "gerçek, doğru; uygun" (110b)// Alt.Tr: Cöp "antlaşma, uzlaşı" (65)// Moğ-Les: Cöb "doğru, gerçek, sağlam" (1656)// İkinci anlam için Bk. SG (809), DLT (628), CC (52), Krgz.Tr (283), YUyg.Tr (87), Trkm.Tr (126).

[250] tivesi| M2, ML: tėvesi// ḥisāb ile| Yazmalar: ḥisābdın (حساب دین). Bk. LM (90, 612), LM-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (621), Külliyat-Yazma1 (633).

[251] Kirpikleridin| Yazmalar: Kiprikleride (کیپرک لاریدا). Bk. SG (809), LM (264, 2396), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658), Külliyat-Yazma1 (670).

[252] tüşti| Yazmalar: tüşdi (توشدی)// çöp| Yazmalar, FŞ, FŞ-Özb: ḫūb (خوب)// ḳop| Yazmalar: çüb (چُوب). Bk. SG (809), FŞ (195, XX/68), FŞ-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (516), Külliyat-Yazma1 (528).

Ḫod-pesend ki ni ḳılġanı özige çöpdür, bu nā-pesend fi'lde tefāvüt köpdür[253].

(خودپسند که نِی قیلغانی اَوزیکا چوپ دور، بو ناپسند فعل دا تفاوت کوپ دور)

3808 **Cumca/Comca** (جُومجا-جَومجا)[254]: (/c/ ötre ile, diğer /c/ medli elif ile). "gömlek". [ML.159b]

3809 **Çüçütüb** (چُوچوتوب)[255]: (/ç/'ler ve /t/ ötre ile). "tatlılaştırmış, tatlandırmış". *Dört Dīvān'dan:*

Zehr-i ġam tuttı Nevāyī'ġa firāḳ

La'lıñ ümmīdidin aġzın çüçütüb

(زهر غم توتتی نوایی غه فراق/لعلینک امّیدی دین آغزین چوچوتوب)

3810 **Çöküb** (چَوکوب)[256]: (/ç/ üstün ile, /k/ ötre ile). "çökmüş; /g/ ile (**Çögüb**)[257] sıçrayıp". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıban gėmemizni ġarḳa külek [İH.163b]

Çöküb deryā tübige bar u yoḳ pāk[258]

(قیلیبان گیمه میزنی غرقه کولاک/چَوکوب دریا توبیکا بار و یوق پاک)

3811 **Çuḳuşub** (چُوقوشوب): (/ç/, /ḳ/ ve /ş/ ötre ile). "[oyup, çukur edip]; [**Çoḳuşub**] toplanıp"[259]. *Dört Dīvān'dan:*

Zāġlar kūyıda köñglümni çuḳuşub üzdiler

Tumşuġ ėrmes her biri aġzıda bir pergendidür[260]

(زاغلار کوییدا کونکلومنی چوقوشوب اوزدیلار/تومشوغ اَیرماس هر بیری آغزیدا بیر پرکندی دور)

3812 **Çürgenmeydür** (چُوْرکانمایدور)[261]: (/ç/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /g/ medli elif ile, /n/ ve /y/ sükûn ile). "ateşte alazlanmamıştır, yanmamıştır". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [M1.190b]

Tā bī-vefālıḳ ibtidāsıdur bu yalınġa hīç kim min dik çürgenmeydür.

(تا بیوفالیق ابتداسی دور بو یالین غه هیچ کیم مین دیک چورکانمایدور)

3813 **Çuḳur** (چُوقور): (/ç/ ve /ḳ/ ötre ile). "çukur". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳılur yir yüzin ḫār u ḫasdın ḫalā

Tamāmın çuḳurlarġa ėyler tola

(قیلور یِر یوزین خار و خس دین خلا/تمامین چوقورلارغه اَیلار تَولا)

Dört Dīvān'dan:

---

[253] ḳılġanı| Yazmalar: ḳılġay (قیلغای). Bk. MK (228, 63a/7), MK-Özb (Tenbih.5), Külliyat-Yazma-TB (1486), MK-Amire (120)

[254] Yazmalar: Cumca. Bk. Camca// SG: Comca (825). SG'de Vassaf'tan verilen örnekte geçen bu sözcük Camca olmalıdır. Bk. Vassaf (587)// FV (587/673): Camcah (جمجاه).

[255] Bk. SG (810), AŞ (111b)// DLT: Süçit- (839)// Özb.Tr.Alt: Çüçi- "tatlılaşmak" (198)// Trkm.Tr: Süycet- (594).

[256] M1, TÜ: Çögüb. Bk. Çök, SG (821).

[257] Derleme: Çöğ- "birdenbire fırlamak; atlayıp zıplamak, hoplamak; hayvanlar arka ayakları üzerinde kalkmak, yukarı sıçramak"; Çüy-/Çüv-/Çöv- "hoplamak, zıplamak, sıçramak".

[258] ġarḳa| Yazmalar: ġarḳ (غرق). Bk. SG (821), FŞ (270, XXIX/26), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (537).

[259] AŞ: Çoḳmaḳ "toplanmak" (113a)// Derleme: Çokuşmak "toplanmak, birikmek".

[260] pergendidür| Yazmalar: pergend ėrür (پرکند اَیرور). Bk. SG (818), FK (147, 148), FK-Özb (G.143).

[261] Yazmalar: Çörgenmeydür (چَوْرکانمایدور). (/ç/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile, /n/ ve /y/ sükûn ile). Bk. SG (813).

Çuḳurġa tüşti çü göz gūyiyā ḳuvā żaʻfın
Naẓar ḳılur uyatıdın çuḳurda pinhāndur

(چوقورغه توشتی چو کوز کويیا قُوا ضعفين/نظر قيلور اوياتيدين چوقُوردا پنهان دور)

3814 **Çomur** (چَومور)[262]: (/ç/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ sükûn ile). "çamur; Türkmen boylarından birinin adı".

3815 **Çupuş** (چُوپوش)[263]: (/ç/ ve /p/ ötre ile). "çapaklı göz".

3816 **Çupuştı** (چُوپوشتی)[264]: (/ç/ ve /p/ ötre ile, /t/ esre ile). "gözü çapaklandı". [TÜ.101a]

3817 **Çürgendi** (چُورکاندی)[265]: (/ç/ ötre ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). "ateşte alazlandı, yandı". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥazīn köñ̂lüm ḳuşınıñ̂ perleri çürgendi ol gün kim
Bozuġ ten āşiyānın şuʻle-yi hicriñ̂ġa yandurduñ̂

(حزين کونکلوم قوشی نينک پرلاری چورکاندی اول کون کيم/بوزوغ تن آشيانين شعلۀ هجرينک غه ياندوردونک)

3818 **Çüçük** (چُوچُوک)[266]: (/ç/'ler ötre ile, belirsiz /v/ ile, /k/ sükûn ile). [**M2.188b**] "tatlı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan*[267]*:*

Gehī taptım felekdin nā-tevānlıḳ
Gehī gördüm zamāndın kām-rānlıḳ
Besī ısıġ savuḳ gördüm zamānda
Besī acıġ çüçük tattım cihānda

(کهی تاپتيم فلک دين ناتوان ليق/کهی کوردوم زماندين کامران ليق
بسی ايسيغ ساووق کوردوم زماندا/بسی آجيغ چوچوک تاتتيم جهاندا)

Dört Dīvān'dan:

Lebiñ̂ ḫayālıda şūr-ābe töksem andın ėrür
Ki ber çüçük bėrür ol yirde kim su bolġay şūr

(لبينک خياليدا شورابه توکسام آندين اَيرور/که بر چوچوک بَيرور اول يِردا کيم سو بولغای شور)

Ḳatmañ̂ġız laʻlı üze āb-ı ḥayāt
Ger-çi bu şerbet ėrür osru çüçük

(قاتمانکيز لعلی اوزه آب حيات/کرچه بو شربت اَيرور اسرو چوچوک)

Şehniñ̂ efʻālı ėter ḫayl u sipāhıġa es̱er
Çün Nebī dėdi ki e'n-nāsu ʻalā dīn-i mülūk
Ḥükemā hem dėdiler şehni tėñ̂giz, ḫaylı arıġ
Ol acıġdur bu acıġ, ol çüçük olsa bu çüçük[268] [ML.160a]

(شه نينک افعالی اَيتار خَيل و سپاهی غه اثر/چون نبی دَيدی که النّاس علی دين ملوک
حکما هم دَيديلار شه نی تَينکيز خيلی آريغ/اول آجيغ دور بو آجيغ اول چوچوک اولسا بو چوچوک)

---

[262] ML: 160a.
[263] Derleme: Çıpış "gözleri çapaklı olan".
[264] ML: 160a. Bk. AŞ (110b).
[265] M1, TÜ: yok; M2, ML.160b, İH.164b: Çörgendi (چَورکاندی). (/ç/ üstün ile, /r/ ve /n/ sükûn ile)// Tekrarı| M1.195b, M2.193a, ML.163b, İH.168a, TÜ.104a: Çürgüdi (چُورکودی). (/ç/ ve /g/ ötre ile). Bk. NS (76a).
[266] Bk. SG (812), AŞ (111b), Özb.Tr (112), YUyg.Tr (88), Sücük.
[267] Yazmalar: *Dört Dīvān'da* Ḳıṭaʻāt'dan. Bk. MK (77, 3b/9)
[268] u| Yazmalar: yok. Bk. GS (529, 716), GS-Özb (Kıtalar.33), Külliyat-Yazma2 (152), Külliyat-Yazma-TB (137).

3819 **Çögür** (چَوکور)[269]: (/ç/ üstün ile, /g/ ötre ile). "bir çeşit saz, çöğür; diken".
3820 **Cumub** (جُوموب): (/c/ ötre ile). "suya batmış, dalmış". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Men yetevekkel ʻala'llāh deryāsıġa cumubturlar. [M1.191a]
(من يتوكّل على الله درياسيغه جُوموب تورلار)
Dört Dīvān'dan:
Ḳaldı ḫālıñ̂ tir astıda yā-ḫod
Demin asrar suġa cumub Hindū [İH.164a]
(قالدى خالينک تِر آستيدا يا خود/دَمين آسرار سُوغه جُوموب هندو)
3821 **Çökerdiler** (چَوکارديلار): (/ç/ üstün ile, /k/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "çökerdiler; oturttular". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu ḥālet içinde tapġac anı
Bir nāḳa çökerdiler revānī[270]
(بو حالت ايچيندا تاپغاج آنى/بير ناقه چوکارديلار روانى)
3822 **Çubrutmañ̂ız** (چُوبروتمانكيز)[271]: (/ç/ ötre ile, /b/, /t/ ve /n/ sükûn ile). "birbirinin ardınca dizmeyiniz, art arda uzatmayınız". *Dört Dīvān'dan:*
Min köyer-min hicr ara her dem otum tīz ėtgeli
Ey tenaʻʻum ehli vaṣl efsānesin çubrutmañ̂ız
(مين كويارمين هجر آرا هر دم اوتوم تيز اَيتكالى/اى تنعّم اهلى وصل افسانه سين چوبروتمانكيز)
Sedd-i Sikenderī'den:
Çü der-bendniñ̂ aġzıġa yavuşub
Niçe gün çėrik öttiler çubruşub[272]
(چو دربندنينک آغزيغه ياووشوب/نيچه كون چيريک اَوتتى لار چوبروشوب)
3823 **Çözer** (چَوزار)[273]: (/ç/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "çözer, ayırır". *Ferhād u Şīrīn'den:* [**M2.189a**]
Anıñ̂ dik tīşedin sėgrib uşaḳ taş
Ki nāẓır bir yıġacdın ḳaçurub baş[274]
(آنينک ديک تيشه دين سَيكريب اوشاق تاش/كه ناظر بير يِغاج دين قاچوروب باش)
3824 **Cūḳ cūḳ** (جُوق جُوق)[275]: (/c/'ler ötre ile). "bölük bölük, takım takım". *Sedd-i*

---

[269] SG: "bir çeşit saz, çenk" (821)// AŞ: Çökür "diken" (112a)// Derleme: Çöğür "diken"// Moğ-Les: Çiçigür "diken, ucu sivri, biz" (282); Çugur/Çūr "bir tür kamış düdük" (328).
[270] revānī| Yazmalar: nihānī (نهانى). Bk. SG (820), LM (285, 2624), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (662).
[271] Yazmalar: Cubrutmañ̂ız (جُوبروتمانكيز). (/c/ ötre ile, /b/, /t/ ve /n/ sükûn ile). Bk. SG (809).
[272] çubruşub| Yazmalar: cubruşub (جوبروشوب). Bk. AŞ (110b), SG (808), Sİ (251, 3053).
[273] Yazmalar: Çözür (چَوزور). (/ç/ üstün ile, /z/ ötre ile)// M1, M2: "başı eğmek; çözülmek"; ML, İH, TÜ: "başı eğmek". Bu yanlış anlamlar, verilen örnekte yıġacdın ḳaçurub (يِغاج دين قاچوروب) ibaresinin, yıġac dīnġa çözür (يِغاج دين غه چوزور) biçiminde verilmesinden kaynaklanmıştır// SG: Çözer/Çözedür (815).
[274] nāẓır| Yazmalar: nāżır (ناضر)// yıġacdın ḳaçurub| Yazmalar: yıġac dīnġa çözür (يِغاج دين غه چوزور). Bk. FŞ (288, XXX/119), FŞ-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (542), Külliyat-Yazma1 (554), Hamse-Taşbasma (211).
[275] Bk. SG (1411)// SG: Çoḳ "çok" (819)// Dehhuda: Cavḳ "Arapçalaşmış. topluluk"// Muin, Amid: Cūḳ/Cūḳa "<Tr. bölük, takım"// Alt.Tr: Çuk "yoğun, gür" (78)// Kzk.Tr: Şoq "bir gurup, bir dizi, buket, demet" (641)// Derleme: Cavk "topluluk"; Çoka "taş yığını"// Moğ-Les: Çogça "küme, öbek, kütle" (311).

Sikenderī'de Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Eḳālīm vālīleri cūḳ cūḳ
İṭā'at salıb barça boynıġa ṭavḳ
(اقاليم والى لارى جُوق جُوق/اطاعت ساليب بارچه بوينيغه طوق)
3825 **Cumurmaḳ** (جُومورماق)[276]: (/c/ ötre ile). "suya batırmak, daldırmak". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Belā seylinin̂g bolmaġı mevc-zen
Cumurmaḳ ulusnı bu mevc-i fiten[277]
(بلا سيلى نينک بولماغى موج زن/جومورماق اولوسنى بو موج فتن)
3826 **Çupçuḳ** (چُوپچوق)[278]: (/ç/'ler ötre ile, /p/ sükûn ile). "serçe". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Niçe bolsa çupçuḳġa cādū laḳab
Köpidin ḳılur ṣayd-ger köp ṭarab
(نيچه بولسا چوپچوق غه جادو لقب/كوپيدين قيلور صيدكر كوپ طرب)
3827 **Çürgenib** (چُوركانيب)[279]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile). "ateşte alazlanıp, yanıp". *Dört Dīvān'dan:*
Kebābım cüz baġır yoḳ ger-çi ahım bar anın̂g dik kim [M1.191b]
Tüşer vīrānım içre çürgenib ḳuş ötse tamımdın [ML.160b, TÜ.101b]
(كبابيم جز باغِر يوق كرچه آهيم بار آنينک ديک كيم/توشار ويرانيم ايچرا چوركانيب قوش اوتسا تاميم دين)
3828 **Çörçek/Çövürçek** (چَورچَک-چَووُورچاک)[280]: (/ç/'ler üstün ile, /r/ sükûn ile). "efsane, masal". *Dört Dīvān'dan:*
Ḥabībim ḥüsni vaṣfın ėyle mühlik an̂gla kim bolġay
Ḳaṣıda ḳıṣṣa-yı Yūsuf bir uyḳu gėltürür çörçek [İH.164b]
(حبيبيم حسنى وصفين اَيله مهلک آنكلا كيم بَولغاى/قاشيدا قصّهٔ يوسف بير اويقو كَيلتورور چورچک)
3829 **Çürgük/Çürgeşük** (چُوركوک-چُوركاشوک)[281]: (/ç/ ve /g/ ötre ile). "ateşte yanıp kıvrılmış, ateşte alazlanmış, yanık". *Dört Dīvān'dan:*
Sözümni yār ėşitmey yüzümni çürgedi ah
Bu vechdindür ol ay allıda yüzüm çürgük[282]
(سوزومنى يار اَيشيتماى يوزومنى چوركادى آه/بو وجهدين دور اول آى آليدا يوزوم چوركوک)

---

276 Bk. SG (824)// AŞ (114b/926), DLT (627): Çomur-.

277 seylinin̂g| Yazmalar: seylidin (سيلى دين)// bolmaġı| M1, M2, TÜ: bolmaḳı. Bk. SG (824), Sİ (169, 1813), Sİ-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (827).

278 Bk. AŞ (111a)// SG: Çubçuḳ (809)// DLT: Çıpçırga (624)// CC (50), Derleme: Çıpçık// Krgz.Tr: Çımçık (268)// Özb.Tr: Çumçuq (111)// YUyg.Tr: Çipçiḳ (82)// Moğ-Les: Şobsigur (1167).

279 Yazmalar: Çörgenib (چَوركانيب). (/ç/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile). Bk. SG (813).

280 Tekrarı| M1.202b, M2.200a, ML.169b, İH.174a, TÜ.108a: Ḥucek (حُوجَک). (/ḥ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /c/ üstün ile) "çakmak". Ḥucek biçimi AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (115a). "çakmak" anlamı ise AŞ'de bir sonraki maddenin anlamından karışmıştır// SG: Çörçek (814)// DLT-Yazma: Sörçek/Sörçük "gece toplantısı" (240)// Alt.Tr: Çöpçök "masal" (77)// YUyg.Tr: Çöçek "hikâye" (86)// Moğ-Les: Cöçüge "piyes, temsil, tiyatro oyunu" (1658).

281 Yazmalar: Çürgük/Çürgenük. Yanlışlıkla Çürük maddesiyle bir arada verilmiştir. Çürgenük biçimi HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32b). Bk. SG (814).

282 Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 101a (üzeri çizili)// allıda| TÜ: alnıda (آلنيدا). Bk. AŞ (112a), SG (814), BV (257, 334), BV-Özb (G.331), Külliyat-Yazma-TB (330), Divan-Yazma (316*2).

3830 **Çürük** (چُوروک)[283]: (/ç/ ve /r/ ötre ile). “çürük, yıpranmış”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü meydān ara zūr resmin tüzüb
Çürük ip kibi ejdehānı üzüb
(چو میدان آرا زور رسمین توزوب/چوروک ایپ کیبی اژدهانی اوزوب)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Taḳdīr ḳuvvet-i bāzūsı allında sebeb riştesi çürük.
(تقدیر قوّت بازوسی آلیندا سبب رشته سی چوروک)
3831 **Çü görmegüñ** (چُو گورماکونک)[284]: (/ç/ ötre ile, /g/ üstün ile, ikinci /g/ ötre ile). “görmeyeceğin için”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī ölgüsidür iltifātıñ azlıġıdın [**M2.189b**]
Çü görmegüñ yana bir ḳatla gözge ıl bārī[285]
(نوایی اولکوسیدور التفاتینک آزلیغی دین/چُو گورماکونک یانا بیر قاتلا کوزکا ایل باری)
3832 **Cevlān-gehiñ** (جَولان کهِیْنک): (/c/ ve /g/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “dolaşma yerin”. *Dört Dīvān'da* miraç gecesinde şöyle der:
Zihī cevlān-gehiñ eflāk üze meydān-ı "ev ednā"
Burāḳıñġa toḳuz günbed bu toḳḳuz günbed-i ḫażrā
(زهی جولان کهینک افلاک اوزه میدان اَو ادنا/براقینک غه توقوز کنبد بو توقّوز کنبد خضرا)
3833 **Çuḳuñ** (چُوقونک): (/ç/ ve /ḳ/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “oyun!, çukur edin”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Gözümni çuḳuñ tenimni tişleñ
Anıñ gözin ü tenin baġışlañ[286]
(کوزومنی چوقونک تنیم نی تیشلانک/آنینک کوزین و تنین باغیشلانک)
3834 **Çüçütüñ** (چُوچوتونک): (/ç/'ler ve /t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “tatlılaştırın, tatlandırın”. *Dört Dīvān'dan:*
Ġamzesi bīmi köp acıttı Nevāyī aġzın
La‘lı peyġāmı bile bir daġı kāmın çüçütüñ[287]
(غمزه سی بیمی کوپ آجیتّی نوایی آغزین/لعلی پیغامی بیله بیر داغی کامین چوچوتونک)
Zehr-i ġam ḫasta Nevāyī'ġa bėrib [M1.192a]
Ḫalḳ kāmını çüçüttüñ barı [ML.161a]
(زهر غم خسته نوایی غه بَیریب/خلق کامینی چوچوتونک باری)
3835 **Çüçütgil** (چُوچوتوکیل): (/ç/'ler ötre ile, /t/ sükûn ile). “tatlılaştır, tatlandır”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Hem-ol gevher bile köñlin yarutḳıl

---

[283] Yazmalar: Yanlışlıkla Çürgük/Çürgeşük maddesiyle bir arada verilmiştir. Bk. SG (815).
[284] Yazmalar: Çökürmegiñ (چَوکُورماکینک). (/ç/ üstün ile, /k/ ötre ile, /g/ esre ile) “çökermen”. Bu yanlış, verilen örneğin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiştir.
[285] azlıġı| M1, M2, İH, TÜ: azlıḳı (آزلیقی)// Çü görmegüñ| Yazmalar: Çökürmegiñ (چَوکُورماکینک)// ıl| M1, M2, ML, İH: ėl (اَیل). Bk. NŞ (626, 629), NŞ-Özb (G.628), Külliyat-Yazma-TB (255).
[286] tişleñ| M1, M2, ML, İH: taşlañ// gözin ü tenin| Yazmalar: tenin ü gözin. Bk. AŞ (113a), SG (817), LM (236, 2104), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (652).
[287] köp| Yazmalar: çü köp (چو کوپ)// acıttı| Yazmalar: açtı (آچتی). Bk. GS (288, 376), GS-Özb (G.362), Külliyat-Yazma-TB (77), Divan-Yazma (338*2), Külliyat-Yazma2 (92).

Hem-ol şekker bile kāmın çüçütgil

(همول کوهر بیله کونکلین یاروتقیل/همول شکّر بیله کامین چوچوتکیل)

3836 **Çürgendim** (چُورکاندیم)[288]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yandım, ateşte alzlandım". *Dört Dīvān'dan:* [İH.165a]

Ėmes başımdın ayaḳ ah dūdı birle ḳara

Firāḳ deşti semūmıda bėyle çürgendim[289]

(اَیماس باشیمیدن اَیاق آه دودی بیرله قرا/فراق دشتی سمومی دا بَیله چورکاندیم)

3837 **Cöm/Çöm** (جَوْم-چَوْم)[290]: (/c/ üstün ile, belirli /v/ ile). "tam, hep, bütün, bütünüyle; /c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile (**Cum/Çum**) suya bat!, dal!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Dāne tutuban cihān yüzin çöm

Ol nev' ki gög yüzini encüm

(دانه توتوبان جهان یوزین چوم/اول نوع که کوک یوزینی انجم)

Mālīde teninĝ ipek gėyib çöm

Astınĝda ipek yirige ḳāḳum[291]

(مالیده تنینک ایپاک کَییِب چوم/آستینکدا ایپاک یِریکا قاقم)

Dört Dīvān'dan:

Ḳīr ile ėylenĝ yüzümni çöm ḳara kim 'ömr ötüb

Dūst kūyı 'azmı ḳıldım yüz tümen taḳṣīr ile[292] [TÜ.102a]

(قیر ایلا اَیلانک یوزومنی چوم قَرا کیم عمر اوتوب/دوست کویی عزمی قیلدیم یوز تومان تقصیر ایله)

3838 **Çolpan** (چَوْلپان)[293]: (/ç/ üstün ile, belirli /v/ ile, /p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [**M2.190a**] "Çolpan, Çoban yıldızı, Kervankıran". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳuyaşnı bolmas ey gerdūn ol ayġa ėylemek teşbīh

Aġız ger żerre, Çolpan göz, yanĝı ay anĝa ḳaş olsun

(قویاشنی بولماس ای کردون اول آیغه اَیلاماک تشبیه/آغِز کر ذرّه چولپان کوز یانکی آی اَنکا قاش اولسون)

[Luṭfī'den:]

Ḳan yaşım ėrür yüz üze yulduz kibi sansız

Ol gözleri Çolpan meh-i tābānıma aytınĝ[294]

(قان یاشیم اَیرور یوز اوزه یولدوز کیبی سان سیز/اول کوزلاری چولپان مه تابانیمه آیتینک)

Ḳılur Çolpan gözünĝ her dem ḳırānlar

Anı kim anĝlasun ṣāḥib-naẓar dik[295]

(قیلور چولپان کوزونک هر دم قِران لار/آنی کیم آنکلاسون صاحب نظر دیک)

---

[288] Yazmalar: Çörgendim (چَورکاندیم). (/ç/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile).

[289] bėyle| Yazmalar: bes ki (بسکه). Bk. FK (407, 436), FK-Özb (G.414), Divan-Yazma (383*2).

[290] Yazmalar: Cum/Çum (جُوْم-چُوْم). (/c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). Bk. AŞ (114a: /c/ ile), SG (825: /ç/ ile)// Kzk.Tr: Şom "yığın, tepecik" (643)// Derleme: Çom/Çöm "küme, topluluk"// Moğ-Les: Çöm "tüm, bütün, hep, hepsi, bütünüyle" (322).

[291] yirige| Yazmalar: yiride (یریدا). Bk. LM (315, 2931), LM-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (669), Külliyat-Yazma1 (681).

[292] 'azmı| M1, M2: 'azm. Bk. SG (825), GS (421, 572).

[293] Bk. AŞ (114a), SG (823), YUyg.Tr (85)// Krgz.Tr: Çolpon (279)// Moğ-Les: Çolbun/Çolmun/Çolmon/Çolman (314/315).

[294] Bu beyit| M1, TÜ: yok// yulduz| Yazmalar: yılduz (یلدوز). Bk. LD (104/419a, 132).

[295] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (106, 136).

3839 **Çivligen** (چِولیکان): (/ç/ esre ile, /v/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “[sayıklamış, saçma sapan konuşmuş]; sayıklamak, saçma sapan konuşmak”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Uyḳuda söz dėgen çivligen bolur, ol dėgen dik ḳılmaḳ ni dėgen bolur.
(اُویقودا سوز دَیکان چِولیکان بولور، اَول دَیکاندیک قیلماق نِی دَیکان بولور)
3840 **Coşa** (جَوْشه)[296]: (/c/ üstün ile, belirli /v/ ile). “zincifre, sülüğen”.
3841 **Çubulmaḳ/Çubulmaḳlıġ** (چُوبولماق-چُوبولماقلیغ)[297]: (/ç/ ötre ile, /b/ ötre ile). “çürümek, çözülmek”.
3842 **Çubultmaḳ** (چُوبولتماق)[298]: (/ç/ ötre ile, /b/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “çürütmek, çözmek”.
3843 **Çubrutmaḳ** (چُوبروتماق)[299]: (/ç/ ötre ile, /b/ sükûn ile, /r/ ötre ile). “birbirinin ardınca dizmek, art arda uzatmak”. [M1.192b]
3844 **Çubrumaḳ/Çubrumaḳlıġ/Çubrulmaḳ/Çubrulmaḳlıġ/Çubruşmaḳ/Çubruşmaḳlıġ** (چُوبروماق-چُوبروماقلیغ-چُوبرولماق-چُوبرولماقلیغ-چُوبروشماق-چُوبروشماقلیغ)[300]: (/ç/ ötre ile, /b/ sükûn ile, /r/ ötre ile). “birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak”. [ML.161b]
3845 **Çupan/Çopan** (چُوپان-چَوپان)[301]: (/ç/ ötre ile). “çoban”.
3846 **Çupan aldatan/Çopan aldatan** (چُوپان آلداتان-چَوپان آلداتان)[302]: (/ç/ ötre ile, /p/ medli elif ile). “çobanaldatan kuşu”.
3847 **Çupan ḳuşı/Çopan ḳuşı** (چُوپان قوشی-چَوپان قوشی)[303]: (/ç/ ötre ile, /p/ medli elif ile). “serçeden küçük sarıya çalan mavi bir kuş”. [İH.165b]
3848 **Çöpür** (چَوپور)[304]: (/ç/ üstün ile, /p/ ötre ile). “keçi veya koyun kılı; sık orman”.
3849 **Çubuḳ** (چوبوق)[305]: (/ç/ ve /b/ ötre ile). “çubuk, ince dal”.

---

[296] ML: 160a; İH: 164a// Yazmalar: Cuşa (جُوشه). (/c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile)// SG: Cavşa (801)// Kzk.Tr: Josa “kızıl kil” (182)// Krgz.Tr: Coşo “kızıl balçık” (225)// Derleme: Yoşa “koyunların sırtına sürülen kırmızı aşıboyası; demiroksit”.

[297] Yazmalar: Çopulmaḳ/Çopulmaḳlıġ (چَوپولماق-چَوپولماقلیغ). (/ç/ üstün ile, /p/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (32a). Bk. SG (806)// AŞ: Çupul- (111b/540)// Radloff (200), Cl (56): Çubul-// Özb.Tr.Alt: Çuwä-/Çuwi- “titmek; bozmak” (199)// Moğ-Les: Subu-/Suba-/Subi- “çözmek, gevşetmek” (1136).

[298] Yazmalar: Çopulatmaḳ (چَوپولَتماق). (/ç/ üstün ile, /p/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (807).

[299] Yazmalar: Çopurutmaḳ (چَوپوروتماق). (/ç/ üstün ile, /p/ ve /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32b). Bk. SG (809)// MU-Külliyat-Yazma2: Çuprutmaḳ (569).

[300] Yazmalar: Çopurmaḳ/Çopurmanlıġ/Çopurulmaḳ/Çopurulmaḳlıġ/Çopuruşmaḳ/Çopuruşmaḳlıġ (چَوپورماق-چَوپورمانلیغ-چَوپورُلماق-چَوپورُلماقلیغ-چَوپوروشماق-چَوپوروشماقلیغ). (/ç/ üstün ile, /p/ ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (32a)// Çopurulmaḳ/Çopurulmaḳlıġ| TÜ: Çopurlamaḳ/Çopurlamaḳlıġ. Bk. SG (807)// AŞ: Çupruş- (110b)// Krgz.Tr: Çubur- “uzamak; akmak; tane tane dökülmek; dizi hâlinde yürümek” (285)// Kzk.Tr: Şubır- “art arda gelmek, katar olmak; akmak” (647)// Moğ-Les: Çuburi- “sıralanmak, dizilmek, birbiri ardı sıra hareket etmek; damlamak” (324).

[301] Yazmalar: Çupan. Bk. SG (809)// DLT: Çupan (جُبن) “köy büyüğünün yardımcısı” (629)// Kzk.Tr: Şopan (643)// Özb.Tr (112), YUyg.Tr (85), Trkm.Tr (124): Çopan.

[302] Yazmalar: Çupan ḳuşı/Çupan aldatan// SG: (Turan)Çopan Aldatan/(Rūmī)Çopan Aldayıcı (809).

[303] Yazmalar: Çupan ḳuşı/Çupan aldatan. Bk. SG (809).

[304] Bk. SG (810)// DLT (629), Trkm.Tr (126): “keçi kılı”// Derleme: “keçi kılı; karışık dolaşık iş; kırlarda yetişen meyvesiz bir çeşit ağaç”// Krgz.Tr: Çer “koyu orman” (262)// Moğ-Les: Siber/Sibir “sık orman” (1078).

[305] Yazmalar: Çupuḳ (چوپوق). (/ç/ ve /p/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (32b). Bk. SG (810)// DLT: Çıp/Çıbık (624/620)// Krgz.Tr (263), Tatar.Tr (65): Çıbık// CC: Çıbuk (49).

3850 **Çot** (چَوت)[306]: (/ç/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "marangoz keseri, doğramacılıkta kullanılan keser".
3851 **Çüçürgenmek/Çüçürgenmeklik** (چُوچورگانماک-چُوچورگانماکلیک)[307]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "tadını almak, tat almak, tadına bayılmak". [**M2.190b**]
3852 **Cocı** (جَوجی)[308]: (/c/ üstün ile, diğer /c/ esre ile). "Moğ. ansızın, birdenbire"; "yeni gelmiş konuk"[309]; "Çengiz Ḫan'ın en büyük oğlunun adı. Ansızın doğup beşik bulunmadığından hamura sarıldığı için bu ad verilmiştir"[310].
3853 **Çevürtke** (چَوُرتکا)[311]: (/ç/ üstün ile). "çekirge".
3854 **Çülge/Cülge** (چُولکا-جُولکا)[312]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "yeşillik alan; [iki dağ arasındaki düzlük, ova]".
3855 **Çürege** (چُوره کا)[313]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "bir tür ördek".
3856 **Cevek** (جَوَک)[314]: (/c/ üstün ile, /v/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "renk, boya; boyalı, süslü; [özgü boyası olan] bir kumaş; [nakış, süs]"; "[**Çūk**] bir kuş adı"[315]. *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.193a]
Cevek aṭlas ėyleb özige libās
Gėyib börk ornıda başıġa ṭās[316]

---

306 Yazmalar: Çut (چُوت). (/ç/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (810), Derleme// Krgz.Tr (281), YUyg.Tr (86): "baltacık".

307 Yazmalar: Cücürgenmek/Cücürgenmeklik/Çüçürgenmek/Çüçürgenmeklik. Bk. AŞ (111b), NŞ (110, 110/6), NŞ-Özb (G.110), Külliyat-Yazma-TB (165), Divan-Yazma (121*2)// SG: Cücürgenmek (811).

308 Yazmalar: Cucı (جُوجی). (/c/ ötre ile, diğer /c/ esre ile). Bk. SG (812)// Moğ-Les: Çoçim/Çoçimag/Çoçir "birdenbire, ansızın" (310).

309 TÜ: yok. Bk. Çoçun// AŞ: Çoçun "konuk" (111b)// Krgz.Tr: Çooçun "yabancı, yat; tuhaf" (280)// YUyg.Tr: Yoçun "yabancı" (469)// Moğ-Les: Ciguçi/Cūç/Cigulçi(n)/Cugūlç/Cagulçi(n)/Coçin "konuk; yolcu" (1623/1646).

310 en büyük| Yazmalar: küçük. Bk. SG (812), MGT-Temir (257: Coçi).

311 Yazmalar: Çürmege (چُورمَکا). (/ç/ ötre ile). NS kaynaklı biçim olmalıdır (76a). Bk. Çövürtke, Çikürtkey// AŞ: Çövürtke/Çėvürtke (112b)// SG: Çėgürtkey/Çėvürtke (844/851)// DLT: Çekürge (619)// Krgz.Tr: Çegirtke (259)// Özb.Tr: Çigirtkä (110)// YUyg.Tr: Çėketke/Çiketke (75/78)// Trkm.Tr: Çekirtge (116)// Moğ-Les: Çarçahay/Çarçāhay/Çarçaga/Çarçagay/Çarça/Tarça/Debkerege/Devhreh "çekirge" (266/380); Çügürgene "bir tür çekirge" (333).

312 Yazmalar: Çülge// NS: Cülge (78b)// AŞ: Cülge "dağ eteğinde bulunan yeşillik alan" (113b)// AŞ-Hüccetiye (190), AŞ-Maarif: Çülge (111*2)// SG: Cülge "iki dağ arasındaki düzlük, ova" (823)// SG-Feyziye: Çülge (303*2)// Kzk.Tr: Jülge "vadi, koyak; düzlük, geniş arazi; küçük akarsu yatağı" (189)// Trkm.Tr: Cülge "dağ boğazı; vadi, dere" (104)// Moğ-Les: Cülge "çim, ot, çayır; çimenlik" (1675).

313 AŞ: Cürge (112b)// NS: Cürge/Cürege (75a/76a)// MU: جورکه (T777a/26)// Alt.Tr: Çürekey (79)// Kzk.Tr: Şüregey (650)// Krgz.Tr: Çürök (289)// Moğ-Les: Çürügü (334).

314 Yazmalar: Çevük (چَوُک). (/ç/ üstün ile, /v/ ötre ile, /k/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (106a). Bk. Ḳara cevek// SG: Cevek "renk, boya; boyalı, süslü" (801-802)// AŞ: Çevük "boya; boyalı; özgü bir boyası olan kumaş; kadınların başlarına giydikleri nezgep (üstü işlemeli başlık)" (106a)// Mlk.Tr: Ciyek "işlemeli, nakışlı; şerit; sırma ip örmeye yarayan küçük tahtalar" (155)// YUyg.Tr: Ciyek "şerit, sıçandişi" (63)// Moğ-Les: Cegeg "giysi üzerindeki genellikle çok renkli kurdele biçimindeki süs; ipek veya sırma şerit; kuşak" (1611).

315 Bk. AŞ (113b), BR-Muin (670).

(جَوک اطلس اَیلاب اَوزیکا لباس/گَییب بَورک اورنیدا باشیغه طاس)

Dört Dīvān'dan:

Gül-gūn ton üze ḳara cevek naḳş
Açılmadı lāle-zār sin dik [TÜ.102b]

(کلکون تون اُوزه قَرا جَوک نقش/آچیلمادی لاله زار سیندیک)

3857 **Çüçüklüktin mü** (چُوچوکلوکتین مو): (/ç/'ler ötre ile, /t/ esre ile). "tatlılıkdan mı". *Dört Dīvān'dan:*

Çüçüklüktin mü yā köydürgenidin mü ḳabarmıştur
Lebim tā yitti la'l-ı āteşīn yan͡glıġ dodaġın͡gġa

(چوچوکلوکتین مو یا کویدورکانیدین مو قابارمیش تور/لبیم تا یِتّی لعل آتشین ینکلیغ دوداغینک غه)

Yār aġız açmasġa derdim sorġalı taptım sebeb
Köp çüçüklükdin yapuşmışlar meger ol ikki leb[317] [ML.162a, İH.166a]

(یار آغیز آچماس غه دردیم سورغالی تاپتیم سبب/کوپ چوچوکلوکدین یاپوشمیش لار مکر اول ایکّی لب)

3858 **Cumurġan** (جُومورغان): (/c/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "suya batıran, daldıran". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* aşk zikrinde şöyle der:

Baḥrīdür vasī' her ėgrimi yüz 'aḳl u hūş gėmesin cumurġan ve taġīdür refī' her tīġi min͡g zühd ü taḳvā başın uçurġan. [M2.191a]

(بحری دور وسیع هر اَیکریمی یوز عقل و هوش گیمه سین جومورغان و تاغی دور رفیع هر تیغی مینک زهد و تقوی باشین اوچورغان)

3859 **Cümele** (جُوماله)[318]: (/c/ ötre ile). "kadınların taktığı gerdanlık, kolye".

3860 **Cevāne** (جَوانه)[319]: (/c/ ve /v/ üstün ile). "hayvanların yeni yetişmiş yavrusu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Kim ikki kebūter-i yegāne
Bir öyde çıḳardılar cevāne
Çün çıḳtı cevāneġa per ü bāl
Çarḫ ėyledi anı mużṭarib-ḥāl

(کیم ایکّی کبوتر یکانه/بیر اویدا چیقاردیلار جوانه
چون چیقدی جوانه غه پر و بال/چرخ اَیلادی آنی مضطرب حال)

Yuḳarıdın indi ikki bürgüt
Ḳıldılar iki ḥamāmeni ḳūt[320]

(یوقاری دین ایندی ایکّی بورکوت/قیلدی لارایکی حمامه نی قوت)

3861 **Çövürtke** (چَووُرتکه)[321]: (/ç/ üstün ile, /v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "çekirge". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

[316] ornıda| Yazmalar, AŞ (106a): ornıġa (اورنیغه). Bk. SG (802), Sİ (303, 3839), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (869), Külliyat-Yazma1 (887).

[317] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. NŞ (45, 45), NŞ-Özb (G.45), Külliyat-Yazma-TB (153).

[318] ML: 161b; İH: 165b. Bk. SG (825).

[319] Bk. SG (1411)// AŞ: Cüvāne (114b).

[320] ḥamāme| Yazmalar: cevāne (جوانه). Bk. AŞ (66b), LM (321, 3000), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

[321] M1, M2, ML, İH: Çevirtige; TÜ: Çövirtige (چَووِرتِکه). (/ç/ üstün ile, /v/ ve /t/ esre ile). Bk. Çevürtke, Çikürtkey.

Yat mülkide çövürtke dik sebze ve yafraġnı yalamaḳ[322].

(يات ملكيدا چَووُرتكه ديک سبزه و يافراغنى يالاماق)

3862 **Çur/Çor** (چُور)[323]: (/ç/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "bir kalemde, bütünüyle, toplam, toptan, birlikte; [mecaz anlamda:] topluluk, asker içtiması".

3863 **Çürgenmek/Çürgenmeklik** (چُوركانماک-چُوركانماكليک)[324]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [M1.193b] "ateşte yanıp kıvrılıp kararmak, ateşte alazlanmak".

3864 **Çurpa** (چُورپا): (/ç/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "sülün kuşunun yavrusu; domuz yavruzu"[325].

3865 **Çürümek/Çürümeklik/Çürüşmek/Çürüşmeklik** (چُوروماک-چُوروماكليک-چُوروشماک-چُوروشماكليک): (/ç/ ve /r/ ötre ile). "çürümek, yıpranmak".

3866 **Çorġa** (چَورغا)[326]: (/ç/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "içine yoğurt dökülen ve dibi ağzından daha geniş olan kap".

3867 **Çora** (چَوره)[327]: (/ç/ üstün ile, /r/ üstün ile). "oğlan hizmetçi"[328]. [TÜ.103a]

3868 **Cuntay/Contay** (جُونتاى)[329]: (/c/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "çanta, torba, dağarcık". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'da* Tersā kız şeyhe şöyle der:

İski köygen ḫırḳadın sin dağı gėç
Tār u pūdıdın tekellüm ḳılma hīç
Ėyleseñ̂ da'vī bahāsın dağı al
Yolda ḫarc ėylerge contayıñ̂ġa sal[330]

(ايسكى كَويكان خرقه دين سين داغى كَيچ/تار و پوديدين تكلّم قيلما هيچ
اَيلاسانک دعوى بهاسين داغى آل/يولدا خرج اَيلاركا جونتايينكغه سال)

---

[322] ve yafraġnı| Yazmalar: yafraġını (يافراغينى). Bk. AŞ (112b), MK (99, 13a/1), MK-Özb (Fasl.9: çögürtke), Külliyat-Yazma-TB (1463), MK-Amire (22: çögürtke).

[323] Yazmalar: Çur. Bk. SG (814), NM (182, 364: Tivenin ayağı palçıġda tayılıb ç. uşaldı)// Krgz.Tr: Çoguu "beraber, toptan" (277); Çor "şiş, ur; kırılan kemiğin bitişen yerindeki tümsek"// Tr.Tr: Çor "hastalık; sığır vebası"// Moğ-Les: Çogu/Çoo/Ço "bütün, bütünüyle" (312).

[324] Yazmalar: Çörgenmek/Çörgenmeklik (چَوركانماک-چَوركانماكليک). (/ç/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (813: /g/ ile)// Trkm.Tr-Hamzayev: Çürken- "zarar görmek, sıkıntı çekmek; yanmak".

[325] Yazmalar: Curba "sülün kuşu"; M1, M2, ML, İH: Çurba "domuz yavrusu"; TÜ: Çurpa "domuz yavrusu"// SG (814): Çurpa "sülün kuşunun yavrusu" (önceden "domuz yavrusu" denilmiş, daha sonra üstü çizilerek düzeltilmiştir)// AŞ: Çurpa "domuz yavrusu" (112b)// MU: "domuz yavrusu" (T777a/23)// BR-TDK: Çūr "sülün kuşu" (148)// Derleme: Çorpa "yeni yetişen horoz"// Moğ-Les: Çurba "yavru kuş; yavru" (329).

[326] Yazmalar: Çurġa (چُورغا). (/ç/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (814)// Krgz.Tr: Çorğo "emzik; musluk" (281)// Moğ-Les: Çorgu/Çorgo "boru, tüp, musluk, baca, huni; tulumba, pompa" (317).

[327] Yazmalar: Cura (جُوره). (/c/ ötre ile, /r/ üstün ile). Bk. SG (815)// Doerfer: Çora (1136)// Kzk.Tr: Şora "soylu" (643)// Krgz.Tr: Çor "kul, köle" (280); Çoro "(prens soyundan) oğlan delikanlı; savaşçı; dönek" (281).

[328] Yazmalar: emred (امرد) "oğlan, sapık erkek" sözcüğü, merd (مرد) "adam, erkek" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (815).

[329] ML: 162b// Yazmalar: Cuntay// SG: Contayı (825)// SG-Feyziye (303*2)/SG-Tahran (226*2): Contay// Kzk.Tr: Şontay (643)// Krgz.Tr: Çontoy (280)// Moğ-Les: Çüngke/Çünh/Siguday/Siuday/Şūday "çanta, torba, çuval" (333/1086/1117)// Derleme: Çantay/Cantay.

[330] İski köygen| Yazmalar: Köygen iski// contayıñ̂ġa| Yazmalar: cuntayınġa (جونتايينغه). Bk. SG (825), LT (115, 1381), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (971).

3869 **Çökdi** (چَوكدى): (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). [**M2.191b**] "çöktü; oturdu; /g/ ile (**Çögdi**) sıçradı, fırladı, atlayıp zıpladı, hopladı". [İH.166b]

3870 **Cumdı** (جُومدى): (/c/ ötre ile, /m/ sükûn ile). "suya battı, daldı".

3871 **Cumġay** (جُومغاى): (/c/ ötre ile, /m/ sükûn ile). "suya bata, suya dala; suya dalar; suya dalacak"[331]. *Dört Dīvān'dan:*

Eşk baḥrında eger cismim ġarīḳ ėrmes ni tan̂g

Yoḳ an̂ga ol vezn kim cumġay tėn̂gizge tüşse ẖas[332]

(اشک بحريندا اکر جسميم غريق اَيرماس نِى تانک/يوق اَنکا اول وزن کيم جومغاى تَينکيزکا توشسا خس)

3872 **Çürgengey** (چُورکانکاى)[333]: (/ç/ ötre ile, /g/'ler medli elif ile, /n/ ve /y/ sükûn ile). "yanar; yanacak; [yana]". [ML.162b]

3873 **Çüşkürmegidin** (چُوشکورماکيدين)[334]: (/ç/ ötre ile, /k/ ötre ile, /g/ esre ile). "hapşırmasından, aksırdığından". *Leylī ve Mecnūn'da*[335] düz yazı başlığında şöyle der:

Seḥāb müşa'bidi laḥẓa laḥẓa tüşgen çaḳın çüşkürmegidin taġ dimāġın ḳurutḳanda. [M1.194a]

(سحاب مشعبدى لحظه لحظه توشکان چاقين چوشکورماکيدين تاغ دماغين قوروتقاندا)

3874 **Çüşkürmek/Çüşkürmeklik** (چُوشکورماک-چُوشکورماکليک)[336]: (/ç/ ötre ile, /k/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "hapşırmak, aksırmak".

3875 **Çüşkür** (چُوشکور)[337]: (/ç/ ötre ile). "hapşırık, aksırık".

3876 **Çorı** (چَورى)[338]: (/ç/ üstün ile). "cariye, hizmetçi kadın, köle kadın".

3877 **Çözmek/Çözmeklik** (چَوزماک-چَوزماکليک)[339]: (/ç/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "çözmek, ayırmak".

3878 **Çözülmek/Çözülmeklik** (چَوزولماک-چَوزولماکليک)[340]: (/ç/ üstün ile, /z/ ötre ile)[341]. "çözülmek, ayrılmak".

---

331 M1, TÜ: "suya dala"; M2: "suya dala; suya dalar"; ML, İH: "suya dalacak". Bk. SG (824)// AŞ: Çom- (114b/926)// DLT: Çom- "suya dalmak" (627)// Alt.Tr: Şun̂g-/Çöm- (163)// Kzk.Tr: Şom- (643)// Krgz.Tr: Çomul-/Çömül-/Çumku- (279/287)// Azb.Tr (137), Derleme: Cum-// Moğ-Les: Singgu-/Şunga-/Şunggu- (1103).

332 ni tan̂g| M1, M2, TÜ, SG (824): nitėn̂g (نيتانک). Bk. GS (199, 248), GS-Özb (G.237), Divan-Yazma (230*2).

333 Yazmalar: Çörgengey (چَورکانکاى). (/ç/ üstün ile, /g/'ler medli elif ile, /n/ ve /y/ sükûn ile).

334 Yazmalar: Çöşgürmegidin (چَوشکورماکيدين). (/ç/ üstün ile, /g/ ötre ile, diğer /g/ esre ile). Bk. AŞ (112b), SG (816).

335 Yazmalar: *Ferhād u Şīrīn'de.* Bk. AŞ (112b-113a), SG (816), LM (112, XII).

336 Yazmalar: Çöşgürmek/Çöşgürmeklik (چَوشکورماک-چَوشکورماکليک). (/ç/ üstün ile, /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. AŞ (112b), SG (816)// CC (53), Krgz.Tr (288), Derleme: Çüçkür-// YUyg.Tr: Çüşkermek/Çüşkürüş (89).

337 Yazmalar: Çöşgür (چَوشکور). (/ç/ üstün ile). Bk. SG (816)// Krgz.Tr (288), Derleme: Çüçkürük.

338 Yazmalar: Çurı (چُورى). (/ç/ ötre ile). Bk. SG (ḥūrī vezninde) (815), Özb.Tr.Alt (199)// Doerfer: Çorı (1137)// Krgz.Tr: Çor "kul, köle" (280)// YUyg.Tr: Çöri "kadın köle" (87)// Trkm.Tr: Cora "kız arkadaş" (103).

339 M2, ML, İH: Çözülmek/Çözmeklik "çözülmek, ayrılmak". Bk. SG (815), Trkm.Tr (126).

340 M2, ML, İH: yok. Bk. SG (815), Trkm.Tr (126).

341 ötre| Yazmalar: sükûn.

3879 **Cuġ** (جُوغ)[342]: (/c/ ötre ile). "öküz boyunduruğu; /ç/ üstün ile (**Çoġ/Çoḳ**) ateş koru; Ḳalmaḳların başlıklarına taktıkları püskül". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*
Cebre'īl, ėligin ot ṭabaḳı sarı māyil ḳıldı [ve] Mūsā bir çoġnı alıb aġzıġa saldı[343].
(جبرئیل اَیلیکین اَوت طبقی ساری مایل قیلدی، موسی بیر چوغ نی آلیب آغزیغه سالدی)
3880 **Çoġan** (چَوغان)[344]: (/ç/ üstün ile). "çöven, sabun otu; yeni olmuş erik veya kayısı".
3881 **Çuġurcuġ/Çoġurcuḳ** (چَوغورجوق)[345]: (/ç/, /ġ/ ve /c/ ötre ile). "çoğurcuk, sığırcık, çekirge kuşu".
3882 **Çuġul** (چُوغول)[346]: (/ç/ ve /ġ/ ötre ile). "kovcu, söz taşıyıcı".
3883 **Çuḳumaḳ/Çuḳuşmaḳ** (چُوقوماق-چُوقوشماق)[347]: (/ç/ ve /ḳ/ ötre ile). [**M2.192a**] "oymak, çukur etmek".
3884 **Çuḳulmaḳ** (چُوقولماق): (/ç/ ötre ile). "oyulmak, çukur edilmek".
3885 **Çoḳalmaḳ** (چَوقالماق): (/ç/ üstün ile). "çoğalmak".
3886 **Çoḳ** (چَوْق): (/ç/ üstün ile, belirli /v/ ile). "çok; ateş koru; Ḳalmaḳların başlıklarına diktirdikleri püskül. Bundan dolayı da sultanların yazısında Ḳalmaḳ valilerinin lakabı 'başı çoḳluḳ ulusnıng̑ uluġ töresi' diye yazılır"[348].
3887 **Çoçun** (چَوچون)[349]: (/ç/ üstün ile). "konuk, sefer yapan". [TÜ.103b]
3888 **Cuḳun** (جُوْقون)[350]: (/c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "Ḳubla Ḳaan tarafından ele geçirildiği zaman Çīn'in padişahı". [M1.194b, İH.167a]
3889 **Çoġal/Çoḳal** (چَوغال-چَوقال)[351]: (/ç/ üstün ile). "[Rūm Tr.] çokal, ata giydirilen zırhlı örtü".

---

342 Bk. SG (816-817), BR-Muin (600).
343 ėligin| Yazmalar, AŞ (113a): Mūsā'nıng̑ ėlgin (موسی نینک اَیلکین). Bk. SG (817), TM (113, T703b/16), TE-Özb (Mūsā), Külliyat-Yazma2 (691), Külliyat-Yazma-TB (1172).
344 Yazmalar: Çuġan (چُوغان). (/ç/ ötre ile). Bk. SG (817)// Trkm.Tr-Hamzayev, Azb.Tr (157), Derleme: Çoğan "çöven".
345 M1, TÜ: Çuġurcuġ (چُوغورجوغ); M2, ML, İH: Çuġurçuġ// SG: Coġurcuḳ (817)// Krgz.Tr: Çıyırçık (273).
346 Bk. SG (817/1411), BR-Muin (645), Özb.Tr.Alt (198), Derleme, Çuġul// Alt.Tr: "nefret; küfür" (78).
347 Bk. SG (817)// AŞ: Çoḳ- (113a/113b)// Alt.Tr: Çoku-/Çukçu- "iftira atmak; gagalamak; oymak, eşmek" (76/78)// Krgz.Tr: Çoku- "gagalamak" (278); Çuku- "kazımak, oymak" (285)// Kzk.Tr: Şoqı- "gagalamak" (642); Şuqı- "oymak, gagalamak, eşmek" (648)// YUyg.Tr: Çoḳumaḳ "gagalamak, gagasıyla vurmak" (85)// Trkm.Tr: Çok- "gagalamak" (124)// Moğ-Les: Çoki- [~Tr. Toḳı-. Bk. DLT (888)] "çakmak, vurmak, dövmek, çalmak, kakmak; düşmanı ezmek, bozmak; gagalamak" (313). Bk. Çomaḳ, Çoḳmar, Toḳmaḳ, Toḳmar.
348 başı| TÜ: yaşı// çoḳluḳ| M1, M2, ML, İH: çoḳ. Bk. SG (819), Çoġ/Çoḳ// AŞ: Çoġ "kor" (113a)// DLT: Çag "püskül" (611); Çog "közün alevi" (626)// Krgz.Tr: Çok "at perçemi, püskül; saçak; kor" (277)// YUyg.Tr: Çoġ/Çoḳ "kor" (84)// Mlk.Tr: Çoh "saç topuzu, püskül; saçak" (177)// Moğ-Les: Çog "köz, kor; kıvılcım" (311).
349 Yazmalar: Çuçun (چُوچون). (/ç/'ler ötre ile). Bk. Cocı, AŞ (111b), NS (74b)// Krgz.Tr: Çooçun "yabancı, yat; tuhaf" (280)// YUyg.Tr: Yoçun "yabancı" (469)// Moğ-Les: Ciguçi/Cūç/Cigulçi(n)/Cugūlç/Cagulçi(n)/ Coçin "konuk; yolcu" (1623/1646).
350 TÜ: yok// FV (674): Cuḳunḳa (جوقون قا).
351 Yazmalar: Çuġal (چُوغال). (/ç/ ötre ile)// SG: Çoḳal (820)// BR-Muin: Çoġal (چُغَل) "savaşlarda giyilen zırh" (645)// Doerfer: Çoġal (1084)// Derleme: "evlerin dış kısmına çakılan tahta; tahtadan yapılan avlu duvarı".

3890 **Çoḳluḳ** (چَوقلوق): (/ç/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "sincabın başının derisi ki toplanarak kürk yapılır"[352]; "çokluk, bolluk; püsküllü". [ML.163a]
3891 **Çürgedi** (چُورکادی)[353]: (/ç/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yaktı, alazladı". *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳ deştide uça almas yiridin hīç ḳuş
Perlerin bes kim havāda otluḳ ahım çürgedi
(عشق دشتیدا اوچا آلماس یِریدین هیچ قوش/پرلارین بس کیم هوادا اَوتلوق آهیم چورکادی)
Gėldi çün ahımdın ot almaḳġa Mecnūn-ı żaʿīf
Tolġanıb çürgendi ol ot içre ol yan͡glıġ ki ḳıl[354]
(گیلدی چون آهیمدین اوت آلماقغه مجنون ضعیف/تولغانیب چورکاندی اول اوت ایچره اول ینکلیغ که قیل)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Çün urdı ḫazān yėli savuḳ dem
Yafraġnı ḳuruttı çürgedi hem[355]
(چون اوردی خزان یَیلی ساووق دم/یافراغ نی قوروتتی چورکاردی هم)
3892 **Çoḳmar** (چَوقمار)[356]: (/ç/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "gürz, topuz, başı topuzlu değnek, çomak".
3893 **Çökürmek/Çökermek** (چَوکورماک-چَوکارماک)[357]: (/ç/ üstün ile, /k/ ötre ile). "çökermek".
3894 **Çökerilmek** (چَوکاریلماک): (/ç/ üstün ile, /k/ medli elif ile). "çökerilmek".
3895 **Çökmek** (چَوکماک): (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "çökmek".
3896 **Çök** (چَوک): (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "çök!"; "çökmek"[358].
3897 **Curmaġun** (جُورماغون)[359]: (/c/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "Moğul bir komutanın adı".
3898 **Çökek** (چَوکاک)[360]: (/ç/ üstün ile, /k/ medli elif ile, diğer /k/ sükûn ile). [**M2.192b**] "çökmüş; [mecaz anlamda:] çöküntü, tortu".
3899 **Çökelik** (چَوکالیک)[361]: (/ç/ üstün ile, /k/ medli elif ile). "süzülüp kaynatılan ekşi ayran, çökelek".
3900 **Çulġamaḳ** (چُولغاماق): (/ç/ ötre ile). "kaplamak, sarmak, çullamak, örtmek, bürümek".
3901 **Çöl** (چَول)[362]: (/ç/ üstün ile). "çöl". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[352] SG: "sincabın başının derisi ki toplanarak kürk yapılır. Karnının derisine Öyek denir" (820)// Kzk.Tr: Şoqtıq "hayvanın ensesi; zirve, doruk" (642)// YUyg.Tr: Çoḳuluḳ "tepe" (84).
[353] Yazmalar: Çörgedi (چَورکادی). (/ç/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (812).
[354] Tolġanıb| Yazmalar: Tolḳanıb (تولقانیب). Bk. Tolġanıb, BV (290, 385).
[355] savuḳ dem| Yazmalar: dem-ā-dem (دمادم). Bk. SG (812), LM (364, 3430), LM-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (679).
[356] Yazmalar: Çuḳmar (چُوقمار). (/ç/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). Bk. SG (820), Tarama (58)// Kzk. Şoqpar (642)// Krgz.Tr: Çokmor (278).
[357] Yazmalar: Çökürmek// SG: Çökermek (820)// DLT: Çökür- (628)// YUyg.Tr: Çökermek/Çökürmek (86).
[358] Yazmalar: "tek oturmak, yalnız oturmak". Bu yanlış anlam, fürū nişesten (فرونشستن) "çökmek" sözcüğünün ferd nişesten (فرد نشستن) "tek oturmak" biçiminde yazılmasından ileri gelmiştir. Bk. SG (821), BR-Muin (670)// DLT (628), CC (51), Krgz.Tr (282), YUyg.Tr (86): Çök- "çökmek"// Moğ-Les: Çökü-/Çöke-/Çöhö-/Sögüd-/Sögtö- "çökmek" (321/1132).
[359] M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Curmaġul (جُورماغول). Bk. Dehhuda// CT-Musevi: Çurmaġun (2855).
[360] Bk. SG (821), Tarama (58).
[361] Bk. SG (821), ŞT (T105b/9), Derleme.

Başım alıb dėmey ābād ile çöl
Hem ol maḳṣad sarı tutḳum durur yol
(باشیم آلیب دَیمای آباد ایله چَول/هم اول مقصد ساری توتقوم دورور یول)

3902 **Çulġanmaḳ** (چُولغانماق)[363]: (/ç/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “kaplanmak, sarılmak, çullanmak, örtünmek, bürünmek”. [M1.195a]

3903 **Çolaḳ** (چَولاق): (/ç/ üstün ile). “çolak, eli veya kolu sakat olan”.

3904 **Çolpa** (چَولپا): (/ç/ üstün ile, /p/ medli elif ile). “boş konuşup kendini övdüğü hâlde elinden bir iş gelmeyen kimse, çolpa, beceriksiz”[364]. [İH.167b]

3905 **Çölmek** (چَولماک)[365]: (/ç/ üstün ile). “[Rūm Tr.] çömlek, toprak kap; taş tencere; bakır kazan”.

3906 **Çömelmek** (چَومالماک): (/ç/ üstün ile). “ayakları üzerine oturmak, çömelmek”.

3907 **Çomaḳ** (چَوماق): (/ç/ üstün ile). “ucu topuzlu değnek, çomak”.

3908 **Çuman/Çoman** (چُومان-چَومان)[366]: (/ç/ ötre ile). “tembel, üşengen”.

3909 **Cumurġay** (جُومورغای)[367]: (/c/ ötre ile). “yüzücülük; dalgıçlık; [suya batıra, suya daldıra]; suya daldırır”.

3910 **Çömüş** (چَوموش)[368]: (/ç/ üstün ile). “büyük tahta kaşık, kepçe, çömçe, çömçe”. [ML.163b]

3911 **Çömüşlü Ḫaṭāy** (چَوموشلو خطای)[369]: (/ç/ üstün ile, /ş/ sükûn ile). “Özbekiyye'den bir boy adı”.

3912 **Çubruşub** (چُوبروشوب)[370]: (/ç/ ötre ile, /b/ sükûn ile). “birbirinin ardınca dizilip, art arda uzanıp”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü der-bendniñ̂ aġzıġa yavuşub
Niçe gün çėrik öttiler çubruşub [TÜ.104a]
(چو دربندنینک آغزیغه یاووشوب/نیچه کون چیریک اَوتتی لار چوبروشوب)

3913 **Cüng** (جُوْنک): (/c/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “henüz yük vurulmamış genç deve; büyük gemi ve kalyon; [şiir mecmuası]; bir tür kumar; (**Cüñ̂**) Özbekiyye'de: yün; [**Coñ̂/Çoñ̂**: büyük, çok büyük]”[371]. *Ferhād u Şīrīn'den:* [**M2.193a**]

---

[362] Bk. SG (822-823), AŞ (113b), Krgz.Tr (283), YUyg.Tr (86), Moğ-Les (321).

[363] Yazmalar: Çulġatmaḳ (چُولغاتماق). (/ç/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (822), CC (53), Krgz.Tr (286), YUyg.Tr (88)// DLT: Çuglan- “bohçalanmak” (629).

[364] Yazmalar: “boş konuşup kendini övmek”. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33a). Bk. SG (823).

[365] Bk. SG (823), YUyg.Tr (86), Derleme.

[366] Yazmalar: Çuman. Bk. Çemen/Çemender// SG (825): Cuman (duḫān vezninde)// BR-Muin: Cāymend/Cemend/Çemān/Çemen/ Çemend (562/588/658/660)// Çuvaş.Tr: (Antari ağzı)Çuman/(Viryal ağzı)Çoman (22)// Trkm.Tr: Çaman (110).

[367] Bk. SG (825).

[368] Yazmalar: Çümüş (چُوموش). (/ç/ ötre ile). Bk. SG (825)// CC: Çömiç (52)// Krgz.Tr (283), YUyg.Tr (86): Çömüç// Derleme: Çömüş.

[369] Yazmalar: Çümüşlü Ḫaṭāyī (چُوموشلو خطایی). (/ç/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). Bk. SG (825).

[370] Yazmalar: Çupruşub (چُوپروشوب). (/ç/ ötre ile, /p/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (110b). Bk. SG (808).

İki yüz cüng ḥadsız her biri gėn̂g
Felek cüngini her bir tutmayın tin̂g[372]

(ایکی یوز جونک حدسیز هر بیری گینک/فلک جونکینی هر بیر توتماییین تینک)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:
Yüzi cüng olub her bir andaḳ ki şehr[373]
[Ki tapḳay kişi şehr dik anda behr]

(یوزی جونک اَولوب هر بیر آنداق که شهر)

[Dört Dīvān'dan] Dize:
[Bār-keşlerge fenā men'i ḳaçan ḳılġay cāh]
Tivenin̂g kön̂gli kiçiktür ger ėrür peykeri con̂g[374]

(تیوه نینک کونکلی کیچیک تور کر ایَرور پیکری جَونک)

[Dört Dīvān'dan] Dize:
[Barġıl ey Mecnūn kim ol ay zevraḳı dik tīz ėmes]
Cüng kim Leylī 'amārīsin çėker hāmūn ara

(جُونک کیم لیلی عماری سین چِیکار هامون آرا)

3914 **Çonḳayıtma** (چَونقایِتمه)[375]: (/ç/ üstün ile, /n/ ve /t/ sükûn ile). "hırsızlık amacıyla bir bucakta çömelmek".

3915 **Çuna** (چُونه)[376]: (/ç/ ötre ile, /n/ üstün ile). "Moğ. çakal". [M1.195b]

3916 **Cö'ün ḳol** (جَوأون قول)[377]: (/c/ üstün ile). "sol kol, sol kanat".

3917 **Cavanġar** (جَوانغار)[378]: (/c/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "Moğ. sol kol, sol kanat". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Cavanġar hem altı yüz min̂g 'aded
Bular başḳa andın ki bolġay meded[379]

(جوانغار هم آلتی یوز مینک عدد/بولار باشقه آندین که بولغای مدد)

---

[371] kumar| Yazmalar: ḫār (خار)// SG: جونک "yük devesi; gemi; büyük, çok büyük; yün; şiir ve düz yazı mecmuası" (825-826)// AŞ: جُنک (/k/ ile) "barça denen gemi" (114b)// BR-Muin: جُنگ "henüz yük vurulmamış genç deve; büyük gemi ve kalyon; cönk, büyük şiir mecmuası; bir tür kumar" (631)// DLT-Yazma: Çon̂g et "iri doğranmış et" (600)// Krgz.Tr (279), YUyg.Tr (85): Çon̂g "büyük".

[372] her bir tutmayın tin̂g| M1, M2, ML, İH: dik her bir tübi gėn̂g; TÜ: dik her bir tübin gėn̂g (دیک هر بیر توبین گَینک). Bk. SG (826), FŞ (260, XXVIII/6), FŞ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (534).

[373] Bu dize| ML, İH: yok. Bk. Sİ (446, 5938).

[374] Bu dize| ML: yok// con̂g| Yazmalar: cun̂g (جُونک). Bk. SG (826), GS (288, 377), GS-Özb (G.363: çon̂g), Külliyat-Yazma2 (92), Külliyat-Yazma-TB (78), Divan-Yazma (338*2).

[375] M1, M2, TÜ: Cunḳatma (جُونقاتما). (/c/ ötre ile, /n/ ve /t/ sükûn ile); ML, İH: Cunġatma// SG: Çonḳaymaḳ "çömelmek"; Çonḳayıtma "hırsızlık amacıyla bir bucakta çömelmek" (825)// Kzk.Tr: Şon̂gqay- "çömelmek; aldatılmak" (643)// Özb.Tr.Alt: Çonçäy-/Çonqäy- "çömelmek" (200)// Moğ-Les: Çogçay- "çömelmek" (311).

[376] Yazmalar: Cuna (جُونه). (/c/ ötre ile, /n/ üstün ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (33a). Bk. SG (826)// King: Çina "kurt" (220, 199C/8)// Moğ-Les: Çinua/Çono(n) "kurt" (305).

[377] Yazmalar: Cavadın-ḳol (جَوادِنقول). (/c/ üstün ile, /d/ esre ile)// SG (826): Cöve'ün ḳol (جُوَأون قول)// Moğ-Les: Cegün/Züün "doğu; sol" (1613).

[378] SG: جُوانغار (826)// Arat-Babür (648), Doerfer (165): Cavanġar// Moğ-Les: Cegüngar (1613).

[379] Bu beyit| M1, TÜ: yok// başḳa| Yazmalar: başġa (باشغه). Bk. Sİ (186, 2074), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).

3918 **Covun** (جَووُن)[380]: (/c/ üstün ile). "ırmak".
3919 **Coymaḳ** (جَويماق)[381]: (/c/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "yok etmek, gidermek; /ç/ ile (**Çoymaḳ**)[382] ısınmak".
3920 **Çoyın** (چَويِيْن)[383]: (/ç/ üstün ile, /y/ esre ile, diğer /y/ sükûn ile). "dökme demir, pik, font".
3921 **Çürgeben** (چُوركابان)[384]: (/ç/ ötre ile, /g/ ve /b/ medli elif ile). "yakıp, ateşte alazlayıp". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan*[385]*:*
Ot çėkiben şu'le-yi bī-bāknı
Çürgeben encüm bile eflāknı [İH.168a]
(اوت چَيكيبان شعلهٔ بی باكنی/چوركابان انجم بيله افلاكنی)
3922 **Çubulġan** (چُوبولغان)[386]: (/ç/ ötre ile, /b/ ötre ile). "çürümüş, çözülmüş, eskilikten didilmiş".
3923 **Cūkī** (جُوكی)[387]: (/c/ ötre ile). "Ḫorāsān'daki şehzade Cūkī Mīrzā". [ML.164a]
3924 **Çürgemek/Çürgemeklik** (چُوركاماک-چُوركاماكليک)[388]: (/ç/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "yakmak, ateşte alazlamak".

/ç/ ve /c/ Babı /y/ ile

3925 **Çėkgende** (چَيْككاندا): (/ç/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çektiğinde". *Dört Dīvān'dan:*
Çėkgende naḳḳāş-ı ḳażā ol serv-i gül-ruḫ ṣūretin
Gūyā bėgenmey taşlamış ṭarḥ ėyleb ay gün hey'etin
(چَيككاندا نقّاش قضا اول سرو كلرخ صورتين/كويا بَيكانمای تاشلاميش طرح اَيلاب آی كون هيأتين)
3926 **Çıda** (چِيْدا): (/ç/ esre ile, /y/ sükûn ile). "katlan, sabret, dayan; /c/ ile (**Cıda**)[389] mızrak, cıda". *Dört Dīvān'dan:*
Ey ki bir ay 'aşḳıdın āşüfte-sin vaṣl isteseñ [**M2.193b**]
Her cefā ḳılsa çıda her nev' bī-dād ėtse töz
(ای كه بير آی عشقی دين آشفته سين وصل ايستاسانک/هر جفا قيلسه چيدا هر نوع بيداد اَيتسه توز)
3927 **Çırma** (چِيْرما): (/ç/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "sar, kuşat, bağla, dola". *Leylī ve*

[380] Yazmalar: Cuvun (جُووُن). (/c/ ötre ile). Bk. SG (826), Cavun.
[381] Yazmalar: Cevabir (جَوابِر). (/c/ üstün ile, /b/ esre ile)// SG: Cuymaḳ/Yuymaḳ (826/1374). Bk. Yoymaḳ.
[382] Yazmalar: Çevabir// SG: Çuymaḳ/Çuyunmaḳ (826)// Trkm.Tr: Çoy-/Çoyun- (125).
[383] Yazmalar: Cuyın (جُويِيْن). (/c/ ötre ile, /y/ esre ile, diğer /y/ sükûn ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (33a). Bk. SG (826)// DLT: Çoḍın "tunç" (626)// CC (51), Krgz.Tr (282), YUyg.Tr (86), Trkm.Tr (125): Çoyun "dökme demir"// Moğ-Les: Çidhu- "döküm yapmak"; Çidhugdagun "dökümlenmiş metal" (284).
[384] M1, M2, TÜ: yok; ML.163b, İH.167b: Çörgeben (چَوركابان). (/ç/ üstün ile, /g/ ve /b/ medli elif ile). Bk. AŞ (112a), SG (813).
[385] Yazmalar: *Seb'a-yı Seyyāre'den.* Bk. AŞ (112a), SG (813), HE (20, IV/20).
[386] Yazmalar: Çopulġan (چَوپولغان). (/ç/ üstün ile, /p/ ötre ile). Bk. AŞ (111b), SG (806), BV (396, 546), BV-Özb (G.543/6), Külliyat-Yazma-TB (366).
[387] Bk. AŞ (113b), SG (1411)// Moğ-Les: Coki- "yakışmak, uymak" (1649).
[388] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ.102a (üzeri çizili): Çörgemek/Çörgemeklik (چَوركاماک-چَوركاماكليک). (/ç/ üstün ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (812: /g/ ile), AŞ (112a: /g/ ile)// Trkm.Tr-Hamzayev: Çürke- "zarar vermek, sıkıntı vermek; yakmak".
[389] Bk. SG (830), Alt.Tr (60), Moğ-Les (1620)// Tr.Tr: Çıta "düzgün biçilmiş uzun ve ensiz tahta".

Mecnūn'da Leylī'nin ölümünde şöyle der:
Çırma mini dağı ol kefenġa
Bir cins kefen iki bedenġa
(چیرما مینی داغی اول کفن غه/بیر جنس کفن ایکی بدن غه)
3928 **Çırmatıb** (چِیرماتیب): (/ç/ esre ile, /t/ esre ile). "sardırmış, dolatmış; dolamış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Hem tonıġa yitgürüb şemāme
Hem başıġa çırmatıb 'imāme[390] [M1.196a]
(هم تونیغه یِتکوروب شمامه/هم باشیغه چیرماتیب عمامه)
3929 **Çaynab** (چَیناب): (/ç/ üstün ile, /n/ medli elif ile). "çiğnemiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḳūt ėyleb ḳan u reglerimni
Çaynab uşatıb süñgeklerimni
(قوت اَیلاب قان و رک لاریمنی/چَیناب اوشاتیب سونکاک لاریمنی)
3930 **Çineb** (چِیناب): (/ç/ esre ile, /n/ medli elif ile). "tahmin edip, gözle oranlayarak ölçüp, kıyaslayıp". *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:
Çineb taptı ki ser-dārı zebūndur
Hīç iş bilmes yaraḳsız ni fünūndur[391]
(چیناب تاپتی که سرداری زبون دور/هیچ ایش بیلماس یراق سیز نی فنون دور)
3931 **Çinedi** (چِینادی): (/ç/ esre ile, /n/ medli elif ile). "tahmin etti, sezdi, gözle oranlayarak ölçtü, kıyasladı".
3932 **Çėvrülüb** (چَیْورولوب): (/ç/ üstün ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "çevrilmiş". [TÜ.104b]
3933 **Çıḳmaslıḳ** (چِیْقماسلیق)[392]: (/ç/ esre ile, /y/, /ḳ/ ve /s/ sükûn ile). "çıkmazlık". [İH.168b]
3934 **Cėrge/Cerge** (جَیْرکا-جَیْرکه-جَرکه)[393]: (/c/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "sıra, dizi; topluluk, küme; av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı, sürgün avı; /ç/ ile (**Çėrge**) çadır, otağ, çerge". *Dört Dīvān'dan:*
Añgladım ḳılmış gözi alġan köñgül ṣaydıġa ḳaṣd
Her ṭarafdın cėrge tüzgen ḫayl-ı müjgānın görüb[394] [ML.164b]
(آنکلادیم قیلمیش کوزی آلغان کونکل صیدیغه قصد/هر طرفدین جَیرکا توزکان خیل مژکانین کوروب)
3935 **Çėkib** (چَیکیب): (/ç/ üstün ile, /k/ esre ile). "çekmiş". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Çėkib gürdler na'ra-yı hāyile
Ki salıb yir eczāsıġa zelzele[395]

---

[390] tonıġa| Yazmalar: ḳoynıġa (قوینیغه). Bk. LM (210, 1830), LM-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (646).
[391] taptı| M1, M2, TÜ: ḳaptı (تاپتی). Bk. AŞ (109b), GN (89, 1039).
[392] M1: 200a; TÜ: yok.
[393] Yazmalar: Cėrge. Bk. SG (837), Nerge// AŞ: Cerge "sürek avı; katar, alay, bölük; mertebe, değer; yükseklik, büyüklük" (103a-103b); Çėrge "alaçık, çerge" (108a)// DLT: Çer/Çerig/Çerlik "karşı taraf (savaşta karşılıklı duran saflar, savaş sırası)" (619/620)// Krgz.Tr: Cerge "sıra; hanın karargâhı, sarayı" (203)// Derleme: Cerge "dizi, sıra; bir çeşit sürek avı; göçebe çadırı"// Moğ-Les: Cerge "tür, çeşit, cins; sınıf; rütbe, seviye; sıra, derece; aşama, safha" (1615).
[394] alġan| Yazmalar: alḳan (آلقان). Bk. AŞ (103a), SG (837), GS (70, 61).

(چَیکیب کردلار نعرهٔ هایِله/که سالیب یِر اجزاسیغه زلزله)

3936 **Çırmaşıb** (چِیرماشیب): (/ç/ esre ile). "sarılmış, dolaşmış, sarmaşmış". *Ferhād u Şīrīn'den:* [M2.194a]

Ki cismim bolsa ol ot içre nā-būd

Saçım dik çıḳḳay andın çırmaşıb dūd[396]

(که جسمیم بولسا اول اوت ایچرا نابود/سچیم دیک چیققای آندین چیرماشیب دود)

Dört Dīvān'dan:

Kön̂glüme cān riştesi yā hicr tārı çırmaşıb

Ḳayd saldı yā sinin̂g zencīr-i zülfün̂g bendidür [ML.164a]

(کونکلوما جان رشته سی یا هجر تاری چیرماشیب/قید سالدی یا سینینک زنجیر زلفونک بندی دور)

3937 **Çırmaşturub** (چِیرماشتوروب): (/ç/ esre ile, /t/ ötre ile). "sardırmış, dolatmış, sarmaştırmış". [ML.164b]

3938 **Çırmab** (چِیرماب): (/ç/ esre ile, /b/ sükûn ile). [M1.196b] "sarmış, dolamış, kuşatmış". *Dört Dīvān'dan:*

Cān ėvrülüben başın̂ga sin çırmab özün̂gni

Ġunça kibi kim girdide ser-geşte ṣabādur

(جان اَیورولوبان باشینکا سین چیرماب اَوزونکنی/غنچه کیبی کیم کردیدا سرکشته صبادور)

3939 **Çėrt** (چَیْرت): (/ç/ üstün ile, /y/, /r/ ve /t/ sükûn ile). "mızrap vur". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī gėl ü çėrt Türkāne sāz

Maḳām-ı nevā yoḳsa Türkī Ḥicāz[397]

(مغنّی کیل و چیرت ترکانه ساز/مقام نوا یوقسا ترکی حجاز)

3940 **Çıḳarġac** (چِیقارغاج): (/ç/ esre ile). "çıkarınca". *Dört Dīvān'dan:*

Çıḳarġac ol meh-i maḥmil-nişīn ʻārıż niḳābıdın

Ceres dik nāle ėyler-min kön̂gülnin̂g ıżṭırābıdın

(چیقارغاج اول مه محمل نشین عارض نقابیدین/جرس دیک ناله اَیلارمین کونکل نینک اضطرابیدین)

3941 **Çıḳḳac** (چِیْققاج): (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "çıkınca". *Dört Dīvān'dan:*

Cemālın̂g cilve ḳıldı bar idi aġzın̂g nihān anda

Ḳuyaş çıḳḳac ni mümkin ẕerre bolmaḳlıḳ ʻayān anda

(جمالینک جلوه قیلدی بار ایدی آغزینک نهان آندا/قویاش چیققاج نِی ممکن ذره بولماق لیق عیان آندا)

3942 **Cibilger** (جِبِلکار)[398]: (/c/ ve /b/ esre ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "at yuları, dizgin". [İH.169a]

3943 **Çın mudur** (چِین مودور): (/ç/ esre ile). "doğru mudur, gerçek midir". *Dört Dīvān'dan:*

Gül çağı bāġın̂gġa kim yol bėrmedin̂g ey bāġ-bān

Çın mudur dey bolġalı dėrler ṣafāsı ḳalmamış[399]

---

[395] Ki salıb yir eczāsıġa| Yazmalar: Yir eczāsıġa salıban (یِر اجزاسیغه سالیبان)// hāyile| Yazmalar: ḥāyile (حایِله). Bk. Sİ (184, 2040), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).

[396] ol| M1, M2, ML, İH: ger. Bk. FŞ (342, XXXVII/34), Hamse-Taşbasma (225).

[397] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Maḳām-ı| Yazmalar: Muḳāmī (مقامی). Bk. SG (831), Sİ (343, 4432), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (882).

[398] Bk. SG (827), HE (376, LII/32), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma1 (474)// Tatar.Tr: Dilbėge (73)// Moğ-Les: Çilbugur/Çulbugur/Çulbur (292/328).

(كل چاغى باغينک غه كيم يول بَيرمادينک اى باغبان/چين مودور دَى بولغالى دَيرلار صفاسى قالماميش)

3944 **Çıḳḳunĝ** (چِيْققونک): (/ç/ esre ile, /y/, /ḳ/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çıkacaksın". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ya'nī çün 'aşḳ ayırsa cāndın

Çıḳḳunĝdur sürẖ-rū cihāndın

(يعنى چون عشق آيِرسه جاندين/چيققونک دور سرخ رو جهاندين)

3945 **Çıḳarġay** (چِيقارغاى)[400]: (/ç/ esre ile). "[çıkara]; çıkarır; çıkaracak". *Dört Dīvān'dan:*

Zamāndın u ehl nā-ehl-i zamāndın istegen iḥsān

Yanar otdın tiler kim su çıḳarġay, ẖāredin gevher[401] [**M2.194b**, ML.165a]

(زماندين اهل نااهل زمان دين ايستاكان احسان/يانار آوت دين تِيلار كيم سو چيقارغاى خاره دين كوهر)

3946 **Çırayı** (چِيرايى): (/ç/ esre ile). "yüzü, çehresi, siması, benizi". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ger çırayı reşk-i ḳamer bolmasa

La'l-ı lebi tunĝ-ı şeker bolmasa[402]

(كر چيرايى رشک قمر بولماسا/لعل لبى تنک شكر بولماسا)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḳolıdın bu güzgü yıraḳ gėtmedi

Ki güzgü çıraylığnı yād ėtmedi[403]

(قولى دين بو كوزكو يِراق گَيتمادى/كه كوزكو چيراى ليغنى ياد اَيتمادى)

3947 **Çıdar mu ėrkin** (چِيْدار مو اَيْركين): (/ç/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile, elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "katlanır mı ki acaba, dayanır mı ki". *Leylī ve Mecnūn'da* Mecnūn'un ayrılığında şöyle der: [M1.197a]

'Aşḳım otıda yadar mu ėrkin

Hicrim ġamıda çıdar mu ėrkin [ML.164b, TÜ.105a]

(عشقيم اَوتيدا يادار مو اَيركين/هجريم غميدا چيدار مو اَيركين)

3948 **Çırmatur** (چِيرماتور): (/ç/ esre ile, /t/ ötre ile). "sardırır, dolatır; dolar". [ML.165a]

3949 **Çırmanur** (چِيرمانور): (/ç/ esre ile, /n/ ötre ile). "sarılır, dolanır". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ger deşt üze seyr ėter ṣabā dik

Ger taġ ara çırmanur ṣadā dik[404]

(كر دشت اوزا سير اَيتار صبا ديک/كر تاغ آرا چيرمانور صدا ديک)

3950 **Çırmaştılar** (چِيرماشتى لار): (/ç/ esre ile). "sarıldılar, sarmaştılar". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Biribirge meydānda çırmaştılar

Besī birbiridin ḳalıb aştılar

---

399 bolġalı| M1, M2, İH, TÜ: yolġalı (يولغالى)// ṣafāsı| Yazmalar: ṣafāyī (صفايى). Bk. NŞ (269, 269), NŞ-Özb (G.269), Külliyat-Yazma-TB (192), Divan-Yazma (260*2).

400 M1: 201a; TÜ: yok. Bk. AŞ (108a), SG (840).

401 Zamāndın| Yazmalar: Zamān u (زمان و)// istegen| ML: isteseñ. Bk. BV (127, 161), BV-Özb (G.161), Külliyat-Yazma2 (317), Külliyat-Yazma-TB (301), Divan-Yazma (168*2).

402 La'l-ı| Yazmalar: La'l u (لعل و). Bk. AŞ (107b), SG (836), HE (71, XIV/23), HE-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (410).

403 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (836), Sİ (362, 4729).

404 ger| Yazmalar: geh (گه). Bk. LM (345, 3245), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (675).

(بیری بیرکا میداندا چیرماشتی لار/بسی بیربیریدین قالیب آشتی لار)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Çırmaştılar ėyle kim ten ü cān

Yā serv-i sehī vü ʻaşḳ-ı pīçān

(چیرماشتی لار اَیله کیم تن و جان/یا سرو سهی و عشق پیچان)

3951 **Çıḳḳur** (چِیققور)[405]: (/ç/ esre ile, /ḳ/ ötre ile). "çıkılası". *Dört Dīvān'dan:*

Görgec ol yüzni başımġa urdı yüz tīġ-i belā

Gör ki çıḳḳur göz başımġa ni belālar gėltürür [İH.169b]

(کورکاج اول یوزنی باشیمغه اوردی یوزتیغ بلا/گَور که چیققور کوز باشیمغه نِی بلالار گَیلتورور)

3952 **Çėktinĝiz** (چَیکتِیْنکیز): (/ç/ üstün ile, /t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "çektiniz". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Kim tartıb ėkev sipāh-ı ḫūn-rīz

Ḫaylım sarı tīġ çėktinĝiz tīz[406]

(کیم تارتیب اَیکاو سپاه خونریز/خیلیم ساری تیغ چَیکتینکیز تیز)

3953 **Cınḳırav** (جِیْنقِرَو)[407]: (/c/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /r/ üstün ile). "çan, çıngırak". Beyit[408]:

Cınḳırav dik titredi kön̂glüm ḳulaḳ cınḳırladı

Gözler uçmaḳ başladı gūyā ki şeh-bāzım gėçer[409]

(جینقرو دیک تیترادی کونکلوم قولاق جینقِرلادی/کوزلار اوچماق باشلادی کویا که شهبازیم گَیچر)

3954 **Çırmanmaġ** (چِیرمانماغ): [**M2.195a**] (/ç/ esre ile, /n/ sükûn ile). "sarılmak, dolanmak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Āyā ni ikin ġamımda ḥālī

Çırmanmaġ ile ten çü nālī[410] [ML.165b]

(آیا نِی ایکین غمیم دا حالی/چیرمانماغ ایله تن چو نالی)

3955 **Çırmaş** (چِیرماش): (/ç/ esre ile). "sarmaşık, dolaşık; büklüm, kıvrım". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī yüzidin dė ki açuḳ yaruḳ ėrür

Zülfidin dėme ki hem tīre durur hem çırmaş [M1.197b]

(ای نوایی یوزیدین دَی که آچوق یاروق اَیرور/زلفی دین دَیمه که هم تیره دورور هم چیرماش)

3956 **Çırmamaḳ** (چِیرماماق)[411]: (/ç/ esre ile). "sarmak, dolamak, kuşatmak". *Dört Dīvān'dan:*

Taġ itegide ger aġnar-min cünūn ifrāṭıdın

İsterem ol perdeni ʻuryān tenimġa çırmamaḳ [ML.165a]

---

405 M1, M2: Çıḳġur; ML, İH: Cıġsur; TÜ: Cıḳsur (جِیقسور). (/c/ esre ile, /s/ ötre ile)// Tekrarı| M1.200b (üzeri çizili), M2.198b (üzeri çizili), TÜ.107a: Çıḳḳur// SG: Çıḳġur (842).

406 Ḫaylım| Yazmalar: Ḳatlım (قتلیم). Bk. LM (258, 2236), LM-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (656).

407 M1, TÜ: yok; ML: 167a; İH: 171a. Bk. BL (55b)// SG: Çınḳıraḳ/Çınḳırav (848-849)// Azb.Tr: Cıngırov/Zıngırov (131).

408 Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. BL (55b-56a).

409 ḳulaḳ cınḳırladı| Yazmalar: ḳulaġım cınḳradı (قولاغیم جینقرادی). Bk. BL (55b-56a). BL'de verilen bu örnekte Cınḳırla- "çıngırdamak" geçmesine karşın, madde başı Cınḳırmaḳ biçiminde verilmiştir.

410 ten| Yazmalar: teni (تنی). Bk. LM (183, 1542), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640), Külliyat-Yazma1 (652), Hamse-Taşbasma (114).

411 Bk. AŞ (107b), SG (832), Krgz.Tr (272), YUyg.Tr (83), Trkm.Tr (121)// DLT: Çermet- "ördürmek" (620)// CC: Çırma- "sarmak, çemremek" (50).

(تاغ ایتاکیندا کر آغنارمین جنون افراطی دین/ایستارام اول پرده نی عریان تنیم غه چیرماماق)

3957 **Çıḳ** (چِیق): (/ç/ esre ile). "çık!"; "Alaçıḳ'ın kısaltılmış biçimidir"[412]; "köpekleri kovmak için söylenen söz"[413]. *Dört Dīvān'dan:*

Deyr ara muġ-beçe çün ḳıldı Nevāyī'ni helāk
Çıḳ dėben nāfi' ėmes fānī-yi büt-ḫāneġa pend

(دَیر آرا مغبچه چون قیلدی نوایی نی هلاک/چیق دَیبان نافع اَیماس فانی بتخانه غه پند)

Çıḳ Nevāyī ḳarıdıñ̂ ḥürmet ile mey-kededin
Südretürler kişi çıḳmaslıḳ ėtib bolsa ḳaşañ̂[414]

(چیق نوایی قاریدینک حرمت ایله میکده دین/سودراتورلار کیشی چیقماس لیق اَیتیب بولسا قاشانک)

Luṭfī'den:

'Aşḳ maḥv ėtti mini sin çıḳ aradın ey ṣabā
Lī ma'a'llāhnıñ̂ maḳāmıda ni ḥācet Cebre'īl[415] [ML.165b]

(عشق محو اَیتّی مینی سین چیق آرادین ای صبا/لی مع الله نینک مقامی دا نِی حاجت جبرئیل)

3958 **Çiçek** (چِیچاک)[416]: (/ç/ esre ile, diğer /ç/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "çiçek; çiçek hastalığı". *Dört Dīvān'dan:*

Yā Rab bu ni güldür kim başıġa çiçek sancar
Geh ėgri ḳoyar börkin geh bėlge itek sancar[417]

(یا رب بو نِی کل دور کیم باشیغه چیچاک سانجار/که اَیکری قویار بورکین که بَیلکا ایتاک سانجار)

Çiçekler eşk ḳanıdın tikenler hicr nīşidin
'Acāyib deşt ėmes mü Allāh Allāh 'aşḳ ṣaḥrāsı[418]

(چیچاک لار اشک قانیدین تیکن لار هجر نیشیدین/عجایب دشت اَیماس مو الله الله عشق صحراسی)

Yüzüñ̂ge ābile zaḫmıdın özge ḫāletdür
Niçük ki bāġ tapar zīb çün açıldı çiçek[419]

(یوزونکا آبله زخمی دین اوزکا حالت دور/نیچوک که باغ تاپار زیب چون آچیلدی چیچاک)

[Beyit:]

Çiçek ėrmes yüziñ̂de bolġalı ey sīm-ber peydā
Ḳızıl gül yafraġıda boldı möldürdin eṡer peydā[420]

(چیچاک اَیرماس یوزینک دا بولغای ای سیم بر پیدا/قیزیل کل یافراغیدا بولدی مولدوردین اثر پیدا)

3959 **Çıḳarġıl** (چِیقارغیل)[421]: (/ç/ esre ile). "çıkar!".

3960 **Çındavul** (چِیْنداوُل)[422]: (/ç/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /v/ ötre ile). "orduda art sürücü, artçı, dümdar".

---

412 Bk. Anendrac (I/884).
413 M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (841).
414 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. FK (354, 376).
415 çıḳ aradın| LD: ortadın kit (114/419a, 148).
416 Bk. SG (828), CC (51)// DLT: Çeçek/Çiçek (617)// Krgz.Tr: Çeçek (258)// YUyg.Tr: Çėçek (75)// Moğ-Les: Çeçeg/Çiçig (270).
417 ni| Yazmalar: ne (نه). Bk. GS (157, 186).
418 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BL (55a), BV (421, 581).
419 Bu beyit| M1, TÜ: yok// Yüzüñ̂ge| ML: Yüzüñ̂ge. Bk. BL (55a), SG (828), FK (323, 343).
420 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BL (55a).
421 M1, M2, İH, TÜ: Çıḳarḳıl (چیقارقیل).
422 İH: 170a. Bk. Çaġdavul.

3961 **Çırmadı** (چِيرمادى): (/ç/ esre ile). "sardı, doladı, kuşattı". *Dört Dīvān'dan:*
Her tiken kim ıldı Mecnūn kön̂glegidin pāreī
Hicr gögsümge tögen ḳoymaḳġa anı çırmadı[423] [İH.170a]
(هر تيكن كيم اِيلدى مجنون كونكلاكيدين پارۀ/هجر كوكسومكا توكن قويماق غه آنى چيرمادى)
3962 **Çıḳıb turur** (چِيقيب تورور): (/ç/ esre ile, /t/ ötre ile). "çıkmıştır". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaşıda ḫāl-ı Hindūyī kāfir ėrür ki ehl-i dīn
Ḳatlı üçün çıḳıb turur göz sala deyr ṭāḳıġa [TÜ.105b]
(قاشيدا خال هندويى كافر اَيرور كه اهل دين/قتلى اوچون چيقيب تورور كوز سالا دير طاقيغه)
3963 **Çımmaḳ** (چِيماق)[424]: (/ç/ esre ile). "suya batmak, suya dalmak".
3964 **Çırmaşlıġ** (چِيرماشليغ)[425]: (/ç/ esre ile, /r/ ve /ş/ sükûn ile). "sarmaşık, dolaşık, dolaşmış; büklümlü, kıvrımlı". *Dört Dīvān'dan:*
Ruḳ'aīdür çarḫ çırmaşlıġ ki mażmūn ṣūretin
Hīç kim fehm ėtmedi 'unvānının̂g taṣvīridin[426] [**M2.195b**]
(رقعۀ دور چرخ چيرماشليغ كه مضمون صورتين/هچ كيم فهم اَيتمادى عنوانى نينک تصويريدين)
3965 **Çıḳḳan** (چِيْققان): (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "çıkmış". *Dört Dīvān'dan:*
Saçbaġın̂gdın çıḳḳan āyā sünbül-i pür-çīn müdür
Yā tėrisin salġan ikki ef'ī-yi müşkīn müdür [ML.166a]
(سَچباغينک دين چيققان آيا سنبل پرچين مودور/يا تيريسين سالغان اِيكّى افعى مشكين مودور)
3966 **Çıḳa almaġu dik** (چِيقا آلماغو ديک): (/ç/ esre ile). "çıkamayacak gibi"[427]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bu bortaġlıḳ birle yüz pīç an̂ga [M1.198a]
Çıḳa almaġu dik kişi hīç an̂ga
(بو بورتاغ ليق بيرلا يوز پيچ اَنكا/چيقا آلماغو ديک كيشى هيچ اَنكا)
3967 **Çėkmegil** (چَيْكماكيل): (/ç/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). "çekme!". *Dört Dīvān'dan:*
Ey muṣavvir 'ārıżın gör mihr-i raḫşān çėkmegil
Cāndın artuḳdur lebi zinhār kim cān çėkmegil
(اى مصّور عارضين كور مهر رخشان چَيكماكيل/جاندين آرتوق دور لبى زنهار كيم جان چَيكماكيل)
Dėdim sūzān kön̂güldin çėkmegil bir dem ḫadengin̂gni
Dėdi kim ḳalsa bir dem su olur ol otda peykānım
(دَيديم سوزان كونكل دين چَيكماكيل بير دم خدنكينک نى/دَيدى كيم قالسه بير دم سو اَولور اَول اَوت دا پيكانيم)
3968 **Çıḳarġum** (چِيقارغوم)[428]: (/ç/ esre ile). "çıkaracağım" . *Ferhād u Şīrīn'den:*
Baḳıb kön̂glige vü tehdīd ėtib derd
Ki bu öydin çıḳarġum 'āḳıbet gerd[429]

---

[423] kim ıldı| Yazmalar: ėyledi (اَيلادى). Bk. FK (571, 620), FK-Özb (G.590), Divan-Yazma (542*2).
[424] M1, TÜ: yok; ML.166b, İH.170b: Çımsaḳ. Bk. BL (56a)// Derleme: Çımmaḳ "yıkanmak, çimmek".
[425] M1: 196a; ML, İH: Çırmaşlıḳ; TÜ: yok. Bk. SG (838).
[426] taṣvīridin| Yazmalar: mażmūnıdın (مضمونيدين). Bk. SG (838), GS (373, 501), GS-Özb (G.486), Külliyat-Yazma-TB (98).
[427] Yazmalar: "çıkamazdı".
[428] M1, M2, TÜ: Çıḳarḳum (چِيقارقوم).
[429] tehdīd ėtib| Yazmalar: teḥdīd ile (تحديد ايلا). Bk. FŞ (140, XIV/9), FŞ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (501).

(باقیب کونکلیکا و تهدید اَیتیب درد/که بو اَویدین چیقارغوم عاقبت کرد)

3969 **Çıḳmaġum** (چِیقماغوم)[430]: (/ç/ esre ile). "çıkmayacağım" .

3970 **Çırmadım** (چِیرمادیم): (/ç/ esre ile). "sardım, doladım". *Dört Dīvān'dan:*

Çü nāme çırmadım yazıb yüzüñ̂g şevḳide şūr-engīz

Demimdin ot tüşüb bir başıġa ḳıldı anı gül-rīz

(چو نامه چیرمادیم یازیب یوزونک شوقیدا شورانکیز/دمیم دین اَوت توشوب بیر باشیغه قیلدی آنی کلریز)

3971 **Çėkgüm** (چَیککوم): (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "çekerim; [çekeceğim]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yub aġzını derd her yamandın

Kim ah otı gögge çėkgüm andın [İH.170b]

(یوب آغزینی درد هر یاماندین/کیم آه اَوتی کوککا چَیککوم آندین)

3972 **Çırmaşḳan** (چِیرماشقان)[431]: (/ç/ esre ile). "sarılmış, dolaşmış, sarmaşmış". *Dört Dīvān'dan:*

Tenim tā rişte-yi zülfüñ̂g ẖayālı birle çırmaştı

Bi-'aynih rişte-yi zülfüñ̂gġa çırmaşḳan ẖayāl olmış[432]

(تنیم تا رشتهٔ زلفونک خیالی بیرله چیرماشتی/بعینه رشتهٔ زلفونکغه چیرماشقان خیال اولمیش)

3973 **Çın** (چِین)[433]: (/ç/ esre ile). [**M2.196a**] "çın, doğru, gerçek; (**Çīn**) Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Çīn'i bayındırlaştıran da odur. Māçīn kentini yaptıran ise onun oğlu Māçīn'dir". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėse kim sehvdür yoḳ hīç bākım

Eger çın dėse hem bar özi ḥākim[434]

(دَیسا کیم سهودور یوق هیچ باکیم/اکر چین دَیسا هم بار اَوزی حاکم)

3974 **Cigreyiben** (جِیْکرایِبان)[435]: (/c/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /y/ esre ile, /b/ medli elif ile). [M1.198b] "gözü açık kalıp, şaşırarak bakıp, uykusuz bakıp, gece gözüne uyku girmeyip". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ėyle ki ol yübs çü te's̱īr ėtib

Cigreyiben gözleri uyḳu gėtib[436]

(اَیله که اَول یُبس چو تاثیر اَیتیب/جیکرایبان کوزلاری اویقو گَیتیب)

3975 **Çıdar-min** (چِیدارمین): (/ç/ esre ile). "katlanırım, dayanırım". *Dört Dīvān'dan:*

---

430 M1, M2, TÜ: Çıḳmaḳum (چِیقماقوم).

431 M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 201b; M2: 199b; ML: 169a; İH: 173b; TÜ: 107b// SG: Çırmaşġan/Çırmalġan/Çırmanġan (833-834).

432 zülfüñ̂g| Yazmalar: zülfiñ̂g (زلفینک). Bk. SG (834), FK (257, 271), FK-Özb (G.258), Divan-Yazma (250*2).

433 Bk. SG (848), AŞ (109b), DLT (623), CC (50), Krgz.Tr (269), YUyg.Tr (81)// Moğ-Les: Çing/Çin "sağlam; gerçekten" (302).

434 sehvdür| Yazmalar: sehv ėrür (سهو اَیرور). Bk. FŞ (360, XXXIX/71), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

435 SG: جیکرابان (843)// SG-Feyziye: چیکراماک (309*2)// Cl: Çikre- (57)// AŞ: Çigreyiben (108a)// MU: Çigreymek (114); جیکریماک (T775b/18).

436 Cigreyiben| HE: Çikreniben (106, XIX/6); HE-Özb: Çėkretiben (XIX); Külliyat-Yazma1 (428), Hamse-Taşbasma (19): Cigretiben. Bk. AŞ (108a), SG (843-844), Külliyat-Yazma-TB (416). SG'de verilen örnekteki sözcük (جیکراییان) ile madde başı (جیکرابان) uyuşmamaktadır.

Çıdar-min her niçe zaẖm ursa ol ḳātil velī bolmas
Çıdamaḳ ger birin öz ‘użvıda ḳılsa birev ölçek[437] [ML.166b]
(چیدارمین هر نیچه زخم اورسه اول قاتل ولی بولماس/چیداماق کر بیرین اَوز عضویدا قیلسا بیراو اَولچک)

3976 **Çırmaban** (چیرمابان): (/ç/ esre ile, /b/ medli elif ile). “sarmış, dolamış, kuşatmış”. *Dört Dīvān'dan:*
Yana nitib kişi ḳalġay tirig ki çıḳtıñ mest
İtekni sancıb u āşüfte çırmaban destār[438]
(ینه نیتیب کیشی قالغای تیریک که چیقتینک مست/ایتاکنی سانجیب و آشفته چیرمابان دستار)

3977 **Çıdaman** (چیدامان): (/ç/ esre ile). “katlanmam, dayanmam”.

3978 **Çėkgenimdin** (چَیککانیمدین)[439]: (/ç/ üstün ile, /n/ esre ile). “çekmemden, çektiğimden”.

3979 **Çėktiñ** (چَیکتینک): (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile, /t/ esre ile). “çektin”. *Dört Dīvān'dan:*
Ol elif kim nīl ile çėktiñ ‘iẕārıñ yanıda
Ḥüsn içinde birge on ḳılmış yanıda ẖāl anı [TÜ.106a]
(اول الف کیم نیل ایله چَیکتینک عذارینک یانیدا/حسن ایچیندا بیرکا اون قیلمیش یانیدا خال آنی)

3980 **Çıngına** (چین غینه)[440]: (/ç/ esre ile, ikinci /n/ üstün ile). “doğrucuk”. *Dört Dīvān'dan:*
Cevr ile tehdīdi bī-dillerġa barı çıngına
Mihr ile her va‘de kim ḳıldı barı ötrükgine
(جور ایله تهدیدی بیدل لارغه باری چین غینه/مهر ایله هر وعده کیم قیلدی باری اوتروک کینه)

3981 **Çıyan** (چیان)[441]: (/ç/ esre ile, /y/ medli elif ile). “çayan, çıyan, akrep; akrep burcu; /c/ esre ile (**Ciyen**)[442] baba evindeyken nişanlısından gebe kalıp onun evine giden kız”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* vezirlerin durumu ile ilgili şöyle der:
Bular cümlesi çıyanlar, ẖalāyıḳġa yitgürürde ziyānlar[443]. [**M2.196b**]
(بولار جمله سی چیان لار، خلایق غه یِتکوروردا زیان لار)

Lisānu'ṭ-Ṭayr'da peygamberin Miracında şöyle der:
Keffe cān mīzānlıḳın ėyleb ‘ayān
Zehrini tiryāḳ ėtib andın çıyan
(کفّه جان میزانلیقین اَیلاب عیان/زهرینی تریاق اَیتیب آندین چیان)

Ferhād u Şīrīn'den:
Tutub maḥṣūlı ḥarzın ẖūşe ẖirmen
Çıyanġa keffeniñ astıda mesken[444]

---

[437] her| M2: hicr// ölçek| Yazmalar: ölcek (اَولجک). Bk. AŞ (49b), NŞ (322, 323), NŞ-Özb (G.323), Külliyat-Yazma2 (218).

[438] yana| Yazmalar: yine (یِنه)// çıḳtıñ| İH, TÜ: çıḳḳıñ (چیققینک). Bk. FK (136, 137), FK-Özb (G.133), Külliyat-Yazma2 (440).

[439] ML, İH: yok.

[440] M1: 197a; İH: 171a; TÜ: yok.

[441] SG: Çıyan/Çayan (852). Bk. Çayan// AŞ (106b), YUyg.Tr (73): Çayan// DLT: Çaḍan (611)// Krgz.Tr: Çayan “akrep; yengeç” (256).

[442] SG: جیان (‘ıyān vezninde) (852)// YUyg.Tr: Ciyen “yeğen” (64).

[443] cümlesi| Yazmalar, SG: ‘amelesi (عمله سی)// yitgürürde| Yazmalar: yitgürürler (یِتکورورلار). Bk. SG (852), MK (93, 10a/11), MK-Özb (Fasl.5), Külliyat-Yazma-TB (1462), MK-Amire (16).

[444] maḥṣūlı| Yazmalar: maḥṣūl (محصول)// astıda| Yazmalar, AŞ: üstide (اوستیدا). Bk. AŞ (106b: Çayan), FŞ (92, V/29), FŞ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (488).

(توتوب محصولی حرزین خوشه خرمن/چِیان غه کفّه نینک آستیدا مسکن)

3982 **Çıyan** (چِیان)[445]: (/ç/ esre ile). “yengeç”. [İH.171a]

3983 **Çıḳarġan** (چِیقارغان): (/ç/ esre ile). “çıkaran” . *Ferhād u Şīrīn'den:* [M1.199a]

Çü şer‘i şāri‘i ḫaṭṭın ḳılıb fāş
Ayaḳ andın çıḳarġan tapmayın baş[446]
(چو شرعی شارعی خطّین قیلیب فاش/اَیاق آندین چیقارغان تاپماییین باش)

3984 **Çėkey** (چَیکای): (/ç/ üstün ile, /k/ medli elif ile). “çekeyim”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Mini çün ḳıldı māh-ı Ermenī zār
Çėkey bir niçe sāġar Ermenī-vār[447]
(مینی چون قیلدی ماه اَرمنی زار/چَیکای بیر نیچه ساغر اَرمنی وار)

Çü pīr-i deyr mey ḳıldı ḥavāle
İçer-min ger ėrür gerdūn piyāle[448]
(چو پیر دیر می قیلدی حواله/ایچارمین کر اَیرور کردون پیاله)

3985 **Çėkmegen** (چَیکماکان): (/ç/ üstün ile). “çekmemiş”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ġurbet çėkmegen vaṭanda kām refāhiyetin ni nev‘ ma‘lūm ḳılsun[449]. [ML.167a]
(غربت چَیکماکان وطن دا کام ماهیتین نِی نوع معلوم قیلسون)

3986 **Cipe/Cibe** (جِیپا-جِیبا)[450]: (/c/ esre ile, /p/ medli elif ile). “cebe, zırh, savaş giysisi, giyilen silah; silah”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Dervīş tonı yırtuḳ andaḳdur ki genc mekānı bozuḳ, ṣafā ehli çapanda andaḳdur ki Ferīdūn genci vīrānda[451].
(درویش تونی یِرتوق آنداق دور که کنج مکانی بوزوق، صفا اهلی چپاندا آنداق دور که فریدون کنجی ویراندا)

Dört Dīvān'dan:

Daġ örterge çapanım iç ü taşı ḳalmadı
Baġladım merhem çapandın ḳaldı ger iski mamuḳ[452]
(داغ اورتارکا چپانیم ایچ و تاشی قالمادی/باغلادیم مرهم چپاندین قالدی کر ایسکی ماموق)

Ėrür çemende yüzüng̃nüng̃ gedāyı aḳ gül kim
Göründi barça yamaḳlıḳ çapanı üzre mamuḳ[453]
(اَیرور چمن دا یوزونک نونک کدایی آق کل کیم/کوروندی بارچه یماقلیق چپانی اوزره ماموق)

---

[445] Yazmalar: Çılan (چِیلان)// FL: Çılan “hünnap, çiğde” (24*2)// Krgz.Tr: Çayan “akrep; yengeç” (256)// Derleme: Çayan “yengeç”.

[446] şāri‘i| Yazmalar: şāri‘in (شارعین). Bk. FŞ (89, IV/31), FŞ-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (487).

[447] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. FŞ (279, XXIX/151), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (540).

[448] İçer| Yazmalar: Çėkey (چَیْکای). Bk. FŞ (102, VII/34), FŞ-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (491).

[449] refāhiyetin…ma‘lūm ḳılsun| Yazmalar: leẕẕetin…bilür (لذّتین...بیلور). Bk. MK (316, 99a/11), MK-Özb (Tenbih.108), Külliyat-Yazma-TB (1500), MK-Amire (188).

[450] Yazmalar: Cipe// SG: Cėbe (826)// Kzk.Tr: Jebe “ok; sivri uç” (170)// Krgz.Tr: Cebe “ok; temren; yay (silah)” (196)// Moğ-Les: Cebe “ok başı, mızrak ucu; silah” (1610).

[451] bozuḳ| Yazmalar: bozuḳda (بوزوقدا)// çapan| Yazmalar: cıpan (جبپان)// vīrāne| M1, M2, ML, İH: vīrāne. Bk. MK (167, 36b/12), MK-Özb (Fasl.40), Külliyat-Yazma-TB (1474), MK-Amire (71).

[452] çapan| Yazmalar: cıpan (جبپان). Bk. SG (780), BV (249, 322), BV-Özb (G.319), Külliyat-Yazma2 (345), Divan-Yazma (305*2).

[453] çapan| Yazmalar: cıpan (جبپان). Bk. SG (780), BV (248, 321), BV-Özb (G.318), Külliyat-Yazma2 (345), Divan-Yazma (304*2).

Ḳaçan ki mest bolub çıḳsa ol ḳuyaş öyidin
Tamām-ı şehrġa tüşgey fiġān u çaḳçalaġay[454] [**M2.197a**]
(قاچان که مست بولوب چیقسه اول قویاش اَویی دین/تمام شهرغه توشکای فغان و چاقچالاغای)
3987 **Çıban** (چِیبان): (/ç/ esre ile). "çıban". [İH.171b]
3988 **Cıbar** (جِیبار)[455]: (/c/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "nemli hava; /ç/ ile (**Çıbar/Çıpar**)[456] vücudunda başka renkten benekleri olan at".
3989 **Cibir** (جِیبِر)[457]: (/c/ ve /b/ esre ile). "dağ keçisi"; "Moğ. kanat"[458]. [TÜ.106b]
3990 **Çıḳḳusı** (چِیْققوسی): (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "çıkacak". *Dört Dīvān'dan:*
Dil-berim çıḳḳusı ḫorşīd dik ey meh-veşler
Ḥaddıñgıznı bilib iẓhār-ı cemāl ėylemeñgiz[459] [M1.199b]
(دلبریم چیققوسی خورشید دیک ای مهوش لار/حدّینکیزنی بیلیب اظهار جمال اَیلامانکیز)
3991 **Çıḳḳunca** (چِیْققونجه): (/ç/ esre ile, /y/, /ḳ/ ve /n/ sükûn ile). "çıkınca; çıkıncaya kadar; çıkdıkça". *Dört Dīvān'dan:*
Ol gül oyġanmas ḳuyaş çıḳḳunca her tün niçe min
nāle-yi şeb-gīr ile tañ ḳuşlarını oyġatay[460]
(اَول کل اَویغانماس قویاش چیققونجه هر تون نیچه مین/نالهٔ شبکیر ایله تانک قوشلارینی اَویغاتای)
3992 **Çıçavut** (چِیچاوُت)[461]: (/ç/ esre ile, diğer /ç/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "Özbekiyye'den bir boy adı". [ML.167b]
3993 **Çiye** (چِیه)[462]: (/ç/ esre ile, /y/ üstün ile). "vişne".
3994 **Çiçen** (چِیچان-چِیچَن)[463]: (/ç/ esre ile, diğer /ç/ üstün ile). "akıllı, bilgin". Bābür Mīrzā'dan[464]:
Ṣalāḥġa ḫıred ehli mini yavuḳ dėrler
Görüñ ki uşbu çiçenler yıraḳ yañgılmışlar[465]
(صلاح غه خرد اهلی مینی یاوق دَیرلار/کورونک که اوشبو چیچان لار یِراق یانکِلمیش لار)
3995 **Çiçe** (چِیچه): (/ç/ esre ile, diğer /ç/ üstün ile). "Semerḳand dilinde: hala; Ḫˇārezm

---

[454] Ḳaçan ki mest bolub çıḳsa ol ḳuyaş öyidin| Yazmalar: Cibesin ėgnige gėyib ki çıḳḳay aḳ öydin (جِباسین اَیکنیکا کَییب که چِقّای آق اَوی دین)// fiġān u| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. SG (793). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.
[455] Bk. SG (827)// Trkm.Tr: Cıbar "çişinti"; Cıbarlı "bulutlu" (99)// Moğ-Les: Cibar "soğuk hava" (1618).
[456] Yazmalar: Çıbar// SG: Çıpar (827)// Krgz.Tr: Çıbar/Çaar "alaca; benekli; çiçek bozuğu" (263/240)// YUyg.Tr: Çipar "alaca, benekli" (82)// Trkm.Tr: Çıpar "sarı, kızılımsı sarı" (120)// Derleme: Çıpar "kula renkli hayvan; çiçek bozuğu yüz"; Çıpır "benekli, alacalı hayvan".
[457] SG: Cibir/Civir (827/852). Bk. Çeviş.
[458] Bk. SG (827)// Moğ-Les: Cigür "kanat; böğür, yan" (1627).
[459] bilib| Yazmalar: biliñ (بیلینک). Bk. FK (216, 225), FK-Özb (G.215), Divan-Yazma (211*2).
[460] oyġanmas| Yazmalar: oyḳanmas (اَویقانماس). Bk. Oyġanmas, BV (455, 633), BV-Özb (G.630).
[461] Yazmalar: Çıçavub (چِیچاوُب). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33b). Bk. SG (828).
[462] Bk. SG (852), Krgz.Tr (276), Tatar.Tr (68)// Moğ-Les: Çiy "bozkır kirazı" (289).
[463] AŞ: Çėçen "kendisini akıllı sanan" (106b-107a/523)// SG: "akıllı, bilgin" (828)// Krgz.Tr: Çeçen "söz ustası; akıllı" (258)// YUyg.Tr: Çėçen "zihni çevik, hazırcevap; hatip; temiz" (75)// Moğ-Les: Seçen/Çeçen "akıllı, zeki, aydın; uyanık" (1056).
[464] Yazmalar, AŞ (107a): *Dört Dīvān'dan.*
[465] yıraḳ| Yazmalar: niçük (نیچوک). Bk. AŞ (107a), BD (130/18a, 21).

dilinde: büyük kız kardeş, abla"; "Azerbaycan'da: anneanne"[466].
3996 **Çıçıġ** (چِيچِغ)[467]: (/ç/'ler esre ile). "koyunun kuyruk yağı, kuyruk kıkırdağı". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Ḥalīm üçün buġday yigirmi batman üç tengelik ėt bile müretteb ḳılġaylar ve eger ėt tapılmasa çıçıġlıḳ aş bişürüb fuḳarāġa bėrgeyler[468].
(حليم اوچون بوغداى ييكرمى باتمان اوچ تنكه ليک اَيت بيله مرتّب قيلغايلار و اكر اَيت تاپيلماسا چيچيغ ليق آش بيشوروب فقراغه بَيركايلار)
3997 **Çıdamaḳ** (چِيداماق)[469]: (/ç/ esre ile). "katlanmak, dayanmak, sabretmek".
3998 **Çırpmaḳ** (چِيرپماق)[470]: (/ç/ esre ile, /r/ ve /p/ sükûn ile). "vurmak, çarpmak".
3999 **Çėkeri** (چَيكارى)[471]: (/ç/ üstün ile). "çekmesi, çektiği".
4000 **Çėkerim** (چَيكاريم)[472]: (/ç/ üstün ile). "çekmem, çektiğim".
4001 **Çırtmaḳ/Çėrtmek** (چِيرتماق-چَيرتماک)[473]: (/ç/ esre ile, /t/ sükûn ile). [**M2.197b**] "mızrap vurmak; usturayla kesmek; çekirdek çitlemek".
4002 **Cırġamaḳ** (جِيرغاماق)[474]: (/c/ esre ile). "eğlenmek, sefa sürmek, neşelenmek". [İH.172a]
4003 **Çėriklemek** (چَيْريكلاماک)[475]: (/ç/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). "asker yürütmek, asker çıkarmak".
4004 **Cir** (جير)[476]: (/c/ esre ile). "Taşkent yakınlarında bulunan bir ırmak adı; (**Cir/Çir**)[477] irin; (**Cır**)[478] topluca uçan bir kuş".

---

466 TÜ: yok. Bk. SG (829)// Derleme: Cice/Çiçe "abla; teyze; hala; büyük anne".
467 AŞ: Cıcıġ (107a)// AŞ-Maarif (örnekte): Çıçıġ (104*2)// SG (829), VA-Özb, VA-Külliyat-Yazma2 (767): Cıcıġ// Kzk.Tr: Şıjıq (652)// Krgz.Tr: Sızık (654)// Tr.Tr: Cıcık "derisi soyulmuş et; iç organlar".
468 Bu örnek| M1, M2, TÜ: yok// yigirmi| ML: yigerme; İH: yigirme (ييكرمه)// çıçıġlıḳ| Yazmalar: çıçıġ. Bk. AŞ (107a), SG (829), Külliyat-Yazma2 (767).
469 AŞ: Cıda-/Çıda- (107a)// SG: Cıdamaḳ/ġ (829)// MU: Cıdamaḳ (T775b/27)// Alt.Tr (72), Krgz.Tr (264): Çıda-// YUyg.Tr: Çidimaḳ (77)// Derleme: Cıdamak "sabretmek"; Diyanmak "dayanmak"// Moğ-Les: Çida-/Çada- [~Tr. Tıd-. Bk. Tıymaḳ] (282).
470 Yazmalar: Çırımaḳ (چِيْرِيْماق). (/ç/ ve /r/ esre ile, /y/'ler sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33b). Bk. SG (830), Azb.Tr (153).
471 M1: 196a; TÜ: yok.
472 M1: 196a; TÜ: yok.
473 Yazmalar: Çırıtmaḳ (چِيريتماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33b). Bk. Çėrt// SG: Çırtmaḳ (830)// DLT: Çert- "bir şeyin ucunu kırmak" (620)// Kzk.Tr: Şert- "fiske vurmak; saz teline dokunmak" (638)// Krgz.Tr: Çert- "fiske vurmak; saz çalmak" (262)// Tatar.Tr: Çirt- "fiske vurmak; sazı mızrapla çalmak, tıngırdatmak" (67)// Trkm.Tr: Çirt- "keskin bir aletle hafifçe kesmek" (123)// Derleme: Çırtmak/Çirtmek "ustura ile yaralar açmak; küçük parçalara ayırmak, ince ince doğramak"; Çertmek "yontmak; hastaya bıçakla dokunmak".
474 Yazmalar: Çırġamaḳ (چِيرغاماق). (/ç/ esre ile)// SG: Cırġamaḳ/ġ "eğlenmek, neşelenmek" (831-832)// AŞ: Çırġa- "kuş avlamak için havaya ok atmak" (108a)// CC: Yırga- "eğlenmek" (229)// Krgz.Tr: Cırga- "haz duymak, sefa sürmek" (212)// Moğ-Les: Cirga- "eğlenmek, mutlu olmak, neşelenmek; başarılı olmak" (1635).
475 ML: 156a; İH: 160a// Yazmalar: Çiriklemek (چِيْريكلاماک). (/ç/ esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). Bk. Çėrik, SG (835)// Moğ-Les: Çerigle- (278).
476 Bk. SG (836)// Arat-Babür (151, H17a), TB-Özb: Çir.

4005 **Çıraylıġ** (چِیْرایلِیْغ)[479]: (/ç/ esre ile, /y/'ler sükûn ile). "yüzlü, benizli, biçimli". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳolıdın bu güzgü yıraḳ gėtmedi
Ki güzgü çıraylıġnı yād ėtmedi[480] [M1.200a]
(قولی دین بو کوزکو یراق گیتمادی/که کوزکو چیرای لیغنی یاد اَیتمادی)
4006 **Cırġalang̑** (جِرغالانک)[481]: (/c/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "[eğlence, mutluluk]; Herāt'ta bulunan bir eğlence ve gezinti yeri". [ML.168a]
4007 **Cırġamışı** (جِرغامیشی): (/c/ esre ile). "eğlenme, sefa sürme, neşelenme".
4008 **Cėrgelig** (جَیرکالیک): (/c/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "aynı sıradan, aynı dereceden olan; /ç/ ile (**Çėrgelik**) çadır sahibi, otağ sahibi".
4009 **-ÇIlAy/-CIlAy** (چِیلای-جِیلای)[482]: (/ç/ esre ile). "gibi". Luṭfī'den:
Luṭfī dik hicrān tünide lāl idim ḥayrān ḳalıb
Gül yüzüng̑ ḳıldı yana bülbülçiley gūyā mini
(لطفی دیک هجران تونی دا لال ایدیم حیران قالیب/کل یوزونک قیلدی یانا بلبل چیلای کویا مینی)
[Luṭfī'de] Ṭuyuḳ'dan:
Sin kemāl u fażlnıng̑ bürhānı-sin
Salṭanatġa Cem'çiley erzānī-sin
Ḥüsn mefhūmıġa sin-sin mā-ṣadaḳ
Hem melāḥat taḫtınıng̑ sulṭānı-sin[483]
(سین کمال و فضل نینک برهانی سین/سلطنت غه جم چیلای ارزانی سین
حسن مفهومیغه سین سین ما صدق/هم ملاحت تختی نینک سلطانی سین)
4010 **Çırmaşın** (چِیرماشین): (/ç/ esre ile). "sarmaşığını, dolaşığını; büklümünü, kıvrımını". *Dört Dīvān'dan:*
Saçıng̑ fikrige tā tüştüm müselsel boldı ol sevdā
Ḳaçan bildim min ol ser-riştening̑ bu nev' çırmaşın[484]
(سچینک فکریکا تا توشتوم مسلسل بولدی اول سودا/قاچان بیلدیم مین اول سررشته نینک بو نوع چیرماشین)
4011 **Çinemegen** (چِیناماکان): (/ç/ esre ile, /n/ ve /g/ medli elif ile). "tahmin etmemiş, sezmemiş, gözle oranlayarak ölçmemiş, tasarlamamış". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:* [**M2.198a**]
Ammā bu ḥaḳīr hīç nev' ḫidmetġa öz ḳābiliyyetimni çinemegen cihetdin[485]. [TÜ.107a]
(اما بو حقیر هیچ نوع خدمت غه اوز قابلیّتیم نی چیناماکان جهت دین)

---

[477] Bk. SG (836)// DLT: Çir "katı yağ, etteki yağ" (625)// Tatar.Tr: Çir "hastalık, vücutta oluşan bir maraz" (67)// Mlk.Tr: Çır "içyağı" (175)// Derleme: Çir "kaynamamış sütün kaymağı".
[478] Bk. SG (836)// Arat-Babür (488, Yıl.930/H279b: Çir), TB (197, H279b/13)// Sami: Çır (526).
[479] Yazmalar: Cıraylıḳ (جِیْرایلِیْق). (/c/ esre ile, /y/'ler sükûn ile). Bk. SG (836).
[480] Bu beyit| M1, TÜ: yok// çıraylıġnı| Yazmalar: cıraylıḳnı (جیرای لیقنی). Bk. SG (836), Sİ (362, 4729).
[481] Bk. SG (836-837)// Moğ-Les: Cirgalang "mutluluk, neşe; başarı" (1636).
[482] M1, TÜ: -ÇIlAy// AŞ: -CIlAy (108b)// SG: -CIlAy/-CIlAyIn (846).
[483] fażlnıng̑ bürhānı| LD: fażl ile sulṭānī// mefhūmıġa| LD: mefhūmına// taḫtınıng̑ sulṭānı| LD: ḥücceti bürhānı (288, 451). Bk. AŞ (108b).
[484] fikrige| Yazmalar: fikride (فکریدا). Bk. BV (370, 508), BV-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (360).
[485] ḥaḳīr| Yazmalar: faḳīr (فقیر). Bk. SG (848), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).

4012 **Çıḳḳalı** (چیْققالی): (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "çıkmak için; çıkalı"[486]. *Dört Dīvān'dan:*

Çıḳḳalı ḫaṭ ėlni ḳatl ėyler çıḳarmış gūyiyā
Ḫalḳnıng̃ ḳanıġa ol ḫūn-rīz şūḫ-ı şeng ḫaṭ[487]

(چیققالی خط اَیلنی قتل اَیلار چیقارمیش کوییا/خلق نینک قانیغه اول خونریز شوخ شنک خط)

4013 **Çıḳdı** (چِیقدی)[488]: (/ç/ esre ile). "çıktı". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [M1.200b]

Dāye gözige ḳoyub ėlikni
Çıḳtı daġı baġladı ėşikni[489] [İH.172b]

(دایه کوزیکا قویوب اَیلیکنی/چیقتی داغی باغلادی اَیشیکنی)

4014 **Çıḳḳanlarnı** (چیْققان لارنی): (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /n/ esre ile). "çıkanları". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ümmīd ol ki Ḥaḳ sübḥānehü ve te'ālā barça yoldın çıḳḳanlarnı āgāhlıḳ bile erc-mend ḳılġay[490].

(امّید اول که حق سبحانه و تعالی بارچه یولدین چیققان لارنی آگاه لیق بیله ارجمند قیلغای)

4015 **Çėrikçi** (چَیریکچی)[491]: (/ç/ üstün ile). "[asker, savaşçı]; ordu sahibi". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bozub ḳorıyasın çėrikçi girib
Öyidin niçe şāḫ otun ayırıb[492]

(بوزوب قوریاسین چیریکچی کیریب/اویی دین نیچه شاخ اوتون آیریب)

4016 **Cırlıḳ** (جِیرلیق)[493]: (/c/ esre ile). "[Rūm Tr.] cırlak, cırlayık, cırcır böceği, ağustos böceği, orak böceği".

4017 **Cirīb** (جِیریب)[494]: (/c/ esre ile). "bir yüzey ölçüsü, altmış arşın karelik bir yüzey, dönüm".

4018 **Cırım** (جِیریم)[495]: (/c/ ve /r/ esre ile). "Özbekiyye'de: şarkıcılık, şarkı söyleme".

4019 **Cız u bız** (جِیز و بِیز)[496]: (/c/ ve /b/ esre ile, /z/'ler sükûn ile). "ateşte yağın çıkardığı ses,

---

[486] Yazmalar: "çıkınca". Bk. AŞ (108a), SG (840).

[487] şūḫ-ı| Yazmalar: şūḫ u (شوخ و). Bk. NŞ (281, 282), NŞ-Özb (G.282), Külliyat-Yazma2 (211), Külliyat-Yazma-TB (194).

[488] ML: yok; İH: üzeri çizili// SG: Çıḳtı (839).

[489] Çıḳtı| Yazmalar: Çıḳdı (چیقدی). Bk. LM (179, 1501), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (639), Külliyat-Yazma1 (651), Hamse-Taşbasma (113).

[490] sübḥānehü| M1, M2, TÜ: sübḥān (سبحان). Bk. MK (173, 39b/1), MK-Özb (Kısım.2, Bab.1), Külliyat-Yazma-TB (1475), MK-Amire (76).

[491] ML: 156b; İH: 160a// Yazmalar: Çirikçi (چِیریکچی). (/ç/ esre ile). Bk. Çėrik// SG: Çėrik/Çėrikçi "asker" (838)// Krgz.Tr: Çerik/Çerikçi "asker" (262).

[492] Bu beyit| TÜ: yok// bozub| Yazmalar, SG: bozuġ (بوزوغ)// ḳorıyasın| ML, İH: ni ḳoyar-sin. Bk. SG (838), Sİ (144, 1438), Sİ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (820).

[493] SG: Çırlıḳ (837).

[494] SG (838), AŞ (107a)// Sİ-Özb (460, 6157), Külliyat-Yazma-TB (918), Külliyat-Yazma1 (937), Hamse-Taşbasma (490): جریب.

[495] Yazmalar: Cıranım (جِیرانیم). (/c/ ve /n/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33b). Bk. SG (838).

[496] Yazmalar: Çız u vız (چِیز و وِیز). (/ç/ ve /v/ esre ile, /z/'ler sükûn ile). Bk. SG (838), NŞ (207, 207), NŞ-Özb (G.207), Külliyat-Yazma2 (198), Külliyat-Yazma-TB (181), Divan-Yazma (203*2).

cız”.
4020 **Çızlıḳ** (چِزليق)[497]: (/ç/ esre ile). “koyun kuyruğu eritilirken kızarıp tencerenin dibinde kalan ufak artıklar, kuyruk kıkırdağı”. [ML.168b]
4021 **Çiskin** (چِيسكين)[498]: (/ç/ esre ile, /s/ sükûn ile). “soğuk havada su buğusunun donmasıyla ağaçlar üzerinde oluşan damlacık, çiy, kırağı”.
4022 **Cıġ** (جِيغ)[499]: (/c/ esre ile). “haykırış, yüksek ses, çığlık; /ç/ ile (**Çıġ**)[500] kamıştan ve çubuktan örülüp ev veya çadır kapısının önüne asılan perde”.
4023 **Cıġan** (جِيغان)[501]: (/c/ esre ile). “yoksul, züğürt, iflas etmiş, batkın; /ç/ ile (**Çıġan**) teyzenin çocuğu”[502]. [**M2.198b**]
4024 **Cıġa** (جِيغه): (/c/ esre ile). “padişahların başlığına takılan sorguç, çelenk, çığa”[503].
4025 **Çıġır** (چِيغير)[504]: (/ç/ ve /ġ/ esre ile). “rüzgârın şiddeti ile katılaşan kar; ateş karşısında buruşup büzülen deri”.
4026 **Cıġıldan** (جِيغِيلدان)[505]: (/c/ ve /ġ/ esre ile). “avcı kuşunun boynuna asılan bağ”.
4027 **Çıḳışmaḳ** (چِيقِشماق)[506]: (/ç/ ve /ḳ/ esre ile). “birbirine iyi davranmak, uyuşmak, baş etmek”.
4028 **Çıḳrıḳ** (چِيقْريق): (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). “çıkrık, pamuk veya ipeği eğirmek için kullanılan araç”. [M1.201a]
4029 **Çıḳır** (چِيقير)[507]: (/ç/ esre ile). “çıkrık, pamuk veya ipeği eğirmek için kullanılan araç”.

---

[497] Bk. Çıçıġ// SG: Cızlıġ (838)// Derleme: Cızlak/Cızlıh.
[498] Yazmalar: Cis (جِيس). (/c/ esre ile, /s/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (33b)// SG: Çisgin (838)// Azb.Tr.İzahlı: Çiskin “kapalı havada ince yağmur” (I/487)// Tr.Tr: “çiseleyen yağmur; çiseleyen yağmurdan hafifçe ıslanmış”.
[499] Bk. SG (838), AŞ (110a)// Derleme: Çığ.
[500] Bk. SG (838-839), AŞ (110a), DLT (621)// Kzk.Tr: Şiy “kamış, saz” (639)// Krgz.Tr: Çiy “keçe evi kafesinin etrafındaki hasır” (276); Çıgdan “çiyden (hasırdan) yapılan perde” (265)// Mlk.Tr: Çiy “hasır” (176)// Tr.Tr: Çığ “bölme veya paravana”// Derleme: “göçebelerin sele sazı ile yaptıkları çadır örtüsü”// Moğ-Les: Çig “sargı, kırık kemik sarmaya özgü ince tahta; saç örgüsü” (287).
[501] Bk. SG (839), FK (721, 749), Derleme// DLT: Çıgan/Çıgay (621)// Kzk.Tr: Şığay (650)// Mlk.Tr: Çıgan “çingene” (173).
[502] Yazmalar: ḫāle (خاله) “teyze” sözcüğü, ḫāne (خانه) “ev” biçiminde verilmiştir. Ayrıca yanlışlıkla Cıġa maddesinin anlamı da bu maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (839)// DLT: Çıkan (622)// Trkm.Tr: Çıkan “kuzen” (120).
[503] Yazmalar: bu anlam yanlışlıkla Çıġan maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (839), Trkm.Tr-Hamzayev// Kzk.Tr: Jığa “tolga” (190).
[504] Yazmalar: Cıġır (جِيغير). (/c/ ve /ġ/ esre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır. SG'de verilen (/ç/ ile) ibaresi HA'da verilmemiştir (33b). Bk. SG (839)// DLT: “dar ve küçük yol” (621)// Trkm.Tr: “sınır” (119)// Tr.Tr: “çığın kar üzerinde açtığı iz; iz; patika”.
[505] M1, M2, TÜ: Cıġıldaḳ (جِيغيلداق); ML, İH: Çıġıldaḳ// SG: Cıġıldan/Cılġu/Ney (839/846/1258). Bk. Ney// BR-Muin: Cāġar “kuş havsalası” (553)// Krgz.Tr: Çılgıy “sepilenmemiş deri” (267); Çılgoo “ayak sargısı” (268)// Özb.Tr.İzahlı: Cığıldan “kuşun taşlığı, havsala” (I/283)// Derleme: Cılgı “incecik bağ”// Moğ-Les: Calaga “püskül; ibik; ipek iplik” (1590).
[506] M2, ML, İH: Çıḳışmek. Bk. SG (841), BV (415, 574/7)// YUyg.Tr: Çiḳişmaḳ “anlaşmak, geçinmek” (80).
[507] ML, İH: yok. Bk. SG (842)// DLT: Çıgrı (621)// Kzk.Tr: Şığır (651)// YUyg.Tr: Çiğir (78).

4030 **Çıḳuḳ** (چِيقوق): (/ç/ esre ile). "çıkık, çıkmış".
4031 **Çėktürmek** (چَيكتورماک): (/ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "çektirmek".
4032 **Çigit** (چِيكيت)[508]: (/ç/ esre ile). "çiğit, pamuk çekirdeği".
4033 **Çıḳıñ̂g** (چِيْقينک): (/ç/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "çıkın!". *Dört Dīvān'dan:*
Çıḳıñ̂g Ferhād u Mecnūn ʻaşḳ otı lāfıdın urmay dem
Ki hicrān sūzıdın bir ah tartıb deşt ü taġ örtey [İH.173a]
(چيقينک فرهاد و مجنون عشق اوتى لافيدين اورماى دم/كه هجران سوزيدين بير آه تارتيب دشت و تاغ اورتاى)
4034 **Çırmaşıbtur** (چِيرماشيبتور): (/ç/ ve /ş/ esre ile, /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "sarılmıştır, dolaşmıştır, sarmaşmıştır". *Dört Dīvān'dan:*
Ėvrülür başıġa cānlar veh ki her cān riştesi
Çırmaşıbtur gerd-i Yezdī miʻceri her tārıġa [TÜ.107b]
(اَيورولور باشيغه جانلار وه كه هر جان رشته سى/چيرماشيبتور كرد يزدى معجرى هر تاريغه)
4035 **Cėrgesi** (جَيركاسى): (/c/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "onun av kuşatması, sürek avı". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫayl-ı ḫaṭṭıñ̂g cėrgesi yüz devri üzre gūyiyā
Kim iki müşkīn ġazālıñ̂g ṣayd ėterge boldı av
(خيل خطّينک جَيركاسى يوز دورى اوزره كوييا/كيم ايكى مشكين غزالينک صيد اَيتاركا بولدى آو)
4036 **Çikürtkey** (چِيكورتكاى): (/ç/ esre ile, /k/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "çekirge".
4037 **Cėgirdek** (جَيكيردک)[509]: (/c/ üstün ile, /g/ esre ile, /k/ sükûn ile). "orman iğdesi; /ç/ ile (**Çėgirdek**)[510] meyve çekirdeği". [ML.169a]
4038 **Çīnevī** (چيناوى)[511]: (/ç/ esre ile, /n/ medli elif ile). "Turan'da bir dil".
4039 **Cigremek** (جِيْكراماک)[512]: (/c/ esre ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.199a**] "gözü açık kalmak, şaşırarak bakmak, uykusuz bakmak, gece gözüne uyku girmemek".
4040 **Çigildem** (چِيكيلدام)[513]: (/ç/ ve /g/ esre ile). "lale soğanı".
4041 **Çigin/Çikin** (چِيكين)[514]: (/ç/ ve /g/ esre ile). "yeşillik, ot; ipekten yapılan bitkiler, ipek

---

[508] SG (839/844), Tarama (54), Derleme: Çığıt "(Rūm Tr.) gebe kadınların yüzünde görülen çil lekesi; pamuk çekirdeği"; Çigit "pamuk çekirdeği"// DLT (624), YUyg.Tr (78): Çigit.
[509] Yazmalar: Cigrüg (جِيكروک). (/c/ esre ile, /g/'ler sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (34a). Bk. SG (844)// Trkm.Tr-Hamzayev: Cigirdek.
[510] Yazmalar: Çigrüg (/ç/ ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (34a). Bk. SG (844)// Kzk.Tr: Şekildevik (636).
[511] M1, TÜ: yok.
[512] SG: جيكراماک (843)// SG-Feyziye: چيكراماک (309*2)// AŞ: Çigrey- (108a)// Cl: Çikre- (57)// MU: Çigreymek (114); جيكريماک (T775b/18)// Trkm.Tr: Çigre- "serinlemek, soğumak" (122)// Moğ-Les: Cigir- "seğirmek, titremek, korku veya tiksintiden ürpermek; soğuktan titremek" (1625); Cikegüre- "serinlemek; üşümek, donmak, titremek, seğirmek" (1628).
[513] Bk. SG (844)// Trkm.Tr: "lale" (122).
[514] Yazmalar: Çigin. Bk. BV (497, 674); Arat-Babür (295, Yıl.910/H135b), TB (19, H135b/14)// SG: Çekin/Çikin "yeşillik, ot; ipekten dikilen bitkiler; Ḳalmaḳ dilinde: kulak" (795/845); Çegin "çeltiklikte bulanan ucu sivri ve siyah taneler" (795); Çigin "çeltiklikte bulanan ucu sivri ve siyah taneler; omuz başı; usṭuḫudus adlı bitki, lavanta" (844-845)// AŞ: Çigin "düğüm; omuz; usṭuḫudus adlı bitki, lavanta" (108b)// DLT: Çikin "üzüm bağlarında yetişen hayvanların yediği başaklı bir bitki; ipek; altın iplikle ipekli kumaş nakışlama; altın iplikle kumaşa işlenen tasvir" (625)// BR-Muin: Çekin/Çikin "sırma işlemesi veya teyelli dikiş; bu tarz dikilmiş giysi" (652)// CC: Çine- "ipek ile işlemek, örmek" (51)// Kzk.Tr: Şek- "kenarlarını

işlemesi”.
4042 **Cılamaḳ** (جِيلاماق): (/c/ esre ile). “Moğ. istemek, dilemek; [sürmek, akın etmek]”[515].
4043 **-ÇIl/-CIl** (چِيل-جيل)[516]: (/ç/ esre ile). “benzerlik bildiren ek: ağçıl gibi”; “(**Çil**) tarla veya bahçelerde evlek sınırı”[517]. [M1.201b]
4044 **Çilek/Çigelem** (چِيْلاک-چِيْگَلَم)[518]: (/ç/ esre ile, /y/ sükûn ile). “çilek”.
4045 **Cılamışı** (جِيلاميشى)[519]: (/c/ esre ile). “Moğ. sürme, akın etme”.
4046 **Çılbur** (چِيلبور)[520]: (/ç/ esre ile, /b/ ötre ile). “çılbır, yular, yulara takılan ip veya zincir, atın burnu üzerine takılan zincir”.
4047 **Çılpıḳ** (چِيلپيق)[521]: (/ç/ esre ile). “çapak”.
4048 **Çılpıḳlıḳ** (چِيلپيق ليق)[522]: (/ç/ esre ile). “çapaklı göz”.
4049 **Cıldam** (جِيلدام)[523]: (/c/ esre ile). “çabuk, hızlı, tez”.
4050 **Cılġava** (جِيلغاوه)[524]: (/c/ esre ile, /v/ üstün ile). “derisinden kürk yapılan kızıl tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan, altayı/alṭayı, cılkava”.
4051 **Cıla** (جِيله)[525]: (/c/ esre ile). “at koşturma, koşarak bir şeyler arama”. [İH.173b]
4052 **Çımıllıġ** (چِيميلليغ)[526]: (/ç/, /m/ ve /l/ esre ile). “kapıya asılan perde; baş örtüsü, eşarp”.
4053 **Çinemek** (چِيناماک)[527]: (/ç/ esre ile, /n/ medli elif ile). “tahmin etmek, sezmek, gözle oranlayarak ölçmek, kıyaslamak, tasarlamak, tasavvur etmek”.
4054 **Cıncanaḳ/Çıncanaḳ** (جِيْنجاناق-چِيْنجاناق)[528]: (/c/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). [**M2.199b**] “küçük parmak, serçe parmak”.

---

nakışlamak, süslemek” (636)// Krgz.Tr: Çeken “geniş yapraklı su kamışı” (259)// Tatar.Tr: Çik- “nakış işlemek, oya yapmak”; Çigüv “işleme, nakış” (67).

[515] Bk. SG (845)// Özb.Tr.Alt: Cil- “sürülmek” (192)// Moğ-Les: Cilçü- “aramak, araştırmak”; Cilbid- “şiddetle istemek” (1629); Cilugada- “yöneltmek, sürmek” (1630).

[516] Yazmalar: -ÇIl// SG: -CIl “benzerlik bildiren ek. -CIlAy'ın kısaltılmış biçimidir” (845).

[517] Yazmalar: SG'deki merz (مرز) “sınır”, HA kaynaklı yanlış olarak (34a), maġz (مغز) “iç, beyin” biçiminde verilmiştir. Bk. SG (845)// Trkm.Tr: “tarla sınırı” (122).

[518] M1, M2, TÜ: Cilek (جِيْلاک). (/c/ esre ile, /y/ sükûn ile); ML.168b, İH: Cilek/Çigelem// SG: Çigelek/Çilek (844/845)// Derleme: Çilek/Çiğelek/Çiğelem.

[519] Bk. SG (845), Vassaf (126), Cılamaḳ.

[520] Yazmalar: Cıltur (جِيلتور). (/c/ esre ile, /t/ ötre ile). Bk. SG (846)// Krgz.Tr: Çılbır (267)// YUyg.Tr: Çulva/Çulvur (88)// Moğ-Les: Çilbugur/Çulbugur/Çulbur (292/328).

[521] Yazmalar: Çılıḳ (چِيليق). Bk. SG (846), Trkm.Tr (120).

[522] Yazmalar: Çılıḳlıḳ (چِيليق ليق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (34a)// SG: Çılpıḳlıġ (846).

[523] Bk. SG (846)// YUyg.Tr: İldam/Jildam/Yildam (174/183/468)// Trkm.Tr: Yıldam (699)// Moğ-Les: Cildam “yetenekli kayakçı” (1629).

[524] Yazmalar: Cıġava (جِيغاوه). Bk. SG (846)// Tarama: Çılḳava (55).

[525] Bk. SG (846), Cılamaḳ.

[526] Yazmalar: Cınılıġ (جِينيليغ). (/c/, /n/ ve /l/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (34a). Bk. SG (847)// Krgz.Tr: Çımın “sinek, cibin”; Çımıldık/Çımındık “perde” (268/269)// YUyg.Tr: Çimildiḳ “perde” (81).

[527] Bk. AŞ (109b), SG (847)// Krgz.Tr: Çene- “ölçmek; denkleştirmek” (261)// YUyg.Tr: Çėnimek “kıyaslamak, yerini göstermek” (77)// Moğ-Les: Çine- “ölçmek, tartmak” (301).

[528] Yazmalar: Cıncanaḳ// SG: Çıncanaḳ (848)// DLT: Çıçalak (621)// Krgz.Tr: Şınaşak (654)// Krgz.Tr: Çıpalak (271)// Mlk.Tr: Çınakay (174)// Özb.Tr.İzahlı: Cimcilaq (I/280)// YUyg.Tr: Sinçilaḳ (354)// Moğ-Les: Sigeçi/Sigecey/Çigecey (1087).

4055 **Ciñ̂gseñ̂g** (چِینکسانک)[529]: (/c/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "padişah vekili, vezirlik mansıbı".
4056 **Çivlime/Çivligen** (چِولیما-چِولیکان)[530]: (/ç/ ve /l/ esre ile). "sayıklama, saçma sapan konuşma".
4057 **Çivirmek/Çivürmek** (چِیوِرماک-چیوورماک)[531]: (/ç/ ve /v/ esre ile). "çevirmek".
4058 **Çivrük** (چِیوروک)[532]: (/ç/ esre ile). "yol kıvrımı; [Rūm Tr: su çevrintisi, girdap]". [M1.202a]
4059 **Çivrilmek/Çivrülmek** (چِیورِلماک-چِیورولماک)[533]: (/ç/ esre ile). "çevrilmek".
4060 **Çırmaştı** (چِیرماشتی): (/ç/ esre ile). "sarıldı, sarmaştı". [ML.169b, TÜ.108a]
4061 **-CI/-ÇI** (جِیْ)[534]: (/c/ esre ile, /y/ sükûn ile). "yapanı gösteren ek: alġucı, tėmürçi gibi"; (**-ÇI**)[535] "Moğ. sözün bitiminde pekiştirme olarak kullanılan ek"; (**Cıy**) "müttefik, bağlaşık, arkadaş"[536].
4062 **Cıyın** (جِیِین)[537]: (/c/ ve /y/ esre ile). "ordu".
4063 **Çıḳman** (چِیْقمان)[538]: (/ç/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "çıkmam". *Dört Dīvān'dan:*
Ol perī maḥcūb bolġay dėb min-i dīvānedin
Cuġd dik çıḳman tün ü gün gūşe-yi vīrānedin
(اول پری محجوب بولغای دَیب مین دیوانه دین/جغد دیک چیقمان تون و کون کوشۀ ویرانه دین)

/ḥ/ Babı /r/ ile (6 söz[539])

4064 **Ḥariş** (حَرِش)[540]: (/ḥ/ üstün ile, /r/ esre ile). "yitik, yok olmuş; ziyan olmuş, faydasız, yararsız". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* içkicilerin vasfında şöyle der:

---

[529] Yazmalar: Çiseñ̂g (چِیسانک). (/ç/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile)// SG: Ceñ̂gseñ̂g (üzeri çizili)/Ciñ̂gseñ̂g (801/849). Bk. Ceñ̂gseñ̂g// MGT-Temir: Çingsiang (Çin. Ch'eng-siang) "başvekil" (63)// Moğ-Les: Çingsang "devlet bakanı" (305); Sang "maliye dairesi, hazine" (1044).

[530] SG (849): Civlimek (جیولیماک). Bk. MK (130, 23b/12), MK-Özb (Fasl.24), Külliyat-Yazma-TB (1468: جیولیکان), MK-Amire (44: چولیکان)// Alt.Tr: Cüülgekten- (68)// Krgz.Tr: Côölü- (229)// YUyg.Tr: Cölimek/Cöylimek (64)// Moğ-Les: Cegüle- (1613).

[531] Yazmalar: Çivirmek. HA kaynaklı biçim olmalıdır (34b)// SG (850), BV (43, 58/5): Çivür-// DLT: Çewür- (620).

[532] Bk. SG (851)// Derleme: Çevrük/Çevrik "su çevirisi".

[533] Yazmalar: Çivrilmek// SG (851), FK (375, 401/2): Çivrül-// DLT: Çewrül- (620).

[534] Yazmalar: -CI. Bk. SG (852).

[535] Yazmalar: -CI. Bk. SG (852/62), LM (286, 2633), Ḳoyçı// Krgz.Tr: -ÇI/ÇU "soru, rica ve pişmanlık gösteren eki" (263)// YUyg.Tr: -Çu "soru ve rica eki" (87)// Moğ-Les: ÇU "bile, dahi ve hakkında anlamında kullanılan pekiştirme eki" (323).

[536] Yazmalar: müttefiḳ (متفق) sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (34b), müşfiḳ (مشفق) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (852: Yana iki üç kişi yavuḳ idiler c. bolduḳ)// Arat-Babür (330, Yıl.911/H161b), TB (47, H161b/2), TB-Yazma-ML (246): جی بولدوک// Kzk.Tr: Jiyi "sık; sıkça" (179)// Krgz.Tr: Cıy "sık sık" (214).

[537] Yazmalar: Çihetin (چِیهَتِین). (/ç/ ve /t/ esre ile). Bk. SG (852)// Krgz.Tr: Cıyın "toplantı, kalabalık" (214).

[538] TÜ: yok. Bk. SG (840).

[539] 6 söz| M1, İH, TÜ: yok; ML: 5 söz.

[540] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1.422a, M2.419b, TÜ.233b: Ḥūş (حُوش). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (62a). Bk. SG (852/1412)// Dehhuda: Ḥareş "Ar. kabalık"// Özb.Tr.İzahlı: Häram/Häram häriş (II/689).

Yir içeri barça ḥarām u ḥariş
Bu yimek içmekdin an̂ga perveriş[541]

(یر ایچاری بارچه حرام و حرش/بو یماک ایچماکدین اَنکا پرورش)

4065 **Ḥarūn** (حَرون)[542]: (/ḥ/ üstün ile, /r/ ötre ile). "başıbozuk; azgın at, başı sert at". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yürüb 'āḳıbet vaḥş-zād-ı ḥarūn
Anın̂g sarı saldı keceklik sütūn[543]

(یوروب عاقبت وحش زاد حرون/آنینک ساری سالدی کجک لیک ستون)

Dört Dīvān'dan:

Çābük-i mihr oldı bī-mihr ü ḥarūn gög tevseni
Tutman̂g atın kim ėşitmek anı 'ārımdur minin̂g

(چابک مهر اولدی بی مهر و حرون کوک توسنی/توتمانک آتین کیم اَیشیتماک آنی عاریم دور مینینک)

4066 **Ḥarrān** (حَرّان): (/ḥ/ üstün ile). "Bārıḳ-ı Berberī ile savaşmaya gidip tutsak düşen kulun adı". [**M2.200a**] *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Anı rezm ėli şīr-i derrān dėben
Atın encümen ehli Ḥarrān dėben

(آنی رزم اَیلی شیر درّان دَیبان/آتین انجمن اهلی حَرّان دَیبان)

/ḥ/ Babı /ḳ/ ile

4067 **Ḥaḳḳa'ṭ-ṭās** (حَقّ الطاس): (/ḥ/ üstün ile). "tutsakların ellerine takılan halka tas". [İH.174a]

4068 **Ḥaḳ ḳuşı** (حَق قوشی): (/ḥ/ üstün ile). "bir tür baykuş, hak kuşu, ishak kuşu".

/ḥ/ Babı /m/ ile [M1.202b]

4069 **Ḥummā** (حُمّا)[544]: (/ḥ/ ötre ile). "humma, teb, sıtma; [**Ḥamā**] siyah çiçek; himayet, koruma". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Tir suyı bile 'araḳ-nişīn gül
Ḥummā otı birle āteşīn gül

(تِر سویی بیله عرق نشین کل/حمّا اوتی بیرله آتشین کل)

Cismin ki bar ėrdi yāsemīn gül
Ḥummā ḳılur ėrdi āteşīn gül

(جسمین که بار اَیردی یاسمین کل/حمّا قیلور اَیردی آتشین کل)

/ḥ/ Babı /v/ ile

4070 **Ḥavlān** (حَوْلان)[545]: (/ḥ/ üstün ile, belirli /v/ ile). "devrin değişmesi, yılın geçmesi;

---

541 Yir| Yazmalar: Bir (بیر)// ḥarām| Yazmalar: levend (لوند)// u| M1, TÜ: yok. Bk. SG (852), HE (377, LII/45), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (463).

542 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1413), Dehhuda.

543 keceklik| Yazmalar: kecekdin (کجک دین). Bk. Sİ (406, 5371), Sİ-Özb (LXIV), Külliyat-Yazma-TB (902), Hamse-Taşbasma (475).

544 M1, M2 (üzeri çizili), TÜ: Ḥammā (حَمّا). (/ḥ/ üstün ile); ML, İH: yok. Bk. SG (1413), Dehhuda.

545 ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (852/1413)// Dehhuda: Ḥavelān "Ar. yılın geçmesi, devrin değişmeleri".

kinaye olarak: bayramlık, yıllık vergi"[546]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ger yıġsa bėrib ḳumāşıġa pīç
Teklīf ėte almayın kişi hīç
Şehr içide ḫˇāce-vār cevlān
Ėyleb ni selāmī vü ni ḥavlān[547]

(کر ییغسه بَیریب قماشیغه پیچ/تکلیف اَیتا آلمایین کیشی هیچ
شهر ایچیدا خواجه وار جَولان/اَیلاب نِی سلامی و نِی حَولان)

Tamġaçı ėtib başıġa cevlān
Her dem tilegey zekāt-ı ḥavlān[548]

(تمغاچی اَیتیب باشیغه جولان/هر دم تیلاکای زکات حولان)

4071 **Ḥuveylī** (حُوَیلی): (/ḥ/ ötre ile, /v/ üstün ile). "çepeçevre, evin çevresi"[549]. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Ol ḥażret [köşk-i Merġanī yanıda] bu faḳīrġa serā ve ḥuveylī yasaġalı yir ʻināyet ḳıldı.

(اول حضرت بو فقیرغه سرا و حُویلی یاساغالی یِر عنایت قیلدی)

/ḫ/ Babı elif ile (33 söz ve deyim)[550] [**M2.200b**]

4072 **Ḫan** (خان): (/ḫ/ medli elif ile). "padişah. Bu anlamdan dolayı Türk padişahları kendilerine ḫan derler. Rūm padişahları da Türk boylarından oldukları için kendilerine ḫan demişler. ʻArabistān ve Ḥicāz'ı aldıktan sonra da sultan sözünü eklemişler. Rūm padişahları kendi emirleri ve seçkinlerine padişahın kısaltmış biçimi olan paşa dedikleri için Īrān padişahları da kendi hâkimleri ve seçkinlerine ḫan ve sultan lakabı verdiler. Hind'de de Kürekeniyye sultanları kendilerine padişah, büyüklere ve seçkinlere ise ḫan sanını verdiler".

4073 **Ḫāde** (خاده)[551]: (/d/ üstün ile). "gemi küreği". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḥamāyil daġı tīġi bīcāde dik
Ḳol içre sinānı gėlib ḫāde dik[552] [ML.170a]

(حمایل داغی تیغی بیجاده دیک/قول ایچره سنانی گَیلیب خاده دیک)

4074 **Ḫāşe** (خاشه): (/ḫ/ medli elif ile, /ş/ üstün ile). "süprüntü, yonga, çöp, talaş; kıskançlık"[553]. [M1.203a, TÜ.108b]

4075 **Ḫaḳan** (خاقان): (/ḫ/ medli elif ile). "ḳaan, hakan, padişahların padişahı, hanlar hanı.

---

[546] Yazmalar: SG'deki sāl güzeşten (سال کذشتن) "yılın geçmesi" ibaresi, HA kaynaklı (34b) yanlış olarak, sāl-ı güzeşte (سال کذشته) "geçen yıl" biçiminde verilmiştir.

[547] bėrib| M1, M2, TÜ: bėzib (بَیزیب). Bk. SG (852), LM (72, 436), LM-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (617).

[548] tilegey| Yazmalar: tileben (تیلابان). Bk. Tamġaçı, SG (605/1413), LM (373, 3519), LM-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (681).

[549] Yazmalar: "ev, bina"// Tekrarı| M1.422a, M2.419b, TÜ.233b: Ḥoylī (حَوْیلی) (/ḥ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ üstün ile) "evin çevresi". Bk. SG (1413).

[550] M1, İH, TÜ: yok; ML: 31 söz.

[551] Bk. AŞ (115a), SG (1413), BR-Muin (696).

[552] gėlib| Yazmalar, AŞ (115a): daġı (داغی). Bk. BL (56b), Sİ (192, 2164), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (835).

[553] Yazmalar: reşk (رشک) "kıskanma" sözcüğü, mis̱l (مثل) "gibi" biçiminde verilmiştir. Bk. BR-Muin (700)// SG: Ḫaşa "(Rūm Tr.) eyer örtüsü" (853); Ḫāşe "süprüntü, yonga, çöp" (1414).

Çīn padişahlarına da ḫaḳan denir. Nitekim Rūm padişahı için ḳayṣer, ‘Acem için kesrā, Hind için rāy, Turan için ḫan, Gürc için şār, Tatar için giray ve Yemen padişahı için tübba‘ söylenir”[554]. *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ḫaḳanı İskender'e şöyle der:

Ki bu mülk andın ki iḥdāṡ ėrür
Atadın ata bizge mīrāṡ ėrür
Ki Çīn mülkide ėrdi ḫanlar barı[555]
Ḳayu ḫan ki ḫaḳan u ḳaan barı [İH.174b]

(که بو ملک آندین که احداث اَیرور/اَتادین آتا بیزکا میراث اَیرور
که چین ملکیدا اَیردی خانلار باری/قایو خان که خاقان و قاآن باری)

4076 **Ḫārā-sümi** (خاراسُمی): (/ḫ/ medli elif ile, /s/ ötre ile). “kinaye olarak: onun dikbaşlı ve sert atı”[556]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳopub ol ḫāredin şeh-zāde nā-kām
Tutub ḫārā-sümi üstide ārām

(قَوپوب اول خاره دین شهزاده ناکام/توتوب خاراسمی اوستیدا آرام)

4077 **Ḫāk-pelek** (خاک پلک)[557]: (/ḫ/ medli elif ile, /k/ sükûn ile, /p/ ve /l/ üstün ile). “oyuncuların birbirinin üstünden atlayarak oynadıkları bir çocuk oyunu, birdirbir”. [**M2.201a**] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḫoş görünür ḳılsa yigit ‘ayş u nāz
Gör ni görüngey eger ėtse namāz
Ḫāk-pelek ėylese ḳad ḫam an̂ga
Anı rükū‘ ėtse müsellem an̂ga

(خوش کورونور قیلسه ییکیت عیش و ناز/کور نِی کورونکای اکر اَیتسه نماز
خاک پَلَک اَیلاسا قد خم اَنکا/آنی رکوع اَیتسه مسلّم اَنکا)

Tārīḫ-i Bābürī'den[558]*:*

Oḳnı yaḫşı atar idi, çevgānnı yaḫşı oynar idi, ḫāk-pelleni yaḫşı saçrar idi[559]. [M1.203b]

(اوق نی یخشی آتار ایدی، چوکان نی یخشی اَوینار ایدی، خاک پله نی یخشی ساچرار ایدی)

4078 **Ḫatun** (خاتون)[560]: (/ḫ/ medli elif ile). “hatun, büyük hanım, büyüklerin hanımı”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçe ḫatun kişi bar ėrse tevsen
Bolub āzādelıḳda serv ü sūsen[561]

(نیچه خاتون کیشی بار اَیرسه توسن/بَولوب آزاده لیق دا سرو و سوسن)

---

[554] Bk. SG (853), Ḳaan// Kamusu'l-A‘lam: Ġurcistān “Afġānistān'da Herāt ile Kābil arasında bir bölgedir. Eskiden şārlar tarafından yönetilirdi” (V/3262).

[555] barı| M1, M2, ML, İH: besī. Bk. SG (853), Sİ (337, 4335).

[556] Yazmalar: “sert at”// SG: Ḫārā-süm (1414).

[557] Bk. SG (853), HE (403, LIV/124).

[558] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan*. Bk. SG (853).

[559] ḫāḳ-pelle| Yazmalar, SG (853): ḫāk-pelek (خاک پلک). Bk. Arat-Babür (147, Yıl.899/H14a), TB-Özb, TB-Yazma-ML (19), TB-Yazma-Gülistan (314*2).

[560] Yazmalar: Ḫˇatun kişi (خواتون کیشی) “erkeksi kadın”. Bk. SG (853)// DLT: Katun (693)// CC: Hatun/Katun (76)// Krgz.Tr: Katın (417)// YUyg.Tr: Xatun/Xotun (162)// Moğ-Les: Hatun/Hatan (1459).

[561] ü| Yazmalar: yok. Bk. FŞ (417, XLV/82), FŞ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma-TB (579).

4079 **Ḫāvend** (خاوَند)[562]: (/v/ üstün ile, /n/ ve /d/ sükûn ile). "Ḫudāvend'nin kısaltılmış biçimidir: Allah; efendi". *Dört Dīvān'dan:*

Ni gėlse Nevāyī'ġa sindin yüz ėvürmes kim
Ol ẕerre durur sin mihr ol bende vü sin ḫāvend[563]

(نی گیلسه نوایی غه سیندین یوز اَیوورماس کیم/اول ذرّه دورور سین مهر اول بنده و سین خاوند)

/ḫ/ Babı /t/ ile

4080 **Ḫanzay Şeng̑** (خَنزای شَنک)[564]: (/ḫ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /ş/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "Çīnevī dilinde: büyük kent. Eskiden Ḫan Balıġ denirdi". [ML.170b]

4081 **Ḫatāy** (خَتای)[565]: (/ḫ/ üstün ile). "Tatar ve Moġul dilinde Çīn ülkesine denir".

/ḫ/ Babı /c/ ile

4082 **Ḫacır** (خَجیر)[566]: (/ḫ/ üstün ile, /c/ esre ile). "katır; (**Ḫucīr/Ḫıcīr**) [Fa.] güzel, yakışıklı, iyi". *Tārīḫü'l-Mülūk'da* Hūşeng'in zikrinde şöyle der:

Atġa işekni turġuzub ḫacır ḫayālın ol ḳıldı[567].

(آتغه ایشاکنی تورغوزوب خَجیر خیالین اول قیلدی)

Sedd-i Sikenderī'de Çīn ḫaḳanının İskender'e hediye geçirme töreninde şöyle der: [**M2.201b**]

Yana mің̑ ḫacır barçası tīz-gām
Sipihr-i ḥarūn dik barıġa ḫırām

(یانا مینک خَجیر بارچه سی تیزکام/سپهر حرون دیک باریغه خرام)

/ḫ/ Babı /r/ ile

4083 **Ḫar-püşte** (خَرپشته)[568]: (/ḫ/ ve /t/ üstün ile). "tepe biçiminde olan her şey; çadır, otağ; bir çeşit savaş giysisi". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çėkib ḫar-püşte ġāyetdin füzūnraḳ
Serā-perde nihāyetdin füzūnraḳ

(چَیکیب خرپشته غایت دین فزون راق/سراپرده نهایت دین فزون راق)

/ḫ/ Babı /l/ ile [M1.204a, İH.175a, TÜ.109a]

4084 **Ḫalluḫ** (خَلُّخ)[569]: (/ḫ/ üstün ile, şeddeli /l/ ötre ile). "Türkistān'da Seyḥūn'un yakınlığında bulunan ve güzel kokulu miski ile ünlü olan bir kent". *Dört Dīvān'dan:*

---

562 Bk. SG (1414), BR-Muin (710).

563 durur sin mihr| Yazmalar: vü sin ḫorşīd (و سین خورشید). Bk. GS (110, 118), GS-Özb (G.114), Külliyat-Yazma-TB (34).

564 TÜ: yok// Yazmalar: Ḫutray Şeng̑ (خُترای شَنک). (/ḫ/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /ş/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). FV kaynaklı yanlış olmalıdır (676)// Vassaf-Ayeti: "Ḫanzay (خنزای): Bu kentin adı Sefer-nāme-yi İbn-i Baṭṭūṭa'da Ḫansay (خنسای), Cāmi'ü't-Tevārīḫ'te ise Ḫıng̑say (خینگسای) biçiminde geçmiştir" (27-28: dipnot). Bk. CT-Musevi (2863)// Dehhuda: Hangçav/Hangcu (هانگ چاو) (bugünkü adı).

565 TÜ: yok. Bk. FV (675)// SG: Ḫatā/Ḫaṭā "başkenti Çīn olan bir ülke adı"; Ḫatāy "Özbekiyye'den bir boy adı" (854)// DLT: Xıtay/Xaṭay "Çin; orta Çin; yukarı Çin" (654)// CT-Musevi: Ḫitay (2033)// MGT-Temir: Kitan/Kitay (Pl. Kitat) "Kin sülalesi, kuzey Çinliler" (271)// Moğ-Les: Kitad "Çin; Çinli" (753).

566 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// SG: Ḫacır/Ḫaçır "katır"; Ḫucīr/Ḫıcīr "Fa. güzel, yakışıklı, iyi" (854). Bk. BR-Muin (718)// Krgz.Tr: Kaçır "katır" (381)// YUyg.Tr: Xėcir "katır" (165).

567 turġuzub| Yazmalar: turḳuzub (تورقوزوب). Bk. SG (854), TM (197, T718b/18).

568 ML: yok. Bk. SG (1414), BR-Muin (726).

569 Yazmalar: Ḫalluc (خَلُّج)// Tekrarı| Ḫullaḫ (خُلَّخ). (/ḫ/ ötre ile, /l/ üstün ile). Bk. SG (854), FV (676).

Saçıñ̂g ḳarasıda yüz müşk-i Tebbet ü Tatar
Ḳadıñ̂g havāsıda miñ̂g serv-i Uçça vu Ḫalluḫ[570]
(سچینک قراسیده یوز مشک تبّت و تاتار/قدینک هواسیدا مینک سرو اوچّه و خلّخ)
4085 **Ḫalama** (خَلَمَه)[571]: (/ḫ/, /l/ ve /m/ üstün ile). “kuzu; keçi yavrusu, oğlak”.
4086 **Ḫalta** (خَلْتَه)[572]: (/ḫ/ ve /t/ üstün ile). “Ḳalmaḳ dilinde: hediye, armağan”.
4087 **Ḫulūl** (خُلول)[573]: (/ḫ/ ötre ile, /l/ ötre ile). “[nahif, çelimsiz]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Kim köñ̂glüm ėrür ḫulūl osru
Ġavġādın ėrür melūl osru
(کیم کونکلوم آیرور خلول اسرو/غوغادین آیرور ملول اسرو)
4088 **Ḫalac** (خَلَج)[574]: (/ḫ/ ve /l/ üstün ile, /c/ sükûn ile). “Türklerde bir boy adı. [*Cāmi‘-i Reşīdī'ye* göre] Oğuz Ḫan'ın bir kişiye söylediği ḳal ac ‘aç kal!’ tümcesinden alınmıştır”. [**M2.202a**]

/ḫ/ Babı /n/ ile

4089 **Ḫansā** (خَنسا)[575]: (/ḫ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “bir kadın şairin adı”.
4090 **Ḫanc** (خَنج)[576]: (/ḫ/ üstün ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). “ölümcül yara; Fa. boş, çürük; yarar, kazanç; eğlenme, sevinç; naz, kırıtma; /ḫ/ ötre ile (**Ḫunc**) Fārs'ta bir vileyet adı”. *Dört Dīvān'dan:*
Zamāne cāhı üçün her ġulūle-yi teşvīş [M1.204b]
Ki gėlse köñ̂glüñ̂g öyini añ̂ga ḳılur-sin ḫanc[577]
(زمانه جاهی اوچون هر غلولهٔ تشویش/که گیلسه کونکلونک اَوینی آنکا قیلورسین خَنج)
4091 **Ḫanca** (خَنجه)[578]: (/ḫ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). “ince dal, ağacın ince dalı”.

/ḫ/ Babı /v/ ile

4092 **Ḫubulmaḳ** (خُوبولماق)[579]: (/ḫ/ ve /b/ ötre ile). “[Moğ.] hortlamak, ölü mezardan çıkmak”.
4093 **Ḫudük/Ḫodük** (خُودوک-خَودوک)[580]: (/ḫ/ ve /d ötre ile). “eşek yavrusu, sıpa”. *[Dört*

---

570 Uçça| Yazmalar: ecce (اَجّه). Bk. SG (224), FK (116, 117), FK-Özb (G.113), Külliyat-Yazma2 (436: اوچه), Divan-Yazma (211*2: اجّه).
571 Bk. SG (854)// Kzk.Tr: Qılqa “oğlak” (345).
572 Yazmalar: Ḫalḳa (خَلْقَه). (/ḫ/ ve /ḳ/ üstün ile). Bk. SG (854)// Krgz.Tr: Kalta “kese, torba” (392)// YUyg.Tr: Xalta “torba” (160)// Trkm.Tr: Halat “giyecek; armağan” (329); Halta “torba, çuval” (330).
573 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Ḫalūl (خَلول). (/ḫ/ üstün ile, /l/ ötre ile). Bk. SG (1415), Dehhuda.
574 Bk. AŞ (115a), SG (854), ŞT (T76a/13).
575 TÜ: yok// Yazmalar: Ḫunsī (خُنسی). (/ḫ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). FV kaynaklı biçim olmalıdır (676). Bk. Dehhuda.
576 Bk. SG (854/1416), BR-Muin (772-773).
577 öyini| Yazmalar: ėvini (اَیوینی). Bk. GS (94, 96), GS-Özb (G.92), Külliyat-Yazma-TB (30), Divan-Yazma (104*2).
578 Bk. SG (854), Arat-Babür (306, Yıl.910/H143a), TB (27, H143a/9: tal ḫançalarıdın)// Krgz.Tr: Kanca “pipo” (396); Kıpça “ince” (456)// Özb.Tr.Alt: Ximçä/Xiwiç “uzun ve ince dal” (218)// Tr.Tr: Kanca “bir şey çekmeye yarar, ucu çengelli demir çubuk”.
579 Bk. SG (855)// Moğ-Les: Hubil- (1508).

Dīvān'da] Ḳıṭa‘āt'dan:
Kim küçük birle ḫodükge niçe ḳılsaṅ terbiyet
İt bolur dağı işek bolmaslar aṣlā ādemī[581]
(كيم كوچوک بيرله خودوک کا نيچه قيلسانک تربيت/ايت بَولور داغى ايشاک بولماس لار اصلا آدمى)
4094 **Ḫav** (خَو)[582]: (/ḫ/ üstün ile). "kav, çakmak kavı". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Dėgil ḫūblar köṅgli dik boldı taş
Ki andın ėmes muṭlaḳā şu‘le fāş[583]
(دَيكيل خوبلار كونكلى ديک بولدى تاش/كه آندين اَيماس مطلقا شعله فاش)
4095 **Ḫubla** (خُوبلا)[584]: (/ḫ/ ötre ile). "çakmak". [TÜ.109b]
4096 **Ḫuriş/Ḫoriş** (خُورِش-خَورِش)[585]: (/ḫ/ ötre ile). "[yemek; yeme, içme]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yana bir yüziniṅ ṭılısmı bu iş
Ki şeh bezm ara bāde ėtse ḫoriş
(يانا بير يوزى نينک طلسمى بو ايش/كه شه بزم آرا باده اَيتسا خورش)
4097 **Ḫavāze** (خَوازه)[586]: (/ḫ/ ve /z/ üstün ile). "duvarcı iskelesi; aferin, alkış; istek". [**M2.202b**] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Felekniṅ ṭāḳıġa bağlab ḫavāze
Züḥal yaṅlıġ çıḳıb üstige rāze
(فلک نينک طاقيغه باغلاب خَوازه/زحل يانكليغ چيقيب اوستيكا رازه)
4098 **Ḫoruldamaḳ** (خَورولداماق): (/ḫ/ üstün ile, /r/ ötre ile). "[Rūm Tr.] horuldamak, horlamak".
4099 **Ḫoşlaşmaḳ** (خَوشلاشماق)[587]: (/ḫ/ üstün ile, belirli /v/ ile). "vedalaşmak, esenleşmek".
4100 **Ḫūd** (خود)[588]: (/ḫ/ ötre ile). "miğfer, tolga, demir savaş başlığı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ġunça başı üzre görküzür ḫūd
Yaḫ tīġi ḳılur çemenġa bedrūd
(غنچه باشى اوزره كوركوزور خود/يخ تيغى قيلور چمن غه بدرود)

/ḫ/ Babı /y/ ile [ML.171a]

4101 **Ḫayl-ı vaḥşī** (خَيل وحشى): (/ḫ/ üstün ile). "vahşi sürü". [M1.205a, İH.175b] *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[580] Yazmalar: Ḫudük. Bk. Ḳoduḳ, SG (855/1104)// Kzk.Tr: Qodıq (310)// Krgz.Tr: Kodük/Kodik (477)// YUyg.Tr: Xotek [~Fa. Kūdek "çocuk"; Kūtāh "kısa"] (167)// Derleme: Hoduk/Koduk/Kuduk/Kudük.
[581] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. SG (855), NŞ (689, 701), GS-Özb (Kıtalar.43).
[582] Bk. AŞ (115a)// SG: Ḳav (1084). Bk. Ḳav.
[583] Bu beyit| ML, İH: yok; TÜ: 108a (üzeri çizili)// ḫūblar| Yazmalar, AŞ (115a): ḫav bile (خو بيله). Bk. Sİ (265, 3262).
[584] Yazmalar: Ḫuşla (خُوشلا). NS kaynaklı yanlış olmalıdır (80a: Ḫusla)// AŞ: Ḫubla (115a)// SG yazarı, AŞ ve NS'de bulunan bu maddelerin yanlış olduğunu kaydetmiştir (1084).
[585] M1, TÜ: yok; Yazmalar: Ḫuriş. Bk. Dehhuda.
[586] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1416), Dehhuda// BR-Muin: Ḫˇāze (781).
[587] Yazmalar: Ḫoşlamaḳ (خَوشلاماق). Bk. YUyg.Tr (167)// SG (138/855): Ḫoşlaşmek/(Rūmī)Esenlemek/Esenleşmek (خوشلاشماک).
[588] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BR-Muin (785)

Hem-ol ḫayl-ı vaḥşī ḳılıb iltimās
Dėdiler ki ey şāh-ı gerdūn-esās
(همول خیل وحشی قیلیب التماس/دَیدیلار که ای شاه کردون اساس)

Çü öttiler ol mūr ṣaḥrāsıdın
Ḳamuḳ pīl dik peşşe ġavġāsıdın[589]
(چو اوتتی لار اول مور صحراسیدین/قاموق پیل دیک پشّه غوغاسیدین)

4102 **Ḫına** (خِینا)[590]: (/ḫ/ esre ile, /n/ medli elif ile). "kına". *Dört Dīvān'dan:*
Günehsiz ölgen ėl ḳanı tutubtur şestini yoḳsa
Oşol ḳātil ḫına birle ḳızıl ḳılmay durur barmaġ[591]
(کنه سیز اَولکان اَیل قانی توتوبتور شَستِنی یَوقسه/اَوشول قاتل خِینا بیرله قیزیل قیلمایدورور بارماغ)

4103 **Ḫırıldamaḳ** (خِیریلداماق)[592]: (/ḫ/ ve /r/ esre ile). "hırlamak; hırıldamak, hırıltılı bir ses çıkarmak".

4104 **Ḫırıldaşmaḳ** (خِیریلداشماق)[593]: (/ḫ/ ve /r/ esre ile). "hırlaşmak, hırıldaşmak". [**M2.203a**]

4105 **Ḫızan** (خِیزان)[594]: (/ḫ/ esre ile, /z/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çoluk çocuk, aile, kızan".

4106 **Ḫınalıġ** (خِینالیغ): (/ḫ/ esre ile, /n/ medli elif ile). "kınalı; [Dağıstān'da] Lekziye boyunun yurdu".

4107 **Ḫunyā-gerlıġıṅ̂** (خُنیاکرلیغِیْنک)[595]: (/ḫ/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /y/ medli elif ile, /g/ üstün ile, /r/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "şarkıcılığın". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Zamānī tār-ı ḫunyā-gerlıġıṅ̂ üz
Öler-min nevḥa-gerlıḳ sāzını tüz[596]
(زمانی تار خنیاکرلیغینک اوز/اولارمین نوحه کرلیق سازینی توز)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Ḫunyā-ger-i naġme-sāz Nāhīd
Līkin def anıṅ̂ ḳolıda ḫorşīd[597]
(خنیاکر نغمه ساز ناهید/لیکن دف آنینک قولیدا خورشید)

4108 **Ḫuyūl** (خُیول)[598]: (/ḫ/ ve /y/ ötre ile). "atlar, atlar sürüsü".

---

[589] öttiler| Yazmalar: şāh ötti (شاه اوتتی). Bk. SG (1075), Sİ (405, 5348), Sİ-Özb (LXIV), Külliyat-Yazma-TB (901).
[590] Bk. SG (856), Krgz.Tr (455: Kına), Trkm.Tr (347).
[591] ḫına| Külliyat-Yazma2 (213), Külliyat-Yazma-TB (197), Divan-Yazma (285*2): ḥınā. Bk. NŞ-Özb (G.297).
[592] Yazmalar: Ḫırıldamek (خِیریلداماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (35a). Bk. SG (855)// Krgz.Tr: Kırılda- (459)// Kzk.Tr: Qırılda- (351).
[593] Yazmalar: Ḫırıldaşmek (خِیریلداشماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (35a). Bk. SG (856).
[594] Bk. SG (856), Derleme.
[595] M2, TÜ: Ḫuynā-gerlıġıṅ̂ (خُیناکرلیغِیْنک). (/ḫ/ ötre ile, /y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /g/ üstün ile, /r/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile); ML, İH: Ḫıynā-gerlıġıṅ̂// SG: Ḫunyā-ger (1416)// BR-Muin: Ḫunyā-ger/Ḫuynā-ger (777).
[596] tār-ı| Yazmalar: barı (باری). Bk. FŞ (397, XLIII/91), FŞ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (573).
[597] ḳolıda| Yazmalar: yanıda (یانیدا). Bk. LM (76, 477), LM-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (618), Külliyat-Yazma1 (630), Hamse-Taşbasma (93).
[598] ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (677).

/d/ Babı elif ile (222 söz ve deyim)[599] [M1.205b, TÜ.110a]

4109 **Dabḳu** (دابقو)[600]: (/b/ sükûn ile, /ḳ/ ötre ile). "azarlama, yerme".

4110 **Dabġur/Dabḳur** (دابغور-دابقور)[601]: (/b/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "bölük, tabur". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yasalī ki bu ṭūl ile görküzüb
Budur ṭurfe kim yitti dabḳur tüzüb

(يسالى كه بو طول ايله كوركوزوب/بودور طرفه كيم يِتّى دابقور توزوب)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ḳabab ḳorġannı dabḳur dabḳur ol ḫayl
Tüşerge ḳıldılar tuşluḳ tuşı meyl[602]

(قاباب قورغاننى دابقور دابقور اول خيل/توشاركا قيلدى لار توشلوق توشى ميل)

4111 **Dedek** (داداک-دَدَک)[603]: (/k/ sükûn ile). "cariye, hizmetçi kadın". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḫᵛāce kim bibi barıda dedekge aylanġay[604].

(خواجه كيم بى بى باريدا داداک كا اَيلانغاى)

Özin birevge ḳul dėb ḳaçḳan dedekdür, bel-ki dedekdin yüz ḳatla kemrekdür. [ML.171b, İH.176a]

(اَوزين بيراوكه قول دَيب قاچقان داداک دور، بلكه داداک دين يوز قاتلا كمراک دور)

Dört Dīvān'dan:

Ay ile ḫorşīd ata birle ana bolsa saŋ̂a
Ḳul dedekdin ḥāṣıl olġan dik durur mīr-zā oġul[605]

(آى ايله خورشيد آتا بيرله آنا بولسه سنكا/قول دَدَک دين حاصل اولغان ديک دورور ميرزا اوغول)

4112 **Dada** (دادا)[606]: "ata".

4113 **Dāyir** (داير)[607]: (/y/ esre ile). "dönen, dolaşan; (**Deyir**) kadehi dolaştır!".

4114 **-Daḳ** (داق)[608]: "sözcüğün sonuna gelen ek: andaḳ, mundaḳ gibi". [**M2.203b**]

4115 **Darımaḳ** (داريماق): (/r/ esre ile). "uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak; yüz tutmak,

---

599 M1, İH, TÜ: yok; ML: 217 söz.

600 Yazmalar: Dabġur (دابغور). (/b/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (35a)// SG: Dabḳu/Tabḳu (856). Bk. Tabḳu// Trkm.Tr: Depgi "tekme; baskı, zulüm, eziyet" (148).

601 Yazmalar: Dabġur// AŞ: Dapḳur "sıra, dizi, alay" (115b)// SG: Dabḳur/Tabḳur "bölük, tabur; vergiden fazlasına zorlamak; (Rūm Tr.) kolan, eyeri hayvana bağlayan kuşak" (857)// Tatar.Tr: Tapḳır "kez, kere" (264)// Trkm.Tr: Tapgır "öbek, bölük; kez, defa" (617)// Derleme: Tapkır/Tapkur "bölük, manga, dizi, kafile"// Moğ-Les: Dabta- "tekrarlamak; demir dövmek, vurmak" (338); Dabhur "sıra, dizi; kat, katman" (340).

602 ḳorġannı| M2, İH: ġorġannı// dabḳur| Yazmalar: dabġur (دابغور). Bk. Tuşluḳ tuşı, AŞ (115b), SG (857), FŞ (361, XXXIX/85), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

603 Bk. AŞ (116a), SG (857)// BR-Muin: Dada/Dede (808/828).

604 dedekge| Yazmalar: dedek aŋ̂a (داداک آنكا). Bk. AŞ (116a), MK (292, 89b/9), MK-Özb (Tenbih.78), MK-Amire (170).

605 Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 205a; ML: 173a; İH: 177b. Bk. FK (359, 381).

606 Bk. SG (857), YUyg.Tr (92)// DLT: Dede (631).

607 ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1417).

608 M1: 207a; TÜ: yok. Bk. SG (60).

yönelmek”[609]. *Dört Dīvān'dan:*
Üsrük yol azıḳıb darımaḳ her sarı ni sūd
Bir ey remīde ṣayd ni bolġay bu yan darı[610]
(اسروک یول آزیقیب داریماق هر ساری نِی سود/بیر ای رمیده صید نِی بولغای بویان داری)
4116 **Dal** (دال)[611]: (/l/ sükûn ile). “arka, sırt, dal; omuz, dal; ağaç; söğüt ağacı; suya dal!; (**Dāl**) [Fa.] kartal”. Firdevsī'den:
Havā pür zi zenbūr şüd dāl pür
Ḫadengī ten ü āhenīn nīşter[612]
(هوا پر ز زنبور شد دال پر/خدنکی تن و آهنین نیشتر)
Dört Dīvān'dan:
Ḳāmetim dal u yaşım gül-reng ėrür tā nāz ile
Dal u gül tikgen nihālı üzre ārām ėylediñ
(قامیتم دال و یاشیم کلرنک اَیرور تا ناز ایله/دال و کل تیککان نهالی اوزره آرام اَیلادینک)
4117 **Dabusun** (دابوسون)[613]: (/b/ ve /s/ ötre ile). “Moğ. tuz”.
4118 **Darıban** (داریبان): (/r/ esre ile, /b/ medli elif ile). “uğramış, karşılaşmış, maruz kalmış; yüz tutmuş, yönelmiş”[614]. [M1.206a] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḥāṣıl oşol öyge belā darıban[615]
Ḳaysı belā bel-ki vebā darıban
(حاصل اوشول اویکا بلا داریبان/قایسی بلا بلکه وبا داریبان)
4119 **Danla** (دانلا)[616]: (/n/ sükûn ile). “yarın; azarla!, payla!, kına!”. Beyit:
Yā Rab ne gėçe danla benim aḥvālım
Yüz miḥnetinen bu gün de aḳşam oldı
(یا رب نه گیچه دانله بَنِم احوالیم/یوز محنتینن بو کونده اَقشام اولدی)
4120 **Darı** (داری): (/r/ esre ile). “darı”; “uğra!, karşılaş!, maruz kal!; yüz tut!, yönel!”[617]. *Dört Dīvān'dan:*
İçgeri ol gül tuvurluġnı götermesler nitey

---

[609] M2, ML, İH: “yel esmek” anlamı da verilmiştir// SG: “uğramak, karşılaşmak; yüz tutmak, yönelmek” (857)// AŞ: Darı- “olmak, oluşmak; uğramak, karşılaşılmak; gelmek” (115b)// Krgz.Tr: Daarı- “değmek, dokunmak; değmeden geçmek” (291)// Tatar.Tr: Tarı- “belaya uğramak” (265)// Moğ-Les: Dagari- “uğramak, geçip gitmek; karşılaşmak, karşı karşıya gelmek” (346-347).

[610] azıḳıb| Yazmalar: azıġıb (آزیغیب)// sarı| Yazmalar: ṭaraf (طرف)// Bir ey: M1, M2: Bėrey; ML, İH: Bėrgen// bolġay| M1, M2, İH, TÜ: bolġan (بولغان). Bk. SG (858), FK (576, 626), FK-Özb (G.596), Divan-Yazma (547*2).

[611] Bk. SG (862), Tal, Dalu// Kzk.Tr: Tal “yaş dalları olan, ince yapraklı ağaç” (514)// Krgz.Tr (700), YUyg.Tr (386), Trkm.Tr (614), Derleme: Tal “söğüt”// Derleme: Dal “ağaç”.

[612] dāl pür| Dehhuda (Zenbūr maddesi): tīz-per// Ḫadengī| Dehhuda: Ḫadengīn. Bk. SG (862).

[613] Bk. SG (857), Moğ-Les (339).

[614] M1, TÜ: “giysilere bit düşüp; yel esip”; M2: “giysilere bit düşüp; yel esip; uğramış; yönelmiş”; ML, İH: “giysilere bit düşüp”. Bk. SG (857), AŞ (115b).

[615] darıban| Yazmalar: varıban (واریبان). Bk. AŞ (115b), SG (858), HE (315, XLIV/58), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (452).

[616] Bk. Tañla// Derleme: Tanla-/Danla- “kınamak, ayıplamak; şaşırmak; sabahlamak”.

[617] Yazmalar: “yel es!; uğra!; yönel!”. Bk. Darımaḳ.

Ey ṣabā ferrāşı bir luṭf ėyleben ol yan darı [TÜ.110b]

(ایچکاری اول کل تووورلوغنی کوتارماس لار نیتای/ای صبا فرّاشی بیر لطف اَیلابان اول یان داری)

4121 **Davulġa/Duluġa** (داوُوْلغا-دولوغه)[618]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /l/ sükûn ile). "miğfer, tolga, demirden savaş başlığı". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der: [**M2.204a**]

Gümüş dik yaruḳ barçanıñ kūhesi
Baş üzre davulġaları Çerkesī

(كوموش ديک ياروق بارچه نينک كوهه سی/باش اوزره داوولغالاری چرکسی)

4122 **Darıġay** (داريغای): (/r/ esre ile). "uğraya, karşılaşa, maruz kala; yüz tuta, yönele"[619]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Her sālik ki bu maḳāmġa darıġay ve ḫilḳatı riyāżet nūrı bile nefsāniyyet levs̱idin arıġay. [ML.172a, İH.176b]

(هر سالک که بو مقام غه داريغای و خلقتی رياضت نوری بيله نفسانيّت لوثيدين آريغای)

4123 **Dağı** (داغی)[620]: (/ġ/ esre ile). "yine, dahi, hem, de". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

'Aşḳ sin-sin dağı vu 'āşıḳ sin
Yana ma'şūḳluḳġa lāyıḳ sin[621]

(عشق سين سين داغی و عاشق سين/يانا معشوق لوق غه لايق سين)

Dört Dīvān'dan:

Köñ̂gülde ger oḳuñ̂g itmiş yana bir oḳ dağı at kim
Bu nev' tapsa bolur her kişi ki bir oḳ itürdi[622]

(كونكل دا كر اوقونک ايتميش ينه بير اوق داغی آت كيم/بو نوع تاپسه بولور هر كيشی كه بير اوق ايتوردی)

Köñ̂glüme peykānlarıñ̂gdın ḳaṭre ḳaṭre su ėmes
Ḥālıma göz dik bi-'aynih ol dağı giryān ėrür

(كونكلوما پيكانلرينكدين قطره قطره سو اَيماس/حاليما كوز ديک بعينه اول داغی كريان اَيرور)

4124 **Dalay** (دالای)[623]: "Moğ. deniz; büyük fevç, büyük bölük, büyük topluluk, büyük kalabalık; hizmet karşılığında askerlere verilen devlete ait mülkler".

4125 **Dāy** (دای)[624]: "duvar". *[Ḥayretü'l-Ebrār'da]* Kitabın yaldızlaması ile ilgili şöyle der:

Gör niçük olġay bu çemen içre verd
Dāyı çü bar altun ile lāciverd

---

618 Yazmalar: Davulġa// SG: Tavulġa/Tavluġa/Davulġa/Davluġa (622/863). Bk. Tavulġa// AŞ: Tavulġa/Tavulġan/Davulġa/Davulġan/Duluġa (80b/117a/120b)// Kzk.Tr: Duvlığa (130)// Moğ-Les: Dugulga/Dūlga [~Tr. Yaşuḳ. DLT: Aşuk "demir tolga" (561)] "tolga" (431).

619 M2, ML, İH: "yel esmek" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (858).

620 SG: Dağı/Daḫı/Taḳı "başka, diğer" (859-860). Bk. Daḫı// DLT: Dakı/Takı "yine, ve" (631/848)// CC: DA/Dagı/Tagı "dahi, ve, de" (54)// Kzk.Tr: Dağı "dahi, bile, de" (117); Tağı "daha, ve, bundan başka, yine anlamında kullanılan edat" (511)// Krgz.Tr: Da/Dağı "ve; daha; dahi; keza" (290/292)// YUyg.Tr: Tėxi "daha, de" (408)// Trkm.Tr: Dagı "başka, daha" (131).

621 dağı vu| Yazmalar: ü dağı (و داغی). Bk. SS (29, 64), SS-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (687).

622 yana| M1, M2, ML, İH: yine (ينه). Bk. GS (464, 636).

623 Bk. SG (862), Talay// Krgz.Tr: Dalay/Talay "çok, epey" (293/701)// Moğ-Les: Dalay "deniz; çok, fazla; büyük" (356).

624 Bk. AŞ (116a)// SG: "duvar; duvar sırası" (1417)// BR-Muin: Dāv/Dāy "duvarda taşların yan yana konulmasıyla oluşan sıra, duvar sırası" (821/822).

(کور نیچوک اولغای بو چمن ایچرا ورد/دایی چو بار آلتون ایله لاجورد)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Bāġ-ı ʻanāṣır kim ėrür dil-güşāy
Cedvel ü dīvārı anıñ çār-dāy[625]
(باغ عناصر کیم اَیرور دلکشای/جدول و دیواری آنینک چاردای)

4126 **Dārā ḳızı** (دارا قیزی): (/z/ esre ile). "[Dārā'nın kızı]". [M1.206b] *Sedd-i Sikenderī'de* Keşmīr padişahı Mollū'nun kızı Mihrnāz, Revşenek'e karşı İskender'e şöyle der:
Anıñ lāyıḳı gėldi Dārā ḳızı
Ki göz rūşen ėyler ayaḳı izi
(آنینک لایقی گیلدی دارا قیزی/که کوز روشن اَیلار اَیاقی ایزی)

4127 **Depelemek** (دَپه لاماک)[626]: "[Rūm Tr.] tepelemek, öldürmek, ortadan kaldırmak".

4128 **Daban** (دابان)[627]: (/b/ medli elif ile). "dağ".

4129 **Dabġulı** (دابغولی)[628]: (/b/ sükûn ile). "karha, çıban".

4130 **Daḫsar** (دخسر)[629]: (/ḫ/ sükûn ile). "kırmızı renkli erkek serçe".

4131 **Daḫı** (داخی): (/ḫ/ esre ile). "[yine, dahi, hem, de]; başka, diğer".

4132 **Dara** (دارا)[630]: "sürekli, daima, her zaman; (**Dārā**) Dārāb'ın oğlu ve İskender'in çağdaşı; [küp dibinde kalan tortu]".

4133 **Daşırġanmaḳ** (داشیرغانماق)[631]: (/ş/ esre ile). "taşlık yerde hayvan, tırnağını aşındırıp topllamak".

4134 **Daş/Taş** (داش-تاش)[632]: (/ş/ sükûn ile). "taş; dış yüz, görünüş, dışarı, uzak; işteşlik eki: ḳarındaş, yoldaş, kökelteş gibi"; "(**Dāş**) [Fa.] çanak çömlek ocağı"[633].

4135 **-DA** (دا-ده)[634]: "bulunma durumu eki".

4136 **Dağlıḳ** (داغلیق)[635]: "dağlı, dağlanmış". [**M2.204b**]

4137 **Daġ** (داغ)[636]: "kızgın demirle vurulan damga, iz, dağ, yanık yarası; giysi üzerine dökülen su veya içkinin bıraktığı iz".

---

[625] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. HE (67, XIII/56).

[626] Yazmalar: Daylamaḳ (دایلاماق). (/y/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (35a). Bk. Tarama (64), Derleme// SG (856): Depelemaḳ/ġ (دپه لاماق).

[627] Yazmalar: Dabaḳ (داباق). Bk. SG (856)// Krgz.Tr: "dağ geçidi" (292)// Moğ-Les: Dabaga(n) "dağ geçidi; dağ silsilesi" (336).

[628] Bk. SG (856)// BR-Muin: Dāmġūl "ur, beze" (817).

[629] Yazmalar: Daḫır (داخیر). (/ḫ/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (35a). Bk. SG (efser vezninde) (857)// BR-Muin: Deġ/Deġ-ser "kel" (868); Dāġ-ser "kel; başında birkaç tane sarı tüy bulunan serçe cinsinden bir kuş; erkek serçe" (815).

[630] Bk. SG (859)// Kzk.Tr: "yalnız, sadece; tek başına; eşsiz" (119)// Krgz.Tr: "ayrı" (297)// Moğ-Les: Dara/Daraga/Daraa "sıra, sıradaki, gelecek, sonra, sonraki" (368).

[631] Yazmalar: Daşırġan (داشیرغان). Bk. Taşırġanmaḳ/Taşırḳamaḳ.

[632] ML: 172b// TÜ: Daş// SG: Daş/Taş (859)// AŞ (75b), DLT (860), YUyg.Tr (392-393): Taş "taş; dış, dışarı"// CC (180), Krgz.Tr (715): Taş "taş"// Moğ-Les: Çilagu(n) "taş" (291).

[633] TÜ: yok. Bk. BR-TDK (154).

[634] M1: 206a; TÜ: yok.

[635] M1: 205b; TÜ: yok.

[636] Bk. SG (859/1417), BR-Muin (815), DLT (631), YUyg.Tr (92), Trkm.Tr (130).

4138 **Daġar** (داغار)[637]: (/r/ sükûn ile). "Tatar dilinde: savaş, dövüş". [İH.177a]
4139 **Dāġul/Dāġūl** (داغُل-داغول)[638]: (/ġ/ ötre ile). "dolandırıcı, düzenci, hileci, piç".
4140 **Degşürmek/Degüşmek** (داكشورماک-داكوشماک)[639]: (/g/'ler ile). "[Rūm Tr.] değiştirmek". [ML.172b]
4141 **Deklü** (داكلو)[640]: (/k/ ile). "[Rūm Tr.] tür, denli, kadar".
4142 **Daldalamaḳ** (دالدالاماق)[641]: "bir şeyin arkasına girmek, saklanmak".
4143 **Dalav** (دالاو)[642]: "ölümcül zehir".
4144 **Dalaḳ** (دالاق): "dalak".
4145 **Dāv** (داو)[643]: "satranç ve tavla gibi oyunlardaki oyun sırası; kumarda ortaya sürülen tutunun miktarını artırma; sövgü, küfür".
4146 **Daruġa** (داروغه): "bir kentin ya da bölgenin yöneticisi"[644]. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den*[645]*:*

Biri taptı daruġalıḳ 'işretin
Biri urdı ser-ḥad sarı nevbetin [TÜ.111a]
(بیری تاپتی داروغه لیق عشرتین/بیری اوردی سرحد ساری نوبتین)

4147 **Dalay-lama** (دالایلامه): (/y/ sükûn ile). "Ḫaṭā'nın güneydoğusundaki Cav kentinde bulunan ve Ḫan Balıġ'a bir aylık mesafesi olan Moġulların Kâbesi"[646]. [M1.207a]
4148 **Dalbay** (دالبای)[647]: (/b/ medli elif ile). "avcı kuşları çağırmak için kuşçuların kullandıkları kuş kanadı". *Dört Dīvān'dan:*

---

[637] Bk. SG (859), Derleme.
[638] M1, M2, ML, İH: Dāġıl/Dāġūl; TÜ: Dāġıl (داغِل). (/ġ/ esre ile)// SG: Dāġul "Dāġūl'un kısaltmasıdır" (859/1417). Bk. MK (137, 26a/6), MK-Özb (Fasl.28), Külliyat-Yazma-TB (1469)// BR-Muin (816/869): Dāġūl/Daġūl (داغول-دغول).
[639] Yazmalar: Degşümek/Degüşmek (داكشوماک-داكوشماک)// SG (860), Tarama (62): Degşürmek.
[640] Yazmalar: Deglü (/g/ ile)// SG: Deklü (860)// Tarama: Deñglü (64)// Derleme: Dekli "kadar".
[641] SG: Daldalamaḳ/Daldalanmaḳ/Daldalaşmaḳ (860-861)// Krgz.Tr: Daldala- "örtmek; korumak"; Daldalan- "saklanmak" (294)// YUyg.Tr: Daldilimaḳ "siper etmek" (93)// Trkm.Tr: Daldala- "sığınmak, elini kendine siper etmek" (132)// Tr.Tr: Duldala- "korumak, siper altına almak"; Daldalan- "gölgeli yere saklanmak"// Derleme: Daldalamak "örtmek, saklamak"// Moğ-Les: Daldala- "saklamak, örtmek; korumak" (359).
[642] Bk. SG (862)// Trkm.Tr-Hamzayev: Dalav "zarar, ziyan"// Derleme: Talav "tehlikeli ve öldürücü bir çeşit hastalık"; Dalak "fazla su içmekten ileri gelen bir hastalık, karın şişliği; difteri hastalığı; pıhtılaşmış olan; şarbon hastalığı".
[643] Bk. SG (1417), BR-Muin (821).
[644] Bk. SG (859)// AŞ: "subaşı" (116a)// CC: Daraga "askerî vali" (56)// Derleme: Daruğa "askerî vali"; Darğa "mübaşir"// Moğ-Les: Daru- "basmak, sıkmak; bastırmak, yenmek" (371); Daruga/Darga "başkan, yönetmen" (372).
[645] Yazmalar, AŞ (116a): *Sedd-i Sikenderī'den.* Bk. AŞ (116a), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).
[646] Ḫaṭā| M2, ML, İH: Ḫatā// Cav| Yazmalar: Çav. Bk. Cav, SG (862).
[647] Yazmalar: Dalpay (دالپای). (/p/ medli elif ile)// Tekrarı| M1.208a, M2.205b, ML.173b, İH.178a, TÜ.111b: Dalbay "zırhın kola geçirilen parçası, kolçak, kola geçirilen demir kolluk"// SG: Dalbay/Ḳaratġu (862/1053)// Krgz.Tr: Dalba "alıcı kuş için yem; yırtık; paçavra hâline gelmiş" (293)// Moğ-Les: Dalbaga/Dalbā/Dalba "bayrak, yelken" (358); Dali "kuşun kanadı" (360); Dalabçi(n) "kanat; kanada benzeyen her şey" (356).

Ni gögge çıḳmaḳ ėrür dalbay u otaġa bile
Ki bāl u per bu ise mümkin ėrmes ol pervāz
(نِی کوککا چیقماق اَیرور دلبای و اوتاغه بیله/که بال و پر بو ایسه ممکن اَیرماس اول پرواز)

4149 **Dalda** (دالدا)[648]: “bir şeyin arkası, sırt; gizli yer, dulda”.

4150 **Daldaġay** (دالداغای)[649]: “kanadı kırılmış kuş”.

4151 **Dalġa** (دالغا): “dalga; hava veya suyun değişmesi”.

4152 **Dalu** (دالو)[650]: “Moğ. omuz”.

4153 **Demür tikeni** (دَمور تِیکانی): (/t/ esre ile). “üçken biçimindeki tohumu insanların giysilerine yapışan bir ot, demir dikeni”.

4154 **Denĝel** (دَنکل)[651]: (/n/ sükûn ile, /g/ üstün ile). “[bir mecliste] yüz yüze oturmak; (**Dengil**) [Fa. aptal, budala; deyyus, pezevenk]”.

4155 **Davul** (داوُوْل)[652]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “havayı karartan şiddetli rüzgâr”.

4156 **Dayın** (دایِیْن)[653]: (/y/ esre ile, diğer /y/ sükûn ile). “Moğ. düşman, yağı”.

4157 **-Da-b** (داب)[654]: “sözcüğün sonuna gelen ek: aldab gibi”.

4158 **-Dik** (دِیک)[655]: “sözcüğün sonuna gelen ek: aldik ‘alsın’, saldik ‘salsın’ gibi”. *Dīvān'dan:*

Tilbe kön̂glümni Nevāyī żabṭ ėyley almadın̂g
İmdi çėk andın ėlik her sarı barsa bardik[656]
(تیلبه کونکلومنی نوایی ضبط اَیلای آلمادینک/ایمدی چَیک آندین اَیلیک هر ساری بارسا باردیک)

Ey Nevāyī tilegen zühd ü ṣalāḥ
Gözi vü kön̂glini hem asradik[657]
(ای نوایی تیلاکان زهد و صلاح/کوزی و کونکلی نی هم آسرادیک)

/d/ Babı /b/ ve /p/ ile [M2.205a]

4159 **Dipse** (دِپسا)[658]: (/p/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). “tepin!, ayağını yere vur!; [kazanı ocaktan alırken altına konan ve ince yaş ağaç dallarından yapılmış bir alet]”. [ML.173a]

---

[648] Bk. SG (862)// Krgz.Tr: “örtü; perde; siper; sığınak” (294)// YUyg.Tr: “siper, sığınak” (93)// Trkm.Tr: “destek, dayanak, arka” (132)// Derleme: “dulda”// Moğ-Les: Dalda [Dal~Tr. Yaş. DLT: Yaşru “gizli, gizlice” (958)] “gizli, saklı, kuytu” (358).

[649] Bk. SG (862).

[650] Bk. SG (862), NS (185a)// Krgz.Tr: Dalı “kürek kemiği; omuzlar” (294)// Moğ-Les: Dalu/Dal [~Tr. Yal “at yelesi”. Bk. DLT (944)] “kürek kemiği” (358).

[651] Yazmalar: Den̂gil (دانکِل). (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). Bk. SG (863), BR-Muin (887)// FL: Den̂gel “toplanılan yer, toplantı yeri” (24*2)// Krgz.Tr: Denğgeel “seviye”; Denğgeeldeş “denk” (305)// Tatar.Tr: Ten̂ggel “denk, eşit, aynı; belli bir yer; çevre” (272).

[652] Bk. SG (863)// Kzk.Tr: Davıl “fırtına, boran, tufan” (120)// Krgz.Tr: Dobul/Dool “şiddetli dolu; fırtına” (310/311)// YUyg.Tr: Davul “kasırga, urağan” (95)// Derleme: Dağıl “toz kaldırarak esen rüzgâr”.

[653] SG: Dayın [~Tr. Yağı. Bk. DLT (940)] “düşman” (863). Bk. Yağı, Cav, Yav, Yov// Moğ-Les: Dayn “savaş; düşmanlık” (354).

[654] M1, TÜ: yok.

[655] M1, TÜ: yok// Yazmalar: -Dek (داک). Verilen örnekler de mastar biçiminde anlamlandırılmıştır.

[656] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 210a; ML: 177b; İH: 182a. Bk. AŞ (56b), SG (434), GS (261, 337).

[657] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 210a; ML: 177b; İH: 182a. Bk. SG (137), NŞ (324, 325).

[658] M1, M2, ML, İH: Dipsen “tepinmek”; TÜ: Dipse “tepinmek”// SG: Dibse (869).

4160 **Dibek** (دِبَک)[659]: (/b/ üstün ile). "çocuk beşiğinin altına konan testi; (Rūm Tr.) dibek, ağaçtan yapılmış büyük havan". [İH.177b]
4161 **Dipsemaḳ** (دِپساماق)[660]: (/p/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "tepinmek, ayakla yere vurmak".
4162 **Debūr** (دَبور)[661]: (/b/ ötre ile). "batı yönünden esen yel, batı rüzgârı". Ḳaanī'den:
Hemī ne-pūyed bī-ḥükm-i ū ṣabā vu debūr
Hemī ne-cünbed bī-emr-i ū cenūb u şimāl
(همی نپوید بی حکم او صبا و دبور/همی نجنبد بی امر او جنوب و شمال)
[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:
[Girib ėyledi barçasıġa 'ubūr]
Niçük kim su üzre ṣabā vu debūr
(نیچوک کیم سو اوزره صبا و دبور)
4163 **Depingü** (دَپنکو)[662]: (/p/ esre ile, /n/ sükûn ile). "eyerin barağı; üzengi".
4164 **Dapḳu** (دَپقو)[663]: (/p/ sükûn ile). "dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta". [M1.207b]

/d/ Babı /d/ ile

4165 **Ded** (دَد): (/d/ üstün ile, ikinci /d/ sükûn ile). "yırtıcı hayvan". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Geh yār u muṣāḥibim ded ü dām
Geh tutmay alar bile hem ārām
(که یار و مصاحبم دد و دام/که توتمای آلار بیله هم آرام)
Urdı Leylī ėşigige gām
Dedler tutuban yıraḳraḳ ārām
(اوردی لیلی اَیشیکیکا کام/ددلار توتوبان یِراق راق آرام)

/d/ Babı /r/ ile

4166 **Der-gehinĝe** (دَرکهیْنکا)[664]: (/d/ ve /g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "huzuruna, eşiğine". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tün der-gehinĝe tilençi zengī
Ėgnide tėrisidür pelengī
(تون درکهینکا تیلانچی زنکی/اَیکنی دا تیریسی دور پلنکی)

---

[659] Yazmalar: Dipek (دِپَک). (/p/ üstün ile). Bk. SG (869)// DLT: Sibek "içine işemesi için çocuğun beşiğine konan kamış" (823)// Kzk.Tr: Şümek "sübek" (649)// Kzk.Tr-Oraltay: Tübek "beşikte çocuğun pisliği etrafa dağılmaması için konulan şey" (279)// Özb.Tr.Alt: Tübäk/Tüwäk "çocuk beşiğinin altına konan saksı" (164/171); Sümäk/Şümäk "beşikte sidiği tübeğe aktaran kamış" (253)// Derleme: Sibek "sübek".
[660] SG (862): Dibsemaḳ (دیبساماق)// AŞ: Dėpse- (117a/560)// Krgz.Tr: Tepse- "ayakları altına almak, çiğnemek" (727)// YUyg.Tr: Depsimek "çiğnemek" (97)// Moğ-Les: Debse- "tepmek, ayağını yere vurmak, çiğnemek" (380).
[661] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1417), Dehhuda.
[662] Yazmalar: Debingü (دَبِنکو). (/b/ esre ile, /n/ sükûn ile). Bk. Tepingü.
[663] SG: Dabḳu/Tabḳu "yerme; Nedr-'Alī'ye göre: dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta; biti yok etmeğe yarayan boya" (856-857)// AŞ: Dupḳu "dokuyucuların ayaklarını bastıkları ağaç; bitten arındırmak için doğan kuşuna sürülen boya" (120a)// Özb.Tr.Gültekin: Täbge "dokuma tezgâhı" (200)// Zanaat Terimleri Sözlüğü: Dapkı "kilim dokuma tezgâhının alt ağacını döndürmeğe yarayan ufak sopa (Kızılca*Bor-Niğde)".
[664] M1, TÜ: yok.

4167 **Durna telālā** (دُرنا تَلالا)[665]: (/d/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /t/ üstün ile). “nağme, ezgi; bir şarkı”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Arıġnınĝ ikki yanıdın ‘alālā
Neşāṭ ehli tüzüb durna telālā

(آریغ نینک ایکّی یانیدین علالا/نشاط اهلی توزوب درنا تلالا)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Ġafletdin evrādıda ‘alālā, niçük ki mestler bezmide durna telālā.

(غفلت دین اورادیدا علالا، نیچوک که مست لار بزمیدا درنا تلالا)

4168 **Derāy** (دَرای)[666]: (/d/ üstün ile). “çan, çıngırak, zil”. *Dört Dīvān'dan:*

Ger-çi Leylī maḥmilidin nāle köp çėkgey derāy [**M2.205b**]
Ṣavtı mühlik bolmaġay Mecnūn-ı mużṭar könĝli dik [TÜ.111b]

(کر چه لیلی محملی دین ناله کوپ چَیککای درای/صوتی مهلک بولماغای مجنون مضطر کونکلی دیک)

4169 **Derġam** (دَرغم)[667]: (/d/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “içkisiyle ünlü olan bir kentin adı”.

/d/ Babı ‘ayın ile

4170 **Da‘d** (دَعد)[668]: (/d/ üstün ile, /‘/ sükûn ile). “güzelliği ile ünlü bir ‘Arab kızı”. *Dört Dīvān'dan:* [ML.173b]

Cemālın Da‘d eger dėb-min köp ėtme ey ‘Arab ḥayret
Yüzi ‘aynın görüb her yan naẓar ḳıl zülfdin dālın

(جمالین دعد اکر دَیب مین کوپ ایتمه ای عرب حیرت/یوزی عینین کوروب هر یان نظر قیل زلف دین دالین)

/d/ Babı /k/ ile

4171 **Dik** (دِیک)[669]: (/d/ esre ile, /k/ sükûn ile). “sessiz, suskun”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳara tilni dėmekdin bir zamān çėk
Dėsenĝ kim barmaġay başınĝ ḳalem dik[670] [İH.178a]

(قرا تیلنی دَیماکدین بیر زمان چَیک/دَیسانک کیم بارماغای باشینک قلم دیک)

4172 **Degle/Degley** (دَکله-دَکلای)[671]: (/d/ üstün ile, /g/ ve /y/ sükûn ile). “kısa kollu üst giysisi”.

/d/ Babı /l/ ile

4173 **Delāl** (دَلال)[672]: (/d/ üstün ile). “naz, kırıtma”.

---

[665] Bk. SG (1417)// FŞ (318, XXXIV/70), FŞ-Özb (XXXIV), Hamse-Taşbasma (219), MK (161, 34b/4), MK-Özb (Fasl.37): dirnā telālā (دِرنا تلالا).

[666] ML, İH: yok. Bk. BR-Muin (831).

[667] TÜ: yok. Bk. FV (677), BR-Muin (837-838).

[668] TÜ: yok. Bk. SG (1418), FV (677).

[669] Yazmalar: Dek (دَک). (/d/ üstün ile, /k/ sükûn ile) “sessiz dur!, sus!”. Bk. Tik turmaġıl, Tėk turmaḳ// SG: Tik/Dik (754/870).

[670] çėk| Yazmalar: dek (دَک). Bk. FŞ (86, III/46), FŞ-Özb (III), Külliyat-Yazma-TB (486).

[671] Yazmalar: Degley/Digley (دَکلای-دِیکلای). Bk. Digle/Digley// SG: Degle/Digle/Digley (860/870)// AŞ: Degle “üste giyilen kısa yenli kaftan” (116a)// Moğ-Les: Degeley/Deeley “yelek, kısa kürk” (386); Düley/Düliy “yağmurluk, kepenek” (445).

[672] ML: yok; İH: üzeri çizili; TÜ: 234b. Bk. SG (1418), BR-TDK (159), FV (677).

4174 **Delle/Delletü'l-muḥtāle** (دَلَّه-دَلَّةُ المحتاله)[673]: (/d/ ve /l/ üstün ile, /t/ ötre ile, /ḥ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "hileci bir kadın". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ın ölmesine neden olan yaşlı kadın hakkında şöyle der: [M1.208a]

Atab gög pīr-zālı ḫāle anı
Felek dėb delletü'l-muḥtāle anı[674]

(آتاب کوک پیر زالی خاله آنی/فلک دَیب دلّة المحتاله آنی)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Dėme perī-ḫ˘ān ki ėrür pīre-zāl
Ḳaddı bolub delle ṣıfatlıḳġa dāl
Encümi tezvīrde yaşı anıñ
Ṣubḥ beyāżı dėme başı anıñ
Hem töküb ėl ḳanını tedbīr ile
Hem alıb ėl cānını tezvīr ile
Ḫusrevler ḳatlı üçün tīz-hüş
Ḫusrev hem dėme ki Ferhād-küş[675]

(دَیمه پری خوان که اَیرور پیره زال/قدّی بولوب دله صفت لیق غه دال
انجمی تزویر دا یاشی آنینک/صبح بیاضی دَیما باشی آنینک
هم توکوب اَیل قانی نی تدبیر ایله/هم آلیب اَیل جانی نی تزویر ایله
خسرو لار قتلی اوچون تیزهش/خسرو هم دَیمه که فرهادکش)

Dört Dīvān'dan:

Dehr ra'nāsı fen ü mekri bile tapsañ firīb
Tā ni mekr ėtgey 'ayān bu delle-yi pür-fen yana[676]

(دهر رعناسی فن و مکری بیله تاپسانک فریب/تا نِی مکر اَیتکای عیان بو دلهٔ پرفن ینه)

Felek zālınıñ mekridin boldum īmin
Nidin kim ṭalāḳ-ı bu muḥtāle ḳıldım[677] [**M2.206a**]

(فلک زالی نینک مکریدین بولدوم ایمن/نیدین کیم طلاق بو محتاله قیلدیم)

4175 **Deletü/Deltü/Döltü** (دَله تو-دَلتو-دَولتو)[678]: (/d/ ve /l/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "sırtlan, yeleli kurt". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mekr ile sevād-ı 'anber-ālūd

---

[673] Yazmalar: Dele/Delehü'l-muḥtāle (دَلَه-دَلَهُ المحتاله). (/d/ ve /l/ üstün ile, /h/ ötre ile, /ḥ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). Bk. SG (1418).

[674] pīr| Yazmalar: pīre (پیره). Bk. FŞ (437, XLVIII/8), FŞ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (585).

[675] tezvīr| Yazmalar: teẕvīr (تذویر)// ḳatlı| Yazmalar: cānı (جانی)// Ḫusrev hem dėme| Yazmalar: Dėme ki Ḫusrev dė (دَیمه که خسرو دَی). Bk. HE (342, XLVIII/15), HE-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (457).

[676] mekr| Yazmalar: fikr (فکر)// yana| Yazmalar: yine (یِنه). Bk. SG (1418), BV (394, 543), BV-Özb (G.540), Külliyat-Yazma-TB (366).

[677] zālınıñ| M1, M2, ML, İH: ėlginiñ. Bk. GS (339, 451), GS-Özb (G.437).

[678] Yazmalar: Deletü (/d/ ve /l/ üstün ile, /t/ ötre ile) "sırtlan"// Tekrarı| Deltü (/l/ sükûn ile, /t/ ötre ile) "yıldız böceği"// Tekrarı| M1.209b, TÜ.112b: Dolġu (دَولغو). (/d/ üstün ile) "sırtlan"; M2.207b, ML.175a, İH.179b: Dolġu/Döltü// AŞ (120b), SG (866): Döltü// NS: Deletü/Döltü (81b)// Moğ-Les: Del "yele; kalın ve sert kıllar" (392); Deltey "yeleli"; Deltey çinua "uzun yeleli kurt" (398).

Döltü töşügige salıban dūd[679]

(مکر ایله سواد عنبرآلود/دولتو تَوشوکی کا سالیبان دود)

4176 **Dolana** (دَولانه)[680]: (/n/ üstün ile). “orman eriği, alıç, dağ elması”.

/d/ Babı /m/ ile

4177 **Demāme** (دَمامه)[681]: (/d/ ve ikinci /m/ üstün ile). “kös, davul, dümbelek”. [ML.174a]

4178 **Demür ḳapuḳ** (دَمُر قَپُق)[682]: (/d/ üstün ile, /m/ ötre ile, /ḳ/ üstün ile, /p/ ötre ile). “Moğ. demir kale, sağlam kale”. [İH.178b]

4179 **Demān** (دَمان): (/d/ üstün ile). “vakit, zaman; bağırıp çağıran, kükreyen; saldıran”[683].

4180 **Demdeme** (دَمدمه)[684]: (/d/'ler üstün ile, /m/ sükûn ile). “hile, düzen, aldatma; büyü”. Mīrzā Mehdī Tebrīzī'den[685]:

Ey dil demī bi-nişīn fāriġ zi demdeme bāş
Der ‘ayn-ı bā-hemegī bī-yār u bī-heme bāş
Gürg-i güşāde-dehān īn gelle rā-st şübān
Ḫ̌āhī zi gürg emān bīrūn ez-īn reme bāş

(ای دل دمی بنشین فارغ ز دمدمه باش/در عین با همه کی بی یار و بی همه باش
گُرگ کشاده دهان این گلّه راست شبان/خواهی ز کرگ امان بیرون ازین رمه باش)

/d/ Babı /n/ ile

4181 **Deng** (دَنک)[686]: (/d/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “sersem, şaşkın, aklı perişan; salak, aptal”. *Dört Dīvān'dan:*

Deng ḳılmıştur Nevāyī'ni ḫumār
An̂ga tutsun bir ḳadeḥ sāḳīġa dėn̂g

(دنک قیلمیش تور نوایی نی خمار/اَنکا توتسون بیر قدح ساقیغه دَینک)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ki çün ol ḫaylnı ḥayret ḳılıb deng
Ḳılıban Ermeniyye sarı āheng

(که چون اول خیلنی حیرت قیلیب دنک/قیلیبان ارمنیّه ساری آهنک)

Leylī ve Mecnūn'dan: [M1.208b]

Ėgnin̂gge salay libās-ı gül-reng
Kim rengi ḫıredni ėylegey deng[687]

(اَیکنینککا سالای لباس کلرنک/کیم رنکی خردنی اَیلاکای دنک)

---

[679] töşügige| Yazmalar, AŞ (120b), SG (866): tėşügige (تَیشوکی). Bk. LM (304, 2832), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (667).

[680] Yazmalar: Dalana (دَلانه). (/n/ üstün ile) “yer elması, patates”// Tekrarı| M1.209b, M2.207b, ML.175a, İH.179b, TÜ.112b: Dolana “orman eriği”. Bk. SG (866)// AŞ: Dolana (120b/570)// Krgz.Tr: Dolono “akdiken ağacı” (310)// YUyg.Tr: Dolana “akdiken” (104)// Moğ-Les: Dolugana/Dolunu “alıç” (413).

[681] Bk. FV (677), BR-TDK (160).

[682] Yazmalar: Demür ḳabuḳ (دَمُر قَبُق). (/d/ üstün ile, /m/ ötre ile, /ḳ/ üstün ile, /b/ ötre ile). FV kaynaklı biçim olmalıdır (677/611). Bk. Vassaf (50).

[683] Yazmalar: “filleri büyük ve güçlü olan bir yer adı”. Bk. SG (1418), BR-TDK (160).

[684] ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili. Bk. BR-TDK (160), FV (677).

[685] M1: Şems-i Tebrīzī'den.

[686] Bk. SG (1418), BR-TDK (163)

[687] Ėgnin̂gge| Yazmalar: Ėgnige (اَیکنیکا). Bk. LM (350, 3296), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma1 (688).

Dört Dīvān'dan:
Ni sāḳī ol ki anıng̃ ʻişvesiġa baḳsa bolur
Ḥavās lāl u ḫıred mesḫ ü rūḥ-ı nāṭıḳa deng
(نی ساقی اول که آنینک عشوه سیغه باقسا بولور/حواس لال و خرد مسخ و روح ناطقه دنک)
4182 **Dengāne** (دَنکانه)[688]: (/d/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ üstün ile). "şölen ve eğlence masraflarını karşılamak için adam başına düşen pay". *Dört Dīvān'dan:*
Niçe müflis isteb dėdim mey üçün
Ḳılalı için ara dengāneī [**M2.206b**]
(نیچه مفلس ایستاب دَیدیم می اوچون/قیلالی ایچین آرا دنکانهٔ)
Bābür Şāh'tan:
Ḫoş ol ki bahār faṣlı bu dünyāda
Bolġay ṭarab esbābı barı āmāde
Ger bolmasa esbāb ėteling̃ dengāne
Mindin gezek ü ṭaʻām sindin bāde[689]
(خوش اول که بهار فصلی بو دنیاده/بولغای طرب اسبابی باری آماده
کر بولماسا اسباب اَیتالینک دنکانه/مین دین کزک و طعام سین دین باده)

/d/ Babı /v/ ile [TÜ.112a]

4183 **Devlet Ayab** (دَولت آیاب): (/y/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "Emīr Niẓāmu'd-dīn ʻAlī Şīr Nevāyī'nin küçük kardeşinin adı. Yaşlanınca, onu kendi yerine Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayḳara'nın veziri yaptı". *Sedd-i Sikenderī'de* onunla ilgili şöyle der:
Eyā gevherim kānının̂g gevheri
Münīr aḫterim burcının̂g aḫteri
Niçe evc-i ḥaşmet üze fāş-sin
Man̂ga nisbet içre ḳarındaş-sin
(اَیا کوهریم کانی نینک کوهری/منیر اختریم برجی نینک اختری
نیچه اوج حشمت اوزه فاش سین/منکا نسبت ایچرا قاریناش سین)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:
Biri resmi boldı ṣadāret-meʼāb
Biri ismi boldı vezāret-iyāb[690]
(بیری رسمی بولدی صدارت مآب/بیری اسمی بولدی وزارت ایاب)
4184 **Dögülder/Dükülder** (دَوکولدار-دُوکولدار)[691]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). "yürek çarpar". *Dört Dīvān'dan:*
Çü kūçedin ḳulaġım dübdürün ėşitse kön̂gül
Dükülder ėyle kim ol nāzenīn süvār gėlür[692] [ML.174b]
(چو کوچه دین قولاغیم دوبدورون اَیشِتسا کونکل/دوکولدار اَیله کیم اول نازنین سوار گَیلور)
4185 **Dūk** (دُوک): (/d/ ötre ile). "iğ, eğirmen, kirmen"[693].

---

[688] Bk. SG (1418)// BR-TDK: Dāngāne (152)
[689] Bu beyitler| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. AŞ (19a), SG (328), BD (248/69a, 271).
[690] resmi| M1, M2, ML, İH: ismi// iyāb| Yazmalar: Ayab (آیاب). Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).
[691] Yazmalar: Dögülder. Bk. SG (/g/ ile) (864).
[692] Çü| M1, M2, İH, TÜ: Çi (چه)// süvār| Yazmalar: nigār (نکار). Bk. SG (864), FK (170, 173), FK-Özb (G.164), Külliyat-Yazma2 (445).

4186 **Dü-çūbe** (دُوچوبه)[694]: (/d/ ötre ile, /b/ üstün ile). "çadırın iki direği". [M1.209a] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Dü-çūbe ucı bu fīrūze ḫar-gāh
Anıñ ikki kömeci mihr ile māh
Ḳazuḳ sīmīn ü zerrīn kim ḳaḳılġan
Kevākib dik sipihr üzre çaḳılġan[695]

(دوچوبه اوجی بو فیروزه خرگاه/آنینک ایکّی کماجی مهر ایله ماه
قازوق سیمین و زرّین کیم قاقیلغان/کواکب دیک سپهر اوزره چاقیلغان)

4187 **Döndi** (دَوْندی): (/d/ üstün ile, /v/ ve /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] döndü; (**Dondı**) dondu". [İH.179a]

4188 **Devālī** (دَوالی)[696]: (/d/ üstün ile). "İskender zamanında Şīrvān'ın büyüğü". *Sedd-i Sikenderī'den:*
[Firengīs dik Ḫāverān mülkidin]
Devālī kibi Şīrvān mülkidin

(دوالی کیبی شیروان ملکیدین)

4189 **-Duruḳ** (دُوروق)[697]: "alet adı yapan ek: boyunduruḳ gibi".

4190 **-Dur/Durur** (دُور-دُورور)[698]: "sözcüklerin sonuna eklenir. -dur anlamı verir".

4191 **Dūst-gānī** (دوستکانی)[699]: (/d/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "Fa. arkadaşlar veya sevgililerle içki içme; arkadaşın veya sevgilinin anısına ve şerefine içilen içki; [içki sırasını başkasına ikram etmek]; büyük kadeh; sevgili". [**M2.207a**] *Dört Dīvān'dan:*
Naḳd-ı cānımnı bėrib mey gėltürüñ ey dūstlar
Kim anı içmek üçün bir dūst-gānī asradım

(نقد جانیم نی بَیریب می گَیلتورونک ای دوستلار/کیم آنی ایچماک اوچون بیر دوستکانی آسرادیم)

4192 **Düb düz** (دُوبدوز): (/d/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "dümdüz".

4193 **Dotur** (دَوتور)[700]: (/d/ üstün ile, /t/ ötre ile). "kaftanın astarı".

4194 **Dodaġ** (دَوداغ): (/d/ üstün ile). "dudak"[701].

4195 **Duvaġ** (دُوواغ): (/d/ ötre ile). "duvak, örtü; kapak"[702].

4196 **Düdük** (دُودوک): (/d/'ler ötre ile). "ney, düdük". Rubā'ī:

---

[693] Yazmalar: "hizmetçi kadın" anlamı da verilmiştir. Dedek (ددک) maddesiyle bir karıştırma söz konusudur. Bk. BR-TDK (187)// YUyg.Tr: Dük (107).

[694] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Dehhuda: "iki direkli çadır".

[695] ḳaḳılġan| Yazmalar: ḳaḳılşan (قاقیلشان). Bk. SG (1062), FŞ (197, XXI/10), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (517).

[696] Bk. BR-Muin (890).

[697] M1: 208b; TÜ: yok.

[698] M1: 209b; TÜ: yok.

[699] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BR-Muin (890), SG (1418), Dehhuda.

[700] Yazmalar: Dutur (دُوتور). (/d/ ve /t/ ötre ile). Bk. SG (863), Moğ-Les (420).

[701] Yazmalar: HA kaynaklı (36a) yanlış olarak Duvaġ maddesinin anlamı da bu maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (863), Trkm.Tr (165), Azb.Tr (215)// CC: Totak/Todak (193).

[702] Yazmalar: Bu anlam, HA kaynaklı (36a) yanlış olarak, Dodaġ maddesinin altında verilmiştir// SG: Duvaġ/Tuvaġ (868/710).

Sınıḳ sebū acı çağır ḥazīn düdük ḳurı nāy
Yitin harāyıma yārān mini ġam aldı harāy
Siziñgle bāde içib seyr-i māh ėden gėceler
Ne yaẖşı günler idi hay levḥaşe'llāh hay

(سِنِق سبو آجی چاغِر حزین دودوک قوری نای/یِتین هرایِمه یاران مینی غم آلدی هرای
سیزینکله باده ایچیب سیر ماه اَیدن گَیجه لار/نه یخشی کونلر ایدی های لوحش الله های)

4197 **Dürpilmek/Dörpilmek** (دُورپیلماک-دَورپیلماک)[703]: (/d/ ötre ile). "[Rūm Tr.] törpülenmek". [TÜ.112b]

4198 **Dübdürün** (دُوْبدورون)[704]: (/d/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /b/ sükûn ile). "ayak sesi"[705]. *Dört Dīvān'dan:*

Çü kūçedin ḳulaġım dübdürün ėşitse köñgül
Dükülder ėyle kim ol nāzenīn süvār gėlür[706]

(چو کوچه دین قولاغیم دوبدورون اَیشِتسا کونکل/دوکولدار اَیله کیم اول نازنین سوار گَیلور)

4199 **Düşün** (دُوشون): (/d/ ve /ş/ ötre ile). "düşün!".

4200 **Düşündüm** (دُوشوندوم): (/d/ ve /ş/ ötre ile). "düşündüm".

4201 **Düşünmey** (دُوشونمای): (/d/ ve /ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "düşünmez; [düşenmeden]".

4202 **Düşüngey** (دُوشونکای): (/d/ ve /ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "düşünecek; [düşüne]". [M1.209b, ML.175a]

4203 **Dürpi/Dörpi** (دُورپی-دَورپی)[707]: (/d/ ötre ile, /p/ esre ile). "[Rūm Tr.] törpü".

4204 **Dürpiçi/Dörpiçi** (دُورپچی-دَورپچی)[708]: (/d/ ötre ile, /p/ ve /ç/ esre ile). "[Rūm Tr.] törpücü".

4205 **Dürluḳ** (دُورلوق)[709]: (/d/ ötre ile). "incili; kadınların yüzlerini süsleyen inci".

4206 **Durman** (دُورمن)[710]: (/d/ ötre ile). "Özbekiyye'den bir boy adı". [**M2.207b**]

4207 **Duzaḳ** (دُوزاق): (/d/ ötre ile). "tuzak, ağ; Ġāzī Ḳamuḳ'un üç fersahlığında bulunan ve Dağıstān'a bağlı bir yer adı"[711]. [İH.179b]

4208 **Düzgün** (دُوزکون): (/d/ ötre ile). "düzgün, düzenli".

---

703 Yazmalar: Dürbilmek (دُوربیلماک) "Moğ. törpü". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (35b). Bk. SG (863), Dürpi/Dörpi// DLT: Törpül- (897).

704 Yazmalar: Döbdürün (دَوْبدورون). (/d/ üstün ile, belirli /v/ ile, /b/ sükûn ile). Bk. SG (863)// AŞ: دوپدورون (120a)// Kzk.Tr: Dübir "gürültü, patırtı, ses" (130); Übir dübir "ayak sesi" (593)// Krgz.Tr: Düp "sert bir şey üzerine vurma sesi" (317); Dür "yansımalı söz" (318)// YUyg.Tr: Düpür "gürültü" (108).

705 Yazmalar: "dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta" anlamı da verilmiştir. SG kaynaklı yanlış olmalıdır (863). AŞ'de (120a) bir sonraki maddesi olan Dupḳu maddesinin anlamından karışmış olabilir. Bk. Dabḳu.

706 süvār| Yazmalar: nigār (نکار). Bk. SG (863), FK (170, 173), FK-Özb (G.164), Külliyat-Yazma2 (445).

707 Yazmalar: Dürpi. Bk. SG (864)// DLT: Törpig/Törpigü (897)// Kzk.Tr: Türpi (564)// Krgz.Tr: Türpü (773)// Trkm.Tr: Törpi (635)// Derleme: Dörpü/Dürpü.

708 Yazmalar: Dürpiçi. Bk. SG (864).

709 Bk. AŞ (120a), SG (864), FŞ (236, XXV/64).

710 Bk. SG (864).

711 Yazmalar: Ġāzī Ḳamuḳ, HA kaynaklı (35b) yanlış olarak Ġāzī Famuḳ/Ġārī Ḳamuḳ biçiminde verilmiştir. Bk. SG (864), Tuzaḳ// SG: Tuzaḳ/Duzaḳ (661/864)// DLT (907), CC (202), Krgz.Tr (768), YUyg.Tr (429): Tuzaḳ// Kzk.Tr: Duzaq (130)// Moğ-Les: Tusi- "kösteklemek"; Tusiya/Tuşa/Tuşaga "köstek, bukağı; engel" (1304).

4209 **Düşünmek** (دُوشونماک)[712]: (/d/ ve /ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] düşünmek”.
4210 **Doġulan** (دَوغولان)[713]: (/d/ üstün ile, /ġ/ ötre ile). “Moğ. topal”.
4211 **Dögükdemek/Dögüldemek/Düküldemek** (دَوکوکداماک-دَوکولداماک-دُوکولداماک)[714]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). “yürek çarpmak”. *Dört Dīvān'dan:*
Ni tüş ki hicri belāsın görerde sisgensem
Düküldemek bile ḳoşnını oyġatur yüregim[715]
(نِی توش که هجری بلاسین کورَاردا سیسکانسام/دوکولداماک بیله قوشنی نی اویغاتور یوراکیم)
4212 **Dögmec** (دَوکماج)[716]: (/d/ üstün ile). “üzerine yağ sürülüp yenilen sıcak ekmek”.
4213 **Dögük** (دَوکوک)[717]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). “yürek çarpıntısı”.
4214 **Dögülek/Dügülek** (دَوکولک)[718]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). “olgunlaşmamış kavun, kelek”.
4215 **Dügün** (دُوکون): (/d/ ve /g/ ötre ile). “düğüm; şölen, toy, düğün”.
4216 **Dolamaḳ** (دَولاماق)[719]: (/d/ üstün ile). “dolamak, sarmak”.
4217 **Dolaşmaḳ** (دَولاشماق): (/d/ üstün ile). “dolaşmak, sarılmak”.
4218 **Dolaḳ** (دَولاق)[720]: (/d/ üstün ile). “dolak, bacaklara sarılan sargı”.
4219 **Dolaşıḳ** (دَولاشیق): (/d/ üstün ile). “dolaşık, karışık”[721].
4220 **Dü-aşama** (دُوآشامه)[722]: (/d/ ötre ile). “iki katlı”. *Dört Dīvān'dan:*
Köñ̂gül ḫarābeside saldı ṭarḥ-ı mihriñ̂ ‘aşḳ
Ki öy havālıḳ olur boldı çün dü-aşama[723]
(کونکل خرابه سیدا سالدی طرح مهرینک عشق/که اوی هوالیق اولور بولدی چون دُوآشامه)

---

[712] Yazmalar: Düsünmek (دُوسونماک). (/d/ ve /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36a). Bk. SG (864).
[713] Yazmalar: Dusuġlan (دُوسوغلان). (/d/ ve /s/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36a: Dusuġulan). Bk. SG (864), NS (185a)// Moğ-Les (409): Dogulang/Dogolon(g).
[714] Yazmalar: Dögdemek/Dögüldemek (دَوکداماک-دَوکولداماک). (/d/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36a)// SG (864): دوکولداماک-دوکوکداماک (/g/ ile)// AŞ: Döküldemek (120a/570)// Şemsiyev: Düküldemek (201)// Krgz.Tr: Düküldö- (316)// YUyg.Tr: Düküldimek/Dükürlimek (107)// Trkm.Tr: Dükürde- (181).
[715] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2, ML.175a, İH.179b: Dögük (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile) “ıslık” maddesi altında verilmiştir. Bu madde BL kaynaklı yanlış olmalıdır (57b)// hicri| Yazmalar, BL, AŞ, SG: hicr (هجر)// Düküldemek| Yazmalar, BL: Dögük dėmek (دَوکوک دَیماک)// oyġatur yüregim| Yazmalar, BL (57b): oyḳatur köñ̂glüm (اویقاتور کونکلوم). Bk. AŞ (120b), SG (864/1122), GS (314, 414), GS-Özb (G.400), Külliyat-Yazma2 (98), Külliyat-Yazma-TB (84: dögükdemek), Divan-Yazma (369*2).
[716] Bk. SG (865), Derleme.
[717] Bk. SG (865).
[718] Yazmalar: Dögülek. Bk. SG (865), Tüynek// Trkm.Tr-Hamzayev: Tüvelek// Derleme: Dügelek/Düğelek/Düğülek/Düğlek/Düglek/Düvlek/Divlek/Düvelek/Düylek/Dülek/Dövlek/Dövelek/Döylek/Dölek.
[719] M1, M2, ML, İH: Dolaḳ// SG: Dolamaḳ/Dolaşturmaḳ (865)// Trkm.Tr: Dola-/Dolaşdır- (168/169).
[720] Bk. SG (866), Trkm.Tr (169).
[721] Yazmalar: “dolaşmak”. Bk. SG (866).
[722] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok.
[723] ḫarābeside| Yazmalar: ḫarābesidin (خرابه سیدین)// boldı çün| Yazmalar: çün bolur (چون بولور). Bk. BV (386, 531), BV-Özb (G.528), Külliyat-Yazma-TB (363).

4221 **Düley** (دُولاى)[724]: (/d/ ötre ile). "[Moğ.] sağır".
4222 **Dölmek** (دَولمک)[725]: (/d/ üstün ile). "zehirli örümcek, böğ". [M1.210a, ML.175b]
4223 **Dolı** (دَولى): (/d/ üstün ile). "dolu; dolu yağışı, donmuş yağmur".
4224 **Duman** (دُومان): (/d/ ötre ile). "duman, koyu buğu".
4225 **Dümri** (دُومرى)[726]: (/d/ ötre ile). "büyük kös, büyük davul; [Rūm Tr: tef]". [ML.175a]
4226 **Dolama** (دَولَمه)[727]: (/d/ üstün ile). "[sarma yemeği]".
4227 **Dün** (دُوْن): (/d/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "dün". [**M2.208a**] Luṭfī'den:

Ay ḳotanlab ʻacz üçün boldı ḥiṣārī tün gėce
Tuttı ḥüsnüñġġa müsellem dünyīniñ nāḥiyyetin[728]
(آى قوتانلاب عجز اوچون بولدى حصارى تون گيجه/توتتى حسنونكغه مسلّم دنيى نينک ناحيّتين)

[Dört Dīvān'da] Muʻammā'dan:

Meclisde şeyẖ bu gėce köp şeyn başladı
Sındurdı şemʻ ü nuḳlnı ḥavż içre taşladı[729] (cevabı: Muḥsin) [ML.175b]
(مجلس دا شيخ بو گيجه كوپ شين باشلادى/سيندوردى شمع و نقلنى حوض ايچره تاشلادى)

4228 **Döndürmek** (دَوندورماک): (/d/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "döndürmek".
4229 **Dönen** (دَونان)[730]: (/d/ üstün ile, /n/ medli elif ile). "dört yaşındaki tay".
4230 **Donanma** (دَونانمه)[731]: (/d/ üstün ile, /n/ medli elif ile, diğer /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] donanma, süslenme, süslülük, düzen; ayin, tören; padişahın yanında bulunan adamları ve mal mülkü; [savaş gemisi, donanma]". [İH.180a]
4231 **Dünbül** (دُونبول)[732]: (/d/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /b/ ötre ile). "olgunlaşmamış meyve veya tahıl".
4232 **Doñguz** (دَونكوز)[733]: (/d/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "beyinsiz, serseri".

---

724 Yazmalar: Dolalı (دَولالى). (/d/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36a). Bk. SG (866), NS (185a), King (274, 204A/13), Moğ-Les (444)// Krgz.Tr: Dülöy (316).
725 Bk. SG (866)// BR-Muin: Dülmek/Dilmek (875/915)// Reşidi: Delmek/Dilmek/Dülmek (684).
726 Bk. SG (867), Kıpçak (TZ) (67), Tarama (73)// DLT: Tümrüg "tef" (909)// Derleme: Dümrük "silindir biçiminde olan şey"// Moğ-Les: Dünggür/Dünger "şaman davulu, büyük davul" (446).
727 Bk. SG (867), Trkm.Tr (169), Derleme.
728 tün| Yazmalar: dün (دون)// ḥüsnüñġġa| Yazmalar: ḥüsniġa (حسنيغه)// dünyīniñ nāḥiyyetin| Yazmalar: yüziniñ māhiyyetin (يوزى نينک ماهيّتين). Bk. AŞ (152a), LD (151/424a, 200).
729 bu| Yazmalar: dün (دون)// köp| Yazmalar: çoḳ (چوق)// u nuḳlnı| Yazmalar: nuḳlını (نقلينى). Bk. NŞ (699, 709/42), NŞ-Özb (Muammalar.43), Külliyat-Yazma2 (286), Külliyat-Yazma-TB (269).
730 Yazmalar: Dünen (دُونان). (/d/ ötre ile, /n/ medli elif ile). Bk. SG (867)// Alt.Tr: Tönön "dört yaşandaki öküz" (184)// Kzk.Tr: Dönen "dört yaşındaki aygır" (129)// YUyg.Tr: Dönen "dört yaş; dört yaşlı hayvan" (106)// Moğ-Les: Dörbe(n)/Dörvön/Döröv [~Tr. Dört] "dört" (426); Dönen "dört yaşandaki erkek hayvan" (425).
731 Yazmalar: Dunanma (دُونانمه). (/d/ ötre ile, /n/ medli elif ile, diğer /n/ sükûn ile)// SG: Donanma/Ṭonanma (867/1015).
732 Bk. SG (867)// Kzk.Tr: Dümbil/Dümbilez "olgunlaşmamış, çiğ, ham, pişmemiş" (131)// Krgz.Tr: Dümbül "olmamış (meyve veya tane)" (316).
733 Bk. SG (867)// Kzk.Tr: Doñġız "domuz; kaba, sevimsiz" (129)// Trkm.Tr: Doñguz "domuz; aşağılık, pis, alçak" (170).

4233 **Döymek** (دَویماک)[734]: (/d/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] katlanmak, dayanmak, sabretmek".

/d/ Babı /h/ ile

4234 **Dehre** (دَهره)[735]: (/d/ ve /r/ üstün ile). "orak, tahra".

4235 **Dihşet/Dehşet** (دِهشت-دَهشت)[736]: (/d/ esre ile, /ş/ üstün ile). "şaşma, şaşkınlık; korkma, korku, dehşet".

4236 **Dehene** (دَهَنَه)[737]: (/d/ ve /n/ üstün ile). "atın ağzına takılan demir alet, gem, at ağızlığı; ilaçlarda kullanılan bir panzehir".

/d/ Babı /y/ ile [TÜ.113a]

4237 **Dėmeñ̂giz** (دَیمانکیز): (/d/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "demeyiniz". *Dört Dīvān'dan:*

Dėmeñ̂giz bülbül Nevāyī'ni semender dėñ̂ ki bar
Naẓmı içre şuʻle-yi Cāmī vü sūz-ı Ḫusrevī

(دَیمانکیز بلبل نواییني سمندر دَینک که بار/نظمی ایچرا شعلهٔ جامی و سوز خسروی)

4238 **Dėbtür** (دَیبتور): (/d/ üstün ile, /t/ ötre ile). "demiştir". *Dört Dīvān'dan:*

Yañ̂gı aynı ḳaşıñ̂ gūyā ḳulum dėbtür hilāl atlıḳ
Ḳadı taʻẓīm üçün ḫamdur bolub bu nüktedin memnūn[738]

(یانکی آینی قاشینک کویا قولوم دَیب تور هلال آتلیق/قدی تعظیم اوچون خم دور بولوب بو نکته دین ممنون)

4239 **Dėrler** (دَیرلار): (/d/ üstün ile). "derler, söylerler". *Dört Dīvān'dan:*

Gözüñ̂ ü zülf ü ḳaşıñ̂dın incü dik boldı yaşım
Ḫalḳ uşbu vechdin dėrler anı dürr-i ʻaden[739]

(کوزونک و زلف و قاشینکدین اینجو دیک بَولدی یاشیم/خلق اُوشبو وجه دین دَیرلار آنی درّ عدن)

4240 **Dėy alur** (دَی آلور): (/d/ üstün ile). "diyebilir".

4241 **Dėse bolġay** (دَیسه بَولغای)[740]: (/d/ ve /b/ üstün ile). "denilebilir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Zamān yaḫşı yamanı bile işi yoḳ, dėse bolġay ki ʻālemde mundaḳ kişi yoḳ. [**M2.208b**]

(زمان یخشی یامانی بیله ایشی یوق، دَیسا بولغای که عالم دا مونداق کیشی یوق)

4242 **Dėr ėrdiñ̂giz** (دَیر اَیردِیْنکیز): (/d/ üstün ile, /d/ esre ile, /y/ sükûn ile, /g/ esre ile). "der idiniz". [M1.210b] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu kim dėr ėrdiñ̂giz sulṭānımızdur
Raʻiyyet-biz biz ü ol ḫanımızdur [ML.176a]

(بو کیم دَیر اَیردینکیز سلطانیمیزدور/رعیّت بیز بیز و اول خانیمیزدور)

4243 **Dėy almas** (دَی آلماس): (/d/ üstün ile). "diyemez". *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ḫaḳanı, İskender'in mektubunun yanıtında şöyle der:

---

[734] M2, ML, İH: Düymek. Bk. SG (868), Derleme.

[735] TÜ: yok. Bk. FV (677), BR-TDK (158), Azb.Tr (183), Derleme.

[736] M2: üzeri çizili; ML, İH, TÜ: yok// Yazmalar: Dihşet. Bk. Dehhuda// FV: Dehşet (677-678).

[737] TÜ: yok// Yazmalar: Dehne (دَهنَه). Bk. FV (678), BR-TDK (157).

[738] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. NŞ (456, 457).

[739] Bu beyit| TÜ: yok// Gözüñ̂ ü zülf ü ḳaşıñ̂dın incü dik boldı yaşım| Yazmalar: Göz ü zülf ü ḳaşıdın eşkim bolubtur incü dik (کوز و زلف و قاشیدین اشکیم بَولوبتور اِینجو دیک). Bk. GS (365, 490), GS-Özb (G.475), Külliyat-Yazma-TB (96).

[740] M1, TÜ: yok; ML: 178a; İH: 182a// SG: Dėse bolġay/Dėb bolġay/Dėse bolur (874).

Bu sözni dėy almas sipihr-i berīn
Ki gėlsün cenābımġa ḫaḳan-ı Çīn
(بو سوزنی دَی آلماس سپهر برین/که گیلسون جنابیم غه خاقان چین)
4244 **Dėmekde** (دَیماکدا): (/d/ üstün ile). "derken". *Dört Dīvān'dan:*
Aġzı sözin dėmekde bėli yādıma gėlür
Ārī daḳīḳ nükte ara yüz bėrür ḫayāl[741]
(آغزی سوزین دَیماکدا بَیلی یادیما گیلور/آری دقیق نکته آرا یوز بَیرور خیال)
4245 **Dėb** (دَیب)[742]: (/d/ üstün ile). "demiş; Moğ. yüksek makam, mevki, taht, şan, büyüklük". *Dört Dīvān'dan:*
Dėb imiş hicrimde min dik göz ü köñ̂glin asrasun
Vay kim yoḳtur mañ̂ga ḫārā köñ̂gül ḳaṣṣāb göz[743]
(دَیب ایمیش هجریمدا مین دیک کوز و کونکلین آسراسون/وای کیم یوقتور منکا خارا کونکل قصّاب کوز)
Salıbtur çār-bāliş gül tutubtur çār-geh bülbül
Ni sūd ol şeh içey dėb mül müşerref ėylemes evreng[744] [İH.180b]
(سالیب تور چاربالش کل توتوبتور چارکه بلبل/نی سود اول شه ایچای دَیب مل مشرّف اَیلاماس اورنک)
4246 **Dėñ̂g** (دَینک): (/d/ üstün ile). "deyin!, söyleyin!". *Dört Dīvān'dan:*
Deng ḳılmıştur Nevāyí'ni ḫumār
Añ̂ga tutsun bir ḳadeḥ sāḳīġa dėñ̂g
(دنک قیلمیش تور نوایی نی خمار/اَنکا توتسون بیر قدح ساقیغه دَینک)
Yār eger hem-pā vu pā-ber-cā ise bu devrde
Başıġa her laḥẓa ėvrülmek bolur pergār dik[745]
(یار اکر هم پا و پابرجا ایسا بو دوردا/باشیغه هر لحظه اَیورولماک بَولور پرکار دیک)
[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:
Burun yitti deryā-yı zāḫirni dėñ̂g[746]
[Yana on iki miñ̂g cezāyirni dėñ̂g]
(بورون یِتّی دریای زاخرنی دَینک)
4247 **Dėy alman** (دَی آلمان)[747]: (/d/ üstün ile). "diyemem".
4248 **Dėmeñ̂g** (دَیمانک): (/d/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "demeyin".
4249 **Dėyişmek** (دَییِشماک): (/d/ üstün ile, ikinci /y/ esre ile). "söyleşmek, karşılıklı konuşmak".
4250 **Dėdük** (دَیدوک): (/d/ üstün ile). "dedik".

---

741 sözin| Yazmalar: sözi (سوزی). Bk. GS (301, 394), GS-Özb (G.380), Külliyat-Yazma-TB (81).
742 Bk. SG (869)// ŞT: Dib "tahtın yeri" (T69b/10)// Moğ-Les: Deb "adım, derece, kademe; yüzeyden yüksek yer" (378).
743 köñ̂glin| Yazmalar: köñ̂glün (کونکلون). Bk. GS (184, 225), GS-Özb (G.216), Külliyat-Yazma-TB (52).
744 Bu beyit| M1, TÜ: yok// çār-geh| Külliyat-Yazma2 (220), SG (786): çerge "çadır, otağ". Bk. NŞ (334, 335), NŞ-Özb (G.335), Külliyat-Yazma-TB (204).
745 Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// pergār dik| M1: birbirge dėñ̂g (بیربیرکا دَینک). Bk. GS (270, 350), GS-Özb (G.338), Divan-Yazma (322*2).
746 Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili// zāḫir| TÜ: ẕāḫir (ذاخر). Bk. Sİ (464, 6214), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (919), Hamse-Taşbasma (491).
747 ML: 175b// Yazmalar: Dėbe alman (دَیبه آلمان). (/d/ ve /b/ üstün ile)// M1, M2: "diyebilir"; ML.175b, İH: "diyemez"// AŞ (117a), SG (873): Dėy alman// NS: Dėy alman/Dėye alman (81b).

4251 **Dėse bolmas** (دَیسه بَولماس): (/d/ ve /b/ üstün ile). "denilemez". *Dört Dīvān'dan:*
Noḳṭa-yı mevhūmnı yüz ḳısm farż ėtseñ̂ birin
Dėse bolmas bar anıñ̂ yoḳ aġzınıñ̂ miḳdārıca
(نقطهٔ موهوم نی یوز قسم فرض اَیتسانک بیرین/دَیسه بولماس بار آنینک یوق آغزی نینک مقداریجه)
4252 **Dėgen dik** (دَیکان دیک): (/d/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "dediği gibi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Meh-veş ol ėkev dėgen dik ėtti
Köñ̂glin ḳoyub anda öyge gėtti
(مهوش اول اَیکاو دَیکاندیک اَیتّی/کونکلین قویوب آندا آویکا گَیتّی)
4253 **Dėydür** (دَیدور)[748]: (/d/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "der, söyler".
4254 **Dėdiñ̂gler** (دَیدِیْنکلار)[749]: (/d/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dediniz".
4255 **Dėgüsilerdür** (دَیکوسیلاردور)[750]: (/d/ üstün ile, /s/ esre ile). "diyecekler".
4256 **Dėse** (دَیسا)[751]: (/d/ üstün ile). "dese".
4257 **Dėsem** (دَیسام)[752]: (/d/ üstün ile). "desem".
4258 **Dėsek** (دَیساک)[753]: (/d/ üstün ile). "desek". [ML.176b]
4259 **Dėydürgen** (دَیدورکان)[754]: (/d/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "demiş; diyen; demek".
4260 **Dėydürmiş** (دَیدورمیش)[755]: (/d/ üstün ile). "dermiş, söylermiş".
4261 **Dėmeydür** (دَیمای دور)[756]: (/d/ üstün ile). "demez; dememiş".
4262 **Dėgeli** (دَیکالی)[757]: (/d/ üstün ile). "demek için; diyeli". [ML.176a]
4263 **Dėgülük** (دَیکولوک): (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). "demeli, denecek, denilesi". [**M2.209a**] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan*[758]*:*
Ḫıred-mend çın sözdin özge dėmes [M1.211a]
Velī barça çın hem dėgülük ėmes [ML.176b]
(خردمند چین سوزدین اوزکا دَیماس/ولی بارچه چین هم دَیکولوک اَیماس)
4264 **Dėgin** (دَیکین): (/d/ üstün ile, /g/ esre ile). "değin, dek, kadar; sanki, güya; söyle!". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Felekge dėgin ėyle raḫşende taş
Ki perdāḫt ḳılġaylar ėyleb tırāş

---

748 TÜ: yok. Bk. SG (872).
749 M1: 211a; TÜ: yok.
750 M1: 211b; TÜ: yok.
751 M1: 211b; TÜ: yok. Bk. SG (875).
752 M1: 211b; TÜ: yok.
753 M1: 211b; TÜ: yok. Bk. SG (874).
754 M1: 212a; TÜ: yok. Bk. SG (873).
755 M1: 212a; TÜ: yok.
756 M1: 211b; TÜ: yok.
757 M1: 212a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.212a, M2.210a, ML.178a, İH.182a, TÜ.114a: Dėggeli (دَیککالی) "denecek, demeli". Bk. SG (875), AŞ (118b).
758 Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den.* Bk. MK (329, 105a/5), MK-Özb (Tenbih.123), Külliyat-Yazma-TB (1502), MK-Amire (198).

(فلک کا دَیکین اَیله رخشنده تاش/که پرداخت قیلغایلار اَیلاب تراش)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize (2. anlam):
[Çü çābük cemālıdın aldı niḳāb]
Dėgin çıḳtı mīġ astıdın āftāb[759]

(دَیکین چیقتی میغ آستیدین آفتاب)

Dört Dīvān'dan (3. anlam):
Min ü muġ deyri kim her sāyil anda şeh sarı baḳmas
Dėgin ey şeyẖ himmetdin mü yā şevketdin ėrkin mü[760]

(مین و مغ دیری کیم هر سایل آندا شه ساری باقماس/دَیکین ای شیخ همّت دین مو یا شوکت دین اَیرکین مو)

4265 **Dėyeli** (دَیْیالی): (/d/ üstün ile, /y/ sükûn ile, diğer /y/ medli elif ile). "diyelim"[761]. [İH.181a, TÜ.113b]

4266 **Dėgüng̑** (دَیکونک): (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dersin, söylersin"[762]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Nevāyī niçe dėgüng̑ sözni heẕyān
Bu heẕyānlarnı ḳoy bir Tėng̑ri'ge yan

(نوایی نیچه دَیکونک سوزنی هذیان/بو هذیان لارنی قوی بیر تَینکریکا یان)

4267 **Dėr mü** (دَیر مو): (/d/ üstün ile). "der mi, söyler mi". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī, Mecnūn'a şöyle yazar:
Nāz uyḳusıdın açar mu-sin göz
Yüz nāz ile ėlge dėr mü-sin söz

(ناز اویقوسیدین آچار موسین کوز/یوز ناز ایله اَیلکا دَیر موسین سوز)

4268 **Dėgil** (دَیکیل): (/d/ üstün ile). "sanki, güya; söyle!". *Dört Dīvān'dan:*
Gög mihridin ʻayyārraḳ Behrām'dın ẖūn-ẖˇārraḳ
Sin yā felek ġaddārraḳ ey mihri yoḳ māhım dėgil

(کوک مهریدین عیّارراق بهرام دین خونخوارراق/سین یا فلک غدّارراق ای مهری یوق ماهیم دَیکیل)

4269 **Dėgirmen/Dėgermen** (دَیکِرمن-دَیگرمن)[763]: (/d/ üstün ile, /g/ esre ile). "değirmen". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
İski diraẖt u gül-i nev-ẖīz ang̑a
İkki tėgirmen suyı kārīz ang̑a[764]

(ایسکی درخت و کل نوخیز آنکا/ایکّی تَیکرمن سویی کاریز آنکا)

4270 **Dėge-sin** (دَیکاسین): (/d/ üstün ile). "dersin, söylersin; [diyesin]". *Dört Dīvān'dan:*
Başım üzre fürḳatıng̑ taşını görseng̑ dėge-sin
Noḳṭa ẓāhir ėylemiş gūyā Nevāyī üzre nūn

(باشیم اوزره فرقتینک تاشینی کورسانک دَیکاسین/نقطه ظاهر اَیلامیش کویا نوایی اوزره نون)

---

759 Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. AŞ (118a), SG (871), Sİ (410, 5432), Sİ-Özb (LXIV).

760 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. AŞ (118a), SG (871), NŞ (513, 514).

761 Yazmalar: "diyeceğim"// AŞ: Dėyli/Dėyeli "diyelim" (119b/120a)// SG: Dėyli/Dėyling̑ "diyelim" (874).

762 AŞ: "dersin; desen gerek" (118b)// SG: "diyeceksin" (875).

763 M1, M2, TÜ: Dėgirmen; ML, İH: Dėgermen. Bk. Tėgirmen/Tėgermen.

764 tėgirmen| Yazmalar: dėgirmen (دَیکرمن). Bk. HE (438, LIX/19), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma-TB (474).

Dėgey-sin baḥr devrinde ḳamışlıḳ içre ot tüşmiş
Gözüm girdinde ḳan yaş kim yügürür ḫār-ı müjgānda [ML.177a]
(دَیکای سین بحر دوریندا قامیش لیق ایچره اوت توشمیش/کوزوم کردیندا قان یاش کیم یوکورور خار مژکانده)
4271 **Dėn̂giz** (دَیْنکیز)[765]: (/d/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “deyiniz!”. *Dört Dīvān'dan:*
Ṭaleb yolıdağı āvārelerġa müjde dėn̂giz
Ki yolġa hādī ėrür dūst maḥmili ceresi
(طلب یولیداغی آواره لارغه مژده دَینکیز/که یول غه هادی اَیرور دوست محملی جرسی)
4272 **Dėgen** (دَیکان)[766]: (/d/ üstün ile, /g/ medli elif ile). “diyen, söyleyen”. *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*
Ol idi dėgen özi bėrgen özi
Bez̠l ara saçġan özi tėrgen özi[767]
(اَول ایدی دَیکان اَوزی بَیرکان اَوزی/بذل آرا ساچغان اَوزی تَیرکان اَوزی)
4273 **Dėy alġay mu** (دَی آلغای مو)[768]: (/d/ üstün ile, /y/ sükûn ile). [**M2.209b**] “diyebilir mi”. *Ferhād u Şīrīn'den:* [M1.211b]
Cuʿal kön̂gli üçün bāġ içre bülbül
Dėy alġay mu ki rūḥ-efzā ėmes gül
(جعل کونکلی اوچون باغ ایچرا بلبل/دَی آلغایمو که روح افزا اَیماس کل)
4274 **Dė** (دَی): (/d/ üstün ile). “de!, söyle!; pekiştirme olarak: çabuk ol, haydi; [**-DI**] geçmiş zaman eki. Gėldi, urdı gibi; [**Dey**] Fa. kış”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Sipeh dėme deryā-yı ḫūn-ḫ̌ār dė
Felek baḥrı andın nümūdār dė[769]
(سپه دَیمه دریای خونخوار دَی/فلک بحری آندین نمودار دَی)
4275 **Dirsün** (دِیرسون)[770]: (/d/ esre ile, /s/ ötre ile). “Moğ. çok, bol”. [İH.181b]
4276 **Dėgüci** (دَیکوجی): (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). “deyici, söyleyen”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Yalġan söz, dėgücisin bī-iʿtibār ḳılur, nivçün ki ol gevherni ḫazef dik ḫār ḳılur.
(یالغان سوز دَیکوجی سین بی اعتبار قیلور، نیوچون که اول کوهرنی خزف دیک خار قیلور)
4277 **Dirim** (دِیریم)[771]: (/d/ esre ile). “alaçığın çevresini örten ağaçlar”.
4278 **Dirim öyi** (دِیریم اَویی)[772]: (/d/ esre ile, elif üstün ile). “alaçık”.

---

765 M1: 210b; TÜ: yok. Bk. SG (873).
766 M1: 211a; TÜ: yok. Bk. SG (873).
767 idi| Yazmalar, SG (722): dėdi (دَیدی). Bk. SG (873), LT (217, 2779), LT-Özb (CLVIII), Külliyat-Yazma-TB (1000).
768 Tekrarı| TÜ.113a: Dėbe alġay mu (دَیبه آلغایمو). (/d/ ve /b/ üstün ile)// AŞ: Dėy alġay mu (117a)// NS: Dėy alġay mu/Dėye alġay mu (81b).
769 baḥrı| Yazmalar: baḥrın (بحرین). Bk. Sİ (185, 2045).
770 Bk. SG (869), Vassaf (66)// FV: “Tr. çok, kalabalık” (678)// Tarama: Dersü “hep, hepsi, tümü” (65)// Trkm.Tr: Düyrmek “kalabalık” (186)// Moğ-Les: Dügüreng/Degüreng/Degüren/Degürin “dolu, dolmuş, doygun; tam, tamamen” (442).
771 Bk. SG (869)// Derleme: Derim “çadırın etrafını koruyan çul siper”.
772 Yazmalar: Dirim ėvi (دِیریم اَیوی). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36a)// SG: Dėrim öyi/(Rūmī)Derim ėvi “alaçık” (859/869)// Tarama: Derim/Derim evi “çevresi ve üstü keçe ya da saz ile örtülen çadıra benzer göçebe evi” (65).

4279 **Dizi** (دِیزی): (/d/ ve /z/ esre ile). "[Rūm Tr.] tele dizilmiş taneler, dizi".
4280 **Dikleşmek** (دِیْکلاشماک)[773]: (/d/ esre ile, /y/, /k/ ve /ş/ sükûn ile). "dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak". [ML.177b]
4281 **Dėr** (دَیر): (/d/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "der, söyler". *Dört Dīvān'dan:*

Muṭrib bile ni köñgli açılsun Nevāyī'niñg
Kim min firāḳdın dėsem ol dėr 'Irāḳ'dın[774]
(مطرب بیلا نِی کونکلی آچیلسون نوایی نینک/کیم مین فراق دین دَیسام اول دَیر عراق دین)

Çün dėdim ẖālıñg bile göz merdüminiñg ḥālı bar
Dėdi ol kim ẖāl dėr-sin noḳṭasız hem ḥāl ėrür[775]
(چون دَیدیم خالینک بیله کوز مردمی نینک حالی بار/دَیدی اول کیم خال دَیرسین نقطه سیز هم حال اَیرور)

Dėsem zülfüñg mü köñglüm ėyledi bend
Dėr ey miskīn anıñg bir tārıdur bu[776]
(دَیسام زلفونک مو کونکلوم اَیلادی بند/دَیر ای مسکین آنینک بیر تاری دور بو)

4282 **Dėgey mü** (دَیکایمو): (/d/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "der mi, söyler mi". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳılur cünūn u ḳadeḥ men'ini mañga zāhid
Dėgey mü tilbege bu sözni bolmasa ebleh[777] [M1.212a, TÜ.114a]
(قیلور جنون و قدح منعینی منکا زاهد/دَیکایمو تیلبه کا بوسوزنی بولماسا ابله)

4283 **Dipser** (دِیپسار)[778]: (/d/ esre ile, /p/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "tepinir". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*

Muġannīī bar ėrdi [ẖoş-āvāz ammā] kiçik yaşlıġ [ve dīvāne-sār] ve şūẖ ėrdi, meclisde olturaturġac sėgrib ol 'azīzniñg boynıġa minib ayaḳın dipser ėrdi[779]
(مغنّی بار اَیردی کیچیک یاشلیغ و شوخ اَیردی، مجلس دا اَولتوراتورغاج سَیکریب اوَل عزیزنینک بَوینیغه مینیب آیاقین دِیپسار اَیردی)

4284 **Dėyin** (دَیيین)[780]: (/d/ üstün ile, ikinci /y/ esre ile). "diyeyim; diyesin; diye".
4285 **Dėdik** (دَیدیک)[781]: (/d/ üstün ile). "desin".
4286 **Dėgü dik** (دَیکو دیک)[782]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). "demeli, denecek, denilesi; der gibi".

---

[773] M1, M2, TÜ: Digleşmek. (/d/ esre ile, /y/, /g/ ve /ş/ sükûn ile). Tikleşmek.
[774] Kim| Yazmalar: Ger (کر)// firāḳdın dėsem| Yazmalar: dėsem 'Irāḳ'dın (دَیسام عراق دین)// 'Irāḳ| Yazmalar: firāḳ (فراق). Bk. GS (363, 486), GS-Özb (G.471), Külliyat-Yazma-TB (96).
[775] dėr| GS (169, 203), GS-Özb (G.195), Külliyat-Yazma2 (62): dėy. Bk. Külliyat-Yazma-TB (48), Divan-Yazma (192*2).
[776] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 113a (üzeri çizili). Bk. BV (380, 523).
[777] men'ini| M2, İH, TÜ: men'ni (منعنی). Bk. GS (408, 552), GS-Özb (G.535), Külliyat-Yazma-TB (107).
[778] M1: 210b; TÜ: yok// Yazmalar: Diyer (دِیْیار). (/d/ esre ile, /y/ sükûn ile, diğer /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. AŞ (117b)// SG: Dibser ėrdi (868).
[779] muġannīī| Yazmalar: müftī (مفتی)// turġac| Yazmalar: turḳac (تورقاج)// dibser| Yazmalar: diyer (دِییار). Bk. AŞ (117b), SG (868), NM (9, R57b/14), Külliyat-Yazma1 (69), Külliyat-Yazma-TB (1239).
[780] M1: 211b; TÜ: yok. Bk. AŞ (119b), SG (874).
[781] M1: 212a; TÜ: yok. Bk. SG (875).
[782] M1: 212a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.211b, M2.210a, ML.178a, İH.182a: Dėgügü dik (دَیکوکو دیک). Bk. SG (875).

4287 **Dėgüm** (دَیکوم)[783]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile). “diyeceğim”.
4288 **Dėseñ̂** (دَیسانک)[784]: (/d/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “desen, söylesen”.
4289 **Dėseñ̂iz** (دَیسانکیز)[785]: (/d/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “deseniz”.
4290 **Dėme** (دَیمه)[786]: (/d/ üstün ile). “deme!, söyleme!”. [**M2.210a**]
4291 **Dėyilgüsi** (دَییِلکوسی): (/d/ üstün ile, ikinci /y/ esre ile, /g/ ötre ile). “söylenmeli; söylenecek”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Çün dėyilgüsi şāhlar ḳavlı
Şāh medḥin burun dėmek evlī[787]
(چون دَییِلکوسی شاه لار قولی/شاه مدحین بورون دَیماک اولی)

4292 **Dėb Baḳuy** (دَیب باقُوی)[788]: (/d/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /ḳ/ ötre ile). “Alanca bin Türk bin Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Moğul dilinde Dėb mevki, taht ve talih, Baḳuy ise büyük anlamına gelir”[789]. [İH.182a]
4293 **Dik** (دِیک): (/d/ esre ile). “gibi”. *Dört Dīvān'dan:*

Ṭurfe ruḫ-sārıñ̂ ki ḥüsn içre ėrür gül-zār dik
Ṭurferaḳ budur ki gül-zār ėrmes ol ruḫ-sār dik[790]
(طرفه رخسارینک که حسن ایچرا اَیرور کلزار دیک/طرفه راق بودور که کلزار اَیرماس اول رخسار دیک)

4294 **Dėgince** (دَیکینجه): (/d/ üstün ile, /g/ esre ile). “değin, dek, kadar”. [ML.178a]
4295 **Digle/Digley** (دِیکله-دِیکلای): (/d/ esre ile, /g/ sükûn ile). “kısa kollu üst giysisi”.
4296 **-DIn** (دِین): (/d/ esre ile). “ayrılma durumu eki”. *Dört Dīvān'dan:*

Gözüñ̂ ü zülf ü ḳaşıñ̂dın incü dik boldı yaşım
Ḫalḳ uşbu vechdin dėrler anı dürr-i ‘aden[791]
(کوزونک و زلف و قاشینکدین اینجو دیک بَولدی یاشیم/خلق اُوشبو وجه دین دَیرلار آنی درّ عدن)

4297 **Diñ̂lemek/Dıñ̂lamaḳ** (دِیْنکلاماک-دِیْنکلاماق)[792]: (/d/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “dinlemek, kulak vermek”.
4298 **Dınḳı** (دِیْنقی): (/d/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “duraklama, dinlenme; Kuran ayetlerindeki duraklamalar”.
4299 **Dėyilmek** (دَییِلماک): (/d/ üstün ile, ikinci /y/ esre ile). “denilmek, söylenmek”.

---

783 M1: 212a; TÜ: yok. Bk. SG (875).
784 M1: 210b; TÜ: yok.
785 M1: 211b; TÜ: yok.
786 M1, TÜ: yok; ML: 175b; İH: 180b. Bk. SG (873).
787 ḳavlı| Yazmalar: medḥi (مدحی). Bk. SG (876), SS (77, 625), SS-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (699).
788 TÜ: Dėb Batuy (دَیب باتُوی). (/d/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /t/ ötre ile). Bk. SG (869)// CT-Musevi: Dip Ya(v)ḳuy “ilk yabgu, ana yabgu, yabgu soylu” (2066); Dip Yaḳuy “Abulca (Yāfes̱) bin Nuḥ'un oğlu. Dip ‘taht ve mansıp yeri’, Yaḳuy ‘kavim büyüğü’ anlamına gelir” (47-48)// ŞT: Dib “tahtın yeri”; Baḳuy “ėl uluġı (elin büyüğü)” (T69b/10)// Moğ-Les: Deb “adım, derece, kademe; yüzeyden yüksek yer” (378).
789 Alanca| M1: Almınca// Türk bin Yāfes̱ bin Nūḥ| ML, İH: Yāfes̱ bin Nūḥ. Bk. Alanca.
790 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. GS (261, 337).
791 Bu beyit| TÜ: yok// Gözüñ̂ ü zülf ü ḳaşıñ̂dın incü dik boldı yaşım| Yazmalar: Göz ü zülf ü ḳaşıdın eşkim bolubtur incü dik (کوز و زلف و قاشیدین اشکیم بَولوبتور اِینجو دیک). Bk. GS (365, 490), GS-Özb (G.475), Külliyat-Yazma-TB (96).
792 Yazmalar: Diñ̂lemek. Bk. Tıñ̂lamaḳ// SG: Dıñ̂lamaḳ (872)// Trkm.Tr: Diñ̂le- (162).

4300 **Dīvān** (دِيوان)[793]: (/d/ esre ile). “hâkimler, bakanlar; hesap işleri bürosu, yazıhane; şiir mecmuası, şiir kitabı; vezir; kâtip, yazıcı; mahkeme; Fa. devler, şeytanlar”.
4301 **Yekleş** (يَكلش)[794]: (/y/ üstün ile, /k/ ve /ş/ sükûn ile). “kötü, değersiz”.
4302 **Dėgümizdür** (دَيكوميزدور)[795]: (/d/ üstün ile, /z/ sükûn ile). “diyeceğiz”.
4303 **Dėgüñgüzdür** (دَيكونكوزدور)[796]: (/d/ üstün ile, /g/'ler ötre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). “diyeceksiniz”.
4304 **Dėgüsi** (دَيكوسى)[797]: (/d/ üstün ile, /s/ esre ile). “diyecek”.
4305 **Dėgec** (دَيكاج)[798]: (/d/ üstün ile). “söyleyince, söylediği zaman”.
4306 **Dėyli** (دَيلى)[799]: (/d/ üstün ile). “diyelim”.
4307 **Dėgüce/Dėgünce/Dėgence** (دَيكوجه-دَيكونجه-دَيكانجه)[800]: (/d/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “söyleyince; söyleyinceye kadar; söylediği/söyleyeceği kadar, söyledikçe”.
4308 **Dėmekge** (دَيماک کا)[801]: (/d/ üstün ile, /k/ sükûn ile). “demeğe”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Söz dėmekge ḳılur havā köñglüm
Kilk ünidin tiler nevā köñglüm [İH.182b]
(سوز دَيماک کا قيلور هوا کونکلوم/کلک اونيدين تيلار نوا کونکلوم)

/ẕ/ Babı /v/ ile

4309 **Zūlāne** (زُولانه)[802]: (/z/ ötre ile, /n/ üstün ile). “suçluların ve hayvanların ayaklarına takılan zincir, bukağı”. [M1.212b, **M2.210b**] *Dört Dīvān'dan:*
Bir perīdin ger sañga bend-i cünūn tüşti ni tañg
Ey Nevāyī ḳaçmaġay dīvāneler zūlānedin
(بير پرى دين کر سنکا بند جنون توشتى نِى تانک/اى نوايى قاچماغاى ديوانه لار زولانه دين)
4310 **Ẕü‘āf** (ذُعاف)[803]: (/z/ ötre ile, /‘/ medli elif ile). “ölümcül zehir, ağı”.

/r/ Babı elif ile (17 söz ve deyim)[804] [ML.178b]

4311 **Rāy** (راى): (/r/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “Hind padişahına verilen unvan. Nitekim Rūm padişahı için ḳayṣer, ‘Acem için kesrā, Çīn için ḫaḳan, Turan için ḫan, Gürc için şār,

---

793 Bk. SG (876-877).
794 Yazmalar: Digliş (دِيْكلِش). (/d/ esre ile, /y/, /g/ ve /ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (57a)// SG: Yek/Yekleş/Yėk (1319/1388)// DLT: Yek “şeytan” (964)// CC: Yek “şeytan, kötülük” (225)// Alt.Tr: Ceek “öfke, nefret, kin; şeytan, cin”; Cek “kötü ruh; obur”; Cekte- “değersiz bularak bir yana atmak; zarar vermek; nefret etmek; çürütmek, yalanlamak”; Cekteş “değersiz bularak bir yana atma” (58)// Krgz.Tr: Cek “husumet; nefret”; Cek gör-/Cekte- “nefret etmek” (197/198).
795 M1: 210b; TÜ: yok.
796 M1: 211b; TÜ: yok.
797 M1: 211b; TÜ: yok. Bk. SG (875).
798 M1: 211b; TÜ: yok. Bk. AŞ (118b), SG (875).
799 TÜ: yok// M2, ML, İH: “diyeyim”// AŞ: Dėyli/Dėyeli (119b/120a)// SG: Dėyli/Dėyliñ (874).
800 TÜ: yok. Bk. AŞ (118b), SG (875).
801 M1, M2, TÜ: yok.
802 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Ẕūlāne (ذُولانه)// Tekrarı| M1.423b, M2.421b, TÜ.235a: Zūlāne. Bk. SG (1421), BR-TDK (843).
803 M2: üzeri çizili; ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (678).
804 M1, İH, TÜ: yok; ML: 14 söz.

Tatar için giray ve Yemen padişahı için tübba‘ söylenir"; "(**Rāh**) Hind padişahının unvanı; yol; musikide nağme, makam"[805]. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Mülk ara ḳoydı bu ṣıfat destūr
Ki eger rāy-ı Hind eger faġfūr

(ملک آرا قویدی بو صفت دستور/که اکر رای هند اکر فغفور)

Sedd-i Sikenderī'den:

Nevāyī sümür bāde-yi cān-fezāy
Ki ḳalmış ni Mollū ni ḫaḳan ni rāy

(نوایی سومور بادهٔ جانفزای/که قالمیش نِی ملّو نِی خاقان نِی رای)

Edeb birle şāhāne sāġar sümür
Dimāġıng̑ çü germ oldı efsāne sür[806]

(ادب بیرله شاهانه ساغر سومور/دماغینک چو کرم اولدی افسانه سور)

4312 **Rasıḳ** (راسیق)[807]: (/s/ esre ile). "yanmış çinko; [kaşa sürülen boya, rastık]". [TÜ.114b]

4313 **Rāsū** (راسو)[808]: (/r/ medli elif ile, /s/ ötre ile). "küçük bir hayvan, gelincik". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Kebūterni rāsū ḳılurda helāk
Añ̑ga ṭıfl özin öltürürdin ni bāk

(کبوترنی راسو قیلوردا هلاک/آنکا طفل اوزین اولتوروردین نِی باک)

4314 **Rāk** (راک)[809]: "koç, savaşçı koyun; su çanağı, su bardağı; iğne ipliği".

4315 **-Rek** (راک)[810]: "çokluk ve üstünlük bildiren ek". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Her niçe kim ḥüsn dil-āvīzrek
‘Aşḳ otı èl köng̑li ara tīzrek[811]

(هر نیچه کیم حسن دل آویزراک/عشق اوتی اَیل کونکلی آرا تیزراک)

4316 **-RA** (را): "addan eylem yapma eki: tilbereb, tilbereding̑, tilberer, tilbereme, tilberegey, tilberedi, tilberedim gibi"[812]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Köng̑lek ara müşk ü ‘abīr-i ṭarab
Köng̑lide yüz it ölüb ü gendereb[813]

(کونکلاک آرا مشک و عبیر طرب/کونکلی دا یوز ایت اولوب و کنده راب)

Dört Dīvān'dan:

Ey köng̑ül tilbereding̑ imdi ni tedbīr sang̑a [M1.213a, **M2.211a**]
Ol perī zülfini ger ḳılmasa zencīr sang̑a

---

805 ML, İH: yok. Bk. Ḫaḳan// Yazmalar: "nağme" anlamı Rāy için verilmiştir. Bk. BR-TDK (615/618).

806 Dimāġıng̑| Yazmalar: Dimāġın (دماغین). Bk. Sİ (107, 891), Sİ-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (808).

807 ML, İH: yok. Bk. SG (877), Derleme// BR-Muin: Rāsuḫt (929).

808 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1419), BR-TDK (618).

809 Bk. BR-TDK (616).

810 TÜ: yok// Yazmalar: "küçültme eki".

811 ḥüsn| Yazmalar: ‘aşḳ (عشق)// otı| ML, İH: üni. Bk. HE (264, XXXVIII/51), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (443).

812 Yazmalar: -RAb/-RAdIng̑/-RAr/-RAmA/-Regey/-RAdI/-RAdIm "bir ek".

813 ‘abīr-i| Yazmalar: ‘abīr ü (عبیر و)// gendereb| M1, M2, TÜ: gendreb (کندراب). Bk. AŞ (121a), SG (1173), HE (184, XXVIII/65), HE-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (430).

(ای کونکل تِیلبه رادینک ایمدی نِی تدبیر سنکا/اول پری زلفینی کر قیلماسا زنجیر سنکا)

4317 **-Raḳ/-Raġ** (راق-راغ)[814]: "çokluk ve üstünlük bildiren eki". *Dört Dīvān'dan:*

Ey cemāl u nāz u ʻişveñ birbiridin ḫūbraḳ

Ḳāmetiñ merġūb andın peykeriñ merġūbraḳ

(ای جمال و ناز و عشونک بیربیریدین خوبراق/قامتینک مرغوب آندین پیکرینک مرغوب راق)

/r/ Babı /c/ ile

4318 **Rece** (رَجه)[815]: (/r/ üstün ile). "mimarlıkta kullanılan ölçü ipi; çamaşır ipi, kurutmak için üzerine çamaşır asılan ip". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Tā rece çėkmes yirige bāġ-bān

Bāġ hemān zībde cengel hemān [İH.183a]

(تا رجه چَیکماس ییریکا باغبان/باغ همان زیب دا جنکل همان)

/r/ Babı /ḥ/ ile

4319 **Raḥbe** (رَحبه)[816]: (/r/ üstün ile, /ḥ/ sükûn ile, /b/ üstün ile). "geniş alan, avlu; yeşillik alan, bağ, bahçe; Baġdād'da bir yer adı". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Raḥbelerniñ ėşigin açsunlar

Gül ḫalāyıḳ başıġa saçsunlar

(رحبه لارنینک اَیشیکین آچسونلار/کل خلایق باشیغه ساچسونلار)

Ferhād u Şīrīn'den:

Gül ėyleb berg her bir serv-i nev-ḫīz

Ḳılıb her raḥbedin ḳaṣr içre gül-rīz

(کل اَیلاب برک هر بیر سرو نوخیز/قیلیب هر رحبه دین قصر ایچرا کل ریز)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Ḳaṣrıda bėş raḥbe müheyyā añga

Bolġalı her sarı temāşā añga

(قصریدا بَیش رحبه مهیّا اَنکا/بولغالی هر ساری تماشا اَنکا)

/r/ Babı /ḫ/ ile

4320 **Raḫ raḫ** (رَخ رَخ)[817]: "yarık yarık; çizgili; (**Raḫ**) yarık, çatlak; gam, üzüntü". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫaṭı ki ḫaṭ ḫaṭ asılmıştur imdi ol ruḫdın

Ni ruḫ dėyin yüzini kim bolubtur ol raḫ raḫ

(خطی که خط خط آسیلمیش تور ایمدی اول رخ دین/نِی رخ دَیین یوزینی کیم بولوبتور اول رخ رخ)

Ėrür girerge köñgül ḫaylı ol ṭaraf bir bir [M1.213b]

Taraġ saçıñgda ki yollar yasab turur raḫ raḫ [**M2.211b**]

(اَیرور کیرارکا کونکل خیلی اول طرف بیر بیر/تراغ سچینک دا که یول لار یاسابتورور رخ رخ)

Ḫayālı ḫaylı gözümge gėlürgedür gūyā

---

[814] TÜ: yok// Yazmalar: "küçültme eki".

[815] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. AŞ (120b), SG (1419), BR-Muin (940).

[816] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Ruḥbe (رُحبه). (/r/ ötre ile, /ḥ/ sükûn ile, /b/ üstün ile). FV kaynaklı biçim olmalıdır (678)// TÜ: "bağ, bahçe". Bk. SG (1419), Dehhuda.

[817] Bk. AŞ (121a), SG (877), BR-Muin (940).

Yüzüm ki yol yol olubtur sirişkdin raẖ raẖ[818] [ML.179a]

(خیالی خیلی کوزومکا گیلورکادور کویا/یوزوم که یول یول اولوبتور سرشک دین رخ رخ)

/r/ Babı /v/ ile

4321 **Revşen** (رَوشن)[819]: (/r/ üstün ile). "üç köşeli bir ok temreni".

4322 **Revşenek** (رَوشَنَک): "İskender'in eşi ve Dārā'nın kızı". *Sedd-i Sikenderī'de;* Dārā, İskender'e vasiyetinde şöye der:

Yana Revşenek kim ḳızımdur minin̂g

Bu gündin narı minsizimdür minin̂g

(یانا روشنک کیم قیزیم دور مینینک/بو کوندین ناری مین سیزیم دور مینینک)

4323 **Rus** (رُوس): (/r/ ötre ile). "İskender'in ordusunda bulunan bir boy adı".

4324 **Revānī** (رَوانی)[820]: (/r/ üstün ile, /n/ esre ile). "hemen, çabuk, hızlı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Buyurdı kim revānraḳ gėltürün̂g at

Buyurġac eşhebī gėltürdiler bat[821]

(بویوردی کیم روانراق گیلتورونک آت/بویورغاج اشهبی گیلتوردیلار بات)

/z/ Babı elif ile (17 söz ve deyim)[822]

4325 **Zāġ** (زاغ)[823]: (/z/ medli elif ile). "karga; yay kirişinin ucuna geçirilen siyah pul, yayın ucuna sarılan deri; musikide bir nağme; [zaç, kara boya]". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıb zāġ allıda efġānġa āheng

Ki zülfidin meger kesb ėyledin̂g reng[824]

(قیلیب زاغ آلیدا افغانغه آهنک/که زلفیدین مکر کسب اَیلادینک رنک)

4326 **Zāk** (زاک)[825]: (/z/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "tuza benzer bir maden taşı, zaç, kara boya".

/z/ Babı /ẖ/ ile

4327 **Zaẖme** (زَخمه)[826]: (/z/ üstün ile). "mızrap, tezene, çalgıç". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Her muġannī ki derd-mendāneraḳ nağme çėker anın̂g zaẖmesi [zaẖmlıḳ] yürekge kār-gerrek tėger[827].

---

[818] gėlürgedür gūyā| Yazmalar, Külliyat-Yazma-TB (33): gėlürge gūyādur (گیلورکا کویادور). Bk. SG (877), GS (106, 112), GS-Özb (G.108), Külliyat-Yazma2 (46), Divan-Yazma (119*2).

[819] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Rūyīn (رُویین). (/r/ ötre ile, /y/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (877), AŞ-Hüccetiye (202)// AŞ: روش "yassı ok temreni" (121a).

[820] Bk. Dehhuda.

[821] revānraḳ| Yazmalar: revānī (روانی)// eşhebī| Yazmalar: eşhebin (اشهبین). Bk. FŞ (314, XXXIV/11), FŞ-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma-TB (550).

[822] M1, İH, TÜ: yok; ML: 16 söz.

[823] Yazmalar: Zāġıdın (زاغیدین) "kinaye olarak: sevgilinin saçından"// Tekrarı| M1.423a, M2.421a, TÜ.235a: Zāġ. Bk. SG (1420), BR-TDK (825-826).

[824] allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا)// efġān| M1, ML, İH, TÜ: efḳān (افقان)// zülfidin| Yazmalar: zāġıdın (زاغیدین). Bk. FŞ (387, XLII/57), FŞ-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (570).

[825] Bk. SG (1420), Dehhuda// BR-Muin: Zāc/Zāg (994/998).

[826] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. BR-Muin (1007).

[827] tėger| Yazmalar: yiter (یتار). Bk. MK (124, 21b/7), MK-Özb (Fasl.22), Külliyat-Yazma-TB (1467), MK-Amire (40).

(هر مغنّی که دردمندانه راق نغمه چَیکار آنینک زخمه سی یوراککا کارکرراک تَیکار)

/z/ Babı /k/ ile

4328 **Zükāl** (زُکال)[828]: (/z/ ötre ile). "kömür". [M1.214a, TÜ.115a]

/z/ Babı /l/ ile [M2.212a]

4329 **Zülfüñ̂güz** (زُلفونکوز)[829]: (/z/ ötre ile, /l/ ve /z/ sükûn ile). "saçınız, zülfünüz". Luṭfī'den:

Zülfüñ̂güz ḥayrānı-min kim yılda bir yeldā bolur
Ayda kim gördi iki yeldā tüni mundaḳ ṭavīl[830]

(زلفونکوز حیرانی مین کیم بیلدا بیر یلدا بولور/آیدا کیم کوردی ایکی یلدا تونی مونداق طویل)

4330 **Zılġıt** (زِلغِت)[831]: (/z/ esre ile, /l/ ve /t/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). "düğünlerde eli ağza vurarak çıkarılan ses, zılgıt".

4331 **Zülfüñ̂güñ̂** (زُلفونکونک)[832]: (/z/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "saçının, zülfünün". [İH.183b] *Dört Dīvān'dan:*

Başı yancılġan yılan dik tolġanırdım tā seḥer
Yādıma düşdükce 'ömrüm zülfüñ̂güñ̂ pīç ü ḫamı[833]

(باشی یانجیلغان بیلان دیک تولغانردیم تا سحر/یادیمه دشدکجه عمروم زلفونکونک پیچ وخمی)

4332 **Zülfiġa** (زُلفیغه): (/z/ ötre ile). "saçına, zülfüne". Luṭfī'den:

Zülfiġa ḳadr u berāt oḫşar velī yüz farḳı bar
Söz anıñ̂ yanındaġı ḫorşīd ü meh-tābıdadur[834]

(زلفیغه قدر و برات اوخشار ولی یوز فرقی بار/سوز آنینک یانینداغی خورشید و مهتابی دادور)

4333 **Zülfüñ̂** (زُلفونک): (/z/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "saçın, zülfün". *Dört Dīvān'dan:*

Göz ü ḳaşıñ̂ bi-'aynihi nergis başıda nūn
Zülfüñ̂ ayaḳıñ̂ astıda çün verd ayaḳı dāl[835]

(کوز و قاشینک بعینه نرکس باشیدا نون/زلفونک اياقینک آستیدا چون ورد ایاقی دال)

Köñ̂güller nālesi zülfüñ̂ kemendin nā-gehān görgec
Ėrür andaḳ ki ḳuşlar ḳıçḳırışḳaylar yılan görgec[836] [ML.179b]

(کونکل لار ناله سی زلفونک کمندین ناکهان کورکاج/اَیرور آنداق که قوشلار قچقِرشقایلار بیلان کورکاج)

4334 **Zülfüñ̂ mü** (زُلفونک مو): (/z/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "saçın mı, zülfün mü". *Dört Dīvān'dan:*

Dėsem zülfüñ̂ mü köñ̂glüm ėyledi bend

---

828 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// BR-Muin: Zügāl (1026)// Dehhuda: Zuġāl/Zügāl// Muin: Zükāl.

829 Yazmalar: Zülfüḳuz (زُلفوقوز).

830 Zülfüñ̂güz| Yazmalar: Zülfüḳuz (زُلفوقوز)// gördi| LD: körmiş (114/419a, 148).

831 ML, İH: yok// Yazmalar: Zulḳat (زُلقت). (/z/ ötre ile, /l/ ve /t/ sükûn ile, /ḳ/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b: Zılfat). Bk. SG (878).

832 Yazmalar: Zülfüḳuñ̂ (زلفوقونک).

833 yancılġan| M1, M2, TÜ: yancılḳan (یانجیلقان)// tolġanırdım| Yazmalar: tolḳanırdım (تولقانردیم)// zülfüñ̂güñ̂| Yazmalar: zülfüḳuñ̂ (زلفوقونک). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

834 ü| Yazmalar: yok. Bk. LD (74/413a, 90).

835 verd| M1, M2, İH, TÜ: derd (درد). Bk. GS (301, 394), GS-Özb (G.380), Külliyat-Yazma-TB (81).

836 ḳıçḳırışḳaylar| Yazmalar: ḳıçḳırıçḳaylar (قچقِرچقایلار). Bk. AŞ (148b), SG (1142), GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31).

Dėr ey miskīn anınĝ bir tārıdur bu [M1.214b]

(دَیسام زلفونک مو کونکلوم اَیلادی بند/دَیر ای مسکین آنینک بیر تاری دور بو)

4335 **Zülfünĝni** (زُلفونکنی): (/n/ ve /g/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "saçını, zülfünü". *Dört Dīvān'dan:* [M2.212b]

Eşk içinde ġarḳa-min zülfünĝni tutḳay-min mü dėb

Ėyle kim tācir tėnĝiz rencin çėker sevdā üçün

(اشک ایچیندا غرقه مین زلفونکنی توتقای مین مو دَیب/اَیله کیم تاجر تَینکیز رنجین چَیکار سودا اوچون)

/z/ Babı /n/ ile

4336 **Zenĝü** (زَنکو): (/z/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "merdiven; basamak"[837].

4337 **Zenaẖ** (زَنخ)[838]: (/z/ üstün ile). "çene; efsane ve hikâye anlatma, saçma konuşma; laf, değersiz söz, yararsız söz". *Dört Dīvān'da* [Rubā'iyāt'dan]:

Ḳorḳutma mini tamuġdın ey zāhid-i yaẖ

Cennet manĝa bolġusı dėben urma zenaẖ

(قورقوتمه مینی تاموغ دین ای زاهد یخ/جنّت منکا بولغوسی دَیبان اورمه زنخ)

/z/ Babı /v/ ile

4338 **Zevraḳ** (زَورق): (/z/ üstün ile). "küçük gemi, kayık". *Dört Dīvān'dan:*

Zevraḳ içre ol ḳuyaş seyr ėylemes Ceyḥūn ara

Aẖter-i sa'dı hilāl içre gėzer gerdūn ara

(زورق ایچرا اول قویاش سیر اَیلاماس جیحون آرا/اختر سعدی هلال ایچرا گَیزار کردون آرا)

Sedd-i Sikenderī'den:

Yana yüz gėlib zevraḳ-ı tīz-rev

Ki ėltib su üzre ṣabādın girev

(یانا یوز گَیلیب زورق تیزرو/که اَیلتیب سو اوزره صبادین کرو)

4339 **Zulan** (زُولان)[839]: (/z/ ötre ile). "Moğ. yumuşak". [TÜ.115b]

4340 **Zunbuluḳ** (زُونبُلوق)[840]: (/z/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile, /b/ ötre ile). "şişirilen avurdun üzerine parmakla vurup ses çıkarma".

4341 **Zevāle** (زَواله)[841]: (/z/ üstün ile). "hamur topağı, hamur yumağı, beze, pazı". *Vaḳfiyye-yi İẖlāṣiyye'den:*

Ṭabbāẖları taẖtasıda keh-keşān [şekli] un sipgen bir zevāle ẖamīr.

(طبّاخ لاری تخته سی دا کهکشان اون سپکان بیر زواله خمیر)

/z/ Babı /y/ ile

---

[837] Yazmalar: HA kaynaklı olarak (36b) Moğolca olduğu yazılı. Bk. SG (877), Zine// Dehhuda: Zīne "merdiven; rütbe, derece, aşama, basamak"// Trkm.Tr-Hamzayev: Zenĝnĝi "merdiven"// Özb.Tr.Gültekin: (240), Derleme: Zine "merdiven"// Moğ-Les: Canggi/Zangi "Çin. askerlikte bir rütbe" (1599).

[838] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1421), BR-Muin (1036).

[839] Bk. SG (fulān vezninde) (877)// King: Cölen (269, 203C/4)// Moğ-Les: Sula "gevşek" (1140); Sulahan "yumuşak" (1141); Cögelen/Cöölön "yumuşak" (1660).

[840] Bk. SG (877)// BR-Muin: Zābġur/Zābgür/Zunbuluġ/Zebġur/Apuḳ/Zebgür/Zunbur/Zunbuġul (993/1004/1033/1034).

[841] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BR-TDK (842).

4342 **Zīlūçe** (زِیلوچه)[842]: (/z/ esre ile, /ç/ üstün ile). "küçük halı, küçük kilim". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten[843]:* [M1.215a]
Emāret zīlūçeside sākin ve taḳarrüb mesnedide mütemekkin.
(امارت زِیلوچه سی دا ساکن و تقرّب مسندی دا متمکّن)
Ferhād u Şīrīn'den: [**M2.213a**]
İpek zīlūçe hem saldurdı fi'l-ḥāl
Dėdi oltursun ol şūrīde-aḥvāl[844]
(ایپاک زیلوچه هم سالدوردی فی الحال/دَیدی اولتورسون اول شوریده احوال)
4343 **Zirik** (زِیرِک)[845]: (/z/ esre ile). "sarıçalı, çobantuzluğu, kadıntuzluğu".
4344 **Zīlī** (زِیلی)[846]: (/z/ esre ile). "halı, kilim".
4345 **Zine** (زِینه)[847]: (/z/ esre ile, /n/ üstün ile). "merdiven; basamak". *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc seddinde şöyle der:
İki zine dağı yasab ėl sarı
Ki çıḳḳay ḳoyıdın ulus yuḳarı
(ایکی زینه داغی یاساب اَیل ساری/که چیققای قَوییدین اولوس یوقاری)
4346 **Zıbıḳ** (زِیبیق)[848]: (/z/ ve /b/ esre ile). "boynu ve boyu kısa olan kimse; [Rūm Tr: kadınların kullandığı yapma erkeklik organı]". [İH.184a]
4347 **Rīze küp yağı** (ریزه کُوپ یاغی)[849]: (/r/ esre ile, /z/ üstün ile, /k/ ötre ile, /p/ sükûn ile, /y/ medli elif ile). "içki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları". *Dört Dīvān'dan:*
Gūşe-yi mey-ḫānedin gül-şenĝa barman kim manĝa
Gül üze nesrīn, mey-i gül-reng üze küp yağı bes[850]
(کوشۀ میخانه دین کلشن غه بارمان کیم منکا/کل اوزه نسرین می کلرنک اوزه کوپ یاغی بس)
Nitey gerdūn şeb-istānıda encümni şafaḳ içre
Şafaḳ-gūn meyni süzmey içgüm olsa rīze küp yağı[851] [ML.180a]
(نیتای کردون شبستانیدا انجم نی شفق ایچرا/شفق کون می نی سوزمای ایچکوم اولسه ریزه کُوپ یاغی)

---

[842] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1421), BR-TDK (845).
[843] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.* Bk. MN (78, 141), MN-Özb (Meclis.3)
[844] oltursun| Yazmalar: oltursın (اولتورسین). Bk. AŞ (121b), BL (58a), FŞ (315, XXXIV/23), FŞ-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma-TB (550).
[845] Yazmalar: Zirek (زِیرَک). Bk. SG (878), YUyg.Tr (479)// BR-TDK: Zirik/Zirişk (847).
[846] Bk. AŞ (121b)// BR-TDK: Zīlū (845)// Tarama: Zili/Zilü "halı, kilim" (257)// Derleme: Zili "kilim".
[847] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Zenĝü.
[848] Yazmalar: Zılıḳ (زِیلیق). (/z/ ve /l/ esre ile). Bk. SG (877)// Derleme: Zıbık "tıpa, mantar; uzun boylu; ince uzun; dar giysi; erkek üreme organına benzetilen nesne".
[849] Yazmalar: Zīre göb bağı (زیره گَوب باغی). (/z/ esre ile, /r/ ve /g/ üstün ile, /b/ sükûn ile, diğer /b/ medli elif ile)// SG: Zīre küp yağı (93)// SG: Küp yağı "içkinin üzerindeki üzüm tortusu" (1178-1179).
[850] küp yağı| Yazmalar: göb bağı (گَوب باغی). Bk. SG (1179), GS (201, 251), GS-Özb (G.240), Divan-Yazma (233*2).
[851] Bu beyit| M1, TÜ: yok// süzmey| Yazmalar: süzgüm (سوزکوم)// rīze küp yağı| Yazmalar: zīre göb bağı (زیره گَوب باغی). Bk. SG (1179), FK (569, 618), FK-Özb (G.588), Külliyat-Yazma2 (519), Divan-Yazma (540*2).

/s/ Babı elif ile (714 söz ve deyim)[1] [ML.180a]

4348 **Sağınma** (ساغِيْنما): (/s/ medli elif ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "sanma!, zannetme!; düşünme!; sakınma!; anma!, hatırlama!". *Dört Dīvān'dan:*

Yār gėlmiş ḳabrıma her yan sağınmang̃ lāle kim
Ġayrını örterge ġayret otları urmış 'alem[2]
(يار گيلميش قبريما هر يان ساغينمانک لاله کيم/غيرينی اورتارکا غيرت اوتلاری اورميش علم)

Sağınma bādeġa meş'ūf-min ey muġ-beçe bi'llāh
Ki üsrük gözlering̃ning̃ fitnesi ḳılmış mini meftūn
(ساغينما باده غه مشعوف مين ای مغبچه بالله/که اوسروک کوزلاينک نينک فتنه سی قيلميش مينی مفتون)

4349 **Saylab** (سايلاب): (/y/ ve /b/ sükûn ile). "seçip, saylayıp". [M1.215b] *Dört Dīvān'dan:*

Yā Rab ol kākül müdür ahım tütünidin ḳara
Yā otaġalar içindin saylab alġan ḳarḳara[3] [ML.180b]
(يا رب اول کاکل مودور آهيم توتونی دين قرا/يا اوتاغالار ايچيندين سايلاب آلغان قارقارا)

4350 **Sağınıb** (ساغينيب): (/ġ/ ve /n/ esre ile). "sanıp, zannedip; düşünüp; sakınıp; anıp, hatırlayıp". [**M2.213b**] *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḳadeḥ ḳan yutmaġımnı mecliside sağınıb
Çėkse gül-gūn bāde ol gül-berg-i ḫandān yıġlaġıl
(ای قدح قان يوتماغيم نی مجلسی دا ساغينيب/چيکسه کلکون باده اول کلبرک خندان يغلاغيل)

'Aceb yoḳ deşt ara Mecnūn ḳoyun dik ṣadḳası bolmaḳ
Ḳayan bir nāḳa görse sağınıb Leylī ḳaṭarıdın [ML.180a]
(عجب يوق دشت آرا مجنون قويون ديک صدقه سی بولماق/قايان بير ناقه کورسا ساغينيب ليلی قطاريدين)

4351 **Sarġartıb** (سارغارتيب): (/t/ esre ile). "sarartmış". *Sedd-i Sikenderī'de* kışın güçlüğü ile ilgili şöyle der:

Çü sarġartıb ėlni nesīm-i ṣabā
Bolub ol samanlarġa ot keh-rübā [ML.180b]
(چو سارغارتيب اَيلنی نسيم صبا/بولوب اول سامانلارغه اوت کهربا)

4352 **Savaşub/Savaşıb** (ساواشوب-ساواشيب)[4]: (/ş/ ötre ile). "savaşıp".

4353 **Sanab** (ساناب)[5]: (/n/ medli elif ile). "saymış, hesap etmiş". [TÜ.116a]

4354 **Saçıb** (ساچيب): (/ç/ esre ile). "saçmış, dağıtmış, savurmuş". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*

Kām u nā-kām aldı şeyḫ-i 'aşḳ-bāz
Meyni kim tutmış idi ol dil-nevāz[6]
Saçıb eşk ol meyni nūş ėyler çaġı
Yub ėlik islām u īmāndın daġı

---

[1] M1, İH, TÜ: yok; ML: 705 söz.

[2] sağınmang̃| Yazmalar: sağınma (ساغينما)// Ġayrını| Yazmalar: Ġayrnı (غيرنی). Bk. NŞ (402, 403) NŞ-Özb (G.403), Külliyat-Yazma-TB (216), Divan-Yazma (373*2).

[3] Yā Rab ol| Yazmalar: Gül müdür (کل مودور)// otaġalar içindin saylab alġan| Yazmalar: otaġaylar içidin saylab almış (اوتاغايلار ايچيدين سايلاب آلميش). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok. Bk. SG (914/1057-1058).

[4] İH: 184b// TÜ: Savaşub.

[5] Bk. SG (905), AŞ (125b), CC (160), Kzk.Tr (466), Krgz.Tr (636), Mlk.Tr (328), Trkm.Tr (559)// DLT: Sa-/Sana- (797/802)// YUyr.Tr: Sanimaḳ (341)// Moğ-Les: Sana- "düşünmek; saymak, kabul etmek; ummak, tasarlamak; hatırlamak; özlemek" (1038-1039).

[6] u| Yazmalar: yok. Bk. LT (112, 1338), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359).

(کام و ناکام آلدی شیخ عشق باز/می نی کیم توتمیش ایدی اول دلنواز
ساچیب اشک اول می نی نوش ایلار چاغی/یوب اَیلیک اسلام و ایماندین داغی)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Çün bėyle saçıb besī cevāhir

Andın sonĝ ėtib bu nükte ẓāhir [İH.184b]

(چون بَیله ساچیب بسی جواهر/آندین سونک اَیتیب بو نکته ظاهر)

4355 **Sart** (سارت)[7]: (/r/ ve /t/ sükûn ile). "Tat, Tacik". *Mecālisü'n-Nefāyis'te* Seyyid Ḥasan Erdeşīr'in vasfında şöyle der:

Bu faḳīr Türk ve Sart arasıda andın tamāmraḳ kişi görmeydür-min.

(بو فقیر ترک و سارت آراسیدا آندین تمام راق کیشی کورمایدورمین)

Vaḳfiyye'den:

Biri Türk eyvānıda astı mühr

Biri Sart dīvānıda bastı mühr[8] [M1.216a]

(بیری ترک ایوانیدا آستی مهر/بیری سارت دیوانیدا باستی مهر)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da aşk babında şöyle der:

İrşādı sülūkıdın fānī-veşler kim derd ü 'aşḳ ṭavrı edāsıda güftārları Türk ėlide ḥarāret-āmīz ve Sart ḫaylıda āfet-engīz.

(ارشادی سلوکی دین فانی وش لار کیم درد و عشق طوری اداسیدا کفتارلاری ترک اَیلیدا حرارت آمیز و سارت خیلی دا آفت انکیز)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Sart'ġa ger-çi bu barur yaḫşılar

Türk ile hem yaḫşı barur baḫşılar[9]

(سارت غه کرچه بو بارور یخشی لار/ترک ایله هم یخشی بارور بخشی لار)

4356 **Savut** (ساوُوْت): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "soğut!". [**M2.214a**]

4357 **Sağınc** (ساغِیْنج): (/y/, /n/ ve /c/ sükûn ile). "düşünce; hayal, tasavvur, tasarı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kāfir ü mü'min sarı ḳılsanĝ sağınc

Ni anĝa ye's ü ni munınĝ könĝli tınc[10]

(کافر و مومن ساری قیلسانک ساغینج/نِی آنکا یأس و نِی مونینک کونکلی تینج)

4358 **Sarç** (سارچ)[11]: (/r/ ve /ç/ sükûn ile). "serkeş, dikbaşlı, asi; ürkek".

4359 **Savuġac** (ساوُوْغاج): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "soğuyunca". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī tā tirig-sin tartḳunĝ ėldin cefā

Savuġac hengāme-yi 'aşḳınĝ bu ġavġā tarḳalur

(ای نوایی تا تیریک سین تارتقونک اَیلدین جفا/ساووغاج هنکامۀ عشقینک بوغوغا تارقالور)

---

[7] Bk. SG (888)// AŞ: "Türkçe bilmeyen şehirli Acem" (121b)// DLT: "tüccar" (807)// Kıpçak (TZ): "şehirli" (228)// Kzk.Tr: Sart "ticaretle uğraşan kimseler; Özbekler" (470)// MGT-Temir: Sartah/Sartaul "Müslümanlar, Müslüman Türk boyları" (272).

[8] eyvānıda astı| M1, TÜ, AŞ: dīvānıda bastı; M2, ML, İH: dīvānıda astı// dīvānıda bastı| M1, TÜ: eyvānıda astı; M2, ML, İH: eyvānıda bastı. Bk. AŞ (122a), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).

[9] Türk ile| Yazmalar: Türk'ge (ترک کا). Bk. AŞ (122a), SG (1283), HE (316, XLIV/67), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma1 (464).

[10] ye's| Yazmalar: yaş (یاش). Bk. Sağınc, AŞ (123a), SG (895), HE (141, XXII/98).

[11] Bk. SG (888), Trkm.Tr (562).

4360 **Saġalur** (ساغالور)[12]: (/l/ ötre ile). "sağalır, iyileşir". [ML.181a]

4361 **Saç** (ساچ): (/ç/ sükûn ile). "saç!, dağıt!, savur!; saç, /c/ ile (**Sac**) üzerinde ekmek pişirilen demir levha, sac". *Dört Dīvān'dan:*

Göz aç eşk-i nedāmet saç öz aḥvālıng̃ġa kim bardur
Tününg̃ tīre gözüng̃ ḫīre yolung̃ bortaġ atıng̃ aḳsaġ [ML.180a]
(کوز آچ اشک ندامت ساچ اَوز احوالینکغه کیم باردور/تونونک تیره کوزونک خیره یولونک بَورتاغ آتینک آقساغ)

4362 **Saladur** (سالادور)[13]: (/d/ ötre ile). "atar; düşürür". [İH.185a]

4363 **Salur** (سالور): (/l/ ötre ile). "bir Türkmen boyunun adı. Yedi bin evden oluşan bu boy, *Şeh-nāme'de* de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadır. Ben orada dört ay bulundum. Bu ırmak Bālā Mürġāb'dan çıkıp Merv-i Şāhcān'a oradan da Ḳıfçaḳ çölüne akmaktadır. Bunlar kendilerini Salur Ḫan lakabıyla tanıdıkları Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'a bağlamaktadırlar. Teke, Saruḳ, Yimr-'Alī ve 'Alī Ėli Türkmenleri onlardan at ve silah alırlar; Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adı; kılıç çalan; atar; düşürür"[14]. [M1.216b, ML.181a, İH.184b]

4364 **Salġu dik** (سالغو دیک)[15]: (/l/ sükûn ile). "atılacak, atmalı, atılası; atar gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Yār bolmış ortaġa hicrān ṭarīḳin salġu dik
'Aḳl u hūş u cān u köng̃lüm ḫaylı hem ḳozġalġu dik [**M2.214b**]
(یار بولمیش اورتاغه هجران طریقین سالغو دیک/عقل و هوش و جان و کونکلوم خیلی هم قوزغالغو دیک)

4365 **Saġınġum** (ساغِیْنغوم): (/ġ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "sanacağım, zannedeceğim; düşüneceğim; sakınacağım; anacağım, hatırlayacağım"[16]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫuld ara bolsam anıng̃ kūyın saġınġum veh ni tang̃
Ġurbet içre ėylemek ėl menzil ü me'vānı yād[17] [İH.185a]
(خلد آرا بولسام آنینک کویین ساغینغوم وه نِی تانک/غربت ایچرا اَیلاماک اَیل منزل و ماوانی یاد)

4366 **Saġın** (ساغین): (/ġ/ esre ile). "sütü sağılır koyun, sağmal koyun; san!, zannet!; düşün!; sakın!; an!, hatırla!"[18]. [Fużūlī, *Ḥadīḳatü's-sü'adā'da]* Meṡnevī'den:

Gel ey mülk-i dünyāya maġrūr olan
Mey-i zevḳden mest ü mesrūr olan
Giriftār-ı dām-ı belāsın saḳın
Esīr-i dem-i ejdehāsın saḳın
Sini dām-ı ḳabra giriftār ėder
Başıng̃ mühre-yi rişte-yi mār ėder[19] [TÜ.116b]

---

[12] Yazmalar: Saḳalur (ساقالور). Bk. BV (320, 430/3)// SG: Saġalur "sağalır, iyileşir; ayılır, kendine gelir" (890).

[13] ML: yok// Yazmalar: "düşürmek istiyor; düşürecek". Bk. SG (896), AŞ (124b).

[14] Bunlar…alırlar| M1, TÜ: yok. Bk. SG (901)// DLT: Salgur (801)// ŞT: Salur "kılıçlı" (T83a/9).

[15] M1: 222a; TÜ: yok. Bk. SG (899).

[16] Yazmalar: geniş zaman kipinde anlamlandırılmış. Bk. SG (893).

[17] veh| M1, M2, ML, İH: ḫod. Bk. SG (893), GS (120, 132).

[18] SG (895), AŞ (123a-123b), MU (T776b/20): "an!, yad et!; sütlü koyun; aşk delisi"// DLT: Sagınlıg "sağmal sahibi olan" (799)// Kzk.Tr: Savın "sağmal" (473)// YUyg.Tr: Sėġin "sağmal, sağımlı" (349)// Derleme: Sağın "sağmal".

(کل ای ملک دنیایه مغرور اولان/می ذوق دن مست و مسرور اولان
کرفتار دام بلاسین ساقین/اسیر دم اژدهاسین ساقین
سینی دام قبره کرفتار اَیدر/باشینک مهرۀ رشتۀ مار اَیدر)

4367 **Sayfalıbtur** (سایفالیب تور)[20]: (/f/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "harcanmıştır". *Dört Dīvān'dan:*

İslām u ʻaḳl u dīnim naḳdını sormañız kim
Mey vechiġa bu barı deyr içre sayfalıbtur

(اسلام و عقل و دینیم نقدینی سورمانکیز کیم/می وجهیغه بو باری دیر ایچره سایفالیب تور)

4368 **Saġınur** (ساغینور): (/n/ ötre ile). "sanır, zanneder; düşünür; sakınır; anar, hatırlar". *Dört Dīvān'dan:*

Hicriñ otıdın her zamān andaḳ köyer āzürde cān
Kim saġınur bāġ-ı cinān dūzaḫġa girse fi'l-meşel[21]

(هجرینک اوتیدین هر زمان آنداق کویار آزرده جان/کیم ساغینور باغ جنان دوزخ غه کیرسه فی المثل)

Tavuş kim öy taşıdın gėlse dėr-min baġrı taşımdur
Ėşikdin sāye girgec saġınur-min kim ḳuyaşımdur [ML.182a, İH.185b]

(تاوش کیم اوی تاشیدین کَیلسا دَیرمین باغری تاشیمدور/اَیشیکدین سایه کیرکاج ساغینورمین کیم قویاشیم دور)

4369 **Saçar** (ساچار): (/ç/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "saçar, dağıtır, savurur". *Dört Dīvān'dan:*

Saçıñ ġubārı gehī yüz yapar gehī yüz açar
Ni zülfdür ki yapar aynı çün-ki müşk saçar

(سچینک غباری کهی یوز یاپار کهی یوز آچار/نی زلف دور که یاپار آینی چونکه مشک ساچار)

Ni yüzdür Allāh Allāh bāde tābıdın ki her sāʻat [M1.217a]
Açar nesrīnler üzre gül saçar gül üzre nesrīnler [ML.181a]

(نی یوزدور الله الله باده تابیدین که هر ساعت/آچار نسرین لار اوزره کل ساچار کل اوزره نسرین لار)

4370 **Saġınġaylar** (ساغِیْنغایلار): (/y/'ler sükûn ile). "sanırlar, zannederler; düşünürler; sakınırlar; anarlar, hatırlarlar". *Dört Dīvān'dan:*

Beliyyet deştide zārī görüb Mecnūn saġınġaylar [M2.215a]
Köñgül atlıḳ biziñ āvāre-yi bī-ḫān-mān ėrmiş [İH.185a]

(بلیّت دشتیدا زاری کوروب مجنون ساغینغایلار/کونکل آتلیق بیزینک آواره بیخانمان اَیرمیش)

4371 **Saypalur** (ساپپالور)[22]: (/p/ medli elif ile, /l/ ötre ile). "harcanır".

4372 **Sāz** (ساز)[23]: (/z/ sükûn ile). "saz, çalgı; hazır, hazırlanmış, anık". [ML.181b, İH.185b]

4373 **Sayfalur** (سایفالور)[24]: (/y/ sükûn ile, /l/ ötre ile). "harcanır". *Dört Dīvān'dan:*

---

[19] dünyāya| Yazmalar: dünyāġa (دنیاغه)// zevḳden| M1, M2, TÜ: zevḳdin (ذوق دین)// saḳın| Yazmalar: saġın (ساغین)// Başıñ mühre-yi rişte| Yazmalar: Başın kāsesin ḫāne (باشین کاسه سین خانه). Bk. Tahran-Meclis, nr. 7338 el yazması nüshası (61b).

[20] Yazmalar: Saybalıbtur (سایبالیب تور). (/b/ medli elif ile, /t/ ötre ile) "sayılmıştır". Bk. NŞ (171, 171), NŞ-Özb (G.171), Külliyat-Yazma-TB (175), Külliyat-Yazma2 (191), Divan-Yazma (171*2).

[21] Hicriñ| Yazmalar: Hicr (هجر)// Kim| Yazmalar: yok. Bk. BV (289, 384), BV-Özb (G.381), Külliyat-Yazma-TB (338), Divan-Yazma (355*2).

[22] Yazmalar: Saybalur (سایبالور). (/b/ medli elif ile, /l/ ötre ile) "sayılır; harcanır"// SG: Sayfalur/Saypalur "harcanır, dağılır, saçılır" (916)// AŞ: Saypal- "harcanmak, dağılmak, saçılmak" (127b)// Krgz.Tr: Sıypal- "kaybolmak, yok olmak" (654).

[23] Bk. BR-Muin (1071), Dehhuda

Bāde tut naḳd-ı ḥayātımnı alıb ey muġ-beçe
Cān tapay bir laḥẓa çün bu naḳd-ı āḫır sayfalur
(باده توت نقد حیاتیمنی آلیب ای مغبچه/جان تاپای بیر لحظه چون بو نقد آخر سایفالور)

4374 **Sancılmamış** (سانجِلمامیش): (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "sançmamış, saplanmamış, batmamış".

4375 **Sağınmış** (ساغینمیش): (/n/ sükûn ile). "sanmış, zannetmiş; düşünmüş; sakınmış; anmış, hatırlamış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Vay ki yüz taş ara yalġuz başım
Çarḫ sağınmış ki ėrür yüz başım
(وای که یوز تاش آرا یالغوز باشیم/چرخ ساغینمیش که اَیرور یوز باشیم)

Dört Dīvān'dan:

Ḫalāyıḳ ölgenimni baḫtım uyḳusı sağınmışlar
Niçük kim tanımas ėl tev'emānnıŋ görse ḳardaşın
(خلایق اولکانیمنی بختیم اویقوسی ساغینمیش لار/نیچوک کیم تانیماس اَیل توأمان نینک کورسا قرداشین)

4376 **Sağınmas** (ساغینماس): (/n/ sükûn ile). "sanmaz, zannetmez; düşünmez; sakınmaz; anmaz, hatırlamaz".

4377 **Seyis** (سایِس): (/y/ esre ile, /s/ sükûn ile). "sürünün önünde giden keçi; emreden, buyuran; at bakıcısı, seyis"[25]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Seyislığıġa Züḥal urub fāl
Gez-deste bile ḳolıda ġırbāl
(سایس لیغی غه زحل اوروب فال/کز دسته بیله قولیدا غربال)

4378 **Saḳaġ** (ساقاغ): "çene altı, sakak". *Dört Dīvān'dan:*

Yaḳa dik ḳurb eger tapman siniŋ sīmīn saḳaġıŋġġa
İtek dik hem yaman ėrmes tüşe alsam ayaḳıŋġġa [M1.217b]
(یقا دیک قرب اکر تاپمان سینینک سیمین ساقاغینکغه/ایتاک دیک هم یامان اَیرماس توشا آلسام اَیاقینکغه)

4379 **Satıġ** (ساتِیْغ)[26]: (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile). "satış, satma, satı". [ML.182a]

4380 **Saŋġġ/Sanḳ** (سانکغ-سانق)[27]: (/n/, /g/ ve /ġ/ sükûn ile). "kuş tersi, kuş pisliği, sağı". "'Arabī'de ḥubārā denir. Nitekim 'Arablarda şöyle bir söz var: İnne'l-ḥubārā silāḥuhā sülāḥuhā"[28]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

İtelgüge toġdarınıŋ güci yitmese saŋġġı bile anı bulġar[29]. [İH.186a]

---

[24] Yazmalar: Sayġalur (سایغالور) "sayılır". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (126b: "harcanır, sayılır"). Bk. SG (916).

[25] M1: "sürünün önünde giden keçi; emreden, buyuran"; TÜ: "sürünün önünde giden keçi"// Trkm.Tr: Seyis "at bakıcısı" (573)// Derleme: Seyis "iki, üç yaşında enenmiş erkek keçi".

[26] Bk. SG (881), FK (295, 313/6), DLT (809)// CC: Satuk (161)// Krgz.Tr: Satık/Sattık/Satuu/Satış (640)// Tatar.Tr: Satuv (230)// YUyg.Tr: Sėtiḳ (351).

[27] Sanḳ| Yazmalar: Sanıḳ (سانیق)// SG: Sanḳ (909)// DLT: Saŋ (803)// Kzk.Tr: Saŋġġı- "kuş pislemek" (467)// Kzk.Tr-Oraltay: Sanğırıq "kuş pisliği" (234)// Derleme: Sangı// Moğ-Les: Sanggasu(n)/Sangas "tezek, hayvan dışkısı" (1045).

[28] TÜ: yok. Bk. SG (909).

[29] bulġar| Yazmalar: bulḳar (بولقار)// saŋġġı| Yazmalar: sanġı (سانغی); SG: sanḳı (909). Bk. MK (294, 90b/4), MK-Özb (Tenbih.83), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (172).

(اِیتالکوکا تَوغداری نینک کوجی یِتماسا سانکغی بیله آنی بولغار)

4381 **Saldik** (سالدیک)[30]: (/d/ esre ile, /k/ sükûn ile). "atsın". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yuġandın sonĝ soyub eyvāndın aldik

Ḥarīrin suġa yā-ḫod otġa saldik[31] [TÜ.117a]

(یوغان دین سونک سَویوب ایوان دین آلدیک/حریرین سوغه یا خود اوتغه سالدیک)

4382 **Sasıġ** (ساسیغ)[32]: (/s/ esre ile). "kokmuş, kokuşmuş, sası; (**Sasıġdım**)[33] (ساسیغ دیم) bir ses duydum". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Şonḳar meskeni şāhnınĝ bilegi, yurtçı maḳāmı ölügseninĝ sasıġ beden ü sünĝegi[34]. [**M2.215b**, İH.185b]

(شونقار مسکنی شاه نینک بیلاکی، یورتچی مقامی اولوکسانینک ساسیغ بدن و سونکاکی)

4383 **Sarıġ** (ساریغ)[35]: (/r/ esre ile). "sarı". [İH.186a]

4384 **Saḳ/Saġ** (ساق-ساغ)[36]: "sağ yön; sağlık; [sağ, sağlam, esen; uyanık, ayık]; [**Saġ**] süt sağ!". *Dört Dīvān'dan:*

Devr rencidin dėsenĝ kim laḥẓaī saġ olġa-sin

Devr ayaġı içmegidin bolmaġıl bir laḥẓa saġ[37]

(دور رنجیدین دَیسانک کیم لحظۀ ساغ اولغاسین/دور ایاغی ایچماکی دین بولماغیل بیر لحظه ساغ)

Bolmasa allımda gül-ruḫ sāḳī aḥvālım ḫarāb

Yoḳ ise sāḳīde gül-gūn cām-ı mey baġrım kebāb[38]

(بولماسا آلّیمدا کلرخ ساقی احوالیم خراب/یوق ایسا ساقی دا کلکون جام می باغریم کباب)

4385 **Saçmaḳ** (ساچماق)[39]: (/ç/ sükûn ile). "saçmak, dağıtmak, savurmak". [ML.181b]

4386 **Sarıḳ** (سارِق): (/r/ esre ile). "bir Türkmen boyunun adı. On iki bin evden oluşan bu boy, *Şeh-nāme'de* de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadır. Ben orada dört ay bulundum. Bu ırmak Bālā Mürġāb'dan çıkıp Merv-i Şāhcān'a oradan da Ḳıfçaḳ çölüne akmaktadır". [ML.182b]

---

[30] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Saldek (سالداک). (/d/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). Bk. SG (898).

[31] aldik| Yazmalar: aldek (آلداک)// saldik| Yazmalar: saldek (سالداک). Bk. FŞ (456, XLIX/179), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma1 (602).

[32] Bk. SG (889), AŞ (122b), DLT (808)// CC: Sası (161)// Krgz.Tr: Sasık (640)// YUyg.Tr: Sasiḳ/Sėsiḳ (342).

[33] M1.222a, M2.219b, ML.185b, İH.189a, TÜ.119a: "uzaktan duyulan ses". Bk. NS (86a)// Alt.Tr: Ses- "sezmek, duymak" (153)// Mlk.Tr: Sası- "sağır olmak" (333)// Tarama: Sesmemek "ses çıkarmamak" (184).

[34] ölügse| Yazmalar: ölüg (اولوک). Bk. SG (1353), MK (243, 69b/8), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1488), MK-Amire (132).

[35] SG: Sarı/Sarıġ (888). Bk. Sarı// AŞ: Sarıḳ/Sarıġ (122a)// DLT: Sarıg (805)// CC (160), Krgz.Tr (639): Sarı// YUyg.Tr: Sariġ/Sėriḳ (342)// Moğ-Les: Sira (1107).

[36] Yazmalar: Saḳ. Bk. SG (894/895)// DLT: Sag "sağ taraf; sağlık, esenlik; sağlıklı; akıl; zekâ" (798); Sak "uyanık" (800)// CC: Sag/Sav "sağ, sağlık" (157); Sah "uyanık" (158)// YUyg.Tr: Saġ/Onĝ "sağ yön"; Saġ/Saḳ "sağ, diri"; Saḳ "uyanık, ihtiyatlı" (337).

[37] saġ| Yazmalar: saḳ (ساق)// olġa-sin| Yazmalar: olḳa-sin (اولقاسین)// bolmaġıl| M1, M2, İH, TÜ: bolmaḳıl (بولماقیل). Bk. NŞ (295, 296), NŞ-Özb (G.296), Külliyat-Yazma-TB (197).

[38] allımda| Yazmalar: alnımda (آلنیمدا)// sāḳīde| Yazmalar, SG (895-896): saḳımda (ساقیمدا)// cām-ı| Yazmalar: cām u (جام و). Bk. GS (5), GS-Özb (Hutbe), Külliyat-Yazma2 (17).

[39] Bk. SG (882), AŞ (121b), DLT (797), CC (157), Trkm.Tr (550)// Krgz.Tr (242), YUyg.Tr (67): Çaç-// Moğ-Les: Saçu-/Saça-/Çaçu-/Saçul-/Saçla-/Saçula- (1018).

4387 **Saḳdaḳ/Saġdaḳ** (ساقداق-ساغداق)[40]: “sadak, okluk, kuburluk, ok çantası”. [M1.218a, ML.182a]

4388 **Savurmaġıṅ** (ساوُورماغِیْنک): (/v/ ötre ile, /r/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “savurman, saçmağın, dağıtmağın”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Niçe bu ḫāşākge ot urmaġıṅ
Niçe bu tofraġnı savurmaġıṅ[41]

(نیچه بو خاشاک کا اوت اورماغینک/نیچه بو توفراغنی ساوورماغینک)

4389 **Saçtıṅ** (ساچتِیْنک): (/ç/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “saçtın, dağıttın, savurdun”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçük kim Ḫıżr ẓulmetdin nihānī
Ulusġa saçtıṅ āb-ı zindegānī[42] [ML.182b, İH.186b]

(نیچوک کیم خضر ظلمت دین نهانی/اولوس غه ساچتینک آب زنده گانی)

4390 **Saġındıṅ** (ساغیندِیْنک): (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “sandın, zannettin; düşündün; sakındın; andın, hatırladın”. [**M2.216a**] *Dört Dīvān'dan:*

Saġındıṅ żaʿf u ol yüz güzgüsin yitgürdüṅ aġzımġa
Ölüb ėrdim yana bu vech ile gūyā ki tirgüzdüṅ[43]

(ساغیندینک ضعف و اول یوز کوزکوسین یِتکوردونک آغزیمغه/اولوب اَیردیم یانا بو وجه ایلا کویا که تیرکوزدونک)

4391 **Saġınsaṅ** (ساغینسانک): (/n/ ve /g/ sükûn ile). “sansan, zannetsen; düşünsen; sakınsan; ansan, hatırlasan”. *Dört Dīvān'dan:*

Göz tutar-min ey bulut kim ötseṅ ol gül-şen sarı
Çün saġınsaṅ bizni ün tartıb firāvān yıġlaġıl

(کوز توتارمین ای بولوت کیم اوتسانک اول کلشن ساری/چون ساغینسانک بیزنی اون تارتیب فراوان یِغلاغیل)

4392 **Savurġu dik** (ساوورغو دیک): (/v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “savrulacak, savrulası, savurmalı; savurur gibi”. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʿān'dan:*

Ḳol ḳanı gögsümge ḫārā urġu dik
Başıma tofraġlar savurġu dik

(قول قانی کوکسومکا خارا اورغو دیک/باشیما توفراغلار ساوورغو دیک)

4393 **Saġınmaġıl** (ساغینماغیل): “sanma!, zannetme!; düşünme!; sakınma!; anma!, hatırlama!”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ṭāʿatġa riyānı ėyleseṅ żam
Saġınmaġıl anı fısḳdın kem

(طاعت غه ریانی اَیلاسانک ضم/ساغینماغیل آنی فسق دین کم)

Dört Dīvān'dan:

Nevāyī imdi ḳılur-min Ḥicāz āhengi

---

[40] SG: Sadaḳ/Ṣadaḳ/Saġdaḳ (885/894). Bk. Sadaḳ, Ṣadaḳ// Krgz.Tr: Sadak/Saadak (629)// Trkm.Tr: Sagdak (552)// Moğ-Les: Sagadag (1020).

[41] urmaġıṅ| Yazmalar: salmaġıṅ (سالماغینک)// tofraġnı| M1, M2, İH, TÜ: tofraġını (توفراغینی). Bk. HE (364, L/69), HE-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (461).

[42] Ḫıżr ẓulmetdin| Yazmalar: Ḫıżr-veş ẓulmet (خضروش ظلمت). Bk. FŞ (106, VIII/48), FŞ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (492).

[43] u| Yazmalar: yok// tirgüzdüṅ| Yazmalar: tirgüzdiṅ (تیرکوزدینک). Bk. NŞ (344, 345), NŞ-Özb (G.345), Külliyat-Yazma-TB (206).

Sağınmağıl yana kim ʻāzim-i Ḫorāsān-min[44]

(نوایی ایمدی قیلورمین حجاز آهنکی/ساغینماغیل یانا کیم عازم خراسان مین)

4394 **Sāsān** (ساسان)[45]: "Erdeşīr-i Bābekān'ın dedesi. Sāsānī sultanları ona mensuptur".

4395 **Savrulġıl** (ساورولغیل): (/r/ ötre ile). "savrul, saçıl, dağıl". *[Dört Dīvān'dan]* Dize: [M1.218b]

[Min çėkib endūh öley ėl cānı bolsun ol Mesīḥ]

Savrul ey çarḫ-ı nigūn ey dehr-i dūn ber-bād bol[46]

(ساورول ای چرخ نکون ای دهر دون برباد بول)

4396 **Sayu** (سایُوْ): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "sayı, hesap"[47]; "[sayısınca]"[48]. *Dört Dīvān'dan:*

Ġunça gülgüsige ey bülbül kön͡gül ger bėrmedin͡g

Bağrın͡ga her gül sayu yüz ḫār bolġay mu idi [TÜ.117b]

(غنچه کولکوسیکا ای بلبل کونکل کر بَیرمادینک/باغرینکا هر کل سایو یوز خار بولغایمو ایدی)

4397 **Saylanmış** (سایلانمیش)[49]: (/y/ ve /n/ sükûn ile). "seçilmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Zamān͡ġa bā-vücūd-ı bī-vefālıḳ ṭaʻn ḳılman͡g kim

Zamāne ehlidin resm-i vefā bābıda saylanmış[50] [ML.183a]

(زمان غه با وجود بیوفالیق طعن قیلمانک کیم/زمانه اهلی دین رسم وفا بابیدا سایلانمیش)

4398 **Sal** (سال): "kalın ağaç dalları birbirine bağlanarak yapılan deniz veya ırmak taşıtı, sal"[51]; "at!; heyecanlan!; heyecanlandır!". *Dört Dīvān'dan:*

Baḥr-ı eşkim içre kim tapmas żarar göz merdümi [**M2.216b**]

Gūyiyā kirpik ney-istānıdın anın͡g salı bar [ML.182b]

(بحر اشکیم ایچرا کیم تاپماس ضرر کوز مردمی/کوییا کیرپک نیستانیدین آنینک سالی بار)

4399 **Sağındurdum** (ساغِیْندوردوم): (/y/ ve /n/ sükûn ile, /d/'ler ötre ile). "sandırdım; düşündürdüm; sakındırdım; anımsattım, hatırlattım".

4400 **Sabamaḳ** (ساباماق)[52]: (/b/ medli elif ile). "değnekle pamuk atmak". [İH.187a]

4401 **Sab/Sap** (ساب-ساپ)[53]: "sap, iplik, tel; pekiştirme sözcüğü: sap sarı, sap saḳ gibi; [Rūm Tr: sap, kılıç veya bıçak gibi şeylerin sapı]".

---

[44] ḳılur-min| Yazmalar: ḳılur-sin (قیلورسین). Bk. BV (347, 472), BV-Özb (G.469), Külliyat-Yazma-TB (354).

[45] İH: 186a; TÜ: yok. Bk. FV (680).

[46] Savrul| Yazmalar: Savrulġıl (ساورولغیل). Bk. SG (912), GS (303, 398), GS-Özb (G.384), Külliyat-Yazma-TB (81).

[47] Bk. SG (919), AŞ (125a), DLT (802), CC (159), Kzk.Tr (466), Krgz.Tr (635), YUyg.Tr (340), Trkm.Tr (559), Say, San.

[48] Bk. SG (919), Say// Kzk.Tr (460), Krgz.Tr (641), Trkm.Tr (565): Sayın.

[49] M1, TÜ: yok. Bk. SG (914), YUyr.Tr (343), Mlk.Tr (336), Trkm.Tr (565)// AŞ: Saylan- "sayılmak, hesap olmak" (126b).

[50] resm-i| Yazmalar: resm ü (رسم و). Bk. FK (261, 275), FK-Özb (G.262), Divan-Yazma (254*2).

[51] Bk. SG (900), AŞ (124b), DLT (801), Krgz.Tr (630), YUyg.Tr (338), Trkm.Tr (555), Moğ-Les (1031).

[52] Yazmalar: Sayamaḳ (سایاماق). (/y/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (878), Kzk.Tr (457), Krgz.Tr (627), Moğ-Les (1015).

[53] Yazmalar: Sab. HA kaynaklı biçim olmalıdır (36b)// SG (879), Azb.Tr (660): Sap// DLT (803), Krgz.Tr (637), YUyg.Tr (341): Sap "sap"// Mlk.Tr: Sab "sap" (323)// Moğ-Les: Sab "pekiştirici ilk hece tekrarı; sınır" (1015).

4402 **Saplamaḳ** (ساپلاماق)[54]: (/p/ sükûn ile). "iğneye iplik geçirmek". [ML.183a]

4403 **Saġınsam** (ساغِیْنسام): (/y/ ve /n/ sükûn ile, ikinci /s/ medli elif ile). "sansam, zannetsem; düşünsem; sakınsam; ansam, hatırlasam". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr şāmı aynı ruḫ-sārıñ̂ saġınsam ḳılma ʻayb
Kim başar ḥissi ḳaranġu gėcede ḳıldı ġalaṭ

(هجر شامی آینی رخسارینک ساغینسام قیلما عیب/کیم بصر حسّی قرانغو گیجه دا قیلدی غلط)

Ḫoş ol kim bar idi ėlgimde pīçān sünbülüñ̂ geh geh
Tütünler çırmaşur başımġa anı çün saġınsam veh[55]

(خوش اول کیم بار ایدی اَیلکیمدا پیچان سنبلونک که که/توتونلار چیرماشور باشیم غه آنی چون ساغینسام وه)

4404 **Saçtım** (ساچتیم): (/ç/ sükûn ile, /t/ esre ile). "saçtım, dağıttım, savurdum". *Dört Dīvān'dan:*

Tapmadım ber niçe kim mihr ü vefā tofraġıda
Dāne saçtım eşkdin kirpik bile ėyleb şiyār

(تاپمادیم بر نیچه کیم مهر و وفا توفراغیدا/دانه ساچتیم اشک دین کیرپک بیلا اَیلاب شیار)

Ferhād u Şīrīn'den:

Felekdin yirge saçtım anca encüm
Ki āfāḳ oldı ol encüm ara güm[56] [M1.219a]

(فلک دین یرکا ساچتیم آنچه انجم/که آفاق اولدی اول انجم آرا کم)

4405 **Sapaġ** (ساپاغ)[57]: (/p/ medli elif ile). "yaprağın sapı; sap, kulp, kol"[58]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gūyā tübide uzun sapaġı
Boldı uzun ėylegen ayaġı[59]

(کویا توبیدا اوزون ساپاغی/بولدی اوزون اَیلاکان اَیاغی)

4406 **Saban** (سابان)[60]: (/b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "saban, demir uçlu tarla sürme ağacı; /p/ ile (**Sapan**)[61] sapan, taş atma aracı; Turan'da Merġīnān'ın bir fersahlığında bulunan bir bölgenin adı".

4407 **Sebircek** (سَبیرجک)[62]: (/b/ esre ile, /r/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "yumuşak kemik, kıkırdak, kemirdek".

---

[54] Yazmalar: Saylamaḳ (سایلاماق). (/y/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (879), Azb.Tr (661).

[55] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (424, 576), GS-Özb (G.558).

[56] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. FŞ (503, LIV/5).

[57] Yazmalar: Sapamaḳ (ساپاماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (36b). Bk. SG (879), AŞ (121b), YUyg.Tr (341), Derleme.

[58] Yazmalar: "yaprağın sapı" ibaresi, HA kaynaklı yanlış olarak (36b), "yaprak" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (879).

[59] Bu beyit| M1: 224a; M2: 221b (üzeri çizili); TÜ: 120b; ML, İH: yok. Bk. AŞ (121b), SG (879), LM (339, 3176), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (674).

[60] Yazmalar: Sayan (سایان). (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (879), DLT (797), CC (157), Kzk.Tr (457), Tatar.Tr (225)// YUyg.Tr: Sapan (341).

[61] Bk. SG (879), Trkm.Tr (561)// YUyg.Tr: Sapḳan (341).

[62] Yazmalar: Sepercek (ساپارجک). (/p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /c/ üstün ile). Bk. SG (879)// Krgz.Tr: Çemirçek/Kemirçek (261/436)// Moğ-Les: Çimüge(n)/Çömüge(n) "ilik; ilikli kemik" (298).

4408 **Sab sarı/Sab sarıġ/Sap sarı/Sap sarıġ** (ساب ساری-ساب ساریغ-ساپ ساری-ساپ ساریغ)[63]: "sapsarı".
4409 **Sap saḳ** (ساپ ساق)[64]: (/p/ sükûn ile). "sapasağlam".
4410 **Sapḳun** (ساپقون)[65]: (/p/ sükûn ile). "balık avlamaya yarayan ucu çatallı mızrak, zıpkın".
4411 **Satmaḳ** (ساتماق)[66]: (/t/ sükûn ile). "satmak".
4412 **Satḳun almaḳ** (ساتقون آلماق)[67]: (/t/ sükûn ile). [**M2.217a**] "satın almak".
4413 **Satan** (ساتان): (/t/ medli elif ile). "kalçadan ayağa kadar, bacak"[68].
4414 **Satıġçı** (ساتیغچی): (/t/ ve /ç/ esre ile). "seyyar satıcı, tellal".
4415 **Saçramaḳ** (ساچراماق)[69]: (/ç/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "sıçramak".
4416 **Saçaḳ** (ساچاق)[70]: (/ç/ medli elif ile). "saçak, ipek püskül; sofra; [yapılarda çatının önüne yapılan saçak]".
4417 **Saçlıḳ/Saçbaġ** (ساچلِیْق-ساچباغ)[71]: (/ç/ sükûn ile, /l/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "ipek takma saç". [ML.183b, TÜ.118a]
4418 **Salḳın** (سالقین)[72]: (/s/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "sıcak günlerde esen serin yel". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥayvān suyıdur şüdrün ʿĪsā demidür salḳın [M1.219b]
Bostān sarı cānānım gūyā ki ḫırām ėtmiş

(حیوان سویی دور شودرون عیسی دمیدور سالقین/بستان ساری جانانیم کویا که خرام اَیتمیش)

İnşā'dan:

Bahār salḳınınıñ ʿıṭr-engīzlıġı.

(بهار سالقینی نینک عطرانکیزلیغی)

4419 **Savurġan** (ساوُوْرغان): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "savrulmuş; [savurmuş; savuran; savurmak]". [İH.187b]

---

[63] M1: Sab sarı/Sap sarıġ; M2: Sab sarı/Sab sarıġ; ML, İH: Sap sarı/Sap sarıġ; TÜ: Sab sarı. Bk. Sab/Sap// SG (879), Kzk.Tr (467): Sap sarı.
[64] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 218a; M2: 220a; ML: 186a; İH: 190a// SG (879), YUyg.Tr (341): Sap saġ.
[65] SG: Sapġun (879)// Alt.Tr: Say- "saplamak"; Saygak "zıpkın" (150)// Tarama: Sıpġın/Sıpḳın/Sıpḳun "zıpkın" (187)// Derleme: Sıpkın/Zıpkın "demir çatal, dirgen; balıkçı zıpkını".
[66] M1: Satḳaḳ; M2, ML, İH: Satḳan. Bk. SG (879), AŞ (121b), DLT (808), CC (161), Krgz.Tr (640), YUyg.Tr (342).
[67] Bk. AŞ (121b), ŞT (T105a/16)// SG: Satġun almaḳ/ġ (880)// CC: Satun al- (161).
[68] Bk. SG (881), Trkm.Tr (563)// Tarama: "uyluk" (181)// Derleme: "kalça; bacak".
[69] Bk. AŞ (121b), SG (883), DLT (798)// Krgz.Tr: Çaçıra- (243)// YUyg.Tr: Saçrimaḳ/Çaçrimaḳ (336)// Moğ-Les: Saçura-/Saçra- "saçılmak" (1018).
[70] Bk. SG (883-884)// CC: Saçak "saçak" (157)// Kzk.Tr: Şaşaq "saçak, püskül" (633)// Trkm.Tr: Saçak "sofra örtüsü" (551)// Moğ-Les: Saçug/Saçag/Çaçug "saçak, perçem, püskül; salkım, deste; ibik; başak, tohum püskülü, tomurcuk" (1018).
[71] Yazmalar: Saçlıḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (37a)// SG: Saçbaġ "ipek takma saç" (884). Bk. Saçbaġıñ// Derleme: Saçlık "örülmüş saçlara takılan gümüş, altın para ya da saçak; takma saç".
[72] SG: Salġın/Salḳın (901)// AŞ: Salḳın/Sayḳın (124b)// CC: Salkun "esinti, rüzgâr" (159)// Kzk.Tr (463), Krgz.Tr (633), YUyg.Tr (339), Mlk.Tr (327), Derleme: Salkın "serin"// Moğ-Les: Salki(n) "yel, rüzgâr" (1034).

4420 **Saman** (سامان)[73]: "saman". Örnek:
Her kimin samanı bar sāmānı bar.
(هر کیمین سامانی بار سامانی بار)

Dört Dīvān'dan:
Yıġlaġan sayı sarıġraḳdur yüzüm ṭāli' görüñ
Kim saçar-min dāne vü andın samandur ḥāṣılım[74]
(یغلاغان سایی ساریغ راق دور یوزوم طالع کورونک/کیم ساچارمین دانه و آندین سمان دور حاصلیم)

4421 **Sātgīn** (ساتکین)[75]: (/t/ sükûn ile). "büyük kadeh; sevgili, sevilen, istenen".

4422 **Saḳızġan** (ساقیزغان)[76]: (/y/ ve /z/ sükûn ile). "saksağan, alacakarga, alakarga". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tün günni ḳılur bu naḳş sızġan
Kāfūr ile müşkdin saḳızġan[77]
(تون کون نی قیلور بو نقش سیزغان/کافور ایله مشک دین ساقیزغان)

4423 **Saçılġan** (ساچِیْلغان): (/ç/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "saçılmış, dağılmış, savrulmuş". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫırām vaḳtıda sür'atıdın yüzi ki tirleb bolub bi-'aynih
Gül üzre şeb-nem yoḳ ėrse ḫorşīd üze saçılġan ṣıġār zeybaḳ[78]
(خرام وقتی دا سرعتی دین یوزی که تِرلاب بولوب بعینه/کل اوزره شبنم یوق آیرسه خورشید اوزا ساچیلغان صغار زیبق)

4424 **Sattı** (ساتتی)[79]: (/t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). "sattı".

4425 **Satḳucı** (ساتقوجی)[80]: (/t/ sükûn ile). "satıcı".

4426 **Salġu** (سالغو)[81]: (/l/ sükûn ile). "atılacak; atacak". [**M2.217b**]

4427 **Saçmayın** (ساچماِیین): (/ç/ sükûn ile, /y/ esre ile). "saçmadan, dağıtmadan, savurmadan". *Dört Dīvān'dan:*
Bu bāġ güllerini yirge saçmayın ḳoymas
Ḫazān yėlini görüñ çarḫ-ı bī-vefāġa baḳıñ
(بو باغ کل لارینی یِرکا ساچماِیین قویماس/خزان یَیلینی کورونک چرخ بیوفاغه باقینک)

---

[73] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (902), DLT (802), Krgz.Tr (634), YUyg.Tr (340)// SG (902), BR-Muin (1076): Sāmān "Sāmāniye sultanlarının soyunun dayandığı padişahın adı; düzen, araçlar; kent, kasaba; dinçlik, huzur; temizlik, dürüstlük, sililik; kolaylıkla elde edilme; sınır, evlek; ölçü; belirti".

[74] Bu beyit| M1: 225b; M2: 223a; ML: 188b; İH: 192a; TÜ: yok. Bk. GS (313, 412), GS-Özb (G.398), Külliyat-Yazma-TB (84).

[75] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Sātigīn (ساتِکین). (/t/ esre ile). Bk. BR-TDK (646)// Anendrac: "Tr. sevgili; mecaz anlamda: sevgili anısına içilen büyük kadeh içki, büyük kadeh" (II/329).

[76] M1, M2, TÜ: Saḳırġan (ساقیرغان). (/y/ ve /r/ sükûn ile); ML: Saġırġan; İH: Saġırḳan. Bk. AŞ (123b)// DLT: Sagızgan/Sagzıgan (799)// Krgz.Tr: Sağızğan (629)// YUyg.Tr: Sėġizxan (349)// Moğ-Les: Şagacagay/Sigacagay (1158).

[77] bu naḳş| Yazmalar: benefş (بنفش)// saḳızġan| M1, M2, TÜ: saḳırġan (ساقیرغان); ML: saġırġan; İH: saġırḳan. Bk. SG (93/975), LM (112, 830), LM-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (625).

[78] ṣıġār| Yazmalar: ṣafāv vu (صفاو و). Bk. NŞ (312, 313), NŞ-Özb (G.313), Külliyat-Yazma-TB (200).

[79] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (121b).

[80] M1, TÜ: yok// SG: Satġucı (880)// DLT: Satguçı (809)// YUyg.Tr: Satḳuçi (342).

[81] M1, TÜ: yok; ML:184a// Yazmalar: Salḳu (سالقو) "atılmış". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (60a). BL'de verilen örnekte de Salḳu dik geçmektedir. Bk. Salġu dik, SG (899).

4428 **Saçıḳ** (ساچيق)[82]: (/ç/ esre ile). "saçı, gelinin başına saçılan para vb. şeyler; saçı, oğlan evinin gelin evine gönderdiği düğün armağanı".
4429 **Sadaḳ** (ساداق-سادق-سداق-سدق): "sadak, okluk, ok çantası".
4430 **Sarġarmaḳ** (سارغارماق)[83]: (/r/'ler sükûn ile). "sararmak". [M1.220a]
4431 **Sarġartmaḳ** (سارغارتماق): (/r/'ler sükûn ile). "sarartmak".
4432 **Sarsamaḳ** (سارساماق)[84]: "sarsılmak, sallanmak".
4433 **Sarmaşmaḳ** (سارماشماق): "birbirine sarılmak, sarmaşmak".
4434 **Saraġuc** (سارا غوج)[85]: (/r/ ve /c/ sükûn ile). "uzun torba biçiminde ve çok süslü dikilen baş örtüsü".
4435 **Serde** (سارده)[86]: (/r/ sükûn ile, /d/ üstün ile). "meclis, toplanılan yer".
4436 **Sarḳut/Sorḳut** (سَرقوت-سَورقوت)[87]: (/r/ sükûn ile). "kadehin dibinde kalan içki, kadehte artan içki, yudum". *Dört Dīvān'da* Sāḳī-nāme'den:

Töre birle baş urub tut ḫanġa
Sarḳutın bėr min-i bī-sāmānġa
Özni ol sarḳut ile mest ḳılay
Sözni ḫan bezmide peyvest ḳılay [ML.184a]

(توره بيرله باش اوروب توت خانغه/سرقوتين بَير مين بى سامانغه
اوزنى اول سرقوت ايلا مست قيلاى/سوزنى خان بزميدا پيوست قيلاى)

4437 **Serke** (ساركه)[88]: (/k/ üstün ile). "sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden enenmiş keçi, kösemen".
4438 **Sergi** (ساركى)[89]: "sergi, işporta; eve döşenen eşya". [İH.188a]
4439 **Saylanıb** (سايلانيب): (/y/ sükûn ile, /n/ esre ile). "seçilip; sayılıp"[90]. Sulṭān Ḥüseyn Bayḳara'dan[91]:

Leylī vü Şīrīn ü 'Aẕrā bardılar veh ni 'aceb

---

[82] Bk. SG (884), AŞ (121b)// DLT: Saçuk "saçılmış olan" (798)// Kzk.Tr: Şaşuv "saçı" (634)// Moğ-Les: Saçu-/Saça-/Çaçu-/Saçul-/Saçla-/Saçula- "saçmak"; Saçuli/Saçali "tanrılar için saçılan buğday ve yiyecek" (1018).

[83] Bk. SG (885), AŞ (122a), DLT (805), Krgz.Tr (638), YUyg.Tr (341).

[84] SG: Sarsamaḳ/(Rūmī)Sarsımaḳ (886)// Tarama: Sarsalamaḳ "sarsmak" (181)// Trkm.Tr: Sars- "sarsılmak, titremek; sarsmak, titretmek" (563).

[85] Bk. SG (888/1422), AŞ (122b), BR-Muin (1113/1114)// DLT: Saraguç "kadın yaşmağı" (804).

[86] Bk. SG (888).

[87] Sorḳut| Yazmalar: Surḳut (سُورقوت)// AŞ: Sarḳud/Sorḳut (122b/132a/577/612)// SG: Sarḳut (888)// CC: Sarhıt "artık, geri kalan" (160)// Krgz.Tr: Sarkıt "yemek ve içecek kalıntısı" (639)// YUyg.Tr: Sarḳit "yemek kalıntısı" (342)// Moğ-Les: Sarhud "sert içki" (1051).

[88] Yazmalar: Serge (/g/ üstün ile)// SG: Serke/Sėrke "sürünün önünde giden enenmiş keçi/erkek dağ keçisi" (888/974)// Kzk.Tr: Serke "beş altı yaşında ve enenmiş erkek keçi; önder" (480)// Krgz.Tr: Serke "iki yaşındaki teke; kösemen" (647)// YUyg.Tr: Serke "enenmiş teke" (347)// Moğ-Les: Serke "iğdiş edilmiş keçi" (1072).

[89] Yazmalar: Seregi (سارَكى). Bk. SG (888), Trkm.Tr (571).

[90] M1, M2, TÜ: "sayılıp"; ML, İH: "seçilip"// SG: "seçilip" (914)// AŞ: "sayılıp, hesap olup" (126b)// Derleme: Saylamak "seçmek, ayırmak; önemsemek, saymak".

[91] Yazmalar, AŞ (126b), SG (914): *Dört Dīvān'dan.* Bk. HBD (63/5b, 16).

Bolmaġım vālih saṅ̂ga kim sin ḳalıb-sin saylanıb [TÜ.118b]
(لیلی و شیرین و عذرا باردیلار وه نِی عجب/بولماغیم واله سنکا کیم سین قالیب سین سایلانیب)
4440 **Savuḳraḳ** (ساوُوْق راق)[92]: (/v/ ötre ile, diğer /v/ sükûn ile). "daha soğuk".
4441 **Saçayın** (ساچايين): (/ç/ medli elif ile, /y/ esre ile). "saçayım, dağıtayım, savurayım"[93]. [**M2.218a**] *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin ölümünde şöyle der:
Merġūle-yi sünbülüṅ̂g açayın
'Ālemġa 'abīridin saçayın[94]
(مرغولهٔ سنبلونک آچایین/عالم غه عبیریدین ساچایین)
4442 **Sarmaşıḳ** (سارماشيق): (/r/ sükûn ile). "ağaca sarılan bir bitki, sarmaşık".
4443 **Sarı** (سارى): "sarı"; "taraf, yan, yön, -A doğru"[95]; "(**Sārī**) Māzenderān vilayetinde bir kent adı; (**Sārī/Sār**)[96] siyah ve benekli bir kuş, sığırcık". 'Ubeyd Ḫan'dan: [M1.220b]
Ger ḫırām ėtseṅ̂g 'Ubeydī sarı ey serv-i revān
Cān u köṅ̂gli birle cismi ḫāk-ı pā bolsun saṅ̂ga
(کر خرام اَیتسانک عبیدی ساری ای سرو روان/جان و کونکلی بیرلا جسمی خاک پا بولسون سنکا)
4444 **Sarıça** (ساريچه)[97]: (/ç/ üstün ile). "avcı bir kuş; (**Sarıca**)[98] atlarda oluşan bir yara".
4445 **Sarıġ aġrıġ** (ساريغ آغريغ)[99]: "sarılık hastalığı".
4446 **Sarıġ ḳuş** (ساريغ قوش)[100]: "bir tür baykuş".
4447 **Sarı Pūstīn** (سارى پوستين)[101]: "Özbekiyye'den bir boy adı".
4448 **Sarımtul** (ساريمتول)[102]: (/t/ ötre ile). "sarımtırak, sarımsı".
4449 **Sazan balıġ** (سازان باليغ)[103]: (/s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] tatlı sularda yaşayan kılçıksız bir balık, yılan balığı".
4450 **Sasımaḳ** (ساسيماق): (/s/ esre ile). "kokuşmak, sasımak"[104].

---

92 M1: 222a; ML, İH, TÜ: yok.
93 Yazmalar: "saçarım"// SG: Saçay/Saçayın "saçayım; saça; saçasın; saçıp" (882).
94 sünbülüṅ̂g| Yazmalar: sünbülin (سنبلين)// 'Ālemġa 'abīridin| M1, M2, ML, İH: 'Ālemni 'abīrdin; TÜ: 'Ālemniṅ̂g 'abīrdin (عالم نينک عبيردين). Bk. LM (349, 3284), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).
95 Bk. SG (888), AŞ (122a), CC (160), Azb.Tr (661), Derleme// Özb.Tr.Alt: Säri (247).
96 Bk. SG (888/1422), BR-TDK (644/645)// Krgz.Tr: Sarı "bir karakuş türü" (639)// YUyg.Tr: Sar "ala doğan" (341)// Trkm.Tr: Sar "sığırcık" (562)// Moğ-Les: Sar "avcı kuş, yıtıcı kuş; kartal, doğan; kızıl doğan" (1047).
97 SG: Sarıca (888)// BR-TDK: Sārec/Sārçe "sığırcık" (645)// Mlk.Tr: Sarıça "sarıasma kuşu" (332).
98 Yazmalar: Sarıça (ساريچه). (/ç/ üstün ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (37a). Bk. SG (888)// BR-Muin: Sirāce "atlarda oluşan bir yara" (1112)// Tr.Tr: Sıraca "deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlenmelerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü"// Derleme: Sıraca "irin; yara; geçmeyen ağır yara".
99 Bk. SG (889), AŞ (122b)// Tatar.Tr: Sarı (229)// YUyg.Tr: Sėriḳ kėsel (351).
100 Bk. SG (889), Sİ (188, 2095)// Krgz.Tr: Sarı "bir karakuş türü" (639).
101 Bk. SG (889).
102 Yazmalar: Sarıġtul (ساريغتول). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (37a). Bk. SG (889).
103 Yazmalar: Sazar balıġ (سازار باليغ). (/s/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (37b). Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. Radloff (609), Kadri (III/13)// SG: Sazan balıġ (889)// CC: Sazagan "yılan, ejderha" (162)// Kzk.Tr (459), Krgz.Tr (642): Sazan "sazan balığı"// Tr.Tr: Sazan "tatlı sularda yaşayan kılçıklı bir balık".
104 Yazmalar: "kokuşmuş". Bk. SG (889), DLT (808), CC (161), Krgz.Tr (639)// YUyg.Tr: Sėsimaḳ (351).

4451 **Saġmaḳ** (ساغماق)[105]: "sağmak".
4452 **Saġılmaḳ** (ساغيلماق): "sağılmak".
4453 **Saġalmaḳ** (ساغالماق): "sağalmak, iyileşmek".
4454 **Saġaltmaḳ** (ساغالتماق)[106]: (/ġ/ medli elif ile, /l/ ve /t/ sükûn ile). "sağaltmak, iyileştirmek". [ML.184b]
4455 **Saġçı** (ساغچى)[107]: (/ç/ esre ile). "koruyucu, bekçi".
4456 **Saġrı** (ساغرى)[108]: "kalça, sağrı; eşek veya atın sepilenmiş sağrı derisi".
4457 **Saġraḳ/Sıġraḳ** (ساغراق-سِيْغراق)[109]: (/y/ ve /ġ/ sükûn ile). "ibikli testi; kadeh".
4458 **Saġlıḳ** (ساغليق)[110]: (/ġ/ sükûn ile). "süt veren, sağımlı, sağmal; sağlık, esenlik; [uyanıklık, ayıklık]".
4459 **Saġır** (ساغِر): (/ġ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "sağır, kulağı duymayan".
4460 **Saçġan** (ساچغان)[111]: (/ç/ sükûn ile). "saçan, dağıtan, savuran". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫurde saçġandın çemen mülkide sulṭān boldı gül
Ġunça ḳanlıġ kön̂glige salġan girih imsāk imiş
(خرده ساچغان دين چمن ملكيدا سلطان بولدى كل/غنچه قانليغ كونكليكا سالغان كره امساک ايميش)
4461 **Sattuḳ** (ساتتوق)[112]: (/t/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile). "sattık". [**M2.218b**, İH.188b]
4462 **Saġırtḳa** (ساغيرتقه)[113]: (/t/ sükûn ile). "sakırga, kene".
4463 **Saġış** (ساغيش)[114]: "sayı, hesap".
4464 **Saḳar** (ساقار)[115]: "alnı beyaz at, sakarlı at".
4465 **Saḳıt** (ساقِيْت)[116]: (/y/ ve /t/ sükûn ile). "Mars, Merih gezegeni".

---

[105] Bk. SG (889), DLT (798), YUyg.Tr (337), Trkm.Tr (551)// Kzk.Tr: Sav- (472)// Moğ-Les: Saga-/Sā- (1019).
[106] Yazmalar: Saġıltmaḳ (ساغيلتماق). (/y/, /l/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (37b). Bk. Trkm.Tr (552)// SG: Saġaltmaḳ/ġ "sağaltmak, iyileştirmek; ayıltmak, kendine getirmek" (891).
[107] Bk. SG (894)// Tarama (178), Alt.Tr (148), Krgz.Tr (629), YUyg.Tr (337), Trkm.Tr (554): Saḳçı "bekçi, nöbetçi, muhafız".
[108] Bk. SG (894)// DLT: Sagrı "deri; her şeyin en üstteki tabakası; sağrı" (799)// CC: Sagrı/Savrı "deri" (158)// YUyg.Tr: Saġi/Saġra "sağrı" (337)// Trkm.Tr: Sagrı "sağrı" (553)// Moğ-Les: Sagari(n)/Sāri "at derisi, deri, kösele" (1021).
[109] M1, M2 (üzeri çizili), TÜ: Sıġraḳ; ML, İH: yok// Tekrarı| M1.243a, M2.240a, ML.203b, İH.206b, TÜ.132a: Sıġraḳ// SG: Saġraḳ/Sıġraḳ (895/983)// DLT: Sagır "koni şeklinde ve havana benzeyen, içine şarap vb. konulan kap" (799); Sagrak "içmek için kullanılan çamçak ve kadeh" (799)// CC: Savrak "içki tası" (161)// Tarama: Saġraḳ/Suġraḳ "kadeh, bardak, sürahi, maşrapa, tas" (177); Sıġraḳ "sağrı" (185)// Derleme: Sağrak "tahta yağ kabı; bardak, kadeh".
[110] Bk. SG (895)// AŞ: Saġlıġ "sağılır" (123b)// DLT: Saglık "sağmal koyun" (799); Saklık "uyanıklık" (801)// Krgz.Tr: Sooluk "sağlık; beş yaşındaki koyun" (660)// YUyg.Tr: Saġliḳ "sağlık; kuzulu dişi koyun" (337).
[111] M1: 223a; TÜ: yok. Bk. SG (882).
[112] M1: 220a; TÜ: yok. Bk. SG (879).
[113] Yazmalar: Saġırtike (ساغيرتكه). (/t/ esre ile)// SG: Saġırtḳa/Salca (895/901). Bk. Salca// DLT: Sakırku (800)// Trkm.Tr: Sakırtga (554).
[114] Bk. SG (895), Tarama (177), Derleme// DLT: Sakış "sayma, sayış" (800).
[115] Bk. Kıpçak (İH, Kİ, TZ) (224), Trkm.Tr (554)// SG: Saḳḳar (896)// Tr.Tr: Sakar "atın alnında olan beyazlık, akıtma".

4466 **Sekmek** (ساکماک)[117]: (/k/'ler sükûn ile). "[Rūm Tr.] salınarak yürümek; keklik salınmak". [M1.221a]

4467 **Salmaḳ** (سالماق): "atmak; düşürmek; heyecanlanmak, yürek çarpmak; heyecanlandırmak, yürek oynatmak"[118].

4468 **Salılmaḳ** (سالیلماق): "atılmak; düşürülmek".

4469 **Sallanmaḳ** (سالّلانماق)[119]: (/n/ sükûn ile). "salınarak yürümek, salınmak; sarkmak".

4470 **Saypaldı/Sayfaldı** (ساپیالدی-سایفالدی)[120]: (/y/ sükûn ile, /p/ medli elif ile). "harcandı, dağıldı, saçıldı". *Dört Dīvān'dan:*

'Aḳl u dīn naḳdı fenā deyri ara girmes igec
Mey bile muġ-beçeler yolıda sayfaldı yana[121] [TÜ.119a]
(عقل و دین نقدی فنا دیری آرا کیرماس ایکاج/می بیله مغبچه لار یولیدا سایفالدی ینه)

4471 **Sav** (ساو)[122]: (/s/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "[ayrı, ayrılmış; Rūm Tr: sav!, gider!, geçiştir!, savuştur!]; (**Sāv**)[123] [Fa.] haraç, güçlü hükümdarın zayıf hükümdardan aldığı vergi; pay; som altının kırıntıları". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ başımdın çıḳarıb özlügümni urdı tīġ
Anı baştın sav ėtib başnı tenimdin ḳıldı sav
(عشق باشیمدین چیقاریب اوزلوکومنی اوردی تیغ/آنی باشتین ساو اَیتیب باشنی تنیمدین قیلدی ساو)

4472 **Savudı** (ساوُوْدی): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "soğudu". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Savudı kön̂glige barı 'ayş u lehv
Bildi ėrür her ni ḳılur barça sehv
(ساوودی کونکلیکا باری عیش و لهو/بیلدی اَیرور هر نِی قیلور بارچه سهو)

4473 **Saypalġay** (ساپیالغای)[124]: (/p/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "harcanır, dağılır, saçılır". [ML.185a]

---

[116] M1, M2, ML, İH: Saḳıb. Bk. SG (896)// KB: Sewit (سڤیت) "Venüs, Zühre yıldızı" (135).

[117] Bk. SG (896)// Trkm.Tr: Sek- "yürümek, ayak basmak" (568)// Derleme: Sekmek "az topallamak; ayak takılmak, tökezlemek; atlamak, sıçramak"// Moğ-Les: Sege- "sekmek, seğirtmek, sekerek koşmak, tırıs gitmek" (1059); Seküy- "yükselmek"; Seküre- "kalkmak, yukarıya kıvrılmak" (1064).

[118] SG: Salmaḳ/ġ "atmak; düşürmek; heyecanlanmak; heyecanlandırmak" (896)// AŞ: Sal- "salmak, bırakmak; yürek oynamak; ızdırap; hareket; güçsüz duruma gelmek, kendisini salmak" (123b/124a)// DLT: Sal- "alıp götürmek; göndermek; sallamak" (801)// YUyg.Tr: Salmaḳ "koymak, yerleştirmek; çıkarmak"; Jürügüm saldi "kalbim çarptı" (339).

[119] Yazmalar: Salarınmaḳ (سالارِنماق). Bk. SG (899)// Trkm.Tr: "asılı durmak, asılmak; sarkmak; salınarak yürümek" (558)// Derleme: "salınmak, salınarak yürümek".

[120] Yazmalar: Saybaldı/Sayḳaldı (سایبالدی-سایقالدی). (/y/ sükûn ile, /b/ medli elif ile) "sayıldı". Sayḳaldı biçimi AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (127a: Sayġaldı "sayıldı, harcandı")// SG: Sayfaldı/Saypaldı "harcandı, dağıldı, saçıldı" (916)// AŞ: Saypal- "harcanmak, dağılmak, saçılmak" (127b).

[121] sayfaldı| Yazmalar: saybaldı (سایبالدی); GS (413, 559), AŞ (127a): sayġaldı// yana| M1, M2, ML, İH: yine. Bk. SG (916), GS-Özb (G.542), Külliyat-Yazma2 (122).

[122] Bk. SG (912), NŞ (508, 510).

[123] Bk. SG (912), BR-Muin (1077).

[124] Yazmalar: Saybalġay (سایبالغای). (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile) "sayılır; harcanır, dağılır, saçılır"// SG: Sayfalmaḳ/Saypalmaḳ "harcanmak, dağılmak, saçılmak" (916)// AŞ: Saypal- "harcanmak, dağılmak, saçılmak" (127b)// Krgz.Tr: Sıypal- "kaybolmak, yok olmak" (654).

4474 **Savuray** (ساوُوْراى): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “savurayım, saçayım, dağıtayım”[125].
4475 **Sarġardı** (سارغاردى): (/r/'ler sükûn ile). “sarardı”.
4476 **Salġucı** (سالغوجى): (/c/ esre ile). “atan, atıcı”.
4477 **Sallandurmaḳ** (سالLاندورماق)[126]: (/n/ sükûn ile). [**M2.219a**] “sarkıtmak”.
4478 **Salca** (سالجه)[127]: (/c/ üstün ile). “sakırga, kene”.
4479 **Salġut** (سالغوت): “yabancı ordular için ülkede konan genelgeler ve yöneltmeler; [vergi, haraç]”[128]; “ağır yükün bir yere bırakılması”. [M1.221b]
4480 **Salġıncaḳ** (سالغِيْنجاق)[129]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “salıncak”.
4481 **Salḳum** (سالقوم): “salkım”.
4482 **Samsun** (سامسون): (/s/ ötre ile). “Ḳasṭamoniye-yi Rūm'da bir vilayetin adı”.
4483 **Sanmaḳ** (سانماق): (/n/ sükûn ile). “sanmak, zannetmek”. [İH.189a]
4484 **Sanalmaḳ** (سانالماق): (/n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “sayılmak”.
4485 **Sandıraḳlamaḳ** (سانذِراقلاماق)[130]: (/n/ sükûn ile, /d/ esre ile, /r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “sayıklamak, saçmalamak”.
4486 **Sancmaḳ** (سانجماق)[131]: (/n/ ve /c/ sükûn ile). “ısırmak, sokmak; saplamak, batırmak, süngülemek”.
4487 **Sancışmaḳ** (سانجِشماق)[132]: (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile, /ş/ sükûn ile). “karşılıklı batırmak, süngüleşmek”.
4488 **Sancılmaḳ** (سانجِلماق)[133]: (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). “sançmak, saplanmak, batmak, sokulmak”.
4489 **San** (سان)[134]: “sayı, hesap”; “[but; kalça; parça, dilim; ordu denetimi, ordunun komutanlar tarafından görülmesi]”[135]; “san!, zannet!”.
4490 **Sanac** (ساناج)[136]: (/n/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). “deriden yapılmış küçük tulum veya

---

[125] Yazmalar: “savururum; savuracağım”// SG: Savuray/Savurayın “savurayım; savura; savurasın; savurup” (911).
[126] Yazmalar: Salarındurmaḳ (سالاريندورماق). (/y/ ve /n/ sükûn ile). Bk. SG (900).
[127] Tekrarı| M1.225b, TÜ.121b: Salca; M2.223a, ML.188a, İH.192a: Sılca. Bk. SG (901), AŞ (125a), Alt.Tr (149), King (200A/8)// Moğ-Les: Şalca/Silca (1162).
[128] Bk. Alġut// SG: Salġut/Salıġ (901)// FL: Salḳut “pay; ihsan, armağan” (25*2)// Kzk.Tr: Salğırt/Salıq “vergi” (463/464)// Krgz.Tr: Salık “vergi, haraç” (632)// YUyg.Tr: Sėliḳ “vergi” (350)// Trkm.Tr: Salgıt “vergi; çeyiz” (557).
[129] Bk. SG (901).
[130] Bk. SG (906), Mlk.Tr (330)// DLT: Sandrı-/Sanrı- (803)// CC: Sandıra- “azmak, kudurmak” (160)// Krgz.Tr (637), Kzk.Tr (466): Sandırakta-// Moğ-Les: Sandura- “paniklemek, şaşırmak” (1043).
[131] Bk. SG (907), AŞ (125a)// DLT: Sanç- “batırmak, saplamak; bozguna uğratmak” (802)// CC: Sanç- “delmek, delip geçmek” (160)// Krgz.Tr: Çanç- (250)// YUyg.Tr: Sançimaḳ (340).
[132] Yazmalar: Sancıtmaḳ (سانجِتماق). (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile, /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38a). Bk. SG (907)// DLT: Sançış- “karşılıklı dürtmek; birbirini yenmek” (803).
[133] Bk. SG (908)// DLT: Sançıl- “saplanmak; yenilmek” (803)// YUyg.Tr: Sançilmaḳ (340).
[134] Bk. SG (907), Say, Sayu.
[135] Bk. SG (907)// BR-Muin: “tarz, yöntem; gelenek; pay, parça; ordunun komutanlar tarafından görülmesi” (1077)// Krgz.Tr (635), YUyg.Tr (340): “but, kalça”// Derleme: “organ, vücudun bir parçası; gelenek”.

dağarcık”. Beyit[137]:
Dāne-yi ḫālıñ̂g ḫayālını köñ̂gülde asradım
Ėyle kim bāġ-bān tüzer gül toḫmı asrarġa sanac[138]
(دانهٔ خالینک خیالینی کونکل دا آسرادیم/اَیله کیم باغبان توزار کل تخمی آسرارغه سناج)
4491 **Sanaġ** (ساناغ)[139]: (/n/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). “sayı, hesap”.
4492 **Sanaġçı** (ساناغچی): “sayıcı, hesaplayıcı; [sayım memuru]”. [ML.185b]
4493 **Saçılġan dik durur** (ساچیلغان دیک دورور): (/ç/ esre ile, /n/ ve /k/ sükûn ile). “saçılmış gibidir, dağılmış gibidir”. *Dört Dīvān'dan:*
Perī-ruḫ-sāreler taşı min-i dīvāne devrinde
Saçılġan dik durur naḫl-ı melāmetdin s̱emer her yan
(پری رخساره لار تاشی مین دیوانه دوریندا/ساچیلغان دیک دورور نخل ملامت دین ثمر هر یان)
4494 **Señ̂g/Sañ̂g** (سانک)[140]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). “suyun üzerinde yüzen ince buz parçaları. Azerbaycan'da **Sırsır** denir”. *Dört Dīvān'dan:*
Köp savuḳluḳ girek olmaḳġa köñ̂gül maḥż-ı riyā
Baḥr muz bağlamaġay su yüzini tutmasa sañ̂g[141]
(کوپ ساووق لوق کیرک اولماق غه کونکل محض ریا/بحر موز باغلاماغای سو یوزینی توتماسا سانک)
4495 **Savuġ yüzlüg** (ساوُوْغ یُوزلوک)[142]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /y/ ötre ile, /z/ sükûn ile). “soğuk yüzlü, ilgisiz, sevimsiz”. [**M2.219b**]
4496 **Sana** (سانه): (/n/ üstün ile). [M1.222a] “saymak”[143]. [TÜ.119b]
4497 **Saçrar idi** (ساچرار ایدی): (/s/ medli elif ile, /ç/ sükûn ile). “sıçrardı”. *Tārīḫ-i Bābürī'den[144]:*
Oḳnı yaḫşı atar idi, çevgānnı yaḫşı oynar idi, ḫāk-pelleni yaḫşı saçrar idi[145]. [İH.189b]
(اوق نی یخشی آتار ایدی، چوکان نی یخشی اَوینار ایدی، خاک پله نی یخشی ساچرار ایدی)

---

[136] Yazmalar: Satac (ساتاج). (/t/ medli elif ile, /c/ sükûn ile)// Tekrarı| M2.223b, ML.189a, İH.192b: Sanac (سناج). (/s/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). Bk. SG (907)// YUyg.Tr: Sanaç “deri kap” (340)// Trkm.Tr: Sanaç “deri torba, heybe” (559).
[137] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan;* BL: Luṭfī'den (58b).
[138] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 223b; ML: 189a; İH: 192b// Ėyle kim bāġ-bān tüzer| Ėyledür kim bāġ-bān (اَیله دور کیم باغبان). Bk. BL (58b).
[139] Bk. SG (908)// Krgz.Tr: Sanak “hesap, sayım” (636)// Mlk.Tr: Sanav “sayı, rakam; hesap” (329)// YUyg.Tr: Sanaḳ “sayma, hesap” (340)// Trkm.Tr: Sanag “sayma, hesaplama” (559).
[140] M1: 221a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.222a, M2.219b, ML.185b, İH.189a, TÜ.119b: Sanig (سانیک). (/n/ esre ile). Bk. SG (bāng vezninde) (909)// CC: Seng “buz topağı” (163)// Kzk.Tr: Señ̂ “buzların çözülmesi, buz parçası” (479)// Krgz.Tr: Sen- “donmak, kemik hâline gelmek” (645)// Trkm.Tr: Sañ̂ “taş gibi donup kalmak” (560)// Derleme: San “ırmaklarda büyük buz akıntısı”; Sanğ “buz”; Sen “ırmak üstündeki buzlar”; Sırsır “sert kar parçası; ilkbaharda çözülen buz”.
[141] girek| M2, ML, İH: gerek. Bk. SG (909), FK (354, 376), FK-Özb (G.363).
[142] M1: 220a; TÜ: yok.
[143] Bk. NS (89b)// Krgz.Tr: Sanaa “bilinç, düşünce, fikir; tasa, kaygı” (636)// Moğ-Les: Sanaga(n)/Sanā(n) “düşünce, fikir, umut, görüş, niyet, amaç, istek; kavrama, anlayış” (1039).
[144] Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.* Bk. SG (853).
[145] ḫāḳ-pelle| Yazmalar, SG (853): ḫāk-pelek (خاک پلک). Bk. Arat-Babür (147, Yıl.899/H14a), TB-Özb, TB-Yazma-ML (19), TB-Yazma-Gülistan (314*2).

4498 **Salcut** (سالجوت)[146]: (/l/ sükûn ile, /c/ ötre ile). “bir büyük Moġul boyunun adı”. *Ḥabībü's-Siyer'den:*

Salcut, Ḳonḳrat, Taycut ve Calayır boyları birleşip yada taşı kullanarak Çengiz H̱an ve Oñ H̱an ordusunu yağış nedeniyle yendiler[147].

Pedīd āmed ez mekrişān bād u berf
Şüd ez berf ṣaḥrā çü deryā-yı jerf
Ne-kerde kesī ceng bi-gürīẖtend
Ez īşān dü bā-hem ne-y-āmīẖtend

(پدید آمد از مکرشان باد و برف/شد از برف صحرا چو دریای ژرف
نکرده کسی جنک بکریختند/از ایشان دو باهم نیامیختند)

4499 **Sanaġlıḳ** (ساناغلیق): (/n/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). “sayılı, sayılmış; hesaplı, ölçülü”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėseñ kim taymaġay ol yolda gāmıñ
Sanaġlıḳ gām ile bolsun ẖırāmıñ[148]

(دَیسانک کیم تایماغای اول یولدا کامینک/ساناغلیق کام ایله بولسون خرامینک)

4500 **Sancġı** (سانجغی)[149]: (/n/ sükûn ile, /c/ sükûn ile). “balık avlamaya yarayan mızrak”.

4501 **Sancıḳ** (سانجیق)[150]: (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). “ağrı, sancı”.

4502 **Sandıraḳ** (ساندِیْراق)[151]: (/n/ ve /y/ sükûn ile). “sayıklama, saçmalama”.

4503 **Sanḳu/Sanḳı** (سانقو-سانقی)[152]: (/n/ sükûn ile). “[Rūm Tr.] şaşkın, sersem, sangı”.

4504 **Savutmaḳ** (ساوُوْتماق)[153]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). “soğutmak”. [M1.222b]

4505 **Sarġarġu dikdür** (سارغارغو دیک دور)[154]: (/r/'ler sükûn ile). “sararacak gibidir”. *Dört Dīvān'dan:*

Bu yañlıġ kim aḳar ġam şāmı bağrımdın şafaḳ-gūn ḳan
Seḥerġa tėgrü ṣubḥ-ı hicr dik sarġarġu dikdür-min

(بو ینکلیغ کیم آقار غم شامی باغریم دین شفق کون قان/سحرغه تیکرو صبح هجر دیک سارغارغو دیک دورمین)

---

146 ML: 185a; TÜ: 117b. Bk. *Ḥabībü's-Siyer*// CT-Musevi (2874), MGT-Temir (272): Salci’ut.

147 Taycut| M1, M2, ML, İH: Nabcut; TÜ: yok; Dehhuda, *Ḥabībü's-Siyer:* Talcut; CT-Musevi: Tayçiut (2078); Moğ-Les: Tayçigud/Tayçūd “Cengiz Han zamanında Kuzey Moğolistan'daki bir Moğol boyu” (1187).

148 taymaġay| Yazmalar: tınmagey (تینماکای). Bk. SG (908), FŞ (227, XXIV/49), FŞ-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (525).

149 İH: 189a// Yazmalar: Sancıġı (سانجیغی). (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38a). Bk. SG (908)// Kzk.Tr: Şanışqı “çatal; zıpkın” (628)// Mlk.Tr: Çançhı “çatal” (169).

150 Bk. SG (908-909)// Mlk.Tr: Çançuv (169)// YUyg.Tr: Sançiḳ (340).

151 Bk. SG (909), Kzk.Tr (466), Krgz.Tr (637), Mlk.Tr (329).

152 Bk. SG (909)// Tarama: Sanḳı/Sañġı (180)// Derleme: Sankı.

153 Bk. SG (910), AŞ (126a), Kıpçak (İM, KK) (229)// DLT: Sogı- “soğumak” (826)// YUyr.Tr: Savuḳ/Soġuḳ “soğuk” (342).

154 M1, ML, İH, TÜ: yok// M2: “sararmamış”. Bk. SG (886).

4506 **Sancış** (سانچِش)[155]: (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). “karşılıklı batırma, süngüleşme”. *Dört Dīvān'dan:*
Mihri yoḳlıḳdın ėrür her tün sinān-ı ah ile
Gög ḥiṣārı ḫaylı birle tan͡gġa tėgrü sancışım
(مهری یوقلیق دین اَیرور هر تون سنان آه ایله/کوک حصاری خیلی بیرله تانک غه تَیکرو سانچِشیم)
4507 **Savulmaḳ/Savuşmaḳ** (ساوُوْلماق-ساوُوْشماق): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). [**M2.220a**] “ayrılmak, giderilmek, savulmak, savuşmak”.
4508 **Savut** (ساوُوْت)[156]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “savaş giysisi, zırh; soğut!”.
4509 **Savut bozan** (ساووت بَوزان): (/v/ ötre ile, /b/ üstün ile, /z/ medli elif ile). “uzun ve ince bir ok temreni”. [ML.186a]
4510 **Savuġ** (ساووغ): (/v/ ötre ile). “soğuk”. *Dört Dīvān'dan:*
Gözün͡gnün͡g allıda nergis gėlib ḳatıġ gözlüg
Yüzün͡g ḳaşında gül-i āteşīn savuġ yüzlüg[157]
(کوزونک نونک آلّیدا نرکس کَیلیب قاتیغ کوزلوک/یوزونک قاشیندا کل آتشین ساووغ یوزلوک)
4511 **Savuġluḳ** (ساووغلوق): (/v/ ötre ile). “soğukluk”.
4512 **Saylamaḳ** (سایلاماق)[158]: (/y/ sükûn ile). “seçmek, saylamak”.
4513 **Saylatmaḳ** (سایلاتماق): (/y/ ve /t/ sükûn ile). “seçtirmek”[159].
4514 **Say** (سای)[160]: “vakit, çağ. [Sorġan sayı gibi]”; “yazın kuruyup kışın akan ırmak; [suyu az olan ırmak]”[161]; “say!, hesapla!”; “sayı, hesap”[162].
4515 **Sayaġ** (ساياغ)[163]: (/y/ medli elif ile). “tek başına dolaşan, serseri, yaramaz”.
4516 **Saydam/Sıydam** (سایدام-سِیدام)[164]: (/y/ sükûn ile). “düz, düzgün, pürüzsüz”.

---

[155] M1, TÜ: yok; M2: 220b; İH:189a// Yazmalar: “batırma aleti”. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (60b). Bk. SG (908)// CC: Sançış “savaş, çatışma” (160)// YUyg.Tr: Sançiş “sokma, batırma, iğneleme, incitme” (340).
[156] Bk. SG (912), YUyg.Tr (342)// Kzk.Tr: Savıt (473)// Krgz.Tr: Soot (661)// Trkm.Tr: Sovut (585).
[157] Bu beyit| TÜ: yok// Gözün͡gnün͡g| ML, İH: Gözün͡gnin͡g// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا)// Yüzün͡g| ML, İH: Yüzin͡g// ḳaşında| M2, ML, İH: ḳaşıda. Bk. FK (320, 340), FK-Özb (G.327), Külliyat-Yazma2 (473), Divan-Yazma (313*2).
[158] Bk. SG (913), Kzk.Tr (459), YUyr.Tr (343: Saylimaḳ), Mlk.Tr (336), Trkm.Tr (565)// Moğ-Les: Sili-/Sile- (1095).
[159] Yazmalar: “birlikte seçmek”. Bk. SG (914), Trkm.Tr (566).
[160] Bk. AŞ (127a), SG (918-919), Sayu// Kzk.Tr (460), Krgz.Tr (641), Trkm.Tr (565): Sayın “sayısınca”.
[161] Bk. AŞ (127a), SG (918)// DLT: “taşlık yer” (811)// CC (161), Trkm.Tr (564): “sığ”// Krgz.Tr: “nehrin yatağı” (640)// Mlk.Tr: “sığ, derin olmayan; yüzeysel” (335)// Özb.Tr.Alt: “vadi; vadide akan su” (245)// YUyg.Tr: “nehrin yatağı, dere, çay” (342)// Derleme: “su kaynağı, pınar; sığ, derin olmayan; dağ yamaçlarındaki taşlı, çakıllı arazi; kayalık yar, uçurum; düz, ince, yassı taş; kaya; dağ”// Moğ-Les: Sayr/Sayri/Sayram “kuru dere yatağı; nehirdeki sığlık, sığ yer” (1027).
[162] Bk. SG (918-919), Krgz.Tr (640), Azb.Tr (663), Sayu, San// Mlk.Tr: “dilim, parça” (335).
[163] Bk. SG (919)// Kzk.Tr (474), Krgz.Tr (641), Mlk.Tr (335), YUyg.Tr (342): Sayaḳ.
[164] Yazmalar: Saydam. HA kaynaklı biçim olmalıdır (38b). Bk. Arat-Babür (500, Yıl.932/H287a), TB (207, H287a/2)// SG (919): سیدام (meydān vezninde)// Krgz.Tr: Sıyda “düz, pürüzsüz” (652)// Mlk.Tr: Sıydam “düz, pürüzsüz; hoş, güzel” (345)// YUyg.Tr: Sidam “düz, düz kumaş” (352)// Derleme: Say “düz, ince, yassı taş, say”; Saylam/Sıylam “düz taş”.

4517 **Sayru** (سایرو)[165]: (/r/ ötre ile). "hasta, sayrı". [İH.190a]
4518 **Sayrun/Seyrün** (سایرون)[166]: (/y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "serin veya ılıman hava".
4519 **Saçḳusı** (ساچقوسی): (/ç/ sükûn ile, /s/ esre ile). "saçacak, dağıtacak, savuracak".
4520 **Saḫlaġucı** (ساخلاغوجی)[167]: (/ḫ/ sükûn ile, /c/ esre ile). "saklayıcı, koruyucu".
4521 **Saçḳay** (ساچقای): (/ç/ sükûn ile). "saça, dağıta; saçar, dağıtır". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr ara her niçe saçtım eşk-i ḥasret bėrdi ber
Ni s̱emer bėrgey çü bir mezraʿda saçḳay dāne hicr
(هجر آرا هر نیچه ساچتیم اشک حسرت بَیردی بر/نِی ثمر بَیرکای چو بیر مزرع دا ساچقای دانه هجر)

Nevāyī ḫurde-yi naẓmıñnı andaḳ ėylediñ taḥrīr
Ki saçḳay ḫurde başıñ üzre şāh-ı ḫurde-dān görgec [TÜ.120a]
(نوایی خوردهٔ نظمینکنی آنداق اَیلادینک تحریر/که ساچقای خورده باشینک اوزره شاه خورده دان کورکاج)

4522 **Sanalġay** (سانالغای): (/n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). [M1.223a] "sayılır".
4523 **Sayın** (سایِیْن): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /n/ sükûn ile). "iyi, güzel; seçkin, seçilmiş; Batu Ḫan bin Cocı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın lakabı"[168].
4524 **-SA** (سا)[169]: "şart eki". [**M2.220b**]
4525 **Sayı** (سایی): (/y/ esre ile). "vakit, çağ; [kadar, -CA]: gėlgen sayı, urġan sayı gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Sinde nāz oldı Nevāyī'de niyāz ėrmes ʿaceb
Bes sin anı ḳarġaġan sayı sini ol alḳamaḳ
(سیندا ناز اولدی نوایی دا نیاز اَیرماس عجب/بس سین آنی قارغاغان سایی سینی اول آلقاماق)

4526 **Sarġarġan sayı** (سارغارغان سایی): (/r/'ler sükûn ile, /y/ esre ile). "sarardığı zaman; [sarardıkça]". *Dört Dīvān'dan:*

Çihre sarġarġan sayı artar köñgülniñ nālesi
Bar ʿaceb vāḳiʿ ḫazān faṣlıda nālān ʿandelīb [ML.186b]
(چهره سارغارغان سایی آرتار کونکل نینک ناله سی/بار عجب واقع خزان فصلیدا نالان عندلیب)

4527 **Saçıldı** (ساچیلدی): (/ç/ esre ile). "saçıldı, dağıldı, savruldu". *Dört Dīvān'dan:*

Berg-i gül kim saçıldı kūyı ara
Ol miniñ pāre pāre köñglüm imiş
(برک کل کیم ساچیلدی کویی آرا/اول مینینک پاره پاره کونکلوم ایمیش)

---

165 Yazmalar: Sazu (سازو). (/z/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38b). Bk. SG (919), Tarama (182), Derleme.
166 Bk. SG (919)// BR-Muin: سیرون (mechūl /y/ ile) "ılığa yakın soğuk" (1205)// Krgz.Tr: Serüün "ılıman sıcaklık, serin, tazelik veren" (648)// Trkm.Tr: Sergin/Salkın (571)// Derleme: Sarın/Serin/Sirin// Moğ-Les: Sere-/Seri-/Serge-/Sergü- [~Tr. Sez-] "sezmek, uyanmak, ayılmak, kendine gelmek; canlanmak, dinçlenmek" (1069/1071); Serege-/Seregü- "sezdirmek, uyandırmak" (1070); Serigün/Seregün/Serüün "serin, taze" (1072).
167 Yazmalar: Saḫlaḳucı (ساخلاقوجی). Bk. SG (885)// YUyg.Tr: Saḳliġuçi (338)// CC: Sakla- "saklamak, korumak" (159)// Moğ-Les: Saki- "sakınmak, korumak, gözetmek" (1029).
168 Batu| Yazmalar: Bahadır (بهادر). Bk. SG (920), ŞT (T74b/11), NS (186b)// Moğ-Les: Sayn "iyi, güzel, hoş; becerikli, yeterlikli" (1026).
169 M1: 216a; TÜ: yok.

4528 **Sağıngay** (ساغِیْنغای): (/y/ ve /n/ sükûn ile). “sana, zannede; düşüne; sakına; ana, hatırlaya”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Sağıngay ol ėmgek āşnāsı
Mindin bolmaķ bu iş rıżāsı
(ساغینغای اول اَیمکاک آشناسی/مِیندین بولماق بو ایش رضاسی)

Dört Dīvān'dan:

Cān ķuşı ķaṣdıġa sağıngay gürūhe birle yay
Ey Nevāyī kim ki görse ḫālı birle ķaşını
(جان قوشی قصدیغه ساغینغای کروهه بیرلا یای/ای نوایی کیم که کورسا خالی بیرلا قاشینی)

4529 **Sağındı** (ساغِیْندی): (/y/ ve /n/ sükûn ile). “sandı, zannetti; düşündü; sakındı; andı, hatırladı”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Sağındı ķaçan neżāre ķıldı
Kim çarḫ öyi başıġa yıķıldı[170] [İH.190b]
(ساغیندی قچن نظاره قیلدی/کیم چرخ اویی باشیغه ییقیلدی)

4530 **Selincek/Selkincek/Silkincek** (سالِنجک-سالکِنجک-سِیْلْکِیْنجک)[171]: (/s/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /k/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). “iple boyna asılan muska”. *Dört Dīvān'dan:*

Ni hūş ümmīdi kim ʻuryān nigūn ķad birle ursam tek
Perīlerġa cünūn ṭūmārıdur boynumda silkincek[172] [M1.223b]
(نی هوش امّیدی کیم عریان نکون قد بیرلا اورسام تک/پری لارغه جنون طوماری دور بوینومدا سیلکینجک)

4531 **Savurmaķ** (ساوورماق)[173]: (/v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “savurmak, saçmak, dağıtmak”. *Dört Dīvān'dan:*

Yitti gögni gög varaķlar dik savurġay her ṭaraf
Ṭāķ-ı mīnāyī ara çırmaşsa ah-ı ḥasretim[174]
(یتّی کوک نی کوک ورق لار دیک ساوورغای هر طرف/طاق مینایی آرا چرماشسا آه حسرتیم)

4532 **Sağınġanıng** (ساغینغانینک)[175]: “sanman, zannetmen; düşünmen; sakınman; anman, hatırlaman”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[170] öyi başıġa yıķıldı| Yazmalar: başige gör ni ķıldı (باشیکا کور نِی قیلدی). Bk. LM (126, 963), LM-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (628).

[171] Yazmalar: Selincek/Selkincek. AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (124b: Selencek/Selkencek)// Tekrarı| M1.239b, M2.236b, ML.200b, İH.204a, TÜ.130a: Silkincek// SG: Silkincek “iple boyna asılan muska. Silkinmek eyleminden türetilmiştir” (992)// Alt.Tr: Silkinçek “nazarlıklı” (155)// Krgz.Tr: Selkin-/Silkin- “silkinmek” (644/655); Selkinçek “salıncak” (644).

[172] silkincek| Yazmalar: selincek (سالِنجک); Tekrarında: silkincek. Bk. SG (992), NŞ (326, 327), NŞ-Özb (G.327), Külliyat-Yazma-TB (202), Külliyat-Yazma2 (219), Divan-Yazma (312*2).

[173] M1, TÜ: yok. Bk. SG (910), DLT (811), Özb.Tr (77).

[174] savurġay| Yazmalar: savurmaķ (ساوورماق). Bk. GS (310, 407), GS-Özb (G.393), Külliyat-Yazma-TB (83).

[175] M1: 215b; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (892)// AŞ: Sağın- “sanmak, zannetmek; anmak” (123a)// CC: Sagın- “düşünmek, hatırlamak” (158)// DLT: Sagın- “içinden veya sözle zanda bulunmak” (799); Sakı- “hayal gibi görünmek; hayal etmek”; Sakın- “sakınmak; düşünmek; zannetmek; umursamak” (800)// Krgz.Tr: Sağın- “özlemek” (629)// Trkm.Tr: Sagın- “düşünmek, duraksamak, tereddüt etmek, beklemek” (552)// Moğ-Les: Saki- “sakınmak, esirgemek” (1029).

Dėdiñ̂g sağındım ėrür eşkdin yüzüñ̂g gül-gūn
Bėgim uzun yaşa sağınġanıñ̂g sarıġ altun[176]
(دَیدینک ساغیندیم اَیرور اشک دین یوزونک کلکون/بَیکِم اوزون یاشا ساغینغانینک ساریغ آلتون)

/s/ Babı /b/ ve /p/ ile

4533 **Sabamaḳ** (سَباماق)[177]: (/s/ üstün ile, /b/ medli elif ile). "pamuk atmak, yün atmak". [**M2.221a**] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḳanā'at çeşmeīdür [ki] suyı almaḳ bile ḳurumas ve maḫzenīdür ki naḳdı saypamaḳ bile öksümes[178].

(قناعت چشمهٔ دور سویی آلماق بیله قوروماس و مخزنی دور که نقدی سایپاماق بیله اوکسوماس)

Kenīzler mamuḳ sabamaḳ kūsı üni bile anıñ̂g alḳışıġa naġme-perdāz[179].

(کنیزلار ماموق سَباماق کُوسی اُونی بیله آنینک آلقیشیغه نغمه پرداز)

4534 **Sipāriş** (سِپارِش)[180]: (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile). "sipariş, ısmarlama; /s/ ötre ile (**Supāriş**)[181] yeri kazmak, toprağı sürmek". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Evvel sebaḳın nigāriş ėyley
Ol medresede sipāriş ėyley[182]

(اوّل سبقین نکارش اَیلای/اول مدرسه دا سپارش اَیلای)

4535 **Sıbḳarayın** (سِبقارایین): (/s/ esre ile, /b/ sükûn ile, /y/ esre ile). "bir dikişte içeyim, hepsini birden içeyim, başıma dikeyim". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Görgec anı hūşdın barayın
Bir dem bile ėyle sıbḳarayın

(کورکاج آنی هوش دین بارایین/بیر دم بیله اَیله سِبقارایین)

4536 **Sıbḳardı** (سِبقاردی): (/s/ esre ile, /b/ sükûn ile). "bir dikişte içti, hepsini birden içti, başıma dikti". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Alıb sıbḳardı andaḳ bī-ḫodāne
Ki sāġar naḳşıdın gėtti nişāne [ML.187a]

(آلیب سِبقاردی آنداق بیخودانه/که ساغر نقشیدین کَیتّی نشانه)

4537 **Sebaḳnı** (سَبقنی): (/s/ ve /b/ üstün ile, /n/ esre ile). "[dersi]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gün bar idi kim bėş on sebaḳnı
Añ̂glab ėvürür idi varaḳnı[183] [TÜ.120b]

---

[176] yüzüñ̂g| M1: yüzin (یوزین)// Bėgim| M1: Bėgüm (بَیکُم). Bk. FK (733, 810), FK-Özb (Müfredāt.78), Külliyat-Yazma2 (548).

[177] Yazmalar: Sapamaḳ (سَپاماق). (/s/ üstün ile, /p/ medli elif ile) "serpmek; pamuk atmak". "serpmek" anlamı AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (127b-128a: Sıpar-). Gerek AŞ'de gerek burada verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bu anlama uygun düşen madde Saypa- maddesi olmalıdır. Bk. SG (878), Kzk.Tr (457), Krgz.Tr (627), Moğ-Les (1015).

[178] naḳdı| Yazmalar: ta'addī (تعدّی)// saypamaḳ| Yazmalar: sapamaḳ (سَپاماق). Bk. SG (915), MK (185, 43b/9), MK-Özb (Kısım.2, Bab.4), Külliyat-Yazma-TB (1477), MK-Amire (85).

[179] sabamaḳ| Yazmalar: sapamaḳ (سَپاماق). Bk. SG (878), MK (85, 7a/2), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1460).

[180] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. FV (680), Dehhuda.

[181] TÜ: yok. Bk. FV (680)// BR-Muin: Supār "saban" (1085).

[182] sebaḳın| Yazmalar: sebaḳı (سبقی)// ėyley| Yazmalar: ėyle (اَیلا). Bk. LM (377, 3553), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (682).

(کون بار ایدی کیم بَیش اون سبقنی/آنکلاب آیوورور ایدی ورقنی)

4538 **Sipti** (سِپتی): (/s/ esre ile, /p/ sükûn ile, /t/ esre ile). "serpti, saçtı, dağıttı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ṭabīʿat sipti çün müşk üzre kāfūr
Yana kāfūr müşk olmaḳ ni maḳdūr

(طبیعت سِپتی چون مشک اوزرا کافور/یانا کافور مشک اولماق نِی مقدور)

4539 **Sipsem** (سِپسام): (/s/ esre ile, /p/ sükûn ile). "serpsem, saçsam, dağıtsam". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü bilsem gerddin köñglüñgde ḳayġu
Yir üzre eşkdin sipsem idi su

(چو بیلسام کرددین کونکلونکدا قایغو/یِر اوزره اشکدین سِپسام ایدی سو)

4540 **Sipmek** (سِپماک)[184]: (/s/ esre ile, /p/ sükûn ile). [M1.224a] "serpmek, saçmak, dağıtmak, yaymak".

4541 **Sipilmek** (سِپِلماک): (/s/ ve /p/ esre ile, /l/ sükûn ile). "serpilmek, saçılmak, dağılmak, yayılmak".

4542 **Sıpılmaḳ/Sıpalmaḳ** (سِپِلماق-سِپالماق)[185]: (/s/ ve /p/ esre ile, /l/ sükûn ile). "kaymak, sürçmek". [İH.191a]

4543 **Sipse** (سِپسا)[186]: (/s/ esre ile, /p/ sükûn ile). "serpse, saçsa, dağıtsa". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Cihānġa müşk sipse şām-ı deycūr
Ḳılıb rūşen felek dik şemʿ-i kāfūr [**M2.221b**]

(جهانغه مشک سِپسا شام دیجور/قیلیب روشن فلک دیک شمع کافور)

4544 **Sıpalamaḳ** (سِپالاماق)[187]: (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile). "sevgi göstermek, okşamak".

4545 **Sıbḳarmaḳ** (سِبقارماق)[188]: (/s/ esre ile, /b/ sükûn ile). "bir dikişte içmek, hepsini birden içmek, başına dikmek, sömürüp içmek".

4546 **Sipgil** (سِپکیل)[189]: (/s/ esre ile, /p/ sükûn ile, /g/ esre ile). "insanın derisinde ve ya tarlalarda görülen sarı ve siyah benekler".

4547 **Sındı** (سِیْندی)[190]: (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ sükûn ile). "makas, sındı".

---

[183] sebaḳnı| Yazmalar: varaḳnı (ورقنی)// Añglab…varaḳnı| Yazmalar: Yoḳlab…sebaḳnı (یوقلاب...سبقنی). Bk. LM (103, 739), LM-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (623).

[184] Bk. SG (966), AŞ (127b), Tatar.Tr (239)// Kzk.Tr (479), Krgz.Tr (646), YUyg.Tr (346), Trkm.Tr (570): Sep-.

[185] Yazmalar: Sıpılmaḳ// SG: Sıpalmaḳ/ġ (سیپالماق) (967)// Özb.Tr: Sirpän- (76)// Özb.Tr-Dirks: Sirpäl-/Sirpän- (289)// Derleme: Sıypmak/Sıypınmak.

[186] M1, TÜ: yok. Bk. SG (966).

[187] Bk. SG (967)// MU (T775b/23), CC (166): Sıpa-// Krgz.Tr: Sıypa-/Sıypala- (654)// YUyg.Tr: Sipimaḳ/Sipilimaḳ (355)// Trkm.Tr: Sıpa-/Sıpala- (576).

[188] SG: Sıbḳarmaḳ/ġ "bir dikişte içmek" (967)// AŞ: Sıpḳar- "sömürüp içmek" (127b)// MU: Sıpḳarmaḳ (T775b/25)// Mlk.Tr: Sıphar- "süpürmek; bitirmek, tüketmek" (343)// Derleme: Sıvkırmak/Sıykırmak "sıvı dolu kabı sonuna dek dökmek, boşaltmak"// Azb.Tr.Ağız: Sıfqar-/Sıvxar- "tamamıyla dökmek veya boşaltmak" (488/491)// Moğ-Les: Sibhar- "boşaltmak; son damlasına kadar akıtmak; sıkıp suyunu çıkarmak" (1080).

[189] Bk. SG (969)// Krgz.Tr (646), YUyg.Tr (346): Sepkil "ciltteki çil"// Trkm.Tr: Sepgil "çil" (570).

4548 **Beserek/Biserek** (بَسَرَک-بِیسَرَک)[191]: (/b/, /s/ ve /r/ üstün ile). “güçlü ve melez deve, beserek”. [ML.187b]

4549 **Sibāġ** (سِباغ)[192]: (/s/ esre ile, /b/ medli elif ile). “Fa. ekmekle yenilen yiyecek, katık”.

/s/ Babı /c/ ve /ç/ ile

4550 **Saçınĝ** (سچِینک): (/s/ üstün ile, /ç/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “saçın”. Luṭfī'den:

Ey saçınĝ şeydā kön̂güllerninĝ sevād-ı a‘ẓamı

Ḥalḳa ḥalḳa rūḥınınĝ ser-menzilidür her ḫamı

(ای سچینک شیدا کونکل لارنینک سواد اعظمی/حلقه حلقه روح نینک سر منزلی دور هر خمی)

Dört Dīvān'dan:

Yüz üze açtınĝ saçınĝ zünnārın ey kāfir meger

Fāş ėtib küfrün̂gni ḳaṣd-ı ehl-i islām ėyledinĝ

(یوز اوزه آچتینک سچینک زنّارین ای کافر مکر/فاش اَیتیب کفرونکنی قصد اهل اسلام اَیلادینک)

4551 **Saçbaġınĝ** (سچ باغینک)[193]: (/s/ üstün ile, /ç/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “saçının bağı”. *Dört Dīvān'dan:* [M1.224b]

Saçbaġınĝ urġan mudur sīmīn teninĝ devriġa pīç

Yoḳsa ḥüsnünĝ genciġa çırmaşḳan ejder mü ikin

(سچ باغینک اورغان مودور سیمین تنینک دوریغه پیچ/یوقسه حسنونک کنجیغه چیرماشقان اژدر مو ایکین)

Saçbaġ ėrmestür kim ol kāfir ġılāf ėyleb turur

‘Ālem içre küfr ta‘ẓīmi üçün zünnārıġa

(سچباغ اَیرماستور کیم اول کافر غلاف اَیلاب تورور/عالم ایچره کفر تعظیمی اوچون زنّاریغه)

4552 **Sıçḳan** (سِچقان)[194]: (/s/ esre ile, /ç/ sükûn ile). “sıçan, fare”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [**M2.222a**]

Sıçḳan verzişi direm oġurlab tügünni aḫtarmaḳ[195].

(سِچقان ورزشی درم اوغورلاب توکوننی آختارماق)

4553 **Saç** (سَچ-ساچ): (/s/ üstün ile, /ç/ sükûn ile). “saç”. [Luṭfī'de] Tuyuḳ/Ṭuyuḳ'tan:

Tā işim tüşti bir aġzı tar ile

Kön̂glümi asrar saçı bir tār ile

Göz tutar-min kim gözümnünĝ suyıdın

---

190 Yazmalar: Sıpandı (سِپَندی). (/s/ esre ile, /p/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1000), Trkm.Tr (576)// DLT: Sındu (820).

191 M1, M2: Beserek/Seperek; ML, İH: Seberek/Seperek; TÜ: Seperek (سَپَرَک). (/s/, /p/ ve /r/ üstün ile)// SG: Besrek/Bisrek (442/540)// Tarama: Beserek/Biserek (31)// Derleme: Beserek/Besrek/Biserek// Moğ-Les: Besereg/Besreg “melez, kırma, karışık; melez hayvan veya bitki” (161).

192 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Sebāġ (سَباغ). (/s/ üstün ile, /b/ medli elif ile). Bk. BR-TDK (676).

193 Bk. BL (58b)// SG: Saçbaġ “ipek takma saç” (884)// Kzk.Tr: Şaşbav “saç bağı, toka” (633)// Krgz.Tr: Çaçpak “saç örgüsüyle birlikte örülen saçak” (243)// YUyg.Tr: Çaçbaġ/Saçbaġ “gelinin saç örtüsü” (67/336)// Trkm.Tr: Saçbağ “saç bağı” (551)// Derleme: Saçbağ “saça takılan madenden süs eşyası; kırk bölüklük kadın saçlarının sekizer sekizer örülmesi”.

194 SG (969), ŞT (T74b/18), DLT (817): Sıçġan// CC: Sıçkan (164)// Krgz.Tr: Çıçkan (264)// YUyg.Tr: Siçḳan (352).

195 oġurlab| Yazmalar: oḳurlab (اوقورلاب). Bk. MK (243, 69b/10), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1488), MK-Amire (132).

Kön̂glide toẖm-ı maḥabbet tarıla[196] [İH.191b]

(تا ایشیم توشتی بیر آغزی تار ایله/کونکلومی آسرار سچی بیر تار ایله
کوز توتارمین کیم کوزوم نونک سویی دین/کونکلیدا تخم محبّت تاریله)

/s/ Babı /ẖ/ ile

4554 **Saẖtiyān** (سَختِیان)[197]: (/s/ üstün ile, /ẖ/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "tabaklanmış deri, sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri, sahtiyan, **Tumac** da denir". *Tārīẖü'l-Mülūk'da* Kāve-yi Āhen-ger'le ilgili şöyle der:

Tėmürçiler bėlige bağlar saẖtiyānnı yıġac başıġa bağlab 'alem ḳılıb. [TÜ.121a]

(تَیمورچی لار بَیلیکا باغلار سختیاننی یِغاج باشیغه باغلاب علم قیلیب)

/s/ Babı /r/ ile

4555 **Sere** (سَره): (/s/ ve /r/ üstün ile). "özet; seçkin, seçilmiş; iyi, güzel, kusursuz, doğru; katıksız, duru; som altın; katışıksız geçerli akçe; ipek parçası; bayrak başına bağlanan ipek kumaş parçası"[198]; "sıralı tepe; [yalçın tepe]"[199]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bolub fāṣıl ol taġġa bu dere
'Ubūr ėtgeli ol gürūh-ı sere

(بولوب فاصل اول تاغغه بو دره/عبور اَیتکالی اول کروه سره)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:

[Çü yittler ėrmes idi ol dere]
Açuḳ cülgeyī ėrdi ẖūb u sere[200] [M1.225a]

(آچوق جلکه یی اَیردی خوب و سره)

4556 **Sirgeg** (سِرکاک): (/s/ esre ile, /g/'ler ile). "uykudan belinleyip uyanma; uykusuzluk, uyanıklık; uykusuz, uyanık"[201]. [ML.188a]

/s/ Babı /ḳ/ ile

4557 **Saḳaḳ** (سَقاق)[202]: (/s/ üstün ile). "çene altı, sakak". [**M2.222b**] *[Dört Dīvān'da]*

---

[196] Bu dörtlük| TÜ: yok// gözümnün̂g| Yazmalar, SG (568): gözümnin̂g (کوزوم نینک). Bk. LD (270, 378).

[197] Bk. SG (885), Dehhuda// CC (159), Mlk.Tr (325): Sahtiyan// Krgz.Tr: Saktıyan (630)// Azb.Tr: Tumac (747)// Derleme: Tumaç (820).

[198] Tekrarı| M1: 423b; M2: 421b; TÜ: 235a. Bk. SG (1423), BR-Muin (1134-1135)// Krgz.Tr: Sara "seçkin, en iyi" (638)// Trkm.Tr: Sere "iyi, güzel" (571).

[199] DLT: Sen̂gir "dağ burnu; duvar kenarı" (814)// CC: Sengir "açı, köşe" (163)// Sami: Saẖre "Ar. kaya" (820)// Krgz.Tr: Senğir "dağ eteği; dağ burnu" (645)// Derleme: Seğir "sıradağ; dağ sırtı, bayır; iki tarla arasındaki sınır"; Senir "senir, iki dağ arasındaki sırt; yükseklik; tepe, doruk; dağın vadiye bakan yamacı"// Moğ-Les: Seger/Seer "tepe, dağ sırtı; omurga" (1059).

[200] cülgeyī| Yazmalar: cülgesi (جلکه سی). Bk. AŞ (113b), SG (823), Sİ (432, 5744), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (909), Külliyat-Yazma1 (928).

[201] Yazmalar: "uykudan uyanma"// SG: Sirgek "uykusuz; uykusuzluk" (974)// AŞ: Sergeg "tez uyanılan hafif uyku" (122b); Sirgek "uykudan belinleyip uyanma; göz çapaklanmak, gözü donmak" (128a)// DLT: Sergek "sarhoşluktan yalpalama" (814)// CC: Sergek "uyanık" (163)// Krgz.Tr: Sergek "canlı, uyanık; ihtiyatlı, dikkatli" (647)// YUyg.Tr: Sergek "uyanık, gözü açık" (347)// Tr.Tr: Zeyrek "anlayışlı, uyanık, zeki"// Derleme: Siyrik "arsız, yaramaz çocuk"; Zivrik "çevik, atik"; Serek "sayıklayan hasta"; Sereklemek "uykuda sayıklamak"; Seri "diri, dinç"; Sezek "tez sezen, duyarlı"// Moğ-Les: Sere-/Seri-/Serge-/Sergü- [~Tr. Sez-] "sezmek, uyanmak, ayılmak, kendine gelmek; canlanmak, dinçlenmek"; Sergeg "sezici, uyanık, dikkatli" (1069/1071).

Rubā‘ī'den:
Göz birle ḳaşıñ yaḫşı ḳabaġıñ yaḫşı
Yüz birle sözüñ yaḫşı dodaġıñ yaḫşı
Ėñ birle mėñgiñ yaḫşı saḳaḳıñ yaḫşı
Bir bir ni dėyin baştın ayaḳıñ yaḫşı

(کوز بیرله قاشینک یخشی قباغینک یخشی/یوز بیرله سوزونک یخشی دَوداغینک یخشی
اَینک بیرله مَینکینک یخشی سقاقینک یخشی/بیر بیر نِی دَیین باشتین اَیاقینک یخشی)

4558 **Saḳal** (سَقال)[203]: (/s/ üstün ile). "sakal". *Sedd-i Sikenderī'de* vahşi sürünün vasfında şöyle der:
Göz ezraḳ saḳal sarıġ u tīre yüz
Çıḳıb barçanıñ mañlayıdın müñgüz

(کوز ازرق سقال ساریغ و تیره یوز/چیقیب بارچانینک مانکلایی دین مونکوز)

Seb‘a-yı Seyyāre'den:
Yana bėgler ni kim kiçik ü uluġ
Barı başı yalañ saḳalı yoluġ[204] [İH.192a]

(یانا بَیک لار نِی کیم کیچیک و اولوغ/باری باشی یالانک سقالی یَولوغ)

4559 **Saḳīm** (سَقیم)[205]: (/s/ üstün ile). "Ar. hasta, sağlıksız". *[Dört Dīvān'da]* Müseddes'ten[206]:
Gözleriñ bādāmı hicridin bolub cismim saḳīm
Çıḳtı cānım ey ḳara göz bes ki hicriñ bėrdi bīm[207]

(کوزلارینک بادامی هجریدین بولوب جسمیم سقیم/چیقتی جانیم ای قرا کوز بسکه هجرینک بَیردی بیم)

4560 **Saḳarlāt** (سَقَرلات)[208]: (/s/ ve /ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Rūm ve Frenk'de yapılan bir tür kumaş". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Velī bād-pālarġa salġan gėçim
Saḳarlāt barça yavurġan gėçim[209]

(ولی بادپالارغه سالغان گَیچیم/سقرلات بارچه یاوورغان گَیچیم)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Ṭurfe ‘abāyī añga isteb köñgül
Rengi saḳarlāt bile dal u gül[210] [TÜ.121b]

(طرفه عبایی اَنکا ایستاب کونکل/رنکی سقرلات بیله دال و کل)

Ẓafer-nāme-yi Emīr Tėmür'den:

---

[202] Bk. AŞ (123b)// SG: Saḳaġ (896). Bk. Saḳaġ// DLT (800), YUyg.Tr (337): Sakak "çene"// Kzk.Tr: Sağaq "atın boynu" (458).
[203] Bk. SG (896), DLT (800), CC (159), Krgz.Tr (629), YUyg.Tr (337)// Moğ-Les: Sahal (1052).
[204] yalañ| Yazmalar: açuḳ (آچوق). Bk. Yalañ, SG (1367), SS (149, 1451), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (716).
[205] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Dehhuda.
[206] Yazmalar: Muḫammes'ten.
[207] Çıḳtı cānım| Yazmalar: Fürḳatıñda (فرقتینکدا). Bk. BV (475, 657), BV-Özb (Müseddes.1), Külliyat-Yazma2 (403), Külliyat-Yazma-TB (386).
[208] Bk. SG (1423)// BR-Muin: Saḳırlāt/Saḳıllāt/Saḳlāṭūn (1146/1147/1148).
[209] salġan| Yazmalar: salḳan (سالقان). Bk. SG (94/1343), Sİ (188, 2094), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (849).
[210] ‘abāyī| Yazmalar: ḳabāyī (قبایی). Bk. HE (376, LII/33), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (463).

Ṭavīle ṭavīle sütūr-ı güzīn
Heme nuḳr-gīn-na'l u zerrīne-zīn
Ḳaṭar-ı şütür bīşter ez şümār
Saḳarlāt-cull u berīşem-fesār[211]

(طویله طویله ستور گزین/همه نقرکین نعل و زرّینه زین
قطار شتر بیشتر از شمار/سقرلات جلّ و بریشم فسار)

4561 **Saḳsın** (سَقسین)[212]: (/s/ üstün ile, ikinci /s/ esre ile). "başkenti Ḥācī Tarḫan olan ve vaktiyle Ḫazar Türkleri'nin elinde bulunan bu ülkeye Ḫazar ülkesi de denir". [M1.225b]

4562 **Saḳaldurluḳ** (سَقال دُورلوق)[213]: (/s/ üstün ile, /d/ ve /l/ ötre ile). "kadınların yüzlerini süsleyen ve çene altından geçirilip sakal gibi görünen inci takı".

/s/ Babı /l/ ile [**M2.223a**, ML.188b]

4563 **Selcuḳ** (سَلجُوق): (/s/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /c/ ötre ile)[214]. "Ḫˇārezm'de hüküm süren Yabġu emirlerinin saygın simalarından biridir. Selācıḳa sultanlarının atsı sayılır. Babasının adı Duḳaḳ ve Efrāsiyāb'ın yirmi dördüncü kuşağındandır"[215].

4564 **Selle** (سَلّه)[216]: (/s/ üstün ile). "sarık, çalma; bayramlarda güveyin evine gönderilen hediye".

/s/ Babı /m/ ile

4565 **Semerkend** (سَمرکند)[217]: (/s/, /m/ ve /k/ üstün ile). "Semerḳand".

/s/ Babı /n/ ile

4566 **Sinmār** (سِنمار)[218]: (/s/ esre ile, /n/ ve /r/ üstün ile). "asıl adıyla Sinimmār, N'umān bin İmre'ü'l-Ḳays için Ḫavarnaḳ köşkünü yapan Rūm bir mimardır. Günün çeşitli saatlerinde farklı renklerde görünen bu köşkün bir eşini daha kimseye yapmasın diye o köşkün üstünden atıp öldürdüler. Sinimmār cezası deyimi buradan gelir". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Bėyle ḳaṣrın yasar zamān mi'mār
Çarḫ mi'mārı dik gėlib Sinmār[219] [İH.192b]

(بَیله قصرین یاسار زمان معمار/چرخ معماری دیک گیلیب سنمار)

---

211 Bu örnek| TÜ: yok.

212 ML, İH: Saḳın; TÜ: yok. Bk. FV (681), SG (1423), BR-Muin (1147)// Dehhuda: Ḥācī Tarḫan/Heşter Ḫan "Astara ḫan'ın yaptırdığı bir kent".

213 SG (896): Saḳal dürluḳ (سَقال دُرلوق)// DLT: Sakalduruk "başlığın düşmemesi için çene altından bağlanan ipekten örülmüş ip" (800)// Tarama: Sakandırık/Sakanduruk "gerdanlık" (177)// Kzk.Tr (458), Krgz.Tr (629): Sağaldırık "çenenin altından geçen kayış"// Tr.Tr: Sakandırık "başlığın çene bağı"// Moğ-Les: Sagaldurga/Sagaldraga "çenenin altından geçirilen ip" (1020).

214 ötre| M1, M2, TÜ: üstün.

215 Yabġu| Yazmalar: Bayġur. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (37b). Bk. SG (900), ŞT (T97b/10)// DLT: Selçük (813).

216 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Sile (سِله). (/s/ esre ile). Bk. SG (901)// Krgz.Tr: Selde "sarık" (644)// YUyg.Tr (345), Trkm.Tr (569): Selle "sarık".

217 Bk. SG (902-903), BR-Muin (1165): "bu kenti Semer adlı bir Türk padişahı yaptırmıştır"// Arat-Babür: Semerḳand "Moğol ve Türk ulusu Semiz-kend der" (186, Yıl.903/H44b).

218 Bk. SG (1424), BR-Muin (1181).

219 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SS (95, 819), SS-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (703).

4567 **Saŋ̂ga** (سَنکا): (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). [M1.226a] "sana". *Dört Dīvān'dan:*
Ni ḳaş u yüz durur saŋ̂ga ey ṣun'-ı lā-yezāl
Bir ay başında görmedi hīç kim iki hilāl[220]
(نِی قاش و یوز دورور سنکا ای صنع لایزال/بیر آی باشیندا کورمادی هیچ کیم ایکی هلال)
4568 **Sinān-verler** (سِنان ورلار)[221]: (/s/ esre ile). "mızrak kullananlar". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tüzetti çü kirpikleriŋ̂din sinān
Sinān-verler ėlgidin aldıŋ̂ 'inān[222] [ML.189a]
(توزاتتی چو کیرپیک لارینکدین سنان/سنان ورلار اَیلکیدین آلدینک عنان)
4569 **Saŋġurçuḳ/Sıġırçuḳ** (سَنغورچوق-سِیْغیرچوق)[223]: (/s/ üstün ile, /n/ ve /r/ sükûn ile, /ç/ ötre ile). "sığırcık, çoğurcuk, çekirge kuşu". [**M2.223b**]
4570 **Senenik** (سَنانیک)[224]: (/s/ üstün ile, /n/ medli elif ile, diğer /n/ esre ile). "[Rūm Tr.] korkak, ürkek".
4571 **Santay** (سَنتای)[225]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "Abaḳa Ḫan'ın yiğitliği ile bilinen büyük komutanlarından birinin adı". [ML.188b, İH.192a]
4572 **Sunur** (سُنور)[226]: (/s/ ve /n/ ötre ile). "sınır".
4573 **Sancar** (سَنجر)[227]: (/s/ üstün ile). "Sincār'da doğan ünlü bir padişahın adı; bir avcı kuş adı". [ML.189a, İH.192b]
4574 **Sancaḳ** (سَنجَق-سَنجاق)[228]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "bayrak, sancak; toplu iğne; [Rūm Tr. daha büyük bir vilayete bağlı vilayet yönetim bölgesi, sancak]".
4575 **Sandalac/Sandılac/Sandulac** (سَندَلاج-سَندِلاج-سَندولاج)[229]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "bülbülden daha büyük, erkeği yeşil dişisi sarı, kuyruğu uzun bir küçük kuşun adı; /s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /v/ medli elif ile, /c/ sükûn ile (**Sanduvac**)(سَندُواج)[230] bülbül".

---

[220] hīç kim| Yazmalar: kimse (کیمسه). Bk. GS (301, 394), GS-Özb (G.380), Külliyat-Yazma-TB (81), Divan-Yazma (353*2).
[221] Yazmalar: Senān-verler (سَنان ورلار). (/s/ üstün ile).
[222] Tüzetti| Yazmalar: Tüzettiŋ̂ (توزاتتینک)// kirpik| Yazmalar: kiprik (کِپریک). Bk. Sİ (280, 3482), Sİ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (862), Külliyat-Yazma1 (880).
[223] M1: 226a; TÜ: yok// Yazmalar: Saŋġurçuḳ// SG: Sıġırcın/(Rūmī)Sıġırcıḳ/(Rūmī)Sıġırcuḳ/(Rūmī)Sıġır Kuşı (983-984)// CC: Sıgırçık (165)// Krgz.Tr: Çıyırçık (273)// Çuvaş.Tr: Şəŋ̂ggərçə (156).
[224] Bk. SG (908).
[225] Yazmalar: Santaḳ (سَنتاق) "yiğitliği ile bilinen bir komutan". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38a). Bk. SG (908), Vassaf (74), CT-Musevi (2879).
[226] M1, M2, TÜ: yok.
[227] Bk. SG (908), BR-Muin (1171)// Dehhuda, Muin, Amid: "Tr. avcı bir kuş".
[228] Bk. SG (908)// Trkm.Tr: "toplu iğne" (560).
[229] M1, M2: Sandılac/Sandılavıc; ML, İH: yok; TÜ: Sandlac/Sandlavıc (سَندلاج-سَندلاوِج) "bülbülden daha büyük, erkeği yeşil dişisi sarı, kolları ve kuyruğu uzun bir küçük kuşun adı". HA kaynaklı biçim olmalıdır (38a: harekesizdir). Bk. SG (909)// DLT: Sondılaç "çalı kuşu" (828).
[230] ML: 188b// Yazmalar: Sındırac (سِندِراج). (/s/ esre ile, /n/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). NS'den yanlış aktarılmış olmalıdır (89b: Sandavac)// DLT (803): Sanduvaç// Tatar.Tr: Sanduġaç (229)// Derleme: Sanduvaç/Sanduğaç.

4576 **Süneyn** (سُنين)[231]: (/s/ ötre ile, /n/ üstün ile). "mızrak; [mızrağın ucu sivri başı]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Dal oldı süneyni şī̇d yan͡glıġ
Hey'et bile berg-i bīd yan͡glıġ[232] [TÜ.122a]
(دال اولدی سنینی شید یانکلیغ/هیأت بیله برک بید یانکلیغ)
4577 **Sefāyin** (سَفايِن)[233]: (/s/ üstün ile, /f/ medli elif ile, /y/ esre ile). "gemiler". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Buyurdı sefāyinni turġuzdılar
Salıb lengerin bād-bān tüzdiler[234]
(بویوردی سفاین نی تورغوزدیلار/سالیب لنکرین بادبان توزدیلار)
4578 **Sanḳur/Sonḳur** (سَنقور-سُنقور)[235]: (/s/ üstün ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur. Şonḳar adıyla da bilinen bu kuşun iki türü var: aḳ sonḳur, ḳara sonḳur". [M1.226b]

/s/ Babı /v/ ile [İH.193a]

4579 **Sözleşürde** (سَوْزلاشوردا): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sükûn ile, /ş/ ötre ile). [**M2.224a**] "karşılıklı konuşurken, söyleşirken". *Dört Dīvān'dan:*
Sözleşürde öz özüm birle cünūn ehli kibi
Ol perī̇-veş bėl ü aġzı ḳī̇l ü ḳālı birle-min
(سوزلاشوردا اوز اوزوم بیرلا جنون اهلی کیبی/اول پریوش بَیل و آغزی قیل و قالی بیرلامین)
4580 **Sorma** (سَورما): (/s/ üstün ile). "soru sorma!"; "emme!, içine çekme!"[236]. [ML.189b]
4581 **Sūgige** (سُوْكيكا)[237]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /g/ esre ile, /g/ medli elif ile). "yasına". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Sūgige aḳar su zār yıġlab
Ün tartıb u sūg-vār yıġlab
(سوکیکا آقار سو زار یِغلاب/اون تارتیب و سوکوار یِغلاب)
4582 **Son͡gıda** (سَونكيدا)[238]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "arkasında, ardında; sonunda". *Ferhād u Şī̇rīn'den:*
Ḳabūl ėtsün du'ā birle selāmım

---

231 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Dehhuda.
232 şī̇d| Yazmalar: sin (سین). Bk. AŞ (125a), LM (212, 1846), LM-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (646).
233 Yazmalar: Senātī̇n (سَناتين). (/s/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /t/ esre ile) "anlamını bilmiyorum. Yelken direği olacak".
234 sefāyinni turġuzdılar| Yazmalar: senātī̇nni turḳuzdılar (سَناتین نی تورقوزدیلار). Bk. Sİ (469, 6299), Sİ-Özb (LXVI), Külliyat-Yazma-TB (921), Külliyat-Yazma1 (940).
235 TÜ: yok// Yazmalar: Sanḳur. FV kaynaklı biçim olmalıdır (682). Bk. Sonḳur/Sonḳar, Şonḳar// BL: Sanḳur (60b)// SG: سونقور (957)// BR-TDK: Sunḳur (697)// AŞ: Songar (135b/623)// DLT: Sun͡gkur (836)// CC: Songgur (168)// Kzk.Tr: Sun͡gqar (494)// Krgz.Tr: Şumkar (692)// YUyg.Tr: Şun͡gḳar (382)// Trkm.Tr: Şunkar (611)// Moğ-Les: Singhur/Şonghur/Şonhor (1104).
236 M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (925).
237 Yazmalar: Sökige (سَوْكيكا). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /k/ esre ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (1424), BR-Muin (1189).
238 M1, M2, TÜ: Sonkide/Son͡gıda (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /k/g/ esre ile); ML: Sonkide. Bk. SG (957).

Soṉ̂gıda bėyle fehm ėtsün peyāmım [ML.189a, İH.192a]

(قبول اَیتسون دعا بیرلا سلامیم/سونکیدا بَیله فهم اَیتسون پیامیم)

4583 **Suva** (سُوا): (/s/ ötre ile). "sıva!, sıva ile ört!". [ML.189b, İH.193a]

4584 **Sunmasa** (سُونماسا)[239]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile, diğer /s/ medli elif ile). "uzatmasa, sunmasa".

4585 **Söz** (سَوز): (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "söz; /s/ ötre ile (**Süz**) süz!, arıt!; süzülmüş ve yarı kapalı gözle bak!; kuş havada kanatlarını kapatıp inişe geç!". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Nevāyī söz ayturda ferzāne bol
Çü iş başıṉ̂ga tüşti merdāne bol

(نوایی سوز آیتوردا فرزانه بول/چو ایش باشینکا توشتی مردانه بول)

Söz ayturda her bir gėlib mū-şikāf
Hem-ol tārlardın bolub ḥulle-bāf

(سوز آیتوردا هر بیر گیلیب موشکاف/همول تارلاردین بولوب حلّه باف)

Dört Dīvān'dan:

Çihre açsaṉ̂ yā tekellüm ḳılsaṉ̂ ölgen cān tapar
Allāh Allāh bardur ol ni la'l-ı cān-baḫş ol ni yüz[240]

(چهره آچسانک یا تکلّم قیلسانک اولکان جان تاپار/الله الله باردور اول نِی لعل جانبخش اول نِی یوز)

Gėlür-min ḫān-ḳahdın deyr sarı bezm tüz ey muġ
Muġāne tut sürūd ey muṭrib ü ey muġ-beçe mey süz[241]

(گیلورمین خانقه دین دیر ساری بزم توز ای مغ/مغانه توت سرود ای مطرب و ای مغبچه می سوز)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Söz ġelib evvel ü cihān soṉ̂gra
Ni cihān kevn ile mekān soṉ̂gra[242]

(سوز گیلیب اوّل و جهان سونکرا/نِی جهان کون ایلا مکان سونکرا)

4586 **Sözle** (سَوْزلا): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sükûn ile). "konuş, söyle". [M1.227a]

Dört Dīvān'dan:

Ey Nevāyī sözle vāḳi' dāstānım 'aşḳ ara
Kim bu dem Ferhād u Mecnūn ḳıṣṣası efsānedür

(ای نوایی سوزلا واقع داستانیم عشق آرا/کیم بو دم فرهاد و مجنون قصّه سی افسانه دور)

4587 **Sunmaḳda** (سُونماقدا)[243]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "uzatmakta, sunmakta". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.224b**]

İsteseṉ̂ ḳatlım çıḳarġıl tīġ ü ihmāl ėtme kim
Ni dėseṉ̂ mindin boyun sunmaḳda ḫod taḳṣīr ėmes[244]

---

[239] Yazmalar: Sonmasa (سَونماسا). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, diğer /s/ medli elif ile).

[240] Bu beyit| TÜ: yok// yüz| Yazmalar: söz (سوز). Bk. FK (207, 215), FK-Özb (G.205), Divan-Yazma (202*2).

[241] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BV (162, 212).

[242] Bu beyit| M1, M2, ML, TÜ: yok; İH: 200a// soṉ̂gra| İH: anda (آندا). Bk. SS (48, 286), SS-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (692).

[243] Yazmalar: Sonmaḳda (سَونماقدا). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile).

[244] çıḳarġıl| M1, M2, TÜ: çıḳarḳıl (چیقارقیل); ML, İH: ni çėkgil// ihmāl| M1, M2, TÜ: iḥmāl (احمال). Bk. SG (954-955), GS (196, 243), GS-Özb (G.232).

(ایستاسانک قتلیم چیقارغیل تیغ و اهمال اَیتمه کیم/نِی دَیسانک میندین بویون سونماقدا خود تقصیر اَیماس)

4588 **Südrelib** (سُودرالیب)[245]: (/s/ ötre ile). "sürünüp, sürüklenip". [İH.193b]

4589 **Sözleşib** (سَوزلاشیب): (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karşılıklı konuşup, söyleşip". *Ferhād u Şīrīn'de* düz yazı başlığında şöyle der:

Büzürg-ümmīd bile uluġ çāre ümmīdiġa sözleşib.

(بزرک امّید بیله اولوغ چاره امّیدی غه سوزلاشیب)

4590 **Susab** (سُوساب): (/s/ ötre ile). "susamış".

4591 **Suvaḳ/Sulaḳ** (سُواق-سُولاق)[246]: (/s/ ötre ile). "su bulunan yer, sulak".

4592 **Susanıb** (سُوسانیب)[247]: (/s/ ötre ile, /n/ esre ile). "susamış". [ML.190a]

4593 **Südrese** (سُودراسا)[248]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ medli elif ile). "sürüse, sürüklese". *Dört Dīvān'dan:*

Salṭanat ḫil'atıdın artuḳ ėrür deyrde mest
Südresem bāde gedālıġıda yırtuḳ kepenek[249] [TÜ.122b]

(سلطنت خلعتی دین آرتوق اَیرور دیردا مست/سودراسام باده کدالیغی دا یِرتوق کَپَنَک)

4594 **Sunub** (سُونوب)[250]: (/s/ ötre ile, /n/ ötre ile). "uzatmış, sunmuş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Açtı gözini belā sunub ḳol
Kim seyl-i belāġa ėylegüm yol

(آچتی کوزینی بلا سونوب قول/کیم سیل بلاغه اَیلاکوم یول)

Her ḫayl-ı cefā ḳolın sunub gėn̂g
Ol mülkni yir bile ḳılıb tin̂g[251]

(هر خیل جفا قولین سونوب گینک/اول ملکنی یِر بیله قیلیب تِینک)

4595 **Sorab** (سَوراب): (/s/ üstün ile, /r/ medli elif ile). "sormuş, sorup soruşturmuş, ardını aramış, inceden inceye araştırmış". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Zülālī tileb kön̂glinin̂g tābıġa
Ṭabībī sorab derd-i nā-yābıġa[252]

(زلالی تیلاب کونکلی نینک تابی غه/طبیبی سوراب درد نایابیغه)

4596 **Sovġat/Sovḳat** (سَوْغات-سَوْقات)[253]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile). "armağan, hediye".

4597 **Sustayıb** (سُوْستایِب): (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, diğer /s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "gevşeyip". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

245 Yazmalar: Södrelib (سَودرالیب). (/s/ üstün ile). Bk. Südremek, AŞ (131b).

246 Yazmalar: Suvaḳ. NS'den bu biçimde aktarılmış olmalıdır// NS: Sulaḳ "su bulunan yer, sulak" (89a)// Tarama: Suvaḳ "su biriken çukur yer, pınar" (195).

247 NS: Susab/Susayıb (86a)// AŞ (133b), SG (941): Susab// DLT: Suwsa- (838)// CC: Susa-/Suvsa- (172)// Kzk.Tr (491), Tatar.Tr (246): Susa-// Trkm.Tr: Suvsa- (591)// Derleme: Susanmak "susamak".

248 M2, ML, İH: Södrese. Bk. SG (924).

249 Südresem…yırtuḳ| Yazmalar, AŞ (131b): Südrese…ger bir (سودراسا...کر بیر). Bk. Südresem, Kepenek, GS (265, 342), GS-Özb (G.331).

250 Yazmalar: Sonub (سَونوب). (/s/ üstün ile, /n/ ötre ile). Bk. SG (955).

251 mülkni| M1, M2, TÜ: mülkini (ملکینی). Bk. LM (128, 979), LM-Özb (XIII), Külliyat-Yazma1 (640).

252 nā-yābıġa| Yazmalar: bī-tābıġa (بی تابیغه). Bk. Sİ (258, 3156), Sİ-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (855).

253 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1.234b, M2.232a, ML.196b, İH.199b, TÜ.127a: Sutmat (سُوْتمات). (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/'ler sükûn ile). Bk. Savġat.

Bolub zāyil ta‘arruż iḥtimālı [M1.227b]
Ayaḳı sustayıb ṣa‘b ėrdi ḥālı
(بولوب زایل تعرّض احتمالی/آیاقی سوستایِب صعب آیردی حالی)
4598 **Soḳulub** (سَوْقولوب): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile). "sokulmuş; vurulmuş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ey soḳulub sikke-yi ‘adl atınĝa
Ḫuṭbe-yi devlet oḳulub ẕātınĝa[254]
(ای سوقولوب سکّهٔ عدل آتینکا/خطبهٔ دولت اوقولوب ذاتینکا)
4599 **Soruşub** (سَوروشوب)[255]: (/s/ üstün ile, /r/ ve /ş/ ötre ile). [**M2.225a**] "soru sorup, soruşup". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tapıştılar çü birbirni soruşub
Besī yıġlaştılar kip kip görüşüb[256]
(تاپیشتی لار چو بیربیرنی سوروشوب/بسی یِغلاشتی لار کیپ کیپ کوروشوب)
4600 **Süyleb** (سُویلاب): (/s/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "ok kaymış, ok sekip". *Dört Dīvān'dan:*
Her oḳ ol ḳaşı ya gögsümge atsa bī-ḫaṭā yitgey
Ve ger ḫod özgelerge atsa hem süyleb manĝa yitgey
(هر اوق اول قاشی یا کوکسومکا آتسه بی خطا یِتکای/و کر خود اوزکالارکا آتسه هم سویلاب منکا یِتکای)
4601 **Südreb** (سُودراب)[257]: (/s/ ötre ile, /d/ sükûn ile). "sürüyüp, sürükleyip". *Dört Dīvān'dan:*
Bu bes ki ‘ayn-ı ‘ināyet bile gözünĝ tüşse
Tamuġ otıġa Nevāyī'ni südreb ėltür çaġ[258]
(بو بس که عین عنایت بیله کوزونک توشسا/تاموغ اوتیغه نواییني سودراب آیلتور چاغ)
4602 **Savġun** (ساوغون)[259]: (/s/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "yorgunluğu çıkarılarak dinlendirilip soğutulan at". [İH.194a]
4603 **Süpürgec** (سُوپورکاج): (/s/ ve /p/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "süpürünce". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ruḫ-sārı süpürgec ol ėşikni
Ḥalḳasıġa urdı çüst ėlikni
(رخساری سوپورکاج اول آیشِکنی/حلقه سی غه اوردی چست آیِلکنی)
4604 **Savġat** (سَوغات)[260]: (/s/ üstün ile). "armağan, hediye".
4605 **Süpürmek** (سُوپورماک)[261]: (/s/ ve /p/ ötre ile). "süpürmek".

---

[254] oḳulub| Yazmalar: soḳulub (سوقولوب). Bk. SG (949), HE (468, LXII/75), HE-Özb (LXII), Külliyat-Yazma-TB (480).
[255] Yazmalar: Sözüşüb (سَوزوشوب). (/s/ üstün ile, /z/ ve /ş/ ötre ile) "konuştular". Bk. SG (930).
[256] birbirni| Yazmalar: birbirle (بیربیرلا)// soruşub| M1, M2, İH, TÜ: sözüşüb (سَوزوشوب). Bk. AŞ (165a), SG (930/1214), FŞ (489, LII/90), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (599).
[257] Yazmalar: Södreb (سَودراب). (/s/ üstün ile, /d/ sükûn ile). Bk. Südremek, SG (923), AŞ (131b).
[258] çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. NŞ (294, 295), NŞ-Özb (G.295), Külliyat-Yazma-TB (197).
[259] Yazmalar: Soġun/Savġun (سَوْغون-ساوغون). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile) "dinlendirilen at; soğutulan nesne". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38b). Bk. SG (913).
[260] AŞ: Sovḳat/Sovġat (133b/134a/619). Bk. Sovġat/Sovḳat// SG: Savġat (913)// Krgz.Tr: Sooġa/Sooğat (660)// YUyg.Tr: Savġa/Soġa (342/357)// Trkm.Tr: Sovgat (584)// Moğ-Les: Sauga/Saugad/Sauha (1052).

4606 **Süpürtmek** (سُوپورتماک)[262]: (/s/ ve /p/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "süpürtmek". [M1.228a, ML.190b]

4607 **Süpürülmek** (سُوپورولماک): (/s/, /p/ ve /r/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "süpürülmek".

4608 **Sögüncüñ** (سَوکونجونک): (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ ötre ile). "sövmen, sövüşün". *Dört Dīvān'dan:*

Eger Mesīḥ du'āsı ölügni tirgüzür ėrdi
Ni nuṭḳ ėrür ki sögüncüñ bile ölüg tirilibdür [TÜ.123a]

(اکر مسیح دعاسی اولوکنی تیرکوزور اَیردی/نی نطق اَیرور که سوکونجونک بیله اولوک تیریلیب دور)

4609 **Sonḳur/Sonḳar** (سَوْنقور-سَوْنقار): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile). "çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur. Şonḳar adıyla da bilinen bu kuşun iki türü var: aḳ sonḳur, ḳara sonḳur". [**M2.225b**] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Nige ḫod çıḳmasun sonḳur cihāndın
Görüb şevket ṣadāsı mākiyāndın[263]

(نیکا خود چیقماسون سَونقور جهاندین/کوروب شوکت صداسی ماکیاندین)

Lisānu't-Ṭayr'dan:

Dėdi sonḳar k'ey ulusġa rāh-ber
Emriñe tābi' gėlib āgāhlar[264]

(دَیدی سَونقار کای اولوس غه راهبر/امرینکا تابع گَیلیب آکاه لر)

4610 **Söndürür** (سَوندورور)[265]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "söndürür". *Dört Dīvān'dan:*

Ġunça-yı vaṣlım açar şem'-i firāḳım söndürür
Her nesīmī kim gėlür gül-ruḫ bahārım sarıdın

(غنچهٔ وصلیم آچار شمع فراقیم سوندورور/هر نسیمی کیم گَیلور کلرخ بهاریم ساریدین)

4611 **Sürgülükdür** (سُورکولوک دور): (/s/, /g/, /l/ ve /d/ ötre ile). "sürmelidir". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi ol yan cenībet sürgülükdür
Bu iş ger vāḳi' olsa görgülükdür

(دَیدی اول یان جنیبت سورکولوک دور/بو ایش کر واقع اولسه کورکولوک دور)

4612 **Sordikler** (سَوردیک لار): (/s/ üstün ile, /d/ esre ile). "soru sorsunlar". *Dört Dīvān'dan:*

Şām-ı hicrānım viṣāl ehliġa bī-ḥad ḳısḳadur
Anı sordikler Nevāyī dīde-yi bī-ḫ˘ābıdın[266] [İH.194b]

---

[261] Yazmalar: Süpürmaḳ (سُوپورماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38b). Bk. SG (920), DLT (840), YUyg.Tr (368), Trkm.Tr (593)// Alt.Tr (155), Mlk.Tr (347): Sibir-// Kzk.Tr: Sıpır- (505)// Krgz.Tr: Şıpır- (687)// Moğ-Les: Sigür-/Sigüre-/Sigürde-/Sirbe-/Sirbi- (1090/1109).

[262] Yazmalar: Süpürütmek (سُوپوروتماک) "birlikte süpürmek". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38b). Bk. SG (921), YUyg.Tr (368), Trkm.Tr (593).

[263] ḫod| M1, M2, İH, TÜ: çün (چون). Bk. SG (957), FŞ (347, XXXVII/95), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (559).

[264] sonḳar k'ey| M1, M2, TÜ: sonḳar ey (سَونقار ای); ML, İH: sonḳur ey// gėlib| M1, M2, TÜ: gėlüb (گَیلوب); ML, İH: gėlür. Bk. LT (75, 815), LT-Özb (LVII), Külliyat-Yazma-TB (959), Külliyat-Yazma1 (347).

[265] Yazmalar: Sündürür (سُوندورور). (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (956).

[266] ḳısḳa| Yazmalar: ḳısġa (قیسغه). Bk. SG (928), NŞ (459, 460), NŞ-Özb (G.459), Külliyat-Yazma-TB (225), Külliyat-Yazma2 (242), Divan-Yazma (422*2).

(شام هجرانیم وصال اهلیغه بیحد قیسقه دور/آنی سوردیک لار نوایی دیدۀ بی خوابیدین)

4613 **Sundılar** (سُوْندیلار)[267]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile). "uzattılar". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın öldürülmesinde şöyle der:

Birisi bu kim ol iki kīne-ḫ̌āh

Ki ḳatlımġa ḳol sundılar bī-günāh [M1.228b]

(بیریسی بو کیم اول ایکی کینه خواه/که قتلیم غه قول سوندیلار بی گناه)

4614 **Südrelür/Südrenür** (سُوْدرالور-سُوْدرانور)[268]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ medli elif ile). "sürünür, sürüklenir". *Dört Dīvān'dan:*

Yirge saçın̂g südrelür külbemge girsen̂g ḫam bolub

Mihr pest olġan zamān andaḳ ki tapġay sāye ṭūl[269]

(یرگا ساچینک سودرالور کلبمکا کیرسانک خم بولوب/مهر پست اولغان زمان آنداق که تاپغای سایه طول)

4615 **Sübüklemek** (سُوْبوکلاماک)[270]: (/s/ ve /b/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "bacak kemiğini kesmek; ökçenin yukarısındaki siniri kesmek".

4616 **Subay** (سُوبای): (/s/ ötre ile, /b/ medli elif ile). "yalnız süvari, tek başına olan atlı"[271]. [ML.191a]

4617 **Süpürgü** (سُوپورکو)[272]: (/s/ ve /p/ ötre ile). "süpürge".

4618 **Subusun** (سُوبوسون)[273]: (/s/'ler ve /b/ ötre ile). "Moğ. inci".

4619 **Sübük** (سُوبوک): (/s/ ve /b/ ötre ile). "bacak kemiği, baldır kemiği; ökçenin yukarısındaki sinir"[274]. [**M2.226a**]

4620 **Sutarı** (سُوتاری)[275]: (/s/ ötre ile, /t/ medli elif ile). "böğür kemikleri, kaburga".

4621 **Sücük** (سُوجوک)[276]: (/s/ ve /c/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "tatlı, lezzetli". Luṭfī'den:

Sücüklük bėr minin̂g rūḥumġa düşnām

---

[267] Yazmalar: Sondılar (سَوْندیلار). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile).

[268] İH: 194a// Yazmalar: Södrelür (سَوْدرالور). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ medli elif ile)// Tekrarı| M2.230b: Södrenür (سَودرانور). (/s/ üstün ile, /n/ ötre ile). Bk. Südremek, Trkm.Tr (595)// SG: Südrelür (924)// AŞ: Südrel- (131b).

[269] Bu beyit| M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: 230b// saçın̂g südrelür külbemge girsen̂g| M2: saçı södrenür külbemġa girse (ساچی سَودرانور کلبم غه کیرسا). Bk. SG (924), GS (297, 388), GS-Özb (G.374), Külliyat-Yazma2 (94), Külliyat-Yazma-TB (80), Divan-Yazma (348*2).

[270] M1, M2, TÜ: Süpülemek (سُوْپولاماک). (/s/ ve /p/ ötre ile, belirsiz /v/ ile); ML, İH: Sübülemek. HA kaynaklı biçim olmalıdır (38b). Bu biçim, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. SL (188), Radloff (740), Kadri (III/128), Pavet (351)// Bk. SG (921), Sübük.

[271] Bk. SG (922)// Alt.Tr (158), Moğ-Les (1136): "kısır dişi hayvan"// Krgz.Tr: "yavrusuz hayvan" (667)// Azb.Tr: "bekâr; yalnız" (687).

[272] Bk. SG (922), DLT (840)// CC: Sibürtki (166)// Alt.Tr: Sibirgi (155)// Mlk.Tr: Sibirtgi (347)// Kzk.Tr: Sıpırğış/Sıpırtqı (505)// Krgz.Tr: Şıpırğı- (687)// Özb.Tr: Süpürgi (79)// YUyg.Tr: Süpürge (368)// Trkm.Tr: Sübse (592)// Moğ-Les: Sigür/Sigürdegür/Sirbegül/Sirbigür (1090/1091/1109).

[273] Yazmalar: Supusun (سُوپوسون). (/s/'ler ve /p/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (38b). Bk. SG (922), Moğ-Les (1137).

[274] Bk. SG (Moğ.) (922)// Trkm.Tr-Hamzayev: Söbük "ökçenin yukarısındaki kalın damarın bulunduğu yer"// Moğ-Les: Söbege/Sübege "böğür" (1132/1148).

[275] Bk. SG (922)// NS: "böğür yarası" (83a)// Cl: Sotarı (61)// Kadri: Sutarı (III/129).

[276] Bk. SG (922), Çüçük// DLT: Süçig "tatlı; şarap" (839)// Trkm.Tr: Süyci (594).

Şehīdinĝni eger sin şād ėter-sin[277]

(سوجوکلوک بَیر مینینک روحوم غه دشنام/شهیدینک نی اکر سین شاد اَیتارسین)

Lebinĝdin çün sücüklük ḳand oğurlar

Salurlar ėl anı suğa yalanġac[278]

(لبینک دین چون سوجوک لوک قند اوغورلار/سالورلار اَیل آنی سوغه یالانغاج)

4622 **Suçı** (سُوچی): (/s/ ötre ile, /ç/ esre ile). “sucu, su taşıyan; [(**Süçi**) Rūm Tr: şarap]”.

4623 **Südremek** (سُودراماک)[279]: (/s/ ötre ile). “sürümek, sürüklemek”.

4624 **Südretmek** (سُودراتماک): (/s/ ötre ile). “sürütmek, sürükletmek”.

4625 **Sunġan** (سُوْنغان)[280]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile). “uzanmış”. *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

Līk ‘Oşmān girgec ol milletġa şem‘

Olturub sunġan ayaḳın ḳıldı cem‘

(لیک عثمان کیرکاج اول ملت غه شمع/اولتوروب سونغان اَیاقین قیلدی جمع)

4626 **Suḳsur** (سُوقسور)[281]: (/s/'ler ötre ile, /r/ sükûn ile). “bir çeşit ördek”.

4627 **Suvar** (سُووار): (/s/ ötre ile). “suvar, su içir”.

4628 **Südresem** (سُودراسام)[282]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ medli elif ile). “sürüsem, sürüklesem”. *Dört Dīvān'dan:*

Salṭanat ẖil‘atıdın artuḳ ėrür deyrde mest

Südresem bāde gedālıġıda yırtuḳ kepenek [TÜ.123b]

(سلطنت خلعتی دین آرتوق اَیرور دیردا مست/سودراسام باده کدالیغی دا یِرتوق کَپَنَک)

4629 **Sümür** (سُوْمور): (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “sömür!; em!”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Nevāyī sümür bāde-yi cān-fezāy

Ki ḳalmış ni Mollū ni ẖaḳan ni rāy

(نوایی سومور بادهٔ جانفزای/که قالمیش نِی ملّو نِی خاقان نِی رای)

Edeb birle şāhāne sāġar sümür

Dimāġınĝ çü germ oldı efsāne sür[283]

(ادب بیرله شاهانه ساغر سومور/دماغینک چو کرم اولدی افسانه سور)

4630 **Südrediler** (سُوْدرادیلار)[284]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “sürüdüler, sürüklediler”. [M1.229a] *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ın sıkıntısında şöyle der:

Tüketgec sözni bī-dād ėylediler

Anı Ḫusrev ḳaşıdın südrediler [İH.195a]

(توکاتکاج سوزنی بیداد اَیلادیلار/آنی خسرو قاشیدین سودرادیلار)

4631 **Sövündürgeyler** (سُوُندورکایلار)[285]: (/s/ ve /v/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile).

---

[277] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (164/423a, 220).

[278] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (32/410b, 30).

[279] Bk. SG (923), AŞ (131b), Özb.Tr (79)// Kzk.Tr (496), Trkm.Tr (594): Süyre-.

[280] Yazmalar: Sonġan (سَوْنغان). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (136a), SG (955).

[281] SG: “erkek ordek, suna” (949)// AŞ: “bir tür ördek” (134a)// Kzk.Tr: Suqsır (493)// Krgz.Tr: Suksur (667)// YUyg.Tr: Soxsur (358).

[282] Yazmalar: Södresem (سَودراسام). (/s/ üstün ile, diğer /s/ medli elif ile). Bk. Südremek.

[283] Dimāġınĝ| Yazmalar: Dimāġın (دماغین). Bk. Sİ (107, 891), Sİ-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (808).

[284] Yazmalar: Södrediler (سَوْدرادیلار). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile). Bk. Südremek.

"sevindireler; /s/ üstün ile ve ilk /v/ sükûn ile (**Söndürgeyler**)[286] söndüreler". [ML.191b]
4632 **Sordurmaḳ** (سَوردورماق)[287]: (/s/ üstün ile). "soru sordurmak; emdirmek".
4633 **Söggüci** (سَوككوجى)[288]: (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "söven, sövücü".
4634 **Soġursalar** (سَوْغورسالار)[289]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, diğer /s/ medli elif ile). "çekip çıkarsalar, ayırsalar, sıyırsalar". [**M2.226b**] *Dört Dīvān'dan:*
Tiş ḳadab-min la'lıñga üzmes-min andın bu ṭama'
Enbür-i hicrān bile bir bir soġursalar tişim
(تيش قاداب مين لعلينكا اوزماس مين آندين بو طمع/أنبُر هجران بيله بير بير سَوغورسالار تيشيم)
4635 **Sormaḳ** (سَورماق): (/s/ üstün ile). "soru sormak; emmek, içine çekmek"[290].
4636 **Sürmek** (سُورماک): (/s/ ötre ile). "sürmek, ileri götürmek; toprağı sürmek; kılıç vb. şeyleri çekmek; [Rūm Tr: sürmek, sürtmek]"[291].
4637 **Sorulmaḳ** (سَورولماق): (/s/ üstün ile). "soru sorulmak; emilmek".
4638 **Soruşmaḳ** (سَوروشماق)[292]: (/s/ üstün ile). "soru sormak; emmek".
4639 **Sürüşmek** (سُوروشماک)[293]: (/s/ ötre ile). "çekilmek, sürüklenmek".
4640 **Soruşulmaḳ** (سَوروشولماق)[294]: (/s/ üstün ile). "soru sorulmak; emilmek".
4641 **Soramaḳ** (سَوراماق)[295]: (/s/ üstün ile). "sorup soruşturmak, ardını aramak, inceden inceye araştırmak".
4642 **Sürtmek** (سُورتماک)[296]: (/s/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "sürmek, sürtmek".

---

285 Bk. CC (170), Derleme.
286 Yazmalar: Sündürgeyler (/s/ ötre ile, ilk /v/ sükûn ile).
287 M1: 230a; TÜ: yok// Yazmalar: "sormak; sordurmak; emmek; emdirmek". Bk. SG (929)// DLT: Sortur- (829).
288 M1: 229a; TÜ: yok. Bk. SG (950).
289 Yazmalar: Soḳursalar (سَوْقورسالار). Bk. SG (947).
290 M2, ML, İH: "sürmek" anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Sürmek (سُورماک) olmalıdır. Bk. SG (925)// AŞ (132b), CC (169): Sor- "sormak"// DLT: Sor- "sormak; aramak; emmek" (828)// Krgz.Tr: Sor- "emmek" (661); Sura- "sormak" (668)// YUyg.Tr: Sorimak/Sorimaḳ/Sorumaḳ "sormak" (359)// Trkm.Tr: Sor- "emmek"; Sora- "sormak" (583)// Moğ-Les: Sori- "sınamak, denemek, sormak, yoklamak, soruşturmak, sorup araştırmak" (1130); Sur-/Sura- "sormak, soruşturmak" (1143-1144); Soru-/Soro-/Sor- "sormak, soğurmak, emmek, yutmak, içine çekmek, solukla içeriye çekmek, sömürmek, içmek; sızdırmak; çekmek" (1131).
291 SG: "sürmek, ileri götürmek; toprağı sürmek; (Rūm Tr) sürmek, sürtmek" (925)// AŞ (133a), YUyg.Tr (369): "sürmek"// DLT: "hayvanı sürmek; kovmak, sürmek" (840)// Krgz.Tr: "sürtmek; ileri götürmek" (672)// Moğ-Les: Türi-/Türe- "sürümek, çekmek, sürüklemek" (1318).
292 M2, ML, İH: Soruşmek. Bk. SG (929)// DLT: "elbise, teri çekmek" (829)// Mlk.Tr: "sormak" (351).
293 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Sörüşmek (سَوروشماک). (/s/ üstün ile) "şaşmak". SG'deki müncer (منجر) "sürüklenme" sözcüğü, müteḥayyir (متحير) biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (39a). Bk. SG (929), Azb.Tr.İzahlı (IV/176), Derleme// DLT: "sürüklemek" (842).
294 Yazmalar: Soruşulmek (سَوروشولماک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (39a). Bk. SG (931).
295 Bk. SG (931)// Krgz.Tr: Sura- "sormak" (668)// YUyg.Tr: Sorimaḳ/Sorimaḳ/Sorumaḳ "sormak" (359)// Trkm.Tr: Sora- "sormak" (583)// Moğ-Les: Sori- "sınamak, denemek, sormak, yoklamak, soruşturmak, sorup araştırmak" (1130); Sur-/Sura- "sormak, soruşturmak" (1143-1144).
296 Yazmalar: Sürtümek (سُورتوماک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (39a). Bk. SG (932), AŞ (132a), DLT (841), Krgz.Tr (673), Trkm.Tr (593)// Moğ-Les: Sürçi- (1153).

4643 **Sürttürmek** (سُورتتورماک)[297]: (/s/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile). "sürdürmek, sürttürmek".
4644 **Sürtüşmek** (سُورتوشماک): (/s/ ve /t/ ötre ile). "birbirine sürmek, sürtüşmek".
4645 **Sürgemek** (سُورکاماک)[298]: (/s/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "sürüklemek".
4646 **Sürçmek** (سُورچماک)[299]: (/s/ ötre ile, /r/ ve /ç/ sükûn ile). "sürçmek, kaymak".
4647 **Suraḳ/Suraġ/Soraḳ/Soraġ** (سُوراق-سُوراغ-سَوراق-سَوراغ)[300]: (/s/ ötre ile). "sorup soruşturma, ardını arama, inceden inceye araştırma; belirti, iz, haber".
4648 **Sürçe** (سُورچا)[301]: (/s/ ötre ile, /ç/ medli elif ile). "sürçme, kayma".
4649 **Sürgevül** (سُورکاوُل)[302]: (/s/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "orduda art sürücü, artçı, dümdar, Īrān deyimiyle: **Çandavul**". [M1.229b, ML.192a, İH.195b]
4650 **Sürgü** (سُورکو): (/s/ ve /g/ ötre ile). "[Rūm Tr.] tohum ekildikten sonra atılan tohumu örtmeğe ve tarlayı düzeltmeye yarayan araç, sürgü, tapan". [TÜ.124a]
4651 **Suldus/Sulduz** (سُوْلدوس-سُوْلدوز)[303]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, diğer /s/ sükûn ile). "Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz, Türk boylarının en büyükleridir". [**M2.227a**] *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī sivdi bir Lūlī'ni gėzdik rub'-ı meskūnda
Eger Arlat eger Barlas eger Tarḫan eger Sulduz[304]
(نوایی سیودی بیر لُولینی گیزدیک ربع مسکون دا/اکر آرلات اکر بَرلاس اکر تَرخان اکر سُولدوز)

4652 **Sözlemiş** (سَوْزلامیش): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sükûn ile). "konuşmuş, söylemiş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Barıb Tėn̂gri üçün gör anı bī-ḫˇāst
Ki Ḫusrev sözlemiş ėgri mü yā rāst[305]
(باریب تَینکری اوچون کور آنی بیخواست/که خسرو سوزلامیش اَیکری مو یا راست)

4653 **Südremiş** (سُودرامیش)[306]: (/s/ ötre ile, /d/ sükûn ile). "sürümüş, sürüklemiş". *Dört Dīvān'dan:*

Her sarı bir zaḫmlıḳ 'użvum üzülgen tapmış ėl

---

[297] Yazmalar: Sürüttürmek (سُوروتتورماک). (/s/ ve /r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile). Bk. SG (933).

[298] Bk. SG (933-934)// AŞ: Sürgen- "sürünmek" (131b)// Mlk.Tr: Sürke- "sürüklemek" (358)// YUyg.Tr: Sürkimek "sürmek, ovmak" (369).

[299] Yazmalar: Sürüçmek (سُوروچماک). (/s/ ve /r/ ötre ile, /ç/ sükûn ile). Bk. SG (935), DLT (841).

[300] Yazmalar: Suraḳ/Suraġ. Bk. Soramaḳ, SG (936)// AŞ: Soraġ (133a/616)// Krgz.Tr: Surak "sorgu, tahkikat" (669)// YUyg.Tr: Soraġ/Soraḳ "soru; sorgu" (359)// Trkm.Tr: Sorag "soru; sorgu" (583)// Moğ-Les: Surag/Surug "soru; haber, söylenti, bilgi" (1144).

[301] Yazmalar: Sürce (سُورجا). (/s/ ötre ile, /c/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (39a). Bk. SG (936).

[302] Bk. SG (936)// AŞ: Sözevül "padişah sefere çıkınca sefer ehlinden şehirde kimseyi koymayıp çıkaran ve ordunun ardını sürüp kimse kalırsa orduya yetiştiren kimse" (133a)// MU (T778a/7): Sözevül (سوزاول)// Doerfer: Sazāvul (1245)// Anendrac (II/419), Dehhuda: Sazavul "Tr. tahsildar, vergici".

[303] ML: 191b; TÜ: Suldus// AŞ (135a), SG (953): Sulduz// CT-Musevi (2881), MGT-Temir (272): Suldus.

[304] sivdi| M1, ML, İH, TÜ: sövdi// Sulduz| TÜ: Suldus (سولدوس). Bk. AŞ (135a), NŞ (203, 203), NŞ-Özb (G.203), Külliyat-Yazma-TB (181).

[305] Barıb| Yazmalar: Baḳıb (باقیب). Bk. FŞ (360, XXXIX/67), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

[306] Yazmalar: Södremiş (سَودرامیش). (/s/ üstün ile, /d/ sükûn ile). Bk. Südremek, SG (923).

Nā-tevān cismimni kim kūyıda itler südremiş

(هر ساری بیر زخم لیق عضوم اوزولکان تاپمیش آیل/ناتوان جسمیمنی کیم کوییدا ایتلار سودرامیش)

4654 **Sunmas** (سُونماس)[307]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "uzatmaz, sunmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Gözüme ger kirpigim āsībidin sunmas ayaḳ

Berḳ-i āfet bu ney-istānımda bolġay kāş-ki

(کوزوما کر کیرپکیم آسیبی دین سونماس آیاق/برق آفت بو نیستانیمدا بولغای کاشکی)

4655 **Sunmaḳ** (سُونماق)[308]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "uzatmak, sunmak". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kim bu ni ḳol sunmaḳ u çėkmek idi

Pāsuḫını şāh-ı mü'eddeb dėdi[309]

(کیم بو نِی قول سونماق و چَیکماک ایدی/پاسخینی شاه مودّب دَیدی)

4656 **Sürgün** (سُورکون): (/s/ ve /g/ ötre ile). "sürgün, birisini yerleştiği yerden sürme".

4657 **Sürme kilīd** (سُورمه کلید): (/s/ ve /g/ ötre ile). "[Rūm Tr.] kapının kapanması için arkasına yerleştirilen ağaç kol, sürgü, sürme".

4658 **Sürmişi** (سُورمیشی)[310]: (/s/ ötre ile). [M1.230a] "Moğ. sevinç, mutluluk; savaşta topluca yapılan bağrışmalar; (**Sormışı**) sorma; emme; [**Sürmişi**] sürmek".

4659 **Sürüçi** (سُوروچی): (/s/ ve /r/ ötre ile, /c/ esre ile). "[Rūm Tr.] sürücü; atı menzilden geri getirmek için ulakla birlikte giden konak işçisi".

4660 **Soruş** (سَوروش): (/s/ üstün ile). "soru sorma, sorgu; [sor!]"; "[**Sürüş**] çekil!, sürüklen!"[311].

4661 **Suġarur** (سُوغارور)[312]: (/s/ ötre ile). "suvarır, su verir". *Dört Dīvān'dan:*

Meyī kim āteşīn çıḳġay sarıġ güller eger dih-ḳān

Tamızsa ḳaṭreī andın suġarur çaḳda bostānın[313]

(میی کیم آتشین چیقغای ساریغ کل لار اکر دهقان/تامیزسا قطرهٔ آندین سوغارور چاقدا بستانین)

4662 **Sürmedi** (سُورمادی)[314]: (/s/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "hayvanı sürmedi; kılıç çekmedi; /s/ üstün ile (**Sormadı**) soru sormadı". *Dört Dīvān'dan:*

Şest-i ġamzeñ birle baḥr-ı eşk ara tutḳac mini

---

[307] Yazmalar: Sonmas (سَونماس). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. Sunmaḳ, SG (955).

[308] Yazmalar: Sonmaḳ (سَونماق). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile)// SG: "sünmek, uzamak; uzanmak; uzatmak" (954)// AŞ: Sun- "sunmak; uzanıp yatmak" (135b/136a); Sünmek "sunmak" (135b)// DLT: Sun- "uzatmak, bir şey vermek" (836)// CC: Sun- "sunmak" (172)// Krgz.Tr (668), YUyg.Tr (366): Sun- "uzatmak, sunmak"// Moğ-Les: Sun-/Sung-/Sunu-/Suna- "sünmek, uzamak"; Sunuga-/Sungga-/Sunā- "sündürmek, uzatmak" (1142/1143).

[309] ni| Yazmalar: ne (نه)// Pāsuḫını| Yazmalar: Pāsuḫnı (پاسخنی). Bk. HE (222, XXXIII/8), HE-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (436).

[310] Yazmalar: Sormışı (سَورمیشی). (/s/ üstün ile). Bk. Süren, SG (937)// Moğ-Les: Sürde-/Süre- "ürkmek, korkmak" (1153/1154).

[311] Yazmalar: SG'deki müncer (منجر) "sürüklenme" sözcüğü, muḫbir (مخبر) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (937).

[312] M1: 227a; TÜ: yok. Bk. SG (944).

[313] Meyī| Yazmalar: Mey (می)// suġarur| SG (959), GS (341, 454), GS-Özb (G.440), Külliyat-Yazma2 (105), Külliyat-Yazma-TB (91): suvarur. Bk. Divan-Yazma (405*2).

[314] M1, TÜ: yok; İH: 196a.

Kėsme başım kim balıġġa sürmedi ṣayyād tīġ

(شست غمزنک بیرله بحر اشک آرا توتقاج مینی/گیسما باشیم کیم بالیغ غه سورمادی صیّاد تیغ)

4663 **Suruḳ/Suruġ** (سُوروق-سُوروغ)[315]: (/s/ ve /r/ ötre ile). "uzun ağaç, sırık; direk; çocukların binecek yaptıkları ağaç; (**Suruḳ/Suruġ/Soruḳ/Soruġ**)(سُوروق-سُوروغ-سَوروق-سَوروغ)[316] soru sorma, soru, sorgu, hesap sorma". [**M2.227b**] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Alar cevşeni barça ḳanġalduruḳ

Sinān ḳollarıda niçük kim suruḳ[317] [ML.192b, İH.196a]

(آلار جوشنی بارچا قانغالدوروق/سنان قوللاریدا نیچوک کیم سوروق)

4664 **Suruġ güni/Soruġ güni** (سُوروغ گُونی-سَوروغ گُونی)[318]: (/s/, /r/ ve /g/ ötre ile, /n/ esre ile). "hesap sorma günü, kıyamet günü".

4665 **Sürek** (سُوراک)[319]: (/s/ ötre ile). "sürü, sürek".

4666 **Süzmek** (سُوزماک)[320]: (/s/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "süzmek, arıtmak; süzülmüş ve yarı kapalı gözle bakmak; kuş havada kanatlarını kapatıp inişe geçmek".

4667 **Sözlemek** (سَوزلاماک)[321]: (/s/ üstün ile). "konuşmak, söylemek".

4668 **Sözleşmek** (سَوزلاشماک)[322]: (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karşılıklı konuşmak, söyleşmek".

4669 **Sürdüñ̂** (سُوردونک): (/s/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sürdün; /s/ üstün ile (**Sorduñ̂**) soru sordun; emdin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḳuyaş nivçün ḳaşıñ̂dın sāye dik sürdüñ̂ mini

Rūşen ėyleb cümle-yi ʻālemni köydürdüñ̂ mini[323]

(ای قویاش نیوچون قاشینکدین سایه دیک سوردونک مینی/روشن اَیلاب جملۀ عالم نی کویدوردونک مینی)

---

[315] Suruḳ| M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (937)// DLT: Sıruk "çadır direği" (821)// CC: Suruk "sırık" (172)// AŞ: Suruḳ "sırık, ağaç; çadır direği" (132b)// Derleme: Suruk "sırık"// Moğ-Les: Sirug/Şurag/Surgagag/ Surgāg "sırık, sopa, değnek, uzun direk, dayak" (1114/1145).

[316] M1, M2, ML, İH: Suruġ; TÜ: Suruġ/Suruḳ. Bk. Sormaḳ, SG (937), AŞ (132b)// Derleme: Soruk "soru"// Moğ-Les: Surag/Surug "soru; haber, söylenti, bilgi" (1144).

[317] ḳanġalduruḳ| Yazmalar, AŞ (132b/148a), Külliyat-Yazma1 (805): ḳayḳalduruḳ (قایقالدوروق); Sİ-Özb (XXVII): ḳalḳanduruḳ// suruḳ| Yazmalar: suruġ (سُوروغ). Bk. SG (1079), Sİ (188, 2093), Külliyat-Yazma-TB (833).

[318] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Suruġ güni// Tekrarı| M1.234b, M2.232a, ML.196b, İH.200a, TÜ.127a: Suruġ güni. Bk. Sormaḳ, AŞ (133a), SG (937).

[319] M1, M2, ML, İH: yok// AŞ (132a), SG (937): Sürük// Krgz.Tr: Sürök/Sürük "yük hayvanı" (672/673)// Moğ-Les: Sürüg/Süreg (1154).

[320] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (938)// DLT (843), CC (173): Süz- "süzmek"// Alt.Tr: Şüü- "süzmek, süzgeçten geçirmek; ağla balık yakalamak; düşünmek; mırıldanarak söylemek" (164)// Kzk.Tr: Süz- "süzmek, süzgeçten geçirmek; torla, ağla balık avlamak; etrafı kolaçan etmek, süzmek" (495)// YUyg.Tr: Süzmek "süzmek"; Köz süzmek "göz süzmek" (371)// Derleme: Süymek "süzülerek yükselmek (kuş, bulut, vb.); süzülerek inmek (bulut, kuş vb.)"// Moğ-Les: Sigü-/Şüü- "süzmek, ayıklamak, ayırmak; ağla balık avlamak; süzmek, sızdırmak" (1089); Sigür-/Şüüre-/Şügüre- "süzülmek; akmak, sızmak" (1090).

[321] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (939), AŞ (133a), DLT (833), CC (171), Trkm.Tr (588)// Krgz.Tr: Sözdö- (666)// YUyg.Tr: Sözlimek (363).

[322] M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (940), AŞ (133a), DLT (833), YUyg.Tr (363), Trkm.Tr (588).

[323] ʻālemni| M1, M2, ML, İH: ʻālemde. Bk. Ḳaşıñ̂dın, NŞ (618, 621).

4670 **Sözleşgünce** (سَوزلاشکونجه): (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “söyleşmek kadar, söyleştikçe”. *Dört Dīvān'dan:*
Nā-gehānī ger bolub ṭāli‘ müsā‘id baht yār
Tapsañ̂ ol ay birle sözleşgünce miḳdār ey köñ̂gül [TÜ.124b]
(ناکهانی کر بولوب طالع مساعد بخت یار/تاپسانک اول آی بیرلا سوزلاشکونجه مقدار ای کونکل)
4671 **Soñ̂** (سَوْنک)[324]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “son; ard, arka, sonra; sol taraf. Oñ̂'un karşıtı; /s/ ötre ile (**Sung**)[325] bir kişinin bütün malını zorla almak”. *Dört Dīvān'dan:*
Oñ̂ ėlgide bir sefīne līkin bu ḫasta eş‘ārıdın muḥallā
Soñ̂ ėlgide şīşe içre mey līkin öz mey-i la‘lı dik mürevvaḳ[326]
(اَونک اَیلکیدا بیر سفینه لیکن بو خسته اشعاریدین مُحلّی/سَونک اَیلکیدا شیشه ایچره می لیکن اَوز می لعلی دیک مُروّق)
4672 **Süñ̂gek** (سُوْنکاک)[327]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). “kemik”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
‘Uşşāḳ teni ki boldı tofraḳ
Her yan görünüb süñ̂gekleri aḳ
(عشّاق تنی که بولدی توفراق/هر یان کورونوب سونکاک لاری آق)
Dört Dīvān'dan:
Ḳozġadı ahım süñ̂gek birle ten-i ġam-nāknı
Yėl savurdı bir avuc tofraġ ile ḫāşāknı [M1.230b]
(قوزغادی آهیم سونکاک بیرله تن غمناک نی/یَیل ساووردی بیر آووج توفراغ ایله خاشاک نی)
4673 **Sümürmek** (سُومورماک)[328]: (/s/ ve /m/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “sömürmek, hepsini birden içmek; [emerek içmek]”. *Dört Dīvān'dan:*
Ger ḫarābāt içre mümkindür sümürmek bir ḳadeḥ
Ḫıżr eger öltürse barman çeşme-yi ḥayvān sarı
(کر خرابات ایچرا ممکن دور سُومورماک بیر قدح/خضر اکر اولتورسا بارمان چشمۀ حیوان ساری)
4674 **Süksük** (سُوکسوک)[329]: (/s/ ötre ile, /k/'ler sükûn ile). [**M2.228a**] “kumlu topraklarda yetişen, kuruyunca uzun kökü topraktan dışarı çıkan ve baston yapımında kullanılan bir ağaç”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[324] Tekrarı| M1: 236a; M2: 233a; TÜ: 128a// SG (957), AŞ (135b), Alt.Tr (156), Trkm.Tr (582): “son; ard, arka, sonra”// BL: “sol; ard, sonra” (60b)// DLT: “son; sonra; sonra gelenler, arkadan gelenler” (828)// CC: “son” (168)// Kıpçak (Kİ, İM): “sol” (239)// Krgz.Tr: “sonra” (659)// YUyg.Tr: “arka” (359).
[325] M1: 231b; M2: 229a; ML: 193b; İH: 197a; TÜ: 125a. Bk. NS (90a).
[326] muḥallā| Yazmalar: mücellā (مُجلّی)// öz mey-i| Yazmalar: özi (أوزی). Bk. SG (957), NŞ (312, 313), Külliyat-Yazma2 (216), Külliyat-Yazma-TB (2001), Divan-Yazma (299*2).
[327] Yazmalar: Süñ̂geg (سُوْنکاک). (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /g/ sükûn ile). Bk. AŞ (135b), SG (957)// DLT: Süñ̂gük (840)// YUyg.Tr: Süñ̂gek/Süyek/Söñ̂gek (368/370)// Trkm.Tr: Süñ̂gk (592).
[328] SG: “emerek içmek” (953)// DLT: Sömür- “içine çekmek” (832)// Kzk.Tr: Simir- “sömürmek” (508)// Krgz.Tr: Şimir- “sömürmek” (689)// YUyg.Tr: Sümürmek/Sümermek “içine çekmek” (368)// Trkm.Tr: Sümür- “sömürmek” (592)// Moğ-Les: Sime-/Simi-/Şime- “içine çekmek; emmek” (1100).
[329] Tekrarı| M1.231b, M2.229a, ML.193b, İH.197a, TÜ.125a: Süksüz (سُوکسوز). (/s/ ötre ile, /k/ ve /z/ sükûn ile) “çer çöp”. AŞ kaynaklı anlam olmalıdır (134b: “ilkbaharda bitip yazın kuruyup çer çöp olan bitkiler”)//

Süksük kibi kim çü boldı pūde
Yatḳay yazı üzre tūde tūde[330]

(سوکسوک کیبی کیم چو بولدی پوده/یاتقای یازی اوزره توده توده)

4675 **Sözletmek/Sözleştürmek** (سَوزلاتماک-سَوزلاشتورماک)[331]: (/s/ üstün ile, /z/ ve /t/ sükûn ile). "söyletmek". [ML.193a, İH.196b]

4676 **Söz tèrgüci** (سَوز تَیرکوجی)[332]: (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /t/ üstün ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "kovcu, söz taşıyıcı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Söz tèrgüciniñ eger kiçigi eger uluġı bil ki ėrürler tamuġ otınıñ tutruġı[333].

(سوز تیرکوجی نینک اکر کیچیکی اکر اولوغی بیل که اَیرورلار تاموغ اوتی نینک توتروغی)

4677 **Söz tiger** (سَوز تِیکار)[334]: (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /t/ esre ile, /g/ medli elif ile). "sözün derinine inen kimse".

4678 **Sözçi** (سَوزچی)[335]: (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "sözcü, söz söyleyen, söz sahibi".

4679 **Süzgüc** (سُوزکوج)[336]: (/s/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "süzek, süzgeç".

4680 **Süzük** (سُوزوک)[337]: (/s/ ve /z/ ötre ile). "süzülmüş, duru, katışıksız". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳatıġ derdim zülāl-ı eşk ėter fāş
Süzük su içre ḳalmas yaşurun taş

(قاتیغ دردیم زلال اشک اَیتار فاش/سوزوک سو ایچرا قالماس یاشورون تاش)

4681 **Susamaḳ** (سُوساماق): (/s/ ötre ile, diğer /s/ medli elif ile). "susamak".

4682 **Susatmaḳ** (سُوساتماق): (/s/ ötre ile, diğer /s/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "susatmak, susuz bırakmak".

4683 **Sustaymaḳ** (سُوستایماق)[338]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "gevşemek, yorgun düşmek".

4684 **Sustatmaḳ/Sustayıtmaḳ** (سُوستاتماق-سُوستایِتماق)[339]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, diğer /t/ sükûn ile). [M1.231a] "gevşetmek, yorgun düşürmek".

4685 **Süsdürmek** (سُوسدورماک)[340]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] susturmak".

SG: Süksük/Ocar (951)// DLT: Süksük "dağdağan ağacı" (839)// Trkm.Tr: Ocar (481)// Moğ-Les: Suhay "ılgın" (1147).

330 Yatḳay| Yazmalar: Tapḳay (تاپقای). Bk. AŞ (134b), SG (951), LM (82, 532), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (619).

331 Yazmalar: Sözlenmek/Sözleştürmek (سوزلانماک-سوزلاشتورماک). (/s/ üstün ile, /z/ ve /n/ sükûn ile). Bk. SG (940), YUyg.Tr (363)// AŞ (133a), DLT (833): Sözlet-.

332 Tekrarı| M1.235b, M2.233a, ML.197b, İH.200b, TÜ.128a: Söz bėrgüci (سَوز بَیرکوجی). (/s/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /b/ üstün ile, /g/ ötre ile). Bk. SG (941).

333 tėrgüci| Yazmalar: bėrgüci (بَیرکوجی)// eger| Yazmalar: ve ger (و کر). Bk. MK (271, 81a/10), MK-Özb (Tenbih.52), Külliyat-Yazma-TB (1493), MK-Amire (154).

334 Bk. SG (941).

335 ML: 192a; İH: 195b. Bk. SG (941).

336 Bk. SG (941), AŞ (133a)// YUyg.Tr (371), Mlk.Tr (360), Trkm.Tr (595): Süzgüç.

337 Bk. SG (941), DLT (844), CC (173), YUyg.Tr (371).

338 Bk. SG (942), AŞ (133b)// Krgz.Tr: Sustay- "düşünceli, somurtkan ve suskun olmak" (670)// Özb.Tr.Alt: Sustäy-/Susäy- (247)// YUyg.Tr: Susaymaḳ "yavaşlamak, ağırlaşmak" (366).

339 Yazmalar: Sustatmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (39b)// SG: Sustayıtmaḳ/ġ (943).

340 Bk. SG (943)// Derleme: Süsmek "susmak".

4686 **Sorarlar** (سَوْرارلار)[341]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). "soru sorarlar; emerler; /s/ ötre ile (**Sürerler**) sürerler". *Dört Dīvān'dan:*

Lebin̂gni sorsam ėmes tan̂g ki tökti ḳanımnı
Sorarlar anı ki bolġay birev bile ḳanlıġ[342] [**M2.228b**]

(لبینک نی سَورسام اَیماس تانک که توکتی قانیمنی/سَورارلار آنی که بَولغای بیراو بیله قانلیغ)

4687 **Susaḳ** (سُوساق)[343]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ medli elif ile). "çömçe, kepçe, büyük kaşık". [TÜ.125a]

4688 **Sustaymaġın̂g** (سُوْستایماغینک): (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, diğer /s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "gevşemen, yorgun düşmen". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu yol ḳaṭ'ıdın taymaġın̂g ni idi
Görüb Ḫamse sustaymaġın̂g ni idi[344]

(بو یول قطعیدین تایماغینک نِی ایدی/کوروب خمسه سوستایماغینک نِی ایدی)

4689 **Sürmedin̂g** (سُورمادینک): (/s/ ötre ile). "binek hayvanları sürmedin; kılıç çekmedin, sürmedin; /s/ üstün ile (**Sormadın̂g**) soru sormadın; emmedin". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Siyāset ḳılıcın man̂ga sürmedin̂g
Mini öltürür yirde öltürmedin̂g [ML.193b, İH.197a]

(سیاست قِلیجین منکا سورمادینک/مینی اولتورور یِردا اولتورمادینک)

4690 **Sürük** (سُوروک)[345]: (/s/ ve /r/ ötre ile). "hayvan sürüsü". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Bir sürük elbette ḳopub gėtmeyin
Tā ki burun ikki sürük yitmeyin

(بیر سوروک البتّه قوپوب گَیتمایین/تا که بورون ایکّی سوروک یِتمایین)

Çehdaġı toḫm arpasını atı yėb
Öyde tavuġlarnı sürük tatı yėb[346]

(چه داغی تخم ارپه سینی آتی یَیب/اَویدا تاووغلارنی سُوروک تاتی یَیب)

Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'da Tersā kız şeyhe şöyle der:

Ḳoptı vu dėdi sürükni gėltürün̂g
Ḳoynı çopan cānibiġa yitgürün̂g[347]

---

341 M1: 234a; TÜ: yok.

342 ėmes tan̂g ki tökti ḳanımnı| Yazmalar: ise ḳılmaġıl man̂ga ḥayret (اِیسا قیلماغیل منکا حیرت)// ḳanlıġ| Yazmalar: ḳanlıḳ (قانلیق). Bk. BV (231, 301), BV-Özb (G.301), Külliyat-Yazma-TB (325), Divan-Yazma (289*2).

343 Bk. SG (943)// Trkm.Tr: Sus- "kepçe ile almak"; Susak "kepçe" (590)// DLT: Susgak "kendisiyle su vb. şeyler alınan nesne"; Susık "kova" (836)// Alt.Tr: Sus- "kepçe ile almak"; Susku "kepçe" (159)// Krgz.Tr: Suz- "kapla almak, kepçelemek"; Suzğu "büyük tahta kepçe" (671)// Tr.Tr: Susak "su kabağı, ağaç maşrapa".

344 ḳaṭ'ıdın| Yazmalar, AŞ (133b): ḳaṭ'ıda (قطعیدا). Bk. SG (622/942), Sİ (90, 646), Sİ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (803), Külliyat-Yazma1 (819), Hamse-Taşbasma (382).

345 Bk. AŞ (132a), SG (937)// DLT: Sürüg (842)// CC: Sürüv (173)// Krgz.Tr: Sürök/Sürük "yük hayvanı" (672/673)// Moğ-Les: Sürüg/Süreg (1154).

346 Çeh| Yazmalar: Şeh (شه)// tavuġlarnı| Yazmalar: sürüklerni (سوروک لارنی)// yėb| Yazmalar: yib (یِب). Bk. Tat, AŞ (72a), SG (563), HE (315, XLIV/57), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (452).

347 Ḳoptı| Yazmalar: Ḳopdı (قوپدی)// cānibi| Yazmalar: ṣoḥbeti (صحبتی). Bk. LT (115, 1388), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (360), Külliyat-Yazma-TB (971).

(قوپتی و دَیدی سوروک نی گَیلتورونک/قوینی چوپان جانبی غه پتکورورنک)

4691 **Südreñĝ** (سُودرانک)[348]: (/s/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sürüyün, sürükleyin".

4692 **Sormaġıñĝ** (سَورماغینک): (/s/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "soru sorman; emmen; /s/ ötre ile [**Sürmegiñĝ**] sürmen". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳılġannı yaşurmaġıñĝ ni ėrdi
Mindin yana sormaġıñĝ ni ėrdi

(قیلغاننی یاشورماغینک نِی اَیردی/مین دین یانا سورماغینک نِی اَیردی)

4693 **Sorduñĝ** (سَوردونک)[349]: (/s/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "soru sordun; emdin; /s/ ötre ile (**Sürdüñĝ**) sürdün". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü sorduñĝ evvel atım şöhretini [M1.231b]
Ve soñĝra ṣan'atım keyfiyyetini[350]

(چو سَوردونک اوّل آتیم شهرتینی/و سونکرا صنعتیم کیفیّتی نی)

Dört Dīvān'dan:

Cemālıñĝ ṣubḥıdın sorduñĝ nişānī veh ni nev' aytay
Ḳutulmay-min çü hergiz tīre zülfüñĝ hicri şāmıdın[351]

(جمالینک صبحیدین سوردونک نشانی وه نِی نوع آیتای/قوتولمای مین چو هرکز تیره زلفونک هجری شامیدین)

4694 **Südrettiñĝ** (سُودراتّینک)[352]: (/s/ ötre ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.229a**] "sürüttün, sürüklettin". *Dört Dīvān'dan:*

Görüben kūyuñĝ ara zārlıġım tünd bolub
Sürgeli taşḳarı itlerge mini südrettiñĝ

(کوروبان کویونک آرا زارلیغیم تند بولوب/سورکالی تاشقاری ایت لارکا مینی سودراتّینک)

4695 **Susun** (سُوسون): (/s/'ler ötre ile). "ayran"[353].

4696 **Suġarmaḳ** (سُوغارماق)[354]: (/s/ ötre ile). "suvarmak, su vermek, su içirmek".

4697 **Suġarılmaḳ** (سُوغارِیْلماق): (/s/ ötre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "suvarılmak, su verilmek, su içirilmek".

4698 **Suġalmaḳ/Soġalmaḳ** (سُوغالماق-سَوغالماق)[355]: (/s/ ötre ile). "su toprağa sızmak, su çekilmek, kurumak, soğulmak".

4699 **Soġlamaḳ** (سَوغلاماق)[356]: (/s/ üstün ile). "mızrak saplamak".

---

[348] İH: 196b// Yazmalar: Södreñĝ (سَودرانک). (/s/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. Südremek, SG (923).

[349] ML, İH: Sordıñĝ.

[350] Ve soñĝra| Yazmalar: İkinci (ایکِنجی). Bk. FŞ (153, XV/93), FŞ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (505).

[351] Bu beyit| M1: 236a; M2: 233b; ML: 197b; İH: 201a; TÜ: 128a. Bk. FK (447, 482), FK-Özb (G.459).

[352] Yazmalar: Södrettiñĝ (سَودراتّینک). (/s/ üstün ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. Südretmek, SG (924).

[353] SG: "deve sütü kabının dibinde biriken ayran ve su" (943)// DLT: Suwsuş "su katılmış ayran" (838)// CC: Susun "içki" (172)// Kzk.Tr: Susın "içecek" (492)// Krgz.Tr: Suusun "içecek" (671).

[354] SG: Suġarmaḳ/Suvarmaḳ (943-944). Bk. Suvarmaḳ// DLT: Suwgar- (837)// Kzk.Tr: Suğar-/Suvar- (491)// Krgz.Tr: Suğar- (667)// YUyg.Tr: Suġarmaḳ/Suvarmaḳ (365/366).

[355] Yazmalar: Suġalmaḳ. Bk. Soġalmaġay, SG (944)// AŞ: Soġal- "soğulmak" (133b/618)// DLT: Sogul- "su vb. çekilmek, emilmek" (826)// Alt.Tr: Sool- "azalmak" (156)// Kzk.Tr: Suval- "suyu çekilmek, kurumak" (491)// Krgz.Tr: Sool- "kurumak" (660)// YUyg.Tr: Soġulmaḳ "suyu azalmak" (357).

[356] Bk. SG (946)// DLT: Suglı- "bir şey aramak için eli bir yere sokmak" (834)// Trkm.Tr: Suhla- "bıçak vb. soğuk silahla yaralamak" (589)// Moğ-Les: Suguli- "bir şey çıkarmak için eli bir deliğe sokmak" (1139).

4700 **Suġurmaḳ/Soġurmaḳ** (سُوغورماق-سَوغورماق)[357]: (/s/ ve /ġ/ ötre ile). "çekip çıkarmak, ayırmak, sıyırmak".

4701 **Suġrulmaḳ/Soġrulmaḳ** (سُوغرولماق-سَوغرولماق)[358]: (/s/ ötre ile). "çekip çıkarılmak, ayrılmak, sıyrılmak".

4702 **Sunma** (سُوْنما)[359]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile). "uzatma!". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥarīf bolmasa zinhār meyġa sunma ėlik
Ki zehrdür kişi kim bādeni içer yalġuz[360] [ML.194a, TÜ.125b]
(حریف بولماسا زنهار می غه سونما اَیلیک/که زهردور کیشی کیم باده نی ایچار یالغوز)

4703 **Sormanĝ** (سَوْرمانک): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "soru sormayın; emmeyin; /s/ ötre ile (**Sürmenĝ**) sürmeyin". *Dört Dīvān'dan:*

Bėl ü aġzıdın nişān sormanĝ ki zehrem dėrge yoḳ
Bir ser-i mū āşkārā ẕerreī pinhān daġı [İH.197b]
(بَیل وآغزیدین نشان سورمانک که زهرم دَیرکا یوق/بیر سر مو آشکارا ذرّهٔ پنهان داغی)

4704 **Sunġıl** (سُونغیل)[361]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "uzat!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün ḳıṣṣanı anĝladınĝ revān bol
Sunġıl varaḳ u ḳalem sarı ḳol
(چون قصّه نی آنکلادینک روان بول/سونغیل ورق و قلم ساری قول)

4705 **Sordum** (سَوردوم): (/s/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "soru sordum; emdim; /s/ ötre ile (**Sürdüm**) sürdüm". [M1.232a] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu destān ki sürdüm kināyet durur [**M2.229b**]
Ġaraż andın uşbu ḥikāyet durur[362]
(بو دستان که سوردوم کنایت دورور/غرض آندین اوشبو حکایت دورور)

4706 **Sümürsem** (سُومورسام): (/s/ ötre ile, diğer /s/ medli elif ile). "sömürsem, hepsini birden içsem; emerek içsem".

4707 **Sundum** (سُوندوم)[363]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "uzattım".

4708 **Sürgüm** (سُورکوم): (/s/ ve /g/ ötre ile). "süreceğim; /s/ üstün ile [**Sorġum**] soru soracağım; emeceğim"[364].

---

[357] Yazmalar: Suġurmaḳ. Bk. Soġursalar, Soġurdı, SG (946), AŞ (133b)// DLT: Sogur- "soğurmak, emmek" (827)// Kzk.Tr: Suvır- "çıkarmak; koparmak, çekmek" (492)// Krgz.Tr: Suur- "çekip çıkarmak, yolmak" (671)// YUyg.Tr: Soġurmaḳ/Suġurmaḳ "çekmek, çıkarmak" (357/365)// Trkm.Tr: Sogur- "sökmek, söküp çıkarmak, koparmak" (581)// Moğ-Les: Sugul-/Sugala-/Cugul- "çekip çıkarmak, sökmek"; Sugura-/Sugara- "çıkmak, sıyrılmak" (1139).

[358] Yazmalar: Suġrulmaḳ. Bk. Soġursalar, Soġurdı, SG (947)// Krgz.Tr: Suurul- (671)// YUyg.Tr: Suġurulmaḳ (365)// Trkm.Tr: Sogrul- (581)// Moğ-Les: Sugul- "çekip çıkarmak, sökmek"; Sugura- "çıkmak, sıyrılmak" (1139).

[359] Yazmalar: Sonma (سَوْنما). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (955).

[360] ėlik| Yazmalar: ėlinĝ (اَیلینک). Bk. NŞ (205, 205), NŞ-Özb (G.205), Külliyat-Yazma-TB (181), Külliyat-Yazma2 (198), Divan-Yazma (201*2).

[361] Yazmalar: Sonġıl (سَونغیل). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (955).

[362] sürdüm| M1, M2, ML, İH: sordum// kināyet| Yazmalar: kifāyet (كفایت)// durur| Yazmalar: ėrür (اَیرور)// andın uşbu| Yazmalar: uşbu andın. Bk. Sİ (72, 377), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (798).

[363] Yazmalar: Sondım (سَونديم). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile).

4709 **Südreben** (سُودرابان)[365]: (/s/ ötre ile, /b/ medli elif ile). "sürüyüp, sürükleyip". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıda itler mini geh tırmaban geh tişleben
Żaʻfdın ölgende birbirdin üzerler südreben
(کوییدا ایتلارمینی که تِیرمابان که تِیشلابان/ضعف دین اَولکاندا بیربیردین اوزارلار سودرابان)

4710 **Soġan** (سَوغان): (/s/ üstün ile). "soğan".

4711 **Soġanlıġ** (سَوغانليغ): (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "Tiflīs yakınlarında bulunan bir yer adı".

4712 **Soġlı/Suġlı** (سُوغلی)[366]: (/s/ üstün ile). "[Rūm Tr.] kebap şişi".

4713 **Soġun/Suġun** (سَوغون-سُوغون)[367]: (/s/ üstün ile). "bir tür dağ sığırı, geyik, sığın".

4714 **Soḳmaḳ/Soḳmaġ** (سَوقماق-سَوقماغ): (/s/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "girdirmek, batırmak, saplamak, sokmak; ısırmak, sokmak; [vurmak]"[368]; "dağ yollarından ve büyük yollardan ayrılmış dar yollar, çığır"[369]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Basıb maẖlaṣ yolın tofraġı anıñ
Çıḳıb her sarı miñ soḳmaġı anıñ
(باسیب مخلص یولین توفراغی آنینک/چِقیب هر ساری مینک سوقماغی آنینک)

4715 **Soḳulmaḳ/Soḳulmaġ** (سَوقولماق-سَوقولماغ): (/s/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "girmek, sokulmak, saplanmak; [vurulmak]; ısırılmak, sokulmak".

4716 **Soḳuşmaḳ/Soḳuşmaġ** (سَوقوشماق-سَوقوشماغ): (/s/ üstün ile). "karşılıklı sokmak; birbirini ısırmak".

4717 **Suġaḳ** (سُوغاق)[370]: (/s/ ötre ile). "boynuzlarından bıçak sapı yapılan bir tür büyük ve pürüzsüz geyik; [**Soḳaḳ**] dar yol, sokak". [ML.194b]

4718 **Soḳḳu** (سَوققو)[371]: (/s/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "ağaçtan yapılmış büyük havan, dibek, soku". [TÜ.126a]

4719 **Sümürdüm** (سُوْموردوم): (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). "sömürdüm, hepsini birden içtim; emerek içtim". *Dört Dīvān'dan:*

---

364 Yazmalar: geniş zaman kipinde anlamlandırılmış. Bk. SG (928)// AŞ: Sürgüm "sürsem gerek" (132a).

365 Yazmalar: Södreben (سَودرابان). (/s/ üstün ile, /b/ medli elif ile). Bk. Südremek, SG (923).

366 Yazmalar: Soġlı. Bk. SG (947)// Tarama: Suğlı (194)// Derleme: Suğlu.

367 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (947), Suyġun// DLT: Sıgun "erkek geyik" (818)// Kzk.Tr: Suğın "erkek geyik" (493)// Trkm.Tr: Sugun "geyik" (589)// Moğ-Les: Sogu/Sogo "dişi geyik" (1122); Sugu(n)/Suga "dişi köpek" (1138).

368 SG: "batırmak, saplamak, sokmak; ısırmak, sokmak" (947-948)// AŞ: "vurmak" (134a)// DLT: Sok- "dövmek; gagalamak; yılan vb. sokmak" (827); Suk- "sokmak, girdirmek" (835)// CC: Sok-/Soh- "sokmak, vurmak" (168)// Kzk.Tr: Soq- "vurmak, çarpmak" (485); Suq- "batırmak, saplamak, sokmak" (493)// Krgz.Tr (657), YUyg.Tr (358): Sok- "vurmak, dövmek"// Trkm.Tr: Sok- "sokmak, batırmak" (581).

369 Bk. SG (947-948), AŞ (134a)// Kzk.Tr: Soqpaq "patika, keçi yolu" (485)// Krgz.Tr: Sokmok "patika, keçi yolu" (657)// Mlk.Tr: Sokmak "patika" (350)// Trkm.Tr-Hamzayev: Sokmak// Derleme: Sokmak "dağ sırtlarında, bir yanı kapalı oyuntu, girinti".

370 ML: Suġan// SG: Suḳaġ (949)// DLT: Sukak "ak geyik" (835)// Moğ-Les: Sogu/Sogo "dişi geyik" (1122); Sugu(n)/Suga "dişi köpek" (1138).

371 Yazmalar: Sutḳur (سُوتقور). (/s/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (949), Derleme// DLT: Soku/Sokku "dibek" (827)// Krgz.Tr: Soku (658)// Trkm.Tr: Sokı (581).

Ėyleb felekni cām sümürdüm Nevāyiyā
Ḳoş tut bu bezm içinde ki hüş-yār-min henūz
(آیلاب فلک نی جام سومور دوم نواییا/قوش توت بو بزم ایچیندا که هشیارمین هنوز)

4720 **Soġalmaġay** (سَوغالماغای): (/s/ üstün ile). [M1.232b] "su toprağa sızmaya, su çekilmeye, kurumaya, soğulmaya". [**M2.230a**]

4721 **Soruşdın** (سَوروشدین)[372]: (/s/ üstün ile, /r/ ötre ile). "soru sormaktan". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ol soruştın man̂ga neşāṭ oldı
Ḫasta kön̂glümge inbisāṭ oldı[373] [İH.198a]
(اول سوروشتین منکا نشاط اولدی/خسته کونکلومکا انبساط اولدی)

4722 **Susaban** (سُوسابان): (/s/ ötre ile, /b/ medli elif ile). "susayıp".

4723 **Sustayur/Sustanur** (سُوستایور-سُوستانور): (/s/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /y/ ötre ile). "gevşer, yorgun düşer". Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayḳara'dan:

Żaʿfdın her dem çü ol ārām-ı cānım sustayur
Cānım olub ḫasta cism-i nā-tevānım sustayur[374]
(ضعف دین هر دم چو اول آرام جانیم سوستایور/جانیم اولوب خسته جسم ناتوانیم سوستایور)

4724 **Söndür** (سَوندور)[375]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "söndür". *Dört Dīvān'dan:*

Eşk ile kön̂glüm otı öçmes ḳadeḥ tut sāḳiyā
Kim bu su birle meger ol şuʿleni söndürge-sin
(اشک ایلا کونکلوم اوتی اوچماس قدح توت ساقیا/کیم بو سو بیرله مکر اول شعله نی سوندورکاسین)

4725 **Südrelgen** (سُودرالکان)[376]: (/s/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "sürünmüş, sürüklenmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Südrelgen ḫaṭ bile tutub yol
Kim ḳum üze yol yasab idi ol
(سودرالکان خط بیله توتوب یول/کیم قوم اوزه یول یاساب ایدی اول)

4726 **Soḳur** (سَوقور)[377]: (/s/ üstün ile, /ḳ/ ötre ile). "suyu kurumuş olan yer; kurumuş kuyu; gözü sönmüş ve çukurlaşmış, kör, sokur; (**Soḳḳur**)[378] güçsüz ve zayıf düşen hayvan"; "(**Suḳsur**)[379] erkek ördek, suna".

4727 **Soḳuş** (سَوقوش)[380]: (/s/ üstün ile, /ḳ/ ötre ile). "birbirine mızrak saplama, süngüleşme".

---

372 Yazmalar: Sorışdın (سَورِشدین). (/s/ üstün ile, /r/ esre ile). Bk. Soruş, SG (937).

373 İkinci dize| M1, M2, ML, İH: yok// soruştın| Yazmalar: sorışdın (سَورِشدین). Bk. SG (937), SS (441, 4913), SS-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma1 (801), Külliyat-Yazma-TB (786), Hamse-Taşbasma (366).

374 sustayur| Yazmalar: sustanur (سوستانور)// olub| Yazmalar, SG: alıb (آلیب)// sustayur| Yazmalar: örtenür (اورتانور). Bk. SG (942), HBD (82/12a, 39).

375 Yazmalar: Sündür (سُوندور). (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile).

376 Yazmalar: Södrelgen (سَودرالکان). (/s/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. Südremek, SG (924).

377 Yazmalar: Suḳur (سُوقور). (/s/ ve /ḳ/ ötre ile). Bk. SG (949)// CC (168), Krgz.Tr (658), Mlk.Tr (350), YUyg.Tr (358): Sokur "kör"// Moğ-Les: Sohuy-/Sohoy-/Sohura-/Sohro- "kör olmak, körleşmek"; Sohur/Sohor "kör" (1131/1132).

378 Yazmalar: Suḳḳur. Bk. SG (949).

379 Yazmalar: Suḳur (سُوقور). (/s/ ve /ḳ/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (39b). Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. SL (191), Radloff (633), Kadri (III/149), Vambery (298)// Bk. Suḳsur.

380 Yazmalar: Suḳuş (سُوقوش). (/s/ ve /ḳ/ ötre ile). Bk. Soḳuşmaḳ, SG (949), YUyg.Tr (358).

4728 **Soḳum** (سَوقوم)[381]: (/s/ üstün ile, /ḳ/ ötre ile). "yemek için kesilen hayvan".
4729 **Sögmek** (سَوكماک)[382]: (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "sövmek, küfretmek; /k/ ile (**Sökmek**)[383] sökmek, yırtmak".
4730 **Sögülmek** (سَوكولماک): (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile). "sövülmek, küfredilmek"[384].
4731 **Sözleşti** (سَوْزلاشتى)[385]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ esre ile). "söyleşti". [TÜ.126b]
4732 **Südretürler** (سُودراتورلار)[386]: (/s/ ötre ile, /t/ ötre ile). "sürütürler, sürüklerler". *Dört Dīvān'dan:*

Çıḳ Nevāyī ḳarıdıñ ḥürmet ile mey-kededin
Südretürler kişi çıḳmaslıḳ ėtib bolsa ḳaşañ [ML.195a]
(چيق نوايى قاريدينک حرمت ايله ميكده دين/سودراتورلار كيشى چيقماس ليق اَيتيب بولسا قاشانک)

4733 **Soġlaban** (سَوْغلابان)[387]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ġ/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). "saplamış, sokmuş". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın öldürülmesinde şöyle der: [M1.233a, **M2.230b**]

Biri soġlaban gürde-gāhıġa tīġ
Töküb yirge ḳanın anıñ bī-dirīġ[388] [İH.198b]
(بيرى سوغلابان كرده كاهى غه تيغ/توكوب يِركه قانين آنينک بى دريغ)

4734 **Sümürgey** (سُوموركاى): (/s/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "sömürür, hepsini birden içer; emerek içer". *Dört Dīvān'dan:*

Ėyle hicrāndın tiler-min bī-ẖod olmaḳ ey refīḳ
Kim felek cāmın tola tutsañ sümürgey-min anı
(اَيلا هجراندين تيلارمين بى خود اولماق اى رفيق/كيم فلک جامين تولا توتسانک سوموركاى مين آنى)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Lā-cür'a burun özi sümürgey
Ol nev' daġı mañga içürgey[389]
(لاجرعه بُورون اَوزى سُوموركاى/اول نوع داغى منكا ايچوركاى)

4735 **Suvalġan** (سُوالغان)[390]: (/s/ ötre ile). "sıvanmış, sıva ile kaplanmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[381] Yazmalar: Suḳum (سُوقوم). (/s/ ve /ḳ/ ötre ile). Bk. SG (949)// Kzk.Tr: Soğım (484)// Krgz.Tr: Soğum (657)// YUyg.Tr: Soḳum (358).
[382] Bk. AŞ (134a), SG (949), Trkm.Tr (585)// DLT (831), CC (169), Alt.Tr (157), Krgz.Tr (664), Mlk.Tr (353), YUyg.Tr (362): Sök-// Moğ-Les: Sögege- (1132).
[383] Bk. SG (949), AŞ (134a), DLT (831), Krgz.Tr (664), YUyg.Tr (362)// Moğ-Les: Sekü-/Söke-/Söhö-/Sökü- (1064/1133).
[384] Yazmalar: "sövülmüş". Bk. SG (950).
[385] Yazmalar: Soralaştı (سورالاشتى). Bk. AŞ (133a)
[386] M1: 235a; TÜ: yok// Yazmalar: Södretürler (سَودراتورلار). (/s/ üstün ile, /t/ ötre ile). Bk. Südretmek.
[387] Yazmalar: Soḳlaban (سَوْقلابان). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ḳ/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). Bk. Soġlamaḳ, SG (946).
[388] gürde| Yazmalar: gürd (كرد)// ḳanın| Yazmalar: ḳanıñ (قانينک)// soġlaban| Sİ (199, 2267), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (837): soġluban. Bk. SG (946).
[389] Bu beyit| M1: 235a; M2: 232b; ML: 196b; İH: 200a; TÜ: 127b// mañga| Yazmalar: özi (اَوزى). Bk. İçürgey, LM (374, 3527), LM-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma1 (693).
[390] M1, M2, İH, TÜ: Suvalḳan (سُوالقان). Bk. SG (959).

Tofraġlar ara yan͡gı yasalġan
Ġam palçıġıdın yüzi suvalġan[391]

(توفراغ لار آرا یانکی یاسالغان/غم پالچیغی دین یوزی سوالغان)

4736 **Süpürmeyin** (سُوپورمایین): (/s/ ve /p/ ötre ile, /y/ esre ile). "süpürmem; [süpürmeyeyim]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Şefḳat bile tutmayın ḳolun͡gnı
Göz birle süpürmeyin yolun͡gnı [ML.195b]

(شفقت بیله توتمایین قولونکنی/کوز بیرله سوپورمایین یولونکنی)

4737 **Süren/Sürün** (سُوران-سُورون)[392]: (/s/ ötre ile, /r/ medli elif ile). "savaşta topluca yapılan bağrışmalar, savaş çığlığı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü ḳorġan devriġa yavuştılar bat
Süren salıb yanıban tüştiler bat[393]

(چو قورغان دوریغه یاووشتی لار بات/سوران سالیب یانیبان توشتی لار بات)

Sedd-i Sikenderī'den:

Sipāhın tüzüb şāh-ı rezm-āzmāy
Süren saldı vu tüşti ḥazm-āzmāy
Süren yoḳ ki yüz min͡g hüzebr-i yele
Dėgin saldı gög ṭāḳıġa velvele[394]

(سپاهین توزوب شاه رزم آزمای/سوران سالدی و توشتی حزم آزمای
سوران یوق که یوز مینک هزبر یله/دَیکین سالدی کوک طاقیغه ولوله)

Ḥabībü's-Siyer'den:

Yūsuf-ı Ṣūfī bā leşker-i ḳıyāmet-es̱er ez efġān-ı gevürge ve süren gūş-ı gerdūn rā ker sāẖtend[395]. [ML.195a]

(یوسف صوفی با لشکر قیامت اثر از افغان کورکه و سورن کوش کردون را کر ساختند)

4738 **Sorġan** (سَوْرغان): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile). "sorduğu, sorulmuş". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ki sordun͡g hicr zindānı beliyyet çāhını
Ḫayr-ı maḳdem gėl ki sin sorġan bizin͡g kāşānedür[396]

(ای که سوردونک هجر زندانی بلیّت چاهینی/خیر مقدم گیل که سین سورغان بیزینک کاشانه دور)

4739 **Sun** (سُون)[397]: (/s/ ötre ile). "uzat!". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳoyub vīrānelerde tilbelikni

---

[391] yan͡gı| Yazmalar: iki (ایکی)// yüzi| Yazmalar: yan͡gı (یانکی). Bk. SG (959), LM (322, 3007), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

[392] SG: Süren (936)// AŞ: Süren/Sürün (132b/613)// Alt.Tr: Süreen "korku; korkunç" (160)// Kzk.Tr-Oraltay: Süren "siren ve yüksek ses" (250)// Krgz.Tr: Sür "heybet; heybetli ve kurumlu görünüş"; Sürön "harp narası" (672)// Moğ-Les: Sür "etkili görünüş, görkem; saldırganlık" (1153); Sürde-/Süre- "ürkmek, korkmak"; Süriye "görkemli, etkileyici veya korkutucu görüntü" (1153/1154).

[393] yanıban| Yazmalar: yitiben (یتِبان). Bk. AŞ (132b), SG (936), FŞ (361, XXXIX/86), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

[394] tüşti| Yazmalar, AŞ: ḳıldı (قیلدی)// Süren| Yazmalar: Sürün (سورون). Bk. AŞ (132b), BL (79a), Sİ (323, 4127), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (876).

[395] süren| Yazmalar: sürün (سورون). Bk. Dehhuda (Süren), *Ḥabībü's-Siyer.*

[396] çāhını| Yazmalar: cāhnı (جاهنی). Bk. FK (173, 177), FK-Özb (G.168).

[397] Yazmalar: Son (سَون). (/s/ üstün ile). Bk. SG (955).

Yana bir genc sarı sun ėlikni

(قویوب ویرانه لاردا تیلبه لیک نی/یانا بیر کنج ساری سون اَیلیک نی)

Dört Dīvān'dan: [M1.233b]

Ey ecel sun boyun ol ġamzeġa kim baş çėkmes [**M2.231a**]

Her ni ta'līm ki şāgirdġa üstād bėrür

(ای اجل سون بویون اول غمزه غه کیم باش چَیکماس/هر نِی تعلیم که شاکردغه استاد بَیرور)

4740 **Suruḳ** (سُوروق)[398]: (/s/ ötre ile). "çocukların binecek yaptıkları ağaç".

4741 **Söktürmek** (سَوکتورماک)[399]: (/s/ üstün ile, /t/ ötre ile). "söktürmek, yırttırmak".

4742 **Sögüşmek** (سَوکوشماک): (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile). "sövüşmek, birbirine sövmek".

4743 **Sök** (سَوک)[400]: (/s/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "kabuğu çıkarılmış darı".

4744 **Sögdenis** (سَوکدانیس)[401]: (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). "kahvaltı".

4745 **Sögdemişi** (سَوکدامیشی)[402]: (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "huzur içinde dinlenmek". [ML.195b, İH.199a]

4746 **Südretib** (سُودراتیب)[403]: (/s/ ötre ile, /t/ esre ile). "sürütüp, sürükletip". *Dört Dīvān'dan:*

Cünūn kūyıda üsrük südretib raṭbu'l-lisān ḳılsa

Fenā evbāşıġa deyr içre bu rāz-ı nihānımnı

(جنون کوییدا اوسروک سودراتیب رطب اللّسان قیلسا/فنا اوباشیغه دیر ایچره بو راز نهانیمنی)

4747 **Sümürmekde** (سُومورماکدا): (/s/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "sömürüp içmekte, sömürüp içerken". *Dört Dīvān'dan:*

Bu faṣl içre melāmet taşıdın sālim birev ḳalġay

Ki çėkgey mey sümürmekde yüzige cām ḳalḳanın[404] [TÜ.127a]

(بو فصل ایچرا ملالت تاشیدین سالم بیراو قالغای/که چَیککای می سومورماکدا یوزیکا جام قالقانین)

4748 **Soṅġıca/Soṅġınca/Soṅġunca** (سَونکیجه-سَونکینجه-سَونکونجه)[405]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "arkasınca, ardınca". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳayu ṭaraf ki ḳuyaş yaṅġlıġ ol nigār barur

Soṅġınca sāye meṡellig bu ḫāk-sār barur[406]

(قایو طرف که قویاش ینکلیغ اول نکار بارور/سونکینجه سایه مثل لیک بو خاکسار بارور)

Sedd-i Sikenderī'de, İskender'in ölümünde annesi ona hitap ederek şöyle der:

---

398 İH: 198a// Yazmalar: Suḳ (سُوق) "yürümek için ayağa bağlanan ağaçlar". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (39b). Bk. SG (937).

399 İH: 198a. Bk. SG (951), DLT (831), YUyg.Tr (362).

400 Yazmalar: Sük (سُوک). (/s/ ötre ile, /k/ sükûn ile)// SG: Sög (951)// Kzk.Tr: Sök "darı" (489)// YUyg.Tr: Sök "kabuğundan arınmış darı" (362).

401 Yazmalar: Sügdenis (سُوکدانیس). (/s/ ötre ile, /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). Bk. SG (951)// Cl: Sögdenis (62).

402 Bk. SG (951)// Moğ-Les: Segere- "kendine gelmek, ayılmak; uyanmak, uyanık olmak"; Segkere- "kendine gelmek; sakinleşmek, yatışmak; dinlenmek, sinmek; rahatlamak, gevşemek" (1059); Sögüd- /Sögtö- [~Tr. Sök- "çökmek". Bk. DLT (831)] "diz çökmek" (1132).

403 Yazmalar: Södretib (سَودراتیب). (/s/ üstün ile, /t/ esre ile). Bk. Südretmek.

404 ḳalḳanın| Yazmalar: ḳalġanın (قلغانین). Bk. SG (953), GS (341, 454), GS-Özb (G.440), Külliyat-Yazma2 (105), Külliyat-Yazma-TB (91), Divan-Yazma (405*2).

405 Yazmalar: Soṅġıca/Soṅġunca. Bk. SG (958)// AŞ: Soṅġıca (135b)// Kzk.Tr: Soṅġınşa (487).

406 Soṅġınca| Yazmalar: Soṅġıca (سونکیجه). Bk. SG (958), FK (155, 157), FK-Özb (G.150), Külliyat-Yazma2 (443), Divan-Yazma (158*2).

Ki mātem tutub şeyn ėte almadım
Bėrib cān sonĝunca yite almadım[407]

(که ماتم توتوب شین اَیتا آلمادیم/بَیریب جان سونکونجه یِتا آلمادیم)

4749 **Südreyü** (سُودرایو)[408]: (/s/ ötre ile, /y/ ötre ile). "sürüyerek, sürükleyerek". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ki boynı bile bir ḳolın ḳıldı rüst
Anı südreyü şeh sarı sürdi çüst

(که بوینی بیله بیر قولین قیلدی رست/آنی سودرایو شه ساری سوردی چست)

4750 **Sunar mu** (سُونار مو)[409]: (/s/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "uzatır mı".

4751 **Soldurmaġay** (سَولدورماغای)[410]: (/s/ üstün ile, /l/ ve /r/ sükûn ile). "soldurmaya". *Dört Dīvān'dan:*

Köñ̂gül bāġı aradur naẖl-ı ḳaddı līk ḳorḳar-min
Kim ol ısıḳ havā soldurmaġay nev-res nihālımnı[411]

(کونکل باغی آرادور نخل قدّی لیک قورقارمین/کیم اول ایسیق هوا سولدورماغای نورس نهالیم نی)

4752 **Söndürdüñ̂g** (سَوندوردونک)[412]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "söndürdün". *Dört Dīvān'dan:*

Tañ̂g atḳunca gözüm yaşı ḳılıb köñ̂glüm öyin vīrān
Ni ėrdi kim ḥayātım şu'lesin su birle söndürdüñ̂g[413]

(تانک آتقونجه کوزوم یاشی قیلیب کونکلوم اَویین ویران/نِی اَیردی کیم حیاتیم شعله سین سو بیرله سوندوردونک)

4753 **Soñ̂ggı uyḳu** (سَونکغی اُویقو)[414]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, elif ötre ile). [M1.234a] "kinaye olarak: ölüm". [M2.231b] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Kūr dik tün ėrür ḳaranġu mañ̂ga
Bolsa ni ėrdi soñ̂ggı uyḳu mañ̂ga

(کور دیک تون اَیرور قرانغو منکا/بولسا نِی اَیردی سونکغی اویقو منکا)

Dört Dīvān'dan:

Tüşte vaṣlī bolsa ger ẖod barça soñ̂ggı uyḳudur
Ey Ḫıżır ḥayvān suyı içmekge bīdār ėyleme [ML.196a]

(توشتا وصلی بولسا کر خود بارچه سونکغی اویقودور/ای خضر حیوان سویی ایچماککا بیدار اَیلامه)

4754 **Südrelse** (سُودرالسه)[415]: (/s/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "sürünse, sürüklense". *Dört Dīvān'dan:*

---

407 Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// tutub| M1: tutu (توتو)// ėte almadım| M1: ėte aldım (اَیتا آلدیم). Bk. SG (958), Sİ (488, 6582), Sİ-Özb (LXXX), Külliyat-Yazma-TB (927).

408 Yazmalar: Södreyü (سَودرایو). (/s/ üstün ile, /y/ ötre ile) "sürükleyeyim". Bk. Südremek, SG (923).

409 ML: 195a; İH: 198b// Yazmalar: Sonar mu (سَونار مو). (/s/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile).

410 M1: 232a; TÜ: yok.

411 ḳorḳar| Yazmalar: ḳorġar (قورغار). Bk. NŞ (598, 601), NŞ-Özb (G.600), Külliyat-Yazma-TB (250), Divan-Yazma (550*2).

412 M1, TÜ: yok; M2: Sündürdüñ̂g (سُوندوردونک). (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile); ML: 196a.

413 atḳunca| M2: atġunca// öyin| Yazmalar: ėvin (اَیوین). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

414 Yazmalar: Soñgı uyḳu (سَونغی اُویقو). Verilen örneklerde ise doğrusu kaydedilmiştir. Bk. AŞ (135b), SG (957).

415 Yazmalar: Södrelse (سَودرالسه). (/s/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. Südremek.

Ėyle kim zülfüñ ḫamın ʻālemġa tarḳatmış nesīm
Ni ʻaceb südrelse yüz cān boynı her ḳullābdın[416]
(اَیله کیم زلفونک خمین عالمغه تارقاتمیش نسیم/نِی عجب سودرالسه یوز جان بوینی هر قلّابدین)
4755 **Sürgünce** (سُورکونجه)[417]: (/s/ ötre ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "sürünce; sürünceye kadar; sürmek kadar, sürdükçe". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gözüm çıḳsun sini görgünce mundaḳ
Kėsilsün til sözüñ sürgünce mundaḳ [İH.199b]
(کوزوم چیقسون سینی کورکونجه مونداق/کَیسیلسون تیل سوزونک سورکونجه مونداق)
4756 **Sunsa** (سُونسه)[418]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile, diğer /s/ üstün ile). "uzatsa".
4757 **Sökme** (سَوکمه): (/s/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "sökme!, yırtma!; /g/ ile (**Sögme**) sövme!, küfretme!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Gögsüm yarasını sökme munca
Bağrım ḳanını tökme munca
(کوکسوم یاره سینی سوکمه مونجه/باغریم قانینی توکمه مونجه)
4758 **Suç-ḫāne** (سُوچخانه): (/s/ ötre ile, /ç/ sükûn ile, /ḫ/ medli elif ile). "hapishane, zindan". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Süçi-ḫānesiġa ferş mescid revāḳı tökülgendin[419].
(سوچی خانه سیغه فرش مسجد رواقی توکولکاندین)
4759 **Sorġucı** (سَورغوجی): (/s/ üstün ile, /c/ esre ile). "sorucu, soran". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Sorġucıġa ẓāhir olub ıżṭırāb
Dėdi kim ey mürşid-i ʻālī-cenāb
(سورغوجی غه ظاهر اولوب اضطراب/دَیدی کیم ای مرشد عالیجناب)
Dört Dīvān'dan:
Ḳāmetiñ hicrinde köñglüm sorġucı nāṣıḥ tili
Nişterīdür kim yarar oḳ zaḫmını peykān üçün[420]
(قامتینک هجریندا کونکلوم سورغوجی ناصح تیلی/نشتری دور کیم یارار اوق زخمینی پیکان اوچون)
4760 **Sökel** (سَوکَل)[421]: (/s/ üstün ile, /k/ üstün ile). "hasta; sakat, sökel".
4761 **Sökellik** (سَوکَلّیک)[422]: (/s/ üstün ile, /k/ üstün ile). "sökellik". [M1.234b]
4762 **Sökücek** (سَوکوجک)[423]: (/s/ üstün ile, /k/ ötre ile, /c/ üstün ile). "av için kullanılan ucu sivri küçük ağaçlar".

---

416 ḳullābdın| Yazmalar: ḳullābıdın (قلّابیدین). Bk. BV (358, 489), BV-Özb (G.486), Külliyat-Yazma-TB (356).
417 Yazmalar: Sorgünce (سَورکونجه). (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile) "sormak kadar". Bk. SG (928).
418 Yazmalar: Sonsa (سَونسه). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, diğer /s/ üstün ile). Bk. SG (956).
419 Süçi| Yazmalar: Suç (سوچ). Bk. MK (89, 8b/10), MK-Özb (Fasl.4), Külliyat-Yazma-TB (1461), MK-Amire (14)// SG: Süci "(Rūm Tr.) şarap" (922-923).
420 Bu beyit| M1: 234b; M2: 232a; ML: 196b; İH: 200a; TÜ: 127a. Bk. SG (928), GS (359, 481), GS-Özb (G.466).
421 Yazmalar: Sügil (سُوکِل). (/s/ ötre ile, /g/ esre ile). Bk. SG (951), DLT (831), Derleme// Moğ-Les: Söge- "sesi kısılmak" (1132).
422 Yazmalar: Sügillik (سُوکیلِلیک). (/s/ ötre ile, /g/ esre ile). Bk. SG (951).
423 Yazmalar: Süküçük (سُوکوچوک). (/s/, /k/ ve /ç/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (40a). Bk. SG (951)// Cl: Sökücek (62).

4763 **Suvamaḳ** (سُواماق)[424]: (/s/ ötre ile). "sıvamak, sıva ile kaplamak". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Öy suvamaḳnıñ güci hem ḳalmadı
Bel-ki bu iş ḳılġucı hem ḳalmadı[425]
(اَوی سواماق نینک کوجی هم قالمادی/بلکه بو ایش قیلغوجی هم قالمادی)
4764 **Sögüd** (سَوکود)[426]: (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile, /d/ sükûn ile). [**M2.232a**] "söğüt ağacı".
4765 **Sögüş** (سَوکوش): (/s/ üstün ile). "sövüş, küfür; [Rūm Tr: soğuk olarak yenen haşlanmış et]"[427].
4766 **Sögünc** (سَوکونج)[428]: (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "sövme, sövüş, sövgü". *Dört Dīvān'dan:*
Lebiñ bu ḫastaġa nivçün tekellüm ėtmedi iş
Ki bir sögünc bile ḥāṣıl ėtse yüz alḳış [ML.196b]
(لبینک بوخسته غه نیوچون تکلّم اَیتمادی ایش/که بیر سَوکونج بیله حاصل اَیتسه یوز آلقیش)
4767 **Sol** (سَول): (/s/ üstün ile). "sol; sol!".
4768 **Sürüñ** (سُورونک): (/s/ ve /r/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sürün!; /s/ üstün ile (**Soruñ**) soru sorun!; emin!". *Dört Dīvān'dan:*
Terk-i 'aşḳ ėttim mini 'aşḳ ehli ḫaylıdın sürüñ
Çıḳmasam ṭa'n u cefā taşı başımġa yaġduruñ [İH.200a]
(ترک عشق اَیتّیم مینی عشق اهلی خیلیدین سورونک/چیقماسام طعن و جفا تاشی باشیمغه یاغدورونک)
4769 **Suzġu** (سُوزغو)[429]: (/s/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "suç, günah".
4770 **Surġucı** (سُورغوجی)[430]: (/s/ ötre ile, /c/ esre ile). "kale bekçisi". [TÜ.127b]
4771 **Sunmay** (سُوْنمای)[431]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile). "uzatmayayım". *Dört Dīvān'dan:*
Eger tīġ ursa ol ḳātil boyun sunmay nitey āḫır
Ni yañlıġ kimse boynın tolġaġay Ḥaḳ'nıñ ḳażāsıdın
(اکر تیغ اورسه اول قاتل بویون سونمای نیتای آخر/نی ینکلیغ کیمسه بوینین تولغاغای حق نینک قضاسیدین)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Ey sunmay ėlikni ḫāme sarı
Ol nev' ki ḫāme nāme sarı
(ای سونمای اَیلیک نی خامه ساری/اول نوع که خامه نامه ساری)

---

424 M1, TÜ: yok; M2: Suvamaḳ/Suvanaḳ; ML, İH: Suvanaḳ (سُواناق)// Tekrarı| M1.236a, M2.233b, TÜ.128a: Suvanaḳ (سُواناق). Bk. SG (958), AŞ (136b), Trkm.Tr (591)// YUyg.Tr: Suvimaḳ/Suvumaḳ (367)// Moğ-Les: Siba-/Şava- (1075).

425 Bu beyit| M1, TÜ: yok// Öy| Yazmalar: Ėv (اَیو)// suvamaḳ| ML, İH: suvanaḳ. Bk. SG (958), HE (438, LIX/23).

426 Yazmalar: Sögür (سَوکور). (/s/ üstün ile, /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40a). Bk. SG (951), Derleme// DLT: Sögüt (830)// YUyg.Tr: Söget (361)// Trkm.Tr: Sövüt (586).

427 Bk. SG (951)// DLT: Sögüş "oğlak ve kuzunun kebaplık kısmı" (830); Söküş "sövme ve sövüşme" (832)// Alt.Tr (157), Krgz.Tr (664), Mlk.Tr (353): Sögüş "sövgü, küfür"// YUyg.Tr: Söküş "sövme" (362).

428 Bk. SG (951), AŞ (134b)// Mlk.Tr (353), Trkm.Tr (586): Sögünç.

429 Yazmalar: Surġu (سُورغو). (/s/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. NS (85b).

430 Bk. NS (85a).

431 Yazmalar: Sonmay (سَوْنمای). (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile).

4772 **Suġaldı/Soġaldı** (سُوْغالدى-سَوْغالدى)[432]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "su toprağa sızdı, su çekildi, kurudu, soğuldu". [M1.235a] *Dört Dīvān'dan:*

Ey göz soġaldı eşkiñ sa'y ėylegil ki nā-geh
Sin hem ol ay cemālın görmey soġalmaġay-sin

(ای کوز سوغالدی اشکینک سعی اَیلاکیل که ناکه/سین هم اول آی جمالین کورمای سوغالماغای سین)

4773 **Südreledurġan** (سُودرالادورغان)[433]: (/s/ ötre ile, /d/ ve ikinci /r/ sükûn ile). "sürünmüş, sürüklenmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Ger olmasam itiñ ol zülf tābıdın ni durur
Yir üzre südreledurġan boyundaġı resenim [**M2.232b**]

(کر اولماسام ایتینک اول زلف تابی دین نِی دورور/یِر اوزره سودرالادورغان بویونداغی رسنیم)

4774 **Sümürdi** (سُوموردى): (/s/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "sömürdü, hepsini birden içti; emerek içti". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Sümürdi ėyle şimşād-ı ḳaṣab-pūş
Ki mundın aldı anıñ içgeni hūş [ML.197a]

(سوموردی اَیله شمشاد قصب پوش/که موندین آلدی آنینک ایچکانی هوش)

4775 **Soḳġay** (سَوقغاى): (/s/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "soka; sokacak".

4776 **Süpürsem** (سُوپورسام): (/s/ ve /p/ ötre ile). "süpürsem". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Ferhād'a şöyle yazar:

Görüb ḫār u ḫas ornuñda nihānī
Saçım birle süpürsem ėrdi anı[434]

(کوروب خار و خس اَورنونک دا نهانی/سچیم بیرله سوپورسام اَیردی آنی)

4777 **Solġun** (سَولغون): (/s/ üstün ile). "solgun, solmuş". [İH.200b]

4778 **Soñġı** (سَوْنكغى)[435]: (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sonraki; [sondaki, sonuncu]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yarım güngece 'adl ile dād idi
Yana gün soñġı yaḫşı bünyād idi[436]

(یاریم کونکه جا عدل ایله داد ایدی/یانا کون سونکغی یخشی بنیاد ایدی)

Dört Dīvān'dan:

Burunġı mihr ü vefā soñġı cevr ü ẓulmuñnı
Birin birin saġınıb zār zār yıġlar-min

(بورونغی مهر و وفا سونکغی جور و ظلمونکنی/بیرین بیرین ساغِنیب زار زار یِغلارمین)

4779 **Sülgün** (سُولكون)[437]: (/s/ ötre ile). "sülün kuşu".

---

432 Yazmalar: Suġaldı. Bk. Soġalmaġay.

433 M1: 229a; TÜ: yok// Yazmalar: Södreledurġan (سَودرالادورغان). (/s/ üstün ile, /d/ ve ikinci /r/ sükûn ile). Bk. Südremek, SG (924).

434 ornuñ| Yazmalar: ornıñ (اَورنینک). Bk. FŞ (415, XLV/53), FŞ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma-TB (579), Külliyat-Yazma1 (590), Hamse-Taşbasma (244).

435 SG (957), Tatar.Tr (240): "sonuncu"// AŞ: "sonraki" (135b)// Kzk.Tr: Soñğı "son, sonuncu" (487)// Krgz.Tr: Soñku "son, sonuncu; sonra gelen" (659)// Trkm.Tr: Soñkı "son, sonuncu" (582).

436 gün soñġı| M1, M2, ML, İH: soñġı gün. Bk. Sİ (138, 1351), Sİ-Özb (XIX).

437 Yazmalar: Sölgün (سَولكون). (/s/ üstün ile). Bk. SG (953), Trkm.Tr (592)// DLT: Süglin/Süwlin (839).

4780 **Suluḳ** (سُولوق)[438]: (/s/ ötre ile). [M1.235b] “at ağızlığı, dizginin atın ağzına gelen demir kısmı; sulu; su birikmiş gölcük”.

4781 **Sümsük** (سُومسوک)[439]: (/s/'ler ötre ile). “[Rūm Tr.] açgözlü, asalak”. [TÜ.128a]

4782 **Sunġay** (سُونغای)[440]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “uzata”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳanı ol kim gözüm görgey cemāl-ı ‘ālem-ārāyın [**M2.233a**]

Gözümni sürtmek ḳılsam heves sunġay kef-i pāyın

(قانی اول کیم کوزوم کورکای جمال عالم آرایین/کوزوم نی سورتماک قیلسام هوس سونغای کف پایین)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Sunġac ėlik dil-ber-i mūnis sarı

Tüşdi gözi bir buta nergis sarı

(سونغاج اَیلیک دلبر مونس ساری/توشدی کوزی بیر بوته نرکس ساری)

4783 **Soldur** (سَولدور): (/s/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “soldur!; soldur”.

4784 **Söngey ėrdi** (سَونکای اَیردی)[441]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “sönerdi”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ġurūr otı içidin söngey ėrdi

Şecā‘at resmini örgengey ėrdi [ML.197b]

(غرور اوتی ایچیدین سونکای اَیردی/شجاعت رسمینی اورکانکای اَیردی)

4785 **Su kişisi** (سُو کیشی سی): (/s/ ötre ile, diğer /s/ esre ile). “gemici; su adamı; yüzücü”.

4786 **Sülegey** (سُولاکای)[442]: (/s/ ötre ile, /g/ medli elif ile). “salya, tükürük”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Aġzı sülegeyi sözin mezesin aḳızıb, maraż keṡretidin müşfiḳleri aġzıġa su tamızıb.

(آغزی سولاکایی سوزین مزه سین آقیزیب، مرض کثرتیدین مشفق لاری آغزیغه سو تامیزیب)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Rūḥu'l-emīn ol sarı çün baḳıban

Aġzıdın anıñ sülegey aḳıban[443]

(روح الامین اول ساری چون باقیبان/آغزیدین آنینک سولاکای آقیبان)

4787 **Sülük** (سُولوک): (/s/ ötre ile). “sülük”.

4788 **Sümgürmek** (سُومکورماک)[444]: (/s/ ötre ile, /m/ sükûn ile, /g/ ötre ile). [M1.236a] “sümkürmek”.

4789 **Sönmek** (سَونماک)[445]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “sönmek”. [İH.201a]

---

438 AŞ: “su kabı; su saklayacak gölcük; sulu” (135a)// SG: “at ağızlığı; sulu” (962)// Kzk.Tr: Sulıq “gemin altına takılan küçük zincir” (491)// Krgz.Tr: Suuluk “gem” (670)// Trkm.Tr: Suvluk “suyu bol yer, sulak” (591)// Derleme: “gemin hayvanın alt çenesine geçen halkası; hayvan sulanan yer; su çıkan çamurlu yer; su deposu”.

439 Bk. SG (954), Trkm.Tr (592), Derleme.

440 Yazmalar: Sonġay (سَونغای). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (956).

441 Yazmalar: Süngey ėrdi (سُونکای اَیردی). (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (956), AŞ (135b).

442 Yazmalar: Sülegeyi (سُولاکایی). Bk. Şülegey.

443 sülegey| SG (1007), HE (273, XXXVIII/126), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma1 (457), Külliyat-Yazma-TB (445): şülegey. Bk. AŞ (135a), Hamse-Taşbasma (47).

444 Yazmalar: “sümük”. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40a), Bk. SG (954), Trkm.Tr (592).

4790 **Söndürmek** (سَوندورماک)[446]: (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "söndürmek".
4791 **Sonĝraġı** (سَونکراغی)[447]: (/s/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "[sonraki]; sondaki, sonuncu". *Dört Dīvān'dan:*

Va'de ḳıldınĝ hem vefā hem ḳatl pervā ḳılmadınĝ
Ḳıl vefā va'denĝġa yā-ḫod burnaġı yā sonĝraġı[448]
(وعده قیلدینک هم وفا هم قتل پروا قیلمادینک/قیل وفا وعدنکغه یا خود بورناغی یا سونکراغی)

4792 **Sünĝü** (سُونکو)[449]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). [**M2.233b**] "süngü, mızrak".
4793 **Sona** (سَونه): (/s/ ve /n/ üstün ile). "erkek ördek, suna"[450].
4794 **Suvatmaḳ** (سُواتماق): (/s/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "sıvatmak, sıva ile kaplatmak".
4795 **Suvarmaḳ** (سُوارماق): (/s/ ötre ile). "suvarmak, su vermek".
4796 **Su** (سُو)[451]: (/s/ ötre ile). "su; revaç, geçerlik, değer; şan, büyüklük; yüzsuyu, onur, şeref; (**Sū**) Fa. yön, taraf".
4797 **Sudaġın** (سُوداغین)[452]: (/s/ ötre ile). "sudakini".
4798 **Su ḳabarcuġı** (سُو قابارجوغی)[453]: (/s/ ötre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] su kabarcığı". [ML.198a]
4799 **Sögti** (سَوکتی)[454]: (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /t/ esre ile). "sövdü, küfretti".
4800 **Sürgenip** (سُورکانیب): (/s/ ötre ile, /n/ esre ile). "sürünüp, sürüklenip"[455]. Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'dan:

Renc-i hicrān żaʻfıdın tiprenmegim imkān ėmes
Anca ḳuvvet ḳayda kim kūyunĝġa barsam sürgenib
(رنج هجران ضعفی دین تِپرانماکیم امکان اَیماس/آنجا قوّت قایدا کیم کویونک غه بارسام سورکانیب)

4801 **Sürgendi** (سُورکاندی): (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "süründü, sürüklendi"[456]. [TÜ.128b]
4802 **Sorġan sayı** (سَوْرغان سایی): (/s/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ sükûn ile). "soru sorduğu zaman; [soru sordukça; emdikçe]". [M1.236b] *Dört Dīvān'dan:*

Ḳāṣidī kim yārdın bir söz rivāyet ėylese
İsterem sorġan sayı baştın ḥikāyet ėylese
(قاصدی کیم یاردین بیر سوز روایت اَیلاسا/ایستارام سورغان سایی باشتین حکایت اَیلاسا)

---

[445] Yazmalar: Sünmek (سُونماک). (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (955), AŞ (135b), Kzk.Tr (489), Özb.Tr (80), Trkm.Tr (586)// Moğ-Les: Sönü-/Sönö- (1134).
[446] Yazmalar: Sündürmek (سُوندورماک). (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (956), CC (169), Trkm.Tr (586)// Kzk.Tr: Söndir- (489).
[447] Bk. SG (957).
[448] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (957), BV (428, 591), BV-Özb (G.588), Külliyat-Yazma-TB (374).
[449] Bk. SG (957), DLT (840), CC (173), Mlk.Tr (358)// Kzk.Tr: Sünĝgi (497).
[450] AŞ: "erkek ördek" (136a)// SG: "erkek ördek; altın" (958)// Krgz.Tr: Sono "yeşilbaş ördek" (659)// Trkm.Tr: Sona "güzel ördek" (582)// Azb.Tr: Sona "suna" (682).
[451] Bk. SG (961).
[452] Yazmalar: Suvaġın (سُوواغین) "sudaki". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40a). Bk. SG (961).
[453] Yazmalar: Su ḳabarcaḳı (سُو قابارجاقی). Bk. SG (962).
[454] Yazmalar: Sögni (سَوکنی). (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). Bk. AŞ (134a), SG (949).
[455] Yazmalar: "oturarak yürüyüp". Bk. AŞ (131b), SG (935)// YUyg.Tr: Sürkenmek "yanaşmak, dokunmak" (369).
[456] Yazmalar: "oturarak yürüdü". Bk. AŞ (131b), SG (935).

Sin lebiñ̂ sorġan sayı min ḳan yutar-min ey ḥabīb
Sin mey içgil kim mañ̂ga ḫūn-ı ciger bolmış naṣīb [İH.201b]
(سین لبینک سورغان سایی مین قان یوتارمین ای حبیب/سین می ایچکیل کیم منکا خون جکر بولمیش نصیب)
4803 **Soġurdı** (سَوغوردی): (/s/ üstün ile, /r/ sükûn ile). [**M2.234a**] "çekip çıkardı, ayırdı, sıyırdı"[457]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ya'nī ki soġurdı tīġ-i bī-bāk
Köñ̂li ara saldı çāk üze çāk[458]
(یعنی که سوغوردی تیغ بی باک/کونکلی آرا سالدی چاک اوزه چاک)
4804 **Soy** (سَوْی): (/s/ üstün ile, /v/ ve /y/ sükûn ile). "kök, soy"[459]; "soy!, çıkar!, yüz!".
4805 **Südredi** (سُودرادی)[460]: (/s/ ötre ile, /r/ medli elif ile). "sürüdü, sürükledi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Köyüb ana dik ġamıda cānı
Geh südredi geh göterdi anı[461]
(کویوب اَنا دیک غمیدا جانی/که سودرادی که کوتاردی آنی)
4806 **Sustadı/Sustaydı** (سُوستادی-سُوستایدی)[462]: (/s/ ötre ile, diğer /s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "gevşedi, yorgun düştü". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*
Hūş itib sustaydı özdin bī-ḫaber
Cismide ḳalmay ḥayātıdın eṣer[463]
(هوش ایتیب سوستایدی اوزدین بیخبر/جسمیدا قالمای حیاتیدین اثر)
4807 **Su ḳoyar** (سُو قَویار)[464]: (/s/ ötre ile, /ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "iki ırmağın birleştiği yer, koyar; Ḳara Su-yı Buḫārā'nın Ceyḥūn'a döküldüğü yerin adı".
4808 **Suluḳçı** (سُولوقچی)[465]: (/s/ ve /l/ ötre ile). "su getiren takım".
4809 **Suvat** (سُووات)[466]: (/s/ ötre ile). "hayvan suvaracak yer, suvat; suyun kollara ayrıldığı yer, suyun kaynağı"[467].
4810 **Su yosunı** (سُو یَوسونی): (/s/'ler ötre ile, /y üstün ile, /n/ esre ile). "[Rūm Tr.] su yosunu". [ML.198b]

---

457 Yazmalar: "çekip çıkardı; soktu, batırdı". Bk. AŞ (133b), SG (946).

458 ara| Yazmalar: üze// üze| Yazmalar: ara. Bk. AŞ (133b), SG (946), LM (174, 1449), LM-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (638).

459 Yazmalar: "soylu hayvan". Bk. SG (965), Kzk.Tr (484).

460 Yazmalar: Södrey (سَودرای). (/s/ üstün ile, /r/ medli elif ile) "sürür, sürükler". Bk. Südremek, AŞ (131b).

461 Köyüb| Yazmalar: Geh yėb (که یَیب)// südredi| Yazmalar: södrey ü (سودرای و). Bk. AŞ (131b), LM (145, 1154), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (632).

462 Yazmalar, AŞ (133a): Sustadı// Tekrarı| ML.195a, İH.198a: Sustaydı.

463 sustaydı| ML, İH: sustadı. Bk. LT (107, 1259).

464 Yazmalar: Su ḳuyar (سُو قُویار). (/s/ ve /ḳ/ ötre ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (949/962)// Moğ-Les: Hoyar "iki" (1474).

465 Yazmalar: Sutuḳçı (سُوتوقچی). (/s/ ve /t/ ötre ile). Bk. SG (962).

466 Yazmalar: Sudat (سُودات). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40a). Bk. SG (962)// Kzk.Tr: Suvat "suvat" (491)// Krgz.Tr: Suğat "suvat" (667)// Derleme: "pınar, kaynak; dere kıyılarında hayvanların su içmesine elverişli yer".

467 Yazmalar: maḳsim (مقسم) "kollara ayrılan yer" sözcüğü, muḳassim (مقسّم) "bölen" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (962).

4811 **Soydurmaḳ** (سَویدورماق): (/s/ üstün ile, /d/ ötre ile). "soydurmak, yüzdürmek".
4812 **Süylemek** (سُویلاماک)[468]: (/s/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "ok kaymak, ok sekmek; /s/ üstün ile (**Söylemek**)[469] söylemek". [M1.237a]
4813 **Söyleşmek** (سَویلاشماک): (/s/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "karşılıklı konuşmak, söyleşmek".
4814 **Soyurġamaḳ** (سُیورغاماق)[470]: (/s/ ve /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "lütfetmek, ihsan etmek, bağışlamak, armağan etmek".
4815 **Süyenmek** (سُویانماک)[471]: (/s/ ötre ile, /y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yaslanmak, dayanmak".
4816 **Suyġun** (سُویغون)[472]: (/s/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "geyik, sığın".
4817 **Süpürgey** (سُوپورکای)[473]: (/s/ ve /p/ ötre ile). "süpürür". *Dört Dīvān'dan:*
Gül ni bolġay kim yüzüñ̂g hicrinde görgey-min anı
Salsalar külbemġa ḫas yañ̂glıġ süpürgey-min anı [İH.202a]
(کل نی بولغای کیم یوزونک هجریندا کورکای مین آنی/سالسالار کلبم غه خس ینکلیغ سوپورکای مین آنی)
4818 **Sözletgeli** (سَوزلاتکالی)[474]: (/s/ üstün ile, /z/ ve /t/ sükûn ile). "söyletmek için; söyleteli". *Sedd-i Sikenderī'den:*
tevāżu' bile Çīn şehi turdı ḫoş
şeh allıġa sözletgeli pīş-keş[475] [**M2.234b**]
(تواضع بیله چین شهی توردی خوش/شه آلّیغه سوزلاتکالی پیشکش)
4819 **Seytelçilemek** (سایتالچیلاماک)[476]: (/s/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yere değip sıçramak, sekmek".
4820 **Soñ̂gra** (سَونکرا)[477]: (/s/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sonra".
4821 **Soñ̂ġġı ḳatla** (سَونکغی قاتلا): (/s/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). "ikinci kez, bir dahaki sefer".
4822 **Sundı** (سُوندی)[478]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "uzandı; [uzattı]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

---

468 M1, M2, ML, İH: Suylamaḳ// SG: Süylemek (963)// Krgz.Tr: Soylo- "sürünmek; içeriye süzülerek girmek" (663)// YUyg.Tr: Soylimaḳ "sıvışmak; sürünerek gitmek" (360)// Derleme: Soylamak "izlemek, iz sürmek"// Derleme: Süğmek/Süymek "sapmak, kaymak; yıldız kaymak"// Moğ-Les: Soyl-/Soylo- "yükselmek, ileriye atılmak" (1122).
469 M1, M2, ML, İH: Söylemaḳ. Bk. SG (963), Kzk.Tr (489), Özb.Tr (80), Trkm.Tr (587).
470 Yazmalar: Sivünmaḳ (سِیوُونماق). (/s/ esre ile, /v/ ötre ile, /n/ sükûn ile) "ihsan etmek; sevinmek". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40b). Bk. AŞ (136b), SG (964), CC (169)// Derleme: Suyurgatmak "yüzüne karşı övülmek, armağan ya da ödül almak"// Moğ-Les: Soyurha- (1123).
471 Bk. SG (964), CC (173), Kzk.Tr (496), YUyg.Tr (370)// Krgz.Tr: Süyön- (674)// Tarama (192), Derleme: Söykenmek// Trkm.Tr: Söyen- (587).
472 Yazmalar: Suyḳun (سُویقون). HA kaynaklı biçim olmalıdır (40b). Bk. Soğun/Suğun, SG (965).
473 M1: 233a; TÜ: yok. Bk. SG (921).
474 M1, TÜ: yok// Yazmalar: "söyleşerek, konuşarak". Bk. SG (941).
475 allıġa| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. SG (941), Sİ (362, 4717), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (888).
476 Yazmalar: Söytencilemek (سَویتانجیلاماک). (/s/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40b). Bk. SG (965). SG'de Bu maddenin /s/ harfinin /Uy/Oy/ kısmında verilmesi ilgi çekicidir.
477 Bk. SG (957), CC (168), Tatar.Tr (240), Trkm.Tr (582)// Kzk.Tr: Soñ̂gıra (487).

Sundı tofraġ üze ten-i zārın
Başġa çėkdi pelās-ı idbārın[479] [TÜ.129a]
(سوندی توفراغ اوزه تن زارین/باشغه چَیکدی پلاس ادبارین)

4823 **Sürüñ̂güz** (سُورونکوز)[480]: (/s/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "sürünüz!". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḥükm ḳıldı ki ol ṭaraf sürüñ̂güz
Tañ̂gla başlab yolını gėltürüñ̂güz [ML.199a]
(حکم قیلدی که اول طرف سورونکوز/تانکلا باشلاب یولینی گَیلتورونکوز)

/s/ Babı /h/ ile

4824 **Sohramışı** (سُهرامیشی)[481]: (/s/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /ş/ esre ile). "Moğ. cezalandırma; [savsaklama, ihmal, kusur]".

/s/ Babı /y/ ile

4825 **Sıġġuca** (سِیْغغوجا)[482]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). "[sığınca; sığıncaya kadar]; sığmak kadar, sığdıkça". *Dört Dīvān'dan:*
Yitti deryā suyı mey bolsa bu mey-ḫāne ara
Lā-aḳal ḫod birisi sıġġuca peymāne girek
(یِتّی دریا سویی می بولسا بو میخانه آرا/لااقل خود بیریسی سیغغوجا پیمانه کیراک)

4826 **Sızarda** (سِیزاردا): (/s/ esre ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "resmederken, çizerken". *Dört Dīvān'dan:*
Özidin barġay u bī-hūş bolġay
Sızarda ṣūretiñ̂gni görse naḳḳāş[483]
(اوزیدین بارغای و بیهوش بولغای/سیزاردا صورتینکنی کورسا نقاش)

Hemānā ḳalmas öz ḥālıda rengi
Sızarda ṣūretiñ̂gni görse naḳḳāş[484]
(همانا قالماس اوز حالیدا رنکی/سیزاردا صورتینکنی کورسا نقاش)

4827 **Sėgrib** (سَیکریب): (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "sıçrayıp; seğirtip, koşup". [M1.237b] *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tutay kim biyik taġġa çıḳsun peleng
Tolun ayġa sėgrib yitürgey mü çeng[485]
(توتای کیم بِیِک تاغغه چیقسون پلنک/تولون آیغه سَیکریب یِتورکایمو چنک)

---

[478] Yazmalar: Sondı (سَوندی). (/s/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (135b), SG (955).
[479] zārın| Yazmalar, AŞ, SG: zārı (زاری)// idbārın| Yazmalar, AŞ (136a), SG (955): idbārı (ادباری). Bk. SS (179, 1803), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma1 (738), Külliyat-Yazma-TB (723).
[480] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (926).
[481] TÜ: yok. Bk. FV (682: "Moğ. cezalandırma")// Vassaf: Eger sohramışı ve taḳṣīr künend (636); Sohramışı ya'nī ihmāl (516)// SG: Sahramışı/Sohramışı "savsaklama, ihmal, kusur" (913/962)// Moğ-Les: Sagara-/Sāra- "çözülmek, dağılmak, kırılmak; başarısız olmak; zayıflamak, güçten düşmek; azalmak, eksilmek" (1021); Sahara- "çürümek, bozulmak, baştan çıkmak, ayartılmak" (1052).
[482] M1, M2, TÜ: Sıḳġuca (سِیْقغوجا). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). Bk. SG (980).
[483] barġay| M2, ML, İH: gėtgey. Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok. Bk. Sonraki örnek.
[484] Bk. SG (975), FK (259, 273), FK-Özb (G.260), Külliyat-Yazma2 (462), Divan-Yazma (252*2).
[485] biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک). Bk. Sİ (124, 1153), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (814).

4828 **Silkib** (سِیلکیب): (/s/ ve /k/ esre ile). "silkmiş, sarsmış". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Cihān şuġlı gerdiġa silkib itek
Tutub ikki ėlgige ikki sün͡gek [**M2.235a**]

(جهان شغلی کردیغه سیلکیب ایتاک/توتوب ایکّی اَیلکیکا ایکّی سونکاک)

4829 **Sızġurub** (سِیْزغوروب): (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "sızdırmış, eritmiş; resmetmiş, çizmiş". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Niçe vaḳt Leylī'din ėrdi yıraḳ [İH.202b]
Tenin sızġurub ėrdi daġ-ı firāḳ[486]

(نیچه وقت لیلی دین اَیردی یِراق/تنین سیزغوروب اَیردی داغ فراق)

Luṭfī'den:

Vefāda Luṭfī'ni taptı firāḳ dīnārı
Niçe ki sızġurub altun dik imtiḥān ḳıldı [ML.199b]

(وفادا لطفی نی تاپتی فراق دیناری/نیچه که سیزغوروب آلتون دیک امتحان قیلدی)

4830 **Sin͡gib** (سِیْنکیب): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "çekilmiş, içine işlemiş; saklanmış; dalmış, derinliğine varmış; yemek sindirilmiş; katlanmış"[487]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sin͡gib gögge her sarı çün baḳtı ol
Özinin͡g diyārı sarı tuttı yol[488]

(سینکیب کوککا هر ساری چون باقتی اول/اوزی نینک دیاری ساری توتتی یول)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Her laḥẓa yin͡gib anı tefekkür
Öz ḥāletiġa ėtib taḥayyür[489]

(هر لحظه یِنکیب آنی تفکّر/اوز حالتی غه اَیتیب تحیّر)

4831 **Sıġurub** (سِیغوروب): (/s/ esre ile, /r/ ötre ile). "sığdırmış, sığıştırmış"[490]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ẓulm oḳı tėşgenleri ma'lūm an͡ga
Baş sıġurub bir niçe maẓlūm an͡ga[491]

(ظلم اوقی تَیشکانلاری معلوم اَنکا/باش سیغوروب بیر نیچه مظلوم اَنکا)

4832 **Sipib** (سِیپیب): (/s/ ve /p/ esre ile). "serpmiş, saçmış, dağıtmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Cān pāre ḳılurġa ol ḳoyub yüz
Pend ehli yarasıġa sipib tuz

(جان پاره قیلورغه اول قویوب یوز/پند اهلی یراسیغه سیپیب توز)

Dört Dīvān'dan:

Su sipib oyġatġusılardur sini oyġanmasan͡g

---

[486] daġ| Yazmalar: derd (درد). Bk. Sİ (419, 5552), Sİ-Özb (LXVI), Külliyat-Yazma-TB (905).

[487] Yazmalar: "silkmiş; serpmiş". Bk. SG (997).

[488] baḳtı| Yazmalar: baḳdı (باقدی). Bk. Gögge, SG (997), Sİ (439, 5849), Sİ-Özb (LXX).

[489] yin͡gib| Yazmalar: sin͡gib (سینکیب). Bk. SG (1394), LM (135, 1058), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (630), Hamse-Taşbasma (104).

[490] Yazmalar: "sığındılar". Bk. SG (981).

[491] oḳı tėşgenleri| Yazmalar: otı çėkgenleri (اوتی چَیککانلاری); SG: oḳı yitgenleri (981). Bk. HE (437, LIX/9), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma1 (486).

Ġunça vu ṣubḥ u ṣurāḥī ġulġulı gülgü bile[492]
(سو سیپیب اَویغاتغوسیلاردور سینی اَویغنماسانک/غنچه و صبح و صراحی غلغلی کولکو بیله)
4833 **Sisgenib** (سِیْسکانیب): (/s/ esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile). "[uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmış; korkudan sıçramış]; ansızın hareket etmiş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Söz tüketgec ḳaşıda yir öptüm
Boluban şād sisgenib ḳoptum[493] [M1.238a, ML.199a]
(سوز توکاتکاج قاشیدا یِر اوپتوم/بولوبان شاد سیسکانیب قوپتوم)
4834 **Sıġırtmac** (سِیْغیرتماج): (/s/ esre ile, /y/, /r/ ve /t/ sükûn ile). "sığır çobanı, sığırtmaç". [ML.199b]
4835 **Sivgenim** (سِیوکانیم): (/s/ ve /n/ esre ile). "sevdiğim".
4836 **Sivgen** (سِیوکان): (/s/ esre ile, /g/ medli elif ile). "sevmek".
4837 **Sirmemek** (سِیرماماک)[494]: (/s/ esre ile). "çalmak, aşırmak, kapmak". [ML.199a]
4838 **Sīnī** (سِینی)[495]: (/s/ esre ile). "tepsi; /s/ üstün ile (**Sini**)[496] seni".
4839 **Sisgenür** (سِیْسکانور)[497]: (/s/ esre ile, diğer /s/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "korkudan sıçrar".
4840 **Sovurġan** (سَووُورغان)[498]: (/s/ üstün ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "çekip çıkarmış, ayırmış, sıyırmış". *Dört Dīvān'dan:*
Rişte kim mühlik yaram aġzını tikti an̂gladım [**M2.235b**]
Kim kefen cinsi ḳıraġıdın sovurġan tār imiş
(رشته کیم مهلک یارام آغزینی تیکتی آنکلادیم/کیم کفن جنسی قیراغیدین سَووُورغان تار ایمیش)
4841 **Sayfalġu dik** (سَیفالغو دیک)[499]: (/s/ üstün ile, /f/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "harcanacak, dağılası, saçılası; harcanır gibi, dağılır gibi, saçılır gibi". *Dört Dīvān'dan:*
Ey kön̂gül naḳd-ı ḥayātın̂g ḳıl fenā yolıda ṣarf
Ḥayf ėrür ger bolsa 'ömr-i Nūḥ üçün sayfalġu dik [TÜ.129b]
(ای کونکل نقد حیاتینک قیل فنا یولیدا صرف/حیف اَیرور کر بولسا عمر نوح اوچون سیفالغو دیک)
4842 **Sėgritib** (سَیکرِتیب): (/s/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "sıçratmış; seğirttirmiş, koşturmuş". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yüzi eṭrāfıda dürr-i le'ālī

---

[492] oyġatġusılardur| Yazmalar: oyġanġusılardur (اَویغانغوسیلاردور). Bk. SG (317), FK (521, 566), Külliyat-Yazma2 (509), Divan-Yazma (492*2).
[493] tüketgec| Yazmalar, AŞ (129a): tükengec (توکانکاج)// öptüm| Yazmalar: öptim (اوپتیم)// ḳoptum| Yazmalar: ḳoptım (قوپتیم). Bk. SS (70, 537), SS-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (697).
[494] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Sirmemaḳ (سِیرماماق). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (62b). Bk. SG (969), AŞ (128a)// Krgz.Tr: Serme- "kapmak maksadıyla eli şiddetle uzatmak" (647).
[495] M1, TÜ: yok; ML: 203a; İH: 206b. Bk. BR-Muin (1214).
[496] M1, TÜ: yok; M2, ML.203a, İH.206b: Sėni. Bk. Sinin̂g dik.
[497] M1, TÜ: yok; ML: 206b; İH: 209b. Bk. SG (978).
[498] Yazmalar: Sıvurġan (سِیوُرغان). (/s/ esre ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (130b: Sıyurġan "sıyrılan, çekilen"). Bk. Soġurmaḳ, SG (960), AŞ (136b: "soyunmak"), NŞ (268, 268), NŞ-Özb (G.268), Divan-Yazma (259*2).
[499] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Sifālġu dik (سِیفالغو دیک). (/s/ esre ile, /f/ medli elif ile, /l/ sükûn ile) "çanak çömlek gibi". Bk. SG (916), GS (267, 346), GS-Özb (G.334).

Ḳuyaş devride aḫterler miṡālı
Nidür kim sėgritib bu çarḫ-ı gerdān
Ḳuyaşnıñ çeşmesidin ḳaṭre her yan[500]

(یوزی اطرافیدا درّ لآلی/قویاش دوریدا اخترلار مثالی
نِی در کیم سَیکرِتیب بو چرخ کردان/قویاش نینک چشمه سیدین قطره هر یان)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Çün yuḳarı sėgritib semendin
'Arş ėgnige bėrkitib kemendin [ML.199b]

(چون یوقاری سَیکرِتیب سمندین/عرش اَیکینکا بَیرکیتیب کمندین)

4843 **Sivinci** (سِیوِیْنجی)[501]: (/s/ ve /v/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "muştuluk". *Dört Dīvān'dan:*
Veh ni gün bolġay ki ol ġāyib seferdin geldi dėb
İsteben mindin sivinci yitse her yandın ḫaber [İH.203a]

(وه نِی کون بولغای که اول غایب سفردین گَیلدی دَیب/ایستابان میندین سیوینجی یِتسا هر یاندین خبر)

4844 **Sėgrir** (سَیْکریر): (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "sıçrar; seğirtir, koşar". [ML.200a]
4845 **Sıġur** (سیغور): (/s/ esre ile). "sığdır!, sığıştır!; (**Seyfūr**)[502] bir çeşit yumuşak ipekli kumaş". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Muġannī 'Acem içre tutḳıl naġam
Sıġur anda ẕikr-i mülūk-ı 'Acem [M1.238b]

(مغنّی عجم ایچرا توتقیل نغم/سیغور آندا ذکر ملوک عجم)

Seb'a-yı Seyyāre'den:
Kefen ėyleb ḥarīr ile seyfūr
Sipiben ol kefen ara kāfūr[503] [ML.199b]

(کفن اَیلاب حریر ایله سیفور/سیپیان اول کفن آرا کافور)

4846 **Sıġır** (سِیغیر): (/s/ ve /ġ/ esre ile). "inek, sığır".
4847 **Sıġar** (سِیغار): (/s/ esre ile). "sığar". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī taptı mühlik nāledin ol ża'f kim sıġġay
Ḳalemde nāl andaḳ kim sıġar ol daġı nāl içre[504] [ML.200a]

(نوایی تاپتی مهلک ناله دین اول ضعف کیم سیغغای/قلم دا نال آنداق کیم سیغار اول داغی نال ایچرا)

4848 **Sėgritgüsidür** (سَیْکرِیْتکوسی دور): (/s/ üstün ile, /y/'ler ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "sıçratacak; seğirttirecek, koşturacak". *[Dört Dīvān'dan]* Dize: [**M2.236a**]
[Ėyle meydān içre girmiş tünd ol çābük-süvār]

---

[500] Nidür| Yazmalar: Ni dėr (نی دَیر)// bu| Yazmalar: yüz (یوز). Bk. FŞ (292, XXXI/48), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (544), Külliyat-Yazma1 (554), Hamse-Taşbasma (212).

[501] Yazmalar: Sivinc (سِیوِیْنج). (/s/ ve /v/ esre ile, /y/, /n/ ve /c/ sükûn ile)// SG: Sėvinc "müjde, muştu"; Sėvinci "müjdelik, muştuluk" (1004)// AŞ: Sėvünci "muştuluk" (131b)// Kzk.Tr: Süyinşi "müjde, muştuluk" (496)// Krgz.Tr: Süyünçü "müjde, muştuluk" (675)// YUyg.Tr: Süyünçe "müjde" (370)// Trkm.Tr: Söyünci "müjde" (587).

[502] Yazmalar: Sıġur. AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (126a: Sayġur). Bk. SG (1425), BR-Muin (1206).

[503] seyfūr| Yazmalar, AŞ (126a): sıġur (سیغور). Bk. SS (393, 4351), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (775).

[504] sıġġay| M1, M2, TÜ: sıḳġay (سیقغای). Bk. BV (413, 571), BV-Özb (G.568), Külliyat-Yazma-TB (370).

Kim dėgey-sin çarḫ üze sėgritgüsidür merkebin

(کیم دَیکای سین چرخ اوزه سَیکریتکوسی دور مرکبین)

4849 **Siper** (سِیپار): (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "serper, saçar, dağıtır". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ahıdın ėtib cihānnı maḥrūr

Teskīnige siper ėrdi kāfūr[505]

(آهی دین اَیتیب جهاننی محرور/تسکینی کا سیپار اَیردی کافور)

4850 **Sėkiz/Sėkkiz** (سَیکیز): (/s/ üstün ile, /k/ esre ile). "sekiz sayısı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Nükte-yi tārīḫi ki aḥsen idi

Sėkkiz ü sėkkiz yüz ü sėksen idi[506]

(نکتۀ تاریخی که احسن ایدی/سَیکّیز و سیکّیز یوز و سَیکسان ایدی)

4851 **Sız** (سِیز): (/s/ esre ile). "resmet!, çiz!; (**Siz**) siz". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳılay ḫāmenĝġa cān naḳdını īs̱ār ey muṣavvir gėl

Sirişkim rengidin külbem ara ol ay mis̱ālın sız

(قیلای خامنک غه جان نقدینی ایثار ای مصوّر گَیل/سرشکیم رنکی دین کلبم آرا اول آی مثالین سیز)

4852 **Sırıḳmak** (سِیریقماق): (/s/ esre ile). "seyretmek, gezmek; bir köşeye sinmek; kaçmak, savuşmak, sıyrılmak, kurtulmak"[507]. *Dört Dīvān'dan:*

Bolmasa ėrdi ḫayālı bir perī-veş vaṣlıġa

Tilbe dik vīrāneler sarı sırıḳmaḳ ni idi

(بولماسا اَیردی خیالی بیر پریوش وصلیغه/تیلبه دیک ویرانه لار ساری سیریقماق نِی ایدی)

4853 **Sininĝ dik** (سِینینک دیک): (/s/ ve /n/ esre ile). "senin gibi". Luṭfī'den:

Ey ḳadinĝ ṭūbā vu cennet ḫadd-ı gül-gūn üstine

Görmedi devrān sininĝ dik ay gerdūn üstine

(ای قدینک طوبی و جنت خدّ کلکون اوستینه/کورمادی دوران سینینک دیک آی کردون اوستینه)

Dört Dīvān'dan:

Sebeb bu ėrdi ikin ḫilḳatıdın ādemninĝ [İH.203b]

Ki bolġay anĝa sininĝ dik ḫuceste ferzendī

(سبب بو اَیردی ایکین خلقتی دین آدم نینک/که بولغای اَنکا سینینک دیک خجسته فرزندی)

4854 **Sızma** (سِیزما): (/s/ esre ile). "resmetme!, çizme!". [TÜ.130a]

4855 **Sirmesenĝ** (سِیرماسانک): (/s/ esre ile, diğer /s/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). [M1.239a] "çalsan, aşırsan, kapsan". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī muḥtesib deyr içre girdi sirmesenĝ

Rehn ü mey-pālāġa bes lāyıḳdur ol destār u feş [ML.200b]

(ای نوایی محتسب دیر ایچرا کیردی سیرماسانک/رهن و می پالاغه بس لایق دور اول دستار و فش)

[505] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 244a; M2: 241b; ML: 204b; İH: 207b; TÜ: 133a. Bk. LM (348, 3275).

[506] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. HE (478, LXIII/18).

[507] Yazmalar: "seyretmek, gezmek; bir köşeye sinmek". Bk. Sırıḳturmaḳ// SG: "kaçmak, kurtulmak" (970)// Kzk.Tr: Sırğı- "kaymak" (506)// YUyg.Tr: Sirilmaḳ "kaymak, kurtulmak"; Sirġimaḳ "kaymak" (355)// Trkm.Tr: Sır- "bıçak vb. şeyleri kılıfından çıkarmak; dolaşmak, gezmek"; Sırık- "yavaşça akmak, akıp gitmek" (577/578)// Derleme: Sıyrıkmak "kurtulmak"; Sıyrıkdırmak "(üzerinden) kaldırmak, ayırmak".

4856 **Sin͡gir** (سِيْنكِر): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "asap, sinir, kas kirişi"[508]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaşın͡gnın͡g ḫayālıġa cān riştesin gör

Ki yapuştı yay üzre muḥkem sin͡gir dik

(قاشينک نينک خياليغه جان رشته سين کور/که ياپوشتی يای اوزره محکم سينكِر ديک)

4857 **Sin͡geg/Sin͡gek** (سِيْنكاک)[509]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/'ler ile). "sivrisinek". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.236b**]

İẓhār-ı ʻacz ėterde cenābın͡gda bir durur

Nīşi sınuḳ sin͡gek bile pīl-i demān san͡ga

(اظهار عجز اَيتاردا جنابينكدا بير دورور/نيشی سينوق سينكاک بيله پيل دمان سنكا)

Ferhād u Şīrīn'den:

Nitey kim zūrıdındur pīl ʻāciz

Ki sındurmas sin͡gek nīşini hergiz[510]

(نيتای كيم زوريدين دور پيل عاجز/که سيندورماس سينكاک نيشی نی هرگز)

4858 **Sisgenmek** (سِيْسكانماک)[511]: (/s/ esre ile, /y/ ve diğer /s/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmak, korkuyla uyanmak; korkudan sıçramak; ansızın hareket etmek". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Vehm ile sisgenmek idi şīr işi

Olturur ėrdi balasıġa tişi[512]

(وهم ايلا سيسكانماک ايدی شير ايشی/اَولتورور اَيردی بالاسيغه تيشی)

4859 **Sıyırdik** (سِيْيِرديک): (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile, diğer /y/ esre ile). "sıyırsın". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzümde yürek ḳanıdur dėn͡g ki gėldik

Ecel ėlgi ol ḳannı andın sıyırdik [ML.200a]

(يوزومدا يوراک قانی دور دَينک که گَيلديک/اجل اَيلكی اول قاننی آندين سييرديک)

4860 **Sıḳsan͡g** (سِيقسانک): (/s/ esre ile, diğer /s/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sıksan". [ML.200b]

4861 **Sirgek** (سِيرکک)[513]: (/s/ esre ile, /g/ üstün ile). "uykudan belinleyip uyanma;

---

[508] TÜ: "atın diz kapağı". Bk. DLT (825), CC (167), YUyg.Tr (355), Trkm.Tr (580)// SG: "sinir; elde olmadan ağlama" (1001).

[509] Yazmalar: Sin͡geg// SG Sin͡gek "sivrisinek" (1001)// DLT: Sin͡gek "sivrisinek; karasinek" (824)// Trkm.Tr: Sin͡gek "sinek" (580)// Derleme: Sineg "sinek"// Moğ-Les: Simugul/Simagul "sivrisinek" (1101); Sonu/Sono "at sineği, büve" (1128).

[510] zūrıdın| Yazmalar: zūrdın (زوردين)// sındurmas| Yazmalar: sındurgey (سيندورگای). Bk. FŞ (175, XVIII/31), FŞ-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (511).

[511] Tekrarı| M1: 243a; M2: 240a; ML: 203b; İH: 206b; TÜ: 132a// SG: (/k/ ile) "uykudan sıçrayıp uyanmak; korkudan sıçramak" (978)// AŞ: (/g/ ile) "uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmak; belinlemek" (129a)// CC: Sesken- "korkmak" (163)// Kzk.Tr: Sesken- "çekinmek, korkmak" (481)// Mlk.Tr: Sesken- "korkmak, ürkmek, telaşlanmak, heyecanlanmak" (340)// YUyg.Tr: Seskenmek "tiksinmek, irkilmek, iğrenmek, bıkmak" (348).

[512] balasıġa| Yazmalar: balasını (بالاسينی). Bk. HE (289, XLI/7), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (448).

[513] Tekrarı| M1.242a, M2.239a, ML.203a, İH.206a, TÜ.131b: Sirgeg (سِيرگاک). (/s/ esre ile, /g/ medli elif ile, /g/ sükûn ile). Bk. Sirgeg

uykusuzluk; uykusuz”. *Dört Dīvān'dan:*

Min öldüm nāledin nāz uyḳusıdın yār açmas göz
Ni sūd andın ki hicrān şāmı bolġay gözlerim sirgek [M1.239b]
(مین اولدوم ناله دین ناز اویقوسیدین یار آچماس کوز/نی سود آندین که هجران شامی بولغای کوزلاریم سیرکک)

4862 **Sisgenmegiñ** (سِیْسکانماکینک): (/s/ esre ile, /y/ ve diğer /s/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, diğer /g/ esre ile). “[uykudan belinleyip sıçrayıp uyanman; korkudan sıçraman]; ansızın hareket etmen”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yitib gerdūnġa ün sisgenmegiñ yoḳ
Tüşüb ‘ālemġa ot tiprenmegiñ yoḳ [İH.204a]
(یِتیب کردونغه اُون سیسکانماکینک یوق/توشوب عالمغه اوت تِپرانماکینک یوق)

4863 **Sızmaġıl** (سِیْزماغیل): (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “resmetme!, çizme!”. *Dört Dīvān'dan:*

Ey muṣavvir sızmaġıl Mecnūn u Leylī ṣūretin
Bes min ü yārım ḥadīşi ṣafḥa-yı devrānda naḳş [**M2.237a**]
(ای مصوّر سیزماغیل مجنون و لیلی صورتین/بس مین و یاریم حدیثی صفحۀ دورانده نقش)

4864 **Sıladı** (سِیلادی)[514]: (/s/ esre ile). “sıvadı, sıvazladı, okşadı”[515]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Başın sıladı firāḳ-ı evbāş
Kim yaġdurġum bu baş üze taş[516]
(باشین سیلادی فراق اوباش/کیم یاغدورغوم بو باش اوزه تاش)

4865 **Sirmedi** (سِیرمادی)[517]: (/s/ ve /d/ esre ile). “çaldı, aşırdı, sıyırdı, kaptı”. [ML.201a]

4866 **Sirmedim** (سِیرمادیم)[518]: (/s/ esre ile). “çaldım, sıyırdım, kaptım”.

4867 **Sızar** (سیزَر): (/s/ esre ile, /z/ üstün ile). “çizer, yazar”.

4868 **Sızsa** (سیزسا): (/s/ esre ile, /z/ sükûn ile). “çizse, yazsa”.

4869 **Sızıb ėrdi** (سیزیب اَیردی): (/s/ esre ile, elif üstün ile). “çizmişti, yazmıştı”.

4870 **Sıġurdı** (سِیغوردی)[519]: (/s/ esre ile). “sığdırdı, sığıştırdı; (**Sıḳturdı**)(سِیقتوردی)[520] sıktırdı, pekiştirdi”. [TÜ.130b]

4871 **Siñgil** (سِیْنکیل)[521]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “küçük kız kardeş”. *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḥüsn ara ṣāḥib-ġınā ḫorşīd atañgdur ay ana [M1.240a]
İster iseñ nisbet yana hem serv aġa hem gül siñgil

---

514 ML: yok. Bk. AŞ (129b), SG (989).

515 M1, TÜ: AŞ'deki “sıġadı”, yanlışlıkla “sıktı” biçiminde çevrilmiştir; M2, İH: “sildi”. Bk. AŞ (129b), SG (989).

516 Başın| M2, İH: Yaşın. Bk. AŞ (129b-130a), SG (989), LM (92, 636), LM-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (621).

517 Yazmalar: Sirdi (سِیردی) “çaldı; hırsızlık”. NS kaynaklı yanlış olarak (84b), AŞ'deki Sirmedi kipinin olumsuzluk zaman kipi olarak düşünülüp bu biçimde verildiği anlaşılmaktadır. Bk. AŞ (128a), SG (969).

518 Yazmalar: Sirdim (سِیردیم). NS kaynaklı yanlış olarak (84b), AŞ'deki Sirmedim kipinin olumsuzluk zaman kipi olarak düşünülüp bu biçimde verildiği anlaşılmaktadır. Bk. Sirmedim, AŞ (128a), SG (969).

519 M1: 243a; M2: 240a; ML: 203b; İH: 207a; TÜ: 132a. Bk. AŞ (129a).

520 Yazmalar: Sıḳurdı (سِیقوردی). Bk. NS (87b), DLT (819), YUyg.Tr (352).

521 Bk. SG (1001), AŞ (130a). Bk. Siñgli.

(ای حسن آرا صاحب غنا خورشید آتانک دور آی آنا/ایستار ایسانک نسبت یانا هم سرو آغا هم کل سینکیل)

4872 **Soyurġal** (سُیورغال)[522]: (/s/ ve /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "lütuf, ihsan, bağış, armağan; padişah tarafından hizmet karşılığında kişilere verilen arazi". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ulus nez̠r ü hediyesin pervā ḳılmadı ve selāṭīn in'ām u soyurġalın gözge ılmadı[523].

(اولوس نذر و هدیه سین پروا قیلمادی و سلاطین انعام و سیورغالین کوزکا ایلمادی)

4873 **Sivel** (سِیْوَل)[524]: (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile, /v/ üstün ile). "siğil".

4874 **Sirme** (سِیرما)[525]: (/s/ esre ile). "çal!, aşır!, sıyır!, kap!".

4875 **Sirmeme** (سِیرماما)[526]: (/s/ esre ile). "çalma!, aşırma!, sıyırma!, kapma!".

4876 **Sirmemedi** (سِیرمامادی)[527]: (/s/ esre ile). "çalmadı, aşırmadı, sıyırmadı, kapmadı".

4877 **Sızġıl** (سِیْزغیل)[528]: (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "resmet!, çiz!". *Dört Dīvān'dan:*

Gögsini gögsümge tuş sızġıl dėmen kim tüşmegey [**M2.237b**]
Nāzenīn cismi anıñ bağrımdağı peykānġa tuş [İH.204b]

(کوکسینی کوکسومکا توش سیزغیل دَیمان کیم توشماکای/نازنین جسمی آنینک باغریمداغی پیکان غه توش)

4878 **Siñgürsem** (سِیْنکورسام): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "[sindirsdem, çektirsem, içine işletsem; daldırsam; yemeği sindirsem]; katlansam, yutsam". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Siñgürsem ġuṣṣadın ölmek girekdür
İşimge barça ėl gülmek girekdür

(سینکورسام غصّه دین اولماک کیراک دور/ایشیمکا بارچه اَیل کولماک کیراک دور)

4879 **Sirmedim** (سِیْرمادیم): (/s/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "çaldım, sıyırdım, kaptım". *Dört Dīvān'dan:*

Ṣubḥ-dem deyr içre mest olsam min-i müflis ni tañ
Şeyḫ destārın gėce mescidġa girgec sirmedim

(صبح دم دیر ایچرا مست اولسام مین مفلس نی تانک/شیخ دستارین گَیجه مسجدغه کیرکاج سیرمادیم)

Ferhād u Şīrīn'den:

Anıñ dik sirmedim Bircīs'din tāc
Ki başı ṭaylasānġa boldı muḥtāc [ML.201b]

(آنینک دیک سیرمادیم برجیس دین تاج/که باشی طیلسانغه بولدی محتاج)

4880 **Sirgegim** (سِیرکاکیم): (/s/ esre ile, /g/'ler ile). "uykudan belinleyip uyanmam; uykusuzluğum". *Dört Dīvān'dan:*

Dėme uyḳusız gözüñ hicrim tüni açılmadı
Ni ḳıla alġay ecel uyḳusı birle sirgegim[529]

---

[522] Yazmalar: Sıyurġal (سِیُورغال). (/s/ esre ile, /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (131a). Bk. SG (965), CC (169)// Moğ-Les: Soyurhal (1123).

[523] nez̠r| Yazmalar: nez̠ri (نذری). Bk. MK (188, 45a/2), MK-Özb (Kısım.2, Bab.4), Külliyat-Yazma-TB (1478), MK-Amire (87).

[524] Bk. SG (1004)// DLT: Sigil (823)// Kzk.Tr: Süyel (495)// YUyg.Tr: Sögel (361)// Derleme: Sivil "siğil; sivilce".

[525] M1: 241a; TÜ: yok. Bk. SG (970).

[526] M1: 241a; TÜ: yok. Bk. SG (970).

[527] M1: 241a; TÜ: yok.

[528] Yazmalar: Sızḳıl (سِیْزقیل). Bk. SG (975).

(دَیما اویقوسیز کوزونک هجریم تونی آچیلمادی/نِی قیلا آلغای اجل اویقوسی بیرله سیرکاکیم)
4881 **Sibe** (سِیبا-سِیبه): (/s/ esre ile, /b/ medli elif ile). "orduyu korumak amacıyla çevresinde yükseltilen toprak"[530]. [M1.240b]
4882 **Sıpav** (سِیپاو): (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile). "yumuşaklık, hoşgörü"[531].
4883 **Sıpancaḳ/Sıypancaḳ** (سِیپانجاق)[532]: (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çocukların oturup kayarak eğlendikleri oyun aracı, kaydırak".
4884 **Sībekī** (سِیبَکی)[533]: (/s/ esre ile, /b/ üstün ile, /k/ esre ile). "açık sarı; (**Sibiki**) İrevān'da iki bin evden oluşan bir Sünni boyun adı".
4885 **Sıḫ** (سِیْخ): (/s/ esre ile, /y/ ve /ḫ/ sükûn ile). "derin olmayan su, sığ"[534].
4886 **Sirmemek** (سِیرماماک)[535]: (/s/ esre ile). "çalmak, sıyırmak, kapmak".
4887 **Sirmelmek** (سِیْرمالماک)[536]: (/s/ esre ile, /y/, /r/ ve /l/ sükûn ile). "çalınmak, sıyrılmak, kapılmak".
4888 **Sıġman** (سِیْغمان): (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "sığmam". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.238a**]

Ġunça ėrdim ġam yėlidin tonġa sıġman ġunça dik
Tā ṣabā yitgürdi ol serv-i ḫırāmān müjdesin
(غنچه اَیردیم غم یَیلیدین تونغه سیغمان غنچه دیک/تا صبا یِتکوردی اول سرو خرامان مژده سین)

4889 **Sıġnaḳ** (سِیْغناق)[537]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "Cıġatay'da Bābürī yazısı gibi bir tür yazı". Bābür Mīrzā'dan:

Türkler ḫaṭṭı naṣībing̃ bolmasa Bābür ni tang̃
Bābürī ḫaṭṭı ėmesdür ḫaṭṭ-ı Sıġnaḳī durur[538]
(ترک لار خطّی نصیبینک بولماسا بابر نِی تانک/بابری خطّی اَیماس دور خطّ سیغناقی دورور)

4890 **Soyurġar** (سُیورغار)[539]: (/s/ ve /y/ ötre ile, /r/'ler sükûn ile). "lütfeder, ihsan eder,

---

529 hicrim| M1, M2, İH, TÜ: hicrin (هجرین); ML, SG (974): hicrān// ecel| Yazmalar: ang̃a (اَنکا). Bk. AŞ (122b), BV (306, 409), BV-Özb (G.406), Külliyat-Yazma-TB (343), Divan-Yazma (375*2).

530 Yazmalar: HA kaynaklı (40b) yanlış olarak Sıpav maddesinin anlamı da bu maddenin altında verilmiştir// SG: "savaşta kale alma sırasında orduyu korumak amacıyla önünde kazılıp yükseltilen toprak, siper" (968)// Alt.Tr: Şibe/Şibee "kale" (163)// Krgz.Tr: Sepil "sur, kale duvarı" (646)// Moğ-Les: Sibe "kale"; Sibege(n)/Sibey/Şivee "uzun tahta, kazık, sırık veya direk sargısı; çit; barikat" (1077).

531 Yazmalar: Bu anlam, HA kaynaklı (40b) yanlış olarak, Sıba maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (968)// Mlk.Tr (346), Tatar.Tr (237): Sıypav "okşama, sıvazlama".

532 Bk. SG (968)// Özb.Tr: Sirpänçıq "kaygan" (76)// Trkm.Tr: Tıpançak "kaygan; kaypak; kayak alanı" (628)// Derleme: Sıypıncak/Sıypınak/Sıypak "kaygan".

533 Yazmalar: Sībikī (سِیبِکی). (/s/, /b/ ve /k/ esre ile). Bk. SG (969/1424).

534 Yazmalar: "derin olan su". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40b). Bk. SG (969).

535 Yazmalar: Sirmek (سِیرماک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40b). Bk. SG (969), AŞ (128a)// Krgz.Tr: Serme- "kapmak maksadıyla eli şiddetle uzatmak" (647).

536 Yazmalar: Sirikmek (سِیرِیْکماک). (/s/ ve /r/ esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). Bk. SG (970).

537 Yazmalar: Sıġnaf (سِیْغناف). Bk. AŞ (129a), SG (983).

538 Türkler| Yazmalar, AŞ, SG: Ḫūblar (خوبلار)// durur| Yazmalar, AŞ (129b), SG (983): müdür (مودور). Bk. BD (170/35a, 87).

539 Yazmalar: Siverġar (سِیوَرغار). (/s/ esre ile, /v/ üstün ile, /r/'ler sükûn ile) "sever". Bk. AŞ (136b), SG (964).

bağışlar, armağan eder”. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Kim ol birni örter celāliyyeti
Bu birni soyurġar cemāliyyeti [İH.205a, TÜ.131a]
(کیم اول بیرنی اورتار جلالیّتی/بو بیرنی سیورغار جمالیّتی)

4891 **Sılıġ** (سِیلیغ)[540]: (/s/ ve /l/ esre ile, /ġ/ sükûn ile). “temiz; kusursuz, yanlışsız; sıcaklık. Isılıġ'ın kısaltmışıdır”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü Ḥaḳ'dın idi gėldi pāk u sılıġ
Ḳayu yirge kim boldı artuḳsılıġ
(چو حق دین ایدی گیلدی پاک و سیلیغ/قایو یرکا کیم بولدی آرتوقسی لیغ)

Dört Dīvān'dan:
Ḥüsndin mihr ġaraẓdur ey ‘aşḳ
Bu mes̱eldür sılıġıñdın ılıġıñ [M1.241a, ML.202a]
(حسن دین مهر غرض دور ای عشق/بو مثل دورسیلیغینک دین ایلیغینک)

4892 **Sėgriben** (سَیْکریبان): (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). “sıçramış; seğirtmiş, koşmuş”. *Leylī ve Mecnūn'da* miraç gecesinde şöyle der:
Merkeb üze çıḳtı sėgriben bat
Yoldaş ile yolġa tüşti heyhāt
(مرکب اوزه چیقتی سَیکریبان بات/یولداش ایله یولغه توشتی هیهات)

Dört Dīvān'da miraç gecesinde şöyle der:
Zihī sėgriben çarḫ üze reh-neverdiñ
Naẓar tapmayın tūtiyālıḳġa gerdiñ
(زهی سَیکریبان چرخ اوزا ره نوردینک/نظر تاپماین توتیالیق غه کردینک)

4893 **Sipiben** (سِیپیبان): (/s/ ve /p/ esre ile, /b/ medli elif ile). “serpmiş, saçmış, dağıtmış”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ol su yitiben yuġay ḳarasın
Yazġan barı cürm ü mā-cerāsın[541]
(اول سو یِتیبان یوغای قراسین/یازغان باری جرم و ماجراسین)

4894 **Sındurġu dik** (سِیْندورغو دیک)[542]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “kırmalı, kırılacak, kırılası; kırar gibi”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḥisāb-ı mekrini ḳılmaḳġa tavżīḥ
Asıb sındurġu dik boynıġa tesbīḥ[543]
(حساب مکرینی قیلماق غه توضیح/آسیب سیندورغو دیک بوینیغه تسبیح)

4895 **Siver** (سِیْوار)[544]: (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile). “sever”. Luṭfī'den:

---

[540] Yazmalar: Sılıġıñ (سِیلیغینک). (/s/, /l/ ve /ġ/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. SG (992)// DLT: Silig “zarif, temiz, yakışıklı ve güzel konuşan” (824)// CC: Sili “saf, temiz, iffetli” (166)// Krgz.Tr: Sılık “düz, pürüzsüz; nezaketli, zarif” (649)// YUyg.Tr: Siliḳ “düz, pürüzsüz, parlamış, cilalı” (353)// Moğ-Les: Sili-/Sile- “seçmek, iyisini ayırmak” (1095); Silugun “dürüst, samimi; saf, temiz; soylu; açık sözlü” (1097).
[541] yitiben| Yazmalar: sipiben (سیپیبان). Bk. LM (382, 3613), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (683).
[542] M1, TÜ: yok. Bk. SG (994).
[543] Ḥisāb-ı| Yazmalar: Ḥisāb u (حساب و). Bk. SG (994), FŞ (438, XLVIII/21), FŞ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (585).

Luṭfī'ni siver dėb mini köp ḳavlamaġıl kim
Cāndın güẕerī bardur u sindin güẕerī yoḳ
(لطفی نی سِیوار دَیب مینی کوپ قولاماغیل کیم/جاندین کذری باردور و سین دین کذری یوق)
4896 **Sin mü ikin-sin** (سِین مو ایکین سین): (/s/ ve /k/ esre ile). "sen miymişsin". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād, Şīrīn'a şöyle yazar: [**M2.238b**]
Ni aṅglay kim ḳayu meh-rū ikin-sin
İçim ḳan ėylegen sin mü ikin-sin
(نِی آنکلای کیم قایو مه رو ایکین سین/ایچیم قان اَیلاکان سین مو ایکین سین)
4897 **Sıḳtatur** (سِیْقتاتور): (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, diğer /t/ ötre ile). "şiddetli bir biçimde ağlatır". *Dört Dīvān'dan:*
Her zamān girse bozuġ köṅglüm ara yār u diyār
'Ālem ehlin sıḳtatur-min ah u efġāndın daġı[545]
(هر زمان کیرسه بوزوغ کونکلوم آرا یار و دیار/عالم اهلین سیقتاتورمین آه و افغان دین داغی)
4898 **Sėksen** (سَیْکسان): (/s/ üstün ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). "seksen sayısı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Nükte-yi tārīḫi ki aḥsen idi
Sėkkiz ü sėkkiz yüz ü sėksen idi [ML.201b, İH.205b]
(نکتهٔ تاریخی که احسن ایدی/سَیکّیز و سیکّیز یوز و سَیکسان ایدی)
4899 **Sırıḳturmaḳ** (سِیْریقتورماق): (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "kaçırmak, kurtarmak".
4900 **Sırımaḳ** (سِیْریماق)[546]: (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile). "sık dikişle dikmek, teyellemek, sırımak". [ML.202a]
4901 **Sırılmaḳ** (سِیرِیْلماق): (/s/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "sık dikişle dikilmek, sırıma işi yapılmak; (**Sırılmaḳ/Sıyrılmaḳ**)[547] kaymak, sıyrılıp kaymak".
4902 **Sırıtmaḳ** (سِیرِیْتماق): (/s/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "sık dikişle diktirmek, sırıma işi yaptırmak".
4903 **Sir** (سِیر): (/s/ esre ile). "Semerḳand [ile Taşkent] arasından geçerek Aral-ı Ḫ̌ārezm'de Ceyḥūn'a kavuşan büyük ırmağın adı". [M1.241b, ML.202b]
4904 **Sayram** (سَیرام)[548]: (/s/ üstün ile). "Türkistān'da [Çaç ile Balasaġun arasında bulunan ve] Fārāb adıyla tanınan vilayetin adı".
4905 **Sırtlan** (سِیرتلان)[549]: (/s/ esre ile, /t/ ile). "[sırtlan, yeleli kurt]; sırtlana benzer melez bir hayvan".

---

544 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1002), AŞ (131a).

545 bozuġ| M1, M2, İH, TÜ: bozuḳ (بوزوق)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// daġı| Yazmalar: bu gün (بو کون). Bk. AŞ (129b), SG (986), NŞ (601, 604), NŞ-Özb (G.603), Külliyat-Yazma-TB (251), Divan-Yazma (552*2).

546 İH: 204b// Yazmalar: Sırıḳmaḳ (سِیْریقماق). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). Bk. SG (971), DLT (820), Kzk.Tr (507)// Moğ-Les: Sire-/Siri-/Şire- (1110/1112).

547 Bk. SG (972)// DLT: Sıḍrıl- (817)// Tarama (187), Derleme: Sıyrınmak "kaymak"// Krgz.Tr: Sıyırıl- "sıyrılmak" (653)// Mlk.Tr: Sıdırıl- "sıyrılmak" (341)// YUyg.Tr: Sirilmaḳ "kaymak, kurtulmak" (355)// Trkm.Tr: Sırıl- "sıyrılmak" (578)// Moğ-Les: Şudur- "kabuğunu soymak, yırtmak, çekip çıkarmak" (1171).

548 Yazmalar: Sıram (سِیرام). (/s/ esre ile). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (973). Bk. DLT (812).

4906 **Sırt** (سِيرت): (/s/ esre ile, /t/ ile). "sırt, omuz".
4907 **Sıḳtattı** (سِيْقتاتتى): (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, diğer /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ esre ile). "şiddetli ağlattı". *Dört Dīvān'dan:*
Her zamān girse bozuġ köñglüm ara yār u diyār
'Ālem ehlin sıḳtatur-min ah u efġāndın daġı[550] [TÜ.131b]
(هر زمان كيرسه بوزوغ كونكلوم آرا يار و ديار/عالم اهلين سيقتاتورمين آه و افغان دين داغى)
4908 **Sıġġucı** (سِيْغغوجى)[551]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "sığan, sığıcı".
4909 **Sėgredi/Sėgridi** (سَيْكرادى-سَيْكريدى)[552]: (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "sıçradı; seğirtti, koştu". Luṭfī'den:
Sordum lebiñgdin yüz belā cānımġa salġan kim idi
Sėgridi allıñgda ḳaşıñg ya'nī ol iş ḳılġucı men[553]
(سوردوم لبينک دين يوز بلا جانيم غه سالغان كيم ايدى/سَيكريدى آلينكدا قاشينک يعنى اول ايش قيلغوجى من)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Söz dėrge bėlini baġlaban rüst
Ol merkebi üzre sėgridi çüst[554]
(سوز دَيركا بَيلينى باغلابان رست/اول مركبى اوزره سَيكريدى چست)
4910 **Siñgmeyin** (سِيْنكمايين): (/s/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /y/ esre ile). "çekilmeden, içine işlemeden, nüfuz etmeden, sinmeden; saklanmadan; dalmadan, derinliğine varmadan; yemek sindirilmeden; katlanmadan"[555]. *[Dört Dīvān'da]* Ḳıṭa'āt'dan:
Fānī-yi muṭlaḳ olmayın sālik
Añga yoḳtur ümīd-i maḳṣad-ı kül
Ḳara tofraġġa siñgmeyin ḳaṭre [**M2.239a**]
Andın imkānı yoḳ açılmaḳ gül
(فانى مطلق اولمايين سالک/أنكا يوقتور اميد مقصد كل
قرا توفراغ غه سينكمايين قطره/آندين امكانى يوق آچيلماق كل)
4911 **Sėgrigen** (سَيْكريكان): (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "sıçramış; seğirtmiş, koşmuş". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ṣadef-gūn ḥavż ara her yan aḳıb su
Bu sudın sėgrigen her ḳaṭre incü
(صدف كون حوض آرا هر يان آقيب سو/بو سودين سَيكريكان هر قطره اينجو)
Leylī ve Mecnūn'dan:
İḳbāl semendi sėgrigen çüst
Tofraḳ üze anı taşlaġan rüst

---

549 Yazmalar: Sırtalan (سِيرتالان). Bk. SG (973), YUyg.Tr (356), Trkm.Tr (579).
550 bozuġ| Yazmalar: bozuḳ (بوزوق)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. AŞ (129b), SG (986), NŞ (601, 604), NŞ-Özb (G.603), Külliyat-Yazma-TB (251), Divan-Yazma (552*2).
551 M1: 238a; TÜ: yok.
552 M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Sėgredi// M1.245a, M2.242a, ML.205b, İH.208b, TÜ.133b: Sėgridi// AŞ: Sėgridi (129b)// SG (986): Sėgridi/Sėgirdi.
553 allıñgda| Yazmalar: allında (آليندا). Bk. LD (145/422b, 192).
554 baġlaban| Yazmalar: baġladı (باغلادى). Bk. LM (89, 601), LM-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (620).
555 Yazmalar: "silkmeye; serpmeye". Bk. SG (996).

(اقبال سمندی سَیکریکان چست/توفراق اوزه آنی تاشلاغان رست)

Dört Dīvān'dan:

Tėgib tofraġġa andın sėgrigen taşlar helāk ėtti

Niçe başımġa ḳalḳan tuttum er ġam taşı yaġdurdunġ[556]

(تیکیب توفراغ غه آندین سَیکریکان تاشلار هلاک اَیتّی/نیچه باشیم غه قالقان توتتوم ار غم تاشی یاغدوردونک)

4912 **Silkgen** (سِیلککان)[557]: (/s/ esre ile, /k/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "silkmiş, sarsmış".

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḳadem tartḳan ḫalḳ ebvābıdın

İtek silkgen 'ālem esbābıdın[558] [İH.206a]

(قدم تارتقان خلق ابوابیدین/ایتاک سیلککان عالم اسبابیدین)

4913 **Sılaban** (سِیلابان): (/s/ esre ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sıvamış, sıvazlamış, okşamış"[559]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gāhī öpüben mununĝ cebīnin

Gāhī sılaban anınĝ sürīnin[560] [ML.203a]

(کاهی اوپوبان مونونک جبینین/کاهی سیلابان آنینک سرینین)

4914 **Sınduruban** (سِیندوروبان): (/s/ esre ile, /r/ ötre ile). "kırıp, sındırıp". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Küfr ėlige ol ki bar ėrdi Menāt [M1.242a]

Boynını sin sınduruban boldı māt[561]

(کفر اَیلیکا اَولکه بار اَیردی منات/بوینینی سین سیندوروبان بولدی مات)

4915 **Sepīde** (سَپِیْده)[562]: (/p/ esre ile, /y/ sükûn ile, /d/ üstün ile). "[tan vakti]; kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Anınĝ sürḫ-rūluġıġa gül-gūne sezā-vārdur ve yüz aḳlıġıġa münāsib sepīde bardur[563].

(آنینک سرخ رولوغی غه کلکونه سزاواردور و یوز آق لیغی غه مناسب سپیده باردور)

4916 **Sırça** (سِیرچه)[564]: (/s/ esre ile, /ç/ üstün ile). "cam, sırça; [Rūm Tr. mecaz anlamda] keskin, sert; hızlı".

4917 **Sırdaş** (سِیرداش)[565]: (/s/ esre ile, /d/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "sırdaş".

4918 **Sırġaḳ** (سِیرغاق)[566]: (/s/ esre ile). "soğuk havada donup kayganlaşmış yer".

---

[556] Bu beyit| M1, TÜ: yok// ḳalḳan| Yazmalar: ḳalġan (قالغان). Bk. BV-Özb (G.344), Külliyat-Yazma-TB (332), Divan-Yazma (327*2).

[557] Yazmalar: Silkegen (سِیلکاکان). (/s/ esre ile, /k/ ve /g/ medli elif ile). Bk. SG (991).

[558] silkgen| Yazmalar: silkegen (سیلکاکان). Bk. Sİ (258, 3149), Sİ-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (855).

[559] Yazmalar: "silerdi". Bk. SG (990).

[560] mununĝ| Yazmalar: anınĝ (آنینک). Bk. SG (990), LM (198, 1704), LM-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (643).

[561] Boynını| Yazmalar: Nūnını (نونینی). Bk. HE (47, IX/29), HE-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (405).

[562] Yazmalar: Sīde (سِیْده). (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile, /d/ üstün ile). Bk. SG (1422), BR-TDK (685).

[563] sürḫ-rū| Yazmalar: sürḫ// sezā-vār| Yazmalar: sezā// sepīde| Yazmalar: sīde (سیده). Bk. MK (152, 31b/1), MK-Özb (Fasl.36), Külliyat-Yazma-TB (1471), MK-Amire (60).

[564] Yazmalar: Sırca (سِیرجه). (/s/ esre ile, /c/ üstün ile). Bk. SG (973), Trkm.Tr (578)// DLT: Sırıçga "sırça" (821).

[565] ML: 187b// Yazmalar: Sırzaş (سِیرزاش). (/s/ esre ile, /z/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (40b). Bk. SG (973), Krgz.Tr (651), YUyg.Tr (355), Trkm.Tr (578).

4919 **Sirke** (سِیرکا)[567]: (/s/ esre ile, /k/ medli elif ile). "erkek dağ keçisi; /k/ ile (**Sirke**)[568] sirke, bit yavrusu". [**M2.239b**]
4920 **Sıra** (سِیره): (/s/ esre ile, /r/ üstün ile). "sıra, dizi; mecaz anlamda: ordu sırası; kitap dizisi; ipe dizilmiş tane".
4921 **Sırıġ** (سِیریغ)[569]: (/s/ esre ile). "dikiş, teyel".
4922 **Sırıġlıġ** (سِیریغلیغ): (/s/ esre ile). "dikişli, teyelli".
4923 **Sirin** (سِیرین): (/s/ esre ile). "serin, soğuk".
4924 **Sırıncaḳ/Sıyrıncaḳ** (سِیرینجاق)[570]: (/s/ esre ile). "çocukların oturup kayarak eğlendikleri oyun aracı, kaydırak".
4925 **Sirmeben** (سِیرمابان): (/s/ esre ile, /b/ medli elif ile). "çalıp, sıyırıp, kapıp". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫarābāt ehli ʻūr u daġ dėr kim köydürüng̑ sāḳī
Devā yoḳ sirmeben ḳaçmaġdın özge şeyḫ destārın
(خرابات اهلی عور و داغ دَیر کیم کویدورونک ساقی/دوا یوق سیرمابان قاچماغدین اوزکا شیخ دستارین)

4926 **Sing̑remeyin** (سِیْنکرامایین): (/s/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /y/ esre ile). "için için ağlamayayım, yavaş ve gizli ağlamayayım". *Dört Dīvān'dan:*

Ni nevʻ sing̑remeyin hicr ara ki baġrım u köng̑lüm
Firāḳ igneleridin öte öte tėşilibdür [M1.242b, TÜ.132a]
(نی نوع سینکرامایین هجر آرا که باغریم و کونکلوم/فراق ایکنه لاریدین اَوتا اَوتا تیشیلیب دور)

4927 **Sėgritse** (سَیْکرِیْتسه): (/s/'ler üstün ile, /y/'ler, /g/ ve /t/ sükûn ile). "sıçratsa; seğirttirse, koştursa". *Dört Dīvān'dan:*

Zamāne eblaḳı ḳalġay revişdin
Ol āşūb-ı zamān sėgritse ebreş[571] [İH.206b]
(زمانه ابلقی قالغای روشدین/اول آشوب زمان سَیکریتسا ابرش)

4928 **Sıġınġunca** (سِیغینغونجه)[572]: (/s/ esre ile, /n/'ler sükûn ile, /c/ üstün ile). "sığınca; sığıncaya kadar; sığmak kadar; [sığınınca; sığınıncaya kadar; sığınmak kadar]". *Dört Dīvān'dan:*

Ėyle bozmış miḥnet ü ġam ḫaylı köng̑lüm kişverin
Kim neşāṭ anda sıġınġunca feżāsı ḳalmamış[573] [ML.203b]
(اَیله بوزمیش محنت و غم خیلی کونکلوم کشورین/کیم نشاط آندا سیغینغونجه فضاسی قالمامیش)

---

566 ML: 202b// SG: Sırġaḳ/Sırḳaḳ (974)// Kzk.Tr: Sırğaq " soğuk havada yerde oluşan kaygan ince buz tabakası" (505).
567 Yazmalar: Sirge (/s/ esre ile, /g/ medli elif ile). Bk. Serke.
568 Bk. SG (974), DLT (825), Krgz.Tr (656), YUyg.Tr (356), Moğ-Les (1113).
569 Bk. SG (974), FK (297, 315/6).
570 Bk. SG (974)// Tarama (187), Derleme: Sıyrıncak "kaygan"// Kzk.Tr: Sırğanaq "kaygan yer" (506)// YUyg.Tr: Sirilmaḳ "kaymak, kurtulmak" (355).
571 eblaḳı| Yazmalar: eblaġı (ابلغی). Bk. Eblaḳ, NŞ (255, 255).
572 Yazmalar: Sıġunġunca (سِیغونغونجه). Bk. SG (983).
573 sıġınġunca| Yazmalar: sıġunġunca (سِیغونغونجه)// feżāsı| M1: fezāyī (فزایی); M2, ML, İH, TÜ: feẓāyī (فظایی). Bk. SG (983), NŞ (269, 269), NŞ-Özb (G.269), Külliyat-Yazma2 (209), Divan-Yazma (260*2).

4929 **Sayparġa** (سَيپارغه)[574]: (/s/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “harcamak için, dağıtmaya, saçmaya”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Manĝa yıġmaḳta yitgey miḥnet ü renc
Anĝa sayparġa ḳalġay maẖzen ü genc[575]
(منكا يغماقتا يتكاى محنت و رنج/أنكا سيپارغه قالغاى مخزن و كنج)
4930 **Sėgrise** (سَيْكريسه): (/s/'ler üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “sıçrasa; seğirtse, koşsa”.
4931 **Sızmaḳ** (سِيْزماق)[576]: (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “resmetmek, çizmek; [yazmak]”.
4932 **Sizmek** (سِيْزماک)[577]: (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). [**M2.240a**] “sezmek, anlamak; (**Sizmek/Sızmaḳ**)(سِيْزماک-سِيْزماق)[578] sızmak”.
4933 **Sizilmek** (سِيْزيلماک): (/s/ ve /z/ esre ile). “sezilmek, anlaşılmak”.
4934 **Sizinmek/Sızınmaḳ** (سِيزِيْنماک-سِيزِيْنماق)[579]: (/s/ ve /z/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “sızılmak”.
4935 **Sızġurmaḳ** (سِيْزغورماق)[580]: (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “sızdırmak, sızırmak, eritmek; resmetmek, çizmek, hakketmek”.
4936 **Siz-siz** (سِيْزسيز): (/s/ esre ile). “sizsiniz; (**Sizsiz**) sizsiz; [**Sız**] sız!; çiz!; [**Siz**] sez!”.
4937 **Sizgek** (سِيْزكاک)[581]: (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “gözün ağ tabakası, retina”. [M1.243a]
4938 **Sıġurmaḳ** (سِيغورماق)[582]: (/s/ esre ile, /r/ sükûn ile). “sığdırmak, sığıştırmak”.
4939 **Sıġınmaḳ** (سِيغِيْنماق)[583]: (/s/ ve /ġ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “sığmak, sığışmak; sığınmak”.
4940 **Sıġındurmaḳ** (سِيْغيندورماق)[584]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). “sığındırmak”.
4941 **Sıġġu** (سِيْغغو)[585]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). “sığacak, sığacak yer”.

---

[574] Yazmalar: Sıyparġa (سِيپارغه). (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (127b). Bk. SG (915).
[575] yıġmaḳta| Yazmalar: yıḳmaḳta (يقماقتا)// sayparġa| Yazmalar, AŞ (127b): siperġa (سيپارغه). Bk. SG (915), FŞ (129, XII/38), FŞ-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (498), Külliyat-Yazma1 (510).
[576] Bk. SG (974), Krgz.Tr (654), Tatar.Tr (237), YUyg.Tr (357)// AŞ: Sızmaḳ/Sizmek (128b)// CC: Çiz- “çizmek, yazmak” (51)// Trkm.Tr: Çız- (121)// Moğ-Les: Ciru-/Cura- “çizmek, resim yapmak” (1638).
[577] Bk. SG (974), AŞ (128b), Tatar.Tr (239)// DLT: Sizik- (826)// CC (164), Krgz.Tr (648), YUyg.Tr (349): Sez-// Moğ-Les: Sere-/Seri- (1069).
[578] Yazmalar: Sizmek. SG kaynaklı biçim olmalıdır (974). Bk. Sızġurmaḳ// DLT (822), CC (166), Krgz.Tr (654), Trkm.Tr (579): Sız-// Moğ-Les: Sirgu- “sızmak” (1111); Sirge-/Sirgi- “kurumak, suyu çekilmek” (1112).
[579] Yazmalar: Sizinmek. SG kaynaklı biçim olmalıdır (977). Bk. Sızġurmaḳ.
[580] Bk. SG (977)// AŞ: “sızdırmak” (129a)// DLT: “eritmek” (822)// CC: “cızırdamak, ıslak çalmak” (166)// Kzk.Tr-Oraltay: Sızğır- “çizilirken ses çıkartmak” (251)// Krgz.Tr: Sızğır- “eritmek” (654).
[581] Bk. SG (978).
[582] M1, TÜ: Sıḳurmaḳ (سيقورماق). Bk. SG (980), AŞ (129a)// DLT: Sıgur-/Sıgtur- (818)// Trkm.Tr: Sıgır-/Sıgdır- (574).
[583] M1, TÜ: Sıḳınmaḳ (سيقينماق). Bk. SG (982), DLT (817), CC (164), Trkm.Tr (574), YUyg.Tr (352).
[584] Yazmalar: Sıḳdurmaḳ (سِيْقدورماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41a). Bk. SG (983).
[585] Yazmalar: Sıḳġu (سِيْقغو). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). Bk. SG (983), Arat-Babür (524, Yıl.933/H307a), TB (234, H307a/3).

4942 **Sıġnaḳ** (سِيْغناق): (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "sığınak". [İH.207a]

4943 **Sired** (سِيْرَد)[586]: (/s/ esre ile, /y/ ve /d/ sükûn ile). "sürat, hızlılık, ivinti".

4944 **Sıġurġay** (سِيغورغاى): (/s/ esre ile). "sığdıra, sığıştıra". [ML.204a]

4945 **Sıbḳarġu dikdür-min** (سِيْبقارغو ديک دورمين)[587]: (/s/ esre ile, /y/ ve /b/ sükûn ile). "hepsini birden içmeliyim; başıma diker gibiyim". *Dört Dīvān'dan:*

Belā bezmide sāḳī-yi ecel cām-ı fenā tutsa
Ṭaġar olsun ki aġzımġa ḳoyub sıbḳarġu dikdür-min [ML.203b]
(بلا بزميدا ساقى اجل جام فنا توتسا/طغار اولسون كه آغزيم غه قويوب سيبقارغو ديک دورمين)

4946 **Sivingil** (سِيوِيْنكيل): (/s/, /v/ ve /g/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "sevin!". *Dört Dīvān'dan:*

Sivingil ey köñ̂gül āḫır ki cismiñ̂ içre cān gėldi [**M2.240b**]
Ḳuvan ey cān-ı maḥzūn kim ḥayāt-ı cāvdān gėldi
(سِيوينكيل اى كونكل آخر كه جسمينک ايچره جان گيلدى/قُوان اى جان محزون كيم حيات جاودان گيلدى)

4947 **Sıḳılġan** (سِيقيلغان): (/s/ ve /ḳ/ esre ile). "sıkılmış". *Dört Dīvān'dan:*

Boldı yüz miñ̂ pāre cismimde süñ̂gek ḳan ḳalmadı
Māliş-i hicriñ̂din olmış-min sıḳılġan nār dik[588] [ML.204a, TÜ.132b]
(بولدى يوز مينک پاره جسميمدا سونكاک قان قالمدى/مالش هجرينک دين اولميش مين سيقيلغان نار ديک)

4948 **Sıġġay** (سِيْغغاى)[589]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "sığar". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī taptı mühlik nāledin ol żaʻf kim sıġġay
Ḳalemde nāl andaḳ kim sıġar ol daġı nāl içre[590]
(نوايى تاپتى مهلک ناله دين اول ضعف كيم سيغغاى/قلم دا نال آنداق كيم سيغار اول داغى نال ايچرا)

4949 **Sisgendi** (سِيْسكاندى): (/s/ esre ile, /y/ ve diğer /s/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "[uykudan belinleyip sıçrayıp uyandı; korkudan sıçradı]; ansızın hareket etti". [M1.243b] *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mecnūn'ġa dėgec bu sözler ol ay
Sisgendi anıñ̂ dik ėyleben vay
(مجنون غه دَيكاج بو سوزلار اول آى/سيسكاندى آنينک ديک اَيلابان واى)

4950 **Sızġalı** (سِيْزغالى): (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "resmetmek için, çizmek için; resmedeli, çizeli"[591]. *Dört Dīvān'dan:*

Ezel naḳḳāşı kim çėkti yañ̂gı ay naḳşını gūyā
Ḳalem ṣāf ėyler ėrdi sızġalı ol dil-rübā ḳaşın
(ازل نقّاشى كيم چَيكتى يانكى آى نقشينى كويا/قلم صاف اَيلار اَيردى سيزغالى اول دلربا قاشين)

---

586 Yazmalar: Sėrd (سَيْرد). (/s/ üstün ile, /y/, /r/ ve /d/ sükûn ile)// AŞ: سِيرد (128a)// AŞ-Hüccetiye: سيرت (213)// AŞ-Maarif: Sired (سِيْرَدْ) (125*2)// YUyg.Tr: Sür'et (309)// Azb.Tr.İzahlı: Sürät (IV/172).

587 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Sıbġarġu dikdür (سِيْبغارغو ديک دور). Bk. SG (968).

588 olmış-min| Yazmalar: olmıştur (اولميش تور)// nār| Yazmalar: tār (تار). Bk. SG (985), GS (270, 350), GS-Özb (G.338), Külliyat-Yazma2 (87).

589 M1: Sıġḳay; TÜ: Sıḳġay (سِيْقغاى). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). Bk. SG (980).

590 sıġġay| M1, M2, TÜ: sıḳġay (سيقغاى)// sıġar| M1, M2, TÜ: sıḳar (سيقار). Bk. Sıġar, BV (413, 571), BV-Özb (G.568), Külliyat-Yazma-TB (370).

591 Yazmalar: "çize, resmede". Bk. SG (976).

4951 **Sızdı** (سِيْزدى): (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "resmetti, çizdi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḫāme bile ol ki sini sızdı
Gevherni ḳara ipekge tizdi
(خامه بيله اولكه سينى سيزدى/كوهرنى قرا ايپاک کا تيزدى)
Dört Dīvān'dan:
Noḳṭa-yı müşkdür bu yā ḫālı anıñ cebīn ara
Küfr sevādını ni ḫoş sızdı beyāż-ı dīn ara
(نقطهٔ مشک دور بو يا خالى آنينک جبين آرا/كفر سوادينى نِى خوش سيزدى بياض دين آرا)
4952 **Sıġırçın** (سِيغيرچين)[592]: (/s/ ve /ġ/ esre ile). "sığırcık, çoğurcuk, çekirge kuşu".
4953 **Sıġır ḳuyruḳı** (سِيْغير قويروقى): (/s/ ve /ġ/ esre ile, /y/ sükûn ile). "sarı çiçekli bir bitki, sığırkuyruğu".
4954 **Sıḳmaḳ** (سِيقماق)[593]: (/s/ esre ile). "sıkmak".
4955 **Sıḳılmaḳ** (سِيقيلماق): (/s/ ve /ḳ/ esre ile). "sıkılmak".
4956 **Sıḳtamaḳ** (سِيْقتاماق)[594]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "iç sıkıntısından şiddetli ağlamak". [İH.207b]
4957 **Sirmeydür** (سِيرمايدور)[595]: (/s/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "çalar, sıyırır, kapar".
4958 **Sıḳtatmaḳ** (سِيْقتاتماق)[596]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). [**M2.241a**] "şiddetli bir biçimde ağlatmak".
4959 **Sıḳış** (سِيقيش): (/s/ ve /ḳ/ esre ile). "sıkma".
4960 **Sıḳındu** (سِيقِيْندو)[597]: (/s/ ve /ḳ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] usare, öz su".
4961 **Sėgremek/Sėgrimek/Sėgirmek** (سَيْكراماک-سَيْكريماک-سَيْكيرماک)[598]: (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "sıçramak; seğirtmek, koşmak". [ML.204b]
4962 **Sėgritmek** (سَيْكرِيْتماک)[599]: (/s/ üstün ile, /y/'ler, /g/ ve /t/ sükûn ile). "sıçratmak; seğirttirmek, koşturmak; koşmak".

---

592 Bk. SG (983), Azb.Tr (674), Derleme.

593 Bk. SG (984), DLT (818), CC (165), Krgz.Tr (649), YUyg.Tr (352)// Moğ-Les: Siha-/Siga-/Şaha- (1117).

594 Yazmalar: Sıḳnamaḳ (سِيْقناماق). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41a)// SG: Sıḳtamaḳ/Sıḳtalmaḳ (985)// DLT: Sıgta- "ağlamak"; Sıgıt/Sıxıt "ağlama" (818)// Kzk.Tr: Sıqta- "ağlamak" (501)// Krgz.Tr: Sıkta- "acı acı ağlamak, tasalanmak" (649)// Tatar.Tr: Sıkta-/Sıḳra- "sızlanmak, inlemek" (234)// YUyg.Tr: Siḳirimaḳ "sızlamak" (352)// Trkm.Tr: Sırkıra- "sızlamak, ağrımak" (578)// Moğ-Les: Şarkira-/Şarhira-/Sirkira-/Sirkire- "sızlamak, acı duymak" (1165).

595 M1: 245a; TÜ: yok// Yazmalar: "çalmaz, kapmaz". Bk. SG (970).

596 Yazmalar: Sıḳnatmaḳ (سِيْقناتماق). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41a). Bk. SG (986), AŞ (129b), Krgz.Tr (649)// DLT: Sıgtat-/Sıgdad-/Sıxtat- "ağlatmak" (818).

597 Bk. SG (986), Tarama (186).

598 Yazmalar: Sėgremek. HA kaynaklı biçim olmalıdır (41a)// SG: Sėgrimek/Sėgirmek "sıçramak" (986)// AŞ: Sėgrimek "sıçramak" (129b)// DLT: Sekri- "atlamak, zıplamak" (813)// CC (162), Kzk.Tr (478), Krgz.Tr (643): Sekir- "sekmek, sıçramak, atlamak"// Özb.Tr: Säkrä- "sekmek, sıçramak" (73)// YUyg.Tr: Sekrimek "sıçramak, atlamak" (344)// Moğ-Les: Sege- "sekmek, seğirtmek, sekerek koşmak, tırıs gitmek" (1059); Seküy- "yükselmek"; Seküre- "kalkmak, yukarıya kıvrılmak" (1064).

4963 **Sėgretme/Sėgritme** (سَیْکراتما-سَیْکریتما)[600]: (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). [M1.244a] "dar ve uçurumlu dağ geçidi".
4964 **Sılmaḳ/Silmek** (سِیلماق-سِیلماک)[601]: (/s/ esre ile). "silmek, temizlemek".
4965 **Sılılmaḳ/Sılınmaḳ/Sililmek/Silinmek** (سِیلیلماق-سِیلینماق-سِیلیلماک-سِیلینماک)[602]: (/s/ ve /l/ esre ile). "silinmek, temizlenmek".
4966 **Sıbḳaray** (سِیْبقارای)[603]: (/s/ esre ile, /y/ ve /b/ sükûn ile). "bir dikişte içeyim, hepsini birden içeyim, başıma dikeyim". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā tut bāde kim bir laḥẓa özümdin baray
Şarṭ bu kim her niçe tutsan͡g leb-ā-leb sıbḳaray

(ساقیا توت باده کیم بیر لحظه اوزومدین بارای/شرط بو کیم هر نیچه توتسانک لبالب سیبقارای)

4967 **Sivünmek** (سِیوُنماک)[604]: (/s/ esre ile, /n/ sükûn ile). "sevinmek". *Dört Dīvān'dan:*

Bulut ḥayvān zülālı birle tirgüzdi havā cānın
Sivünmek eşkidin şād-āb ḳıldı sebze müjgānın [TÜ.133a]

(بولوت حیوان زلالی بیرله تیرکوزدی هوا جانین/سَیونماک اشکی دین شاداب قیلدی سبزه مژکانین)

4968 **Sin͡gli** (سِیْنکلی): (/s/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "küçük kız kardeşi; [küçük kız kardeş]"[605]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ata munı, sin͡gil dėben anı
Ėyleb olca ri'āyet imkānı[606]

(آتا مونی سینکیل دَیبان آنی/اَیلاب اولجه رعایت امکانی)

Sedd-i Sikenderī'den:

Bu sözlerdin anı ḳılıb ser-firāz
Yana sin͡glini kim idi Mihrnāz[607]

(بو سوزلاردین آنی قیلیب سرفراز/یانا سینکلی نی کیم ایدی مهرناز)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Sāz ėtti aġalıḳ u sin͡gillik

---

599 ML: yok// SG: Sėgritmek/Sėgirtmek "sıçratmak" (988)// DLT: Sekrit- "atlatmak"; Sekirt- "atı koşturmak" (813)// Krgz.Tr: Sekirt- "sıçratmak, atlatmak" (643)// YUyg.Tr: Sekretmek "sıçratmak, atlatmak" (344).

600 Yazmalar: Sėgretme// SG: Sėgritme (988)// Krgz.Tr: Sekirtme aşuu "zor geçilen çıkıntıları, uçurumları çok bulunan dağ geçidi" (643).

601 Yazmalar: Sılamaḳ (سِیلاماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41a)// SG: Sılmaḳ/ġ (988)// Trkm.Tr: Sıl- (575)// Moğ-Les: Sili-/Sile- "seçmek, iyisini ayırmak; ayıklamak" (1095).

602 Yazmalar: Sınılmaḳ (سِینِلماق). (/s/ ve /n/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41a)// SG: Sılılmaḳ/Sılınmaḳ (989).

603 M1, M2, İH, TÜ: Sıbġaray "bir dikişte içerim". Bk. SG (968).

604 SG: Sėvinmek (1003); Sėvünmek (86)// DLT: Sewin-/Sewün- (815)// CC: Sevün-/Sövün-/Sövin-/Söyn- (164).

605 SG: Sin͡gil "küçük kız kardeş"; Sin͡gli "küçük kız kardeşi" (1001). Bk. Sin͡gil// AŞ: Sin͡gil/Sin͡gli "küçük kız kardeş" (130a)// DLT (825), YUyg.Tr (355): Sin͡gil "küçük kız kardeş"// Kzk.Tr: Sin͡gli "küçük kız kardeş" (508)// Krgz.Tr: Sinğdi "küçük kız kardeş" (655).

606 munı sin͡gil dėben anı| Yazmalar: sin͡gli dėben munı anı (سینکلی دَیبان مونی آنی). Bk. SS (374, 4129), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (770).

607 idi| Yazmalar: ḳılıb (قیلیب). Bk. Sİ (288, 3598), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (865).

Köp istedi sin̂glidin biḥillik [**M2.241b**]

(ساز اَيتّى آغاليق و سينكيل ليک/كوپ ايستادى سينكلى دين بحل ليک)

4969 **Sayradı** (سَيرادى)[608]: (/s/ üstün ile, /r/ medli elif ile). "şakradı, şakıdı, öttü". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçük kim an̂glamış ėrdi yek-ā-yek

Barın sayradı andaḳ kim çekāvek[609]

(نيچوک كيم آنكلاميش اَيردى يكايک/بارين سيرادى آنداق كيم چكاوک)

4970 **Sėgrir idi** (سَيْكرير ايدى): (/s/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile, /r/ esre ile, /y/ ve diğer /r/ sükûn ile). "sıçrar idi; seğirtirdi, koşardı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Sėgrir idi ol çaḳın pey-ā-pey

Andın görünüb ḳabīle vü ḥay [İH.208a]

(سَيكرير ايدى اول چاقين پياپى/آندين كورونوب قبيله و حى)

4971 **Sisgenmegey** (سِيْسكانماكاى): (/s/ esre ile, /y/ ve diğer /s/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [M1.244b] "[uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmaya; korkudan sıçramaya]; ansızın hareket etmeye".

4972 **Silemek/Sılamaḳ** (سِيْلاماک-سِيْلاماق)[610]: (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile). "sıvamak, sıvazlamak, okşamak".

4973 **Sileşmek/Sılaşmaḳ** (سِيلاشماک-سِيلاشماق)[611]: (/s/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "birbirini okşamak".

4974 **Silkmek** (سِيْلكماک)[612]: (/s/ esre ile, /y/, /l/ ve /k/ sükûn ile). "silkmek, sarsmak". [ML.205a]

4975 **Sılıġ aḳça** (سِيليغ آقچه): (/s/ ve /l/ esre ile, /ç/ üstün ile). "[Rūm Tr.] yazısı silinmiş altın sikke, silik akçe".

4976 **Sėmirmek** (سَيمِيْرماک)[613]: (/s/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "semirmek, semizlemek".

4977 **Sėmiz** (سَيميز)[614]: (/s/ üstün ile). "semiz, besili".

4978 **Sınıḳmaḳ** (سِينِيْقماق)[615]: (/s/ ve /n/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "kırılmak, gücenmek; zayıflamak, güçsüz düşmek, güçten düşmek".

4979 **Sınamaḳ** (سِيناماق)[616]: (/s/ esre ile, /n/ medli elif ile). "sınamak".

---

608 Bk. SG (917), DLT (812), Krgz.Tr (642), YUyg.Tr (343), Trkm.Tr (566)// AŞ: Sıyradı (128a).

609 an̂glamış ėrdi| Yazmalar: an̂gladı barın (آنكلادى بارين). Bk. SG (917), FŞ (407, XLIV/93), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (576).

610 Yazmalar: Silemek. SG kaynaklı biçim olmalıdır (989)// AŞ: Sıla- (129b/604)// MU: Sılanmaḳ (T775b/20)// CC: Sıla- (165)// Krgz.Tr: Sıla-/Sıyla- (649/653)// YUyg.Tr: Silimaḳ (353).

611 Yazmalar: Sileşmek. SG kaynaklı biçim olmalıdır (991)// YUyg.Tr: Silaşmaḳ "okşaşmak" (353).

612 Bk. SG (991), DLT (824), CC (166), Krgz.Tr (650), Trkm.Tr (579)// YUyg.Tr: Silkimek (353)// Moğ-Les: Silgege-/Silge-/Şilgee-/Silged-/Silgüd- "silkinmek" (1095).

613 Yazmalar: Sėmizmek (سَيميْزماک). (/s/ üstün ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41a)// SG: Semirmek/Sėmirmek (902/992)// DLT: Semri- (813)// CC (162), Krgz.Tr (644), YUyg.Tr (345): Semir- // Trkm.Tr: Semre- (569).

614 SG: Semiz/Sėmiz (903/992)// DLT: Semiz/Semüz (813)// CC: "yağ" (162)// Krgz.Tr (645), Trkm.Tr (569): Semiz// YUyg.Tr: Sėmiz (350)// Moğ-Les: Semece/Semeci(n)/Semj "içyağı" (1067).

615 Bk. SG (994), Tarama (186), Mlk.Tr (343), Derleme.

4980 **Sınalmaḳ** (سِينالماق)[617]: (/s/ esre ile, /n/ medli elif ile). "sınanmak".
4981 **Sin̂gmek** (سِيْنكماك)[618]: (/s/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çekilmek, sinmek, içine işlemek, nüfuz etmek; saklanmak; dalmak, derinliğine varmak; yemek sindirilmek; katlanmak".
4982 **Sin̂gremek** (سِيْنكراماك)[619]: (/s/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "için için ağlamak, yavaş ve gizli ağlamak".
4983 **-SI** (سى)[620]: (/s/ esre ile). "-sI [iyelik] eki".
4984 **Sıġmaḳ** (سِيْغماق)[621]: (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "sığmak".
4985 **Sin̂girlemek** (سِيْنكِرلاماك): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.242a**] "ayak sinirini kesmek, sinirlemek"[622].
4986 **Saypaġucı** (سَيپاغوجى)[623]: (/s/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /c/ esre ile). "harcayan, dağıtıcı, saçan". *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:
Her ni ki ḳazġandım u yıġdım tamām
Ḳıldım anı saypaġucıġa ḥarām[624]
(هر نِى كه قازغانديم و يِغديم تمام/قيلديم آنى سيپاغوجى غه حرام)
4987 **Sin̂gürübtürler** (سِيْنكوروبتورلار): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/, /r/ ve /t/ ötre ile). "[sindirmişler, nüfuz ettirmişler; daldırmışlar; yemeği sindirmişler]; katlanmışlar, yutmuşlar". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Ol ḥażret [yıllar] anın̂g bed-ḫūyluġını görüb sin̂gürübtürler.
(اول حضرت آنينک بدخوى لوغى نى كوروب سينكوروبتورلار)
4988 **Sıbḳarıb** (سِيْبقاريب)[625]: (/s/ esre ile, /y/ ve /b/ sükûn ile, /r/ esre ile). "hepsini içip,

---

616 Yazmalar: Sinemek (سِيناماك). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (995). Bk. DLT (820), CC (165), Tatar.Tr (235)// Kzk.Tr: Sın "deneme, sınama, deney; eleştiri; doğal özellik, doğal yapı"; Sına- "sınamak, denemek; eleştirmek" (503)// Krgz.Tr: Sın "imtihan; eleştiri; iç vasıf, karakter" (649-650); Sına-/Sında- "müşahede etmek; sınamak, denemek; eleştirmek" (650)// Mlk.Tr: Sın "görünüş, kılık, sıfat"; Sına- "denemek; görmek, geçirmek; gözetlemek, dikkatle bakmak" (342)// YUyg.Tr: Sinimaḳ "denemek" (354)// Trkm.Tr: Sın "görme, gözden geçirme; gözleme, gözetleme"; Sına- "sınamak, denemek" (575)// Moğ-Les: Sinci/Şinj/Singsi "görünüş, biçim"; Sinci-/Şinji- "incelemek, gözden geçirmek, dikkatle bakmak, gözlem yapmak" (1106).

617 Yazmalar: Sinelmek (سِينالماك). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (996). Bk. AŞ (130b), DLT (820), CC (165), Krgz.Tr (650), YUyg.Tr (354), Trkm.Tr (576).

618 Bk. SG (996)// DLT: "(yemek) sinmek; saklanmak; (gönüle) etkilemek, işlemek; (su, yere) batmak, emilmek" (824)// CC: "sinmek, emilmek" (167)// Trkm.Tr: "sindirilmek, hazmolmak; sinmek, sızmak" (580)// Moğ-Les: Singge-/Şinge- (1103).

619 Bk. SG (999), AŞ (130a), MU (T776a/13), Külliyat-Yazma2 (569)// Tarama: Sinlemek/Sin̂glemek/Sin̂gilemek/Sin̂gildemek "iniltili ses çıkarmak" (188)// Derleme: Sinlemek/Sinilemek/Sin̂gilemek "hafif sesle inleyerek ağlamak".

620 M1: 242a; TÜ: yok.

621 M1, TÜ: yok. Bk. SG (979), DLT (817), YUyg.Tr (352), Trkm.Tr (574)// Krgz.Tr: Sıy- (652).

622 Yazmalar: "izlemek, izini sürmek". Pey "Fa. sinir; iz" alamlarından ikinci anlamı düşünülerek bu biçimde verildiği anlaşılmaktadır. Bk. SG (999), Tarama (188).

623 Yazmalar: Sıypaġucı (سِيپاغوجى). (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile, /c/ esre ile). Bk. AŞ (126b), SG (916).

624 yıġdım| Yazmalar: yıḳdım (يِقديم)// anı| ME: alıp. Bk. AŞ (126b), SG (916), ME (119/22a, 617).

625 ML: 205b; İH: 208b// SG: Sıbḳarıb "hepsini içip" (968)// AŞ: Sıpḳarıb "sömürüp" (127b).

sömürüp". *Dört Dīvān'dan:*
Sıbḳarıb cāmī sipihr aḳdāḥın ėyley rīz rīz [M1.245a]
Niçe çėkgey-min zebūnluḳ çarḫ bī-dādı bile[626]
(سیبقاریب جامی سپهر اقداحین اَیلای ریز ریز/نیچه چَیککای مین زبونلوق چرخ بیدادی بیله)
4989 **Saypamaḳ** (سَیپاماق)[627]: (/s/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "harcamak, dağıtmak, saçmak". [İH.208b, TÜ.133b]
4990 **Sėkiz gül-bergi** (سَیکیز کل برکی): (/s/ üstün ile, /k/ esre ile, /z/ sükûn ile). "sekiz tırnağından kinayedir". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Ferhād'ın ölümünde şöyle der:
Sėkiz gül-bergi birle bī-te'emmül
Sarıġ gül üzre aḳızdı ḳızıl gül
Bolub barmaġları ḳandın ḥınā-reng
Velī la'lı ḳururdın keh-rübā-reng [ML.205b]
(سَیکیز کل برکی بیرله بی تامّل/ساریغ کل اوزره آقیزدی قیزیل کل
بولوب بارماغلاری قاندین حنا رنک/ولی لعلی قورودین کهربا رنک)
4991 **Siñgürgüci** (سِیْنکورکوجی): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "sindiren, nüfuz ettiren; daldıran; yemeği sindiren; katlanan, yutan". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ḫāmlarnı bişürgüci ve ṭa'āmlarnı siñgürgüci.
(خام لارنی بیشورکوجی و طعام لارنی سینکورکوجی)
4992 **Sıġmaġay** (سِیْغماغای): (/s/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "sığmaz". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Kim ṣıfatı sıġmaġay evrāḳ ara
Dėmeyin evrāḳ ki āfāḳ ara
(کیم صفتی سیغماغای اوراق آرا/دَیمایین اوراق که آفاق آرا)
4993 **Sındurduñ** (سیندوردونک)[628]: (/y/ ve /n/'ler sükûn ile). "kırdın, sındırdın". *Dört Dīvān'dan:*
Çün Nevāyī köñglini sındurduñ imdi bütmegi
Mümkin ėrmes itti çün her yan tüşüb bir pārçe[629] [**M2.242b**]
(چون نوایی کونکلینی سیندوردونک ایمدی بوتماکی/ممکن اَیرماس ایتّی چون هر یان توشوب بیر پارچه)
4994 **Siñgirletmek** (سِیْنکِرلاتماک): (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /t/ sükûn ile). "ayak sinirini kestirmek"[630].
4995 **Sin-sin** (سِین سین): (/s/ esre ile). "sensin; [**Sın**][631] mezar, gömüt, sin; [**Sın**] kırıl!, sın!; [**Sīn**] alfabenin bir harfi". *Dört Dīvān'dan:*
Ey zühd yolum urma ki bu merḥale içre

---

[626] ėyley| ML, İH: ėyleb// zebūnluḳ| ML, İH: zebūnlıḳ. Bk. GS (425, 577).
[627] Yazmalar: Sıyparmaḳ (سِیپارماق). (/s/ esre ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (128a). Bk. SG (915), MK (329, 105a/1)// DLT: Saypa- "harcamak, çar çur etmek" (811).
[628] M1: 242a; TÜ: yok.
[629] itti| Yazmalar: anı (آنی). Bk. FK (510, 554), FK-Özb (G.524), Divan-Yazma (482*2).
[630] Yazmalar: "izletmek, izini sürdürmek". Pey "Fa. sinir; iz" alamlarından ikinci anlamı düşünülerek bu biçimde verildiği anlaşılmaktadır. Bk. SG (1000).
[631] Bk. SG (1000), DLT (819), CC (165), Mlk.Tr (342).

Maḳṣadġaca sin-sin biri yüz mīn̂g ḫaṭarımdın[632]

(ای زهد یولوم اورما که بو مرحله ایچرا/مقصدغه جا سین سین بیری یوز مینک خطریمدین)

4996 **Sincileyin** (سِیْنجیلایین)[633]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ ve /y/ esre ile). "senin gibi".

4997 **Sinsiz/Sinsizin** (سِین سیز-سِین سیزین): (/s/ esre ile). "sensiz". [İH.209a]

4998 **Sınġraḳ** (سِیْنغراق)[634]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ ve /ġ/ sükûn ile). "şeftali ve kayısı gibi meyvelerin yassı çekirdeği". [ML.206a]

4999 **Sin̂girli yapraġ** (سِیْنکیرلی یاپراغ)[635]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "[Rūm Tr.] sinir otu". [M1.245b]

5000 **Sinlik** (سِین لیک)[636]: (/s/ esre ile). "seninki; benlik, kişilik, kimlik"[637].

5001 **Sivdürmek** (سِیْودورماک): (/s/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /d/ ötre ile). "sevdirmek".

5002 **Sivişmek** (سِیوِشماک): (/s/ ve /v/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "sevişmek, birbirini sevmek"[638].

5003 **Sivindürmek** (سِیوِیْندورماک): (/s/ ve /v/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "sevindirmek".

5004 **Sivgü** (سِیْوکو)[639]: (/s/ esre ile, /g/ ötre ile). "sevgi".

5005 **Sıyırmaḳ** (سِیْیِرماق)[640]: (/s/ esre ile). "kaydırmak; [sıyırmak]".

5006 **Sivüklük/Siviklik** (سِیوُوکلوک-سِیویکلیک)[641]: (/s/ esre ile, /v/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "sevgi, aşk; sevilen, sevgili".

5007 **Siverem** (سِیوارام): (/s/ esre ile, /r/ medli elif ile, /m/ sükûn ile). "severim". *Dört Dīvān'dan:*

Yalġuz anı siverem kim man̂ga bar

Ol ḫoş özge kişi yoḳ aṣlā ḫoş

(یالغوز آنی سیوارام کیم منکا بار/اول خوش اوزکا کیشی یوق اصلا خوش)

5008 **Sivin** (سِیوِن): (/s/ ve /v/ esre ile). "sevin!, mutlu ol!". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī yigitin̂g naẓmın̂ga meyl ėtti sivün

---

632 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (367, 493).

633 Yazmalar: Sıḫlayın (سِیْخلایین). (/s/ esre ile, /y/ ve /ḫ/ sükûn ile, /y/ esre ile) "gibi". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41b). Bk. SG (1000)// Tarama (184), Derleme: Sencileyin.

634 Bk. SG (1001).

635 Yazmalar: Singüli (سِیْنکولی). (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41b). Maddenin yapraġ kısmı da yanlışlıkla açıklama kısmına dahil edilmiştir// SG: (Rūmī)Sin̂girli yapraġ/Baġ yaprağı/Baġa yaprağı (1001/453)// Derleme: Sinirli yaprak.

636 ML.205b, İH: Sizlik. Bk. SG (1001).

637 Yazmalar: SG'deki ta'ayyün (تعیّن) "kişilik", HA kaynaklı yanlış olarak (41b), mu'ayyen (معیّن) "belirli" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1001)// Tarama: Senlik "sana ait olan benlik, kişilik" (184)// Krgz.Tr: Sendik "seninki" (645).

638 Yazmalar: "birbiriyle arkadaş olmak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41b). Bk. SG (1003)// DLT: Sewiş- (816).

639 Yazmalar, Cl (64), HA (41b): Sivgüm (سِیْوکوم). Bk. SG (1004)// Tarama: Sevgü (184).

640 Yazmalar: Sırmaḳ (سِیرماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41b). Bk. SG (1004)// Krgz.Tr: Sıyır- "sıyırmak" (653)// Kzk.Tr (499), Mlk.Tr (341): Sıdır- "sıyırmak".

641 Yazmalar: Sivürgülük (سِیوُرکولوک). (/s/ esre ile, /v/ ve /g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41b). Bk. SG (1004)// AŞ: Sėvük "sevgi"; Sėvüklük "sevmeklik" (131a)// DLT: Sewük "sevgili, sevilen şey"; Sewüglük "sevgi" (816)// Kzk.Tr: Süyikti "sevgili" (496).

Kim naṣīb oldı sanĝa ṣāḥib-i idrāk yigit[642]

(ای نوایی پکیتینک نظمینکا میل اَیتّی سِیوون/کیم نصیب اولدی سنکا صاحب ادراک پکیت)

5009 **Sınalıb** (سِینالیب)[643]: (/s/ esre ile, /n/ medli elif ile). "sınanmış, denenmiş". [TÜ.134a]

5010 **Silk** (سِیْلک)[644]: (/s/ esre ile, /y/, /l/ ve /k/ sükûn ile). "silk!, sars!". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Tā ki ni ėlginĝdedür almaydur ol

Barçasıdın silk itek ü tart ḳol

(تا که نِی اَیلکینکدادور آلمایدور اول/بارچه سیدین سیلک ایتاک و تارت قول)

5011 **Sivmek** (سِیْوماک): (/s/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). "sevmek". Luṭfī'den:

Sin kibi sulṭānnı sivmek ḥaddım ėrmestür velī [**M2.243a**]

Bu belālıḳ 'aşḳ farḳ ėtmes gedā vu şāhnı[645]

(سین کیبی سلطان نی سیومک حدّیم اَیرماستور ولی/بو بلالیق عشق فرق اَیتماس کدا و شاهنی)

5012 **Sivdi** (سِیْودی): (/s/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). "sevdi". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī sivdi bir Lūlī'ni gėzdik rub'-ı meskūnda

Eger Arlat eger Barlas eger Tarḫan eger Sulduz[646]

(نوایی سیودی بیر لولینی گَیزدیک ربع مسکون دا/اکر اَرلات اکر بَرلاس اکر تَرخان اکر سُولدوز)

5013 **Sivmiş** (سِیْومیش): (/s/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). "sevmiş". *Dört Dīvān'dan:* [M1.246a]

Nevāyī'ni dėb ėrmiş-sin ki mindin özgeni sivmiş

Kem olmas Allāh Allāh sindin uşbu bed-gümānlıġlar

(نوایی نی دَیب اَیرمیش سین که میندین اوزکه نی سِیومیش/کم اولماس الله الله سیندین اوشبو بدکمان لیغ لار)

5014 **Siver** (سِیْوار): (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile, /v/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "sever". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Gördi atasın ki siver yaşını

Yaş töküben ḳıldı girih ḳaşını[647] [ML.206b]

(کوردی آتاسین که سِیوار یاشینی/یاش توکوبان قیلدی کره قاشینی)

5015 **Sip** (سِیپ): (/s/ esre ile, /p/ sükûn ile). "serp!, saç!, dağıt!".

5016 **Sivündi** (سِیوُندی): (/s/ esre ile, /n/ sükûn ile). "sevindi". [İH.209b]

5017 **Sivüb** (سِیووب): (/s/ esre ile, /v/ ötre ile). "sevmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Cāndın sivüb anı bī-nevālar

Her kim ki görüb ḳılıb du'ālar

(جاندین سیووب آنی بینوالار/هر کیم که کوروب قیلیب دعالار)

5018 **Sızıb** (سِیزیب): (/s/ ve /z/ esre ile). "resmetmiş, çizmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Meger Ferhād cānıdın sızıb ḳanıdın ėtti reng

---

642 sivün| Yazmalar, SG (1003): sivin (سِیوِن). Bk. GS (87, 85), GS-Özb (G.81), Külliyat-Yazma-TB (29), Külliyat-Yazma2 (41).

643 Yazmalar: Sınalub (سِینالوب). Bk. AŞ (130b), SG (996).

644 M1, TÜ: yok. Bk. SG (991).

645 sulṭānnı| Yazmalar: sulṭānı (سلطانی)// belālıḳ| M1, M2, TÜ: belālıġ (بلالیغ). Bk. Ėrmestür, LD (255/430a, 350).

646 Sulduz| M1, TÜ: Suldus (سولدوس). Bk. AŞ (135a), NŞ (203, 203), NŞ-Özb (G.203), Külliyat-Yazma-TB (181).

647 atasın| Yazmalar: atası (آتاسی). Bk. HE (405, LV/9), HE-Özb (LV), Külliyat-Yazma-TB (468).

Ḳader ṣūret-geri şīrīn leb-i la‘l-ı şeker-bārın[648]
(مکر فرهاد جانیدین سیزیب قانیدین اَیتّی رنک/قدر صورتکری شیرین لب لعل شکربارین)
5019 **Soyurġamışı** (سُیورغامیشی)[649]: (/s/ ve /y/ ötre ile, /ş/ esre ile). "Moğ. lütuf, ihsan, bağış, lütfeteme, iltifat, okşayış".
5020 **Sındurġan** (سِیْندورغان)[650]: (/s/ esre ile, /y/, /n/ ve /r/ sükûn ile). "sındıran, kıran, parçalayan". *Dört Dīvān'dan:*
Töküb mey muḥtesib min yıġladım līkin ol üsrükge
Su gėltürmek hemān u kūze sındurmaḳ hemān ėrmiş[651]
(توکوب می محتسب مین یِغلادیم لیکن اول اوسروک کا/سو گیلتورماک همان و کوزه سیندورماق همان اَیرمیش)
5021 **Sıġa almay** (سِیغا آلمای)[652]: (/s/ esre ile, /ġ/ medli elif ile). "sığamadan". *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Köp urub söz dėmekde tāb ile pīç
Sıġa almay bular arasıġa hīç
(کوپ اوروب سوز دَیماک دا تاب ایله پیچ/سِیغا آلمای بولار آراسی غه هیچ)
5022 **Siñgürgey** (سِیْنکورکای)[653]: (/s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "sindire, nüfuz ettire; daldıra; yemeği sindire, hazmede; katlana, yuta". *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Şehdin ol bendelıḳ ki görgey-min
Ḥavṣala ḳayda kim siñgürgey-min
(شه دین اول بنده لیق که کورکای مین/حوصله قایدا کیم سینکورکای مین)

/ş/ Babı elif ile (73 söz ve deyim)[654]

5023 **Şāb** (شاب)[655]: (/ş/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "genç, delikanlı". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī niçe az azġına mey medresede
Deyr ara gir ki içer şeyẖ tola şāb tola
(ای نوایی نیچه آز آزغینه می مدرسه دا/دیر آرا کیر که ایچار شیخ تولا شاب تولا)
5024 **Şā-bāş** (شاباش)[656]: (/b/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "aferin, alkış; saçı; düğünde çalgıcı ve oyuncular için toplanan para. Şād-bāş'ın kısaltılmış biçimidir". [**M2.243b**] *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

648 leb-i| Yazmalar: leb ü (لب و). Bk. SG (975), GS (375, 504), GS-Özb (G.489), Külliyat-Yazma2 (113), Külliyat-Yazma-TB (99), Divan-Yazma (448*2).
649 M1, İH: Sayuġamışı (سَیُوغامیشی). (/s/ üstün ile, /y/ ötre ile, /ş/ esre ile); M2, ML: Sıyuġamışı; TÜ: yok// FV'den yanlış aktarılmış olmalıdır (682: Sayurġamışı). Bk. Soyurġamaḳ.
650 M1: 243a; M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (994), CC (172)// DLT: Sıḍır- "sıyırmak; soymak" (817)// Mlk.Tr: Sıdır- "sıyırmak, derisini yüzmek" (341)// Moğ-Les: Şudur- "kabuğunu soymak, yırtmak, çekip çıkarmak" (1171).
651 min| M1: köp (کوپ)// gėltürmek| M1: gėltürgen (گیلتورکان)// sındurmaḳ| M1: sındurġan (سیندورغان)// ėrmiş| M1: bolġay (بولغای). Bk. BV (200, 264), BV-Özb (G.264), Külliyat-Yazma2 (335), Külliyat-Yazma-TB (318), Divan-Yazma (256*2).
652 M1, M2, TÜ: yok; ML: 205b; İH: 208a.
653 M1, M2, TÜ: yok; ML: 206a; İH: 209a. Bk. SG (998)// DLT: Siñgir-/Siñgür- "yutmak; (yağı, deriye) yedirmek" (825)// CC: Singir- "sindirmek, içine almak" (167)// Trkm.Tr: Siñdir-/Siñgir- "sindirilmek, hazmetmek; bir şeyin içine sinmek" (580).
654 M1, İH, TÜ: yok; ML: 68 söz.
655 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Dehhuda.

Çėkib gerdūṅga tört andaḳ binā baş
Ki gerdūn dėb anĝga her laḥẓa şā-bāş
(چَیکیب کردون غه تورت آنداق بنا باش/که کردون دَیب آنکا هر لحظه شاباش)

5025 **Şapa/Şapat/Şapalaḳ** (شاپا-شاپات-شاپالاق)[657]: (/p/ medli elif ile). "şaplak, sille, şamar, tokat".

5026 **Şatu** (شاتو)[658]: (/t/ ötre ile). "merdiven".

5027 **Şādırvān** (شادِروان)[659]: (/d/ esre ile, /r/ sükûn ile). "Bārbud'un icat ettiği otuz nağmeden biri; padişahın eyvanı önüne yapılan gölgelik ve büyük perde; [çadır, otağ; şadırvan, çevresi musluklu ve ortası fıskiyeli olan kubbeli çeşme]".

5028 **Şarıldamaḳ** (شارِیْلداماق)[660]: (/r/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). [M1.246b] "şarıldamak, şırıldamak".

5029 **Şaşılıḳ** (شاشیلیق)[661]: (/ş/ esre ile). "[Rūm Tr.] şaşılık".

5030 **Şaġırdaḳ** (شاغِرداق)[662]: (/r/ sükûn ile, /d/ medli elif ile). "iki şeyin birbirine değmesiyle oluşan ses, şakırtı". [TÜ.134b]

5031 **Şalġurt** (شالغورت)[663]: (/l/, /r/ ve /t/ sükûn ile). "melez hayvan, kırma hayvan".

5032 **Şaġıldaḳ** (شاغِیْلداق)[664]: (/y/ ve /l/ sükûn ile). "koyunlarda kuyruk altında toplanan pislik".

5033 **Şaḳa** (شاقه): "[Rūm Tr.] şaka, alay".

5034 **Şaḳırdı** (شاقِیْردی): (/y/ ve /r/ sükûn ile). "iki şeyin birbirine değmesiyle oluşan ses, şakırtı".

5035 **Şavlum** (شاولوم)[665]: (/v/ sükûn ile). "oynak, hoyrat".

5036 **Şay** (شای)[666]: "kazançlı ve yararlı iş sahibi, varlıklı, zengin, güçlü; kazançlı ve yararlı iş".

5037 **Şaḳ** (شاق)[667]: "oluk".

/ş/ Babı /b/ ve /p/ ile

---

656 Bk. BR-Muin (1217).

657 Şapat| Yazmalar: yok. HA kaynaklı biçim olmalıdır (41b)// SG: Şapat/Şapalaḳ (1005)// Kzk.Tr: Şapalaq (629)// YUyg.Tr: Şapilaḳ (374)// Trkm.Tr: Şapbat/Şapalak (600).

658 Bk. SG (1005)// Krgz.Tr: Şatı "el merdiveni" (681)// Moğ-Les: Şatu(n) "merdiven, basamak; adım; aşama, kat" (1166).

659 M2, ML, İH, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 424a; M2: 421b; TÜ: 235a. Bk. SG (1425), FV (682)// BR-TDK: Şādurvān (704),

660 Yazmalar: Şerildemek (شارِیْلداماک). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (1005). Bk. Krgz.Tr (680).

661 Yazmalar: Şaşlik (شاشلیک). (/ş/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (41b)// SG: Şaşilik (1006).

662 Bk. SG (1006)// Trkm.Tr: Şagırda- "hışırdamak" (596); Şakırda- "şıkırdamak"; Şakırdı "şakırtı" (598).

663 Yazmalar: Şalḳurt (شالقورت). Bk. SG (1006)// Kzk.Tr: Şalğırt "saça, sakala düşen ak" (625)// YUyg.Tr: Şalġut "melez, karışık" (373).

664 Bk. SG (1006)// Derleme: Şakıldak.

665 Yazmalar: Şadlum (شادلوم). (/d/ sükûn ile). Bk. SG (1006), Aḳsın// Mlk.Tr: Şavluh "Kafkas-Kabardin cinsi at" (363)// Tatar.Tr: Şav "gürültü" (251); Şavlı "gürültülü" (252).

666 Bk. SG (1006)// DLT: Şat "cesaret" (845)// Krgz.Tr: Şay "pekiyi, muhteşem; güç, kuvvet" (682)// Trkm.Tr: Şay "bezek, takı; gerekli araç, gereç" (601)// Dehhuda: "Tanrı".

667 M1, ML, TÜ: yok; İH: üzeri çizili. Bk. BL (63a), Dehhuda.

5038 **Şıban** (شِبیان)[668]: (/ş/ esre ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "Tacik topluluğu, Sart". [İH.210a]
5039 **Şibige** (شِبیکه)[669]: (/ş/ ve /b/ esre ile). "biz, kunduracı bizi". [ML.207a]
5040 **Şeb-reng** (شبرنک)[670]: (/ş/ üstün ile, /b/ sükûn ile). "[Fa. siyah, kara; Siyāvuş'un atının adı; sarıya çalan siyah bir çiçek, yaban gülü; kara ve parlak bir taş, şeve]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Şeb-rengi cihānda köp yügürdi
Çün berr-i 'Arab'ġa yitti turdı
(شبرنکی جهاندا کوپ یوکوردی/چون برّ عرب غه یِتّی توردی)

5041 **Şapaşab** (شَپاشاب)[671]: "sürekli atılan okların bir yere dokunmasından çıkan ses".

/ş/ Babı /r/ ile

5042 **Şerze** (شَرزه)[672]: (/ş/ ve /z/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "yırtıcı; öfkeli, kızgın; güçlü". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [**M2.244a**]

Ḳayda ki ārām tutub şerze şīr
Girdide dürrāc uçuban dilīr
(قایدا که آرام توتوب شرزه شیر/کردیدا درّاج اوچوبان دلیر)

/ş/ Babı /ş/ ile

5043 **Şiş-per** (شِش پر)[673]: (/ş/ esre ile, /p/ üstün ile). "[savaş araçlarından altı dilimli topuz, şeşper]". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'in övgüsünde şöyle der:

Yiti gerdūnġa āfet şiş-peridin
Bolub su ḥūt bağrı ḫanceridin [M1.247a]
(یِتی کردونغه آفت شش پریدین/بولوب سو حوت باغری خنجریدین)

5044 **Şişleb** (شِشلاب): (/ş/ esre ile, diğer /ş/ sükûn ile). "şişleyip, şişe takıp, şişe geçirip".

/ş/ Babı /ġ/ ile

5045 **Şaġab-nāk** (شَغَبناک)[674]: (/ş/ ve /ġ/ üstün ile, /n/ medli elif ile). "gürültü çıkaran, karıştırıcı, kışkırtıcı, coşkun, inleyen". *Ferhād u Şīrīn'den*[675]*:*

Hem-ol bülbül bu gün min-min ki eflāk
Ḳuşī fehm ėylemes min dik şaġab-nāk
(همول بلبل بو کون مین مین که افلاک/قوشی فهم اَیلاماس مین دیک شغبناک)

/ş/ Babı /m/ ile

---

[668] Yazmalar: Şapan (شپان). (/ş/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1008), Arat-Babür (361, H186b), Cl (64).
[669] Yazmalar: Şebe (شبه). (/ş/ ve /b/ üstün ile)// SG: Şibike (1008)// Alt.Tr (163), Krgz.Tr (688): Şibege// Moğ-Les: Sibüge(n)/Şövög (1080).
[670] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1425), BR-TDK (715).
[671] M1, ML, İH, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (726).
[672] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1426), BR-TDK (727).
[673] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1426).
[674] M1, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 424a; M2: 422a; TÜ: 235b. Bk. BL (63b), SG (1426).
[675] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. FŞ (505, LIV/26), FŞ-Özb (LIV).

5046 **Şīpāl** (شِپیال)[676]: (/ş/ esre ile, /p/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "İskender'in ordusunda bulunan yiğit bir komutanın adı. Bazı nüshalarda Çīpāl olarak geçer. **Çīpāl** Hind bir padişahın adıdır". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sipeh-dārlar içre Şīpāl olub
Tehevvürde çün Rüstem-i Zāl olub

(سپهدارلار ایچرا شیپال اولوب/تهوّردا چون رستم زال اولوب)

5047 **Şemīmidin** (شَمیمی دین)[677]: (/ş/ üstün ile). "kokusundan; güzel kokusundan". *Dört Dīvān'dan:*

Boldı bağrım yarası ėyle ʻafen
Ki şemīmidin ėrür bīm-i vebā

(بولدی باغریم یاره سی اَیله عفن/که شمیمی دین اَیرور بیم وبا)

5048 **Şımalıbtur** (شِمالیب تور): (/ş/ esre ile, /t/ ötre ile). "kolu sıvamıştır". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī ḳatlıġa gėlmeydür ol üsrük nige
Pes itek sancıb ḳılıc tartıb şımalıbtur ėlik

(کر نوایی قتلیغه گَیلمایدور اول اوسروک نیکا/پس ایتاک سانجیب قِلیج تارتیب شِمالیب تور اَیلیک)

5049 **Şemūs** (شَموس)[678]: (/ş/ üstün ile). "dikbaşlı, inatçı, azgın, başı sert; /ş/ ötre ile (**Şümūs**) bir çeşit gerdanlık; [güneşler]".

5050 **Şemre** (شَمره)[679]: (/ş/ ve /r/ üstün ile). "sahaflıkta kullanılan bir alet; sülüs ve nesih yazı türünde bazı harflerin üzerine çizilen süs çizgisi; [kolları sıvamak, hazırlanmak]". [TÜ.135a]

5051 **Şem** (شَم)[680]: (/ş/ üstün ile). "koku; [koklamak]; [**Şum**] çarık denen ayakkabı". *Dört Dīvān'dan:*

Müşk-i zülfüñ̂ ʻıṭrıdur şimşād başı üzre şem
Ḳaddıñ̂ astıda ẖamı şimşād ṭarfı dāl ikin[681]

(مشک زلفونک عطری دور شمشاد باشی اوزره شم/قدینک آستیدا خمی شمشاد طرفی دال ایکین)

5052 **Şımal** (شِمال): (/ş/ esre ile). "kolu sıva!".

5053 **Şımalmaḳ** (شِمالماق)[682]: (/ş/ esre ile). "kolu sıvamak, çemrenmek".

5054 **Şemāme** (شَمامه)[683]: "güzel kokulu bir tür küçük kavun, şamama".

/ş/ Babı /n/ ile [**M2.244b**]

---

676 Yazmalar: Şemmāl (شمّال). (/ş/ üstün ile)// Tekrarı| M1.249a, M2.246a, ML.208b, İH.211b, TÜ.136a: Şīpāl// AŞ: Şīpāl "bir pehlivanın adı; yürekli, yiğit. Bazı nüshalarda Çīpāl olarak geçer. Bu takdirde Hind padişahına nispet etmektir" (136b)// BR-Muin: Çīpāl "Lāhūr padişahının adı" (675).

677 ML, İH: yok. Bk. SG (1427), Dehhuda.

678 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1427)// BR-Muin (660), Dehhuda: Şemūs "Çemūş'un Arapça biçimidir".

679 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1426-1427).

680 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1426), BR-Muin (1291).

681 ṭarfı| Yazmalar: ḥarfı (حرفی). Bk. NŞ (477, 479), NŞ-Özb (G.478), Külliyat-Yazma-TB (228).

682 M1, TÜ: yok// Tekrarı| M1.249a, M2.246a, ML.208b, İH.211b, TÜ.136a: Şımalamaḳ (شِیمالاماق). Bk. SG (1011), AŞ (137b)// Krgz.Tr: Şıman-/Şımalan- (686)// YUyg.Tr: Şimaylanmaḳ "sıvanmak" (379)// Moğ-Les: Simala-/Simali-/Şamla- (1099).

683 M1, TÜ: yok. Bk. BL (63a), Dehhuda.

5055 **Şonḳar** (شُنقار): (/ş/ ötre ile). "çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur; padişahların ölümü". *Tārīḫ-i Bābürī'de* 'Ömer Şeyḫ Mīrzā'nın ölümünde şöyle der: [M1.247b]
'Ömer Şeyḫ Mīrzā kebūter ve kebūter-ḫāne bile uçub şonḳar boldı.
(عمر شیخ میرزا کبوتر و کبوترخانه بیله اوچوب شُنقار بولدی)
5056 **Şeng** (شَنک)[684]: (/ş/ üstün ile). "selvi ağacı; tohumluk hıyar; [neşeli, kıvrak, oynak; işveli, nazlı; hayasız; güzel; dolandırıcı; fil hortumu]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Leylī gözi dik fūsūn-ger ü şeng [İH.210b]
Bī-sürme ve-līk sürmeī-reng
(لیلی کوزی دیک فسونکر و شنک/بی سرمه و لیک سرمۀ رنک)

Ta'cīl ile ḳoptı lu'bet-i şeng
Kim bāġ sarı ḳılur-biz āheng
(تعجیل ایله قوپتی لعبت شنک/کیم باغ ساری قیلوربیز آهنک)

Dört Dīvān'dan:
Nefes nefes ḳadeḥ içmesni cezm ėter-min līk
Nitey ki 'işve ḳılur laḥẓa laḥẓa sāḳī-yi şeng[685]
(نفس نفس قدح ایچماسنی جزم اَیتارمین لیک/نیتای که عشوه قیلور لحظه لحظه ساقی شنک)
Çıḳḳalı ḫaṭ ėlni ḳatl ėyler çıḳarmış gūyiyā
Ḫalḳnıñ ḳanıġa ol ḫūn-rīz şūḫ-ı şeng ḫaṭ[686] [ML.207b]
(چیققالی خط اَیلنی قتل اَیلار چیقارمیش کوییا/خلق نینک قانیغه اول خونریز شوخ شنک خط)

/ş/ Babı /v/ ile

5057 **Şüdrün** (شُوْدرون)[687]: (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ ötre ile). "çiy, kırağı; ince yağmur".
Dört Dīvān'dan:
Ḥayvān suyıdur şüdrün 'Īsā demidür salḳın
Bostān sarı cānānım gūyā ki ḫırām ėtmiş
(حیوان سویی دور شودرون عیسی دمیدور سالقین/بستان ساری جانانیم کویا که خرام اَیتمیش)
Leylī ve Mecnūn'dan:
'Āriż ḫoyıdın saçıb nihānī
Şüdrün kibi āb-ı zindegānī
(عارض خوییدین ساچیب نهانی/شودرون کیبی آب زنده کانی)
5058 **Şūr-ābe** (شُورابه)[688]: (/ş/ ötre ile, /b/ üstün ile). "gözyaşı".
5059 **Şudurġu/Şıdurġu** (شُودورغو-شِیدورغو): (/ş/ ve /d/ ötre ile). "ut denilen çalgı aleti"[689];

[684] Tekrarı| M1: 424a; M2: 422a; TÜ: 235b. Bk. SG (1427), BR-TDK (725).
[685] içmesni| Yazmalar: içmekni (ایچماکنی). Bk. NŞ (335, 336), NŞ-Özb (G.336), Külliyat-Yazma2 (221), Divan-Yazma (321*2).
[686] Bu beyit| TÜ: yok// şūḫ-ı| Yazmalar: şūḫ u (شوخ و). Bk. NŞ (281, 282), NŞ-Özb (G.282), Külliyat-Yazma2 (211), Külliyat-Yazma-TB (194).
[687] Yazmalar: Şödrün (شَوْدرون). (/ş/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ ötre ile). Bk. SG (1006)// AŞ: Şüdrün (138a/630)// Özb.Tr: Şüdriñ (116)// Moğ-Les: Sigüder(i)/Şüüder (1089).
[688] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1427), Dehhuda.
[689] Bk. SG (1006)// AŞ: Şıdurġu "çıtırġu denilen saz" (137a)// Moğ-Les: Şudurgu "üç telli bir müzik aleti" (1171).

"Çengiz Ḫan'ın çağdaşı ve Tañĝḳut padişahı"[690]. *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:
Rāst ḳıl āheng-i nevā vu Ḥicāz
Tüz yatuġan birle şıdurġunı sāz[691]
(راست قیل آهنک نوا و حجاز/توز یاتوغان بیرله شیدورغونی ساز)

5060 **Şor** (شَور)[692]: (/ş/ üstün ile). "çövene veya üzerliğe benzer tuzlu bir ot, deve otu; bir Türkmen boyunun adı".

5061 **Şük** (شُوک)[693]: (/ş/ ötre ile). "doğru sözlü; [sessiz, sakin]"[694].

5062 **Şükgine** (شُوککینه)[695]: (/ş/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). "doğru sözlücük; [sessizcik, sakincik]"[696].

5063 **Şükür** (شُوکور)[697]: (/ş/ ve /k/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "şemsiye, padişahın başı üzerine tutulan güneşlik, gölgelik".

5064 **Şükürçi** (شُوکورچی)[698]: (/ş/ ve /k/ ötre ile). "güneş şemsiyesini tutan kimse".

5065 **Şol** (شَوْل)[699]: (/ş/ üstün ile, belirli /v/ ile). [**M2.245a**] "şu, o".

5066 **Şülegey** (شُولاکای)[700]: (/ş/ ötre ile). [M1.248a] "salya, tükürük".

5067 **Şolay** (شَولای)[701]: (/ş/ üstün ile). "Özbekiyye-i Turan ve Ḫ̌ārezm'de: evet".

5068 **Şümür** (شُومور)[702]: (/ş/ ötre ile). "Moğ. çırağ, lamba".

5069 **Şundaḳ/Şunday** (شُونداق-شُوندای)[703]: (/ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "şunun gibi, şöyle".

---

690 Bk. SG (1006)// MGT-Temir: Şidurḫu (266).

691 Bu beyit| M1: 249a; M2: 245b; ML: 208a; İH: 211b; TÜ: 136a// yatuġan| Yazmalar, AŞ (137a/184b): yatuḳı (یاتوقی). Bk. SG (1282), ME (117/21b, 600).

692 Yazmalar: Şur (شُور). (/ş/ ötre ile). Bk. SG (1006)// Krgz.Tr: Şor "tuzlak yer, çorak; felaket" (691)// Moğ-Les: Şor "tuzlu; çorak yer" (1169).

693 Yazmalar: Şök (شَوک). (/ş/ üstün ile)// SG: "doğru sözlü; (Rūm Tr.) gez menni, gez (ılgın) ağacından çıkan bir nevi kudret helvası" (1007)// DLT: Şük "susturma kelimesi" (846)// Krgz.Tr (693), YUyg.Tr (383): Şük "sessiz, sakin"// Moğ-Les: Sigud/Şūd/Şugud "doğru, doğruca, doğrudan; hemen, çabucak; kesinlikle, mutlaka" (1085).

694 Yazmalar: SG'deki rāst (راست) "doğru", HA kaynaklı yanlış olarak (42a), esb (اسب) "at" biçiminde verilmiştir.

695 Yazmalar: Şökgine (شَوککینه). (/ş/ üstün ile, /k/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). Bk. SG (1007), FK (537, 583).

696 Yazmalar: SG'deki rāst (راست) "doğru", HA kaynaklı yanlış olarak (42a), esb (اسب) "at" biçiminde verilmiştir.

697 Yazmalar: Şügür (شُوکور). (/ş/ ve /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1007)// Moğ-Les: Sikür/Şüher (1093).

698 Yazmalar: Şügürçi (شُوکورچی). (/ş/ ve /g/ ötre ile). Bk. SG (1007)// Cl: Şükürçi (64).

699 Bk. SG (1007)// Kzk.Tr: Sol "şu, bu, o" (485)// Krgz.Tr: Şol (690)// Tatar.Tr: Şul "şu; bu" (257)// YUyg.Tr: Şu/Şul "şu" (381)// Trkm.Tr: Şol "bu, şu" (608)// Derleme: Şol "şu".

700 AŞ: Sülegey (134b/621). Bk. Sülegey// SG: Şülegey (1007)// Krgz.Tr: Şilekey (689)// Mlk.Tr: Silegey (348)// YUyg.Tr: Şölgey (381)// Trkm.Tr-Hamzayev: Sülekey// Moğ-Les: Silüsün/Şüls "salya"; Silükey/Şülhiy "salyalı" (1098).

701 M2: Şulay (/ş/ üstün ile); ML, İH: Şulay. Bk. SG (1007)// Kzk.Tr: Solay "şöyle, böyle; öyle (onaylama bildirir)" (486) (487)// Tatar.Tr: Şulay "şöyle; doğru" (257).

702 Bk. SG (1007)// Cl: Şomur (64)// Radloff: Şümür (666).

5070 **Şüdrüni dik** (شُودرونیدیک)[704]: (/ş/ ötre ile, /n/ esre ile). “çiyi gibi”. [TÜ.135b]

/ş/ Babı /y/ ile [ML.208a, İH.211a]

5071 **Şırdaġ** (شِیْرداغ)[705]: (/ş/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “eyerin altına konulan keçe, teğelti; [halı gibi kullanılan keçe]; [yenleri kısa ve önü açık üste giyilen] bir tür kaftan”. *Dört Dīvān'dan:*

Servġa tartıb ḳabā çėkgen ḳuyaşġa sāye-bān
Çābüküm boyıda şırdaġ başıda ḳalpaġıdur
(سروغه تارتیب قبا چَیککان قویاشغه سایه بان/چابکوم بوییدا شیرداغ باشیدا قلپاغی دور)

Gül-i ra‘nādın ėtti kisvetin serv-i revān yā-ẖod
Sarıġ tirlik üze ol şūẖ mu gėymiş ḳızıl şırdaġ
(کل رعنادین اَیتّی کسوتین سرو روان یا خود/ساریغ تیرلیک اوزه اول شوخ مو گَیمیش قیزیل شیرداغ)

Şāh u tāc u ẖil‘atī kim min temāşā ḳılġalı
Özbekim başıda ḳalpaḳ ėgnide şırdaġı bes
(شاه و تاج و خلعتی کیم مین تماشا قیلغالی/اَوزبکیم باشیدا قالپاق اَیکنیدا شیرداغی بس)

5072 **Şıbaḳ** (شِیباق): (/ş/ esre ile, /b/ medli elif ile). “yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için kullanılan çalı çırpı veya ince ağaç dalları”[706]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Örgemçi şıbaḳġa perde salıb
Ol perde içide sāye alıb
(اورکامچی شیباق غه پرده سالیب/اول پرده ایچیدا سایه آلیب)

Örgemçi şıbaḳġa culnı tırmab
Tumşuġını rişte birle çırmab[707]
(اورکامچی شیباق غه جُلنی تیرماب/تومشوغینی رشته بیرلا چِرماب)

5073 **Şıram** (شِیرام)[708]: (/ş/ esre ile). “arslanın yerleşip yataklandığı yer, aslan ini”. *Vaḳfiyye-yi İẖlāṣiyye'den:*

Yoḳsuzluḳ şıramlarıda ḳoy gütüb yılda cedy dik bėş öçkü müzd alġannı ġanīmet bilgengece kişi az tapılġay[709]. [M1.248b]

---

[703] Yazmalar: Şumundaḳ/Şumunday (شُوموانداق-شُوموندای). HA kaynaklı biçim olmalıdır (42a). Bk. SG (1007)// Kzk.Tr: Sonday (487)// Özb.Tr: Şundäy (116)// YUyg.Tr: Şundaḳ/Şunday “şöyle” (382).

[704] Yazmalar: Şödrüni dik (شَودرونیدیک). (/ş/ üstün ile, /n/ esre ile) “çiy gibi”. Bk. Şüdrün.

[705] Bk. SG (1008), AŞ (137a)// Alt.Tr: Şerdek “keçeden yapılmış şilte” (162)// Krgz.Tr: Şırda- “nakış yapmak”; Şırdak “nakışlı keçe” (687)// Tr.Tr: Şilte “içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek”// Moğ-Les: Sire-/Siri-/Şire- “içini doldurup yorgan gibi dikmek, köpülemek, teyellemek” (1110/1112); Sirdeg/Şirdeg “eyer yastığı, çaprak, şaprak, teğelti” (1110).

[706] Yazmalar: SG'deki yavşan, HA kaynaklı yanlış olarak (42a), pād-şāhān biçiminde verilmiştir. Ayrıca “sinek” anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Şıbın olmalıdır. Üstelik Şıban maddesinin anlamı da bu maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (1007-1008)// AŞ: “ev damının saçağı; ağaç budağı; yavşan otu” (137a)// Krgz.Tr: Şıbak “kır pelini; sıva” (684)// Moğ-Les: Sibag “pelin otu” (1075); Sibagadasu “sıva”; Sibagasu(n) “sıva işinde kullanılan içine saman veya ot karıştırılmış çamur veya kireç” (1076).

[707] culnı| M2, İH: çulnı. Bk. AŞ (83a), SG (731/822), LM (304, 2827), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (667).

[708] Bk. SG (1008).

[709] bilgengece| Yazmalar: bilmegence (بیلماکانجا). Bk. SG (1008), VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (761).

(یوقسوزلوق شیرام لاریدا قوی کوتوب بیل دا جدی دیک بَیش اوچکو مزد آلغاننی غنیمت بیلکانکاجا کیشی آز تاپیلغای)

5074 **Şimecekdür** (شیماجاکدور)[710]: (/ş/ esre ile, /k/ sükûn ile). "emecektir".

5075 **Şeyn** (شَین): (/ş/ üstün ile). [**M2.245b**] "ayıp, kötülük, kusur; ayıplama, kötüleme; gürültü, karışıklık"[711]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu endīşedin ėrdi kön̂glümde şeyn
Ki boldı kön̂gül māyil-i Ḫamseteyn

(بو اندیشه دین اَیردی کونکلومدا شین/که بولدی کونکل مایل خمستین)

5076 **Şīr-i Derrān** (شِیر دَرّان)[712]: (/ş/ esre ile). "Dārā'nın savaşçısının lakabı".

5077 **Şeyde** (شَیده): (/ş/ üstün ile). "Dārā'nın ordusunda yiğit bir atlının adı; *Şeh-nāme'de* adı geçen Efrāsiyāb'ın oğlu". [ML.207b, İH.210b]

5078 **Şıralġa** (شِیرالغه)[713]: (/ş/ esre ile, /l/ sükûn ile). "av eti; av etinden veya ganimetten birine verilen pay; belden yukarı olan kısım". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* kuşçuların vasfında şöyle der:

Nefs ḥaẓẓıġa bir ikki ayaġlarıġa irtikāb ḳılġay ve allıda şıralġasın kebāb ḳılġay[714]. [ML.208a, İH.211a]

(نفس حظّی غه بیر ایکّی اَیاغ لاری غه ارتکاب قیلغای و آلیدا شیرالغه سین کباب قیلغای)

Ḥabībü's-Siyer'den:

Ögetey Ḳaan ve Cıġatay Ḫan der Buḫārā ḳışlamışı kerdend, pencāh ḫar-vār ḳū şıralġa be Semerḳand ḫidmet-i peder-i Çengiz Ḫan firistādend[715].

(اوکتای قاآن و جِغتای خان در بخارا قیشلامیشی کردند، پنجاه خروار قو شیرالغه به سمرقند خدمت پدر چنکیزخان فرستادند)

5079 **Şīr-veş** (شِیروش): (/ş/ esre ile, /v/ üstün ile). "aslan gibi, yürekli". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Şīrler allıdın çü aldı külāh
Şīr-veşlerni ėyledi rūbāh[716]

(شیرلار آلیدین چو آلدی کلاه/شیروش لارنی اَیلادی روباه)

5080 **Şıba** (شِیبا)[717]: (/ş/ esre ile, /b/ medli elif ile). "ok yağmuru; (**Şībā**)[718] Fa. engerek yılanı". [İH.211b]

---

710 M1, TÜ: yok; M2, ML.208b, İH.211b: Şimçaḳdur (شیمچاقدور). (/ş/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (64a).

711 Yazmalar: "inleme, inilti". Bk. SG (1428), Dehhuda.

712 Yazmalar: Şīr-i dirrān (شیر دِرّان).

713 SG: "av eti; av etinden veya ganimetten birine verilen pay" (1008)// AŞ: "belden yukarı olan kısım; avın belden yukarı olan kısmı" (137b)// Krgz.Tr: Şıralğa "avdan verilen hediye" (687)// Özb.Tr.İzahlı: Şiralğä "avdan verilen pay" (II/417)// Moğ-Les: Sira-/Şara- "miras almak, mirasa konmak; kızartmak, kavurmak" (1107); Sirug/Siru/Şurag/Şurug/Şoru/Şor "et kızartma şişi"; Şorula-/Şorlo- "eti şişe geçirip ateşte kızartmak" (1114/1170).

714 allıda| Yazmalar: allında (آلیندا)// kebāb ḳılġay| Yazmalar: kebāb ėtgey (کباب اَیتکای). Bk. AŞ (137b), SG (1008), MK (149, 30b/3), MK-Özb (Fasl.35), Külliyat-Yazma-TB (1471), MK-Amire (59).

715 Bu örnek| M2, ML, İH, TÜ: yok// Ögetey| M1: Ökte.

716 allıdın| Yazmalar: allındın (آلیندین). Bk. SS (95, 825), SS-Özb (XI), Külliyat-Yazma-TB (703).

717 Bk. SG (1007)// Dehhuda: Şīb "yaydan fırlatılan okun çıkardığı ses"; Şībe (شیبه) "ok atan" (Nāẓımu'l-eṭibbā'dan).

718 Bk. SG (1007), BR-TDK (730).

5081 **Şīb** (شِیب)[719]: (/ş/ esre ile). "iniş; aşağı, alçak; kamçı turası, kamçının örülmüş ipi; sersem, başı dönmüş, şaşırmış, habersiz; üzüntüden ağlama, inleme; [**Şeyb**: saçın ağarması, yaşlılık, kocama]". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī sin dik ėtgen żāyi' eyyām-ı şebāb
Sūdı yoḳ encüm kibi eşk-i nedāmet şām-ı şeyb[720]

(ای نوایی سین دیک اَیتکان ضایع ایّام شباب/سودی یوق انجم کیبی اشک ندامت شام شیب)

5082 **Şey'u'l-llāh/Şey'ün li-llāh** (شِی الله-شِی لله)[721]: "Tanrı'nın nesnesi veya Tanrı için verilen nesne anlamına gelen bu söz dilenciler tarafından dilenirken kullanılır; aferin, beğeni ve alkış ifade eden söz"[722]. Luṭfī'den:

Ḳavma Luṭfī'ni ėşikdin bėr zekāt-ı ḥüsn anĝa [M1.249a]
Ḳayda ėtsün sin ġanī barında şey'u'l-llāhnı[723] [TÜ.136a]

(قاوما لطفی نی اَیشیکدین بَیر زکاة حسن آنکا/قایدا اَیتسون سین غنی باریندا شی الله نی)

5083 **Şimib** (شِیْمِیْب)[724]: (/y/'ler sükûn ile). "emip".

5084 **Şinĝ** (شِیْنک)[725]: (/ş/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "işleri yönetip yoluna koyma, düzeltme; Moġul hanları işleri yönetip yoluna koyan önemli emirlerine bu unvanı verirlerdi". [**M2.246a**, ML.208b]

5085 **Şırlaġan** (شِیرلاغان): (/ş/ esre ile). "[Rūm Tr.] susam yağı, şırlağan; (**Şīr-puḫt**)[726] susam yağı, şırlağan".

5086 **Şırlaġançı** (شِیرلاغانچی)[727]: (/ş/ esre ile, /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] susam yağı çıkaran, şırlağancı".

5087 **Şişmek** (شِیشماک): (/ş/ esre ile). "şişmek, kabarmak".

5088 **Şiş** (شِیش): (/ş/ esre ile). "ince ve ucu sivri demir, şiş"; "atın nalına çakılmış küçük çiviler"[728]; "şişmiş, kabarık; şişme, şişlik; şiş!, kabar!".

5089 **Şıġavul** (شِیغاوُل): (/ş/ esre ile, /v/ ötre ile). "mihmandar, konukçu"[729].

5090 **Şilen** (شِیلان)[730]: (/ş/ esre ile). "ziyafet sofrası, yemek şöleni".

---

[719] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1427), BR-TDK (730), Dehhuda.

[720] ėtgen| Yazmalar: ėtgey (اَیتکای). Bk. GS (66, 55).

[721] ML: yok; İH: üzeri çizili// Tekrarı| M1: 424a; M2: 422a; TÜ: 235b// Şey'ün li-llāh| Yazmalar, HA (63a): yok. Bk. SG (1427).

[722] Yazmalar: SG'deki birinci anlamın açıklaması, HA kaynaklı yanlış olarak (63a), "dilencler" denilerek eksik bir biçimde verilmiştir. Bk. SG (1427), NŞ (104, 104/5); GS (330, 437/8).

[723] ėtsün| Yazmalar: yitsün (یتسون). Bk. LD (255/430b, 350).

[724] M1, TÜ: yok; ML: 208b; İH: 211b. Bk. SG (1011), GS (49, 31/4).

[725] Yazmalar: Şink (شِیْنک). (/ş/ esre ile, /y/, /n/ ve /k/ sükûn ile)// SG: Şink (1012)// Cl (64), Doerfer (247): Şinĝ// Alt.Tr: Şinĝde- "gözetmek; takip etmek" (163).

[726] Bk. SG (1008), Dehhuda.

[727] M1, M2: Şırlaġancı. Bk. SG (1008).

[728] Bk. SG (1010), FK (252, 265/4).

[729] Yazmalar: "mihmandarlık, konukçuluk". Bk. AŞ (137b), SG (1010)// Moğ-Les: Siha-/Siga-/Şaha- "sıkmak, basmak; baskı yapmak; kalabalıklaştırmak; kesimlik hayvanı beslemek, semirtmek" (1117); Sihaga-/Siga-/Şagā- "gözetlemek, ilgi ile bakmak" (1118); Ciguçi "kılavuz; misafir"; Cigulçi(n) "yolcu, misafir" (1623).

5091 **Şıltaḳ** (شِيلتاق)[731]: (/ş/ esre ile, /t/ medli elif ile). “karalama, haksızlık, yalan iddia, birine fazla yüklenmek”.

5092 **Şilim** (شِيليم)[732]: (/ş/ ve /l/ esre ile). “kağıt gibi şeylerin yapıştırılmasında kullanılan yapıştırıcı, zamk”.

5093 **Şimmek** (شِيمماک)[733]: (/ş/ esre ile). “emmek”.

5094 **Şimdi** (شِيمدی): (/ş/ esre ile). “şimdi, şu anda”.

5095 **Şėnlik** (شَينليک)[734]: “[Rūm Tr.] sevinç, neşe, mutluluk, şenlik; [şenliklerde atılan top ve tüfek; bayındırlık; renkli, boyalı: aḳ şenlik gibi]”. [İH.212a]

/ṣ/ Babı /d/ ile (3 söz ve deyim)[735]

5096 **Ṣadaḳ** (صداق-صدق): “sadak, okluk, ok çantası”. [M1.249b] *Dört Dīvān'dan:*

Ṣadaḳı cānibi kim ėlgige sinān tutmış
Yüz oḳ yılanı vu bir ḳātil ejdehāġa baḳıñ̂g
(صداقی جانبی کیم اَیلکیکا سنان توتمیش/یوز اوق ییلانی و بیر قاتل اژدهاغه باقینک)

5097 **Ṣudġ** (صُدغ)[736]: (/ṣ/ ötre ile, /d/ ve /ġ/ sükûn ile). “Ar. göz ile kulak arası, şakak; şakaklardan sarkan saç, zülüf”.

/ṣ/ Babı /l/ ile

5098 **Ṣalā** (صَلا)[737]: (/ṣ/ üstün ile). “seslenme, çağırma, davet”. *Dört Dīvān'dan:*

Tutub sañ̂ga çü mey-i luṭf sāḳī-yi raḥmet
Şefā‘atıñ̂g urub ikki cihān ėlige ṣalā[738]
(توتوب سنکا چو می لطف ساقی رحمت/شفاعتینک اوروب ایکّی جهان اَیلیکا صلا)

/ṣ/ Babı /h/ ile [M2.246b]

5099 **Ṣuheyb** (صُهَيب)[739]: (/ṣ/ ötre ile, /h/ üstün ile). “peygamber zamanında yaşamış inançlı bir kişinin adı”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[730] Bk. SG (1010)// Krgz.Tr: Şileen (689)// Azb.Tr.Ağız: Şilan (530)// Derleme: Şile “pirinç ya da bulgur lapası”// Moğ-Les: Silen/Silü(n)/Şöl/Şölü/Şülen “et suyu, çorba” (1094/1097/1171/1172); Sirege(n)/Şiree(n) “masa; şölen, ziyafet” (1110).

[731] Bk. SG (1010)// DLT: Tıldag “insana atılan iftira; bahane” (877)// CC: Sıltov “iftira, suçlama” (165); Tılta- “bahane göstermek”; Tıltagan “bahane” (186)// Alt.Tr: Şılta- “sebep bulmak, bahane uydurmak”; Şıltak “neden, bahane, sebep, fırsat” (162)// Krgz.Tr: Şılta- “bahane bulmak, baştan savmaya çalışmak”; Şıltoo “sebep, bahane, vesile, bahane arayarak işten kaçınma” (686)// Trkm.Tr: Şıltak “kir, pis; iftira” (606)// Derleme: Şıltak “suç atma, kara çalma, karalama; yaygara, gürültü; yaygaracı”// Moğ-Les: Silta-/Şalta- “sebep olmak, sebebi olmak, araç olmak, vesile olmak; taklit etmek, taslamak, gibi görünmek; bahane bulmak, sebep göstermek”; Siltag/Şaltag/Siltagan/Şaltagān “sebep, dürtü, amil, güdü, gerekçe; teşvik, motivasyon; bahane, vesile; hile, düzen, dolap, oyun” (1096).

[732] Bk. SG (1010)// DLT: Yelim/Yilim “tutkal” (964)// CC: Yelim “tutkal” (225)// Kzk.Tr: Jelim “tutkal” (173)// Krgz.Tr: Celim “zamk” (199)// YUyg.Tr: Şilim “undan yapılmış yapıştırıcı” (378).

[733] Bk. SG (1010)// Krgz.Tr: Şimir- “sömürmek” (689)// Özb.Tr: Şim- (114)// Moğ-Les: Sime-/Simi-/Şime- (1100).

[734] Yazmalar: Şingeg (شِينکک). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (42a). Bk. SG (1012), Tarama (198).

[735] M1, İH, TÜ: yok; ML: 3 söz.

[736] M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (683), Dehhuda.

[737] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1428), Dehhuda.

[738] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. FK (11, 7).

Gözlering̃ birle lebing̃ mundaḳ ki urdı dīn yolın
Ni belālardın Bilāl ötgey ni ṣahbādın Ṣuheyb [ML.209a]
(کوزلارینک بیرله لبینک مونداق که اوردی دین یولین/نِی بلالاردین بلال اوتکای نِی صهبادین صهیب)

/ṭ/ **Babı elif ile** (34 söz ve deyim)[740]

5100 **Ṭāḳdīs** (طاقدیس)[741]: (/ṭ/ ile, /s/ sükûn ile). "Ḫusrev-i Pervīz'in tahtının adı". *Tārīḫü'l-Mülūk'dan:*
Ol cümledin biri bir taḫtdur kim anı Ṭāḳdīs dėrler ėrdi altundın kim irtifā'ı yüz ḳarış ėrdi ve anı cevāhir bile muraṣṣa' ḳılıb ėrdiler[742].
(اول جمله دین بیری بیر تخت دور کیم آنی طاقدیس دَیرلار اَیردی آلتون دین کیم ارتفاعی یوز قارِش اَیردی و آنی جواهر بیله مرصّع قیلیب اَیردی لار)
5101 **Ṭana** (طانه): (/n/ üstün ile). "iki yaşındaki buzağı, iki yaşındaki dana. Bir yaşındakine başmaḳ denir".
5102 **Ṭay** (طای): "bir veya iki yaşındaki at yavrusu".
5103 **Ṭayşı** (طایشی): (/ş/ esre ile). "becerikli, uzman, usta, hoca, yazar".
5104 **Ṭaġacar** (طغاجار)[743]: (/c/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "Hülegü Ḫan ve Abaḳa Ḫan'ın emirlerinden birinin adı".
5105 **Ṭāḳ u ṭurunb** (طاق و طُرُنب)[744]: (/ṭ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "eğlence ve çalgı ile coşup taşma". [TÜ.136b]
5106 **Ṭaydu** (طایدو)[745]: (/y/ sükûn ile). "Moġulların başkenti olan Ḫan Balıġ yerine Türkistān'da Ḳubla Ḳaan tarafından dört fersah karelik bir alanda kurulup başkent yapılan kentin adı".

/ṭ/ **Babı /r/ ile** [M1.250a]

5107 **Ṭarsūs** (طَرسوس)[746]: (/ṭ/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "Batı'da bulunan bir vilayetin adı". *Dört Dīvān'dan:*
Çü yoḳ bu kişver-i islām ara vefā bile mihr
Ḫoşā nevāḥī-yi Efrenc ü ḫıṭṭa-yı Ṭarsūs
(چو یوق بو کشور اسلام آرا وفا بیله مهر/خوشا نواحی افرنج و خطّهٔ طرسوس)
5108 **Ṭarġay/Ṭaraġay** (طَرغای-طَراغای): (/ṭ/ üstün ile). "Emīr Tėmür'ün babasının adı"[747]; "toygar, turgay, çayır kuşu, tarla kuşu". *Ẓafer-nāme'de* Emīr Tėmür'ün soyuyla ilgili şöyle denir:

---

[739] Yazmalar: Ṣahīb (صَهِیب). (/ṣ/ üstün ile, /h/ esre ile). Bk. SG (1428), Dehhuda.
[740] M1, İH, TÜ: yok; ML: 37 söz.
[741] Bk. BR-Muin (1343), FV (685).
[742] ėrdi altundın| Yazmalar: altundın ėrdi. Bk. TM (268, T731a/21), TM-Özb (Ḫusrev-i Pervīz b. Hürmüz), Külliyat-Yazma2 (747), Külliyat-Yazma-TB (1228).
[743] Yazmalar: Ṭaġarcar (طاغارجار). (/r/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1013)// Dehhuda: Ṭoġacar.
[744] Yazmalar: Ṭāḳ ṭurunb (طاق طُرُنب). Bk. SG (1429)// BR-Muin: "tumturak, debdebe, gösteriş" (1345).
[745] Bk. SG (1014).
[746] M1, ML, İH: Ṭarṭūs// Tekrarı| M1.424b, M2.422b, TÜ.235b: Ṭarṭūs. HA kaynaklı biçim olmalıdır (63b). Bk. SG (1429), Ṭarṭūs.
[747] SG: Ṭorġay/Ṭoraġay (1014). Bk. Turġay.

Ḳara Ḫan nijādī Ṭaraġay nām
Cihāneş be-kām u sipihreş ġulām [**M2.247a**, İH.212b]
(قراخان نژادی طراغای نام/جهانش بکام و سپهرش غلام)

5109 **Ṭarīd** (طَريد)[748]: (/ṭ/ üstün ile, /r/ esre ile). "savaş, kavga".

5110 **Ṭarāz** (طَراز)[749]: (/ṭ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /z/ sükûn ile). "Çīn sınırında bulunan, iyi miski ve güzelleri ile ünlü bir kentin adı; Bedaḫşān'a bağlı bir vilayetin adı; değerli giysilerin dokunduğu atölye; şeker kamışı; şeker fabrikası; suyun kollara ayrıldığı yer; süsleme, bezeme; süs, bezek, ziynet, nakış, işleme; [tarz, üslup, yöntem, kural]; /ṭ/ esre ile (**Ṭırāz**) Ar. giysilere yapılan süs ve işleme (Arapçalaşmış biçimdir)".

5111 **Ṭurumṭay** (طُرُمطای)[750]: (/ṭ/ ve /r/ ötre ile). "avcı bir kuş türü". [ML.209b]

5112 **Ṭarṭūs** (طَرطوس)[751]: "Batı'da bulunan bir vilayetin adı".

5113 **Ṭarī** (طَری)[752]: (/ṭ/ üstün ile). "Ar. taze, körpe". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫoş turur gül-gūn ḳadeḥ devrinde gül-berg-i ṭarī
Ḫāṣṣa bayram evveli bolġay daġı gül āḫırı
(خوشتورور کلکون قدح دوریندا کلبرک طری/خاصّه بیرام اوّلی بولغای داغی کل آخری)

5114 **Ṭarāḳ-ā-ṭarāḳ** (طَراقاطراق)[753]: (/ṭ/'ler üstün ile). "ağaç gibi şeyler kırılırken çıkan ses, çatırtı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Taġ u feleklerde ṭarāḳ-ā-ṭarāḳ
Barça ṭarāḳıda 'ayān el-firāḳ[754]
(تاغ و فلک لاردا طراقاطراق/بارچا طراقی دا عیان الفراق)

[Senāī'den:]
Çūb rā bi-şikenī ṭarāḳ küned
Ān ṭarāḳ ez reh-i firāḳ küned[755]
(چوب را بشکنی طراق کند/آن طراق از ره فراق کند)

/ṭ/ Babı /ġ/ ile

5115 **Ṭaġmac** (طَغماج)[756]: (/ṭ/ üstün ile, /c/ sükûn ile). "kâfir bir topluluğun adı". *Dört Dīvān'dan:*
Özbek Moġul olġay anıñ allıda müsülmān
Bilmen anı Ḳalmaḳ mudur yoḳ ise Ṭaġmac[757]

---

[748] Yazmalar: Ṭurīd (طُرید). (/ṭ/ ötre ile, /r/ esre ile) "savaş; yiğitlik". Bk. Ṭarīd, SG (1429), Dehhuda.

[749] Tekrarı| M1: 424b; M2: 422b; TÜ: 235b. Bk. SG (1429), BR- Muin (1349-1350).

[750] Bk. SG (1014)// DLT: Turumtay (903)// Kzk.Tr: Turımtay "bozdoğan, doğan" (557)// Krgz.Tr: Turumtay "ala doğan" (762)// YUyg.Tr: Turumtay "bozdoğan" (428)// Moğ-Les: Torumtay/Turumtay "erkek doğan" (1277).

[751] M1, ML, İH: yok. Bk. Anendrac (II/679), Dehhuda

[752] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1429), BR-Muin (1354).

[753] M1, M2, TÜ: yok. Bk. Dehhuda.

[754] Taġ u| Yazmalar: Ṭāḳ-ı (طاق). Bk. HE (21, IV/28), HE-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (401).

[755] reh| Dehhuda (Ṭarāḳ): ser.

[756] SG: Taġmac/Tamġac (1013)// DLT: Tawgaç "Mâçin, yukarı Çin; Çinli; Çin'de oturan bir Türk boyu" (863).

(اوزبک مغول اولغای آنینک آلیدا مسلمان/بیلمان آنی قالماق مودور یوق ایسه طغماج)

5116 **Ṭoġrıl** (طُغرِل)[758]: (/ṭ/ ötre ile). "yırtıcı bir kuş, tuğrul, çakırdoğan; Alp Arslan'ın oğlu ve Selāciḳa padişahlarından biri".

5117 **Ṭaġay/Ṭaġayı** (طغای-طغایی)[759]: (/ṭ/ üstün ile). "annenin erkek kardeşi, dayı". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Ol hem faḳīrġa ṭaġayı bolur ėrdi. Mīr Sa'īd-i Kābilī'niñ inisidür[760].

(اول هم فقیرغه طغایی بولور اَیردی. میر سعید کابلی نینک اینیسی دور)

5118 **Ṭuġra** (طُغرا)[761]: (/ṭ/ ötre ile). "buyrukların başında hükümdarın imza yerine kullandığı işaret, tuğra". [M1.250b]

/ṭ/ Babı /m/ ile

5119 **Ṭamġac** (طَمغاج): (/ṭ/ üstün ile). "Türkistān'da bir vilayetin adı; Semerḳand padişahının adı; Tebbet ve Yaġma padişahının adı"[762]. Niẓāmī'den:

Çigil rā zülf ber Ṭamġac bended
Ḫarāc-ı Şūşter ber Çaç bended[763]

(چِگِل را زلف بر طمغاج بندد/خراج شوشتر بر چاچ بندد)

Ḫaḳanī'den:

Tāc bi-rübūd ez ser-i mehrāc-ı zeng
Yāre-yi Ṭamġac Ḫan kerd āftāb[764]

(تاج بربود از سر مهراج زنک/یارۀ طمغاج خان کرد آفتاب)

5120 **Ṭaḳya** (طاقیه): "bir tür başlık, takke"[765].

/ṭ/ Babı /n/ ile

5121 **Ṭanṭana** (طَنطنه)[766]: (/ṭ/'ler üstün ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ üstün ile). "ses, gürültü, tantana; tambur sesi". Beyit:

Ey muṭrib-i berbaṭ-zen bir özge nevā başla
Ya'nī tenime ten vėr ṭannā ṭananā başla [İH.213a]

(ای مطرب بربط زن بیر اوزکا نوا باشلا/یعنی تنیمه تن وَیر طَنّی طَنَنا باشلا)

/ṭ/ Babı /v/ ile [M2.247b]

---

757 allıda| Yazmalar: allında (آلیندا)// mudur| M1, ML, İH, TÜ, SG (1013): mu durur. Bk. NŞ (100, 100), NŞ-Özb (G.100), Külliyat-Yazma2 (179), Külliyat-Yazma-TB (163), Divan-Yazma (112*2).

758 Bk. DLT (888), CT-Musevi (2376)// SG: Ṭoġrul/(Rūmī)Zaġanos "tuğrul" (1014/877).

759 Yazmalar: Ṭaġay. Bk. Taġay.

760 ṭaġayı| Yazmalar: ṭaġay (طغای). Bk. AŞ (138a), MN (73, 136), MN-Özb (Meclis.2), Külliyat-Yazma2 (635), Külliyat-Yazma-TB (1115).

761 Bk. SG (1014)// DLT: Tugrag (898).

762 Yazmalar: Ṭaḳye maddesinin anlamı da yanlışlıkla bu maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (1013), BR-Muin (1359)// DLT: Tawgaç "Mâçin, yukarı Çin; Çinli; Çin'de oturan bir Türk boyu" (863).

763 Çigil| Dehhuda: Ḥabeş// Ḫarāc| Dehhuda (Ṭırāz): Ṭırāz. Bk. SG (1013).

764 Yāre| Yazmalar: Bāre (باره). Bk. SG (1013), Dehhuda (Mehrāc).

765 Yazmalar: Bu anlam yanlışlıkla Ṭamġac maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (1013)// Krgz.Tr: Takıya (699)// YUyg.Tr: Taḳiye (385)// Trkm.Tr: Tahya (613)// Derleme: Takye "takke"; Takıya "kadınların başa bağladıkları işlemeli örtü".

766 TÜ: yok. Bk. FV (685), BR-Muin (1359).

5122 **Ṭonanmaḳ** (طَونانماق)[767]: (/n/ medli elif ile, diğer /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] donanmak, bezenmek, süslenmek". [ML.210a]
5123 **Ṭoy** (طَوْی)[768]: (/ṭ/ üstün ile, belirli /v/ ile). "şölen, toy, düğün". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın kızı Revşenek ve Keşmīr padişahı Mollū'nun kızı Mihrnāz'ın düğününde şöyle der:

Gül ü sebze eyyāmıda boldı ṭoy
Bolub gül-şen āyīn bile şehr ü köy
Ayaḳçı gėtür cāmnı leb-be-leb
Ki ṭoy oldı eyyām-ı 'ayş u ṭarab[769]

(كل و سبزه ايّاميدا بولدی طوی/بولوب كلشن آيين بيله شهر و كوی
اَياقچی گيتور جام نی لب بلب/كه طوی اولدی ايّام عيش و طرب)

Dört Dīvān'dan:
Mey bolub eşkim ġıẕā bağrım sürūd efġānlarım
Gėlin̂g ehl-i 'aşḳ kim ġam ḫaylıġa ṭoy ėtmişem[770] [M1.251a, TÜ.137a]

(می بولوب اشكيم غذا باغريم سرود افغان لاريم/گيلينک اهل عشق كيم غم خيلی غه طوی اَيتميشام)

5124 **Ṭoġan** (طَوغان)[771]: (/ṭ/ üstün ile). "doğan, bir tür avcı kuş. İtelgü de denir; bir ünlü padişahın adı; Sulṭān Aḥmed ve Arġun Ḫan'ın sohbet arkadaşı olan Ḳuhıstānlı bir kişinin adı".
5125 **Ṭūṭekī** (طُوطكی)[772]: (/ṭ/ ötre ile, /k/ esre ile). "dudu gibi, papağan gibi; dudu rengi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ger ṭūṭī olurġa ḳılmas āheng
Ėyler nige yirni ṭūṭekī-reng

(كر طوطی اولورغه قيلماس آهنک/اَيلار نيكا يِرنی طوطكی رنک)

5126 **Ṭuyġun** (طُويغون): (/ṭ/ ötre ile). "ak doğan".
5127 **Ṭoġay/Toġay** (طَوغای)[773]: (/ṭ/ üstün ile). "ırmak kıvrıntısı".
5128 **Ṭavaşı** (طَواشی)[774]: (/ṭ/ üstün ile, /ş/ esre ile). "[Rūm Tr.] enenmiş; harem ağası". [M1.250b]

---

767 Yazmalar: Ṭonanmek (طَونانماک). SG kaynaklı biçim olmalıdır (1015).
768 Bk. AŞ (138b)// SG: Toy/Ṭoy (713/1015)// DLT: Toy "karargâh" (894)// CC (194), Krgz.Tr (752), YUyg.Tr (422), Moğ-Les (1263): Toy.
769 Ayaḳçı gėtür| Yazmalar, AŞ: Muġannī tutub (مغنّی توتوب)// eyyām| Yazmalar, AŞ (138b): hengām (هنكام). Bk. Sİ (378, 4954), Sİ-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (893).
770 efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ehl-i 'aşḳ| Yazmalar: ey 'aşḳ ehli (ای عشق اهلی). Bk. GS (321, 423), GS-Özb (G.409), Külliyat-Yazma-TB (85).
771 Bk. SG (1014).
772 BR-Muin: Ṭūṭek "dudu, papağan" (1361).
773 Yazmalar: Ṭuġay/Tuġay (طُوغای). (/ṭ/ ötre ile)// SG: Toġay/Toḳay/Ṭoġay (677/1014)// Arat-Babür (723; 189, Yıl.903/H48a), TB-Yazma-ML (67): Toḳay// Alt.Tr: Tokoy "nehrin kıyısı, yarımada" (179)// Krgz.Tr: Tokoy "orman" (743)// Tatar.Tr: Tuğay "dere yatağına yakın ve genellikle su basan kır yeri; derenin yay şeklinde kıvrılan kolu" (294)// Özb.Tr: Toqay "bataklık" (97)// YUyg.Tr: Toḳay "eğri, düzgün olmayan; çalılık, söğütlük" (417)// Trkm.Tr: Tokay "orman" (631)// Moğ-Les: Tohuy/Tohay/Tohoy "toka; dirsek; ırmak kıyısı, koy" (1279).
774 Bk. SG (1014)// DLT: Tapugçı "hizmetçi, kul" (855)// Derleme: Tavaşı "enenmiş".

5129 **Ṭolġa** (طَولغا): (/ṭ/ üstün ile). “dola!, dolaştır!, bur!”.
5130 **Ṭolġadım** (طَولغاديم): (/ṭ/ üstün ile). “doladım, dolaştırdım, burdum”.
5131 **Ṭolġadıṅ** (طَولغادينک)[775]: (/ṭ/ üstün ile). “doladın, dolaştırdın, burdun”.
5132 **Ṭūs** (طُوس)[776]: (/ṭ/ ötre ile). “Key-Kāvūs ve Key-Ḫusrev zamanında bir komutanın adı”; (**Ṭüs/Ṭös**)[777] “yaradılış, soy”. [M1.251a, ML.210b, İH.213b, **M2.248a**]

/ṭ/ Babı /y/ ile

5133 **Ṭayyār** (طَيّار)[778]: “hazır, hazırlanmış, anık”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ki ṭayyār oldı çün deryā yaraġı
Bolub ‘āzim şeh ü şeh-zāde daġı[779]
(كه طيّار اولدى چون دريا يراغى/بولوب عازم شه و شهزاده داغى)
[Dehlevī'den:]
Ca‘fer ān bāşed ki ṭayyār ez felek bīrūn pered
Ne kesī k'ū bāl u per ṭayyār dāred Ca‘fer est[780]
(جعفر آن باشد كه طيّار از فلک بيرون پرد/نه كسى كو بال و پر طيّار دارد جعفر است)
5134 **Ṭaylasān** (طَيلَسان)[781]: “Ar. omuza atılan hırka veya örtü; başlıklı hırka; bele kadar örten sarık”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Anıṅ dik sirmedim Bircīs'din tāc
Ki başı ṭaylasānġa boldı muḥtāc[782]
(آنينک ديک سيرماديم برجيس دين تاج/كه باشى طيلسانغه بولدى محتاج)

‘Ayın Babı elif ile (5 söz ve deyim)[783]

5135 **‘Irıldab** (عِرِيْلداب): (/‘/ ve /r/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “yırtıcı hayvan saldırmadan önce boğazından ses çıkarmış, hırlamış”. *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin köpeğiyle ilgili şöyle der:
Gāhī ki ġażab bile ‘ırıldab
Gerdūn esedi sarı ḫırıldab[784]
(كاهى كه غضب بيله عِريلداب/كردون اسدى سارى خِريلداب)
5136 **‘Arras** (عَرّاس)[785]: (/‘/ üstün ile, şeddeli /r/ ile, /s/ sükûn ile). “eşeğin anırması”. *[Dört Dīvān'da]* Ḳıṭa‘āt'dan:

---

[775] M1, M2, TÜ: Ṭolġadın (طَولغادين). NS kaynaklı biçim olmalıdır (91a).
[776] TÜ: yok. Bk. Dehhuda.
[777] TÜ: yok// Yazmalar: Ṭüs “soylu”. Bk. Tüs/Tös.
[778] Bk. SG (1430), YUyg.Tr (395), Trkm.Tr (620), Dehhuda// Krgz.Tr: Dayar (299).
[779] Ki| Yazmalar: Çü (چو)// Bolub ‘āzim| Yazmalar: Aṅa girdi (آنکا كيردى). Bk. FŞ (259, XXVIII/2), FŞ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (534).
[780] Bu beyit| TÜ: yok.
[781] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1430), BR-Muin (1364)// Derleme: Taylasan “gelin başlığı; başa sarılan sarığın sırta uzanan bölümü”.
[782] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. AŞ (128a), SG (970), FŞ (503, LIV/4).
[783] M1, İH, TÜ: yok; ML: 5 söz.
[784] sarı ḫırıldab| Yazmalar: kimi ġurıldab (كيمى غُريلداب). Bk. SG (856/1016), LM (238, 2124), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma1 (664).
[785] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1015)// Dehhuda: ‘A‘r (عرعر).

'Ömrin ebleh gėçürüb ġaflet ile
Nükte ornıġa ki tartar ḫar-ās
Bir işekdür ki teġāfül yüzidin
Ḳılġay iẓhār pey-ā-pey 'arras[786]

(عمرین ابله گیچوروب غفلت ایله/نکته اورنیغه که تارتار خراس
بیر ایشاک دورکه تغافل یوزیدین/قیلغای اظهار پیاپی عرّاس)

5137 **'Irıldamaḳ** (عِرِیْلداماق)[787]: (/'/ ve /r/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). [M1.251b] "yırtıcı hayvan saldırmadan önce boğazından ses çıkarmak, hırlamak".

5138 **'Arīn** (عَرین)[788]: (/'/ üstün ile, /r/ esre ile). "Ar. orman, meşelik". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ṭā'at ėylerde mūr-ı ḫasta-sürīn
Līk 'iṣyān maḥallı şīr-i 'arīn[789]

(طاعت اَیلاردا مور خسته سرین/لیک عصیان محلّی شیر عرین)

'Ayın Babı /l/ ile [M2.248b]

5139 **'Alālā** (عَلالا)[790]: (/'/ üstün ile). "gürültü, kargaşa, kavga, çığıltı; kinayeli söz, dokunaklı söz". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın öldürülmesinde şöyle der:
Ḳażādın bu nev' iş çü peydā bolub
Başı üzre ėldin 'alālā bolub[791]

(قضادین بو نوع ایش چو پیدا بولوب/باشی اوزره اَیلدین علالا بولوب)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Bezmde ol laḥẓa 'alālānı gör
Kūy-ı ḫarābāt ara ġavġānı gör

(بزم دا اول لحظه علالانی کور/کوی خرابات آرا غوغانی کور)

Dört Dīvān'dan:
Ḳuvandı şeyḫ ẕikri ḥalḳasıdın niylesün miskīn
'Alālā içre görmeydür melāmet kūyı evbāşın

(قواندی شیخ ذکری حلقه سیدین نیلاسون مسکین/علالا ایچرا کورمای دور ملامت کویی اوباشین)

5140 **'Allān-ber** (عَلّان بر)[792]: (/'/ ve /b/ üstün ile). "taşıyıcı, hamal". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Bėyle meşhūr ėrür ki bir muḥtāc
Çarḫ mülkidin ėylegen iḫrāc
Ėyleben ḳaṭ' deşt ü taġ ile rūd
Aṅga gėltürdi bir sebed amrud
Niçe gün müzdi içre boldı direng
Boldı 'allān-ber osru köp dil-teng [TÜ.137b]

---

[786] ebleh| Yazmalar, SG (1015): ėyle (ایله). Bk. GS (529, 714), GS-Özb (Kıtalar.31), Külliyat-Yazma-TB (136).
[787] Bk. SG (1015), Kzk.Tr (666), Krgz.Tr (358).
[788] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1430), Dehhuda.
[789] Ṭā'at| M2: Ṭāḳat. Bk. SS (32, 100), Külliyat-Yazma1 (700), Külliyat-Yazma-TB (688).
[790] Bk. SG (1431), AŞ (138b), BR-Muin (1380).
[791] Başı…ėldin| Yazmalar: Baş…ėlidin (باش...اَیلیدین). Bk. Sİ (199, 2271), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (837).
[792] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1015/1431).

(بیله مشهور اَیرور که بیر محتاج/چرخ ملکی دین اَیلاکان اخراج
اَیلابان قطع دشت و تاغ ایله رود/اَنکا کیلتوردی بیر سبد امرود
نیچه کون مزدی ایچرا بولدی درنک/بولدی علاّن بر اسرو کوپ دلتنک)

'Ayın Babı /n/ ile

5141 **'Angel** (عَنکل)[793]: (/'/ ve /g/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "sohbeti çirkin ve bunaltıcı olan kimse. Sözcüğün aslı: Ar. 'An-kell". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıdın ḳavlan͡g ḥavās u 'aḳlnı ey derd ü 'aşḳ
Anda ser-gerdān Nevāyī'ni velī 'angel ḳılın͡g[794]

(کوییدین قاولانک حواس و عقلنی ای درد و عشق/آندا سرکردان نوایی نی ولی عنکل قیلینک)

Müyesserdür Nevāyī yār vaṣlı ḫalveti tapsan͡g
Ki ya'nī bolmasa ol ḫalvet içre özlügün͡g 'angel[795]

(میسّردور نوایی یار وصلی خلوتی تاپسانک/که یعنی بولماسا اول خلوت ایچرا اوزلوکونک عنکل)

5142 **'Anḳut** (عَنقوت)[796]: (/'/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "kazdan daha küçük ve ördekten daha büyük olan bir tür su kuşu, angut". [M1.252a, ML.211a, İH.214a]

/ġ/ Babı elif ile (60 söz ve deyim)[797]

5143 **Ġarav/Ġarġu** (غَرَو-غارغو)[798]: (/r/ üstün ile). "kargı, kamış". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī kilki dik ėl kilki şekker-rīz ėmes
'Ayb ḳılma bir dik olmas ney-şeker birle ġarav[799]

(کر نوایی کلکی دیک اَیل کلکی شکّرریز اَیماس/عیب قیلما بیر دیک اولماس نیشکر بیرله غارو)

5144 **Ġarbarsa** (غاربارسا)[800]: (/ġ/ ve /b/ medli elif ile, /r/'ler sükûn ile). "kalburlasa, elese". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrūye'nin Şīrīn'e verdiği haberde şöyle der:

Sipihr evrāḳını aḫtarsa bir bir
Ni ötgen iş peyiġa barsa bir bir [**M2.249a**]
Man͡ga arzır eger-çi kām-rān-min
Dėmek 'aşḳın͡gda rüsvā-yı cihān-min[801]

(سپهر اوراقینی آختارسا بیر بیر/نی اوتکان ایش پیی غه بارسا بیر بیر
منکا آرزیر اکرچه کامران مین/دَیماک عشقینکدا رسوای جهان مین)

---

[793] Tekrarı| M1: 425a; M2: 423a; TÜ: 236a// SG: 'An-kel "Ar. sohbeti kelallı ve usandırıcı olan kimse. Bu söz daha çok Engel biçimiyle bilinir" (1431)// BR-TDK: Engel "sohbeti çirkin kimse; ilik, düğme" (216).

[794] 'aḳlnı| M1, M2, İH, TÜ: 'aḳlını (عقلینی)// derd ü| Yazmalar, AŞ: derd-i// ḳılın͡g| Yazmalar: görün͡g (کورونک). Bk. AŞ (146a), NŞ (355, 356), NŞ-Özb (G.356), Külliyat-Yazma-TB (207), Divan-Yazma (332*2).

[795] Bu beyit| M1, TÜ: yok// bolmasa| Yazmalar, BL (64b): bolmaġay (بولماغای)// ol| Yazmalar: bu (بو). Bk. SG (1431), GS (291, 380), GS-Özb (G.366), Külliyat-Yazma-TB (78).

[796] Bk. SG (1015), Anḳud/Anḳut.

[797] M1, İH, TÜ: yok; ML: 60 söz.

[798] M1, TÜ: yok// ġarav| Yazmalar: yok// AŞ (139a), SG (1018): Ġarav// BL: Ġarḳu/Ġarav (65a)// NS: Ġuru/Ġarav/Ḳarav (91b/95a)// BR-Muin: Ġarv (1408). Bk. Ġarv// Kzk.Tr: Quraq (336)// Trkm.Tr: Gargı (232).

[799] olmas| Yazmalar, BL (65a): ėrmes (اَیرماس). Bk. SG (1018), FK (491, 532), FK-Özb (G.507), Külliyat-Yazma2 (504), Divan-Yazma (466*2).

[800] SG kaynaklı olarak (1016-1017) örnek şiirin yanlış anlaşılmasından ortaya çıkan bir madde olmalıdır.

[801] iş peyiġa barsa| Yazmalar: işni ol ġarbarsa (ایشنی اول غاربارسا); SG: işini ġarbarsa (1017). Bk. FŞ (476, LI/64), FŞ-Özb (LI), Külliyat-Yazma-TB (596), Külliyat-Yazma1 (608), Hamse-Taşbasma (261).

5145 **Ġaşun** (غاشون)[802]: (/ş/ ötre ile). "Moğ. acı".
5146 **Ġāfilley** (غافل لای)[803]: "gaflete düşüre; [gaflete düşürerek]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Vehm ėylediler ki mekrī ėtgey
Ġāfilley alar başıġa yitgey
(وهم أيلاديلار كه مكرى أيتكاى/غافل لاى آلار باشيغه يتكاى)
5147 **Ġarbarmaḳ** (غاربارماق)[804]: (/r/'ler sükûn ile). "kalburlamak, elemek".
5148 **Ġazan** (غازان)[805]: (/z/ medli elif ile). "kazan, büyük tencere; Rus ülkesinde bir memleket adı; [Moġul hanedanından] ünlü bir padişahın adı; Türkmen Salur boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir; geniş üzengi; ağzı geniş top".
5149 **Ġaz ayaġı** (غاز آیاغی): (/z/ ve /y/ medli elif ile). "yenilen bir ot, kazayağı".
5150 **Oġan/Uġan** (اَوْغان-اُوْغان)[806]: (elif üstün ile, belirli /v/ ile). "Tanrı".
5151 **Ġaya/Ḳaya** (غایا-قایا)[807]: "kaya". Beyit:
Kön̂glümin şīşesine perr-i meges degse sınar
Dil-berim yükler an̂ga yėke yėke ġayaları[808]
(كونكلومين شيشه سينه پرّ مكس دكسا سينار/دلبريم يوكلار آنكا يَيكه يَيكه غيالارى)
5152 **Ġayalıġ/Ḳayalıġ** (غاياليغ-قاياليغ)[809]: "kayalık; Türkistān'da bir vilayetin adı".
5153 **Ġāb** (غاب)[810]: "orman, aslan meşeliği".
5154 **-Ġa** (غا)[811]: "yönelme durumu eki". *Dört Dīvān'dan:*
Mey bolub eşkim ġıẕā baġrım sürūd efġānlarım
Gėlin̂g ehl-i ʻaşḳ kim ġam ḫaylıġa ṭoy ėtmişem[812]
(می بولوب اشکیم غذا باغریم سرود افغان لاریم/گیلینک اهل عشق کیم غم خیلی غه طوی أیتمیشام)
5155 **Ḳavçın** (قاوچین)[813]: (/v/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "Türklerde bir boy adı". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Calayır ġavġāsı ve Ḳavçın ʻalālāsı.

---

[802] Bk. SG (1018), King (203C/11)// Moğ-Les: Ġasiġu(n)/Ġaşū(n) (564).
[803] Bk. SG (1239).
[804] SG kaynaklı olarak (1016-1017) örnek şiirin yanlış anlaşılmasından ortaya çıkan bir madde olmalıdır. Bk. Ġarbarsa.
[805] Bk. SG (1018). Bk. Top ġazġan/Top ḳazġan, Ḳazan// Arat-Babür: Ḳazan "top" (676; 557, Yıl.934/H331b)// Sami: Ḳazan "eski bir tür battal top" (1069)// Krgz.Tr: Taş kazan "bir oyun adı"; Kara kazan "futbola benzer bir oyun" (426).
[806] Yazmalar: Ġan/Oġan. Ġan biçimi AŞ kaynaklı (138b) yanlış olmalıdır. Verilen örnekten de anlaşılacağı üzere Uġan sözcüğü, o ġan biçiminde değerlendirilmiştir. Bk. Oġan/Uġan.
[807] TÜ: yok// SG (1093), DLT (695), CC (92), Mlk.Tr (249): Ḳaya// Trkm.Tr: Gaya (240)// YUyg.Tr: Ḳiya "kaya, yalı yar" (238)// Moğ-Les: Hada(n) "kaya, uçurum, yar" (1390).
[808] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok.
[809] M1, TÜ: yok// SG: Ḳayalıġ (1093).
[810] M2: 423a; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (1431), BR-Muin (1395), FV (687).
[811] TÜ: yok// Tekrarı| M1: 254a; M2: 250b; ML: 212b; İH: 215b; TÜ: 139a. Bk. AŞ (139a), -Ge.
[812] efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ehl-i ʻaşḳ| Yazmalar: ey ʻaşḳ ehli (ای عشق اهلی). Bk. GS (321, 423), GS-Özb (G.409), Külliyat-Yazma-TB (85).
[813] M1, M2, TÜ: yok// Yazmalar: Ġavçın (غاوچین). Bk. Ḳavçın/Ḳavçun.

(جَلایر غوغاسی و قاوچین علالاسی)

/ġ/ Babı /c/ ve /ç/ ile

5156 **Ġacarçı/Ġazarçı** (غَجرچی-غَزرچی)[814]: (/ġ/ ve /c/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "kılavuz, yer gösterici". *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den[815]: [İH.214b]

Ġacarçı başlar ėrken sehv ėtmiş
Yürüben arslan bar yolġa yitmiş[816] [ML.211b]

(غجرچی باشلار اَیرکان سهو اَیتمیش/یوروبان ارسلان بار یولغه یِتمیش)

5157 **Ġacġāv/Ġajġāv** (غَجغاو-غَژغاو)[817]: (/ġ/ üstün ile, /c/ sükûn ile). "[bayrak başına veya atın boynuna takılan] yaban öküzünün kuyruğu; eğlence amacıyla eşeğin hoplayıp zıplaması için boynuna takılan diken demeti". *Dört Dīvān'dan:* [M1.252b]

Saḳalı şeyḫ-i riyāyīġa ger-çi gėldi ḥarām
Velī gülerge işek boynıġa girek ġacġāv

(سقالی شیخ ریایی غه کرچه گیلدی حرام/ولی کولارکا ایشَک بوینی غه کیراک غجغاو)

/ġ/ Babı /r/ ile [TÜ.138a]

5158 **Ġurunbiş** (غُرُنبِش)[818]: (/ġ/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /b/ esre ile). "korkunç ses". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Yana kūs-zen tüşti cünbiş ara
Yana kūs tüşti ġurunbiş ara [**M2.249b**]

(یانا کُوس زن توشتی جنبش آرا/یانا کُوس توشتی غرنبش آرا)

5159 **Ġırīv** (غِرِیْو)[819]: (/ġ/ ve /r/ esre ile, /y/ sükûn ile). "bağırma, gürültü". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Çėkib kūs üni ikki yandın ġırīv
Anıñ dik ki mest olsa yüz nerre dīv

(چَیکیب کوس اونی ایکّی یاندین غریو/آنینک دیک که مست اولسا یوز نرّه دیو)

Dört Dīvān'dan:

Tañ ėmes salsa Nevāyī ahı kūyuñda ġırīv
Çün gül-istān seyride ẓāhir ḳılur efġān ṣabā

(تانک اَیماس سالسه نوایی آهی کویونکدا غریو/چون کلستان سیریدا ظاهر قیلور افغان صبا)

5160 **Ġurrende** (غُرّنده): (/ġ/ ötre ile, /r/ üstün ile). "[gürleyip haykıran, kükreyen]". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

Bolub her bir andaḳ ki ġurrende ebr
[Dėgil tuttı ʿālem yüzin şīr ü bebr]

---

814 Ġacarçı| Yazmalar: Ġaçarçı (غچرچی). (/ġ/ ve /ç/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile)// SG: Ġacarçı/Ḳacarçı (1016/1040)// AŞ: Ġacarçı/Ġazarçı (138b/633)// Moğ-Les: Ġacarçi/Ġazarç (567).

815 Luṭfī| Yazmalar, SG (1016): Mollā Sāḳī.

816 bar yolġa yitmiş| Yazmalar, SG (1016): yolıġa gėtmiş (یولیغه گیتمیش). Bk. AŞ (139a), GN (74, 861).

817 Bk. SG (1016/1432)// BR-Muin: Ġajġāv "yaban öküzü; bayrak başına takılan yaban öküzünün kuyruğu" (1411/1412)// Anendrac: Ġacġāv "atın boynuna takılan deniz öküzünün kuyruğu" (II/818).

818 Yazmalar: Ġurunbuş (غُرُنبُش). (/ġ/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /b/ ötre ile) "kös sesi"// Tekrarı| M1.425a, M2.423a, TÜ.236a: Ġurriş (غُرِّش) "korkunç ses". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (63b). Bk. SG (1432), Dehhuda.

819 Bk. SG (1432), BR-Muin (1409).

(بولوب هر بیر آنداق که غرّنده ابر)

5161 **Ġuruldab** (غُرولداب)[820]: (/ġ/ ve /r/ ötre ile). "hırlamış". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin köpeğiyle ilgili şöyle der:

Gāhī ki ġażab bile ʻırıldab
Gerdūn esedi sarı ẖırıldab[821]

(کاهی که غضب بیله عِریلداب/کردون اسدی ساری خِریلداب)

5162 **Ḳırav/Ġırav** (قِراو-غِراو)[822]: (/ḳ/ esre ile, /r/ medli elif ile). "çiy, kırağı". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī kilki dik ėl kilki şekker-rīz ėmes
ʻAyb ḳılma bir dik olmas ney-şeker birle ġarav[823]

(کر نوایی کلکی دیک اَیل کلکی شکّرریز اَیماس/عیب قیلما بیر دیک اولماس نیشکر بیرله غارو)

Ḥulle-yi kāfūr-gūn ol ẖilʻat-ı ẖażrā üze
Sebze-yi cennetḳa gūyā tüşti raḥmetdin ḳırav[824]

(حلّهٔ کافور کون اول خلعت خضرا اوزه/سبزهٔ جنّت قه کویا توشتی رحمت دین قِراو)

5163 **Ġarar** (غَرار)[825]: (/ġ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). "çuval, harar". *Sebʻa-yı Seyyāre'den:*

Her ni büt kim bar ėrdi ġār içre
İkkisin saldı bir ġarar içre
Tā ki ėllik ġarar büt boldı
Her ġarar içre ikki büt boldı[826]

(هر نِی بت کیم بار اَیردی غار ایچره/ایکّی سین سالدی بیر غرار ایچره
تا که اَیلّیک غرار بت بولدی/هر غرار ایچره ایکّی بت بولدی)

5164 **Ġarv** (غَرو)[827]: (/ġ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "kargı, kamış". [Esedī'den]

Yekī güft mürġī çü rengīn teẕerv [M1.253a]
Hem-īn cā-st der bīşe-yi bīd ü ġarv[828]

(یکی کفت مرغی چو رنکین تذرو/همین جاست در بیشهٔ بید و غرو)

---

[820] Krgz.Tr: Korulda-/Korkulda- "hırıldanmak" (490/488)// Trkm.Tr: Gurrulda- "bağırmak" (311)// Azb.Tr: Gurulda- "gürlemek, gürüldemek" (414).

[821] sarı ẖırıldab| Yazmalar: kibi ġuruldab (کیبی غُرولداب). Bk. SG (856/1016), LM (238, 2124), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma1 (664).

[822] Ḳırav| TÜ: yok. Bk. Ḳırav// AŞ: Ḳırav (148b)// SG: Ḳıraġu/Ḳırav (1148)// DLT: Kıragu (713)// CC: Kırov (103)// Kzk.Tr: Qırav (348)// Krgz.Tr: Kıroo (460)// YUyg.Tr: Ḳirav/Ḳiro (236)// Trkm.Tr: Gırav (262)// Moğ-Les: Kiragu(n) (748).

[823] olmas| Yazmalar, AŞ (139a): olmış (اولمیش)// ġarav| Yazmalar: ġırav (غِراو). Bk. SG (1018), FK (491, 532), FK-Özb (G.507), Külliyat-Yazma2 (504), Divan-Yazma (466*2).

[824] cennetḳa| Yazmalar, AŞ (148b): ẖażrāġa (خضراغه)// ḳırav| Yazmalar: ġırav (غِراو). Bk. FK (491, 532), FK-Özb (G.507), Külliyat-Yazma2 (504), Divan-Yazma (466*2).

[825] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Ḳarar/Ġarar.

[826] Bu beyit| M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: 250a// büt kim| M2: kim// İkkisin saldı| M2: Barısın ḳoydı (باری سین قویدی)// ġarar| SS, SS-Özb (XXI), BL (65b): ḳarār. Bk. SG (1017), SS (220, 2292), Külliyat-Yazma-TB (733).

[827] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1018/1432), BR-Muin (1408).

[828] rengīn| M2: reng-i// cā-st| Yazmalar: ẖˇāst (خواست)// ü| Yazmalar: yok. Bk. SG (1018/1432), Dehhuda (Ġarv).

5165 **Ġarḳ-āb** (غَرقاب): (/ġ/ üstün ile). "suya batmış, boğulmuş". *Dört Dīvān'dan:*
Göz ü köñ̂lüm baḥr u ber seyr ėttiler yār isteben
Bu seferde taptılar yaġma köñ̂gül ġarḳ-āb göz [İH.215a]
(کوز و کونکلوم بحر و بر سیر اَیتّی لار یار ایستابان/بو سفردا تاپتی لار یغما کونکل غرقاب کوز)
5166 **Ġurıdın** (غُريدين)[829]: (/ġ/ ötre ile, /r/ esre ile). "yırtıcı hayvanların gürlemesinden; gök gürültüsünden". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Ötüb birbiridin çü bārende ebr
Ḳılıb na'ra andaḳ ki ġurrān hüzebr
Ġurıdın tüşüb bāġ ara zelzele
Çaḳın şeklidin boynıda silsile[830]
(اوتوب بیربیریدن چو بارنده ابر/قیلیب نعره آنداق که غرّان هزبر
غریدین توشوب باغ آرا زلزله/چاقین شکلی دین بوینیدا سلسله)
5167 **Ġarpıçı** (غَرپیچی)[831]: (/ġ/ üstün ile, /p/ ve /ç/ esre ile). [**M2.250a**] "okluk, kılıç veya kalkan gibi şeylerin bağı".
5168 **Ġurriş** (غُرِّش)[832]: (/ġ/ ötre ile, şeddeli /r/ esre ile). "korkunç ses; kızgınlık, öfkelenme". [ML.212a, TÜ.138b]
5169 **Ġarvāş** (غَرواش)[833]: (/ġ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Fa. dokumacıların beze haşıl serpmek için kullandıkları süpürge tarzında bir alet". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Cūlehe ġarvāşıda āhār dik
Yoḳ ki zaġan perride murdār dik
(جولهه غرواشی دا آهار دیک/یوق که زغن پرّیدا مردار دیک)
5170 **Ġurre** (غُرَّه)[834]: (/ġ/ ötre ile, şeddeli /r/ üstün ile). "gürleme".

/ġ/ Babı /z/ ve /j/ ile

5171 **Ġuz** (غُز)[835]: (/ġ/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "Sulṭān Sancar zamanında Ḫorāsān'ı ele geçiren bir Türk boyu".
5172 **Ġıj** (غِژ)[836]: (/ġ/ esre ile, /j/ sükûn ile). "taş ve ok gibi şeylerin atılmasından çıkan ses; (**Ġaj**)[837] oturarak yürümek".

/ġ/ Babı /l/ ile

---

829 Tekrarı| M1.253a, M2.250a, ML.212a, İH.215a, TÜ.138b: Ġur (غُر). Bk. SG (1019)// BR-Muin: 'Av/Ġırīv/Ġav/Ġīv/Ġıye "gürültü, kavga, çığıltı; gök gürültüsü" (1384/1409/1425/1431).
830 Birinci beyit| M1: 253a; M2: 250a; ML. 212a; İH: 215a; TÜ: 138b// bāġ| Yazmalar, SG (1019): taġ (تاغ). Bk. AŞ (104b), Sİ (381, 4999), Sİ-Özb (LVII), Külliyat-Yazma-TB (894).
831 Yazmalar: Ġırpıçı (غِرپچی). (/ġ/, /p/ ve /ç/ esre ile). Bk. SG (1018), TB (139, H234a/11), TB (94, H198b/14), Arat-Babür (382, Yıl.912/H198b), TB-Yazma-ML (306)// Moğ-Les: Ġarabçi "omuz veya kollardaki zırh" (559).
832 Yazmalar: Ġurruş (غُرُّش). (/ġ/ ve şeddeli /r/ ötre ile). Bk. BR-TDK (304).
833 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Ġardāş (غَرداش). Bk. AŞ (139a), SG (1432), BR-TDK (280).
834 TÜ: üzeri çizili; M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (1019/1432), Dehhuda.
835 Yazmalar: Ġaz (غَز). (/ġ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). Bk. SG (1019), BR-TDK (309).
836 Bk. SG (1019), Dehhuda, Derleme.
837 M1, TÜ: yok. Bk. BR-Muin (1411).

5173 **Ġulū** (غُلُو)[838]: (/ġ/ ve /l/ ötre ile). "[aşkınlık, taşkınlık, sınırı aşma]; kalabalık, topluluk; saldırma, saldırı". *Dört Dīvān'dan:*
Başıma jūlīde saç ėrmes ki zāġ ėyleb ġulū
Zaḫmlardın ṭu'me isterge nişīmen ḳıldılar[839]
(باشیما ژولیده سچ اَیرماس که زاغ اَیلاب غلو/زخم لاردین طعمه ایستارکار نشیمن قیلدی لار)
'Aḳl u ṣabr u zühd ü taḳvā cānıma ḳılmanĝ ġulū
Çıḳtı mest ol şūḫ turmay imdi her yan butranĝız [M1.253b]
(عقل و صبر و زهد و تقوی جانیما قیلمانک غلو/چیقتی مست اول شوخ تورمای ایمدی هر یان بوترانکیز)
Sünbülünĝni ḳılġalı āşüfte yol tapmas nesīm
Bes ki eṭrāfındadur şeydā könĝüllerdin ġulū[840]
(سنبلونکنی قیلغالی آشفته یول تاپماس نسیم/بس که اطرافیندادور شیدا کونکل لاردین غلو)
Seb'a-yı Seyyāre'den:
Ėl ġulūsı ḳılıb mini mebhūt
Ġam könĝülge ġıẕā vu cānıma ḳūt[841]
(اَیل غلوسی قیلیب مینی مبهوت/غم کونکل کا غذا و جانیمه قوت)
5174 **Ġalça** (غَلچه)[842]: (/ġ/ ve /ç/ üstün ile). "kısa, alçak; Fa. köylü; ayak takımı; rint".
5175 **Ġalake** (غَلَکه)[843]: (/ġ/, /l/ ve /k/ üstün ile). "kapının arkasına yerleştirilen ağaç sürgü, sürme".
5176 **Ġulūle** (غُلُوله)[844]: (/ġ/ ve /l/ ötre ile). "yumak, top; gülle, top mermisi". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.250b**]
Zamāne cāhı üçün her ġulūle-yi teşvīş
Ki gėlse könĝlünĝ öyini anĝa ḳılur-sin ḫanc[845]
(زمانه جاهی اوچون هر غلولهٔ تشویش/که گَیلسه کونکلونک اَوینی اَنکا قیلورسین خَنج)

/ġ/ Babı /v/ ile

5177 **Ġunçaçı** (غُونچاچی)[846]: (/ġ/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile). "harem hizmetçisi, cariye". *Tārīḫ-i Bābürī'de* Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın haremindekilerin sayısı ile ilgili şöyle der:

---

[838] Bk. SG (1432).
[839] ėyleb| Yazmalar: ėyler (اَیلار)// ṭu'me| Yazmalar: ḳūt (قوت). Bk. FK (154, 155), FK-Özb (G.149), Divan-Yazma (157*2).
[840] tapmas| Yazmalar: tapmay (تاپمای). Bk. GS (392, 527), GS-Özb (G.512), Külliyat-Yazma-TB (103), Divan-Yazma (470*2).
[841] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili// könĝülge ġıẕā vu| Yazmalar: könĝül kāġıẕ olsa (کونکل کاغذ اولسا). Bk. SS (447, 4984), SS-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (787).
[842] Bk. SG (1018)// BR-Muin: "köylü; ayak takımı; rint" (1417)// Özb.Tr.İzahlı: Ğälçä "boyu kısa, tıknaz; yavaş, kalın kafalı" (II/651)// YUyg.Tr: "suç ortağı, uşak, yaltak" (139)// Moğ-Les: Ġalcaġu/Ġalciġu/Ġalcū "çılgın, kızgın, kuduz; azgın, taşkın" (552).
[843] Yazmalar: Ġalke (غلکه). (/ġ/ ve /k/ üstün ile). Bk. SG (1018)// Dehhuda: Ġalaḳ "Ar. kapı sürgüsü, kapı kilidi, mandal"// Derleme: Galak "kilit".
[844] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1432), BR-TDK (298).
[845] öyini| Yazmalar: ėvini (اَیوینی). Bk. GS (94, 96), GS-Özb (G.92), Külliyat-Yazma-TB (30), Divan-Yazma (104*2).

Fülān ġunçaçılıḳ mertebesidin bėgimlik mertebesiġa teraḳḳī ḳıldı.

(فلان غونچاچی لیق مرتبه سیدین بیکِم لیک مرتبه سیغه ترقّی قیلدی)

5178 **Ġoñg** (غَونک)[847]: (/ġ/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "karakarga, kuzgun". *Dört Dīvān'dan:*

Himmet ehli bile her tīreġa tėgmes pervāz

Nesr-i ṭāyir bile ni nev' havā ḳılġay ḳoñg[848]

(همّت اهلی بیله هر تیره غه تَیکماس پرواز/نسر طایر بیله نِی نوع هوا قیلغای قونک)

5179 **Ġunda** (غُونده)[849]: (/ġ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "zehirli örümcek, böğ, kunda". [ML.212b, İH.215b]

5180 **Ġusun** (غُوسون)[850]: (/ġ/ ve /s/ ötre ile). "Moğ. çizme".

5181 **Ġuma** (غُوما)[851]: (/ġ/ ötre ile). "odalık, kuma". [TÜ.139a]

5182 **Ġūr** (غُور)[852]: (/ġ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "Tacikiyye'den bir boy adı; Herāt yakınlarında bu boyun yaşadığı bir yer adı". *Dört Dīvān'dan:*

Eger-çi māh-veşim rūstāyī-āyīndür

Ve-līk şehr ü vilāyetġa saldı ġāret-i Ġūr

(اکر چه ماه وشیم روستایی آیین دور/و لیک شهر و ولایت غه سالدی غارت غور)

5183 **Ġūl** (غُول): (/ġ/ ötre ile). "[hortlak, gulyabani, dev]". *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc ile ilgili şöyle der:

Gėlib ġūl barmaġı barmaġları

Velī dīv tırnaġı tırnaġları [M1.254a]

(گیلیب غول بارماغی بارماغلاری/ولی دیو تیرناغی تیرناغ لاری)

/ġ/ Babı /y/ ile

5184 **Ġıñgşıban** (غِیْنکشیبان)[853]: (/ġ/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /ş/ esre ile, /b/ medli elif ile). [**M2.251a**] "keskin bir kokudan dolayı soluğu burundan hızla vererek ses çıkarıp". *Dört Dīvān'dan:*

Köyüb dimāġları ġıñgşıban ḳaçar her yan

Yimekge cismim ėtin çün-ki bū ḳılur itler

(کویوب دماغ لاری غینکشیبان قاچار هر یان/یِماککا جسمیم اَیتین چونکه بو قیلور ایت لار)

5185 **Ġıçek** (غِیْچَک)[854]: (/ġ/ esre ile, /y/ sükûn ile, /ç/ üstün ile). "kemençe". *Maḥbūbu'l-*

---

846 Yazmalar: Ġupçaçı (غُوپچاچی). (/ġ/ ötre ile, /p/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (1019: Ġubçaçı)// Tekrarı| M1.254b, M2.251a, ML.212b, İH.216a, TÜ.139a: Ġırılçaçı (غیرِلچاچی). (/ġ/, /r/ ve /ç/ esre ile). Bk. Arat-Babür (668), TB (57, H169a/11), TB-Yazma-ML (13; 39), TB-Yazma-Gülistan (325*2)// Özb.Tr.İzahlı: Ğunçaçi "padişahın haremine güzel kızlar getiren kadın" (II/665).

847 Yazmalar: Ġuñg (غُونک). (/ġ/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. SG (1019), Ḳoñg.

848 Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Himmet| M1: Raḥmet (رحمت)// ḳoñg| M1, SG (1019): ġuñg. Bk. Ḳoñg, AŞ (156b), GS (288, 377), GS-Özb (G.363), Külliyat-Yazma-TB (78), Divan-Yazma (338*2).

849 Bk. BR-Muin (1424)// SG: Ġunda/Ḳunda (1019/1133). Bk. Ḳunda.

850 Bk. SG (1018)// Moğ-Les (GT): Ġutusun (590).

851 SG: Ġuma/Ḳuma (1019/1129). Bk. Ḳuma// CC: Kuma (124).

852 Bk. SG (1432), Dehhuda.

853 M1, M2, ML, İH: Ġıñgışıban. Bk. SG (1021).

854 Bk. SG (1432)// BR-Muin (1412/2465): Ġıjek/Ġıçek (غِژک-غِچک)// YUyg.Tr: Ġicaḳ/Ġicek "musiki aleti" (142)// Trkm.Tr: Gıcak "kemana benzer bir müzik aleti" (257).

Ḳulūb'dan:
Eger kişi mey havāsın başıdın çıḳarur, ġıçek medd-i nālesi bile yalbarur[855].
(اکر کیشی می هواسین باشی دین چیقارور، غیچک مدّ ناله سی بیله یالبارور)
5186 **Ġılcaymaḳ** (غِیْلجایماق)[856]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "kendinden geçmek, bayılmak".
5187 **Ġaydaḳ** (غَیداق)[857]: (/ġ/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "Ḳıfçaḳ çölünün yakınlarında bulunan ve sağlam oklarıyla ünlü olan bir vilayetin adı".
5188 **Ġıncı** (غِیْنجی)[858]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "köpeğin kaçmasını engellemek için boynuna bağlanan ağaç". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaṣdıma ol nāvek ėyleb tīz ü min südreb 'aṣā
Kūyıda her yan yişilgen ėyle kim ġıncılıḳ it
(قصدیما اول ناوک اَیلاب تیز و مین سودراب عصا/کوییدا هر یان ییشیلکان اَیله کیم غینجی لیق ایت)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Arıġsız iş ṣafā bolmas, it ġıncısı 'aṣā bolmas. [İH.216a]
(آریغ سیز ایش صفا بولماس، ایت غینجی سی عصا بولماس)
5189 **Ġıñĝşımaḳ** (غِیْنکشیماق)[859]: (/ġ/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /ş/ esre ile). [M1.254b] "keskin bir kokudan tıksırmak, keskin bir kokudan dolayı soluğu burundan hızla vererek ses çıkarmak".
5190 **Ġırnaḳ** (غِیرناق)[860]: (/ġ/ esre ile, /n/ medli elif ile). "cariye, köle kadın, kırnak".
5191 **-Ġına** (غِینه)[861]: (/ġ/ esre ile, /n/ üstün ile). "küçültme eki". [ML.213a]

---

[855] havāsın| Yazmalar: havāsı (هواسی). Bk. MK (125, 22a/6), MK-Özb (Fasl.22), Külliyat-Yazma-TB (1467), MK-Amire (41).
[856] Bk. SG (1019)// Alt.Tr: Kılçay- "kızgın bir şekilde bakmak"; Kılçañĝda- "kötü kötü bakmak" (108)// Kzk.Tr: Qıljıy- "yorgunluktan, bitkinlikten gelişigüzel uzanmak; ölmek"; Qıljañĝ "sallanma, yalpalama"; Qıljañĝda- "sallanmak, yalpalamak" (345); Qaljıra- "bitkin düşmek" (280)// Krgz.Tr: Kılçay-/Kılçakta- "başı çevirmek, geriye bakmak"; Kılcıy- "(boyun) bükülmek" (451); Kalcanğda- "(ihtiyar veya sarhoş) sallanmak" (388)// Moğ-Les: Gilcigir/Gilcir "kıvrık, bükülmüş, eğri, çarpık; eğri veya bükülmüş boyunlu"; Gilciy- "çarpık ve eğri olmak" (613); Ġalcaġu/Ġalciġu "çılgın, kızgın" (552).
[857] M1: Ġaydan. Bk. SG (1018), BR-Muin (1430).
[858] ML: 213a// AŞ: Ġınçı/Ġunçı "çulunu yemesin diye atın boğazının altından çuluna bağlanan ağaç; ipini kesip kaçmasın diye köpeğin boynuna bağlanan ağaç" (139a-139b)// SG: Ġıncı/(Rūmī)Kesmik "köpeğin kaçmasını engellemek için boynuna takılan ağaç" (1021/1171)// Krgz.Tr: Kıncı "(köpek için) zincir" (455)// Moğ-Les: Ġubaci "köpeğin ısırmasını önlemek için boynuna bağlanmış olan sopa" (579); Ginci "zincir, kelepçe, bağ" (613).
[859] M1, M2, ML, İH: Ġıñĝışmaḳ. Bk. SG (1020)// AŞ: Ġıñĝış- "köpek hırlayıp kaçmak" (139b)// AŞ-Hüccetiye (229), AŞ-Maarif (134*2): Ġıñĝış- "köpek sızlayıp kaçmak"// Krgz.Tr: Kıñğşı- "acı acı ağlamak; acı acı bağırmak; sırıtmak" (456)// YUyg.Tr: Ġiñĝşimaḳ "sesler çıkarmak" (143)// Moğ-Les: Ġonġsi-/Ġonşi-/Ġunġsi-/Ġunsi-/Ġunşi- "burundan konuşmak" (574/586); Ginggine-/Ginggina- "monoton bir ses çıkarmak; mırıldanmak, ulumak, zırıldamak, sızlanmak"; Gingsi-/Ginşi- "hıçkırarak ağlamak, hüngür hüngür ağlamak, hıçkırmak; monoton bir ses çıkarmak; kedi gibi mırıldanmak" (613); Ġanġsi-/Ġanşi- "kesik kesik havlamak, köpek ulumak" (556).
[860] SG: Ġırnaḳ/Ḳırnaḳ/Ḳırnaġ (1019/1149). Bk. Ḳırnaġ// DLT: Kırnak (714)// Trkm.Tr-Hamzayev: Gırnak.
[861] SG (1021), AŞ (139b/163b): -Ġına/-Gine. Bk. -Ḳına, -Gine// Tatar.Tr: Ġına/Ḳına (100/166)// YUyg.Tr: -Ġina (143).

5192 **Ġıñġışıb** (غِيْنكِشيب)[862]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ve /ş/ esre ile). “köpek gibi saldırıp kaçıp; [köpek hırlayıp kaçıp]”.
5193 **-Ġı** (غِی)[863]: (/ġ/ esre ile). “ki eki; /ġ/ üstün ile (**Ġay**) [Ar. yolunu sapıtma, azgınlık]”.
5194 **-Ġıl** (غِيل)[864]: (/ġ/ esre ile). “emir eki”.

/f/ Babı elif ile (25 söz ve deyim)[865] [**M2.251b**]

5195 **Poçaġ** (پَوچاغ)[866]: (/p/ üstün ile). “içi yenilip kabuğu bırakılmış karpuz veya kavun dilimi”.
5196 **Fāl-ı noḫūd** (فال نُخود)[867]: “falcı kadın tarafından on iki tane nohutla bakılan nohut falı”.

/f/ Babı /r/ ile

5197 **Fırrast** (فِرَّست)[868]: (/f/ esre ile, /r/ üstün ile, /s/ sükûn ile). “taş ve ok gibi şeylerin atılmasından veya atın burnundan çıkan ses”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Uçub yitgende żarb-ı desti anıñ
Ki barıb on yıġac fırrastı anıñ[869] [TÜ.139b]
(اوچوب يِتكاندا ضرب دستی آنينک/که باريب اون يِغاج فرستی آنينک)
5198 **Ferd** (فَرد): (/f/ üstün ile, /r/ ve /d/ sükûn ile). “[tek, biricik, eşsiz; yalnız, tek başına; birey]; Özbeklerin savaşta giydikleri kırmızı başlık”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳızıl ferddin başıda nīm-terg
Ki vehmidin olub ölüm ḥālı merg
Hem-ol ferd devride çırmab ḳara
Kişi görmemiş lāleni daġ ara [ML.213b, İH.216b]
(قيزيل فرددين باشيدا نيم ترک/که وهميدين اولوب اولوم حالی مرک
همول فرد دوريدا چِرماب قرا/کيشی کورماميش لاله نی داغ آرا)
5199 **Ferise** (فَريسه)[870]: (/f/ üstün ile, /r/ esre ile, /s/ üstün ile). “mavi ip; yeşil karga; [Rūm Tr.] pırasa”. *Dört Dīvān'dan* (1. anlam): [M1.255a]
Ni ḳıyıġ ėrkin ol ay tünide kim tikgen çaġı

---

862 Bk. Ġıñġşımaḳ// NS: “köpek gibi saldırıp kaçıp” (91b)// AŞ: “köpek hırlayıp kaçıp” (139b).
863 TÜ: yok.
864 TÜ: yok.
865 M1, İH, TÜ: yok; ML: 20 söz.
866 Yazmalar: Fac (فاج). (/c/ sükûn ile) “içi yenilip kabuğu bırakılmış karpuz veya kavun”. SG'de Poçaḳ/ġ maddesinin “içi yenilip kabuğu bırakılmış karpuz veya kavun dilimi” açıklamasındaki ḳaç (قاچ) “dilim” sözcüğü, Fac (فاج) biçiminde madde başı olarak alınmış, açıklamanın geri kalan kısmı da onun anlamı olarak verilmiştir. Bk. SG (474-475), NM (237, 448), Doerfer (842)// Özb.Tr: Poçaq “kabuk” (69).
867 Yazmalar: Fāl-ı naḫūd (فال نَخود). Bk. SG (1432-1433), NŞ (392, 393/4), Dehhuda.
868 Yazmalar: Fırrısı (فِرّيسی). (/f/, /r/ ve /s/ esre ile)// Tekrarı| M1.255a, M2.252a, ML.213b, İH.216a, TÜ.139b: Fırrıst (فِرِّست). (/f/ ve şeddeli /r/ esre ile)// SG: Fırrast (1022-1023)// AŞ: Fırrıst (140a).
869 on| Yazmalar: üç (اوچ)// fırrastı| Yazmalar: fırrısı (فِرّيسی). Bk. AŞ (140a), SG (1023), FŞ (288, XXX/120).
870 ML, İH: yok. Bk. SG (1022)// BR-Muin: Ferāsiyūn/Ferāsīn “pırasa” (1447)// Dehhuda: Ferīs “Ar. kasnak, çember, ağaç halka; ipin ucunda bulunan ve yük bağlamaya yarayan kasnak; öldürülmüş”// Muin: Ferīse “öldürülmüş ve yırtılmış av”// Derleme: Pırasa/Parasa “pırasa”.

Mihr anĝa zer-rişte yitgürmiş ferise āsmān[871]

(نی قِیبغ اَیرکین اول آی تونیدا کیم تیککان چاغی/مهر اَنکا زر رشته یِتکورمیش فریسه آسمان)

Dört Dīvān'da Ḳıṭa'āt'dan (2. anlam):

Gėyib samūr ile kiş ḳılma osru ra'nālıḳ

İpek libās ile tutma ġurūr cāmı tola

Tiyinninĝ öz tüki oḳ boldı cānıġa āfet

Ferisenin̂g peridin gėldi öz başıġa belā[872]

(گییب سمور ایله کیش قیلما اُسرو رعنالیق/ایپاک لباس ایله توتما غرور جامی تولا
تِیین نینک اَوز توکی اوق بولدی جانیغه آفت/فریسه نینک پری دین گیلدی اَوز باشیغه بلا)

5200 **Fır** (فِر)[873]: (/f/ esre ile, /r/ sükûn ile). "uçarken kuş kanadının çıkardığı ses, pır". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Şīr ki tişleb balasın dem-be-dem

Bīşede her yan ḳoyar ėrdi ḳadem

Yitgec anın̂g başı üze nā-gehān

Fır ėte uçsa idi ol nā-tevān

(شیر که تیشلاب بالاسین دم بدم/بیشه دا هر یان قویار اَیردی قدم
یِتکاج آنینک باشی اوزه ناکهان/فر اَیتا اوچسا ایدی اول ناتوان)

5201 **Fireh** (فِرَه)[874]: (/f/ esre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.252a**] "çok, bol; iyi huylu, güzel davranışlı; ilerleme, üstünlük; satranç ve tavla gibi oyunlarda oyuncunun üstünlüğü". 'Ascedī'den Rubā'ī:

Ger z'ān-ki Ḫudā dehed me-rā māl-ı fireh

Bi-güşāyedem ez kār-ı fürū-beste girih

Türkī bi-ḫarem ki her-ki bīned gūyed

Ey ḫāk-ı tū ez ḫūn-ı ḫarīdār-ı tū bih

(کر زانکه خدا دهد مرا مال فره/بکشایدم از کار فرو بسته کره
ترکی بخرم که هرکه بیند کوید/ای خاک تو از خون خریدار تو به)

5202 **Fırfır** (فِرفِر)[875]: (/f/ esre ile, /r/ sükûn ile). "akıcı ve hızlı bir biçimde yazıp okuma; [fır fır, fırıl fırıl]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Anca küfr ayta başladı fırfır

Ki demidin 'ayān bolub ṣarṣar

(آنجا کفر اَیتا باشلادی فرفر/که دمی دین عیان بولوب صرصر)

[Enverī'den:]

Ber-dāşt kilk ü kāġıẕ u fırfır fürū-nivişt

---

[871] ḳıyıġ| Yazmalar: ḳısıġ (قیسیغ)// tünide| Yazmalar: kūyıda (کوییدا). Bk. SG (1022/1168), BV (330, 446), BV-Özb (G.443), Külliyat-Yazma-TB (349).

[872] Tiyinninĝ| Yazmalar: Teninninĝ (تنین نینک). Bk. SG (776/1022), GS (531, 721), GS-Özb (Kıtalar.38), Külliyat-Yazma-TB (137).

[873] M1, M2, TÜ: Ferr (فَرّ). (/f/ üstün ile, şeddeli /r/ sükûn ile); ML, İH: Fırr. Bk. SG (1022)// Tatar.Tr: Pır (217)// YUyg.Tr: Pir (323).

[874] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1433), BR-TDK (256).

[875] SG (1021): Farfar (ṣarṣar vezninde)// BR-TDK: Ferfer (246)// Muin: Firfir// Amid: Ferfer/Firfir.

Ber-fevr īn ḳaṣīde-yi maṭbū‘-ı āb-dār[876]

(برداشت کلک و کاغذ و فرفر فرونوشت/برفور این قصیده مطبوع آبدار)

5203 **Fereci** (فَرَجی)[877]: (/f/ ve /r/ üstün ile, /c/ esre ile). "kadınların giydiği çarşaf, ferace".

5204 **Fere** (فَرَه)[878]: (/f/ ve /r/ üstün ile). "turaç ve keklik gibi kuşların yavrusu".

5205 **Ferik** (فَریک): (/f/ üstün ile, /r/ esre ile). "tavuk yavrusu, piliç, ferik".

5206 **Ferġāna** (فَرغانه)[879]: "Māverā'u'n-nehr'de bir vilayetin adı; bir dağın adı".

5207 **Ferend** (فَرَند)[880]: (/f/ ve /r/ üstün ile, /n/ ve /d/ sükûn ile). "Fa. kılıç". [M1.255b]

5208 **Fer'ān** (فَرعان)[881]: (/f/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "Ḫusrev-i Pervīz'in mimarının adı".

/f/ Babı /ş/ ile

5209 **Feş** (فَش)[882]: (/f/ üstün ile, /ş/ sükûn ile). "perişan, dağınık; gibilik edatı; atın perçemi; sarığın sarkıtılan ucu; ağzın çevresi". *Dört Dīvān'dan:*

Şeyḫ destārın çü mey vechi yoḳ ėrdi sirmedim
Meyġa merhūn ḳılġalı ol yaḫşı mey süzmekge feş[883]

(شیخ دستارین چو می وجهی یوق اَیردی سیرمادیدم/می غه مرهون قیلغالی اول یخشی می سوزماککا فش)

Şeyḫ başıġa belā ėrken durur destār kim
'Aşḳ esrārın ėşitmeklikge māni' boldı feş

(شیخ باشیغه بلا اَیرکاندورور دستار کیم/عشق اسرارین اَیشِتماک لیک کا مانع بولدی فش)

Ey Nevāyī şeyḫni şeyṭān ger efsār urmadı [**M2.252b**]
Bes nige dāyim ḳılur hezl ol uzun feşlıḳ bile [TÜ.140a]

(ای نوایی شیخ نی شیطان کر افسار اورمادی/بس نیکا دایم قیلور هزل اول اوزون فش لیق بیله)

/f/ Babı /l/ ile

5210 **Fülūrī/Filūrī** (فُلوری-فِلوری)[884]: (/f/ ve /l/ ötre ile, /r/ esre ile). "bir tür dirhem, bir tür gümüş sikke". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzüñ̂nüñ̂ mihridin bir ẕerre satman ger felek cevfi
Tola bolsun filūrī her filūrī bir ḳuyaş olsun[885]

(یوزونک نونک مهریدین بیر ذرّه ساتمان کرفلک جوفی/تولا بولسون فلوری هر فلوری بیر قویاش اولسون)

5211 **Felfes** (فَلفَس)[886]: (/f/'ler üstün ile, /l/ ve /s/ sükûn ile). "gevşek, bitkin".

---

876 İkinci dize| M1, M2, ML, İH: Zī āstān-ı 'amm-ı şehen-şāh 'arża-dāşt (زی آستان عمّ شهنشاه عرضه داشت); TÜ: yok. Bk. Amid.

877 ML: 213a// Yazmalar: Fereçi (فَرَچی). (/f/ ve /r/ üstün ile, /ç/ esre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (43a). Bk. SG (1021)// Dehhuda: Ferecī/Fereciyye// Derleme: Ferecik "çoban kepeneği".

878 M1, M2, TÜ: yok// Tekrarı| M1.255b, M2.252b, İH.217a (üzeri çizili), TÜ.140a: Fire (فِیره). (/f/ esre ile, /r/ üstün ile). Bk. SG (1022), Azb.Tr (291), Derleme.

879 M2, TÜ: Furġāna (فُرغانه); ML: Fer'āna; İH: Fur'āna. Bk. BR-TDK (246).

880 M2: 423b; ML, İH, TÜ: yok// FV: Firend "kılıç ve cevheri" (688)// BR-Muin: Perend/Ferend/Firend "kılıç; kılıç cevheri" (389/1472).

881 Bk. Dehhuda.

882 Tekrarı| M1: 425a; M2: 423a; TÜ: 236a. Bk. SG (1433), BR-TDK (253).

883 destārın| Yazmalar: destārı (دستاری). Bk. GS (217, 273), GS-Özb (G.262), Külliyat-Yazma-TB (60).

884 ML, İH: yok// Yazmalar: Fülūr (فُلور). (/f/ ve /l/ ötre ile, /r/ sükûn ile). BL kaynaklı biçim olmalıdır (65a)// Tekrarı| M1.425a, M2.423b, TÜ.236a: Filūrī. Bk. SG (1434), Dehhuda.

885 Yüzüñ̂nüñ̂| Yazmalar: Yüzüñ̂niñ̂ (یوزونک نینک). Bk. SG (1434), NŞ (503, 505), NŞ-Özb (G.504), Külliyat-Yazma-TB (233).

5212 **Fesligen** (فَسلِکن)[887]: (/f/ üstün ile, /l/ esre ile, /g/ üstün ile). "[Rūm Tr.] reyhan, fesleğen".
5213 **Fele/Füle/Felle/Fülle** (فَله-فُله)[888]: (/f/ ve /l/ üstün ile). "tutkal, çiriş; ağız, yeni doğmuş hayvanın ilk sütü".

/f/ Babı /n/ ile

5214 **Fenek** (فَنَک)[889]: (/f/ ve /n/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "karsak, derisinden kürk yapılan bir hayvan".

/f/ Babı /v/ ile

5215 **Fūṭa** (فُوطه)[890]: (/f/ ötre ile). "bele sarılan nesne, futa, peştamal; başa sarılan nesne, sarık". *Dört Dīvān'dan:*

Berg-i ney ton içide nāl kibi bėli nihāndur
Ḳalemī fūṭa ḳamış bendi dik üstide ʻayāndur

(برک نی تون ایچیدا نال کیبی بَیلی نهان دور/قلمی فوطه قامیش بندی دیک اوستیدا عیان دور)

/f/ Babı /y/ ile

5216 **Fayḳur** (فَیْقور)[891]: (/f/ üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "bok böceği". [ML.214a, İH.217a]
5217 **Firfirek** (فِرفِرک)[892]: (/f/ esre ile, /r/ sükûn ile, ikinci /r/ üstün ile). [M1.256a] "ağaçtan yapılan topaç; [fırıldak]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yāve köp ayturda biri circirek
Çarḫ köp urmaḳta biri firfirek[893]

(یاوه کوپ آیتوردا بیری جِرجِرک/چرخ کوپ اورماقته بیری فِرفِرک)

5218 **Fışḳırmaḳ** (فِیْشقیرماق)[894]: (/f/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile). "sümkürmek".
5219 **Fişek/Fişenk** (فیشک-فِیشنک)[895]: (/f/ esre ile). "[Rūm Tr.] fişek, havaya fırlatılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddeler; silahlarda kullanılan, içi barut dolu bir kovanla ucunda bir çekirdekten meydana gelen cephane, kurşun".

---

886 ML, İH: yok. Bk. AŞ (140a), SG (1022)// Derleme: "eski, çürük".
887 ML, İH: yok// Yazmalar: Felken (فَلکن). (/f/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /k/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (43a). Bk. SG (1022)// Derleme: Fesliken.
888 ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Fele "tutkal"// Tekrarı| M1.425b, M2.423b, TÜ.236a: File (فِله) "ağız, yeni doğmuş hayvanın ilk sütü". Bk. Dehhuda// SG: Felle "ağız, yeni doğmuş hayvanın ilk sütü" (1434)// BR-Muin: Fele/Felle "ağız, yeni doğmuş hayvanın ilk sütü" (1501)// AŞ: Fülle "tutkal" (140a).
889 TÜ: yok. Bk. BR-TDK (242), FV (689).
890 M1, TÜ: yok. Bk. BL (65b)// Tekrarı| M1: 425b; M2: 423b; TÜ: 236a. Bk. SG (1434), Dehhuda.
891 Bk. SG (1022), Ḳonġuz, Gügül// BR-TDK: Gūgār/Gūgāl/Gū-gerdānek "bok böceği. Türkistān'da Fayḳur denir" (294)// BR-Muin: "bok böceği. Türkler Ḳayḳur (قیقور) der" (1860)// Krgz.Tr: Kık "kuru koyun tezeği" (449).
892 SG: Firfirek "ağaçtan yapılan topaç" (1022)// BR-Muin: Ferfer/Ferfere "fırıldak"; Ferferūk "topaç" (1466)// Özb.Tr.İzahlı: Pirpiräk "fırıldak" (I/587). Bk. Pirpirek.
893 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (836/1022), HE (181, XXVIII/45), HE-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (430).
894 SG: Fışḳırmaḳ/(Rūmī)Fınḳırmaḳ (1023)// Krgz.Tr: Bışkır- "(at) aksırmak" (118)// YUyg.Tr: Mişḳarmaḳ "sümkürmek" (274).
895 SG: Fişek (1022)// Derleme: Fişenk/Fişeng "fişek".

/ḳ/ Babı elif ile (1007 söz ve deyim)[1] [ML.215b]

5220 **Ḳarḳara** (قارقاره-قرقره)[2]: (/ḳ/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, diğer /r/ medli elif ile). [**M2.253a**] "turnaya benzer bir kuş, karkara; yiğitlik göstergesi olarak savaşlarda başlığa takılan karkara kuşunun tüyü; (**Ḳara per**) (قرا پر) yiğitlik göstergesi olarak savaşlarda başlığa takılan kuşun kara tüyü". *Dört Dīvān'dan:*

Yā Rab ol kākül müdür ahım tütünidin ḳara
Yā otaġalar içindin saylab alġan ḳarḳara[3]

(یا رب اول کاکل مودور آهیم توتونی دین قرا/یا اوتاغالار ایچیندین سایلاب آلغان قارقارا)

Sin ḳara per başıñ̂ üzre görküzüb min dūd-ı ah
Bu miniñ̂ otumdın ol ser-keşligiñ̂dindür güvāh[4]

(سِین قرا پر باشینک اوزره کورکوروب مین دود آه/بو مینینک اوتومدین اول سرکش لیکینکدین دور کواه)

Veh ni ẖoştur şeh-süvārım gėlse meydān sarıdın
Kirpigim birle arıtsam gerdni ruẖ-sārıdın
Ėyle kim yitmiş felek ṭāḳıġa ḳoysam ṭāḳ üze
Dūd-ı ahımdın ḳara perni alıb destārıdın [M1.256b]

(وه نِی خوشتور شهسواریم گیلسه میدان ساریدین/کیرپیکیم بیرله آریتسام کردنی رخساریدین
اَیله کیم یِتمیش فلک طاقیغه قویسام طاق اوزه/دود آهیم دین قرا پرنی آلیب دستاریدین)

5221 **Ḳārūre** (قارُوره)[5]: (/r/ ötre ile, diğer /r/ üstün ile). "şişe, sırça kap; bir çeşit savaş aleti; kaleleri ele geçirme sırasında şişeye petrolu doldurduktan sonra yakıp kaleler arasına fırlatarak evleri yakma yöntemi". [TÜ.140b]

5222 **Ḳaşıñ̂da** (قاشِیْنکدا): (/ş/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "önünde, karşında; kaşında". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaşıñ̂da ẖālnıñ̂ āvāzesin ėşitmiş idim
Bu Ka'be ṭāḳıda ol bir Bilāl imiş bildim[6] [İH.217b]

(قاشینکدا خال نینک آوازه سین اَیشیتمیش ایدیم/بو کعبه طاقیدا اول بیر بلال ایمیش بیلدیم)

5223 **Ḳavma** (قاوما): (/v/ sükûn ile). "kovma!". Luṭfī'den:

Ḳavma Luṭfī'ni ėşikdin bėr zekāt-ı ḥüsn añ̂ga
Ḳayda ėtsün sin ġanī barında şey'u'l-llāhnı[7]

(قاوما لطفی نی اَیشیکدین بَیر زکاة حسن اَنکا/قایدا اَیتسون سین غنی باریندا شی الله نی)

5224 **Ḳaşañ̂** (قاشانک)[8]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "inatçı, başıbozuk". *Dört Dīvān'dan:*

---

[1] M1, İH, TÜ: yok; ML: 1030 söz.

[2] SG (1057), TB-Yazma-ML (215): قرقره// Arat-Babür: Ḳarḳara (675)// Kzk.Tr: Ḳarḳara (295)// Krgz.Tr: Karkıra (410)// Moğ-Les: Harkir(a) "boz turna" (1450).

[3] Yā Rab ol| Yazmalar: Gül müdür (کل مودور)// otaġalar içindin saylab alġan| Yazmalar: otaġaylar içidin saylab almış (اوتاغایلار ایچیدین سایلاب آلمیش). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok. Bk. SG (914/1057-1058).

[4] ser-keşligiñ̂din| M1, TÜ: ser-keşligindin (سرکش لیکیندین); M2: ser-keşligidin. Bk. BV (387, 534), BV-Özb (G.531).

[5] Tekrarı| M1: 425b; M2: 423b; TÜ: 236b. Bk. SG (1434), Dehhuda.

[6] bildim| Yazmalar: gūyā (کویا). Bk. FK (425, 457), FK-Özb (G.435).

[7] ėtsün| Yazmalar: yitsün (یتسون). Bk. LD (255/430b, 350).

[8] M1.265a, M2: Ḳaşañ̂/Ḳaşlıñ̂; ML, İH: Ḳaşañ̂/Ḳaşıñ̂/Ḳaşlıñ̂; TÜ.146a: Ḳaşlıñ̂ (قاشلینک). Ḳaşlıñ̂ biçimi, HA kaynaklı yanlış olmalıdır (45b). Bk. SG (1064)// DLT: "aşağılık" (691)// Alt.Tr: Kajañ̂ "tembel at, ağır at, yavaş at" (93)// Krgz.Tr: Kaşañ̂ "ağır, tembel, üşengen, ihmalci" (414); Kacağay "dizgini çekildiği zaman başını kaldıran at" (380)// Mlk.Tr: Kacav "zıt, aksi" (234)// Özb.Tr.Alt: Gicing "oynak at"

Çıḳ Nevāyī ḳarıdınĝ ḥürmet ile mey-kededin
Südretürler kişi çıḳmaslıḳ ėtib bolsa ḳaşanĝ
(چیق نوایی قاریدینک حرمت ایله میکده دین/سودراتورلار کیشی چیقماس لیق اَیتیب بولسا قاشانک)

5225 **Ḳaşıda** (قاشیدا): (/ş/ esre ile). "karşısında, önünde; kaşında". *Dört Dīvān'dan:*
Sirişkim ėyledi eflāk cevfini memlū
Kişi ni söz dėgey anınĝ ḳaşıda ṭūfāndın [**M2.253b**]
(سرشکیم اَیلادی افلاک جوفینی مملو/کیشی نِی سوز دَیکای آنینک قاشیدا طوفاندین)
Ḳaşıda ḫāl-ı Hindūyī kāfir ėrür ki ehl-i dīn
Ḳatlı üçün çıḳıb turur göz sala deyr ṭāḳıġa [ML.216a]
(قاشیدا خال هندویی کافر اَیرور که اهل دین/قتلی اوچون چیقیب توروور کوز سالا دیر طاقیغه)

5226 **Ḳayrılur** (قایرِیْلور): (/y/'ler sükûn ile, /r/ esre ile). "[geriye döner, arkaya doğru eğilir, kaykılır]; yapılır". *Dört Dīvān'dan:*
Cān bėrür-min ḳayrılur çaġda görüb bėlide pīç
Ölse tanĝ yoḳ ol ki cānı riştesiġa tüşse tāb[9]
(جان بَیرورمین قایریلور چاغدا کوروب بَیلیدا پیچ/اولسه تانک یوق اول که جانی رشته سیغه توشسا تاب)

5227 **Tabuġunĝda** (تابوغونکدا)[10]: (/b/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "hizmetinde, önünde, karşında". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Vuḥūş ėrmiş sininĝ allınĝda ḫādim
Sibā' ėrmiş tabuġunĝda mülāzım
(وحوش اَیرمیش سینینک آلینک دا خادم/سباع اَیرمیش تابوغونکدا ملازم)

5228 **Ḳatla** (قاتلا)[11]: (/ḳ/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "kez, kere; katla!, bük!; [**Ḳatlan**] katlan!, dayan!". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yana ḳatla Dārā-yı deryā-nevāl
Dėdi k'ey ḥakīm-i Mesīḥā-miṣāl
(یانا قاتلا دارای دریا نوال/دَیدی کای حکیم مسیحا مثال)

5229 **Ḳaba** (قابا): (/b/ medli elif ile). "kuşat!, çevir!, çevrele!". [M1.257a]

5230 **Ḳatıda** (قاتیدا): (/t/ esre ile). "katında". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gėlib yir tuttı Bānū ḫidmetide
Melek ol nev' kim gerdūn ḳatıda
(گَیلیب یِر توتتی بانو خدمتیدا/ملک اول نوع کیم کردون قاتیدا)

5230-2 **Ḳayda** (قایدا): (/y/ sükûn ile). "nerede". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳayda mümkindür elif dik çıḳmaḳ ėldin ḫāṣṣa kim
Kevn ara altı cihetdin ḳalmışam andaḳ ki vāv
(قایدا ممکن دور الف دیک چیقماق اَیل دین خاصّه کیم/کَون آرا آلتی جهت دین قالمیشام آنداق که واو)
Kūyıda itler üzüştiler Nevāyī ḫastanı
Kim ėmes ẓāhir ki cismi ḳayda başı ḳaydadur [ML.216b, İH.218a]
(کوییدا اِیت لار اوزوشتی لار نوایی خسته نی/کیم اَیماس ظاهر که جسمی قایدا باشی قایدادور)

---

(350)// YUyg.Tr: "tembel, miskin, haylaz; inatçı, harın" (225)// Trkm.Tr: "güzel" (396)// Moğ-Les: Haşang/Hasing "yavaş, ağır, tembel" (1454); Hacagay "çarpık, eğri; yamuk, şerefsiz" (1461). Bk. Ḫacanĝ.

[9] çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. GS (60, 47), GS-Özb (G.43).

[10] Yazmalar: Ḳabaḳunĝda (قاباقونکدا). (/b/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. Tabuḳ/Tabuġ, SG (561), FŞ (415, XLV/42), Külliyat-Yazma-TB (578), Külliyat-Yazma1 (590), Hamse-Taşbasma (244).

[11] Bk. SG (1038), AŞ (141b).

5231 **Ḳabu** (قابُوْ): (/b/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "nişan noktasının karşısı, hedefin karşısı, menzil, fırsat yeri"[12]; "/p/ ile (**Ḳapu**) kapı"[13]. *Dört Dīvān'dan:*

Her beliyyet oḳı kim çarḫ-ı muḳavvesdin gėlür

Gūyiyā min-min ki 'ālem ehlidin ḳabuda-min

(هر بليّت اوقى كيم چرخ مقوّس دين گيلور/كوييا مين مين كه عالم اهليدين قابودامين)

Sin atar-sin nāvek ü gögsüm şikāfıdın köñ̂gül

Görgeli gėlmiş ḫaṭā ḳılma ki ḫoş ḳabudadur

(سين آتارسين ناوک و كوكسوم شكافيدين كونكل/كوركالى گيلميش خطا قيلمه كه خوش قابودادور)

Ey köñ̂gül ah oḳların ol ġamzeniñ̂ allıġa çėk [**M2.254a**]

Kim oḳ atmaḳlıḳda sindin tüzdür anıñ̂ ḳabusı[14]

(اى كونكل آه اوقلارين اول غمزه نينک آليغه چيک/كيم اوق آتماق ليق دا سين دين توزدور آنينک قابوسى)

[Dört Dīvān'da] Müstezād'dan:

Ḳaş yası bile kirpik oḳın her sarı atsañ̂ İmkān-ı ḫaṭā yoḳ

Her kimse ki bolġay añ̂ga bu nev' oḳ u yay Tüz bolġusı ḳabu[15] [ML.216a]

(قاش ياسى بيله كيرپيک اوقين هر سارى آتسانک/امكان خطا يوق
هر كيمسا كه بولغاى آنكا بو نوع اوق و ياى/توز بولغوسى قابو)

5232 **Ḳavub** (قاوُوْب): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /b/ sükûn ile). "kovmuş, uzaklaştırmış".

5233 **Ḳaytıb** (قايِتِيْب): (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile). "geri dönmüş, kayıtmış". [TÜ.141a]

5234 **Ḳaḳıb** (قاقِيْب): (ikinci /ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile). "vurmuş, çarpmış, çakmış, kakmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ta'accüb birle anıñ̂ sarı baḳıb

Başını ırġatıb ėlkini ḳaḳıb

(تعجّب بيرله آنينک سارى باقيب/باشينى اِيرغاتيب اَيلكينى قاقيب)

Dört Dīvān'dan:

Cān u köñ̂glümge melāmet taşları birle ḳaḳıb

Derd ile endūh mismārını muḥkem ḳıldıñ̂ız

(جان و كونكلومكا ملامت تاشلارى بيرله قاقيب/درد ايله اندوه مسمارينى محكم قيلدينكيز)

Sedd-i Sikenderī'den:

Gögüsge ḳaḳıb yumruḳ ornıġa taş [M1.257b]

Urub yir üze börk ornıġa baş [ML.216b]

(كوكوسكا قاقيب يومروق اَورنيغه تاش/اوروب يِر اوزه بَورک اورنيغه باش)

5235 **Ḳavuşturub** (قاووشتوروب): (/v/, /t/ ve /r/ ötre ile). "kavuşturmuş, birleştirmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳollarnı ḳavuşturub yıraḳdın

---

[12] Yazmalar: "nişanın karşısı (محاذى نشان)" anlamı, yanlışlıkla "karşı ve nişan (محاذى و نشان)" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1032)// M1, M2, ML, İH: "pazı" anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Ḳaru (قارو) olmalıdır. Bk. Ḳaru// Alt.Tr: Kabu "ağ" (92)// Kzk.Tr: Qapı "fırsat; uygun zaman" (289)// Moğ-Les: Habu/Hav/Haba "avda yay, tüfek kullanmada ustalık, avcılık yeteneği; niteliklilik, canlılık" (1387).

[13] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. SG (1032)// DLT: Kapga/Kapug (683/684)// Krgz.Tr (401), YUyg.Tr (220): Ḳapḳa// Moğ-Les: Habha(n) "kapan, tor, tuzak" (1388); Hagalga(n)/Hālga "kapı" (1397).

[14] allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنيغه). Bk. SG (1032), GS (440, 599).

[15] yası| Yazmalar: yayı (يايى)// kirpik| Yazmalar: kiprik (كِپريک)// bolġay| Yazmalar: bolḳay (بولقاى). Bk. BV (469, 654), BV-Özb (Müstezād.3), Külliyat-Yazma-TB (385).

Fermānıġa muntaẓır ḳıraḳdın

(قول لارنی قاووشتوروب یراق دین/فرمانیغه منتظر قیراق دین)

5236 **Ḳaşında** (قاشیندا): (/ş/ esre ile). "karşısında, önünde; kaşında"[16]. *Dört Dīvān'dan:*

Sücūd ėter ḳuyaş allıda ėyle kim Hindū

Yüzüñ̂g ḳaşında ḳuyaş lā ilāhe illā hū[17]

(سجود اَیتار قویاش آلیدا اَیله کیم هندو/یوزونک قاشیندا قویاش لا اله الّا هو)

5237 **Ḳarmaşıb** (قارماشیب): (/r/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "birbirini kavrayıp, girişip, tutuşup, pençeleşip". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā ḳılsañ̂g ḥimāyet ġālib olġum bėyle kim

Ġam bile köñ̂glüm talaşurlar ėkevlen ḳarmaşıb[18]

(ساقیا قیلسانک حمایت غالب اولغوم بَیله کیم/غم بیله کونکلوم تالاشورلار اَیکاولان قارماشیب)

5238 **Ḳaynaşıb** (قایناشیب): (/ḳ/ medli elif ile). "kaynaşmış, birleşmiş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yaraları içre ḳaynaşıb ḳurt

Hem anda alarġa ṭu'me hem yurt [İH.218b]

(یاره لاری ایچره قایناشیب قورت/هم آندا آلارغه طعمه هم یورت)

5239 **Ḳapġucım** (قاپغوجیم)[19]: (/p/ sükûn ile, /c/ esre ile). "kapanım, ısırıcım". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫasta kūyuñ̂gda yatmışam bī-kes

Tutġucım ḳapġucım itiñ̂gdür bes

(خسته کویونکدا یاتمیشام بیکس/توتغوجیم قاپغوجیم ایتینک دور بس)

5240 **Ḳabartıb** (قابارتیب): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). [**M2.254b**] "kabartmış; şişirmiş; öfkelendirmiş, kafa tutturmuş". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Tecāvüz ḳılıb 'acz u inṣāfdın

Ḳabartıb özin da'vī vü lāfdın

(تجاوز قیلیب عجز و انصاف دین/قابارتیب اوزین دعوی ولاف دین)

5241 **Ḳanab** (قاناب): (/n/ medli elif ile). "kanamış, kan gelmiş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳanab endūh taġıdın ayaḳı

Ayaḳıdın daġı endūh taġı[20] [ML.217a]

(قاناب اندوه تاغیدین آیاقی/آیاقی دین داغی اندوه تاغی)

Dört Dīvān'dan:

Tenimde daġlarnı ėyledim köñ̂glek bile pinhān

Ḳanab köñ̂glekde fāş ėtti özin her daġ-ı pinhānım[21]

(تنیم دا داغلارنی اَیلادیم کونکلاک بیله پنهان/قناب کونکلاک دا فاش اَیتّی اوزین هر داغ پنهانیم)

5242 **Ḳazġanıb** (قازغانیب): (/ḳ/ medli elif ile, /z/ sükûn ile, /n/ esre ile). "kazanmış, elde etmiş, edinmiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

İkki cihān raḥmetini ḳazġanıb

Her niçe kim ḳazġanıb alıb yanıb[22]

---

[16] M1: "karşında; senin kaşında; karşısında; onun kaşında"; İH: "karşısında"; TÜ: "karşında".

[17] allıda| Yazmalar: allında (آلیندا). Bk. FK (504, 547), FK-Özb (G.506).

[18] olġum| Yazmalar: olḳum (اولقوم). Bk. SG (1047), AŞ (144a), GS (73, 65).

[19] M1: 267a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.268b, M2.265a (üzeri çizili), TÜ.148a: Ḳapḳucum "kapmışım"

[20] daġı| Yazmalar: bolub (بولوب). Bk. SG (1076), FŞ (394, XLIII/47), FŞ-Özb (XLIII).

[21] Bu beyit| M1: 279a; M2: 276a; ML: 235a; İH: 237a; TÜ: 154a// her| M1, M2, TÜ: ber (بر); ML, İH: bir. Bk. FK (391, 419), FK-Özb (G.401), Külliyat-Yazma2 (486).

(ایگّی جهان رحمتی نی قازغانیب/هرنیچه کیم قازغانیب آلیب یانیب)

5243 **Ḳavlab** (قاولاب): (/ḳ/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "kovup, kovalayıp". [M1.258a]

5244 **Ḳarġaşa** (قارغاشا)[23]: (/r/ sükûn ile). "kargaşa, kavga, savaş"; (**Ḳarġaş**)(قارغاش)[24] "kargış, beddua, ilenç". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ni merdūdluḳ kim bolur ėl işi

Tün ü gün anıñ̂ cānınıñ̂ ḳarġışı[25]

(نی مردودلوق کیم بولور اَیل ایشی/تون و کون آنینک جانی نینک قارغیشی)

5245 **Ḳaysı** (قایسی)[26]: (/y/ sükûn ile, /s/ esre ile). "hangi". *Dört Dīvān'dan:*

Lebiñ̂ġa ḳaysı til birle fedā dėy ḫasta cānımnı

Añ̂ga cānım fedā kim cānı la'lıñ̂ġa fedā boldı

(لبینکغه قایسی تیل بیرله فدا دَی خسته جانیمنی/آنکا جانیم فدا کیم جانی لعلینکغه فدا بولدی)

Zāhidā her dem dėme kim meẕhebiñ̂de bar ḳuṣūr

Ḳaysı mescidde ḳılıb ėrdim siniñ̂ birle namāz[27]

(زاهدا هر دم دَیما کیم مذهبینکدا بار قصور/قایسی مسجددا قیلیب اَیردیم سینینک بیرله نماز)

5246 **Ḳaḳtı** (قاقتی): (/ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "vurdu, çarptı, çaktı, kaktı". *Dört Dīvān'dan:*

Tün ü encüm dėme devrānġa rāḥat ḳılmasun dėb meyl

Ḳażā gül-mīḫler ḳaḳtı ḳılıb gerdūnnı ḳīr-endūd [TÜ.141b]

(تون و انجم دَیما دورانغه راحت قیلماسون دَیب میل/قضا کل میخ لار قاقتی قیلیب کردون نی قیراندود)

5247 **Ḳayġurub** (قایغوروب): (/ḳ/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /ġ/ ve /r/ ötre ile). "kaygılanıp, tasalanıp, üzülüp". *Dört Dīvān'dan:*

Bā-vücūdī kim 'adem boldum ġamıdın ḳayġurub

Hīç aġzınıñ̂ soraġın la'lıdın tapman sorub[28]

(با وجودی کیم عدم بولدوم غمی دین قایغوروب/هیچ آغزی نینک سُراغین لعلیدین تاپمان سَوروب)

5248 **Ḳatışıb** (قاتِشیب)[29]: (/ḳ/ medli elif ile, /t/ esre ile, /ş/ esre ile). "katışıp, katılıp, karışıp".

5249 **Ḳavuşmaḳ** (قاووشماق)[30]: (/v/ ötre ile). "kavuşmak, birleşmek". [**M2.255a**]

5250 **Ḳavurmac** (قاوورماج)[31]: (/v/ ötre ile, /r/ ve /c/ sükûn ile). "kavrulmuş buğday vs., kavurmaç"; "Māverā'u'n-nehr vilayetinde bir yer adı. 'Alā'u'd-devle'nin öldürülmesinde

---

[22] raḥmetini| M1, M2, TÜ: zaḥmetini (زحمتی نی); ML, İH: zaḥmetidin. Bk. HE (57, XI/45), HE-Özb (XI).

[23] Yazmalar: Ḳarġaş (قارغاش). Gerek AŞ'de gerek burada verilen örnekten de anlaşılacağı üzere AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (143a). Bk. SG (1057).

[24] M1, TÜ: yok. Bk. Ḳarġış// SG (1057), AŞ (144b), DLT (686), Alt.Tr (99), Krgz.Tr (409): Ḳarġış// YUyg.Tr: Ḳarġiş "kargış, beddua"; Ḳarġaş "lanetleme, beddua etme" (222).

[25] merdūdluḳ| Yazmalar, AŞ: merdūdlıḳ (مردودلیق)// ḳarġış| Yazmalar, AŞ (143a): ḳarġaş (قارغاش). Bk. Ḳarġışı, SG (1057), Sİ (141, 1398), Sİ-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (819).

[26] Bk. AŞ (147a)// SG: Ḳanḳı/Ḳaysı "hangi" (1080/1093)// Krgz.Tr: "hangi" (425)// YUyg.Tr: "hangisi" (228).

[27] ḳılıb ėrdim siniñ̂ birle| Yazmalar: siniñ̂ birle ḳılıb ėrdim. Bk. Bar, GS (173, 209).

[28] soraġın| ML, İH: soraġı// tapman| ML, İH: tapmay. Bk. GS (66, 56).

[29] Yazmalar: Ḳayşıb (قايْشيب). (/ḳ/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /ş/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (43b: Ḳayşmaḳ). Bk. SG (1034), Krgz.Tr (418), Tatar.Tr (161)// Trkm.Tr: Gatış- (238).

[30] M1, TÜ: yok; ML: 221a; İH: 223b. Bk. SG (1083), DLT (694), YUyg.Tr (227)// Tatar.Tr: Ḳavış- (162)// Moğ-Les: Habi "komşu, çevre; yakın, yan" (1382); Habida-/Habildu- "yanaşmak, yaklaşmak" (1382/1383); Habir-/Habira-/Havira- "geçerken hafifçe değmek; sürtmek, ovmak; birbirine yakın durmak"; Habsi- "birleştirmek" (1384).

Baḳiyyetü's-Seyf fırkası burada yaşayıp kavrulmuş buğday ile geçindikleri için bu adla anılmıştır”[32]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḫirmen yiride teẕerv ü dürrāc
Yir tābesidin tėrib ḳavurmac[33] [İH.219a]
(خرمن يِريدا تذرو و درّاج/يِر تابه سيدين تيريب قاوورماج)

5251 **Ḳarluġac/Ḳarluvac/Ḳarlavac** (قارلُوغاج-قارلُوَاج-قارلَواج)[34]: (/ḳ/ medli elif ile, /r/ ve /c/ sükûn ile). “kırlangıç”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḥaḳ-gūy ḳuşnıñ temkīn bile ẕikr ayturı [ḳaşı]da ḳarluġacnıñ [bī-melāl] yañşamaġı melālet gėltürür. [ML.217b]
(حق کوی قوش نینک تمکین بیله ذکر آیتوریدا قارلوغاج نینک یانکشاماغی ملالت گیلتورور)

5252 **Töşelür** (تَوْشالور)[35]: (/t/ üstün ile, /v/ sükûn ile). “döşenir, serilir”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [M1.258b]

Yol ėmgegi şiddetidin bedeni köp tavşalur ve vücūdı rāh-revler ayaḳıġa töşelür[36].
(یول اَیمکاکی شدّتی دین بدنی کوپ تاوشالور و وجودی راه رولار اَیاقی غه تَوشالور)

5253 **Ḳabalmaydur** (قابالمایدور): (/b/ medli elif ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). “kuşatılmamıştır, çevrilmemiştir”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Köñülleri ġunçasıda ḥıḳd u ḥased ḳabalmaydur.
(کونکل لاری غنچه سیدا حقد و حسد قابالمایدور)

5254 **Ḳavlablar** (قاولابلار): (/v/ ve /b/ sükûn ile). “kovmuşlar, kovalamışlar”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫayl-ı eṭfāl ara taş yaġduruban ḳavlarlar
Her ḳayandın kim anıñ kūyıda peydā boldum[37]
(خیل اطفال آرا تاش یاغدوروبان قاولارلار/هر قیان دین کیم آنینک کوییدا پیدا بولدوم)

5255 **Ḳabarur** (قابارور): (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile). “kabarır; şişer; kafa tutar”. *Dört Dīvān'dan:*

Firāḳ istemesi andaḳ tenimdin ot çıḳarur
Ki ger ṭabīb ėligim tutsa barmaġı ḳabarur[38]
(فراق ایستمه سی آنداق تنیمدین اوت چیقارور/که کر طبیب اَیلیکیم توتسا بارماغی قابارور)

5256 **Ḳavrulur** (قاوورولور): (/r/ ve /l/ ötre ile). “kavrulur”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Şem‘ ki öz yaḳı bile ḳavrulur

---

[31] Bk. SG (1086), AŞ (147a)// DLT: Kagurmaç/Kawurmaç (677)// Krgz.Tr: Kuurmaç (530).

[32] ‘Alā’u'd-devle…anılmıştır| M1, TÜ: yok. Bk. BL (68a).

[33] tābesidin| Yazmalar: tābeside (تابه سیدا)// tėrib| M1, M2, ML: tirer; İH, TÜ: tėrer (تیرار). Bk. BL (68a), LM (231, 2052), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[34] Ḳarluġac| Yazmalar: Ḳarluḳac (قارلُوقاج). Bk. Verilen örneğe// Ḳarluvac| Yazmalar: yok// SG: Ḳarluġac/Ḳarluvac/(Rūmī/Īrānī) Ḳarlanḳuç (1058)// DLT: Karlıgaç/Kargılaç (688)// Kzk.Tr: Qarlığaş (295)// Krgz.Tr: Kardığaç (408)// Trkm.Tr: Garlavaç (234)// Derleme: Karlankuş// Moğ-Les: Hariyaçay/Harāçay (1448).

[35] Yazmalar: Ḳavşalur (قاوشالور). (/ḳ/ medli elif ile, /v/ sükûn ile) “birleşir”.

[36] şiddetidin bedeni| Yazmalar: meşaḳḳatıdın beden (مشقّتی دین بدن)// vücūdı| Yazmalar: yıllar yüri (یِیل لار یوری)// töşelür| Yazmalar: ḳavşalur (قاوشالور). Bk. MK (316, 99a/5), MK-Özb (Tenbih.108), Külliyat-Yazma-TB (1500), MK-Amire (188).

[37] ḳavlarlar| Yazmalar: ḳavlablar (قاولابلار). Bk. BV (320, 430), BV-Özb (G.427), Külliyat-Yazma-TB (346).

[38] Ki ger ṭabīb ėligim| Yazmalar: Ṭabīb ger bilegim (طبیب کر بیلکیم). Bk. NŞ (140, 140), NŞ-Özb (G.140), Külliyat-Yazma-TB (170).

Çarḫ an̂ga fānūs kibi ėvrülür

(شمع که اوز یاقی بیله قاورولور/چرخ آنکا فانوس کیبی آیورولور)

Dört Dīvān'dan:

Şem' hem-derdim durur hicrān tüni kim min kibi [M2.255b]

Hicr otıdın ḳavrulur ol daġı öz yaġı bile

(شمع همدردیم دورور هجران تونی کیم مین کیبی/هجر اوتیدین قاورولور اول داغی اوز یاغی بیله)

5257 **Ḳayġuluḳdur** (قایغولوق دور): (/ḳ/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "kaygılıdır, tasalıdır, üzüntülüdür". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bilür ėrdim ki Bānū ḳayġuluḳdur

Ġamı Ferhād taġıdın uluḳdur[39]

(بیلور آیردیم که بانو قایغولوق دور/غمی فرهاد تاغی دین اولوق دور)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ki iş başıġa tüşti bī-ḥad uluḳ

Niçe iş uluḳ işçisi ḳayġuluḳ[40] [ML.218a]

(که ایش باشیغه توشتی بی حد اولوق/نیچه ایش اولوق ایشچی سی قایغولوق)

5258 **Ḳabarmıştur** (قابارمیش تور): (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "kabarmıştır; şişmiştir; kafa tutmuştur". *Dört Dīvān'dan:*

Çüçüklüktin mü yā köydürgenidin mü ḳabarmıştur

Lebim tā yitti la'l-ı āteşīn yan̂glıġ dodaġın̂ġġa [ML.217b, İH.219b, TÜ.142a]

(چوچوکلوکتین مو یا کویدورکانیدین مو قابارمیش تور/لبیم تا یِتّی لعل آتشین ینکلیغ دوداغینک غه)

5259 **Ḳacır** (قاجِیْر)[41]: (/c/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). [M1.259a] "kerkes, akbaba. Bir günde iki bin fersahtan fazla kateden bu kuşun çocuğu safrana bulaştırılınca, onun sarılık hastalığına yakalandığını sanarak bir günde bu mesafeyi katedip Serendīb'den sarılık hastalığı taşını getirmiştir". *Tārīḫü'l-Mülūk'da* Nemrūd'un göğe çıkmak dilediği yerde şöyle der:

Nemrūd cehldin bir ṣandūḳnın̂g tört pāyesiġa tört ḳacırnı baġlab. [ML.218a]

(نمرود جهل دین بیر صندوق نینک تورت پایه سیغه تورت قاجیرنی باغلاب)

5260 **Ḳazġanur** (قازغانور): (/z/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "kazanır, elde eder, edinir". *Dört Dīvān'dan:*

Çün bu gül-şen bī-vefādur cām devriġa töker

Niçe pāre sīm kim 'ömride nergis ḳazġanur

(چون بوکلشن بی وفادور جام دوریغه تَوکار/نیچه پاره سیم کیم عمریدا نرکس قازغانور)

5261 **Ḳatıştur** (قاتیشتور): (/t/ esre ile, diğer /t/ ötre ile). "katıştır, karıştır". *Dört Dīvān'dan:*

Min ansız tofraġ oldum ey ṣabā sin raḥm ėtib bārī

Ḳatıştur kūyının̂g tofraġıġa cismim ġubārıdın [ML.217a]

(مین آنسیز توفراغ اولدوم ای صبا سین رحم آیتیب باری/قاتیشتور کویی نینک توفراغی غه جسمیم غباریدین)

5262 **Ḳapmaḳ** (قاپماق)[42]: (/p/ sükûn ile). "kapmak, elle yakalamak; köpek vs. ısırmak".

---

[39] taġıdın| Yazmalar: daġıdın (داغی دین). Bk. FŞ (408, XLIV/104), FŞ-Özb (XLIV).

[40] uluḳ| M1, M2, TÜ: uluġ (اولوغ)// işçisi| Yazmalar: işçi hem (ایشچی هم). Bk. SG (378), Sİ (213, 2478), Sİ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (841).

[41] SG (1040): Ḳacır (قجیر)// AŞ (141b): Ḳaçır (قاچیر)// Krgz.Tr: Kacır "bir nevi akbaba" (380)// Moğ-Les: Haçir "kartal" (1390).

[42] Bk. SG (1025), DLT (683), Krgz.Tr (400)// Trkm.Tr: Gap- (225)// Moğ-Les: Habçi- (1380).

[ML.218a]
5263 **Ḳapışmaḳ** (قاپیشماق): (/p/ esre ile). "birbirinden kapmak; birlikte kapmak, kapışmak".
5264 **Ḳabamaḳ** (قاباماق)[43]: [**M2.256a**] (/b/ medli elif ile). "kuşatmak, çevirmek, çevrelemek".
5265 **Ḳabalmaḳ** (قابالماق): (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "kuşatılmak, çevrilmek, çevrelenmek".
5266 **Ḳabarmaḳ** (قابارماق)[44]: (/b/ medli elif ile). "kabarmak; şişmek".
5267 **Ḳapsamaḳ/Ḳabsamaḳ** (قاپساماق-قابساماق)[45]: (/ḳ/ medli elif ile, /p/ sükûn ile). "ansızın içine almak, kapsamak". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr ara aġrıġ kön̂gül ḳalmış iki zülfün̂g ara
Derd dik kim ḳabsamış her sarıdın bir dāl anı[46]

(هجر آرا آغریغ کونکل قالمیش ایکی زلفونک آرا/درد دیک کیم قابسامیش هر ساریدین بیر دال آنی)

5268 **Ḳabḳarmaḳ** (قابقارماق)[47]: (/b/ ve /r/ sükûn ile). "kabın içine bir şey koymak". [ML.218b]
5269 **Ḳab** (قاب)[48]: (/b/ sükûn ile). "kap; çuval".
5270 **Ḳaba** (قابا)[49]: (/b/ medli elif ile). "kaba, kalın, kabarık; [Endicān vilayetinde bir yer adı]".
5271 **Ḳabarcuḳ** (قابارجوق): (/b/ medli elif ile, /c/ ötre ile). "kabarcık".
5272 **Ḳapaġan** (قاپاغان)[50]: (/p/ medli elif ile). "sürekli kapan". [M1.259b, ML.218a, İH.220a]
5273 **Ḳabaḳ/Ḳabaġ** (قاباق-قبق-قاباغ)[51]: (/b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "kabak; nişan kabağı; ok meydanında ağaç başına takılıp vurulmak istenen hedef, yüksek bir yerde ağaç başında

---

[43] SG: Ḳabamaḳ/ġ "kuşatmak, çevirmek, çevrelemek"; Ḳapamaḳ/ġ "(Rūm Tr.) kapamak" (1024)// Kzk.Tr (282), Krgz.Tr (393): Kama- "sarmak, kuşatmak"// Trkm.Tr: Gaba- "kuşatmak; kapamak" (215)// Moğ-Les: Haga-/Hā- "kapamak; engellemek; kuşatmak" (1395).

[44] Yazmalar: Ḳabılmaḳ (قابیلماق). (/b/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (43a). Bk. SG (1025), Ḳabarmaḳ.

[45] Yazmalar: Ḳapsamaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (43a). Bk. Ḳabsamış// SG: Ḳabsamaḳ/ġ (1026-1027)// AŞ: Ḳapsa- (140b)// DLT: Kapsa- "çevresini sarmak; kapmak istemek; kaplamak" (684)// YUyg.Tr: Ḳapsimaḳ "kapsamak, sarmak, kuşatmak" (221)// Trkm.Tr: Gabsa- "içine almak, dışını çevrelemek; kıstırmak, ezmek" (216).

[46] Bu beyit| TÜ: yok// ḳabsamış| Yazmalar: ḳapsamış (قاپسامیش). Bk. Aġrıġ, Ḳabsamış, AŞ (140b), SG (1027), NŞ (622, 625).

[47] Bk. SG (1028)// Trkm.Tr: Gapgar- (226).

[48] Bk. SG (1029)// DLT: Kap "kap; tulum; çuval, torba" (683)// Krgz.Tr (400), YUyg.Tr (220): Ḳap "çuval, torba; kap, kutu"// Moğ-Les: Habtaga(n) "torba, çanta" (1386).

[49] Yazmalar: Ḳapa (قاپا). (/p/ medli elif ile)// SG: Ḳaba/Ḳoba (1029). Bk. Ḳoba// DLT: "herhangi bir şeyin yükseği" (673)// Kzk.Tr: "kaba, kalın, gür, yoğun" (267)// Tatar.Tr: "kaba, kalın, iri" (151).

[50] Yazmalar: Ḳabaġan (قاباغان). (/b/ medli elif ile). Bk. Ḳapmaḳ, SG (1030).

[51] Tekrarı| M1.299a, M2.295a, ML.252a, İH.253b, TÜ.165a: Ḳıyaḥ/Ḳıyaḳ (قِیاح-قِیاق). (/ḳ/ esre ile, /y/ medli elif ile, /ḥ/ ve /ḳ/ sükûn ile) "kabak; göz kapağı". NS'den yanlış aktarılmış olmalıdır (92a). Bk. SG (1030)// DLT: Kabak "kabak" (673); Kapak "göz kapağı"; Kapgak "sadak kapağı" (683)// CC: Kabak "kabak" (85)// Krgz.Tr: Kabak "kabak; oyuk, çukur; göz kapağı" (378); Kapak "kabak" (400); Kapkak "kapak" (401)// YUyg.Tr: Ḳapaḳ "kabak; göz kapağı; kapak"; Ḳapḳaḳ "kapak" (220); Ḳavaḳ "kabak" (227)// Derleme: Kabak "kabak; ön; alın; göz kapağı"// Moğ-Les: Habhag/Havhag/Habhagasu(n)/Havhās "kapak" (1388).

olan nişan; alın; göz kapağı; [ileri, ön]". *Dört Dīvān'dan:*
Miḥnet oḳıdın ḳabaḳ dik ḳalmışam efġān ara
Kim bu gün çābük-süvārım yoḳ turur meydān ara[52]
(محنت اوقیدین قاباق دیک قالمیشام افغان آرا/کیم بو کون چابک سواریم یوقتورور میدان آرا)
[Dört Dīvān'da] Rubāʿī'den:
Dėdim ẕeḳanıñ tutub saḳaġıñnı öpey
Göz ḳaşıñġa sürtüben ḳabaġıñnı öpey
Gül dik yüzüñ ıslaban dodaġıñnı öpey
Yoḳ yoḳ yoḳ eger dėseñ ayaġıñnı öpey[53] [ML.218b]
(دَیدیم ذقنینک توتوب ساقاغینکنی اوپای/کوز قاشینکا سورتوبان قباغینکنی اوپای
کل دیک یوزونک ایسلابان دَوداغینکنی اوپای/یوق یوق یوق اکر دَیسانک اَیاغینکنی اوپای)
5274 **Ḳabal** (قابال)[54]: "kuşatma, çevirme, abluka; kuşatıl!, çevril!".
5275 **Ḳanmadı** (قانمادی): (/n/ sükûn ile). "kanmadı, doymadı". *Dört Dīvān'dan:*
Kām-ı laʿlıñnıñ ḫayālıdın köñgül ḳazġanmadı
Tüşte su içgen bile leb-teşne hergiz ḳanmadı
(کام لعلینک نینک خیالیدین کونکل قازغانمادی/توشتا سو ایچکان بیله لب تشنه هرکز قانمادی)
Sebʿa-yı Seyyāre'den:
Gözi ḳan tökmek içre ḳanmay hīç
Özi ḥālın özi ınanmay hīç[55]
(کوزی قان توکماک ایچره قانمای هیچ/اوزی حالین اوزی اینانمای هیچ)
5276 **Ḳarıḳıb** (قاریقیب): (/r/ ve /ḳ/ esre ile). "gözü kara takılmış, karıkmış, kardan gözü kamaşmış".
5277 **Ḳaçurmıştur** (قاچورمیش تور)[56]: (/ç/ ve /t/ ötre ile). "kaçırmıştır". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Muḥaḳḳaḳ bildi kim ol kim yonar taş
Ḳaçurmıştur güherlıḳ tācdın baş[57]
(محقّق بیلدی کیم اولکیم یونار تاش/قاچورمیش تور کهرلیق تاج دین باش)
5278 **Ḳaşı** (قاشی): (/ş/ esre ile). [**M2.256b**] "karşısı, önü; kaşı; yüzük kaşı". *Dört Dīvān'dan:*
Tenimġa tīr-bārānıñ şikāyet ėylemen az dėb
Naṣībim munca oḳ ėrkendür anıñ ḳaşı yasıdın[58] [TÜ.142b]
(تنیم غه تیربارانینک شکایت اَیلامان آز دَیب/نصیبیم مونجه اوق اَیرکان دور آنینک قاشی یاسیدین)
5279 **Ḳaan** (قاآن)[59]: "Moğ. şahlar şahı, en büyük padişah, padişahlar padişahı".

---

[52] efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. BV (15, 18).
[53] M1, M2, TÜ: ikinci ve üçüncü dize yer değiştirmiştir// saḳaġıñnı| Yazmalar: buḫaḳıñnı (بوخاقینکنی)// ḳabaġıñnı| Yazmalar: ḳabaḳıñnı (قباقینکنی)// dodaġıñnı| ML, İH: dodaḳıñnı// ayaġıñnı| Yazmalar: ayaḳıñnı (اَیاقینکنی)// yüzüñ| M1, M2, TÜ: yüzin (یوزین); İH: yüziñ. Bk. GS (566, 853), GS (R.120), Külliyat-Yazma-TB (143), Külliyat-Yazma2 (158).
[54] M2: 257b; ML: 220a; İH: 221b. Bk. SG (1030)// Kzk.Tr: Qamal "kale, sur; engel, siper" (282)// Krgz.Tr: Kamal "kale duvarı, sur" (393)// YUyg.Tr: Ḳamal "kuşatma" (218).
[55] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// ḳanmay| Yazmalar: ḳanmadı (قانمادی)// ınanmay| ML: ınanmadı. Bk. SS (146, 1417), SS-Özb (XVII).
[56] M1, TÜ: yok; Yazmalar: Ḳacurmıştur (قاجورمیش تور). (/c/ ve /t/ ötre ile). Bk. SG (1040).
[57] bildi| ML, İH: boldı// tāc| Yazmalar: taş (تاش). Bk. FŞ (327, XXXV/83), FŞ-Özb (XXXV).
[58] şikāyet ėylemen| Yazmalar: şikāfı ėyleben (شکافی اَیلابان). Bk. NŞ (457, 458), NŞ-Özb (G.457).

5280 **Ḳaban** (قابان-قبان)[60]: (/b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "erkek domuz; /p/ ile (**Ḳapan**)[61] kapan, ağır yüklerin asılarak tartıldığı büyük tahta kantar".
5281 **Ḳabtal** (قابتال)[62]: (/b/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "eyerin arka eteği, eyerin kenarı".
5282 **Ḳabtuġay/Ḳabturġay** (قابتُوغاى-قابتُورغاى)[63]: (/b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). [M1.260a] "büyük torba".
5283 **Ḳavun̂gız** (قاوُوْنكيز): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "kovunuz, uzaklaştırınız". *Dört Dīvān'dan:*
Düşmenim siz dūstlar kim ḳavdun̂gız ėyleb hücūm
Bī-nevālıḳ kişveridin pād-şālıḳdın mini[64]
(دشمنيم سيز دوستلار كيم قاودونكيز آيلاب هجوم/بى نواليق كشوريدين پادشاليق دين مينى)
5284 **Ḳaysın̂gız** (قايسينكيز): (/s/ ve /g/ esre ile, /n/ sükûn ile). "hanginiz". *Sedd-i Sikenderī'den:*
An̂ga kim tüşer ḳaysın̂gız sāyesi
Ḳuyaşdın biyikrek bolur pāyesi[65]
(آنكا كيم توشار قايسينكيز سايه سى/قوياش دين بييك راك بولور پايه سى)
5285 **Ḳaçın̂gız** (قاچِيْنكيز): (/ç/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kaçınız!". [ML.219a, İH.220b]
5286 **Ḳalḳız** (قالقيز): (/ḳ/ esre ile). "kaldır, ayağa kaldır".
5287 **Ḳayġurman̂gız** (قايغورمانكيز)[66]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "kaygılanmayınız, tasalanmayınız, üzülmeyiniz". *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc bölümünde şöyle der:
Dėdi şeh ki siz bizge ḳayġurman̂gız

---

59 Bk. SG (1023), King (201, 198A/27), FV (689)// AŞ: "han, hakan" (140a)// DLT: Xan "hakan" (654)// CC: Kan/Han "kağan, han, imparator" (88)// Alt.Tr: Kaan "kağan, hakan, kral" (92)// Kzk.Tr: Qağan "kağan, hakan, han, hükümdar" (269)// Krgz.Tr: Han/Kan "han" (347/396)// YUyg.Tr: Xaḳan "kağan, hakan" (160)// Moğ-Les: Hagan/Hān "kağan, hakan, han, büyük han, imparator" (1397).

60 Bk. SG (1030), AŞ (140b)// CC: "yaban domuzu" (85)// Kzk.Tr: "erkek domuz, yaban domuzu" (267)// Krgz.Tr: Kaman "yabani domuz" (393)// YUyg.Tr: Ḳavan "erkek domuz, yaban domuzu" (227)// Derleme: "azılı erkek domuz"// Moğ-Les: Haban/Habang "vahşi erkek domuz" (1379).

61 Bk. SG (1030)// Krgz.Tr (401), YUyg.Tr (220): Ḳapḳan// Moğ-Les: Habha(n) "kapan, tor, tuzak" (1388).

62 Bk. TB (47, H161b/8)// SG: "eyerin arka eteği; atın husyesinde oluşan bir hastalık" (1030)// Alt.Tr: Kaptal "(at için) böğür, yan" (97)// Kzk.Tr: Qaptal "dağ eteği; hayvanın böğrü; bir şeyin iki yanı; eyerin atın böğrünü acıtmaması için iki yanına konulan destekler" (288)// Krgz.Tr: Kaptal "yan kısım; atın böğrünün yan kısmı" (402)// YUyg.Tr: Ḳaptal "etek, böğür, yan, yamaç" (221)// Moğ-Les: Habi "komşu, çevre; yakın, yan"; Habida- "yanaşmak, yaklaşmak" (1382).

63 Yazmalar: Ḳabtuġay// SG: Ḳabturġay/Ḳabṭurġay (1030)// Alt.Tr: Kaptırga "iğne kutusu" (97)// Krgz.Tr: Kaptırğa "eyer yastığı" (402)// Derleme: Kaptırka "kutu"// Moğ-Les: Habtaga(n) "çanta, torba, kese; cep" (1386).

64 ḳavdun̂gız| Yazmalar: ḳavun̂gız (قاونكيز)// pād-şā| Yazmalar: pād-şāh (پادشاه). Bk. GS (481, 660), GS-Özb (G.634), Külliyat-Yazma-TB (123).

65 biyikrek bolur| Yazmalar: böyükrek durur (بويوک راک دورور). Bk. Sİ (70, 343), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (797).

66 M1, M2, İH, TÜ: Ḳayḳurman̂gız (قايقورمانكيز). Bk. SG (1091).

Ve-līkin bu kişver ara turmanĝız

(دَیدی شه که سیز بیزکا قایغورمانکیز/و لیکن بو کشور آرا تورمانکیز)

Ferhād u Şīrīn'den:

Dėdi ḳayġurmanĝız kim bėrmegey Ḥaḳ

Alardın hīç āfet sizge muṭlaḳ

(دیدی قایغورمانکیز کیم بَیرماکای حق/آلاردین هیچ آفت سیزکا مطلق)

5288 **Ḳaytınĝız** (قایتِیْنکیز): (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "geri dönünüz, kayıtınız". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

Dėdi Rūm mülki sarı ḳaytınĝız

[selāmetlıġımdın ẖaber aytınĝız]

(دَیدی روم ملکی ساری قایتینکیز)

5289 **Ḳabçurma** (قابچورمه)[67]: [**M2.257a**] (/ç/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "bıçak ve kılıç yapımında kullanılan demir ve çelik karışımı".

5290 **Ḳabçuḳ** (قابچوق)[68]: (/ç/ ötre ile). "boyundan asılan bir çeşit torba; deri hurç".

5291 **Ḳab ḳacaḳ** (قاب قاجاق): "kap kacak, kaplar".

5292 **Ḳap ḳara** (قاپقرا-قپقرا-قاپقره): (/p/ sükûn ile). "kapkara, simsiyah".

5293 **Ḳapu ökçesi** (قاپو اَوکچه سی): (/p/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /ç/ üstün ile). "kapı ökçesi, eşik".

5294 **Ḳabuzaġ/Ḳabuġ/Ḳabuḳ** (قابوزاغ-قابوغ-قابوق)[69]: (/b/ ötre ile, /z/ medli elif ile). [M1.260b] "kabuk".

5295 **Ḳatmaḳ** (قاتماق)[70]: (/t/ sükûn ile). "katmak, karıştırmak; katılaşmak, sertleşmek". [TÜ.143a]

5296 **Ḳarındaş** (قارِیْنداش)[71]: (/r/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "kardeş. Emīr Niẓāmu'd-dīn 'Alī Şīr Nevāyī, yaşlanınca, küçük kardeşi Devlet Ayab'ı kendi yerine vezir yaptı". *Sedd-i Sikenderī'de* kardeşine şöyle öğüt verir:

Eyā gevherim kānınınĝ gevheri

Münīr aẖterim burcınınĝ aẖteri

---

[67] Yazmalar: Ḳaycurma (قایجورمه). (/c/ ötre ile, /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (43b). Bk. SG (1031)// Krgz.Tr: Kapşır- "bitiştirmek, kavuşturmak, birleştirmek" (401)// Moğ-Les: Habçi- "kapmak, sıkmak, sıkıştırmak, kısmak" (1380); Habsi-/Havşi-/Habsur- "birleştirmek, bir araya getirmek; sıkmak, sıkıştırmak" (1384/1385).

[68] Yazmalar: Ḳaycuġ (قایجوغ). (/c/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (43b). Bk. SG (1031)// Krgz.Tr: Kapçık "çuval; torba" (400)// YUyg.Tr: Ḳapçuḳ "çuval, torba" (220)// Derleme: Kapçık "deri torba".

[69] Yazmalar: Ḳapuzaġ/Ḳabuġ/Ḳapuḳ (قاپوزاغ-قابوغ-قاپوق). (/p/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /b/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (43b). Bk. Ḳabuzaġı, SG (1032)// MK (321, 101b/5), MK-Amire (192): Ḳabuzaġ// AŞ: Ḳapuzaġ (141a)// DLT: Kabırçak "tabut" (673)// CC: Kabuk (86)// Kzk.Tr: Qabıq/Qabırşak "kabuk" (267/268); Qavız "tahıl kabuğu" (303)// Krgz.Tr: Kabık (378)// YUyg.Tr: Ḳovzaḳ (246)// Tr.Tr: Kavuz "buğdaygillerin başağında, başakçıkları veya çiçeği saran kabuk"// Derleme: Kaburcak/Kapırcah "tahıl kabuğu; tahta kutu"// Moğ-Les: Hagurasun "kabuk" (1404); Hagurçag/Hayrçag "küçük kutu, sandık" (1409); Ġuġursu(n)/Ġuursu(n)/Ġaġursu(n) [~Tr. Ḳavuz] "tüy sapı, kıl, sert tüy, bitki sapı, ekin anızı, ağaç gövdesi; başak; boru; kuş tüylerinin sokulduğu şapka üzerindeki delik" (581/548).

[70] Bk. SG (1033), DLT (692), Krgz.Tr (416), YUyg.Tr (226)// AŞ: "katı olmak" (141a)// Moğ-Les: Hata-/Hatagura- "katılaşmak, sertleşmek" (1455/1457).

[71] Bk. SG (1059), DLT (687), CC (90), Krgz.Tr (409)// YUyg.Tr: Ḳėrindaş (232).

Niçe evc-i ḥaşmet üze fāş-sin
Mañga nisbet içre ḳarındaş-sin

(آيا كوهريم كانى نينك كوهرى/منير اختريم برجى نينك اخترى
نيچه اوج حشمت اوزه فاش سين/منكا نسبت ايچرا قارينداش سين)

Ḳarındaş tapsa ḳarındaşını
Dem-ā-dem tileb kėsgeli başını

(قارينداش تاپسا قارينداشينى/دمادم تيلاب گيسكالى باشينى)

5297 **Ḳabsamış** (قابساميش): (/ḳ/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "ansızın içine almış, kapsamış". *Dört Dīvān'dan:*
Hicr ara aġrıġ köñgül ḳalmış iki zülfüñg ara
Derd dik kim ḳabsamış her sarıdın bir dāl anı[72]

(هجر آرا آغريغ كونكل قالميش ايكى زلفونک آرا/درد ديک كيم قابساميش هر ساريدين بير دال آنى)

5298 **Ḳanmas** (قانماس): (/ḳ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "suya kanmaz, doymaz".
5299 **Ḳatlanmas** (قاتلانماس): (/t/ ve /n/ sükûn ile). "katlanmaz, dayanmaz". *Dört Dīvān'dan:*
Hücūm ėtti cihān miḥnetleri tut bāde sāḳī kim
Ḳadeḥ çėkmey kişi bu ḫaylnıñg def'iġa ḳatlanmas[73] [ML.219b]

(هجوم اَيتّى جهان محنت لارى توت باده ساقى كيم/قدح چَيكماى كيشى بو خيل نينک دفعى غه قاتلاتماس)

5300 **Ḳaşıdın** (قاشِيدين)[74]: (/ş/ esre ile). "karşısından, önünden; kaşından". *Dört Dīvān'dan:*
Gözüñg ü zülf ü ḳaşıñgdın incü dik boldı yaşım
Ḫalḳ uşbu vechdin dėrler anı dürr-i 'aden[75] [İH.221a]

(كوزونک و زلف و قاشينكدين اينجو ديک بَولدى ياشيم/خلق اُوشبو وجه دين دَيرلار آنى درّ عدن)

5301 **Ḳatılmas** (قاتِيْلماس): [**M2.257b**] (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "katılmaz, karışmaz".
5302 **Ḳamış** (قاميش): "kamış". *Ferhād u Şīrīn'den:*
'Aceb ėrmes ḳamış bolmaḳ şeker-rīz
Ve-līkin bu ḳamış bolmış güher-rīz

(عجب اَيرماس قاميش بولماق شكرريز/و ليكن بو قاميش بوليش كهرريز)

5303 **Ḳavuş** (قاووش): (/v/ ötre ile). "kavuş, birleş"[76]. *Dört Dīvān'dan:*
Dėme hicrimdin Nevāyī ġamsız ėrmes bir zamān
İsteseñg kim ġamdın ayrılġay anıñg birle ḳavuş

(دَيمه هجريمدين نوايى غم سيز اَيرماس بير زمان/ايستاسانک كيم غمدين آيريلغاى آنينک بيرله قاووش)

5304 **Ḳaḳılmış** (قاقيلميش)[77]: (/l/ sükûn ile). "vurulmuş, çakılmış, kakılmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ni sūd imdi ayaḳımdın tiken çėkmeklik ey müşfiḳ
Ki taşlar birle gögsümge ḳaḳılmış hicr mismārı [M1.261a]

(نِى سود ايمدى اَياقيم دين تيكن چَيكماک ليک اى مشفق/كه تاشلار بيرله كوكسومكا قاقيلميش هجر مسمارى)

5305 **Ḳavuşmış** (قاوُوْشميش)[78]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ş/ sükûn ile). "kavuşmuş,

---

[72] aġrıġ| M1, M2, TÜ: aḳrıḳ (آقريق); İH: aḳrıġ. Bk. Aġrıġ, Ḳabsamış, AŞ (140b), SG (1027), NŞ (622, 625).
[73] Bu beyit| M1, TÜ: yok// ḫaylnıñg| M2: ḫayl (خيل). Bk. SG (1036), NŞ (227, 226), NŞ-Özb (G.226).
[74] M1: 272a; TÜ: yok.
[75] Gözüñg ü zülf ü ḳaşıñgdın incü dik boldı yaşım| Yazmalar: Göz ü zülf ü ḳaşıdın eşkim bolubtur incü dik (كوز و زلف و قاشيدين اشكيم بَولوبتور اِينجو ديک). Bk. GS (365, 490), GS-Özb (G.475), Külliyat-Yazma-TB (96).
[76] M1, TÜ: "kabul et, onayla"; M2, ML, İH: "kabul et, onayla; birleş". Bk. SG (1083).
[77] Yazmalar: Ḳaḳalmış (قاقالميش). Bk. BV (420, 579), BV-Özb (G.576), Külliyat-Yazma-TB (372).
[78] ML: 221a; İH: 223b. Bk. SG (1083).

birleşmiş"[79]. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳulaḳ düriġa ḫarīdār idi yüzüñ ʿaceb ėrmes
Neşāṭ ėl ara kim Zühre, Müşterī'ġa ḳavuşmış
(قولاق دريغه خريدار ايدى يوزونک عجب اَيرماس/نشاط اَيل آرا كيم زهره مشتريغه قاووشميش)
5306 **Ḳatıḳlaşmaḳ** (قاتِيْقلاشماق)[80]: (/t/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "[katılaşmak, sertleşmek]; birbirine sertleşmek".
5307 **Ḳatlanmaḳ** (قاتلانماق): (/t/ ve /n/ sükûn ile). "katlanmak, dayanmak".
5308 **Ḳatnamaḳ/Ḳatramaḳ** (قاتناماق-قاتراماق)[81]: (/t/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "hızlı yürümek, koşmak, seğirtmek".
5309 **Ḳat** (قات)[82]: "kat, tabaka; [Rūm.Tr: kat, huzur, yan]; kat!, karıştır!; katılaş!, sertleş!". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gehī kim ʿilm deryāsı tapıb mevc
Yiti ḳat yir tübi ḳalıb toḳuz evc[83]
(كهى كيم علم درياسى تاپيب موج/يِتى قات يِر توبى قاليب توقوز اَوج)
5310 **Ḳat ḳat** (قات قات): "kat kat, tabaka tabaka". *Dört Dīvān'dan:*
Sinsizin bezm içre ḳat ḳat ḳan, köñgül bī-tāb idi
Dem-be-dem cām-ı leb-ā-leb çėkgenim ḫūn-āb idi[84]
(سين سيزين بزم ايچرا قات قات قان كونكل بى تاب ايدى/دمبدم جام لبالب چَيككانيم خوناب ايدى)
Ġunça dik ḳat ḳat bolub ḳan ol müsāfir şevḳidin
Nāmesi yañglıġ dem-ā-dem pīç ü tāb ėyler köñgül[85]
(غنچه ديک قات قات بولوب قان اول مسافر شوقيدين/نامه سى ينكليغ دمادم پيچ و تاب اَيلار كونكل)
5311 **Ḳayġuray** (قايغوراى): (/ġ/ ötre ile). "kaygılanayım, üzüleyim". *Dört Dīvān'dan:*
Çün ni taḳdīr olsa taġyīr olmas ėrmiş saʿy ile
Ḳayġu ḳısmım boldı dėb artuḳsı nivçün ḳayġuray
(چون نِى تقدير اولسا تغيير اولماس اَيرميش سعى ايلا/قايغو قسميم بولدى دَيب آرتوقسى نيوچون قايغوراى)
5312 **Ḳarav** (قاراو)[86]: (/r/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "iyiliğin karşılığı".
5313 **Ḳataġan** (قاتاغان)[87]: (/t/ medli elif ile). "Özbekiyye'den bir boy adı; katılaşan, katılaşmış, sertleşmiş".

---

[79] M1, TÜ: "kabul etmiş, onaylamış"; M2: "kabul etmiş, onaylamış; birleşmiş". Bk. SG (1083).
[80] Bk. SG (1035)// YUyg.Tr: Ḳattiḳlaşmaḳ "katılaşmak" (227)// Moğ-Les: Hata-/Hatagura- "katılaşmak, sertleşmek" (1455/1457).
[81] Bk. SG (1037)// Arat-Babür (415, Yıl.925/H222a), TB (125, H222a/13): Ḳatra- "sıkı koşmak"// Kzk.Tr: Qatına- "gidip gelmek" (302)// Krgz.Tr: Katta- "ileri geri yürümek" (418)// YUyg.Tr: Ḳatnimaḳ "ulaşmak"; Ḳatraş "koşma, koşarak yürüme" (226)// Trkm.Tr: Gatna- "gitmek" (239).
[82] Bk. SG (1038), DLT (692), CC (91)// Kzk.Tr: "kat, tabaka, katman" (299)// Krgz.Tr: "tabaka, sıra, kat" (416)// Mlk.Tr: "kat, tabaka; yan" (247)// Tatar.Tr: "kat, tabaka, katman; yan; karşı; kez" (161)// YUyg.Tr: "kat" (225).
[83] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. FŞ (80, II/31).
[84] çėkgenim| Yazmalar: içgenim (ايچكانيم). Bk. GS (444, 606), GS-Özb (G.586), Külliyat-Yazma-TB (115).
[85] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. GS (295, 386).
[86] M1: 257a; ML: 220a; TÜ: yok. Bk. Ḳaru// SG: Ḳaru "karşılık" (1058)// AŞ: Ḳaru "karşılık" (144a)// CC: Karav/Karov "tazminat, ücret, ödül" (89)// Alt.Tr: Karuu "cevap" (100)// Moğ-Les: Hari- "dönmek, geri dönmek" (1445); Harigu "karşılık, cevap, yanıt, tepki, ceza veya ödül; geri, arka; dönme, geri dönme" (1446).

5314 **Ḳatḳaḳ/Ḳatḳan** (قاتقاق-قاتقان)[88]: (/t/ ile). "katılaşmış, katı, sert".
5315 **Ḳavmaṅ** (قاومانک): [**M2.258a**] (/v/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kovmayın, uzaklaştırmayın". *Dört Dīvān'dan:*
Mini ol kūydın ḳavmaṅ ki bülbül
Gül-istān cānibi bisyār gėlgey [TÜ.143b]
(مینی اول کوی دین قاومانک که بلبل/کلستان جانبی بسیار گیلکای)
5316 **Ḳalmamış** (قالمامیش): "[kalmamış]". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī ger vefāsı ḳalmamış anıṅ saṅa
Ġam yime kim aṅa hem ḥüsni vefāsı ḳalmamış [ML.220a, İH.221b]
(ای نوایی کر وفاسی قالمامیش آنینک سنکا/غم یما کیم آنکا هم حسنی وفاسی قالمامیش)
5317 **Ḳatıġ** (قاتیغ)[89]: (/t/ esre ile). "katı, sert; ekmekle yenilen yiyecek, katık". Luṭfī'den:
Min yıraḳdın cān bėrür-min ṭāḳatım yoḳ baḳġalı
Yüzi ḳatıġ güzgü kim bolmış cemālıṅ maḥremi [M1.261b]
(مین یراقدین جان بیرورمین طاقتیم یوق باقغالی/یوزی قاتیغ کوزکو کیم بولمیش جمالینک محرمی)
Dört Dīvān'dan:
Ḳatıġ derdim zülāl-ı eşk ėter fāş
Süzük su içre ḳalmas yaşurun taş
(قاتیغ دردیم زلال اشک ایتار فاش/سوزوک سو ایچرا قالماس یاشورون تاش)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Fetḥ-i eḳālīmġa ḳılġanda ʻazm
Hind sevādıda ḳatıġ boldı rezm
(فتح اقالیم غه قیلغاندا عزم/هند سوادیدا قاتیغ بولدی رزم)
5318 **Ḳarılıġ** (قاریلیغ): "karılık, yaşlılık". *Ferhād u Şīrīn'den*[90]*:*
Ḳarılıġ ʻaybını yaşursa bolmas
Barur çaḳ boldı baḳıb tursa bolmas[91]
(قاریلیغ عیبینی یاشورسه بولماس/بارور چاق بولدی باقیب تورسه بولماس)
Naẓmu'l-Cevāhir'den:
Ḳarılıġ ėrür köṅlige sınmaḳ ḥasret
Cānıġa yigitlikni ḳılınmaḳ ḥasret[92]
(قاریلیغ ایرور کونکلیکا سینماق حسرت/جانیغه ییکیت لیکنی قیلینماق حسرت)
5319 **Ḳavmaḳ** (قاوماق)[93]: (/v/ sükûn ile). "kovmak, uzaklaştırmak". *Dört Dīvān'dan:*

---

[87] M2: yok; ML: 225a; İH: 227a. Bk. SG (1038).

[88] M2, ML, İH: yok; Yazmalar: Ḳatatḳan (قاتاتقان). (/t/'ler ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (44a)// AŞ (141a), MK (252, 73b/12): Ḳatḳan// SG: Ḳatḳaḳ (1038). SG'de TB'den verilen örnekte geçen bu sözcük Ḳatḳan olmalıdır. Bk. TB (93, H197b/13)// Krgz.Tr: Katkaṅ "katılaşmış, sert" (418)// Tatar.Tr: Ḳatḳaḳ "kuru balçık" (226)// YUyg.Tr: Ḳatḳan "kurumuş, sertleşmiş, bayatlamış" (226).

[89] SG: Ḳatıḳ/ġ (1039)// AŞ: Ḳatıḳ/ġ "katı" (141a)// DLT: Katıg "katı, güçlü, sert, sıkı; katılık"; Katık "bir şeye karıştırılan nesne; tutmaca katılan yoğurt ve sirke gibi çeşni" (692)// CC: Katı/Kattı "katı" (91)// Krgz.Tr: Katuu "katı" (419)// Mlk.Tr: Katık "katık, yemek" (248)// YUyg.Tr: Ḳattiḳ "katı" (226)// Moğ-Les: Hatagu/Hatū/Hatan "katı" (1455/1458).

[90] Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den.*

[91] ʻaybını| M1, M2, İH, TÜ: ʻaybnı (عیبنی). Bk. FŞ (177, XVIII/64), FŞ-Özb (XVIII).

[92] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// yigitlikni| M1: ḳarılıġnı (قاری لیغنی). Bk. NC (58, 19A), NC-Özb (Hadis.85), Külliyat-Yazma-TB (1088).

İtleri allında salıb kim mini ol kūydın
Ḳavmaḳ isterler demī meşġūl u ḫursend ėtseñ̂giz[94]
(ایتلاری آلیندا سالیب کیم مینی اول کوی دین/قاوماق ایستارلار دمی مشغول و خورسند اَیتسانکیز)

5320 **Ḳatnaşıḳ** (قاتناشیق)[95]: (/t/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "karışıklık, devrim, dönüşüm".
5321 **Ḳatış** (قاتِیش)[96]: (/t/ esre ile). "karışık, karışmış".
5322 **Ḳatıġ gözlüg** (قاتیغ گَوزلوک)[97]: (/t/ esre ile, /g/ üstün ile). "inatçı, dikbaşlı, utanmaz".
5323 **Ḳatlış/Ḳatılış** (قاتْلیش-قاتیلیش)[98]: (/t/ sükûn ile). "iki su kolunun birleştiği yer"[99].
5324 **Ḳatınc** (قاتینج)[100]: (/t/ esre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "evlenmek masrafları için güveye ve düğün sahibine gönderilen hediye".
5325 **Ḳaçurmaḳ** (قاچورماق)[101]: (/ç/ ötre ile). "kaçırmak".
5326 **Ḳartal** (قارتال)[102]: (/r/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] kartal, bürgüt, Īrān'da karakuş denir".
5327 **Ḳartmaḳ** (قارتماق)[103]: (/r/ sükûn ile, /t/ sükûn ile). "yaranın üzerinde oluşan irin katmanı, yara kabuğu".
5328 **Ḳaytġan çaḳda** (قایتغان چاقدا)[104]: (/y/ sükûn ile, /t/ sükûn ile). "geri döndüğü zaman, kayıttığı zaman". *Dört Dīvān'dan:*
Cān ala gėlgende sa'y u ıżṭırābıñ̂gġa öley
Almasañ̂g hem ḳaytġan çaġda şitābıñ̂gġa öley[105]
(جان آلا گَیلکاندا سعی و اضطرابینکغه اولای/آلماسانک هم قایتغان چاغدا شتابینکغه اولای)
5329 **Ḳaç** (قاچ): [**M2.258b**] "kaç!"; "[Rūm Tr: kaç]"[106]. [ML.220b]
5330 **Ḳaçaḳ** (قاچاق)[107]: "kaçış, kaçma; [kaçak]".

---

[93] Bk. SG (1081), Derleme// DLT: Kow- (732)// Alt.Tr (126), Krgz.Tr (529): Kuu-// Kzk.Tr (325), Mlk.Tr (284), Tatar.Tr (178), Özb.Tr (137): Quv-// Trkm.Tr: Kov- (418).
[94] ėtseñ̂giz| Yazmalar: ėyleñ̂giz (اَیلانکیز). Bk. FK (218, 227), FK-Özb (G.217).
[95] Bk. SG (1039)// Tatar.Tr: Ḳatnaş "karışık" (161)// YUyg.Tr: Ḳatnaşmaḳ "katılmak, iştirak etmek" (226)// Trkm.Tr: Gatnaş- "katılmak"; Gatnaşık "ilişki, bağlantı; ziyaret" (239).
[96] Bk. SG (1039), NŞ (266, 266)// Krgz.Tr: "iştirak; münasebet; bir şeye karıştırılan nesne" (418)// Mlk.Tr (248), Tatar.Tr (161): "karışık, karışmış"// YUyg.Tr: Ḳėtiş "katma, ekleme" (233).
[97] Bk. SG (1039), Savuġ (örneği).
[98] Yazmalar: Ḳatlış// SG: Ḳatılış (1039)// DLT: Ḳatlış (693).
[99] Yazmalar: SG'deki dü āb (دو آب) "iki su" tamlaması (1039), HA kaynaklı yanlış olarak (44a), devāb (دواب) "hayvanlar" biçiminde verilmiştir.
[100] SG: Ḳatınc/Ḳoşant (1039). Bk. Ḳoşant// Krgz.Tr: Katış "iştirak; münasebet; bir şeye karıştırılan nesne" (418)// Mlk.Tr (248), Tatar.Tr (161): Ḳatış "karışık, karışmış"// YUyg.Tr: Ḳėtiş "katma, ekleme" (233).
[101] Bk. SG (1040), DLT (674), YUyg.Tr (215)// Krgz.Tr: Kaçır- (381).
[102] M1: 263b; TÜ: 145a. Bk. Ḳara ḳuş, Bürgüt// SG: "kartal. Ḳara tal'ın kısaltılmış biçimidir" (1056).
[103] M1: 263b; TÜ: 145a// Yazmalar: Ḳarınmaḳ (قارِنماق). (/r/ esre ile, /n/ sükûn ile) "kelin kaşınmasıyla oluşan yara". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (45a)// SG: Ḳartmaḳ/Ḳasmaḳ (1056). Bk. Ḳasmaḳ, Azb.Tr.İzahlı (III/69), Derleme.
[104] M1: 269a; TÜ: yok// Yazmalar: Ḳaytıġan çaḳda (قایتیغان چاقدا). (/y/ sükûn ile, /t/ esre ile, diğer /y/ sükûn ile). Bk. SG (1087).
[105] ala| ML, İH: alar// Almasañ̂g| M1, M2: Almasan (آلماسان); ML, İH: Alman// ḳaytġan çaġda| Yazmalar: ḳaytıġan çaḳda (قایتیغان چاقدا). Bk. FK (618, 674), FK-Özb (G.644).
[106] Bk. SG (1040), DLT (673), Tarama (121)// Moğ-Les: Kedü(n)/Hed(en)/Kedüy/Hediy (704).

5331 **Ḳaçaġçı** (قاچاغچی): “kaçan, kaçıcı”.
5332 **Ḳaçanġa tėgrü** (قاچانغه تَيْكرو): (/ç/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). “ne zamana kadar”.
5333 **Ḳaçġun** (قاچغون)[108]: (/ç/ sükûn ile). “kaçış, kaçma; [kaçak, kaçkın]”.
5334 **Ḳaçġunçı** (قاچغونچی): (/ç/ ve /n/ sükûn ile). “kaçan, kaçıcı”. [İH.222a]
5335 **Ḳaçu** (قاچو)[109]: (/ç/ ötre ile). “Turan ve Ḫˇārezm deyiminde: saldırı sırasındaki kaçış”.
5336 **Ḳadamaḳ** (قاداماق)[110]: “çivilemek; sağlamlaştırmak, pekiştirmek; [batırmak, saplamak]”.
5337 **Ḳadaḳ** (قاداق)[111]: “çivi; [pamuk veya ipek kumaşa özgü bir] boyacı boyası”.
5338 **Ḳadana** (قادانه)[112]: “[Rūm Tr.] tutsakların ayaklarına geçirilen tomruk”.
5339 **Ḳararmaḳ** (قارارماق): (/r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). [M1.262a] “kararmak, siyahlaşmak; kederlenmek, üzülmek, tasalanmak”.
5340 **Ḳaramaḳ/Ḳaraşmaḳ/Ḳaralamaḳ** (قاراماق-قاراشماق-قارالاماق)[113]: (/r/ medli elif ile). “bakmak, seyretmek, gözlemek”.
5341 **Ḳarġamaḳ** (قارغاماق)[114]: (/r/ sükûn ile). “kargımak, kargışlamak, ilenmek, beddua etmek, lanetlemek”.
5342 **Ḳarmamaḳ** (قارماماق)[115]: (/r/ sükûn ile). “çalmak, kapmak”.
5343 **Ḳarmaşmaḳ** (قارماشماق)[116]: (/r/ sükûn ile). “birbirinden çalmak; güreşmek; [birbirini kavramak, girişmek, tutuşmak, pençeleşmek]”.
5344 **Ḳarmaşturmaḳ** (قارماشتورماق): (/r/'ler sükûn ile, /t/ ötre ile). “güreştirmek”.

---

[107] SG: Ḳaçaġ “kaçış, kaçma” (1040)// DLT: Kaçıg “kaçış, kaçma” (674)// Krgz.Tr (381), Tatar.Tr (152), YUyg.Tr (215): “kaçak, kaçkın”.

[108] SG: “kaçış, kaçma” (1040)// DLT: Kaçgın “kaçan” (674)// Krgz.Tr: Kaçkın “kaçak, kaçkın; kaçma” (381)// YUyg.Tr: “kaçak, kaçkın” (215).

[109] Bk. SG (1040)// Krgz.Tr: Kaçuu “kaçmak” (382)// Tatar.Tr: ḳaçuv “kaçma” (152).

[110] AŞ: “batırmak, saplamak” (141b)// SG: “çivilemek; sağlamlaştırmak” (1041)// CC: “çivilemek, sağlamlaştırmak” (86)// Krgz.Tr: “saplamak, sokmak, dikmek, çakmak” (382)// YUyg.Tr: Ḳadimaḳ “saplamak, sokmak, dikmek, takmak” (216)// Derleme: “teyellemek, iri iri dikmek; bağlamak; iki şeyi birbirine çivi ile iliştirmek; gövdeyi bir yönden öbür yöne çevirememek, tutulmak; ölmek, gebermek”// Moğ-Les: Hada- “kakmak, sokmak, çakmak; çivilemek; saplanmak, batmak” (1390).

[111] SG: Ḳadaḳ/ġ (1042)// CC: Kadav/Hadak “çivi” (87)// Krgz.Tr: Kadoo “kazık; çivi” (383)// YUyg.Tr: “çivi” (215)// Derleme: “ayakkabıların altına çakılan demir çivi, kabara; küçük çivi”// Moğ-Les: Hadag “ipek kumaş parçası” (1391); Hadagasu(n)/Hadās(an)/Hadasu(n)/Hadaga “çivi, kazık” (1392).

[112] Bk. SG (1042)// Derleme: “köpeklerin boğazına takılan dişli halka, çivili tasma”.

[113] Bk. SG (1042)// Krgz.Tr: Kara-/Karala- (403/404)// Trkm.Tr: Gara-/Garaş- (227/230)// Moğ-Les: Hara- (1437).

[114] Bk. SG (1045), AŞ (142b), DLT (686), CC (90), Krgz.Tr (408)// YUyg.Tr: Ḳarġimaḳ (222)// Moğ-Les: Hariya-/Harā- (1448).

[115] Bk. SG (1046)// DLT: Karmala- “yağmalamak, kapmak” (688)// CC: “dokunmak” (90)// Kzk.Tr: “tutmak, kavramak” (295)// Krgz.Tr: “tutmak, yakalamak, kapmak” (410)// YUyg.Tr: Ḳarmimaḳ “kapmak, yapışmak, yakalamak” (224)// Trkm.Tr: Garba- “kavramak, kapmak, tutmak” (231).

[116] AŞ: “birbirini kavramak, tutuşmak” (144b)// SG: “birbirinden çalmak; mecaz anlamda: güreşmek” (1047)// DLT: Karmaş-/Karmalaş- “yağmada yarışmak veya yardımlaşmak” (688)// Krgz.Tr: Karmaş-/Karmalaş- “tutuşmak, birbirini yakalamak, kapışmak” (411).

5345 **Ḳaytaray** (قایتارای): (/t/ medli elif ile). “kaytarayım, geri çevireyim; kaytarırım, geri döndürürüm”. *Dört Dīvān'dan:*
Ey ki dėb-sin ġayrdın ayru gėl ü çėk cām-ı vaṣl
Ger bu ḫalvetde Nevāyī maḥrem ėrmes ḳaytaray
(ای که دَیب سین غیردین آیرو گیل و چَیک جام وصل/کر بو خلوتدا نوایی محرم اَیرماس قایتارای)
5346 **Ḳaḳḳay** (قاققای): (ikinci /ḳ/ sükûn ile). “vurur, çarpar, çakar, kakar; vuracak, çarpacak, çakacak, kakacak”. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
İlticā ėligin necāt ḥalḳasıġa urub maḳṣūd ėşigin ḳaḳḳay.
(التجا اَیلیکین نجات حلقه سیغه اوروب مقصود اَیشیکین قاققای)
5347 **Ḳavlamaġıl** (قاولاماغیل)[117]: (/v/ sükûn ile). “kovma, kovalama”. Luṭfī'den:
Luṭfī'ni siver dėb mini köp ḳavlamaġıl kim
Cāndın güẕerī bardur u sindin güẕerī yoḳ [ML.214a, İH.222b, TÜ.144a]
(لطفی نی سِیوار دَیب مینی کوپ قولاماغیل کیم/جاندین کذری باردور و سین دین کذری یوق)
5348 **Ḳacar** (قاجار): (/c/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [**M2.259a**] “sırt kemiği, böğür, kaburga; bir Türk boyunun adı. Bu ulu boya bu adın verilmesinin sebebiyle ilgili farklı görüşler vardır: 1. h. 650'de Hülegü Ḫan, Īrān ve Rūm'u ele geçirince, Moġul boyunun her on ailesinden birinin Türkistān sınırlarından Mıṣr ve Şām'a kadarki yerlere yerleşmesini emretti. Bunların sayısı yüz bin ev oldu. Sartaḳ Noyan bin Saba Noyan, Hülegü Ḫan'ın noyınlarından idi. Hülegü Ḫan'dan sonra padişah olan Ġazan Ḫan zamanında, vefat eden Sartaḳ Noyan'ın yerine oğlu Ḳacar Noyan, Ġazan Ḫan'ın hizmetinde noyanlık mansıbıyla onurlandı. Onun çocukları da onun adıyla anıldılar. Yiğitlikle tanınan bu boyun çoğunluğu Şām'da oturmaktaydı. h. 800'de saltanatı devralıp Īrān, Rūm, Mıṣr ve Dimeşḳ'e sefer düzenleyen Tėmür Küreken, yabancı ülkelerde yaşayan Moġulların, Īrān ve asıl vatanları olan Türkistān'a göçürülmelerini emretti. Īrān'a gelenlerin birçoğu Gence ve İrevān vilayetlerine yerleştiler. Ṣafevīler döneminde, birçoğu buralardan göçürülüp Kirmānşāh, Ḳazvīn, Ṭahrān, Besṭām, Māzenderān, Esterābād ve Merv-i Şāhcān gibi Īrān'ın başka bölgelerine yerleştirildiler. Fetḥ-‘Alī Şāh zamanında babaları gibi İrevān'da hâkim olan Muḥammed Ḫan ve Necef-ḳulı Ḫan, ayrıca Fetḥ-‘Alī Şāh zamanında babaları gibi Gence'de hâkim olan ve İşpoḫtur kumandanlığındaki Rusiye savaşında ölen Cevād Ḫan işte bunlardandır. Padişahlığa sahip olan bu boyun soyu ile ilgili Nāsiḫü't-Tevārīḫ'te ayrıntılı bilgiler verilmiştir. 2. Çengiz Ḫan, amcası oğlu Ḳaraçar'a çok güvendiği için Īrān ve Rūm seferinde Türkistān Türklerinin başkanlığını ona vermişti. Ḳaraçariye denilen bu boyun adı zamanla çok kullanılarak ḳacar biçimine dönüştü: Ḳaraçar u Çengiz ibn-i ‘amend/be kişver-güşāyī ḳarīn-i hemend (قراچار و چنکیز ابن عمند/بکشورکشایی قرین همند). 3. Ṣafevīler döneminde, Erzrūm, Ḳarṣ, Aḫısġa ve Eleşkird civarında oturan boy, Rūm padişahından kaçarak Gence'ye gelir. Rūm padişahı, Īrān padişahına bir mektup yazarak onlara ‘ḳaç er’ (kaç erkek) sığındığını sorar. Īrān padişahı da bu boyun aksakallarına ne yapılması gerektiğini sorunca ‘biz onları getirmedik, kendileri gelmişler, isterseniz kendiniz alıp götürün, biz onları savunmayız’ cevabını vermeleri önerisinde bulunurlar. Bu öneri kabul edilip yazı yazılır. Erzrūm komutanı birkaç kez ordu yürütüp onları

[117] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1081).

göçürmeye kalkışsa da savaşta yenilmiştir. O tarihten beri Īrān'da yaşayan bu boy, daha sonra siyasi nedenlerden dolayı Īrān'ın başka bölgelerine göçürülmüştür. ‘Ḳaç er’ ibaresi zamanla çok kullanılarak ḳacar biçimine dönüşmüştür. İşte ben, Ḳacarların Sapanlu boyundan olup Ḳazvīn'de oturmaktayım”[118]. [M1.263b, **M2.260b**, ML.220b, İH.222a, TÜ.145a]

5349 **Ḳalınmas** (قالينماس)[119]: “kalmaz, geri kalmaz”. *Dört Dīvān'dan:*
Tā kim ol gülsiz, bulut yan̂glıġ havāyī bolmışam
Bezm ‘ayşı yādıdın eşkim ḳalınmas bādedin
(تا كيم اول كل سيز بولوت ينكليغ هوايى بولميشام/بزم عيشى يادیدين اشكيم قالينماس باده دين)

5350 **Ḳabarmaḳ** (قابارماق)[120]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “kabarmak; şişmek; kabarcık çıkmak; kafa tutmak, kabarmak”.

5351 **Ḳabalıb** (قابالیب)[121]: (/b/ medli elif ile). “kuşatılmış, çevrilmiş, çevrelenmiş”. [ML.221a]

5352 **Ḳazadurġan** (قازادورغان)[122]: (/z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “kazan; [kazmış; kazmak]”. *Ferhād u Şīrīn'de,* Ferhād'ın Ermeniyye'ye varmasıyla ilgili başlıkta şöyle der:
Ermeniyye tağı kemeride ẖārā ḳazadurġan ėl ‘aczın görüb ẖārā ḳazarġa kemer çüst ėtgeni. [ML.220b]
(ارمنيّه تاغى كمريدا خارا قازادورغان اَيل عجزين كوروب خارا قازارغه كمر چست اَيتكانى)

5353 **Ḳarılamaḳ** (قاريلاماق)[123]: (/r/ esre ile). “ölçmek, arşınlamak”. [ML.221a, İH.223b]

5354 **Ḳarımaḳ** (قاريماق)[124]: (/r/ esre ile). “yaşlanmak, karımak, kocamak”.

5355 **Ḳarıtmaḳ** (قارِيْتماق): (/r/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). “yaşlandırmak, kocaltmak, ihtiyarlatmak”.

5356 **Ḳarıḳmaḳ** (قاريقماق)[125]: (/r/ esre ile). “gözü kara takılmak, karıkmak, kardan gözü kamaşmak”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳılıb nergis öz ġunçasın beyża-vār
Ki gözinde ėrdi remeddin ġubār
Remed yoḳ ki çün ḳar üze göz salıb
Ḳarıḳmaḳ gözinin̂g żiyāsın alıb[126]

---

[118] Bk. SG (1040)// Moğ-Les: Ġacar “yer, yeryüzü, toprak, arazi; bölge, mevki, ülke; yapı, kurum; bölüm; uzaklık” (566-567); Haçar/Haçir “yanak; bir nesnenin düz tarafı” (1389); Hacaġar “1. çarpık, eğri, kıvrık; eğik, meyilli; yalancı, şerefsiz; sahtekâr, ikiyüzlü; 2. yular, dizgin” (1461-1462)// Arat-Babür: “sırt” (162, H25a)// LD: Ḳaçar “yanak” (499)// Kirmānşāh| M1, M2, TÜ: Kirmāhşāh// İşpoẖtur| M1, M2, TÜ: Şıpıẖtur; ML, İH: Şıbıẖtur// Noyan| Yazmalar: Nuyan (نُويان). Bk. Noyan/Noyın.

[119] M1: 267a; M2: 259a; TÜ: yok. Bk. SG (1068), Krgz.Tr (390).

[120] M1, TÜ: yok; M2: 260a; ML.216a: Ḳarbarmaḳ; İH: 217b// SG (1025), DLT (673), Krgz.Tr (378): “kabarmak; şişmek”// Tatar.Tr: “kabarmak; şişmek; deride kabarcık oluşmak; böbürlenmek; kızmak, öfkelenmek” (151)// Trkm.Tr: Gabar- “kabarmak; şişmek; kabarcık çıkmak; kurum satmak” (215).

[121] M1, TÜ: yok; M2: 260a; ML: 216a; İH: 217b. Bk. BL (68a).

[122] M1: 268a; M2: 260a; TÜ: yok. Bk. SG (1059).

[123] Bk. SG (1050), DLT (687), Mlk.Tr (245).

[124] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1048), AŞ (143b), DLT (686), CC (90), Krgz.Tr (409), Özb.Tr (131).

[125] Bk. SG (1051), DLT (686), Kzk.Tr (297), Krgz.Tr (409)// AŞ: Ḳarıġ-/Ḳarıḳ- (143a).

(قیلیب نرکس اوز غنچه سین بیضه وار/که کوزیندا اَیردی رمددین غبار
رمد یوق که چون قار اوزه کوز سالیب/قاریقماق کوزی نینک ضیاسین آلیب)

5357 **Ḳar** (قار): "kar".

5358 **Ḳara** (قارا-قرا-قره)[127]: "kara, siyah; kâbus hastalığı, uykuda ağırlık basması, karabasan; [mürekkep; halk, avam; ehlî hayvan, mal davar]". *Dört Dīvān'dan:*

Gözüng̑ ni belā ḳara bolubtur
Kim cāng̑a ḳara belā bolubtur[128]

(کوزونک نِی بلا قرا بولوبتور/کیم جانغه قرا بلا بولوبتور)

"Nevāyī, bu beytin aslında Aṣafī'nin olduğunu, ancak kendisi tarafından gazel olarak tamamlandığını kaydeder"

5359 **Ḳarışlamaḳ** (قاریشلاماق): (/r/ esre ile). "karışlamak, karışla ölçmek".

5360 **Ḳarışlatmaḳ** (قاریشلاتماق): (/t/ sükûn ile). "karışlamak işini yaptırmak". [M1.264a]

5361 **Ḳartuḳ** (قارتوق)[129]: (/t/ ötre ile). "hacamat boynuzu, kan almak için kullanılan boynuz".

5362 **Ḳarşu** (قارشو): "karşı, ön".

5363 **Ḳapdaḳ** (قاپداق)[130]: (/p/ sükûn ile). "bitişik, yan yana, aralıksız, sürekli".

5364 **Ḳaçıḳıb** (قاچیقیب)[131]: (/ç/ esre ile). "dağılmış, perişan olmuş". [İH.224a]

5365 **Ḳanlıḳ/Ḳanlıġ** (قانلیق-قانلیغ)[132]: (/n/ sükûn ile). "kanlı, kana bulaşmış; katil, kan döken; [kan isteyen, öc alıcı]". *Dört Dīvān'dan:*

Ėrür ḳanlıġ köng̑ülde gözlering̑ veh ṭurfedür osru
Ki çıḳmaslar demī ol ikki ciren lāle-zārımdın[133] [M1.265a]

(اَیرور قانلیغ کونکل دا کوزلارینک وه طرفه دور اُسرو/که چیقماس لار دمی اول ایکّی جِرَن لاله زاریمدین)

5366 **Ḳolturmac** (قَولتورماج)[134]: (/l/ ve /r/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "kaftan yırtmacı". [M1.264b]

---

[126] Bu beyitler| M1, TÜ: yok// üze| Yazmalar: ara (آرا). Bk. AŞ (143a), Sİ (359, 4670), Sİ-Özb (LII).

[127] SG: Ḳara "kara, siyah; kâbus hastalığı, uykuda ağırlık basması, karabasan; mürekkep; (Rūm Tr.) deniz sahili"; Kişi ḳara "halk, avam, sıradan halk, bir kimseye bağlı olanlar"; Kele ḳara "mal davar" (1051-1052)// AŞ: "mürekkep" (144a)// CC: "kara, siyah; mürekkep" (89)// Krgz.Tr: "siyah; karaltı; halis; mesnet, dayanak; yazı; çirkin; suçlu; yas; köle; avam; sığır, inek" (402-403)// Tatar.Tr: "kara; mürekkep; kirli; kötü; avam; hileli" (157)// Moğ-Les: Hara "kara, siyah, koyu; sıradan, basit; büyük; çok; kötü, suçlu" (1436-1437).

[128] Bu beyit| TÜ: yok; M1: 274b; M2: 271b; ML: 231a; İH: 233b// belā ḳara| Yazmalar: ḳara belā. Bk. GS (143, 165), Külliyat-Yazma-TB (43).

[129] Yazmalar: Ḳarnuḳ (قارنوق). (/n/ ötre ile). Bk. SG (1056)// Krgz.Tr: Kartık "inek boynuzundan yapılmış hacamat şişesi" (413).

[130] DLT: Kawuş- "bitişmek" (694)// Moğ-Les: Habida- "yanına gelmek, yaklaşmak" (1382).

[131] Yazmalar: Ḳaçġıb (قاچغیب). (/ç/ sükûn ile) "dağınık, perişan". Bk. AŞ (141b).

[132] ML: yok; İH: üzeri çizili// Tekrarı| M1: 267b; M2: 264b; ML: 224b; İH: 227a; TÜ: 147b. Bk. SG (1080)// AŞ: "kanlı" (146a)// DLT: Kanlıg "kanlı" (682)// CC: Kanlı "kanlı" (89)// Krgz.Tr: Kanduu "kanlı; çok kan döken" (397)// YUyg.Tr: Ḳanliḳ "kanlı" (219).

[133] veh| Yazmalar: bu (بو). Bk. GS (380, 510), GS-Özb (G.495), Külliyat-Yazma-TB (100), Divan-Yazma (454*2).

[134] Yazmalar: Ḳalturmac (قالتورماج) "parça". AŞ kaynaklı anlam olmalıdır// Tekrarı| M1.288a, M2.284b, TÜ.159a: Ḳulturmac (قُولتورماج). (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /c/ sükûn ile) "kaftan yırtmacı"; ML.242b, İH.245a: Ḳolturmac// AŞ: Ḳolturmac "kaftan parçası" (156b)// SG: Ḳolturmac "kaftanın kol yenindeki yırtmaç" (1128)// Kzk.Tr: Qoltırmaş "sırttaki yükü taşıyabilmek için koltuk altından geçirilerek bağlanan ip" (315)// Krgz.Tr: Kolturmaç/ş "çocuk eyerinde yan korkuluklar" (481).

5367 **Ḳaḳar** (قاقار): (/r/ sükûn ile). "vurur, çarpar, çakar, kakar". *Dört Dīvān'dan:*
Urar-min gögsüme taşlar ġam ėtgec ḳaṣd-ı cān her dem
Ḳaḳar-min bu ėşikni kim yiter bir mīhmān her dem
(اورارمین کوکسوما تاشلار غم اَیتکاج قصد جان هر دم/قاقارمین بو اَیشِکنی کیم یِتار بیر میهمان هر دم)
5368 **Ḳaş ḳaram** (قاش قارام)[135]: (/ş/ sükûn ile). "alış verişte hile yapan, borcunu ödemeyen". [M1.264a]
5369 **Ḳars** (قارس)[136]: (/r/ ve /s/ sükûn ile). "bele sarılan şal, kuşak; /ṣ/ ile (**Ḳarṣ**) Rūm'da bir vilayetin adı". [**M2.261a**]
5370 **Ḳarsaḳ** (قارساق)[137]: (/r/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "Rus ve Türk ülkelerinden getirilen, derisi alaca olan ve sincaptan büyük bir hayvan, karsak".
5371 **Ḳarşı** (قارشی)[138]: (/r/ sükûn ile). "Māverā'u'n-nehr'de bir vilayetin adı. [Semerḳand'ın güneyinde olan bu vilayete Nesef veya Naḫşeb de denir]; Moğ. mezar, sin; saray".
5372 **Ḳarġa** (قارغه): (/r/ sükûn ile). "karga; kargı!, kargışla!, ilen!, beddua et!, lanetle!". [ML.221b, TÜ.145b]
5373 **Ḳaru** (قارُوْ)[139]: (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "bedel, karşılık; içki içenler arasında, içki sunana, verdiği kadehe karşılık, ikinci turda bir kadeh verilirse ona ḳaru, iki kadeh verilirse ḳoş denir; kol, pazı". *Dört Dīvān'dan:*
Çün Nevāyī'ġa iki la'lı meyidin tutsa ḳoş
Ḳaru ger cān istese kim cān bėrib taptı munı[140]
(چون نوایی غه ایکی لعلی میی دین توتسا قوش/قارو کر جان ایستاسا کیم جان بَیریب تاپتی مونی)
[Dört Dīvān'da] Sāḳī-nāme'den:
Ol ėkev yādı bile içsün ḳoş
Soñgra ḳaru sañga ḳıldursun nūş[141]
(اول اَیکاو یادی بیله ایچسون قوش/سونکرا قارو سنکا قیلدورسون نوش)
Dört Dīvān'dan:
Ey köñgül ah oḳların ol ġamzeniñg allıġa çėk
Kim oḳ atmaḳlıḳda sindin tüzdür anıñg ḳabusı[142]
(ای کونکل آه اوقلارین اول غمزه نینک آلیغه چَیک/کیم اوق آتماق لیق دا سین دین توزدور آنینک قابوسی)

---

[135] AŞ: Kişi ḳaram "hısmım, akrabam" (144b)// SG: Kişi ḳaram "halkım, bana bağlı olanlar" (1052).
[136] Bk. SG (1056)// DLT: "koyun veya deve tüyünden yapılan giysi" (688)// Özb.Tr.Gültekin: Qärs "baş örtüsü, eşarp" (119).
[137] Bk. SG (1056-1057), DLT (689), CC (90), Krgz.Tr (412)// Moğ-Les: Kirsa/Hiyars "bozkır tilkisi, karsak" (752).
[138] Bk. SG (1057)// Arat-Babür: "mezar" (191, Yıl.903/H49b)// DLT: "hakan sarayı" (689)// Moğ-Les: Harsi "saray; saray salonu; karşı, zıt" (1450).
[139] Bk. Ḳarav// SG: Ḳarı "arşın; arşınlamak için kullanılan alet; pazı, kolun omuz eklemiyle parmak ucu arasındaki kısmı" (1059). Bk. Ḳarı// AŞ: Ḳarı/Ḳaru "kol, pazı"; Ḳarı "karış; mimar arşını" (142a/143b).
[140] meyidin| Yazmalar: meydin (می دین). Bk. AŞ (144a), NŞ (600, 603).
[141] ḳıldursun| M2, ML, İH, TÜ: ḳıldursın (قیلدورسین). Bk. FK (668, 689), FK-Özb (Sakiname.XIV).
[142] Bu beyit| M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// ġamzeniñg| M2, TÜ: ġamzenin (غمزه نین)// allıġa| Yazmalar: allında (آلیندا)// atmaḳlıḳ| Yazmalar: atmalıḳ (آتمالیق)// ḳabusı| Yazmalar, AŞ (142a): ḳarusı (قاروسی). Bk. SG (1032), GS (440, 599), GS-Özb (G.580), Külliyat-Yazma-TB (114), Divan-Yazma (532*2).

5374 **Ḳarġa büken** (قارغه بُوكن): (/r/ sükûn ile, /b/ ötre ile). "[Rūm Tr.] zehirli bir ilaç, kargabüken".
5375 **Ḳarġaşa** (قارغاشا)[143]: (/r/ sükûn ile). [M1.264b] "kargaşa, kavga, savaş".
5376 **Ḳarġış** (قارغيش): (/r/ sükûn ile). "kargış, beddua, ilenç".
5377 **Ḳarlıḳ** (قارليق)[144]: (/r/ sükûn ile). "Türklerde bir boy adı. Oğuz Ḫan, Ġūr ve Ġurcistān vilayetinden kendi ülkesine dönmek isterken herkesin soğuk kışa rağmen ona uymasını emretmiş, şiddetli kar nedeniyle geri kalmaları üzerine de onlara bu adı vermiştir". [İH.224b]
5378 **Ḳavġunlar** (قاوغونلار)[145]: (/v/ ve /n/ sükûn ile). "[takip etmeler, iz sürmeler, kovalamalar]; takipçiler, iz sürenler". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Sürdiler gėmeni şitāb bile
Yitti ḳavġunlar ıżṭırāb bile

(سُوردیلار گَیمه نی شتاب بیله/یِتّی قاوغونلار اضطراب بیله)

5379 **Ḳap** (قاپ)[146]: (/p/ sükûn ile). "kap!; pekiştirme sözcüğü: ḳap ḳara gibi".
5380 **Ḳavurmaḳ** (قاوورماق)[147]: (/v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.261b**] "kavurmak". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ot işi ḳavurmaḳ u yėl işi savurmaḳ.

(اوت ایشی قاوورماق و یَیل ایشی ساوورماق)

5381 **Ḳazuḳ** (قازوق)[148]: (/z/ ötre ile). "[büyük] çivi, kazık". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dü-çūbe ucı bu fīrūze ḫar-gāh
Anıñ ikki kömeci mihr ile māh
Ḳazuḳ sīmīn ü zerrīn kim ḳaḳılġan
Kevākib dik sipihr üzre çaḳılġan[149]

(دوچوبه اوجی بو فیروزه خرکاه/آنینک ایکّی کماجی مهر ایله ماه
قازوق سیمین و زرّین کیم قاقیلغان/کواکب دیک سپهر اوزره چاقیلغان)

Ḳamışlıḳ içre çün ot tüşti nā-gāh
Ḳuruḳ ol kül bolur bolġunca āgāh[150]

(قامیش لیق ایچره چون اوت توشتی ناکاه/قوروق اول کول بولور بولغونجه آکاه)

---

[143] Yazmalar: Ḳarġamşa (قارغامشا). (/r/ ve /m/ sükûn ile). Bk. SG (1057)// CC: "kavgacı" (90)// Krgz.Tr: "engel" (408).
[144] SG: Ḳarlıġ (1058)// ŞT: Ḳarlıḳ (T75b/7)// MGT-Temir: Ḥarlu'ut (271)// YUyg.Tr: Ḳarluḳ (224).
[145] M1: 270a; TÜ: yok. Bk. SG (1085)// AŞ: Ḳavġun/Ḳavġuncı "gammaz, kovcu; kovucu, ılgar eden ordu" (146b)// Kzk.Tr: Quvğın "takip etme, peşine düşme"; Quvğınşı "takipçi, iz sürücü" (326)// Krgz.Tr: Kuuğun "srgün; kovalama"; Kuuğunçu "sürücü; iz sürücü, kovalayan" (529).
[146] M1: 270a; TÜ: yok// Krgz.Tr: Kap "pekiştirici söz" (400)// Trkm.Tr: Gap "pekiştirici söz" (225)// Moğ-Les: Hab "pekiştirici ilk hece tekrarı" (1379).
[147] Bk. SG (1082), Özb.Tr (135)// DLT: Kagur-/Kawur- (677)// Kzk.Tr: Quvır- (328)// Krgz.Tr: Kuur- (530)// Trkm.Tr: Govur- (286)// Moğ-Les: Hagur-/Haguur-/Hugur-/Hūra- (1403).
[148] SG: "büyük çivi, kazık; kutup yıldızı, demirkazık" (1062)// DLT: Kazñguk (697)// Kzk.Tr: Qazıq (272)// Krgz.Tr: Kazık (427)// Moğ-Les: Hadagasu(n)/Hadās(an)/Hadasu(n)/Hadaga "çivi; kazık" (1392).
[149] Bu beyitler| M1, TÜ: yok// ḳaḳılġan| Yazmalar: ḳaḳılşan (قاقیلشان). Bk. SG (1062), FŞ (197, XXI/10), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (517).
[150] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// tüşti| M1: tüşdi (توشدی)// ol| M1: oḳ (اوق). Bk. FŞ (361, XXXIX/79), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

5382 **Ḳaḳmaḳ** (قاقماق)[151]: “bir şeyi başka bir şeye vurmak, çarpmak, çakmak, kakmak”. [ML.222a]

5383 **Ḳarmaḳ** (قارماق)[152]: (/r/ sükûn ile). “balık avlamaya yarayan ucu çengelli uzun ağaç; [Rūm Tr: karmak, karıştırmak, birbirine katmak]”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ṣayyādnıñg balıġġa şeṣt salmaḳı nefs müdde‘āsı üçündür ve balıġnıñg hem ḳarmaḳġa giriftār olmaḳı cū‘ belāsı üçündür.

(صیادنینک بالغ غه شصت سالماقی نفس مدّعاسی اوچون دور و بالیغ نینک هم قارماق غه کرفتار اولماقی جوع بلاسی اوچون دور)

5384 **Ḳarın** (قارِن)[153]: (/r/ esre ile). “karın; [**Ḳāren**] eski bir padişahın adı; taş yontmağı Ferhād'a öğreten hocanın adı; Key-Ḳubād zamanındaki bir yiğidin adı”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıb ḫārā ṣafı birle maṣāf ol
Laḳabda Ḳāren-i ḫārā-şikāf ol

(قیلیب خارا صفی بیرله مصاف اول/لقب دا قارن خارا شکاف اول)

Firdevsī'den:

Çü Rüstem bi-dīd ān-ki Ḳāren çi kerd
Çi-gūne büved ceng ü rezm ü neberd[154]

(چو رستم بدید آنکه قارن چه کرد/چکونه بود جنک و رزم و نبرد)

5385 **Ḳarıncġa** (قارِیْنجغه)[155]: (/y/, /n/ ve /c/ sükûn ile). “karınca”. [M1.265a, TÜ.146a]

5386 **Ḳabarcuḳ** (قابارجوق)[156]: (/b/ medli elif ile, /c/ ötre ile). “kabarcık”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Pūye ḳabarcuḳ bile ėyleb niṡār
Maḳdemime yüz güher-i āb-dār[157]

(پویه قابارجوق بیله اَیلاب نثار/مقدمیمه یوز کهر آبدار)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḳabarcuḳ kef-i pāyıda her ṭaraf
Tola dürr-i maḳṣūd ile ikki kef[158]

(قابارجوق کف پاییدا هر طرف/تولا درّ مقصود ایله ایکّی کف)

5387 **Ḳadaḳlıḳ** (قاداقلیق)[159]: “çivilenmiş; sağlamlaştırılmış”. *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād'ın sıkıntısında şöyle der:

---

151 Bk. SG (1065), DLT (677), Krgz.Tr (384), YUyg.Tr (217).

152 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 272a; M2: 268b; ML: 228b; İH: 230b; TÜ: 150a. Bk. SG (1058)// Krgz.Tr: Karmak/Kayırmak “olta iğnesi” (411/422)// YUyg.Tr (224), Derleme: “olta”// Azb.Tr: Garmag “kanca, çengel; olta; ataş; mengene; kopça” (325).

153 Bk. SG (1058/1434), BR-Muin (1514).

154 ceng ü| Dehhuda (Sāz): sāz-ı.

155 Yazmalar: Ḳarıncıġa (قارِیْنجِغه). (/y/ ve /n/ sükûn ile, /c/ esre ile)// SG: Ḳarıncġa/Ḳumursġa (1059). Bk. Ḳumursġa// DLT: Karınçak/Karınça (220)// Trkm.Tr: Garınca (232)// Azb.Tr.İzahlı: Qarışqa (III/62).

156 Yazmalar: Ḳaburcuḳ (قابورجوق). (/b/ ve /c/ ötre ile). Bk. SG (1030)// Tatar.Tr: Ḳabarçıḳ (151)// Trkm.Tr: Gabarçık (215).

157 ḳabarcuḳ| Yazmalar: ḳaburcuḳ (قابورجوق)// Maḳdemime| Yazmalar: Maḳdemiġa (مقدمیغه). Bk. SG (1030), HE (470, LXII/101), HE-Özb (LXII).

158 ḳabarcuḳ| Yazmalar: ḳaburcuḳ (قابورجوق)// Tola| Yazmalar: Tüşüb (توشوب). Bk. Sİ (257, 3138), Sİ-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (855).

Kiyin bağlab ḳadaḳlıḳ ḳolların rüst
Barıb çėkmeklik anı dārġa çüst[160]
(کِین باغلاب قاداقلیق قول لارین رست/باریب چَیکماکلیک آنی دارغه چست)

5388 **Ḳayġuluḳ** (قایغولوق): (/y/ sükûn ile, /ġ/ ve /l/ ötre ile). “kaygılı, tasalı, üzüntülü”. *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂glüm bolur ġamın̂g tüni her laḥẓa ḳayġuluḳ
Çün şām boldı her nefes artar ḳaranġuluḳ
(کونکلوم بولور غمینک تونی هر لحظه قایغولوق/چون شام بولدی هر نفس آرتار قرانغولوق)

5389 **Ḳayġurma** (قایغورما)[161]: (/y/ ve /r/ sükûn ile). “kaygılanma!, tasalanma!, üzülme!”. *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂gül ḳayġurma kim deşt-i fenāġa barġu dikdür-min
Hem özni hem sini hicr ėlgidin ḳutḳarġu dikdür-min
(کونکل قایغورما کیم دشت فناغه بارغو دیک دورمین/هم اوزنی هم سینی هجرآیلکیدین قوتقارغو دیک دورمین)

5390 **Ḳavġan** (قاوغان)[162]: (/v/ sükûn ile). “kovulmuş, uzaklaştırılmış”.

5391 **Ḳaḳturmaḳ** (قاقتورماق): (/ḳ/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “bir şeyi başka bir şeye vurdurmak, çarptırmak, çaktırmak, kaktırmak”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.262a**]
Dağlar dėme ki ḳaḳturmaḳ ile gögsüme taş
‘Aşḳ mismārların kön̂glüm ara ornattın̂g [ML.222b, İH.225a]
(داغلار دَیمه که قاقتورماق اِیله گَوکسوما تاش/عشق مسمارلارین گَونکلوم آرا اَورناتتینک)

5392 **Ḳavlamaḳ** (قاولاماق)[163]: (/v/ sükûn ile). “kovmak, kovalamak”. *Dört Dīvān'dan:*
Ni cünūndur ol ḳuyaşdın ayru hicrān deştide
Gāh ḳorḳub sāyedin ḳaçmaḳ geh anı ḳavlamaḳ
(نِی جنون دور اول قویاش دین آیرو هجران دشتیدا/کاه قورقوب سایه دین قاچماق که آنی قاولاماق)
Zinde-dil Mecnūn'nın̂g olmış kön̂gli çün Leylī'ġa ḥay
Bes ni asıġ anı ḥaydın ḳavlamaḳlıḳ ey ‘Arab[164] [ML.222a]
(زنده دل مجنون نینک اولمیش کونکلی چون لیلی غه حی/بس نی آسیغ آنی حی دین قاولاماق لیق ای عرب)

5393 **Ḳaşḳaldaḳ** (قاشقالداق)[165]: (/ş/ sükûn ile). “siyah renkli bir ördek türü”.

5394 **Ḳaşġa** (قاشغه)[166]: (/ş/ sükûn ile). “alnı beyaz lekeli olan hayvan”. [M1.265b, ML.222b]

5395 **Ḳaşġa aḫtacı** (قاشغه آختاجی)[167]: (/ş/ ve /ḫ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /c/ esre ile). “Moğ.

---

[159] Bk. SG (1042)// Krgz.Tr: Kadooluu “çivi ile tutturulmuş, perçinlenmiş” (383)// YUyg.Tr: “yamanmış çini” (216).

[160] bağlab| Yazmalar: baḳlab (باقلاب). Bk. AŞ (142a), SG (1042), FŞ (374, XLI/53).

[161] M1, TÜ: yok; İH: 225a. Bk. SG (1091).

[162] M1, TÜ: yok; ML: 223a; İH: 226a// SG: Ḳavġan/Ḳavarġan/Ḳavadurġan “kovan; kovmuş; kovmak” (1081).

[163] Bk. SG (1081), AŞ (146a), Özb.Tr.Gültekin (121)// Özb.Tr: Quvlä- (137)// YUyg.Tr: Ḳoğlimaḳ (241).

[164] Mecnūn'nın̂g| Yazmalar: Mecnūn'ın̂g (مجنونینک). Bk. GS (61, 49), GS-Özb (G.45), Külliyat-Yazma-TB (22).

[165] Bk. SG (1064)// DLT: Kaşgalak “ördekten küçük bir tür su kuşu” (691)// Krgz.Tr: Kaşkaldak “su tavuğu” (415); Kazğaldak “bir çeşit ördek” (427)// YUyg.Tr: Ḳaşḳaldaḳ “su tavuğu” (225)// Azb.Tr: Gaşgaldag “su tavuğu” (329).

[166] SG: Ḳaşḳa “alnı beyaz veya başka renkte olan hayvan; (Rūm Tr.) savaşta öncü, yiğit; savaşlarda atın alnına takılan demir silah” (1064)// DLT: Kaşga (691)// Krgz.Tr: Kaşka (415)// YUyg.Tr: Ḳaşḳa “benek, pul” (225)// Moğ-Les: Halcan/Halcin (1423).

alnı beyaz olan atların ahır beyi".
5396 **Ḳaḳışmaḳ** (قاقيشماق): "birlikte vurmak; karşılıklı vurmak, vuruşmak, çarpışmak, çakışmak, kakışmak".
5397 **Ḳaḳşılmaḳ/Ḳaḳşalmaḳ** (قاقشِيْلماق-قاقشالماق)[168]: (/ḳ/, /y/ ve /l/ sükûn ile). "kurumak, kağşamak, gevşemek, kak olmak".
5398 **Ḳaḳalamaḳ** (قاقالاماق)[169]: (/ḳ/ medli elif ile). "tavuk yumurtlarken bağırmak".
5399 **Ḳaḳ** (قاق): "kuru; [kurutulmuş meyve, kak]; çölde yağmurdan oluşan su birikintisi"[170].
5400 **Ḳaḳas** (قاقاس)[171]: (/s/ sükûn ile). "yol dışı, semt dışı".
5401 **Ḳaḳalaġan** (قاقالاغان)[172]: "yumurtlarken bağıran tavuk".
5402 **Ḳadaman** (قادامان): (/d/ medli elif ile). "batırmam, saplamam"[173]. *Dört Dīvān'dan:*
Bu vehmdin ki bolur zaḫm bes leṭāfetdin
Ḫayāl birle dağı leblering̃ġa tiş ḳadaman
(بو وهم دين كه بولور زخم بس لطافت دين/خيال بيرله داغى لبلارينكغه تيش قادامان)
5403 **Ḳazġanmaḳ** (قازغانماق)[174]: (/z/ sükûn ile, /ġ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "kazanmak, elde etmek, edinmek".
5404 **Ḳazaḳ** (قازاق-قزاق)[175]: (/z/ medli elif ile). [**M2.262b**] "evsiz barksız ve yalnız kişi; Ḫ̌ārezm'in kuzeyinde yaşayan ve ayrı valilliğe bağlı bir boyun adı; çölde başka yaban eşekleri tarafından dışlanmış yaban eşeği".

---

167 SG: Ḳaşḳa aḫtacı (1064).

168 M1, TÜ: Ḳaḳşılmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (45b)// SG: Ḳaḳşalmaḳ/ġ (1066)// DLT: Kaklan-/Kaksı- "kurumak" (678)// Krgz.Tr: Kakşı- "kurumak" (386)// Tatar.Tr: Ḳaḳşa- "kağşamak, gevşemek; zayıflamak" (154)// Mlk.Tr: Kaksı- "çürümek"; Kaksın- "zayıflamak" (237)// YUyg.Tr: Ḳaxşimaḳ "zayıflamak" (216)// Trkm.Tr: Govşa- "zayıflamak, gevşemek" (284)// Moğ-Les: Hagsa- "kağşamak, kurumak, kuruyup büzülmek, buruşmak" (1400); Agsi/Agşi- "kuruyup büzüşmek, buruşmak; kurumak, suyunu çekmek" (24).

169 Yazmalar: Ḳaḳlamaḳ (قاقلاماق). (/ḳ/ sükûn ile). Bk. Ḳaḳalaġan, SG (1067)// Kzk.Tr (278), Krgz.Tr (385): Kakılda- "gıdaklamak"// Derleme: Kakalamak/Kakılamak "tavuk yumurtlarken gıdaklamak".

170 SG: "kuru; çölde yağmurdan oluşan su birikintisi" (1067)// AŞ: "kurumuş nesne; kurutulmuş meyve" (145a)// DLT: Kak "meyvelerin yarısı; kurutulmuş nesne; çukurdaki su birikintisi" (677)// Kzk.Tr: "kurutulmuş meyve; su birikintisi" (277)// Krgz.Tr: "kurutulmuş, kuru, çorak, katı; çorak yerde küçük bataklık" (384)// YUyg.Tr: "kuru" (216)// Derleme: "meyve kurusu; dağ ve kayalardaki oyuklarda bulunan su birikintisi"// Moğ-Les: Hag "toz, kir; yara kabuğu; kepek, konak" (1394-1395); Hagda/Hagd "önceki yıla ait kuru ot" (1399).

171 Bk. SG (1067), Arat-Babür (243, Yıl.907/H96a)// Kzk.Tr: "dış, dışarı, uzak" (277).

172 Bk. SG (1067).

173 Yazmalar: "sevgilinin dudağı ve yüzüne diş batırmam, ısırmam". Bu yanlış, verilen örneğin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiştir. Bk. Ḳadamaḳ.

174 M1, TÜ: Ḳazatmanmaḳ (قازاتمانماق). (/z/ medli elif ile, /t/ ve /n/ sükûn ile); M2, ML, İH: Ḳazatmanmaḳ/Ḳazġanmaḳ. Ḳazatmanmaḳ biçimi, HA kaynaklı yanlış olmalıdır (45b). Bk. SG (1060), DLT (696), CC (94).

175 M1, M2, İH, TÜ: Ḳazaġ/Ḳazaḳ (قازاغ-قزق). (/z/ üstün ile). Ḳazaġ biçimi, HA kaynaklı biçim olmalıdır (45b). Bk. AŞ (144b), SG (1061-1062), Ėrkende (örneği)// Mlk.Tr: "başıboş, avare, serseri; köle tabakası" (250-251)// YUyg.Tr: "Kazak boyu" (229)// Derleme: "çocuğu olmayan adam".

5405 **Ḳazalaḳ** (قازالاق)[176]: (/z/ medli elif ile). “toygar kuşu”. [İH.225b, TÜ.146b]
5406 **Ḳamuḳ** (قامُوْق): (belirsiz /v/ ile). “kamu, hep, bütün; hepsi”[177]. *Sedd-i Sikenderī'de* vahşi sürülerle savaşında şöyle der:

Çü öttiler ol mūr ṣaḥrāsıdın
Ḳamuḳ pīl dik peşşe ġavġāsıdın[178]
(چو اوتتی لار اول مور صحراسیدین/قاموق پیل دیک پشّه غوغاسیدین)

Luṭfī'den:

Ḳamuḳ bėgler tirigley ölmiş ėrdiler an̂ga ḳorḳub
Dem-ā-dem çapturub yüz yüz an̂ga kim ėlçi Türkmenī[179]
(قموق بَیکلار تیریکلای اولمیش ایردیلار اَنکا قورقوب/دمادم چاپتوروب یوز یوز اَنکا کیم اَیلچی ترکمانی)

5407 **Ḳayıtmaḳ** (قایِتماق)[180]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). “geri dönmek, kayıtmak”. *Sedd-i Sikenderī'de* kışın güçlüğü ile ilgili şöyle der:

Ol öydin çıḳarġa cihet görmeyin
Be-cüz ḳayıtmaḳ maṣlaḥat görmeyin [M1.266a, ML.223a]
(اول اَویدین چیقارغه جهت کورمایین/بجز قایتماق مصلحت کورمایین)

5408 **Ḳanmaḳ** (قانماق)[181]: (/n/ sükûn ile). “suya doymak, kanmak; [anlamak]”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gėce gündüz ni tınmaḳ ni tayanmaḳ
Ni bir dem ḳan yutardın kön̂gli ḳanmaḳ
(گَیجه کوندوز نِی تینماق نِی تایانماق/نِی بیر دم قان یوتاردین کونکلی قانماق)

5409 **Ḳayuḳ** (قایوق)[182]: (/y/ ötre ile). “kayık, sandal, küçük tekne”. *Dört Dīvān'dan:*

Zevraḳ-ı meydin mini mest ėtti pīr-i deyr kim
Çarẖ cüngīdür ṭaġar-ı bādesi üzre ḳayuḳ[183]
(زورق میدین مینی مست اَیتّی پیر دیر کیم/چرخ جنکی دور طغار باده سی اوزره قایوق)

5410 **Ḳaḳşal** (قاقشال)[184]: (/ḳ/ ve /l/ sükûn ile). “kağşak, kuru odun; bir boy adı”. *Dört Dīvān'dan:*

Hicridin örtense cismimde sün̂gekler tan̂g ėmes

---

[176] SG: Ḳazalaḳ/ġ (1062)// DLT: Kaşgalak “ördekten küçük bir tür su kuşu” (691)// Krgz.Tr: Kaşkaldak “su tavuğu” (415); Kazğaldak “bir çeşit ördek” (427)// Tatar.Tr: Ḳaşḳalaḳ “su tavuğu” (160)// YUyg.Tr: Ḳaşḳaldaḳ “su tavuğu” (225)// Derleme: Kazala “bir tür yaban ördeği”.

[177] Yazmalar: “sarhoş, yolunu şaşırmış” anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Ḳanıḳ (قانیق) olmalıdır. Bk. Ḳanıḳ// AŞ: “hepsi” (146a)// SG: “cemi, hep, bütün” (1074)// DLT: Ka-/Kala- “sandığa doldurmak” (673); Kamug “hepsi; her, bütün” (681)// Alt.Tr: Kamık “çok, çokluk” (95)// Moğ-Les: Hamu-/Hama- “toplamak, yığmak”; Hamug/Hamag “hep, bütün; tam, hepsi; kamu, herkes” (1428).

[178] öttiler| Yazmalar: şāh ötti (شاه اوتتی). Bk. SG (1075), Sİ (405, 5348), Sİ-Özb (LXIV), Külliyat-Yazma-TB (901).

[179] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 276a; ML: 235a; İH: 237a// Ḳamuḳ| LD: Ḳamu (14/408a, 6).

[180] Bk. AŞ (147b)// SG (1087), CC (94), Krgz.Tr (425), YUyg.Tr (229): Ḳaytmaḳ// DLT: Kadıt- (676).

[181] Bk. SG (1075), AŞ (146a), DLT (681), Krgz.Tr (396), YUyg.Tr (219)// Moğ-Les: Hanu-/Hana-/Han-/Hang- (1435).

[182] Bk. SG (1094)// DLT: Kaygık/Kayguk (695)// Krgz.Tr: Kayık (420)// YUyg.Tr: Ḳėyiḳ (233)// Derleme: Kayguk// Moğ-Les: Caya (1588).

[183] ṭaġar-ı| Yazmalar: ṭaġar u (طغار و). Bk. SG (1094), NŞ (320, 321), Külliyat-Yazma2 (218).

[184] Bk. AŞ (145b)// SG: Ḳaḳşal/(Rūmī)Ḳaḳşaḳ (1067)// YUyg.Tr: Ḳaxşal “gevşek, bitkin” (216).

Kim ėrür ot osru itik dağı bes ḳaḳşal otun

(هجريدين اَورتانسا جسميم دا سونكاكلار تانک اَيماس/كيم اَيرور اوت اُسرو ايتيک داغی بس قاقشال اَوتون)

5411 **Ḳaḳmac** (قاقماج)[185]: (/ḳ/ ve /c/ sükûn ile). "kuru balık".

5412 **Ḳaḳış** (قاقيش): (/ḳ/ esre ile). "vuruş, çarpma, çakma, kakma".

5413 **Ḳalışmaḳ** (قالِيْشماق)[186]: (/y/ ve /ş/ sükûn ile). "geride kalmak".

5414 **Ḳalamaḳ** (قالاماق)[187]: "üst üste koymak, yığmak".

5415 **Ḳalalmaḳ** (قالالماق): "[üst üste yığılmak]; [**Ḳalḳımaḳ**][188] kalkmak".

5416 **Ḳalḳıtmaḳ/Ḳalḳızmaḳ** (قالقِيْتماق-قالقِيْزماق)[189]: (/ḳ/ esre ile, /y/'ler, /t/ ve /z/ sükûn ile). "kaldırmak, ayağa kaldırmak".

5417 **Ḳalaġay** (قالاغاى): [**M2.263a**] "[renkli ipek; üst üste yığa]; [**Ḳalay**] Manĝġıt boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir"[190].

5418 **Ḳalpaḳ/Ḳalpaġ** (قالپاق-قَلپاق-قالپاغ)[191]: (/p/ medli elif ile). "başlık, kalpak; iki yandan aşağı sarkan kanatlı (kulaklı) başlık; zülüf, saç". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzige mihrdin yoḳ kim yüzidin mihrge nā-geh [İH.226a]

Ḥarāret yitmesün dėb kim salur her sarıdın ḳalpaġ

(يوزيكا مهردين يوق كيم يوزيدين مهركا ناكه/حرارت يِتماسون دَيب كيم سالور هر ساريدين قالپاغ)

Şāh u tāc u ḫil'atī kim min temāşā ḳılġalı

Özbekim başıda ḳalpaḳ ėgnide şırdağı bes [M1.266b]

(شاه و تاج و خلعتى كيم مين تماشا قيلغالى/اَوزبكيم باشيدا قالپاق اَيكنيدا شيرداغی بس)

5419 **Ḳaltaḳ** (قالتاق)[192]: (/t/ medli elif ile). "eyerin tahtası üzerine kaplanan deri; eyerin tahta bölümü, kaltak". [ML.223b]

5420 **Ḳaltaġay** (قالتاغاى)[193]: (/t/ medli elif ile, diğer /t/ üstün ile). "hileci, dolandırıcı,

---

[185] Bk. SG (1067)// Kzk.Tr: Qaqpış "kurutulmuş et" (278)// Trkm.Tr: Kakmaç "ince kesilmiş et parçaları; ızgara" (391).

[186] Bk. AŞ (145b), SG (1068), Tatar.Tr (155).

[187] Bk. SG (1070), AŞ (145b), Krgz.Tr (387), Mlk.Tr (237)// DLT: Ka-/Kala- "sandığa doldurmak" (673).

[188] SG: Ḳalḳı-/(Rūmī)Ḳalḳ- (1070)// DLT: Kalı- "zıplamak, taşkınlık yapmak" (679)// Tarama: Ḳalḳı- "sıçramak, kalkmak" (123)// Kzk.Tr: Qalqı- "suyun yüzünde durmak, batmamak" (280)// Trkm.Tr: Gal-/Galk- "kalkmak" (219/221)// Moğ-Les: Hali- "uçmak, süzülerek uçmak; taşmak" (1418).

[189] Bk. SG (1071)// Alt.Tr: Kalıt- "sıçratmak" (95)// Mlk.Tr: Kalkıt- "süzülerek uçmak" (238)// Azb.Tr.İzahlı: Qalxız- "kaldırmak" (III/22).

[190] Ḳalaġay maddesine Ḳalay maddesinin anlamının verilmesi, HA kaynaklı yanlış olmalıdır (46a). Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. Radloff (307), Kadri (III/734), Pavet (407)// Bk. SG (1071), FŞ (405, XLIV/65)// AŞ: Ḳalaġay "renginde koyuluk ve açıklık olan bir tür kızıl renk; kırmızı çiçekli bir bitki, horozibiği" (145b)// YUyg.Tr: Ḳalaḳay "ince ipek şal; ısırgan otu" (217)// Moğ-Les: Halagay/Halgay/Halahay "ısırgan otu" (1413).

[191] Bk. SG (1071)// AŞ: Ḳalpaġ "Tatarların keçeden takkesi" (145b)// Krgz.Tr: Kalpak "sivri tepeli keçe kalpak, külah" (391)// YUyg.Tr: Ḳalpaḳ "kalpak, şapka" (218)// Trkm.Tr: Galpak "küçük çocukların saçları kesildikten sonra başlarında arta kalan saç" (221).

[192] Bk. SG (1071)// CC: "kaltak" (87).

[193] Ḳaltaman| M2: Ḳaltamaḳ. Bk. SG (1071)// Krgz.Tr: Kalday- "öne doğru çıkık olmak, kabarmak; biçimsiz olmak"; Kaldagay "biçimsiz" (389); Kaltaarı- "keyif kaçmak; bozulmak; şaşalamak; korkmak; sıkılmak"; Kaltakta-/Kaltılda- "titremek; telaş etmek; şaşalamak"; Kaltıra- "titremek"; Kaltanğ "tek durmaz; oynak; aceleci" (392)// Moğ-Les: Haldaga "yarak, penis" (1417).

düzmeci; (**Ḳaltaman**)(قلتَمان) hileci, dolandırıcı, düzmeci, kaltaban; yağmacı, çapulcu".
5421 **Ḳalġan** (قالغان): "kalkan, savaşçıların kullandığı korunmalık; kalan, artık". *Dört Dīvān'dan:*
Oḳı bes kim tendedür yitmes tenimge özge zaẖm
Ol ki oḳ dėb nāle ḳıldım imdi ḳalġandur manĝa[194]
(اوقی بس کیم تنده دور یِتماس تنیم کا اوزکا زخم/اول که اوق دَیب ناله قیلدیم ایمدی قالغان دور منکا)
5422 **Ḳaltaġaylıġ** (قالتاغایلیغ)[195]: (/t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "hilecilik, dolandırıcılık, düzmecilik, kirlilik".
5423 **Ḳalış** (قالیش)[196]: "yerme, azarlama, paylama, kınama. [Könĝül ile birlikte kullanılır]".
5424 **Ḳalın** (قالین)[197]: "kalın, yoğun, sık, kalabalık; evlenirken damadın kız evine gönderdiği armağan, ağırlık, kalın". [TÜ.147a]
5425 **Ḳanmaġunĝ** (قانماغونک): (/ḳ/ medli elif ile, /n/'ler ve /g/ sükûn ile). "kanmayacaksın, suya doymayacaksın"[198]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Niçe seyr teşvīşidin ḳanmaġunĝ
Ki barġunĝdur ol nev' kim yanmaġunĝ[199]
(نیچه سیر تشویشی دین قانماغونک/که بارغونک دور اول نوع کیم یانماغونک)
5426 **Ḳavlanĝ** (قاولانک): (/ḳ/ medli elif ile, /v/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kovun, kovalayın". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.263b**]
Kūyıdın ḳavlanĝ ḥavās u 'aḳlnı ey derd ü 'aşḳ
Anda ser-gerdān Nevāyī'ni velī 'angel ḳılınĝ[200]
(کوییدین قاولانک حواس و عقلنی ای درد و عشق/آندا سرکردان نوایی نی ولی عنکل قیلینک)
5427 **Ḳavsanĝ** (قاوسانک): (/s/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kovsan, uzaklaştırsan".
5428 **Ḳalmaġunĝ** (قالماغونک): (/ḳ/ medli elif ile, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kalmayacaksın"[201].
5429 **Ḳay biri** (قای بیری)[202]: (/b/ esre ile). "herhangi biri". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḳay birininĝ ḳatlıġa ḳılġac şitāb
Yana biri ėyler idi ıżṭırāb[203]

---

[194] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. GS (38, 15), Külliyat-Yazma-TB (16).
[195] Yazmalar: Ḳaltaġanlıġ (قالتاغانلیغ). (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (46a). Bk. SG (1071: işge yitgen maḥalda ḳaltaġaylıġı bar idi), TB-Yazma-ML (22)// Arat-Babür: "yersiz korkulara kapılma" (149, Yıl.899/H15b).
[196] Bk. SG (1072: Könĝül ḳalış), LM (208, 1805), Tolġar isenĝ (örneği), Könĝül ḳalış// Krgz.Tr (503), YUyg.Tr (205): Könĝül ḳal- "küsmek, gücenmek, gönlü kalmak".
[197] Bk. SG (1073)// AŞ: "çok" (146a)// DLT: Kalın "kalın, sert; kalabalık, çok"; Kalınĝ "kalın, mihr" (679)// CC: Kalınĝ "kalın" (87)// Krgz.Tr: Kalınĝ "kalın, sık, çok; kalın; derin; mihr" (390)// Mlk.Tr: Kalın "başlık parası; kalabalık, sık; koyu; şişman" (238).
[198] Yazmalar: "kanmazsın; kanman"// AŞ: "kanmazsın" (146a)// SG: "kanmayacaksın" (1076).
[199] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// teşvīşi| M2, İH: teşvīş// barġunĝ| M1, M2, TÜ: barḳunĝ (بارقونک). Bk. Yanmaġunĝ, SG (1076), Sİ (435, 5796).
[200] 'aḳlnı| Yazmalar: 'aḳlını (عقلینی)// ḳılınĝ| Yazmalar: görünĝ (کورونک). Bk. AŞ (146a), NŞ (355, 356), NŞ-Özb (G.356), Külliyat-Yazma-TB (207), Divan-Yazma (332*2).
[201] M1, TÜ: "kalma; kalmayacaksın".
[202] SG: Ḳay bir "hangi bir" (1093)// Kzk.Tr: Qaybirev "bazısı, kimisi, herhangi biri" (419)// Krgz.Tr: Kay biri "bazısı, kimisi" (419)// Tatar.Tr: Ḳaybir "bazı, kimi" (162).
[203] ḳılġac| Yazmalar: ėyleb (اَیلاب). Bk. HE (256, XXXVII/16).

(قای بیری نینک قتلیغه قیلغاج شتاب/یانا بیری آیلار ایدی اضطراب)

5430 **Ḳalınlıḳ** (قالین لیق)[204]: "nişanlanıp kız evine armağan göndermek". [ML.224a]

5431 **Ḳamaşmaḳ** (قاماشماق): (/ş/ sükûn ile). "göz veya diş kamaşmak". [M1.267a]

5432 **Ḳamaşturmaḳ** (قاماشتورماق): (/ş/ sükûn ile). "gözü veya dişi kamaştırmak".

5433 **Ḳamlamaḳ** (قاملاماق)[205]: (/m/ sükûn ile). "hekimlik yapmak, tedavi etmek".

5434 **Ḳam** (قام)[206]: (/m/ sükûn ile). "doktor, hekim; bilgin".

5435 **Ḳamçı** (قامچی): (/m/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "kamçı, kırbaç".

5436 **Ḳamlamışı** (قاملامیشی): (/m/ ve /ş/ esre ile). "hekimlik, tedavi".

5437 **Ḳarmatḳıl** (قارماتقیل)[207]: (/r/ ve /t/ sükûn ile). "çaldır, kaptır". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ayırġac beẕl ile bu bī-nevādın
Nevāsızlarġa ḳarmatḳıl havādın

(آیرغاج بذل ایله بو بی نوادین/نواسیزلارغه قارماتقیل هوادین)

5438 **Ḳandurmaḳ** (قاندورماق): (/n/ sükûn ile). "suya doyurmak, kandırmak". [İH.226b]

5439 **Ḳanamaḳ** (قاناماق)[208]: (/n/ medli elif ile). "kanamak, kan gelmek".

5440 **Ḳanatlanmaḳ** (قاناتلانماق): (/n/ medli elif ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "kanadı çıkmak; kanatlanmak".

5441 **Ḳanıḳmaḳ** (قانِیْقماق)[209]: (/n/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "alışmak; tutkun olmak".

5442 **Ḳan** (قان): "kan; suya doy!, kan!; iyice anla, kavra; Türkistān padişahına verilen ad".

5443 **Ḳancıḳ** (قانجیق)[210]: (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "dişi köpek, kancık köpek; [Rūm.Tr: dişi hayvan, kancık]".

5444 **Ḳanda** (قاندا)[211]: (/n/ sükûn ile). "nerede; kanda". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī ḳan yaş içre ġarḳ u yārı mey içib dāyim [**M2.264a**]
Dėr ėrmiş zerḳ ėyleydür görüṅ min ḳanda ol ḳanda[212]

(نوایی قان یاش ایچراغرق و یاری می ایچیب دایم/دَیر اَیرمیش زرق اَیلایدور کورونک مین قاندا اول قانده)

5445 **Ḳanġa/Ḳanḳa** (قانغا-قانقا)[213]: (/n/ sükûn ile). "önünde ve arkasında kaşı olan Ḳazaḳ

---

204 SG: Ḳalınlıġ (1073)// Arat-Babür: "nişanlamış" (218, Yıl.905/H75a)// Kzk.Tr: Qalıṅdıq "nişanlı kız" (282).

205 Bk. SG (1074), Kıpçak (Kİ) (125)// Alt.Tr: kamda- "şaman töreni yapmak; dua etmek" (95).

206 Bk. SG (1074), Kıpçak (Kİ) (124)// DLT: "kâhin" (680)// CC: "kam, şaman; büyücü" (87-88)// Alt.Tr: "şaman" (95).

207 M1, M2, TÜ: yok// ML.229b, İH: "kap!". Bk. SG (1047).

208 Bk. SG (1076), AŞ (146a), DLT (682), Krgz.Tr (396)// YUyg.Tr: Ḳanimaḳ (219)// Moğ-Les: Hana- (1430).

209 Bk. SG (1078), Ḳınıḳtı// Krgz.Tr: "alışmak" (399)// Mlk.Tr: "alışmak" (399)// Derleme: "tazı kurt kovalamaya alışmak; çok istemek".

210 Bk. SG (1079)// DLT (682), CC (88), Krgz.Tr (397), YUyg.Tr (219): Kançık "dişi köpek"// Trkm.Tr: Gancık "dişi köpek" (223).

211 Bk. SG (1079), DLT (682), YUyg.Tr (219)// Krgz.Tr: Kana/Kayda (396/420).

212 Dėr…ėyleydür| Yazmalar: Dėb…ėylebtür (دَیب...اَیلابتور). Bk. GS (404, 545), GS-Özb (G.45), Külliyat-Yazma-TB (106).

213 Yazmalar: Ḳanġa. HA kaynaklı biçim olmalıdır (46a)// SG: Ḳanḳa (1080)// CC: Kanga "ince tahta, taban" (88)// Kzk.Tr: Qaṅqa "temel yapı, iskelet" (287)// Krgz.Tr: Kanğğı/Kanğkı: Ak kanğkı eyer: (ön kaşı geniş olan) Moğol eyeri (397/398)// Mlk.Tr: Kanga "tahta" (241)// Trkm.Tr: Gaṅṅa "eyer" (224)//

eyeri”.
5446 **Ḳanġı** (قانغى)[214]: (/n/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). “hangi”.
5447 **Ḳaralı** (قارالى): (/r/ medli elif ile). “dikkatle izlemesi, gözetlemesi; bakışı”[215]. ‘Ubeyd Ḫan'dan:
Ḳara belāġa ḳalıb-min ḳaralab ötgenidin
Kön̂gülni hem ḳara yir ḳıldı ol ḳaralı bile[216]
(قرا بلاغه قاليب مين قارالاب اوتكانيدين/كونكل نى هم قرا يِر قيلدى اول قرالى بيله)
5448 **Ḳaytaldın̂ġ** (قايتالدينک)[217]: (/t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “engellendin, döndürüldün”. [M1.267b]
5449 **Ḳaptan** (قاپتان)[218]: (/p/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). “savaş giysisi; [kaftan]”. [ML.224b]
5450 **Ḳatlan** (قاتلان): (/t/ sükûn ile). “katlan!, dayan!”.
5451 **Ḳadadı** (قادادى): “batırdı, sapladı”.
5452 **Ḳarḳusı** (قارقوسى)[219]: (/r/ sükûn ile, /s/ esre ile). “görünür, belirir”.
5453 **Ḳavlar** (قاولار): (/v/ ve /r/ sükûn ile). “kovar, kovalar”. *Dört Dīvān'dan:*
Kūyıda itlerge meskendür velī ḳavlar mini
Veh ki hem-demlerge anda ḫān-u-māndur bizge yoḳ
(كويبدا ايتلاركا مسكن دور ولى قاولار مينى/وه كه همدم لاركا آندا خان و مان دور بيزكا يوق)
5454 **Ḳanġalduruḳ** (قانغالدوروق)[220]: (/n/ sükûn ile, /d/ ve /r/ ötre ile). “Batı'da yapılan bir tür savaş giysisi; [**Ḳaldurarak**] daha kabarık”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Alar cevşeni barça ḳanġalduruḳ
Sinān ḳollarıda niçük kim suruḳ[221] [ML.223b, TÜ.147b]
(آلار جوشنى بارچا قانغالدوروق/سنان قوللاريدا نيچوک كيم سوروق)
5455 **Ḳandın** (قاندين)[222]: (/ḳ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “nereden; kandan”. *Dört*

Moğ-Les: Hanghay/Hanhay “geniş, enli, engin; açık, bol, boş”; Hanghay emegel “bir çeşit yük eyeri” (1434).
214 SG: Ḳanḳı (1080)// Tarama: Ḳanġı/Ḳanḳı (124).
215 Yazmalar: “iki gözle uzaktan izlemek, gözetlemek”// AŞ: “bakışı” (142a)// Krgz.Tr: Karaal “nişangâh” (403).
216 ötgenidin| Yazmalar: ötgendin (اوتكاندين)// ḳaralı| SG: ḳararı “bakması” (1042). Bk. AŞ (142a).
217 Bk. AŞ (148a).
218 AŞ: Ḳaptan “giysi” (141a)// SG: Ḳabtan/Ḳaftan/Ḫaftan “kaftan” (1030/1065). Bk. Ḳabtan// BR-Muin: Ḫaftan “savaş giysisi” (759-760)// DLT: Kaftan “kaftan” (677)// Alt.Tr (97), Kzk.Tr (288): Qaptal “bol giysi, kaftan”// Trkm.Tr-Hamzayev: Kaftan “kaftan”.
219 Bk. NS (94a)// Tatar.Tr: Ḳara- “bakmak” (157); Ḳaral- “bakılmak, görülmek; kararmak” (158).
220 Yazmalar: Ḳayḳalduruḳ (قايقالدوروق). (/y/ sükûn ile, /d/ ve /r/ ötre ile) “kabarık; çivili zırh”. AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (148a: Ḳayġalduruḳ “kalaylanmış nesne”)// SG: Ḳalduraraḳ “daha kabarık” (1072); Ḳanġalduruḳ “Frenk'te yapılan bir tür zırh” (1079). SG'de Vassaf'tan verilen örnekte geçen bu sözcük Ḳatlav olmalıdır. Bk. Vassaf (553)// Tr.Tr: Kangal “tel, kurşun boru gibi uzun ve bükülebilir şeylerin halka biçiminde sarılmasıyla yapılan bağ; bu biçimde bükülmüş şeylerin her bir halkası; deve dikeni”// MU (T777b/5), MU-Külliyat-Yazma2 (572): Ḳanġalduruḳ// MU-Özb: Ḳalġanduruḳ.
221 ḳanġalduruḳ| Yazmalar, AŞ (132b/148a), Külliyat-Yazma1 (805): ḳayḳalduruḳ (قايقالدوروق); Sİ-Özb (XXVII): ḳalḳanduruḳ// suruḳ| Yazmalar: suruġ (سُوروغ). Bk. SG (1079), Sİ (188, 2093), Külliyat-Yazma-TB (833).

Dīvān'dan:
Ey Nevāyī ḳan yaşım baḥr oldı bu dem istesem
Kim yitey ol ḳātilimġa imdi ḳandın gėçge-min
(ای نوایی قان یاشیم بحر اولدی بو دم ایستاسام/کیم یِتای اول قاتلیم غه ایمدی قاندین گیچکامین)
Ġamıda ḳan yaşım ol nev' baḥrdur ki kişi
Ḳalur taḥayyür ara dėmesem ki ḳandın gėç[223]
(غمیدا قان یاشیم اول نوع بحردور که کیشی/قالور تحیّر آرا دَیماسام که قاندین گیچ)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Bu ġam saṅga ḳandın oldı ḥādiṡ
Kim boldı bu şiddetiṅgġa bā'iṡ [ML.224b, İH.227a]
(بو غم سنکا قاندین اولدی حادث/کیم بولدی بو شدّتینکغه باعث)
5456 **Ḳanatur** (قاناتور)[224]: (/n/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "kanatmak; kanatır". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yā ġunça ki gülgüsin uzatur
Devrān taşı aġzını ḳanatur
(یا غنچه که کولکوسین اوزاتور/دوران تاشی آغزی نی قاناتور)
5457 **Ḳalmaş** (قالماش)[225]: (/l/ sükûn ile). "boş söz, saçma sapan konuşma"[226].
5458 **Ḳarışmaḳ** (قاریشماق)[227]: (/r/ esre ile). "karışmak".
5459 **Ḳanḳlı/Ḳaṅglı** (قانقلی-قانکلی)[228]: (/n/'ler, /ḳ/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.264b**] "kağnı arabası; bir Türk boyunun adı. Oğuz Ḫan, bir savaşında elde edilen malları taşımak için icat edilen arabaya ḳanḳ, yapanına ise ḳanḳlı adı vermiştir. Ḳanḳlı boyu işte bu kişinin soyuna dayanmaktadır"[229]. [M1.268a]

---

[222] Bk. SG (1079), YUyg.Tr (219)// Krgz.Tr: Kaydan (420).

[223] Bu beyit| TÜ: yok// Ġamıda ḳan yaşım ol nev' baḥrdur ki kişi| Yazmalar: Lebi ġamıda gözüm eşki boldı 'ummān dik (لبی غمیدا کوزوم اشکی بولدی عمّان دیک). Bk. SG (1079), FK (100, 101), FK-Özb (G.97), Divan-Yazma (109*2).

[224] M1, TÜ: yok; ML: 225b; İH: 228a. Bk. SG (1077).

[225] M1, TÜ: yok; ML: 225b; İH: 228a. Bk. Ḳalmaş// SG: Ḳalmaş/Ḳolmaş (1072/1128)// BR-Muin: Ḳalmaş "boş, saçma sapan" (1539)// FV: Ḳolmaş "boş, saçma sapan" (690)// Derleme: Kalmaş "dönek, kötü, sözünde durmayan, kalleş"; Kolmaşık "şımarık, çaçaron".

[226] Yazmalar: "incitmek, paylamak". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (72a). Bu anlama uygun düşen madde, Ḳalış (قالیش) olmalıdır. Bk. Ḳalış// Bk. SG (1072/1128), Ḳalmaş.

[227] M1, TÜ: yok; ML: 225b; İH: 228a. Bk. SG (1051).

[228] Yazmalar: Ḳanḳılı/Ḳaṅgılı (قانقِلی-قانکِلی). Söyleniş biçimi doğru tarif edildiği hâlde harekeler yanlış konmuştur. Bk. SG (1080)// ŞT: Ḳanḳ "yük taşımak için yapılan arabanın çıkardığı ses"; Ḳanḳlı "bu arabayı yapan kişi ve ona mensup olan boyun adı" (T73a/3-9)// MGT-Temir: Ḫanglin/Kanglin/Kankalis "bir halk adı" (270)// DLT: Kaṅglı "üzerinde yük taşınan araba; Kıpçaklardan büyük bir adamın adı" (683); Kaṅg "kazın çıkardığı ses" (682)// Hak.Tr: Haṅg "cıvıltı" (144); Haṅgay "kızak" (145)// Azb.Tr (Tebriz): Qonqa "at arabası"// Derleme: Kanık/Kank "kağnı"// Moğ-Les: Hanggina-/Hangina-/Hanggira-/Hangira- "çınlamak, ses çıkarmak; gıcırdamak"; Hangginagur/Hanginūr/Hangginur "ses çıkaran; çıngırak"; Hanggir/Hangir "çıngırak sesi, çınlama" (1433); Honghu/Honh "çan, zil" (1486).

[229] Yazmalar: HA'deki ṣāni' rā Ḳanḳlı (صانع را قانقلی) "yapanı ḳanḳlı" ibaresi (46b), yanlışlıkla Ṣanġra Ḳanḳlı (صانغرا قانقلی) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1080).

5460 **Ḳanı tolġan** (قانى تولغان)[230]: (/n/ esre ile, /t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "eceli gelmiş, ölüm zamanı gelmiş".
5461 **Ḳanıḳ** (قانِيْق)[231]: (/n/ esre ile). "[Şīrvān yakınlarında] Şeki ile Kāḫet arasından geçen bir ırmağın adı; alışmış, alışkın; tutkun, düşkün; alış!; tutkun ol!".
5462 **Ḳavdurmaḳ** (قاودورماق): "kovdurmak".
5463 **Ḳavulmaḳ** (قاوُوْلماق): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "kovulmak, uzaklaştırılmak"[232].
5464 **Ḳavuşmaḳ** (قاوُوْشماق)[233]: (/v/ ötre ile, /v/ sükûn ile). "kavuşmak, birleşmek".
5465 **Ḳav** (قاو)[234]: "kav, çakmağı ateşleyen madde".
5466 **Ḳavaḳ** (قاواق)[235]: "içi boş, oyuk, kovuk; [gövdesi sağlam olan] yaşlı ağaç".
5467 **Ḳavşaḳ** (قاوشاق)[236]: "gevşek, kağşak, sölpük".
5468 **Ḳavġun** (قاوغون): (/v/ sükûn ile). "takip etme, iz sürme, kovalama".
5469 **Ḳavluc** (قاولوج): (/v/ ve /c/ sükûn ile). "husyede oluşan fıtık, kavlıç".
5470 **Ḳavluḳ** (قاولوق)[237]: (/v/ sükûn ile). "dördüncü kuşak denilen torunun çocuğu".
5471 **Ḳavut** (قاوُوْت): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] kavut, kavrulduktan sonra öğütülüp yenilen buğday veya nohut unu".
5472 **Ḳavur** (قاوُوْر)[238]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). "anlamsız, temelsiz".
5473 **Ḳavurdaġ** (قاوُوْرداغ)[239]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). "kızartılmış et, kavurma et". [ML.225a]
5474 **Ḳavursun** (قاوُورسون)[240]: (/v/ ve /s/ ötre ile). "kuşların yeni çıkmış dikensi tüyü". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[230] İH: 226b// Yazmalar: Ḳanı tarlıġan (قانى تَرلِغان). (/n/ esre ile, /t/ üstün ile, /l/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (46b). Bk. SG (1080).
[231] Bk. SG (1080)// Krgz.Tr: "kanmış; alışık" (399)// Tr.Tr: "yetingen; tok gözlü"// Derleme: "kanmış, doymuş, alışkın".
[232] Yazmalar: "kovulmuş". Bk. SG (1082).
[233] Yazmalar: Ḳavruşmaḳ (قاوروشماق). (/v/ sükûn ile, /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (46b). Bk. SG (1083).
[234] Yazmalar: Ḳava (قاوا). HA'deki madde ile bir sonraki sözcüğün ilk harfi birleştirilmiştir (46b). Bk. SG (1084), DLT (692)// AŞ: Ḫav (115a). Bk. Ḫav.
[235] Bk. SG (1085), Kevek// BR-Muin: Kāvāk/Kāvek "içi boş, oyuk, kovuk" (1581)// Krgz.Tr: Koo "derin sel kazıntısı; oyuk üzerinden su geçirmek için konan oluk" (485)// YUyg.Tr: Kavak "oyuk, boşluk" (192)// Derleme: Kavak "ağaç"// Moğ-Les: Ġau/Ġuu "kovuk, oyuk" (565).
[236] Bk. SG (1085), Derleme// Trkm.Tr: Govşak "zayıf" (285).
[237] Bk. SG (1085)// Trkm.Tr-Hamzayev: Govluk.
[238] Bk. SG (1085), Ḳavurcaḳ// DLT: Kok- "su azalıp durgunlaşmak" (725); Kokrat- "suyu azaltmak" (726)// Krgz.Tr: Kuur "kurumuş" (530)// Mlk.Tr: Kavursun "kuru" (249)// Trkm.Tr: Gugar- "boşalmak, tenhalaşmak" (305)// Derleme: Govur/Koğuz/Kovuz "yarı boş, doluya yakın, tam dolu olmayan; içi boş, kof"// Moğ-Les: Haguray "kuru, kurumuş" (1403).
[239] Bk. SG (1085), TB (89, H194b/12)// Kzk.Tr: Quvırdaq (328)// Krgz.Tr: Kuurdak (530)// Özb.Tr.İzahlı: Qavurdaq/Qavurmä (II/591).
[240] Bk. SG (1086)// AŞ: "nakkaşların ona kıl kalem geçirdikleri kuş yeleğinin ucu" (146b)// CC: Kavursın "kalemin (kuş tüyü) sapı" (92)// Kzk.Tr: Qavırsın "kuş teleği, kuş tüyü" (304)// Moğ-Les: Ġağursu(n)/Ġuğursu(n)/Ġuursu(n) "tüy sapı, kıl, sert tüy, bitki sapı, ekin anızı, ağaç gövdesi; başak; boru; kuş tüylerinin sokulduğu şapka üzerindeki delik" (548/581).

Anĝa dağı ḳavursun āb-keşdin
Munĝa hem tāc şāẖ-ı Ḫıżr-veşdin[241] [**M2.265a**]
(اَنکا داغی قاوورسون آبکش دین/مونکا هم تاج شاخ خضروش دین)

5475 **Ḳavarlar** (قاوارلار): (/r/'ler sükûn ile). "kovarlar, uzaklaştırırlar". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳavarlar itleri ol kūy ara fiġānımdın
Ni it ki köp ulusa ėl ara ėrür merdūd[242] [M1.268b]
(قاوارلار ایت لاری اول کوی آرا فغانیمدین/نی ایت که کوپ اولوسا اَیل آرا اَیرور مردود)

5476 **Ḳavursı** (قاوُورسی)[243]: (/v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "tütsülenmiş yün veya keçe". [ML.224a, İH.227b, TÜ.148a]

5477 **Ḳanı** (قانی)[244]: "hani, nerede; onun kanı"; [**Ḳayı**] "kendilerini Ḳay Ḫan bin Gün Ḫan'ın soyundan ve Türkmen boylarının en soylusu sayan bir Türk boyunun adı. Āl-ı ʻOs̱mān padişahları da bu boya mensuptur"[245]. *Sedd-i Sikenderī'de,* İskender'in ölümünde annesi şöyle der:
Tenim dürciġa pāk gevher ḳanı
Ber ü baḥr şāhı Sikender ḳanı
(تنیم درجیغه پاک کوهر قانی/بر و بحر شاهی سکندر قانی)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Ḳanı cihān dāveri Çengiz Ḫan
Ḳanı cihān ḫanı Tėmür Küreken
(قانی جهان داوری چنکیزخان/قانی جهان خانی تَیمور کورکان)

Dāstān-ı Şeyẖ Ṣanʻān'dan:
Dėdi ey ferzend dė özlük ḳanı
Tā ki min hem żabṭ ḳılġay-min anı
(دَیدی ای فرزند دَی اوزلوک قانی/تا که مین هم ضبط قیلغای مین آنی)

Dört Dīvān'dan:
Ḳanı Ḥātem ḳanı Ḳārūn ḳanı Cemşīd ü Efrīdūn
Pes iḥsān ḳıl sanĝa gerdūndın ednā iʻtibār olġac [ML.225a]
(قانی حاتم قانی قارون قانی جمشید و افریدون/پس احسان قیل سنکا کردون دین ادنی اعتبار اولغاج)

5478 **Ḳayġurmaġıl** (قایغورماغیل): (/r/ sükûn ile). "kaygılanma!, tasalanma!, üzülme!". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī cānınĝ alġumdur dėse ḳayġurmaġıl
Cānġa minnet tut mununĝ birle ger ėtse iktifā[246]
(ای نوایی جانینک آلغوم دور دَیسا قایغورماغیل/جانغه منّت توت مونونک بیرله کر اَیتسا اکتفا)

5479 **Ḳanmadım** (قانمادیم): (/n/ sükûn ile). "suya doymadım, kanmadım". *[Dört Dīvān'dan]*

---

[241] tāc şāẖ-ı Ḫıżr| Yazmalar: çille birle sebz (چلّه بیرلا سبز); AŞ: ḥulle berg-i sebze (147a). Bk. SG (1086), FŞ (166, XVII/46), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (508).
[242] fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان). Bk. GS (112, 120).
[243] Bk. SG (1086)// Derleme: Kavursağ "yünlü kumaşların yanarken çıkardığı koku".
[244] Bk. SG (1080), DLT (682)// Krgz.Tr: Kana (396)// YUyg.Tr: Ḳėni (232)// Trkm.Tr: Hanı (332).
[245] Gün| Yazmalar: Ay. SG kaynaklı yanlış olmalıdır (1094)// ŞT: Ḳayı "Kün Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adı" (T80a/14)// DLT: Kay "Türklerden bir boy"; Kayıg "Oğuz boylarının ikincisi" (695).
[246] İkinci dize| TÜ: yok// tut| M1: ḳıl (قیل); M2, ML, İH: ḳoy. Bk. SG (1091), NŞ (33, 33), Külliyat-Yazma-TB (151).

Dize:
[Nūş-ı lebini her niçe sordum osanmadım]
İçmek bile ḥayāt-ı zülālını ḳanmadım
(ایچماک بیله حیات زلالی نی قانمایم)
5480 **Ḳanlıġım** (قانلیغیم): (/n/ sükûn ile). "katilim, kanlım".
5481 **Ḳalġum** (قالغوم)[247]: (/l/ sükûn ile). "kalacağım; kalırım". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ger boldı ol ikki yār 'āzim
Ni min ḳalġum ni dil-nevāzım
(کر بولدی اول ایکّی یار عازم/نِی مین قالغوم نِی دلنوازیم)
Dört Dīvān'dan:
Ni min ḳalġum ni sin bāḳī zamānī gėlgil ey sāḳī [**M2.265b**]
Ḳadeḥ devrini ḫoş tut kim vefāsızdur besī devrān[248]
(نِی مین قالغوم نِی سین باقی زمانی گَیل کیل ای ساقی/قدح دورینی خوش توت کیم وفاسیزدور بسی دوران)
5482 **Ḳazdım** (قازدیم): (/z/ sükûn ile). "kazdım, eştim". *Dört Dīvān'dan:*
Belālar taġını hicriñgde tırnaġım bile ḳazdım
Min ėtgen işni 'āşıḳlıḳda Ferhād ėtmedi hergiz[249]
(بلالار تاغینی هجرینکدا تیرناغیم بیله قازدیم/مین اَیتکان ایشنی عاشق لیقدا فرهاد اَیتمادی هرکز)
5483 **Ḳatılmaḳlıġın** (قاتِیْلماقلیغین)[250]: (/t/ esre ile, /y/, /l/ ve /ḳ/ sükûn ile, diğer /l/ ve /ġ/ esre ile). [M1.269a] "katılmasını, karışmasını".
5484 **Ḳānūn** (قانون)[251]: "Türkistān'da bir çalgı aleti". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Çün ḳānūn u çaġana nālesi ḳulaġġa tüşgey ve meh-veş sāḳī yükünüb mey ayaḳġa tüşgey,
Ol vaḳt zühd ü taḳvāġa ni i'tibār [ve] hūş u ḫıredġa ni iḫtiyār[252]. [ML.225b, İH.228a]
(چون قانون و چغانه ناله سی قولاغ غه توشکای و مهوش ساقی یوکونوب می اَیاق غه توشکای، اول وقت زهد و تقوی غه نِی اعتبار هوش و خردغه نِی اختیار)
5485 **Ḳata ḳalġan** (قاتا قالغان)[253]: (/t/ medli elif ile). "katılaşmış, sertleşmiş"[254]. *Dört Dīvān'dan:*
Ayaḳımnıñg ḳalemi ża'fdın andaḳ ki ḳalem
Ḳata ḳalġan tėri devride ḳalem-dān yañglıġ
(ایاقیم نینک قلمی ضعف دین آنداق که قلم/قاتا قالغان تَیری دوریدا قلمدان ینکلیغ)
5486 **Ḳaḳılġan** (قاقیلغان): "vurulmuş, çakılmış, kakılmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḳazuḳ sīmīn ü zerrīn kim ḳaḳılġan
Kevākib dik sipihr üzre çaḳılġan

---

247 Yazmalar: Ḳalḳum (قالقوم). Bk. SG (1068).
248 ḳalġum| Yazmalar: ḳalḳum (قالقوم)// gėlgil| M1, M2, İH: gėl gėl. Bk. FK (439, 473), FK-Özb (G.450).
249 Belālar taġını| M1, İH, TÜ: Firāḳın taġnı (فراقین تاغنی); M2: Firāḳın taġını; ML: Firāḳıñg taġını. Bk. BV (166, 218), BV-Özb (G.218), Külliyat-Yazma-TB (310), Divan-Yazma (213*2).
250 Yazmalar: Ḳatılḳaḳlıġın (قاتِیْلقاقلیغین). Bk. SG (1034).
251 Bk. BR-Muin (1516).
252 tüşgey ve| Yazmalar: yitgey ve (یِتکای و). Bk. Çaġana, MK (125, 22a/12), MK-Özb (Fasl.22), Külliyat-Yazma-TB (1467).
253 M1, M2, TÜ: Ḳata ḳalḳan (قاتا قالقان). Bk. SG (1033).
254 Yazmalar: "kurumuş deri". Bu yanlış, verilen örneğin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiştir. Bk. SG (1033).

(قازوق سیمین و زرّین کیم قاقیلغان/کواکب دیک سپهر اوزره چاقیلغان)

5487 **Ḳaynaban** (قایناباان): (/b/ medli elif ile). "kaynamış".

5488 **Ḳaşıñġdın** (قاشِیْنکدین): (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "önünden, karşından; kaşından". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḳuyaş nivçün ḳaşıñġdın sāye dik sürdüñg mini
Rūşen ėyleb cümle-yi 'ālemni köydürdüñg mini

(ای قویاش نیوچون قاشینکدین سایه دیک سوردونک مینی/روشن اَیلاب جملهٔ عالم نی کویدوردونک مینی)

5489 **Ḳazġanımdın** (قازغانیمدین): (/n/ esre ile). "kazmamdan, kazdığımdan"[255].

5490 **Ḳazġanc** (قازغانج)[256]: (/z/, /n/ ve /c/ sükûn ile). "kazanç, edinme".

5491 **Ḳazan Çayı** (قازان چایی)[257]: (/z/ medli elif ile). "Rūm'un Ḳarṣ bölgesinde bulunan bir ırmağın adı".

5492 **Ḳasmaḳ** (قاسماق)[258]: (/s/ sükûn ile). [**M2.266a**] "yaranın üzerinde oluşan irin katmanı, yara kabuğu; [kazımık]".

5493 **Ḳasıġ** (قاسیغ): (/s/ esre ile). "kasık; [**Ḳasıḳ**][259] [kasık]; Yiñgi dünya (Amerika) halkı kendi hâkimine der". [ML.226a, TÜ.148b]

5494 **Ḳay** (قای): "hangi; ne zaman; [ne; nere]"[260]; "karla karışık yağan yağmur"[261]; "Gün Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı. Ḳayı Türkmen boyu ona mensuptur"[262]; "Moğ. muhkem, sağlam"[263]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi ḳay çağdın olduñg 'aşḳ ara mest
Dėdi rūḥ ėrmes ėrdi tenġa peyvest[264] [M1.269b]

(دَیدی قای چاغدین اولدونک عشق آرا مست/دَیدی روح اَیرماس اَیردی تنغه پیوست)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ey gül-şen-i mülk serv-i nāzı
Ḳay nāz ki sev-i serv-firāzı

---

255 Yazmalar: "kazanımımdan". Bk. SG (1060), BV (108, 133/4).

256 SG: Ḳazanc/Ḳazanclıġ/Ḳazġanc/Ḳazġanclıġ (1062)// DLT (696): Kazganç.

257 Bk. SG (1062).

258 Bk. SG (1063)// Kzk.Tr: Qaspaq "kazımık; sümük" (299)// YUyg.Tr: "kazımık" (225)// Trkm.Tr: Gasñgak "yara, bere" (236).

259 Bk. SG (1063)// Trkm.Tr: Gasık "kasık" (236).

260 AŞ: Ḳay/Ḳaysı "hangi"; Ḳaydın "nereden" (147a)// SG: "hangi; nere" (1092)// Kzk.Tr (273), Krgz.Tr (419): "hangi; nere"// YUyg.Tr: "hangi" (227)// Moğ-Les: Hamiga/Haga/Hā/Ha "nere, neresi, nerede, nereye"; Hamigaki "neredeki"; Hamigasi/Haysi/Hagasi/Hasi "nereye" (1424).

261 Bk. SG (1092-1093), AŞ (147a)// DLT: Kaḍ "insanı öldüren tipi" (674)// Trkm.Tr: Gay "fırtına, bora; kar fırtınası" (240)// Tr.Tr: "yağmur, yaz yağmuru"// Derleme: "yağmur, yaz yağmuru; yağmurdan önce esen şiddetli yel; fırtına".

262 Gün| Yazmalar: Ay. SG kaynaklı yanlış olmalıdır (1092-1093)// ŞT (T80a/14), CT-Musevi (58): Ḳayı "Kün Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı"// DLT: Kay "Türklerden bir boy"; Kayıg "Oğuz boylarının ikincisi" (695).

263 Bk. SG (1092-1093)// ŞT (T82b/6), CT-Musevi (58): Ḳayı "muhkem"// Moğ-Les: Ġay "talihsizlik, kötü şans; sıkıntı; felaket" (548); Hatagu/Hatū "katı, sert, sağlam, güçlü, eğilmez; kaba; acımasız; sıkı; bağlı, sadık" (1455).

264 çaġdın olduñg…ara| Yazmalar: çaḳdın oldıñg…ile (چاقدین اولدینک...ایله). Bk. FK (372, XLI/25), FŞ-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (566).

(ای کلشن ملک سرو نازی/قای ناز که سرو سرفرازی)

5495 **Ḳavlaban** (قاولابان): (/b/ medli elif ile). "kovup, kovalayıp". *Dört Dīvān'dan:*

Ėlni ġāfil ėyleben özni salur-min kūyige

Her ṭarafdın ursalar taş it mes̱ellig ḳavlaban

(اَیلنی غافل اَیلابان اوزنی سالورمین کوییکا/هر طرفدین اورسالار تاش ایت مثل لیک قاولابان)

5496 **Ḳatıġlıġın** (قاتیغ لیغین): (/t/ esre ile). "katılığını, sertliğini". *Dört Dīvān'dan:*

Ġamıng̃ ḳatıġlıġın ḳılsam ḥikāyet

Ėşitse taş ang̃a ėyler sirāyet[265]

(غمینک قاتیغ لیغین قیلسام حکایت/اَیشِتسا تاش اَنکا اَیلار سرایت)

5497 **Ḳatıġlaştılar** (قاتیغلاشتی لار)[266]: (/t/'ler esre ile). "katılaştılar, birbirine sertleştiler". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳatıġlaştılar işte ḥaddın füzūn

'Adāvetning̃ eyyāmı çėkti uzun [İH.228b]

(قاتیغلاشتی لار ایشتا حددین فزون/عداوت نینک ایّامی چَیکتی اوزون)

5498 **Ḳanman** (قانمان): (/n/ sükûn ile). "suya doymam, kanmam". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Gözi ḳan tökmek içre ḳanmay hīç

Özi ḥālın özi ınanmay hīç[267]

(کوزی قان توکماک ایچره قانمای هیچ/اوزی حالین اوزی اینانمای هیچ)

Luṭfī'den:

Ḳanman niçe kim baḳsam ḥüsnüng̃e sining̃ bi'llāh

Su dik içe-min dėr-min kim çeşme-yi ḥayvān-sin[268]

(قانمان نیچه کیم باقسام حسنونکا سینینک باالله/سو دیک ایچامین دَیرمین کیم چشمهٔ حیوان سین)

5499 **Ḳabalġandın** (قابالغاندین)[269]: (/b/ medli elif ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). "kuşatılmaktan, çevrilmekten". *Dört Dīvān'dan:*

Tilbe köng̃lüm ḳaçsa sevdā deştiġa 'ayb ėtmeng̃iz

Ḳıldı ġam zindānı içre köp ḳabalġandın bu iş

(تیلبه کونکلوم قاچسه سودا دشتی غه عیب اَیتمانکیز/قیلدی غم زندانی ایچره کوپ قابالغاندین بو ایش)

5500 **Ḳaḳılġan** (قاقیلغان)[270]: (/ġ/ medli elif ile). "vurulmuş, çakılmış, kakılmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dü-çūbe ucı bu fīrūze ẖar-gāh

Anıng̃ ikki kömeci mihr ile māh

Ḳazuḳ sīmīn ü zerrīn kim ḳaḳılġan

Kevākib dik sipihr üzre çaḳılġan[271]

---

[265] Ġamıng̃| Yazmalar: Ġamın (غمین). Bk. BV (57, 75), BV-Özb (G.75), Külliyat-Yazma-TB (285), Divan-Yazma (88*2).

[266] M1, M2, TÜ: yok// SG: Ḳatıḳlaştılar (1035). Bk. Ḳatıḳlaşmaḳ.

[267] ḳanmay| M2, ML, İH: ḳanmadı// ınanmay| Yazmalar: ınanmadı (اینانمادی). Bk. SS (146, 1417), SS-Özb (XVII).

[268] Bu beyit| M1, ML, TÜ: yok// ḥüsnüng̃e sining̃| LD: ḥüsnüng̃ġa sini (140/421a, 185).

[269] Yazmalar: Ḳabalḳandın (قابالقاندین). Bk. Ḳabalġan, SG (1025).

[270] Yazmalar: Ḳaḳılşan (قاقیلشان). (/ş/ medli elif ile). Bk. SG (1066).

[271] ḳaḳılġan| Yazmalar: çaḳılġan (چاقیلغان)// çaḳılġan| Yazmalar: ḳaḳılşan (قاقیلشان). Bk. SG (1062), FŞ (197, XXI/10), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (517).

(دوچوبه اوجی بو فیروزه خرکاه/آنینک ایکّی کماجی مهر ایله ماه
قازوق سیمین و زرّین کیم قاقیلغان/کواکب دیک سپهر اوزره چاقیلغان)

5501 **Ḳabaḳ bağlamaḳ** (قاباق باغلاماق)[272]: (/b/'ler medli elif ile). "kinaye olarak: gerçek dışı sözlerle birini övmek".

5502 **Ḳaçaraḳ** (قاچاراق)[273]: (/ç/ medli elif ile). "kaçarak". [**M2.266b**]

5503 **Ḳavruluban** (قاورولوبان): (/r/ ve /l/ ötre ile). "kavrulmuş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ahı yėlige çarḫ savruluban
Özi hicrān otıġa ḳavruluban[274] [ML.226b]

(آهی یَیلیکا چرخ ساورولوبان/اوزی هجران اوتیغه قاورولوبان)

5504 **Ḳaçan** (قاچان): (/ç/ medli elif ile). "ne zaman, ne vakit; herhangi bir zaman; kaçan"[275]. *Dört Dīvān'dan:*

Ehl-i derd ah u fiġānıdur ėmes kūs u nefīr
Seyr üçün ol ḫūblar şāhı ḳaçan kim atlanur [M1.270a]

(اهل درد آه و فغانی دور اَیماس کوس و نفیر/سیر اوچون اول خوبلار شاهی قاچان کیم آتلانور)

Gözde eşkim ḳanıdın her sarı görgil ḳaṭreler
Noḳṭalar yan̂glıġ ki ḳoyġaylar ḳaçan yazılsa ḳan[276]

(کوزدا اشکیم قانیدین هر ساری کورکیل قطره لار/نقطه لار ینکلیغ که قویغایلار قاچان یازیلسه قان)

Ey serv-ḳadd-ı meh-liḳā Tėn̂gri ḳaçan görgey revā
Mindin vefā üzre vefā sindin sitem üzre sitem[277]

(ای سرو قدّ مه لقا تَینکری قاچان کورکای روا/مین دین وفا اوزره وفا سین دین ستم اوزره ستم)

5505 **Ḳalın** (قالین): "kalın, yoğun, sık, kalabalık". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöyle der:

Sipāhım ḳalın kişverim toḳ turur
Minin̂g andın öksüklügüm yoḳ turur[278]

(سپاهیم قالین کشوریم توق تورور/مینینک آندین اَوکسوک لوکوم یَوق تورور)

Barı aġzıda tilbe it dik yalın
'Adedde velī it tükidin ḳalın[279]

(باری آغزیدا تیلبه ایت دیک یالین/عدددا ولی ایت توکیدین قالین)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Nevfel sipehi ḳalınraḳ ėrdi
Ḳahrının̂g otı yalınraḳ ėrdi

---

[272] M1: 262a; ML: 226b; İH: 229a; TÜ: yok// Yazmalar: Ḳayaḳ bağlamaḳ (قایاق باغلاماق). (/y/ ve /b/ medli elif ile) "birisi hakkında gerçek dışı sözler söylemek". Bk. SG (1030).

[273] M1: 265a; TÜ: yok.

[274] otıġa| M1, M2, TÜ: otige (اوتیکا). Bk. SS (151, 1471), SS-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (716), Külliyat-Yazma1 (729).

[275] M1, TÜ: "vakit, an"; M2, ML, İH: "vakit, an; kaçan". Bk. SG (1040), DLT (673), Krgz.Tr (381), YUyg.Tr (215)// CC: Kaçan/Haçan (86)// Moğ-Les: Keciye/Hezee (736).

[276] Bu beyit| ML: yok// ḳoyġaylar| Yazmalar: ḳoyḳaylar (قویقایلار). Bk. SG (1040), NŞ (504, 506).

[277] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BV (301, 401).

[278] toḳ turur| Yazmalar: toḳ durur (توق دورور)// öksüklügüm| Yazmalar: öksükligim (اَوکسوک لیکیم). Bk. Öksüklügüm, Sİ (227, 2687).

[279] 'Adedde velī| Yazmalar: Ta'addüd ara (تعدّد آرا). Bk. Yalın, AŞ (146a/185b), SG (1073/1328), Sİ (431, 5731), Külliyat-Yazma1 (928).

(نوفل سپهی قالین راق اَیردی/قهری نینک اوتی یالین راق اَیردی)
5506 **Ḳaytıban** (قایتیبان): (/t/ esre ile, /b/ medli elif ile). “geri dönüp, kayıtıp”. [ML.226a]
5507 **Ḳavçın/Ḳavçun** (قاوچین-قاوچون): (/v/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “[Türklerde bir boy adı; eski; yaşlı]”; (**Ḳavçın/Ḳavçun/Yavçın**)[280] “konuk, misafir”. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Calayır ġavġāsı ve Ḳavçın ‘alālāsı. [ML.225b, TÜ.149a, İH.229a]
(جَلایر غوغاسی و قاوچین علالاسی)
5508 **Ḳarıġan** (قاریغان)[281]: (/r/ esre ile). “yaşlanmış, karımış, kocamış”. *Sedd-i Sikenderī'de,* İskender'in annesi onun tabutuna şöyle söyler:
Ki ḫoş gèldiñ̂ ey mīhmān-ı ‘azīz
Ki ḳurbānıñ̂ uşbu ḳarıġan kenīz
(که خوش گیلدینک ای میهمان عزیز/که قربانینک اوشبو قاریغان کنیز)
Dört Dīvān'dan:
Ḳarıġanda tevbe ḫoşraḳdur yigitler ‘aşḳıdın
Bī-edeblıḳlar ki görküzdüñ̂ yigitlik çaġı bes[282]
(قاریغاندا توبه خوش راق دور ییکیت لار عشقیدین/بی ادب لیق لار که کورکوزدونک ییکیت لیک چاغی بس)
Ḳarıġan çaġda bir meh-veş yigit şeydāsı bolmış-min
Ki ‘aşḳıdın ḳarı birle yigit rüsvāsı bolmış-min[283] [**M2.267a**, ML.226b]
(قاریغان چاغدا بیر مهوش ییکیت شیداسی بولمیش مین/که عشقیدین قاری بیرله ییکیت رسواسی بولمیش مین)
5509 **Ḳalaydur** (قالایدور): “üst üste koyar, yığar”[284]. *Dört Dīvān'dan:*
Dèdim köñ̂glümge her yandın ḫadengiñ̂ ni durur yārā
Maḥabbet otıġa dèdi otundur kim ḳalaydur-min
(دَیدیم کونکلومکا هر یاندین خدنکینک نِی دورور یارا/محبّت اوتیغه دَیدی اوتون دور کیم قالای دورمین)
5510 **Ḳaynamaḳtın** (قایناماقتین)[285]: (/y/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /t/ esre ile). “kaynamaktan”. [M1.270b] *Sedd-i Sikenderī'den:*
Temūz otıdın ėrdi ‘ālemġa cūş
Sular ėyleben ḳaynamaḳtın ḫurūş[286]
(تموز اوتیدین اَیردی عالمغه جوش/سولار اَیلابان قایناماقتین خروش)
5511 **Ḳalıban** (قالیبان)[287]: (/b/ medli elif ile). “kalıp”. *[Sedd-i Sikenderī'de]* şöyle söyler:

---

[280] Yavçın| Yazmalar: yok// AŞ: Ḳavçın/Ḳavçun/Yavçın “konuk” (147a/184b). AŞ'de Her iki yerde de ME'den aynı şiir örneği verilmiştir. Örnekte geçen bu sözcük, SG'de: yolçı (1366); ME'de (96/5b, 418): yolçı (Fatih, Paris, Topkapı nüshası)/yolçın (Kazan nüshası)/yavçın (Süleymaniye nüshası) biçimindedir// ŞD: Yavçın (یوجین) “misafir” (121b/1)// Krgz.Tr: Çooçun “yabancı, yat; tuhaf” (280)// YUyg.Tr: Yoçun “yabancı” (469)// Moğ-Les: Geyçin/Giyçin “misafir, konuk” (597); Ciguçi/Cūç/Cigulçi(n)/Cugūlç/Cagulçi(n)/Coçin “konuk; yolcu” (1623/1646); Haguçin “yaşlı; eski, eskimiş” (1401)// King: Ḳavçın “eski” (266, 203B/5). Bk. Ḳavçın.
[281] Yazmalar: Ḳarıḳan (قاریقان). Bk. SG (1048).
[282] Ḳarıġanda| Yazmalar: Ḳarıḳanda (قاریقاندا)// ‘aşḳıdın| M1, TÜ: ‘aşḳdın (عشقدین)// çaġı| Yazmalar: çaḳı (چاقی). Bk. FK (226, 236), FK-Özb (G.226), Külliyat-Yazma2 (456).
[283] Ḳarıġan çaġda| Yazmalar: Ḳarıḳan çaḳda (قاریقان چاقدا)// ḳarı birle yigit| Yazmalar: anıñ̂ āfāḳ ara (آنینک آفاق آرا). Bk. AŞ (143b), SG (1048), BV (364, 499), BV-Özb (G.496), Külliyat-Yazma-TB (358).
[284] Yazmalar: “üst üste yığılmış; kalacak”. Bk. SG (1069).
[285] Yazmalar: Ḳaynaḳaḳtın (قایناقاقتین).
[286] ḳaynamaḳtın ḫurūş| Yazmalar: ḳaynaḳaḳtın sürūş (قایناقاقتین سروش). Bk. Sİ (472, 6349), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (922).

[Anĝa bėyle ḥālet ki yitti gürūh]
Ḳara astıġa ḳalıban [deşt ü kūh][288]

(قرا آستيغه قاليبان)

5512 **Ḳaḳıban** (قاقيبان): (/b/ medli elif ile). “vurup, çarpıp, çakıp, kakıp”. *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
[Çü pencemġa ḥasret bile baḳıban]
Bu pencemġa ol penceni ḳaḳıban[289]

(بو پنجم غه اول پنجه نی قاقيبان)

Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan‘ān'dan:
Gāh bī-ḥāl ėrdi gāh öz ḥālıda
Lāl olub aṣḥāb anıñ aḥvālıda
Ḥayret ėyleb birbirige baḳıban
Baş ḳoyı ėyleb avuclar ḳaḳıban[290]

(كاه بيحال اَيردى كاه اوز حاليدا/لال اولوب اصحاب آنينک احواليدا
حيرت اَيلاب بيربيريكا باقيبان/باش قويى اَيلاب آووجلار قاقيبان)

5513 **Ḳarġaġan** (قارغاغان): (/r/ sükûn ile). “kargışlayan, beddua eden; [kargışladık, kargışlamak; kargışlamış]”. *Dört Dīvān'dan:*
Sinde nāz oldı Nevāyī'de niyāz ėrmes ‘aceb
Bes sin anı ḳarġaġan sayı sini ol alḳamaḳ [ML.227a]

(سيندا ناز اولدى نوايى دا نياز اَيرماس عجب/بس سين آنى قارغاغان سايى سينى اول آلقاماق)

5514 **Ḳayan** (قايان): (/y/ medli elif ile). “hangi taraf; herhangi bir taraf; [kayan, dağdan akan şiddetli sel]”[291]. *Dört Dīvān'dan:*
Kūyıda ėrdi Nevāyī vü görünmes imdi
‘Aşḳ ile derd anı bilmen ki ḳayan ėylediler

(كوييدا اَيردى نوايى و كورونماس ايمدى/عشق ايله درد آنى بيلمان كه قايان اَيلاديلار)

Hicrdin andaḳ ża‘īf olmış Nevāyī ey perī
Kim ḳayan kim barsa sin dik ẖalḳdın pinhān barur

(هجر دين آنداق ضعيف اولميش نوايى اى پرى/كيم قايان كيم بارسه سِينديک خلق دين پنهان بارور)

Yüzin zülf içre tā gördüm ölüb vaṣlıġa yitmes-min
Ġalaṭ ėrmiş yüz urmaḳ gėce otnı her ḳayan görgec

(يوزين زلف ايچرا تا كوردوم اولوب وصليغه يِتماس مين/غلط اَيرميش يوز اورماق گيجه اوتنى هر قايان كوركاچ)

‘Aceb yoḳ deşt ara Mecnūn ḳoyun dik ṣadḳası bolmaḳ
Ḳayan bir nāḳa görse saġınıb Leylī ḳaṭarıdın[292]

---

[287] Yazmalar: Ḳalpan (قالپان). (/p/ medli elif ile) “bürün!, örtün!”. Bk. SG (1068).

[288] ḳalıban| Yazmalar: ḳalpan (قالپان). Bk. Sİ (486, 6553), Sİ-Özb (LXXX), Külliyat-Yazma-TB (926).

[289] pencemġa ol penceni| Yazmalar: pencemni ol penceġa (پنجم نى اول پنجه غه). Bk. Sİ (514, 6958), Sİ-Özb (LXXXIX), Külliyat-Yazma-TB (935).

[290] Bu beyitler| M1, M2, TÜ: yok. Bk. LT (99, 1141).

[291] SG: “hangi taraf; Moğ. dağdan akan şiddetli sel” (1093)// AŞ: “nerede” (147b)// Krgz.Tr: Kıyan “su taşkını” (464)// Tatar.Tr: Ḳayan “nerede; nasıl, niçin” (162)// YUyg.Tr: Ḳayan “nereye” (227); Ḳiyan “taşkın, sel” (239).

[292] Bu beyit| M1: 302b; M2: 298a; ML: 254b; İH: 256a; TÜ: 167a// ṣadḳası bolmaḳ| Yazmalar: ṣadḳa bolmaḳ kim (صدقه بولماق كيم). Bk. Sağınıb, BV (344, 466), BV-Özb (G.463).

(عجب یوق دشت آرا مجنون قویون دیک صدقه سی بولماق/قایان بیر ناقه کورسا ساغینیب لیلی قطاریدین)

5515 **Ḳavuḳ** (قاوُوْق): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "[Rūm Tr.] kavuk, sidik torbası; [pamuktan yapılmış, üzerine sarık sarılan başlık, kavuk]". [İH.229b]

5516 **Ḳaypanmaḳ** (قایپانماق)[293]: (/p/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "bir kenara çekilmek".

5517 **Ḳaytarmaḳ** (قایتارماق)[294]: (/t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "kaytarmak, geri döndürmek". [**M2.267b**]

5518 **Ḳaytışmaḳ** (قایتِشماق): (/t/ esre ile). "birlikte kayıtmak, birlikte dönmek".

5519 **Ḳayrılmaḳ** (قایرِیْلماق)[295]: (/y/'ler sükûn ile). "geriye dönmek, arkaya doğru eğilmek, kaykılmak".

5520 **Ḳarġadı** (قارغادی): (/r/ sükûn ile). "kargıdı, kargışladı, ilendi, beddua etti". Luṭfī'den:

Luṭfī'ni kim ḳarġadı yā Rab belāġa uçra dėb
Kim siniñ dik taş bağırlıḳ bī-vefāġa uçradı[296]

(لطفی نی کیم قارغادی یا رب بلاغه اوچرا دَیب/کیم سینینک دیک تاش باغرلیق بیوفاغه اوچرادی)

5521 **Ḳaşanmaḳ** (قاشانماق)[297]: [M1.271a] (/n/ sükûn ile). "işemek, kaşanmak".

5522 **Ḳaş ḳaralmaḳ** (قاش قارالماق)[298]: (/r/ medli elif ile). "hava kararmak, karanlık çökmek".

5523 **Ḳaş** (قاش)[299]: "kat, huzur; [karşı, ön]; kaş; yüzük kaşı".

5524 **Ḳaşaġu** (قاشاغو)[300]: (/ġ/ ötre ile). "kaşağı. **Ḳaşav** [ve Ḳaşavuc] da denir". [ML.227b]

5525 **Ḳarımış** (قارِمیش)[301]: (/r/ esre ile). "yaşlanmış, karımış, kocamış".

5526 **Ḳaytadur** (قایتادور): (/t/ medli elif ile). "geri döner, kayıtar"

5527 **Ḳaḳşalġan** (قاقشالغان)[302]: (/ḳ/ sükûn ile). "kurumuş, gevşemiş, kak olmuş". *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

Cism ara bir perleri ḳalmay bütün
Pāre pāre çün ki ḳaḳşalġan otun[303]

(جسم آرا بیر پرلاری قالمای بوتون/پاره پاره چونکه قاقشالغان اوتون)

---

[293] Yazmalar: Ḳapanmaḳ (قاپانماق)// SG: Ḳaypanmaḳ/Ḳayfanmaḳ (1086)// Tarama: Ḳaypınmaḳ "çekinmek, kaçınmak" (131)// Moğ-Les: Haybagna-/Haybangna- "sallanmak" (1405).

[294] Bk. SG (1088), AŞ (148a), CC (94), Krgz.Tr (425), YUyg.Tr (228)// DLT: Katar-/Kaytar- (696).

[295] M2: Ḳayrılman// Tekrarı| M1.271a (üzeri çizili), M2.268a, TÜ.149b: Ḳayrılmaḳ "geride kalmak". Bk. AŞ (148a), SG (1089), Krgz.Tr (424), YUyg.Tr (228)// DLT: Kaḍrıl- (676)// Moğ-Les: Ġaci-/Ġaji- "eğmek, bükmek; sapmak, şaşırmak" (568); Hacay-/Hazay- "eğrilmek, bükülmek, kıvrılmak; sapmak; yönelmek" (1462); Ġacira-/Ġajra- "eğrilmek, bükmek" (569); Hari- "dönmek, geri dönmek" (1445).

[296] uçradı| Yazmalar: uçra dėb (اوچرا دَیب)// bī-vefā| LD: dil-rübā. Bk. LD (197/427b, 266).

[297] Bk. SG (1064), DLT (691).

[298] Bk. SG (1064)// Tarama (129), Derleme: Ḳaş ḳararmaḳ// Krgz.Tr: Kaş karar-/Kaş karay- (414)// YUyg.Tr: Ḳaş ḳaraymaḳ (225).

[299] SG: "kaş; yüzük kaşı; kat, huzur" (1064)// AŞ: "yan, ön; kaş" (145a)// DLT: "kaş; yüzük kaşı; uc, kıyı" (691)// CC: "kaş; eyer kaşı" (91)// Krgz.Tr: "kaş; taş; yan; eyer kaşı" (414)// YUyg.Tr: "kaş; süs taşı; yan; evlek; baraj" (225)// Moğ-Les: Halca [~Tr. Ḳaş] "önde, başta; ileriye, öne" (1422); Hacigu/Hajū/Hacagu/Hacau "yan, kıyı, kenar, yakın" (1463); Has "kaş, yada taşı, yeşim taşı" (1452).

[300] SG: Ḳaşaġu/Ḳaşav/Ḳaşavuc (1064)// Trkm.Tr: Gaşav (237)// Derleme: Ḳaşav/Kaşavış.

[301] Yazmalar: Ḳarmış (قارمیش). (/r/ sükûn ile). Bk. SG (1048), NS (94b).

[302] Yazmalar: Ḳaşḳalġan (قاشقالغان). (/ş/ sükûn ile). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (145a). Bk. SG (1066).

[303] per| Yazmalar: bir (بیر)// ḳaḳşalġan| Yazmalar, AŞ: ḳaşḳalġan (قاشقالغان). Bk. AŞ (145a), SG (1066), LT (238, 3087), Külliyat-Yazma-TB (1006).

5528 **Ḳaḳ** (قاق): “kurumuş nesne; kurutulmuş meyve, kak”. Mīr Ḥaydar'dan:
Belḫ ėliniñ ṭāḳatı hem ṭāḳ idi
Barça ḳavun ḥasretidin ḳaḳ idi [TÜ.149b]
(بلخ اَیلی نینک طاقتی هم طاق ایدی/بارچا قاوُن حسرتیدین قاق ایدی)
5529 **Ḳazġan** (قازغان)[304]: (/ḳ/ medli elif ile, /z/ sükûn ile). “kazan, büyük tencere; kazan!, elde et!, edin! (**Ḳazan**) [Çengiz soyundan olup Īrān'da hüküm sürmüş] ünlü bir padişahın adı; enli üzengi; [Rus ülkesinde bir memleket adı; Türkmen Salur boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir; ağzı geniş olan kısa top; kazan]”. *Dört Dīvān'da* Rubā‘ī'den:
Ḳazġan dik ḳaralsun felekin yüzi
Mamuḳ dik aḳarsun ol ikki gözi
‘Īsā dik kişige bėrür bir işek
İşek dik kişige bėrür miñ köşek[305] [ML.227a, İH.230a]
(قازغان دیک قارالسون فلکین یوزی/ماموق دیک آقارسون اول ایکّی کوزی
عیسی دیک کیشی کا بَیرور بیر ایشاک/ایشاک دیک کیشی کا بیرور مینک کوشک)
5530 **Ḳaydın** (قایدین): (/y/ sükûn ile, /d/ esre ile). “nereden”. *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Şāpūr'a şöyle der: [**M2.268a**]
Biyik ün çėkti andaḳ bī-ḫodāne
Ki efġānıdın ot çėkti zebāne
Ki ey Şāpūr ḳaydın bėyle yittiñ
Gėlib-sin ferd-i Ferhād'ıñnı nittiñ[306]
(بِیک اُون چَیکتی آنداق بیخودانه/که افغانیدین اَوت چَیکتی زبانه
که ای شاپور قایدین بَیله یِتّینک/گَیلیب سین فرد فرهادینکنی نیتّینک)
Ferhād u Şīrīn'de Ḫusrev, Ferhād'a şöyle der:
Dėdi ḳaydın-sin ey mecnūn-ı güm-reh
Dėdi mecnūn vaṭandın ḳayda āgeh
(دَیدی قایدین سین ای مجنون کمره/دَیدی مجنون وطن دین قایدا آکه)
Dört Dīvān'dan:
Leylī ḳabīlesi otı ḳaydın görünse şām
Mecnūn'nı köydürür bu ni otluḳ ḳabīledür[307] [M1.271b, ML.227b]
(لیلی قبیله سی اوتی قایدین کورونسا شام/مجنوننی کَویدورور بو نی اوتلوق قبیله دور)
5531 **Ḳayġurmaḳ** (قایغورماق)[308]: (/y/ ve /r/ sükûn ile). “kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek”.
5532 **Ḳaya/Ġaya** (قایا-غایا): “yüksek dağ; [kaya]”.

---

304 Bk. Tarama (132)// SG: “kazanı ocaktan alırken altına konan, kamış ve ağaçtan yapılmış yuvarlak bir nesne” (1062)// DLT: “yarıklı yer, çukur” (696).
305 miñ| Yazmalar: min (مین). Bu dörtlük *Dört Dīvān'da* yok.
306 Biyik| Yazmalar: Böyük (بُیُک)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. FŞ (409, XLIV/123), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (577).
307 Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Mecnūn'nı| M1: Mecnūn'ı (مجنونی). Bk. Köydürür, BV (117, 146).
308 Bk. SG (1090), AŞ (148a), YUyg.Tr (227)// DLT: Kaḍgur-/Kaygur- (675)// CC (93), Krgz.Tr (420): Kaygır-// Moğ-Les: Ġayha- “şaşırmak; zihni karışmak, zarar görmek” (549); Hadhu-/Hatga-/Hadha- “delmek, yarmak; ısırmak; keskin acı çekmek” (1393).

5533 **Ḳayaş** (قاياش)[309]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "uruḳ ile birlikte kullanılır. Uruḳ ḳayaş: sülale, soy sop, akraba. Uruḳ tek başına da aynı anlamı verir". *Dört Dīvān'dan:*

Perī vu ḥūr ol ayġa ḳarābet olmışlar
Ve-līkin anca kişi yoḳ uruḳ ḳayaşıda[310]

(پری و حور اول آیغه قرابت اولمیشلار/و لیکن آنجه کیشی یوق اوروق قیاشی دا)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Çarlattı revān uruḳ ḳayaşın
Saldı araġa ol iş gėn̂geşin[311]

(چارلاتتی روان اُوروق قَیاشین/سالدی آراغه اول ایش گینکاشین)

5534 **Ḳayalıġ/Ġayalıġ** (قاياليغ-غاياليغ): "kayalık, dağlık yer; Türkistān'da bir vilayetin adı".

5535 **Ḳayanı** (قايانى): (/y/ medli elif ile). "hangi tarafı".

5536 **Ḳay bir** (قاى بير): (/b/ esre ile). "hangi bir; herhangi bir".

5537 **Ḳaydu** (قايدو)[312]: (/y/ sükûn ile, /d/ ötre ile). "Emīr Tėmür'ün onuncu kuşaktan dedesi ve Ögetey Ḳaan'ın torunu".

5538 **Ḳayru/Ḳayrı** (قايرو-قايرى)[313]: (/y/ sükûn ile). "arka, geri".

5539 **Ḳayrıtay** (قايريتاى)[314]: (/ḳ/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /r/ esre ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "padişahın hizmetinde bulunan ve noyından sonra gelen emirlerin en büyüğü".

5540 **Ḳayġuluḳ ḳuş** (قايغولوق قوش)[315]: (/y/ sükûn ile, /ġ/, /l/ ve /ḳ/ ötre ile). "baykuş; [balaban kuşu]".

5541 **Ḳayın** (قاين)[316]: (/y/ esre ile). "hanımın erkek kardeşi, kayın".

5542 **Ḳayış** (قاييش)[317]: (/y/ esre ile). "kayış, tasma, uzun kösele dilimi".

5543 **Ḳayu** (قايُوْ)[318]: (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "hangi; ne zaman". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳayu şāh kim dāver-i taḫt-gīr

---

309 Tekrarı| M1: 296a; M2: 292a; ML: 249b; İH: 251b; TÜ: 163b. Bk. AŞ (42b), SG (1093), YUyg.Tr (227)// DLT: Kadaş/Kaḍaş "kardeş; akraba" (674).

310 olmışlar| Yazmalar, SG (1093): ėtmişler (اَیتمیشلار). Bk. FK (518, 563), FK-Özb (G.533), Külliyat-Yazma2 (509).

311 Çarlattı| Yazmalar, SG (1093): Carlattı (جارلاتتى)// ol| Yazmalar, SG (1093): bu (بو). Bk. Uruḳ ḳayaş, AŞ (43a), LM (215, 1884), LM-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (647), Külliyat-Yazma1 (659), Hamse-Taşbasma (120).

312 Bk. SG (1093)// MGT-Temir: Ḫaidu "Çinggis-ḫan'ın ceddi" (259).

313 Bk. SG (1093)// CC: Kayra/Kayrı/Kayırı "geri" (94)// Alt.Tr: Kayra "geriye" (102)// Trkm.Tr: Gayra "geri, geriye" (242).

314 Bk. SG (1093)// Moğ-Les: Hayra/Hayr "sevgi" (1407); Hayratay/Hayrtay/Hayratu "sevilen, beğenilen; sevgili; seven, aşık" (1409).

315 SG: "baykuş. Fārsī'de būtīmār denir" (1094).

316 Bk. SG (1094)// DLT: Kaḍın "kayın, sıhri akrabalık, hısımlık" (675); Kayın "kayın"// CC: Kayın "kaynata" (93)// Krgz.Tr: Kayın "koca veya karı tarafından akraba" (421)// YUyg.Tr: Ḳėyin "kayın" (233)// Moğ-Les: Hadum/Hadam "koca veya karı tarafından akraba" (1393).

317 Yazmalar: Ḳaymış (قايميش). (/y/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47a). Bk. SG (1094), Krgz.Tr (422)// YUyg.Tr: Ḳėyiş (233)// DLT: Kaḍış (675).

318 AŞ: "hangisi" (147a)// SG: Ḳayu/Ḳayı "hangi" (1094)// DLT: Xayu "ne, hangi" (654); Kanı "hani, nerede"; Kanu/Kayu "hangi" (682).

Ni dāver şehen-şāh-ı gerdūn-serīr

(قایو شاه کیم داور تخت کیر/نِی داور شهنشاه کردون سریر)

Ḳayu kimse kim tapsa mundaḳ murād
Oḳusun yaman göz üçün in-ye-kād

(قایو کیمسا کیم تاپسا مونداق مراد/اوقوسون یامان کوز اوچون ان یکاد)

Dört Dīvān'dan:

Gülde vefā yoḳın ḳayu bir ḳuş ki an͡gladı
Hergiz vefā güli tilemes dehr bāġıdın [ML.228a]

(کلدا وفا یوقین قایو بیر قوش که آنکلادی/هرکز وفا کلی تِیلاماس دهر باغیدین)

5544 **Ḳaytaru** (قایتارو)[319]: (/ḳ/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "kaytar!, geri döndür!". [ML.228b, İH.230b, **M2.269b**]

5545 **Ḳabab** (قاباب): (/b/'ler ile). "kuşatmış, çevirmiş, çevrelemiş". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳabab her tün çėkib yüz min͡g sinān encüm şu'ā'ıdın
Meger ṣabrım sipāhıġa şebī-ḫūn gėltürür gerdūn

(قاباب هر تون چَیکیب یوز مینک سنان انجم شعاعیدین/مکر صبریم سپاهی غه شبیخون گَیلتورور کردون)

Dört Dīvān'da Tercī'-i Bend'den[320]:

Ki āgāh olub tuş tuşumdın ḳabab [M1.272a]
Man͡ga taptılar iḥtisāb ehli dest [ML.228a, İH.230a, **M2.268b**, TÜ.150a]

(که آکاه اولوب توش توشومدین قاباب/منکا تاپتی لار احتساب اهلی دست)

5546 **Ḳayġu** (قایغو)[321]: (/ḳ/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "kaygı, tasa, üzüntü". *Dört Dīvān'dan:*

Gözde su kön͡gülde ḳayġu ten żaʿīf ü cān naḥīf
Ey müsülmānlar görün͡g hicrān ni ḥāl ėtmiş mini[322]

(کوزدا سو کونکل دا قایغو تن ضعیف و جان نحیف/ای مسلمانلار کورونک هجران نِی حال اَیتمیش مینی)

Ferhād u Şīrīn'de Ferhād, Şīrīn'a şöyle yazar:

Minin͡g dik bolmasan͡g ḳayġu içinde
Nidin geh otġa-sin geh su içinde[323]

(مینینک دیک بولماسانک قایغو ایچیندا/نیدین گه اوتغه سین گه سو ایچیندا)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Bir gün aşıban içige ḳayġu
Gėldi nefesī gözige uyḳu[324]

(بیر کون آشیبان ایچیکا قایغو/گَیلدی نفسی کوزیکا اویقو)

5547 **Ḳaşıb** (قاشیب)[325]: (/ş/ esre ile). "kaşımış". *Dört Dīvān'dan:*

---

[319] Bk. AŞ (147b), SG (1088).

[320] Yazmalar: *Ḥayretü'l-Ebrār'dan;* SG: Tercī'āt'dan (1025). Bk. GS (501, 682/I), GS-Özb (Terciibend.I), Külliyat-Yazma-TB (129)

[321] SG: Ḳayġu/Ḳayḳu (1094)// AŞ: Ḳayu/Ḳayġu (147a)// DLT: Kaḍgu (675)// CC (93), Krgz.Tr (420): Kaygı// YUyg.Tr: Ḳayġu (227)// Moğ-Les: Ġay "talihsizlik, kötü şans; sıkıntı, zarar; felaket" (548).

[322] ten żaʿīf ü cān naḥīf| Yazmalar: cān żaʿīf ü ten naḥīf. Bk. Görün͡g, FK (596, 649), FK-Özb (G.619).

[323] bolmasan͡g| Yazmalar: bolmasun (بولماسون)// içinde| Yazmalar: için͡gde (ایچینکدا). Bk. FŞ (389, XLII/82), FŞ-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (571).

[324] içige| Yazmalar: içide (ایچیدا). Bk. LM (320, 2991), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

[325] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1063).

Ey Nevāyī bī-vefā devr ehliġa indürme baş
Kim alar ḳaşıda baş indürgen ėl boynın ḳaşıb[326] [İH.230b]
(ای نوایی بیوفا دَور اهلی غه ایندورما باش/کیم آلار قاشیدا باش ایندورکان اَیل بوینین قاشیب)
5548 **Ḳalġay mu** (قالغایمو)[327]: (/l/ ve /y/ sükûn ile). "kalır mı; kalacak mı". *Dört Dīvān'dan:*
Cān kimsede ḳalġay mu bu yañglıġ ki alur-sin
Güftārdın ayru ḳad u reftārdın ayru [ML.228b]
(جان کیمسه دا قالغایمو بو ینکلیغ که آلورسین/کفتاردین آیرو قد و رفتاردین آیرو)
5549 **Ḳaysıġa** (قایسی غه): (/s/ esre ile). "hangisine". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḳaysıġa ėyley dėse ol ẓulm fāş
Yārı ḳoyar ėrdi ayaḳıġa baş
(قایسی غه اَیلای دَیسه اول ظلم فاش/یاری قویار اَیردی اَیاقیغه باش)
5550 **Ḳaşıġa** (قاشیغه): "karşısına, önüne; kaşına". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bir güni bir ṭıflın alıb ḳaşıġa
Mihr ėligin sürter idi başıġa
(بیر کونی بیر طفلین آلیب قاشیغه/مهر اَیلیکن سورتار ایدی باشیغه)
5551 **Ḳaytarġunca** (قایتارغونجه): (/t/ medli elif ile, /r/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "kaytarınca; geri döndürünceye kadar". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gėme başını ḳaytarġunca nā-kām
On on bėşniñg işin ḳıldı ser-encām
(گیمه باشینی قایتارغونجه ناکام/اَون اَون بَیش نینک ایشین قیلدی سرانجام)
5552 **Ḳazmaḳlıġġa** (قازماق لیغ غه)[328]: (/z/ sükûn ile). [M1.272b, **M2.269a**] "kazmağa, eşmeğe". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yana bir kānnı ḳazmaḳlıġġa meyl ėt
Ḳazıb aḥbāb ara naḳdın ṭufeyl ėt
(یانا بیر کاننی قازماق لیغ غه میل اَیت/قازیب احباب آرا نقدین طفیل اَیت)
5553 **Ḳavuşmay** (قاوُوْشمای): (/v/ ötre ile, /v/ sükûn ile). "kavuşmaz, birleşmez; [kavuşmadan]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ėrni ki birbirige ḳavuşmay öz ḥālıġa gülüb, başı gögsige tüşüb, aġız ḥoḳḳasıdın dāneleri tökülüb.
(اَیرنی که بیربیریکا قاووشمای اوز حالی غه کولوب باشی کوکسیکا توشوب آغِز حقّه سی دین دانه لاری تَوکولوب)
5554 **Ḳarıb** (قاریب): (/r/ esre ile). "yaşlanmış, karımış, kocamış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu nev' ḳara gün içre ḳarıb
Ya'nī ki ḳara tünüm aḳarıb[329]
(بو نوع قرا کون ایچرا قاریب/یعنی که قارا تُونوم آقاریب)
5555 **Ḳarmaş** (قارماش)[330]: (/r/ sükûn ile). "karışıklık, karışım".

---

[326] boynın| ML, İH: götin (کوتین). Bk. SG (525), BV (47, 63), BV-Özb (G.63), Külliyat-Yazma-TB (283).
[327] Yazmalar: Ḳalḳay mu (قالقایمو). Bk. SG (1068).
[328] Bk. SG (1059), DLT (696), Krgz.Tr (426), YUyg.Tr (229)// Tatar.Tr: Ḳazı- (164)// Moğ-Les: Haru-/Hara- "kazımak, sıyırmak, rendelemek" (1451); Hasu-/Hasa- "kesmek, ayırmak" (1454).
[329] gün| Yazmalar, AŞ (143b): tün (تُون). Bk. SG (1049), LM (37, 98), LM-Özb (II), Külliyat-Yazma-TB (610).

5556 **Ḳavġınçı/Ḳavġunçı** (قاوغِنچی-قاوغونچی)[331]: (/v/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "akıncı, yağmacı; kovcu, arkadan çekiştiren; [takipçi, kovalayıcı]". [ML.228a, İH.231a, TÜ.150b]

5557 **Ḳarı** (قاری): (/r/ esre ile). "arşın; bir kol boyu, kolun omuz eklemiyle parmak ucu arasındaki kısmı; kolun pazıyla parmak ucu arasındaki kısmı; [arşınlamak için kullanılan alet; kol, pazı]; karı, yaşlı; yaşlan!, koca!"[332]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳarı hem tėmürdin an̂ga boldı ḫāṣ
Ki ėl boldı kem gez alurdın ḫalāṣ

(قاری هم تَیموردین اَنکا بولدی خاص/که اَیل بولدی کم کز آلوردین خلاص)

Yüz ėllik ḳarı evc-i rif'at an̂ga
Yana munca dağı żaḫāmet an̂ga[333]

(یوز اَیلّیک قاری اَوج رفعت اَنکا/یانا مونجه داغی ضخامت اَنکا)

Ferhād u Şīrīn'den:

Ḳazılıb ikki üç yüz ḳarı ḫāre
Ḳalıb anın̂g köpi hem nīm-kāre

(قازیلیب ایکّی اوچ یوز قاری خاره/قالیب آنینک کوپی هم نیم کاره)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Ḳoydı yigitlikde Nevāyī sücūd
Çün ḳarıdı imdi nedāmet ni sūd[334]

(قویدی ییکیت لیک دا نوایی سجود/چون قاریدی ایمدی ندامت نِی سود)

Ger yigitim ḳıldı fedā cān san̂ga
Min ḳarı cānı dağı ḳurbān san̂ga[335]

(کر ییکیتیم قیلدی فدا جان سنکا/مین قاری جانی داغی قربان سنکا)

Dört Dīvān'dan:

Zārlıḳlar birle ölmey tapmaġumdur ḫod viṣāl
Ni üçün kim min ḳarı ḳuldur-min ol mīr-zā yigit

(زارلیق لار بیرله اولمای تاپماغومدور خود وصال/نی اوچون کیم مین قاری قول دورمین اول میرزا یِکیت)

Bizni devrān miḥneti hem 'āciz ėtmiş hem ḳarı
Ḥüsn ile ḳuvvetni ra'nā nev-cevānlardın sorun̂g[336] [ML.229a]

---

[330] AŞ'deki Ḳarġaş (143a), yanlışlıkla bu biçimde verilmiş olmalıdır. AŞ'de verilen örnekte geçen bu sözcük ise Ḳarġış olmalıdır. Bk. SG (1057: Ḳarġaşa)// Krgz.Tr: "tutuşma" (411)// YUyg.Tr: "kapma, yapışma, yakalama" (224).

[331] Yazmalar: Ḳavġınçı. NS kaynaklı biçim olmalıdır (97a)// Tekrarı| TÜ.147b: Ḳavġunçı (üzeri çizili)// SG: Ḳavġun/Ḳavġunçı "takipçi, kovalayıcı" (1085)// AŞ: Ḳavġun/Ḳavġuncı "gammaz, kovcu; kovucu, ılgar eden ordu" (146b)// Kzk.Tr: Quvğın "takip etme, peşine düşme"; Quvğınşı "takipçi, iz sürücü" (326)// Krgz.Tr: Kuuğun "sürgün; kovalama"; Kuuğunçu "sürücü; iz sürücü, kovalayan" (529).

[332] Bk. SG (1059)// AŞ: "kol, pazı; koca, yaşlı; karış; mimar arşını" (142a/143b)// DLT: "kolun dirsekle parmak ucu arasındaki kısmı, arış; kumaşı ölçmek için kullanılan arşın; yaşlı; kesimlik hayvan" (686)// CC: "karı, yaşlı; arşın" (90)// Krgz.Tr: "kolun dirsekle parmak ucu arasındaki kısmı; göğsün ortasınıyla parmak ucu arasındaki kısmı; yaşlı" (409)// Moğ-Les: Ġar "el, kol; taraf, yön, yan, kanat" (557).

[333] evc-i| M1, M2, ML, TÜ: evc ü (اَوج و)// żaḫāmet| Yazmalar: ẕeḫāmet (ذخامت). Bk. Sİ (243, 2934), Sİ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (851).

[334] Nevāyī| Yazmalar: başıdın (باشیدین). Bk. HE (407, LV/28), HE-Özb (LV), Külliyat-Yazma-TB (468).

[335] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// cānı| Yazmalar: cānım (جانیم). Bk. HE (174, XXVII/32), HE-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (428).

(بیزنی دوران محنتی هم عاجز اَیتمیش هم قاری/حسن ایله قوّت نی رعنا نوجوان لاردین سورونک)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:

[Ki bir gėme içre yıġıb her sarı]

Ṭınābī ḳadı on iki miñ ḳarı[337]

(طنابی قدی اون ایکی مینک قاری)

5558 **Ḳabuzaġı** (قابوزاغی): [M1.273a, **M2.269b**] (/b/ ötre ile, /z/ medli elif ile). "kabuğu". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Uşaḳlar işi nime bolmas, piste ḳabuzaġı gėme bolmas.

(اوشاقلار ایشی نیمه بولماس پسته قابوزاغی گیمه بولماس)

5559 **Ḳarçıġay** (قارچیغای)[338]: (/r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "doğan, yırtıcı kuş". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Kerek ḫaylıġa ḳarçıġay der-miyān

Alar cūce yañlıġ bu bir mākiyān[339]

(کرک خیلی غه قارچیغای درمیان/آلار جوجه ینکلیغ بو بیر ماکیان)

5560 **Ḳabay** (قابای): (/b/ medli elif ile). "kuşatayım, çevireyim".

5561 **Ḳavġay** (قاوغای)[340]: (/v/ sükûn ile). "kovar, uzaklaştırır". *Dört Dīvān'dan:*

Gör cünūnımnı ki boldı tilbe kūyuñ itleri

Ḳaysı bir kim ḳavġalı her yan tenimni tişledi [ML.228b]

(کور جنونیمنی که بولدی تیلبه کویونک ایتلاری/قایسی بیر کیم قاوغالی هر یان تنیمنی تیشلادی)

5562 **Ḳavay** (قاوای): "kovarım, uzaklaştırırım". [ML.229a]

5563 **Ḳaşıñġnı** (قاشِیْنکنی): (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "önünü, karşını; kaşını". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Vesmedin ėtey ḳaşıñġnı rengīn

Göz Türki ḳılıcıġa yaşıl ḳın[341]

(وسمه دین اَیتای قاشینکنی رنکین/کوز تُرکی قیلیجی غه یاشیل قین)

5564 **Ḳarımçı** (قارِیْمچی): (/r/ esre ile, /y/ ve /m/ sükûn ile). "kara kul, siyah köle"[342]. *Dört Dīvān'dan:*

Zülfiġa ey müşk ister-sin ḳarımçı bendelıḳ

---

[336] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (342, 363).

[337] Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. Sİ (457, 6110), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (917).

[338] Bk. AŞ (144b), SG (1056)// Krgz.Tr: Karçığa "atmaca" (408)// YUyg.Tr: Ḳarçiġa/Ḳarçiġay "ala doğan" (222)// Moğ-Les: Harçagay/Harçgay/Harçaga "doğan" (1444).

[339] Kerek| Yazmalar: Kezek (کزک)// der| Yazmalar: dur (دور). Bk. AŞ (159b), SG (1170), Sİ (138, 1350), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (818).

[340] M1, M2, TÜ: Ḳavḳay (قاوقای). Bk. SG (1082).

[341] ḳın| Yazmalar: ġın (غین). Bk. LM (350, 3289), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676), Hamse-Taşbasma (147).

[342] TÜ: anlamsız bırakılmıştır// TÜ.148b: "alaçığın çevresinde hayvanların geçmesine engel olacak biçimde kazılmış hendek" (üzeri çizili)// Şemsiyev: "saçı yıkayıp tarayıcı, düzenleyici" (741)// NS (94a), Azferi (8609*2): "kıskanç, aç gözlü"// Moğ-Les: Haramçi "kıskanç" (1441); Hari "köle; yabancı, el; ayrı, başka; şaşırtıcı, tuhaf" (1445).

Yoḳ ḥadıŋ̂ gėçgil bu sevdādın özüŋ̂ni satma köp[343]

(زلفیغه ای مشک ایستارسین قاریمچی بنده لیق/یوق حدینک گیچکیل بو سودادین اوزونکنی ساتمه کوپ)

5565 **Ḳalḳıtmadı** (قالقیْتمادی): (/y/ ve /t/ sükûn ile). "kaldırmadı, ayağa kaldırmadı". [İH.231b]

5566 **Ḳay sarı** (قای ساری): "hangi taraf, hangi yön". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:* [**M2.270a**]

Ger bu sevād olmasa nitgey kişi

Naẓmın alıb ḳay sarı gėtgey kişi

(کر بو سواد اولماسا نیتکای کیشی/نظمین آلیب قای ساری گیتکای کیشی)

5567 **Ḳarġışı** (قارغیشی): (/r/ sükûn ile). "kargışı, bedduası". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ni merdūdluḳ kim bolur ėl işi

Tün ü gün anıŋ̂ cānınıŋ̂ ḳarġışı

(نِی مردودلوق کیم بولور اَیل ایشی/تون و کون آنینک جانی نینک قارغیشی)

5568 **Ḳaşıġalı** (قاشیغالی): "kaşımak için; kaşıyalı"[344]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kim bar idi başıma köp miḥnetim [M1.273b]

Yoḳ idi baş ḳaşıġalı furṣatım

(کیم بار ایدی باشیمه کوپ محنتیم/یوق ایدی باش قاشیغالی فرصتیم)

5569 **Ḳandı** (قاندی): (/n/ sükûn ile, /d/ esre ile). "suya doydu, kandı; anladı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Miniŋ̂ cānım çü ol su birle ḳandı

Sikender cān çėkib leb-teşne yandı

(مینینک جانیم چو اول سو بیرله قاندی/سکندر جان چِیکیب لب تشنه یاندی)

5570 **Ḳayḳusını** (قایقوسینی)[345]: (/s/ ve /n/ esre ile). "kaygısını, tasasını, üzüntüsünü". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sor andın ġam-ı hicr ḳayḳusını

Ki bir şām-ı hicr aldı uyḳusını[346]

(سَور آندین غم هجر قایقوسینی/که بیر شام هجر آلدی اویقوسینی)

5571 **Ḳararmay** (قارارمای): (/r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). "kararmamış, siyahlaşmamış".

5572 **Ḳamaşturġan** (قاماشتورغان)[347]: (/t/ ötre ile). "gözü veya dişi kamaştıran". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḳuyaşḳa göz ḳamaşturġan cemālıŋ̂ pertevi

Serv ra'nālıḳda ḫoş-reftār ḳaddıŋ̂ pey-revi[348] [ML.229b, TÜ.151a]

(ای قویاشقه کوز قاماشتورغان جمالینک پرتوی/سرو رعنالیق دا خوش رفتار قدّینک پی روی)

5573 **Ḳavurcaḳçı** (قاوُوْرجاقچی): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile, /c/ medli elif ile).

---

[343] ḥadıŋ̂| Yazmalar: ḥadın (حدین). Bk. GS (77, 72), GS-Özb (G.68), Külliyat-Yazma-TB (26), Külliyat-Yazma2 (39), Divan-Yazma (81*2).

[344] Yazmalar: "kaşıyayım". Bk. SG (1063).

[345] ML, İH: Ḳayġusını. Bk. Ḳayġu, SG (1094).

[346] ġam-ı| Yazmalar: ġam u (غم و)// ḳayḳusını| ML, İH: ḳayġusını. Bk. Sİ (417, 5532), Sİ-Özb (LXV), Külliyat-Yazma-TB (905).

[347] Yazmalar: Ḳamaşturḳan (قاماشتورقان). Bk. SG (1073).

[348] ḳuyaşḳa| Yazmalar: ḳuyaşġa (قویاشغه)// ḳamaşturġan| Yazmalar: ḳamaşturḳan (قاماشتورقان). Bk. SG (1073), GS (491, 676), GS-Özb (G.650), Külliyat-Yazma-TB (126).

“gölge oyununda perdenin arkasından figür oynatıcı, kuklacı”[349]; (**Ḳavurcaḳ**)(قاوُوْرجاق)[350] “oyuncak bebek; gölge oyununda perdenin arkasından oynatılan figür, kukla. Ḳavur'un küçültme biçimidir”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Bel-ki ḳavurcaḳçı kibi ḥīle-ger
Görküzüben çadırıdın miñ ṣuver
(بلکه قاوورجاقچی کیبی حیله کر/کورکوزوبان چادریدین مینک صور)

Dört Dīvān'dan:

Yime bāzī ki lu‘bet-bāz ėrür gerdūn firībiñgġa
Bu lu‘betler ki ėl köñglin alur anıñg ḳavurcaġı[351]
(يما بازی که لعبت باز اَيرور کردون فريبينک غه/بو لعبت لار که اَيل کونکلين آلور آنينک قاوورجاغی)

5574 **Ḳazġanmadı** (قازغانمادی): (/z/ ve /n/ sükûn ile). [**M2.270b**] “kazanmadı, elde etmedi, edinmedi”. *Dört Dīvān'dan:*

Kām-ı la‘lıñgnıñg ḫayālıdın köñgül ḳazġanmadı
Tüşte su içgen bile leb-teşne hergiz ḳanmadı[352] [İH.232a]
(کام لعلينک نينک خياليدين کونکل قازغانمادی/توشتا سو ايچکان بيله لب تشنه هرکز قانمادی)

5575 **Ḳamaştı** (قاماشتی): (/t/ esre ile). “göz veya diş kamaştı”. *Dört Dīvān'dan:*

Yüzi ḫorşīdidin gözler ḳamaştı
Ve-līkin tābıdın cānlar tutaştı
(يوزی خورشيديدين کوزلار قاماشتی/و ليکن تابيدين جانلار توتاشتی)

5576 **Ḳaḳmaḳı** (قاقماقی): (/ḳ/ sükûn ile). “vurması, çarpması, çakması, kakması”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ün bile avuc ḳaḳmaḳı [her dem], ḫıred ü āzerm ḳuşları tapmaḳ üçün rem.
(اُون بيله آووج قاقماقی خرد و آزرم قوشلاری تاپماق اوچون رم)

5577 **Ḳabalġay** (قابالغای): (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “kuşatılır, çevrilir”. [M1.274a]

5578 **Ḳabalġan** (قابالغان): (/b/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “kuşatılmış, çevrilmiş”. *Dört Dīvān'dan:*

Tilbe köñglüm ḳaçsa sevdā deştiġa ‘ayb ėtmeñgiz
Ḳıldı ġam zindānı içre köp ḳabalġandın bu iş
(تيلبه کونکلوم قاچسه سودا دشتی غه عيب اَيتمانکيز/قيلدی غم زندانی ايچره کوپ قابالغاندين بو ايش)

5579 **Ḳayalmaḳ** (قايالماق)[353]: (/y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “dönmek”.

5580 **Ḳalışmas** (قالِيْشماس)[354]: (/y/ ve /ş/ sükûn ile). “kalmaz, geride kalmaz”. Luṭfī'den:

Gözümniñg seylidin iymengil āḫır
Ki her bir mevci ṭūfāndın ḳalışmas

---

349 Yazmalar: “hokkabaz, sihirbaz”. Bk. SG (1085: Ḳavurcaġçı).

350 M1, TÜ: yok; M2, ML, İH: Ḳavurcaġı (قاوُوْرجاغی) “hokkabaz, sihirbaz”. Bk. SG (1085: Ḳavurcaġ)// DLT: Koḍurçuk “insan şeklinde yapılmış kukla, keçeden bebek” (725)// Kzk.Tr: Quvırşaq “kız çocuklarının oyuncağı, bebek; kukla kimse” (328)// Krgz.Tr: Kuurçak “bebek, kukla” (530)// Özb.Tr.Alt: Qoğirçaq “oyuncak” (317)// YUyg.Tr: Ḳorçaḳ “kukla, çocuk oyuncağı” (244)// Trkm.Tr: Gurcak “kukla” (310)// Derleme: Kavırçağ “oyuncak, cansız bebek”; Korcak/Korçak “oyuncak bebek”.

351 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SG (1085), FK (569, 618).

352 ḳanmadı| M2, ML, İH, TÜ: yanmadı (يانمادی). Bk. Tüşte, Ḳanmadı, BV (452, 629), BV-Özb (G.626).

353 Bk. AŞ (147b).

354 M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (145b), SG (1068).

(کوزوم نینک سیلی دین اِیمَن کیل آخر/که هر بیر موجی طوفان دین قالیشماس)

Luṭfī'den[355]:

Siniñ şīrīn lebiñ cāndın ḳalışmas
Saçıñnıñ küfri īmāndın ḳalışmas

(سینینک شیرین لبینک جاندین قالیشماس/سچینک نینک کفری ایماندین قالیشماس)

5581 **Ḳarpuz** (قارپوز)[356]: (/p/ ötre ile). "karpuz".

5582 **Ḳavun** (قاوون)[357]: (/v/ ötre ile). "kavun". Mīr Ḥaydar'dan:

Belḫ èliniñ ṭāḳatı hem ṭāḳ idi
Barça ḳavun ḥasretidin ḳaḳ idi[358] [ML.230a]

(بلخ اَیلی نینک طاقتی هم طاق ایدی/بارچا قاوُن حسرتیدین قاق ایدی)

/ḳ/ Babı /b/ ve /p/ ile [İH.232b]

5583 **Ḳaplan** (قَپلان): (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "kaplan". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳaplan bile şīr ü bebr-i ḫūn-rīz
Ḳan tökgeli çengler ḳılıb tīz

(قپلان بیله شیر و ببر خون ریز/قان توککالی چنک لار قیلیب تیز)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Pūye çaġı raḫşı olub kūh-ten
Üstide ḳaplan kibi ol pūye-zen

(پویه چاغی رخشی اولوب کوه تن/اوستیدا قپلان کیبی اول پویه زن)

5584 **Ḳabaḳlar** (قَباقلار): (/ḳ/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "alınlar". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn'in hizmetçilerinin vasfında şöyle der:

Cebīnler gül gül ü kirpikleri ḫār
Ḳabaḳlar gèng gèng ü aġızları tar[359]

(جبین لار کل کل و کیرپیک لاری خار/قباقلار گَینک گَینک و آغِزلاری تار)

5585 **Ḳapran/Ḳabran** (قَپران-قَبران)[360]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "[Rūm Tr.] güçsüz, zayıf, tembel, gevşek; gururlu, kurumlu". [**M2.271a**]

5586 **Tiyin** (تِیْیِن)[361]: (/t/ esre ile, /y/ sükûn ile, /y/ esre ile). "değin, sincap".

5587 **Ḳabtan** (قَبتان): (/ḳ/ üstün ile, /b/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "savaş giysisi; [kaftan]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḫırḳa anıñ cismide ḳabtan bolub
Ḳabtanı ten, cismi anıñ cān bolub

---

355 Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. AŞ (145b), SG (1069), LD (90/416b, 113).

356 M1, M2, TÜ: yok// Kzk.Tr: Qarbız (294)// Krgz.Tr: Tarbız (710)// Trkm.Tr: Garpız (234)// Moğ-Les: Tarbus/Tarvas (1204).

357 M1, M2, TÜ: yok// DLT: Kagun (677)// CC: Kovun (115)// Kzk.Tr: Qavın (304)// YUyg.Tr: Ḳavun/Ḳoġun (227)// Moğ-Les: Ġuva (591).

358 Bu beyit| M1, M2, İH, TÜ: yok. Bk. AŞ (145b).

359 Cebīn| Yazmalar: Mèñgiz (مَینکیز)// kirpik| Yazmalar: kiprik (کِپریک). Bk. FŞ (247, XXVI/40), FŞ-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (531).

360 Yazmalar: Ḳapran. HA kaynaklı biçim olmalıdır (43b)// SG: Ḳabran (1029)// Tarama: Ḳabran "uyuşuk" (121)// Derleme: Kabran "tembel, haylaz"; Kapran "ağır yürüyen, oyalanan insan".

361 Yazmalar: Ḳıbsın (قِبسِن). (/ḳ/ esre ile, /b/ sükûn ile, /s/ esre ile). Bk. SG (776)// DLT: Tegiñ "samur" (866)// CC: Teyin (185)// Kzk.Tr (537), YUyg.Tr (415): Tiyin.

(خرقه آنینک جسمی دا قبتان بولوب/قبتانی تن جسمی آنینک جان بولوب)

[Dört Dīvān'da] Mes̱nevī'den:
Tikib ḫırḳalar ėgnige ehl-i rāz
Anıñ ḳabtanı vaṣlasıdın ṭırāz[362]

(تیکیب خرقه لار اَیکنیکا اهل راز/آنینک قبتانی وصله سیدین طراز)

5588 **Ḳubāb** (قُباب)[363]: (/ḳ/ ötre ile, /b/ medli elif ile, diğer /b/ sükûn ile). "keskin kılıç".

5589 **Ḳabaġıñġa** (قَباغِیْنک غه): (/ḳ/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [M1.274b] "senin alnına". *Dört Dīvān'dan:*

Lebiñ öpmekge ḥaddım yoḳ velī luṭf ėyleseñ anca
Ki muñluġ gözlerimni sürtsem ḳaş u ḳabaġıñġa [ML.230b]

(لبینک اوپماککا حدّیم یوق ولی لطف اَیلاسانک آنجه/که مونکلوغ کوزلاریمنی سورتسلام قاش و قباغینک غه)

5590 **Ḳubla** (قُبلا)[364]: (/ḳ/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "Ḫaṭā padişahı Meñgü Ḳaan'nın kardeşi". [TÜ.151b]

5591 **Ḳıcışsa** (قِیْجِیْشسه)[365]: (/ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile, /c/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "kaşınsa, gidişse, gicişse". *Dört Dīvān'dan:*

Münāsibdür gözüm sürtüp ḳaşısam kirpigim birle
Ḳıcışsa mey otınıñ ḥurḳatı birle kef-i pāyı[366]

(مناسب دور کوزوم سورتوب قاشیسام کیرپیکیم بیرله/قیجیشسه می اوتی نینک حرقتی بیرله کف پایی)

5592 **Ḳabuġı** (قَبُوْغی): (/ḳ/ üstün ile, /b/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "kabuğu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Dāne dik olub iki beden bir
Dāne ḳabuġı kibi kefen bir

(دانه دیک اولوب ایکی بدن بیر/دانه قبوغی کیبی کفن بیر)

5593 **Ḳap ḳap** (قَپ قَپ)[367]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "kapmaktan kinayedir". Rubā'iyāt'da şöyle der:

Gözüm yaşını bir bebecik sip sip ėdübdür
Baġrım yaġını cıza dėyin ḳap ḳap ėdübdür
Dėdim ki köñgül cücüsini niyllediñ āḫır
Dėdi ki anı piş pişi hap hap ėdübdür[368] [İH.233a]

(کوزوم یاشینی بیر بَبَه جِک سیپ سیپ اَیدوبدور/باغریم یاغینی جیزه دَیین قَپ قَپ اَیدوبدور
دَیدیم که کونکل جوجوسینی نیلادینک آخر/دَیدی که آنی پیش پیشی هَپ هَپ اَیدوبدور)

5594 **Ḳıcışmaḳ** (قِیْجِیشماق)[369]: (/ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile, /c/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "kaşınmak, gidişmek, gicişmek". [ML.230a, İH.232a]

---

362 ėgnige| Yazmalar: ėgnide (اَیکنیدا). Bk. GS (508, 683/17), GS-Özb (Mesnevi), Külliyat-Yazma-TB (131).
363 ML, İH, TÜ: yok. Bk. FV (689), Dehhuda.
364 SG: Ḳubala (1097)// MGT-Temir: Ḫubilai (261)// CT-Musevi: Ḳubila/Ḳubilay (2913).
365 Yazmalar: Ḳıbıcışsa (قِبِجِیْشسه). (/ḳ/, /b/ ve /c/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ üstün ile). Bk. AŞ (148b), SG (1140).
366 Münāsibdür| Yazmalar: yok// kirpik| Yazmalar: kiprik (کِپریک)// Ḳıcışsa| Yazmalar: Ḳıbıcışsa (قِبِجِیْشسه)// otınıñ| Yazmalar: otı (اوتی). Bk. AŞ (148b), SG (1140), FK (561, 610), Külliyat-Yazma2 (517).
367 M1, M2, TÜ: yok// Moğ-Les: Hab "bir şeyi ısırmak isteyen köpeğin dişlerinin sesini bildiren yansıma söz" (1379).
368 sip| ML: sep; İH: sėp// ėdübdür| ML: ėdübtür; İH: ėtibtür. Bk. Bebecik.

5595 **Ḳıpçaḳ/Ḳıfçaḳ** (قِپچاق-قِفچاق)[370]: (/ḳ/ esre ile, /p/ ve /f/ sükûn ile). "Cürcān sınırından başlayarak boyu altı yüz ve eni üç yüz fersahı bulan bir çölün adı; Oğuz Ḫan, İt Baraḳ'la yaptığı savaşta yenilip bir ırmağın ortasında sığınmak zorunda kalır. Burada, savaşta ölen askerlerinden birinin karısı, ağaç kovuğuna girer ve orada çocuğunu doğurur. Oğuz Ḫan, çocuğu evlatlığa kabul ederek ona Ḳabucaḳ adını verir. Daha sonra onu Atıl kıyılarına gönderip Rusları ve başka boyları onun hakimiyeti altına vererek orada üç yüz yıl padişahlık yapmalarını sağlar. Bu ad, halk içinde Ḳıpçaḳ biçiminde yaygınlaşmıştır; bu kişinin soyundan gelen boyun adı"[371]; "Tėn̂giz Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı"[372].
Sedd-i Sikenderī'den:
Bu kāfūr-gūn ṣaf ara rezm ėli
Gėlib deşt-i Ḳıfçaḳ u Ḫˇārezm ėli[373] [**M2.271b**, ML.231a, İH.233a]
(بو كافوركون صف آرا رزم اَيلى/گيليب دشت قفچاق و خوارزم اَيلى)

/ḳ/ Babı /t/ ile

5596 **Ḳatlav** (قَتلاو): (/ḳ/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "bir tür katmanlı savaş giysisi"[374].

/ḳ/ Babı /d/ ile

5597 **Ḳader Ḫan** (قَدَرخان)[375]: (/ḳ/ ve /d/ üstün ile). "Semerḳand'da bir Türk padişahın adı".
5598 **Ḳadağan** (قَدَغن)[376]: (/ḳ/ ve /d/ üstün ile). "uyarma, üsteleme".

/ḳ/ Babı /r/ ile

5599 **Ḳara Ḫan** (قَراخان): "Moğul'un en büyük oğlu ve Oğuz Ḫan'ın babası; İskender'in çağdaşı olan bir Hind padişahının adı; Min̂g Ḳışlaḳ bölgesinden bir yer adı; derebeyi, kendi başına buyruk kesilerek sıradan bir topluluğa önderlik eden kimse; [*Zīnetü'l-Mecālis* yazarına göre] 'Acem padişahı Türkistān hanının kızıyla evlenip ona hediyeler gönderir. Hediyelerin arasında bir siyah köle de bulunmaktadır. Han onu gülünç bulup hizmetine alır. Ancak bu köle yüksek mevkilere yükselmeği başarıp padişahı aniden

---

369 M1: 296a; TÜ: 163a// Yazmalar: Ḳıbıcışmaḳ (قِبِجشماق). (/ḳ/, /b/ ve /c/ esre ile, /ş/ sükûn ile). Bk. AŞ (148b), SG (1140)// DLT (719), CC (105): Kiçi-// Krgz.Tr: Kıçış- (449)// YUyg.Tr: Ḳiçişmaḳ (234)// Derleme: Gıcışmak.

370 M1.278a, TÜ.153b: Ḳıfçaḳ// Tekrarı| M2: 275a; ML: 234a; İH: 236b// SG: Ḳabçaḳ (1031)// ŞT: Ḳabcaḳ (T73b/11)// DLT: Kıfçak/Kıwçak (710)// MGT-Temir: Kibçaḥ (271)// YUyg.Tr: Ḳipçaḳ (236).

371 boyu altı yüz ve eni üç yüz| M2, ML, İH: boyu dört yüz ve eni iki yüz// İt Baraḳ| Yazmalar: Buraḳ// Ḳabucaḳ| Yazmalar: Ḳabu Ḫan (قابو خان)// Atıl| Yazmalar: Etel (اَتَل). Bk. SG (1031).

372 Bk. SG (1031).

373 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (187, 2077), Sİ-Özb (XXVII).

374 Yazmalar: SG'deki berg berg (برک برک) "katmanlı" ibaresi, HA kaynaklı yanlış olarak (44a), terk terk (ترک ترک) biçiminde verilmiştir. Bk. Ḳalmaḳī// SG: Ḳatlav/Ḳalmaḳī (1039/1072)// Kzk.Tr: Qattama "bir tür zırh" (301)// Tatar.Tr: Ḳatlav "katman, kat" (161).

375 TÜ: yok. Bk. BR-Muin (1520), FV (689).

376 TÜ: yok. Bk. FV (689)// SG: Ḳadağan "çivilenmek; sağlamlaştırmak; mecaz anlamda: uyarma, üsteleme" (1041/1042). Bk. TB-Yazma-H (Yıl.905/66a)// Azb.Tr: Gadağa/Gadağan "yasak, yasa dışı" (305)// Derleme: Kadağa "yasak"// Moğ-Les: Hada- "kakmak, sokmak, çakmak; çivilemek; saplanmak, batmak" (1390); Hadagala-/Hadgala- "korumak, saklamak; hapiste tutmak" (1391).

öldürerek padişah olur. Türkler ona Ḳara Ḫan adı vermişlerdir; Özbekiyye'den bir boy adı”[377]. *Ẓafer-nāme'den:*

Ḳara Ḫan nijādī Ṭaraġay nām

Cihāneş be-kām u sipihreş ġulām [M1.275a, İH.233b]

(قراخان نژادی طراغای نام/جهانش بکام و سپهرش غلام)

5600 **Ḳara aġrıġ** (قَرا آغریغ)[378]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ esre ile). “şeḳaḳlus hastalığı, kangren; kalıcı hastalık, süreğen hastalık”. *Dört Dīvān'dan:*

Gözi hicri mini bīmār ėtti

Ḳara aġrıġġa giriftār ėtti [İH.233a]

(کوزی هجری مینی بیمار اَیتّی/قرا آغریغ غه کرفتار اَیتّی)

5601 **Ḳarabina/Ḳaramina** (قَرابِنه-قَرامینا)[379]: (/ḳ/ üstün ile, /b/ esre ile, /n/ üstün ile). “[Rūm Tr.] karabina, ağzı geniş namlulu tüfek”. [İH.233b]

5602 **Ḳara tavuġ** (قَرا تاووغ)[380]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /v/ ötre ile). “karatavuk, kumru büyüklüğünde [siyah] bir kuş”.

5603 **Ḳara tayaḳ** (قَرا تایاق)[381]: “halk saldırısı, ayak takımının sopalı kavgası”. [ML.231b]

5604 **Ḳara tamġa** (قَرا تَمغا)[382]: [**M2.272a**] (/ḳ/ ve /t/ üstün ile). “Türk padişahlarının öfke bildiren fermanlara vurdukları siyah renkli damga”.

5605 **Ḳaraçu** (قَراچو)[383]: (/ḳ/ üstün ile, /ç/ ötre ile). “sıradan kişi, halktan kimse”.

5606 **Ḳara çörek otı** (قَرا چورَک اوتی)[384]: (/ḳ/ üstün ile, /ç/ ve /r/ üstün ile). “çörek otu, ekmek üzerine serpilen bir siyah tohum”.

5607 **Ḳaraca** (قَراجه)[385]: (/ḳ/ ve /c/ üstün ile). “atlarda oluşan bir yara”.

5608 **Ḳara çėrik** (قَرا چَیریک)[386]: (/ḳ/ ve /ç/ üstün ile, /r/ esre ile). “başıbozuk ordu, sıradan kişilerden oluşan ordu”.

5609 **Ḳarar/Ġarar** (قَرار-غَرار)[387]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). “çuval, harar”.

---

377 en büyük| Yazmalar: yok// Miñ Ḳışlaḳ| M1, M2, ML, İH: Yiñ Ḳışlan; TÜ: Yiñ Ḳışlaḳ (ینک قشلاق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (44b). Bk. SG (1054).

378 SG: Ḳara aġrıġ/İtigi/İncike (1052/336)// Derleme: Kara ağrı “hayvanlarda görülen bir çeşit hastalık; uzun süren hastalık”.

379 TÜ: Ḳarabina// SG: Ḳarabina/Alay pozan (1053).

380 SG: Ḳara tavuḳ (1053).

381 Bk. SG (1053)// Arat-Babür: “ayaklanma, isyan etme” (206, Yıl.904/H62a; H63b).

382 Bk. SG (1053).

383 Yazmalar: Ḳaraçur (قَراچور). HA'deki madde ile bir sonraki sözcüğün ilk harfi birleştirilmiştir (44b). Bk. SG (1053)// Arat-Babür: Ḳaraçu “uşak” (341, Yıl.911/H170b)// Moğ-Les: Haraçu “sıradan kişi, asalet ünvanı taşımayan kişi, halktan kimse” (1438).

384 Yazmalar: Ḳara çürük (قَرا چورُوک). (/ḳ/ üstün ile, /ç/ ve /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (44b). Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. SL (215), Kadri (III/706)// Bk. SG (1053)// Derleme: Karaçörek “çörek otu”.

385 M2, ML, İH: Ḳaraça. Bk. SG (1054)// Tarama: “bir göz hastalığı” (126)// Derleme: “bir çeşit buğday hastalığı”.

386 M2, ML, İH: Ḳara çirik. Bk. SG (1054).

387 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// SG: Ġarar/Ḳarar (1017/1054)// BR-Muin: Ġırāre (1402)// Moğ-Les: Hari (1445).

5610 **Ḳara Su** (قَراسو)[388]: “Buḫārā'dan gelip Ḫ̮ārezm civarında Ceyḥūn'a dökülen ırmağın adı”. [TÜ.152a]
5611 **Ḳara kiz** (قَرا كِيز)[389]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /k/ esre ile, /z/ sükûn ile). “siyah keçe. Eski bir Turan göreneğine göre ölen kişinin yasında boyna siyah bez hatta siyah keçe bağlanırdı. Efrāsiyāb tarafından öldürülen Siyāvaḫş'ın yasında Īrān'da siyah giyildiği için yaygınlaşmıştır”. *Dört Dīvān'dan:*
Hicr şāmıdın asıb gerdūn ḳara kiz boynıġa
Ṣubḥ çāk ėyleb yaḳa ḥālımġa şīven ḳıldılar
(هجر شامیدین آسیب کردون قرا کیز بوینیغه/صبح چاک اَیلاب یقا حالیمغه شیون قیلدیلار)
Ferhād u Şīrīn'den:
Bu mātem içre ‘aşḳ-ı āteş-engīz
Salıb boynıġa ‘aynıdın ḳara kiz [M1.275b]
(بو ماتم ایچره عشق آتش انکیز/سالیب بوینیغه عینی دین قرا کیز)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Bülbül tapmay özin ‘azāsız
Bolġay peri boynıġa ḳara kiz[390]
(بلبل تاپمای اوزین عزاسیز/بولغای پری بوینیغه قرا کیز)
Sedd-i Sikenderī'den:
Yaḳa çākige dest tapsam idi
Ḳara kiz asıb tenni yapsam idi
(یاقا چاکیکا دست تاپسام ایدی/قرا کیز آسیب تن نی یاپسام ایدی)
Felek bolmadı çün-ki ḫorşīdsiz
Bulutdın nidin astı boynıġa kiz[391] [İH.234a]
(فلک بولمادی چونکه خورشیدسیز/بولوت دین نیدین آستی بوینیغه کیز)
5612 **Ḳara Tekinī** (قَرا تکینی)[392]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /t/ üstün ile, /k/ esre ile). “Türkler arasında Ḳara Tekin adıyla ünlü kişiye mensup bir tür çomak”.
5613 **Ḳırġu** (قِیرغو)[393]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). “atmaca kuşu”.
5614 **Ḳırḳ** (قِیرق)[394]: (/ḳ/ esre ile, /r/ ve /ḳ/ sükûn ile). “kırk sayısı; kırk!, kazı!; Özbekiyye'den bir boy adı”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Atası ḳırḳ yıl sürüb ḫanlıḳ
Ḳılmış ėrdi ulusġa sulṭānlıḳ
(آَتاسی قِرق یِیل سوروب خانلیق/قیلمیش اَیردی اولوس غه سلطانلیق)
5615 **Ḳara Sonḳur** (قرا سُنقور)[395]: (/ḳ/ üstün ile, /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). [**M2.272b**] “Sancar

---

388 Bk. SG (1054), BR-Muin (1522).
389 M1, TÜ: Ḳara giz/Ḳara kez (قرا كِيز-قرا كَز). (/ḳ/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /g/ esre ile, /z/ sükûn ile, /k/ üstün ile). Bk. Kiz.
390 Bolġay| Yazmalar: Bolmay (بولمای). Bk. LM (341, 3197), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (674).
391 Bulutdın| Yazmalar: Bulut. Bk. Sİ (417, 5524), Sİ-Özb (LXV), Külliyat-Yazma-TB (905).
392 M1: 275a; TÜ: yok. Bk. FV (689), Anendrac (II/939), Dehhuda.
393 M1: 276b; TÜ: 164b. Bk. SG (1148)// DLT: Karguy/Kırguy (686/713)// CC: Kırgıy (103)// Krgz.Tr: Kırğıy (459)// YUyg.Tr: Ḳirġuy (236)// Derleme: Kırgı// Moğ-Les: Kirguy (750).
394 M1: 276b; TÜ: yok// Tekrarı| M1: 298b; M2: 294b (üzeri çizili); TÜ.164b. Bk. SG (1149).
395 Bk. SG (1054), BR-Muin (1522).

bin Melik-şāh'ın adı".
5616 **Ḳara şenbe** (قَرا شنبه)[396]: (/ḳ/ üstün ile). "kara gün". [ML.232a]
5617 **Ḳaraġçı** (قَراغچى)[397]: (/ḳ/ üstün ile, /ç/ esre ile). "yağmacı, yolkesen". *Dört Dīvān'dan:*
Köñ̂güller naḳdını tarac ėterge yapmaḳıñ̂g bürḳa'
Anıñ̂g dikdür ki yüz bağlar ḳaraġçı kārvān görgec
(كونكل لارنقدينى تاراج أيتاركا ياپماقينك برقع/آنينك ديك دور كه يوز باغلار قراغچى كاروان كوركاج)
5618 **Ḳuraġlıḳ** (قُراغليق)[398]: (/ḳ/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). "kıtlık, kuraklık".
5619 **Ḳaraḳul/Ḳaraġul** (قَراقول-قَراغول)[399]: (/ḳ/ üstün ile, /ḳ/ ötre ile). "gözcü, bekçi".
5620 **Ḳara Ḳaş** (قَرا قاش)[400]: (/ḳ/ üstün ile, /ḳ/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "bir yer adı".
5621 **Ḳara Ḳalpaḳ** (قَرا قالپاق)[401]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ medli elif ile). "Ḫ̌ārezm'in kuzeyinde Seyḥūn'un kıyısında yaşayan bir Moğul boyunun adı".
5622 **Ḳara ḳurut** (قَرا قوروت)[402]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ ötre ile). "kurutulmuş kurut, kurutulmuş keş".
5623 **Ḳara ḳuş** (قَرا قوش)[403]: (/ḳ/ üstün ile). "karakuş, kartal, bürgüt, tavşancıl".
5624 **Ḳara ḳulaġ** (قَرا قولاغ): (/ḳ/ üstün ile). "karakulak, kediden daha büyük olan bu hayvan arslanın arkasından giderek gördüğü avı ona bildirir. Arslan da yemeğin artığını ona bırakır; [Rūm Tr: haberci, dil avcısı]".
5625 **Ḳara Ḳırım** (قَرا قيريم)[404]: (/ḳ/ üstün ile, /ḳ/ esre ile). "[Türkistān'da Ḫan Balıġ'a ve Ḫaṭāy'ın sınırında bulunan Ḳabçu'ya kırk günlük mesafesi olan] bir kentin adı; (**Ḳara Ḳurum**)[405] Çīn sınırının kuzeyinde bulunan ve Çengiz Ḫan'ın başkenti olan şehrin adı. Kentte ve çevresinde bulunan kara kumlardan dolayı bu adı almıştır; (**Ḳırım**)[406] Tatariyye'nin başkenti".
5626 **Ḳara Ḳır** (قَرا قير)[407]: (/ḳ/ üstün ile, /ḳ/ esre ile). "Ḳıfçaḳ çölünde Gürgān ile Etrek ırmağının arasında yerleşen bir yerin adı".
5627 **Ḳara Göl** (قَرا كَول)[408]: (/ḳ/ ve /g/ üstün ile). "Māverā'u'n-nehr'de bir yerin adı". [M1.276a]

---

[396] Bk. SG (1054), SS (164, 1619), SS-Özb (XX).
[397] Yazmalar: Ḳıraġçı (قِراغچى). (/ḳ/ esre ile, /ç/ esre ile). Bk. SG (1054)// CC: Karakçı "dilenci" (89)// Krgz.Tr: Karakçı "haydut, soyguncu, yolkesici" (404)// YUyg.Tr: Ḳaraḳçi "haydut, yolkesen" (221)// Derleme: Karak "hırsız".
[398] Bk. SG (1054: Ḳaraġlıġ?), NM (62, 108).
[399] M1, M2, TÜ: Ḳaraḳul; ML, İH: Ḳaravul. Bk. Ḳaravul// SG: Ḳaraġul/Ḳaravul (1154/1055).
[400] Yazmalar: Ḳara Taş (قَرا تاش). (/ḳ/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). Bk. SG (1054), ŞT (T100a/4).
[401] Bk. SG (1054).
[402] Bk. SG (1055), Tarama (126).
[403] SG: Ḳara ḳuş/Bürgüt/(Rūmī)/Ḳartal/Ḳaratal (1055)// DLT: "karakuş; tavşancıl" (685)// CC: "kartal; kara kartal" (89)// Krgz.Tr: "step kartalı" (526)// YUyg.Tr: "kartal" (221).
[404] Bk. SG (1055).
[405] M1, M2: Ḳara Ḳırım/Ḳırım; ML, İH: Ḳara Ḳırım/Ḳırım/Ḳara Ḳurum; TÜ: yok. Bk. FV (689), Anendrac (II/950)// MGT-Temir: Ḥara-ḥorum "Moğolların Orḥon boyundaki başkenti" (252).
[406] M1, M2: Ḳara Ḳırım/Ḳırım; ML, İH: Ḳara Ḳırım/Ḳırım/Ḳara Ḳurum; TÜ: 165a. Bk. SG (1150).
[407] Bk. SG (1055).
[408] Bk. SG (1055).

5628 **Ḳurub** (قُرُوب): (/r/ ötre ile). “kurmuş, düzenlemiş”[409].
5629 **Ḳara tün** (قَرا تون): (/ḳ/ üstün ile, /t/ ötre ile). “siyah gece. Saçtan kinayedir”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu nev‘ ḳara gün içre ḳarıb
Ya‘nī ki ḳara tünüm aḳarıb[410] [İH.234b, TÜ.152b]
(بو نوع قرا كون ايچرا قاريب/يعنى كه قارا تُونوم آقاريب)
5630 **Ḳara bādām** (قَرا بادام): (/ḳ/ üstün ile, /r/, /b/ ve /d/ medli elif ile). “kara badem. Eski bir göreneğe göre cenazenin tabutu üzerine kara badem konulurdu”. [**M2.273a**] Luṭfī'den:
Çün ḳara bādām tābūt üzre resmīdür ḳadīm
Göz cenāzem sarı sal kim sinsizin boldum ḳatīl [M1.276b, ML.232b]
(چون قرا بادام تابوت اوزره رسمى دور قديم/كوز جنازم سارى سال كيم سين سيزين بولدوم قتيل)
5631 **Ḳaratıb/Ḳarartıb** (قَراتيب-قَرارتيب)[411]: (/ḳ/ üstün ile, /t/ esre ile). “karartmış, siyahlaştırmış”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Sipeh gerdi ḳarartıb gün çırağın
Müşevveş ėyleben gerdūn dimāğın[412]
(سپه كردى قرارتيب كون چراغين/مشوّش اَيلابان كردون دماغين)
5632 **Ḳararıb** (قَراريب): (/ḳ/ üstün ile, /r/ esre ile). “kararmış, siyahlaşmış”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳayda tapḳay tilbe köñglüm ol ḳara gözdin ḫaber
Çün cünūn içre ḳararıb tapmas ol özdin ḫaber
(قايدا تاپقاى تيلبه كونكلوم اول قرا كوزدين خبر/چون جنون ايچره قاراريب تاپماس اول اوزدين خبر)
5633 **Ḳurban** (قُوربان)[413]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). “yay kabı”.
5634 **Ḳoruḳ/Ḳorıḳ** (قُرُق-قَوروق-قُريق)[414]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ ötre ile). “yasaklama, engelleme, koruma; [korunan yer, yasak bölge]; [Rūm Tr: koruk, olmamış üzüm]”.
5635 **Ḳırçıldatur** (قِيرچيلداتور)[415]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile, /ç/ esre ile, /t/ ötre ile).

---

409 Yazmalar: “temkin, vakar”. NS kaynaklı anlam olmalıdır (94b: “temkīn [Ar. yerleştirme, kurma]”). Bk. SG (1105).

410 gün| Yazmalar, AŞ (143b): tün (تُون). Bk. SG (1049), LM (37, 98), Külliyat-Yazma-TB (610).

411 Yazmalar: Ḳaratıb// SG (1045), DLT (685), Krgz.Tr (406): Ḳarat-// YUyg.Tr: Ḳaraytmaḳ (406).

412 ḳaratıb gün| Yazmalar: ḳaratıb gög (قراتيب كوك). Bk. FŞ (348, XXXVIII/4), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (559).

413 M1: 277a; ML: 232a; İH: 234a; TÜ: yok// Yazmalar: Ḳırban (قِربان). (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile, /b/ medli elif ile) “kılıç kabı”. FV kaynaklı biçim olmalıdır (689)// Tekrarı| M1.283b, M2.280b, ML.239a, İH.241a, TÜ.156b: Ḳurban (قُوربان) “yay kabı”// SG: Ḳurban (قُربان) “yay kabı” (1111)// DLT: Kurman “yay kabı” (748); Kurugluk “okluk” (750)// Tarama: Ḳurban (قوربان) “sadak, yay kabı” (Deka, XVI, 62-2)// Moğ-Les: Hor/Hour “sadağın ok uçlarının yerleştirildiği bölümü” (1489).

414 M1: 277a; TÜ: yok// Yazmalar: Ḳork/Ḳorıḳ/Ḳuruḳ (قُرْق-قُريق-قُوروق). (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). FV'den yanlış aktarılmış olmalıdır// Tekrarı| M1.284a, M2.280b, ML.239b, İH.241b, TÜ.156b: Ḳoruḳ (قَوروق). (/ḳ/ üstün ile, /r/ ötre ile)// FV (690): Ḳoroḳ/Ḳorıḳ/Ḳoruḳ (قُرُق-قُريق-قوروق)// SG: Ḳoruḳ/ġ (1113)// DLT: Korıg “bey ve başkasının muhafaza altına aldığı yer, korunan yer”; Korug “koruluk” (730)// Krgz.Tr: Koruk “çit, çitle çevrilmiş yer; çiftlik; koru” (490)// YUyg.Tr: Ḳoruḳ “çevrili alan; kuşatma; engel” (244)// Moğ-Les: Horig “yasaklama, yasak, engel, önlem, tedbir; caydırma, vazgeçirme, dizginleme” (1491).

415 M1, TÜ: yok; İH: 235a// Yazmalar: Ḳırcıldatur (قِرجيلداتور). (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile, /c/ esre ile, /t/ ötre ile)// Tekrarı| M1.300b, M2.296a, ML.252b, İH.254b, TÜ.166a: Ḳırcıldadur (قِيرجيلدادور). (/ḳ/ ve /c/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). Bk. AŞ (148b), SG (1146).

"gıcırdatır". *Dört Dīvān'dan:*
Tüşte gördüm yārnı ẖandān raḳībin utruda
Reşkdin her laḥẓa tiş ḳırçıldatur-min uyḳuda[416]
(توشتا کوردوم یارنی خندان رقیبین اوترودا/رشک دین هر لحظه تیش قِرچیلداتورمین اویقودا)
5636 **Ḳarış** (قَریش): (/ḳ/ üstün ile, /r/ esre ile). "[karış]; (**Ḳarışlamaḳ**) (قاریشلاماق) karışlamak, karışla ölçmek". [**M2.273b**] *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc bölümünde şöyle der:
Ḳad üzre yapılmış perākende saç
Biri bir ḳarışdur biri on ḳulac[417] [İH.235a]
(قد اوزره یاپیلمیش پراکنده سچ/بیری بیر قریش دور بیری اون قولاج)
5637 **Ḳara cevek** (قَرا جَوَک)[418]: (/ḳ/ üstün ile, /c/ üstün ile, /v/ üstün ile). "kumaş üzerindeki kara nakış, kara süs". *Dört Dīvān'dan:*
Gül-gūn ton üze ḳara cevek naḳş
Açılmadı lāle-zār sin dik [ML.233a]
(کلکون تون اُوزه قَرا جَوک نقش/آچیلمادی لاله زار سیندیک)
5638 **Ḳırġavul** (قِرغاوُل)[419]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile, /v/ ötre ile). "sülün kuşu". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳırġavul ḳarda yaşunġan kibidür 'ayblarıñ
Ėlge bes ẓāhir eger-çi sin ėter-sin iġmāż[420]
(قرغاول قاردا یاشونغان کیبی دورعیب لارینک/اَیلکا بس ظاهر اکرچه سین اَیتارسین اغماض)
5639 **Ḳurıltay/Ḳurultay** (قُرلتای-قُوریلتای-قُورولتای)[421]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ esre ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "büyük danışma toplantısı, kurultay". *[Dört Dīvān'da]* Sāḳī-nāme'den:
Sāḳiyā mey tut u ḳoyġıl sözni
Ḫan ḳurultayıġa yitgür özni
Kim eyā tört ulusḳa vāriṡ
Faẖr ėtib ẕātıñga rūḥ-ı Yāfeṡ[422] [TÜ.153a]
(ساقیا می توت و قویغیل سوزنی/خان قورولتایی غه یِتکور اوزنی
کیم ایا تورت اولوسقه وارث/فخر اَیتیب ذاتینکا روح یافث)
5640 **Ḳoraḳ/Ḳaraḳ/Ḳaraġ** (قُراق-قاراق-قَراق-قاراغ)[423]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "göz bebeği. [Ona ninek/bibek de denir; göz; bakış]; ben, benek". *Dört Dīvān'dan:*

---

[416] ḳırçıldatur| Yazmalar: ḳırcıldatur (قِرجیلداتور)// uyḳu| M2: uyġu (اویغو). Bk. AŞ (148b), SG (1147), BV (21, 27), BV-Özb (G.27), Külliyat-Yazma-TB (276).
[417] yapılmış| Yazmalar: saçılmış (ساچیلمیش). Bk. Yapılmış, Sİ (425, 5645), Külliyat-Yazma-TB (907).
[418] M1, M2, ML, İH: Ḳara çevük; TÜ: Ḳara cüvük (قرا جُوُک). (/ḳ/ üstün ile, /c/ ve /v/ ötre ile). Bk. Cevek.
[419] Bk. SG (1148)// Krgz.Tr: Kırğool (459)// YUyg.Tr: Ḳirġavul (236)// Moğ-Les: Ġurġuul/Kirguul/Kiragul (588).
[420] Ėlge bes ẓāhir eger-çi| Yazmalar: Ėl gözi açuḳ ėrür ger (اَیل کوزی آچوق اَیرور کر). Bk. SG (1148), BV (209, 276), BV-Özb (G.276), Külliyat-Yazma2 (337).
[421] M1: 276a// Tekrarı| M1.284b, TÜ.157a: Ḳorıltay/Ḳorultay; M2.281b, İH.242b: Ḳorıltay/Ḳurultay; ML: 240a. Bk. SG (1113)// CC: Kurulta (125)// Kzk.Tr: Qurıltay (339)// YUyg.Tr: Ḳurultay (249)// Moğ-Les: Hura- "toplanmak, birikmek, yığılmak" (1522); Huriya- "toplamak, biriktirmek, yığmak" (1526); Hural/Huralduga(n)/Huralta/Huralt "toplantı, kurultay" (1523-1524); Huriyalta "toplama, biriktirme" (1527).
[422] ḳurultay| Yazmalar: ḳurıltay (قوریلتای)// ulusḳa| Yazmalar: ulusġa (اولوس غه). Bk. SG (1114), FK (671, 689/165-171), FK-Özb (Sakiname.XVIII), Külliyat-Yazma2 (537).

Baştın ayaḳ yalan͡g tenim üzre ki tāze daġ ėrür
Ḥüsnün͡ge ḳılġalı naẓar her biri bir ḳaraġ ėrür
(باشتین اَیاق یالانک تنیم اوزره که تازه داغ اَیرور/حسنونکا قیلغالی نظر هر بیری بیر قراغ اَیرور)
Zihī burāḳın͡g izidin ḳamer ʻiẕārıda daġ
Muʻayyen ikki ḳaraġın͡gġa sürme-yi mā-zāġ
(زهی بُراقینک ایزیدین قمر عذاریدا داغ/معیّن ایکّی قراغینک غه سرمهٔ ما زاغ)
Ḳaraġ ėrmes ki ḳılmış-min gözüm seyli yolın muḥkem
Sirişk ėrmes ki ol yol bėrkimey ḳılmış tereşşuḥ nem [ML.232a]
(قراغ اَیرماس که قیلمیش مین کوزوم سیلی یولین محکم/سرشک اَیرماس که اول یول بَیرکیمای قیلمیش ترشّح نم)
5641 **Ḳıran** (قِران)[424]: (/ḳ/ esre ile). "kadınların yüzlerine taktıkları inci bağı; [kıran, afet, bela, yıkım, ölet]". [M1.277a, ML.233a]
5642 **Ḳırmız** (قِرمِز)[425]: (/ḳ/ esre ile, /r/ ve /z/ sükûn ile). "al boyanın elde edildiği kırmız böceği".
5643 **Ḳaranġuluḳ** (قَرانغولوق)[426]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "karanlık".
5644 **Ḳara basḳan** (قَرا باسقان)[427]: (/ḳ/ üstün ile, /b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "uykuda ağırlık basması, karabasan". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Özin aʻmā görüb erbāb-ı bīniş [**M2.274a**]
Ḳara basḳan kişi dik āferīniş [İH.235b]
(اوزین اعمی کوروب ارباب بینش/قرا باسقان کیشی دیک آفرینش)
5645 **Ḳararġan** (قَرارغان): (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "kararmış, siyahlaşmış". *Dört Dīvān'dan:*
Rūz-gārım hicr deştide ḳararġan ʻayb ėmes
Kim anın͡g müşkīn nesīmi dūd ėrür tofraġı kül
(روز کاریم هجر دشتیدا قرارغان عیب اَیماس/کیم آنینک مشکین نسیمی دود اَیرور توفراغی کول)
Eşkdin boldı ḳararġan külbe-yi vīrānım aḳ
Külbe-yi vīrān dėme kim dīde-yi giryānım aḳ[428]
(اشک دین بولدی قرارغان کلبهٔ ویرانیم آق/کلبهٔ ویران دَیمه کیم دیدهٔ کریانیم آق)
5646 **Ḳaranġu** (قَرَنغو)[429]: (/ḳ/ ve /r/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "karanlık". *Dört Dīvān'dan:*
Çıḳtı yārım gėce yol ʻazmın ḳılıb ol bagrı taş
Bes ʻacāyibdür ḳaranġu gėce çıḳmaḳlıḳ ḳuyaş

---

[423] Yazmalar: Ḳoraḳ/Ḳaraḳ. Bk. Ala ḳaraḳ// SG: Ḳaraġ "göz bebeği" (1054)// AŞ: Ḳaraġ/ḳ "göz bebeği; göz" (141b-142a)// DLT: Karak "göz; göz bebeği; gözün karası" (685)// Kzk.Tr: Qaraq "gözün karası; sevgi ifadesi, yavrum" (291)// Krgz.Tr: Karak "göz nurum" (404); Karek "göz bebeği; göz" (408)// Moğ-Les: Haraga(n)/Harā "görüş, görme, görüntü" (1438).

[424] SG: "kadınların yüzlerine taktıkları inci bağı; bitirme, tamamlama" (1148). Bk. NŞ (522, 525)// Dehhuda: "Ar. boyunduruğu ineğin boynuna bağlayacak ip; hayvanları çift bağlayacak ip".

[425] M1: 299a; TÜ: 165a. Bk. SG (1149).

[426] M1, TÜ: yok; ML: 233b; İH: 235b. Bk. BL (66b).

[427] Bk. AŞ (144b)// SG: Ḳara (1051). Bk. Ḳara// YUyg.Tr: Ḳara basmaḳ "sayıklamak" (221)// Trkm.Tr: Garabasma (228).

[428] vīrān| Yazmalar: ḫumār (خمار). Bk. NŞ (318, 319), NŞ-Özb (G.319), Külliyat-Yazma-TB (201).

[429] Bk. SG (1055)// AŞ: Ḳaran͡gġu (144a)// DLT: Karan͡gġu/Karan͡gku (685)// CC: Karanggu/Karanggı (89)// Krgz.Tr: Karanğğı (406)// Özb.Tr: Qaranğı (136)// YUyg.Tr: Ḳaran͡gġu (222)// Moğ-Les: Haranggu/Harangguy "karalık; karanlık" (1442).

(چیقتی یاریم گیجه یول عزمین قیلیب اول باغری تاش/بس عجایب دور قرانغو گیجه چیقماق لیق قویاش)
Ḳaranġu çehde Yūsuf-sin yaruḳ gül-şen ara tañ̂ yoḳ
Bolurlar cilve-ger dāyim ḳamer aḳşam ḳuyaş gündüz
(قرنغو چه دا یوسف سین یاروق کلشن آرا تانک یوق/بولورلار جلوه کر دایم قمر آقشام قویاش کوندوز)
5647 **Ḳırmaġ** (قِرماغ): (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "kırmak, parçalamak, yırtmak; tırmalamak; kazımak; kırkmak, kırpmak, sıyırmak; öldürmek, yok etmek"[430]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Nā-dānnıñ̂ muvaḥḥiş herzeġa boġzın ḳırmaġı, işekniñ̂ cihetsiz ḳıçḳırmaġı. [ML.233b]
(نادان نینک موحّش هرزه غه بوغزین قِرماغی ایشاک نینک جهت سیز قیچقِرماغی)
5648 **Ḳaraltġu** (قَرالتغو)[431]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ sükûn ile). "tarlalarda konulan korkuluk".
5649 **Ḳaramtul** (قَرامتُوْل)[432]: (/ḳ/ üstün ile, /m/ sükûn ile, /t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "karamsı, siyahımtırak".
5650 **Ḳaramuḳ** (قَراموق)[433]: (/ḳ/ üstün ile, /m/ ötre ile). "tarlada buğday aralarında biten siyah bir tohum, karamuk; vişneye benzer kırmızı bir meyve; [vücutta siyah kabarcıklar çıkaran bir hastalık, karamuk hastalığı]".
5651 **Ḳaravul** (قَراوُل)[434]: (/ḳ/ üstün ile, /v/ ötre ile). "gözcü, bekçi; [soyları Türk olan] bir 'Arab boyunun adı".
5652 **Ḳaravunas** (قَراوُناس)[435]: (/ḳ/ üstün ile, /v/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "çokluk ve yiğitlikle tanınan bir Moğul boyunun adı". [M1.277b]
5653 **Ḳara yimiş** (قَرا يِميش): (/ḳ/ üstün ile, /y/ ve /m/ esre ile). "karayemiş, bir çeşit meyve".
5654 **Ḳarı yiligi** (قَری یِیلیکی)[436]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ esre ile, /g/ sükûn ile). "dirsek ve diz boğumu, dirsek ve diz eklemi; [kol iliği]". [TÜ.153b]
5655 **Ḳırḳ ayaḳ** (قِیرق آیاق)[437]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "kırkayak böceği". [İH.236a]
5656 **Ḳoraḳıñ̂ġa/Ḳaraġıñ̂ġa** (قُراقِیْنک غه-قَراغِیْنک غه)[438]: [**M2.274b**] (/ḳ/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "göz bebeğine; [gözüne; bakışına]; benine". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

430 Yazmalar: "yırtılmak". Bk. SG (1142), Ḳırmaḳ.

431 Yazmalar: Ḳaraltıġu (قَرالتِغو). (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ esre ile). Bk. SG (1055)// Krgz.Tr: Karaçkı (404)// Trkm.Tr: Garantga (229).

432 Bk. SG (1055), YUyg.Tr (222)// Trkm.Tr: Garamtıl (229)// Moğ-Les: Harabtur/Haravtar (1437).

433 Bk. SG (1055)// DLT: "buğday karamuğu" (685)// Kzk.Tr: Qaramıq "keçi yemişi, yaban mersini" (292)// Krgz.Tr: Karamık "karamuk; karamuk hastalığı" (405)// Trkm.Tr: Garamık "karamuk; su çiçeği, karamuk hastalığı" (229)// Derleme: Karamık "böğürtlen".

434 Bk. SG (1055-1056), Ḳaraḳul/Ḳaraġul// Kzk.Tr: Qaravıl "bir şeyi koruma, güvenliğini sağlama; güvenlik görevlisi, bekçi, nöbetçi" (293)// Krgz.Tr: Karool "bekçilik; karakol; nişangâh, arpacık" (411)// Mlk.Tr: Karavul "gözcü, bekçi" (244)// YUyg.Tr: Ḳarivul "karakol, nöbetçi" (224)// Moğ-Les: Hara- "bakmak, gözlemek; göetlemek, izlemek; incelemek" (1437); Haragul "karakol, gözcü, nöbetçi, bekçi, keşif kolu" (1439).

435 Yazmalar: Ḳaravnas (قَراوناس). (/ḳ/ üstün ile, /v/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). Bk. SG (1056), Vassaf (118: قراوناس), CT-Musevi (2909: قراؤناس).

436 Yazmalar: Ḳara bilegi (قَرا بِلَکی). (/ḳ/ üstün ile, /b/ esre ile, /g/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (45a). Bk. Aşuḳlu süñ̂gek/Aşuḳlu yilik// SG: Ḳara yilikli "dirsek ve diz boğumu, dirsek ve diz eklemi" (1056)// ŞT: Ḳarı yilik (T81b/15); Sağ/Sol ḳarı yilik (T81a/15; T81b/15).

437 M1: 276b; TÜ: 165a. Bk. SG (1149).

Dėdi ḫaḳan ki ey şem‘-i ferāġım
Ferāġ u şem‘ yoḳ rūşen ḳaraġım
(دَیدی خاقان که ای شمع فراغیم/فراغ و شمع یوق روشن قراغیم)

Seb‘a-yı Seyyāre'den:
Ey ḳaraġıñġġa sürme-yi mā-zāġ
Mā-ṭaġā merkebiñġġa ḳoymay daġ[439]
(ای قراغینک غه سرمۀ ما زاغ/ما طغی مرکبینک غه قویمای داغ)

Dört Dīvān'dan:
Köñgül müjgānıñġ üzre kirpigimde ḳaṭre ḳan dikdür
Bu yañġlıġ deşne yibtür tā esīr olmış firāḳıñġġa[440]
(کونکل مژکانینک اوزره کیرپیکیمدا قطره قان دیک دور/بو ینکلیغ دشنه یِب تور تا اسیراولمیش فراقینک غه)

5657 **Ḳars/Ḳarṣ** (قَرس-قَرص)[441]: (/ḳ/ üstün ile, /r/, /s/ ve /ṣ/ sükûn ile). "el çırpma, alkışlama". [ML.234a]

/ḳ/ Babı /z/ ile

5658 **Ḳız ḳardaş** (قِیز قارداش)[442]: (/ḳ/ esre ile, /z/ ve /r/ sükûn ile). "kız kardeş". *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Tutuban çün bu mihr ėyleb fāş
İki dünyāda anı ḳız ḳardaş
(توتوبان چون بو مهر اَیلاب فاش/ایکی دنیاده آنی قِز قارداش)

5659 **Ḳız** (قِیز)[443]: (/ḳ/ esre ile, /z/ sükûn ile). "bakire kız; [Rūm Tr: pahalı, değerli]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Göz aç ki ėrür havā-yı rūşen
Ḳızlarġa ėrür havā-yı gül-şen[444]
(کوز آچ که اَیرور هوای روشن/قزلارغه اَیرور هوای کلشن)

Ḳızlar bile oynayu talaşa
Ḳoy saġmaġın ėtgeli temāşā[445]
(قِیزلار بِیله اَوینایو تلاشا/قَوی ساغماغین اَیتکالی تماشا)

5660 **Ḳızalaḳ** (قِیزالاق)[446]: (/ḳ/ esre ile, /z/ medli elif ile). "lale, gelincik çiçeği; (**Ḳızlıḳ**) kızlık, bekâret, erdenlik; [Rūm Tr: pahalılık]".

---

438 Yazmalar: Ḳoraḳıñġġa. Bk. Ḳoraḳ/Ḳaraḳ/Ḳaraġ.

439 ḳaraġıñġ| Yazmalar: ḳoraḳıñġ (قُراقینک)// ḳoymay| Yazmalar: ḳoymaḳ (قویماق). Bk. AŞ (141b), SS (47, 271), SS-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (691).

440 kirpigim| Yazmalar: kiprigim (کیپریکیم)// dik| M2, ML, İH: yok// firāḳ| Yazmalar: ḳoraḳ (قُراق). Bk. BV (390, 538), BV-Özb (G.535), Divan-Yazma (491*2), Külliyat-Yazma-TB (365).

441 Bk. SG (1056)// DLT: Kars kars "alkış sesi" (689)// Krgz.Tr: Kars "çatırtı, keskin ses ve keskin vuruştan çıkan sesi yansıtır" (412)// Mlk.Tr: Kars "el çırpma, alkış, alkış sesi" (246)// Özb.Tr: Qarsäk "alkış" (132).

442 TÜ: 164b// Yazmalar: "bakire kız; bakire kız kardeş". Bk. SG (1153).

443 TÜ: 165a. Bk. SG (1153)// DLT: "pahalı; kız; cariye; gelin; bakire gelin; kadın" (717/718)// CC (104), Krgz.Tr (469): "kız; bakire"// Tarama: "pahalı, kıt, az bulunur; kıtlık, azlık, pahalılık" (139).

444 rūşen| Yazmalar: gül-şen (کلشن). Bk. LM (282, 2592), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

445 saġmaġın ėtgeli| Yazmalar: saḳġalı ḳılġalı (ساقغالی قیلغالی). Bk. AŞ (77b), SG (318), LM (282, 2592), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (662).

446 TÜ: 165b// Yazmalar: Ḳızlaḳ (قِزلاق). (/ḳ/ esre ile, /z/ sükûn ile). Bk. SG (1153), Derleme// Kzk.Tr: Qızğaldaq (342)// Özb.Tr.Alt: Qizğäldaq (323).

5661 **Ḳız oġlan** (قِيز اَوغلان)[447]: (/ḳ/ esre ile, elif üstün ile). "bakire kız çocuğu, kızoğlan çocuk".
5662 **Ḳız ḳuşı** (قِيز قوشى)[448]: (/ḳ/ ve /ş/ esre ile). "kumru büyüklüğünde, boynu sarı ve beyaz, kanatları sarı bir kuş; [Rūm Tr: yeşil ve başı sorguçlu bir kuş, kız kuşu]".

/ḳ/ Babı /ṭ/ ile

5663 **Ḳoṭas** (قُطاس)[449]: (/ḳ/ ötre ile, /s/ sükûn ile). "kuyruğu bayrak başına veya atın boynuna takılan bir deniz öküzü; başka bir görüşe göre Ḫaṭā ile Hindūstān dağları arasında bulunan bir öküzdür".
5664 **Ḳoṭan/Ḳuṭan** (قُطان)[450]: (/ḳ/ ötre ile, /ṭ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "pelikan, kaşıkçı kuşu, saka kuşu, kutan". [M1.278a]
5665 **Ḳon̂grat u Ḳıyat** (قَونكرات و قِيات)[451]: (/ḳ/ üstün ile, ikinci /ḳ/ esre ile, /t/'ler sükûn ile). "Cıġatay ulusunda soyları eski han oğullarına dayanan iki boy". [**M2.275a**] *Dört Dīvān'dan:*

Min tileb ḥüsn velī şāh tileb aṣl u neseb
Man̂ga Lūlī bile Hindū an̂ga Ḳon̂grat u Ḳıyat[452]

(مين تيلاب حسن ولى شاه تيلاب اصل و نسب/منكا لولى بيله هندو اَنكا قونكرات و قِيات)

/ḳ/ Babı /ġ/ ile [ML.234b, İH.236b]

5666 **Ḳaġanaḳ** (قَغَنَق)[453]: (/ḳ/, /ġ/ ve /n/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "yeni doğurmuş bir sağmal hayvandan ilk günde alınıp peynir yapılan koyu, sarımtırak süt. Bu süt ağızdan farklıdır".

/ḳ/ Babı /f/ ile

5667 **Ḳafcur** (قَفجور)[454]: (/ḳ/ üstün ile, /f/ sükûn ile, /c/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [M1.278b] "vergi, haraç".

/ḳ/ Babı /l/ ile

---

447 TÜ: 165b. Bk. SG (1153).

448 TÜ: 166a. Bk. SG (1153)// DLT: Kız kuş "bir kuş" (718).

449 Yazmalar: Ḳosṭas (قُسطاس). Bk. SG (1122), BR-TDK (475)// DLT: Kotuz "yabani öküz" (732)// Krgz.Tr: Qodas "Tibet öküzü, yak" (310)// YUyg.Tr: Ḳotaz "yak" (245)// Trkm.Tr: Gotaz "ponpon, hotoz" (283)// Derleme: Hotaz "hotoz"; Kotaz "yaban mandası; püskül".

450 Bk. AŞ (155a), SG (1101/1122), Ḳutan// Kzk.Tr: Ḳutan (340)// Kzk.Tr: Kıtan/Kutan "balıkçıl" (463/527)// Trkm.Tr: Gotan (283)// Moğ-Les: Hotan (1500).

451 M1, M2, ML, İH: Ḳaġrat u Ḳıyat; TÜ: Ḳaġrat u Ḳaġat (قَغرات و قَغات). (/ḳ/'ler üstün ile, /t/'ler sükûn ile). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (149a)// SG: Ḳonġrat/Ḳon̂grat (1133); Ḳıyat (1167).

452 an̂ga| Yazmalar: bile (بيله)// Ḳon̂grat u Ḳıyat| M1, M2, ML, İH: Ḳaġrat u Ḳıyat; TÜ: Ḳaġrat u Ḳaġat (قَغرات و قَغات). Bk. AŞ (149b), SG (1167), NŞ (73, 73), NŞ-Özb (G.73), Külliyat-Yazma-TB (159).

453 Yazmalar: Ḳafan̂g (قَفَنك). (/ḳ/ ve /f/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile) "ağız yapılan koyu süt". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (45b)// SG (1064): Ḳaġanek (قَغَنَك)// Kzk.Tr: Qaġanaq "hayvan yavrusunun ana karnındayken içinde bulunduğu ince zar; ince nesne" (269)// Krgz.Tr: Kakanak "zar; yeni doğan hayvan yavrusunun vücudunu örten ince zar" (385)// Mlk.Tr: Kaganak "yeni doğmuş hayvan yavrusu; döl yatağı sıvısı" (236)// Özb.Tr.İzahlı: Qäğänaq/Qäqänaq "koyunun ağız sütünden pişirilen yemek" (II/567/566).

454 SG: Ḳabçur/Ḳafçur (1031/1065)// Derleme: Kapçur/Kapcur "hayvan vergisi"// Moğ-Les: Habçi- "kapmak, sıkmak, sıkıştırmak, kısmak; baskı yapmak, zorlamak" (1380); Habçigur/Havçūr "kapılmış veya kıstırılmış şey; kıskaç, zımba; baskı, basınç" (1381); Ġubçi- "vergi toplamak; zorla vergi almak; ücretsiz iş yüklemek" (579); Ġobçiġur/Ġovçūr/Ġubçiġur/Ġuvçūr/Hubçiġur "vergi, haraç" (569/579/1506).

5668 **Ḳaltaban** (قَلتَبان)[455]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ üstün ile, /b/ medli elif ile). "pezevenk, deyyus, kaltaban". Şeyẖ [Sa'dī] şöyle der:
Ḫor ez kūh yek rūz ser-ber-ne-zed
Ki ān ḳaltaban ḥalḳa ber der ne-zed [TÜ.154a]
(خور از کوه یک روز سر بر نزد/که آن قلتبان حقله بر در نزد)
5669 **Ḳalmaḳ** (قَلماق)[456]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "[Ḫaṭā, Ḫotan ve] Ḳıfçaḳ çölünün kuzeyinde yaşayan bir Moğul boyunun adı; [**Ḳalmaḳī**][457] çelik katmanlar üst üste dikilerek yapılan bir tür savaş giysisi".
5670 **Ḳılıc** (قِلِج)[458]: (/l/ esre ile, /c/ sükûn ile). "kılıç; bir Türk boyunun adı". [**M2.275b**]
5671 **Ḳalmaş** (قَلماش): (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "boş söz, saçma sapan konuşma"[459]. *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī ṭa'n eger ḳılmış siniñ 'aşḳıñnı şeyẖ
Öz işiñ meşġūlı bol baḳma anıñ ḳalmaşıġa
(ای نوایی طعن اکر قیلمش سینینک عشقینکنی شیخ/اوز ایشینک مشغولی بول باقمه آنینک قلماشیغه)
5672 **Ḳalḳan** (قَلقان-قالقان)[460]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "kalkan, savaşçıların kullandığı korunmalık". *Dört Dīvān'dan:*
Fürḳatıñ āşūbıdın ister köñgül ḳoymaḳ tögen
Kimse andaḳ kim yara men'iġa ḳalḳan istegey[461]
(فرقتینک آشوبیدین ایستار کونکل قویماق توکن/کیمسا آنداق کیم یرا منعیغه قلقان ایستاکای)
5673 **Ḳaltaman** (قَلتَمان)[462]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "yağmacı, çapulcu, baş kaldıran".
5674 **Ḳalavuz** (قَلاوُوز)[463]: (/ḳ/ üstün ile, /v/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "gözcü, bekçi"; /ḳ/ ötre ile (**Ḳulavuz**)(قُولاوُوز)[464] "yol gösteren, kılavuz; tahıl tanelerinin başağın ucundan dışarı çıkması".
5675 **Ḳallāş** (قَلّاش)[465]: (/ḳ/ üstün ile). "utanmaz, namussuz, kalleş; gayretsiz, hamiyetsiz, işsiz, baldırı çıplak; yoksul, batkın". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Rāciḥ ėter 'aşḳ otıdın çāşnī

---

455 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1071/1435), BR-Muin (1537), Ḳaltaman.
456 Bk. SG (1072), ŞT (T74b/16)// YUyg.Tr: "Kalmuk" (218).
457 Bk. SG (1072), BR-Muin (759-760: Ḫaftan maddesi)// TB (136, H232a/8), Arat-Babür (428, Yıl.925/H232a): ḳ. cėbe "zırhlı bir giysi".
458 TÜ: yok// FV: Ḳılıc "kılıç" (690)// DLT: Kılıç "kılıç; erkek adı" (711)// CC (102), Krgz.Tr (452), YUyg.Tr (234): Kılıç "kılıç".
459 Yazmalar: "boş konuşan, saçma sapan konuşan". HA kaynaklı anlam olmalıdır (46a). Bk. Ḳalmaş.
460 Bk. SG (1072), CC (87), Krgz.Tr (391), YUyg.Tr (217)// DLT: Kalkan/Kalkañ (680)// Moğ-Les: Halha/Halhabçi "kalkan, siper, koruyucu, perde; koruma, saklama" (1422).
461 yara men'i| Yazmalar: birev def'i (بیراو دفعی). Bk. NŞ (625, 628), NŞ-Özb (G.627), Külliyat-Yazma-TB (255).
462 İH: 237a; M1, TÜ: yok. Bk. Ḳaltaman, Ḳaltaban// Trkm.Tr: Galtaman "yağmacı, çapulcu, eşkiya" (221).
463 BR-muin: "Tr. orduyu korumak amacıayla ordunun dışarısında bulunan atlı birlik" (1537)// Mlk.Tr: Kalavur "gözcü, gözetleyici, karakol" (237).
464 M1: 287b; M2: 284a; ML: 242b; İH: 244b; TÜ: 159a. Bk. SG (1127)// DLT: Kulabuz/Kulavuz "kılavuz" (745/746)// Tatar.Tr: Ḳulavız "kılavuz" (176).
465 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BR-TDK (419), SG (1435)// Derleme: Kalleş "tembel; ters insan".

Ėl şehiġa ‘āşıḳ-ı ḳallāşnı[466]

(راجح اَیتار عشق اوتیدین چاشنی/اَیل شهی غه عاشق قلّاشنی)

5676 **Ḳulḳul** (قُلقُل)[467]: (/ḳ/'ler ötre ile). "sürahinin boğazından çıkan içki sesi". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

[Deyr pīri birle mey içseñ Nevāyī asra dem]

Bolsa fehm ibrīḳ ünidin ger-çi ḳulḳul lā-te-ḳul[468] [İH.237a]

(بولسه فهم ابریق اونیدین کرچه قلقل لا تقل)

5677 **Ḳırpmaḳ** (قِرپماق)[469]: (/ḳ/ esre ile, /r/ ve /p/ sükûn ile). "göz kırpmak, kıpmak". [M1.279a]

5678 **Ḳılıcıñız** (قِیلیجِیْنکیز)[470]: (/ḳ/, /l/ ve /c/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "kılıcınız". *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Ḳılıcıñız uşaldı mu āḫır

Ėlkiñiz taşġa ḳaldı mu āḫır [ML.235a]

(قیلیجینکیز اوشالدی مو آخر/اَیلکینکیز تاشغه قالدی مو آخر)

/ḳ/ Babı /m/ ile

5679 **Ḳomḳaḳ/Ḳamġaḳ** (قُمقاق-قَمغاق)[471]: (/ḳ/ ötre ile, /m/ sükûn ile, /ḳ/ medli elif ile). "yavşana benzer bir ot". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan[472]:*

Ağırlıḳ veznidindür seyldin ġamsız Herā tağı

Yiñgillik farṭıdın ber-bād ėrür ḳamġaḳ yafrağı[473] [**M2.276a**]

(آغِرلیق وزنیدین دور سیل دین غم سیز هری تاغی/یِنکیل لیک فرطیدین برباد اَیرور قمغاق یافراغی)

5680 **Ḳuma** (قُما): (/ḳ/ ötre ile). "kuma, odalık". *Ḥabībü's-Siyer'den:*

Ögetey Ḳaan çehār ḫatun-ı mu‘teber ve şeṣt ḳuma dāşt[474]

(اوکتای قاآن چهار خاتون معتبر و شصت قما داشت)

/ḳ/ Babı /n/ ile

5681 **Ḳanat** (قَنات): (/ḳ/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "kuş kanadı; çadırın eteği; alaçık çadırı; (**Ḳanāt**) [Ar. mızrak; kasap çengeli, et çengeli.] Padişahın kesimevi sorumlusuna da ṣāḥib-cem‘-i ḳanāt denir"[475]. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in

---

466 ḳallāşnı| Yazmalar: ḳallāşını (قلّاشینی). Bk. HE (263, XXXVII/46), HE-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (443).

467 Bk. BR-Muin (1539), SG (1435)// Derleme: Kulkulu/Kulkullu "sürahi".

468 te-ḳul| Yazmalar: ye-ḳul (یقل). Bk. NŞ (365, 366), NŞ-Özb (G.366), Külliyat-Yazma-TB (209).

469 M1, M2, TÜ: Ḳılpımek (قِلپماک). (/ḳ/ esre ile, /l/ sükûn ile, /p/ esre ile); ML, İH: Ḳılpımaḳ// Trkm.Tr: Gırp- (263).

470 M1: 297a; M2: 293a; TÜ: yok.

471 Yazmalar: Ḳomḳaḳ// SG: Ḳamġaḳ (1074)// DLT: Ḳamġaḳ "hasır otu" (681)// Krgz.Tr: kamğak "ruta graveolens (sedef otu)" (394)// YUyg.Tr: Ḳamġaḳ "deve dikeni" (218)// Derleme: Kamgak "kamga, yonga, ağaç kırıntısı"// Moğ-Les: Hamhag "kırıntı; pelin otu türü; ada çayı" (1429).

472 Yazmalar, SG (1074): *Dört Dīvān'dan.*

473 Yiñgillik| M1, M2, ML, İH: Yüñgillik// Herā| MK, Külliyat-Yazma-TB: Ḥırā// ḳamġaḳ yafrağı| Yazmalar: ḳomḳaḳ tofrağı (قُمقاق توفراغی). Bk. MK (252, 73b/8), MK-Özb (Tenbih.18), MK-Amire (139), Külliyat-Yazma-TB (1490).

474 ḫatun| Yazmalar: ḫˇatun (خواتون).

475 Yazmalar: SG'deki meslaḫ (مسلخ) "kesimevi" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (46a), selīḥ (سلیح) "silah" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1078-1079)// DLT (682), YUyg.Tr (219): Ḳanat "kanat"// Kzk.Tr:

savaşında şöyle der:
Tutub ẖandeḳ ikki sipeh devrini
Ḳanat ėyle kim bār-geh devrini
(توتوب خندق ايكّى سپه دورينى/قنات اَيله كيم باركه دورينى)
5682 **Ḳanāra** (قَناره)[476]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /r/ üstün ile). "et asmağa yarayan uzun demir, kasap çengeli".
5683 **Ḳancuḳa/Ḳancuġa** (قَنجوقه-قَنجوغه)[477]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ ötre ile, /ḳ/ üstün ile). "terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma".
5684 **Ḳandaġay** (قَندَغاى)[478]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /d/ üstün ile). "kömüşten daha büyük bir tür ceylan".
5685 **Ḳınḳırav/Ḳanḳırav** (قِنقِراو-قَنقِراو)[479]: (/ḳ/ esre ile, /n/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "büyük çıngırak".
5686 **Ḳandhār** (قَندهار)[480]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "Türkistān veya Hindūstān'da bir kentin adı". [İH.237b]
5687 **Ḳunduz** (قُندوز-قُوندوز)[481]: (/ḳ/ ötre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). "kunduz, derisi değerli olan ve taşağı ilaçlarda kullanılan su köpeği; Bedaẖşān memleketinde bir kalenin adı". [M1.279b] *Dört Dīvān'dan:*
Savuġ ahımdın olsañ bī-taḥammül gözge gėltür yüz
Ki anda eblaḳ ėtmiş-min müretteb tėgresi ḳunduz [ML.235b]
(ساووغ آهيم دين اولسانک بى تحمّل كوزكا كَيلتور يوز/كه آندا اَبلق اَيتميش مين مرتّب تيكراسى قوندوز)
5688 **Ḳonuḳ/Ḳonaḳ** (قُنُق-قَوناق)[482]: (/ḳ/ ve /n/ ötre ile, diğer /ḳ/ üstün ile, /n/ medli elif ile). "konuk, misafir; bir tür darı, karaca darısı". Mollā-yı Rūm'dan:
Āmedīm ey şāh mā ber tū ḳonuḳ [**M2.276b**]
Ey tū sükkān-ı semāvāt-ı ufuḳ[483]

Qanat "kanat; çadırın on iki kanadından her biri" (284)// Krgz.Tr: Kanat "kanat; obanın kafesine gerilen bez" (396)// Moğ-Les: Hana(n) "çadırın kafesli duvarının bir bölümü; binaların iç duvarına dösenen tahta çıta; duvar" (1430).

476 Bk. SG (1079), Dehhuda, Tarama (124), Derleme.

477 ML: Ḳancuġa; M1, M2, İH, TÜ: Ḳancuḳa. HA kaynaklı biçim olmalıdır (46a)// SG: Ḳancuġa (1079)// Tarama: Ḳancuḳa/Ḳancuġa (124)// Krgz.Tr: Kancığa "eyerin terkisi" (396)// YUyg.Tr: Ġancuġa (140)// Moğ-Les: Ġancuġa(n) (557).

478 Yazmalar: Ḳanduġay (قَندُغاى). (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /d/ ötre ile). Bk. SG (1079)// Mlk.Tr: "teke; dişi bizon" (241)// Moğ-Les: Handaġay "bir tür iri geyik" (1431).

479 Yazmalar: Ḳınḳırav// SG: Ḳanḳarav (1080)// DLT: Koñgra- "(ses) kalınlaşmak"; Koñgragu "zil, çıngırak" (728)// CC: Kongrov "çıngırak, zil, küçük çan" (114)// Krgz.Tr: Konğguroo "çan, zil" (483)// Tatar.Tr: Kıñġġırav "çan, zil, büyük çıngırak" (166)// YUyg.Tr: Ḳoñġġuraḳ "zil" (243)// Derleme: Kongrak/Kongurak/Tongurak/Tongura "hayvanların boyunlarına takılan küçük çan, çıngırak"// Moğ-Les: Hangginur "çıngırak, çan, zil"; Hanggir/Hangir "çıngırak sesi" (1433); Honghu/Honh "çan, zil" (1486).

480 M1, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (424).

481 Bk. SG (1133), DLT (746), Krgz.Tr (521), YUyg.Tr (248).

482 Tekrarı| M1: 291a; M2: 287a; ML: 245a; İH: 247b; TÜ: 160b// SG: Ḳonaḳ/ġ (1132)// DLT: Konak/Koyak "akdarı" (727/733)// Krgz.Tr: Konok "konuk; bir çeşit darı" (483-484)// Moğ-Les: Honug/Honog "konak; darı" (1487).

483 Ber tū| Mesnevi: īn-cā// sükkān-ı semāvāt| Mesnevi: mihmān-dār-ı sükkān.

(آمديم ای شاه ما بر تو قُنُق/ای تو سکّان سموات افق)

5689 **Ḳonġrat/Ḳoñrat/Ḳonḳrat** (قَونغرات-قَونكرات-قُنقرات)[484]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "çok güçlü ve soylu bir Türk boyunun adı". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Ḳıyat neseblıḳ müte'ayyinler ve Ḳoñrat ḥaseblıḳ mütemekkinler[485].

(قيات نسبت ليق متعيّن لار و قونكرات حسب ليق متمكّن لار)

5690 **Ḳonḳul** (قُنقُل)[486]: (/ḳ/'ler ötre ile, /n/ sükûn ile). "bir Türk boyunun adı; bir yer adı. Ḳonḳulı ona mensuptur".

5691 **Saġınc** (ساغينج)[487]: (/ġ/ esre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "düşünce; hayal, tasavvur, tasarı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kāfir ü mü'min sarı ḳılsañ saġınc

Ni añga ye's ü ni munıñ köñgli tınc[488]

(كافر و مومن سارى قيلسانک ساغينج/نِی اَنكا يأس و نِی مونينک كونكلی تينج)

/ḳ/ Babı /v/ ile

5692 **Ḳopuz** (قَوْپوز)[489]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /z/ sükûn ile). "kemençe; [kopuz]". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā mey tola kim 'arbede ister köñglüm

Ey ḳalender çala başla ökürür kökte ḳopuz[490]

(ساقيا می تَولا كيم عربده ايستار كَونكلوم/ای قلندر چالا باشلا اَوكورور كوكته قَوپوز)

Hicrdin öldi Nevāyī sāḳiyā tut cām-ı mey

Ey muġannī sin nevā āhengide ḳopsa ḳopuz

(هجردين اولدی نوايی ساقيا توت جام می/ای مغنّی سين نوا آهنكی دا قوپسه قوپوز)

[Maḫzen-i] Mīr Ḥaydar'dan:

Türk sürūdını tüzük birle tüz

Yaḫşı ayalġu bile kökle ḳopuz[491] [TÜ.154b]

(تُرک سرودينی تُوزوک بيرله تُوز/يخشی اَيالغو بيله كَوكلا قَوپوز)

5693 **Ḳobaḳ** (قَوْباق)[492]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /b/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile).

---

484 Yazmalar: Ḳonḳrat/Ḳuñrat (قُنقرات-قُونكرات). (/ḳ/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile)// Tekrarı| M1.291a, M2.287b, TÜ.160b: Ḳonġrat/Ḳoñrat/Ḳonḳrat// AŞ (156b): Ḳoñrat// SG: Ḳonġrat/Ḳoñrat (1133).

485 Ḳoñrat| Yazmalar: Ḳonḳrat (قُنقرات); Tekrarı| Ḳoñrat// ḥaseblıḳ| Tekrarı: ḥaseblik (حسب ليک). Bk. AŞ (156b), Külliyat-Yazma2 (758).

486 TÜ: yok. Bk. FV (690), Ḳanḳlı/Ḳañlı// Azb.Tr (Tebriz): Qonqa "at arabası".

487 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ḳanıc (قَنيج). (/ḳ/ üstün ile, /n/ esre ile, /c/ sükûn ile) "eğilim, istek". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (65b). Bk. AŞ (123a), SG (895)// DLT: Sakınç "keder, gam, kaygı" (800)// CC: Sagınç "düşünce" (158)// Krgz.Tr: Sağınıç "özlem, hasret" (629)// Trkm.Tr: Sagınç "duraksama, tereddüt" (553).

488 saġınc| Yazmalar: ḳanıc (قَنيج)// munıñ| M2: munuñ; ML, İH: munın. Bk. Tınc, Saġınc, AŞ (123a), SG (895), HE (141, XXII/98).

489 SG: Ḳobuz "ağızla çalınan ünlü bir saz; kemençe" (1097)// DLT: "ut, kopuz" (729)// Kzk.Tr: Qobız "kopuz" (310)// Mlk.Tr: Kobuz "akordeon; müzik aleti, çalgı aleti" (267)// Trkm.Tr: Gopuz "ağız mızıkası" (279)// Moğ-Les: Hugur/Huur "yayla çalınan telli müzik aleti; dört yaylı bir çalgı aleti" (1515).

490 kökte| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. AŞ (168b), SG (269/1097), GS (185, 226), GS-Özb (G.217), Külliyat-Yazma-TB (52).

491 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. AŞ (168a), SG (1198), ME (117/21b, 601).

"Türkistān'da bir vilayet adı. Çengiz Ḫan, ülkesini dört oğlu arasında paylaştırırken, iyi atlarıyla ünlü olan bu vilayet, Ögetey Ḳaan'ın payına düşmüştür". [İH.238a]

5694 **Ḳolda** (قَوْلدا): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "elinden tut, yardım et". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳolda ey Ḫıżr-ı rehim ḫasta Nevāyī ḳolını
Kim bu yol pūyesidin bağrı anıng̑ taldı yana[493]
(قولدا ای خضر رهیم خسته نوایی قولینی/کیم بو یول پویه سیدین باغری آنینک تالدی ینه)

Zūr-ı bāzū kişige dehr çü ḳoymas cāvīd
Sa'y ėtib ḳolda birevni çü yiter imdi ḳolung̑[494]
(زور بازو کیشیکا دهر چو قویماس جاوید/سعی اَیتیب قولدا بیراونی چو یتار ایمدی قولونک)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Ol zamān luṭf birle ḳolda ḳolum
Dağı öz cānibing̑ga yolda yolum [M1.280a, ML.236a, İH.237b]
(اول زمان لطف بیرله قولدا قولوم/داغی اوز جانبینک غه یولدا یولوم)

5695 **Ḳopmaḳ** (قَوْپماق)[495]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "ayağa kalkmak". Dört Dīvān'dan[496]:

Ża'fdın külbemde ḳopmaḳ istesem ėyler meded
'Ankebūtī rişte asḳan bolsa her dīvārda[497] [İH.238a]
(ضعف دین کلبم دا قوپماق ایستاسام اَیلار مدد/عنکبوتی رشته آسقان بولسه هر دیواردا)

Faḳr yolında Nevāyī ėylegil baştın ḳadem
Kim bo yol ḳaṭ'ıda baş ḳoymaḳ durur ḳoymaḳ ayaġ[498]
(فقر یولیندا نوایی اَیلاکیل باشتین قدم/کیم بو یول قطعیدا باش قویماق دورور قویماق اَیاغ)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Niçe dėdim yirim ėmes bu mekān
Tüşgeli ḳoymaḳ olmadı imkān[499]
(نیچه دیدیم یِریم اَیماس بو مکان/توشکالی قویماق اولمادی امکان)

5696 **Ḳopurmaḳ** (قَوْپورماق)[500]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yerinden kaldırmak".

5697 **Ḳopsamaḳ** (قَوْپساماق)[501]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /p/ sükûn ile, /s/ medli elif ile).

---

[492] Yazmalar: Ḳoyaḳ (قَوْیاق). (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). Bk. SG (1096), CT-Musevi (2912), Vassaf (50).

[493] Bu beyit| M1: yok// ḳolını| Külliyat-Yazma2 (122), GS (413, 559): ḳulnı// yana| M2: yine; ML, İH: besī. Bk. SG (590), GS-Özb (G.542), Külliyat-Yazma-TB (108), Divan-Yazma (497*2).

[494] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// ḳolung̑| M1: ḳolıng̑ (قولینک). Bk. SG (1124), GS (288, 377), GS-Özb (G.363), Külliyat-Yazma-TB (78).

[495] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. AŞ (151b), SG (1094), DLT (728), CC (114), Krgz.Tr (486), YUyg.Tr (243).

[496] Yazmalar: Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayġara'dan.

[497] dīvārda| Yazmalar: dīvārġa (دیوارغه). Bk. SG (134), BV (395, 545), BV-Özb (G.542).

[498] Bu beyit| M1: 286b; M2: 283b; ML, İH, TÜ: yok// durur ḳoymaḳ ayaġ| Yazmalar: turur ḳopmaḳ ayaḳ (تورور قوپماق اَیاق). Bk. GS (242, 309), GS-Özb (G.298), Külliyat-Yazma2 (80).

[499] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 247b; İH: 249a// ḳoymaḳ| Yazmalar: ḳopmaḳ (قوپماق). Bk. SS (427, 4756), SS-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (783).

[500] Bk. DLT (729)// AŞ (151b), SG (1095): Ḳoparmaḳ.

[501] Bk. SG (1095)// DLT: Kopza- "kopuz çalmak"; Kopsal-/Kopzal- "kopuz vb. çalınmak" (729)// CC: "ilahiler söylemek" (114).

[**M2.277a**] "gürültü ile saz çalmak". [ML.235b]

5698 **Ḳoba** (قَوبا)[502]: (/ḳ/ üstün ile, /b/ medli elif ile). "kaba, kalın, kabarık; /ḳ/ ötre ile (**Ḳuba**) Derbend [ile Şabran] arasında bir yerin adı"; "Ḳalmaḳī dilinde: zırh, savaş giysisi"[503]. [ML.236a]

5699 **Ḳoba ḳuşluḳ** (قَوبا قُوشلوق)[504]: (/ḳ/ üstün ile, /ş/ sükûn ile). "kaba kuşluk".

5700 **Ḳobġa/Ḳopḳa** (قَوبغه-قَوپقه)[505]: (/ḳ/ üstün ile, /b/ ve /p/ sükûn ile). "su kovası; kova burcu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳopḳa suyı āb-ı zindegānī
Ol su bile tāze ḥūt cānı

(قوپقه سويى آب زنده كانى/اول سو بيله تازه حوت جانى)

Sedd-i Sikenderī'den:

Yolı üstide ḳopḳa kim su saçıb
Saçar vaḳtı su yoḳ ki incü saçıb[506]

(يولى اوستيدا قوپقه كيم سو ساچيب/ساچار وقتى سو يوق كه اينجو ساچيب)

5701 **Ḳopa** (قَوْپا)[507]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ medli elif ile). "kalka; kalkarak". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Urar ėrdi ḥiṣār devride gām
Yıḳıla ḳopa tutmayın ārām

(اورار اَيردى حصار دوريدا كام/ييقيلا قوپا توتماىين آرام)

5702 **Ḳozġama** (قَوزغاما): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "ayağa kaldırma".

5703 **Ḳuşmaḳta** (قُوشماقتا)[508]: (/ḳ/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "kucaklamakta, kucaklarken; [(**Ḳoşmaḳta**)[509] koşmakta, katmakta, eklemekte, birleştirmekte; ağıt yakmakta, ağıt yakarken]". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gehī ḳoşmaḳta maẓlūmum dėb anı
Esīr ü zār u maḥrūmum dėb anı[510]

---

[502] Bk. SG (1096)// Mlk.Tr: Kopa "kuru otun arabadan kenara taşan kısımları" (269)// YUyg.Tr: Ḳopal "kaba" (243).

[503] Bk. SG (1096), NS (187b)// DLT-Yazma: Kübe yarık "demirden zırh" (540)// CC: Kübe "örme zırh" (126)// Krgz.Tr: Kübö (533)// Mlk.Tr: Kübe (286)// Moğ-Les: Huba "kaba, kürk giysi" (1501); Köge/Höö "zincirden zırh, zırh zinciri" (760).

[504] Yazmalar: Ḳoyatluḳ (قَوياتلوق). (/ḳ/ üstün ile, /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47a). Bk. SG (1096).

[505] M1, M2, TÜ: Ḳubulġa (قُوبُولغه). (/ḳ/ ötre ile, /b/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47a)// Tekrarı| M1.291b, M2.287b, ML.245b, İH.248a, TÜ.161a: Ḳopḳa// AŞ (151a), SG (1096): Ḳobġa// DLT: Kova (732)// Moğ-Les: Hobuga/Hovoo/Hobugu (1465).

[506] Bu beyit| M1, TÜ: yok// ki| M2, İH: kim. Bk. Sİ (65, 275), Sİ-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (795).

[507] ML: 235b.

[508] Bk. Kzk.Tr (341), Tarama (142), Ḳucmaḳ.

[509] Bk. SG (1117)// DLT: "yanına katmak; nazmetmek" (731)// Krgz.Tr: "katmak, eklemek, birleştirmek; şiir söyleyerek ağıt yakmak" (491)// YUyg.Tr: "katmak, eklemek, birleştirmek; bestelemek, yazmak" (245)// Moğ-Les: Holi- "katmak, karıştırmak" (1479); Holbu- "katmak, birleştirmek" (1477).

[510] ḳoşmaḳta| Yazmalar: ḳuşmaḳta (قُوشماقتا)// maẓlūmum| M2, ML, İH: maẓlūmım// Esīr ü zār u| M1, M2, TÜ: Esīr-i zār-ı; ML: Esīr ü zār-ı// maḥrūmum| M2, ML, İH: maḥrūmım. Bk. SG (1117-1118), FŞ (465, L/86), FŞ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (593).

(كهى قوشماقتا مظلومم دَيب آنى/اسير و زار و محرومم دَيب آنى)

5704 **Ḳocalduḳca** (قَوجالدوقجا): (/ḳ/ üstün ile, /c/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “kocadıkça, kocaldıkça, yaşlandıkça”. *Dört Dīvān'dan:*

Aḳardıḳca saḳal artar ḳara gözlülere meylim
Minim bu pīr olan kön̂glüm ḳocalduḳca cevān ister[511]

(آقاردِقجا سقال آرتار قَرا گوزلولره مَيليم/مينيم بو پير اولان كونكلوم قوجلدوقجا جَوان ايستر)

5705 **Ḳol sala** (قَول سالا)[512]: (/ḳ/ üstün ile, /s/ medli elif ile). “oynayarak, dans ederek”.

5706 **Ḳorḳutma** (قَورقوتما): (/ḳ/ üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “korkutma!”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳorḳutma mini tamuġdın ey zāhid-i yaẖ
Cennet man̂ga bolġusı dėben urma zenaẖ [M1.280b]

(قورقوتمه مينى تاموغ دين اى زاهد يخ/جنّت منكا بولغوسى دَيبان اورمه زنخ)

5707 **Ḳorıya** (قَورِيا)[513]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ esre ile). “kamış ve hasırdan yapılmış ev; kamış duvarla çevrilmiş alan”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Öy içre kilim ornıda būriyā
Gėlib bāġ u bostān bozuḳ ḳorıya
Yana ḳorıyasını ney-best ėtib
Ni ayrılġanın barça peyvest ėtib[514] [TÜ.155a]

(اَوى ايچره كليم اورنيدا بوريا/گيليب باغ و بستان بوزوق قوريا
يانا قورياسينى نى بست اَيتيب/نِى آيريلغانين بارچه پيوست اَيتيب)

Luṭfī'den[515]:

Ḫırāmān ḳorıyadın çıḳmadın̂ ah
Yaşunmış-sin ḳamış içre şeker dik[516] [İH.238b]

(خرامان قوريادين چيقمادينک آه/ياشونميش سين قاميش ايچرا شكر ديک)

Dört Dīvān'dan:

Gözge tā girdi ḫayālın̂ savuġ ahım vehmidin
Baġlamış-min ḳorıya her sarı müjgāndın an̂ga[517]

(كوزكا تا كيردى خيالينک ساووغ آهيم وهميدين/باغلاميش مين قوريا هر سارى مژكاندين اَنكا)

5708 **Ḳoldı** (قَولدى)[518]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “istedi, diledi”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün ḥamd u s̱enā işi bu boldı

---

[511] Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.

[512] Tarama: Ḳol sal- “el sallamak” (142).

[513] Yazmalar: Ḳurıya (قُورِيا). (/ḳ/ ötre ile, /r/ esre ile). SG'de madde anlamı olarak verilen dīvār-ı ney-best (ديوار نى بست) “kamış duvarla çevrilmiş alan” tamlaması, yanlışlıkla, dīvār-ı pest (ديوار پست) “alçak duvar” biçiminde verilmiştir// AŞ: Ḳorya “korı (korunmuş yer)”; Ḳora “çalıdan yapılan duvar. Ḳırım'da hâlâ kullanılmaktadır” (152b)// SG: Ḳorya “kamış duvarla çevrilmiş alan” (1114)// BL: Ḳorya “kamışla yapılmış ev” (69b)// Kzk.Tr (319), YUyg.Tr (243): Ḳora “ağıl, ahır; avlu”// Moğ-Les: Horiya(n) “avlu, iç bahçe; kışla, kamp; konak, durak” (1492).

[514] Gėlib| Yazmalar: Gėtib (گيتيب)// ney-best| Yazmalar: peyvest (پيوست)// barça peyvest| Yazmalar: barçanı pest (بارچه نى پست). Bk. AŞ (153a), BL (69b), SG (1114), Sİ (144, 1435), Sİ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (820).

[515] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*

[516] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (106/419a, 136).

[517] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (1114), GS (35, 11).

[518] M1, TÜ: yok// M2: “özür diledi”. AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (155a). Bk. SG (1123).

Kim ʻaḳl-ı kül anda ʻöẕr ḳoldı

(چون حمد و ثنا ایشی بو بولدی/کیم عقل کل آنداعذر قولدی)

5709 **Ḳoptı** (قَوْپتی)[519]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /t/ esre ile). "ayağa kalktı, fırladı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Sitem-keş Bānū allında yir öpti

Ḳolın Şāpūr tuttı tā ki ḳoptı

(ستم کش بانو آلیندا یِر اوپتی/قولین شاپور توتتی تا که قوپتی)

Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʻān'dan:

Ḳoptı vu dėdi sürükni gėltürüñg

Ḳoynı çopan cānibiġa yitgürüñg[520]

(قوپتی و دَیدی سوروک نی گیلتورونک/قوینی چوپان جانبی غه یِتکورورنک)

5710 **Ḳopḳay** (قَوپقای)[521]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "ayağa kalkacak".

5711 **Ḳoyıraḳ** (قَویی راق)[522]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ ile). "daha aşağı".

5712 **Ḳolub** (قَوْلوب): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile). [**M2.277b**] "isteyip, dileyip". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mecnūn ėlige besī ḳolub ʻöẕr

Aytur sözi ser-be-ser bolub ʻöẕr

(مجنون اَیلیکا بسی قولوب عذر/آیتور سوزی سربسر بولوب عذر)

Sedd-i Sikenderī'den:

Yana Erdevān ibn-i Eşġān bolub

Zamāne anıñg ʻöẕrini hem ḳolub[523]

(یانا اردوان ابن اشغان بولوب/زمانه آنینک عذرینی هم قولوب)

5713 **Ḳorḳub** (قَورقوب): (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "korkup". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gözlerige dehr olub ḳaranġu

Ḳorḳub dėdiler ni ḥāl ėrür bu [ML.236b]

(کوزلاریکا دهر اولوب قرانغو/قورقوب دَیدیلار نِی حال اَیرور بو)

5714 **Ḳonḳarıb/Ḳonġarıb/Ḳoñgarıb** (قَونقاریب-قَونغاریب-قَونکاریب)[524]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "yerinden koparmış, sökmüş, kanırmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Felekge tağnıñg gerdin çıḳarıb

İki üç günde ornıdın ḳoñgarıb[525]

(فلک کا تاغ نینک کردین چیقاریب/ایکی اوچ کونده اورنیدین قونکاریب)

Ḥamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:

Serv yıġacların bāġlardın satḳun alıb ḳoñgarıb yükleb [Cihān-ārāy bāġıġa] ėltedür ėrdi[526].

---

[519] M1, ML, TÜ: yok; İH: 239b (üzeri çizili)// Tekrarı| M1: 294a; M2: 290a; ML: 247b; İH: 250a; TÜ: 162a. Bk. AŞ (151a), SG (1094), BL (68b).

[520] Bu beyit| M1, TÜ: yok// cānibi| Yazmalar: ṣoḥbeti (صحبتی). Bk. LT (115, 1388), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (360), Külliyat-Yazma-TB (971).

[521] M1, TÜ: yok; ML: 237b; İH: 239b. Bk. BL (68b)// AŞ (151b), SG (1095): Ḳopġay "ayağa kalka".

[522] M1: 285a; ML: 237b; İH: 239b; TÜ: yok.

[523] Eşġān| Yazmalar: Eşnān (اشنان). Bk. Sİ (110, 939), Sİ-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (809).

[524] Yazmalar: Ḳonḳarıb/Ḳoñgarıb.

[525] ḳoñgarıb| M1, M2, İH, TÜ: ḳonḳarıb (قونقاریب). Bk. FŞ (309, XXXIII/41), Külliyat-Yazma-TB (548).

(سرو پِغاج لارین باغلاردین ساتقون آلیب قَونکاریب یوکلاب اَیلتادور اَیردی)

5715 **Ḳucub** (قُوجوب): (/ḳ/ ve /c/ ötre ile). "kucaklayıp".

5716 **Ḳorḳutub** (قَورقوتوب): (/ḳ/ üstün ile, /t/ ötre ile). "korkutup". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Tutmasa özni perdede pinhān
Ḳorḳutub anı sünbül ü reyḥān[527]

(توتماسا اوزنی پرده دا پنهان/قورقوتوب آنی سنبل و ریحان)

5717 **Ḳozġat** (قَوزغات)[528]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karıştır!; dönüştür!". *Dört Dīvān'dan:*

Külbemġa ḫoy-efşān gėl zülfüñ ḳılıb āşüfte
Encüm sipehin sındur āfāḳ ulusın ḳozġat

(کلبم غه خوی افشان کَیل زلفونک قیلیب آشفته/انجم سپهین سیندور آفاق اولوسین قوزغات)

5718 **Ḳulac** (قُولاج): (/ḳ/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "kulaç". [M1.281a] *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ṭınābī ki messāḥ ḳıldı ḳulac
Ḳılıb on iki miñ ḳarı bir yıġac

(طنابی که مسّاح قیلدی قولاج/قیلیب اون ایکی مینک قاری بیر یِغاج)

Sebük-per kebūter ki her bir ḳulac
Ki perrān açıb ṭay ḳılıb bir yıġac[529]

(سبک پر کبوتر که هر بیر قولاج/که پرّان آچیب طی قیلیب بیر یِغاج)

Dört Dīvān'dan:

Ger kebūter dik ėmes tutmaḳ üçün köñglüm ḳuşın
Ni üçün açmış ḳulacın her ṭaraf ol ikki ḳaş[530]

(کر کبوتر دیک اَیماس توتماق اوچون کونکلوم قوشین/نِی اوچون آچمیش قولاجین هر طرف اول ایکّی قاش)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ḳaşları iki ḳulacın açıb
Boldı gözi öylerige ḥācib[531]

(قاشلاری ایکی قولاجین آچیب/بولدی کوزی اویلاریکا حاجب)

5719 **Ḳozġalur** (قَوزغالور)[532]: [**M2.278a**] (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karışır; dönüşür". *Dört Dīvān'dan:*

Veh ni ḥāletdür ki ḳaş u gözini görgec ḳara
'Aḳl u cānım savrulur ṣabr u şekībim ḳozġalur [İH.239a]

(وه نِی حالت دور که قاش و کوزینی کورکاج قرا/عقل و جانیم ساورولور صبر و شکیبیم قوزغالور)

---

[526] yıġacların| M2, ML, İH: yıġaclarıdın// bāġlardın| Yazmalar, AŞ: Belḫ'din (بلخ دین)// ėltedür| Yazmalar, AŞ (189b): ėltedürler (اَیلتادورلار)// ḳoñġarıb| ML: ḳonḳarıb. Bk. HM (26, T761a/13), HM-Özb (Makalat.1), Külliyat-Yazma-TB (1045).

[527] Tutmasa| Yazmalar: Tutmasun (توتماسون). Bk. SS (89, 753), SS-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (701).

[528] M1, M2, İH, TÜ: Ḳozḳat (قَوزقات). Bk. SG (1115).

[529] Sebük-per| Yazmalar: Sebükter (سبکتر). Bk. Sİ (439, 5845), Sİ-Özb (LXX), Külliyat-Yazma-TB (911).

[530] tutmaḳ üçün köñglüm ḳuşın| Yazmalar: köñglüm ḳuşın tutmaḳ üçün// ṭaraf ol| Yazmalar: ṭarafdın (طرف دین). Bk. NŞ (256, 256), NŞ-Özb (G.256), Külliyat-Yazma-TB (190).

[531] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LM (342, 3208).

[532] M1, M2, İH, TÜ: Ḳozḳalur (قَوزقالور).

5720 **Ḳotur** (قَوتور)[533]: (/ḳ/ üstün ile, /t/ ötre ile). "uyuz; Ḫoy vilayetinde bir ırmak adı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Vefālıḳ ḳotur it yaḫşıraḳ kim vefāsız ḫoş bürnā yigit[534]. [ML.237a]

(وفاليق قوتور ايت يخشيراق كيم وفاسيز خوش برنا ييكيت)

5721 **Ḳulan** (قُولان)[535]: (/ḳ/ ötre ile). "yaban eşeği". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ol av içre tüşti sipehdin yıraḳ

Anı bir ḳulan saldı ėldin ḳıraḳ[536]

(اول آو ايچره توشتى سپه دين يِراق/آنى بير قولان سالدى اَيلدين قيراق)

5722 **Ḳuçḳar/Ḳoçḳar** (قُوچقار-قَوچقار)[537]: (/ḳ/ ötre ile, /ç/ sükûn ile). "erkek koyun, koç, koçkar". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:*

Cebre'īl 'aleyhi's-selāmġa emr boldı [kim] ḳoçḳar ġeltürüb.

(جبرئيل عليه السّلام غه امر بولدى قوچقار گيلتوروب)

5723 **Ḳozġaydur** (قَوزغايدور): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "ayağa kaldırır; karıştırır; dönüştürür". *Dört Dīvān'dan:*

Nitib ḳarār tutay ey köñ̂gül ki ḳozġaydur

İçimde ṣabr öyini her dem ah-ı pinhānıñ̂g[538] [ML.236b]

(نيتيب قرار توتاى اى كونكل كه قوزغايدور/ايچيمدا صبر اَوينى هر دم آه پنهانينک)

5724 **Ḳolmaḳ** (قَوْلماق): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ ve /ḳ/ sükûn ile). "istemek, dilemek". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳatlıma bes bahāne kim ḳıldı bahāne ḳalmamış

İmdi bahāne 'öẕrini ḳolmaḳ ėrür bahānesi [ML.237a, TÜ.155b]

(قتليما بس بهانه كيم قيلدى بهانه قالماميش/ايمدى بهانه عذرينى قولماق اَيرور بهانه سى)

5725 **Ḳozġalıştılar** (قَوْزغاليشتى لار)[539]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ esre ile). [M1.281b] "karıştılar; dönüştüler". *Dört Dīvān'dan:*

Cān u köñ̂gül niçe dėdi asralı özni gėlgec ol

Veh yana ḳozġalıştılar görgec anı için ara [ML.236b, İH.238b]

(جان و كونكل نيچه دَيدى آسرالى اَوزنى گَيلكاج اول/وه ينه قوزغاليشتيلار كوركاج آنى ايچين آرا)

5726 **Ḳutḳarur** (قُوْتقارور): (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "kurtarır". [ML.237a, İH.239a]

---

[533] Bk. SG (1101), Krgz.Tr (493), YUyg.Tr (245).

[534] ḳotur| MK (304, 94a/3), MK-Özb (Tenbih.101), Külliyat-Yazma-TB (1498): ḳutuz. Bk. MK-Amire (178).

[535] Bk. SG (1127), DLT (746), YUyg.Tr (247)// Krgz.Tr: Kula "kula rengi" (516); Kulan "yaban eşeği; kula" (518)// Moğ-Les: Hula "kula" (1517); Hulan "yaban eşeği" (1518).

[536] tüşti| Yazmalar: tüşdi (توشدى)// ḳıraḳ| Yazmalar: yıraḳ (يِراق). Bk. Sİ (368, 4803), Sİ-Özb (LIV), Külliyat-Yazma-TB (890).

[537] Yazmalar: Ḳuçḳar. Bk. AŞ (152a)// SG: Ḳocġar (1103)// DLT: Koçñ̂gar (724)// CC (113), Krgz.Tr (477), YUyg.Tr (241): Ḳoçḳar// Tatar.Tr: Ḳuçḳar (175).

[538] öyini| Yazmalar: ėvini (اَيوينى). Bk. SG (1115), NŞ (341, 342), NŞ-Özb (G.342), Külliyat-Yazma-TB (205).

[539] M1, M2, TÜ: Ḳozḳalıştılar (قَوْزقاليشتى لار). Bk. SG (1116).

5727 **Ḳoşulmaḳçı** (قَوشولماقچی)[540]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “birlikte bulunan, katılan; katılası”. *Tārīḫ-i Bābürī'den:*
Bāḳī Çaġanyānī devlet-ḫ̌āhlıḳ [iẓhārı] ḳılıb bizge ḳoşulmaḳçı boldı[541].
(باقی چغانیانی دولت خواه لیق قیلیب بیزکا قوشولماقچی بولدی)

5728 **Ḳonġardıñ̂** (قَونغاردینک)[542]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “yerinden kopardın, söktün, kanırdın”. *Dört Dīvān'dan:*
Nitib naḫl-ı ümīdimdin gül-i vaṣl ārzū ėyley
Ki hicriñ̂ ėlgidin anı ḳonġardıñ̂ yoḳ ki sındurduñ̂[543]
(نیتیب نخل امیدیم دین کل وصل آرزو اَیلای/که هجرینک اَیلکی دین آنی قونغاردینک یوق که سیندوردونک)

5729 **Ḳoñ̂ar** (قَوْنکَر): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ üstün ile). “yerinden kopar, sök, kanır”. [**M2.278b**] *[Dört Dīvān'dan]* Dize:
[Veh ki Selmā nāḳası ıldam durur min ḫasta-ḥāl]
Luṭf ėtib ey sār-bān fitrākını boynumġa taḳ[544]
(وه که سلمی ناقه سی ایلدام دورور مین خسته حال/لطف اَیتیب ای ساربان فتراکینی بوینومغه تاق)

5730 **Ḳoparur** (قَوپارور): (/ḳ/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /r/ ötre ile). “yerinden koparır, ayırır, söker; [kaldırır]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
‘Aşḳ otı ki bir şerāre andın
Ṭūfān ḳoparur barı cihāndın
(عشق اوتی که بیر شراره آندین/طوفان قوپارور باری جهاندین)

Sedd-i Sikenderī'den:
Ṣanem zülfi dik ėyleben tār u mār
Ḳoparur idi barçamızdın demār[545] [İH.239b]
(صنم زلفی دیک اَیلابان تار و مار/قوپارور ایدی بارچامیزدین دمار)

5731 **Ḳutḳar** (قُوتقار): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “kurtar!”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī cismini hicr ėmgegidin ey ecel ḳutḳar
Ki eşki dürleri vü cānınıñ̂ naḳdı durur müzdüñ̂
(نوایی جسمینی هجر اَیمکاکی دین ای اجل قوتقار/که اشکی درلاری و جانی نینک نقدی دورور مزدونک)

5732 **Ḳolmaġumdur** (قَولماغوم دور): (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). “istemeyeceğim, dilemeyeceğim”[546]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
‘Öẕrüñ̂ni bu nev‘ ḳolmaġumdur
Yüz muncaġa ḳāni‘ olmaġumdur [ML.237b]
(عذرونکنی بو نوع قولماغوم دور/یوز مونجه غه قانع اولماغوم دور)

---

[540] M1: 292a; TÜ: yok. Bk. SG (22).
[541] Bāḳī Çaġanyānī| Yazmalar: yaġı çıġaynalı (یاغی چغاینالی). Bk. SG (22), TB (2, H120b/9), TB-Yazma-ML (182).
[542] M1, TÜ: yok; ML, İH: Ḳonḳardıñ̂.
[543] ėyley| Yazmalar: ḳılġay (قیلغای)// ḳonġardıñ̂| ML, İH: Ḳonḳardıñ̂; BV, Külliyat-Yazma-TB: ḳoñ̂ardıñ̂. Bk. BV (265, 347), BV-Özb (G.344), Külliyat-Yazma-TB (332).
[544] fitrākını| Yazmalar: ḳoñ̂ar anı (قونکر آنی). Bk. Ildam, AŞ (31b), NŞ (311, 312), NŞ-Özb (G.312), Külliyat-Yazma-TB (199).
[545] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (351, 4547).
[546] Yazmalar: “istemeğimdir”. Bk. SG (1123).

5733 **Ḳoya bėr** (قَوْيا بَير)[547]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ medli elif ile, /b/ üstün ile). “koyuver, bırak”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ni sözdin ki yitgey birevge ġubār
Ni lāzım ki sin ḳılġa-sin āşkār
Ḳoya bėr ki ḳılsun ‘ayān düşmeni
Ki bardur ‘adāvet ‘adūnıng̑ feni
(نِی سوزدین که یِتکای بیراوکا غبار/نِی لازم که سین قیلغاسین آشکار
قویا بَیر که قیلسون عیان دشمنی/که باردور عداوت عدونینک فنی)
5734 **Ḳucuştılar** (قُوجوشتی لار): (/ḳ/ ve /c/ ötre ile, /t/ esre ile). “kucaklaştılar”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Mecnūn bile ol sipeh-büd-i çüst
Yüz mihr bile ḳucuştılar rüst
(مجنون بیله اول سپهبد چست/یوز مهر بیله قوجوشتی لار رست)
5735 **Ḳon̂garur** (قَونکارور): (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “yerinden koparır, söker, kanırır”. [M1.282a] *Dört Dīvān'dan:*
Ey kön̂gül seyl-i sirişk anı tübidin ḳon̂garur
Niçe kim ṣabr öyinin̂g ṭarḥını bünyād ėyle[548]
(ای کونکل سیل سرشک آنی تُوبیدین قونکارور/نیچه کیم صبر اَویی نینک طرحینی بنیاد اَیله)
5736 **Ḳuturmaḳ** (قُوتورماق)[549]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “kudurmak, çıldırmak”.
5737 **Ḳuturtmaḳ** (قُوتورتماق)[550]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “kudurtmak, çıldırtmak”.
5738 **Ḳutulmaḳ** (قُوتولماق)[551]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile). “kurtulmak”.
5739 **Ḳutḳarmaḳ** (قُوتقارماق)[552]: (/ḳ/ ötre ile, /t/ ve /r/ sükûn ile). “kurtarmak”. [**M2.279a**] *Dört Dīvān'dan:*
İçib ger tutmasan̂g ėrdi ḳadeḥ ey nūş-leb sāḳī
Ni imkān ėrdi ḳutḳarmaḳ mini mühlik ḫumārımdın
(ایچیب کر توتماسانک اَیردی قدح ای نوش لب ساقی/نِی امکان اَیردی قوتقارماق مینی مهلک خماریمدین)
5740 **Ḳulac ḳulac** (قُولاج قُولاج)[553]: (/ḳ/ ötre ile). “kulaç kulaç”.
5741 **Ḳotanlamaḳ** (قَوتانلاماق)[554]: (/ḳ/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “halelenmek,

---

[547] Bk. AŞ (157b).
[548] öyinin̂g| M2, ML, İH: ėvinin̂g; TÜ: otınıng̑ (اَوتی نینک). Bk. BV (407, 562).
[549] Yazmalar: Ḳutuzmaḳ (قُوتوزماق). (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). Bk. SG (1097), DLT (752), CC (126), Krgz.Tr (528), YUyg.Tr (250)// Trkm.Tr: Gudura- (305)// Moğ-Les: Ġutura-/Ġuturi-/Ġutu-/Ġuta- “kafası karışmak; umutsuz olmak; üzülmek” (590/589).
[550] Yazmalar: Ḳutuzutmaḳ (قُوتوزوتماق). (/ḳ/, /t/ ve /z/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (1098).
[551] Bk. AŞ (152a), CC (126), Krgz.Tr (528), YUyg.Tr (250)// SG: Ḳutulmaḳ/Ḳurtulmaḳ (1098)// DLT: Kutul-/Kurtul- (752).
[552] Bk. SG (1099), AŞ (151b), CC (125), Krgz.Tr (527)// DLT: Kutgar-/Kutrar- (751)// YUyg.Tr: Ḳutḳazmaḳ (250).
[553] M1, TÜ: yok; M2: 280a; ML: 243b; İH: 246a. Bk. BL (70a), SG (1126)// DLT (745), Krgz.Tr (517), YUyg.Tr (247): Kulaç.
[554] Yazmalar: Ḳuṭanlamaḳ (قُوتانلاماق). (/ḳ/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (152a), SG (1100), YUyg.Tr (245).

ağıllanmak". [ML.238a, İH.240a]

5742 **Ḳutan** (قُوتان): (/ḳ/ ötre ile, /t/ medli elif ile). "pelikan, kaşıkçı kuşu, saka kuşu, kutan; (**Ḳotan**)[555] koyun ağılı, mandıra; ay ağılı, ayla". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳutannıñ uluḳ ḳuş ara sanı bar
Velī songar allında ni cānı bar

(قوتان نینک اولوق قوش آرا سانی بار/ولی سُنغَر آلیندا نِی جانی بار)

Luṭfī'den:

Ay ḳotanlab 'acz üçün boldı ḥiṣārī tün gèce
Tuttı ḥüsnüñġa müsellem dünyīniñ nāḥiyyetin[556] [TÜ.156a]

(آی قوتانلاب عجز اوچون بولدی حصاری تون گیجه/توتتی حسنونکغه مسلّم دنیی نینک ناحیّتین)

5743 **Ḳut** (قُوْت)[557]: (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "Moğ. kut, uğur, saadet, mutluluk; (**Ḳūt**) [Ar. yiyecek, azık]". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳūt bir bādām u yirim gūşe-yi miḥrāb idi
Ġāret-i dīn ètti nā-geh bir belālıġ göz ü ḳaş[558] [ML.237b]

(قوت بیر بادام و ییریم کوشهٔ محراب ایدی/غارت دین اَیتّی ناکه بیر بلالیغ کوز و قاش)

5744 **Ḳutluḳ** (قُوتلوق)[559]: (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "kutlu, uğurlu; Çengiz H̬an'ın Fārs vilayeti padişahı Atabek Muẓafferü'd-dīn [Ebū-Bekr]'e verdiği lakap. Yarlıklarda adı Ḳutluḳ H̬an yazılırdı". [M1.282b] *Dört Dīvān'dan:*

Tünüñ h̬uceste tañgıñ ḳutluḳ olsun ey meh-veş
Ki ikki bende sañga boldı ḥālī tün bile tañ

(تونونک خجسته تانکینک قوتلوق اولسون ای مهوش/که ایکّی بنده سنکا بولدی حالی تون بیلا تانک)

Yār ḳutluḳ yüzidin ḳaldı çü maḥrūm köñgül
Tā niler başıma gèltürgüsidür şūm köñgül[560]

(یار قوتلوق یوزیدین قالدی چو محروم کونکل/تا نیلار باشیما گیلتورکورسی دور شوم کونکل)

5745 **Ḳotur botur** (قَوتور بَوتور)[561]: (/ḳ/ ve /b/ üstün ile, /t/'ler ötre ile, /r/ sükûn ile). "düz olmayan, eğri büğrü; pürüzlü, pürtüklü, çıkıntılı, inişli çıkışlı".

5746 **Ḳutuz** (قُوتوز)[562]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "kuduz köpek, çıldırmış köpek". *Dört Dīvān'dan:*

---

555 Yazmalar: Ḳuṭan (قُوتان). (/ḳ/ ötre ile, /t/ medli elif ile). Bk. SG (1101)// Kzk.Tr: Qotan "hayvan barınağı, ahır" (323)// Mlk.Tr: Kodan/Kotan "koyun sürüsünü çevreleyen duvar" (267/271)// YUyg.Tr: Ḳotan "ağıl" (245)// Moğ-Les: Hota(n)/Hot "şehir, köy, kasaba; duvar, çit, çevrili yer; kale, şehir duvarı, hisar, sur" (1500).

556 tün| Yazmalar: dün (دون)// ḥüsnüñġa| Yazmalar: ḥüsniġa (حسنیغه)// dünyīniñ nāḥiyyetin| Yazmalar: yüziniñ māhiyyetin (یوزی نینک ماهیّتین). Bk. AŞ (152a), LD (151/424a, 200).

557 Bk. SG (1101), DLT (751), Krgz.Tr (527), YUyg.Tr (250)// Moğ-Les: Hutug/Hutag (1530).

558 u| Yazmalar: yok// yirim| Yazmalar: yèrim (یَیریم)// ètti| Yazmalar: ḳıldı (قیلدی). Bk. GS (208, 260), GS-Özb (G.249), Külliyat-Yazma-TB (58).

559 SG: Ḳutluḳ/ġ (1101)// AŞ: Ḳutluḳ/ġ "mübarek" (152a)// DLT: Kutlug "uğurlu; erkek adı" (752)// CC: Kutlu "kutlu" (126)// Krgz.Tr: Kuttuu "uğurlu, bereketli" (528)// YUyg.Tr: Ḳutluḳ "kutlu, uğurlu" (250).

560 Bu beyit| M1, TÜ: yok// çü| Yazmalar: bu (بو). Bk. FK (356, 378), FK-Özb (G.365), Külliyat-Yazma2 (480).

561 ML: 238a; İH: 239b// Yazmalar: Ḳutu butur (قُوتو بُوتور). (/ḳ/ ve /b/ ötre ile, /t/'ler ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1101), Arat-Babür (500, Yıl.932/H286b: "buruşuk"), TB (207, H286b/13)// Kzk.Tr: Qotır-Qotır "pürüzlü, pürtüklü" (324).

Bezmidin çıḳtı raḳīb üsrük ḥaẕer ey ehl-i ‘aşḳ
Resmdür ḳaçmaḳ ulus itdin kim ol bolġay ḳutuz [ML.238a]
(بزمیدین چیقتی رقیب اُوسروک حذر ای اهل عشق/رسم دور قاچماق اولوس ایت دین کیم اول بولغای قوتوز)

5747 **Ḳucmaḳ** (قُوجماق)[563]: (/ḳ/ ötre ile, /c/ sükûn ile). “koçmak, kucaklamak”.

5748 **Ḳonġaradurmış bolġay** (قَونغارادورمیش بَولغای)[564]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). “yerinden koparmış ola, sökmiş ola, kanırmış ola”. *Nesāyimü'l-Maḥabbe'de* Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan-ı Ḫarḳānī zikrinde şöyle der:

Anı āsmāndın bir tār ipek bile asmış bolġaylar ve yėlī isedürmiş bolġay kim binālarnı ve yıġaclarnı ḳonġaradurmış bolġay ve deryālarnı enbāşte ḳıladurmış bolġay, anı ornıdın tiprete almaġay[565]. [**M2.279b**]
(آنی آسمان دین بیر تار ایپاک بیله آسمیش بَولغایلار و یَیلی اِیسادورمیش بَولغای کیم بنالارنی و یِغاج لارنی قَونغارادورمیش بَولغای و دریالارنی انباشته قیلادورمیش بَولغای، آنی اورنیدین تِپیراتا آلماغای)

5749 **Ḳucuşmaḳ** (قُوجوشماق)[566]: (/ḳ/ ve /c/ ötre ile). “koçuşmak, kucaklaşmak”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Bar idi ol ḳucuşmaḳ andaḳ rüst
Kim bir oldılar ikki hem-dem çüst[567] [İH.240b]
(بار ایدی اول قوجوشماق آنداق رست/کیم بیر اولدیلار ایکّی هم دم چست)

5750 **Ḳucuşturmaḳ** (قُوجوشتورماق)[568]: (/ḳ/, /c/ ve /t/ ötre ile). “kucaklaştırmak”.

5751 **Ḳucaḳ** (قُوجاق): (/ḳ/ ötre ile, /c/ medli elif ile). “kucak”.

5752 **Ḳoca** (قَوجه): (/ḳ/ üstün ile). “koca, yaşlı”.

5753 **Ḳoḫu** (قَوخو): (/ḳ/ üstün ile, /ḫ/ ötre ile). “koku”.

5754 **Ḳudurmaḳ** (قُودورماق): (/ḳ/ ve /d/ ötre ile). “kudurmak, çıldırmak”.

5755 **Ḳuda** (قُودا)[569]: (/ḳ/ ötre ile, /d/ medli elif ile). “başka aşirete kız veren aşiret. Kız alan aşirete Anda denir”.

5756 **Ḳoduḳ** (قَودوق): (/ḳ/ üstün ile, /d/ ötre ile). “yaban eşeğinin yavrusu; eşek yavrusu, sıpa; [**Ḳuduḳ**][570] kuyu”.

5757 **Ḳuduman** (قُودومان)[571]: (/ḳ/ ve /d/ ötre ile). “beyinsiz ve çılgın”.

5758 **Ḳurmaḳ** (قُورماق)[572]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “kurmak; dikmek; düzenlemek”.

---

562 SG: Ḳutuz/Ḳuduz (1101)// DLT: Kutuz “kuduz” (752)// Trkm.Tr: Guduz “kuduz; yaramaz” (305).

563 ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1101), Azb.Tr.İzahlı (III/201), Derleme// DLT (744), CC (124), Krgz.Tr (515), YUyg.Tr (247): Kuç-// Kzk.Tr: Quş- (341)// Moğ-Les: Huçi- “sarmak, örtmek; sarınmak, örtünmek” (1511).

564 M1: 290a; ML: Ḳonḳaradurmış bolġay; TÜ: yok. Bk. SG (1131).

565 bile| M2, ML, İH: ile (ایله)// ornıdın| Yazmalar, SG (1131): yirdin (یِردین). Bk. NM (190, 372), NM-Özb (372), Külliyat-Yazma1 (175), Külliyat-Yazma-TB (1323).

566 Bk. SG (1103)// DLT: Kuçuş- (745).

567 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// bir oldılar| ML: birev boldılar. Bk. SS (415, 4615), SS-Özb (XXVIII).

568 Yazmalar: Ḳucuruşturmaḳ (قُوجوروشتورماق). (/ḳ/, /c/, /r/ ve /t/ ötre ile). Bk. SG (1103).

569 Bk. SG (1104), NS (93b-94a)// Krgz.Tr (515), YUyg.Tr (247): Ḳuda “dünür”// Derleme: Koda “kadının kocasının akrabası”; Kuda “kız görmeye giden, görücü; birbirinden kız alıp veren aileler, dünür”// Moğ-Les: Huda “dünür” (1511).

570 Bk. SG (1104), Krgz.Tr (516), YUyg.Tr (247)// DLT: Kudug (745)// Moğ-Les: Huddug/Hudag/Hudug (1513).

571 Bk. SG (1104)// Trkm.Tr-Hamzayev: Guduman “yaramaz, düzensiz”.

5759 **Ḳurtulmaḳ** (قُورتولماق): (/ḳ/ ve /t/ ötre ile). “kurtulmak”. [ML.238b]
5760 **Ḳurdurmaḳ** (قُوردورماق): (/ḳ/ ve /d/ ötre ile). “kurdurmak; diktirmek; çadır kurdurmak”.
5761 **Ḳurşamaḳ** (قُورشاماق)[573]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “kuşak bağlamak; çevresini sarmak, çevirmek, kuşatmak”.
5762 **Ḳorġadamaḳ** (قَورغاداماق)[574]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /d/ medli elif ile). [M1.283a] “sağlam yere sığınmak, korunmak için bir yere çekilmek”.
5763 **Ḳorḳmaḳ** (قَورقماق): (/ḳ/ üstün ile, /r/ ve /ḳ/ sükûn ile). “korkmak”.
5764 **Ḳurumaḳ** (قُوروماق): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). “kurumak”.
5765 **Ḳorunmaḳ** (قَورونماق)[575]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “korunmak”.
5766 **Ḳurduġlamaḳ** (قُوردوغلاماق)[576]: (/ḳ/ ve /d/ ötre ile). “koyunu kurt kapmak”.
5767 **Ḳolıncaḳ** (قَولِنجاق)[577]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). “Cıġatay'da bir boyun adı”.
5768 **Ḳorḳar** (قَورقار)[578]: (/ḳ/ üstün ile, /r/'ler sükûn ile). “korkar”. *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂gül bāġı aradur naḫl-ı ḳaddı līk ḳorḳar-min
Kim ol ısıḳ havā soldurmaġay nev-res nihālımnı
(كونكل باغى آرادور نخل قدّى ليک قورقارمين/كيم اول ايسيق هوا سولدورماغاى نورس نهاليم نى)
5769 **Ḳutulmas** (قُوتولماس): (/ḳ/ ve /t/ ötre ile). “kurtulmaz”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.280a**]
Ey kön̂gül ol ġamze allında ḥazīn nālen̂g ni sūd
Ḳuş ḳutulmas derdlıḳ efġān çėkib ṣayyādıdın[579] [TÜ.156b]
(اى كونكل اول غمزه آليندا حزين نالنک نِى سود/قوش قوتولماس دردليق افغان چَيكيب صيّاديدين)
5770 **Ḳoyun̂guz** (قَوْيونكوز)[580]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “koyunuz, bırakınız; engellemeyiniz, izin veriniz”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳoyun̂guz bir nefesī cānıma bī-dād ėyley
Ṭıfl yā tilbe kibi men‘ ėtiben aldaman̂gız [İH.241a]
(قويونكوز بير نفسى جانيمه بيداد اَيلاى/طفل يا تيلبه كيبى منع اَيتيبان آلدامانكيز)

---

[572] Bk. SG (1104)// DLT: “kurmak; otağ kurup yaymak; askeri toplamak; insanlar toplanmak” (747)// CC: “kurmak, düzenlemek” (124)// Krgz.Tr: “kurmak, dikmek, düzenlemek” (522)// YUyg.Tr: “kurmak” (249).
[573] Bk. SG (1106)// DLT: “kemer bağlamak” (749)// Kzk.Tr: Kursa- “kuşatmak, sarmak” (338)// Krgz.Tr: Kurça- “kuşatmak, çevirmek” (524)// YUyg.Tr: Ḳurşimaḳ/Ḳorşimaḳ “kuşatmak” (249).
[574] Yazmalar: Ḳorġaramaḳ (قَورغاراماق). (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile, diğer /r/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47b). Bk. SG (1107), Arat-Babür (480, Yıl.932/H274b), TB (190, H274b/2)// Kzk.Tr: Qorğala- “sığınmak, siper almak; korumaya çalışmak” (320)// Krgz.Tr: Korğolo- “kurtulmaya ve korunmaya çalışmak, saklanmak” (487)// Moğ-Les: Horguda-/Horgoda- “sığınmak, saklanmak” (1490).
[575] M1, TÜ: Ḳurunmaḳ (قُورونماق). (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1111), DLT (731), Krgz.Tr (490), YUyg.Tr (244)// Moğ-Les: Hori- “korumak” (1491).
[576] Bk. SG (1111)// Trkm.Tr-Hamzayev: Gurdukmak “sürüye kurt saldırmak”// Derleme: Kurdukmak “sürüye kurt girmek”.
[577] ML, İH: Ḳulıncan (قُولِنجان) “Coğtay'da bir boyun adı”// AŞ-Maarif (150*2), AŞ-Atalay: Ḳolıncan (336). Bk. AŞ (156b), AŞ-Hüccetiye (255).
[578] M1: 293a; TÜ: yok// Yazmalar: Ḳorġar (قَورغار). Bk. SG (1108).
[579] derdlıḳ| ML, İH: derddin// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ṣayyādıdın| Yazmalar: ṣayyāddın (صياددين). Bk. NŞ (463, 464), NŞ-Özb (G.463), Külliyat-Yazma2 (243).
[580] Yazmalar: Ḳoyun̂gız (قَوْيونكيز). (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). Bk. SG (1135).

5771 **Ḳoldan͡gız** (قُوْلدانكيز): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "elinden tutunuz, yardım ediniz". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Kerem ėyleb ikki ḳolum ḳoldan͡gız
Söz iḳlīmi sarı mini yoldan͡gız [ML.239a]
(كرم اَيلاب ايكّى قولوم قولدانكيز/سوز اقليمى سارى مينى يولدانكيز)

5772 **Ḳorḳutun͡guz** (قُورقوتونكوز): (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /ḳ/, /t/ ve /g/ ötre ile). "korkutunuz". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan*[581]*:*

Aḥbāb yigitlikni ġanīmet tutun͡guz
Özni ḳarılıḳ miḥnetidin ḳorḳutun͡guz
(احباب ييكيت ليک نى غنيمت توتونكوز/اَوزنى قارى ليق محنتى دين قورقوتونكوز)

5773 **Ḳorḳutman͡gız** (قُورقوتمانكيز): (/ḳ/ üstün ile, /r/, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "korkutmayınız". *Dört Dīvān'dan:*

Bī-teḥāşī cān alur dėb köp mini ḳorḳutman͡gız
Cān bėrürde minde hem bārī teḥāşī ḳaydadur
(بى تحاشى جان آلور دَيب كوپ مينى قورقوتمانكيز/جان بَيروردا ميندا هم بارى تحاشى قايدادور)

Hicr otıġa min ḳılıb-min ḫūy dūzaḫdın dėmen͡g [M1.283b]
Her zamān cennet nesīmidin mini ḳorḳutman͡gız
(هجر اوتيغه مين قيليب مين خوى دوزخ دين دَيمانک/هر زمان جنّت نسيمى دين مينى قورقوتمانكيز)

5774 **Ḳopar** (قُوْپار)[582]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "ayağa kalkar". *Dört Dīvān'dan:*

Āteşīn la'lın͡g şehīdi ḳabrıdın gül-gūn ġubār
Kim ḳopar otdur ėmes ḳan rengi tofraġı bile[583] [ML.238b]
(آتشين لعلينک شهيدى قبريدين كلكون غبار/كيم قوپار اوت دور اَيماس قان رنكى توفراغى بيله)

5775 **Ḳor** (قُوْر): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ sükûn ile). "ateş koru, köz, yanıp kızarmış kömür"; "silah"[584]; (**Ḳor/Ḳur**)[585] duvar taşlarının yan yana dizilerek oluşturduğu bir sıra, duvarın her katı, temel; (**Ḳūr**)[586] [pamuk; husye]; kavlıç, uzuvların kabarması; (**Ḳur**)[587] kemer, kuşak; altın veya gümüşten çember yapılarak kabak ağacının başına takılan nişan; şölenlerde oturularak oluşturulan çember; denk, eşit, benzer; kur!; dik!; düzenle!"; "(**Ḳor**) koyar, kor; [**Ḳur**] hile, aldatma"[588]. [**M2.280b**] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

---

[581] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.* Bk. MK (307, 95a/12).
[582] M1: 289a; TÜ: yok. Bk. SG (1094).
[583] şehīdi| ML, İH: şehīdin// otdur| M2, ML, İH: ottur (اوت تور)// tofraġı| Yazmalar: toprağı (توپراغى). Bk. GS (422, 573), GS-Özb (G.555), Külliyat-Yazma-TB (110).
[584] Bk. SG (1111), Ḳuran// Krgz.Tr: Korbaşı "zabıta" (486)// Moğ-Les: Hor/Hour "sadağın ok uçlarının yerleştirildiği bölümü" (1489).
[585] Yazmalar: Ḳor. Bk. SG (1111)// DLT: Kur "rütbe, mertebe" (747)// Tr.Tr: Kur "düzey"// Derleme: Kor "sıra, dize; yapıda aynı boyda taşlardan yan yana dizilerek yapılan bir sıra; yığın"// Moğ-Les: Kiri "ölçü, derece" (750).
[586] Bk. SG (1111), BR-Muin (1547).
[587] Yazmalar: Ḳor. Bk. SG (1111)// AŞ: Ḳur "akran, emsal; kemer, kuşak" (153a)// DLT: Kur "kuşak, kemer" (747)// CC: Kur "kemer, kuşak" (124)// Krgz.Tr: Kur "kuşak; vakit, defa"; Bir kur "yaşıt" (522); Kurdaş "yaşıt" (524)// YUyg.Tr: Ḳurdaş "yaşıt, akran" (249).
[588] M1: 289a; M2.285b; TÜ: 159b// Tr.Tr: Kur "birinin duygularını okşayacak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışma".

Bėlige zer-rişte ḳurın bend ėtib
Bel-ki ẓarāfet bile tek-bend ėtib[589] [İH.240b]
(بَيليكا زر رشته قورين بند اَيتيب/بلكه ظرافت بيله تک بند اَيتيب)

5776 **Ḳorp** (قَورپ)[590]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "ırmak kıyılarındaki yarıklar. Ona Yarlıġan [ve Kel] da denir". [ML.239a, İH.241a]

5777 **Ḳuran** (قُوران)[591]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ medli elif ile). "silah". [İH.241b]

5778 **Ḳurbaġa/Ḳurbaḳa** (قُورباغه-قُوربَقه)[592]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kurbağa". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Mekrūhī ki herzesi ṭavīl ü özi kerīhdür özi ol ṣavtı bile ḳurbaḳa[ġa] şebīhdür.
(مکروهی که هرزه سی طویل و اوزی کریه دور اوزی اول صوتی بیله قوربقه شبیه دور)

5779 **Ḳurtġa** (قُورتغا)[593]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "kocakarı, yaşlı kadın".

5780 **Ḳorçı** (قَورچی)[594]: (/ḳ/ üstün ile, /ç/ esre ile). "silahlı; silahtar".

5781 **Ḳurdeşeng̑** (قُورداشانک)[595]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /d/ medli elif ile). "[Rūm Tr.] kurdeşen, deride kaşıntı ve kızarıklık oluşturan döküntü".

5782 **Ḳursaḳ** (قُورساق): (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kursak". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫoy-ı ruḫ-sārı yādı birle bolmış mużṭarib kön̂glüm
Balıġ yan̂glıġ ki gevhernin̂g mekānı boldı ḳursaġı[596]
(خوی رخساری یادی بیرله بولمیش مضطرب کونکلوم/بالیغ ینکلیغ که کوهرنینک مکانی بولدی قورساغی)

5783 **Ḳurşaḳ** (قُورشاق)[597]: (/ḳ/ ötre ile). "kuşak, kemer". [ML.239b]

5784 **Ḳurġaşun** (قُورغاشون)[598]: (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kurşun". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Demī kim ḳahrı otı tutmay ārām
İrib gög ėyle kim bir ḳurġaşun cām[599]
(دمی کیم قهری اوتی توتمای آرام/ایریب کوک اَیله کیم بیر قورغاشون جام)

---

589 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (153a), SG (1111), HE (375, LII/29), HE-Özb (LII).

590 Yazmalar: Ḳorub (قَوروب). (/ḳ/ üstün ile, /r/ ötre ile). Bk. SG (1111)// Trkm.Tr: Gorp "çukur, kuyu" (281).

591 Bk. SG (1111), Ḳor// Kzk.Tr (337), Krgz.Tr (523), YUyg.Tr (248): Kural// Trkm.Tr: Gural (308).

592 M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok; Yazmalar: Ḳurbaġa// Tekrarı| M1.291a, M2.287b, ML.245b, İH.247b, TÜ.161a: Ḳurbaḳa// SG: Ḳurbaġa (1111)// DLT (747), Kzk.Tr (337), Özb.Tr (137): Ḳurbaḳa// Moğ-Les: Baha/Bah (147).

593 Yazmalar: Ḳurunḳa (قُورونقا). (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47b). Bk. SG (1112), DLT (749)// CC: Kurtka (125)// Mlk.Tr: Kurtha (282).

594 Bk. SG (1111), King (202, 198B/1), Ḳuran// Moğ-Les: Hor/Hour "sadağın ok uçlarının yerleştirildiği bölümü" (1489)// MGT-Temir: Ḥorçi "okluk taşıyan (silahşor)" (115).

595 Yazmalar: Ḳurerşeng̑ (قُورارشانک). (/ḳ/ ötre ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47b)// SG: Ḳurdeşeng̑/Ḳurdeşenc/Ḳurdeşeni (1112)// Tarama: Ḳurdeşeni (148)// Azb.Tr: Gurdėşen/Gurdėşenek/Gurdėşeneyi (411)// Derleme: Kurdeşen/Gurdeşenek/Gurtdeşen.

596 Ḫoy-ı| Yazmalar: Ḫoyı (خوئی)// ḳursaġı| Yazmalar: ḳursaḳı (قورساقی). Bk. SG (1112), FK (569, 618), FK-Özb (G.588), Külliyat-Yazma2 (519).

597 SG: Ḳurşaḳ/Ḳur (1112). Bk. Ḳur// DLT: Kurşag (749).

598 Bk. SG (1112), AŞ (153a)// DLT: Kurugjın (749)// CC (114), Mlk.Tr (269): Korgaşın// Krgz.Tr: Korğoşun (488)// YUyg.Tr: Ḳorġuşun (244)// Azb.Tr: Gurguşun/Gurşun (412)// Moğ-Les: Horgulci(n)/Horgolc(in) (1491).

599 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SG (1112), FŞ (80, II/30).

5785 **Ḳorġan** (قَورغان)[600]: (/ḳ/ üstün ile). "kale, hisar".

5786 **Ḳuruḳ** (قُوروق): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). [M1.284a] "kuru"[601]; "yumurtlamayı kesen tavuk, kuluçka, gurk"[602]. *Dört Dīvān'dan:*

Żaʿīf cismim ara birbiriniñ üstige daġ

Ḳuruḳ yıġac üzedür yafraġ üstige yafraġ[603]

(ضعیف جسمیم آرا بیربیری نینک اوستیکا داغ/قوروق یغاج اوزه دور یافراغ اوستیکا یافراغ)

5787 **Ḳorḳ** (قَوْرق): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ ve /ḳ/ sükûn ile). "kork!". [TÜ.157a]

5788 **Ḳoldaş** (قَوْلداش)[604]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "koldaş, arkadaş, yardımcı; iş arkadaşı, ortak". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Ferhād'a şöyle yazar:

Ḫırāmıñ çaġı yoldaş olsam ėrdi

sükūnıñ vaḳtı ḳoldaş olsam ėrdi [ML.240a]

(خرامینک چاغی یولداش اولسام اَیردی/سکونینک وقتی قولداش اولسام اَیردی)

5789 **Ḳonuş** (قَونوش)[605]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "konma, inip oturma, konuş, iniş; Ay ile Ülker'in bir burçta buluşması durumu". *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

Çün cihān bostānıda her nevʿ ḳuş [**M2.281a**]

Niçe gün tapsa uçuşmaḳ ḫod ḳonuş[606]

(چون جهان بستانیدا هر نوع قوش/نیچه کون تاپسا اوچوشماق خود قونوش)

5790 **Ḳucuşmış** (قُوجوشمیش): (/ḳ/ ve /c/ ötre ile). "kucaklaşmış"[607]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḥayāt mülkidin ėtmek sefer ni mümkin aña kim

Gėlib vaṭanġa seferdin nigārı birle ḳucuşmış

(حیات ملکیدین اَیتماک سفر نِی ممکن اَنکا کیم/گیلیب وطن غه سفردین نکاری بیرله قوجوشمیش)

5791 **Ḳozġamış** (قَوزغامیش): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karıştırmış; dönüştürmüş"[608]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳozġama bülbülni köp ey gül ki devrān bāġıda

Ḳalmamış ḳozġalmayın ol kim birevni ḳozġamış[609]

(قوزغاما بلبلنی کوپ ای کل که دوران باغیدا/قالمامیش قوزغالمایین اول کیم بیراونی قوزغامیش)

Bu ki ʿālemġa ḥavādiş tüşti gūyā ḳozġamış

---

[600] Bk. SG (1112), AŞ (152b), Krgz.Tr (487), YUyg.Tr (244)// Moğ-Les: Horga (1490).

[601] SG (1113), AŞ (153b): Ḳuruḳ/Ḳuruġ// DLT: Kur/Kuruk/Kurug (747/750)// CC (125), Krgz.Tr (525): Kuru// Özb.Tr (138), YUyg.Tr (249): Ḳuruḳ// Moğ-Les: Haguray/Huguray/Hūray (1403).

[602] SG: Ḳurḳ/Kürük/(Rūmī)Kürk (1112/1191). Bk. Kürük, Kürk// YUyg.Tr: Kürke/Kürük (213)// Trkm.Tr: Kürk (430)// Derleme: Kurk/Kuruk/Kürk/Kürke.

[603] Bu beyit| M1: 286a; TÜ: 158a. Bk. NŞ (299, 300), NŞ-Özb (G.300), Külliyat-Yazma-TB (197).

[604] Bk. SG (1128), AŞ (156a), DLT (726).

[605] Tekrarı| M1: 291a; M2: 287b; İH: 247b; TÜ: 160b// SG: Ḳonuş "konma, inip oturma, konuş, iniş"; Ḳonaş/Ḳonaşıḳ/Ḳonuş "Ay ile Ülker'in bir burçta buluşması durumu" (1134)// Kıpçak (KK/DM): Ḳonaş/ Ḳonuş "komşu" (153)// Krgz.Tr: "durma, gecelemek için durma; obanın konduğu yer" (485)// YUyg.Tr: "konma" (243).

[606] uçuşmaḳ ḫod| LT (42, 392), LT-Özb (XVII), Külliyat-Yazma1 (338): uçuş yā-ḫod. Bk. SG (1134), Külliyat-Yazma-TB (950).

[607] Yazmalar: "kucaklaştılar".

[608] Yazmalar: "karışmış, dönüşmüş". Bk. SG (1115).

[609] Ḳozġama| M1, M2, TÜ: Ḳozḳama (قوزقاما)// ḳozġalmayın| M1, M2, TÜ: ḳozḳalmayın (قوزقالمایین). Bk. GS (216, 272), GS-Özb (G.261).

Ol ḳuyaş hicride ahım encüm ü eflāḳnı[610] [İH.242a]
(بو كه عالمغه حوادث توشتی کویا قوزغامیش/اول قویاش هجریدا آهیم انجم و افلاکنی)
5792 **Ḳon̂ġarmış** (قَونكارميش)[611]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "yerinden koparmış, sökmüş, kanırmış". *Dört Dīvān'dan:*
Pend ile ṣabrım öyin ey ʻaḳl maʻmūr isteme [M1.284b]
Kim ḳon̂ġarmış göz yaşım seyli anı bünyādıdın[612]
(پند ایله صبریم اَویین ای عقل معمور ایستاما/کیم قونكارمیش کوز یاشیم سیلی آنی بنیادیدین)
5793 **Ḳozġalış** (قَوزغاليش): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöyle der:
Sipāhıda peydā bolub ḳozġalış
Sipeh ḳozġalur şehġa çün tüşti iş
(سپاهیدا پیدا بولوب قوزغالیش/سپه قوزغالور شه غه چون توشتی ایش)
5794 **Ḳuruşmış** (قُوروشميش): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "kurumuş". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzün̂g ḫacāletidin erġavānġa tüşti taġayyür
Dıraḫtı rengidin an̂glar kişi ki ḳanı ḳuruşmış
(یوزونک خجالتی دین ارغوان غه توشتی تغیّر/درختی رنکی دین آنکلار کیشی که قانی قوروشمیش)
5795 **Ḳorḳaḳ** (قَورقاق)[613]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "korkak".
5796 **Ḳorḳuş/Ḳorḳunc** (قَورقوش-قَورقونج)[614]: (/ḳ/ üstün ile, /r/, /n/ ve /c/ sükûn ile). "korku".
5797 **Ḳorḳuncluḳ** (قَورقونجلوق)[615]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "korkunç, korkutucu, korkulu; korkunçluk".
5798 **Ḳurumsaḳ** (قُورومساق): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "yay kabı; pezevenk, kavat"[616]. [ML.240b]
5799 **Ḳuruşmaḳ** (قُوروشماق)[617]: (/ḳ/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "kurumak". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ki bir görmek bile ḥüsnün̂gni ey ḥūr
Ol otdın kön̂glüm andaḳ boldı maḥrūr
Ki andın şuʻle çün cānımġa tüşti
Ḳuruşmaḳ tendeki ḳanımġa tüşti [ML.240a]
(كه بیر کورماک بیله حسنونكنی ای حور/اول اوت دین کونكلوم آنداق بولدی محرور
كه آندین شعله چون جانیم غه توشتی/قوروشماق تن داکی قانیم غه توشتی)
5800 **Ḳurmışı** (قُورميشى): [**M2.281b**] (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yayı germek; kurmak;

---

[610] eflāḳnı| M1, M2, TÜ: eflāḳını (افلاکینی). Bk. GS (467, 640), GS-Özb (G.616).
[611] Yazmalar: Ḳonḳarmış (قَونقارميش).
[612] öyin| Yazmalar: ėvin (اَیوین)// maʻmūr| Yazmalar: me'mūr (مامور)// ḳon̂ġarmış| Yazmalar: ḳonḳarmış (قونقارمیش)// yaşım| Yazmalar: yaşı (یاشی)// bünyādıdın| Yazmalar: bünyāddın (بنیاددین). Bk. BV (345, 468), BV-Özb (G.465), Külliyat-Yazma2 (370).
[613] ML: yok; İH: üzeri çizili// Yazmalar: Ḳorġaḳ (قَورغاق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (47b)// SG: Ḳorḳaḳ/ġ (1112)// Krgz.Tr: Korkok (488)// YUyg.Tr: Ḳorḳaḳ (244).
[614] Tekrarı| M1.289a, M2.285b, TÜ.159b: Ḳorġuş/Ḳorġunc (قَورغوش-قَورغونج)// AŞ: Ḳorḳuş/Ḳorḳunc (152b)// SG: Ḳorḳu/Ḳorḳuş/Ḳorḳunc (1112). Bk. Ḳorḳu// DLT: Korkunç/Korkınç "korku; korkunç" (730)// CC: Korkunç "korku; korkunç" (115)// Krgz.Tr: Korkuunç (488)// YUyg.Tr: Ḳorḳuş/Ḳorḳunuç (244).
[615] Yazmalar: Ḳorḳunculuḳ (قَورقونجولوق). (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ ötre ile)// SG: Ḳorḳuncluġ (1113)// Krgz.Tr: Korkuunçtuu "korkunç" (488)// YUyg.Tr: Ḳorḳunuçluḳ "korkulu" (244).
[616] SG: "yay kabı; pezevenk, kavat; yolculuğun başlangıcında yolcunun atının önünden gelip başka tarafa yönelen kimse" (1113)// DLT: Kurman "yay kabı" (748); Kurugluk "okluk" (750).
[617] M1: 294a; TÜ: yok. Bk. SG (1110), AŞ (153b), DLT (750), Krgz.Tr (526).

düzenlilik, düzenlenmişlik”.
5801 **Ḳurut** (قُوروت)[618]: (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). “kurut, keş; kurut!”. [ML.240b]
5802 **Ḳuruḳ başlıġ** (قُوروق باشليغ)[619]: (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /b/ medli elif ile). “kuru başına, tek başına, yalnız”.
5803 **Ḳuruḳ say** (قُوروق ساى)[620]: (/ḳ/ ötre ile, /s/ medli elif ile). “kuru çay, suyu kurumuş ırmak”.
5804 **Ḳuruġluḳ** (قُوْروغلوق): (/ḳ/ ötre ile, /v/ ve /ġ/ sükûn ile). “kuruluk”. [M1.284a]
5805 **Ḳutḳarġay** (قُوتقارغاى): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “kurtara”. *Dört Dīvān'dan:*
Başnı ḳutḳarġay perīler taşıdın her tilbe kim
Yārlıḳ resmide meyl-i ādemī-zād ėtmese [M1.285a, ML.239b, İH.242b, TÜ.157b]
(باشنى قوتقارغاى پرى تاشيدين هر تيلبه كيم/يارليق رسميدا ميل آدمى زاد اَيتماسه)
5806 **Ḳuş** (قُوش): (/ḳ/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). “kuş”; /ḳ/ üstün ile (**Ḳoş**) “ev, konut; art arda sunulan iki dolu kadeh”[621]; “çift, eş”[622]; “toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan; tarım yapılan yer, çiftlik; yanına kat!”. *Dört Dīvān'dan:*
Anıñ dik teşne-min ey muġ-beçe kim ḳoş tutar bolsñ
Felekniñ ḥoḳḳasın böl ikki tā bolsun iki cāmım[623]
(آنينک ديک تشنه مين اى مغبچه كيم قوش توتار بولسانک/فلک نينک حقّه سين بول ايگى تا بولسون ايكى جاميم)
Ėyleb felekni cām sümürdüm Nevāyiyā
Ḳoş tut bu bezm içinde ki hüş-yār-min henūz
(اَيلاب فلک نى جام سومورديم نواييا/قوش توت بو بزم ايچيندا كه هشيارمين هنوز)
Ey Nevāyī dėme kim cān u köñgülni niylediñ [**M2.282a**]
İkkisin ḳıldım fedā çün bāde-nūşum tuttı ḳoş
(اى نوايى دَيمه كيم جان و كونكل نى نيلادينک/ايگّى سين قيلديم فدا چون باده نوشوم توتتى قوش)
Ger Nevāyī bir ayaġ gāhī içer ġam def‘iġa
Zāhid andın özni ġam-gīn tutsa içdik imdi ḳoş[624]
(كر نوايى بير اَياغ كاهى ايچار غم دفعى غه/زاهد آندين اوزنى غمكين توتسا ايچديک ايمدى قوش)
Ḳorḳaram kim bolmaġay āzürde nāzük ḳāmetiñ
Ėgniñge ḳoş ḳoş ki salmış ca‘d-ı ‘anber-bār bār[625]
(قورقارام كيم بولماغاى آزرده نازک قامتينک/اَيكنينكا قوش قوش كه ساليميش جعد عنبربار بار)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

---

[618] Bk. SG (1113), DLT (750), Krgz.Tr (526)// YUyg.Tr: Ḳurt (249)// Moğ-Les: Hurud (1528).
[619] Bk. SG (1113).
[620] SG: “kuru ırmak; Nīknehār ile Kābil arasında bir yer adı” (1113). Bk. Say.
[621] Yazmalar: Ḳuş (/ḳ/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). Bk. SG (1120-1121)// Krgz.Tr: Koş “geçici keçe ev” (491)// Mlk.Tr: Koş “yaylada kurulan hayvan ağılı ve barınak; çiftlik” (270)// Trkm.Tr: Goş “eşya, mal, pılı pırtı; kamp” (282)// Moğ-Les: Hoş “çadır” (1499).
[622] Bk. AŞ (154a), SG (1120-1121), DLT (731), Krgz.Tr (490), YUyg.Tr (245)// Moğ-Les: Hoyar “iki” (1474); Hous/Hos “koşa, eş, çift; çift sayı; ikiz” (1503).
[623] kim ḳoş| Yazmalar: mey kim (مى كيم). FK (392, 420), FK-Özb (G.402), Külliyat-Yazma2 (486).
[624] içdik| Yazmalar: içiñ (ايچينک). Bk. NŞ (243, 243), NŞ-Özb (G.243), Külliyat-Yazma2 (204).
[625] Ḳorḳaram| Yazmalar: Ḳorġaram (قورغارام)// Ėgniñge| Yazmalar, AŞ, SG: Ėgnige (اَيكنيكا)// salmış| Yazmalar, AŞ (154b), SG (1121): saldıñ (سالدينک). Bk. BV (125, 158), BV-Özb (G.158), Külliyat-Yazma2 (316), Külliyat-Yazma-TB (300), Divan-Yazma (165*2).

Sāḳī-yi gül-çihre tutar birle ḳoş
Ėylese bezm ehliġa tarac-ı hūş

(ساقی کلچهره توتار بیرله قوش/اَیلاسا بزم اهلیغه تاراج هوش)

Ferhād u Şīrīn'den:
Ḳıl evvel nūş u bėr kim min ḳılay nūş
Ḳoş içseñ tut ki min daġı içey ḳoş[626]

(قیل اوّل نوش و بَیر کیم مین قیلای نوش/قوش ایچسانک توت که مین داغی ایچای قوش)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Ol bādedin ėyle tut mañġa ḳoş
Kim yādıma hergiz ötmesün hūş

(اول باده دین اَیله توت منکا قوش/کیم یادیمه هرکز اوتماسون هوش)

Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:
Cebre'īl ḥubūbāt gėltürüb Ādem'ġa ḳoş sürüb ėkin ėkmek ḳa'idesin örgetti. [M1.285b, ML.241a, İH.243a]

(جبرئیل حبوبات گیلتوروب آدم غه قوش سوروب ایکین ایکماک قاعده سین اورکاتتی)

5807 **Ḳuyaş** (قُوْیاش)[627]: (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /y/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "güneş". *Şeyḫ Ṣan'ān'da,* Tersā kızı şöyle anlatır:
Ḳaṣr üze bu şekl ile Tersā ḳızı
Bel ḳuyaş eyvānıda 'Īsā ḳızı

(قصر اوزه بو شکل ایله ترسا قیزی/بل قویاش ایوانیداعیسی قیزی)

Dört Dīvān'dan:
Bes ki görmiş-min ḳuyaş yüzlüg ulusdın tīrelik
Dėr-min ahım tīre ḳılsa neyyir-i a'ẓam yüzin[628]

(بسکه کورمیش مین قویاش یوزلوک اولوس دین تیره لیک/دَیرمین آهیم تیره قیلسا نیّر اعظم یوزین)

Ḳaradur ḫāl u ḫaṭṭ u göz ü ḳaşıñġ
Meger barını köydürmiş ḳuyaşıñġ[629]

(قرادور خال و خطّ و کوز و قاشینک/مکر بارینی کویدورمیش قویاشینک)

Ötti ḫūblar ay kibi yoḳtur arada ol ḳuyaş
Veh ki ol bed-mihrni görmen ötedür māhlar[630] [ML.240b, İH.242b]

(اَوتتی خوبلار آی کیبی یوقتور آرادا اَول قویاش/وه که اَول بد مهرنی کورمان اَوتادور ماه لار)

5808 **Ḳurun** (قُورون)[631]: (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "vakit, zaman, çağ. (**Gėc ḳurun**): geç vakit". *Dört Dīvān'dan:*
Sāyir ü s̱ābit nis̱ārıñġ ḳılsa tañġ yoḳ kim bolur

---

[626] içey ḳoş| Yazmalar: ḳılay nūş (قیلای نوش). Bk. FŞ (122, X/60), FŞ-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (496).
[627] Yazmalar: Ḳoyaş (قَوْیاش). (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). Bk. SG (1137), AŞ (157a), DLT (752), CC (126), Özb.Tr (137), YUyg.Tr (251)// Derleme: Guyaş.
[628] yüzin| Yazmalar: bu gün (بو کون). Bk. BV (352, 479), BV-Özb (G.476), Külliyat-Yazma-TB (355).
[629] ḫāl u ḫaṭṭ| Yazmalar: ḫaṭṭ u ḫāl. Bk. Köydürmiş, GS (271, 352), GS-Özb (G.340), Külliyat-Yazma-TB (74).
[630] Bu beyit| TÜ: yok// māhlar| Yazmalar: aylar (آی لار). Bk. GS (135, 153), GS-Özb (G.149), Külliyat-Yazma-TB (40).
[631] Bk. SG (1114), AŞ (161b)// Krgz.Tr: Kur "vakit, defa" (522); Keçkurun "akşamleyin, akşama doğru" (429)// Özb.Tr: Keçqurun "akşamleyin" (42)// YUyg.Tr: Keçḳurun "gece vakti" (193).

Gėc ḳurun şāh olsa mihmān kimsege bisyār ḫarc[632]

(سایر و ثابت نثارینک قیلسه تانک یوق کیم بولور/گیج قورون شاه اولسه مهمان کیمسه کا بسیار خرج)

Ger öter yüz miñ̂g ṣu‘ūbet birle gündüz miḥneti

Vay u yüz miñ̂g vay min bī-kesge bolġac gėc ḳurun[633]

(کر اوتار یوز مینک صعوبت بیرله کوندوز محنتی/وای و یوز مینک وای مین بیکس کا بولغاج گیج قورون)

5809 **Ḳozġatmaḳ** (قَوزغاتماق)[634]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ ve /t/ sükûn ile). "karıştırmak; [ızdırap ve sıkıntı vermek]". [**M2.282b**, İH.243a]

5810 **Ḳozġalmaḳ/Ḳozġalışmaḳ** (قَوزغالماق-قَوزغالیشماق)[635]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karışmak; karıştırılmak". *Dört Dīvān'dan:*

Ni ḳuyaşdur bu ki çün çıḳtı köñ̂güller ḫaylı

Bolsa yüz miñ̂g işidür ẕerre kibi ḳozġalmaḳ

(نِی قویاش دور بو که چون چیقتی کونکل لار خیلی/بولسه یوز مینک ایشی دور ذرّه کیبی قوزغالماق)

5811 **Ḳoz** (قَوز)[636]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "koz, ceviz; [(**Ḳuz**) Rūm Tr: güneş görmeyen gölgelik yer, kuz]".

5812 **Ḳuzay** (قُوزای)[637]: (/ḳ/ ötre ile, /z/ medli elif ile). "güneş görmeyen gölgelik yer".

5813 **Ḳozġalan/Ḳozġalış** (قَوزغالان-قَوزغالیش)[638]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm". *Dört Dīvān'dan:*

Yana zülfüñ̂g bozuġluḳ saldı köñ̂glüm ḫān-u-mānında

Yılan andaḳ ki salġay ḳozġalan ḳuş āşiyānında[639]

(ینه زلفونک بوزوغلوق سالدی کونکلوم خان و مانینده/یِیلان آنداق که سالغای قَوزغالان قوش آشیانینده)

Birev ġamı yana köñ̂glümge ḳozġalan saladur

Birev dėmey ki bu āşūbnı fülān saladur[640]

(بیراو غمی ینه کونکلومکا قوزغالان سالادور/بیراو دَیمای که بو آشوب نی فلان سالادور)

5814 **Ḳuzġun** (قُوزغون)[641]: (/ḳ/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "kuzgun, büyük karakarga".

---

632 ü| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1114), GS (96, 98), GS-Özb (G.94).

633 u| Yazmalar: yok// bī-keske| Yazmalar: bī-kesġa (بیکس غه). Bk. BV (328, 442), BV-Özb (G.439), Külliyat-Yazma-TB (348).

634 SG: Ḳozġa-/Ḳozġat- "karıştırmak" (1114)// Krgz.Tr: Kozğo-/Kozğolt- "harekete getirmek; kımıldatmak" (495)// YUyg.Tr: Ḳozġimaḳ/Ḳozġatmaḳ "hareket ettirmek, kımıldatmak" (246)// Trkm.Tr: Gozga-/Gozgat- "hareket ettirmek; kaldırmak" (288/289).

635 Bk. SG (1116)// AŞ: Ḳozġalmaḳ "karışmak" (153b)// CC: Kozgalış- "karıştırmak, karıştırarak aramak" (116)// Krgz.Tr: Kozğol- "hareket etmek, kımıldamak" (495)// Mlk.Tr: Kozgal- "heyecanlanmak; karışmak" (272)// YUyg.Tr: Ḳozġalmaḳ "hareketlenmek, kımıldamak; ayaklanmak" (246)// Trkm.Tr: Gozgal- "kımıldamak; heyecanlanmak, sinirlenmek" (289).

636 Bk. SG (1117)// CC: Koz/Hoz (116)// Trkm.Tr: Hoz (354)// Moğ-Les: Husiga(n)/Huşga (1529).

637 Bk. SG (1117), Derleme// DLT: Kuz "gölgeli taraf" (753)// YUyg.Tr: Ḳuz "gölgeli taraf; kuzey" (251)// Trkm.Tr: Guzay (315).

638 ML: yok; İH: üzeri çizili// Tekrarı| M1.289b, M2.286a, ML.244a, İH.246a, TÜ.160a: Ḳozġalan. Bk. SG (1117)// AŞ: Ḳozġalan "ızdırap; karışıklık" (153b/154a)// Kzk.Tr: Qozğalıs "hareket; dünyanın dönmesi; ayaklanma" (311)// Krgz.Tr: Kozğolonğ "ayaklanma, isyan, kargaşalık, münazaa"; Kozğoluş "hareket" (495)// Trkm.Tr: Gozgalañ̂ "baş kaldırma, ayaklanma, isyan; tedirginlik, heyecan" (289).

639 Bu beyit| TÜ: yok; Tekrarı| M1.289b, M2.286a, ML.244a, İH.246a, TÜ.160a// Yana| Yazmalar: Siyeh (سیه); Tekrarı: Yana// ḫān-u-mān| Yazmalar: ḫān-mān (خانمان); M1.289b, M2.286a, TÜ.160a: ḫān-u-mān. Bk. NŞ (530, 533), NŞ-Özb (G.532), Külliyat-Yazma-TB (238).

640 yana| M1, M2, İH: yine. Bk. FK (159, 161), FK-Özb (G.154).

5815 **Ḳusmaḳ** (قُوسماق)[642]: (/ḳ/ ötre ile, /s/ sükûn ile). [M1.286a] "kusmak".
5816 **Ḳusundı** (قُوسوندی)[643]: (/ḳ/ ve /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] kusuntu, kusmuk". [İH.243b, TÜ.158a]
5817 **Ḳumalaḳ** (قُوْمالاق)[644]: (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "hayvan gübresi, tezek". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Tive ḳumalaḳın satarda ḳandī dėgüci, ma'rekesidaġı mu'teḳidleri anı satḳun alıb yėgüci. [ML.241a, İH.243a]

(تیوه قومالاقین ساتاردا قندی دَیکوجی، معرکه سی داغی معتقدلاری آنی ساتقون آلیب یَیکوجی)

5818 **Ḳoşuḳ** (قَوشوق)[645]: (/ḳ/ üstün ile, /ş/ ötre ile). "Türkler arasında söylenen bir tür ezgi; [arġuştek usulünde söylenen bir tür şarkı]; arġuştek oyunu". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Anĝlamayın sözde tuyuḳ baḥrını
Ḳaysı tuyuḳ bel-ki ḳoşuḳ baḥrını

(آنکلامایین سوزدا تویوق بحرینی/قایسی تویوق بلکه قوشوق بحرینی)

Dört Dīvān'dan:

Ḫoş ol ki bezmde aylar tėperde arġuştek
Şeh anda ṭanbūre çalıb Nevāyī dėse ḳoşuḳ[646]

(خوش اول که بزم دا آی لار تَیپاردا ارغوشتک/شه آندا طنبوره چالیب نوایی دَیسه قوشوق)

5819 **Ḳuyruḳ** (قُویروق): (/ḳ/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "[kuyruk]"[647]; "süheyl yıldızı, ülker, yıldırak"[648]. [İH.243b]
5820 **Ḳoşulmaḳ/Ḳoşuşmaḳ** (قَوشولماق-قَوشوشماق)[649]: (/ḳ/ üstün ile, /ş/ ötre ile). "karışmak, katılmak, eklenmek, eşlik etmek, birleşmek".
5821 **Ḳoşlamaḳ** (قَوشلاماق)[650]: (/ḳ/ üstün ile, /ş/ sükûn ile). "iki atlı olmak, yedek at yanına almak". [**M2.283a**]

---

641 M1, M2, ML, İH: Ḳuzġun/Ḳuzġunĝ. Bk. SG (1117), DLT (753), Krgz.Tr (533), YUyg.Tr (251).

642 M2: Ḳusmek. Bk. SG (1117), DLT (750), CC (125), Krgz.Tr (526), YUyg.Tr (250)// Moğ-Les: Ġulġi- (584).

643 Bk. SG (1117), Tarama (149), Krgz.Tr (526).

644 Bk. SG (1129)// DLT: Komuk "atın pisliği" (727)// Krgz.Tr: Kumalak "yuvarlak (koyun yahut deve tezeği)" (520)// Moğ-Les: Homugul/Homul/Homool "at gübresi" (1483).

645 Yazmalar: Ḳuşuḳ (قُوشوق). (/ḳ/ ve /ş/ ötre ile)// AŞ: "orġuştek usulünde söylenen türkü" (155a)// SG: "bir tür ezgi" (1121)// Mİ: "urġuştek usulünde söylenen bir tür şarkı" (58, TR757a/6)// NS: "orġuştek usulünde söylenen nağme; arġuştek oyunu" (96b)// DLT: Koşug "şiir, koşma, kaside" (731)// Derleme: "şiir; koşma, türkü".

646 Bu beyit| M1, TÜ: yok// aylar tėperde arġuştek| Yazmalar: ol ay yiterde oġuşmek (اول آی یِتاردا اوغوشماک). Bk. SG (127), BV (248, 321), BV-Özb (G.318), Külliyat-Yazma-TB (328).

647 Bk. SG (1138), Krgz.Tr (531), YUyg.Tr (251)// DLT: Kuḍruk (745)// CC: Kuyruh (126)// Moğ-Les: Hudurga(n)/Hudraga "at sağrısı; atın kuyruğundan geçen eyer kayışı, kuskun" (1513).

648 Bk. SG (1138), Tarama (150).

649 Bk. SG (1119)// AŞ: Koşul- "birlikte koşulmak; birlikte olmak" (154b)// DLT: Koşul- "katılmak; nazmedilmek" (731)// Krgz.Tr: Koşul- "katılmak, birleşmek" (492)// YUyg.Tr: Ḳoşulmaḳ "katılmak, eklemek" (245).

650 Bk. SG (1120), TM (233, T725a/11)// DLT: Koşlan- "yedek edinmek" (731)// Krgz.Tr: Koşto- "yedek olarak almak" (492)// YUyg.Tr (245)// Moğ-Les: Housla-/Hosla- "eşlemek, çiftlemek" (1503).

5822 **Ḳoşant** (قَوشانت)[651]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /t/ sükûn ile). "gelin evinden güvey evine gönderilen armağan".
5823 **Ḳuş bėgi** (قُوش بَيکى): (/ḳ/ ötre ile, /b/ üstün ile). "avcı başı".
5824 **Ḳuş dīvānı** (قُوش ديوانى): (/ḳ/ ötre ile). "kuşhane, kuş evi; [kuş evi sorumlusu]"[652].
5825 **Ḳuşġına** (قُوش غينه): (/ḳ/ ötre ile, /n/ üstün ile). "kuşcağız".
5826 **Ḳoşuḳluḳ** (قَوشوقلوق)[653]: (/ḳ/ üstün ile). "karışık, karışmış, katılmış, birleşmiş".
5827 **Ḳuşluḳ** (قُوشلوق)[654]: (/ḳ/ ötre ile). "kuşluk vakti".
5828 **Ḳoşnı** (قَوشنى)[655]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ esre ile). "komşu". *Çihil Ḥadīs̱'den:*

Kim ki mü'min durur ḳaçan çıdaġay
Kim özi toḳ u ḳoşnı bolġay ac
Añ̂ga dağı girek yitürse naṣīb
Ḫ̌ānıda ger gülāc u ger umac[656]

(كيم كه مومن دورور قاچاق چيداغاى/كيم اوزى توق و قوشنى بولغاى آج
اَنكا داغى كيراک يِتورسه نصيب/خوانيده كر كلاج و كر اوماج)

5829 **Ḳoşun** (قَوشون)[657]: (/ḳ/ üstün ile). "koşun, ordu".
5830 **Ḳoşa** (قَوشه)[658]: (/ḳ/ üstün ile). "atların alnında oluşan iki kırışıklık; birlikte koşan iki at".
5831 **Ḳoġlama** (قَوغلامه)[659]: [M1.286b] (/ḳ/ ve /m/ üstün ile). "ateşte kurutulmuş nesne". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḳamer ḳurṣıġa ėlgiñ̂ yitmese ḳoġlama ötmek hem muġtenemdür[660].

(قمر قرصيغه اَيلكينک يِتماسا قوغلامه اَوتماک هم غنيمت دور)

---

[651] Yazmalar: Ḳuşant (قُوشانت). (/ḳ/ ötre ile, /n/ ve /t/ sükûn ile)// SG: Ḳatınc/Ḳoşant (1039/1121). Bk. Ḳatınc// Krgz.Tr: Koş- "hediye etmek (mihir ödeyen delikanlıya veya şölen düzenleyen kimseye yardım olmak üzere)" (491); Koşumça "katkı; mihir ödeyene veya şölen düzenleyene yardım" (492)// Trkm.Tr: Goşant "katkı" (282).

[652] SG: "kuş evi sorumlusu" (1121). Bk. MN (168, 385).

[653] Yazmalar: Ḳoşluḳ (قَوشلوق). Bk. SG (1122)// YUyg.Tr: Ḳoşuḳ "karışmak, katılmak" (245).

[654] Yazmalar: Ḳuşuluḳ (قُوشولوق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (48a). Bk. SG (1122), DLT (751), Mlk.Tr (283)// Trkm.Tr: Guşluk (313).

[655] ML: yok; M1, İH: üzeri çizili// Yazmalar: Ḳoşı (قَوشى)// Tekrarı| M1.294a, M2.290a, ML.247b, İH.250a, TÜ.162a: Ḳoşnı// SG: Ḳoşnı/Ḳoñ̂şı (1122/1134). Bk. Ḳoñ̂şı// DLT: Koşnı/Konşı (731)// Krgz.Tr: Konğşu (483)// Özb.Tr: Qoşni (139)// YUyg.Tr: Xoşna (167)// Trkm.Tr: Goñ̂şı (278).

[656] Bu beyit| M1: 294a; M2: 290a; ML: 247b; İH: 250a; TÜ: 162a// yitürse| Yazmalar: tigürse (تيكورسه)// u ger umac| Yazmalar: eger tutmac (اكر توتماج). Bk. Erbain-Özb (Hadis.40), Külliyat-Yazma-TB (1078), Külliyat-Yazma1 (33).

[657] Bk. SG (1122), AŞ (154b-155a), Krgz.Tr (493), YUyg.Tr (245)// Moğ-Les: Hosigu(n)/Hoşū(n) "burun; dağ burnu; bir askerî birim" (1498).

[658] Bk. SG (1122)// DLT: "ikişer ikişer, çifter çifter" (731)// Krgz.Tr: Koşo "birlikte, buna ek olarak" (491)// Trkm.Tr: Goşa "çift" (282).

[659] ML: yok; İH: üzeri çizili// Tekrarı| M1.291b, M2.287b, ML.245b, İH.247b, TÜ.161a: Ḳoḳlama "kuru ekmek"// SG: Ḳoġ "(Rūm Tr.) kıvılcım". Bk. Tarama (142); Ḳoġlama "ateşte kurutulmuş nesne" (1123)// DLT: Kaklan- "kurumak" (678)// Krgz.Tr: Kakta- "kurutmak; kavurmak" (386)// YUyg.Tr: Ḳaḳlimaḳ "kurutmak" (217).

[660] ḳoġlama ötmek| M1, M2, TÜ: ḳoḳlama epmek (قوقلامه اَيپماک); ML, İH: ḳoḳlama ėtmek. Bk. SG (1123), MK (340, 109a/9), MK-Özb (Tenbih.127), Külliyat-Yazma-TB (1504), MK-Amire (205).

5832 **Ḳoldamaḳ** (قَولداماق)[661]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "elinden tutmak, yardım etmek".
5833 **Ḳoldatmaḳ** (قَولداتماق): (/ḳ/ üstün ile, /l/ ve /t/ sükûn ile). "elinden tutmasını buyurmak, yardım etmesini sağlamak".
5834 **Ḳulaġlaşmaḳ** (قُولاغلاشماق)[662]: (/ḳ/ ötre ile). "fısıldaşmak".
5835 **Ḳulaġ tutmaḳ** (قُولاغ تُوتماق)[663]: (/ḳ/ ötre ile, /ġ/ sükûn ile). "antlaşmak, ahitleşmek; [süre istemek; sığınmak; gökkuşağı oluşmak]". [ML.241b]
5836 **Ḳulaġlanmaḳ** (قُولاغلانماق)[664]: (/ḳ/ ötre ile, /ġ/ ve /n/ sükûn ile). "güneş gökkuşağı oluşturmak". [İH.244a]
5837 **Ḳol** (قَوْل)[665]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm, kol; el; ordunun ortası, ordunun merkezi; [çöle kadar uzanan] dağ eteğindeki tepeler; [dağ kolu; fevç, bölük, takım; ordu; semt, taraf, yan, yön]; iste!, dile!"; /ḳ/ ötre ile (**Ḳul**) "kul, köle". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳılıb andaḳ ārāste yitti ġol
Ki yėl ḫaylı tapmay ara yirde yol[666]

(قیلیب آنداق آراسته یِتّی غول/که یَیل خیلی تاپمای آرا یِردا یول)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Her vefā ḳılsanĝ [on] cefā tartarġa müheyyā bol, munca bile ḳutulsanĝ cānġa minnet ḳoyub 'öẕrlerin ḳol.

(هر وفا قیلسانک جفا تارتارغه مهیّا بول، مونجه بیله قوتولسانک جانغه منّت قویوب عذرلارین قول)

Dört Dīvān'dan:

Yanĝı aynı ḳaşınĝ gūyā ḳulum dėbtür hilāl atlıḳ
Ḳadı ta'ẓīm üçün ḫamdur bolub bu nüktedin memnūn[667]

(یانکی آینی قاشینک کویا قولوم دَیب تور هلال آتلیق/قدی تعظیم اوچون خم دور بولوب بو نکته دین ممنون)

Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:

Bar idi ol şehġa bir zībā oġul
Bolġu dik Yūsuf anınĝ allıġa ḳul[668] [İH.243b]

(بار ایدی اول شه غه بیر زیبا اوغول/بَولغو دیک یوسف آنینک آلیغه قول)

5838 **Ḳulaġ dutmaḳ** (قُولاغ دُوتماق)[669]: (/ḳ/ ve /d/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "antlaşmak,

---

661 Bk. AŞ (156a), SG (1124), Kzk.Tr (314)// Trkm.Tr: Golda- (277).
662 Bk. SG (1125), Tarama (147).
663 Yazmalar: Ḳulaġraḳaḳ (قُولاغراقاق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (48a). Bk. SG (1126), NŞ (297, 298/5)// Tr.Tr: Kulak tutmak "dinlemek".
664 Bk. SG (1125)// Krgz.Tr: Kulakta- "dinlemek; kulağa yapışmak" (518)// Mlk.Tr: Kulakla- "dinlemek; itaat etmek".
665 Bk. SG (1126)// AŞ: "el; çöle kadar uzanan dağ eteğindeki tepeler" (155b-156a)// DLT: "kol; dağın tepesinden vadinin dibine kadar uzanan yükselti" (726)// Krgz.Tr: "el; ordu, asker; nehrin yatağı; nehrin vadisi" (478/479)// Mlk.Tr: "el; sarp vadi, kanyon" (267/268)// YUyg.Tr: "el" (241)// Moğ-Les: Ġoul/Ġol "merkez, kalp; temel; öz; ırmak, ırmak yatağı; vadi" (577).
666 ġol| Yazmalar: ḳol (قَول). Bk. AŞ (139b-140a), Sİ (187, 2079), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).
667 Bu beyit| M1: 280a; TÜ: yok. Bk. NŞ (456, 457).
668 Bu beyit| M1: 280a; TÜ: yok// allıġa| Yazmalar: allında (آلیندا). Bk. Bolġu dik, LT (199, 2527), LT-Özb (CL), Külliyat-Yazma1 (384), Külliyat-Yazma-TB (995).
669 HA kaynaklı biçim olmalıdır (48a). Bk. Ḳulaġ tutmaḳ.

ahitleşmek; süre istemek; sığınmak; gökkuşağı belirmek".
5839 **Ḳorḳu** (قَورقو)[670]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "korku". [**M2.283b**]
5840 **Ḳop** (قَوپ): (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "ayağa kalk". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳop u bir laḥẓa rence ėyle ḳadem
Ki tiler ṣoḥbetin̄gni şeh bir dem[671]
(قوپ و بیر لحظه رنجه اَیله قدم/که تیلار صحبتینکنی شه بیر دم)
5841 **Ḳotanab** (قَوتاناب)[672]: (/t/ ve /n/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "ay ağılı, ayla".
5842 **Ḳuçḳarlaşmaḳ/Ḳoçḳarlaşmaḳ** (قُوچقارلاشماق-قَوچقارلاشماق)[673]: (/ç/ sükûn ile). "koçlar savaşmak". [İH.244a, TÜ.158b]
5843 **Ḳoparmaḳlıḳ** (قَوْپارماقلیق)[674]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [M1.287a] "kurmak, inşa etmek; [kaldırmak, yükseltmek; koparmak]". Luṭfī'den:
Ger vaṭan Luṭfī gözide tutmadın̄g yoḳtur 'aceb
Öy ḳoparmaḳlıḳ ėrür düşvār Ceyḥūn üstine
(کر وطن لطفی کوزیدا توتمادینک یوقتور عجب/اوی قوپارماقلیق اَیرور دشوار جیحون اوستِنه)
5844 **Ḳumlaḳ** (قُوملاق)[675]: (/ḳ/ ötre ile). "kumluk, kumsal yer". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Turub tüşdi tefsende ḳumlaḳ üze
Ḳılıb yėldin āheng-i tofraḳ üze[676]
(توروب توشدی تفسنده قوملاق اوزه/قیلیب یَیلدین آهنک توفراق اوزه)
5845 **Ḳuruḳlıḳ/Ḳuruḳluḳ** (قُوروق لیق-قُوروق لوق)[677]: (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "kurulu, kurulmuş; kuruluk; kuraklık". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḳuruġluḳ içre çün ḳalmadı hīç iş
Revānī gėmelerge boldı cünbiş[678] [ML.242a]
(قوروغلوق ایچره چون قالمادی هیچ ایش/روانی کیمه لارکا بولدی جنبش)
5846 **Ḳuvansaḳ** (قُوانساق): (/ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "kıvansak, övünsek". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Rāżī ise baḫtdın ḳuvansaḳ
Yoḳ dėse ḳabīle sarı yansaḳ
(راضی ایسا بخت دین قوانساق/یوق دَیسا قبیله ساری یانساق)
5847 **Ḳucmaḳ** (قُوجماق): (/ḳ/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "kucaklamak". *Dört Dīvān'dan:*

---

670 M1: 282a; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (1112), CC (115).
671 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SS (426, 4739).
672 Bk. NS (93a).
673 Yazmalar: Ḳuçḳarlaşmaḳ. Bk. NS (93b).
674 AŞ: "kaldırmak, yükseltmek" (151b)// SG: "kaldırmak" (1095)// CC: Kopar-/Kobar- "kurmak, inşa etmek" (114)// Mlk.Tr: Kobar- "koparmak; kaldırmak" (267)// YUyg.Tr: "koparmak; yapmak" (243).
675 Bk. SG (1130), Özb.Tr (137)// Krgz.Tr: Kumdak (520).
676 tefsende| Külliyat-Yazma-TB, Külliyat-Yazma1: tefsīde// yėl| M1, M2, TÜ: yil (یِل)// tofraḳ| Yazmalar: tofraġ (توفراغ). Bk. SG (1130), Sİ (473, 6354), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (922), Külliyat-Yazma1 (941).
677 Yazmalar: Ḳuruḳlıḳ// SG: Ḳuruḳluḳ "kuruluk; kuraklık" (1113)// Kzk.Tr: Kuruvlı "kurulu, yapılmış" (339)// YUyg.Tr: Ḳuruḳluḳ "kuraklık" (249).
678 Ḳuruġluḳ| Yazmalar: Ḳuruḳlıḳ (قُوروق لیق)// ḳalmadı hīç| Yazmalar: hīç ḳalmadı. Bk. FŞ (261, XXVIII/30), FŞ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (535).

Bėli vü aġzı görer görmesde çün pinhān ėrür
Bes munı ḳucmaḳ anı öpmek ḳaçan imkān ėrür [**M2.284a**]
(بیلی و آغزی کورار کورماس دا چون پنهان اَیرور/بس مونی قوجماق آنی اوپماک قاچان امکان اَیرور)

5848 **Ḳorḳutmaḳ** (قَورقوتماق): (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "korkutmak". *Ferhād u Şīrīn'den:*
E'ādī ḫaylını ḳorḳutmaḳ ėrdi
Alardın özni sālim tutmaḳ ėrdi
(اعادی خیلی نی قورقوتماق اَیردی/آلاردین اوزنی سالم توتماق اَیردی)

5849 **Ḳulaġçı** (قُولاغچی)[679]: (/ḳ/ ötre ile, /ç/ esre ile). "yazın çöllerde görünen ve insanın burnuna ve kulağına giren ufak bir sinek". [İH.244b]

5850 **Ḳulansa/Ḳolansa** (قُولانسه-قَولانسه)[680]: (/ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "koltuk altından veya parmaklar arasından gelen kötü koku". [M1.287b]

5851 **Ḳulan ḳuyruġı** (قُولان قویروغی)[681]: (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "bir çeşit bitki".

5852 **Ḳulavuzluḳ** (قُولاوُوزلوق): (/ḳ/ ve /v/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "kılavuzluk, rehberlik". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳulavuzluḳ ėyleb bolub reh-nümāy
Tüşürdi Sikender'ni ferḫunde-rāy[682]
(قولاووزلوق اَیلاب بولوب رهنمای/توشوردی سکندرنی فرخنده رای)

5853 **Ḳolay** (قَولای)[683]: (/ḳ/ üstün ile). "yerinde, zamanlı; [Rūm Tr: kolay, emeksiz]". *Dört Dīvān'dan:*
Çü ehl-i derd üçün peyveste ḳaş yasını tartıb-sin
Manĝa oḳ nāvekinĝni ḫoş güşād ėt kim ḳolaydur-min
(چو اهل درد اوچون پیوسته قاش یاسینی تارتیب سین/منکا اوق ناوکینکنی خوش کشاد اَیت کیم قولای دورمین)

5854 **Ḳolay-min/Ḳolaydur-min** (قَولای مین-قَولای دورمین)[684]: (/ḳ/ üstün ile). "uygun yerdeyim, hedefteyim".

5855 **Ḳolbaḳ/Ḳolbaġ** (قَولباق-قَولباغ)[685]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "kol bağı, ipe dizilen boncuklardan yapılmış kadın bileziği".

5856 **Ḳozġalmayın** (قَوزغالمایین)[686]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /y/ esre ile). "karışmamış; dönüşmemiş; karışmadan; dönüşmeden". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳozġama bülbülni köp ey gül ki devrān bāġıda
Ḳalmamış ḳozġalmayın ol kim birevni ḳozġamış
(قوزغاما بلبلنی کوپ ای کل که دوران باغیدا/قالمامیش قوزغالمایین اول کیم بیراونی قوزغامیش)

5857 **Ḳoyġac** (قَویغاج): (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "koyunca". *Dört Dīvān'dan:*

---

[679] Bk. SG (1127)// Mlk.Tr: Kulakçı "kırkayak" (280).

[680] Yazmalar: Ḳulansa. Bk. SG (1127)// Krgz.Tr: Kolonğso "koltuk altından gelen ter kokusu" (480)// Özb.Tr: Qolänsä "pis koku" (138)// Moğ-Les: Hulungsu(n)/Hulans "koltuk altındanki koku, ter kokusu" (1519).

[681] Bk. SG (1127), Arat-Babür (686)// Trkm.Tr-Hamzayev: Gulanğuyruk "kumda yetişen yabani bir ot".

[682] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (305, 3864), Sİ-Özb (XLIII).

[683] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Ḳulay (قُولای). (/ḳ/ ötre ile)// Tekrarı| M1.291b, M2.288a, ML.246a, İH.248a, TÜ.161a: Ḳulay. Bk. SG (1127), Kzk.Tr (313), YUyg.Tr (242).

[684] Yazmalar: Ḳulaydur-min (قُولای دورمین). (/ḳ/ ötre ile). Bk. SG (1127).

[685] Yazmalar: Ḳolbaḳ// SG: Ḳolbaġ (1127). Bk. FK (568, 618/2)// Derleme: Kolbak/Kolbağ/Kolbağı.

[686] M1, M2, TÜ: Ḳozḳalmayın (قَوزقالمایین). Bk. SG (1116).

Cānda ḳoyġac naḳd-ı ‘aşḳın ḳıldı kön̂glümni helāk
Öltürür maḥremni sulṭān genc pinhān ėylegec [TÜ.159a]
(جاندا قويغاج نقد عشقين قيلدى كونكلومنى هلاک/اولتورور محرمنى سلطان كنج پنهان اَيلاكاج)

5858 **Ḳutḳarıṅ̂g** (قُوْتقارِيْنک): (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kurtarın". *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Ḳutḳarıṅ̂g cān-ı nā-tevānımnı
Biḥil ėttim barıġa ḳanımnı
(قوتقارينک جان ناتوانيم نى/بحل اَيتّيم باريغه قانيمنى)

5859 **Ḳopduṅ̂g** (قَوْپدونک): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /p/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "hızla ayağa kalktın, fırladın". *Dört Dīvān'dan:*
Çün yitiştim allıṅ̂ga ḳoptuṅ̂g velī öltürgeli
Ey fedā cānım saṅ̂ga kim yaḫşı ta‘ẓīm ėylediṅ̂g[687] [ML.242b]
(چون يِتِشتيم آلينكا قوپتونک ولى اولتوركالى/اى فدا جانيم سنكا كيم يخشى تعظيم اَيلادينک)

5860 **Ḳutḳarġu dikdür** (قُوتقارغو ديک دور)[688]: (/t/ ve /r/ sükûn ile). "kurtaracak gibidir". *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂gül ḳayġurma kim deşt-i fenāġa barġu dikdür-min
Hem özni hem sini hicr ėlgidin ḳutḳarġu dikdür-min
(كونكل قايغورما كيم دشت فناغه بارغو ديک دورمين/هم اوزنى هم سينى هجر اَيلكيدين قوتقارغو ديک دورمين)

5861 **Ḳon̂g** (قَونک)[689]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.284b**] "karakarga, kuzgun". *Dört Dīvān'dan:*
Himmet ehli bile her tīreġa tėgmes pervāz
Nesr-i ṭāyir bile ni nev‘ havā ḳılġay ḳon̂g[690]
(همّت اهلى بيله هر تيره غه تَيكماس پرواز/نسر طاير بيله نِى نوع هوا قيلغاى قونک)

5862 **Ḳoldadıṅ̂g** (قَولدادِيْنک): (/ḳ/ üstün ile, /l/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "elinden tuttun, yardım ettin". *Dört Dīvān'dan:*
‘Ayn-ı ża‘fımdın ḳolum çün ḳoldadıṅ̂g ey dil-berim
Ḳoyma ėlgimni ki ḳorḳar-min tökülgey peykerim[691] [İH.245a]
(عين ضعفيم دين قولوم چون قولدادينک اى دلبريم/قويما اَيلكيم نى كه قورقارمين توكولكاى پيكريم)

5863 **Ḳoymaġıṅ̂g** (قَويماغينک): (/ḳ/ üstün ile, /y/'ler, /n/ ve /g/ sükûn ile). "koyman". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ot üzre ni ėrdi ḳoymaġıṅ̂g yaġ [M1.288a]
Köygenge ni ėrdi ḳoymaġıṅ̂g daġ
(اوت اوزره نِى اَيردى قويماغينک ياغ/كويكانكا نِى اَيردى قويماغينک داغ)

---

[687] Bu beyit| M1, TÜ: yok// ḳoptuṅ̂g velī| Yazmalar: ḳopduṅ̂g mini (قوپدونک مينى). Bk. FK (341, 362), FK-Özb (G.349), Külliyat-Yazma2 (477).

[688] M1, TÜ: yok; M2: Ḳutġarġu dikdür (قُوتغارغو ديک دور). Bk. SG (1100).

[689] Yazmalar: Ḳun̂g (قُونک). (/ḳ/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. AŞ (156b), Ġon̂g// SG: Ġon̂g (1019)// Krgz.Tr: Konğ karga "ekin kargası" (408)// Moğ-Les: Hong (1484).

[690] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Himmet| M1: Raḥmet (رحمت). Bk. AŞ (156b), GS (288, 377), GS-Özb (G.363), Külliyat-Yazma-TB (78), Divan-Yazma (338*2).

[691] Bu beyit| TÜ: yok// ḳorḳar| Yazmalar: ḳorġar (قورغار). Bk. GS (316, 416), GS-Özb (G.402), Külliyat-Yazma-TB (84).

5864 **Ḳutulġuñ̂g** (قُوتولغونک)[692]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kurtulacaksın".
Ferhād u Şīrīn'den:
Oḳurġa bu du'ā çün māyil olġuñ̂g
Barı bend ü belālardın ḳutulġuñ̂g[693]
(اوقورغه بو دعا چون مایل اولغونک/باری بند و بلالاردین قوتولغونک)
Dört Dīvān'dan:
Zülfidin ey zaḫmlıġ köñ̂glüm ḳutulġuñ̂g yoḳ turur
Kim siniñ̂ her ḥalḳa-yı zaḫmıñ̂gda bir ḳullābı bar[694]
(زلفی دین ای زخم لیغ کونکلوم قوتولغونک یوقتورور/کیم سینینک هر حلقهٔ زخمینکدا بیر قلّابی بار)
5865 **Ḳoltuġ** (قَولتوغ)[695]: (/ḳ/ üstün ile, /t/ ötre ile). "koltuk altı".
5866 **Ḳolcaḳ** (قَولجاق): (/ḳ/ üstün ile, /c/ medli elif ile). "kola geçirilen zırh, kolçak, savaşta kola geçirilen çelik kolluk"[696].
5867 **Ḳolçır** (قَولچیر)[697]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "kovcu, söz taşıyıcı".
5868 **Ḳulluḳ** (قُوللوق): (/ḳ/ ötre ile, /l/ sükûn ile, diğer /l/ ötre ile). "kulluk, hizmet".
5869 **Ḳomarmaḳ** (قَومارماق)[698]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "kuşatmak, çevirmek".
5870 **Ḳomarılmaḳ** (قَوماریلماق): (/ḳ/ üstün ile, /r/ esre ile). "kuşatılmak, çevrilmek".
5871 **Ḳum** (قُوم): (/ḳ/ ötre ile). "kum"[699].
5872 **Ḳomarġa/Ḳomarġal** (قَومارغه-قَومارغال)[700]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "kuşatma, çevirme". [ML.243a]
5873 **Ḳumbul/Ḳunbul** (قُومبول-قُونبول)[701]: (/ḳ/ ve /b/ sükûn ile). "bölük, takım, kalabalık, topluluk".
5874 **Ḳumursġa** (قُومورسغه)[702]: (/ḳ/ ve /m/ ötre ile, /r/ ve /s/ sükûn ile). "karınca".
5875 **Ḳonmaḳ** (قَونماق)[703]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "konmak, inip oturmak,

---

692 Yazmalar: Ḳutulḳuñ̂g (قُوتولقونک). Bk. SG (1099).
693 Oḳurġa| M2: Oġurġa// olġuñ̂g| Yazmalar: olḳuñ̂g (اولقونک)// ḳutulġuñ̂g| Yazmalar: ḳutulḳuñ̂g (قُوتولقونک). Bk. FŞ (241, XXV/137).
694 Bu beyit| TÜ: yok// ḳutulġuñ̂g| Yazmalar: ḳutulḳuñ̂g (قُوتولقونک). Bk. GS (164, 197).
695 SG: Ḳoltuḳ/ġ (1128)// Krgz.Tr: Koltuk (482)// Trkm.Tr: Goltuk (277).
696 Yazmalar: Dalbay maddesine de bu anlam verilmiştir. Bk. SG (1128), Tarama (143).
697 Yazmalar: Ḳolcır (قَولجیر). (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /c/ esre ile). Bk. SG (1128)// Moğ-Les: Holçir "savurgan" (1479); Hobçi "kovcu, dedikoducu" (1464).
698 Bk. SG (1128)// Azb.Tr: Qomarla- (382)// Moğ-Les: Homur-/Homro-/Homurgala- "kuşatmak" (1483).
699 Yazmalar: HA kaynaklı yanlış olarak (48b), Ḳuma maddesinin anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1129), DLT (746), CC (124), Krgz.Tr (520), YUyg.Tr (248)// Moğ-Les: Humag/Humaki/Humhi "ince kum" (1520).
700 Bk. SG (1129)// Moğ-Les: Homur-/Homro-/Homurgala- "kuşatmak"; Homurga(n)/Homrogo(n) "kuşatma, sarma" (1483).
701 M1: Ḳumtul/Ḳunbul; ML, İH: Ḳunbul; M2, TÜ: Ḳumtul (قُومتول). (/ḳ/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (48b)// Tekrarı| M1.291a (üzeri çizili), M2.287a, TÜ.160b: Ḳunbul. Bk. SG (1129/1132)// Sİ-Özb (XXVII/2046), Külliyat-Yazma-TB (832), Külliyat-Yazma1 (848): قمبل// Dehhuda: Ḳanbel "Ar. insan topluluğu; at sürüsü"// Moğ-Les: Humbi-/Humi- "toplamak; katlamak; sarmak, kapatmak"; Humil/Humbil "torba, balya, denk, yük, paket" (1520).
702 Bk. SG (1130), Ḳarıncġa// Alt.Tr (125), Krgz.Tr (520): Kumurska// Trkm.Tr: Gumursga (307).
703 Bk. SG (1130), DLT (727), CC (113), Kzk.Tr (316), Krgz.Tr (482)// Moğ-Les: Honu-/Hono- (1487).

konaklamak”.
5876 **Ḳonuşmaḳ** (قَونوشماق): (/ḳ/ üstün ile, /n/ ötre ile). “birlikte konmak, birlikte inip oturmak, birlikte konaklamak”.
5877 **Ḳondurmaḳ** (قَوندورماق): (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “kondurmak, konaklatmak”.
5878 **Ḳonḳarmaḳ/Ḳonġarmaḳ/Ḳon͡garmaḳ** (قَوْنقارماق-قَوْنغارماق-قَوْنکارماق)[704]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). [**M2.285a**] “yerinden koparmak, sökmek, kanırmak, köklemek”. [İH.245b]
5879 **Ḳutḳarsam** (قُوتقارسام): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “kurtarsam”. *Dört Dīvān'dan:*
Mest olub ol yatsa vu min yüz ayaḳıġa ḳoyub [M1.288b]
Özni ḳutḳarsam zamānī Ḫıżr ‘ömri ‘ārıdın
(مست اولوب اول یاتسا و مین یوز اَیاقیغه قویوب/اوزنی قوتقارسام زمانی خضر عمری عاریدین)
5880 **Ḳozġalġu dik** (قَوزغالغو دیک): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). “karışır gibi; karışacak gibi; karışmalı, karışacak, karışası”[705]. *Dört Dīvān'dan:*
Yār bolmış ortaġa hicrān ṭarīḳin salġu dik
‘Aḳl u hūş u cān u kön͡glüm ḫaylı hem ḳozġalġu dik[706]
(یار بولمیش اورتاغه هجران طریقین سالغو دیک/عقل و هوش و جان و کونکلوم خیلی هم قوزغالغو دیک)
5881 **Ḳurdı** (قُوردی)[707]: (/r/ sükûn ile). “kurdu; düzenledi”. [TÜ.159b]
5882 **Ḳutḳarġıl** (قُوتقارغیل): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “kurtar”. *Dört Dīvān'dan:*
Gėl ey sāḳī vü bu endīşelerdin bizni ḳutḳarġıl
Vefā cāmını tut kim bī-vefādur çarḫ devrānı
(گیل ای ساقی و بو اندیشه لاردین بیزنی قوتقارغیل/وفا جامینی توت کیم بیوفادور چرخ دورانی)
5883 **Ḳoynun͡g** (قَوینونک): (/ḳ/ üstün ile, /n/ ötre ile, diğer /n/ ve /g/ sükûn ile). “koynun, kucağın”. *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī, Mecnūn'a şöyle yazar:
Me’men bedenimġa ḳoynun͡g olsa
Mesken ėligimge boynun͡g olsa
(مامن بدنیمغه قوینونک اولسا/مسکن اَیلیکیم کا بوینونک اولسا)
5884 **Ḳulluġun͡g** (قُوللوغونک)[708]: (/ḳ/ ötre ile, /l/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “kulluğun, hizmetin”. *Dört Dīvān'dan:*
Mihrnin͡g ‘ārıżını bu ki küsūf ėtti ḳara
Ḳulluġun͡g ėylemese ‘ayn-ı kesāfetdür bu[709]
(مهرنینک عارضی نی بو که کسوف اَیتّی قرا/قوللوغونک اَیلاماسا عین کسافت دور بو)
5885 **Ḳorḳutmaġıl** (قَورقوتماغیل): (/ḳ/ üstün ile, /t/ sükûn ile). “korkutma!”. *Dört Dīvān'dan:*

---

704 M1, TÜ: Ḳonḳarmaḳ; M2, ML, İH: Ḳonḳarmaḳ/Ḳon͡garmaḳ// AŞ: Ḳon͡garmaḳ (155a)// SG: Ḳonġarmaḳ/Ḳon͡garmaḳ (1131)// DLT: Kon͡gur- (728)// Krgz.Tr: Konğul “oyuk, çukur”; Konğtor- “altüst etmek, kazmak, eşmek” (483)// Moğ-Les: Honhugur/Honghur “boşluk, çukur, oyuk”; Honghuyla-/Hongguylga-/Honghuy- “oymak” (1486/1486).
705 M1, TÜ: “karışmış gibi”. Bk. SG (1116).
706 bolmış| Yazmalar: gėlmiş (گیلمیش). Bk. Salġu dik, SG (1116-1117), GS (267, 346), GS-Özb (G.334).
707 ML, İH: Ḳurı// Yazmalar: “temkin ve vakarla”. NS'den yanlış aktarılmış olmalıdır// NS: “temkīne oturdu” (94b)// Dehhuda: Temkīn “Ar. yerleştirme, kurma”. Bk. SG (1104).
708 Yazmalar: Ḳulluḳun͡g (قُوللوقونک).
709 kesāfet| BV (376, 516), Külliyat-Yazma2 (378), Külliyat-Yazma-TB (361): keşāfet. Bk. Divan-Yazma (471*2).

Ḳatldın köp mini ḳorḳutmaġıl ey mühlik ‘aşḳ
Kim anı hicr ḳılıbtur manĝa āsān imdi[710] [ML.243b]
(قتلدين كوپ مينى قورقوتماغيل اى مهلک عشق/کيم آنى هجر قيليب تور منكا آسان ايمدى)
5886 **Ḳopḳıl** (قَوپقيل): (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "ayağa kalk". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳopḳıl u ėrte günni ėyleme gėc
Yol yürürde tevaḳḳuf ėyleme hīç
(قوپقيل و اَيرتا كوننى اَيلاما گَيج/يول يوروردا توقّف اَيلاما هيچ)
5887 **Ḳulaḳ sal** (قُولاق سال)[711]: (/ḳ/ ötre ile). "dinle!". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ki ağır durur bizge uyḳu besī
Ḳulaḳ sal ki u'cūbedür bu besī
(كه آغير دورور بيزكا اويقو بسى/قولاق سال كه اعجوبه دور بو بسى)
5888 **Ḳolmaḳġa** (قَولماق غه)[712]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "istemeye, dilemeye". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Çün ḥaclesi sarı göz salıb-sin
Ḳolmaḳġa ḳızını söz salıb-sin[713] [**M2.285b**, İH.246a]
(چون حجله سى سارى كوز ساليب سين/قولماق غه قِزينى سوز ساليب سين)
5889 **Ḳoymaġıl** (قَويماغيل): (/ḳ/ üstün ile). "[koyma!]".
5890 **Ḳoldum** (قَولدوم): [M1.289a] (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "istedim, diledim". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
'Öẕrümni ḳaşınĝda ḳoldum āḫır
Her işte mu'āf boldum āḫır
(عذرومنى قاشينكدا قولدوم آخر/هر ايشته معاف بولدوم آخر)
5891 **Ḳurutḳıl** (قُوروتقيل): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "kurut!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Hem aḫgeridin tenim ḳurutḳıl
Hem şu'lesidin gözüm yarutḳıl
(هم اخكريدين تنيم قوروتقيل/هم شعله سيدين كوزوم ياروتقيل)
5892 **Ḳuvanmadım** (قُوانماديم): (/ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "kıvanmadım, övünmedim".
5893 **Ḳutulġum** (قُوتولغوم)[714]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "kurtulacağım". *Dört Dīvān'dan:*
Hicr ḳanım tökgü dikdür bėyle kim zār olmışam
Bat ḳutulġum ger-çi bes ḳatıġ giriftār olmışam
(هجر قانيم توككو ديک دور بَيله كيم زار اولميشام/بات قوتولغوم كرچه بس قاتيغ كرفتار اولميشام)
5894 **Ḳuvanur-min** (قُوانورمين): (/ḳ/ ve /n/ ötre ile). "kıvanırım, övünürüm". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳuvanur-min ol aynı her niçe görsem
Mini ger-çi ol niçe görse yigirdik [ML.244a]
(قوانورمين اول آينى هر نيچه كورسام/مينى كرچه اول نيچه كورسا يِكِرديک)

---

710 Ḳatldın| M1, M2, TÜ: Ḳatlıdın (قتليدين). Bk. NŞ (631, 634), NŞ-Özb (G.633).
711 Bk. Krgz.Tr (517), Tatar.Tr (171).
712 M1: 291b; TÜ: 161a. Bk. AŞ (155a), SG (1123), DLT (726)// Moğ-Les: Ġuyu-/Ġuy- "sormak, dilemek" (582).
713 ḥacle| Yazmalar: ḥücre (حجره). Bk. AŞ (155a), LM (251, 2262), LM-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma1 (667).
714 Yazmalar: Ḳutulḳum (قُوتولقوم) "kurtulurum". Bk. SG (1099).

5895 **Ḳozġaban** (قَوزغابان): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karıştırmış; dönüştürmüş, devirmiş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳozġaban her dem anı bī-keslik
İşige hīç çāre bilmeslik
(قوزغابان هر دم آنی بیکس لیک/ایشیکا هیچ چاره بیلماس لیک)
5896 **Ḳopḳan** (قَوپقان): (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "kalkmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳıl bu yan cevlān ki cānnı ḫāk-sārıñ̂ ėyleyin
Başıñ̂a ėvrülgeli ḳopḳan ġubārıñ̂ ėyleyin
(قیل بو یان جولان که جاننی خاکسارینک اَیلایین/باشینکا اَیورولکالی قوپقان غبارینک اَیلایین)
5897 **Ḳonġarılmaḳ** (قَونغاریلماق): (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /r/ esre ile). "yerinden koparılmak, sökülmek"[715].
5898 **Gürci** (کُرجی)[716]: (/g/ ötre ile, /c/ esre ile). "köpek yavrusu". [M1.289b, **M2.286a**]
5899 **Ḳurcuḳ** (قُورجوق)[717]: (/ḳ/ ve /c/ ötre ile). "dervişlerin uzun uzun kesip başlıklarına sardıkları keçe". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Kiz börk üstide ḳurcuḳ çırmar ėrdi[718].
(کِز بورک اوستیدا قورجوق چِرمار اَیردی)
5900 **Ḳurcaldı** (قُورجالدی)[719]: (/ḳ/ ötre ile, /c/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "büyüdü, kocadı". [ML.243b, İH.246b, TÜ.160a]
5901 **Ḳoyun** (قَویون): (/ḳ/ üstün ile, /y/ ötre ile). "kol altı, koltuk; [koyun, kucak; koyun]; [**Ḳuyun**][720] hortum, burgaç; [kasırga, talaz]". *Ferhād u Şīrīn'den*[721]*:*
Ḳuyun yafraġnı aylandursa her yan
Bolur Mecnūn-ı ser-gerdān-ı 'uryān
(قویون یافراغنی اَیلاندورسه هر یان/بولور مجنون سرکردان عریان)

Baḫt ayıttı kim itek ḳoyun aç
Şeh başı üze avuc avuc saç
(بخت آیتّی کیم ایتاک قویون آچ/شه باشی اوزه آووج آووج ساچ)
Dört Dīvān'dan:
Çürük süñ̂geklerim olmış ḳuyun ara ḫāşāk
Başıñ̂ġa ėvrüledürgen tenim ġubārı bile[722] [ML.244a]
(چُوروک سُونکاک لاریم اولمیش قویون آرا خاشاک/باشینک غه اَیْورولادورکان تنیم غباری بیله)
5902 **Ḳorḳuncıdın** (قَورقونجیدین): (/ḳ/ üstün ile, /r/ ve /n/ sükûn ile, /c/ esre ile).

---

[715] Yazmalar: "birlikte koparmak". Bk. SG (1132).
[716] Yazmalar: Ḳurcu (قُورجو). (/ḳ/ ötre ile, /c/ ötre ile). Bk. SG (1189), Trkm.Tr-Hamzayev.
[717] Bk. AŞ (153a), SG (1112), Ḳur.
[718] üstide| Yazmalar: üzre (اوزره); AŞ (153a): üze. Bk. SG (1112), MN (12, TR661a/16), MN-Özb (Meclis.1), Külliyat-Yazma2 (619), Külliyat-Yazma-TB (1101).
[719] Bk. AŞ (153a)// DLT: Kurç "sert, sağlam, güçlü"; Kurça- "sertleşmek" (747)// CC: Kurç "çelik" (125)// Mlk.Tr: Kurç "çelik; sağlam, güçlü" (281); Kurçlan- "güçlenmek" (282)// Moğ-Les: Hurça "keskin, sivri; akıllı, zeki" (1524).
[720] AŞ: "kasırga" (157a)// SG: "hortum, burgaç" (1138)// Krgz.Tr: "kasırga; denizde hortum" (532)// YUyg.Tr: "kasırga, urağan" (251)// Moğ-Les: Huy "kasırga; hortum, burgaç" (1516).
[721] Yazmalar: *Leylī ve Mecnūn'dan.* Bk. FŞ (168, XVII/78).
[722] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (425), GS (421, 571), GS-Özb (G.553).

"korkusundan". *Ferhād u Şīrīn'den:* [M1.290a]
Avuclab ehrimen ḳorḳuncıdın cān
Ve-līkin cāndın ol ḥāletde rencān
(آووجلاب اهرمن قورقونجیدین جان/و لیکن جاندین اول حالتدا رنجان)
5903 **Ḳuvan** (قُوان): (/ḳ/ ötre ile). "kıvan, övün". *Dört Dīvān'dan:*
Sivingil ey köñgül āḫır ki cismiñg içre cān gėldi
Ḳuvan ey cān-ı maḥzūn kim ḥayāt-ı cāvdān gėldi[723]
(سِیوینکیل ای کونکل آخر که جسمینک ایچره جان گیلدی/قُوان ای جان محزون کیم حیات جاودان گیلدی)
5904 **Ḳutulġan** (قُوتولغان)[724]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile). "kurtulmuş". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü ḳutḳardı maẓlūmnı tūşesi
Ḳutulġan ḫod ėrmiş ciger-gūşesi[725] [ML.244b]
(چو قوتقاردی مظلوم نی توشه سی/قوتولغان خود اَیرمیش جکر کوشه سی)
5905 **Ḳoldaban** (قَولدابان): (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). [**M2.286b**] "elinden tutup, yardım edip". *Sedd-i Sikenderī'den:*
İki genc-i ḥikmet anı yoldaban
Çıḳardılar evreng üze ḳoldaban
(ایکی کنج حکمت آنی یولدابان/چیقاردیلار اورنک اوزه قولدابان)
5906 **Ḳolmaġan** (قَولماغان): (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "istememiş, dilememiş". *Sedd-i Sikenderī'de* İskender'in Dārā'dan özür dilemesinde şöyle der:
Atadın oġul bolmaġan sin kibi
'Adū 'öẕrini ḳolmaġan sin kibi[726]
(آتادین اوغول بولماغان سین کیبی/عدو عذرینی قولماغان سین کیبی)
5907 **Ḳucḳan** (قُوجقان): (/ḳ/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "kucaklanmış; [kucaklamış]". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳılıc baġı bėliñg ḳucḳan ḥaseddin
Gözümge ejderīdür şekl-i ḳullāb[727]
(قلیج باغی بَیلینک قوجقان حسددین/کوزومکا اژدری دور شکل قلّاب)
5908 **Ḳoydı mu** (قَویدِیْ مو): (/ḳ/ üstün ile, /y/'ler sükûn ile). "koydu mu, bıraktı mı; izin verdi mi". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Birni ḳatīl ėylemeyin ḳoydı mu
Zār u ẕelīl ėylemeyin ḳoydı mu
(بیرنی قتیل اَیلامایین قویدیمو/زار و ذلیل اَیلامایین قویدیمو)
5909 **Ḳonar mu** (قَونار مو): (/ḳ/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "konar mı, inip oturur mu". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḳılıb ḫālım ġamı köñglüñge kīnler

---

723 Sivingil| M1, M2, İH, TÜ: Sövingil (سُوینکیل); ML: Sėvingil. Bk. Sivingil, SG (1003), GS (448, 612), GS-Özb (G.591), Külliyat-Yazma-TB (116).
724 M1, M2, TÜ: Ḳutulḳan (قُوتولقان). Bk. SG (1098).
725 ḳutulġan| M1, M2, TÜ: ḳutulḳan (قُوتولقان)// ėrmiş| Yazmalar: ėrdi (اَیردی). Bk. Sİ (311, 3949), Sİ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma-TB (872).
726 bolmaġan| Yazmalar: bolmaġay (بولماغای). Bk. Sİ (200, 2284), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (837).
727 bėliñg| Yazmalar: bėlin (بَیلین). Bk. SG (1102), BV (34, 44), BV-Özb (G.44), Külliyat-Yazma-TB (279).

Ḳonar mu ol yaranĝ üzre çibinler

(قیلیب خالیم غمی کونکلونکا کین لار/قونار مو اول یارانک اوزره چِبین لار)

5910 **Ḳucaşlanġac** (قُوجاشلانغاج)[728]: (/ḳ/ ötre ile, /c/ medli elif ile, /ş/ ve /n/ sükûn ile). "kucaklaşınca". [M1.290b, İH.247a]

5911 **Ḳozġadı** (قَوزغادی): (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "ayağa kaldırdı; karıştırdı; dönüştürdü". *Dört Dīvān'dan:*

Dūd-ı ahımdın mu her sarı şererler butradı

Yoḳsa yėl otluḳ köngüllerni saçınĝda ḳozġadı[729]

(دود آهیم دین مو هر ساری شررلار بوترادی/یوقسا یَیل اوتلوق کونکل لارنی سچینکدا قوزغادی)

5912 **Ḳutulmadı** (قُوتولمادی): (/ḳ/ ve /t/ ötre ile). "kurtulmadı". *Dört Dīvān'dan:*

Eger-çi tīġ-i cefāsı ḳatīlidür Ferhād

Bu tīġ-i ḳātilidin hem ḳutulmadı Pervīz [M1.289b]

(اکر چه تیغ جفاسی قتیلیدور فرهاد/بو تیغ قاتلیدین هم قوتولمادی پرویز)

5913 **Ḳorun** (قَورون): (/ḳ/ üstün ile, /r/ ötre ile). "korun!".

5914 **Ḳomarġal** (قَومارغال)[730]: (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). [**M2.287a**] "kuşatma, çevirme". *Seb'a-yı Seyyāre'de* Behrām-ı Gūr'un ordusuyla birlikte boğulmasında şöyle der:

Çün ḳomarġalġa yitti ol cėrge

Ḫalḳ bėrkittiler ayaḳ yirge[731] [M1.290b, TÜ.160b]

(چون قومارغالغه یِتّی اول جَیرکا/خلق بَیرکِتّی لار اَیاق یرکا)

5915 **Ḳutulġay mu** (قُوْتولغایمو)[732]: (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ ötre ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). "kurtulur mu". *Dört Dīvān'dan:*

Melāyik dām-ı zülfidin ḳutulmas veh ḳutulġay mu

Ḥazīn könglüm ḳuşıġa ėylese ol ḥalḳadın ilmek

(ملایک دام زلفیدین قُوتولماس وه قُوتولغایمو/حزین کونکلوم قوشیغه اَیلاسه اول حلقه دین اِیْلماک)

5916 **Ḳuruġan** (قُوروغان): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "kurumuş". *Dört Dīvān'dan:*

'Ārıż ḳuyaşın açıb eşki ḳuruġan gözni

Köp hicrde yıġlattınĝ bir vaṣlda hem yıġlat [ML.245a]

(عارض قویاشین آچیب اشکی قوروغان کوزنی/کوپ هجردا یِغلاتّینک بیر وصل دا هم یِغلات)

5917 **Ḳoymamaḳġa** (قَویماماق غه): (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "bırakmamağa; izin vermemek için". *Dört Dīvān'dan:*

Derd ü ġam turmış yasavul dik köngül çāḳı ara

Ḳoymamaḳġa gėlse hūş u ṣabr ḫaylı içgeri

(درد و غم تورمیش یساول دیک کونکل چاکی آرا/قویماماقغه کَیلسه هوش و صبر خیلی اِیچکاری)

---

[728] ML: 244a// Yazmalar: Ḳucaşlancaḳ (قُوجاشلانجاق). Bk. AŞ (152b), NS (93b)// SG: Ḳucuşmaḳ/ġ (1103)// DLT: Kuçuş- (745)// Krgz.Tr: Kuçaktaş- (515).

[729] saçınĝda| Yazmalar, SG (471): saçınĝdın (سچینکدین). Bk. Butradı, FK (570, 620), FK-Özb (G.590), Külliyat-Yazma2 (519).

[730] Yazmalar: Ḳozġal (قَوزغال). (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile) "karışıklık". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (153a: Ḳorġal "bir nesnenin iki başının bir yere gelmesi"). Bk. Ḳomarġa/Ḳomarġal.

[731] Çün ḳomarġal| Yazmalar: Çün-ki ḳozġal (چونکه قوزغال). Bk. SG (1129), SS (412, 4570), SS-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (779), Hamse-Taşbasma (359).

[732] Yazmalar: Ḳutulḳay mu (قُوْتولقایمو) "kurtulur mu". Bk. AŞ (151b), SG (1099).

5918 **Ḳoynıġa** (قَوينيغه): (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /n/ esre ile). "koynuna, kucağına". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḳoynıġa alıb nigār başın
Saçıb yüzidin yüzige yaşın
(قوينيغه آليب نكار باشين/ساچيب يوزيدين يوزيكا ياشين)
5919 **Ḳutḳarsa** (قُوتقارسه): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "kurtarsa". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cānımnı ḫalāṣ ėtib ʻanādın
Ḳutḳarsalar ėrdi miñ belādın
(جانيمنى خلاص اَيتيب عنادين/قوتقارسه لار اَيردى مينک بلادين)
Dört Dīvān'dan:
Niçe ḳılġay derd-i dil her dem sañga cān ey ecel [M1.291a]
Raḥm ėtib andın mini ḳutḳar özüñ dağı ḳutul
(نيچه قيلغاى درد دل هر دم سنكا جان اى اجل/رحم اَيتيب آندين مينى قوتقار اوزونک داغى قوتول)
5920 **Ḳunacın** (قُوناجين)[733]: (/ḳ/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /c/ esre ile). "kısrak; iki yaşındaki dişi inek".
5921 **Ḳonġarġan** (قَونغارغان)[734]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "yerinden koparan, söken, kanıran". *Ferhād u Şīrīn'de* başlıktan:
Riyā ḳaṣrı bünyādın ḳonġarġan, belāġat eyvānıda at çıḳarġan. [İH.247b]
(ريا قصرى بنيادين قونغارغان، بلاغت ايوانيدا آت چيقارغان)
5922 **Ḳunan** (قُونان)[735]: (/ḳ/ ötre ile, /n/ medli elif ile). "üç yaşındaki at".
5923 **Ḳonam** (قَونام)[736]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ medli elif ile). "atların vücudunda oluşan bir yara. İki türü vardır: ḳaraca ve sarıca"; (**Ḳu**)[737] (قُو) "kuğu, tüyleri yumuşak bir su kuşu".
5924 **Ḳoldasa** (قَولداسا)[738]: (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "elinden tutsa, yardım etse". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Yoldasa bu yolda Niẓāmī yolum
Ḳoldasa Ḫusrev bile Cāmī ḳolum [ML.245b]
(يولداسا بو يولدا نظامى يولوم/قولداسا خسرو بيله جامى قولوم)
5925 **Ḳucuşuñġda** (قُوجوشونكدا)[739]: (/ḳ/ ve /c/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kucaklamanda".

---

[733] Yazmalar: Ḳutacın (قُوتاجين). (/ḳ/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /c/ esre ile). Bk. SG (1132)// Alt.Tr: "iki yaşındaki buzağı; inek" (125)// Kzk.Tr: Qunajın "üç yaşlı sığır" (334)// Krgz.Tr: "dana" (521)// Moğ-Les: Ġurba(n)/Ġurvan/Ġurav "üç" (587); Ġunaci(n) "üç yaşındaki inek; üç yaşındaki dişi hayvan" (586).
[734] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1131).
[735] M2, ML, İH: bir sonraki maddenin anlamı verilmiştir// Yazmalar: Ḳutan (قُوتان). (/ḳ/ ötre ile, /t/ medli elif ile). Bk. SG (1132)// Kzk.Tr: "üç yaşına giren erkek at" (335)// Krgz.Tr: "üçüncü yaşına basmış olan tay" (521)// Moğ-Les: Ġurba(n) "üç" (587); Ġuna(n) "üç yaşındaki hayvan" (586).
[736] M2, ML, İH: yok (anlamı ise bir önceki maddeye verilmiştir)// M1, TÜ: Ḳunam (قُونام). (/ḳ/ ötre ile, /n/ medli elif ile). Bk. SG (1132)// Cl (70), Kadri (III/891): Ḳonam.
[737] M2, ML, İH: yok (anlamı ise bir önceki maddeye verilmiştir)// M1, TÜ: Ḳunam (قُونام). (/ḳ/ ötre ile, /n/ medli elif ile). SG'deki madde ile açıklamanın ilk sözcüğü birleştirilerek verilmiştir. Bk. SG (1135)// DLT: Kugu (745)// Krgz.Tr: Ḳuu (528)// YUyg.Tr: Ḳuv (250)// Azb.Tr.İzahlı: Qu (III/199)// Moğ-Les: Hun/Hung (1521).
[738] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1124).
[739] M1, TÜ: yok// DLT (745), YUyg.Tr (247): Kuçuş.

Luṭfī'den:
Her bir ḳucuşuñgda mañgışıñgda baḳışıñgda
Yüz nāz ile ammā ni sitem-kāre kişi-sin[740] [**M2.287b**]
(هر بير قوجوشونكدا مانكيشينكدا باقيشينكدا/يوز ناز ايله امّا نِى ستم كاره كيشى سين)
5926 **Ḳunda** (قُونده)[741]: (/ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "zehirli örümcek, böğ, kunda". [ML.245a]
5927 **Ḳundaḳ** (قُونداق): (/ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "kundak, yeni doğan çocuğa sarılan bez; dipçik, kundak".
5928 **Ḳonġur** (قَونغُر)[742]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "konur, kumral, yağız; Baraḳ çağında yaşamış ve Çengiz'e mensup şehzadelerden birinin adı". [ML.245b]
5929 **Ḳonġur Öleñg** (قَونغُر اَولنک)[743]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "Zencan yakınlarında bulunan geniş çayırın adı. [Buraya Ölceytü tarafından bir şehir ve yüksek kümbet yapılarak Sulṭāniye adı verilmiştir]".
5930 **Ḳonġuz** (قَونغوز)[744]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "bok böceği".
5931 **Ḳoñgşı** (قَونكشى): (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "komşu". [M1.291b, **M2.288a**, İH.248a, TÜ.161a]
5932 **Ḳucuşurġa** (قُوجوشورغه): (/ḳ/, /c/ ve /ş/ ötre ile). "kucaklaşmaya". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Soñgra ḳucuşurġa boldı māyil
Boynıġa ḳolın ḳılıb ḥamāyil[745]
(سونكرا قوجوشورغه بولدى مايل/بوينيغه قولين قيليب حمايل)
5933 **Ḳopsa** (قَوْپسه): (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "gürültü ile saz çal!; ayağa kalksa"[746]. *Dört Dīvān'dan:*
Hicrdin öldi Nevāyī sāḳiyā tut cām-ı mey
Ey muġannī sin nevā āhengide ḳopsa ḳopuz[747]
(هجردين اولدى نوايى ساقيا توت جام مى/اى مغنّى سين نوا آهنكى دا قوپسه قوپوز)
5934 **Ḳolarġa** (قَولارغه): (/ḳ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "istemeye, dilemeye". *Dört Dīvān'dan:*
Ża'fdın çıḳmas demim nitib ağırlay itlerin
Kim ḳolarġa 'öẕr merdümluġ bağırdın ḳan girek[748]

---

[740] ḳucuşuñgda| LD: ḳopuşuñgda// nāz ile| LD: fitne bar (168/424b, 226).
[741] Bk. SG (1133), Ġunda.
[742] Yazmalar: Ḳonġara (قَونغَرا) "siyah at". HA'deki madde ile bir sonraki sözcüğün ilk harfi birleştirilmiştir (48b)// SG: Ḳonġur "yağız at" (1133)// DLT: Koñgur "kestane rengi" (728)// Krgz.Tr: Konğur (483)// YUyg.Tr: Ḳoñgur (243)// Moğ-Les: Honggur/Hongor (1484).
[743] Yazmalar: Ḳonġar (قَونغَر). Maddenin Öleñg kısmı da yanlışlıkla açıklama kısmına dahil edilmiştir. Bk. SG (1133)// CT-Musevi: Ḳonḳur Öleñg (2256)// Moğ-Les: Honggur "1. konur, açık sarı; 2. sevilen; sevgili; samimi, içten" (1484); Honghur "boşluk, çukur, oyuk" (1487).
[744] Yazmalar: Ḳonḳur (قَونقور); ML, İH: Ḳonġur. Bk. SG (1133)// DLT: Koñguz "domuzlan, osurgan böceği" (728)// Krgz.Tr: Konğuz "sert kanatlı gübre böceği" (483)// YUyg.Tr: Ḳoñgğuz "böcek" (243).
[745] ḳolın ḳılıb| Yazmalar: salıb ḳolın (ساليب قولين). Bk. LM (218, 1917), LM-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (648).
[746] M1, TÜ: "ayağa kaldır"; M2, ML, İH: "ayağa kaldır; ayağa kalksa". Bk. SG (1096).
[747] cām-ı mey| M1, M2, İH, TÜ: cām u mey. Bk. Ḳopuz, FK (207, 215), FK-Özb (G.205).

(ضعف دین چیقماس دمیم نیتیب آغیرلای اِیت لارین/کیم قَولارغه عذر مردم لوغ باغیردین قان کیراک)

5935 **Ḳozġalmay** (قَوزغالمای)[749]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "karışmadan; dönüşmeden". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Görgec bu belā-yı cāvdāne

Ḳozġalmay niylesün zamāne [M1.292a, ML.246a]

(کورکاج بو بلای جاودانه/قوزغالمای نیلاسون زمانه)

5936 **Ḳolay** (قَولای): (/ḳ/ üstün ile). "isteye, dileye; isteyeyim"[750]. *Leylī ve Mecnūn'da* Mecnūn, Nevfel'in kızına şöyle der:

Bu luṭf ki sindin oldı ẓāhir

'Öẕrüñgni niçük ḳolay-min āḫır

(بو لطف که سینیدین اولدی ظاهر/عذرونکنی نیچوک قولای مین آخر)

5937 **Ḳuvandı** (قُواندی): (/ḳ/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "kıvandı, övündü". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳuvandı şeyḫ ẕikri ḥalḳasıdın niylesün miskīn

'Alālā içre görmeydür melāmet kūyı evbāşın[751]

(قواندی شیخ ذکری حلقه سیدین نیلاسون مسکین/علالا ایچرا کورمای دور ملامت کویی اوباشین)

5938 **Ḳoldar ėrdi** (قَولدار اَیردی): (/ḳ/ üstün ile, /l/ ve /r/ sükûn ile, elif üstün ile). "elinden tutardı, yardım ederdi". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳoldar ėrdi sāḳī ol dem kim Nevāyī bolsa mest

Luṭf ėtib devr ehli anı yitgürüñg ḳoldaşıġa [ML.246b, İH.248b]

(قولدار اَیردی ساقی اولدم کیم نوایی بولسه مست/لطف اَیتیب دور اهلی آنی یتکورونک قولداشیغه)

5939 **Ḳoymaġusı** (قَویماغوسی)[752]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /s/ esre ile). "bırakmayacak; izin vermeyecek". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥüsn satma şafaḳıñg rengidin ey zāl-ı sipihr

Kim anı ḳoymaġusı gerdiş-i eyyām ḳızıl [ML.246a, İH.248a]

(حسن ساتما شفقینک رنکی دین ای زال سپهر/کیم آنی قویماغوسی کردش ایّام قیزیل)

5940 **Ḳopuban** (قَوپوبان)[753]: (/ḳ/ üstün ile, /p/ ötre ile, /b/ medli elif ile). "ayağa kalkıp". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Bilgec ol sözni şād-mān boldum

Ḳopuban ol ṭaraf revān boldum

(بیلکاج اول سوزنی شادمان بولدوم/قوپوبان اول طرف روان بولدوم)

5941 **Ḳutḳaray** (قُوتقارای)[754]: (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "kurtarayım".

5942 **Ḳondı** (قَوندی)[755]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "kondu, inip oturdu".

5943 **Ḳonġan** (قَونغان)[756]: (/ḳ/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "konan, inip oturan".

---

748 ağırlay| Yazmalar: ağızlay (آغیزلای)// merdümluġ…girek| Yazmalar: merdümlıḳ…yürek (مردم لیق...یوراک). Bk. SG (148/1123), NŞ (331, 332), NŞ-Özb (G.332), Külliyat-Yazma-TB (203).

749 M2, ML, İH: Ḳozġalmadı (قَوزغالمادی) "karışmadı".

750 M1, TÜ: "isteyeyim"; M2, ML, İH: "istemek".

751 ḥalḳasıdın| Yazmalar: ḥalḳasıda (حلقه سیدا). Bk. 'Alālā, BV (370, 508), BV-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (359).

752 M1, TÜ: yok.

753 M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1095).

754 M1, TÜ: yok; M2: 280a; ML: 243b; İH: 246a. Bk. SG (1100), BL (69b).

755 M1, TÜ: yok; M2: 280a; ML: 243b; İH: 246a. Bk. SG (1130), BL (70a).

5944 **Ḳutḳarsaŋ̂** (قُوتقارسانک): (/ḳ/ ötre ile, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.288b**] "kurtarsan". *Dört Dīvān'dan:*
Çün Nevāyī ḳıldı gözdin ḥavż u kirpikdin balıġ
Göz tutar ol yan gėlib ḳutḳarsaŋ̂ anı ḳayġudın
(چون نوایی قیلدی کوزدین حوض و کیرپیک دین بالیغ/کوز توتار اول یان گیلیب قوتقارسانک آنی قایغودین)
5945 **Ḳozġalat** (قَوزغالات)[757]: (/z/ ve /t/ sükûn ile). "karıştır!; dağıt!". [ML.246b, İH.248b]
5946 **Ḳozġaġan** (قَوزغاغان)[758]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "kaldıran, ayağa kaldıran; [karıştırmak; coşturmak, heyecanlandırmak; kımıldatmak; sıkıntı vermek]". *Dört Dīvān'dan:*
Köŋ̂lüme endūh yėlidin ġubārīdür yana
Gūyī anı ḳozġaġan çābük-süvārīdür yana [TÜ.161b]
(کونکلوما اندوه یَیلی دین غباری دور ینه/کویی آنی قوزغاغان چابکسواری دور ینه)
5947 **Ḳolġay** (قَوْلغای): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "isteye, dileye". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Vefā āyīn ü şarṭı munca bolġay [M1.292b]
Meger kim Tėŋ̂ri oḳ 'öẕrüŋ̂ni ḳolġay[759]
(وفا آیین و شرطی مونجه بولغای/مکر کیم تَینکری اوق عذرونکنی قولغای)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Allāh Allāh bu ni söz olġay
Ol ḳavmġa Tėŋ̂ri 'öẕr ḳolġay
(الله الله بو نِی سوز اولغای/اول قومغه تَینکری عذر قولغای)
5948 **Ḳuruştı** (قُوروشتی): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /t/ esre ile). "kurudu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Şehd-i lebi tābdın ḳuruştı
Yoḳ yoḳ biri birige yapuştı
(شهد لبی تاب دین قوروشتی/یوق یوق بیری بیریکا یاپوشتی)
5949 **Ḳoldadı** (قَولدادی): (/ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "elinden tuttu, yardım etti". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
'İnāyet-i İlāhī ḳoldadı ve tevbe hidāyetiġa yoldadı. [ML.247a]
(عنایت الهی قولدادی و توبه هدایتی غه یولدادی)
5950 **Tipredi** (تِپرادی)[760]: (/t/ esre ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "kımıldadı, deprendi".

---

756 M1, TÜ: yok; ML: 243b; M2.280a, İH.246a: Ḳonḳan (قَونقان). BL kaynaklı biçim olmalıdır (70a). Bk. SG (1130).

757 M1, M2, TÜ: Ḳozḳalat (قَوزقالات) "dağılmak"; ML, İH: Ḳozḳalat "dağıl!"// AŞ: Ḳozġalamaḳ "karıştırmak" (153b).

758 SG: Ḳozġa-/Ḳozġat- "karıştırmak" (1114)// AŞ: "karışmak; muzdarip olmak; bir topluluk bir yerde otururken kalkıp dağılmak; karıştırmak; muzdarip etmek" (153b/154a)// Krgz.Tr: Kozğo- "harekete getirmek; kımıldatmak, sallamak; galeyana getirmek; rahatını kaçırmak" (495)// Mlk.Tr: Kozga- "tahrik etmek; heyecanlandırmak; karıştırmak; ayaklandırmak" (272)// YUyg.Tr: Ḳozġimaḳ/Ḳozġatmaḳ "hareket ettirmek, kımıldatmak" (246).

759 āyīn ü| Yazmalar: vu mihr (و مهر)// bolġay| M2: bolḳay// Tėŋ̂ri| M1, M2: Teŋ̂ri// 'öẕrüŋ̂ni| Yazmalar: 'öẕriŋ̂ni (عذرینکنی). Bk. FŞ (457, XLIX/204), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (590).

760 Yazmalar: Ḳopradı (قَوپرادی). (/ḳ/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /r/ medli elif ile) "kalktı". Bk. AŞ (81a), SG (716), Tiprenmek.

Ferhād u Şīrīn'den:
Çü mundaḳ va'de ḳıldı şāh-ı ġaddār
Öpüb yir tipredi güm-rāh-ı mekkār[761]

(چو مونداق وعده قیلدی شاه غدّار/اوپوب یر تیپرادی کمراه مکّار)

5951 **Ḳoşı** (قَوشی): (/ḳ/ üstün ile, /ş/ esre ile). "çifti, eşi, benzeri; toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvanı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Özi ṣāliḥ nāḳasıdın nümūdārdur, ḳoşı ikki hem-zūr pehlevān.

(اوزی صالح ناقه سیدین نموداردور، قوشی ایکّی هم زور پهلوان)

5952 **Ḳuruġanlarnı** (قُوروغانلارنی)[762]: (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "kurumuşları, kuruyanları". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Bu vādīde ağzı ḳuruġanlarnı sīr-āb ėtgil[763]. [**M2.289a**]

(بو وادی دا آغزی قوروغانلارنی سیراب اَیتکیل)

5953 **Ḳuvanmaḳ** (قُوانماق)[764]: (/ḳ/ ötre ile, /v/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "kıvanmak, övünmek".

5954 **Ḳovaḳ** (قَوواق)[765]: (/ḳ/ üstün ile, /v/ medli elif ile). "dağ eteği".

5955 **Ḳovanḳ** (قَووانق)[766]: (/ḳ/ üstün ile, /v/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "başta saç aralarındaki kepek, konak".

5956 **Ḳoymaḳ** (قَویماق): (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "koymak, bırakmak; yerleştirmek; izin vermek"[767]; "su dökmek"[768]. [İH.249a]

5957 **Ḳoyulmaḳ** (قَویولماق): (/ḳ/ üstün ile, /y/ ötre ile). "koyulmak, bırakılmak; su dökülmek".

5958 **Ḳuylamaḳ** (قُویلاماق)[769]: (/ḳ/ ötre ile). "gömmek".

5959 **Ḳuylatmaḳ** (قُویلاتماق): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "gömdürmek". [M1.293a, ML.246a]

5960 **Ḳoy** (قَوْی)[770]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile). "koyun; koy!, bırak!". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

---

[761] tipredi| Yazmalar: ḳopradı (قَوپرادی). Bk. FŞ (365, XL/41), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (564), Külliyat-Yazma1 (576).

[762] Yazmalar: Ḳuruġanları (قُوروغانلاری).

[763] ḳuruġanlarnı| Yazmalar: ḳuruġanları (قُوروغانلاری). Bk. MK (176, 40b/3), MK-Özb (Kısım.2, Bab.2), Külliyat-Yazma-TB (1476), MK-Amire (78).

[764] M1: Ḳorunmaḳ "korunmak"; M2, ML, İH, TÜ: Ḳurunmaḳ (قُورونماق). (/ḳ/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile) "kıvanmak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (48b: Ḳuranmaḳ). Bk. SG (1134)// Kzk.Tr (325), Mlk.Tr (284), Derleme: "sevinmek"// Trkm.Tr: Guvan- "gurur duymak" (314).

[765] Yazmalar: Ḳudaḳ (قُوداق). (/ḳ/ ötre ile, /d/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (48b). Bk. SG (1135)// Trkm.Tr: Govak (284)// Derleme: Kovak "dağlar arasındaki çukur, koyak".

[766] Yazmalar: Ḳuvanuḳ (قُووانوق). (/ḳ/ ötre ile, /v/ medli elif ile, /n/ ötre ile)// SG: Ḳovanḳ/(Rūmī)Ḳoñgaḳ (1135)// Trkm.Tr: Goñgak (278)// Derleme: Konğak/Koğak/Kovak/Kovank.

[767] SG: Ḳoy-/(Rūmī)Ḳo- "koymak, bırakmak; yerleştirmek" (1135)// AŞ: "koymak, terk etmek" (157a/157b)// DLT: Koḍ-/Kot-/Koy- "koymak, bırakmak" (724)// CC: "koymak, bırakmak" (115)// Krgz.Tr: "koymak, bırakmak; müsaade etmek" (493-494)// YUyg.Tr: "koymak, bırakmak" (246).

[768] Bk. SG (1135)// DLT (752), Krgz.Tr (531), YUyg.Tr (251): Kuy- "dökmek, akıtmak, boşaltmak".

[769] Bk. SG (1136), Azb.Tr.İzahlı (III/226), Derleme// Moğ-Les: Huyla- "kılıflamak, kınına koymak" (1516).

[770] Bk. AŞ (157b), CC (116), Krgz.Tr (493), YUyg.Tr (246)// SG: Ḳoy/Ḳoyun (1137/1138)// DLT: Kon/Koy (727)// Moğ-Les (1487): Honi(n).

Maṭbaẖ ara yüz tive ḳurbān idi
Ḳoy u ḳuzı bī-ḥad u pāyān idi
(مطبخ آرا یوز تِیوه قربان ایدی/قوی و قوزی بیحد و پایان ایدی)
Sedd-i Sikenderī'den:
Eger ḳoy böri ẖaylı pā-mālıdur
Yaḳīn bil ki çopanġa it ḥālıdur
(اکر قوی بوری خیلی پامالی دور/یقین بیل که چوپانغه ایت حالی دور)
Dört Dīvān'dan:
Ḳaşı miḥrābıdın yüz ḳıbleġa ḳoy dėr-sin ey nāṣıḥ
Müvecceh dėr ikin-sin veh ki ʻāciz-min cevābıdın[771]
(قاشی محرابیدین یوز قبله غه قوی دَیرسین ای ناصح/موجّه دَیر ایکین سین وه که عاجزمین جوابیدین)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Kim gėlgüsidür büt-i perī-çihr
Andaḳ ki ḥamel feżāsıġa mihr[772] [ML.247a]
(کیم کَیلکوسی دور بت پری چهر/آنداق که حمل فضاسی غه مهر)
5961 **Ḳuyaḳ** (قُویاق)[773]: (/ḳ/ ötre ile, /y/ medli elif ile). "ḳatlava benzer bir tür savaş giysisi. Ḳatlavda varaklar üste dikilirken burada içeri konur".
5962 **Ḳoyma** (قَوْیمه): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile). "koyma!, bırakma!; izin verme!, engelle!". *Dört Dīvān'dan:*
Ḥüsni eṭrāfıda ey meşşāṭa her yan ḳoyma ẖāl
Kim Ḫotan mülkide Hindūlarnıñ olmas medẖalı
(حسنی اطرافیدا ای مشّاطه هر یان قویمه خال/کیم ختن ملکیدا هندولارنینک اولماس مدخلی)
5963 **Ḳoyan** (قَویان)[774]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile). "[aşağı, alt]; iniş, eğimli yer; [**Ḳuyan**] yan damarları".
5964 **Ḳuruġan** (قُوروغان): (/ḳ/ ve /r/ ötre ile). "kurumuş". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳılıcıñ suyını ister ḳuruġan naẖl dik ḳaddım
ʻAceb ėrmes ḳażā anıñ gülin ger erġavān ėtgey [M1.292a]
(قیلیجینک سویینی ایستار قوروغان نخل دیک قدّیم/عجب اَیرماس قضا آنینک کلین کر ارغوان اَیتکای)
5965 **Ḳoyġın** (قَویغین): (/ḳ/ üstün ile, /ġ/ esre ile). "koy!, bırak!". *[Gül ü Nevrūz-ı]* Luṭfī'den:
Bėliñ baġlab ayaḳ basḳın yüzümge
Revān bolġın ḳadem ḳoyġın gözümge[775] [M1.293a, **M2.289b**, ML.246b, İH.249b, TÜ.162a]

---

[771] Bu beyit| TÜ: yok// nāṣıḥ| Yazmalar: zāhid (زاهد). Bk. GS (355, 475), GS-Özb (G.461), Külliyat-Yazma-TB (94).
[772] Kim gėlgüsidür büt-i| Yazmalar: Yüz ḳoydı ḳoyunġa ol (یوز قویدی قویون غه اول). Bk. LM (282, 2591), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (662).
[773] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Ḳoyaḳ (قَویاق). (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile). Bk. SG (1137)// DLT: Kuyka "deri; kürk" (752)// Alt.Tr: Kuyak "zırh" (127)// Krgz.Tr: Kıyak "göğse giyilen zırh, cebe" (464)// Moğ-Les: Huyag "zırh, çelik yelek" (1517).
[774] TÜ: üzeri çizili; M1, M2, ML, İH: yok. Bk. Ḳuyañġu// AŞ: "aşağı; yan damarları; tavşan; kasırga" (157a/157b).
[775] basḳın| Yazmalar, AŞ: bastıñ (باستینک)// yüzümge| Yazmalar, AŞ (68b/158a): gözümge (کوزومکا)// gözümge| Yazmalar, AŞ: yüzümge (یوزومکا). Bk. Bolġın, GN (19, 218).

(بَیلینک باغلاب اَیاق باسقین یوزومکا/روان بولغین قدم قویغین کوزومکا)

5966 **Ḳoyı** (قَوْیی)[776]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile). "aşağı; /ḳ/ ötre ile (**Ḳuyı**) kuyu". *Dört Dīvān'dan:*

Göz bile ḳaşıñg ara ol ḫāl-ı müşk-i nābdın

Noḳṭa kāfir üzre tüşmiş yā ḳoyı miḥrābdın

(کوز بیله قاشینک آرا اول خال مشک ناب دین/نقطه کافر اوزره توشمیش یا قویی محراب دین)

Firāḳıñg ėlgide çün ölmedim başım ḳoyıdur

Bu şīve ẓāhir ėter kimse kim ḫacāleti bar

(فراقینک اَیلکیدا چون اولمادیم باشیم قویی دور/بو شیوه ظاهر اَیتار کیمسه کیم خجالتی بار)

Ölmegimdin zülfüñge gūyā perīşānlıḳ yitib

Mātem ehli dik ḳoyı salıb başın ḳayġudadur

(اولماکیم دین زلفونکا کویا پریشان لیق یِتیب/ماتم اهلی دیک قویی سالیب باشین قایغودادور)

Ferhād u Şīrīn'den:

Çü de'bi yoḳ idi sormay dėmek söz

Ağız sözdin tikib tikti ḳoyı göz[777]

(چو دأبی یوق ایدی سَورمای دَیماک سوز/آغیز سوزدین تیکیب تیکتی قویی کوز)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Taġdın ḳopub ėyledi ḳoyı meyl

Her ḳolġa töküb sirişkdin seyl[778] [M1.293b, ML.247a, İH.249a, TÜ.162a]

(تاغ دین قوپوب اَیلادی قویی میل/هر قولغه توکوب سرشکدین سیل)

5967 **Ḳucuşḳuci** (قُوجوشقوجی): (/ḳ/ ve /c/ ötre ile, diğer /c/ esre ile). "kucaklaşan, kucaklaşıcı". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Şāh birle ḳucuşḳucı birle

Ḫūblar hem ėlik ucı birle

(شاه بیرلا قوجوشقوجی بیرلا/خوبلار هم اَیلیک اوجی بیرلا)

5968 **Ḳutuldı** (قُوتولدی): (/ḳ/ ve /t/ ötre ile). "kurtuldu". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḳutuldı alar dehr āzārıdın

Gėtib barı ḳaldı cihān barıdın

(قوتولدی آلار دهر آزاریدین/گَیتیب باری قالدی جهان باریدین)

5969 **Ḳurġalı** (قُورغالی): (/ḳ/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kurmak için; kuralı"[779]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaşı yasın ḳurġalı ėl ḳaṣdıġa bolmış kiriş

Fitnelıḳ çīn kim tüşer ol nergis-i cādū üze [ML.247b]

(قاشی یاسین قُورغالی اَیل قصدیغه بولمیش کِریش/فتنه لیق چین کیم توشار اول نرکس جادو اوزه)

5970 **Ḳoyan** (قَویان): (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile). "[aşağı, alt]; iniş, eğimli yer".

5971 **Ḳoyan** (قَویان)[780]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile). "tavşan". [İH.249b]

---

[776] Bk. Çalḳuyın, AŞ (157a), BL (70a), SG (1139)// DLT: Ḳodı/Ḳoḍı (725)// Alt.Tr: Çalkoyto "sırtüstü" (69)// Kzk.Tr: Qoyın "toprağın altı" (312)// Özb.Tr: Quyi (137)// Tr.Tr: Yüzükoyun "yüzüstü"// Moğ-Les: Hoygur/Hoymar/Hoyna/Hoysi/Hoytu "arka, art, geri" (1471/1472/1473).

[777] dėmek| Yazmalar: dėgey (دَیکای). Bk. FŞ (365, XLI/17), FŞ-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (566).

[778] ḳopub| Yazmalar: inib (اینیب). Bk. Her ḳolġa, AŞ (155b), LM (322, 3004), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

[779] Yazmalar: "kurulmuş". Bk. SG (1105).

5972 **Ḳuyan͡gġu** (قُويانكغو)[781]: (/ḳ/ ötre ile, /y/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "bacak sinirlerinde oluşan ağrılı hastalık, siyatik".
5973 **Ḳucḳu** (قُوجقو)[782]: (/ḳ/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "kucaklama". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Boy u cismin dėy alman ḳucḳu yan͡glıġ
Perī dik çüstluḳdın uçḳu yan͡glıġ[783]
(بوی و جسمين دَی آلمان قوجقو يانكليغ/پری ديک چست لوق دين اوچقو يانكليغ)
5974 **Ḳoyçı** (قَويچی)[784]: (/ḳ/ üstün ile, /ç/ esre ile). "çoban; koy!, bırak!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḳoyġa böridin bolub emānlıḳ
Ḳoyçı iti birle pās-bānlıḳ[785] [**M2.290a**]
(قوی غه بوريدين بولوب امان ليق/قويچی ايتی بيرله پاسبان ليق)
Ey vādī-yi īmin içre ḳoyçı
İt-min san͡ga öz ḳaşın͡gda ḳoyçı
(ای وادی ايمن ايچره قويچی/ايت مين سنكا اوز قاشينكدا قويچی)
5975 **Ḳoy ḳuşı** (قَوی قوشی)[786]: (/ḳ/ üstün ile). "serçeden küçük bir kuş".
5976 **Ḳuyum** (قُويوم)[787]: (/ḳ/ ötre ile, /y/ ötre ile). "[Rūm Tr.] gümüş". [M1.294a]
5977 **Ḳoyıġı** (قَوِيْغى)[788]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ esre ile, diğer /y/ sükûn ile). "aşağıdaki".
5978 **Ḳoymaġay** (قَويماغای): (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "koymaz, bırakmaz; izin vermez, engeller". *Dört Dīvān'dan:*
Eceldin yoḳ melālım mundın özge
Ki ḳābil ḳoymaġay ḳılmaḳḳa yādın[789] [M1.293b, ML.248a, İH.250a]
(اجل دين يوق ملاليم موندين اوزكا/كه قابل قويماغای قيلماق قه يادين)
5979 **Ḳotanlab** (قَوْتانلاب)[790]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile).

---

780 Yazmalar: Ḳuyan (قُويان). (/ḳ/ ötre ile, /y/ medli elif ile). Bk. SG (1137), CC (116), Kzk.Tr (324), Mlk.Tr (271)// Alt.Tr (119), Krgz.Tr (494): Koyon// Özb.Tr: Quyan (137).
781 Yazmalar: Ḳoyan͡gġu (قَويانكغو). (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile)// SG Ḳuyan͡g/Ḳuyan͡gġu (1137). Bk. Arat-Babür (330, Yıl.911/H162a: "bel ağrısı"), TB (47, H162a/2)// Kzk.Tr: Quyan͡g "bel fıtığı" (341)// Krgz.Tr: Kuyanğ "kemiklerin bitiştiği yerindeki çukur" (531)// Moğ-Les: Huyang/Huyan "kas kirişi, sinir; romatizma" (1517).
782 M1, TÜ: yok; M2, ML: Ḳucġu (قُوجغو).
783 ḳucḳu| Yazmalar: ḳucġu (قوجغو)// çüstluḳ| Yazmalar: çüstlıḳ (چست ليق)// uçḳu| İH: uçġu (اوچغو). Bk. FŞ (295, XXXI/78), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (544).
784 Bk. SG (1138), AŞ (158a), YUyg.Tr (246)// Krgz.Tr: Koyçu (494)// Moğ-Les (1487): Honiçi(n).
785 emānlıḳ| Yazmalar: ziyānlıḳ (زيان ليق). Bk. AŞ (158a), LM (73, 447), LM-Özb (VII), Külliyat-Yazma-TB (617).
786 Bk. SG (1148)// Trkm.Tr-Hamzayev: Goyunğuş "turgaya benzer bir kuş".
787 Yazmalar: Ḳoyum (قَويوم). (/ḳ/ üstün ile, /y/ ötre ile). Bk. SG (1138)// Tr.Tr: Kuyum "değerli metal ve taşlardan yapılan süs eşyası".
788 Yazmalar: Ḳoyıngı (قَوِينْغى). (/ḳ/ üstün ile, /y/ esre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (49a). Bk. SG (1139), HE (449, LX/69).
789 ḳābil| Yazmalar: ḳātil (قاتل)// ḳılmaḳḳa| Yazmalar: ḳılmaḳġa (قيلماق غه)// yādın| M2, ML, İH: 'öẕrin. Bk. NŞ (453, 454), NŞ-Özb (G.453), Külliyat-Yazma2 (241).
790 Yazmalar: Ḳuṭanlab (قُوتانلاب). (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. Ḳotan, AŞ (152a), SG (1100).

"halelenip, ağıllanıp". Luṭfī'den:

Ay ḳotanlab ʻacz üçün boldı ḥiṣārī tün gėce

Tuttı ḥüsnüñgġa müsellem dünyīniñ nāḥiyyetin[791]

(آی قوتانلاب عجز اوچون بولدی حصاری تون گیجه/توتتی حسنونکغه مسلّم دنیی نینک ناحیّتین)

5980 **Ḳoşar** (قَوْشار): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile). "koşar, yanına katar, ekler, çift yapar". *Dört Dīvān'dan:*

ʻAşḳ ara işler tüşer ėrmiş kişiniñ başıġa

Kim ḳoşar ėrmiş bağır pergālesin ḳan yaşıġa

(عشق آرا ایشلار توشار اَیرمیش کیشی نینک باشیغه/کیم قوشار اَیرمیش باغر پرکاله سین قان یاشیغه)

5981 **Ḳozġanur** (قوزغانور)[792]: (/ḳ/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "karışır; ızdırap ve sıkıntı çeker". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḫaṣm niçe ḥaḳīr bolsa köñgül ḳozġatur[793]. [M1.294a, TÜ.162b]

(خصم نیچه حقیر بولسا کونکل قوزغاتور)

5982 **Ḳuç/Ḳoç** (قُوچ-قَوچ)[794]: (/ḳ/ ötre ile, /ç/ sükûn ile). "dövüşçü ve boynuzlu koyun, koç".

5983 **Ḳonġarġay** (قَوْنغارغاى)[795]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "yerinden koparır; yerinden kopara, söke, kanıra". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳonġarġay asramayın bāġ-bān nihālların [**M2.290b**]

Çemende serv dik ėtse iḳāmet ol ḳāmet

(قونغارغای آسرامایین باغبان نهال لارین/چمن دا سرو دیک اَیتسه اقامت اول قامت)

Ḳadıñ naḫlı ḫayālı gözdedür ey nev-bahār-ı ḥüsn

Maʻāẕa'llāh eger anı ḳonġarġay seyl-i müjgānım

(قدینک نخلی خیالی کوزدادور ای نوبهار حسن/معاذالله اکر آنی قونغارغای سیل مژکانیم)

5984 **Ḳutḳardı** (قُوتقاردى): (/ḳ/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "kurtardı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü ḳutḳardı cān tācir-i reh-neverd

Özin līk öz oğlıdın taptı ferd

(چو قوتقاردی جان تاجر ره نورد/اوزین لیک اوز اوغلی دین تاپتی فرد)

Dört Dīvān'dan:

Ah otıdın barı ḳutḳardı bu kim eşki ara [M1.294b]

Su kişisi yañglıġ öz merdümlerin yaşurdı göz

(آه اوتیدین باری قوتقاردی بو کیم اشکی آرا/سو کیشی سی ینکلیغ اوز مردم لارین یاشوردی کوز)

Mey ḫalāṣ ėtti riyāyī pārsālıḳdın mini

Şükr kim ḳutḳardı zühd [ü] ḫod-nümālıḳdın mini

(می خلاص اَیتّی ریایی پارسالیق دین مینی/شکر کیم قوتقاردی زهد خود نمالیق دین مینی)

Dehr zālın tört meẕheb birle ḳıldım üç ṭalāḳ

---

791 tün| Yazmalar: dün (دون)// ḥüsnüñgġa| Yazmalar: ḥüsniġa (حسنیغه)// dünyīniñ nāḥiyyetin| Yazmalar: yüziniñ māhiyyetin (یوزی نینک ماهیّتین). Bk. AŞ (152a), LD (151/424a, 200).

792 Bk. AŞ (154a)// Trkm.Tr: Gozgan- "hareket etmek" (289).

793 niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// ḳozġatur| Yazmalar, AŞ (154a): ḳozġanur (قَوزغانور). Bk. SG (1115), MK (321, 101b/3), MK-Özb (Tenbih.115), Külliyat-Yazma-TB (1501), MK-Amire (192).

794 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Ḳuç. Bk. BR-Muin (1547)// DLT: Koç (724)// Trkm.Tr (276), Azb.Tr (379): Goç// Moğ-Les: Huça(n)/Huç (1511).

795 M1, M2, TÜ: Ḳonḳarġay (قَوْنقارغاى) "yerinden koparır". Bk. SG (1132).

Ferd ḳıldı bārī mundaḳ ked-ḫudālıḳdın mini[796] [ML.248b, İH.250b]

(دهر زالين تورت مذهب بيرله قليديم اوچ طلاق/فرد قيلدى بارى مونداق كدخداليق دين مينى)

5985 **Ḳuturġay ėrdi** (قُوتورغاى اَيردى)[797]: (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kudururdu, çıldırırdı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

İt cismime kim tiş urġay ėrdi
Urġan nefes oḳ ḳuturġay ėrdi

(ايت جسميما كيم تيش اورغاى اَيردى/اورغان نفس اوق قوتورغاى اَيردى)

5986 **Ḳuzı ḳulaġı** (قُوزى قولاغى)[798]: (/ḳ/ ötre ile, /z/ esre ile). "bir tür bitki, kuzukulağı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mihr istedi çün ḥamel ferāġı
Deşt üzre büter ḳuzı ḳulaġı[799]

(مهر ايستادى چون حمل فراغى/دشت اوزره بوتار قوزى قولاغى)

5987 **Ḳonḳardı** (قَونقاردى): (/ḳ/ üstün ile, /n/ ve /r/ sükûn ile). "yerinden kopardı, söktü, kanırdı". *Dört Dīvān'dan:*

Naḫl-ı ʻayşım ḳonġardı ėyle ġamıñ
Kim mekānıda ḳalmadı ḳırtış[800]

(نخل عيشيم قونغاردى اَيله غمينك/كيم مكانيدا قالمادى قيرتيش)

Ferhād u Şīrīn'den:

Töküb Ferhād'nıñ ol ḥālıġa yaş
Ḳonḳardı ol ḳayadın bir aġır taş[801]

(توكوب فرهادنينك اول حاليغه ياش/قونقاردى اول قيادين بير آغير تاش)

5988 **Ḳozġaldı** (قَوزغالدى): (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /z/ sükûn ile). "karıştı; dönüştü". *Dört Dīvān'dan:*

Cihān ḳozġaldı āfet ṣarṣarıdın
Yigit cānıñ üçün atlanma ser-ḫoş

(جهان قوزغالدى آفت صرصريدين/ييكيت جانينك اوچون آتلانما سرخوش)

Bu cevlān kim ḳılur-sin veh zamānī
ʻİnān çėkgil ki ḳozġaldı zamāne

(بو جولان كيم قيلورسين وه زمانى/عنان چَيككيل كه قوزغالدى زمانه)

/ḳ/ Babı /h/ ile [M2.291a]

5989 **Ḳahḳaha** (قَهقَهه): (/ḳ/ üstün ile). "kahkaha, yüksek sesle gülme"; "Ṭūs vilayetinde bir

---

[796] Bu beyit| TÜ: yok// Ferd ḳıldı bārī mundaḳ| Yazmalar: Bāde ḳutḳardı bu yañlıġ (باده قوتقاردى بو يَنكيلغ). Bk. GS (480, 660), GS-Özb (G.634), Külliyat-Yazma-TB (123).

[797] Yazmalar: Ḳutuzġay ėrdi (قُوتوزغاى اَيردى). (/ḳ/ ve /t/ ötre ile, /z/ sükûn ile). Bk. SG (1098), LM (163, 1339).

[798] Bk. SG (1117)// YUyg.Tr: Ḳoza ḳulaḳ (246)// Moğ-Les: Huraga(n)/Hurga/Hurga(n) "kuzu"; --n çiki "kuzukulağı" (1522).

[799] büter| Yazmalar: biter (بيتار). Bk. SG (1117), LM (112, 824), LM-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (625).

[800] Naḫl-ı ʻayşım| M1, M2, TÜ: Naḫlım ʻayşın (نخليم عيشين)// ḳonġardı| Yazmalar: ḳonḳardı (قونقاردى). Bk. Ḳırtış, SG (1148), NŞ (266, 266), NŞ-Özb (G.266), Külliyat-Yazma2 (208).

[801] ḳayadın bir aġır| Yazmalar: ġayadın bir aḳır (غيادين بير آقير). Bk. FŞ (368, XL/90), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma-TB (565).

yer adı”[802]. *Dört Dīvān'dan:*
Sin ki bezm-i ‘ayş ara her dem ḳılur-sin ḳahḳaha
Ni ġamıñ̂ andın ki yıġlar-min ġamıñ̂dın hay hay[803]
(سین که بزم عیش آرا هر دم قیلورسین قهقهه/نِی غمینک آندین که یغلارمین غمینک دین های های)
5990 **Ḳuhustān** (قُهُستان)[804]: (/ḳ/ ötre ile). “Ḫorāsān'da bir vilayetin adı”.

/ḳ/ Babı /y/ ile

5991 **Ḳıçḳırıb** (قِیْچقِریب): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ ve /r/ esre ile). “haykırıp, bağırıp”. [M1.295a] *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī ẓulm kim nā-mihr-bān māhım ḳılur
Mihr-bān şāhımnı görgec ḳıçḳırıb dād ėylerem
(ای نوایی ظلم کیم نامهربان ماهیم قیلور/مهربان شاهیمنی کورکاج قیچقریب داد اَیلارام)
Dem urma vu ḳadeḥ içgil ki tilbe bolmasa vā‘iẓ
Nidin idi urunub ḳıçḳırıb ki aġzı köpürdi[805] [ML.249a, İH.251a]
(دم اورما و قدح ایچکیل که تیلبه بولماسا واعظ/نیدین ایدی اورونوب قیچقریب که آغزی کوپوردی)
5992 **Ḳıya ḳıya** (قِیا قِیا): (/ḳ/ esre ile, /y/ medli elif ile). “sert, kıyasıya, hırçın; eğri, çapraz, yan; nazla ve işveyle gözün ucuyla yandan (bakma)”[806]. *Dört Dīvān'dan:*
Köñ̂gülni ḳıydı anıñ̂ ġamzesi vü ḳılmadı raḥm
Ḳıya ḳıya baḳıban ol iki gözi ḳıymac
(کونکل نی قیدی آنینک غمزه سی و قیلمادی رحم/قیا قیا باقیبان اول ایکی کوزی قیماج)
Ḳıya ḳıya baḳışı yitgürüb bağırġa ḳılıc
Ḳara ḳara müjesi yitgürüb köñ̂gülge ḫadeng [ML.248b, İH.250b, TÜ.163a]
(قیا قیا باقیشی یِتکوروب باغرغه قیلیج/قرا قرا مژه سی یِتکوروب کونکل کا خدنک)
5993 **Ḳıcıġlab** (قِیجِغلاب): (/ḳ/ ve /c/ esre ile). “gıdıklayıp”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Göz ḳoydı tabanı üzre yıġlab
Oyġatḳalı kirpigi ḳıcıġlab [ML.249a, İH.251a]
(کوز قویدی تابانی اوزره یِغلاب/اَویغاتقالی کیرپکی قیجِغلاب)
5994 **Ḳıynab** (قِیناب): (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “işkence edip, acı verip, eziyet edip”. *Dört Dīvān'dan:*
Hicr kim cānım tiler her dem ‘aẕāb ėyleb ėrür
Ẓālimī kim ḳıynab ėldin naḳd-ı pinhān istegey[807]
(هجر کیم جانیم تیلار هر دم عذاب اَیلاب اَیرور/ظالمی کیم قیناب اَیلدین نقد پنهان ایستاکای)
5995 **Ḳısḳarıb** (قِیْسقاریب)[808]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /r/ esre ile). “kısalıp”. *Dört*

---

[802] M1, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (413).
[803] dem| Yazmalar: yan (یان). Bk. FK (568, 617), FK-Özb (G.587), Külliyat-Yazma2 (518).
[804] M1, TÜ: yok. Bk. BR-Muin (1549).
[805] vu| M1, M2, TÜ: vu vu// urunub| M2, TÜ: urnub (اورنوب). Bk. Köpürdi, GS (464, 636), GS-Özb (G.612), Külliyat-Yazma-TB (120).
[806] M1, M2, ML, İH: “nazla ve işveyle gözün ucuyla yandan bakma”; TÜ: “sert, kıyasıya, hırçın; eğri, çapraz, yan (üzeri çizili); nazla ve işveyle gözün ucuyla yandan bakma”// SG: “sert, kıyasıya, hırçın; eğri, çapraz, yan” (1167)// DLT: Kıya kör- “yan bakmak; dönüp bakmak” (717)// Krgz.Tr: Kıya “çapraz olarak” (464)// Trkm.Tr: Gıya “yan, eğri” (267).
[807] tiler…ėyleb ėrür| Yazmalar: tileb…ėyley durur (تیلاب...اَیلای دورور). Bk. NŞ (625, 628), NŞ-Özb (G.627), Külliyat-Yazma2 (272).

Dīvān'dan:
Savuġ ahımdın yaruġluḳ az velī köp tīrelik
Ḳışda ol yañglıġ ki tün bolġay uzun gün ḳısḳarıb[809]
(ساووغ آهیم دین یاروغلوق آز ولی کوپ تیره لیک/قیش دا اول ینکلیغ که تون بولغای اوزون کون قیسقاریب)
5996 **Ḳırḳıb** (قِیْرقیب): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "kazımış, kırkmış, kırpmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Pākī kibi tīzlik ḳılıb fāş
Ḳırḳıb līkin saç ornıġa baş
(پاکی کیبی تیزلیک قیلیب فاش/قیرقیب لیکن سچ اورنیغه باش)
5997 **Ḳıyat** (قِیات)[810]: (/ḳ/ esre ile, /y/ medli elif ile). "İlḫan'ın oğlunun adı; bir Moğul boyunun adı; dağdan akan şiddetli sel, kayan". [**M2.291b**] *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Ḳıyat neseblıḳ müte'ayyinler ve Ḳoñgrat ḥaseblıḳ mütemekkinler.
(قیات نسبت لیق متعیّن لار و قونکرات حسب لیق متمکّن لار)
Dört Dīvān'dan:
Min tileb ḥüsn velī şāh tileb aṣl u neseb
Mañga Lūlī bile Hindū añga Ḳoñgrat u Ḳıyat[811]
(مین تیلاب حسن ولی شاه تیلاب اصل و نسب/منکا لولی بیله هندو آنکا قونکرات و قِیات)
5998 **Ḳırġıc** (قِیرغیج)[812]: (/ḳ/ esre ile, /r/ ve /c/ sükûn ile). "tencerenin dibinde kalan kızarmış yemek, kazımık".
5999 **Ḳıymac** (قِیماج): (/ḳ/ esre ile, /c/ sükûn ile). [M1.295b] "Tatar güzellerinin kaş ucuna kadar çekilmiş gözü, çekik göz"; "şaşı göz, süzgün bakışlı, yan bakışlı göz"[813]. *Dört Dīvān'dan:*
Nergis ol göz dik ėmes ey bāġ-bān baḳ gözüñg aç
Ni üçün kim bu biri ḳıymac ėrür ol bir talac
(نرکس اول کوز دیک اَیماس ای باغبان باق کوزونک آچ/نِی اوچون کیم بو بیری قِیماج اَیرور اول بیر تلاج)
Gözüñge oḫşaġay nergis eger ḳıymac olub aḳı
Müdevver aṣferi içre ḳaralıḳdın eṣer bolġay[814]
(کوزونکا اوخشاغای نرکس اکر قیماج اولوب آقی/مدوّر اصفری ایچره قرالیق دین اثر بولغای)
Ol Türk-i Ḫaṭā'nıñg ėrür andaḳ gözi ḳıymac
Kim nāzdın olmas dėmek allında ki göz aç[815]

---

[808] TÜ: Ḳısḳarub (قِیْسقاروب). Bk. AŞ (149a), SG (1157).
[809] Bu beyit| TÜ: yok// ḳısḳarıb| M1, M2: ḳısġarıb. Bk. AŞ (149a), NŞ (55, 55).
[810] TÜ: Ḳayat (قَیات). (/ḳ/ üstün ile, /y/ medli elif ile). Bk. SG (1167), CT-Musevi (2080)// MGT-Temir: Kiyan "Pl. Kiyat, Borciginlerin ailesi" (271)// SG: Ḳayan "hangi taraf; Moğ. dağdan akan şiddetli sel" (1093)// Krgz.Tr: Kıyan "su taşkını" (464)// YUyg.Tr: Ḳiyan "taşkın, sel" (239)// Moğ-Les: Kiya "prens hizmetindeki memur; yardımcı, uşak, bekçi, koruyucu; emir eri" (740).
[811] Bu beyit| TÜ: yok// aṣl u neseb| ML, İH: fażl u edeb// Lūlī| ML, İH: boldı// añga| Yazmalar: bile (بیله)// Ḳoñgrat| Yazmalar: Ḳaġrat (قَغرات). Bk. AŞ (149b), SG (1167), NŞ (73, 73), NŞ-Özb (G.73), Külliyat-Yazma-TB (159).
[812] Bk. SG (1148-1149)// Kzk.Tr: Kırğış "kazağı" (349)// Krgz.Tr: Kırğıç "kazıma aleti, kazağı" (459); Kırmıçık "kazımık" (460)// Mlk.Tr: Kırgıç "kaşağı; rende" (260)// Özb.Tr.Alt: Qirmaç "kazımık" (322).
[813] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. AŞ (150b), SG (1163/1168).
[814] olub| Yazmalar: ėrür (اَیرور). Bk. SG (1168), NŞ (611, 614), NŞ-Özb (G.613), Külliyat-Yazma2 (270).
[815] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. NŞ (100, 100), NŞ-Özb (G.100).

(اول ترک خطانینک اَیرور آنداق کوزی قیماج/کیم نازدین اولماس دَیماک آلیندا که کوز آچ)

Sedd-i Sikenderī'den[816]*:*

'İẕārı üze ikki ḳıymac göz
Ulus ḳanını içgeli ac göz[817] [ML.249b, İH.251b]

(عذاری اوزه ایکّی قیماج کوز/اولوس قانینی ایچکالی آج کوز)

6000 **Ḳın/Ḳıyn** (قِیْن)[818]: (/ḳ/ esre ile). "işkence, acı, eziyet, kıyın; (**Ḳın**)[819] kılıç ve bıçağın kını". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Uçub ḳonub ėyleb an̂ga ḳıynlar
Zaḫm üstide ėyle kim çibinler

(اوچوب قونوب اَیلاب اَنکا قین لار/زخم اوستیدا اَیلا کیم چیبین لار)

Kim ḳınıġa saldı ḫancer-i kīn
Tuttı yanıban öyide teskīn

(کیم قینی غه سالدی خنجر کین/توتتی یانیبان اوییدا تسکین)

Vesmedin ėtey ḳaşın̂gnı rengīn
Göz Türki ḳılıcıġa yaşıl ḳın[820]

(وسمه دین اَیتای قاشینکنی رنکین/کوز تُرکی قیلیجی غه یاشیل قین)

Ferhād u Şīrīn'den:

Burun ḳındın çėkib tīġ-i siyāset
Alarġa ėyledi bıġ-ı siyāset[821]

(بورون قین دین چَیکیب تیغ سیاست/آلارغه اَیلادی بیغ سیاست)

Dört Dīvān'dan:

Asıb nivçün fiġānġa saldı zülfidin kön̂güllerni
Ḳarār u ṣabr naḳdın alġalı ger ėylemes ḳıynlar

(آسیب نیوچون فغانغه سالدی زلفیدین کونکل لارنی/قرار و صبر نقدین آلغالی کر اَیلاماس قین لار)

6001 **Ḳızıtur** (قِیزیتور): (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ ötre ile). "ısıtır, kızdırır". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Örtenür ah-ı 'ömr-kāh bile
Ḳızıtur öyni otluḳ ah bile

(اورتانور آه عمر کاه بیله/قیزیتور اَوینی اوتلوق آه بیله)

6002 **Ḳılġumızdur** (قِیلغومیزدور): (/ḳ/ ve /m/ esre ile, /z/ sükûn ile). "yapmalıyız; yapacağız, kılacağız". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçe gün ḳılġumızdur 'azm-ı deryā
Sefer esbābını ḳılġıl müheyyā[822]

(نیچه کون قیلغومیزدور عزم دریا/سفر اسبابینی قیلغیل مهیّا)

---

[816] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*

[817] Bu beyit| ML, İH: yok// içgeli| Yazmalar: tökgeli (توککالی). Bk. Sİ (355, 4619), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (886).

[818] SG (1165), AŞ (150b), CC (102): Ḳın// Alt.Tr (111), Kzk.Tr (308), Krgz.Tr (466), Mlk.Tr (263), Tatar.Tr (169), Özb.Tr (133), YUyg.Tr (239): Ḳıyın.

[819] Bk. SG (1165), DLT (712), CC (102), Krgz.Tr (455), YUyg.Tr (236)// Moğ-Les: Huy (1516).

[820] ėtey| Yazmalar: ḳılay (قیلای)// ḳaşın̂gnı| M2, TÜ: ḳaşın̂gı. Bk. LM (350, 3289), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676), Hamse-Taşbasma (147).

[821] bıġ| Yazmalar: tīġ (تیغ). Bk. FŞ (401, XLIV/12), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (574).

[822] Niçe gün| Yazmalar: Niçük kim (نیچوک کیم)// ḳılġıl| Yazmalar: ḳıl ḳıl (قیل قیل). Bk. FŞ (257, XXVII/72), FŞ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (534).

Leylī ve Mecnūn'dan:
Rezm ėylese ʻazm ḳılġumızdur
ʻAzm ėylese rezm ḳılġumızdur
(رزم اَيلاسا عزم قيلغوميزدور/عزم اَيلاسا رزم قيلغوميزدور)

6003 **Ḳısḳarur** (قِيْسقارور): [M1.296a, **M2.292a**] (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "kısalır". *Dört Dīvān'dan:*
Zülfi ser-keşlik ḳılur her niçe ol ay çėkse ḳad
Sāye ger-çi ḳısḳarur dāyim biyik bolġac ḳuyaş[823] [TÜ.163b]
(زلفى سركش ليک قيلور هر نيچه اول آى چَيكسا قد/سايه كرچه قيسقارور دايم بييبک بولغاج قوياش)

6004 **Ḳılġum durur** (قِيْلغومدورور)[824]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /d/ ve /r/ ötre ile). "yapacağım, kılacağım". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Żarūret kim salıb bir özgece ṭarḥ
Bu miḥnet-nāmeni ḳılġum durur şerḥ[825] [ML.250a]
(ضرورت كيم ساليب بير اوزكاجا طرح/بو محنت نامه نى قيلغومدورور شرح)

6005 **Ḳızartur** (قِيزارتور): (/ḳ/ esre ile, /z/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "kızartır, kırmızılaştırır". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Görüb nergisde mundaḳ ṭurfe uyḳu
Ḳızartur ġunçanı her laḥẓa gülgü[826]
(كوروب نركس دا مونداق طرفه اويقو/قيزارتور غنچه نى هر لحظه كولكو)

6006 **Ḳıp ḳırmızı** (قِيپ قِرمِزى): (/ḳ/ esre ile, /p/ sükûn ile, /m/ ve /z/ esre ile). "kıpkırmızı". [İH.252a]

6007 **Ḳızıturlar** (قِيزيتورلار): (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ ötre ile). "ısıtırlar, kızdırırlar". *Dört Dīvān'dan:*
Dūzaḫnı eger ʻaşḳ otı birle ḳızıturlar
Derd ehliġa uçmaḳdın ėrür bes tamuġ evlā
(دوزخ نى اكر عشق اوتى بيرله قيزيتورلار/درد اهليغه اوچماقدين اَيرور بس تاموغ اولا)

6008 **Ḳıla gör** (قِيلا گور)[827]: (/ḳ/ esre ile, /g/ üstün ile). "yap!; yapmaya çalış!". *Dört Dīvān'dan:*
Cefā ḳılur barı gül-çihreler vefā ḳıla gör
Vefā hem ėlge ḳılur-sin velī mañga ḳıla gör
(جفا قيلور بارى كلچهره لار وفا قيلا كور/وفا هم اَيلكا قيلورسين ولى منكا قيلا كور)

6009 **Ḳaydāfe** (قَيدافه)[828]: (/ḳ/ ve /f/ üstün ile). "Berdaʻ ve Endülüs'ün hâkimi olan kadının adı".

6010 **Ḳıçḳırdılar** (قِيْچقِردیلار): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). [M1.296b, **M2.292b**] "haykırdılar, bağırdılar".

---

[823] biyik| Yazmalar: böyük (بويوک). Bk. GS (214, 270), GS-Özb (G.259), Külliyat-Yazma-TB (59).

[824] M1, M2, TÜ: Ḳılḳun durur (قِيْلقوندورور); ML, İH: Ḳılġun durur "yapacaksın". Bk. AŞ (150a), SG (1161).

[825] ḳılġum durur| Yazmalar: ḳılġun durur (قيلغوندورور). Bk. FŞ (114, IX/61), FŞ-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (494).

[826] mundaḳ ṭurfe uyḳu| Yazmalar: andaḳ ḳayda uyġu (آنداق قايدا اويغو). Bk. FŞ (163, XVII/6), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (507).

[827] M1: 301a; TÜ: yok. Bk. SG (1159).

[828] M1, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (441).

6011 **Ḳılġaylar** (قِيْلغايلار): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yapalar, kılalar; yaparlar, kılarlar". *Dört Dīvān'dan:*
Yolıda kāş mini pāre pāre ḳılġaylar
Ki ḫalḳ ḥālıma bir bir neẓāre ḳılġaylar
(يوليدا كاش مينى پاره پاره قيلغايلار/كه خلق حاليما بير بير نظاره قيلغايلار)
6012 **Ḳılġucılar** (قِيلغوجى لار): (/ḳ/ ve /c/ esre ile). "yapıcılar, yapanlar, kılanlar". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bāde içib ḳılġucılar şūr u şer
Ėylediler mülkini zīr ü zeber
(باده ايچيب قيلغوجى لار شور و شر/ايلاديلار ملكينى زير و زبر)
6013 **Ḳılġuluḳdur** (قِيْلغولوق دور): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile, /l/ ve /d/ ötre ile). "yapmalıdır; yapılmalıdır". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Siyāset ḳılġuluḳdur bu fedāyī
Ki her bir taġ ile vādī gedāyı
Yana görküzmegey bī-ḫavf u dehşet
Selāṭīn ḫidmetide sözge cür'et[829] [ML.250b]
(سياست قيلغولوق دور بو فدايى/كه هر بير تاغ ايله وادى كدايى
يانا كوركوزماكاى بى خوف و دهشت/سلاطين خدمتى دا سوزكا جرئت)
6014 **Ḳılmaġay ėrdi** (قِيلماغاى اَيردى): (/ḳ/ esre ile, /l/ sükûn ile, elif üstün ile). "yapmazdı, kılmazdı". "Nevāyī'nin Şī'a olmasında hiçbir kuşku yoktur. Onun padişahı ve Herātlılar, Sünnī oldukları için hep takiye yapmış, eserlerinde bunu üstü örtülü bir biçimde dile getirmiştir". *Dört Dīvān'dan:*
Bolmaġay ėrdi müyesser Ḫamse ya'nī penc genc
Ḳılmasa ėrdi meded ḥālımġa bėş Āl-ı 'Abā[830]
(بولماغاى اَيردى ميسّر خمسه يعنى پنج كنج/قيلماسا اَيردى مدد حاليم غه بَيش آل عبا)
"burada ėrdi, ḥālım ve Āl-ı 'Abā sözleri beş harften oluşmaktadır". *Dört Dīvān'dan:*
Pence peşmīneġa urdum ki ėrür
Ey Nevāyī penehim Āl-ı 'Abā[831]
(پنجه پشمينه غه اوردوم كه اَيرور/اى نوايى پَنَهيم آل عبا)
"burada da ėrür, Nevāyī, penehim ve Āl-ı 'Abā sözleri beş harften oluşur".
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg Nebī ḫidmetide törtevdin biri dik[832]. [M1.297a, ML.250a, TÜ.164a]
(مونداق شاه غه مسلمان بَيك نبى خدمتيدا تَورتاودين بيرى ديک)
6015 **Ḳıçḳırışḳaylar** (قِيْچقِرشقايلار)[833]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ ve /r/ esre ile, /ş/ ve

[829] gedāyı| Yazmalar: bevādī (بوادى). Bk. FŞ (374, XLI/50), FŞ-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (567).
[830] Bu beyit| M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Ḳılmasa| Yazmalar: Ḳılmaġay (قليماغاى). Bk. NŞ (7, 7), NŞ-Özb (G.7), Külliyat-Yazma-TB (147).
[831] Bu beyit| M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BV (29, 38), BV-Özb (G.38).
[832] Bu örnek| M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Mundaḳ şāhġa…Nebī ḫidmetide| Yazmalar: Pād-şāh ḥażretleri ḫidmetide…andaḳdur Nebī ḳulluḳıda. Bk. MK (87, 7b/9), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1461), MK-Amire (12).

/y/ sükûn ile). [**M2.293a**] “bağrışalar; bağrışırlar”. *Dört Dīvān'dan:*
Köngüller nālesi zülfüng kemendin nā-gehān görgec
Ėrür andaḳ ki ḳuşlar ḳıçḳırışḳaylar yılan görgec[834] [ML.250b]
(کونکل لار ناله سی زلفونک کمندین ناکهان کورکاج/اَیرور آنداق که قوشلار قیچقِرشقایلار بیلان کورکاج)
6016 **Ḳıcığlamaḳ** (قیجغلاماق)[835]: (/ḳ/ ve /c/ esre ile, /ğ/ sükûn ile). “gıdıklamak”.
6017 **Ḳırḳar** (قیرقار)[836]: (/ḳ/ esre ile, /r/'ler sükûn ile). “kazır, kırkar, kırpar”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bel-ki çü bid‘atnı ḳılıb iştiğāl
Lāyıḳ olub ḳırḳar üçün ol saḳal
(بلکه چو بدعتنی قیلیب اشتغال/لایق اولوب قیرقار اوچون اول سقال)
Leylī ve Mecnūn'dan:
İtik ḳılıc isteb ėl helākı
Baş ḳırḳar üçün niçük ki pākī [İH.252b]
(ایتیک قیلیج ایستاب اَیل هلاکی/باش قیرقار اوچون نیچوک که پاکی)
6018 **Ḳılıngız** (قِیلِیْنکِیْز): (/ḳ/ ve /l/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “yapınız, kılınız”. *Seb‘a-yı Seyyāre'de* Behrām-ı Gūr, ordusuna şöyle der:
İmdi ol gün yitib turur bilingiz
Ni ḳıla alur ėrsengiz ḳılıngız
(ایمدی اول کون یِتیب تورور بیلینکیز/نی قیلا آلور اَیرسانکیز قیلینکیز)
6019 **Ḳıçḳırmaḳ** (قِیْچقِرماق)[837]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). “haykırmak, bağırıp çağırmak”.
6020 **Ḳıçḳırışmaḳ** (قِیْچقِریشماق)[838]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ ve /r/ esre ile). “haykırışmak, bağrışmak”. [M1.297b]
6021 **Ḳıçḳırış/Ḳıçḳırıḳ** (قِیْچقِریش-قِیْچقِریق)[839]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ ve /r/ esre ile). “haykırış, bağrış çağrış, çığlık”.
6022 **Ḳıçı** (قیچی)[840]: (/ḳ/ ve /ç/ esre ile). “hardal, dövülüp yoğurda eklenen bir tür tere; (**Ḳıyçı/Ḳayçı**)[841] makas, sındı”. [**M2.293b**]

---

833 Yazmalar: Ḳıçḳırıçḳaylar (قیچقِرچقایلار). (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ ve /r/ esre ile, /ç/ ve /y/ sükûn ile). Bk. AŞ (148b), SG (1142).
834 zülfüng| Yazmalar: zülfün (زلفون)// ḳıçḳırışḳaylar| Yazmalar: ḳıçḳırıçḳaylar (قیچقِرچقایلار). Bk. AŞ (148b), SG (1142), GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31).
835 Bk. SG (1140)// DLT: Kıçıla- (709)// Alt.Tr: Kıçıkta- (107)// Krgz.Tr (449), YUyg.Tr (234): Kıçık “gıdık”// Trkm.Tr: Gıcıkla- (257)// Derleme: Kıcıklamak/Kıçıklamak.
836 ML, İH: Ḳırğar. Bk. SG (1145).
837 Bk. AŞ (148b), SG (1141), CC (102), Tatar.Tr (165), Özb.Tr (135)// Kzk.Tr: Qışqır- (353)// Mlk.Tr: Kıçır- (257)// YUyg.Tr: Ḳiçḳirmaḳ “çağırmak, seslenmek, davet etmek” (234)// Moğ-Les: Haşkir-/Haşgara-/Haskir- (1455).
838 Bk. AŞ (148b), SG (1142), YUyg.Tr (234)// Mlk.Tr: Kıçırış- (257).
839 Bk. SG (1142), Tatar.Tr (165)// Mlk.Tr: Kıçırık (257)// YUyg.Tr: Ḳiçḳiriş “çağırma, davet etme” (234).
840 SG: Ḳıcı (1142)// Krgz.Tr: “brassica napus oleifera denilen bitki” (449)// Mlk.Tr: “kara hardal” (257)// Moğ-Les: Kiçi/Hiç/Kici “hardal” (738/755).
841 M1: 303a; TÜ: 167b// Yazmalar: Ḳıyçı// SG: Ḳıyçı (1168)// Alt.Tr (101), Krgz.Tr (419): Kayçı// Azb.Tr: Qėyçi/Qayçı (354)// Moğ-Les: Hayçi(n) (1406).

6023 **Ḳıcış** (قيجيش)[842]: (/ḳ/ ve /c/ esre ile). "kaşınma, gidişme, gicişme".
6024 **Ḳırmaḳ** (قِيرماق)[843]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "kırmak, parçalamak, yırtmak; tırmalamak; kazımak; topluca öldürmek, yok etmek; [kırkmak, kırpmak, sıyırmak]".
6025 **Ḳırılmaḳ** (قِيرِيلماق): (/ḳ/ ve /r/ esre ile). "kırılmak, parçalanmak, yırtılmak; tırmalanmak; kazınmak; topluca öldürülmek, yok edilmek".
6026 **Ḳırpmaḳ** (قيرپماق)[844]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile, /p/ sükûn ile). "kazımak, sıyırmak; kırkmak, kırpmak".
6027 **Ḳırḳmaḳ** (قِيْرقماق)[845]: (/ḳ/ esre ile, /y/, /r/ ve /ḳ/ sükûn ile). "kazımak, kırkmak, kırpmak, tüyü kesmek; yonmak, yontmak". [ML.251a]
6028 **Ḳızıtmışlar** (قِيزِيْتميش لار)[846]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /y/ ve /t/ ötre ile). "ısıtmışlar, kızdırmışlar". *Dört Dīvān'dan:*

Cihānnı köydürür ey muġ-beçe peymāne-yi la'lıñ
Meger köñglüm otı birle ḳızıtmışlar anıñ dāşın[847]
(جهاننی کویدورور ای مغبچه پیمانهٔ لعلینک/مکر کونکلوم اوتی بیرلا قیزیتمیش لار آنینک داشین)

6029 **Ḳıcışur** (قيجِيشور)[848]: (/c/ esre ile). "kaşınır, gidişir, gicişir".
6030 **Ḳıçḳır** (قِيچقِر): (/ç/ sükûn ile). "haykır!, bağırıp çağır!".
6031 **Ḳısḳar** (قِيسقار): (/y/ ve /s/ sükûn ile). "kısal!"[849]. [ML.250b, İH.253a, TÜ.164b]
6032 **Ḳımız** (قِيميز)[850]: (/ḳ/ esre ile, /z/ sükûn ile). "kısrak veya deve sütünden yapılan az ekşi ve sarhoş edici bir içki, kımız. Bu içikiyi Teke Türkmenleri arasında görüp içmiştim". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥelāl ana süti dikdür ger Özbekim tutsa
Tabuḳ ḳılıb yükünüb tostuġan içinde ḳımız[851]
(حلال آنا سوتی دیک دور کر اوزبکیم توتسا/تابوق قیلیب یوکونوب توستوغان ایچیندا قیمیز)

[Dört Dīvān'da] Sāḳī-nāme'den:
Ṣāf mey cām ara ger dil-keşdür
Tostuġan içre ḳımız hem ḫoştur [M1.298a, ML.251a, İH.252b]
(صاف می جام آرا کر دلکش دور/توستوغان ایچره قیمیز هم خوشتور)

---

842 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1142), Giciş// Alt.Tr: Kıçış (107).
843 Yazmalar: Ḳırımaḳ (قِيريماق). (/ḳ/ ve /r/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49a)// Tekrarı| M2.294a, ML.250a, İH.251b: Ḳırmaḳ. Bk. SG (1142)// DLT: "kazımak, koparmak, yolmak" (713)// Krgz.Tr: "kazımak; yok etmek" (457)// YUyg.Tr: "kazımak, kesmek; tıraş etmek; toptan yok etmek" (237)// Moğ-Les: Kiru-/Hiyara- "kırmak, parçalamak" (752).
844 Yazmalar: Ḳırpımaḳ (قِيرِپماق). (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile, /p/ esre ile). Bk. SG (1144).
845 Bk. SG (1145)// DLT (714), CC (103), Krgz.Tr (459), Mlk.Tr (260), Özb.Tr (134): "kırkmak"// Moğ-Les: Kirga- "kesmek, budamak, kırkmak, kırpmak, biçmek, bölmek" (750).
846 M2, ML, İH: Ḳızıtmış.
847 Meger köñglüm…dāşın| Yazmalar: Ki köñglümniñ…taşın (كه كونكلوم نينک...تاشين). Bk. BV (370, 508), BV-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (360).
848 Yazmalar: Ḳıcuşur (قيجوشور). (/c/ ötre ile). Bk. AŞ (148b), SG (1140), NS (93b).
849 Yazmalar: "kısalt!". NS kaynaklı yanlış olmalıdır (96b). Bk. AŞ (149a), SG (1157).
850 Bk. SG (1163), DLT (712), Krgz.Tr (454), Özb.Tr (134), YUyg.Tr (235)// Moğ-Les: Kiram/Hiyaram/Kirma "sulandırılarak kaynatılmış süt" (749).
851 Özbekim| Yazmalar: öz bėgim (اوز بَيكِم). Bk. SG (664), NŞ-Özb (G.218), Külliyat-Yazma2 (200), Külliyat-Yazma-TB (183).

6033 **Ḳılılmas** (قِیلیلماس)[852]: (/ḳ/ ve /l/ esre ile). "kılınmaz, yapılmaz". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ki ger ḥikmet bile fikr-i müfīdī
Ḳılılmas yoḳ turur cāndın ümīdī[853]
(که کر حکمت بیله فکر مفیدی/قیلیلماس یوقتورور جاندین امیدی)
6034 **Ḳıymas** (قِیماس): (/ḳ/ esre ile). "kıymaz, uygun bulmaz, reva görmez". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.294a**]
Reşkdin birbirge ḳıymas mihrini cān u köñ̂gül
Rāst andaḳ kim ḥasūd ėl mālıġa bolġay baḫīl
(رشک دین بیربیرکا قیماس مهرینی جان و کونکل/راست آنداق کیم حسود اَیل مالیغه بولغای بخیل)
6035 **Ḳırtış** (قِیرتیش)[854]: (/ḳ/ ve /t/ esre ile). "kök; [kök biçiminde olan yeni çıkmış bitki]; tabaklık için deriyi kesmek". *Dört Dīvān'dan:*
Naḫl-ı 'ayşım ḳonġardı ėyle ġamıñ̂
Kim mekānıda ḳalmadı ḳırtış[855] [İH.253a]
(نخل عیشیم قونغاردی اَیله غمینک/کیم مکانیدا قالمادی قیرتیش)
6036 **Ḳızımış** (قِیزیمیش)[856]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile). "ısınmış, kızmış".
6037 **Ḳısıġ** (قِیسیغ)[857]: (/ḳ/ ve /s/ esre ile). "kısa; [(**Ḳıyıġ**)(قِییغ)[858] üç köşeli, üçgen; üç köşeli mendil; baş örtüsü; eğri; kesilmiş]". *Dört Dīvān'dan:*
Ni ḳıyıġ ėrkin ol ay tünide kim tikgen çaġı
Mihr añ̂ga zer-rişte yitgürmiş ferise āsmān[859]
(نِی قِییغ اَیرکین اول آی تونیدا کیم تیککان چاغی/مهر اَنکا زر رشته یِتکورمیش فریسه آسمان)
6038 **Ḳırnaġ** (قِیرناغ)[860]: (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile). "cariye, köle kadın, kırnak".
6039 **Ḳırlamaḳ** (قِیرلاماق): (/ḳ/ esre ile). "(yol) dağ yamacından dolaşmak"[861].

---

[852] SG: Ḳılılmaḳ/Ḳılınmaḳ (1161)// AŞ: Ḳılıl- (150a)// DLT (711), CC (102), Krgz.Tr (452), YUyg.Tr (235): Kılın-// Moğ-Les: Ki-/Kiy- "yapmak, kılmak" (737).
[853] Ki ger| Yazmalar: Eger (اکر). Bk. FŞ (105, VIII/43), FŞ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma1 (504).
[854] Bk. SG (1148)// DLT: Kırtış "insanın ve başka şeyin yüz rengi"; Kırtışla- "kabuğunu soymak" (714)// Alt.Tr: "yüzey, üst katman" (109)// Kzk.Tr: Kırtıs "yer kabuğu; kıvrım, buruşuk, kırışık; pürüz; alın veya yüzde oluşan kırışıklık" (350)// Krgz.Tr: "yüzey, üst katman, zemin, kabuk" (461)// Mlk.Tr: "çimen, çayır" (261)// Moğ-Les: Körüsü(n)/Körüdesü(n) "toprağın en üst tabakası; kabuk; örtü" (779).
[855] ḳonġardı| Yazmalar: ḳonḳardı (قونقاردی). Bk. SG (1148), NŞ (266, 266), NŞ-Özb (G.266), Külliyat-Yazma2 (208).
[856] Bk. SG (1152), Ḳızışmaḳ.
[857] Bk. Ḳısıḳ// Derleme: Kısık "kısa".
[858] SG: "üç köşeli, üçgen; üç köşeli mendil; baş örtüsü" (1168)// Arat-Babür: "eğri" (353, Yıl.911/H180a)// DLT: Kıḍıg "kıyı, kenar" (710)// Kzk.Tr: Qıyıq "kıyılmış, kesilmiş" (308)// Krgz.Tr: Kıyık "(kumaş) kesintileri; kesik yeri, yarık; bitişme yeri" (466)// Tatar.Tr: Ḳıyıḳ "eğri, yamuk" (169)// YUyg.Tr: Ḳiyiḳ "kesinti, kırkıntı" (239)// Trkm.Tr: Gıyık "eğri, eğrilmiş" (267)// Derleme: Kıyık "köşeli kesilmiş kumaş parçası"// Moğ-Les: Kica/Hiyaz/Kicagar/Hiyazgār "kıyı, kenar, sınır, (giysi) saçak" (754).
[859] ḳıyıġ| Yazmalar: ḳısıġ (قیسیغ)// tünide| Yazmalar: kūyıda (کوییدا). Bk. SG (1022/1168), BV (330, 446), BV-Özb (G.443), Külliyat-Yazma-TB (349).
[860] Bk. Ġırnaḳ.
[861] Yazmalar: "dolaşan yol". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49a). Bk. SG (1146), Arat-Babür (375, Yıl.912/H195a: "dolanmak"), TB (90, H195a/1)// Alt.Tr: Kırla- "dağ sıralarında dolaşmak, kıyı boyunca gitmek" (109)// Krgz.Tr: Kırda- "yana doğru yamuk koymak" (458)// Derleme: Kırlanmak "yakın yoldan gitmeyip, uzak yoldan gitmek, dolaşmak".

6040 **Ḳır** (قِير)[862]: (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "dağ başının yüksekliği, dağın sırtı, kıran; [sınır, kıran; kır, çöl; akla karanın karışımından oluşan renk, kır; kır renkli; kazı!]; kır!; öldür!; (**Ḳīr**) zift, katran, karasakız".
6041 **Ḳırçıldatmaḳ** (قِيرچيلداتماق)[863]: (/ḳ/ ve /ç/ esre ile, /t/ sükûn ile). "gıcırdatmak".
6042 **Ḳırılamaḳ/Ḳırıġlamaḳ** (قِيريلاماق-قِيريغلاماق)[864]: (/ḳ/ ve /r/ esre ile). "kenara çekilmek, kaçınmak".
6043 **Ḳırav** (قِيراو)[865]: (/ḳ/ esre ile, /v/ sükûn ile). "çiy, kırağı".
6044 **Ḳırpıḳ** (قِيرپيق)[866]: (/ḳ/ ve /p/ esre ile). "şapkanın çevresine dikilen deri".
6045 **Ḳır Tikin** (قِير تِيكين)[867]: (/ḳ/, /t/ ve /k/ esre ile). "Turan'da bir vilayetin adı". [M1.298b, ML.251b]
6046 **Ḳırġız** (قِيرغيز)[868]: (/ḳ/ esre ile, /z/ sükûn ile). "kuzeyde sarp yerlerde yaşayan büyük bir Türk boyu".
6047 **Ḳız** (قِيْزْ)[869]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "ısın!, kız!". [**M2.294b**, TÜ.165a]
6048 **Ḳınalmaḳ/Ḳıynalmaḳ** (قِينالماق)[870]: (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "işkence çekmek, acı çekmek, eziyet çekmek". *Dört Dīvān'dan:*
Ey viṣāl ehli fiġānım ėşitib gülmeñ̂ kim
Hicr zindānı ara müşkil ėrür ḳıynalmaḳ
(ای وصال اهلی فغانیم اَیشیتیب کولمانک کیم/هجر زندانی آرا مشکل اَیرور قینالماق)
6049 **Ḳızıḳ** (قِيزيق)[871]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile). "sıcak, kızgın". *Dört Dīvān'dan:*
Dėmegil meydin yüzüm rengīn ḳulaġımdur ḳızıḳ
Kim bu yañ̂lıġ hicr kāc u gūş-mālı birle-min[872] [İH.253b]
(دَیماکیل می دین یوزوم رنکین قولاغیم دور قیزیق/کیم بوینکلیغ هجر کاج و کوشمالی بیرلامین)
6050 **Ḳılıḳ/Ḳılış** (قِيليق-قِيليش)[873]: (/ḳ/ esre ile). "kılış, eylem, iş, davranış". *Sedd-i*

[862] Bk. SG (1147)// DLT: "dağ sırtı; su bendi, set" (712)// Krgz.Tr: "dağ sırtı; tepeli tümsekli step, tepe; kenar" (457)// YUyg.Tr: Ḳir "sınır; yamaç; bozkır, kır" (236)// Derleme: Kırgı "dağ ve yaylaların yalçın, sarp, keskin yerleri; taşlık arazi; bayır yer; dağ eteği"// Moğ-Les: Kira "dağ sırası veya doruğu; küçük dağ zinciri; dağ etekleri; bayır; eyer kaşı" (748).
[863] Yazmalar: Ḳırcıldanmaḳ (قِيرجيلدانماق). (/ḳ/ ve /c/ esre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49a). Bk. AŞ (148b), SG (1146), Krgz.Tr (458), Trkm.Tr (262).
[864] Yazmalar: Ḳırılamaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (49a)// SG: Ḳırıġlamaḳ/ġ (1147)// DLT: Kıḍıgla- "kenar dikmek" (710)// Trkm.Tr: Gırala- "kenardan gitmek" (262)// Tr.Tr: Kıyılamak "kıyı boyunca gitmek".
[865] M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Ḳırav/Ġırav.
[866] Yazmalar: Ḳırçıḳ (قِيرچيق). (/ḳ/ ve /ç/ esre ile). Bk. SG (1148)// Trkm.Tr-Hamzayev: Gırpık.
[867] Bk. SG (1148).
[868] Bk. SG (1149), ŞT (T80b/14), Krgz.Tr (459), YUyg.Tr (236)// MGT-Temir: Kirgis (271)// Moğ-Les: Kirgis/Hirgis (750).
[869] M1: 296b; TÜ: yok. Bk. Ḳızışmaḳ.
[870] AŞ (150b), SG (1164), YUyg.Tr (239): Ḳınal-// Alt.Tr (111), Kzk.Tr (307), Krgz.Tr (468), Mlk.Tr (263), Tatar.Tr (169): Ḳıynal-.
[871] Bk. AŞ (149a), YUyg.Tr (240)// SG: Ḳızıġ "sıcak, kızgın"; Ḳıjıġ "şaşı" (1153-1154).
[872] kāc u| Yazmalar: kācı (كاجى). Bk. BV (350, 476), BV-Özb (G.473), Külliyat-Yazma-TB (354).
[873] Ḳılış| M1: 301a; TÜ: yok// AŞ: Ḳılıḳ "eylem, iş, davranış" (149b)// SG: Ḳılış "eylem, iş, davranış"; Ḳılıġ "huy, tabiat, doğa, yaratılış" (1163)// DLT: Kılıg/Kılınç "iş"; Kılık/Kılk/Kılınç "huy" (711/712)// CC: Kılı

Sikenderī'den:
Yıġıb yaḫşılıḳ birle yaḫşı ḳılıḳ
Ḳılıḳ dik başıŋdın ayaḳ yaḫşılıḳ[874]
(يغيب يخشى ليق بيرلا يخشى قيليق/قيليق ديک باشينكدين اَياق يخشى ليق)
6051 **Ḳıraḳraḳ** (قِيراق راق)[875]: (/ḳ/ esre ile, /r/'ler medli elif ile). "daha kenar, daha kıyı, daha bucak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tā çėkti ḳabīledin yıraḳraḳ
Ėl vehm ü gümānıdın ḳıraḳraḳ[876]
(تا چَيكتى قبيله دين يِراق راق/اَيل وهم و كمانيدين قيراق راق)
6052 **Ḳırḳılıḳ/Ḳırḳlıḳ** (قِيرقيليق-قِيرقليق)[877]: (/ḳ/ esre ile, ikinci /ḳ/ ve /l/ esre ile). "yün kırkma makası".
6053 **Ḳırḳız** (قِيرقيز)[878]: (/ḳ/ esre ile). "büyük bir dağın başında bulunan dayanıklı bir kalenin adı. [kalabalık olan bu bölgenin insanlarına As denir]; Moğ. kırk er".
6054 **Ḳırmaça** (قِيرماچه)[879]: (/ḳ/ esre ile, /m/ medli elif ile, /ç/ üstün ile). "denizde kum ve toprakla karışarak gemiyi kırabilecek kadar sertleşen çalı çırpı". [M1.299a]
6055 **Ḳaysar** (قَيسار)[880]: (/ḳ/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /s/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "Ġūr ülkesinde bir kentin adı".
6056 **Ḳılġan** (قِيلغان)[881]: (/ḳ/ esre ile). "yapan; yapılmış; [yapmış]". *Dört Dīvān'dan:*
Reşte-yi zülfi ḫayālıdın havā ḳılġan köŋgül
Bir ḳuşīdür kim ḳaçıbdur gūyiyā bağı bile
(رشتۀ زلفى خياليدين هوا قيلغان كونكل/بير قوشى دور كيم قاچيبدور كوييا باغى بيله)
6057 **Ḳıyıb ḳıyıb** (قِيِب قِيِب)[882]: (/ḳ/ ve /y/ esre ile, /b/ sükûn ile). "kıyıp kıyıp, uygun bularak, reva görerek". *Dört Dīvān'dan:*
Ni gözdür ol ki itige salurda bağrımnı
Ḳıyıb ḳıyıb alıb andın ḳıya ḳıya çü baḳıb
(نِى كوزدور اول كه ايتيكا سالوردا باغريمنى/قِيِب قِيِب آليب آندين قِيا قِيا چو باقيب)
6058 **Ḳırıḳ** (قِيريق): (/ḳ/ ve /r/ esre ile). "kenar, kıyı"[883]; "kurak çöl"[884]; "Taşkent ve Ḳuya

---

"yaradılıştan"; Kılıklı "kılıklı, belli karaktere sahip" (102)// Kzk.Tr (346), Krgz.Tr (452), Tatar.Tr (165): Kılık "iş, davranış, hareket, fiil; huy, tabiat, hulk"// YUyg.Tr: Ḳiliḳ "tarz, tavır"; Ḳiliş "yapma" (235).

[874] Yıġıb| Yazmalar: Yıḳıb (يقيب). Bk. Sİ (101, 816), Sİ-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (807).

[875] AŞ: Ḳıraḳ/ġ "kenar" (149a)// SG: Ḳıraḳ/Ḳıraġ/Ḳırıḳ/Ḳırıġ (1147/1149). Bk. Ḳırıḳ// DLT: Kırgag (713)// Özb.Tr (134), YUyg.Tr (236): Ḳırġaḳ// Trkm.Tr: Gıra (261)// Derleme: Kırak/ğ.

[876] yıraḳ| Yazmalar: ḳıraḳ (قيراق). Bk. LM (145, 1155), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (632).

[877] Yazmalar: Ḳırḳılıḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (49b)// SG: Ḳırḳlıġ (1149)// Trkm.Tr: Gırkılık (263)// Derleme: Kırklık/Kırkılık.

[878] Yazmalar: Ḳırḳır (قيرقير). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49b). Bk. SG (1149).

[879] Yazmalar: Ḳırpaça (قيرپاچه). (/ḳ/ esre ile, /p/ medli elif ile, /ç/ üstün ile). Bk. SG (1149)// Trkm.Tr: Gırmança "mil, çamur" (263).

[880] M1: 296a; TÜ: yok. Bk. FV (691).

[881] M1: 296a; TÜ: yok. Bk. SG (1159).

[882] M1, TÜ: yok; ML: 255a; İH: 256b// Yazmalar: "parça parça". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (68b: Ḳab Ḳab "parça parça"). Bk. SG (1166).

[883] SG: Ḳıraḳ/Ḳıraġ/Ḳırıḳ/Ḳırıġ (1149). Bk. FK (297, 315), Ḳıraḳraḳ// DLT: Kıḍıg (710)// Krgz.Tr: Kıruu (461)// Tatar.Tr: Ḳırıy (167).

kenti arasında bulunan ve yedi günlük yolu olan bir çölün adı; bir Türkmen boyunun adı"[885]; "Moğ. kapalı, kapanmış"[886]. [**M2.295a**]

6059 **Ḳılġu dik** (قِيلغو ديک): (/ḳ/ ve /d/ esre ile). "yapar gibi; [yapacak gibi; yapılası]". *Dört Dīvān'dan:*

Ey köñgül ḥālımġa ol ay raḥm ḳılġu dik ėmes
Zārlıḳ birle işim andın açılġu dik ėmes [ML.252a]
(ای کونکل حالیمغه اَول آی رحم قیلغو دیک اَیماس/زارلیق بیرله ایشیم آندین آچیلغو دیک اَیماس)

6060 **Ḳızışmaḳ** (قِيزيشماق)[887]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile). "ısınmak, kızışmak".

6061 **Ḳızıtmaḳ** (قِيزِيْتماق)[888]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "ısıtmak, kızdırmak".

6062 **Ḳızınmaḳ** (قِيزِيْنماق)[889]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] ısınmak".

6063 **Ḳıjıldamaḳ** (قِيژيلداماق)[890]: (/ḳ/ esre ile, /j/ esre ile, /l/ sükûn ile). "taş veya ok atılınca ses çıkarmak, vızlamak, vızıldamak".

6064 **Ḳıynaldıñ** (قِينالدينک): (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "işkence çektin, acı çektin, eziyet çektin". *Dört Dīvān'dan:*

Viṣāl gül-şenin ey cān ḳuşı köp ister-sin
Bu dām-geh ara gūyā ki osru ḳıynaldıñ [M1.299b, İH.254a, TÜ.165b]
(وصال کلشنین ای جان قوشی کوپ ایستارسین/بو دامکه آرا کویا که اسرو قينالدينک)

6065 **Ḳılġumdur** (قِيْلغومدور)[891]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yapacağım". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Ėşitilgü dik nime ėşitilse taḳrīr ḳılġumdur[892].
(اَیشیتیلکو دیک نیمه اَیشیتیلسا تقریر قیلغومدور)

6066 **Ḳıladurmış** (قِيلادورميش)[893]: "yaparmış".

6067 **Ḳışlaḳ** (قِيْشلاق)[894]: (/y/ ve /ş/ sükûn ile). "kışın barınılan yer, kışlak".

6068 **Ḳızıl** (قِيزيل)[895]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile). "kızıl, kırmızı; belli, açık, şiddetli, koyu, aşırı,

---

884 Bk. SG (1149)// Dehhuda: Ḳaraḳ/Ḳarıḳ "Ar. düzlük yer, düz yer"// Derleme: Karık "evlek; kışın hayvanların yem yedikleri yer; pirinç tarlası"; Kırık "ormandan açılmış tarla".

885 Ḳuya| Yazmalar: Ḳoba// "bir Türkmen boyunun adı"| Yazmalar: "Türkmenlerden bir boy bu çölde yaşar". HA kaynaklı yanlışlar olmalıdır (49b). Bk. SG (1149).

886 Bk. SG (1149). SG'de Vassaf'tan verilen örnekte geçen bu sözcük Ḳorıḳ olmalıdır. Bk. Vassaf (251: قريق "kapalı"), FV (690), Ḳorıḳ.

887 SG: Ḳızımaḳ/Ḳızışmaḳ/Ḳızıḳmaḳ (1151)// AŞ: Ḳız-/Ḳızış- (149a)// CC: Kız- (104)// Krgz.Tr: Kızı-/Kızğış-/Kızık- "heyecanlanmak, ilgilenmek" (470)// Tatar.Tr: Kız-/Kızış- "ısınmak"; Kızık- "canı çekmek" (169/170)// YUyg.Tr: Ḳizmaḳ/Ḳizimaḳ "ısınmak, ateşlenmek" (241); Ḳiziḳmaḳ "ilgilenmek" (240).

888 Bk. SG (1153), AŞ (149a), Krgz.Tr (471), YUyg.Tr (241).

889 Bk. SG (1153), Tarama (140), Kzk.Tr (344), Derleme// Trkm.Tr: Gızın- (270).

890 Yazmalar: Ḳızaldamaḳ (قيزالداماق). (/ḳ/ esre ile, /z/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49b: Ḳızıldamaḳ). Bk. SG (1153)// YUyg.Tr: Vijildimaḳ (453)// Mlk.Tr: Kıjılda- "gıcırdamak" (257).

891 M1.298a, M2: Ḳılġuydur (قِيْلغويدور) "yapacağım; yapacak"; ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (1161).

892 ḳılġumdur| Yazmalar: ḳılġuydur (قيلغويدور). Bk. SG (377), TB (217, H293b/3).

893 M1, TÜ: yok; ML: 255a; İH: 256b. Bk. SG (1160)

894 M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: Ḳışlan (قِيْشلان). Bk. SG (1159)// DLT: Kışlag (716)// Krgz.Tr: Kıştak/Kıştoo (463)// YUyg.Tr: Ḳişlaḳ (238).

kızıl; **nūrī** denen ve papağana benzer kızıl renkli bir kuş; bir tür atmaca kuşu, bir tür doğan; (**Ḳızıl ala**) [vücudunda kızıl benekleri bulunan ve] diğer balıklara oranla eti daha güzel bir tür balık, alabalık. Benim de gördüğüm gibi bu balık, İrevān'da çok bulunur”. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.295b**]

Eşkim ki ḳan bolub yüzüm üzre tüşüb ėrür
Yaşī ki meyl bar an͡ga sarıġ ḳızıl bile[896]

(اشکیم که قان بولوب یوزوم اوزره توشوب اَیرور/یاشی که میل بار اَنکا ساریغ قیزیل بیله)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḳızıl yüz bile barça andaḳ ki şīr
‘Adū ḳaṣdıġa şīr yan͡glıġ dilīr[897]

(قیزیل یوز بیله بارچا آنداق که شیر/عدو قصدیغه شیر یانکلیغ دلیر)

[Dört Dīvān'da] Müfredāt'dan (2. anlam):

Ḳızıl tonun͡g bile yüz ḫasta cānġa āfet-sin
Ḥadīs̱ muḫtaṣar ėyley ḳızıl ḳıyāmet-sin

(قیزیل تونونک بیله یوز خسته جانغه آفت سین/حدیث مختصر اَیلای قیزیل قیامت سین)

Şeyḫ [Sa‘dī] şöyle der:

Ḳızıl Arsalan ḳal‘aī saḫt dāşt
Ki gerden be Elvend ber-mī-ferāşt[898]

(قیزیل ارسلان قلعهٔ سخت داشت/که کردن به الوند برمیفراشت)

Sedd-i Sikenderī'de Hind kuşlarının vasfında şöyle der (3. anlam):

Ḳızıl ḫaylınıṅg rengi gül-nār olub
An͡ga şu‘le-yi nār minḳār olub [ML.252b]

(قیزیل خیلی نینک رنکی کلنار اولوب/اَنکا شعلهٔ نار منقار اولوب)

6069 **Ḳılmaġıl** (قِیلماغیل): (/ḳ/ esre ile). “yapma!, kılma!”. *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā maḥzūn-min osru ḳılmaġıl gerdūnnı ẓarf
Kim bolur gėcrek neşāṭ olġan zamān sāġar kiçik

(ساقیا محزون مین اسرو قیلماغیل کردون نی ظرف/کیم بولور گیجراک نشاط اولغان زمان ساغر کیچیک)

Yüzin gör ḳılmaġıl müjgān u ḫaṭṭ u ḫālıdın nāle
Ki bolmas ḫārsız gül dūdsız ot daġsız lāle[899]

(یوزین کور قیلماغیل مژکان و خطّ و خالی دین ناله/که بولماس خارسیز کل دودسیز اوت داغ سیز لاله)

Benim hocam olan Ḥüccet mahlaslı Mīrzā Muḥammed İrevānī, bir müstezādında şöyle der:

Kön͡glün͡ge ḳara vėrme şikest ėtme teşaḫḫuṣ — Ger ḫaṭ yüze durdı
Ḳānūn bėledür ayda bulut gülde olur ḫār — İnsānda ḫaṭ u ḫāl [ML.252a]

---

[895] Bk. SG (1154)// DLT (718), CC (104), YUyg.Tr (241): “kızıl, kırmızı”// Krgz.Tr: “kırmızı; sert (çay hakkında)” (470)// Derleme: Kızılkuş “doğan kuşu”// Moğ-Les: Küreng/Küren/Kürin “kızıl, koyu kahve rengi, kestane rengi; koyu menekşe” (798).

[896] meyl| Yazmalar: yok// sarıġ| Yazmalar: sarıġ u gül (ساریغ و کل). Bk. SG (1142), GS (406, 549), GS-Özb (G.532), Külliyat-Yazma-TB (106).

[897] şīr yan͡glıġ dilīr| Yazmalar: barça andaḳ ki şīr (بارچا آنداق که شیر). Bk. Sİ (189, 2105), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).

[898] Bu beyit| M1, TÜ: yok.

[899] ḫālıdın| Yazmalar: ḫāldın (خال دین). Bk. BV (382, 525), BV-Özb (G.522), Külliyat-Yazma-TB (362).

(کونکلونکا قرا وَیرمه شکست اَیتمه تشخّص/کر خط یوزه دوردی
قانون بَیله دور آیدا بولوت کلدا اولور خار/انساندا خط و خال)

6070 **Ḳılıġıñĝ** (قِیلیغینک): [M1.300a] (/ḳ/, /l/ ve /ġ/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kılışın, davranışın". *Dört Dīvān'dan:*

Ey miniñĝ cānım alıb yaḫşılıġıñĝ
Bėriben cān yana yaḫşı ḳılıġıñĝ [ML.252b]

(ای مینینک جانیم آلیب یخشی لیغینک/بَیریبان جان یانا یخشی قیلیغینک)

6071 **Ḳıyma** (قِیما): (/ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile). "kıyma!, reva görme!, esirge!". [İH.254b]

6072 **Ḳılġay** (قِیْلغای)[900]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yapa; yapar". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Rezm ü kīn āşkār ḳılġay idük
Cānımıznı nis̱ār ḳılġay idük

(رزم و کین آشکار قیلغای ایدوک/جانیمیزنی نثار قیلغای ایدوک)

Ni neẕr ėtse ḳılġay vefādın edā
Ki yūfūne bi'n-neẕr dėbtür Ḫudā

(نِی نذر اَیتسا قیلغای وفادین ادا/که یوفون بالنّذر دَیب تور خدا)

6073 **Ḳıynalġu dik** (قِینالغو دیک): (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "işkence çeker gibi, acı çeker gibi, eziyet çeker gibi"[901]. *Dört Dīvān'dan:*

Bir zamāndur 'ömr 'azm-ı deşt ėtib āsūde bol [**M2.296a**]
Bolsañĝ ebnā-yı zamān bī-dādıdın ḳıynalġu dik

(بیر زمان دور عمر عزم دشت اَیتیب آسوده بول/بولسانک ابنای زمان بیدادیدین قینالغو دیک)

6074 **Ḳıynaldım** (قِینالدیم): (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "işkence çektim, acı çektim, eziyet çektim".

6075 **Ḳırtışım** (قِیرتیشیم): (/ḳ/ ve /t/ esre ile). "köküm". *Dört Dīvān'dan:*

Ol gül ḥarīmi gül-şenide bir giyāh idim
Nev'ī ḳonḳardı hicr ki ḳalmadı ḳırtışım

(اول کل حریمی کلشنی دا بیر کیاه ایدیم/نوعی قونقاردی هجر که قالمادی قیرتیشیم)

6076 **Ḳılmaġum** (قِیْلماغوم): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yapmayacağım"[902].

6077 **Ḳızamuḳ** (قِیزاموق)[903]: (/ḳ/ esre ile, /z/ medli elif ile). "kızamık hastalığı". [TÜ.166a]

6078 **Ḳızarġan** (قِیزارغان): (/ḳ/ esre ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "kızarmış, kırmızılaşmış". *Dört Dīvān'dan:*

Bu ḳızarġan göz ara merdüm ėmes kim ėl gözi
Tėgmesün ḥüsnüñĝga dėb ot üzre salıb-min sipend[904]

(بو قیزارغان کوز آرا مردم اَیماس کیم اَیل کوزی/تَیکماسون حسنونکغه دَیب اوت اوزره سالیب مین سپند)

6079 **Ḳīrevān** (قِیرَوان)[905]: (/ḳ/ esre ile, /r/ üstün ile). "tüm dünyanın çevresi, evren; doğu ve

---

[900] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili// Tekrarı| M1: 302a; M2: 297b; ML: 254a; İH: 256a; TÜ: 167a. Bk. SG (1161).

[901] Yazmalar "işkence çekmiş gibi, eziyet çekmiş gibi". Bk. AŞ (150b), SG (1164).

[902] M1, TÜ: "yapmağım"; M2, ML, İH: "yapmağım; yapmayacağım". Bk. SG (1161).

[903] Bk. SG (1153)// DLT: Kızlamuk (718)// Krgz.Tr (469), Tatar.Tr (169): Kızamık.

[904] ḥüsnüñĝga| Yazmalar: ḥüsnüñĝe (حسنونکا)// salıb| Yazmalar: salmış (سالمیش). Bk. GS (115, 125), GS-Özb (G.121), Külliyat-Yazma2 (48).

batı; Batı'nın sınırı; Batı'da bir kent adı; kervan; atlılar bölüğü; büyük ordu”. [M1.300b]

6080 **-Ḳı** (قِی)[906]: “sözcük sonuna gelen ek: yılḳı ‘yıllık’ gibi”.

6081 **Ḳıla alġay mu** (قِیلا آلغایمو): (/ḳ/ esre ile, /l/ ve /y/ sükûn ile). “yapabilir mi”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḳarı ki ḳaddıġa ḫam oldı vuḳū‘

İş ḳıla alġay mu ikin cüz rükū‘[907] [**M2.296b**, ML.253a]

(قاری كه قدّیغه خم اولدی وقوع/ایش قیلا آلغایمو ایكین جز ركوع)

6082 **Ḳıçḳırıban** (قِیْچقِریبان): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ ve /r/ esre ile, /b/ medli elif ile). “haykırıp, bağırıp; haykırarak”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḳıçḳırıban dām ara ol mübtelā

Niçe dėdi tat mini tuttı la[908] [ML.252b]

(قیچقیریبان دام آرا اول مبتلا/نیچه دَیدی تات مینی توتتیلا)

6083 **Ḳızıl su** (قِیزیل سو): (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /s/ ötre ile). “kinaye olarak: içki, şarap”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıb maḥv ėl içidin bāde ḳayġu

Ḳara ḳayġunı def‘ ėyleb ḳızıl su [ML.253a, İH.255a]

(قیلیب محو اَیل ایچیدین باده قایغو/قرا قایغونی دفع اَیلاب قیزیل سو)

6084 **Ḳılav** (قِیْلاو): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). “bıçak veya kılıcı keskinleştirme, bileme, kılağılama; hasta at veya ineğin ağzından akan salya; boyna asılan mızrak veya bayrak bağının püskül takılan düğmesi; [keskin (kılıç); keskinlik; cila, parlaklık]”[909]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Tamuġ şu‘lesi barça rengīn yalav

Bilinib yalav cilvesidin ḳılav

(تاموغ شعله سی بارچا رنكین یالاو/بیلینیب یالاو جلوه سیدین قیلاو)

6085 **Ḳızıl altun** (قِیزیل آلتون): (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ ötre ile). “kırmızı altın”. [M1.301a]

6086 **Ḳızıl ayaḳ** (قِیزیل اَیاق): (/ḳ/ ve /z/ esre ile, elif üstün ile). “daha çok sularda ya da çevresinde bulunan uzun kırmızı bacaklı ve beyaz renkli bir kuş”[910]; “halk saldırısı, ayak takımının sopalı kavgası”[911].

---

905 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 425b; M2: 423b; TÜ: 236a. Bk. SG (1435)// BR-Muin: Ḳīrvān (1550)// Dehhuda: Ḳayrevān/Ḳīrvān.

906 M1: 302a; TÜ: yok.

907 oldı| Yazmalar: olġay (اولغای). Bk. HE (404, LIV/128), HE-Özb (LIV), Külliyat-Yazma1 (480).

908 dām ara| Yazmalar: dāmda (دام دا)// Niçe| Yazmalar: Neçe (ناچا). Bk. AŞ (72a), SG (563), HE (291, XLI/26), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma1 (460).

909 Yazmalar: “silah, mızrak, ok” anlamı da verilmiştir// SG: “kılıcı keskinleştirme; hasta at veya ineğin ağzından akan salya; boyna asılan mızrak veya bayrak bağının püskül takılan düğmesi” (1162)// AŞ: “yapılacak nesne; yürekli, yiğit; keskin (kılıç); yaldızlı ve parlak (tolga)” (150a)// Kzk.Tr: “kılağı; kar tanesi; gereksiz eşya; hayvan yavrularında görülen bir tür bulaşıcı hastalık” (345)// Krgz.Tr: Kıloo “kesici bir nesnenin bilenmiş kenarı, kılağı; bir buzağı hastalığı” (453)// Derleme: Kılav/Kılağı “keskinlik; keskin; cila, boya, süs”.

910 Bk. SG (1154), Özb.Tr.İzahlı (II/571).

911 Bk. SG (1154)// Arat-Babür: Ḳızıl ayaḳ ḳara tayaḳ ḳıl- “halk isyan etmek” (206, Yıl.904/H63b)// Tiyatro Terimleri Sözlüğü: Kızılayak “Anadolu'da oyunları düzenleyene verilen ad”.

6087 **Ḳızıl palçıġ** (قیزیل پالچیغ)[912]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /p/ medli elif ile, /ç/ esre ile). "[Rūm Tr.] kızıl balçık".

6088 **Ḳızıl bilge** (قیزیل بیلكا)[913]: (/ḳ/ esre ile, /g/ medli elif ile). "Moġul hanlarının kızıl damgalı yarlıkları".

6089 **Ḳılġanın** (قیلغانین): (/ḳ/ ve /n/ esre ile). "yapatığını"[914]. *Dört Dīvān'dan:*

Şeker-lebler tebessüm ḳılġanın görgec kön̂gül bėrme
Ki bī-dillerni acıġ yıġlatur āḫır bu şekker-ḫand[915] [TÜ.166b]

(شکر لب لار تبسّم قیلغانین کورکاج کونکل بَیرما/که بیدل لارنی آجیغ یِغلاتور آخر بو شکّرخند)

6090 **Ḳısġa/Ḳısḳa** (قِیْسغه-قِیْسقه)[916]: [**M2.297a**, ML.253b] (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "kısa". *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣl eyyāmıda ḫoş tut ẕerrelerni ey ḳuyaş
Kim bu günlerni be-ġāyet ḳısḳa ėyler çarḫ-ı dūn[917]

(وصل ایّامی دا خوش توت ذرّه لارنی ای قویاش/کیم بو کون لارنی بغایت قیسقه اَیلار چرخ دون)

6091 **Ḳılmaġunca** (قیلماغونجه): (/ḳ/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "yapmayınca; yapmayıncaya kadar; [yapmadıkça]". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Munun̂g hem bilmegünce aṣl u būdın
Mu'ayyen ḳılmaġunca tār u pūdın[918]

(مونونک هم بیلماکونجه اصل و بودین/معیّن قیلماغونجه تار و پودین)

6092 **Ḳılġanıġa** (قِیلغانیغه): (/ḳ/ ve /n/ esre ile). "yaptığına". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Bilse ki Ḥaḳ ḥāżır ėrür barça vaḳt
Ḳılġanıġa nāẓır ėrür barça vaḳt [919]

(بیلسا که حق حاضر اَیرور بارچه وقت/قیلغانیغه ناظر اَیرور بارچه وقت)

6093 **Ḳırmaḳıġa** (قِیرماقیغه): (/ḳ/ esre ile, /r/ sükûn ile). "öldürmesine, yok etmesine". *Dört Dīvān'dan:*

Tėmür kön̂güllüg ulus ḳırmaḳıġa sūhāndur
Ḳayu ḫırāş ki ẓāhir bolur fiġānım ara

(تَیمور کونکل لوک اولوس قیرماقیغه سوهان دور/قایو خراش که ظاهر بولور فغانیم آرا)

6094 **Ḳızıl tal** (قِیزیل تال)[920]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ medli elif ile). "kızıl söğüt".

---

[912] Bk. SG (1154)// DLT (572), Krgz.Tr (83): Balçık "balçık"// CC (22), YUyg.Tr (29): Balçuḳ "balçık"// Trkm.Tr: Palçık "balçık" (516)// Moğ-Les: Balçig "balçık" (127).

[913] Bk. SG (1154), Vassaf (271), Bilgü.

[914] Yazmalar: "yapmak".

[915] görgec| Yazmalar: birle (بیرله). Bk. GS (111, 119), GS-Özb (G.115), Külliyat-Yazma-TB (35).

[916] Yazmalar: Ḳısġa// AŞ (149a), SG (1158), Krgz.Tr (462), YUyg.Tr (237): Ḳısḳa// DLT: Kısga (715)// CC: Kısga/Kıska (103)// Trkm.Tr: Gısga (264).

[917] ḳısḳa…çarḫ-ı dūn| Yazmalar: ḳısġa…rūz-gār (قیسغه...روزکار). Bk. NŞ (439, 440), NŞ-Özb (G.439), Külliyat-Yazma2 (239).

[918] būdın| M1, M2, TÜ: pūdın (پودین)// Mu'ayyen| Yazmalar: Ta'ayyün (تعیّن). Bk. FŞ (186, XIX/47), FŞ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (514).

[919] ḥāżır| Yazmalar: nāżır (ناضر)// nāẓır| Yazmalar: nāżır (ناضر). Bk. HE (367, L/94), HE-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (461).

[920] Bk. SG (1154).

6095 **Ḳızıl tülkü** (قِيزيل تولكو)[921]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ ötre ile, /l/ sükûn ile). “derisinden kürk yapılan bir hayvan, [kızıl tilki]”. [İH.255b]
6096 **Ḳızıl yumurta** (قِيزيل يومورته)[922]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). [M1.301b] “Hristiyanların bayramı, paskalya; [paskalya yumurtası]”.
6097 **Ḳızımtul** (قيزيمتول)[923]: (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ ötre ile). “kızılımsı, kırmızımtırak”.
6098 **Ḳısmaḳ** (قِيسماق)[924]: (/ḳ/ esre ile, /s/ sükûn ile). “kısmak, sıkmak, daraltmak, sıkıştırmak”.
6099 **Ḳısılmaḳ** (قِيسيلماق): (/ḳ/ ve /s/ esre ile). “kısılmak, sıkılmak, daraltılmak, sıkıştırılmak”.
6100 **Ḳısnamaḳ/Ḳıstamaḳ** (قِيسناماق-قِيستاماق)[925]: (/ḳ/ esre ile, /s/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). “zorlamak, sıkıştırmak”.
6101 **Ḳısnalmaḳ/Ḳısnanmaḳ/Ḳıstalmaḳ/Ḳıstanmaḳ** (قِيسنالماق-قِيسنانماق-قِيستالماق-قِيستانماق)[926]: (/ḳ/ esre ile, /s/ sükûn ile, /n/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “zorlanmak, sıkıştırılmak”. [ML.254a]
6102 **Ḳısḳarmaḳ** (قِيسقارماق)[927]: (/ḳ/ esre ile, /s/ ve /r/ sükûn ile). “kısalmak”.
6103 **Ḳıladurmış bolġay** (قِيلادورميش بَولغاى)[928]: (/ḳ/ esre ile, /b/ üstün ile). “yaparmış ola”. *Nesāyimü'l-Maḥabbe'de* Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan-ı Ḫarḳānī zikrinde şöyle der:
[Anı] āsmāndın bir tār ipek bile asmış bolġaylar ve yèlī isedürmiş bolġay kim binālarnı ve yıġaclarnı ḳonġaradurmış bolġay ve deryālarnı enbāşte ḳıladurmış bolġay, anı ornıdın tiprete almaġay[929].
(آنى آسمان دين بير تار ايپاک بيله آسميش بَولغايلار و يَيلى اِيسادورميش بَولغاى كيم بنالارنى و يِغاج لارنى قَونغارادورميش بَولغاى و دريالارنى انباشته قيلادورميش بَولغاى، آنى اورنيدين تِيپراتا آلماغاى)
6104 **Ḳısraḳ** (قِيسراق)[930]: [**M2.297b**] (/ḳ/ esre ile, /r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “kısrak”.
6105 **Ḳısır** (قِيسير)[931]: (/ḳ/ ve /s/ esre ile, /r/ sükûn ile). “doğuramayan hayvan, kısır”.

---

921 Yazmalar: Ḳızıl teklü (قِيزيل تَكلو). (/ḳ/ ve /z/ esre ile, /t/ üstün ile, /k/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49b)// SG: Ḳızıl tüklü “derisinden kürk yapılan bir hayvan” (1154). SG'de Sİ'den verilen örnekte geçen bu sözcük Ḳızıl tülkü olmalıdır. Bk. Sİ (124, 1140), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (814), Külliyat-Yazma1 (829), Hamse-Taşbasma (392).

922 Yazmalar: Ḳızıl yumurġa (قِيزيل يومورغه). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (49b)// SG: “Hristiyanların bayramı, paskalya” (1154).

923 Bk. SG (1155)// Krgz.Tr: kızımtal (471).

924 Bk. SG (1155), DLT (715), CC (103), Krgz.Tr (461), Özb.Tr (134), YUyg.Tr (238)// Moğ-Les: Kisa- “engellemek” (752).

925 Yazmalar: Ḳısnamaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (49b)// SG (1155-1156), CC (103), Krgz.Tr (462), YUyg.Tr (238): Ḳıstamaḳ// Azb.Tr.İzahlı: Qısna- (III/150).

926 Yazmalar: Ḳısnalmaḳ/Ḳısnanmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (49b)// SG: Ḳıstalmaḳ/Ḳıstanmaḳ (1156).

927 Bk. AŞ (149a), SG (1156), Krgz.Tr (462), Özb.Tr (134), YUyg.Tr (237).

928 M1: 297a; ML: 253a; TÜ: yok. Bk. SG (1160).

929 ornıdın| Yazmalar, SG (1131): yirdin (يِردين). Bk. NM (190, 372), NM-Özb (372), Külliyat-Yazma1 (175), Külliyat-Yazma-TB (1323).

930 Yazmalar: Ḳırac (قيراج). (/ḳ/ esre ile, /r/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (50a). Bk. SG (1157)// DLT: Kısır/Kısrak (715)// Kzk.Tr: Qısıraq “kısrak” (352)// Krgz.Tr: Kısırak/Kısrak “daha doğurmamış olan genç kısrak” (462).

6106 **Ḳısıḳ** (قِيسيق)[932]: (/ḳ/ ve /s/ esre ile). “sıkışıklık, zorluk, sıkıntı”.
6107 **Ḳışlamaḳ** (قِيشلاماق)[933]: (/ḳ/ esre ile, /ş/ sükûn ile). “kışlamak, kışı kışlıkta geçirmek”.
6108 **Ḳış** (قِيش): (/ḳ/ esre ile). “üç aylık kış mevsimi”; “yılın ikinci altı ayı”[934].
6109 **Ḳışıḳ** (قِيشيق)[935]: (/ḳ/ ve /ş/ esre ile). “eğri, çarpık”.
6110 **Ḳıf** (قِيف)[936]: (/ḳ/ esre ile, /f/ sükûn ile). “içkiyi şişeye aktarmak için kullanılan araç, huni”.
6111 **Ḳıyıḳ/Ḳıḳ** (قِيِق-قِيْق)[937]: (/ḳ/ ve /y/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). “kığ, kığı, hayvan gübresi”.
6112 **Ḳınıḳtı** (قينيقتى)[938]: (/ḳ/, /n/ ve /t/ esre ile). “alıştı; tutkun oldu”. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Ḳınıḳtı biri rişvet-i şūm ile
Biri iktifā ḳıldı mersūm ile [TÜ.167a]

(قینیقتی بیری رشوت شوم ایله/بیری اکتفا قیلدی مرسوم ایله)

6113 **Ḳılġalı** (قِيلغالى): (/ḳ/ esre ile, /l/ sükûn ile). “yapmak için; yapalı”[939]. *Dört Dīvān'dan:*

‘Ārıżıñ Çīn naḳşı zülfüñ müşk ü her yan ḫāl ėrür
Hind ėli kim Çīn'ġa gėlmiş müşk sevdā ḳılġalı[940]

(عارضینک چین نقشی زلفونک مشک و هر یان خال اَیرور/هند اَیلی کیم چین غه گیلمیش مشک سودا قیلغالی)

Bādeġa rehn ėylegende ‘āfiyet destārını
Yırttım bir gūşesidin bāde-pālā ḳılġalı[941]

(باده غه رهن اَیلاکاندا عافیت دستارینی/یِرتتیم بیر کوشه سیدین باده پالا قیلغالی)

Dūd-ı ahım serv dik çıḳtı vu gül-gūn boldu eşk
Ḳılġalı terk-i vefā serv-i gül-endāmım miniñ[942]

(دود آهیم سرو دیک چیقتی و کلکون بولدی اشک/قیلغالی ترک وفا سرو کل اندامیم مینینک)

Ḳaṭre ḫoylıḳ ‘ārıżıñ vaṣfın Nevāyī ḳılġalı
Luṭf-ı ṭab‘ ebyāt naẓmın dürr-i meknūn ḳıldı la[943]

(قطره خوی لیق عارضینک وصفین نوایی قیلغالی/لطف طبع ابیات نظمین درّ مکنون قیلدی لا)

---

931 Bk. SG (1158), DLT (715), Krgz.Tr (462), YUyg.Tr (237)// Moğ-Les: Husurung/Husran(g) (1530).

932 Bk. SG (1158), TB (168, H255b/6), Ḳısıġ// DLT: Kısıg “hapis, baskı” (715)// Krgz.Tr: “sıkışık, sıkıştırılmış, dar” (466)// YUyg.Tr: “kısık, kısılmış” (237)// Derleme: Kısık “kısa”; Kısı “sıkıntı, acı”.

933 M1, M2, ML, İH: Ḳışlanmaḳ. Bk. SG (1158), DLT (716), CC (104)// Krgz.Tr: Kışta- (463)// YUyg.Tr: Ḳişlimaḳ (238).

934 Bk. SG (1159), VA-Külliyat-Yazma2 (767: ḳışnıñ tört ayıda…).

935 SG: Ḳışıḳ/Ḳıyışıḳ (1159/1168)// DLT-Yazma: Ḳıyış- (قِيشماق) “sapmak, kaymak” (525)// Krgz.Tr: Kıyşık (469)// YUyg.Tr: Ḳiyşiḳ (240)// Trkm.Tr: Gışık (266).

936 Bk. SG (1159)// Azb.Tr.İzahlı: Qıf (III/132).

937 M1, M2, TÜ: Ḳıyıḳ; ML, İH: Ḳıḳ// SG (1159), Krgz.Tr (449): Ḳıḳ// DLT: Kıg (710)// Kzk.Tr-Oraltay: Qıy (167)// YUyg.Tr: Ḳiḳ/Ḳiġ (234)// Derleme: Kıyığ “insan dışkısı”.

938 Bk. Ḳanıḳmaḳ// Krgz.Tr: “alışmak; dadanmak; heves etmek” (456)// Derleme: “tutkun olmak, düşkün olmak; alışmak; kanmak, doymak, alışmak”.

939 Yazmalar: “yapayım; yapa”. Bk. AŞ (150a), SG (1160).

940 Çīn'ġa| Yazmalar: Çīn'ge (چین کا). Bk. NŞ (627, 630), NŞ-Özb (G.629), Külliyat-Yazma-TB (255).

941 bāde-pālā| M1, M2, TÜ: bāde-bālā. Bk. Bāde-pālā, NŞ (627, 630), NŞ-Özb (G.629), Külliyat-Yazma-TB (255).

942 Bu beyit| ML, İH, TÜ: yok. Bk. GS (280, 366), GS-Özb (G.352).

943 Bu beyit| ML, İH, TÜ: yok. Bk. SG (1237), FK (35, 34), FK-Özb (G.31).

6114 **Ḳıydı** (قِیدی): [M1.302a] (/ḳ/ ve /d/ esre ile). "kıydı, uygun buldu, reva gördü, esirgemedi". *Dört Dīvān'dan:*
Kön̂gülni ḳıydı anın̂g ġamzesi vü ḳılmadı raḥm
Ḳıya ḳıya baḳıban ol iki gözi ḳıymac[944] [İH.256a]
(كونكل نی قيدی آنينک غمزه سی و قيلمادی رحم/قيا قيا باقيبان اول ايکی کوزی قيماج)
6115 **Ḳıçḳırur ėrdi** (قِيْچقِرور اَيردی)[945]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /ç/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile, /r/ ötre ile, diğer /r/'ler sükûn ile). "haykırırdı, bağırırdı". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Yana ḳıçḳırur ėrdi isteb ġanīm
[Velī andın ėl kön̂glide ėrdi bīm]
(يانا قيچقِرور اَيردی ايستاب غنيم)
6116 **Ḳısḳardı** (قِيسقاردی): (/ḳ/ esre ile, /s/ ve /r/ sükûn ile). "kısaldı". *Dört Dīvān'dan:*
Hicr tāb u pīçidin ḳısḳardı ʻömrüm riştesi [**M2.298a**]
Tār ol yan̂glıġ ki bolġay ḳısḳa pīç ü tābdın
(هجر تاب و پيچی دين قيسقاردی عمروم رشته سی/تار اول ينكليغ كه بولغای قيسقه پيچ و تاب دين)
6117 **Ḳılġucı** (قِيلغوجی): (/ḳ/ ve /c/ esre ile). "yapıcı, yapan, kılan". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Müsāfirni menāzildin bā-ḫaber ḳılġucı ol ve merāḥilġa rāh-ber ḳılġucı ol.
(مسافرنی منازل دين باخبر قيلغوجی اول و مراحل غه راهبر قيلغوجی اول)
6118 **Ḳıladurġanı** (قِيلادورغانی): (/ḳ/ esre ile, /d/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yaptığı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Her nā-maḳbūl ḳıladurġanı an̂ga maḳbūl u müstaḥsen[946].
(هر نامقبول قيلادورغانی اَنكا مقبول و مستحسن)
6119 **Ḳılġan kibi** (قِيلغان كيبی): (/ḳ/ esre ile). "yaptığı gibi". *Dört Dīvān'dan:*
Tüşgeli kūyun̂gge kön̂glüm ėyledin̂g tofraḳḳa pest
Tüşse ot bir yirge ėl ḳılġan kibi pā-māl anı[947] [ML.254b]
(توشكالی كويونک كا كونكلوم اَيلادينک توفراققه پست/توشسه اوت بير يِركا اَيل قيلغان كيبی پامال آنی)
6120 **Ḳılışmaḳ** (قِيليشماق): (/ḳ/ ve /l/ esre ile). "birlikte yapmak".
6121 **Ḳılınmaḳ** (قِيلِيْنماق): (/ḳ/ ve /l/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "yapılmak".
6122 **Ḳılavlamaḳ** (قِيلاولاماق)[948]: (/ḳ/ esre ile, /v/ sükûn ile). "bıçak veya kılıcı keskinleştirmek, bilemek, kılağılamak".
6123 **Ḳıl** (قِيْل): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yap!, kıl!"; "kıl, tüy"[949]. *Dört Dīvān'dan:*
Aġzın̂g u bėlin̂g ḥadīs̱ ü remzini bilmey yaḳīn
Ėl ara peydā vu pinhān munca tüşti ḳīl ü ḳāl[950] [M1.302b]

---

[944] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. NŞ (98, 98), NŞ-Özb (G.98).
[945] ML, İH: Ḳıçḳırır ėrdi. Bk. SG (1141).
[946] Her| M1, M2, TÜ: ber (بر); ML, İH: bir. Bk. SG (1159), MK (229, 63b/7), MK-Özb (Tenbih.5).
[947] tofraḳḳa| M1, M2, TÜ: tofraḳġa (توفراق غه); ML, İH: tofraġġa// kūyun̂gge| M1, M2, İH, TÜ: kūyın̂ga (كوينكا); ML: kūyun̂ga. Bk. NŞ (622, 625), NŞ-Özb (G.624), Külliyat-Yazma-TB (254).
[948] Bk. SG (1162), Derleme.
[949] Bk. SG (1162), DLT (711), Kzk.Tr (344), Tatar.Tr (165), YUyg.Tr (234)// Alt.Tr: "kuyruk veya yele kılı; tel" (107)// Krgz.Tr: "kuyruk ve yele kılı; bir tane kıl, bir tek tüy; (vücuttan düşen) kıl" (449)// Mlk.Tr: "sert tüy, kıl" (257)// Moğ-Les: Kilgasu(n)/Hiyalgas(an) "kıl, kuyruk veya yele kılı, at kılı" (742).

(آغزینک و بَیلینک حدیث و رمزینی بیلمای یقین/ایل آرا پیدا و پنهان مونجه توشتی قیل و قال)
6124 **Ḳılçık/Ḳıltıḳ** (قِیلچِیق-قِیلتیق)[951]: (/ḳ/, /ç/ ve /t/ esre ile). "[kıl, tüy]; balık kılçığı; çeltik veya arpa tanelerinin başında bulunan sivri dikenler, başak kılçığı".
6125 **Ḳıl ḳuyruḳ** (قِیْل قویروق)[952]: (/ḳ/ esre ile, /y/'ler sükûn ile, /r/ ötre ile). "[sürü ile uçan ve] bağrı ḳaraya benzer bir kuş".
6126 **Ḳılıḳ** (قِیلیق)[953]: (/ḳ/ ve /l/ esre ile). "huy, tabiat, doğa, yaratılış". [TÜ.167b]
6127 **Ḳıla alġanca** (قِیلا آلغانجه)[954]: (/l/ ve /n/ sükûn ile). "yapılabildiğince". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḳıla alġanca ol bolsun şi'ārıñ̂
Ki yaḫşı at ḳalġay yād-gārıñ̂ [İH.256b]
(قیلا آلغانجه اول بولسون شعارینک/که یاخشی آت قالغای یادکارینک)
6128 **Ḳılayın** (قِیلایین)[955]: (/ḳ/ ve /y/ esre ile). "yapayım". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳadıñ̂ ki sāye salıbtur olay añ̂a ya'nī
Ki 'aşḳ 'ilmin elif-bādın ibtidā ḳılayın[956]
(قدینک که سایه سالیب تور اَولای اَنکا یعنی/که عشق علمین الفبادین ابتدا قیلایین)
6129 **Ḳıp** (قِیْپ)[957]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /p/ sükûn ile). "pekiştirme sözcüğü: ḳıp ḳırmızı gibi". [**M2.298b**]
6130 **Ḳınıḳ** (قِینیق)[958]: (/ḳ/ ve /n/ esre ile). "Tėñ̂giz Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı; Moğ. aziz, saygın".
6131 **Ḳılġusı** (قِیلغوسی): (/ḳ/ ve /s/ esre ile). "yapılası; [yapacak]". *Dört Dīvān'dan:*
Meydānġa çaptı tevsenin ol nev' kim dėgil
Kim çarḫ şeh-süvārı bile ḳılġusı nizā'
(میدانغه چاپتی توسنین اول نوع کیم دَیکیل/کیم چرخ شهسواری بیله قیلغوسی نزاع)
6132 **Ḳımşanmaḳ** (قِیمشانماق)[959]: (/ḳ/ esre ile, /ş/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yavaşça kımıldamak, kıpırdamak".
6133 **Ḳınamaḳ/Ḳıynamaḳ** (قِیناماق-قِییناماق)[960]: (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile). "işkence etmek, acı vermek, eziyet etmek".

---

950 Aġzıñ̂ u bėliñ̂ ḥadīş̱ ü| Yazmalar: Bėliñ̂ ü aġzıñ̂ ḥadīs̱-ı// Ėl ara peydā vu pinhān munca tüşti| Yazmalar: mū-şikāf-ı ḫurde-bīnler içre tüşdi (موشکاف خورده بین لار ایچرا توشدی). Bk. Bėliñ̂, SG (553), NŞ (377, 378), NŞ-Özb (G.378), Külliyat-Yazma2 (228), Divan-Yazma (352*2).
951 Bk. SG (1162)// DLT: Kıldruk "başak kılçığı" (711)// Kzk.Tr: Qılşıq "kılçık; kıl, tüy"; Qıltıq "kıl, tüy"; Qıltan "kılçık" (346)// Krgz.Tr: Kılçık "kılcağız"; Kılkan "kılçık; başak kılçığı" (451/452)// Özb.Tr.İzahlı: Qiltiq/Qiltiriq "kılçık; başak kılçığı" (II/578)// YUyg.Tr: Ḳilçiḳ "ince kıl, tüy" (234); Ḳiltiriḳ "kılçık" (235).
952 Bk. SG (1162)// DLT: Kıl kuḍruk/Kıl kuş "kılkuyruk" (712)// Krgz.Tr: "step kekliği; çatal kuyruklu ördek (anas acuta)" (531).
953 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Ḳılıḳ/Ḳılış.
954 M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1161).
955 TÜ: yok. Bk. SG (1161).
956 'ilmin| Yazmalar: dersin (درسین). Bk. GS (387, 519), GS-Özb (G.504), Külliyat-Yazma-TB (102).
957 M1: 299b; TÜ: yok. Bk. SG (1140), Kzk.Tr (348).
958 Bk. SG (1166: قِنیق), ŞT (T83b/1: قنق)// DLT: "Oğuz boylarından birincisi" (712)// Krgz.Tr: "âdet; alışkanlık" (456)// Derleme: "istek, arzu; kanmış, doymuş, alışkın".
959 Bk. SG (1163), Derleme// Trkm.Tr: Gımşat- "kımıldatmak" (260).

6134 **Ḳayın aġacı** (قَين آغاجى)[961]: (/ḳ/ üstün ile, /c/ esre ile). "[Rūm Tr.] kayın ağacı".
6135 **Ḳınçı** (قِينچى): (/ḳ/ ve /ç/ esre ile). "kın yapan kimse".
6136 **Ḳındurġa/Ḳındırġa** (قِيْندورغه-قِيْندِرغه)[962]: (/ḳ/ esre ile, /y/, /n/ ve /r/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] ip yapımında kullanılan bir bitki, [kendir, kenevir]".
6137 **Ḳındıra** (قِيْندِره): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /r/ üstün ile). "dikenli bir bitki, geven, keven"[963].
6138 **Ḳıvramaḳ/Ḳıvratmaḳ** (قِيْوراماق-قِيْوراتماق)[964]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "kıvırcık duruma getirmek; kıvratmak, kıvırmak, bükmek, burup toplamak".
6139 **Ḳıvraḳ** (قِيْوراق)[965]: (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). "yuvarlak bir biçim verilmiş, toplanmış, kıvrılmış, kıvrık".
6140 **Ḳıvrım** (قِيْوريم): (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /r/ esre ile). [M1.303a] "büklüm, saç kıvrımı". [ML.255a]
6141 **Ḳıymaḳ** (قِيماق)[966]: (/ḳ/ esre ile). "reva görmek, uygun görmek, uygun bulmak, kıymak, esirgemek; doğramak, kıymak".
6142 **Ḳıyaḳ** (قِياق)[967]: (/ḳ/ esre ile, /y/ medli elif ile). "çok küçük ve kuru ot, kuru ot kırıntısı".
6143 **Ḳıyma** (قِيمه)[968]: (/ḳ/ esre ile). "kıyılmış et".
6144 **Ḳıyım** (قِيِم): (/ḳ/ ve /y/ esre ile, /m/ sükûn ile). "kıyma, uygun bulma, reva görme; (**Ḳıyım Ḳıyım**)[969] ufak ufak, parça parça, dilim dilim, kıyım kıyım".

---

[960] Yazmalar: Ḳıynanmaḳ (قِيينانماق). (/ḳ/ esre ile, /n/ medli elif ile, /n/ sükûn ile)// SG (1163), DLT (712): Kına-// CC: Kıyna-/Kına- (104)// Alt.Tr (111), Kzk.Tr (306), Krgz.Tr (468), Mlk.Tr (263), Tatar.Tr (169), YUyg.Tr (239): Kıyna-// Moğ-Les: Kinu-/Hiyana-/Kina- "gizli bir kini olmak; bir kişinin ölümünü istemek" (748).

[961] Yazmalar: Ḳın aġacı (قِين آغاجى). (/ḳ/ ve /c/ esre ile). SG kaynaklı biçim olmalıdır (1165)// DLT: Kayın̂g/Kaḍın/Kaḍın̂g [>Fa. Ḫadeng] (695/675)// CC (93), Krgz.Tr (421): Kayınğ// YUyg.Tr: Ḳėyin (233).

[962] Yazmalar: Ḳındurġa "bir bitki adı"// SG: Ḳındırġa (1166)// Azb.Tr.İzahlı: Qındırğa "kurak yerlerde yetişen ince uzun dikenli ot" (III/137)// Derleme: Kındırga "çayır otuna benzer, derin köklü bir bitki"; Kındırka "yetiştiği yerde su kaynağının olduğunu belirten bir çeşit ot".

[963] Yazmalar: HA kaynaklı anlam olarak (50a), "ip yapımında kullanılır" bilgisi de verilmiştir. Bk. SG (1166)// Tr.Tr: "sulak yerlerde yetişen, ince uzun yapraklarının kenarları keskin, koyu renkli bir tür çayır otu"// Derleme: "bir çeşit kamış, bir çeşit saz bitkisi; hasırotu; kabuğu soyulup içi yenen bir çeşit yaban otu; eğrelti otu".

[964] Yazmalar: Ḳıvranmaḳ (قِيْورانماق). (/ḳ/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (50a). Bk. SG (1166)// Derleme: Kıvramak/Kıvratmak "bükmek".

[965] Bk. SG (1166)// Derleme: "çok bükülmüş".

[966] Bk. SG (1166)// DLT: "kıymak, yanlamasına kesmek" (716)// Krgz.Tr: "kesmek; çarpık kesmek; acımamak" (463)// YUyg.Tr: "kıymak, kesmek; esirgememek" (239)// Moğ-Les: Kidu-/Hiyada-/Hay-/Hadu-/Hada- "kıymak, kesmek" (739/1405/1392).

[967] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1167), BV (497, 674)// Krgz.Tr: "bir ot" (464)// YUyg.Tr: "bir tür yassı ot" (238)// Derleme: "bir çayır otu"// Moğ-Les: Kiyag/Hiag "ayrık otu" (740).

[968] Bk. SG (1168)// Krgz.Tr: "çarpık kesilmiş" (468)// Mlk.Tr: "sucuk" (263)// YUyg.Tr: "kıyma; salça" (239).

[969] Bk. SG (1168)// Trkm.Tr-Hamzayev: Gıyım gıyım "dilim dilim, kesik kesik".

6145 **-Ḳına** (قِيْنه)[970]: (/ḳ/ esre ile, /y/ sükûn ile, /n/ üstün ile). "küçültme eki". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yıraḳraḳḳına bolsa hem bāk ėmes

Ki ėl şehrsiz osru ġam-nāk ėmes[971] [İH.257a]

(يِراقراق قينه بولسا هم باک اَيماس/که اَيل شهرسيز اسرو غمناک اَيماس)

6146 **Ḳılur-biz** (قِيلوربيز)[972]: (/ḳ/ ve /b/ esre ile). "yaparız".

6147 **Ḳılması** (قِيلماسى)[973]: (/ḳ/ esre ile). "kılması".

---

970 M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (151a), -Ġına, -Gine// DLT: -Kıya/-Kiye (717).

971 Yıraḳraḳḳına| Yazmalar: Yıraḳḳına ger (يِراق قينه كر). Bk. Sİ (301, 3796), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (869).

972 M1: 296a; M2, ML, İH, TÜ: yok.

973 M1: 302a; M2: 292b; ML: 250b; İH: 252a; TÜ: yok.

/k/ ve /g/ Babı elif ile (634 söz ve deyim)[1] [**M2.299a**]

6148 **Kāse** (کاسه): (/k/ medli elif ile). "kâse, çanak". *Dört Dīvān'dan:*

Piyāle birle mey aġzımġa köptin ḳoyma ey sāḳī

Ki ol cevherġa gūyā kim münāsib keyl ėrür kāle[2]

(پیاله بیرله می آغزیمغه کوپتین قویمه ای ساقی/که اول جوهرغه کویا کیم مناسب کیل آیرور کاله)

6149 **Kervan ḳıran** (کاروان قیران)[3]: (/k/ ile). "[Rūm Tr] Çolpan, Çoban yıldızı, Kervankıran".

6150 **Kel** (کال)[4]: (/k/ ile). "ırmak kıyılarındaki yarıklar".

6151 **Kele** (کالا)[5]: (/k/ ile). "yük hayvanı olarak kullanılan veya etleri, sütleri için beslenen hayvanlar".

6152 **Ken** (کان)[6]: (/k/ ile). "çok, fazla".

6153 **Gevşek** (کاوشاک): (/g/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "[Rūm Tr: gevşek; yumuşak]; [**Geviş**] geviş, geviş getirme".

6154 **Kavlamaḳ** (کاولاماق)[7]: (/k/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "kazmak; aramak". *Dört Dīvān'dan:*

Oḳlarıñgdın kim gözüm hem rūşen olmış hem açuḳ

Meşʻalīdür kim bolubtur kavlamaḳ birle yaruḳ[8]

(اوقلارینک دین کیم کوزوم هم روشن اولمیش هم آچوق/مشعلی دور کیم بولوبتور کاولاماق بیرله یاروق)

6155 **Kevzen/Küzen** (کاوزن-کُوزن)[9]: (/k/ ile, /z/ üstün ile). "gelincik denen hayvan". [M1.303b]

6156 **Kārīz** (کارِیْز)[10]: (/r/ esre ile, /y/ ve /z/ üstün ile). "su kanalı, keriz". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

İski diraẖt u gül-i nev-ẖīz añga

İkki tėgirmen suyı kārīz añga[11] [M1.303a, TÜ.168a]

(ایسکی درخت و کل نوخیز آنکا/ایکّی تَیکرمن سویی کاریز آنکا)

6157 **Kevek** (کاواک)[12]: (/k/ ile). "içi boş, oyuk, kovuk, kof". *Sebʻa-yı Seyyāre'den:*

---

[1] M1, İH, TÜ: yok; ML: 630 söz.

[2] keyl…kāle| Yazmalar: devr…kāse (دور...کاسه). Bk. BV (382, 525), BV-Özb (G.522), Külliyat-Yazma-TB (362).

[3] Yazmalar: Kārıvān (کاروان). Bk. SG (1170).

[4] Bk. SG (1171)// BR-Muin: Kāl "yarık yer; suyun yardığı yer" (1574)// Trkm.Tr: Käl "yar, dere" (397).

[5] Bk. SG (1171), SS (394, 4365); TM (115, T704a/1), TE-Özb (Mūsā), Külliyat-Yazma2 (691), Külliyat-Yazma-TB (1172)// BR-Muin: Kālā "giysi; mal, meta; malzeme, gereç" (1574)// Kzk.Tr: Kele "deve sürüsü" (225)// YUyg.Tr: Kala "inek" (190)// Tr.Tr: Kele "boğa, tosun".

[6] Bk. SG (1173)// Trkm.Tr: Kän (397).

[7] M2, ML.255b, İH: 257b: Gavlamaḳ. Bk. SG (1174)// Kzk.Tr: Kevle- "çukur açmak, oymak" (234)// Krgz.Tr: Köölö- "kazımak, kurcalamak" (504)// Özb.Tr.Alt: Kawlä- (329).

[8] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BV (244, 316), BV-Özb (G.313), Külliyat-Yazma-TB (327).

[9] ML: 255b// Yazmalar: Gevzen (/g/ ile, /z/ üstün ile). SG Kaynaklı biçim olmalıdır// SG: Kevzen (گوزَن) (1175)// DLT: Küzen "sıçan cinsinden bir hayvan" (759)// CC: Küzen "sansar" (130)// Krgz.Tr: Küzön "kokarca" (546)// YUyg.Tr: Küzen "kokarca" (214)// Moğ-Les: Kürene "kokarca, sansar" (798).

[10] Bk. BR-Muin (1561).

[11] tėgirmen| Yazmalar: dėgirmen (دَیکرمن). Bk. HE (438, LIX/19), HE-Özb (LIX), Külliyat-Yazma-TB (474).

Çeşme başıda bir refī‘ çenār
İçi kevek ol ṣıfat kim ġār

(چشمه باشیدا بیر رفیع چنار/ایچی کاواک اول صفت کیم غار)

6158 **Gevürge** (کاوُرکا-گَوُرکا)[13]: (/g/ ile, /v/ ötre ile). "kös, büyük davul". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yana kerre-nāy u gevürge üni
Ḳılıb āşkārā ḳıyāmet güni

(یانا کرّه نای و کاورکا اونی/قیلیب آشکارا قیامت کونی)

6159 **Gāze** (کازه)[14]: (/g/ ile, /z/ üstün ile). "ekinci veya avcının kamıştan ve ottan yapıp oturduğu ev, avcının kamış ve yulaftan kurup av gözettiği yer, avcının pusuya yattığı yer". *Dört Dīvān'dan:*

Vāḳıf ol kim bīşe-yi cehl içre cismiñ ḥücresi
Nefs ṣayyādı havā ṣaydın tutarġa gāzedür[15] [ML.255b]

(واقف اول کیم بیشۀ جهل ایچرا جسمینک حجره سی/نفس صیّادی هوا صیدین توتارغه کازه دور)

6160 **-Ge** (کا)[16]: (/g/ ile). "yönelme durumu eki". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Dėdi mevḳūf bolmayın nimege
Gözini baġlaban salıñ gėmege[17]

(دَیدی موقوف بولمایین نیمه کا/کوزینی باغلابان سالینک گَیمه کا)

6161 **Kāv kāv** (کاو کاو)[18]: (/k/ ile). "delik deşik; arama; [kazma]". *Dört Dīvān'dan:*

Köñglüm ü baġrımnı ġamzeñ tīġi ėyler kāv kāv
Yoḳ 'aceb ger ḳan aḳar ikki gözümdin nāv nāv

(کونکلوم و باغریم نی غمزنک تیغی اَیلار کاو کاو/یوق عجب کر قان آقار ایکّی کوزوم دین ناو ناو)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ḳılġan bu fesāne kāv kāvı
Bu ḳıṣṣaġa bėyle boldı rāvī [İH.257b]

(قیلغان بو فسانه کاو کاوی/بو قصّه غه بَیله بولدی راوی)

6162 **Kāstlıġ** (کاستلیغ)[19]: (/k/ medli elif ile, /s/ ve /t/ sükûn ile). "azlık, eksiklik".

6163 **Kāc** (کاج)[20]: (/k/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). [M1.303b] "Fa. bir çeşit çam ağacı;

---

[12] M1, TÜ: yok. Bk. Ḳavaḳ// Yazmalar: Gevek (/g/ ile). Bk. BL (73b)// Tekrarı| M1.425b, M2.423b, TÜ.236b: Kāvāk// SG: Kāvāk/Kāyāk (1435)// BR-Muin: Kāvāk/Kāvek "içi boş, oyuk, kovuk" (1581)// Kzk.Tr: Kevek "içi boş bölüm, kovuk" (234)// YUyg.Tr: Kavak "oyuk, boşluk" (192)// Trkm.Tr: Kövük "oyuk, çukur, boşluk" (425)// Derleme: Kevek "içi delikli, hafif, çabuk kırılabilen, yumuşak".

[13] M1: yok; TÜ: 168a (üzeri çizili)// Tekrarı| M1: 317b; M2: 313b; ML: 268b; İH: 269b; TÜ: 176a// AŞ (158a), SG (1175): Kevürge// DLT-Yazma: Köwrüg (241)// Moğ-Les: Kegürge/Kenggerge(n)/Hengereg/Hengergen/Kögerge/Höörög/Kögürge "tef, davul" (708/723/762).

[14] M1, TÜ: yok// BL (73b), SG: Kāze (1436)// BR-Muin: Kāz/Kāze/Gāz/Gāze (1562/1763).

[15] tutarġa| Yazmalar, BL (73b): tutarge (توتارکا). Bk. BV (146, 191), BV-Özb (G.191), Külliyat-Yazma-TB (306).

[16] Bk. AŞ (158a), -Ġa.

[17] mevḳūf| Yazmalar: āgāh (آکاه)// salıñ| Yazmalar: salın (سالین). Bk. AŞ (158a), SS (327, 3570), SS-Özb (XXIV).

[18] Yazmalar: Gāv Gāv (/g/ ile)// Tekrarı| M1.425b, M2.423b, TÜ.236b: Kāv kāv// SG: "arama; kazma" (1436)// BR-TDK: "arama, araştırma, sorup soruşturma" (406).

[19] M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. Dehhuda.

tokat, sille; şişe, kadeh, billur, sırça; [şaşı; keşki]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Kāc urdı sarıġ yüzige anca
Kim anı gög ėtti ol tepānçe
(کاج اوردی ساریغ یوزیکا آنجه/کیم آنی کوک اَیتّی اول تپانچه)
Sedd-i Sikenderī'den: [**M2.299b**]
Çıḳıb sūsen āşüfte mecnūn kibi
Ṣabā kācıdın rengi gerdūn kibi
(چیقیب سوسن آشفته مجنون کیبی/صبا کاجی دین رنکی کردون کیبی)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Barça yalaŋ ḥādiṡe taracıdın
Barça nigūn ẓulm ėligi kācıdın
(بارچا یالانک حادثه تاراجیدین/بارچا نکون ظلم اَیلیکی کاجیدین)
6164 **Kākülüŋ** (کاکلونک)[21]: (/k/ medli elif ile, /k/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “kâkülün, perçemin”. ‘Nevāyī öldi söz tükendi’ diyen Fużūlī'den:
Kākülüŋ tārına peyvend ėtmişem cān riştesin
Başıŋ içün bir teraḥḥum ḳıl ki ser-gerdānıŋgam
(کاکلونک تارینه پیوند اَیتمشام جان رشته سین/باشینک ایچون بیر ترحّم قیل که سرکردانیکم)

/k/ ve /g/ Babı /b/ ve /p/ ile

6165 **Günbed** (کُنبد)[22]: (/g/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile, /d/ sükûn ile). “sıçrayıp atlamak; kümbet, kubbe; kadeh; atın ala kayışının dokuz küçük kümbeti”. *Dört Dīvān'dan:*
Zihī cevlān-gehiŋ eflāk üze meydān-ı "ev ednā"
Burāḳıŋġa toḳuz günbed bu toḳḳuz günbed-i ḫażrā[23]
(زهی جولان کهینک افلاک اوزه میدان اَو ادنا/براقینک غه توقوز کنبد بو توقّوز کنبد خضرا)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Sėgrimek içre ki anıŋ yoḳ ḥadı
Günbed-i gerdūn kibi her günbedi[24]
(سَیکریماک ایچرا که آنینک یوق حدی/کنبد کردون کیبی هر کنبدی)
6166 **Kebzeçi** (کَبزه چی)[25]: (/k/ üstün ile, /b/ sükûn ile, /z/ üstün ile). “koyunun omuz kemiğinden fala bakan kimse; [**Kebze**: omuz, kebze]”.

---

[20] Bk. SG (1435), AŞ (159a), BR-Muin (1556), Dehhuda.

[21] Bk. BR-Muin (1573)// Krgz.Tr: Kekil (225)// Krgz.Tr: Kökül (499)// YUyg.Tr: Köküle (204)// Moğ-Les: Ke/Kege(n) “kip, desen, örnek, model, kalıp; süs, bezeme; güzellik; güzel, hoş; süslü” (699); Kegül/Kekül/Kökül/Kökel “uzun saç, kâkül, saç örgüsü; at perçemi; kuş ibiği; at yelesi veya kuyruğu” (707/711/766/767).

[22] M1, M2: üzeri çizili ve düzeltilmiş; TÜ: Gepeẕẕ (کَپَذّ). (/g/ üstün ile, /p/ üstün ile, şeddeli /z/ sükûn ile) “yol almak, yürümek”// Tekrarı| M1.304a, M2.300a, ML.256a, İH.258a: Gepeẕẕ// Tekrarı| M1.308a, M2.303b, ML.260a, İH.261b: Günbed. Bk. SG (1440), BR-TDK (298).

[23] Bu beyit| ML: 260a; İH: 261b// günbed| TÜ: Gepeẕẕ (کَپَذّ). Bk. Cevlān-gehiŋ, GS (32, 8), GS-Özb (G.7), Külliyat-Yazma-TB (15).

[24] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// günbedi| ML, İH: Gepeẕẕi (کَپَذّی). Bk. HE (89, XVI/35), HE-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (413).

[25] ML: 256a// Yazmalar: Gepzeçi (کپزه چی). (/g/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /z/ üstün ile). Bk. SG (1168)// Trkm.Tr: “kürek kemiği” (399).

6167 **Kempir** (کمپِیر)[26]: (/k/ üstün ile, /p/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “[yaşlı kadın, kocakarı]; [**Kepī**][27] Hind dilinde: maymun”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Kempir ḥarem nāzenīni mü bolur, keftār ġazāle-yi Çīnī mü bolur[28]. [M1.304a]

(کمپیر حرم نازنینی مو بولور، کفتار غزالهٔ چینی مو بولور)

6168 **Kepenek** (کَپَنک)[29]: (/k/ ve /p/ üstün ile). “keçeden yapılan bir üstlük, kepenek”. *Dört Dīvān'dan:*

Salṭanat ḫil‘atıdın artuḳ ėrür deyrde mest

Südresem bāde gedālıġıda yırtuḳ kepenek[30] [ML.256a]

(سلطنت خلعتی دین آرتوق اَیرور دیردا مست/سودراسام باده کدالیغی دا یِرتوق کَپَنَک)

6169 **Gebrekī** (گَبرکی)[31]: (/g/ üstün ile, /b/ sükûn ile, /r/ üstün ile, /k/ esre ile). “Fa. ateşe tapanlara ve kafirlere özgü şal ve içki bardağı”. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan‘ān'dan:*

Taḫtıdın tüşti tümen mińg nāz ile

Gėldi şeyḫ allıġa yüz i‘zāz ile

Olturub bir gebrekī cām ėtti nūş

Kim görüb şeyḫ ėtti terk-i ‘aḳl u hūş

Bādedin sāḳīġa yüzlengec ṭarab

Yana toldurdı ḳadeḥni leb-be-leb

Dėdi iç lā-cür‘a ey ‘ālī-cenāb

Cür‘a ḳalsa bil ki ėrmestür ḥisāb[32] [İH.258a]

(تختی دین توشتی تومان مینک ناز ایله/کیلدی شیخ آلیغه یوز اعزاز ایله
اولتوروب بیر کبرکی جام اَیتّی نوش/کیم کوروب شیخ اَیتّی ترک عقل و هوش
باده دین ساقی غه یوزلانکاج طرب/یانا تولدوردی قدحنی لب بلب
دَیدی ایچ لاجرعه ای عالی جناب/جرعه قالسا بیل که اَیرماستور حساب)

6170 **Kiprik/Kirpik** (کِپرِک-کِیرپِیک)[33]: (/k/ esre ile, /p/ sükûn ile, /r/ esre ile, /k/ sükûn ile). “kirpik”. [**M2.300a**] *Dört Dīvān'dan:*

Gözi allında ey bādām ḳıldıńg ‘işve da‘vīsin

Meger kirpikleridindür nişānı cism-i efgārıńg

(کوزی آلیندا ای بادام قیلدینک عشوه دعوی سین/مکر کیرپیک لاریدین دور نشانی جسم افکارینک)

Ėmes vaṣlıńg tileb uçḳan gözüm eṭrāfıda kirpik

Kim ol deryāyī ḳuşlarġa ḳamışdın āşiyāndur bu

(اَیماس وصلینک تیلاب اوچقان کوزوم اطرافیدا کیرپیک/کیم اول دریایی قوشلارغه قامیش دین آشیان دور بو)

Ḫaṭṭınıńg vaṣfın yazar-min kirpik ü ḫālı bile

---

[26] Yazmalar: Kepir (کَپِیْر). Bk. SG (1172), BR-TDK (422), Krgz.Tr (436), YUyg.Tr (194), Trkm.Tr (402).

[27] M1, M2, İH, TÜ: Kepir; ML: Kepī/Kepir// BR-Muin: Kepī/Keppī (1593).

[28] Kempir| Yazmalar: Kepir (کپیر). Bk. SG (1172), MK (292, 89b/6), MK-Özb (Tenbih.78), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (170).

[29] Bk. SG (1168)// Kzk.Tr: Kebenek (221)// Moğ-Les: Kebenek/Hevneg (700).

[30] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. GS (265, 342), GS-Özb (G.331).

[31] Yazmalar: Gebregī (/g/ üstün ile, /b/ sükûn ile, /r/ üstün ile, /g/ esre ile). Bk. SG (1439), BR-TDK (268).

[32] Son iki beyit| M1, M2, İH, TÜ: yok// allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنیغه)// Kim görüb şeyḫ ėtti| ML, İH: Şeyḫ görgec ḳıldı// Cür‘a| ML: Ḳaṭre. Bk. SG (1439), LT (112, 1334), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359).

[33] Yazmalar: Kiprik// SG (1222), DLT (722), Krgz.Tr (474), YUyg.Tr (200), Trkm.Tr (411), Azb.Tr (535): Kirpik// Özb.Tr.İzahlı (I/387), Derleme: Kiprik.

Ḫaṭ yazarda çün żarūretdür ḳalem birle midād [İH.257b]

(خطّی نینک وصفین یازارمین کیرپیک و خالی بیله/خط یازاردا چون ضرورت دور قلم بیرله مداد)

6171 **Kipri/Kirpi** (کِپری-کِرپی)[34]: (/k/ esre ile, /p/ sükûn ile). "kirpi". [İH.258a]

6172 **Kipri tiken/Kirpi tiken** (کِپری تِیکان-کِرپی تِیکان)[35]: (/k/ esre ile, /p/ sükûn ile, /t/ esre ile). "bir tür büyük kirpi". [TÜ.168b]

/k/ ve /g/ Babı /t/ ile [ML.256b]

6173 **Ketek** (کَتَک)[36]: (/k/ ve /t/ üstün ile). "kümes". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*

Tavuġnı destūr bile ṣabāḥlar ketekdin çıḳarmaḳ ma'hūddur. Ṭāvūs[lar]nı asraġucı hem öylerdin sürüb çıḳardı[37].

(تاووغنی دستور بیله صباح لار کَتَک دین چیقارماق معهوددور. طاووس نی آسراغوجی هم اَویلاردین سُوروب چیقاردی)

Sedd-i Sikenderī'den: [M1.304b]

Ketekde ḳalıb bordaġan mākiyān

Ni ma'lūmı uçmaḳġa sūd u ziyān

(کتک دا قالیب بورداغان ماکیان/نِی معلومی اوچماقغه سود و زیان)

Dört Dīvān, Meşneviyye'den[38]:

Hem ėl menzilin şeh ketek dik bozub

Tavuġ ornıġa cuġd olturġuzub[39] [ML.256a]

(هم اَیل منزلین شه کتک دیک بوزوب/تاووغ اورنیغه جغد اولتورغوزوب)

6174 **Ketāre** (کَتاره)[40]: (/k/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ üstün ile). "Hindūların bellerine bağladıkları pala türünden bir kılıç". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

'Aşḳ anı uşatḳac āşkāre

Hicrān ḳolıġa bėrib ketāre

(عشق آنی اوشاتقاج آشکاره/هجران قولیغه بَیریب کتاره)

Ferhād u Şīrīn'den:

Felek başıġa urdı bir ketāre

Ki tā gögsige boldı ikki pāre[41] [ML.256b]

(فلک باشیغه اوردی بیر کتاره/که تا کوکسیکا بولدی ایکّی پاره)

6175 **Kitābe** (کِتابه)[42]: (/k/ esre ile, /t/ medli elif ile, /b/ üstün ile). "mermer gibi sert bir cisim üzerindeki yazı, kitabe, yazıt". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Dėme kitābe felek eyvānıġa

---

[34] Yazmalar, SG (1214), Derleme: Kipri// DLT (722), Kzk.Tr (264), Krgz.Tr (474), Özb.Tr.İzahlı (I/388), Trkm.Tr (411), Azb.Tr (535): Kirpi.

[35] M1, M2, TÜ, SG (1214): Kipri tiken; ML, İH: Kipri tikeni// Özb.Tr.İzahlı: Kirpitikän/Tiprätikän "kirpi" (I/388).

[36] Bk. SG (1168), AŞ (158b), Özb.Tr.İzahlı (I/372), Trkm.Tr (407).

[37] ma'hūddur| Yazmalar: ma'hūd durur. Bk. Asraġucı, AŞ (158b), HM (30, T762b/1), Külliyat-Yazma-TB (1047).

[38] Yazmalar: Ḳıṭa'āt'dan; SG: Meşnevī'den (1168); AŞ: Ḥasb-ı Ḥāl'dan (158b).

[39] olturġuzub| Yazmalar: olturḳuzub (اولتورقوزوب). Bk. AŞ (158b), SG (1168), GS (512, 683/86), GS-Özb (Mesnevi), Külliyat-Yazma-TB (133).

[40] Bk. SG (1436), BR-Muin (1594).

[41] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FŞ (449, XLIX/89), FŞ-Özb (XLIX).

[42] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1436), BR-Muin (1594).

Reh-rev olub çarẖ şeb-istānıġa [**M2.300b**]

(دَیمه کتابه فلک ایوانیغه/رهرو اولوب چرخ شبستانیغه)

6176 **Kitver** (کِتوَر): (/k/ esre ile, /t/ ve /r/ sükûn ile). "bir ülke adı"[43]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Bar durur taġ içinde bir kişver

Kişver ehli atın dėben Kitver

(بار دورور تاغ ایچیندا بیر کشور/کشور اهلی آتین دَیبان کتور)

6177 **Ket** (کَت)[44]: (/k/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "Hind şahlarının tahtı; yatmağa yarayan sedir, kerevet". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ket yüzide töşek salıb niçe ḳat

Anda yatḳurdı zār ẖastanı bat [İH.258b]

(کت یوزیدا توشاک سالیب نیچه قات/آندا یاتقوردی زار خسته نی بات)

6178 **Ketevül** (کَتاوُول)[45]: (/k/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "kale bekçisi, kale muhafızı, dizdar".

/k/ ve /g/ Babı /c/ ve /ç/ ile

6179 **Kecek** (کَجَک)[46]: (/k/ ve /c/ üstün ile). "ucu eğri ağaç, kargaburnu; erkek ördeğin kuyruğundaki eğri tüyler; kadınların süs için başlarına taktıkları bu tüyler; olta, çengel, kanca". *Dört Dīvān'dan:* [M1.305a]

Ḳullāb-ı maḥabbetdür ser-geşte köñgüllerge

Çün ḳuş salıb ol çābük başıġa kecek sancar

(قلّاب محبّت دور سرکشته کونکل لارکا/چون قوش سالیب اول چابک باشیغه کجک سانجار)

Zülfüñ üstide kecek ḳullāblar taḳlīdidür

Yoḳsa kilk-i ṣun'dın ol ṭurreniñ teşdīdidür

(زولفونک اوستیدا کجک قلّاب لار تقلیدی دور/یوقسه کلک صنع دین اول طرّه نینک تشدیدیدور)

Gül üzre her sarı tāb urdı sünbülüñ yā-ẖod

Yüzüñde zīnet üçün sancḳan kecek mü ikin

(کل اوزره هر ساری تاب اوردی سنبلونک یا خود/یوزونکدا زینت اوچون سانجقان کجک مو ایکین)

Sedd-i Sikenderī'den:

Kecek dik ki zülfüm ara tābdur

Köñgüllerni tartarġa ḳullābdur[47] [ML.257a]

(کجک دیک که زلفوم آرا تاب دور/کونکل لارنی تارتارغه قلّاب دور)

6180 **Keçce** (کَچّه)[48]: (/k/ üstün ile, şeddeli /ç/ üstün ile). "dili tutulmuş, dilsiz, pepe, kekeme, kekeç". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī ol yüz ü leb şevḳidin nā-geh nevā çėkse

---

[43] Yazmalar: "ülke; vilayet"// Arat-Babür: Kettūr (289, H131b)// TB-Yazma-ML (198), Dehhuda: Ketver (کَتوَر).

[44] Bk. SG (1436), BR-Muin (1593).

[45] Bk. Kötevül.

[46] Tekrarı| M1: 426a; M2: 424a; TÜ: 236b. Bk. SG (1169/1436), BR-TDK (409).

[47] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Kecek dik| ML, İH: Kecekdin. Bk. Sİ (390, 5134).

[48] M1, M2, İH, TÜ: Kiçce (کِچّه). (/k/ esre ile, şeddeli /ç/ üstün ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır// SG: Keçce (1169)// AŞ: Keçce/Kiçce (159a/161b)// BR-Muin: Geçe/Geççe (1776)// Özb.Tr.Gültekin: Gäççe/Käççe (72/103).

Dem urmas bülbül ü ṭūṭī ki budur keççe ol peltek[49]

(نوایی اول یوز و لب شوقیدین ناکه نوا چیکسا/دم اورماس بلبل و طوطی که بودور کچّه اول پلتک)

Tin̂g oldı bülbül ü zāġ uşbu bāġ ara ya'nī

Feṣāḥat içre keççe vü yüzi ḳara Hindū[50]

(تینک اولدی بلبل و زاغ اوشبو باغ آرا یعنی/فصاحت ایچرا کچّه و یوزی قرا هندو)

Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:

Herze nuṭḳun̂gnı feṣāḥat sağınıb

Keççe lafẓın̂gnı belāġat sağınıb[51] [**M2.301a**]

(هرزه نطقونکنی فصاحت ساغینیب/کچّه لفظینکنی بلاغت ساغینیب)

6181 **Gec-gürūhe** (گج گروهه)[52]: (/g/ üstün ile, /c/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "Fa. kireçten yapılıp yayla atılan gülle". [TÜ.169a]

6182 **Ger Ḳureyşī** (گر قُریشی)[53]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /ḳ/ ötre ile). "eğer Ḳureyş kabilesi tarzında". *Dört Dīvān'dan* Dize:

Ni tan̂g nāzüklügidin ger Ḳureyşī börk ağır gėldi[54]

[Ḫam ėyler çün ḳırav köprek yaġar nāzük nihāl üzre]

(نی تانک نازک لوکیدین کر قریشی بورک آغیر گیلدی)

/k/ ve /g/ Babı /d/ ile

6183 **Ged** (گد)[55]: (/g/ üstün ile, /d/ sükûn ile). "Fa. dilenme, dilencilik". *[Dört Dīvān'da]* Tercī'-i Bend'den:

Temevvül keṡretidin bolsan̂g andaḳ

Ki der-gāhın̂gda Ḳārūn ėylegey ged

(تموّل کثرتیدین بولسانک آنداق/که درکاهینکدا قارون آیلاکای کد)

6184 **Gedik/Gedük** (گدیک-گدوک): (/g/ üstün ile, /d/ esre ile). "gedik, yarık". [M1.305b]

/k/ ve /g/ Babı /r/ ile

6185 **Kerc** (کَرج)[56]: (/k/ üstün ile, /r/ ve /c/ sükûn ile). "bıçak". [İH.259a]

6186 **Kerḫ** (کَرخ)[57]: (/k/ üstün ile, /r/ ve /ḫ/ sükûn ile). "Bağdād'da Şāpūr'un yaptırdığı bir mahalle ve köy adı; /k/ ve /r/ ötre ile (**Küruḫ**) (کُرُخ)[58] Herāt'a bağlı bir yer adı. Rahmetli Muḥammed Şāh zamanında orayı yağmalamıştık". *Dört Dīvān'dan:*

---

[49] yüz ü leb| Yazmalar, SG (1169): leb ü yüz. Bk. Peltek, AŞ (159a), NŞ (323, 323), NŞ-Özb (G.323), Külliyat-Yazma-TB (202).

[50] vü yüzi| Yazmalar: yüzi vü. Bk. SG (1169), NŞ (514, 516), NŞ-Özb (G.515), Divan-Yazma (473*2).

[51] lafẓın̂gnı| Yazmalar: nuṭḳun̂gnı (نطقونکنی). Bk. LT (57, 587), LT-Özb (XXXIV), Külliyat-Yazma1 (342), Külliyat-Yazma-TB (954).

[52] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1439), FK (416, 447/3).

[53] M1: Kec Ḳırışı (گج قیریشی). (/k/ üstün ile, /c/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile) "sultanların süslü başlığı"; M2, ML, İH, TÜ: yok.

[54] nāzüklügidin ger Ḳureyşī| M1: nāzükligidin kec Ḳırışı (نازک لیکیدین کج قیریشی)// ağır| M1: aḳır (آقر). Bk. FK (533, 579), FK-Özb (G.549), Külliyat-Yazma2 (512), Divan-Yazma (504*2).

[55] Bk. SG (1439), BR-Muin (1776).

[56] HA kaynaklı biçim olmalıdır (50a)// SG: Kerç (1169)// BR-Muin: Kerc/Kirc/Kürc "karpuz veya kavun dilimi" (1614)// Trkm.Tr: Kerç "karpuz veya kavun dilimi" (403)// Moğ-Les: Kerçi- "kesmek, dilimlemek; kertmek" (725).

[57] Bk. SG (1437), BR-Muin (1614-1615).

[58] Bk. SG (1437), FK (116, 117/6), FK-Özb (G.113), Külliyat-Yazma2 (436), Divan-Yazma (124*2).

Çü feyż ėrür mütefāvit tapılmaġay ma‘rūf
Eger-çi Kerẖ kibi ṣūret içre gėldi Küruẖ
(چو فیض اَیرور متفاوت تاپیلماغای معروف/اکرچه کَرْخ کیبی صورت ایچرا گیلدی کُرُخ)

6187 **Kiriş** (کِریش): (/k/ ve /r/ esre ile). “yay kirişi”. *Dört Dīvān'dan:*
Ya ḳaşıng̃ birle ḳıldı çün da‘vī
Ḳatl üçün boġzıġa salıldı kiriş
(یا قاشینک بیرله قیلدی چون دعوی/قتل اوچون بوغزیغه سالیلدی کِریش)

6188 **Gürce** (گُرجه)[59]: (/g/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /c/ üstün ile). “Gürcistān vilayeti”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Tüşüb Çerkes ü Gürce sarı yolı
Bolub barça Gürcī vü Çerkes ḳulı[60]
(توشوب چرکس و کرجه ساری یولی/بولوب بارچا کرجی و چرکس قولی)

6189 **Gürze** (گُرزه)[61]: (/g/ ötre ile, /z/ üstün ile). “başı büyük, çok zehirli ve çizgili bir yılan türü; fare; gürz, topuz”. [**M2.301b**]

6190 **Gireit** (گِراایت)[62]: (/g/ esre ile, /r/ medli elif ile). “bir Türk boyunun adı”.

6191 **Kersi** (کَرسی)[63]: “balık oltası”.

6192 **Kersen** (کَرسن)[64]: (/k/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “ağaçtan yapılmış leğen”. [ML.257b]

6193 **Kerefke** (کَرَفکه)[65]: (/k/ ve /r/ üstün ile, /f/ sükûn ile). “savaş giysisi, zırh. Savut da denir”.

6194 **Kerek** (کَرَک)[66]: (/k/ ve /r/ üstün ile, /k/ sükûn ile). “bıldırcın”.

6195 **Gerge/Kerge** (گَرکا)[67]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “alaçığın çevresini örten ağaçlar”.

6196 **Kerkav** (کَرکاو)[68]: (/k/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “yaban armudu ağacına benzer [ve ateşi çabuk sönmeyen] bir ağaç”.

---

[59] BR-TDK: Gürc (302).

[60] Gürce| Sİ (150, 1532), Külliyat-Yazma1 (838): Gürcī; Sİ-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (822): Gürce.

[61] M1, TÜ: yok; ML: 257b// Yazmalar: “güçlü nesne”. BL kaynaklı yanlış olmalıdır (75b: Kirze “güçlü”). Bk. Sİ (289, 3624)// SG: Gerze (1439)// BR-Muin: Gerze/Gürze (1794).

[62] SG: Gereit “bir Türk boyunun adı. Ḳara it'in değiştirilmiş biçimidir” (1169)// CT-Musevi: Kireyit (2047)// MGT-Temir: Kereit/Kereyit (271)// Moğ-Les: Keriye(n)/Kereen “karga, kuzgun” (730).

[63] Yazmalar: Kürsi (کُرسی). Bk. SG (1169).

[64] Yazmalar: Gürsen (کُرسن). (/g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1169), Kzk.Tr (231), Derleme.

[65] Yazmalar: Gerfeke (کَرفکه). (/g/ ve /f/ üstün ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1169), NS (102a)// Kzk.Tr: Kirevke (264)// Krgz.Tr: Küröökö (542).

[66] M1: Kerk; TÜ: Kerrek. Bk. AŞ (159b), Sİ (138, 1350), Sİ-Özb (XIX)// SG (1169-1170), BR-Muin (1621-1622): “bıldırcın; Buẖārālılar dili: evin çatısı”.

[67] Yazmalar: Gerge. Bk. Görge/Körge// SG: Kerge “alaçığın çevresini örten ağaçlar” (1170); Kerek “Buẖārālılar dili: evin çatısı” (1169-1170); Körke “evde halı kenarlarına serilen keçe veya kasnak işi” (1190)// AŞ: Körge “otağ duvarının çubukları; ev duvarına çeşitli kumaşlardan tutulan zar” (167a)// DLT: Keregü “çadır” (704)// Kzk.Tr: Kerege “çadırda katlanıp açılabilen kafes şeklindeki destek” (231); Kürke “kulübe, çadır” (260)// Krgz.Tr: Kerege “keçe evin duvarını oluşturan ağaç kafes” (441); Kürkö “kulübe, küçük oda” (541)// Moğ-Les: Ger “yurt, çadır, keçe çadır; yerleşim yeri; ev; kap, kılıf, kutu, kın” (603); Körkü “perde, tül” (777); Gürüge/Göröö “sepet işi, sepet örgüsü” (627).

[68] Yazmalar: Gergav (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1170), Trkm.Tr-Hamzayev.

6197 **Kirī/Kirā** (کِرِی-کِرا)[69]: (/k/ esre ile, /r/ esre ile). “Ar. uygun, layık, yaraşır; kira”. [M1.306a] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bu ḳadar i‘zāzġa ḳılmas kirī
Bel-ki ėmes ḫurdıda mingdin biri
(بو قدر اعزازغه قیلماس کری/بلکه اَیماس خوردیدا مینکدین بیری)
Sedd-i Sikenderī'den:
Munı angla kim āşkār u nihān
Kirā ėylemes ġam yimekge cihān[70]
(مونی آنکلا کیم آشکار و نهان/کرا اَیلاماس غم یماککا جهان)
Dört Dīvān'dan:
‘Ālem işi ser-tā-ser ġam yirge kirī ḳılmas
Sāḳī tutuban cāmī ḳoyma mini ḳayġuda[71]
(عالم ایشی سرتاسر غم یِرکا کری قیلماس/ساقی توتوبان جامی قویما مینی قایغوده)
6198 **Gerd-i Yezdī** (گَرد یَزدی)[72]: (/g/ üstün ile, /r/ ve /z/ sükûn ile). “baş örtüsü için kullanılan bir tür kareli ve ince dokumalı kumaş”. *Dört Dīvān'dan:*
Gerd-i Yezdī mi‘cer astıda ḳaşıng ey görge bay
Bar anıng dik kim görüngey gerd içide yangı ay[73]
(کرد یزدی معجر آستیدا قاشینک ای کورکا بای/بار آنینک دیک کیم کورونکای کرد ایچیدا یانکی آی)
Dāne-yi ḫālıng bile köngüm ḳuşın rām ėyleding
Gerd-i Yezdī mi‘ceringdin ḳaṣdıġa dām ėyleding [İH.259b]
(دانۀ خالینک بیله کونکلوم قوشین رام اَیلادینک/کرد یزدی معجرینکدین قصدیغه دام اَیلادینک)
6199 **Kerr ü fer** (کَرّ و فر): “görkem, büyüklük; [saldırma ve çekilme]”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Her öpçünlüg anca ḳılıb kerr ü fer
Ki andın tüşüb dehr ara şūr u şer[74]
(هر اوپچون لوک آنجا قیلیب کرّ و فر/که آندین توشوب دهر آرا شور و شر)
6200 **Gürūhe** (گُرُوْهه)[75]: (/g/ ve /r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yumak, top. Gerek hamur veya pamuk yumağı gerek yuvarlak top mermisi olsun”. *Dört Dīvān'dan:*
Cān ḳuşı ḳaṣdıġa sağınġay gürūhe birle yay
Ey Nevāyī kim ki görse ḫālı birle ḳaşını

---

[69] M1, TÜ: Gerī (گَری). (/g/ üstün ile, /r/ esre ile) “Fa. uygun, layık, yaraşır”; Kerī (/k/ üstün ile) “kira”; M2, ML, İH: Gerī/Girā “Fa. uygun, layık, yaraşır”; Kerī “kira”// Şemsiyev: Keri/Geri “Fa. yararlı, değerinde olan”; Keri/Geri ḳılmas “değmez” (305); Kiri “Fa. değerli”; Kiri eylemes “değmez” (313)// Dehhuda: Kirā/Kirī “Ar. kira; değer”; Kirā/Kirī kerden “kiralamak; değmek, uygun gelmek, yaraşmak, layık olmak, yararlı olmak”.
[70] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (437, 5817), Sİ-Özb (LXIX), Külliyat-Yazma1 (930), Külliyat-Yazma-TB (911).
[71] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (398, 549), BV-Özb (G.546).
[72] Yazmalar: Gerd-i Yizdī (گَرد یِزدی). Bk. SG (1439), Dehhuda.
[73] astıda| Yazmalar: astıdın (آستیدین). Bk. SG (1190), GS (477, 655), GS-Özb (G.630), Külliyat-Yazma2 (138).
[74] Her öpçünlüg| Yazmalar: Bir üpçünlig (بیر اُوْپچون لیک). Bk. SG (198), Sİ (185, 2056), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (849).
[75] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1439), BR-TDK (304).

(جان قوشی قصدیغه ساغینغای کروهه بیرلا یای/ای نوایی کیم که کورسا خالی بیرلا قاشینی)

Niẓāmī'den: [**M2.302a**]

Ḫˇāst evvel kemān-ı gürūhe çü bād

Mühreī der kemān-ı gürūhe nihād

(خواست اوّل کمان کروهه چو باد/مهرهٔ در کمان کروهه نهاد)

6201 **Girişti** (کِرِشتی)[76]: (/g/, /r/ ve /t/ esre ile). "girişti". [TÜ.169b]

6202 **Kirşen** (کِرشان)[77]: (/k/ esre ile, /ş/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç".

6203 **Gürrüñ̂** (کُرّونک-کُورّونک)[78]: (/g/ ve şeddeli /r/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "danışmak için toplanan insan topluluğu". [ML.258a]

/k/ ve /g/ Babı /z/ ile

6204 **Kej** (کَژ): (/k/ üstün ile, /j/ sükûn ile). "eğri, çarpık". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳıble-yi dīn ʿārıżıñ̂dur küfr tārı sünbülüñ̂

Ni ʿaceb ger ḳıble tüz bolsa velī zünnār kej[79]

(قبلهٔ دین عارضینک دور کفر تاری سنبلونک/نی عجب کر قبله توز بولسه ولی زنّار کژ)

6205 **Gezek** (کَزَک): (/g/ ve /z/ üstün ile, /k/ sükûn ile). [M1.306b] "içki mezesi, çerez"[80]; "[sıra, keşik; tetanos hastalığı, sinir gerilmesi]"[81]; (/g/ ve /z/ esre ile) (**Gizik**)[82] Moğ. gezme; /g/ ve /z/ ötre ile (**Gözük**)[83] sürme". Bābür Şāh'tan:

Ḫoş ol ki bahār faṣlı bu dünyāda

Bolġay ṭarab esbābı barı āmāde

Ger bolmasa esbāb ėteliñ̂ dengāne

Mindin gezek ü ṭaʿām sindin bāde[84]

(خوش اول که بهار فصلی بو دنیاده/بولغای طرب اسبابی باری آماده
کر بولماسا اسباب اَیتالینک دنکانه/مین دین کزک و طعام سین دین باده)

Dört Dīvān'dan:

---

[76] Yazmalar: Kirişti (/k/, /r/ ve /t/ esre ile) "girmek". Bk. AŞ (162a), SG (1221).

[77] M1: 331a; M2: 326a (üzeri çizili); TÜ: 183a. Bk. SG (1222), DLT (722)// Trkm.Tr: "toz" (411).

[78] TÜ: yok. Bk. Gürin// Trkm.Tr: "konuşma, sohbet; söylenti, rivayet" (322).

[79] tārı| Yazmalar: ẓulmet (ظلمت). Bk. FK (222, 232), FK-Özb (G.222), Külliyat-Yazma2 (455).

[80] Bk. SG (1170-1171)// AŞ: Gezek/Gėzek "çerez" (159b/162b)// BR-Muin: Gezek "ağzın tadını değiştiren nesne, [çerez]" (1812).

[81] Bk. SG (1170-1171), Gizik, Gėzek// AŞ: Kezek "ākile (cüzam) hastalığı" (160a)// DLT: Kesek "bir şeyin parçası" (706); Kezik "nöbet, sıra; sıtma" (709)// BR-Muin: Gezek "soğuk almış, üşütmüş" (1812)// Alt.Tr: Kezek "bölüm, parça; süre" (107)// Krgz.Tr: Kezek "sıra, nöbet; zaman, an" (446); Kesik/Kezik "şiddetli sıtma; salgın hastalık; onulmaz hastalık" (443/447); Keşik "talih" (444)// Derleme: Gezek "keşik, sıra, nöbet"; Kesek "bölük, parça"// Moğ-Les: Keseg/Heseg "bölüm, dilim, parça, kısım; kısa süre; bazen" (731); Kesig/Heşig/Hişig "değişim, değişme, dönme; nöbetleşme, nöbet değiştirme; lütuf, iltifat; iyi şans; talihin iyiye dönmesi" (733); Kicig/Kecig "salgın hastalık, kıran" (755).

[82] TÜ: yok. Bk. FV (692: "gezme"), Gezek, Gėzek// Moğ-Les: Kesig/Heşig/Hişig "değişim, değişme, dönme; nöbetleşme, nöbet değiştirme; lütuf, iltifat; iyi şans; talihin iyiye dönmesi" (733); Kerülge/Kesülge "gezme, dolaşma" (731/734).

[83] TÜ: yok. Bk. FV (692: "Moğ. sürme")// SG: Gözlük "göz ilaçlarında kullanılan bir siyah ve kaygan tane; gözlü; (Rūm Tr.) gözlük" (1194).

[84] Bu beyitler| TÜ: yok. Bk. AŞ (19a), SG (328), BD (248/69a, 271).

Nūş ėmestür dehr bezmide gezek kim nīştür
Mey dėme kim sāġar-ı hicrān içinde ḳan ėrür
(نوش اَیماس تور دهر بزمیدا کزک کیم نیش تور/می دَیمه کیم ساغر هجران ایچیندا قان اَیرور)
Başımda heves la'lıng 'ālemġa vedā' ėttim
Çıḳsa kişi meclisdin başıġa kezek sancar
(باشیمدا هوس لعلینک عالم غه وداع اَیتّیم/چیقسا کیشی مجلس دین باشیغه کزک سانجار)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Bezmi bolub gül-şen-i aḫżar kibi
Ḳurṣ-ı gezek her sarı aḫter kibi
(بزمی بولوب کلشن اخضر کیبی/قرص کزک هر ساری اختر کیبی)
6206 **Güzārladı** (کُزارلادی)[85]: (/g/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "ödedi; yaptı, kıldı, yerine getirdi". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*
Bir gün namāz-ı pīşīn[ni] güzārladı ve başını muraḳḳa'ġa tarttı, çün taḥḳīḳ ḳılduḳ ötüb ėrdi[86]. [ML.258b, İH.260a]
(بیر کون نماز پیشین کزارلادی و باشینی مرقّع غه تارتتی، چون تحقیق قیلدوق اوتوب اَیردی)
6207 **Gez** (کَز)[87]: (/g/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "[iki ucu ince ve ortası kalınca olan] yeleksiz ve temrensiz ok; tuzlu yerlede ve ırmak kenarlarında bulunan ve odun olarak da kullanılan ılgın ağacı. Cehrüm vilayetinde gördüğüm bu ağaç çok sağlam olup çatı direği olarak kullanılırdı; süpürgenin sapı; [arşın; arşınlamak için kullanılan alet]; /k/ esre ile (**Kiz**) keçe". *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*
Yā birev gez birle bolġay ḳātiling
Yā gürūhe birle ḳılġay bismiling[88]
(یا بیراو کز بیرلا بولغای قاتلینک/یا کروهه بیرلا قیلغای بسملینک)
Dört Dīvān'dan:
Çün min-i mecnūn başın eṭfāl taşı sındurur
Ah otı jūlīde saçımdın anga kiz köydürür[89] [**M2.302b**]
(چون مین مجنون باشین اطفال تاشی سیندورور/آه اوتی ژولیده ساچیمدین اَنکا کِز کویدورور)
Başımda zaḫmlarnıng ḳanı turmasdın bolub 'āciz
Felek çaḳın otıġa köydürür her dem bulutdın kiz[90]
(باشیم دا زخم لارنینک قانی تورماس دین بولوب عاجز/فلک چاقین اوتی غه کویدورور هر دم بولوت دین کِز)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Seyislıġıġa Züḥal urub fāl
Gez-deste bile ḳolıda ġırbāl [ML.258a]
(سایس لیغی غه زحل اوروب فال/کز دسته بیله قولیدا غربال)
6208 **Güzārlaġay** (کُزارلاغای)[91]: (/g/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "ödeye; yapa,

---

[85] TÜ: yok.
[86] taḥḳīḳ| Yazmalar: naẓar (نظر). Bk. NM (87, 170), NM-Özb (170), Külliyat-Yazma1 (113).
[87] Bk. SG (1170), AŞ (160a), BR-Muin (1808)// DLT: Kez "okun gez kısmı; bir tür Çin kumaşı" (708)// Kzk.Tr: Kez "arşın; okun gezi" (222)// Özb.Tr.İzahlı: "arşın; ılgın; yeleksiz ok" (I/182)// Tr.Tr: "yer ölçmeye yarar düğümlü ip; yapı işlerinde kullanılan çekül".
[88] ḳılġay| Yazmalar: bolġay (بولغای). Bk. LT (65, 692), LT-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (956).
[89] Çün min-i| ML, İH: hicrde. Bk. AŞ (162b), SG (1225), NŞ (144, 144), NŞ-Özb (G.144)
[90] Bu beyit| M1, TÜ: yok// zaḫmlarnıng| ML, İH: zaḫmlarıng. Bk. FK (212, 221).

kıla, yerine getire". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*

Şeyẖ ḳaşıġa gėlibtür, anda yitgen maḥalda tilegendür ki ḥac güzārlaġay[92].

(شیخ قاشیغه گیلیب تور، آندا یِتکان محل دا تیلاکاندور که حج گزارلاغای)

6209 **Gezlig/Gezlik** (گزلیک)[93]: (/g/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /l/ esre ile, /g/ sükûn ile). "küçük bıçak".

6210 **Kiz börk** (کِز بورک): (/k/ esre ile, /z/ sükûn ile). "keçeden yapılmış başlık". [ML.258b]

6211 **Kiz turluḳ** (کِیز تُورلوق)[94]: (/k/ esre ile, /t/ ötre ile). "keçeden yapılmış çadır".

/k/ ve /g/ Babı /s/ ile

6212 **Kesme** (گسمه)[95]: (/k/ üstün ile, /s/ sükûn ile). "yüz üzerine düşen kesilip kıvrılmış saç, perçem; kor üzerinde pişirilmiş yağlı ekmek; anne veya babası soylu olan at, kırma at; [Rūm Tr: büyük ve enli ok temreni; atın sağrısından yere kadar uzanan bir tür büyük örtü]". [M1.307a] *Dört Dīvān'da* Müstezād'dan:

Ni vesme vü ni kėsmedür ol zülf-i semen-sāy   Ni ġamze-yi cādū
Meşşāṭa saṅga zāl-ı felekdür meger ey ay   Ḫorşīd aṅga güzgü[96]

(نِی وسمه و نِی گیسمه دور اول زلف سمن سای/نِی غمزه جادو
مشّاطه سنکا زال فلک دور مکر ای آی/خورشید آنکا کوزکو)

Sedd-i Sikenderī'den:

Bėzeb gül-ruẖ-ı cāh [u] iḳbālnı
Yüzinde yasab zülf ile ẖālnı
Muḳavves ḳaşıġa çėkib vesme hem
Ḳoyub ẖāl hem sındururb kesme hem[97]

(بَیزاب کلرخ جاه و اقبالنی/یوزیندا یاساب زلف ایله خالنی
مقوّس قاشیغه چَیکیب وسمه هم/قویوب خال هم سیندوروب کسمه هم)

/k/ ve /g/ Babı /ş/ ile [ML.259a]

6213 **Keşir** (گشیر)[98]: (/k/ üstün ile, /ş/ esre ile, /r/ sükûn ile). "havuç".

6214 **Kiş** (کِش)[99]: (/k/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "satranç oyununda kullanılan bir deyim; kümes

---

[91] TÜ: yok.

[92] tilegendür| Yazmalar: tilegeydür (تیلاکایدور). Bk. NM (219, 430), NM-Özb (430), Külliyat-Yazma1 (191).

[93] Yazmalar: Gezlig// SG: Gezlik (1171)// DLT: Kezlik "küçük kadın bıçağı" (709)// Krgz.Tr: Kestik/Kezdik (444/446)// Trkm.Tr: Gezlik "bıçak" (256)// Azb.Tr: Gezlik "çakı" (358)// Tr.Tr: Gezlik "eğri kılıçların ağız bölümü"// Derleme: Kezlik "çakı, bıçak".

[94] M1, TÜ: yok. Bk. Tuvurluġ// Tekrarı| M1.331b, M2.327a (üzeri çizili), TÜ.183b: Kėz turluḳ (گیز تُورلوق). (/k/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /t/ ötre ile)// SG: Kiz Tuvurluḳ (1225).

[95] Bk. SG (1171). Bk. Kėsme// DLT: "kâkül, zülüf, perçem; makasla fazlalığı kesilen şey; enli ok temreni" (706)// Tarama: "at zırhı; yassı temren" (135)// Krgz.Tr: "erişte" (444)// Derleme: "alındaki saç, kâkül; ince şeritler hâlinde kırpılmış hamur; pestil; pestil bulamacından yapılan tatlı; pekmez ve nişastadan yapılan bir çeşit yiyecek".

[96] kėsmedür ol| Yazmalar: kesme vü ni (کسمه و نِی)// ni ġamze-yi cādū| Yazmalar: ol ṭurre-yi Hindū (اول طرّه هندو). Bk. BV (469, 654), BV-Özb (Müstezad), Külliyat-Yazma-TB (385).

[97] Bu beyitler| M1, M2, TÜ: yok// iḳbālnı| Yazmalar: iḳbālını (اقبالینی)// ẖālnı| Yazmalar: ẖālını (خالینی). Bk. Sİ (376, 4920), Sİ-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (892)// kesme| Sİ, Sİ-Özb, Külliyat-Yazma1, Külliyat-Yazma-TB: kėsme. Bk. SG (1171), Hamse-Taşbasma (466).

[98] Bk. SG (1171), Derleme// DLT: Geşür (653)// Trkm.Tr: Käşir (397).

[99] Bk. BR-Muin (1755), Derleme// YUyg.Tr: "tavuğu kovalamak için kullanılan yansıma ses" (200).

hayvanlarını kovalama ünlemi”. [İH.260b]

6215 **Kişner** (کِشنار): (/k/ esre ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “kişnemek”. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Çaḳıb berḳ otı āheler işneri
Çėkib ra‘d üni bāreler kişneri

(چاقیب برق اوتی آهه لار ایشناری/چِیکب رعد اونی باره لار کِشناری)

6216 **Kişmer** (کِشمَر)[100]: (/k/ esre ile, /ş/ sükûn ile). “bir kentin adı; Zerdüşt'ün diktiği selvi ağacının adı”.

6217 **Kişnemek** (کِشناماک)[101]: “kişnemek”.

/k/ ve /g/ Babı /f/ ile

6218 **Kefçe** (کَفچه): (/k/ ve /ç/ üstün ile). “[ucu kıvırcık] zülüf”; “başı kepçe gibi olan bir tür yılan”[102]. *Sedd-i Sikenderī'den:* [TÜ.170a]

Ėrür kefçe vü ef‘ī vü ca‘ferī
Bolub her bir ol gencning ejderi

(اَیرور کفچه و افعی و جعفری/بولوب هر بیر اول کنج نینک اژدری)

/k/ ve /g/ Babı /k/ ile [M2.303a]

6219 **Kekez** (گَگَز)[103]: (/k/'ler üstün ile, /z/ sükûn ile). “ibne, sapık erkek”.

6220 **Keklik** (کَکلیک): (/k/ üstün ile). “keklik”.

6221 **Keklik otı** (کَکلیک اوتی): (/k/ üstün ile, /t/ esre ile). “kekik otu”.

6222 **Keklik azmaḳ** (کَکلیک آزماق)[104]: (/k/ üstün ile, diğer /k/ ve /z/ sükûn ile). “mide bozukluğu, sindirim bozukluğu”.

6223 **Gegirdek** (گَگیردک)[105]: (/g/ üstün ile, /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). “gırtlak”.

/k/ ve /g/ Babı /l/ ile

6224 **Gülāc** (گُلاج-گُولاج)[106]: (/g/ ötre ile, /c/ sükûn ile). “un, yumurta ve yağla pişirilen bir tür helva; küçük yağlı ekmek, güllaç, ekmek kadayıfı”. *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.307b]

Mübāhāt ḳılmas yimektin gülāc
Ġamīn bolmas er tapsa yavġan umac

(مباهات قیلماس یِماکتین کلاج/غمین بولماس ار تاپسا یاوغان اوماج)

Ki her ni ki mihmānġa bar iḥtiyāc
Eger aş u nān yoḳsa şehd ü gülāc

---

[100] TÜ: yok. Bk. FV (691)// BR-Muin: Kāşmer/Kişmer/Keşmīr (1567-1568/1654)// DLT: Keşmir “Türk bölgesinde bir şehrin adı” (707).

[101] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Kişnemaḳ (کِشناماق). Bk. SG (1228), DLT (724)// Krgz.Tr: Kişene- (475)// YUyg.Tr: Kişnimek (201).

[102] Yazmalar: “akrep”. Bk. SG (1437), BR-TDK (411).

[103] Yazmalar: Gegez (/g/'ler üstün ile, /z/ sükûn ile)// SG: Kekez/Kėkiz (1171/1230)// Derleme: Kekez.

[104] Yazmalar: Keklik urmaḳ (کَکلیک اورماق). (/k/ üstün ile, diğer /k/ ve /r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (50b). Bk. SG (1171).

[105] SG: Gegirdek/Gėgirdek/Gėrtek (1171/1230/1222). Bk. Gėgirdek, Gėrtek// Krgz.Tr: Kekirtek “gırtlak” (431)// YUyg.Tr: Gėkirtek/Kėkirtek/Kikirdek “boğaz” (133/197/199)// Derleme: Kıkırdak/Geğirtlek “gırtlak”.

[106] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Kelāc (کَلاج). (/k/ üstün ile, /c/ sükûn ile)// Tekrarı| M1.320b, M2.315b, ML.270a, İH.271a, TÜ.177b: Gülāc. Bk. SG (1203), BR-TDK (295).

(که هر نِی که مهمان غه بار احتیاج/اکر آش و نان یوقسه شهد و کلاج)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Tınc köñgül birle ḳatıġsız umac
Bih ki birev minneti birle gülāc

(تینج کونکل بیرلا قاتیغ سیز اوماج/به که بیراو منّتی بیرلا کلاج)

6225 **Kelān** (گَلان)[107]: (/k/ üstün ile). "büyük, iri".

6226 **Kelīçe** (گَلیچه)[108]: (/k/ ve /ç/ üstün ile). "tahta anahtar; [**Külīçe**] [yuvarlak ve yassı nesne, kurs, ağırşak]; güneş veya ay yuvarlağı; küçük yağlı ekmek, [külçe, külde pişirilmiş ekmek]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Dem añga ṣubḥ, kūre cirm-i sipihr
Her bir altun külīçe kūrede mihr[109]

(دم اَنکا صبح کوره جرم سپهر/هر بیر آلتون کلیچه کوره دا مهر)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Reh-tūşe külīçe yaydı kevkeb
Nevfel dağı yolġa saldı merkeb

(ره توشه کلیچه یایدی کوکب/نوفل داغی یولغه سالدی مرکب)

6227 **Geldikce** (گَلدِکجه)[110]: (/g/ üstün ile, /k/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "gelince; geldikçe". Örnek beyit:

Ḫaṭṭı geldikce mañga rām oldı
Ne yaman yirde gün aḳşam oldı

(خطّی کلدِکجه منکا رام اولدی/نه یامان یِردا کون اقشام اولدی)

6228 **Kelte** (گَلته)[111]: (/k/ ve /t/ üstün ile). "iki yandan aşağı sarkan kanatlı (kulaklı) takke; [Fa. kısa, alçak; aşağılık; az, eksik; kuyruğu kesik, güdük; kısa ve kalın değnek, sopa; peltek; düzensiz; işlemez hâle gelmiş yaşlı hayvan]".

6229 **Kelābe** (گَلابه)[112]: (/k/ ve /b/ üstün ile). "iplik yumağı". [**M2.303b**] *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

[İsteb ol bütni ḫıred bėlide zünnārın görüñ]
Bir kelābe ip bile Yūsuf ḫarīdārın görüñ[113]

(بیر کلابه ایپ بیله یوسف خریدارین کورونک)

6230 **Kelte keles** (گَلته کلاس)[114]: (/k/'ler ve /t/ üstün ile, /s/ sükûn ile). "kertenkele".

6231 **Gelincek çiçegi** (گَلینجک چیچه کی)[115]: (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile, /ç/ esre ile, /ç/ üstün ile). "[Rūm Tr.] dağ lalesi, anemon". [ML.259b, İH.261a]

---

107 Bk. BR-Muin (1670).

108 ML, İH: yok. Bk. SG (1437), BR-Muin (1687).

109 cirm| Yazmalar: çerm (چرم)// kūrede| Yazmalar: kūre. Bk. SG (1437), SS (205, 2110), SS-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (729).

110 M1, M2, İH, TÜ: Geldigce (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /c/ üstün ile)// M1, TÜ: "gelince".

111 Bk. SG (1172)// BR-Muin: Kelte "kısa, alçak; aşağılık; az, eksik; kuyruğu kesik, güdük; kısa ve kalın değnek, sopa; peltek; düzensiz; işlemez hâle gelmiş yaşlı hayvan" (1673-1674); Külūte "kanatları çene altından geçirilerek bağlanan başlık" (1682)// Krgz.Tr: Kelte "tifo; kısa" (434); Keltek "değnek" (435).

112 M1, TÜ: yok; İH: 261a. Bk. BR-TDK (416).

113 Bu dize| M2: yok. Bk. GS (284, 372), GS-Özb (G.358).

114 Bk. SG (1172)// Tatar.Tr: Kelte (129)// Özb.Tr.Alt: Kältä kesäk (332)// Derleme: Kelez.

/k/ ve /g/ Babı /m/ ile

6232 **Gem** (گم): (/g/ üstün ile, /m/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] gem, at ağızlığı"[116]; "/k/ üstün ile (**Kem**) [az, eksik]; akılsız"[117]. *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī ėyledi bed-mestlıḳ ey pir-i deyr
Sin kerem kem ḳılmaġıl kim köptür anıñ kemlıġı
(کر نوایی آیلادی بدمست لیق ای پیر دیر/سین کرم کم قیلماغیل کیم کوپ تور آنینک کم لیغی)

6233 **Kemşik** (کمشیک)[118]: (/k/ üstün ile, /m/ sükûn ile, /ş/ esre ile, /k/ sükûn ile). "üst dişleri alt dişleri üzerine oturan veya ağzından dışarı çıkan kimse". [M1.308a]

6234 **Gemüg** (گموک)[119]: (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] kemik". [TÜ.170b]

6235 **Kömec** (کُماج-گوماج)[120]: (/k/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "külde pişirilen ekmek; bazlama; çadır direği geçirilen ortası delik ve yuvarlak tahta, çadır ağırşağı". *Dört Dīvān'dan:*

Felekniñ bār-gāhıġa kömec olmış ḳuyaş cirmi
Añga ahım sütūn dik dūdı mundaḳ kim ulaşıbtur
(فلک نینک بارکاهیغه کماج اولمیش قویاش جرمی/آنکا آهیم ستون دیک دودی مونداق کیم اُولاشیبتور)

Cāmī'den:

Be nān-ı ḫuşk k'āverdī be pīşem
Çerā bāşī be cūd-ı ḫ˘īş ġarre
Kömec-i ḫayme rā māned ki ne-tevān
Zi vey kenden be dendān nīm ẕerre
(بنان خشک کاوردی به پیشم/چرا باشی بجود خویش غرّه/کوماج خیمه را ماند که نتوان/ز وی کندن بدندان نیم ذرّه)

6236 **Kemirte** (کمیرته)[121]: (/k/ ve /t/ üstün ile). "olgunlaşmamış kayısı".

6237 **Güm güm** (گُم گُم)[122]: (/g/ ötre ile, /m/ sükûn ile). "yer kazılırken çıkan ses, gümbürtü sesi; Rūm ülkesinde Muş vilayetinde bulunan ve benim de gördüğüm bir mahalle adı".

6238 **Gümārlamaḳ** (کُمارلاماق)[123]: (/g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "dikmek, atamak; yollamak". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*

Ebū 'Amr bin 'Os̱mān anı ḳarġadı kim İlāhī birevni añga gümārla kim anıñ ayaḳın kėsgey ve dārġa tartḳay.

---

[115] Bk. SG (1172)// Derleme: Gelincek "lale".

[116] Yazmalar: HA kaynaklı yanlış olarak (50b), SG'de bir sonraki madde olan Kempir maddesinin anlamı verilmiştir. Bk. SG (1172).

[117] TÜ: yok. Bk. Dehhuda.

[118] Yazmalar: Gemişg (گمِیْشک). (/g/ üstün ile, /y/, /ş/ ve /g/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (50b). Bk. SG (1172)// Krgz.Tr: Eek "çene; alt dudak" (321); Kemeek/Kemşik "alt çenesi, alt dudağı öne doğru çıkık duran ve alt dişleri üst dişleri üstüne geçen adam" (321/437)// Özb.Tr.İzahlı: Kämşik "kırık; yarık, çatlak; bir veya iki ön dişi eksik" (I/366); Kemşik "bir veya iki ön dişi eksik" (I/379)// Derleme: Kemçik "alt çenesi çıkık, üst çenesi içeriye çökmüş gibi duran, dişleri üst üste gelmeyen kimse".

[119] Bk. SG (1172), Derleme.

[120] Yazmalar: Kemec (کماج). (/k/ üstün ile, /c/ sükûn ile)// Tekrarı| M1.321a, M2.316a, ML.270b, İH.271a, TÜ.177b: Kömec (گوماج). (/k/ üstün ile). Bk. SG (1206), BR-TDK (463)// DLT: Kömeç "küle gömülerek pişirilen çörek" (737)// Krgz.Tr: Kömöç "külde pişirilen pide" (501)// Derleme: Gömeç "bir çeşit kül ekmeği; değirmen taşını döndürmek için suyun üzerine aktığı kaşıkların bağlı olduğu yuvarlak ağaç".

[121] SG: Gemirte (1172)// Trkm.Tr-Hamzayev: Gemirtğe "kelek".

[122] TÜ: yok// BR-Muin: Küm küm "yer kazılırken çıkan ses" (1696).

[123] TÜ: yok.

(ابو عمر بن عثمان آنی قارغادی کیم الهی بیراونی اَنکا کمارلا کیم آنینک اَیاقین گیسکای و دارغه تارتقای)

6239 **Gömrek** (گومراک)[124]: (/g/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "yan, böğür".

/k/ ve /g/ Babı /n/ ile

6240 **Gendereben** (گندارابان)[125]: (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "kokup, kokuşup". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Her kişi Zemzem suyıdın gėltürüb
Gendereben şīşede bes kim turub[126] [İH.261b]

(هر کیشی زمزم سوییدین گیلتوروب/کندارابان شیشه دا بس کیم توروب)

6241 **Kenges** (گنگس)[127]: (/k/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "Özbekiyye'den bir boy adı".

6242 **Kens** (گنس)[128]: (/k/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "şaşkın, sersem".

6243 **Gence** (گنجه)[129]: (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "yaşlılıkta doğan çocuk". [**M2.304a**]

6244 **Genderetmaḳ** (گندارتماق): (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "kokutmak, kokuşturmak".

6245 **-Gine** (گِینه)[130]: (/g/ esre ile, /n/ üstün ile). "küçültme eki: göggine gibi". [ML.260a]

6246 **Genderemaḳ** (گنداراماق): (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "kokmak, kokuşmak".

6247 **Kön̂glek** (کُنکلاک)[131]: (/k/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "Moğ. gömlek".

/k/ ve /g/ Babı /v/ ile

6248 **Gögsümde** (گوْکسومدا): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "göğsümde". *Dört Dīvān'dan:* [M1.308b]

Ḳul oldum ẖāl u zülf ü ḳaddın̂ga ger cevrdin ḳaçsam
Ėrür gögsümde her yan daġ ile na'l u elif bilgü

(قُول اولدوم خال و زلف و قدّینکا کر جوردین قاچسام/اَیرور کوکسومدا هر یان داغ ایله نعل و الف بیلکو)

Rīşler gögsümde gör Ferhād baẖşın ḳoy kim ol
Ḳazmadı min dik belā tağını tırnağı bile[132]

(ریشلار کوکسوم دا کور فرهاد بخثین قوی کیم اول/قازمادی مین دیک بلا تاغینی تیرناغی بیله)

---

[124] M1: 315a; M2: 310a; TÜ: 174b// Yazmalar: Gümrek (گُومراک). (/g/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). Bk. AŞ (/k/ ile) (170b)// Moğ-Les: Kömüri-/Kömeri-/Hömrö- "alt üst olmak, ters dönmek" (772).

[125] Yazmalar: Gendeben (گندابان). Bk. SG (1173).

[126] Gendereben| Yazmalar: Gendeben ol (کندابان اول). Bk. HE (294, XLII /18), HE-Özb (XLII).

[127] Yazmalar: Kenkes (/k/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /k/ üstün ile). Bk. SG (1174)// CT-Musevi: Geniget (2077)// MGT-Temir: Geniges (270).

[128] Yazmalar: Keniş (کَنِش). (/k/ üstün ile, /n/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (51a). Bk. SG (1174)// Özb.Tr.Gültekin: Gen̂gs (72).

[129] Bk. SG (1173)// Krgz.Tr (437), Derleme: Kence "en küçük çocuk"// YUyg.Tr: Kenci "küçük, sonuncu" (194)// Moğ-Les: Kence "kötü sonuç, yan etki; ikinci ürün; yaşlı ana babadan olan çocuk; zayıf çocuk" (724).

[130] Bk. AŞ (163b), SG (1235), -Ḳına, -Ġına.

[131] TÜ: yok. Bk. FV (692)// SG (1209), DLT (738): Kön̂glek "gömlek"// YUyg.Tr: Köylek/Köynek (209)// Moğ-Les (MO): Kümlig "kadın gömleği" (792).

[132] Bu beyit| ML, İH, TÜ: yok// dik| Yazmalar: tik (تیک). Bk. GS (422, 573), GS-Özb (G.555).

6249 **Gögüsge** (گوکوسکا): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /s/ sükûn ile). "göğse". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Gögüsge ḳaḳıb yumruḳ ornıġa taş
Urub yir üze börk ornıġa baş

(کوکوسکا قاقیب یومروق اَورنیغه تاش/اوروب یِر اوزه بَورک اورنیغه باش)

6250 **Kölege** (کَوْلاکا): (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile). "gölge"[133]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Mülk-i Süleymān üze ʻişret-nümāy
Başıñ̂ga salmay kölege cüz hümāy [İH.262a]

(ملک سلیمان اوزه عشرت نمای/باشینکا سالمای کولاکا جز همای)

6251 **Görmegenige** (گورماکانیکا): (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "görmezliğine". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Muḳābelede nā-maḥṣūr ẓulmlar u taʻaddī görübtür ve görmegenige salıb kėçürübtür[134]. [İH.261b, TÜ.171a]

(مقابله دا نامحصور ظلم لار و تعدّی کوروبتور و کورماکانیکا سالیب کَیچوروبتور)

6252 **Gütmek** (گُوْتماک): (/g/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "gözetlemek, korumak". *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣanʻān'dan:*

Gündüz özni tutmaġay-sin nā-tevān [**M2.304b**]
Kim toñ̂guz gütmekge bolġay-sin revān [ML.260b, İH.262a]

(کوندوز اوزنی توتماغای سین ناتوان/کیم تونکوز کوتماککا بولغای سین روان)

6253 **Gögregimge** (گَوْکراکیمکا): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ sükûn ile, /g/ esre ile). "ciğerime; [göğsüme]". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫanceriñ̂ cānımġa yitti gögregimge sancılıb
Nāvekiñ̂ yanımġa olturdı ʻiyādetġa gėlib

(خنجرینک جانیمغه یِتّی کوکراکیمکا سانجیلیب/ناوکینک یانیمغه اولتوردی عیادت غه کَیلیب)

6254 **Gögge** (گَوککا): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "göğe, gökyüzüne; maviye, gökyüzü rengine; /k/'ler ile (**Kökge**) saz kurmağa, köklemeğe". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Siñ̂gib gögge her sarı çün baḳtı ol [M1.309a]
Öziniñ̂ diyārı sarı tuttı yol

(سینکیب کوککا هر ساری چون باقتی اول/اوزی نینک دیاری ساری توتتی یول)

Dört Dīvān'dan:

Min ḫastanı reşk örter ėylerge melek sürme
Gerdī ki çıḳar gögge cevlānıda meydāndın

(مین خسته نی رشک اورتار اَیلارکا ملک سرمه/کردی که چیقار کوککا جولانیده میداندین)

6255 **Görmesge** (گَورماسکا): (/g/ üstün ile, /r/ ve /s/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "görmezliğe". *Dört Dīvān'dan:*

---

[133] M1, M2, TÜ: "gölgeye". Bk. AŞ (169a), SG (1203), CC (117), Trkm.Tr (420), Kölge// DLT: Köli- "gömülmek"; Kölik "gölge"; Kölige "koyu gölge" (736); Köşi- "örtmek, gizlemek" (741); Köşin-/Köşün- "gölgeye sığınmak"; Köşige "küçük gölge"; Köşik "örtü" (742)// Krgz.Tr: Kölökö/Kölönğkö "gölge" (500); Köşögö "perde" (509)// YUyg.Tr: Köleñ̂ke "gölge" (204); Köşüke "perde, örtü" (208)// Moğ-Les: Kösi-/Köşi- "önlemek, engellemek" (779); Kösige(n)/Höşig "perde; güneşlik; gölgelik" (780).

[134] görmegenige| MK (231, 64b/6), MK-Özb (Tenbih.5), Külliyat-Yazma-TB (1486), MK-Amire (123): körmeske.

Baḳar yana sarı görmesge salıban ol şūẖ
Ḳaşıda ḳay sarıdın kim bu bī-ḳarār gėlür
(باقار یانا ساری کورماسکا سالیبان اول شوخ/قاشیدا قای ساریدین کیم بو بیقرار گیلور)
Ol şūẖ ki meydān ara görgenge salur tīġ
Görmesge salur yitse Nevāyī sarı ‘amdā[135]
(اول شوخ که میدان آرا کورکانکا سالور تیغ/کورماسکا سالور یِتسا نوایی ساری عمدا)
6256 **Görerige** (گوراریکا): (/g/ üstün ile, /r/ esre ile). "görmeğine". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu sözni ėşitgec oldı ẖoş-dil
Barıb görerige boldı māyil[136]
(بو سوزنی اَیشیتکاج اولدی خوش دل/باریب کوراریکا بولدی مایل)
6257 **Köygenge** (گویکانکا): (/k/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile)[137]. "yanmışa, yanana". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ot üzre ni ėrdi ḳoymaġıñ̂g yaġ
Köygenge ni ėrdi ḳoymaġıñ̂g daġ [ML.261a]
(اوت اوزره نِی اَیردی قویماغینک یاغ/کویکانکا نِی اَیردی قویماغینک داغ)
6258 **Köydürmegime** (گویدورماکیما): (/k/ üstün ile, /d/ ötre ile, /g/ esre ile). "beni yakmağa; [yandırmama, yakmama]". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzi köydürmegime ot saçı yıġlatmaġıma dūd
Gözi taracıma sā‘ī ḳaşı ẖūn-rīzime māyil
(یوزی کویدورماکیما اوت سچی یِغلاتماغیما دود/کوزی تاراجیما ساعی قاشی خونریزیما مایل)
6259 **Görmegge** (گورماککا): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "görmeğe". [**M2.305a**] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tiler bolsañ̂g yüzüñ̂g görmegge güzgü
Yüzüm yüzüñ̂gge tutsam ėrdi utru[138]
(تیلار بولسانک یوزونک کورماککا کوزکو/یوزوم یوزونککا توتسام اَیردی اوترو)
6260 **Güzgü** (گُوزکو)[139]: (/g/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /g/ ötre ile). [M1.309b] "ayna, gözgü". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzüñ̂g gül gül bolubtur bādedin veh güzgüge baḳ kim
Ni yañ̂glıġ tāze tāze güller açmış bāġ-ı ruẖ-sārıñ̂g
(یوزونک کل کل بولوب تور باده دین وه کوزکوکا باق کیم/نی ینکلیغ تازه تازه کل لار آچمیش باغ رخسارینک)
Yüzi güzgüge ẖaṭṭı yüzge zīnet bėrdi kim görmiş
Ḳamerġa ṣubḥdın revnaḳ ḳuyaşġa şāmdın zīver[140] [ML.260a, İH.261b]
(یوزی کوزکوکا خطّی یوزکا زینت بَیردی کیم کورمیش/قمرغه صبح دین رونق قویاش غه شام دین زیور)

---

[135] Bu beyit| M1: 322b; M2: 317b; ML: 271b; İH: 272b; TÜ: 178b. Bk. SG (1184), GS (54, 38), GS-Özb (G.35).
[136] boldı| Yazmalar: anı (آنی). Bk. LM (275, 2516), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (660).
[137] /g/| M1, M2, TÜ: /k/.
[138] Yüzüm yüzüñ̂gge tutsam| Yazmalar: Yüzüñ̂g yüzümge tutsa (یوزونک یوزومکا توتسا). Bk. FŞ (416, XLV/59), FŞ-Özb (XLV), Külliyat-Yazma1 (590).
[139] Bk. SG (1194), Azb.Tr (425)// DLT: Közn̂gü (744)// Özb.Tr: Közgü (45)// AŞ (167b), CC (130), Krgz.Tr (545), Mlk.Tr (288): Küzgü// Alt.Tr: Küskü (130).
[140] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (127, 161), BV-Özb (G.161).

6261 **Kürçek** (گُورچَک)[141]: (/k/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /ç/ üstün ile). "gemi küreği". [ML.261a, İH.262b]
6262 **Kökle** (گَوکلا): (/k/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "sazı kur!, kökle!"; "teyelle!, kökle!"[142]. *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:
Türk sürūdını tüzük birle tüz
Yaḫşı ayalġu bile kökle ḳopuz
(تُرک سرودینی تُوزوک بیرله تُوز/یخشی اَیالغو بیله گَوکلا قَوپوز)
6263 **Gög zālı** (گَوک زالی): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "kocakarı gibi olan felek, dünya". *Dört Dīvān'dan:*
Ṣan'atıñ ṣabbāġıdın gög zālı gèygen ḥulle māvī
Ḥāşiye bolġan şafaḳdın zeyliġa rengi gül-i gez [M1.309a]
(صنعتینک صبّاغی دین کوک زالی گَیکان حلّه ماوی/حاشیه بولغان شفق دین زیلیغه رنکی کل کز)
6264 **Göz tutḳanımız** (گَوز توتقانیمیز): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "beklediğimiz, umduğumuz". *Dört Dīvān'dan:*
Yārlıḳ göz tutḳanımız gözledi çün özge yār
Bizde hem göz bar barıb bir yirde yārī gözleli [M1.309b, ML.260b, TÜ.171b]
(یارلیق کوز توتقانیمیز کوزلادی چون اوزکا یار/بیزدا هم کوز بار باریب بیر یِردا یاری کوزلالی)
6265 **Gög** (گَوک)[143]: (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "gök, gökyüzü; mavi, gökyüzü rengi; yeşillik, öleñ; /k/'ler ile (**Kök**) saz kurma, kökleme; ağaç kökü". *Dört Dīvān'dan:*
Urmaġay-sin pās-bānlıḳ lāfı gög ḳorġanıda
Vāḳıf olsañ ey Züḥal hicrim tüni bir pāsıdın[144]
(اورماغای سین پاسبان لیق لافی کوک قورغانیدا/واقف اولسانک ای زحل هجریم تونی بیر پاسیدین)
Ferhād u Şīrīn'den:
Atab gög pīr-zālı ḫāle anı
Felek dèb delletü'l-muḥtāle anı[145]
(آتاب کوک پیر زالی خاله آنی/فلک دَیب دلّة المحتاله آنی)
6266 **Kötelçi** (گَوتالچی)[146]: (/k/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "at bakıcısı". [ML.261a]
6267 **Kevden** (گَودَن)[147]: (/k/ ve /d/ üstün ile). "salak, düşüncesiz".
6268 **Gülegen** (گُولاکان)[148]: (/g/ ötre ile, /l/ ve /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "çok gülen, sürekli gülen, güleğen".

---

141 Yazmalar: Körçek (گَورچَک). (/k/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /ç/ üstün ile). Bk. AŞ (167a)// Hak.Tr: Kürcek (278)// YUyg.Tr: Gücek/Gürcek/Kürek (136/138/212)// Moğ-Les: Kürce "kürek, bel" (802).
142 TÜ: yok. Bk. SG (1198).
143 SG: Gög (1199)// DLT: Kök "kök; yeşillik; gök, gökyüzü; gök rengi" (734)// CC: Kök "kök; gök; mavi" (117)// Krgz.Tr: Kök "gök; mavi; yeşil (bitki); kır (at donu)" (498)// Azb.Tr: Göy "gök; mavi; yeşil; yeşillik" (393)// Moğ-Les: Köke/Höh "gök mavisi; yeşil; kül rengi" (765).
144 Urmaġay| ML, İH: Urmaġan. Bk. FK (456, 491), FK-Özb (G.466).
145 pīr| Yazmalar: pīre (پیره). Bk. FŞ (437, XLVIII/8), FŞ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (585).
146 M1: 309a; TÜ: yok; M2: Kütelçi (گُوتالچی). (/k/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. FV (692), Kötel.
147 M1: 309a; TÜ: yok. Bk. FV (692), BR-Muin (1724).

6269 **Gögüsgine** (گوکوس کینه)[149]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ üstün ile). "göğüsçük". [ML.261b]

6270 **Kön̂glün̂ge** (گونکلونکا): (/k/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gönlüne". Benim hocam olan Mīrzā Muḥammed İrevānī'nin müstezādından: [**M2.305b**]

Kön̂glün̂ge ḳara vėrme şikest ėtme teşaḫḫuṣ Ger ḫaṭ yüze durdı
Ḳānūn bėledür ayda bulut gülde olur ḫār İnsānda ḫaṭ u ḫāl [İH.263a]

(کونکلونکا قرا وَیرمه شکست اَیتمه تشخّص/کر خط یوزه دوردی
قانون بَیله دور آیدا بولوت کلدا اولور خار/انساندا خط و خال)

6271 **Görgenge** (گورکانکا): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "onun gördüğüne". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [M1.310a]

Ol dağı ḳılıb terāne āġāz
Görgenge bolub fesāne-perdāz

(اول داغی قیلیب ترانه آغاز/کورکانکا بولوب فسانه پرداز)

6272 **Gömüb** (گوْموب): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile). "gömmüş". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın katillerinin asılmasında şöyle der:

Gömüb dār üçün yirge ikki sütūn
Ol ikkini asturdı andın nigūn

(کوموب دار اوچون یِرکا ایکّی ستون/اول ایکّی نی آستوردی آندین نکون)

Gömüb tīre tofraġġa rūşen tenin
[Yasab yüz tümen zīb ile medfenin]

(کوموب تیره توفراغ غه روشن تنین)

6273 **Görüb** (گوروب): (/g/ üstün ile, /r/ ötre ile). "görüp". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaldı ḥayrān zāhid eşkimde görüb her yan ḥabāb
Rūstāyī dik ki ḥayret ėylegey ordu görüb

(قالدی حیران زاهد اشکیم دا کوروب هر یان حباب/روستایی دیک که حیرت اَیلاکای اردو کوروب)

6274 **Gülümsüb** (گُولومسوب): (/g/, /l/ ve /s/ ötre ile). "gülümseyip". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Ferhād'ın taş yontmasına gülmesinde şöyle der:

Baḳar ėrdi arıġnın̂g iç ü taşın
Gülümsüb tipretib her laḥẓa başın[150]

(باقار اَیردی آریغ نینک ایچ و تاشین/کولومسوب تِپراتیب هر لحظه باشین)

6275 **Gülümseb** (گُولومساب): (/g/ ve /l/ ötre ile, /s/ medli elif ile). "gülümseyip". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçe baḳġan sayı ḥayret bolub fāş
Gülümsüb gāh-gāhī ırġatıb baş[151]

(نیچه باقغان سایی حیرت بولوب فاش/کولومسوب کاه کاهی اِیرغاتیب باش)

6276 **Köyüb** (گویوب): (/k/ üstün ile, /y/ ötre ile). "yanıp". *Dört Dīvān'dan:*

Rāstlıḳ ḥaḳḳı üçün ey şem' her tün bezmide

---

148 M1: 309a; TÜ: yok// Tekrarı| M1: 320b; M2: 315b; ML: 270a; İH: 271a; TÜ: 177b. Bk. SG (1204), Trkm.Tr (317).

149 M1: 322a; TÜ: yok.

150 tipretib| ML: ırġatıb; İH: titretib. Bk. FŞ (318, XXXIV/63), FŞ-Özb (XXXIV).

151 bolub| Yazmalar: ḳılıb (قیلیب)// Gülümsüb| Yazmalar: Gülümseb (کولومساب)// ırġatıb| ML: titretib. Bk. SG (1202), FŞ (185, XIX/31), FŞ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (514).

Çıḳsa söz mindin köyüb bī-ḥadd u pāyān yıġlaġıl

(راست لیق حقّی اوچون ای شمع هر تون بزمیدا/چیقسا سوز میندین کویوب بیحدّ و پایان یِغلاغیل)

6277 **Gögertib** (گوکارتیب): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). “gövertmiş, yeşertmiş; morartmış”.

6278 **Göz tutar-min** (گوز توتارمین)[152]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile). “beklerim, umarım”. [Luṭfī'de] Tuyuḳ/Ṭuyuḳ'tan:

Tā işim tüşti bir aġzı tar ile

Kön̂glümi asrar saçı bir tār ile

Göz tutar-min kim gözümnün̂g suyıdın

Kön̂glide toẖm-ı maḥabbet tarıla[153] [**M2.306a**, ML.261a, İH.262b]

(تا ایشیم توشتی بیر آغزی تار ایله/کونکلومی آسرار سچی بیر تار ایله
کوز توتارمین کیم کوزوم نونک سویی دین/کونکلیدا تخم محبّت تاریله)

6279 **Köptin köp** (گوپتین گوپ): (/k/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /t/ esre ile, /k/ üstün ile). “çoktan da çok, fazlasıyla”. [ML.261b, İH.263a]

6280 **Kölegen̂g** (گَوْلاکانک): (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile, /n/ ve /g/ üstün ile). [M1.310b] “gölgen”. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Kölegen̂g tapsa ėrdi cirm-i türāb

An̂ga gerdūndın ötgey ėrdi cenāb [ML.262a, İH.263b, TÜ.172a]

(کولاکانک تاپسا اَیردی جرم تراب/اَنکا کردون دین اوتکای اَیردی جناب)

6281 **Köp** (گَوْپ)[154]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /p/ sükûn ile). “çok, bol; /k/ ötre ile (**Küp**) küp”. Luṭfī'den:

Köp yügürdi ravżada ‘aynen tüsemmen selsebīl

Tapmadı ol çāşnī kim şekker-i nābıdadur

(کوپ یوکوردی روضه دا عیناً تُسمّاً سلسبیل/تاپمادی اول چاشنی کیم شکّر نابیدادور)

Dört Dīvān'dan:

Zülfiġa ey müşk ister-sin ḳarımçı bendelıḳ

Yoḳ ḥadın̂g gėçgil bu sevdādın özün̂gni satma köp[155]

(زلفیغه ای مشک ایستارسین قاریمچی بنده لیق/یوق حدینک گیچکیل بو سودادین اوزونکنی ساتمه کوپ)

Başıġa tā ḳāmetin̂g da‘vīsidin tüşdi havā

Gördi köp ḳuşlar leged-kūbı bile bī-dād serv[156]

(باشیغه تا قامتینک دعویسی دین توشدی هوا/کوردی کوپ قوشلار لکدکوبی بیلا بیداد سرو)

Bozuldı kön̂glüm imdi ġam sipāhın çėkme köp ey hicr

Tüzüklük görmegil hergiz bu yan̂glıġ kim mini bozdun̂g[157]

(بوزولدی کونکلوم ایمدی غم سپاهین چَیکمه کوپ ای هجر/توزوک لوک کورماکیل هرکز بو ینکلیغ کیم مینی بوزدونک)

---

[152] M1: 325a; TÜ: yok. Bk. SG (1204).

[153] tüşti| M2, ML: tüşdi// gözümnün̂g| M1, M2: gözümnin (کوزوم نین); ML, İH, SG (568): gözümnin̂g. Bk. LD (270, 378).

[154] Bk. SG (1177), AŞ (164b), DLT (739), Krgz.Tr (505), YUyg.Tr (206)// Moğ-Les: Köbçi(n) “tam, bütün, hep; her şey” (755).

[155] ḥadın̂g| Yazmalar: ḥadın (حدین). Bk. GS (77, 72), GS-Özb (G.68), Külliyat-Yazma-TB (26).

[156] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. FK (495, 537), FK-Özb (G.512).

[157] Tüzüklük| M1, M2, TÜ: Tüzüklik (توزوک لیک)// hergiz| Yazmalar: yā Rab (یا رب). Bk. NŞ (344, 345), NŞ-Özb (G.345), Külliyat-Yazma-TB (206).

ʻAyb ḳılma köp Nevāyī gözleri şūr-ābesin
Gör ki ol aynıṉg ni yaṉglıġ laʻl-ı şūr-engīzi bar
(عیب قیلما کوپ نوایی کوزلاری شورابه سین/کور که اول آی نینک نِی ینکلیغ لعل شورانکیزی بار)
Ferāġatī tiler ėrseṉg küp aġzı ḫıştını al
Uşat bu ḫışt bile zühd neng ü nāmūsın[158]
(فراغتی تیلار اَیرسانک کوپ آغزی خشتینی آل/اوشات بو خشت بیله زهد ننک و ناموسین)
Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʻān'dan:
Bāde küp küp anda ḥāżır ḳıldılar
Nuḳl köp köp daġı ẓāhir ḳıldılar
Ṣavt-ı nāḳūs u nevā-yı erġanūn
Şeyḫ dīni mātemiġa tartıb ün[159]
(باده کُوپ کُوپ آندا حاضر قیلدی لار/نقل کَوپ کَوپ داغی ظاهر قیلدی لار
صوت ناقوس و نوای ارغنون/شیخ دینی ماتمی غه تارتیب اون)
6282 **Görge-sin** (کَورکاسین)[160]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). “göreceksin; [göresin]”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyí defter-i hicriṉg yazıb göz tökti ḫūn-ābın
Çü açsaṉg ṣafḥa ṣafḥa görge-sin ḳan ötgenin teh teh[161]
(نوایی دفتر هجرینک یازیب کوز توکتی خونابین/چو آچسانک صفحه صفحه کورکاسین قان اوتکانین ته ته)
6283 **Görgen** (کَورکان)[162]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “gören”. *Dört Dīvān'dan:*
Bozuḳ ḳabrımnı görgen oḳçı dükkānıġa oḫşatġay
Firāḳıṉg oḳıdın anda görüb peykān u per her yan
(بَوزوق قبریمنی کَورکان اَوقچی دکّانیغه اوخشاتغای/فراقینک اَوقیدین آندا کَوروب پیکان و پر هر یان)
6284 **Köydürüb** (کَویدوروب): (/k/ üstün ile, /r/ ötre ile). “yandırıp, yakıp”. *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʻān'dan:*
Cānıma aṣḥāb tīġ-i ḳatl uruṉg [M1.311a, **M2.306b**]
Köydürüb her yan külümni savuruṉg
Mey içib zünnār devr bolġanda mest
Köydürüb muṣḥafnı bolmaḳ büt-perest [ML.262b, İH.264a]
(جانیمه اصحاب تیغ قتل اورونک/کویدوروب هر یان کولومنی ساوورونک
می ایچیب زنّار دور بولغاندا مست/کویدوروب مصحفنی بولماق بت پرست)
6285 **Kükreşib** (کُوکراشیب)[163]: (/k/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /ş/ esre ile). “kükreyip, gürleyip”. *Dört Dīvān'dan:*
Ġam ḫazānıda töker-min eşkler tartıb ġırīv

---

[158] ḫıştını| M2, ML, İH: ḫıştnı// neng ü| Yazmalar: ü neng. Bk. FK (444, 479), FK-Özb (G.456), Külliyat-Yazma2 (495).
[159] daġı| Yazmalar: anda (آندا)// nevā| Yazmalar: ṣadā (صدا). Bk. LT (111, 1329), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359).
[160] M1: 324a; TÜ: yok.
[161] Çü| M1, M2: Çi (چه). Bk. GS (424, 576), GS-Özb (G.558), Külliyat-Yazma-TB (111).
[162] M1: 325a; TÜ: yok. Bk. AŞ (165b), SG (1183).
[163] M1, M2, TÜ: Gögreşib (کَوکراشیب). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /ş/ esre ile); Kökreşib. Bk. SG (1197), Kökremek/Kökreşmek.

Nev-bahār andaḳ ki yaġġaylar bulutlar kükreşib

(غم خزانیده توکارمین اشک لار تارتیب غریو/نوبهار آنداق که یاغغایلار بولوت لار کوکراشیب)

6286 **Gülüb** (گُولوب): (/g/ ve /l/ ötre ile). "gülüp". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī'ġa dėsem ḳıl ey yigit raḥm

Gülüb dėr ni ḥayāsız ḳarıdur bu

(نوایی غه دَیسام قیل ای یِکیت رحم/کولوب دَیر نِی حیاسیز قاری دور بو)

6287 **Görüngec** (گورونکاج): (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "görününce". *Dört Dīvān'dan:*

Elif kibi ḳadıng̑ ol ikki lām-ı zülf içre

Görüngec oldum alar vaṣfın ėylemektin lāl

(الف کیبی قدینک اول ایکی لام زلف ایچرا/کورونکاج اولدوم آلار وصفین ایلاماکتین لال)

6288 **Gülegec** (گُولاکاج): (/g/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "güleç, güler yüzlü"[164]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Gülegec yüzlük ḫoş-aḫlāḳ ki nifāḳ küdūretidin bolġay yıraḳ.

(کولاکاج یوزلوک خوش اخلاق که نفاق کدورتیدین بولغای یِراق)

6289 **Gög tėmür** (گَوْک تَیمور): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ üstün ile). "mavi demir. Kinaye olarak: zırh, savaş giysisi". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Bolub tīġ-zenler ḳadem tā be farḳ

Felek Türki dik gög tėmür içre ġarḳ

(بولوب تیغ زن لار قدم تا به فرق/فلک تُرکی دیک کو ک تَیمور ایچره غرق)

6290 **Görg** (گَورک)[165]: (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "güzel; [görk, güzellik]".

6291 **Görgedi** (گَورکادی)[166]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /d/ esre ile). "güzelleşti".

6292 **Küp yaġı** (کُوْپ یاغی)[167]: (/k/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /p/ sükûn ile, /y/ medli elif ile). "içki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları". *Dört Dīvān'dan:* [M1.311b, **M2.307a**]

Gūşe-yi mey-ḫānedin gül-şenġa barman kim mang̑a

Gül üze nesrīn, mey-i gül-reng üze küp yaġı bes[168]

(کوشۀ میخانه دین کلشن غه بارمان کیم منکا/کل اوزه نسرین می کلرنک اوزه کوپ یاغی بس)

Nitey gerdūn şeb-istānıda encümni şafaḳ içre

Şafaḳ-gūn meyni süzmey içgüm olsa rīze küp yaġı[169]

(نیتای کردون شبستانیدا انجم نی شفق ایچرا/شفق کون می نی سوزمای ایچکوم اولسه ریزه کُوپ یاغی)

6293 **Köyse** (کَویسا): (/k/ üstün ile, /s/ medli elif ile). "yansa". *Dört Dīvān'dan:*

---

164 Yazmalar: "gülerek". Bk. MK (282, 86a/2)// AŞ (169b), SG (1204): Külegec yüzlük// Kzk.Tr: Küleges (256)// Krgz.Tr: Külöögöç (536).

165 ML: yok; İH: 263a// AŞ: Görg "güzellik" (166b)// SG (1189-1190), Trkm.Tr (295): Görk "güzellik"// DLT: Körk "güzel; güzellik" (740)// CC (121), Krgz.Tr (507), YUyg.Tr (207): Körk "güzellik".

166 Bk. AŞ (166b).

167 Yazmalar: Göb baġı (گَوْب باغی). (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /b/ sükûn ile, /b/ medli elif ile)// SG: Küp yaġı "içkinin üzerindeki üzüm tortusu" (1178-1179).

168 küp yaġı| Yazmalar: göb baġı (گَوب باغی). Bk. SG (1179), GS (201, 251), GS-Özb (G.240), Divan-Yazma (233*2).

169 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// rīze küp yaġı| Yazmalar: zīre göb baġı (زیره گَوب باغی). Bk. SG (1179), FK (569, 618), FK-Özb (G.588), Külliyat-Yazma2 (519), Divan-Yazma (540*2).

Köyse Nevāyī firāḳ ara ni ‘aceb kim
Ol itik otdur bu ‘ayn-ı ża‘fda ḫasdur [ML.263a]
(کویسا نوایی فراق آرا نِی عجب کیم/اول ایتیک اوت دور بو عین ضعفدا خس دور)

6294 **Kürük** (کُوروک)[170]: (/k/ ve /r/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "yumurtaya yatan tavuk, kuluçka, gurk". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Vaḳtı bile ḳıldı ḫurūs ün ‘ayān
Tınmadı bir laḥẓa kürük mākiyān[171] [TÜ.172b]
(وقتی بیله قیلدی خروس اون عیان/تینمادی بیر لحظه کوروک ماکیان)

6295 **Gömülgüsidür** (گومولکوسیدور): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /s/ esre ile). "gömülecektir; gömülmelidir". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ya‘nī bu kebūter ölgüsidür
Tofraġ ile çeh gömülgüsidür[172] [İH.264b]
(یعنی بو کبوتر اولکوسیدور/توفراغ ایله چه کومولکوسیدور)

6296 **Görgec** (گورکاج): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). "görünce". *Dört Dīvān'dan:*
Köñ̂güller nālesi zülfüñ̂ kemendin nā-gehān görgec
Ėrür andaḳ ki ḳuşlar ḳıçḳırışḳaylar yılan görgec[173]
(کونکل لار ناله سی زلفونک کمندین ناکهان کورکاج/اَیرور آنداق که قوشلار قیچقِرِشقایلار ییلان کورکاج)
Vādī-yi ‘aşḳıñ̂ mekān ḳıldı köñ̂gül görgec yüzüñ̂
Ėl beyābān içre menzil ėylegen dik su görüb
(وادی عشقینک مکان قیلدی کونکل کورکاج یوزونک/اَیل بیابان ایچره منزل اَیلاکان دیک سو کوروب)

6297 **Gömer** (گومار): (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "gömer". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yıġac üzre ger bolsa yüz miñ̂ yañ̂gaġ
Gömer yirge her ni oġurladı zāġ[174]
(یِغاج اوزره کر بولسا یوز مینک یانکاغ/کومار یِرکا هر نِی اوغورلادی زاغ)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Cismi daġı āteşīn güherler
Andaḳ ki kül içre ot gömerler[175]
(جسمی داغی آتشین کهرلار/آنداق که کول ایچره اوت کومارلار)

6298 **Külek** (کُولاک): (/k/ ötre ile). "karla karışık rüzgâr; deniz dalgalanması, deniz çalkalanması"[176].

---

[170] SG: Ḳurḳ/Kürük/(Rūmī)Kürk (1112/1191). Bk. Ḳuruḳ// YUyg.Tr: Kürke/Kürük (213)// Trkm.Tr: Kürk (430)// Derleme: Kurk/Kuruk/Kürk/Kürke "gurk, kuluçka".

[171] Tınmadı| Yazmalar, AŞ (166a): Ḳılmadı (قیلمادی). Bk. SG (1191), HE (486, LII/117), HE-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (464).

[172] Tofraġ| M1, TÜ: Tofraḳ// çeh| Yazmalar: çün (چون). Bk. LM (343, 3217), Külliyat-Yazma-TB (675).

[173] ḳıçḳırışḳaylar| Yazmalar: ḳıçḳırıçḳaylar (قیچقِرچقایلار). Bk. AŞ (148b), SG (1142), GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31).

[174] yañ̂gaġ| Yazmalar: tanġaġ (تانغاغ). Bk. AŞ (183a), SG (1338), Sİ (123, 1126), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (813).

[175] Cismi| Yazmalar: Cismim (جسمیم). Bk. LM (231, 2046), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[176] Tekrarı| M1: 320b; M2: 315b; ML: 270a; İH: 271a; TÜ: 177b// SG: "deniz dalgalanması, deniz çalkalanması; (Kölek) deve" (1203)// AŞ: "deniz dalgası" (169b)// BR-TDK: Kūlāb/Kūlāk "büyük dalga" (460)// Azb.Tr: "yel" (548).

6299 **Görmegin͠g** (گورماکینک)[177]: (/g/ üstün ile, /g/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "görmeğin; seni görmek". *Dört Dīvān'dan:*

Bu ki zülfün͠g dāmıġa kön͠glüm ḳuşı urdı özin
Görmegin͠g ėrdi murādı tikmegil bārī gözin[178]

(بو که زلفونک دامیغه کونکلوم قوشی اوردی اوزین/کورماکینک آیردی مرادی تیکماکیل باری کوزین)

6300 **Görüngüsidür** (گورونکوسیدور): (/g/ üstün ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /s/ esre ile). "görünecektir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [M1.312a, **M2.307b**]

Özige görüngüsidür maḥbūb, eger menkūb olsun yā merġūb

(اوزیکا کورونکوسیدور محبوب، اکر منکوب اولسون یا مرغوب)

6301 **Görgülükdür** (گورکولوک دور): (/g/ üstün ile, /g/, /l/ ve /d/ ötre ile). "görecektir; görmelidir". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi ol yan cenībet sürgülükdür
Bu iş ger vāḳi' olsa görgülükdür [ML.263b]

(دیدی اول یان جنیبت سورکولوک دور/بو ایش کر واقع اولسه کورکولوک دور)

6302 **Gömülür** (گومولور): (/g/ üstün ile, /m/ ve /l/ ötre ile). "gömülür". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mīve yıġacıġa sīm ükülür
Andaḳ ki direm ara gömülür

(میوه یغاجی غه سیم اوکولور/آنداق که درم آرا کومولور)

6303 **Göterür** (گوتارور): (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "alır, kaldırır; kapar, çalar". [TÜ.173a]

6304 **Köydürgülügdür** (کوْیدورکولوک دور): (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile, /g/ ve /l/ ötre ile, /g/ sükûn ile). "yandırmalıdır, yakılacak olandır, yakılasıdır". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

'Āmī ḳāżī ki mey içgey öltürgülügdür, dūzaḫ otıġa yitmesdin burun köydürgülügdür[179].

(عامی قاضی که می ایچکای اولتورکولوک دور، دوزخ اوتیغه یتماس دین بورون کویدورکولوک دور)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Bu ise 'āşıḳ ėrür öltürgülüg
Başdın ayaḳ cismini köydürgülüg [İH.265a]

(بو ایسه عاشق آیرور اولتورکولوک/باشدین آیاق جسمینی کویدورکولوک)

6305 **Göl** (گوْل): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "göl, su birikintisi; /k/ ötre ile (**Kül**) kül"; "/g/ ötre ile (**Gül**) gömlek"[180].

Dört Dīvān'dan:

Deryāda bulut ėrmes kim ah ile eşkimdin
Hem yir yüzide göller hem gögte tütünlerdür

---

[177] M1: 318a; TÜ: yok.

[178] Bu ki zülfün͠g dāmıġa kön͠glüm ḳuşı urdı özin| Yazmalar: Yüz ü zülfi dāmıġa barur gėlür şeydā kön͠gül (یوز و زلفی دامی غه بارور گیلور شیدا کونکل). Bk. Tikmegil, BV (339, 459), BV-Özb (G.456), Külliyat-Yazma-TB (351), Divan-Yazma (419*2).

[179] 'Āmī| Yazmalar: Ḥācī (حاجی). Bk. SG (287), MK (104, 14b/11), MK-Özb (Fasl.12), Külliyat-Yazma-TB (1463), MK-Amire (25).

[180] Bk. AŞ (170a)// SG: Gülāle "gömlek" (1440)// BR-Muin: Kevel/Gevl "dervişlerin giydiği yün giysi, koyun derisinden yapılmış kürk" (1735/1860); Ġılāle/Gülāle "gömlek" (1415/1822)// Mlk.Tr: Kölek "gömlek" (275).

(دریادا بولوت اَیرماس کیم آه ایله اشکیمدین/هم یِر یوزیدا کول لار هم کوکته توتونلاردور)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Göller yiri sunı cez̠b ėtib pāk
Su ḥasretidin tenide yüz çāk[181]

(کول لر یِری سونی جذب اَیتیب پاک/سو حسرتیدین تنیدا یوز چاک)

6306 **Köyer** (گویار): (/k/ üstün ile, /y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “yanar”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bir söz ėşitib turur ḳulaġım
Kim şu‘lesidin köyer dimāġım [M1.312b]

(بیر سوز ایشیتیب تورور قولاغیم/کیم شعله سیدین کویار دماغیم)

Dört Dīvān'dan:

‘Aşḳınĝ otın ger Nevāyī dėse kim ėyley raḳam
Sūzıdın köyer ḳalem ḳurur ḳara irir devāt[182]

(عشقینک اَوتین کر نوایی دَیسه کیم اَیلای رقم/سوزیدین گَویار قلم قورور قَرا اِیریر دَوات)

6307 **Köydürür** (گَویدورور): (/k/ üstün ile, /d/ ve /r/ ötre ile). “yandırır, yakar”. [**M2.308a**] *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣlıdın nevmīd iken çaġda firāḳı köydürür
Çün-ki boldı vaṣl ümīdi iştiyāḳı köydürür[183]

(وصلیدین نومید اِیکان چاغدا فراقی کویدورور/چونکه بولدی وصل امیدی اشتیاقی کویدورور)

Ehl-i meclis köydürür tilin kėsib başın urub
Şem‘ da‘vī ḳılsa māh-ı meclis-ārāyım bile[184]

(اهل مجلس کویدورور تیلین کَیسیب باشین اوروب/شمع دعوی قیلسه ماه مجلس آرایيم بیله)

Leylī ḳabīlesi otı ḳaydın görünse şām
Mecnūn'nı köydürür bu ni otluḳ ḳabīledür[185]

(لیلی قبیله سی اوتی قایدین کورونسا شام/مجنوننی گَویدورور بو نِی اوتلوق قبیله دور)

6308 **Köptür** (گَوپتور): (/k/ üstün ile, /p/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “çoktur, boldur”. *Dört Dīvān'dan:*

Ay sanĝa oḫşar ve-līkin ol savuġdur sin melīḥ
Farḳ köptür niçe kim bolsa müşābih tuz u muz[186]

(آی سنکا اوخشار و لیکن اول ساووغدور سین ملیح/فرق کوپتور نیچه کیم بولسا مشابه توز و موز)

6309 **Kevār** (گَوار)[187]: (/k/ üstün ile, /v/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “yaz geceleri havada oluşan bulut; /k/ ötre ile (**Küvār**) meyve küfesi”.

---

[181] Bu beyit| TÜ: yok// cez̠b| Yazmalar: cezb (جزب)// tenide yüz| Yazmalar: yaḳasıda (یقاسیدا). Bk. LM (232, 2057), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[182] ėyley| M1, M2, TÜ: ḳılġay (قیلغای)// irir| M1: ėrir; M2, ML, İH: ėrür. Bk. İrir, GS (82, 78), GS-Özb (G.74), Külliyat-Yazma-TB (27).

[183] çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. FK (149, 150), FK-Özb (G.144), Külliyat-Yazma2 (442).

[184] Ehl-i meclis| Yazmalar: Meclis ehli// kėsib| Yazmalar: yarıb (یاریب). Bk. GS (411, 557), GS-Özb (G.540), Külliyat-Yazma-TB (107).

[185] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. BV (117, 146).

[186] sin| Yazmalar: bu (بو). Bk. Tuz, FK (207, 215), FK-Özb (G.205).

[187] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Kevvār (گَوّار). (/k/ üstün ile, şeddeli /v/ medli elif ile, /v/ sükûn ile)// BR-Muin: Kevār “meyve küfesi; yaz geceleri havada oluşan bulut; pırasa”; Küvār “meyve küfesi”;

6310 **Gövüş** (گَوْوُش)[188]: (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /v/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "geviş".
6311 **Köpürmek** (گَوپورماک): (/k/ üstün ile, /p/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "köpürmek, köpük oluşmak, köpük yapmak".
6312 **Köpülmek** (گَوپولماک)[189]: (/k/ üstün ile, /p/ ötre ile). "çoğalmak, artmak".
6313 **Küpçek** (گُوپچَک)[190]: (/k/ ötre, /ç/ üstün ile). "tekerlek".
6314 **Köpçin/Köpçün/Köpçük** (گَوپچین-گَوپچون-گَوپچوک)[191]: (/k/ üstün ile, /ç/ esre ile). "eyer yastığı". [ML.264a]
6315 **Köprek** (گَوپراک)[192]: (/k/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "daha çok". *Dört Dīvān'dan:*

Aġzı cān ḳaṣdı ḳılur cānġa tevehhüm yoḳ ʿaceb
Ḫavfı köprekdür anıñ kim maḫfī olsa düşmeni[193]

(آغزی جان قصدی قیلور جانغه توهّم یوق عجب/خوفی کوپراک دور آنینک کیم مخفی اولسه دشمنی)

Sedd-i Sikenderī'den:

Dėdi ol kişi kim tevān-ger durur
Añga ḫayr köprek müyesser durur

(دَیدی اول کیشی کیم توانکر دورور/اَنکا خیر کوپراک میسّر دورور)

6316 **Köprük** (گَوپروک)[194]: (/k/ üstün ile, /p/ sükûn ile). "köprü". [M1.313a] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Köprük üze ḫalḳ hirāsān bolur
Birge ḳatıḳ birige āsān bolur[195]

(کوپروک اوزه خلق هراسان بولور/بیرکا قاتیق بیریکا آسان بولور)

6317 **Göbek** (گَوبَک): (/g/ üstün ile, /b/ üstün ile). "göbek; /k/ ve /p/ ile (**Köpek**) köpek".
6318 **Göggine** (گَوک کینه)[196]: (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /g/ esre ile, /n/ üstün ile). "mavicik". *Dört Dīvān'dan:*

Kevāre "meyve küfesi; petek; yaz geceleri havada oluşan bulut; sis" (1716); Kebāre "meyve küfesi; petek"; (1586).

[188] Bk. Geviş// SG: Kevş (1175)// DLT: Kew- "çiğneyip yutmamak"; Kewşe-/Kewşen- "geviş getirmek" (707/708)// Krgz.Tr: Kepşe-/Küyşö- "geviş getirmek" (440/545)// YUyg.Tr: Köyşimek "geviş getirmek" (209)// Azb.Tr: Gövşe- "geviş getirmek" (393)// Moğ-Les: Kebi-/Hive- "geviş getirmek, çiğnemek" (700).

[189] Yazmalar: Köpülmaḳ (گَوپولماق). HA kaynaklı biçim olmalıdır (51a). Bk. SG (1177)// Kzk.Tr: Köbey- (241)// Mlk.Tr: Köbel-/Köbey- (272)// YUyg.Tr: Köpeymek (206)// Trkm.Tr: Köpel- (422)// Derleme: Köpmek// Moğ-Les: Köbüre-/Küber- "büyümek, filiz vermek" (758).

[190] Yazmalar: Kümçek (گُومچَک). Bk. SG (1177)// Kzk.Tr: Küpşek "tekerleğin ortası, dingil, aks" (275)// Krgz.Tr: Küpçök "tekerleğin poyrası (göbeği)" (540)// Mlk.Tr: Köpçek "tekerlek topu" (275)// Tatar.Tr: Köpçek "tekerlek" (141)// Derleme: Köpçek "tekerleğin ortası".

[191] Yazmalar: Kölçin/Kölçün (گَولچین-گَولچون)// SG: Köbcin/Köbcün/Köbcük (1177)// DLT (739), Krgz.Tr (505), YUyg.Tr (206): Köpçük// Derleme: Köpçek/Köpçük.

[192] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 314b; M2: 309b; ML: 265b; İH: 266b; TÜ: 174b. Bk. SG (1178), AŞ (164b).

[193] köprekdür…maḫfī olsa| Yazmalar: köprektür…bolsa maḫfī (کوپراک تور...بولسه مخفی). Bk. NŞ (586, 589), NŞ-Özb (G.588), Külliyat-Yazma-TB (248).

[194] Bk. SG (1178), AŞ (164b), DLT (739), YUyg.Tr (206)// Krgz.Tr: Köpüröö (506)// Moğ-Les: Köbkelegür "asma köprü" (757); Kögerge/Höörög/Kögürge/Kegürge "köprü" (762).

[195] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// bolur| ML: bolub. Bk. HE (138, XXII/72), HE-Özb (XXII).

[196] M1: 319a; TÜ: 177a (örneksiz); İH: 265b. Bk. SG (1200).

Yüz öperge ḳoymadı ėlgin dėdim bārī öpey
Taşlaban yumruḳġına ḳıldı gözümni göggine
(یوز اوپارکا قویمادی اَیلکین دَیدیم باری اوپای/تاشلابان یومروق غینه قیلدی کوزومنی کوک کینه)

6319 **Görüşmek** (گوروشماک)[197]: (/g/ üstün ile). "birbirini görmek; görüşmek, buluşmak".

6320 **Köydürdüñ** (گویدوردونک): (/k/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yandırdın, yaktın". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ḳuyaş nivçün ḳaşıñdın sāye dik sürdüñ mini [**M2.308b**]
Rūşen ėyleb cümle-yi 'ālemni köydürdüñ mini [İH.265b]
(ای قویاش نیوچون قاشینکدین سایه دیک سوردونک مینی/روشن اَیلاب جملهٔ عالم نی کویدوردونک مینی)

6321 **Gülümlü** (گُولوملو)[198]: (/g/ ve /l/'ler ötre ile). "güler yüzlü". Luṭfī'den:

Gül dik gülümlü ġunçama bir gün yoluḳmadım
Aylarda hem bir uçramadım yaḫşı yüzige[199] [TÜ.173b]
(کل دیک کولوملو غنچه ما بیر کون یولوقمادیم/آی لاردا هم بیر اُوچرامادیم یخشی یوزیکا)

6322 **Gög boz** (گَوْک بَوز): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ sükûn ile, /b/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "kül rengi; boz at"[200]; "(**Gög böz**) mavi bez"[201]. *Dört Dīvān'dan:*

Gög cefāsıdın olur ḫ̌āb-gehiñ boz tofraġ
Bolsa astıñda sipihr eşhebi yañlıġ gög boz
(کوک جفاسیدین اولور خوابکهینک بوز توفراغ/بولسا آستینکدا سپهر اشهبی ینکلیغ کوک بوز)

6323 **Güter/Güder** (کُوْتار-کُوْدار)[202]: (/g/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gözetler, bekleyip korur; /g/ üstün ile (**Göter**) al!, kaldır!". *Tārīḫü'l-Enbiyā'dan*[203]*:*

Īşā ayıttı bir oğlum bar kim ḳoy güter[204].
(ایشا آیتّی بیر اوغلوم بار کیم قوی کوتار)

6324 **Köydürseler** (گویدورسالار): (/k/ üstün ile, /d/ ötre ile, /s/ medli elif ile). "yandırsalar, yaksalar". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Evlā bu idi ki şeyn başlab
Köydürseler ėrdi otġa taşlab [ML.264b]
(اولی بو ایدی که شین باشلاب/کویدورسالار اَیردی اوتغه تاشلاب)

6325 **Görgümdür** (گورکومدور): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile). "göreceğim". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Alar naẓmınıñ allında min-i zār
Çü fehm ėttim ki köp görgümdür āzār[205] [ML.264a]

---

197 M1: 319a; TÜ: yok; İH: 265b// Tekrarı| M1: 316a; M2: 311a; ML: 266b; İH: 267b; TÜ: 175a. Bk. SG (1187).

198 ML, İH: Gülümlük// AŞ: Külümlü "gülmeli, gülüşlü" (169b).

199 gülümlü ġunçama| LD (16, 9): küler çırayına; LD (408b): küler zamānıda// yüzige| Yazmalar: yüzüñge (یوزونکا); LD: közige. Bk. AŞ (169b).

200 Yazmalar: "başı boz renkli at"// Tekrarı| M1.319b, M2.314b, ML.269b, İH.270a, TÜ.177a: Gög toz (گَوک تَوز). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /t/ üstün ile, /z/ sükûn ile) "kül rengi// SG: "kül rengi, boz" (1200).

201 M1, TÜ: yok.

202 Güder| M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1179).

203 Yazmalar: *Tārīḫü'l-Mülūk'dan.*

204 Īşā| Yazmalar: Īşān (ایشان). Bk. TM (143, T709a/24), TE-Özb (Dāvūd b. Īşā), Külliyat-Yazma2 (702), Külliyat-Yazma-TB (1183).

205 Alar| Yazmalar: Anıñ (آنینک). Bk. FŞ (114, IX/60), FŞ-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (494), Hamse-Taşbasma (166).

(آلار نظمی نینک آلیندا مین زار/چو فهم اَیتّیم که کوپ کورکومدور آزار)

6326 **Gūj** (گُوژ): (/g/ ötre ile, /j/ sükûn ile). "eğri, eğrilmiş". [M1.313b] *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ yüki ėyledi ṭārem-i a'lānı gūj

Ni 'aceb er ėylese min kibi şeydānı gūj[206]

(عشق یوکی اَیلادی طارم اعلی نی کوژ/نِی عجب ار اَیلاسا مین کیبی شیدانی کوژ)

Ėgme ḳadımġa baḳıb raḥm ḳıl ey serv kim

Devr besī ėyledi ḳāmet-i ra'nānı gūj[207] [ML.264b]

(اَیکما قدیم غه باقیب رحم قیل ای سرو کیم/دور بسی اَیلادی قامت رعنانی کوژ)

6327 **Köz** (گوز): (/k/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "köz, ateş koru; /g/ ile (**Göz**) göz; (**Güz**)[208] güz mevsimi". *Dört Dīvān'dan:*

Ni tefāvüt 'aşḳ deşti ḳaṭ'ıda ısıġ savuḳ

Kim semender otda seyr ėylerde tiñdür yaz u güz[209]

(نِی تفاوت عشق دشتی قطعیدا ایسیغ ساووق/کیم سمندر اَوت دا سیر اَیلاردا تینکدور یاز و کوز)

Ferhād u Şīrīn'den:

Cihetsiz köymegige saldı çün göz

Sala başladı derd-i 'aşḳdın söz[210]

(جهت سیز کویماکیکا سالدی چون کوز/سالا باشلادی درد عشق دین سوز)

6328 **Görge-biz** (گورکابیز): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /b/ esre ile). "görürüz". [**M2.309a**]

6329 **Görüñgüz** (گورونکوز): (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "görünüz".

6330 **Görküzdüñgüz** (گورکوزدونکوز): (/g/ üstün ile, /k/ ötre ile, /z/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "gösterdiniz". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Burundın çü görküzdüñgüz yārlıḳ

Besī yitti sizdin meded-kārlıḳ [İH.266a]

(بورون دین چو کورکوزدونکوز یارلیق/بسی یِتّی سیزدین مددکارلیق)

6331 **Göbek sarıġ** (گوبَک ساریغ)[211]: (/g/ üstün ile, /b/ üstün ile). "derisinden kürk yapılan sarı tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan". [TÜ.174a]

6332 **Kökelteş** (گوْکَلتاش)[212]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /k/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "süt kardeş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

206 Ni 'aceb er| Yazmalar: Veh ni 'aceb (وه نِی عجب). Bk. NŞ (222, 222), NŞ-Özb (G.222), Külliyat-Yazma-TB (184).

207 Bu beyit| TÜ: yok// kim| Yazmalar: revān (روان)// Devr besī ėyledi| Yazmalar: Ėyledi devr besī. Bk. NŞ (222, 222), NŞ-Özb (G.222), Külliyat-Yazma-TB (184).

208 TÜ: yok Bk. SG (1194)// DLT (759), CC (130), Krgz.Tr (545), YUyg.Tr (214): Küz [~Moğ. Küreng "kestane rengi"?].

209 deşti ḳaṭ'ıda ısıġ| Yazmalar: deştide ısıġdın tā (دشتیدا ایسیغ دین تا). Bk. SG (1194), FK (207, 215), FK-Özb (G.205), Külliyat-Yazma2 (452).

210 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// köymegige| Yazmalar: köymegimge (کویماکیمکا)// göz| Yazmalar: köz. Bk. FŞ (276, XXIX/107), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (539).

211 Yazmalar: Köpek sarıġ (کوپَک ساریغ). (/k/ üstün ile, /p/ üstün ile). Bk. SG (1178)// ŞT: Göbek sarı (T82b/11).

212 Yazmalar: Göngilteş (گوْنکِلتاش). (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /t/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). Bk. AŞ (169a), SG (1200), King (200C/10), MU (T777a/18), MU-Külliyat-Yazma2 (572)//

Yana Behrām Mülk-ārā'ġa Ferzend
Güzīn Ferhād'ġa hem-zād u dil-bend
Bolub nisbetde kökelteşi anıñ
Ṭarīḳat bābıda ḳardaşı anıñ[213]

(یانا بهرام ملک آراغه فرزند/کزین فرهادغه همزاد و دلبند
بولوب نسبت دا کوکلتاشی آنینک/طریقت بابیدا قرداشی آنینک)

"Niẓāmī, Ferhād'ın kim olduğuna dair herhangi bir bilgi vermezken; Nevāyī, Türkistān'ın en doğru tarihi olan *Nāẓımu't-Tevārīḫ'e* bakarak, Ferhād için Ḫaḳan-ı Çīn olan Mülk-ārā'nın oğlu demiştir"[214]. [M1.314a]

6333 **Köymes** (گویماس): (/k/ üstün ile, /s/ sükûn ile). "yanmaz". *Dört Dīvān'dan:*
Bir ḳuyaş hicrinde ger köymes nidin bes min kibi
Kevkeb-i eşkin töker andaḳ ki dürr-i nāb şem'

(بیر قویاش هجریندا کر کویماس نیدین بس مین کیبی/کوکب اشکین توکار آنداق که درّ ناب شمع)

6334 **Görünmes** (گورونماس): (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "görünmez".

6335 **Gömmiş** (گوْمميش): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ş/ sükûn ile). "gömmüş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Devrān taşı imdi anı gömmiş
Ol çeşme sudın gözini yummış [ML.265a]

(دوران تاشی ایمدی آنی کومميش/اول چشمه سودین کوزینی یومميش)

6336 **Görküzübtür** (گورکوزوبتور)[215]: (/g/ üstün ile, /k/ ve /z/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "göstermiştir". *Dört Dīvān'dan:*
Nesteren güzgüside bir sarı min bir sarı yār
Çihre 'aksın görküzübtür-biz gül-i ra'nā ėmes[216]

(نسترن کوزکوسیدا بیر ساری مین بیر ساری یار/چهره عکسین کورکوزوبتوربیز کل رعنا اَیماس)

6337 **Görmemiş** (گورماميش)[217]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "görmemiş". *Dört Dīvān'dan:*
Dėme aġzın ġunça ḳaddın serv kim ėl görmemiş
Servniñ reftārını yā ġunçanıñ güftārını

(دَیما آغزین غنچه قدّین سرو کیم اَیل کورماميش/سرورنینک رفتارینی یا غنچه نینک کفتارینی)

6338 **Görüñ** (گَورُوْنک): (/g/ üstün ile, /r/ ötre ile, /v/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.309b**] "görün!". *Dört Dīvān'dan:*
Gözde su köñgülde ḳayġu ten żaʻīf ü cān naḥīf
Ey müsülmānlar görüñ hicrān ni ḥāl ėtmiş mini

(کوزدا سو کونکل دا قایغو تن ضعیف و جان نحیف/ای مسلمانلار کورونک هجران نِی حال اَیتمیش مینی)

6339 **Köbenek** (گوبَنَک)[218]: (/k/, /b/ ve /n/ üstün ile). "Moğ. pamuk".

Kıpçak (TA.34a/3): Kökürdeş (157)// Krgz.Tr: Emçekteş (329)// Moğ-Les: Kökü(n)/Höh/Köke(n) "meme, yelin" (767).

213 hem-zād| Yazmalar: hem-rāz (همراز)// kökelteş| Yazmalar: göngilteş (گونکِلتاش). Bk. AŞ (169a), SG (1200), FŞ (185, XXVI/59), FŞ-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma1 (543), Külliyat-Yazma-TB (531).

214 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok.

215 M1: 320a; TÜ: yok. Bk. SG (1186).

216 biz| Yazmalar: bir (بیر). Bk. SG (1186), GS (193, 238), GS-Özb (G.228), Külliyat-Yazma-TB (54).

217 M1: 321a; TÜ: yok.

6340 **Köpük** (کُوپُک)[219]: (/k/ üstün ile, /p/ ötre ile). "su veya ağız köpüğü".
6341 **Kübün** (کُوبون)[220]: (/k/ ve /b/ ötre ile). "Moğ. erkek çocuğu, oğlan".
6342 **Köbe** (کَوبه)[221]: (/k/ ve /b/ üstün ile). "giysinin kenar baskısı"[222].
6343 **Köbeçi** (کَوبه چی)[223]: (/k/ ve /b/ üstün ile, /ç/ esre ile). "Dağıstān'ın Ḳara Ḳaytaġ bölgesinde Lekziye boyunun yaşadığı yerin adı". [İH.266b]
6344 **Küpi** (کُوپی)[224]: (/k/ ötre ile, /p/ esre ile). "yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık".
6345 **Gütmek** (کُوتماک)[225]: (/g/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "otlatmak, gütmek; gözetlemek, bekleyip korumak". [M1.314b]
6346 **Köygey** (کَویکای): (/k/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yanar". *Dört Dīvān'dan:*

Anınĝ dik saldı ʻaşḳınĝ şuʻle cānım içre kim şeksiz
Melāyik barça köygey gögge tüşse bir şerer mindin
(آنینک دیک سالدی عشقینک شعله جانیم ایچرا کیم شک سیز/ملایک بارچا کویکای کوککا توشسا بیر شرر میندین)

6347 **Görer** (کَوْرار): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile). "görür". *Dört Dīvān'dan:*

Cihān leẕẕātını şīrīn görer-sin līk bendinĝdür
Giriftār olma vāḳıf bol ki ḳand u ḳayd ėrür mānend
(جهان لذّاتینی شیرین کورارسین لیک بندینک دور/کرفتار اولمه واقف بول که قند و قید اَیرور مانند)

6348 **Kül kümek** (کُول کُومک)[226]: (/k/ ötre ile, /l/ ve /k/ sükûn ile). "gök rengi, mavi". *Leylī*

---

218 Yazmalar: Göbenek (/g/, /b/ ve /n/ üstün ile) "Moğ. yamamak". SG'de madde anlamı olarak verilen penbe (پنبه) "pamuk" sözcüğü, yanlışlıkla pīne (پینه) "yama" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1178)// Moğ-Les: Köbüng/Hövön(g)/Köbeng (757).

219 Bk. SG (1178), YUyg.Tr (206)// DLT: Köpük/Köpik (739)// Krgz.Tr: Köbük (496)// Moğ-Les: Köbkey-/Köbkelce- "kabarmak, köpürmek" (757); Köbüre-/Küber- "büyümek, filiz vermek" (758); Köge-/Höö-/Köger-/Kögere-/Höörö-/Kögeri- "köpürmek" (760/762); Kögesü(n)/Höös(ön) "köpük" (763).

220 Yazmalar: Köpün (کَوپون). (/k/ üstün ile, /p/ ötre ile) "Moğ. kalkan". SG'de madde anlamı olarak verilen püser (پسر) "oğlan" sözcüğü, yanlışlıkla siper (سپر) "kalkan" biçiminde verilmiştir. Köpün biçimi ise HA kaynaklı biçim olmalıdır (51a). Bk. SG (1178)// Moğ-Les: Kübegün/Hüvüün/Keü/Küü/Hüü (783/735).

221 Yazmalar: Köpe (کَوپه). (/k/ ve /p/ üstün ile). Bk. SG (1178), Derleme// Kzk.Tr: Köbe "bir şeyin kenarı" (241)// Krgz.Tr: Köböö "eteğe dikilen parça" (496)// Moğ-Les: Köbege(n)/Hövöö(n)/Köbüge "kıyı, kenar; etek kenarı, dantel, giysinin kenar baskısı; sahil" (756).

222 M2: sicāf (سجاف) sözcüğü, yanlışlıkla sehāb (سحاب) "bulut" biçiminde verilmiştir; ML, İH: "sincab" (سنجاب).

223 Yazmalar: Köpeçi (کَوپه چی). (/k/ ve /p/ üstün ile, /ç/ esre ile)// Ḳaytaġ| Yazmalar: Ḳabtaḳ (قبتاق). Bk. SG (1178).

224 Yazmalar: Köpi (کَوپی). (/k/ üstün ile, /p/ esre ile)// SG: Güpi (1178)// Kzk.Tr: Kübi (253)// Derleme: Gübü.

225 SG: Gütmek/(Rūmī)Güdmek (1179)// DLT: Küḍ-/Küt- "gütmek; beklemek" (754)// CC: Küt- "otlatmak, gütmek"; Küy- "beklemek" (129)// Krgz.Tr: Küt- "gütmek; bakmak, ağırlamak"; Küt-/Küy- "beklemek" (542)// YUyg.Tr: Kütmek "beklemek" (213).

226 Yazmalar: Göglümüg (کَوکلوموک). (/g/ üstün ile, /g/'ler sükûn ile). AŞ'den yanlış aktarılmış olmalıdır (169b: کول کوموک "gömgök")// SG: Gög gömek (کوک کوماک) "gömgök" (1200)// Külliyat-Yazma-TB (671): کول کومک (/l/ harfi daha sonradan /k/ yapılmış)// LM (323/R243b, 3020), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma1 (682), Hamse-Taşbasma (142): کول کومک// Şemsiyev: Kül kümek "çukurlara yağmurdan toplanan

ve Mecnūn'dan:
Urdı atası mezārıġa baş
Kim kül kümek ėtti başın ol taş [ML.265b, TÜ.174b]
(اوردی آتاسی مزاریغه باش/کیم کول کومک اَیتّی باشین اول تاش)

6349 **Göm** (گوم)[227]: (/g/ üstün ile, /m/ sükûn ile). “göm!; pekiştirme sözcüğü: göm gög gibi”. [**M2.310a**]

6350 **Gömüklük** (گوموکلوک)[228]: (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /k/ sükûn ile). “gömülmüş, gömülü, gömük”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gömüklük yirge taşīdür şebe-gūn
Ki bar vezn içre miñ batmandın efzūn[229]
(کوموکلوک یرکا تاشی دور شبه کون/که بار وزن ایچره مینک باتماندین افزون)

6351 **Köymek** (گویماک)[230]: (/k/ üstün ile). “yanmak”.

6352 **Köpelek** (گوپَلَک): (/k/ ve /p/ üstün ile). “kanatları türlü renklerle örtülü, kelebekten büyük ve ona benzer bir hayvan; yarasa; [kelebek]”[231]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Yasancaḳ merdāne bolmas, köpelek pervāne bolmas[232].
(یاسانجاق مردانه بولماس، کوپلک پروانه بولماس)

Ferhād u Şīrīn'den: [M1.315a]
‘Uḳāb u köykenekni ḳılsalar ḳayd
Ḳaçan ḳılġay anıñ ṣaydını bu ṣayd[233]
(عقاب و کویکاناک نی قیلسالار قید/قاچان قیلغای آنینک صیدی نی بو صید)

Ni tapḳay köpelek şem‘ otıdın ẕevḳ
Girek pervāne köygey görküzüb şevḳ
(نی تاپقای کوپلک شمع اوتیدین ذوق/کیراک پروانه کویکای کورکوزوب شوق)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Herze-rev oldı köpelek ḳaḥbe-vār
Ḥulle durur cismide naḳş u nigār [İH.267a]
(هرزه رو اولدی کوپلک قحبه وار/حلّه دورور جسمیدا نقش و نکار)

6353 **Gömgen külüñ** (گوْمکان کولونک)[234]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /k/

---

su” (321)// Kadri: Kül kömek etmek “kırıp dökmek, parçalamak” (IV/198)// Trkm.Tr: Külcümek “kül rengi” (428)// Moğ-Les: Kökemdüg/Höhömdög “masmavi, gök rengi” (766).

227 M1: 309a; TÜ: yok. Bk. SG (1204/1206).

228 Bk. SG (1207), AŞ (170a)// Trkm.Tr: Gömük “gömük, gömülmüş” (291).

229 miñ| Yazmalar: on (اون). Bk. SG (1207), FŞ (211, XXII/69), FŞ-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (521).

230 Bk. AŞ (171a), SG (1210)// DLT (758), Krgz.Tr (544): Küy-// YUyg.Tr (209/214), Derleme: Köymek/Küymek// Trkm.Tr: Köy- (425).

231 “yarasa”| M1, M2, ML, İH: yok// AŞ: “kelebek” (164b)// SG: “kanatları türlü renklerle örtülü, kelebekten büyük ve ona benzer bir hayvan” (1178)// DLT: Kepeli “kelebek” (704)// CC: Köbelek “kelebek” (116)// Kzk.Tr: Köbelek “kelebek” (241)// Krgz.Tr: Köpölök “kelebek; küçük kelebek” (505)// Derleme: Köpelek/Kepenek “kelebek”; Köbelek “bir çeşit küçük kelebek”; Kelebek “yarasa”.

232 Bu örnek| TÜ: yok// Yasancaḳ| Yazmalar: Yasanġac (یاسانغاج). Bk. SG (1306), MK (320, 101a/6), MK-Özb (Tenbih.114), Külliyat-Yazma-TB (1501), MK-Amire (191).

233 köykenek| Yazmalar: köpelek (کوپلک). Bk. AŞ (172a), SG (1213), FŞ (181, XVIII/111), FŞ-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (512).

ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gömdüğün külün". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Gömgen külünĝ içre her faṭīrī
Gög ḫˇānı ara meh-i münīrī[235]
(کومکان کولونک ایچره هر فطیری/کوک خوانی آرا مه منیری)
6354 **Götermek** (گوتارماک)[236]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "almak, kaldırmak; [götürmek, kapmak, çalmak]".
6355 **Kötevül** (گوتاوُل)[237]: (/k/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "kale bekçisi, kale muhafızı, dizdar".
6356 **Kötürüm** (گوتوروم)[238]: (/k/ üstün ile, /t/ ötre ile, /r/ ötre ile). "kötürüm, ayağı tutmayan".
6357 **Görünĝler** (گورونکلار)[239]: (/g/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "görünüz". *Dört Dīvān'dan:*
Görünĝler ʻaşḳ deştin kim nesīm ü lāledin dāyim
Gehī cān-baḫş salḳındur gehī mühlik şerār anda [ML.266a]
(کورونکلار عشق دشتین کیم نسیم و لاله دین دایم/کهی جانبخش سالقین دور کهی مهلک شرار آندا)
6358 **Köçmek** (گوچماک): [**M2.310b**] (/k/ üstün ile, /ç/ sükûn ile). "göçmek, göç etmek".
6359 **Gücgenmek** (گُوجکانماک)[240]: (/g/ ötre ile, /c/ ve /n/ sükûn ile). "kendini zorlamak, güç sarf etmek".
6360 **Güclenmek** (گُوجلانماک): (/g/ ötre ile, /c/ ve /n/ sükûn ile). "güçlenmek, güçlü duruma gelmek".
6361 **Küçüklemek** (گُوچوکلاماک)[241]: (/k/ ötre ile, /ç/ ötre ile). "köpek yavrulamak".
6362 **Güc** (گُوج)[242]: (/g/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "güç; (**İş güc**) iş güç; /k/ üstün ile ve /ç/ ile

---

[234] Yazmalar: Gömgengülünĝ (گومکانکولونک). (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile) "gömdüğün nesne".
[235] ḫˇān| Yazmalar: ḫān (خان). Bk. LM (138, 1083), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma1 (642).
[236] SG (1180), AŞ (165a): Kötermek "almak, kaldırmak"// DLT: Kötür- "kaldırmak" (742)// CC: Kötür- /Köter- "kaldırmak; alıp götürmek" (122)// Krgz.Tr: Kötör- "kaldırmak" (510)// YUyg.Tr: Köter- "kaldırmak" (208)// Trkm.Tr: Göter- "kaldırmak; taşımak; almak, kapmak, tutmak" (297)// Moğ-Les: Kötül-/Kötel- "kılavuzluk etmek; yönetmek" (781).
[237] SG: Ketevül/Kütevül/Kütval (1168/1180/1181). Bk. Ketevül// Arat-Babür: Kütval (692)// BR-Muin: Kūtvāl (1721)// Moğ-Les: Kebte- "yatmak, uzanmak" (701); Kebtegül (GT) "gece bekçisi, gece nöbetçisi, gece muhafızı"; Kebtegüd "Cengiz Han'ın gece muhafızları" (702); Gete- "sinerek yaklaşmak; izlemek, gözetlemek, pusuya yatmak, casusluk etmek" (607); Hota(n)/Hot "şehir, köy, kasaba; duvar, çit, çevrili yer; kale, şehir duvarı, hisar, sur" (1500).
[238] Yazmalar: Kötrüm (گوتروم). (/k/ üstün ile, /t/ sükûn ile, /r/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (51a). Bk. SG (1181)// Krgz.Tr: Kötöröm (511)// YUyg.Tr: Kötürem (208).
[239] M1: 322a; TÜ: yok. Bk. SG (1184).
[240] Yazmalar: Gücgetmek (گُوجکاتماک). (/g/ ötre ile, /c/ ve /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (51a)// SG: Kücgenmek (1182)// Krgz.Tr: Küçön- (534)// CC (127), YUyg.Tr (210): Küçen-// Azb.Tr.İzahlı: Gücän- (II/300).
[241] Yazmalar: Küçelemek (گُوچالاماک). (/k/ ötre ile, /ç/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (51a). Bk. SG (1182)// Krgz.Tr: Küçüktö- "eniklemek" (534)// YUyg.Tr: Küçüklimek "eniklemek" (211).
[242] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 324a; M2: 319a; ML: 273a; İH: 274a; TÜ: 179b. Bk. AŞ (/g/ ile) (165a)// SG (1182), DLT (753), CC (127), Krgz.Tr (534), YUyg.Tr (210): Küç// Moğ-Les: Küçü(n)/Hüç(in) (784).

(**Köç**)[243] göç, göç etme; göç!, göç et!". *Dört Dīvān'dan:*
Sindin ayru ẖūblardın açılur köñ̂glüm velī
Ġunça yañ̂glıġ kim açarlar güc bile eṭfāl anı [M1.315b]
(سیندین آیرو خوبلاردین آچیلور کونکلوم ولی/غنچه ینکلیغ کیم آچارلار کوج بیله اطفال آنی)

6363 **Köpürdi** (کُوپوردی): (/k/ üstün ile, /p/ ötre ile). "köpürdü, köpük oluştu, köpük yaptı". *Dört Dīvān'dan:*
Dem urma vu ḳadeḥ içgil ki tilbe bolmasa vā'iẓ
Nidin idi urunub ḳıçḳırıb ki aġzı köpürdi [ML.266b, İH.267b, TÜ.175a]
(دم اورما و قدح ایچکیل که تیلبه بولماسا واعظ/نیدین ایدی اورونوب قیچقریب که آغزی کوپوردی)

6364 **Görmiş** (گُورمیش)[244]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "görmüş". *Dört Dīvān'dan:*
Yüzi güzgüge ẖaṭṭı yüzge zīnet bėrdi kim görmiş
Ḳamerġa ṣubḥdın revnaḳ ḳuyaşġa şāmdın zīver [ML.266a]
(یوزی کوزکوکا خطّی یوزکا زینت بَیردی کیم کورمیش/قمرغه صبح دین رونق قویاش غه شام دین زیور)

Sedd-i Sikenderī'den:
Ni 'ālemġa tapmış vefāyī kişi
Ni şehlıḳḳa görmiş beḳāyī kişi[245]
(نِی عالم غه تاپمیش وفایی کیشی/نِی شه لیق قه کورمیش بقایی کیشی)

6365 **Köklenmek** (کَوْکلانماک): (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /k/ ve /n/ sükûn ile). "saz kurulmak, köklenmek"[246]; "teyellenmek, köklenmek"[247]; "[**Kök**] saz ahengi; /g/'ler ile [**Gög**] yeşillik, çayır, öleñ̂; mavi, gök rengi; gök, gökyüzü; (**Kül kümek**)[248] gömgök, masmavi". *Dört Dīvān'dan:*
Dėdim terāne-yi cān-baẖş muṭribā sin ẖod
Firāḳ sāzı tüzüb öltürür köki çaldıñ̂[249]
(دَیدیم ترانۀ جان بخش مطربا سین خود/فراق سازی توزوب اولتورور کوکی چالدینک)
Gėtürgil rez ḳızı sāḳī muġannī naġmeī tüzgil
Ki ol kökdin gėtürgey zühreni efġānġa mıżrābıñ̂[250]
(گَیتورکیل رز قیزی ساقی مغنّی نغمۀ توزکیل/که اول کوک دین گَیتورکای زهره نی افغانغه مضرابینک)
Sāḳiyā mey tola kim 'arbede ister köñ̂glüm

---

[243] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 324a; M2: 319a; ML: 273a; İH: 274a; TÜ: 179b. Bk. SG (1182-1183), DLT (733), Krgz.Tr (496), YUyg.Tr (202)// Moğ-Les: Köske/Hösög/Kösge/Kösüg "taşıma, ulaştırma; binek hayvanı; yolcu eşyası" (781).
[244] M1: 315a; TÜ: yok. Bk. SG (1184).
[245] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 272a; İH: 273a// 'ālemġa| Yazmalar: 'ālemde (عالم دا)// şehlıḳḳa| Yazmalar: şehlıḳda (شه لیق دا). Bk. Sİ (385, 5054), Sİ-Özb (LX), Külliyat-Yazma-TB (895).
[246] Yazmalar: "sazı kurmak". Bk. SG (1199)// AŞ: Kökle- "saz çalmak" (168a)// DLT: Kügle- "şarkı söylemek ve nağme çıkarmak" (755)// Kzk.Tr: Küyle- "akort etmek" (255)// YUyg.Tr: Küylimek "şarkı söylemek" (214)// Moğ-Les: Kögle- "müzik çalmak, nağme çıkarmak" (763).
[247] Yazmalar: "teyellemek". Bk. SG (1199)// DLT: Kök "eyer bağı"; Kökle- "eyer bağını bağlamak" (734)// Kzk.Tr: Kökte- "teyellemek" (244)// YUyg.Tr: Köklimek "teyellemek" (203).
[248] Yazmalar: Gög günmek (گَوک گُونماک)// Tekrarı| M1.320a, M2.315a, ML.269b, İH.270b, TÜ.177a: Gögümek (گَوکوماک). (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52a). Bk. Kül kümek.
[249] ẖod| Yazmalar: tüz (توز). Bk. SG (1199), GS (286, 374), GS-Özb (G.360), Külliyat-Yazma-TB (77).
[250] Gėtürgil| M1, M2, TÜ: Gėtür ḳıl (گَیتور قیل)// efġān| M1, M2, TÜ: efḳān (افقان). Bk. SG (1199), FK (351, 373), FK-Özb (G.360).

Ey ḳalender çala başla ökürür kökte ḳopuz[251]
(ساقیا می تَولا کیم عربده ایستار گَونکلوم/ای قلندر چالا باشلا اَوکورور کوکته قَوپوز)
Ol ḳuyaş hicride ahım oḳıdın vehm ėtmese
Gög tėmür içre nihān nivçün bolubtur āsmān [**M2.311a**]
(اول قویاش هجریدا آهیم اوقیدین وهم اَیتماسا/کوک تَیمور ایچره نهان نیوچون بولوبتور آسمان)
Yitti gögni gög varaḳlar dik savurġay her ṭaraf
Ṭāḳ-ı mīnāyī ara çırmaşsa ah-ı ḥasretim[252]
(یِتّی کوک نی کوک ورق لار دیک ساوورغای هر طرف/طاق مینایی آرا چِرماشسا آه حسرتیم)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Ṭāḳları rif'atınıñ yoḳ ḥadı [M1.316a]
Ėyle ki gög günbedi gög günbedi [İH.267a]
(طاق لاری رفعتی نینک یوق حدی/اَیله که کوک کنبدی کوک کنبدی)
6366 **Köçeri** (گَوچاری)[253]: (/k/ üstün ile, /ç/ medli elif ile). "göçer, göçebe, göçkün". [ML.266b]
6367 **Köçürdüñ** (گوچوردونک): (/k/ üstün ile, /ç/ ötre ile). "göçürdün, göç ettirdin". *Dört Dīvān'dan:*
Köñglüm bozulub ṣabr u ḫıred bağladılar raḫt
Çün mülkni bozduñ ėlini dağı köçürdüñ[254]
(کونکلوم بوزولوب صبر و خرد باغلادیلار رخت/چون ملکنی بوزدونک اَیلینی داغی کوچوردونک)
6368 **Güclüg** (گُوجلوک): (/g/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "güçlü". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bāde çü güclüg idi 'āşıḳ żaʿīf
Çüst yıḳıldı bola almay ḥarīf
(باده چو کوجلوک ایدی عاشق ضعیف/چست یِقِلدی بَولا آلمای حریف)
Sedd-i Sikenderī'den:
Hemānā ki güclüg idi Erdevān
Muñga yoḳ idi anca tāb u tevān[255]
(همانا که کوجلوک ایدی اردوان/مونکا یوق ایدی آنجا تاب و توان)
6369 **Güclüggine** (گُوجلوک کینه): (/g/ ötre ile, /c/ sükûn ile, /g/ esre ile). "güçlücük". [İH.267b]
6370 **Küçük** (کُوچوک)[256]: (/k/ ve /ç/ ötre ile). "köpek yavrusu".
6371 **Gücün** (گُوجون): (/g/ ve /c/ ötre ile). "güçlükle, zorla"; "kapılarak, güçlü etkisinde kalarak, aldanarak; cebren, zorla"[257]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

---

[251] kökte| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. AŞ (168b), SG (1097), GS (185, 226), GS-Özb (G.217), Külliyat-Yazma-TB (52).
[252] savurġay| Yazmalar: savurmaḳ (ساوورماق). Bk. GS (310, 407), GS-Özb (G.393), Külliyat-Yazma-TB (83).
[253] SG: Köçeri/Köçmen (1183)// Krgz.Tr: Köçmön (496)// Azb.Tr.İzahlı: Köçäri (II/743).
[254] mülkni| M1, M2, İH, TÜ: mülkini (ملکینی). Bk. SG (1181-1182), NŞ (345, 346), NŞ-Özb (G.346), Külliyat-Yazma-TB (206).
[255] Muñga| Yazmalar: Añga (آنکا). Bk. Sİ (347, 4488), Sİ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (883).
[256] Bk. SG (1183), Krgz.Tr (534), YUyg.Tr (211), Derleme.
[257] M1, M2, TÜ: yok// SG: Kücün "güçlükle, zorla" (1183)// AŞ: Güçün "zorla, cebren; güçle, kuvvetle" (165a).

Oluban ḫalḳ ol nevāġa gücün
Cān bėrib bel-ki andaḳ ölmek üçün[258]
(اولوبان خلق اول نواغه کوجون/جان بَیریب بلکه آنداق اولماک اوچون)

6372 **Güdüci** (گُودوجی)[259]: (/g/ ve /d/ ötre ile, /c/ esre ile). “[Rūm Tr.] güdücü, çoban”.

6373 **Görsetmek** (گَورساتماک)[260]: (/g/ üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “göstermek”.

6374 **Görünmek** (گَورونماک): (/g/ üstün ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “görünmek, gözükmek, belirmek”.

6375 **Güreşmek** (گُوراشماک): (/g/ ötre ile). “güreşmek”.

6376 **Görgeymek** (گَورکایماک)[261]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “güzelleşmek”. [İH.268a]

6377 **Körüklenmek** (گَوروکلانماک): (/k/ üstün ile, /k/ ve /n/ sükûn ile). “körük veya yel etkisiyle ateş alevlenmek, körüklenmek”.

6378 **Gözün̂güz** (گَوزونکوز)[262]: (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “gözünüz”.

6379 **Gögdeki** (گَوکداکی)[263]: (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). “gökteki”.

6380 **Güreş** (گُوراش): (/g/ ötre ile). [**M2.311b**] “güreş”.

6381 **Güreşçi** (گُوراشچی): (/g/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). [M1.316b] “güreşçi”.

6382 **Kötel** (کَوْتَل)[264]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ üstün ile). “yedek at”. [ML.267a]

6383 **Köydürmiş** (گَویدورمیش): (/k/ üstün ile). “yandırmış, yakmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaradur ḫāl u ḫaṭṭ u göz ü ḳaşın̂g
Meger barını köydürmiş ḳuyaşın̂g
(قرادور خال و خطّ و کوز و قاشینک/مکر بارینی کویدورمیش قویاشینک)

6384 **Köydürmes** (گَویدورماس): (/k/ üstün ile, /y/ üstün ile). “yandırmaz, yakmaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Özgeler ḥüsnidin örtenmen ki gerdūn her gėce
Yarutur min̂g şem‘ ü köydürmes biri pervāneni [M1.315a]
(اَوزکالارحسنی دین اَورتانمان که کردون هر گَیجه/یاروتور مینک شمع و کویدورماس بیری پروانه نی)

6385 **Gömürdi** (گَوْموردی): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ sükûn ile). “kemirdi”. [M1.316b, TÜ.175b] *Dört Dīvān'dan:*

Min er-çi kūyıda öldüm ḳavun̂g ki tilberer āḫır
Çürük sün̂gekni tenimdin üzüb ni it ki gömürdi[265]

---

258 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Oluban| Yazmalar: Boluban (بولوبان)// Cān| ML: Çün// bel-ki andaḳ| Yazmalar: ḫalḳ bel-ki (خلق بلکه). Bk. AŞ (165a), SG (1183), SS (371, 4087), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (769).

259 Yazmalar: Gücürüci (گُوجوروجی). (/g/, /c/ ve /r/ ötre ile, /c/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (51b). Bk. SG (1183).

260 SG: Körsetmek/Körküzmek (1185). Bk. Görküzgen.

261 Bk. AŞ (166b)// SG: Görkeymek (1188)// DLT: Körket-/Körkeḍ- (740)// Kzk.Tr: Körkey- (249).

262 TÜ: yok.

263 TÜ: yok.

264 Bk. AŞ (165a), SG (1181)// Moğ-Les: Kötül/Kötöl “destekli kılavuz, yedekçi; at bakıcısı”; Kötüçi/Köteçi/Hötöç “kılavuz; at bakıcısı, seyis” (781); Kötülçi/Hötölç “kılavuz” (782).

265 Bu beyit| M1: 321a; M2: 316a; ML: 270b; İH: 271b; TÜ: 177b// tilberer| M1: tilbeler// sün̂gekni| M1: sün̂gegi. Bk. GS (464, 636), GS-Özb (G.612).

(مین ار چه کوییدا اولدوم قاوونک که تیلبه رار آخر/چوروک سونکاکنی تنیمدین اوزوب نِی اِیت که کوموردی)

6386 **Gömürdüng̑** (گَوْموردونک): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “kemirdin”. *Dört Dīvān'dan:*

Ey yār iti ‘öẕrümni ḳabūl ėt ki tenimde
Ėt tapmadıng̑ u iski süng̑eklerni gömürdüng̑

(ای یار ایتی عذرومنی قبول اَیت که تنیمدا/اَیت تاپمادینک و اِیسکی سونکاکلارنی کوموردونک)

6387 **Köng̑lek** (گَوْنکلک): (/k/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “gömlek”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Görgec anı ėyleben neẓāre
Göng̑lek dėme gögsi pāre pāre

(کورکاج آنی اَیلابان نظاره/کونکلک دَیمه کوکسی پاره پاره)

Dört Dīvān'dan:

Tenġa taş u ḳolġa tiş zaḫmı ki saldı tilbelik
Fāş ḳıldı ėlge köng̑leksiz beden ying̑siz ėlik[266]

(تنغه تاش و قولغه تیش زخمی که سالدی تیلبه لیک/فاش قیلدی اَیلکا کونکلک سیز بدن یینک سیز اَیلیک)

6388 **Görgüng̑** (گَورکونک): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “göreceksin”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü güzgü sırrını ang̑lab yügürgüng̑
Görüb güzgüni görgüng̑ her ni görgüng̑[267]

(چو کوزکو سرّینی آنکلاب یوکورکونک/کوروب کوزکونی کورکونک هر نِی کورکونک)

6389 **Gör** (گَوْر)[268]: (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile). “gör!”. *Dört Dīvān'dan:*

Lebide nuṭḳ u nuṭḳıda leṭāfet gör ki ni yang̑lıġ
Sudur yāḳūt ara müdġam ḥayāt ol su ara mużmer[269] [M1.317a, **M2.312a**]

(لبی دا نطق و نطقی دا لطافت کور که نِی ینکلیغ/سودور یاقوت آرا مدغم حیات اول سو آرا مضمر)

6390 **Körpe** (گَورپه)[270]: (/k/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /p/ üstün ile). “yarı olgun ve taze yonca; [yorgan]”. [İH.268b]

6391 **Gürci** (گُرجی)[271]: (/g/ ötre ile, /c/ esre ile). “köpek yavrusu; Gürc boyunun adı”.

6392 **Görge/Körge** (گَورکا)[272]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “evde halı kenarlarına serilen keçe, kasnak işi, kilim vs.”.

6393 **Kürek** (کُورَک): (/k/ ötre ile, /r/ üstün ile). “bir ucu yassı uzun ağaç, kürek”[273]; “omuz

---

[266] ying̑| Yazmalar: ning̑ (نینک). Bk. NŞ (330, 331), NŞ-Özb (G.331), Külliyat-Yazma-TB (203).

[267] sırrını ang̑lab yügürgüng̑| Yazmalar: sizni görgüng̑ bu görgüng̑ (سیزنی کورکونک بو کورکونک). Bk. Yügürgüng̑, SG (1361), FŞ (204, XXI/113), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (519).

[268] M1: 325b; TÜ: yok. Bk. SG (1184).

[269] ki ni yang̑lıġ| Yazmalar: ni yang̑lıġdur (نِی ینکلیغ دور). Bk. BV (127, 161), BV-Özb (G.161), Külliyat-Yazma-TB (301).

[270] Bk. SG (1189)// DLT: “zamandan sonra çıkan bitki veya doğan hayvan” (740)// CC: “kuzu derisi; körpe” (121)// Krgz.Tr: Körpö “kuzu derisi; daracık yorgancık” (508)// YUyg.Tr: “kuzu kürkü; pamuklu döşek” (207)// Trkm.Tr: “taze, körpe bitki; küçük” (423)// Derleme: “yeni doğmuş koyun ya da keçi yavrusu; yorgan”.

[271] Yazmalar: Küçi (کوُچی). (/k/ ötre ile, /ç/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (51b). Bk. SG (1189), Trkm.Tr-Hamzayev.

[272] Yazmalar: Gürge (کُورکا). (/g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1190), Gerge/Kerge, Görge/Körge.

kemiği, kürek kemiği"; "[**Körek**][274] pamuk kozası"; /r/ sükûn ile (**Kürk**) "yumuşak yün, tiftik"[275]; "[kuluçka, gurk]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Lāle kibi ẓāhir ėyleben görk
Ėgri ḳoyuban ḳızıl tėri börk[276] [ML.267b]
(لاله کیبی ظاهر اَیلابان کورک/اَیکری قویوبان قیزیل تَیری بورک)

6394 **Görge bay** (گَورکا بای)[277]: (/g/ üstün ile, /g/ ve /b/ medli elif ile). "güzellikte eksiksiz ve zengin, çok güzel". *Dört Dīvān'dan:*

Gerd-i Yezdī mi'cer astıda ḳaşıñ ey görge bay
Bar anıñ dik kim görüngey gerd içide yañı ay[278]
(کرد یزدی معجر آستیدا قاشینک ای کورکا بای/بار آنینک دیک کیم کورونکای کرد ایچیدا یانکی آی)

6395 **Görküz** (گَورکوز)[279]: (/g/ üstün ile, /k/ ötre ile). "alamet, yol işareti, kılavuz; göster!".

6396 **Gürin** (گُوْرِن)[280]: (/g/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ esre ile). "insan topluluğu, kalabalık, ordu yığını; ordunun oluşturduğu halka; Ḫorāsān'da Ebīverd'e bağlı bir yer adı; [kızıla çalan at donu]"; "Ḫorāsān'da İsferāyin'e bağlı olan Enūşīrvān'ın da doğduğu köyün adı"[281].

6397 **Görüşlüg** (گَوروشلوک): (/g/ üstün ile, /r/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "görüşlü, görüşe sahip; [**Yıraḳ Görüşlüg**] uzak görüşlü".

6398 **Görküzgen** (گَورکوزکان)[282]: (/g/ üstün ile, /k/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "gösteren; [göstermiş; göstermek]". *Dört Dīvān'dan:* [M1.317b, **M2.312b**]

Nükte dėr ḥāletde tar ağzıñnı görküzgen lebiñ
Gūyiyā zenbūr nīşidin tėşilgen bal ėrür [TÜ.176a]
(نکته دَیر حالتدا تار آغزینکنی کورکوزکان لبینک/کوییا زنبور نیشیدین تَیشیلکان بال اَیرور)

---

[273] Yazmalar: SG'deki pārū (پارو) "kürek" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (51b), bāzū (بازو) "pazı" biçiminde kaydedilerek, "pazı" anlamı da verilmiştir". Bk. SG (1189), CC (128), Kzk.Tr (260), YUyg.Tr (212)// DLT: Kürgek (757)// Moğ-Les: Kürce (802).

[274] Bk. SG (1189), Özb.Tr.İzahlı (I/419), Trkm.Tr-Hamzayev.

[275] Bk. SG (1189), BR-Muin (1621-1622).

[276] görg| Yazmalar: kürk (کُورک). Bk. SG (1190), LM (73, 446), LM-Özb (VII).

[277] Bk. AŞ (167a)// SG: Görke bay (1190).

[278] astıda| Yazmalar: astıdın (آستیدین). Bk. SG (1190), GS (477, 655), GS-Özb (G.630), Külliyat-Yazma2 (138).

[279] Bk. SG (1190)// BR-TDK: Kerkuz/Kerkūz (431)// Trkm.Tr: Görkezgiç/Görkezici "gösterge, kılavuz" (295).

[280] Bk. Gürrüñ// SG: Küren "insan topluluğu, kalabalık, ordu yığını; ordunun oluşturduğu halka; Ḫorāsān'da Ebīverd'e bağlı bir yer adı"; Küreñ "kızıla çalan at donu" (1191)// Krgz.Tr: Küröñ "koyu al (at donu)" (541)// YUyg.Tr: Küreñ "yanık renk; kahve rengi"; Küre "avlu; sur ile çevrilmiş şehir" (212)// Derleme: Küren "odun yığını; hayvan sürüsü; kızılcık; doru at; alnında beyaz lekesi olan sarı renkli at; pekmez kaynatma kazanı"; Küre "odun yığını"// Moğ-Les: Küren/Küreng/Kürin "kızıl, kestane rengi" (798); Gür/Güre "insan kalabalığı; süvarı" (625); Gürün/Güren "halk, ulus, ülke" (627); Küriye(n) "çit ya da duvarla çevrili yer, avlu, bahçe; sınır; bölge; sargı, kuşak, kuşatılmış veya sarılı her şey" (799).

[281] M1, TÜ: yok.

[282] SG: Körküzgen/Körsetgen (1185). Bk. Görsetmek// AŞ: Körgüz- (166a)// DLT: Körküt-/Körkit- (740)// CC (121), Mlk.Tr (276): Körgüz-// Krgz.Tr: Kördür-/Körgöz-/Körsöt- (507/508)// YUyg.Tr: Körset- (207)// Trkm.Tr: Görkez- (295).

6399 **Köyük** (گَوْيُوْک)[283]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /k/ sükûn ile). “yanmış, yanık”. *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī'niñ köyük bağrıda ḳandur ni ‘aceb
Ḫām-sūz olur yalın üzre tüşüb köygen kebāb
(کر نوایی نینک کویوک باغریدا قان دور نِی عجب/خام سوز اولور یالین اوزره توشوب کویکان کباب)
Ėmes hicriñ köyük köñglüm ‘ilācı
Ki bolmas şu‘ledin maḥrūr maḥẓūẓ
(اَیماس هجرینک کویوک کونکلوم علاجی/که بولماس شعله دین محرور محظوظ)
Bağırda nīş-i ġam olturdı vu köñglümde yüz ġam kim
İtiñ ḳūt ėtmegey nā-geh köyük bağrım kebābıdın [İH.269a]
(باغردا نیش غم اولتوردی و کونکلومدا یوز غم کیم/ایتینک قوت اَیتماکای ناکه کویوک باغریم کبابیدین)

6400 **Köñglekçek/Köñglekçe/Köñglekçen** (گَونکلاکچاک-گَونکلاکچه-گَونکلاکچان)[284]: (/k/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /k/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile). “yalnız bir gömlekle”. *Dört Dīvān'dan:*

Atlanıbtur mest ü köñglekçen çėkib tīġ-i cefā [M1.318a]
Tā ni ot salġay cihānġa görgil ol bī-bāknı[285]
(آتلانیب تور مست و کونکلاکچان چَیکیب تیغ جفا/تا نِی اوت سالغای جهانغه کورکیل اول بی باک نی)
Āteşīn gül bergidin köñglek gėyibtür-sin ve-līk
Dėseñ ot salmay cihānġa çıkmaġıl köñglekçe vay[286]
(آتشین کل برکیدین کونکلاک گَییب تورسین و لیک/دَیسانک اوت سالمای جهانغه چیقماغیل کونکلاکچه وای)
Ni fütūr islām ara tüşgey kim ol kāfir yana
Mest olub köñglekçe çıḳtı sėgritib meydān sarı[287]
(نِی فتور اسلام آرا توشکای کیم اول کافر یانا/مست اولوب کونکلاکچه چیقتی سَیکریتیب میدان ساری)

6401 **Köydürmek** (گَویدورماک): (/k/ üstün ile, /d/ ötre ile). “yandırmak, yakmak”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yėl kibi savurmaḳ u nā-ḫoşluġı
Ot kibi köydürmek ü ser-keşlıġı [ML.268a]
(یَیل کیبی ساوورماق و ناخوش لوغی/اوت کیبی کویدورماک و سرکش لیغی)

6402 **Gömek** (گَوماک)[288]: (/g/ üstün ile). “boğazın çıkıntısı; gömelim; /k/ ile (**Kömek**) yardım; [yardımcı]; ense”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[283] Bk. AŞ (171b), SG (1213)// DLT (758), Krgz.Tr (545): Küyük// YUyg.Tr: Köyük/Küyük (209/214)// Trkm.Tr: Köyük (425).

[284] M1, M2, TÜ: Köñglegçek/Köñglegçen (/k/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /g/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile); ML, İH: Köñglekçek/Köñglekçen// SG: Köñglekçe (1209)// Tarama: Göñglekçek “yalnız bir gömlekle” (97)// Krgz.Tr: Köynökçön “tek bir gömlek giyinmiş hâlde” (511)// YUyg.Tr: Köynekçan “sadece gömlek ile” (209)// Trkm.Tr: Köynekçe “bir gömlekle” (426).

[285] köñglekçen| Yazmalar: köñglekçek (کونکلاکچاک); FK (600, 654): köñglekçe (F, Ü2, T: köñglekçen); Külliyat-Yazma2: köñglekçe (525); FK-Özb (G.624), Divan-Yazma (572*2): köñglekçen.

[286] köñglekçe| M1, M2, TÜ: Köñglegce (کونکلاکجا). Bk. GS (477, 655), GS-Özb (G.630), Külliyat-Yazma2 (138), Külliyat-Yazma-TB (123), Divan-Yazma (576*2).

[287] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// yana| M1: yine (ینه). Bk. GS (476, 654), GS-Özb (G.629), Külliyat-Yazma2 (138), Külliyat-Yazma-TB (122), Divan-Yazma (576*2).

[288] SG: Gömek “damak”; Kömek “yardım; yardımcı” (1206)// AŞ: Kömek “ense; yardım; yardımcı” (170a)// FL: Kömgey “damak” (31*2)// Şemsiyev: Kömek “damak” (326)// Kzk.Tr: Kömey/Kömekey

Köydüm ġam-ı ‘aşḳımnı ‘ayān ėylemegimdin
Çėkgey idiler kāş tilimni gömegimdin
(کویدوم غم عشقیمنی عیان اَیلاماکیم دین/چَیککای ایدیلار کاش تیلیمنی کوماکیم دین)
Çü rūḥ ḫaylıġa nefs ister olsa artuḳluḳ
Yitür ‘ilācıġa taḳvā sipāhı birle kömek
(چو روح خیلی غه نفس ایستار اولسه آرتوق لوق/یِتور علاجیغه تقوی سپاهی بیرله کوماک)
Cān u kön̂gül firāḳ hücūmıda ittiler
Mindin zebūn u zārraḳ oldı kömeklerim[289]
(جان و کونکل فراق هجومی دا ایتّی لار/میندین زبون و زارراق اولدی کوماک لاریم)
6403 **Gömdün̂g** (گومدونک): (/g/ üstün ile, /d/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). [**M2.313a**] "gömdün". *Dört Dīvān'dan:*
Çü gömdün̂g yirge Ḳārūn genci ḥükmi tuttı ey mün‘im
Tutay kim naḳd ile boldı ḫizānen̂g genc-i Ḳārūn dik
(چو کومدونک یِرکا قارون کنجی حکمی توتتی ای منعم/توتای کیم نقد ایله بولدی خزاننک کنج قارون دیک)
6404 **Körük** (گوروک)[290]: (/k/ üstün ile, /r/ ötre ile). "demirci körüğü".
6405 **Gözetmek/Gözlemek** (گوزاتماک-گوزلاماک): (/g/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "gözle aramak, gözlemek".
6406 **Gözleşmek** (گوزلاشماک): (/g/ üstün ile, /z/ ve /ş/ sükûn ile). "birlikte gözle aramak, birlikte gözlemek".
6407 **Göz tutmaḳ** (گوز توتماق)[291]: (/g/ üstün ile, /z/ ve /t/ sükûn ile). "beklemek, ummak; gözü tutmak, gözü örtmek".
6408 **Közel** (گوزَل): (/k/ ve /z/ üstün ile). [M1.318b] "harmanın dibindeki yanmış ve çürümüş saman çöpü"[292]; /g/ ile (**Gözel**) "güzel, iyi, beğenilen, sevilen"; "keklik"[293].
6409 **Gözenek** (گوزَنَک)[294]: (/g/ ve /z/ üstün ile, /n/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "çadır gereçlerinden biri; [çadırın bacası]". [İH.269b]
6410 **Görge/Körge** (گورکه)[295]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "otağ duvarının çubukları; ev duvarına çeşitli kumaşlardan tutulan zar". *Sedd-i Sikenderī'den:*

"boğaz, gırtlak, yutak"; Kömek "yardım" (246)// Krgz.Tr: Kömök "yardım" (501)// YUyg.Tr: Kömek "yardım" (204)// Moğ-Les: Kögemey/Kömey "yutak, boğaz; boyun" (761).

[289] Bu beyit| M1, TÜ: yok// firāḳ| Yazmalar, AŞ (170a): firāḳı (فراقی). Bk. SG (1206), BV (307, 410), BV-Özb (G.407), Külliyat-Yazma-TB (343).

[290] M1, M2, TÜ: Kürük (کُوروک). (/k/ ve /r/ ötre ile); ML: Körk. Bk. Körüklenmek, SG (1191), DLT (741), CC (121), Krgz.Tr (508), YUyg.Tr (207)// Moğ-Les: Kögerge/Höörög/Kögürge/Kegürge (762).

[291] M2: Göz dutmek; ML, İH: Göz tutmek; M1, TÜ: Göz dutmaḳ (گوز دوتماق). HA kaynaklı biçim olmalıdır (51b)// Tekrarı| M2: 313b: Göz tutmaḳ. Bk. SG (1193), Özb.Tr.İzahlı (I/411).

[292] Bk. SG (1194), Dehhuda.

[293] M1 (üzeri çizili), M2 (üzeri çizili), TÜ: SG'de madde anlamı olarak verilen kebk (کبک) "keklik" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (51b), sonraki madde olan Gözlüg ile birleştirilerek ve Giyig gözlüg (کِیک کوزلوک) "geyik gözlü" biçiminde madde başı yapılmıştır; ML, İH: yok. Bk. SG (1194).

[294] Yazmalar: Közeng (گوزَنک). (/k/ ve /z/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile)// AŞ: Göznek (167b)// SG (1194), BV-Külliyat-Yazma-TB (374): Gözünek// BV (430, 594), BV-Özb (G.591), BV-Külliyat-Yazma2 (390), BV-Divan-Yazma (542*2), MU (T777a/20): Közenek// Alt.Tr: Köznök "pencere" (123)// Krgz.Tr: Közönök "delik, ilik" (513)// Derleme: Gözenek "pencere; delik".

[295] Yazmalar: Görge "duvar". Bk. AŞ (167a), Gerge/Kerge.

Aḳ öyge ėşik rüst tün̂glük dağı
Bolub körge öy devriġa tük dağı[296] [İH.269a]
(آق اویکا اَیشیک رست تونکلوک داغی/بولوب کورکا اوی دوریغه توک داغی)

6411 **Küymen** (كُويمان)[297]: (/k/ ötre ile). "bahane et!, geciktir!, savsakla!".

6412 **Küymenib** (كُويمانيب)[298]: (/k/ ötre ile, /n/ esre ile). "bahane edip, geciktirip, savsaklayıp". [İH.269b]

6413 **Görüb** (گوروب)[299]: (/g/ üstün ile). "görmüş". *Dört Dīvān'dan:*

Tapmamış yėldin ṣadā birle taḥarrük kim görüb
Ḳāmetin̂gni ıżṭırāb ėyleb ḳılur feryād serv[300] [ML.268b, **M2.313b**, TÜ.176b]
(تاپماميش يَيلدين صدا بيرله تحرّک کيم کوروب/قامتينک نی اضطراب اَيلاب قيلور فرياد سرو)

6414 **Kösev** (كَوْساو)[301]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /s/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "ateş karıştırmaya yarayan yarı yanmış odun, köseği". *Dört Dīvān'dan:*

Firāḳ otıda ḳarardım meger ki bu otnı
Yarutḳalı mini devrān ėligi ḳıldı kösev
(فراق اوتی دا قراردیم مکر که بو اوتنی/یاروتقالی مینی دوران اَیلیکی قیلدی کوساو)

6415 **Kön̂glüm** (گونكلوم): (/k/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gönlüm". *Dört Dīvān'dan:*

Kön̂glüm ẕeḳanıñ̂ içre görüb yaydıñ̂ an̂ga zülf
Çāh üzre kebūterġa yayar dāmını ṣayyād[302]
(کونکلوم ذقنینک ایچره کوروب یایدینک اَنکا زلف/چاه اوزره کبوترغه یایار دامینی صیّاد)

Ger kebūter dik ėmes tutmaḳ üçün kön̂glüm ḳuşın
Ni üçün açmış ḳulacın her ṭaraf ol ikki ḳaş[303]
(کر کبوتر دیک اَیماس توتماق اوچون کونکلوم قوشین/نی اوچون آچمیش قولاجین هر طرف اول ایکّی قاش)

6416 **Kün̂grenmegil** (كُونكرانماكيل)[304]: (/k/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "homurdanma!, öfkeden söylenme!". *Dört Dīvān'dan:*

Lāzım-ı 'aşḳ oldı hicrān bolma 'āşıḳ kimsege
İmdi kim bolduñ̂ taḥammül ėyleben kün̂grenmegil [M1.319a]
(لازم عشق اولدی هجران بولمه عاشق کیمسه کا/ایمدی کیم بولدونک تحمل اَیلابان کونکرانماکیل)

6417 **Küymenmegil** (كُويمانماكيل)[305]: (/k/ ötre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "bahane etme!, geciktirme!, savsaklama!". *Dört Dīvān'dan:*

---

[296] rüst| M1, M2, ML, İH: deşt// tük| Yazmalar: lük (لوک). Bk. AŞ (167a), SG (1190), Sİ (230, 2728), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma1 (864).

[297] Yazmalar: Göymen (گويمان). (/g/ üstün ile) "bahane, savsaklama". NS kaynaklı yanlış olmalıdır (107b). Bk. SG (1212).

[298] Yazmalar: Göymenib (گويمانيب). (/g/ üstün ile, /n/ esre ile). Bk. AŞ (171b), SG (1212).

[299] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1184).

[300] ėyleb| Yazmalar: ėyler (اَيلار). Bk. FK (496, 537), FK-Özb (G.512), Külliyat-Yazma2 (505).

[301] SG: Kösev/(Rūmī)Kösegü (1195)// AŞ: Kösev "fırın küsküsü" (167b)// DLT: Közegü "tandırda ateşi karıştırma demiri" (743)// CC: Kösöv "ocak demiri" (122)// Kzk.Tr: Kösev (251).

[302] görüb yaydıñ̂| Yazmalar: tüşüb yādıñ̂ (توشوب يادينک)// yayar dāmını| Yazmalar: yarar dāmnı (يارار دامنی). Bk. NŞ (117, 117), NŞ-Özb (G.117), Külliyat-Yazma-TB (166), Külliyat-Yazma2 (182).

[303] tutmaḳ üçün kön̂glüm ḳuşın| Yazmalar: kön̂glüm ḳuşın tutmaḳ üçün// ṭaraf ol| Yazmalar: ṭarafdın (طرف دين). Bk. NŞ (256, 256), NŞ-Özb (G.256), Külliyat-Yazma-TB (190).

[304] Yazmalar: Gögrenmegil (گوكرانماكيل). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile) "coşup taşma!". Bk. SG (1207).

Ey Nevāyī yār eger dėr kim özünĝni otġa sal
Ten yalanĝ ėylerge köyme cān üçün küymenmegil[306]
(ای نوایی یار اکر دَیر کیم اوزونکنی اوتغه سال/تن یالانک اَیلارکا کویما جان اوچون کویمانماکیل)
6418 **Gözge ıl** (گَوزکا ایل)[307]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "dikkate al!, göz önünde bulundur!". [**M2.314a**]
6419 **Görsetgil** (گَورساتکیل): (/g/ üstün ile, /s/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "göster".
6420 **Gömdüm** (گَومدوم): (/g/ üstün ile, /m/ sükûn ile). "gömdüm".
6421 **Gögregim** (گَوکراکیم): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "ciğerim; göğsüm". *Dört Dīvān'dan:*
Gögregimdür ṣubḥnınĝ pīrāhenidin çākrek
Kirpigim şeb-nem tökülgen sebzedin nem-nākrek
(کوکراکیم دور صبح نینک پیراهنی دین چاک راک/کیرپیکیم شبنم توکولکان سبزه دین نمناک راک)
Ḳaddı hicride her ahım dūdı servīdür bülend
Yüzidin ayru gülīdür gögregim her pāresi
(قدّی هجریدا هر آهیم دودی سروی دور بلند/یوزیدین آیرو کلی دور کوکراکیم هر پاره سی)
6422 **Kösem** (گَوسم)[308]: (/k/ üstün ile, /s/ üstün ile). "[Rūm Tr.] sürünün önünde giden keçi, kösem, kösemen". [İH.270a]
6423 **Köysem** (گَویسام): (/k/ üstün ile, /s/ medli elif ile). "yansam". *Dört Dīvān'dan:*
Her niçe köysem ol ay könĝlümni peydā ėylemes
Ėylese hem ölsem anı āşkārā ėylemes
(هر نیچه کویسام اول آی کونکلومنی پیدا اَیلاماس/اَیلاسا هم اولسام آنی آشکارا اَیلاماس)
6424 **Köşkek/Köşek/Köşelek** (گَوشکَک-گَوشَک-گَوشَلَک)[309]: (/k/ üstün ile, /k/ üstün ile). "bir yaşındaki deve yavrusu". [ML.269a]
6425 **Gögertmek** (گَوکارتماک): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "gövertmek, yeşertmek; gövertmek, morartmak".
6426 **Gögermek** (گَوکارماک)[310]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gövermek, yeşermek; gövertmek, morarmak".
6427 **Kükremek/Kükreşmek** (کُوکراماک-کُوکراشماک)[311]: (/k/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "kükremek, gürlemek".

---

305 ML: 268a// Yazmalar: Köymenmegil (گَویمانماکیل). (/k/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile) "yanma!". Bk. SG (1212).

306 Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 324a; M2: 320a; ML: 273b; İH: 274b; TÜ: 180a// üçün| M1: içün (ایچون)// dėr kim| Yazmalar: dėse (دَیسا)// köyme| Yazmalar: cism ü (جسم و). Bk. AŞ (171b), SG (1212), NŞ (371, 372), NŞ-Özb (G.372), Külliyat-Yazma-TB (210).

307 Bk. SG (390)// Krgz.Tr:Közgö il- "görmek, farkına varmak, itibar etmek" (366)// Özb.Tr.İzahlı (I/411), YUyg.Tr (175): Közge İlmaḳ.

308 Yazmalar: Güsim (گُوسیم). (/g/ ötre ile, /s/ esre ile). Bk. SG (1195).

309 Yazmalar: Köşkek/Köşek. Bk. Torum// SG: Köşek/Köşelek (1195)// Trkm.Tr: Köşek (424)// Derleme: Köşek/Köçek/Köşkek// Moğ-Les: Gölüge/Gölige/Gölög "köpek veya kedi yavrusu; filiz; fide; tomurcuk; ham, olgunlaşmamış" (617).

310 Bk. SG (1196), Trkm.Tr (290)// AŞ: Köger- "gövermek" (169a)// DLT: Köker- "göğün renginde olmak" (734)// Krgz.Tr: Kögör- "gövermek, yeşillenmek, morlaşmak, filizlenmek" (497)// YUyg.Tr: Kökermek "yeşermek" (203)// Moğ-Les: Kökere-/Höhrö- "gövermek, yeşermek" (766).

6428 **Kök** (گوک)[312]: (/k/ üstün ile). [M1.319b] “saz ahengi; teyelleme; [teyel]; ağaç kökü”. [TÜ.177a]

6429 **Gögergen** (گوْكاركان): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [**M2.314b**] “gövermiş, yeşermiş; morarmış”. *Dört Dīvān'dan:*

Gögergen dağıdur ġam taşlarınıñ ḫasta cismimde
Ḳuruḳ şāḫ üzre çırmaşıb açılġan nīlufer her yan
(كوكاركان داغی دور غم تاشلاری نینک خسته جسیمدا/قوروق شاخ اوزره چیرماشیب آچیلغان نیلفر هر یان)

Ferhād u Şīrīn'den:

Gögertib anda gög arman güli köp
Gögergen bel-ki nā-fermān güli köp
(كوكارتيب آندا كوك اَرمان كلی كوپ/كوكاركان بلكه نافرمان كلی كوپ)

6430 **Gömgen** (گومكان): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “gömmüş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Veh ni gėce kim ḳara belāyī
Gün gencini gömgen ejdehāyī
(وه نِی گیجه كيم قرا بلایی/كون كنجی نی كومكان اژدهایی)

Naḳdıñġnı nitib-sin aytḳıl dėb
Gömgen yiri sarı ḳaytḳıl dėb
(نقدینكنی نیتیب سین آیتقیل دَیب/كومكان یِری ساری قایتقیل دَیب)

Dört Dīvān'dan:

Tikti gögsüm çāḳın u tīġin tenimde ḳıldı güm
Ėl ėşikni ḳufl ėtib tofraḳġa gömgen dik kilīd
(تیكتی كوكسوم چاكین و تیغین تنیمدا قیلدی كم/اَیل اَیشیكنی قفل اَیتیب توفراق غه كومكان دیک كلید)

6431 **Gögtin** (گوكتین): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /t/ esre ile). “gökten”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Hem-ol taġ öndür anıñ dik ki vehm
Ḳıla almayın gögtin evcini fehm [ML.269b]
(همول تاغ اُندور آنینک دیک که وهم/قیلا آلمایین گوكتین اوجینی فهم)

6432 **Kökenek** (گوكاناک)[313]: (/k/ üstün ile, /k/ medli elif ile). “doğana benzer bir avcı kuş”.

6433 **Gögeyin** (گوكایین)[314]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /y/ esre ile). “hayvanların kanını emen bir tür büyk sinek”. [M1.320a, İH.270b]

---

311 ML: Kökremek/Kökreşmek/Kökrenmek; İH: Kükremek/Kükreşmek/Kükrenmek. Bk. SG (1196), DLT (735)// CC: Kökremek (117)// Kzk.Tr: Kürkire- (260)// Krgz.Tr: Kürkürö- (541)// Mlk.Tr: Küküre- (286)// Trkm.Tr: Kükre- (428)// Moğ-Les: Kürkire-/Hürhre- (800).

312 M1, M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1199), AŞ (168a)// DLT: Küg “şarkıda nağme; şiirin ölçüsü” (754/755)// Hak.Tr: Kög “şarkı; şenlik, neşe” (260)// Krgz.Tr: Küü “melodi, nağme, hava” (543)// YUyg.Tr: Küy “melodi, ahenk” (213)// Moğ-Les: Kög “nağme, melodi, ahenk, müzik” (760).

313 ML, İH: Gügemek; M1, M2, TÜ: Gügemel (گُوكامال). (/g/ ötre ile, /g/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52a). Bk. Köykenek.

314 Bk. SG (1200), Göñgevün// DLT: Kökegün “gök sinek (et sineği)” (734)// Alt.Tr (120), Krgz.Tr (497): Kögöön “at sineği, büğelek”// Derleme: Göğeğen/Göğen “hayvanlara zarar veren gök renkli bir çeşit sinek ya da böcek”; Göven/Göveğen/Göveyen/Göveğin “sığırlara dadanan zar kanatlı bir çeşit sinek”;

6434 **Gögrek** (گَوکراک)[315]: (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "ciğer; göğüs".
6435 **Kögsün/Kögşün** (گَوکسون-گَوکشون)[316]: (/k/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "Moğ. yaşlı".
6436 **Gög ḳarġa** (گَوک قارغه): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "yeşil karga"[317]. [**M2.315a**]
6437 **Gügül** (گُوکول)[318]: (/g/'ler ötre ile). "bok böceği".
6438 **Küken** (کُوگَن)[319]: (/k/ ötre ile, /k/ üstün ile). "Moğ. kız".
6439 **Kökür** (گَوکور)[320]: (/k/ üstün, /k/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "Kāşġar dilinde: ibrik, su kabı".
6440 **Köküz** (گَوکوز)[321]: (/k/ üstün, /k/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "pek güzel, değerli; armağan".
6441 **Gögüs** (گَوکوس)[322]: (/g/ üstün, /g/ ötre ile). "göğüs".
6442 **Gögümtül** (گَوکومتول)[323]: (/g/ üstün, /g/ ve /t/ ötre ile). "göğümsü, mavimsi".
6443 **Gülmek** (گُولماک): (/g/ ötre ile). "gülmek".
6444 **Gülüşmek** (گُولوشماک): (/g/ ötre ile). "gülüşmek, birlikte gülmek".
6445 **Körege** (گَورَکه)[324]: (/k/ üstün ile, /r/ üstün ile, /g/ üstün ile). "üzerine sürahi ve kadeh konan masa; içki kabı". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Körege allıġa ḳopub bardı
Yükünüb bir ḳadeḥni sıbḳardı[325] [ML.270a]
(کورَکه آلیغه قوپوب باردی/یوکونوب بیر قدح نی سِبقاردی)

6446 **Kötük** (گَوتوک)[326]: (/k/ üstün, /t/ ötre ile). "kalın ağaç gövdesi, kütük; [Rūm Tr: padişahlığın özel defteri]". *Dört Dīvān'dan:*

Güven/Güveğen/ Güveyen/Güveyin "böğelek sineği"; Güğen "büyük sinek"// Moğ-Les: Köke "gök, mavi" (765); Kökeken "mavimsi" (766); Kedegene "at sineği" (703).

[315] Tekrarı| M1.319b, M2.315a, ML.270a, İH.270b, TÜ.177a: Göglek (گَوکلَک). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). Bk. Gögüs// AŞ: Kögrek "ciğer; göğüs" (168b)// SG (1200), YUyg.Tr (204): Kökrek "göğüs"// Krgz.Tr: Kökürök "göğüs" (499)// Derleme: Kökrek "göğüs, bağır"// Moğ-Les: Kögerge/Höörög "akciğer" (762).

[316] Yazmalar: Gögsün (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /s/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (52a)// SG: Kökşün (1200)// Moğ-Les: Kögsin/Högşin (764).

[317] M2, İH: "karga"; ML: "alaca karga". Bk. SG (1200).

[318] BR-TDK: Gūgār/Gūgāl (294)// Derleme: Gügül "ipek böceği".

[319] Yazmalar: Gügen (/g/ ötre ile, /g/ üstün ile) "kız çocuğu". HA kaynaklı anlam olmalıdır (52a). Bk. SG (1201)// King: Hükin "bakire kız" (202C/13)// Moğ-Les: Keüken/Kegüken/Hüühen "çocuk, bebek; kız, bakire; genç kız" (735).

[320] Yazmalar: Gögür (/g/ üstün, /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile). Bk. SG (1201), King (280, 204B/21)// Moğ-Les: Kökügür/Kököür "sıvı için kullanılan deri çanta, tulum" (767).

[321] Yazmalar: Gögürü (گَوکورو). (/g/ üstün, /g/ ve /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52a). Bk. SG (1201)// BR-Muin: Kūkūz "değerli bir kumaş" (1734).

[322] SG: Kökrek/Köks/Köküs (1200). Bk. Gögrek// DLT: Kögüz (734)// CC: Kögüs/Kövüs (116)// YUyg.Tr: Kökse/Kökrek (204)// Trkm.Tr: Gövüs (300)// Moğ-Les: Kökü(n)/Höh/Köke(n) "meme" (767).

[323] Bk. SG (1201)// AŞ (169a), YUyg.Tr (204): Kökümtül// Trkm.Tr: Gögümtil (290)// Moğ-Les: Kökebtür (766).

[324] Yazmalar: Közge (گَوزکه). (/k/ üstün ile, /z/ sükûn ile, /g/ üstün ile)// Tekrarı| M1.311a: Gürege (گُوراکا-گُوراکه). (/g/'ler ötre ile, /r/'ler medli elif ile)// SG: Köreke "üzerine sürahi konan masa" (1190)// AŞ: Körege "üzerine sürahi ve kadeh konan sandalye; içki kabı" (166b)// DLT: Körge "tahtadan yapılan tabak" (740).

[325] Körege allıġa| Yazmalar: Közgeniñ allınġa (کوزکه نینک آلینغه)// Yükünüb| ML, İH: Yügürüb. Bk. AŞ (167a), SG (1190), SS (184, 1865), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (724).

[326] Bk. SG (1181), Azb.Tr (545).

Ėlge ot saldıñ̑ velī köydi Nevāyī ġuṣṣadın
Oḫşamas ot birle köydürgenge bu yañ̑lıġ köyük[327] [M1.319b]
(اَیلکا اوت سالدینک ولی کویدی نوایی غصّه دین/اوخشاماس اوت بیرلا کویدورکانکا بو ینکلیغ کویوک)

6447 **Göm gög** (گَوم کوک): (/g/'ler üstün ile, /g/ sükûn ile). "gömgök, masmavi; yemyeşil". [M1.320b, ML.269a, TÜ.177b]

6448 **Köygen** (گَویکان): (/k/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yanmış". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [**M2.315b**]

Āteşīn yüzlüg muġannī ki ḥalḳıdın mülāyim sürūd çıḳarġay ḥāl ehliniñ̑ köygen baġrıdın dūd çıḳarġay.
(آتشین یوزلوک مغنّی که حلقی دین ملایم سرود چیقارغای حال اهلی نینک کویکان باغریدین دود چیقارغای)

Dört Dīvān'dan:

Köñ̑gülge tāze köygen daġlardın mu sevād olmış [İH.271a]
Yoḳ ėrse hicr dūdıdın felek yüzin ḳara ḳılmış
(کونکل کا تازه کویکان داغلاردین مو سواد اولمیش/یوق اَیرسه هجر دودیدین فلک یوزین قرا قیلمیش)

Ḥüsn ara ānī bolur kim gūyiyā andın salur
'Aşḳ otı köygen köñ̑güllerge fiġān u vaynı[328] [ML.270a]
(حسن آرا آنی بولور کیم کوییا آندین سالور/عشق اوتی کویکان کونکل لارکا فغان و وای نی)

6449 **Gülge-sin** (گُولکاسین): (/g/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "gülersin; güleceksin; [gülesin]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yā ġunça ki gülgüsin uzatur
Devrān taşı aġzını ḳanatur[329]
(یا غنچه که کولکوسین اوزاتور/دوران تاشی آغزی نی قاناتور)

6450 **Görmege-sin** (گَورماکاسین)[330]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "görmezsin; görmeyeceksin; [görmeyesin]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Görmege-sin yol ara renc ü nedem
Her ḳademi ornıġa ḳoysañ̑ ḳadem[331]
(کورماکاسین یول آرا رنج و ندم/هر قدمی اورنیغه قویسانک قدم)

6451 **Götermen** (گَوتارمان): (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "almam, kaldırmam".

6452 **Gög ėlin** (گَوک اَیلین): (/g/ ve elif üstün ile, /l/ esre ile). "gök yaratıklarını".

6453 **Görmegen** (گَورماکان)[332]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "görmemiş".

6454 **Görün** (گَورون): (/g/ üstün ile, /r/ ötre ile). "görün!, gözük!, belir!".

6455 **Gülümsümek** (گُولومسوماک)[333]: (/g/ ve /s/ ötre ile). "gülümsemek".

6456 **Kölge** (گَولکا)[334]: (/k/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "gölge". [M1.321a]

---

[327] köydi| Yazmalar: öldi (اولدی)// köyük| Yazmalar: kötük (کوتوک). Bk. SG (1211), GS (268, 347), GS-Özb (G.335), Külliyat-Yazma2 (87).

[328] köñ̑güllerge fiġān| Yazmalar: köñ̑gülge çün fiḳān (کونکل کا چون فقان); ML, İH: köñ̑gülni çün fiḳān. Bk. FK (604, 658), FK-Özb (G.628), Külliyat-Yazma2 (525).

[329] gülgüsin| Yazmalar: gülge-sin (کولکاسین)// taşı| Yazmalar: tişi (تیشی)// ḳanatur| Yazmalar: ḳabartur (قابارتور). Bk. Ḳanatur, LM (114, 843), LM-Özb (XII).

[330] M2: Görmegey-sin.

[331] Görmege-sin| M2: Görmegey-sin// nedem| ML, İH: ḳadem. Bk. HE (456, LX/130), HE-Özb (LX).

[332] Yazmalar: Görmengen (گَورمان کان).

[333] SG: Külümsümek/Külümsemek (1202). Bk. Gülümseb// Özb.Tr.İzahlı: Külimsi-/Külimsirä- (I/404).

6457 **Gölelir** (گولالیر)[335]: (/g/ üstün ile). “hayvanın yan tarafına düşüp kalkamaması, gölerme”. [ML.270b]
6458 **Gölük** (گولوک)[336]: (/g/ üstün ile). “gölük, yük taşıyan ve binilen hayvan”. [**M2.316a**]
6459 **Gömdürmek** (گومدورماک): (/g/ üstün ile, /d/ ötre ile). “gömdürmek”.
6460 **Gömürmek** (گومورماک)[337]: (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “kemirmek”.
6461 **Kömcuḳ** (گومجوق)[338]: (/k/ üstün ile, /c/ ötre ile). “yarı yanmış odun, köseği”. [İH.271b, TÜ.178a]
6462 **Küñ̂greniben** (کُونکرانیبان)[339]: (/k/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). “homurdanıp, öfkeden söylenip”. *Dört Dīvān'dan:*

Her ni Ḥaḳ emri durur şükr ile ḳıl kim ḳılmaḳ
Bendedin yaẖşı ėmes ẖ̌āce işin küñ̂greniben

(هر نِی حق امری دورور شکر اِیله قیل کیم قیلماق/بنده دین یخشی اَیماس خواجه ایشین کونکرانیبان)

6463 **Güle almastın** (کُولا آلماستین): (/g/ ötre ile, /s/ sükûn ile, /t/ esre ile). “gülememekten”. *Dört Dīvān'dan:*

Söz dėmey ikki şeker dik lebi kim bend olmış
Güle almastın işi imdi şeker-ẖand olmış

(سوز دَیمای ایکّی شکر دیک لبی کیم بند اولمیش/کولا آلماستین ایشی ایمدی شکرخند اولمیش)

6464 **Gögsin** (گوکسین): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile). “göğsünü”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gögsin geh urub figār ḳıldı
Tırnağı bile şiyār ḳıldı [M1.321b]

(کوکسین که اوروب فکار قیلدی/تیرناغی بیله شیار قیلدی)

6465 **Görküzür** (گورکوزور): (/g/ üstün ile, /k/ ötre ile). “gösterir”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

‘Īsā dik ölügni tirgüzür-sin
Ḥoş mu‘cizedür ki görküzür-sin

(عیسی دیک اولوکنی تیرکوزورسین/خوش معجزه دور که کورکوزورسین)

6466 **Köyeridin** (گویاریدین): (/k/ üstün ile, /r/ esre ile). [**M2.316b**] “yanmasından”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bağrı köyeridin ol ciger-ẖ̌ār
Ḳıldı atasın dağı ẖaber-dār [ML.270a]

(باغری کویاریدین اول جکرخوار/قیلدی آتاسین داغی خبردار)

---

[334] Bk. Azb.Tr (543), Derleme, Kölege.
[335] Yazmalar: Gülele (کُولاله). (/g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52a)// SG: Kölelir/Ovadır (1204)// DLT: Köler- “at karın şişmesinden yere yapışmak” (736)// Trkm.Tr: Göler- “ev hayvanları yatmak” (291)// Derleme: Gölermek “gölermek, hayvanın ipi ayağına ve boynuna dolaşarak kalkamayacak şekilde yere yıkılmak; hayvanlar çamura yatmak”.
[336] M1, M2, TÜ: Gülük (کُولوک). (/g/ ötre ile); ML, İH: Gügük// SG (1204), DLT (736), Krgz.Tr (501): Kölük// Kzk.Tr: Kölik (246)// Moğ-Les: Kölge(n)/Hölög “binek hayvanı veya diğer taşıma araçları” (770); Kölüg/Hölög/Külüg “güçlü ve çabuk at” (771/792).
[337] Bk. SG (1205), MU (T775b/26), Gėmirse// AŞ: Kömür- (170a)// DLT: Kemür- (703)// CC (96), Krgz.Tr (436), YUyg.Tr (198): Kemir-// Trkm.Tr: Gemir- (249)// Moğ-Les: Kemeli-/Kemele-/Hemle- (719).
[338] ML: Kümcuḳ. Bk. SG (1206).
[339] Yazmalar: Gögreniben (گوکرانیبان). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /n/ esre ile) “coşup taşma; azarlama, başa kakma, kınama”. Bk. SG (1207).

6467 **Gülgü** (كُولكو)[340]: (/g/ ötre ile). "gülüş, gülme; gülen, güler". *Ferhād u Şīrīn'den[341]:*
Görüb nergisde mundaḳ ṭurfe uyḳu
Ḳızartur ġunçanı her laḥẓa gülgü[342]
(كوروب نركس دا مونداق طرفه اويقو/قيزارتور غنچه نی هر لحظه كولكو)
Dört Dīvān'dan:
Çāk ėtib yanım ki görküzdüñ süñgek dendānesin
Bü'l-'aceb ḥālımġa ḳıldı ża'f cismim gülgüdin
(چاک اَیتیب يانيم كه كوركوزدونک سونكاک دندانه سين/بوالعجب حاليم غه قيلدی ضعف جسميم كولكودين)
Sinde tir minde eşkdür yüz üze
Yıġlasam min sañġa gėlür gülgü [ML.270b]
(سيندا تِر ميندا اشک دور يوز اوزه/يِغلاسام مين سنكا گيلور كولكو)
6468 **Görmedük mü** (گورمادوک مو): (/g/ üstün ile). "görmedik mi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
'Aşḳ ehli cihānda görmedük mü
Bu vādī ara yügürmedük mü [ML.271a]
(عشق اهلی جهاندا كورمادوک مو/بو وادی آرا يوكورمادوک مو)
6469 **Gördüñ ikin mü** (گوردونک ايكين مو)[343]: (/g/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gördün mü acaba". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Tā ki saḫā boldı kefiñ verzişi
Gördüñ ikin mü bir özüñ dik kişi[344] [İH.272a]
(تا كه سخا بولدی كفينک ورزشی/كوردونک ايكين مو بير اوزونک ديک كيشی)
6470 **Görer-siz mü** (گورارسيز مو): (/g/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "görür müsünüz". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Siz hem göre-siz mü yoḳsa yoḳ mu
Yā gėldi miniñ gözümge oḳ mu[345]
(سيز هم كوراسيز مو يوقسه يوقمو/يا گيلدی مينينک كوزومكا اوق مو)
6471 **Kömür** (گومور)[346]: (/k/ üstün ile). "kömür".
6472 **Gömük** (گوموک)[347]: (/g/ üstün ile). "kemik".
6473 **Gömüldürük** (گومولدوروک)[348]: [M1.322a] (/g/ üstün ile, /d/ ve /r/ ötre ile). "[Rūm Tr.] deve veya at göğüslüğü, gömüldürük".

---

340 Bk. SG (1204)// AŞ: Külgü "gülmek" (169b)// DLT: Külgü "gülüş" (755)// Krgz.Tr: Kükü "gülme, gülüş" (536)// Trkm.Tr: Gülki "gülme, gülüş" (317).
341 M1, M2, TÜ: *Leylī ve Mecnūn'dan.* Bk. Ḳızartur.
342 mundaḳ ṭurfe| Yazmalar: andaḳ ḳayda (آنداق قايدا). Bk. FŞ (163, XVII/6), FŞ-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (507).
343 ML, İH: Gördiñ ikin mü.
344 saḫā boldı kefiñ| Yazmalar: kefiñ boldı saḫā// Gördüñ| ML, İH: Gördiñ. Bk. HE (204, XXXI/2), HE-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (433).
345 göre-siz| ML, İH: görer-siz// oḳ mu| Yazmalar: uyḳu (اويقو). Bk. LM (199, 1716), LM-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (644).
346 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. Köymür/Kėmür// Bk. SG (1207), DLT (737), CC (117), Krgz.Tr (501), YUyg.Tr (204).
347 Bk. SG (1207), Arat-Babür (481, Yıl.932/H275b), TB (192, H275b/11), Derleme// Kzk.Tr: Kemik "kemiğin kemirilebilir etli yeri" (228)// Moğ-Les: Kemi/Him "kemik iliği" (720).

6474 **Köydürgüci** (گویدورکوجی): (/k/ üstün ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "yandırıcı, yakıcı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* aşk babında şöyle der:
Ṣā'iḳaīdür 'aḳl u dīn ḫirmenin köydürgüci ve ṣarṣarīdür alarnıñ külin gögge savurġucı. [**M2.317a**]
(صاعقهٔ دور عقل و دین خرمنین کویدورکوجی و صرصری دور آلارنینک کولین کوککا ساوورغوجی)
6475 **Köydürürler** (گویدورورلار): (/k/ üstün ile). "yandırırlar, yakarlar". *Dört Dīvān'dan:*
Ġam tüni ėrmes şafaḳdın şu'le kim maḥrūmlar
Köydürürler ahdın gerdūnnı ḥırmān otıġa [ML.269b, TÜ.178b]
(غم تونی اَیرماس شفق دین شعله کیم محروم لار/کویدورورلار آه دین کردون نی حرمان اوتیغه)
6476 **Güyev** (کُوْیاو)[349]: (/g/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /y/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). "damat, güvey, güveyi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ġavġā boldı güyev başıġa
Kim gėlmedi ėl gėlin ḳaşıġa
(غوغا بولدی کویاو باشیغه/کیم گیلمادی اَیل گَیلین قاشیغه)

Köp zīnet ü zīb ėtib ėkevni
Gül-çihre gėlin bile güyevni
(کوپ زینت و زیب اَیتیب اَیکاونی/کل چهره گَیلین بیله کویاونی)

Bir na'şḳa saldılar ėkevni
Cānsız gėlin ü ölüg güyevni[350]
(بیر نعش قه سالدیلار اَیکاونی/جان سیز گَیلین و اولوک کویاونی)
Tārīḫü'l-Mülūk'dan:
Her taḳdīr bile ḳayṣer Lührāsb'nı güyev ḳılıb ḳızın añga bėrdi[351]. [ML.271a]
(هر تقدیر بیله قیصر لهراسب نی کویاو قیلیب قیزین اَنکا بَیردی)
6477 **Gögte** (گوکته): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "gökte". *Dört Dīvān'dan:*
Yir ü gögte isteben peydā ėmes Ḫıżr u Mesīḥ
Ḳaçtılar gūyā dodaġıñ āb-ı ḥayvānıñ görüb
(یِر و کوکته ایستابان پیدا اَیماس خضر و مسیح/قاچتی لار کویا دَوداغینک آب حیوانینک کوروب)
6478 **Köydürgenidin mü** (گویدورکانیدین مو): (/k/ üstün ile, /y/ üstün ile). "yandırmasından mı, yakmasından mı".
Dört Dīvān'dan:
Çüçüklüktin mü yā köydürgenidin mü ḳabarmıştur
Lebim tā yitti la'l-ı āteşīn yañlıġ dodaġıñġa[352]

---

[348] Bk. SG (1207)// DLT: Kömüldürük (737)// CC: Kömüldrük (117)// Krgz.Tr: Kömöldürük (501)// Moğ-Les: Kömüldürge(n)/Hömöldrög (772).
[349] Yazmalar: Göyev (گَوْیاو). (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ medli elif ile, /v/ sükûn ile)// AŞ (172a), SG (1212), Kzk.Tr (255): Küyev// DLT: Küdegü/Küḍegü (754)// CC: Küyegü/Küyöv (129)// Krgz.Tr: Küyöö (544)// Trkm.Tr: Giyev (275).
[350] na'şḳa| Yazmalar: ḳabrġa (قبرغه). Bk. AŞ (172a), SG (1212), LM (356, 3354), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (677).
[351] bile| Yazmalar: ile (ایلا)// Lührāsb'nı| TM (212, T721b/3), TM-Özb (Lührāsb), Külliyat-Yazma2 (728), Külliyat-Yazma-TB (1209): anı. Bk. AŞ (172a).
[352] Çüçüklük| Yazmalar: Çüçüklik (چوچوکلیک). Bk. Çüçüklüktin mü, Ḳabarmıştur, SG (1211), BV (390, 538), BV-Özb (G.535).

(چوچوکلوک تین مو یا کویدورکانیدین مو قابارمیش تور/لبیم تا پتّی لعل آتشین ینکلیغ دوداغینک غه)

6479 **Küñ̂grenme** (کُونکرانمه)[353]: (/k/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /n/ sükûn ile). “homurdanma!, öfkeden söylenme!”. [M1.322b] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Dūst cevridin igrenme ve düşmen bī-dādıdın küñ̂grenme[354]. [ML.271b, İH.272b]

(دوست جوریدین ایکرانمه و دشمن بیدادیدین کونکرانمه)

6480 **Gögergence** (گوکارکانجه): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “göverince, yeşerince; morarınca; göverinceye kadar, yeşerinceye kadar; morarıncaya kadar; göverdikçe, yeşerdikçe; morardıkça”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Saçḳan dānesi gögergünce urub ẖirmen ḳılıb maḥṣūlın götergünce[355]. [**M2.317b**, ML.271a, İH.272a]

(ساچقان دانه سی کوکارکونجه اوروب خرمن قیلیب محصولین کوتارکونجه)

6481 **Göz tutsa** (گوز توتسه): (/t/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /s/ üstün ile). “beklese, umsa”. [ML.271b, İH.272b]

6482 **Görge baylarġa** (گورکا بای لارغه): (/g/ üstün ile, /g/ ve /b/ medli elif ile). “güzellikte eksiksiz ve zenginlere, pek güzellere”. *Dört Dīvān'dan:*

Görge baylarġa gedā bolduñ̂guz ey ‘aşḳ ehli

Bu ġanīlerġa vefā naḳdı su’āl ėylemeñ̂giz

(کورکا بای لارغه کدا بولدونکوز ای عشق اهلی/بو غنی لارغه وفا نقدی سوال اَیلامانکیز)

6483 **Köygüsi** (گویکوسی): (/k/ üstün ile, /g/ ötre ile). “yanmalı; yanacak”. *Dört Dīvān'dan:*

Sormañ̂gız eşkim suyın kim muttaṣıl mu gėlgüsi

Tā köñ̂gül ‘aşḳ otıdın köygüsi ol su gėlgüsi

(سورمانکیز اشکیم سویین کیم متّصل مو گَیلکوسی/تا کونکل عشق اوتیدین کویکوسی اول سو گَیلکوسی)

6484 **Kükrey** (کُوکرای)[356]: (/k/ ötre ile, /k/ sükûn ile). “kükrer, gürler; [kükreye, gürleye; kükreyeyim, gürleyeyim]”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ayaġçı gėtür mey ki tartay dilīr

Çü ser-ẖoş bolay kükrey andaḳ ki şīr

(آیاغچی گَیتور می که تارتای دلیر/چو سرخوش بولای کوکرای آنداق که شیر)

6485 **Küreken** (کُورَکان): (/k/ ötre ile, /r/ üstün ile, /k/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [M1.323a] “damat, güveyi; Emīr Tėmür'ün lakabı; Tėmür Ḫan neslinden bir kimsenin Çengiz Ḫan soyundan kız alması hâlinde ona verilen lakap; padişah soyundan olup iki padişah kızını alan kimseye verilen lakap; bir han kızı veya han oğlundan olup hakan kızını alan şehzade”; “benim mürşidim Ḥācī Muḥammed Rıżā Ṣādlu'nun tarihlerde gördüğüne göre Emīr Tėmür, Çengiz Ḫan'ın neslinden olan Emīr Ḥüseyn'in kız kardeşi Olcay Terken Aġa

---

353 Yazmalar: Gögrenme (گَوکرانمه). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /n/ sükûn ile) “coşup taşma!”. Bk. AŞ (170b), SG (1207).

354 küñ̂grenme| Yazmalar: gögrenme (گَوکرانمه)// igrenme| SG: ıñ̂granma (419); MK (320, 101a/7), MK-Özb (Tenbih.114): iñ̂grenme; MK-Amire: اینکرانمه (191). Bk. MK (P3 nüshası) (320, 101a/7), Külliyat-Yazma-TB (1501).

355 gögergünce| Yazmalar: gögergence (کوکارکانجه)// götergünce| Yazmalar: götergence (کوتارکانجه). Bk. MK (141, 27b/1), MK-Özb (Fasl.31), Külliyat-Yazma-TB (1469), MK-Amire (52).

356 ML, İH: Kökrey. Bk. SG (1197).

ile evlendiği için bu lakabı almıştır"[357]; "/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile (**Görgen**) gören". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḳanı cihān dāveri Çengiz Ḫan
Ḳanı cihān ḫanı Tėmür Küreken

(قانی جهان داوری چنکیزخان/قانی جهان خانی تیمور کورکان)

Dört Dīvān'dan:

Ḳadem ḳoyma edebsiz bu ḫazān görgen çemen içre [**M2.318a**]
Ki bir gül-reng yüzniŋ ṣafḥasıdur her sarıġ yafraġ[358] [ML.272a, İH.273a, TÜ.179a]

(قدم قویمه ادب سیز بو خزان کورکان چمن ایچره/که بیر کلرنک یوزنینک صفحه سی دور هر ساریغ یافراغ)

6486 **Köy** (گوْی)[359]: (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /y/ sükûn ile). "köy, küçük kasaba". *Sedd-i Sikenderī'de* Çīnli hizmetçi ile Keşmīr padişahı Mollū'nun kızı Mihrnāz'ın düğününde şöyle der:

Gül ü sebze eyyāmıda boldı ṭoy
Bolub gül-şen āyīn bile şehr ü köy

(کل و سبزه ایّامیدا بولدی طوی/بولوب کلشن آیین بیله شهر و کوی)

6487 **Köydi** (گویدی): (/k/ üstün ile). "yandı". *Dört Dīvān'dan:*

Sin ėttiŋ şem' ü gülde cilve kim pervāne vü bülbül
Biri köydi birige boldı yüz derd ü belā peydā

(سین اَیتّینک شمع و کل دا جلوه کیم پروانه و بلبل/بیری کویدی بیریکا بولدی یوز درد و بلا پیدا)

'Aḳl itti hūş gėtti köŋgül köydi çıḳtı cān
Şükr ėt Nevāyiyā ki sebük-bār-min yana[360]

(عقل اِیتّی هوش کَیتّی کونکل کویدی چیقتی جان/شکر اَیت نوابیا که سبکبارمین ینه)

6488 **Görgüci** (گورکوجی): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "gören, görücü". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sin ü salṭanat terki söz mü bolur
Bedīliŋni görgüci göz mü bolur[361]

(سین و سلطنت ترکی سوز مو بولور/بدیلینک نی کورکوجی کوز مو بولور)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Çün vāḳı'a görgüci göz açtı
Gözdin ḳanlıḳ sirişk saçtı [M1.323b]

(چون واقعه کورکوجی کوز آچتی/کوزدین قانلیق سرشک ساچتی)

6489 **Görgeli** (گورکالی): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "göreli; görmek için"[362]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

---

[357] M2, ML, İH, TÜ: yok// Olcay Terken Aġa| M1: Nümen Aḳa. Bk. AŞ (165b), SG (1190), Azb.Tr (550), Derleme// Moğ-Les: Kürgen [~Tr. Küdegü. Bk. DLT (754)] (799).

[358] edebsiz| M1, M2: edeb sebz// yüzniŋ| Yazmalar: yüznin (یوزنین). Bk. NŞ (296, 297), NŞ-Özb (G.297), Külliyat-Yazma-TB (197).

[359] Derleme: Köy/Küy// Moğ-Les: Küy/Hüy "aile, boy, soy; on evlik ufak köy; toplanma yeri; kalabalık" (787); Ködege(n)/Hödöö(n) "kır, ova, açık bozkır; kırsal alan" (758).

[360] gėtti| M2: u// yana| M1, M2, ML, İH: yine. Bk. GS (419, 568), GS-Özb (G.550), Külliyat-Yazma-TB (109).

[361] terki| Yazmalar: terk (ترک). Bk. Sİ (133, 1270), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (816).

[362] Yazmalar: "göstere; göre". Bk. SG (1184).

‘Ayn-ı ma‘şūḳluḳda cilve-yi ẕāt
Özini görgeli tileb mir’āt
(عین معشوق لوق دا جلوهٔ ذات/اوزینی کورکالی تیلاب مرآت)

Dört Dīvān'dan:
Ġam durur köñ̂glümde ol şīrīn ṣanemni görgeli
Taġ ara Ferhād olur kim gördi Ferhād içre taġ[363]
(غم دورور کونکلومدا اول شیرین صنم نی کورکالی/تاغ آرا فرهاد اولور کیم کوردی فرهاد ایچره تاغ)

6490 **Gütgeli** (گُوتکالی): (/g/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “güdeli, bekleyip koruyalı; gütmek için, bekleyip korumak için”[364]. *Dört Dīvān'dan:*
Cünūn ṣaḥrāsıda bayī yoḳ ėrkendür bu maḥzūn dik
Ki bolġay vaḥşī ḫaylın gütgeli çopanı Mecnūn dik[365]
(جنون صحراسی دا بایی یوق اَیرکاندور بو محزون دیک/که بولغای وحشی خیلین کوتکالی چوپانی مجنون دیک)

6491 **Küñ̂grenmek** (گُونکرانماک)[366]: (/k/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “homurdanmak, öfkeden söylenmek”.

6492 **Gönenmek** (گَونانماک)[367]: [**M2.318b**] (/g/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “kıvanmak, gönenmek, sevinmek”.

6493 **Gün** (گُون): (/g/ ötre ile). “güneş; gün; Oğuz Ḫan bin Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan'ın oğlunun adı”[368]; [(**Gön**)[369] “gön, işlenmiş deri”]. [ML.271a]

6494 **Güney** (گُونای)[370]: (/g/ ötre ile, /n/ medli elif ile). “güneşe karşı olan yer, güneş gören yer, güney”. [ML.271b]

6495 **Gün batar** (گُون باتَر)[371]: (/g/ ötre ile, /b/ medli elif ile, /t/ üstün ile). “batı, güneşin battığı taraf”. [ML.272a]

6496 **Gön bardaḳ** (گَون بارداق)[372]: (/g/ üstün ile). “[Rūm Tr.] deriden yapılmış su kabı, kırba”.

6497 **Görüglüg/Görglüg** (گَوروکلوک-گَورکلوک)[373]: (/g/ üstün ile, /g/'ler sükûn ile). “görklü, güzel”. [M1.323a, İH.273b]

---

363 olur| Yazmalar: ėrür (اَیرور). Bk. NŞ (295, 296), NŞ-Özb (G.296), Külliyat-Yazma-TB (197).

364 Yazmalar: “güde; bekleyip koruya”. Bk. SG (1179).

365 bayī| Yazmalar: talī (تالی)// vaḥşī| Yazmalar: vaḥş (وحش). Bk. SG (1179), GS (268, 348), GS-Özb (G.336), Külliyat-Yazma2 (87).

366 Yazmalar: Göñ̂grenmek (گَونکرانماک). (/g/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. AŞ (170b), SG (1207), DLT (756)// Kzk.Tr: Küñ̂giren- “ağlamak, sızlamak”; Küñ̂gkilde- “homurdanmak, söylenmek” (259)// Krgz.Tr: Künğgürö-/Künğgürön- “boğuk sesle mırıldanmak” (539)// Trkm.Tr: Hüñ̂gürde- (358)// Derleme: Gümrenmek/Gümürdenmek// Moğ-Les: Künggine-/Hüngene-/Künggene- “derin ses çıkarmak” (795).

367 İH: 272b// Yazmalar: Gütenmek (گُوتانماک). (/g/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1208), AŞ (171a), Trkm.Tr (292)// CC: Könen- (118)// Kzk.Tr: Kenel- (228).

368 “oğlunun”| Yazmalar: yok. Bk. SG (1208), Trkm.Tr (319)// DLT (756), CC (127-128), Krgz.Tr (537), YUyg.Tr (211-212): Kün “gün; güneş”// Moğ-Les: Gegege(n)/Gege(n) “gün ışığı; sabahın gün ışığı, tan; aydınlık” (596).

369 Bk. SG (1208), Trkm.Tr (291)// DLT (737), Krgz.Tr (502), YUyg.Tr (205): Kön// Moğ-Les: Köm (772).

370 Bk. SG (1208), Trkm.Tr (320), Derleme// YUyg.Tr: Küngey (212).

371 Bk. SG (1208), Trkm.Tr (319)// Krgz.Tr: Kün batış (537).

372 Yazmalar: Gün bararaḳ (گُون باراراق). (/g/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52b). Bk. SG (1208), Tarama (96)// DLT: Bart “şarap kovası ve sıvı ölçer kap; pişmiş topraktan su kabı” (575)// CC: Bardak “testi” (25).

6498 **Görecek** (گوره جَک): (/g/, /r/ ve /c/ üstün ile). "ayna, gözgü". [M1.323b, ML.272b]
6499 **Kön̂glün̂güzni** (گونکلونکوزنی): (/k/ üstün ile, /n/, /g/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "gönlünüzü". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫūblar ṭurre-yi āşüftesiġa meyl ėtmen̂g
Kön̂glün̂güzni güc ile şīfte-ḥāl ėylemen̂giz [M1.324b, TÜ.179b]
(خوبلار طرّهٔ آشفته سیغه میل اَیتمانک/کونکلونکوزنی کوج ایلا شیفته حال اَیلامانکیز)
6500 **Köydürdi** (گوْیدوردی): (/k/ üstün ile, belirli /v/ ile, /d/ ötre ile). "yandırdı, yaktı". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*
Çėktiler büt-ḫāneġa ḫˇār u dijem
Mest ḳıldı secde büt allıda hem
Ḫırḳa-yı irşādnı köydürdi ol
Hem Kelāmu'llāh'nı otḳa urdı ol[374]
(چَیکتی لار بتخانه غه خوار و دژم/مست قیلدی سجده بت آلیدا هم
خرقهٔ ارشادنی کویدوردی اول/هم کلام الله نی اوتقه اوردی اول)
6501 **Görmeydür** (گورمایدور): (/g/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "görmemiş"[375]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Besī ḥayrān idi Ferhād işide
Ki görmeydür idi ṭavrın kişide[376]
(بسی حیران ایدی فرهاد ایشیدا/که کورمایدور ایدی طورین کیشیدا)
6502 **Gögregin̂gni** (گوکراکِیْنکنی): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ciğerini; göğsünü".
6503 **Gömsem** (گومسام): (/g/ üstün ile, /s/ medli elif ile). "gömsem". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Genc ḳoysam idi Ferīdūn dik [**M2.319a**]
Naḳdlar gömsem ėrdi Ḳārūn dik
(کنج قویسام ایدی فریدون دیک/نقدلار کومسام اَیردی قارون دیک)
6504 **Köydürgeli** (گویدورکالی): (/k/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "yakalıdan beri; yakmak için"[377]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Köydürgeli cüzv cüzvin aldın̂g
Ġam dūzaḫı içre dağı saldın̂g
(کویدورکالی جزو جزوین آلدینک/غم دوزخی ایچره داغی سالدینک)
6505 **Gün toġar** (گُون تَوغار)[378]: (/g/ ötre ile, /t/ üstün ile). "doğu, güneşin doğduğu taraf".
6506 **Gün çiçegi** (گُون چِیچکی): (/g/ ötre ile, /ç/ esre ile, /ç/ üstün ile). "[Rūm Tr.] gün çiçeği, günebakan, ayçiçeği".
6507 **Köndelen** (گوندالان)[379]: (/k/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "eğri, çarpık, ters yön, sapa yol".

---

373 Yazmalar: Görüglüg// AŞ: Görglüg (166b)// SG: Görklüg (1190)// DLT: Körklüg (740)// Krgz.Tr: Körktüü/Körüktüü (507/508).
374 ḫˇār| Yazmalar: ḫār (خار)// allıda| Yazmalar: allında (آلیندا)// otḳa urdı| Yazmalar: otġa saldı (اوتغه سالدی). Bk. LT (113, 1351), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359), Külliyat-Yazma-TB (970).
375 M1, TÜ: "görmemişti"; M2, ML, İH: "görmemiş; görmemişti". Bk. AŞ (166a).
376 ṭavrın| Yazmalar: ṭavrı (طوری). Bk. FŞ (275, XXIX/101), FŞ-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (539).
377 Yazmalar: "yakılacak, yakmalı, yakılası". Bk. AŞ (171b).
378 Bk. SG (1208)// Krgz.Tr: Kün çığış (537)// Trkm.Tr: Gün dogar (320).

6508 **Kündük** (گُوندوک)[380]: (/k/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “ibrik, su kabı”.
6509 **Günes/Güneş** (گُونَس-گُوناس-گُوناش)[381]: (/g/ ötre ile, /n/ üstün ile). “güneş; güneş gören yer”.
6510 **Göng̑evün** (گَونکاوون)[382]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /v/ ötre ile). “eşek (sığır) sineği, eğrice, büğelek, büve, gövem”.
6511 **Köng̑ül ḳalış** (گَونکل قالیش)[383]: (/k/ üstün ile). “üzüntü, can sıkıntısı; küsme, gücenme, gönlü kalma”.
6512 **Güni** (گُونی)[384]: [M1.325a] (/g/ ötre ile, /n/ esre ile). “[Rūm Tr.] günü, kıskançlık; aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, kuma”.
6513 **Güvenmek** (گُوانماک)[385]: (/g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “kıvanmak, övünmek”. [ML.273a, İH.274a]
6514 **Küymenmek/Güymenmek** (گُویمانماک)[386]: (/k/ ötre ile, /n/ ve /k/ sükûn ile). “bahane etmek, geciktirmek, savsaklamak; (**Köymeng̑**) yanmayın”.
6515 **Köykenek** (گَویکاناک)[387]: (/k/ üstün ile, /k/ ve /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). “atmacaya benzer bir avcı kuş”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[379] Bk. SG (1209), TB-Yazma-H (Yıl.902/39a), Derleme// BR-Muin: Kündelān/Kendülān “bir tür çadır. Bazılarına göre Türkçedir” (1706)// Özb.Tr.İzahlı: Köndäläng̑ “enine” (I/417)// YUyg.Tr: Köndileng̑ “enine” (205)// Moğ-Les: Köndelen/Köndülen “çapraz; yatay; tuhaf; kenar” (774).

[380] Yazmalar: Gündük (/g/ ötre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1209), Trkm.Tr (429)// BR-Muin: Kendū/Kündū/Kündūk “tahıl koymak için kullanılan topraktan yapılmış küp” (1707/1708)// DLT: Kendüg “yarım küp; tekne” (703)// Moğ-Les: Hundaga(n) “kadeh, içki bardağı” (1521).

[381] Yazmalar: Güneş (گُونَش-گُوناش) “güneş”. HA kaynaklı biçim olmalıdır (52b)// AŞ: Künes “güneş; gayet sıcak gün” (170b)// SG: Günes/Güneş “güneş; güneş gören yer” (1209). Bk. GS (202, 252/1).

[382] Yazmalar: Güng̑evün (گُونکاوون). (/g/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /v/ ötre ile). SG'de madde anlamı olarak verilen ḫar-meges (خرمکس) “sığır sineği” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (52b), nergis (نرکس) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1209), Gögeyin.

[383] Yazmalar: Köng̑ül ḳalmış (گَونکل قالمیش). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52b). Bk. SG (1072/1209), LM (208, 1805), Tolġar iseng̑ (örneği)// Krgz.Tr (503), YUyg.Tr (205): Köng̑ül ḳal- “küsmek, gücenmek, gönlü kalmak”.

[384] Bk. SG (1210), Derleme (Günü)// DLT (756), CC (128): Küni “kuma”// Krgz.Tr: Kündöş/Künü “kuma”; Künülö- “kıskanmak” (538/540).

[385] SG: Güvenmek/Ḳuvanmaḳ (1210). Bk. Ḳuvanmaḳ// DLT: Küwen- “övünmek” (758)// Derleme: “sevinmek”.

[386] Yazmalar: Göymeng̑ (گَویمانک). (/g/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile) “bahane, mazeret”. Bk. AŞ (171b), SG (1212)// DLT-Yazma: Küymen-/Küyfen- (531)// Krgz.Tr: Küymöl- “oyalanmak, duraklamak, gecikmek” (544)// Özb.Tr.İzahlı: Küymän-/Küymälän- “önemsiz işlerle uğraşmak” (I/403)// Trkm.Tr: Güymen- “oyalanmak” (325).

[387] M1: Göngeng; ML: Göygen; M2, İH, TÜ: Göygeng (گَویکانک). (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (52b)// Tekrarı| M1.324a, M2.320a, ML.273b, İH.274b, TÜ.180a: Köygenek (گَویکاناک). (/k/ üstün ile, /g/ ve /n/ medli elif ile). Bk. Kökenek// SG: Kökenek/Köykenek “doğana benzer bir avcı kuş. Rūmiye moymul der” (1199-1200)// DLT: Közkünek (744)// BR-TDK: Kūken/Kūkenek “baykuş” (459)// Hak.Tr: Köykenek “bozdoğan” (270)// Alt.Tr: Küygenek “aladoğan” (130)// Kzk.Tr: Küykentay “bozdoğan” (255); Kökek “guguk kuşu” (243)// Krgz.Tr: Küykö “şahin (falco tinnunculus, kerkenez)” (544)// Özb.Tr.İzahlı: Kökäntay (I/413)// YUyg.Tr: Kökentay/Kökėnek “bozdoğan” (203); Kürgenek “moymul kuşu” (213)// Tr.Tr: Kerkenez “kartal türünden bir kuş”// Derleme: Kerkenek “delice de

‘Uḳāb u köykenekni ḳılsalar ḳayd
Ḳaçan ḳılġay anıṅ ṣaydını bu ṣayd
(عقاب و کویکاناک نی قیلسالار قید/قاچان قیلغای آنینک صیدی نی بو صید)

6516 **Köynük/Köynek** (گوینوک-گویناک)[388]: (/k/ üstün ile, /n/ ötre ile). “içine deve sütü sağılan deriden kap”. [M1.324a]

6517 **Kükreb** (گوکراب)[389]: (/k/ ötre ile, /k/ sükûn ile). “kükreyip, gürleyip”. *Dört Dīvān'dan:*
Seḥāb ėrmes ki kükreb taġ üze her sarı aylanmış
Ki dūd-ı ah u efġānım felek ṭāḳıġa çırmanmış[390] [**M2.319b**]
(سحاب اَیرماس که کوکراب تاغ اوزه هر ساری آیلانمیش/که دود آه و افغانیم فلک طاقیغه چیرمانمیش)

6518 **Görküzgey** (گورکوزکای): (/g/ üstün ile, /k/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “göstere; gösterecek”. *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī̄ rişte-yi fikri çėker ma‘nī̄ semen-būyın
H̱oş ol tācir ki Yūsuf-çihre görküzgey ṭınābıdın[391]
(نوایی رشتۀ فکری چَیکار معنی سمن بویین/خوش اول تاجر که یوسف چهره کورکوزکای طنابیدین)

6519 **Güvenc** (گُوَنج)[392]: (/g/ ötre ile, /v/ üstün ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). “kıvanç, övünç”. *Naẓmu'l-Cevāhir'den:*
Āfāḳ güvenci ẕāt-ı ferẖundesi bil
Eflāk çırağı rāy-ı raẖşendesi bil
Cemşī̄d'ni ḥaşmet içre şermendesi bil
Dānişde Sikender'ni kemī̄n bendesi bil[393]
(آفاق گُونجی ذات فرخنده سی بیل/افلاک چراغی رای رخشنده سی بیل
جمشیدنی حشمت ایچرا شرمنده سی بیل/دانش دا سکندرنی کمین بنده سی بیل)

6520 **Gönendi** (گوناندی)[394]: (/g/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “kıvandı, gönendi, sevindi”.

6521 **Küymendi** (گُویماندی)[395]: (/k/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “bahane etti, geciktirdi, savsakladı”. [M1.325a, TÜ.180a]

6522 **Gögerdi** (گَوْکاردی): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “göverdi, yeşerdi; morardı”. *Dört Dīvān'dan:*

---

denilen yırtıcı bir kuş”; Kelkenez “beyaz siyah, alaca renkli yırtıcı bir kuş, akbaba”; Gergenek/Gergenez “atmacaya benzer bir çeşit kuş”// Moğ-Les:Kökege/Köküge/Kökey/Kökegükey “guguk kuşu” (766).

388 ML: Güynük; Yazmalar: Göynük (/g/ üstün ile, /n/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (52b)// SG: Köynek (1213)// DLT: Könek “deriden yapılan su kabı” (738)// Krgz.Tr: Könök “içine deve sütü sağılan gerdel” (504)// Trkm.Tr-Hamzayev: Könek// Moğ-Les: Könüg/Köneg/Hönög “kova” (776).

389 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1197).

390 dūd-ı ah u efġān| M2: dūd-ı ah-ı efḳān; ML, İH: dūd u ah-ı efḳān// aylanmış| Yazmalar, SG (1197): yüzlenmiş (یوزلانمیش). Bk. FK (260, 275), FK-Özb (G.262), Külliyat-Yazma2 (462).

391 fikri| Yazmalar: ma‘nī̄ (معنی). Bk. GS (356, 475), GS-Özb (G.461), Külliyat-Yazma2 (108).

392 Yazmalar: Günc/Güvünc (گُوْنج-گُوُنج). (/g/ üstün ile, belirsiz /v/ ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). Bk. AŞ (171a), SG (1210).

393 Āfāḳ güvenci| Yazmalar: Āfāḳda günci (آفاق دا گُونجی)// Sikender'ni| Yazmalar: Sikender'i (سکندری). Bk. AŞ (171a), SG (1210), NC (36, 6B), Külliyat-Yazma-TB (1082).

394 M1, TÜ: Götendi (گوتاندی). (/g/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile); M2, ML, İH: Güvendi. Bk. AŞ (171a), SG (1208).

395 Yazmalar: Köymendi (گَویماندی). (/k/ üstün ile, /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (171b).

Ḫaṭıñ̂g baş çėkgeli ḫālıñ̂g görünmes
Gögerdi çün ėkin güm boldı dāne
(خطینک باش چَیککالی خالینک کورونماس/کوکاردی چون اَیکین کم بولدی دانه)

6523 **Göklen** (گوکلان)[396]: (/g/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "Türkmeniyye boylarından birinin adı. Cürcān vilayetinde yaşayan bu boyun on sekiz bin ev kadar olduğu söylenirdi. Ancak bugün birçoğu Ḫīve'ye göçmüştür". [ML.273b, İH.274b]

6524 **Gögregimni** (گوکراکیمنی): (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /g/ ve /n/ esre ile). "ciğerimi; göğsümü". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Tīġ ile gögregimni çāk ėyleñ̂g
Bir iki żarb ile helāk ėyleñ̂g[397]
(تیغ ایلا کوکراکیمنی چاک اَیلانک/بیر ایکی ضرب ایلا هلاک اَیلانک)

6525 **Köygüci** (گویکوجی): (/k/ üstün ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "yanan, yanıcı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ot salsa cihān ėlige Mecnūn
Bir köygüci bolġusı Felāṭūn[398]
(اوت سالسا جهان اَیلیکا مجنون/بیر کویکوجی بولغوسی فلاطون)

6526 **Görküzübtür-biz** (گورکوزوبتوربیز)[399]: (/g/ üstün ile, /k/ ve /z/ ötre ile, /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile, /b/ esre ile). "göstermişiz".

6527 **Köymegiñ̂gni** (گویماکِیْنک نی): [**M2.320a**] (/k/ üstün ile, /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yanmanı". [M1.325b] *Ferhād u Şīrīn'de* Ḫusrev'in Ferhād ile konuşmasında şöyle der:

Dėdi kim köymegiñ̂gni ėyle ma'lūm
Dėdi andın ėrür cāh ehli maḥrūm
(دَیدی کیم کویماکینک نی اَیلا معلوم/دَیدی آندین اَیرور جاه اهلی محروم)

6528 **Gömdi** (گوْمدی): (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile). "gömdü". *Dört Dīvān'dan:*

Bāde iç kim çarḫ rif'at ehlini köp ḳıldı pest
Pestlerni gömdi tofraġ astıġa dünyā besī
(باده ایچ کیم چرخ رفعت اهلینی کوپ قیلدی پست/پست لارنی کومدی توفراغ آستی غه دنیا بسی)

6529 **Göz ucı** (گوز اُوجی): (/g/ üstün ile, /c/ esre ile). "göz ucu, yan göz". *Dört Dīvān'dan:*

Serv olmadı bāġ içre ahım yėli birlen ḫam
Baḳ göz ucı birlen kim ḳaddıñ̂gġa selām ėtmiş[400]
(سرو اولمادی باغ ایچره آهیم یَیلی بیرلان خم/باق کوز اوجی بیرلان کیم قدّینکغه سلام اَیتمیش)

6530 **Görgeyib/Görgetib** (گوْرکاییب-گوْرکاتیب)[401]: (/g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /y/ esre ile). "güzelleşmiş". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yaşaġan sayı dāniş içre batıb
Ketān dik niçe iskirib görgeyib[402]

---

[396] M1, M2, TÜ: yok.
[397] ėyleñ̂g| Yazmalar: ḳılıñ̂g (قیلینک). Bk. SS (148, 1441), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (716).
[398] Bir| Yazmalar: Her (هر). Bk. SG (1211), LM (381, 3602), Külliyat-Yazma-TB (683).
[399] M1: 310a; TÜ: yok. Bk. SG (1186).
[400] birlen kim| Yazmalar: kim birlen. Bk. GS (213, 268), GS-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (59).
[401] Bk. AŞ (166b)// SG: Görkeyib (1188)// DLT: Körket-/Körkeḍ- (740)// Kzk.Tr: Körkey- (249)

(یاشاغان سایی دانش ایچرا باتیب/کتان دیک نیچه ایسکیریب کورکاییب)

6531 **Görmegüñ̂g** (گورماکونک)[403]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "görmeyeceksin".

6532 **Köydürür** (گویدورور)[404]: (/k/ üstün ile, /d/ ve /r/ ötre ile). "yandırır, yakar". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Anı asrar ulusnı öltürür-min
Ni öltürmek ki barın köydürür-min

(آنی آسرار اولوسنی اولتورورمین/نِی اولتورماک که بارین کویدورورمین)

6533 **Görküzgen kibidür** (گورکوزکان کیبی دور)[405]: (/g/ üstün ile, /k/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /b/ esre ile). "gösterir gibidir". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

['Aşḳ gerd ėtgen tenimdin hicr otı uçḳunları]
Tīġ her yan lem'a görküzgen kibidür tozdın

(تیغ هر یان لمعه کورکوزکان کیبی دور توزدین)

/k/ ve /g/ Babı /h/ ile [İH.275a]

6534 **Gehzen** (گهزن)[406]: (/g/ ve /z/ üstün ile). "ayakkabıcıların veya ciltçilerin deri kesmek için kullandıkları bıçkı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Tācirġa ki dest taptı reh-zen
Nācaḫdur anıñ̂g yanıda gehzen [**M2.320b**]

(تاجرغه که دست تاپتی رهزن/ناجخ دور آنینک یانیدا کهزن)

6535 **Kühek** (کُهَک)[407]: (/k/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "Māverā'u'n-nehr'de akan büyük bir ırmağın adı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Niçük kim Kühek yoḳsa rūd-ı Herāt
Ve yā Nīl yā kevs̱er-āsā Fırāt

(نیچوک کیم کهک یوقسا رود هرات/و یا نیل یا کوثر آسا فرات)

Ve-līkin bu rūdī ki dėrler Kühek
Ki yoḳ ravżanıñ̂g nehri ėrkenge şek [ML.274a]

(و لیکن بو رودی که دَیرلار کهک/که یوق روضه نینک نهری اَیرکانکا شک)

/k/ ve /g/ Babı /y/ ile

6536 **Kėynide** (گینیدا): (/k/ üstün ile, /n/ esre ile). "ardında, arkasında". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [M1.326a]

Kėynide niçe kenīz-i hem-ḳad
Barça gül-rūy [u] erġavān-ḫad

(گینیدا نیچه کنیز هم قد/بارچه کل روی ارغوان خد)

6537 **Gėlürüñ̂gde** (گیلورونکدا): (/g/ üstün ile, /l/ ve /r/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gelmende". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

402 niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. AŞ (166b), SG (1188/1307), Sİ (287, 3590), Külliyat-Yazma-TB (864).
403 M1: 310a; ML: 273a; TÜ: yok.
404 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 177b (üzeri çizili).
405 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 173b (üzeri çizili).
406 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1440), BR-Muin (1866).
407 Yazmalar: Kehek (کَهَک). (/k/ üstün ile, /k/ sükûn ile). Bk. Sİ (451, 6021), Külliyat-Yazma1 (934: کوهک), Hamse-Taşbasma (488: کُهک)// TB-Yazma-ML (53), TB-Yazma-H (Yıl.901/38a), Arat-Babür: Kūhek "Semerḳand'ın kuzeyinde bulunan bir ırmak" (176/801).

Ġāfil bolmay işin̂gde ġamdın
Barur gėlürün̂gde bir ḳademdin
(غافل بولمای ایشینکدا غم دین/بارور گیلورونکدا بیر قدم دین)
6538 **Kėynige** (گینیکا): (/k/ üstün ile, /n/ esre ile). "ardına, arkasına". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Çarḫ debīriġa uşalıb ḳalem
Maḥberenin̂g kėynige salıb ḳalem[408]
(چرخ دبیریغه اوشالیب قلم/محبره نینک گینیکا سالیب قلم)
6539 **Gėtürgenge** (گیتورکانکا): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "getirene". [TÜ.180b]
6540 **Gėvürmek** (گیوُورماک)[409]: (/g/ üstün ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "geçirmek; sokmak, girdirmek, tıkmak; doldurmak; yerleştirmek, koymak". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yıġışturdılar ėlni teklīf ile
Gėvürmekge ḫandeḳġa teḫvīf ile
(یِغشتوردیلار اَیلنی تکلیف ایلا/گیوورماک کا خندق غه تخویف ایلا)
6541 **Gėltürürge** (گَیلتورورکا): (/g/ üstün ile, /t/ ve /r/ ötre ile). "getirmeye". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ol ikkisi gėltürürge anı
Pervāz ile tuttılar havānı
(اول ایکّی سی گَیلتورورکا آنی/پرواز ایله توتتی لار هوانی)
6542 **Kip kip** (کِیپ کیپ)[410]: (/k/ esre ile, /p/ sükûn ile). "sıkı sıkı; bitişik, aralıksız; sık sık, sürekli". [**M2.321a**] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Tapıştılar çü birbirni soruşub
Besī yıġlaştılar kip kip görüşüb[411]
(تاپیشتی لار چو بیربیرنی سوروشوب/بسی یِغلاشتی لار کیپ کیپ کوروشوب)
6543 **Gėlib** (گَیلیب): (/g/ üstün ile). "gelip". *Dört Dīvān'dan:*
Ecel ger ḳatl ta'līmin gėlib alsa firāḳın̂gdın
Ni tan̂g bu işde bar ol mübtedī līkin bu māhirdür
(اجل کر قتل تعلیمین گَیلیب آلسه فراقینک دین/نِی تانک بو ایشدا بار اول مبتدی لیکن بو ماهردور)
6544 **Gėzib** (گَیزیب): (/g/ üstün ile, /z/ esre ile). "gezip, dolaşıp". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Gėzib taptılar bir yıġac bėyle tüz
Ve-līkin anın̂g māliki bir 'acūz
(گَیزیب تاپتی لار بیر یِغاج بَیله توز/و لیکن آنینک مالکی بیر عجوز)
6545 **Gėtgec** (گَیْتکاج)[412]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "gidince". [İH.275b]

---

[408] Maḥbere| Yazmalar: Pencere (پنجره). Bk. HE (462, LXII/15), HE-Özb (LXII), Külliyat-Yazma-TB (479).

[409] AŞ: Givür- "koymak" (164a)// SG: Givürmek/Kirküzmek "girdirmek" (1235/1220). Bk. Girküzmek// Kıpçak: Kevür- (İM: 33a/4, 111b/4) "girdirmek, sokmak" (142); Kivür-/Kiyür- "girdirmek, sokmak"; Kivür- "giydirmek" (151)// CC: Küvür- "yöneltmek, doğrultmak, götürmek" (129)// Tarama: Givürmek "sokmak, koymak, yerleştirmek; eklemek, katmak" (94)// Krgz.Tr: Kiyirmek "girdirmek" (476)// YUyg.Tr: Kigürmek "girdirmek" (200)// Derleme: Kevirmek "bırakmak".

[410] Bk. SG (1214), Derleme.

[411] soruşub| Yazmalar: sözüşüb (سَوزوشوب). Bk. AŞ (165a), SG (930/1214), FŞ (489, LII/90), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (599).

6546 **Girīştiler** (كِيريشتى لار)[413]: (/g/, /r/ ve /t/ esre ile). "giriştiler, bir işe başladılar; birbirine karıştılar". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

'İşret peymānelerin toldurub [sāḳīler yürüb] meclis ehliġa tuta giriştiler ve mürevvaḳ çaġırlarnı meclis ehli hem [ḥayvān suyı dik] yuta giriştiler[414]. [ML.274b]

(عشرت پیمانه لارین تولدوروب مجلس اهلیغه توتا کیریشتی لار و مروّق چاغِرلارنی مجلس اهلی هم یوتا کیریشتی لار)

6547 **Gėleturġanın** (گیلاتورغانین)[415]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ esre ile). "geldiğini, gelmesini". *Sedd-i Sikenderī'de* düz yazı başlığında şöyle der:

Ḫaḳan-ı Çīn anıñ ḳuyaş dik kerem-ḫūyluḳ bile tīġ-i cihān-gīr tartıb gėleturġanın ėşitib. [M1.326b]

(خاقان چین آنینک قویاش دیک کرم خویلوق بیله تیغ جهانکیر تارتیب گیلاتورغانین اَیشیتیب)

6548 **Kėstürüb** (گیستوروب): (/k/ üstün ile, /t/ ötre ile). "kestirmiş". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Kişi ḳanı tökgenni boynın urub

Ḳolın kėstürürniñ ḳolın kėstürüb[416]

(کیشی قانی توککاننی بوینین اوروب/قولین گیستورورنینک قولین گیستوروب)

6549 **Gėvürüb** (گَیوُوروب): (/g/ üstün ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "geçirmiş; sokmuş, girdirmiş, tıkmış; doldurmuş; yerleştirmiş, koymuş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Anı çıḳarġac gėvürüb yananı

Öz ḳılıban bir yana bī-gāneni[417]

(آنی چیقارغاج گیووروب یانه نی/اوز قیلیبان بیر ینه بیکانه نی)

6550 **Gėtseñiz** (گَیْتسانکیز)[418]: (/g/ üstün ile, /y/, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "gitseniz".

6551 **Kėrpic** (گَیرپیج): (/k/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /p/ esre ile). "kerpiç, tuğla". *Dört Dīvān'dan:*

Felek başıñnı kėrpic müttekāsı ḳılġusı ger ḫod [**M2.321b**]

Bu dem ḫorşīd ḫıştıdın başıñġa müttekā yitgey[419]

(فلک باشینکنی گیرپیج متّکاسی قیلغوسی کر خود/بو دم خورشید خشتی دین باشینکغه متّکا یِتکای)

6552 **Girgec** (کِیرکاج): (/g/ esre ile, /g/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). "girdiği zaman, girince". *Dört Dīvān'dan:*

Ol perī yüz dīv ilendür ger-çi girgec köñlüme

Reşkdin bi'llāh melāyik yādı ġayret gėltürür

(اول پری یوز دیو ایلان دور کر چه کیرکاج کونکلوما/رشک دین باالله ملایک یادی غیرت گیلتورور)

Kūyuñga girgec köñül ḳaşıñġa meyl ėyler belī

Gūşe-yi miḥrāb ėter peyveste menzil-geh ġarīb

(کویونکا کیرکاج کونکل قاشینکغه میل اَیلار بلی/کوشهٔ محراب اَیتار پیوسته منزلکه غریب)

---

412 M1: 334a; TÜ: yok. Bk. SG (1214).

413 TÜ: yok. Bk. AŞ (162a), SG (1221).

414 meclis ehli hem| Yazmalar: hem meclis ehli. Bk. SG (1221), TB (83, H189a/7).

415 TÜ: yok. Bk. AŞ (163a), SG (1230).

416 kėstürür| M2, ML, İH: kėstürüb. Bk. Sİ (136, 1329), Sİ-Özb (XIX).

417 çıḳarġac| Yazmalar: çıḳarḳac (چیقارقاج)// bir yana| Yazmalar: yirine (یرینه)// gėvürüb| HE (345, XLVIII/42), Külliyat-Yazma-TB (457): kiyürüb. Bk. HE-Özb (XLVIII).

418 M1, TÜ: yok.

419 yitgey| Yazmalar: bolġay (بولغای). Bk. SG (1222), FK (591, 643), FK-Özb (G.613), Külliyat-Yazma2 (523).

6553 **Gėtürsünler** (گیتورسونلار): (/g/ üstün ile, /t/ ve /s/ ötre ile). "getirsinler". *Sedd-i Sikenderī'de,* Revşenek'in İskender'in yanına getirilmesinde şöyle der:
Gėtürsünler anıñ̂ şeb-istānıġa
Ḳuyaş gül-ruḫın çarḫ eyvānıġa[420]
(گیتورسونلار آنینک شبستانیغه/قویاش گلرخین چرخ ایوانیغه)
6554 **Gėliñ̂** (گیْلینک): (/g/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gelin!". *Dört Dīvān'dan:*
Mey bolub eşkim ġıẕā bağrım sürūd efġānlarım
Gėliñ̂ ehl-i 'aşḳ kim ġam ḫaylıġa ṭoy ėtmişem[421] [İH.276a, TÜ.181a]
(می بولوب اشکیم غذا باغریم سرود افغان لاریم/گیلینک اهل عشق کیم غم خیلی غه طوی اَیتمیشام)
6555 **Gėltüredür** (گیلتورادور): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /r/ medli elif ile). [M1.327a] "getirir; getirecek". *Dört Dīvān'dan:*
Çarḫ hicriñ̂de yaḳındur başıma yimrülgey
Gör niler gėltüredür başıma devrān sinsiz [ML.275a]
(چرخ هجرینکدا یاقین دور باشیما یِمرولگای/کور نیلار گیلتورادور باشیما دوران سین سیز)
6556 **Gėlür** (گیلور): (/g/ üstün ile). "gelir". *Dört Dīvān'dan:*
Aġzı sözin dėmekde bėli yādıma gėlür
Ārī daḳīḳ nükte ara yüz bėrür ḫayāl[422]
(آغزی سوزین دَیماکدا بَیلی یادیما گیلور/آری دقیق نکته آرا یوز بَیرور خیال)
6557 **Gėtgüñ̂ durur** (گیْتکونک دورور): (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gideceksin". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳoyub barın āḫır çü gėtgüñ̂ durur
Dėgin kim alıb anı nitgüñ̂ durur
(قویوب بارین آخر چو گیتکونک دورور/دَیکین کیم آلیب آنی نیتکونک دورور)
6558 **Gėtgüm turur** (گیْتکوم تورور): (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ve /t/ ötre ile). [**M2.322a**] "gideceğim". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü gėtgüm durur dehr bezmi ḳalıb
Gėtey bārī kāmımnı meydin alıb[423]
(چو گیتکوم دورور دهر بزمی قالیب/گیتای باری کامیم نی می دین آلیب)
6559 **Gėltürgüsidür** (گیلتورکوسی دور): (/g/ üstün ile, /t/ ve /g/ ötre ile, /s/ esre ile). "getirecek". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Görüb güzgüde ni kim görgüsidür
Ki devrān başıġa gėltürgüsidür[424]
(کوروب کوزکودا نیکیم گورکوسی دور/که دوران باشیغه گیلتورکوسی دور)
Dört Dīvān'dan:
Yār ḳutluḳ yüzidin ḳaldı çü maḥrūm köñ̂gül
Tā niler başıma gėltürgüsidür şūm köñ̂gül[425] [ML.274b, İH.275b]

---

420 anıñ̂| Yazmalar: aynıñ̂ (آی نینک). Bk. Sİ (214, 2495), Sİ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (842).
421 efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ehl-i 'aşḳ| Yazmalar: ey 'aşḳ ehli (ای عشق اهلی). Bk. GS (321, 423), GS-Özb (G.409), Külliyat-Yazma-TB (85).
422 sözin| Yazmalar: sözi (سوزی). Bk. GS (301, 394), GS-Özb (G.380), Külliyat-Yazma-TB (81).
423 durur| Yazmalar: turur (تورور). Bk. Sİ (113, 987), Sİ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (810).
424 görgüsi| Yazmalar: gėlgüsi (گیلکوسی). Bk. FŞ (203, XXI/93), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (519).

(یار قوتلوق یوزیدین قالدی چو محروم کونکل/تا نیلار باشیما گیلتورکورسی دور شوم کونکل)

6560 **Gėlmeydür** (گیْلمایدور): (/g/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "gelmez; gelmeyecek; [gelmemiş]". [ML.275a, İH.276a]

6561 **Gėtmeklik turur** (گیْتماکلیک تورور): (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "gitmeli, gitmek gerek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü gėtmeklik girektür bat eger gėc
Hem-ol devlet bile bu 'ömr ėrüt hīç[426]

(چو گیتماک لیک کیراکتور بات اکر گیج/همول دولت بیله بو عمر آیرور هیچ)

6562 **Gireklig turur** (کِیراک لیک توروز): (/g/ esre ile, /r/ medli elif ile, /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "gereklidir".

6563 **Gėyişib** (گیِیشیب)[427]: (/g/ üstün ile, /ş/ esre ile). "birlikte giymişler; karşılıklı giymişler". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Ḥusrev Şāh [ve Nāṣır Mīrzā] yasaşıb [cibeler] gėyişib uruşa [yazıb][428].

(خسرو شاه یاساشیب گیِیشیب اوروشا)

6564 **Kėynin** (گینین): (/k/ üstün ile, /n/ esre ile). "ardını, arkasını". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzünĝ vaṣfın dėb ötgen tün dür-i eşkim töker ėrdim
Tutub tağ kėynin ay girdi ḳara tofraġġa pervīn hem[429] [İH.276b]

(یوزونک وصفین دَیب اوتکان تون در اشکیم توکار آیردیم/توتوب تاغ گینین آی کیردی قَرا توفراغ غه پروین هم)

6565 **Gėlgüsidür** (گیلکوسی دور): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /s/ esre ile). [M1.327b] "gelecek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳılıb-min barça müşkillerge tedbīr
Kim ol gėlgüsidür allınĝġa bir bir[430]

(قیلیب مین بارچه مشکل لارکا تدبیر/کیم اول گیلکوسی دور آلینکغه بیر بیر)

Görüb güzgüde ni kim görgüsidür
Ki devrān başıġa gėltürgüsidür[431] [ML.275b]

(کوروب کوزکودا نیکیم گورکوسی دور/که دوران باشیغه گیلتورکوسی دور)

6566 **Gėltürgen** (گیلتورکان)[432]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile). "getiren". *Dört Dīvān'dan:*

Töküb mey muḥtesib min yıġladım līkin ol üsrükge
Su gėltürmek hemān u kūze sındurmaḳ hemān ėrmiş[433]

(توکوب می محتسب مین یِغلادیم لیکن اول اوسروک کا/سو گیلتورماک همان و کوزه سیندورماق همان آیرمیش)

6567 **Gėtgümizdür** (گیتکومیزدور)[434]: (/g/ üstün ile, diğer /g/ ötre ile). "gideceğiz".

---

[425] Bu beyit| M1, TÜ: yok// çü| Yazmalar: bu (بو). Bk. FK (356, 378), FK-Özb (G.365), Külliyat-Yazma2 (480).

[426] girektür bat| Yazmalar: turur bat u (توروز بات و). Bk. FŞ (239, XXV/106), FŞ-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (529).

[427] TÜ: yok// Yazmalar: Gėlişib (گیلیشیب). (/g/ üstün ile, /ş/ esre ile) "gelip".

[428] gėyişib| Yazmalar: gėlişib (گیلیشیب). Bk. SG (1298), TB (40, H156a/2), Arat-Babür (323, Yıl.910/H156a).

[429] girdi| M2, ML, İH: battı. Bk. NŞ (428, 429), NŞ-Özb (G.428).

[430] allınĝġa| Yazmalar: allınġa (آلینغه). Bk. FŞ (203, XXI/96), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (519).

[431] görgüsi| Yazmalar: gėlgüsi (گیلکوسی). Bk. FŞ (203, XXI/93), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (519).

[432] M1: 326b; TÜ: yok. Bk. SG (1231).

[433] min| Yazmalar: köp (کوپ)// gėltürmek| Yazmalar: gėltürgen (گیلتورکان)// sındurmaḳ| Yazmalar: sındurġan (سیندورغان)// ėrmiş| Yazmalar: bolġay (بولغای). Bk. BV (200, 264), BV-Özb (G.264), Külliyat-Yazma2 (335), Külliyat-Yazma-TB (318), Divan-Yazma (256*2).

6568 **Gėltürür** (گيلتورور): (/g/ üstün ile, /t/ ve /r/ ötre ile). "getirir". [**M2.322b**] *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳ her dem köñ̂glüme bir özge miḥnet gėltürür
Hicr her sā'at başımġa özge şiddet gėltürür[435]
(عشق هر دم کونکلوما بير اوزکا محنت گيلتورور/هجر هر ساعت باشيمغه اوزکا شدّت گيلتورور)
6569 **Gėygülüktür** (گيکولوکتور): (/g/ üstün ile, /g/ ve /l/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "giymelidir".
6570 **Girişti** (کِيريشتى): (/g/ ve /t/ esre ile). "girişti, bir işe başladı; birbirine girdi"[436]. *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*
Tėñ̂gri 'ināyetidin köp maḥṣūllar ḥāṣıl ve ġanīmetler vāṣıl bola girişti. [TÜ.181b]
(تَينكرى عنايتى دين کوپ محصول لار حاصل و غنيمت لار واصل بولا کيريشتى)
6571 **Gėltürdüñ̂güz** (گيلتوردونکوز): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "getirdiniz". *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣl ümīdidin başımġa yārnı gėltürdüñ̂güz
'Āḳıbet yüz hicr taşı başıma yaġdurduñ̂guz
(وصل اميديدين باشيمغه يارنى گيلتوردونکوز/عاقبت يوز هجر تاشى باشيما ياغدوردونکوز)
6572 **Gėltürüñ̂güz** (گيلتورونکوز): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "getiriniz". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḥükm ḳıldı ki ol ṭaraf sürüñ̂güz
Tañ̂gla başlab yolını gėltürüñ̂güz
(حکم قيلدى که اول طرف سورونکوز/تانکلا باشلاب يولينى گيلتورونکوز)
6573 **Gėçmeñ̂giz** (گيچمانکيز): (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "geçmeyiniz".
6574 **Kės** (گيس): (/k/ üstün ile, /s/ sükûn ile). [M1.328a] "kes!". *Dört Dīvān'dan:*
Belā başımġa besī gėldi ḳoymadım 'aşḳıñ̂g
Kės imdi anı yoḳ ėrse bular bile kėsemen[437] [ML.276a, İH.277a]
(بلا باشيم غه بسى گيلدى قويماديم عشقينک/گيس ايمدى آنى يوق اَيرسا بولار بيله گيسامان)
6575 **Girekmes** (کِيراکماس)[438]: (/g/ esre ile, /r/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "gerekmez".
6576 **Gėlmes** (گيلماس): (/g/ üstün ile). "gelmez".
6577 **Gėtmes** (گيتماس)[439]: [**M2.323a**] (/g/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "gitmez".
6578 **Gėle almas** (گيلا آلماس): (/g/ üstün ile). "gelemez".
6579 **Gėçe almas** (گيچا آلماس): (/g/ üstün ile, /ç/ medli elif ile). "geçemez".
6580 **Gėtürmes** (گيتورماس): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile). "getirmez". *Dört Dīvān'dan:*
Çarḫ encümdin gėtürmes anca āfet seyli kim
Ḳaṭre ḫoydın cānıma ol māh-ṭal'at gėltürür [ML.275b]
(چرخ انجمدين گيتورماس آنجه آفت سيلى کيم/قطره خوى دين جانيمه اول ماه طلعت گيلتورور)

---

434 M1: 330b; TÜ: yok.
435 köñ̂glüme| Yazmalar: başıma (باشيمه)// başımġa| Yazmalar: köñ̂gülge (کونکل کا). Bk. FK (174, 178), FK-Özb (G.169), Külliyat-Yazma2 (446).
436 M1, M2, TÜ: "ele geçti"; ML, İH: "ele geçti; başladı; birbirine girdi". Bk. AŞ (162a), SG (1221).
437 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (1227), NŞ-Özb (G.455), Külliyat-Yazma-TB (224).
438 DLT: Kerge- (704)// Tatar.Tr: Kirek- (135).
439 ML, İH: yok. Bk. SG (1214).

6581 **Gėlmiş** (گیلمیش): (/g/ üstün ile). "gelmiş". *Dört Dīvān'dan:*
'Āriżıng Çīn naḳşı zülfüng müşk ü her yan ḫāl ėrür
Hind ėli kim Çīn'ġa gėlmiş müşk sevdā ḳılġalı[440]
(عارضینک چین نقشی زلفونک مشک و هر یان خال اَیرور/هند اَیلی کیم چین غه گیلمیش مشک سودا قیلغالی)
Ġamzeñgdin öltürmek işin ta'līm ala gėlmiş ecel
Bu nev' üstād olsa ol az çaġda māhir bolġusı[441] [ML.276a]
(غمزنک دین اولتورماک ایشین تعلیم آلا گیلمیش اجل/بو نوع استاد اولسا اول آز چاغدا ماهر بولغوسی)
6582 **Gėñgeş** (گَینکاش)[442]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "danışma, istişare; danış!". *Dört Dīvān'dan:*
Dėme kim bir yaḫşı söz birle Nevāyī cānını
Alsam ol bolġay mu rāżī yaḫşı sözge ni gėñgeş[443]
(دَیمه کیم بیر یخشی سوز بیرله نوایی جانینی/آلسام اول بولغایمو راضی یخشی سوزکا نِی گینکاش)
6583 **Gėliş** (گیلیش): (/g/ üstün ile). "geliş, gelme". *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳ içinde cüz ölüm müşkil ki bolġay bizge iş
Kim bolubtur cān bile ġamzeñg ara barış gėliş[444]
(عشق ایچیندا جز اولوم مشکل که بولغای بیزکا ایش/کیم بولوبتور جان بیلا غمزنک آرا باریش گیلیش)
6584 **Kiş** (کِیش)[445]: (/k/ esre ile). "derisinden kürk yapılan bir hayvan, samur; sadak, okluk, kuburluk; (**Kīş**) din, mezhep". *Dört Dīvān'dan:*
Gėyib samūr ile kiş ḳılma osru ra'nālıḳ
İpek libās ile tutma ġurūr cāmı tola[446] [M1.328b]
(گَییب سمور ایله کیش قیلما اُسرو رعنالیق/ایپاک لباس ایله توتما غرور جامی تولا)
Gėce ay devride ikki sa'd-kevkeb görmegen
Gör yüz ü ikki ḳulaġı dürlerin gėygende kiş
(گیجه آی دوریدا ایکّی سعد کوکب کورماکان/کور یوز و ایکّی قولاغی درلاریدن گیکاندا کیش)
6585 **Gėtgüce/Gėtgünce** (گیتکوجه-گیتکونجه)[447]: (/g/ üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "gidince; gidinceye kadar; gittikçe". [**M2.323b**]

---

[440] ü| Yazmalar: yok// Çīn'ġa| Yazmalar: Çīn'ge (چین کا). Bk. Ḳılġalı, NŞ (627, 630), NŞ-Özb (G.629), Külliyat-Yazma-TB (255).

[441] Bu beyit| TÜ: yok// çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. GS (474, 651), GS-Özb (G.627), Külliyat-Yazma2 (138).

[442] Yazmalar: Gėñgiş (گینکیش). (/g/ üstün ile, /g/ esre ile)// Tekrarı| M1.334a, M2.329b, ML.281a, İH.282a, TÜ.185a: Gėñgeş. Bk. AŞ (164a), SG (1235)// DLT: Keñgeş "kolay; istişare ve işlerde tedbir" (703)// CC: Kengeş "öğüt" (97)// Krgz.Tr: Keñgeş "müşavere; şûra" (438)// YUyg.Tr: Kėñgeş "öğüt, danışma, akıl; Meclis; kural; şûra" (198)// Trkm.Tr: Geñgeş "öğüt, akıl, akıl danışma" (250).

[443] gėñgeş| Yazmalar: gėñgiş (گینکیش). Bk. SG (1235), GS (213, 267), GS-Özb (G.256), Külliyat-Yazma-TB (59).

[444] kim| Yazmalar: ki (که). Bk. NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

[445] ML, İH: yok// Yazmalar: Giş (/g/ esre ile). Bk. SG (1228), DLT (723), BR-Muin (1755)// CC (100), Mlk.Tr (256): Keş "ok kabı, sadak"// CC (112), Krgz.Tr (475): Kiş "samur"// Moğ-Les: Erkis/Erhes "erkek samur" (526); Ebsigis/Evşges "dişi samur" (460); Keseneg/Hesneg/Kiseneg "sırtta taşınan bir çeşit okluk" (732).

[446] ḳılma osru| Yazmalar: osru ḳılma. Bk. Ferise, SG (776), GS (531, 721), GS-Özb (Kıtalar.38), Külliyat-Yazma-TB (137).

[447] M1: 334a; TÜ: yok. Bk. SG (1215).

6586 **Gėttin̂giz/Gėttin̂gler** (گَيْتتِيْنكيز-گَيْتتِيْنكلار)[448]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "gittiniz".
6587 **Gėlsün/Gėldik** (گَيلسون-گَيلديک)[449]: (/g/ üstün ile). "gelsin".
6588 **Kipleşmek** (كِيْپلاشماک)[450]: (/k/ esre ile, /y/ ve /p/ sükûn ile). "sıkılanmak; bitişmek".
6589 **Gėtmek** (گَيتماک)[451]: (/g/ üstün ile, /t/ sükûn ile). "gitmek". [TÜ.182a]
6590 **Kiz** (كِيْز)[452]: (/k/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "keçe"; "/g/ üstün ile (**Gėz**) gez!, dolaş!"[453]. *Dört Dīvān'dan:*
Asıb boyunlarıġa kiz ʻazā üçün culdın
Tan̂g atḳuca başıma nevḥa mu ḳılur itler[454]
(آسيب بويون لاريغه كيز عزا اوچون جل دين/تانک آتقوجه باشيما نوحه مو قيلور ايت لار)
Kön̂glegidür çāk u kiz boynıda fānūs ey ʻaceb
Tuttı ol hem şemʻ dik ġam şāmı kön̂glüm mātemin
(كونكلاكى دور چاک و كيز بوينيدا فانوس اى عجب/توتتى اول هم شمع ديک غم شامى كونكلوم ماتمين)
Ey Nevāyī çün żarūretdür bu meskendin raḥīl
Ḫˇāh tutḳıl gūşeī ḫˇāhī cihān mülkini gėz[455]
(اى نوايى چون ضرورت دور بو مسكن دين رحيل/خواه توتقيل كوشهٔ خواهى جهان ملكينى گيز)
Vaṣl isteseǹ̂g Nevāyī ėmes şarṭ bādiye
Bol deyr ara vu dāyim anın̂g yādı birle gėz[456]
(وصل ايستاسانک نوايى اَيماس شرط باديه/بول دير آرا و دايم آنينک يادى بيرله گيز)
6591 **Gėtermek** (گَيتارماک): (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "götürmek; ortadan kaldırmak, gidermek"[457]. [İH.277b]
6592 **Gėltürmemiş** (گَيلتورماميش): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile). "getirmemiş". *Dört Dīvān'dan:*
Deyr pīrinin̂g ḳulı-min kim ḫarābāt ehlidin
Niçe görmiş cürm alarnın̂g yüzige gėltürmemiş
(دير پيرى نينک قُولى مين كيم خرابات اهلى دين/نيچه كورميش جرم آلارنينک يوزيكا گيلتورماميش)
6593 **Gėtertmek** (گَيتارتماک): (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). [**M2.324a**] "götürtmek; ortadan kaldırtmak, gidertmek".
6594 **Kitmen/Kėtmen** (كِيْتمان-گَيْتمان)[458]: (/k/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "yeri kazmak için kullanılan bel". [ML.276b]

---

448 M1: 328a; TÜ: yok. Bk. SG (1214).
449 M1: 328a; TÜ: yok. Bk. SG (1231).
450 Bk. SG (1213), Derleme.
451 SG (1214), AŞ (161a): Kėt-// DLT: Ket-/Kit- (707)// CC (100), Krgz.Tr (444), YUyg.Tr (196): Ket-.
452 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (162b), SG (1225)// DLT: Kidiz/Kiḍiz (719)// CC, Krgz.Tr (476): Kiyiz// YUyg.Tr: Kigiz (199)// Moğ-Les: Kebis/Hivs(en) "kilim, keçe" (701); Ködüsü(n)/Ködös "koyun derisi" (760).
453 TÜ: yok. Bk. SG (1223).
454 ḳılur| Yazmalar: ḳılıb (قيليب). Bk. FK (181, 186), FK-Özb (G.177).
455 tutḳıl| M1, M2, SG (1223): tutġıl (توتغيل). Bk. NŞ (202, 202), NŞ-Özb (G.202).
456 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. NŞ (214, 214), NŞ-Özb (G.214).
457 ML, İH: "gitmek"// SG: Kėtermek/(Rūmī)Götermek (1215)// AŞ: Kėter- "gidermek" (161a)// DLT: Kiter- "gidermek" (724)// Kıpçak (KK.81b/4): Keter- "götürmek" (141)// CC (101), Krgz.Tr (445): Ketir- "gidermek".

6595 **Gėçmek** (گَیچماک): (/g/ üstün ile, /ç/ sükûn ile). "geçmek".
6596 **Gėçürmek** (گَیچورماک)[459]: (/g/ üstün ile, /ç/ ötre ile). "geçirmek". [M1.329a]
6597 **Gėçilmek** (گَیچیلماک): (/g/ üstün ile, /ç/ esre ile). "geçilmek".
6598 **Gic** (کِیج)[460]: (/g/ esre ile, /c/ sükûn ile). "şaşkın, sersem, bön; /g/ üstün ile (**Gėc**) geç; /ç/ sükûn ile (**Gėç**) geç!".
6599 **Gicge** (کِیجکا)[461]: (/g/ esre ile, /c/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ense; arka kola konuşlandırılan ordu"; "/ç/ ile (**Giçge**) pusu yeri"[462].
6600 **Kėçe** (گَیچه)[463]: (/k/ ve /ç/ üstün ile). "keçe; /g/ ve /c/ ile (**Gėce**) gece, tün".
6601 **Gėçit** (گَیچِت)[464]: (/g/ üstün ile, /ç/ esre ile, /t/ sükûn ile). "su geçidi".
6602 **Gicitgen** (کِیجیتکان)[465]: (/g/ ve /c/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "[ısırgan otu]; [**Giciş**][466] kaşınıp yanma, gicişme, gidişme".
6603 **Gicik** (کِیجیک)[467]: (/g/ ve /c/ esre ile). "kaşıntı, gıcık, uyuz hastalığı; /k/ ve /ç/ ile (**Kiçik**)[468] küçük".
6604 **Gėçim** (گَیچِیم)[469]: (/g/ üstün ile, /ç/ esre ile). "at zırhı". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Velī bād-pālarġa salġan gėçim
Saḳarlāt barça yavurġan gėçim[470]

(ولی بادپالارغه سالغان گَیچیم/سقرلات بارچه یاورغان گَیچیم)

Gėçimler daġı barça fūlāddın
Tapıb lem'a sūhān-ı bī-dāddın

---

[458] M1, M2, İH, TÜ: Kitmen; ML: Kėtmen. Bk. SG (1217)// DLT (707), Krgz.Tr (445), YUyg.Tr (196): Ketmen// Trkm.Tr: Kätmen (397).

[459] SG: Kėçürmek (1217)// DLT (698), YUyg.Tr (196): Keçür-// CC (95), Krgz.Tr (429): Keçir-// Trkm.Tr: Geçir- (246).

[460] Bk. SG (1218), Sİ (181, 1994), BR-Muin (1868), Azb.Tr (372)// DLT: Kiç "ağır davranma, bir işi geciktirme" (719)// Derleme: Gec "sersem".

[461] Bk. AŞ (161b), SG (1218), FK (64, 64/7)// Kzk.Tr: Kejege "ense" (222)// Kzk.Tr: Kecige "ense; atın kulağının arkasındaki kayış" (428)// King: Gecge (198C/3)// Moğ-Les: Gecige/Gezeg "ense, boynun ense kısmı; örgü, saç örgüsü, at kuyruğu; saç" (608).

[462] TÜ: 181a. Bk. NS (101b: "arka; pusu yeri"), Gicge.

[463] Bk. SG (1218)// DLT (697), Trkm.Tr (399): Keçe.

[464] Bk. SG (1218), TB (125, H222b/10), Arat-Babür (417, Yıl.925/H222b: "geçit")// Trkm.Tr: Geçit "geçit" (247).

[465] Bk. SG (1218)// Derleme: Gicitkan.

[466] Bk. SG (1218), Ḳıcış// DLT (719), CC (105), Mlk.Tr (264): Kiçi- "kaşınmak"// Trkm.Tr: Gice- "kaşınmak" (270); Gici "kaşıntı" (271).

[467] Yazmalar: Gėçik (گَیچِیک). (/g/ üstün ile, /ç/ esre ile). Bk. SG (1218-1219), Derleme// Mlk.Tr: Kiçüü (264)// Trkm.Tr: Gici (271).

[468] Bk. SG (1218), AŞ (161b), DLT (719), YUyg.Tr (199), Azb.Tr (532)// CC (105), Trkm.Tr (409): Kiçi// Krgz.Tr: Kiçüü (472)// Moğ-Les: Cicig (1644).

[469] Bk. SG (1219), Gėyim// Tarama: Geçim/Kecim/Keçim "savaşta atların ve insanların giydiği zırh" (132)// BR-Muin: Kecīm/Kecīn "savaşta atların ve insanların giydiği zırh" (1599)// Moğ-Les: Kecim [~Tr. Kedim] "eyer kumaşı, keçe" (737).

[470] salġan| Yazmalar: salḳan (سالقان). Bk. SG (94/1343), Sİ (188, 2094), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (849).

(گَیچیم لار داغی بارچا فولاددین/تاپیب لمعه سوهان بیداددین)

6605 **Girmek** (کِیرماک): (/g/ esre ile). “girmek”.

6606 **Girküzmek** (کِیرکوزماک)[471]: (/g/ esre ile, /k/ ötre ile). “girdirmek”.

6607 **Gėtgüñ̂güzdür** (گَیْتکونکوزدور)[472]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “gideceksiniz”. [**M2.324b**]

6608 **Girişmek** (کِیریشماک)[473]: (/g/ esre ile). “girişmek, bir işe başlamak. [Eylemlere eklenir: ḳıla girişti ‘yapmaya başladı’ gibi]; girmek; [birbirine girmek, karışmak]”.

6609 **Kirlenmek** (کِیرلانماک)[474]: (/k/ esre ile, /n/ sükûn ile). “kirlenmek; irinlenmek”. [İH.278a]

6610 **Gėvürgey** (گَیوُورکای): (/g/ üstün ile, /v/ ötre ile, /g/ medli elif ile). “geçire; soka, girdire”. [M1.329b] *Dört Dīvān'da* Rubā‘iyāt'dan:

Budur tilegim ki ol ki ma‘būduñ̂ ėrür
Tutḳay sini ol yan ki siniñ̂ sūduñ̂ ėrür
Köñ̂lüñ̂ge yitürgey olca bih-būduñ̂ ėrür
Ėlkiñ̂ge gėvürgey olca maḳṣūduñ̂ ėrür[475]

(بودور تیلاکیم که اول که معبودونک اَیرور/توتقای سینی اول یان که سینینک سودونک اَیرور
کونکلونکا یِتورکای اولجه بهبودونک اَیرور/اَیلکینکا گَیوورکای اولجه مقصودونک اَیرور)

6611 **Girneşmek** (کِیرناشماک)[476]: (/g/ esre ile). “esnemek; gerinmek”. [ML.277a, TÜ.182b]

6612 **Gėltürmegige** (گَیلتورماکیکا)[477]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /g/ esre ile). “getirmesine; onu getirmeğe”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Velī gėltürmegige çāre bilmen
Bu ‘aczımdın ol işge bara bilmen

(ولی گَیلتورماکیکا چاره بیلمان/بو عجزیم دین اول ایشکا باره بیلمان)

6613 **-Gi** (کی)[478]: (/g/ esre ile). “sözcük sonuna gelen ek”.

6614 **Gėcrek** (گَیجراک): (/g/ üstün ile, /c/ sükûn ile). “daha geç”. *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā maḥzūn-min osru ḳılmaġıl gerdūnnı ẓarf
Kim bolur gėcrek neşāṭ olġan zamān sāġar kiçik

(ساقیا محزون مین اسرو قیلماغیل کردون نی ظرف/کیم بولور گَیجراک نشاط اولغان زمان ساغر کیچیک)

6615 **Giyig** (کِیِک)[479]: (/g/ ve /y/ üstün ile, /g/ sükûn ile). “ceylan”. *Dört Dīvān'dan:*

---

[471] SG: Kirküzmek/Givürmek (1220/1235). Bk. Gėvürmek// Krgz.Tr: Kirgiz- (474)// YUyg.Tr: Kirgüz- (200).

[472] M1: 334b; TÜ: yok.

[473] Bk. AŞ (162a), SG (1220)// DLT: Kiriş- “bir işe girişmekte yardım etmek” (722)// Krgz.Tr: Kiriş- “birlikte girmek; bir işe başlamak, işe girişmek; karışmak, burun sokmak” (474).

[474] Yazmalar: Girlenmek (/g/ esre ile, /n/ sükûn ile). Bk. Kir, SG (1222), DLT (722), Kzk.Tr (264), YUyg.Tr (200)// Moğ-Les: Gkirte-/Hirte-/Kirte- (615/752).

[475] ma‘būduñ̂| Yazmalar: ma‘būdıñ̂ (معبودینک)// sūduñ̂| ML, İH: sūdıñ̂// olca bih-būduñ̂| Yazmalar: ol ki bih-būdıñ̂ (اول که بهبودینک)// maḳṣūduñ̂| Yazmalar: maḳṣūdıñ̂ (مقصودینک). Bk. GS (544, 765), GS-Özb (R.32), Külliyat-Yazma2 (155).

[476] Bk. SG (1222)// Azb.Tr (351), Derleme: Gerneş- “gerinmek”// Trkm.Tr: Gerniş-/Gerin- “gerinmek” (254).

[477] M1: 329a; TÜ: yok.

[478] M1: 329a; M2: üzeri çizili; ML, İH, TÜ: yok.

Çīn giyigi dėsem gözin veh ni durur ‘itāb an͡ga
Çün-ki ḳarası görküzür her sarı müşk-i nāb an͡ga[480]
(چین کِیِکی دَیسام کوزین وه نیدورور عتاب اَنکا/چونکه قراسی کورکوزور هر ساری مشک ناب اَنکا)
Tileb müşkīn ġazālımnı kön͡gül dīvāneler yan͡glıġ
Hemīşe deşt ü taġ içre giyigler birle sāyirdür
(تیلاب مشکین غزالیمنی کونکل دیوانه لار ینکلیغ/همیشه دشت و تاغ ایچره کِیک لار بیرله سایردور)
6616 **Kėsik** (کَیسیک): (/k/ üstün ile, /s/ esre ile). “kesilmiş olan, kesik”. [**M2.325a**]
6617 **Girek** (کِیراک)[481]: (/g/ esre ile). “gerek, lazım”. *Dört Dīvān'dan:*
Ol ay hicrinde maḥzūn-min girek mey-ḫāne ol yan͡glıġ
Ki mey kem bolmaġay yıllar içib eflāk cāmıdın
(اول آی هجریندا محزون مین کیراک میخانه اول ینکلیغ/که می کم بولماغای یِیل لار ایچیب افلاک جامیدین)
6618 **Gėlmişen͡g** (کَیْلمیشانک): (/g/ üstün ile, /y/ ve /l/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “gelmişsin”. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın öldürülmesinde şöyle der:
Ve ger ḳatl üçün gėlmişen͡g ḳaşıma
Kėsey dėb ḳadem ḳoymışan͡g başıma[482]
(و کر قتل اوچون کَیلمیشانک قاشیما/کَیسای دَیب قدم قویمیشانک باشیما)
6619 **Gireklig** (کِیراکلیک)[483]: (/g/ esre ile, /k/ sükûn ile). “gerekli”. *Sedd-i Sikenderī'de* deniz yolculuğu hazılrlığında şöyle der: [M1.330a]
[Bolub barça memlū ol üç yüz gėme]
Tėn͡gizde gireklig bolur her nime
[Ki bolġay barı öz ferāġı bile]
Sėkiz yıl gireklig yaraġı bile [İH.278b]
(تَینکیزدا کیراکلیک بولور هر نیمه/سَیکیز ییل کیراکلیک یراغی بیله)
6620 **Kėsük** (کَیسوک)[484]: (/k/ üstün ile, /s/ ötre ile). “kesilmiş, kesik”. [ML.277b]
6621 **Kėsek** (کَیساک)[485]: (/k/ üstün ile). “kesek, iri toprak parçası; keselim”. *Dört Dīvān'dan:*
Minin͡g başım kėsekce hem görünmes raḫşı allında
Birev kim tevseni tāc ehlinin͡g başını ḫāk ėyler[486]
(مینینک باشیم کَیساک جه هم کورونماس رخشی آلیندا/بیراو کیم توسنی تاج اهلی نینک باشینی خاک اَیلار)
Cihān-ı ḫākī ėrür bir kėsek velī nā-pāk

---

[479] SG (1236), AŞ (164b): Kiyik “ceylan”// DLT: Keyik “yabani hayvan; herhangi bir hayvanın vahşisi; av hayvanı; geyik; ceylan” (708)// CC: Keyik “vahşi hayvan” (101)// Krgz.Tr: Kiyik “yabani hayvan” (475)// YUyg.Tr: Kiyik “geyik” (201)// Trkm.Tr: Keyik “ceylan” (407)// Derleme: Giyik/Kiyik “geyik”.

[480] gözin| Yazmalar: sini (سینی). Bk. NŞ (10, 10), NŞ-Özb (G.10), Külliyat-Yazma-TB (147).

[481] SG (1222), YUyg.Tr (198): Kėrek// DLT (704), CC (98), Krgz.Tr (441): Kerek// Trkm.Tr: Gerek (253)// Moğ-Les: Kereg/Hereg (726).

[482] ḳaşıma| Yazmalar: başıma (باشیما)// başıma| Yazmalar: ḳaşıma (قاشیما). Bk. Sİ (201, 2296), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (837).

[483] SG (1222), YUyg.Tr (198): Kėreklik// DLT: Kereklig (704)// CC: Kerekli (98)// Krgz.Tr: Kerektüü (441)// Trkm.Tr: Gerekli (253).

[484] Bk. SG (1227), BV (99, 123/4), Kėsik// Krgz.Tr (443), Trkm.Tr (406): Kesik// YUyg.Tr: Kėsik (199).

[485] Bk. SG (1227), AŞ (163a)// DLT: Kes/Kesek “bir şeyin parçası” (706)// Krgz.Tr: Kesek “parça; kesek” (442)// YUyg.Tr: Kėsek “parça; ham tuğla” (199)// Trkm.Tr: Kesek (404)// Moğ-Les: Keseg/Heseg “bölüm, dilim, parça, kısım” (731).

[486] Minin͡g| Yazmalar: Minim (مینیم). Bk. FK (153, 154), FK-Özb (G.148), Külliyat-Yazma2 (442).

İtek tėgürmemek evlā mülevveṡ olsa külūḫ[487]

(جهان خاکی اَیرور بیر گیساک ولی ناپاک/ایتاک تَیکورماماک اولی ملوّث اولسه کلوخ)

6622 **Gėltürdüng̑** (گیلتوردونک): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "getirdin". *Ferhād u Şīrīn'de* Soḳrāṭ-ı Ḥekīm, Ferhād'a şöyle der:

Ṣafā gėltürdüng̑ ü ḫoş gėlding̑ āḫır

Ḳaranġu öyni rūşen ḳıldıng̑ āḫır[488]

(صفا گیلتوردونک و خوش گیلدینک آخر/قرانغو اَوینی روشن قیلدینک آخر)

6623 **Gėterür dik** (گیتارور دیک)[489]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /r/ ötre ile). "götürür gibi; ortadan kaldırır gibi, giderir gibi". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Bāṣıra şem'in öçürür dik kerīh

'Aḳl ḥayāsın gėterür dik sefīh[490]

(باصره شمعین اوچورور دیک کریه/عقل حیاسین کیتارور دیک سفیه)

6624 **Kėsgücirek** (گیسکوجی راک)[491]: (/k/ üstün ile, /g/ ötre ile). "daha kesici".

6625 **Gėlürüng̑** (گیلورونک): (/g/ üstün ile, /l/ ve /r/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gelmen". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Vay ki yüz taş ara yalġuz başım

Çarḫ sağınmış ki ėrür yüz başım

Hem bu nefes başıma yit raḥm ėtib [**M2.325b**]

Song̑ra ni asıġ gėlürüng̑ min gėtib [ML.277a, TÜ.183a]

(وای که یوز تاش آرا یالغوز باشیم/چرخ ساغینمیش که اَیرور یوز باشیم

هم بو نفس باشیمه یِت رحم اَیتیب/سونکرا نِی آسیغ گیلورونک مین گیتیب)

6626 **Gėng̑** (گَیْنک)[492]: (/g/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "geniş". *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ḫaḳanının İskender'e hediye geçirme töreninde hizmetçi kızın vasfında şöyle der:

Mėng̑izleri gül gül müjeleri ḫār

Ḳabaġları gėng̑ gėng̑ ağızları tar[493]

(مَینکیزلاری کل کل مژه لاری خار/قباغ لاری گینک گینک آغیزلاری تار)

Ferhād u Şīrīn'den:

Cebīnler gül gül ü kirpikleri ḫār

Ḳabaġlar gėng̑ gėng̑ ağızları tar[494] [ML.277b]

(جبین لار کل کل و کیرپیک لاری خار/قباغ لار گینک گینک آغیزلاری تار)

Köng̑ül ėyleb-sin ol şehlıḳ bile gėng̑

---

[487] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SG (1227), NŞ (107, 107), NŞ-Özb (G.107), Divan-Yazma (118*2).

[488] āḫır| Yazmalar: ey dūst (ای دوست). Bk. FŞ (230, XXV/100), FŞ-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (529).

[489] Yazmalar: Giterür dik (کِیتارور دیک). (/g/ esre ile, /t/ medli elif ile, /r/ ötre ile). Bk. Gėtermek.

[490] ḥayāsın| Yazmalar: ḥayātın (حیاتین). Bk. SG (1216), HE (301, XLII/69), HE-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (450).

[491] M1: 334a; ML: 279b; İH: 280b; TÜ: yok. Bk. SG (1226).

[492] SG: Kėng̑/Kėng̑iş (1234). Bk. Gėng̑iş// AŞ: Ging̑ (164a)// DLT: King̑ (720)// CC (97), Krgz.Tr (438), YUyg.Tr (195): Keng̑// Trkm.Tr: Ging̑/Ging̑iş (272)// Derleme: Gen/Geniş.

[493] Mėng̑izleri gül gül| Yazmalar: Ḳabaġları gėng̑ gėng̑// Ḳabaġları gėng̑ gėng̑| Yazmalar: Mėng̑izleri gül gül// ağız| M1, M2, TÜ: aḳız (آقیز). Bk. Mėng̑, Mėng̑izleri, AŞ (175a), Sİ (354, 4593), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (885).

[494] Cebīn| Yazmalar: Mėng̑iz (مَینکیز)// kirpik| Yazmalar: kiprik (کِپریک). Bk. FŞ (247, XXVI/40), FŞ-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (531).

Mininĝ allımda ol tofraġ bile tinĝ[495]
(کونکل آیلاب سین اول شه لیق بیله گینک/مینینک آلیمدا اول توفراغ بیله تینک)

Dört Dīvān'dan:

Ġunça içre jāle lāf ursa tişinĝ birle ni tanĝ [M1.330b]
Bu ʻadem küncige ḳalıb ol tapıbdur yirni gėnĝ[496]
(غنچه ایچرا ژاله لاف اورسا تیشینک بیرلا نِی تانک/بو عدم کنجی کا قالیب اول تاپیب دور یِرنی گینک)

6627 **Gėlgümizdür** (گیلکومیزدور)[497]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile). "geleceğiz".

6628 **Gėlürgen/Gėledürgen** (گیلورکان-گیلادورکان)[498]: (/g/ üstün ile). "gelen; gelmiş; gelmek".

6629 **Gėlgünĝüzdür** (گیلکونکوزدور)[499]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /z/ sükûn ile). "geleceksiniz".

6630 **Kėskülettinĝ** (گیسکولاتّینک)[500]: (/k/ üstün ile, /k/ ötre ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kestirdin, boğazlattın". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

[Çāk çāk ėttinĝ könĝül kāmını ḥāṣıl ḳılmayın]
Kėskülettinĝ nā-tevān ṣaydınĝnı bismil ḳılmayın[501] [İH.279a]
(گیسکولاتّینک ناتوان صیدینکنی بسمل قیلماییَن)

6631 **Gėltürürninĝ** (گیلتورورنِینک): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "getirmenin". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Naṣīḥat bildi kim köp nefʻ bėrmes
Özige gėltürürninĝ vaḳtı ėrmes [ML.278a]
(نصیحت بیلدی کیم کوپ نفع بَیرماس/اوزیکا گیلتورورنینک وقتی اَیرماس)

6632 **Kėstürürninĝ** (گیستورورنِینک): (/k/ üstün ile, /t/ ve /r/ ötre ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "kestirenin". *Sedd-i Sikenderī'den:* [**M2.326a**]

Kişi ḳanı tökgenni boynın urub
Ḳolın kėstürürninĝ ḳolın kėstürüb
(کیشی قانی توککاننی بوینین اوروب/قولین گیستورورنینک قولین گیستوروب)

6633 **Gėtgeninĝ** (گیْتکانِیْنک): (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gidenin; gitmen, gittiğin". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Gėlmegen ü gėtgeninĝ ėrmes ḥisāb
Ḥālınĝa raḥm ėyle vü çėkme ʻaẕāb
(گیلماکان و گیتکانینک اَیرماس حساب/حالینکا رحم اَیله و چَیکما عذاب)

6634 **Köymür/Kėmür** (کُیمور-گیمور)[502]: (/k/ ötre ile, /m/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "kömür". *Ferhād u Şīrīn'de* ejderha vasfında şöyle der:

---

[495] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: 182b (üzeri çizili)// Mininĝ allımda| Yazmalar: Minim alnımda (مینیم آلنیمدا). Bk. FŞ (354, XXXVIII/82), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (561).

[496] Bu beyit| ML: yok// küncige| Yazmalar: künciġa (کنجی غه). Bk. BV (277, 365), BV-Özb (G.362), Külliyat-Yazma2 (352).

[497] M1: 330a; TÜ: yok.

[498] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1230).

[499] M1: 327b; TÜ: yok.

[500] M1, M2, TÜ: Gėsgülettinĝ (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. AŞ (163a), SG (1226).

[501] Bu dize| ML, İH: yok// ḳılmayın| Yazmalar: ḳılmadınĝ (قیلمادینک). Bk. NŞ (478, 480), NŞ-Özb (G.479), Külliyat-Yazma-TB (229).

Gėlib ẖākisterī a'żāsı rengi
Köymür dik noḳṭalar birle pelengī
(گَیلیب خاکستری اعضاسی رنکی/کُیمور دیک نقطه لار بیرله پلنکی)

6635 **Gėlmegiñ** (گَیلماکِینک): (/g/ üstün ile, /g/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gelmen". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫam bolub köñlüm alurġa gėlmegiñ ol nev'dür
Kim ḳılurda ṣayd ḳuşnı ẖam ḳılur ṣayyād ḳad [M1.331a, ML.277b]
(خم بولوب کونکلوم آلورغه گَیلماکینک اول نوع دور/کیم قیلوردا صید قوشنی خم قیلور صیّاد قد)

6636 **Kibi** (کِیبی)[503]: (/k/ ve /b/ esre ile). "gibi. Benzetme edatı". [ML.278a]

6637 **Kir** (کِیر)[504]: (/k/ esre ile). "kir; irin".

6638 **Gėrtek** (گَیرتاک)[505]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "gırtlak".

6639 **Kirec** (کِیرَج)[506]: (/k/ esre ile, /r/ üstün ile, /c/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] kireç".

6640 **Gėzmek** (گَیزماک)[507]: (/g/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "gezmek, dolaşmak".

6641 **Gėzdürmek** (گَیزدورماک): (/g/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "gezdirmek, dolaştırmak".

6642 **Gėzişmek** (گَیزیشماک): (/g/ üstün ile). "birlikte gezmek, birlikte dolaşmak". [İH.279b, TÜ.183b]

6643 **Giyig gözlüg** (کِیِیک کوزلوک)[508]: (/g/ ve /y/ üstün ile, /g/ sükûn ile). "geyik gözlü, ceylan gözlü". [ML.278b]

6644 **Kėsme** (کَیْسما)[509]: (/k/ üstün ile, /y/ ve /s/ sükûn ile). "kesme!; [yüz üzerine düşen kesilip kıvrılmış saç, perçem; kor üzerinde pişirilmiş yağlı ekmek]". *Dört Dīvān'dan:*
Şest-i ġamzeñ birle baḥr-ı eşk ara tutḳac mini
Kėsme başım kim balıġġa sürmedi ṣayyād tīġ [ML.278a, İH.279a]
(شست غمزنک بیرله بحر اشک آرا توتقاج مینی/کَیسما باشیم کیم بالیغ غه سورمادی صیّاد تیغ)

6645 **Gėltürübtür** (گَیلتوروبتور): (/g/ üstün ile, /t/ ve /r/ ötre ile, /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "getirmiştir". [**M2.326b**] *Dört Dīvān'dan:*
Yüzüñge āşüfte ḳaşlar bolmasa 'āşıḳ naġu
Boldılar her ḳaysı bir dīvāne-yi jūlīde-mū
Bolmasa dīvāne bes ni vechdin zencīr ėtib
Gėltürübtür-sin ayaḳı sarı zülf-i müşk-bū [İH.279b]
(یوزونکا آشفته قاشلار بولماسا عاشق ناغو/بولدی لار هر قایسی بیر دیوانۀ ژولیده مو

---

[502] M1, M2, TÜ: Köymür dik "kömür gibi"; Ml, İH: Kėmür. Bk. Kömür// AŞ (163b), SG (1233): Kėmür// Kıpçak (TA, BM): Kemür (138).

[503] Bk. SG (1214), DLT-Yazma (494), CC (104)// YUyg.Tr: Kebi (192)// Moğ-Les: Keb/Hev "kip, kalıp, örnek, biçim; düzen" (699).

[504] Bk. SG (1222), DLT (721), CC (111), Kzk.Tr (263), YUyg.Tr (200)// Moğ-Les: Gkir/Kir (615).

[505] Yazmalar: Girnek (کِیرناک). (/g/ esre ile, /n/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (53a). Bk. Gegirdek, Gėgirdek, SG (1222). SG'de TB'den verilen örnekte geçen bu sözcük TB-Yazma-H (404a/7) nüshasında Kėkirtek biçimindedir// Derleme: Gertek "elmacık kemiği".

[506] Yazmalar: Girc (کِیرج). (/g/ esre ile, /r/ ve /c/ sükûn ile). Bk. SG (1222).

[507] SG (1222), AŞ (162b): Kėzmek// DLT (708), CC (101), Krgz.Tr (446), YUyg.Tr (196): Kez-// Trkm.Tr: Gez- (255)// Moğ-Les: Kerü-/Kere-/Kesü-/Kese- (731/733).

[508] M1: 329b; TÜ: yok.

[509] M1, TÜ: yok// SG: Kesme/Kėsme (1171/1227). Bk. Kesme.

(بولماسا دیوانه بس نِی وجه دین زنجیر آیتیب/گیلتوروبتورسین ایاقی ساری زلف مشکبو)

6646 **Kim** (کِیم)[510]: (/k/ esre ile). "ki; kim". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā mey tola kim ʻarbede ister kön̂glüm

Ey ḳalender çala başla ökürür kökte ḳopuz[511] [ML.278b]

(ساقیا می تَولا کیم عربده ایستار کَونکلوم/ای قلندر چالا باشلا اَوکورور کوکته قَوپوز)

6647 **Kėsmegil** (کَیسماکیل): (/k/ üstün ile, /g/ esre ile). "kesme!". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın öldürülmesinde şöyle der:

Mürüvvet ḳılıb kėsmegil bir zamān

İki üç söz ayturca bėrgil emān

(مروّت قیلیب کَیسماکیل بیر زمان/ایکی اوچ سوز آیتورجا بَیرکیل امان)

6648 **Gėlürün̂ge** (کَیلورونکا)[512]: (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "gelmene". *Dört Dīvān'dan:*

Gėlürün̂ge yasadım kön̂glüm öyin

Yasalur külbe çü mihmān girgec[513]

(کَیلورونکا یاسادیم کونکلوم اوین/یاسالور کلبه چو مهمان کیرکاچ)

6649 **Gėlmegim** (کَیْلماکیم)[514]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "gelmeğim".

6650 **Gėlmegüm** (کَیْلماکوم)[515]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "gelmeyeceğim".

6651 **Gėlmemek** (کَیْلماماک)[516]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "gelmemek". [M1.331b]

6652 **Gėltürgil** (کَیلتورکیل): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile). "getir". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Perī-veş dėdi kim gėltürgil anı

Barıb Şāpūr gėltürdi revānī

(پریوش دَیدی کیم کَیلتورکیل آنی/باریب شاپور کَیلتوردی روانی)

6653 **Gėçürdüm** (کَیچوردوم): (/g/ üstün ile, /ç/ ötre ile). "geçirdim". Luṭfī'den:

Zülfün̂g ü yüzün̂g firāḳıda tümen ḥasret bile

Ḥayf kim żāyiʻ gėçürdüm munca sāl u māhnı[517]

(زلفونک و یوزونک فراقیدا تومان حسرت بیلا/حیف کیم ضایع کَیچوردوم مونجه سال و ماهنی)

6654 **Gėtgen** (کَیْتکان)[518]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "giden; gitmiş; gitmek".

6655 **Kėsilgen** (کَیْسیلکان): (/k/ üstün ile, /s/ esre ile, /g/ medli elif ile). "kesilmiş". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣanʻān'dan:* [**M2.327a**]

Taʻbiye her küngüride taşlar

ʻAşḳ tīġidin kėsilgen başlar[519]

---

[510] Bk. SG (1233), CC (105-111)// DLT (720), Krgz.Tr (472), YUyg.Tr (199): Kim "kim"// Alt.Tr: Kem "kim" (104)// Moğ-Les: Ken/Hen "kim, hangisi" (723).

[511] kökte| Yazmalar: çaḳda (چاقدا). Bk. AŞ (168b), SG (1097), GS (185, 226), GS-Özb (G.217), Külliyat-Yazma-TB (52).

[512] TÜ: yok. Bk. SG (1230).

[513] öyin| ML, İH: ėvin. Bk. SG (1230), BV (80, 100), BV-Özb (G.100), Külliyat-Yazma-TB (290).

[514] TÜ: yok// M1, M2: "geldik"; İH: "gelmeğim; geldik".

[515] TÜ: yok.

[516] TÜ: yok.

[517] Zülfün̂g ü| LD: Zülf ü ay// Ḥayf| LD: Ah (255/430a, 350).

[518] M1: 333a; TÜ: yok. Bk. SG (1214).

(تعبیه هر کنکریدا تاشلار/عشق تیغی دین گیسیلکان باش لار)

6656 **Kėsemen** (گیسامان)[520]: (/k/ üstün ile, /s/ medli elif ile). “kesmem”. *Dört Dīvān'dan:*
Belā başımġa besī gėldi ḳoymadım ‘aşḳınĝ
Kės imdi anı yoḳ ėrse bular bile kėsemen [İH.280a]

(بلا باشیم غه بسی گیلدی قویمادیم عشقینک/گیس ایمدی آنی یوق اَیرسا بولار بیله گیسامان)

6657 **Gizlemek/Gizletmek** (کِیزلاماک-کِیزلاتماک)[521]: (/g/ esre ile, /z/ ve /t/ sükûn ile). “gizlemek, saklamak”. [ML.279a]

6658 **Gizleşmek** (کِیزلاشماک)[522]: (/g/ esre ile). “birlikte gizlenmek, birlikte saklanmak; [birlikte gizlemek; birbirinden gizlemek]”.

6659 **Gizlenmek** (کِیزلانماک): (/g/ esre ile, /n/ sükûn ile). “gizlenmek, saklanmak”.

6660 **Gėzek** (گیزاک)[523]: (/g/ üstün ile). “gezme, dolaşma; bekçilik, gözcülük, koruma; bekçi, gözcü, koruyucu; sıra, nöbet, keşik”.

6661 **Gėzekçi** (گیزاکچی)[524]: (/g/ üstün ile, /k/ sükûn ile). “bekçi, gözcü, nöbetçi, koruyucu”.

6662 **Kėstürmek** (گیستورماک): (/k/ üstün ile, /t/ ötre ile). “kestirmek”.

6663 **Kėskületmek** (گیسکولاتماک)[525]: (/k/ üstün ile, /k/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “kestirmek, boğazlatmak”. [TÜ.184a]

6664 **Gėtsem** (گَیْتسام)[526]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). “gitsem”.

6665 **Gėtsek** (گَیْتساک)[527]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). “gitsek”.

6666 **Gėtsenĝ** (گَیْتسانک)[528]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). “gitsen”.

6667 **Gėteli** (گَیتالی)[529]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). “gidelim”.

6668 **Gėtedür** (گَیتادور)[530]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). “gider”.

6669 **Gėtedürmiş** (گَیتادورمیش)[531]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). “gidermiş”. [M1.332a]

6670 **Gėtgüsi** (گَیْتکوسی)[532]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “gidecek”.

6671 **Gėltür** (گَیلتور)[533]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile). “getir”. *Dört Dīvān'dan:*

---

519 küngüride| Yazmalar: küngür üzre (کنکر اوزره). Bk. LT (96, 1092), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma-TB (965).

520 Bk. SG (1227), NŞ-Özb (G.455/2), Külliyat-Yazma-TB (224).

521 Bk. SG (1223), DLT (724), Azb.Tr (378)// Trkm.Tr: Gizle- (275).

522 SG: “birlikte gizlenmek, birlikte saklanmak” (1225)// DLT: Kizleş- “birbirinden gizlemek” (724).

523 Bk. SG (1225), Gezek, Gizik// SG'de Sİ'den verilen örnekte geçen bu sözcük Yezek olmalıdır. Bk. Sİ (180, 1979), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (831), Külliyat-Yazma1 (847).

524 M1, M2, TÜ: Gėzegçi (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile); ML: yok. Bk. SG (1225)// Krgz.Tr: Kezekçi “nöbetçi” (446)// Derleme: Gezekçi “sığır çobanı; seyyar satıcı”// Moğ-Les: Kesügeçi “gezgin, dolaşan, serseri” (733).

525 Yazmalar: Kėsgületmek (/k/ üstün ile, /g/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. Kėskülettinĝ, AŞ (163a), SG (1226)// DLT: Kesgü “kesmeye yarar alet” (706)// Kzk.Tr: Keskile-/Kesekte- “kesmek, doğramak, dilimlemek” (233)// Moğ-Les: Kesegle- “kesmek, kırmak, parçalamak” (732).

526 TÜ: yok.

527 TÜ: yok. Bk. SG (1214).

528 TÜ: yok.

529 TÜ: yok. Bk. SG (1214).

530 TÜ: yok. Bk. SG (1214).

531 TÜ: yok. Bk. SG (1214).

532 M1: 330b; TÜ: yok. Bk. SG (1215).

Ayaġçı meh-veş ü mey dil-keş ü ehl-i ṭarab ser-ḫoş
Ḳadeḥ gėltür ki ḳılmaḳ pārsālıḳ yoḳtur imkānım[534] [ML.278b]
(اَیاغچی مهوش و می دلکش و اهل طرب سرخوش/قدح گَیلتور که قیلماق پارسالیق یوقتور امکانیم)

6672 **Gėlin** (گَیلین): (/g/ üstün ile, /l/ esre ile). [**M2.327b**] "gelin". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ġavġā boldı güyev başıġa
Kim gėlmedi ėl gėlin ḳaşıġa
(غوغا بولدی کویاو باشیغه/کیم گَیلمادی اَیل گَیلین قاشیغه)

Bir na'şḳa saldılar ėkevni
Cānsız gėlin ü ölüg güyevni[535] [ML.279a]
(بیر نعش قه سالدیلار اَیکاونی/جان سیز گَیلین و اولوک کویاونی)

6673 **Kėsilsün** (گَیسیلسون): (/k/ üstün ile, /s/ esre ile, diğer /s/ ötre ile). "kesilsin". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gözüm çıḳsun sini görgünce mundaḳ
Kėsilsün til sözüñ sürgünce mundaḳ
(کوزوم چیقسون سینی کورکونجه مونداق/گَیسیلسون تیل سوزونک سورکونجه مونداق)

6674 **Kėsgen** (گَیسکان): (/k/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "kesilmiş; [kesmiş]; (**Kėsken**)[536] başı zincir veya tasmayla sapına bağlanan bir tür savaş topuzu, piyāzī". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Her yazġan elif gėlib nişānda
Bir kėsgen elif nişānı anda
(هر یازغان الف گَیلیب نشاندا/بیر گَیسکان الف نشانی آندا)

Dört Dīvān'dan:
Ėrür her sarı kėsgen na'l yā raḫşıñ izi bilmen
Tenim tofraġı tā cevlān-gehiñde pāy-māl olmış [ML.279b, İH.280b]
(اَیرور هر ساری گَیسکان نعل یا رخشینک ایزی بیلمان/تنیم توفراغی تا جولان کهینک دا پایمال اولمیش)

6675 **Kėsiben** (گَیسیبان): (/k/ üstün ile, /b/ medli elif ile). "kesmiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Baş tüşüb ol rūdda say taşıca
Baş kėsiben her kişi öz başıca[537]
(باش توشوب اول روددا سای تاشی جه/باش گَیسیبان هر کیشی اوز باشیجه)

6676 **Gėlgen** (گَیلکان): (/g/ üstün ile). "gelen". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Çü allımġa gėlgen biyik taġ idi
Taşı itik ü yolı bortaġ idi[538]
(چو آلیمغه گَیلکان بیِک تاغ ایدی/تاشی ایتیک و یولی بَورتاغ ایدی)

---

[533] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1231).

[534] ü ehl| M2, İH: ehl// yoḳtur| M2, İH: yoḳdur (یوقدور). Bk. BV (302, 403), BV-Özb (G.400), Külliyat-Yazma-TB (342).

[535] na'şḳa| Yazmalar: ḳabrġa (قبرغه). Bk. AŞ (172a), SG (1212), LM (356, 3354), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (677).

[536] Yazmalar: Kisgen (کِیسکان). (/k/ esre ile, /g/ medli elif ile)// SG: Kėskin (1227)// Cihāngirī: Kesken (2237: Piyāzek)// Dehhuda: Kesken (Tr.).

[537] rūdda| M1, M2, TÜ: devride (دوریدا); ML, İH: devrde// taşı| Yazmalar: taş (تاش). Bk. HE (255, XXXVII/6), HE-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma1 (454).

[538] allımġa| Yazmalar: alnımġa (آلنیمغه)// biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک). Bk. AŞ (66b), Sİ (70, 349), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (797).

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
'Aşḳ ara kim şeyḫġa ol ḥāl olub
Ḥayretidin gėlgen ulus lāl olub[539]
(عشق آرا کیم شیخ غه اول حال اولوب/حیرتیدین گیلکان اولوس لال اولوب)

6677 **Gėltürge-sin** (گیلتورکاسین): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "getirirsin; [getiresin]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Birev allıġa ḫˇān çü gėltürge-sin
Kişi bir velī on ḳoy öltürge-sin[540]
(بیرآو آلیغه خوان چو گیلتورکاسین/کیشی بیر ولی اون قوی اولتورکاسین)

Dört Dīvān'dan:
Ḫıżr-veş ḫaṭ birle çün ḥüsnüñ semendin sürge-sin
Yüz Sikender'ni suġa ėltib susız gėltürge-sin
(خضروش خط بیرله چون حسنونک سمندین سورکاسین/یوز سکندرنی سوغه ایلتیب سوسیز گیلتورکاسین)

6678 **Gėledürmiş** (گیلادورمیش)[541]: (/g/ üstün ile). "gelirmiş". [ML.279a]

6679 **Kėnd/Kėnt** (گینْد-گینْت)[542]: (/k/ üstün ile, /y/, /n/ ve /t/ sükûn ile). "köy". [**M2.328a**] *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*
Kėnt ehli mevlānāġa dėdiler ki ḫˇāce siziñ gėledürgeniñiz cihetidin fülān ḫar-āsda bir çuḳurġa giribtür[543].
(گینت اهلی مولاناغه دیدیلار که خواجه سیزینک گیلادورکانینکیز جهتی دین فلان خراس دا بیر چوقورغه کیریب تور)

Tārīḫü'l-Enbiyā'dan:
Kim ḫalḳdın yüzer yüzer kişi ayırıb buyurdı kim kėntler [ḥiṣārlar] yasadılar[544].
(کیم خلق دین یوزار یوزار کیشی آیریب بویوردی کیم گینت لار یاسادیلار)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Hedye tuḥaf tartḳay u māl hem
Müsteġal u kėnt soyurġal hem[545] [ML.279b]
(هدیه تحف تارتقای و مال هم/مستغل و گینت سیورغال هم)

6680 **Gėygülük** (گیکولوک)[546]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile). "giyilecek, giyilesi; giyecek, giysi". *Dört Dīvān'dan:*
Nefīs gėygülük olsa yalañ tenimġa heves
Ḥaṣīr naḳşı ḥaṣīrī libās ornıġa bes [M1.332b]

---

539 Bu beyit| M2, ML, İH: yok; M1: 333a (üzeri çizili); TÜ: 184b// ulus| M1: yok. Bk. HE (275, XXXIX/20), LT-Özb (XXXIX).

540 allıġa| Yazmalar: alnıġa (آلنیغه)// ḫˇān| İH: ḫān. Bk. SG (138), Sİ (366, 4781), Sİ-Özb (LIII), Külliyat-Yazma-TB (889).

541 M1: 328a; TÜ: yok. Bk. SG (1231).

542 TÜ: 185a (örneksiz). Bk. SG (1234)// DLT: Ken "şehir"; Kend/Kent "şehir; köy; kasaba; kale" (703)// CC: Kent "kent" (98)// Kzk.Tr: Kent "kent; kale" (229)// YUyg.Tr: Kent "kent; büyük köy; kasaba" (195).

543 ḫaras| Yazmalar: ḫarābe (خرابه). Bk. SG (1230), NM (291, 494), NM-Özb (494), Külliyat-Yazma1 (232).

544 yüzer yüzer| M2, İH: yüzer. Bk. Yüzer, SG (1355), TM (67, T695b/7), TE-Özb (Ḳaynān b. Enūş), Külliyat-Yazma2 (674).

545 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Müsteġal| Yazmalar: Müstaḳil (مستقل). Bk. HE (183, XXVIII/57), HE-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (430).

546 TÜ: yok. Bk. AŞ (160a)// DLT: Keḏgü "giysi" (699)// KB: Keḏgü/Keḏgülük "giysi" (1982/3734)// YUyg.Tr: Keygülük "giyilir, giyilebilir" (196).

(نفیس گیکولوک اولسا یالانک تنیم غه هوس/حصیر نقشی حصیری لباس اورنیغه بس)

6681 **Kişen** (کِیشان)[547]: (/k/ esre ile, /ş/ medli elif ile). "zincir, keşen".

6682 **Kişi** (کِیشی)[548]: (/k/ esre ile). "kişi, şahıs; erkek; er, yiğit". [İH.280a]

6683 **Kişi ḳara** (کِیشی قرا)[549]: (/k/ esre ile). "halk, avam, sıradan halk, bir kimseye bağlı olanlar". [İH.280b]

6684 **Kifte** (کِیفته)[550]: (/k/ esre ile, /f/ sükûn ile). "ezilmiş, dövülmüş; sıkıntılı, belalı".

6685 **Gėgirmek** (گَیکیرماک)[551]: (/g/ üstün ile). "geğirmek".

6686 **Gėgirdek** (گَیکیرداک)[552]: (/g/ üstün ile, /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). "gırtlak".

6687 **Gėgirme** (گَیکیرما)[553]: (/g/ üstün ile, /g/ esre ile). "geğirme".

6688 **Gėltürmek** (گَیلتورماک)[554]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile). "getirmek".

6689 **Gėltürtmek** (گَیلتورتماک): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "getirtmek".

6690 **Kėsişib** (گَیسیشیب)[555]: (/k/ üstün ile, /s/ ve /ş/ esre ile). "birlikte kesmişler". *Dört Dīvān'dan:*

Köñgülni şūḫlar andaḳ talaştılar kėsişib
Ki ḳalmadı min-i bī-dil naṣībi pergendī [ML.280a, İH.281a]

(کونکل نی شوخ لار آنداق تالاشتی لارگیسیشیب/که قالمادی مین بیدل نصیبی پرکندی)

6691 **Gėl** (گَیل): (/g/ üstün ile). "gel!; [-**Gil**] [emir kipine gelen] bir ek". [TÜ.184b] *Dört Dīvān'dan:*

Gėl gėl ey ḳurban köñgül ol ḳaşı ya mihrin unut
Çün vefādın tartılur-sin hem barıb bir gūşe tut[556]

(گَیل گَیل ای قربان کونکل اول قاشی یا مهرین اونوت/چون وفادین تارتیلورسین هم باریب بیر کوشه توت)

6692 **Kimsen** (کِیمسان): (/k/ esre ile, /s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "sarı; [altın renkli deri]"[557]. [**M2.328b**] *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[547] Bk. SG (1228), YUyg.Tr (200)// DLT: Kişe- "bağlamak, kösteklemek"; Kişen "köstek" (723)// Krgz.Tr: "köstek, bukağı" (475)// Moğ-Les: Ginci/Ginj(in) "zincir, kelepçe" (613).

[548] Bk. SG (1228-1229)// DLT: "insan, kişi; zevce" (723/724)// Krgz.Tr: "insan, kişi; başka, yabancı" (475)// Mlk.Tr: "kimse; yabancı, başkası; evli erkek; yiğit" (266).

[549] Bk. SG (1229/1052), MN (113, 243)// AŞ: "hısım, akraba" (144b).

[550] M1, M2, TÜ: Gifte (/g/ esre ile, /t/ üstün ile). Bk. SG (1229), LT (159, 1983)// BR-Muin: Kūfte (1732)// Derleme: Kifte "köfte".

[551] Bk. SG (1230)// DLT: Kegir-/Kigir- (700)// CC (95), Krgz.Tr (431): Kekir-// YUyg.Tr: Kėkirmek (197)// Trkm.Tr: Gägir- (244)// Moğ-Les: Kekere-/Hehre (711).

[552] ML, İH: yok; M1, M2, TÜ: Gėgrük (گَیکروک). (/g/ üstün ile, /g/ sükûn ile, /r/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (53a). Bk. Gegirdek, Gėrtek, SG (1230).

[553] ML, İH: yok. Bk. SG (1230).

[554] SG: Kėtürmek/Kėltürmek (1216/1231)// AŞ (163a), DLT (702), CC (96), YUyg.Tr (194): Keltür-// Krgz.Tr: Keltir- (435)// Trkm.Tr: Getir- (254).

[555] M1, M2, İH, TÜ: Kisişib (کِیسیشیب). (/k/ esre ile, /s/ ve /ş/ esre ile). Bk. SG (1226).

[556] Bu beyit| TÜ: yok// Çün vefādın tartılur-sin hem barıb| Yazmalar: Mihr terkin tut barıb ḳıl özüñge (مهر ترکین توت باریب قیل اوزونکا). Bk. Tartılur-sin, GS (80, 75), GS-Özb (G.71), Külliyat-Yazma-TB (27).

[557] ML, İH: "pirinç alaşımı"// AŞ: "aynalara konan altın renkli bir deri" (163a)// SG: "altın rengine boyanmış deri" (1233)// DLT: "başa giyilen başlık vb. şeylerde kullanılan ince, altın yapraklar" (720)// CC: Kemesen "levha altın" (96)// Dehhuda (Muin'den): Kemsān "bir tür yeşil ipek kumaş".

Ki kimsendin altunnı farḳ ėylegey
Ḳızıl tābedin günni farḳ ėylegey
(كه كيمساندين آلتون نى فرق اَيلاكاى/قيزيل تابه دين كون نى فرق اَيلاكاى)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Rikābı naḳşı kimsenlıḳ ser-ā-ser
Tonıda andın artuḳ zīb ü zīver[558]
(ركابى نقشى كيمسان ليق سراسر/تونيدا آندين آرتوق زيب و زيور)

6693 **Kiyin** (كِين)[559]: (/k/ ve /y/ esre ile, /n/ sükûn ile). "arka, art, sonra". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Kiyindin ḳavm ile ẖaylı şitābān [M1.333a]
Ḳılıb her sarıdın ḳaṭ'-ı beyābān
(كِين دين قوم ايلا خيلى شتابان/قيليب هر سارى دين قطع بيابان)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Manẓūrı ḳabīle-yi dil-ārām
Seyr içre kiyin kiyin urub gām[560]
(منظورى قبيلهٔ دل آرام/سير ايچره كِين كِين اوروب كام)

Dört Dīvān'dan:
Kūyuñga barurda gāhī vehm geh reşk öltürür
Sāye tiprense kiyindin mihr çıḳsa utrudın[561] [ML.279b]
(كويونكا باروردا كاهى وهم كه رشک اولتورور/سايه تِپرانسه كِين دين مهر چيقسه اُوترودين)

6694 **Gèçge-min** (گَيچكامين): (/g/ üstün ile, /ç/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "geçerim". *Dört Dīvān'dan:*
Şehr ü kişver ẖān-u-mān ikki cihān u 'ömr ü cān
Ḫod ni bolġay munca yüz kām olsa andın gèçge-min
(شهر و كشور خان و مان ايكّى جهان و عمر و جان/خود نى بولغاى مونجه يوز كام اولسه آندين گَيچكامين)

Dört Dīvān'dan:
Ni nāzük-ẖūy ėrür kim ėylemiş utruda yüz düşnām
Gedāyī kim anıñ zülf ü göz ü ḳaddın du'ā ḳılmış
(نِى نازک خوى اَيرور كيم اَيلاميش اوترودا يوز دشنام/كدايى كيم آنينک زلف و كوز و قدّين دعا قيلميش)
"burada zülf olan dāl, göz olan 'ayn ve ḳadd olan elif harfleri du'ā sözcüğünü oluşturmaktadır". [ML.280a]

6695 **Gèlmegen** (گَيلماكان): (/g/ üstün ile). "gelmemiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Gèlmegen ü gètgeniñ ėrmes ḥisāb
Ḥālıñga raḥm ėyle vü çėkme 'aẕāb[562]

---

[558] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// naḳşı| Yazmalar: naḳş (نقش). Bk. MK (95, 10b/7), MK-Özb (Fasl.6), Külliyat-Yazma-TB (1462).

[559] Bk. SG (1236), AŞ (160b), Krgz.Tr (475)// DLT: Kidin/Kiḍin "sonra; geride, arkada olan" (719)// YUyg.Tr: Kėyin "sonra; arka, geri" (199)// Moğ-Les: Gecige/Gezeg "ense, boynun ense kısmı; örgü, saç örgüsü, at kuyruğu; saç" (608); Gede "ense, boynun arkası, kafanın arkası" (593); Gedeng/Geden "geriye bükük" (594).

[560] Manẓūrı| M1, TÜ: Manżūrı (منضورى)// ḳabīle-yi| Yazmalar: ḳabīledin (قبيله دين)// seyr| Yazmalar: su (سو). Bk. LM (151, 1221), LM-Özb (XV), Külliyat-Yazma1 (645).

[561] vehm geh reşk| Yazmalar: reşk geh vehm. Bk. Tiprense, Utrudın, BV (341, 462), BV-Özb (G.459).

(گیلماکان و گیتکانینک اَیرماس حساب/حالینکا رحم اَیله و چَیکما عذاب)

6696 **Gėterdi** (گیتاردی)[563]: (/g/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "götürdü". Luṭfī'den[564]:

Gėterdi ʻaḳlnı ʻaşḳıñg şehi gėlib yiridin
Vaṭanġa çün ėgesi gėldi ol celā ḳıldı[565] [İH.281b]

(گیتاردی عقلنی عشقینک شهی گیلیب بیریدین/وطن غه چون اَیکاسی گیلدی اول جلا قیلدی)

6697 **Gėtge-sin** (گیْتکاسین): (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "gidersin; gideceksin; [gidesin]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yitse ġażab tünd yėli nitge-sin
Mülk anıñg mülki ḳayan gėtge-sin

(یِتسه غضب تند یَیلی نیتکاسین/ملک آنینک ملکی قایان گیتکاسین)

6698 **Gėmirse** (گیمِرسه)[566]: (/g/ ve /s/ üstün ile). "kemirse; [**Kimerse**][567] kimse, kimesne, kişi". [ML.280b]

6699 **Gėme** (گیْمه)[568]: (/g/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "gemi". [M1.333b, **M2.329a**] *Ferhād u Şīrīn'den:*

ʻAdeddin köp gėme barı yaraġlıḳ
Sevādı bir muʻaẓẓam şehr çaġlıḳ[569]

(عدددین کوپ گیمه باری یراغلیق/سوادی بیر معظّم شهر چاغلیق)

Sedd-i Sikenderī'de deniz yolculuğu hazılrlığında şöyle der:

Meṣāliḥ ki der-kārdur her nime
Alıb sāz ḳılġaylar üç miñg gėme[570]

(مصالح که درکاردور هر نیمه/آلیب ساز قیلغایلار اوچ مینک گیمه)

Sebʻa-yı Seyyāre'den:

Sürdiler gėmeni şitāb bile
Yitti ḳavġunlar ıżṭırāb bile[571]

(سُوردیلار گیمه نی شتاب بیله/یِتّی قاوغونلار اضطراب بیله)

6700 **Gėledürgeniñgiz** (گَیْلادورکانِیْنکیز)[572]: (/g/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "gelmeniz, geldiğiniz". *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*

---

562 gėtgeniñg| Yazmalar: gėtgenin (گیتکانین). Bk. Gėtgeniñg, HE (411, LVI/21), HE-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (469).

563 M1, M2, TÜ: yok.

564 Yazmalar, AŞ (28b), SG (385): *Dört Dīvān'dan.*

565 ʻaḳlnı| Yazmalar: ʻaḳlını (عقلینی)// yiridin| Yazmalar: bizdin (بیزدین). Bk. AŞ (28b), SG (385), LD (231, 316).

566 Bk. Gömürmek// DLT: Kemür- (703)// CC (96), Krgz.Tr (436), YUyg.Tr (198): Kemir-// Trkm.Tr: Gemir- (249)// Moğ-Les: Kemeli-/Kemele-/Hemle- (719).

567 Bk. SG (1233)// Özb.Tr.İzahlı: Kimärsä/Kimsä (I/385).

568 SG (1233), AŞ (163b), YUyg.Tr (198): Kėme// DLT: Kemi/Kimi (702)// CC (96), Krgz.Tr (435): Keme.

569 yaraġlıḳ| Yazmalar: yaraḳlıḳ (یراقلیق)// çaġlıḳ| Yazmalar: çaḳlıḳ (چاقلیق). Bk. BL (76a), FŞ (260, XXVIII/5), FŞ-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (534).

570 nime| Yazmalar: niçe (نیچه). Bk. Sİ (445, 5933), Sİ-Özb (LXXII), Külliyat-Yazma-TB (913).

571 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (1085), SS (298, 3221), SS-Özb (XXIII).

572 M1: 333a; TÜ: yok. Bk. SG (1230).

Kėnt ehli mevlānāġa dėdiler ki ḫ̮āce siziñ gėledürgeniñiz cihetidin fülān ḫar-āsda bir çuḳurġa giribtür[573]. [ML.280a]

(گینت اهلی مولاناغه دَیدیلار که خواجه سیزینک گیلادورکانینکیز جهتی دین فلان خراس دا بیر چوقورغه کیریب تور)

6701 **Gėlmesi** (گیلماسی)[574]: (/g/ üstün ile, /s/ esre ile). “gelmesi”.

6702 **Gėñgeşmek** (گَیْنکاشماک)[575]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “danışmak”.

6703 **Gėñgelmek** (گَیْنکالماک)[576]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “genelmek, genişlemek”. [ML.280b]

6704 **Gėñgişmek** (گَیْنکیشماک)[577]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “genelmek, genişlemek”. [TÜ.185a]

6705 **Gėldi mü** (گیلدی مو): (/g/ üstün ile, /m/ ötre ile). “geldi mi”. *Dört Dīvān'dan:*

Dėmeñiz kim gėldi meh-veşler sini öltürgeli
Munı dėñ kim ḳātil-i nā-mihr-bānım gėldi mü

(دَیمانکیز کیم گیلدی مهوشلار سینی اولتورکالی/مونی دَینک کیم قاتل نامهربانیم گیلدی مو)

6706 **Gėlgey mü** (گیلکایمو): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “gelir mi; [gele mi]”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ki mundaḳ kim ėl olmış deşt-peymāy
Temāşā ḳılġalı gėlgey mü ol ay

(که مونداق کیم اَیل اولمیش دشت پیمای/تماشا قیلغالی گیلکایمو اول آی)

6707 **Gėlgüsilerdür** (گَیلکوسیلاردور)[578]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /s/ esre ile). “gelecekler”.

6708 **Kimse** (کِیمسه)[579]: (/k/ esre ile, /s/ üstün ile). “kimse, kişi”.

6709 **Gėgirse** (گیکیرسه): (/g/ üstün ile, /g/ esre ile). “geğirse”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [M2.329b]

Eger ileyidin gėgirse ve kėynidin özge yėl sėgirse öz ḳaşıda maḥbūb[580]. [ML.281a, İH.282a]

(اکر ایلاییدین گیکِرسه و گینی دین اوزکا یَیل سَیکریسه اوز قاشیدا محبوب)

6710 **Kėynice** (گینی جه): (/k/ üstün ile, /n/ esre ile, /c/ üstün ile). “ardınca, arkasınca”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ṭurfe bu kim yüz gėliben miñ gėter
Miñ çü gėter kėynice yüz miñ yiter

(طرفه بو کیم یوز گیلیبان مینک گیتار/مینک چو گیتار گینی جه یوز مینک یِتار)

Dört Dīvān'dan:

---

[573] ḫaras| Yazmalar: ḫarābe (خرابه). Bk. SG (1230), NM (291, 494), NM-Özb (494), Külliyat-Yazma1 (232).

[574] M1: 333a; TÜ: yok. Bk. SG (1230).

[575] Bk. AŞ (164a), SG (1233), DLT (703)// CC: Kengeş- “düşünüp taşınmak” (97)// Krgz.Tr: Kenğeş- (438)// YUyg.Tr: Kėñgeşmek “danışmak, konuşmak” (198)// Trkm.Tr: Geñgeş- (250).

[576] Bk. SG (1234)// DLT: Kiñgü- (720)// Trkm.Tr: Giñge-/Giñgel- (272).

[577] Yazmalar: Gėñgelişmek (گَیْنکالیشماک). (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (53b). Bk. SG (1234)// Derleme: Geñgeşmek.

[578] M1, TÜ: yok; ML: 281a; İH: 282a.

[579] M1, TÜ: yok; ML: 282b; İH: 283a// SG: (Rūmī)Kimesne (1233).

[580] ileyidin| Yazmalar: ittifāḳā (اتفاقا). Bk. SG (1230), MK (230, 64a/5), MK-Özb (Tenbih.5), Külliyat-Yazma-TB (1486).

Bu kim biri biri kėynice bardılar aḥbāb
‘Azālarıġa sirişkim tüzüb ḳaṭar gelür [ML.280b]
(بو كيم بيرى بيرى گينى جه بارديلار احباب/عزالاريغه سرشكيم توزوب قطار كيلور)
6711 **Gėltürse** (گيلتورسه): (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /s/ üstün ile). [M1.334a] “getirse”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳażā anca ḳuyaş gėltürse kim tolsa felek cevfi
Ėmes yüzdin biri Yūsuf-‘iẕārımnıng̑ bahāsıdın [ML.281a]
(قضا آنجه قوياش گيلتورسه كيم تولسه فلك جوفى/آيماس يوزدين بيرى يوسف عذاريم نينك بهاسيدين)
6712 **Gėng̑eltmek/Gėng̑iştürmek** (گينكالتماک-گينكيشتورماک)[581]: (/g/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /l/ ve /t/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “genişletmek”.
6713 **Gėndik/Kindik** (گَيْنديک-كِيْنديک)[582]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). “göbek”.
6714 **Gėng̑iş** (گَيْنكيش): (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “geniş”.
6715 **Kiyir** (كِييِر)[583]: (/k/ ve /y/ esre ile). “arka, art, sonra”.
6716 **Gėyim** (گَيِيم)[584]: (/g/ üstün ile, /y/ esre ile). “giyim, giysi; zırh, savaş giysisi”.
6717 **Gün yang̑lamışı** (كونينكلاميشى)[585]: (/g/ ötre ile). “giyinip kuşanma; Moğ. nevruz bayramı; /g/ esre ile (**Gīv**)[586] Gūderz'in oğlu ve Rüstem'in güveyisi”.
6718 **Gėtgeni** (گيتكانى): (/g/ üstün ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ esre ile). “gitmesi, gittiği”. *Leylī ve Mecnūn'da* düz yazı başlığından: [**M2.330a**]
Leylī anıng̑ ünidin ḥaşemdin çıḳıb birbirin görgec hem ol ve hem bu özidin gėtgeni.
(ليلى آنينک اونيدين حشم دين چيقيب بيربيرين كوركاج هم اول و هم بو اوزيدين گيتكانى)
6719 **Gėymegi** (گيماكى)[587]: (/g/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /g/ esre ile). “giymesi, giyimi”. *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Bular gėymegi barça aḫżar bolub [ML.281b]
[‘alemġa yaşıl şıḳḳa zīver bolub]
(بولار گيماكى بارچا اخضر بولوب)
6720 **Gėtgüsilerdür** (گَيْتكوسيلاردور)[588]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /s/ esre ile). “gidecekler”.
6721 **Gėderek** (گَيدَرَک)[589]: (/g/ ve /r/ üstün ile). “[Rūm Tr.] giderek, gitgide”.

---

581 Gėng̑iştürmek| Yazmalar: Gėng̑eştürmek (گينكاشتورماک). Bk. SG (1234)// Trkm.Tr: Ging̑elt- (272)
582 ML: 280b// SG (1234), CC (111), Krgz.Tr (472), YUyg.Tr (200), Derleme: Kindik// Moğ-Les: Gedesü(n)/Kegeli/Küy/Hüy/Küysü(n)/Küylsü(n) (595/706/787/788).
583 Yazmalar: Kibir (كِبِير). (/k/ ve /b/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (53b). Bk. SG (1236), Sİ-Külliyat-Yazma-TB (836); FŞ (483, LII/2), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (598), Külliyat-Yazma1 (609)// Derleme: Keyir “başka”// Moğ-Les: Gedeger/Gedger “geriye eğilmiş”; Gedergüü/Gederge(n)/ Gedreg “geriye, geriye doğru” (594).
584 Bk. SG (1236), Gėçim// Krgz.Tr (475), YUyg.Tr (201): Kiyim “giyim”.
585 Yazmalar: Gėv (گَيُو). (/g/ üstün ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). Bk. Doerfer (1690)// SG (1236): Kiyünüklemişi (كيونوكلاميشى). Vassaf kaynaklı biçim olmalıdır// Vassaf (399): Kiyüng̑lemişi (كيونكلاميشى)// CT-Musevi: Kün yang̑lamışı “bayram etmek, yeni yıl töreni yapmak” (2405).
586 TÜ: yok. Bk. BR-TDK (292).
587 SG: Kėy- (1175)// AŞ: Gėy- (163a)// DLT: Ket-/Keḍ- (707)// CC: Key-/Kiy- (101)// Krgz.Tr (475), YUyg.Tr (201): Kiy-// Trkm.Tr: Gey- (254)// Moğ-Les: Kedür- (705).
588 M1: 333b; TÜ: yok.
589 TÜ: yok. Bk. SG (1219).

6722 **Gėlgende** (گيلكاندا)[590]: (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "geldiğinde". *Dört Dīvān'dan:*

Cān ala gėlgende sa'y u ıżṭırābıñġġa öley

Almasañ̂ hem ḳaytġan çaġda şitābıñġġa öley[591]

(جان آلا گيلكاندا سعى و اضطرابينكغه اولاى/آلماسانک هم قايتغان چاغدا شتابينكغه اولاى)

6723 **Kėsegen** (گيساكان)[592]: (/k/ üstün ile). "çok kesici, keskin".

6724 **Gėlmişin** (گيلميشين)[593]: (/g/ üstün ile, /ş/ esre ile). "geldiğini". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Sözin fehm ėtib ḫayl-ı der-geh-nişīn

Şeh allında 'arż ėttiler gėlmişin [İH.282b]

(سوزين فهم اَيتيب خيل دركه نشين/شه آليندا عرض اَيتّى لار گيلميشين)

6725 **Kėsti** (گيستى): (/k/ üstün ile, /t/ esre ile). "kesti". [M1.334b] *Dört Dīvān'dan:*

Kėsti eṭfāl-ı ġamıñ̂ köñ̂lüm üze na'l üzre na'l

Anca kim boldı ḥazīn köñ̂lüm ṣanavber köñ̂li dik

(گيستى اطفال غمينک كونكلوم اوزه نعل اوزره نعل/آنچه كيم بولدى حزين كونكلوم صنوبر كونكلى ديک)

6726 **Girgüñ̂** (كِيركونک): (/g/ esre ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gireceksin". *Dört Dīvān'dan:*

Çün ḳuyaş dik yirge girgüñ̂ ni asıġ ger yüz ḳuyaş

Mesnediñ̂ ṭāḳıda her yan şemse-yi dīvār ėrür

(چون قوياش ديک يِركا كيركونک نى آسيغ كر يوز قوياش/مسندينک طاقيدا هر يان شمسهٔ ديوار اَيرور)

6727 **Key** (گى)[594]: (/k/ üstün ile). "kartala benzer yırtıcı bir kuş; /k/ esre ile (**-Ki**)[595] sözcük sonuna gelen ek: gėceki gibi". *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:

Keyde daġı bardur uluḳ bāl u per

Bar mu hümā ḫāṣiyetidin eṡer

(كى دا داغى باردور اولوق بال و پر/بار مو هما خاصيتى دين اثر)

6728 **Gėtiben** (گيتيبان)[596]: (/g/ üstün ile, /t/ esre ile, /b/ medli elif ile). "gitmiş".

6729 **Keybür** (گيبر)[597]: (/k/ üstün ile). "ok temreni". [**M2.330b**] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Çün-ki saldı iki ḳolıġa şikāl

Keybür atıb boġuzladı fi'l-ḥāl[598] [ML.281a, TÜ.185b]

---

590 TÜ: yok.

591 ala| M2, ML, İH: alar// Almasañ̂| M1, M2: Almasan (آلماسان)// ḳaytġan çaġda| M1, M2: ḳaytıġan çaḳda (قايتيغان چاقدا); ML: ḳayıtḳan çaḳda; İH: ḳayıtġan çaḳda. Bk. FK (618, 674), FK-Özb (G.644).

592 TÜ: yok. Bk. Derleme.

593 M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1231).

594 Bk. AŞ (160b), ME (62/8b, 137)// SG: Gey "kartal" (1440)// BR-TDK: Gey "kanadı alaca bir kuş. Ondan ok yeleği yapılır. Türkçesi: Gökçen kuşu" (284).

595 TÜ: yok.

596 M1: 330b; TÜ: yok. Bk. SG (1214).

597 AŞ: Keybür "yassı ok temreni" (161a)// SG: Keybür/Keymür "avlamaya yarar bir tür büyük temren; bu tür temreni taşıyan ok" (1176); Geybür "bir tür büyük temren: gey 'kartal' + bür 'kesici'; ok" (1440)// BR-TDK: Geybür "bir tür yassı ok temreni. Türkçesi: kesme" (284)// Zanaat Terimleri Sözlüğü: Keybir "demir üzerinde oluk açan küt ağızlı keski (İlyaslı-Uşak)"// Moğ-Les: Keybür "uzun mesafeler için kullanılan bir ok çeşidi" (709); Haymugur/Haymur "uzun menzilli ok; ince ve küçük başlı hızlı ok" (1407).

598 ḳolıġa| İH: ḳolige// atıb| Yazmalar: ėtib (اَيتيب). Bk. AŞ (161a), SS (389, 4307), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (774).

(چونکه سالدی ایکی قولیغه شکال/کییر آتیب بَوغوزلادی فی الحال)

6730 **Gėn̂geşi** (کَیْنکاشی)[599]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /ş/ esre ile). "danışması". *Ferhād u Şīrīn'de,* Şīrīn'nin kaşının vasfında şöyle der:

İki ḳaşı hilālı fitne-engīz
Yazılġan köp ol ay başıda ḫūn-rīz
Müdām ėylerge ḳan tökmek gėn̂geşi
Bolub ikkisinin̂g peyveste başı[600]

(ایکی قاشی هلالی فتنه انکیز/یازیلغان کوپ اول آی باشیدا خونریز
مدام اَیلارکا قان توکماک کَینکاشی/بولوب ایکّی سی نینک پیوسته باشی)

6731 **Gėn̂geşti** (کَیْنکاشتی)[601]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /t/ esre ile). "danıştı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gėn̂geşti şeh tüzüb mecma' aḥibbā
Bolub ḥāżır ni kim bolġay eṭıbbā[602] [ML.281b]

(کینکاشتی شه توزوب مجمع احبّا/بولوب حاضر نی کیم بولغای اطبّا)

6732 **Gėlgüsi** (کَیلکوسی): (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile). "gelecek". *Dört Dīvān'dan:*

Sorman̂gız eşkim suyın kim muttaṣıl mu gėlgüsi
Tā kön̂gül 'aşḳ otıdın köygüsi ol su gėlgüsi [ML.282a]

(سورمانکیز اشکیم سویین کیم متّصل مو کَیلکوسی/تا کونکل عشق اوتیدین کویکوسی اول سو کَیلکوسی)

6733 **Gėtmeydür** (کَیْتمایدور)[603]: (/g/ üstün ile, /y/, /t/ ve /y/ sükûn ile). "gitmez; gitmemiş".
6734 **Gėtgence** (کَیْتکانجه)[604]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "gidince; gidinceye kadar; gittikçe".
6735 **Gėtgeli** (کَیْتکالی)[605]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "gideli; gitmek için".
6736 **Gėtdik** (کَیتدیک)[606]: (/g/ üstün ile, /d/ esre ile). "gitsin". [İH.283a]
6737 **Gėtgülük** (کَیْتکولوک)[607]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "gitmeli, gidilecek, gidilesi".
6738 **Gėtgün̂g** (کَیْتکونک)[608]: (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "gideceksin".
6739 **Gėltürün̂g** (کَیلتورونک)[609]: (/g/ üstün ile, /t/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "getirin". *Dört Dīvān'dan:*

Naḳd-ı cānımnı bėrib mey gėltürün̂g ey dūstlar
Kim anı içmek üçün bir dūst-gānī asradım

(نقد جانیم نی بَیریب می کَیلتورونک ای دوستلار/کیم آنی ایچماک اوچون بیر دوستکانی آسرادیم)

---

599 TÜ: Gėn̂geşti. Bk. AŞ (164a), SG (1235).
600 ol ay| Yazmalar: söz ol (سوز اول). Bk. FŞ (292, XXXI/49), FŞ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma1 (555).
601 M1, M2, ML, İH: Gėn̂geşi. Bk. AŞ (164a), SG (1233).
602 mecma'| Yazmalar: cem' (جمع). Bk. AŞ (164a), SG (1233), FŞ (254, XXVII/33), FŞ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (545).
603 TÜ: yok.
604 TÜ: yok. Bk. SG (1215).
605 TÜ: yok. Bk. SG (1215).
606 TÜ: yok// Yazmalar: Gėttik (کَیت تیک). (/g/ üstün ile, /t/ esre ile). Bk. SG (1215).
607 TÜ: yok. Bk. SG (1215).
608 M1: Gėtgü tek (کَیْتکو تَک). (/g/ üstün ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ üstün ile); TÜ: yok. Bk. SG (1215).
609 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1231).

6740 **Gėvürdi** (گیوُوردی): (/g/ üstün ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "soktu, girdirdi, tıktı". *Ferhād u Şīrīn'den:* [M1.335a]
Gėvürdi ėlgige devrān nigīnī
Nigīn ornıda la'l-ı āteşīnī [**M2.331a**]
(گیووردی اَیلکیکا دوران نکینی/نکین اورنیدا لعل آتشینی)
Fenā ġārıġa çün anı gėvürdi
Anıñ ġārıġa ejder-veşni sürdi[610]
(فنا غاریغه چون آنی گیووردی/آنینک غاریغه اژدروشنی سوردی)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Çüçük til bile mecrūḥ teniġa cān gėvürdi.
(چوچوک تیل بیله مجروح تنیغه جان گیووردی)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Çün-ki ḳuyaş baştın ayaḳ boldı mihr
Yirge gėvürdi anı her tün sipihr[611]
(چونکه قویاش باشتین اَیاق بولدی مهر/یِرکا گیووردی آنی هر تون سپهر)
6741 **Gėlgey** (گیلکای): (/g/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "gelir; gele". *Dört Dīvān'dan:*
Ni gün gėlgey ki gėlgey nāzenīnim
Ni ḫoş bolġay ki bolġay hem-nişīnim[612]
(نی کون گیلکای که گیلکای نازنینیم/نی خوش بولغای که بولغای هم نشینیم)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Her iş kifāyetide kim ser-encāmıda [teşeddüd bolġay ve] ṭab'ġa tereddüd, ol cānibi tut ki ėmgegi azraḳ [yüz bėrgey] ve āzārı kemrek ḫāṭırġa girgey[613].
(هر ایش کفایتیدا کیم سرانجامیدا طبع غه تردّد، اول جانبی توت که اَیمکاکی آزراق و آزاری کمراک خاطرغه کیرکای)
6742 **Girgeli** (کِیرکالی): (/g/ esre ile, /g/ medli elif ile). "gireli; girmek için"[614]. *Sedd-i Sikenderī'de* Niẓāmī ve Ḫusrev-i [Dehlevī-yi] Hindī'nin övgüsünde şöyle der:
Bu bīşe aradur iki nerre-şīr
Bu baḥr içre ikki neheng-i dilīr
Añġa girgeli şīr-i cengī girek
Muñġa hem dil-āver negengī girek
(بو بیشه آرادور ایکی نرّه شیر/بو بحر ایچرا ایکّی نهنک دلیر
اَنکا کیرکالی شیر جنکی کیراک/مونکا هم دلاور نهنکی کیراک)
6743 **Kėsgeli** (کَیسکالی): (/k/ üstün ile, /g/ medli elif ile). "keseli; kesmek için"[615]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[610] anıñ| M1, M2, TÜ: atı (آتی). Bk. FŞ (210, XXII/62), FŞ-Özb (XXII), Külliyat-Yazma1 (532).
[611] baştın| ML, İH: başdın// mihr| Yazmalar: ḳahr (قهر)// tün| Yazmalar, SG: gün (کون)// gėvürdi| HE (244, XXXVI/31), HE-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma1 (452), Külliyat-Yazma-TB (440): kiyürdi. Bk. SG (1235).
[612] gün gėlgey| Yazmalar: gün bolġay (کون بولغای). Bk. FK (416, 447), FK-Özb (G.425), Külliyat-Yazma2 (490).
[613] Bu örnek| TÜ: yok// tereddüd| Yazmalar: tereddüd bolġay// girgey| Yazmalar: gėlgey (گیلکای). Bk. MK (263, 78a/3), MK-Özb (Tenbih.42), MK-Amire (148).
[614] M1, TÜ: "gire"; M2: "gireli; gire"; ML, İH: "gireli; girmeli, girilecek". Bk. AŞ (162a), SG (1219).
[615] M1, TÜ: "kese"; M2, ML, İH: "keseli; kese". Bk. AŞ (163a), SG (1225).

Ḳarındaş tapsa ḳarındaşını
Dem-ā-dem tileb kėsgeli başını [ML.282b]
(قارینداش تاپسا قاریناداشینی/دمادم تیلاب گیسکالی باشینی)

6744 **Gėlüri** (گیلوری): (/g/ üstün ile). "gelmesi". *Leylī ve Mecnūn'da* miraç gecesinde şöyle der:
Barıb gėlüri bolub iki gām
Ḳay bir burun ėrkenide ibhām[616]
(باریب گیلوری بولوب ایکی کام/قای بیر بورون آیرکانیدا ابهام)

6745 **Gėtmek çaḳı** (گیتماک چاقی): (/g/ üstün ile, /t/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile). "ölmekten kinayedir".

6746 **Gėledür ėrdi** (گیلادور اَیردی)[617]: (/g/ ve elif üstün ile). "gelirdi". *Dört Dīvān'dan:*
Gėledür ėrdi ḥabībim mini görgec yandı
Ey Nevāyī nige çıḳtım min-i nā-dān utru[618]
(گیلادور اَیردی حبیبیم مینی کورکاج یاندی/ای نوایی نیکا چیقتیم مین نادان اُوترو)

6747 **Gėlgüñgdür** (گیلکوندور)[619]: (/g/ üstün ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "geleceksin". [**M2.331b**, İH.283b]

/l/ Babı elif ile (35 söz ve deyim)[620]

6748 **La** (لا)[621]: "eyvah!, heyhat!, yazık!; Moğ. pekiştirme edatı; (**Lā**)[622] tortu, çöküntü; [Ar. olumsuzluk edatı]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Naṣībim ġuṣṣa vu derd ėylediñg la
Vücūdum tofraġın gerd ėylediñg la[623]
(نصیبیم غصّه و درد اَیلادینک لا/وجودوم توفراغین کرد اَیلادینک لا)

Dört Dīvān'dan: [M1.335b]
İstedim çün vaṣl zülf ü ḳaddıdın görküzdi la
Cilve tekrārı meger ol nefyiñg te'kīdidür[624]
(ایستادیم چون وصل زلف و قدّی دین کورکوزدی لا/جلوه تکراری مکر اول نفی نینک تاکیدی دور)

Ol ciger pergālesi eşkim ciger-gūn ḳıldı la
Şād ėtey dėb nā-tevān köñglümni maḥzūn ḳıldı la
(اول جکر پرکاله سی اشکیم جکرکون قیلدی لا/شاد اَیتای دَیب ناتوان کونکلومنی محزون قیلدی لا)

Ḥayretü'l-Ebrār'da peygamberin putları kırmasında şöyle der:
Lāt ki andın idi dīnġa belā

---

616 ibhām| M1, M2: īhām. Bk. LM (54, 264), LM-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (613).

617 TÜ: yok. Bk. SG (1230).

618 görgec| Yazmalar: gördi (کوردی). Bk. Utru, Nige, SG (1230), BV (377, 518), BV-Özb (G.515).

619 M1: 327b; TÜ: yok. Bk. SG (1231).

620 M1, İH, TÜ: yok; ML: 35 söz.

621 SG: "eyvah!, heyhat!, yazık!; pekiştirme edatı" (1237)// AŞ: "hayıf!, yazık!" (172a)// DLT: "işin bittiğini gösteren bir pekiştirici" (760)// Tatar.Tr: La/Le "elbette, tabii ki; şart veya emir kiplerinde pekiştirici söz (aman ha); şüphe anlamını pekiştirici söz (yoksa)" (181/182)// YUyg.Tr: "vurgu, tekit anlamı veren ek" (252)// Moğ-Les: Da/De "pekiştirici ünlem edatı" (335).

622 Bk. SG (1237), Lāy.

623 Vücūdum| Yazmalar: Vücūdım (وجودیم). Bk. FŞ (491, LII/120), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (600).

624 ḳaddıdın| M1, TÜ: ḳadddın (قدّدین). Bk. FK (182, 187), FK-Özb (G.178), Divan-Yazma (177*2).

Sin uşatıb pāyesini boldı lā [TÜ.186a]

(لات که آندین ایدی دینغه بلا/سین اوشاتیب پایه سینی بَولدی لا)

6749 **Lā-cür'a** (لاجُرعه): (/c/ ötre ile). "damla bırakmadan, başına dikerek". *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan'ān'da* şeyhin içki içmesinde şöyle der:

Olturub bir gebrekī cām ėtti nūş
Kim görüb şeyẖ ėtti terk-i 'aḳl u hūş
Bādedin sāḳīġa yüzlengec ṭarab
Yana toldurdı ḳadeḥni leb-be-leb
Dėdi iç lā-cür'a ey 'ālī-cenāb
Cür'a ḳalsa bil ki ėrmestür ḥisāb
Kām u nā-kām aldı şeyẖ-i 'aşḳ-bāz
Meyni kim tutmış idi ol dil-nevāz[625] [ML.283a]

(اولتوروب بیر کبرکی جام اَیتّی نوش/کیم کوروب شیخ اَیتّی ترک عقل و هوش
باده دین ساقی غه یوزلانکاج طرب/یانا تولدوردی قدحنی لب بلب
دَیدی ایچ لاجرعه ای عالی جناب/جرعه قالسا بیل که اَیرماستور حساب
کام و ناکام آلدی شیخ عشق باز/می نی کیم توتمیش ایدی اول دلنواز)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Lā-cür'a burun özi sümürgey
Ol nev' dağı manĝa içürgey[626]

(لاجرعه بُورون اَوزی سُومورکای/اول نوع داغی منکا ایچورکای)

6750 **Laġ laġ** (لاغ لاغ): "alev alev; (**Lāġ**)[627] şaka, gülmece, alay". *Dört Dīvān'dan:*

Niçe ol şūẖ ėlge nūş-ẖand u lābe ḳılmaḳdın
Yıġımnı hay hay ėyley içimni laġ laġ örtey[628]

(نیچه اول شوخ اَیلکا نوش خند و لابه قیلماقدین/یِغیم نی های های اَیلای ایچیمنی لاغ لاغ اورتای)

Vaḳt çün yitti Nevāyí Ḥaḳ'ḳa ḳıldı bāz-geşt
Ger-çi zāl-ı çarẖ işi yüz lābe vü minĝ lāġ idi[629]

(وقت چون یِتّی نوایی حق قه قیلدی بازکشت/کرچه زال چرخ ایشی یوز لابه و مینک لاغ ایدی)

6751 **Lāl** (لال)[630]: "dilsiz".

6752 **Leş/Lāş** (لاش)[631]: (/ş/ sükûn ile). "leş, ceset; Herāt'a bağlı bir kalenin adı". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ deşti zāġınınĝ minḳārıdur yāḳūt-reng [**M2.332a**]
Gūyiyā tüşgen durur la'lınĝ helākı lāşıġa

---

[625] Son beyit| M1, M2, İH, TÜ: yok// Kim görüb şeyẖ ėtti| Yazmalar: Şeyẖ görgec ḳıldı (شیخ کورکاج قیلدی)// Cür'a| Yazmalar: Ḳaṭre (قطره)// Kām u| ML: Kām// 'aşḳ-bāz*Meyni kim tutmış| ML: pāk-bāz*Cür'a kim bėrmiş. Bk. Saçıb, LT (112, 1334), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359).

[626] Bu beyit| ML: yok// içürgey| M1, TÜ: içirgey (ایچیرکای). Bk. İçürgey, LM (374, 3527), LM-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma1 (693).

[627] Bk. SG (1441), BR-Muin (1877).

[628] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. NŞ (612, 615), NŞ-Özb (G.614).

[629] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Ḥaḳ'ḳa| Yazmalar: Ḥaḳ'ġa (حق غه)// vü minĝ| Yazmalar, BL (80a): birle (بیرله). Bk. BV (455, 632), BV-Özb (G.629), Külliyat-Yazma-TB (381).

[630] M1, TÜ: yok. Bk. BL (76a), BR-Muin (1879).

[631] Bk. SG (1237), AŞ (172a), Dehhuda, Lāşe// Özb.Tr.Alt: Laş/Läş (352/353)// YUyg.Tr: Leş (255)// Trkm.Tr: Läş (436).

(عشق دشتی زاغینینک منقاری دور یاقوت رنک/کوییا توشکان دورور لعلینک هلاکی لاشیغه)

6753 **Lāy** (لای)[632]: "tortu, çöküntü". *Dört Dīvān'dan:*

Vaṣl-ı ṣāfī ger yoḳ ey sāḳī mañga tut cür'aī

Tā ḳoyay her dem belā-yı hicrniñg üstige lāy [İH.284a]

(وصل صافی کر یوق ای ساقی منکا توت جرعۀ/تا قویای هر دم بلای هجرنینک اوستیکا لای)

6754 **Lāde** (لاده)[633]: (/d/ üstün ile). "akılsız, salak, budala, bön; dişi köpek". [M1.336a] *Dört Dīvān'dan:*

Ḳılur mübālaġa köp 'aşḳ u bāde terkide şeyḫ

Mini hem ister özi yañglıġ Ėylegey lāde

(قیلور مبالغه کوپ عشق و باده ترکیدا شیخ/مینی هم ایستار اوزی ینکلیغ اَیلاکای لاده)

Mini 'aşḳdın men' ėter sāde şeyḫ

Dėme sāde şeyḫ ayt kim lāde şeyḫ

(مینی عشق دین منع اَیتار ساده شیخ/دَیمه ساده شیخ آیْت کیم لاده شیخ)

6755 **Leşin/Lāşın** (لاشین): (/ş/ esre ile). "leşini, cesedini". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

İtler allıġa taşlaban lāşın

Ḳoyuban küngüre üze başın[634] [İH.283b]

(ایت لار آلیغه تاشلابان لاشین/قویوبان کنکره اوزه باشین)

6756 **Lābe** (لابه)[635]: (/b/ üstün ile). "Fa. aciz; yalvarma, yakarma; tevazu ve yumuşaklık gösterme; yaltaklanma, dalkavukluk etme; hile, oyun, aldatma; [söz]". *Dört Dīvān'dan:*

Dėme kim ni daġdur köñglüñgde kim otluġ gözüñg

Ḳoydı anda görküzüb yüz lābe birle lāġ daġ[636]

(دَیمه کیم نی داغ دور کونکلونکدا کیم اوتلوغ کوزونک/قویدی آندا کورکوزوب یوز لابه بیرله لاغ داغ)

6757 **Laçın** (لاچین)[637]: (/ç/ esre ile). "şahin"; "Türklerde bir boy adı"; "[Rūm Tr: yalçın, sarp dağ]"[638]. [İH.284a]

6758 **Laylamaḳ** (لایلاماق)[639]: (/y/ sükûn ile). "sıvamak, sıva ile kaplamak, sıva sürmek, çamurlamak".

6759 **Laylanmaḳ** (لایلانماق): (/y/ ve /n/ sükûn ile). "sıvanmak, sıva sürülmek, çamurla sıvanmak".

6760 **Laġ laġ/Lav lav** (لاغ لاغ-لاو لاو)[640]: "alev alev". *Dört Dīvān'dan:*

---

[632] Bk. BR-Muin (1884), Lā// Kzk.Tr: Lay "saman ve balçık karışımı, lığ; bulanık" (355)// YUyg.Tr: Lay "çamur, balçık" (253)// Trkm.Tr: Lay "çamur; çöküntü" (435).

[633] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BL (76a/80a), SG (1440), BR-TDK (479).

[634] allıġa| Yazmalar: alnige (آلنیکا). Bk. BL (80a), SS (253, 2679), SS-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (741).

[635] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1440), BR-TDK (479).

[636] köñglüñgde| Yazmalar: köñglümde (کونکلومکدا)// otluġ| Yazmalar: otluḳ (اوتلوق)// daġ| Yazmalar: lāġ (لاغ). Bk. NŞ (299, 298), NŞ-Özb (G.299), Külliyat-Yazma2 (214).

[637] Bk. SG (1237), DLT (760), Tatar.Tr (181), YUyg.Tr (252), Trkm.Tr (432)// Krgz.Tr: Ilaaçın (351)// Derleme: "doğan; kartal; atmaca"// Moğ-Les: Naçi(n)/Naç (868).

[638] Bk. SG (1237), Alçın// Derleme: "çıkılması güç kayalık yer".

[639] Bk. SG (1239)// Kzk.Tr: "kirletmek, bulandırmak" (355)// YUyg.Tr: Laylimaḳ "kirletmek, bulandırmak" (254).

[640] Laġ laġ| Yazmalar: Lav laġ (لاو لاغ). Bk. SG (1237-1238)// Özb.Tr.İzahlı: Lav lav (I/433)// Trkm.Tr: Lovla- "tutuşmak, ateş almak, alev alev yanmak" (439).

Tuş tuşumdın bes ki rüsvālıḳ otı lav lav yanar
Her ṭaraf yoldın çıḳarlar ötseler yanımdın èl
(توش توشومدین بسکه رسوالیق اوتی لاو لاو یانار/هر طرف یولدین چیقارلار اوتسه لار یانیمدین اَیل)
Ni bilgey ol ki ḳılur ẖūdı üzre cilve yalav
Mininĝ otumnı ki başım üze yanar lav lav
(نی بیلکای اول که قیلور خودی اوزره جلوه یالاو/مینینک اوتومنی که باشیم اوزه یانار لاو لاو)

6761 **-Laḳ** (لاق)[641]: (/ḳ/ sükûn ile). "bir nesnenin çokluğunu gösteren ek: tuzlaḳ, avlaḳ gibi".

6762 **-LAn** (لان): (/n/ sükûn ile). "addan eylem yapan ek: atlan, gizlen, ḳatlan gibi; sayılara gelerek birliktelik bildiren ek: üçevlen 'üçü birlikte' gibi". [ML.283b]

6763 **-Leşgey** (لاشکای)[642]: (/ş/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "sözcük sonuna eklenir: niçükleşgey gibi". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī 'aşḳ ṣaḥrāsıġa ẖod ḳoydunĝ ḳadem
Tā niçükleşgey-sin ol pāyānı yoḳ vādī bile[643] [ML.283a, **M2.332b**]
(ای نوایی عشق صحراسیغه خود قویدونک قدم/تا نیچوکلاشکای سین اول پایانی یوق وادی بیله)

6764 **-LAr** (لار)[644]: "çokluk eki; (**Lār**) Fārs'da bir vilayetin adı". [ML.283b]

6765 **Lāşe** (لاشه)[645]: "leş, hayvan ölüsü; [zayıf ve yaşlı]". [M1.336b]

6766 **Lala** (لالا)[646]: "çocuğun bakım ve eğitimiyle görevli kimse, lala. Etke de denir". [TÜ.186b]

/l/ Babı /b/ ile

6767 **Laba** (لَبا)[647]: (/l/ üstün ile, /b/ medli elif ile). "Moğ. şeyh, mürşit".

6768 **Labaşaḳ** (لَباشاق)[648]: (/l/ üstün ile, /b/ ve /ş/ medli elif ile). "Moğ. kaftan, hırka".

/l/ Babı /n/ ile

6769 **Lengec** (لَنکَج)[649]: (/l/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ üstün ile, /c/ sükûn ile). "yengeç".

6770 **Lenc** (لَنج)[650]: (/l/ üstün ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "Fa. salınmak, naz, kırıtma, cilve, işve, eda; topal, aksak (**Lenc/Linc**) Fa. dışarı çekip çıkarmak; sarkıtmak; dışarı çek!; sarkıt!; (**Lünc**) Fa. dudak". *Dört Dīvān'dan:*
Dèsenĝ ki ferd olay èldin könĝülni ẖālī tut
Ki ṭāḳ dèrler eger ẖanc sarı atsanĝ lenc
(دَیسانک که فرد اولای اَیلدین کونکلنی خالی توت/که طاق دیرلار اکر خنج ساری آتسانک لنج)

6771 **Lenger** (لَنکر)[651]: (/l/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "gemi demiri, lenger; ermişlerin mezarı ve kutsal yerler; Herāt'a bağlı olan Cām vilayetinde ünlü bir yer adı; halka yemek dağıtılan yer". [İH.284b]

---

[641] TÜ: yok. Bk. SG (1238).
[642] M1, TÜ: yok. Bk. Niçükleşgey.
[643] ẖod| Yazmalar, AŞ (178b): çün (چون). Bk. Niçükleşgey, SG (1262), GS (425, 577).
[644] TÜ: yok. Bk. BL (80a).
[645] Bk. SG (1440-1441), BR-Muin (1877), Lāş.
[646] SG (1441), BR-Muin (1879): Lālā "kul, köle"// Azb.Tr (555), Derleme: Lele.
[647] Bk. SG (1238)// Moğ-Les: Blama/Lam "lama, rahip" (172).
[648] Bk. SG (1238)// Moğ-Les: Nabsa "giysi" (867).
[649] Bk. SG (1238), Tarama (152).
[650] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1441), BR-Muin (1906)// YUyg.Tr: Lenc "gevşek adam" (254).
[651] Bk. SG (1238), BR-Muin (1908)// YUyg.Tr: Lenĝger "çapa demiri; kervansaray" (255).

/l/ Babı /v/ ile [**M2.333a**, ML.284a]

6772 **Lūlī** (لُولی)[652]: (/l/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /l/ esre ile). "*Tārīḫü'l-Mülūk'da* verilen bilgilere göre Behrām-ı Gūr'un Hindistān seferinde, Hind padişahı Rāy yenilip kızını ona verir. Behrām, dönüşte kendisiyle birlikte dört bin evlik dansöz ve şarkıcı getirir. onların soyundan gelenlere Türkistān ve Turan'da Lūlī denir; sokaklarda şarkı söyleyip dilenen topluluk; utanmaz, oynak; serseri, başıboş, yaramaz; ince, nazik, hoş; Hindistān'da: fahişe, kahpe, orospu". [M1.337a] *Dört Dīvān'dan:*

Ger minin̂gdür yār lūlī bolsa şāh ėtmen heves
Niyley ol şehni ki her lūlīġa bolġay hem-nefes[653]

(كر مينينك دور يار لولی بولسه شاه اَيتمان هوس/نيلای اول شه نی كه هر لولی غه بولغای همنفس)

Nevāyī sivdi bir Lūlī'ni gėzdik rub'-ı meskūnda
Eger Arlat eger Barlas eger Tarḫan eger Sulduz[654] [ML.283b]

(نوايی سيودی بير لُولينی كَيزديک ربع مسكون دا/اكر آرلات اكر بَرلاس اكر تَرخان اكر سُولدوز)

6773 **Lök** (لَوْک)[655]: (/l/ üstün ile, belirli /v/ ile, /k/ sükûn ile). "kalın; bir tür deve, lök; [Rūm Tr: boyacılıkta kullanılan Hint zamkı, lük, lök]". *Ferhād u Şīrīn'de* taş yontmakta Ferhād'ın hocası Ḳāren'in vasfında şöyle der:

Yana bir üstād-ı çābük ėrdi
Ki hem lök ṣan'atı hem nāzük ėrdi[656]

(يانا بير اوستاد چابک اَيردی/كه هم لوک صنعتی هم نازک اَيردی)

Sedd-i Sikenderī'den:

Aḳ öyge ėşik rüst tün̂glük daġı
Bolub körge öy devriġa tük daġı[657] [ML.284a]

(آق اويكا اَيشيک رست تونكلوک داغی/بولوب كوركا اوی دوريغه توک داغی)

6774 **Levend** (لَوَند)[658]: (/l/ ve /v/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "Fa. asker sınıfından olan kimse; serseri, başıboş, boş gezen, yaramaz; kabadayı, korkusuz rint, gözü pek; nazlı, cilveli; oğlan, puşt; fahişe; hizmetçi, yamak, çırak; [ayyaş]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Havā andaḳ ėylebtür anı levend
Ṭarab tenbel ü kām [u] ġaflet tenend

(هوا آنداق اَيلابتور آنی لوند/طرب تنبل و كام غفلت تنند)

Dört Dīvān'dan:

---

652 Bk. SG (1441-1442), BR-Muin (1916).

653 şāh ėtmen| Yazmalar: yār ėtmes (يار اَيتماس)// hem-nefes| Yazmalar: mültemis (ملتمس). Bk. NŞ (231, 231), NŞ-Özb (G.231), Külliyat-Yazma-TB (186).

654 sivdi| M1, M2, ML: sėvdi// eger| Yazmalar: ve ger (و كر)// Sulduz| M1, TÜ: Suldus (سولدوس). Bk. AŞ (135a), NŞ (203, 203), NŞ-Özb (G.203), Külliyat-Yazma-TB (181).

655 Yazmalar: Lük (لُوک). (/l/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /k/ sükûn ile). Bk. SG (1240), AŞ (173a), Anendrac (III/110)// BR-Muin: Lūk "kılları az bir tür yük devesi" (1915); Lük "kalın; kaba; boyacılıkta kullanılan Hint zamkı, lük, lök" (1900-1901)// Kzk.Tr (359), Krgz.Tr (547): Lök "tek hörgüçlü erkek deve".

656 ṣan'atı hem nāzük| Yazmalar: ṣan'atıda māhir (صنعتی دا ماهر). Bk. AŞ (173a), SG (1240), FŞ (148, XV/25), FŞ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (503).

657 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// rüst| Yazmalar: deşt (دشت)// tük| Yazmalar: lük (لوک). Bk. AŞ (167a), SG (1190), Sİ (230, 2728), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma1 (864).

658 Tekrarı| M1: 426b; M2: 425a; TÜ: 237a. Bk. SG (1442), BR-TDK (488).

Nevāyī terk-i zühd ü ‘ilm ḳıldı tā ki dil-dārı
İçib mey tün ü gün ẖod-rāylıḳ birle levend ėtmiş[659] [ML.283b, TÜ.187a]
(نوایی ترک زهد و علم قیلدی تا که دلداری/ایچیب می تون و کون خودرای لیق بیرله لوند اَیتمیش)

6775 **Lūẖ** (لُوْخ)[660]: (/l/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ẖ/ sükûn ile). "Fa. hasır otu. Ḫorāsān'da ondan kavun asılır ve Hindistān'da file yedirilir"; "(**Lūẖ/Lūc**) Fa. çıplak"[661]. [**M2.333b**] *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī ehl-i fenā iste ḳoy riyā ehlin
Ki ney-şeker barıda tuḥfe ḳılmadı kişi lūẖ [M1.337b]
(نوایی اهل فنا ایستا قوی ریا اهلین/که نیشکر باریدا تحفه قیلمادی کیشی لوخ)

6776 **Löppek** (لَوپّاک)[662]: (/l/ üstün ile, /p/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "baklaya benzer ancak bakladan daha küçük bir tane, burçak".

6777 **Luça** (لُوْچه)[663]: (/l/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ç/ üstün ile). "bostan eriği".

6778 **Lodos** (لَودَوس)[664]: (/l/ ve /d/ üstün ile, /s/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] güneybatıdan esen rüzgâr, lodos". [ML.284a]

6779 **-Luḳ/-Luġ** (لوق-لوغ): "[addan ad yapan] bir ek".

6780 **Luy** (لُوی)[665]: "Moğ. timsah; balina; balık burcu; Türk takviminde bir yıl adı". [İH.285a]

/l/ Babı /y/ ile

6781 **-Lıḳ/-Lıġ** (لیق-لیغ): "[addan ad yapan] bir ek". *Dört Dīvān'dan:*
Ey Nevāyī gir fenā deştiġa vu tın barçadın
Kim yayaḳlıḳ anda merkeb tūşesizlıḳdur azuḳ[666]
(ای نوایی کیر فنا دشتیغه و تین بارچه دین/کیم یایاق لیق آندا مرکب توشه سیزلیق دور آزوق)

6782 **-Lik/-Lük** (لیک-لوک): "[addan ad yapan] bir ek".

/m/ Babı elif ile (174 söz ve deyim)[667] [ML.284b]

6783 **Manĝlay** (مانکلای)[668]: (/m/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "alın". *Sedd-i Sikenderī'de* İskender'le savaşan vahşi sürülerin vasfında şöyle der:
Göz ezraḳ saḳal sarıġ u tīre yüz

---

[659] zühd ü ‘ilm| Yazmalar: ‘ilm ü zühd// rāylıḳ| Yazmalar: rāy özin (رای اوزین). Bk. BV (193, 254), BV-Özb (G.254), Külliyat-Yazma-TB (317).

[660] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1441)// BR-Muin: Ruẖ/Rūẖ/Luẖ/Lūẖ (940/969/1891/1911).

[661] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Lūẖ// SG: Lūc (1239)// BR-Muin: Lūt/Lūc (1910)// Dehhuda: Rūẖ.

[662] Yazmalar: Lünek (لُوناک). (/l/ ötre ile, /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (53b). Bk. SG (1239)// Özb.Tr.İzahlı: "olgun (pamuk)" (I/437).

[663] Bk. SG (1239)// Derleme: Aluça/Alça.

[664] Yazmalar: Lurus (لُورُوس). (/l/ ve /r/ ötre ile, /s/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (53b). Bk. SG (1239).

[665] Bk. SG (1240), NS (190b)// DLT: Lu/Neg "timsah" (760)// Özb.Tr.Alt: Läqqä "yırtıcı bir balık" (353)// Azb.Tr.İzahlı: Naqqa "yırtıcı bir balık" (III/452)// Moğ-Les: Nug/Nag (Çin. Lung) "ejderha" (824).

[666] tūşesizlıḳ| M1, M2, İH, TÜ: tūşesizlıġ (توشه سیزلیغ). Bk. Tın, NŞ (320, 321), NŞ-Özb (G.321).

[667] M1, İH, TÜ: yok; ML: 165 söz.

[668] Bk. SG (1246), YUyg.Tr (261), Manḳalay/Manḳlay// AŞ: Manĝla (173b)// Krgz.Tr: Manğday (552)// Derleme: Mangalay/Mangılay// Moğ-Les: Manglay/Manlay/Mangnay "alın; yüz, beniz; ön taraf, öncü kolu; başkan; ilk, ileri, ulu" (823).

Çıḳıb barçanıng̑ mang̑layıdın müng̑üz

(کوز ازرق سقال ساریغ و تیره یوز/چیقیب بارچانینک مانکلایی دین مونکوز)

Dört Dīvān'dan:

Zaḫmıġa yir görsetür-min çıḳsa ol bed-mest kim

Mang̑lay üzre barmaġımnı ėltib ėyler-min tabuḳ

(زخمیغه یِر کورساتورمین چیقسا اول بدمست کیم/مانکلای اوزره بارماغیمنی اَیلتیب اَیلارمین تابوق)

Leylī ve Mecnūn'dan: [**M2.334a**]

Bu mihr ile mang̑layını öpti

Ol başıġa ėvrülürge ḳoptı[669]

(بو مهر ایله مانکلایینی اوپتی/اول باشیغه اَیورولورکا قوپتی)

Ferhād u Şīrīn'den:

Öpüb mang̑layını dānā-yı āgāh

Sücūd ėyleb dėdi el-ḥamdu li'llāh [M1.338a]

(اوپوب مانکلایینی دانای آکاه/سجود اَیلاب دیدی الحمدلله)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Mang̑layı kim tamġa tėgib ḳan bolub

Başıda destārı perīşān bolub[670]

(مانکلایی کیم تامغه تَیکیب قان بولوب/باشیدا دستاری پریشان بولوب)

6784 **Māvī** (ماوی): (/v/ esre ile). "gök rengi, mavi"[671]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳızıl çadır-şeb ü māvī töşekler içre titrer-sin

Anıng̑ dik kim ḳuyaş gögler bile gül-gūn seḥāb içre[672]

(قیزیل چادرشب و ماوی توشاک لار ایچره تیترارسین/آنینک دیک کیم قویاش کوک لار بیله کلکون سحاب ایچرا)

6785 **Māç** (ماچ)[673]: (/ç/ sükûn ile). "öpücük, öpme, öpüş". [ML.285a, TÜ.187b]

6786 **Mamuḳ** (مامُوْق)[674]: (belirsiz /v/ ile). "pamuk". Rubā'ī'den:

Ḳazġan dik ḳaralsun felekin yüzi

Mamuḳ dik aḳarsun ol ikki gözi

'Īsā dik kişige bėrür bir işek

İşek dik kişige bėrür ming̑ köşek[675]

(قازغان دیک قارالسون فلکین یوزی/ماموق دیک آقارسون اول ایکّی کوزی
عیسی دیک کیشی کا بَیرور بیر ایشاک/ایشاک دیک کیشی کا بیرور مینک کوشک)

Sedd-i Sikenderī'de kışın güçlüğü ile ilgili şöyle der:

Bolub mamuġ u tük ara ėl nihān

Hem-ol nev' kim ḳāḳum içre cihān[676]

---

669 ėvrülürge| Yazmalar: ėvrürülge (اَیورورولکا). Bk. BL (76b), LM (134, 1043), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (630).

670 tamġa| Yazmalar: yirge (یِرکا). Bk. HE (358, L/16), HE-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (460).

671 Yazmalar: "bir tür ince dokumalı ve mavi kumaş; gibi"// Tekrarı| M1.427a, M2.425a, TÜ.237b: "gök rengi, mavi". Bk. SG (1246/1442).

672 bile| Yazmalar: ara (آرا). Bk. BV (393, 542), BV-Özb (G.539), Külliyat-Yazma-TB (365).

673 Bk. SG (1241), BR-Muin (1932).

674 Bk. SG (1243), Mlk.Tr (293), YUyg.Tr (261)// AŞ: Mamuġ (173b)// DLT: Bamuk (572)// Kzk.Tr: Mamıq "kuş tüyü; yumuşak" (366).

675 ming̑| Yazmalar: min (مین).

(بولوب ماموغ و توک آرا اَیل نهان/همول نوع کیم قاقم ایچرا جهان)

Dört Dīvān'dan:

Mihr ėmes gerdūn yüzüñ̂ hicrānıdın daġ örtemiş

Ay ėmes merhem üçün mamuḳ müdevver ėylemiş [ML.284b]

(مهر اَیماس کردون یوزونک هجرانیدین داغ اورتامیش/آی اَیماس مرهم اوچون ماموق مدوّر اَیلامیش)

6787 **Marımaḳ** (ماریماق)[677]: (/r/ esre ile). "inek bağırmak, boğa böğürmek".

6788 **Maḳtamaḳ** (ماقتاماق)[678]: (/t/ medli elif ile). "övmek". [İH.285b]

6789 **Māl-ā-māl** (مالامال): "dopdolu, çok dolu". *Dört Dīvān'dan:*

Ger Nevāyī devr ara bī-ḥāl ėrür sāḳī ni ġam

Gėltürür öz ḥālıġa bir cām-ı māl-ā-māl anı

(کر نوانی دور آرا بی حال اَیرور ساقی نی غم/گیلتورور اوز حالیغه بیر جام مالامال آنی)

Bende-min sāḳīġa kim bir cām-ı māl-ā-māl ile

Ėyledi āzād yüz miñ̂ mübtelālıḳdın mini

(بنده مین ساقی غه کیم بیر جام مالامال ایله/اَیلادی آزاد یوز مینک مبتلالیقدین مینی)

6790 **Mañ̂ışıñ̂da** (مانکیشینکدا)[679]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile, diğer /n/ ve /g/ sükûn ile). "salınışında; yürüyüşünde". Luṭfī'den:

Her bir ḳucuşuñ̂da mañ̂ışıñ̂da baḳışıñ̂da

Yüz nāz ile ammā ni sitem-kāre kişi-sin[680] [**M2.334b**]

(هر بیر قوجوشونکدا مانکیشینکدا باقیشینکدا/یوز ناز ایله امّا نِی ستم کاره کیشی سین)

6791 **Maşab** (ماشاب)[681]: (/ş/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "kaba ve kalın şal; aba, hırka". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

İkkisi cimside ni kim es̱vāb

Bar idi ser-be-ser yaşıl maşab

(ایگّی سی جسمیدا نی کیم اثواب/بار ایدی سربسر یاشیل ماشاب)

Dört Dīvān'dan: [M1.338b]

Tut faḳr itegin aṭlas-ı zer-beft sözin ḳoy

Kim ol daġı ten ḥıfẓıda maşab dik ėrmiş[682]

(توت فقر ایتاکین اطلس زربفت سوزین قوی/کیم اول داغی تن حفظیدا ماشاب دیک اَیرمیش)

6792 **Maḳta** (ماقتا)[683]: (/t/ medli elif ile). "övgü".

6793 **Māhiyān** (ماهیان): "Herāt'ta bir havuz adı". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

---

[676] Bolub mamuġ u| Yazmalar: Bolubtur mamuḳ (بولوبتور ماموق)// tük| Yazmalar: lük (لوک). Bk. Sİ (232, 2771), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma1 (865).

[677] Bk. SG (1241)// Kzk.Tr: Barılda- "bar bar bağırmak" (79)// Özb.Tr.Gültekin: Mağrä- "melemek"; Moğrä- "böğürmek" (135/145)// YUyg.Tr: Merimek "melemek" (268)// Derleme: Marıklamak "köpek, can acısıyla bağırmak".

[678] Bk. SG (1242), CC (131), Kzk.Tr (364), Krgz.Tr (550)// YUyg.Tr: Maxtimaḳ (260)// Moğ-Les: Magta- (812).

[679] M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (174a), SG (1246).

[680] ḳucuşuñ̂da| LD: ḳopuşuñ̂da// nāz ile| LD: fitne bar (168/424b, 226).

[681] SG: "kaba ve kalın şal" (1242)// AŞ: "aba, hırka" (173a)// Derleme: Maşaplı "mendil".

[682] aṭlas-ı| Yazmalar, AŞ (173a): aṭlas u (اطلس و). Bk. GS (212, 266), GS-Özb (G.255), Külliyat-Yazma-TB (59).

[683] Bk. SG (1243)// Kzk.Tr: Maqtav (365)// Krgz.Tr: Maktoo (550)// Mlk.Tr: Mahtav (291)// YUyg.Tr: Maxtaş (260)// Trkm.Tr: Magtanç (443)// Moğ-Les: Magtagal/Magtal/Magtalga (813).

Māhiyān ḥavżıda yār u hicride min ḳayġudın[684] [ML.285a]
[Mużṭaribdür-min yıraḳ tüşgen kibi balıḳ sudın]
(ماهیان حوضیدا یار و هجریدا مین قایغودین)
6794 **Manmaḳ** (مانماق)[685]: (/n/ sükûn ile). "banmak, batırmak, daldırmak".
6795 **Manĝġıt** (مانکغیت)[686]: (/n/ ve /g/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). "bir Moğul boyunun adı". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Yana Manĝġıt Özbek bile yandaşıb
İki zülf dik tüzleri çırmaşıb[687]
(یانا مانکغیت اوزبک بیله یانداشیب/ایکی زلف دیک توزلاری چرماشیب)
6796 **Māle** (ماله)[688]: (/l/ üstün ile). "sıvacı malası, sürgü". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Taġ palçıġı üzre jāle urġan
Ḳum tofraġı üzre māle urġan
(تاغ پالچیغی اوزره ژاله اورغان/قوم توفراغی اوزره ماله اورغان)
6797 **Mandurmaḳ** (ماندورماق): (/n/ sükûn ile). "bandırmak, batırmak".
6798 **Manĝmaḳ** (مانکماق)[689]: (/n/ sükûn ile). "yürümek, adımlamak".
6799 **Māt** (مات)[690]: (/t/ sükûn ile). "şaşkın, sersem; satranç oyununda yenilgiyi gösteren bir deyim, mat". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Görgec atası bu nev' ḥālāt
Ḥayret anı ḳıldı ornıda māt
(کورکاج آتاسی بو نوع حالات/حیرت آنی قیلدی اورنیدا مات)
Seb'a-yı Seyyāre'den:
Māh-ruḫ çün tüzer idi naġamāt
Mini bir ḥayret ėyler ėrdi māt[691]
(ماه رخ چون توزار ایدی نغمات/مینی بیر حیرت اَیلار اَیردی مات)
6800 **Manĝdurmaḳ** (مانکدورماق): (/n/ ve /g/ sükûn ile). "yürütmek". [ML.285b, İH.286a]
6801 **Manĝramaḳ** (مانکراماق)[692]: (/n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "hayvan inlemek". [ML.285a, İH.285b]
6802 **Manĝ** (مانک)[693]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "üç yaşındaki koyun; yürü!, adımla!". *Dört Dīvān'dan:*

---

[684] ḥavżıda yār u hicride min ḳayġudın| Yazmalar: ḥavżı ara yār hicridin min ḳayġuda (حوضی آرا یار هجریدین مین قایغودا). Bk. NŞ (462, 463), NŞ-Özb (G.462), Külliyat-Yazma-TB (226).
[685] M2, ML, İH: Matmaḳ. Bk. SG (1243), DLT (761), CC (131), Tatar.Tr (186)// Krgz.Tr: Mal- (550).
[686] Yazmalar: Manĝfıt (مانکفیت). (/n/ ve /g/ sükûn ile, /f/ esre ile)// SG: "Türklerde bir boy adı" (1246)// MGT-Temir: Mangḫut "Moğol kabilesi" (271).
[687] Bu beyit| M1, TÜ: yok// zülf dik| M2: zülfdin (زلف دین); ML, İH: zülfidin// tüzleri| Yazmalar, Hamse-Taşbasma (410): yüzleri (یوزلاری). Bk. Sİ (186, 2060), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (849), Külliyat-Yazma-TB (833).
[688] Bk. SG (1442), BR-Muin (1947).
[689] Bk. SG (1244), KB (4057), Kzk.Tr (367), YUyg.Tr (261).
[690] Bk. SG (1442), Dehhuda.
[691] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. SS (380, 4194), SS-Özb (XXVI).
[692] Bk. SG (1245), CC (132)// DLT: "bağırmak" (762)// Kzk.Tr (368), Mlk.Tr (293): Manĝıra-// Derleme: Mangıramak "bağırmak".
[693] Bk. SG (1246), Trkm.Tr (445)// DLT: Man yaşlıg koy "dört yaşını geçen koyun" (761).

Ḳaṭ‘ ḳılġunca riyā deşti ara yüz miñ alañ [M2.335a]
Taşlab özlükni ḳadem deyr-i fenā cānibi mañ[694] [İH.286a]
(قطع قیلغونجه ریا دشتی آرا یوز مینک آلانک/تاشلاب اوزلوکنی قدم دیر فنا جانبی مانک)
6803 **Mayuḳ** (مایوق)[695]: (/y/ ötre ile). “meyve veya tomurcuğun üzerindeki kabuk”. *Dört Dīvān'dan:*
Lebleriñgni kim uçuḳ tutmış hem-ol hey’et bile
Aġzıñg andaḳ pistedür kim tüşmemiş andın ḳabuḳ[696]
(لبلارینک نی کیم اوچوق توتمیش همول هیأت بیلا/آغزینک آنداق پسته دور کیم توشمامیش آندین قابوق)
Deyrġa girdi Nevāyī küfri ni pinhān ni fāş
Tevbe çün sındı içerge ni ṣurāḥī ni yatuḳ[697] [ML.285b]
(دیرغه کیردی نوایی کفری نی پنهان نی فاش/توبه چون سیندی ایچارکا نی صراحی نی یاتوق)
6804 **Mana** (مانه)[698]: (/n/ üstün ile). “yollara işaret için konulan taş”. [TÜ.188a]
6805 **Māġ** (ماغ): (/ġ/ sükûn ile). “başı, kuyruğu ve kanatlarının uçları aynı renkte olan bir tür güvercin; [siyah renkli bir su kuşu, ḳaşḳaldaḳ; sis]”[699]. [M1.339a] *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Çün-ki ḫorşīd ṣandalī māġı
Ḳonub açtı ḳanat tün zāġı[700]
(چونکه خورشید صندلی ماغی/قونوب آچتی قنات تون زاغی)
6806 **Mañgış** (مانکیش): (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile)[701]. “salınış; yürüyüş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Her bir mañgışıda yüz leṭāfet
Yoḳ yoḳ ki saçıb cihānġa āfet[702]
(هر بیر مانکیشی دا یوز لطافت/یوق یوق که ساچیب جهانغه آفت)
6807 **Mañgrab** (مانکراب): (/m/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). “hayvan inlemiş”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ḥamel mañgrab ḳoyub s̱evr alnıda baş
Ki bolsaḳ ikkimiz ḳurbān sañga kāş
(حمل مانکراب قویوب ثور آلنیدا باش/که بولساق ایگّی میز قربان سنکا کاش)
Leylī ve Mecnūn'dan:

---

[694] Bu beyit| TÜ: yok// ḳadem deyr-i fenā| Yazmalar: fenā deyri sarı (فنا دیری ساری). Bk. SG (169/1244), FK (354, 376), FK-Özb (G.363), Külliyat-Yazma2 (479).
[695] Bk. AŞ (174b).
[696] ḳabuḳ| Yazmalar, AŞ (174b): mayuḳ (مایوق). Bk. SG (1032), BV (249, 322), BV-Özb (G.319), Külliyat-Yazma-TB (328), Külliyat-Yazma2 (345), Divan-Yazma (305*2).
[697] Bu beyit| M1, TÜ: yok// küfri| Yazmalar: küfr (کفر)// yatuḳ| Yazmalar: mayuḳ (مایوق). Bk. SG (1282), BV (244, 316), BV-Özb (G.313), Külliyat-Yazma-TB (327).
[698] SG: Mana/Oyuḳ (1246)// DLT: Oyuḳ (781).
[699] M1: Māġ/Māḳ; ML, İH: Māḳ// M1, M2, ML, İH: “getir!” anlamı da verilmiştir. Bk. AŞ (173a), SG (1442), BR-Muin (1944).
[700] Ḳonub| Yazmalar, AŞ (173b): Uçub (اوچوب). Bk. SS (338, 3701), SS-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (761).
[701] /g/| M1, M2, TÜ: /k/. Bk. AŞ (174a), SG (1246).
[702] Her bir| M1, M2: Her bėr; SG (1246), LM (170, 1409), Külliyat-Yazma-TB (637), Külliyat-Yazma1 (649): Bir Bir. Bk. Hamse-Taşbasma (111), LM-Özb (XVIII).

Bozlab ġamım ėyle āşkārā
Munĝrab munĝum ayt bī-müdārā[703]

(بوزلاب غميم اَيلا آشكارا/مونكراب مونكوم اَيت بى مدارا)

6808 **Mav** (ماو)[704]: (/v/ sükûn ile). "zehirli örümcek, böğ".

6809 **May** (ماى)[705]: "Özbek dilinde: yağ".

6810 **Mayruḳ** (مايروق)[706]: (/y/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "ayağı eğri, ayağı sakat". *Dört Dīvān'dan:*

Benefşeninĝ nige bolmış dimāġı munca uluḳ
Kim ol sininĝ ḫaṭınĝa Hindūyī durur mayruḳ[707]

(بنفشه نينک نيکا بولميش دماغى مونجه اولوق/كيم اول سينينک خطينکا هندويى دورور مايروق)

6811 **Māçīn** (ماچين)[708]: (/ç/ esre ile). "Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Māçīn vilayetini yaptırmıştır. Çīn'i yaptıran ise Yāfes̱'in oğlu Çīn'dir".

6812 **Māse** (ماسه)[709]: (/s/ üstün ile). "deve yünüyle bakılan bir fal türü".

/m/ Babı /t/ ile [**M2.335b**]

6813 **Metel** (مَتَل)[710]: (/m/ ve /t/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "masal, efsane, söylence".

6814 **Mete** (مَته)[711]: (/m/ ve /t/ üstün ile). "güve; buğday biti".

6815 **Mes̱ellig** (مَثَل ليک)[712]: (/m/ ve /s̱/ üstün ile, /l/ esre ile). "gibi, benzeri; [**Bī-mes̱ellig**] benzersiz, eşsiz, misilsiz; şüphesiz". [ML.286a, İH.286b]

/m/ Babı /ḫ/ ile

6816 **Maḫmūrluḳı** (مَخمورلوقى): (/ḫ/ sükûn ile). "içki sersemliği, baygınlığı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

---

[703] bozlab| Yazmalar: Yüzleb (يوزلاب)// Munĝrab munĝum| Yazmalar: Manĝrab munĝub (مانكراب مونكوب). Bk. BL (77b), SG (1250), LM (317, 2953), LM-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (669).

[704] Bk. SG (1246), Biy// DLT: Bög/Böy (597)// Krgz.Tr: Böy/Böyü "zehirli örümcek" (140)// Trkm.Tr: Möy "zehirli örümcek" (464)// Derleme: Böve "iri ve zehirli örümcek".

[705] Bk. SG (1246), AŞ (173a), Krgz.Tr (556), YUyg.Tr (262).

[706] Tekrarı| M2.343a, ML.292a, İH.292b: Mırvaḳ (مِيرَوَق). (/m/ esre ile, /v/ üstün ile) "kul, köle". BL kaynaklı yanlış olmalıdır (77a). Bk. SG (1247)// AŞ: "eğri, ayıplı" (174a)// DLT: Maygak "paytak kimse" (762)// Kıpçak (TZ): Mayruḳ "seyrek ve eğri dişli olan" (178)// Alt.Tr: Mayrık "eğri; çarpık; eğri ayaklı" (133)// Krgz.Tr: Maymak "eğri bacaklı" (558); Mayrık "yamuk; ezik; eğri bacaklı" (559)// YUyg.Tr: Maymaḳ/Maytuḳ "eğri bacaklı, paytak" (263)// Trkm.Tr: Mayır- "sakat etmek" (449); Maymık "eğri"; Mayrık "yorgun"; Maytık "topal, aksak" (450)// Moğ-Les: Mayga "çarpık bacaklı" (816); Mayrag "sadece birkaç dişi kalmış, dişsiz; kör bıçak; yıpranmış köşe"; Maymagar "sarsak yürüyüşlü" (817); Muruy "buruk, eğri; yamuk" (863).

[707] nige bolmış| TÜ: niçün olmış (نيچون اولميش)// uluḳ| M1, M2, ML, İH: uluġ// Hindūyī| M1, M2, ML, İH: bendeī// Kim ol sininĝ ḫaṭınĝa| TÜ, AŞ: Ki ḫaṭṭınĝa sininĝ ol (كه خطّينكا سينينک اول)// durur| TÜ, AŞ (174a): ėrür (ايرور). Bk. BL (77a), SG (1247), BV (248, 321), BV-Özb (G.318), Külliyat-Yazma2 (345).

[708] M1, TÜ: yok.

[709] M1, M2, TÜ: yok. Bk. İlm-i Māse risalesi; Tahran-Meclis Ktp., Sebt nr. 31911 el yazması (http://www.aghabozorg.ir).

[710] Bk. SG (1241), Özb.Tr.İzahlı (I/451), Derleme.

[711] Bk. SG (1241), BR-Muin (1966)// Özb.Tr.İzahlı: Mitä "tahıl kurdu" (I/468)// Kzk.Tr: Bitev "siyah güve" (105).

[712] Yazmalar: Metellig (متل ليک). (/m/ ve /t/ sükûn ile, /l/ esre ile). Bk. SG (1241)// Dehhuda: Mes̱el "Ar. benzer; örnek; atasözü; masal, efsane; hikaye"; Mis̱l "Ar. eş, benzer"// Krgz.Tr: Mesel "benzeyiş" (563).

Şebāb meyining̃ maẖmūrluḳı ḳarılıḳ ve yigitlik ṣıḥḥatınıng̃ rencūrluḳı ḳarılıḳ[713].
(شباب میی نینک مخمورلوقی قاری لیق و ییکیت لیک صحتی نینک رنجورلوقی قاری لیق)

6817 **-Mtul** (متول)[714]: "renklerin sonuna gelen benzerlik eki: ağımtul, yaşımtul gibi". [M1.339b]

6818 **Meẖanik** (مَخانِیْک)[715]: (/m/ üstün ile, /ẖ/ medli elif ile, /n/ esre ile, /y/ ve /k/ sükûn ile). "ev veya çadırın ortasında kazılan ocak".

6819 **Maẖ** (مَخ)[716]: (/m/ üstün ile, /ẖ/ sükûn ile). "öpücük, öpme"; "ateş; arı; yapışan; sürünen, sürünmüş; sinen, sinmiş"[717]; "/m/ ötre ile (**Muẖ**) buğday biti; Ar. beyin; ilik; katışıksız". *Dört Dīvān'dan* (1. anlam):

Taṣavvur ėtme ki ėl öpmek ārzū ḳılġay
Meger ki mū-çīne aġzı lebing̃din alġay maẖ[718]
(تصوّر اَیتمه که اَیل اوپماک آرزو قیلغای/مکر که موچینه آغزی لبینکدین آلغای مخ)

İçimde la'lıng̃ ėrür ėyle kim beden ara cān
Oḳung̃da cānım ėrür ėyle kim süng̃ek ara muẖ
(ایچیمدا لعلینک اَیرور ایله کیم بدن آرا جان/اوقونکدا جانیم اَیرور اَیله کیم سونکاک آرا مخ)

6820 **Maẖlaṣıġa** (مَخلصیغه)[719]: (/m/ üstün ile, /ẖ/ sükûn ile, /l/ üstün ile, /s/ esre ile). "kurtuluşuna, kurtulmasına; [kurtulacak yerine]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Maẖlaṣıġa ėylemedi iltifāt
Tā ki ang̃a münḳaṭı' oldı ḥayāt
(مخلصیغه اَیلامادی التفات/تا که اَنکا منقطع اولدی حیات)

/m/ Babı /d/ ile [M2.336a, TÜ.188b]

6821 **Medrūs** (مَدروس)[720]: (/m/ üstün ile, /r/ ötre ile, /s/ sükûn ile). "kapanmış; [kaybolmuş; eskimiş]". *Dört Dīvān'dan:*

Cihāndın isteme açuḳ fütūḥ-ı ebvābın
Ki bu zamāne ara bolmış ol ėşik medrūs
(جهاندین ایستاما آچوق فتوح ابوابین/که بو زمانه آرا بولمیش اول اَیشیک مدروس)

6822 **Mededḥal** (مَددحال)[721]: (/m/ üstün ile). "Özbekī-yi Turan dilinde: kadınların başlarına taktıkları nesne".

/m/ Babı /r/ ile

6823 **Murdār** (مُردار): (/m/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /d/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [M1.340a]

---

713 meyi| Yazmalar: mey (می)// ṣıḥḥatı| Yazmalar: ṣoḥbeti (صحبتی). Bk. MK (307, 95b/1), MK-Özb (Tenbih.106), MK-Amire (181).
714 M2, ML, İH, TÜ: yok.
715 M1, M2, TÜ: Meẖaning̃ (مخانِیْنک). (/m/ üstün ile, /ẖ/ medli elif ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. SG (1241).
716 ML: yok. Bk. SG (1241).
717 İH: yok// Yazmalar: BR'deki çesbende (چسبنده) "yapışan" sözcüğü, ẖusbende (خسبنده) "yatan" biçiminde verilmiştir. Bk. BR-Muin (1972).
718 mū-çīne| Yazmalar: mū-cīne (موجینه). Bk. BL (77a), SG (1241), NŞ (113, 113), NŞ-Özb (G.113), Külliyat-Yazma-TB (166).
719 Bk. SG (1443), Dehhuda.
720 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1443), Dehhuda.
721 M1, TÜ: Meducal (مدوجال); M2, ML, İH: Meducan. Bk. SG (1241).

"pis, iğrenç, murdar". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫūblar tīġi yitişmesdin burun bu zār öler
Çın imiş kim bolsa köp ḳaṣṣāb ḳoy murdār öler
(خوبلار تیغی یِتِشماس دین بورون بو زار اولار/چین ایمیش کیم بولسه کوپ قصّاب قوی مردار اولار)
6824 **Mergen** (مَرکن)[722]: (/m/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "nişancı, tüfekçi".
6825 **Mergençi** (مَرکنچی)[723]: "nişancı, tüfekçi".
6826 **Maral** (مَرَل)[724]: (/m/ ve /r/ üstün ile). "dişi ceylan, maral".
6827 **Meriv** (مَرِیْو)[725]: (/m/ üstün ile, /r/ esre ile, /y/ ve /v/ sükûn ile). "Moğ. zafer kutlamasında söylenen bir söz".
6828 **Meres** (مَرَس)[726]: (/m/ ve /r/ üstün ile, /s/ sükûn ile). "köpeklerin boynuna takılan ip". *Dört Dīvān'dan:* [İH.287a]
Çün dėdim zülfüñ kemendin boynuma salġıl dėdi
İtge bolmas Ka'be ḳandīli ṭınābıdın meres[727]
(چون دَیدیم زلفونک کمندین بوینوما سالغیل دَیدی/ایت کا بولماس کعبه قندیلی طنابیدین مرس)
6829 **Maraḳ** (مَرَق)[728]: (/m/ ve /r/ üstün ile). "[çorba; et suyu]; [(**Murıḳ**) incelmiş; açık ve sulu olmış; kötüleşmiş, hastalanmış]". *Dört Dīvān'dan:*
Çün Nevāyī riḳḳat ėyleb naẓm ėter şerḥ-i firāḳ
Fürḳat ehliġa tañ ėrmes bolsa eş'ārı murıḳ[729]
(چون نوایی رقّت اَیلاب نظم اَیتار شرح فراق/فرقت اهلیغه تانک اَیرماس بولسا اشعاری مرق)
6830 **Merāġa** (مَراغه): (/m/ üstün ile, /r/ medli elif ile). "danışma; konuşma; ağnamak"; "Azerbaycan'da bir kent adı"[730]. [ML.286b] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Hem āḫır ḳoydı köp ėyleb merāġa
Büzürg-ümmīd ile sözni araġa
(هم آخر قویدی کوپ اَیلاب مراغه/بزرک امید ایله سوزنی آراغه)

Bu yañlıġ tā seḥer ėyleb merāġa
Ḳılıb yüz mā-cerā her mā-cerāġa
(بو ینکلیغ تا سحر اَیلاب مراغه/قیلیب یوز ماجرا هر ماجراغه)

Leylī ve Mecnūn'dan: [**M2.336b**]
Kim şām u seḥer ḳılıb merāġa
Miñ til bile ün salıb araġa
(کیم شام و سحر قیلیب مراغه/مینک تیل بیله اون سالیب آراغه)

Dört Dīvān'dan:

---

722 Bk. SG (1241), Krgz.Tr (563), YUyg.Tr (267), Trkm.Tr (455), Moğ-Les (839).
723 Bk. Krgz.Tr (563).
724 Bk. SG (1242), AŞ (173a), Kzk.Tr (368), YUyg.Tr (261), Trkm.Tr (446), Moğ-Les (826).
725 Bk. SG (1242), Vassaf (136)// Alt.Tr: Mör "zafer"; Mörgü "dua"; Möröy "zafer getiren sonuç; yarışma; ödül" (136)// Moğ-Les: Mörgü-/Mörgö- "ibadet etmek" (858); Mörüy "ödül; tartışma" (859).
726 Bk. SG (1444), BR-Muin (Ar.) (1989).
727 zülfüñ| Yazmalar: zülfiñ (زلفینک). Bk. NŞ (232, 232), NŞ-Özb (G.232), Külliyat-Yazma-TB (186).
728 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1444).
729 riḳḳat| Yazmalar: diḳḳat (دقّت). Bk. FK (304, 323), FK-Özb (G.310), Külliyat-Yazma2 (470).
730 M1, M2, TÜ: yok// SG (1443-1444), BR-Muin (1980): "ağnamak; Azerbaycan'da bir kent adı"// Şemsiyev: "düşünme" (365)// Derleme: Mereke "toplantı; tartışma".

Ol ni ḳuyaş durur ki be-cüz ṣadḳa ėylemek
Tapmas an͡ga özin niçe ḳılsa merāġa çarḫ[731]

(اول نی قویاش دورور که بجز صدقه اَیلاماک/تاپماس اَنکا اوزین نیچه قیلسا مراغه چرخ)

6831 **Mütik** (مُوتیک)[732]: (/m/ ötre ile, /t/ esre ile). "kaş".

6832 **Marġavul** (مَرغاول)[733]: (/m/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /v/ ötre ile). "Türkistān padişahı Baraḳ'ın ordusunda bulunan bir yiğidin adı".

6833 **Merġanī** (مَرغَنی)[734]: (/m/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /n/ esre ile). "Herāt'ta bulunan bir eğlence ve gezinti yeri. Medrese-yi İḫlāṣiyye, Nevāyī tarafından buraya yapılmıştır". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ki Nevāyī ülfeti ravżada yoḳ turur dėdin͡g
Osru ta'accüb ėyleme Merġanī-yi Herī müdür [M1.340b]

(ای که نوایی الفتی روضه دا یوق تورور دَیدینک/اسرو تعجّب اَیلاما مرغنی هری مودور)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Tārīḫ sėkkiz yüz sėksen birde [kim] ol ḥażret köşk-i Merġanī yanıda bu faḳīrġa serā ve ḥuveylī yasaġalı yir 'ināyet ḳıldı[735].

(تاریخ سَیکّیز یوز سَیکسان بیردا اول حضرت کوشک مرغنی یانیدا بو فقیرغه سرا و حُویلی یاساغالی یِر عنایت قیلدی)

6834 **Mırıldab** (مِرِیْلداب): (/m/ ve /r/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "mırıldamış". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin köpeği vasfında şöyle der:

Gāhī ki ġażab bile 'ırıldab
Gerdūn esedi sarı ḫırıldab[736]

(کاهی که غضب بیله عِریلداب/کردون اسدی ساری خِریلداب)

/m/ Babı /z/ ile

6835 **Mez** (مَز)[737]: (/m/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "deri ile et arasında bulunan beze, bez, gudde". [TÜ.189a]

/m/ Babı /s/ ile

6836 **Mesge** (مَسکه)[738]: (/m/ üstün ile, /s/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "taze yağ".

6837 **Müsülmān** (مُسُلمان): (/m/ ve /s/ ötre ile). "Müslüman". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Mundaḳ şāhġa müsülmān bėg Nebī ḫidmetide törtevdin biri dik[739].

(مونداق شاه غه مسلمان بَیک نبی خدمتیدا تَورتاودین بیری دیک)

---

731 an͡ga özin| Yazmalar: özin an͡ga. Bk. GS (108, 115), GS-Özb (G.111), Külliyat-Yazma-TB (34).

732 M1: 344b; M2: 341a; ML: 290b; İH: 291a; TÜ: yok// Tekrarı| M1.340a: Mertik (مَرتیک). (/m/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /t/ esre ile).

733 M1, M2, ML, İH: yok. Bk. CT-Musevi (2936), Vassaf (73)// SG: Murġavul (1247).

734 Bk. SG (1444).

735 Bu örnek| M1, M2, TÜ: yok. Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (762).

736 'ırıldab| Yazmalar: mırıldab (مِریلداب)// sarı ḫırıldab| Yazmalar: kibi ġuruldab (کیبی غُرولداب). Bk. Ḫırıldab, 'Irıldab, SG (856/1016), LM (238, 2124), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma1 (664).

737 ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1242), Bez// DLT: Biz (591)// Trkm.Tr: Mäz (452)// Krgz.Tr (114), YUyg.Tr (37): Bez.

738 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// SG: Meske (1242)// Özb.Tr.İzahlı: Mäskä (I/449)// Trkm.Tr: Mesge "tereyağı" (455).

739 Mundaḳ şāhġa…Nebī ḫidmetide| Yazmalar: Pād-şāh ḥażretleri ḫidmetide…andaḳdur Nebī ḳulluḳıda. Bk. MK (87, 7b/9), MK-Özb (Fasl.2), Külliyat-Yazma-TB (1461), MK-Amire (12).

Seb'a-yı Seyyāre'den:
Yārlıḳ ḳayda gėtti yārānlar
Yoḳ müsülmānlıḳ ey müsülmānlar[740]

(يارليق قايدا گيتّى ياران لار/يوق مسلمان ليق اى مسلمان لار)

6838 **Mestlıġıñġdın** (مَست ليغِيْنكدين): (/l/ ve /ġ/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "sarhoşluğundan, esrikliğinden". [İH.287b] *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Niçe siniñ̂ mestlıġıñ̂ ay u yıl
Ay ile yıl mestlıġıñ̂dın ayıl[741]

(نيچه سينينک مست ليغينک آى و ييل/آى ايله ييل مست ليغينكدين آييل)

/m/ Babı /ş/ ile [M2.337a]

6839 **Mişkīn yılan** (مِشكين يِيْلان): (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile). "sevgilinin saçlarından kinayedir". *Dört Dīvān'dan:*
Zülfüñ̂ allında füsūn-ger gözleriñ̂ her gūşedin
Gūyī ol mişkīn yılan ḳaydıġa ėylerler füsūn [ML.287a]

(زلفونک آليندا فسونكر كوزلارينک هر كوشه دين/كويى اول مشكين ييلان قيديغه اَيلارلار فسون)

6840 **Mişk-i Çīn mü** (مِشک چين مو)[742]: "Çīn miski mi". *Dört Dīvān'dan:*
Saçıñ̂ rengi 'anber müdür mişk-i Çīn mü
Lebiñ̂ ṭa'mı şekker müdür engebīn mü[743] [M1.341a]

(سچينک رنكى عنبر مودور مشک چين مو/لبينک طعمى شكّر مودور انكبين مو)

/m/ Babı /k/ ve /g/ ile[744]

6841 **Meken** (مَكَن)[745]: (/m/ ve /k/ üstün ile). "kömüşten dah büyük bir tür ceylan".

6842 **Mekkegi** (مَكّه كى)[746]: (/m/ üstün ile, /g/ esre ile). "Özbekī-yi Turan dilinde: küpe".

/m/ Babı /l/ ile

6843 **Melsā** (مَلسا)[747]: (/m/ üstün ile, /s/ medli elif ile). "düz, düzgün, pürüzsüz; [yumuşak]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yolı ör yuḳarıdur taşı melsā
Ḳoyıraḳdur kişi her gāmın alsa[748]

(يولى اور يوقارى دور تاشى ملسا/قويى راق دور كيشى هر كامين آلسا)

Yonarġa tīşeni ėlgige alsa
Ḳılıb yüz yüz ḳarı ẖārānı melsā

(يونارغه تيشه نى اَيلكيكا آلسا/قيليب يوز يوز قارى خارانى ملسا)

---

[740] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SS (148, 1444), SS-Özb (XVII).
[741] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// ayıl| Yazmalar: sefīl (سفيل). Bk. HE (357, L/12), HE-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (460).
[742] ML, TÜ: yok.
[743] Saçıñ̂| Yazmalar: Saçın (سچين). Bk. MU maddesi, AŞ (177b), BV (377, 519), BV-Özb (G.516), Külliyat-Yazma-TB (361).
[744] Bu bap| ML, İH: yok.
[745] Bk. SG (1243)// Kzk.Tr (94), YUyg.Tr (50): Böken "antilop"// Krgz.Tr: Bökön "bir tür karaca" (137).
[746] SG: Mekkeki (1243).
[747] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1446).
[748] ör| Yazmalar: yüz (يوز)// alsa| Yazmalar: atsa (آتسا). Bk. FŞ (225, XXIV/27), FŞ-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (525).

6844 **Meleş** (مَلَش)[749]: (/m/ ve /l/ üstün ile). "güzel davranışlı sevgili; Türklerde bir boy adı". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:
[Ey Nevāyī niyley ėl Tarḫan bile Barlas'ını]
Kim bėrür kön̂glümge ḥālā māliş ol şūḫ-ı Meleş
(کیم بَیرور کونکلومکا حالا مالش اول شوخ ملش)

6845 **Meleng** (مَلَنک)[750]: (/m/ ve /l/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "baldırı çıplak; sarhoş, esrik". *Dört Dīvān'dan:*
Oynatıb muġ-beçeler mest ü meleng
Küfr pā-mālı olub islāmım [**M2.337b**]
(اویناتیب مغبچه لار مست و ملنک/کفر پامالی اولوب اسلامیم)

6846 **Mülkün̂güz** (مُلکونکوز): (/m/ ve /k/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "mülkünüz, ülkeniz". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ki ey ḳavm kim mülkün̂güz gėldi Rūm
Ki allımda ḥālā ḳılıb-siz ḥücūm[751]
(که ای قوم کیم ملکونکوز گیلدی روم/که آلیمدا حالا قیلب سیز هجوم)

Ferhād u Şīrīn'den:
Çü ḳılduḳ mülkün̂güzge mīhmānlıḳ
Ḳılın̂g siz hem ṭarīḳ-i mīz-bānlıḳ
(چو قیلدوق ملکونکوزکا میهمانلیق/قیلینک سیز هم طریق میزبانلیق)

6847 **Mollū** (مُلُّوْ): (/m/ ve şeddeli /l/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "Keşmīr padişahı"[752]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Nevāyī sümür bāde-yi cān-fezāy
Ki ḳalmış ni Mollū ni ḫaḳan ni rāy [M1.341b, İH.288a]
(نوایی سومور بادۀ جانفزای/که قالمیش نِی ملّو نِی خاقان نِی رای)

/m/ Babı /n/ ile

6848 **Mandaġan** (مَنداغان): (/m/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /d/ medli elif ile). "bir yer adı"[753].

6849 **Manḳalay/Manḳlay** (منقَلای-منقْلای)[754]: (/n/ sükûn ile, /ḳ/ üstün ile). "alın; öncü kolu, askerlerin öncüsü".

6850 **Mandu/Mundu** (مَندو-مُوندو)[755]: (/m/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "düşmanın geçmesini engellemek amacıyla ordu hendeğinin çevresine döşenen mızrak biçimindeki kazıklar; av

---

[749] Bk. SG (1243). SG'de birinci anlam için BV'den verilen örnekte geçen bu sözcük Lemeş olmalıdır. Bk. BV (190, 249), BV-Özb (G.249), Külliyat-Yazma-TB (316), Külliyat-Yazma2 (332), Divan-Yazma (242*2).

[750] Bk. SG (1446), BR-Muin (2033).

[751] allımda| Yazmalar: alnımda (آلنیمدا). Bk. Sİ (130, 1234), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (816).

[752] Yazmalar: "Keşmīr padişahı Mollū bin Māhiyān"// Sİ-Özb (XXXI), Hamse-Taşbasma (421): Mellū bin Mebāk// Sİ (272, 3369), Külliyat-Yazma1 (862), Külliyat-Yazma-TB (844): Mellū bin Hebāk (816).

[753] Yazmalar: "top, havan mermisi". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (54a: "topun havan mermisi")// SG: anlamsız bırakılmıştır (1246). Bk. Arat-Babür (358, Yıl.912/H184b), TB (78, H184b/4), TB-Yazma-ML (284).

[754] Yazmalar: Manḳalay// SG: Manḳlay/Man̂glay (1246). Bk. Man̂glay.

[755] Bk. NS (110a)// AŞ (175b), SG (1253-1254): Mundu// Moğ-Les: Bagana "direk, kazık" (107); Baganatu "direkli, kazıklı" (108).

tuzağındaki kazıklar”. *Dört Dīvān'dan:*
Köñgül ṣaydı gözüñgdin çün ḳutulmas
Ni mundu tüzdiler ol ḫayl-ı müjgān[756] [ML.287b]
(كونكل صيدى كوزونكدين چون قوتولماس/نى موندو توزديلار اول خيل مژكان)

6851 **Mengel** (مَنكل)[757]: (/n/ sükûn ile, /g/ üstün ile). “[Rūm Tr.] ayak bileziği, halhal”. [TÜ.189b]

6852 **Mañga** (مَنكا): (/m/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “bana”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Mañga hicriñgde mey zehr oldı bi'llāh
Ṭarabdın ‘ömr bī-behr oldı bi'llāh[758]
(منكا هجرينكدا مى زهر اولدى بالله/طرب دين عمر بى بهر اولدى بالله)

Dört Dīvān'dan:
Mañga bir laḥẓa vefā ėylemediñg
Ki hem-ol laḥẓa cefā ėylemediñg
(منكا بير لحظه وفا أيلامادينک/كه همول لحظه جفا أيلامادينک)

/m/ Babı /v/ ile [**M2.338a**, ML.288a, İH.288b]

6853 **Mundu/Mandu** (مُوندو-مَندو)[759]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “düşmanın geçmesini engellemek amacıyla ordu hendeğinin çevresine döşenen mızrak biçimindeki kazıklar; av tuzağındaki kazıklar”. *Dört Dīvān'dan:*
Köñgül ṣaydı gözüñgdin çün ḳutulmas
Ni mundu tüzdiler ol ḫayl-ı müjgān
(كونكل صيدى كوزونكدين چون قوتولماس/نى موندو توزديلار اول خيل مژكان)

Seb‘a-yı Seyyāre'den:
Kirpigi yoḳ kim ol ṣıfat Hindū
Sancıban bağrı içre yüz mundu
(كيرپيكى يوق كيم اول صفت هندو/سانجيبان باغرى ايچرا يوز موندو)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Dėme bu sipehni ḫayl-ı Hindū
Çīn deşti giyiglerige mundu
(دَيمه بو سپه نى خيل هندو/چين دشتى كِيک لاريكا موندو)

Sedd-i Sikenderī'den: [M1.342a]
Yana ḫandeḳ allıda mundu tikib
Ḳalın ney-şeker dik ki Hindū tikib[760] [ML.287b, İH.288a]
(يانا خندق آليدا موندو تيكيب/قالين نى شكر ديک كه هندو تيكيب)

6854 **Müçek** (مُوْچَک)[761]: (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). “öpücük,

---

[756] mundu| Yazmalar: mandu (مَندو). Bk. Mundu, SG (1254), BV (332, 449), BV-Özb (G.446), Külliyat-Yazma-TB (349), Külliyat-Yazma2 (366), Divan-Yazma (411*2).
[757] Bk. SG (1246), Sami (1421).
[758] behr| Yazmalar: ber (بر). Bk. FŞ (491, LII/119), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (600).
[759] Bk. Mandu/Mundu.
[760] allıda| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. SG (1254), Sİ (322, 4120), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (875).
[761] Bk. SG (1247), AŞ (176b)// Özb.Tr.Gültekin: Muççi (146).

öpme; [**Möçek**][762] sıcak mevsimlerde [yerin buğusunda] üreyen böcek". *Dört Dīvān'dan:*
Tirgüzürde nefesiñ̂ yüzni ḳaçurmaḳ ni idi
Meyl ḳılmas ẖod ölüg kimsedin almaḳġa müçek
(تیرکوزوردا نفسینک یوزنی قاچورماق نی ایدی/میل قیلماس خود اولوک کیمسه دین آلماقغه موچک)
Öpmek iziñ̂gni yoḳ ḥadım ammā ẖayāl ile
La'lıñ̂gnı yalḳıtur müte'āḳıb müçeklerim[763]
(اوپماک ایزینکنی یوق حدیم اما خیال ایله/لعلینکنی یالقیتور متعاقب موچک لاریم)
6855 **Muñ̂glaşıb** (مُونکلاشیب): (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dertleşip"[764]. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Bolsa zamān ẖanceridin yarai̇̄
Muñ̂glaşıb andın tilegey çārei̇̄[765]
(بولسه زمان خنجریدین یارهٔ/مونکلاشیب آندین تیلاکای چارهٔ)
Ferhād u Şīrīn'den:
Ėkevle muñ̂glaşıb sözler ḳılıb yād
Yitişgenni felekdin ẓulm u bī-dād
(اَیکاولا مُونکلاشیب سوزلار قیلیب یاد/یِتِشکاننی فلک دین ظلم و بیداد)
6856 **Möcene** (مَوجَنه)[766]: (/m/ üstün ile, /c/ üstün ile, /n/ üstün ile). "badem veya kayısı gibi meyvelerin çekirdeğinin içi". [ML.288a, İH.288b]
6857 **Mūsīce** (مُوسیجه)[767]: (/s/ esre ile, /c/ üstün ile). "üveyiğe benzer bir kuş; kumruya benzer bir kuş; bahçelere zarar veren bir kuş, kuyruksallayan; dağ kırlangıcı"[768]. *Dört Dīvān'dan:*
Cürm ü günehlerdin ötüb gėltürme yüzge ḳorḳutub
Lāle eger sāġar tutub mūsīce ger ḳılmış zinā [ML.287b, İH.288a]
(جرم و کنه لاردین اوتوب گیلتورمه یوزکا قورقوتوب/لاله اکر ساغر توتوب موسیجه کر قیلمیش زنا)
6858 **Müçe** (مُوچه)[769]: (/m/ ötre ile, /ç/ üstün ile). "divanla ilgili bir iş, divanda bir rütbe". *Vaḳfiyye-yi İẖlāṣiyye'den:* [**M2.338b**]
Her-āyine kim salṭanat kār-ẖānesidaġı menāṣıbdın her müçege lāyıḳ ferāset-āyīn hūş-mendlerni[770]. [İH.288b]
(هر آینه کیم سلطنت کارخانه سی داغی مناصب دین هر موچه کا لایق فراست آیین هوشمندلارنی)

---

[762] Bk. SG (1247)// Trkm.Tr-Hamzayev: Möcek "böcek".
[763] iziñ̂gni| M1, M2, TÜ: ėrnikni (اَیرنیکنی); ML, İH: ėrniñ̂gni. Bk. BV (307, 410), BV-Özb (G.407), Külliyat-Yazma2 (349).
[764] Yazmalar: "inlemiş, bağırmış". Bk. SG (1252).
[765] tilegey| M2, ML, İH: nėylegey. Bk. SG (1252), HE (245, XXXVI/44), HE-Özb (XXXVI).
[766] Yazmalar: Muẖta (مُوخته). (/m/ ötre ile, /ẖ/ sükûn ile, /t/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (54a). Bk. SG (1247)// Moğ-Les: Çöme/Çömü "çekirdek" (323).
[767] M1: 344b; TÜ: yok. Bk. BL (77b), SG (1446-1447), BR-Muin (2052)// Özb.Tr.Gültekin: Musiçe "üveyik" (149).
[768] M1: "annesi Lāle ile yasak ilişkide bulunan gencin adı; bahçelere zarar veren bir kuş"; M2, ML, İH: "annesi Lāle ile yasak ilişkide bulunan gencin adı". BL'den yanlış aktarılmış olmalıdır// BL: "annesi ile çiftleşen bir kuş" (77b)// Tekrarı| M1.427b, M2.425b, TÜ.237b: "bahçelere zarar veren bir kuş".
[769] Bk. SG (1247)// Krgz.Tr: Müçö "bedenin bir kısmı, uzuv; üye" (578)// YUyg.Tr: Müçe "üye, aza" (280)// Moğ-Les: Möçe/Möç/Möçi "üye, dal, vücut dalı; kol veya bacak" (850); Müce "memur; üye" (866).
[770] āyine| ML, İH: āyīne// hūş-mend| M2: hūş-mendi. Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (758).

6859 **Muz** (مُوز)[771]: (/m/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "buz". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Biyik ol taġ evci ėyle kim kūz
Savuġdın bağlanur ser-çeşmeler muz[772]
(بِیک اول تاغ اوجی اَیله کیم کوز/ساووغدین باغلانور سرچشمه لار موز)

Sedd-i Sikenderī'den:
Sular muzdın andaḳ bolub seng-best
Ki taş ursalar mümkin olmay şikest
Ḳuyaş çeşmesi bir ḳadeḥ muz bolub
Saçılġan barı ḳaṭre yulduz bolub[773]
(سولار موزدین آنداق بولوب سنک بست/که تاش اورسالار ممکن اولمای شکست
قویاش چشمه سی بیر قدح موز بولوب/ساچیلغان باری قطره یولدوز بولوب)

6860 **Mösün** (مَوسون)[774]: (/m/ üstün ile, /s/ ötre ile). "Moğ. buz". [M1.342b, ML.288a]
6861 **Müş** (مُوش)[775]: (/m/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "evin köşesi, bucak".
6862 **Müşük** (مُوشوک)[776]: (/m/ ve /ş/ ötre ile). "kedi". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ėşik it yiridür ger alsun böri
Müşükge maḳām oldı öyninĝ töri
(اَیشِک ایت یِری دور کر آلسون بوری/موشوک کا مقام اولدی اوی نینک توری)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Müşükge ri'āyet kebūterġa āfet. [ML.288b, İH.289a, TÜ.190a]
(موشوک کا رعایت کبوترغه آفت)

6863 **Möldür** (مَوْلدور)[777]: (/m/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "dolu yağışı". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Direm yoḳ ki baḥr-ı kefinĝ dür saçıb
Seḥāb ėyle kim yirge möldür saçıb
(درم یوق که بحر کفینک در ساچیب/سحاب ایله کیم یِرکا مولدور ساچیب)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Tişler san̂ga lāle üzre möldür
Möldür dėmeyin ki rişte-yi dür
(تیشلار سنکا لاله اوزره مولدور/مولدور دَیماپین که رشتهٔ در)

Dėmek ki san̂ga şebīh ėrür dür
Ol nev' durur ki dürġa möldür[778]

---

[771] Bk. SG (1247), AŞ (177a), Krgz.Tr (577), YUyg.Tr (280)// DLT (605), CC (43): Buz// Moğ-Les: Mösü(n)/Mös(ön)/Mölsü(n) (860).
[772] Biyik| Yazmalar, AŞ (177a): Böyük (بُیُک)// ser-çeşmeler| Yazmalar: ser-çeşmesi (سرچشمه سی). Bk. FŞ (257, XXVII/66), FŞ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (534).
[773] yulduz| M1, M2, ML, İH: yılduz. Bk. Sİ (232, 2758), Sİ-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (847).
[774] Yazmalar: Müsün (مُوسون). (/m/ ötre ile, /s/ ötre ile). Bk. SG (1247), Moğ-Les (860).
[775] SG: Müş/Münĝüş (1247/1255). Bk. Münĝüş.
[776] Bk. AŞ (176b), SG (1248)// DLT: Müş "dişi kedi" (767)// Krgz.Tr: Mışık (566)// Mlk.Tr: Muş (303)// YUyg.Tr: Möşük/Müşük (276/283)// Derleme: Püsük.
[777] Yazmalar: Müldür (مُولدور). (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (1248)// AŞ (176b), BL (77b): "çiy, kırağı"// YUyg.Tr: Möldür "1. dolu; 2. şeffaf, saydam, temiz" (276)// Alt.Tr (136), Krgz.Tr (572), Moğ-Les (855): Möndür "dolu".
[778] dür| M2, ML, İH: bu. Bk. LM (55, 280), LM-Özb (V).

(ذیماک که سنکا شبیه اَیرور در/اول نوع دورور که درغه مولدور)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Su yaḳasıġa kim yaġıb möldür
Bu yaḳa tügmesi bolub ol dür[779]

(سو یقاسیغه کیم یاغیب مولدور/بو یقا تکمه سی بولوب اول در)

Gülüben līk yaş töküb dür dik
Gül-i ḫandān yüzide möldür dik

(کولوبان لیک یاش توکوب در دیک/کل خندان یوزیدا مولدور دیک)

'Ömri başıġa yaġdurub bu tegerg
Möldür ornıġa barça jāle-yi merg[780]

(عمری باشیغه یاغدوروب بو تکرک/مولدور اورنیغه بارچا ژالۀ مرک)

6864 **MU** (مُوْ): (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "soru edatı; (**Mu**) bu". [**M2.339a**] *Seb'a-yı Seyyāre'de* sevgilisinin ayrılığında şöyle der:

Min müdür-min ki çün-ki ḳıldım zūr
Ejdehā ṣavletimdin oldı mūr
Min müdür-min ki ẓāhir ėtgec kīn
'Ācizim boldı ikki şīr-i 'arīn

(مین مودورمین که چونکه قیلدیم زور/اژدها صولتیم دین اولدی مور
مین مودورمین که ظاهر اَیتکاج کین/عاجزیم بولدی ایکّی شیر عرین)

Dört Dīvān'dan:

Saçıñ rengi 'anber müdür mişk-i Çīn mü
Lebiñ ṭa'mı şekker müdür engebīn mü[781] [ML.288a]

(سچینک رنکی عنبر مودور مشک چین مو/لبینک طعمی شکّر مودور انکبین مو)

6865 **Muñ** (مُونک)[782]: (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "bela, sıkıntı, tasa, bun". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Felek muñ birle anıñ cānın alıb
Bularnı daġı ansız muñġa salıb [M1.343a]

(فلک مونک بیرله آنینک جانین آلیب/بولارنی داغی آنسیز مونکغه سالیب)

Özi vü bu ṣıfat āvāre bolmaḳ
Tümen miñ muñ ara bī-çāre bolmaḳ

(اوزی و بو صفت آواره بولماق/تومان مینک مونک آرا بیچاره بولماق)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Muñluġ-min ü muñ bile peyāmım
Muñluġ kişiler sözi kelāmım[783] [İH.288b]

(مونکلوغ مین و مونک بیله پیامیم/مونکلوغ کیشی لار سوزی کلامیم)

6866 **Munca mu** (مُونجه مو): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "bunca mı, bu denli mi". Luṭfī'den:

---

[779] yaġıb| Yazmalar: tüşüb (توشوب). Bk. SS (28, 52), SS-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (687).
[780] bu| Yazmalar: çü (چو). Bk. SS (145, 1401), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (715).
[781] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. AŞ (177b), BV (377, 519), BV-Özb (G.516), Külliyat-Yazma-TB (361).
[782] Bk. AŞ (176a), SG (1254), DLT (765), Krgz.Tr (574), YUyg.Tr (279).
[783] Muñluġ| Yazmalar: Muñluḳ (مونكلوق)// kelāmım| Yazmalar, AŞ (176a): peyāmım (پيامیم). Bk. BL (77b), LM (382, 3609), Külliyat-Yazma-TB (683).

Niçe çėksün ẖūblar ėlgidin cefā miskīn köñ̂gül
Munca mu āfet gėlür bir ḳaṭre-yi ẖūn üstine [ML.288b, İH.289a]
(نیچه چَیکسون خوبلار اَیلکیدین جفا مسکین کونکل/مونجه مو آفت گَیلور بیر قطرۀ خون اوستِنه)

6867 **Müşek** (مُوشک)[784]: (/m/ ötre ile). "fişek". [İH.289b]

6868 **Mundaḳ** (مُونداق)[785]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "böylece, bunun gibi". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Refīḳ ü yārlıḳ mundaḳ bolur mu
Emānet-dārlıḳ mundaḳ bolur mu
(رفیق و یارلیق مونداق بولور مو/امانت دارلیق مونداق بولور مو)

Dört Dīvān'dan:

'Āşıḳ oldum bilmedim yār özgelerge yār imiş
Allāh Allāh 'aşḳ ara mundaḳ belālar bar imiş
(عاشق اولدوم بیلمادیم یار اوزکالارکا یار ایمیش/الله الله عشق آرا مونداق بلالار بار ایمیش)

Yüzüñ̂gdür pāklik mihri gözümdür rāstlıḳ 'aynı
Anıñ̂g dik yüzge mundaḳ gözdin özge göz ma'āẕa'llāh[786] [ML.288a, İH.289a]
(یوزونک دور پاکلیک مهری کوزوم دور راستلیق عینی/آنینک دیک یوزکا مونداق کوزدین اوزکا کوز معاذالله)

6869 **Muñ̂graşıb** (مُونکراشیب): (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "inlemiş". *Dört Dīvān'dan:*

Kimse yārı birle ẖoştur ġam dėyişib muñ̂graşıb [**M2.339b**]
Yatsa gāhī çırmaşıb oltursa gāhī yandaşıb[787] [ML.288b]
(کیمسه یاری بیرله خوشتور غم دَییشیب مونکراشیب/یاتسه کاهی چیرماشیب اولتورسه کاهی یانداشیب)

6870 **Mul** (مُوْل)[788]: (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "soysuz, piç". [İH.289b]

6871 **Ḳul** (قُوْل)[789]: (/ḳ/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "kul". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kefleriñ̂g āyīni çü bėrmek bolub
Ḳul muñ̂ga Ḥātem añ̂ga Bermek bolub[790]
(کف لارینک آیینی چو بَیرمک بولوب/قول مونکا حاتم آنکا برمک بولوب)

6872 **Muñ̂glaştılar** (مُونکلاشتیلار): (/n/ ve /g/ sükûn ile, /t/ esre ile). "dertleştiler". [ML.289a]

6873 **Muñ̂galdı** (مُونکالدی)[791]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "bunaldı".

6874 **-MUn** (مُون)[792]: "bir ek".

---

784 Bk. AŞ (176b), SG (1247/1447), Sİ (124, 1151), Özb.Tr.İzahlı (I/485).

785 Bk. AŞ (175b), SG (1253), YUyg.Tr (278)// DLT: Mundag (765)// Kzk.Tr: Munday (387)// Krgz.Tr: Mınday (565).

786 Bu beyit| TÜ: yok// Yüzüñ̂g| M1, M2: Yüziñ̂g (یوزینک)// gözüm| M1, M2: gözim (کوزیم). Bk. GS (424, 576), GS-Özb (G.558), Külliyat-Yazma-TB (110).

787 dėyişib| Yazmalar, BL (77a-77b): yiyişib (یِیشیب)// Yatsa| TÜ: Yatsı (یاتسی)// muñ̂graşıb| AŞ: muñ̂gdaşıb (177a). Bk. SG (1250), GS (73, 65), GS-Özb (G.61), Külliyat-Yazma2 (38).

788 Yazmalar: Mulı (مُوْلی). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (54b). Bk. SG (1248)// BR-TDK: Mūl (528).

789 Yazmalar: Mul (مُوْل). (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile) "muhtaç". AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (176a). Bk. SG (1126), DLT (745), CC (124), Krgz.Tr (516), YUyg.Tr (247)// Moğ-Les: Bogul/Bool "köle, esir" (178).

790 Kefleriñ̂g āyīni| Yazmalar: Kefleriniñ̂g ėlgi (کف لاری نینک اَیلکی)// bėrmek bolub| M1: birik bolub; M2: bir dik bolub; ML, İH: bir dik olub// Ḳul| Yazmalar, AŞ: Mul (مول)// Bermek| Yazmalar, AŞ (176b): bėrmek (بَیرماک). Bk. SG (1126/1248), HE (192, XXX/11), HE-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (431).

791 Yazmalar: Mügeldi (مُوکالدی) "eğildi". NS kaynaklı yanlış olmalıdır// NS: Muñ̂galdı "eğildi" (110a). AŞ'de madde anlamı olarak verilen buñ̂galdı (بوکالدی) "bunaldı", bükeldi biçiminde okunup "eğildi" anlamı verilmiştir// AŞ: Muñ̂galdı "bunaldı" (176a)// Derleme: Buñ̂galmak.

6875 **Mun̂ġayıştı/Mun̂ġlaştı** (مُونکاپشتی-مُونکلاشتی)[793]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /y/ ve /t/ esre ile). [M1.343b] "dertleşti".

6876 **Mun̂ġra** (مُونکرا)[794]: (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "inle".

6877 **Mun̂ġurġab** (مُونکورغاب): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "bunalmış, tasalanmış, üzülmüş". Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'dan:

Hicr deştide mun̂ġurġab ḳalmış ėrdi ḫasta cān
Veh dėn̂giz kim ol ġarīb-i nā-tevānım gėldi mü

(هجر دشتیدا مونکورغاب قالمیش اَیردی خسته جان/وه دَینکیز کیم اول غریب ناتوانیم گَیلدی مو)

6878 **Mūsīḳār** (مُوسِیْقار)[795]: (/s/ esre ile, /y/ sükûn ile). "gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe türlü sesler çıkan bir kuş, musikar. Musiki de buradan gelmektedir; mıskal, musikar". [İH.290a, TÜ.190b]

6879 **Muġul/Moġul** (مُوغُول-مُغُول): (/m/ ve /ġ/ ötre ile). "Alanca bin Göyük Ḫan'ın oğlunun adı. [İlki Moġul Ḫan ve sonu İlḫan olmak üzere] onlardan dokuz kişi padişahlık yaptı"[796]. [İH.289b]

6880 **Mün̂güz** (مُونکوز)[797]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "boynuz". *Sedd-i Sikenderī'de* vahşi sürülerin vasfında şöyle der:

Göz ezraḳ saḳal sarıġ u tīre yüz [**M2.340a**]
Çıḳıb barçanın̂ man̂glayıdın mün̂güz [İH.290a]

(کوز ازرق سقال ساریغ و تیره یوز/چیقیب بارچانینک مانکلاییی دین مونکوز)

6881 **Mūr** (مُور): (/m/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "köpek veya kurt büyüklüğünde ve yüzü insana benzer bir vahşi hayvan". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ki çün sürdiler şāh ḫaylı sütūr
Hem-ol yirge kim ėrdi ġavġā-yı mūr [ML.289b]

(که چون سوردیلار شاه خیلی ستور/همول یرکا کیم اَیردی غوغای مور)

6882 **Mun̂gluġ** (مُونکلوغ): (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "tasalı, üzüntülü, bunlu, sıkıntılı". *Sedd-i Sikenderī'den*[798]*:*

Baġır ḳanıdın boldı rengīn yaşım
Firāḳ içre tā tüşti mun̂gluġ başım[799]

(باغِر قانیدین بولدی رنکین یاشیم/فراق ایچره تا توشتی مونکلوغ باشیم)

Leylī ve Mecnūn'dan: [M1.344a]

Mun̂gluġ-min ü mun̂ bile peyāmım
Mun̂gluġ kişiler sözi kelāmım[800] [ML.289a]

---

[792] TÜ: yok.

[793] Yazmalar: Mun̂ġayıştı// AŞ (176a), NS (109b): Mun̂ġlaştı.

[794] M1, TÜ: Mun̂ġra "inlemek"; M2, ML, İH: Mun̂ġra/Mun̂ġrab "inlemek"// AŞ: Mun̂ġra "hayvan melemek" (176a).

[795] Bk. SG (1447), BR-Muin (2052).

[796] Alanca| M2, ML, İH: Almınca// ML, İH: "dört oğlu vardı: Ḳaraḫan, Özḫan, Gözḫan, Āẕerḫan" bilgisi de eklenmştir. Bk. Alanca, SG (1248), ŞT (T70a/2)// YUyg.Tr: Mun̂ġġul "Moğol" (279)// MGT-Temir: Manġḫol "Moğol" (271)// Moğ-Les: Monggul/Mongol "Moğol" (848).

[797] Bk. AŞ (175b), SG (1255), DLT (767), YUyg.Tr (282)// CC: Müz (135)// Krgz.Tr: Müyüz (580).

[798] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*

[799] tüşti| Yazmalar: tüşdi (توشدی). Bk. Sİ (417, 5534), Sİ-Özb (LXV), Külliyat-Yazma-TB (905).

(مونکلوغ مین و مونک بیله پیامیم/مونکلوغ کیشی لار سوزی کلامیم)

6883 **Mü'ezzini** (مُؤذّنی)[801]: (/m/ ötre ile, /z̲/ ve /n/ esre ile). "müezzini, ezan okuyanı". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Tartḳac ṣubḥ mü'ez̲z̲ini yā ḥay

Uçuban gözdin uyḳu baştın mey[802]

(تارتقاج صبح مؤذّنی یا حی/اوچوبان کوزدین اویقو باشتین می)

6884 **Muġulçın** (مُوغولچین)[803]: (/m/ ve /ġ/ ötre ile, /ç/ esre ile). "Moġul renkli, beyaz".

6885 **Mun̂glanmaḳ/Mun̂gaymaḳ** (مُونکلانماق-مُونکایماق)[804]: (/m/ ötre ile, /n/, /g/ ve diğer /n/ sükûn ile). "tasalanmak, üzülmek". [ML.289b]

6886 **Mundın narı** (مُوندین ناری): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ medli elif ile, /r/ esre ile). "bundan böyle, bundan sonra". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳıl żabṭın anınĝ çü boldun̂g āgāh

Mundın narı kim ne'ūẕü-bi'llāh[805]

(قیل ضبطین آنینک چو بولدونک آگاه/موندین ناری کیم نعوذ بالله)

6887 **Mundaḳ mu bolur** (مُونداق مو بَولور): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /b/ üstün ile). "böyle mi olur". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*

Derd-i 'aşḳ āyīni mundaḳ mu bolur

Zühd ėli temkīni mundaḳ mu bolur

(درد عشق آیینی مونداق مو بولور/زهد اَیلی تمکینی مونداق مو بولور)

6888 **Müç** (مُوچ)[806]: (/m/ ötre ile, /ç/ sükûn ile). "eklem kemiği, aşık kemiği". *Dört Dīvān'dan:*

Ger ayaḳın̂g çıḳtı eşkin̂gnin̂g suyıdın tayılıb [**M2.340b**]

Ey Nevāyī şükr ol kūy içredür anın̂g müçi[807]

(کر اَیاقینک چیقتی اشکینک نینک سوییدین تاییلیب/ای نوایی شکر اول کوی ایچرادور آنینک موچی)

6889 **Mun̂gı** (مُونکی): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "sıkıntısı, tasası, bunu, inlemesi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėl kön̂glige andın olġusı çöp

Kim gėldi bu nevḥanın̂g mun̂gı köp[808] [İH.290b]

(اَیل کونکلی کا آندین اولغوسی چوپ/کیم گَیلدی بو نوحه نینک مونکی کوپ)

---

[800] kelāmım| Yazmalar: penāhım (پناهیم). Bk. BL (77b), LM (382, 3609), Külliyat-Yazma-TB (683).

[801] Yazmalar: Mūzini (مُوْزینی).

[802] mü'ez̲z̲ini| Yazmalar: Mūzini (مُوزینی)// mey| Yazmalar: hey (هی). Bk. SS (85, 710), SS-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (700).

[803] Bk. SG (1248), VA-Külliyat-Yazma2 (755)// MGT-Temir: Mangḥolcin "Moğol" (271).

[804] Mun̂gaymaḳ| Yazmalar: yok. Bk. SG (1248), MU (T775b/22-24), MU-Külliyat-Yazma2 (569)// DLT: Mun̂gaḍ- (765)// Kzk.Tr: Mun̂g-/Mun̂gdan-/Mun̂gay- (387)// Özb.Tr.İzahlı: Munğäy- "üzülmek" (I/481)// YUyg.Tr: Mun̂glanmaḳ (279)// Moğ-Les: Mungda-/Munda-/Mungdani-/Mungla- (861/862).

[805] żabṭın| Yazmalar: ẓabṭın (ظبطین). Bk. LM (156, 1268), LM-Özb (XVI).

[806] Dehhuda: Müç (مچ) "Fa. bilek"// Krgz.Tr: Müçö "bedenin bir kısmı, uzuv, organ, aza; üye" (578)// Moğ-Les: Möçe/Möç/Möçi "üye, dal, vücut dalı; kol veya bacak" (850).

[807] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. SG (93), FK (579, 630), FK-Özb (G.600), Külliyat-Yazma2 (521).

[808] andın…çöp| Yazmalar: ansız…ḫūb (آنسیز...خوب). Bk. LM (382, 3608), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (683).

6890 **Munca** (مُونجه): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "bunca, bu denli". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ölmek üçün munca nidür māteming̃

Tutḳusı mātem sang̃a ẖāl u ʻamıng̃[809] [İH.290a]

(اولماک اوچون مونجه نیدور ماتمینک/توتقوسی ماتم سنکا خال و عمینک)

6891 **Mung̃glaşmaḳ** (مُونکلاشماق)[810]: (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dertleşmek, derdini paylaşmak".

6892 **Mundın** (مُوندین)[811]: (/n/ sükûn ile). "bundan". [İH.290b]

6893 **Murı** (مُوری)[812]: (/m/ ötre ile, /r/ esre ile). "delik; baca; su yolu, ark; oluk; boru"; [(**Müri**) "omuz başı"][813]. [M1.344b] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tėşükler burnıda vaḥşet tenūrı

Tenūrı yoḳ ki nefṭ otıġa murı[814] [ML.290a]

(تَیشوک لار بورنیدا وحشت تنوری/تنوری یوق که نفط اوتیغه موری)

6894 **Murçal** (مُورچل)[815]: (/m/ ötre ile, /r/ esre ile, /ç/ üstün ile). "kale kuşatma sırasında çevresine kazılan hendek; orduyu korumak amacıyla çevresine yapılan hendek, siper"[816]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Üleşti murçal u yirni ḳılıb şaḳ

Çėrik eṭrāfıġa ḳazdurdı ẖandeḳ[817] [TÜ.191a]

(اولاشتی مورچل و یِرنی قیلیب شق/چَیریک اطرافیغه قازدوردی خندق)

6895 **Mönĝü** (مَوْنکو)[818]: (/m/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "Moğ. bengi, ölümsüz, sonsuz, sürekli; İskender savaşında Dārā'nın tarafında olan bir kişinin adı; Tolı

---

[809] ẖāl u ʻamıng̃| Yazmalar: ḥāl-ı ġamıng̃ (حال غمینک). Bk. HE (409, LVI/5), HE-Özb (LVI), Külliyat-Yazma-TB (469).

[810] M2, ML, İH: Müng̃leşmek. Bk. SG (1252)// AŞ: Mung̃laş-/Mung̃daşmaḳ (176a/177a)// Kzk.Tr: Mung̃das- (387)// YUyg.Tr: Mung̃daşmaḳ (279).

[811] TÜ: yok.

[812] Bk. AŞ (177b), Burġu// SG: "su yolu, ark; saksı oluk" (1247)// BR-Muin: Mūrī "yer altından geçen su yolu; su borusu; oluk" (2050)// DLT: Burı "tahta su oluğu" (602)// Kzk.Tr: Murja "baca" (388)// Krgz.Tr: Mor "baca" (570)// Mlk.Tr: Bırgı "boru" (121)// Özb.Tr: Morı "baca" (57)// YUyg.Tr: Mora "boru, baca" (275)// Trkm.Tr: Morı "baca" (462)// Moğ-Les: Mör "yol, patika, çığır, iz" (856).

[813] Bk. SG (1247)// Krgz.Tr: Mürü (580)// YUyg.Tr: Müre (282)// Moğ-Les: Möri (858).

[814] otıġa| Yazmalar, AŞ (177b): ornıġa (اورنیغه). Bk. FŞ (208, XXII/33), FŞ-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (520).

[815] Bk. AŞ (177b), SG (1446)// BR-Muin: Mūrçāl "kale kuşatılırken çevresinde kazılan çukur" (2049)// Amid: "Tr. kale ve düşmana doğru yer altından kazılan delik"// Krgz.Tr: Mölçör "belirlenmiş nokta, sınır" (572)// Mlk.Tr: Burçu "bahçe duvarı" (129). Bk. Bolcar/Bulcar.

[816] Yazmalar: "kale duvarı veya yeri kazmak için kullanılan alet; sine; siper". Birinci anlam, AŞ'de verilen anlamın yanlış çevirisi olmalıdır (177b: "kale burġuzu"). Ayrıca NS'de (109a) madde anlamı olarak verilen sibe (سیبه) sözcüğü, sīne (سینه) biçiminde verilmiştir// Tekrarı| M1.427b, M2.425b, TÜ.237b: "orduyu korumak amacıyla çevresine yapılan hendek, siper"// AŞ: "kale burcu, kale kulesi" (177b).

[817] çėrik| M1, M2, ML: çirik; İH, TÜ, AŞ (177b): çerik (چریک). Bk. FŞ (362, XL/3), FŞ-Özb (XL), Külliyat-Yazma1 (575).

[818] Yazmalar: Münĝü (مُوْنکو). (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). Bk. SG (1254)// DLT: Menĝgü (763)// CC: Mengü/Mengi (133)// Hak.Tr: Möge/Mögi/Mügü/Mükü (300/302)// Krgz.Tr: Menĝgi (562)// YUyg.Tr: Menĝgü (267)// Moğ-Les: Möngke/Mönh (855).

Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın oğlunun adı. Ḫaṭā ülkesinde padişahlık yapan bu kişi, Meñgü Ḳaan adıyla da bilinir".

6896 **Mū-çīne** (مُوچینه)[819]: (/m/ ötre ile, /ç/ esre ile, /n/ üstün ile). "cımbız". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.341a**]

Taṣavvur ėtme ki ėl öpmek ārzū ḳılġay
Meger ki mū-çīne aġzı lebiñgdin alġay maḫ[820] [ML.289b]
(تصوّر اَیتمه که اَیل اوپماک آرزو قیلغای/مکر که موچینه آغزی لبینکدین آلغای مخ)

6897 **Mūbid** (مُوبِد)[821]: (/m/ ötre ile, /b/ esre ile). "bilgin, akıllı, hikmet sahibi, söz sahibi; ateşe tapanların rahibi". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Mūbidī kim varaḳġa çėkti raḳam
Kim ni nev' öttiler mülūk-ı 'Acem [ML.290a]
(موبدی کیم ورق غه چَیکتی رقم/کیم نی نوع اوتتی لار ملوک عجم)

6898 **Muñgub** (مُونکوب)[822]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "inleyip". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bozlab ġamım ėyle āşkārā
Muñgrab muñgum ayt bī-müdārā[823]
(بوزلاب غمیم اَیلا آشکارا/مونکراب مونکوم اَیت بی مدارا)

6899 **Muñgramaḳ/Muñgraşmaḳ/Muñgraymaḳ/Muñgurġamaḳ** (مُونکراماق-مُونکراشماق-مُونکرایماق-مُونکورغاماق)[824]: (/m/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). [M1.345a] "inlemek".

6900 **Muna** (مُونا): (/m/ ötre ile, /n/ medli elif ile). "buna; işte, işte bu"[825]. *Dört Dīvān'dan:*

İtleriñg allıda yüz pāre köñgülni saldım
Muna gör her biriniñg aġzıda bir pāre köñgül[826] [ML.289b]
(ایت لارینک آلیدا یوز پاره کونکل نی سالدیم/مونا کور هر بیری نینک آغزیدا بیر پاره کونکل)

---

[819] Yazmalar: Mū-cīne (مُوجینه). (/m/ ötre ile, /c/ esre ile, /n/ üstün ile) "ufak karınca". Bk. Dehhuda// Trkm.Tr: Müçenek (466).

[820] mū-çīne| Yazmalar: mū-cīne (موجینه). Bk. BL (77a), SG (1241), NŞ (113, 113), NŞ-Özb (G.113), Külliyat-Yazma-TB (166).

[821] Tekrarı| M1.427b, M2.425b, TÜ.237b: Mūbud (مُوبُد). Bk. SG (1446), BR-TDK (525).

[822] Krgz.Tr: Munğ- "kederlenmek, tasalanmak" (574).

[823] bozlab| Yazmalar: Yüzleb (یوزلاب)// muñgum| Yazmalar: muñgub (مونکوب). Bk. BL (77b), SG (1250), LM (317, 2953), LM-Özb (XXXII), Külliyat-Yazma-TB (669).

[824] AŞ: Muñgra-/Muñgran-/Muñgurġa- "inlemek, melemek" (176a/177a)// SG: Muñg-ramaḳ/Muñg-raşmaḳ/Muñg-raymaḳ/Muñg-urġamaḳ "insan inlemek. Hayvan için Mañgramaḳ kullanılır" (1249)// BL: Müñgreşmek "dertleşmek" (77a)// Şemsiyev: Müñgelmek/Müñgreymek "kaygılanmak, üzülmek"; Müñgremek/Müñgreşmek "kaygılı inlemek, kaygılı ağlamak" (414)// DLT: Müñgre-/Müñgreş- "böğürmek" (766)// CC: Mungra- "kükremek, bağırmak, böğürmek" (134)// Kzk.Tr: Möñgire- "böğürmek" (385)// Mlk.Tr: Mangıra- "melemek"; Möngürde-/Müngürde-/Müngüre- "böğürmek" (293/301/304)// YUyg.Tr: Merimek/Mörimek "melemek" (268/276)// Özb.Tr.İzahlı: Müngräy-/Munğäy- "üzülmek" (I/479/481)// Özb.Tr.Gültekin: Mağrä- "melemek"; Moğrä- "böğürmek" (135/145)// Trkm.Tr: Möñgñgür- "böğürmek, anırmak" (463)// Moğ-Les: Mögere-/Mööre-/Mögeri- "böğürmek" (852).

[825] M1, M2: "buna; bu denli"; ML, İH, TÜ: "buna"// SG: Muna "budur" (1253)// DLT: Munu "işte bu" (765)// CC: Muna "işte!, şuraya bak!" (134)// Krgz.Tr: Mına "işte" (565)// Kzk.Tr: Mına "bu, şu" (391)// YUyg.Tr: Muno "işte bu" (261).

[826] Bu beyit| TÜ: yok// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. SG (1253), GS (300, 393), GS-Özb (G.379), Külliyat-Yazma2 (80).

6901 **Mundaġı** (مُونداغى): (/n/ sükûn ile). "bundaki".
6902 **Mundaġın** (مُونداغين): (/n/ sükûn ile). "bundakini". [ML.290a]
6903 **Munġal** (مُونغال)[827]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "Ḫaṭā'da yaşayan ve Ḳalmaḳlardan olan bir boy adı". [İH.291a]
6904 **Muṅġa** (مُونكا): (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "buna"[828]. *Dört Dīvān'dan:*
Ezel hem sin ebed hem sin ni evvel birle āẖır kim
Aṅġa yoḳ ibtidā peydā muṅġa yoḳ intihā peydā[829]
(ازل هم سين ابد هم سين نى اوّل بيرله آخر كيم/أنكا يوق ابتدا پيدا مونكا يوق انتها پيدا)
6905 **Möṅgen** (مَونكان)[830]: (/m/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "Moğ. gümüş".
6906 **Müṅgüş** (مُونكوش)[831]: (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "evin köşesi, bucak".
6907 **Munuġan** (مُونوغان)[832]: (/n/ ötre ile). "çok yaşlı, bunak". [ML.290b]
6908 **Munuṅġ** (مُونونك): (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile). [**M2.341b**] "bunun". *Dört Dīvān'dan:*
İsteseṅġ Leylī vü Mecnūn ḥüsn ü ʻaşḳıdın mis̱āl
Min naẓīri-min munuṅġ yārım nümūdārı anıṅġ
(ايستاسانك ليلى و مجنون حسن و عشقى دين مثال/مين نظيرى مين مونونك ياريم نمودارى آنينك)
6909 **Möçilge/Möçelge** (مَوچِلكا-مَوچَلكا)[833]: (/m/ üstün ile, /ç/ esre ile, /g/ medli elif ile). "Moğ. el yazısı; belge, senet, sözleşme, imzalı dilekçe, tutanak".

/m/ Babı /h/ ile

6910 **Mehīn Bānū** (مَهين بانو): (/m/ üstün ile). "Şīrīn'in teyzesi". *Ferhād u Şīrīn'den*[834]*:*
Bu yaṅġlıġdur ki fehm ėttiṅġ ṣıfātın
Mehīn Bānū dėben devr ehli atın
(بو ينكليغ دور كه فهم اَيتّينك صفاتين/مهين بانو دَيبان دور اهلى آتين)

/m/ Babı /y/ ile

6911 **Mıncaġ** (مِينجاغ)[835]: (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). "boncuk". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
İşek mıncaġın tācġa tikgen bile fīrūze yirin tutmas ve hīç-kim anıṅġ kem-bahālıġın unutmas.
(ايشاک مينجاغين تاج غه تيككان بيله فيروزه يِرين توتماس و هيچ كيم آنينک كم بهاليغين اونوتماس)

---

[827] Bk. SG (1254), Muġul/Moġul.
[828] M1, M2, İH, TÜ: "tasa, bun" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1254).
[829] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (4, 2), BV-Özb (G.2)
[830] Yazmalar: Müṅgen (مُونكان). (/m/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (1254)// Moğ-Les: Mönggü(n)/Möngö(n) (855).
[831] SG: Müş/Müṅgüş (1247/1255). Bk. Müş// CC: Müngüş (135)// Kzk.Tr: Müyis (389)// Mlk.Tr: Müyüş (304)// Derleme: Muş/Müyüş.
[832] Bk. SG (1255)// Moğ-Les: Mohu-/Moho- "zayıflamak, yorulmak"; Mohuga/Mohoo "bitmiş, tükenmiş, yorgun" (850); Munu-/Muna- "aptallaşmak"; Munghag/Munhag/Munghaghan/Munhaghan "aptal" (862).
[833] TÜ: yok// Yazmalar: Müçilge (مُوچِلكا). (/m/ ötre ile, /ç/ esre ile, /g/ medli elif ile)// FV: Möçelge "Moğ. el yazısı" (702)// SG: Möçelge "belge, senet, sözleşme, imzalı dilekçe, tutanak" (1247)// Moğ-Les: Möçe- "denemek, sınamak"; Möçelge/Möçilge "ağır ve ciddi bir durum; güçlük, zorluk" (851).
[834] Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den.* Bk. FŞ (284, XXX/64), FŞ-Özb (XXX).
[835] M1, M2, TÜ: Mıncaġın (مينجاغين). Bk. SG (1257)// AŞ: Mıncaḳ (175a)// DLT: Monçuk (765)// Krgz.Tr: Monçok (569)// YUyg.Tr: Munçaḳ/Monçaḳ (278)// Azb.Tr: Mıncıg (579)// Moğ-Les: Monçug/Monçag "atın boynuna takılan iri ve kırmızı püsküllü süs; gerdan, hayvanların boyun altındaki sarkık kısım" (847).

6912 **Minseñ** (مِینسانک): (/m/ esre ile, /n/'ler ve /g/ sükûn ile). "binsen". *Dört Dīvān'dan:*
Çü minseñ eşhebiñ ol dem ḳuyaş bolġay sañga mānend
Ki bėrse gög bozın cevlān cihān zīr ü zeber bolġay[836]
(چو مینسانک اشهبینک اولدم قویاش بَولغای سنکا مانند/که بَیرسا کوک بوزین جولان جهان زیر و زبر بَولغای)
6913 **Mėşe** (مَیشه)[837]: (/m/ ve /ş/ üstün ile). "orman". [ML.291a, TÜ.191b]
6914 **Miñgzetti** (مِیْنکزاتّی)[838]: (/m/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ medli elif ile, şeddeli /t/ ile). [M1.345b] "benzetti". Luṭfī'den:
Kim ḳaşıñgnı hilāla miñgzetti
Anı 'aşḳ ehli kec-naẓar dėdiler[839] [ML.290b, İH.291b]
(کیم قاشینک نی هلاله مینکزاتّی/آنی عشق اهلی کج نظر دَیدیلار)
6915 **Mėñg** (مَیْنک)[840]: (/m/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ben, benek, leke; /m/ esre ile (**Miñg**)[841] bin sayısı". *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ḫaḳanının hediye geçirme töreninde hizmetçi kızın vasfında şöyle der:
Mėñgizleri gül gül müjeleri ḫār
Ḳabaġları gėñg gėñg aġızları tar
(مَینکیزلاری کل کل مژه لاری خار/قباغ لاری گَینک گَینک آغیزلاری تار)
Dört Dīvān'dan: [**M2.342a**]
Lāleniñg daġı bolur çün ortada
Nige tüşmiş 'āriżiñg yanıda mėñg
(لاله نینک داغی بولور چون اورتادا/نیکا توشمیش عارضینک یانیدا مَینک)
Ferhād u Şīrīn'den:
Cebīnler gül gül ü kirpikleri ḫār
Ḳabaġlar gėñg gėñg aġızları tar[842]
(جبین لار کل کل و کیرپیک لاری خار/قباغ لار گَینک گَینک آغیزلاری تار)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Çimdir idi ėñglerini her dem
Çaynar idi yiñglerini her dem[843]
(چیمدیر ایدی اَینک لارینی هر دم/چاینار ایدی یینک لارینی هر دم)

Meh-veş çü ėşitti bu fesāne
Otı bir idi miñg oldı yana

---

[836] bėrse| Yazmalar: bėrseñ (بَیرسانک)// bozın| Yazmalar: yüzin (یوزین). Bk. NŞ (611, 614), NŞ-Özb (G.613), Külliyat-Yazma-TB (252).
[837] Bk. SG (1255), Azb.Tr (575)// Trkm.Tr: Meşe (456).
[838] Yazmalar: Miñgzitti (مِیْنکزیتّی). (/m/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ esre ile, şeddeli /t/ ile). AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (175a). Bk. SG (1256).
[839] miñgzetti| Yazmalar, AŞ: miñgzitti (مِینکزیتّی)// dėdiler| Yazmalar: dėrler (دَیرلار). Bk. AŞ (175a), SG (1256), LD (35, 35).
[840] Bk. SG (1257)// DLT (763), Krgz.Tr (562), YUyg.Tr (267): Meñ// Moğ-Les: Mengge/Menge (838).
[841] Bk. AŞ (174b-175a), SG (1257), DLT (764), CC (133), Krgz.Tr (567), YUyg.Tr (273)// Moğ-Les: Mingga(n) (843).
[842] Cebīn| Yazmalar: Mėñgiz (مَینکیز)// kirpik| Yazmalar: müjgān (مژکان)// Ḳabaġ| M1, M2, TÜ: Ḳabaḳ (قباق). Bk. FŞ (247, XXVI/40), FŞ-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (531).
[843] yiñglerini| Yazmalar: mėñglerini (مَینک لارینی). Bk. SG (847), LM (263, 2391), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658).

(مهوش چو اَیشِتّی بو فسانه/اوتی بیر ایدی مینک اولدی یانه)

Tün dehr yüzidin arıtıb mėn͡g
Gündüzni özige tutmayın tin͡g [ML.291a, İH.291a]
(تون دهر یوزیدین آریتیب مَینک/کوندوزنی اوزیکا توتماپین تینک)

6916 **Minsizim** (مِین سیزیم): (/m/, /s/ ve /z/ esre ile). "bensizim". *Sedd-i Sikenderī'de;* Dārā, vasiyetinde Revşenek'le İskender'e ilgili şöye der:

Yana Revşenek kim ḳızımdur minin͡g
Bu gündin narı minsizimdür minin͡g [İH.291b]
(یانا روشنک کیم قیزیم دور مینینک/بو کوندین ناری مین سیزیم دور مینینک)

6917 **Mīnū** (مِینو)[844]: (/m/ esre ile, /n/ ötre ile). "cennet, uçmak; kadeh; [sırça]".

6918 **Mitin** (میتین)[845]: (/m/ ve /t/ esre ile). "taş ve kaya parçalamakta kullanılan sivri uçlu kazma". *Dört Dīvān'dan:*

'Aceb Ferhād ėrür şīrīn lebin͡g şevḳide kön͡glüm kim
An͡ga peykānların͡g mitin ü 'aşḳın͡g ḳāfı taġ olmış
(عجب فرهاد اَیرور شیرین لبینک شوقیدا کونکلوم کیم/اَنکا پیکانلرینک میتین و عشقینک قافی تاغ اولمیش)

Ferhād u Şīrīn'den: [M1.346a]

Çü mitin żarbıdın ėyleb sitīze
Ḳatıġ ḫārānı ėyleb rīze rīze
(چو میتین ضربیدین اَیلاب ستیزه/قاتیغ خارانی اَیلاب ریزه ریزه)

6919 **Mıġ** (مِیغ)[846]: (/m/ esre ile, /ġ/ sükûn ile). "bıyık".

6920 **Mey ṭaġarı** (مَی طغاری)[847]: (/m/ üstün ile). "büyük kadeh". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī noḳṭa-yı 'ayş isteseŋ mey-ḫānede
Baş göterme mey ṭaġarı devre-yi pergārıdın
(ای نوایی نقطهٔ عیش ایستاسانک میخانه دا/باش کوتارما می طغاری دورهٔ پرکاریدین)

6921 **Mikçin/Miçkin/Migeçin** (مِیکچین-مِیچکین-مِیگچین)[848]: (/m/ esre ile, /k/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "dişi domuz".

6922 **Minin͡g dik** (مِینِیْنک دیک): [**M2.342b**] (/m/ ve /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "benim gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Ölmegimdin ḳılma ḥayret ey ki çėktin͡g tīġ-i kīn
Ḳātil er sin-sin minin͡g dik nā-tevān bisyār öler
(اولماکیم دین قیلما حیرت ای که چیکتینک تیغ کین/قاتل ار سین سین مینینک دیک ناتوان بسیار اولار)

6923 **Mėn͡gin͡g** (مَیْنکینک): (/m/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "benin, beneğin". Luṭfī'den:

Mėn͡gin͡g ėrnin͡g yüzün͡g ey reşk-i rıżvān

---

[844] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Mėnū (مَینو). (/m/ üstün ile, /n/ ötre ile). Bk. SG (1447), BR-TDK (523).

[845] SG: Mittin (1255)// AŞ (174b), BL (78a), Amid (Tr.): Mitin// BR-TDK (525), Devellioğlu (654): Mītīn.

[846] Bk. SG (1255), Bıġ// DLT: Bıḍık (585)// Kzk.Tr (381), YUyg.Tr (274), Derleme: Mıyıq// Azb.Tr: Bığ (90).

[847] ML, İH: yok.

[848] ML: Mikçin; M1, M2, İH, TÜ: Mikçin/Miçkin// AŞ: Mikcin (174b)// AŞ-Hüccetiye: Mikcin/Miçkin (284)// SG: Migicin (1255)// MU: میکچین (T777a/23)// Kzk.Tr: Megejin (374)// Krgz.Tr: Megecin/Megilcin (560)// Özb.Tr.İzahlı: Megācin (I/459)// Moğ-Les: Megeci/Megj (833).

Bilāl u kevs̱er ü bāġ-ı cināndur[849]

(مَینکینک آیرنینک یوزونک ای رشک رضوان/بلال و کوثر و باغ جنان دور)

Dört Dīvān'dan:

Ḳara mėn̂gin̂ bile ḳaddın̂ ẖayālı gėlse vaṭan

Mun̂ga göz içre yasay an̂ga cān ara ḳılayın[850]

(قرا مَینکینک بیله قدّینک خیالی گَیلسه وطن/مونکا کوز ایچره یاسای آنکا جان آرا قیلایین)

6924 **Min müdür-min** (مِین مودورمین): (/m/ esre ile). "ben miyim". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Min müdür-min ki çün-ki ḳıldım zūr

Ejdehā ṣavletimdin oldı mūr [İH.292a]

(مین مودورمین که چونکه قیلدیم زور/اژدها صولتیم دین اولدی مور)

6925 **Mındav** (مِیْنداو)[851]: (/m/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "atın sırtındaki yara, yağır; [sırt, iki kürek arası, yağır]". [ML.291b, TÜ.192a]

6926 **Mėn̂gizleri** (مَیْنکِیْزلاری): (/m/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). "benizleri, yüzleri"[852]. *Sedd-i Sikenderī'de* Çīn ẖaḳanının hediye geçirme töreninde Çīnli hizmetçi kızın vasfında şöyle der:

Mėn̂gizleri gül gül müjeleri ẖār

Ḳabağları gėn̂g gėn̂g ağızları tar

(مَینکیزلاری کل کل مژه لاری خار/قباغ لاری گَینک گَینک آغیزلاری تار)

Cebīnler gül gül ü kirpikleri ẖār

Ḳabağlar gėn̂g gėn̂g ağızları tar[853] [ML.291a]

(جبین لار کل کل و کیرپیک لاری خار/قباغ لار گَینک گَینک آغیزلاری تار)

6927 **Mıltıḳ** (مِیلتیق)[854]: (/m/ esre ile, /l/ sükûn ile, /t/ esre ile). [M1.346b] "tüfek". Süheylī'den[855]:

Raḳībin̂ kön̂glüme ġāfil urar nīş

Hemānā ot oğurlab mıltıḳ ėrmiş

(رقیبینک کونکلوما غافل اورار نیش/همانا اوت اوغورلاب میلتیق آیرمیش)

6928 **Minmek** (مِینماک)[856]: (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile). "binmek".

6929 **Mindürmek** (مِیندورماک)[857]: (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile). "bindirmek".

6930 **Mincişmek** (مِینجیشماک)[858]: (/m/ ve /c/ esre ile). "inat etmek, çekişmek; çok konuşmak".

---

849 yüzün̂| Yazmalar, AŞ (175a): yüzin̂ (یوزینک)// Bilāl u kevs̱er ü bāġ-ı| M1: Belā-yı kevs̱er ü bāġ u; M2, İH: Belā-yı kevs̱er ü bāġ-ı; ML, TÜ: Belā-yı kevs̱er-i bāġ-ı (بلای کوثر باغ); AŞ: Belā vu kevs̱er ü bāġ u. Bk. LD (83, 103).

850 Bu beyit| TÜ: yok// ḳaddın̂| Yazmalar: la'lın̂ (لعلینک)// Mun̂ga| Yazmalar: Munı (مونی)// an̂ga| Yazmalar: anı (آنی). Bk. GS (386, 519), GS-Özb (G.504), Külliyat-Yazma-TB (102).

851 Yazmalar: Mındū (مِیْنْدُو). Bk. Mındav// AŞ: Mındav "at omzundaki yağır" (175a)// SG: Mındav "boyun" (1257)// Moğ-Les: Mundaga "atın iki kürek kemiği arasındaki yer" (861).

852 Yazmalar: "benleri". Bk. Mėn̂gizin̂giz.

853 Cebīn| Yazmalar: Mėn̂giz (مَینکیز)// kirpik| Yazmalar: müjgān (مژکان)// Ḳabağ| M1, M2, TÜ: Ḳabaḳ (قباق). Bk. FŞ (247, XXVI/40), FŞ-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (531).

854 Bk. SG (1255), Alt.Tr (134), Kzk.Tr (391), Krgz.Tr (565), YUyg.Tr (273), Derleme.

855 Yazmalar: *Dört Dīvān'dan*// Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. BL (78a).

856 Yazmalar: Minmaḳ (مِینماق). HA kaynaklı biçim olmalıdır (54b). Bk. AŞ (174b), SG (1255), CC (133), Krgz.Tr (567), YUyg.Tr (273)// DLT: Mün- (766).

857 ML, İH: Mindürmaḳ. Bk. AŞ (175a), BL (78a), SG (1256), YUyg.Tr (273)// DLT: Mündür- (766).

6931 **Min̂gzemek** (مِيْنكزاماک)[859]: (/m/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /z/ medli elif ile). [**M2.343a**] "benzemek". [ML.291b]

6932 **Min mü dėr-min** (مِين مو دَيرمين): (/m/ esre ile, /d/ üstün ile). "ben mi derim". *Dört Dīvān'dan:*

Min müdür-min kim sinin̂g vaṣlın̂g müyesserdür man̂ga

Baẖt-ı güm-rehdin ḳaçan bu ḳıṣṣa bāverdür man̂ga[860]

(مين مودورمين كيم سينينک وصلين ميسّردور منكا/بخت كمره دين قاچان بو قصّه باوردور منكا)

6933 **Min dikni** (مِين ديک نى): (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "benim gibiyi". *Dört Dīvān'dan:*

Ėylemes tā ḥüsn bir sin dikni ʻālem āfetī

ʻAşḳ bir min dikni hem ʻālemde rüsvā ėylemes[861]

(اَيلاماس تا حسن بير سينديک نى عالم آفتى/عشق بير مينديک نى هم عالمدا رسوا اَيلاماس)

6934 **Mıncaḳ** (مِينجاق)[862]: (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "boncuk".

6935 **Mince** (مِينجه-مِينجا): (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "benim kadar".

6936 **Min-min/Mindür-min** (مِين مين-مِين دورمين)[863]: (/m/ esre ile). "benim".

6937 **Mındav** (مِينداو)[864]: (/m/ esre ile, /n/ ve /v/ sükûn ile). "boyun".

6938 **Minin̂g** (مِينِيْنک)[865]: (/m/ ve /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "benim". *Sedd-i Sikenderī'de;* Dārā, vasiyetinde Revşenek'le ilgili İskender'e şöye der:

Yana Revşenek kim ḳızımdur minin̂g

Bu gündin narı minsizimdür minin̂g

(يانا روشنک كيم قيزيم دور مينينک/بو كوندين نارى مين سيزيم دور مينينک)

Dört Dīvān'dan:

Töküldi gül fiġān bes ḳıldı bülbül şükr kim bārī

Sinin̂g ḥüsnün̂g minin̂g ʻaşḳımda noḳṣān bolmadı mevcūd[866]

(توكولدى كل فغان بس قيلدى بلبل شكر كيم بارى/سينينک حسنونک مينينک عشقيمدا نقصان بولمادى موجود)

6939 **Min̂g ayaġ** (مِيْنک اَياغ)[867]: (/m/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [M1.347a] "kırkayak böceği".

---

858 Yazmalar: Miyin (مِيِين). (/m/ ve /y/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (54b). Bk. SG (1256)// Krgz.Tr: Meldeş- "bahse girişmek; yarışmak" (561); Mılcı-/Mılcın̂gda- "gevezelik etmek" (565)// Moğ-Les: Melce-/Melci- "iddialaşmak, bahse tutuşmak, kazanacak gibi konuşmak; karşı çıkmak; reddetmek, birinin sözünü kabul etmemek" (836).

859 Bk. SG (1256), Ben̂gzenmek/Ben̂gzemek, Bėn̂gzemek// DLT (764), Trkm.Tr (454): Men̂gze-// CC: Benze- (28).

860 müdür| Yazmalar: mü dėr (مو دَير). Bk. GS (38, 16), GS-Özb (G.15), Külliyat-Yazma-TB (17).

861 ʻālem| Yazmalar: devrān (دوران). Bk. NŞ (239, 239), NŞ-Özb (G.239), Külliyat-Yazma-TB (187), Külliyat-Yazma2 (203).

862 ML, İH: yok. Bk. AŞ (175a), Mıncaġ.

863 Yazmalar: Min mindür-min (مِين مِين دورمين). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (54b)// Tekrarı| M1.347a, M2.343b, İH.292b: Min-min. Bk. SG (1257).

864 Bk. SG (1257), Mındav.

865 Bk. AŞ (174b)// YUyg.Tr: Mėnin̂g (271).

866 fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان)// mevcūd| ML, İH: hergiz. Bk. GS (112, 121), GS-Özb (G.117).

867 Yazmalar: Min̂g laġ (مِيْنک لاغ). Bk. SG (1257), Özb.Tr.Alt (378).

6940 **Mėn̂glıġ** (مَيْنكليغ)[868]: (/m/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “benli, benekli”. [İH.292b]
6941 **Mėn̂gizin̂giz** (مَينكِيْزِيْنكِيْز)[869]: (/m/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ ve /z/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). “beniziniz, yüzünüz”.
6942 **Minlik** (مِيْن ليک)[870]: (/m/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). [**M2.343b**] “benlik, bencillik, kibir, kendini beğenme, gurur”.
6943 **Mėn̂glik** (مَيْنکليک)[871]: (/m/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “benli, benekli”. [ML.292a]
6944 **Minsek/Minisek** (مِينساک-مِينيساک)[872]: (/m/ esre ile). “arkalık, yelek”.
6945 **Mīrek** (مِيراک-مِيرَک)[873]: (/m/ esre ile, /r/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). “anne tarafından şehzade olan kimse”. *Dört Dīvān'dan:*

Hicride Nevāyī kibi maṭlūbum ėmes ‘ömr
Mergimni tiler-min çü yıraḳ-min mīrekimdin
(هجريدا نوايى كيبى مطلوبم آيماس عمر/مرکيم نى تيلارمين چو يِراق مين ميراكيم دين)
‘Aşḳ eger bolsa havā-yı nefsdin pāk ey kön̂gül
Yoḳ tefāvüt dil-berin̂g ger bėke bolsun ger mīrek[874]
(عشق اكر بولسا هواى نفس دين پاک ای کونکل/يوق تفاوت دلبرينک کر بَيکه بولسون کر ميراک)

6946 **Mīr-zā** (ميرزا)[875]: (/z/ medli elif ile). “baba tarafından şehzade olan kimse”. *Dört Dīvān'dan:*

Mini bir muġ-beçe āşüfte vü vālih ḳılmış
Niyley islām ara ger köp ise mīr-zā vu mīrek [ML.291b]
(مينى بير مغبچه آشفته و واله قيلميش/نيلاى اسلام آرا كر كوپ ايسه ميرزا و ميراک)

6947 **Miye** (مِيَه)[876]: (/m/ esre ile, /y/ üstün ile). “beyin”. [TÜ.192b]
6948 **Mėn̂gli** (مَيْنكلى): (/m/ üstün ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “benli, benekli; Oġuz Ḫan'ın torunlarından ve Moġul hanlarının yedincisi”[877]. [ML.292a]
6949 **Mėyn/Mėyin** (مَيْن-مَيْين)[878]: (/m/ üstün ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, diğer /y/ esre ile).

---

[868] Bk. SG (1257), Mėn̂glik// DLT: Men̂glig (764)// Moğ-Les: Menggetey/Mengetey (838).
[869] Yazmalar: Min̂gizin̂giz (مِينكِيْزِيْنكِيْز). (/m/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ve /z/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile). Bk. AŞ (175a), SG (1257), Mėn̂gizleri, Bėn̂giz// DLT (764), YUyg.Tr (267), Trkm.Tr (454): Men̂giz// CC: Meyiz (133).
[870] Yazmalar: Min̂glik (مِيْنک ليک). (/m/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (55a). Bk. SG (1257)// Tatar.Tr: Min minlik (194).
[871] M1, TÜ: yok. Bk. Mėn̂glıġ.
[872] ML, İH: yok// Yazmalar: Minsek (مِين ساک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (55a)// SG: Minisek (1257)// Trkm.Tr: Pencek “kısa bir üst giysi” (524)// Azb.Tr: Pėncek “ceket” (631)// Derleme: Bencek “ceket”.
[873] M1, M2, TÜ: Mīreg (/m/ esre ile, /r/ medli elif ile, /g/ sükûn ile)// Tekrarı| M1.427b, M2.425b, TÜ.237b: Mīrek. Bk. SG (1447).
[874] Bu beyit| M1, TÜ: yok// bolsa havā-yı nefsdin pāk| Yazmalar: olsa yaman u yaḫşı ni bāk (اولسا يمان و يخشى نى باک); AŞ: bolsa yaman u yaḫşıdın pāk (62a). Bk. SG (547/1447), BV (255, 330), BV-Özb (G.327), Külliyat-Yazma-TB (329).
[875] Bk. SG (1447).
[876] Yazmalar: Mėhe (مَيهه). (/m/ üstün ile, /h/ üstün ile). Bk. SG (1257)// DLT: Min̂gi (764)// CC: Men̂g (133)// Krgz.Tr: Mee (560)// Özb.Tr: Miyä (53)// YUyg.Tr: Miye/Min̂ge (274).
[877] Oġuz| Yazmalar: Moġul. Bk. SG (1257).
[878] Mėyin| ML, İH: yok// SG: Meyn/Meyin (1247).

"beyin".

6950 **Min̂g yılçılıḳ** (مِیْنک یِیْلچی لیق)[879]: (/m/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /y/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "bin yıllık". *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

Līk siz min̂g yılçılıḳ andın yıraḳ

Ḳaysı min̂g yıllıḳ ki imkāndın yıraḳ[880]

(لیک سیز مینک ییلچی لیق آندین یراق/قایسی مینک ییل لیق که امکاندین یراق)

/n/ Babı elif ile (112 söz ve deyim)[881]

6951 **Naġu** (ناغو-نَغو)[882]: (/n/ medli elif ile, /ġ/ ötre ile). "niye, niçin". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzün̂ge āşüfte ḳaşlar bolmasa ʻāşıḳ naġu

Boldılar her ḳaysı bir dīvāne-yi jūlīde-mū [M1.347b]

(یوزونکا آشفته قاشلار بولماسا عاشق ناغو/بولدی لار هر قایسی بیر دیوانهٔ ژولیده مو)

Leylī ve Mecnūn'da, Niẓāmī övgüsünde şöyle der:

Mūsā ėmes ėrse kikli naġu

Cevfi ara mużmer ėtti cādū [İH.293a]

(موسی اَیماس اَیرسه کلکی ناغو/جوفی آرا مضمر اَیتّی جادو)

6952 **Narı** (ناری)[883]: (/r/ esre ile). "öte, öte taraf, o taraf". *Leylī ve Mecnūn'dan:* [**M2.344a**]

Ḳıl żabṭın anın̂g çü boldun̂g āgāh

Mundın narı kim neʻūẕü-bi'llāh[884]

(قیل ضبطین آنینک چو بولدونک آگاه/موندین ناری کیم نعوذ بالله)

Ger tapsa bu sözidin nedāmet

Ol narı vu biz bėri selāmet

(کر تاپسه بو سوزیدین ندامت/اول ناری و بیز بَیری سلامت)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḫoşā ol ki bilgey anı muġtenem

Narı ḳoymaġay Ḥaḳ yolıdın ḳadem

(خوشا اول که بیلکای آنی مغتنم/ناری قویماغای حق یولیدین قدم)

6953 **Neçe/Niçe** (ناچا-نیچه)[885]: (/ç/ medli elif ile). "nice, ne kadar; her ne kadar". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḳıçḳırıban dām ara ol mübtelā

Niçe dėdi tat mini tuttı la[886] [İH.292b]

---

[879] M2: Min̂g yılçı; TÜ: yok.

[880] siz| Yazmalar: biz (بیز). Bk. LT (41, 374), LT-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (950).

[881] M1, İH, TÜ: yok; ML: 110 söz.

[882] Bk. AŞ (177b), SG (1258)// DLT: Negü/Nü "ne" (768/769)// Kzk.Tr: Nağıp/Nege (395/400)// Özb.Tr.İzahlı: Negä (I/500)// Derleme: Nağa "nasıl"// Moğ-Les: Yagu(n) "ne, hangi" (678).

[883] Bk. AŞ (177b), SG (1257)// DLT: Naru (768)// Krgz.Tr: Arı/Narı (43/582)// Özb.Tr.İzahlı: Näri (I/495)// YUyg.Tr: Nėri (289)// Trkm.Tr: An̂grı (31)// Derleme: Anarı.

[884] żabṭın| Yazmalar: ẓabṭın (ظبطین). Bk. LM (156, 1268), LM-Özb (XVI).

[885] Yazmalar: Neçe// SG: Nėce "nice, ne kadar; her ne kadar"; Nėçe "kaç" (1262)// DLT: Neçe "kaç, ne kadar" (768)// CC: Neçe "ne kadar, ne çok" (138)// Kzk.Tr: Neşe "kaç" (402)// Krgz.Tr: Neçe/Neçen "kaç" (583)// Tatar.Tr: Niçe "kaç, ne kadar; birçok" (202)// YUyg.Tr: Neççe "kaç" (287)// Derleme: Neçe "kaç, ne kadar; nasıl".

[886] dām ara| Yazmalar: dāmda (دام دا)// Niçe| Yazmalar: Neçe (ناچا). Bk. AŞ (72a), SG (563), HE (291, XLI/26), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma1 (460).

(قیچقیریبان دام آرا اول مبتلا/نیچه دَیدی تات مینی توتتیلا)

6954 **Tacanmadım** (تاجانمادیم)[887]: (/c/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "kaçınmadım". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

[Muġ pīri mey bėrib tiledi cānnı muġ-beçe]
Her ni ki dėdiler ḳılurıdın tacanmadım[888] [İH.293a]

(هر نی که دَیدیلار قیلوریدین تاجانمادیم)

6955 **Nācaẖ** (ناجَخ)[889]: (/c/ üstün ile, /ẖ/ sükûn ile). "eyere asılan savaş baltası; [nacak, balta; küçük mızrak]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Tācirġa ki dest taptı reh-zen
Nācaẖdur anıñ yanıda gehzen[890]

(تاجرغه که دست تاپتی رهزن/ناجخ دور آنینک یانیدا کهزن)

Dört Dīvān'dan:

Meger şeh eşhebi allında peyk boldı sipihr
Ki ḳılmış on gėcelik aynı ėgnide nācaẖ[891]

(مکر شه اشهبی آلیندا پیک بولدی سپهر/که قیلمیش اَون کیجه لیک آینی اَیکنیدا ناجخ)

6956 **Naḳçı** (ناقچی)[892]: (/n/ medli elif ile, /ç/ esre ile). "kadı naibi, kadı vekili; [padişaha yakın olan kimse, ınaḳ]". [ML.292b]

6957 **Nāv** (ناو)[893]: "oluk; su arkı; delik, gedik". *Dört Dīvān'dan:*

Her oḳuñġnıñ zaẖmıdın ḳan aḳsa tañ yoḳ nāv nāv
Ḫāṣṣa ikki nāv hem tapḳay ol oḳ peykānıdın

(هر اوقونک نینک زخمیدین قان آقسه تانک یوق ناو ناو/خاصّه ایکّی ناو هم قاپقای اول اوق پیکانیدین)

6958 **Narıraḳ** (ناری راق): (/r/ esre ile, diğer /r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "daha öte".

6959 **Narın** (نارین): (/r/ esre ile). "özgü, özel, seçilmiş; ince"[894].

6960 **Nāzüklük** (نازُک لوک)[895]: (/z/ ötre ile). "incelik". Luṭfī'den:

Nāzüklük içre bėlice yoḳtur çü gīsūyı
Öz ḥaddını bilib bėlidin olturur ḳoyı[896]

---

887 Yazmalar: Naçanmadım (ناچانمادیم). (/ç/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). Bk. Tacanmaḳ, SG (564).

888 Bu beyit| ML, İH: yok// tacanmadım| Yazmalar: naçanmadım (ناچانمادیم). Bk. SG (564), NŞ-Özb (G.416), Külliyat-Yazma2 (235).

889 ML, İH: yok// Yazmalar: Nācıẖ (ناجِخ). (/c/ esre ile, /ẖ/ sükûn ile). Bk. SG (1447)// BR-TDK: Nāçaẖ (537).

890 Nācaẖ| Yazmalar: Nācıẖ (ناجِخ)// yanıda| Yazmalar: başıda (باشیدا). Bk. Gehzen, BL (78b), SG (1440), LM (373, 3517), LM-Özb (XXXVII).

891 ėgnide| Yazmalar: ėlgige (اَیلکیکا)// nācaẖ| Yazmalar: nācıẖ (ناجِخ). Bk. GS (106, 112), GS-Özb (G.108), Külliyat-Yazma-TB (33).

892 Bk. AŞ (178a)// Alt.Tr: Nak "sevecen, şefkatli; hoş, sevimli"; Nayjı/Nacı "arkadaş, dost" (136)// Kzk.Tr: Nağaşı "anne tarafından akraba" (395)// Moğ-Les: Nagaçu "dayı; ana tarafından akrabalar" (869); Nayci "arkadaş, dost" (876).

893 Bk. SG (1258), BR-TDK (543).

894 M1, M2, İH: "pişmiş" anlamı da verilmiştir// Tekrarı| M1.427b, M2.425b, TÜ.238a: "ince". Bk. SG (1257)// Derleme: "iyi"// Moğ-Les: Narin "ince; hoş; kaliteli" (884).

895 M1, M2, İH: Nāziklük (نازِک لوک). (/z/ esre ile); ML: Nāziklik; TÜ: yok. Bk. BR-Muin (2098).

896 Nāzüklük| M1, M2, İH: Nāziklük (نازِک لوک); ML: Nāziklik// yoḳtur çü| Yazmalar: yoḳ tār-ı (یوق تار). Bk. LD (258, 354).

(نازک لوک ایچره بَیلیجه یوقتور چو کیسویی/اوز حدّینی بیلیب بَیلی دین اولتورور قَویی)

6961 **Nāvlıḳ** (ناولیق): (/v/ sükûn ile). [M1.348a] "oluklu".

6962 **Nayman** (نایمان)[897]: (/y/ sükûn ile). "Moğ. sekiz sayısı; Özbekiyye'den bir boy adı". [**M2.344b**]

/n/ Babı /r/ ile

6963 **Nerge** (نرکه): (/n/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /g/ üstün ile). "halkalamak, kuşatmak; av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı"[898].

/n/ Babı /f/ ile

6964 **Nefīr** (نفیر): (/n/ üstün ile, /f/ esre ile). "topluluk; boynuzdan yapılan boru biçimindeki üflemeli bir saz; çığıltı, bağırtı, inilti"[899]. *Sedd-i Sikenderī'de,* Dārā'nın vasiyetlerini kabul etmesinde şöye der:

Sikender töküb eşk [ü] tartıb nefīr
Dėdi k'ey şehen-şāh-ı gerdūn-serīr
İṭā'at yolıda nüzūl ėyledim
Ni kim ḥükm ḳıldıñ ḳabūl ėyledim

(سکندر توکوب اشک تارتیب نفیر/دَیدی کای شهنشاه کردون سریر
اطاعت یولیدا نزول اَیلادیم/نی کیم حکم قیلدینک قبول اَیلادیم)

/n/ Babı /s/ ile

6965 **Nesef** (نَسَف)[900]: (/n/ üstün ile, /s/ üstün ile). "Keş veya Naḫşeb adıyla da bilinen Şehr-i Sebz kentinin adı". [TÜ.193a]

/n/ Babı /v/ ile [ML.293a, İH.293b]

6966 **Noyan/Noyın** (نَویان-نَویین)[901]: (/n/ üstün ile, /y/ medli elif ile, diğer /y/ esre ile, /n/ sükûn ile). "baş komutan; şehzade; (**Nūyān**) söğüt çubuğundan örülmüş sepet veya tabla". [ML.292b]

6967 **Nutuḳçı** (نُوتوقچی)[902]: (/n/ ve /t/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "**Çalaġan** (çaylak) kuşuna benzer başı tüysüz bir kuş, [taz ḳara kuşu]"[903]. *[Dört Dīvān'da]* Ḳıṭa'āt'dan:

Le'īm farḳıġa iḳbāl tācını ḳoymaḳ
Yaḳīn ki bolġusıdur mūcib-i 'aẕābı anıñ
Nutuḳçı başıġa şonḳar tomaġası tañ ėmes

---

[897] Bk. SG (1258), ŞT (T85b/17), MGT-Temir (271), Moğ-Les (874).

[898] M1, M2, ML, İH: TÜ'de Nefīr maddesi için kenarda verilen anlam da yanlışlıkla buraya dahil edilmiştir. Bk. Vassaf (570), Cėrge// SG: Nerke (1257)// FV: Nerge (703)// BR-TDK: Nerg/Nerge (537).

[899] TÜ: "inilti; topluluk" anlamı yanlışlıkla "topluluğun iniltisi" (نالهٔ کروه عام) biçiminde verilmiştir. Kenarda verilen bu anlam M1, M2, ML, İH'de yanlışlıkla Nerge maddesinin altında verilmiştir. Bk. SG (1449), BR-TDK (546), Dehhuda.

[900] Yazmalar: Nisf (نِسف). (/n/ esre ile, /s/ sükûn ile)// Keş| Yazmalar: Kiş (کِش). Bk. SG (1449), Dehhuda.

[901] Yazmalar: Nuyan/Nuyın (نُویان-نُویین). (/n/ ötre ile, /y/ medli elif ile, diğer /y/ esre ile, /n/ sükûn ile). Bk. SG (1259), BR-TDK (571)// Krgz.Tr: Noyon/Oyon "bahadır; asil, efendi" (585/605)// Moğ-Les: Noyan/Noyin "sahip, efendi, bey, başkan, prens, derebeyi, hükümdar, asilzade" (921).

[902] Bk. SG (1258)// Moğ-Les: Nutug/Nutag "otlak, çayır, ova, bozkır; ana yurt, doğum yeri; mesken, ülke" (931).

[903] Bk. SG (1258)// Krgz.Tr: Taz kara "siyah griffon kuşu" (720)// YUyg.Tr: Tazḳara "anka kuşu" (396)// Derleme: Çalagan/Çalağan "atmaca, doğan; kartal; çaylak".

Ki bolġusı sebeb-i renc ü ıżṭırābı anıñ[904] [ML.293a]

(لئیم فرقیغه اقبال تاجینی قویماق/یقین که بولغوسیدور موجب عذابی آنینک
نوتوقچی باشیغه شونقار تَوماغه سی تانک اَیماس/که بولغوسی سبب رنج و اضطرابی آنینک)

6968 **Nevāyī** (نَوایی)[905]: "Herāt'ta Sulṭān Ḥüseyn Bayḳara'nın veziri olan Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr'in mahlası". *[Dört Dīvān'da]* kendi övgüsünde şöyle der:

Dėdim naẓm ehliniñ ser-ḫaylı kim bolġay dėdi hātif
Nevāyī bolġay ol kim sin tileydür-sin eger bolġay [İH.293a]

(دَیدیم نظم اهلی نینک سرخیلی کیم بولغای دَیدی هاتف/نوایی بولغای اول کیم سین تِیلای دورسین اکر بولغای)

Cāmī'den:

Zi-bes der bīşe-yi merdī dilīr est
Zi şīrān-ı cihān nāmeş dü şīr est
Yekī k'ān pence bā gūrān zenende
Diger nāmeş der-i Ḫayber kenende[906]

(ز بس در بیشهٔ مردی دلیر است/ز شیران جهان نامش دو شیر است
یکی کان پنجه با کوران زننده/دکر نامش در خیبر گننده)

6969 **Nöker** (نَوکر)[907]: (/n/ ve /k/ üstün ile). [**M2.345a**] "arkadaş, sırdaş, danışman; hizmetçi, köle".

6970 **Noġay** (نَوْغای)[908]: (/n/ üstün ile, belirli /v/ ile). "Tatarlarda bir boy adı". [M1.348b, ML.292b, İH.293b]

6971 **Noġana** (نَوْغانه)[909]: (/n/'ler üstün ile). "enli ve derin ark". [ML.293a]

6972 **Noyat** (نَویات)[910]: (/n/ üstün ile, /y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "Ḳalmaḳlar padişahları için bu adı kullanırlar".

/n/ Babı /h/ ile

6973 **Nehrü'l-ḥayāt** (نَهرُالحیات)[911]: "Ferhād'ın Şīrīn için çıkardığı ırmak". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Arıġġa ḳoydılar Nehrü'l-ḥayāt ism
Felek-veş ḥavżġa Baḥru'n-necāt ism

(آریغ غه قویدی لار نهرالحیات اسم/فلک وش حوض غه بحرالنّجات اسم)

/n/ Babı /y/ ile

6974 **Ni** (نِی)[912]: (/n/ esre ile). "ne"; (**-NI**) "belirtme durumu eki"; [**Ney**][913] "avcı kuşunun

---

[904] şonḳar| Yazmalar, AŞ (179a), SG (1259): sonḳur (سَونقور). Bk. GS (526, 708/XXV), GS-Özb (Kıtalar.25), Külliyat-Yazma-TB (136), Külliyat-Yazma2 (152).

[905] TÜ: yok.

[906] Bu örnek| M2, ML, İH: yok.

[907] TÜ: yok. Bk. FV (704), SG (1258)// CC (142), Mlk.Tr (306): Nöger "arkadaş, yoldaş"// Krgz.Tr: Nökör "uşak; iç oğlanı" (585)// YUyg.Tr (292), Derleme: "uşak, hizmetçi"// Moğ-Les: Nökür/Nöhör "arkadaş, yoldaş; koca" (927).

[908] Yazmalar: Nuġay (نُوْغای). (/n/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). Bk. SG (1259), Kzk.Tr (402), Mlk.Tr (306), YUyg.Tr (291), Trkm.Tr (479)// Moğ-Les: Nohay/Nohoy "köpek; on iki hayvan takvimindeki yıllardan bir; dolandırıcı; kurnaz, açık göz" (924).

[909] M1, M2, TÜ: yok.

[910] Yazmalar: Nuyat (نُویات). (/n/ ötre ile, /y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (1259)// Moğ-Les: Noyad "prensler, soylular, başkanlar" (920).

[911] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Nehri'l-ḥayāt (نَهرالحیات).

boynuna asılan bağ, **Cılġu**”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ey ḳāṣid-i nāme-ber ḫaber ni
Dėgil san̂ga rūşen olsa her ni
(ای قاصد نامه بر خبر نی/دَیکیل سنکا روشن اولسا هر نی)
Dört Dīvān'dan:
Ni yol ikin bu ki her niçe kārvān bardı
Birisidin ni es̱er boldı ni nişān peydā[914]
(نی یول ایکین بو که هر نیچه کاروان باردی/بیریسی دین نی اثر بولدی نی نشان پیدا)
Yana ni ot idi kim tüşti ḫān-u-mānımġa
Yana ni şuʻle idi kim tutaştı cānımġa[915]
(ینه نی اوت ایدی کیم توشتی خان و مانیم غه/ینه نی شعله ایدی کیم توتاشتی جانیمغه)
6975 **Nėşe** (نَیْشه)[916]: (/n/ üstün ile, /y/ sükûn ile, /ş/ üstün ile). “çünkü; neden, niçin; [nasıl]”. *Dört Dīvān'dan:*
Devr ḫam ḳıldı ḳadın̂gnı gūşeī tut yoḳ ʻaṣā
Nige kim derd oḳ bolur ẓāhir elif yandaşsa dāl[917]
(دور خم قیلدی قدینک نی کوشهٔ توت یوق عصا/نیکا کیم درد اوق بولور ظاهر الف یانداشسا دال)
6976 **Ni dėy** (نِی دَی): (/n/ esre ile, /d/ üstün ile). “ne diyeyim”. *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin ölümünde annesi şöyle der:
Maʻşūḳ çü derd-nāk boldı
ʻĀşıḳnı ni dėy helāk boldı [ML.293b]
(معشوق چو دردناک بولدی/عاشقنی نی دَی هلاک بولدی)
6977 **Ni üçün** (نِی اوچون)[918]: (/n/ esre ile, elif ve /ç/ ötre ile). “ne için, niçin”.
6978 **Ni ėrdi ėrkin** (نِی اَیردی اَیرکین): (/n/ esre ile, elif üstün ile, /k/ esre ile). “ne imiş; [ne idi ki]”[919]. [İH.294a]
6979 **Nini** (نِینِی)[920]: (/n/'ler esre ile). “neyi”. *Dört Dīvān'dan:*
Ėyle fānī bol ki dāmen-gīrin̂g imkān bolmaġay
Kim itek mevcūd eger yoḳtur nini tutḳay ėlik
(اَیله فانی بول که دامن کیرینک امکان بولماغای/کیم ایتاک موجود اکر یوقتور نینی توتقای اَیلیک)
6980 **Ni ėrkeni** (نِی اَیرکانی)[921]: (/n/ esre ile, elif üstün ile, /k/ medli elif ile, /n/ esre ile). “ne

---

912 Bk. AŞ (178b), SG (1259)// DLT: Ne “ne, hangi” (768)// CC (136), YUyg.Tr (287): Ne “ne”// Kzk.Tr: Ne/Nemene “ne” (400/401)// Tatar.Tr: Ni “ne; nasıl; hangi; nesne” (202).
913 Bk. SG (1258), LT (53, 523), Cığıldan.
914 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. NŞ (34, 34), NŞ-Özb (G.34)
915 Bu beyit| TÜ: yok// yana| Yazmalar: yine (یِنه)// tüşti ḫān-u-mānım| Yazmalar: tüşdi ḫān-mānım (توشدی خانمانیم)// tutaştı| Yazmalar: tutaşdı (توتاشدی). Bk. GS (414, 561), GS-Özb (G.544), Külliyat-Yazma-TB (108).
916 AŞ: “nice; zira” (179b)// Derleme: Nişe “niçin”.
917 Devr| Yazmalar: Çarḫ (چرخ)// Nige| Yazmalar: Nėşe (نَیشه). Bk. GS (304, 399), GS-Özb (G.385), Külliyat-Yazma-TB (81).
918 ML, İH: yok. Bk. AŞ (178b)// SG: Nė içün/Nė üçün (1259)// Krgz.Tr: Emine üçün (330)// Özb.Tr.İzahlı: Nimä üçün (I/502).
919 SG: “ne imiş” (1259)// AŞ: “ne idi ki” (178a-178b).
920 Bk. SG (1264).
921 M1, M2, İH, TÜ: Ni ėrgenni (نِی اَیرکاننی). (/n/ esre ile, elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile); ML: Ni ėrkenni. Bk. SG (1259), LM (33, 61), LM-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (609).

imiş; ne olduğu". [ML.293a]
6981 **Nibtas** (نِیبتاس)[922]: (/n/ esre ile, /b/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "huzurlu, rahat, sıkıntısız, tasasız, heyecansız, gönlü rahat, sevinçli". *Ferhād u Şīrīn'de* Behrām-ı Çūbīn'in vasfında şöyle der:

Ḳaranġu gėce çıḳḳac oḳı yadın
Ötüb nibtas felekdin yoḳ sühādın[923] [M1.349a]
(قرانغو گیجه چیققاج اوقی یادین/اوتوب نیبتاس فلک دین یوق سهادین)

6982 **Nitti** (نِیْتّی)[924]: [**M2.345b**] (/n/ esre ile, /y/ sükûn ile, şeddeli /t/ esre ile). "ne etti, ne yaptı; ne yapa; ne yapar; ne ola; ne olur". *Dört Dīvān'dan:*

Niçe ėl mindin yaşurġaylar sini veh bir gėce
Nitti külbem sarı gėlseñ̂ barça ėldin yaşurun [ML.293b]
(نیچه اَیل میندین یاشورغایلار سینی وه بیر گیجه/نیتّی کلبم ساری گیلسانک بارچه اَیل دین یاشورون)

6983 **Nitmek** (نِیْتماک)[925]: (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "ne etmek, ne yapmak".
6984 **Niter/Nitedür** (نِیتار-نِیتادور): (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /d/ esre ile). "ne eder, ne yapar". [TÜ.193b] *Dört Dīvān'dan:*

Fenā-yı maḥż niter sitte-yi żarūriyye
Nidin ki yoḳġa żarūret ėmes bu nev‘ altav[926]
(فناء محض نیتار سِتّهٔ ضروریّه/نیدین که یوق غه ضرورت اَیماس بو نوع آلتاو)

6985 **Nittiñ̂** (نِیْتِّیْنک): (/n/ esre ile, /y/ ve şeddeli /t/ sükûn ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ne ettin, ne yaptın". *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Şāpūr'a şöyle der:

Biyik ün çėkti andaḳ bī-ḫodāne
Ki efġānıdın ot çėkti zebāne
Ki ey Şāpūr ḳaydın bėyle yittiñ̂
Gėlib-sin ferd-i Ferhād'ıñ̂nı nittiñ̂[927]
(بیِک اُون چَیکتی آنداق بیخودانه/که افغانیدین اَوت چَیکتی زبانه
که ای شاپور قایدین بَیله یِتّینک/گَیلیب سین فرد فرهادینکنی نیتّینک)

6986 **Ni bolġay** (نِی بَولغای): (/n/ esre ile, /b/ üstün ile). "ne ola; ne olur"[928]. *Ferhād u Şīrīn'de* Şīrīn, Ferhād'a şöyle der:

Ni bolġay ėrdi çarḫ-ı ẓulm-pīşe
Mini sindin cüdā ḳılmay hemīşe

---

[922] M2: 344a (üzeri çizili); ML, İH: yok// Yazmalar: Nitbas (نِیتباس). (/n/ esre ile, /t/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). Bk. SG (1259)// DLT: Tas "kötü olan şey" (860)// BR-TDK: Tās/Tāsā/Tāse/Telvese/Telvāse "tasa, ızdırap, telaş, çırpınma, heyecan, huzursuzluk" (751/761)// BR-Muin: Nitās "huzurlu, gönlü rahat, tasasız, sevinçli" (2118).
[923] çıḳḳac oḳı| Yazmalar: oḳı çıḳsa (اوقی چیقسا)// nibtas| Yazmalar: nitbas (نیتباس). Bk. SG (1259), FŞ (487, LII/64), Külliyat-Yazma-TB (599).
[924] ML: N'ėtti. Bk. AŞ (178b), SG (1261).
[925] Bk. AŞ (178b), SG (1259), Tatar.Tr (203), Derleme// CC (141), Krgz.Tr (584): Net-.
[926] Bu beyit| TÜ: yok// niter| FK (490, 531), FK-Özb (G.506), Külliyat-Yazma2 (504): yiter. Bk. SG (170), Divan-Yazma (465*2).
[927] Biyik| Yazmalar: Böyük (بُیُک)// efġān| Yazmalar: efḳān (افقان). Bk. FŞ (409, XLIV/123), FŞ-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (577).
[928] Yazmalar: "ne olurdu".

(نی بولغای اَیردی چرخ ظلم پیشه/مینی سیندین جدا قیلمای همیشه)

Dört Dīvān'dan:

Şehr ü kişver ẖān-u-mān ikki cihān u ʿömr ü cān
Ḫod ni bolġay munca yüz kām olsa andın gėçge-min

(شهر و کشور خان و مان ایکّی جهان و عمر و جان/خود نی بولغای مونجه یوز کام اولسه آندین گیچکامین)

6987 **Nitgil** (نِیْتکیل): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ esre ile). "ne et, ne yap".

6988 **Nitmiş** (نِیْتمیش): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "ne edip, ne yapıp; nasıl"[929]. [M2.346a]

6989 **Nitmegil** (نِیْتماکیل): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). "ne etme!, ne yapma!"[930].

6990 **Nittiñ̂giz** (نِیْتّیْنکیز): (/n/ esre ile, /y/ sükûn ile, şeddeli /t/ esre, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre). [M1.349b] "ne ettiniz, ne yaptınız"[931].

6991 **Nitmeñ̂/Nitmeñ̂giz/Nitmeñ̂gler** (نِیْتمانک-نِیْتمانکیز-نِیْتمانکلار): (/n/ esre ile, /y/, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile, /g/ esre, /z/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ne etmeyiniz!, ne yapmayınız!"[932].

6992 **Nitgey-min** (نِیتکای مین)[933]: "ne edeyim, ne yapayım". [ML.294a, İH.294b]

6993 **Nitseñ̂** (نِیْتسانک): (/n/ esre ile, /y/, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ne etsen, ne yapsan".

6994 **Nitgey-sin** (نِیْتکای سین)[934]: (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ne edesin, ne yapasın".

6995 **Nitey** (نِیتای): (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "ne edeyim, ne yapayım".

Dört Dīvān'dan:

Hicr eger budur nitey min cānnı cān nitsün mini
Kim ėrür her laḥẓa mindin cān u min cāndın melūl

(هجر اکر بودور نیتای مین جاننی جان نیتسون مینی/کیم اَیرور هر لحظه میندین جان و مین جاندین ملول)

Sedd-i Sikenderī'den:

Bozuldı cihān olca maḳdūr ėrür
Nitey şerḥin aytıb çü meşhūr ėrür

(بوزولدی جهان اَولجه مقدور اَیرور/نیتای شرحین آیتیب چو مشهور اَیرور)

Sebʿa-yı Seyyāre'den:

Nefs-i emmāreġa ger oldum esīr
Min nitey ger budur sañ̂ga taḳdīr[935]

(نفس امّاره غه کر اولدوم اسیر/مین نیتای کر بودور سنکا تقدیر)

6996 **Nitge-min/Niteyin** (نِیْتکامین-نِیْتاییین)[936]: (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ne edeyim, ne yapayım".

6997 **Nitgüñ̂gdür** (نِیْتکونکدور): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "nasılsın".

---

[929] M1, M2, TÜ: "ne yapmışsın; ne yapmış; nasıl". Bk. SG (1260)// Kzk.Tr: Netken "nasıl, ne kadar" (402).
[930] M1, M2, ML, İH: "ne yapa"; TÜ: "ne yapasınız". Bk. SG (1260).
[931] M1, M2, ML, İH: "ne yapa"; TÜ: "ne yapasınız". Bk. SG (1260).
[932] M1, TÜ: "ne yapar"; M2, ML.294a, İH: "ne yaparlar". Bk. SG (1260).
[933] Yazmalar: Nitgeli-min (نِیتکالی مین). Bk. SG (1260).
[934] M2: Nitgeni-sin; ML, İH: Nitgeli-sin. Bk. SG (1260).
[935] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 294b; İH: 295a// ger budur sañ̂ga| Yazmalar: kim sañ̂ga budur (کیم سنکا بودور). SS (33, 105), SS-Özb (II), Külliyat-Yazma-TB (688).
[936] Niteyin| Yazmalar: Nitelin (نِیْتالین). Bk. SG (1260).

6998 **Nitgüngdür** (نیْتکونکدور)[937]: (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "ne edeceksin, ne yapacaksın". [TÜ.194a]
6999 **Nitib** (نیتیب): (/n/ ve /t/ esre ile, /b/ sükûn ile). "ne edip, ne yapıp; nasıl"[938]. [**M2.346b**]
Dört Dīvān'dan:
Gözüm ḳan yaş töker nitib köngül zaḫmın yaşuray kim [M1.350a]
Taparlar yirde zaḫmīn ṣayd ḳanıdın nişān görgec
(کوزوم قان یاش توکار نیتیب کونکل زخمین یاشورای کیم/تاپارلار یِردا زخمین صید قانیدین نشان کورکاج)
Vaṣlıġa göz maḥrem ėrmestür nitib maḥrem bolur
İkki ter-dāmen ki tanuḳluḳ bėrürler ḳanıma
(وصلیغه کوز محرم اَیرماستور نیتیب محرم بولور/ایکّی تردامن که تانوقلوق بَیرورلار قانیمه)
Nitib tüzetey ḳad kim cismimde şikenlerdür
Niyleb tüz uray dem kim bağrımda tikenlerdür[939]
(نیتیب توزاتای قد کیم جسمیم دا شکن لاردور/نیلاب توز اورای دم کیم باغریمدا تیکن لاردور)
Sedd-i Sikenderī'de; Dārā, İskender'e şöye der:
Yangıldım nitib bolġa-min mīz-bān
Ki ḫod bir nefes min sanga mīhmān [ML.294b]
(یانکیلدیم نیتیب بولغامین میزبان/که خود بیر نفس مین سنکا میهمان)
7000 **Niçük** (نیچُوْک): (/n/ esre ile, /ç/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "nasıl, ne biçim"[940]. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöye der:
Turub ḳalb ara şāh-ı ferruḫ-serīr
Niçük kim hüzebrī velī şīr-gīr
(توروب قلب آرا شاه فرّخ سریر/نیچوک کیم هزبری ولی شیرکیر)
Dört Dīvān'da Tercī'-i Bend'den:
Niçük mey bile bolmasun ülfetim
Ki cān ḳaṣdı ėyler ġam u miḥnetim[941]
(نیچوک می بیله بولماسون الفتیم/که جان قصدی اَیلار غم و محنتیم)
Dört Dīvān'dan:
Ger ėrmes naṣṣ-ı ḳāṭı' ḳatl üçün her göz bile ḳaşıng
Niçük bes ẓāhir ėtmiş her biri ṣād üstide bir nūn[942]
(کر اَیرماس نصّ قاطع قتل اوچون هر کوز بیله قاشینک/نیچوک بس ظاهر اَیتمیش هر بیری صاد اوستیدا بیر نون)
Ey Nevāyī 'aşḳ ṣaḥrāsıġa ḫod ḳoydung ḳadem
Tā niçükleşgey-sin ol pāyānı yoḳ vādī bile[943]
(ای نوایی عشق صحراسیغه خود قویدونک قدم/تا نیچوکلاشکای سین اول پایانی یوق وادی بیله)

---

[937] Yazmalar: Nitgüngündür (نیْتکونکوندور)// SG: "ne edeceksin, ne yapacaksın" (1260).
[938] M1, TÜ: "ne yapayım; ne yapmış; nasılsın"; M2, ML, İH: "ne yapayım; ne yapmışsın; nasılsın". Bk. SG (1261).
[939] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. AŞ (94a), SG (655), NŞ (165, 165), NŞ-Özb (G.165), Külliyat-Yazma-TB (174).
[940] SG: "nasıl" (1262)// AŞ: "nasıl; niçin" (178b)// DLT: "niçin" (768)// CC: Neçik "nasıl; gibi" (138)// Tatar.Tr: Niçik "nasıl" (202)// YUyg.Tr: Nèçük "nasıl, ne" (289).
[941] mey bile bolmasun| Yazmalar: bolmasun mey bile. Bk. GS (506, 682/X), GS-Özb (Terciibend.X), Külliyat-Yazma-TB (131).
[942] bes| M2, ML, İH: pes// niçük| ML: nėdin. Bk. BV (335, 454), BV-Özb (G.451), Divan-Yazma (414*2).
[943] ḫod| Yazmalar, AŞ (178b): çün (چون). Bk. Niçükleşgey, SG (1262), GS (425, 577).

Gözüñ̂ ḳanımġa sī̇r-āb ėtti özni naḳd-ı cān alġac
Niçük kim mest bėrgey meyġa naḳd-ı rāygān alġac[944] [ML.294a, İH.295a]
(کوزونک قانیمغه سیراب اَیتّی اوزنی نقد جان آلغاج/نیچوک کیم مست بَیرکای می غه نقد رایکان آلغاج)

7001 **Nite** (نِیته)[945]: (/n/ esre ile, /t/ üstün ile). "zira, çünkü; [nasıl, nite; niçin]".

7002 **Ni tın** (نِی تین): (/n/ ve /t/ esre ile). "ne dinlen, ne rahat et". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu işte ni tayan bir laḥẓa ni tın
Yitür mitininiñ̂ ornıġa mitin [**M2.347a**]
(بو ایشته نِی تایان بیر لحظه نِی تین/یِتور میتینی نینک اورنیغه میتین)

7003 **Ni çaḳlıġ** (نِی چاقلیغ)[946]: (/n/ esre ile, /ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "nasıl, ne biçim". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Eger bilseler ḫalḳ kim bī-gümān
Ni çaġlıġ tapar-min feraḥ ol zamān[947]
(اکر بیلسالار خلق کیم بی کمان/نی چاغلیغ تاپارمین فرح اول زمان)

7004 **Ni ėrkenni** (نِی اَیرکاننی)[948]: (/n/ esre ile, elif üstün ile, /k/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, ikinci /n/ esre ile). "ne olduğunu". *Sedd-i Sikenderī'de* denizler gezisinde şöyle der: [M1.350b]

Ve-lī̇kin tėñ̂giz seyrini ḳılmadım
Ni ėrkenni ol perdede bilmedim[949]
(و لیکن تَینکیز سیرینی قیلمادیم/نی اَیرکاننی اول پرده دا بیلمادیم)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ni ėrkenini çü bildi Mecnūn
Żaʿf ėtgenidin yıḳıldı Mecnūn[950] [ML.294b]
(نی اَیرکانینی چو بیلدی مجنون/ضعف اَیتکانیدین یِقلدی مجنون)

7005 **Nite alġay** (نِیتا آلغای): (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile). "ne yapabilir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yėl eger-çi lāle tācın uçurġay ammā ḳaya kemeriġa nite alġay[951].
(یَیل اکرچه لاله تاجین اوچورغای اما قیا کمریغه نیتا آلغای)

7006 **Nitgüsidür** (نِیْتکوسیدور): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "ne edecek, ne yapacak".

7007 **Nitgey/Nite** (نِیْتکای-نِیْتا)[952]: (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ne ede,

---

[944] Bu beyit| TÜ: yok// naḳd-ı rāygān| SG (157), Külliyat-Yazma2 (434), Divan-Yazma (111*2): naḳdı rāygān. Bk. FK (102, 103).

[945] M1, TÜ: Nėte (نَیته). (/n/ ve /t/ üstün ile)// NS: Nete "nasıl" (111a).

[946] ML: 294b.

[947] çaġlıġ| Yazmalar: çaḳlıġ (چاقلیغ)// feraḥ| ML, İH: ferec. Bk. Sİ (57, 152), Sİ-Özb (II), Külliyat-Yazma-TB (993).

[948] Yazmalar: Ni ėrgenni (/n/ esre ile, elif üstün ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, ikinci /n/ esre ile). Bk. AŞ (20b), SG (351).

[949] tėñ̂giz| M1, M2: teñ̂giz// seyrini| M1, M2, İH, TÜ: seyrni (سیرنی). Bk. Sİ (442, 5890), Sİ-Özb (LXXII), Külliyat-Yazma-TB (913).

[950] ėrkenini| ML, İH: Ni ėrgenni. Bk. LM (245, 2199), LM-Özb (XXV).

[951] eger-çi| Yazmalar: eger// ḳaya| Yazmalar: ġaya (غیا). Bk. SG (1261), MK (251, 73a/11), MK-Özb (Tenbih.18), Külliyat-Yazma-TB (1490).

[952] Nitgey| Yazmalar: Nitey (نِیْتای). Bk. SG (1260).

ne yapa”.

7008 **Nitsün** (نِیْتسون)[953]: (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /s/ ötre ile). “ne etsin, ne yapsın”.

7009 **Nite ala** (نیتا آلا)[954]: (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile). “ne edebile, ne yapabile”.

7010 **Nite alsa** (نیتا آلسا)[955]: (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile). “ne edebilse, ne yapabilse”.

7011 **Nite alsun** (نیتا آلسون): (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile). “ne edebilsin, ne yapabilsin”.

7012 **Nitek/Nitük** (نیتاک-نِیتوک)[956]: (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile). “nasıl, nite, ne biçim”. *Dört Dīvān'dan:*

Cismin çü Nevāyī'niñ peykānı tėmür ḳıldı
Bilmen ki sinān imdi bağrıġa nitek sancar
(جسمین چو نوایی نینک پیکانی تیمور قیلدی/بیلمان که سنان ایمدی باغریغه نیتاک سانجار)

[Maḫzen-i] Mīr Ḥaydar'dan:

Sin ki ḳılur-sin mañga bu ser-zeniş
Sin nitük olur-sin eger tüşse iş[957] [ML.295a, TÜ.194b]
(سین که قیلورسین منکا بو سرزنش/سین نیتوک اولورسین اکر توشسا ایش)

7013 **Nige** (نیکا)[958]: (/n/ esre ile, /g/ medli elif ile). “niye, niçin, neden”. *Dört Dīvān'dan:*

Gėledür ėrdi ḥabībim mini görgec yandı
Ey Nevāyī nige çıḳtım min-i nā-dān utru [**M2.347b**]
(گیلادور اَیردی حبیبیم مینی کورکاج یاندی/ای نوایی نیکا چیقتیم مین نادان اُوترو)

Öldüm ki ḳatlıñga nige ‘uşşāḳ boldı ḫāṣ
Tirgüzdi bu ki yana mini ėyledinĝ eḫaṣ
(اولدوم که قتلینکا نیکا عشّاق بولدی خاص/تیرکوزدی بو که یانه مینی اَیلادینک اخص)

Nevāyiyā nige eflāk mürtefi‘ bolmış
Eger ġamımdın ėmes vezn keffeside yiñgil[959]
(نوابیا نیکا افلاک مرتفع بولمیش/اکر غمیم دین اَیماس وزن کفّه سیدا یینکیل)

Leylī ve Mecnūn'dan:

K'ey yüz yaralıġ bağırġa pāre
Mindin nige ėylediñ kenāre[960] [M1.351a]
(کای یوز یارالیغ باغِرغه پاره/میندین نیکا اَیلادینک کناره)

7014 **Nitiben** (نِیتیبان): (/n/ ve /t/ esre ile, /b/ medli elif ile). “ne edip, ne yapıp; [nasıl]”. [İH.295b]

7015 **Nitsün** (نِیْتسون): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /s/ ötre ile). “ne etsin, ne yapsın”. Luṭfī'den:

Sin perī-veş ḥūrdın müşkil durur cān saḫlamaḳ

---

953 Yazmalar: Nitsüñg (نِیْتسونک). Bk. SG (1260).
954 Yazmalar: Nite alav (نیتا آلاو). Bk. SG (1260).
955 Yazmalar: Nite al (نیتا آل). Bk. SG (1260).
956 Bk. AŞ (178b/179a), SG (1261)// DLT: Neteg/Ne teg “nasıl” (769); Nelük “niçin, nasıl” (768).
957 olur-sin| ME: ėtgey-sin (19b). Bk. AŞ (179a).
958 Bk. AŞ (178b), SG (1262), Tatar.Tr (202)// DLT: Negü “ne” (768)// Kzk.Tr (400), Mlk.Tr (306): Nege.
959 yiñgil| Yazmalar: yüñgül (یونکول). Bk. AŞ (178b), FK (367, 390), FK-Özb (G.374), Külliyat-Yazma2 (481).
960 bağır| ML, İH: köñgül// yaralıġ| Yazmalar: yaralıḳ (یارالیق)// Mindin nige| Yazmalar: Nige mindin// ėylediñ| Yazmalar: ḳılıb (قیلیب). Bk. LM (264, 2403), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (658).

Kim melek ḥayrāndur ol ṣūretġa nitsün ādemī[961]

(سین پریوش حوردین مشکل دورور جان ساخلاماق/کیم ملک حیران دور اول صورت غه نیتسون آدمی)

7016 **Nitgey** (نِیْتکای): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ne ede, ne yapa; ne ola; ne olur"[962]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yıġlab dėdi ey refīḳ-i mecrūḥ

Nitgey saṅga ėylesem fedā rūḥ

(یِغلاب دَیدی ای رفیق مجروح/نیتکای سنکا اَیلاسام فدا روح)

Ferhād u Şīrīn'den:

Yılan nitgey urub nīş ejdehānı

İt ürmek birle yanmas kārvānī[963]

(ییلان نیتکای اوروب نیش اژدهانی/ایت اورماک بیرلا یانماس کاروانی)

7017 **Niçükleşmek** (نیچوکلاشماک): (/n/ esre ile, /ç/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "nasıl yapmak, ne biçim yapmak"[964].

7018 **Nice** (نِیجه)[965]: (/n/ esre ile, /c/ ile). "nasıl, nice".

7019 **Niçe** (نِیچه): (/n/ esre ile). "kaç; ne kadar; her ne kadar". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Niçe ʻaşḳ içre şehlıḳ lez̲z̲eti bar

Gedālıḳlarnıṅ özge ḥāleti bar[966]

(نیچه عشق ایچره شه لیق لذّتی بار/کدالیق لارنینک اوزکا حالتی بار)

Dört Dīvān'dan:

İstedi cism öyi bir revzen oḳuṅdın vay kim

Ḳalmadı revzen yiri kim niçe revzen bolmadı[967]

(ایستادی جسم اَویی بیر روزن اوقونکدین وای کیم/قالمادی روزن یِری کیم نیچه روزن بولمادی)

7020 **Nisi** (نیسی): (/n/ ve /s/ esre ile). "nesi, neyi". *Dört Dīvān'dan:*

Nisi ol gülniṅ İrem gül-zārıdın artuḳ ėmes

Cilve ėyler servi mü yā ġunça-yı h̲andānı mu

(نیسی اول کل نینک ارم کلزاریدین آرتوق اَیماس/جلوه اَیلار سروی مو یا غنچهٔ خندانی مو)

7021 **Nidin** (نِیدین)[968]: (/n/ esre ile). "neden, niçin".

7022 **Niylemek** (نِیلاماک): (/n/ esre ile). "ne etmek, ne yapmak"[969].

7023 **Ni dėy-sin** (نِی دَیسین)[970]: (/n/ esre ile, /d/ üstün ile, /s/ esre ile). "ne söylersin; [ne söyleyesin]". *Ferhād u Şīrīn'den:* [**M2.348a**]

---

961 Kim| LD: Çün. Bk. LD (199/428a, 270).

962 M1: "ne ola; ne yapa; ne yaptı; ne yapabile"; M2: "ne ola; ne yapa; ne yaptı; ne yapacak"; ML, İH: "ne ola; ne yapa; ne yapacak"; TÜ: "ne ola; ne yapa; ne yaptı". Bk. SG (1260/1261).

963 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. FŞ (356, XXXIX/6), FŞ-Özb (XXXIX).

964 Yazmalar: "nasıl yapmalı". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (55a). Bk. SG (1261).

965 TÜ: yok// Azb.Tr: Nėce (601).

966 Gedālıḳlarnıṅ| Yazmalar: Gedālıḳnıṅ hem (کدالیق نینک هم). Bk. FŞ (355, XXXVIII/98), FŞ-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (561).

967 Bu beyit| TÜ: yok// öyi| Yazmalar, SG (1262): ėvi (اَیوی). Bk. GS (480, 659), GS-Özb (G.633), Külliyat-Yazma-TB (123).

968 M2, ML, İH: yok. Bk. SG (1262).

969 M2, ML, İH: "ne yapmalı". Bk. SG (1262), AŞ (178b)// Tarama: Neylemek (157).

970 Yazmalar: Ni diy-sin (نِی دِیسین). (/n/, /d/ ve /s/ esre ile).

Nevāyī ḫāme dik tartıb uzun til
Ni dėy-sin āḫır öz ḥaddıñgnı bilgil
(نوایی خامه دیک تارتیب اوزون تیل/نی دَیسین آخر اوز حدّینکنی بیلکیل)

7024 **Ni yırlar** (نِی یِرلار)[971]: (/n/ ve /y/ esre ile, /r/'ler sükûn ile). "ne şarkı söyler, nasıl şarkı söyler; (**Ni Yirler**) ne yerler".

7025 **Ni ikin** (نِی ایکین)[972]: (/n/ ve /k/ esre ile). "ne ki". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bu faṣl ėlge munca ṭarab ni ikin
Bu yañglıġ ṭarabġa sebeb ni ikin [M1.351b]
(بو فصل اَیلکا مونجه طرب نی ایکین/بو یانکلیغ طرب غه سبب نی ایکین)

7026 **Ni Asıġ** (نِی آسیغ): (/n/ ve /s/ esre ile). "ne fayda". *Dört Dīvān'dan:*

Zinde-dil Mecnūn'nıñg olmış köñgli çün Leylī'ġa ḥay
Bes ni asıġ anı ḥaydın ḳavlamaḳlıḳ ey 'Arab[973] [ML.295b]
(زنده دل مجنون نینک اولمیش کونکلی چون لیلی غه حی/بس نی آسیغ آنی حی دین قاولاماق لیق ای عرب)

7027 **Nidin sin** (نِیدین سین)[974]: (/n/ ve /s/ esre ile). "neden sen". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Sin nāle ḳılıb ġamın nidin sin
Eşkiñg aḳızıb ḥazīn nidin sin[975]
(سین ناله قیلیب غمین نیدین سین/اشکینک آقِزیب حزین نیدین سین)

7028 **Niler** (نِیلار): (/n/ esre ile). "neler"[976].

7029 **Ni tınmaḳ** (نِی تینماق): (/n/ ve /t/ esre ile). "ne dinlenmek, ne rahat etmek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Gėtib üstādlardın işte ḳanmaḳ
Ni tınmaḳ bir zamānī ni tayanmaḳ[977] [İH.296a, TÜ.195a]
(گَیتیب استادلاردین ایشتا قانماق/نِی تینماق بیر زمانی نِی تایانماق)

7030 **Niteyin** (نِیتایین): (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile, /y/ esre ile). "ne edeyim, ne yapayım". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫān-ḳah şeyḫi eger 'aşḳ ile mey men'i ḳılur
Deyr pīri niteyin kim munı ėyler irşād
(خانقه شیخی اکر عشق ایله می منعی قیلور/دیر پیری نیتایین کیم مونی اَیلار ارشاد)

Min ol gözi ḳara 'aşḳın ḳoyub idim bi'llāh
Taḥammül ėtmedi yüzi ḳara köñgül niteyin[978]
(مین اول کوزی قرا عشقین قویوب ایدیم بالله/تحمّل اَیتمادی یوزی قرا کونکل نیتایین)

7031 **Nivçün** (نِیوچون)[979]: (/n/ esre ile, /ç/ ötre ile). "ne için, niçin, neden".

---

[971] ML, İH: yok.
[972] ML, İH: yok.
[973] Mecnūn'nıñg| M1, TÜ: Mecnūn'uñg (مجنونونک); M2: Mecnūn'nuñg; ML: Mecnūn'ıñg. Bk. GS (61, 49), GS-Özb (G.45), Külliyat-Yazma-TB (22).
[974] M2, ML, İH: Nidin. Bk. SG (1262).
[975] aḳızıb| Yazmalar: aġızıb (آغِزیب). Bk. LM (119, 899), LM-Özb (XII).
[976] Yazmalar: SG'de madde anlamı olarak verilen çi-hā (چها) "neler" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (55a), çehār (چهار) "dört" biçiminde verilmiştir. Bk. AŞ (179a), SG (1263).
[977] üstād| Yazmalar: ser-kār (سرکار). Bk. FŞ (150, XV/56), FŞ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (504).
[978] Bu beyit| TÜ: 193b. Bk. GS (345, 459), GS-Özb (G.445).
[979] Bk. SG (1264).

7032 **Ni ḳutulġaylar** (نِی قوتولغایلار)[980]: (/n/ esre ile, /ḳ/ ve /t/ ötre ile). "ne kurtulurlar, nasıl kurtulurlar". *Dört Dīvān'dan:*
Bu yañ̂lıġ kim taḳıb-sin her köñ̂ülge zülfdin tārī
Köñ̂üller ni ḳutulġaylar ḳadıñ̂ ser-keş ḫırāmıdın
(بو یانکلیغ کیم تاقیب سین هر کونکل کا زلف دین تاری/کونکل لار نی قوتولغایلار قدینک سرکش خرامیدین)
7033 **Nuṭḳuñ̂uzda** (نُطقونکوزدا)[981]: (/n/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "nutkunuzda, konuşmanızda". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Dėdim ey iki nükte-gūy-ı faṣīḥ
Nuṭḳuñ̂uzda ḫavāṣ-ı nuṭḳ-ı Mesīḥ
(دَیدیم ای ایکی نکته کوی فصیح/نطقونکوزدا خواص نطق مسیح)
7034 **Ni işge** (نِی ایشکا): (/n/ esre ile, /g/ medli elif ile). [**M2.348b**] "neden, niçin". *Dört Dīvān'dan:*
Ni işge boldı bī-ārām güzgü 'aksı dik Mecnūn
Yüzi güzgüside 'aksını ger görküzmedi Leylā[982]
(نی ایشکا بولدی بی آرام کوزکو عکسی دیک مجنون/یوزی کوزکوسیدا عکسینی کر کورکوزمادی لیلا)
7035 **Niçüktür-sin** (نِیچوکتورسین): (/n/ esre ile, /ç/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "nasılsın".
7036 **Ni yaraşıbtur** (نِی یَراشیب تور): (/n/ esre ile, /y/ üstün ile, /t/ ötre ile). [M1.352a] "ne yaraşmış, nasıl yakışmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ey yüzüñ̂ güzgü vü eṭrāfını tutḳan zeng ḫaṭ
Ni yaraşıbtur ol ay devriġa mīnā-reng ḫaṭ[983]
(ای یوزونک کوزکو و اطرافینی توتقان زنک خط/نی یَراشیب تور اول آی دوریغه مینا رنک خط)
7037 **Nitge-sin** (نِیْتکاسین): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "ne yapacaksın; [ne yapasın]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Yitse ecel muḥtesibi nitge-sin
def'iġa tedbīr ni nev' ėtge-sin [ML.296a]
(یِتسه اجل محتسبی نیتکاسین/دفعی غه تدبیر نی نوع اَیتکاسین)
7038 **Nittiñ̂ ikin** (نِیتِّیْنک ایکین): (/n/ ve şeddeli /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ne yaptın ki". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ki sulṭānlıġıñ̂ içre nittiñ̂ ikin
Ki bu nev' menzilġa yittiñ̂ ikin
(که سلطان لیغینک ایچره نیتّینک ایکین/که بو نوع منزلغه یِتّینک ایکین)
7039 **Ni yėgü-miz** (نِی یَیکومیز)[984]: (/n/ esre ile, /y/ üstün ile, /g/ ötre ile). "ne yeriz; [ne yiyeceğiz]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Tapḳanların tüketmegünce uyḳu meyli ḳılmay, tañ̂la ni yėgümizdür dėmek sözin bilmey.
(تاپقانلارین توکاتماکونجه اویقو میلی قیلمای، تانکلا نی یَیکومیزدور دَیماک سوزین بیلمای)

---

[980] M1, M2, TÜ: Ni ḳutulḳaylar (نی قوتولقایلار); ML: yok.
[981] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili.
[982] 'aksını| Yazmalar: 'aksıñ̂nı (عکسینکنی). Bk. GS (28, 2), GS-Özb (G.2), Külliyat-Yazma-TB (14).
[983] zeng| Yazmalar: reng (رنک)// tutḳan| Yazmalar: ḳılġan (قیلغان). Bk. NŞ (281, 282), NŞ-Özb (G.282), Külliyat-Yazma2 (211), Divan-Yazma (271*2).
[984] M1, TÜ: Ni yigü-miz (نِی یِیکومیز). (/n/ ve /y/ esre ile, /g/ ötre ile).

7040 **Ni yol ikin** (نِى يَول اِيكين): (/n/ esre ile, /y/ üstün ile, elif ve /k/ esre ile). "ne yol ki". *Dört Dīvān'dan:*
Ni yol ikin bu ki her niçe kārvān bardı
Birisidin ni eṡer boldı ni nişān peydā [İH.296b]
(نى يول ايكين بو كه هر نيچه كاروان باردى/بيريسى دين نى اثر بولدى نى نشان پيدا)

7041 **Ni aġır uyḳudur** (نِى آغير اُويقودور): (/n/ esre ile, elif ötre ile, /y/ sükûn ile, /ḳ/ ve /d/ ötre ile). "ne ağır uykudur. Ölümden kinayedir". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Dėb nevḥa bile çü tartıban vay
Kim ni aġır uyḳudur botam hay[985] [M1.352b]
(دَيب نوحه بيله چو تارتيبان واى/كيم نى آغير اويقودور بوتام هاى)

7042 **Ni biley** (نِى بِيلاى): (/n/ ve /b/ esre ile). [**M2.349a**] "ne bileyim, nasıl bileyim". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫarābāt u münācāt ehlining̑ maṭlūbı sindür-sin
Man̑ga görsetmesen̑g yol niyleyin ḳay sarıdur bih-būd[986] [ML.295b, TÜ.195b]
(خرابات و مناجات اهلى نينک مطلوبى سين دورسين/منكا كورساتماسانک يول نيلايين قاى سارى دور بهبود)

7043 **Ni tan̑g** (نِى تانک): (/n/ esre ile, /t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "şaşılacak şey değil, şaşırtıcı değil; ne kadar şaşırtıcı". *Dört Dīvān'dan:*
Açtın̑g çü zülf ol ikki göz her yan ḫadeng atmaḳ ni tan̑g
Kim ḳalmış ikki Türk-i Çīn, Hindū-yı nā-ma'dūd ara[987]
(آچتينک چو زلف اول ايكّى كوز هر يان خدنک آتماق نى تانک/كيم قالميش ايكّى ترک چين، هندوى نامعدود آرا)
Ḫasta kön̑glüm ger lebin̑g 'unnābını ister ni tan̑g
Nige ayrılġay cihetsiz ḫasta öz 'unnābıdın
(خسته كونكلوم كر لبينک عنّابينى ايستار نى تانک/نيكا آيريلغاى جهت سيز خسته اوز عنّابيدين)
Ḳan ara ger ġarḳa-sin ey göz ni tan̑g kim bir baḳıb
Zār kön̑glümni çü ḳan ėttin̑g tutubtur ḳan sini[988]
(قان آرا كر غرقه سين اى كوز نى تانک كيم بير باقيب/زار كونكلومنى چو قان اَيتّينک توتوب تور قان سينى)
Tüşti göz zülf ile aġzın̑gġa ni tan̑g
Ėylese 'aşḳ vücūdumnı 'adem[989] [ML.296a]
(توشتى كوز زلف ايله آغزينک غه نى تانک/اَيلاسا عشق وجودوم نى عدم)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Ṣubḥ-ı ḳıyāmet ni tan̑g ėtse ẓuhūr
Başdın ayaḳ mihr kibi ġarḳ-ı nūr[990]
(صبح قيامت نى تانک اَيتسه ظهور/باشدين اَياق مهر كيبى غرق نور)

---

[985] botam| M1, M2, ML, İH: butum (بُوتوم); TÜ: bu dem (بو دم). Bk. LM (349, 3280), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).
[986] niyleyin| Yazmalar: ni biley (نى بيلاى). Bk. GS (113, 121), GS-Özb (G.117), Külliyat-Yazma-TB (35).
[987] ikki göz| Yazmalar: göz bile (كوز بيله). Bk. FK (25, 23), FK-Özb (G.20), Külliyat-Yazma2 (419).
[988] kim| Yazmalar: ger (كر)// ėttin̑g| M1, M2, TÜ: ėtdin̑g (اَيتدينک); ML, İH: ḳıldın̑g// tutubtur| M1, M2, ML, TÜ: tutubdur (توتوب دور). Bk. BV (472, 656), BV-Özb (Muhammes.2), Külliyat-Yazma-TB (386).
[989] Bu beyit| M1, TÜ: yok// vücūdum| Yazmalar: vücūdım (وجوديم). Bk. BV (299, 399), BV-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (341).
[990] Bu beyit| M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. HE (148, XXIV/39), HE-Özb (XXIV).

7044 **Nitgüñ̂g durur** (نِیْتکونک دورور): (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ne edeceksin, ne yapacaksın". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳoyub barın āḫır çü gėtgüñ̂g durur
Dėgin kim alıb anı nitgüñ̂g durur
(قویوب بارین آخر چو گَیتکونک دورور/دَیکین کیم آلیب آنی نیتکونک دورور)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Luṭf u kerem gencini nitgüñ̂g durur
Kimge 'aṭā vu kerem ėtgüñ̂g durur
(لطف و کرم کنجی نی نیتکونک دورور/کیمکا عطا و کرم اَیتکونک دورور)
7045 **Niyleb** (نِیلاب): (/n/ esre ile). "ne yapıp". *Dört Dīvān'dan:*
Niyleb ol gözdin bolay īmin ki bīmār ėrse hem
'Āfiyet ehliġa raḥm āyīnidin perhīzi bar
(نیلاب اول کوزدین بولای ایمن که بیمار اَیرسه هم/عافیت اهلی غه رحم آیینی دین پرهیزی بار)
Nitib tüzetey ḳad kim cismimde şikenlerdür
Niyleb tüz uray dem kim bağrımda tikenlerdür
Yüz 'ahd ile meh-veşler köñ̂glümni alıb imdi
Ḳatl ėylediler osru bed-'ahd ikenlerdür[991]
(نیتیب توزاتای قد کیم جسمیم دا شکن لاردور/نیلاب توز اورای دم کیم باغریمدا تیکن لاردور
یوز عهد ایلا مهوشلار کونکلومنی آلیب ایمدی/قتل اَیلادیلار اسرو بدعهد ایکان لاردور)
7046 **Niyley** (نِیلای): (/n/ esre ile). "ne yapayım". [M1.353a] *Dört Dīvān'dan:* [**M2.349b**]
İçmegim zāhid eger bildi Nevāyī niyley
Sorsa söz ėyle kişi allıda yalġan mu dėyin[992] [ML.296b]
(ایچماکیم زاهد اکر بیلدی نوایی نیلای/سورسه سوز اَیله کیشی آلیدا یالغان مو دَییین)
Leylī ve Mecnūn'da Leylī, Mecnūn'a şöyle yazar:
Niyley ki sipihr-i herze-nāverd
Ḳıldı bu murāddın mini ferd[993]
(نیلای که سپهر هرزه ناورد/قیلدی بو مراددین مینی فرد)
7047 **Ni ḳozġalanlar** (نِی قَوزغالانلار)[994]: (/n/ esre ile, /ḳ/ üstün ile, /z/ ve /n/ sükûn ile). "ne karışıklıklar, ne kargaşalar; ne devrimler, ne dönüşümler". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ḫuṣūṣen ki muġannī hem ayıtġay ve hem çalġay, köñ̂gül mülkige ni ḳozġalanlar ki salġay. [İH.297a]
(خصوصاً که مغنّی هم آیِتغای و هم چالغای، کونکل ملکیکا نی قوزغالانلار که سالغای)
7048 **Ni dėyişgenni** (نِی دَییِشکاننی)[995]: (/n/ esre ile, /d/ üstün ile, /y/ esre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /n/ esre ile). "ne söyleşdiklerini". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Özige gėlgec ol iki dil-ḫ̌āh
Ni dėyişgenni bolmadım āgāh

---

[991] Bu beyitler| TÜ: yok. Bk. AŞ (94a), SG (655), NŞ (165, 165), NŞ-Özb (G.165), Külliyat-Yazma-TB (174).
[992] allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. NŞ (485, 487), NŞ-Özb (G.486), Külliyat-Yazma-TB (230).
[993] Bu beyit| ML, İH: yok. Bk. LM (249, 2244), LM-Özb (XXVI).
[994] Yazmalar: Ni ḳozġanlar (نِی قَوزغانلار).
[995] Yazmalar: Ni diyişgenni (نِی دِیِشکاننی). (/n/ esre ile, /d/ esre ile, /y/ esre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /n/ esre ile).

(اوزیکا گیلکاج اول ایکی دلخواه/نی دَیپشکاننی بولمادیم آکاه)

7049 **Ni ėrkin** (نِی اَیرکین): (/n/ esre ile, elif üstün ile, /k/ esre ile). "nedir". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ni ėrkin ah u efġānıġa bā'iş
Ni ḳayġu eşk-i ġalṭānıġa bā'iş[996]

(نی اَیرکین آه و افغانیغه باعث/نی قایغو اشک غلطانیغه باعث)

7050 **Nimem** (نیْمَم)[997]: (/n/ esre ile, /y/ sükûn ile). "nesnem". [ML.296a]

7051 **Ninek** (نیناک)[998]: (/n/ esre ile, /n/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). "göz bebeği". [İH.296a]

7052 **-NIn̂g** (نیْنک)[999]: (/n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "ilgi durumu eki". [ML.296b, İH.297a, TÜ.196a]

7053 **Nidür** (نیْدور)[1000]: (/n/ esre ile, /y/ sükûn ile). "nedir".

7054 **Nime/Nimerse** (نیمه-نِیمَرسه)[1001]: (/n/ esre ile, /m/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "ne; hiçbir şey; [nesne, şey]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Sin-sin ü sindin özge ḫod nime yoḳ
Ger görünse sin olġun̂g ol nime yoḳ[1002]

(سین سین و سیندین اوزکا خود نیمه یوق/کر کورونسه سین اولغونک اول نیمه یوق)

Sedd-i Sikenderī'den: [M1.353b]

Yana ol ki insānġa ehl-i temīz
Bilür kim nime cāndın olmas 'azīz

(یانا اول که انسانغه اهل تمیز/بیلور کیم نیمه جاندین اولماس عزیز)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Urmaḳ bile cismim ėyleben rīş
Çün tapmadılar nime kem ü bīş

(اورماق بیله جسمیم اَیلابان ریش/چون تاپمادی لار نیمه کم و بیش)

Mundaḳ nimelerdin iḥtiyāṭ ėt
Çün nef'ini taptın̂g inbisāṭ ėt [**M2.350a**]

(مونداق نیمه لاردین احتیاط اَیت/چون نفعینی تاپتینک انبساط اَیت)

7055 **Ni ḳuvanġay** (نی قُوانغای): (/n/ esre ile, /n/ sükûn ile). "ne kıvanır, nasıl övünür". *Dört Dīvān'dan:*

Ādem ol sā'at ki cennet içre evlādın görer
Ni ḳuvanġay dem-be-dem sin nāzenīn ferzend ile

(آدم اول ساعت که جنّت ایچرا اولادین کورار/نی قوانغای دم بدم سین نازنین فرزند ایله)

---

[996] efġānıġa| M1, M2, TÜ: efḳānınġa (افقانینغه); ML, İH: efḳānın̂gġa// ġalṭānıġa| M1, M2, TÜ: ġalṭānınġa (غلطانینغه); ML, İH: ġalṭānın̂gġa. Bk. FŞ (141, XIV/23), FŞ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (502).

[997] M1, TÜ: Nitmem (نیْتمَم). (/n/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile); M2, ML, İH: Nitmem/Nitim. Bk. SG (1263).

[998] Bk. SG (1264), FK (406, 435/5).

[999] Bk. SG (1264), AŞ (179a).

[1000] M1: 351a; TÜ: yok.

[1001] Nimerse| Yazmalar: Nimirse (نیمِرسه). (/n/ esre ile, /m/ esre ile, /r/ sükûn ile, /s/ üstün ile)// Tekrarı| M2.349a: Nimse (نیم سه) "nesne"// SG: "nesne" (1263)// AŞ: Nėme "nesne" (178a)// CC: Neme "nesne; herhangi bir şey" (140)// Tarama: Nemerse "nesne" (157)// Mlk.Tr (306), Derleme: Neme "şey"// Özb.Tr.İzahlı: Nimärsä/Närsä "nesne" (I/503)// YUyg.Tr: Nime "ne; nesne" (290).

[1002] olġun̂g| Yazmalar: olġay (اولغای). SS (30, 73), SS-Özb (I), Külliyat-Yazma-TB (687).

7056 **Niylege-min** (نِیلاکامین)[1003]: (/n/ esre ile, /g/ medli elif ile). "ne yapayım; ne yapacağım". *Dört Dīvān'dan:*
Bes tīre ėrdi ṣubḥ-demim şām-ı ġamġaca
Tā şām-ı ġamda niylege-min ṣubḥ-demġaca
Bolmış itiñ̂ sifālı Nevāyī'ġa cām u bar
Köp farḳ uşbu ẓarf bile cām-ı Cem'ġaca[1004]
(بس تیره اَیردی صبحدمیم شام غم غه جه/تا شام غم دا نیلاکامین صبحدم غه جه
بولمیش ایتینک سفالی نوایی غه جام و بار/کوپ فرق اوشبو ظرف بیله جام جم غه جه)
7057 **Nittiler** (نِیتّی لار)[1005]: (/n/ ve şeddeli /t/ esre ile). "ne ettiler, ne yaptılar". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Naẓar ḳıl kim alıb nittiler āḫır
Ni kim barın salıb gėttiler āḫır [ML.297a]
(نظر قیل کیم آلیب نیتّی لار آخر/نیکیم بارین سالیب گَیتّی لار آخر)

/v/ Babı elif ile (15 söz ve deyim)[1006]

7058 **Vay** (وای)[1007]: (/y/ sükûn ile). "ağrı, acı vb. duyguları anlatan ünlüm, vay!; eyvah!, yazık!". [İH.297b] *Dört Dīvān'dan:*
Vay ki baġrım yana hicr oḳıdın yaradur
Her nefes ol yaradın cān özidin baradur[1008]
(وای که باغریم یانا هجر اوقیدین یاره دور/هر نفس اول یاره دین جان اوزیدین باره دور)
İstedi cism öyi bir revzen oḳuñ̂dın vay kim
Ḳalmadı revzen yiri kim niçe revzen bolmadı[1009]
(ایستادی جسم اَویی بیر روزن اوقونکدین وای کیم/قالمادی روزن یِری کیم نیچه روزن بولمادی)
7059 **Varıban** (واریبان)[1010]: (/r/ esre ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "gitmiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ḥāṣıl oşol öyge belā darıban[1011]
Ḳaysı belā bel-ki vebā darıban
(حاصل اوشول اویکا بلا داریبان/قایسی بلا بلکه وبا داریبان)

/v/ Babı /ḫ/ ile

7060 **Vaḫ** (وَخ)[1012]: (/v/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). "üzüntü ve özlem ünlemi, eyvah!, yazık!;

[1003] M1: 353a; TÜ: yok. Bk. AŞ (178b), SG (1263).
[1004] itiñ̂| Yazmalar: anıñ̂ (آنینک)// u| Yazmalar: yok. Bk. BV (414, 573), BV-Özb (G.570), Külliyat-Yazma-TB (371).
[1005] M1, M2, TÜ: yok.
[1006] M1, İH, TÜ: yok; ML: 19 söz.
[1007] TÜ: yok. Bk. BL (79a), BR-Muin (2255), CC (213), Krgz.Tr (801), YUyg.Tr (452), Trkm.Tr (663), Tr.Tr// DLT: Va "üzüntüden duyulan acıyı anlatan bir ünlem" (938).
[1008] cān| Yazmalar: ḳan (قان). Bk. FK (151, 152), FK-Özb (G.146).
[1009] öyi| Yazmalar, SG (1262): ėvi (اَیوی). Bk. GS (480, 659), GS-Özb (G.633), Külliyat-Yazma-TB (123).
[1010] Bk. Barmaḳ// SG (431), AŞ (56b), DLT (573), CC (25): Bar- "gitmek"// Krgz.Tr: Bar- "yürümek, yürüyüp gitmek, hareket etmek" (86)// Trkm.Tr: Bar- "gitmek; sürmek, sürüp gitmek" (46)// Derleme: Varmak "gitmek; varmak, ulaşmak".
[1011] darıban| Yazmalar: varıban (واریبان). Bk. AŞ (115b), SG (858), HE (315, XLIV/58), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (452).

beğenme veya şaşma bildiren ünlem, vay!, ne güzel!”. *Dört Dīvān'dan:*

Cemāl-ı ẓāhir üçün olduñ ey Nevāyī zār
Çü yaptı ʻārıżını ḫaṭ uyaldıñ ėrkin vaḫ[1013] [**M2.350b**]

(جمال ظاهر اوچون اولدونک ای نوایی زار/چو یاپتی عارضینی خط اویالدینک اَیرکین وخ)

/v/ Babı /r/ ile

7061 **Verdim** (وَردِم): (/v/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /d/ esre ile). “çiçeğim; gülüm”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Dürrüm añga zīb-i tārek olġay
İnşā'a'llāh mübārek olġay[1014] [M1.354a]

(درّوم اَنکا زیب تارک اولغای/انشاالله مبارک اولغای)

7062 **Vesmesiz** (وَسمه سیز): (/v/ üstün ile, /s/ sükûn ile, diğer /s/ esre ile). “kaş boyasısız, rastıksız; (**Vesme**)[1015] Ar. damgalama, dağlama”. *Dört Dīvān'dan:*

Yazuḳsız cürmsiz bī-dād ėter fāş
Mañga ol sürmesiz göz vesmesiz ḳaş

(یازوق سیز جرم سیز بیداد اَیتار فاش/منکا اول سرمه سیز کوز وسمه سیز قاش)

/v/ Babı /ġ/ ile

7063 **Veġā** (وَغا)[1016]: (/v/ üstün ile, /ġ/ medli elif ile). “savaş, dövüş, kavga; [patırtı, gürültü]”.

/v/ Babı /k/ ile

7064 **Vekīʻ** (وَکیع)[1017]: (/v/ üstün ile, /k/ esre ile). “İskender'in ordusunda bulunan ve kendisinden yararlılıklar gösteren ʻArab komutanın adı”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Hem-ol Maġrib ehlini başlab Ṭalīʻ
ʻArab ḫaylınıñ pīşvāsı Vekīʻ [TÜ.196b]

(همول مغرب اهلینی باشلاب طلیع/عرب خیلی نینک پیشواسی وکیع)

/v/ Babı /l/ ile

7065 **Velvele** (وَلوَله)[1018]: (/v/'ler üstün ile). [İH.298a] “velvele, gürültü, patırtı, şamata, kargaşalık”. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der: [ML.297b]

Sipāhın tüzüb şāh-ı rezm-āzmāy
Süren saldı vu tüşti ḥazm-āzmāy
Süren yoḳ ki yüz miñ hüzebr-i yele
Dėgin saldı gög ṭāḳıġa velvele[1019]

[1012] Bk. SG (1264), BR-Muin (2261), Veh// YUyg.Tr: Vah “vah” (450)// Trkm.Tr: Vah “tüh, vah” (662)// Tr.Tr: Vah “ilenme, beddua”.

[1013] ʻārıżını| M2, ML, İH: ʻārıżnı// uyaldıñ| Yazmalar: uyaldın (اویالدین). Bk. SG (1264), NŞ (113, 113), NŞ-Özb (G.113), Külliyat-Yazma-TB (166).

[1014] Dürrüm| Yazmalar: Verdim (وردم)// zīb-i| M1, M2, TÜ: zīb ü (زیب و). Bk. LM (173, 1439), LM-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (638).

[1015] Yazmalar: Visme (/v/ esre ile). BR kaynaklı yanlış olmalıdır. Bk. BR-Muin (2281-2282), Dehhuda.

[1016] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1450).

[1017] ML: yok; İH: üzeri çizili.

[1018] M1, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (805)

[1019] tüşti ḥazm| Yazmalar: ḳıldı hezm (قیلدی هزم)// Süren| Yazmalar: Sürün (سورون). Bk. AŞ (132b), BL (79a), Sİ (323, 4127), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (876).

(سپاهين توزوب شاه رزم آزمای/سوران سالدی و توشتی حزم آزمای
سوران یوق که یوز مینک هزبر یله/دَیکین سالدی کوک طاقیغه ولوله)

Rind-i Şīrāz, [Sa'dī] şöyle der:
Velvele der şehr nīst cüz şiken-i zülf-i yār
Fitne der āfāḳ nīst cüz ḫam-ı ebrū-yı dūst

(ولوله در شهر نيست جز شکن زلف يار/فتنه در آفاق نيست جز خم ابروی دوست)

7066 **-VUl** (وُل-وُول)[1020]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /l/ sükûn ile). "yapanı karşılayan ek: ḳaravul, yasavul gibi".

/v/ Babı /v/ ile

7067 **Vuh** (وُوْه)[1021]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /h/ sükûn ile). "köpek ve çakal gibi hayvanların ürkütücü inlemesi". [**M2.351a**] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Şaġālı tartıban efġān-ı endūh
Çėkib girgen kişiniñ ḥālıġa vuh

(شغالی تارتيبان افغان اندوه/چَيکيب کيرکان کيشی نينک حاليغه ووه)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Vīrānede mühlik olsa endūh
Cuġd ėyler ikin başıñ üze vuh[1022]

(ويرانه دا مهلک اولسا اندوه/جغد اَيلار ايکين باشينک اوزه ووه)

7068 **Vevang** (وَوانک): (/v/ üstün ile, diğer /v/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "İskender'in gezdiği denizlerin altıncısının adı". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Vevang dėgen sunı altıncı dė
Belādı sevādın köñgül tıncı dė[1023] [M1.354b]

(ووانک دَيکان سونی آلتينجی دَی/بلادی سوادين کونکل تينجی دَی)

/v/ Babı /h/ ile

7069 **Veh** (وَه)[1024]: (/v/ üstün ile). "üzüntü, özlem, beğenme veya şaşma bildiren ünlem". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ni ikki 'anber-āsā zülf veh veh
Ni ikki cān-fezā leb Allāh Allāh

(نی ايکّی عنبرآسا زلف وه وه/نی ايکّی جانفزا لب الله الله)

Dört Dīvān'dan:
Mihr-i ruḫ-sārıda ni ḳaşdur ni göz ni ḫaṭṭ u ḫāl
Veh dėse bolġay mu anı meh-veşim ruḫ-sārıca

(مهر رخساريدا نی قاش دور نی کوز نی خطّ و خال/وه دَيسه بولغايمو آنی مهوشيم رخساريجه)

/v/ Babı /y/ ile

[1020] Bk. SG (1264).
[1021] Bk. SG (1264).
[1022] ikin| Yazmalar, SG (1265): iken (ايکان). Bk. BL (79a), LM (248, 2229), LM-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (654).
[1023] dėgen| Yazmalar: dėyigen (دَييکان)// Belādı| Yazmalar: Belād u (بلاد و)// tıncı| Yazmalar: dıncı (دِنجی). Bk. Sİ (452, 6040), Sİ-Özb (LXXIII), Külliyat-Yazma1 (934).
[1024] ML, İH: yok. Bk. SG (1264), BR-TDK (804), Derleme, Vaḫ.

7070 **Vişne** (وِیْشنه)[1025]: (/v/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile, /n/ üstün ile). "[Rūm Tr.] vişne".

/h/ Babı elif ile (59 söz ve deyim)[1026]

7071 **Hav** (هاو): (/v/ sükûn ile). "evet; savaşta saldırı sırasında söylenen söz"[1027]. *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī tīġ tartıb çābüküm cevlān ḳılıb [**M2.351b**]
Başıma yitgec dėdim terk ėt uruşnı dėdi hav

(ای نوایی تیغ تارتیب چابکوم جولان قیلیب/باشیما یتکاج دَیدیم ترک اَیت اوروشنی دَیدی هاو)

7072 **Harmaġım** (هارماغیم): (/r/ sükûn ile). "yorulmam, güçsüz düşmem"[1028]. *Dört Dīvān'dan:*

Bes ki şevḳüñ ġālib olmış tilbeler dik ey perī
Yoḳ turur tün gün ḫayālıñ birle sözleb harmaġım [İH.298b]

(بسکه شوقونک غالب اولمیش تیلبه لار دیک ای پری/یوقتورور تون کون خیالینک بیرلا سوزلاب هارماغیم)

7073 **Hay hay** (های های)[1029]: [M1.355a] "çabuklaştırma ünlemi, hadyi; gürültü, patırtı; [şiddetli ağlamak ünlemi]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Bolub hūş u fehm ehliġa güft-ü-gūy
Mey alġanġa hūşın tüşüb hāy-u-hūy[1030] [ML.298a]

(بولوب هوش و فهم اهلیغه کفت و کوی/می آلغانغه هوشین توشوب های و هوی)

7074 **Harmaḳ** (هارماق): (/r/ sükûn ile). "yorulmak, güçsüz düşmek"[1031]. [TÜ.197a]

7075 **Hardı** (هاردی): (/r/ sükûn ile). "yoruldu, güçsüz düştü"[1032]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Hem-rehi dağı özidin bardı
Reh-revi dağı pūyedin hardı[1033]

(همرهی داغی اوزیدین باردی/ره روی داغی پویه دین هاردی)

7076 **Harġan/Harıġan** (هارغان-هاریغان)[1034]: (/r/ sükûn ile). "yorulmuş, güçsüz düşmüş". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Dėrler ki Ka'be seferide Mevlānā bādiyede harġan maḥallıda kim muġaylān[1035].

(دَیرلار که کعبه سفریدا مولانا بادیه دا هارغان محلّیدا کیم مغیلان)

[1025] Yazmalar: Viste (وِیْسته). (/v/ esre ile, /y/ ve /s/ sükûn ile, /t/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (55b). Bk. SG (1265).

[1026] M1, İH, TÜ: yok; ML: 60 söz.

[1027] "savaşta saldırı"| Yazmalar: "atlıların oyunu". Bk. AŞ (179b), BL (79b), SG (1267), Dehhuda// Mlk.Tr: Hav "evet" (215)// Trkm.Tr: Hava "evet" (338).

[1028] Yazmalar: "köpek gibi ulumam; bağırmam" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1265).

[1029] Bk. SG (1268), BR-Muin (2313)// Trkm.Tr: Hay-hay "beğeniyi, sevinci, şaşırmayı anlatan söz" (339)// YUyg.Tr: Hay hay "hey hey!"; Hay huy "hemen" (150)// Derleme: Hayhay "hengâme".

[1030] Bu beyit| M1, TÜ: yok// alġanġa| ML, İH: almaḳġa// hūşın| ML: hūştın. Bk. Sİ (361, 4701), Sİ-Özb (LII).

[1031] Yazmalar: "ulumak; bağırmak" anlamı da verilmiştir. Bu anlama uygun düşen madde, Hürmek olmalıdır. Bk. AŞ (179b), SG (1265), Armaḳ.

[1032] Yazmalar: "uludu; bağırdı" anlamı da verilmiştir. Bk. AŞ (179b).

[1033] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. AŞ (179b), SS (43, 229), SS-Özb (IV), Külliyat-Yazma-TB (590).

[1034] M1, TÜ: Harġan// Yazmalar: "ulumuş; bağırmış" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1265)// BL: Harıḳan (79b).

[1035] kim muġaylān| Yazmalar: yıġılġan (یِغِلغان). Bk. MN (26, 36), MN-Özb (Mevlānā Mesīḥī), Külliyat-Yazma2 (622).

7077 **Harıb** (هاريب): (/r/ sükûn ile). "yorulmuş, güçsüz düşmüş"[1036]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Kön̂güldin kim fiġān tınmay çıḳarıb
Ṣadādın ün çėkerge taġ harıb
(كونكل دين كيم فغان تينماى چيقاريب/صدادين اون چَيكاركا تاغ هاريب)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Barı sefer ehliġa penāh ol
Harıb yitgenge tekye-gāh ol
(بارى سفر اهليغه پناه اول/هارديب يِتكانكا تكيه كاه اول)

Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:
İşim ibtidāsı bu ėrdi kim bādiyede yalġuz harıb der-mānde bolub ėrdim.
(ايشيم ابتداسى بو اَيردى كيم باديه دا يالغوز هاريب درمانده بولوب اَيرديم)

7078 **Hāyile** (هايِله)[1037]: (/y/ esre ile, /l/ üstün ile). "korkunç". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Çėkib gürdler na'ra-yı hāyile
Ki salıb yir eczāsıġa zelzele
Ẓuhūr ėyleben arżu zilzālehā
Ve aḫreceti'l-arżu eṣḳālehā[1038] [İH.298a]
(چَيكيب كردلار نعرهٔ هايِله/كه ساليب يِر اجزاسيغه زلزله
ظهور اَيلابان ارض زلزالها/و اخرجت الارض اثقالها)

7079 **Haydamaḳ** (هايداماق)[1039]: (/y/ sükûn ile). "hayvanı deh diyerek sürmek, haydamak, dehlemek". [**M2.352a**, İH.298b]

7080 **Hay** (هاى)[1040]: "acı, üzüntü, yardım isteme ve inleme ünlemi"; "(**Hay hay**) şiddetli ağlamak ünlemi".

7081 **Hey hay ölen̂g hay ölen̂g** (هَى هاى اَولنک هاى اَولنک)[1041]: (elif ve /l/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "düğünlerde gelini ve güveyi övmek için söylenen bir tür şarkı".

7082 **Harmış** (هارميش)[1042]: (/r/ sükûn ile). "yorulmuş, güçsüz düşmüş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Man̂ga hem ṭıfl-ı ṭab' harmış idi
Bes ki ol peyk birle barmış idi [ML.298b, İH.299a]
(منكا هم طفل طبع هارميش ايدى/بسكه اول پيک بيرلا بارميش ايدى)

/h/ Babı /r/ ile

[1036] Yazmalar: "ulumuş; bağırmış" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1265).
[1037] M1, TÜ: yok.
[1038] Ki salıb yir eczāsıġa| Yazmalar: Yir eczāsıġa salıban (يِر اجزاسيغهساليبان). Bk. Sİ (184, 2040), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).
[1039] Bk. SG (1268), YUyg.Tr (150), Trkm.Tr-Hamzayev.
[1040] Bk. SG (1268), BR-Muin (2313)// Trkm.Tr: "ah, vah, tüh" (339)// Tr.Tr: "iyi dilek, azarlama, şaşma ve sevinç bildirmede kullanılan bir söz"// Derleme: "ha, sakın, asla, sakın ha, zinhar, aman; aman, medet, eyvah; hah, tam, işte; vay; hey, ey".
[1041] M1, M2, TÜ: Hay ülün̂g hay ülün̂g (هاى اُولُونک هاى اُولُونک). (elif ve /l/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile); ML, İH: Hay ölün̂g hay ölün̂g// Tekrarı| M1.417b, M2.414b, ML.345a, İH.349a, TÜ.231a: Hay ölün̂g hay ölün̂g (هاى اَولُنک هاى اَولُنک). Bk. SG (1268), Ölen̂g, Çinge (örneği).
[1042] M1, M2, TÜ: yok// Yazmalar: "ulumuş; bağırmış" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1265).

7083 **Her ḳayan** (هَر قايان): (/h/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "her taraf; herhangi bir taraf". *Dört Dīvān'dan:* [M1.355b]
Ḳāmetiñ cān ḳaṣdı ėtse kirpigiñdür reh-nümāy
Her ḳayan oḳ barsa anıñ allıda peykān barur[1043]
(قامتينک جان قصدی اَيتسه كيرپيكينک دور رهنمای/هر قايان اوق بارسه آنينک آليدا پيكان بارور)
Yüzin zülf içre tā gördüm ölüb vaṣlıġa yitmes-min
Ġalaṭ ėrmiş yüz urmaḳ gėce otnı her ḳayan görgec
(يوزين زلف ايچرا تا كوردوم اولوب وصليغه يِتماس مين/غلط اَيرميش يوز اورماق گَيجه اوتنی هر قايان كوركاج)
7084 **Hirevül/Hirül** (هِراوُل-هِرُول)[1044]: (/r/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "öncü asker birliği, öncü kol". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Hirevülde zeng ehli ta'yīn bolub
Alarġa yana özge āyīn bolub[1045]
(هراول دا زنک اهلی تعيين بولوب/آلارغه يانا اوزكا آيين بولوب)
Hirevül yasab yitti yüz miñ kişi
Ki ḥayrān ḳalıb yitti gög gerdişi[1046]
(هراول ياساب يِتّی يوز مينک كيشی/كه حيران قاليب يِتّی كوک كردشی)
7085 **Her ḳaysı** (هَر قايسی): (/h/ üstün ile). "herhangi". *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc ile ilgili şöyle der:
Bi-'aynih göz andaḳ ki maymūn gözi
Velī şūm her ḳaysı mel'ūn gözi
(بعينه كوز آنداق كه ميمون كوزی/ولی شوم هر قايسی ملعون كوزی)
7086 **Her niñiz** (هَر نِينكيز)[1047]: (/h/ üstün ile, /n/ ve /g/ esre ile). "her neyiniz".
7087 **Her bir biriñgizniñ** (هَر بِير بِيرِيْنكيزنِيْنک): (/b/'ler, /r/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ ve /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "her biri birinizin". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Başımda ki yüz yara nişānı
Her bir biriñgizniñ āşiyānı
(باشيمدا كه يوز يَرا نشانی/هر بير بيرينكيزنينک آشيانی)
7088 **Her ḳaysıñgız** (هَر قايسِيْنكيز): (/h/ üstün ile, /s/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "herhanginiz". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:
[Başıma yitse çü ölgümdür niçe feryād ėtib]
Bir nefes Tėñri üçün her ḳaysıñgız bir yan barıñ
(بير نفس تَينكری اوچون هر قايسينكيز بير يان بارينک)
7089 **Her nini** (هَر نِينی): (/n/'ler esre ile). "her neyi".

[1043] kirpik| Yazmalar: kiprik (كِپريک)// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. FK (190, 196), FK-Özb (G.187), Külliyat-Yazma2 (449).
[1044] Hirül| M2, ML, İH: yok// SG: Erevül/Herevül (126/1266). Bk. Erevül, Ḳaravul// AŞ: Hirevül/Hirül (179b)// MU (T778a/6), MU-Külliyat-Yazma2 (573): هراول// Arat-Babür: Erevül/Herevül/İrevül (662/669/672)// TB-Yazma-H (89a): İrevül (ايراول)// Krgz.Tr: Erööl "öncü, pişdar" (339)// Moğ-Les: İre- "varmak, ulaşmak"; İregül/İrüül "çekici, kışkırtıcı" (660); Kürgegül "kılavuz, önder" (799).
[1045] Alarġa| Yazmalar, BL (80a): Alarge (آلاركا). Bk. Sİ (188, 2098), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).
[1046] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. SG (1266), Sİ (187, 2075), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).
[1047] Yazmalar: Her nigiz (هَر نِيكيز).

7090 **Haradur** (هَرادور)[1048]: (/r/ üstün ile). "yorulur, güçsüz düşer". *Dört Dīvān'dan:*
Gir vādī-yi 'aşḳ içre yiñgilrek ki bu yolda
Özlük yükini taşlamaġan osru haradur [**M2.352b**]
(كير وادى عشق ايچرا يينكيل راک كه بويولدا/اوزلوک يوكينى تاشلاماغان اسرو هرادور)

7091 **Haray** (هَراى)[1049]: (/h/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "yardım isteme, bildirme ve bağırma ünlemi". [ML.299a]

7092 **Her ḳaçan** (هَر قاچان): (/h/ üstün ile, /ç/ medli elif ile). "her zaman, her vakit". *Dört Dīvān'dan:*
Sebze nişter berg peykān gül ot ėrdi cānıma
Her ḳaçan kim sinsizin 'azm ėyledim bostān sarı [M1.356a, İH.299b]
(سبزه نشتر برگ پيكان گل اوت اَيردى جانيما/هر قاچان كيم سين سيزين عزم اَيلاديم بستان سارى)

7093 **Harbatan** (هَرباتَن)[1050]: (/h/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /t/ üstün ile). "orduda onluk ve yüzlük birimleri". [TÜ.197b]

7094 **Her bir mañġışıda** (هَر بِير مانكيشى دا)[1051]: (/h/ üstün ile, /b/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "her bir salınışında; her bir yürüyüşünde". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Her bir mañġışıda yüz leṭāfet
Yoḳ yoḳ ki saçıb cihānġa āfet[1052]
(هر بِير مانكيشى دا يوز لطافت/يوق يوق كه ساچيب جهانغه آفت)

7095 **Her ḳolġa** (هَر قَولغه): (/h/ ve /ḳ/ üstün ile). "her dağ koluna". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Taġdın ḳopub ėyledi ḳoyı meyl
Her ḳolġa töküb sirişkdin seyl [İH.299a]
(تاغ دين قوپوب اَيلادى قويى ميل/هر قولغه توكوب سرشكدين سيل)

7096 **Her yanı** (هَر يانى): (/h/ üstün ile, /n/ esre ile). "her tarafı". [İH.299b]

7097 **Her-heft** (هَرهفت)[1053]: (/h/'ler üstün ile). "kadınların süs olarak kullandıkları yedi nesne: kına, rastık, allık, üstübeç, sürme, altın varak, mis".

/h/ Babı /z/ ile

7098 **Hüzebr** (هُزَبر)[1054]: (/h/ ötre ile, /z/ üstün ile, /b/ sükûn ile). "aslan". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöye der:
Turub ḳalb ara şāh-ı ferruḫ-serīr
Niçük kim hüzebrī velī şīr-gīr
(توروب قلب آرا شاه فرّخ سرير/نيچوک كيم هزبرى ولى شيركير)

7099 **Hezl** (هَزَل)[1055]: (/h/ üstün ile, /z/ sükûn ile). "şaka, alay, hezel". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

[1048] M1, TÜ: yok; M2: Haradur "yorulmuş"; ML.299a, İH.299b: Hara "aptal, budala". Bk. BL (79b), SG (1265).

[1049] Bk. SG (1266)// Trkm.Tr: "yardım" (334)// Azb.Tr: "çığlık, feryat; yardım" (433).

[1050] Yazmalar: Harbatın (هَرباتِن). (/h/ üstün ile, /r/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /t/ esre ile). Bk. SG (1266)// NS: "onluk birimi" (112a)// King: Harban "on" (242, 201B/4)// Moğ-Les: Arba(n) "on; askerî onluk takım" (79); Arbanta "on defa"; Arbatu "onluk, onlu; ondalık" (80).

[1051] Yazmalar: Her bėrmañġışıda (هَر بَيرمانكيشى دا). (/h/ ve /b/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile).

[1052] Her bir| Yazmalar: Her bėr (هر بَير); SG (1246), LM (170, 1409), Külliyat-Yazma-TB (637), Külliyat-Yazma1 (649): Bir Bir. Bk. Hamse-Taşbasma (111), LM-Özb (XVIII).

[1053] M2: üzeri çizili; ML, İH, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (344), FV (706).

[1054] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. Dehhuda.

Hezl ėtti ni hezl, bī-ḥayālıḳ
Mecnūn'ġa buyurdı ked-ḫudālıḳ
(هزل اَيتّی نی هزل بی حيالیق/مجنون غه بويوردی كدخداليق)

7100 **Hezāre** (هَزاره)[1056]: (/h/ üstün ile, /z/ medli elif ile). "Herāt ve Ḫorāsān bölgesinde yaşayan bir kabile adı; [**Hezār**] bülbül". [**M2.353a**] *Dört Dīvān'dan:*

Bu çemen ara gehī avla hezār köñglin ey gül
Ki yitişgüsi ḫazān çapḳunı ėyle kim Hezāre[1057]
(بو چمن آرا كهی آولا هزار كونكلين ای كل/كه يتِشكوسی خزان چاپقونی اَيله كيم هزاره)

7101 **Hezāhiz** (هَزاهِز)[1058]: (/h/ sükûn ile, diğer /h/ esre ile). "Fa. düşman korkusundan ordudaki hareketlenme ve çırpınma; fitneler, karışıklıklar". [M1.356b]

/h/ Babı /m/ ile

7102 **Hem-ber** (هَم بَر)[1059]: (/h/ ve /b/ üstün ile). "eş, benzer; [birlikte; yakın]". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳıraġıda dıraḫtī gögge hem-ber
Bu ḥayvān suyı ol Ḫıżr-ı peyem-ber
(قيراغيدا درختی كو ككا هم بر/بو حيوان سويی اول خضر پيمبر)

7103 **Himmetiñgġa** (هِمّتِيْنک غه): (/h/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "himmetine, çabana". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Felek sürtüb cebīnler himmetiñgġa
Ḳuyaş dėb āfeīnler niyyetiñgġa
(فلک سورتوب جبين لار همّتينک غه/قوياش دَيب آفرين لار نيّتينک غه)

7104 **Hem-tekim** (هَم تَكيم)[1060]: (/h/ ve /t/ üstün ile, /k/ esre ile). "eşim, benzerim; [arkadaşım, yoldaşım]".

7105 **Hem-ol** (هَمَول)[1061]: (/h/ üstün ile, /m/ üstün ile). "hem o, o da, aynı, işte o".

/h/ Babı /n/ ile

7106 **Henek** (هَنَک)[1062]: (/h/ üstün ile, /n/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "şaka, alay".

7107 **Hincārını** (هِنَجارينی)[1063]: (/h/ esre ile, /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /r/ ve /n/ esre ile). "kuralını, yöntemini, yolunu; düz yolunu". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Alar birle tapıb su hincārını
Ḳayan başlasañg ḫalḳ reftārını
(آلار بيرله تاپيب سو هنجارينی/قايان باشلاسانک خلق رفتارينی)

/h/ Babı /v/ ile [ML.299b, İH.300a]

[1055] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1451).
[1056] Bk. SG (1451), BR-Muin (2331).
[1057] yitişgüsi| Yazmalar: yitişgüci (يتِشكوجی). Bk. BV (383, 526), Külliyat-Yazma-TB (363).
[1058] M1, M2.426b, TÜ: Hizāhiz (هِزاهِز). (/h/'ler esre ile); M2: Hizāhizā (üzeri çizili); ML, İH: yok. Bk. BR-TDK (355).
[1059] ML, İH: yok. Bk. BR-Muin (2366-2367).
[1060] Bk. SG (1451), BR-Muin (2367).
[1061] M1: 357a; TÜ: 198a// Yazmalar: Hem-ul (هَمُول). (/h/ üstün ile, /m/ ötre ile). Bk. AŞ (179b), BL (79b), SG (1266).
[1062] Yazmalar: Heng (هَنک). (/h/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. SG (1266), Derleme, Trkm.Tr (344).
[1063] ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1451)// BR-Muin: Hencār/Hincār (2376).

7108 **Hūyunĝ** (هُویونک)[1064]: (/h/ ve /y/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). “inlemen; ahın, eyvahın; [korkun]”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü müjgānım ġamıdın çıḳsa hūyunĝ

Bolur mu bir tiken her tār-ı mūyunĝ

(چو مژکانیم غمیدین چیقسا هویونک/بولور مو بیر تیکان هر تار مویونک)

7109 **Havālanġan** (هَوالانغان)[1065]: (/h/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “havalanmış, göğe yükselmiş; çalımlı davranmış”. *Leylī ve Mecnūn'da* düz yazı başlığında şöyle der:

Mecnūn'nınĝ dağı bülbül-i rūḥı beden ḳafesin [gül-bün üzre] taşlab ol havālanġan gül bergi sonĝıca havā tutḳanı[1066]. [M1.357a, **M2.353b**, TÜ.198a]

(مجنون نینک داغی بلبل روحی بدن قفسین تاشلاب اول هوالانغان کلبرکی سونکیجه هوا توتقانی)

7110 **Hona** (هَوْنه)[1067]: (/h/ üstün ile, belirli /v/ ile, /n/ üstün ile). “erkek ceylan”. *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Yana bir cirenninĝ ėrkegi hona yosunluḳ giyigdür[1068]. [ML.299a]

(ینه بیر جِرن نینک اَیرکاکی هونه یوسونلوق کِیِک دور)

7111 **Hürgütüb/Hürkütüb** (هُورکوتوب)[1069]: (/h/, /g/ ve /t/ ötre ile). “ürkütüp”. *Dört Dīvān'dan:*

Dehr bostānıda ḳılmaḳ seyr ėyleb hāy-u-hūy

Herze gėzmekdür ḥayātınĝ ḳuşlarını hürkütüb [ML.299b]

(دهر بوستانیدا قیلماق سیر اَیلاب های و هوی/هرزه گیزماک دور حیاتینک قوشلارینی هورکوتوب)

7112 **Hüretme** (هُوراتمه): (/h/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). “uzaklaştırma!; kaçırma!; ürkütme!”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Fısḳ şūmluġıdın özünĝni yaḫşılardın hüretme ve yamanlar arasıda ḳatma[1070].

(فسق شوملوغیدین اوزونکنی یخشی لاردین هوراتمه و یامان لار آراسیدا قاتمه)

7113 **Hürübtür** (هُوروبتور): (/h/ ve /r/ ötre ile, /b/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “havlamış, ürümüş”. *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

[Kūyige tapmas Nevāyī yol raḳībi ṭa‘nıdın]

Gūyiyā ol it hürübtür ėyleb efsūn her ṭaraf[1071]

(کوییا اول ایت هوروبتور اَیلاب افسون هر طرف)

7114 **Havālanmaḳ** (هَوالانماق)[1072]: (/h/ üstün ile, /n/ sükûn ile). “havalanmak, göğe yükselmek; [çalımlı davranmak]”.

[1064] Bk. Dehhuda// BR-Muin: Hū “ah; uyarma ve bildirme ünlemi” (2385); Hūy “korku” (2401).

[1065] Yazmalar: Havālanġanı (هَوالانغانی). (/h/ üstün ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). Bk. SG (1266).

[1066] havālanġan gül bergi sonĝıca havā tutḳanı| Yazmalar: gül bergi sonĝıca havālanġanı ve uçḳanı (کلبرکی سونکیجه هوالانغانی و اوچقانی). Bk. SG (1267), LM (338, XXXV), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (674).

[1067] Yazmalar: Huna (هُوْنه). (/h/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ üstün ile)// M2, ML, İH, TÜ: “dişi ceylan”. Bk. SG (1273)// MU: “erkek geyik” (T777a/21)// Tr.Tr: Hona “erkek sığır”// Moğ-Les: Oguna/Ogono/Onu/Oono “erkek geyik” (942/961); Uhuna/Uhna/Uhana “erkek keçi” (1375).

[1068] yana| Yazmalar: yine (یِنه). Bk. TB (193, H276a/14).

[1069] Yazmalar: Hürgütüb// SG: Hürkütüb (1271).

[1070] şūmluġıdın| M1, M2, TÜ: şūmluḳıdın (شوملوقیدین); ML, İH: şūmlıġıdın// arasıda| ML: arasıġa. Bk. SG (1271), MK (318, 110a/5), MK-Özb (Tenbih.111), Külliyat-Yazma-TB (1501).

[1071] ṭaraf| Yazmalar: sarı (ساری). Bk. AŞ (180a), BL (79b), NŞ (307, 308), NŞ-Özb (G.308), Külliyat-Yazma-TB (199).

7115 **Hüplemaḳ** (هُوپلاماق)[1073]: (/h/ ötre ile, /p/ sükûn ile). "yutmak".
7116 **Hoppuş** (هَوپّوش)[1074]: (/h/ üstün ile, /p/ ötre ile). "bir tür büyük kertenkele".
7117 **Hüpüşek** (هُوپوشَک)[1075]: (/h/ ve /p/ ötre ile). "çavuş kuşu, ibibik".
7118 **Hürmek** (هُورماک)[1076]: (/h/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "havlamak, ürümek".
7119 **Hürmek** (هُورماک)[1077]: (/h/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "üfürmek, üflemek".
7120 **Hüretmek** (هُوراتماک)[1078]: (/h/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "uzaklaştırmak, kovmak; [ürkütmek]".
7121 **Hürgütmek/Hürkütmek** (هُورکوتماک)[1079]: (/h/ ve /g/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "ürkütmek".
7122 **Hürgünc/Hürkünc** (هُورکونج)[1080]: (/h/ ve /g/ ötre ile, /n/ ve /c/ sükûn ile). "ürküntü, korku". [İH.300b]
7123 **Heveslendi** (هَوَسلاندی)[1081]: (/h/ ve /v/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "heveslendi, heves etti, isteklendi". *Dört Dīvān'dan:*

Selāmet heveslendi şeyẖ ü sağındı
Ki zühd ü riyā yan̂glıġ āsān ėrür bu [M1.357b, **M2.354a**]
(سلامت هوسلاندی شیخ و ساغیندی/که زهد و ریا ینکلیغ آسان اَیرور بو)

7124 **Hürer** (هُورار): (/h/ ötre ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). "havlar, ürür; üfler". *Dört Dīvān'dan:*

Gėce külbemġa gėlsen̂g müddeʿī menʿini iskerme
Tolun ay seyr ėterde it hürerdin ḳayda pervāyī
(گیجه کلبم غه گَیلسانک مدّعی منعی نی اِیسکارما/تولون آی سیر اَیتاردا اِیت هُوراردین قایدا پروایی)

7125 **Honılamaḳ** (هَونیلاماق)[1082]: (/h/ üstün ile, /n/ esre ile). "oku yayın kirişine yerleştirmek". [İH.300a]
7126 **Huni** (هُونی): (/h/ ötre ile, /n/ esre ile). "huni, ağızlık". [ML.300a, İH.300b]

1072 Yazmalar: Hulanmaḳ (هُولانماق). (/h/ ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (55b). Bk. Azb.Tr (437)// SG: "havalanmak, göğe yükselmek" (1266)// Tatar.Tr: "kibirlenmek" (101)// Özb.Tr.İzahlı: Hävalän- (II/671).

1073 Bk. SG (1268)// Özb.Tr: Höplä- "yudumlamak, çekmek" (146)// YUyg.Tr: Höplimek "sıvı bir şeyi yutmak" (158)// Derleme: Hüpleme "yudum"; Hüplemek "sıcak sıvıyı ses çıkartarak içmek".

1074 Yazmalar: Hupuş (هُوپوش). (/h/ ötre ile, /p/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (55b). Bk. SG (1268)// Trkm.Tr: Hajjık/Hompuş "kertenkele" (350).

1075 Bk. SG (1268), Bübüş.

1076 Bk. SG (1269), Ürmek.

1077 Yazmalar: Hurmaḳ (هُورماق). SG kaynaklı yanlış olmalıdır// SG: Urmaḳ/Hurmaḳ (226/1269). Bk. Ürmek.

1078 Yazmalar: Hürmetmek (هُورماتماک)// SG: "uzaklaştırmak, kovmak" (1270)// Krgz.Tr: Ürö- "iptal etmek; esirgemeden harcamak" (796-797)// Moğ-Les: Üre- "boşa harcamak; bozmak, yıkmak, yok etmek" (1561); Holad-/Holdo-/Ülde-/Elde- "kovmak, uzaklaştırmak" (1476/1549/489); Ürge- "ürkmek" (1562)// Derleme: Uratmak "uğratmak, kovmak".

1079 Yazmalar: Hürgütmek. Bk. Ürkmek// SG (1271), YUyg.Tr (159), Azb.Tr (477): Hürküt-.

1080 Yazmalar: Hürgünc// SG: Ürkünc/Hürkünc (242/1271). Bk. Ürgünc/Ürkünc.

1081 ML: 300a; TÜ: yok. Bk. NŞ (510, 512/8), Özb.Tr.İzahlı (II/669), YUyg.Tr (154), Azb.Tr.İzahlı (II/379).

1082 ML: 300a// Yazmalar, SG (1272), Şemsiyev (781): Hünilemek (هُونیلاماک). (/h/ ötre ile, /n/ esre ile). Bk. GS (463, 634), GS (610/3), Külliyat-Yazma-TB (119: هونیلاب)// Moğ-Les: Onila-/Onilo- (960).

7127 **Hort u port** (هَوْرت و پَوْرت)[1083]: (/h/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ ve /t/ sükûn ile, /p/ üstün ile, belirli /v/ ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "kendinde olmayan bir yeteneği varmış gibi gösterme, taslama".
7128 **Hort** (هَوْرت)[1084]: (/h/ üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "sesli bir biçimde içmek, höpürtü".

/h/ Babı /y/ ile

7129 **Heyā-hūy** (هَیاهوی): (/h/ üstün ile, /y/ medli elif ile, diğer /h/ ötre ile). "haykırış, bağırtı; gürültü, patırtı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Pey-ā-pey kār-fermādın hey-ā-hey
Hey-ā-heydin ḳılıb ėl iş pey-ā-pey[1085]

(پیاپی کارفرمادین هیاهی/هیاهی دین قیلیب اَیل ایش پیاپی)

7130 **Hīmen̂g** (هِیمَنک): (/h/ esre ile, /m/ üstün ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "odunun". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ay gün san̂ga ikki manḳal olsun
Hīmen̂g barı ʻūd u ṣandal olsun

(آی کون سنکا ایکّی منقل اولسون/هیمنک باری عود و صندل اولسون)

7131 **Heycā** (هَیجا)[1086]: (/h/ üstün ile, /c/ medli elif ile). "savaş, dövüş; savaş yeri". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

Ḳalın tīġ ol gerd-i heycā ara [TÜ.198b]
[Üküş mūr aḳıb lāy-ı deryā ara]

(قالین تیغ اول کرد هیجا آرا)

7132 **Hey/Hey hey** (هَی-هَی هَی)[1087]: (/h/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "korkutma, önleme, alay etme, uyarma, duyurma veya beğenme ünlemi; [şaşırma ünlemi; çabuklaştırma ünlemi]; Derī ve Hindī dilinde: vardır". *Dört Dīvān'dan:*

Bu gül-istān ara bülbülġa raḥm ḳıl ey gül
Ki hey dėgünce ẖazān yüzlenib bahār barur

(بو کلستان آرا بلبل غه رحم قیل ای کل/که هی دَیکونجه خزان یوزلانیب بهار بارور)

Leylī ve Mecnūn'dan: [M1.358a]

Hey hey ni fesāneler bolur bu
Ḫāric ni terāneler bolur bu[1088]

(هی هی نی فسانه لار بولور بو/خارج نی ترانه لار بولور بو)

Seb'a-yı Seyyāre'den: [**M2.354b**]

Tartḳac ṣubḥ mü'eẕẕini yā ḥay
Uçuban gözdin uyḳu baştın mey[1089]

[1083] M1, M2, İH, TÜ: yok// Dehhuda: Hārt u Pūrt/Hārt u Hūrt// Derleme: Hart hurt etmek "kabadayılık satmak".
[1084] M1, M2, İH, TÜ: yok. Bk. Dehhuda.
[1085] hey-ā-hey| Yazmalar: heyā-hūy (هیاهوی)// hey-ā-heydin| Yazmalar: heyā-hūdın (هیاهودین)// iş pey-ā-pey| Yazmalar: iş heyā-hūy (ایش هیاهوی). Bk. FŞ (150, XV/53), FŞ-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (504).
[1086] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok// Yazmalar: Hiycā (هِیجا). (/h/ esre ile, /c/ medli elif ile). Bk. Dehhuda.
[1087] Yazmalar: Hey hey. Bk. SG (1268), BR-TDK (353)// Tatar.Tr: Hay/Hey "şaşırma, sevinnme veya korku ünlemi" (101/102)// Tr.Tr: Hey "sitem, yakınma, azar, beğenme vb. duyguları anlatan bir söz".
[1088] ni| Yazmalar, BL (79b): ne (نه). Bk. SG (1268), LM (260, 2361), LM-Özb (XXVII).

(تارتقاج صبح مؤذّنی یا حی/اوچوبان کوزدین اویقو باشتین می)

[Dört Dīvān'da] Rubā'ī'den:

Zülfüñ̂ girihiġa pāy-best olmış-min
La'lıñ̂ meyidin bāde-perest olmış-min
Ol meyni içib yoluñ̂da pest olmış-min
Hey hey ni dėdim meger ki mest olmış-min[1090] [ML.300b]

(زلفونک کرهی غه پای بست اولمیش مین/لعلینک میی دین باده پرست اولمیش مین
اول می نی ایچیب یولونکدا پست اولمیش مین/هی هی نی دَیدیم مکر که مست اولمیش مین)

7133 **Hey tülügüm hey tulum** (هَی تُولوکوم هَی تُولوم)[1091]: (/h/ üstün ile, /t/, /l/ ve /g/ ötre ile). "düğünlerde ve şölenlerde oynayarak söylenen bir şarkı". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* söz vasfında şöyle der:

Her nefes ėyleb tola ol cāmnı
Sıbḳarıb ol bāde-yi gül-fāmnı
Türk sürūdı bile salıb ḳolum
Ḳılsam edā hey tülügüm hey tulum[1092] [ML.300a]

(هر نفس اَیلاب تولا اول جامنی/سِبقاریب اول بادهٔ کلفام نی
ترک سرودی بیله سالیب قولوم/قیلسام ادا هی تولوکوم هی تولوم)

7134 **Hıḳlavuḳ** (هِیْقلاوُوق)[1093]: (/h/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile, /v/ ötre ile). "hıçkırma illeti".

7135 **Hīrmend** (هِیرمند)[1094]: "Ḳandhār yakınlarından geçen bir ırmak". [ML.300b, İH.301a]

[1089] mü'eẕẕini| Yazmalar: Mūzini (مُوزینی)// mey| Yazmalar: hey (هی). Bk. SS (85, 710), SS-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (700).

[1090] meyi| Yazmalar: mey (می)// yoluñ̂da| Yazmalar: yolıñ̂da (یولینکدا)// ni dėdim| M1, M2, TÜ: ne dėdin (نه دَیدین); ML: ni dėdiñ̂; İH: ne dėdiñ̂. Bk. GS (561, 833), GS-Özb (R.100), Külliyat-Yazma-TB (142).

[1091] Bk. SG (1268), Tülügüm hey tulum.

[1092] cāmnı| M1, M2, TÜ: cāmını (جامینی). Bk. Tülügüm hey tulum, AŞ (115b), SG (858/1268), HE (79, XV/19), HE-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (411).

[1093] SG (1273): Hıḳlaḳ (daha sonra Hıḳlavuḳ olarak düzeltilmiş)// Kzk.Tr: Iqılıq "hıçkırık" (663)// YUyg.Tr: Hėḳiḳ "hıçkırık" (155)// Derleme: Hıklama "hıçkırma".

[1094] Bk. SG (1451), BR-Muin (2406).

/y/ Babı elif ile (1206 söz ve deyim)[1]

7136 **Yancıb** (يانجيب): (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). “ezmiş, çiğnemiş; parçalamış; yumuşatmış”. *Ferhād u Şīrīn'de* mızrağın vasfında şöyle der:
Ucı gög s̱evri vü ḥūtını sancıb
Tübi yir gāv u māhīsini yancıb
(اوجی کوک ثوری و حوتینی سانجیب/توبی یِر کاو و ماهی سینی یانجیب)
Bu şiir Firdevsī'nin bu beytinin karşılığıdır:
Fürū-şüd be māhī vü ber-şüd be māh
Bün-i nīze vü ḳubbe-yi bār-gāh
(فرو شد بماهی و بر شد بماه/بن نیزه و قبهٔ بارکاه)
Fetḥ-‘Alī Ḫan [Ṣabā] Melikü'ş-Şu‘arā-yı Kāşī de aynı kavramı padişahın atının vasfında şöyle dile getirir:
Ḫırāşīd pūşīd şeb-reng-i şāh
Zi süm püşt-i māhī be düm rūy-ı māh [M1.358b]
(خراشید پوشید شبرنک شاه/ز سم پشت ماهی بدم روی ماه)
7137 **Yasarda** (یاساردا): (/s/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “yaparken; kurarken; hazırlarken; dizerken; düzenlerken, yasarken; süslerken”. [**M2.355a**] *Dört Dīvān'dan:*
Yasarda ṣun‘ mi‘mārı felek ġam-ḫānesin gūyā
Ki ḳıldı derd ü ġam girmekge her kevkebni bir revzen
(یاساردا صنع معماری فلک غمخانه سین کویا/که قیلدی درد و غم کیرماککا هر کوکب نی بیر روزن)
Meger boldı ḳuyun tofraġ ile yėl mey su birle ot
Yasarda mest-i ser-gerdān Nevāyī ḫilḳat-ı zārın[2]
(مکر بولدی قویون توفراغ ایله یَیل می سو بیرله اوت/یاساردا مست سرکردان نوایی خلقت زارین)
7138 **Yaraşġa** (یاراشغا): (/r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “barışa; [yakışmaya, yaraşmaya, yakışığa, yaraşığa]”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yaraşġa rıżā bėrdi himmet tutub
Yaraştı daġı yandı minnet tutub
(یاراشغا رضا بَیردی همّت توتوب/یاراشتی داغی یاندی منّت توتوب)
7139 **Yaḳmasa** (یاقماسا): (/s/ medli elif ile). “kına koymasa, yakı yakmasa, sürmese; yakmasa, yandırmasa; beğenmese; etkilemese; [yakışmasa; yaklaşmasa; suçlamasa, yakıştırmasa]”.
7140 **Yatḳurdı** (یاتقوردی): (/r/ sükûn ile). “yatırdı”. [TÜ.199a]
7141 **Yalaşsa** (یالاشسا): (/s/ medli elif ile). “[birlikte] yalasa[lar]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cismimni talaşsa ėrdi itler
Ḳanımnı yalaşsa ėrdi itler[3] [ML.301a]
(جسمیم نی تالاشسا اَیردی ایت لار/قانیمنی یالاشسا اَیردی ایت لار)
7142 **Yancılsa** (یانجیلسا): (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile, /s/ medli elif ile). “ezilse, çiğnense; [parçalansa; yumuşansa]”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

---

[1] M1, İH, TÜ: yok; ML: 1202 söz.
[2] Bu beyit| TÜ: yok// mest-i| Yazmalar: mest ü (مست و). Bk. GS (375, 504), GS-Özb (G.489), Külliyat-Yazma-TB (99).
[3] talaşsa| Yazmalar: talaşa (تالاشا). Bk. SG (1320), LM (162, 1335), LM-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (636).

Cu'aldur Tėzek taşımaḳdın zebūn
Ki bolmış ḳararıb yüzi ser-nigūn
Anı ḳoymas ölmekligin bilse hem
Niçe at ayaġıġa yancılsa hem[4]

(جعل دور تیزاک تاشیماق دین زبون/که بولمیش قراریب یوزی سرنگون
آنی قویماس اولماک لیکین بیلسا هم/نیچه آت آیاغیغه یانجیلسا هم)

7143 **Yapma** (یاپما): (/p/ sükûn ile). "örtme!, kapatma!". [İH.301b]

7144 **Yazġurmanĝ** (یازغورمانک): (/z/ ve /r/ sükûn ile). "suçlamayın, itham etmeyin". *Dört Dīvān'dan:*

Mey içti dėb mini yazġurmanĝ ey müsülmānlar
Ki raḥmetidin ėmes nā-ümīd gebr ü cühūd

(می ایچتی دَیب مینی یازغورمانک ای مسلمانلار/که رحمتی دین اَیماس ناامید کبر و جهود)

7145 **Yayaḳlıġ** (یایاقلِیْغ): (/ḳ/, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "yayalık". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Gehī merkeb üzre sileḥ-şūr idi [M1.359a, **M2.355b**]
Yayaḳlıġda geh verzişi zūr idi

(کهی مرکب اوزره سلحشور ایدی/یایاقلیغ دا که ورزشی زور ایدی)

7146 **Yanınĝa** (یانیکا): (/n/ esre ile, /g/ medli elif ile). "senin yanına". *Sedd-i Sikenderī'de,* Dārā'nın vasiyetinde Revşenek'le ilgili şöye der:

Gėtür mihr birle şeb-istānınĝa
Ḳılıb 'aḳd olturt anı yanınĝa

(گیتور مهر بیرله شبستانیکا/قیلیب عقد اَولتورت آنی یانیکا)

7147 **Yaḳınıda** (یاقینی دا): (/ḳ/ ve /n/ esre ile). "onun yakınında". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Görmedi şeh münāsib ol turmaḳ
Yaḳınıda buyurdı olturmaḳ

(کورمادی شه مناسب اولتورماق/یاقینی دا بویوردی اولتورماق)

7148 **Yaḳa** (یاقا)[5]: "giysi yakası; kıyı, kenar; yön, yan". *Sedd-i Sikenderī'de* denizler gezisinde şöyle der:

Meṣāliḥ yaḳa bīşesidin yitib
Hüner-ver ḳarār u şekībi gėtib

(مصالح یاقا بیشه سیدین یِتیب/هنرور قرار و شکیبی گَیتیب)

Dört Dīvān'dan:

Kelāmınĝ gevheri dik tapmamış ger-çi ṣabā ėlgi
Yaḳasın ġunçanınĝ yırtıb niçe kim ḳoynın aḫtarmış[6]

(کلامینک کوهری دیک تاپمامیش کرچه صبا اَیلکی/یَقاسین غنچه نینک یِرتیب نیچه کیم قوینین آختارمیش)

7149 **Yanĝla** (یانکلا): (/n/ ve /g/ sükûn ile). "yine, yeniden"[7]; "benzer, gibi"[8]. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[4] Niçe| Yazmalar: Neçe (ناچا)// ayaġıġa| Yazmalar: ayaḳıġa (آیاقیغه). Bk. Sİ (123, 1131), Sİ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (813).

[5] Bk. SG (1318-1319), DLT (943), YUyg.Tr (455)// Krgz.Tr: Caka (163)// Moğ-Les: Caha/Cah (1608).

[6] Bu beyit| M1: 400a; M2: 396b; ML: 331a; İH: 334a; TÜ: yok. Bk. GS (209, 261), GS-Özb (G.250).

[7] DLT: Yanĝı "yeni"; Yanĝıla "tekrar" (949)// CC: Yangı "yeni"; Yangla "yeniden" (218).

[8] M1: 377a; M2: 365a; ML: 308a; İH: 309a; TÜ: 208b. Bk. Yanĝlıġ// SG: Yanĝla "benzer, gibi" (1338)// DLT: Yanĝ "kalıp" (949)// Kzk.Tr: Zanĝ "yasa, kural, düzen; örf, âdet" (198)// Krgz.Tr: Canğ "jest,

Şāẖ-ı ṭarabım bu dem ḳılıb gül
Başım üze yan̂gla açılıb gül [ML.301b]
(شاخ طربیم بو دم قیلیب کل/باشیم اوزه یانکلا آچیلیب کل)
Yan̂gla kön̂glüm vaṣl taptı raḥm ḳıl ey ah kim
Tünd yėldin yan̂gı bütgen yaraġa āzār ėrür[9]
(یانکلا کونکلوم وصل تاپتی رحم قیل ای آه کیم/تند یَیل دین یانکی بوتکان یاره غه آزار اَیرور)
7150 **Yandaşsa** (یانداشسا): (/n/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "yanaşsa, yaklaşsa, yan yana gelse". *Dört Dīvān'dan:*
Münāsib oldı çü yandaşsalar gümüş altun
Yüzümni gögsün̂ge ḳoysam ni boldı sīm-berā
(مناسب اولدی چو یانداشسالار کوموش آلتون/یوزومنی کوکسونکا قویسام نی بولدی سیم برا)
7151 **Yasalıb** (یاسالیب): (/s/ medli elif ile). "yapılmış; kurulmuş; hazırlanmış; düzenlenmiş; süslenmiş, bezenmiş". *Ferhād u Şīrīn'de;* Ḫaḳan-ı Çīn, deniz gezisinde oğlu Ferhād'a şöyle der:
Yasalıb cüng üze taẖt-ı Keyānī
Maḳām ėyleb şeh ü şeh-zāde anı
(یاساليب جنک اوزه تخت کیانی/مقام اَیلاب شه و شهزاده آنی)
7152 **Yaru** (یارُوْ): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "yar!, ayır!, yarık aç!". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten[10]:*
Ey cefā tīġi gėlib mecrūḥ gögsümni yaru
Ḳol yalan̂g ėyleb salıb her yan içimni aẖtaru[11]
(ای جفا تیغی کَیلیب مجروح کوکسومنی یارو/قُول یالانک اَیلاب سالیب هر یان ایچیمنی آختارو)
7153 **Yaşurmadı** (یاشورمادی): (/ş/ ötre ile). "gizlemedi, saklamadı". *Dört Dīvān'dan:*
Mihrim otın ʻaḳl u hūş u fehm ü ḥis yaşurmadı
Mihr-i lāmiʻ tört bürḳaʻ kėynidin pinhān ėmes [TÜ.199b]
(مهریم اوتین عقل و هوش و فهم و حس یاشورمادی/مهر لامع تورت برقع کَینیدین پنهان اَیماس)
7154 **Yaltangay** (یالتانغای)[12]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yorulur". [**M2.356a**, İH.302a]
7155 **Yasar** (یاسار): (/s/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). [M1.359b] "yapar; kurar; hazırlar; düzenler, yasar; süsler". *Dört Dīvān'dan:*
Yasar çaġda lebin̂g rengini gūyā

---

hareket" (175); Zanğ "örf, âdet" (803)// Özb.Tr: Yänglığ "gibi" (122)// Moğ-Les: Yangcu/Yanz "biçim, tarz; görünüş; çeşit; davranış" (684); Zang "yaradılış, doğa; yapı; gelenek" (1598).

[9] Bu beyit| M1: 368b; M2: 365a; ML: 308a; İH: 309a; TÜ: 204a// taptı| Yazmalar: tapmış (تاپمیش). Bk. SG (1338), GS (130, 145), GS-Özb (G.141), Külliyat-Yazma-TB (39).

[10] Yazmalar: *Dört Dīvān'dan.*

[11] gögsümni| Yazmalar: kön̂glümni (کونکلومنی)// yalan̂g| Yazmalar: yalın (یالین). Bk. SG (1285), MN (232, 461), MN-Özb (Meclis.8), HBD (165/38b, 142).

[12] TÜ: yok. Bk. Yalḳımaḳ, Yalıḳdı// SG: Yalḳımaḳ "yorulmak, bıkmak, rahatsız olmak, incinmek, canı sıkılmak, sıkıntı çekmek" (1324)// DLT: Yalk- "yağdan bıkmak" (946)// Alt.Tr: Caltan- "korkmak, ürkmek; gerilemek" (51)// Kzk.Tr: Jalıq- "bıkmak, usanmak" (158)// Krgz.Tr: Calık- "üşenmek" (168); Calk-/Caltan- "korkmak" (169/170)// Mlk.Tr: Calkı- "yorulmak; sıkılmak" (136)// YUyg.Tr: Yaliḳmaḳ "bıkmak" (456)// Trkm.Tr: Yaltan- "üşenmek, tembellik etmek" (674)// Moğ-Les: Calha- "korkmak, ürkmek; bıkıp usanmak, yorulmak, yorgun düşmek" (1595).

Ėzibtür āb-ı ḥayvān birle naḳḳāş[13]

(یاسار چاغدا لبینک رنکینی کویا/اَیزیب تور آب حیوان بیرله نقاّش)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Nergis alur olsa bādedin kām

Nārenc tėrisidin yasar cām

(نرکس آلور اولسا باده دین کام/نارنج تَیری سیدین یاسار جام)

7156 **Yalınıb** (یالینیب): (/l/ ve /n/ esre ile). "yalvarmış; yaltaklanmış". *Dört Dīvān'dan:*

Yalınıb ol kūy iti birle barur-min kūyige

Veh ki ol kūy içre bar-min min kiyin it ilgeri[14]

(یالینیب اول کوی ایتی بیرله بارورمین کوییکا/وه که اول کوی ایچرا بارمین مین کِین ایت ایلکاری)

[Gül ü Nevrūz-ı] Luṭfī'den:

San̂ga niçe yalınıb yalbarayın

Ni kim gėlse ayıġımnı göreyin[15] [ML.302a]

(سنکا نیچه یالینیب یالبارایین/نی کیم گیلسا آییغیمنی کورایین)

7157 **Yalab** (یالاب)[16]: (/l/ medli elif ile). "yalamış; [oku yaya yerleştirmiş]".

7158 **Yazġurub** (یازغوروب): (/z/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "suçlayıp, itham edip". [ML.301b]

7159 **Yaşunub** (یاشونوب): (/ş/ ve /n/ ötre ile). "gizlenmiş, saklanmış". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ėvrülüben başı azıb hūşı hem

Yaşunub ėgnige bünā-gūşı hem

(اَیورولوبان باشی آزیب هوشی هم/یاشونوب اَیکینکا بناکوشی هم)

7160 **Yavuşub** (یاووشوب): (/v/ ve /ş/ ötre ile). "yaklaşmış, yakınlaşmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ölüg dik özde yoḳ Ferhād-ı mehcūr

Yavuşub özni öltürmekge Şāpūr

(اولوک دیک اوزدا یوق فرهاد مهجور/یاووشوب اوزنی اولتورماککا شاپور)

7161 **Yaşurub** (یاشوروب): (/ş/ ve /r/ ötre ile). "gizlemiş, saklamış". *Dört Dīvān'dan:*

Yaşurub ėrdim bağır çāḳını veh kim ḳıldı fāş

Her ṭaraf gözdin tereşşuḥ ėylegen ḳan ʻāḳıbet

(یاشوروب اَیردیم باغِر چاکینی وه کیم قیلدی فاش/هر طرف کوزدین ترشّح اَیلاکان قان عاقبت)

7162 **Yasamaḳ** (یاساماق)[17]: (/s/ medli elif ile). "yapmak; hazırlamak; düzenlemek, yasamak; süslemek, bezemek".

7163 **Yasan̂g** (یاسانک)[18]: (/n/ sükûn ile). "yapın; hazırlayın; düzenleyin, yasayın; süsleyin". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[13] çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. GS (206, 257), GS-Özb (G.246), Külliyat-Yazma-TB (57).

[14] bar-min| Yazmalar: yaḳın (یاقین). Bk. BV (434, 600), BV-Özb (G.597), Külliyat-Yazma-TB (375).

[15] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// Ni kim gėlse| Yazmalar: Gėlse ni kim// ayıġımnı| Yazmalar: başıma ḫoş (باشیما خوش); AŞ (185b), SG (1326): başımġa ḫoş. Bk. GN (24, 277).

[16] Yazmalar: Yalıb (یالیب). (/l/ esre ile). Bk. SG (1319).

[17] M1: 370a; TÜ: 204b; ML: 301a; İH: 301a. Bk. AŞ (185b), SG (1302)// Krgz.Tr: Casa- "yapmak; düzmek; yaratmak; süslemek, bezemek" (184)// Mlk.Tr: Casa- "süslemek, yapmak, düzenlemek" (142)// YUyg.Tr: Yasimaḳ "yapmak, onarmak, meydana getirmek" (460)// Trkm.Tr: Yasa- "yapmak" (681)// Moğ-Les: Casa- "yasamak, sıraya koymak, düzenlemek, düzeltme yapmak, onarmak; geliştirmek, değerini arttırmak; donatmak, süslemek; iğdiş etmek, burmak" (1606).

[18] M1, TÜ: yok; ML: 302b; İH: 303a. Bk. SG (1302).

Yasab her ḳaṣrnıŋ devride bāġī
Ki bolġay her gül andın şeb-çıraġī[19]
(یاساب هر قصرنینک دوریدا باغی/که بولغای هر کل آندین شبچراغی)

7164 **Yasab/Yasabtur** (یاساب-یاسابتور): (/s/ medli elif ile, /b/ sükûn ile). "yapmış; kurmuş; dizmiş, sıraya koymuş; hazırlamış; düzenlemiş, yasamış; süslemiş". *Dört Dīvān'dan:*

Tört yandın oḳı yol ḳılmış Nevāyī könĝlini
'Aşḳ sevdāsı üçün gūyā yasabtur çār-sū
(تورت یاندین اوقی یول قیلمیش نوایی کونکلینی/عشق سوداسی اوچون کویا یاسابتور چارسو)

Leylī ve Mecnūn'da Leylī'nin ölümünde annesi şöyle der:

Yasab sini āfet-i zamāne [M1.360a]
Gül-şen sarı ėyleyin revāne[20]
(یاساب سینی آفت زمانه/کلشن ساری آیلایین روانه)

Barça ḳılıb iḥtirāmın anıŋ [**M2.356b**]
Yuḳarı yasab maḳāmın anıŋ [ML.301a, İH.302b]
(بارچا قیلیب احترامین آنینک/یوقاری یاساب مقامین آنینک)

7165 **Ya** (یا)[21]: "yay; (**Yā**) tereddüt edatı, ya da". *Dört Dīvān'dan:*

Türk-i mestīdür gözüŋ uyḳuda göz küncide ḫāl
Oġrı kim ḳılmış kemīn yanıda ḳoyġan ya üçün
(ترک مستی دور کوزونک اویقودا کوز کنجیدا خال/اوغری کیم قیلمیش کمین یانیدا قویغان یا اوچون)

Bu yol müsāfiriniŋ ḥālı ah kim muṭlaḳ
Bilinmedi ki ni nev' oldı yā ni bolġusıdur [ML.302a, İH.302a]
(بو یول مسافری نینک حالی آه کیم مطلق/بیلینمادی که نی نوع اولدی یا نی بولغوسی دور)

7166 **Yapmaḳ** (یاپماق): (/p/ sükûn ile). "örtmek, kapatmak; kapamak; giymek; giydirmek; [ekmeği tandıra yapıştırmak; (Rūm Tr) yapmak]".

7167 **Yapılmaḳ** (یاپیْلماق): (/p/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "kapanmak, örtülmek".

7168 **Yapınmaḳ** (یاپنماق)[22]: (/p/ esre ile, /n/ sükûn ile). "giyinmek, örtünmek". [İH.302b]

7169 **Yapuşmaḳ/Yapışmaḳ** (یاپوشماق-یاپشماق)[23]: (/p/ ötre ile). "yapışmak".

7170 **Yapışılmaḳ/Yapuşulmaḳ** (یاپشِلماق-یاپوشولماق)[24]: (/p/ ve /ş/ esre ile). "yapışılmak".

7171 **Yapışturmaḳ/Yapuşturmaḳ** (یاپشتورماق-یاپوشتورماق): (/p/ esre ile, /t/ ve /p/ ötre ile). "yapıştırmak".

7172 **Yab** (یاب)[25]: (/b/ sükûn ile). "su geçidi; (**Yap**)[26] kapat!; [(Rūm Tr.) yavaş; yap!]; pekiştirme sözcüğü: yap yaşıl gibi". *Dört Dīvān'dan:*

---

[19] Yasab| Yazmalar: Yasaŋ (یاسانک). Bk. AŞ (185b), FŞ (142, XIV/39), FŞ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (502).

[20] sini| M1, TÜ: ya'nī (یعنی)// Gül-şen sarı| Yazmalar: Ḳızlar bile (قیزلار بیله). Bk. LM (351, 3297), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

[21] Bk. SG (1273), DLT (939), CC (213), YUyg.Tr (454)// Krgz.Tr: Caa "yay" (158)// Trkm.Tr: Yay "yay" (683). Bk. Yay.

[22] Bk. SG (1275), DLT (950), Trkm.Tr (677)// YUyg.Tr: Yėpinmaḳ "örtünmek" (466).

[23] Yapışmaḳ| Yazmalar: yok. Bk. SG (1277), DLT (951)// Krgz.Tr: Cabış- (161)// Trkm.Tr: Yapış- (677)// Moğ-Les: Naga-/Nā-/Niga- "yapıştırmak" (869); Nagaldu-/Nālda- "yapışmak" (870).

[24] Yapuşulmaḳ| Yazmalar: yok. Bk. SG (1277).

Yap ol yüz āyinesin çėksem ah-ı derd-ālūd
Bu vechdin ki ḳılur meyl ẖūblar sarı dūd
(یاپ اول یوز آینه سین چَیکسام آه دردآلود/بو وجه دین که قیلور میل خوبلار ساری دود)
Muġ ėşigin tora dik yap yüzünĝe kim gerdūn
Ḳuyaş sinānı çėkib ṭavrıda savaş görünür
(مغ اَیشِکین تورا دیک یاپ یوزونکا کیم کردون/قویاش سنانی چَیکیب طوریدا ساواش کورونور)
7173 **Yaba** (یابا)[27]: (/b/ medli elif ile). "harman savurmaya yarayan çatal biçimindeki tahta kürek, yaba".
7174 **Yapaḳ** (یاپاق)[28]: (/p/ medli elif ile). "süt emen tay; [Rūm Tr: yumuşak yün, yapak, yapağı]".
7175 **Yapalaḳ** (یاپالاق)[29]: (/p/ medli elif ile). "rengi sarı ve gözleri büyük olan bir tür kuş, yapalak". [TÜ.200a]
7176 **Yarmaşıb/Yarmanıb** (یارماشیب-یارمانیب): (/r/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "tırmanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Çıḳtı zülfin salġac ol çāh-ı zenaẖ-dāndın könĝül
'Ankebūt ol nev' kim tārıġa çıḳġay yarmaşıb
(چیقتی زلفین سالغاج اول چاه زنخداندین کونکل/عنکبوت اول نوع کیم تاریغه چیقغای یارماشیب)
[Maẖzen-i] Mīr Ḥaydar'dan:
Altı yiti ḳatla tüşe yarmana
Çıḳtı oşol tam başıġa yarmana[30]
(آلتی یِتی قاتلا توشا یارمانا/چیقتی اوشول تام باشیغه یارمانا)
7177 **Yaraşa** (یاراشا)[31]: (/r/ medli elif ile). "yakışa, yaraşa; [barışa; uygun]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* sevgi ile ilgili şöyle der:
Ḳalaḳ ve ıżṭırābda anĝa yaraşa girek bolġay ve ġalebāt-ı ceẕebātı hem anĝa oẖşaşa girek

---

[25] ML, İH: yok// Tekrarı| M1: 366b; M2: 363a; ML: 306b; İH: 307b; TÜ: 203a. Bk. SG (1277)// Kzk.Tr: Jap "ark, kanal" (162)// Krgz.Tr: Cap "kazılmış hendek" (177)// Trkm.Tr: Yap "derin olmayan su arkı, kanal" (677)// Moğ-Les: Caba/Cabi "vadi, hendek, geçit" (1573).

[26] M2: 376a; ML, İH: yok; TÜ: 200a (üzeri çizili)// Tekrarı| M1: 366b; M2: 363a; ML: 306b; İH: 307b; TÜ: 203a. Bk. SG (1277)// DLT: "pekiştirme bildiren ön hece" (950)// Krgz.Tr: Cap "Ca sesiyle başlayan kelimelerin önüne pekiştirmek için katılır" (177)// Moğ-Les: Cab "Ca hecesiyle başlayan kelimelerden önce kullanılan pekiştirici ilk hece tekrarı" (1573)// Derleme: Yap "yavaş, yavaşça".

[27] Yazmalar: Yapa (یاپا). (/p/ medli elif ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (55b). Bk. SG (1277)// Trkm.Tr-Hamzayev: Yaba/Yabak.

[28] SG: Yapaḳ/ġ (1278)// DLT: Yap/Yapaku/Yapgut "yün yoluntusu" (950)// Kzk.Tr: Jabağı "yapağı; tay" (149)// Krgz.Tr: Cabagı "yapağı; beş altı aylık tay" (159)// Moğ-Les. Dagaga(n)/Daga(n) "bir ile iki yaş arasındaki tay" (343); Dagaki "saç kıvrımları" (345).

[29] Bk. SG (1278)// DLT: Yaba kulak "baykuş" (939)// CC (213), Tatar.Tr (323): Yabalak "baykuş"// Kzk.Tr: Japalaq "baykuş" (162)// Krgz.Tr: Capalak "puhu kuşu" (177)// YUyg.Tr: Yapilaḳ "baykuş" (459)// Moğ-Les. Yabalag "puhu kuşu" (671).

[30] tüşe yarmana| Yazmalar: tüşer yarmanuştı (توشار یارمانوشتی)// Çıḳtı| Yazmalar: yok; AŞ (184b): Tüşti// yarmana| M1, M2: yarmaşıb; ML, İH, TÜ: yarmanıb (یارمانیب). Bk. ME (73/10a, 231).

[31] TÜ: yok// AŞ: "yaraşır, uygun" (183a)// SG: "yaraşa" (1288)// Krgz.Tr: Caraşa "göre, uygun olarak" (179)// YUyg.Tr: Yarişa "göre, uygun" (460).

bolġay[32]. [**M2.357a**]

(قلق و اضطراب دا آنکا یاراشا کیراک بولغای و غلبات جذباتی هم آنکا اَوخشاشا کیراک بَولغای)

7178 **Yancılıb** (یانجیلیب): [M1.360b] (/n/ sükûn ile, /c/ ve /l/ esre ile). "ezilmiş, çiğnenmiş; [parçalanmış; yumuşanmış]". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Sipeh na'lıdın yancılıb yarımı
Bolub gerd yaṅglıġ felek 'āzimi[33]

(سپه نعلیدین یانجیلیب یاریمی/بولوب کرد ینکلیغ فلک عازمی)

7179 **Yaṅgalıb/Yaṅgılıb** (یانکالیب-یانکیلیب)[34]: (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yanılıp". *Dört Dīvān'dan:*

Ni belādur kim felek her kimge çėkse tīġ-i kīn
Yaṅgılıb evvel miniṅg cānımġa bī-dād ėylegey

(نی بلادور کیم فلک هر کیمکا چَیکسه تیغ کین/یانکیلیب اوّل مینینک جانیمغه بیداد اَیلاکای)

7180 **Yabana ötmek** (یابانه اَوتمک)[35]: (/b/ medli elif ile, elif üstün ile, /t/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] yabana söylemek, boşa konuşmak, saçmalamak". [ML.301a, İH.303a]

7181 **Yandaşıb** (یانداشیب): (/n/ sükûn ile, /ş/ esre ile). "yanaşmış, yaklaşmış, yan yana gelmiş". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

İkkisi çün yandaşıb olturdılar
Her sarı ḥayret bile ėl turdılar [ML.302a]

(ایکّی سی چون یانداشیب اولتوردیلار/هر ساری حیرت بیلا اَیلتوردیلار)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Bezmide bu nev' dūş-ber-dūş
Şehler barı yandaşıb ḳadeḥ-nūş

(بزمیدا بو نوع دوش بر دوش/شه لار باری یانداشیب قدح نوش)

7182 **Yandurub** (یاندوروب): (/n/ sükûn ile). "yandırmış, yakmış; geri döndürmüş". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* miraç gecesinde şöyle der:

Peyki anı ḳoldaban atlandurub
Raḫşını gėlgen sarı oḳ yandurub [ML.302b]

(پیکی آنی قولدابان آتلاندوروب/رخشینی گیلکان ساری اوق یاندوروب)

7183 **Yarutub** (یاروتوب): (/r/ ve /t/ ötre ile). "aydınlatmış, ışıklandırmış, ışıtmış, parlatmış". *Dört Dīvān'dan:*

Çü yarutub yüzüṅg otı felek şeb-istānın
Uyatıdın uçurub her ṭaraf nücūm çıraġ[36]

(چو یاروتوب یوزونک اوتی فلک شبستانین/اویاتیدین اوچوروب هر طرف نجوم چراغ)

7184 **Yaban** (یابان-یَبان)[37]: (/b/ medli elif ile, /y/ üstün ile). "çöl, beyaban". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

[32] ḳalaḳ| M1, M2: ḳulluḳ (قول لوق)// ıżṭırāb| Yazmalar: ıżṭırāb (اظطراب). Bk. MK (255, 75a/4), MK-Özb (Tenbih.26), Külliyat-Yazma-TB (1491), MK-Amire (142).

[33] na'lıdın| M1, M2, ML, İH: ḫaylıdın. Bk. Sİ (189, 2121), Sİ-Özb (XXVII).

[34] Bk. Yaṅgılmaḳ.

[35] Yazmalar: Yaban ötmek (یابان اَوتمک). Bk. SG (1278).

[36] yüzüṅg| Yazmalar: yüzin (یوزین). Bk. NŞ (294, 295), NŞ-Özb (G.295), Külliyat-Yazma-TB (196).

Çün yitti ḳabīleġa yabandın
Yād ėtmedi ḳoy bile şubāndın

(چون يِتّى قبيله غه يبان دين/ياد اَيتمادى قوى بيله شبان دين)

Seb'a-yı Seyyāre'den:
Ḳurt dik böri birle toldı yaban
Dėme ḳoy ṭu'me boldı bel-ki şubān[38]

(قورت ديک بورى بيرله تولدى يبان/دَيمه قوى طعمه بولدى بلکه شبان)

7185 **Yapar** (ياپار)[39]: (/p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "Oġuz Ḫan'ın oğlu Ay Ḫan'ın ikinci oğlunun adı; örter, kapar; kapatır". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḳaçan sünbülüm ursa gül üzre tāb
Yapar yüzge ḫorşīd tündin niḳāb[40] [ML.302a]

(قچان سنبلوم اورسا کل اوزره تاب/ياپار يوزکا خورشيد توندين نقاب)

7186 **Yapuçı** (ياپوچى): (/p/ ötre ile, /ç/ esre ile). "[Rūm Tr.] yapı yapan, bina yapan; duvarcı; mimar". [M1.361a, ML.302b]

7187 **Yapuşḳan** (ياپوشقان)[41]: (/p/ ötre ile). "yapışkan; çiriş; yapışan; yapışmış". [**M2.357b**]

7188 **Yapuḳ** (ياپوق)[42]: (/p/ ötre ile). "kapalı, örtülü; örtü". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Tüşte görgen kibi yapuġı ḳara
Iżṭırāb otı tüşti cānı ara[43]

(توشتا کورکان کيبى ياپوغى قرا/اضطراب اوتى توشتى جانى آرا)

7189 **Yapı** (ياپى)[44]: (/p/ esre ile). "dağın beli, dağ yamacı".

7190 **Yapuncı/Yapıncı** (ياپونجى-ياپينجى)[45]: (/p/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "[Lekziye-yi] Dağıstān'da [yünden ve kürkten] yapılan bir tür kıllı giysi; [giysi]; kepenek".

7191 **Yalın dik** (يالين ديک): (/l/ ve /d/ esre ile). "yalın gibi, yalım gibi, alev gibi". *Dört Dīvān'dan:*

---

[37] Bk. SG (1278)// Kzk.Tr: Japan "ıssız ova" (162)// Krgz.Tr: Capan "çöl" (177)// Tatar.Tr: Yapan "ıssız kır" (331)// Trkm.Tr: "kır, yaban" (668)// Derleme: "kır, yazı yaban".

[38] Bu beyit| M1: 391a; M2: 387a; ML: 323b; İH: 326a; TÜ: 215b// Ḳurt| Yazmalar: Şīr (شير). Bk. SS (127, 1195), SS-Özb (XV), Külliyat-Yazma-TB (711).

[39] Bk. SG (1278), ŞT (T80a/16), CT-Musevi (2958)// SG: "Moğ. önüne geleni yutan" anlamı de verilmiştir (1278).

[40] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (390, 5128), Sİ-Özb (LX).

[41] AŞ: "yapışan" (180a)// SG: Yapuşġan (1278)// DLT: Yapuşgan "sürekli yapışan" (952)// Kzk.Tr: Jabısqaq "yapışkan" (149)// YUyg.Tr: Yėpişḳaḳ "yapışkan, yapış yapış" (466).

[42] Bk. SG (1278-1279)// DLT: Yapı "eyer örtüsü" (950)// Krgz.Tr: Cabık "kapalı, örtülü; çadırın bir bölümüdür ki orada ev eşyası saklanır" (160); Cabuu "örtü; çul" (161)// Mlk.Tr: Cabık "kapalı, örtülü"; Cabuv "örtü" (134)// YUyg.Tr: Yėpiḳ "kapalı, örtülü" (466)// Trkm.Tr: Yapık "kapalı"; Yapı "örtü; kapak" (677).

[43] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// yapuġı| Yazmalar: yapuḳı (ياپوقى)// Iżṭırāb| Yazmalar: Iẓṭırāb (اظطراب). Bk. SG (1279), SS (172, 1724).

[44] Bk. SG (1279), Trkm.Tr-Hamzayev// Trkm.Tr: "tepe" (677).

[45] Yazmalar: Yapuncı// SG: Yapıncı (1279). Bk. HBD (205/51b, 193/5)// Alt.Tr: Cabınaaçı "kıyafet" (48)// YUyg.Tr: Yėpinça "örtü; giysi" (466)// Trkm.Tr: Yapınca "örtü, pelerin; baş örtüsü; giyim kuşam, yorgan döşek" (677)// Tr.Tr: Yapıncak "soğukta atlara örtülen uzun tüylü kebe"// Derleme: Yapıncı/Yapınca "çoban yağmurluğu, yamçı; keçeden yapılmış bir çeşit pelerin; kıllı ve kalın aba".

Semendiñ kim yalın dik tīz ėrür yüz şükr kim gerdūn
Añga bizni semender-veş muñga gerd-i semend ėtmiş[46]
(سمندینک کیم یالین دیک تیز اَیرور یوز شکر کیم کردون/اَنکا بیزنی سمندروش مونکا کرد سمند اَیتمیش)

7192 **Yaşa** (یاشا): (/ş/ medli elif ile). "yaşa!". *[Dört Dīvān'da]* Müfredāt'dan:
Dėdiñ sağındım ėrür eşkdin yüzüñ gül-gūn
Bėgim uzun yaşa sağınğanıñ sarıġ altun[47] [İH.303b]
(دَیدینک ساغیندیم اَیرور اشک دین یوزونک کلکون/بَیکِم اوزون یاشا ساغینغانینک ساریغ آلتون)

7193 **Yasavur** (یاساوُر)[48]: (/s/ medli elif ile, /v/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "ordu sıralarını düzenleyen, alayı düzenleyen; [yasakçı, bekçi, koruyucu]".

7194 **Yazıġlıḳ** (یازِیْغلیق)[49]: (/z/ esre ile, /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "yazılmış, yazılı; suçlu". [TÜ.200b]

7195 **Yaltandı** (یالتاندی)[50]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yoruldu".

7196 **Yapınıb** (یاپینیب): (/p/ ve /n/ esre ile). "giyinmiş, örtünmüş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Mecnūn yapınıb tėrini muḥkem
Ḳoylar ara ḳaddın ėyleben ḫam [ML.303a]
(مجنون یاپینیب تَیرینی محکم/قویلار آرا قدّین اَیلابان خم)

7197 **Yapıb** (یاپیب): (/p/ esre ile). "kapatmış, örtmüş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Cān perdesidin yapıb perendī
Göz merdümidin saçıb sipendī
(جان پرده سیدین یاپیب پرندی/کوز مردمی دین ساچیب سپندی)

Dört Dīvān'dan:
Yā sipend ėt yüz otıġa gözlerimniñ merdümin
Yā yüzüñni yapıb ėyle ėl gözidin iḥtirāz[51] [M1.361b]
(یا سپند اَیت یوز اوتیغه کوزلاریم نینک مردمین/یا یوزونکنی یاپیب اَیله اَیل کوزیدین احتراز)

7198 **Yayılıb** (یاےِلیب): (/y/ ve /l/ esre ile). "yayılmış, serilmiş; dağılmış, saçılmış". *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc bölümünde şöyle der:
Biziñ şehr ü vādī sarı yayılıb
Ni bī-dād kim mümkin olġay ḳılıb[52]
(بیزینک شهر و وادی ساری یایِلیب/نی بیداد کیم ممکن اولغای قیلیب)

7199 **Yasasaḳ** (یاساساق)[53]: (/s/'ler ile). "yapsak; hazırlasak; düzenlesek, yasasak; süslesek". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yasasaḳ ṣandalī üzre maḳāmın

[46] Semendiñ| M1, M2, İH, TÜ: Semendin (سمندین). Bk. FK (259, 274), FK-Özb (G.261).

[47] yüzüñ| M1, M2, İH, TÜ: yüzin (یوزین); ML: yüziñ// uzun| ML: ornıñ; İH: özin. Bk. FK (733, 810), FK-Özb (Müfredāt.78), Külliyat-Yazma2 (548).

[48] M2: üzeri çizili; ML: 309b; İH: 310b; TÜ: yok. Bk. FV (707), Vassaf (76/316: özel ad), Yasavul.

[49] AŞ: Yazıġlıġ "yazılmış" (/184b)// DLT: Yazuklug "suçlu" (964)// CC: Yazuklu/Yazuklı "suçlu" (224). Bk. Yazuḳ.

[50] TÜ: yok. Bk. Yaltanġay.

[51] ėyle ėl gözidin| Yazmalar: ėl gözidin ėyle. Bk. NŞ (200, 200), NŞ-Özb (G.200), Külliyat-Yazma-TB (180).

[52] olġay| Yazmalar: olsa (اولسا). Bk. Sİ (426, 5664), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (908).

[53] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1302).

Ḳılıb dil-cūluḳ ėtsek iḥtirāmın [M2.358a]

(یاساساق صندلی اوزره مقامین/قیلیب دلجولوق اَیتساک احترامین)

7200 **Yarub** (یاروب): (/r/ ötre ile). "aydınlanmış, ışıklanmış, ışımış, parlamış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yarub her öy Ḫaṭāyī sīm-tendin
Ten üzre ḥullesi berg-i semendin[54]

(یاروب هر اوی خطایی سیم تن دین/تن اوزره حلّه سی برک سمن دین)

7201 **Yaḳıb** (یاقیب): (/ḳ/ esre ile). "kına koymuş, yakı yakmış, sürmüş; yakmış, yandırmış; beğenmiş; etkilemiş; [yakışmış; yaklaşmış; suçlamış, yakıştırmış]". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*

'Aşḳ yaḳıb cism ile cānıġa ot
Küfr salıb dīn ü īmānıġa ot

(عشق یاقیب جسم ایله جانیغه اوت/کفر سالیب دین و ایمانیغه اوت)

Dört Dīvān'dan:

'Aşḳ çü ėlge ot yaḳıb ikki gözüm suyı aḳıb
Her sarı kim güle baḳıb derd ile bizni yıġlatıb[55]

(عشق چو اَیلکا اوت یاقیب ایکّی کوزوم سویی آقیب/هر ساری کیم کولا باقیب درد ایله بیزنی یِغلاتیب)

7202 **Yanıb** (یانیب): (/n/ esre ile). "yanmış, ateş almış; dönmüş, geri dönmüş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Dīvāne daġı yanıb şitābān
Ḳaṭ' ėyleb taġ ile beyābān

(دیوانه داغی یانیب شتابان/قطع اَیلاب تاغ ایله بیابان)

Dört Dīvān'dan:

Çü ol gül-şendin olduñ̂ rūḥ-perver
Yanıb bu külbe-yi aḥzān sarı ės

(چو اول کلشن دین اولدونک روح پرور/یانیب بو کلبهٔ احزان ساری ایس)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḳucuşḳac iki şāh-ı fīrūz-baḫt
Sikender yanıb ėyledi 'azm-ı taḫt[56] [İH.304a]

(قوجوشقاج ایکی شاه فیروزبخت/سکندر یانیب اَیلادی عزم تخت)

7203 **Yalbarıb** (یالباریب): (/l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "yalvarıp, yakarıp". *Dört Dīvān'dan:*

Yār tevbem bilse ger-çi mey bėrür bėrmey mecāl
Yalbarıb 'öẕr aytḳumdur tā mecālım bardur

(یار توبم بیلسه کرچه می بَیرور بَیرمای مجال/یالباریب عذر آیتقوم دور تا مجالیم باردور)

7204 **Yatmaḳ** (یاتماق): (/t/ sükûn ile). "yatmak, uzanmak".

7205 **Yatḳurmaḳ** (یاتقورماق)[57]: (/t/ ve /r/ sükûn ile). "yatırmak".

---

[54] her öy Ḫaṭāyī| Yazmalar: birev ḥayātı (بیراو حیاتی). Bk. FŞ (159, XVI/66), FŞ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (507), Hamse-Taşbasma (177).

[55] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (40, 54), BV-Özb (G.54), Külliyat-Yazma-TB (281).

[56] Bu beyit| M1, TÜ: yok// Ḳucuşḳac| Yazmalar: Ḳucuşġac (قوجوشغاج). Bk. Sİ (342, 4414), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (881).

7206 **Yatışmaḳ** (یاتِیْشماق)[58]: (/t/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "yatışmak, birlikte yatmak".
7207 **Yatlamaḳ** (یاتلاماق)[59]: (/t/ sükûn ile). "yadırgamak, dışlamak, uzaklaştırmak, yabancı saymak". [ML.303b]
7208 **Yataḳ** (یاتاق)[60]: (/t/ medli elif ile). "yatak, yatılacak yer; [koruyuculuk, bekçilik; koruyucu, bekçi]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ḳaplan kibi sėgridi yataġdın
Yā ėyle ki gög ġazālı taġdın[61] [M1.362a]
(قاپلان کیبی سَیکریدی یاتاغ دین/یا اَیلا که کوک غزالی تاغ دین)
7209 **Yatsı** (یاتسی)[62]: (/t/ sükûn ile, /s/ esre ile). "yatılacak vakit, yatsı".
7210 **Yatlıġ** (یاتلیغ)[63]: (/t/ sükûn ile). "odalık; karı; kız; yadlık, yabancılık". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yatlıġ ṣıfatını tutmaġay-sin
Min ḫastanı hem unutmaġay-sin[64]
(یاتلیغ صفتینی توتماغای سین/مین خسته نی هم اونوتماغای سین)
7211 **Yatuḳ** (یاتوق)[65]: (/t/ ötre ile). [**M2.358b**] "yayvan su kabı, yatık; (**Yatuġan**)[66] santur, yatuğan". *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:
Rāst ḳıl āheng-i nevā vu Ḥicāz
Tüz yatuġan birle şıdurġunı sāz[67]
(راست قیل آهنک نوا و حجاز/توز یاتوغان بیرله شیدورغونی ساز)
7212 **Yatuġançı** (یاتوغانچی): (/t/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yatuğan çalan, santur çalan".
7213 **Yadamaḳ** (یاداماق)[68]: (/d/ medli elif ile). "zayıflamak, güçsüz düşmek".
7214 **Yaşunġan** (یاشونغان): (/n/ sükûn ile). "gizlenmiş, saklanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳılsa bolġay mihrni yüzinde yaşunġan ḳıyās
Cilve ḳılġan çaġda ol ḫorşīd-i kāfūrī libās[69]

---

[57] Bk. AŞ (183b), Yatur// SG: Yatġurmak/ġ (1280)// DLT: Yatgur- (959)// Krgz.Tr: Catkır-/Catkız- (188)// Tatar.Tr: Yatḳır- (334).
[58] Yazmalar: Yatınmaḳ (یاتِیْنماق). (/t/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). Bk. SG (1281).
[59] M2, ML, İH: Yaylama. Bk. SG (1281); Erbain-Özb (Hadis.11), Külliyat-Yazma-TB (1077); DLT (959).
[60] Bk. SG (1281-1282), BR-Muin (2426), Dehhuda// DLT: Yatgak "muhafız" (959)// Krgz.Tr: Catak "yatacak yer, yatak; in" (188)// Trkm.Tr: "ağıl; yatan" (683).
[61] yataġ| Yazmalar: yataḳ (یاتاق). Bk. SG (1281-1282), LM (352, 3324), LM-Özb (XXXV).
[62] SG: Yatsı/Yassı "yatsı. Aslı Yatsı'dır. Söylenişinin zorluğundan dolayı Yassı biçimine dönüşmüştür" (1282/1307). Bk. Yastı/Yassı// Mlk.Tr: Cassı (143)// Trkm.Tr: Yassı/Yassın (681)// Derleme: Yastı/Yassı.
[63] Bk. SG (1282)// AŞ: Yatlıḳ "kız" (182a). Bk. Yatlıḳ.
[64] Bu beyit| M1: 370a; M2: 366b/371a; ML: 309b; İH: 310b/314a; TÜ: 205a// Yatlıġ| ML: Yatlıḳ// ṣıfatını| M1, M2.366b, ML, İH.310b: ḥaḳını. Bk. SG (1282), LM (239, 2135), LM-Özb (XXV).
[65] Bk. SG (1282).
[66] Yazmalar: Yatḳun/Yatuḳ (یاتقون-یاتوق). (/t/ sükûn ile) "santur; sürahi; aşağı perdeden okunan şarkı". İlk madde HA kaynaklı yanlış olmalıdır (56a: Yatuġun). İkincisi ise AŞ kaynaklı yanlış olmalıdır (184b: Yatuḳ/ġ). Bk. SG (1282)// Moğ-Les: Yatuga/Yatga "kanun" (687).
[67] yatuġan| Yazmalar, AŞ (137a/184b): yatuḳı (یاتوقی). Bk. SG (1282), ME (117/21b, 600).
[68] Bk. AŞ (186a), SG (1283), CC (214), Trkm.Tr (668), Moğ-Les (675)// Krgz.Tr: Cada- (161)// YUyg.Tr: Yadimaḳ (454).

(قیلسا بولغای مهرنی یوزیندا یاشونغان قیاس/جلوه قیلغان چاغدا اول خورشید کافوری لباس)

Ḳırġavul ḳarda yaşunġan kibidür ʻayblarınĝ
Ėlge bes ẓāhir eger-çi sin ėter-sin iġmāż[70]

(قرغاول قاردا یاشونغان کیبی دورعیب لارینک/اَیلکا بس ظاهر اکرچه سین اَیتارسین اغماض)

Teʻāla'llāh ni ḳaddur ḳad ėmes cennet nihālıdur
Açılġan gül yaşunġan berg-i gül bütgen şeker anda[71]

(تعالی الله نِی قددور قد اَیماس جنّت نهالی دور/آچیلغان کل یاشونغان برک کل بوتکان شکر آندا)

7215 **Yatış** (یاتیش)[72]: (/t/ esre ile). "koruyuculuk, bekçilik, gözcülük".

7216 **Yad** (یاد)[73]: (/d/ sükûn ile). "yad, yabancı". [TÜ.201a]

7217 **Yavıy almas/Yavuy almas** (یاوی آلماس-یاووی آلماس)[74]: (/v/ esre ile, /s/ sükûn ile). "yaklaşamaz, yakınlaşamaz".

7218 **Yavutubdur** (یاوُوْتوبدور): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ ötre ile, /b/ sükûn ile). "yaklaştırmış, yakınlaştırmış"[75]. *Dört Dīvān'dan:*

ʻAksını könĝül güzgüside gördüm ü öldüm
Kim ġayrın anınĝ öyige nivçün yavutubtur[76]

(عکسینی کونکل کوزکوسیدا کوردوم و اولدوم/کیم غیرین آنینک اوییکا نیوچون یاووتوبتور)

7219 **Yaruttunĝ** (یاروتتونک): (/r/ ve /t/ ötre ile). "aydınlattın, ışıklandırdın, ışıttın, parlattın". *Dört Dīvān'dan:*

Şuʻle-yi vaṣlnı bizdin öçürüb
Özgeler birle yaruttunĝ barı [İH.304b]

(شعلهٔ وصلنی بیزدین اوچوروب/اوزکالار بیرله یاروتتونک باری)

7220 **Yasıc** (یاسِج)[77]: (/s/ esre ile, /c/ sükûn ile). "temrenli ok; padişahın kendi adını üzerine yazdırdığı ok".

7221 **Yam** (یام)[78]: (/m/ sükûn ile). "çapar, ulak atı, menzil atı; çapar evi, ulak atlarının değiştirilmesi için yedek atlar bulundurulan konak yeri".

---

69 Bu beyit| M1: 381a; M2: 377a; ML: 317a; İH: 318b; TÜ: 210b// mihrni| ML, İH: mihrini// çaġ| Yazmalar: çaḳ (چاق). Bk. BV (177, 232), BV-Özb (G.232).

70 Bu beyit| M1: 381a; M2: 377a; ML: 317a; İH: 318b; TÜ: yok// Ėlge bes ẓāhir eger-çi| Yazmalar: Ėl gözi açuḳ ėrür ger (اَیل کوزی آچوق اَیرور کر). Bk. SG (1148), BV (209, 276), BV-Özb (G.276), Külliyat-Yazma2 (337).

71 Bu beyit| M1: 381a; M2: 377a; ML: 317a; İH: 318b; TÜ: yok. Bk. NŞ (24, 24), NŞ-Özb (G.24), Külliyat-Yazma-TB (150).

72 Yazmalar: Yanış (یانیش). (/n/ esre ile). Bk. AŞ (180a), SG (1282), TM (361, T794a/15).

73 Bk. SG (1284), Yat.

74 Yazmalar: Yavıy almas "yaklaşmaz". AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (184a). Bk. GS (189, 233/2)// SG (1341), GS-Özb (G.224/2), Külliyat-Yazma-TB (53), Külliyat-Yazma2 (67), Divan-Yazma (218*2): Yavuy almas. Bk. Yavumaḳ.

75 M1, TÜ: "yaklaşmış"; M2, İH: "yaklaşmış; yaklaştırmış". Bk. AŞ (184a), SG (1341).

76 ġayrın| Yazmalar: ġayr (غیر)// yavutubtur| Yazmalar, AŞ (184a): yavutubdur (یاووتوبدور). Bk. GS (154, 180), GS-Özb (G.175), Külliyat-Yazma-TB (45).

77 TÜ: yok// Yazmalar: "padişahın kendi adını üzerine yazdırdığı temrenli ok". Bk. FV (707), SG (1451), BR-TDK (816)// DLT: Yasıç "yassı temren" (956).

78 TÜ: yok// Tekrarı| M1: 428a; M2: 426b; TÜ: 238a. Bk. FV (707), SG (1451), AŞ (180b), BR-TDK (815)// Moğ-Les: Cam "yol, sokak, geçit; posta konaklama yeri" (1595).

7222 **Yan͡gılmas** (یانکِیْلماس): (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yanılmaz, şaşırmaz". *Dört Dīvān'dan:* [M1.362b]
Firāḳ şāmı yan͡gılmas oḳun͡g kön͡gül yolını
Ki barur ol sarı peykānıdın çıraġī bile
(فراق شامی یانکیلماس اوقونک کونکل یولینی/که بارور اول ساری پیکانیدین چراغی بیله)
7223 **Yat** (یات)[79]: (/y/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "yad, yabancı; yat!, uzan!". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ḥarīmim ara girmesün hīç yat [**M2.359a**]
Ki bolġay an͡ga perde-derlikde at
(حریمیم آرا کیرماسون هیچ یات/که بولغای آنکا پرده درلیک دا آت)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Nā-pāk [ki] bolsa ʿaşḳdın yat
ʿĀşıḳ ḳoyub ėrse özige at
(ناپاک بولساعشق دین یات/عاشق قویوب اَیرسا اوزیکا آت)
Ferhād u Şīrīn'den:
Yitişmey anda yat ėlnin͡g ayaġı
Ni yat ėl kim üzüb yat otnı daġı[80]
(یِتِشمای آندا یات اَیل نینک اَیاغی/نی یات اَیل کیم اوزوب یات اوتنی داغی)
7224 **Yasat** (یاسات): (/s/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "yaptır; düzenlet; süslet".
7225 **Yasalġac/Yasanġac/Yasancaḳ** (یاسالغاج-یاسانغاج-یاسانجاق)[81]: (/s/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yapılınca; kurulunca; hazırlanınca; düzenlenince; süslenince, bezenince". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bu pāye bile yasalġac ol taḫt
Taḫt üstide Ḫusrev-i cevān-baḫt
(بو پایه بیله یاسالغاج اول تخت/تخت اوستیدا خسرو جوان بخت)
Ferhād u Şīrīn'den:
Yasarda bolsa her ṣanʿatġa meşġūl
Yasalġac bolġusı ʿişretġa meşġūl[82] [ML.304a]
(یاساردا بولسا هر صنعت غه مشغول/یاسالغاج بولغوسی عشرت غه مشغول)
7226 **Yayılġac** (یایِیْلغاج): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yayılınca, serilince; [otlayınca; çalkalanınca]". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yayılġac gün yana her yan urub gām
Demī bir yirde yėl dik tutmay ārām[83]
(یاییلغاج کون یانا هر یان اوروب کام/دمی بیر یِردا یَیل دیک توتمای آرام)

---

[79] SG: Yat/Yad (1281). Bk. Yad// AŞ (182a), DLT (958), CC (222), Tatar.Tr (334), YUyg.Tr (461), Trkm.Tr (682): Yat// Krgz.Tr: Cat (187).
[80] ayaġı| Yazmalar: ayaḳı (أیاقی)// otnı| Yazmalar: ötti (اوتتی)// daġı| M1, M2, İH, TÜ: daḳı (داقی). Bk. AŞ (182a), FŞ (507, LIV/58), FŞ-Özb (LIV), Külliyat-Yazma1 (616), Külliyat-Yazma-TB (604).
[81] Yasanġac/Yasancaḳ| M2: 360b; ML: 305a; İH: 305b// Yasancaḳ| M1, TÜ: yok// SG: Yasalġac/Yasanġac (1303).
[82] Yasalġac| M1, TÜ: Yasanġac (یاسانغاج). Bk. SG (1303-1304), FŞ (144, XIV/63), FŞ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (502).
[83] yan| Yazmalar: gün (کون). Bk. FŞ (389, XLII/88), FŞ-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (571).

7227 **Yalan̂gac/Yalanġac** (يالانكاج-يالانغاج)[84]: (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). "çıplak, yalın". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yayar an̂ga süfre ki ol ac ėmes
Ton an̂ga bėrür ki yalan̂gac ėmes [M1.363a]
(يايار آنكا سفره كه اول آج اَيماس/تون آنكا بَيرور كه يالانكاج اَيماس)

Acġa yimek bėrse yalanġacġa ton
Yüz tilegenlerge min̂g ü birge on
(آج غه يِماک بَيرسه يالانغاج غه تون/يوز تيلاكانلاركا مينک و بيركا اون)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ṣarṣar salıban çemenġa tarac
Bostān ėlin ėyledi yalan̂gac [İH.305a]
(صرصر ساليبان چمن غه تاراج/بستان اَيلين اَيلادى يالانكاج)

7228 **Yayar** (يايار): (/r/ sükûn ile). "yayar, serer, döşer; [otlatır; yayığı çalkalar]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yayar an̂ga süfre ki ol ac ėmes
Ton an̂ga bėrür ki yalan̂gac ėmes
(يايار آنكا سفره كه اول آج اَيماس/تون آنكا بَيرور كه يالانكاج اَيماس)

7229 **Yarutḳac** (ياروتقاج): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "aydınlatınca, ışıklandırınca, ışıtınca, parlatınca". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Mektebni yarutḳac ol perī-çihr [**M2.359b**]
Andaḳ ki sipihr günbedin mihr [İH.304b]
(مكتب نى ياروتقاج اول پرى چهر/آنداق كه سپهر كنبدين مهر)

7230 **Yarut** (يارُوْت): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "aydınlat, ışıklandır, ışıt, parlat". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Dāyim bu ṭarīḳ ü şīveni tut
Hem yaru vu hem cihānnı yarut[85]
(دايم بوطريق و شيوه نى توت/هم يارو و هم جهاننى ياروت)

Dört Dīvān'dan:

Eger beḳā-yı ebed istesenĝ fenā yolı tut
Yarut gözünĝni ḳılıb tūtiyā ġubārın anınĝ [İH.305a]
(اكر بقاى ابد ايستاسانک فنا يولى توت/ياروت كوزونكنى قيليب توتيا غبارين آنينک)

7231 **Yavutmaydur** (ياووتمايدور): (/v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yaklaştırmamış, yakınlaştırmamış". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ekābir-i evliyā ḳuddise sırruhu cāyiz tutmaydur, bel-ki sālik eṭvār u sülūkige yavutmaydur[86].
(اكابر اوليا قدّس سرّه جايز توتمايدور، بلكه سالک اطوار و سلوكى كا ياووتمايدور)

---

[84] Yalanġac| M1, M2, TÜ: Yalanḳac (يالانقاج). Bk. SG (1326), Yalan̂g, Yalın̂g.
[85] ü| Yazmalar: yok// Hem yaru vu| Yazmalar: Yarur dağı (يارور داغى). Bk. LM (139, 1093), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (631).
[86] sülūkige| Yazmalar: sülūkge (سلوک كا). Bk. MK (311, 97a/4), MK-Özb (Tenbih.107), Külliyat-Yazma-TB (1499), MK-Amire (184).

7232 **Yavumas** (ياوُوْماس): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yaklaşmaz, yakınlaşmaz”. *Dört Dīvān'dan:*
Çü yār köñ̂glide bolsam belā mañ̂ga yavumas
Bu vechdin ki tėmürdin bolur ḥiṣār mañ̂ga[87] [TÜ.201b]
(چو یار کونکلیدا بولسام بلا منکا یاوماس/بو وجه دین که تَیموردین بولور حصار منکا)
7233 **Yayuḳ** (يايوق): (/y/ ötre ile). “yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık”.
7234 **Yaltandım** (يالتانديم)[88]: (/y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “yoruldum”. [ML.304b]
7235 **Yaltanmadım** (يالتانماديم)[89]: (/t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “yorulmadum”.
7236 **Yaylaḳ** (يايلاق)[90]: (/y/ medli elif ile, diğer /y/ sükûn ile). [M1.363b] “yazlık yeri, yazın geçirilen yer, yayla”.
7237 **Yapar** (ياپار): (/p/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “örter, kapatır”. *Dört Dīvān'dan:*
Saçıñ̂ ġubārı gehī yüz yapar gehī yüz açar
Ni zülfdür ki yapar aynı çün-ki müşk saçar
(سچینک غباری کهی یوز یاپار کهی یوز آچار/نی زلف دور که یاپار آینی چونکه مشک ساچار)
7238 **Yarutmaydur** (ياروتمايدور): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “aydınlatmamış, ışıklandırmamış, ışıtmamış, parlatmamış”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [**M2.360a**]
Vefā şem‘īdür ki dehr-i tīre ẖāk-dānın yarutmaydur ve zamān bī-vefāları köñ̂gli bile ülfet tutmaydur[91].
(وفا شمعیدور که دهر تیره خاکدانین یاروتمایدور و زمان بیوفالاری کونکلی بیله الفت توتمایدور)
7239 **Yadatmaḳ** (ياداتماق): (/d/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). “zayıflatmak, güçsüz düşürmek”.
7240 **Yandaşsalar** (يانداشسالار): (/n/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). “yanaşsalar, yaklaşsalar, yan yana gelseler”.
7241 **Yaġdurdılar** (ياغدورديلار)[92]: (/d/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “yağdırdılar”. [İH.305b]
7242 **Yaşurġaylar** (ياشورغايلار): (/r/'ler sükûn ile). “gizleyeler, saklayalar”. *Dört Dīvān'dan:*
Niçe ėl mindin yaşurġaylar sini veh bir gėce
Nitti külbem sarı gėlseñ̂ barça ėldin yaşurun
(نیچه اَیل میندین یاشورغایلار سینی وه بیر کَیجه/نیتّی کلبم ساری کَیلسانک بارچه اَیل دین یاشورون)
7243 **Yarur** (يارور): (/r/ ötre ile). “aydınlanır, ışıklanır, parlar”. *Dört Dīvān'dan:*
Naẓarġa ḳaysı ṭarafdın ki bir ġubār gėlür
Gözüm yarur bu temennā bile ki yār gėlür
(نظرغه قایسی طرفدین که بیر غبار کَیلور/کوزوم یارور بو تمنّا بیله که یار کَیلور)

---

[87] bolur ḥiṣār mañ̂ga| Yazmalar: bolub turur cānım (بولوب تورور جانیم). Bk. FK (19, 15), FK-Özb (G.13), Külliyat-Yazma2 (418).
[88] TÜ: yok. Bk. Yaltanġay.
[89] TÜ: yok. Bk. Yaltanġay.
[90] Yazmalar: Yaylan (يايلان). Bk. SG (59), YUyg.Tr (462)// DLT (962), Trkm.Tr (684): Yaylag// Krgz.Tr: Cayloo (192).
[91] bī-vefāları| Yazmalar: bī-vefāların (بيوفالارين). Bk. MK (247, 71b/1), MK-Özb (Tenbih.16), Külliyat-Yazma-TB (1489), MK-Amire (135).
[92] M1, M2, TÜ: Yaġdurdular (ياغدوردولار).

7244 **Yatḳurdılar** (یاتقوردیلار): (/t/ ve /r/ sükûn ile). “yatırdılar”. *Ferhād u Şīrīn'de,* Şīrīn'e kavuşma meclisinde şöyle der:
Ki çün zāyil bolub Ferhād'dın hūş
Anı yatḳurdılar taẖt üzre medhūş
(که چون زایل بولوب فرهاددین هوش/آنی یاتقوردیلار تخت اوزرا مدهوش)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Yatḳurdılar anı mehd içinde
Gül yafraġı tüşdi şehd içinde [M1.364a]
(یاتقوردیلار آنی مهد ایچیندا/کل یافراغی توشدی شهد ایچیندا)
7245 **Yaḳındur** (یاقین دور): (/ḳ/ esre ile, /d/ ötre ile). “yakındır”. *Dört Dīvān'dan:*
Öter yār ey Nevāyī ‘arż ḳıl kim
Ḳadem ḳoysanĝ yaḳındur bende-ẖāne
(اوتار یار ای نوایی عرض قیل کیم/قدم قویسانک یاقین دور بنده خانه)
7246 **Yadaġ** (یاداغ)[93]: “gece gündüz hareket etme, aralıksız yürüyüş; [yaya]”.
7247 **Yaramaḳ** (یاراماق)[94]: (/r/ medli elif ile). “yaramak, uygun gelmek, uygun düşmek, yaraşmak”. [ML.305a, TÜ.202a]
7248 **Yasamaydur** (یاسامایدور): (/s/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). “yapmamış; kurmamış; hazırlamamış; düzenlememiş, yasamamış; süslememiş”. [**M2.360b**] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Bilūr-ı nābdın bir ṭurfe ṣandūḳ
Yasamaydur dėgey-sin anı maẖlūḳ
(بلور ناب دین بیر طرفه صندوق/یاسامایدور دَیکای سین آنی مخلوق)
7249 **Yasadılar** (یاسادیلار): (/s/ medli elif ile). “yaptılar; kurdular; hazırladılar; düzenlediler, yasadılar; süslediler”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yasadılar ol öyni gevher-nigār
Sütūnnı velī ḳıldılar zer-nigār [ML.304b]
(یاسادیلار اول اوینی کوهرنکار/ستون نی ولی قیلدی لار زرنکار)
7250 **Yatḳusı** (یاتقوسی): (/t/ sükûn ile, /s/ esre ile). “yatar; [yatacak]”. [ML.305a]
7251 **Yaraşa alur** (یاراشا آلور): (/r/ ve /ş/ medli elif ile). “yakışabilir, yaraşabilir”[95].
7252 **Yastanur** (یاستانور)[96]: (/s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ ötre ile). “yaslanır, dayanır”. [İH.306a]
7253 **Yaraşıbtur** (یاراشیب تور): (/r/ medli elif ile, /t/ ötre ile). [M1.364b] “yakışmış, yaraşmış”.
7254 **Yatur** (یاتُوْر): (/t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yatır!; yatar”.
7255 **Yaḳar** (یاقار): “kına koyar, yakı yakar, sürer; yakar, yandırır; beğenir; etkiler; yakışır; [yaklaşır; suçlar, yakıştırır]”. *Sedd-i Sikenderī'de* Māverā’u'n-nehr'de Semerḳand'ın yanında akan Kühek ırmağının vasfında şöyle der:

---

93 Bk. SG (1284), Yayaḳ.

94 Bk. DLT (952), CC (219)// SG: Yaramaḳ/Yaranmaḳ (1286)// AŞ: Yar-/Yara- (184b)// Krgz.Tr: Cara- (178)// YUyg.Tr: Yarimaḳ (460)// Moğ-Les: Nayr “uyum”; Nayra- “uyuşmak” (874).

95 Yazmalar: “yakışır, yaraşır”. Bk. SG (1287).

96 Bk. SG (1304), AŞ (183b)// Alt.Tr: Castan- (55)// Kzk.Tr: Jastan- (166)// Krgz.Tr: Cazdan- (194)// Trkm.Tr: Yassan- (681).

Hem-ol töpe allında andaḳ aḳar
Ki ʻāşıḳ baş u eşkidür kim yaḳar[97]

(همول توپه آلیندا آنداق آقار/که عاشق باش و اشکی دور کیم یاقار)

Bābür Şāh'tan[98]:
Tā yār kimni ister ü köñglige kim yaḳar
Teşvīş bī-cihet durur āḫır sañga mañga

(تا یار کیم نی ایستار و کونکلی کا کیم یاقار/تشویش بی جهت دورور آخر سنکا منکا)

7256 **Yavutmaslar** (یاووتماس لار): (/v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yaklaştırmazlar, yakınlaştırmazlar". *Sedd-i Sikenderī'de* vahşi sürülerin vasfında şöyle der: [**M2.361a**]
Çü uyḳuġa barduḳ alardur ḥiṣār
Yavutmaslar ėlni yemīn ü yesār

(چو اویقوغه باردوق آلاردور حصار/یاووتماسلار اَیل نی یمین و یسار)

7257 **Yaraşmaḳ** (یاراشماق)[99]: (/r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "barışmak; [yakışmak, yaraşmak]".

7258 **Yarumaḳ/Yaruşmaḳ** (یاروماق-یاروشماق)[100]: (/r/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "aydınlanmak, ışıklanmak, ışımak, parlamak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Kim otlarıdın cihān yaruştı
Ḫirmenleriġa bu şuʻle tüşti[101]

(کیم اوتلاریدین جهان یاروشتی/خرمن لاریغه بو شعله توشتی)

7259 **Yarutmaḳ** (یاروتماق)[102]: (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak".

7260 **Yaratılmaḳ** (یاراتِیْلماق): (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yaratılmak"[103].

7261 **Yaraḳlamaḳ** (یاراقلاماق)[104]: (/r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "hazırlamak, donatmak".

7262 **Yaraḳlanmaḳ** (یاراقلانماق)[105]: (/r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "hazırlanmak, donanmak". [ML.305b]

7263 **Yaraḳlaşmaḳ** (یاراقلاشماق)[106]: (/ş/ sükûn ile). "birlikte hazırlamak; birlikte hazırlanmak".

---

[97] töpe| Yazmalar: tėpe (تیپه)// baş u eşkidür| M1, TÜ: yaş u eşki dik (یاش و اشکی دیک); M2: yaşı eşki dik; ML, İH: yaşı eşk dik// yaḳar| Sİ (243, 2920), Sİ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (850): baḳar. Bk. Külliyat-Yazma1 (868).

[98] Yazmalar: Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'dan. Bk. AŞ (180b-181a), BD (131/18b, 22).

[99] Bk. SG (1287), AŞ (181b), DLT (953), CC (219), YUyg.Tr (459), Trkm.Tr (679)// Krgz.Tr: Caraş- "barışmak; yakışmak" (179).

[100] Bk. SG (1288)// AŞ (182a), DLT (956): Yaru-// Alt.Tr (54), Mlk.Tr (141): Carı-// YUyg.Tr: Yorumaḳ (471).

[101] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LM (143, 1140), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (632).

[102] Bk. AŞ (182a)// SG: Yarutmaḳ/Yaruşturmaḳ (1289)// CC: Yarıt- (220)// Alt.Tr (54), Mlk.Tr (141): Carıt- // YUyg.Tr: Yorutmaḳ (471).

[103] Yazmalar: SG'de madde anlamı olarak verilen āferīde şüden (آفریده شدن) "yaratılmak" eylemi, HA kaynaklı yanlış olarak (56a), āvīze şüden (آویزه شدن) "küpe olmak" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1289-1290).

[104] SG: Yaraġlamaḳ/ġ (1290).

[105] Krgz.Tr: Caraktan- "silahlanmak" (179)// YUyg.Tr: Yaraġlanmaḳ silahlanmak" (459)// Trkm.Tr: Yaraglan- "silahlanmak; teçhiz olmak, donanmak" (678).

7264 **Yarlıḳamaḳ** (يارليقاماق)[107]: (/r/ sükûn ile). "yarlıgamak, bağışlamak, affetmek". [M1.365a]
7265 **Yarmanmaḳ/Yarmaşmaḳ** (يارمانماق-يارماشماق)[108]: (/r/'ler, /n/ ve /ş/ sükûn ile). "tırmanmak".
7266 **Yarışmaḳ** (يارِيْشماق)[109]: (/r/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "at koşturmak; [yarışmak]".
7267 **Yapılmadı** (ياپيلمادى): (/p/ ve /d/ esre ile). "kapanmadı, örtülmedi". *Dört Dīvān'dan:*
Ahıma yār aġzı bir dem gülmegin kem ḳılmadı
Çün ṣabādın ġunça açıldı yana yapılmadı[110]
(آهيما يار آغزى بير دم كولماكين كم قيلمادى/چون صبادين غنچه آچيلدى يانا ياپيلمادى)
7268 **Yanıŋ** (يانِيْنک): (/n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yanın!, ateş alın!; dönün!, geri dönün!". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī ʻaşḳ vādīsiġa girdi
Ḫaṭarlıḳ yoldur ey aḥbāb yanıŋ [İH.306b]
(نوايى عشق وادى سيغه كيردى/خطرليق يول دور اى احباب يانينک)
7269 **Yalbarġu dikdür** (يالبارغو ديک دور)[111]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yalvaracak gibidir". *Dört Dīvān'dan:*
Siyāset-gāh-ı ʻaşḳ içre fenā cellādı çėkgec tīġ
Ayaḳıġa tüşüb taʻcīl üçün yalbarġu dikdür-min
(سياست كاه عشق ايچره فنا جلّادى چَيككاج تيغ/آياقيغه توشوب تعجيل اوچون يالبارغو ديک دورمين)
7270 **Yandur** (ياندور): (/n/ sükûn ile). "yandır, yak; geri döndür". *Dört Dīvān'dan:*
Nevāyī örteben özlük ḳadem bu yolġa ḳoy yaʻnī [**M2.361b**]
Ki her hem-rāh kim bolġay tecerrüd māniʻi yandur [TÜ.202b]
(نوايى اورتابان اوزلوک قدم بو يولغه قوى يعنى/كه هر همراه كيم بولغاى تجرّد مانعى ياندور)
7271 **Yamġur** (يامغور-يَمغور)[112]: (/m/ sükûn ile, /y/ üstün ile, /ġ/ ötre ile). "yağmur". *Dört Dīvān'dan:*
ʻİnāyet yamġurı allında defʻi sehl ėrür ger-çi
Yaġar idbār gerdi ey Nevāyī rūz-gārımdın
(عنايت يامغورى آليندا دفعى سهل اَيرور كرچه/ياغار ادبار كردى اى نوايى روزكاريمدين)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Yaʻnī ėser ėrdi yėl daġı tīz
Yamġur daġı ėrdi vaḥşet-engīz
(يعنى اَيسار اَيردى يَيل داغى تيز/يامغور داغى اَيردى وحشت انكيز)
Taŋ yoḳ bu ot ėtse eşk ara ġarḳ

---

[106] Yazmalar: Yaraşlanmaḳ (ياراشلانماق). (/n/ sükûn ile). Bk. SG (1291).
[107] SG: Yarlıġamaḳ/ġ (1291)// CC: Yarlıga-/Yarılga- "acımak, merhamet etmek; bağışlamak, affetmek" (220)// Tatar.Tr: Yarlıḳa- (333).
[108] Bk. SG (1292)// AŞ (184b), DLT (955): Yarman-// Krgz.Tr: Carmaş- (183)// Trkm.Tr: Yarmaş- (680).
[109] Yazmalar: Yarışmek (يارِيْشماک). SG kaynaklı yanlış olmalıdır (1293). Bk. DLT (954)// Krgz.Tr: Carış- (182).
[110] Ahıma| Yazmalar: Ḥālıma (حاليما). Bk. GS (478, 657), GS-Özb (G.632), Külliyat-Yazma2 (139).
[111] M1, TÜ: yok// Yazmalar: "yalvarmış değildir". Bk. SG (1322).
[112] Bk. SG (1331), AŞ (186a), CC (217), YUyg.Tr (457)// DLT: Yamgur/Yagmur (947)// Krgz.Tr: Camgır (172).

Yamġur yaġar anda kim tüşer berḳ[113]

(تانک یوق بو اوت اَیتسه اشک آرا غرق/یامغور یاغار آندا کیم توشار برق)

7272 **Yandılar** (یاندی لار): (/n/ sükûn ile). “yandılar, ateş aldılar; döndüler, geri döndüler”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yandılar alar ėkevle nevmīd

Kim boldı ʻayān belā-yı cāvīd[114]

(یاندی لار آلار اَیکاولا نومید/کیم بولدی عیان بلای جاوید)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:

[Yanıb birbirisige aylandılar]

Çü sūd ėtmedi cehd ü cid yandılar[115]

(چو سود اَیتمادی جهد و جد یاندی لار)

7273 **Yaşunurġan/Yaşunadurġan** (یاشونورغان-یاشونادورغان)[116]: (/n/ sükûn ile, diğer /n/ medli elif ile). “gizlenmiş, saklanmış”.

7274 **Yap yaşıl** (یاپ یاشیل)[117]: (/p/ sükûn ile). “yemyeşil”. [M1.365b]

7275 **Yayıldılar** (یایِلْدی لار): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). “yayıldılar, dağıldılar, saçıldılar; serildiler, döşendiler”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bu faṣlda ol gürūh-ı çālāk

Gül-şenġa yayıldılar ṭarab-nāk [ML.306a]

(بو فصل دا اول کروه چالاک/کلشن غه یاییلدی لار طربناک)

7276 **Yarar** (یارار): (/r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). “yarar, uygun gelir, uygun düşer, yaraşır; yarar, ayırır, yarık açar”[118]. *Dört Dīvān'dan:*

Kön̂glüm ẕeḳanın̂g içre görüb yaydın̂g an̂ga zülf

Çāh üzre kebūterġa yayar dāmını ṣayyād[119]

(کونکلوم ذقنینک ایچره کوروب یایدینک آنکا زلف/چاه اوزره کبوترغه یایار دامینی صیّاد)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Bolsa ḫaz u aṭlas u öksün libās

İt culı ḳılmaḳġa yarar hem pelās[120]

(بَولسه خَز و اطلس و اُکسون لباس/ایت جُلی قیلماقغه یارار هم پلاس)

7277 **Yanalar** (یانالار): (/n/ medli elif ile). “yanalar, ateş alalar; başkalar, yabancılar”[121]. *[Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da]* Meṡnevī'den:

Bīnendedür olsa kişi öz ʻaybıġa ḥāżır

---

[113] yaġar| Yazmalar: yaḳar (یاقار). Bk. LM (363, 3420), LM-Özb (XXXVI), Külliyat-Yazma-TB (679).

[114] alar| Yazmalar: olar (اولار). Bk. LM (321, 2999), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

[115] Bu dize| ML, İH: yok// Çü| Yazmalar: Çi (چه). Bk. Sİ (434, 5775), Sİ-Özb (LXVIII), Külliyat-Yazma-TB (910).

[116] TÜ: yok. Bk. SG (1309).

[117] TÜ: yok. Bk. SG (1277), DLT (952)// Krgz.Tr: Cap caşıl (177).

[118] Yazmalar: “yayar, serer” anlamı da verilmiştir. Örneğin yanlış okunmasından ileri gelen bu anlama uygun düşen madde, Yayar (یایار) olmalıdır. Bk. SG (1286).

[119] görüb yaydın̂g| Yazmalar: tüşüb yādın̂g (توشوب یادینک)// yayar dāmını| Yazmalar: yarar dāmnı (یارار دامنی). Bk. NŞ (117, 117), NŞ-Özb (G.117), Külliyat-Yazma-TB (166), Külliyat-Yazma2 (182).

[120] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. HE (68, XIII/59), HE-Özb (XIII).

[121] Yazmalar: “yanmış gibi olanlar; yabancılar”. Bk. SG (1337).

Göz açma bolurġa yanalar ‘aybıġa nāẓır[122]

(بيننده دور اولسه كيشى اوز عيبى غه حاضر/كوز آچمه بولورغه ياناﻻر عيبى غه ناظر)

Sedd-i Sikenderī'de; İskender, vasiyetinde annesine şöyle der:

Ḫırāş ėtmesenĝ yüz yanalar kibi [**M2.362a**]

Oġul mātemide analar kibi

(خراش اَيتماسانک يوز ياناﻻر كيبى/اوغول ماتمى دا آناﻻر كيبى)

7278 **Yara** (يارا-يَرا)[123]: (/y/ üstün ile). “yara; yara!”. *Dört Dīvān'dan:*

Tenimde her ṭaraf ḳanlıġ yara gūyā ki ḳıldı ‘aşḳ

Ḳıṣāṣım ḥükmini kim tuttılar tėgremni ḳanlıġlar[124] [ML.305b]

(تنيمدا هر طرف قانليغ يَرا كويا كه قيلدى عشق/قصاصيم حكمينى كيم توتتى لار تَيكرامنى قانليغ لار)

Min-min ü bir yaramas könĝlüm anınĝ ḳatlı üçün

Göz ḳara ḳılma bir işimge yara ey ḳara göz[125]

(مين مين و بير ياراماس كونكلوم آنينک قتلى اوچون/كوز قرا قيلما بير ايشيم كا يارا اى قرا كوز)

7279 **Yarasa/Yarasıḳ** (ياراسه-ياراسيق)[126]: (/s/ üstün ile, diğer /s/ esre ile). “gece kuşu, yarasa”. [ML.306a, İH.307a]

7280 **Yaraşmışı** (ياراشميشى): (/r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, diğer /ş/ esre ile). “yakışma, yaraşma, uyuşma, yakışık, yaraşık; [barışma, barış]”.

7281 **Yaraḳ** (ياراق-يَراق)[127]: (/y/ üstün ile). “araç, gereç, malzeme, hazırlık, donanım; silah; [uygun, yaraşır]”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu şāri‘ birle tapḳan yol yaraḳı

Yitib menzilġa andaḳ kim burāḳı

(بو شارع بيرله تاپقان يول يراقى/يِتيب منزلغه آنداق كيم براقى)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ḥac mevsimi ėrdi ittifāḳī

Ėyleb barı Ka‘be'ninĝ yaraḳı[128]

(حج موسمى اَيردى اتّفاقى/اَيلاب بارى كعبه نينک يراقى)

Sedd-i Sikenderī'de İskender'in Dārā'nın ülkelerini ele geçirmesinde şöyle der:

Sözi nāfiẕ ėrdi velī yol yıraḳ

Girek ėrdi bir ikki yıllıḳ yaraḳ

(سوزى نافذ اَيردى ولى يول يِراق/كيراک اَيردى بير ايكّى ييل ليق يَراق)

---

[122] açma bolurġa| M2: açma bolur; ML, İH: açmasa bolur// nāẓır| Yazmalar: nāżır (ناضر). Bk. MK (327, 104a/13), MK-Özb (Tenbih.121), Külliyat-Yazma-TB (1502), MK-Amire (197).

[123] Bk. SG (1293), CC (218), YUyg.Tr (459), Trkm.Tr (678), Moğ-Les (684)// Krgz.Tr: Cara (178).

[124] ḳanlıġ| Yazmalar: ḳanlıḳ (قانليق)// ḥükmini| Yazmalar: ḥükmni (حكمنى). Bk. BV (151, 198), BV-Özb (G.198), Külliyat-Yazma-TB (307).

[125] Bu beyit| M2, TÜ: yok; ML: 329a; İH: 331a// işimge| M1: işimġa (ايشيم غه). Bk. SG (1286), GS (185, 227), GS-Özb (G.218), Külliyat-Yazma-TB (52).

[126] Bk. SG (1293)// DLT: Yarısa/Aya yersgü (954).

[127] Tekrarı| M1: 396a; M2: 391b; ML: 328a; İH: 330b; TÜ: 218b// SG: Yaraḳ/ġ (1293-1294). Bk. NŞ (311, 312/5), Yıraḳ (örenği)// DLT: Yarag “fırsat, imkân” (952)// CC: Yarak “serbest” (219); Yarov “gerekli olan, techizatlanma” (221)// Krgz.Tr: Carak “silah; teçhizat” (179)// YUyg.Tr: Yaraḳ “silah, alet” (459)// Moğ-Les: Carag “gerekli şey; gerek, ihtiyaç” (1602).

[128] barı| Yazmalar: anı (آنى). Bk. LM (187, 1584), LM-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (641).

7282 **Yaraḳlıḳ** (يارافليق)[129]: (/r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "gereçli, hazırlıklı, donanmış, donanımlı; uygun, yaraşır".
7283 **Yaraḳsız** (ياراق سِيْز-يَراق سِيْز)[130]: (/s/ esre ile, /y/ ve /z/ sükûn ile, /y/ üstün ile). "gereçsiz, hazırlıksız, donanımsız; uygunsuz, yaraşmaz".
7284 **Yarpuz** (يارپوز)[131]: (/p/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "yarpuz, filiskin". [M1.366a]
7285 **Yarġaġ** (يارغاغ)[132]: (/y/ ve /ġ/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "işlenmemiş deri; Moġulların deriden giydikleri kürk, deri kaftan". *Dört Dīvān'dan:*
Sünbülüñġa bir Ḫaṭāyī bendedür müşk-i Ḫotan
Ger delīl ister iseñ bardur libās-ı yarġaġı[133]
(سنبلونكغه بير خطايى بنده دور مشک ختن/كر دليل ايستار ايسانک باردور لباس يارغاغى)
Cism żaʿfıdın tėri ḳalmış süñgek üzre yana
Hicr oḳı perrān öter çün yitse bu yarġaġıma[134]
(جسم ضعفيدين تَيرى قالميش سونكاک اوزره ينه/هجر اوقى پرّان اوتار چون يِتسه بو يارغاغيمه)
7286 **Yasandı** (ياساندى): (/n/ sükûn ile). "yapıldı; kuruldu; dizildi; hazırlandı; düzenlendi; süslendi, bezendi". [TÜ.203a]
7287 **Yavuştılar** (ياوُوْشتى لار): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ esre ile). "yaklaştılar, yakınlaştılar". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Çü ḳorġan devriġa yavuştılar bat
Süren salıb yanıban tüştiler bat[135]
(چو قورغان دوريغه ياووشتى لار بات/سوران ساليب يانيبان توشتى لار بات)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Şeyḫġa ol ḫayl çü yavuştılar
Barçası merkebleridin tüştiler
(شيخ غه اول خيل چو ياووشتى لار/بارچه سى مركب لاريدين توشتى لار)
7288 **Yanc** (يانج)[136]: (/n/ ve /c/ sükûn ile). "ez, çiğne; parçala; yumuşat". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Dėben başımnı yanc ey çarḫ-ı zer-kār
Ki ol ėrmes bu gündin narı der-kār

---

[129] SG: Yaraḳlıġ/Yaraġlıġ (1294)// DLT: Yaraglıg "mümkün olan" (953)// CC: Yarovlı/Yaravlı "yararlı, uygun, yetenekli" (221)// Krgz.Tr: Caraktuu "işe yarayan; silahlanmış" (179)// Tatar.Tr: Yaraḳlı "uygun, yarar" (332)// YUyg.Tr: Yaraḳliḳ "yararlı, yetenekli; silahlanmış, silahlı" (459).

[130] SG: Yaraḳsız/Yaraġsız (1294)// DLT: Yaragsız "uygun olmayan" (953)// Krgz.Tr: Caraksız "işe yaramayan; silahsız" (179)// YUyg.Tr: Yaraḳsiz "işe yaramaz, kusurlu; silahlanmamış, silahsız" (459).

[131] Bk. SG (1294), DLT (955).

[132] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. AŞ (185b)// SG: Yarġaḳ/ġ (1294)// Kzk.Tr: Jarğaq "tabaklanmış deri; deriden yapılan dış giyim; zar" (163)// Krgz.Tr: Cargak "arıtılmış hayvan derisi; zar" (181)// YUyg.Tr: Yarġaḳ "tüysüz deri" (460)// Moğ-Les: Cargag/Cargarag "kılları alınmış deri" (1603).

[133] Sünbülüñġa| Yazmalar: Sünbülünġa (سنبلونغه)// libās-ı| Yazmalar, SG (1294): libāsı (لباسى). Bk. AŞ (185b), BV (428, 591), BV-Özb (G.588), Külliyat-Yazma-TB (374).

[134] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 385a; M2: 381a; ML: 320a; İH: 321b; TÜ: 213a// yana| Yazmalar: yine (يِنه). Bk. AŞ (185b), SG (1294), BV (385, 530), BV-Özb (G.527), Külliyat-Yazma-TB (363).

[135] yanıban| Yazmalar: yitiben (يِتبان). Bk. AŞ (132b), SG (936), FŞ (361, XXXIX/86), FŞ-Özb (XXXIX), Külliyat-Yazma-TB (563).

[136] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1334).

(دَیبان باشیم نی یانج ای چرخ زرکار/که اول اَیرماس بو کوندین ناری درکار)

7289 **Yaraḳlasunlar** (یاراقلاسونلار): (/r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /s/ ötre ile, /n/ sükûn ile). [M2.362b] "hazırlasınlar, donatsınlar; silahlandırsınlar". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Sūr içre yaraġlasunlar āyīn
Gög ṭāḳını bağlasunlar āyīn[137] [ML.306b]

(سور ایچره یاراغلاسونلار آیین/کوک طاقینی باغلاسونلار آیین)

7290 **Yavuşubtur** (یاوُوْشوبتور): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ş/ ve /t/ ötre ile). "yaklaşmış, yakınlaşmış". *Ferhād u Şīrīn'den[138]:*

Mañga kim bėyle düşvār iş tüşübtür
İşim düşvārlıḳġa yavuşubtur

(منکا کیم بَیله دشوار ایش توشوبتور/ایشیم دشوارلیق غه یاووشوبتور)

7291 **Yaġduradur** (یاغدورادور): (/ġ/ sükûn ile, /d/'ler ötre ile). "yağdıracak; [yağdırır]". *Dört Dīvān'dan:*

Ol ki bezm içre saçar başıġa gül ni bilgey
Ḥālın anıñg ki felek yaġduradur başıġa taş

(اول که بزم ایچرا ساچار باشیغه کلنی بیلکای/حالین آنینک که فلک یاغدورادور باشیغه تاش)

7292 **Yasalur** (یاسالور): (/s/ medli elif ile). "yapılır; kurulur; hazırlanır; düzenlenir; süslenir, bezenir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

A'żāsı ol ayaḳ astıda uşalur ammā köñgli bozuġları yasalur. [M1.366b, İH.307b]

(اعضاسی اول اَیاق آستیدا اوشالور امّا کونکلی بوزوغلاری یاسالور)

7293 **Yatḳur** (یاتقور): (/t/ sükûn ile). "yatır!". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin ölümünde şöyle der:

Çün rūḥ ile rūḥ taptı peyvend
Bir mehd ara yatḳur ikki ferzend[139] [İH.307a]

(چون روح ایله روح تاپتی پیوند/بیر مهد آرا یاتقور ایکّی فرزند)

7294 **Yaḳmaydur** (یاقمایدور): (/ḳ/ sükûn ile). "yakı yakmamış, sürmemiş; yakmamış, yandırmamış; beğenmemiş; etkilememiş". *Dört Dīvān'dan:*

Çemende serv ü gülniñg 'işvesi köñglümge yaḳmaydur
Fedā cānım sañga ḳaddıñgġa bėrgil cilve yüz görküz

(چمن دا سرو و کل نینک عشوه سی کونکلومکا یاقمایدور/فدا جانیم سنکا قدینکغه بَیرکیل جلوه یوز کورکوز)

7295 **Yaşururlar** (یاشورورلار): (/ş/ ve /r/ ötre ile). "gizlerler, saklarlar". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Andın yaşururlar ėrdi bī-ḥad
Kim bilmegey anı serv-i gül-ḫad [İH.307b]

(آندین یاشورورلار اَیردی بیحد/کیم بیلماکای آنی سرو کل خد)

7296 **Yarġuçı** (یارغوچی)[140]: (/r/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yaran, yarık açan; divan başkanı, yargıcı, yargıç".

---

137 yaraġlasunlar| Yazmalar: yaraḳlasunlar (یاراقلاسونلار)// bağlasunlar| Yazmalar: baḳlasunlar (باقلاسونلار). Bk. SG (1291), LM (92, 632), LM-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (621).

138 Yazmalar: *Sedd-i Sikenderī'den.* Bk. FŞ (178, XVIII/75), FŞ-Özb (XVIII).

139 Çün rūḥ ile rūḥ| M1, TÜ: Çün cism ile rūḥ (چون جسم ایله روح); M2: Cism ile rūḥ; ML, İH: Cism ile çü rūḥ// taptı| M1, M2, İH, TÜ: tapdı (تاپدی). Bk. SG (1280), LM (347, 3258), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (675).

7297 **Yarġucaḳ** (يارغوجاق): (/r/ sükûn ile, /c/ medli elif ile). "el değirmeni"[141]. *Dört Dīvān'dan:* [**M2.363a**]

Hażm ėter fikrin hem ėtgil farż ėtey nānıñ̂g üçün
Ḳıldı çarḫ encümni dāne ay u günni yarġucaḳ[142]
(هضم اَیتار فکرین هم اَیتکیل فرض اَیتای نانینک اوچون/قیلدی چرخ انجمنی دانه آی و کون نی یارغوجاق)

7298 **Yarutḳanıñ̂ga** (یاروتقانیکا): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /n/ esre ile, /g/ medli elif ile). "aydınlattığına". *Dört Dīvān'dan:*

Ėl gözin nūr-ı şefā'at bile yarutḳanıñ̂ga
Tartḳan sürme-yi mā-zāġ iki gözdür güvehiñ̂g [M1.367a, ML.307a]
(اَیل کوزین نور شفاعت بیلا یاروتقانیکا/تارتقان سرمهٔ مازاغ ایکی کوزدور کوهینک)

7299 **Yar ḳanat** (یار قانات)[143]: (/r/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). "yarasa, gece kuşu".

7300 **Yarlı** (یارلی): (/r/ sükûn ile, /l/ esre ile). "yoksul, fakir"[144]. [TÜ.203b]

7301 **Yarlıġ** (یارلِیْغ-یَرلِیْغ-یَرلِغ): (/r/, /y/ ve /ġ/ sükûn ile, diğer /y/ üstün ile). "yarlık, Türk padişahın yazısı ve emri, padişah yazısının tuğrası; (**Yārlıġ**) yardım".

7302 **Yarlıġa** (یارلیغا)[145]: (/r/ sükûn ile). "yarlıgama, bağışlama, affediş, mağfiret, rahmet".

7303 **Yavutmañ̂gız** (یاوُوْتمانکیز): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yaklaştırmayınız, yakınlaştırmayınız". *Dört Dīvān'dan:*

Çün añ̂ga nā-ḫoş gėlür bezmide atım tutmañ̂gız
Kim ki atım bilse hem ol bezm ara yavutmañ̂gız[146] [İH.308a]
(چون اَنکا ناخوش گیلور بزمیدا آتیم توتمانکیز/کیم که آتیم بیلسه هم اول بزم آرا یاووتمانکیز)

7304 **Yaḳmañ̂gız** (یاقمانکیز): (/ḳ/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yakı yakmayınız, sürmeyiniz; yakmayınız, yandırmayınız; beğenmeyiniz; etkilemeyiniz".

7305 **Yasay almay-siz** (یاسای آلمای سیز)[147]: (/s/ medli elif ile, diğer /s/ esre ile). [**M2.363b**] "yapamazsınız; düzenleyemezsiniz, yasayamazsınız; süsleyemezsiniz; [yapamayasınız]". *Dört Dīvān'dan:*

Mini devrān bozubtur siz yasay almas-siz ey aḥbāb
Mañ̂ga ni cürm ezelde çün bozuḳ mundaḳ yasalġay-min[148]
(مینی دوران بوزوبتور سیز یاسای آلماس سیز ای احباب/منکا نی جرم ازلدا چون بوزوق مونداق یاسالغای مین)

---

[140] Bk. SG (1295)// CC: Yarguçı/Yargıçı "yargıç, belediye başkanı" (220)// Alt.Tr: Cargıçı "yargıç" (54)// Moğ-Les: Carguçi/Zargaç "yargıç, hakim; avukat; dava vekili, davacı" (1603).

[141] Yazmalar: "değirmenin kolu". Bk. AŞ (184b), SG (1295)// Krgz.Tr: Cargılçaḳ (181)// YUyg.Tr: Yarġiçaḳ (460).

[142] Hażm| Yazmalar, AŞ (184b): Ḥażm (حضم). Bk. SG (1295), BV (241, 311), BV-Özb (G.309), Külliyat-Yazma-TB (326).

[143] SG: "yarasa. Yarġaġ ḳanat'ın kısaltılmış biçimidir" (1295)// Krgz.Tr: Carganat (181)// Tatar.Tr: Yarḳanat (333)// Trkm.Tr: Yarganat (680).

[144] Yazmalar: "dilenci" anlamı da verilmiştir. HA kaynaklı anlam olmalıdır (56a). Bk. SG (1295), CC (220), Tatar.Tr (333)// DLT: Yarlıg (954)// Kzk.Tr: Jarlı (164)// Krgz.Tr: Cardı (180)// Mlk.Tr: Carlı (141).

[145] Bk. SG (1295).

[146] ki atım| M1, M2, ML, İH: atımnı; TÜ: atım. Bk. FK (205, 213), FK-Özb (G.204), Külliyat-Yazma2 (452).

[147] Yazmalar: Yasa almay-siz (یاسا آلمای سیز). Bk. AŞ (182a), SG (1302).

[148] yasay almas| Yazmalar: yasa almay (یاسا آلمای)// yasalġay| Yazmalar: yasalḳay (یاسالقای). Bk. NŞ (469, 471), NŞ-Özb (G.470), Külliyat-Yazma-TB (227), Külliyat-Yazma2 (244), Divan-Yazma (432*2).

7306 **Yazuḳ** (يازُوْق)[149]: (/z/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "suç, günah". *Dört Dīvān'dan:*
Yazuḳsız cürmsiz bī-dād ėter fāş
Manĝa ol sürmesiz göz vesmesiz ḳaş
(يازوق سيز جرم سيز بيداد آيتار فاش/منكا اول سرمه سيز كوز وسمه سيز قاش)
7307 **Yārınĝız** (يارِيْنكيز): (/r/ ve /g/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "sevgiliniz; yardımcınız; (**Yarınĝız**) yarınız, ayırınız, yarık açınız". *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Bu iẖlāṣ birle Ḫudā yārınĝız
[Ḥavādiṡ ara Ḥaḳ nigeh-dārınĝız]
(بو اخلاص بيرله خدا يارينكيز)
7308 **Yamamaḳ** (يامَاماق)[150]: "yamamak, yamalamak".
7309 **Yaşımtul** (ياشِيْمتول)[151]: (/y/ ve /m/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "yeşilimsi, yeşilimtırak".
7310 **Yaşurmanĝız** (ياشورمانكيز): (/r/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). [M1.367b] "gizlemeyiniz, saklamayınız". *Dört Dīvān'dan:*
Min ẖod öldüm yaşurub 'aşḳın ger imdi sorsa yār
Ḥāletimni siz ni bilgenni dėnĝiz yaşurmanĝız
(مين خود اولدوم ياشوروب عشقين كر ايمدى سورسه يار/حالتيم نى سيز نى بيلكاننى دَينكيز ياشورمانكيز)
7311 **Yamanĝız** (يامانكيز): (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yamayınız, yamalayınız". *Dört Dīvān'dan:*
Oyulub tüşti Nevāyī teninin̂g dağları
Kūyıda ölgen it olsa tėrisidin yamanĝız [ML.307b]
(اويولوب توشتى نوايى تنى نينک داغلارى/كوييدا اولكان ايت اولسه تَيريسى دين يامانكيز)
7312 **Yazġurmanĝız** (يازغورمانكيز): (/z/'ler, /r/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "suçlamayınız, itham etmeyiniz". *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳ cürmiġa mini ey dūstlar yazġurmanĝız
Bī-güneh min ẖod köyer-min siz dağı köydürmenĝiz
(عشق جرميغه مينى اى دوستلار يازغورمانكيز/بى كنه مين خود كويارمين سيز داغى كويدورمانكيز)
Mini yazġurmanĝız ḳılsam ṣabūḥī kim ezel ṣubḥı
Çıḳıbtur iẖtiyār ėlgimdin ü iş iẖtiyārımdın [ML.307a]
(مينى يازغورمانكيز قيلسام صبوحى كيم ازل صبحى/چيقيب تور اختيار آيلكيمدين و ايش اختياريمدين)
7313 **Yarutmanĝız** (ياروتمانكيز): (/r/ ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). [**M2.364a**] "aydınlatmayınız, ışıklandırmayınız, ışıtmayınız, parlatmayınız". *Dört Dīvān'dan:*
Ey şeb-istān-ı viṣāl ehli firāḳım külbesin
Kim dėdi bir gėce şem'-i vaṣl ile yarutmanĝız
(اى شبستان وصال اهلى فراقيم كلبه سين/كيم دَيدى بير كَيجه شمع وصل ايله ياروتمانكيز)
7314 **Yaġdurmanĝız** (ياغدورمانكيز): (/r/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yağdırmayınız". *Dört Dīvān'dan:*
Her zamān çün yaġdurur bī-dād oḳın cānımġa dūst

---

[149] Bk. SG (1301), DLT (964)// CC: Yazuk/Yazık (224)// Tatar.Tr (335), Trkm.Tr (685): Yazıḳ. Bk. Yazıġlıḳ.
[150] İH: 307b; TÜ: 207a. Bk. SG (1329), DLT (947), CC (217)// Krgz.Tr: Cama- (171)// YUyg.Tr: Yamimaḳ (457).
[151] M1: 372a; TÜ: 205b. Bk. SG (1310).

Siz dağı ṭa‘n u melāmet taşını yaġdurmañız[152]

(هر زمان چون ياغدورور بيداد اوقين جانيمغه دوست/سيز داغى طعن و ملامت تاشينى ياغدورمانكيز)

7315 **Yarlıġan** (يارليغان)[153]: (/r/ sükûn ile). “ırmak kıyılarındaki yarıklar”. [ML.307b, İH.308b, TÜ.204a]

7316 **Yaḳmas** (ياقماس): (/ḳ/ ve /s/ sükûn ile). “yakı yakmaz, sürmez; yakmaz, yandırmaz; beğenmez; etkilemez; yakışmaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Mini sāḳiyā hicr devride mest ėt

Ki yaḳmas mizācımġa hüş-yārlıḳlar [M1.368a]

(مينى ساقيا هجر دوريدا مست اَيت/كه ياقماس مزاجيم غه هشيارليق لار)

7317 **Yapılmas** (ياپيلماس): (/p/ esre ile). “kapanmaz, örtülmez”.

7318 **Yastanmas** (ياستانماس): (/s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “yaslanmaz, dayanmaz”.

7319 **Yaruta almas** (ياروتا آلماس): (/r/ ötre ile, /t/ medli elif ile). “aydınlatamaz, ışıklandıramaz, ışıtamaz, parlatamaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Ėyle gerdūn ẓulmı ėtmiş rūz-gārım tīre kim

Yaruta almas ḳuyaş girse ḫarāb-ābādıma

(اَيله كردون ظلمى اَيتميش روزكاريم تيره كيم/ياروتا آلماس قوياش كيرسه خراب آباديمه)

Sāḳiyā köñglümni rūşen isteseñ tut bāde kim

Yaruta almas nime ol şu‘leni bu yaġça[154]

(ساقيا كونكلومنى روشن ايستاسانک توت باده كيم/ياروتا آلماس نيمه اول شعله نى بو ياغچه)

7320 **Yarumas** (يارُوْماس): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “aydınlanmaz, ışıklanmaz, ışımaz, parlamaz”. *Dört Dīvān'dan:*

Başıma şu‘le-yi hicrān tutaşıbdur ni asıġ

Kim yarutmas ḳara hicrim gėcesin bu meş‘al[155]

(باشيما شعلهٔ هجران توتاشيب دور نى آسيغ/كيم ياروتماس قرا هجريم گيجه سين بو مشعل)

7321 **Yanmas** (يانماس): (/n/ sükûn ile). “yanmaz, ateş almaz; dönmez, geri dönmez”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yılan nitgey urub nīş ejdehānı

İt ürmek birle yanmas kārvānī

(ييلان نيتكاى اوروب نيش اژدهانى/ايت اورماک بيرلا يانماس كاروانى)

7322 **Yarġu dikdür** (يارغو ديک دور)[156]: (/r/ sükûn ile). “yaracak gibi; yarmalı”. *Dört Dīvān'dan:*

Firāḳ endūhı otı dūdıdın köñglüm öyi tolmış

Anıñ def‘i üçün gögsümni her yan yarġu dikdür-min[157]

(فراق اندوهى اوتى دوديدين كونكلوم اويى تولميش/آنينک دفعى اوچون كوكسومنى هر يان يارغو ديک دورمين)

---

[152] oḳın| M1, M2, ML, İH: otın. Bk. BV (158, 207), BV-Özb (G.207), Külliyat-Yazma-TB (308).

[153] Bk. SG (1295)// Derleme: Yarlıġan “yarılan yer”; Yarılgan “sel sularının açtığı yarık”.

[154] Bu beyit| M1: 371a; M2: 367b; ML: 310a; İH: 311a; TÜ: 205a. Bk. GS (433, 588), GS-Özb (G.570).

[155] tutaşıbdur| ML, İH: tutaşıbtur// yarutmas| ML, İH: yarumas// gėcesin| ML, İH: tünide. Bk. BV (289, 383), BV-Özb (G.380).

[156] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1285).

[157] öyi| Yazmalar: ėvi (اَيوى)// def‘i| Yazmalar: ref‘i (رفعى). Bk. SG (1285), FK (478, 518), FK-Özb (G.493), Külliyat-Yazma2 (502).

7323 **Yaruḳluḳ** (یاروقلوق)[158]: (/r/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). “aydınlık, parlaklık”.
7324 **Yarmaġur/Yarumaġur** (یارماغور-یاروماغور)[159]: (/r/'ler sükûn ile). “aydınlanmayan, ışıklanmayan, ışımaz, parlamaz”. [**M2.364b**] *Dört Dīvān'dan:*

Min töküb eşk felek dik velī bī-ḫodluġuma
Dem-be-dem yarumaġur ṣubḥnı ḫandān taptım[160] [ML.308a]
(مین توکوب اشک فلک دیک ولی بیخودلوغوما/دمبدم یاروماغور صبحنی خندان تاپتم)

7325 **Yara taşı** (یاره تاشی): (/r/ üstün ile, /t/ medli elif ile). “yaranın iyileştirilmesinde kullanılan ve fil dişine benzer bir taş”[161]. [ML.307b]
7326 **Yarı** (یاری): (/r/ esre ile). “yarı, yarım”; “[dağarcık]”[162]; (**Yārī**) yardım; [elti]”.
7327 **Yarım** (یاریم): (/r/ esre ile). “yarı, yarım; (**Yārım**) sevgilim”. *Dört Dīvān'dan:*

Çıḳtı yārım gėce yol ‘azmın ḳılıb ol baġrı taş
Bes ‘acāyibdür ḳaranġu gėce çıḳmaḳlıḳ ḳuyaş [ML.308a]
(چیقتی یاریم گیجه یول عزمین قیلیب اول باغری تاش/بس عجایب دور قرانغو گیجه چیقماق لیق قویاش)

7328 **Yaptınĝ** (یاپتِیْنک)[163]: (/p/ sükûn ile, /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “kapattın, örttün”. *Dört Dīvān'dan:*

Çihre yaptınĝ ḫasta cānımnı anĝa zār ėyleben
Zülf yıġdınĝ tilbe könĝlümni giriftār ėyleben[164]
(چهره یاپتینک خسته جانیم نی اَنکا زار اَیلابان/زلف یِغدینک تیلبه کونکلومنی کرفتار اَیلابان)

7329 **Yarımçuḳ** (یارِیْمچوق)[165]: (/r/ esre ile, /y/ ve /m/ sükûn ile, /ç/ ötre ile). [M1.368b] “yarım, yarım yamalak, eksik”. [İH.309a]
7330 **Yarın** (یارین): (/r/ esre ile). “yarın, ertesi gün; [**Yārınĝ**] sevgilin”.
7331 **Yarındası** (یارِیْنداسی)[166]: (/r/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /s/ esre ile). “yarınında, ertesi gün”.
7332 **Yarınġı** (یارینغی)[167]: (/r/ ve /ġ/ esre ile). “yarınki”.

---

158 SG: Yaruḳluḳ/Yaruġluġ “aydınlık, parlaklık” (1296). Bk. Yaruḳlıġ/Yaruġluġ// DLT: Yarukluk “nur, ışık” (956)// CC: Yarıklık “ışık, aydınlık, parlaklık” (220)// Krgz.Tr: Carıktık “göz nuru; sevgili” (181)// YUyg.Tr: Yoruḳluḳ “ışıklı, aydınlık” (471).

159 SG: Yarumaġur (1296).

160 bī-ḫodluġuma| M1, M2, İH, TÜ: bī-ḫodluḳuma (بیخودلوقوما). Bk. SG (1296), GS (319, 420), GS-Özb (G.406), Külliyat-Yazma-TB (85).

161 Yazmalar: SG'de verilen zaḫm (زخم) “yara” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (56b), raḥm (رحم) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1296)// BR-Muin: Seng-i zaḫm (1178)// Tatar.Tr: Yara taşı “cehennem taşı” (331).

162 Bk. SG (1296)// Mlk.Tr: Carı “hayvan derisi, kösele, kürk” (141)// Trkm.Tr-Hamzayev: Yarı “kösele”// Derleme: Yarı “yağ çömleğinin ağzına gerilen deri”// Moğ-Les: Sarisu(n)/Saris “kösele” (1050); Arasu(n)/Aris(an)/Arisu(n) “deri, gön, kürk” (79).

163 TÜ: 207a (örneksiz).

164 anĝa| M1: yok; M2, ML, İH: bu gün. Bk. NŞ (480, 482), NŞ-Özb (G.481), Külliyat-Yazma-TB (229).

165 SG: Yarımçuḳ/Yarımuçuḳ (1296). Bk. NŞ (321, 322/6). SG'de ikinci maddenin üzeri daha sonradan çizilmiştir. Bk. FŞ (LIV)// Alt.Tr: Yarımtık (54)// Trkm.Tr: Carımçak (181)// Trkm.Tr: Yarımçık (680)// Moğ-Les: Carim/Carimdug/Carimdag (1603).

166 Bk. SG (1296), Tarama (236), Derleme.

167 ML, İH: Yazınġı. Ayrıca bir sonraki madde olan Yazmaḳ maddesinin anlamı da yanlışlıkla bu maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (1296).

7333 **Yazmaḳ** (يازماق)[168]: (/z/ sükûn ile). "yazmak; yanlış yapmak, şaşmak; çözmek, açmak"; "başlamak; [yaklaşma bildiren tasvir eylemi]". *Tārīḫ-i Bābürī'den:*

Ḫusrev Şāh [ve Nāṣır Mīrzā] yasaşıb [cibeler] gėyişib uruşa yazıb ayrılıb Nāṣır Mīrzā Bedaḫşān sarı tarttı[169].

(خسرو شاه یاساشیب گیشیب اوروشا یازیب آیریلیب ناصر میرزا بدخشان ساری تارتتی)

7334 **Yazġurmaḳ** (يازغورماق)[170]: (/z/ ve /r/ sükûn ile). "suçlamak, itham etmek, sorgulamak".

7335 **Yaz** (ياز)[171]: (/z/ sükûn ile). "yılın ilk altı ayı; [yılın ilk üç ayı, ilkbahar, ilkyaz; yaz mevsimi]; yaz!".

7336 **Yazır** (يازر)[172]: (/z/ esre ile). "Moğ. kavim başkanı; Oğuz Ḫan'ın oğlu Ay Ḫan'ın en büyük oğlunun adı".

7337 **Yazım** (يازيم)[173]: (/z/ esre ile). "alın yazısı, yazgı, kader".

7338 **Yazı** (يازى)[174]: (/z/ esre ile). "çöl; [yazı]". [**M2.365a**]

7339 **Yazmadı** (يازمادى): (/z/ sükûn ile). "yazmadı; yanlış yapmadı, şaşmadı; çözmedi, açmadı"; "başlamadı; [yaklaşma bildiren tasvir eylemi]"[175]. *[Dört Dīvān'da]* Rubā'iyāt'dan:

Cevr oḳın cānımġa sāḳī yazmadı
Vaṣl cāmıdın ḫumārım yazmadı
Kilk-i ḳudret sebz-ḫaṭlar 'aşḳıdın
Özge iş allımġa gūyā yazmadı[176] [ML.309a, İH.309b, TÜ.203b]

(جور اوقین جانیمغه ساقی یازمادی/وصل جامیدین خماریم یازمادی
کلک قدرت سبز خط لار عشقی دین/اوزگا ایش آلیمغه گویا یازمادی)

---

[168] ML, İH: yok. Anlamı ise yanlışlıkla bir önceki maddenin altında verilmiştir. Bk. SG (1297)// DLT: "çözmek; yanılmak; ıskalamak; yazmak; yaklaşma bildiren tasvir fiili" (962-963)// CC: "yanılmak; çözmek, ayırmak; yazmak" (224)// Krgz.Tr: Caz- "yazmak; tasarlamak; tahmin etmek; yaymak, açmak; dağıtmak; yanılmak" (193)// Trkm.Tr: "çözülmek, açılmak; yerinden çıkmak; başka yana çevrilmek; yazmak; döşemek; yaymak, sermek; kırışığını açmak; katını açmak; kaçmak" (685)// Moğ-Les: Ciru-/Cura- "çizmek, resim yapmak" (1638); Cisi-/Jişi- "yaklaşmak; caymak, sapmak" (1642).

[169] Bu örnek| M1, ML, İH, TÜ: yok; M2: 370a// gėyişib| Yazmalar: gėlişib (گیلیشیب). Bk. SG (1298), TB (40, H156a/2), Arat-Babür (323, Yıl.910/H156a).

[170] Bk. SG (1300), AŞ (184b), Tarama (240)// Kzk.Tr: Jazğır- (151)// Trkm.Tr: Yazgar- (685).

[171] Bk. SG (1301), Yay// DLT: Yaz/Yay "ilkbahar; yaz" (962/961)// CC: Yaz "ilkbahar"; Yay "yaz" (223)// Krgz.Tr: Caz "ilkbahar" (193); Cay "yaz"; Cay kış "kışın ve yazın; bütün yıl" (189)// YUyg.Tr: Yaz "yaz" (462).

[172] Yazmalar: Yazu (يازو). (/z/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (56b). Bu yanlış, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. Radloff (889), Kadri (IV/740), Pavet (525)// SG: Yazar (1301)// DLT: Yazġır "Oğuz boylarının onuncusu" (963)// ŞT: Yazır (يازير) "Ay Ḫan'ın büyük oğlunun adı. Anlamı: ėller ağası" (T80a/16; T82b/11).

[173] Bk. SG (1302)// Kzk.Tr: Jazım "talihsizlik, şanssızlık; ecel, ölüm" (151)// Krgz.Tr: Cazım "isabetsizlik; yanlış; tesadüfen; felaket; kaza; ölüm" (195).

[174] Bk. SG (1302)// DLT: "açık arazi, açıklık, kır, ova" (963)// Krgz.Tr: Cazı/Cazık "geniş; yassı; düz; ova" (195).

[175] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1297).

[176] ḫaṭlar| M1, M2: ḫaṭları// allımġa| Yazmalar: alnımġa (آلنيمغه). Bk. SG (1297), BV (519, 732), BV-Özb (Tuyuqlar.2), Külliyat-Yazma-TB (395).

7340 **Yada taşı** (یادا تاشی-یَدا تاشی-یَدَ تاشی)[177]: (/d/ ve /t/ medli elif ile). "yağmur taşı, yağmur yağdırdığına inanılan bir taş, yada taşı". *Dört Dīvān'dan:* [M1.369a]
Seyller kim töker gözüm yaşı
Sayınıŋ taşıdur yada taşı[178]
(سیل لار کیم توکار کوزوم یاشی/سایی نینک تاشی دور یادا تاشی)
Yada taşıġa ḳan yitgec yaġın yaġḳan dik ey sāḳī
Yaġar yamġur dik eşkim çün bolur la'lıŋ şarāb-ālūd[179]
(یادا تاشی غه قان یتکاج یاغین یاغقان دیک ای ساقی/یاغار یامغور دیک اشکیم چون بولور لعلینک شراب آلود)
Ḳatıḳ köŋglüŋgdin aḳtı ḫalḳ yaşı
Ki yamġur bā'işidür yada taşı[180]
(قاتیق کونکلونک دین آقتی خلق یاشی/که یامغور باعثی دور یادا تاشی)
Ḥabību's-Siyer'den:
Salcut, Ḳonḳrat, Taycut ve Calayır boyları birleşip yada taşı kullanarak Çengiz Ḫan ve Oŋ Ḫan ordusunu yağış nedeniyle yendiler[181].
Pedīd āmed ez mekrişān bād u berf
Şüd ez berf ṣaḥrā çü deryā-yı jerf
Ne-kerde kesī ceng bi-gürīḫtend
Ez īşān dü bā-hem ne-y-āmīḫtend [ML.308a, İH.309a, TÜ.204a]
(پدید آمد از مکرشان باد و برف/شد از برف صحرا چو دریای ژرف
نکرده کسی جنک بکریختند/از ایشان دو باهم نیامیختند)

Luṭfī'den:
Yada ḳılġan kibi göz cādūsıdın
Yaşımnıŋ yamġurın deryā ḳılıb-sin[182]
(یَدا قیلغان کیبی کوز جادوسیدین/یاشیم نینک یامغورین دریا قیلیب سین)
7341 **Yaḳġuŋ** (یاقغونک): (/ḳ/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yakı yakacaksın, süreceksin; yakacaksın, yandıracaksın; yaklaşacaksın"[183]. [TÜ.204b]
7342 **Yazılġay** (یازیلغای)[184]: (/z/ esre ile). "yazıla; yanlış yapıla; çözüle, açıla". *[Dört Dīvān'da]* Müstezād'dan:
Bu nev' ki aylar mey-i vaṣlı hevesidin Maḫmūr bolub-min
Müşkil ki yazılġay bu ḫumārī ki maŋgadur Sāġar bolub eflāk
(بو نوع که آی لار می وصلی هوسیدین/مخمور بولوب مین

---

[177] Bk. SG (1284), Cada taşı.
[178] töker| Yazmalar: aḳar (آقار)// Sayı| Yazmalar: Sal (سال). Bk. SG (1294), BV (432, 598), BV-Özb (G.595), Külliyat-Yazma-TB (375).
[179] yaġın yaġḳan| M1, M2: yaḳın yaḳġan; İH: yaġın yaġġan; TÜ: yaḳın yaḳḳan (یاقین یاققان). Bk. AŞ (181a), GS (112, 121), GS-Özb (G.117), Külliyat-Yazma2 (48).
[180] köŋglüŋg| Yazmalar: köŋgül (کونکل). Bk. SG (1284), FK (725, 770), FK-Özb (Müfred.31), Külliyat-Yazma2 (547).
[181] Taycut| Yazmalar: Naycut (نایجوت); Dehhuda, *Ḥabību's-Siyer:* Talcut; CT-Musevi: Tayçiut (2078); Moğ-Les: Tayçigud/Tayçūd "Cengiz Han zamanında Kuzey Moğolistan'daki bir Moğol boyu" (1187).
[182] Bu beyit| M1, TÜ: yok; M2: 391a; ML: 327a; İH: 329b. Bk. LD (148/421b, 196).
[183] M1, M2, İH, TÜ: "yakındır; yakarsın; sürersin"; ML: "yakın; yakacaksın; sürersin"// AŞ: Yaḳḳuŋ "yaksan gerek" (185b).
[184] M1, TÜ: yok; ML: 308b. Bk. SG (1299).

(مشكل كه يازيلغای بو خماری كه منكادور/ساغر بولوب افلاک)

7343 **Yarış** (يارِيْش): (/r/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "at koşturma; [yarış]". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* kendi padişahı Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın atının vasfında şöyle der:

Līk yarış vaḳtı yügürgen zamān
Taġ hemān allıda hāmūn hemān[185] [**M2.365b**]

(ليک يارِيش وقتی يوكوركان زمان/تاغ همان آليدا هامون همان)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Yarışda ni dėy vaṣfıdın ser-güzeşt
Felek tevsenidin çıḳıb deşt deşt[186]

(ياريشدا نی دَی وصفی دين سركذشت/فلک توسنيدين چيقيب دشت دشت)

7344 **Yaymış** (يايميش): (/y/ sükûn ile, /m/ esre ile). "yaymış, sermiş, döşemiş; [dağıtmış, saçmış]". *Dört Dīvān'dan:*

Sininĝ sūgunĝa yaymış aḳ saçını
Ėmestür yüzi mihr nūrıdın aḳ[187] [ML.308b]

(سينينک سوكونكا يايميش آق ساچينی/أيماس تور يوزی مهر نوريدين آق)

7345 **Yanmış** (يانميش): (/n/ sükûn ile). "yanmış, ateş almış; dönmüş, geri dönmüş".

7346 **Yaḳın ėrdi** (ياقين اَيْردی)[188]: (elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). "yakın idi". *Dört Dīvān'dan:*

Yaḳın ėrdi ki yana ṣavma'ada
Bolġa-min renc-i ḫumār içre helāk[189] [İH.309b]

(ياقين اَيردی كه يَنا صومعه دا/بولغامين رنج خمار ايچره هلاک)

7347 **Yapılmış** (ياپيلميش): (/p/ ve /m/ esre ile). "kapanmış, örtülmüş". *Sedd-i Sikenderī'den:* [M1.369b]

Anĝa Hind mülkige tüşdi güẕer
Ki şāhıġa yapılmış ėrdi naẓar

(اَنكا هند ملكی كا توشدی كذر/كه شاهيغه ياپيلميش اَيردی نظر)

[Sedd-i Sikenderī'den] Dize:

Ḳad üzre yapılmış perākende saç
[Biri bir ḳarışdur biri on ḳulac]

(قد اوزره ياپيلميش پراكنده سچ)

7348 **Yayılmış** (يايِيْلميش): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yayılmış, serilmiş, döşenmiş".

7349 **Yaşunmış** (ياشونميش): (/ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "gizlenmiş, saklanmış". Luṭfī'den:

Ḫıżr'nınĝ 'aynı yaşunmış gögdin inmes hem Mesīḥ
Nitsün ol mu'ciz bu dem yāḳūt-ı sīr-ābındadur

---

185 allıda| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. SG (1296), HE (89, XVI/37), HE-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (413).

186 Bu beyit| ML, İH: yok. Bk. VA (27), Külliyat-Yazma2 (757).

187 sūgunĝa| Yazmalar: sūgınĝa (سوكينكا)// Ėmestür| Yazmalar: Ėmesdür (اَيماس دور). Bk. NŞ (309, 308), NŞ-Özb (G.309), Külliyat-Yazma-TB (199), Külliyat-Yazma2 (215).

188 TÜ: yok.

189 Bolġa-min| Yazmalar: Bolġanın (بولغانين)// ḫumār içre| Yazmalar: ḫumārıda (خماريدا) Bk. FK (654, 688/VIII), FK-Özb (Terciibend.VIII), Külliyat-Yazma2 (533).

(خضرنینک عینی یاشونمیش کوکدین اینماس هم مسیح/نیتسون اول معجز بو دم یاقوت سیرابیندادور)

7350 **Yarutmış** (یاروتمیش): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "aydınlatmış, ışıklandırmış, ışıtmış, parlatmış". *Dört Dīvān'dan:*

Zühd ḫuffāşı aça almasa göz kimge güneh

'Aşḳ ḫorşīdi yarutmış çü ezel tā be ebed

(زهد خفّاشی آچا آلماسا کوز کیمکا کنه/عشق خورشیدی یاروتمیش چو ازل تا به ابد)

7351 **Yaraş/Yaraşlıḳ/Yaraşıḳ** (یاراش-یاراشلیق-یاراشیق)[190]: (/r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "barış, uzlaşı; yakışma, yaraşma, uyuşma, yakışık, yaraşık, uygunluk, uyma". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöye der:

Yaraş isteyü 'āzim ėtti resūl

'Adū ḳılmadı 'aczın anĝlab ḳabūl[191]

(یاراش ایستایو عازم اَیتّی رسول/عدو قیلمادی عجزین آنکلاب قبول)

Ėlinĝge dėgil kim bu gėlgen resūl

Yaraşdın dėdi söz ü ḳıldım ḳabūl[192]

(اَیلینک کا دَیکیل کیم بو گَیلکان رسول/یاراش دین دَیدی سوز و قیلدیم قبول)

Tārīḫü'l-Mülūk'dan:

Amu suyıdın narını anĝa müsellem tutub yaraş bolub Efrāsiyāb ḳayıttı. [**M2.366a**, İH.310a]

(آمو سوییدین نارینی اَنکا مسلّم توتوب یاراش بولوب افراسیاب قایتّی)

7352 **Yavuşmış** (یاوُوشمیش): (/v/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "yaklaşmış, yakınlaşmış". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥayātım andın ikin kim çıḳarġa ḳuvveti yoḳtur

Ża'īf cān ki lebinĝ hicridin ağızġa yavuşmış [ML.309b]

(حیاتیم آندین ایکین کیم چیقارغه قوّتی یوقتور/ضعیف جان که لبینک هجریدین آغیزغه یاووشمیش)

7353 **Yaş** (یاش)[193]: (/ş/ sükûn ile). "gözyaşı; [ıslak]; çocuk; [genç]; yavru, evlat; yaş, sin". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzni bir ṭıfl üçün eṭfālġa meydān yasadım

Yoḳsa ni vech durur kim yügürür yüz sarı yaş [M1.370a]

(یوزنی بیر طفل اوچون اطفال غه میدان یاسادیم/یوقسه نی وجه دورور کیم یوکورور یوز ساری یاش)

'Āriżın gördüm nihān eşk ėyledi sırrımnı fāş

Yaşurun ḳalmas oğurluḳ öy ara kim bolsa yaş

(عارضین کوردوم نهان اشک اَیلادی سرّیمنی فاش/یاشورون قالماس اوغورلوق اوی آرا کیم بولسا یاش)

Gözüm yaşı ki yürek ḳanıġa tutaş görünür

---

[190] Yaraşıḳ| Yazmalar: yok// SG: Yaraş/Yaraşıḳ (1293)// AŞ: Yaraş "barışma" (183b)// Krgz.Tr: Caraşık "yararlık; yakışık" (180)// YUyg.Tr: Yaraş "işe yarama"; Yaraşliḳ "uygunluk, yararlılık" (459)// Trkm.Tr: Yaraşık "barış; hoşluk, güzellik" (679).

[191] ḳılmadı| Yazmalar: ḳılmayın (قیلمایین). Bk. Sİ (347, 4491), Sİ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (883).

[192] söz ü| Yazmalar, AŞ (183b): sözni (سوزنی). Bk. Sİ (336, 4329), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (880).

[193] Bk. SG (1309-1310), AŞ (180a), CC (222), Krgz.Tr (185: Caş), Trkm.Tr (681)// DLT: "gözyaşı; insanın yaşı; taze; sebze; bakliyat" (957)// Moğ-Les: Nilbusun "gözyaşı" (911); Nilha "çocuk, bebek; körpe, taze" (912); Calagu "genç, delikanlı; gençlik" (1590); Nasu(n)/Nas "yaş, sin" (885).

Bėrür ḳanımġa tanuġluḳ eger-çi yaş görünür[194] [ML.308b]

(كوزوم ياشى كه يوراک قانيغه توتاش كورونور/بَيرور قانيمغه تانوغ لوق اكرچه ياش كورونور)

7354 **Yastamaḳ** (ياستاماق)[195]: (/s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "yaslamak, yastamak, dayamak".

7355 **Yas** (ياس)[196]: (/s/ sükûn ile). "yas, matem". [ML.309a]

7356 **Yasa/Yasaḳ** (ياسا-ياساق)[197]: (/s/ medli elif ile). "yasa, kural, yöntem, siyaset; düzen; hazırlık; düzenleme; düzeltme; hazırlama; emir, buyruk, hüküm; kısas, ceza; [**Yasa**: yap!]"; (**Yasaḳ**)[198] "halkın karşılıksız olarak padişaha gönderdiği ordu; savaş hazırlığı; savaş düzeni". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yasaḳ birle yitgürteyin fevc fevc

Ki tutsun çėrik ni ḥażīż ü ni evc[199]

(ياساق بيرله يِتكورتايين فوج فوج/كه توتسون چيريک نى حضيض و نى اوج)

Yüzüñ̂ gülige köñ̂gül ravżasın yasa gül-şen

Ḳadıñ̂ nihālıġa cān gül-şenin çemen ḳılġıl[200]

(يوزونک كلى كا كونكلى روضه سين ياسا كلشن/قدينک نهاليغه جان كلشنين چمن قيلغيل)

7357 **Yasal** (ياسال-يَسال)[201]: (/s/ medli elif ile, /y/ üstün ile). "dizi, sıra; yapıl!". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ki müjgāndın yasal tüzdüñ̂ köñ̂güller ḳaṣdıġa

Göz yumub açḳunca uşbu ḫaylnı ḳozġatma köp[202] [ML.308b]

(اى كه مژكان دين ياسال توزدونک كونكل لار قصديغه/كوز يوموب آچقونجه اوشبو خيل نى قوزغاتمه كوپ)

7358 **Yasamışı** (ياساميشى): (/s/ medli elif ile, /ş/ esre ile). [**M2.366b**] "düzen, süslülük; hazırlık; düzenleme; hazırlama"[203]; "Moğ. düzenleme; süsleme; hazırlama; beğenilmiş, seçilmiş; işin sonu, akıbet"[204]. [ML.309a, TÜ.205a]

---

[194] Bu beyit| TÜ: yok// yaşı ki| Yazmalar: sirişki (سرشكى)// tanuġluḳ| Yazmalar: tanuḳluḳ (تانوق لوق). Bk. Tutaş, SG (635-636), FK (191, 198), FK-Özb (G.189).

[195] Bk. SG (1304)// DLT: "yastık dayamak" (957)// Krgz.Tr: Casta-/Cazda- "yastık koymak" (185/194).

[196] Bk. SG (1305), Trkm.Tr (681)// DLT: "ziyan, zarar; ölüm, helak" (956).

[197] Yasaḳ| M1, M2, ML, İH: yok. Bk. SG (1305).

[198] M1: 372a; M2: 368b; ML: 311a; İH: 312a; TÜ: yok. Bk. FV (707)// Kzk.Tr: Jasaq "ordu, asker, askerî birlik; ordu mensubu; ganimet" (166)// Krgz.Tr: Casak "bir komutanın yanındaki savaşçı müfrezesi" (184)// Mlk.Tr: Casak "vergi, haraç; tazminat" (142)// YUyg.Tr: Yasaḳ "döşeme" (460)// Moğ-Les: Casag "yönetim, hükümet; sancak yöneticisi, bey; güç; politik yapı" (1606).

[199] Bu beyit| M2: 368b; ML: 311a; İH: 312a. Bk. SG (1305), Sİ (74, 402), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (798).

[200] Bu beyit| M1, TÜ: yok// ḳılġıl| ML, İH: ḳıl ḳıl. Bk. GS (294, 385), GS-Özb (G.371).

[201] SG: Yasal/Yasav (1306). Bk. Yasav// AŞ: "ordu alayı" (183b)// Moğ-Les: Cigsagal/Jagsāl "sıra, dizi; savaş düzeni" (1623).

[202] tüzdüñ̂| M1, M2, TÜ: tüzdiñ̂ (توزدينک)// açḳunca| M1, M2: açḳunça. Bk. SG (1306), GS (78, 72), GS-Özb (G.68), Külliyat-Yazma-TB (26).

[203] Bk. SG (1306).

[204] M1: 389a; M2: 385a; İH: 324b; ML, TÜ: yok. Bk. FV (707).

7359 **Yafraġ/Yapraġ** (يافراغ-ياپراغ)[205]: (/y/ medli elif ile, /f/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "yaprak". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫazān faṣlıda ol ay cism ü ruḫ-sārımnı görgen çaġ
Dėgey kim bir ḳuruḳ şāḫ üzre ḳalmış bir sarıġ yafraġ
(خزان فصلی دا اول آی جسم و رخساریمنی کورکان چاغ/دَیکای کیم بیر قوروق شاخ اوزره قالمیش بیر ساریغ یافراغ)

İkki barmaġ birle tuttum la'lın ol ruḫ-sār ara
Ėyle kim bülbül tutar gül yafraġın minḳār ara[206]
(ایکّی بارماغ بیرله توتتوم لعلین اول رخسار آرا/اَیله کیم بلبل توتار کل یافراغین منقار آرا)

Ferhād u Şīrīn'den[207]*:*

Ḳuyun yafraġnı aylandursa her yan
Bolur Mecnūn-ı ser-gerdān-ı 'uryān [ML.309b, İH.310b]
(قویون یافراغنی اَیلاندورسه هر یان/بولور مجنون سرکردان عریان)

7360 **Yasaḳlıġ** (یاساقلیغ): (/s/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). [M1.370b] "kurallı, yasa sahibi, siyaset sahibi; düzenli; [ordu sınıfından olan kimse, asker]". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yasaḳlıġ dėgen ḳara çėrik Ye'cūc u Me'cūc ḫaylıġa şerīk.
(یاساقلیغ دَیکان قرا چیرک یاجوج و ماجوج خیلیغه شریک)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Yasaġlıḳ ara baylıḳ merġ-zārı içre[208].
(یَساغلیق آرا بای لیق مرغزاری ایچرا)

7361 **Yamaḳlıġ/Yamaġlıġ** (یاماقلیغ-یاماغلیغ)[209]: (/ḳ/ sükûn ile). "yamalı, yama vurulmuş". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėmen gül bendesidür boynı baġlıġ
Gedāyīdür tonı her yan yamaġlıġ[210]
(دَیمان کل بنده سی دور بوینی باغلیغ/کدایی دور تونی هر یان یاماغلیغ)

7362 **Yaruḳlıġ/Yaruġluġ** (یارُوْقلیغ-یارُوْغلوغ)[211]: (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ḳ/ sükûn ile). "aydınlık, parlaklık". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yaruġluġ ki eṭrāfın anıñ tutub
Anı aġzınıñ şu'lesi yarutub
(یاروغلوغ که اطرافین آنینک توتوب/آنی آغزی نینک شعله سی یاروتوب)

Dört Dīvān'dan:

---

[205] Yapraġ| TÜ: 200a. Bk. SG (1313), Yapurġaġ// DLT: Yapurgak (952)// Kzk.Tr: Japıraq (162)// Krgz.Tr: Calbırak/Capırak (166/178)// Tatar.Tr: Yafraḳ (324)// YUyg.Tr: Yopurmaḳ (470)// Trkm.Tr: Yaprak (677)// Moğ-Les: Nabçi(n)/Navç (867).

[206] Bu beyit| TÜ: yok// barmaġ| İH: barmaḳ// ruḫ-sār| Yazmalar: güftār (کفتار)// yafraġın| M1, M2: yapraġın (یاپراغین)// bülbül tutar gül yafraġın| Yazmalar: gül yafraġın bülbül tutar. Bk. GS (44, 24), GS-Özb (G.22), Külliyat-Yazma-TB (18).

[207] Yazmalar: *Leylī ve Mecnūn'dan.* Bk. FŞ (168, XVII/78).

[208] Bu örnek| M1, M2, TÜ: yok// Yasaġlıḳ| ML.329b, İH.331b: Yasaḳlıḳ (یَساق لیق) "yoksulluk". Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (761).

[209] Yamaġlıġ| M1: 371a; M2: 367b; ML, TÜ: yok; İH.311b (üzeri çizili): Yamaġlıḳ. Bk. SG (1331)// DLT: Yamaglıg (947)// Tatar.Tr: Yamavlı (329)// YUyg.Tr: Yamaġliḳ (457).

[210] baġlıġ| M1, M2, İH, TÜ: baḳlıġ (باقلیغ); ML: baḳlıḳ// yamaġlıġ| M1, M2, İH, TÜ: yamaḳlıġ (یاماقلیغ); ML: yamaḳlıḳ. Bk. SG (1331), FŞ (88, IV/15), FŞ-Özb (IV).

[211] M1, M2, İH, TÜ: Yaruḳlıġ; ML: Yaruḳlıḳ. Bk. SG (1331), Yaruḳluḳ.

‘Ārıżı hicride bolmış tī̃re kön̂glüm kişveri
Müddetī boldı ki görmeydür yaruğluġ bu sevād [ML.309a]
(عارضی هجریدا بولمیش تیره کونکلوم کشوری/مدتی بولدی که کورمایدور یاروغلوغ بو سواد)

7363 **Yasanmaḳ** (یاسانماق)[212]: (/s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “yapılmak; düzenlenmek; süslenmek, bezenmek”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:* [**M2.367a**]
Ėrenler yasanmaġı ki nümāyiş üçündür ḫatunlar bėzenmegi dikdür ki ārāyiş üçündür[213]. [ML.309b]
(اَیرانلار یاسانماغی که نمایش اوچون دور خاتون لار بَیزانماکی دیک دور که آرایش اوچون دور)

7364 **Yasancaḳ** (یاسانجاق)[214]: (/s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). “süslenen, kendini süsleyen”.

7365 **Yasav** (یاساو)[215]: (/s/ medli elif ile). “sıra, dizi”.

7366 **Yasavul** (یاساوُوْل)[216]: (/s/ medli elif ile, /v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yasakçı, bekçi, çavuş, kavas, koruyucu; ordu sıralarını düzenleyen, alayı düzenleyen”.

7367 **Yastancaḳ** (یاستانجاق)[217]: (/s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “dayanılacak yer, dayanak”. [ML.309a, İH.310a]

7368 **Yastuḳ** (یاستوق)[218]: (/s/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “yastık”. [ML.309b, İH.310b]

7369 **Yasmuḳ** (یاسموق)[219]: (/s/ sükûn ile, /m/ ötre ile). “yasmık, mercimek”.

7370 **Yasun** (یاسُوْن)[220]: (/s/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “Moğ. kemik”.

7371 **Yastı/Yassı** (یاستی-یاسّی): (/s/ sükûn ile, /t/ esre ile). “yassı, basık ve yayvan”[221]; “yatılacak vakit, yatsı”[222].

7372 **Yaşamaḳ** (یاشاماق): (/ş/ medli elif ile). [M1.371a] “yaşamak”.

7373 **Yaşarmaḳ** (یاشارماق): (/ş/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “yaşarmak, ıslanmak, yaşla

---

[212] SG: Yasanmaḳ/Yasalmaḳ (1303)// AŞ: Yasalmaḳ “düzelmek” (183b)// Kzk.Tr: Jasan- “savaşa hazırlanmak, silahlanmak; süslenmek, bezenmek” (166)// Krgz.Tr: Casan- “giyinip kuşanmak, süslenmek” (184)// Mlk.Tr: Casan-/Casal- “süslenmek” (142)// Tatar.Tr: Casan- “bezenmek”; Casal- “yapılmak; oluşmak” (333)// YUyg.Tr: Yasanmaḳ “süslenmek, bezenmek” (460)// Trkm.Tr: Yasan-/Yasal- “yapılmak” (681).

[213] yasanmaġı| M1, M2, TÜ: yasanmaḳı (یاسانماقی)// ḫatun| Yazmalar: ḫᵛatun (خواتون). Bk. SG (1303), MK (226, 62a/8), MK-Özb (Tenbih.2), Külliyat-Yazma-TB (1485).

[214] ML, İH: yok. Bk. SG (1306)// YUyg.Tr: Yasançaḳ/Yasançuḳ “şıklık düşkünü” (460).

[215] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ (üzeri çizili): SG'deki Yasav: saf (یاساو: صف) maddesi ve anlamı, Yasa: vaṣf (یاسا: وصف) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1306), Yasal// Krgz.Tr: Casoo “düzenleme, süsleme; askerî düzen; asker, ordu” (185).

[216] Bk. AŞ (183b), SG (1306)// Kzk.Tr: Jasavıl “yüzbaşı” (166)// Krgz.Tr: Casool “bir hükümet memuru yanında hizmet yapan; kavas” (185)// Mlk.Tr: Casavul “nöbetçi, polis, kanun adamı” (143)// Derleme: “jandarma, yürütme erki taşıyan görevli, karakol nöbetçisi; öncü, akıncı”// Moğ-Les: Casagul “ara bulucu, yargıç; bekçi, nöbetçi; yönetim memuru, kahya” (1608).

[217] Bk. SG (1306), Tarama (237).

[218] Bk. SG (1306), DLT (957), CC (221), YUyg.Tr (460)// Krgz.Tr: Castık/Cazdık (185/194).

[219] Bk. SG (1306)// Kzk.Tr: Jasımıq (167)// YUyg.Tr: Yėsmuḳ (466).

[220] Bk. SG (1306-1307)// Moğ-Les: Yasu(n) (686).

[221] Yassı| Yazmalar: yok// SG: Yassı (1307)// DLT: Yası (956)// Krgz.Tr: Cazı (195)// Mlk.Tr: Cassı (143)// Tatar.Tr: Yassı (334)// YUyg.Tr: Yėsi/Yėse (466)// Trkm.Tr: Yası (681)// Derleme: Yastı/Yassı.

[222] Yassı| Yazmalar: yok. Bk. Yatsı.

dolmak”. [ML.310a]
7374 **Yaşartmaḳ** (یاشارتماق): (/ş/ medli elif ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “yaşartmak, ıslatmak, yaşla doldurmak”.
7375 **Yasay alur** (یاسای آلور): (/s/ ile). “yapabilir; düzenleyebilir, yasayabilir; süsleyebilir”. *Dört Dīvān'dan:*
Oḳlarınĝdın içimde istese ‘aşḳ
Yasay alur könĝül ḳuşıġa ḳafes [İH.311a]
(اوقلارینكدین ایچیمدا ایستاسا عشق/یاسای آلور كونكل قوشیغه قفس)
7376 **Yarudı** (یارُوْدی): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “aydınlandı, ışıklandı, ışıdı, parladı”. *Dört Dīvān'dan:*
Su bile şem‘ ucını her laḥẓa aldınĝ yarudı
Şu‘leni ger-çi su birle rūşen ėtmekdür muḥāl
(سو بیله شمع اوجینی هر لحظه آلدینک یارودی/شعله نی كرچه سو بیرله روشن اَیتماكدور محال)
7377 **Yarutur** (یاروتور): (/r/ ve /t/ ötre ile). “aydınlatır, ışıklandırır, ışıtır, parlatır”. *Dört Dīvān'dan:*
Her kim ki yüzünĝ mihride cān bėrse her aḳşam [**M2.367b**]
Eflāk nücūmın yarutur şem‘-i mezārı
(هر كیم كه یوزونک مهریدا جان بَیرسا هر آقشام/افلاک نجومین یاروتور شمع مزاری)
7378 **Yarutsa** (یاروتسا): (/t/ sükûn ile). “aydınlatsa, ışıklandırsa, ışıtsa, parlatsa”. *Dört Dīvān'dan:*
Çāk u nālān könĝül bile ni ‘aceb
Pās-bānınĝ gėce yürütse ceres[223] [TÜ.205b]
(چاک و نالان كونكل بیله نی عجب/پاسبانینک گیجه یوروتسا جرس)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da haya vasfında şöyle der:
‘Ömr kim vefāsızdur andın ümīd gözin yarutsa bolmas, maḥbūb ki bī-vefādur andın cāvīd viṣālı ṭama‘ tutsa bolmas[224].
(عمر كیم وفاسیزدور آندین امید كوزین یاروتسا بولماس، محبوب كه بیوفادور آندین جاوید وصالی طمع توتسا بولماس)
7379 **Yamaġay** (یاماغای)[225]: “yamayacak, yamalayack; yamar; [yamaya]”.
7380 **Yamamaġay** (یاماماغای)[226]: “yamamayacak, yamalamayack; [yamamaya]”.
7381 **Yarmaḳ** (یارماق-یَرماق): (/y/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “kızıl veya beyaz altın; kızıl veya beyaz para, akçe”[227]; “yarmak, yarık açmak”[228]. *Nesāyimü'l-Maḥabbe'den:*
Ėlge yarmaḳ sūdġa bėrür ėrdi, her gün mü’eddīlerġa yarmaḳ tiley barur ėrdi.

---

[223] Çāk u| M1, M2, ML, İH: Çāk-ı// yürütse| Yazmalar: yarutsa (یاروتسا). Bk. GS (198, 246), GS-Özb (G.235), Divan-Yazma (228*2).
[224] Bu örnek| TÜ: yok// maḥbūb| Yazmalar: ve maḥbūb// cāvīd viṣālı| Yazmalar: viṣāl-ı cāvīd (وصال جاوید). Bk. Yarutsa, MK (248, 72a/2), MK-Özb (Tenbih.17), Külliyat-Yazma-TB (1489), MK-Amire (136).
[225] TÜ: yok// Tekrarı| M1.388b, TÜ.214b: “yamarım”; M2.384a: “yamarım; yamar”; ML.322a, İH.324a: “yamar”. Bk. SG (1329).
[226] TÜ: yok. Bk. SG (1329).
[227] Bk. SG (1284), AŞ (181b)// DLT: “dirhem, para” (954)// Krgz.Tr: Carmak “para; bakır para” (183)// YUyg.Tr: “madenî Çin parası” (460).
[228] Bk. SG (1284), DLT (952), YUyg.Tr (460)// Krgz.Tr: Car- (178)// Moğ-Les: İra-/Yara- “çentmek, çizmek, biçmek” (659); İrga-/Yarga- “yarmak, delik açmak, çukur kazmak” (661).

(اَيل كا يارماق سودغه بَيرور اَيردى، هر كون مودّى لارغه يارماق تيلاى بارور اَيردى)

Ferhād u Şīrīn'den:

Çü söz taptı nihāyet tökti yarmaḳ

Te'emmülsiz niçük kim taş u tofraḳ

(چو سوز تاپتى نهايت توكتى يارماق/تامّل سيز نيچوک كيم تاش و توفراق)

Dört Dīvān'dan: [M1.371b]

Bāġ içre saṅ̂ga saçtı gül aḳ u ḳızıl yafraḳ

Şeh başıġa andaḳ kim ėl aḳ u ḳızıl yarmaḳ

(باغ ايچرا سنكا ساچتى كل آق و قيزيل يافراق/شه باشيغه آنداق كيم اَيل آق و قيزيل يارماق)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Dih-ḳān ki dāne saçar yir yarmaḳ bile rızḳ yolın açar[229].

(دهقان كه دانه ساچار يِر يارماق بيله رزق يولين آچار)

Luṭfī'den:

Firāḳıṅ̂da töker-min yaş naḳdın

Ḳara günler üçündür aḳ yarmaḳ[230] [ML.310b, İH.311b]

(فراقينک دا توكارمين ياش نقدين/قرا كون لار اوچون دور آق يارماق)

7382 **Yayaḳ** (ياياق)[231]: (/ḳ/ sükûn ile). "yaya; (**Yayaḳlıḳ**) (ياياق ليق) yayalık". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī gir fenā deştiġa vu tın barçadın

Kim yayaḳlıḳ anda merkeb tūşesizlıḳdur azuḳ

(اى نوايى كير فنا دشتيغه و تين بارچه دين/كيم ياياق ليق آندا مركب توشه سيزليق دور آزوق)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Şeh ḫayāl ėtti kim ėrür nā-kām

Yayaḳ ėtmek bu nev' yolġa ḫırām[232]

(شه خيال اَيتّى كيم اَيرور ناكام/ياياق اَيتماک بو نوع يولغه خرام)

7383 **Yaypaṅ̂** (ياپپانک)[233]: (/y/ sükûn ile, /p/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yayvan". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Görünür yüzi güzgü içre bozuġ

Uzun yoḳsa yaypaṅ̂ kiçik yā uluġ [ML.310a, İH.311a]

(كورونور يوزى كوزكو ايچرا بوزوغ/اوزون يوقسا يايپانک كيچيک يا اولوغ)

7384 **Yapamaḳ/Yapmaḳ** (ياپاماق-ياپماق)[234]: (/p/ medli elif ile). "örtmek, kapatmak; kapamak;

---

229 Bu örnek| M1: 396a; TÜ: 218b// yarmaḳ| SG (1379), Külliyat-Yazma-TB (1469), MK-Amire (52): yırmaḳ. Bk. MK (140, 27a/8), MK-Özb (Fasl.31).

230 Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (99, 125), LD (417a).

231 Bk. SG (1346), YUyg.Tr (462), Yayaġ// DLT: Yadag (939)// Kzk.Tr: Jayav (169)// Moğ-Les: Yabugan/Yabagan/Yavgan (673).

232 yolġa| Yazmalar: bile (بيله). Bk. SS (101, 891), SS-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (704).

233 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1346), Sİ (355, 4609), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (886), Yalpaḳ// Kzk.Tr: Jaypaq/Jaypaṅ̂dav (153)// Trkm.Tr: Taybaṅ̂ (684).

234 Yazmalar: Yapamaḳ. Bk. Yapmaḳ// SG: Yapmaḳ/ġ (1273)// DLT: Yap- "(kapıyı) çarpmak, örtmek, kapatmak; (duvar) yapmak; (ekmeği) tandıra yapıştırmak, pişirmek; (ağ için) üstüne atmak" (950)// CC: Yap- "örtmek, kapamak" (218)// Tarama: Yapa-/Yap- "kapatmak, kapamak, örtmek" (234)// Krgz.Tr: Caba-/Cap- "kapamak, örtmek; kapatmak; giydirmek; (ekmek) pişirmek" (159/177)// YUyg.Tr: Yap- "kapatmak" (459)// Trkm.Tr: Yap- "örtmek; kapamak; pişirmek; durdurmak; bitirmek; vurmak" (677)// Moğ-Les: Naga-/Nā-/Niga- "yapıştırmak; sürmek" (869).

giydirmek; [giymek; ekmeği tandıra yapıştırmak; (Rūm Tr) yapmak]". [M2.368a] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Hünerlerni tapmaḳ yėdürmekdür, 'ayblarnı yapmaḳ gėydürmekdür[235]. [ML.310b, İH.311b]

(هنرلارنی تاپماق یَیدورماک دور، عیب لارنی یاپماق گَیدورماک دور)

7385 **Yanmaḳ** (یانماق)[236]: (/n/ sükûn ile). "yanmak, ateş almak; dönmek, geri dönmek".

7386 **Yandaşmaḳ** (یانداشماق)[237]: (/n/ ve /ş/ sükûn ile). "yanaşmak, yaklaşmak, yan yana gelmek".

7387 **Yaḳ** (یاق): "yakı yak, sür; yak, yandır; beğen; etkile". *Dört Dīvān'dan:*

Köñ̂gül cerāḥatıġa yaḳ viṣāl merhemini
Firāḳ ḫāresi birle başım uşatḳunca[238]

(کونکل جراحتی غه یاق وصال مرهمی نی/فراق خاره سی بیرله باشیم اوشاتقونجه)

7388 **Yaḳmaḳ** (یاقماق)[239]: (/ḳ/ sükûn ile). "kına koymak, yakı yakmak, sürmek; yakmak, yandırmak; hoşuna gitmek, beğenmek [~ -ġa yaḳ-]; yaramak; etkilemek; yakıştırmak, suçlamak; [yakışmak; yaklaşmak]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Anda ki muṣḥaf varaḳın köydürüb
Raḥlnı ot yaḳmaḳ üçün sındurub[240]

(آندا که مصحف ورقین کویدوروب/رحلنی اوت یاقماق اوچون سیندوروب)

Dört Dīvān'dan:

Ḳıldıñ̂ āfet berḳidin cānımġa ot yaḳmaḳ heves
Ṭıfl ot yaḳmaḳ üçün ḳılġan dik ot çaḳmaḳ heves[241]

(قیلدینک آفت برقیدین جانیمغه اوت یاقماق هوس/طفل اوت یاقماق اوچون قیلغان دیک اوت چاقماق هوس)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Sindin yitiben bu şiddet āḫır
Kimge yaḳayın bu töhmet āḫır[242]

(سیندین یِتیبان بو شدّت آخر/کیمکا یاقایین بو تهمت آخر)

7389 **Yaşunmaḳ/Yaşuranmaḳ/Yaşurunmaḳ** (یاشونماق-یاشورانماق-یاشورونماق)[243]: (/r/ medli elif

---

[235] Hünerlerni| Yazmalar: Hüner bile (هنر بیله)// yėdürmek| M2, ML, İH: yėdürmaḳ// yapmaḳ| Yazmalar: yapamaḳ ve (یاپاماق و)// gėydürmek| M2, ML, İH: gėydürmaḳ. Bk. MK (244, 70a/10), MK-Özb (Tenbih.12), Külliyat-Yazma-TB (1489), MK-Amire (133).

[236] Bk. SG (1331), AŞ (182b/183a), DLT (948), YUyg.Tr (458)// CC: "dönmek" (217)// Krgz.Tr: Can- (174).

[237] Bk. SG (1334), AŞ (185a), YUyg.Tr (458)// Krgz.Tr: Canda- (174).

[238] Bu beyit| TÜ: yok// ḫāre| Yazmalar: ġāze (غازه). Bk. SG (256), BV (402, 555), BV-Özb (G.552), Külliyat-Yazma-TB (368).

[239] Bk. SG (1314), AŞ (181a)// DLT: "yaklaşmak; yakı yakmak; dokunmak; yakmak" (942/943)// CC: Yah- "yapıştırmak" (214)// Krgz.Tr: Cak- "hoşa gitmek; faydası dokunmak; yakmak, tutuşturmak; sürmek" (162)// YUyg.Tr: "sürmek, ovmak; yakmak, ateşe vermek; hoşuna gitmek, beğenmek (örn. sözi mañ̂ga yaḳti)" (455)// Trkm.Tr: "yakmak, ateşe vermek; hoşuna gitmek, beğenmek" (670).

[240] Raḥlnı| Yazmalar: Raḥlını (رحلینی). Bk. HE (262, XXXVIII/31), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (443).

[241] çaḳmaḳ| ML, İH: yaḳmaḳ. Bk. FK (237, 250), FK-Özb (G.239).

[242] Bu beyit| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ.214a: üzeri çizili// yaḳayın| TÜ: yaḳmaḳ (یاقماق). Bk. AŞ (181a), SG (1315), LM (121, 911), LM-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (627).

ile, /n/ sükûn ile). “gizlenmek, saklanmak”.
7390 **Yaşar** (یاشار): (/r/ sükûn ile). “yaşar; yaş, ömür; yaşında, yaşına ulaşmış, yaşlı, yaşındaki”[244].
7391 **Yaşlıġ** (یاشلیغ): (/ş/ sükûn ile). “çocukluk; yaşlı, yaşla dolmuş (göz); [yaşında]”.
7392 **Yaşmaḳ** (یاشماق): (/ş/ sükûn ile). “kadınların yüz örtüsü, yaşmak”. [ML.311a]
7393 **Yaşıḳ** (یاشیق): (/ş/ esre ile). [M1.372a] “zayıf, arık”[245]; “güneş”[246]; “ağızdan dışarı çıkan diş, ön diş, köpek dişi”[247].
7394 **Yaşıl** (یاشیل)[248]: “yeşil”.
7395 **Yaşıl baş** (یاشیل باش)[249]: (/b/ medli elif ile). “yeşilbaş, bir tür ördek”.
7396 **Yaşın** (یاشین)[250]: (/ş/ esre ile). “şimşek, yıldırım”.
7397 **Yaġmaḳ** (یاغماق): “yağmak”.
7398 **Yaġdurmaḳ/Yaġdurtmaḳ** (یاغدورماق-یاغدورتماق)[251]: (/r/ ve /t/ sükûn ile). “yağdırmak”.
7399 **Yaġıḳmaḳ** (یاغِیْقماق)[252]: (/ġ/ esre ile, /y/ ve /ḳ/ sükûn ile). [**M2.368b**] “yağı olmak, düşman olmak; baş kaldırmak, ayaklanmak”.
7400 **Yaġ** (یاغ)[253]: “yağ; yağ!”. [İH.312a]
7401 **Yaġduluḳ** (یاغدولوق)[254]: (/ġ/ sükûn ile). “aydınlık, parlaklık; [ışıklı, parlak]”.
7402 **Yaġrın** (یاغرین)[255]: (/ġ/ sükûn ile). “omuz, kürek kemiği, yağrın, yağır”.
7403 **Yaġrınçı** (یاغرِیْنچی)[256]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). “koyunun omuz kemiğinden fal bakan kimse”.
7404 **Yava** (یاوه)[257]: (/v/ üstün ile). “yağda pişirilmiş ekmek; (**Yāve**) anlamsız boş söz, saçma sapan söz, yave”. *Dört Dīvān'dan:*

Ėlik zülfüñġa ėltür ārzūdın yāve aytur-min
Birev dik kim yılan tutmaḳ üçün aġzıdadur efsūn [ML.310b, TÜ.206a]
(اَیلیک زلفونکغه اَیلتور آرزودین یاوه آیتورمین/بیراو دیک کیم ییلان توتماق اوچون آغزیدادور افسون)

---

[243] Yazmalar: Yaşuranmaḳ// SG: Yaşunmaḳ (1309)// AŞ (183a), CC (222): Yaşın-/Yaşun-// DLT: Yaş- (957)// Krgz.Tr: Caşın-/Caşırın- (186)// YUyg.Tr: Yoşurun- (471)// Trkm.Tr: Yaşırın- (682).
[244] M1, TÜ: “yaş; saklan!”; M2: “yaş; saklan!; yaşayacak”; ML, İH: “yaşayacak”// SG: “yaşında, yaşlı” (1310)// Kzk.Tr: Jasar “yaşındaki” (166)// YUyg.Tr: “yaşlı” (461).
[245] Bk. SG (1310), CC (222)// Krgz.Tr: Caşık (186)// YUyg.Tr: Yėşiḳ (466).
[246] Bk. SG (1310), KB (5449).
[247] TÜ: yok// BR-Muin (2435), Devellioğlu (1161): Yeşk “köpek dişi denilen sivri diş”.
[248] Bk. SG (1310), DLT (958), CC (222)// Krgz.Tr: Caşıl (186)// YUyg.Tr: Yėşil (466).
[249] Bk. SG (1310)// Trkm.Tr: “suna” (682).
[250] M2, ML, İH: yok. Bk. SG (1310), DLT (958), Işın/İşin// Kzk.Tr: Jasın (167)// Tatar.Tr: Yeşin (338).
[251] Yaġdurtmaḳ| Yazmalar: Yaġdurutmaḳ (یاغدوروتماق). Bk. SG (1311)// YUyg.Tr: Yaġdurmaḳ (454).
[252] Bk. SG (1311), DLT (940)// Kzk.Tr: Javıq- (169).
[253] Bk. SG (1312), YUyg.Tr (454), Trkm.Tr (668)// DLT: Yag/Üz (940/937)// CC: Yag/Yav (214)// Krgz.Tr: May (556)// Moğ-Les: Ögekü(n)/Ööh.
[254] SG: “ışıklı, parlak” (1312)// Tatar.Tr: Yaḳtılıḳ “ışık, aydınlık; nur” (326)// Trkm.Tr: Yagtılık “ışık, ışın” (670).
[255] Bk. SG (1313), Yaġır.
[256] Bk. SG (1313).
[257] Bk. SG (1344).

7405 **Yaruḳ** (يارُوْق)[258]: (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "aydınlık, ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık; yarılmış, yarık". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳarangu çehde Yūsuf-sin yaruḳ gül-şen ara tañ yoḳ
Bolurlar cilve-ger dāyim ḳamer aḳşam ḳuyaş gündüz
(قرنغو چه دا يوسف سين ياروق كلشن آرا تانك يوق/بولورلار جلوه كر دايم قمر آقشام قوياش كوندوز)
Ḳadıñ ḳaşında niçük serv özin dėgey āzād
Ki sebz-reng ḳuluñdur anıñ ayaḳı yaruḳ
(قدينك قاشيندا نيچوك سرو اوزين دَيكاى آزاد/كه سبز رنك قولونك دور آنينك اَياقى ياروق)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Kim hem-ol deyr içinde pīrīdür
Añga gün dik yaruḳ żamīrīdür[259]
(كيم همول دير ايچيندا پيرى دور/اَنكا كون ديک ياروق ضميرى دور)

Sedd-i Sikenderī'den:

Yaruḳ kim tabannı ḳılıb çāklıġ
Yasab āb-ı ḥayvān aḳarġa arıġ
(ياروق كيم تابان نى قيليب چاک ليغ/ياساب آب حيوان آقارغه آريغ)
Bes ol tün niçe kim tapar imtidād
Yaruḳluḳġadur mūcib-i izdiyād[260] [M1.372b, ML.311a]
(بس اول تون نيچه كيم تاپار امتداد/ياروق لوق غه دور موجب ازدياد)

7406 **Yansaḳ** (يانساق): (/n/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "yansak, ateş alsak; dönsek, geri dönsek". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Rāżī ise baḫtdın ḳuvansaḳ
Yoḳ dėse ḳabīle sarı yansaḳ[261] [**M2.369a**]
(راضى ايسا بخت دين قوانساق/يوق دَيسا قبيله سارى يانساق)

7407 **Yalanġaclıḳ** (يالانغاج ليق)[262]: (/n/ ve /c/ sükûn ile). "çıplaklık, yalınlık". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Aclıḳ ve yalanġaclıḳ żararını [cismleri] bilmey.
(آجليق و يالانغاج ليق ضررى نى بيلماى)

7408 **Yamaḳ** (ياماق)[263]: "yama; [Rūm Tr: deriden yapılmış maşrapa; kale gözetçisi yeniçeri, yamak; fabrika işçisi, yamak]". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ḫırḳasıda baḫyedin encüm nişān

---

[258] SG (1295), AŞ (181b-182a): Yaruḳ/ġ "aydınlık, ışıklı, parlak; yarılmış, yarık"// DLT: Yaruk "yarık; aydınlık, ışıklı, parlak; ışık" (956)// CC: Yaruh/Yarıh/Yarık "aydınlık, ışıklı, açık; ışık, parlaklık" (221)// Alt.Tr: Carık "ışık; aydınlık; çatlak, yarık; kesik; kırık" (54)// Kzk.Tr: jarıq "ışık, nur, aydınlık; çatlak, yarık" (164)// Krgz.Tr: Carık "ışık, aydın; çatlak, yarık" (181)// YUyg.Tr: Yoruḳ "ışıklı, aydınlık; çatlak, yarık" (470).

[259] içinde| M1, M2, TÜ: içide (ايچيدا). Bk. SS (234, 2454), SS-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (736).

[260] kim| ML, İH: gün// Yaruḳluḳġa| ML: Yaruḳluḳ; İH: Yaruḳluġġa. Bk. Sİ (237, 2841), Sİ-Özb (XXXIV).

[261] Rāżī| M2, TÜ: Rāzī (رازى). Bk. Ḳuvansaḳ, LM (277/239a, 2535), LM-Özb (XXIX), Külliyat-Yazma-TB (661).

[262] M1, M2, TÜ: Yalanḳaclıḳ (يالانقاج ليق). Bk. SG (1326).

[263] SG: Yamaḳ/ġ (1330-1331)// DLT: Yamag "yama" (947)// Krgz.Tr: Camak "yama" (171)// Tatar.Tr: Yamav "yama" (329)// YUyg.Tr: Yamaḳ "yama" (457)// Derleme: Yamah "büyük maşrapa".

Boyıda bir pāre yamaḳ keh-keşān

(خرقه سیدا بخیه دین انجم نشان/بوییدا بیر پاره یاماق کهکشان)

7409 **Yan̂ġaġ/Yan̂ġaḳ** (یانکاغ-یانکاق)[264]: (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). “yanak; ceviz”. *[Dīvān-ı]* Fużūlī'den:

Zülfi kibi ayaġın ḳoymaz öpem nigārım

Yoḳtur anıŋ̂ yanında bir ḳılca i‘tibārım[265] [İH.312b]

(زلفی کیبی آیاغین قویمز اوپم نکاریم/یوقتور آنینک یانیندا بیر قیلجه اعتباریم)

7410 **Yaġlaġu** (یاغلاغو)[266]: “yağ ısıtılan kap”.

7411 **Yaġlamışı** (یاغلامیشی)[267]: (/ş/ esre ile). “yağlamak; Moġulların geleneğine göre ilk kez ava çıkan çocuğun büyük parmağını vurduğu avın yağlı etine sürerler ve buna yaġlamışı derler; savaşta bayrağın altına düşmanın başı ilk getirildiği zaman ‘tuġu yaġlamışı ėttiler’ denir”.

7412 **Yaġlabay/Yaġalbay** (یاغلَبای-یاغَلبای)[268]: (/l/ üstün ile, /b/ medli elif ile). “bir tür kuş”.

7413 **Yaġlıḳ** (یاغلیق): “yağlı”.

7414 **Yaġı** (یاغی)[269]: “yağı, düşman”.

7415 **Yaġır** (یاغِیْر)[270]: (/y/ ve /r/ sükûn ile). “atın sırtındaki yara, yağır; [sırt, iki kürek arası, kürek kemiği, omuz, yağır, yağrın]”. [ML.311b]

7416 **Yaġın** (یاغین)[271]: “yağmur”. *Dört Dīvān'dan:*

Gözde eşkimdin ḳaçıb girdi ḫayālı köŋ̂lüme

Köp yaġındın yolda ėl vīrāne ḳılġan dik penāh

(کوزدا اشکیم دین قاچیب کیردی خیالی کونکلوما/کوپ یاغین دین یولدا آیل ویرانه قیلغان دیک پناه)

---

[264] M1, TÜ: Yanḳaḳ (یانقاق) “yanak”; M2, İH: Yanġaḳ “yanak”; ML: Yanġaġ “yanak”. BL kaynaklı biçim olmalıdır (82b)// Tekrarı| M1.377a, M2.373b, ML.314b, İH.316a, TÜ.208b: Yan̂ġaġ “yanak; ceviz”. Bk. SG (1338)// AŞ: “yanak” (183a)// DLT: Yagak “ceviz” (940); Yan̂gak “ağzın iki yanında dişlerin oturduğu kemik; yan, kenar” (949)// CC: Yangak/Yaak “yanak, çene kemiği” (218)// Krgz.Tr: Canğak “ceviz” (175); Caak “çene; yanak; yan, kenar” (158)// YUyg.Tr: Yan̂ġaḳ “ceviz; yanak” (458-459)// Derleme: Yangak “ceviz”// Moğ-Les: Sina/Sinaga “şakak, yanak, elmacık kemiği” (1101).

[265] öpem| M1: öpim; ML, İH: öpüm// anıŋ̂| İH: seniŋ̂// ayaġın| M1, TÜ: yanḳaḳın (یانقاقین); M2: yanġaḳın; ML, İH: yanġaġın. Bk. Fuzuli-Divan (174).

[266] M2, ML, İH: Yaġlaġur. Bk. SG (1313)// CC: Yaglav/Yavlov “yağ tavası” (214)// YUyg.Tr: Yaġlaḳ/Yaġliġu “tava” (454)// Derleme: Yağlağı “kağnıların dingilini yağlamak için içinde sabun, bezir yağı saklanan boynuzdan yapılmış kap”.

[267] Bk. SG (1313)// Doerfer (150), CT-Musevi: Camışı (2347)// Moğ-Les: Ciga-/Cā- “işaret etmek, göstermek, belirtmek, çıkarmak; eğitmek, öğretmek” (1621); Cala- “çağırmak, davet etmek; kutsal bir varlığın görüntüsünü yeni bir yere getirmek, ruh çağırmak; çare aramak” (1590).

[268] Yazmalar: Yaġlabay// SG (1313), ŞT (T83a/13): یغلبای// ŞT (L25b/7): Yaḳalbay (یقالبای)// Kıpçak (TZ.9508): Yaġlabay (یاغلابای) “doğan, balaban” (306)// Alt.Tr: Can̂galbay “kanarya” (52)// Krgz.Tr: Cagalmay “delice doğan; ala doğan” (161)// Moğ-Les: Cagalay “beyaz tüylü ve kara benekli kartal” (1580).

[269] Bk. SG (1313), DLT (940), CC (214), YUyg.Tr (454), Trkm.Tr (669), Yav, Yov, Cav, Dayın.

[270] Bk. SG (1313), Yaġrın// DLT: Yagır “büyükbaş hayvanların yarası” (941); Yarın “kürek kemiği” (954); Yagrınla- “kürek kemiğine vurmak” (942)// Kzk.Tr: Javır “çok binme sonucunda hayvan sırtında oluşan yara, bere”; Javırın “kürek kemiği” (169)// Krgz.Tr: Coor “derinin sıyrılması (başlıca binek atın sırtı)” (223); Joorun “kürek kemiği” (224)// YUyg.Tr: Yėġir “yara, bere” (464)// Trkm.Tr: Yagır/Yagırnı “sırt, arka” (669)// Moğ-Les: Dagari/Dayr “yağır, atın sırtındaki yara” (346).

[271] Bk. SG (1313), AŞ (186a)// Kzk.Tr: Javın (169)// Krgz.Tr: Caan (159)// Mlk.Tr: Cavun (145).

7417 **Yaḳarmaḳ** (یاقارماق): (/r/ sükûn ile). "yalvarmak, yakarmak".
7418 **Yaḳalamaḳ** (یاقالاماق): "yakalamak, yakasından tutmak".
7419 **Yavunub** (یاوونوب): (/v/ ve /n/ ötre ile). "yaklaşıp"[272]. [M1.373a]
7420 **Yavan** (یاوان): "katıksız çorba; [yavan yemek]"[273].
7421 **Yalıḳdı** (یالِیْقدی)[274]: (/y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "yoruldu, bıktı, rahatsız oldu, incindi, canı sıkıldı, sıkıntı çekti".
7422 **Yalınur** (یالینور): (/n/ ötre ile). "yalvarır; yaltaklanır".
7423 **Yalınma** (یالِیْنمه): (/y/ ve /n/ sükûn ile). "yalvarma!; yaltaklanma!".
7224 **Yan͡gılmaḳ** (یانکیلماق)[275]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yanılmak, şaşırmak".
7225 **Yalınmaḳ** (یالینماق)[276]: (/n/ sükûn ile). "yalvarmak; yaltaklanmak".
7426 **Yalḳıtma** (یالقِیْتما): (/l/, /y/ ve /t/ sükûn ile). "yorma!, bıktırma!, rahatsız etme!, incitme!, zahmet verme!, sıkma!, bunaltma!, sıkıntı verme!, kulaklarını doldurma!". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.369b**]

Rengī yoḳtur çün ḳızıl güldin san͡ga ey ʻandelīb
Ėl ḳulağın osru köp yalḳıtma feryādın͡g bile[277]

(رنکی یوقتور چون قیزیل کل دین سنکا ای عندلیب/اَیل قولاغین اسرو کوپ یالقیتما فریادینک بیله)

Bī-maḥal gül-bāng ile yalḳıtma bülbül ėlni kim
Dehr bāğı gülleri ḫoştur velī çağı bile[278]

(بی محل کلبانک ایله یالقیتمه بلبل اَیل نی کیم/دهر باغی کل لاری خوشتور ولی چاغی بیلا)

7427 **Yaḳalaşmaḳ** (یاقالاشماق)[279]: (/ş/ sükûn ile). "birbirinin yakasından tutmak". [TÜ.206b]
7428 **Yaşurmaḳ** (یاشُوْرماق)[280]: (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). "gizlemek, saklamak". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḫıredniṅ͡g perdesiğa ḳayda yārā
Yaşurmaḳ ʻaşḳ otın ėyleb müdārā
Ḳuyaşnı ẕerre yaşurmaḳ bolur mu
Ḥabāb içre tėn͡giz turmaḳ bolur mu

(خردنینک پرده سیغه قایدا یارا/یاشورماق عشق اوتین اَیلاب مدارا
قویاشنی ذرّه یاشورماق بولور مو/حباب ایچرا تَینکیز تورماق بولور مو)

---

[272] AŞ: Yavunub "yitik kılınıp, yitirilip" (184b)// NS: Yavunub "yaklaşıp"; Yavnub "yitip" (119b).
[273] NS: "katıksız çorba" (119b)// SG: Yavġan "yavan, katıksız yemek" (1343). Bk. Yavġan// DLT: Yawgan aş "içinde et bulunmayan yemek" (960)// Krgz.Tr: Cuugan "yavan" (235)// Trkm.Tr: Yuvan "yavan" (711).
[274] Bk. Yalḳımaḳ, Yaltanġay// AŞ: Yalıḳdı "yüksek sesten kulak tutuldu" (185a)// NS: Yalıḳdı "sıkıntı çekti; yüksek sesten kulak tutuldu" (118a).
[275] M1, TÜ: yok; ML: 316b; İH: 318b. Bk. BL (82b), SG (1336), DLT (949), CC (218)// Krgz.Tr: Canğıl- (176)// YUyg.Tr: Yėn͡gilmaḳ (465)// Kıpçak (Kİ): Yan͡gal- (309)// Derleme: Yan͡galmak. Bk. Yan͡galıb.
[276] M1, TÜ: yok; M2, ML.316b, İH.317b: Yalanmaḳ (یالانماق). BL kaynaklı yanlış olmalıdır (82b). Bk. AŞ (185a-185b), SG (1325), CC (216), Trkm.Tr (673)// Krgz.Tr: Calın- (168)// YUyg.Tr: Yėlinmaḳ (465).
[277] Rengī| M1, M2, TÜ: Reng (رنک). Bk. SG (1325), GS (412, 558), GS-Özb (G.541).
[278] Bu beyit| M1: 385a; M2: 381a; ML: 320a; İH: 321b; TÜ: 212b// çağı| Yazmalar: cāyi (جایی). Bk. AŞ (185a), GS (422, 573), GS-Özb (G.555).
[279] Yazmalar: Yaḳalaşmek (یاقالاشماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (57a). Bk. SG (1317).
[280] M2, ML, İH: Yaşurmek. Bk. AŞ (183a), SG (1308), DLT (958)// CC (222), Trkm.Tr (682): Yaşır-// Krgz.Tr: Caşır- (186)// YUyg.Tr: Yoşur- (471).

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Derd yaşurmaḳ yüzin ėyleb sarıġ
Eşk aḳızmaḳ gözin ėyleb arıġ
(درد یاشورماق یوزین اَیلاب ساریغ/اشک آقیزماق کوزین اَیلاب آریغ)
7229 **Yalınmaḳ** (یالِیْنماق): (/l/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "yalvarmak; yaltaklanmak". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Barısıġa iş anĝa yalınmaḳ
Tā mümkin anınĝ sarı sıġınmaḳ[281] [ML.312a, İH.313a]
(باریسی غه ایش آنکا یالینماق/تا ممکن آنینک ساری سیغینماق)
7430 **Yaḳınlaşmaḳ** (یاقینلاشماق)[282]: (/ş/ sükûn ile). "yakınlaşmak, yaklaşmak".
7431 **Yaḳınlaşturmaḳ** (یاقینلاشتورماق)[283]: (/t/ ötre ile). "yakınlaştırmak, yaklaştırmak".
7432 **Yaḳtu/Yaḳdu/Yaġdu** (یاقتو-یاقدو-یاغدو)[284]: (/t/ ötre ile). "ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık, ışık; [nur, ziya, ışık, parıltı]".
7433 **Yalamaḳ** (یالاماق): "yalamak"[285]; "oku yaya yerleştirmek"[286].
7434 **Yalaşmaḳ** (یالاشماق): (/ş/ sükûn ile). "birlikte yalamak".
7435 **Yaşunġanı/Yaşunurġanı/Yaşunadurġanı** (یاشونغانی-یاشونورغانی-یاشونادورغانی)[287]: (/n/ sükûn ile, diğer /n/ ötre ile, üçüncü /n/ medli elif ile). "gizlendiği, saklandığı".
7436 **Yalanĝlamaḳ/Yalanĝaclamaḳ** (یالانکلاماق-یالانکاجلاماق)[288]: (/n/, /g/ ve /c/ sükûn ile). [M1.373b] "çıplaklaştırmak, soyundurmak, çıplak duruma getirmek".
7437 **Yalbarmaḳ** (یالبارماق)[289]: (/b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yalvarmak, yakarmak".
7438 **Yalanĝlanmaḳ** (یالانکلانماق)[290]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "çıplaklaşmak, soyunmak, çıplak duruma gelmek".
7439 **Yalçımaḳ** (یالچیماق)[291]: [**M2.370a**] (/ç/ esre ile). "yararlanmak, feyizlenmek".
7440 **Yaldırmaḳ/Yaldıramaḳ** (یالدِیْرماق-یالدِیْراماق)[292]: (/d/ esre ile, /y/ ve /r/ sükûn ile).

---

[281] sıġınmaḳ| Yazmalar: saġınmaḳ (ساغینماق). Bk. LM (199, 1713), LM-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (644).

[282] Yazmalar: Yaḳınlaşmek (یاقینلاشماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (57a). Bk. SG (1318).

[283] Yazmalar: Yaḳınlaşturmek (یاقینلاشتورماک). Bk. SG (1318).

[284] SG: Yaġdu/Yaḳtu (1312)// AŞ: Yaġdu "şule, ışık, parlaklık" (182a)// Tatar.Tr: Yaḳtı "ışıklı, aydınlık" (326)// Trkm.Tr: Yagtı "ışık; aydınlık" (670).

[285] Bk. SG (1319), CC (215)// DLT: Yalga-/Yalwa- (945)// Krgz.Tr: Cala- (165)//YUyg.Tr: Yalimaḳ (456)// Moğ-Les: Calgi- "yutmak, yalayıp yutmak" (1593); Doliya-/Doloo-/Doluga- "yalamak" (412).

[286] Bk. SG (1319), BV (519, 731)// Trkm.Tr: Yayla- "yay ile atmak" (684).

[287] TÜ: yok. Bk. SG (1309).

[288] Bk. SG (1320), LT (62, 645), SS (316, 3436)// CC: Yalangaçla- "ortaya çıkarmak" (215)// YUyg.Tr: Yalanĝlimaḳ/Yalanĝġaçlimaḳ (455/456)// Trkm.Tr: Yalanĝaçla- (672).

[289] Bk. AŞ (185a), SG (1322), CC (215)// DLT: Yalwar- (946)// Krgz.Tr: Calbar- (166)// Moğ-Les: Calbari-/Calbira- (1591).

[290] Yazmalar: Yalanĝlamaḳ (یالانکلاماق)// SG: Yalanĝlanmaḳ/Yalanĝaclanmaḳ (1322-1323).

[291] Yazmalar: Yalcımaḳ (یالجیماق). (/c/ esre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (57a). Bk. SG (1323)// Krgz.Tr: Calçı- "murada ermek" (167)// Özb.Tr.Alt: Yalçi- (400).

[292] Yazmalar: Yaldırmaḳ. Bk. Iltırar// SG: Yaldıramaḳ/ġ (1323)// DLT: Yaldrı-/Yaldıra- "az parlamak" (945)// Kzk.Tr: Jaltıra-/Jıltıra- (158/192)// Krgz.Tr: Caldıra-/Caltıra-/Cıltıra- (167/171/211)// Mlk.Tr: Cıltıra- (151)// YUyg.Tr: Yaltirimaḳ (457)// Trkm.Tr: Yaldıra-/Yıldıra- (672/699).

"parlamak, parıldamak, ışıldamak, yıldıramak".

7441 **Yaldıratmaḳ** (يالديراتماق): (/r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "parlatmak, parıldatmak, ışıldatmak".

7442 **Yalduzlamaḳ** (يالدوزلاماق)[293]: (/d/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] yaldızlamak; gösterişli süsle gerçek yüzünü gizlemek".

7443 **Yalḳamaḳ** (يالقاماق)[294]: "yardım etmek; [sevgi göstermek]".

7444 **Yalıḳmaḳ/Yalḳımaḳ** (يالِيْقماق-يالقِيْماق)[295]: (/y/ ve /ḳ/ sükûn ile). "yorulmak, bıkmak, rahatsız olmak, incinmek, canı sıkılmak, sıkıntı çekmek".

7445 **Yalaḳ** (يالاق): "köpeklere yem verilen oyuk kap, yalak". [ML.311b] *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī sin kim ü 'işret meyi bilmes mü-sin kim it
Eger ḳan içse hem başı girektür öz yalaġında[296]

(نوايى سين كيم و عشرت ميى بيلماس موسين كيم ايت/اكر قان ايچسه هم باشى كيراک تور اوز يالاغيندا)

7446 **Yalañ** (يالانک)[297]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "çıplak, yalın; dikilmemiş kumaş". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Yana bėgler ni kim kiçik ü uluġ
Barı başı yalañ saḳalı yoluġ

(يانا بَيک لار نِی كيم كيچيک و اولوغ/بارى باشى يالانک سقالى يَولوغ)

Sedd-i Sikenderī'den:

Bu söz dėb ulus boldılar eşk-rīz
Baş ėyleb yalañ çėktiler rest-ḫīz

(بو سوز دَيب اولوس بولدى لار اشک ريز/باش اَيلاب يالانک چَيكتى لار رستخيز)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Taşḳarı ata yalañ ḳılıb baş
Yırtıb yaḳa gögsige urub taş[298]

(تاشقارى آتا يالانک قيليب باش/يِرتيب ياقا كوكسى كا اوروب تاش)

Dört Dīvān'dan:

Nefīs gėygülük olsa yalañ tenimġa heves
Ḥaṣīr naḳşı ḥaṣīrī libās ornıġa bes[299] [ML.312a]

---

293 Yazmalar: Yaldanlamaḳ (يالدانلاماق). (/d/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (57a: Yaldunlamaḳ). Bk. SG (1324).

294 Bk. SG (1324), Trkm.Tr-Hamzayev// Krgz.Tr: Calga- "eklemek; birleştirmek; yardım etmek" (167).

295 Yazmalar: Yalıḳmaḳ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (57a). Bk. Yalıḳdı, Yaltanġay// SG: Yalḳımaḳ (1324)// AŞ: Yalıḳ- "yüksek sesten kulak tutulmak" (185a)// DLT: Yalk- "yağdan bıkmak" (946)// Kzk.Tr: Jalıq- "bıkmak, usanmak" (158)// Krgz.Tr: Calık- "üşenmek" (168); Calk- "korkmak" (169)// Mlk.Tr: Calkı- "yorulmak; sıkılmak" (136)// YUyg.Tr: Yaliḳmaḳ "bıkmak" (456)// Moğ-Les: Calha- "korkmak, ürkmek; bıkıp usanmak, yorulmak, yorgun düşmek" (1595).

296 Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// meyi| M1: mey (مى)// yalaġında| M1: yalaḳıda (يالاقيدا). Bk. GS (49, 31), GS-Özb (G.28), Külliyat-Yazma-TB (19).

297 Bk. SG (1327), Yalañġac/Yalanġac, Yalıñ// AŞ: Yalañ (181a)// DLT: Yalıñ (946)// CC: Yalang "yalın"; Yalangaç "çıplak" (215)// Kzk.Tr: Jalañ/Jalañġaş (155)// Tatar.Tr: Yalan/Yalanġaç (327)// YUyg.Tr: Yalañ/Yalañġaç/Yalañġġaç (455)// Trkm.Tr: Yalañ/Yalañġaç (672)// Moğ-Les: Şaldang "çıplak, yalın" (1161); Yaling "yalnız" (681).

298 ata| M1, M2, ML, İH: ana// urub| Yazmalar: urar (اورار). Bk. LM (351, 3304), LM-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (676).

(نفیس گَیکولوک اولسا یالانک تنیم غه هوس/حصیر نقشی حصیری لباس اورنیغه بس)

7447 **Yalpaḳ** (یالپاق)[300]: (/p/ medli elif ile). "yayvan, yassı, yalpık". [İH.313b]

7448 **Yalav** (یالاو)[301]: (/v/ sükûn ile). "başlığa sarılan kırmızı ipek; bayrak veya mızrak başına takılan kumaş parçası; alev".

7449 **Yaltaḳlıḳ** (یالتاقلیق): (/t/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "[Rūm Tr.] yaltaklık, dalkavukluk". [M1.374a, TÜ.207a]

7450 **Maḳtasan̂g** (ماقتاسانک)[302]: (/m/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "övsen". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.370b**]

Vā'iẓā ėyleb yin̂gillik niçe kim kevs̱er meyin
Maḳtasan̂g ḥāşā ki min raṭl-ı girāndın gėçge-min[303]

(واعظا اَیلاب یینکیل لیک نیچه کیم کوثر مَیین/ماقتاسانک حاشا که مین رطل کراندین گَیچکامین)

7451 **Yaradın̂g** (یارادِیْنک): (/r/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yaradın, uygun geldin, yaraştın"[304]. *Dört Dīvān'dan:*

Tenimni zaẖm ḳılıb 'aşḳ ehliġa yaradın̂g
Teraḥḥum ėt ḳanı bu nā-tevānġa daġı yārā

(تنیمنی زخم قیلیب عشق اهلیغه یارادینک/ترحّم اَیت قانی بو ناتوان غه داغی یارا)

7452 **Yanarnın̂g** (یانارنِیْنک): (/n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /n/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "dönmenin, geri dönmenin". [ML.312b] *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:

Bu yirdin yanarnın̂g ẖod imkānı yoḳ
[Neberd ėylesem ġayr-ı noḳṣānı yoḳ]

(بو یِردین یانارنینک خود امکانی یوق)

7453 **Yürütgen dik** (یوروتکان دیک)[305]: (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yürütmüş gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıda meş'al yürütgen dik göründi tan̂gġaca
Ol ẖod otluḳ zār u ser-gerdān minin̂g kön̂glüm imiş[306]

(کوییدا مشعل یوروتکان دیک کوروندی تانکغه جا/اول خود اوتلوق زار و سرکردان مینینک کونکلوم ایمیش)

7454 **Yalduz ḳurtı/Yaldıravuḳ möcek** (یالدوز قورتی-یالدیراوُق موجک)[307]: (/z/ ve /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). "yıldız kurdu, ateş böceği".

---

[299] Bu beyit| TÜ: yok. Bk. GS (191, 236), GS-Özb (G.226), Külliyat-Yazma-TB (54).

[300] Bk. SG (1327), Tatar.Tr (328), YUyg.Tr (456), Yaypan̂g// Kzk.Tr: Jalpaq (157)// Krgz.Tr: Calpak (169)// Moğ-Les: Dalbagay/Dalbagar "geniş, enli" (358).

[301] Yazmalar: Yalar (یالار). (/r/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (57b). Bk. AŞ (183b), SG (1327)// Kzk.Tr: Jalav "tuğ, sancak, bayrak" (155)// Tatar.Tr: Yalav "bayrak; flama" (327)// Moğ-Les: Calaga "püskül; tepelik, kuş ibiği; ipek iplik" (1590).

[302] Yazmalar: Yaḳtasan̂g (یاقتاسانک). (/y/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ medli elif ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). Bk. SG (1242).

[303] yin̂gil| Yazmalar: yün̂gil (یُنکیل). Bk. SG (1242), BV (348, 473), BV-Özb (G.470).

[304] Yazmalar: "yaydın, serdin; uygun gördün". Bk. SG (1286).

[305] Yazmalar: Yarutgen dik (یاروتکان دیک) "aydınlatmış gibi, parlatmış gibi". Bk. SG (1351).

[306] yürütgen| Yazmalar: yarutgen (یاروتکان). Bk. Yürütgen, SG (1351), NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

[307] Yaldıravuḳ möcek| M1, TÜ: Yaldır otı (یالدیر اوتی); M2, ML, İH: Yaldız otı. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (57b)// SG: Yalduz ḳurtı/Yaldıravuḳ möcek/(Rūmī)Yulduz ḳurtı (1327/1367). Bk. Yıldız ḳurtı/Yulduz ḳurtı// Kzk.Tr: Juldızkurt "tırtıl" (186)// Mlk.Tr: Cıltıravuk kurt (282).

7455 **Yaldıraḳ** (يالديراق)[308]: (/r/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "süheyl yıldızı, yıldırak".
7456 **Yalġan** (يالغان)[309]: "yalan, gerçek dışı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Dėr idi yalġan dėme kim şūm ėrür
Kiẕb tüz ėl allıda meẕmūm ėrür[310]
(دَير ايدى يالغان دَيمه كيم شوم اَيرور/كذب توز اَيل آليدا مذموم اَيرور)
Dört Dīvān'dan:
Kerāmātın dėdi şeyḫ ü Nevāyī terk-i 'aşḳ ėtti
Anıñ̂ dağı sözi köp çın ėmes ger min dėdim yalġan[311]
(كراماتين دَيدى شيخ و نوايى ترک عشق اَيتّى/آنينک داغى سوزى كوپ چين اَيماس كر مين دَيديم يالغان)
7457 **Yalġançı** (يالغانچى)[312]: (/n/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yalancı". [M1.374b] *Sedd-i Sikenderī'den:*
Niçe bolsa yalġançı ėl erc-mend
Sözi encümen içredür nā-pesend[313]
(نيچه بولسا يالغانچى اَيل ارجمند/سوزى انجمن ايچرادور ناپسند)
7458 **Yalġançılıḳ/Yalġanlıḳ** (يالغانچى ليق-يالغان ليق): "yalancılık".
7459 **Yalġuz/Yalġuzun** (يالغوز-يالغوزون)[314]: (/z/ ötre ile). "yalnız, tek başına". [İH.314a] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Min müdür-min ki rezm çün tüzdüm
Çīn sipāhını yalġuzun bozdum[315]
(مين مودور مين كه رزم چون توزدوم/چين سپاهينى يالغوزون بوزدوم)
7460 **Yalġın** (يالغين): (/ġ/ esre ile). [**M2.371a**] "yalgın, ılgım, pusarık, serap; [**Yalman**] keskin, dik; dağ yalmanı".
7461 **Yalın** (يالين)[316]: "yalın, yalım, alev; köpek gibi yalayıp yaltaklan!". *Dört Dīvān'dan:*
Ger Nevāyī'niñ̂ köyük bağrıda ḳandur ni 'aceb
Ḫām-sūz olur yalın üzre tüşüb köygen kebāb
(كر نوايى نينک كويوک باغريدا قان دور نِى عجب/خام سوز اولور يالين اوزره توشوب كويكان كباب)
Sedd-i Sikenderī'de Ye'cūc vasfında şöyle der:
Barı ağzıda tilbe it dik yalın
'Adedde velī it tükidin ḳalın

---

[308] Bk. SG (1327), Trkm.Tr-Hamzayev// DLT: Yaldrık/Yuldrık "parlak (nesne)" (945).
[309] Bk. SG (1327), AŞ (181a), DLT (945), CC (216), YUyg.Tr (456)// Krgz.Tr: Calgan (168)// Moğ-Les: Cali (1594).
[310] Dėr idi| Yazmalar: Dėdi ki (دَيدى كه)// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. HE (290, XLI/22), HE-Özb (XLI), Külliyat-Yazma-TB (448).
[311] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok. Bk. NŞ (446, 447), NŞ-Özb (G.446).
[312] Bk. SG (1327), YUyg.Tr (456)// DLT: Yalgan (945)// Krgz.Tr: Calgançı (168)// Moğ-Les: Caliçi (1594).
[313] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// encümen| Yazmalar: erc-mend (ارجمند). Bk. Sİ (344, 4442), Sİ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (882).
[314] Bk. SG (1328)// AŞ: Yalġuz (181a)// DLT: Yalñ̂gus (946)// CC: Yalguz/Yalgız (216)// Krgz.Tr: Calgız (168)// YUyg.Tr: Yalġuz (456)// Trkm.Tr: Yalñ̂gız (673).
[315] Bu beyit| M1: 382a; M2: 378a; ML: 317b; İH: 319a; TÜ: 211a// yalġuzun| Yazmalar: yalġuzın (يالغوزين). Bk. SS (147, 1423), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (715).
[316] Bk. SG (1328), AŞ (185b), DLT (945), CC (216), Trkm.Tr (672)// Krgz.Tr: Calın (168)// YUyg.Tr: Yalḳun (456)// Moğ-Les: Cali (1594).

(باری آغزیدا تیلبه ایت دیک یالین/عدددا ولی ایت توکیدین قالین)

[Dört Dīvān'dan] Dize:

[‘Aşḳdın yansa tenim sorma sebeb]
Köyse ẖāşāk yalındın ni ‘aceb[317]

(کویسا خاشاک یالین دین نی عجب)

7462 **Yalınlıġ** (یالین لیغ): “yanmış, tutuşmuş, alevlenmiş”.

7463 **Yalınraḳ** (یالین راق)[318]: “daha çok tutuşmuş, daha çok alevlenmiş”.

7464 **Yalınĝ** (یالِیْنک)[319]: (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “çıplak, yalın”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

‘Ayn-ı felāketdin ayaġı yalanĝ
Tonı yoḳıdın teni daġı yalanĝ[320]

(عین فلاکتدین اَیاغی یالانک/تونی یوقیدین تنی داغی یالانک)

Dört Dīvān'dan:

Meger kim kūyıda yalınĝ ayaḳ ol ay ẖırām ėtmiş
Nevāyī gözlerige sürme bolmış ol ḳara tofraġ

(مکر کیم کوییدا یالینک اَیاق اول آی خرام اَیتمیش/نوایی کوزلاریکا سرمه بولمیش اول قرا توفراغ)

7465 **Yalınĝlıḳ** (یالِیْنک لیق): (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). “çıplaklık, yalınlık”.

7466 **Yamanlamaḳ** (یامانلاماق)[321]: (/m/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “şüphelenmek, kuşkulanmak; kötülemek”.

7467 **Yasanġalı** (یاسانغالی): (/s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “süsleneli; süslenmek için”[322].

Dört Dīvān'dan:

Ėmes yasanġalı ger salmas ėlgidin güzgü
Ki boldı görgeli der-mānde öz cemālı bile [ML.313a]

(اَیماس یاسانغالی کر سالماس اَیلکیدین کوزکو/که بولدی کورکالی درمانده اوز جمالی بیله)

7468 **Yatlıḳ** (یاتلیق): (/t/ sükûn ile). “kız; yadlık, yabancılık”. [M1.375a] *Ferhād u Şīrīn'de* Mehīn Bānū ile ilgili şöyle der:

Eger-çi bar idim Bānū'ġa yatlıḳ
Öler demde uyatlıḳ-min uyatlıḳ [TÜ.207b]

(اکرچه بار ایدیم بانوغه یاتلیق/اولار دمدا اویاتلیق مین اویاتلیق)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Bir yatlıġı bar imiş perī-veş
Baştın ayaġı laṭīf ü dil-keş[323] [ML.312b]

---

[317] Bu dize| M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: üzeri çizili. Bk. SG (1328), GS (65, 54), Sİ-Özb (G.50).

[318] Bk. SG (1328).

[319] Bk. SG (1328), Yalanĝac/Yalanġac, Yalanĝ.

[320] ayaġı| Yazmalar: ayaḳı (اَیاقی)// yalanĝ| Yazmalar: yalınĝ (یالینک). Bk. HE (295, XLII/25), HE-Özb (XLII), Külliyat-Yazma-TB (449), Külliyat-Yazma1 (461), Hamse-Taşbasma (51).

[321] Bk. SG (1330), TM (212, T721b/2: andın yamanlab)// Krgz.Tr: Camanda- “yermek, çekiştirmek; olumsuz yönden tasvir etmek” (172)// YUyg.Tr: Yamanlimaḳ “kötülemek, lekelemek; kötüleşmek, bozulmak; incinmek, darılmak” (457)// Trkm.Tr: “kötülemek, karalamak, kınamak, ayıplamak” (674).

[322] M1: “süslenmesi; süslenmek için”; M2, ML, İH: “süslenmek için”; TÜ: “süslenir; süslenmek için”. Bk. SG (1303).

[323] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// yatlıġı| ML: yatlıḳı// Baştın ayaġı| Yazmalar: Başdın ayaḳı (باشدین اَیاقی). Bk. SG (1282), LM (288, 2658), LM-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (663).

(بیر یاتلیغی بار ایمیش پریوش/باشتین آیاغی لطیف و دلکش)

7469 **Yan͡gılmış** (یانکِلمیش): (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /l/ sükûn ile). "yanılmış, şaşırmış". Bābür Mīrzā'dan[324]:

Ṣalāḥġa ḫıred ehli mini yavuḳ dėrler [**M2.371b**]

Görün͡g ki uşbu çiçenler yıraḳ yan͡gılmışlar[325] [ML.313a, İH.314b]

(صلاح غه خرد اهلی مینی یاوق دَیرلار/کورونک که اوشبو چیچان لار یراق یانکِلمیش لار)

7470 **Yazılmaydur** (یازِیْلمای دور): (/z/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yazılmamış; yanlış yapılmamış; çözülmemiş, açılmamış; açılmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Şikenc-i ṭurresidin kim girih yazılmaydur

Benefşeī durur ammā henūz açılmaydur

(شکنج طرّه سیدین کیم کره یازیلمای دور/بنفشۀ دورور امّا هنوز آچیلمای دور)

7471 **Yazġurġan** (یازغورغان): (/z/ ve /r/ sükûn ile). "suçlayan, itham eden". *Dört Dīvān'dan:*

Yār ḳatl ėtgeli 'uşşāḳını yıġdurġan imiş

Bėr bu bezm içre Nevāyī'ġa taḳaddüm yā Rab[326]

(یار قتل اَیتکالی عشّاقینی ییغدورغان ایمیش/بَیر بو بزم ایچرا نوایی غه تقدّم یا رب)

7472 **Yapmaḳın͡g** (یاپماقِیْنک): (/p/ sükûn ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "örtmen, kapatman". *Dört Dīvān'dan:*

Kön͡güller naḳdını tarac ėterge yapmaḳın͡g bürḳa'

Anın͡g dikdür ki yüz bağlar ḳaraġçı kārvān görgec[327]

(کونکل لارنقدینی تاراج اَیتارکا یاپماقینک برقع/آنینک دیک دور که یوز باغلار قراغچی کاروان کورکاج)

7473 **Yaşurmaġın͡g** (یاشورماغِیْنک)[328]: (/ş/ ötre ile, /r/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gizlemen, saklaman". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳılġannı yaşurmaġın͡g ni ėrdi

Mindin yana sormaġın͡g ni ėrdi

(قیلغاننی یاشورماغینک نِی اَیردی/مین دین یانا سورماغینک نِی اَیردی)

7474 **Yapınġan** (یاپِیْنغان): (/p/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "giyinmiş, örtünmüş; giyinmek, örtünmek". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Şāh-ı ferruḫ pelāsını taptı

Ol yapınġan dik özige yaptı

(شاه فرّخ پلاسینی تاپتی/اول یاپینغان دیک اوزیکا یاپتی)

7475 **Yandik** (یاندیک): (/n/ ve /k/ sükûn ile). "yansın, ateş alsın; dönsün, geri dönsün"[329]. [M1.375b]

7476 **Yasadın͡g** (یاسادِیْنک): (/s/ medli elif ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yaptın; hazırladın; düzenledin, yasadın; süsledin". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yasadın͡g ravża-yı zer-kār ṭarḥın

---

[324] Yazmalar, AŞ (107a): *Dört Dīvān'dan.*

[325] yıraḳ| Yazmalar: niçük (نیچوک). Bk. AŞ (107a), BD (130/18a, 21).

[326] yıġdurġan| Yazmalar: yazġurġan (یازغورغان). Bk. SG (1384), GS (63, 51), GS-Özb (G.47), Külliyat-Yazma-TB (23).

[327] ḳaraġçı| Yazmalar: ḳıraġçı (قیراغچی). Bk. SG (1054), GS (98, 101), GS-Özb (G.96), Külliyat-Yazma-TB (31).

[328] Yazmalar: Yaşurmaḳın͡g (یاشورماقِیْنک).

[329] Yazmalar: "yandık; döndük". Bk. SG (1333).

Çıḳardıñ Ḥayretü'l-Ebrār ṭarḥın

(یاسادینک روضۀ زرکار طرحین/چیقاردینک حیرت الابرار طرحین)

7477 **Yanmaġuñ** (یانماغونک): (/n/'ler ve /g/ sükûn ile). "yanmayacaksın, ateş almayacaksın; dönmeyeceksin, geri dönmeyeceksin"[330]. *Sedd-i Sikenderī'den:* [**M2.372a**]

Niçe seyr teşvīşidin ḳanmaġuñ

Ki barġuñdur ol nev' kim yanmaġuñ

(نیچه سیر تشویشی دین قانماغونک/که بارغونک دور اول نوع کیم یانماغونک)

7478 **Yardıñ** (یاردِیْنک): (/r/, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yardın, ayırdın, yarık açtın". [ML.313b]

7479 **Yaḳıñ** (یاقِیْنک): (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yakı yakın, sürün; yakın, yandırın; beğenin; etkileyin". *Dört Dīvān'dan:*

Yaḳıñ aḥbāb merhem vaṣldın yoḳ ėrse barıñ kim

Nevāyī hicr nīşidin besī āzürde-ḫāṭırdur

(یاقینک احباب مرهم وصل دین یوق اَیرسه بارینک کیم/نوایی هجر نیشیدین بسی آزرده خاطردور)

7480 **Yaġlıġıñ** (یاغلیغِیْنک)[331]: (/y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "mendilin, yağlığın". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yaġlıġı ol ḥulle-yi zer-rişte-keş

Kim añga cānlar çėkiben rişte-keş

(یاغلیغی اول حلّۀ زر رشته کش/کیم اَنکا جانلار چَیکیبان رشته کش)

7481 **Yalbarıñ** (یالبارینک)[332]: (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile). "yalvarın, yakarın". [İH.315a]

7482 **Yarutmadıñ** (یاروتمادِیْنک): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "aydınlatmadın, ışıklandırmadın, ışıtmadın, parlatmadın".

7483 **Yarutḳuñ** (یاروتقونک): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "aydınlatacaksın, parlatacaksın; aydınlatırsın, parlatırsın". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün yarutḳuñ köñgül çırağı

Ḳıl cilve 'ayān gözümge dağı

(چون یاروتقونک کونکل چراغی/قیل جلوه عیان کوزومکا داغی)

7484 **Yazġursañ** (یازغورسانک): (/z/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "suçlasan, itham etsen".

7485 **Yazġurduñ** (یازغوردونک): (/z/, /r/, /n/ ve /g/ sükûn ile). [M1.376a] "suçladın, itham ettin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī vaṣl eger rūzī ėmestür çāre yoḳ

Ḳılmadıñ dėb sa'y bes ni işge yazġurduñ mini [TÜ.208a]

(ای نوایی وصل اکر روزی اَیماستور چاره یوق/قیلمادینک دَیب سعی بس نی ایشکا یازغوردونک مینی)

7486 **Yadıñ** (یادِیْنک)[333]: (/d/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yaydın, serdin, döşedin; (**Yādıñ**) hatırın, aklın; anman, hatırlaman". *Dört Dīvān'dan:*

Köñglüm ẕeḳanıñ içre görüb yaydıñ añga zülf

---

330 Yazmalar: "yanman, ateş alman; dönmen, geri dönmen".

331 Krgz.Tr: Cooluk (223)// YUyg.Tr: Yaġliḳ (454)// Tatar.Tr: Yavlıḳ (335).

332 Yazmalar: Yalbaruñ (یالبارونک). (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile). Bk. BL (82a).

333 Bk. Yaymaḳ.

Çāh üzre kebūterġa yayar dāmını ṣayyād[334]

(كونكلوم ذقنينك ايچره كوروب يايدينك آنكا زلف/چاه اوزره كبوترغه يايار دامينى صيّاد)

[Dört Dīvān'da] Tercī‘-i Bend'den: [**M2.372b**]

Yādıñgnı ḳılay ḥarīf-i meclis

Fikriñgni ėtey köñgülge mūnis

(يادينك نى قيلاى حريف مجلس/فكرينكنى آيتاى كونكل كا مونس)

7487 **Yazılġu dik** (يازيلغو ديک): (/z/ ve /d/ esre ile). "yazılacak gibi; çözülecek gibi, açılacak gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Sāḳiyā la‘lıñg meyidin ger ‘ilācī ḳılmasañg

Bu ḫumārım la‘l-ı mey birle yazılġu dik ėmes[335]

(ساقيا لعلينک ميى دين كر علاجى قيلماسانک/بو خماريم لعل مى بيرله يازيلغو ديک آيماس)

7488 **Yaḳtıñg** (ياقتِينک): (/t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yakı yaktın, sürdün; yaktın, yandırdın; beğendin; etkiledin". *Dört Dīvān'dan:*

Firāḳ şāmını ‘āşıḳġa ėylediñg tīre

Eger-çi encümidin yaḳtıñg anda köp meş‘al [ML.314a]

(فراق شامينى عاشق غه آيلادينک تيره/اكرچه انجمى دين ياقتينک آندا كوپ مشعل)

7489 **Yaḳılġu dik** (ياقيلغو ديک): (/ġ/ ötre ile). "yakı yakılır gibi, sürülür gibi; yakılır gibi, yanar gibi; beğenilir gibi; etkilenir gibi". *Dört Dīvān'dan:*

Derd otın ḳılġan heves evvel köñgülni örtedik

Kim ol ot her ḫām köñglige yaḳılġu dik ėmes

(درد اوتين قيلغان هوس اوّل كونكل نى اورتاديک/كيم اول اوت هر خام كونكليكا ياقيلغو ديک آيماس)

7490 **Yalbarışıñg** (يالبارِشِينک): (/b/ medli elif ile, /r/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "birlikte yalvarın, yakarın". [M1.376b] *[Dört Dīvān'da]* Rubā‘iyāt'dan:

Ey cān u köñgül birbiriñgizge ḳarışıñg

Ol kūy sarı raḫş-ı temennā yarışıñg

Ḥāl üstide ėrkenim sözin ötgerişiñg

Ḥālımnı sorarġa gėlmese yalbarışıñg[336] [ML.313b]

(اى جان و كونكل بيربيرينكيزكا قاريشينک/اول كوى سارى رخش تمنّا ياريشينک
حال اوستيدا آيركانيم سَوزين آوتكاريشينک/حاليمنى سَورارغه گيلماسا يالبارِشينک)

7491 **Yaman** (يامان): "kötü, yaman; alçak"; "Moğ. keçi"[337]. [İH.315b]

7492 **Yamanlıġ** (يامانليغ): "kötülük, yamanlık; alçaklık".

7493 **Yamçı** (يامچى)[338]: "çapar evindeki ulak atlarının sorumlusu; [çapar, ulak, tatar]". [ML.314a]

7494 **Yancımaḳ/Yancmaḳ** (يانجيماق-يانجماق)[339]: (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). "ezmek, çiğnemek; parçalamak; yumuşatmak".

---

[334] görüb yaydıñg| Yazmalar: tüşüb yadıñg (توشوب يادينک)// yayar| Yazmalar: yarar (يارار)// dāmını| ML, İH, TÜ: dāmnı (دامنى). Bk. NŞ (117, 117), NŞ-Özb (G.117), Külliyat-Yazma-TB (166), Külliyat-Yazma2 (182), Divan-Yazma (128*2).

[335] meyi| Yazmalar: mey (مى)// la‘l-ı| M1, M2, ML, İH: la‘lı. Bk. SG (1300), FK (236, 248), FK-Özb (G.237).

[336] Ḥāl| Yazmalar: Cān (جان). Bk. SG (204-205), GS (556, 813), GS-Özb (R.80), Külliyat-Yazma-TB (141).

[337] Bk. SG (1331), Imġa// Moğ-Les: İmaga(n)/Nimagan/Yamā "keçi" (653).

[338] Bk. SG (1331), AŞ (180b)// Moğ-Les: Camci "kılavuz, gözcü, izci" (1597).

7495 **Yandaşturmaḳ** (يانداشتورماق): (/n/ sükûn ile, /t/ ötre ile). [M2.373a] "yanaştırmak, yaklaştırmak, yan yana getirmek".

7496 **Yanĝmaḳ** (يانكماق)[340]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "yanıltmak, şaşırtmak".

7497 **Yanĝınmaḳ** (يانكِيْنماق)[341]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile). "yanılmak, şaşırmak".

7498 **Yanĝsılamaḳ** (يانكسيلاماق): (/n/ ve /g/ sükûn ile, /s/ esre ile). "[Rūm Tr.] yansılamak, birisinin taklidini yapmak".

7499 **Yaḳḳan** (ياققان): (/ḳ/ sükûn ile). "yakı yakmış, sürmüş; yakmış, yandırmış; beğenmiş; etkilemiş; yakı yakılmış; yanmış; beğenilmiş; etkilenmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫayālınĝ ḫaylı könĝlüm deştide çün ḳıldılar menzil
Her ot yaḳḳan yir ol menzilde bir daġ-ı nihān ėrmiş[342]

(خيالينک خيلى كونكلوم دشتيدا چون قيلدى لار منزل/هر اوت ياققان يِر اول منزلدا بير داغ نهان اَيرميش)

7500 **Yantaḳ** (يانتاق)[343]: (/n/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "deve dikeni". [TÜ.208b]

7501 **Yarışınĝ** (يارِيْشينک): (/r/ esre ile, /y/ ve /ş/ sükûn ile). "at koşturun; [yarışın!]". [M1.377a] *[Dört Dīvān'da]* Rubā'iyāt'dan:

Ey cān u könĝül birbirinĝizge ḳarışınĝ
Ol kūy sarı raḫş-ı temennā yarışınĝ
Ḥāl üstide ėrkenim sözin ötgerişinĝ
Ḥālımnı sorarġa gėlmese yalbarışınĝ[344]

(اى جان و كونكل بيربيرينكيزكا قاريشينک/اول كوى سارى رخش تمنّا ياريشينک
حال اوستيدا اَيركانيم سَوزين اَوتكاريشينک/حاليمنى سَورارغه گيلماسا يالباريشينک)

7502 **Yancġay** (يانجغاى)[345]: (/n/ sükûn ile, /c/ sükûn ile). "bir nesneyi ezip yumuşatmak için kullanılan alet".

7503 **Yancuḳ** (يانجوق)[346]: (/n/ sükûn ile, /c/ ötre ile). "kese, küçük torba; yan cebi".

7504 **Yanġu** (يانغو)[347]: (/n/ sükûn ile). "yankı, ses yansıması". [ML.314b]

---

339 Yazmalar: Yancımaḳ// SG (1333), AŞ (185a): Yanc-// DLT: Yenç-/Yençi- (966)// CC: Yanç- (217)// Kzk.Tr: Janşı- (161)// Krgz.Tr: Canç- (174)// YUyg.Tr: Yençi- (463)// Derleme: Yenç-// Moğ-Les: Niçaçi-/Niçala-/Nicaçi-/Nicala- (902/917).

340 Bk. SG (1335). SG'de sadece Yanĝsa için bir örnek verilmiştir. Verilen örnekte geçen bu sözcük ise Yinĝse olmalıdır. Nitekim Yinĝse maddesinde de aynı örnek düzeltilerek verilmiştir (1394). Bk. Yinĝse, GS (198, 245), GS-Özb (G.234/6), Külliyat-Yazma-TB (55), Külliyat-Yazma2 (69), Divan-Yazma (227*2).

341 SG: Yanĝıtmaḳ (1336). SG'de sadece Yanĝıtmas için bir örnek verilmiştir. Verilen örnekte geçen bu sözcük ise Yanĝılmas olmalıdır. Bk. Yanĝılmas, GS (422, 574), GS-Özb (G.556/2), Külliyat-Yazma-TB (110).

342 yir ol| Yazmalar: birev (بيراو). Bk. SG (1314), BV (197, 259), BV-Özb (G.259), Külliyat-Yazma-TB (318).

343 Yazmalar: Yannaḳ (ياناناق). (/n/ sükûn ile, /n/ medli elif ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (57b). Bk. SG (1337)// DLT: Yandak tiken (948)// Kzk.Tr: Jantaq (161)// YUyg.Tr: Yantaḳ "dulavrat otu" (458)// Trkm.Tr-Hamzayev, Derleme: Yandak "dikenli bir bitki".

344 Ḥāl| Yazmalar: Cān (جان). Bk. SG (204-205), GS (556, 813), GS-Özb (R.80), Külliyat-Yazma-TB (141).

345 Yazmalar: Yancılġay (يانجيلغاى). (/n/ sükûn ile, /c/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (57b). Bk. SG (1337).

346 Bk. SG (1338)// DLT: Yançuk "kese, küçük torba" (948)// CC: Yançık "kese, torba" (217)// YUyg.Tr: Yançuḳ "cep" (458)// Trkm.Tr: Yancık "kese, küçük deri çanta" (675).

7505 **Yancaḳ** (يانجاق)[348]: (/n/ sükûn ile, /c/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). "savaşta atın yan kısımlarını koruyan zırh".
7506 **Yanġı** (يانغى): (/n/ sükûn ile). "yandaki, taraftaki".
7507 **Yavuşur** (ياووشور)[349]: (/v/ ötre ile). "yaklaşır, yakınlaşır". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Çü yoḳtur bir naẓar ḳılmaḳġa tābı
Çıḳarġa yavuşur cān-ı ḫarābı
(چو يوقتور بير نظر قيلماق غه تابى/چيقارغه ياووشور جان خرابى)
7508 **Yan̂g** (يانک)[350]: (/n/ ve /g/ sükûn ile). "yeni, taze". [**M2.373b**] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Atıma uçmış ėrdi āvāze
Anı yan̂g baştın ėyledin̂g tāze
(آتيما اوچميش اَيردى آوازه/آنى يانک باشتين اَيلادينک تازه)
7509 **Yan̂gacıḳ** (يانكاجيق)[351]: (/n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /c/ esre ile). "eşiğin iki tarafı". [İH.316a]
7510 **Yan̂garaḳ** (يانكاراق)[352]: (/n/ sükûn ile, /g/ ve /r/ medli elif ile). "daha öte".
7511 **Yan̂gı** (يانكى)[353]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yeni, taze". *Dört Dīvān'dan:*
Hicrdin köymiş idim yana dėdin̂g hicr sözin
İski dagımnı yan̂gı dag ile ḳıldın̂g tāze
(هجردين كويميش ايديم يانه دَيدينک هجر سوزين/ايسكى داغيم نى يانكى داغ ايله قيلدينک تازه)
Yan̂gı aynı ḳaşın̂g gūyā ḳulum dėbtür hilāl atlıḳ
Ḳadı ta'ẓīm üçün ḫamdur bolub bu nüktedin memnūn[354] [M1.377b]
(يانكى آينى قاشينک كويا قولوم دَيب تور هلال آتليق/قدى تعظيم اوچون خم دور بولوب بو نكته دين ممنون)
7512 **Yan̂gıltmac** (يانكيلتماج)[355]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /l/ sükûn ile, /t/ sükûn ile). "yanıltmaç, bilmece; anlamsız ve yanıltıcı söz".
7513 **Yavaşmaḳ** (ياواشماق)[356]: (/ş/ sükûn ile). "sabırlı olmak, sakin olmak".
7514 **Yavumaḳ/Yavuşmaḳ** (ياوُوماق-ياوُوشماق)[357]: (/v/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "yaklaşmak, yakınlaşmak".

---

347 SG: "yankı, ses yansıması; (Rūm Tr.) yangın" (1338)// DLT: Yan̂gku (949)// Tarama: Yanġu/Yanḳu/Yanġı/Yanḳı/Yan̂gḳu/Yan̂gu (234)// Trkm.Tr: Yan̂g (676).

348 Bk. SG (1337)// MN (176, 407), MN-Özb (Meclis.5), Külliyat-Yazma2 (663), Külliyat-Yazma-TB (1136): Yançaḳ// Derleme: Yancuk "zırh".

349 M1, TÜ: yok; İH: 316a. Bk. AŞ (182b), SG (1340).

350 Bk. SG (1338), SS (430, 4789), Yan̂gı, Yan̂ggı, Yin̂gi.

351 Bk. SG (1338)// Tarama: Yan̂ga "taraf, cihet, yön; tarafa" (233)// Krgz.Tr: Can-cak "etraf" (173)// Trkm.Tr: Yan̂ga "yana, tarafa" (676).

352 Bk. SG (1338)// Tarama: Yan̂ga "taraf, cihet, yön; tarafa" (233)// Trkm.Tr: Yan̂ga "yana, tarafa" (676).

353 Bk. AŞ (182b), SG (1339), DLT (949), CC (218), Trkm.Tr (676), Yan̂ggı, Yin̂gi, Yan̂g// Krgz.Tr: Cañı (175)// Tatar.Tr: Yan̂ga (330)// YUyg.Tr: Yėn̂gi (465)// Moğ-Les: Sine/Şine (1101).

354 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. NŞ (456, 457).

355 Yazmalar: Yan̂glıtmac (يانكليتماج). (/n/ sükûn ile, /g/ sükûn ile, /l/ esre ile, /t/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (58a). Bk. SG (1339)// Tarama: Yan̂gıltmaç (233)// Kzk.Tr: Jan̂gıltpaş (162).

356 Bk. SG (1339), BV (116, 144/8: yavaşıb)// Tarama: Yavaşı- (238)// Krgz.Tr: Cooşu- (224)// Mlk.Tr: Cuvaş- (160).

357 Bk. AŞ (182b), SG (1340)// DLT: Yagu-/Yaguş- (942)// Kıpçak (Kİ): Yavı- (315). Bk. Yavıy almas// Kzk.Tr: Juvıs- (184)// Krgz.Tr: Cuu-/Cuuş- (235).

7515 **Yevütmek/Yevütkemek** (ياوُوتماک-يَاوُوتکاماک)[358]: (/v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak; [barındığı yeri değiştirmek, göçmek]".

7516 **Yav** (ياو): "yağı, düşman"[359]; "söz, sav"[360].

7517 **Yavlamaḳ** (ياولاماق)[361]: (/v/ sükûn ile). "düşmanı kendine bağlamak".

7518 **Yavaş** (ياواش)[362]: (/v/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). "sabırlı, sakin".

7519 **Yavçı** (ياوچى): (/v/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "şöleni veya düğünü halka duyuran kimse"[363].

7520 **Yavrı** (ياورى)[364]: (/v/ sükûn ile, /r/ esre ile). [**M2.374a**] "hayvan yavrusu".

7521 **Yavşan** (ياوشان)[365]: "yavşan otu, şıbaḳ". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tėn̂giz yoḳ kim ġadīr-i vaḥşet-engīz
Ḳayu ot ol ki yavşandın bolur tīz

(تَينكيز يوق كيم غدير وحشت انكيز/قايو اوت اولكه ياوشان دين بولور تيز)

7522 **Yavġan** (ياوغان): "yavan, katıksız yemek".

7523 **Yavuz** (ياووز)[366]: (/z/ sükûn ile). "yavuz, kötü, yaman; alçak". [ML.315a] *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün allıma ḳoymadın̂g yavuz yol
Seyr içre naṣībim ėyle tüz yol[367]

---

[358] Yazmalar: Yavmaḳ/Yavun̂gmaḳ (ياوماق-ياوُنكماق). (/v/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (58a). Bk. Yėvütmek/Yėvütkemek// SG: "değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak" (1341-1342)// Moğ-Les: Yegüd- "göçmek, ölmek; uzaklaşmak, gitmek" (687); Yegüdke- "yaşadığı yeri değiştirmek, göçmek; ölmek, yok olmak" (688).

[359] SG: Cav/Yav (801/1343). Bk. Cav.

[360] SG'de (1341) Yevütmek maddesi için verilen ber-gerdānīden-i pā ve süḫan "söz ve ayağı değiştirmek" anlamındaki pā ve süḫan (پا و سخن) ibaresi, HA kaynaklı olarak (58a), Yav: süḫan (ياو: سخن) biçiminde yeni bir madde başı (Yav: "söz") yapılmıştır. Bu biçim, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. Radloff (882), Vambery (351), Pavet (539)// DLT: Saw (810). Bk. Yavçı.

[361] Bk. SG (1342)// DLT: Yagıla- "düşmanla savaşmak; düşmanlık yapmak" (941)// Kzk.Tr: Javla- "yağmalamak, zapt etmek, işgal etmek; baştan çıkarmak" (168)// Tatar.Tr: Yavla- "işgal etmek; ele geçirmek; kuşatmak; mücadele etmek" (335)// YUyg.Tr: Yėġilimaḳ "düşman olmak" (464).

[362] Yazmalar: Yavvaş (ياوواش). (/v/ sükûn ile, /v/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). Bk. SG (1343), DLT (960)// Krgz.Tr: Cooş (224)// YUyg.Tr: Yavaş/Juvaş (461).

[363] Yazmalar: "halkı şölene veya düğüne davet etmeyen kimse". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (58a). Bk. SG (1343)// Kzk.Tr: Javşı "elçi, ara bulucu; dünürcü" (169)// Krgz.Tr: Cooçu/Cuuçu "dünür; kılavuz (evlenme işinde aracılık eden)" (222/235)// Tatar.Tr: Yavçı "kız istemeye giden kimse, dünür" (335)// Özb.Tr: Savçi "dünürcü" (77)// Özb.Tr-Dirks: Cavçi/Savçi "dünürcü" (134)// Trkm.Tr: Savçı "dünürcü" (564)// Derleme: Yavcı "görücü"; Savcı "sözcü"// Moğ-Les: Ciga-/Cā- "işaret etmek, göstermek, belirtmek, çıkarmak; eğitmek, öğretmek" (1621); Cala- "çağırmak, davet etmek" (1590); Caguçi/Cūç/Ciguçi "ara bulucu; kılavuz, haberci" (1582/1623).

[364] Yazmalar: Yavarı (ياوَرى). (/v/ üstün ile, /r/ esre ile). Bk. SG (1343).

[365] Bk. SG (1343)// DLT: Yabçan/Yawçan (939)// Trkm.Tr: Yovşan "pelin" (707)// Kzk.Tr: Juvsan "pelin" (184).

[366] Yazmalar: Yavar (ياوَر). (/r/ sükûn ile)// Tekrarı| ML.322b, İH.324a: Yavuz "kılavuz". Bk. SG (1343), DLT (961), YUyg.Tr (462)// Tatar.Tr: Yavız (335)// Trkm.Tr: Yovuz (707).

(چون آلیمه قویمادینک یاووز یول/سیر ایچرا نصیبیم اَیله توز یول)

7524 **Yavlaḳ** (یاولاق)[368]: (/v/ sükûn ile). "düşman çok bulunan yer; pek çok, fazla; acayip, tuhaf, şaşırtıcı, yabansı, alışılmamış".

7525 **Yavuḳ/Yavuġ** (یاووق-یاووغ)[369]: "yakın".

7526 **Yaymaḳ** (یایماق)[370]: (/y/ sükûn ile). "yaymak, sermek, döşemek; otlatmak; [yaymak, saçmak, dağıtmak; yayığı çalkalamak]".

7527 **Yayḳalmaḳ** (یایقالماق)[371]: (/y/ sükûn ile). "yayıla yayıla yürümek, salınarak yürümek". [İH.316b, TÜ.209a]

7528 **Yastaġıl** (یاستاغیل)[372]: (/s/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "yasla, yasta, daya". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī deyr ara bolsan̂ gedālıġ birle mest [M1.378a]
Baş ḳoyar bolsan̂ sifālın̂gnı başın̂gġa yastaġıl
(ای نوایی دیر آرا بولسانک کدالیغ بیرله مست/باش قویار بولسانک سفالینکنی باشینکغه یاستاغیل)

7529 **Yan̂gıl** (یانکیل): (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yanıl, şaşır".

7530 **Yapḳıl** (یاپقیل): (/p/ sükûn ile). "ört, kapat". *Dört Dīvān'dan:*

Perde yapḳıl ki ḫaṭın̂g ėyledi bī-ḥāl mini
Min ḫod öldüm ḳıla almasġa temāşā ʻārıż
(پرده یاپقیل که خطینک اَیلادی بیحال مینی/مین خود اولدوم قیلا آلماس غه تماشا عارض)

7531 **Yayaḳlamaḳ** (یایاقلاماق)[373]: (/y/ medli elif ile). "yaya olmak".

7532 **Yay** (یای)[374]: "yay; yaz mevsimi; [yay bilimi: yada taşı kullanma bilimi]". Benim öğretmenim olan Mīrzā Muḥammed İrevānī, bir müstezādında şöyle der:

Gözler kimi bir olmayacaḳ şāh-ı ṣadaḳ-bend Ne Ṭūs ne Kāvūs
Ḳaşlar kimi bir olmayacaḳ gürd-i kemān-dār Ne Rüstem ü ne Zāl[375]

---

367 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 322b; İH: 324a// allıma| Yazmalar: alnıma (آلنیمه). Bk. SG (1344), LM (38, 109), LM-Özb (II), Külliyat-Yazma-TB (610).

368 Bk. SG (1343)// DLT: Yawlak "çok, sıkı, sürekli; kötü; ters huylu" (960)// Derleme: "çok, çok fazla; alışılmamış, yabansı; uğursuz".

369 Yazmalar: Yavuġ. HA kaynaklı biçim olmalıdır (58a). Bk. SG (1344), Yavuḳraḳ// AŞ: Yavuḳ (182a)// DLT: Yaguk (942)// CC: Yavuh (223)// Kzk.Tr: Juvıq (184)// Krgz.Tr: Cuuk (235)// Trkm.Tr: Yovuk (707).

370 Bk. SG (1344)// DLT: Yaḍ-/Yat- "yaymak, sermek" (939); Yay- "sallamak; çalkalamak" (961); Yaz- "çözmek" (962)// CC: Yay- "yaymak" (223); Yaz- "çözmek, ayırmak" (224)// Krgz.Tr: Cay- "yaymak, sermek, asmak; dağıtmak; otlatmak" (189); Caz- "yaymak, açmak; dağıtmak" (193)// Tatar.Tr: Yaz- "yaymak, açmak; kırışığını düzeltmek; yayık yaymak" (335)// YUyg.Tr: Yazmaḳ "yaymak, sermek" (462)// Trkm.Tr: Yay- "yaymak, sermek; dağıtmak; yayık yaymak" (683/684); Yaz- "çözülmek, açılmak; döşemek; yaymak, sermek; kırışığını açmak; katını açmak" (685)// Moğ-Les: Cadaçi- "çözmek, açmak"; Cadal- "çözülmek, serilmek, yayılmak, serpilmek" (1578).

371 Bk. SG (1345), BD (155/28b, 61/2: yayḳalıb yol yürüse)// DLT: Yaykal- "çalkalanmak" (962)// Kzk.Tr: Jayqal- "sallanmak" (152)// Krgz.Tr: Caykal- "sallanmak; salınmak" (191)// Moğ-Les: Naygu-/Nayga-/Naygulca-/Naygalca-/Naylca- "sallanmak, titremek" (873).

372 Yazmalar: Yastaḳıl (یاستاقیل). Bk. SG (1304).

373 Yazmalar: Yayıḳlamaḳ (یایقلاماق). (/y/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (58a). Bk. SG (1345), Arat-Babür (320, Yıl.910/H152b), TB (37, H152b/13)// Kzk.Tr: Jayavla- "yaya gitmek" (169).

374 Bk. SG (1346), Yaz, Ya, Cada taşı.

375 Bu beyit| ML: yok; İH: üzeri çizili// olmayacaḳ| M1, M2, İH: olmıyacaḳ.

(کوزلار کیمی بیر اولمیه جاق شاه صدق بند   نه طوس نه کاوس
قاشلار کیمی بیر اولمیه جاق کُرد کمان دار   نه رستم و نه زال)

7533 **Yayçı** (یایچی)[376]: (/y/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yay yapan kimse; büyücü; Çār-cū ile Buḫārā arasında ve Amuye yakınlarında bulunan bir kent adı".

7534 **Yabdaḳ/Yaydaḳ** (یابداق-یایداق)[377]: (/b/ sükûn ile). "yalın at, çıplak at".

7535 **Yalḳın** (یالقین)[378]: "yalgın, ılgım, pusarık, serap".

7536 **Yaylamışı** (یایلامیشی): (/y/ sükûn ile, /ş/ esre ile). [**M2.374b**] "yazı yaylada geçirmek, yaylamak".

7537 **Yayma** (یایمه)[379]: (/y/ sükûn ile, /m/ üstün ile). "eyer yastığı".

7538 **Yayıḳ** (یاییق)[380]: (/y/ esre ile). "yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık; Ḳazaḳ ile Rus ülkesi arasında bulunan büyük bir ırmak adı".

7539 **Yaptım** (یاپتیم): (/p/ sükûn ile, /t/ esre ile). "kapattım, örttüm". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ac toyġarıban yalan̂gnı yaptım
Öldüm dėgenimde sini taptım

(آج تویغاریبان یالانکنی یاپتیم/اولدوم دَیکانیمدا سینی تاپتیم)

7540 **Yaşım** (یاشیم): "gözyaşım; çocuğum; yaşım, sinnim". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bolub göz yaşıdın her yan güher-pāş
Güher dik gözge isteb özge bir yaş[381] [M1.378b]

(بولوب کوز یاشیدین هر یان کهر پاش/کهر دیک کوزکا ایستاب اوزکا بیر یاش)

7541 **Yazġurdum** (یازغوردوم): (/z/ ve /r/ sükûn ile). "suçladım, itham ettim".

7542 **Yalḳıtmadım** (یالقِیْتمادیم): (/y/ ve /t/ sükûn ile). "bıktırmadım, usandırmadım".

7543 **Yaġdurġum** (یاغدورغوم): (/r/ sükûn ile). "yağdırırım; [yağdıracğım]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Başın sıladı firāḳ-ı evbāş
Kim yaġdurġum bu baş üze taş[382] [ML.315b]

(باشین سیلادی فراق اوباش/کیم یاغدورغوم بو باش اوزه تاش)

7544 **Yaşursam** (یاشورسام): (/ş/ ötre ile, /s/ medli elif ile). "gizlesem, saklasam". *Dört Dīvān'dan:*

Anı görgec niçe 'aşḳım yaşursam ḫalḳ an̂glarlar
Kön̂gülnin̂g ıżṭırābıdın bedennin̂g ıżṭırārıdın

---

[376] Bk. SG (1346)// Krgz.Tr: Cayçı "cay taş ile yağmur yağdıran yakarışçı" (190)// Moğ-Les: Cadaçi/Cadç "yağmur yağdıran büyücü" (1578).

[377] Yazmalar: Yabdaḳ// SG (1346), TB (36, H151a/13): Yaydaḳ// DLT: Yabıtak "eyersiz, çıplak at" (939)// Kzk.Tr: Jaydaq "eyersiz" (152)// Krgz.Tr: Caydaq "eyersiz" (152)// YUyg.Tr: Yavdaġ/Yaydaḳ "eyersiz" (462)// Moğ-Les: Caydang "eyersiz" (1585).

[378] ML, İH: yok. Bk. Yalġın// SG: Yalḳın/Yayḳın (1328/1346).

[379] Bk. SG (1347)// Krgz.Tr: Cayma "dolu çuval" (192)// Derleme: "hayvan sırtına iki taraflı konulan büyük, dolu tek çuval".

[380] Bk. SG (1347), Yayuḳ.

[381] göz yaşıdın| Yazmalar: gözüm yaşım (کوزوم یاشیم). Bk. FŞ (129, XII/43), FŞ-Özb (XII), Külliyat-Yazma1 (510).

[382] Başın| Yazmalar: Yaşın (یاشین). Bk. Sıladı, AŞ (129b-130a), SG (989), LM (92, 636), LM-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (621).

(آنی کورکاج نیچه عشقیم یاشورسام خلق آنکلارلار/کونکل نینک اضطرابیدین بدن نینک اضطراریدین)

7545 **Yaşundum** (یاشُوْندوم)[383]: (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile). "gizlendim, saklandım". [İH.317a]

7546 **Yazġursam** (یازغورسام): (/z/ ve /r/ sükûn ile). "suçlasam, itham etsem". *Dört Dīvān'dan:*

Gözni yazġursam oyarġa ḥācet ėrmes tīġ-i tīz
Kim anı kūr ėtgeli hicr ėlginiñ tırnaġı bes

(کوزنی یازغورسام اَویارغه حاجت اَیرماس تیغ تیز/کیم آنی کور اَیتکالی هجر اَیلکی نینک تیرناغی بس)

7547 **Yanġusıdur** (یانغوسیدور): (/n/ sükûn ile, /s/ esre ile). "yanmalıdır, ateş almalıdır; yanasıdır; yanacak; dönmelidir, geri dönmelidir, dönesidir; geri dönecek". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī ölme her dem ol müsāfir yār üçün [**M2.375a**]
Ġam yime şeh yanġusıdur tañgla ordu gėlgüsi[384]

(ای نوایی اولما هر دم اول مسافر یار اوچون/غم یِما شه یانغوسیدور تانکلا اردو گیلکوسی)

7548 **Yaylamaḳ** (یایلاماق)[385]: (/y/ medli elif ile, diğer /y/ sükûn ile). "yazı yaylada geçirmek, yaylamak, yaylaya çıkmak". [TÜ.209b]

7549 **Yalḳıb** (یالقیب)[386]: (/l/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile). "yorulmuş, bıkmış, rahatsız olmuş, sıkıntı çekmiş, usanmış, kulakları dolmuş". *Dört Dīvān'dan:* [M1.379a]

Dėr ki yalḳıb-min Nevāyī ünidin veh yaḫşıdur
Kim tiriglikdin fiġān dik bir nişānım bar imiş

(دَیر که یالقیب مین نوایی اونیدین وه یخشی دور/کیم تیریک لیک دین فغان دیک بیر نشانیم بار ایمیش)

Muḥiḳdür ey köñgül bu kim ol ay feryādıñga yitmes
Ki yalḳıbdur nidin kim yitti köp ol ayġa feryādıñg[387]

(محق دور ای کونکل بو کیم اول آی فریادینکا یِتماس/که یالقیب دور نیدین کیم یِتّی کوپ اول آیغه فریادینک)

7550 **Yavumaġan** (یاوُوْماغان): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "yaklaşmamak, yakınlaşmamak". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Selāṭīn der-gāhıdın yıraḳ ve ḫavāḳīn bezm-gāhıdın ḳıraḳ, bel-ki tėgresige yavumaġan yaḫşıraḳ, bulardın ḳaçḳıl ki el-firāḳu mi'm-mā lā-yuṭāḳ[388].

(سلاطین درکاهی دین یِراق و خواقین بزمکاهی دین قیراق، بلکه تَیکراسیکا یاووماغان یخشیراق، بولاردین قاچقیل که الفراق ممّا لایطاق)

7551 **Yaratḳan** (یاراتقان): (/r/ medli elif ile, /t/ sükûn ile). "yaratan, yaratıcı, var eden; [yaratmış]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Hicr ėmgegini ḳatıḳ yaratḳan

---

383 Yazmalar: Yaşundım (یاشُوْندیم).

384 her| Yazmalar: bir (بیر). Bk. SG (1333), NŞ (629, 632), NŞ-Özb (G.631), Külliyat-Yazma-TB (256).

385 ML: 316a// Yazmalar: Yaylanmaḳ (یایلانماق). Bk. SG (1346), DLT (962), CC (223)// Krgz.Tr: Cayla- (191)// YUyg.Tr: Yaylimaḳ (462).

386 Yazmalar: Yalġıb (یالغیب). (/l/ sükûn ile, /ġ/ esre ile). Bk. SG (1324).

387 Muḥiḳdur ey| Yazmalar: Muḥaḳḳaḳdur (محقّق دور)// yalḳıb| Yazmalar: yalġıb (یالغیب). Bk. BV (266, 348), BV-Özb (G.345), Külliyat-Yazma-TB (333).

388 der-gāhı| Yazmalar: rikābı (رکابی)// ḫavāḳīn| Yazmalar: ḫavānīn (خوانین)// tėgresige| M1, M2, TÜ: tėgreside (تَیکراسیدا). Bk. MK (273, 81b/13), MK-Özb (Tenbih.56), Külliyat-Yazma-TB (1493), MK-Amire (156).

Ġam şerbetini acıġ yaratḳan

(هجر آیمکاکینی قاتیق یاراتقان/غم شربتینی آجیغ یاراتقان)

7552 **Yaratılġan** (یاراتِیْلغان)[389]: (/t/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "yaratılmış, var edilmiş; [yaratılan]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ni ki maḫlūḳ içige ḳatılġan
Sin yaratḳan alar yaratılġan

(نی که مخلوق ایچیکا قاتیلغان/سین یاراتقان آلار یاراتیلغان)

7553 **Yañılġanlarġa** (یانکیلغانلارغه)[390]: (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yanılanlara, şaşırmışlara". Luṭfī'den:

Yolġa girgenlerġa ḫulḳuñdur yaḳīn ser-māyesi
Yol yañılġanlarġa şer'iñ şāh-rāhīdür metīn

(یول غه کیرکان لارغه خلقونک دور یقین سرمایه سی/یول یانکیلغانلارغه شرعینک شاه راهی دور متین)

7554 **Yayılġan** (یایِیْلغان): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yayılmış, serilmiş, döşenmiş". *Dört Dīvān'dan:*

'Aşḳ içre tiriglikde perīşānlıġım añlar
Görgen kişi ṣaḥrāda yayılġan süñgegimdin

(عشق ایچرا تیریک لیک دا پریشان لیغیم آنکلار/کورکان کیشی صحرادا یاییلغان سونکاکیمدین)

Belāīdür ḳara zülfüñ yayılġan dehr ara andaḳ [**M2.375b**]
Ki yir astıda ėl āzād ėmes anıñ belāsıdın [ML.316a, İH.317b]

(بلائی دور قرا زلفونک یاییلغان دهر آرا آنداق/که یِر آستیدا اَیل آزاد اَیماس آنینک بلاسیدین)

7555 **Yasalġay** (یاسالغای): (/s/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "yapıla". *Dört Dīvān'dan:*

Mini devrān bozubtur siz yasay almas-siz ey aḥbāb
Mañga ni cürm ezelde çün bozuḳ mundaḳ yasalġay-min[391]

(مینی دوران بوزوبتور سیز یاسای آلماس سیز ای احباب/منکا نی جرم ازلدا چون بوزوق مونداق یاسالغای مین)

7556 **Yaruban** (یاروبان): (/r/ ötre ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [M1.379b] "aydınlanmış, ışıklanmış, ışımış, parlamış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳoyub munca nuḳūd-ı genc-i şāhī
Ki andın yaruban meh tā be māhī

(قویوب مونجه نقود کنج شاهی/که آندین یاروبان مه تا بماهی)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Geh Ṭūr üze lem'a görküzüb berḳ
Andaḳ yaruban ki mihrdin şarḳ

(که طور اوزه لمعه کورکوزوب برق/آنداق یاروبان که مهردین شرق)

7557 **Yazġurayın** (یازغورایین)[392]: (/z/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /y/ esre ile). "suçlayayım, itham edeyim". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu işde kimge tīġ-i ṭa'n urayın
Özümni yoḳsa kimni yazġurayın

(بو ایشدا کیمکا تیغ طعن اورایین/اوزومنی یوقسا کیمنی یازغورایین)

---

[389] Yazmalar: Yaratılḳan (یاراتِیْلقان). Bk. SG (1290).

[390] M1, TÜ: yok; ML: 316a; İH: 317b. Bk. LD (3/407b, 2/2).

[391] yasay almas| Yazmalar: yasa almay (یاسا آلمای). Bk. NŞ (469, 471), NŞ-Özb (G.470), Külliyat-Yazma-TB (227), Külliyat-Yazma2 (244), Divan-Yazma (432*2).

[392] Yazmalar: Yazġuratın (یازغوراتین). (/z/ sükûn ile, /r/ medli elif ile, /t/ esre ile) "suçlarım". Bk. SG (1300).

7558 **Yaraman** (يارامان): (/r/ medli elif ile). “yaramam, uygun gelmem, yaraşmam”. *Dört Dīvān'dan:*

Tükendim ėyle firāḳıñgda kim çėkerge firāḳ
Dėmen ki vaṣl neşāṭın görerge hem yaraman [ML.315b, İH.317a]
(توکانديم اَيله فراقينکدا کيم چَيکارکا فراق/دَيمان که وصل نشاطين کورارکا هم يارامان)

7559 **Yaşursun** (ياشورسون): (/ş/ ve /s/ ötre ile, /r/ sükûn ile). “gizlesin, saklasın”. [ML.316a, İH.317b]

7560 **Yavumay** (ياوُوْماى)[393]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yaklaşmam, yakınlaşmam”. *Dört Dīvān'dan:*

Kūyuñg ümmīdi yüzüñg ḥasreti birle eger ölsem
Yavumay ravżaġa va'llāh tilemey ḥūrnı bi'llāh [ML.316b, TÜ.210a]
(کويونک امّيدى يوزونک حسرتى بيرله اکر اولسام/ياوومای روضه غه والله تيلامای حورنی بالله)

7561 **Yalġan mu** (يالغان مو): (/ġ/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /m/ ötre ile). “yalan mı”. *Dört Dīvān'dan:*

İçmegim zāhid eger bildi Nevāyī niyley
Sorsa söz ėyle kişi allıda yalġan mu dėyin[394] [ML.316a]
(ايچماکيم زاهد اکر بيلدى نوايى نيلاى/سورسه سوز اَيله کيشى آليدا يالغان مو دَيين)

7562 **Yapıban** (ياپيبان): [**M2.376a**] (/p/ esre ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). “kapatmış, örtmüş”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Yol ara bir taġ itegin tapıban
Cismime eflāk itegin yapıban
(يول آرا بير تاغ ايتاکين تاپيبان/جسميما افلاک ايتاکين ياپيبان)

7563 **Yasaġan** (ياساغان): (/s/ medli elif ile). “yapılmış; hazırlanmış; düzenlenmiş; süslenmiş”. [M1.380a]

7564 **Yaġdurġan** (ياغدورغان): (/r/ sükûn ile). “yağdıran”. [İH.318a]

7565 **Yaruġan** (ياروغان): (/r/ ötre ile). “aydınlanmış, ışıklanmış, ışımış, parlamış”. *Dört Dīvān'dan:*

Saçıñgda zer-feşān çihreñg żalālet şāmıda her yan
Tecellī meş‘alıdın yaruġan şem‘-i hidāyetdür [ML.316b]
(سچينک دا زرفشان چهرنک ضلالت شاميدا هر يان/تجلّى مشعليدين ياروغان شمع هدايت دور)

7566 **Yanıban** (يانيبان): (/n/ esre ile, /b/ medli elif ile). “yanmış, ateş almış; dönmüş, geri dönmüş”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

Yanıban kūşiş-i tamām bile
Barıġa baḳtım ihtimām bile
(يانيبان کوشش تمام بيله/باريغه باقتيم اهتمام بيله)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Kim ḳınıġa saldı ḫancer-i kīn
Tuttı yanıban öyide teskīn
(کيم قينى غه سالدى خنجر کين/توتتى يانيبان اوييدا تسکين)

7567 **Yaḳıban** (ياقيبان): (/b/ medli elif ile). “yakı yakmış, sürmüş; yakmış, yandırmış;

---

[393] ML, İH: Yavuman.

[394] allıda| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. NŞ (485, 487), NŞ-Özb (G.486), Külliyat-Yazma-TB (230).

beğenmiş; etkilemiş”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yana yaḳıban şem‘ [ü] meclis tüzüb
Yetīmāne köp şīveler görküzüb
(یانا یاقیبان شمع مجلس توزوب/یتیمانه کوپ شیوه لار کورکوزوب)
7568 **Yaḳmayın** (یاقمایین): (/y/ esre ile). “yakı yakmamış, sürmemiş; yakmamış, yandırmamış; beğenmemiş; etkilememiş; [yakmayıp; yakmadan]”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Mescid ü mey-ḫāne an̂ga yaḳmayın
Deyr bile Ka‘be sarı baḳmayın
(مسجد و میخانه آنکا یاقمایین/دیر بیله کعبه ساری باقمایین)
7569 **Yaḳılmaġay** (یاقیلماغای): “yakı yakılmaya, sürülmeye; yakılmaya, yanmaya; beğenilmeye; etkilenmeye”. *Dört Dīvān'dan:*
Hicr otıġa isteseñ̂ yaḳılmaġay-sin ey kön̂gül
Yārdın zinhār kim ayrılmaġay-sin ey kön̂gül
(هجر اوتیغه ایستاسانک یاقیلماغای سین ای کونکل/یاردین زنهار کیم آیریلماغای سین ای کونکل)
7570 **Yaḳın** (یاقین): (/ḳ/ esre ile). “yakın”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ve-līkin çü yaḳın yitib ėrdi ḳış
Çėrik şāhlar ḳış güni çėkmemiş [**M2.376b**]
(ولیکن چو یاقین یِتیب اَیردی قیش/چَیریک شاه لار قیش کونی چَیکمامیش)
7571 **Yaḳınlaşturdı** (یاقِیْنلاشتوردی)[395]: (/y/ ve /n/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “yakınlaştırdı, yaklaştırdı”. *Dört Dīvān'dan:*
Bes ki ḳan bardı elemler yüzlenib her dağıma
Ża‘f-ı ifrāṭī yaḳınlaşturdı barur çağıma [M1.380b]
(بسکه قان باردی الم لار یوزلانیب هر داغیمه/ضعف افراطی یاقینلاشتوردی بارور چاغیمه)
7572 **Yasattı** (یاساتتی): (/s/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). “yaptırdı; hazırlattı; düzenletti; süsletti”[396]. *Dört Dīvān'dan:*
Ölüm serd-ābesi ėrdi ki gerdūn
Man̂ga ārām üçün mesken yasattı
(اولوم سردابه سی اَیردی که کردون/منکا آرام اوچون مسکن یاساتتی)
7573 **Yandaşturub** (یانداشتوروب): (/n/ ve /ş/ sükûn ile, /t/ ve /r/ ötre ile). “yanaştırıp, yaklaştırıp, yan yana getirip”. *Dört Dīvān'dan:*
‘Āriżı yanıġa gül sancar cemāl iẓhārıġa
An̂glatur ḥüsnin anı yandaşturub ruḫ-sārıġa
(عارضی یانیغه کل سانجار جمال اظهاریغه/آنکلاتور حسنین آنی یانداشتوروب رخساریغه)
7574 **Yaşunsun** (یاشونسون): (/ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). “gizlensin, saklansın”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaşıdın naḳdın oğurlarġa hemānā boldı ḫam
Ol yaşunsun dėb tėri börkin çėkibtür ḳaşıġa [ML.317a, İH.318b, TÜ.210b]
(قاشی دین نقدین اوغورلارغه همانا بولدی خم/اول یاشونسون دَیب تَیری بورکین چَیکیب تور قاشیغه)
7575 **Yancılġan** (یانجِیْلغان): (/y/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile).

---

395 TÜ: 213a. Bk. SG (1318).
396 Yazmalar: “yaptı; hazırladı; süsledi”. Bk. SG (1303), Tatar.Tr (333), Trkm.Tr (681)// Krgz.Tr: Casat- (184)// YUyg.Tr: “yaptırmak, onartmak” (460).

"ezilmiş, çiğnenmiş; parçalanmış; yumuşanmış". *Dört Dīvān'dan:*
Başı yancılġan yılan dik tolġanırdım tā seḥer
Yādıma düşdükce ʻömrüm zülfüñ̂güñ̂ pīç ü ḫamı[397]
(باشى يانجيلغان ييلان ديک تولغانرديم تا سحر/ياديمه دشدكجه عمروم زلفونكونک پيچ وخمى)
Ferhād u Şīrīn'den:
Ölerde cān talaşur nā-tevān dik
Kemerde başı yancılġan yılan dik[398] [İH.318a]
(اولاردا جان تالاشور ناتوان ديک/كمردا باشى يانجيلغان ييلان ديک)
7576 **Yañ̂gılmaġay** (يانكِيْلماغاى): (/n/ sükûn ile, /g/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). [**M2.377a**] "yanılmaya, şaşırmaya". *Dört Dīvān'dan:*
Dėseler Leylī mü artuḳ ḥüsn ara yā ol perī
Ger-çi Mecnūn-sin girek yañ̂gılmaġay-sin ey köñ̂gül [İH.318b]
(دَيسالار ليلى مو آرتوق حسن آرا يا اول پرى/كرچه مجنون سين كيراک يانكيلماغاى سين اى كونكل)
7577 **Yarutḳa-min** (يارُوْتقامين): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). [M1.381a] "aydınlatırım, ışıklandırırım, ışıtırım, parlatırım". *Dört Dīvān'dan:*
Ol gėce kim yār ile yarutḳa-min şemʻ-i viṣāl
Zīnhār ey ṣubḥ eger bolsañ̂ Mesīḥ urma nefes [ML.317b]
(اول گَيجه كيم يار ايله ياروتقامين شمع وصال/زينهار اى صبح اكر بولسانک مسيح اورما نفس)
7578 **Yaġdu** (ياغدو): (/ġ/ sükûn ile, /d/ ötre ile). "ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık; ışık, nur, ziya, parıltı". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳadeḥ çarḫıda mey mihrini sāḳī
Salıb yarut mañ̂ga ol yaġdudın göz[399]
(قدح چرخيدا مى مهرينى ساقى/ساليب ياروت منكا اول ياغدودين كوز)
Meger tecellī-yi ḥüsnüñ̂ge maẓhar oldı ḳuyaş
Ki żāhir ėyledi anca celā bile yaġdu
(مكر تجلّى حسنونكا مظهر اولدى قوياش/كه ظاهر اَيلادى آنجه جلا بيلا ياغدو)
Yulduz itgen dik ḳuyaş yaġdusıda itti ḳuyaş
ʻĀrıżıñ̂ ḫorşīdi çün ḳıldı ṭulūʻ ol yaġduda[400]
(يولدوز ايتكان ديک قوياش ياغدوسيدا ايتّى قوياش/عارضينک خورشيدى چون قيلدى طلوع اول ياغدودا)
Mihr yaġdusıda ẕerre bolmaġan dik āşkār
Yüz tümen miñ̂ mihr pinhāndur yüziñ̂ yaġdusıda
(مهر ياغدوسيدا ذرّه بولماغان ديک آشكار/يوز تومن مينک مهر پنهان دور يوزينک ياغدوسيدا)
Ferhād u Şīrīn'den:
Cihānnı tīre gerd ėyleb ḳaranġu
Sinānlar şemʻi salıb anda yaġdu
(جهاننى تيره كرد اَيلاب قرانغو/سنان لار شمعى ساليب آندا ياغدو)

---

397 tolġanırdım| Yazmalar: tolḳanırdım (تولقانرديم)// zülfüñ̂güñ̂| Yazmalar: zülfüḳuñ̂ (زلفوقونک). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.
398 Ölerde| Yazmalar: Urarda (اورار‌دا)// Kemerde başı| Yazmalar: Kemer başıda (كمر باشى دا). Bk. FŞ (395, XLIII/53), FŞ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (573).
399 çarḫıda mey| Yazmalar: çarḫı vu ay (چرخى و آى). Bk. NŞ (221, 221), NŞ-Özb (G.221), Külliyat-Yazma-TB (184).
400 yulduz| M1, M2, ML, İH: yılduz. Bk. BV (21, 27), BV-Özb (G.27).

Ḳuyaş kim saldı ‘ālem içre yaġdu
Yitişti peşşedin ‘anḳāġa tėgrü [ML.317a]
(قویاش کیم سالدی عالم ایچره یاغدو/یتشتی پشّه دین عنقاغه تَیکرو)

7579 **Yarmaġım** (یارماغیم)[401]: (/r/ sükûn ile). “altın veya gümüş param, akçem; yarmam, yarık açmam”. *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣlı bey‘iġa töküb ėl sīm min yardım yürek
Kāmıma müşkil ki yitgey-min bu bolsa yarmaġım
(وصلی بیعیغه توکوب اَیل سیم مین یاردیم یوراک/کامیما مشکل که یتکای مین بو بولسه یارماغیم)

7580 **Yarımın** (یاریمین): (/r/ esre ile). “yarısını, yarımını”. [**M2.377b**] *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Çėrigidin yarımın ayırdı
Genci nıṣfını hem anĝa bėrdi[402] [İH.319a]
(چیریکی دین یاریمین آیردی/کنجی نصفینی هم اَنکا بَیردی)

7581 **Yanġan** (یانغان)[403]: (/n/ sükûn ile). “yanmış; susuzluktan ölmüş, susuzluktan perişan olmuş”.

7582 **Yapsun** (یاپسون): (/p/ sükûn ile, /s/ ötre ile). [M1.381b] “kapatsın, örtsün”.

7583 **Yavurġan** (یاوُوْرغان): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). “çivili at zırhı, çivili çokal; [örtü]”[404]. *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā'nın savaşında şöyle der:
Velī bād-pālarġa salġan gėçim
Saḳarlāt barça yavurġan gėçim
(ولی بادپالارغه سالغان گَیچیم/سقرلات بارچه یاوورغان گَیچیم)

7584 **Yapun** (یاپُوْن): (/p/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /n/ sükûn ile). “giyin, örtün”. [TÜ.211a]

7585 **Yazılġan** (یازِیْلغان): (/z/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “yazılmış; yanlış yapılmış; çözülmüş, açılmış; başlanmış”. *Şeyẖ Ṣan‘ān'da,* Tersā kızı şöyle anlatır:
Göz ki boldı ẖālı anınĝ astıda
Noḳṭa yazılġan belānınĝ astıda
(کوز که بولدی خالی آنینک آستیدا/نقطه یازیلغان بلانینک آستیدا)

Dört Dīvān'dan:
Yazılġan cān anınĝ dik kim elifsiz noḳṭasız bolmas
Ėrür ẖāl u ḳadınĝ naḳşı bu zār-ı ẖasta cānında [ML.317b]
(یازیلغان جان آنینک دیک کیم الف سیز نقطه سیز بولماس/اَیرور خال و قدینک نقشی بو زار خسته جانینده)

7586 **Yatḳan** (یاتقان): (/t/ sükûn ile). “yatmış, uzanmış”. *Dört Dīvān'dan:*
Sünbül-i zülfi eger āşüftedür ‘ayb ėtme kim
Gül yüzide yatḳan ikki nāzenīn bīmārı bar
(سنبل زلفی اکر آشفته دور عیب اَیتما کیم/کل یوزیدا یاتقان ایگّی نازنین بیماری بار)

7587 **Yayıban** (یاییبان): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile). “yaymış, sermiş, döşemiş”. *Seb‘a-yı Seyyāre'de* Ḫamse yazmalar bölümünde şöyle der:

---

[401] M1, TÜ: yok. Bk. SG (1284).

[402] nıṣfını hem| Yazmalar: nıṣfın daġı (نصفین داغی). Bk. SS (170, 1695), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (721).

[403] M1, M2, İH, TÜ: Yanḳan (یانقان). Bk. SG (1331).

[404] SG: anlamsız bırakılmıştır (94/1343)// Şemsiyev: Yavurḳan “at üstüne örtülen kumaş” (208)// DLT: Yogurkan “yorgan; örtü” (979)// CC: Yovurgan “yorgan” (233)// Krgz.Tr: Cuurkan “yorgan” (235)// Mlk.Tr: Cuvurgan “yorgan” (161).

Ḫamse yoḳ penc genc-i Ḳārūnī
Yayıban ėlge Gence medfūnı[405]

(خمسه یوق پنج کنج قارونی/یاییبان اَیلکا کنجه مدفونی)

7588 **Yaşı yoḳıdın** (یاشی یَوقیدین)[406]: (/ş/ esre ile, /y/ üstün ile, /d/ esre ile). "çocuksuzluğundan". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ėyleb anı ʿömr-i sürʿat-āyīn
Bir yaşı yoḳıdın osru ġam-gīn [**M2.378a**]

(اَیلاب آنی عمر سرعت آیین/بیر یاشی یوقیدین اسرو غمکین)

7589 **Yār mu ikin** (یار مو ایکین): (elif ve /k/ esre ile). [M1.382a] "sevgili mi ki".

7590 **Yarıban** (یاریبان): (/b/ medli elif ile). "yarıp, yarık açıp". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaṭre ḳaṭre ḳan ki sinsiz yuttum ėyler-min biḥil
Yarıban gögsüm itinĝge bėrseler ḳaşuḳ kaşuḳ [İH.319b]

(قطره قطره قان که سین سیز یوتتوم اَیلارمین بحل/یاریبان کوکسوم ایتینک کا بَیرسالار قاشوق قاشوق)

7591 **Yalaydur** (یالایدور): (/d/ ötre ile). "yalar". *Dört Dīvān'dan:*

Lebinĝ görgec ėligim tişlerem her dem taḥayyürdin
ʿAceb ḥālet ki balnı tutmayın barmaḳ yalaydur-min[407] [ML.318a]

(لبینک کورکاج اَیلیکیم تیشلارام هر دم تحیّردین/عجب حالت که بالنی توتماییین بارماق یالای دورمین)

7592 **Yasalsun** (یاسالسون): (/s/ medli elif ile, diğer /s/ ötre ile). "yapılsın; düzenlensin, yasalsın; süslensin; dizilsin, sıraya girilsin". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yasalsun barça āyīn birle zībā
Tutulsun barıġa öksün ü dībā

(یاسالسون بارچا آیین بیرله زیبا/توتولسون باریغه اوکسون و دیبا)

7593 **Yarutsun** (یاروتسون): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "aydınlatsın, ışıklandırsın, ışıtsın, parlatsın". *Dört Dīvān'dan:*

Ġam ėtti tīre mini cām-ı mey ėvür sāḳī
Ki gözlerimni yarutsun bu berḳ-i raḫşānınĝ[408]

(غم اَیتّی تیره مینی جام می اَیوور ساقی/که کوزلاریمنی یاروتسون بو برق رخشانینک)

7594 **Yanarda** (یاناردا): (/n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yanarken, yakılırken; dönerken, geri dönerken". *Dört Dīvān'dan:*

Hem barurda hem yanarda ötgü dikdür çarḫdın
Çıḳsa ol ay hicride ahım oḳı gerdūn sarı[409]

(هم باروردا هم یاناردا اَوتکو دیک دور چرخ دین/چیقسا اول آی هجریدا آهیم اوقی کردون ساری)

7595 **Yar** (یار): (/r/ sükûn ile). "yar, yarık aç".

7596 **Yavuştur** (یاووشتور)[410]: (/v/ ve /t/ ötre ile). "yaklaştır, yakınlaştır". [M1.382b, TÜ.211b]

---

[405] Gence| Yazmalar: genc-i (کنج). Bk. SS (56, 372), SS-Özb (VI), Külliyat-Yazma-TB (693).

[406] M1, M2, TÜ: Yaşı yuḳıdın (یاشی یُوقیدین). (/ş/ esre ile, /y/ ötre ile, /d/ esre ile).

[407] tutmayın| Yazmalar: yutmayın (یوتماییین). Bk. SG (1319), GS (350, 466), GS-Özb (G.452), Külliyat-Yazma-TB (93).

[408] ėvür| Yazmalar: ėrür (اَیرور). Bk. Ėvür, NŞ (341, 342), NŞ-Özb (G.342), Külliyat-Yazma-TB (205).

[409] hicride| Yazmalar: hicridin (هجریدین). Bk. BV (447, 620), BV-Özb (G.617), Külliyat-Yazma2 (396), Divan-Yazma (565*2).

[410] İH: 319a// TÜ: Yavuştu (یاووشتو). Bk. NS (116a).

7597 **Yan** (یان): "yön, taraf; yan, kenar; yan!, yakıl!; dön!, geri dön!". [**M2.378b**] *Ferhād u Şīrīn'den:*
Nevāyī niçe dėgüñ sözni hezyān
Bu hezyānlarnı ḳoy bir Tėñri'ge yan
(نوایی نیچه دَیکونک سوزنی هذیان/بو هذیان لارنی قوی بیر تَینکریکا یان)
Çenārī tipretib ėlgini her yan
Ki ey girgen kişi Tėñri üçün yan[411]
(چناری تیپراتیب اَیلکینی هریان/که ای کیرکان کیشی تَینکری اوچون یان)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Yan imdi ki raẖne beste ėrmes
Mundaḳ seferiñ ẖuceste ėrmes
(یان ایمدی که رخنه بسته اَیرماس/مونداق سفرینک خجسته اَیرماس)
Dört Dīvān'dan:
Barmaġıl ḳahr bile bağrım ėtib ḳan imdi
Yā bu bī-dil sarı yā luṭf sarı yan imdi
(بارماغیل قهر بیله باغریم اَیتیب قان ایمدی/یا بو بیدل ساری یا لطف ساری یان ایمدی)
7598 **Yadaman** (یادامان): (/d/ medli elif ile). "zayıflamam, güçsüz düşmem". *Dört Dīvān'dan:*
Görüb żaʿīf mini töhmet ėtme cevrüñge kim
Yadattı hicr mini yoḳsa cevrdin yadaman
(کوروب ضعیف مینی تهمت اَیتمه جورونکا کیم/یاداتتی هجر مینی یوقسه جوردین یادامان)
7599 **Yaḳıban** (یاقیبان): (/b/ medli elif ile). "yakı yakmış, sürmüş; yakmış, yandırmış; beğenmiş; etkilemiş". *Sebʿa-yı Seyyāre'den:*
Boluban bir nefes añga hem-dem
Yaḳıban köñgli zaẖmıġa merhem
(بولوبان بیر نفس اَنکا همدم/یاقیبان کونکلی زخمی غه مرهم)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Sin tartıban ah-ı āteş-ālūd
Min ot yaḳıban çıḳarmayın dūd
(سین تارتیبان آه آتش آلود/مین اوت یاقیبان چیقارمایین دود)
7600 **Yādıdın** (یادیدین): (/d/'ler esre ile). "hatırından, aklından". *Sebʿa-yı Seyyāre'den:*
Taẖt ile mülk yādıdın gėtti
Vaḥş dik deşt ara maḳām ėtti
(تخت ایلا ملک یادیدین گَیتّی/وحش دیک دشت آرا مقام اَیتّی)
7601 **Yazuġın** (یازُوْغین): (/z/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "suçunu, günahını"[412]. *Leylī ve Mecnūn'da* miraç gecesinde şöyle der:
Ümmet yazuġın tileb tamāmī
Tapıb tilegenni olca kāmı [İH.320a]
(امّت یازوغین تیلاب تمامی/تاپیب تیلاکاننی اولجه کامی)

---

[411] tipretib| Yazmalar, AŞ (186a): titretib (تیتراتیب)// Tėñri| M1, M2, AŞ: Teñri. Bk. FŞ (217, XXIII/39), FŞ-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (523).
[412] Yazmalar: "suçluları". Bk. SG (1301).

7602 **Yasaban** (یاسابان): (/b/ medli elif ile). “yapmış; hazırlamış; düzenlemiş, yasamış; süslemiş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Leylī atası hem olġac āgāh
Meclis yasaban niçük ki dil-ḫ˘āh [ML.318b]
(لیلی آتاسی هم اولغاج آگاه/مجلس یاسابان نیچوک که دلخواه)
7603 **Yaşurayın** (یاشورایین): (/ş/ ötre ile, /y/ esre ile). [M1.383a] “gizlerim, saklarım; [gizleyeyim, saklayayım]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
İkkisini san͡ga tapşurayın [**M2.379a**]
Tofraġ ara tenni yaşurayın
(ایگّی سینی سنکا تاپشورایین/توفراغ آرا تن نی یاشورایین)
Dört Dīvān'dan:
Dėr ki ‘aşḳımnı yaşur veh nitiben yaşurayın
İmdi kim tuttı barı dehrni bu āvāze
(دَیر که عشقیمنی یاشور وه نیتیبان یاشورایین/ایمدی کیم توتتی باری دهرنی بو آوازه)
7604 **Yalınġan** (یالِیْنغان): (/y/ ve /n/ sükûn ile). “yalvarmak; yaltaklanmak; yalvarmış; yaltaklanmış”. *Leylī ve Mecnūn'da* düz yazı başlığında şöyle der:
Ḳotur itni neẓāre ėtgeni ve it āşnāġa yalınġan dik ol āşnā-rūy itge yalınġanı[413].
(قوتور ایتنی نظاره اَیتکانی و ایت آشناغه یالینغان دیک اول آشناروی ایت کا یالینغانی)
[Dört Dīvān'dan] Dize:
[Ni itni ol büt-i bī-gāne-veş itī ki saġındım]
İt āşnāġa yalınġan kibi ol itge yalındım[414]
(ایت آشناغه یالینغان کیبی اول ایت کا یالیندیم)
7605 **Yasalġan** (یاسالغان): (/s/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). “yapılmış; hazırlanmış; düzenlenmiş; süslenmiş”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Tofraġlar ara yan͡gı yasalġan
Ġam palçıġıdın yüzi suvalġan[415] [TÜ.212a]
(توفراغ لار آرا یانکی یاسالغان/غم پالچیغی دین یوزی سوالغان)
7606 **Yapılġu dik** (یاپِیْلغو دیک): (/p/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). “kapanır gibi, örtülür gibi”. *Dört Dīvān'dan:*
‘Aşḳıda rüsvālıġım ol nev‘ boldı fāş kim
Zühd ü ‘iṣmet perdesi birle yapılġu dik ėmes
(عشقیدا رسوالیغیم اولنوع بولدی فاش کیم/زهد و عصمت پرده سی بیرله یاپیلغو دیک اَیماس)
7607 **Yaşurun** (یاشُوْرون)[416]: (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ ötre ile). “gizli, saklı”. *Dört Dīvān'dan:*
Yaşurun derdimni ẓāhir ḳıldı efġān ‘āḳıbet
Asraġan sırrımnı yaydı seyl-i müjgān ‘āḳıbet

---

413 ėtgeni| Yazmalar: ḳılıb (قیلیب). Bk. LM (230, XXV), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (650).
414 Bu dize| ML: yok// itge| M1, M2, TÜ: itġa (ایت غه). Bk. Yalındım, NŞ (395, 396), NŞ-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (214).
415 yüzi| Yazmalar: yan͡gı (یانکی). Bk. SG (959), LM (322, 3007), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).
416 Bk. AŞ (183a), SG (1310)// DLT: Yaşru (958)// CC: Yaşırı (222)// Krgz.Tr: Caşırın (186)// YUyg.Tr: Yoşurun (471)// Trkm.Tr: Yaşırın (682).

(یاشورون دردیمنی ظاهر قیلدی افغان عاقبت/آسراغان سرّیمنی یایدی سَیل مژکان عاقبت)

Yaşurun derdimedür eşk ü ėmes nuṭḳuñ̂gnıñ̂g
Eşeridin yüzüm üzre ḳaṭarāt ey vā'iẓ

(یاشورون دردیمه دور اشک و اَیماس نطقونک نینک/اثریدین یوزوم اوزره قطرات ای واعظ)

'Ārıżın gördüm nihān eşk ėyledi sırrımnı fāş
Yaşurun ḳalmas oġurluḳ öy ara kim bolsa yaş[417]

(عارضین کوردوم نهان اشک اَیلادی سرّیمنی فاش/یاشورون قالماس اوغورلوق اوی آرا کیم بولسا یاش)

7608 **Yaşurġan** (یاشورغان): (/ş/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "gizleyen, saklayan; [gizlemiş, saklamış]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Göz yaşını ṣubḥ dik yaşurġan
Ya'nī gül-i mihrdin dem urġan[418]

(کوز یاشینی صبح دیک یاشورغان/یعنی کل مهردین دم اورغان)

Dört Dīvān'dan: [M1.383b]

Gūyiyā şükr ėtmedim kim ansız olmış-min bu dem
Ol ḳuyaşımnı yaşurġan çarḫ-ı kec-reftār idi [ML.319a]

(کوییا شکر اَیتمادیم کیم آنسیز اولمیش مین بو دم/اول قویاشیمنی یاشورغان چرخ کج رفتار ایدی)

7609 **Yaşurmayın** (یاشُوْرمایین): (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile, /y/ esre ile). "gizlemeden, saklarmadan; gizlemeyeyim, saklamayayım"[419]. [**M2.379b**] *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Her ḳıṣṣa ki añ̂glaban tamāmın
Şerḥ ėtti yaşurmayın kelāmın [ML.318b, İH.320b]

(هر قصّه که آنکلابان تمامین/شرح اَیتّی یاشورمایین کلامین)

7610 **Yarġu** (یارغو-یَرغو)[420]: (/r/ sükûn ile, /ġ/ ötre ile). "yargılama, sorgulama; kavga, çekişme; taşkınlık". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥalḳa-yı ders içre ġavġādın dimāġım taptı ża'f
Mey tutub sāḳī demī ḳutḳar mini bu yarġudın[421]

(حلقهٔ درس ایچره غوغادین دماغیم تاپتی ضعف/می توتوب ساغی دمی قوتقار مینی بو یارغودین)

Yaruḳ ger olmadı şem'-i murādıñ̂g aytma köp söz
Kişi ḳażā bile bolmas uruşmaḳ ėyleme yarġu

(یاروق کر اولمادی شمع مرادینک آیتمه کوپ سوز/کیشی قضا بیله بولماس اوروشماق اَیلاما یارغو)

Sedd-i Sikenderī'den:

Bu gėlmekdin ėrdi ġarāż bu mañ̂ga
Ki bolġay cenābıñ̂gda yarġu mañ̂ga[422]

---

[417] 'Ārıżın| Yazmalar: 'Ārıżıñ̂g (عارضینک). Bk. Yaş, GS (214, 270), GS-Özb (G.259), Külliyat-Yazma-TB (59).

[418] gül-i| Yazmalar: gül ü (کل و). Bk. LM (218, 1913), LM-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma-TB (648).

[419] M1, M2, TÜ: "saklamadı; saklamam"; ML, İH: "saklamam".

[420] Bk. AŞ (184a), SG (1294)// CC: "yargı, karar, emir, mahkeme" (219)// Alt.Tr: Cargı "yargı, mahkeme" (54)// Kzk.Tr: Jarğı "tüzük" (164)// Moğ-Les: Cargu/Carga "yargı, dava, mahkeme, dava açma; yasal durum" (1603).

[421] sāḳī demī| M2, ML, İH: sāḳīġa dėñ̂g// Tekrarı| M1: 397a; M2: 393a; ML: 329a; İH: 331b; TÜ: 219a. Bk. AŞ (184a), SG (1295), NŞ (474, 476), NŞ-Özb (G.475), Külliyat-Yazma-TB (228).

(بو گیلماکدین اَیردی غرض بو منکا/که بولغای جنابینکدا یارغو منکا)

Ḥāfıẓ'dan:

Ḥāfıẓ ez şaḥne ne-tersed mey bi-y-ār
Bel-ki ez yarġu-yı sulṭān nīz hem[423] [ML.319a]

(حافظ از شحنه نترسد می بیار/بلکه از یرغوی سلطان نیز هم)

7611 **Yardı mu** (یاردِیْمو): (/r/ ve /y/ sükûn ile). "yardı mı, ayırdı mı, yarık açtı mı". *Dört Dīvān'dan:*

Tīġ ile yardı mu gögsüñgni dėmeñg
Ėylemes tīġ ile ḫod anı bütün

(تیغ ایلا یاردیمو کوکسونکنی دَیمانک/اَیلاماس تیغ ایله خود آنی بوتون)

7612 **Yalav** (یالاو)[424]: (/v/ sükûn ile). "alev". *Dört Dīvān'dan:*

Ni bilgey ol ki ḳılur ḫūdı üzre cilve yalav
Mininġ otumnı ki başım üze yanar lav lav

(نی بیلکای اول که قیلور خودی اوزره جلوه یالاو/مینینک اوتومنی که باشیم اوزه یانار لاو لاو)

Sedd-i Sikenderī'den:

Davulġada Çīnī yalav dil-peẕīr
Yana cevşen üstige Çīnī ḥarīr
Tamuġ şu'lesi barça rengīn yalav
Bilinib yalav cilvesidin ḳılav[425]

(داولغادا چینی یالاو دلپذیر/یانا جوشن اوستیکا چینی حریر
تاموغ شعله سی بارچا رنکین یالاو/بیلینیب یالاو جلوه سیدین قیلاو)

7613 **Yalbaru** (یالبارو): (/b/ medli elif ile, /r/ ötre ile). "yalvar!"[426]. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yana bir başın açıb ėtmey hirās [M1.384a]
'Ayān ėyledi yalbarıb iltimās[427] [ML.319b]

(یانا بیر باشین آچیب اَیتمای هراس/عیان اَیلادی یالباریب التماس)

7614 **Yazġurur-sin** (یازغورورسین)[428]: (/z/ sükûn ile, /r/ ötre ile, diğer /r/ sükûn ile). "suçlarsın, itham edersin". *Dört Dīvān'dan:*

Nevāyī er dėdi cüz Ḥaḳ vücūdı yoḳ ey şeyḫ
Ni yazġurur-sin anı lā ilāhe illa'l-llāh[429] [**M2.380a**]

(نوایی ار دیدی جز حق وجودی یوق ای شیخ/نی یازغورورسین آنی لا اله الا الله)

7615 **Yadab ikin mü** (یاداب ایکین مو): (/d/ medli elif ile, /b/ sükûn ile, /k/ esre ile). "zayıflamış mı ki acaba, güçsüz düşmüş mü ki acaba". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Derdimdin özi yadab ikin mü

---

422 mañga| Yazmalar: sañga (سنکا). Bk. AŞ (184a), SG (1294), Sİ (333, 4278), Sİ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (879).

423 Ḥāfıẓ ez şaḥne| Dehhuda: 'Āşıḳ ez ḳāżī.

424 SG: Yalav/Alav (1327). Bk. Alav// Derleme: Yalav/Alav// Moğ-Les: Cali (1594).

425 Davulġada Çīnī| Yazmalar: Tavulġaları çın (تاولغالاری چین)// Tamuġ| M1, M2, TÜ: Tamuḳ (تاموق). Bk. SG (1162), Sİ (185, 2053), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).

426 Yazmalar: "yalvarır". Bk. SG (1322).

427 yalbarıb| Yazmalar: yalbaru (یالبارو). Bk. Sİ (171, 1847), Sİ-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (828).

428 M1: 383a; TÜ: yok. Bk. AŞ (185a).

429 er| Yazmalar: ger (گر). Bk. AŞ (185a), NŞ (526, 529), NŞ-Özb (G.528), Külliyat-Yazma2 (255).

Hicrimdin işi ẖarāb ikin mü[430]

(دردیمدین اوزی یاداب ایکین مو/هجریمدین ایشی خراب ایکین مو)

7616 **Yarutsa** (یاروتسه): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "aydınlatsa, ışıklandırsa, ışıtsa, parlatsa". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

'Ömr kim vefāsızdur andın ümīd gözin yarutsa bolmas, maḥbūb ki bī-vefādur andın cāvīd viṣālı ṭama' tutsa bolmas. [ML.319a, İH.321a]

(عمر کیم وفاسیزدور آندین امید کوزین یاروتسا بولماس، محبوب که بیوفادور آندین جاوید وصالی طمع توتسا بولماس)

7617 **Yalbara** (یالباره): (/b/ medli elif ile, /r/ üstün ile). "yalvara, yalvararak"[431]. [ML.319b, İH.320b]

7618 **Yaşurġıl** (یاشورغیل): (/ş/ ötre ile). "gizle, sakla". *Dört Dīvān'dan:*

Ol ay ḥüsniġa 'aşḳıñgnı yaşurġıl dėme ey nāṣıḥ

Ki tutmış 'ālem ehli içre şöhret bu ẖaber her yan [ML.319a, İH.321a, TÜ.212b]

(اول آی حسنیغه عشقینکنی یاشورغیل دَیمه ای ناصح/که توتمیش عالم اهلی ایچرا شهرت بو خبر هر یان)

7619 **Yayaġ** (یایاغ)[432]: (/y/'ler medli elif ile). "yaya". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Her yan çıḳıban yayaġ u atlıḳ

Ḳaytıb barı tapmayın uyatlıḳ

(هر یان چیقیبان یایاغ و آت لیق/قایتیب باری تاپماین اویات لیق)

7620 **Yana** (یانه-یانا-ینا)[433]: (/n/ üstün ile). "diğer, öbür; başka, yabancı; yine, gene; dahi, dA, bile, daha; [yanarak; dönerek]". *Dāstān-ı Şeyẖ Ṣan'ān'dan:*

Ḫūk-bānlıḳ gėldi bir yıl yanası

Bolmaḳ āteş-gāh otı dīvānesi

(خوک بانلیق گَیلدی بیرییل یانه سی/بولماق آتشگاه اوتی دیوانه سی)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Ḳuşları her laḥẓa yüz efsāne dėb

Her kişi kim yana sorub yana dėb

(قوشلاری هر لحظه یوز افسانه دَیب/هر کیشی کیم یانه سوروب یانه دَیب)

Anı çıḳarġac gėvürüb yananı

Öz ḳılıban bir yana bī-gāneni[434]

(آنی چیقارغاج گَیووروب یانه نی/اوز قیلیبان بیر ینه بیکانه نی)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Kim a'cemī ėyleb özni yana

Bu nev' sürer lebiñg fesāne

(کیم اعجمی اَیلاب اوزنی یانه/بو نوع سورار لبینک فسانه)

Dört Dīvān'dan:

---

[430] özi| Yazmalar: özin (اوزین). Bk. SG (1283), LM (184, 1560), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (640).

[431] Yazmalar: "yalvarmaġa". Bk. SG (1322).

[432] M1, TÜ: yok; ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. SG (1346), Yayaḳ.

[433] Bk. SG (1337), Yine// AŞ: Yana "gayrı; tekrar, yine" (185a)// DLT: Yana "ikinci defa, tekrar, yine, ve; sonra" (948)// CC: Yana/Yene "yine" (217/226)// Kzk.Tr: Jäne "ve, ile" (170)// Krgz.Tr: Cana "yine, daha; mükerreren" (174)// YUyg.Tr: Yana "yine, bir daha" (458)// Tatar.Tr: Yene "yine, tekrar, yeniden" (337)// Trkm.Tr: Yene "daha, bir de, gene" (690).

[434] bir yana| Yazmalar: yirine (یرینه)// gėvürüb| HE (345, XLVIII/42), Külliyat-Yazma-TB (457): kiyürüb. Bk. HE-Özb (XLVIII).

Zāhidā bėrgüce pend ėyle özüñ̂ terk-i riyā
Pend bėrgil özüñ̂ge ayıtḳuca yanaġa pend
(زاهدا بَیرکوجه پند اَیله اوزونک ترک ریا/پند بَیرکیل اوزونکا آیتقوجه یانه غه پند)

Sedd-i Sikenderī'den:
Ḳoyub mülk-i mevrūşıñ̂ga yananı
Revā görseñ̂ öy içre bī-gāneni [M1.384b]
(قویوب ملک موروثینکا یانه نی/روا کورسانک اوی ایچرا بیکانه نی)

Ki mülkümde bī-gāneni ḳoymaġıl
Şeb-istānıma yananı ḳoymaġıl
(که ملکومدا بیکانه نی قویماغیل/شبستانیمه یانه نی قویماغیل)

Seb'a-yı Seyyāre'den:
Dil-beri mülkidin fesāne sorub [**M2.380b**]
Niçe tapsa cevāb yana sorub
(دلبری ملکی دین فسانه سوروب/نیچه تاپسا جواب یانه سوروب)

Ki ünin her kim istimā' ḳılıb
Allāh Allāh ölüb yana tirilib[435]
(که اونین هر کیم استماع قیلیب/الله الله اولوب یانا تیریلیب)

Sedd-i Sikenderī'de Dārā'nın vasiyetinde şöye der:
Yana Revşenek kim ḳızımdur miniñ̂
Bu gündin narı minsizimdür miniñ̂
(یانا روشنک کیم قیزیم دور مینینک/بو کوندین ناری مین سیزیم دور مینینک)

Yana kerre-nāy u gevürge üni
Ḳılıb āşkārā ḳıyāmet güni [ML.319b]
(یانا کرّه نای و گوورکا اونی/قیلیب آشکارا قیامت کونی)

7621 **Yasansa** (یاسانسه): (/s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /s/ üstün ile). "yapılsa; hazırlansa; düzenlense; süslense, bezense". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ėr kişi köp yasansa līve bolġay, bu ṣıfat żu'afāġa [şīve] bolġay[436].
(اَیر کیشی کوپ یاسانسه لیوه بولغای، بو صفت ضعفاغه بولغای)

Dört Dīvān'dan:
Bėzense derd ü belā şāhidi helākım üçün
Müjem taraġ durur iski tögenlerim mir'āt[437]
(بَیزانسا درد و بلا شاهدی هلاکیم اوچون/مژم تاراغ دورور اِیسکی توکان لاریم مرآت)

7622 **Yanarġa** (یانارغه): (/n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yanmak için; dönmek için, geri dönmeğe". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yanarġa rıżā bėrmeyin ġayreti
Yürürge velī ża'fdın ḥayreti[438]

---

[435] ünin| Yazmalar: otın (اوتین). Bk. SS (145, 1403), SS-Özb (XVII), Külliyat-Yazma-TB (715).
[436] bu…bolġay| M2, ML, İH: yok// żu'afā| M1: ża'īfeler. Bk. MK (290, 89a/4), MK-Özb (Tenbih.76), Külliyat-Yazma-TB (1496).
[437] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// Bėzense| ML, İH: Yasansa (یاسانسه)// durur| İH: dur u (دور و). Bk. Bėzense, GS (83, 79), GS-Özb (G.75).
[438] bėrmeyin| Yazmalar: bėrmedi (بَیرمادی). Bk. Yürürge, Sİ (347, 4989), Sİ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (883).

(يانارغه رضا بَيرمايين غيرتى/يورورکا ولی ضعف دين حيرتى)

7623 **Yayılġunca** (ياپِيْلغونجه): (/y/ esre ile, diğer /y/, /l/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "yayılınca, serilince, döşenince; yayılıncaya kadar; yayıldıkça". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ṣanem ḳoymadı öydin taşḳarı gām
Yapılġunca cihānġa perde-yi şām[439]

(صنم قويمادی اويدين تاشقاری کام/ياپيلغونجه جهانغه پردهٔ شام)

Bu yañglıġ ėrdi deryā ıżṭırābı
Yapılġunca cihānġa tün niḳābı[440] [İH.321b]

(بو ينکليغ اَيردی دريا اضطرابی/ياپيلغونجه جهانغه تون نقابی)

7624 **Yazġurma** (يازغورمه): (/z/ sükûn ile). "suçlama!, itham etme!". *Dört Dīvān'dan:*

Eger rengīn mey içsem ey ḳażā naḳḳāşı yazġurma
İḥāṭa ḳılmaġan iş ḳoymamış çün devr-i pergārıñg

(اکر رنکين مى ايچسام اى قضا نقاشى يازغورمه/احاطه قيلماغان ايش قويماميش چون دور پرکارينک)

7625 **Yarurġa** (يارورغه): (/r/ ötre ile, diğer /r/ sükûn ile). "aydınlanmağa, ışıklanmağa, parlamağa". [ML.320a]

7626 **Yavutma** (ياوُوْتمه): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). [M1.385a] "yaklaştırma!, yakınlaştırma!". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ol kām ile köñglini avutma
Bu ravża sarı anı yavutma

(اول کام ايله کونکلينى آووتمه/بو روضه سارى آنى ياووتمه)

7627 **Yañgşamaġ** (يانکشاماغ)[441]: (/n/ ve /g/ sükûn ile, /ş/ medli elif ile). "saçma sapan konuşmak, gevezelik etmek, yanşamak". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḥaḳ-gūy ḳuşnıñg temkīn bile ẕikr ayturı ḳaşıda ḳarluġacnıñg bī-melāl yañgşamaġı melālet gėltürür. [**M2.381a**]

(حق کوى قوش نينک تمکين بيله ذکر آيتورى قاشيدا قارلوغاج نينک بى ملال يانکشاماغى ملالت گيلتورور)

7628 **Yasab ėrdi** (ياساب اَيردى): (/s/ medli elif ile, /b/ sükûn ile, elif üstün ile). "yapmıştı; kurmuştu; düzenlemişti, yasamıştı; süslemişti". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yasab ėrdi Mollū ṭarab-ḫāneī
Ṭarab ḳlıġalı ḳaṣr-ı şāhāneī [TÜ.213a]

(ياساب اَيردى ملّو طرب خانهٔ/طرب قيلغالى قصر شاهانهٔ)

7629 **Yapurġaġ** (ياپُوْرغاغ)[442]: (/p/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). "yaprak". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Ah otı uçḳunları kim çarḫ urub
Lāle yapurġaġını yėl savurub[443]

(آه اوتى اوچقونلارى کيم چرخ اوروب/لاله ياپورغاغينى يَيل ساووروب)

7630 **Yama** (ياما)[444]: "yama!, yamala!".

---

[439] Yapılġunca| Yazmalar: Yayılġunca (يايیلغونجه). Bk. FŞ (483, LII/4), FŞ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (598).

[440] Yapılġunca| Yazmalar: Yayılġunca (يايیلغونجه). Bk. SG (1275), FŞ (266, XXVIII/93), FŞ-Özb (XXVIII).

[441] Bk. SG (1336), KB (174)// DLT: Yañgşat- (949)// Moğ-Les: Yangsi-/Yanşi- (683).

[442] M1, M2, TÜ: Yapurḳaġ (ياپُوْرقاغ). Bk. SG (1278), Yafraġ/Ypraġ.

[443] uçḳunları| M1, M2, TÜ: uçḳanları (اوچقانلارى). Bk. SG (1278), HE (470, LXII/104), HE-Özb (LXII).

[444] TÜ: yok. Bk. SG (1329).

7631 **Yamama** (یاماما)[445]: “yamama!, yamalama!”.
7632 **Yamadı** (یامادی)[446]: (/d/ esre ile). “yamadı, yamaladı”.
7633 **Yaruttı** (یاروتتی): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). “aydınlattı, ışıklandırdı, ışıttı, parlattı”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳolın bu berḳ yaruttı demin bu yėl açtı [M1.385b]
Eger sipihr üze Mūsā idi ve ger ʿĪsā[447]
(قولین بو برق یاروتتی دمین بویَیل آچتی/اکر سپهر اوزه موسی ایدی و کر عیسی)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Çün mihr seḥer yolın yaruttı
İkki tivelig yolumnı tuttı [İH.322a]
(چون مهر سحر یولین یاروتّی/ایکّی تِیوه لیک یَولوم نی توتتی)
7634 **Yapḳay** (یاپقای)[448]: (/p/ sükûn ile). “örte, kapata”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Bolub miʿcerde ol müşk-i siyeh-tāb
Ḳara şāmī ki yapḳay anı meh-tāb [**M2.381b**]
(بولوب معجردا اول مشک سیه تاب/قرا شامی که یاپقای آنی مهتاب)
Dört Dīvān'dan:
Yalan͡g ten yapḳalı bes şāl-ı idbār
Baş astıda yalan͡g ḳol müttekā bes[449] [ML.320b]
(یالانک تن یاپقالی بس شال ادبار/باش آستیدا یالانک قول متّکا بس)
7635 **Yaşını** (یاشینی): (/ş/ ve /n/ esre ile). “gözyaşını; çocuğunu; yaşını, sinnini”. *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Gördi atasın ki siver yaşını
Yaş töküben ḳıldı girih ḳaşını[450]
(کوردی آتاسین که سِیوار یاشینی/یاش توکوبان قیلدی کره قاشینی)
7636 **Yaşaġan** (یاشاغان): (/ş/ medli elif ile). “yaşayan; [yaşamış; yaşamak]”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yaşaġan sayı dāniş içre batıb
Ketān dik niçe iskirib görgeyib[451]
(یاشاغان سایی دانش ایچرا باتیب/کتان دیک نیچه ایسکیریب کورکاییب)
7637 **Yandı** (یاندی): (/n/ sükûn ile). “yandı, ateş aldı; döndü, geri döndü”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yaraşġa rıżā bėrdi himmet tutub
Yaraştı daġı yandı minnet tutub
(یاراشغا رضا بَیردی همّت توتوب/یاراشتی داغی یاندی منّت توتوب)

---

[445] TÜ: yok. Bk. SG (1329).
[446] TÜ: yok.
[447] Mūsā idi ve ger ʿĪsā| Yazmalar: ʿĪsā idi ve ger Mūsā. Bk. NŞ (6, 6), NŞ-Özb (G.6), Külliyat-Yazma-TB (147).
[448] Yazmalar, SG (1274): Yapġay (یاپغای).
[449] astıda| Yazmalar: allında (آلیندا)// yapḳalı| M1, M2, ML, İH: yapġalı. Bk. FK (235, 247), FK-Özb (G.236), Külliyat-Yazma2 (457).
[450] atasın| Yazmalar: atası (آتاسی). Bk. HE (405, LV/9), HE-Özb (LV), Külliyat-Yazma-TB (468).
[451] niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. AŞ (166b), SG (1188/1307), Sİ (287, 3590), Külliyat-Yazma-TB (864).

Leylī ve Mecnūn'dan:
Nevfel daġı yandı şād u ḫurrem
Yir taptı sipeh tüşerge muḥkem
(نوفل داغی یاندی شاد و خرّم/یر تاپتی سپه توشارکا محکم)
Dört Dīvān'dan:
Gėledür ėrdi ḥabībim mini görgec yandı
Ey Nevāyī nige çıḳtım min-i nā-dān utru[452]
(گیلادور اَیردی حبیبیم مینی کورکاج یاندی/ای نوایی نیکا چیقتیم مین نادان اُوترو)
7638 **Yavġan** (یاوغان)[453]: (/v/ sükûn ile). "yavan, katıksız yemek". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Fāriġ-i faḳr-endīşniṅg yavġan umacı alġucı [ġanī]niṅg nebātī gülācıdın merġūb[454].[ML.320a]
(فارغ فقراندیش نینک یاوغان اوماجی آلغوجی نینک نباتی کلاجی دین مرغوب)
7639 **Yavutmaġay** (یاوُوْتماغای): (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "yaklaştırmaz; yaklaştırmaya". [M1.386a, ML.320b]
7640 **Yazġuray** (یازغورای): (/z/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "suçlayayım, itham edeyim; suçlarım, itham ederim". *Dört Dīvān'dan:*
Ol perī gözdin çü maḫfīdür hemīşe veh niçe
İsteb anı tapmasa mencūn köṅgülni yazġuray [**M2.382a**]
(اول پری کوزدین چو مخفی دور همیشه وه نیچه/ایستاب آنی تاپماسا مجنون کونکل نی یازغورای)
7641 **Yalḳıban** (یالقیبان): (/l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yorulup, bıkıp, rahatsız olup, sıkıntı çekip, usanıp, kulakları dolup". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Bular ėlge miniṅg 'aşḳım işidin
Ḳulaġım yalḳıban ėl karġışıdın[455] [TÜ.213b]
(بولار اَیلکا مینینک عشقیم ایشی دین/قولاغیم یالقیبان اَیل قارغیشی دین)
7642 **Yarımıġaca** (یاریمیغاجه)[456]: (/r/ esre ile, /c/ üstün ile). "yarısına kadar". *Dört Dīvān'dan:*
Geh min tutub ol içmek ü geh ol tutuban min
Tün yarımıġaca ikimizge bu fen ėrdi [İH.322b]
(که مین توتوب اول ایچماک و که اول توتوبان مین/تون یاریمیغاجه ایکیمیزکا بو فن اَیردی)
7643 **Yayıldı** (یاییِلْدی)[457]: (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yayıldı, serildi, döşendi; kaydı; [otladı; çalkalandı, sallandı]". *Dört Dīvān'dan:*
'Aşḳ sevdāsı cihān içre yayıldı ger-çi

---

[452] Bu beyit| TÜ: yok// görgec| Yazmalar: gördi (کوردی). Bk. Utru, Nige, SG (1230), BV (377, 518), BV-Özb (G.515).
[453] Yazmalar: Yavumaġan (یاوُوماغان). (/v/ ötre ile) "yoğrulmamış; yaklaşmamış". Bk. AŞ (185b), SG (1343), DLT (960), Yavan.
[454] yavġan| Yazmalar: yavumaġan (یاوُوماغان)// gülācıdın| M1, TÜ: gülācı dik (کلاجی دیک); M2: gülācı. Bk. MK (185, 44a/2), MK-Özb (Kısım.2, Bab.4), Külliyat-Yazma-TB (1477), MK-Amire (85).
[455] Bular| Yazmalar: Bolur (بولور). Bk. AŞ (185a), SG (1325), FŞ (419, XLV/105), FŞ-Özb (XLV).
[456] M1, M2, TÜ: yok; ML.322b, İH: Yarımıġıca (یاریمی غیجه). Bk. FK (582, 634), FK-Özb (G.604/4), Külliyat-Yazma2 (521).
[457] Bk. Yaymaḳ// SG: Yayılmaḳ/ġ "yayılmak, serilmek, döşenmek; otlamak" (1344)// DLT: Yayıl- "yayılmak; sallanmak, titreyip salınmak; gönlü bir şeye meyletmek" (961/962)// Alt.Tr: Yayıl- "yayılmak; eğilmek" (56).

Anı sevdā-zede köñglümde nihān ėylediler
(عشق سوداسی جهان ایچرا یاییلدی کرچه/آنی سودا زده کونکلوم دا نهان اَیلادی لار)
Göz baḥrı içre şī̄şe gėyib merdüm ėtti ġavṣ
Yayıldı uşbu vech ile yüz sarı incüsi
(کوز بحری ایچره شیشه گییب مردم اَیتّی غوص/یاییلدی اوشبو وجه ایله یوز ساری اینجوسی)
Ferhād u Şīrīn'den:
Yayıldı ėlge çün bu emr-i maṭbū'
Meger Ḫusrev'ġa daġı boldı mesmū'
(یاییلدی اَیلکا چون بو امر مطبوع/مکر خسروغه داغی بولدی مسموع)
Ata ol dürġa çün neẓẓāre ḳıldı
Ṣadef dik aġzı gülmekdin yayıldı
(اَتا اول درغه چون نظّاره قیلدی/صدف دیک آغزی کولماکدین یاییلدی)
Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:
Ayaḳı ki ṣırāṭu'l-müstaḳīmdin tayıldı veyl çāhı tübin maḳām ḳıldı[458]. [İH.322a]
(اَیاقی که صراط المستقیم دین تاییلدی ویل چاهی توبین مقام قیلدی)
7644 **Yaratḳay** (یاراتقای): (/t/ sükûn ile). "yaratır; [yarata]". [ML.321a]
7645 **Yayılmadı** (یاییْلمادی): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yayılmadı, serilmedi, döşenmedi; kaymadı".
7646 **Yaġġucı** (یاغغوجی)[459]: (/ġ/ sükûn ile). "yağan, yağıcı". [İH.322b]
7647 **Yaşundı** (یاشوندی): (/ş/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "gizlendi, saklandı". *Dört Dīvān'dan:*
La'l üze ḫaṭ içre ḫālıñgdur nihān yā Hindūī
Sebzede yaşundı şekker ḳaṣdıġa ėyleb kemīn
(لعل اوزه خط ایچرا خالینک دور نهان یا هندوئی/سبزه دا یاشوندی شکّر قصدیغه اَیلاب کمین)
Ferhād u Şīrīn'den:
Çü dūd ėtti 'ayān tün ejdehāsı
Yaşundı dūd ara 'ālem feżāsı[460] [M1.386b]
(چو دود اَیتّی عیان تون اژدهاسی/یاشوندی دود آرا عالم فضاسی)
7648 **Yasatay** (یاساتای): (/s/ ve /t/ medli elif ile). "yaptırırım; süsletirim; yaptırır; süsletir"[461].
7649 **Yanmaḳlıġı** (یانماقلیغی): (/n/ ve /ḳ/ sükûn ile). "yanması, ateş alması; dönmesi, geri dönmesi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Kim Nevfel işi 'aceb göründi
Yanmaḳlıġı bī-sebeb göründi[462] [**M2.382b**]
(کیم نوفل ایشی عجب کوروندی/یانماقلیغی بی سبب کوروندی)
7650 **Yaraşımnı** (یاراشیمنی): (/r/ medli elif ile, /n/ esre ile). "barışımı, uzlaşımı".
7651 **Yalḳıtmadı** (یالقِیْتمادی): (/l/, /y/ ve /t/ sükûn ile). "bıktırmadı, usandırmadı".

---

458 tayıldı| Yazmalar: yayıldı (یاییلدی). Bk. Tayıldı, Tübin, MK (105, 15a/6), MK-Özb (Fasl.12).
459 TÜ: yok// ML, İH: "yağdıran". Bk. SG (1311).
460 dūd| Yazmalar: devr (دور)// feżāsı| Yazmalar: fezāsı (فزاسی). Bk. FŞ (205, XXI/124), FŞ-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (519).
461 M1, ML, TÜ: "yaparım; süslerim"; M2, İH: "yaparım; süslerim; yapar; süsler"// SG: Yasatay/Yasatayın "yaptırayım; yaptırasın; yaptıra" (1303).
462 Nevfel işi| Yazmalar: işi bu gün (ایشی بو کون). Bk. LM (222, 1950), LM-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (648).

7652 **Yasadı** (یاسادی): (/s/ medli elif ile). “yaptı; hazırladı; düzenledi, yasadı; süsledi”.
7653 **Yalanĝnı** (یالانکنی): (/n/ ve /g/ sükûn ile, /n/ esre ile). “çıplağı, yalını”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Ac toyġarıban yalanĝnı yaptım
Öldüm dėgenimde sini taptım
(آج تویغاریبان یالانکنی یاپتیم/اولدوم دَیکانیمدا سینی تاپتیم)
7654 **Yırlaġucı** (یِرلاغوجی)[463]: (/r/ sükûn ile, /c/ esre ile). “şarkı söyleyen, ırlayıcı, yırlayıcı”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Neẓāyir-ḫˇān bile sürgüci maḳāl, dest-yār bile yırlaġucı ḳavvāl[464].
(نظایر خوان بیله سورکوجی مقال، دستیار بیله یِرلاغوجی قوّال)
7655 **Yaruştı** (یاروشتی): (/r/ ötre ile, /t/ esre ile). “aydınlandı, ışıklandı, ışıdı, parladı”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Çün tanĝ yavuştı ḳuyaş dik içige ıżṭırāb u āşūb tüşti[465].
(چون تانک یاووشتی قویاش دیک ایچیکا اضطراب و آشوب توشتی)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Kim otlarıdın cihān yaruştı
Ḫirmenleriġa bu şu‘le tüşti[466] [İH.323a]
(کیم اوتلاریدین جهان یاروشتی/خرمن لاریغه بو شعله توشتی)
7656 **Yaraştı** (یاراشتی): (/r/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile, /t/ esre ile). “yakıştı, yaraştı, uyuştu, uygun geldi, yaradı; barıştı, uzlaştı”. *Dört Dīvān'dan:*
Bu ḫorşīd üzre meydin güller olġan
Gül üzre ḳaṭreler yanĝlıġ yaraştı [ML.321b]
(بو خورشید اوزره می دین کل لار اولغان/کل اوزره قطره لار ینکلیغ یاراشتی)
7657 **Yandaşḳay** (یانداشقای): (/n/ sükûn ile, /d/ medli elif ile, /ş/ sükûn ile). “yanaşa, yaklaşa, yan yana gele”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Velī tapmas idi bu işge çāre [M1.387a]
Ki yandaşḳay bilūr u seng-i ḫāre
(ولی تاپماس ایدی بو ایشکا چاره/که یانداشقای بلور و سنک خاره)
7658 **Yalındım** (یالِیْندیم): (/y/ ve /n/ sükûn ile). “yalvardım; yaltaklandım”. *Dört Dīvān'dan:*
Ni itni ol büt-i bī-gāne-veş itī ki sağındım
İt āşnāġa yalınġan kibi ol itge yalındım [TÜ.214a]
(نی ایت نی اول بت بیکانه وش ایتی که ساغیندیم/ایت آشناغه یالینغان کیبی اول ایت کا یالیندیم)
7659 **Yadar mu ėrkin** (یادار مو اَیْرکین): [**M2.383a**] (/d/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, elif üstün ile, /y/ ve /r/ sükûn ile). “zayıflar mı ki acaba, güçsüz düşer mi ki acaba”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

---

463 Yazmalar: Yarlaġucı (یارلاغوجی). Bk. SG (1380).
464 sürgüci| Yazmalar: sorḳucı (سورقوجی)// dest-yār| M1, M2, ML, İH: ve seyyāre; TÜ: ve seyyār (و سیّار)// yırlaġucı ḳavvāl| Yazmalar: yarlaġucı maḳāl (یارلاغوجی مقال). Bk. SG (1380), MK (130, 24a/6), MK-Özb (Fasl.24), Külliyat-Yazma-TB (1468), MK-Amire (44).
465 yavuştı| Yazmalar: yaruştı (یاروشتی)// ıżṭırāb u āşūb| Yazmalar: ot (اوت). Bk. MK (172, 39a/2), MK-Özb (Kısım.2, Bab.1), Külliyat-Yazma-TB (1475), MK-Amire (76).
466 Ḫirmenleriġa| Yazmalar, SG (1288): Ḫirmenlerige (خرمن لاریکا). Bk. Yaruşmaḳ, LM (143, 1140), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (632).

‘Aşḳım otıda yadar mu ėrkin
Hicrim ġamıda çıdar mu ėrkin
(عشقیم اَوتیدا یادار مو اَیرکین/هجریم غمیدا چیدار مو اَیرکین)

7660 **Yaraşa** (یاراشا): (/r/ medli elif ile). “yakışır, yaraşır, uygun”. *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Bir gün ḥücreside özige yaraşa ṭabḫ ḳıladur ėrmiş[467].
(بیر کون حجره سیدا اوزیکا یاراشا طبخ قیلادور اَیرمیش)

7661 **Yasasa** (یاساسا): (/s/'ler medli elif ile). “yapsa; hazırlasa; düzenlese, yasasa; süslese”. *Dört Dīvān'dan:*
Yitti iḳlīmde āfet yigitimce ėrmes
Ḳuyaşıdın yasasa bu yiti eflāk yigit
(یِتّی اقلیم دا آفت یِکیتِم جا اَیرماس/قویاشی دین یاساسا بو یِتی افلاک یِکیت)

7662 **Yalḳıtur** (یالقِیْتور): (/l/ ve /y/ sükûn ile, /t/ ötre ile). “bıktırır, usandırır, kulaklarını doldurur”. *Dört Dīvān'dan:*
Çün ḥudā Leylī ḳulaġın yalḳıtur Mecnūn ni sūd
Taġnı ger gėltürür efġānġa feryādı bile
(چون حدی لیلی قولاغین یالقیتور مجنون نی سود/تاغنی کر گَیلتورور افغانغه فریادی بیله)
Öpmek izinĝni yoḳ ḥadım ammā ḫayāl ile
La‘lınĝnı yalḳıtur müte‘āḳıb müçeklerim[468]
(اوپماک ایزینکنی یوق حدیم اما خیال ایله/لعلینکنی یالقیتور متعاقب موچک لاریم)

7663 **Yasadım** (یاسادیم)[469]: (/s/ medli elif ile). “yaptım; hazırladım; düzenledim, yasadım; süsledim”. *Dört Dīvān'dan:*
Gėlürünĝe yasadım könĝlüm öyin
Yasalur külbe çü mihmān girgec[470] [ML.321a]
(گَیلورونکا یاسادیم کونکلوم اوین/یاسالور کلبه چو مهمان کیرکاج)

7664 **Yaşurdı** (یاشُوْردی): (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). “gizledi, sakladı”. *Dört Dīvān'dan:*
Yüzünĝde ḳaṭre-yi ḫoy ḫāl noḳṭasın mu yaşurdı
Ve yā cumub nefes asrar ḥayāt suyıda Hindū
(یوزونکدا قطرۂ خوی خال نقطه سین مو یاشوردی/و یا جوموب نفس آسرار حیات سویی دا هندو)
Luṭfī'den:
Dāne-yi ḫālınĝ temennāsıda ey gül ḫirmeni [M1.387b]
Raḥm ḳıl kim çihre-yi zerdim yaşurdı kāhnı[471]
(دانۂ خالینک تمنّاسیدا ای کل خرمنی/رحم قیل کیم چهرۂ زردیم یاشوردی کاه نی)
Ferhād u Şīrīn'den:
Anınĝ dik çėkti ah-ı āteş-ālūd
Ki aynı ebr ara yaşurdı ol dūd [ML.321b]
(آنینک دیک چَیکتی آه آتش آلود/که آینی ابر آرا یاشوردی اول دود)

---

[467] Bir| Yazmalar: Her (هر). Bk. MN (60, 107), MN-Özb (Mevlānā Kevs̱erī), Külliyat-Yazma2 (632).
[468] Bu beyit| M2, ML, İH, TÜ: yok// izinĝni| M1: ėrninĝi (اَیرنینکی). Bk. BV (307, 410), BV-Özb (G.407), Külliyat-Yazma2 (349).
[469] TÜ: yok.
[470] öyin| ML, İH: ėvin. Bk. SG (1230), BV (80, 100), BV-Özb (G.100), Külliyat-Yazma-TB (290).
[471] Raḥm ḳıl| LD: Ḳıl naẓar (255/430b, 350).

7665 **Yaḳtım** (یاقتیم)[472]: (/t/ esre ile). "yakı yaktım, sürdüm; yaktım, yandırdım". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Sipihr evci üze çün pāye taptım
Ḳuyaş cirmi bile 'ālemni yaptım[473] [İH.323b]
(سپهر اوجی اوزا چون پایه تاپتیم/قویاش جرمی بیله عالمنی یاپتیم)
7666 **Yaptı** (یاپتی): (/p/ sükûn ile, /t/ esre ile). "kapattı, örttü". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.383b**]
Ey Nevāyī āb-ı ḥayvān dik lebidin üz ümīd
Kim saçı ẓulmātıdın yaptı an̂ga müşkīn perend
(ای نوایی آب حیوان دیک لبی دین اوز امید/کیم سچی ظلماتیدین یاپتی آنکا مشکین پرند)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Cānān öyi ornını çü taptı
Cān perdesi birle anı yaptı
(جانان اویی اورنینی چو تاپتی/جان پرده سی بیرله آنی یاپتی)
Köp söz yüzin ol açıb bu yaptı
Āḫır mun̂ga söz ḳarār taptı[474]
(کوپ سوز یوزین اول آچیب بو یاپتی/آخر مونکا سوز قرار تاپتی)
7667 **Yalġuzluġı** (یالغوزلوغی): (/z/ sükûn ile). "yalnızlığı". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Ġurbet otı kön̂glige kār ėyleben
Cānını yalġuzluġı zār ėyleben [ML.322a]
(غربت اوتی کونکلیکا کار اَیلابان/جانینی یالغوزلوغی زار اَیلابان)
7668 **Yaġdurdı** (یاغدوردی): (/d/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yağdırdı". *Dört Dīvān'dan:*
Ah otıdın ėyledi ẓāhir kön̂gül berḳ-i belā
Niçe kim kön̂glümge āfet yamġurın yaġdurdı göz
(آه اوتیدین اَیلادی ظاهر کونکل برق بلا/نیچه کیم کونکلومکا آفت یامغورین یاغدوردی کوز)
Belā oḳı gözi yaġdurdı ey müsülmānlar
Niler gėlür man̂ga ol ikki nā-müsülmāndın[475] [ML.321b]
(بلا اوقی کوزی یاغدوردی ای مسلمانلار/نیلار گَیلور منکا اول ایگّی نامسلماندین)
7669 **Yarutay** (یاروتای): (/r/ ötre ile, /t/ medli elif ile). "aydınlatayım, parlatayım; aydınlatırım, parlatırım". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yana sizdin an̂ga hem göz tutay söz
Barıb anın̂g yüzidin yarutay göz
(یانا سیزدین اَنکا هم کوز توتای سوز/باریب آنینک یوزیدین یاروتای کوز)
Dört Dīvān'dan: [M1.388a]
Kön̂gülni vaṣl çıraġı bile dėdin̂g yarutay
Tutaştı çün bizin̂g öy imdi özge öyni yarut [ML.322a]
(کونکل نی وصل چراغی بیله دَیدینک یاروتای/توتاشتی چون بیزینک اوی ایمدی اوزکا اوینی یاروت)
7670 **Yasalı** (یاسالی): (/s/ medli elif ile). "yapalım; hazırlayalım; düzenleyelim, yasayalım; süsleyelim"[476]; "dizisi, sırası". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

472 M1, M2, TÜ: yok.
473 yaptım| Yazmalar: yaḳtım (یاقتیم). Bk. FŞ (503, LIV/8), FŞ-Özb (LIV), Külliyat-Yazma-TB (603).
474 taptı| Yazmalar: tuttı (توتتی). Bk. LM (186, 1578), LM-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (641).
475 oḳı| Yazmalar: otı (اوتی). Bk. BV (340, 461), BV-Özb (G.458), Külliyat-Yazma-TB (352).
476 Yazmalar: "yapayım; hazırlayayım; düzenleyeyim, yasayayım; süsleyeyim". Bk. SG (1303).

Gėtür sāḳī şarāb-ı Çīnī-āyīn
Ki cānım ḳaṣdı ėtmiş bir büt-i Çīn
Çü ḳıldı Çīn şehi mey bezmiġa ʻazm
Yasalı biz daġı mey ʻazmıġa bezm

(گیتور ساقی شراب چینی آیین/که جانیم قصدی اَیتمیش بیر بت چین
چو قیلدی چین شهی می بزمیغه عزم/یاسالی بیز داغی می عزمیغه بزم)

7671 **Yanmadı** (یانمادی): (/n/ sükûn ile). [**M2.384a**] “yanmadı, ateş almadı; dönmedi, geri dönmedi”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Kebūter yitişgec öyin tapmadı
Ve-līkin uçardın ḳanat yapmadı[477]

(کبوتر یِتِشکاج اویین تاپمادی/ولیکن اوچاردین قنات یاپمادی)

7672 **Yasaġay** (یاساغای)[478]: (/s/ medli elif ile). “yapa; hazırlaya; düzenleye, yasaya; süsleye”. [TÜ.214b]

7673 **Yaşun** (یاشُوْن): (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “gizlen, saklan”. *Dört Dīvān'dan:*
Çıḳmışam muġ kūyıdın ser-ḫoş yaşun ey çarḫ kim
Yir bile tiñ ḳılmaġıñ allımda āsāndur yana[479]

(چیقمیشام مغ کوییدین سرخوش یاشون ای چرخ کیم/یِر بیله تینک قیلماغینک آلیمدا آسان دور ینه)

7674 **Yarumay** (یارُوْمای): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “aydınlanmaz, ışıklanmaz, ışımaz, parlamaz; [aydınlanmayayım; aydınlanmadan]”. *Dört Dīvān'dan:*
Yol ḳaranġudur ṭaleb nāḳıṣ ḳadem ni nevʻ uray
Yarumay kāmil demidin meşʻalı irşādnıñ

(یول قرانغودور طلب ناقص قدم نی نوع اورای/یاروماى کامل دمی دین مشعلی ارشادنینک)

7675 **Yasaşıb** (یاساشیب)[480]: (/s/ medli elif ile). “yapılmış; hazırlanmış; düzenlenmiş; dizilmiş, sıraya girilmiş; süslenmiş, bezenmiş; [birlikte yapmak]”. *Tārīḫ-i Bābürī'den:*
Ḫusrev Şāh [ve Nāṣır Mīrzā] yasaşıb [cibeler] gėyişib uruşa [yazıb][481]. [İH.324a]

(خسرو شاه یاساشیب گَییشیب اوروشا)

7676 **Yalḳıttı** (یالقِیْتتی)[482]: (/y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /ḳ/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). “bıktırdı, usandırdı”. *Dört Dīvān'dan:*
Ėmes ay gün iki pāġandesin gög zālı bėrkitmiş
Ḳulaġġa bes ki hicriñde anı yalḳıttı efġānım

(اَیماس آی کون ایکی پاغَنده سین کوک زالی بَیرکیتمیش/قولاغغه بس که هجرینکدا آنی یالقیتّی افغانیم)

Ey köñül bil kim çėkerler gāh yā Rab geh fiġān

---

[477] öyin tapmadı| Yazmalar: ėvin yanmadı (اَیوین یانمادی)// yapmadı| Yazmalar: yanmadı (یانمادی). Bk. Sİ (439, 5852), Sİ-Özb (LXX), Külliyat-Yazma-TB (912).

[478] M1, M2, TÜ: Yasaḳay “yaparım; hazırlarım; düzenlerim, yasarım; süslerim”; ML: yok; İH.323a: Yasaḳay “yaparım; süslerim; süsler”. Bk. SG (1303)

[479] allımda| Yazmalar: alnımda (آلنیمدا)// yana| M1, M2, ML, İH: yine. Bk. GS (417, 566), GS-Özb (G.548), Külliyat-Yazma-TB (109).

[480] TÜ: yok.

[481] gėyişib| Yazmalar: gėlişib (گَیلیشیب). Bk. SG (1298), TB (40, H156a/2), Arat-Babür (323, Yıl.910/H156a).

[482] M1, M2, İH, TÜ: Yalġıttı (یالغِیْتتی). (/y/ medli elif ile, /l/ sükûn ile, /ġ/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). Bk. SG (1325).

Tā melek ẖaylını yalḳıttı fiġān u yā Rab'ıñĝ[483]

(ای کونکل بیل کیم چَیکارلار کاه یا رب که فغان/تا ملک خیلینی یالقیتتی فغان و یا ربینک)

7677 **Yadattı** (یاداتتی): (/d/ medli elif ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ esre ile). [M1.388b] "zayıflattı, güçsüz düşürdü". *Dört Dīvān'dan:*

Görüb żaʻīf mini töhmet ėtme cevrüñĝe kim

Yadattı hicr mini yoḳsa cevrdin yadaman[484]

(کوروب ضعیف مینی تهمت اَیتمه جورونکا کیم/یاداتتی هجر مینی یوقسه جوردین یادامان)

7678 **Yaydı** (یایدی): (/y/ sükûn ile). "yaydı, serdi, döşedi". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Çü yaydı serā-perde-yi şevketin

Yiti ʻarṣada çaldı bėş nevbetin [**M2.384b**]

(چو یایدی سراپردۀ شوکتین/یِتی عرصه دا چالدی بَیش نوبتین)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Ol çaḳḳaca kim sipihr-i ẖod-kām

Āfāḳ üze yaydı perde-yi şām[485]

(اول چاققه جا کیم سپهر خودکام/آفاق اوزه یایدی پردۀ شام)

7679 **Yañĝġı** (یانکغی): (/n/ ve /g/ sükûn ile). "yeniden; [yeni]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ḥavāṣı görüb şāhdın iltifāt

Tapıb her biri yañĝı baştın ḥayāt[486] [ML.322b]

(خواصی کوروب شاه دین التفات/تاپیب هر بیری یانکی باشتین حیات)

7680 **Yayġay** (یایغای): (/y/ sükûn ile). "yaya, sere, döşeye; yayar, serer, döşer". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Kim ki bu tört ot ara bolġay esīr

Berḳ güẕer-gāhıda yayġay ḥarīr[487]

(کیم که بو تورت اوت آرا بولغای اسیر/برق کذرکاهی دا یایغای حریر)

7681 **Yapışturdı** (یاپیشتوردی): (/p/ esre ile, /t/ ötre ile). "yapıştırdı". *Dört Dīvān'dan:*

Dem urmas-sin lebiñĝ şīrīnlıġın vaṣf ėylesem gūyā

İki laʻlıñĝnı birbirge yapışturdı şeker her yan

(دم اورماس سین لبینک شیرین لیغین وصف اَیلاسام کویا/ایکی لعلینک نی بیربیرکا یاپیشتوردی شکر هر یان)

7682 **Yatḳurdı** (یاتقوردی)[488]: (/t/ ve /r/ sükûn ile). "yatırdı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Gėltürdi vü bisteriġa saldı

Yatḳurdı vu yandı pūye aldı[489]

(گَیلتوردی و بستریغه سالدی/یاتقوردی و یاندی پویه آلدی)

7683 **Yapıb idi** (یاپیب ایدی): (/p/ esre ile). "kapatmıştı, örtmüştü". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

---

[483] fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان)// yalḳıttı fiġān u| M1, M2, İH, TÜ: yalġıttı fiḳān-ı (یالغیتتی فقان). Bk. NŞ (343, 344), NŞ-Özb (G.344), Külliyat-Yazma-TB (205).

[484] kim| Yazmalar: köp (کوپ). Bk. AŞ (185a), SG (1283), NŞ (455, 456), NŞ-Özb (G.455).

[485] çaḳḳaca| M1, M2, TÜ: çaḳca (چاق جا); ML, İH: çaḳġaca// üze| Yazmalar: ara (آرا). Bk. LM (136, 1062), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (630).

[486] yañĝı| Yazmalar: yañĝġı (یانکغی). Bk. Sİ (252, 3073), Sİ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (853).

[487] ḥarīr| Yazmalar: esīr (اثیر). Bk. HE (365, L/77), HE-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (461).

[488] Yazmalar: Yatḳuryandı (یاتقوریاندی). (/t/, /r/ ve /n/ sükûn ile). Bk. AŞ (183b), SG (1280).

[489] Yatḳurdı vu yandı| Yazmalar: Yatḳuryandı vu (یاتقوریاندی و). Bk. LM (144, 1152), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (632).

Līk bu ʻaşḳ otını daʻvā bile [M1.389a]
Yapıb idi perde-yi taḳvā bile [İH.324b]
(لیک بو عشق اوتینی دعوی بیله/یاپیب ایدی پردهٔ تقوی بیله)
7684 **Yaḳtı** (یاقتی): (/ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "yakı yaktı, sürdü; yaktı, yandırdı; beğendi; etkiledi". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ni söz kim sin dėdinĝ cānımġa yaḳtı
Ḥadīs̱inĝ cān-ı pejmānımġa yaḳtı[490]
(نی سوز کیم سین دَیدینک جانیمغه یاقتی/حدیثینک جان پژمانیمغه یاقتی)
Seb'a-yı Seyyāre'den:
İmdi kim ḫāṭır oldı andın cemʻ
Her biri yaḳtı tīre külbeme şemʻ[491]
(ایمدی کیم خاطر اولدی آندین جمع/هر بیری یاقتی تیره کلبه ما شمع)
7685 **Yapuġı** (یاپُوْغی): (/p/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "örtüsü". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Tüşte görgen kibi yapuġı ḳara
Iżṭırāb otı tüşti cānı ara
(توشتا کورکان کیبی یاپوغی قرا/اضطراب اوتی توشتی جانی آرا)
7686 **Yapdı** (یاپدی): (/p/ sükûn ile, /d/ esre ile). [**M2.385a**] "kapattı, örttü". [TÜ.215a]
7687 **Yavuşan/Yavuşḳan** (یاووشان-یاووشقان)[492]: (/v/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "yaklaşmış, yakınlaşmış".
7688 **Yaġış** (یاغیش): (/ġ/ esre ile). "yağış, yağma". [ML.323a]
7689 **Yaray** (یارای): (/r/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "yarayayım, uygun geleyim, yaraşayım". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Bu dem ger icāzet bėrür-sin baray
Gėley ėyle kim bir işinĝe yaray
(بو دم کر اجازت بَیرورسین بارای/گَیلای اَیلا کیم بیر ایشینکا یارای)
7690 **Yapġac** (یاپغاج): (/p/ ve /c/ sükûn ile). "kapatınca, örtünce". *Dört Dīvān'dan:*
ʻĀrıżın yapḳac gözümdin saçılur her laḥẓa yaş
Ėyle kim peydā bolur yulduz nihān bolġac ḳuyaş[493] [ML.323b]
(عارضین یاپقاج کوزومدین ساچیلور هر لحظه یاش/اَیلا کیم پیدا بولور یولدوز نهان بولغاج قویاش)
7691 **Yaşuray** (یاشُوْرای): (/ş/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ medli elif ile). "gizleyeyim, saklayayım". *Dört Dīvān'dan:*
Gözüm ḳan yaş töker nitib könĝül zaḫmın yaşuray kim
Taparlar yirde zaḫmīn ṣayd ḳanıdın nişān görgec [ML.323a]
(کوزوم قان یاش توکار نیتیب کونکل زخمین یاشورای کیم/تاپارلار یِردا زخمین صید قانیدین نشان کورکاج)
7692 **Yarutḳalı** (یارُوْتقالی): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "aydınlatmak için, ışıklandırmak için, ışıtmak için, parlatmak için". *Dört Dīvān'dan:*

---

490 pejmānımġa| Yazmalar: büryānımġa (بریانیمغه). Bk. AŞ (180b), FŞ (344, XXXVII/49), FŞ-Özb (XXXVII), Külliyat-Yazma-TB (558).
491 Bu beyit| M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. SS (443, 4941), SS-Özb (XXXI).
492 Bk. AŞ (186a)// SG: Yavuşġan (1340).
493 ʻĀrıżın yapḳac| Yazmalar: ʻĀrıżınĝ yapġac (عارضینک یاپغاج)// yulduz| M1, M2, ML, İH: yıldız. Bk. SG (1274), GS (208, 260), GS-Özb (G.249), Külliyat-Yazma-TB (58).

Firāḳ otıda ḳarardım meger ki bu otnı
Yarutḳalı mini devrān ėligi ḳıldı kösev [M1.389b]
(فراق اوتی دا قراردیم مکر که بو اوتنی/یاروتقالی مینی دوران اَیلیکی قیلدی کوساو)

7693 **Yasını** (یاسینی): (/s/ ve /n/ esre ile). "yayını". *Sedd-i Sikenderī'de* Keşmīr padişahı Mollū'nun kızının övgüsünde şöyle der:

Ḳaşım yayını kim ki ėyler ḫayāl
Uyatdın gözige görünmes hilāl[494]
(قاشیم یایینی کیم که اَیلار خیال/اویاتدین کوزیکا کورونماس هلال)

7694 **Yapıldı** (یاپیْلدی): (/p/ esre ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "kapandı, örtüldü". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*

Ṣubḥ boldı żaʿfdın bī-ḥāl özi
Göz yumub açḳunca yapıldı gözi
(صبح بولدی ضعف دین بیحال اوزی/کوز یوموب آچقونجه یاپیلدی کوزی)

7695 **Yarasa** (یاراسه)[495]: (/y/ medli elif ile, /s/ üstün ile). "yarasa, uygun gelse".

7696 **Yavuştı** (یاوُوشتی): (/v/ ötre ile, /ş/ sükûn ile, /t/ esre ile). [**M2.385b**] "yaklaştı, yakınlaştı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳoylar çü ḳabīleġa yavuştı
Ḳızlarġa ḫırām cūşı tüşti [İH.325a]
(قویلار چو قبیله غه یاووشتی/قیزلارغه خرام جوشی توشتی)

7697 **Yatlıġı** (یاتلیغی)[496]: (/t/ sükûn ile). "odalığı; karısı; yadlığı, yabancılığı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Bir yatlıġı bar imiş perī-veş
Baştın ayaġı laṭīf ü dil-keş[497]
(بیر یاتلیغی بار ایمیش پریوش/باشتین اَیاغی لطیف و دلکش)

7698 **Yandaştı** (یانداشتی)[498]: (/n/ sükûn ile, /t/ esre ile). "yanaştı, yaklaştı, yan yana geldi". *Leylī ve Mecnūn'da* Mecnūn'un annesi ve babasının ölümünde şöyle der:

Çün yitti göz açmas uyḳu çaġı
Yandaştı ėkevle anda daġı[499]
(چون یِتّی کوز آچماس اویقو چاغی/یانداشتی اَیکاولا آندا داغی)

7699 **Yarutḳay** (یاروتقای): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "aydınlatır, ışıklandırır, ışıtır, parlatır; [aydınlata, parlata]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ol mihr çü irtifāʿ tutḳay

---

[494] yayını| Yazmalar: yasını (یاسینی)// gözige görünmes| Yazmalar: görünmes gözige. Bk. Sİ (390, 5129), Sİ-Özb (LX), Külliyat-Yazma-TB (896).

[495] M1, TÜ: yok// Yazmalar: "bezek, süs"// Tekrarı| M1.396a, M2.392a, ML.328a, İH.330b, TÜ.218b: SG'de madde anlamı olarak verilen dil-pesend ve şāyeste şeved (دلپسند و شایسته شود) "yarasa, uygun gelse" ibaresi, HA kaynaklı yanlış olarak (56a), dil-pesend (دلپسند) "yaraşır, uygun" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1293).

[496] ML, İH: yok. Bk. AŞ (182a), SG (1282).

[497] Baştın ayaġı| Yazmalar: Başdın ayaḳı (باشدین اَیاقی). Bk. SG (1282), LM (288, 2658), LM-Özb (XXX), Külliyat-Yazma-TB (663).

[498] ML: yok.

[499] çaġı| Yazmalar: çaḳı (چاقی). Bk. LM (320, 2989), LM-Özb (XXXIII).

Mecmū'-ı ḳabīlesin yarutḳay

(اول مهر چو ارتفاع توتقای/مجموع قبیله سین یاروتقای)

Dört Dīvān'dan:

Gėceī kim tīre külbemni yarutḳay ol ḳuyaş

Tan̂g ėmes encüm dik olsa ol gėce nā-yāb şem'

(گیجهٔ کیم تیره کلبم نی یاروتقای اول قویاش/تانک اَیماس انجم دیک اولسه اول گیجه نایاب شمع)

7700 **Yaruġay** (یارُوْغای): (/r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "aydınlanır, ışıklanır, parlar; [aydınlana]". *Dört Dīvān'dan:*

Tīre şāmın̂g feyż nūrıdın dėsen̂g kim yaruġay

Tutḳıl ol yan̂glıġ ki tutmış gūşe-yi miḥrāb şem' [M1.390a]

(تیره شامینک فیض نوریدین دَیسانک کیم یاروغای/توتقیل اول ینکلیغ که توتمیش کوشهٔ محراب شمع)

7701 **Yarutmaġnı** (یاروتماغنی): (/r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "aydınlatmağı, ışıklandırmağı, parlatmağı". *Dört Dīvān'dan:*

Rūşen ėtmes bezmni ḥüsn ehli sin dik kim ėter

Dehr yarutmaġnı ger encüm ḳuyaşġa ötgenür

(روشن اَیتماس بزم نی حسن اهلی سیندیک کیم اَیتار/دهر یاروتماغنی کر انجم قویاش غه اَوتکانور)

7702 **Yaydım** (یایدیم)[500]: (/y/ sükûn ile, /d/ esre ile). "yaydım, serdim, döşedim". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:

Man̂ga munca ḥikmet ṭarīḳide lāf

'Aceb yirde yaydım bisāṭ-ı maṣāf [ML.323b]

(منکا مونجه حکمت طریقی دا لاف/عجب یِردا یایدیم بساط مصاف)

7703 **Yaşarġay** (یاشارغای): (/ş/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yaşarır, ıslanır, yaşla dolar; [yaşara, ıslana]". *Dört Dīvān'dan:*

Görgec ol 'ārıżnı yıġlar-min tüşüb maġzımġa cūş

Ėyle kim güldin yaşarġay göz ḳızıḳ bolġac dimāġ

(کورکاج اول عارضنی یِغلارمین توشوب مغزیمغه جوش/اَیله کیم کل دین یاشارغای کوز قیزیق بولغاج دماغ)

7704 **Yaḳılġay** (یاقیلغای): "yakı yakıla, sürüle; yakıla, yana; beğenile; etkilene". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.386a**]

Zülf ara ol 'ārıż üzre zer-varaḳ her yan ėrür

Şām andaḳ kim yaḳılġay sūde her cānib çıraġ

(زلف آرا اول عارض اوزره زر ورق هر یان اَیرور/شام آنداق کیم یاقیلغای سوده هر جانب چراغ)

7705 **Yaramas** (یاراماس-یَراماس): (/r/ medli elif ile, /s/ sükûn ile). "yaramaz, uygun gelmez, yaraşmaz". *Dört Dīvān'dan:*

Aytsam ey şūḫ boynı baġlıġ itin̂g-min

Dėr yaramas ḳaysı it ki herze-meresdür[501]

(آیتسام ای شوخ بوینی باغلیغ ایتینک مین/دَیر یاراماس قایسی ایت که هرزه مرس دور)

Min-min ü bir yaramas kön̂glüm anın̂g ḳatlı üçün

Göz ḳara ḳılma bir işimge yara ey ḳara göz[502]

---

[500] M1, TÜ: yok.

[501] Aytsam| M1, M2, ML, İH: Ayıtsam// bağlıġ| Yazmalar: baḳlıġ (باقلیغ). Bk. SG (1286), FK (200, 207), FK-Özb (G.198).

(مین مین و بیر یاراماس کونکلوم آنینک قتلی اوچون/کوز قرا قیلما بیر ایشیم کا یارا ای قرا کوز)

7706 **Yaḳmaġıl** (یاقماغیل): (/ḳ/ sükûn ile). "yakı yakma!, sürme!; yakma!, yandırma!; beğenme!; yarama!, etkileme!; yakıştırma!, suçlama!". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī vaṣl ümīdin yaḳmaġıl töhmet manĝa

Kim min ol meh-veşni bir görmek bile mesrūr-min[503] [TÜ.215b]

(ای نوایی وصل امیدین یاقماغیل تهمت منکا/کیم مین اول مهوشنی بیر کورماک بیله مسرورمین)

7707 **Yanarlar** (یانارلار)[504]: (/n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yanarlar; dönerler, geri dönerler". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Kim yanarlar üküş murād bile

'Uḳdelıḳ işleri güşād bile [İH.325b]

(کیم یانارلار اوکوش مراد بیله/عقده لیق ایشلاری کشاد بیله)

7708 **Yavuḳraḳ** (یاوُوْق راق)[505]: (/v/ ötre ile, /v/ ve /ḳ/ sükûn ile). "daha yakın".

7709 **Yaḳ** (یاق)[506]: "yön, taraf, yan".

/y/ Babı /b/ ve /p/ ile

7710 **Yiberürge** (یِبارُوْرکا): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, diğer /r/ sükûn ile). "aparmağa, götürmeğe; [göndermeğe, yollamağa]". *Dört Dīvān'dan:*

Ḥūr u cennetni köp ögdünĝ meger ol yan ėlni

Yiberürge ḳıla-sin ḳaṭ'-ı ḥayāt ey vā'iẓ [M1.390b, ML.324a]

(حور و جنّت نی کوپ اَوکدونک مکر اول یان اَیلنی/یِباروركا قیلاسین قطع حیات اَی واعظ)

7711 **Yibermek** (یِبارماک)[507]: (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "göndermek, yollamak; [aparmak, götürmek]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Anĝa kim ṣa'b bolsa gėlmek işi

'İvażıġa yibermiş ėrdi kişi[508]

(اَنکا کیم صعب بولسا گَیلماک ایشی/عوضی غه یِبارمیش اَیردی کیشی)

7712 **Yip** (یِپ)[509]: (/y/ esre ile, /p/ sükûn ile). "ip, halat; /b/ ile (**Yib**) yiyip". *[Maḫzen-i]* Mīr Ḥaydar'dan:

Mamuġıdur pīledin artuḳ ẓarīf

---

502 Bu beyit| M1: 395b; TÜ: yok// işimge| Yazmalar: işimġa (ایشیم غه). Bk. SG (1286), GS (185, 227), GS-Özb (G.218), Külliyat-Yazma-TB (52).

503 ümīdin| Yazmalar, AŞ (186a): ümīdi (امیدی). Bk. BV (350, 477), BV-Özb (G.474), Külliyat-Yazma-TB (354).

504 M1, M2, TÜ: yok.

505 M1: 366a; M2, ML, İH, TÜ: yok.

506 M1, M2, ML, İH: yok; TÜ.206b: üzeri çizili. Bk. SG (1318)// Krgz.Tr: Cak (162)// YUyg.Tr: Yaḳ (455)// Moğ-Les: Caha/Cah (1608).

507 SG: "göndermek, yollamak" (1375)// AŞ: Yıparmaḳ "göndermek" (186b)// Kzk.Tr: Jiber- "göndermek; salıvermek, bırakmak" (195)// Krgz.Tr: Ciber- "göndermek, yollamak; geçirmek, müsaade etmek" (215)// Trkm.Tr: İber- "göndermek" (368)// Moğ-Les: Yabu-/Yava- "gitmek" (671); Yabugul-/Yavūla- "götürmek; göndermek" (673).

508 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// yibermiş| Yazmalar: yibermek (یِبارماک). Bk. SS (156, 1535), SS-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (718).

509 Bk. SG (1375), AŞ (188b), YUyg.Tr (468)// DLT: Yıp (972)// CC: İp (83)// Krgz.Tr: Cip (217)// Trkm.Tr: Yüp (713).

Yipligi ketān yipidin hem laṭīf[510]

(اموغی دور پیله دین آرتوق ظریف/یپ لیکی کتان یپی دین هم لطیف)

7713 **Yiber** (یِبار): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gönder, yolla; (**Yıbar/Yıpar**)[511] misk". [**M2.386b**] *Sedd-i Sikenderī'den:*

İni oğluñ̂ olsa ėkevni yiber

Yoḳ ėrse ėliñ̂din birevni yiber[512]

(اینی اوغلونک اولسا اَیکاونی یِبار/یوق اَیرسا اَیلینک دین بیراونی یِبار)

Tañ̂ atḳac resūlī yiber ḳaşıma

Ki salsun şeref sāyesi başıma[513]

(تانک آتقاج رسولی یِبار قاشیمه/که سالسون شرف سایه سی باشیما)

7714 **Yiberdiñ̂** (یِباردینک): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gönderdin, yolladın". *Dört Dīvān'dan:*

Cevāhirī ki yiberdiñ̂ bu nā-murādıñ̂ üçün

Köñ̂gül ḫarābesini *maḫzen-i* murād ėttiñ̂

(جواهری که یِباردینک بو نامرادینک اوچون/کونکل خرابه سینی مخزن مراد اَیتّینک)

7715 **Yiplik** (یِپلیک)[514]: (/y/ esre ile, /p/ sükûn ile). "pamuk lifi, iplik".

7716 **Yebāb** (یَباب)[515]: (/y/ üstün ile, /b/ medli elif ile, diğer /b/ sükûn ile). "yıkık, bozuk, harap". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Mey ni 'aceb tenni yebāb ėylese

Seyl ni tañ̂ öyni ḫarāb ėylese

(می نی عجب تن نی یباب اَیلاسه/سیل نی تانک اوینی خراب اَیلاسه)

Dört Dīvān'dan:

Çü sāḳī ėtti ḳadeḥ güzgüside cilve-yi ḥüsn

Ni 'ayb 'āşıḳ-ı mey-ḫ̌āre köñ̂gli bolsa yebāb

(چو ساقی ایتّی قدح کوزکوسیدا جلوهٔ حسن/نی عیب عاشق میخواره کونکلی بولسه یباب)

7717 **Yibergeyler** (یِبارکایلار): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gönderirler, yollarlar; göndereler, yallayalar". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yaḳīn kim ėyleb ol işdin mübāhāt

Yibergeyler risālet nāḳılın bat

(یقین کیم اَیلاب اول ایشدین مباهات/یِبارکایلار رسالت ناقلین بات)

7718 **Yibermiş turur** (یِبارمیش تورور): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "göndermiş, yollamış". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der: [M1.391a]

Yana bu ki şeh ėyleb iḥsān mañ̂ga

Yibermiş turur gūy u çevgān mañ̂ga

---

[510] Yipligi| Yazmalar, AŞ (188b): Yipleri (یِپ لاری)// yipidin| Yazmalar: tėridin (تَیریدین). Bk. ME (91/15a, 378).

[511] Yazmalar: Yıbar. Bk. Ipar// SG: Ipar/Yıbar (325/1375)// DLT: Yıpar (972)// CC: Ipar (80)// Krgz.Tr: Cıpar (212)// YUyg.Tr: İpar (177)// Moğ-Les: Cagar/Cigar/Cāri (1581).

[512] İni| Yazmalar: İti (ایتی). Bk. Sİ (222, 2614), Sİ-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (844).

[513] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. Sİ (336, 4330), Sİ-Özb (XLVIII).

[514] M1, TÜ: Yiblik (یِبلیک). (/y/ esre ile, /b/ sükûn ile). Bk. SG (1375)// Trkm.Tr: Yüplük (713).

[515] Bk. SG (1451).

(یانا بو که شه آیلاب احسان منکا/یِبارمیش torور کوی و چوکان منکا)

Bu sözge ḳılıb ʻahd u mīs̱āḳ ėtib
Yibermiş tururlar man͡ga ḫaṭ bitib [İH.326a]

(بو سوزکا قیلیب عهد و میثاق آیتیب/یِبارمیش تورورلار منکا خط بیتیب)

7719 **Yiberür** (یِبارور): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ ötre ile). "gönderir, yollar". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Mey bile bozġac ḳarınıng͡ ḥālını
Şāhid üçün hem yiberür zālını[516]

(می بیله بوزغاج قاری نینک حالینی/شاهد اوچون هم یِبارور زالینی)

7720 **Yibering͡** (یِبارینک)[517]: (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "gönderin, yollayın".

7721 **Yiberdim** (یِباردیم): [**M2.387a**] (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gönderdim, yolladım". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ni mülk içre ki bir fermān yiberdim
Anıng͡ żabṭıġa bir dīvān yiberdim[518] [ML.324b]

(نی ملک ایچرا که بیر فرمان یِباردیم/آنینک ضبطی غه بیر دیوان یِباردیم)

7722 **Yiberib** (یِباریب): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile). "göndermiş, yollamış". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Mülk pād-şāhı atamnı ḥükūmet resmi bile Sebzvār'ġa yiberib[519]. [TÜ.216a]

(ملک پادشاه آتامنی حکومت رسمی بیله سبزوارغه یِباریب)

7723 **Yibergen** (یِبارکان): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "gönderilmiş; [göndermiş]". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā, yazısının yanıtında şöyle der:

Dėben kim Sikender yibergen bitik
Ki semdin acıġdur ḳılıcdın itik

(دَیبان کیم سکندر یِبارکان بیتیک/که سم دین آجیغ دور قیلیج دین ایتیک)

Dört Dīvān'dan:

Oḳusam nāmeng͡ni pīç ü tāblıġ bī-ḫod tenim
Gūyiyā kim nāmeni çırmab yibergen tār ėrür

(اوقوسام نامنک نی پیچ و تاب لیغ بیخود تنیم/کوییا کیم نامه نی چِرماب یِبارکان تار اَیرور)

7724 **Yiberilmek** (یِباریْلماک)[520]: (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /y/ ve /l/ sükûn ile). "gönderilmek".

7725 **Yibere-min** (یِبارامین): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile). "gönderirim, yollarım". [M1.391b] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Dėdi Mānī yibere-min kişiler
Çābük-endīş [ü] ḫurde-bīn kişiler

(دیدی مانی یِبارامین کیشی لار/چابک اندیش خورده بین کیشی لار)

---

[516] bozġac| M1, M2, ML, TÜ: bozḳac (بوزقاج). Bk. HE (315, XLIV/56), HE-Özb (XLIV), Külliyat-Yazma-TB (452).

[517] M1, M2, TÜ: Yiberüng͡ (یِبارونک). (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile).

[518] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok// żabṭı| Yazmalar: ẓabṭı (ظبطی). Bk. FŞ (510, LIV/96), FŞ-Özb (LIV).

[519] Mülk pād-şāhı| M2, ML, İH: Melik pād-şāh// atamnı| Yazmalar: aḳamnı (آقامنی). Bk. MN (28, 42), MN-Özb (Mīr Şāhī), Külliyat-Yazma2 (623), Külliyat-Yazma-TB (1104).

[520] TÜ: yok.

7726 **Yiberdi** (يباردى): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “gönderdi, yolladı”. *Ferhād u Şīrīn'den:*
İki üç hūş-mend-i nükte-perdāz
Yiberdi kim ḳılıb her yan tek ü tāz
(ایکی اوچ هوشمند نکته پرداز/يباردى كيم قيليب هر يان تک و تاز)
Yiberdi kār-dānlar ḳal‘a sarı
Bėrib her birge sözniñ iḫtiyārı[521]
(يباردى كاردان لار قلعه سارى/بَيريب هر بيركا سوزنينک اختيارى)
Leylī ve Mecnūn'dan:
Taşḳarı yiberdi kim munı al
Az ėrdi ḳaşımda naḳd fi'l-ḥāl [**M2.387b**]
(تاشقارى يباردى كيم مونى آل/آز اَيردى قاشيمدا نقد فى الحال)
7727 **Yibersün** (يبارسون): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “göndersin, yollasın”.
7728 **Yibermiş** (يبارميش): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “göndermiş, yollamış”.
7729 **Yibermegeyler** (يبارماكايلار): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “göndermeyecekler; [göndermeyeler]”. [İH.326b]
7730 **Yiberedür** (يبارادور): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile). “gönderecek; [gönderir]”.
7731 **Yibermey** (يبارماى): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “göndermemiş; göndermeyip”. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yibermey ḫazāyinġa üç yıl ḫarāc
Başıġa ser-efrāzlıḳ saldı tāc
(يبارماى خزاين غه اوچ ييل خراج/باشى غه سرافرازليق سالدى تاج)
7732 **Yiberilür ėrdi** (يباريلور اَيردى): (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ esre ile, /l/ ötre ile, elif üstün ile). “gönderilirdi”. *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*
Tuḥfe vü teberrük alar ḫidmetiġa yibersem ḫ̌āce [Dih-dār']dın yiberilür ėrdi.
(تحفه و تبرّک آلار خدمتى غه يبارسام خواجه دين يباريلور اَيردى)
7733 **Yibersem** (يبارسام)[522]: (/y/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “göndersem”.

/y/ Babı /t/ ile [ML.325a]

7734 **Yitmegey** (يتماكاى): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “yetişmez, erişmez, ulaşmaz; yetişmeyecek, erişmeyecek, ulaşmayacak”. *Dört Dīvān'dan:*
Ey ḳuyaş anca şehīdiñ bar durur kim yitmegey [M1.392a]
Perde-yi eflākdın ger ḳılsalar yırtıb kefen
(اى قوياش آنجه شهيدينک بار دورور كيم يتماكاى/پردۀ افلاک دين كر قيلسه لار يرتيب كفن)
7735 **Yitişgüsi** (يتيشكوسى): (/y/ ve /t/ esre ile, /g/ ötre ile). “yetişecek, erecek, ulaşacak, varacak”.
7736 **Yitgürmedi** (يتكورمادى): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “yetiştirmedi, eriştirmedi, ulaştırmadı”.

---

521 kār-dān| M1, M2, TÜ: kārvān (كاروان)// Bėrib her birge sözniñ| Yazmalar: Bėribtür bizge bu söz (بَيريبتور بيزكا بو سوز). Bk. FŞ (463, L/54), FŞ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (592).
522 M1, M2, TÜ: yok.

7737 **Yitürey** (يِتُوْراى): (/y/ esre ile, /t/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "yetiştiririm, eriştiririm, ulaştırırım; ulaştıracağım; [ulaştırayım]".
7738 **Yitgürgeli** (يِتكوركالى): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/'ler ile). "ulaştıralı; ulaştırmak için"[523]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Mun͡ga çün-ki meyl ėtti öltürgeli
Başıġa cefā tīġi yitgürgeli
(مونكا چونكه ميل اَيتّى اولتوركالى/باشيغه جفا تيغى يِتكوركالى)
7739 **Yitgürmegey ėrdi** (يِتكورماكاى اَيردى): [**M2.388a**] (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "yetiştirmezdi, eriştirmezdi, ulaştırmazdı". [TÜ.216b]
7740 **Yitti** (يِتّى): (/y/ esre ile, /t/ esre ile). "yetişti, erişti, ulaştı; (**Yiti/Yitti**)[524] yedi sayısı". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Ḳażā saldı ol ikki deryāġa cūş
Ki Behrām sem'iġa yitti ḫurūş
Çėkib gürdler na'ra-yı hāyile
Ki salıb yir eczāsıġa zelzele
Ẓuhūr ėyleben arżu zilzālehā
Ve aḫreceti'l-arżu es̱ḳālehā[525]
(قضا سالدى اول ايكّى درياغه جوش/كه بهرام سمعى غه يِتّى خروش
چَيكيب كردلار نعرهٔ هايِله/كه ساليب يِر اجزاسيغه زلزله
ظهور اَيلابان ارض زلزالها/و اخرجت الارض اثقالها)
Sedd-i Sikenderī'de denizler gezisinde şöyle der:
Burun yitti deryāġa 'azm ėtti cezm
Bulardın son͡g ėtmek muḥīṭ içre 'azm[526]
(بورون يِتّى درياغه عزم اَيتّى جزم/بولاردين سونک اَيتماک محيط ايچره عزم)
Ferhād u Şīrīn'de padişah vasfında şöyle der:
Şükūhun͡g cebhesidin çün s̱üreyyā
Yiti ḳaṭre 'araḳ dik yitti deryā[527] [ML.324b, İH.327a]
(شكوهونک جبهه سيدين چون ثريّا/يِتى قطره عرق ديک يِتّى دريا)
7741 **Yitgürgüci** (يِتكوركوجى): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/'ler ötre ile, /c/ esre ile). "yetiştiren, eriştiren, ulaştırıcı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* sabır babında şöyle der:
Semendīdür kāhil-ḫırām ammā menzilġa yitgürgüci, buḫtīdür s̱aḳīl-gām līkin me'menġa tüşürgüci. [ML.325a]
(سمندى دور كاهل خرام امّا منزلغه يِتكوركوجى، بختى دور ثقيل كام ليكن مامن غه توشوركوجى)
7742 **Yite almaġan** (يِتا آلماغان)[528]: (/y/ esre ile, /t/ medli elif ile). "yetişemeyen, erişemeyen, ulaşamayan; ulaşamamış; ulaşamamak". [M1.392b]

---

[523] M1, M2, TÜ: "ulaştıra; ulaştırır"; ML, İH: "ulaştırır".
[524] TÜ: Yitti. Bk. AŞ (187a), SG (1378)// DLT: Yetti/Yiti (968)// CC: Yeti/Yetti (228)// Krgz.Tr: Ceti (205)// YUyg.Tr: Yette (464).
[525] Ki salıb yir eczāsıġa| Yazmalar: Yir eczāsıġa salıban (يِر اجزاسيغه ساليبان). Bk. Sİ (184, 2040), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (832).
[526] ėtmek| M2, ML, İH: ėtgey. Bk. Sİ (453, 6055), Sİ-Özb (LXXIII).
[527] Bu beyit| TÜ: yok// Şükūhun͡g| Yazmalar: Şükūhın͡g (شكوهينک). Bk. FŞ (119, X/18), FŞ-Özb (X), Külliyat-Yazma-TB (496).

7743 **Tėgmes** (تێکماس)[529]: (/t/ üstün ile, /y/ ve /g/ sükûn ile). "değmez, ulaşmaz".
7744 **Yitge-biz** (يتكابيز): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /b/ esre ile). "yetişiriz, erişiriz, ulaşırız; yetişeceğiz, erişeceğiz, ulaşacağız". *Lisānu'ṭ-Ṭayr'dan:*

Anca urġay-biz bu yolda bāl u per
Ėylegey-biz ḳaṭ' anca baḥr u ber
Kim viṣālı kāmıġa yā yitge-biz
Yā temennāsıda cān terk ėtge-biz[530] [ML.325b]

(آنجه اورغای بیز بو یولدا بال و پر/أیلاکای بیز قطع آنجه بحر و بر
کیم وصالی کامیغه یا یتکابیز/یا تمنّاسیدا جان ترک أیتکابیز)

7745 **Yitgürseñiz** (يتكورسانكيز): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /s/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yetiştirseniz, eriştirseniz, ulaştırsanız". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'da;* şeyh, müritlerine şöyle der: [**M2.388b**]

Dūstlar nitti meded yitgürseñiz
Cem' olub min zārnı öltürseñiz

(دوستلار نیتّی مدد یتکورسانکیز/جمع اولوب مین زارنی اولتورسانکیز)

7746 **Yitilibtür** (يتيليب تور): (/y/, /t/ ve /l/ esre ile, /t/ ötre ile). "yetişmiş, erişmiş, ulaşmış; olgunlaşmış; [ulaşılmış, varılmış]". *Dört Dīvān'dan:*

La'lıñ meyi kim sorġalı dīvāne bolub-min
Şīrīn görünür līk be-ġāyet yitilibtür[531]

(لعلینک میی کیم سورغالی دیوانه بولوب مین/شیرین کورونور لیک بغایت یتیلیب تور)

Luṭfī'den:

Boy çėktiñ ü āfāḳ içide ḳoptı ḳıyāmet
Hey hey ni belā serv-i ḫırāmān yitilib-sin[532] [ML.325a]

(بوی چیکتینک و آفاق ایچیدا قوپتی قیامت/هی هی نی بلا سرو خرامان یتیلیب سین)

7747 **Yitgürgeyler** (يتكوركاى لار): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /r/'ler sükûn ile). "yetiştirirler, eriştirirler, ulaştırırlar". [ML.325b]
7748 **Yittiler** (يتّى لار): (/y/ esre ile, /t/ esre ile). "yetiştiler, eriştiler, ulaştılar". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Şiblī ve Nūrī ḳuddise sırruhumā semā'da gėttiler ve yol sülūkı bile maḳṣūd ser-menziliġa yittiler. [TÜ.217a]

(شبلی و نوری قدّس سرّهما سماع دا کَیتّی لار و یول سلوکی بیلا مقصود سرمنزلیغه یتّی لار)

7749 **Yitgec** (يتكاج): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). "yetişince, erişince, ulaşınca". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳuyaşnıñ ḳurbıdın ay kim hilāl olġay ėrür andaḳ
Ki bir meh-veş sañga yitgec yir öpmeklikge bolġay ḫam

(قویاشنینک قربیدین آی کیم هلال اولغای أیرور آنداق/که بیر مهوش سنکا یتکاج یر اوپماکلیک کا بولغای خم)

---

[528] Yazmalar: Yitmaġan (يتماغان). (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile) "yetişemez".
[529] Yazmalar: Yitgmes (يتكماس). (/y/ esre ile, /t/ ve /g/ sükûn ile). Bk. SG (745), AŞ (85a).
[530] Bu beyitler| TÜ: yok// urġay-biz| Yazmalar: urġay-sin (اورغای سین)// Ėylegey-biz| M1, M2: Ėylegey-siz (أیلاکای سیز); ML, İH: Ėylegey-sin. Bk. LT (46, 440), LT-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (951).
[531] meyi| Yazmalar: mey (می)// görünür| M1, M2, ML, İH: görünüb. Bk. FK (185, 190), FK-Özb (G.181).
[532] Bu beyit| M1, TÜ: yok. Bk. LD (139/421a, 184).

Ötüb ṣanemler ara birbirige göz saldım
Siniñ cemālıñga yitgec gözüm baḳıb ḳaldım[533] [İH.327b]
(اَوتوب صنم لار آرا بیر بیریکا کوز سالدیم/سینینک جمالینکا یِتکاج کوزوم باقیب قالدیم)

7750 **Yitişgec** (یِتیشکاج): (/y/ ve /t/ esre ile). "yetişince, erişince, ulaşınca, erince, varınca". *Ferhād u Şīrīn'den:* [M1.393a]
Çaḳılġac berḳ-i ʻaşḳ-ı cāvdānī
Yitişgec bir şerer kül ėyler anı
(چاقیلغاج برق عشق جاودانی/یِتشکاج بیر شرر کول اَیلار آنی)

7751 **Yit** (یِت): (/y/ esre ile). "yetiş!, eriş!, ulaş!; araştır!, yokla!, aslına var!". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Yā Rab āşüfte-min fiġānıma yit
Kerem ėyleb ḫaṭālarım ʻafv ėt[534]
(یا رب آشفته مین فغانیمه یِت/کرم اَیلاب خطالاریم عفو اَیت)

7752 **Yitib** (یِتیب): (/y/ ve /t/ esre ile). "yetişip, erişip, ulaşıp".

7753 **Yitişgenge** (یِتیشکانکا): (/y/ ve /t/ esre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yetişene, erişene, ulaşana; ulaştığına". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Birevge yitişgenge ḳısmet beşīz
Yana birge ḳısmet gėlib genc-ḫīz[535]
(بیراوکا یِتشکانکا قسمت بشیز/یانا بیرکا قسمت کَیلیب کنج خیز)

7754 **Yitürgenge** (یِتورکانکا): [M2.389a] (/y/ esre ile, /t/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yetiştirene, eriştirene, ulaştırana". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yitürgenge belā taġıda bī-dād
Laḳab ėyleb zamāne içre Ferhād
(یِتورکانکا بلا تاغیدا بیداد/لقب اَیلاب زمانه ایچرا فرهاد)

7755 **Yitgürse** (یِتکورسا): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "yetiştirse, eriştirse, ulaştırsa". *Dört Dīvān'dan:*
Ėyleb selāsil ārzū artar cünūnum mū-be-mū
Nā-geh nesīm-i müşk-bū yitgürse zülfüñ nükhetin[536] [ML.326a]
(اَیلاب سلاسل آرزو آرتار جنونوم موبمو/ناکه نسیم مشکبو یِتکورسا زلفونک نکهتین)

7756 **Yitgürülgüsidür** (یِتکورولکوسی دور): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/'ler ve /r/ ötre ile, /s/ esre ile). "yetiştirilecek, eriştirilecek, ulaştırılacak; ulaşacak". *İnşā'dan:*
Ḳalġannı hem ümīd ol kim bat müyesser bolġandın soñgra alarnı hem yitgürülgüsidür.
(قالغاننی هم امید اول کیم بات میسّر بولغاندین سونکرا آلارنی هم یِتکورولکوسی دور)

7757 **Yitmeydür** (یِتمایدور)[537]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). "yetişmemiş, erişmemiş, ulaşmamış".

---

533 birbirige| Yazmalar: her birige (هر بیریکا). Bk. NŞ (423, 424), NŞ-Özb (G.423), Külliyat-Yazma-TB (219).

534 fiġān| Yazmalar: fiḳān (فقان)// ėyleb| Yazmalar: ėyle (اَیلا). Bk. SS (34, 118), SS-Özb (II), Külliyat-Yazma-TB (688).

535 birge| Yazmalar: birde (بیردا). Bk. Sİ (78, 465), Sİ-Özb (VI), Külliyat-Yazma-TB (799).

536 cünūnum| Yazmalar: cünūnım (جنونیم). Bk. GS (387, 520), GS-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (102).

537 TÜ: Yetmeydür (یَتمایدور). (/y/ üstün ile, /t/ sükûn ile).

7758 **Yitgürmemiş** (يِتكورماميش): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "yetiştirmemiş, eriştirmemiş, ulaştırmamış". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳaysı birge ʻālem ehlidin ki ḳıldım cān fedā[538]
Ġuṣṣa ʻālem ʻālem otluḳ cānıma yitgürmemiş
(قايسى بيركا عالم اهليدين كه قيلديم جان فدا/غصّه عالم عالم اوتلوق جانيما يِتكورماميش)
7759 **Yitmişer** (يِتميشار)[539]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). "yetmişer".
7760 **Yitgürtmek** (يِتكورتماك)[540]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmak; [ulaştırmasını sağlamak]".
7761 **Yitgürdük** (يِتكوردوک): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "yetiştirdik, eriştirdik, ulaştırdık". [M1.393b] *Sebʻa-yı Seyyāre'den:*
Ẕerrelerni ḳuyaşḳa yitgüredür
Ḳaṭrelerni tėn̂gizdin aşuradur[541] [İH.328a]
(ذرّه لارنى قوياش قه يِتكورادور/قطره لارنى تَينكيزدين آشورادور)
7762 **Yitmegün̂g** (يِتماكونک): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yetişmeyeceksin, erişmeyeceksin, ulaşmayacaksın; ulaşmazsın". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Eger sin bu işni ḳabūl ėtmegün̂g
Bu mülk ehli feryādıġa yitmegün̂g
(اكر سين بو ايشنى قبول اَيتماكونک/بو ملک اهلى فرياديغه يِتماكونک)
7763 **Yitgürür** (يِتكورور)[542]: (/y/ esre ile, /g/ ötre ile). "yetiştirir, eriştirir, ulaştırır". *Dört Dīvān'dan:*
Ġunçan̂g enfāsı nesīmi zevraḳ-ı cān ḳaṣdıġa
Yitgürür her dem ʻadem deryāsıdın mevc-i fenā[543] [**M2.389b**]
(غنچنک انفاسى نسيمى زورق جان قصديغه/يِتكورور هر دم عدم درياسيدين موج فنا)
7764 **Yitişgün̂g** (يِتيشكونک): (/y/ ve /t/ esre ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yetişeceksin, ereceksin, ulaşacaksın, varacaksın; ulaşırsın". *Dört Dīvān'dan:*
Vaṣlıġa yitişgün̂g niçe ṣaʻb ėrse Nevāyī
Ger ḳılsa kerem Tėn̂gri tebārek ve teʻālā
(وصليغه يِتيشكونک نيچه صعب اَيرسا نوايى/كر قيلسا كرم تَينكرى تبارک و تعالى)
7765 **Yitgürgünce** (يِتكوركونجه): (/y/ esre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "ulaştırınca; ulaştırıncaya kadar".
7766 **Yitgürteyin** (يِتكورتايين): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, diğer /t/ medli elif ile, ilk /y/ esre ile). "yetiştiririm, eriştiririm, ulaştırırım; [ulaştırmasını sağlayayım]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Maʻānī sipāhını cān mülkidin

---

[538] ʻālem| Yazmalar: şūḫ (شوخ). Bk. NŞ (265, 265), NŞ-Özb (G.265), Külliyat-Yazma-TB (191).
[539] İH: 328a; TÜ: yok// Krgz.Tr: Cetmiş/Cetimiş "yetmiş" (206)// Tatar.Tr: Citmiş "yetmiş" (58)// YUyg.Tr: Yetmiş "yetmiş" (464).
[540] TÜ: yok.
[541] ḳuyaşḳa yitgüredür| M1, M2, İH, TÜ: ḳoyaşġa yitgürdük (قَوياش غه يِتكوردوک); ML: ḳoyaşġa yitgürdik// tėn̂giz| M1, M2: ten̂giz// aşuradur| M1, M2, TÜ: aşurdük (آشوردوک); ML, İH: aşurdik. Bk. SS (162, 1600), SS-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (719).
[542] M1: 394a; TÜ: yok.
[543] enfāsı| M1, M2: enfās (انفاس). Bk. GS (55, 40), GS-Özb (G.37), Külliyat-Yazma-TB (21).

Ni cān mülkidin lā-mekān mülkidin
Yasaḳ birle yitgürteyin fevc fevc
Ki tutsun çėrik ni ḥażīż ü ni evc[544] [ML.326b, TÜ.217b]
(معانی سپاهینی جان ملکیدین/نی جان ملکیدین لامکان ملکیدین
یاساق بیرله یتکورتایین فوج فوج/که توتسون چیریک نی حضیض و نی اوج)

7767 **Yitgürdüñ̂** (یتکوردونک): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yetiştirdin, eriştirdin, ulaştırdın". *Dört Dīvān'dan:*
Tīġ çün başımġa yitgürdüñ̂ tevaḳḳuf ḳılma kim
Su maḳām ėtmes biyik yirdin ḳoyı bolmay revān[545]
(تیغ چون باشیمغه یتکوردونک توقّف قیلما کیم/سو مقام اَیتماس بیِک یِردین قویی بولمای روان)

7768 **Yitilmiş** (یتیلمیش)[546]: (/y/ ve /t/ esre ile). "yetişmiş, olgunlaşmış". *Dört Dīvān'dan:*
Yitilmiş Allāh Allāh ni ḳāmet ol ḳāmet
Ki 'ālem ehliġa saldı ḳıyāmet ol ḳāmet [İH.328b]
(یتیلمیش الله الله نی قامت اول قامت/که عالم اهلی غه سالدی قیامت اول قامت)

7769 **Yitiñ̂** (یتینک): (/y/ ve /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yetişin, erişin, ulaşın; /t/ şedde ile (**Yittiñ̂**) yetiştin, eriştin, ulaştın". *Dört Dīvān'dan:*
Ey müsülmānlar yitiñ̂ feryādıma kim kāfirī
Cān u köñ̂lüm aldı imdi söz barur īmān üze
(ای مسلمانلار یتینک فریادیما کیم کافری/جان و کونکلوم آلدی ایمدی سوز بارور ایمان اوزه)

7770 **Yitti ḳol/Yiti ḳol/Yitti ġol/Yiti ġol** (یتّی قَول-یتی قَول-یتّی غَول-یتی غَول)[547]: (/y/ ve şeddeli /t/ esre ile, /ḳ/ üstün ile, /l/ sükûn ile). [M1.394a] "orduda yedi kol, yedi kanat; orduda yedi dizi, yedi alay". *Sedd-i Sikenderī'de* Dārā ile İskender'in savaşında şöyle der:
Ḳılıb andaḳ ārāste yitti ġol
Ki yėl ḫaylı tapmay ara yirde yol[548] [ML.326a, İH.328a]
(قیلیب آنداق آراسته یتّی غول/که یَیل خیلی تاپمای آرا یِردا یول)

7771 **Yitgürüb** (یتکوروب): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ve /r/ ötre ile). "yetiştirmiş, eriştirmiş, ulaştırmış". [ML.326b]

7772 **Yitgürge-sin** (یتکورکاسین): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "yetiştiresin, eriştiresin, ulaştırasın; yetiştirirsin, eriştirirsin, ulaştırırsın". *Dört Dīvān'dan:*
Boynuma yitgürdüñ̂ ėlgin tīġ urarġa ey sipihr [**M2.390a**]
Min ḫod ol ėrmen ki ėlgim boynıġa yitgürge-sin [İH.328b]
(بوینوما یتکوردونک اَیلکین تیغ اورارغه ای سپهر/مین خود اول اَیرمان که اَیلکیم بوینیغه یتکورکاسین)

---

[544] Birinci beyit| TÜ: yok// ü| M1, M2, TÜ: yok. Bk. Yasaḳ, SG (1305), Sİ (74, 402), Sİ-Özb (V), Külliyat-Yazma-TB (798).

[545] ḳılma kim| M2: ḳılmadım// biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک)// bolmay| ML, İH: bolmas. Bk. NŞ (504, 506), NŞ-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (233).

[546] M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. SG (1377), AŞ (186b)// DLT: Yetil-/Yitil- "ulaşmak" (967)// Kzk.Tr: Jetil- "büyümek, gelişmek; yetişmek, el içine karışmak" (177)// Krgz.Tr: Cetil- "varılmak; olmak, yetişmek; kurulmak" (205)// YUyg.Tr: Yėtilmek "olgunlaşmak, olmak, yetişmek" (467).

[547] M1, M2, ML, İH: Yiti ḳol; TÜ: Yitti ḳol.

[548] ġol| Yazmalar: ḳol (قَول). Bk. AŞ (139b-140a), Sİ (187, 2079), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (833).

7773 **Yitişgünce** (يِتيشكونجه): (/y/ ve /t/ esre ile, /g/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "yetişince, erince, ulaşınca, varınca". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yitişgünce bu nāme birle resūl
Özi dağı şehr içre ḳıldı nüzūl [ML.326a]
(يِتيشكونجه بو نامه بيرلا رسول/اوزى داغى شهر ايچره قيلدى نزول)

7774 **Yitmek** (يِتماک)[549]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). "yetişmek, erişmek, ulaşmak; yedmek, yedeğinde götürmek". [ML.326b]

7775 **Yitişmek** (يِتيشماک)[550]: (/y/ ve /t/ esre ile). "yetişmek, ermek, ulaşmak, varmak".

7776 **Yitgürmek/Yitürmek/Yitgürtmek/Yitiştürmek** (-يِتكورماک-يِتورماک-يِتكورتماک يِتيشتورماک)[551]: (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /r/ ve /t/ esre ile). "yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmek".

7777 **Yiter** (يِتار)[552]: (/y/ esre ile, /t/ medli elif ile). "yeter, yetişir, yeterli, kâfi; yetişir, erişir, ulaşır; yeder, yedeğinde götürür".

7778 **Yitti ata/Yiti ata** (يِتّى آتا-يِتى آتا)[553]: (/y/ ve şeddeli /t/ esre ile). "yedi gök; yedi gezegen; yedi yıldız".

7779 **Yittiev** (يِتّى اَو)[554]: (/y/ ve /t/ esre ile, elif üstün ile). "yedi tane".

7780 **Yitik** (يِتيک)[555]: (/y/ ve /t/ esre ile). "bilen, haberli, bilgili". [ML.327a]

7781 **Yittiken** (يِتّيكان)[556]: (/y/ ve şeddeli /t/ esre ile, /k/ medli elif ile). "Büyükayı, Yedikardeş, Yedigir".

7782 **Yitişer** (يِتيشار)[557]: (/y/ ve /t/ esre ile). "yedişer". [ML.326b]

---

549 Bk. SG (1375), AŞ (186b)// DLT: Cet-/Yet-/Yit- "yetişmek, erişmek, ulaşmak"; Yėt- "yedmek, yol göstermek" (610/967)// CC: Yet- "erişmek, ulaşmak; yetmek; eklemek, bağlamak" (227)// Kzk.Tr: Jet- "erişmek, ulaşmak; varmak; yetmek, yeterli olmak"; Jetekte- "yedeklemek, yedeğinde çekmek" (176)// Krgz.Tr: Cet- "erişmek, ulaşmak; varmak; yetmek, yeterli olmak"; Cetele- "yedeğe almak" (204)// Tatar.Tr: Cit- "erişmek, ulaşmak; büyümek; yetmek, yeterli olmak" (57)// YUyg.Tr: Yet- "erişmek, ulaşmak; varmak; yetmek, yeterli olmak" (464)// Trkm.Tr: Yetmek "yetişmek, erişmek, ulaşmak; varmak; yetmek, yeterli olmak" (693); İt- "götürmek" (386)// Moğ-Les: Cidkü- "çekmek; çabalamak, emek vermek; yardım sağlamak" (1620-1621).

550 Bk. SG (1376), AŞ (187a)// DLT: Yetiş- "erişmek, ulaşmak" (967)// Krgz.Tr: Cetiş- "birlikte yetişmek, ermek; yetmek, kâfi gelmek" (205)// Tatar.Tr: Citiş- "erişmek, ulaşmak; büyümek" (58)// YUyg.Tr: Yėtişmek "yetişmek, erişmek, yetmek" (467).

551 Yitiştürmek| Yazmalar: Yitişürmek (يِتيشورماک). HA kaynaklı biçim olmalıdır (59b). Bk. SG (1377)// AŞ: Yitkür- (188a)// Krgz.Tr: Cetiştir-/Cetkir-/Cetkiz- "hazırlamak, yetiştirmek"; Cetkirt- "ulaştırtmak" (205/206)// Mlk.Tr: Cetgiz- "ulaştırmak" (149)// YUyg.Tr: Yetküzmek "ulaştırmak" (464); Yėtiştürmek "yetiştirmek" (467)// Trkm.Tr: Yetir- "ulaştırmak; ulaşmak" (694).

552 Bk. SG (1378), FK (92, 93/1)// YUyg.Tr: Yėter (467).

553 M1, M2, ML, İH: Yiti ata; TÜ: Yitti ata. Bk. SG (1378), FK (5, 1/4).

554 M1: üzeri çizili; M2, ML, İH: yok. Bk. SG (1378)// Kzk.Tr: Jetev "yedi tane" (177)// Krgz.Tr: Cetöö "yedi tane" (206)// Mlk.Tr: Cetev "yedi kişi" (149).

555 Bk. SG (1378)// Kzk.Tr: Jetik "iyi bilen, erbap, ehil" (177)// Krgz.Tr: Cetik "yeterli; elverişli; uzağı gören; akıllı" (205)// YUyg.Tr: Yėtik "yeterli, olgun" (467)// Trkm.Tr: Yetik "bilgili, yetkili; tanıdık, bildik" (694).

556 SG: Yėtigen/(Rūmī)Yėddiler/Yėddi ḳardaş (1378/1379)// DLT: Yetigen (967)// Kzk.Tr: Jetigen (177)// Krgz.Tr: Cetigen (205)// Trkm.Tr: Yedigen (686)// Derleme: Yediker/Yediger/Yedigen.

557 TÜ: yok.

7783 **Yitürgey mü** (يِتورکای مُوْ): (/y/ esre ile, /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile, /m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). [M1.394b] “yetiştirir mi, eriştirir mi, ulaştırır mı”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Tutay kim biyik taġġa çıḳsun peleng
Tolun ayġa sėgrib yitürgey mü çeng[558]

(توتای کیم بِیک تاغغه چیقسون پلنک/تولون آیغه سَیکریب یِتورکایمو چنک)

7784 **Yitmese** (يِتماسا): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). “yetişmese, erişmese, ulaşmasa”. [ML.327a, İH.329a]

7785 **Yitgür** (يِتکور): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile, /g/ ötre ile). “yetiştir, eriştir, ulaştır”. *Dört Dīvān'dan:*

Dil-rübālar ‘ahdıġa hīç ėtmesünler i‘timād [**M2.390b**]
Ey ṣabā ‘aşḳ ehliġa yitgür bu peyġāmım miniñ [ML.326b]

(دلربالار عهدیغه هیچ اَیتماسونلار اعتماد/ای صبا عشق اهلیغه یِتکور بو پیغامیم مینینک)

7786 **Yitek dik** (يِتاک دیک)[559]: (/y/ esre ile, /t/ medli elif ile). “yetecek kadar; bilecek kadar; [yedek gibi]”.

7787 **Yitev** (يِتاو)[560]: (/y/ esre ile, /t/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). “yedi tane”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫilāf-ı şer‘ eger yiti gögge çıḳḳunĝdur
Yaḳīn ki yiti tamuġdın beterdür ol yitev[561] [ML.327a, TÜ.218a]

(خلاف شرع اکر یِتی کوک کا چیققونک دور/یقین که یِتی تاموغ دین بتردور اول یِتاو)

7788 **Biçin** (بِيچِیْن)[562]: (/b/ ve /ç/ esre ile, /y/ sükûn ile). “maymun”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Biçin tapsa yir tā içige sıġar
Ni ḳalsa avurtıġa barın yıġar[563]

(بیچین تاپسا یِر تا ایچیکا سیغار/نی قالسا آوورتیغه بارین ییغار)

/y/ Babı /ḫ/ ile

7789 **Yaḫşı** (يَخشی)[564]: (/y/ üstün ile). “iyi, güzel”.

7790 **Yaḫşıraḳ** (يَخشی راق): (/y/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). “daha iyi, daha güzel”. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Dėdi bu ‘aşḳ terki yaḫşıraḳdur
Dėdi bu şīve ‘āşıḳdın yıraḳdur

(دَیدی بو عشق ترکی یخشیراق دور/دَیدی بو شیوه عاشق دین یِراق دور)

---

558 biyik| Yazmalar: böyük (بُیُک). Bk. Sİ (124, 1153), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (814).

559 AŞ: “yetecek kadar” (188a)// Derleme: Yetek “amaç”.

560 TÜ: yok// Yazmalar: “yedi sayısı”. Bk. Yittiev.

561 eger| Yazmalar: ile ger (ایله کر)// çıḳḳunĝ| M1, M2, ML: çıḳġunĝ (چیقغونک). Bk. FK (490, 531), FK-Özb (G.506), Külliyat-Yazma2 (504).

562 Yazmalar: Yicin (يِجِیْن). (/y/ ve /c/ esre ile, /y/ sükûn ile) “yiyecek”. Bk. SG (530), DLT (586)// Krgz.Tr: Meçin (559)// Trkm.Tr: Bicin (65)// Moğ-Les: Beçi(n)/Biçi(n)/Meçi(n) (150).

563 Biçin| Yazmalar: Yicin (یِجین)// sıġar| Yazmalar: sıḳar (سیقار)// ni| Yazmalar: ni kim (نی کیم)// avurtıġa| Yazmalar, Sİ (123, 1125), Hamse-Taşbasma (392): ornıġa (اورنیغه). Bk. SG (181), Sİ-Özb (XVI), Külliyat-Yazma1 (829), Külliyat-Yazma-TB (813).

564 Bk. SG (1282), DLT (961), Tatar.Tr (324), YUyg.Tr (455)// CC: Yakşı/Yahşı (215)// Krgz.Tr: Cakşı (164).

7791 **Yaḫşıraḳraḳ** (يَخشى راق راق): (/y/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). “daha daha iyi”.
7792 **Yaḫşılar** (يَخشى لار): (/y/ üstün ile, /ḫ/ sükûn ile). “iyiler, güzeller”; “iyi sayar, güzel bulur”[565].
7793 **Yaḫşıġına** (يَخشى غينه)[566]: (/n/ üstün ile). “güzelcik”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Hem ḫūb u hem ėlge mihr-bāndur
Niçe dėse yaḫşıġına cāndur
(هم خوب و هم اَيلكا مهربان دور/نيچه دَيسه يخشى غينه جان دور)

/y/ Babı /d/ ile [M1.395a, **M2.391a**, ML.327b, İH.329b]

7794 **Yadaçı** (يَداچى): (/d/ üstün ile, /ç/ esre ile). “yada taşı ile yağmur yağdıran büyücü”.
7795 **Yidek** (يِدَک)[567]: (/y/ esre ile). “yedek at”.
7796 **Yidürgüci** (يِدورکوجى): (/y/ esre ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). “yemek yediren, yedirici”.

/y/ Babı /r/ ile

7797 **Yirit** (يِرِيْت)[568]: (/y/ ve /r/ esre ile, /y/ ve /t/ sükûn ile). “yürüt”. *Dört Dīvān'dan:*
Sāḳiyā āyine-gūn cām bile
Bir dem ėtgil mini İskender ü Cem [M1.395b]
Ki ni Cem ḳaldı vu ni İskender
[İtti ol cām ile ol güzgü hem
Ṣād bol kim iki ‘ālem kāmı]
Arzımas kim yėge-sin bir dem ġam[569]
(ساقيا آيِنه كون جام بيله/بير دم اَيتكيل مينى اسكندر و جم
كه نى جم قالدى و نى اسكندر/آرزيماس كيم يَيكاسين بير دم غم)

7798 **Yırlar** (يِرلار): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile, /l/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). “şarkı söyler, ırlar, yırlar”; “(**Yirler**) yemek yerler”[570]. *Ferhād u Şīrīn'den:*
Gėtür sāḳī çėkib yırlar üçün ün
Manĝa toydın ülüş bir cām-ı gül-gūn[571]
(كَيتور ساقى چَيكيب يِرلار اوچون اون/منكا توى دين اولوش بير جام كل كون)

7799 **Yırdik** (يِرديک)[572]: (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.391b**] “yarsın; yırtıp ayırsın, yırtsın”. *Dört Dīvān'dan:*
Ḳoyunĝ tīġi gögsüm şikāfını yırdik
Firāḳıda cānım arasıġa girdik[573] [İH.330a]

---

[565] Krgz.Tr: Cakşıla- “övmek; onamak; iyileştirmek” (164)// YUyg.Tr: Yaxşilimaḳ “iyileştirmek” (455).
[566] M1, TÜ: yok.
[567] SG: Yitek/Yidek (1378/1379). Bk. Yitek// Krgz.Tr: Cetek (204)// YUyg.Tr: Yėtek (467)// Azb.Tr: Yėdek (800)// Derleme: Yidek.
[568] Azb.Tr: Yėrit- (806).
[569] bile| Yazmalar: yirit (يريت)// Arzımas| Yazmalar: Azrımas (آزريماس). Bk. BV (299, 399), BV-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (341), Divan-Yazma (366*2).
[570] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok.
[571] toydın ülüş| Yazmalar: ṭoydın üküş (طوى دين اوكوش). Bk. SG (1380), FŞ (132, XII/81), FŞ-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (499).
[572] Yazmalar: Yardik (يَرديک). (/y/ üstün ile, /r/ sükûn ile) “yarar gibi, yırtar gibi”. Bk. SG (1379), Yırar.
[573] yırdik| Yazmalar: Yardik (يَرديک). Bk. SG (1379), NŞ (337, 338), NŞ-Özb (G.338), Külliyat-Yazma2 (221).

(قویونک تیغی کوکسوم شکافینی یِردیک/فراقیدا جانیم آراسیغه کیردیک)

7800 **Yırlay** (یِرلای): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). "şarkı söyleyeyim, ırlayayım, yırlayayım". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

Sāḳī alıb gėl ḳadeḥ-i ẖoş-güvār
Birge alıb tartay anı ẖˇāce-vār[574] [TÜ.218b]

(ساقی آلیب گَیل قدح خوشکوار/بیرکا آلیب تارتای آنی خواجه وار)

7801 **Yiri bar** (یِری بار): (/y/ ve /r/ esre ile, /b/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yeri var, uygundur". *Dört Dīvān'dan:*

Raḳībiñĝġa dėsem la'net yiri bar kim sañĝa nā-ḥaḳ
Minim ḳanımnı töktürmekge ol mel'ūn ėrür bā'iş[575] [ML.328a]

(رقیبینکغه دَیسام لعنت یِری بار کیم سنکا ناحق/مینیم قانیم نی توکتورماککا اول ملعون اَیرور باعث)

7802 **Yarlıġ** (یَرلیغ-یارلیغ-یَرلغ)[576]: (/y/ üstün ile, /r/ ve /ġ/ sükûn ile). "yarlık, Türk padişahın emri; zavallı, yoksul".

7803 **Yıraḳraḳ** (یِراق راق): (/y/ esre ile). "daha uzak". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Nişānı bī-nişānlıḳdın yıraḳraḳ
Mekānı bī-mekānlıḳdın ḳıraḳraḳ

(نشانی بی نشان لیق دین یِراق راق/مکانی بی مکان لیق دین قیراق راق)

Sedd-i Sikenderī'den:

Ḫıreddin ėrür ġayb 'ilmi yıraḳ
Ėrür bī-ẖıreddin ẖıred yaẖşıraḳ [M1.396a, ML.327b, İH.330b]

(خرد دین اَیرور غیب علمی یِراق/اَیرور بی خرددین خرد یخشیراق)

7804 **Yırtuḳ** (یِرتوق): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile, /t/ ötre ile). "yırtılmış, yırtık". [**M2.392a**, ML.328a, İH.330a]

7805 **Yaraḳın** (یَراقین): (/y/ üstün ile, /r/ medli elif ile). "hazırlığını". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Bu dār-ı fenānı bėş gün ġanīmet bil ve dār-ı beḳānıñĝ uzun yolı yaraḳın ḳıl[577]. [İH.330b]

(بو دار فنانی بَیش کون غنیمت بیل و دار بقانینک اوزون یولی یراقین قیل)

7806 **Yırtıban** (یِرتیبان): (/y/ ve /t/ esre ile, /b/ medli elif ile). "yırtıp, parçalayıp". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yaḳa yırtıban tācını taşlaban
Dėdi zār yıġlay bu söz başlaban[578]

(یاقا یِرتیبان تاجینی تاشلابان/دَیدی زار یِغلای بو سوز باشلابان)

---

[574] Birge| Yazmalar, AŞ (188b): Yırlay (یِرلای). Bk. HE (125, XX/76), HE-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (419), Hamse-Taşbasma (22).

[575] Raḳībiñĝġa| M1, TÜ: Raḳībinġa (رقیبینغه); M2: Raḳībiġa. Bk. NŞ (91, 91), NŞ-Özb (G.91), Külliyat-Yazma-TB (162).

[576] Yazmalar: Yarlıġ/Yarlaġ (یَرلیغ-یارلیغ-یَرلَغ). Bk. SG (1295), Yarlı// DLT: Yarlıg "sultanın yazısı ve emri; Tanrı'nın emri" (954)// Krgz.Tr: Carlık "emir, buyruk, yarlık" (182)// YUyg.Tr: Yarliḳ "yarlık, hükümdarın duyurusu" (460)// Moğ-Les: Carlig "yarlık, ferman, bildiri; resmi yazı, resmi belge" (1604).

[577] uzun| M1, M2, TÜ: uzın (اوزین). Bk. MK (272, 81b/6), MK-Özb (Tenbih.54), Külliyat-Yazma-TB (1493).

[578] taşlaban| Yazmalar: taşladı (تاشلادی)// yıġlay| Yazmalar: yıġlab (یغلاب)// başlaban| Yazmalar: başladı (باشلادی). Bk. Sİ (201, 2299), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (837).

7807 **Yir ėlin** (يِر اَيلين): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile, elif üstün ile). "kinaye olarak: ölüleri; [yerdekileri, dünyadakileri]".

7808 **Yıraḳtın** (يِراقتين): (/y/ ve /t/ esre ile). "uzaktan". *Dört Dīvān'dan:*

Dem-be-dem cām-ı ṭarab ġayr ile ol māh çėkib
Min yıraḳtın baḳıban ḳan yutub u ah çėkib[579] [ML.328b]

(دمبدم جام طرب غير ايله اول ماه چَيكيب/مين يِراقتين باقيبان قان يوتوب و آه چَيكيب)

7809 **Yir** (يِر)[580]: (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). "yeryüzü; yer, mekân; mevki, konum; yatak, döşek; döşeme; yemek; yemek yer; yiyen; [**Yır/Ir**: şarkı, yır]". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ten ki cānsız durur nitey anı
Yir ḳoyı ten ki bolmaġay cānı

(تن كه جان سيز دورور نيتاى آنى/يِر قويى تن كه بولماغاى جانى)

Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:

Ni gög idi vü ni gög içre yir ni yir yüzide mülk
Ni mülk içinde diyār u ni ol diyārda deyyār

(نى كوك ايدى و نى كوك ايچرا يِر نى يِر يوزيدا ملك/نى ملك ايچيندا ديار و نى اول دياردا ديّار)

Dört Dīvān'dan:

Ṭarīḳ-i 'aşḳ ara ger özni ferd ḳılsa birev
Ḥarīf ėmes aŋ̂a yir gög niçe ėrürler ėkev[581]

(طريق عشق آرا كر اوزنى فرد قيلسا بيراَو/حريف اَيماس اَنكا يِر كوك نيچه اَيرورلار اَيكاو)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Göller yiri sunı ceẕb ėtib pāk
Su ḥasretidin tenide yüz çāk[582]

(كول لر يِرى سونى جذب اَيتيب پاک/سو حسرتيدين تنيدا يوز چاک)

7810 **Yırar** (يِرار)[583]: (/y/ esre ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). "yarar; yırtar, yırtıp ayırır". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ki ger taġ u ve ger yirdür yırar-biz
Ḳara tofraḳḳa girseŋ̂ hem girer-biz[584]

---

[579] yutub u| Yazmalar: yutuban (يوتوبان). Bk. GS (74, 67), GS-Özb (G.63), Külliyat-Yazma-TB (25).

[580] Bk. SG (1380-1381)// DLT: Yer/Yėr "yer" (967); Yir "yer; yeryüzü; toprak; mekân; arazi; ülke" (977)// CC: Yer "yer (dünya); yer, temel, taban; oturulan yer, mahalle, ülke" (227)// Krgz.Tr: Cer "arz, yer" (202)// Tatar.Tr: Cir "yeryüzü; arazi, toprak üstü; memleket, yer; aile; mevki; kısım, parça" (57)// YUyg.Tr: Yer "yer" (463).

[581] Bu beyit| TÜ: yok// ger özni| Yazmalar: özni çü (اوزنى چو). Bk. FK (490, 531), FK-Özb (G.506), Külliyat-Yazma2 (504).

[582] Bu beyit| TÜ: yok// yiri| M1: yok// ceẕb ėtib| M1, M2: cezb ėdib (جزب ايدب)// tenide yüz| Yazmalar: yaḳasıda (يقاسيدا). Bk. LM (232, 2057), LM-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (651).

[583] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Yarar (يَرار). (/y/ üstün ile, /r/ medli elif ile, diğer /r/ sükûn ile). Bk. SG (1379)// DLT-Yazma: İr- "yarmak" (96); Yar-/Yir- "demir kullanmadan nazikçe yarmak" (469); Yirük "yarık, gedik" (452)// Kzk.Tr: Jır- "yırtmak, çizmek, tırmalamak; bölmek, ayırmak" (193)// Krgz.Tr: Cır- "yırtmak, parçalamak" (212); Cire- "sökmek; yüzmek; kesmek, yarmak; yırtmak, yırtıp parçalamak" (217)// Tatar.Tr: Yır- "yarmak" (341)// YUyg.Tr: Jirmaḳ/Yirmaḳ "ayırmak" (184/468)// Trkm.Tr: Yir- "koparmak, kesmek, parçalamak; delmek" (701)// Derleme: Yır- "yırtmak, ayırmak"; Yir- "dilmek, yarmak; yırtmak; delmek"// Moğ-Les: Ciru-/Cura- "çizmek, çizgi çizmek veya resim yapmak; kazımak, tırmalamak" (1638).

(که کر تاغ و و کر پردور یراریز/قرا توفراق قه کیرسانک هم کیراریز)

7811 **Yırtmaḳ** (یِرتماق): (/y/ esre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). [M2.392b] “yırtmak, parçalamak”.

7812 **Yurt** (یُرت-یُورت)[585]: (/y/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “yurt, mesken, barınak, oturulan yer”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yaraları içre ḳaynaşıb ḳurt
Hem anda alarġa ṭu‘me hem yurt [İH.331a]

(یاره لاری ایچره قایناشیب قورت/هم آندا آلارغه طعمه هم یورت)

7813 **Yırtışmaḳ** (یِرتیشماق): (/y/ ve /t/ esre ile). [M1.396b] “birbirini yırtmak; birlikte yırtmak”. [İH.330b]

7814 **Yırtılmaḳ** (یِرتیلماق): (/y/ ve /t/ esre ile). “yırtılmak, parçalanmak”. [İH.331a]

7815 **Yırlamaḳ/Irlamaḳ** (یِرلاماق-اِیرلاماق)[586]: (/y/ esre ile). “şarkı söylemek, ırlamak, yırlamak”.

7816 **Yirlemek** (یِرلاماک): (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). “yerleştirmek, sığdırmak; yerleşmek”[587]. [TÜ.219a]

7817 **Yırav** (یِراو)[588]: (/y/ esre ile, /r/ medli elif ile, /v/ sükûn ile). “şarkıcı”. *[Dört Dīvān'da]* Sāḳī-nāme'den:

Ey yırav sin hem işiñgni görküz
Yatuġan birle uluġ yırnı tüz
Yatuġançı vu yırav tüzgec ün
Sin ḳadeḥ al u toḳuz ḳatla yükün[589]

(ای یِراو سین هم اِیشینکنی کورکوز/یاتوغان بیرله اولوغ یِرنی توز
یاتوغانچی و یِراو توزکاج اون/سین قدح آل و توقوز قاتلا یوکون)

7818 **Yir tuttı** (یِر توتتی): (/y/ esre ile, /t/ ötre ile, diğer /t/ sükûn ile, üçüncü /t/ esre ile). “yerleşti”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḫadengiñg tā ki ḳanlıġ göz ḳarası içre yir tuttı
Ėrür mīlī ki çıḳmış lāleniñg daġı arasıdın[590]

(خدنکینک تا که قانلیغ کوز قاراسی ایچره یِر توتتی/اَیرور میلی که چیقمیش لاله نینک داغی آراسیدین)

7819 **Yırlaşmaḳ** (یِرلاشماق): (/y/ esre ile). “birlikte şarkı söylemek, birlikte ırlamak”.

7820 **Yirleşmek** (یِرلاشماک): (/y/ esre ile). “birlikte yerleştirmek; yerleşmek”.

---

584 taġ u ve ger| Yazmalar: tofraġ eger (توفراغ اکر)// yırar| Yazmalar: yarar (یَرار)// tofraḳḳa| Yazmalar: tofraġġa (توفراغ غه)// girseñg hem| Yazmalar: hem girseñg. Bk. SG (1379), FŞ (448, XLIX/71), FŞ-Özb (XLIX), Külliyat-Yazma-TB (588).

585 TÜ: yok// Tekrarı| M1: 404b; M2: 401b; ML: 335b; İH: 338a; TÜ: 224a. Bk. FV (707), SG (1353), DLT (990), CC (235), YUyg.Tr (472)// Krgz.Tr: Curt (234)// Moğ-Les: Nutug/Nutag “otlak, çayır, ova, bozkır; ana yurt, doğum yeri; mesken, ülke” (931).

586 Irlamaḳ| M1, TÜ: yok. Bk. Irlamaḳ/Yırlamaḳ.

587 SG: “yerleşmek” (1380)// Krgz.Tr: Cerde- “yaşamak, oturmak” (203)// Kzk.Tr: Jerle- “gömmek; yerleşmek” (175/176)// YUyg.Tr: Yerlimek “gömmek” (463).

588 Bk. SG (1381)// DLT: Yıragu (973)// Kzk.Tr: Jırav “ozan” (194)// Moğ-Les: İragu/Yarū “yır, melodili ses, hoş ses; şarkıcı” (659).

589 Yatuġan birle| M1: Yatuġançı birle; M2, ML, İH: Yatuġançı dik. Bk. SG (1282), FK (671, 689/168), FK-Özb (Sāḳī-nāme.XVIII), Külliyat-Yazma2 (537).

590 ḳarası| Yazmalar: arası (آراسی)// arasıdın| Yazmalar: ḳarasıdın (قراسیدین). Bk. NŞ (458, 457), NŞ-Özb (G.457), Külliyat-Yazma-TB (225).

7821 **Yıraḳramaḳ** (يِراقراماق)[591]: (/y/ esre ile). "uzaklaşmak". [ML.329a]
7822 **Yıraḳġına** (يِراق غينه): (/y/ ve /ġ/ esre ile, /n/ üstün ile). "uzakçık".
7823 **Yıraḳraḳġına** (يِراق راق غينه): (/y/ ve /ġ/ esre ile, /n/ üstün ile). "daha uzakçık".
7824 **Yir azuḳ** (يِر آزوق): (/y/ esre ile, /z/ ötre ile). "yiyecek azık".
7825 **Yırtlas** (يِرتلاس)[592]: (/y/ esre ile, /r/, /t/ ve /s/ sükûn ile). "yırtılmış, yırtık; hayasız, utanmaz, perdesi yırtık, perdesi sıyrık, yüzsüz".
7826 **Yırtıcı** (يِرتيجى): (/y/, /t/ ve /c/ esre ile). "yırtan, yırtıcı".
7827 **Yir ḳanı** (يِر قانى): (/y/ ve /n/ esre ile). "yiyen kan; yer kanı, yere dökülen kan; boşa giden şey, heba olan şey".
7828 **Yir ḳoyı** (يِر قَويى): (/y/ esre ile, /ḳ/ üstün ile). "yer altı". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ten ki cānsız durur nitey anı [**M2.393a**]
Yir ḳoyı ten ki bolmaġay cānı
(تن كه جان سيز دورور نيتاى آنى/يِر قويى تن كه بولماغاى جانى)

Dört Dīvān'dan:

Yir astıdın küp ile la'lnı çıḳar ey muġ
Ki bardı yir ḳoyı çün söz ėşitmedi Ḳārūn
(يِر آستيدين كُوپ ايلا لعل نى چيقار اى مغ/كه باردى يِر قويى چون سوز اَيشِتمادى قارون)

7829 **Yıraḳ** (يِراق)[593]: (/y/ esre ile). "uzak, ırak". *Dört Dīvān'dan:*

Belā taşı ḫam olġan ḳaddım üstidin yıraḳ gėtmes
Bi-'aynih noḳṭa yañlıġ kim tüşer yazġanda ẕāl üzre[594]
(بلا تاشى خم اولغان قدّيم اوستيدين يِراق گَيتماس/بعينه نقطه ينكليغ كيم توشار يازغاندا ذال اوزره)

Ey ki dėr-sin hicr deştiġa yaraḳsız girmegil
Bārī bilgil kim ėmes bu deşt ara girmek yaraḳ[595] [M1.397a, İH.331b]
(اى كه دَيرسين هجر دشتى غه يَراق سيز كيرماكيل/بارى بيلكيل كيم اَيماس بو دشت آرا كيرماك يَراق)

7830 **Yir köki** (يِر گَوكى)[596]: (/y/ esre ile, /k/ üstün ile, /k/ esre ile). "havuç".
7831 **Yirlik yirin** (يِرليک يِرين)[597]: (/y/ ve /l/ esre ile). "yer yer; yerli yerini, yer sahibi yerini".
7832 **Yir nime** (يِر نيمه): (/y/ ve /n/ esre ile, /m/ üstün ile). "yiyecek nesne".
7833 **Yırıḳ** (يِرِق)[598]: (/y/ esre ile). "dudağı yarık, dudağı yırık, yirik".

---

591 SG: Yıraġramaḳ/ġ (1380)// Kzk.Tr: Jıraqta- (194)// YUyg.Tr: Jiraḳlimaḳ (184).

592 Bk. SG (1381)// Tarama: Yırtlaz/Yırtlas/Yırtlaḳ "göz kapağı yaralanıp iyi olduktan sonra, şeklini değiştirmiş olan göz ve böyle gözlü olan kimse" (244)// Derleme: Yırtlaz "göz kapağı dışa dönük, biçimsiz (kimse)"; Yırtlaç/Yırtlaşık "utanmaz"; Yırtlak "yırtılmış, yarılmış; utanmaz".

593 TÜ: yok. Bk. AŞ (187a), SG (1381), DLT (973), Tatar.Tr (341), YUyg.Tr (468)// CC: Irak/h (80)// Kzk.Tr: Jıraq (194)// Krgz.Tr: Iraak (356).

594 ẕāl| M2, ML, İH: dāl. Bk. FK (533, 579), FK-Özb (G.549).

595 Bu beyit| M1: yok// yaraḳ| Yazmalar: yıraḳ (يِراق). Bk. SG (1294), NŞ (311, 312), NŞ-Özb (G.312), Külliyat-Yazma-TB (199).

596 Bk. SG (1382)// Azb.Tr: Yėrkökü (806)// Derleme: Yerkökü.

597 Bk. SG (1382), Sİ (360, 4689).

598 Bk. SG (1382)// DLT: Yirük "yarık, gedik" (978)// Kzk.Tr: Jırıq "yırtık, kesik" (194)// Krgz.Tr: Cırık "yırtık, delik; kazılmış; yırık dudak" (213)// Tatar.Tr: Yırıḳ "yırtmaç" (341)// YUyg.Tr: Jiriḳ "yarık; kasık" (184)// Trkm.Tr: Yirik "delik" (701)// Moğ-Les: Cirug/Curag "çizik, çizgi" (1638).

7834 **Yırtıştılar** (یِرتیشتی لار)[599]: (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile, /t/'ler esre ile). "birlikte yırttılar". *Dört Dīvān'dan:*

Bu 'aşḳ-ı pāk birle ḫırḳamnı ḥūr u rıżvān

Yırtıştılar ḳılurġa ḥullelerin yurunluḳ[600] [ML.329b]

(بو عشق پاک بیرلا خرقم نی حور و رضوان/یِرتیشتی لار قیلورغه حلّه لارین یورونلوق)

7835 **Yir tübide** (یِر تُوبیدا): (/y/ esre ile, /t/ ötre ile, /b/ esre ile). "yerin dibinde, yerin altında". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaysı devlet ḳuyaşın çėkti kemāl evci üze

Ki yana yir tübide mesken anĝa ėylemedi

(قایسی دولت قویاشین چَیکتی کمال اوجی اوزه/که یانا یِر توبیدا مسکن اَنکا اَیلامادی)

7836 **Yıraḳraḳtın** (یِراق راقتین)[601]: (/y/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "daha uzaktan". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ḫ̆āce meh-veş ḥarīmide idi şād

Kim yıraḳraḳtın ėyledim feryād

(خواجه مهوش حریمیدا ایدی شاد/کیم یِراق راقتین اَیلادیم فریاد)

/y/ Babı /z/ ile

7837 **Yezek** (یَزَک)[602]: (/y/ ve /z/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "ordu öncüsü, askerlerin önünde giden süvari, askerin öncü bölüğü, çarkacı, keşif kolu; ḳaravul, bekçi, koruyucu, gözcü; casus". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yezekdin sipeh devride ėyle bīm

Ki tiprenmek imkānı tapmay nesīm[603]

(یزک دین سپه دوریدا اَیلا بیم/که تِپرانماک امکانی تاپمای نسیم)

7838 **Yizne** (یِزنه)[604]: (/y/ esre ile, /z/ sükûn ile, /n/ sükûn ile). "kız kardeşin kocası, enişte; kızın kocası". [**M2.393b**]

7839 **Yaraġ** (یَراغ)[605]: (/y/ üstün ile, /r/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). "uygunluk, yakışık, maslahat, ittifak".

/y/ Babı /s/ ile

7840 **Yasıḳ** (یَسِق): (/y/ üstün ile, /s/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). "düzensiz ve komutansız ordu"; [(**Yasaḳı**) "ordu sınıfından olan kimse, asker"][606].

7841 **Yesār** (یَسار)[607]: (/y/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "zenginlik, varlık; sol el, sol taraf, sol".

---

599 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1379).

600 u| M2: yok. Bk. SG (1380), FK (306, 325), FK-Özb (G.312).

601 M1, M2, TÜ: yok; İH: Yıraḳraġtın (یِراق راغتین). Bk. SG (1381).

602 M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. BR-TDK (822), FV (707)// DLT: Yeze- "(öncüler, düşman aramak için) gezmek, kolaçan etmek" (968); Yizek/Yezek "askerlerin öncüsü" (355/385)// Krgz.Tr: Cese- "keşifçi hareket etmek"; Cesek "keşif" (204)// Moğ-Les: Cise-/Cese- "korumayı arattırmak, nöbetçiyi arattırmak; nöbete gitmek; nöbet tutmak, beklemek, korumak; hazırlamak" (1641); Cisegül/Cesegül "nöbetçi, bekçi, koruma" (1641/1618).

603 tapmay| Yazmalar: yoḳtur (یوقتور). Bk. Sİ (183, 2021), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma1 (848).

604 Bk. SG (1382)// DLT: Yezne "büyük kız kardeşin kocası" (968)// CC: Yezne/Yizne "enişte" (228)// Krgz.Tr: Cezde "enişte" (206)// Tatar.Tr: Cizniy "enişte" (58)// Derleme: Yezne "enişte; damat".

605 Yazmalar: Yazaġ (یَزاغ). (/y/ üstün ile, /z/ medli elif ile, /ġ/ sükûn ile). Bk. BR-TDK (821), Yaraḳ.

606 Bk. SG (1306), FK (149, 150/7), Barlas (örneği), Yasaḳ.

7842 **Yasun** (یَسون)[608]: (/y/ üstün ile, /s/ ötre ile). "kural; tarz, üslup, yöntem; [töre, gelenek, görenek, alışkanlık]". [M1.397b, ML.343b]

/y/ Babı /ş/ ile

7843 **Yişib** (یِشیب): (/y/ ve /ş/ esre ile). "çözüp, açıp; eğirip, büküp; örüp". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ol aḳşam kim yüzige lu'bet-i Çīn
Yişib merġūle yaydı zülf-i müşkīn[609]

(اول اقشام کیم یوزیکا لعبت چین/یِشیب مرغوله یایدی زلف مشکین)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Özi ol merz üze yişib maḥmil
Sebze üstide ėyledi menzil[610] [İH.332a]

(اوزی اول مرز اوزه یِشیب محمل/سبزه اوستیدا اَیلادی منزل)

7844 **Yişilibdür** (یِشیلیب دور): (/y/, /ş/ ve /l/ esre ile). "çözülmüş, açılmış". *Dört Dīvān'dan:*

Delīl ėrür ki köñ̂üllerni ḳılmış olġa-sin āzād
Bu kim selāsil-i zülfüñ̂ tügünleri yişilibdür[611] [TÜ.219b]

(دلیل اَیرور که کونکل لارنی قیلمیش اولغاسین آزاد/بو کیم سلاسل زلفونک توکونلاری یِشیلیب دور)

7845 **Yiştiler** (یِشتی لار): (/y/ esre ile, /ş/ sükûn ile, /t/ esre ile). "çözdüler, açtılar". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Tapıb ol şehr ara bir ṭurfe menzil
Revānī yiştiler menzilde maḥmil

(تاپیب اول شهر آرا بیر طرفه منزل/روانی یِشتی لار منزلدا محمل)

7846 **Yiş** (یِش): (/y/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "çöz!, aç!; kemeri çok büklümlü ve kıvrımlı yap"[612]. *Dört Dīvān'dan:*

Bėli tārı hicridin cismim bolubtur tār dik
Ey felek raḥm ėt bu ikki rişteni birbirge ėş[613]

(بَیلی تاری هجریدین جسمیم بولوبتور تار دیک/ای فلک رحم اَیت بو ایکّی رشته نی بیربیرکا اَیش)

7847 **Yişilmes idi** (یِشِلماس ایدی): (/y/ ve /ş/ esre ile, /s/ sükûn ile). "çözülmezdi, açılmazdı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yişilmes idi nāḳadın maḥmili [**M2.394a**]
Her on günde bir şehr idi menzili

(یِشِلماس ایدی ناقه دین محملی/هر اَون کونده بیر شهر ایدی منزلی)

---

[607] TÜ: yok. Bk. FV (707), Dehhuda.

[608] TÜ: yok// Yazmalar: "vezir". FV'de madde anlamı olarak verilen destūr sözcüğünün "vezir" anlamı dikkate alınmıştır. Bk. FV (707), Yosun.

[609] Bu beyit| ML: yok; İH: üzeri çizili. Bk. FŞ (90, V/1), FŞ-Özb (V).

[610] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 343b; İH: 346b// yişib| Yazmalar: yėşib (یَیشیب). Bk. SS (255, 2713), SS-Özb (XXII).

[611] olġa-sin| M1, M2, TÜ: olḳa-sin (اولقاسین)// yişilibdür| ML, İH.347a: yėşilibtür. Bk. AŞ (187a), SG (1383), GS (133, 150), GS-Özb (G.146), Külliyat-Yazma-TB (40).

[612] Yazmalar: "çözmek, açmak; çok büklümlü ve kıvrımlı yapılan kemer tarafı"// SG: "çöz, aç" (1382).

[613] Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok; ML: 343b; İH: 346b// Bėli tārı hicridin| Yazmalar: yār hicridin bu gün (یار هجریدین بو کون)// ėş| Yazmalar: yėş (یَیش). Bk. AŞ (25a), SG (371), GS (207, 259), GS-Özb (G.248), Külliyat-Yazma-TB (58).

7848 **Yişti** (يشتى): (/y/ ve /t/ esre ile). "çözdü, açtı". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yişti reseni cihāzıdın çüst
Öz boynıġa baġladı anı rüst[614]

(يشتى رسنى جهازى دين چست/اوز بوينى غه باغلادى آنى رست)

Yişti ata boynıdın resenni
'Azm ėtti havā ḳılıb vaṭannı

(يشتى آتا بوينى دين رسن نى/عزم اَيتّى هوا قيليب وطن نى)

Ferhād u Şīrīn'den:
Hem āḫır yişti ol taġ üzre maḥmil
Ki tutmış ėrdi Ferhād anda menzil[615]

(هم آخر يشتى اول تاغ اوزره محمل/كه توتميش اَيردى فرهاد آندا منزل)

7849 **Yişmek** (يشماک)[616]: (/y/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "çözmek, açmak; [eğirmek, bükmek; örmek]".

7850 **Yişilmek** (يشيلماک)[617]: (/y/ ve /ş/ esre ile, /k/ sükûn ile). "çözülmek, açılmak".

7851 **Yişiben** (يشيبان): (/y/ ve /ş/ esre ile). "çözüp, açıp". *Dört Dīvān'dan:*
Yişiben zerrīn kemer nāzük bėlin ḳılsam ḫalāṣ
Tartıban gül-gūn ḳabā serv-i sehī reftārıdın[618]

(يشيبان زرّين كمر نازک بَيلين قيلسام خلاص/تارتيبان كلكون قبا سرو سهى رفتارى دين)

7852 **Yişgeli** (يشكالى)[619]: (/y/ esre ile). "çözmek için, açmak için". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Raḥm ėtib yişgeli uzatmış ėlik
Ki ölük mü ikin bu yoḳsa tirig[620]

(رحم اَيتيب يشكالى اوزاتميش اَيليک/كه اولوک مو ايكين بو يوقسه تيريک)

7853 **Başlamışı** (بَشلاميشى)[621]: (/b/ üstün ile, /ş/ sükûn ile, diğer /ş/ esre ile). "kılavuzluk, önderlik".

/y/ Babı /ġ/ ile [M1.398a, ML.330a]

---

[614] Yişti| ML, İH.347a: Yėşti// cihāzı| Yazmalar: cihāz (جهاز). Bk. LM (273, 2502), LM-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma1 (672).

[615] Bu beyit| M1, TÜ: yok// yişti| ML, İH.347a: yėşti. Bk. SG (1382), FŞ (438, XLVIII/19), FŞ-Özb (XLVIII).

[616] Bk. Ėşib// SG: "çözmek, açmak" (1382)// DLT: Seş-/Şeş- "çözmek" (815/845)// CC: Eş- "ip çevirmek" (69); Seş- "çözmek, bağını açmak" (163)// Krgz.Tr: Eş- "örmek; bükmek; yırtmak; yarmalamak" (342); Çeç- "çözmek, açmak; çıkarmak" (257)// YUyg.Tr: Eşmek "döndürmek, çevirmek; burmak" (117); Yeşmek "çözmek; çıkarmak" (464); Çeçmek "çözmek, açmak" (73)// Trkm.Tr: İş- "bükmek, örmek" (384)// Derleme: Eş- "ip bükmek"// Moğ-Les: Ele- "yıpratmak, aşındırmak" (490).

[617] M1, M2, İH, TÜ: Yişimek (يشيماک); ML: Yėşilmek// Tekrarı| M2.411a, ML.343a, İH.346b: Yėşilmaḳ. BL kaynaklı biçim olmalıdır (85a). Bk. SG (1383), AŞ (187a)// YUyg.Tr: Yėşilmek (466).

[618] Yişiben| ML, İH.347a: Yėşiben// reftārı| Yazmalar: reftār (رفتار). Bk. NŞ (461, 462), NŞ-Özb (G.461), Külliyat-Yazma-TB (226).

[619] M1, M2, TÜ: yok; ML, İH.346b: Yėşgeli (يَيشكالى). (/y/ üstün ile, ikinci /y/ sükûn ile). Bk. SG (1382).

[620] yişgeli uzatmış| ML, İH.346b: yėşgeli uzatıb (يَيشكالى اوزاتيب). Bk. AŞ (84a), SG (1382), SS (391, 4334), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (774).

[621] TÜ: yok// M1, M2, İH: Yışlamışı (يشلاميشى). (/y/ esre ile, /ş/ sükûn ile, diğer /ş/ esre ile) "Moğ. kılavuzluk, önderlik"; ML, İH.347a: Yėşlemişi. Vassaf/FV kaynaklı yanlış olmalıdır (451/707: Yaşlamışı). Bk. SG (448).

7854 **Yıġac** (يِغاج)[622]: (/y/ esre ile, /c/ sükûn ile). "ağaç, tahta; [ağaç]; fersah". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Hemānā ki gèldi temāşāġa zāl
Yıġacın öpüb sürdi mundaḳ maḳāl
(همانا كه گيلدى تماشاغه زال/يِغاجين اوپوب سوردى مونداق مقال)

Nesāyimü'l-Maḥabbe'de Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan-ı Ḫarḳānī zikrinde şöyle der:

Anı āsmāndın bir tār ipek bile asmış bolġaylar ve yèlī isedürmiş bolġay kim binālarnı ve yıġaclarnı ḳonġaradurmış bolġay ve deryālarnı enbāşte ḳıladurmış bolġay, anı ornıdın tiprete almaġay[623]. [ML.329b]
(آنى آسمان دين بير تار ايپاک بيله آسميش بَولغايلار و يَيلى اِيسادورميش بَولغاى كيم بنالارنى و يِغاج لارنى قَونغارادورميش بَولغاى و دريالارنى انباشته قيلادورميش بَولغاى، آنى اورنيدين تِپيراتا آلماغاى)

7855 **Yıġlatmaġıma** (يِغلاتماغِيْما): (/y/ esre ile, /t/ ve /y/ sükûn ile). "ağlatmama; beni ağlatmak için". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzi köydürmegime ot saçı yıġlatmaġıma dūd
Gözi taracıma sā'ī ḳaşı ḫūn-rīzime māyil [İH.332b]
(يوزى كويدورماكيما اوت سچى يِغلاتماغيما دود/كوزى تاراجيما ساعى قاشى خونريزيما مايل)

7856 **Yıġlaşıb** (يِغلاشيب)[624]: (/y/ esre ile). "ağlaşıp". *Dört Dīvān'dan:*

Ḫoş turur bir tīre şām-ı hicr iki yār uçraşıb
Tanışıb birbirlerin muḥkem ḳucuşub yıġlaşıb [İH.332a]
(خوش تورور بير تيره شام هجر ايكى يار اُوچراشيب/تانيشيب بيربيرلارين محكم قوجوشوب يِغلاشيب)

7857 **Yıġıştur** (يِغيشتور): (/y/ ve /ġ/ esre ile, /t/ ötre ile). [**M2.394b**] "topla!, bir yere yığ!". [İH.332b]

7858 **Yıġlamañız** (يِغلامانكيز): (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "ağlamayınız". *Dört Dīvān'dan:*

İtleri allıġa taşlañ ki ġıẕā ḳılsunlar
Bezmini ber-hem urub mātemime yıġlamañız[625]
(ايت لارى آليغه تاشلانک كه غذا قيلسونلار/بزمينى برهم اوروب ماتميما يِغلامانكيز)

7859 **Yaġlıġ** (يَغليغ): (/y/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /l/ esre ile). "savaşta kullanılan ok"[626]. [ML.330a]

7860 **Yıġlamaḳ** (يِغلاماق)[627]: (/y/ esre ile). "ağlamak". *Dört Dīvān'dan:*

Bir dem yüzin görgen zamān maḥrūm èterge vaṣlıdın
Ey yıġlamaḳ zūr èyleben ey eşk ṭuġyān èylediñ
(بير دم يوزين كوركان زمان محروم اَيتاركا وصليدين/اى يِغلاماق زور اَيلابان اى اشک طغيان اَيلادينک)

---

622 Bk. SG (1385-1386), AŞ (187a-187b), DLT (969)// CC (2), Tatar.Tr (21): Aġaç// Krgz.Tr: Cıgaç (207)// YUyg.Tr: Yaġaç (454).

623 Bu örnek| TÜ: yok// asmış| M2: astın// ḳonġaradurmış| Yazmalar: ḳonḳaradurmış (قَونقارادورميش). Bk. Tiprete almaġay// ornıdın| Yazmalar, SG (1131): yirdin (يِردين). Bk. NM (190, 372), NM-Özb (372), Külliyat-Yazma1 (175), Külliyat-Yazma-TB (1323).

624 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1385).

625 allıġa| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. Taşlañ, FK (208, 216), FK-Özb (G.206), Külliyat-Yazma2 (452).

626 BR-Muin: "temrenli ok" (2437)// Kıpçak (Kİ): Yaġlıḳ "düşman için hazırlanmış ok" (306).

627 Bk. SG (1384), AŞ (188a)// DLT: Yıgla-/Igla- (970)// CC: Igla-/Ila- (79)// Krgz.Tr: Iyla- (362)// Tatar.Tr: Cıla-/Yıla-/Yıġla- (54/339)// YUyg.Tr: Yiġlimaḳ/Jiġlimaḳ (468)// Moğ-Les: Uyla-/Ukila- (1336).

7861 **Yıġlamaġın** (يغلاماغين)[628]: (/y/ esre ile, /ġ/ sükûn ile). "ağlamasını".
7862 **Yıġlamaḳtın** (يغلاماقتين)[629]: (/y/ ve /t/ esre ile). "ağlamaktan". *Dört Dīvān'dan:*
Yıġlamaḳtın kūr bol ey göz firāḳ eyyāmıda
Nivçün özni ḫūblar ḥüsniġa mu'tād ėyledinĝ
(يغلاماقتين كور بول اى كوز فراق ايّامى دا/نيوچون اوزنى خوبلار حسنى غه معتاد اَيلادينک)
7863 **Yıġlay** (يغلاى): (/y/ esre ile). "ağlarım; [ağlayayım]".
7864 **Yıġıdın** (يغيدين): (/y/, /ġ/ ve /d/ esre ile). "ağlamadan, ağlayıştan". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Bir laḥẓa yıġıdın ėrdi āşūb
Hicrān acıġıdın ėrdi āşūb
(بير لحظه يغيدين اَيردى آشوب/هجران آجيغى دين اَيردى آشوب)
7865 **Yıġışturġanlardın** (يغيشتورغان لاردين): (/y/ ve /ġ/ esre ile, /t/ ötre ile, /r/'ler sükûn ile). "toplandıklardan".
7866 **Yıġlaġay** (يغلاغاى)[630]: (/y/ esre ile). "ağlar; ağlayacak; [ağlaya]". *Dört Dīvān'dan:*
Ḫām könĝlüm kim dodaġınĝnı tileb efġān ḳılur
Bar durur ol ṭıfl dik kim yıġlaġay ḥelvā üçün[631] [M1.398b]
(خام كونكلوم كيم دوداغينک نى تيلاب افغان قيلور/بار دورور اول طفل ديک كيم يغلاغاى حلوا اوچون)
7867 **Yıġlaşurlar** (يغلاشورلار): (/y/ esre ile, /ş/ ötre ile). "ağlaşırlar". *Dört Dīvān'dan:*
Refīḳler başıma yıġlaşurlar oldı meger
Ṭabīb ḳılġalı bu derdime devā 'āciz [TÜ.220a]
(رفيق لار باشيما يغلاشورلار اولدى مكر/طبيب قيلغالى بو درديمه دوا عاجز)
7868 **Yıġlarımdın** (يغلاريمدين): (/y/, /r/ ve /d/ esre ile). "ağlamamdan". *Dört Dīvān'dan:*
Su kişisidür bi-'aynih gözlerimninĝ merdümi [**M2.395a**]
Yıġlarımdın ḳalġalı deryā kibi yaş astıġa [ML.330b, İH.333a]
(سو كيشى سى دور بعينه كوزلاريم نينک مردمى/يغلاريمدين قالغالى دريا كيبى ياش آستيغه)
7869 **Yıġışturdılar** (يغيشتورديلار)[632]: (/y/ ve /ġ/ esre ile, /t/ ötre ile). "topladılar, bir yere yığdılar; mecaz anlamda: korudular, ilgilendiler, baktılar". *Ferhād u Şīrīn'de* onların eğlence toplantısında şöyle der:
Yana bir öyde yir salıb nihānī
Yıġışturdılar ol kūh-ı belānı [ML.330a, İH.332b]
(يانا بير اويدا يِر ساليب نهانى/يغيشتورديلار اول كوه بلانى)
7870 **Yıġlaġudur** (يغلاغودور): (/y/ esre ile, /ġ/ ve /d/ ötre ile). "ağlardır; [ağlamaktır]". *Dört Dīvān'dan:*
Tīre şāmım şiddetin görgil ki çarḫ u ṣubḥdın
Ḥālıma geh yıġlaġudur gāh gülgü gėceler [İH.333a]
(تيره شاميم شدّتين كوركيل كه چرخ و صبح دين/حاليما كه يغلاغودور كاه كولكو گيجه لار)
7871 **Yıġlaştılar** (يغلاشتى لار): (/y/ esre ile, /t/ esre ile). "ağlaştılar". *Ferhād u Şīrīn'den:*

---

[628] M1, M2, TÜ: Yıġlamaḳın (يغلاماقين) "ağlaması"; ML, İH: Yıġlamaġın "ağlaması".
[629] ML, İH: Yıġlamaġtın.
[630] TÜ: yok. Bk. SG (1385).
[631] efġān| Yazmalar: efḳān (افقان)// ḥelvā| ML, İH: ḥelvāy. Bk. SG (758), GS (369, 496), GS-Özb (G.481).
[632] Krgz.Tr: Cıyıştır- "toplamak" (215)// YUyg.Tr: Jiġiştırmaḳ "toplamak" (182).

Dėben yıġlaştılar köp ol daġı bu
Ḥazīn Şāpūr ile dil-ḫasta Bānū [ML.330b]
(دَیبان یِغلاشتی لار کوپ اول داغی بو/حزین شاپور ایله دل خسته بانو)

7872 **Yıġlayu** (یِغلایُوْ): (/y/ esre ile, /y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "ağlayarak"[633]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
İşi yıġlayu 'öẕr-i mā-fāt idi
Anĝa tanĝġaca bėyle evḳāt idi[634]
(ایشی یِغلایو عذر مافات ایدی/اَنکا تانکغاجا بَیله اوقات ایدی)

7873 **Yıġlatay** (یِغلاتای): (/y/ esre ile, /t/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "ağlatırım; ağlatacağım; [ağlatayım]".

7874 **Yıġımnı** (یِغیم نی): (/y/, /ġ/ ve /n/ esre ile). "ağlamamı, ağlayışımı". *Dört Dīvān'dan:*
Niçe ol şūḫ ėlge nūş-ḫand u lābe ḳılmaḳdın
Yıġımnı hay hay ėyley içimni laġ laġ örtey[635]
(نیچه اول شوخ اَیلکا نوش خند و لابه قیلماقدین/یِغیم نی های های اَیلای ایچیمنی لاغ لاغ اورتای)

7875 **Yıġı** (یِغی): (/y/ ve /ġ/ esre ile). "ağlama, ağlayış"[636]; "topluluk, yığın, küme, kalabalık"[637]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Munĝa dem-be-dem ol ḳadeḥ acıġı [M1.399a]
Ḳadeḥ dik salıb acıġ acıġ yıġı
(مونکا دمبدم اول قدح آجیغی/قدح دیک سالیب آجیغ آجیغ یِغی)

7876 **Yıġmaḳ** (یِغماق)[638]: (/y/ esre ile). "toplamak, yığmak".

7877 **Yıġdurmaḳ** (یِغدورماق): (/y/ esre ile). "toplatmak, yığdırmak".

7878 **Yıġlatmaḳ** (یِغلاتماق): (/y/ esre ile, /t/ sükûn ile). "ağlatmak".

7879 **Yıġlaşmaḳ** (یِغلاشماق): (/y/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "ağlaşmak".

7880 **Yıġlamsınmaḳ** (یِغلامسینماق)[639]: (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile). "ağlamsı olmak, ağlamaklı olmak, ağlar gibi olmak".

7881 **Yıġılma** (یِغِلما)[640]: (/y/ ve /ġ/ esre ile). "yığılma!, düşme!, yıkılma!; toplanma!, birikme!". *Dört Dīvān'dan:*
Deyr ara her yan yıḳılma vecd ėtib ey şeyḫ kim
Pīr-i deyr allıda müstaḥsen ėmes her bī-edeb[641]

---

[633] M1, M2, TÜ: "ağlamak". Bk. SG (1384).

[634] tanĝġaca| M1, M2, TÜ: tanġaca (تانغاجا). Bk. Sİ (135, 1315), Sİ-Özb (XIX), Külliyat-Yazma-TB (817).

[635] Birinci dize| Yazmalar: Tenimni laġ laġ ėtgey yıġımnı hay hay ėyley (تنیم نی لاغ لاغ اَیتکای یِغیم نی های های اَیلای). Bk. Laġ laġ, NŞ (612, 615), NŞ-Özb (G.614).

[636] Bk. AŞ (188a), SG (1386)// Krgz.Tr: Iy (362)// YUyg.Tr: Yiġi/Jiġi/Jiġa (468/182).

[637] AŞ: Yıġı (188a)// SG (1386), DLT (970), YUyg.Tr (468), Trkm.Tr (696): Yıġın// Krgz.Tr: Cıyın (214).

[638] Bk. AŞ (187b), SG (1383), DLT (969)// Krgz.Tr: Cıy- (214)// YUyg.Tr: Yiġmaḳ/Jiġmaḳ (468/182).

[639] ML, İH: yok// Yazmalar: Yıġlanimek (یِغلانیماک). (/y/ esre ile, /n/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60a). Bk. SG (1385), GS (335, 444/3)// Krgz.Tr: Iylamsıra- (363)// YUyg.Tr: Yiġlamsirimaḳ/Jiġlamsirimaḳ (468/182)// Azb.Tr: Ağlamsı-/Ağlamsın- (10).

[640] M1, TÜ: yok// AŞ (188a), DLT (969): Yıġıl- "toplanmak"// SG: Yıġılmaḳ/Yıġılışmaḳ "toplanmak" (1384)// CC: Yıl- "yığılmak" (229); Yıgıl/Yıkıl- "yıkılmak"// Krgz.Tr: Cıyıl- "toplanmak" (214); Cıgıl- "devrilmek, düşmek, yere serilmek" (207)// YUyg.Tr: Jiġilmaḳ/Jiġilişmaḳ "toplanmak" (182).

(دیر آرا هر یان یِقیلما وجد اَیتیب ای شیخ کیم/پیر دیر آلیدا مستحسن اَیماس هر بی ادب)

7882 **Yıġlaġu** (یِغلاغو)[642]: [**M2.395b**] (/y/ esre ile, /ġ/ ötre ile). "ağlayan, ağlar; ağlamak".

7883 **Yıġnaḳ** (یِغناق): (/y/ esre ile, /n/ medli elif ile). "cemiyet, topluluk, yığınak, küme"[643].

7884 **Yıġın** (یِغین): (/y/ ve /ġ/ esre ile). "topluluk, yığın, küme, bölük, kalabalık".

7885 **Yıġınt/Yaġan** (یِغینت-یاغان)[644]: (/y/ ve /ġ/ esre ile, /n/ sükûn ile). "fil".

7886 **Yıġıb** (یِغیب): (/y/ ve /ġ/ esre ile). "toplamış, yığmış". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yıġıb Ermen ėlin ferḫunde ḥākim
Ḳılıb Ferhād üçün redd-i meẓālim

(یغیب ارمن اَیلین فرخنده حاکم/قیلیب فرهاد اوچون ردّ مظالم)

7887 **Yıġılsa** (یِغیلسا)[645]: (/y/ ve /ġ/ esre ile, /s/ medli elif ile). "toplansa, yığılsa". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yıġılsa 'aşḳ ėli ḫayl [u] sipāhı
Sin olġay-sin barınıñ̂ pād-şāhı

(یِغیلسا عشق اَیلی خیل سپاهی/سین اولغای سین باری نینک پادشاهی)

7888 **Yıġıñ̂** (یِغینک)[646]: (/y/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "toplayın, yığın, biriktirin". *Dört Dīvān'dan:*

Mest ol kāfir-i bī-bāk gėlür
'Aḳl u dīn ehli özüñ̂güzni yıġıñ̂[647] [İH.333b]

(مست اول کافر بی باک گَیلور/عقل و دین اهلی اوزونکوزنی یِغینک)

/y/ Babı /ḳ/ ile [ML.331a]

7889 **Yıḳılsa** (یِقلسا): (/y/ ve /ḳ/ esre ile). "yıkılsa, devrilse, yere düşse; dağılsa, çökse, viran olsa, harap olsa"[648]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yıḳılsa ḥücre bolsun ḳaṣr ābād
Ḳurusa sebze bolsun serv āzād

(یِقِلسا حجره بولسون قصر آباد/قوروسه سبزه بولسون سرو آزاد)

7890 **Yıḳ** (یِق): (/y/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). "yık, devir; dağıt, viran et, harap et". *Dört Dīvān'dan:*

Dürd cāmı birle yıḳ ey sāḳī-yi devrān mini
Kim öler-min 'aşḳ kūyıda saġalsam bir zamān[649]

---

[641] yıkılma| Yazmalar: yıġılma (یِغِلما)// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنیدا). Bk. BV (35, 45), BV-Özb (G.45), Külliyat-Yazma2 (296), Divan-Yazma (60*2).

[642] Yazmalar: Yıġlanġu (یِغلانغو). (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60a). Bk. SG (1386), FK (178, 183/5); FK (195, 202/1)// Krgz.Tr: Iylaak "çok ağlayan" (362); Iyloo "ağlama" (363)// Mlk.Tr: Cılav "ağlama" (151)// YUyg.Tr: Yiġlañ̂ġu/Jiġlañ̂ġu "gözü sulu, çok ağlayan" (468/182)

[643] Yazmalar: SG'de bir sonraki madde olan Yıġı maddesinin anlamı da eklenmiştir// Tekrarı| M1.399b, M2.395b (üzeri çizili), TÜ.220b: Yıḳnaḳ. Bk. SG (1386), Trkm.Tr (697)// YUyg.Tr: Jiġnaḳ "toplu, yoğun" (183).

[644] Yazmalar: Yıġınıb (یِغینیب). (/y/ ve /ġ/ esre ile, /n/ esre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60a: Yıġıb)// SG: Yıġınt/Yaġan (1386)// DLT: Yaġan/Yañ̂gan (940/949)// Moğ-Les: Cagan (1581).

[645] M1, M2, TÜ: yok.

[646] M1, M2, TÜ: yok.

[647] özüñ̂güz| Yazmalar: özüñ̂giz (اوزونکیز). Bk. GS (273, 355), GS-Özb (G.343), Külliyat-Yazma-TB (74).

[648] M1, M2, TÜ: "yığılsa, toplansa" anlamı da verilmiştir.

(درد جامی بیرلا یِق ای ساقی دوران مینی/کیم اولارمین عشق کویی دا ساغالسام بیر زمان)

7891 **Yıḳmaḳ** (یِقماق)[650]: (/y/ esre ile). "yıkmak, devirmek; dağıtmak, viran etmek, harap etmek". [TÜ.220b]

7892 **Yıḳılġur** (یِقیلغور)[651]: (/y/ ve /ḳ/ esre ile, /ġ/ ötre ile). "yıkılmış, düşmüş, yıkık; bozuk, kolay yıkılan". *Dört Dīvān'dan:*

Ey göz ü kön̂glüm sirişk ü ahdın ṭūfān ḳılın̂g
Cān u cismimnin̂g yıḳılġur külbesin vīrān ḳılın̂g

(ای کوز و کونکلوم سرشک و آه دین طوفان قیلینک/جان و جسمیم نینک یِقیلغور کلبه سین ویران قیلینک)

7893 **Yıḳarda** (یِقاردا): (/y/ esre ile). [M1.399b] "dağıtırken, viran ederken; yıkarken, devirirken"[652]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḳayan kim ẓāhir ėtti seyl bī-dād
Yıḳarda tin̂g durur vīrān u ābād

(قایان کیم ظاهر اَیتّی سیل بیداد/یِقاردا تینک دورور ویران و آباد)

7894 **Yıḳılġac** (یِقِلغاج): (/y/ ve /ḳ/ esre ile). "yıkılınca, devrilince, yere düşünce; dağılınca, çökünce, viran olunca, harap olunca"[653]. [**M2.396a**]

7895 **Yıḳuḳ** (یِقوق): (/y/ esre ile). "yıkılmış, yıkık, harap, viran, yıkkın". *Dört Dīvān'dan:*

Bėrib ġam naḳdı ėyleb dil-rübālıḳ va'de ḳıldın̂g vaṣl
Kerem ḳıldın̂g yıḳuḳ kön̂glümni aldın̂g luṭf görküzdün̂g

(بَیریب غم نقدی اَیلاب دلربالیق وعده قیلدینک وصل/کرم قیلدینک یِقوق کونکلومنی آلدینک لطف کورکوزدونک)

7896 **Yaḳtaḳ/Yaḳaltaḳ** (یَقتاق-یَقلتاق)[654]: (/y/ üstün ile, /t/ medli elif ile). "bir tür süs eşyası; giysi, giyecek".

7897 **Yıḳın̂g** (یِقِینک): (/y/ ve /ḳ/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yıkın, devirin; dağıtın, viran edin, harap edin"[655]. *Dört Dīvān'dan:*

Mest ol kāfir-i bī-bāk gėlür
'Aḳl u dīn ehli özün̂güzni yıġın̂g[656]

(مست اول کافر بی باک گَیلور/عقل و دین اهلی اوزونکوزنی یِغینک)

7898 **Yıḳıban** (یِقیبان): (/y/ ve /ḳ/ esre ile, /b/ medli elif ile). "yıkmış, devirmiş; dağıtmış, viran etmiş, harap etmiş"[657]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Ża'fdın titremek tenin yıḳıban

---

649 sağalsam| Yazmalar: saġ olsam (ساغ اولسام)// bir| Yazmalar: her (هر). Bk. NŞ (504, 506), NŞ-Özb (G.505), Külliyat-Yazma-TB (233), Divan-Yazma (463*2).

650 Bk. SG (1386), DLT (970), CC (228), YUyg.Tr (183/468)// Krgz.Tr: Cık- (207)// Moğ-Les: Nihu-/Nuha-/Nuhu- "ovmak, ovuşturmak; ezmek; yok etmek" (916).

651 Yazmalar: Yıḳılḳur (یِقلقور). (/y/ ve /ḳ/ esre ile, diğer /ḳ/ ötre ile). HA kaynaklı biçim olmalıdır (60a). Bk. SG (1387).

652 M1, M2, TÜ: "yığarken, toplarken" anlamı da verilmiştir.

653 M1, M2, TÜ: "yığılınca, toplanınca" anlamı da verilmiştir.

654 Bk. Baġtaḳ, Baġaltaḳ// Alt.Tr: Caka "kürk, gocuk" (49)// Trkm.Tr: Yektay "cübbe, entari; gömlek" (687)// Moğ-Les: Dahu/Dah "kürklü palto"; Dahutay "paltolu" (377).

655 M1, M2, TÜ: "yığın, toplayın" anlamı da verilmiştir.

656 Bu beyit| ML, İH: yok// özün̂güz| Yazmalar: özün̂giz (اوزونکیز)// yıġın̂g| Yazmalar: yıḳın̂g (یِقینک). Bk. GS (273, 355), GS-Özb (G.343), Külliyat-Yazma-TB (74).

657 M1, M2, TÜ: "yığmış, toplamış" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1386).

Zelzele iski meskenin yıḳıban[658]

(ضعف دین تیتراماک تنین یِقیبان/زلزله ایسکی مسکنین یِقیبان)

7899 **Yıḳma** (یِقمه): (/y/ esre ile, /m/ üstün ile). "yıkma!, devirme!; dağıtm!, viran etme!, harap etme!"[659]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḳıla alġanca taʻẓīm ü edeb bināsın yıḳma, ḥayā vu ḥürmet ḫalvetidin taşḳarı çıḳma[660]. [ML.331b]

(قیلا آلغانجه تعظیم و ادب بناسین یِقمه، حیا و حرمت خلوتیدین تاشقاری چیقمه)

7900 **Yıḳılġanlarġa** (یِقِلغانلارغه): (/y/ ve /ḳ/ esre ile, /l/ ve /n/ sükûn ile). "yıkılmışlara, devrilmişlere, yere düşmüşlere; dağılmışlara, çökmüşlere, viran olmuşlara, harap olmuşlara"[661]. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Tā sınuḳlar işi andın bütgey, yıḳılġanlarġa andın dest-gīrlıḳ yitgey. [İH.334a]

(تا سینوقلار ایشی آندین بوتکای، یِقِلغانلارغه آندین دستکیرلیق یِتکای)

7901 **Yıḳıla ḳopa** (یِقیله قَوپه): (/y/ ve /ḳ/ esre ile, diğer /ḳ/ ve /p/ üstün ile). "düşe kalka". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Çün ḥayġa yıḳıla ḳopa yitti

Cān aġzıġa yitti hūşı gėtti [ML.331a, İH.333b]

(چون حی غه یِقیلا قوپه یِتّی/جان آغزیغه یِتّی هوشی کَیتّی)

7902 **Yıḳılġanı** (یِقِلغانی)[662]: (/y/, /ḳ/ ve /n/ esre ile). "yıkıldığı, devrildiği, yere düştüğü; dağıldığı, çöktüğü, viran olduğu, harap olduğu". [M1.400a, İH.334a]

7903 **Yıḳılġannı** (یِقِلغاننی)[663]: (/y/ ve /ḳ/ esre ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "yıkıldığını, devrildiğini, yere düştüğünü; dağıldığını, çöktüğünü, viran olduğunu, harap olduğunu". [ML.331b, TÜ.221a]

7904 **Yıḳıldı** (یِقِلدی): (/y/ ve /ḳ/ esre ile). "yıkıldı, devrildi, yere düştü; dağıldı, çöktü, viran oldu, harap oldu"[664]. [**M2.396b**] *Ferhād u Şīrīn'de* onların eğlence toplantısında şöyle der:

Bu şīrīn ḥāl çün neẓẓāre ḳıldı

Anıñ yanıda hem Şīrīn yıḳıldı

(بو شیرین حال چون نظّاره قیلدی/آنینک یانیدا هم شیرین یِقِلدی)

7905 **Yıḳa almay** (یِقا آلمای): (/y/ esre ile, /l/ sükûn ile). "yıkamaz, deviremez; dağıtamaz, viran edemez, harap edemez"[665]. *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ėşitgec ʻaşḳ u ʻāşıḳlıḳ sürūdın

Tıya almay gözidin ikki rūdın[666]

---

658 meskenin| M1, M2: miskīn. Bk. SS (113, 1028), SS-Özb (XIII), Külliyat-Yazma-TB (707).

659 M1, M2, TÜ: "yığma!, toplama!" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1386).

660 alġanca| M1, M2, TÜ: alġunca (آلغونجه). Bk. MK (298, 91b/7), MK-Özb (Tenbih.90), Külliyat-Yazma-TB (1497), MK-Amire (174).

661 M1, M2, TÜ: "yığılmışlara, toplanmışlara" anlamı da verilmiştir.

662 M1, M2, ML, TÜ: Yıḳılḳanı (یِقِلقانی)// M1, M2, TÜ: "yıkılmış değil; harap olmuş değil; toplanmış değil"; ML, İH: "yıkılmış değil; harap olmuş değil"

663 M1, M2, ML, TÜ: Yıḳılḳannı (یِقِلقاننی)// M1, M2, TÜ: "yığıldığını, toplandığını" anlamı da verilmiştir.

664 M1, M2, TÜ: "yığıldı, toplandı" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1387).

665 M1, M2, TÜ: "yığamaz, toplayamaz" anlamı da verilmiştir.

666 Bu beyit| ML, İH: yok// Tıya| Yazmalar: Yıḳa (یِقا). Bk. AŞ (89a), SG (775), FŞ (141, XIV/20), FŞ-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (502).

(اَيشِتكاج عشق و عاشق ليق سرودين/تِيا آلماى كوزيدين ايكّى رودين)

7906 **Yıḳḳay** (يِققاى): (/y/ esre ile, /ḳ/ sükûn ile). "dağıtır, viran eder, harap eder; yıkar, devirir"[667].

7907 **Yıḳılmaḳ** (يِقِلماق): (/y/ ve /ḳ/ esre ile). "yıkılmak, devrilmak, yere düşmek; dağılmak, çökmek, viran olmak, harap olmak"[668].

7908 **Yıḳılmaġur** (يِقِلماغور): (/y/ ve /ḳ/ esre ile). "yere düşmemüş, yıkılmamış; viran olmamış, harap olmamış; bozulmamış; yıkılmaz, sağlam, dayanıklı".

7909 **Yıḳay** (يِقاى): (/y/ esre ile). "dağıtır, viran eder, harap eder; yıkar, devirir"[669]. *Dört Dīvān'dan:*

Ḳaçan kim ol büt-i cādū ḳaşıġa vesme yaḳay
Girişmesi bile cem'-i ulusnı olca yıḳay[670]

(قاچان كيم اول بت جادو قاشيغه وسمه ياقاى/كرشمه سى بيله جمع اولوسنى اولجه يِقاى)

/y/ Babı /k/ ve /g/ ile

7910 **Yigit** (يِكيت)[671]: (/y/ ve /g/ esre ile, /t/ sükûn ile). "yiğit, genç, delikanlı". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ḳarı [ki] saḳalın vesme bile boyaġay yigit dikdür ki anı gül-āb birle yuġay[672].

(قارى سقالين وسمه بيله بوياغاى يِكِت ديک دور كه آنى كلاب بيرله يوغاى)

7911 **Yigirmi** (يِكِرمى): (/y/ ve /g/ esre ile). "yirmi sayısı". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ki ḥālā alarġa 'ademdür maḳar
Yigirmi durur dağı toḳḳuz nefer

(كه حالا آلارغه عدم دور مقر/يِكِرمى دورور داغى توقّوز نفر)

Ferhād u Şīrīn'den:

Yigirmi tört sā'at gėce gündüz
Yigirmi tört dem ursam nefes tüz[673] [ML.332a]

(يِكِرمى تورت ساعت كَيجه كوندوز/يِكِرمى تورت دم اورسام نفس توز)

7912 **Yigirdik** (يِكِرديک)[674]: (/y/ ve /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). [**M2.397a**] "iğrensin, tiksinsin, nefret etsin". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳuvanur-min ol aynı her niçe görsem [M1.400b]
Mini ger-çi ol niçe görse yigirdik [ML.331b]

(قوانورمين اول آينى هر نيچه كورسام/مينى كرچه اول نيچه كورسا يِكِرديک)

7913 **Yigirmek** (يِكِرماک)[675]: (/y/ ve /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). "iğrenmek, nefret etmek; [**Yig**: fena, kötü]". [ML.332a]

---

667 M1, M2, TÜ: "yıġar, toplar" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1386).

668 M1, M2, TÜ: "yıġılmak, toplanmak" anlamı da verilmiştir. Bk. SG (1387).

669 M1, M2, TÜ: "yıġar, toplar" anlamı da verilmiştir.

670 Bu beyit| ML, İH: yok. *Dört Dīvān'da* yok.

671 Yazmalar: Yüknüt (يُكنُت). (/y/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /n/ ötre ile) "kirpi". Bk. SG (1388), DLT (974), YUyg.Tr (468)// CC: Yegit/İgit (225)// Krgz.Tr: Cigit (216).

672 boyaġay| M1, TÜ: boyaḳay (بوياقاى); M2, ML: yuḳay; İH: boyuḳay// yigit| Yazmalar: yüknüt (يُكنُت)// yuġay| Yazmalar: yuḳay (يوقاى). Bk. MK (291, 89a/9), MK-Özb (Tenbih.77), Külliyat-Yazma-TB (1496), MK-Amire (169).

673 Bu beyit| M1, M2, TÜ: yok. Bk. FŞ (508, LIV/72), FŞ-Özb (LIV).

674 Yazmalar: Yigir (يِكِر) "iğrenme". Bk. SG (1388).

7914 **Yigitlik** (يِكِت ليک)[676]: (/y/, /g/ ve /l/ esre ile). "yiğitlik, gençlik, delikanlılık". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳatlımġa müjde bėrdi vü öltürdi intiẓār

Bir 'ömrdin soñ ėlge yigit va'de bėrgüsi

(قتليمغه مژده بَيردى و اولتوردى انتظار/بير عمردين سونک اَيلكا يِكِت وعده بَيركوسى)

7915 **Yigirme** (يِكِرمه)[677]: (/y/ ve /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). "yirmi sayısı".

7916 **Yiginlik** (يِكِن ليک): (/y/, /g/ ve /l/ esre ile). "[Rūm Tr.] yeğinlik, iyilik, güzellik, beğenilirlik; hızlılık, çabukluk"[678].

7917 **Yigitligiñ** (يِكِت ليكِيْنک): (/y/ ve /g/'ler esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yiğitliğin, gençliğin, delikanlılığın". *Dört Dīvān'dan:*

Ümīd-i vaṣl ile kūyuñġa bardı ḫasta köñgül

Yigitligiñ ḥaḳı ol ḥācetin revā ḳıla gör [ML.331b, İH.334b]

(اميد وصل ايله كويونكا باردى خسته كونكل/يِكِت ليكينک حقى اول حاجتين روا قيلا كور)

7918 **Yigen** (يِكَن)[679]: (/y/ esre ile, /g/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "kız kardeşin çocuğu, yeğen". [TÜ.221b]

7919 **Yigit** (يِكِت): (/y/ ve /g/ esre ile). "yiğit, genç, delikanlı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yigitlik 'ayşı bisyār oldı bisyār

Ḳarılıḳ renci düşvār oldı düşvār

(يِكِت ليک عيشى بسيار اولدى بسيار/قارى ليق رنجى دشوار اولدى دشوار)

Ki ey nādir yigit āfāḳ içinde

Yegāne çarḫ-ı nīlī ṭāḳ içinde

(كه اى نادر يِكِت آفاق ايچيندا/يكانه چرخ نيلى طاق ايچيندا)

Dört Dīvān'dan:

Baş aḳardı sebz-ḫaṭlar terki tutsam yaḫşıraḳ

Kim ḫoş ėrmestür yigitler bezmide illā yigit[680] [ML.332a]

(باش آقاردى سبزخط لار تركى توتسام يخشيراق/كيم خوش اَيرماستور يِكِت لار بزميدا الّا يِكِت)

7920 **Yigitlikte** (يِكِت ليكته): (/y/ ve /g/ esre ile, /k/ sükûn ile, /t/ üstün ile). "yiğitlikte, gençlikte". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī ḥazīn naġme bünyād ḳıl

---

675 Bk. MU (T775b/26)// SG: Yigirmek/Yigrenmek (1388)// DLT: Yigren- "tüyü ürpermek" (974); Yek "şeytan" (964)// CC: İgren- "iğrenmek" (82); Yek "şeytan; kötü; kötülük" (225)// Krgz.Tr: Ciyirken- "iğrenmek, nefret etmek" (218); Cek "nefret"; Cek kör- "nefret etmek" (197); Cekir- "sövmek" (198)// Trkm.Tr: Yigren- "nefret etmek, iğrenmek" (701); Yekir- "hoşlanmamak" (687)// Moğ-Les: Cekey/Cehiy/Cikey "kötü" (1614); Cig "anlaşılması güç; tuhaflık" (1624); Cigir-/Cikir- "korku veya tiksintiden ürpermek; titremek; seğirmek" (1625/1628); Cigsi-/Jigşi- "iğrenmek, tiksinmek; ürkmek" (1626).

676 ML: yok. Bk. SG (1388).

677 Bk. SG (1388), Özb.Tr (38), YUyg.Tr (468), Yigirmi, İgirme// DLT: Yigirme/Yigirmi (974)// Trkm.Tr: Yigirmi (700).

678 SG: "yeğinlik, iyilik" (1388)// Azb.Tr: Yėgin "çabuk, tez" (800).

679 Bk. SG (1388)// Krgz.Tr: Ceen (197)// YUyg.Tr: Ciyen (64)// Trkm.Tr: Yegen (686)// Moğ-Les: Cige/Cee (1624).

680 tutsam| M1, M2, TÜ: tutmaḳ (توتماق); ML, İH: ḳılmaḳ. Bk. FK (637, 683/VIII), FK-Özb (Muhammes.I), Külliyat-Yazma2 (530).

Yigitlikniñ eyyāmını yād ḳıl
Yigitlikte yol urdı nefs-i ḥasūd
Nedāmet ḳarılıḳda imdi ni sūd[681]

(مغنّی حزین نغمه بنیاد قیل/یِکِت لیک نینک ایّامی نی یاد قیل
یِکِت لیکته یول اوردی نفس حسود/ندامت قاری لیق دا ایمدی نی سود)

7921 **Yigirmişer** (یِکِرمیشار)[682]: (/y/ ve /g/ esre ile, /r/ sükûn ile). "yirmişer". [**M2.397b**]

7922 **Yigitiñ** (یِکیتِیْنک)[683]: (/y/, /g/ ve /t/ esre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yiğidin, gencin, delikanlın; sevgilin". *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī yigitiñ naẓmıña meyl ėtti sivün
Kim naṣīb oldı saña ṣāḥib-i idrāk yigit[684]

(ای نوایی یِکیتینک نظمینکا میل اَیتّی سِیوون/کیم نصیب اولدی سنکا صاحب ادراک یِکیت)

7923 **Yigitim** (یِکیتیم)[685]: (/y/, /g/ ve /t/ esre ile). "yiğidim, gencim, delikanlım". *Ḥayretü'l-Ebrār'da* yaşlı adam, padişaha şöyle der:

Ger yigitim ḳıldı fedā cān saña
Min ḳarı cānı dağı ḳurbān saña[686]

(کر ییکیتیم قیلدی فدا جان سنکا/مین قاری جانی داغی قربان سنکا)

7924 **Yikke** (یِکّه)[687]: (/y/ esre ile, şeddeli /k/ üstün ile). "biricik, tek, yalnız".

/y/ Babı /l/ ile [M1.401a]

7925 **Yeldā** (یَلدا): (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /d/ medli elif ile). "yılın en uzun gecesi". Luṭfī'den:

Zülfüñgüz ḥayrānı-min kim yılda bir yeldā bolur
Ayda kim gördi iki yeldā tüni mundaḳ ṭavīl[688]

(زلفونکوز حیرانی مین کیم ییلدا بیر یلدا بولور/آیدا کیم کوردی ایکی یلدا تونی مونداق طویل)

7926 **Yelek** (یَلَک)[689]: (/y/ ve /l/ üstün ile, /k/ sükûn ile). "bir tür padişah başlığı". *Dört Dīvān'dan:*

Besdür yüz ü ḳadıñ gül ü sūsen yana nidür
Gül-gūn yilekniñ üstide tek-bend-i sūsenī[690]

(بس دور یوز و قدینک کل و سوسن یانا نی دور/کلکون یِلَک نینک اوستیدا تک بند سوسنی)

7927 **Yilek** (یِلاک)[691]: (/y/ esre ile, /k/ sükûn ile). "önden açık ve kolsuz olan kısa giysi, yelek; okun ucuna takılan tüy, ok yeleği; [Rūm Tr: kuş kuyruğunda veya kanadındaki tüy, telek]". *[Dört Dīvān'dan]* Dize:

---

681 ni| Yazmalar: ne (نه). Bk. Sİ (278, 3466), Sİ-Özb (XXXIX).
682 ML: 331b; TÜ: yok.
683 TÜ: yok.
684 ėtti| Yazmalar, SG: ėtse (اَیتسا)// sivün| M1, M2, SG (1003): sivin (سِیوِن). Bk. GS (87, 85), GS-Özb (G.81), Külliyat-Yazma-TB (29), Külliyat-Yazma2 (41).
685 TÜ: yok.
686 cānı| Yazmalar: cānım (جانیم). Bk. HE (174, XXVII/32), HE-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (428).
687 M1, M2, TÜ: yok. Bk. Dehhuda.
688 Zülfüñgüz| Yazmalar: Zülfüḳuz (زلفوقوز)// gördi| LD: körmiş (114/419a, 148).
689 Bk. BR-TDK (820), Yilek.
690 yilek| Yazmalar: yelek (یَلَک). Bk. BV (433, 599), BV-Özb (G.596), Külliyat-Yazma-TB (375).

[Benefşe yafraġıdın mu libās ėtibtür gül]
Yoḳ ėrse gül kibi cismiñgdedür benefş yilek[692]
(یوق اَیرسا کل کیبی جسمینکدادور بنفش یِلاک)
Köñgleging berg-i gül ü üstide gül-reng yilek[693] [İH.335a]
[Gül kibi cismiñg üze ėyle ki gül-gūn köñglek]
(کونکلاکینک برک کل و اوستیدا کلرنک یِلاک)
7928 **Yıldırım** (یِلدِرم): (/y/ ve /d/ esre ile). "şimşek, yıldırım". [ML.332b]
7929 **Yalman** (یَلمان): (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "keskin, dik, yalman, yalçın, düz ve kaygan dağ". *Sedd-i Sikenderī'de* Ye'cūc ve Me'cūc'un yeri vasfında şöyle der:
İki yüz añga ṣāf u yalman ḳaya
Nime bütmey andın niçük kim aya[694] [**M2.398a**]
(ایکی یوز اَنکا صاف و یَلمان قَیا/نیمه بُوتمای آندین نیچوک کیم آیا)
Sedd-i Sikenderī'de Keşmīr dağının vasfında şöyle der:
Bolub āşkārā arasında yol
Velī ikki yalman ḳaya ikki ḳol[695]
(بولوب آشکارا آراسیندا یول/ولی ایکّی یلمان قیا ایکّی قول)
7930 **Yel-i Berberī** (یَل بربری): (/y/ üstün ile, /b/'ler üstün ile). "İskender'in ordusunda bulunan ve Dārā'nın dokuz savaşçısını öldüren askerin lakabı".
7931 **Yilemek** (یِلاماک)[696]: (/y/ esre ile). "aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak".
7932 **Yulduz/Yulduz** (یِلدوز-یولدوز)[697]: (/y/ esre ile, /l/ sükûn ile, /d/ ötre ile). "yıldız; Oğuz Ḫan bin Ay Ḫan'ın oğlu ve Moğul hanlarının altıncısı". [TÜ.222a] *Dört Dīvān'dan:*
Fehm ėter-min eşkdin hicrān ṭarīḳin ėyle kim
Gėce azġan tapsa yol ḥālını yulduzdın ḫaber
(فهم اَیتارمین اشک دین هجران طریقین اَیله کیم/گَیجه آزغان تاپسه یول حالینی یولدوزدین خبر)
7933 **Yılan** (یِلان)[698]: (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile). "yılan; [Türk takviminde bir yıl adı]". *Dört Dīvān'dan:*
Başı yancılġan yılan dik tolġanırdım tā seḥer [M1.401b]

---

[691] Yazmalar: Yilek/Yillek (یِلاک-یِل لاک). (/y/ esre ile, /k/ ve /l/ sükûn ile). Yillek biçimi HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60a). Bk. AŞ (187b), SG (1391)// Kzk.Tr: Jelek "baş örtüsü; püskül"; Jeleñg "erkeklerin ince üst giyimi" (172); Jeletke "yelek" (173)// Krgz.Tr: Celek "hafif, erkek üst giyimi; yensiz çocuk giyimi; bayrak" (199)// Trkm.Tr: Yelek "kuş tüyü" (688)// Moğ-Les: Degeley/Deeley "yelek, kısa kürk" (386).
[692] Bu dize| ML: yok. Bk. FK (323, 343), FK-Özb (G.330).
[693] Bu dize| ML: yok// ü üstide| Yazmalar: üstide vü. Bk. AŞ (187b), GS (264, 342), GS-Özb (G.331), Külliyat-Yazma-TB (72).
[694] ḳaya| Yazmalar: ġaya (غَیا). Bk. SG (1328), Sİ (426, 5658), Sİ-Özb (LXVIII).
[695] ḳaya| Yazmalar: ġaya (غَیا). Bk. Sİ (243, 2931), Sİ-Özb (XXXV).
[696] SG kaynaklı yanlış olmalıdır (1389). SG'de MK ve HE'den (Külliyat-Yazma-TB (1493/465) kaynaklı olmalıdır) verilen örnekte geçen bu madde ise Bile- olmalıdır. Bk. Bileb, HE (387, LIII/5), HE-Özb (LIII), Külliyat-Yazma1 (476); Bk. MK (274, 82a/9), MK-Özb (Tenbih.56), MK-Amire (156).
[697] Yazmalar: Yılduz// AŞ (190a), SG (1367), DLT (986), CC (234): Yulduz// ŞT: Yulduz "Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı" (T80a/11)// Krgz.Tr: Cıldız (209)// YUyg.Tr: Yultuz (472)// Derleme: Yılduz.
[698] Yazmalar: Yılan/Yıllan (یِلان-یِللان). (/y/ esre ile, /l/ sükûn ile). Yıllan biçimi HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60a). Bk. SG (1391), DLT (971), YUyg.Tr (468)// CC: Yılan/Ilan (229)// Krgz.Tr: Cılan (208).

Yādıma düşdükce ʻömrüm zülfüñgüñ pīç ü ḫamı[699]
(باشی یانجیلغان یِلان دیک تولغانردیم تا سحر/یادیمه دشدکجه عمروم زلفونکونک پیچ وخمی)
Tenimdür ḥalḳa zülfi dālı yañlıġ derd ḳāfında
Yılan dik tolġanıb her laḥẓa bir ḫārā şikāfında[700]
(تنیم دور حلقه زلفی دالی ینکلیغ درد قافینده/یِلان دیک تولغانیب هر لحظه بیر خارا شکافینده)
7934 **Yileklig** (یِلاک لیک): (/y/ esre ile). "yelekli".
7935 **Yılan otı** (یِلان اَوتی)[701]: (/y/ esre ile, elif üstün ile, /t/ esre ile). "suyu panzehir olarak kullanılan bir ot".
7936 **Yılan balıġı** (یِلان بالیغی): (/y/, /l/ ve /ġ/ esre ile). "[Rūm Tr.] yılan balığı".
7937 **Yileñ** (یِلانک)[702]: (/y/ esre ile). "çevik, hızlı, atik".
7938 **Yılana aġu vėren** (یِلانه آغو وَیرَن)[703]: (/y/ esre ile, /n/, /v/ ve /r/ üstün ile). "yılana benzer bir hayvan, [salamandra, semender]".
7939 **Yilke** (یِلکا)[704]: (/y/ esre ile, /k/ medli elif ile). "ensenin iki yanında bulunan damarlar".
7940 **Yılduz ḳurtı/Yulduz ḳurtı** (یِلدوز قورتی-یولدوز قورتی)[705]: (/y/ esre ile, /l/, /z/ ve /r/ sükûn ile, /t/ esre ile). "[Rūm Tr.] yıldız kurdu, ateş böceği".
7941 **Yele** (یَله)[706]: (/y/ ve /l/ üstün ile). "salıverilmiş, başıboş bırakılmış, dizginleri salıverilmiş". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ney-istānnı gāhī ḳılıb merḥale
Girib anda andaḳ ki şīr-i yele[707]
(نیستاننی کاهی قیلیب مرحله/کیریب آندا آنداق که شیر یله)
Süren yoḳ ki yüz miñ hüzebr-i yele
Dėgin saldı gög ṭāḳıġa velvele[708] [İH.335b]
(سوران یوق که یوز مینک هزبر یله/دَیکین سالدی کوک طاقیغه ولوله)

/y/ Babı /m/ ile [ML.333a]

7942 **Yimrülüb** (یِمرُوْلوب): (/y/ esre ile, /r/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "yıkılıp, harap olup,

---

[699] tolġanırdım| M1, M2, İH, TÜ: tolḳanırdım (تولقانردیم)// zülfüñgüñ| Yazmalar: zülfüḳuñ (زلفوقونک). Bu beyit *Dört Dīvān'da* yok.
[700] tolġanıb| Yazmalar: tolḳanıb (تولقانیب). Bk. BV (400, 552), BV-Özb (G.549).
[701] Bk. SG (1391), Derleme.
[702] Yazmalar: Yilereñ (یِلارَنک). (/y/ esre ile, /r/ üstün ile). Bk. SG (1391), TB-Yazma-H (42a: yigit yileñ), Arat-Babür (180, Yıl.902/H42a: [yigit yileñ] "yiğit")// Kzk.Tr: Jeleñ "yalın kat, ince" (173)// Tatar.Tr: Cilen "genç"; Yigit cilen "çoluk çocuk" (55).
[703] Bk. SG (1391)// BR-TDK: Sālāmendirā "semender. Türkçede Yılana ağu vėren derler" (643)// Derleme: Yılana ağı veren "zehirli, yeşil renkli bir kertenkele".
[704] Yazmalar: Yilgerek (یِلکاراک). (/y/ esre ile, /g/ ve /r/ medli elif ile) "iki taraf". SG'de madde anlamında verilen reg (رک) "damar" sözcüğü, madde başı ile birleştirilmiştir. Bk. SG (1392)// Kıpçak (TZ): Yelge "boynun iki yanında bulunan damarlar" (318)// Krgz.Tr: Celke "ense, yele arkası; geri, kıç" (199-200)// YUyg.Tr: Yelke "omuz; ense kökü" (463)// Azb.Tr: Yėlge/Yėlke "yele; kadın saçı" (802)// Derleme: Yelke "boyunduruğun hayvan ensesine gelen yeri; yele".
[705] Yazmalar: Yılduz ḳurtı. Bk. Yalduz ḳurtı/Yaldıravuḳ möcek.
[706] M1, TÜ: yok. Bk. BR-TDK (820), SG (1452).
[707] Ney-istānnı| ML, İH: Ney-istānı. Bk. Sİ (315, 4007), Sİ-Özb (XLVII).
[708] Süren| Yazmalar: Sürün (سورون). Bk. AŞ (132b), BL (79a), Sİ (323, 4127), Sİ-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (876).

çöküp".
7943 **Yimrülgü dikdür** (يمرولكو ديكدور): (/y/ esre ile, /r/ ve /g/ ötre ile, /d/ esre ile). "yıkılacak gibidir, çökecek gibidir". [**M2.398b**] *Dört Dīvān'dan:*
Cemālıñ̂ ṣubḥıdın külbemni rūşen ḳıl ki başımġa
Felek ġam-ḫānesi yimrülgü dikdür fürḳatıñ̂ şāmı[709]
(جمالينک صبحيدين کلبم نی روشن قيل که باشيمغه/فلک غم خانه سی يمرولکوديک دور فرقتينک شامی)
Görse vīrānım ḳayandın ėl yıḳılġan saġınur
İçgeri yimrülgü dikdür ger-çi dīvārı anıñ̂[710] [ML.332b]
(کورسا ويرانيم قياندين اَيل يِقلغان ساغينوز/ايچکاری يمرولکوديک دور کرچه ديواری آنينک)
7944 **Yimreli** (يمرالی): (/y/ esre ile, /m/ sükûn ile, /r/ medli elif ile). "bir Türkmen boyunun adı".
7945 **Yamut** (يَموت)[711]: (/y/ üstün ile). "Türkmeniyye boylarından birinin adı. Etrek ırmağının kıyısında yaşayan bu boyun on iki bin ev kadar olduğu söylenirdi. Ancak bugün birçoğu Ḫīve'ye göçmüştür". [ML.333a]
7946 **Yimrülgey** (يمرولکای): (/y/ esre ile, /r/ ötre ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). "yıkıla, çöke, harap ola". *Dört Dīvān'dan:*
Çarḫ hicriñ̂de yaḳındur başıma yimrülgey
Gör niler gėltüredür başıma devrān sinsiz
(چرخ هجرينکدا ياقين دور باشيما يمرولکای/کور نيلار گيلتورادور باشيما دوران سين سيز)
7947 **Yimürmek** (يمورماک)[712]: (/y/ esre ile, /r/ sükûn ile). "yıkmak, harap etmek, viran etmek".
7948 **Yimtük** (يمتوک)[713]: (/y/ esre ile, /t/ ötre ile). "av hayvanlarının artıklarından kalan tüyler". [M1.402a]
7949 **Yimdeş** (يمداش): (/y/ esre ile, /ş/ sükûn ile). "birlikte yemek yiyen, bir yerde yemek yiyen, yemek ortağı, sofra arkadaşı".
7950 **Yimrülgü** (يمرولکو): (/y/ esre ile, /r/ ve /g/ ötre ile). "yıkık, harap, viran, yıkkın".
7951 **Yimrüldi** (يمرولدی): (/y/ esre ile, /r/ ötre ile). "yıkıldı, çöktü, harap oldu, viran oldu". Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayḳara'dan:
Dūd-ı hicrāndın ḳarardı beytü'l-aḥzānım miniñ̂
Seyl-i eşkim birle yimrüldi bu vīrānım miniñ̂[714]
(دود هجراندين قراردی بيت الاحزانيم مينينک/سيل اشکيم بيرله يمرولدی بو ويرانيم مينينک)
7952 **Yimrülmegey ėrdi** (يمرولماکای اَيردی): (/y/ esre ile, /g/ medli elif ile, elif üstün ile). "yıkılmazdı, çökmezdi, harap olmazdı, viran olmazdı".

---

709 ṣubḥıdın| Yazmalar: ṣubḥ-dem (صبحدم). Bk. FK (605, 660), FK-Özb (G.630), Külliyat-Yazma2 (526).
710 Bu beyit| TÜ: yok// yıḳılġan| ML: yıḳılḳan. Bk. SG (1393), FK (352, 374), FK-Özb (G.361).
711 M1, M2, TÜ: yok.
712 Bk. SG (1393), AŞ (188a), Yümürmek// DLT: Yemür- "kesmek" (966)// Krgz.Tr: Cemir- (201)// Tatar.Tr: Cimir- (56)// YUyg.Tr: Yėmirmek (465)// Trkm.Tr: Yemir- (690)// Derleme: Yümürmek/Yömürmek.
713 Bk. SG (1393)// Alt.Tr: Cem "av, ganimet; yem" (59)// Kzk.Tr: jemtik "yırtıcı hayvan yemi, yiyeceği; leş, hayvan ölüsü" (174)// Moğ-Les: Ceme/Cem "leş" (1615). Bk. Cendek.
714 Dūd| M1, M2, ML, İH: Derd. Bk. MN (220, 461), MN-Özb (Meclis.8), HBD (119/23a, 82).

7953 **Yimrülür** (يمرولور): (/y/ esre ile, /r/ ötre ile). "yıkılır, çöker, harap olur, viran olur". *Dört Dīvān'dan:*

Yimrülür başımġa gūyā kim felek ġam-ḫānesi
Ol ḳuyaş hem-ḫānem ėrkenni ḳaçan yād ėylesem

(يمرولور باشيم غه كويا كيم فلك غم خانه سى/اول قوياش هم خانم اَيركاننى قاچان ياد اَيلاسام)

7954 **Yimrülmes** (يمرولماس): (/y/ esre ile). "yıkılmaz, çökmez, harap olmaz, viran olmaz".

7955 **Yimrülmedi** (يمرولمادى): (/y/ esre ile). "yıkılmadı, çökmedi, harap olmadı, viran olmadı". [TÜ.222b]

7956 **Yimek** (يماک)[715]: (/y/ esre ile). "yemek; [yiyecek, yemek]". *Dört Dīvān'dan:*

Hicr ara ḥālım gehī bī-hūşluḳ geh ġam yimek
'Aşḳıñ̂g iḳbālıda ḳıl neẓẓāre ḫ̆āb u ḫordıma[716] [**M2.399a**, İH.336a]

(هجر آرا حاليم كهى بيهوش لوق كه غم يماک/عشقينک اقباليده قيل نظّاره خواب و خورديمه)

/y/ Babı /n/ ile

7957 **Yiñ̂ger** (ينكار): (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yener, üstün gelir, alt eder, galip gelir; şaşrtır, yanıltır". *Dört Dīvān'dan:*

Zamāne ehliġa ger-çi oyunçılıḳdur iş
Yiñ̂ger hem āḫır alarnı zamāneniñ̂g oyunı [ML.333b]

(زمانه اهلى غه كرچه اويونچى ليق دور ايش/ينكارهم آخر آلارنى زمانه نينک اويونى)

7958 **Yañ̂gılur** (يَنكيلور): (/y/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yanılır, şaşırır". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Az dėgen az yañ̂gılur, az yėgen az yıḳılur[717].

(آز دَيكان آز يَنكيلور، آز يَيكان آز ييقيلور)

7959 **Yanar** (يَنار): (/y/ üstün ile, /n/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yanar, ateş alır; /y/ esre ile (**Yiner**)[718] iner".

7960 **Yiñ̂g** (ينک)[719]: (/y/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yen, giysi kolu, kol ağzı; yen!, üstün gel!, alt et!, galip gel!; şaşrt!". *Dört Dīvān'dan:*

Boldı ėlgim daġ u gögsüm zaḫmı fāş
Kim tenimde ton yoḳ u ėlgimde yiñ̂g[720]

(بولدى اَيلكيم داغ و كوكسوم زخمى فاش/كيم تنيمدا تون يوق و اَيلكيمدا ينک)

Ferhād u Şīrīn'den:

Yüzüñ̂gni almasam ėrdi ėñ̂gimdin [M1.402b]
Arıtsam ėrdi eşkiñ̂gni yiñ̂gimdin

(يوزونكنى آلماسام اَيردى اَينكيم دين/آريتسام اَيردى اشكينک نى ينكيم دين)

---

[715] TÜ: yok. Bk. SG (1395), DLT (973), YUyg.Tr (468), Yėmek// CC: Ye- (225)// Krgz.Tr: Ce- (196).

[716] ara ḥālım| M1: arasıda (آراسيدا); M2, ML, İH: arasında. Bk. FK (539, 586), FK-Özb (G.556), Külliyat-Yazma2 (513).

[717] az yėgen az| Yazmalar: köp dėgen köp (كوپ دَيكان كوپ). Bk. MK (326, 103b/9), MK-Özb (Tenbih.120), Külliyat-Yazma-TB (1501), MK-Amire (196).

[718] M1, TÜ: yok. Bk. İnmek.

[719] Bk. SG (1395), AŞ (186b)// DLT: Yiñ̂g (977)// CC: Yeng (226)// Krgz.Tr: Ceñ (201)// Tatar.Tr: Ciñ̂g (56)// YUyg.Tr: Yeñ̂g (463)// Trkm.Tr: Yeñ̂g (690).

[720] ėlgim daġ u| Yazmalar: ėgnim daġı (اَيكنيم داغى)// ėlgimde| Yazmalar: ėgnimde (اَيكنيمدا). Bk. GS (274, 356), GS-Özb (G.344), Külliyat-Yazma-TB (74).

Dört Dīvān'dan:
‘Aḳl vesvāsı ḫarāb ėtmiş mini ḥüccet bile
Sāḳiyā bir ‘ayş cāmı tut man̂ga vu anı yin̂g
(عقل وسواسی خراب اَیتمیش مینی حجت بیلا/ساقیا بیر عیش جامی توت منکا و آنی یِنک)
Ḥüsn da‘vīsiġa ḳol yin̂gdin çıḳar
Yüz yed-i beyżā çıḳarġan dikni yin̂g[721] [İH.336b]
(حسن دعوی سیغه قول یِنک دین چیقار/یوز ید بیضا چیقارغان دیکنی یِنک)
7961 **Yün̂gil/Yin̂gil** (یُنکِل-یِنکِل)[722]: (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “hafif, yeğni”. *Dört Dīvān'dan:*
Tā çıḳmas ol gül bāġdın bolmış bu derd ü daġdın
Derdim aġırraḳ taġdın ḫāşākdın cismim yin̂gil [İH.336a]
(تا چیقماس اول کل باغدین بولمیش بو درد و داغ دین/دردیم آغیرراق تاغ دین خاشاک دین جسمیم یِنکِل)
7962 **Yün̂gin** (یُنکین): (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “yününü”. Nevāyī, *Sedd-i Sikenderī'yi* bitirdikten sonra çok sevdiği ve eserlerinde her zaman övdüğü Mollā ‘Abdu'r-Raḥmān Cāmī'ye götürür. Cāmī eseri beğenip kendi hırkasını ona giydirir[723]. [**M2.399b**] Bu olayla ilgili *Sedd-i Sikenderī'de* şöyle demiştir:
Sözüm açıban būstān dik ėn̂gin
Ḳılıb luṭf ėgnimge saldı yin̂gin[724] [İH.336b]
(سوزوم آچیبان بوستان دیک اَینکین/قیلیب لطف اَیکنیم کا سالدی یِنکین)
[Dört Dīvān'dan] Dize:
Yün̂gin yolġan kebūter dik barı eczāsı kön̂glümnin̂g[725]
[Töşüklerdür meger ignen̂g bile anı figār ėttin̂g]
(یُنکین یولغان کبوتر دیک باری اجزاسی کونکلوم نینک)
7963 **Yine/Yana** (یِنه-یانا-یَنا): (/y/ esre ile, /n/ üstün ile). “diğer, öbür; başka, yabancı; yine, gene; dahi, dA, bile, daha”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Nidür yana cüzv cüzvin almaḳ
Āteş-kede-yi belāġa salmaḳ[726]
(نیدور ینه جزو جزوین آلماق/آتشکدۀ بلاغه سالماق)
Dört Dīvān'dan:
Yana nitib kişi ḳalġay tirig ki çıḳtın̂g mest
İtekni sancıb u āşüfte çırmaban destār[727]

---

[721] yed-i| Yazmalar: yed ü (ید و)// çıḳarġan dikni| Yazmalar, AŞ (187a): çıḳarġanlarnı (چیقارغانلارنی). Bk. SG (1394), GS (274, 356), GS-Özb (G.344), Külliyat-Yazma-TB (74).
[722] Yazmalar: Yün̂gil. Bk. Yün̂gül// AŞ (188a), SG (1395): Yin̂gil// CC: Yengil/Yengül/Yüngül (226/237)// Krgz.Tr: Cenğil (202)// Tatar.Tr: Cin̂gil (57)// YUyg.Tr: Yėnik (465)// Trkm.Tr: Yen̂gil (691)// Azb.Tr: Yüngül (817)// Derleme: Yinil/Yenil/Yengil/Yünül/Yüngül.
[723] AŞ: arkasını sıvazlar (36a).
[724] yin̂gin| Yazmalar: yün̂gin (یُنکین). Bk. AŞ (36a), Sİ (521, 7073), Sİ-Özb (LXXXIX), Külliyat-Yazma-TB (937).
[725] Bu beyit| ML, İH: yok// yolġan| M1, TÜ: yolḳay (یولقای); M2: yolḳan. Bk. FK (348, 369), FK-Özb (G.356), Külliyat-Yazma2 (478).
[726] yana| Yazmalar: yine (یِنه)// belāġa| Yazmalar: belāya (بلایه). Bk. LM (180, 1218), LM-Özb (XIX), Külliyat-Yazma1 (640).

(ینه نیتیب کیشی قالغای تیریک که چیقتینک مست/ایتاکنی سانجیب و آشفته چیرمابان دستار)

Ni fütūr islām ara tüşgey kim ol kāfir yana
Mest olub kön̂glekçe çıḳtı sėgritib meydān sarı[728]

(نِی فتور اسلام آرا توشکای کیم اول کافر یانا/مست اولوب کونکلاکچه چیقتی سَیکریتیب میدان ساری)

7964 **Yin̂gmek** (یِنکماک)[729]: (/y/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yenmek, üstün gelmek, alt etmek, galip gelmek; şaşrtmak, hayrete düşürmek". [ML.334a]

7965 **Yin̂gdi** (یِنکدی): (/y/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yendi, üstün geldi, alt etti, galip geldi; şaşrttı". *Dört Dīvān'dan:*

Ecelni cān alurda yin̂gdi hicrin̂g
Niçe kim ol munun̂g birle öceşti

(اجل نی جان آلوردا یِنکدی هجرینک/نیچه کیم اول مونونک بیرله اَوجاشتی)

7966 **Yin̂ge** (یِنکه): (/y/ esre ile, /g/ üstün ile). [M1.403a] "gelini süsleyip gerdekte bekleyen güveye götüren kadın, sağdıç kadın, yenge".

7967 **Yin̂gib** (یِنکیب): (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yenmiş, üstün gelmiş, alt etmiş, galip gelmiş; şaşrtmış". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Her laḥẓa yin̂gib anı tefekkür
Öz ḥāletiġa ėtib taḥayyür[730]

(هر لحظه یِنکیب آنی تفکّر/اوز حالتیغه اَیتیب تحیّر)

Bī-dilni yin̂gib idi bu ḳayġu
Kim baẖt gözige saldı uyḳu

(بیدل نی یِنکیب ایدی بو قایغو/کیم بخت کوزیکا سالدی اویقو)

7968 **Yin̂gse** (یِنکسا): (/y/ esre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yense, üstün gelse, alt etse, galip gelse; şaşrtsa". *Dört Dīvān'dan:*

Yin̂gse deyr içre mini ḥayret ni tan̂g ey muġ-beçe
Kim durur bu kār-geh vażʻıġa kim ḥayrān ėmes [TÜ.223a]

(یِنکسا دیر ایچرا مینی حیرت نیتانک ای مغبچه/کیم دورور بو کارکه وضعیغه کیم حیران اَیماس)

7969 **Yan̂glıġ** (یَنکلیغ)[731]: (/y/ üstün ile, /n/, /g/ ve /ġ/ sükûn ile). "gibi, benzer". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yaralıḳ ṣayd yan̂glıġ nāle ḳıldı
Bu yan̂glıġ nāle çün ḳıldı yıḳıldı [**M2.400a**]

(یَرالیق صید یَنکلیغ ناله قیلدی/بو یَنکلیغ ناله چون قیلدی یِقِلدی)

Dört Dīvān'dan:

---

[727] yana| Yazmalar: yine (یِنه)// çıḳtın̂g| Yazmalar: çıḳḳın̂g (چیققینک). Bk. FK (136, 137), FK-Özb (G.133), Külliyat-Yazma2 (440).

[728] Bu beyit| M1: 403a; M2: 400a; ML: 334a; İH: 337a; TÜ: 223a// sėgritib| M1, M2, TÜ: mest olub (مست اولوب); ML, İH: girdi ol. Bk. GS (476, 654), GS-Özb (G.629), Külliyat-Yazma2 (138).

[729] Bk. SG (1394)// DLT: Yeṅg- "yenmek" (966); En̂g- "hayret etmek, şaşırmak" (640)// CC: Yeng-/Yen- "yenmek" (226)// Krgz.Tr: Ceñ- "yenmek" (201)// Tatar.Tr: Cin̂g- "yenmek" (56)// YUyg.Tr: Yen̂gmek "yenmek" (463)// Trkm.Tr: Yen̂g- "yenmek" (690).

[730] tefekkür| Yazmalar: taḥayyür (تحیّر)// ḥāletiġa ėtib| Yazmalar: ḥālıġa ėyleben (حالیغه اَیلابان)// taḥayyür| Yazmalar: tefekkür (تفکّر). Bk. SG (1394), LM (135, 1058), LM-Özb (XIV), Külliyat-Yazma-TB (630), Hamse-Taşbasma (104).

[731] Bk. SG (1338-1339), AŞ (184b), Yan̂gla// Özb.Tr: Yänglığ (122).

Ol ‘işve-ger çün açtı yüz gözge naẓar yoḳ tilge söz
Kim eşkdin bağlandı göz ḥayretdin ol yan͡glıġ ki til[732]

(اول عشوه کر چون آچتی یوز کوزکا نظر یوق تیلکا سوز/کیم اشک دین باغلاندی کوز حیرتدین اول ینکلیغ که تیل)

Tenimdür ḥalḳa zülfi dālı yan͡glıġ derd ḳāfında
Yılan dik tolġanıb her laḥẓa bir ḫārā şikāfında[733]

(تنیم دور حلقه زلفی دالی ینکلیغ درد قافینده/یِلان دیک تولغانیب هر لحظه بیر خارا شکافینده)

Lebide nuṭḳ u nuṭḳıda leṭāfet gör ki ni yan͡glıġ
Sudur yāḳūt ara müdġam ḥayāt ol su ara mużmer[734]

(لبی دا نطق و نطقی دا لطافت کور که نِی ینکلیغ/سودور یاقوت آرا مدغم حیات اول سو آرا مضمر)

7970 **Yin͡gi** (یِنکی): (/y/ esre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). “yeni, taze”.

7971 **Yün͡gillik/Yin͡gillik** (یُنکیل لیک-یِنکیل لیک)[735]: (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ve /l/ esre ile). “hafiflik, yeğnilik”. [İH.337a]

/y/ Babı /v/ ile

7972 **Yur çaḳda** (یُوْر چاقدا): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile, /ç/ medli elif ile, /ḳ/ sükûn ile). [M1.403b] “yıkarken, yurken”. *Dört Dīvān'dan:*

Saçın͡g ki yur çaġıda bardı bir ṭaraf her şāḫ
Su içre sünbül-i terdür an͡ga mükerrer şāḫ[736]

(سَچینک که یور چاغیدا باردی بیر طرف هر شاخ/سو ایچره سنبل تردور اَنکا مکرّر شاخ)

Sedd-i Sikenderī'den:

Hemānā ki yur çaġda lāsın anın͡g
Ṣalāye ḳılurda ḳarasın anın͡g[737] [ML.334b]

(همانا که یور چاغدا لاسین آنینک/صلایه قیلوردا قَراسین آنینک)

7973 **Yürütse** (یُوروتسا): (/y/ ve /r/ ötre ile). “[yürütse]; [**Yortsa**] atı eşkin koştursa, dörtnala koştursa, tırıs gitse, yortsa”.

7974 **Yürürge** (یُورورکا): (/y/ ve /r/ ötre ile, /g/ medli elif ile). “yürümeğe; /y/ üstün ile (**Yorarġa**)[738] yormağa, yorgun düşürmeğe; (**Yorarġa**)[739] yormağa, yorumlamağa; düşü tabir etmeğe, düşü yorumlamağa, rüyayı yormağa”. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Yanarġa rıżā bėrmeyin ġayreti
Yürürge velī ża‘fdın ḥayreti[740]

(یانارغه رضا بَیرماییں غیرتی/یورورکا ولی ضعف دین حیرتی)

Dört Dīvān'dan:

---

[732] gözge| Yazmalar: görgen (کورکان). Bk. BV (284, 375), BV-Özb (G.372), Külliyat-Yazma-TB (337).

[733] tolġanıb| Yazmalar: tolḳanıb (تولقانیب). Bk. BV (400, 552), BV-Özb (G.549).

[734] Bu beyit| TÜ: yok// ki ni yan͡glıġ| Yazmalar: ni yan͡glıġdur (نِی ینکلیغ دور). Bk. BV (127, 161), BV-Özb (G.161), Külliyat-Yazma-TB (301).

[735] Yazmalar: Yün͡gillik// M1, M2, İH, TÜ: “hafif, yeğni”.

[736] çaġıda| M1, M2: çaḳda; ML, İH, TÜ: çaḳıda (چاقیدا). Bk. BV (91, 113), BV-Özb (G.113), Külliyat-Yazma-TB (292).

[737] çaġda lāsın| Yazmalar: çaḳda lāşın (چاقدا لاشین). Bk. SG (1372), Sİ (91, 671), Sİ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (804).

[738] M1, M2: Yorurge; ML, İH, TÜ: yok.

[739] M1, M2, ML, İH: Yururge; TÜ: yok.

[740] bėrmeyin| ML, İH: bėrmedi. Bk. Sİ (347, 4989), Sİ-Özb (L), Külliyat-Yazma-TB (883).

‘Aṣā yürürge mededdür velī ‘aṣā ehli
Çü nīze tuttı hem-ol yol yürürge noḳṣāndur[741]
(عصا يُورورکا مدددور ولی عصا اهلی/چو نيزه توتتی همول يول يُورورکا نقصان دور)

7975 **Yumaḳlıġ** (يُوْماقليغ): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yıkamak, yumak”. [**M2.400b**]
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Tenġa yumaḳlıġda mehāret bėrib
Cānġa daġı bėyle ṭahāret bėrib[742]
(تن غه يوماقليغ دا مهارت بَيريب/جانغه داغی بَيله طهارت بَيريب)

7976 **Yolda** (يَوْلدا): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). “yol göster, kılavuzluk et; yolla, uğurla, yolcu et”. *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*
Ol zamān luṭf birle ḳolda ḳolum
Daġı öz cānibinĝġa yolda yolum[743]
(اول زمان لطف بيرله قولدا قولوم/داغی اوز جانبينک غه يولدا يولوم)

7977 **Yüzlense** (يُوزلانسا-يُوزلانسه): (/y/ ötre ile, /z/ ve /n/ sükûn ile). “bir şeye doğru yüz dönse, yönelse, yüz tutsa; karşılaşsa, yüz yüze gelse”. *Dört Dīvān'dan:*
Yol ḳılur cismimde eşk ėltür sünĝeklerni üzüb
Yir ḳazıb ḫāşāk aḳızġan dik ḳayan yüzlense seyl[744]
(يول قيلور جسميم دا اشک اَيلتور سونکاک لارنی اوزوب/يِر قازيب خاشاک آقيزغان ديک قايان يوزلانسه سيل)

7978 **Yürürde** (يُورورردا): (/y/ ve /r/ ötre ile, diğer /r/ sükûn ile). “yürürken”. *Sedd-i Sikenderī'de* denizler gezisinde şöyle der:
Ayırdı üç üz keştī-yi tīz-tek
Yürürde niçük kim hilāl-ı felek[745]
(آيِردی اوچ اوز کشتی تيزتک/يورورردا نيچوک کيم هلال فلک)

Ferhād u Şīrīn'den:
Zamāne eblaḳı yanĝlıġ ḫırāmı
Yürürde şarḳ tā ġarb ikki gāmı
(زمانه ابلقی ينکليغ خرامی/يورورردا شرق تا غرب ايکّی کامی)

7979 **Yumşasa** (يُومشاسا): (/y/ ötre ile, /ş/ medli elif ile). “yumuşasa”.

7980 **Yüreginĝe** (يُوراکِيْنکا): (/y/ ötre ile, /g/ esre ile, /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “yüreğine, kalbine”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Andaḳ dėdiler ki gül-‘iẕārī
Salmış yüreginĝe ḫār-ḫārī
(آنداق دَيديلار که کلعذاری/سالميش يوراکينکا خارخاری)

7981 **Yumalanıb** (يُومالانيب): (/y/ ötre ile, /n/ esre ile). “yuvarlanıp”. [İH.337b]

7982 **Yupġa/Yupḳa** (يُوْپغه-يُوْپقا)[746]: (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /p/ sükûn ile). [M1.404a]

---

[741] yol| Yazmalar: dem (دم). Bk. FK (135, 136), FK-Özb (G.132), Divan-Yazma (142*2).

[742] bėrib| Yazmalar: bile (بيله). Bk. HE (147, XXIV/29), HE-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma-TB (424), Külliyat-Yazma1 (435), Hamse-Taşbasma (27).

[743] cānibinĝġa| M1, M2: cānibiniġa; ML, İH, TÜ: cānibinġa (جانبينغه). Bk. Ḳolda, AŞ (189b), SG (1365), SS (35, 134), SS-Özb (II).

[744] Bu beyit| M1: 410a; M2: 407a; ML: 339b; İH: 342b; TÜ: 227a. Bk. NŞ (364, 365), NŞ-Özb (G.365).

[745] Bu beyit| TÜ: yok// Ayırdı| Yazmalar: Bar ėrdi (بار اَيردی). Bk. SG (249), Sİ (465, 6231), Sİ-Özb (LXXVI), Külliyat-Yazma-TB (920).

"ince, yufka". *Dört Dīvān'dan:*
Veh ki bağrımnı lebi hicrinde tīğ-i fürḳatı
Yupḳa yupḳa kėsti vü tuz sipti anda teh-be-teh[747]
(وه كه باغريم نى لبى هجريندا تيغ فرقتى/يوپقه يوپقه كيستى و توز سيپتى آندا ته بته)

7983 **Yürüy/Yürey** (يُوروى-يُوراى)[748]: (/y/ ve /r/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "yürüyeyim". *Dört Dīvān'dan:*
Ġam tüni encüm gözi yañglıġ yumulmas göz bile
Veh niçe gāhī yürüy gāhī turay gāh olturay [ML.335a, TÜ.223b]
(غم تونى انجم كوزى ينكليغ يومولماس كوز بيله/وه نيچه كاهى يوروى كاهى توراى كاه اولتوراى)

Leylī ve Mecnūn'dan:
Yirde yürüy almasıda bī-şek
Verziş ḳılıban kiçikdin ėmgek
(يِردا يوروى آلماسيدا بى شك/ورزش قيليبان كيچيك دين اَيمكاك)

7984 **Yürüb** (يُوْروب): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ ötre ile). "yürümüş; /y/ üstün ile (**Yorub**) yormuş, yorgun düşürmüş; (**Yorub**)[749] yormuş, yorumlamış; düşü tabir etmiş, düşü yorumlamış, rüyayı yormuş". [**M2.401a**] *Sedd-i Sikenderī'den:*
Añga Ḥaḳ naṣīb ėyleben ḫuşk u ter
Yürüb fetḥ ḳılġusıdur baḥr u ber
(اَنكا حق نصيب اَيلابان خشک و تر/يوروب فتح قيلغوسى دور بحر و بر)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Ḳalmadı bir yir ki yürüb almadı
Yir ki yürüb almadı bir ḳalmadı
(قالمادى بير يِر كه يُوروب آلمادى/يِر كه يُوروب آلمادى بير قالمادى)

Her ni yitib ḳāni' olub yol yürüb
Tā özin öz maḳṣadıġa yitgürüb
(هر نى يِتيب قانع اولوب يول يُوروب/تا اوزين اوز مقصديغه يِتكوروب)

7985 **Yürümekge** (يُوروماككا)[750]: (/y/ ve /r/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "yürümeğe". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī'nin köpeğinin zaafında şöyle der:
Ḳılmay yürümekge meyl hergiz
Ḳuyruġı yükin çėkerge 'āciz
(قيلماى يوروماككا ميل هركز/قويروغى يوكين چَيكاركا عاجز)

7986 **Yüz** (يُوْز): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /z/ sükûn ile). "yüz, sima, çehre; yüz sayısı; Özbekiyye'den bir boy adı; (**Yūz**) çita". *Sedd-i Sikenderī'de* Bārıḳ-ı Berberī'nin savaşında

---

[746] Yazmalar: Yupġa. Bk. Yuḳa// Tekrarı| M1.404b, M2.401b (üzeri çizili), TÜ.223b: Yolıġa (يُوْليغه). (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile)// SG: Yupġa/Yuḳa (1347/1359)// DLT: Yubka/Yuwka (985)// CC: Yoga (230)// Krgz.Tr: Cuka/Cupka (231/233)// YUyg.Tr: Yupḳa (472)// Trkm.Tr: Yuka (709).

[747] Yupḳa| Yazmalar, SG: Yupġa (يوپغه)// Yupḳa yupḳa…tuz| Yazmalar: Yupġa…tuzını (يوپغه...توزينى). Bk. SG (1347), GS (432, 587), GS-Özb (G.569), Külliyat-Yazma-TB (112), Külliyat-Yazma2 (127), Divan-Yazma (522*2).

[748] Yazmalar: Yür-ey (/y/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /y/ sükûn ile). AŞ kaynaklı biçim olmalıdır (189a)// Tekrarı| M1.413a, M2.410a, ML.341b, İH.345a, TÜ.228b: Yürü-y. Bk. SG (1350).

[749] M1, M2, ML, İH: Yurub. Bk. SG (1349).

[750] Yazmalar: Yürümegge (يُوروماككا). (/y/ ve /r/ ötre ile, /g/ sükûn ile).

şöyle der:
Yana dėdi yüz gėltürüb her sarı
Ki dėrler mini Bārıḳ-ı Berberī
(یانا دَیدی یوز گَیلتوروب هر ساری/که دَیرلار مینی بارق بربری)
7987 **Yüzlenib** (یُوزلانیب): (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /n/ esre ile). "bir şeye doğru yüz dönmüş, yönelmiş, yüz tutmuş". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Āşüfte içige yüzlenib şūr
Ḳalmadı yürür ayaḳıġa zūr
(آشفته ایچیکا یوزلانیب شور/قالمادی یورور اَیاقیغه زور)
7988 **Yosamışı** (یَوْسامیشی)[751]: (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /s/ medli elif ile). "Bk. yasamışı". [İH.338a]
7989 **Yov** (یَوْ)[752]: (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile). "yağı, düşman". [M1.404b]
7990 **Yuḳar** (یُوْقار)[753]: (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "bulaşır, sirayet eder". *Dört Dīvān'dan:*
Başım çapḳanda ol çābük yaşıngnı asraġıl ey göz
Kim ol sudın yuġay-sin ḳan yuḳar dik bolsa fitrākın[754] [İH.337b]
(باشیم چاپقاندا اول چابک یاشینک نی آسراغیل ای کوز/کیم اول سودین یوغای سین قان یوقار دیک بولسا فتراکین)
7991 **Yükünüb** (یُوکونوب): (/y/, /k/ ve /n/ ötre ile). "yükünmüş, saygı ile eğilmiş, saygı için diz çökmüş; yüklemiş; yüklenmiş"[755]. *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Yana ḳol sundı cām u bādeġa hem
Yükünüb tuttı şāh-zādeġa hem
(یانا قول سوندی جام و باده غه هم/یوکونوب توتتی شاهزاده غه هم)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Sāḳī edeb şarṭını āmāde tut
Allıma toḳḳuz yükünüb bāde tut[756] [İH.338a]
(ساقی ادب شرطینی آماده توت/آلیمه توقّوز یوکونوب باده توت)
Dört Dīvān'dan:
Ḫoş ol ki deyrġa barġac ḳadeḥni muġ-beçe mest [**M2.401b**]
Yükünüb ėlgime bėrdi çıḳıb gėlib utru[757]
(خوش اولکه دیرغه بارغاج قدح نی مغبچه مست/یوکونوب اَیلکیما بَیردی چیقیب گَیلیب اوترو)
7992 **Yupġalıḳ** (یُوْپغالیق)[758]: (/y/ ötre ile). "incelik, gevreklik, yufkalık".
7993 **Yutturmaḳ** (یُوتتورماق): (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile). "yutturmak".

---

751 TÜ: yok// Yazmalar: Yusamışı (یُوْسامیشی). (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /s/ medli elif ile). Bk. FV (707).
752 TÜ: yok. Bk. Cav.
753 M1: 410a; TÜ: yok// Yazmalar: "yıkar, yur". Bk. Yuḳmaḳ, AŞ (190a), SG (1358).
754 asraġıl| M2: asraḳıl// yuġay| Yazmalar: yuḳay (یوقای). Bk. SG (1358), GS (342, 455), GS-Özb (G.441), Külliyat-Yazma2 (105).
755 M1, M2, ML, İH: "yükünmüş"; TÜ: "doldurmuş; yüklemiş"// SG: "yükünmüş" (1362)// Derleme: Yükün- "yükü sırtına almak, yüklenmek".
756 allıma| Yazmalar: alnıma (آلنیمه). Bk. SG (1362), HE (223, XXXIII/15), HE-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (437).
757 barġac| Yazmalar: girgec (کیرکاج)// çıḳıb| Yazmalar: çıḳa (چیقا). Bk. GS (398, 535), GS-Özb (G.520), Külliyat-Yazma2 (119), Divan-Yazma (477*2).
758 M1, TÜ: Yolġalıḳ (یولغالیق). (/y/ üstün ile); ML: Yupḳalıḳ. Bk. SG (1347).

7994 **Yutḳanmaḳ/Yutḳunmaḳ** (يُوتقانماق-يُوتقونماق)[759]: (/y/ ötre ile, /t/ ve /n/ sükûn ile). "hayal veya kaygıdan tükürüğü yutmak, yutkunmak".
7995 **Yötelmek** (يَوتالماک)[760]: (/y/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "öksürmek". [ML.335b]
7996 **Yötel** (يَوتال)[761]: (/y/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). "öksürük".
7997 **Yut** (يُوت)[762]: (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yut!; yolları kapatan şiddetli kar; [hayvanları öldüren hastalık, veba, kıran, ölet]".
7998 **Yutḳun** (يُوتقون)[763]: (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yutma; su çevrintisi, eğrim, girdap".
7999 **Yormaḳ** (يَورماق)[764]: (/y/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "yormak, yorumlamak; düşü tabir etmek, düşü yorumlamak, rüyayı yormak". [TÜ.224a]
8000 **Yüzlengec** (يُوْزلانكاج): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /z/ ve /n/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /c/ sükûn ile). "bir şeye doğru yüz dönünce, yönelince, yüz tutunca". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*

Bādedin sāḳīġa yüzlengec ṭarab
Yana toldurdı ḳadeḥni leb-be-leb
Dėdi iç lā-cür'a ey 'ālī-cenāb
Cür'a ḳalsa bil ki ėrmestür ḥisāb[765] [M1.405a]

(باده دين ساقى غه يوزلانكاج طرب/يانا تولدوردى قدحنى لب بلب
دَيدى ايچ لاجرعه اى عالى جناب/جرعه قالسا بيل كه اَيرماستور حساب)

8001 **Yort** (يَورت): (/y/ üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "Yortmaḳ eyleminin emir biçimi: atı eşkin koştur, dörtnala koştur, tırıs git, yort".
8002 **Yur** (يُوْر): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ sükûn ile). "yur, yıkar; (**Yür**) yürü!". *Dört Dīvān'dan:*

Derd-i hicrimni ni bilgey çün yur eşkim ṣafḥanı [**M2.402a**]
Ol müsāfir sarı gāhī kim raḳam ḳılsam bitik

(درد هجريمنى نى بيلكاى چون يور اشكيم صفحه نى/اول مسافر سارى كاهى كيم رقم قيلسام بيتيک)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:

Şerī'at cāddeīdür tüz, anda ḫ̌āh gėce yürü ḫ̌āh gündüz. [İH.338b]

(شريعت جادّهٔ دور توز، آندا خواه گَيجه يورو خواه كوندوز)

8003 **Yügürtür** (يُوكورتور): (/y/, /g/ ve /t/ ötre ile). "birini koşturur". *Dört Dīvān'dan:*

---

759 Yazmalar: Yutḳanmaḳ// SG: Yutġunmaḳ/ġ (1348)// Kzk.Tr: Jutın- (188)// Özb.Tr: Yutin- (121)// Trkm.Tr: Yuvdun- (711).
760 Yazmalar: Yütelmek (يُوتالماک). (/y/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (1348), Özb.Tr (39), YUyg.Tr (471)// Kzk.Tr: Jötel- (184)// Krgz.Tr: Cötöl- (229).
761 Yazmalar: Yütel (يُوتال). (/y/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /l/ sükûn ile). Bk. SG (1349), Özb.Tr (39), YUyg.Tr (471)// Kzk.Tr: Jötel (184)// Krgz.Tr: Cötöl (229).
762 Bk. SG (1349)// DLT: "hayvanları soğuk ile öldüren afet" (990)// Krgz.Tr: Cut "hayvan kırılması" (471)// YUyg.Tr: Cut "soğuk ve kardan dolayı hayvanların ölümü; yolların buz bağlaması" (65)// Moğ-Les: Cud "felaket; açlık, kıtlık; sığır vebası" (1664).
763 SG: Yutġun "yutan (üzeri çizili); yutma; su çevrintisi, eğrim, girdap" (1349).
764 M1, M2, ML, İH: Yurmaḳ. Bk. SG (1349), Trkm.Tr (706)// Kzk.Tr: Jorı- (182)// Krgz.Tr: Coru- (225)// Moğ-Les: Cori- "niyetlenmek" (1654).
765 Cür'a| Yazmalar: Ḳaṭre (قطره). Bk. LT (112, 1334), LT-Özb (LXXIX), Külliyat-Yazma1 (359).

Gūyiyā ẖorşīd her sarı yügürtür kevkebī
Çün-ki sür'at vaḳtı ol yüzdin tamar her yan 'araḳ[766]
(کویبا خورشید هر ساری یوکورتور کوکبی/چونکه سرعت وقتی اول یوزدین تامار هر یان عرق)
'Aşḳ deştide yügürtür-min ḳuyunlar ahdın
Görgeli bu ṭurfeni Mecnūn-ı ḥayrān ḳaydadur
(عشق دشتیدا یوکورتورمین قویون لار آه دین/کورکالی بو طرفه نی مجنون حیران قایدادور)
8004 **Yüklegeyler** (یُوکلاکایلار): (/y/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). “yüklerler; [yükleyeler]”. *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Ḫayrsız ġanī yaġınsız seḥāb ve 'amelsiz 'ālim dābbeī ki añ̂ga yüklegeyler kitāb.
(خیرسیز غنی یاغین سیز سحاب و عمل سیز عالم دابّهٔ که آنکا یوکلاکایلار کتاب)
8005 **Yol bilür** (یَول بیلور): (/y/ üstün ile, /b/ esre ile). “yol yordam bilmek; yol gösteren, kılavuz”.
8006 **Yoluḳuştılar** (یَولوقوشتی لار)[767]: (/y/ üstün ile, /l/ ötre ile, /ḳ/ ötre ile, /t/ esre ile). “karşılaştılar, rastlaştılar, yüz yüze geldiler”. *Gül ü Nevrūz-ı* Luṭfī'den:
Gėlür bir kārvān ol yol bile rāst
Yoluḳuştı şehen-şeh birle bī-ẖ˘āst[768] [İH.338a]
(گیلور بیر کاروان اول یول بیله راست/یولوقوشتی شهنشه بیرلا بی خواست)
8007 **Yürümek** (یُوروماک)[769]: (/y/ ve /r/ ötre ile). “yürümek, yol gitmek”. [ML.336a, İH.338b]
Sedd-i Sikenderī'den:
Yoḳ ėrse yürümek ni imkān yana
'Aṣā şeklidin ḳolda çevgān yana[770]
(یوق اَیرسه یوروماک نی امکان ینه/عصا شکلیدین قولدا چوکان ینه)
8008 **Yürütmek** (یُوروتماک): (/y/ ve /r/ ötre ile, /t/ sükûn ile). “yürütmek”.
8009 **Yuġan** (یُوْغان)[771]: (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). “yıkayan”. *Dört Dīvān'dan:*
Yoḳ şafaḳ maẓlūm ḳanıġa ḳalıb ėrdi sipihr
Anı yuġan baḥr-ı eşkim mevcidin külek imiş [M1.405b]
(یوق شفق مظلوم قانیغه قالیب اَیردی سپهر/آنی یوغان بحر اشکیم موجی دین کولاک ایمیش)
8010 **Yürüşmek** (یُوروشماک): (/y/ ve /r/ ötre ile). “birlikte yürümek”.
8011 **Yortmaḳ** (یَورتماق)[772]: (/y/ üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). “atla hızlı gitmek, eşkin yürümek, dörtnala koşturmak, tırıs gitmek, ılgarla gitmek, yortmak”.

---

766 yan 'araḳ| Yazmalar: ḳaṭreī (قطرهٔ). Bk. BV (250, 324), BV-Özb (G.321), Külliyat-Yazma2 (345).
767 Yazmalar: Yoluḳıştılar (یَولوقِشتی لار). (/y/ üstün ile, /l/ ötre ile, /ḳ/ esre ile, /t/ esre ile). Bk. AŞ (189a), SG (1366).
768 bir| Yazmalar: her (هر)// Yoluḳuştı| ML, İH: Yoluḳıştı. Bk. AŞ (189a), GN (15, 177).
769 Bk. SG (1349), AŞ (189a)// DLT: Yor-/Yorı-/Yoru- (981)// CC: Yür-/Yürü- (237)// Krgz.Tr: Cür- (237)// Mlk.Tr: Cürü- (163)// YUyg.Tr: Yürmek (472)// Trkm.Tr: Yöre- (708)// Moğ-Les: Cori- (1654).
770 Bu beyit| M1: 408a; M2: 405a; ML: 338a; İH: 341a; TÜ: 225b// yana| M1, M2, ML, İH: yine. Bk. Sİ (282, 3515), Sİ-Özb (XL).
771 TÜ: yok. Bk. AŞ (190a), SG (1372).
772 Yazmalar: Yürünmaḳ (یُورونماق). (/y/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (58b). Bk. Yort, SG (1352)// DLT: “atı eşkin koşturmak” (982)// Kzk.Tr: Jort- (182)// Krgz.Tr: Cort- “(av, düşman ardınca) yelmek, koşmak”; Cortuul “yağma” (224).

8012 **Yortuşmaḳ** (يَورتوشماق)[773]: (/y/ üstün ile, /t/ ötre ile). "birlikte yortmak".
8013 **Yurunluḳ** (يُورونلوق)[774]: (/y/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "yamalı". *Dört Dīvān'dan:*
Bu 'aşḳ-ı pāk birle ḫırḳamnı ḥūr u rıżvān
Yırtıştılar ḳılurġa ḥullelerin yurunluḳ[775]
(بو عشق پاک بیرلا خرقم نی حور و رضوان/یرتیشتی لار قیلورغه حلّه لارین یورونلوق)
8014 **Yutturdı** (يُوتتوردى)[776]: (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile). "yutturdu".
8015 **Yürüngec** (يُورونكاج)[777]: (/y/ ve /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "yürününce". [M2.402b]
8016 **Yortavul** (يَورتاوُل)[778]: (/y/ üstün ile, /t/ medli elif ile, /v/ ötre ile). "ılgarla at koşturan birlik".
8017 **Yumşaġay** (يُومشاغاى): (/y/ ötre ile). "yumuşar; [yumuşaya]". *Dört Dīvān'dan:*
Bir gün ahımdın oşol bed-mihr kön̂gli yumşaġay
Niçe kim pūlād ėrür ḳatıḳ tapar otdın güdāz [İH.339a]
(بیر کون آهیم دین اَوشول بدمهر کونکلی یومشاغای/نیچه کیم پولاد اَیرور قاتیق تاپار اوتدین کداز)
8018 **Yurtçı** (يُورتچى)[779]: (/y/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "karga, kuzgun; akbaba; fare ile beslenen kuş; ordu veya kervanın konacağı yeri belirlemek için önceden gönderilen kimse, konakçı". [TÜ.224b] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
'Ālī-himmet şāh-bāzīdür bülend-pervāz, bī-himmet sıçḳan ṣayyādı yurtçı-tāz. Şonḳar meskeni şāhnın̂g bilegi, yurtçı maḳāmı ölügsenin̂g sasıġ beden ü sün̂gegi[780].
(عالی همّت شاه بازی دور بلند پرواز، بی همّت سِچقان صیّادی یورتچی تاز. شونقار مسکنی شاه نینک بیلاکی، یورتچی مقامی اولوکسانینک ساسیغ بدن و سونکاکی)
8019 **Yoḳ mudur** (يَوْقمودور): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ḳ/ sükûn ile). "yok mudur". *Dāstān-ı Şeyḫ Ṣan'ān'dan:*
Şeyḫlıḳ ṭavrıda atın̂g yoḳ mudur
Aḳ saḳalın̂gdın uyatın̂g yoḳ mudur
Çün san̂ga toḳsan u yüzge yitti yaş
Hem ḳarı dėmek bolur hem sini yaş
(شیخ لیق طوریدا آتینک یوقمودور/آق سقالینکدین اویاتینک یوقمودور
چون سنکا توقسان و یوزکا یِتّی یاش/هم قاری دَیماک بولور هم سینی یاش)

Dört Dīvān'dan:

---

[773] Yazmalar: Yortuşmek (يَورتوشماک) "atı eşkin koşturmak". HA kaynaklı yanlış olmalıdır (58b). Bk. SG (1352).
[774] M1, TÜ: yok// Tekrarı| M1: 406a; M2.403a, TÜ.224b: "pamuklu". Pīne "yama" sözcüğü, penbe "pamuk" biçiminde kaydedilmiştir. Bk. SG (1354).
[775] u| Yazmalar: yok. Bk. SG (1380), FK (306, 325), FK-Özb (G.312).
[776] M1, TÜ: yok; ML: 341b; İH: 344b. Bk. BL (84b).
[777] M1, TÜ: yok; ML: 341b; İH: 344b. Bk. BL (84b).
[778] Bk. SG (1353)// Kzk.Tr: Jortuvıl "yağmalama" (182)// Krgz.Tr: Cortuul "yağma" (224)// Mlk.Tr: Cortuvul "akın, baskın"; Cortuvuk "devamlı koşan" (157)// Tatar.Tr: Yurtaḳ "tırıs; doludizgin; tırıs giden at" (352).
[779] Tekrarı| M1: 411b; M2: 408b; ML: 340b; İH: 344a; TÜ: 228a// SG: "karga; ordu veya kervanın konacağı yeri belirlemek için önceden gönderilen kimse, konakçı" (1353)// Krgz.Tr: Curtçu "neophron, akbaba" (234).
[780] şāh-bāzīdür| M1, M2, TÜ: şāh-bāzī durur (شاه بازى دورور)// ölügse| Yazmalar: ölüg (اولوک). Bk. SG (1353), MK (243, 69b/7), MK-Özb (Tenbih.11), Külliyat-Yazma-TB (1488), MK-Amire (132).

Gözüng̑ ki küfr ile yüz dīnġa saldı vīrānlıġ
Ḫudāy üçün tıy anı yoḳ mudur müsülmānlıġ[781] [İH.338b]
(کوزونک که کفر ایله یوز دین غه سالدی ویران لیغ/خدای اوچون تی آنی یوقمودور مسلمان لیغ)

8020 **Yoḳ turur** (يَوْقتورور): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /t/ ötre ile). "yoktur". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Nevāyī cihānġa vefā yoḳ turur
Anıng̑ de'b ü resmi cefā oḳ turur [İH.339a]
(نوایی جهانغه وفا یوقتورور/آنینک داب و رسمی جفا اوق تورور)

8021 **Yügürmiştür** (يُوكورميش تور): (/y/, /g/ ve /t/ ötre ile). "koşmuştur, seğirtmiştir, hızlı gitmiştir". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ḫoş ėrmes ėl song̑ıca raḫş sürmek
Yolī kim ėl yügürmiştür yügürmek[782]
(خوش اَیرماس اَیل سونکیجه رخش سورماک/یولی کیم اَیل یوکورمیش تور یوکورماک)

8022 **Yürügeyler** (يُوروكايلار): (/y/ ve /r/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "yürürler; [yürüyeler]". *Sedd-i Sikenderī'de* vahşi sürüler savaşında şöyle der:

Yürügeyler ol mūr deştiġa tīz [M1.406a]
Şikār ėtgeli ėylegeyler sitīz
(یوروکایلار اول مور دشتیغه تیز/شکار اَیتکالی اَیلاکایلار ستیز)

8023 **Yubtur** (يُوبتور): (/y/ ve /t/ ötre ile). "yıkamıştır, yumuştur". [ML.336b]

8024 **Ḳolaysız** (قَوْلای سیز)[783]: (/ḳ/ üstün ile, belirli /v/ ile, /s/ esre ile). "yerinde olmayan, yersiz, uygunsuz, zamansız". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Ėşitgec ḳolaysız maḳālın anıng̑
Żarūret görüb gūş-mālın anıng̑
(اَیشیتکاج قَولای سیز مقالین آنینک/ضرورت کوروب کوشمالین آنینک)

8025 **Yonġaylar** (يَونغايلار)[784]: (/y/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "yonalar, yontalar". [**M2.403a**]

8026 **Yutḳaydur** (يُوتقايدور): (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yutar; [yuta]".

8027 **Yuta alur** (يُوتا آلور): (/y/ ötre ile, /t/ medli elif ile). "yutabilir".

8028 **Yutar** (يُوتار): (/y/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yutar".

8029 **Yoḳlar** (يَوْقلار): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile). "hâl hatır sorar".

8030 **Yurtġa** (يُورتغه)[785]: (/y/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "mezarlık, gömütlük, kabristan, sinlik".

8031 **Yortma** (يَورتمه): (/y/ üstün ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "hızlı yürüyüş, yelme, yortma".

8032 **Yorġa** (يَورغه)[786]: (/y/ ve /ġ/ üstün ile). "atın biniciyi sarsmayan yürüyüşü, rahvan,

---

[781] Bu beyit| TÜ: yok// Gözüng̑| M2: Görüng̑// vīrānlıġ| Yazmalar: vīrānlıḳ (ویران لیق)// tıy anı| Yazmalar: dė munı (دَی مونی)// müsülmānlıġ| Yazmalar: müsülmānlıḳ (مسلمان لیق). Bk. SG (774), BV (231, 301), BV-Özb (G.301), Külliyat-Yazma-TB (325).

[782] ėrmes ėl| Yazmalar: ėrmestür (اَیرماس تور). Bk. FŞ (112, IX/31), FŞ-Özb (IX), Külliyat-Yazma-TB (494).

[783] M1, TÜ: yok// Yazmalar: Yolaysız (يَوْلای سیز). (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /s/ esre ile) "yol yordam bilmeyen". Bk. SG (1127), Kzk.Tr (313), YUyg.Tr (242).

[784] Yazmalar: Yonḳaylar (يَونقايلار). Bk. SG (1371).

[785] Bk. SG (1353).

[786] Bk. SG (1353)// DLT: Yorıga at "yorga at" (981)// Krgz.Tr: Corgo "yorga (at)" (224)// YUyg.Tr: Yorġa "rahvan" (470)// Moğ-Les: Ciruga/Joroo "tırıs, eşkin; hızlı, eşkin giden" (1638).

yorga; yorga yürüyen at".
8033 **Yorġun** (يَورغون): (/y/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "yorgun". [İH.339b]
8034 **Yorġunluḳ** (يَورغونلوق): (/y/ üstün ile, /r/ ve /n/ sükûn ile). "yorgunluk".
8035 **Yürüş** (يُوروش)[787]: (/y/ ve /r/ ötre ile). "yürüyüş; [sefer, saldırı]". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Yana istedi görmek ėyleb yürüş
İki taġ kim ėrdi altun gümüş
(يانا ايستادى كورماك اَيلاب يوروش/ايكى تاغ كيم اَيردى آلتون كوموش)
Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:
Ebū Sa'īd Mīrzā evvel ḳatla Şehruḫiyye ḳorġanın barıb ḳabadı, ol yürüşde[788].
(ابوسعيد ميرزا اوّل قاتلا شهرخيّه قورغانين باريب قابادى اول يوروش دا)
8036 **Yürüşlüg** (يُوروشلوک): (/y/ ve /r/ ötre ile). "yürüyüşlü".
8037 **Yorunçġa** (يَورونجغه)[789]: (/y/ üstün ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ sükûn ile). "yonca".
8038 **Yüzlenmek** (يُوزلانماک)[790]: (/y/ ötre ile, /z/ ve /n/ sükûn ile). "bir şeye doğru yüz dönmek, bir şeye doğru yüz çevirmek, yönelmek, yüz tutmak; [karşılaşmak, yüz yüze gelmek]".
8039 **Yudik** (يُوديک)[791]: (/y/ ötre ile, /d/ esre ile, /k/ sükûn ile). "yıkasın, yusun". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Çėkibtür sa'y ėtib bisyār bisyār
Yudik baştın ayaḳ zinhār zinhār [ML.337a]
(چَيکيب تور سعى اَيتيب بسيار بسيار/يوديک باشتين اَياق زنهار زنهار)
8040 **Yüzer** (يُوزار)[792]: (/y/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "yüz sayısı, [yüzer]". *Tārīḫü'l-Enbiyā'da* Ḳaynān bin Enūş zikrinde şöyle der: [**M2.403b**]
Kim ḫalḳdın yüzer yüzer kişi ayırıb buyurdı kim kėntler [ḥiṣārlar] yasadılar. [M1.406b, ML.336b]
(كيم خلق دين يوزار يوزار كيشى آيريب بويوردى كيم گينت لار ياساديلار)
8041 **Yüzleşmek** (يُوزلاشماک)[793]: (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "birlikte yüz dönmek, birlikte yönelmek, birlikte yüz tutmak; yüzleşmek, yüz yüze gelmek".
8042 **Yüz başlıḳ** (يُوز باشليق): (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). "yüz ağaçtan yapılmış en büyük çadır veya alaçık türü; [alaçığın başındaki direkler]"[794].

---

787 SG: "yürüyüş" (1353)// AŞ: "sefer" (188b)// Krgz.Tr: Cürüş "yürüyüş; sefer, askerî yürüyüş" (238)// YUyg.Tr: Jürüş "yürüyüş" (189).
788 evvel| Yazmalar: ol çaḳda evvel (اول چاقدا اوّل)// Şehruḫiyye| Yazmalar: Şehruḫībe (شهرخيبه). Bk. AŞ (188b), HM (71, T771b/10), HM-Özb (Xatime), Külliyat-Yazma2 (611), Külliyat-Yazma-TB (1065).
789 Yazmalar: Yoruncıġa (يَورونجِغه). (/y/ üstün ile, /r/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /c/ esre ile). Bk. SG (1354), Yonca// DLT: Yorınça/Yorınçga (982)// Trkm.Tr: Yorunca (707).
790 SG (1354), AŞ (189b), DLT (994), Trkm.Tr (715): "bir şeye doğru yüz çevirmek, yönelmek, yüz tutmak".
791 M1, TÜ: yok// Yazmalar: Yudek (يُوداک). (/y/ ötre ile, /d/ medli elif ile, /k/ sükûn ile). Bk. SG (1373).
792 TÜ: yok. Bk. SG (1355).
793 Tekrarı| M1: 407a; M2: 404a; İH: 340b// SG (1355), YUyg.Tr (473), Trkm.Tr (715): "yüzleşmek, yüz yüze gelmek".
794 Yazmalar: "en büyük kavim; yüz ağaçtan yapılmış çadır veya alaçık türü". Bk. SG (1355), Sİ (229, 2725: yüz başlıġ aḳ öy ara).

8043 **Yüzsizlik** (یُوزسیزلیک): (/y/ ötre ile, /z/'ler sükûn ile, /s/ esre ile). "yüzsüzlük, utanmazlık, arsızlık". [ML.337a]
8044 **Yuḳtı** (یُوقتی)[795]: (/y/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile). "dokundu, yapıştı, değdi, etkiledi; karıştı, bulaştı, sirayet etti". *Ferhād u Şīrīn'de* Ferhād, katili olan yaşlı kadına şöyle der:
Meger Ermen'de emrī boldı ṭārī
Ki yuḳtı köñ̂glüñ̂ge anıñ̂ ġubārı[796]
(مکر ارمن دا امری بولدی طاری/که یوقتی کونکلونکا آنینک غباری)
Dört Dīvān'dan:
Ey Nevāyī ėrni anıñ̂ la'ldur yā yuḳtı cān
Bėrkigende bağrıma şūḫ-ı sitem-kārımġa tiş [İH.340a]
(ای نوایی اَیرنی آنینک لعل دور یا یوقتی جان/بَیرکیکاندا باغریمه شوخ ستم کاریم غه تیش)
8045 **Yuḳar** (یُوقار)[797]: (/y/ ötre ile). "etkiler".
8046 **Yuvalı** (یُوالی): (/y/ ötre ile). "yıkayalım"[798]. [TÜ.225a]
8047 **Yumdı göz** (یُوْمدی گَوز): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /g/ üstün ile). "kinaye olarak: öldü". Niẓāmī, Dārā'nın ölümünde şöyle der:
Sikender peẕīrüft ez-ū her-çi güft
Pezīrende ber-ḫāst gūyende ḫuft[799]
(سکندر پذیرفت ازو هرچه کفت/پذیرنده برخاست کوینده خفت)
Nevāyī, buna karşılık olarak *Sedd-i Sikenderī'de* şöyle der:
Ėşitgen çü mundaḳ ḳabūl ėtti söz
Dėgen çün ėşitti bu söz yumdı göz[800] [ML.336b]
(اَیشیتکان چو مونداق قبول اَیتّی سوز/دَیکان چون اَیشیتّی بو سوز یُومدی کوز)
8048 **Yoldañ̂ız** (یَولدانکیز): (/y/ üstün ile, /l/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yollayınız, uğurlayınız, yolcu ediniz; yol gösteriniz, kılavuzluk ediniz". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Kerem ėyleb ikki ḳolum ḳoldañ̂ız
Söz iḳlīmi sarı mini yoldañ̂ız [ML.337a]
(کرم اَیلاب ایکّی قولوم قولدانکیز/سوز اقلیمی ساری مینی یولدانکیز)
8049 **Yuñ̂guz** (یُونکوز)[801]: (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "yıkayınız".
8050 **Yumşatmış** (یُومشاتمیش): (/y/ ötre ile, /m/ ve /t/ sükûn ile). [M1.407a] "yumuşatmış". *Ferhād u Şīrīn'den:* [M2.404a]
Velī Bānū tutub göz ucıdın pās
Ki ḫārā-ken niçük yumşatmış elmās
(ولی بانو توتوب کوز اوجی دین پاس/که خاراکن نیچوک یومشاتمیش الماس)

[795] Yazmalar: Yoḳtı (یَوقتی). (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile, /t/ esre ile) "birbirine değdi, karıştı, bulaştı; karıştırdı, bulaştırdı". Bk. Yuḳmaḳ, AŞ (189b), SG (1357).
[796] ṭārī| Yazmalar: kārī (کاری). Bk. AŞ (189b), SG (1357), FŞ (440, XLVIII/48), FŞ-Özb (XLVIII), Külliyat-Yazma-TB (585).
[797] Yazmalar: Yoḳar (یَوقار). (/y/ üstün ile). Bk. Yuḳmaḳ, AŞ (190a), SG (1357).
[798] Yazmalar: "yıkayayım". Bk. AŞ (190a).
[799] ber-ḫāst| Yazmalar: ber-ḫˇāst (برخواست).
[800] çün| Yazmalar: hem (هم). Bk. Sİ (204, 2338), Sİ-Özb (XXVII), Külliyat-Yazma-TB (838).
[801] ML, İH: Yuñ̂ gız. Bk. SG (1373).

8051 **Yoḳlamış** (يَوقلاميش): (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "yoklamış, sormuş, aramış". *Dört Dīvān'dan:*

Encüm-i eşkin töker tan͡g atḳuca min dik sipihr
Yoḳlamış ol hem meger bir mihr-i ʻālem-gerdini
(انجم اشكين توكار تانک آتقوجه مين ديک سپهر/يوقلاميش اول هم مكر بير مهر عالم كردينى)

8052 **Yuḳmış** (يُوقميش)[802]: (/y/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "karışmış, bulaşmış, sirayet etmiş". *Dört Dīvān'dan:*

Per ėmes bülbülde bel kim āteşīn gül şevḳidin
Külḫanī dīvānedür kim yuḳmış aʻżāsıġa kül
(پر اَيماس بلبل دا بل كيم آتشين كل شوقيدين/كلخنى ديوانه دور كيم يوقميش اعضاسيغه كول)

Leylī ve Mecnūn'dan:

Toynaḳ ėmes an͡glasam kemā-hī
Yuḳmış ḳalem ucıġa siyāhī
(توينااق اَيماس آنكلاسام كماهى/يوقميش قلم اوجيغه سياهى)

8053 **Yoluġ** (يَولوغ): (/y/ üstün ile, /l/ ötre ile). "tüyleri yolunmuş, yoluk". *Sebʻa-yı Seyyāre'den:*

Yana bėgler ni kim kiçik ü uluġ
Barı başı yalan͡g saḳalı yoluġ [ML.337b]
(يانا بَيک لار نِى كيم كيچيک و اولوغ/بارى باشى يالانک سقالى يَولوغ)

8054 **Yorġalamaḳ** (يَورغالاماق)[803]: (/y/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "at rahvan yürümek, yorga yürümek". *[Ḥayretü'l-Ebrār'da]* kendi padişahı Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın atının vasfında şöyle der:

Yorġalamaḳ vaḳtı çü salıb ayaḳ
Kebk-i derī allıda andaḳ ki zāġ[804]
(يورغالاماق وقتى چو ساليب اَياق/كبک درى آليدا آنداق كه زاغ)

8055 **Yoḳlamaḳ** (يَوْقلاماق): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile). "yoklamak, sormak, aramak; inceden inceye araştırmak". *Dört Dīvān'dan:*

Müşkil işdür öyde bir ġāyibni her dem yoḳlamaḳ
Līk mühlik yoḳlaġandın son͡gra isteb tapmamaḳ [İH.340b]
(مشكل ايش دور اويدا بير غايب نى هر دم يوقلاماق/ليک مهلک يوقلاغاندين سونكرا ايستاب تاپماماق)

8056 **Yüz ḳaralıḳ** (يُوز قَراليق): (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "kara yüzlülük".

8057 **Yüzlük** (يُوزلوک): (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "yüz örtüsü, peçe, nikap"[805].

8058 **Yuydur** (يُويدور)[806]: (/y/ ötre ile, ikinci /y/ sükûn ile). "yıkar, yur".

8059 **Yüzi töben** (يُوزى تَوبان)[807]: (/y/ ötre ile, /z/ esre ile, /t/ üstün ile). [M1.407b, **M2.404b**]

---

802 Yazmalar: Yoḳmış (يَوقميش). (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). Bk. Yuḳmaḳ, SG (1357).

803 M1, M2, TÜ: Yorḳalamaġ (يَورقالاماغ); ML, İH: Yorḳalamaḳ. Bk. SG (1353)// Krgz.Tr: Corgo "yorga (at)"; Corgolo- "yorga yürümek" (224)// YUyg.Tr: Yorġa "rahvan"; Yorġilimaḳ "rahvan yürümek" (470)// Moğ-Les: Ciruga "tırıs, eşkin; hızlı, eşkin giden"; Cirugala- "ekşin gitmek" (1638).

804 Yorġalamaḳ| M1, M2, TÜ: Yorḳalamaġ (يَورقالاماغ); ML, İH: Yorḳalamaḳ// allıda| Yazmalar: alnıda (آلنيدا). Bk. SG (1353), HE (89, XVI/36), HE-Özb (XVI), Külliyat-Yazma-TB (413).

805 Bk. SG (1356), Tarama (256)// Trkm.Tr-Hamzayev, Derleme: "örtü".

806 TÜ: yok. Bk. SG (1372).

807 Yazmalar: Yüzi tüben (يُوزى تُوبان). (/y/ ötre ile, /z/ esre ile, /t/ ötre ile). Bk. Töben, SG (1356).

"baş aşağı, yüzüstü, yüzükoyun".

8060 **Yüsek** (يُوسَک)[808]: (/y/ ötre ile, /s/ üstün ile). "yosun". [ML.337a]

8061 **Yosun** (يَوسون)[809]: (/y/ üstün ile, /s/ ötre ile). "kural, düzen, tüzük; biçim, tarz, üslup, yöntem; töre, gelenek, görenek, alışkanlık". *Münşe'āt'dan:*

Buyruḳ yosunı bile ʻarżġa yitgürüldi[810].

(بويروق يوسونی بيله عرضغه يِتكورولدی)

Mecālisü'n-Nefāyis'ten:

Bu redīfde yana bir maṭla' kim ġazel ṭavrıda merṡiye-āmīz Ḫᵛāce Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī ḳuddise sırruhuġa vāḳi' bolġan yosun bile[811]. [ML.337b]

(بو رديف دا ينه بير مطلع كيم غزل طوريدا مرثيه آميز خواجه حافظ شيرازی واقع بولغان يوسون بيله)

8062 **Yosunluḳ** (يَوسونلوق): (/y/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "biçimli, tarzlı, gibi".

8063 **Yutḳunĝ** (يُوتقونک): (/y/ ötre ile, /t/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yutacaksın". *Dört Dīvān'dan:*

Ey ki bu bezm içre içtinĝ kām ile bir devr mey
Bil ki nā-kām anca ḳan yutḳunĝ felek devrānıdın [TÜ.225b]

(ای كه بو بزم ايچرا ايچتينک كام ايله بير دور مى/بيل كه ناكام آنجه قان يوتقونک فلک دورانيدين)

8064 **Yürek** (يُوْراک-يُوْرَک)[812]: (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile). "yürek, kalp". *Dört Dīvān'dan:*

Yüregim itlerinĝ andaḳ yėdiler tişleşiben
Kim yana yoḳtur alar allıġa barmaḳḳa yürek[813]

(يوراكيم ايتلارينک آنداق يَيديلار تيشلاشيبان/كيم يانا يوقتور آلار آليغه بارماق قه يوراک)

Minĝdin bir ėmes öz yüregi zaḫmlarıdın
Her niçe ki taġ baġrını zaḫm ėyledi Ferhād[814]

(مينكدين بير اَيماس اوز يوراكی زخملاريدين/هر نيچه كه تاغ باغرينی زخم اَيلادی فرهاد)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:

Bu ki könĝül dėr-sin ėrür bu yürek
İsm könĝül birle anĝa müşterek

(بو كه كونكل دَيرسين اَيرور بو يوراک/اسم كونكل بيرله اَنكا مشترک)

Dört Dīvān'dan:

Vaṣlı bey'iġa töküb ėl sīm min yardım yürek
Kāmıma müşkil ki yitgey-min bu bolsa yarmaġım[815]

---

[808] SG: يوسک (töşek vezninde)/(Rūmī)Yosun (1356)// Dehhuda: Cul-ı vezaġ/Peşm-i vezaġ/Ḫaze// Alt.Tr: Ceze/Ceeze "ağaç yosunu" (60)// Derleme: Yomsuk// Moğ-Les: Nogusu(n)/Noos(on) "yün; tüy" (919).

[809] Bk. AŞ (188b-189a), SG (1356), YUyg.Tr (471)// Kzk.Tr: Josıq (182)// Krgz.Tr: Cosun (225)// Moğ-Les: Yosu(n)/Yos(on) (695).

[810] bile ʻarżġa yitgürüldi| Yazmalar: birle ʻarża yitgürdiler (بيرله عرضه يِتكورديلار). Bk. AŞ (189a), TM (329, T788b/20), Münşeat-Özb (25), Külliyat-Yazma2 (798).

[811] yana| M1, M2, ML, İH: yine// merṡiye| M2, ML, İH: mertebe// ḳuddise sırruhuġa| Yazmalar: yok. Bk. MN (237, 461), MN-Özb (Meclis.8), Külliyat-Yazma-TB (1150).

[812] Bk. SG (1353), DLT (994), CC (237), YUyg.Tr (472), Trkm.Tr (713)// Krgz.Tr: Cürök (238)// Moğ-Les: Cirüke(n)/Cürh(en) (1640).

[813] allıġa barmaḳḳa| Yazmalar: alnıġa barmaḳġa (آلنيغه بارماق غه). Bk. SG (741), GS (264, 342), GS-Özb (G.331), Külliyat-Yazma-TB (72).

[814] Minĝdin| Yazmalar: Mindin (ميندين)// niçe| Yazmalar: neçe (ناچا)// ėyledi| M1, TÜ: ėylese (اَيلاسا). Bk. GS (113, 122), GS-Özb (G.118), Külliyat-Yazma-TB (35).

[815] Bu beyit| M1, ML, TÜ: yok. Bk. SG (1284), FK (388, 416), FK-Özb (G.398).

(وصلی بیعیغه توکوب اَیل سیم مین یاردیم یوراک/کامیما مشکل که یِتکای مین بو بولسه یارماغیم)

8065 **Yuḳarraḳ** (یُوقارراق): (/y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "daha yukarı". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Yuḳarraḳ görküzüb çün raḫşı nāverd
Çıḳarıb lā-mekān meydānıdın gerd

(یوقارراق کورکوزوب چون رخشی ناورد/چیقاریب لامکان میدانیدین کرد)

Sedd-i Sikenderī'den:

Kim utruda yitgey anıñ dik fütūḥ
Ki şerḥiġa bėrdim yuḳarraḳ vużūḥ[816] [İH.341a]

(کیم اُوترودا یِتکای آنینک دیک فتوح/که شرحی غه بَیردیم یوقارراق وضوح)

8066 **Yumşaḳ** (یُومشاق)[817]: (/y/ ötre ile, /m/ sükûn ile). "yumuşak". [M1.408a] *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yumşaḳ söz bile yaralarıġa merhem yitgürüb. [**M2.405a**]

(یومشاق سوز بیله یاره لاریغه مرهم یِتکوروب)

8067 **Yutmaḳ** (یُوتماق): (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yutmak". *Sedd-i Sikenderī'den:*

'Adū bolsa bu çarḫ-ı gerdān añga
Çėkib bir nefes yutmaḳ āsān añga[818]

(عدو بولسا بو چرخ کردان اَنکا/چَیکیب بیر نفس یوتماق آسان اَنکا)

Seb'a-yı Seyyāre'den:

Ejdehāyī durur bu dehr-i denī
Ėlni yutmaḳ çėkib şi'ār u feni
Tā ki yutmaḳ şi'ārını tuttı
Yuta alġanca ḫalḳnı yuttı[819] [ML.338a]

(اژدهایی دورور بو دهر دنی/اَیلنی یوتماق چَیکیب شعار و فنی
تا که یوتماق شعارینی توتتی/یوتا آلغانجه خلقنی یوتتی)

8068 **Yumruḳ/Yumurduḳ** (یُومروق-یُوموردوق)[820]: (/y/ ve /r/ ötre ile). "yumruk". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Gögüsge ḳaḳıb yumruḳ ornıġa taş
Urub yir üze börk ornıġa baş

(کوکوسکا قاقیب یومروق اَورنیغه تاش/اوروب یِر اوزه بَورک اورنیغه باش)

8069 **Yutḳu dik** (یُوتقو دیک): (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yutacak gibi; yutar gibi"[821]. *Ferhād u Şīrīn'de* ejderha vasfında şöyle der:

Kişini yutḳu dik aġzın açıb gėñg
Dėgil der-bend ile aġzı ėrür tiñg[822]

---

[816] bėrdim| Yazmalar: bir dem (بیردم). Bk. Sİ (86, 581), Sİ-Özb (VIII), Külliyat-Yazma-TB (802).

[817] Bk. SG (1369), DLT (988), YUyg.Tr (472), Trkm.Tr (710)// Krgz.Tr: Cumşak (232).

[818] 'Adū| M1, M2, ML, İH: 'Aded// bir| Yazmalar: her (هر). Bk. Sİ (97, 752), Sİ-Özb (IX), Külliyat-Yazma1 (821), Hamse-Taşbasma (385).

[819] Bu beyitler| M1, M2, TÜ: yok// çėkib| Yazmalar: bolub (بولوب). Bk. SS (416, 4622), SS-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (780).

[820] Yumurduḳ| M1: 411b; M2: 408b; ML: 340b; İH: 343b; TÜ: 227b// SG: Yumruḳ (1371)// DLT: Yuḍruk (985)// Krgz.Tr: Cuduruk (230)// Mlk.Tr: Cumduruk (159)// Moğ-Les: Nidurga/Nudraga (903).

[821] Yazmalar: "yutmuş gibi". Bk. SG (1348).

(کیشی نی یوتقو دیک آغزین آچیپ گَینک/دَیکیل دربند ایله آغزی اَیرور تینک)

8070 **Yüz tümen miñĝ** (یُوز تُومان مِیْنک): (/y/ ve /t/ ötre ile, /y/, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yüz bin defa on bin".

8071 **Yügürgüñĝ** (یُوکورکونک): (/y/ ve /g/'ler ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "koşacaksın, seğirteceksin, hızlı gideceksin". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü güzgü sırrını añĝlab yügürgüñĝ
Görüb güzgüni görgüñĝ her ni görgüñĝ

(چو کوزکو سرّینی آنکلاب یوکورکونک/کوروب کوزکونی کورکونک هر نی کورکونک)

8072 **Yoġurmaḳ** (یَوغورماق)[823]: (/y/ üstün ile, /r/ sükûn ile). "yoğurmak, hamur durumuna getirmek".

8073 **Yoġun/Yoġan** (یَوغون-یوغان)[824]: (/y/ üstün ile). "yoğun, kalın".

8074 **Yoġruş** (یَوغروش): (/y/ üstün ile). "yoğuruş, yoğurma, hamur etme".

8075 **Yoġrı Yol** (یَوغری یَول)[825]: (/y/ ve diğer /y/ üstün ile). "Bėş Balıġ ile Ḫan Balıġ arasında bulunan çölün adı".

8076 **Yuḳmaḳ** (یُوقماق)[826]: (/y/ ötre ile). "bulaşmak, sirayet etmek; [dokunmak, yapışmak, değmek, etkilemek]".

8077 **Yoḳlamaḳ** (یَوقلاماق)[827]: (/y/ üstün ile). "yoklamak, sormak, aramak; inceden inceye araştırmak; yok etmek, ortadan kaldırmak; [hâl hatır sormak]".

8078 **Yoḳalmaḳ** (یَوقالماق)[828]: (/y/ üstün ile). "yok olmak, ortadan kaybolmak".

8079 **Yoḳ** (یَوق)[829]: (/y/ üstün ile). "yok".

8080 **Yuḳa** (یُوقا): (/y/ ötre ile). "Yupḳa sözcüğünün kısaltılmış biçimidir: ince, yufka; [ince açılıp sacda pişirilen] bir ekmek türü". [M1.408b, **M2.405b**]

8081 **Yuḳarı/Yuḳġarı** (یُوقاری-یُوقغاری)[830]: (/y/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "yukarı". [ML.338b]

---

[822] Kişini| Yazmalar: Kişi (کیشی)// ağzın| Yazmalar: ağzını (آغزینی). Bk. FŞ (226, XXIV/33), FŞ-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma1 (537).

[823] Bk. SG (1356), DLT (985)// Krgz.Tr: Cuur- (235)// YUyg.Tr: Yuġurmaḳ (472)// Moğ-Les: Cigura-/Cugura-/Cūra- (1624).

[824] Bk. SG (1357), AŞ (190a), CC (230)// DLT: Yogun (979)// Krgz.Tr: Coon "şişman, yoğun; zengin; kodaman; kalın (ses)" (223)// YUyg.Tr: Yoġan "büyük" (472)// Moğ-Les: Cucagan/Cucān (1670).

[825] HA kaynaklı biçim olmalıdır (58b)// SG: یوغری اول (544/1357); یوغری یول (171). Bk. Almalıġ// Vassaf: یغری اوّل (12).

[826] M1, M2, ML, İH: Yoḳmaḳ (یَوقماق). (/y/ üstün ile); TÜ: Yuḳmaḳ (یُوقماق). (/y/ üstün ile)// AŞ: "dokunmak, etkilemak, yapışmak" (189b-190a)// SG: "bulaşmak, sirayet etmek" (1357)// DLT: Yuk- "bulaşmak" (985)// CC: Yuk-/Yuh "yapışıp kalmak" (234)// Kzk.Tr: Juq- "bulaşmak" (185)// Krgz.Tr: Cuk- "yapışmak, değmek" (230)// Özb.Tr: Yuq- "yapışmak, değmek, bulaşmak" (121)// YUyg.Tr: Yuḳmaḳ "bulaşmak" (472).

[827] M2, ML, İH: Yoḳalmaḳ "yoklamak; var etmek"; M1, TÜ: Yoḳılmaḳ (یُوقیلماق). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (59a). Bk. SG (1358)// Alt.Tr: Cokto- "yok etmek" (63)// Krgz.Tr: Cokto- "yoklamak; bilgi araştırmak; tetkik etmek" (219)// YUyg.Tr: Yoḳlimaḳ "yoklamak, aramak" (469)// Trkm.Tr: "hatırlamak, aklına getirmek, yad etmek; harcamak; kaybetmek; yok etmek, öldürmek" (704).

[828] Yazmalar: Yoḳulmaḳ (یَوقولماق). Bk. SG (1359), YUyg.Tr (469)// DLT: Yoḳaḍ- (980)// Krgz.Tr: Cogol- (218).

[829] M2: üzeri çizili; ML, İH: yok. Bk. SG (1359), DLT (980), YUyg.Tr (469)// Krgz.Tr: Cok (219).

8082 **Yoḳ ise/Yoḳ ėrse/Yoḳsa** (يوق ايسا-يَوق اَيرسا-يَوقسا): (/y/ üstün ile). "tereddüt edatı, ya da; değilse, yok ise; yoksa, aksi takdirde". [ML.338a, TÜ.226a]

8083 **Yoḳlar mu ikin** (يَوْقلار مو ايكين): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /ḳ/ ve /r/ sükûn ile, /k/ esre ile). "yoklar mı ki, sorar mı ki; inceden inceye araştırır mı ki". *Leylī ve Mecnūn'da* Leylī, Mecnūn'un ayrılığında şöyle der:

İster mü ikin yüzümni her gün [ML.338b]
Yoḳlar mu ikin saçımnı her tün

(ايستار مو ايكين يوزومنى هر كون/يوقلار مو ايكين سَچيمنى هر تون)

8084 **Yutḳan** (يُوْتقان): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /t/ sükûn ile). "yutulmuş; [yutmuş]". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Veh tün dėme kim ḳara belāyī
Gün gencini yutḳan ejdehāyī [İH.341b]

(وه تون دَيمه كيم قَرا بلايى/كون كنجى نى يوتقان اژدهايى)

8085 **Ėvrülsün** (اَيْورولسون)[831]: (elif üstün ile, /r/ ve /s/ ötre ile). "evrilsin, dönsün, dolaşsın". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'da* rıza babında şöyle der:

Eger dėseler kim sol gözüñ ḫānesi Ḫayber ėşigige mekān bolsun ve ol pāşne açılur yapılurda ol mekānda ėvrülsün, ėşitgüci 'ayn-ı rıżādın öz şe'nin unutmaġay[832].

(اكر دَيسالار كيم سول كوزونك خانه سى خيبر اَيشيكى كا مكان بولسون و اول پاشنه آچيلور ياپيلوردا اول مكان دا اَيورولسون، ايشِتكوجى عين رضادين اوز شأنين اونوتماغاى)

8086 **Yürümegen** (يُوروماكان): (/y/ ve /r/ ötre ile, /g/ medli elif ile). "yürümemiş". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Yürümegen yolġa ėlni başḳarmaḳ müsāfirni yoldın çıḳarmaḳdur[833].

(يوروماكان يولغه اَيلنى باشقارماق مسافرنى يولدين چيقارماق دور)

8087 **Yürer-sin** (يُورارسين): (/y/ ötre ile, /s/ esre ile). "yürürsün; [**Yorar-sin**] yorarsın, yorumlarsın; düşü tabir edersin, düşü yorumlarsın, rüyayı yorarsın; /y/ üstün ile (**Yorar-sin**) yorarsın, yorgun düşürürsün". *Dört Dīvān'dan:*

Tüşte hicrini görüb min sañga şerḥin aytay
Ey ḥakīm anı eger 'aks yorar-sin āḫır[834]

(توشتا هجرينى كوروب مين سنكا شرحين آيتاى/اى حكيم آنى اكر عكس يورارسين آخر)

8088 **Yoḳsul/Yoḳsız** (يَوقسول-يَوقسيز)[835]: (/y/ üstün ile, /s/ ötre ile). "yoksul, yoksuz, fakir". [**M2.406a**]

8089 **Yoḳsulluḳ/Yoḳsuzluḳ/Yoḳsızlıḳ** (يَوقسوللوق-يَوقسوزلوق-يَوقسيزليق): (/y/ üstün ile, /s/ ötre

---

830 Yuḳġarı| Yazmalar: Yutḳarı (يُوتقارى). (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. AŞ (189b), SG (1359)// DLT: Yokar/Yokaru (980)// CC: Yoharı (231)// Krgz.Tr: Cogoru (218)// Özb.Tr: Yuqarı (121)// YUyg.Tr: Yuḳuri (472).

831 Yazmalar: Yorulsun (يَورولسون). (/y/ üstün ile, /r/ ve /s/ ötre ile) "kazılsın/aransın; evrilsin, dönsün, dolaşsın".

832 Ḫayber| Yazmalar: ḫayr (خير)// ėşigige| M1, TÜ: ėşigi (اَيشيكى)// ėvrülsün| Yazmalar: yorulsun (يَورولسون). Bk. MK (210, 54b/2), MK-Özb (Kısım.2, Bab.9), Külliyat-Yazma-TB (1482), MK-Amire (105).

833 yolġa| Yazmalar: yolge (يولكا). Bk. SG (445), MK (129, 23b/9), MK-Özb (Fasl.24), Külliyat-Yazma-TB (1467), MK-Amire (44).

834 Bu beyit| TÜ: yok. Bk. BV (134, 172), BV-Özb (G.172), Külliyat-Yazma-TB (302).

835 Bk. SG (1359), YUyg.Tr (469)// CC: Yoksul (231)// Krgz.Tr: Coksuz (219).

ile, /z/ sükûn ile). [M1.409a] "yoksulluk, yoksuzluk".
8090 **Yoḳluḳ** (يوقلوق): (/y/ üstün ile). "yokluk, bulunmayış".
8091 **Yoḳuş** (يوقوش): (/y/ üstün ile). "yokuş, bayır".
8092 **Yüklemek** (يُوكلاماک): (/y/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "yüklemek, yük vurmak".
8093 **Yükletmek** (يُوكلاتماک): (/y/ ötre ile, /k/ ve /t/ sükûn ile). "yükletmek, yük vurdumak".
8094 **Yügürmek** (يُوكورماک)[836]: (/y/ ve /g/ ötre ile). "koşmak, seğirtmek, hızlı gitmek".
8095 **Yükünmek** (يُوكوناماک)[837]: (/y/ ve /k/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "yükünmek, saygı ile eğilmek, saygı için diz çökmek; saygı ile anlatmak, bildirmek, sunmak".
8096 **Yük** (يُوک): (/y/ ötre ile). "yük".
8097 **Yükürci** (يُوكورجى)[838]: (/y/ ve /k/ ötre ile). "karının küçük erkek kardeşi".
8098 **Yügürüş** (يُوكوروش): (/y/ ve /g/ ötre ile). "koşma, seğirtme". [ML.339a]
8099 **Yügürük** (يُوكوروک)[839]: (/y/ ve /g/ ötre ile). "koşucu, koşan". [ML.338b]
8100 **Yub** (يُوب): (/y/ ötre ile). "yıkayıp". [İH.342a, TÜ.226b]
8101 **Yurun** (يُوْرون)[840]: (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ ötre ile). "yama, parça". *Dört Dīvān'dan:*
Çırmaban bėrkit ṣurāḥī aġzını ey pīr-i deyr
Ḳayda görseñ kim üzülmiş çāk-ı ḫırḳamdın yurun
(چيرمابان بَيركيت صراحى آغزينى اى پير دير/قايدا كورسانک كيم اوزولميش چاک خرقم دين يورون)
Mest-min līk unaman tügme-yi tāc ėylese şeyḫ
Zühd kūyı ara ḫırḳamdın eger tüşse yurun
(مست مين ليک اُونامان تكمۀ تاج اَيلاسا شيخ/زهد كويى آرا خرقم دين اكر توشسه يورون)
Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Köñlegige tāze tögendin orun
Ḫırḳa-yı idbārıġa tivrük yurun[841] [ML.339a]
(كونكلاكيكا تازه توكان دين اَورون/خرقۀ اِدباريغه تِيوروک يُورون)
8102 **Yoġruldı** (يَوغرولدى)[842]: (/y/ üstün ile, /ġ/ sükûn ile, /r/ ötre ile). "yoğruldu, hamur durumuna geldi". Luṭfī'den:
Yā luṭf u ẓarāfet bile yoġruldı bu ẕātıñ

---

[836] Bk. SG (1361), AŞ (189b), DLT (992), CC (236), YUyg.Tr (472)// Krgz.Tr: Cügür- (236)// Trkm.Tr: Yüvür- (713).
[837] Bk. SG (1362)// DLT: "secde etmek; saygı için baş eğmek" (993)// CC: Yügün- "diz çöküp eğilmek" (236)// Kzk.Tr: Jügin- "diz çökmek, çömelmek; başvurmak" (188)// Krgz.Tr: Cügün- "diz çökmek" (236)// YUyg.Tr: "diz çökmek" (472)// Derleme: Yükünmek "baş eğmek; yükü sırtına almak, yüklenmek"; Yükenmek "secde etmek"; Yüğünmek "selam vermek".
[838] Yazmalar: Yüküçi (يُوكوچى). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (59a). Bk. SG (1363)// Trkm.Tr: Yüvürci "kayınbirader" (713).
[839] Bk. SG (1363)// DLT: Yügrük "hızlı koşan" (992)// Alt.Tr: Cügürük "koşucu, yarışçı; hızlı, aceleci" (67)// YUyg.Tr: Jügrük "rahvan" (188)// Trkm.Tr: Yüvrük "çevik; hızlı" (713).
[840] Bk. SG (1354), AŞ (189a), DLT (990)// Alt.Tr (66), Mlk.Tr (160): Curun// Kzk.Tr: Jurın (188)// Moğ-Les: Curim/Curma (1668/1669).
[841] Köñglegige| Yazmalar: Köñglegidin (كونكلاكيدين). Bk. AŞ (43b), HE (267, XXXVIII/78), HE-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (444).
[842] M1, TÜ: yok.

Yā ḫulḳ u kerem ma'deni vü kānı mudur-sin [İH.341b]

(یا لطف و ظرافت بیله یوغرولدی بو ذاتینک/یا خلق و کرم معدنی و کانی مودورسین)

8103 **Yoluḳḳan** (یَولوققان): (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak, yakalanmak; [karşılaşan; karşılaşmış]". *Dört Dīvān'dan:*

Zülfüñ̂ ḳara ḳayġusıda la'lıñ̂ġa yoluḳḳan

Ẓulmāt içide çeşme-yi ḥayvānġa yoluḳtı

(زلفونک قَرا قایغوسیدا لعلینک غه یولوققان/ظلمات ایچیدا چشمهٔ حیوان غه یولوقتی)

8104 **Yürüridin** (یُوروریدین): (/y/ ve /r/ ötre ile, diğer /r/ esre ile). [M1.409b] "yürümesinden". [**M2.406b**] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Bāġ açılmaḳ alar mürūrıdın

Gül saçılmaḳ alar yürüridin [İH.342a]

(باغ آچیلماق آلار مروریدین/کل ساچیلماق آلار یوروریدین)

8105 **Yüz tümen** (یُوز تُومان): (/y/ ve /t/ ötre ile). "yüz defa bin; [yüz defa on bin]".

8106 **Yürürdin** (یُوروردین): (/y/ ve /r/ ötre ile). "yürümekten". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*

İkki ayaḳım ki yürürdin talıb

Ḳoynıġa Ferhād ile Mecnūn alıb

(ایکّی ایاقیم که یوروردین تالیب/قوینیغه فرهاد ایله مجنون آلیب)

8107 **Yummayın** (یُوممایین): (/y/ ötre ile, /m/ sükûn ile, /y/ esre ile). "yummayayım; yummadan"[843].

8108 **Yürütgen** (یوروتکان): (/y/ ve /r/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yürüten; [yürütmüş; yürütmek]". *Dört Dīvān'dan:*

Kūyıda meş'al yürütgen dik göründi tañ̂ġaca

Ol ḫod otluḳ zār u ser-gerdān mininĝ köñ̂lüm imiş[844]

(کوییدا مشعل یوروتکان دیک کورون‌دی تانکغه جا/اول خود اوتلوق زار و سرکردان مینینک کونکلوم ایمیش)

8109 **Yüzlenmesün** (یُوزلانماسون): (/y/ ötre ile, /z/ ve /n/ sükûn ile, /s/ ötre ile). "bir şeye doğru yüzünü çevirmesin, yönelmesin, yüz tutmasın; karşılaşmasın, uğramasın". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Ata yüzlenmesün dėb derd ü rencī

Ėtib her gün başıġa ṣadḳa gencī

(آتا یوزلانماسون دَیب درد و رنجی/اَیتیب هر کون باشیغه صدقه کنجی)

8110 **Yuḳarıdın** (یُوقاریدین): (/y/ ötre ile, /r/ esre ile). "yukarıdan". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yuḳarıdın indi ikki bürgüt

Ḳıldılar iki ḥamāmeni ḳūt[845]

(یوقاری دین ایندی ایکّی بورکوت/قیلدی لارایکی حمامه نی قوت)

8111 **Yoḳ mu** (یَوقمو): (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "yok mu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Siz hem göre-siz mü yoḳsa yoḳ mu

Yā gėldi mininĝ gözümge oḳ mu[846]

---

843 Yazmalar: "yummadı".

844 tañ̂ġaca| M1, M2, TÜ: tanġaca (تانغه جا)// u| M1, M2, İH, TÜ: yok. Bk. SG (1351), NŞ (257, 257), NŞ-Özb (G.257), Külliyat-Yazma-TB (190).

845 ḥamāme| Yazmalar: cevāne (جوانه). Bk. AŞ (66b), LM (321, 3000), LM-Özb (XXXIII), Külliyat-Yazma-TB (670).

(سیز هم کوراسیز مو یوقسه یوقمو/یا گیلدی مینینک کوزومکا اوق مو)

8112 **Yügürmedük mü** (یُوکورمادوک مو): (/y/, /g/ ve /d/ ötre ile). "koşmadık mı, seğirtmedik mi". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

'Aşḳ ehli cihānda görmedük mü
Bu vādī ara yügürmedük mü [İH.342b]

(عشق اهلی جهاندا کورمادوک مو/بو وادی آرا یوکورمادوک مو)

8113 **Yüksek** (یُوکساک): (/y/ ötre ile, /k/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). [M1.410a] "yüksek, yüce".

8114 **Yüksük** (یُوکسوک): (/y/ ötre ile, /k/ sükûn ile). "dikiş yüksüğü". [ML.339b, TÜ.227a]

8115 **Yürü** (یُوْرو): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /r/ ötre ile). "yürü!". *Dört Dīvān'dan:* [**M2.407a**]

Ḳad u yüzi şecer ü ot bu yolda ey köñ̂glüm
Edeb bile yürü kim vādī-yi muḳaddesdür

(قد و یوزی شجر و اوت بو یولدا ای کونکلوم/ادب بیله یورو کیم وادی مقدس دور)

8116 **Yüzüñ̂g** (یُوزونک): (/y/ ve /z/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yüzün, çehren". *Dört Dīvān'dan:*

Yüzüñ̂g üzre zülf ü zülfüñ̂g ḥalḳasıdın yüz ėrür
Kişver-i dīn içre küfr ü ḥalḳa-yı küfr içre dīn

(یوزونک اوزره زلف و زلفونک حلقه سیدین یوز اَیرور/کشور دین ایچرا کفر و حلقهٔ کفر ایچرا دین)

8117 **Yüz urma** (یُوز اورمه)[847]: (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile). "yönelme!, yüz tutma!; çok isteme!, ayak direme!, ısrar etme!". *Dört Dīvān'dan:*

Yüz urma her ṭaraf ey şūḫ zār ḳılma mini
Ḳarār tut nefesī bī-ḳarār ḳılma mini

(یوز اورمه هر طرف ای شوخ زار قیلما مینی/قرار توت نفسی بیقرار قیلما مینی)

8118 **Yüküş** (یُوکوش)[848]: (/y/ ve /k/ ötre ile). "[Rūm Tr.] çok, bol".

8119 **Yolmaḳ** (یَولماق)[849]: (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "tüyleri çekip koparmak, yolmak".

8120 **Yoldurmaḳ** (یَولدورماق): (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "yoldurmak".

8121 **Yolunmaḳ** (یَولونماق): (/y/ üstün ile, /n/ sükûn ile). "[yolunmak, çekilip koparılmak]; [**Yolatmaḳ**][850] yol vermek, izin vermek, bırakmak".

8122 **Yoldamaḳ** (یَولداماق)[851]: (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "yol göstermek, kılavuzluk etmek; [yollamak, uğurlamak, yolcu etmek]".

---

846 oḳ mu| M1, M2, İH, TÜ: oḳ su (اوق سو); ML: uyḳu. Bk. LM (199, 1716), LM-Özb (XXI), Külliyat-Yazma-TB (644).

847 Tarama: Yüz ur- "başvurmak, müracaat etmek; yüz sürmek, yere kapanmak; yüz tutmak, yönelmek, gitmek; rağbet etmek; yansımak" (256)// Derleme: Yüz vur- "başvurmak, bir şey istemek".

848 Bk. SG (1363), Öküş/Üküş.

849 Bk. SG (1363)// DLT (986), CC (234), YUyg.Tr (472): Yul-// Krgz.Tr: Cul- (231)// Moğ-Les: Culga-/Culgā- "yolmak, koparmak" (1666); Nogula-/Noolo-/Nolu- "parçalamak, bölmek" (919).

850 Bk. SG (1364), MK (204, 51b/6)// Krgz.Tr: Colo- "yaklaşmak; uğramak"; Colot- "yaklaştırmak" (221)// YUyg.Tr: Yolimaḳ "yanaşmak, yaklaşmak, uğramak"; Yolatmaḳ "yanına yaklaştırmak" (470).

851 Bk. SG (1364), AŞ (189b)// Krgz.Tr: Coldo- "yöneltmek; yollamak" (220)// YUyg.Tr: Yollimaḳ "yollamak, göndermek" (470).

8123 **Yoluḳmaḳ** (يَولوقماق)[852]: (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). "uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak, yakalanmak; yolda buluşmak, hâl hatır sormak".

8124 **Yoluḳuşmaḳ** (يَولوقوشماق): (/y/ üstün ile, /ş/ sükûn ile). [M1.410b] "birbiriyle karşılaşmak, rastlaşmak, yüz yüze gelmek; hâl hatır soruşmak".

8125 **Yol** (يَول): (/y/ üstün ile). "yol; tarikat yolu, manevi yol; yol!, çekip kopar!". *Dört Dīvān'dan:*

Göz aç eşk-i nedāmet saç öz aḥvālınĝġa kim bardur
Tününĝ tīre gözünĝ ḫīre yolunĝ bortaġ atınĝ aḳsaġ[853]
(کوز آچ اشک ندامت ساچ اَوز احوالینکغه کیم باردور/تونونک تیره کوزونک خیره یولونک بَورتاغ آتینک آقساغ)

8126 **Yolavuc** (يَولاوُوج)[854]: (/y/ üstün ile, /v/ ötre ile, /c/ sükûn ile). "yalvaç, yalavaç, elçi, peygamber; mürşit, yol gösteren, kılavuz". [**M2.407b**]

8127 **Yolçı** (يَولچى): (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /ç/ esre ile). "yolcu". [İH.343a]

8128 **Yoldaş** (يَولداش): (/y/ üstün ile). "yoldaş, arkadaş".

8129 **Tüzetür** (تُوزاتور)[855]: (/t/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /t/ ötre ile). "düzeltir; yapar; süsler". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*

Nisbetin ol cedd-i büzürg-vārġa tüzetür.
(نسبتین اول جدّ بزرکوارغه توزاتور)

8130 **Yun/Un** (يُون-أُون)[856]: (/y/ ötre ile). "un". *Dört Dīvān'dan:*

Min tiler-min vaṣl u anınĝ könĝli her aġyār ile
Manĝa ikki taş arasında girek elbette un[857] [ML.340a]
(مین تیلارمین وصل و آنینک کونکلی هر اغیار ایله/منکا ایکّی تاش آراسیندا کیراک البتّه اون)

8131 **Yolbars** (يَولبارس)[858]: (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /r/ ve /s/ sükûn ile). "aslandan daha büyük, onunla aynı renkte, uzun bıyıklı, çizgili ve daha çok Ḫˇārezm ile Aral bölgesinde bulunan bir hayvan; kaplan".

8132 **Yüzlensem** (يُوزلانسام): (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "karşılaşsam, yüz yüze gelsem; [bir şeye doğru yüz çevirsem, yönelsem, yüz tutsam]". *Dört Dīvān'dan:*

Ḳayda yüzlensem cünūn hengāmesidür ḫalḳ ara
Ol çü yitti göz ucı birle temāşā ėylemes
(قایدا یوزلانسام جنون هنکامه سیدور خلق آرا/اول چو یِتّی کوز اوجی بیرله تماشا اَیلاماس)

---

[852] Bk. SG (1365), AŞ (189a), CC (232), YUyg.Tr (470)// Krgz.Tr: Coluk- (221)// Moğ-Les: Col "talih, şans" (1651); Colga-/Colgo- "karşılaşmak, tanışmak" (1652).

[853] yolunĝ| M1, M2, TÜ: yolın (يولين); ML, İH: yolınĝ// Tününĝ tīre gözünĝ ḫīre yolunĝ bortaġ atınĝ aḳsaġ| Yazmalar: Gözünĝ ḫīre tününĝ tīre atınĝ aḳsaḳ yolunĝ bortaġ. Bk. Tününĝ, Saç, AŞ (66b), NŞ (296, 297), NŞ-Özb (G.297), Külliyat-Yazma-TB (197).

[854] Yazmalar: Yulavuc (يُولاوُوج). (/y/ ve /v/ ötre ile, /c/ sükûn ile). Bk. SG (1366)// DLT: Yalavaç/Yalawaç/Yalawar (945)// YUyg.Tr: Yolavçi "yolcu" (470).

[855] Yazmalar: Yuzatur (يُوزاتور). (/y/ ötre ile, /z/ medli elif ile, /t/ ötre ile) "uzatır". Bk. MN-Özb (Meclis.7), Külliyat-Yazma-TB (1140).

[856] SG (308), DLT (922), CC (205), Krgz.Tr (783), YUyg.Tr (937): Un.

[857] un| Yazmalar: yun (يُون). Bk. SG (308), GS (360, 482), GS-Özb (G.467/3), Külliyat-Yazma-TB (95), Divan-Yazma (429*2).

[858] Bk. SG (1366)// Krgz.Tr: Colbors "kaplan" (220)// YUyg.Tr: Yolbas "kaplan" (470)// Trkm.Tr: Yolbars "kaplan" (705).

8133 **Yolsız** (يَولسيز)[859]: (/y/ üstün ile, /s/ esre ile). "yolsuz, yolunu şaşırmış kimse". [TÜ.227b]
8134 **Yumurtḳalarnı** (يُوْمورتقالارنى): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /m/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile, /n/ esre ile). "yumurtaları; taşakları". *Tārīḫü'l-Mülūk'da* Dārā ve İskender'le ilgili şöyle der: [M1.411a]
İskender cevāb yiberdi kim ol yumurtḳalarnı ḳoyar ḳuş uçtı[860].
(اسكندر جواب يباردى كيم اول يومورتقالارنى قويار قوش اوچتى)
8135 **Yügürgey** (يُوكوركاى): (/y/ ve /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "koşar, seğirtir; [koşa, seğirte]". *Dört Dīvān'dan:*
Ḳan yaşım boldı revān bir nergis-i cādū görüb
Ṭıfl yanĝlıġ kim yügürgey her ṭaraf āhū görüb
(قان ياشيم بولدى روان بير نركس جادو كوروب/طفل ينكليغ كيم يوكوركاى هر طرف آهو كوروب)
8136 **Yügürdi** (يُوكوردى): (/y/ ve /g/ ötre ile). "koştu, seğirtti, hızlı gitti". Luṭfī'den:
Köp yügürdi ravżada ʻaynen tüsemmen selsebīl [**M2.408a**]
Tapmadı ol çāşnī kim şekker-i nābıdadur
(كوپ يوكوردى روضه دا عيناً تُسمّاً سلسبيل/تاپمادى اول چاشنى كيم شكّر نابيدادور)
8137 **Yulġun** (يُولغون)[861]: (/y/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "odun olarak da kullanılan ılgın ağacı".
8138 **Yoldab** (يَوْلداب)[862]: (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile, /l/ sükûn ile). "yol gösterip, kılavuzluk edip". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ḳāṣid atlandurub anı ḳoldab
Yandı gėlgen yolı sarı yoldab
(قاصد آتلاندوروب آنى قولداب/ياندى گيلكان يولى سارى يولداب)
8139 **Yol Köpri** (يَول گوپرى)[863]: (/y/ ve /k/ üstün ile, /r/ esre ile). "Ḫˇār ile Simnān vilayetleri arasında bulunan ve ʻIrāḳ ile Ḫorāsān'ın sınırı sayılan köprünün adı". [ML.340b, İH.343b]
8140 **Yolum** (يَولوم)[864]: (/y/ üstün ile). "su geçidi".
8141 **Yummaḳ** (يُوممَاق): (/y/ ötre ile, /m/ sükûn ile). "yummak, kısarak kapamak".
8142 **Yumalatmaḳ** (يُومالاتماق)[865]: (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yuvarlatmak".
8143 **Yumalanmaḳ** (يُومالانماق)[866]: (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile). "yuvarlanmak".
8144 **Yumşamaḳ** (يُومشاماق)[867]: (/y/ ötre ile). "yumuşamak".
8145 **Yumşatmaḳ** (يُومشاتماق): (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yumuşatmak".

---

859 Bk. SG (1367), YUyg.Tr (470)// DLT: Yolsuz (980)// Kzk.Tr: Jolsız (181).
860 yiberdi kim| Yazmalar: bėrib ki (بَيريب كه). Bk. TM (220, T722b/23), Külliyat-Yazma2 (730), Külliyat-Yazma-TB (1212).
861 Bk. SG (1367), YUyg.Tr (472), Azb.Tr (814)// DLT: Yılgun (971)// Krgz.Tr: Cılgın (209).
862 M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1365).
863 Yazmalar: Yol Körpi (يَول گورپى). (/y/ ve /k/ üstün ile, /p/ esre ile). Bk. SG (1367).
864 Bk. SG (1367)// Trkm.Tr: Olum (486)// Moğ-Les: Olum/Olom/Olung (953).
865 Bk. AŞ (189a)// SG: Yumalatmaḳ/Yumalamaḳ (1368/1374)// YUyg.Tr: Jumulatmaḳ (186)// Derleme: Yumala-.
866 Bk. SG (1369)// Krgz.Tr: Cumalan- (232)// YUyg.Tr: Jumulanmaḳ/Jumulimaḳ (186)// Derleme: Yuvalan-.
867 SG: Yumşamaḳ/Yumşalmaḳ (1369)// DLT: Yumşa- (988)// Krgz.Tr: Cumşa- (232)// YUyg.Tr: Yumşimaḳ (472).

8146 **Yümürmek** (یُومورماک)[868]: (/y/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yıkmak, harap etmek, viran etmek".
8147 **Yümrüşmek** (یُومروشماک): (/y/ ve /r/ ötre ile). "birlikte yıkmak, birlikte harap etmek".
8148 **Yumaḳ** (یُوماق): (/y/ ötre ile). "iplik yumağı"[869]; "yıkamak, yumak"[870].
8149 **Yumalaḳ** (یُومالاق)[871]: (/y/ ötre ile). "yuvarlak, toparlak; tekerlek".
8150 **Yonmaḳ** (یَونماق)[872]: (/y/ üstün ile). "yonmak, yontmak". [ML.340a]
8151 **Yumruḳġına/Yumurduḳġına** (یُومروق غینه-یُوموردوق غینه)[873]: (/y/ ve /r/ ötre ile, /ġ/ esre ile, /n/ üstün ile). "yumrukçuk". *Dört Dīvān'dan:*
Yüz öperge ḳoymadı ėlgin dėdim bārī öpey
Taşlaban yumruḳġına ḳıldı gözümni göggine [M1.411b]
(یوز اوپارکا قویمادی اَیلکین دَیدیم باری اوپای/تاشلابان یومروق غینه قیلدی کوزومنی کوک کینه)
8152 **Yumran** (یُومران)[874]: (/y/ ötre ile, /r/ medli elif ile). "fare, sıçan". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Füsūn birle yumrannı şīr-i jiyān
Gevezni ṣalābetde bebr-i beyān [ML.340b]
(فسون بیرلا یومراننی شیر ژیان/کوزنی صلابت دا ببر بیان)
8153 **Yügür** (یُوکور)[875]: (/y/ ve /g/ ötre ile). "koş, seğirt, hızlı git".
8154 **Yügürmeydür** (یُوکورمایدور)[876]: (/y/ ve /g/ ötre ile, /y/ sükûn ile). "koşmamış, seğirtmemiş, hızlı gitmemiş".
8155 **Yumrançı** (یُومرانچی)[877]: (/y/ ötre ile, /r/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). [**M2.408b**] "fare ile beslenen kuş".
8156 **Yumru** (یُومرو): (/y/ ve /r/ ötre ile). "yuvarlak, yumru".
8157 **Yümrülgü** (یُومرولکو): (/y/, /r/ ve /g/ ötre ile). "yıkık, harap, viran, yıkkın".
8158 **Yumurtġa** (یُومورتغه)[878]: (/y/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "yumurta; taşak". [İH.344a]
8159 **Yumuḳ** (یُوموق): (/y/ ve /m/ ötre ile). "yumulmuş, yumulu, yumuk".
8160 **Yondurmaḳ** (یَوندورماق): (/y/ üstün ile). "yontturmak".
8161 **Yön** (یَون)[879]: (/y/ üstün ile). "yön, yan, yüz; düzen, süslülük; (**Yon**) yon!, yont!".

---

868 Bk. SG (1369), Sİ (115, 1011), Yimürmek.
869 Bk. SG (1370), Trkm.Tr (710)// DLT: Yumgak "yuvarlak, yumru" (988).
870 Bk. SG (1372), AŞ (190a), DLT (984)// CC: Yu-/Yuv- (234)// Krgz.Tr: Cuu- (235)// YUyg.Tr: Jumaḳ/Juymaḳ/Yuymaḳ (186/188/472)// Trkm.Tr: Yuv- (711)// Moğ-Les: Ugiya-/Ugā-/Ukiya-/Uga- (1334).
871 Bk. SG (1370)// Krgz.Tr: Cumalak (232)// YUyg.Tr: Jumulaḳ (186)// Derleme: Yumalak/Yuvalak.
872 Bk. SG (1371), DLT (981), CC (232), YUyg.Tr (470)// Krgz.Tr: Con- (222).
873 TÜ: yok// Yumurduḳġına| M1: 411b; M2: 408b; ML: 340b; İH: 343b; TÜ: 227b// SG: Yumruḳġına (1371).
874 Bk. AŞ (189a), SG (1370)// King: Cumran (224, 200A/2)// Mlk.Tr: Cubran "dağ sıçanı, tarla faresi" (158)// Tatar.Tr: Yomran "köstebek" (344)// Trkm.Tr: Yalman "bir sıçan türü" (673)// Moğ-Les: Curama/Curum/Curam/Curma "bir çeşit yer sincabı" (1668); Nomun/Nomin/Nomon "köstebek" (923).
875 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1361).
876 M1, TÜ: yok.
877 Bk. SG (1371).
878 Bk. SG (1371), DLT (988)// CC: Yumurtka "yumurta" (235)// Krgz.Tr: Cumurtka "yumurta" (233)// Trkm.Tr: Yumurtga "yumurta" (710).
879 Yazmalar: Yoḳ (یَوق) "yön, yan, yüz; düzen, süslülük; yolun!". Bk. SG (1372)// Krgz.Tr: Cön "yön, doğrultu, cihet; düzen; kurala uygun, doğru; normal; sakin" (227).

8162 **Yüzġına** (يُوزغينه): (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /n/ üstün ile). "yüzceğiz"[880]. [TÜ.228a]
8163 **Yoldadı** (يَولدادى): (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile, /d/ esre ile). "yol gösterdi, kılavuzluk etti". *Sedd-i Sikenderī'den:*

İki genc-i ḥikmet anı yoldaban
Çıḳardılar evreng üze ḳoldaban

(ايكى كنج حكمت آنى يولدابان/چيقارديلار اورنک اوزه قولدابان)

Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan: [M1.412a]
'İnāyet-i İlāhī ḳoldadı ve tevbe hidāyetiġa yoldadı. [ML.341a]

(عنايت الهى قولدادى و توبه هدايتى غه يولدادى)

8164 **Yüzlengey** (يُوزلانكاى): (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "bir şeye doğru yüz çevire, yönele, yüz tuta".
8165 **Yürüldi** (يُورولدى): (/y/ ve /r/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "yüründü; /y/ üstün ile (**Yoruldı**)[881] yoruldu, yorgun düştü; (**Yoruldı**)[882] yoruldu, yorumlandı; düş tabir edildi, düş yorumlandı, rüya yoruldu". [**M2.409a**] *Ferhād u Şīrīn'den:*

Çü ėvrüldi leb-ā-leb devr ayağı
Ḳızıdı bezm yan͡glıġ ėl dimāġı[883]

(چو اَيورولدى لبالب دور اَياغى/قيزيدى بزم ينكليغ اَيل دماغى)

8166 **Yutturmadı** (يُوتتورمادى): (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile, diğer /t/ ötre ile, /r/ sükûn ile). "yutturmadı". *Dört Dīvān'dan:*

La'lı yādıdın ki yuttum dem-be-dem ḥasret suyın
Allāh Allāh ḳaysı ḳanlar kim bu ġam yutturmadı

(لعلى يادیدين كه يوتتوم دم بدم حسرت سويين/الله الله قايسى قانلار كيم بو غم يوتتورمادى)

8167 **Yumşadı** (يُومشادى): (/y/ ötre ile). "yumuşadı". *Dört Dīvān'dan:*

Bir gün ahımdın oşol bed-mihr kön͡gli yumşaġay
Niçe kim pūlād ėrür ḳatıḳ tapar otdın güdāz[884]

(بير كون آهيم دين اَوشول بدمهر كونكلى يومشاغاى/نيچه كيم پولاد اَيرور قاتيق تاپار اوتدين كداز)

8168 **Yuḳmaġay** (يُوقماغاى)[885]: (/y/ ötre ile, /ḳ/ sükûn ile). "bulaşmaya, sirayet etmeye". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*

Yuḳmaġay kön͡glün͡ge ġamım es̱eri
Tüşmegey cānın͡ga otum şereri[886]

(يوقماغاى كونكلونكا غميم اثرى/توشماكاى جانينكا اوتوم شررى)

8169 **Yuta alġanca** (يُوتا آلغانجا)[887]: (/y/ ötre ile, /t/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yutabildiği

---

[880] Yazmalar: "Īrān Tr.: bucuğaz, bu kadar"// SG: Yüzgine (1355)// AŞ: Yüzgine/Yüzġına "yüzcügez" (189b).
[881] TÜ: yok.
[882] M1, M2, ML, İH: Yuruldı; TÜ: yok.
[883] ėvrüldi| Yazmalar: yürüldi (يورولدى). Bk. FŞ (325, XXXV/66), FŞ-Özb (XXXV), Külliyat-Yazma-TB (553).
[884] yumşaġay| Yazmalar: yumşadı (يومشادى). Bk. Yumşaġay, SG (1369), GS (173, 209), GS-Özb (G.201).
[885] Yazmalar: Yoḳmaġay (يَوقماغاى). (/y/ üstün ile, /ḳ/ sükûn ile). Bk. Yuḳmaḳ, AŞ (189a)
[886] kön͡glün͡ge| Yazmalar: kön͡glige (كونكليكا)// cānın͡ga| M1, M2, İH, TÜ: cānige (جانيكا); ML: cānıġa. Bk. AŞ (189a), SS (181, 1822), SS-Özb (XX), Külliyat-Yazma-TB (723).
[887] M1, M2, TÜ: yok.

kadar, yutabildiğince, yutabildikçe". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ejdehāyī durur bu dehr-i denī
Ėlni yutmaḳ çėkib şi'ār u feni
Tā ki yutmaḳ şi'ārını tuttı
Yuta alġanca ḫalḳnı yuttı[888] [İH.344b]
(اژدهایی دورور بو دهر دنی/اَیلنی یوتماق چَیکیب شعار و فنی
تا که یوتماق شعارینی توتتی/یوتا آلغانجه خلقنی یوتتی)

8170 **Yunt** (يُونت)[889]: (/y/ ötre ile, /n/ ve /t/ sükûn ile). "kısrak; Türk takviminde bir yıl adı; [**Yonca**] yonca".

8171 **Yonġa** (یَونغه): (/y/ üstün ile, /n/ sükûn ile, /ġ/ üstün ile). "yonga, talaş, kamga".

8172 **Yüzlenür** (یُوزلانور)[890]: (/y/ ötre ile, /z/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "bir şeye doğru yüz çevirir, yönelir, yüz tutar". *Dört Dīvān'dan:*
Tā havāyī-min ol ay hicrinde andaḳ kim bulut
Taġġa her dem yüzlenür-min yaş töküb feryād ėtib
(تا هوایی مین اول آی هجریندا آنداق کیم بولوت/تاغ غه هر دم یوزلانورمین یاش توکوب فریاد اَیتیب)

8173 **Yüñ̂g** (یُونک)[891]: (/y/ ötre ile, /n/ ve /g/ sükûn ile). "yün, hayvan tüyü; (**Yuñ̂g**) yıkayın". *Dört Dīvān'dan:*
Bāde birle yuñ̂g Nevāyī'ni ḫumār ėtse helāk [M1.412b]
Baġlañ̂gız tābūtı üzre naḫl-ı berg-i tāknı[892] [**M2.409b**]
(باده بیرله یونک نوایی نی خمار اَیتسا هلاک/باغلانکیز تابوتی اوزرا نخل برک تاکنی)

8174 **Yüñ̂gül** (یُونکول): (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "hafif, yeğni". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan*[893]*:*
Aġırlıḳ veznidindür seyldin ġamsız Herā taġı
Yiñ̂gillik farṭıdın ber-bād ėrür ḳamġaḳ yafraġı[894]
(آغِرلیق وزنیدین دور سیل دین غم سیزهری تاغی/یِنکیل لیک فرطیدین برباد اَیرور قمغاق یافراغی)

8175 **Yükleb** (یُوکلاب): (/y/ ötre ile). "yükleyip, yük vurup". *Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn'den:*
Serv yıġacların bāġlardın satḳun alıb ḳoñ̂ġarıb yükleb [Cihān-ārāy bāġıġa] ėltedür ėrdi[895]. [ML.341b]
(سرو یِغاج لارین باغلاردین ساتقون آلیب قَونکاریب یوکلاب اَیلتادور اَیردی)

---

[888] çėkib| Yazmalar: durur (دورور). Bk. SS (416, 4622), SS-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma-TB (780).

[889] Bk. SG (1372)// DLT: Yund "at" (989)// Derleme: Yund "at"; Yunt "damızlık eşek"; Yont "yont, başıboş hayvan".

[890] M1, M2, TÜ: yok. Bk. SG (1365).

[891] Bk. SG (1372), Cüñ̂g// DLT (989), CC (235): Yuñ̂g// Kzk.Tr: Jün (189)// Krgz.Tr (237), Mlk.Tr (162): Cün// YUyg.Tr: Juñ̂g/Yuñ̂g (187/472)// Trkm.Tr: Yüñ̂g (712)// Moğ-Les: Unggasu(n)/Unggusu(n)/Ungas (1351).

[892] tāknı| M1, M2, ML, İH: tākını. Bk. SG (1373), FK (601, 654), FK-Özb (G.624).

[893] Yazmalar, SG (1074): *Dört Dīvān'dan.*

[894] Yiñ̂gillik| Yazmalar: Yüñ̂güllik (یونکول لیک)// Herā| M1, M2, ML, İH: Hurā; MK, Külliyat-Yazma-TB: Ḥırā// ḳamġaḳ yafraġı| Yazmalar: ḳomḳaḳ tofraġı (قُمقاق توفراغی). Bk. MK (252, 73b/8), MK-Özb (Tenbih.18), MK-Amire (139), Külliyat-Yazma-TB (1490).

[895] bāġlardın| Yazmalar, AŞ: Belḫ'din (بلخ دین)// ėltedür| Yazmalar, AŞ (189b): ėltedürler (اَیلتادورلار)// ḳoñ̂ġarıb| ML, İH: ḳonḳarıb. Bk. HM (26, T761a/13), HM-Özb (Makalat.1), Külliyat-Yazma-TB (1045).

8176 **Yoldadı** (يَولدادى)[896]: (/y/ üstün ile). "yol gösterdi, kılavuzluk etti".
8177 **Yoldaban** (يَولداباں): (/y/ üstün ile). "yollayıp, yolcu edip; yol gösterip".
8178 **Yolub** (يَوْلوب): (/y/ üstün ile, belirli /v/ ile). "yol bulup"[897]. *Sedd-i Sikenderī'den:*
Kerem ėyleb ikki ḳolum ḳoldañgız
Söz iḳlīmi sarı mini yoldañgız
Kiçik ėrkenimdin bolub ḳaşıma
Uluġ müdde'ā saldıñgız başıma[898]

(كرم اَيلاب ايكّى قولوم قولدانكيز/سوز اقليمى سارى مينى يولدانكيز
كيچيک اَيركانيم دين بولوب قاشيمه/اولوغ مدّعا سالدينكيز باشيمه)

8179 **Yuvalatıb/Yumalatıb** (يُوالاتيب-يُومالاتيب): (/y/ ötre ile, /t/ esre ile). "yuvarlatmış". *Mecālisü'n-Nefāyis'ten:*
Şāgirdleri bile taġ geştige barıb taş yumalatıb bir faḳīrġa tėgib ölüb ėrmiş[899].

(شاكردلارى بيله تاغ كشتيكا باريب تاش يومالاتيب بير فقيرغه تَيكيب اولوب اَيرميش)

8180 **Yuna/Yona** (يُونه-يَونه)[900]: (/y/ ötre ile, /n/ üstün ile). "eyerin altına konan keçe, teğelti, yuna, yapık, belleme". [TÜ.228b]
8181 **Yüzlendi** (يُوْزلاندى): (/y/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /z/ ve /n/ sükûn ile). "bir şeye doğru yüz çevirdi, yöneldi, yüz tuttu". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Yüzlendi ḳabīleġa 'azāyī
Sūg ehliġa tüşti hay hayī

(يوزلاندى قبيله غه عزايى/سوک اهليغه توشتى هاى هايى)

Ḥayretü'l-Ebrār'dan:
Çün añga yüzlendi ḳoyub yārını
Yārı hem ėtti bu söz iẓhārını [İH.345a]

(چون اَنكا يوزلاندى قويوب يارينى/يارى هم اَيتّى بو سوز اظهارينى)

8182 **Yürüdi** (يُورودى): (/y/ ve /r/ ötre ile). "yürüdü". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Ata ol nev' görgec oġlı ḥālın
Yürüdi kėynice tartıb yasalın

(اَتا اول نوع كوركاج اوغلى حالين/يورودى كَينى جا تارتيب يسالين)

8183 **Yügürgenni** (يُوكوركاننى): (/y/ ve /g/ ötre ile, /r/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile, diğer /n/ esre ile). "koşanı, seğirteni". [M1.413a] *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Soruban bilgeni vü görgenini [**M2.410a**]
Ni bilig kesbide yügürgenini[901]

(سَوروبان بيلكانى و كوركانينى/نى بيليک كسبى دا يوكوركانينى)

---

[896] Yazmalar: Yoldı (يَولدى). Bk. AŞ (189b).
[897] Yazmalar: "yol gösterip". Bk. AŞ (189b)// YUyg.Tr: Yolimaḳ "yanaşmak, yaklaşmak, uğramak" (470).
[898] bolub| Yazmalar, AŞ (189b): yolub (يَولوب). Bk. Sİ (70, 348), Sİ-Özb (V/7), Külliyat-Yazma1 (813), Külliyat-Yazma-TB (797), Hamse-Taşbasma (377).
[899] geştige| Yazmalar, AŞ: geştiġa (كشتيغه)// ölüb| Yazmalar, AŞ (189a): ölgen (اولكان). Bk. SG (1368), MN (109, 230), MN-Özb (Mevlānā Riyāżī), Külliyat-Yazma2 (645), Külliyat-Yazma-TB (1112).
[900] M1, M2, ML, İH: yok; TÜ: Yuna. Bk. SG (1372)// DLT: Yonak (981)// Kzk.Tr-Oraltay: Jona (104)// Trkm.Tr-Hamzayev: Yona.
[901] bilgeni vü görgenini| Yazmalar: bilgenin ü görgenni (بيلكانين و كوركاننى)// yügürgenini| Yazmalar: yügürgenni (يوكوركاننى). Bk. SS (231, 2418), SS-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (736).

8184 **Yüñgi** (يُونكى): (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yünü". *Leylī ve Mecnūn'dan:*
Oḳı yüñgi şeh-per-i melekdin
Atḳac ötüben toḳuz felekdin
(اوقى يونكى شهپر ملک دين/آتقاج اوتوبان توقوز فلک دين)

8185 **Yosunı** (يَوسونى): (/y/ üstün ile, /s/ ötre ile, /n/ esre ile). "biçimi, tarzı, üslubu, yöntemi". *Dört Dīvān'dan:*
Eger-çi servġa gül ḳıldı bāġ-bān peyvend
Ve-līk serv-[ḳad-ı] gül-ruḫumca yoḳ yosunı
(اكر چه سروغه كل قيلدى باغبان پيوند/و ليک سرو كل رخوم جه يوق يوسونى)

8186 **Yudurmaḳ/Yudurtmaḳ** (يُودورماق-يُودورتماق)[902]: (/y/ ötre ile, /r/ ve /t/ sükûn ile). "yıkatmak". [ML.342a]

8187 **Yuvalamaḳ/Yuvalatmaḳ** (يُوالاماق-يُووالاتماق)[903]: (/y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "yuvarlamak, yuvarlatmak".

8188 **Yuva** (يُوا): (/y/ ötre ile). "kuş yuvası; Türklerde bir boy adı".

8189 **Yuvusġa** (يُووُسغه)[904]: (/y/ ve /v/ ötre ile, /s/ sükûn ile). "ölünün yıkandığı yer".

8190 **Yuvuş** (يُووُش)[905]: (/y/ ve /v/ ötre ile, /ş/ sükûn ile). "kalem".

8191 **Yuvundu** (يُووُندو)[906]: (/y/ ve /v/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /d/ ötre ile). "[Rūm Tr.] bulaşık suyu, yıkanan şeyden dökülen su".

8192 **Yoymaḳ** (يَويماق)[907]: (/y/ üstün ile, /y/ sükûn ile). "yok etmek, mahvetmek".

8193 **Yoyulmaḳ** (يَويولماق)[908]: (/y/ üstün ile, /y/ ötre ile, /l/ sükûn ile). "yok edilmek, mahvolmak".

8194 **Yürüñgüz** (يُورونكوز)[909]: (/y/ ötre ile, /n/ sükûn ile, /g/ ötre ile). "yürüyünüz". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Ayttım munda turmayın yürüñgüz
Köçüben cehd ėyleben sürüñgüz[910] [İH.345b]
(آيتّيم موندا تورماىين يُورونكوز/كوچوبان جهد آيلابان سورونكوز)

---

902 Yudurmaḳ| Yazmalar: yok// SG (1373), Tarama (251): Yudurmaḳ// YUyg.Tr: Judurmaḳ/Juydurmaḳ (184)// Trkm.Tr: Yuvdur- (711)// Azb.Tr.İzahlı: Yudurt- (IV/619).

903 Bk. SG (1374)// Tarama (253), Derleme: Yuvala-.

904 Bk. SG (1374)// Trkm.Tr: Yuvusga "teneşir" (712).

905 Bk. SG (1374)// Trkm.Tr-Hamzayev: "kamış".

906 Yazmalar: Yuvundur (يُووُندور). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (59b). Bk. SG (1374)// DLT: Yundı (989)// Kzk.Tr: Juvındı (184)// Krgz.Tr: Cuundu (235)// Özb.Tr.İzahlı: Yundi/Yuvundi (II/469)// YUyg.Tr: Juvundi (187)// Trkm.Tr: Yuvundı (712)// Azb.Tr: Yuyuntu (816)// Derleme: Yundu/Yuntu.

907 Yazmalar: Yuymaḳ (يُويماق). (/y/ ötre ile, /y/ sükûn ile)// SG: Cuymaḳ/Yuymaḳ (826/1374). Bk. Coymaḳ// DLT: Yoḍ- "silmek" (979)// Krgz.Tr: Coy- "yok etmek; kaybetmek, yitirmek" (226)// Mlk.Tr: Coy- "yok etmek, harcamak, kaybetmek; öldürmek" (157)// Trkm.Tr: Yoy- "yıkmak, bozmak" (707)// Derleme: Coymak "kaybetmek"; Yoymak "yok etmek, harcamak; bozmak".

908 Yazmalar: Yuyulmaḳ (يُويولماق). (/y/'ler ötre ile, /l/ sükûn ile). Bk. Yoymaḳ, SG (1374).

909 M1, M2, TÜ: yok.

910 turmayın| Yazmalar: turmañguz (تورمانكوز). Bk. SS (394, 4360), SS-Özb (XXVI), Külliyat-Yazma-TB (775).

8195 **Yoldasa** (يَولداسا)[911]: (/y/ üstün ile, /l/ sükûn ile). "yol gösterse, kılavuzluk etse". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Yoldasa bu yolda Niẓāmī yolum
Ḳoldasa Ḫusrev bile Cāmī ḳolum
(يولداسا بو يولدا نظامى يولوم/قولداسا خسرو بيله جامى قولوم)
8196 **Yumşamas** (يُومشاماس)[912]: (/y/ ötre ile). "yumuşamaz". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Ve ger görse iş bütmes āzerm ile
Tėmür yumşamas pūziş-i germ ile
(و كر كورسا ايش بوتماس آزرم ايله/تَيمور يومشاماس پوزش كرم ايله)
8197 **Yümrülmek/Yümrüşmek** (يُومرولماک-يُومروشماک)[913]: (/y/ ve /r/ ötre ile, /m/ sükûn ile). [M1.413b] "yıkılmak, çökmek, harap olmak, viran olmak". [**M2.410b**]

/y/ Babı /y/ ile [ML.342b]

8198 **Yėmeklikge** (يَيْماكليک كا): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yemeğe". *Sedd-i Sikenderī'den:*
Şeh-i deşt-peymā besī ac idi
Be-ġāyet yėmeklikge muḥtāc idi[914] [ML.342a, TÜ.229a]
(شه دشت پيما بسى آج ايدى/بغايت يَيماكليک كا محتاج ايدى)
8199 **Yiyişib** (يِيِشِيْب): (/y/'ler ve /ş/ esre ile, diğer /y/ ve /b/ sükûn ile). "birlikte yiyip". *Dört Dīvān'dan:*
Kimse yārı birle ḫoştur ġam dėyişib mun͡graşıb
Yatsa gāhī çırmaşıb oltursa gāhī yandaşıb[915]
(كيمسه يارى بيرله خوشتور غم دَييشيب مونكراشيب/ياتسه كاهى چيرماشيب اولتورسه كاهى ياندَاشيب)
8200 **Yėgülüklerde** (يَيْكولوک لاردا): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ ve /l/ ötre ile). "yiyeceklerde, yemekliklerde". *Seb'a-yı Seyyāre'den:*
Tüşge tėgrü ṭa'ām u ṣoḥbet idi
Yėgülüklerde zīb ü zīnet idi
(توشكا تَيكرو طعام و صحبت ايدى/يَيكولوک لاردا زيب و زينت ايدى)
8201 **Yėgen** (يَيْكان): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yemiş; yenilmiş; değmiş". *Ferhād u Şīrīn'den:*
Yėgen cānı felekdin tīġ-i bī-dād
Belā eflākı fürḳat tağı Ferhād
(يَيكان جانى فلک دين تيغ بيداد/بلا افلاكى فرقت تاغى فرهاد)
8202 **Yėben** (يَيْبان): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /b/ medli elif ile, /n/ sükûn ile). "yemiş; yiyip".

---

911 M1, TÜ: yok. Bk. SG (1365).
912 M1, M2, TÜ: yok.
913 Bk. SG (1370)// AŞ: Yėmrülmek (188a)// DLT: Yemrüş- "skmede yardım etmek" (966)// Krgz.Tr: Cemiril- (201)// Tatar.Tr: Cimiril- (56)// YUyg.Tr: Yėmirilmek (465)// Trkm.Tr: Yemril- (690).
914 Şeh-i| Yazmalar: Şeh ü (شه و). Bk. Sİ (368, 4805), Sİ-Özb (LIV), Külliyat-Yazma-TB (890).
915 dėyişib| Yazmalar, BL (77a-77b): yiyişib (ييشيب)// çırmaşıb| Yazmalar: çırmanıb (چيرمانيب)// mun͡graşıb| AŞ: mun͡gdaşıb (177a). Bk. SG (1250), GS (73, 65), GS-Özb (G.61), Külliyat-Yazma2 (38).

8203 **Yėdürgüci** (يَيْدوركوجى): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "yemek yediren, yedirici". [ML.342b]

8204 **Yėgüci** (يَيْكوجى): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ ötre ile, /c/ esre ile). "yiyen, yiyici". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*

Ġıybet dėgüci necāset yėgüci, efyūnī ve bengī ādemīler nengi.

(غيبت دَيكوجى نجاست يَيكوجى، افيونى و بنكى آدمى لار ننكى)

8205 **Yėyilmek** (يَيْيِلماک): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, üçüncü /y/ esre ile). "yenmek, yenilmek".

8206 **Yėvütmek/Yėvütkemek** (يَيْوُوتماک-يَيْوُوتكاماک)[916]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /v/ ötre ile). [M1.414a] "değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak; [barındığı yeri değiştirmek, göçmek]".

8207 **Yėlpigüc** (يَيْلپيكوج)[917]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ ötre ile). [**M2.411a**] "yelpaze".

8208 **Yėlken** (يَيْلكان): (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile, /k/ medli elif ile). "gemi yelkeni". [İH.346a]

8209 **Yėlgin** (يَيْلكين)[918]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile, /g/ esre ile). "at tekme atarken nalının oluşturduğu yel".

8210 **Yėgülük** (يَيْكولوک)[919]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ ve /l/ ötre ile). "yiyecek, yemeklik". *Vaḳfiyye-yi İḫlāṣiyye'den:*

Her yıl iḥtiyāc ehliġa gėygülük yitgürgeyler[920].

(هر ييل احتياج اهليغه گيكولوک يتكوركايلار)

8211 **Yıġ** (يِيْغ): (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /ġ/ sükûn ile). "topla, yığ, biriktir".

8212 **Yėvüt** (يَيْوُوت)[921]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "barındığın yeri değiştir!, göç!".

8213 **Yėl** (يَيْل): (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yel, rüzgâr". *Dört Dīvān'dan:*

Yėlni tīz ėyleb ki otdın su çıḳardıñ ṭurfedür

Līk tofraġı anıñ gözlerge bėrdi iktiḥāl

---

[916] Yazmalar: Yėnürmek (يَيْنورماک). (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /n/ ötre ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60b). Bk. Yevütmek/Yevütkemek// SG: "değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak" (1341-1342). Bk. HM (27, T761a/22: sözni özge sarı yėvütkeb)// Moğ-Les: Yegüd- "göçmek, ölmek; uzaklaşmak, gitmek" (687); Yegüdke- "yaşadığı yeri değiştirmek, göçmek; ölmek, yok olmak" (688).

[917] Yazmalar: Yėlgüc (يَيْلكوج). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60a). Bk. SG (1392), LT (209, 2667)// Kzk.Tr: Jelpüviş (173)// YUyg.Tr: Yelpügüç (463).

[918] Yazmalar: Yėlkin (يَيْلكين). (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile, /k/ esre ile) "at tekme atarken atılan nalı". SG'de madde açıklamasında bulunan havā "yel" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (60b) verilmemiştir. Bu yanlış anlam, birçok sözlüğe geçmiştir. Örn. Bk. Radloff "nal" (912), Pavet "at nalı" (558), SL "at nalı" (314), Kadri "at nalı" (IV/891)// Bk. SG (1392)// Trkm.Tr-Hamzayev: Yelgin "bir şeyin darbesinden veya şiddetinden oluşan yel".

[919] Bk. SG (1388), AŞ (186b)// DLT: Yigü (974)// YUyg.Tr: Yigilik (468).

[920] gėygülük| M1, TÜ: ke yėgülük (كا يَيكولوک); M2, ML, İH: yėgülük. Bk. VA-Özb, Külliyat-Yazma2 (763).

[921] Yazmalar: Yiyüt (يِيُوت). (/y/ esre ile, diğer /y/ ötre ile, /t/ sükûn ile) "barındığı yeri değiştirmek". Bk. NS (113a: ييوُت), SG (1341-1342).

(یَیل نی تیز آیلاب که اوتدین سو چیقاردینک طرفه دور/لیک توفراغی آنینک کوزلارکا یَیردی اکتحال)

8214 **Yıllarca** (یِیْللارجه): (/y/ esre ile, diğer /y/, /l/ ve /r/ sükûn ile, /c/ üstün ile). "yıllarca". Luṭfī'den:

Her dem ey göz yaşı yüz görmey mini fāş ėyleme
Devletimdin aġnadıñg yıllarca altun üstine[922] [ML.343a, TÜ.229b]

(هر دم اَی کوز یاشی یُوز کورمای مینی فاش آیلاما/دولتیمدین آغنادینک ییّلارجه آلتون اوستنه)

8215 **Yıl** (یِیْل)[923]: (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /l/ sükûn ile). "yıl, sene". *Dört Dīvān'da* Müseddes'ten:

Yā Rab ol ḥüsn ü cemāl evcide yüz miñg ay u yıl
Ni cemālıñgġa zevāl olsun ni ḥüsnüñgġa bedīl

(یا رب اول حسن و جمال اوجیدا یوز مینک آی و ییل/نی جمالینک غه زوال اولسون نی حسنونک غه بدیل)

Luṭfī'den:

Zülfüñgüz ḥayrānı-min kim yılda bir yeldā bolur
Ayda kim gördi iki yeldā tüni mundaḳ ṭavīl[924] [ML.342b]

(زلفونکوز حیرانی مین کیم ییلدا بیر یلدا بولور/آیدا کیم کوردی ایکی یلدا تونی مونداق طویل)

8216 **Yėllenmek** (یَیْللانماک): (/y/ üstün ile, diğer /y/, /l/ ve /n/ sükûn ile). [M1.414b] "şişmek, kabarmak; kibirlenmek, büyüklenmek". [**M2.411b**] *Dört Dīvān'dan:*

Ni yėllenmekdür ey şeh mūr ḫaylı dik çėrikdin kim
Süleymān dik bu vādī içre ber-bād oldı çendīnler[925]

(نی یَیلانماک دور ای شه مور خیلی دیک چِیریک دین کیم/سلیمان دیک بو وادی ایچرا برباد اولدی چندین لار)

8217 **-YI** (یِی): (/y/ esre ile). "sözcük sonuna gelen ek". *Ferhād u Şīrīn'den:*

Bu ėrdi muttaṣıl güft ü şünūdı
Ḫudāyıdın oġul ėrdi ümīdi[926] [ML.343a]

(بو اَیردی متّصل کفت و شنودی/خدایی دین اوغول اَیردی امیدی)

8218 **Yėvütker** (یَیْوُوتکار)[927]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /v/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /k/ medli elif ile, /r/ sükûn ile). "barındığı yeri değiştirir, göçer". *Dört Dīvān'dan:*

Firāḳıñg bīmidin bir yirde yoḳ ġam şāmı ārāmım
Gėce yir köp yėvütker kim ki bar ḳaṣdıda bir düşmen[928]

(فراقینک بیمی دین بیر یِردا یوق غم شامی آرامیم/گَیجه یِر کوپ یَیوُتکار کیم که بار قصدیدا بیر دشمن)

8219 **Yılḳı** (یِیلقی)[929]: (/y/ esre ile, /l/ sükûn ile). "yıllık".

---

922 aġnadıñg| M1, M2, İH, TÜ: aġnadın (آغنادین)// yıllarca| LD: yıllar çü (178/425b, 240).

923 SG (1391/401), AŞ (188a/30b), CC (229): Yıl/Il. Bk. Illıḳ, Ilḳı// DLT (971), YUyg.Tr (468), Trkm.Tr (698): Yıl// Krgz.Tr: Cıl (207)// Moğ-Les: Cil/Jil (1628).

924 Zülfüñgüz| M1, M2, TÜ: Zülfünḳuz (زلفونقوز); ML, İH: Zülfüḳuz// gördi| LD: körmiş (114/419a, 148).

925 çėrikdin kim| Yazmalar: sipeh birle (سپه بیرلا). Bk. SG (1390), GS (141, 161), GS-Özb (G.157), Külliyat-Yazma-TB (42).

926 ümīdi| Yazmalar: murādı (مرادی). Bk. FŞ (129, XII/42), FŞ-Özb (XII), Külliyat-Yazma1 (510).

927 Yazmalar: Yiyütgey (یِیُوتکای). (/y/ esre ile, diğer /y/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile, /y/ sükûn ile) "barındığı yeri değiştirmek". NS kaynaklı biçim olmalıdır (113a). Bk. SG (1341-1342).

928 bir yirde yoḳ ġam şāmı| Yazmalar, AŞ: ġam şāmı yoḳ bir yirde// yėvütker| Yazmalar: yiyütgey (یِیُوتکای); AŞ: Yipüt-gey (188b); SG: yevütker (1342). Bk. FK (488, 529), FK-Özb (G.504), Külliyat-Yazma2 (504), Divan-Yazma (463*2).

929 M1, M2, ML, TÜ: yok. Bk. Ilḳı// SG: Ilçılıḳ/Ilḳı/İllik/Illıḳ/Yılçılıḳ/Yılḳı/Yillik/Yıllıḳ (402/403/404/1392)// AŞ: Ilḳı/Ilġı/Yılcılıḳ (30b/188a)// Krgz.Tr: Cılkı "seneki" (210).

8220 **Yişse** (يِيْشسا)[930]: (/y/ esre ile, diğer /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). "çözse, açsa". *Ḥayretü'l-Ebrār'dan:*
Hem başıdın ḳoysa alıb tāc-ı zer
Hem bėlidin yişse muraṣṣa' kemer [İH.346b]
(هم باشی دین قویسه آلیب تاج زر/هم بَیلی دین ییشسا مرصّع کمر)
8221 **Yėvütkeydür** (يَيْوُوتکايدور)[931]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /v/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /k/ medli elif ile). "barındığı yeri değiştirir, göçer".
8222 **Yėvütmes** (يَيْوُوتماس)[932]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /v/ ötre ile, /t/ sükûn ile). "barındığı yeri değiştirmez, göçmez".
8223 **Yėmek** (يَيْماک): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile). "yemek, yiyecek; yiyecek yemek".
8224 **Yėmesen̂giz** (يَيْماسانکيز): (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yemeseniz". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Tilemesen̂giz hem yitgürür, yėmesen̂giz hem yėdürür.
(تیلاماسانکیز هم یِتکورور، یَماسانکیز هم یَیدورور)
8225 **Yėdürür** (يَيْدورور): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /d/ ve /r/ ötre ile). "yedirir". *Maḥbūbu'l-Ḳulūb'dan:*
Tilemesen̂giz hem yitgürür, yėmesen̂giz hem yėdürür.
(تیلاماسانکیز هم یِتکورور، یَماسانکیز هم یَیدورور)
8226 **Yėmlik** (يَيْمليک)[933]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /m/ sükûn ile). "bir çeşit bitki".
8227 **Yėmiş** (يَيْميش)[934]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile). "yemiş, meyve".
8228 **Yėmişen** (يَيْميشان)[935]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile). "yemişen, alıç". [M1.415a]
8229 **Yėge-biz** (يَيْکابيز): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yeriz; [yiyelim]". [**M2.412a**] *[Sedd-i Sikenderī'den]* Dize:
Niçe kim firāḳın̂gda ġam yėge-biz[936]
[Ni yārā ki yaẖşı yaman dėge-biz]
(نیچه کیم فراقینکدا غم یَیکابیز)
8230 **Yėn̂giz** (يَيْنکيز): (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /n/ sükûn ile, /g/ esre ile). "yiyiniz".
8231 **Yėllemek** (يَيْلّماک)[937]: (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, şeddeli /l/ üstün ile). "yellemek, körüklemek". [ML.343b]
8232 **Yėge-sin** (يَيْکاسين): (/y/ üstün ile, diğer /y/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). "yiyesin". *Dört Dīvān'dan:*
Sāḳiyā āyine-gūn cām bile

---

930 M1, M2, TÜ: yok; ML, İH: Yėşse (يَيْشسا). (/y/ üstün ile, diğer /y/ ve /ş/ sükûn ile, /s/ medli elif ile). Bk. SG (1383).
931 Yazmalar: Yiyütgedür (يِيُوتکادور). (/y/ esre ile, diğer /y/ ötre ile, /t/ sükûn ile, /g/ medli elif ile). Bk. SG (1341-1342).
932 Yazmalar: Yiyütmes (يِيُوتماس). (/y/ esre ile, diğer /y/ ötre ile, /t/ sükûn ile). Bk. SG (1341-1342).
933 Bk. SG (1393), Derleme.
934 Bk. SG (1394)// DLT: Yemiş/Yimiş (966)// CC: Yemiş (226)// YUyg.Tr: Yimiş (468)// Krgz.Tr: Cemiş (201)// Moğ-Les: Cemis/Cimis/Jims (1615/1632).
935 Bk. SG (1394)// DLT: Yimşen (976).
936 Bu dize| ML, İH: yok// Niçe| Yazmalar: Neçe (ناچا). Bk. SG (1396), Sİ (448, 5979), Sİ-Özb (LXXII).
937 TÜ: yok. Bk. SG (1391).

Bir dem ėtgil mini İskender ü Cem
Ki ni Cem ḳaldı vu ni İskender
[İtti ol cām ile ol güzgü hem
Ṣād bol kim iki ʻālem kāmı]
Arzımas kim yėge-sin bir dem ġam[938] [İH.347a]

(ساقیا آینه کون جام بیله/بیر دم اَیتکیل مینی اسکندر و جم
که نی جم قالدی و نی اسکندر/آرزیماس کیم یَیکاسین بیر دم غم)

1278 yılının şaban ayında [1862] bitmiştir[939]. [TÜ.230a]
Bu nükte bitildi derd birle
Otluḳ dil ü ah-ı serd birle
[Leylī ve Mecnūn'dan:]
Sūgın niçe kim uzattım āḫır
Yıġlay yıġlay tükettim āḫır[940] [M1.416a, **M2.413a**, ML.344a, İH.348a]

(بو نکته بِتِلدی درد بیرله/اَوتلوق دل و آه سرد بیرله
سوکین نیچه کیم اُوزاتتیم آخر/یِغلای یِغلای تُوکاتتیم آخر)

---

[938] bile| Yazmalar: yirit (یِریت)// Arzımas| Yazmalar: Azrımas (آزریماس). Bk. BV (299, 399), BV-Özb (G.396), Külliyat-Yazma-TB (341), Divan-Yazma (366*2).

[939] M1, M2: 1277 yılının ramazan ayında Meşhed'de bitmiştir; ML: 1280 yılında Meşhed'de bitmiştir; İH: 1280 yılında bitmiştir.

[940] Bu beyitler| M1, TÜ: yok// bitildi| Yazmalar: pitildi (پِتِلدی)// Sūgın| Yazmalar: Söz kim (سَوز کیم)// niçe| Yazmalar: neçe (ناچا). Bk. LM (376, 3542), LM-Özb (XXXVIII), Külliyat-Yazma-TB (681), Külliyat-Yazma1 (693).

[ÜÇÜNCÜ KISIM]

(MĪRZĀ MEHDĪ H̱AN TARAFINDAN ANLAŞILMAYAN HUSUSLARIN AÇIKLANMASI)

H̱orāsān'da on yedi ay rahmetli Yalañg Tuş H̱an-ı Kelātī'den, ayrıca İrevān'da ve başka yerlerde gördüğüm hocalardan aldığım eğitimlerle Nevāyī'nin yirmi bir cilt tutarındaki eserlerini inceleyerek bu açıklamalarda bulundum[1].

1. Arañg.

2. *Dört Dīvān'dan:*

Sağınma barça bışıġ sözni ṭab‘ ėter aşam
Bolur muḳayyi vü hāżım çü ikkisi maṭbūḫ[2]

(ساغينما بارچا بِشيغ سَوزنى طبع أَيتار آشام/بَولور مُقيّى و هاضم چو ايكّى سى مطبوخ)

3. Ḥāle.

4. *Sedd-i Sikenderī'den:*

Muġannī uluġ yır nevāsını tüz
Bıcır kökge bī-pā ṣadāsını tüz[3]

(مغنّى اولوغ يِر نواسينى توز/بيجير كوككا بيپا صداسينى توز)

5. Yavurġan (ياوُورغان): "çivili at zırhı, çivili çokal; [örtü]". *Sedd-i Sikenderī'den:*

Velī bād-pālarġa salġan gėçim
Saḳarlāt barça yavurġan gėçim

(ولى بادپالارغه سالغان گَيچيم/سقرلات بارچه ياوورغان گَيچيم)

6. Tundı (تُوندى). *Seb‘a-yı Seyyāre'den:*

İçti Behrām cām-ı nīlūferī
Tundı kim yasalġay ol siperī[4]

(ايچتى بهرام جام نيلوفرى/تُوندى كيم ياسالغاى اول سپرى)

7. Çabun (چابون). *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Nā-geh ügü çėkmegey dėben ün
Tumşuġı ėtib gözini çabun[5]

(ناكه اوكو چَيكماكاى دَيبان اون/تومشوغى أَيتيب كوزينى چابون)

8. Saḳızġan (ساقيزغان)[6]: "saksağan, alacakarga, alakarga". *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Yā ṭūṭī olub sipihr-i ḫażrā
Bolur añga cūce ferş-i ġabrā

---

[1] yirmi bir| M2: yirmi iki; ML, İH: yirmi yedi// H̱orāsān…eğitimlerle| M1, M2, ML, İH: yok.

[2] muḳayyi vü hāżım çü| Yazmalar: muġayy u hāżım mu (مُغىّ و هاضم مو). Bk. SG (93), BV (87, 107), BV-Özb (G.107), Külliyat-Yazma-TB (291).

[3] Bıcır| M1, M2, TÜ: Hecīr (هجير) "musikide bir makam adı"; ML, İH: Pıçır (پيچير) "bük!, kıvır!, kökle!"// bī-pā| Yazmalar: bilpa (بيلپا) "bir makam veya şarkının adı"; SG: بلپا (93). Bk. SG (93), Sİ (363, 4740), Sİ-Özb (LII), Külliyat-Yazma-TB (888).

[4] siperī| Yazmalar: birni (بيرنى). Bk. SG (93), SS (306, 3314), SS-Özb (XXIV), Külliyat-Yazma1 (768), Külliyat-Yazma-TB (754), Hamse-Taşbasma (335).

[5] Nā-geh| Yazmalar: Nā-gāh (ناكاه)// ügü çėkmegey| Yazmalar: ögüçmegey (أَوكوچماكاى)// çabun| Yazmalar: çapun (چاپون). Bk. SG (93), LM (304, 2830), LM-Özb (XXXI), Külliyat-Yazma-TB (667), Külliyat-Yazma1 (679), Hamse-Taşbasma (139).

[6] Yazmalar: Sağırġan (ساغيرغان). Bk. Saḳızġan.

A‘żāsıda kim bütüb yan̂gı per
Tutḳan barı yirni sebze-yi ter
Tün günni ḳılur bu naḳş sızġan [**M2.413b**]
Kāfūr ile müşkdin saḳızġan[7] [M1.416b, İH.348b]

(یا طوطی اولوب سپهر خضرا/بولور آنکا جوجه فرش غبرا
اعضاسیدا کیم بوتوب یانکی پر/توتقان باری یرنی سبزهٔ تر
تون کون نی قیلور بو نقش سیزغان/کافور ایله مشک دین ساقیزغان)

9. ‘Arūsek.

10. Nibtas (نِیبتاس)[8]: (/n/ esre ile, /b/ sükûn ile, /t/ medli elif ile). "hoş, huzurlu, rahat, sıkıntısız, tasasız, heyecansız, gönlü rahat, tasasız, sevinçli". *Ferhād u Şīrīn'de* Behrām-ı Çūbīn'in vasfında şöyle der:

Ḳaran̂ġu gėce çıḳḳac oḳı yadın
Ötüb nibtas felekdin yoḳ sühādın[9] [ML.344b]

(قرانغو کَیجه چیققاج اوقی یادین/اوتوب نیبتاس فلک دین یوق سهادین)

11. Müçi (مُوچی): "onun eklem kemiği, aşık kemiği". *Dört Dīvān'dan:*

Ger ayaḳın̂g çıḳtı eşkin̂gnin̂g suyıdın tayılıb
Ey Nevāyī şükr ol kūy içredür anın̂g müçi [TÜ.230b]

(کر آیاقینک چیقتی اشکینک نینک سوییدین تاییلیب/ای نوایی شکر اول کوی ایچرادور آنینک موچی)

12. Rīze küp yaġı (ریزه کُوْپ یاغی)[10]: (/r/ esre ile, /k/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /p/ sükûn ile, /y/ medli elif ile, /ġ/ esre ile). "içki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları". *Dört Dīvān'dan:*

Gūşe-yi mey-ḫānedin gül-şen̂ga barman kim man̂ga
Gül üze nesrīn, mey-i gül-reng üze küp yaġı bes[11]

(کوشهٔ میخانه دین کلشن غه بارمان کیم منکا/کل اوزه نسرین می کلرنک اوزه کوپ یاغی بس)

Nitey gerdūn şeb-istānıda encümni şafaḳ içre
Şafaḳ-gūn meyni süzmey içgüm olsa rīze küp yaġı[12] [**M2.414a**]

(نیتای کردون شبستانیدا انجم نی شفق ایچرا/شفق کون می نی سوزمای ایچکوم اولسه ریزه کُوپ یاغی)

8233 **Aran̂g** (آرانک)[13]: "güçlükle, zor, ancak; zorluk". [M1.417a] *Dört Dīvān'dan:*

Ey Nevāyī yār derdi ni belā mühlik imiş
Kim aran̂g ża‘f ėtgeni ‘uşşāḳnı ėyler helāk[14] [İH.349a]

---

[7] bütüb yan̂gı| Yazmalar: yan̂gı bütüb// Tutḳan| M1, TÜ: Bütġan (بوتغان); M2, SG (93): Tutġay; ML, İH: Tutḳay// yirni| M1, TÜ: perni (پرنی)// günni| M1, TÜ: güni (کونی)// naḳş| Yazmalar: naḳşe (نقشه)// saḳızġan| Yazmalar: saġırġan (ساغیرغان). Bk. SG (93/975), LM (112, 828), LM-Özb (XII), Külliyat-Yazma-TB (625).

[8] Yazmalar: Nitbas (نیتباس). (/n/ esre ile, /t/ sükûn ile, /b/ medli elif ile). Bk. Nibtas.

[9] çıḳḳac oḳı| Yazmalar: oḳı çıḳsa (اوقی چیقسا)// nibtas| Yazmalar: nitbas (نیتباس). Bk. SG (1259), FŞ (487, LII/64), Külliyat-Yazma-TB (599).

[10] Yazmalar: Zīre göb baġı (زیره گوْب باغی). (/z/ esre ile, /g/ üstün ile, belirli /v/ ile, /b/ sükûn ile, diğer /b/ medli elif ile, /ġ/ esre ile). Bk. Rīze küp yaġı

[11] küp yaġı| Yazmalar: göb baġı (گوب باغی). Bk. SG (1179), GS (201, 251), GS-Özb (G.240), Divan-Yazma (233*2).

[12] Bu beyit| TÜ: yok// rīze küp yaġı| Yazmalar: zīre göb baġı (زیره گوب باغی). Bk. SG (1179), FK (569, 618), FK-Özb (G.588), Külliyat-Yazma2 (519), Divan-Yazma (540*2).

[13] Yazmalar: Anın̂g (آنینک) "onun"// Krgz.Tr: Aran̂g "ancak, zor, güçlükle"; Aran̂g can "zayıf; bitkin" (41)// Özb.Tr: Äräng "güçlükle" (5)// YUyg.Tr: Aran "zor, güç" (15)// Moğ-Les: Aran/Aray "pek az, oldukça az; zar zor, epeyce; biraz; güçlükle; ancak" (78/77).

(ای نوایی یار دردی نی بلا مهلک ایمیش/کیم آرانک ضعف اَیتکانی عشاقنی اَیلار هلاک)

8234 **Ḥāle** (حاله): “ölüm, ölüm vakti; [hâl, durum; sevinç, çoşku; kendinden geçme, sarhoşluk]”. *Dört Dīvān'dan:*

Ḥālā ki müyesser bolur ol mey bile ẖoş ḥāl
Nivçün ki raḳam ḳılmadılar ‘ömrġa ḥāle[15]

(حالا که میسّر بولور اول می بیلا خوشحال/نیوچون که رقم قیلمادیلار عمرغه حاله)

Dėb ėrdiñ cān bėrey ölseñ yitişti ol maḥal veh kim
Gedā sulṭānġa nitgey cüz gedālıġ ötse hem ḥāle[16] [M1.418a, **M2.415a**, ML.345b, İH.349b, TÜ.231a]

(دَیب اَیردینک جان بَیرای اولسانک یِتِشتی اول محل وه کیم/کدا سلطانغه نیتکای جز کدالیغ اوتسا هم حاله)

8235 **‘Arūsek** (عروسک)[17]: “sabaha kadar öten bir kuş; [süslemecilikte kullanılan yeşil parlak sedef]”. *Leylī ve Mecnūn'dan:*

Ḳış mihrini çün itikrek ėttiñ
Ḳarnıñ ṣadefin ‘arūsek ėttiñ [M1.419a, **M2.416a**, TÜ.231b]

(قیش مهرینی چون ایتیک راک اَیتّینک/قارنینک صدفین عروسک اَیتّینک)

---

[14] arañ| Yazmalar: anıñ (آنینک). Bk. SG (93), GS (263, 340), GS-Özb (G.329), Külliyat-Yazma-TB (72).

[15] Ḥālā| Yazmalar: Ḥālī (حالی). Bk. SG (93), NŞ (523, 526), NŞ-Özb (G.525), Külliyat-Yazma-TB (237).

[16] yitişti| TÜ: yok// veh| ML, İH, TÜ: yok// nitgey| Yazmalar: yitgey (یِتکای). Bk. SG (93), GS (419, 569), GS-Özb (G.551), Külliyat-Yazma-TB (109).

[17] Bk. BR-Muin (1373), Sami (934).

[DÖRDÜNCÜ KISIM][1]
(NEVĀYĪ'NİN YAPITLARINDAKİ ARAPÇA-FARSÇA SÖZCÜKLERİN SÖZLÜĞÜ)
elif Babı (472 söz)[2]

8236 **Āb-ı āteş-reng** (آب آتش رنک)[3]: "şarap, içki".
8237 **Ābād** (آباد)[4]: (/b/ medli elif ile). "bayındır, mamur; iyi, hoş, güzel; Ka'be evinin adı; aferin!, bravo!, yaşa!".
8238 **Ābādān** (آبادان): (/b/ medli elif ile). "bayındır, mamur; iyi, hoş, güzel".
8239 **Ābdān** (آبدان)[5]: (/b/ sükûn ile). "iyi, hoş, güzel; [bayındır, mamur, şen]; (**Āb-dān**) kavuk, mesane, sidik torbası; su birikintisi, göl".
8240 **Āb-keş** (آبکش)[6]: "ağaç yapraklarının damarları".
8241 **Āb-gūn** (آبکون): (/b/ sükûn ile). "su renginde".
8242 **Ābnūs** (آبنوس)[7]: (/b/ sükûn ile). "ateşe atıldığında güzel kokan siyah bir ağaç, abanoz". [**M2.416b**]
8243 **Ābnūsī** (آبنوسی): (/b/ sükûn ile, /n/ ötre ile). "siyah rengi; [**Ābī**] [Ar.] çekinen, kaçınan; [Fa.] mavi".
8244 **Āẕer** (آذر)[8]: "ateş".
8245 **Ārinc** (آرِنج)[9]: (/n/ ve /c/ sükûn ile). "dirsek". [TÜ.232a]
8246 **Āzād** (آزاد): (/z/ medli elif ile). "doğru, düz; bir çeşit selvi; bir çeşit süsen; Naḫçıvan'da bir kentin adı; kusursuz; kurtulmuş, özgür, serbest; aldırmaz, lakayıt"[10].
8247 **Āzāde** (آزاده): "kurtulmuş, özgür, serbest; aldırmaz, lakayıt".
8248 **Āzer** (آزر)[11]: "Hz. İbrāhīm'in amcasının adı; bir put adı".
8249 **Āzerm** (آزرم)[12]: "utanma, haya; büyüklük, yücelik; saygı, hatır sayma; takat, güç, sabır; şefkat, merhamet, sevgi; tasa, gam, kaygı, üzüntü; adalet, tarafsızlık, insaf; açık, belli, aşikar; sağlık, esenlik; rahat, huzur; gazap, kızgınlık, öfke; kusur, suç, günah; aşağılama, horlama; inletme; Ḫusrev-i Pervīz'in kızının adı".
8250 **Aşam** (آشام)[13]: "içme, yudumlama; gerekecek kadar yiyecek, azık; pişen pirinçten alınan su; Bengāle'nin kuzeydoğusunda bulunan vilayetin adı".
8251 **Āġāz** (آغاز)[14]: "başlangıç".

---

[1] Bu kısım| ML, İH: yok.
[2] M2: 580 söz; TÜ: yok.
[3] Bk. SG (1397), BR-Muin (2).
[4] Bk. SG (1397), BR-Muin (2).
[5] Bk. SG (1398), BR-Muin (5).
[6] Bk. SG (1398), Dehhuda.
[7] Bk. SG (1398), BR-Muin (12).
[8] Bk. SG (1398), BR-Muin (22).
[9] Bk. SG (1398), BR-Muin (32).
[10] Yazmalar: SG'de verilen serv (سرو) "selvi" sözcüğü, sürūd (سرود) "şarkı" biçiminde; bī-'ayb (بی عیب) "kusursuz" sözü ise, bī'at (بیعت) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1398), BR-TDK (33).
[11] Yazmalar: Āẕer (آذر). Bk. SG (1398), BR-TDK (34).
[12] Bk. SG (1398), BR-Muin (36).
[13] Bk. SG (1398), BR-Muin (44), Aşam.
[14] Bk. SG (1398), BR-Muin (47).

8252 **Āgīn** (آکین)[15]: "dolu, doldurulmuş".
8253 **Ālüfte** (آلفته)[16]: (/t/ üstün ile). "yersiz yurtsuz rint, derviş; iyi tavırlı; [perişan, dağınık]".
8254 **Āyān** (آیان): (/y/ medli elif ile). "belli, açık; [gelen; gelmiş]"[17].
8255 **Eppeni** (اَپّانی)[18]: (/n/ esre ile). "ekmeği". [M1.419b]
8256 **Āstān** (آستان)[19]: "eşik".
8257 **Ebter** (اَبتر): "kuyruğu kesik; eksik, güdük; kendisinden sonra oğlu veya kızı kalmayan kimse; hayırsız kimse"[20].
8258 **Ebreş** (اَبرَش)[21]: "beyaz benekli at, abraş".
8259 **Ebvāb** (اَبواب)[22]: "işin doğru veya yanlışlığını gösteren belgeler; [kapılar; bölümler, kısımlar, baplar, konular]".
8260 **İḥdād** (اِحداد)[23]: "Tanrı'nın hükümlerini uygulayan kimse".
8261 **Edvār** (اَدوار)[24]: "devirler, devreler; musiki bilimi".
8262 **Erdestān** (اَردَستان): "Yezd yakınlarında bulunan bir vilayet adı".
8263 **Erḳām-ı kenār-ı cām** (اَرقام کنار جام)[25]: "kadeh kenarında bulunan yedi çeşit yazı: Cevr, Baġdād, Baṣra, Ezraḳ, Eşk, Kāse, Fürūdīne". [**M2.417a**]
8264 **İzāre** (اِزاره)[26]: "duvarın aşağı kısmı, duvarın yerle duvar gözü (raf) arasındaki kısmı".
8265 **Īzāre** (ایزاره)[27]: "Bk. İzāre".

---

[15] Yazmalar: Ālīn (آلین). Ayrıca SG'de madde anlamı olarak verilen maḥşüvv (محشوّ) "doldurulmuş" sözcüğü, ḥaşr (حشر) biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60b). Bk. SG (1398), BR-Muin (55).
[16] Yazmalar: Elḳıne (اَلقِنه). (/n/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60b). Bk. SG (1398), BR-Muin (57).
[17] SG: "belli, açık" (1398). Bk. SS (341, 3743: Su ḳıraġıġa boldılar āyān), SS-Özb (XXV), Külliyat-Yazma-TB (762)// Dehhuda: "gelen; gelmiş; gelirken".
[18] Yazmalar: Eyānī (اَیانی). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60b)// SG: Eppānī "enseye atılan tokat" (1398). Bk. LT (68, 722), LT-Özb (XLVII), Külliyat-Yazma-TB (957: muşt u sīlī birle e. yiben*ėldin alıb loḳmaī anı yiben), Külliyat-Yazma1 (345: آپانی)// DLT: Epek/Epmek/Etmek "ekmek" (640)// Tatar.Tr: İpiy "ekmek" (119)// Azb.Tr: Eppek "ekmek" (269).
[19] Bk. SG (1398), BR-Muin (40).
[20] Yazmalar: bī-ḫayr (بیخیر) sözcüğü, bī-ḫaber (بیخبر) "habersiz" biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (60b). Bk. SG (1398), Dehhuda.
[21] Bk. SG (1398), BR-Muin (79).
[22] Bk. SG (1398), NŞ (309, 310/5: 'aşḳ ebvābın yazarġa).
[23] Yazmalar: Aḥdād (اَحداد). Ayrıca HA'da (61a) verilen mücrī (مجری) "uygulayan" sözcüğü, mücrā (مجرا) "uygulanmış" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1398), HE (360, L/35), HE-Özb (L).
[24] Yazmalar: Edvārrehāvī (اَدواررَهاوی). HA'da madde anlamı olarak verilen devrhā (دورها) "devirler" sözcüğü, madde başı ile birleştirilmiştir. Bk. SG (1398), Dehhuda.
[25] Yazmalar: Erḳām (اَرقام). Maddenin kenār-ı cām kısmı madde anlamı sanılarak açıklama kısmında verilmiştir// Fürūdīne| Yazmalar: Ferdūniye (فردونیه)// Ezraḳ| Yazmalar: Ḫaṭā (خطا). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1398/1415).
[26] Yazmalar: Āzāde-dūde (آزاده دوده) "duvar içi". Madde anlamının ilk sözcüğü olan devre (دوره) "çevre", madde başı ile birleştirilip bu biçimde kaydedilmiştir. Ayrıca anlamdaki pāyīn (پایین) "aşağı" sözcüğü, mā-beyn "ara" biçiminde verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1399), Dehhuda.
[27] Bk. SG (1401), BR-TDK (389).

8266 **Ejder-veş** (اَژدروش)[28]: (/j/ sükûn ile). “kinaye olarak: at ve bayrak; [**Esb**] at; satrançtaki at”.
8267 **İskenderānī** (اِسکندرانی)[29]: “taht, koltuk, sandalye”.
8268 **Eşk** (اَشک)[30]: “gözyaşı; Eşkāniyān sülalesinin mensup olduğu padişah”.
8269 **Eşkāniyān** (اَشکانیان)[31]: “‘Acemlerin üçüncü sülalesinin adı”.
8270 **Eşheb** (اَشهب): “kır rengi; kır at; bir çeşit amber”[32].
8271 **Elfenc** (اَلفَنج)[33]: (/n/ ve /c/ sükûn ile). “biriktiren, toplayan”.
8272 **Endāz** (اَنداز)[34]: “kinaye olarak: tarz, nitelik, durum”.
8273 **Engāre** (اَنکاره)[35]: “iş hazırlığı”.
8274 **Endām** (اَندام)[36]: “biçim, dış görünüş; güzel, yaraşıklı; güzellik, yaraşık; incelik, terbiye; yöntem, kural; düzenli iş”.

/b/ Babı

8275 **Bābil/Bābül** (بابِل-بابُل)[37]: “[‘Irāḳ'ta] bir kent adıdır. Üzerine kentin kalesi yapılan tepenin başında Hārūt ve Mārūt'un hapsedildiği söylenen derin bir kuyu bulunmaktadır”.
8276 **Bāġ-ı Cihān-ārā/Bāġ-ı Sefīd/Bāġ-ı Zāġān/Bāġ-ı Gül-efşān/Bāġ-ı Nev** (باغ جهان آرا-باغ سَفید-باغ زاغان-باغ کل افشان-باغ نو)[38]: “Herāt'taki ünlü bahçelerin adı”. [TÜ.232b]
8277 **Büt-i Āzerī** (بُت آزری)[39]: “kinaye olarak: sevgili. [Hz. İbrāhīm'in amcası] Āzer iyi bir put yontucu olduğu için böyle söylenir”.
8278 **Baḥr-ı penc-şāḫ** (بَحر پنج شاخ): “kinaye olarak: cömert insanın avucu”.
8279 **Biḥil** (بِحِل): “bağışlama, helal etme”. [M1.420a]
8280 **Bed-‘alef** (بَد علف): “kinaye olarak: arpayı kötü yiyen ve kötü huylu hayvan”.
8281 **Ber-serī** (بَرسری): “üstünlük; üstün; ilave; fazla”.
8282 **Berg-i ney** (بَرک نی)[40]: “kamış yaprağının yeşil rengi”. [**M2.417b**]
8283 **Birincīne** (بِرنجینه)[41]: “pirinçten yapımlaş süs eşyası ve gereçler; [**Besāṭ**] döşenen şeyler, döşeme; satranç terimlerinden, [satranç tahtası]”.

---

[28] Yazmalar: End (اَند). (/n/ sükûn ile). Maddenin bir kısmı madde anlamı sanılarak açıklama kısmında verilmiştir. Bk. SG (1399)// BR-Muin: Ejder “bayrağın başı; büyük yılan” (115).
[29] Yazmalar: İskenderī (اِسکندری). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1399), Sİ (197, 2234), Sİ-Külliyat-Yazma-TB (836)// Dehhuda: “bir tür kumaş”.
[30] Bk. SG (1399), BR-Muin (139).
[31] Bk. SG (1399), Dehhuda.
[32] Yazmalar: SG'de verilen esb (اسب) “at” sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (61a), āb (آب) “su” biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1399), Dehhuda.
[33] Bk. SG (1400), BR-Muin (158).
[34] Bk. SG (1401), NŞ (440, 441/5), Dehhuda// BR-Muin: “ölçü, derece, miktar” (169).
[35] Bk. SG (1401), BR-Muin (174), Dehhuda.
[36] Bk. SG (1401), BR-Muin (169).
[37] Bk. SG (1401-1402), BR-Muin (202-203).
[38] Bk. SG (1402), BR-Muin (223), Dehhuda.
[39] M1, TÜ: Büt-i Āẕerī (بت آذری). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1402).
[40] Bk. SG (1403), Dehhuda.
[41] Yazmalar: Birincīne-ālāt (بِرنجینه آلات). Madde anlamının ilk sözcüğü madde başı ile birleştirilmiştir. Bk. SG (1403)// BR-Muin: Berencen/Berencīn (265).

8284 **Baṭ** (بَط)[42]: "[kaz şeklindeki] içki sürahisi; [kaz]".
8285 **Bem** (بَم)[43]: "yukarı, üst; nağmenin en aşağı perdesi, [kalın ses]".
8286 **Bün-gāh** (بُنگاه)[44]: "ev, konak, menzil".
8287 **Būḳalemūn** (بُوقَلَمون)[45]: "renk değiştiren Rūmī bir ipek kumaş çeşidi; [dönek]; renk değiştiren bir kuş türü, hindi".
8288 **Behrām-ı Çūbīn** (بَهرام چوبين)[46]: "Hürmüz bin Nūşīrvān'ın ordusundaki komutanın adı. vücudu zayıf ve kuru olduğu için Çūbīn/Çūbīne adıyla anılmıştır".
8289 **Behmen** (بَهمن)[47]: "Cürcān'da bir pınar adı; Hindistān'da bir kale adı".
8290 **Beytü'l-leṭaf** (بَيتُ اللَّطَف)[48]: "genelev, kerhane".
8291 **Bī-ḥāl** (بى حال)[49]: "hâlsiz, güçsüz, düşkün; [mecaz anlamda] yarım renk, rengi açık".
8292 **Bīdād** (بيداد)[50]: "Türkistān'da bir kent adı".
8293 **Baydaḳ** (بَيدَق)[51]: "satranç oyununda piyon taşı, piyade, paytak".
8294 **Bī-reng** (بى رنگ)[52]: "ressamların deneme amacıyla kağıda çizdikleri boyasız resim".

/p/ Babı

8295 **Pāze** (پازه)[53]: "tarla sürmede kullanılan ve ucuna demir takılan uzun ağaç".
8296 **Pāk-dāmen** (پاكدامن)[54]: "kinaye olarak: iffetli, namuslu, günahtan sakınan".
8297 **Pā-merd** (پامرد)[55]: "çaba, emek, çabalama, çalışma".
8298 **Peẕreftār** (پَذرفتار)[56]: "kabul eden".
8299 **Pertāb** (پَرتاب)[57]: "atmak, uzağa atmak".
8300 **Perçem** (پَرچم)[58]: (/ç/ üstün ile). "kakül, perçem; bayrak başına takılan püskül".
8301 **Perdāz** (پَرداز)[59]: "resim yaparken boyaların üzerine ince olarak çekilen çizgi; parlatma, cilalama; giderme, kaldırma; yapma; süsleme, düzenleme; el çekme, bitirme; tahrik etme". [M1.420b]

---

[42] Bk. SG (1403), BR-Muin (287).
[43] Bk. SG (1404), BR-Muin (2467).
[44] M2: Bün-gā. Bk. SG (1404), BR-Muin (309).
[45] Bk. SG (1404), BR-Muin (318-319).
[46] Bk. SG (1404), BR-Muin (324).
[47] Bk. SG (1404), BR-Muin (328).
[48] M1, TÜ: Beyti'l-leṭaf (بَيتِ اللَّطَف); M2: Beyti'l-laṭīf// fāḥişe| M1, M2: fāẖte. Bk. SG (1404)// Dehhuda: Beytü'l-luṭf.
[49] Bk. SG (1404), BV (290, 385/5).
[50] Yazmalar: Bīdār (بيدار). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1404), BR-TDK (84).
[51] Bk. SG (1405), BR-Muin (333).
[52] Bk. SG (1405), BR-Muin (335).
[53] Bk. SG (1405)// BR-Muin: Bāze "değnek" (220).
[54] Yazmalar: Pāk-dāş (پاكداش). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1405), Dehhuda.
[55] Yazmalar: Pāzū (پازو). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61a). Bk. SG (1405)// Dehhuda: Pāmerd/Pāymerd "yardımcı".
[56] M1, M2: Peẕreftāz. Bk. SG (1405), BR-Muin (374), Dehhuda.
[57] Bk. SG (1405), BR-Muin (377).
[58] Bk. SG (1405), BR-Muin (378), Devellioğlu (858).
[59] Bk. SG (1405), BR-Muin (380), Dehhuda.

8302 **Per-ġāze** (پَرغازه)[60]: "kuşun yumuşak tüyleri; [kuş tüyünün vücuda yapışık olan kökü]".
8303 **Pergāle** (پَركاله): "yama, parça; [kaba iplikten yapılan bir çeşit dokuma]"[61].
8304 **Perkāv** (پَركاو)[62]: "ağaç budayan; kesen". [**M2.418a**]
8305 **Per-i meges** (پَرِ مگس)[63]: "ince ipekten yapılmış bir çeşit giysi; kılıç cevheri; [**Per-i megesī**] cevherli çelik".
8306 **Perend** (پَرَند)[64]: "ipekten yapılmış bir çeşit ince dokuma; nakışlı ipek kumaş; eyer örtüsü; yonca; [hançer, kılıç; kılıç veya hançer cevheri; Ülker yıldızı]".
8307 **Perī-ḫˇān** (پَريخوان)[65]: "büyücü, cin çağıran".
8308 **Peşīz** (پَشيز)[66]: "akçe, mangır". [TÜ.233a]
8309 **Pejmān** (پَژمان)[67]: (/j/ sükûn ile). "tasalı, üzüntülü, solgun; [pişman; umutsuz]". Feth-'Alī Ḫan [Ṣabā] Melikü'ş-Şu'arā [Kāşī] şöyle der:
Hemī güft pejmān be bürrende tīġ
Tu bürrī vü baḫtem ne-bürred dirīġ
(همی كفت پژمان به برّنده تيغ/تو بُرّی و بختم نبرّد دريغ)
8310 **Peşīze** (پَشيزه)[68]: "[akçe, mangır; balık pulu; bıçağın ağzı ve sapı arasına yerleştirilen pirinçten nesne]; altın veya gümüş pullardan yapılan at göğüslüğü; çadırın eteğine dikilip içinden ip geçirilen deri".
8311 **Pelengīne** (پَلَنكينه)[69]: "savaşta giyilen ve atlara giydirilen kaplan derisinden yapılmış örtü".
8312 **Pindār** (پندار)[70]: "fikir, düşünce; tasavvur, hayal, sanı, sanma, zannetme, kuruntu; [gurur, büyüklenme]".
8313 **Pūde** (پُوده)[71]: "kav, yakmak için kullanılan çabuk tutuşan çürük ağaç; [çürük]".
8314 **Pehlevī** (پَهلوى)[72]: "pehlivanlık; şehirli; şehir dili".
8315 **Pey-siper** (پَى سِپَر)[73]: "yol yürüyen, yürüyücü; ayak altında çiğnenmiş, tepilmiş, basılmış".

---

[60] Bk. SG (1405), BR-Muin (385).
[61] Yazmalar: SG'de verilen laḫt (لخت) "parça" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (61b), taḫt (تخت) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1405), BR-TDK (592), Devellioğlu (860).
[62] Bk. SG (1405), FŞ (288, XXX/121), Külliyat-Yazma-TB (542: ḫāre-perkāv)// BR-TDK: Perkāviş "ağaç budamak" (593).
[63] Yazmalar: Perr-i meges (پَرِّ مگس). Bk. SG (1405), BR-Muin (388).
[64] Yazmalar: Perniyān-münaḳḳaş (پَرنيان مُنقّش). Madde anlamının ilk sözcükleri, HA kaynaklı yanlış olarak (61b), madde başı sanılmıştır. Bk. SG (1405-1406), BR-TDK (592).
[65] Bk. SG (1406), BR-Muin (397).
[66] Bk. SG (1406), BR-Muin (412).
[67] Bk. SG (1406), BR-Muin (400).
[68] Yazmalar: Peşze (پَشزه). Bk. SG (1406), BR-TDK (607).
[69] Bk. SG (1406), Dehhuda.
[70] Bk. SG (1406), BR-Muin (422).
[71] Bk. SG (1406), BR-Muin (425).
[72] Bk. SG (1406), BR-Muin (432).
[73] Yazmalar: Pey-süpür (پَى سُپُر). Bk. SG (1406), BR-Muin (440).

8316 **Pīse** (پیسه)[74]: “ak ve karadan oluşan alaca renk”.
8217 **Pīşān** (پیشان)[75]: “ön, ileri; [en ileri, en ön, başlangıç]”.
8318 **Pīl** (پیل): “fil; satrançta kullanılan bir taş”.
8319 **Pīl-bālā** (پیلبالا): “fil boylu”.
8320 **Pīl-pāye** (پیلپایه)[76]: “tavanın üzerine oturtulduğu sütun, ayak”.

/t/ Babı

8321 **Tābāk** (تاباک)[77]: (/b/ medli elif ile). “çırpınma, heyecan, huzursuzluk, ızdırap”.
8322 **Tāb-dān** (تابدان)[78]: “[tavana yakın açılan camlı pencere, tepe camı]; tepe camlı ev; hamam külhanı; demirci ocağı”. [M1.421a, **M2.418b**]
8323 **Tāc-ḫurūs** (تاج خروس)[79]: “horozibiği çiçeği”.
8324 **Teḥarmüz** (تَحَرمُز)[80]: (/ḥ/ üstün ile, /r/ sükûn ile). “haramzadelik yapmak, piçlik yapmak”.
8325 **Tār-best** (تاربست)[81]: “birbirine bağlanmış, örülmüş”.
8326 **Taḥrīr** (تَحریر)[82]: “[yazma; serbest bırakma, salıverme]; altınla işlenen yazı veya süsleme motiflerinin etrafına [sınırlarını belli edecek şekilde] daha koyu bir renkte [ince olarak] çekilen çizgi”.
8327 **Toḫmiyāne** (تُخمیانه)[83]: “tohum; tohumluk”.
8328 **Tersā** (تَرسا)[84]: “korkan, korkak; [Hristiyan]”.
8329 **Terg/Terk** (تَرک)[85]: “miğfer, tolga”.
8330 **Teş‘īr** (تَشعیر)[86]: “ressamların altınla işleyip etrafına ince çizgi çektikleri süsleme motifleri”.
8331 **Teşvīr** (تَشویر)[87]: “[utandırma; işaret etme]; karışıklık; heyecan; ızdırap; karıştırma, kışkırtma”.
8332 **Ta‘biye** (تَعبیه)[88]: “bir şeyin içine yerleştirip gizlemek”.
8333 **Tefsān** (تَفسان)[89]: “kızgın, hararetli, yakıcı, sıcak”.
8334 **Teksīr** (تَکسیر)[90]: “[kırma]; ressamlıkta resimlerin üzerine ince çizgilerle yapılan

---

[74] Bk. SG (1406), BR-Muin (440).
[75] Yazmalar: Peşān (پَشان). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61b). Bk. SG (1406), BR-TDK (606).
[76] Bk. SG (1406), BR-Muin (447).
[77] AŞ (71b), SG (1406), BR-TDK (750): Tāpāk. Bk. Dehhuda, Tāpāk.
[78] Bk. SG (1406-1407), BR-Muin (452-453).
[79] Bk. SG (1407), BR-Muin (278), Dehhuda.
[80] Yazmalar: Teczemür (تَجزَمُر). (/c/ sükûn ile, /z/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61b). Bk. SG (1407), BR-Muin (2467).
[81] Bk. SG (1407).
[82] Bk. SG (1407), Dehhuda.
[83] Bk. SG (1407), Dehhuda.
[84] Yazmalar: Tersām (تَرسام). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (61b). Bk. SG (1407), BR-TDK (771).
[85] Bk. SG (1407), BR-Muin (487), Dehhuda.
[86] Bk. SG (1407).
[87] Bk. SG (1407-1408), SS (343, 3767: Taptı teskīn tèn̄gizde ol teşvīr), Muin, Amid.
[88] Bk. SG (1408), Dehhuda.
[89] Bk. SG (1408), Dehhuda.

gölgelendirme ve inceltme”.
8335 **Tele** (تَله)[91]: “tuzak”.
8336 **Tenbūl** (تَنبول)[92]: “Hindistān'da yenilen güzel kokulu bir yaprak; Hindistān'da bir kale adı; talim yayı, eğitim amaçlı kullanılan yay”.
8337 **Teng** (تَنک)[93]: “dar, sıkı; hayvanın bir yanındaki yük, denk, tay; şeker yükü; eşsiz, ender; hayvanın beline bağlanan kemer, kolan; yağcı oku; Türkistān'da bir kent adı; Bedaḫşān'da bir vilayet adı; [dere, vadi; dağ geçidi]”. [TÜ.233b]
8338 **Tenend/Tenūmend** (تَنَند-تَنومند)[94]: “tembel”.
8339 **Teh** (تَه)[95]: “dip, aşağı; kat, büklüm; [tek, biricik]”. [**M2.419a**]

/c/ Babı [M1.421b]

8340 **Cām** (جام)[96]: “[cam, sırça; içki kadehi]; Sind vilayetinde Tete kentinin hakiminin adı”.
8341 **Cām-ı Cem/Cām-i Cemşīd** (جام جم-جام جمشید)[97]: “içki kadehi”.
8342 **Cām-ı cihān-bīn** (جام جهان بین)[98]: “Key-Ḫusrev'in dünyayı ve bilinmezlikleri gösteren kadehi”.
8343 **Cām-ı hilālī** (جام هلالی)[99]: “hilal gibi kâse biçiminde olan kadeh”.
8344 **Cān-ā-cān** (جاناجان)[100]: “kinaye olarak: canın sevgili canıyla birleşmesi, sevgiliyle gönül birliği”.
8345 **Ced** (جَد): (/c/ üstün ile). “[dede]; baht, uğur; pay, nasip, rızık; büyüklük, yücelik; ırmak kıyısı; /c/ esre ile (**Cid**) çalışma, çabalama; [ciddilik; gerçek]”[101].
8346 **Cevād** (جَواد): “[hızlı] at; [**Cerde**] [sarı] at”[102].
8347 **Cür‘a-dān** (جُرعه دان)[103]: “hokka, kutu”.
8348 **Cerīde** (جَریده)[104]: “defter; tek başına, yalnız, tek; kalenderlerin taşıdığı küçük mızrak”.
8349 **Cez‘** (جَزع)[105]: “göz gibi aklı karalı çizgili bir taş; kinaye olarak: göz”.
8350 **Celācil** (جَلاجِل)[106]: “tef zilleri, tefin demir halkaları”.
8351 **Cināb** (جِناب): “kapının eşiği”[107]; “hayvanın boynuna takılan ip”[108]; /c/ üstün/ötre ile

---

[90] Bk. SG (1408).
[91] Bk. SG (1408), BR-Muin (510).
[92] Bk. SG (1408), BR-TDK (762), Tenbūl.
[93] Bk. SG (1409), BR-Muin (519-520), Taŋ̂g.
[94] Bk. SG (1409), BR-Muin (523/524).
[95] Bk. SG (1409), BR-Muin (537).
[96] Bk. SG (1409), BR-Muin (555).
[97] Bk. SG (1409), Dehhuda.
[98] Bk. SG (1409), Dehhuda.
[99] Bk. SG (1409), Dehhuda.
[100] Bk. SG (1409), GS (148, 172/1)// Dehhuda: “sadece can; can için, canı korumak için”.
[101] Yazmalar: ḥaẓ (حظ) “pay, nasip” sözcüğü, ḫaṭ (خط) biçiminde; rızḳ (رزق) “rızık, nasip” sözcüğü ise, zerḳ (زرق) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1409), Dehhuda.
[102] Bk. SG (1410), BR-Muin (568), Dehhuda.
[103] Bk. SG (1410)// BR-Muin: “içki damlası dökülecek kap” (568).
[104] Bk. SG (1410), BR-Muin (570).
[105] Yazmalar: Ceze‘ (جَزَع). Bk. SG (1410), BV (482, 659/40), Dehhuda.
[106] Bk. SG (1410), BR-Muin (580-581), Dehhuda.

(**Cenāb/Cünāb**)[109] eyerin eteği; üzenginin tasması; iddiaya giren iki kişinin arasında belirlenen koşul veya tutu". [**M2.419b**]

8352 **Cūkī** (جُوكى)[110]: [M1.422a] "nefsin isteklerini kırarak riyazete çekilen bir topluluk; Hindūların piri ve mürşidi; Şāhruḫ bin Emīr Tėmür'ün oğlunun adı".

8353 **Cūlehe** (جولهه)[111]: "[Cūlāhe'nin kısaltılmış biçimidir.] dokumacı, çulha".

8354 **Cih** (جِه)[112]: (/c/ esre ile, /h/ sükûn ile). "açık saçık kadın, orospu".

8355 **Cihān-ārā** (جهان آرا): "Herāt'ta bir bahçe adı".

8356 **Ceyḥūn** (جيحون)[113]: "Amuye denilen ırmağın adı".

/ç/ Babı [TÜ.234a]

8357 **Çār-tār** (چارتار): "kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma".

8358 **Çarḫ-ı meş'ale** (چَرخ مشعله)[114]: "demir ağdan örülmüş başına bez konup yakılan meşalenin başı".

8359 **Çerkes** (چَركس): "Dağıstān'ın kuzeyinde yaşayan bir topluluk adı".

8360 **Çüst** (چُست)[115]: "çabuk, çevik, tetik; [düzgün, uygun, güzel, yakışıklı]".

8361 **Çuġul** (چُغُل)[116]: "dedikoducu, kovcu, söz taşıyıcı".

8362 **Çek** (چَك)[117]: "[söz; yaba; hallaç tokmağı; alt çene; çarpma veya kırılma sesi; damla; ağaç budamak]; yitik, yok olmuş".

/ḥ/ Babı

8363 **Ḥāl** (حال)[118]: "[hâl, durum; şimdi]; [kinaye olarak] ölüm, ölüm vakti".

8364 **Ḥālī** (حالى)[119]: "süslü, süslenmiş; hemen, ansızın, çabucak".

8365 **Ḥaṣīrī libās** (حَصيرى لباس)[120]: "hasır biçiminde yapılan bir tür [ipek] giysi".

8366 **Ḥavż-ı Māhiyān** (حَوض ماهيان)[121]: "Herāt'ta bir yer adı".

8367 **Ḥaḳ-gūy** (حق كوى)[122]: "İshak kuşu, hak kuşu".

8368 **Ḥaẓīre** (حَظيره)[123]: "etrafı çevrili alan; [ağıl]; ev".

---

107 Bk. SG (1410)// BR-Muin (589), Dehhuda: Cenāb// Amid: Cenāb/Cināb.

108 Bk. SG (1410), BR-Muin (589).

109 Bk. SG (1410), BR-Muin (589), Cunāḳ/Cunāġ, Canaḳ.

110 Bk. SG (1411), Dehhuda.

111 Bk. SG (1411), BR-Muin (601).

112 Yazmalar: Citte (جِتّه). (/c/ esre ile, şeddeli /t/ üstün ile). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (62a). Bk. SG (1411), BR-TDK (121), HE (101, XVIII/43), HE-Özb (XVIII), Külliyat-Yazma-TB (415).

113 Bk. SG (1411), Dehhuda.

114 Yazmalar: Çarḫ (چرخ). Maddenin bir kısmı madde anlamı sanılarak açıklama kısmında verilmiştir. Bk. SG (1411).

115 Bk. SG (1411), BR-Muin (636).

116 M1, TÜ: Caġl (جَغل) "Allah'ın lanetlisi"; M2: Çaġl "Allah'ın lanetlisi". Bk. Çuġul.

117 Bk. SG (1412), BR-Muin (648-649).

118 Bk. SG (1412), Ötgerişiŋ (örneği).

119 Bk. SG (1412), BR-Muin (680), Dehhuda.

120 Yazmalar: Ḥaṣīrī (حَصيرى). Maddenin bir kısmı madde anlamı sanılarak açıklama kısmında verilmiştir. Bk. SG (1413).

121 Bk. SG (1413).

122 Bk. SG (1413), BR-Muin (688).

123 Yazmalar: Ḥaṭīre (حَطيره). Bk. SG (1413), Dehhuda.

8369 **Ḥoḳḳa-yı ‘aḳīḳ** (حُقّهٔ عقیق): “akik hokkası gibi olan sevgilinin ağzı”.

/ḫ/ Babı [M2.420a]

8370 **Ḫārā-süm** (خاراسُم): “kinaye olarak: dikbaşlı ve sert at”.

8371 **Ḫāre-kāv/Ḫāre-perkāv** (خاره کاو-خاره پَرکاو): “taş kesen, taş yontan”.

8372 **Ḫāşe** (خاشه)[124]: “Ḫāşāk'ın kısaltılmış biçimidir. [çöp, süprüntü]”.

8373 **Ḫākī** (خاکی)[125]: “ok meydanında hedefe atılan bir tür ok; [toprakla ilgili]”.

8374 **Ḫāl** (خال): “bayrak; büyük deve; siyah erkek deve; Yemen'de yapılan değerli bir kumaş; yumuşak giysi; yağmursuz bulut; kibir, ululanma; şimşek; büyük dağ; sölpük ve evlenmemiş adam; [ben, benek; dayı; vehim, kuruntu, sanı; inat, ayak direme, ısrar; yıkık yer]”[126].

8375 **Ḫām** (خام)[127]: “kalem; içki; kement, ip; [pişmemiş, çiğ; katışıksız gümüş, som gümüş]; Ar. yıkanmamış pamuklu beyaz bez, patiska; işlenmemiş deri”; “Ar. turp”[128]. [M1.422b]

8376 **Ḫāverān** (خاوران)[129]: “Ḫorāsān'da Ḥakīm Enverī'nin de doğduğu bir vilayet adı”.

8377 **Ḫacan͡g** (خَجنک)[130]: “at”.

8378 **Ḫarrās** (خَرّاس)[131]: “küp yapan kimse”.

8379 **Ḫarīṭa** (خَریطه)[132]: “meşin torba, dağarcık”.

8380 **Ḫusrev-i Çīn** (خُسرو چین)[133]: “kinaye olarak: güneş”.

8381 **Ḫusrev-i Zeng** (خُسرو زنک)[134]: “kinaye olarak: ay”.

8382 **Ḫas-ḫāne** (خَس خانه)[135]: “yazın havayı serinletmek için çevresine saman ve deve dikeninin toplanıp üzerine su serpildiği ev”.

8383 **Ḫışt** (خِشت): “[tuğla, kerpiç]; yelpaze; [ortasında ipten örülü bir halka olan ve orta parmağa geçirilerek atılan küçük mızrak]; bir tür helva; Kelāt, Ebīverd ve Fārs'ta bir yer adı”[136].

---

124 Bk. SG (1414), BR-Muin (700).

125 Bk. SG (1414).

126 Yazmalar: ‘azeb (عزب) “bekar” sözcüğü, ġarīb (غریب) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1414), BR-TDK (315).

127 Bk. SG (1414), BR-Muin (704-705), Dehhuda.

128 M1, M2: yok// SG: “turp (ترب), [Arapçası: fücl (فجل)]” (1414)// Anendrac (I/974), Dehhuda: “erkek (فحل)”.

129 Bk. SG (1414), BR-Muin (710).

130 Yazmalar: Ḫasencek (خَسَنجَک). Bk. SG (1414), LM (213, 1862), LM-Özb (XXII), Külliyat-Yazma-TB (647)// Alt.Tr: Kajan͡gda- “yanına yaklaştırmamak için oraya buraya saldırmak” (93)// Krgz.Tr: Kacanğda- “yanına yaklaştırmamak için oraya buraya saldırmak” (380). Bk. Ḳaşan͡g.

131 Bk. SG (1414), Dehhuda.

132 Bk. SG (1414), Dehhuda.

133 Yazmalar: Ḫusrev-çīn (خُسروْ چین). Bk. SG (1414), LM (214, 1875).

134 Yazmalar: Ḫusrev-reng (خُسروْ رنک). Bk. SG (1414), LM (214, 1875).

135 Bk. SG (1414), Amid.

136 Yazmalar: Maddenin açıklamasında bulunan ḫişt-ḫāne (خِشت خانه), HA kaynaklı yanlış olarak (62b), madde başı yapılmış, maddenin geri kalan açıklaması da onun altında verilmiştir. Bk. SG (1415), BR-TDK (363).

8384 **Ḫışt-ḫāne** (خِشت خانه)[137]: "ortasında yaz mevsimleri iple çekilerek çalışıp havayı serinleten büyük yelpaze bulunan ev".
8385 **Ḫaşḫāş** (خَشخاش)[138]: "silahla donanmış ordu, silah kuşanmış ordu; [haşhaş, esrar]".
8386 **Ḫuṭbe** (خُطبه)[139]: (/ḫ/ ötre ile). "Ar. rastık, kaş boyası; [hutbe]". [TÜ.234b]
8387 **Ḫaṭṭ-ı cām** (خَطّ جام): "kadeh kenarında bulunan yedi çeşit yazı: kadehin ağzındaki yazı Cevr, Baġdād, Baṣra, Ezraḳ, Eşk, Kāse-ger, Fürūdīne"[140].
8388 **Ḫıṭṭa** (خِطّه)[141]: (/ḫ/ esre ile). "belde, şehir, diyar; /ḫ/ ötre ile (**Ḫuṭṭa**) hâl, durum; hacet, gereklilik; maksat, amaç". [**M2.420b**]
8389 **Ḫamsu'l-mübārek** (خَمسُ المُبارک)[142]: "beş sayısı".
8390 **Ḫing** (خِنک)[143]: "[beyaz]; beyaz at, kır at".
8391 **Ḫ˘āb-ı ḫar-gūş** (خواب خرکوش)[144]: "kinaye olarak: gaflet, uyuşukluk".
8392 **Ḫayzerān** (خَیزَران)[145]: "hasır ve çığ yapımında kullanılan bir tür sarı kamış, bambu, hezaren, Hint kamışı".
8393 **Ḫayl-ḫāne** (خَیل خانه)[146]: "göçebe topluluğun kaldığı çadır; topluluk; boy; [sülale, soysop]".

/d/ Babı

8394 **Dāc** (داج)[147]: "[karanlık]; [**Dācc**] tacirler; yük hayvanları kiraya veren kimseler".
8395 **Dāş-ḫāne** (داش خانه)[148]: "kerpiç ve çanak çömlek ocağı". [M1.423a]
8396 **Debbābe** (دَبّابه)[149]: "kale almaya yarayan bir savaş aleti; satrançta kullanılan bir taş".
8397 **Dürc-i 'aḳīḳ** (دُرج عقیق)[150]: "akik kutusu gibi olan sevgilinin ağzı".
8398 **Dürdī-aşam** (دُردی آشام)[151]: "[kinaye olarak:] içki içen, içkici".
8399 **Dest-pīç** (دَست پیچ)[152]: "bahane, uydurma sebep".
8400 **Destūr** (دَستور)[153]: "[vezir; icazet, ruhsat; kural, yöntem, tarz, biçim]; kapının arkasına yerleştirilen ağaç sürgü, sürme".
8401 **Deġā-bāz** (دَغا باز)[154]: "dolandırıcı, düzenci, hileci".

---

137 Bk. SG (1415).
138 Bk. SG (1415), LM (237, 2116), Dehhuda.
139 Bk. SG (1415), LM (99, 696).
140 Fürūdīne| Yazmalar: Ferdūniye (فردونیه). Bk. SG (1398/1415), BR-Muin (758).
141 Bk. SG (1415), Dehhuda.
142 Yazmalar: Ḫamsi'l-mübārek (خَمسِ المُبارک). Bk. SG (1416).
143 Bk. SG (1416), BR-Muin (775).
144 Bk. SG (1416), BR-Muin (779).
145 Bk. SG (1416), BR-Muin (803), Dehhuda.
146 Bk. SG (1416), LM (98, 682), BR-Muin (804), Amid.
147 Yazmalar: Dāḥ (داح). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (62b). Bk. SG (1416), BR-TDK (149).
148 Bk. SG (1417), BR-Muin (815).
149 Bk. SG (1417), LT (212, 2714), Dehhuda.
150 Bk. SG (1417), BR-Muin (832).
151 Bk. SG (1417), Dehhuda.
152 Bk. SG (1418), Dehhuda.
153 Bk. SG (1418), BR-Muin (862-863).
154 Bk. SG (1418), BR-Muin (868), Dehhuda.

8402 **Defek** (دَفَک): "küçük tef, tefçik".
8403 **Devāc** (دَواج)[155]: "sedir örtüsü".
8404 **Deverān-ı ṭās-ı nigūn** (دَوَران طاس نِگون)[156]: "kinaye olarak: feleğin dönmesi".
8405 **Dīv-bād** (دیوباد)[157]: "hortum, burgaç". [**M2.421a**]

/ẕ/ Babı

8406 **Ẕübāb** (ذُباب)[158]: "[sinek]; kılıcın ağzı; deve dişinin ucu; Medīne'de bir dağ adı".
8407 **Ẕübābu'l-'ayn** (ذُبابُ العین)[159]: "göz bebeği".
8408 **Ẕerāyir** (ذَرایر)[160]: "saçılan zerreler".

/r/ Babı

8409 **Rişte-yi Meryem** (رِشتۀ مَریم)[161]: "Hz. Īsā'nın hırkasının Hz. Meryem tarafından eğirilen ipliği".
8410 **Refref** (رَفرَف)[162]: "miraçta Burāḳ'ın kaldığı yerden peygamberi son noktaya götüren binek; [çadırın çevresine dikilen renkli kumaşlar]".
8411 **Rekīb** (رَکیب)[163]: "giyecek ihtiyaçlar".
8412 **Revāḳ** (رَواق)[164]: "ev önündeki saçak, sundurma; ikinci kattaki eyvan; ev".

/z/ Babı

8413 **Zābülistān** (زابُلِستان)[165]: "Sīstān vilayeti ve onun çevresi, Nīm-rūz vilayeti". [TÜ.235a]
8414 **Zād-serv** (زادسرو)[166]: "Āzād-serv'in kısaltılmış biçimidir: doğru ve düz selvi". [M1.423b]
8415 **Zāk** (زاک)[167]: "**Zāc**, [tuza benzer bir maden]".
8416 **Zerāfe** (زَرافه)[168]: "zürafa. Bu hayvana deve-inek-kaplan da denir; satrançta kullanılan bir taş".
8417 **Zer-i Maġribī** (زَر مغربی)[169]: "katışıksız altın, som altın; kinaye olarak: güneş".
8418 **Zer-varaḳ** (زَرورق)[170]: "talk denen maden; [**Zirih**][171] halka; kulağa takılan halka; [mecaz anlamda] zırh, savaş giysisi".

---

155 Bk. SG (1418), BR-Muin (888).
156 M1, M2: Deverāt ṭās-negūn; TÜ: Deverāt ṭās-nügūn (دَوَراتْ طاسْ نُگون). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (62b). Bk. SG (1418), BR-Muin (1342).
157 Bk. SG (1418), BR-Muin (919).
158 Bk. SG (1418), Dehhuda.
159 Yazmalar: Ẕübābi'l-'ayn (ذُبابِ العین). Bk. SG (1418), Dehhuda.
160 Yazmalar: Ẕerārīr (ذَرارير). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (62b). Bk. SG (1418), LM (45, 180), Dehhuda.
161 Bk. SG (1419)// Dehhuda: "Hz. Meryem tarafından eğirilen çok ince iplik".
162 Bk. SG (1419), Dehhuda.
163 Yazmalar: Ruḫūt (رُخوت). Madde anlamının ilk sözcüğü, madde başı sanılmıştır. Bk. SG (1419-1420).
164 Bk. SG (1420), BR-Muin (967), Dehhuda.
165 M1, M2: Zābilistān. Bk. SG (1420), BR-TDK (825).
166 Bk. SG (1420), BR-Muin (994).
167 Bk. SG (1420), BR-Muin (994/998), Dehhuda.
168 Bk. SG (1420), LT (212, 2714), BR-Muin (1009).
169 Bk. SG (1421), BR-Muin (1016).
170 Yazmalar: Zevraḳ (زَورَق). Bk. SG (1421), Dehhuda.
171 Bk. SG (1421), FK (511, 555/1).

8419 **Zerrīn-ġazāl** (زَرّین غزال): "kinaye olarak: güneş".
8420 **Zülfīn** (زُلفین)[172]: (/f/ esre ile). "kapı veya sandıkta kilit geçirecek halka; /f/ üstün ile (**Zülfeyn**) iki zülüf".
8421 **Zümürrüd-reng** (زُمرّد رنک)[173]: "kinaye olarak: dövülmüş ban otu".
8422 **Zenaḫ zeden** (زَنخ زدن)[174]: "kinaye olarak: çene kıllarını kazımak; [laf, efsane ve hikâye anlatmak; saçma konuşmak, boş konuşmak, çalçenelik etmek, gevezelik etmek]; kendisini övmek, kurulmak, iddialı konuşmak, böbürlenmek, yüksekten atmak, uygulanamayacak sözler söylemek".
8423 **Zeng** (زَنک)[175]: "[zenci, siyahi; zencilerin ülkesi; pas; zil; çan; güneş veya ay ışığı]; keskin, yakıcı, acı".
8424 **Zengī-yi şeb-reng** (زَنکی شب رنک)[176]: "kinaye olarak: Zühal, Satürn, Sekendiz". [**M2.421b**]
8425 **Zūr** (زور)[177]: "[yalan, uydurma; güç, kuvvet]; Hemedān civarında bulunan bir vilayet adı".
8426 **Jinde** (ژِنده)[178]: "yırtık, yamalı".

/s/ Babı

8427 **Sāyir-i 'ulvī-maḳām** (سایر عُلوی مَقام)[179]: "kinaye olarak: Hz. Cebre'īl".
8428 **Siperī** (سِپَری)[180]: "[bitmiş, sona ermiş]; [kalkan gibi] yuvarlak".
8429 **Sebz-ḫing** (سبز خِنک)[181]: "gök renkli at".
8430 **Seb'a-yı Seyyāre** (سبعهٔ سیّاره): "[yedi gezegen]; Nevāyī'nin Behrām-ı Gūr destanı için *Ḫamse'de* yazdığı mesnevi".
8431 **Sirāc** (سِراج)[182]: "[ışık; çerağ, çırağ]; [**Serrāc**] [eyerci, saraç]; tasavvufun büyük şeyhlerinden Ebū Naṣr-ı Serrāc'ın lakabı".
8432 **Saḳlab** (سَقلاب)[183]: "kuzey ülkelerinden bir vilayet adı".
8433 **Saḳīfe** (سَقیفه): "sofa, gölgelik, eyvan; (**Saḳīfe-yi Benī Sā'ide**) bir yer adı"[184].
8434 **Seg-lābī** (سَک لابی)[185]: "kunduz, su köpeği".
8435 **Selāsil** (سَلاسل): "[zincirler]; Kirmānşāhān civarında bulunan bir kale adı; Şūşter'de bir kale adı"[186].

---

[172] Bk. SG (1421), BR-Muin (1027).
[173] Bk. SG (1421), BV (259, 338/6).
[174] Bk. SG (1421), NŞ (113, 113/1), BR-Muin (1036).
[175] Bk. SG (1421), BR-Muin (1039).
[176] Bk. SG (1421).
[177] Bk. SG (1421), Dehhuda.
[178] Bk. SG (1422), BR-Muin (1062).
[179] M1, TÜ: Sāyeye-yi 'ulvī (سایيه عُلوی); M2: Sāyebe-yi 'ulvī. Maddenin bir kısmı madde anlamı sanılarak açıklama kısmında verilmiştir. HA kaynaklı yanlış olmalıdır (63a). Bk. SG (1422).
[180] Bk. SG (1422), BR-Muin (1088).
[181] Bk. SG (1422), Dehhuda.
[182] Yazmalar: Serāc (سَراج)// Ebū Naṣr| Yazmalar: Ebū Sefer (ابو سفر). Bk. SG (1422), Dehhuda.
[183] Yazmalar: Suḳlab (سُقلاب). Bk. SG (1423), BR-Muin (1147).
[184] ṣuffe| M1, M2: ḥoḳḳa. Bk. SG (1423), Dehhuda.
[185] Bk. SG (1423), BR-Muin (1158).

8436 **Sulṭānī** (سُلطانى)[187]: "padişahın kuşluk yemeği vakti". [M1.424a]
8437 **Sūret** (سُورت)[188]: "[Ar. kızgınlık, şiddet, sertlik, keskinlik]; limanı bulunan bir kent adı".
8438 **Sūsen-i āzād** (سُوسن آزاد)[189]: "beyaz süsen".
8439 **Siyeh-tāb** (سِيه تاب)[190]: "cevhersiz çelikten yapılmış alet".

/ş/ Babı

8440 **Şāh Cūkī** (شاه جُوكى): "Şāhruḫ bin Emīr Tėmür'ün oğlunun adı; [**Cūkī**] Hindūların nefsin isteklerini kırarak riyazete çekilen piri ve mürşidi". [**M2.422a**, TÜ.235b]
8441 **Şāh-kār** (شاه كار)[191]: "büyük iş; karşılığı verilmeden yaptırılan iş".
8442 **Şeb-ender-rūz** (شَب اندر روز)[192]: "bir tür giysi".
8443 **Şeb-nem** (شَبنم)[193]: "[çiy, kırağı]; bit çeşit yumuşak ve ince dokuma".
8444 **Şedd** (شَدّ): "musikide nağmenin başlangıcı"[194].
8445 **Şerbetī** (شَربتى)[195]: "yumuşak ve ince ipten yapılan bit çeşit dokuma".
8446 **Şüstmān** (شُستمان)[196]: "resimlerin üzerine fırçayla yapılan gölgelendirme".
8447 **Şaġab** (شَغَب)[197]: "gürültü, kavga, kargaşa, fitne, karışıklık".
8448 **Şıḳḳa** (شِقّه)[198]: (/ş/ esre ile). "yırtılmış kumaş; kumaş parçası; ikiye bölünmüş bir şeyin her bir parçası; mızrak veya bayrağın başına takılan uzun kumaş; /ş/ ötre ile (**Şuḳḳa**)[199] çevre, bölge; uzaklık; uzun yolculuk; meşakkat, sıkıntı, güçlük".
8449 **Şekīl** (شَكيل): "güzel görünüşlü; [**Şikīl**][200] ayağı bağlı; [hayvanların ayaklarına bağlanan köstek, bukağı; hile, aldatma]".
8450 **Şamaṭ** (شَمَط)[201]: "akla karanın karışımı".
8451 **Şemyāne** (شَميانه)[202]: "Şāmyāne'nin kısaltılmış biçimidir: bir tür çadır".
8452 **Şen'at** (شَنعَت)[203]: "rüsvalık, rezillik".

/ṣ/ Babı [M1.424b]

---

[186] Kirmānşāhān| Yazmalar: Kirmānşāh. Bk. SG (1423), Dehhuda.
[187] Bk. SG (1423), HE (168, XXVI/84).
[188] Bk. SG (1424), Dehhuda.
[189] Bk. SG (1424), BR-Muin (1188).
[190] Bk. SG (1425), Dehhuda.
[191] Bk. SG (1425), BR-Muin (1236).
[192] Bk. SG (1425), Dehhuda.
[193] Yazmalar: Şeb-nemī (شَبنمى). Bk. SG (1425), Dehhuda.
[194] Bk. SG (1426), NŞ (106, 106/3)// BR-Muin: "şarkıcının nağme düzenini buluncaya kadar tiz veya pes perdelerde okuması" (1261).
[195] Bk. SG (1426), MK (153, 31b/7), Dehhuda// BR-Muin: "yumuşak ve ince ip" (1262).
[196] Yazmalar: Şümmān (شُمّان). Bk. SG (1426), Sİ (304, 3842), SS (305, 3308).
[197] Bk. SG (1426), Dehhuda.
[198] Bk. SG (1426), Dehhuda.
[199] Bk. SG (1426), Dehhuda.
[200] Bk. SG (1426), BR-Muin (1285).
[201] Bk. SG (1427), Dehhuda.
[202] Yazmalar: Şemşāne (شَمشانه) "bir tür küçük çadır". Bk. SG (1427), Dehhuda.
[203] Bk. SG (1427), Dehhuda.

8453 **Ṣadef-kār** (صَدف كار)[204]: "[kinaye olarak:] nakkaş, nakışçı".
8454 **Ṣandal-bāf** (صَندل باف)[205]: "giysi kenarlarında harç olarak kullanılan bir tür dokuma".

/ż/ Babı [M2.422b]

8455 **Żarb-ı rāst** (ضَرب راست)[206]: "sağ elin darbesi. [Ferāġa 'aleyhim] żarben bi'l-yemīn ayetine işaret etmektedir".

/ṭ/ Babı

8456 **Ṭāḳ u ṭurunb** (طاق و طُرُنب)[207]: "içkili ve çalgılı eğlence coşkusu".
8457 **Ṭaberḫūn** (طَبَرخون)[208]: "hünnap, çiğde".
8458 **Ṭırf** (طِرف): (/ṭ/ esre ile, /r/ ve /f/ sükûn ile). "iyi at, [soylu at]; ulu ve saygıdeğer kişi"[209].
8459 **Ṭarīd** (طَريد)[210]: "savaş".
8460 **Ṭannāz** (طَنّاز)[211]: "alay eden, alaycı, şaklaban".
8461 **Ṭanz** (طَنز)[212]: "alay, şaka, hezel".

'Ayın Babı

8462 **'Āmme** (عامّه): "[kamu, herkes; genel]; [**'Āme**][213] sudan geçmek için kullanılan sandal; biçilen mahsul demeti". [TÜ.236a]
8463 **'Acūz** (عَجوز): "kocakarı, yaşlı kadın; yaşlı adam; genç kadın; kıble; yer; gök; güneş; halifelik; [padişahlık; velayet]; sağ el; [at]; aslan; deve; tilki; kurt; çakal; erkek sığır; dişi sığır; köpek; bin sayısı; kuyu; deniz; gemi; tacir; yolcu; tevbe; aç; aciz, güçsüz; yürekli; okluk; kalkan; yay; mızrak; savaş; bayrak; ordu; kirpik; cehennem; put; içki; serap, ılgım; hale, ayla; çadır; dünya; kadın zırhı; [kum]; kazan; su kovası; semizlik; yıl; yakıcı rüzgâr; [ateş; tapınak; bir tür ıtır; misk; yol; sağlık]; edep yeri, avret; çevre; gümüş; kılıç tutağının çivisi; hurma ağacı"[214]. [M1.425a, M2.423a]
8464 **'Işḳ-ı pīçān** (عِشق پيچان)[215]: "sarmaşık".
8465 **'Amel ü ḳavl** (عَمل و قَول): "nağme, ezgi; musiki terimlerinden"[216].

---

[204] Yazmalar: Ṣadaḳ-kār (صَدق كار). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (63a). Bk. SG (1428), FŞ (81, II/43).
[205] Bk. SG (1428), Dehhuda.
[206] Bk. SG (1429).
[207] Yazmalar: Ṭāḳ ṭurunb (طاق طُرُنب). Bk. SG (1429), BV (260, 339/7)// BR-Muin: "tumturak, debdebe, gösteriş" (1345).
[208] Bk. SG (1429), BR-Muin (1347).
[209] Yazmalar: SG'de verilen nīk (نيک) "iyi" sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (63b), nīle-reng (نيله رنک) "gök renkli" biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1429), Dehhuda.
[210] Yazmalar: Ṭurīd (طُريد). Bk. SG (1429), Dehhuda.
[211] Bk. SG (1429), Dehhuda.
[212] Bk. SG (1429), Dehhuda.
[213] Bk. SG (1430), Dehhuda.
[214] "yaşlı adam; genç kadın"| Yazmalar: "genç kadının kocası"// "dişi sığır; köpek"| Yazmalar: "dişi köpek"// "tevbe (توبه)"| Yazmalar: "nevbet (نوبه)"// "dünya"| Yazmalar: "dinar"// "kadın zırhı"| Yazmalar: "zırh ve kadın"// "su kovası (دلو)"| Yazmalar: "feryat (داد)"// "çevre (حوش)"| Yazmalar: "hoş (خوش)"// "gümüş (نقره)"| Yazmalar: "nara" (نعره)// "kılıç tutağının çivisi"| Yazmalar: "kılıç tutağı ve çivi". Bk. SG (1430), Dehhuda.
[215] Bk. SG (1431), Dehhuda.

/ġ/ Babı

8466 **Ġazāl** (غَزال): "ceylan; [**Ġazāl-ı zer**] [kinaye olarak:] güneş".
8467 **Ġanc/Ġunc** (غَنج-غُنج)[217]: (/ġ/ üstün/ötre ile). "naz, cilve, işve, kırıtma".

/f/ Babı

8468 **Fānūs-ı ḫayāl** (فانوس خيال)[218]: "içinde yanan mum etkisiyle [üzerine yapılmış resimleri aksettiren] döner fener".
8469 **Ferāş** (فَراش)[219]: "kelebek; kilit damağı; balçık; /f/ esre ile (**Firāş**) döşek, yatak; yaygı; içki tortusu; dilin altında bulunan iki damar".
8470 **Ferāġ** (فَراغ)[220]: "[vazgeçme, el çekme; boşaltma]; serin yel; sevinç, gönül rahatlığı".
8471 **Ferḫār** (فَرخار)[221]: "süslenme; süslülük".
8472 **Furża** (فُرضه)[222]: (/f/ ötre ile). "deniz kıyısı; kapı eşiğinin aralığı; divitin ağzı".
8473 **Firīz** (فِريز)[223]: "yonca".
8474 **Fükūk** (فُكوک)[224]: [**M2.423b**] "[çeneler; kurtulma]; bir kitap adı". [M1.425b]
8475 **Fīrūze-ḫātem** (فيروزه خاتم): "kinaye olarak: gökyüzü".

/ḳ/ Babı

8476 **Ḳādir-endāz** (قادِراَنداز)[225]: "ok atmakta usta olan kimse".
8477 **Ḳāẕūrāt** (قاذورات)[226]: "[pislikler]; kötü huylu, pis, alçak". [TÜ.236b]
8478 **Ḳader-endāz** (قَدَراَنداز)[227]: "ölçü ile veya kader hükmü ile atan; attığı oku şaşmayan kimse".
8479 **Ḳarrābe** (قَرابه)[228]: "sürahi, içki şişesi; tespihin sürahiye benzer yapılmış büyük mühresi".
8480 **Ḳafese** (قَفَسه): "kat kat rafları bulunan etajer".
8481 **Ḳuṭr** (قُطر)[229]: "[kutur, dairede çap; taraf, yön; bölge, çevre]; öd ağacının odunundan ve kabuğundan yapılmış tütsü".
8482 **Ḳallāş** (قَلّاش): "baldırı çıplak, serseri, işsiz, yersiz yurtsuz, düzensiz; [kalleş, hileci, dönek]".

/k/ Babı

---

216 Yazmalar: SG'de verilen naḳş u ṣavt (نقش و صوت) ibaresi, naḳş-ı ṣūret (نقش صورت) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1431).
217 Bk. SG (1432), BR-Muin (1421-1422), Dehhuda.
218 Bk. SG (1433), BR-Muin (1437).
219 M1, M2: Ferrāş. Bk. SG (1433), Dehhuda.
220 Bk. SG (1433), BR-Muin (1447), Dehhuda.
221 Bk. SG (1433), BR-Muin (1452).
222 Yazmalar: Fūre (فُوره). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (63b). Bk. SG (1433), Dehhuda.
223 Bk. SG (1433), BR-Muin (1483).
224 Yazmalar: Fekūk (فَكوک). Bk. SG (1433), FK (315, 335/7).
225 Bk. SG (1434), BR-Muin (1514), Dehhuda.
226 Yazmalar: Ḳāzūrāt (قازورات). Bk. SG (1434), Dehhuda.
227 Yazmalar: Ḳader (قَدَر). Maddenin ve anlamın bir kısmı, HA kaynaklı yanlış olarak (64a), verilmemiştir. Bk. SG (1434), BR-TDK (410).
228 Bk. SG (1434), HE (177, XXVIII/10), Dehhuda.
229 M1, M2: Ḳuṭv. Bk. SG (1435), Dehhuda.

8483 **Kāzī** (کازی)[230]: “güzel kokulu bir çiçek türü”.
8484 **Kāv** (کاو)[231]: “eşen, kazan; arayan”.
8485 **Kibrīt** (کِبریت)[232]: “[kükürt]; som altın, katışıksız altın”.
8486 **Kebūter-dem** (کَبوتردَم)[233]: “kinaye olarak: kırmızı içki, kırmızı şarap”. [**M2.424a**]
8487 **Ketūn** (کَتون)[234]: “kaba keten”. [M1.426a]
8488 **Keckūl** (کَجکول)[235]: “keşkül, dilenci çanağı”.
8489 **Kedū-emrūd** (کَدو امرود)[236]: “bir çeşit büyük armut”.
8490 **Kür** (کُر)[237]: “Azerbaycan'da Tiflīs'ten geçerek Şīrvān'a doğru akan bir ırmak; Fārs'ta bir ırmağın adı”.
8491 **Kirā-mend** (کِرامند)[238]: “değerli, saygın, layık”.
8492 **Kürbüz** (کُربُز)[239]: (/k/ ötre ile). “soysuz, alçak; düzenci, hileci; [uyanık; gürbüz]”.
8493 **Kerg** (کَرک)[240]: “gergedan”.
8494 **Kiryās** (کِریاس)[241]: “evin eşiği ve geçeneği”.
8495 **Keş** (کَش)[242]: “iyi, güzel; Zühal, Sekendiz; devenin eli ve ayağındaki yara; çeken: dil-keş gibi; [Şehr-i Sebz kentinin adı; koltuk altı; göğüs; kucak]”; “köşe, bucak; kasık”[243].
8496 **Kelāle** (کَلاله)[244]: “[ne babası ne de çocuğu olan kimse; amca oğlu gibi uzak akraba]; [**Külāle**][245] kıvırcık saç; [mecaz anlamda] zülüf; kâkül, perçem”.
8497 **Külbe** (کُلبه)[246]: “Ar. sıkıntı, güçlük, eziyet; Fa. küçük ve basit ev, kulübe”.
8498 **Kül‘and** (کُلعَند)[247]: “kaba ve edebsiz kişi; iri yapılı ve güçlü genç”.
8499 **Kimḫā** (کِمخا)[248]: “kemha, desenli ve çeşitli renklerle dokunmuş bir çeşit ipek kumaş”.

---

[230] Bk. SG (1436), FŞ (260, XXVIII/12)// BR-Muin: Kādī/Gāzī (1558/1764).
[231] Yazmalar: Kāverende/Kāvende (کاوَرَنده و کاوَنده). Madde anlamının ilk sözcükleri, HA kaynaklı yanlış olarak (64a), madde başının bir kısmı sanılmıştır. Bk. SG (1436), BR-Muin (1581).
[232] Bk. SG (1436), BR-Muin (1588).
[233] Yazmalar: Kebūter-düm (کَبوتردُم). Bk. SG (1436)// BR-Muin: “kinaye olarak: sevgiliyle ağız ağıza olup dilini emmek; sevgiliyi öpmek” (1589).
[234] TÜ: Kinūn (کِنون). Bk. SG (1436), GS (360, 482/5)// AŞ: “pamuk bezden dikilen kaftan” (159a).
[235] Bk. SG (1436), Dehhuda.
[236] Bk. SG (1436).
[237] Bk. SG (1436), BR-Muin (1608).
[238] Bk. SG (1436), Dehhuda.
[239] Bk. SG (1436), FK (320, 340/4)// BR-Muin: Gürbüz (1784).
[240] Bk. SG (1437), Sİ (301, 3801), BR-Muin (1621-1622)// Krgz.Tr: Kerik (442)// YUyg.Tr: Kerk (195).
[241] Bk. SG (1437), SG (838), LT (17, 37)// AŞ (162a), NS (102b): “ev avlusu”// BR-Muin: “padişahın veya bir büyüğün kapısı, eşiği; saray, köşk; sultanların veya emirlerin halvethanesi; yukarı kattaki ayakyolu; avlu; Ar. yukarı kattaki oda” (1632)// Doerfer: Kiryes “Moğ. padok” (330)// Moğ-Les: Küriye(n) “harım, çit ya da duvarla çevrili yer, avlu, bahçe; sınır; bölge; sargı, kuşak, kuşatılmış veya sarılı her şey” (799).
[242] Bk. SG (1437), BR-Muin (1646).
[243] Yazmalar: Kiş (/k/ esre ile). Bk. SG (1437), BR-TDK (434).
[244] Bk. SG (1437), Dehhuda.
[245] Bk. SG (1437), BR-Muin (1670).
[246] Yazmalar: Keltebe (کَلتَبه). Bk. SG (1437), BR-TDK (460), Dehhuda.
[247] Bk. SG (1437)// BR-Muin: Kül‘und (1675).
[248] Bk. SG (1438), BR-Muin (1694), Dehhuda.

8500 **Kennāfe** (كَنّافه)[249]: “satrançta kullanılan bir taş”. [TÜ.237a]
8501 **Keneb** (كَنَب)[250]: “el ve ayak kiri; [sapındaki liflerden ip yapılan bitki, kendir, kenevir]; /n/ esre ile (**Kenib**)[251] ban otu”.
8502 **Kūf** (كوف)[252]: “çulha tarağı; [baykuş]”.
8503 **Kūhe** (كوهه)[253]: “dalga; saldırma; [at eyeri; tepe gibi kabarık olan her şey; hörgüç]; (**Kühe**)[254] zırh, savaş giysisi; (**Keh**)[255] Kāh'ın kısaltılmış biçimidir: azalma, eksilme”.
8504 **Küh-kūb** (كُهكوب): (/k/ ötre ile). “Kūh-kūb'un kısaltılmış biçimidir, [dağdelen]”.
8505 **Kīmuḫt** (كيمُخت)[256]: “hayvan sağrısının derisi”.

/g/ Babı [M2.424b]

8506 **Gerrā/Gerrāy** (كَرّا-كَرّاى)[257]: “siyah köle”.
8507 **Gird-bāliş** (كِرد بالش)[258]: “yuvarlak yastık”.
8508 **Gird-nāme** (كِرد نامه)[259]: “kaçmış veya kaybolmuş kişinin bulunması için yazılan dua; yüzük kaşının nakşı”. [M1.426b]
8509 **Girift** (كِرفت)[260]: “musikide Şedd'in tersidir, [nağmenin alçalışı]”.
8510 **Gülāle** (كُلاله)[261]: “gömlek”.
8511 **Gül-bāng** (كُلبانك)[262]: “ezan okuyanın avazı; pehlivanın avazı”.
8512 **Gül-i nā-fermān** (كُل نافرمان)[263]: “açık mor renkli bir çiçek türü”.
8513 **Gülhā çi gül** (كُل ها چه كُل)[264]: “bir tür oyun”.

/l/ Babı

8514 **Lu‘ābu'ş-şems** (لُعابُ الشَّمس)[265]: “sıcağın etkisiyle havada beliren örümcek ağına benzer beyaz nesnelar”.
8515 **Lu‘bet-bāz/Lu‘betek-bāz** (لُعبَت باز-لُعبَتَک باز)[266]: “gölge oyunu ustası, karagöz oynatan

---

249 Yazmalar: Kenāfe (كنافه)// SG (1438), Külliyat-Yazma-TB (999): Kennāfe// LT (212, 2714), LT-Özb (CLVI/9), Külliyat-Yazma1 (388): Keşşāfe.
250 Bk. SG (1438), BR-Muin (1700).
251 Bk. SG (1438), Sİ (520, 7055)// BR-Muin: Keneb (1700).
252 Bk. SG (1438), BR-Muin (1731-1732).
253 Bk. SG (1438), BR-Muin (1741).
254 Bk. SG (1438), Sİ (473, 6357), MU (T777b/5)// DLT-Yazma: Kübe yarık “demirden zırh” (540)// CC: Kübe “örme zırh” (126)// Krgz.Tr: Kübö “cebe” (533)// Mlk.Tr: Kübe “zırh” (286)// Moğ-Les: Köge/Höö “zincirden zırh, zırh zinciri” (760).
255 Bk. SG (1438), LM (83, 541), LM-Özb (IX).
256 Bk. SG (1439), BR-Muin (1759).
257 Bk. SG (1439), BR-Muin (1779/1783).
258 Bk. SG (1439), Dehhuda.
259 Bk. SG (1439), BR-Muin (1790-1791).
260 Yazmalar: Gūft (كوفت). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (64a). Bk. SG (1439), NŞ (106, 106/3)// BR-Muin: “dalgalı ve cevherli nağme çıkarmak için sazların telleri üzere parmakları ve eli titretmek” (1796).
261 Yazmalar: Gelāle (كَلاله). Bk. SG (1440), BR-Muin (1822).
262 Bk. SG (1440), BR-Muin (1824).
263 Bk. SG (1440), FK (264, 279/7), Dehhuda.
264 Bk. SG (1440), HE (392, LIV/16), HE-Özb (LIV), Külliyat-Yazma-TB (466).
265 Yazmalar: Lu‘ābi'ş-şems (لُعابِ الشَّمس). Bk. SG (1441), Dehhuda.
266 Bk. SG (1441), Dehhuda.

kimse".
8516 **Leṭaf** (لَطَف)[267]: "cima, cinsel ilişki".
8517 **Lek** (لَک)[268]: "on bin sayısı".
8518 **Legen** (لَگَن)[269]: "mumluk, çırakma, şamdan; leğen, teşt".
8519 **Lūḥ** (لُوح)[270]: (/l/ ötre ile). "yaz sıcaklığının şiddeti, yazın aşırı sıcaklığı; /l/ üstün ile (**Levḥ**)[271] [tahta, levha]; kemik; susama; renk değiştirme; [parlama, ışıldama; belirme, ortaya çıkma]".
8520 **Lūçe** (لُوچه)[272]: [**M2.425a**] "keklik büyüklüğünde [hindiye benzer] çeşit çeşit renkli bir kuş". [M1.427a]

/m/ Babı [TÜ.237b]

8521 **Māşūre** (ماشوره)[273]: "[üzerine iplik sarılan kamış, masura]; su içmek için kullanılan kamış; boru; bir çeşit oyun".
8522 **Māvī-yi bī-ḥāl** (ماوی بیحال): "açık mavi".
8523 **Māh-ı ḫar-gāh/Māh-ı ḫar-gehī** (ماه خَرگاه-ماه خَرکهی)[274]: "ağıllanmış ay; [kinaye olarak: çadırda oturan sevgili; ay gibi sevgili]; (**Māh-ı Muḳanna'**)[275] (ماه مُقَنَّع) Muḳanna' tarafından Naḫşeb'de bir kuyudan büyü ile çıkarılan ay".
8524 **Meşābe** (مَثابه)[276]: "[dönülecek yer; toplanma yeri; konak yeri; değer, mertebe, derece]; avcının kurduğu tuzak yeri".
8525 **Mişāl** (مِثال)[277]: "[örnek; benzer, gibi; padişah hükmü ve fermanı]; yatak, döşek".
8526 **Meḥāfe** (مَحافه)[278]: "mahfe, oturmak için deve üzerine konan taht".
8527 **Miḥver** (مِحور)[279]: "[tekerlek ve değirmen gibi dönen şeylerin ortasından geçen mil, eksen, dingil]; hamur açmakta kullanılan değnek, oklava".
8528 **Medfūn** (مَدفون)[280]: "[gömülmüş, gömülü]; Hindūstān'da papağan büyüklüğünde ve kanatları çeşit çeşit renkli bir kuş".
8529 **Mer** (مَر)[281]: (/m/ üstün ile). "para sayarken kullanılan elli sayısı".
8530 **Merz** (مَرز)[282]: (/m/ üstün ile). "Ar. parmak ucuyla çimdiklemek; Fa. yer, zemin,

---

[267] Yazmalar: Luṭf (لُطف). Bk. SG (1441).
[268] Bk. SG (1441), BR-Muin (1900).
[269] Bk. SG (1441), BR-Muin (1904), Dehhuda.
[270] Bk. SG (1441).
[271] Bk. SG (1441), Dehhuda.
[272] SG (1441), Sİ (303, 3836), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (869): Levḥa (لوحه)// Arat-Babür (487, Yıl.932/H278b), TB-Yazma-H (278b), TB-Yazma-Gülistan (64*2): Lūce (لوجه)// TB-Yazma-H: Lūçe (135a).
[273] Bk. SG (1442), BR-Muin (1943).
[274] Bk. SG (1442), BR-Muin (1958).
[275] Yazmalar: Māh-ı Maḳna' (ماه مَقنَع). Bk. SG (1442), BR-TDK (496).
[276] Bk. SG (1442), Dehhuda.
[277] Bk. SG (1442-1443), Dehhuda.
[278] Bk. SG (1443), Amid.
[279] Bk. SG (1443), Dehhuda.
[280] Yazmalar: Medfūh (مَدفوه). Bk. SG (1443), Sİ (303, 3838), Sİ-Özb (XLIII), Külliyat-Yazma-TB (869).
[281] Bk. SG (1443), BR-Muin (1978-1979).

toprak; bahçenin çevresine dökülüp yükseltilen toprak; [sınır]; boza".
8531 **Merz-bān** (مَرزبان)[283]: "ateşe tapanların başkanı; [sınır beyi, sınır koruyucusu]".
8532 **Muṭarrā** (مُطَرَّى)[284]: "[yenilenmiş, tazelenmiş; körpe, taze]; [**Muṭarrā** (مُطَرّا)][285] dağılmış zülüf, dağınık saç".
8533 **Müsteġal** (مُستَغَل)[286]: "ürün veren arazi, mahsul veren yer; [gelir sağlayan mülk]".
8534 **Meslūḫ** (مَسلوخ)[287]: "kesim evinin pislikleri; [derisi yüzülmüş hayvan]".
8535 **Meşreb** (مَشرَب)[288]: "[içecek; içilecek yer; yaratılış, huy; gidiş, yol, davranış biçimi]; ince ve her dilden anlayan kimse".
8536 **Muṭabbaḳ** (مُطَبَّق)[289]: "[katlı, kat kat; yayılmış, döşenmiş]; bir çeşit işlemeli ipek kumaş".
8537 **Muḳarnes** (مُقَرنَس)[290]: "binalarda düz yüzeyden dışarıya taşan çıkıntılı işlemeler ve nakışlar; (**Ḳurnāsu'l-cebel**): dağın burnu". [**M2.425b**]
8538 **Muṭarraz** (مُطَرَّز)[291]: "işlemeli, nakışlı, süslü, çizgili dokuma".
8539 **Maḳāmāt** (مَقامات): "musiki makamları, nağmeler".
8540 **Mıḳaṭṭ/Maḳṭa'** (مِقَطّ-مَقطَع)[292]: "makta, üzerinde kamış kalemlerin kesildiği kemik parçası".
8541 **Mele'** (مَلاء)[293]: "bir topluluğun ileri gelenleri, seçkinleri".
8542 **Meles** (مَلَس)[294]: "düz yer, pürüzsüz yer, kaygan yer; [**Mels**][295] iğdiş etmek; hızlı sürmek".
8543 **Manṣūbe** (مَنصوبه)[296]: "satranç ve tavla gibi oyunlarda oyun sırası gelince yapılan hareket; tavladaki yedi oyundan birinin adı". [M1.427b]
8544 **Minḳāş** (مِنقاش)[297]: "cımbız; mumun ucunu almaya yarayan makas, mumun uzayan fitilini kesmeye yarayan alet, mum makası".
8545 **Müvelleh** (مُوَلَّه)[298]: "şaşkın; aşık, tutkun; çılgın; [salkım söğüt]".
8546 **Mih-ter** (مِهتر)[299]: "[başkan]; at bakıcısı".

---

282 Yazmalar: Mürz (مُرز). (/m/ ötre ile). Bk. SG (1444), BR-TDK (515).
283 Bk. SG (1444), BR-Muin (1987).
284 Yazmalar: Muṭarrī (مُطَرِّى). Bk. SG (1445), Dehhuda.
285 Bk. SG (1445), GS (29, 3/4).
286 Bk. SG (1444), Dehhuda.
287 Bk. SG (1444), Dehhuda.
288 Bk. SG (1444), Dehhuda.
289 Yazmalar: Muṭbaḳ (مُطبَق). Bk. SG (1445), Dehhuda.
290 Bk. SG (1445), Dehhuda.
291 Bk. SG (1445), Dehhuda.
292 Mıḳaṭṭ| Yazmalar: yok. Bk. SG (1445), Devellioğlu (576), Dehhuda.
293 Bk. SG (1446), Dehhuda.
294 Bk. Dehhuda.
295 Bk. SG (1446), Dehhuda.
296 Bk. SG (1446), Dehhuda.
297 Yazmalar: Menḳāş (مَنقاش). Bk. SG (1446), Dehhuda.
298 Yazmalar: Müvellih (مُوَلِّه). Bk. SG (1447), FK (76, 76/3), FK (597, 650/2), Dehhuda.
299 Bk. SG (1447), Dehhuda.

8547 **Meh-çe** (مَهچه)[300]: "bayrak direklerinin başına yerleştirilen hilal şeklindeki küçük ay".
8548 **Meh-i ḫar-geh-nişīn** (مَه خَرگه نِشین): "ağıllanmış ay; kinaye olarak: çadırda oturan sevgili".
8549 **Mühr-i bādāme** (مُهرِ بادامه)[301]: "badem biçiminde yapılmış yüzük kaşı".
8550 **Mehl** (مَهل)[302]: "mühlet, mehil, ek süre". [TÜ.238a]

/n/ Babı

8551 **Nār-bün** (ناربُن)[303]: "nar ağacı".
8552 **Nārven** (ناروَن)[304]: [**M2.426a**] "[narven, karaağaç; nar ağacı]; Dāru'l-merz'de bulunan [Tehmīşe ormanına yakın] ormanın adı".
8553 **Nā-sere** (ناسَره)[305]: "sahte ve geçersiz; [ayarı bozuk akçe]".
8554 **Nāl** (نال)[306]: "inilti, inleme; inleyen; [kamış; ark, küçük ırmak; küçük bir kuş türü]".
8555 **Nāmūs** (ناموس)[307]: "[Ar.] işin iç yüzünü bilen sır sahibi; Hz. Cebre'īl; uzman, usta; aslan meşeliği; Fa. ses; avaz, haykırış; [ün, şöhret; ırz, iffet, sililik, ismet, namus; Allah hükmü, Allah kuralı; savaş; çekişme; ev sahibi]".
8556 **Nāvek** (ناوَک)[308]: "[küçük oluk]; küçük okun içine yerleştirilip atıldığı oluk gibi içi boş çubuk; ok".
8557 **Nāverd** (ناوَرد)[309]: "savaş, dövüş; cevelan, dolanma, dolaşma".
8558 **Naḥl/Naḥle** (نَحل-نَحله)[310]: "bal arısı; karşılıksız bağış; /n/ esre ile (**Niḥle**)[311] dava, iddia; [mezhep]".
8559 **Nesaḳ** (نَسَق)[312]: "İkizler burcu; siyaset, kısas, ceza; yasa, kural, tüzük; düzen, tertip, nizam; yöntem, biçim, tarz, yol, üslup"; "toprağa tohum serpmek"[313].
8560 **Nesnās** (نَسناس)[314]: "Ye'cūc ve Me'cūc kavminden olan insan şeklinde tek ayaklı bir yaratık". [M1.428a]
8561 **Naṭʻ** (نَطع)[315]: "meşinden yapılmış döşek".
8562 **Neẓāyir-ḫ̬ān** (نَظایرخوان)[316]: "şarkıcıya eşlik eden, dem tutan kimse".
8563 **Naḳş u ṣavt** (نَقش و صَوت)[317]: "nağme, ezgi; musiki terimlerinden".

---

300 Bk. SG (1447), BR-Muin (2059), Sami (1436), Dehhuda.
301 M1, TÜ: Mühr-bādāme (مُهربادامه). Bk. SG (1447), BV (386, 531/3), Dehhuda.
302 Bk. SG (1447), Dehhuda.
303 Yazmalar: Nārīn (نارین). HA kaynaklı yanlış olmalıdır (65a). Bk. SG (1447), BR-Muin (2093).
304 Bk. SG (1447-1448), BR-Muin (2097).
305 Bk. SG (1448), Dehhuda.
306 Bk. SG (1448), BR-Muin (2104).
307 Bk. SG (1448), BR-Muin (2106-2107), Dehhuda.
308 Bk. SG (1448), BR-Muin (2111).
309 Bk. SG (1448), BR-Muin (2111), Dehhuda.
310 Yazmalar: Naḥl. Bk. SG (1449), Dehhuda.
311 Yazmalar: Niḥl. Bk. SG (1449), Dehhuda.
312 Bk. SG (1449), Dehhuda.
313 Bk. SG (1449), BV (250, 324/4).
314 Bk. SG (1449), BR-Muin (2140), Dehhuda.
315 Bk. SG (1449), Dehhuda.
316 Bk. SG (1449), GS (233, 297/4).

8564 **Naḳş-ı dü-şiş** (نَقش دوشِش)[318]: “tavlada atılan zarların her ikisinin de altıyı gösteren yanlarının üste gelmesi”.
8565 **Nevbet** (نَوبت)[319]: “[günün belirli zamanlarında çalınan kös; kez, kere; sıra ile yapılan görev, nöbet; koruyuculuk, bekçilik, gözcülük; büyük çadır]; fırsat, imkan”.
8566 **Nihālī** (نهالی)[320]: “yatak, döşek”.
8567 **Nīm-terg/Nīm-terk** (نیم تَرک)[321]: “miğfer, tolga”.

/v/ Babı

8568 **Vālā-yı māvī** (والای ماوی)[322]: “mavi ipek kumaş”.
8569 **Vüs̱āḳ** (وُثاق)[323]: (/v/ ötre ile). “[<Tr. otaḳ] ev; [otağ; oda]”.

/v/ Babı

8570 **Heft-ḫ̮ān-ı Rüstem** (هَفت خوان رستم)[324]: “Rüstem'in geçtiği yedi tehlikeli aşama”.
8571 **Heft-evreng** (هَفتورَنک)[325]: “Büyükayı, Yedikardeş, Yedigir”.
8572 **Heft Evreng** (هَفت اَورنک)[326]: “Cāmī'nin yedi manzumeden oluşan eserinin adı”.
8573 **Hilālī ḳadeḥ** (هلالی قدح): [**M2.426b**] “hilal gibi kâse biçiminde olan kadeh”.
8574 **Hūy** (هوی)[327]: “dervişler arasında Allah'a seslenme sözü, hu”.
8575 **Hīlāc** (هیلاج)[328]: “Şeyḫ ‘Aṭṭār'ın eserlerinden birinin adı”.

/y/ Babı

8576 **Yetīm** (یَتیم)[329]: “yankesici, hırsız; korkusuz, yiğit; [yetim, babasız]”.
8577 **Yetīmāne** (یَتیمانه): “hırsıza özgü olan; hırsız gibi”.
8578 **Yikrān** (یِکران)[330]: “at”.

1277 yılının ramazan ayında Meşhed'de bitmiştir[331].

---

317 Bk. SG (1449), Dehhuda.
318 Bk. SG (1449), Dehhuda.
319 Bk. SG (1449-1450), BR-Muin (2181-2182).
320 Bk. SG (1450), Dehhuda.
321 Bk. SG (1450), BR-Muin (2233).
322 Yazmalar: Vālāy (والای). Maddenin ikinci sözcüğü, HA kaynaklı yanlış olarak (65a), madde anlamı sanılarak açıklama kısmında tārī (تاری) biçiminde verilmiştir. Bk. SG (1450), BR-Muin (2252), Dehhuda.
323 Bk. SG (1450), NŞ (308, 309/5), Dehhuda.
324 Bk. SG (1451), BR-Muin (2346).
325 Bk. SG (1451), BR-Muin (2355).
326 Bk. SG (1451).
327 Bk. SG (1451)// Dehhuda: Hū.
328 Yazmalar: Hüblāḥ (هُبلاح). Bk. SG (1451).
329 Bk. SG (1451), Dehhuda.
330 Bk. SG (1452: یکران), Dehhuda// BR-Muin: Yekrān “soylu cins at; donu kırmızı ve sarı arasında olan at; kuyruğu ve yelesi beyaz olan al donlu at; arka ayaklarından birini başkasından daha kısa atan at” (2443)// Doerfer: Yägrän (1878)// Moğ-Les: Cegere(n) [~Tr. Yegren “kızılımsı kahverengi (at)”] “ceren, ceylan; yaban keçisi”; Cegerde/Zeerd “kızıl, kırmızı, kestane rengi, kızıl kahverengi” (1612).
331 M2, TÜ: yok.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİNLER

3.1. SÖZLÜK DİZİNİ[1]

Aba "[cet, büyük baba]; Kābil vilayetinde bir yer adı" 14
Ābād "bayındır, mamur; iyi, hoş, güzel; Ka'be evinin adı; aferin!, bravo!, yaşa!" 8237*
Ābādān "bayındır, mamur; iyi, hoş, güzel" 104, 8238*
Abaġa "amca; [babasından sonra saltanat tahtına çıkan ve] Hülegü Ḫan bin Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın [büyük] oğlunun adı. [Hülegü Ḫan'ın amcasının adını taşıdığı için bu adla anılmıştır]" 3, 533
Ābdān "iyi, hoş, güzel; [bayındır, mamur, şen]" 8239*
Āb-dān "kavuk, mesane, sidik torbası; su birikintisi, göl" 8239*
Āb-gūn "su renginde" 8241*
Āb-ı āteş-reng "Fa. kinaye olarak: şarap, içki" 476, 8236*
Ābī "[Ar.] çekinen, kaçınan; [Fa.] mavi" 8243*
Āb-keş "ağaç yapraklarının damarları" 178, 8240*
Ābnūs "ateşe atıldığında güzel kokan siyah bir ağaç, abanoz" 8242*
Ābnūsī "siyah rengi" 8243*
Abusun "kız kardeş, bacı" 375, 537
Abuşġa/Avuşġa/Abuşḳa "koca, kadının eşi" 532
Ac "karnı aç" 167
Acarġa/Acırġa "Moğ. erkek" 184
Acıġ "acı; [öfke]" 189
Acıġlan-
    Acıġlanıb "sinirlenip, öfkelenip, kızıp" 70
Acıġturmaḳ "acıktırmak" 173
Acımaḳ "acımak, acılaşmak" 172
Acışmaḳ "yara acımak" 171
Acıtmaḳ "acıtmak, acılaştırmak; [yara acıtmak, acı vermek, ağrıtmak]" 171
Acmaḳ "acıkmak" 81
Acraḳ "daha aç" 253
Acrıġ "kuru [bir] otun kökü, ayrık otu, ona Çayır da denir" 183
Acun/Açun "dünya, devir, cihan, acun. Ocun/Oçun biçimleri de doğrudur" 543
'Acūz "kocakarı, yaşlı kadın; yaşlı adam; genç kadın; kıble; yer; gök; güneş; halifelik; [padişahlık; velayet]; sağ el; [at]; aslan; deve; tilki; kurt; çakal; erkek sığır; dişi sığır; köpek; bin sayısı; kuyu; deniz; gemi; tacir; yolcu; tevbe; aç; aciz, güçsüz; yürekli; okluk; kalkan; yay; mızrak; savaş; bayrak; ordu; kirpik; cehennem; put; içki; serap, ılgım; hale, ayla; çadır; dünya; kadın zırhı; [kum]; kazan; su kovası; semizlik; yıl; yakıcı rüzgâr; [ateş; tapınak; bir tür ıtır; misk; yol; sağlık]; edep yeri, avret; çevre; gümüş; kılıç tutağının

---
[1] Numarası yıldızlı (*) olan maddeler, metnin dördüncü kısmında (Arapça-Farsça maddeler sözlüğünde) yer almaktadır. Numarasız olan adlar veya çizgiyle belirtilen eylem mastarları sözlükte çekimli biçimleriyle yer almaktadır.

çivisi; hurma ağacı” 8463*
Açar “anahtar, açar” 182
Açıl-
    Açılġu dik “açılacak gibi, sanki açıla” 330
Açılışmaḳ “açılmak, gönül açılmak, sevinçli olmak; açılmak, genişlemek” 170
Açırġın-
    Açırġındı “kızdı, öfkelendi”; “acındı; mazlumu esirgeyip zalimi kahretti” 426
Açmaḳ “açmak” 81
    Aç “aç!” 167
    Açar “açar; açan; açmak” 182, 367
    Açġac “açınca” 57
Açuḳ yüz “konuk severlik; güler yüz” 120
Adaḳ “ada” 480
Adaḳ “çağ, vakit”; “[aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu; ayak; Türkistān'da bir yerin adı]” 480
Adaş “adaş, adları aynı. Aslı addaş iken, bir /d/ düşürerek adaş olmuştur” 492, 546
Adım “adım” 205
Adırġan “Moğ. tepe, yığın, küme” 204
Adun “Moğ. at sürüsü, yılkı” 202
Aduncı “at çobanı, yılkıcı, yılkı bekçisi” 203
Āftāb
    Āftābıñġnı “güneşini” 458
    Āftābın “güneşini” 415
Aġ “ağ, tuzak” 288
Aġ “beyaz, ak” 288
Aġ başlıġ “ak saçlı kadın, yaşlı kadın, ermiş kadın; haremin ak saçlısı, haremin büyük hanımı” 245
Aġ bāzirgān “Turan Türklerinde: hilesiz kervan” 297
Aġ biy “Rus padişahı” 299
Aġ buġa/Aġ buḳa “inek ve kömüş türünden olan beyaz erkek sığır”; “Çengiziye padişahlarının büyük komutanlarından birinin adı” 298
Aġ örge “ağaçtan alaçık biçiminde yapılan padişah çadırı” 295
Aġ öy “ağ biçiminde ağaçtan yapılan ev, alaçık” 296
Aġa “büyük kardeş, ağabey, aka” 49
Aġa/Aḳa “amca” 49
Aġac delegen “[Rūm Tr.] ağaçkakan kuşu” 293
Aġac ḳavunı “[Rūm Tr.] turunç” 294
Aġaça “begüm ve ẖanum dışındaki [aşağı mertebeli] kadınlar” 289
Aġalıḳ “kardeşlik” 211
Āġāz “başlangıç” 8251*

Aġçıl “beyazımsı, akçıl” 300
Aġıl “ayla, ay ağılı” 313
Aġıl “koyunların yattığı alan, ağıl” 313
Aġıllanmaḳ “ağıllanmak, ayın çevresinde ağıl oluşmak, ayla oluşmak” 281
Aġımtul “beyazımsı, beyazımtırak” 413
Aġın/Aḳın “[Rūm Tr.] akın, çapul, yağma” 317
Aġırġu/Aġrıġu “acıklı, ağrılı; ağrımış, acımış”; “kemik kırılması” 324
Aġırlamaḳ “ağırlamak, tazim etmek, ululamak” 278
    Aġırlay “ağırlayayım, tazim edeyim” 473
Aġırlamışı “ağırlama, ululama, tazim” 312, 598
Āgīn “dolu, doldurulmuş” 8252*
Aġmaḳ “ağmak, yükselmek” 269
    Aġ “yüksel!, ağ!” 288
Aġmaḳ “akmak” 239
Aġnamaḳ “ağnamak, ağınmak, yatıp yuvarlanmak” 504
    Aġnaban “ağnayıp, yatıp yuvarlanıp” 131
    Aġnabtur “ağnamıştır, yatıp yuvarlanmıştır” 92
    Aġnadıñ “ağnadın, yatıp yuvarlandın” 287
    Aġnamış “ağnamış, yatıp yuvarlanmış” 181
Aġrıġ “ağrılı, acılı; ağrımış, acımış; incinmiş; [ağrı, acı; inciniş]” 212
Aġrımaḳ “ağrımak, acımak; incinmek” 270
    Aġrıġu dik “ağrır gibi, acır gibi” 432
    Aġrırı “ağrıması” 118
Aġrın “konuşmakta veya davranışta yavaş, hareketleri yavaş olan kimse” 310, 378
Aġruḳ “yük, ağırlık” 323
Aġu “ağı, zehir” 10
Aġuġmaḳ/Aġuḳmaḳ “zehirlenmek, ağılanmak” 279
Aġuluḳ “ağılı, zehirli” 265
Aġunmaḳ “gülmekten bayılmak, katılmak” 280
Aġuz “doğumundan kısa süre sonra hayvandan sağılan katı süt, ağız” 311
Aẖ “ah, vay, [üzüntü, özlem ve acı duyma ünlemi]; Fārsī'de: aferin, bravo” 187
Aha “savaşlarda atın alnına takılan çelik ayna” 425
Āhār “Fa. yiyecek, yemek; cevherli çelik, süslü çelik, keskin çelik; [ahar]” 525
Āhīẖten “Fa. kılıcı kınından çıkarmak, kılıç çekmek; [çekip çıkarmak]” 526
Aẖsavurġa “Moğ. sadak bağı, okluk bağı” 544
Aẖsum/Aḳsum “çok sarhoş, çok esrik, arbede yapan sarhoş kişi” 201
Aẖsumlamaḳ “sarhoş olmak, esrimek; sarhoş olup arbede yapmak” 186
Aẖta “iğdiş edilmiş hayvan” 188
Aẖtacı/Aẖtıcı “yedek atı yularından tutup getiren seyis, yedekçi; ahır beyi, imrahor” 190
Aẖtar-

Aẖtaru “ara!” 431

Aẖtarışmaḳ “birlikte aramak” 185

Aẖtıḳ “torun” 191

Aḳ “ak!” 314

Aḳ “beyaz, ak” 314

Aḳ öy “çadır, otağ” 26

Aḳ sonḳar “şahin, çarġ (çakırdoğan) ve baḥrī cinsinden bir çeşit atmaca kuşu; Türk padişahlarının lakapları; mecaz anlamda: gündüz; güneş; [Sulṭān Maḥmūd Selcuḳī'nin büyük komutanlarından biri. Şām'da padişahlık yapan Atabekler onun soyundandır. Zengī bin Aḳ-sonḳar onların ilkidir]” 25

Aḳarmaḳ “beyazlaşmak, ağarmak” 83

Aḳara “ağarmağa” 36

Aḳardıḳca “ağardıkça, ağardığı kadar” 429

Aḳarġu dik “ağaracak gibi, sanki ağara” 345

Aḳarġusıdur “ağaracak, beyazlaşacak” 90

Aḳça “Moğ. altın ve gümüş sikke, akça, akçe” 51

Aḳıla gör-

Aḳıla gör “ak!” 422

Aḳınçı/Aġınçı “[Rūm Tr.] akıncı, çapulcu, yağmacı” 318

Aḳış “suyun akışı” 316

Aḳız-

Aḳızġan “döken, akıtan, akıtmış olan; [akıtmış; akıtmak]” 419

Aḳızıb “akıtmış” 62

Aḳızmış “dökmüş, akıtmış” 177

Aḳmaḳ “akmak” 239

Aḳarġa “akmağa, akmak için” 55

Aḳsaray “Tatariye yurdu olan Ḳırım ülkesindeki bir vilayetin adı; [Kābil Ḳarabāġ'ının yakınlarında bir yer adı]” 604

Aḳsın “oynak ve hoyrat at” 315

Aḳtarmaḳ “aramak” 84

Al “[ön, huzur, karşı]” 348

Al “aldatma, hile, al” 348

Al “gül rengi, kızıl, al”; “Moğ. padişahın mührü” 348

Al-

Almas “yeterlik bildiren birleşik eylemler oluşturur: ayta almas ‘söyleyemez’ gibi” 501

Al yañ̂gaġ “al yanaklı, kırmızı yanaklı” 386

Ala almaḳ “alabilmek” 254, 512

Ala almaġum “alamam; [alamayacağım]” 370

Ala başla-

Ala başladı "almaya başladı" 18

Ala böke "bir çeşit ördek" 334

Ala bula "alaca renkli, alaca bulaca, alacalı bulacalı; [mecaz anlamda: karışık]" 333

Ala çapḳun "kar ve yağmurla karışık şiddetli rüzgâr, karla yağmur fırtınası" 335

Ala gėl-

Ala gėl "alıp gel" 16, 412

Ala gėlgende "alıp geldiğinde" 17

Ala gėlgey "alıp gele" 39

Ala gėlmiş "alıp gelmiş", "almak için gelmiş" 38

Ala ḳaraḳ "şaşı" 336

Ala Ḳorġan "İḫtiyāru'd-dīn kalesi olarak tanınan Herāt kalesi" 389

ʻAlālā "gürültü, kargaşa, kavga, çığıltı; kinayeli söz, dokunaklı söz" 5139

Ala yuntlı "ala atlı"; "Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın üçüncü oğlunun adı" 355

Alab "yürekli, yiğit, kahraman" 616

Alab Arsalan "Selcuḳīlerin ünlü padişahının adıdır; [yürekli olan] yeleli ve büyük aslan" 617

Alaçıḳ/Alaçuḳ "keçeden ve ağaçtan yapılan çadır, alaçık" 292

Alaḫan u alaman "yersiz yurtsuz, evsiz barksız" 376

Alaḳ-

Alaḳtı "yağmalandı; [altüst oldu; öfkelendi; ayaklandı]" 469

Alaḳ bulaḳ "karmakarışık, allak bullak" 337

Alamançı "yağmacı, çapulcu" 350

Alamançılıġ "yağma, çapul" 351

Alanĝ "sınırlar arasındaki engel" 133

Alanca "Türk bin Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlunun adı"; "[Göyük bin Dėb Baḳuy bin Alanca bin Türk bin Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlu ve] Tatar Ḫan ve Moġul Ḫan'ın babası olan padişahın adı" 611

Alanḳu/Alanḳava "İlḫan'ın oğlu Ḳıyat boyundan olan ve evlenmeden gebe kalıp üç erkek çocuk doğuran kadının adıdır. Buzencer onun büyük oğludur. Moġul hanları onun soyundandır. *Ravżatu's̱-Ṣafā* sahibine göre Buzencerīler, Ebū Müslim-i Mervezī'nin başkaldırısı zamanında ortaya çıktılar" 352

Alar

Alarnıñĝ "onların" 343

Alartmaḳ "öfkeden gözlerini belertmek" 230, 325

Alav "alev" 353, 615

Alay "Rūm.Tr: insan topluluğu, alay" 44

Alay bozan "[Rūm Tr.] karabina denilen ağzı geniş tüfek, alaybozan" 354

Alay/Olay "öyle" 44

Alçı/Alçu "alçı, kireç" 362

Alçu/Alçın "dağ yamacının eğimi, yalçın" 361

Aldaġ “hile, düzen, aldatma, al” 363
Aldaġuc “[Rūm Tr.] aldatan, aldatıcı; dalkavuk” 32, 364
Aldaḳ “hile, düzen, aldatma, al” 503
Aldamaḳ “aldatmak” 321
Aldab “aldatıp” 342
Aldaban “adatıp; aldatarak” 391
Aldamañġız “aldatmayın” 129
Aldaramaḳ “heyecanlanmak; ızdırap ve acı çekmek” 328
Aldaraġay “heyecanlanır; ızdırap ve acı çeker” 499
Aldaray “heyecanlanayım; ızdırap ve acı çekeyim” 243
Aldaratmaḳ “heyecanlandırmak; ızdırap ve acı vermek” 326
Aldaratıb “ızdırap ve acı vermiş; heyecanlandırmış” 46
Aldaşmaḳ “birbirini aldatmak” 329
Aldurmaḳ “aldırmak, almasını sağlamak; kaptırmak” 319
Alġu “Cıġatay'ın torununun adıdır. Arıġ Böke'nin eğitiminin altında yetiştiği hâlde sonunda saltanat hevesiyle başkaldırıp onu yendi” 366
Alġu bėrgü “alıp vermek, alış veriş” 365
Alġucı “alan, alıcı” 470
Alġucıraḳ “daha alıcı” 255
Alġuluḳ “alınacak olan, almalı, alınası” 98, 153
Alġuluḳdur “alınmalı, alınması gerek” 107
Alġun “[Moğ.] küçük dağ” 384
Alġur “yavaş, ağır; sessiz” 383
Alġut “ordu tarafından vergi olarak vilayetlerden alınan tahıl” 383
Alıġ “almak, alış” 228
Alıḳ “almak, alış” 494
Alıḳ satıḳ/Alıġ satıġ “alıp satma, alış veriş” 439
Alın/All
Alnıda/Allıda “önünde, karşısında” 48
Alnıġa “önüne, karşısına” 427
Alnıñġġa “önüne, karşına” 444
Alınçaḳ/Alıncaḳ “süs için atın alnına takılan alet” 252
Alınmaḳ “[alınmak]; tutulmak, kapılmak, yakalanmak” 320
Alıp Arslan/Alp Arslan “ünlü bir padişahın adı”; “yiğit aslan, alp aslan” 356
Alıp/Alp “kahraman, yiğit, alp” 349
Alış bėriş “alış veriş” 438
Alışdur-
Alışdurdı “değiştirdi, değiş tokuş etti; ateşi alıştırdı” 519
Alışmaḳ “değiştirmek, değiş tokuş etmek; [savaşmak; çekişmek, tartışmak; birbirinden çalmak; birbirinden almak; (Rūm Tr.) alışmak]; ateş alışmak” 518

Alışġaylar “değiştirirler; [değiştireler]” 86
Alışmaġaylar “değiştirmeyecekler, değiş tokuş etmeyecekler” 520
Alışman “değiştirmem, değiş etmem” 522
Alışsunlar “değiştirsinler, değiş etsinler” 521
Alik “Moğ. ala, alaca” 308, 613
Alḳamaḳ “dua etmek; hayır dua etmek” 283
Alḳış “övgü, övme; yakarış, dua; hayır dua” 176
Alḳışıġa “hayır duasına” 435
Alḳışım “duam, yakarışım; dua etmem” 371
‘Allān-ber “taşıyıcı, hamal” 5140
Allın “Moğ. Alın; cephe” 28
Alma baş “ördek türünden bir kuş” 385
Almaḳ “almak” 82
Al “al!” 348
Ala ala “ala ala, alarak” 200
Aladur “alır” 197
Aladurġan “alan; almış; almak” 65
Aladurmış “alırmış” 66, 514
Alalı “alalım” 43
Alay/Alayın “alayım; ala; alasın; [alıp]” 44
Aldıñgar “aldınız” 440
Aldıñgız/Aldıñglar “aldınız” 67
Aldik “alsın” 97, 273
Alduḳ “aldık” 511
Alġac “alınca” 478
Alġalı “almak için; alalı” 69
Alġan “alan; almış; almak” 68
Alġu dik “alınacak, almalı, alınası; alır gibi” 99
Alġu tek “alacak gibi” 29
Alġuca/Alġanca/Alġunca “alınca; alana kadar, alıncaya kadar; aldığı/alacağı kadar, aldıkça” 78
Alġum “alırım; [alacağım; alsam gerek]” 500
Alġumdur “alacağım” 479
Alġumızdur “alacağız” 192
Alġuñg “alacaksın” 100
Alġuñguzdur “alacaksınız” 40
Alġusı “alacak” 119
Alġusılardur “alacaklar” 41
Alıb “alıp” 199, 349
Alıban “alıp” 199, 400

Alın̂g/Alın̂gız/Alın̂glar “alın/alınız” 198
Almaġın “alma!”; “almağını” 453
Almaġun̂g “almayacaksın” 42
Almaḳlıġın̂g “almağın; ele geçirmen” 339
Almay mu durur “olumsuz sorudur: almamış mı” 95
Alsaḳ “alsak” 194
Alsam “alsam” 193
Alsan̂g “alsan” 195
Alsan̂gız “alsanız” 196

Almalıġ/Almalıḳ “Türkistān'da bir kentin adı. Oradan Bėş Balıġ'a iki haftalık yoldur. Bėş Balıġ'dan Ḫan Balıġ'a güneyden Moġulların Yoġrı Yol dedikleri çöl yoluyla kırk gün sürer” 382

Almaşturmaḳ “değiştirmek” 332

Almınca “bin Türk bin Yāfes̱ bin Nūḥ” 11

Altan “Ḫatā padişahlarının lakabı” 618

Altav “altı; altı tane” 291, 357

Alṭayı/Altayı “derisinden kürk yapılan kızıl tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan, cılkava; Ḫaṭāyī atlas, Ḫaṭāyī ipek kumaş” 614

Altı yitti bürḳa‘ “kinaye olarak: altı yön ve yedi gök” 360

Altışar “altışar” 491

Altmışar “altmışar” 428

Altun “altın” 12

Altun bilge “Türk padişahlarının vergiler ve divan hesap işleriyle ilgili fermanları ve yarlıkları” 359

Altun tamġa “Türk padişahlarının altın suyu ile fermanlara vurdukları [ve hediyelere ve ihsanlara özgü olan] damga veya yüzük kaşı. O fermana Yarlıġ altun tamġa denir” 8

Altut “[kinaye olarak] karışıklık, kargaşa” 358

Aluḳ “perişanlık; kaygı; [perişan, kafası; karışık kaygılı]” 502

Ālüfte “yersiz yurtsuz rint, derviş; iyi tavırlı; [perişan, dağınık]” 8253*

‘Āme “sudan geçmek için kullanılan sandal; biçilen mahsul demeti” 8462*

‘Amel ü ḳavl “nağme, ezgi; musiki terimlerinden” 8465*

Amıdun “[Moğ.] diri, canlı” 623

‘Āmme “[kamu, herkes; genel]” 8462*

Amu “Türkistān'da ünlü bir ırmak adı” 423

An̂g “akıl, fikir, anlayış” 387, 643

An̂g-
An̂g “[an!, hatırla!; anla!]” 643

Anca “anca, onca, o kadar” 627

Ancılayın “öyle, onun gibi” 630

Ança “anca, onca, o kadar” 524

Anda "başka aşiretten kız alan aşirete denir. [Kız veren aşirete Ḳuda denir]; Moğ. sevgi için kardeş, amca ve dayı gibi sözcüklerin yerine kullanılır" 631
Ańgda-
    Ańgdab "öğrenmiş, haberdar olmuş, anlamış; [pusuda beklemiş, gözetlemiş]" 496
Anda munda "orada burada" 13
Andaġı "oradaki" 632
    Andaġın "oradakini" 633
Andaḳ "öyle, onun gibi" 2
Andı-
    Andıb "öğrenmiş, haberdar olmuş, anlamış" 496
Andı-
    Andıb "pusuda beklemiş, gözetlemiş; [gizlice] aramış, araştırmış" 638
Ańgdı-
    Ańgdıb "öğrenmiş, haberdar olmuş, anlamış" 496
Ańgdımaḳ "pusuda beklemek, gözetlemek; [gizlice aramak, araştırmak]" 625
    Ańgdıb "pusuda beklemiş, gözetlemiş; [gizlice] aramış, araştırmış" 638
Andın burun "ondan önce" 457
Anġal "yabanıl hayvanları avlamak için kullanılan ve normal oktan daha büyük olan enli ve büyük temrenli bir ok türü" 634
'Angel "sohbeti çirkin ve bunaltıcı olan kimse. Sözcüğün aslı: Ar. 'An-kell" 5141
Anı "onu" 403
Anıńg dik "onun gibi" 52
Ańgıtmaḳ "anlatmak; haber vermek" 497
Anḳud/Anḳut "kazdan daha küçük ve ördekten daha büyük olan bir tür su kuşu, angut" 635
'Anḳut "kazdan daha küçük ve ördekten daha büyük olan bir tür su kuşu, angut" 5142
Ańgla-
    Ańgla "anla, kavra" 244
    Ańglabtur "anlamıştır, kavramıştır" 94
    Ańglaġanlar "anlamış olanlar, kavramış olanlar" 102
    Ańglaġay "anlar, kavrar; [anlaya]" 450
    Ańglaġaylar "anlarlar, kavrarlar; bilirler; [anlayalar]" 88
    Ańglamas "anlamaz, kavramaz" 74
    Ańglańg "anlayın, kavrayın" 117
    Ańglarıdın "anlamasından" 414
    Ańglasańg "anlasan" 467
Anlar "onlar" 404
Ańglat-
    Ańglat "anlat" 61
    Ańglatḳusı "anlatmalı; anlatacak" 636

An͡glatur “anlatır” 396
An͡gsız “akılsız, anlayışsız” 388
An͡gsız “ansız, aniden” 388
Ant “ant, yemin” 59
Antutay “Moğ. tatlı” 626
Ap “tek başına anlam ifade etmez. Başka sözcüğün başına gelerek tamlık ve katıksızlık bildirir: ap aḳ ‘apak, bembeyaz’ gibi” 515
Ap aġ/Ap aḳ “bembeyaz, apak” 105
Apa “büyük kız kardeş, abla, aba. Ona İgeci de denir” 14
Ara “musikide bir nağme adı” 7
Ara “orta, ara; [arasında]” 7
Aralarında “aralarında” 50
Ārā “süs, düzen” 7
Ara ayı “şevval ayı” 218
Araba “araba; savaş arabası” 561
Aral “su ortasında olan kara parçası, ada” 566
Ārām “beyaz ceylanlar” 523
Aramaḳ “aramak, bir şeyin içini aramak” 207
Aradı “aradı” 447
Aran “avı tuzağa düşürmek için yolu üzerine kurulan şişler ve kazıklar”; “hayvanların yatması için yapılan alan, ağıl”; “havası ılımlı [ve sıcağa yakın] olan bölge” 567
Aran/Arran “sıcak yer” 380
Aran͡g “güçlükle, zor, ancak; zorluk” 8233
Aranduḳ “eyer örtüsü” 233
Aras “Azerbaycan'da olan bu ünlü ırmağın kaynağı, Erzrūm'da benim de şahit olduğum Min Göller'dir” 553
Arbaġ “büyü, efsun; efsane, söylence” 569
Arbağı “büyüsü, efsunu; efsanesi” 563
Arbamaḳ “büyülemek, efsunlamak” 208
Ard “art, arka” 227
Ardıca “ardınca” 154
Ardlaşmaḳ “art arda binmek, sıralanmak” 209
Ardu/Ordu “sultanların çadırı” 4
Arduc “ardıç ağacı” 221
Arġadal “çukur yer; saklanacak yer, pusu yeri” 571
Arġadamaḳ “aldatmak” 85, 210
Arġaday “aldatayım” 575
Arġadı “aldattı” 578
Arġış “tahıl alan tacir, bezirgân” 327
Arġun “hızlı, çevik, çabuk [at]”; “Rūm padişahı Ḳılıc Arslan'ın çocuklarından biri olan ve

Niẓāmu'd-dīn Arġun Şāh olarak da bilinen kişi; Abaḳa Ḫan bin Hülegü Ḫan'ın oğlu olan ve kendi amcası Sulṭān Aḥmed'i öldürerek padişah olan kişi” 559, 572

Arġuştek “bir tür oyun adıdır. Bu oyunda birisi eğilerek elini dizine koyar, diğeri ise yere basıp onun üzerinden atlar; musikide bir usul” 555

Arı “arı, temiz; duru” 235

Arı “böcek olan arı” 235, 564

Arı-

Arıb “temizlenmiş, arınmış” 31

Arıġ “arı, temiz; saf, duru”; “Çengiz'e mensup şehzadelerden birinin adı” 217

Arıġ “zayıf, cılız, arık” 217

Arıḳ “arık, ark, su yolu, su kanalı; ırmak” 217, 290

Arıl-

Arılıb “temizlenmiş, arınmış” 63

Arılmay maraż “iyileşmeyen hastalık, süreğen hastalık” 585

‘Arīn “Ar. orman, meşelik” 5138

Ārinc “dirsek” 8245*

Arḳa “arka” 573

Arḳam “arkam” 369

Arḳasıġa “arkasına” 562

Arḳasın “arkasını” 394

Arlas “Türkistān Türklerinde bir boy adı” 554

Arlat “Türkistān Türklerinin en büyük dört boyundan birinin adı” 550

Armaḳ “yorulmak” 206

Armay “yorulmaz; [yorulmayayım]” 434

Arman “özlem, hasret; arzu, istek” 560

Armanımız “özlemimiz; arzumuz” 125

Armanlıġ/Armanlıḳ “arzulu, istekli” 581

Arpa “arpa; [Sulṭān Ebū Sa‘īd'den sonra Īrān saltanatı tahtına çıkan ve] Çengiz kuşağından bir padişah olan Arpa Ḫan”; “Moğ. ince” 219

Arran “[Azerbaycan'da ünlü bir memleket olan] Ḳarabāġ bölgesi”; “Fārs bin Pehlū'nun oğlunun adı. [Azerbaycan, Ermen ve Ferġān onun kardeşleri olup Ḳarabāġ-ı Arran da ona mensuptur]” 567

‘Arras “eşeğin anırması” 5136

Arsalan/Arslan “aslan; bir burç adı” 556

Art “akabe, sarp geçit; dar yol; [arka, art]” 220

Artaḳ-

Artaḳıb “hızlı gitmiş, koşuşturmuş” 495

Artamaḳ “hızlı yol gitmek” 493

Artıl-

Artılıb “atılmış, sıçramış; [ardılmış; binmiş; yüklenmiş, yükletilmiş]” 45

Artıl-

Artılıb “çoğalmış, artmış” 45

Artınca “ardınca” 498

Artış/Ertiş “Rus ülkesi ve Ḳalmaḳ yurdu arasındaki büyük ırmağın adı” 226

Artmaḳ “artmak, çoğalmak” 509

Artuġmac/Artuḳmac “kendi türleri içinde daha pahalı olan şey, daha değerli” 225

Artuḳsı “çokluk, artıklık”; “çok, artık” 477

Artuḳsılıġ “aşırılık, çokluk, artıklık” 215

Artur-

Arturay “artırayım, çoğaltayım” 474

Arucan “Ḳıyat boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir” 234

Arun “Moğ. iyi, hoş; arı, temiz” 584

‘Arūsek “sabaha kadar öten bir kuş; [süslemecilikte kullanılan yeşil parlak sedef]” 8235

Arusun “Moğ. deri” 583

Arzımaḳ “değerinde olmak, değmek” 587

Arzımas “değeri yoktur, değmez” 162

Arzır “değeri var, değer” 552

Arzır “kıymet, değer” 552

As “başı ve kuyruğu siyah ve derisi çok yumuşak olan bir tür beyaz hayvan, as, kakım, ermin; bu hayvanın derisi; [Kuzeyde bulunan] bir vilayetin adı; [Rūm.Tr: gelincik denen hayvan]” 161

As-

Asması “asması; [asmaması]” 411

Asmışaṅ̂g “asmışsın” 454

Asa ḳoymaḳ “asılı koymak” 250

Asabḳur “tam pişirilmiş koyun”; “Moğul ve Cıġatay şölenlerinde konuğun önüne konan etli kemik” 33

Asıġ “asılmış, asılı, asık” 216

Asıġ “fayda, yarar, kazanç” 216

Asıl-

Asılġusı “asmalı, asılacak olan, asılası; [asılacak]” 445

Aslan “aslan” 379

Aṣlan “(Rūm Tr.) aslan. Cıġatay dilinde /s/ iledir. /ṣ/ ile galat-ı meşhurdur” 277

Asraġucı “koruyan, saklayan” 433

Asramaḳ “korumak, saklamak” 231

Asra “koru, sakla” 368

Asrab “saklamış, korumuş” 409

Asraban “saklayıp, koruyup” 1

Asradı “korudu, sakladı” 5

Asradım “korudum, sakladım” 373
Asradik “korusun” 180, 516
Asraġan “koruyan, saklayan” 402
Asraġıl “koru, sakla” 132
Asraġuluḳdur “saklanacaktır, saklamalıdır, korumalıdır, korunasıdır; saklamak gerek” 89
Asralur “korunur, saklanır” 113
Asramış “korumuş, saklamış” 271
Asranĝız “koruyunuz, saklayınız” 135
Asrar “korur, saklar” 456
Asrarġa “korumak için, saklamak için” 424
Asrasanĝ “korusan” 347
Asrasun “korusun, saklasın” 9
Asray “koruyayım; korurum” 381
Asrayu “koruyarak” 15
Asramaḳlıḳ “korumak, saklamak” 75
Asrat-
Asratay “saklatayım” 306
Asray al-
Asray almaġanınĝ “koruyamadığın” 304
Asray almas “koruyamaz, saklayamaz” 134
Asray almay “koruyamaz, saklayamaz; [koruyamadan]” 466
Ast “ast, alt” 251
Astıġa “altına” 101
Āstān “eşik” 8256*
Astıġ “kadınların arkadan saçlarına taktıkları süs eşyası” 257
Astın “alt; [altta olan, alttaki; esre]” 390
Astur-
Asturub “astırmış; kazanı ocağın üstüne koydurmuş” 47
Aş “yemek, yiyecek, aş” 24
Aşam “yeme; içme, yudumlama; gerekecek kadar yiyecek, azık; pişen pirinçten alınan su; Bengāle'nin kuzeydoğusunda bulunan vilayetin adı” 262, 8250*
Aşam “mertebe, tabaka” 262
Aşar “deve sürüsü” 261
Aşıḳmaḳ “baştan savılmak” 505
Aşımaḳ/Aşamaḳ “yemek; içmek” 259
Aşlamaḳ “[Rūm Tr.] ağacı aşılamak” 260
Aşlıġ “tahıl, aşlık” 263
Aşmaḳ “[aşmak, geçmek, öte yana gitmek; baştan savılmak; aşıp taşmak]; sınırını aşmak, tecavüz etmek; [Rūm Tr: aşmak, erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek]” 258

Aşar "aşar, geçer" 261
Aşıban "öte yana geçip, aşıp" 377
Aşḳıl "baştan savıl!; aşıp taş!" 506
Aşmıştur "geçmiştir, öte yana gitmiştir, aşmıştır" 513
Aşuḳ "aşık, topuk kemiği" 267
Aşuḳlu sün̂gek/Aşuḳlu yilik "diz ağırşağı, diz kapağı kemiği" 268
Aşuḳmaḳ "acele etmek, ivmek" 282
Aşuḳġan "acele eden" 395
Aşuḳman̂g "acele etmeyin!" 340
Aşuḳtum "acele ettim" 374
Aşuḳub "acele etmiş" 21
Aşur-
Aşurġaylar "geçirirler, aşırırlar"; "öte yana çevirirler, döndürürler" 96
At "ad" 64
Atım durur "benim adımdır" 91
Atın̂g "adın" 305
Atını "adını" 484
At "at" 64
Atım durur "atımdır" 91
Atın̂g "atın" 305
Atını "atını" 484
At-
At "at!" 64
Ata ata "ata ata, atarak" 136
Atadur "atacak; [atar]" 108
Atarġan/Atadurġan "atan" 109
Atarlar "atarlar" 240
Atay/Atayın "atayım" 137
Atayın/Atadur-min/Ataram "atarım" 116
Atdik "atsın" 146
Atduḳ "attık" 106
Atıb/Atıban "atıp" 123
Atın̂g "atın!" 112, 305
Atın̂gız "atınız!" 112
Atḳa-biz/Atalı/Atalın̂g "atalım" 138
Atḳac "atınca" 139
Atḳu dik/Atar dik "atılacak, atmalı, atılası; [atar gibi]" 147
Atḳun̂g "atacaksın" 142
Atḳuluḳ "atmalı, atılacak olan, atılası" 144
Atḳunca "atınca; atıncaya kadar; attıkça" 80

Atḳunca/Atḳanca “atınca; atıncaya kadar; attığı/atacağı kadar, attıkça” 141
Atḳusı “atacak” 143
Atmaġum “atmayacağım” 122
Atman/Atmas-min “atmam” 115
Atmañ̂ “atmayın” 114
Atmañ̂ız “atmayınız” 114
Atmas “atmaz” 126
Atması “atması; [atmaması]” 127
Atmaydur “atmaz” 111
Atsa “atsa” 146
At boġzı “[kinaye olarak] at yemi” 164
Ata “ata, baba; [mecaz anlamda] zahit, şeyh” 488, 541
Ata al-
Ata almas “atamaz” 130
Ata tüş-
Ata tüşti “atmaya koyuldu” 486
Atabañ̂ “Ḫatā hanının Abuḳa'ya verdiği lakap” 540
Ataġlaşmaḳ/Ataşmaḳ “birbiriyle nişanlanmak” 150
Ataġlımaḳ/Ataġlamaḳ “nişanlamak, yavuklamak” 79
Ataḳ/Ataġ “aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu” 160
Ataḳlıḳ/Ataġlıḳ “nişanlanmış, yavuklanmış, nişanlı, adaklı; [adlandırılmış]” 372
Atal-
Ataldı “adlandırıldı, adlandı; nişanlandı; [atandı]” 448
Atalıḳ “atalık, babalık; Türkistān ve Ḫ̮ˇārezm'de bilinen bir mansıp ve makamın adı” 163
Atamaḳ “adlandırmak, ad vermek, ad koymak; bir adla anmak; nişanlamak, yavuklamak” 148
Ata “adlandır!” 488, 541
Atab “adlandırıp, ad verip” 19
Atardılar “bir adla anardılar” 214
Atarlar “adlandırırlar; bir adla anarlar” 240
Atar tutar “karşılıklı vuruşma ve çekişme; askerlik ve savaş yordamları” 159
Ataşmaḳ “birlikte şarkı söylemek, ötüşmek” 149
Atı-
Atıb/Atıban “ad verip, adlandırıp” 123
Atıb bol-/Ata bol-/Atmaḳ bol-
Atıb bolmas/Ata bolmas/Atmaḳ bolmas “atmak olmaz, atılamaz” 128
Atıġ-
Atıġıb “adlanıp; ün kazanıp” 224
Atıḳ “yoğurdu karıştırıp yağ çıkarmaya yarayan dört kanatlı tahta” 169
Atıḳmaḳ “ün kazanmak; [adlanmak; adlandırılmak]” 158

Atıḳıb “ün kazanıp” 56

Atıl “Ḥācī Tarḫan'dan geçip Ḫazar denizine dökülen ünlü ırmağın adı” 166

Atım durur “atmaktır, atıştır, atımdır; [bir ok atımıdır, bir okun gidebileceği uzaklıktır]” 91

Atḳucı “atıcı” 140

Atḳulamaḳ “ok atmak; ateş açmak” 151

Atlamaḳ “atlamak; koşup zıplamak; koşuşturmak” 152

Atlamaḳıñ̂ “atlamağın” 285

Atlandurmaḳ “ata bindirmek” 157

Atlanmaḳçı

Atlanmaḳçı idük “binmeliydik, binecek idik, binesi idik” 179

Atlanur ayaġ “at üzerindeyken içilen içki çanağı” 168

Atlaşmaḳ “birlikte atlamak; birlikte koşuşturup atlamak; birlikte koşuşturmak” 155

Atlatmaḳ “koşuşturmasını buyurmak, koşuşturtmak; atlatıp zıplatmak; atlatmak” 156

Atlıḳ “adlı, adını taşıyan; ünlü, tanınmış” 53, 517

Atlıḳ “atlı, ata binmiş” 53

Atsız “adsız, sansız; [Sulṭān Sancar zamanında] Ḫˇārezm padişahının adı” 165

Av “av, şikâr” 23

-Av/-Ev “sayıların sonuna gelir: tane; kişi. Birev: bir tane; bir kişi. Ėkev: iki tane; iki kişi. Üçev: üç tane; üç kişi gibi” 1118

Avlaḳ “avlak, av yeri, avlanacak yer” 284

Avlamaḳ “avlamak” 247, 660

Avlamaḳ “sürtmek, ovmak, ovalamak” 660

Avlaşmaḳ “birlikte avlamak” 662

Avlatmaḳ “avlamasını buyurmak, avlatmak” 661

Avuc “avuç” 489

Avucnı “avucu” 451

Avuc oyunı “[Rūm Tr. avuca bir şey alınıp tek mi çift mi olduğu sorulan] bir tür oyun. Bazıları ona ‘tek mi çift mi’ oyunu der” 475

Avucla-

Avuclab “avuç içine alıp, avuçlayıp” 322

Avuclaban “avuç içine alıp, avuçlayıp” 6

Avultaş “komşu” 665

Avunmaḳ “[avunmak, teselli bulmak; mutlu olmak, sevinmek; eğlenmek]” 248

Avunġay-min “mutlu olurum, sevinirim; [avunurum, teselli bulurum]” 223

Avunmaḳ “ağnamak, ağınmak” 248

Avunmaḳ “gülmekten katılmak” 248

Avutdur-

Avutdur “mutlu et; [avuttur, teselli ettir]” 110

Avutmaḳ “avutmak, teselli etmek; mutlu etmek, sevindirmek; eğlendirmek, oyalamak” 510

Avut “sevindir, mutlu et; [avut, teselli et]” 60

Avutay “sevindireyim, mutlu edeyim; [avutayım, teselli edeyim]” 472

Avutma “mutlu etme, sevindirme; [avutma, teselli etme]” 443

Avutmaṅ̂ız “mutlu etmeyiniz, sevindirmeyiniz; [avutmayınız, teselli etmeyiniz]” 145

Avutturṅ̂ “mutlu ettin, sevindirdin; [avuttun, teselli ettin]” 222

Avutubturlar “mutlu etmişlerdir, sevindirmişlerdir; teselli etmişlerdir, avutmuşlardır” 103

Avuturṅ̂uz “mutlu ediniz, sevindiriniz; [avutunuz, teselli ediniz]” 121

Ay “ay, kamer; [yılın on iki bölümünden her biri, ay]”; “Moğul tabakasının beşinci hanlarından [ve kardeşi Gün H̱an'dan sonra saltanat tahtına oturan] ve Oğuz H̱an bin Ḳara H̱an'ın oğlunun adı” 463

Ay “seslenme ünlemi, ey” 463

Ay balta/Ay baltu “bir tür balta, ay balta; eyere asılan savaş baltası” 1925

Ay Toġdı “ay doğdu; Kābil'e bağlı bölüklerden (bölgelerden) birinin adı” 464

Aya “aya, avuç içi” 22

Ayaġçı “saki, içki sunan” 1251

Ayaḳ/Ayaġ “kadeh, içki bardağı” 1465

Ayalġu “nağme söylenirken yapılan metler (uzatmalar); güzel ses, nağme” 1283

Ayamaḳ “kaçınmak, sakınmak, çekinmek; esirgemek” 232, 507

Aya “esirge!” 22

Ayab “esirgemiş” 455

Ayadıṅ̂ “esirgedin” 398

Ayama “esirgeme!” 27, 442

Ayaman “esirgemem” 399

Ayamas “sakınmaz” 174

Ayamay “esirgemez; [esirgemeyeyim]” 452

Ayar “esirger” 487

Āyān “belli, açık; [gelen; gelmiş]” 8254*

Ayanmaḳ “hareketi engellenmek; [korunmak; esirgemek]” 508

Aydın “ay ışığı, ay aydınlığı, mehtap. Bu sözün aslı olan Ay-tün ‘gecenin ayı’ çok kullanma nedeniyle Aydın olmuştur” 437

Ayġır “aygır at” 71

Ayıḳ/Ayıġ “ayı” 482

Ayıḳ/Ayıġ “ayık; uyanık” 482

Ayıldurmaḳ “kendine getirmek, ayıltmak” 421

Ayıldurġay “kendine getire, ayılta” 446

Ayılmaḳ “kendine gelmek, ayılmak” 54

Ayıldıñ "ayıldın, kendine geldin" 309
Ayılġu dik "sanki ayıla, ayılacak gibi" 301
Ayım "harem hanımı, harem hatunu; [hanım, hatun]" 483
Ayın-
Ayındım "engellendim" 341
Ayır-
Ayırdik "ayırsın" 331
Ayırtlamaḳ "birbirinden ayırmak, ayıklamak" 407, 490
Ayırtlaşmaḳ "birbirinden ayrılmak; [birlikte ayırmak, birlikte ayıklamak]" 420
Ayıtḳucı "söyleyen, söyleyici; konuşan" 471
Ayıtmaḳ "söylemek, demek, eyitmek" 303
Ayıt "söyle!" 58
Ayıtġanca "söyleyince; söyleyinceye kadar; söylendiği/söyleneceği kadar, söyledikçe" 77
Ayıtġanlar "söylemiş olanlar" 76
Ayıtġuca/Ayıtġunca/Ayıtġanca "söyleyince; söyleyinceye kadar; söylediği/söyleyeceği kadar, söyledikçe" 256
Ayıtḳuca "söyleyince; söyleyinceye kadar; söylediği kadar, söyledikçe" 441
Ayıtmaḳġa "söylemek için" 272
Ayıtman "söylemem" 392
Ayıttı "söyledi" 459
Ayıttıñ "söyledin" 286
Aylaḳ "Türkistān'da Seyḥūn'un kenarında bulunan bir memleket adı" 1275
Aylan/Eylen-
Aylan/Eylen "otur!" 1517
Aylanadur/Eylenedür "oturur" 1398
Aylandı/Eylendi "oturdu" 1669
Aylandılar/Eylendiler "oturdular" 1811
Aylandım/Eylendim "oturdum" 1554
Aylanġan "oturmuş olanlar" 417
Aylanıb/Eylenib "oturmuş" 1324
Aylanmadı/Eylenmedi "eğleşmedi, ikamet etmedi; oturmadı" 397
Aylanmaḳda "oturmakta" 1261
Aylanmas/Eylenmes "oturmaz" 1436
Aylansañ/Eylenseñ "otursan" 1516
Aylanur/Eylenür "oturur" 1370
Aylan/Eylen-
Aylanadur/Eylenedür "ağnar" 1398
Aylandı/Eylendi "ağnadı" 1669
Aylandım/Eylendim "ağnadım" 1554

Aylanıb/Eylenib “ağnamış” 1324
Aylanmadı/Eylenmedi “ağnamadı” 397
Aylanmaḳda “ağnamakta” 1261
Aylanur/Eylenür “ağnar” 1370
Aylandur-/Eylendür-
Aylandurub/Eylendürüb “ağnatıp” 1321
Aylandururġa “ağnatmağa” 1636
Aylandur-/Eylendür-
Aylandurub/Eylendürüb “oturtub” 1321
Aylandururġa “oturtmağa” 1636
Aylandurmaḳ “döndürmek, dolaştırmak; bir şeyin etrafını dolaştırmak” 246, 462
Aylandurub “dolaştırıp, döndürüp” 1321
Aylandururġa “döndürmeğe, dolaştırmağa” 1636
Aylanmaḳ “dönmek, dolaşmak, aylanmak” 460
Aylanadur “dolaşır, döner, aylanır” 1398
Aylandı “dolaştı, döndü, aylandı” 1669
Aylandılar “dolaştılar, döndüler, aylandılar” 1811
Aylandım “dolaştım, döndüm, aylandım” 1554
Aylanġan “dönmüş, aylanmış” 417
Aylanıb “dolaşmış, dönmüş, aylanmış” 1324
Aylanmadı “dönmedi, aylanmadı; geri dönmedi” 397
Aylanmaḳda “dönmekte, dolaşmakta, aylanmakta” 1261
Aylanur “dolaşır, döner, aylanır” 1370
Aylaşmaḳ “birlikte dolaşmak” 461
Aynoş “Moğ. sevgili” 1440
Aynuḳsı “tuhaf, acayip” 481
Ayraġ “erkek dağ keçisi” 213
Ayrıc “iki hörgüçlü deve, erkek deve, buğra, buğur” 34
Ayrıl-
Ayrıla-siz “ayrılırsınız; [ayrılasınız]” 124
Ayrılġalı “ayrılalı” 449
Ayrılġuñ̂gdur “ayrılacaksın” 87
Ayrılmañ̂g “ayrılmayın” 307
Ayrılmış “ayrılmış” 175
Ayruḳ “[Rūm Tr: ayrık otu]” 465
Ayruḳ “yabancı; [başka]” 465
Ayt-
Ayt “söyle!” 58
Aytıban “söyleyip” 408
Aytıbtur “söylemiştir” 72

Aytġanlar “söylemiş olanlar” 76
Aytıñ̂g “söyleyin” 338
Aytḳan dik “söylemiş gibi; söylediği gibi” 1484
Aytur “söyler” 73
Aytur imiş “söylermiş” 485
Ayturda “söylerken” 30
Ayturġa “sölemeye, söylemek için” 436
Ayturıda “söylediğinde” 35
Ayturıdın “söylemesinden, söylediğinden” 416
Ayturıġa “sölemesine; söylediğine” 430

Ayta al-
Ayta alman/Ayta almay “söyleyemem” 393

Aytılġuluḳ “söylenecek olan, söylemeli, söylenesi” 264

Aytılmaḳ “söylenmek, denmek” 406
Aytılmadı “söylenmedi” 468
Aytılmaġan “söylenmemiş” 410
Aytılur “söylenir” 93

Aytışmaḳ “birbiriyle konuşmak” 405
Aytışsaḳ “karşılıklı konuşsak” 229

Az “az” 238

Az-
Az “yolu şaşır!; yanıl!; kendinden geç!” 238
Aza “yolu şaşıra; [yolu şaşırarak]” 274
Azdı “yolu şaşırdı, yanlış yola gitti” 275
Azġan “yolunu şaşırmış, yolunu kaybetmiş, yoldan çıkmış; [yanılmış; kendinden geçmiş]” 401
Azġay mu “yolu şaşıracak mı” 276

Az azġına “az azcık” 241

Az yadasañ̂g “biraz güçsüz olsan, biraz zayıf düşsen” 344

Āzād “doğru, düz; bir çeşit selvi; bir çeşit süsen; Naẖçıvan'da bir kentin adı; kusursuz; kurtulmuş, özgür, serbest; aldırmaz, lakayıt” 8246*

Āzāde “kurtulmuş, özgür, serbest; aldırmaz, lakayıt” 8247*

Āẕer “ateş” 8244*

Āzer “Hz. İbrāhīm'in amcasının adı; bir put adı” 8248*

Āzerm “utanma, haya; büyüklük, yücelik; saygı, hatır sayma; takat, güç, sabır; şefkat, merhamet, sevgi; tasa, gam, kaygı, üzüntü; adalet, tarafsızlık, insaf; açık, belli, aşikar; sağlık, esenlik; rahat, huzur; gazap, kızgınlık, öfke; kusur, suç, günah; aşağılama, horlama; inletme; Ḫusrev-i Pervīz'in kızının adı” 8249*

Azġaşmaḳ/Azaşmaḳ/Azışmaḳ/Azıḳmaḳ “yoldan çıkmak, yolu şaşırmak” 237
Azıḳıb “yolu şaşırıp” 37

Azıḳmaġdın “yolu şaşırmaktan” 418
Azġun “yoldan çıkmış, şaşırmış; perişan, tutkun; coşmuş, taşmış, azgın” 242
Azġurmaḳ “yoldan çıkarmak” 236
Azu “azı dişi, öğütücü diş” 249
Azuḳ/Azuġ “azık; yiyecek” 266
Bābil/Bābül “[‘Irāḳ'ta] bir kent adıdır. Üzerine kentin kalesi yapılan tepenin başında Hārūt ve Mārūt'un hapsedildiği söylenen derin bir kuyu bulunmaktadır” 8275*
Baca “delik; baca” 1946
Badaḳ “kötü kokan bir hayvandır. Aslan onun kokusundan nefret eder. Kertenkele ile düşmandır” 2039
Bāde-pālā “Fa. içkiyi süzmek için kullanılan bez” 1934
Bādġīsī “Bādġīs, Herāt'a bağlı ve fıstığı meşhur olan bir yerin adıdır” 1995
Badlıġa/Badalġa “uğurlama, yolcu etme; kılavuz, yol gösteren” 2038
Baġ “bağ, ip” 1977
Bāġ “büyük bahçe” 1977
Baġaltaḳ/Baġalṭaḳ “arkalık, yelek, bir tür kısa ve kolsuz hırka” 2071
Baġam “eğrilmiş duvarı korumak için konan destek ağacı, direk, payanda, destek” 1978
Baġancaḳ “atın baldır kemiği” 2073
Bāġ-ı Cihān-ārā/Bāġ-ı Sefīd/Bāġ-ı Zāġān/Bāġ-ı Gül-efşān/Bāġ-ı Nev “Herāt'taki ünlü bahçelerin adı” 8276*
Baġındaş “bağdaş” 1856
Baġır “ciğer” 1832
Baġırdaḳ “beşikteki bebeğin karnına bağlanan bağ ve bez, bağırdak, bağıldak” 1870
Baġırlarġa “ciğerlere” 1926
Baġırsaḳ “bağırsak” 1979
Baġış “çadır bağı ve ipi; [eklem; boğum]” 1855
Baġışda “bağdaş (kurup oturma)” 1817, 2001
Baġışla-
    Baġışlab “bağışlamış, affetmiş; bahşetmiş” 1820
    Baġışlañ̂ “bağışlayın, affedin; bahşedin” 1923
    Baġışlar “bağışlar, affeder; bahşeder” 1847, 1919
Baġla-
    Baġlaġan “bağlanan, bağlanmış; [bağlamış]” 1906
    Baġlañ̂ız “bağlayınız” 1848
    Baġlayın “bağlayayım” 1972
Baġlama “[Rūm Tr.] üç teli olan bir çeşit küçük tambur sazı” 1929
Baġlanḳar/Baġlan ḳaz “kırmızı [bir] kaz, baklan” 2070
Baġlanmaḳ “bağlanmak” 1971
    Baġlanġay “bağlana” 1917
Baġlaşturmaḳ “birbirine bağlamak” 1869

Baġlaşturġaylar “birbirine bağlarlar; [birbirine bağlayalar]” 1841
Baġlıġ “bağlı, bağlanmış” 1862
Bāġlıḳ “bağlı, bahçeli” 2000
Baġlıḳ “kapalı, bağlı, bağlanmış” 2000
Baġrı ḳara “güvercin büyüklüğünde olan bir çeşit kuş” 1836
Baḥr-ı penc-şāḫ “kinaye olarak: cömert insanın avucu” 8278*
Baġtaḳ “saç gibi örülüp saça takılan veya kadınların şapkasına dikilen ipek”; “başlık” 1469, 2074
Baḫşı “yazan, yazıcı, kâtip, münşi; okuyan, şarkıcı; cerrah, yaralara bakan kimse” 2034
Baḳ-
Baḳ “bak!” 1996
Baḳarı “bakışı, bakması” 2002
Baḳġac “bakınca, baktığında” 1827
Baḳġa-min “bakarım” 1896
Baḳġuŋ “bakacaksın” 1891
Baḳıb tururlar “bakarlar” 1844
Baḳmaḳtın “bakmaktan” 1911
Baḳa/Baḳa çanaḳ “kaplumbağa, bağa” 1981
Baḳış
Baḳışıŋda “bakışında” 1861
Baḳışlıġ “bakılan yer, bakılacak yer; gezinti yeri; [bakışlı]” 1982
Baḳışmaḳ “bakışmak, birbirine bakmak; birlikte bakmak” 1980
Baḳuy “Moğ. büyük” 1956
Bal “bal; [baldan yapılan içki, bal içkisi]” 1985
Bala “yavru” 1933
Balaġına “yavrucak” 1987
Balalamaḳ “yavrulamak, çocuk doğurmak” 1984
Balalab “yavrulamış, çocuk doğurmuş” 1819
Balaladı “yavruladı, çocuk doğurdu” 1916, 2003
Balar “çatı örtüsü olarak kullanılan tahta, balar, pedavra” 1986
Balçaḳ “kılıcın kesici kısmıyla sapı arasındaki enine konulan demir, balçak, barçak” 1988
Baldır “baldır, incik” 1989
Baldırı ḳara “[Rūm Tr.] bir çeşit bitki, karabaldır, baldırıkara” 1990
Balḫan “Ḳıfçaḳ çölünde bir dağ adı” 2083
Balıġ “balık” 1991
Balıġ “şehir; vilayet” 1991
Baltu “balta, nacak; eyere asılan savaş baltası” 1925
Bānī “Heft Günbed-i Behrām-ı Gūr'ı yapan ve Sinimmār adıyla da bilinen mimar” 1955
Bar “var, mevcut; varlık; [vardır]” 1828
Bar igec “varken; var olunca” 1950

Bar irken “var iken” 1951
Bar imiş “var imiş” 1852
Bar iseñ̂g “var isen” 1949
Bar mu “var mı” 1940
Bara almaḳ “gidebilmek” 1901
Bara alman “gidemem” 1913
Barandaḳ “eyer örtüsü” 2058
Baranġar “Moğ. ordunun sağ kanadı; [sağ kol, sağ taraf]” 1849
Barça “hep, bütün; hepsi” 1927
Barça “parça, dilim” 1927
Barġucılar “gidenler, yürüyenler” 1843
Barġuluḳ “gitmeli, gidilecek olan, gidilesi” 1859
Barı “hep, bütün; hepsi” 1960
Barıdın “hepsinden” 1909
Barımızġa “hepimize” 1931
Barın “hepsini, bütününü” 1964
Barıça “varken; var olduğu sürece, olduğu kadar, oldukça” 1961
Barıda “olduğunda” 1962
Bārıḳ-ı Berberī “İskender'in ordusunda bulunan ve Dārā'nın dokuz savaşçısını tek tek öldüren asker” 1953
Barış “gidiş, gitme” 1853
Barışın “gidişini, yürüyüşünü” 1918
Barış-
Barış “barış!” 1853
Bāriḳa “[parlayan] kılıç” 2103
Barlamaḳ “aramak; bir şeyin varlığını araştırmak, tefahhus. [Nitekim yoḳlamaḳ, bir şeyin yokluğunu araştırmak anlamına gelir]” 1948
Barlas “Türkistān'da bir büyük boyun adıdır. Hindūstān'ın Kürekeniyye sultanları bu boydandır” 2044
Barlıġ “varlıklı, zengin; varlık” 1831
Barmaḳ “gitmek; bir yola veya tarikata girmek” 1947
Bar “git!” 1828
Bara bara “gide gide, giderek” 1937
Baradur “gidiyor/gider” 1865
Baradur-min “gitmekteyim; giderim” 1912
Baranlar “gidenler” 1829
Baray “gideyim; giderim” 1975
Barayın “gideyim” 1920
Bardı “gitti” 1952
Bardım “gittim” 1893

Bardik “gitsin” 1839
Barġalı “gideliden beri; [gitmek için]” 1974
Barġan “gitmek; gitmiş” 1830
Barġanca “gidince; gidene kadar, gidinceye kadar; gittiği/gideceği kadar, gittiğince, gittikçe” 1943
Barġanıñgdın “gitmeğinden” 1914
Barġu dikdür “gitmelidir; gidecek gibidir” 1860
Barġuñg “gideceksin” 1887
Barġum “gideceğim” 1894
Barıb “gitmiş” 1821
Barıban “gitmiş” 1910
Barıñg “gidin” 1889
Barmaġa-min “gitmem; gitmeyeceğim; [gitmeyeyim]” 1915
Barmaġıdur “gitmesidir; gitmelidir” 1973
Barmaġın “gitme!; gitmesini” 1963
Barman “gitmem” 1863
Barmañg “gitmeyin” 1935
Barmas “gitmez” 1851
Barmış “gitmiş” 1857
Barsa “gitse” 1840
Baru “git!” 1939
Barur “gider” 1833
Barur çaḳ/Barur çaġ “gitme çağı; ölümden kinayedir” 1866
Barurda “giderken” 1818
Barurġa “gitmeğe” 1930
Barurı “gitmesi” 1899
Barurım “gitmem” 1900
Barurlar “giderler” 1837

Barmaḳ “parmak” 1947
Barmaġıdur “parmağıdır” 1973
Barmaġın “parmağını” 1963

Barmaḳlıġ “[Rūm Tr.] parmaklık, korkuluk” 1959

Bars “kaplandan daha küçük, atlayan ve evcilleştirilip avlanmakta kullanılan bir hayvan, pars. Fārsī'de yūz denir; Türk takviminde kaplan yılına Bars il (pars yılı) denir” 1850

Bartan “Çengiz Ḫan'ın babası Yesügey Bahadır'ın babasının adıdır. Yiğitlikte eşsiz olan o, ordu komutanlığını amcası oğlu İrdemçi'ye verdi. Ona Barlas denildi. Barlas boyu ondandır” 2046

Bartas “Kimārī bin Yāfeṣ bin Nūḥ'un oğlunun adıdır; [Bir vilayet adı.] Bu bölgenin tilkilerinden çıkan kürke dahi denir” 2056

Barṭas “Türkistān'da bir boy ve vilayetin adıdır. Bu bölgenin tilkilerinden giyecek iyi kürk

çıkar; [bu bölgenin tilkilerinin kürkü]" 2043

Basġun/Basḳun "yenilgi; [baskın]" 1967

Basırġanmaḳ "karabasan görmek, uykuda korkup sıçrayarak uyanmak" 1875

Basḳaḳ "bekçi, güvenlik memuru; vilayet yöneticisi" 1871

Basḳıc "merdiven" 1826

Baslamışı "yenmek; ele geçirmek" 1954

Basma "kağıt veya kumaş gibi şeylere basılan nakış" 1968, 2064

Basruḳ "yağmur ve fırtınadan korumak için at veya çadırın üstüne çekilen örtü" 1876

Bastuḳ "[Rūm Tr.] bastık, pestil" 1966

Baş

  Başında "başında" 1942

Baş "İskender'in ordusunda bir komutanın adı" 1854

Baş töben "baş aşağı" 1998

Başaḳ "ok temreni; başak" 1880

  Başaḳıñıñ "ok temreninin; başağının" 1885

  Başaḳlarıñ mu "temrenlerin mi; başakların mı" 1924

Başaḳçı "okçu, ok ucu yapan kimse, temrenci; başakçı, başak toplayan" 1890

Başaḳlıḳ "temrenli ok" 1904

Başçı "kılavuz, yol gösteren" 1969

Başı dumanlıġ "kurumlu, gururlu; başıbozuk, kafa tutan" 1868

Başı ülgü "terazi burcu. [İlk gününde gece ile gündüz saatleri eşit olduğu için bu ad verilmiştir]" 1970

Başḳara al-

  Başḳara almay "yapamaz; uğurlayamaz, yolcu edemez; yöneltemez; [kılavuzluk edemez]" 1884

Başḳarmaḳ "yapmak; uğurlamak, yolcu etmek; bir şeye doğru yöneltmek; [kılavuzluk etmek; başarmak]" 1877

  Başḳardıñ "yaptın; uğurladın, yolcu ettin; yönelttin; [kılavuzluk ettin]" 1886

  Başḳarġay "yapa; uğurlaya, yolcu ede; yönelte; [kılavuzluk ede]" 1907

  Başḳarıb "yapmış; uğurlamış, yolcu etmiş; yöneltmiş; [kılavuzluk etmiş]" 1824

  Başḳarıñ "yapın; uğurlayın, yolcu edin; yöneltin; [kılavuzluk edin]" 1883

  Başḳarmaġay "yapmaya; uğurlamaya, yolcu etmeye; yöneltmeye; [kılavuzluk etmeye]" 1957

  Başḳarmaġım "yapmağım; uğurlamağım, yolcu etmeğim; yöneltmeğim; [kılavuzluk etmeğim]" 1895

  Başḳarmış "yapmış; uğurlamış, yolcu etmiş; yöneltmiş; [kılavuzluk etmiş]" 1845

  Başḳarur "yapar; uğurlar, yolcu eder; yöneltir; [kılavuzluk eder]" 1842

Başlamaḳ "başlamak; kılavuzluk etmek, yol göstermek; öncülük etmek, başa geçmek; [bir şeye doğru yöneltmek; yolcu etmek]" 1874

  Başlab "başlayıp; kılavuzluk edip" 1999

Başladılar "başladılar; öncülük ettiler, başa geçtiler; kılavuzluk ettiler, yol gösterdiler; bir şeye doğru yönelttiler" 1835

Başladım "başladım"; "kılavuzluk ettim" 1892

Başlaġan "önden giden, bir takımın başı" 1905

Başlaġuñuzdur "başlayacaksınız; [kılavuzluk edeceksiniz]" 1838

Başlañ "başlayın; [yöneltin; kılavuzluk edin]" 1897

Başlamışı "kılavuzluk, önderlik" 7853

Başlıġ "serdar, kumandan; reis, başkan; [başlı; Rūm Tr: dizginin atın başına bağlanan kısmı, başlık]" 1858

Başmaḳ "[ayakkabı, başmak]" 1867

Başmaḳ "bir yaşındaki buzağı" 1867

Bat "çabuk, tez, hızlı" 1825

Baṭ "[kaz şeklindeki] içki sürahisi; [kaz]" 8284*

Bātir "keskin kılıç" 1898

Batḳaḳ "çamurlu yer, batak" 1879

Batmaḳ "batmak" 1902

Batḳunca "batınca; batana kadar, batıncaya kadar; battıkça" 1903

Batman "batmam" 1944

Battı "battı" 1976

Batman "bir ağırlık ölçüsü, batman" 1944

Batraḳ "daha çabuk, daha tez, daha hızlı" 1882

Batu "Moğ. sert, katı; Sayın Ḫan adıyla tanınan Türk hanlarından birinin adıdır. Cocı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın oğludur" 1945

Baturmaḳ "batırmak" 1878

Bavarçı/Bavurçı "aşçı" 1823

Bavarçı-ḫāne/Bavurçı-ḫāne "yemek pişirilen yer, mutfak" 1941

Bay "varlıklı, zengin" 1932, 1992

Bay bėr-

Bay bėrdi "yele verdi, yok etti" 1992

Bay emīrleri "Moğ. divan emirlerinin divan hükümlerini inceleyip yasaya aykırı bulduklarına soruşturma açan kimseler" 1992

Bay ḫatun "baykuş" 1908

Bay ḫatun "evin büyük hanımı" 1908

Bayat "Tanrı; Gün Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın ikinci oğlunun adıdır; kendilerini Ḳay boyundan sonra Türkmenlerin en soylusu sayan ve Gün Ḫan bin Oġuz Ḫan'a mensup olduğunu bilen boyun adı" 2380

Baydaḳ "satranç oyununda piyon taşı, piyade, paytak" 2467, 8293*

Baydu "Çengiz'in hanlarından birinin adı. Geyḫatu Ḫan'dan sonra Īrān'da saltanat tahtına oturdu" 1921

Bayġız “Herāt'a bağlı [fıstığı bol] bir vilayetin adı olan Bādġīs sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir” 1846
Bayġu/Pıġu “atmaca türünden yırtıcı bir kuş”; “bir padişah adı” 2485
Bayġuş/Bayḳuş “baykuş” 1993
Bayır “bayır, yokuş, yamaç” 1834
Bayḳara “Sulṭān Ḥüseyn Mīrzā'nın dedelerinden birinin adı” 1816
Baylıḳ “varlıklılık, zenginlik” 2005
Baymaḳ/Bayımaḳ “zenginleşmek, zengin olmak” 1873
Bayraḳ “bayrak” 2470
Bayrı “eski, bayrı” 2004
Bayṭal “kısrak” 2409
Bayṭār “[Ar.] veteriner, hayvan tedavicisi, baytar” 2409
Bayundır “Moğ. zengin, nimeti bol” 1994
Bayundır Ḫan “Gög Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adıdır” 1994
Bazar güni “Pazar günü” 1965
Bebe “bebek, bebe, küçük çocuk” 2008
Bebecik “bebecik, küçük bebek” 2009
Bebek “göz bebeği” 2007
Bebr-ton “kaplan veya Ekvān Dīv derisinden yapılan ve Rüstem-i Zāl tarafından savaşta giyilen cübbe; [savaş giysisi]” 2006
Bed-‘alef “kinaye olarak: arpayı kötü yiyen ve kötü huylu hayvan” 8280*
Bėde “burularak kurutulan ot ve yonca, burma” 2434
Bednüs/Bedenüs “horoz” 2040
Bėg “büyük, efendi, bey, emir, hâkim” 2404
Beg börki “[Rūm Tr.] horozibiği çiçeği” 2079
Bėgec “saygıdeğer kadın; kız” 2477, 2487
Bėgen-
  Bėgenmes “beğenmez” 2478
  Bėgenmey “beğenmez; [beğenmeden]” 2465
Bėgim “beyim, büyüğüm, efendim”; “harem hanımı; [büyük hatun]. Bu anlamı bir yaygın yanlışlıktır” 2402
Bėgin “gibi” 2437
Begmez/Bekmez “[Rūm Tr.] pekmez”; “içki; içki içmek; içki kadehi; konukluk, misafirlik” 2077
Begter “demirden örülmüş savaş giysisi” 2078
Beh beh “beğenme ve alkışlama sözü, pehpeh” 2368
Behmen “Cürcān'da bir pınar adı; Hindistān'da bir kale adı” 8289*
Behrām-ı Çūbīn “Hürmüz bin Nūşīrvān'ın ordusundaki komutanın adı. vücudu zayıf ve kuru olduğu için Çūbīn/Çūbīne adıyla anılmıştır” 8288*
Bėke “evlenmemiş kadın; çocuğu olmayam kadın; kötü kadın, fahişe” 2503

Bėktaş "Ḫ̌ārezm padişahlarından birinin adı" 2488
Beküri "[Rūm Tr.] ban otu, uyuşturucu" 1983
Bėl "bel, kemer" 2407
  Bėlice "beli kadar" 2506
  Bėliṅg "belin" 2397
Belā
  Belādur-siz "balasınız" 2090
  Belālarnı "belaları, sıkıntıları" 2085
Belālıġ "belalı" 2093
Belārek "cevherli kılıç, süslü kılıç; su verilmiş kılıç, keskin kılıç; kılıç cevheri; kılıcın menevişli süsü; ok; kılıç" 2104
Bėlbaġ
  Bėlbaġça "bel bağıca, bel bağı kadar" 2422
  Bėlbaġıma "bel bağıma, bel kemerime" 2422
Belbele "ibikli testi, sürahi; sürahinin sesi ve avazı" 2091
Bėli baġlı "doğana benzer bir kuş" 2500
Bem "yukarı, üst; nağmenin en aşağı perdesi, [kalın ses]" 8285*
Bendī "tutulmuş, yakalanmış, tutsak" 2101
Bendūr "yakalanmış, bağlanmış, tutsak" 2102
Benek "içki içtikten sonra yüzde beliren iz" 2094
Bėṅgiz "beniz, yüz" 2509
Bėṅgzemek "benzemek" 2502
Beṅgzenmek/Beṅgzemek "[Rūm Tr.] benzemek" 2096
Beṅgzeş "benzeyiş, benzeşlik, benzerlik" 2095
Bėṅgzeş "benzeyiş" 2509
Bėṅgzetmek "benzetmek" 2511
Berberī "[Berber] bir vilayet adıdır" 2054
Berg-i ney "kamış yaprağının yeşil rengi" 8282*
Bėrgü "verme; bahşetme; bağış; veren; bahşeden" 2377
Bėrgüci "verici" 2466
Bėri "beri, bu taraf; bu tarafa; bizim tarafa" 2479
Bėrilmek "verilmek" 2435
Bėrk "pek, sağlam, dayanıklı, berk" 2398
  Bėrkige "pekine, sağlamına, berkine" 2442
Berḳandān/Berġandān "şaban ayının son günü yapılan içkili şölen. Ona külūḫ-endāzān da denir" 2049
Bėrkimek/Bėrkişmek "pekişmek, berkimek, sağlamlaşmak" 2439
  Bėrkigen "pekişmiş, berkimiş, sağlamlaşmış" 2481
  Bėrkişib "pekişmiş, sağlamlaşmış" 2379
  Bėrkişti "pekişti, sağlamlaştı" 2415

Bėrkit-

Bėrkit "pekiştir, berkit, sağlamlaştır" 2374

Bėrkitgeni "pekiştirmesi, pekiştirdiği" 2469

Bėrkitib "pekiştirmiş, berkitmiş, sağlamlaştırmış" 2371

Bėrmek "vermek; başka sözcüklere de eklenir. Örn. Tuta bėrmek 'tutmak' demektir" 2438

Bėr "ver!" 2376

Bėrgil "ver!" 2390

Bėrgüñĝ "vereceksin; [versen gerek, vermelisin]" 2480

Bėrmegenni "vermeyeni" 2475

Bėrmegey mü "vermez mi; [vermeye mi]" 2414

Bėrmes "vermez" 2388

Bėrseler "verseler" 2385

Ber-serī "üstünlük; fazlalık; üstün; ilave; fazla; kadınların başlarına taktıkları nesneler" 2051, 8281*

Besāṭ "döşenen şeyler, döşeme; satranç terimlerinden, [satranç tahtası]" 8283*

Beserek/Biserek "güçlü ve melez deve, beserek" 4548

Best

Bestiñĝ "sana bağlanan" 2065

Bėş "beş sayısı" 2455

Bėş Balıġ "Türkistān şehirlerindendir. Oradan Ḫan Balıġ'a kırk günlük yoldur" 2457

Bėşelesi "her beşi, beşi birlikte" 2456

Bėşer "beşer" 2421

Bėşev "beş tane" 2455

Bėşik "beşik" 2460

Bėşinci "beşinci" 2471

Bevārıḳ "[parlayan] keskin kılıç[lar]" 2364

Bevvāb "kapıcı" 2115

Bėye "kısrak. Ona Bayṭal da denir" 2423

Beyġāre "başa kakma, azarlama, yerme" 2420

Bėyle "böyle" 2498

Beytü'l-leṭaf "genelev, kerhane" 8290*

Bėz "bez, pamuklu bez" 2450

Bez "derinin altında oluşan fazla et, beze, gudde; yaranın altında oluşan yeni et" 2060

Bezeg/Bezek "bezek, süs" 2061

Bezek "bir çeşit kuş" 2061

Bėzek "süs, bezek" 2449

Bėzekçi "süsleyen, süsleyici, bezekçi" 2451

Bėzeklig "süslü, süslenmiş, bezekli" 2452

Bėzel-

Bėzelib "süslenmiş, bezenmiş" 2476

Bėzemek “süslemek, bezemek” 2446

Bėzeb “süslemiş, bezemiş” 2373

Bėzedi “süsledi, bezedi” 2416

Bėzedim “süsledim, bezedim” 2514

Bėzey “süsleyeyim, bezeyeyim; bezeye; bezeyerek” 2505

Bėzenmek “süslenmek, bezenmek” 2448

Bėzense “süslense, bezense” 2401

Bıçḳı “bıçkı, testere” 2431

Bıçmaḳ “kesmek, biçmek” 2429

Bıġ “bıyık” 2393

Bıġ “süslenmiş, düzenlenmiş, hazır; [karar, maksat, niyet, istek]” 2393

Bıġım “süslemem, düzenlememem, hazırlamam” 2516

Bıġlamışı “düzenleme, hazırlama” 2484

Bıḳın “böğür, boş böğür” 2486

Bıltur “bıldır, geçen yıl” 2495

Bılturġı “geçen yılki” 2496

Bışıḳ “pişmiş; olgun; pişmek; olgunlaşmak” 2459

Bışḳarmaḳ “akla getirmek, hatıra getirmek, anımsamak, düşünmek” 2454

Bışḳarmaġunca “pişirmedikçe; olgunlaştırmadıkça; [akla getirmedikçe, düşünmedikçe]” 2418

Bibek “göz bebeği” 2424

Biber “[Rūm Tr.] biber” 2424

Bibi “saray hatunu; evin hatunu” 2426

Bic “[Rūm Tr.] piç, nikahsız doğan çocuk” 2430

Biçin “maymun” 2432, 7788

Bīdād “Türkistān'da bir kent adı” 8292*

Bīder “Hindūstān'da bir kent adı” 2384

Bidev/Bidöv “hızlı koşan at” 2411

Bī-ḥāl “hâlsiz, güçsüz, düşkün; [mecaz anlamda] yarım renk, rengi açık” 8291*

Biḥil “bağışlama, helal etme” 8279*

Bīl “tarım aleti olan bel” 2407

Bile “birlikte; ile birlikte; ile. Ek olarak kullanılır” 2498

Bile-siz “birliktesiniz” 2499

Bile-

Bileb “bilemiş” 2375

Bilek “[Rūm Tr: yağmur nedeniyle delik deşik olmuş tepe veya yığın]” 2492

Bilek “bilek” 2492

Bilek “hediye, armağan” 2492

Bilekçe “suçluların ellerine takılan kelepçe” 2493

Bilen “ile birlikte; ile. Ek olarak kullanılır” 2494

Bilerzik “bilezik” 2491
Bilgü “alamet, nişan, belgi, iz, belirti, damga” 2417
Bilgü “bilge, bilgili” 2417
Bilgüci “bilici” 2510
Bilgülüg “bilgili” 2394
Bilgülüg “bilinen, belli; ünlü; damgalı, işaretli” 2394
Bilgür-
    Bilgürdi “anlattı; belirtti, bildirdi” 2447
Bilgür-
    Bilgür “belir, ortaya çık, belli ol” 2389
    Bilgürdi “belirdi, ortaya çıktı, belli oldu” 2482
    Bilgüredür “belirir, ortaya çıkar, belli olur” 2381
    Bilgürmesin “belirmesini” 2391
    Bilgürüb “belirmiş, ortaya çıkmış, belli olmuş” 2369
    Bilgürür “belirir, ortaya çıkar, belli olur” 2382
Bilgürme “alamet, iz, belirti; [belirme]” 2497
    Bilgürmesin “izini, belirtisini” 2391
Bilgürt-
    Bilgürtmey “belirtmez, ortaya çıkarmaz; [belirtmeye]” 2392
    Bilgürtüb “belirtip, ortaya çıkarıp” 2372
Bilgüt “Cıġatay elinden bir boy adı” 2436
Bilig “[bilgi; anlayış; bilim; bilinen, belli; öğüt, doğru yolu gösterme, öğretme]”; “bilgili; anlayışlı” 2395
    Biligni “bilgiliyi, anlayışlıyı; [bilgiyi; anlayışı]” 2472, 2473
Biliglig “bilgili, bilgin” 2501
Bilinmek “bilinmek, anlaşılmak” 2490
    Bilingey “biline, anlaşıla” 2474
Bilmek “bilmek; bir işte yeterli olmak; yeterlik bildiren birleşik eylemler oluşturur” 2489
    Bil “bil!” 2407
    Bile “bilerek” 2498
    Bile-siz “bilesiniz” 2499
    Bilgünce “bilinceye kadar; bildiği kadar, bildikçe” 2419
    Bilib-biz “bilmişiz” 2386
    Bilgey “bilir; [bile, anlaya]” 2463
    Bilgüsidür “bilir; [bilse gerek; bilecek]” 2507
    Bilmeñ̂ mü “bilmez misin” 2413
    Bilmes mü idiñ̂ “bilmez miydin” 2400
    Bilmey “bilmez; bilmem; [bilmeyeyim; bilmeden]” 2464
    Bilür mü-siz “bilir misiniz” 2387
Bilür ėl “bilen halk” 2408

Bīmār

Bīmārıñ̂ “hastan. Kinaye olarak: gözün” 2406

Bī-meṡellig “benzersiz, eşsiz, misilsiz; şüphesiz” 6815

Bincik yam “Moğ. çapar, ulak atı, menzil atı; çapar evi, ulak atlarının barındırıldığı konak yeri” 2098

Bī-nevā

Bī-nevādur-biz “yoksuluz” 2513

Bī-pā/Pıçır/Bıcır “bir makam veya şarkının adı” 2425

Bī-pāy “beceriksiz, sakar; zayıf, güçsüz” 2425

Bī-pāyānlıġ

Bī-pāyānlıġın “sonsuzluğunu” 2396

Bir “bir” 2376

Bir biriñ̂izniñ̂ “biri birinizin” 2399

Bir mañ̂ışıda “bir salınışında; bir yürüyüşünde” 2370

Bir üpçünlig/Bir öpçünlüg “bir silahlı” 2405

Bir dik “birbiri gibi, aynı, eşit” 2441

Bir yan “bir yan, bir taraf” 2410

Bir yolı “birden, hep birden, hepten” 2445

Birbiri

Birbiriñ̂izge “birbirinize” 2462

Bī-reng “ressamların deneme amacıyla kağıda çizdikleri boyasız resim” 8294*

Birer “birer” 2376

Birerte “bazen, ara sıra” 2440

Birev “bir tane; bir kişi; biri, birisi, bir kimse” 2412

Birge “birlikte” 2443

Birikmek “[birlik olmak]” 2439

Birinci “birinci” 2504

Birincīne “pirinçten yapımlaş süs eşyası ve gereçler” 8283*

Birle/Birlen “birlikte; ile birlikte; ile. Ek olarak kullanılır” 2444

Biş-

Bişti “biçti” 2483

Bişim “pişmek kadar zaman” 2461

Bişme/Bişi “yağda pişirilmiş küçük ekmek, bişi” 2458

Bişmek “pişmek; olgunlaşmak; akla gelmek, düşünülmek” 2453

Bişer “pişer” 2421

Bişti “pişti; olgunlaştı; [akla geldi, düşünüldü]” 2483

Bitil-

Bitilib “bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş. Bu anlamda Bütülüb de doğrudur” 2515

Bitil-

Bitilib “inanmış. Bu anlamda Bütülüb de doğrudur” 2515

Bitil-

Bitilib "yara kapanmış, yara iyileşmiş. Bu anlamda Bütülüb de doğrudur" 2515

Bitimlig "biçimli, endamlı" 2428

Bitmek "bitki bitmek, çıkıp yetişmek; türemek, ortaya çıkmak" 2427

Bitmek "bitmek, tükenmek" 2427

Bitmek "yapılmak" 2427

Bitmek "yara iyileşmek, yara kapanmak" 2427

Biy "Özbekiyye-i Turan büyük emire der" 2512

Biy "zehirli örümcek, böğ" 2512

Biz "biz zamiri" 2450

Biz-biz "biziz" 2378

Biz "biz, tığ" 2450

Boġaḳ "boğucu hava, kapalı hava" 2259

Boġcama "bohça" 2260

Boġçurma "[uçlarının birbiriyle eşit olması için] yayın uçlarına takılan ip" 2263

Boġdurmaḳ "boğdurmak" 2175

Boġluġ "torbanın başını kapatmaya yarayan bağı" 2295

Boġmaḳ "boğmak"; "[Rūm Tr: gerdanlık]" 2254

Boġun "insan vücudunda ve ağaç gövdesinde bulunan boğum, eklem, mafsal" 2267

Boġurdaḳ "gırtlak kemiği" 2174

Boġurdaḳ "yeni çıkmış başak" 2174

Boġuz "boğaz" 2149

Boġzıġa "boğazına" 2328

Boġzuñġa "boğazına" 2112

Boġuzlamaḳ "boğazlamak" 2257

Boġuzlab "boğazlamış" 2116

Boġuzlatmaḳ "boğazlatmak" 2258

Boḳ "dışkı" 2172

Bol "bol, çok" 2214

Bol-

Bol "ol!" 2214

Boladur "oluyor/olur; var" 2261

Bolalı "olalım" 2362

Boldı "oldu" 2282

Bolġac "olunca" 2119

Bolġalı "olmak için; olalı" 2346

Bolġa-min "olayım" 2262

Bolġan "olan; olmuş; olmak" 2255

Bolġay "ola" 2278

Bolġay mu "olur mu, olacak mı; [ola mı]" 2322

Bolġın "ol!" 2363
Bolġu dik "olacak gibi" 2186
Bolġuñ̂uz "olacaksınız" 2146
Bolġusı "olacak" 2343
Bolġusıdur "olacaktır; olmalı" 2134
Bolmaġay "olmaya; olmaz" 2340
Bolmaġum "olmayacağım" 2215
Bolmas "olmaz" 2153
Bolmasa "olmasa" 2165
Bolmaydur ėrdiler "olmuyorlardı, bulunmuyorlardı, yoklardı; değillerdi" 2294
Bolubtur "olmuştur" 2284
Bolur "olur" 2137
Bolur mu "olur mu; olacak mı" 2325
Bolur mu ikin "olur mu ki" 2299

Bola al-
Bola alġay mu "olabilir mi" 2323

Bola almaḳlıġ "olabilmeklik" 2131
Bolcar/Bulcar "ordunun toplanması için belirlenen yer" 2087
Boldurmaḳ "duraklamak, durmak" 2288
Bolġu "bir şeyin olması, olmak" 2170
Bolunmaḳ "olunmak" 2283
Borc "borç" 2228
Bordamaḳ "semirtmek, semizletmek, şişmanlatmak" 2181
Bordaġan "semizleyen, semiren, şişmanlayan; semizleten" 2281

Borsuḳ "küçük köpek büyüklüğünde olan, vurdukça semiren ve kürkünden yararlanılan bir hayvan, vaşak" 2185
Bortaḳ/Bortaġ "inişli çıkışlı sarp yol, çukurlu yol" 2167
Bos-
Bos "Moğ. kalk!" 2152

Bosaġa "eşik, kapı eşiği" 2248
Bota "çocuk, yavru; deve yavrusu, potuk" 2108, 2357
Botam "çocuğum, yavrum" 2217

Botalıġ "çocuklu, yavrusu olan" 2190
Botu
Botum "çocuğum, yavrum" 2217

Boy "boy otu, çemen otu" 2304
Boy "insanın uzunluğu, boy; endam" 2304
Boy baş "baştan ayağa; üst baş" 2307
Boyaḳ "boya" 2305
Boyaḳlıġ "boyalı" 2306

Boyal-
Boyalġan “boyanmış” 2133
Boyamaḳ “[boyamak]” 2305
Boyça boyça “[Rūm Tr.] boy boy, boydan boya; kişiden kişiye” 2308
Boydaş “boydaş” 2309
Boydaşıñ̂ “boydaşın” 2210
Boyla-
Boyla “boynunu uzatıp bak; [boy ölç]” 2333
Boylaşmaḳ “boy ölçüşmek” 2303
Boyluḳ “boyluk; boylu” 2313
Boynuz “boynuz” 2316
Boyun
Boynıġa “boynuna” 2330
Boynuñ̂ga “boynuna” 2216
Boyun buran “[Rūm Tr.] ibikli ve kırmızıya çalan yeşil renkli bir kuş, şakrak kuşu” 2318
Boyun ḳaşımaḳ “kinaye olarak: utanmak” 2317
Boyunduruḳ “çift süren öküzün boynuna geçirilen alet, boyunduruk” 2319
Boz “boz rengi; boz renkli at; anlayışlı, zeki” 2150
Boz-
Boz “boz!” 2150
Bozadur “bozar/bozuyor” 2138
Bozduñ̂ “bozdun” 2203
Bozmamış “bozmamış” 2155
Bozuban “bozmuş, yıkmış” 2279
Bozaçı “[bozacı]; Türkmeniyye boylarından birinin adı” 2247
Boza-ḫāne “içki yeri, meyhane” 2329
Bozlaġ “turaç ve sülün kuşunun dişisi” 2159
Bozlamaḳ “ağlayıp inlemek, matemle feryat etmek; dişi deve yavrusunu çağırırken bağırmak, bozlamak” 2242
Bozlab “ağlayıp inlemiş, matemle feryat etmiş; boru ötmüş” 2355
Bozmaraḳ “bozulmuş” 2180
Bozuġluġ
Bozuġluġlar “bozukluklar, yıkıklıklar” 2141
Bozuḳ “Oġuz Ḫan soyundan olan bir Türk boyunun adı” 2168
Bozuḳ/Bozuġ “[Rūm Tr.] altı telli bir tür tambur, bozuk” 2168
Bozuḳ/Bozuġ “bozuk, yıkık” 2168
Bozuḳta “bozukta, yıkıkta” 2326
Bozuḳluḳ “bozukluk, yıkıklık” 2246
Bozul-
Bozulġan “bozulmuş, yıkılmış” 2296

Bögr "böğür" 2272
Bögrek "böbrek" 2273
Bögrekçi "ordunun sağ ve sol kanadındaki askerler. Sağ kanada Saḳ bögrek, soldakine Sol bögrek de denir" 2274
Bögrülce "[Rūm Tr.] fasulye, böğrülce, börülce" 2275
Bögse/Bökse "belden yukarı bölüm; [gövdenin aşağı kısmı]" 2359
Bögürmek "inek böğürmek; yüksek sesle bağırmak, böğürmek" 2209
    Bögürse "böğürse, yüksek sesle bağırsa" 2365
Bögürtgen "böğürtlen" 2276
Böke "güreşçi, yiğit, böke" 2111
Böl-
    Böl "böl!" 2214
    Böldi "böldü" 2282
    Böleli "bölelim" 2362
Bölek/Bölük "bölük, takım, küme" 2291
Böltü böri/Bölte böri "sırtlan, yeleli kurt" 2293
Bölünmek "bölünmek, ayrılmak" 2286
Böri "kurt" 2241
    Börige "kurda" 2113
Börk "Moğ. başlık, börk" 2052
Bösün "Moğ. bit" 2250
Böyle "böyle" 2333
Böyük/Biyik "büyük, yüce, ulu; yüksek" 2156
Böyüklük/Biyiklik "büyüklük, yücelik, ululuk; yükseklik" 2171
Böyükrek/Biyikrek "daha büyük" 2383
Böz "pamuklu bez" 2150
Bözçi "pamuklu bez dokuyan; bez satan" 2245
Bözlüg "bezli, pamuk bezli" 2139
Bu "bu. İşaret sözüdür" 2122
    Bu til "bu dil" 2105
    Bu çaḳ "bu çağ, bu vakit" 2169
    Bu çaḳġa dėgin "bu zamana değin" 2280
    Bu çaḳġa tėgrü "bu zamana dek" 2324
    Bu güngece "bugüne dek" 2331
    Bu kelīz "bu arı" 2148
    Bu tüngece "bu geceye dek" 2201
Bucaḳ "Ḳırım'a bağlı bir şehrin adı" 2178
Budal "yer, mekân" 2200
Budallıḳ budalıda "Moğ. her şey kendi yerinde, yerli yerinde" 2109
Budamaḳ "budamak, dalları kısaltmak" 2198

Budanmaḳ “budanmak, dalları kısaltılmak” 2199
Buday buday “Özbekiyye boyuna özgü bir şarkı” 2219
Buġa “boğa, erkek dağ sığırı”; “Çengiz Ḫan'ın sekizinci kuşaktan dedesi [ve Buzencer'in büyük oğludur]” 2106
Buġdaḳ/Boġdaḳ “ağaç gövdesinde olan boğum, ağaç budağı” 2264
Buġday “buğday” 2265
Buġdayıḳ “hüma, talih kuşu, devlet kuşu” 2176
Buġına “bu zamirinin küçültme durumudur” 2268
Buġra “[Buğra Ḫan'a mensup olup] hamurla yapılan bir tür çorba” 2266
Buġrat “İskender zamanında Dārā'ya bağlı olan Ḳalmaḳ valisinin adı” 2126
Buġu “erkek ceylan; erkek dağ sığırı” 2072
Buġur “iki hörgüçlü deve, buğur, buğra” 2135
Buḫaḳ “çene altı, sakak” 2194
    Buḫaḳıñġnı “çene altını, sakakını” 2336
Buḫaḳ “yara üzerine bağlanan koyun kuyruğu altındaki deri” 2194
Buḫārā “bir ünlü şehrin adı. Bu sözcük, bilim ve sanat anlamına gelen buḫār'dan türetilmiştir. Moğul dilinde bilim ve sanat topluluğu anlamına gelir” 2036
Buḫav “boyna takılan zincir; suçluların ve hayvanların ayaklarına takılan zincir, bukağı” 2195
Buḫsamaḳ “boğuna boğuna ağlamak, hıçkıra hıçkıra ağlamak; sevgilinin ayrılık acısından ağlamak” 2179
    Buḫsab “hıçkıra hıçkıra ağlamış; sevgilisinin ayrılık acısından ağlamış” 2163
Būḳalemūn “renk değiştiren Rūmī bir ipek kumaş çeşidi; [dönek]; renk değiştiren bir kuş türü, hindi” 8287*
Buḳturma “düşmanın arkasından pusu kuran askerler” 2269
Buḳturmaḳ “düşmanın arkasından pusu kurdurmak, pusuya yatırmak” 2175
Bul-
    Buldı “buldu” 2282
Bulaġ “burnu çatlak olan at” 2092
Bulaġ “kaynak, pınar, bulak” 2092
Bulamac/Bulamaḳ “bir çeşit un çorbası, bulamaç” 2292
Bulaşıḳ “bulaşık, karışık; kirli” 2290
Bulġa-
    Bulġab “bulamış, bulaştırmış, karıştırmış” 2353
Bulġaġ/Bulġaḳ “karışıklık; yağma, talan, çapul” 2088, 2351
Bulġan “Moğ. samur” 2255
Bulġancuġluḳ “bulanıklık, karışıklık, kargaşa” 2352
Bulġanmaḳ/Bulġaşmaḳ “bulanmak, karışmak” 2120, 2287
    Bulġan “bulan!, karış!” 2255
    Bulġandı “bulandı, karıştı” 2350

Bulġanġan “bulanmış, karışmış” 2297
Bulġanıb “bulanıp, karışıp” 2114
Bulġanur “bulanır, karışır” 2121
Bulġar “bular, bulaştırır” 2145
Bulġaştı “bulandı, karıştı, bulaştı” 2345

Bulġanuḳ “bulanık” 2300
Bulġar “ünlü bir vileyetin adı” 2086
Bulġur “bulgur, yarı öğütülmüş buğday” 2301
Bulunmaḳ “bulunmak” 2283
Bunduḳ “fındık” 2099
Buran/Buraġan/Boran/Boraġan “şiddetli kar ile fırtına” 2226
Burcalıḳ/Burçalıḳ “çöl lalesinin soğanı” 2229
Burcın/Borcın “dişi ceylan” 2230
Burçın/Borçın “dişi ördek” 2230
Burġu “burularak suyun gelmesini sağlayan alet, çeşme musluğu” 2045
Burġu “içi boş boynuzdan bir üfleme çalgısı” 2045
Burma “torbanın başından geçirilen ve çekilerek bağlanmasını sağlayan bağ; hayvanların kışın yemesi için yazın yaş iken burularak kurutulan ot demeti, burma; çeşme musluğu, burma” 2232
Burmaḳ “burmak” 2221
Burna “önce, ilkin” 2233

Burna çaḳ “önceki zaman” 2173
Burna ėrkeni “önce olduğu” 2234
Burnadın “önceden, eskiden” 2154

Burnaġı “önceki” 2342
Burnaraḳ “daha önce, daha eski” 2183
Burnaşmaḳ “birbirinin önüne geçmek, birbirini sollamak” 2184, 2225
Bursu “hayvanların kışın yemesi için yazın burularak kurutulan ot, burma” 2231
Burulġun “geriye doğru eğilmiş [ve dönmüş]” 2240
Burun/Burn “burun. Vücuttaki uzuvların önünde olması için bu adla söylenmiştir” 2239
Burun/Burn “önce, ilkin” 2239

Burun çaġ “önceki zaman” 2235

Burunduruḳ “burunduruk, yavaşa, devenin burnuna geçirilen dizgin; önder, kumandan” 2177
Burunġı “önceki” 2335
Burunraḳ “daha önce, daha eski” 2236
Buruşmaḳ “buruşmak, kırışmak, büzüşmek” 2223
Bus-

Bus “pusu kur, pus!” 2152

Bus/Pus “[Rūm Tr.] hafif sis, pus; [mecaz anlamda] kasılmış ve sıkıntılı insan” 2152

Busu “pusu” 2249
Buşmaḳ “zarar gelmek; üzülmek; [kızmak]” 2251
    Buşḳunca “zarar gelinceye kadar; üzülünceye kadar” 2332
    Buşmas “zarar gelmez; üzülmez” 2320
    Buşmış “zarar gelmiş; üzülmüş” 2157
    Buşub “zarar gelip; üzülüp” 2164
Buşurġanmaḳ “üzülmek” 2252
But “but” 2022, 2128
Buta “amaç, nişan alınacak yer, ok hedefi” 2108
Buta “bitki; fidan; [boyu kısa olan dallı ve yapraklı ağaç; çalı]; ipek kumaş gibi şeylere dokunan nakışlar ve çiçekler” 2108
Butalıġ “[fidanlı; çalılı]” 2190
Butramaḳ “dağılmak, perişan olmak, saçılmak, yayılmak” 2117
    Butraban “dağılıp, saçılıp” 2256
    Butradı “dağıldı, saçıldı, perişan oldu” 2237
    Butramış “dağılmış, saçılmış” 2277
    Butraŋ̂ “dağılın, saçılın, yayılın” 2206
    Butraŋ̂ız “dağılınız, saçılınız, perişan olunuz” 2151
    Butrar “dağılır, saçılır, perişan olur” 2143
Butraşmaḳ “dağılmak, saçılmak, perişan olmak” 2162
    Butraşıb “dağılmış, saçılmış, perişan olmuş” 2367
    Butraştılar “dağıldılar, saçıldılar, perişan oldular” 2140
Butratmaḳ “dağıtmak, saçmak, perişan etmek” 2189
    Butrat “dağıt, saç!, yay!” 2129
    Butratay “dağıtayım, saçayım, perişan edeyim” 2337
    Butratıb “dağıtmış, saçmış, perişan etmiş” 2123
    Butratḳalı “dağıtmak için; dağıtalı” 2348
    Butratma “dağıtma, saçma!, perişan etme!” 2327
    Butrattı “dağıttı, saçtı, perişan etti” 2341
Buyruġ
    Buyruġlarıŋ̂ “buyrukların” 2205
    Buyruġuŋ̂ “buyruğun” 2204
    Buyruġumġa “buyruğuma” 2366
Buyruḳ “buyruk, emir”; “Tayaŋ̂ Ḫan'ın kardeşi ve Nayman hâkimi. [Yada taşı kullanarak Çengiz Ḫan'ı bozguna uğrattı]” 2310
Buyruḳçı “buyuran, buyrukçu” 2311
Buyrultu “buyruk, buyrultu” 2312
Buyur-
    Buyurġan “buyuran; [buyurmuş; buyurmak]” 2202
    Buyurġan dik “buyrulmuş gibi; [buyurmuş gibi, buyurduğu gibi]” 2213

Buyurġucı “buyurucu, buyuran” 2347
Buzaġu/Buzaḳ/Buzav “sığır, kömüş ve gergedan gibi hayvanların yavrusu, buzağı” 2243
Buzav başı “başı buzağıya benzeyen, akrepten büyük ve ısıran bir hayvan” 2244
Bübük “kuş ibiği” 2161
Bübüş “çavuş kuşu, ibibik, hüthüt” 2160
Büdine/Bödene “bıldırcın. Kerek de denir” 2220
Büdrümek/(Rūmī)Büdürmek “kafa üstü yere düşmek” 2196
    Büdrümedi/Büdremedi “kafa üstü yere düşmedi” 2339
Büdrütmek/(Rūmī)Büdürtmek “kafa üstü yere düşürmek” 2197
Bügetlemek “akar suyun önünü tıkamak” 2271
Bügre-
    Bügredi “büküldü, eğildi” 2361
Bügrey-
    Bügreyib “bükülmüş, eğilmiş” 2360
Bükmek “bükmek, eğmek” 2270
Bü'l-‘aceblıġ
    Bü'l-‘aceblıġlar durur “şaşılacak şeylerdir” 2144
Bül-bād “harap, bozuk, yıkık; yıkılası” 2130
Bün-gāh “ev, konak, menzil” 8286*
Büñgüz/Müñgüz “boynuz” 2302
Bürge “bit, pire” 2110
Bürgemek/Bürkemek “başını örtmek, başını bürümek” 2212
    Bürgedi/Bürkedi “örttü, bürüdü” 2344
Bürgenmek/Bürkenmek “bürünmek, örtünmek” 2224
Bürgüt “karakuş, kartal, tavşancıl” 2127
Bürnā “yiğit, delikanlı, genç” 2041
Bürüncek “kadınların baş örtüsü, bürümcük; kadınların baş örtüsü altından taktıkları bez” 2211
Bürünmek “bürünmek” 2222
    Bürüncek “bürününce” 2211
Bütege “çöllerde çalı gibi yetişen bir tür bitki” 2191
Büterge “yapılmağa; düzenlenmeğe” 2107
Bütev “sağlam, dayanıklı; bütün, bitişik, kesintisiz” 2192
Bütgerilmek “[bitirilmek, sonlandırılmak; tüketilmek]” 2188
Bütgerilmek “bitki bitirilmek, yeşertilmek; [türetilmek, ortaya çıkarılmak]” 2188
    Bütgeriledürgen “bitki bitirilmiş, yeşertilmiş” 2356
    Bütgerilgen “bitki bitirilmiş, yeşertilmiş” 2166
Bütgerilmek “inandırılmak, güven verilmek, kabul ettirilmek” 2188
    Bütgeriledürgen “inandırılmış, kabul ettirilmiş” 2356
    Bütgerilgen “inandırılmış” 2166

Bütgerilmek "yaptırılmak" 2188
Bütgerilmek "yara iyileştirilmek; [örtülmek]" 2188
    Bütgeriledürgen "yara iyileştirilmiş" 2356
    Bütgerilgen "yara iyileştirilmiş" 2166
Bütgermek "[bitirmek, sonlandırmak; tüketmek]" 2182
Bütgermek "[yapmak]" 2182
Bütgermek "bitki bitirmek, yeşertmek; [türetmek, ortaya çıkarmak]" 2182
    Bütgerdi "yeşertti" 2136
    Bütgerib "bitki bitirmiş, yeşertmiş" 2354
    Bütgermese "yeşertmese" 2132
    Bütgerür "yeşertir" 2142
Bütgermek "inandırmak, güven vemek" 2182
Bütgermek "yarayı iyileştirmek; [örtmek]" 2182
    Bütgerdi "iyileştirdi" 2136
    Bütgerib "yarayı iyileştirmiş; [örtmüş]" 2354
    Bütgermese "iyileştirmese" 2132
    Bütgerür "iyileştirir" 2142
Büt-i Āzerī "kinaye olarak: sevgili. [Hz. İbrāhīm'in amcası] Āzer iyi bir put yontucu olduğu için böyle söylenir" 8277*
Bütmek "bitki bitmek, çıkıp yetişmek; [türemek, ortaya çıkmak]" 2187
    Büt "bit!, çıkıp yetiş!" 2128
    Büter "bitki biter" 2118
    Büterge "bitki bitmeğe" 2107
    Bütergeni/Bütedürgeni "bitki bitmesi, yeşermesi" 2315
    Bütgen "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş" 2218
    Bütgey "bitki bite, çıkıp yetişe" 2349
    Bütgü dik "bitki bitecek gibi" 2207
    Bütme "yeşerme!, çıkıp yetişme!" 2298
    Bütmeñiz "yeşermeyiniz, çıkıp yetişmeyiniz" 2147
    Bütmes "yeşermez, çıkıp yetişmez" 2314
    Bütmey "bitki bitmez, çıkıp yetişmez" 2338
    Bütmiş "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş" 2158
    Bütse "yeşerse, çıkıp yetişse" 2334
    Bütüb "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş" 2125
Bütmek "bitmek, tükenmek" 2187
    Büterge "bitmeğe, tükenmeğe" 2107
Bütmek "yapılmak" 2187
    Bütgen "yapılmış" 2218
Bütmek "yara iyileşmek, yara kapanmak" 2187
    Büter "yara kapanır" 2118

Büterge "yara kapanmağa" 2107
Bütgen "yara kapanmış, yara iyileşmiş" 2218
Bütgey "yara kapana" 2349
Bütgü dik "yara kapanacak gibi" 2207
Bütme "yara kapanma!, iyileşme!" 2298
Bütmeñ̂giz "yara kapanmayınız, iyileşmeyiniz" 2147
Bütmes "yara kapanmaz, iyileşmez" 2314
Bütmesidin "yara kapanmamasından" 2285
Bütmey "yara kapanmaz" 2338
Bütmiş "yara kapanmış, yara iyileşmiş" 2158
Bütse "yara kapansa, iyileşse" 2334
Bütüb "yara kapanmış, yara iyileşmiş" 2125

Bütmek "inanmak, güvenmek, kabul etmek" 2187
Büt "inan!, güven!" 2128
Bütgen "inanmış, güvenmiş, kabul etmiş" 2218
Bütgey "güvene, kabul ede" 2349
Bütgü dik "inanacak gibi, güvenecek gibi" 2207
Bütme "inanma!, güvenm!" 2298
Bütmeñ̂giz "inanmayınız, güvenmeyiniz" 2147
Bütmes "inanmaz, güvenmz" 2314
Bütmey "güvenmez, kabul etmez" 2338
Bütmiş "inanmış, güvenmiş" 2158
Bütse "inansa, güvense, kabul etse" 2334
Bütüb "inanmış" 2125

Bütül-
Bütülüb "bitki bitmiş, çıkıp yetişmiş. Bu anlamda Bitilib de doğrudur" 2238

Bütül-
Bütülüb "inanmış. Bu anlamda Bitilib de doğrudur" 2238

Bütül-
Bütülüb "yara kapanmış, yara iyileşmiş. Bu anlamda Bitilib de doğrudur" 2238

Bütün "doğru, sağlam, bütün" 2193

Büzürg-ümmīd "Ḫusrev-i Pervīz'in veziri ve öğretmeni olan bilgin kişinin adı" 2062

-CA "nihayet ve ölçüyü gösteren ek" 3623

Cada taşı "yağmur taşı, yağmur yağdıran taş, yada taşı" 3744

Ca'ferī "bir tür yılan" 3760

Caḫ "söğüt ağacının ince dallarından yapılan balık ağı; Fa. savaşçı, dövüşçü" 3743

Cala "Moğ. başlığa dikilen püskül" 3698

Calayır "Türklerde bir boy adı; [*Ḥabībü's-Siyer'e* göre] Salcut, Ḳonḳrat, Taycut ve Calayır boyları birleşip yada taşı kullanarak Çengiz Ḫan ve Oñ̂ Ḫan ordusunu yağış nedeniyle yendiler" 3778

Calduy/Culdu “ödül, yapılan yiğitlikten dolayı verilen armağan” 3779
Cām “[cam, sırça; içki kadehi]; Sind vilayetinde Tete kentinin hakiminin adı” 8340*
Camca “Moğ. gömlek” 3794
Cām-ı Cem/Cām-i Cemşīd “içki kadehi” 8341*
Cām-ı cihān-bīn “Key-Ḫusrev'in dünyayı ve bilinmezlikleri gösteren kadehi” 8342*
Cām-ı hilālī “hilal gibi kâse biçiminde olan kadeh” 8343*
Cān-ā-cān “kinaye olarak: canın sevgili canıyla birleşmesi, sevgiliyle gönül birliği” 8344*
Canaḳ “üzengi; bir boy adı” 3713
Canavar “canavar, yırtıcı hayvan” 3621
Canġı “istişare, danışma, danışık, önlem” 3716
Car “ses, avaz; nida, seslenme, çağırma, çağrı, car; bağırma; Lekziye'den bir boy adı” 3668
Carlamaḳ/Çarlamaḳ “seslenmek, çağırmak; bağırmak, carlamak” 3666
  Carla/Çarla “seslen, çağır; bağır” 3611
Carlatmaḳ/Çarlatmaḳ “duyurmak, bildirmek; çağırtmak; bağırtmak” 3667, 3700
Cāru'llāh “bir bilgin ve erdemli kişinin adı” 3643
Cav “düşman, yağı”; “Ḫan Balıġ'a bir aylık mesafesi olan bir şehrin adı. Moġulların Kâbesi olan Dalay-lama da oradadır” 3641
Cavanġar “Moğ. sol kol, sol kanat” 3917
Cavcı “Moğ. topuk, ökçe” 3721
Cayılġan “ordunun iniş sırasında Ḳonġrat boyu kendi boyunu bulmak için onlara bu sözle seslenir” 3736
Ced “[dede]; baht, uğur; pay, nasip, rızık; büyüklük, yücelik; ırmak kıyısı” 8345*
Cėgirdek “orman iğdesi” 4037
Celācil “tef zilleri, tefin demir halkaları” 8350*
Celd “çabuk, çevik” 3785
Cenāb/Cünāb “eyerin eteği; üzenginin tasması; iddiaya giren iki kişinin arasında belirlenen koşul veya tutu” 8351*
Cendek “hayvan ölüsü, leş” 3798
Cendere “Ar. bozulmuş yazı üzerine kalem gezdirip düzeltmek; Fa. ağacın yontulmamış gövdesi; çamaşır ütülemeye yarayan ağaç, cendere”; “ağaç sürgü”; “yırtık ve eskimiş giysi” 3801
Ceñgseñg “padişah vekili, vezir, emir” 3797
Cerde “[sarı] at” 8346*
Cėrge/Cerge “sıra, dizi; topluluk, küme; av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı, sürgün avı” 3934
  Cėrgesi “onun av kuşatması, sürek avı” 4035
Cėrgelig “aynı sıradan, aynı dereceden olan” 4008
Cerīde “defter; tek başına, yalnız, tek; kalenderlerin taşıdığı küçük mızrak” 8348*
Cerrār “kalabalık ordu” 3746

Ceşn “ziyafet, misafirlik, konukluk, şölen” 3759
Cet “alçak bir kavim, Çingene” 3738
Cetūt “Çingeneler” 3764
Cevād “[hızlı] at” 8346*
Cevāne “hayvanların yeni yetişmiş yavrusu” 3860
Cevek “renk, boya; boyalı, süslü; [özgü boyası olan] bir kumaş; [nakış, süs]” 3856
Cevlān-geh
Cevlān-gehiñ “dolaşma yerin” 3832
Ceyḥūn “Amuye denilen ırmağın adı” 8356*
Cez‘ “göz gibi aklı karalı çizgili bir taş; kinaye olarak: göz” 8349*
-CI/-ÇI “yapanı gösteren ek: alġucı, tėmürçi gibi” 4061
Cıbar “nemli hava” 3988
Cıda “mızrak, cıda” 3926
Cıġ “haykırış, yüksek ses, çığlık” 4022
Cıġa “padişahların başlığına takılan sorguç, çelenk, çığa” 4024
Cıġan “yoksul, züğürt, iflas etmiş, batkın” 4023
Cıġatay/Caġatay “Çengiz Ḫan'ın ikinci oğlunun adı. Türkī dilinin kurucusu Türk bin Yāfeṣ bin Nūḥ'dur. Onu Turan, Ḫˇārezm, Māverā’u'n-nehr , Etrākiye ve Özbekiyye'de yaygınlaştıran ise Cıġatay'dır. Dolayısıyla o tarihten beri Türkī-yi Cıġatayī adıyla tanındı. Ancak Īrān ve Rūm'da yaygınlaşmadı. Çengiz Ḫan'ın küçük oğlu ve cömertlikte eşsiz olan Ögetey onu veliaht yaptı. O ölünce de padişah oldu. Bir gün bir kişi uykusunda, Çengiz Ḫan'ı gördüğünü iddia eder. Ögetey ona hangi dilde konuştuğunu sorunca bu dille konuştuklarını söyler. Ögetey bu dilin, ağası (büyük kardeşi) tarafından yaygınlaştırıldığını, Çengiz Ḫan'ın ise Uyġur diliyle konuştuğunu vurgulayarak onun yalan söylediğini belirtir. Cıġatay akıllı ve bilgin bir kişiydi. Yaptırdığı birçok binalar gibi onun koyduğu birçok yasa Türkler ve Moğullar arasında hâlâ yaşamaktadır” 3767
Cıġıldan “avcı kuşunun boynuna asılan bağ” 4026
Cıla “at koşturma, koşarak bir şeyler arama” 4051
Cılamaḳ “Moğ. istemek, dilemek; [sürmek, akın etmek]” 4042
Cılamışı “Moğ. sürme, akın etme” 4045
Cılav “atın dizgini, at yuları, çılbır; ön, ileri” 3784
Cıldam “çabuk, hızlı, tez” 4049
Cılġava “derisinden kürk yapılan kızıl tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan, altayı/alṭayı, cılkava” 4050
Cılġu “avcı kuşunun boynuna asılan bağ” 6974
Cıncanaḳ/Çıncanaḳ “küçük parmak, serçe parmak” 4054
Cınḳırav “çan, çıngırak” 3953
Cır “topluca uçan bir kuş” 4004
Cırcır “[Rūm Tr.] pamuğu çekirdeğinden ayırmaya yarayan alet, cırcır, düven” 3748
Cırġalañ “[eğlence, mutluluk]; Herāt'ta bulunan bir eğlence ve gezinti yeri” 4006

Cırġamaḳ “eğlenmek, sefa sürmek, neşelenmek” 4002

Cırġab “eğlenmiş, sefa sürmüş, neşelenmiş” 3750

Cırġamışı “eğlenme, sefa sürme, neşelenme” 4007

Cırım “Özbekiyye'de: şarkıcılık, şarkı söyleme” 4018

Cırlıḳ “[Rūm Tr.] cırlak, cırlayık, cırcır böceği, ağustos böceği, orak böceği” 4016

Cıy “müttefik, bağlaşık, arkadaş” 4061

Cıyın “ordu” 4062

Cız u bız “ateşte yağın çıkardığı ses, cız” 4019

Cibilger “at yuları, dizgin” 3942

Cibir “dağ keçisi” 3989

Cibir “Moğ. kanat” 3989

Cid “çalışma, çabalama; [ciddilik; gerçek]” 8345*

Cigremek “gözü açık kalmak, şaşırarak bakmak, uykusuz bakmak, gece gözüne uyku girmemek” 4039

Cigrey-

Cigreyiben “gözü açık kalıp, şaşırarak bakıp, uykusuz bakıp, gece gözüne uyku girmeyip” 3974

Cih “açık saçık kadın, orospu” 8354*

Cihān-ārā “Herāt'ta bir bahçe adı” 8355*

Cili “suçluların boynuna takılan demir halka” 3775

Ciliye “suçluların boynuna takılan demir halka, uzun tasma” 3776

Cimcime “çamurlu yer, bataklık” 3791

Cināb “kapının eşiği”; “hayvanın boynuna takılan ip” 8351*

Ciñ̂señ̂ “padişah vekili, vezirlik mansıbı” 4055

Cipe/Cibe “cebe, zırh, savaş giysisi, giyilen silah; silah” 3986

Cir “Taşkent yakınlarında bulunan bir ırmak adı” 4004

Cir/Çir “irin” 4004

Circirek “cırlayık, cırcır, ağustos böceği, orak böceği” 3753

Ciren “ceren, ceylan” 3751

Cirīb “bir yüzey ölçüsü, altmış arşın karelik bir yüzey, dönüm” 4017

Ciyen “baba evindeyken nişanlısından gebe kalıp onun evine giden kız” 3981

Cocı “Moğ. ansızın, birdenbire”; “yeni gelmiş konuk”; “Çengiz Ḫan'ın en büyük oğlunun adı. Ansızın doğup beşik bulunmadığından hamura sarıldığı için bu ad verilmiştir” 3852

Coġrat “Semerḳand dilinde: yoğurt” 3761

Coñ̂/Çoñ̂ “büyük, çok büyük” 3913

Coşa “zincifre, sülüğen” 3840

Covun “ırmak” 3918

Coymaḳ “yok etmek, gidermek” 3919

Cöm/Çöm “tam, hep, bütün, bütünüyle” 3837

Cö’ün ḳol “sol kol, sol kanat” 3916

Cuġ "öküz boyunduruğu" 3879
Cūḳ cūḳ "bölük bölük, takım takım" 3824
Cūkī "nefsin isteklerini kırarak riyazete çekilen bir topluluk; Hindūların piri ve mürşidi, Hindūların nefsin isteklerini kırarak riyazete çekilen piri ve mürşidi; Ḫorāsān'daki şehzade Cūkī Mīrzā: Şāhruḫ bin Emīr Tėmür'ün oğlunun adı" 3923, 8352*, 8440*
Cuḳun "Ḳubla Ḳaan tarafından ele geçirildiği zaman Çīn'in padişahı" 3888
Cūlehe "[Cūlāhe'nin kısaltılmış biçimidir.] dokumacı, çulha" 8353*
Cum/Çum "suya bat!, dal!" 3837
Cum-
  Cumdı "suya battı, daldı" 3870
  Cumġay "suya bata, suya dala; suya dalar; suya dalacak" 3871
  Cumub "suya batmış, dalmış" 3820
Cumca/Comca "gömlek" 3808
Cumurmaḳ "suya batırmak, daldırmak" 3825
  Cumurġan "suya batıran, daldıran" 3858
  Cumurġay "[suya batıra, suya daldıra]; suya daldırır" 3909
Cumurġay "yüzücülük; dalgıçlık" 3909
Cunāḳ/Cunāġ "[eyerin eteği; üzenginin tasması]" 3803
Cuntay/Contay "çanta, torba, dağarcık" 3868
Curmaġun "Moġul bir komutanın adı" 3897
Cüft
  Cüfti "eşi, karısı" 3766
  Cüftüñ "eşin, karın" 3762
Cüfüt "Yahudi, Çıfıt" 3768
Cümele "kadınların taktığı gerdanlık, kolye" 3859
Cüñ "Özbekiyye'de: yün" 3913
Cüng "bir tür kumar" 3913
Cüng "büyük gemi ve kalyon; [şiir mecmuası]" 3913
Cüng "henüz yük vurulmamış genç deve" 3913
Cür'a-dān "hokka, kutu" 8347*
Cürmāne "ceza, suçludan alınan para cezası" 3757
Cürre "erkek hayvan; erkek doğan kuşu; ak doğan, beyaz doğan; her şeyin küçüğü; yürekli, yiğit; çabuk, çevik, atik; bir tür saz, bir çeşit çalgı aleti; Şīrāz'a bağlı bir köy adı" 3756
-ÇA "nihayet ve ölçüyü gösteren ek: köñlekçe, niçe ve bāġçe gibi" 1815
Çabuḳ "hırkanın eteği" 3658
Çabun 3734
Çaġan "Moğ. beyaz; bayram günü" 3679
Çaġan/Çaḳġan "gözünün siyahlığı olmayıp beyazlığı fazla olan at veya insan" 3806
Çaġana "Türkistān'da bir saz adı; kaside" 3763

Çaġanaḳ "dirsek, kol eklemi" 3680
Çaġanyānī "kişi adı" 3765
Çaġaraḳ "çadır direğine geçirilen ortası delik tahta, çadır ağırşağı" 3678
Çaġdavul "orduda art sürücü, artçı, dümdar" 3681
Çaġır "çakır, içki" 3620
Çaġırġa "gölgelik, çadır" 3682
Çaġla-
  Çaġlab "zannetmiş, sanmış; zaman kollamış; tasarlamış; ayarlamış" 3615
  Çaġlaban "zannedip, sanıp" 3636
  Çaġladım "ölçtüm; ayarladım; tasarladım; zannettim, sandım; zaman kolladım" 3805
Çaġlın "seçkin, ünlü" 3635
Çaḳ/Çaġ "çağ, zaman, vakit" 3631
  Çaḳda/Çaġda "çağda, zamanda" 3609
  Çaḳıdur "çağıdır, vaktidir" 3696
-Çaḳ/-Çaġ "ek olarak kullanılır" 3631
Çaḳ/Çaġ "semiz" 3631
-Çaḳ/-Çek/Caḳ/-Cek "alet adı yapan ek: alıncaḳ, yarġucaḳ (el değirmeni) gibi" 3631
Çaḳa "çocuk, bebek, çağa" 3612
Çaḳal "çakal" 3689
Çaḳar "şehrin kale duvarlarının dışarısında hisarla çevrili yerleşik bölge" 3688
Çaḳçalaġay "karışıklık, kargaşa, değişme, altüst olma" 3690
Çaḳıl-
  Çaḳılġac "çakılınca" 3619
  Çaḳılġay "çakılır; [çakıla]" 3720
  Çaḳılmaydur "çakılmaz" 3694
  Çaḳılsa "çakılsa" 3644
  Çaḳılur "çakılır" 3625
Çaḳıl-
  Çaḳılmaydur "parlamaz" 3694
Çaḳıldaḳ "çakıldak, değirmende içine su dökülen ve ses çıkaran bir ağaç parça; [mecaz anlamda:] konuşkan, geveze" 3692
Çaḳıldamaḳ/Çaḳḳıldamaḳ "çakıldamak" 3686
Çaḳıldatmaḳ/Çaḳḳıldatmaḳ "çakıldatmak" 3687
Çaḳıltaḳ "yoğurt keşi, kurut" 3691
Çaḳın "yıldırım, şimşek, çakın" 3640
Çaḳır ḳanat "bir tür ördek, çakırkanat" 3618
Çaḳışmaḳ "çakışmak, birbirine çarpmak, tokuşmak" 3684
Çaḳlamaḳ/Çaġlamaḳ "zannetmek, sanmak; zaman kollamak" 3674
Çaḳlıġ/Çaġlıġ "gibi, benzeri; kadar, miktar, ölçü" 3629
Çaḳlıġ/Çaġlıġ "sağlık, sağlamlık, doğruluk; semizlik" 3629

Çaḳmaḳ "arkasından konuşmak, çekiştirmek" 3683
Çaḳmaḳ "ateş veya şimşek parlamak" 3683
Çaḳmaḳ "çakmak aleti" 3683
Çaḳmaḳ "çakmak çakmak" 3683
Çaḳmaḳ "ısırmak, sokmak" 3683
Çaḳnamaḳ/Çaḳnaşmaḳ "kızmak, öfkelenmek, üzülmek, değişmek, altüst olmak" 3685
Çal "ayran; kireç sütü, sıva" 3701
Çal "bir çeşit balık" 3701
Çal "deve yavrusu" 3701
Çal "kır sakal, siyahla beyaz karışık renkli sakal; kır at, aklı karalı at; Ḳazvīn vilayetinde benim köyüme yakın bir köy adı; Bedaḫşān vilayetinden bir köy adı" 3701
Çal-
  Çal "saz çal!" 3701
  Çala çala "saz çalarak" 3660
  Çalġuluḳdur "çalmalıdır" 3622
  Çalġusı "çalacak" 3676
Çala başla-
  Çala başla "saz çalmaya başla" 3610
Çalaġan "çaylak kuşu" 6967
Çalançı/Çalıçı "çalgıcı, saz çalan" 3656
Çalapar "örümcek ağına yakalanan sinek" 3702
Çalasın "çabuk, çevik" 3703
Çalay "fare ile beslenen kuş; [Türklerde bir boy adı]" 3704
Çāle "çukur, küçük kuyu" 3660
Çalıḳ/Çalıġ "çâlâk, hızlı, dik başlı, yerinde durmadan sıçrayan, çabuk ve oynak at" 3630
Çalın "çakmak" 3637
Çalış "ayrı iki türden doğmuş olan, melez, kırma" 3782
Çalış "çalışma, çabalama" 3642
Çalış-
  Çalış "çalış!" 3642
Çalış "nazlı davranış, kibir ve naz ile yürüme, kibirlenme, çalım, kurum" 3642
Çalışmaḳlıġ "birlikte saz çalmak; çalışmak" 3699
Çalḳamaḳ/Çalḳatmaḳ/Çayḳamaḳ/Çayḳamaḳlıġ/Çayḳatmaḳ/Çayḳatmaḳlıġ "çalkamak, sallamak, karıştırmak; çalkatmak" 3727
  Çayḳat "çalka; çalkat" 3616
  Çayḳatmas "çalkamaz; çalkatmaz" 3627
  Çayḳattı "çalkadı; çalkattı" 3719
  Çayḳatur "çalkar; çalkatır" 3695
Çalḳanmaḳ/Çayḳanmaḳ "çalkanmak, çalkalanmak, sallanmak" 3726
Çalḳuyın "[Rūm Tr.] sırt üstü yatmış" 3707
Çalma "başa sarılan sarık, çalma" 3708

Çalmaḳlıġ “vurmak, çarpmak, çalmak; saz çalmak” 3693
Çalpav/Çalpuḳ “çamurlu yer, batak” 3705
Çalt “çabuk, çevik” 3706
Çam aġacı “[Rūm Tr.] çam ağacı. Şem‘ ağacı ibaresinin değiştirilmiş biçimidir. Rūm'da bulunan Ḳarṣ'ta çok bulunan bu ağaç mum gibi yandığı için bu adı almıştır” 3711
Çamlanmaḳ “çekinerek konuşmak, kaygı ile konuşmak” 3710
Çamur “çamur” 3712
Çañ̂g “çan, çıngırak” 3717
Çanaḳ “çanak, kâse” 3713
Çandavul “Īrān'da: orduda art sürücü, artçı, dümdar” 4649
Çanġa “pençe” 3715
Çanḳ “havada bulunan toz ve duman” 3714
Çap-
    Çapan “koşan; akın eden, yağmalayan” 3634
    Çapar “koşar, seğirtir” 3626
    Çaparaḳ “çaparak, koşarak” 3638
Çap-
    Çapar “kılıç çalar” 3626
Çapaġan “sürekli koşan, sürekli çapan” 3649
Çapaḳ “ufak balık” 3650
Çapan “yamalı eski kaftan” 3634
Çapavḳı “akıncı, yağmacı, çeteci” 3651
Çapavul “[akın, çapul, yağma]; akıncı, çapulcu, yağmacı” 3652
Çapçı “pamuk atan, atımcı, hallaç” 3653
Çapġudamaḳ “kar ve yağmurla karışık şiddetli rüzgâr esmek” 3647
Çapışmaḳ “birbirini kılıçla vurmak” 3646
Çapışmaḳ “birlikte koşmak ve koşturmak” 3646
Çapḳulaş “savaş, çarpışma; kılıçla birbirini vurma” 3628
Çapḳulaşmaḳ “birbirini kılıçla vurmak; savaşmak, vuruşmak” 3648
Çapḳun “çapma, saldırma, akın” 3639
Çapḳun “karla karışık şiddetli rüzgâr, kar fırtınası, tipi” 3639
Çapḳunçı “yağmacı, akıncı” 3657
Çapmaḳlıġ “kılıç çalmak, yaralamak, bir tek vuruşla kesmek” 3645
Çapmaḳlıġ “koşmak, seğirtmek; koşturmak; akın etmek, yağmalamak, saldırmak” 3645
Çaptur-
    Çapturay “koşturayım, hızlı koşturayım” 3677
    Çapturub “koşturub, çaptırıp, çabucak gönderip” 3617
Çapuḳ “yüzünde kılıç yarası izi olan kimse” 3658
Çaray “yüz, çehre, sima, bet, beniz” 3747
Çār-bāliş “dört yastık, dayanak” 3633
Çarġ/Çarẖ “bit tür siyah gözlü atmaca kuşu, çakırdoğan” 3752

Çarẖ-ı meş'ale "demir ağdan örülmüş başına bez konup yakılan meşalenin başı" 8358*
Çarḳab "kaftanın yakasında veya eteğinde yapılan sırma işlemesi; kaftan" 3613
Çarlatmaḳ "öfkeden göz belertmek" 3700
Çār-tār "kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma" 8357*
Çār-tāre "kötü kumaştan yapılmış bir tür dokuma" 3655
Çaruḳ "çarık" 3670
Çaş u paş "perişan, dağınık" 3673
Çaşırmaḳ "şaşırmak, kaygılandırmak, heyecanlandırmak" 3672
Çaşmaḳ "şaşmak, kaygılanmak, heyecanlanmak" 3671
Çataḳ "çadır direğine geçirilen ortası delik tahta, çadır ağırşağı; [mecaz anlamda:] ortak" 3663
Çatı "tulum asmaya yarayan üçayak, çatkı" 3665
Çatḳal "inişli çıkışlı sarp yol, çukurlu yol. Bortaġ da denir" 3632
Çatlaġuc "sakız ağacının meyvesi" 3662
Çatlamaḳ "çatlamak" 3661
Çatma "ağaçtan yapılmış avcı tuzağı; yörük çadırı, siyah çadır, çatma" 3664
Çatmaḳlıġ "birbirine bağlamak, tutturmak; [ulaşmak, yetişmek; kavuşmak]" 3659
Çav "[şöhret, ün; ses, çav]" 3641
Çav "Çīn dilinde: üzerinde padişahın adı yazılan bir para" 3641
Çav-
    Çavdı "çavlandı, ünlendi, meşhur oldu" 3697
Çavdur "Göyük Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı; Moğ. namuslu; Türkmen boylarından birinin adı" 3722
Çavluḳ "torun; torun çocuğu" 3723
Çavun/Cavun "ırmak; sert rüzgârla yağan kar ve yağmur" 3735
Çavuş "yasakçı, güvenlik görevlisi, bekçi, yasavul; eşik ağası, hâcib, sarayın başkanı, sarayın protokol dairesi başkanı, çavuş; kervana yol gösteren, kılavuz" 3724
Çayan "çayan, çıyan, akrep; akrep burcu" 3730
Çayır "bir tür ufak bitki, ayrık otu. Acrıġ da denir" 3733
Çayḳal-
    Çayḳaldı "çalkandı, çalkalandı, sallandı" 3654
    Çayḳalġanı "çalkanması, çalkalanması, sallanması" 3675
    Çayḳalıb "çalkanmış, çalkalanmış, sallanmış" 3614
    Çayḳalur "çalkanır, çalkalanır, sallanır" 3624
Çayḳun "hava veya suyun çalkalanması" 3731
Çaylan "kumlu yer, kumsal" 3732
Çaymaḳ "ok havaya fırlamak, havalanmak, havaya uçmak" 3729
Çaynamaḳ/Çeynemek/Çeynemeklik "çiğnemek" 3728
    Çaynab "çiğnemiş" 3929
    Çaynar "çiğner" 3718
Çecek "akşam yemeğinden sonra yenilen meyve ve kuru yemiş" 3800

Çėgirdek “meyve çekirdeği” 4037
Çek “[söz; yaba; hallaç tokmağı; alt çene; çarpma veya kırılma sesi; damla; ağaç budamak]; yitik, yok olmuş” 8362*
Çek “bağ, düğüm” 3769
Çek “çek, berat, resmi belge” 3769
Çek “kura, çekiliş” 3769
-Çek “sözcük sonuna gelen bir ek” 3709
Çėk-
Çėkeri “çekmesi, çektiği” 3999
Çėkerim “çekmem, çektiğim” 4000
Çėkey “çekeyim” 3984
Çėkgende “çektiğinde” 3925
Çėkgenimdin “çekmemden, çektiğimden” 3978
Çėkgüm “çekerim; [çekeceğim]” 3971
Çėkib “çekmiş” 3935
Çėkmegen “çekmemiş” 3985
Çėkmegil “çekme!” 3967
Çėktiñ “çektin” 3979
Çėktiñiz “çektiniz” 3952
Çekāvek “toygar kuşu; musikide bir nağme adı” 3770
Çekçe “tutkun ve şaşkın göz” 3771
Çekmen “yağmurluk; Belḫ yöresindeki Andḫod'un yakınlarında bulunan bir yer adı” 3772
Çėktürmek “çektirmek” 4031
Çeküç/Çeküş/Çöküş “çekiç” 3773
Çelenk “[Rūm Tr.] kuş kanadının en uzun tüyü; [mecaz anlamda:] yiğitlik göstergesi olarak başlığa takılan sorguç, çelenk” 3781
Çelpek “yağda pişirilmiş bir tür ince ekmek, gözleme” 3780
Çemçe “büyük kaşık, kepçe, çemçe, çömçe” 3788
Çemen/Çemender “gevşek ve ağır yürüyen hayvan” 3789
Çeng “bir tür çalgı aleti, çenk; [eğri, eğilmiş]” 3802
Çengel/Çengek “çengel, kanca” 3799
Çengiz/Çingiz “[*Ravżatu'ṣ-Ṣafā* yazarına göre] padişahların padişahı anlamına gelir. [Vaṣṣāf'ta Cüveynī'den aktarılarak] çeng'in ‘muhkem, sağlam’ anlamına geldiği, çengiz'in ise onun çoğul biçimi olduğu söylenmiştir. Asıl adı Temücin'dir. Babası Yesügey Bahadır bin Bartan, annesi ise Oelun Ėke'dir. Şerefü'd-dīn ‘Alī Yezdī kendi tarihinde onun yedi gezegenin de bulunduğu terazi burcunda doğarken avucunda bir damla kan bulunduğunu kaydeder” 3796
Çerge “çadır, otağ, çerge” 3669
Çėrge “çadır, otağ, çerge” 3934
Çėrgelik “çadır sahibi, otağ sahibi” 4008
Çėrik “ordu, çeri” 3754

Çėrikçi “[asker, savaşçı]; ordu sahibi” 4015
Çėriklemek “asker yürütmek, asker çıkarmak” 4003
Çerilik “[Rūm Tr.] askerlik, çerilik” 3755
Çerkes “Daġıstān'ın kuzeyinde yaşayan bir topluluk adı” 8359*
Çerkesī “temreni uzun ve koni biçiminde olan bir tür ok; mahruti, konik, koni biçiminde olan” 3745
Çėrt “mızrap vur” 3939
Çeşte “büyük tambur” 3758
Çeviş “bir yaşındaki keçi yavrusu, çebiç” 3804
Çėvrül-
    Çėvrülüb “çevrilmiş” 3932
Çevürtke “çekirge” 3853
Çevüt/Çevürme “ev veya çadırın etrafını çevirmek için yapılan duvar veya büyük perde” 3725
-ÇI “Moğ. sözün bitiminde pekiştirme olarak kullanılan ek” 4061
Çıban “çıban” 3987
Çıbar/Çıpar “vücudunda başka renkten benekleri olan at” 3988
Çıçavut “Özbekiyye'den bir boy adı” 3992
Çıçıġ “koyunun kuyruk yağı, kuyruk kıkırdağı” 3996
Çıdamaḳ “katlanmak, dayanmak, sabretmek” 3997
    Çıda “katlan, sabret, dayan” 3926
    Çıdaman “katlanmam, dayanmam” 3977
    Çıdar mu ėrkin “katlanır mı ki acaba, dayanır mı ki” 3947
    Çıdar-min “katlanırım, dayanırım” 3975
Çıġ “kamıştan ve çubuktan örülüp ev veya çadır kapısının önüne asılan perde” 4022
Çıġan “teyzenin çocuğu” 4023
Çıġır “ateş karşısında buruşup büzülen deri” 4025
Çıġır “rüzgârın şiddeti ile katılaşan kar” 4025
Çıḳ “Alaçıḳ'ın kısaltılmış biçimidir” 3957
Çıḳ “köpekleri kovmak için söylenen söz” 3957
Çıḳ-
    Çıḳ “çık!” 3957
    Çıḳdı “çıktı” 4013
    Çıḳıb turur “çıkmıştır” 3962
    Çıḳınĝ “çıkın!” 4033
    Çıḳḳac “çıkınca” 3941
    Çıḳḳalı “çıkmak için; çıkalı” 4012
    Çıḳḳan “çıkmış” 3965
    Çıḳḳanlarnı “çıkanları” 4014
    Çıḳḳunĝ “çıkacaksın” 3944
    Çıḳḳunca “çıkınca; çıkıncaya kadar; çıkdıkça” 3991

Çıḳḳusı "çıkacak" 3990
Çıḳmaġum "çıkmayacağım" 3969
Çıḳman "çıkmam" 4063
Çıḳa al-
Çıḳa almaġu dik "çıkamayacak gibi" 3966
Çıḳar-
Çıḳarġac "çıkarınca" 3940
Çıḳarġan "çıkaran" 3983
Çıḳarġay "[çıkara]; çıkarır; çıkaracak" 3945
Çıḳarġıl "çıkar!" 3959
Çıḳarġum "çıkaracağım" 3968
Çıḳır "çıkrık, pamuk veya ipeği eğirmek için kullanılan araç" 4029
Çıḳışmaḳ "birbirine iyi davranmak, uyuşmak, baş etmek" 4027
Çıḳḳur "çıkılası" 3951
Çıḳmaslıḳ "çıkmazlık" 3933
Çıḳrıḳ "çıkrık, pamuk veya ipeği eğirmek için kullanılan araç" 4028
Çıḳuḳ "çıkık, çıkmış" 4030
-ÇIl/-CIl "benzerlik bildiren ek: ağçıl gibi" 4043
Çılav "pilav" 3783
-ÇIlAy/-CIlAy "gibi" 4009
Çılbur "çılbır, yular, yulara takılan ip veya zincir, atın burnu üzerine takılan zincir" 4046
Çılpıḳ "çapak" 4047
Çılpıḳlıḳ "çapaklı göz" 4048
Çımdıġan "kuşların yumuşak tüyü" 3790
Çımıllıġ "kapıya asılan perde; baş örtüsü, eşarp" 4052
Çımmaḳ "suya batmak, suya dalmak" 3963
Çın "çın, doğru, gerçek" 3973
Çın mudur "doğru mudur, gerçek midir" 3943
Çıñ̂ "yağma ortağı, akın arkadaşı" 3802
Çındavul "orduda art sürücü, artçı, dümdar" 3960
Çınġına "doğrucuk" 3980
Çıray
Çırayı "yüzü, çehresi, siması, benizi" 3946
Çıraylıġ "yüzlü, benizli, biçimli" 4005
Çırım/Çıram "kıvılcım" 3749
Çırmamaḳ "sarmak, dolamak, kuşatmak" 3956
Çırma "sar, kuşat, bağla, dola" 3927
Çırmab "sarmış, dolamış, kuşatmış" 3938
Çırmaban "sarmış, dolamış, kuşatmış" 3976
Çırmadı "sardı, doladı, kuşattı" 3961
Çırmadım "sardım, doladım" 3970

Çırmanmaġ “sarılmak, dolanmak” 3954
    Çırmanur “sarılır, dolanır” 3949
Çırmaş “sarmaşık, dolaşık; büklüm, kıvrım” 3955
    Çırmaşın “sarmaşığını, dolaşığını; büklümünü, kıvrımını” 4010
Çırmaş-
    Çırmaşıb “sarılmış, dolaşmış, sarmaşmış” 3936
    Çırmaşıbtur “sarılmıştır, dolaşmıştır, sarmaşmıştır” 4034
    Çırmaşḳan “sarılmış, dolaşmış, sarmaşmış” 3972
    Çırmaştı “sarıldı, sarmaştı” 4060
    Çırmaştılar “sarıldılar, sarmaştılar” 3950
Çırmaşlıġ “sarmaşık, dolaşık, dolaşmış; büklümlü, kıvrımlı” 3964
Çırmaştur-
    Çırmaşturub “sardırmış, dolatmış, sarmaştırmış” 3937
Çırmat-
    Çırmatıb “sardırmış, dolatmış; dolamış” 3928
    Çırmatur “sardırır, dolatır; dolar” 3948
Çırpmaḳ “vurmak, çarpmak” 3998
Çırtmaḳ/Çėrtmek “çekirdek çitlemek” 4001
Çırtmaḳ/Çėrtmek “mızrap vurmak” 4001
Çırtmaḳ/Çėrtmek “usturayla kesmek” 4001
Çıtıḳlamaḳ “çimdiklemek” 3740
Çıtmaḳ “somurtmak, surat asmak, suratını ekşitmek” 3739
Çıtuḳ “somurtkan, suratı asık” 3741
Çıyan “çayan, çıyan, akrep; akrep burcu” 3981
Çıyan “yengeç” 3982
Çızlıḳ “koyun kuyruğu eritilirken kızarıp tencerenin dibinde kalan ufak artıklar, kuyruk kıkırdağı” 4020
Çiçe “Semerḳand dilinde: hala; H̱ˇārezm dilinde: büyük kız kardeş, abla; Azerbaycan'da: anneanne” 3995
Çiçek “çiçek; çiçek hastalığı” 3958
Çiçen “akıllı, bilgin” 3994
Çigil “Türkistān'da bir vilayetin adı. Seyhūn ırmağının kaynağı da oradadır” 3774
Çigildem “lale soğanı” 4040
Çigin/Çikin “yeşillik, ot; ipekten yapılan bitkiler, ipek işlemesi” 4041
Çigit “çiğit, pamuk çekirdeği” 4032
Çikürtkey “çekirge” 4036
Çil “[Rūm Tr.] çil, dağ tavuğu. Bu kuşu İrevān'da gördüm” 3787
Çil “[Rūm Tr: çil; çilli]” 3787
Çil “[Rūm Tr: tahıl yığını]” 3787
Çil “deli, çılgın” 3787
Çil “tarla veya bahçelerde evlek sınırı” 4043

Çilek/Çigelem "çilek" 4044
Çimdik "çimdik" 3792
Çimdi-
    Çimdir "çimdiklemek; [çimdikler]" 3793
Çīn "Yāfeṣ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Çīn'i bayındırlaştıran da odur. Māçīn kentini yaptıran ise onun oğlu Māçīn'dir" 3973
Çinemek "tahmin etmek, sezmek, gözle oranlayarak ölçmek, kıyaslamak, tasarlamak, tasavvur etmek" 4053
    Çineb "tahmin edip, gözle oranlayarak ölçüp, kıyaslayıp" 3930
    Çinedi "tahmin etti, sezdi, gözle oranlayarak ölçtü, kıyasladı" 3931
    Çinemegen "tahmin etmemiş, sezmemiş, gözle oranlayarak ölçmemiş, tasarlamamış" 4011
Çīnevī "Turan'da bir dil" 4038
Çinge "bir nağme. Düğünlerde bu ezgi ile kadınlar ve erkekler el ele tutuşup dans ederler" 3795
Çīpāl "Hind bir padişahın adıdır" 5046
Çiskin "soğuk havada su buğusunun donmasıyla ağaçlar üzerinde oluşan damlacık, çiy, kırağı" 4021
Çit "kenar, kıyı" 3738
Çitgir "Moğ. şeytan" 3742
Çivirmek/Çivürmek "çevirmek" 4057
Çivli-
    Çivligen "[sayıklamış, saçma sapan konuşmuş]; sayıklamak, saçma sapan konuşmak" 3839
Çivlime/Çivligen "sayıklama, saçma sapan konuşma" 4056
Çivrilmek/Çivrülmek "çevrilmek" 4059
Çivrük "yol kıvrımı; [Rūm Tr: su çevrintisi, girdap]" 4058
Çiye "vişne" 3993
Çoçun "konuk, sefer yapan" 3887
Çoġ/Çoḳ "ateş koru" 3879
Çoġ/Çoḳ "Ḳalmaḳların başlıklarına taktıkları püskül" 3879
Çoġal/Çoḳal "[Rūm Tr.] çokal, ata giydirilen zırhlı örtü" 3889
Çoġan "çöven, sabun otu" 3880
Çoġan "yeni olmuş erik veya kayısı" 3880
Çoḳ "ateş koru" 3886
Çoḳ "çok" 3886
Çoḳ "Ḳalmaḳların başlıklarına diktirdikleri püskül. Bundan dolayı da sultanların yazısında Ḳalmaḳ valilerinin lakabı 'başı çoḳluḳ ulusnıñ uluġ töresi' diye yazılır" 3886
Çoḳalmaḳ "çoğalmak" 3885
Çoḳluḳ "çokluk, bolluk" 3890
Çoḳluḳ "püsküllü" 3890

Çoḳluḳ “sincabın başının derisi ki toplanarak kürk yapılır” 3890
Çoḳmar “gürz, topuz, başı topuzlu değnek, çomak” 3892
Çoḳuş-
    Çoḳuşub “toplanıp” 3811
Çolaḳ “çolak, eli veya kolu sakat olan” 3903
Çolpa “boş konuşup kendini övdüğü hâlde elinden bir iş gelmeyen kimse, çolpa, beceriksiz” 3904
Çolpan “Çolpan, Çoban yıldızı, Kervankıran” 3838
Çolpu “ince dallardan yapılmış süzgeç” 3777
Çomaḳ “ucu topuzlu değnek, çomak” 3907
Çomur “çamur; Türkmen boylarından birinin adı” 3814
Çonḳayıtma “hırsızlık amacıyla bir bucakta çömelmek” 3914
Çora “oğlan hizmetçi” 3867
Çorġa “içine yoğurt dökülen ve dibi ağzından daha geniş olan kap” 3866
Çorı “cariye, hizmetçi kadın, köle kadın” 3876
Çot “marangoz keseri, doğramacılıkta kullanılan keser” 3850
Çoyın “dökme demir, pik, font” 3920
Çoymaḳ “ısınmak” 3919
Çöçek “topraktan yapılmış kap, çömlek” 3737
Çög-
    Çögdi “sıçradı, fırladı, atlayıp zıpladı, hopladı” 3869
    Çögüb “sıçrayıp” 3810
Çögür “bir çeşit saz, çöğür” 3819
Çögür “diken” 3819
Çök “çökmek” 3896
Çökek “çökmüş; [mecaz anlamda:] çöküntü, tortu” 3898
Çökelik “süzülüp kaynatılan ekşi ayran, çökelek” 3899
Çökerilmek “çökerilmek” 3894
Çökmek “çökmek” 3895
    Çök “çök!” 3896
    Çökdi “çöktü; oturdu” 3869
    Çöküb “çökmüş” 3810
Çökürmek/Çökermek “çökermek” 3893
    Çökerdiler “çökerdiler; oturttular” 3821
Çöl “çöl” 3901
Çölmek “[Rūm Tr.] çömlek, toprak kap; taş tencere; bakır kazan” 3905
Çömelmek “ayakları üzerine oturmak, çömelmek” 3906
Çömüş “büyük tahta kaşık, kepçe, çömçe, çömçe” 3910
Çömüşlü Ḫaṭāy “Özbekiyye'den bir boy adı” 3911
Çöp “çöp, kırıntı, yonga” 3807
Çöp “uygun, yakışır; [gerçek, doğru]” 3807

Çöpür “keçi veya koyun kılı” 3848

Çöpür “sık orman” 3848

Çörçek/Çövürçek “efsane, masal” 3828

Çövürtke “çekirge” 3861

Çözmek/Çözmeklik “çözmek, ayırmak” 3877

  Çözer “çözer, ayırır” 3823

Çözülmek/Çözülmeklik “çözülmek, ayrılmak” 3878

Çubrumaḳ/Çubrumaḳlıġ/Çubrulmaḳ/Çubrulmaḳlıġ/Çubruşmaḳ/Çubruşmaḳlıġ “birbirinin ardınca dizilmek, art arda uzanmak” 3844

  Çubruşub “birbirinin ardınca dizilip, art arda uzanıp” 3912

Çubrutmaḳ “birbirinin ardınca dizmek, art arda uzatmak” 3843

  Çubrutmanĝız “birbirinin ardınca dizmeyiniz, art arda uzatmayınız” 3822

Çubuḳ “çubuk, ince dal” 3849

Çubulmaḳ/Çubulmaḳlıġ “çürümek, çözülmek” 3841

  Çubulġan “çürümüş, çözülmüş, eskilikten didilmiş” 3922

Çubultmaḳ “çürütmek, çözmek” 3842

Çuġul “dedikoducu, kovcu, söz taşıyıcı” 3882, 8361*

Çuġurcuġ/Çoġurcuḳ “çoğurcuk, sığırcık, çekirge kuşu” 3881

Çūk “bir kuş adı” 3856

Çuḳulmaḳ “oyulmak, çukur edilmek” 3884

Çuḳumaḳ/Çuḳuşmaḳ “oymak, çukur etmek” 3883

  Çuḳunĝ “oyun!, çukur edin” 3833

  Çuḳuşub “[oyup, çukur edip]” 3811

Çuḳur “çukur” 3813

Çul/Cul “keçeden yapılmış hayvan örtüsü, çul; [mecaz anlamda:] örümcek ağı” 3786

Çulġamaḳ “kaplamak, sarmak, çullamak, örtmek, bürümek” 3900

Çulġanmaḳ “kaplanmak, sarılmak, çullanmak, örtünmek, bürünmek” 3902

Çuman/Çoman “tembel, üşengen” 3908

Çuna “Moğ. çakal” 3915

Çupan/Çopan “çoban” 3845

Çupan aldatan/Çopan aldatan “çobanaldatan kuşu” 3846

Çupan ḳuşı/Çopan ḳuşı “serçeden küçük sarıya çalan mavi bir kuş” 3847

Çupçuḳ “serçe” 3826

Çupuş “çapaklı göz” 3815

Çupuştı “gözü çapaklandı” 3816

Çur/Çor “bir kalemde, bütünüyle, toplam, toptan, birlikte; [mecaz anlamda:] topluluk, asker içtiması” 3862

Çurpa “sülün kuşunun yavrusu; domuz yavruzu” 3864

Çü

  Çü görmegünĝ “görmeyeceğin için” 3831

Çüçük “tatlı” 3818

Çüçüklük
    Çüçüklüktin mü "tatlılıkdan mı" 3857
Çüçürgenmek/Çüçürgenmeklik "tadını almak, tat almak, tadına bayılmak" 3851
Çüçüt-
    Çüçütgil "tatlılaştır, tatlandır" 3835
    Çüçütüb "tatlılaştırmış, tatlandırmış" 3809
    Çüçütünĝ "tatlılaştırın, tatlandırın" 3834
Çülge/Cülge "yeşillik alan; [iki dağ arasındaki düzlük, ova]" 3854
Çürege "bir tür ördek" 3855
Çürgemek/Çürgemeklik "yakmak, ateşte alazlamak" 3924
    Çürgeben "yakıp, ateşte alazlayıp" 3921
    Çürgedi "yaktı, alazladı" 3891
Çürgenmek/Çürgenmeklik "ateşte yanıp kıvrılıp kararmak, ateşte alazlanmak" 3863
    Çürgendi "ateşte alazlandı, yandı" 3817
    Çürgendim "yandım, ateşte alzlandım" 3836
    Çürgengey "yanar; yanacak; [yana]" 3872
    Çürgenib "ateşte alazlanıp, yanıp" 3827
    Çürgenmeydür "ateşte alazlanmamıştır, yanmamıştır" 3812
Çürgük/Çürgeşük "ateşte yanıp kıvrılmış, ateşte alazlanmış, yanık" 3829
Çürük "çürük, yıpranmış" 3830
Çürümek/Çürümeklik/Çürüşmek/Çürüşmeklik "çürümek, yıpranmak" 3865
Çüst "çabuk, çevik, tetik; [düzgün, uygun, güzel, yakışıklı]" 8360*
Çüşkür "hapşırık, aksırık" 3875
Çüşkürmek/Çüşkürmeklik "hapşırmak, aksırmak" 3874
    Çüşkürmegidin "hapşırmasından, aksırdığından" 3873
-DA "bulunma durumu eki" 4135
-Da-b "sözcüğün sonuna gelen ek: aldab gibi" 4157
Daban "dağ" 4128
Dabġulı "karha, çıban" 4129
Dabġur/Dabḳur "bölük, tabur" 4110
Dabḳu "azarlama, yerme" 4109
Dabusun "Moğ. tuz" 4117
Da'd "güzelliği ile ünlü bir 'Arab kızı" 4170
Dāc "[karanlık]" 8394*
Dācc "tacirler; yük hayvanları kiraya veren kimseler" 8394*
Dada "ata" 4112
Daġ "kızgın demirle vurulan damga, iz, dağ, yanık yarası; giysi üzerine dökülen su veya içkinin bıraktığı iz" 4137
Daġar "Tatar dilinde: savaş, dövüş" 4138
Daġı "yine, dahi, hem, de" 4123
Daġlıḳ "dağlı, dağlanmış" 4136

Dāġul/Dāġūl "dolandırıcı, düzenci, hileci, piç" 4139
Daḫı "[yine, dahi, hem, de]; başka, diğer" 4131
Daḫsar "kırmızı renkli erkek serçe" 4130
-Daḳ "sözcüğün sonuna gelen ek: andaḳ, mundaḳ gibi" 4114
Dal "ağaç; söğüt ağacı" 4116
Dal "arka, sırt, dal; omuz, dal" 4116
Dāl "[Fa.] kartal" 4116
Dal-
    Dal "suya dal!" 4116
Dalaḳ "dalak" 4144
Dalav "ölümcül zehir" 4143
Dalay "Moğ. deniz; büyük fevç, büyük bölük, büyük topluluk, büyük kalabalık; hizmet karşılığında askerlere verilen devlete ait mülkler" 4124
Dalay-lama "Ḫaṭā'nın güneydoğusundaki Cav kentinde bulunan ve Ḫan Balıġ'a bir aylık mesafesi olan Moġulların Kâbesi" 4147
Dalbay "avcı kuşları çağırmak için kuşçuların kullandıkları kuş kanadı" 4148
Dalda "bir şeyin arkası, sırt; gizli yer, dulda" 4149
Daldaġay "kanadı kırılmış kuş" 4150
Daldalamaḳ "bir şeyin arkasına girmek, saklanmak" 4142
Dalġa "dalga; hava veya suyun değişmesi" 4151
Dalu "Moğ. omuz" 4152
Danla "yarın" 4119
Danla-
    Danla "azarla!, payla!, kına!" 4119
Dapḳu "dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta" 4164
Dara "sürekli, daima, her zaman" 4132
Dārā "Dārāb'ın oğlu ve İskender'in çağdaşı; [küp dibinde kalan tortu]" 4132
Dārā ḳızı "[Dārā'nın kızı]" 4126
Darı "darı" 4120
Darımaḳ "uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak; yüz tutmak, yönelmek" 4115
    Darı "uğra!, karşılaş!, maruz kal!; yüz tut!, yönel!" 4120
    Darıban "uğramış, karşılaşmış, maruz kalmış; yüz tutmuş, yönelmiş" 4118
    Darıġay "uğraya, karşılaşa, maruz kala; yüz tuta, yönele" 4122
Daruġa "bir kentin ya da bölgenin yöneticisi" 4146
Daş/Taş "dış yüz, görünüş, dışarı; uzak" 4134
Daş/Taş "işteşlik eki: ḳarındaş, yoldaş, kökelteş gibi" 4134
Daş/Taş "taş" 4134
Dāş "[Fa.] çanak çömlek ocağı" 4134
Dāş-ḫāne "kerpiç ve çanak çömlek ocağı" 8395*
Daşırġanmaḳ "taşlık yerde hayvan, tırnağını aşındırıp topllamak" 4133

Dāv “satranç ve tavla gibi oyunlardaki oyun sırası; kumarda ortaya sürülen tutunun miktarını artırma; sövgü, küfür” 4145

Davul “havayı karartan şiddetli rüzgâr” 4155

Davulġa/Duluġa “miğfer, tolga, demirden savaş başlığı” 4121

Dāy “duvar” 4125

Dayın “Moğ. düşman, yağı” 4156

Dāyir “dönen, dolaşan” 4113

Dė “pekiştirme olarak: çabuk ol, haydi” 4274

Dė-

- **Dė** “de!, söyle!” 4274
- **Dėb** “demiş” 4245
- **Dėbtür** “demiştir” 4238
- **Dėdiñ̂gler** “dediniz” 4254
- **Dėdik** “desin” 4285
- **Dėdük** “dedik” 4250
- **Dėgec** “söyleyince, söylediği zaman” 4305
- **Dėgeli** “demek için; diyeli” 4262
- **Dėgen** “diyen, söyleyen” 4272
- **Dėgen dik** “dediği gibi” 4252
- **Dėge-sin** “dersin, söylersin; [diyesin]” 4270
- **Dėgey mü** “der mi, söyler mi” 4282
- **Dėgil** “söyle!” 4268
- **Dėgin** “söyle!” 4264
- **Dėgü dik** “demeli, denecek, denilesi; der gibi” 4286
- **Dėgüce/Dėgünce/Dėgence** “söyleyince; söyleyinceye kadar; söylediği/söyleyeceği kadar, söyledikçe” 4307
- **Dėgüñ̂g** “dersin, söylersin” 4266
- **Dėgüñ̂güzdür** “diyeceksiniz” 4303
- **Dėgüm** “diyeceğim” 4287
- **Dėgümizdür** “diyeceğiz” 4302
- **Dėgüsi** “diyecek” 4304
- **Dėgüsilerdür** “diyecekler” 4255
- **Dėme** “deme!, söyleme!” 4290
- **Dėmeñ̂g** “demeyin” 4248
- **Dėmeñ̂giz** “demeyiniz” 4237
- **Dėmekde** “derken” 4244
- **Dėmekge** “demeğe” 4308
- **Dėmeydür** “demez; dememiş” 4261
- **Dėñ̂g** “deyin!, söyleyin!” 4246
- **Dėñ̂giz** “deyiniz!” 4271
- **Dėr** “der, söyler” 4281

Dėr ėrdiñ̂giz "der idiniz" 4242
Dėr mü "der mi, söyler mi" 4267
Dėrler "derler, söylerler" 4239
Dėse "dese" 4256
Dėseñ̂ "desen, söylesen" 4288
Dėseñ̂giz "deseniz" 4289
Dėsek "desek" 4258
Dėsem "desem" 4257
Dėydür "der, söyler" 4253
Dėydürgen "demiş; diyen; demek" 4259
Dėydürmiş "dermiş, söylermiş" 4260
Dėyeli "diyelim" 4265
Dėyin "diyeyim; diyesin; diye" 4284
Dėyli "diyelim" 4306

Dėb "Moğ. yüksek makam, mevki, taht, şan, büyüklük" 4245
Dėb Baḳuy "Alanca bin Türk bin Yāfeş bin Nūḥ'un oğlunun adı. Moğul dilinde Dėb mevki, taht ve talih, Baḳuy ise büyük anlamına gelir" 4292
Debbābe "kale almaya yarayan bir savaş aleti; satrançta kullanılan bir taş" 8396*
Debūr "batı yönünden esen yel, batı rüzgârı" 4162
Ded "yırtıcı hayvan" 4165
Dedek "cariye, hizmetçi kadın" 4111
Defek "küçük tef, tefçik" 8402*
Deġā-bāz "dolandırıcı, düzenci, hileci" 8401*
Dėgil "sanki, güya" 4268
Dėgin "değin, dek, kadar" 4264
Dėgin "sanki, güya" 4264
Dėgince "değin, dek, kadar" 4294
Dėgirmen/Dėgermen "değirmen" 4269
Degle/Degley "kısa kollu üst giysisi" 4172
Degşürmek/Degüşmek "[Rūm Tr.] değiştirmek" 4140
Dėgüci "deyici, söyleyen" 4276
Dėgülük "demeli, denecek, denilesi" 4263
Dehene "atın ağzına takılan demir alet, gem, at ağızlığı; ilaçlarda kullanılan bir panzehir" 4236
Dehre "orak, tahra" 4234
Deklü "[Rūm Tr.] tür, denli, kadar" 4141
Delāl "naz, kırıtma" 4173
Deletü/Deltü/Döltü "sırtlan, yeleli kurt" 4175
Delle/Delletü'l-muḥtāle "hileci bir kadın" 4174
Demāme "kös, davul, dümbelek" 4177
Demān "vakit, zaman; bağırıp çağıran, kükreyen; saldıran" 4179

Demdeme “hile, düzen, aldatma; büyü” 4180
Demür ḳapuḳ “Moğ. demir kale, sağlam kale” 4178
Demür tikeni “üçken biçimindeki tohumu insanların giysilerine yapışan bir ot, demir dikeni” 4153
Deng “sersem, şaşkın, aklı perişan; salak, aptal” 4181
Dengāne “şölen ve eğlence masraflarını karşılamak için adam başına düşen pay” 4182
Deñgel “[bir mecliste] yüz yüze oturmak” 4154
Dengil “[Fa. aptal, budala; deyyus, pezevenk]” 4154
Depelemek “[Rūm Tr.] tepelemek, öldürmek, ortadan kaldırmak” 4127
Depingü “eyerin barağı; üzengi” 4163
Derāy “çan, çıngırak, zil” 4168
Derġam “içkisiyle ünlü olan bir kentin adı” 4169
Der-geh
  Der-gehiñge “huzuruna, eşiğine” 4166
Dėse bol-
  Dėse bolġay “denilebilir” 4241
  Dėse bolmas “denilemez” 4251
Dest-pīç “bahane, uydurma sebep” 8399*
Destūr “[vezir; icazet, ruhsat; kural, yöntem, tarz, biçim]; kapının arkasına yerleştirilen ağaç sürgü, sürme” 8400*
Devāc “sedir örtüsü” 8403*
Devālī “İskender zamanında Şīrvān'ın büyüğü” 4188
Deverān-ı ṭās-ı nigūn “kinaye olarak: feleğin dönmesi” 8404*
Devlet Ayab “Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr Nevāyī'nin küçük kardeşinin adı. Yaşlanınca, onu kendi yerine Ḥüseyn Mīrzā-yı Bayḳara'nın veziri yaptı” 4183
Dey “Fa. kış” 4274
Dėy al-
  Dėy alġay mu “diyebilir mi” 4273
  Dėy alman “diyemem” 4247
  Dėy almas “diyemez” 4243
  Dėy alur “diyebilir” 4240
Dėyilmek “denilmek, söylenmek” 4299
  Dėyilgüsi “söylenmeli; söylenecek” 4291
Deyir-
  Deyir “kadehi dolaştır!” 4113
Dėyişmek “söyleşmek, karşılıklı konuşmak” 4249
-DI “geçmiş zaman eki. Gėldi, urdı gibi” 4274
-DIn “ayrılma durumu eki” 4296
Dınḳı “duraklama, dinlenme; Kuran ayetlerindeki duraklamalar” 4298
Dibek “(Rūm Tr.) dibek, ağaçtan yapılmış büyük havan” 4160
Dibek “çocuk beşiğinin altına konan testi” 4160

Digle/Digley “kısa kollu üst giysisi” 4295
Dihşet/Dehşet “şaşma, şaşkınlık; korkma, korku, dehşet” 4235
Dik “gibi” 4293
Dik “sessiz, suskun” 4171
-Dik “sözcüğün sonuna gelen ek: aldik ‘alsın’, saldik ‘salsın’ gibi” 4158
Dikleşmek “dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak” 4280
Dinĝlemek/Dınĝlamaḳ “dinlemek, kulak vermek” 4297
Dipse “[kazanı ocaktan alırken altına konan ve ince yaş ağaç dallarından yapılmış bir alet]” 4159
Dipsemaḳ “tepinmek, ayakla yere vurmak” 4161
  Dipse “tepin!, ayağını yere vur!” 4159
  Dipser “tepinir” 4283
Dirim “alaçığın çevresini örten ağaçlar” 4277
Dirim öyi “alaçık” 4278
Dirsün “Moğ. çok, bol” 4275
Dīvān “hâkimler, bakanlar; hesap işleri bürosu, yazıhane; şiir mecmuası, şiir kitabı; vezir; kâtip, yazıcı; mahkeme; Fa. devler, şeytanlar” 4300
Dīv-bād “hortum, burgaç” 8405*
Dizi “[Rūm Tr.] tele dizilmiş taneler, dizi” 4279
Dodaġ “dudak” 4194
Doġulan “Moğ. topal” 4210
Dolaḳ “dolak, bacaklara sarılan sargı” 4218
Dolama “[sarma yemeği]” 4226
Dolamaḳ “dolamak, sarmak” 4216
Dolana “orman eriği, alıç, dağ elması” 4176
Dolaşıḳ “dolaşık, karışık” 4219
Dolaşmaḳ “dolaşmak, sarılmak” 4217
Dolı “dolu; dolu yağışı, donmuş yağmur” 4223
Don-
  Dondı “dondu” 4187
Donanma “[Rūm Tr.] donanma, süslenme, süslülük, düzen; ayin, tören; padişahın yanında bulunan adamları ve mal mülkü; [savaş gemisi, donanma]” 4230
Donĝuz “beyinsiz, serseri” 4232
Dotur “kaftanın astarı” 4193
Dögmec “üzerine yağ sürülüp yenilen sıcak ekmek” 4212
Dögük “yürek çarpıntısı” 4213
Dögükdemek/Dögüldemek/Düküldemek “yürek çarpmak” 4211
  Dögülder/Dükülder “yürek çarpar” 4184
Dögülek/Dügülek “olgunlaşmamış kavun, kelek” 4214
Dölmek “zehirli örümcek, böğ” 4222
Dön-

Döndi "[Rūm Tr.] döndü" 4187

Döndürmek "döndürmek" 4228

Dönen "dört yaşındaki tay" 4229

Döymek "[Rūm Tr.] katlanmak, dayanmak, sabretmek" 4233

Dūk "iğ, eğirmen, kirmen" 4185

Duman "duman, koyu buğu" 4224

-Dur/Durur "sözcüklerin sonuna eklenir. -dır anlamı verir" 4190

Durman "Özbekiyye'den bir boy adı" 4206

Durna telālā "nağme, ezgi; bir şarkı" 4167

-Duruḳ "alet adı yapan ek: boyunduruḳ gibi" 4189

Dūst-gānī "Fa. arkadaşlar veya sevgililerle içki içme; arkadaşın veya sevgilinin anısına ve şerefine içilen içki; [içki sırasını başkasına ikram etmek]; büyük kadeh; sevgili" 4191

Duvaġ "duvak, örtü; kapak" 4195

Duzaḳ "tuzak, ağ; Ġāzī Ḳamuḳ'un üç fersahlığında bulunan ve Dağıstān'a bağlı bir yer adı" 4207

Dü-aşama "iki katlı" 4220

Düb düz "dümdüz" 4192

Dübdürün "ayak sesi" 4198

Dü-çūbe "çadırın iki direği" 4186

Düdük "ney, düdük" 4196

Dügün "düğüm" 4215

Dügün "şölen, toy, düğün" 4215

Düley "[Moğ.] sağır" 4221

Dümri "büyük kös, büyük davul; [Rūm Tr: tef]" 4225

Dün "dün" 4227

Dünbül "olgunlaşmamış meyve veya tahıl" 4231

Dürc-i 'aḳīḳ "akik kutusu gibi olan sevgilinin ağzı" 8397*

Dürdī-aşam "[kinaye olarak:] içki içen, içkici" 8398*

Dürluḳ "incili; kadınların yüzlerini süsleyen inci" 4205

Dürpi/Dörpi "[Rūm Tr.] törpü" 4203

Dürpiçi/Dörpiçi "[Rūm Tr.] törpücü" 4204

Dürpilmek/Dörpilmek "[Rūm Tr.] törpülenmek" 4197

Düşünmek "[Rūm Tr.] düşünmek" 4209

Düşün "düşün!" 4199

Düşündüm "düşündüm" 4200

Düşüngey "düşünecek; [düşüne]" 4202

Düşünmey "düşünmez; [düşenmeden]" 4201

Düzgün "düzgün, düzenli" 4208

Ė-

Ėmen "değilim; olmam" 1592

Ėmenĝ "değilsin; olmazsın" 1592

Ebe “[Rūm Tr.] ebe, doğum yaptıran kadın” 14
Ebker/Ėger “dolaş, dön, dolan; dolaştır, döndür” 528
Eblaḳ “[Ar. alaca; alacalı at; gece gündüz itibarıyla mecaz anlamda dünya, felek]” 530
Ebreş “at; atın özel bir rengi, abraş; beyaz benekli at, abraş” 529, 8258*
Ebsem “sessiz, susmuş, suskun” 535
Ebter “kuyruğu kesik; eksik, güdük; kendisinden sonra oğlu veya kızı kalmayan kimse; hayırsız kimse” 8257*
Ebüke/Öbüke/Abu “cet, büyük baba” 527
Ebüsün “Moğ. yulaf, ot, saman” 537
Ebvāb “işin doğru veya yanlışlığını gösteren belgeler; [kapılar; bölümler, kısımlar, baplar, konular]” 8259*
Edik “orduda giyilen potin, çizme, edik. Ona Ötük de denir” 548
Edvār “devirler, devreler; musiki bilimi” 8261*
Efġān “Herāt, Kābil ve Ḳandhār'da yaşayan büyük bir aşiret” 603
Efrenc “Frenk” 600
Efrence “İskender, denizler gezisine bu denizle başlamıştır” 602
Efsem “sessiz, susmuş, suskun” 601
Ėgele-
    Ėgeledi “sahip oldu; ele geçirdi” 1789
Ėgelemiz/Ėkelemiz “her ikimiz” 1620
    Ėkelemizge “her ikimize” 1279
Ėgeleñiz/Ėkeleñiz “her ikiniz” 1621
Ėgelesi/Ėkelesi “her ikisi” 1619
    Ėkelesige “her ikisine” 1280
Ėger “eyer” 528, 1665
Ėger-
    Ėgerib “dolaştırmış, döndürmüş” 1755
    Ėgermes “dolaştırmaz, döndürmez” 1433
    Ėgerse “dolaştırsa, döndürse” 1631
    Ėgerür “dolaşır, döner, dolanır”; “dolaştırır, döndürür” 1374
Ėgergüci “dolaştıran, döndüren, döndürücü; [dolaşan, dönen, dönücü]” 1643
Ėge
    Ėgesi “iyesi, sahibi” 1790
Ėgev/Ėkev
    Ėgevge/Ėkevge “her ikisine; [iki taneye]” 1625
    Ėkevniñ “her ikisinin” 1530
Ėgin “vücut, beden, eğin” 1595
Ėglenmek “duraklamak; durmak, beklemek, eğlenmek; oyalanmak; oturmak” 1512, 1615
    Ėglendi “durakladı; durdu, bekledi, eğlendi; oturdu” 1715
Ėgme “eğrilmiş, eğri” 1637
Ėgri “çalgı aletlerinden bir saz çeşidi, çenk” 1736

Ėgri “değirmen” 1736
Ėgri “eğri” 1736
Ėgrilik “eğrilik” 1298
Ėgrim “[Rūm Tr: eyerin altına konulan keçe, teğelti]” 1548
Ėgrim “değirmen taşı” 1548
Ėgrimi “değirmen taşı; değirmeni” 1737
Ėgrim “su birikintisi”; “[su girdabı, eğrim, suyun dönerek akması]” 1548
Ėgrimi “su girdabı, suyun dönerek akması, eğrimi; su birikintisi” 1737
Ėgrimçi “değirmenci” 1664
Ejder-veş “kinaye olarak: at ve bayrak” 8266*
Ėk-
Ėker “eker; ekmek” 528, 1665
Ėkin͡g “ekin!” 1525
Ekci “büyük kız kardeş, abla. Ėkeci sözcüğünün kısaltılmış biçimidir” 609
Ėkeci “büyük kız kardeş, abla” 609
Ėken
Ėkendür “olmuştur” 1497
Ėkevle/Ėkevlen “ikisi birlikte” 1259
Ėkin “ekin, tarım” 1595
Ėkiz “ikiz” 1414
Ekke/Eke “Özbekler arasında: büyük kardeş, ağabey, aka; [hala]” 605
Ekşimek “ekşimek” 606
Ėl “haber” 1276
Ėl “el” 1540
Ėlim “elim” 1547
Ėl/İl “halk; ahali; kabile, oba; grup, bölük” 1540
Ėlim “kabilem, obam” 1547
Ėl-/Il-
Ėlme/Ilma “dikkate alma!” 1686
Ėlmes ikin/Ilmas ikin “dikkate almaz ki” 1599
Ėlmes/Ilmas “dikkate almaz” 1432
Ėlçi “elçi, ulak, haberci” 1276
Ėleke “Moğ. ciğer” 1679
Elencik “Çengiz Ḫan'ın üçüncü atası Ḳabul Ḫan'ın adı”; “[Moğ.] halka iyi bakan”; “[Bazı tarihlere göre] üçüncü cet” 612
Ėley
Ėleydin “önden, karşıdan” 1608
Ėleylerige “önlerine, huzurlarına, karşılarına” 1274
Elfenc “biriktiren, toplayan” 8271*
Ėlger-
Ėlgerdi “elde etti, ele geçirdi, yakaladı” 1791

Ėlgerseṋg "elde etsen, ele geçirsen, yakalasan" 1792

Ėlik "el" 1689

Ėlikige "eline" 1256

Ėlikiṋg "elin" 1513

Ėlkige "eline" 1262

Ėlkini "elini" 1756

Ėlkiṋgge "eline" 1765

Ėlkiṋgiz "eliniz" 1416

Ėlkiṋgni "elini" 1697

Ėliklemek "elde etmek, ele geçirmek, yakalamak" 1676

Ėlikleseṋg "elde etsen, ele geçirsen, yakalasan" 1521

Ėlikleşmek "elleşmek" 1677

Ėllik "ellik, kabile ile ilgili; [itaat etme, uyma, bağlanma]" 1690

Ėlt-

Ėlt "götür" 1806

Ėltedürler ėrdi "götürürlerdi" 1775

Ėlteli "götürelim" 1701

Ėltgey "götüre" 1672

Ėltib "götürüp" 1325

Ėltibtür "götürmüş" 1394

Ėltmes "götürmez" 1435

Ėltür "götürür" 1569

Ėltgüci "götüren" 1808

Elüke "[Moğ.] haber, risalet, tebliğ" 620

Emān "sıkıntılı zamanlarda inilti ile söylenen söz; güven, güvenlik; düşmana yalvarıp afv dileyerek teslim olmak" 624

Ėmes "değil; olmaz" 1438

Ėmes mü "Olumsuz sorudur: değil mi; olmaz mı" 1628

Ėmestür "değildir" 1407

Ėmes ėrkende "olmadığında" 1264

Ėmgeg/Ėmgek "emek, sıkıntı, meşakkat, zahmet, eziyet" 1500

Ėmgegimde "emeğimde, zahmetimde, meşakkatımda, sıkıntımda" 1281

Ėmgegimge "emeğime, sıkıntıma, zahmetime" 1476

Ėmgenmek "sıkıntı çekmek, eziyet çekmek, zahmet çekmek, emek çekmek" 1694

Ėmgendi "sıkıntı çekti, eziyet çekti, zahmet çekti, emek çekti" 1605

Ėmgeniben "sıkıntı çekip, eziyet çekip, zahmet çekip, emek çekip" 1607

Ėmgenmedi "sıkıntı çekmedi, eziyet çekmedi, zahmet çekmedi, emek çekmedi" 1671

Ėmgenmege-sin "sıkıntı çekmeyesin, eziyet çekmeyesin, zahmet çekmeyesin" 1572

Ėmgenmegil "sıkıntı çekme!, eziyet çekme!, zahmet çekme!, emek çekme!" 1537

Ėmgenmesün “sıkıntı çekmesin, eziyet çekmesin, zahmet çekmesin” 1573
Ėmgetmek “sıkıntı vermek, eziyet vermek, zahmet çektirmek, emek çektirmek” 1695
Ėmgetmiş “sıkıntı vermiş, eziyet vermiş, zahmet çektirmiş” 1460
Emīr tümen “on bin askeri olan komutan” 3109
Emlük “içine saman doldurulup annesinin yanına süt vermesini sağlamak için götürülen ölmüş buzağının derisi” 622
Ėmzik “testi ve ibrik gibi kapların emziği” 1720
Ėn “en, genişlik” 1576
Ėn̂g “yüzün allığı; [yanak]; çene; gül” 1511
Ėn̂gim “yüzümün allığı; [yanağım]” 1544
Ėn̂gin “yüzünün allığını; [yanağını]; gülünü” 1597
Ėn̂gin̂g “yüzünün allığı; [yanağın]; gülün” 1485
Ėn̂gin̂gde “yüzünün allığında; [yanağında]; gülünde” 1285
Ėn-
Ėn “in!” 1576
Enbe/Enbā “Hindūstān'da yetişen, şeftaliye benzeyen ve turşusu yapılan bir tür meyve; Hindūstān'da yetişen, küçük kavuna benzer bir meyve” 637
Enbür “ateşi almak için kullanılan alet, kısaç” 629
Endām “biçim, dış görünüş; güzel, yaraşıklı; güzellik, yaraşık; incelik, terbiye; yöntem, kural; düzenli iş” 8274*
Endāz “kinaye olarak: tarz, nitelik, durum” 8272*
Ėn̂gek
Ėn̂gegige “yüzünün allığına; [yanağına]; çenesine” 1570
Engāre “iş hazırlığı” 8273*
Ėn̂gil-
Ėn̂gilür “eğilir” 1809
En̂gir-
En̂girdi “etrafına duvar çekti, çevirdi” 645
Ėn̂glik “kadınların yüzlerine sürdükleri allık” 1532
Enük “[Rūm Tr.] köpek ve yabanıl hayvanların yavrusu, enik” 640
Ėnük “köpek ve yabanıl hayvanların yavrusu, enik” 1487
Epkin “siyah iplik; [koyu renk]” 536
Eppe
Eppeni “ekmeği” 8255*
Er “kişi; erkek; yiğit; koca” 565
Ėr “er, erkek; erkin kişi; yiğit; koca, eş” 1380
Ėr-sin “ersin, erkeksin; erkinsin”; “kocasın” 1594
Ėr-
Ėrgende “gittiğinde, giderken” 1479
Ėrür “erir, ulaşır; erdirir, ulaştırır” 1428
Ėrürde “erirken; erdirirken” 1429

Ėrür-sin “erirsin, ulaşırsın; erdirirsin, ulaştırırsın” 1439

Ėr-

Ėrdiñiz “idiniz” 1388

Ėrdiñler “idiniz” 1641

Ėrgec “sözcük sonuna eklenir: olunca” 1534

Ėrgenni “olduğunu” 1703

Ėrmen “değilim; olmam” 1427

Ėrür “-dir; olur” 1428

Ėrürde “olurken” 1429

Ėrür-sin “isen; olursun” 1439

Ėrse “ise; olsa” 1315

Ėren “er, erkek; erkin kişi; yiğit” 1380

Ėrenler “erkin kişiler; cömert kişiler; yiğitler” 1391

Erdestān “Yezd yakınlarında bulunan bir vilayet adı” 8262*

Ėrenlik “erkinlik; yiğitlik” 1383

Erevül “ordunun hareket sırasında önde gidenler, ordunun öncüleri, öncü bölüğü, çarkacı” 568

Erġanūn/Erġūn “Fa. Eflāṭūn'un ibda ettiği saz, erganun, org” 559

Ėrgec “sözcük sonuna eklenir: henüz, daha, hâlâ. Tapmas ėrgec ‘daha bulmamış’, gėlmes ėrgec ‘daha gelmemiş’ gibi” 1402

Ergec “üç yaşındaki erkek keçi”; “sürünün önünde giden keçi, kösem, kösemen” 580

Erġūn “Fa. Eflāṭūn'un ibda ettiği saz, erganun” 572

Erk “kalelerin ortasında yapılan kale” 574

Ėrk “ihtiyar, irade; güç, erk”; “kalelerin ortasında yapılan yüksek kale” 1783

Erḳām-ı kenār-ı cām “kadeh kenarında bulunan yedi çeşit yazı: Cevr, Baġdād, Baṣra, Ezraḳ, Eşk, Kāse, Fürūdīne” 8263*

Erke “naz, kırıtma, işve; küstahlık” 557, 1421

Ėrkek/İrkek “erkek” 1403

Ėrkegi “erkeği” 1673

Ėrken “iken; -dır; var; [imiş; ki]” 1404

Ėrkende “olduğunda; iken” 1479

Ėrkenge “olmağa; olduğuna” 1405

Ėrkenige “olduğuna” 1406

Ėrkenin “olduğunu” 1419

Ėrkenni “olduğunu” 1703

Ėrkin “sözcük sonuna eklenir: imiş; iken; -dir; var; ise; ki” 1578

Ėrlik “mertlik; erkinlik” 1422

Ermenī-vār “Ermenīler gibi” 551

Ėrmes “değil; olmaz” 1426

Ėrmestür “değildir; olmaz” 1373

Ėrn “dudak” 1430

Ėrnige “dudağına” 1252
Ėrnim “dudağım” 1541
Ėrniñ “dudağın” 1478
Ernek “parmak; Ḫˇārezm'de bir dağ adı” 582
Ersün “tekneye yapışmış hamuru kazımak için kullanılan alet” 570
Ėrte “önce; önceki; sabahın ilk vakti; yarın” 1384, 1632
Ėrte gün “yarın” 1706
Ėrteki “önceki, eski” 1266, 1385
Ėrtekim “öncekim, eskim” 1551
Ėrteki/Ėrte gėçgen/Ėrte/Ėrte çaġ/Ėrtek “önceki; önce” 1782
Ėrteñ “sabahın ilk vakti” 1386
Erük “padişah ordusunun bir yerde duraklaması; zerdali, bir tür kayısı” 583
Esb “at; satrançtaki at” 8266*
Esen “esen, sağ, sağlam, sağlıklı” 589
Ėsen “sağ, sağlam, esen” 1564
Ėsmek “yel esmek” 1451
Ės “es!” 1431
Espek “pıçaz denilen ve kadınların oynadığı bir oyun. Bu oyunda bir beze satrançtaki gibi kareler dokunur. Ortada küçük bir yuvarlak bez ve dört tane bez de ondan ayrılır. Beş altı taşla oynanır” 588
Esrār “esrar, ban otu denen uyuşturucu; sırlar, gizler” 590
Ėstür-
Ėstürgüsi “estirecek” 1761
Ėş-
Ėşib “eşmiş, kazmış” 1332
Ėş-
Ėşib “ipi dolamış, eğirmiş, burmuş, bükmüş, sarmış, kıvırmış” 1332
Eşgek “gemi küreği” 592
Eşheb “kır rengi; kır at; bir çeşit amber” 8270*
Eşhebiñ “atın” 594
Ėşik “eşik” 1585
Ėşigiñ “eşiğin” 1528
Ėşilmek “eşilmek, kazılmak” 1566
Ėşilgen “eşilmiş, kazılmış” 1606
Ėşilmek “ip dolanmak, eğirilmek, burulmak, bükülmek, sarılmak, kıvrılmak” 1566
Ėşilgen “ip dolanmış, eğirilmiş, burulmuş, bükülmüş, sarılmış, kıvrılmış” 1606
Ėşitmek “eşitmek” 1320
Ėşitgec “işitince” 1335
Ėşitgen “işiten” 1574
Ėşitmeli “işitmeyelim” 1788
Ėşitmeslik “işitmezlik” 1626

Ėşitil-

Ėşitilgü dik "işitilecek, işitmeli, işitilesi; işitilir gibi" 1352

Eşk "gözyaşı; Eşkāniyān sülalesinin mensup olduğu padişah" 8268*

Eşkāniyān "'Acemlerin üçüncü sülalesinin adı" 8269*

Ėt "et" 1303, 1801

Ėt-

Ėt "et!, eyle!" 1303, 1801

Ėteli "edelim" 1442

Ėteliñ̂ "edelim" 1400

Ėter-biz "ederiz" 1727

Ėterge "etmeğe, etmek için" 1272

Ėtey "ederim; edeceğim; [edeyim]" 1760

Ėtey/Ėteyin "edeyim; edesin; ede" 1813

Ėtgemiz "ederiz" 1284

Ėtgen dik "etmiş gibi; ettiği gibi" 1794

Ėtgil "et!, yap!" 1531

Ėtgü dik "etmeli, edilecek olan, edilesi; eder gibi" 1294

Ėtgüñ̂ "edeceksin" 1379

Ėt ḳanat "gece kuşu, yarasa" 1310

Ėte giriş-

Ėte girişmek "bir işe girişmek; [etmeye başlamak]" 1293

Ėtişmek "birlikte bir işi yapmak" 1292

Etke/Atake "lala, şehzadenin eğitmeni, atabek (atabey), eğitici" 538

Ėtmegçi/Ėtmekçi "ekmekçi" 1740

Ėtmek "ekmek" 1492

Ėtmekni "ekmeği" 1645

Ėtmeslik "etmezlik" 1661

Etrek "Cürcān yakınlığında bir ırmağın adı" 539

Ėv ėgesi "ev iyesi, ev sahibi" 1762

Ėvrüle al-

Ėvrüle almasañ̂ "dönemezsen" 1522

Ėvrülmek "evrilmek, dönmek" 1753

Ėvrül "dön!, geri gel!" 1536

Ėvrüledürgen "evrilmiş, dönmüş" 1642

Ėvrüley "evrileyim, döneyim, dolaşayım" 1771

Ėvrülgen "evrilmiş, dönmüş" 1580

Ėvrülgey "evrilir, döner; evrile, döne" 1660

Ėvrülse "evrilse, dönse" 1311

Ėvrülsün "evrilsin, dönsün, dolaşsın" 8085

Ėvrülüb "evrilmiş, dönmüş" 1333

Ėvrülür "evrilir, döner" 1378

Ėvrülürge “dolaşmağa, dönmek için” 1271
Ėvrülür-min “evrilirim, dönerim” 1764
Ėvrüş-
Ėvrüşürler “dönüştürürler; evirirler, döndürürler; dönerler, dolaşırlar” 1659
Evtār “Ar. teller, kirişler; saz telleri, saz kirişleri; kemençe telleri” 705
Ėvürmek “evirmek, döndürmek” 1751
Ėvür “evir, çevir, döndür” 1409, 1568
Ėvüre gėymekleri “evirerek giymekleri” 1662
Ėvürmişler “evirmişler, döndürmüşler” 1410
Eye “iye, sahip” 1254
Eye-/Aya-
Eyemes/Ayamas “esirgemez” 1437
Ėyle-
Ėyle “eyle!” 1443, 1726
Ėylediñ̂gler “eylediniz, ettiniz” 1779
Ėyledik “eylesin” 1258
Ėylegec “edince, eyleyince” 1340
Ėylegeli “eylemek için; eyleyeli” 1257
Ėylegen “eden; etmiş; etmek, eylemek, yapmak” 1748
Ėylegey “eyler, eder; [eyleye]” 1644
Ėylegü dik “edilecek, etmeli, edilesi; eder gibi” 1766
Ėylegüce/Ėylegünce/Ėylegence “eyleyince; eyleyinceye kadar; eylediği/eyleyeceği kadar, eyledikçe” 1415
Ėylegümizdür “edeceğiz, eyleyeceğiz” 1553
Ėylegüñ̂güzdür “edeceksiniz, eyleyeceksiniz” 1390
Ėylegüsilerdür “edecekler, eyleyecekler” 1514
Ėyleli “edelim” 1666
Ėylemeñ̂g “etmeyin, eylemeyin” 1368
Ėylemeydür “etmez; etmemiş” 1749
Ėylerler “eylerler, ederler” 1393
Ėylese “etse, eylese” 1767
Ėylesek “etsek, eylesek” 1769
Ėylesem “etsem, eylesem” 1768
Ėyleseñ̂g “etsen, eylesen” 1770
Ėyleseñ̂giz “etseniz, eyleseniz” 1369
Ėyley/Ėyleyin “edeyim; edesin; ede” 1724
Ėyleydür “yapar” 1591
Ėyleydürgen “yapan; yapmış; yapmak” 1295
Ėyleydürmiş “edermiş” 1725
Ėylegüci “eyleyici, edici” 1780
Eylen-

Eylenedür “dolaşır, döner, aylanır” 1398
Eylendi “dolaştı, döndü, aylandı” 1669
Eylendiler “dolaştılar, döndüler, aylandılar” 1811
Eylendim “dolaştım, döndüm, aylandım” 1554
Eylenib “dolaşmış, dönmüş, aylanmış” 1324
Eylenmedi “dönmedi, aylanmadı; geri dönmedi” 397
Eylenür “dolaşır, döner, aylanır” 1370

Eylendür-
Eylendürüb “dolaştırıp, döndürüp” 1321

Ėyley al-
Ėyley alġanca “yapabildiğince” 1634

Eyr “erkeklik organı” 1380

Eyt-/Ayt-
Eytey/Aytay “söyleyeyim” 1760

Eyte al-/Ayta al-
Eyte alġannıñ̂g/Ayta alġannıñ̂g “söyleyebilenin” 1502
Eyte alur/Ayta alur “söyleyebilir” 1372

Eyte gör-
Eyte gör “iste; [sor]” 1389

Eytür/Aytur “söylemek, demek, eyitmek” 1763

Ėz-
Ėzey “ezerim, aşındırırım; [ezeyim]”; “ezer, aşındırır” 1648
Ėzib “ezip, aşındırıp” 1640

Ez-ber “öğretim görmeden bir şeyi kendiliğinden anlamak; kinaye olarak: ezber, ezberleme” 586

Ėzil-
Ėzilmiştür “ezilmiştir, aşınmıştır” 1603

Fāl-ı noḫūd “falcı kadın tarafından on iki tane nohutla bakılan nohut falı” 5196

Fānūs-ı ḫayāl “içinde yanan mum etkisiyle [üzerine yapılmış resimleri aksettiren] döner fener” 8468*

Fayḳur “bok böceği” 5216

Fele/Füle/Felle/Fülle “tutkal, çiriş; ağız, yeni doğmuş hayvanın ilk sütü” 5213

Felfes “gevşek, bitkin” 5211

Fenek “karsak, derisinden kürk yapılan bir hayvan” 5214

Ferāġ “[vazgeçme, el çekme; boşaltma]; serin yel; sevinç, gönül rahatlığı” 8470*

Fer‘ān “Ḫusrev-i Pervīz'in mimarının adı” 5208

Ferāş “kelebek; kilit damağı; balçık” 8469*

Ferd “[tek, biricik, eşsiz; yalnız, tek başına; birey]” 5198

Ferd “Özbeklerin savaşta giydikleri kırmızı başlık” 5198

Fere “turaç ve keklik gibi kuşların yavrusu” 5204

Fereci “kadınların giydiği çarşaf, ferace” 5203

Ferend “Fa. kılıç” 5207
Ferġāna “Māverā’u'n-nehr'de bir vilayetin adı; bir dağın adı” 5206
Ferḫār “süslenme; süslülük” 8471*
Ferik “tavuk yavrusu, piliç, ferik” 5205
Ferise “[Rūm Tr.] pırasa” 5199
Ferise “mavi ip; yeşil karga” 5199
Fesligen “[Rūm Tr.] reyhan, fesleğen” 5212
Feş “perişan, dağınık; gibilik edatı; atın perçemi; sarığın sarkıtılan ucu; ağzın çevresi” 5209
Fır “uçarken kuş kanadının çıkardığı ses, pır” 5200
Fırfır “akıcı ve hızlı bir biçimde yazıp okuma; [fır fır, fırıl fırıl]” 5202
Fırrast “taş ve ok gibi şeylerin atılmasından veya atın burnundan çıkan ses” 5197
Fışḳırmaḳ “sümkürmek” 5218
Firāş “döşek, yatak; yaygı; içki tortusu; dilin altında bulunan iki damar” 8469*
Fireh “çok, bol; iyi huylu, güzel davranışlı; ilerleme, üstünlük; satranç ve tavla gibi oyunlarda oyuncunun üstünlüğü” 5201
Firfirek “ağaçtan yapılan topaç; [fırıldak]” 5217
Firīz “yonca” 8473*
Fīrūze-ḫātem “kinaye olarak: gökyüzü” 8475*
Fişek/Fişenk “[Rūm Tr.] fişek, havaya fırlatılan çeşitli yanıcı veya patlayıcı maddeler; silahlarda kullanılan, içi barut dolu bir kovanla ucunda bir çekirdekten meydana gelen cephane, kurşun” 5219
Furża “deniz kıyısı; kapı eşiğinin aralığı; divitin ağzı” 8472*
Fūṭa “bele sarılan nesne, futa, peştamal; başa sarılan nesne, sarık” 5215
Fükūk “[çeneler; kurtulma]; bir kitap adı” 8474*
Fülūrī/Filūrī “bir tür dirhem, bir tür gümüş sikke” 5210
-Ġa “yönelme durumu eki” 5154
Ġāb “orman, aslan meşeliği” 5153
Ġacarçı/Ġazarçı “kılavuz, yer gösterici” 5156
Ġacġāv/Ġajġāv “[bayrak başına veya atın boynuna takılan] yaban öküzünün kuyruğu; eğlence amacıyla eşeğin hoplayıp zıplaması için boynuna takılan diken demeti” 5157
Ġāfille-
    Ġāfilley “gaflete düşüre; [gaflete düşürerek]” 5146
Ġaj “oturarak yürümek” 5172
Ġalake “kapının arkasına yerleştirilen ağaç sürgü, sürme” 5175
Ġalça “kısa, alçak; Fa. köylü; ayak takımı; rint” 5174
Ġanc/Ġunc “naz, cilve, işve, kırıtma” 8467*
Ġarar “çuval, harar” 5163
Ġarav/Ġarġu “kargı, kamış” 5143
Ġarbarmaḳ “kalburlamak, elemek” 5147
    Ġarbarsa “kalburlasa, elese” 5144

Ġarḳ-āb “suya batmış, boğulmuş” 5165
Ġarpıçı “okluk, kılıç veya kalkan gibi şeylerin bağı” 5167
Ġarv “kargı, kamış” 5164
Ġarvāş “Fa. dokumacıların beze haşıl serpmek için kullandıkları süpürge tarzında bir alet” 5169
Ġaşun “Moğ. acı” 5145
Ġay “[Ar. yolunu sapıtma, azgınlık]” 5193
Ġaya/Ḳaya “kaya” 5151
Ġayalıġ/Ḳayalıġ “kayalık; Türkistān'da bir vilayetin adı” 5152
Ġaydaḳ “Ḳıfçaḳ çölünün yakınlarında bulunan ve sağlam oklarıyla ünlü olan bir vilayetin adı” 5187
Ġaz ayaġı “yenilen bir ot, kazayağı” 5149
Ġazāl “ceylan” 8466*
Ġazāl-ı zer “[kinaye olarak:] güneş” 8466*
Ġazan “ağzı geniş top” 5148
Ġazan “geniş üzengi” 5148
Ġazan “kazan, büyük tencere; Rus ülkesinde bir memleket adı; [Moğul hanedanından] ünlü bir padişahın adı; Türkmen Salur boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir” 5148
Gāze “ekinci veya avcının kamıştan ve ottan yapıp oturduğu ev, avcının kamış ve yulaftan kurup av gözettiği yer, avcının pusuya yattığı yer” 6159
-Ge “yönelme durumu eki” 6160
Gebrekī “Fa. ateşe tapanlara ve kafirlere özgü şal ve içki bardağı” 6169
Gėc “geç” 6598
Gėc ḳurun “geç vakit” 5808
Gėce “gece, tün” 6600
Gec-gürūhe “Fa. kireçten yapılıp yayla atılan gülle” 6181
Gėcrek “daha geç” 6614
Gėçe al-
    Gėçe almas “geçemez” 6579
Gėçilmek “geçilmek” 6597
Gėçim “at zırhı” 6604
Gėçit “su geçidi” 6601
Gėçmek “geçmek” 6595
    Gėç “geç!” 6598
    Gėçge-min “geçerim” 6694
    Gėçmeñ̂iz “geçmeyiniz” 6573
Gėçürmek “geçirmek” 6596
    Gėçürdüm “geçirdim” 6653
Ged “Fa. dilenme, dilencilik” 6183
Gėderek “[Rūm Tr.] giderek, gitgide” 6721

Gedik/Gedük “gedik, yarık” 6184
Gegirdek “gırtlak” 6223
Gėgirdek “gırtlak” 6686
Gėgirme “geğirme” 6687
Gėgirmek “geğirmek” 6685
    Gėgirse “geğirse” 6709
Gehzen “ayakkabıcıların veya ciltçilerin deri kesmek için kullandıkları bıçkı” 6534
Gėl-
    Gėl “gel!” 6691
    Gėldi mü “geldi mi” 6705
    Geldikce “gelince; geldikçe” 6227
    Gėledür ėrdi “gelirdi” 6746
    Gėledürgeninĝiz “gelmeniz, geldiğiniz” 6700
    Gėledürmiş “gelirmiş” 6678
    Gėleturġanın “geldiğini, gelmesini” 6547
    Gėlgen “gelen” 6676
    Gėlgende “geldiğinde” 6722
    Gėlgey “gelir; gele” 6741
    Gėlgey mü “gelir mi; [gele mi]” 6706
    Gėlgümizdür “geleceğiz” 6627
    Gėlgünĝdür “geleceksin” 6747
    Gėlgünĝüzdür “geleceksiniz” 6629
    Gėlgüsi “gelecek” 6732
    Gėlgüsidür “gelecek” 6565
    Gėlgüsilerdür “gelecekler” 6707
    Gėlib “gelip” 6543
    Gėlinĝ “gelin!” 6554
    Gėlmegen “gelmemiş” 6695
    Gėlmeginĝ “gelmen” 6635
    Gėlmegim “gelmeğim” 6649
    Gėlmegüm “gelmeyeceğim” 6650
    Gėlmes “gelmez” 6576
    Gėlmesi “gelmesi” 6701
    Gėlmeydür “gelmez; gelmeyecek; [gelmemiş]” 6560
    Gėlmiş “gelmiş” 6581
    Gėlmişenĝ “gelmişsin” 6618
    Gėlmişin “geldiğini” 6724
    Gėlsün/Gėldik “gelsin” 6587
    Gėlür “gelir” 6556
    Gėlürgen/Gėledürgen “gelen; gelmiş; gelmek” 6628
    Gėlüri “gelmesi” 6744

Gėlürün͡g “gelmen” 6625
Gėlürün͡gde “gelmende” 6537
Gėlürün͡ge “gelmene” 6648

Gėle al-
Gėle almas “gelemez” 6578

Gėlin “gelin” 6672

Gelincek çiçegi “[Rūm Tr.] dağ lalesi, anemon” 6231

Gėliş “geliş, gelme” 6583

Gėlmemek “gelmemek” 6651

Gėltürmek “getirmek” 6688
Gėltür “getir” 6671
Gėltürdün͡g “getirdin” 6622
Gėltürdün͡güz “getirdiniz” 6571
Gėltüredür “getirir; getirecek” 6555
Gėltürgen “getiren” 6566
Gėltürge-sin “getirirsin; [getiresin]” 6677
Gėltürgil “getir” 6652
Gėltürgüsidür “getirecek” 6559
Gėltürmegige “getirmesine; onu getirmeğe” 6612
Gėltürmemiş “getirmemiş” 6592
Gėltürse “getirse” 6711
Gėltürübtür “getirmiştir” 6645
Gėltürün͡g “getirin” 6739
Gėltürün͡güz “getiriniz” 6572
Gėltürür “getirir” 6568
Gėltürürge “getirmeye” 6541
Gėltürürnin͡g “getirmenin” 6631

Gėltürtmek “getirtmek” 6689

Gem “[Rūm Tr.] gem, at ağızlığı” 6232

Gėme “gemi” 6699

Gėmir-
Gėmirse “kemirse” 6698

Gemüg “[Rūm Tr.] kemik” 6234

Gėn͡g “geniş” 6626

Gence “yaşlılıkta doğan çocuk” 6243

Genderemaḳ “kokmak, kokuşmak” 6246
Gendereben “kokup, kokuşup” 6240

Genderetmaḳ “kokutmak, kokuşturmak” 6244

Gėndik/Kindik “göbek” 6713

Gėn͡gelmek “genelmek, genişlemek” 6703

Gėn͡geltmek/Gėn͡gişṭürmek “genişletmek” 6712

Gėñgeş "danışma, istişare" 6582
    Gėñgeşi "danışması" 6730
Gėñgeşmek "danışmak" 6702
    Gėñgeş "danış!" 6582
    Gėñgeşti "danıştı" 6731
Gėñgiş "geniş" 6714
Gėñgişmek "genelmek, genişlemek" 6704
Ger Ḳureyşī "eğer Ḳureyş kabilesi tarzında" 6182
Gerd-i Yezdī "baş örtüsü için kullanılan bir tür kareli ve ince dokumalı kumaş" 6198
Gerge/Kerge "alaçığın çevresini örten ağaçlar" 6195
Gerrā/Gerrāy "siyah köle" 8506*
Gėrtek "gırtlak" 6638
Gėtermek "götürmek; ortadan kaldırmak, gidermek" 6591
    Gėterdi "götürdü" 6696
    Gėterür dik "götürür gibi; ortadan kaldırır gibi, giderir gibi" 6623
Gėtertmek "götürtmek; ortadan kaldırtmak, gidertmek" 6593
Gėtgülük "gitmeli, gidilecek, gidilesi" 6737
Gėtmek "gitmek" 6589
    Gėtdik "gitsin" 6736
    Gėtedür "gider" 6668
    Gėtedürmiş "gidermiş" 6669
    Gėteli "gidelim" 6667
    Gėtgec "gidince" 6545
    Gėtgeli "gideli; gitmek için" 6735
    Gėtgen "giden; gitmiş; gitmek" 6654
    Gėtgence "gidince; gidinceye kadar; gittikçe" 6734
    Gėtgeni "gitmesi, gittiği" 6718
    Gėtgeniñ "gidenin; gitmen, gittiğin" 6633
    Gėtge-sin "gidersin; gideceksin; [gidesin]" 6697
    Gėtgüce/Gėtgünce "gidince; gidinceye kadar; gittikçe" 6585
    Gėtgüm turur "gideceğim" 6558
    Gėtgümizdür "gideceğiz" 6567
    Gėtgüñ "gideceksin" 6738
    Gėtgüñ durur "gideceksin" 6557
    Gėtgüñüzdür "gideceksiniz" 6607
    Gėtgüsi "gidecek" 6670
    Gėtgüsilerdür "gidecekler" 6720
    Gėtiben "gitmiş" 6728
    Gėtmeklik turur "gitmeli, gitmek gerek" 6561
    Gėtmes "gitmez" 6577
    Gėtmeydür "gitmez; gitmemiş" 6733

Gėtseñ̂g "gitsen" 6666
Gėtseñ̂giz "gitseniz" 6550
Gėtsek "gitsek" 6665
Gėtsem "gitsem" 6664
Gėttiñ̂giz/Gėttiñ̂gler "gittiniz" 6586

Gėtmek çaḳı "ölmekten kinayedir" 6745

Gėtür-
Gėtürgenge "getirene" 6539
Gėtürmes "getirmez" 6580
Gėtürsünler "getirsinler" 6553

Geviş "geviş, geviş getirme" 6153

Gevşek "[Rūm Tr: gevşek; yumuşak]" 6153

Gevürge "kös, büyük davul" 6158

Gėvürmek "geçirmek; sokmak, girdirmek, tıkmak; doldurmak; yerleştirmek, koymak" 6540
Gėvürdi "soktu, girdirdi, tıktı" 6740
Gėvürgey "geçire; soka, girdire" 6610
Gėvürüb "geçirmiş; sokmuş, girdirmiş, tıkmış; doldurmuş; yerleştirmiş, koymuş" 6549

Gėygülük "giyilecek, giyilesi; giyecek, giysi" 6680
Gėygülüktür "giymelidir" 6569

Gėyim "giyim, giysi; zırh, savaş giysisi" 6716

Gėyiş-
Gėyişib "birlikte giymişler; karşılıklı giymişler" 6563

Gėymek
Gėymegi "giymesi, giyimi" 6719

Gez "[arşın; arşınlamak için kullanılan alet]" 6207

Gez "[iki ucu ince ve ortası kalınca olan] yeleksiz ve temrensiz ok" 6207

Gez "tuzlu yerlede ve ırmak kenarlarında bulunan ve odun olarak da kullanılan ılgın ağacı. Cehrüm vilayetinde gördüğüm bu ağaç çok sağlam olup çatı direği olarak kullanılırdı; süpürgenin sapı" 6207

Gėzdürmek "gezdirmek, dolaştırmak" 6641

Gezek "[sıra, keşik; tetanos hastalığı, sinir gerilmesi]" 6205

Gezek "içki mezesi, çerez" 6205

Gėzek "gezme, dolaşma; bekçilik, gözcülük, koruma; bekçi, gözcü, koruyucu; sıra, nöbet, keşik" 6660

Gėzekçi "bekçi, gözcü, nöbetçi, koruyucu" 6661

Gėzişmek "birlikte gezmek, birlikte dolaşmak" 6642

Gezlig/Gezlik "küçük bıçak" 6209

Gėzmek "gezmek, dolaşmak" 6640
Gėz "gez!, dolaş!" 6590

Gėzib “gezip, dolaşıp” 6544

-Ġı “ki eki” 5193

Ġıçek “kemençe” 5185

Ġıj “taş ve ok gibi şeylerin atılmasından çıkan ses” 5172

-Ġıl “emir eki” 5194

Ġılcaymaḳ “kendinden geçmek, bayılmak” 5186

-Ġına “küçültme eki” 5191

Ġıncı “köpeğin kaçmasını engellemek için boynuna bağlanan ağaç” 5188

Ġın͡gış-

Ġın͡gışıb “köpek gibi saldırıp kaçıp; [köpek hırlayıp kaçıp]” 5192

Ġın͡gşımaḳ “keskin bir kokudan tıksırmak, keskin bir kokudan dolayı soluğu burundan hızla vererek ses çıkarmak” 5189

Ġın͡gşıban “keskin bir kokudan dolayı soluğu burundan hızla vererek ses çıkarıp” 5184

Ġırīv “bağırma, gürültü” 5159

Ġırnaḳ “cariye, köle kadın, kırnak” 5190

-Gi “sözcük sonuna gelen ek” 6613

Gic “şaşkın, sersem, bön” 6598

Gicge “ense; arka kola konuşlandırılan ordu” 6599

Gicik “kaşıntı, gıcık, uyuz hastalığı” 6603

Giciş “kaşınıp yanma, gicişme, gidişme” 6602

Gicitgen “[ısırgan otu]” 6602

Giçge “pusu yeri” 6599

-Gil “[emir kipine gelen] bir ek” 6691

-Gine “küçültme eki: göggine gibi” 6245

Gird-bāliş “yuvarlak yastık” 8507*

Gird-nāme “kaçmış veya kaybolmuş kişinin bulunması için yazılan dua; yüzük kaşının nakşı” 8508*

Gireit “bir Türk boyunun adı” 6190

Girek “gerek, lazım” 6617

Gireklig “gerekli” 6619

Gireklig turur “gereklidir” 6562

Girek-

Girekmes “gerekmez” 6575

Girift “musikide Şedd'in tersidir, [nağmenin alçalışı]” 8509*

Girişmek “girişmek, bir işe başlamak. [Eylemlere eklenir: ḳıla girişti ‘yapmaya başladı’ gibi]; girmek; [birbirine girmek, karışmak]” 6608

Girişti “girişti, bir işe başladı; birbirine girdi” 6201, 6570

Giriştiler “giriştiler, bir işe başladılar; birbirine karıştılar” 6546

Girküzmek “girdirmek” 6606

Girmek “girmek” 6605

Girgec “girdiği zaman, girince” 6552
Girgeli “gireli; girmek için” 6742
Girgüŋ̂g “gireceksin” 6726
Girneşmek “esnemek; gerinmek” 6611
Gīv “Gūderz'in oğlu ve Rüstem'in güveyisi” 6717
Giyig “ceylan” 6615
Giyig gözlüg “geyik gözlü, ceylan gözlü” 6643
Gizik “Moğ. gezme” 6205
Gizlemek/Gizletmek “gizlemek, saklamak” 6657
Gizlenmek “gizlenmek, saklanmak” 6659
Gizleşmek “birlikte gizlenmek, birlikte saklanmak; [birlikte gizlemek; birbirinden gizlemek]” 6658
Ġoŋ̂g “karakarga, kuzgun” 5178
Göbek “göbek” 6317
Göbek sarıġ “derisinden kürk yapılan sarı tüylü ve kedi büyüklüğünde bir hayvan” 6331
Gög “gök, gökyüzü” 6265, 6365
Gögdeki “gökteki” 6379
Gögge “göğe, gökyüzüne” 6254
Gögte “gökte” 6477
Gögtin “gökten” 6431
Gög “mavi, gökyüzü rengi” 6265, 6365
Gögge “maviye, gökyüzü rengine” 6254
Gög “yeşillik, çayır, öleŋ̂g” 6265, 6365
Gög boz “kül rengi; boz at” 6322
Gög böz “mavi bez” 6322
Gög ėli
Gög ėlin “gök yaratıklarını” 6452
Gög ḳarġa “yeşil karga” 6436
Gög tėmür “mavi demir. Kinaye olarak: zırh, savaş giysisi” 6289
Gög zālı “kocakarı gibi olan felek, dünya” 6263
Gögermek “gövermek, yeşermek; gövertmek, morarmak” 6426
Gögerdi “göverdi, yeşerdi; morardı” 6522
Gögergen “gövermiş, yeşermiş; morarmış” 6429
Gögergence “göverince, yeşerince; morarınca; göverinceye kadar, yeşerinceye kadar; morarıncaya kadar; göverdikçe, yeşerdikçe; morardıkça” 6480
Gögertmek “gövertmek, yeşertmek; gövertmek, morartmak” 6425
Gögertib “gövertmiş, yeşertmiş; morartmış” 6277
Gögeyin “hayvanların kanını emen bir tür büyk sinek” 6433
Göggine “mavicik” 6318
Gögrek “ciğer; göğüs” 6434
Gögregim “ciğerim; göğsüm” 6421

Gögregimge “ciğerime; [göğsüme]” 6253

Gögregimni “ciğerimi; göğsümü” 6524

Gögregin͡gni “ciğerini; göğsünü” 6502

Gögümtül “göğümsü, mavimsi” 6442

Gögüs “göğüs” 6441

Gögsin “göğsünü” 6464

Gögsümde “göğsümde” 6248

Gögüsge “göğse” 6249

Gögüsgine “göğüsçük” 6269

Göklen “Türkmeniyye boylarından birinin adı. Cürcān vilayetinde yaşayan bu boyun on sekiz bin ev kadar olduğu söylenirdi. Ancak bugün birçoğu Ḫīve'ye göçmüştür” 6523

Göl “göl, su birikintisi” 6305

Gölelir “hayvanın yan tarafına düşüp kalkamaması, gölerme” 6457

Gölük “gölük, yük taşıyan ve binilen hayvan” 6458

Göm “pekiştirme sözcüğü: göm gög gibi” 6349

Göm-

Göm “göm!” 6349

Gömdi “gömdü” 6528

Gömdüm “gömdüm” 6420

Gömdün͡g “gömdün” 6403

Gömek “gömelim” 6402

Gömer “gömer” 6297

Gömgen “gömmüş” 6430

Gömgen külün͡g “gömdüğün külün” 6353

Gömmiş “gömmüş” 6335

Gömsem “gömsem” 6503

Gömüb “gömmüş” 6272

Göm gög “gömgök, masmavi; yemyeşil” 6447

Gömdürmek “gömdürmek” 6459

Gömek “boğazın çıkıntısı” 6402

Gömrek “yan, böğür” 6239

Gömük “kemik” 6472

Gömüklük “gömülmüş, gömülü, gömük” 6350

Gömül-

Gömülgüsidür “gömülecektir; gömülmelidir” 6295

Gömülür “gömülür” 6302

Gömüldürük “[Rūm Tr.] deve veya at göğüslüğü, gömüldürük” 6473

Gömürmek “kemirmek” 6460

Gömürdi “kemirdi” 6385

Gömürdün͡g “kemirdin” 6386

Gön “gön, işlenmiş deri” 6493

Gön bardaḳ “[Rūm Tr.] deriden yapılmış su kabı, kırba” 6496
Gönenmek “kıvanmak, gönenmek, sevinmek” 6492
    Gönendi “kıvandı, gönendi, sevindi” 6520
Göñgevün “eşek (sığır) sineği, eğrice, büğelek, büve, gövem” 6510
Gör-
    Gör “gör!” 6389
    Gördüñg ikin mü “gördün mü acaba” 6469
    Görer “görür” 6347
    Görerige “görmeğine” 6256
    Görer-siz mü “görür müsünüz” 6470
    Görge-biz “görürüz” 6328
    Görgec “görünce” 6296
    Görgeli “göreli; görmek için” 6489
    Görgen “gören” 6283, 6485
    Görgenge “onun gördüğüne” 6271
    Görge-sin “göreceksin; [göresin]” 6282
    Görgülükdür “görecektir; görmelidir” 6301
    Görgümdür “göreceğim” 6325
    Görgüñg “göreceksin” 6388
    Görmedük mü “görmedik mi” 6468
    Görmegen “görmemiş” 6453
    Görmegenige “görmezliğine” 6251
    Görmege-sin “görmezsin; görmeyeceksin; [görmeyesin]” 6450
    Görmegge “görmeğe” 6259
    Görmegiñg “görmeğin; seni görmek” 6299
    Görmegüñg “görmeyeceksin” 6531
    Görmemiş “görmemiş” 6337
    Görmesge “görmezliğe” 6255
    Görmeydür “görmemiş” 6501
    Görmiş “görmüş” 6364
    Görüb “görmüş; görüp” 6273, 6413
    Görüñg “görün!” 6338
    Görüñgler “görünüz” 6357
    Görüñgüz “görünüz” 6329
Görecek “ayna, gözgü” 6498
Görg “güzel; [görk, güzellik]” 6290
Görge-
    Görgedi “güzelleşti” 6291
Görge/Körge “evde halı kenarlarına serilen keçe, kasnak işi, kilim vs.”; “otağ duvarının çubukları; ev duvarına çeşitli kumaşlardan tutulan zar” 6392, 6410
Görge bay “güzellikte eksiksiz ve zengin, çok güzel” 6394

Görge baylarġa “güzellikte eksiksiz ve zenginlere, pek güzellere” 6482
Görget-
Görgetib “güzelleşmiş” 6530
Görgeymek “güzelleşmek” 6376
Görgeyib “güzelleşmiş” 6530
Görgüci “gören, görücü” 6488
Görküz “alamet, yol işareti, kılavuz” 6395
Görküz-
Görküz “göster!” 6395
Görküzdüñ̂üz “gösterdiniz” 6330
Görküzgen “gösteren; [göstermiş; göstermek]” 6398
Görküzgen kibidür “gösterir gibidir” 6533
Görküzgey “göstere; gösterecek” 6518
Görküzübtür “göstermiştir” 6336
Görküzübtür-biz “göstermişiz” 6526
Görküzür “gösterir” 6465
Görsetmek “göstermek” 6373
Görsetgil “göster” 6419
Görüglüg/Görglüg “görklü, güzel” 6497
Görünmek “görünmek, gözükmek, belirmek” 6374
Görün “görün!, gözük!, belir!” 6454
Görüngec “görününce” 6287
Görüngüsidür “görünecektir” 6300
Görünmes “görünmez” 6334
Görüşlüg “görüşlü, görüşe sahip” 6397
Görüşmek “birbirini görmek; görüşmek, buluşmak” 6319
Götermek “almak, kaldırmak; [götürmek, kapmak, çalmak]” 6354
Göter “al!, kaldır!” 6323
Götermen “almam, kaldırmam” 6451
Göterür “alır, kaldırır; kapar, çalar” 6303
Gövüş “geviş” 6310
Göz “göz” 6327
Gözüñ̂üz “gözünüz” 6378
Göz tutmaḳ “beklemek, ummak; gözü tutmak, gözü örtmek” 6407
Göz tutar-min “beklerim, umarım” 6278
Göz tutḳanımız “beklediğimiz, umduğumuz” 6264
Göz tutsa “beklese, umsa” 6481
Göz ucı “göz ucu, yan göz” 6529
Gözel “güzel, iyi, beğenilen, sevilen” 6408
Gözel “keklik” 6408
Gözenek “çadır gereçlerinden biri; [çadırın bacası]” 6409

Gözetmek/Gözlemek “gözle aramak, gözlemek” 6405
Gözge ıl-
    Gözge ıl “dikkate al!, göz önünde bulundur!” 6418
Gözleşmek “birlikte gözle aramak, birlikte gözlemek” 6406
Gözük “sürme” 6205
Gūj “eğri, eğrilmiş” 6326
Ġūl “[hortlak, gulyabani, dev]” 5183
Ġulū “[aşkınlık, taşkınlık, sınırı aşma]; kalabalık, topluluk; saldırma, saldırı” 5173
Ġulūle “yumak, top; gülle, top mermisi” 5176
Ġuma “odalık, kuma” 5181
Ġunçaçı “harem hizmetçisi, cariye” 5177
Ġunda “zehirli örümcek, böğ, kunda” 5179
Ġur
    Ġurıdın “yırtıcı hayvanların gürlemesinden; gök gürültüsünden” 5166
Ġūr “Tacikiyye'den bir boy adı; Herāt yakınlarında bu boyun yaşadığı bir yer adı” 5182
Ġurre “gürleme” 5170
Ġurrende “[gürleyip haykıran, kükreyen]” 5160
Ġurriş “korkunç ses; kızgınlık, öfkelenme” 5168
Ġurulda-
    Ġuruldab “hırlamış” 5161
Ġurunbiş “korkunç ses” 5158
Ġusun “Moğ. çizme” 5180
Ġuz “Sulṭān Sancar zamanında Ḫorāsān'ı ele geçiren bir Türk boyu” 5171
Güc “güç” 6362
Gücgenmek “kendini zorlamak, güç sarf etmek” 6359
Güclenmek “güçlenmek, güçlü duruma gelmek” 6360
Güclüg “güçlü” 6368
Güclüggine “güçlücük” 6369
Gücün “güçlükle, zorla”; “kapılarak, güçlü etkisinde kalarak, aldanarak; cebren, zorla” 6371
Güdüci “[Rūm Tr.] güdücü, çoban” 6372
Gügül “bok böceği” 6437
Gül “gömlek” 6305
Gülāc “un, yumurta ve yağla pişirilen bir tür helva; küçük yağlı ekmek, güllaç, ekmek kadayıfı” 6224
Gülāle “gömlek” 8510*
Gül-bāng “ezan okuyanın avazı; pehlivanın avazı” 8511*
Güle al-
    Güle almastın “gülememekten” 6463
Gülegen “çok gülen, sürekli gülen, güleğen” 6268
Gülgü “gülüş, gülme; gülen, güler” 6467

Gülhā çi gül “bir tür oyun” 8513*
Gül-i nā-fermān “açık mor renkli bir çiçek türü” 8512*
Gülmek “gülmek” 6443
Gülegec “güleç, güler yüzlü” 6288
Gülge-sin “gülersin; güleceksin; [gülesin]” 6449
Gülüb “gülüp” 6286
Gülümlü “güler yüzlü” 6321
Gülümse-
Gülümseb “gülümseyip” 6275
Gülümsümek “gülümsemek” 6455
Gülümsüb “gülümseyip” 6274
Gülüşmek “gülüşmek, birlikte gülmek” 6444
Güm güm “yer kazılırken çıkan ses, gümbürtü sesi; Rūm ülkesinde Muş vilayetinde bulunan ve benim de gördüğüm bir mahalle adı” 6237
Gümārlamaḳ “dikmek, atamak; yollamak” 6238
Gün “güneş; gün; Oğuz Ḫan bin Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan'ın oğlunun adı” 6493
Gün batar “batı, güneşin battığı taraf” 6495
Gün çiçegi “[Rūm Tr.] gün çiçeği, günebakan, ayçiçeği” 6506
Gün toġar “doğu, güneşin doğduğu taraf” 6505
Gün yan͡glamışı “giyinip kuşanma; Moğ. nevruz bayramı” 6717
Günbed “sıçrayıp atlamak; kümbet, kubbe; kadeh; atın ala kayışının dokuz küçük kümbeti” 6165
Günes/Güneş “güneş; güneş gören yer” 6509
Güney “güneşe karşı olan yer, güneş gören yer, güney” 6494
Güni “[Rūm Tr.] günü, kıskançlık; aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, kuma” 6512
Gürce “Gürcistān vilayeti” 6188
Gürci “köpek yavrusu; Gürc boyunun adı” 5898, 6391
Güreş “güreş” 6380
Güreşçi “güreşçi” 6381
Güreşmek “güreşmek” 6375
Gürin “[kızıla çalan at donu]” 6396
Gürin “insan topluluğu, kalabalık, ordu yığını; ordunun oluşturduğu halka”; “Ḫorāsān'da Ebīverd'e bağlı bir yer adı”; “Ḫorāsān'da İsferāyin'e bağlı olan Enūşīrvān'ın da doğduğu köyün adı” 6396
Gürrün͡g “danışmak için toplanan insan topluluğu” 6203
Gürūhe “yumak, top. Gerek hamur veya pamuk yumağı gerek yuvarlak top mermisi olsun” 6200
Gürze “başı büyük, çok zehirli ve çizgili bir yılan türü; fare; gürz, topuz” 6189
Gütmek “otlatmak, gütmek; gözetlemek, bekleyip korumak” 6252, 6345
Güter/Güder “gözetler, bekleyip korur” 6323

Gütgeli “güdeli, bekleyip koruyalı; gütmek için, bekleyip korumak için” 6490
Güvenc “kıvanç, övünç” 6519
Güvenmek “kıvanmak, övünmek” 6513
Güyev “damat, güvey, güveyi” 6476
Güz “güz mevsimi” 6327
Güzārla-
Güzārladı “ödedi; yaptı, kıldı, yerine getirdi” 6206
Güzārlaġay “ödeye; yapa, kıla, yerine getire” 6208
Güzgü “ayna, gözgü” 6260
H̱ˇāb-ı ḫar-gūş “kinaye olarak: gaflet, uyuşukluk” 8391*
Ḫacan̂g “at” 8377*
Ḫacır “katır” 4082
Ḫāde “gemi küreği” 4073
Ḥaḳ ḳuşı “bir tür baykuş, hak kuşu, ishak kuşu” 4068
Ḫaḳan “ḳaan, hakan, padişahların padişahı, hanlar hanı. Çīn padişahlarına da ḫaḳan denir. Nitekim Rūm padişahı için ḳayṣer, ‘Acem için kesrā, Hind için rāy, Turan için ḫan, Gürc için şār, Tatar için giray ve Yemen padişahı için tübba‘ söylenir” 4075
Ḥaḳ-gūy “İshak kuşu, hak kuşu” 8367*
Ḫākī “ok meydanında hedefe atılan bir tür ok; [toprakla ilgili]” 8373*
Ḥaḳḳa'ṭ-ṭās “tutsakların ellerine takılan halka tas” 4067
Ḫāk-pelek “oyuncuların birbirinin üstünden atlayarak oynadıkları bir çocuk oyunu, birdirbir” 4077
Ḥāl “[hâl, durum; şimdi]; [kinaye olarak] ölüm, ölüm vakti” 8363*
Ḫāl “bayrak; büyük deve; siyah erkek deve; Yemen'de yapılan değerli bir kumaş; yumuşak giysi; yağmursuz bulut; kibir, ululanma; şimşek; büyük dağ; sölpük ve evlenmemiş adam; [ben, benek; dayı; vehim, kuruntu, sanı; inat, ayak direme, ısrar; yıkık yer]” 8374*
Ḫalac “Türklerde bir boy adı. [*Cāmi‘-i Reşīdī'ye* göre] Oğuz Ḫan'ın bir kişiye söylediği ḳal ac ‘aç kal!’ tümcesinden alınmıştır” 4088
Ḫalama “kuzu; keçi yavrusu, oğlak” 4085
Ḥāle “ölüm, ölüm vakti; [hâl, durum; sevinç, çoşku; kendinden geçme, sarhoşluk]” 8234
Ḥālī “süslü, süslenmiş; hemen, ansızın, çabucak” 8364*
Ḫalluḫ “Türkistān'da Seyḥūn'un yakınlığında bulunan ve güzel kokulu miski ile ünlü olan bir kent” 4084
Ḫalta “Ḳalmaḳ dilinde: hediye, armağan” 4086
Ḫām “kalem; içki; kement, ip; [pişmemiş, çiğ; katışıksız gümüş, som gümüş]; Ar. yıkanmamış pamuklu beyaz bez, patiska; işlenmemiş deri”; “Ar. turp” 8375*
Ḥamā “siyah çiçek; himayet, koruma” 4069
Ḫamsu'l-mübārek “beş sayısı” 8389*
Ḫan “padişah. Bu anlamdan dolayı Türk padişahları kendilerine ḫan derler. Rūm padişahları da Türk boylarından oldukları için kendilerine ḫan demişler. ‘Arabistān ve

Ḥicāz'ı aldıktan sonra da sultan sözünü eklemişler. Rūm padişahları kendi emirleri ve seçkinlerine padişahın kısaltmış biçimi olan paşa dedikleri için Īrān padişahları da kendi hâkimleri ve seçkinlerine ḫan ve sultan lakabı verdiler. Hind'de de Kürekeniyye sultanları kendilerine padişah, büyüklere ve seçkinlere ise ḫan sanını verdiler" 4072

Ḫanc "ölümcül yara; Fa. boş, çürük; yarar, kazanç; eğlenme, sevinç; naz, kırıtma" 4090

Ḫanca "ince dal, ağacın ince dalı" 4091

Ḫansā "bir kadın şairin adı" 4089

Ḫanzay Şeng̃ "Çīnevī dilinde: büyük kent. Eskiden Ḫan Balıġ denirdi" 4080

Ḫārā-süm "kinaye olarak: dikbaşlı ve sert at" 8370*

Ḫārā-sümi "kinaye olarak: onun dikbaşlı ve sert atı" 4076

Haray "yardım isteme, bildirme ve bağırma ünlemi" 7091

Harbatan "orduda onluk ve yüzlük birimleri" 7093

Ḫāre-kāv/Ḫāre-perkāv "taş kesen, taş yontan" 8371*

Harı-

Harıġan "yorulmuş, güçsüz düşmüş" 7076

Ḥariş "yitik, yok olmuş; ziyan olmuş, faydasız, yararsız" 4064

Ḫarīṭa "meşin torba, dağarcık" 8379*

Harmaḳ "yorulmak, güçsüz düşmek" 7074

Haradur "yorulur, güçsüz düşer" 7090

Hardı "yoruldu, güçsüz düştü" 7075

Harġan "yorulmuş, güçsüz düşmüş" 7076

Harıb "yorulmuş, güçsüz düşmüş" 7077

Harmaġım "yorulmam, güçsüz düşmem" 7072

Harmış "yorulmuş, güçsüz düşmüş" 7082

Ḫar-püşte "tepe biçiminde olan her şey; çadır, otağ; bir çeşit savaş giysisi" 4083

Ḥarrān "Bārıḳ-ı Berberī ile savaşmaya gidip tutsak düşen kulun adı" 4066

Ḫarrās "küp yapan kimse" 8378*

Ḥarūn "başıbozuk; azgın at, başı sert at" 4065

Ḫas-ḫāne "yazın havayı serinletmek için çevresine saman ve deve dikeninin toplanıp üzerine su serpildiği ev" 8382*

Ḥaṣīrī libās "hasır biçiminde yapılan bir tür [ipek] giysi" 8365*

Ḫāşe "Ḫāşāk'ın kısaltılmış biçimidir: süprüntü, yonga, çöp, talaş; kıskançlık" 4074, 8372*

Ḫaşḫāş "silahla donanmış ordu, silah kuşanmış ordu; [haşhaş, esrar]" 8385*

Ḫatāy "Tatar ve Moġul dilinde Çīn ülkesine denir" 4081

Ḫaṭṭ-ı cām "kadeh kenarında bulunan yedi çeşit yazı: kadehin ağzındaki yazı Cevr, Baġdād, Baṣra, Ezraḳ, Eşk, Kāse-ger, Fürūdīne" 8387*

Ḫatun "hatun, büyük hanım, büyüklerin hanımı" 4078

Hav "evet" 7071

Hav "savaşta saldırı sırasında söylenen söz" 7071

Ḫav "kav, çakmak kavı" 4094

Havālanmaḳ "havalanmak, göğe yükselmek; [çalımlı davranmak]" 7114

Havālanġan "havalanmış, göğe yükselmiş; çalımlı davranmış" 7109
Ḫavāze "duvarcı iskelesi; aferin, alkış; istek" 4097
Ḫāvend "Ḫudāvend'nin kısaltılmış biçimidir: Allah; efendi" 4079
Ḫāverān "Ḫorāsān'da Ḥakīm Enverī'nin de doğduğu bir vilayet adı" 8376*
Ḥavlān "devrin değişmesi, yılın geçmesi; kinaye olarak: bayramlık, yıllık vergi" 4070
Ḥavż-ı Māhiyān "Herāt'ta bir yer adı" 8366*
Hay "acı, üzüntü, yardım isteme ve inleme ünlemi" 7080
Hay hay "çabuklaştırma ünlemi, hadyi; gürültü, patırtı; şiddetli ağlamak ünlemi" 7073, 7080
Haydamaḳ "hayvanı deh diyerek sürmek, haydamak, dehlemek" 7079
Hāyile "korkunç" 7078
Ḫayl-ḫāne "göçebe topluluğun kaldığı çadır; topluluk; boy; [sülale, soysop]" 8393*
Ḫayl-ı vaḥşī "vahşi sürü" 4101
Ḫayzerān "hasır ve çığ yapımında kullanılan bir tür sarı kamış, bambu, hezaren, Hint kamışı" 8392*
Ḥaẓīre "etrafı çevrili alan; [ağıl]; ev" 8368*
Heft Evreng "Cāmī'nin yedi manzumeden oluşan eserinin adı" 8572*
Heft-evreng "Büyükayı, Yedikardeş, Yedigir" 8571*
Heft-ḫˇān-ı Rüstem "Rüstem'in geçtiği yedi tehlikeli aşama" 8570*
Hem-ber "eş, benzer; [birlikte; yakın]" 7102
Hem-ol "hem o, o da, aynı, işte o" 7105
Hem-tek
    Hem-tekim "eşim, benzerim; [arkadaşım, yoldaşım]" 7104
Henek "şaka, alay" 7106
Her bir
    Her bir birinĝizninĝ "her biri birinizin" 7087
    Her bir manĝışıda "her bir salınışında; her bir yürüyüşünde" 7094
Her ḳaçan "her zaman, her vakit" 7092
Her ḳayan "her taraf; herhangi bir taraf" 7083
Her ḳaysı "herhangi" 7085
    Her ḳaysınĝız "herhanginiz" 7088
Her ḳol
    Her ḳolġa "her dağ koluna" 7095
Her ni
    Her ninĝiz "her neyiniz" 7086
    Her nini "her neyi" 7089
Her yan
    Her yanı "her tarafı" 7096
Her-heft "kadınların süs olarak kullandıkları yedi nesne: kına, rastık, allık, üstübeç, sürme, altın varak, mis" 7097
Heveslen-

Heveslendi “heveslendi, heves etti, isteklendi” 7123
Hey/Hey hey “Derī ve Hindī dilinde: vardır” 7132
Hey/Hey hey “korkutma, önleme, alay etme, uyarma, duyurma veya beğenme ünlemi; [şaşırma ünlemi; çabuklaştırma ünlemi]” 7132
Hey hay ölenĝ hay ölenĝ “düğünlerde gelini ve güveyi övmek için söylenen bir tür şarkı” 7081
Hey tülügüm hey tulum “düğünlerde ve şölenlerde oynayarak söylenen bir şarkı” 7133
Heyā-hūy “haykırış, bağırtı; gürültü, patırtı” 7129
Heycā “savaş, dövüş; savaş yeri” 7131
Hezāhiz “Fa. düşman korkusundan ordudaki hareketlenme ve çırpınma; fitneler, karışıklıklar” 7101
Hezār “bülbül” 7100
Hezāre “Herāt ve Ḫorāsān bölgesinde yaşayan bir kabile adı” 7100
Hezl “şaka, alay, hezel” 7099
Hıḳlavuḳ “hıçkırma illeti” 7134
Ḫına “kına” 4102
Ḫınalıġ “kınalı; [Dağıstān'da] Lekziye boyunun yurdu” 4106
Ḫırıldamaḳ “hırlamak; hırıldamak, hırıltılı bir ses çıkarmak” 4103
Ḫırıldaşmaḳ “hırlaşmak, hırıldaşmak” 4104
Ḫışt “[tuğla, kerpiç]; yelpaze; [ortasında ipten örülü bir halka olan ve orta parmağa geçirilerek atılan küçük mızrak]; bir tür helva; Kelāt, Ebīverd ve Fārs'ta bir yer adı” 8383*
Ḫışt-ḫāne “ortasında yaz mevsimleri iple çekilerek çalışıp havayı serinleten büyük yelpaze bulunan ev” 8384*
Ḫıṭṭa “belde, şehir, diyar” 8388*
Ḫızan “çoluk çocuk, aile, kızan” 4105
Hīlāc “Şeyḫ ‘Aṭṭār'ın eserlerinden birinin adı” 8575*
Hilālī ḳadeḥ “hilal gibi kâse biçiminde olan kadeh” 8573*
Hīme
Hīmenĝ “odunun” 7130
Himmet
Himmetinĝġa “himmetine, çabana” 7103
Hincār
Hincārını “kuralını, yöntemini, yolunu; düz yolunu” 7107
Ḫing “[beyaz]; beyaz at, kır at” 8390*
Hirevül/Hirül “öncü asker birliği, öncü kol” 7084
Hīrmend “Ḳandhār yakınlarından geçen bir ırmak” 7135
Ḥoḳḳa-yı ‘aḳīḳ “akik hokkası gibi olan sevgilinin ağzı” 8369*
Hona “erkek ceylan” 7110
Honılamaḳ “oku yayın kirişine yerleştirmek” 7125
Hoppuş “bir tür büyük kertenkele” 7116
Hort “sesli bir biçimde içmek, höpürtü” 7128

Hort u port "kendinde olmayan bir yeteneği varmış gibi gösterme, taslama" 7127
H̱oruldamaḳ "[Rūm Tr.] horuldamak, horlamak" 4098
H̱oşlaşmaḳ "vedalaşmak, esenleşmek" 4099
H̱ubla "çakmak" 4095
H̱ubulmaḳ "[Moğ.] hortlamak, ölü mezardan çıkmak" 4092
H̱ucīr/H̱ıcīr "[Fa.] güzel, yakışıklı, iyi" 4082
H̱ūd "miğfer, tolga, demir savaş başlığı" 4100
H̱udük/H̱odük "eşek yavrusu, sıpa" 4093
H̱ulūl "[nahif, çelimsiz]" 4087
Ḥummā "humma, teb, sıtma" 4069
H̱unc "Fārs'ta bir vileyet adı" 4090
Huni "huni, ağızlık" 7126
H̱unyā-gerlıġ

H̱unyā-gerlıġıñ̂ "şarkıcılığın" 4107

H̱uriş/H̱oriş "[yemek; yeme, içme]" 4096
H̱usrev-i Çīn "kinaye olarak: güneş" 8380*
H̱usrev-i Zeng "kinaye olarak: ay" 8381*
H̱uṭbe "Ar. rastık, kaş boyası; [hutbe]" 8386*
H̱uṭṭa "hâl, durum; hacet, gereklilik; maksat, amaç" 8388*
Ḥuveylī "çepeçevre, evin çevresi" 4071
Hūy "dervişler arasında Allah'a seslenme sözü, hu" 8574*
Hūy

Hūyuñ̂ "inlemen; ahın, eyvahın; [korkun]" 7108

H̱uyūl "atlar, atlar sürüsü" 4108
Hüplemaḳ "yutmak" 7115
Hüpüşek "çavuş kuşu, ibibik" 7117
Hüretmek "uzaklaştırmak, kovmak; [ürkütmek]" 7120

Hüretme "uzaklaştırma!; kaçırma!; ürkütme!" 7112

Hürgünc/Hürkünc "ürküntü, korku" 7122
Hürgütmek/Hürkütmek "ürkütmek" 7121

Hürgütüb/Hürkütüb "ürkütüp" 7111

Hürmek "havlamak, ürümek" 7118

Hürer "havlar, ürür" 7124
Hürübtür "havlamış, ürümüş" 7113

Hürmek "üfürmek, üflemek" 7119

Hürer "üfler" 7124

Hüzebr "aslan" 7098
Içġınmaḳ "şaşmak, şaşırmak, hayrete düşmek" 1473
Içḳın-

Içḳındı "şaştı, şaşırdı" 1781

Içḳırıḳ "[Rūm Tr.] hıçkırık" 1347

Iġır “giderek kötüleşen hastalık, günden güne artan hastalık” 1408
Iẖşıẕ “Ferġāna padişahları; [*Ravżatu'ṣ-Ṣafā* yazarına göre] padişahların padişahı” 545
Ilan otı “bir bitki adı; Semerḳand'a bağlı bir yer adı” 1680
Ilbaramaḳ “sıcak sudan vücut kızarıp kabarmak; [haşlanmak]” 1490
Ilbarat-
  Ilbaratıb “sıcak su vücudu kızartıp kabartmış; [haşlayıp]” 1287
Ildam “çabuk, hızlı” 1542
Ildurmaḳ “bağlamak, tutturmak, iliştirmek” 1488
Ilġamaḳ “hızlı at koşturmak, ılgar etmek; inceden inceye araştırmak, denetlemek” 1491
  Ilġaban “ılgar edip” 1297
  Ilġay “ılgar edeyim; ılgar ede; ılgar edesin; ılgar edip” 1600, 1687
Ilġamışı “hızlı at koşturmak, ılgar etmek; inceden inceye araştırmak, denetlemek” 1685
Ilġar “ılgar, hızlı at koşturma ve ordu yürütme” 1411
Ilġavçı “hızlı at koşturan, ılgar eden. [Ilġaġucı'nın kısaltılmış biçimidir]” 1684
Ilġay “Yamut Türkmen boylarından birinin adı” 1687
Ilġı
  Ilġısı “yılkısı” 1590
Ilġu “Moğ. borç” 1277
Ilı-
  Ilısam “sıkıntıdan yansam” 1795
Ilıġ
  Ilıġıñ̂ “ılığın” 1425
Ilınmaḳ “bağlanmak, tutulmak, yakalanmak, ilişmek” 1489
Ilınmaḳ “ılınmak, ılımak, ılık duruma gelmek” 1489
  Ilındım “sıkıntıdan yandım” 1796
  Ilınsam “sıkıntıdan yansam” 1795
Ilḳı “[yıllık, yılki]” 1688
Ilḳı “at sürüsü, yılkı” 1688
  Ilḳısı “yılkısı” 1713
Illıḳ “yıllık” 1691
Ilmaḳ “dikkate almak, göz önünde bulundurmak, ilgilenmek; [almak; tutmak]” 1475
  Il “al!, tut!; dikkate al, ilgilen!, göz önünde bulundur!” 1540
  Ilġay “ala; tuta” 1600
  Ilġu dik “dikkate alacak gibi; ilgilenir gibi, önem verir gibi, göz önünde bulundurur gibi” 1515
  Ilma “dikkate alma!” 1633
  Ilmadım “dikkate almadım” 1552
  Ilmaġanı “anlamadığı, fark etmediği, dikkate almadığı, ilgilenmediği” 1296
  Ilmaġıl “dikkate alma!, önemseme!” 1533, 1786
  Ilmay “dikkate almaz, iltifat etmez, ilgilenmez” 1793
Iltıra-

Iltırar "parlar, parıldar, ışıldar, yıldırar" 1658

Imġa "dağ keçisi" 1278

Imıġ "karanlık, çok siyah" 1466

Imraġ "istenen, sevilen; sevgili" 1716

Inaġ "sohbet arkadaşı, dost; padişahın sohbet arkadaşı, yakını; Moġul hanlarının yakınlarına verdikleri mansıp adı. Ona Inaḳ da denir" 1336, 1799

Inaḳ "sohbet arkadaşı, dost; Türk hanlarının yakınlarına verdikleri mansıp adı. Ona Inaġ da denir" 642, 1468

Inamlı "itibar sahibi, güvenilir, saygın" 1735

Inan-

Inanmasan͡gız "inanmasanız" 1417

Inanc "inanç"; "Melik Arslan zamanında bir hâkimin adı" 1743

Inıḳmaḳ "dostluk etmek, birine alışmak, kaynaşmak, ülfet etmek, dost olmak, yakınlık kurmak" 1731

Inıḳmadın "dostluk etmeden, alışmadan, ülfet etmeden, dost olmadan, yakınlık kurmadan" 1803

Inıḳtı "dost oldu, dostluk etti, alıştı, yakınlık kurdu, ülfet etti" 1804

In͡gışmaḳ "inlemek, ağlayıp sızlamak" 1733

In͡gramaḳ "inlemek" 1732

In͡granmaḳ "inlemek; [yavaşça] ağlamak" 1467

In͡granġanım "inlemem; ağlayıp sızlamam" 1549

In͡granmış "inlemiş; ağlayıp sızlamış" 1486

In͡gransam "inlesem; ağlayıp sızlasam" 1550

Ipar "misk; amber; güzel kokulu nesne" 1290

Ipar Ḳuruġı "Semerḳand'a bağlı bir kasaba. [Ona Şī̄rāz ve Ilan Otı da denir]" 1291

Ircatmaḳ/Ircayıtmaḳ "gülerken dişlerini göstermek, sırıtmak. Diş ile birlikte kullanılır" 1362

Ircay-

Ircaymadı "gülerken dişlerini göstermedi, sırıtmadı; [gülerken dişleri görünmedi]" 1668

Irġanmaḳ "sallanmak, kımıldamak, ırganmak, ırgalanmak" 1365

Irġanur "sallanır, kımıldar, ırganır, ırgalanır" 1710

Irġatmaḳ "sallamak, kımıldatmak, ırgalamak, ırgamak" 302

Irġatıb "sallamış, kımıldatmış, ırgalamış, ırgamış" 1331

Irġı "zamkından müshil yapılan bir tür ağaç" 1401

Irılda-

Irıldar "ses çıkarır" 1399

'Irıldamaḳ "yırtıcı hayvan saldırmadan önce boğazından ses çıkarmak, hırlamak" 5137

'Irıldab "yırtıcı hayvan saldırmadan önce boğazından ses çıkarmış, hırlamış" 5135

Irlamaḳ/Yırlamaḳ "şarkı söylemek, ırlamak, yırlamak" 1382

Irmaçuḳ "[Rūm Tr.] küçük ırmak" 1423

Is “koku” 1431

  Isı “kokusu” 1313

Isıġ “sıcak” 1464

Isıġ Göl “Türkī dilini ibda eden Türk bin Yāfeŝ'in yaşadığı vilayetin adı” 1535

Isıġ/Istıġ “sıcak” 1567

Isılıġ/Islıġ “[Rūm Tr.] kuşların gagasından çıkan ses, ıslık” 1563

Isırġa “kulağa takılan küpe” 1565

Isırġandur-

  Isırġandurdı “utandırdı” 1785

Isırġanmaḳ “utanmak” 1784

Isırmaḳ “ısırmak; [mecaz anlamda] yemek” 1458

Isıtmaḳ “ısıtmak; ateşi yükselmek, ateşi çıkmak, ateşlenmek” 1452

Islamaḳ “koklamak” 1453

  Isla “kokla!” 1260

  Islab “koklamış” 1323

  Isladım “kokladım” 1538

  Islamadı “koklamadı” 1754

  Islamas “koklamaz” 1709

  Islayın “koklarım; koklayayım” 1593

Islanmaḳ “kokuşmak, kötü kokmak” 1456

  Islanġalı “kokuşmak için; kokuşalı” 1738

Islanmaḳ “ıslanmak” 1456

  Islanġalı “ıslanmak için; ıslanalı” 1738

Islaşmaḳ “koklaşmak” 1455

Islatmaḳ “ıslatmak” 1457

Isramaḳ “korumak, saklamak” 1318

  Israġan “korumuş, saklamış” 1319

Işın/İşin “yıldırım, şimşek” 1587

Işıtmaḳ “ışıtmak, ışıklandırmak” 1320

‘Işḳ-ı pīçān “sarmaşık” 8464*

Işḳırıḳ “arkasında deliği olup çocukların üflemesiyle ses çıkaran kollu testi, düdüklü testi” 1474

Işḳırıḳ “yelle birlikte yağan kar” 1474

Işnar/İşner “yıldız kurdu, yıldız böceği, ateş böceği” 1787

Iştan “iç donu, dizlik” 595, 1583

Itavun “Moğ. keklik” 1306

Iṭġı “/ṭ/ harfine denir” 1588

Iyġur/Uyġur “yazmak işinde eşsiz olan ve Özbekiyye boylarından birinin adı” 1546

Iẓġı “/ẓ/ harfine denir” 1589

İ-/Ėr-

  İdi/Ėrdi “sözcük sonuna eklenir: idi” 1338

İdim/Ėrdim "sözcük sonuna eklenir: idim; oldum" 1575

İdin̂g/Ėrdin̂g "idin; oldun" 1444

İdin̂giz "idiniz" 1359

İdin̂giz/İdin̂gler/İrdin̂gler "idiniz; oldunuz" 1699

İdük/Ėrdük "sözcük sonuna eklenir: idik; olduk" 1577

İmen "değilim; olmam" 1772

İmen̂g/Ėrmen̂g "sözcük sonuna eklenir ve yokluk anlamı verir: değilsin; olmazsın" 1327, 1543

İmiş/Ėrmiş "sözcük sonuna eklenir: imiş; olmuş" 1329, 1721

İmiş-sin "imişsin; olmuşsun" 1721

İse "şart ekidir: ise; olsa" 1559

İsek/Ėrsek "sözcük sonuna eklenir: isek" 1377

İsem/Ėrsem "sözcük sonuna eklenir: isem; olsam" 1376, 1560

İsen̂g/Ėrsen̂g "sözcük sonuna eklenir: isen; olsan" 1353, 1561

İsen̂giz/Ėrsen̂giz "sözcük sonuna eklenir: iseniz; olsanız" 1375

İbik "[Rūm Tr.] ibik, horoz gibi kuşların başındaki taç. Cıġatayiyye ona Übük der" 531

İbinmek "ıslanmak" 1289

İç "iç, içeri" 1342

İç-

İç "iç!" 1342

İçgendin "içmekten" 1602

İçgey "içe; içer" 1526

İçgün̂g "içeceksin" 1482

İç aġrıġı "iç sürme, ishal, sürgün, ötürük; [karın ağrısı]" 1343

İç oġlan "[Rūm Tr.] saray hizmetinde bulunan oğlan, iç oğlanı" 1345

İçe "büyük kız kardeş, abla" 1273

İçe "Moğ. iye, sahip, efendi" 1273

İçen "[tatlıya karıştırılan] kavrulmuş buğday ve susam" 1344

İçergü/İçirgü "eyerin altına konulan keçe, teğelti" 1346

İçge "ince" 1314

İçgerek "daha ince" 1348, 1495

İçgeri "içeri" 1759

İçgeridin "içeriden" 1598

İçgi/İçki "içeriki, sohbet arkadaşı, padişaha yakın, saraya mensup" 1778

İçgiri

İçgiridin "içeriden" 1598

İçgü "içme; yudumlama" 1350

İçgülüg "sarhoş kişi" 1351

İçgülük "içki içme; içilecek nesne" 1351

İçi "kadın" 1745

İçin "bir şeyin ortası, arası; bir şeyin içerisi" 1571

İçin ara “ortada, arada” 1355
İçirlik “gömlek” 1812
İçkerrek “daha içeri” 1349
İçmek “kürk” 1354
İçür-
  İçürgey “içirir; [içire]” 1647
İd “koku” 1356
İdāre “bir şeyin etrafını çevirme” 547
İdi ḳut “kut sahibi; Çengiz Ḫan zamanında Uyġur hâkiminin adı” 1357
İdiş “büyük kâse, büyük kap” 1358
İdlen-
  İdlenib “kokuşmuş” 1524
İdmān “bir işi koruma ve sürekli devam ettirme, alıştırma, idman” 1094
İg “hastalık” 608, 1523
İg “ipek gibi şeyleri eğirmekte kullanılan araç, iğ” 608, 1523
İg “necip, soylu. Özellikle de Yamutlar içerisinde kullanılır” 1523
İḥdād “Tanrı'nın hükümlerini uygulayan kimse” 8260*
İgde “iğde” 1638
İgdiş/İgdic “anne veya babası Türk, diğeri ise Hind, Fārsī veya ‘Arab olan kimse, annesi ve babası farklı cinslerden olan at” 610, 1649
İgec “abla” 1339
İgec “sözcük sonuna eklenir: iken, henüz, daha, hâlâ” 1339
İgeci “büyük kız kardeş, abla. Ona Apa da denir” 1617
İgeg “eğe, törpü” 1518
İgelemek “sahip olmak; ele geçirmek” 1510
İgen/Ėgin/Ėgn “omuz; pazı; [vücut, beden, eğin]” 1650
  Ėgnide “vücudunda, eğninde; koynunda” 1267
  Ėgniñge “senin vücuduna, bedenine, eğnine” 1253
İgerçi “eyerci, saraç” 1618
İgerişmek “birlikte dolaşmak, birlikte dönmek” 1509, 1613
İgerme/İgirme “yirmi sayısı” 1654
İgermek “dolaşmak, dönmek; dolaştırmak, döndürmek” 1508, 1612
İgirmek “dolaştırmak, döndürmek; ip eğirmek” 1611
İglig “dertli, hasta” 1519
İgren-
  İgrenme “inleme!; [yavaşça] ağlama!” 1635
İgrenmek “iğrenmek” 1616
İgrik “[Rūm Tr.] su havuzu; eğrim, girdap” 1639
İken “sözcük sonuna eklenir: -dır; var; iken; olduğu; ki” 1622
  İkence “olunca; oluncaya kadar; olduğu kadar, oldukça” 1623
  İkenge “olduğuna” 1624

İkenlerdür "olmuşlardır; ikenler; -dırlar; varlar" 1412
İki
İki tivelig yolumnı "iki develi yolumu" 1653
İkiñizni "ikinizi" 1741
İki abusun "iki kız kardeş, iki bacı" 1596
İki bād-bān "[iki yelken]; filin iki kulağından kinayedir" 1579
İki ḳardaş ḳanı "[Rūm Tr.] bir bitki adı, kardeşkanı ağacı" 1655
İki peyker "ikizler burcu" 1651
İkide "yeniden, tekrar" 1652
İkin "sözcük sonuna eklenir: imiş; olmuş; iken; -dir; var; [ki; ikisini; iki olarak]" 1595
İkin mü "iken mi; olduğu mu; mıdır; [mı ki]" 1627
İkinc "ikinci" 1337, 1656
İkindi "ikindi, akşam" 1657
İkirer ikirer "ikişer ikişer" 1371
İkişer "ikişer" 1326
İktürmek "ektirmek" 1610
İl "itaat eden, bağlanan, boyun eğen, uyan, uysal" 1540
İlbesün "bir tür ördek" 1601
İlçigen "Moğ. eşek" 1682
İle-
İle "[ele!]" 1726
İle "bağlaçtır: ile" 1726
İlek "elek" 1520
İlen "bağlaçtır: ile; ile birlikte" 1678
İley "ön, huzur, karşı" 1681
İleyge "öne, huzura, karşıya" 1255
İleyide "önünde, huzurunda, karşısında" 1646
İleyide/İleyinde "önünde, huzurunda, karşısında" 1265
İleyimde "önümde, huzurumda, karşımda" 1505
İlfis
İlfisi "mangırları, bakır paraları" 1714
İlgeri "önce; ileri" 1670
İlgerrek "daha önce; daha ileri" 1499
İlḫan "Oġuz Ḫan'ın soyundan olan, Tur bin Ferīdūn'a yenilen ve Moġul hanlarının son padişahı; Moġullar, kendi padişahlarına ilḫan derler. Anlamı: sultan" 1683
İlī "itaat etme, uyma, bağlanma" 1424
İlişmek "bağlanmak, ilişmek" 1504
İllik/Ėllik "elli sayısı" 1690
İlmek "giysinin düğme geçmeye özgün bağı, ilik; [tuzak, ağ; bağ; gözlük bağı]" 1496
Īmāż "Ar. şimşek çakmak" 1312
İmcek "emcek, meme" 1702

İmdi “şimdi” 1708

İmdigece “şimdiye kadar” 1704

İmel “Moğ. eyer” 1718

İmgek “çocuğun emeklemesi” 1500

İmgeklemek “emeklemek” 1696

İmgen “Moğ. kadın” 1717

İmir “yeryüzünü kaplayan sis” 1719

İmiştük “imiş; olmuş” 1470, 1721, 1722

İmiştük-sin “imişsin; olmuşsun” 1721

İmiştürmek “koyun, deve, sığır yavrularını annelerinin yanına bırakıp emdirmek, emiştirmek” 1722

İmizdürmek “emzirmek; [emzirtmek]” 1692

İmmek “emmek” 1529

İn “hayvanların yuva edindikleri kovuk, in” 1576

İnā “içki bardağı, kadeh; [kap]” 644

İnci-

İnci “inci!, incin!” 1745

İncü “inci” 1744

İncü “padişaha ait olan mülkler ve köleler; padişahın yerleri ve adamları” 1744

İnçgerek “daha ince” 1481

İnçige “ince” 1746

İnçige “süreğen hastalık, müzmin hastalık” 1746

İnçigerek “daha ince” 1750

İnçigirmek/İnçkirmek “ince sesle ağlamak; acıklı ağlayıp inlemek, ağlayıp sızlamak” 1729, 1798

İndekçi “konuk çağırıcı” 1413

İndemek “davet etmek, çağırmak” 1730

İnde “davet et, eve çağır” 1263

İndeb “davet etmiş, çağırmış” 1322

İndeben “davet edip, çağırıp” 1461

İndet-

İndetti “davet ettirdi, çağırttı” 1707

İndür-

İndürdi “davet etti” 1797

İndür-

İndürdi “indirdi” 1797

İnek “erkeklik organı” 1511

İnek “inek” 1511

İn̂gek/Ėn̂gek “çene” 1299

İnelmek “ısrar etmek, ayak diremek; [inlemek]” 1728

İneldim “ısrar ettim, ayak diredim” 1459

İnenmek "[Rūm Tr.] iğdiş edilmek, enenmek" 1734
İnevli "av avlamak için kazılan çukur" 1800
İngen "deve; dişi deve" 1752
İni "küçük erkek kardeş"; "kardeşin oğlu" 1757
    İnin "küçük erkek kardeşini" 1805
İnişlemek "inişe yönelmek" 1483
İnmek "inmek" 1723
    İner "iner" 1397
    İngen "inmek; [inen; inmiş]" 1752
İn̂gremek "[yavaşça] ağlamak" 1802
İprik/Eprik "eski, yıpranmış; [mecaz anlamda] yaşlı insan" 534
İrdem "askerlik yordamları, silahşorluk mahareti"; "fen, maharet" 1387, 1773
İrig "iri; sert, katı; kaba; pürtüklü" 1445
İriglik "sertlik; kabalık; pürtüklülük" 1700
    İriglikge "sertliğe; kabalığa" 1268
İrikmek "darılmak, sıkılmak" 1367
    İrik "darıl!" 1445
    İriküb "darılmış, sıkılmış" 1316
İrimek/İrilmek "erimek" 1364
    İrib "erimiş" 549
    İrildi "eridi" 576
    İrir "erir, su olur" 577, 1428
İrin̂g "irin" 1446
İriş "çözgü, arış" 1463
İriş "yaltaklanma, dalkavukluk; yalvarma" 1463
İriş-
    İriş "var!, ulaş!, er!, eriş!" 1463
İriş-
    İrişgil "dalkavukluk et; güçsüz duruma düş; yalvar" 1539
    İrişib "dalkavukluk yapıp; güçsüz duruma düşüp; yalvarıp" 1282
    İrişti "dalkavukluk yaptı; güçsüz duruma düştü; yalvardı" 1705
İriş-
    İrişti "güldü" 1705
İrişmek "uymak, izinden gitmek, peşinden gitmek" 1366
    İriş "uy!" 1463
    İrişgil "izini sür!" 1539
İrit-
    İritti "eritti" 1317
İrkilmek "[Rūm Tr.] toplanmak, irkilmek" 1381
İrkiştek "hurma ve iğde gibi meyvelerin [yuvarlak ve uzun] çekirdeği. [Yassı çekirdeğe ise Sınġraḳ denir]" 1420

İrmek/İrmaḳ "ermek, varmak, erişmek; erdirmek, ulaştırmak" 1360
    İrdiñ̂ "erdin, ulaştın; erdirdin, ulaştırdın" 1361
    İrmegey/İrmese/İrmesün "[ulaşmaya/ulaşmasa/ulaşmasın; ulaştırmaya/ulaştırmasa/ ulaştırmasın]" 1363
İs "[akıl, zeka, us]" 1431
İs-
    İsedurġan "yel esmiş; esen" 1747
    İsedürmiş bolġay "esmiş ola" 1604
    İser "yel eser" 1392
    İsgey "yel eser; yel ese" 1674
İsgermek/İskermek "kabul etmek; [hesaba katmak, dikkate almak]" 1558
    İsgerme/İskerme "kabul etme!" 1269
İsgi/İski "eski" 1562
İsgimek/İskimek/İsgilmek/İskilmek "eskimek" 1557
    İsgildi/İskildi "eskidi" 1675
İsgir-/İskir-
    İsgirgen/İskirgen "eskimiş" 1711
    İsgiriben/İskiriben "eskimiş" 1555
İsirgemek "esirgemek; [Rūm Tr: acımak, merhamet etmek]" 1556
    İsirgeb "esirgemiş" 1286
İskenderānī "taht, koltuk, sandalye" 8267*
İslemek "söz dinlemek, eslemek" 1454
İsnemek "esnemek" 1527
İsnet-
    İsnetür "esnetir" 1494
İste-
    İsteyü "isteyerek" 1629
İstet-
    İstetti "istetti" 1712
İsti ot "biber" 1334
İş "iş, amel; meşgale, uğraşı; meslek, uğraş; [mecaz anlamda] savaş, kavga" 1462
İş güc "iş güç, uğraş" 1584, 6362
İş ḳor "iş yapan" 1395
İşek "eşek" 1501
İşek "idrar, sidik" 1501
İşenmek "güvenmek, inanmak" 1581
İşgey/İşigey "Moğ. keçe" 1586
İşnemek "parlamak, parıldamak, ışıldamak" 1506, 1582
İştahā "yemek yeme isteği, iştah" 596
İştek "Bulġar'ın doğusunda ormanlıkta oturan Özbek boylarından biri" 1507
İşterek/Üşterek/Üştürek "dalga" 593

İt “it, köpek” 1303, 1801

İti “iti, köpeği” 1698

İt-

İt “yit!, kaybol!” 1303, 1801

İtti “yitti, kayboldu” 1698

İt-

İtti “[itti]” 1698

İt-

İtib “koklamış” 1814

İtti “[kokladı]” 1698

İt balığı “[Rūm Tr.] suda yaşayıp zamanla vezaġ denilen bir tür kurbağaya dönüşen hayvan” 1307

İt Baraḳ “Oġuz Ḫan'ın yenildiği ancak sonunda yendiği padişahın adı” 1308

İt sin̂gegi “it sineği (at sineği)” 1309

İte başlamaḳ “etmeye başlamak” 1471

İte salmaḳ “itmek” 1300, 1472

İte sal “it!” 1441

İtek “etek; dağ eteği; çöl kıyısı” 1304

İtegim “eteğim” 1545

İteklemek “ateşi körüklemek; bir şeyi eteğine almak” 1302

İtekleb “ateşi körüklemiş; bir şeyi eteğine almış” 1777

İtelgü “çarġ kuşu (çakırdoğan)” 1305

İti “keskin; çabuk, hızlı; kinaye olarak: bilgin, akıllı” 1698

İti-

İtimes “keskinleşmez” 1493

İtik “keskin; çabuk, hızlı; kinaye olarak: bilgin; akıllı” 1480

İtikrek “daha keskin” 1328

İtişmek “birbirini itmek, itişmek” 1292

İtitmek “keskinleştirmek, bilemek” 1503

İtkürmek “yitirmek, kaybetmek” 1301

İtlik

İtligin̂gizni “itliğinizi” 1667

İtsiz “etsiz” 165

İtür-

İtürdün̂g “yitirdin, kaybettin” 1477

İtürgüm “yitiririm, kaybederim; [yitireceğim; yitirsem gerek]” 1776

İtürürge “yitirmeğe, kaybetmek için” 1774

İtür-

İtürürge “keskinleştirmeğe, bilemeğe” 1774

İtüt-

İtütürge “biletmeğe, biletmek için” 1270

İvmek “[Rūm Tr.] ivmek, acele etmek” 1498
İvrüşmek “bir şeyin etrafında dolaşmak, dönmek; [mecaz anlamda] etraflıca düşünmek; araştırmak” 1758
İvür-
    İvürdi “evirdi, çevirdi, döndürdi” 1663
    İvürgec “evirince, çevirince, döndürünce” 1341
    İvürmes “evirmez, çevirmez, döndürmez” 1434
    İvürse “evirse, çevirse, döndürse” 1630
    İvürüb “evirip, çevirip, döndürüp” 1288
    İvürür “evirir, çevirir, döndürür” 1396
İye/İge/Ėye/Ėge “iye, sahip” 1810
    İyesini “iyesini, sahibini” 1739
İyele-
    İyeleb “ele geçirmiş; bir şeyin sahibi olmuş” 20
İyelengülük “ele geçirilecek olan; sahiplenilecek” 346
İymenmek “sakınmak; utanmak; çekinmek; [korkmak]” 1693
    İymen “utan!; sakın!” 1772
    İymenib “çekinmiş” 1330
    İymenmes “korkmaz; utanmaz” 1614
İz “ayak izi” 1418
    İzin̂giz “ayak iziniz” 1807
İzāre “duvarın aşağı kısmı, duvarın yerle duvar gözü (raf) arasındaki kısmı” 8264*
Īzāre “Bk. İzāre” 8265*
İzilmek “ezilmek, aşınmak” 1447
İzin iriş-
    İzin irişti “izini sürdü” 1742
İzlemek “izlemek, iz sürmek” 1449
İzleşmek “izleşmek, birlikte iz sürmek” 1450
İzmek “ezmek, aşındırmak” 1448
    İz “ez!, aşındır!” 1418
    İzin̂giz “eziniz!, aşındırınız!” 1807
Jinde “yırtık, yamalı” 8426*
Ḳaan “Moğ. şahlar şahı, en büyük padişah, padişahlar padişahı” 5279
Ḳab “kap; çuval” 5269
Ḳab ḳacaḳ “kap kacak, kaplar” 5291
Ḳaba “kaba, kalın, kabarık; [Endicān vilayetinde bir yer adı]” 5270
Ḳabaḳ/Ḳabaġ “[ileri, ön]” 5273
Ḳabaḳ/Ḳabaġ “alın” 5273
    Ḳabaġın̂ġġa “senin alnına” 5589
    Ḳabaḳlar “alınlar” 5584
Ḳabaḳ/Ḳabaġ “göz kapağı” 5273

Ḳabaḳ/Ḳabaġ “kabak; nişan kabağı; ok meydanında ağaç başına takılıp vurulmak istenen hedef, yüksek bir yerde ağaç başında olan nişan” 5273
Ḳabaḳ baġlamaḳ “kinaye olarak: gerçek dışı sözlerle birini övmek” 5501
Ḳabal “kuşatma, çevirme, abluka” 5274
Ḳabalmaḳ “kuşatılmak, çevrilmek, çevrelenmek” 5265
  Ḳabal “kuşatıl!, çevril!” 5274
  Ḳabalġan “kuşatılmış, çevrilmiş” 5578
  Ḳabalġandın “kuşatılmaktan, çevrilmekten” 5499
  Ḳabalġay “kuşatılır, çevrilir” 5577
  Ḳabalıb “kuşatılmış, çevrilmiş, çevrelenmiş” 5351
  Ḳabalmaydur “kuşatılmamıştır, çevrilmemiştir” 5253
Ḳabamaḳ “kuşatmak, çevirmek, çevrelemek” 5264
  Ḳaba “kuşat!, çevir!, çevrele!” 5229
  Ḳabab “kuşatmış, çevirmiş, çevrelemiş” 5545
  Ḳabay “kuşatayım, çevireyim” 5560
Ḳaban “erkek domuz” 5280
Ḳabarcuḳ “kabarcık” 5271, 5386
Ḳabarmaḳ “kabarmak; şişmek; kabarcık çıkmak; kafa tutmak, kabarmak” 5266, 5350
  Ḳabarmıştur “kabarmıştır; şişmiştir; kafa tutmuştur” 5258
  Ḳabarur “kabarır; şişer; kafa tutar” 5255
Ḳabart-
  Ḳabartıb “kabartmış; şişirmiş; öfkelendirmiş, kafa tutturmuş” 5240
Ḳabçuḳ “boyundan asılan bir çeşit torba; deri hurç” 5290
Ḳabçurma “bıçak ve kılıç yapımında kullanılan demir ve çelik karışımı” 5289
Ḳabḳarmaḳ “kabın içine bir şey koymak” 5268
Ḳabtal “eyerin arka eteği, eyerin kenarı” 5281
Ḳabtan “savaş giysisi; [kaftan]” 5587
Ḳabtuġay/Ḳabturġay “büyük torba” 5282
Ḳabu “nişan noktasının karşısı, hedefin karşısı, menzil, fırsat yeri” 5231
Ḳabuzaġ/Ḳabuġ/Ḳabuḳ “kabuk” 5294
  Ḳabuġı “kabuğu” 5592
  Ḳabuzaġı “kabuğu” 5558
Kāc “Fa. bir çeşit çam ağacı; tokat, sille; şişe, kadeh, billur, sırça; [şaşı; keşki]” 6163
Ḳacar “sırt kemiği, böğür, kaburga; bir Türk boyunun adı. Bu ulu boya bu adın verilmesinin sebebiyle ilgili farklı görüşler vardır: 1. h. 650'de Hülegü Ḫan, Īrān ve Rūm'u ele geçirince, Moġul boyunun her on ailesinden birinin Türkistān sınırlarından Mıṣr ve Şām'a kadarki yerlere yerleşmesini emretti. Bunların sayısı yüz bin ev oldu. Sartaḳ Noyan bin Saba Noyan, Hülegü Ḫan'ın noyınlarından idi. Hülegü Ḫan'dan sonra padişah olan Ġazan Ḫan zamanında, vefat eden Sartaḳ Noyan'ın yerine oğlu Ḳacar Noyan, Ġazan Ḫan'ın hizmetinde noyanlık mansıbıyla onurlandı. Onun çocukları da onun adıyla anıldılar. Yiğitlikle tanınan bu boyun çoğunluğu Şām'da oturmaktaydı. h. 800'de

saltanatı devralıp Īrān, Rūm, Mıṣr ve Dimeşḳ'e sefer düzenleyen Tėmür Küreken, yabancı ülkelerde yaşayan Moġulların, Īrān ve asıl vatanları olan Türkistān'a göçürülmelerini emretti. Īrān'a gelenlerin birçoğu Gence ve İrevān vilayetlerine yerleştiler. Ṣafevīler döneminde, birçoğu buralardan göçürülüp Kirmānşāh, Ḳazvīn, Ṭahrān, Besṭām, Māzenderān, Esterābād ve Merv-i Şāhcān gibi Īrān'ın başka bölgelerine yerleştirildiler. Fetḥ-ʻAlī Şāh zamanında babaları gibi İrevān'da hâkim olan Muḥammed H̱an ve Necef-ḳulı H̱an, ayrıca Fetḥ-ʻAlī Şāh zamanında babaları gibi Gence'de hâkim olan ve İşpoh̲tur kumandanlığındaki Rusiye savaşında ölen Cevād H̱an işte bunlardandır. Padişahlığa sahip olan bu boyun soyu ile ilgili Nāsih̲ü't-Tevārīh̲'te ayrıntılı bilgiler verilmiştir. 2. Çengiz H̱an, amcası oğlu Ḳaraçar'a çok güvendiği için Īrān ve Rūm seferinde Türkistān Türklerinin başkanlığını ona vermişti. Ḳaraçariye denilen bu boyun adı zamanla çok kullanılarak ḳacar biçimine dönüştü: Ḳaraçar u Çengiz ibn-i ʻamend/be kişver-güşāyī ḳarīn-i hemend (قراچار و چنگیز ابن عمند/بکشورکشایی قرین همند). 3. Ṣafevīler döneminde, Erzrūm, Ḳarṣ, Ah̲ısġa ve Eleşkird civarında oturan boy, Rūm padişahından kaçarak Gence'ye gelir. Rūm padişahı, Īrān padişahına bir mektup yazarak onlara ʻḳaç er' (kaç erkek) sığındığını sorar. Īrān padişahı da bu boyun aksakallarına ne yapılması gerektiğini sorunca ʻbiz onları getirmedik, kendileri gelmişler, isterseniz kendiniz alıp götürün, biz onları savunmayız' cevabını vermeleri önerisinde bulunurlar. Bu öneri kabul edilip yazı yazılır. Erzrūm komutanı birkaç kez ordu yürütüp onları göçürmeye kalkışsa da savaşta yenilmiştir. O tarihten beri Īrān'da yaşayan bu boy, daha sonra siyasi nedenlerden dolayı Īrān'ın başka bölgelerine göçürülmüştür. ʻḲaç er' ibaresi zamanla çok kullanılarak ḳacar biçimine dönüşmüştür. İşte ben, Ḳacarların Sapanlu boyundan olup Ḳazvīn'de oturmaktayım" 5348

Ḳacır "kerkes, akbaba. Bir günde iki bin fersahtan fazla kateden bu kuşun çocuğu safrana bulaştırılınca, onun sarılık hastalığına yakalandığını sanarak bir günde bu mesafeyi katedip Serendīb'den sarılık hastalığı taşını getirmiştir" 5259

Ḳaç "[Rūm Tr: kaç]" 5329

Ḳaç-

  Ḳaç "kaç!" 5329

  Ḳaçan "kaçan" 5504

  Ḳaçaraḳ "kaçarak" 5502

  Ḳaçıñız "kaçınız!" 5285

Ḳaçaġçı "kaçan, kaçıcı" 5331

Ḳaçaḳ "kaçış, kaçma; [kaçak]" 5330

Ḳaçan "ne zaman, ne vakit; herhangi bir zaman" 5504

Ḳaçanġa tėgrü "ne zamana kadar" 5332

Ḳaçġun "kaçış, kaçma; [kaçak, kaçkın]" 5333

Ḳaçġunçı "kaçan, kaçıcı" 5334

Ḳaçıḳ-

  Ḳaçıḳıb "dağılmış, perişan olmuş" 5364

Ḳaçu "Turan ve H̱ˇārezm deyiminde: saldırı sırasındaki kaçış" 5335

Ḳaçurmaḳ "kaçırmak" 5325

Ḳaçurmıştur “kaçırmıştır” 5277
Ḳadaġan “uyarma, üsteleme” 5598
Ḳadaḳ “çivi” 5337
Ḳadaḳ “[pamuk veya ipek kumaşa özgü bir] boyacı boyası” 5337
Ḳadaḳlıḳ “çivilenmiş; sağlamlaştırılmış” 5387
Ḳadamaḳ “çivilemek; sağlamlaştırmak, pekiştirmek; [batırmak, saplamak]” 5336
Ḳadadı “batırdı, sapladı” 5451
Ḳadaman “batırmam, saplamam” 5402
Ḳadana “[Rūm Tr.] tutsakların ayaklarına geçirilen tomruk” 5338
Ḳader H̱an “Semerḳand'da bir Türk padişahın adı” 5597
Ḳader-endāz “ölçü ile veya kader hükmü ile atan; attığı oku şaşmayan kimse” 8478*
Ḳādir-endāz “ok atmakta usta olan kimse” 8476*
Ḳafcur “vergi, haraç” 5667
Ḳafese “kat kat rafları bulunan etajer” 8480*
Ḳaġanaḳ “yeni doğurmuş bir sağmal hayvandan ilk günde alınıp peynir yapılan koyu, sarımtırak süt. Bu süt ağızdan farklıdır” 5666
Ḳahḳaha “kahkaha, yüksek sesle gülme”; “Ṭūs vilayetinde bir yer adı” 5989
Ḳaḳ “çölde yağmurdan oluşan su birikintisi” 5399
Ḳaḳ “kuru, kurumuş nesne; kurutulmuş meyve, kak” 5399, 5528
Ḳaḳalamaḳ “tavuk yumurtlarken bağırmak” 5398
Ḳaḳalaġan “yumurtlarken bağıran tavuk” 5401
Ḳaḳas “yol dışı, semt dışı” 5400
Ḳaḳıl-
Ḳaḳılġan “vurulmuş, çakılmış, kakılmış” 5486, 5500
Ḳaḳılmış “vurulmuş, çakılmış, kakılmış” 5304
Ḳaḳış “vuruş, çarpma, çakma, kakma” 5412
Ḳaḳışmaḳ “birlikte vurmak; karşılıklı vurmak, vuruşmak, çarpışmak, çakışmak, kakışmak” 5396
Ḳaḳmac “kuru balık” 5411
Ḳaḳmaḳ “bir şeyi başka bir şeye vurmak, çarpmak, çakmak, kakmak” 5382
Ḳaḳar “vurur, çarpar, çakar, kakar” 5367
Ḳaḳıb “vurmuş, çarpmış, çakmış, kakmış” 5234
Ḳaḳıban “vurup, çarpıp, çakıp, kakıp” 5512
Ḳaḳḳay “vurur, çarpar, çakar, kakar; vuracak, çarpacak, çakacak, kakacak” 5346
Ḳaḳmaḳı “vurması, çarpması, çakması, kakması” 5576
Ḳaḳtı “vurdu, çarptı, çaktı, kaktı” 5246
Ḳaḳşal “kağşak, kuru odun; bir boy adı” 5410
Ḳaḳşılmaḳ/Ḳaḳşalmaḳ “kurumak, kağşamak, gevşemek, kak olmak” 5397
Ḳaḳşalġan “kurumuş, gevşemiş, kak olmuş” 5527
Ḳaḳturmaḳ “bir şeyi başka bir şeye vurdurmak, çarptırmak, çaktırmak, kaktırmak” 5391
Kākül

Kākülüñ̂g “kâkülün, perçemin” 6164

Ḳal-

Ḳalġay mu “kalır mı; kalacak mı” 5548

Ḳalġum “kalacağım; kalırım” 5481

Ḳalıban “kalıp” 5511

Ḳalmaġuñ̂g “kalmayacaksın” 5428

Ḳalmamış “[kalmamış]” 5316

Ḳalaġay “[renkli ipek]” 5417

Ḳalalmaḳ “[üst üste yığılmak]” 5415

Ḳalamaḳ “üst üste koymak, yığmak” 5414

Ḳalaġay “[üst üste yığa]” 5417

Ḳalaydur “üst üste koyar, yığar” 5509

Ḳalavuz “gözcü, bekçi” 5674

Ḳalay “Mañ̂ggıt boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir” 5417

Ḳalduraraḳ “daha kabarık” 5454

Ḳalġan “kalkan, savaşçıların kullandığı korunmalık” 5421

Ḳalġan “kalan, artık” 5421

Ḳalın “evlenirken damadın kız evine gönderdiği armağan, ağırlık, kalın” 5424

Ḳalın “kalın, yoğun, sık, kalabalık” 5424, 5505

Ḳalın-

Ḳalınmas “kalmaz, geri kalmaz” 5349

Ḳalınlıḳ “nişanlanıp kız evine armağan göndermek” 5430

Ḳalış “yerme, azarlama, paylama, kınama. [Köñ̂gül ile birlikte kullanılır]” 5423

Ḳalışmaḳ “geride kalmak” 5413

Ḳalışmas “kalmaz, geride kalmaz” 5580

Ḳalḳan “kalkan, savaşçıların kullandığı korunmalık” 5672

Ḳalḳımaḳ “kalkmak” 5415

Ḳalḳıtmaḳ/Ḳalḳızmaḳ “kaldırmak, ayağa kaldırmak” 5416

Ḳalḳıtmadı “kaldırmadı, ayağa kaldırmadı” 2837, 5565

Ḳalḳız “kaldır, ayağa kaldır” 5286

Ḳallāş “kalleş, hileci, dönek; utanmaz, namussuz; gayretsiz, hamiyetsiz, işsiz, baldırı çıplak, serseri, yersiz yurtsuz, düzensiz; yoksul, batkın” 5675, 8482*

Ḳalmaḳ “[Ḫaṭā, Ḫotan ve] Ḳıfçaḳ çölünün kuzeyinde yaşayan bir Moġul boyunun adı” 5669

Ḳalmaḳī “çelik katmanlar üst üste dikilerek yapılan bir tür savaş giysisi” 5669

Ḳalmaş “boş söz, saçma sapan konuşma” 5457, 5671

Ḳalpaḳ/Ḳalpaġ “başlık, kalpak; iki yandan aşağı sarkan kanatlı (kulaklı) başlık” 5418

Ḳalpaḳ/Ḳalpaġ “zülüf, saç” 5418

Ḳaltaban “pezevenk, deyyus, kaltaban” 5668

Ḳaltaġay “hileci, dolandırıcı, düzmeci” 5420

Ḳaltaġaylıġ “hilecilik, dolandırıcılık, düzmecilik, kirlilik” 5422
Ḳaltaḳ “eyerin tahtası üzerine kaplanan deri; eyerin tahta bölümü, kaltak” 5419
Ḳaltaman “hileci, dolandırıcı, düzmeci, kaltaban; yağmacı, çapulcu, baş kaldıran” 5420, 5673
Ḳam “doktor, hekim; bilgin” 5434
Ḳamaşmaḳ “göz veya diş kamaşmak” 5431
  Ḳamaştı “göz veya diş kamaştı” 5575
Ḳamaşturmaḳ “gözü veya dişi kamaştırmak” 5432
  Ḳamaşturġan “gözü veya dişi kamaştıran” 5572
Ḳamçı “kamçı, kırbaç” 5435
Ḳamış “kamış” 5302
Ḳamlamaḳ “hekimlik yapmak, tedavi etmek” 5433
Ḳamlamışı “hekimlik, tedavi” 5436
Ḳamuḳ “kamu, hep, bütün; hepsi” 5406
Ḳan “kan” 5442
  Ḳanı “onun kanı” 5477
Ḳan “Türkistān padişahına verilen ad” 5442
Ḳanamaḳ “kanamak, kan gelmek” 5439
  Ḳanab “kanamış, kan gelmiş” 5241
Ḳanāra “et asmağa yarayan uzun demir, kasap çengeli” 5682
Ḳanat “kuş kanadı; çadırın eteği; alaçık çadırı” 5681
Ḳanāt “[Ar. mızrak; kasap çengeli, et çengeli.] Padişahın kesimevi sorumlusuna da ṣāḥib-cem‘-i ḳanāt denir” 5681
Ḳanat-
  Ḳanatur “kanatmak; kanatır” 5456
Ḳanatlanmaḳ “kanadı çıkmak; kanatlanmak” 5440
Ḳancıḳ “dişi köpek, kancık köpek; [Rūm.Tr: dişi hayvan, kancık]” 5443
Ḳancuḳa/Ḳancuġa “terki kayışı, terki bağı, eyerin ardındaki tasma” 5683
Ḳanda “nerede; kanda” 5444
Ḳandaġay “kömüşten daha büyük bir tür ceylan” 5684
Ḳandhār “Türkistān veya Hindūstān'da bir kentin adı” 5686
Ḳandın “nereden; kandan” 5455
Ḳandurmaḳ “suya doyurmak, kandırmak” 5438
Ḳanġa/Ḳanḳa “önünde ve arkasında kaşı olan Ḳazaḳ eyeri” 5445
Ḳanġalduruḳ “Batı'da yapılan bir tür savaş giysisi” 5454
Ḳanġı “hangi” 5446
Ḳanı “hani, nerede” 5477
Ḳanı tolġan “eceli gelmiş, ölüm zamanı gelmiş” 5460
Ḳanıḳ “alışmış, alışkın; tutkun, düşkün” 5461
Ḳanıḳ “[Şīrvān yakınlarında] Şeki ile Kāẖet arasından geçen bir ırmağın adı” 5461
Ḳanıḳmaḳ “alışmak; tutkun olmak” 5441

Ḳanıḳ “alış!; tutkun ol!” 5461

Ḳanḳlı/Ḳan̂glı “kağnı arabası; bir Türk boyunun adı. Oğuz Ḫan, bir savaşında elde edilen malları taşımak için icat edilen arabaya ḳanḳ, yapanına ise ḳanḳlı adı vermiştir. Ḳanḳlı boyu işte bu kişinin soyuna dayanmaktadır” 5459

Ḳanlıḳ/Ḳanlıġ “kanlı, kana bulaşmış; katil, kan döken; [kan isteyen, öc alıcı]” 5365

Ḳanlıġım “katilim, kanlım” 5480

Ḳanmaḳ “suya doymak, kanmak; [anlamak]” 5408

Ḳan “suya doy!, kan!; iyice anla, kavra” 5442

Ḳandı “suya doydu, kandı; anladı” 5569

Ḳanmadı “kanmadı, doymadı” 5275

Ḳanmadım “suya doymadım, kanmadım” 5479

Ḳanmaġun̂g “kanmayacaksın, suya doymayacaksın” 5425

Ḳanman “suya doymam, kanmam” 5498

Ḳanmas “suya kanmaz, doymaz” 5298

Ḳānūn “Türkistān'da bir çalgı aleti” 5484

Ḳap “pekiştirme sözcüğü: ḳap ḳara gibi” 5379

Ḳap ḳap “kapmaktan kinayedir” 5593

Ḳap ḳara “kapkara, simsiyah” 5292

Ḳapaġan “sürekli kapan” 5272

Ḳapan “kapan, ağır yüklerin asılarak tartıldığı büyük tahta kantar” 5280

Ḳapdaḳ “bitişik, yan yana, aralıksız, sürekli” 5363

Ḳapġucı

Ḳapġucım “kapanım, ısırıcım” 5239

Ḳapışmaḳ “birbirinden kapmak; birlikte kapmak, kapışmak” 5263

Ḳaplan “kaplan” 5583

Ḳapmaḳ “kapmak, elle yakalamak; köpek vs. ısırmak” 5262

Ḳap “kap!” 5379

Ḳapran/Ḳabran “[Rūm Tr.] güçsüz, zayıf, tembel, gevşek; gururlu, kurumlu” 5585

Ḳapsamaḳ/Ḳabsamaḳ “ansızın içine almak, kapsamak” 5267

Ḳabsamış “ansızın içine almış, kapsamış” 5297

Ḳaptan “savaş giysisi; [kaftan]” 5449

Ḳapu “kapı” 5231

Ḳapu ökçesi “kapı ökçesi, eşik” 5293

Ḳar “kar” 5357

Ḳara “kara, siyah; kâbus hastalığı, uykuda ağırlık basması, karabasan; [mürekkep; halk, avam; ehlî hayvan, mal davar]” 5358

Ḳara aġrıġ “şeḳaḳlus hastalığı, kangren; kalıcı hastalık, süreğen hastalık” 5600

Ḳara bādām “kara badem. Eski bir göreneğe göre cenazenin tabutu üzerine kara badem konulurdu” 5630

Ḳara basḳan “uykuda ağırlık basması, karabasan” 5644

Ḳara cevek “kumaş üzerindeki kara nakış, kara süs” 5637

Ḳara çėrik “başıbozuk ordu, sıradan kişilerden oluşan ordu” 5608
Ḳara çörek otı “çörek otu, ekmek üzerine serpilen bir siyah tohum” 5606
Ḳara Göl “Māverā’u'n-nehr'de bir yerin adı” 5627
Ḳara Ḫan “Moġul'un en büyük oğlu ve Oġuz Ḫan'ın babası; İskender'in çağdaşı olan bir Hind padişahının adı; Min̂g Ḳışlaḳ bölgesinden bir yer adı; derebeyi, kendi başına buyruk kesilerek sıradan bir topluluğa önderlik eden kimse; [*Zīnetü'l-Mecālis* yazarına göre] ‘Acem padişahı Türkistān hanının kızıyla evlenip ona hediyeler gönderir. Hediyelerin arasında bir siyah köle de bulunmaktadır. Han onu gülünç bulup hizmetine alır. Ancak bu köle yüksek mevkilere yükselmeği başarıp padişahı aniden öldürerek padişah olur. Türkler ona Ḳara Ḫan adı vermişlerdir; Özbekiyye'den bir boy adı” 5599
Ḳara Ḳalpaḳ “Ḫ˘ārezm'in kuzeyinde Seyḥūn'un kıyısında yaşayan bir Moġul boyunun adı” 5621
Ḳara Ḳaş “bir yer adı” 5620
Ḳara Ḳır “Ḳıfçaḳ çölünde Gürgān ile Etrek ırmağının arasında yerleşen bir yerin adı” 5626
Ḳara Ḳırım “[Türkistān'da Ḫan Balıġ'a ve Ḫaṭāy'ın sınırında bulunan Ḳabçu'ya kırk günlük mesafesi olan] bir kentin adı” 5625
Ḳara kiz “siyah keçe. Eski bir Turan göreneğine göre ölen kişinin yasında boyna siyah bez hatta siyah keçe bağlanırdı. Efrāsiyāb tarafından öldürülen Siyāvaḫş'ın yasında Īrān'da siyah giyildiği için yaygınlaşmıştır” 5611
Ḳara ḳulaġ “karakulak, kediden daha büyük olan bu hayvan arslanın arkasından giderek gördüğü avı ona bildirir. Arslan da yemeğin artığını ona bırakır; [Rūm Tr: haberci, dil avcısı]” 5624
Ḳara Ḳurum “Çīn sınırının kuzeyinde bulunan ve Çengiz Ḫan'ın başkenti olan şehrin adı. Kentte ve çevresinde bulunan kara kumlardan dolayı bu adı almıştır” 5625
Ḳara ḳurut “kurutulmuş kurut, kurutulmuş keş” 5622
Ḳara ḳuş “karakuş, kartal, bürgüt, tavşancıl” 5623
Ḳara per “yiğitlik göstergesi olarak savaşlarda başlığa takılan kuşun kara tüyü” 5220
Ḳara Sonḳur “Sancar bin Melik-şāh'ın adı” 5615
Ḳara Su “Buḫārā'dan gelip Ḫ˘ārezm civarında Ceyḥūn'a dökülen ırmağın adı” 5610
Ḳara şenbe “kara gün” 5616
Ḳara tamġa “Türk padişahlarının öfke bildiren fermanlara vurdukları siyah renkli damga” 5604
Ḳara tavuġ “karatavuk, kumru büyüklüğünde [siyah] bir kuş” 5602
Ḳara tayaḳ “halk saldırısı, ayak takımının sopalı kavgası” 5603
Ḳara Tekinī “Türkler arasında Ḳara Tekin adıyla ünlü kişiye mensup bir tür çomak” 5612
Ḳara tün “siyah gece. Saçtan kinayedir” 5629
Ḳara yimiş “karayemiş, bir çeşit meyve” 5653
Ḳarabina/Ḳaramina “[Rūm Tr.] karabina, ağzı geniş namlulu tüfek” 5601
Ḳaraca “atlarda oluşan bir yara” 5607
Ḳaraçu “sıradan kişi, halktan kimse” 5605

Ḳaraġçı “yağmacı, yolkesen” 5617
Ḳaraḳul/Ḳaraġul “gözcü, bekçi” 5619
Ḳaral
  Ḳaralı “dikkatle izlemesi, gözetlemesi; bakışı” 5447
Ḳaraltġu “tarlalarda konulan korkuluk” 5648
Ḳaramaḳ/Ḳaraşmaḳ/Ḳaralamaḳ “bakmak, seyretmek, gözlemek” 5340
  Ḳarḳusı “görünür, belirir” 5452
Ḳaramtul “karamsı, siyahımtırak” 5649
Ḳaramuḳ “tarlada buğday aralarında biten siyah bir tohum, karamuk; [vücutta siyah kabarcıklar çıkaran bir hastalık, karamuk hastalığı]” 5650
Ḳaramuḳ “vişneye benzer kırmızı bir meyve” 5650
Ḳaranġu “karanlık” 5646
Ḳaranġuluḳ “karanlık” 5643
Ḳarar/Ġarar “çuval, harar” 5609
Ḳararmaḳ “kararmak, siyahlaşmak” 5339
  Ḳararġan “kararmış, siyahlaşmış” 5645
  Ḳararıb “kararmış, siyahlaşmış” 5632
  Ḳararmay “kararmamış, siyahlaşmamış” 5571
Ḳararmaḳ “kederlenmek, üzülmek, tasalanmak” 5339
Ḳarat-/Ḳarart-
  Ḳaratıb/Ḳarartıb “karartmış, siyahlaştırmış” 5631
Ḳarav “iyiliğin karşılığı” 5312
Ḳaravul “gözcü, bekçi; [soyları Türk olan] bir ‘Arab boyunun adı” 5651
Ḳaravunas “çokluk ve yiğitlikle tanınan bir Moğul boyunun adı” 5652
Ḳarçıġay “doğan, yırtıcı kuş” 5559
Ḳāren “eski bir padişahın adı; taş yontmağı Ferhād'a öğreten hocanın adı; Key-Ḳubād zamanındaki bir yiğidin adı” 5384
Ḳarġa “karga” 5372
Ḳarġa büken “[Rūm Tr.] zehirli bir ilaç, kargabüken” 5374
Ḳarġamaḳ “kargımak, kargışlamak, ilenmek, beddua etmek, lanetlemek” 5341
  Ḳarġa “kargı!, kargışla!, ilen!, beddua et!, lanetle!” 5372
  Ḳarġadı “kargıdı, kargışladı, ilendi, beddua etti” 5520
  Ḳarġaġan “kargışlayan, beddua eden; [kargışladık, kargışlamak; kargışlamış]” 5513
Ḳarġaş “kargış, beddua, ilenç” 5244
Ḳarġaşa “kargaşa, kavga, savaş” 5244, 5375
Ḳarġış “kargış, beddua, ilenç” 5376
  Ḳarġışı “kargışı, beddusı” 5567
Ḳarı “arşın; bir kol boyu, kolun omuz eklemiyle parmak ucu arasındaki kısmı; kolun pazıyla parmak ucu arasındaki kısmı; [arşınlamak için kullanılan alet; kol, pazı]” 5557
Ḳarı “karı, yaşlı” 5557

Ḳarı yiligi "dirsek ve diz boğumu, dirsek ve diz eklemi; [kol iliği]" 5654
Ḳarıḳmaḳ "gözü kara takılmak, karıkmak, kardan gözü kamaşmak" 5356
  Ḳarıḳıb "gözü kara takılmış, karıkmış, kardan gözü kamaşmış" 5276
Ḳarılamaḳ "ölçmek, arşınlamak" 5353
Ḳarılıġ "karılık, yaşlılık" 5318
Ḳarımaḳ "yaşlanmak, karımak, kocamak" 5354
  Ḳarı "yaşlan!, koca!" 5557
  Ḳarıb "yaşlanmış, karımış, kocamış" 5554
  Ḳarıġan "yaşlanmış, karımış, kocamış" 5508
  Ḳarımış "yaşlanmış, karımış, kocamış" 5525
Ḳarımçı "kara kul, siyah köle" 5564
Ḳarın "karın" 5384
Ḳarıncġa "karınca" 5385
Ḳarındaş "kardeş. Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr Nevāyī, yaşlanınca, küçük kardeşi Devlet Ayab'ı kendi yerine vezir yaptı" 5296
Ḳarış "[karış]" 5636
Ḳarışlamaḳ "karışlamak, karışla ölçmek" 5359, 5636
Ḳarışlatmaḳ "karışlamak işini yaptırmak" 5360
Ḳarışmaḳ "karışmak" 5458
Ḳarıtmaḳ "yaşlandırmak, kocaltmak, ihtiyarlatmak" 5355
Kārīz "su kanalı, keriz" 6156
Ḳarḳara "turnaya benzer bir kuş, karkara; yiğitlik göstergesi olarak savaşlarda başlığa takılan karkara kuşunun tüyü" 5220
Ḳarlıḳ "Türklerde bir boy adı. Oğuz Ḫan, Ġūr ve Ġurcistān vilayetinden kendi ülkesine dönmek isterken herkesin soğuk kışa rağmen ona uymasını emretmiş, şiddetli kar nedeniyle geri kalmaları üzerine de onlara bu adı vermiştir" 5377
Ḳarluġac/Ḳarluvac/Ḳarlavac "kırlangıç" 5251
Ḳarmaḳ "balık avlamaya yarayan ucu çengelli uzun ağaç" 5383
Ḳarmaḳ "[Rūm Tr: karmak, karıştırmak, birbirine katmak]" 5383
Ḳarmamaḳ "çalmak, kapmak" 5342
Ḳarmaş "karışıklık, karışım" 5555
Ḳarmaşmaḳ "birbirinden çalmak" 5343
Ḳarmaşmaḳ "güreşmek; [birbirini kavramak, girişmek, tutuşmak, pençeleşmek]" 5343
  Ḳarmaşıb "birbirini kavrayıp, girişip, tutuşup, pençeleşip" 5237
Ḳarmaşturmaḳ "güreştirmek" 5344
Ḳarmat-
  Ḳarmatḳıl "çaldır, kaptır" 5437
Ḳarpuz "karpuz" 5581
Ḳarrābe "sürahi, içki şişesi; tespihin sürahiye benzer yapılmış büyük mühresi" 8479*
Ḳars "bele sarılan şal, kuşak" 5369
Ḳars/Ḳarṣ "el çırpma, alkışlama" 5657

Ḳarş "Rūm'da bir vilayetin adı" 5369

Ḳarsaḳ "Rus ve Türk ülkelerinden getirilen, derisi alaca olan ve sincaptan büyük bir hayvan, karsak" 5370

Ḳarşı "Māverā'u'n-nehr'de bir vilayetin adı. [Semerḳand'ın güneyinde olan bu vilayete Nesef veya Naḫşeb de denir]; Moğ. mezar, sin; saray" 5371

Ḳarşu "karşı, ön" 5362

Ḳartal "[Rūm Tr.] kartal, bürgüt, Īrān'da karakuş denir" 5326

Ḳartmaḳ "yaranın üzerinde oluşan irin katmanı, yara kabuğu" 5327

Ḳartuḳ "hacamat boynuzu, kan almak için kullanılan boynuz" 5361

Ḳaru "bedel, karşılık; içki içenler arasında, içki sunana, verdiği kadehe karşılık, ikinci turda bir kadeh verilirse ona ḳaru, iki kadeh verilirse ḳoş denir" 5373

Ḳaru "kol, pazı" 5373

Ḳārūre "şişe, sırça kap; bir çeşit savaş aleti; kaleleri ele geçirme sırasında şişeye petrolu doldurduktan sonra yakıp kaleler arasına fırlatarak evleri yakma yöntemi" 5221

Kāse "kâse, çanak" 6148

Ḳasıġ "kasık" 5493

Ḳasıḳ "[kasık]" 5493

Ḳasıḳ "Yiñgi dünya (Amerika) halkı kendi hâkimine der" 5493

Ḳasmaḳ "[kazımık]" 5492

Ḳasmaḳ "yaranın üzerinde oluşan irin katmanı, yara kabuğu" 5492

Kāstlıġ "azlık, eksiklik" 6162

Ḳaş "kaş" 5523

- **Ḳaşı** "kaşı" 5278
- **Ḳaşıda** "kaşında" 5225
- **Ḳaşıdın** "kaşından" 5300
- **Ḳaşıġa** "kaşına" 5550
- **Ḳaşında** "kaşında" 5236
- **Ḳaşıñgda** "kaşında" 5222
- **Ḳaşıñgdın** "kaşından" 5488
- **Ḳaşıñgnı** "kaşını" 5563

Ḳaş "kat, huzur; [karşı, ön]" 5523

- **Ḳaşı** "karşısı, önü" 5278
- **Ḳaşıda** "karşısında, önünde" 5225
- **Ḳaşıdın** "karşısından, önünden" 5300
- **Ḳaşıġa** "karşısına, önüne" 5550
- **Ḳaşında** "karşısında, önünde" 5236
- **Ḳaşıñgda** "önünde, karşında" 5222
- **Ḳaşıñgdın** "önünden, karşından" 5488
- **Ḳaşıñgnı** "önünü, karşını" 5563

Ḳaş "yüzük kaşı" 5523

- **Ḳaşı** "yüzük kaşı" 5278

Ḳaş ḳaralmaḳ “hava kararmak, karanlık çökmek” 5522
Ḳaş ḳaram “alış verişte hile yapan, borcunu ödemeyen” 5368
Ḳaşaġu/Ḳaşav “kaşağı. [Ḳaşavuc da denir]” 5524
Ḳaşanĝ “inatçı, başıbozuk” 5224
Ḳaşanmaḳ “işemek, kaşanmak” 5521
Ḳaşġa “alnı beyaz lekeli olan hayvan” 5394
Ḳaşġa aḫtacı “Moğ. alnı beyaz olan atların ahır beyi” 5395
Ḳaşı-
    Ḳaşıb “kaşımış” 5547
    Ḳaşıġalı “kaşımak için; kaşıyalı” 5568
Ḳaşḳaldaḳ “siyah renkli bir ördek türü” 5393
Ḳat “kat, tabaka; [Rūm.Tr: kat, huzur, yan]” 5309
    Ḳatıda “katında” 5230
Ḳat ḳat “kat kat, tabaka tabaka” 5310
Ḳata ḳal-
    Ḳata ḳalġan “katılaşmış, sertleşmiş” 5485
Ḳataġan “katılaşan, katılaşmış, sertleşmiş”; “Özbekiyye'den bir boy adı” 5313
Ḳatıġ “ekmekle yenilen yiyecek, katık” 5317
Ḳatıġ “katı, sert” 5317
Ḳatıġ gözlüg “inatçı, dikbaşlı, utanmaz” 5322
Ḳatıġlıġ
    Ḳatıġlıġın “katılığını, sertliğini” 5496
Ḳatıḳlaşmaḳ “[katılaşmak, sertleşmek]; birbirine sertleşmek” 5306
    Ḳatıġlaştılar “katılaştılar, birbirine sertleştiler” 5497
Ḳatıl-
    Ḳatılmas “katılmaz, karışmaz” 5301
Ḳatılmaḳlıġ
    Ḳatılmaḳlıġın “katılmasını, karışmasını” 5483
Ḳatınc “evlenmek masrafları için güveye ve düğün sahibine gönderilen hediye” 5324
Ḳatış “karışık, karışmış” 5321
Ḳatış-
    Ḳatışıb “katışıp, katılıp, karışıp” 5248
Ḳatıştur-
    Ḳatıştur “katıştır, karıştır” 5261
Ḳatḳaḳ/Ḳatḳan “katılaşmış, katı, sert” 5314
Ḳatla “kez, kere; katla!, bük!” 5228
Ḳatlanmaḳ “katlanmak, dayanmak” 5307
    Ḳatlan “katlan!, dayan!” 5228, 5450
    Ḳatlanmas “katlanmaz, dayanmaz” 5299
Ḳatlav “bir tür katmanlı savaş giysisi” 5596
Ḳatlış/Ḳatılış “iki su kolunun birleştiği yer” 5323

Ḳatmaḳ “katmak, karıştırmak” 5295
Ḳat “kat!, karıştır!” 5309
Ḳatmaḳ “katılaşmak, sertleşmek” 5295
Ḳat “katılaş!, sertleş!” 5309
Ḳatnamaḳ/Ḳatramaḳ “hızlı yürümek, koşmak, seğirtmek” 5308
Ḳatnaşıḳ “karışıklık, devrim, dönüşüm” 5320
Ḳav “kav, çakmağı ateşleyen madde” 5465
Kāv “eşen, kazan; arayan” 8484*
Kāv kāv “delik deşik; arama; [kazma]” 6161
Ḳavaḳ “[gövdesi sağlam olan] yaşlı ağaç” 5466
Ḳavaḳ “içi boş, oyuk, kovuk” 5466
Ḳavçın/Ḳavçun “Türklerde bir boy adı; [eski; yaşlı]” 5155, 5507
Ḳavçın/Ḳavçun/Yavçın “konuk, misafir” 5507
Ḳavdurmaḳ “kovdurmak” 5462
Ḳavġınçı/Ḳavġunçı “akıncı, yağmacı; kovcu, arkadan çekiştiren; [takipçi, kovalayıcı]” 5556
Ḳavġun “takip etme, iz sürme, kovalama; [takipçi, iz süren]” 5468
Ḳavġunlar “[takip etmeler, iz sürmeler, kovalamalar]; takipçiler, iz sürenler” 5378
Ḳavlamaḳ “kovmak, kovalamak” 5392
Ḳavlab “kovup, kovalayıp” 5243
Ḳavlaban “kovup, kovalayıp” 5495
Ḳavlablar “kovmuşlar, kovalamışlar” 5254
Ḳavlamaġıl “kovma, kovalama” 5347
Ḳavlañ̂g “kovun, kovalayın” 5426
Ḳavlar “kovar, kovalar” 5453
Kavlamaḳ “kazmak; aramak” 6154
Ḳavluc “husyede oluşan fıtık, kavlıç” 5469
Ḳavluḳ “dördüncü kuşak denilen torunun çocuğu” 5470
Ḳavmaḳ “kovmak, uzaklaştırmak” 5319
Ḳavarlar “kovarlar, uzaklaştırırlar” 5475
Ḳavay “kovarım, uzaklaştırırım” 5562
Ḳavġan “kovulmuş, uzaklaştırılmış” 5390
Ḳavġay “kovar, uzaklaştırır” 5561
Ḳavma “kovma!” 5223
Ḳavmañ̂g “kovmayın, uzaklaştırmayın” 5315
Ḳavsañ̂g “kovsan, uzaklaştırsan” 5427
Ḳavub “kovmuş, uzaklaştırmış” 5232
Ḳavuñ̂gız “kovunuz, uzaklaştırınız” 5283
Ḳavrul-
Ḳavruluban “kavrulmuş” 5503
Ḳavrulur “kavrulur” 5256

Ḳavşaḳ “gevşek, kağşak, sölpük” 5467
Ḳavuḳ “[Rūm Tr.] kavuk, sidik torbası; [pamuktan yapılmış, üzerine sarık sarılan başlık, kavuk]” 5515
Ḳavulmaḳ “kovulmak, uzaklaştırılmak” 5463
Ḳavun “kavun” 5582
Ḳavur “anlamsız, temelsiz” 5472
Ḳavurcaḳ “oyuncak bebek; gölge oyununda perdenin arkasından oynatılan figür, kukla. Ḳavur'un küçültme biçimidir” 5573
Ḳavurcaḳçı “gölge oyununda perdenin arkasından figür oynatıcı, kuklacı” 5573
Ḳavurdaġ “kızartılmış et, kavurma et” 5473
Ḳavurmac “kavrulmuş buğday vs., kavurmaç”; “Māverā’u'n-nehr vilayetinde bir yer adı. ‘Alā’u'd-devle'nin öldürülmesinde Baḳiyyetü's-Seyf fırkası burada yaşayıp kavrulmuş buğday ile geçindikleri için bu adla anılmıştır” 5250
Ḳavurmaḳ “kavurmak” 5380
Ḳavursı “tütsülenmiş yün veya keçe” 5476
Ḳavursun “kuşların yeni çıkmış dikensi tüyü” 5474
Ḳavuşmaḳ “kavuşmak, birleşmek” 5249, 5464
    Ḳavuş “kavuş, birleş” 5303
    Ḳavuşmay “kavuşmaz, birleşmez; [kavuşmadan]” 5553
    Ḳavuşmış “kavuşmuş, birleşmiş” 5305
Ḳavuştur-
    Ḳavuşturub “kavuşturmuş, birleştirmiş” 5235
Ḳavut “[Rūm Tr.] kavut, kavrulduktan sonra öğütülüp yenilen buğday veya nohut unu” 5471
Ḳay “hangi; ne zaman; [ne; nere]” 5494
Ḳay “karla karışık yağan yağmur” 5494
Ḳay “Moğ. muhkem, sağlam” 5494
Ḳay “Gün Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı. Ḳayı Türkmen boyu ona mensuptur” 5494
Ḳay bir “hangi bir; herhangi bir” 5536
Ḳay biri “herhangi biri” 5429
Ḳay sarı “hangi taraf, hangi yön” 5566
Ḳaya/Ġaya “yüksek dağ; [kaya]” 5532
Ḳayalıġ/Ġayalıġ “kayalık, dağlık yer; Türkistān'da bir vilayetin adı” 5534
Ḳayalmaḳ “dönmek” 5579
Ḳayan “hangi taraf; herhangi bir taraf” 5514
    Ḳayanı “hangi tarafı” 5535
Ḳayan “[kayan, dağdan akan şiddetli sel]” 5514
Ḳayaş “uruḳ ile birlikte kullanılır. Uruḳ ḳayaş: sülale, soy sop, akraba. Uruḳ tek başına da aynı anlamı verir” 5533
Ḳayda “nerede” 5230-2
Ḳaydāfe “Berda‘ ve Endülüs'ün hâkimi olan kadının adı” 6009

Ḳaydın “nereden” 5530
Ḳaydu “Emīr Tėmür'ün onuncu kuşaktan dedesi ve Ögetey Ḳaan'ın torunu” 5537
Ḳayġu “kaygı, tasa, üzüntü” 5546
Ḳayġuluḳ “kaygılı, tasalı, üzüntülü” 5388
    Ḳayġuluḳdur “kaygılıdır, tasalıdır, üzüntülüdür” 5257
Ḳayġuluḳ ḳuş “baykuş; [balaban kuşu]” 5540
Ḳayġurmaḳ “kaygılanmak, tasalanmak, üzülmek” 5531
    Ḳayġuray “kaygılanayım, üzüleyim” 5311
    Ḳayġurma “kaygılanma!, tasalanma!, üzülme!” 5389
    Ḳayġurmaġıl “kaygılanma!, tasalanma!, üzülme!” 5478
    Ḳayġurmañızız “kaygılanmayınız, tasalanmayınız, üzülmeyiniz” 5287
    Ḳayġurub “kaygılanıp, tasalanıp, üzülüp” 5247
Ḳayı “kendilerini Ḳay Ḫan bin Gün Ḫan'ın soyundan ve Türkmen boylarının en soylusu sayan bir Türk boyunun adı. Āl-ı ʻOs̱mān padişahları da bu boya mensuptur” 5477
Ḳayın “hanımın erkek kardeşi, kayın” 5541
Ḳayın aġacı “[Rūm Tr.] kayın ağacı” 6134
Ḳayış “kayış, tasma, uzun kösele dilimi” 5542
Ḳayıtmaḳ “geri dönmek, kayıtmak” 5407
Ḳayḳu
    Ḳayḳusını “kaygısını, tasasını, üzüntüsünü” 5570
Ḳayna-
    Ḳaynaban “kaynamış” 5487
    Ḳaynamaḳtın “kaynamaktan” 5510
Ḳaynaş-
    Ḳaynaşıb “kaynaşmış, birleşmiş” 5238
Ḳaypanmaḳ “bir kenara çekilmek” 5516
Ḳayrıl-
    Ḳayrılur “yapılır” 5226
Ḳayrılmaḳ “geriye dönmek, arkaya doğru eğilmek, kaykılmak” 5519
    Ḳayrılur “[geriye döner, arkaya doğru eğilir, kaykılır]” 5226
Ḳayrıtay padişahın hizmetinde bulunan ve noyından sonra gelen emirlerin en büyüğü” 5539
Ḳayru/Ḳayrı “arka, geri” 5538
Ḳaysar “Ġūr ülkesinde bir kentin adı” 6055
Ḳaysı “hangi” 5245
    Ḳaysıġa “hangisine” 5549
    Ḳaysıñızız “hanginiz” 5284
Ḳayt-
    Ḳaytadur “geri döner, kayıtar” 5526
    Ḳaytġan çaḳda “geri döndüğü zaman, kayıttığı zaman” 5328
    Ḳaytıb “geri dönmüş, kayıtmış” 5233

Ḳaytıban “geri dönüp, kayıtıp” 5506
Ḳaytıñġız “geri dönünüz, kayıtınız” 5288
Ḳaytal-
Ḳaytaldıñġ “engellendin, döndürüldün” 5448
Ḳaytarmaḳ “kaytarmak, geri döndürmek” 5517
Ḳaytaray “kaytarayım, geri çevireyim; kaytarırım, geri döndürürüm” 5345
Ḳaytarġunca “kaytarınca; geri döndürünceye kadar” 5551
Ḳaytaru “kaytar!, geri döndür!” 5544
Ḳaytışmaḳ “birlikte kayıtmak, birlikte dönmek” 5518
Ḳayu “hangi; ne zaman” 5543
Ḳayuḳ “kayık, sandal, küçük tekne” 5409
Ḳaz-
Ḳazadurġan “kazan; [kazmış; kazmak]” 5352
Ḳazdım “kazdım, eştim” 5482
Ḳazġanımdın “kazmamdan, kazdığımdan” 5489
Ḳazaḳ “evsiz barksız ve yalnız kişi; Ḫˇārezm'in kuzeyinde yaşayan ve ayrı valilliğe bağlı bir boyun adı; çölde başka yaban eşekleri tarafından dışlanmış yaban eşeği” 5404
Ḳazalaḳ “toygar kuşu” 5405
Ḳazan “[Çengiz soyundan olup Īrān'da hüküm sürmüş] ünlü bir padişahın adı; [Rus ülkesinde bir memleket adı; Türkmen Salur boyu, ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bu adla seslenir; kazan]” 5529
Ḳazan “[ağzı geniş olan kısa top]” 5529
Ḳazan “enli üzengi” 5529
Ḳazan Çayı “Rūm'un Ḳarṣ bölgesinde bulunan bir ırmağın adı” 5491
Ḳazġan “kazan, büyük tencere” 5529
Ḳazġanc “kazanç, edinme” 5490
Ḳazġanmaḳ “kazanmak, elde etmek, edinmek” 5403
Ḳazġan “kazan!, elde et!, edin!” 5529
Ḳazġanıb “kazanmış, elde etmiş, edinmiş” 5242
Ḳazġanmadı “kazanmadı, elde etmedi, edinmedi” 5574
Ḳazġanur “kazanır, elde eder, edinir” 5260
Ḳāżī “güzel kokulu bir çiçek türü” 8483*
Ḳazmaḳlıġ
Ḳazmaḳlıġġa “kazmağa, eşmeğe” 5552
Ḳazuḳ “[büyük] çivi, kazık” 5381
Ḳāẕūrāt “[pislikler]; kötü huylu, pis, alçak” 8477*
Kebūter-dem “kinaye olarak: kırmızı içki, kırmızı şarap” 8486*
Kebze “omuz, kebze” 6166
Kebzeçi “koyunun omuz kemiğinden fala bakan kimse” 6166
Kecek “ucu eğri ağaç, kargaburnu; erkek ördeğin kuyruğundaki eğri tüyler; kadınların süs için başlarına taktıkları bu tüyler; olta, çengel, kanca” 6179

Keckūl "keşkül, dilenci çanağı" 8488*
Keççe "dili tutulmuş, dilsiz, pepe, kekeme, kekeç" 6180
Kėçe "keçe" 6600
Kedū-emrūd "bir çeşit büyük armut" 8489*
Kefçe "[ucu kıvırcık] zülüf"; "başı kepçe gibi olan bir tür yılan" 6218
Keh "Kāh'ın kısaltılmış biçimidir: azalma, eksilme" 8503*
Kej "eğri, çarpık" 6204
Kekez "ibne, sapık erkek" 6219
Keklik "keklik" 6220
Keklik azmaḳ "mide bozukluğu, sindirim bozukluğu" 6222
Keklik otı "kekik otu" 6221
Kel "ırmak kıyılarındaki yarıklar" 6150
Kelābe "iplik yumağı" 6229
Kelāle "[ne babası ne de çocuğu olan kimse; amca oğlu gibi uzak akraba]" 8496*
Kelān "büyük, iri" 6225
Kele "yük hayvanı olarak kullanılan veya etleri, sütleri için beslenen hayvanlar" 6151
Kelīçe "tahta anahtar" 6226
Kelte "iki yandan aşağı sarkan kanatlı (kulaklı) takke; [Fa. kısa, alçak; aşağılık; az, eksik; kuyruğu kesik, güdük; kısa ve kalın değnek, sopa; peltek; düzensiz; işlemez hâle gelmiş yaşlı hayvan]" 6228
Kelte keles "kertenkele" 6230
Kem "[az, eksik]; akılsız" 6232
Kemirte "olgunlaşmamış kayısı" 6236
Kempir "[yaşlı kadın, kocakarı]" 6167
Kemşik "üst dişleri alt dişleri üzerine oturan veya ağzından dışarı çıkan kimse" 6233
Ken "çok, fazla" 6152
Kėnd/Kėnt "köy" 6679
Keneb "el ve ayak kiri; [sapındaki liflerden ip yapılan bitki, kendir, kenevir]" 8501*
Kenges "Özbekiyye'den bir boy adı" 6241
Kenib "ban otu" 8501*
Kennāfe "satrançta kullanılan bir taş" 8500*
Kens "şaşkın, sersem" 6242
Kepenek "keçeden yapılan bir üstlük, kepenek" 6168
Kepī "Hind dilinde: maymun" 6167
Kerc "bıçak" 6185
Kerefke "savaş giysisi, zırh. Savut da denir" 6193
Kerek "bıldırcın" 6194
Kerg "gergedan" 8493*
Kerẖ "Baġdād'da Şāpūr'un yaptırdığı bir mahalle ve köy adı" 6186
Kerkav "yaban armudu ağacına benzer [ve ateşi çabuk sönmeyen] bir ağaç" 6196
Kėrpic "kerpiç, tuğla" 6551

Kerr ü fer "görkem, büyüklük; [saldırma ve çekilme]" 6199
Kersen "ağaçtan yapılmış leğen" 6192
Kersi "balık oltası" 6191
Kervan ḳıran "[Rūm Tr] Çolpan, Çoban yıldızı, Kervankıran" 6149
Kės-
  Kės "kes!" 6574
  Kėsek "keselim" 6621
  Kėsemen "kesmem" 6656
  Kėsgeli "keseli; kesmek için" 6743
  Kėsgen "kesilmiş; [kesmiş]" 6674
  Kėsiben "kesmiş" 6675
  Kėsme "kesme!" 6644
  Kėsmegil "kesme!" 6647
  Kėsti "kesti" 6725
Kėsegen "çok kesici, keskin" 6723
Kėsek "kesek, iri toprak parçası" 6621
Kėsgücirek "daha kesici" 6624
Kėsik "kesilmiş olan, kesik" 6616
Kėsil-
  Kėsilgen "kesilmiş" 6655
  Kėsilsün "kesilsin" 6673
Kėsiş-
  Kėsişib "birlikte kesmişler" 6690
Kėsken "başı zincir veya tasmayla sapına bağlanan bir tür savaş topuzu, piyāzī" 6674
Kėskületmek "kestirmek, boğazlatmak" 6663
  Kėskülettinĝ "kestirdin, boğazlattın" 6630
Kesme "yüz üzerine düşen kesilip kıvrılmış saç, perçem" 6212
Kesme "kor üzerinde pişirilmiş yağlı ekmek" 6212
Kesme "anne veya babası soylu olan at, kırma at" 6212
Kesme "[Rūm Tr: atın sağrısından yere kadar uzanan bir tür büyük örtü]" 6212
Kesme "[Rūm Tr: büyük ve enli ok temreni]" 6212
Kėsme "[yüz üzerine düşen kesilip kıvrılmış saç, perçem]" 6644
Kėsme "[kor üzerinde pişirilmiş yağlı ekmek]" 6644
Kėstürmek "kestirmek" 6662
  Kėstürüb "kestirmiş" 6548
  Kėstürürninĝ "kestirenin" 6632
Kėsük "kesilmiş, kesik" 6620
Keş "iyi, güzel; Zühal, Sekendiz; devenin eli ve ayağındaki yara; çeken: dil-keş gibi; [Şehr-i Sebz kentinin adı; koltuk altı; göğüs; kucak]"; "köşe, bucak; kasık" 8495*
Keşir "havuç" 6213
Ket "Hind şahlarının tahtı; yatmağa yarayan sedir, kerevet" 6177

Ketāre "Hindūların bellerine bağladıkları pala türünden bir kılıç" 6174
Ketek "kümes" 6173
Ketevül "kale bekçisi, kale muhafızı, dizdar" 6178
Ketūn "kaba keten" 8487*
Kevār "yaz geceleri havada oluşan bulut" 6309
Kevden "salak, düşüncesiz" 6267
Kevek "içi boş, oyuk, kovuk, kof" 6157
Kevzen/Küzen "gelincik denen hayvan" 6155
Key "kartala benzer yırtıcı bir kuş" 6727
Keybür "ok temreni" 6729
Kėyn
  Kėynice "ardınca, arkasınca" 6710
  Kėynide "ardında, arkasında" 6536
  Kėynige "ardına, arkasına" 6538
  Kėynin "ardını, arkasını" 6564
-Ḳı "sözcük sonuna gelen ek: yılḳı 'yıllık' gibi" 6080
Ḳıcıġlamaḳ "gıdıklamak" 6016
  Ḳıcıġlab "gıdıklayıp" 5993
Ḳıcış "kaşınma, gidişme, gicişme" 6023
Ḳıcışmaḳ "kaşınmak, gidişmek, gicişmek" 5594
  Ḳıcışsa "kaşınsa, gidişse, gicişse" 5591
  Ḳıcışur "kaşınır, gidişir, gicişir" 6029
Ḳıçı "hardal, dövülüp yoğurda eklenen bir tür tere" 6022
Ḳıçḳırış/Ḳıçḳırıḳ "haykırış, bağrış çağrış, çığlık" 6021
Ḳıçḳırışmaḳ "haykırışmak, bağrışmak" 6020
  Ḳıçḳırışḳaylar "bağrışalar; bağrışırlar" 6015
Ḳıçḳırmaḳ "haykırmak, bağırıp çağırmak" 6019
  Ḳıçḳır "haykır!, bağırıp çağır!" 6030
  Ḳıçḳırdılar "haykırdılar, bağırdılar" 6010
  Ḳıçḳırıb "haykırıp, bağırıp" 5991
  Ḳıçḳırıban "haykırıp, bağırıp; haykırarak" 6082
  Ḳıçḳırur ėrdi "haykırırdı, bağırırdı" 6115
Ḳıf "içkiyi şişeye aktarmak için kullanılan araç, huni" 6110
Ḳıjıldamaḳ "taş veya ok atılınca ses çıkarmak, vızlamak, vızıldamak" 6063
Ḳıl "kıl, tüy" 6123
Ḳıl-
  Ḳıl "yap!, kıl!" 6123
  Ḳıladurġanı "yaptığı" 6118
  Ḳıladurmış "yaparmış" 6066
  Ḳıladurmış bolġay "yaparmış ola" 6103
  Ḳılayın "yapayım" 6128

Ḳılġalı “yapmak için; yapalı” 6113
Ḳılġan “yapan; yapılmış; [yapmış]” 6056
Ḳılġan kibi “yaptığı gibi” 6119
Ḳılġanıġa “yaptığına” 6092
Ḳılġanın “yapatığını” 6089
Ḳılġay “yapa; yapar” 6072
Ḳılġaylar “yapalar, kılalar; yaparlar, kılarlar” 6011
Ḳılġu dik “yapar gibi; [yapacak gibi; yapılası]” 6059
Ḳılġuluḳdur “yapmalıdır; yapılmalıdır” 6013
Ḳılġum durur “yapacağım, kılacağım” 6004
Ḳılġumdur “yapacağım” 6065
Ḳılġumızdur “yapmalıyız; yapacağız, kılacağız” 6002
Ḳılġusı “yapılası; [yapacak]” 6131
Ḳılıṅ̂ız “yapınız, kılınız” 6018
Ḳılmaġay ėrdi “yapmazdı, kılmazdı” 6014
Ḳılmaġıl “yapma!, kılma!” 6069
Ḳılmaġum “yapmayacağım” 6076
Ḳılmaġunca “yapmayınca; yapmayıncaya kadar; [yapmadıkça]” 6091
Ḳılması “kılması” 6147
Ḳılur-biz “yaparız” 6146

Ḳıl ḳuyruḳ “[sürü ile uçan ve] bağrı ḳaraya benzer bir kuş” 6125
Ḳıla al-
Ḳıla alġanca “yapılabildiğince” 6127
Ḳıla alġay mu “yapabilir mi” 6081
Ḳıla gör-
Ḳıla gör “yap!; yapmaya çalış!” 6008
Ḳılav “bıçak veya kılıcı keskinleştirme, bileme, kılağılama; [keskin (kılıç); keskinlik; cila, parlaklık]” 6084
Ḳılav “boyna asılan mızrak veya bayrak bağının püskül takılan düğmesi” 6084
Ḳılav “hasta at veya ineğin ağzından akan salya” 6084
Ḳılavlamaḳ “bıçak veya kılıcı keskinleştirmek, bilemek, kılağılamak” 6122
Ḳılçık/Ḳıltıḳ “[kıl, tüy]; balık kılçığı; çeltik veya arpa tanelerinin başında bulunan sivri dikenler, başak kılçığı” 6124
Ḳılġucı “yapıcı, yapan, kılan” 6117
Ḳılġucılar “yapıcılar, yapanlar, kılanlar” 6012
Ḳılıc “kılıç; bir Türk boyunun adı” 5670
Ḳılıcıṅ̂ız “kılıcınız” 5678
Ḳılıḳ “kılış, eylem, iş, davranış; huy, tabiat, doğa, yaratılış” 6050, 6126
Ḳılıġıṅ̂ “kılışın, davranışın” 6070
Ḳılıl-
Ḳılılmas “kılınmaz, yapılmaz” 6033

Ḳılınmaḳ “yapılmak” 6121
Ḳılış “kılış, eylem, iş, davranış” 6050
Ḳılışmaḳ “birlikte yapmak” 6120
Ḳımız “kısrak veya deve sütünden yapılan az ekşi ve sarhoş edici bir içki, kımız. Bu içikiyi Teke Türkmenleri arasında görüp içmiştim” 6032
Ḳımşanmaḳ “yavaşça kımıldamak, kıpırdamak” 6132
Ḳın “kılıç ve bıçağın kını” 6000
Ḳın/Ḳıyn “işkence, acı, eziyet, kıyın” 6000
-Ḳına “küçültme eki” 6145
Ḳınalmaḳ/Ḳıynalmaḳ “işkence çekmek, acı çekmek, eziyet çekmek” 6048
  Ḳıynaldım “işkence çektim, acı çektim, eziyet çektim” 6074
  Ḳıynaldıñĝ “işkence çektin, acı çektin, eziyet çektin” 6064
  Ḳıynalġu dik “işkence çeker gibi, acı çeker gibi, eziyet çeker gibi” 6073
Ḳınamaḳ/Ḳıynamaḳ “işkence etmek, acı vermek, eziyet etmek” 6133
  Ḳıynab “işkence edip, acı verip, eziyet edip” 5994
Ḳınçı “kın yapan kimse” 6135
Ḳındıra “dikenli bir bitki, geven, keven” 6137
Ḳındurġa/Ḳındırġa “[Rūm Tr.] ip yapımında kullanılan bir bitki, [kendir, kenevir]” 6136
Ḳınıḳ “Tėñĝiz Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı; Moğ. aziz, saygın” 6130
Ḳınıḳ-
  Ḳınıḳtı “alıştı; tutkun oldu” 6112
Ḳınḳırav/Ḳanḳırav “büyük çıngırak” 5685
Ḳıp “pekiştirme sözcüğü: ḳıp ḳırmızı gibi” 6129
Ḳıp ḳırmızı “kıpkırmızı” 6006
Ḳıpçaḳ/Ḳıfçaḳ “Cürcān sınırından başlayarak boyu altı yüz ve eni üç yüz fersahı bulan bir çölün adı; Oğuz Ḫan, İt Baraḳ'la yaptığı savaşta yenilip bir ırmağın ortasında sığınmak zorunda kalır. Burada, savaşta ölen askerlerinden birinin karısı, ağaç kovuğuna girer ve orada çocuğunu doğurur. Oğuz Ḫan, çocuğu evlatlığa kabul ederek ona Ḳabucaḳ adını verir. Daha sonra onu Atıl kıyılarına gönderip Rusları ve başka boyları onun hakimiyeti altına vererek orada üç yüz yıl padişahlık yapmalarını sağlar. Bu ad, halk içinde Ḳıpçaḳ biçiminde yaygınlaşmıştır; bu kişinin soyundan gelen boyun adı”; “Tėñĝiz Ḫan bin Oğuz Ḫan'ın oğlunun adı” 5595
Ḳır “[akla karanın karışımından oluşan renk, kır; kır renkli]” 6040
Ḳır “dağ başının yüksekliği, dağın sırtı, kıran; [sınır, kıran; kır, çöl]” 6040
Ḳır Tikin “Turan'da bir vilayetin adı” 6045
Ḳıraḳraḳ “daha kenar, daha kıyı, daha bucak” 6051
Ḳıran “kadınların yüzlerine taktıkları inci bağı” 5641
Ḳıran “[kıran, afet, bela, yıkım, ölet]” 5641
Ḳırav/Ġırav “çiy, kırağı” 5162, 6043
Ḳırçıldatmaḳ “gıcırdatmak” 6041
  Ḳırçıldatur “gıcırdatır” 5635

Ḳırġavul "sülün kuşu" 5638
Ḳırġıc "tencerenin dibinde kalan kızarmış yemek, kazımık" 5998
Ḳırġız "kuzeyde sarp yerlerde yaşayan büyük bir Türk boyu" 6046
Ḳırġu "atmaca kuşu" 5613
Ḳırıḳ "kenar, kıyı" 6058
Ḳırıḳ "kurak çöl" 6058
Ḳırıḳ "Moğ. kapalı, kapanmış" 6058
Ḳırıḳ "Taşkent ve Ḳuya kenti arasında bulunan ve yedi günlük yolu olan bir çölün adı; bir Türkmen boyunun adı" 6058
Ḳırılamaḳ/Ḳırıġlamaḳ "kenara çekilmek, kaçınmak" 6042
Ḳırılmaḳ "kırılmak, parçalanmak, yırtılmak; tırmalanmak; kazınmak; topluca öldürülmek, yok edilmek" 6025
Ḳırım "Tatariyye'nin başkenti" 5625
Ḳırḳ "kırk sayısı; Özbekiyye'den bir boy adı" 5614
Ḳırḳ ayaḳ "kırkayak böceği" 5655
Ḳırḳılıḳ/Ḳırḳlıḳ "yün kırkma makası" 6052
Ḳırḳız "büyük bir dağın başında bulunan dayanıklı bir kalenin adı. [kalabalık olan bu bölgenin insanlarına As denir]; Moğ. kırk er" 6053
Ḳırḳmaḳ "kazımak, kırkmak, kırpmak, tüyü kesmek; yonmak, yontmak" 6027
　　Ḳırḳ "kırk!, kazı!" 5614
　　Ḳırḳar "kazır, kırkar, kırpar" 6017
　　Ḳırḳıb "kazımış, kırkmış, kırpmış" 5996
Ḳırlamaḳ "(yol) dağ yamacından dolaşmak" 6039
Ḳırmaça "denizde kum ve toprakla karışarak gemiyi kırabilecek kadar sertleşen çalı çırpı" 6054
Ḳırmaġ "kırmak, parçalamak, yırtmak; tırmalamak; kazımak; kırkmak, kırpmak, sıyırmak; öldürmek, yok etmek" 5647
Ḳırmaḳ "kırmak, parçalamak, yırtmak; tırmalamak; kazımak; topluca öldürmek, yok etmek; [kırkmak, kırpmak, sıyırmak]" 6024
　　Ḳır "[kazı!]; kır!; öldür!" 6040
　　Ḳırmaḳıġa "öldürmesine, yok etmesine" 6093
Ḳırmız "al boyanın elde edildiği kırmız böceği" 5642
Ḳırnaġ "cariye, köle kadın, kırnak" 6038
Ḳırpıḳ "şapkanın çevresine dikilen deri" 6044
Ḳırpmaḳ "göz kırpmak, kıpmak" 5677
Ḳırpmaḳ "kazımak, sıyırmak; kırkmak, kırpmak" 6026
Ḳırtış "kök; [kök biçiminde olan yeni çıkmış bitki]" 6035
　　Ḳırtışım "köküm" 6075
Ḳırtış "tabaklık için deriyi kesmek" 6035
Ḳısġa/Ḳısḳa "kısa" 6090
Ḳısıġ "kısa" 6037

Ḳısıḳ “sıkışıklık, zorluk, sıkıntı” 6106

Ḳısılmaḳ “kısılmak, sıkılmak, daraltılmak, sıkıştırılmak” 6099

Ḳısır “doğuramayan hayvan, kısır” 6105

Ḳısḳarmaḳ “kısalmak” 6102

Ḳısḳar “kısal!” 6031

Ḳısḳardı “kısaldı” 6116

Ḳısḳarıb “kısalıp” 5995

Ḳısḳarur “kısalır” 6003

Ḳısmaḳ “kısmak, sıkmak, daraltmak, sıkıştırmak” 6098

Ḳısnalmaḳ/Ḳısnanmaḳ/Ḳıstalmaḳ/Ḳıstanmaḳ “zorlanmak, sıkıştırılmak” 6101

Ḳısnamaḳ/Ḳıstamaḳ “zorlamak, sıkıştırmak” 6100

Ḳısraḳ “kısrak” 6104

Ḳış “üç aylık kış mevsimi”; “yılın ikinci altı ayı” 6108

Ḳışıḳ “eğri, çarpık” 6109

Ḳışlaḳ “kışın barınılan yer, kışlak” 6067

Ḳışlamaḳ “kışlamak, kışı kışlıkta geçirmek” 6107

Ḳıvraḳ “yuvarlak bir biçim verilmiş, toplanmış, kıvrılmış, kıvrık” 6139

Ḳıvramaḳ/Ḳıvratmaḳ “kıvırcık duruma getirmek; kıvratmak, kıvırmak, bükmek, burup toplamak” 6138

Ḳıvrım “büklüm, saç kıvrımı” 6140

Ḳıya ḳıya “sert, kıyasıya, hırçın; eğri, çapraz, yan; nazla ve işveyle gözün ucuyla yandan (bakma)” 5992

Ḳıyaḳ “çok küçük ve kuru ot, kuru ot kırıntısı” 6142

Ḳıyat “İlḫan'ın oğlunun adı; bir Moğul boyunun adı; dağdan akan şiddetli sel, kayan” 5997

Ḳıyçı/Ḳayçı “makas, sındı” 6022

Ḳıyıġ “üç köşeli, üçgen; üç köşeli mendil; baş örtüsü; eğri; kesilmiş” 6037

Ḳıyıḳ/Ḳıḳ “kığ, kığı, hayvan gübresi” 6111

Ḳıyım “kıyma, uygun bulma, reva görme” 6144

Ḳıyım Ḳıyım “ufak ufak, parça parça, dilim dilim, kıyım kıyım” 6144

Ḳıyma “kıyılmış et” 6143

Ḳıymac “Tatar güzellerinin kaş ucuna kadar çekilmiş gözü, çekik göz”; “şaşı göz, süzgün bakışlı, yan bakışlı göz” 5999

Ḳıymaḳ “reva görmek, uygun görmek, uygun bulmak, kıymak, esirgemek; doğramak, kıymak” 6141

Ḳıydı “kıydı, uygun buldu, reva gördü, esirgemedi” 6114

Ḳıyıb ḳıyıb “kıyıp kıyıp, uygun bularak, reva görerek” 6057

Ḳıyma “kıyma!, reva görme!, esirge!” 6071

Ḳıymas “kıymaz, uygun bulmaz, reva görmez” 6034

Ḳız “bakire kız” 5659

Ḳız “[Rūm Tr: pahalı, değerli]” 5659

Ḳız-

Ḳız “ısın!, kız!” 6047

Ḳız ḳardaş “kız kardeş” 5658

Ḳız ḳuşı “kumru büyüklüğünde, boynu sarı ve beyaz, kanatları sarı bir kuş; [Rūm Tr: yeşil ve başı sorguçlu bir kuş, kız kuşu]” 5662

Ḳız oğlan “bakire kız çocuğu, kızoğlan çocuk” 5661

Ḳızalaḳ “lale, gelincik çiçeği” 5660

Ḳızamuḳ “kızamık hastalığı” 6077

Ḳızar-

Ḳızarġan “kızarmış, kırmızılaşmış” 6078

Ḳızart-

Ḳızartur “kızartır, kırmızılaştırır” 6005

Ḳızı-

Ḳızımış “ısınmış, kızmış” 6036

Ḳızıḳ “sıcak, kızgın” 6049

Ḳızıl “kızıl, kırmızı; belli, açık, şiddetli, koyu, aşırı, kızıl” 6068

Ḳızıl “nūrī denen ve papağana benzer kızıl renkli bir kuş; bir tür atmaca kuşu, bir tür doğan” 6068

Ḳızıl ala “[vücudunda kızıl benekleri bulunan ve] diğer balıklara oranla eti daha güzel bir tür balık, alabalık. Benim de gördüğüm gibi bu balık, İrevān'da çok bulunur” 6068

Ḳızıl altun “kırmızı altın” 6085

Ḳızıl ayaḳ “daha çok sularda ya da çevresinde bulunan uzun kırmızı bacaklı ve beyaz renkli bir kuş” 6086

Ḳızıl ayaḳ “halk saldırısı, ayak takımının sopalı kavgası” 6086

Ḳızıl bilge “Moġul hanlarının kızıl damgalı yarlıkları” 6088

Ḳızıl palçıġ “[Rūm Tr.] kızıl balçık” 6087

Ḳızıl su “kinaye olarak: içki, şarap” 6083

Ḳızıl tal “kızıl söğüt” 6094

Ḳızıl tülkü “derisinden kürk yapılan bir hayvan, [kızıl tilki]” 6095

Ḳızıl yumurta “Hristiyanların bayramı, paskalya; [paskalya yumurtası]” 6096

Ḳızımtul “kızılımsı, kırmızımtırak” 6097

Ḳızınmaḳ “[Rūm Tr.] ısınmak” 6062

Ḳızışmaḳ “ısınmak, kızışmak” 6060

Ḳızıtmaḳ “ısıtmak, kızdırmak” 6061

Ḳızıtmışlar “ısıtmışlar, kızdırmışlar” 6028

Ḳızıtur “ısıtır, kızdırır” 6001

Ḳızıturlar “ısıtırlar, kızdırırlar” 6007

Ḳızlıḳ “kızlık, bekâret, erdenlik” 5660

Ḳızlıḳ “[Rūm Tr: pahalılık]” 5660

-Ki “sözcük sonuna gelen ek: gėceki gibi” 6727

Kibi “gibi. Benzetme edatı” 6636

Kibrīt "[kükürt]; som altın, katışıksız altın" 8485*
Kiçik "küçük" 6603
Kifte "ezilmiş, dövülmüş; sıkıntılı, belalı" 6684
Kim "ki" 6646
Kim "kim" 6646
Kimerse "kimse, kimesne, kişi" 6698
Kimḫā "kemha, desenli ve çeşitli renklerle dokunmuş bir çeşit ipek kumaş" 8499*
Kimse "kimse, kişi" 6708
Kimsen "sarı; [altın renkli deri]" 6692
Kīmuḫt "hayvan sağrısının derisi" 8505*
Kip kip "sıkı sıkı; bitişik, aralıksız; sık sık, sürekli" 6542
Kipleşmek "sıkılanmak; bitişmek" 6588
Kipri/Kirpi "kirpi" 6171
Kipri tiken/Kirpi tiken "bir tür büyük kirpi" 6172
Kiprik/Kirpik "kirpik" 6170
Kir "kir; irin" 6637
Ḳīr "zift, katran, karasakız" 6040
Kirā-mend "değerli, saygın, layık" 8491*
Kirec "[Rūm Tr.] kireç" 6639
Ḳīrevān "tüm dünyanın çevresi, evren; doğu ve batı; Batı'nın sınırı; Batı'da bir kent adı; kervan; atlılar bölüğü; büyük ordu" 6079
Kirī/Kirā "Ar. uygun, layık, yaraşır; kira" 6197
Kiriş "yay kirişi" 6187
Kirlenmek "kirlenmek; irinlenmek" 6609
Kirşen "kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç" 6202
Kiryās "evin eşiği ve geçeneği" 8494*
Kiş "derisinden kürk yapılan bir hayvan, samur" 6584
Kiş "sadak, okluk, kuburluk" 6584
Kiş "kümes hayvanlarını kovalama ünlemi" 6214
Kiş "satranç oyununda kullanılan bir deyim" 6214
Kīş "din, mezhep" 6584
Kişen "zincir, keşen" 6681
Kişi "kişi, şahıs; erkek; er, yiğit" 6682
Kişi ḳara "halk, avam, sıradan halk, bir kimseye bağlı olanlar" 6683
Kişmer "bir kentin adı; Zerdüşt'ün diktiği selvi ağacının adı" 6216
Kişnemek "kişnemek" 6217
  Kişner "kişnemek" 6215
Kitābe "mermer gibi sert bir cisim üzerindeki yazı, kitabe, yazıt" 6175
Kitmen/Kėtmen "yeri kazmak için kullanılan bel" 6594
Kitver "bir ülke adı" 6176
Kiyin "arka, art, sonra" 6693

Kiyir “arka, art, sonra” 6715
Kiz “keçe” 6207, 6590
Kiz börk “keçeden yapılmış başlık” 6210
Kiz turluḳ “keçeden yapılmış çadır” 6211
Ḳoba “kaba, kalın, kabarık” 5698
Ḳoba ḳuşluḳ “kaba kuşluk” 5699
Ḳobaḳ “Türkistān'da bir vilayet adı. Çengiz Ḫan, ülkesini dört oğlu arasında paylaştırırken, iyi atlarıyla ünlü olan bu vilayet, Ögetey Ḳaan'ın payına düşmüştür” 5693
Ḳobġa/Ḳopḳa “su kovası; kova burcu” 5700
Ḳoca “koca, yaşlı” 5752
Ḳocal-
Ḳocalduḳca “kocadıkça, kocaldıkça, yaşlandıkça” 5704
Ḳoduḳ “yaban eşeğinin yavrusu; eşek yavrusu, sıpa” 5756
Ḳoġlama “ateşte kurutulmuş nesne” 5831
Ḳoẖu “koku” 5753
Ḳol “omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm, kol; el; [dağ kolu; fevç, bölük, takım; ordu; semt, taraf, yan, yön]; [çöle kadar uzanan] dağ eteğindeki tepeler” 5837
Ḳol “ordunun ortası, ordunun merkezi” 5837
Ḳol sal-
Ḳol sala “oynayarak, dans ederek” 5705
Ḳolay “yerinde, zamanlı; [Rūm Tr: kolay, emeksiz]” 5853
Ḳolay-min/Ḳolaydur-min “uygun yerdeyim, hedefteyim” 5854
Ḳolaysız “yerinde olmayan, yersiz, uygunsuz, zamansız” 8024
Ḳolbaḳ/Ḳolbaġ “kol bağı, ipe dizilen boncuklardan yapılmış kadın bileziği” 5855
Ḳolcaḳ “kola geçirilen zırh, kolçak, savaşta kola geçirilen çelik kolluk” 5866
Ḳolçır “kovcu, söz taşıyıcı” 5867
Ḳoldamaḳ “elinden tutmak, yardım etmek” 5832
Ḳolda “elinden tut, yardım et” 5694
Ḳoldaban “elinden tutup, yardım edip” 5905
Ḳoldadı “elinden tuttu, yardım etti” 5949
Ḳoldadıñ̂ “elinden tuttun, yardım ettin” 5862
Ḳoldañ̂ız “elinden tutunuz, yardım ediniz” 5771
Ḳoldar ėrdi “elinden tutardı, yardım ederdi” 5938
Ḳoldasa “elinden tutsa, yardım etse” 5924
Ḳoldaş “koldaş, arkadaş, yardımcı; iş arkadaşı, ortak” 5788
Ḳoldatmaḳ “elinden tutmasını buyurmak, yardım etmesini sağlamak” 5833
Ḳolıncaḳ “Cıġatay'da bir boyun adı” 5767
Ḳolmaḳ “istemek, dilemek” 5724
Ḳol “iste!, dile!” 5837
Ḳolarġa “istemeye, dilemeye” 5934
Ḳolay “isteye, dileye; isteyeyim” 5936

Ḳoldı “istedi, diledi” 5708

Ḳoldum “istedim, diledim” 5890

Ḳolġay “isteye, dileye” 5947

Ḳolmaġan “istememiş, dilememiş” 5906

Ḳolmaġumdur “istemeyeceğim, dilemeyeceğim” 5732

Ḳolmaḳġa “istemeye, dilemeye” 5888

Ḳolub “isteyip, dileyip” 5712

Ḳoltuġ “koltuk altı” 5865

Ḳolturmac “kaftan yırtmacı” 5366

Ḳomarġa/Ḳomarġal “kuşatma, çevirme” 5872

Ḳomarġal “kuşatma, çevirme” 5914

Ḳomarılmaḳ “kuşatılmak, çevrilmek” 5870

Ḳomarmaḳ “kuşatmak, çevirmek” 5869

Ḳomḳaḳ/Ḳamġaḳ “yavşana benzer bir ot” 5679

Ḳoñ̂ “karakarga, kuzgun” 5861

Ḳonam “atların vücudunda oluşan bir yara. İki türü vardır: ḳaraca ve sarıca” 5923

Ḳondurmaḳ “kondurmak, konaklatmak” 5877

Ḳonġarılmaḳ “yerinden koparılmak, sökülmek” 5897

Ḳonġrat/Ḳoñ̂rat/Ḳonḳrat “çok güçlü ve soylu bir Türk boyunun adı” 5689

Ḳonġur “konur, kumral, yağız; Baraḳ çağında yaşamış ve Çengiz'e mensup şehzadelerden birinin adı” 5928

Ḳonġur Öleñ̂ “Zencan yakınlarında bulunan geniş çayırın adı. [Buraya Ölceytü tarafından bir şehir ve yüksek kümbet yapılarak Sulṭāniye adı verilmiştir]” 5929

Ḳonġuz “bok böceği” 5930

Ḳonḳarmaḳ/Ḳonġarmaḳ/Ḳoñ̂armaḳ “yerinden koparmak, sökmek, kanırmak, köklemek” 5878

Ḳoñ̂ar “yerinden kopar, sök, kanır” 5729

Ḳoñ̂armış “yerinden koparmış, sökmüş, kanırmış” 5792

Ḳoñ̂arur “yerinden koparır, söker, kanırır” 5735

Ḳonġaradurmış bolġay “yerinden koparmış ola, sökmiş ola, kanırmış ola” 5748

Ḳonġardıñ̂ “yerinden kopardın, söktün, kanırdın” 5728

Ḳonġarġan “yerinden koparan, söken, kanıran” 5921

Ḳonġarġay “yerinden koparır; yerinden kopara, söke, kanıra” 5983

Ḳonḳardı “yerinden kopardı, söktü, kanırdı” 5987

Ḳonḳarıb/Ḳonġarıb/Ḳoñ̂arıb “yerinden koparmış, sökmüş, kanırmış” 5714

Ḳonḳul “bir Türk boyunun adı; bir yer adı. Ḳonḳulı ona mensuptur” 5690

Ḳonmaḳ “konmak, inip oturmak, konaklamak” 5875

Ḳonar mu “konar mı, inip oturur mu” 5909

Ḳondı “kondu, inip oturdu” 5942

Ḳonġan “konan, inip oturan” 5943

Ḳoñ̂rat u Ḳıyat “Cıġatay ulusunda soyları eski han oğullarına dayanan iki boy” 5665

Ḳoñ̂şı “komşu” 5931
Ḳonuḳ/Ḳonaḳ “konuk, misafir; bir tür darı, karaca darısı” 5688
Ḳonuş “konma, inip oturma, konuş, iniş” 5789
Ḳonuş “Ay ile Ülker'in bir burçta buluşması durumu” 5789
Ḳonuşmaḳ “birlikte konmak, birlikte inip oturmak, birlikte konaklamak” 5876
Ḳopar-
Ḳoparur “[kaldırır]” 5730
Ḳopar-
Ḳoparur “yerinden koparır, ayırır, söker” 5730
Ḳoparmaḳlıḳ “[kaldırmak, yükseltmek]; kurmak, inşa etmek” 5843
Ḳoparmaḳlıḳ “[koparmak]” 5843
Ḳopmaḳ “ayağa kalkmak” 5695
Ḳop “ayağa kalk” 5840
Ḳopa “kalka; kalkarak” 5701
Ḳopar “ayağa kalkar” 5774
Ḳopduñ̂ “hızla ayağa kalktın, fırladın” 5859
Ḳopḳan “kalkmış” 5896
Ḳopḳay “ayağa kalkacak” 5710
Ḳopḳıl “ayağa kalk” 5886
Ḳopsa “ayağa kalksa” 5933
Ḳoptı “ayağa kalktı, fırladı” 5709
Ḳopuban “ayağa kalkıp” 5940
Ḳopsamaḳ “gürültü ile saz çalmak” 5697
Ḳopsa “gürültü ile saz çal!” 5933
Ḳopurmaḳ “yerinden kaldırmak” 5696
Ḳopuz “kemençe; [kopuz]” 5692
Ḳo-
Ḳor “koyar, kor” 5775
Ḳor “ateş koru, köz, yanıp kızarmış kömür” 5775
Ḳor “silah” 5775
Ḳor/Ḳur “duvar taşlarının yan yana dizilerek oluşturduğu bir sıra, duvarın her katı, temel” 5775
Ḳoraḳ/Ḳaraḳ/Ḳaraġ “göz bebeği. [Ona ninek/bibek de denir; göz; bakış]; ben, benek” 5640
Ḳoraḳıñ̂ġa/Ḳaraġıñ̂ġa “göz bebeğine; [gözüne; bakışına]; benine” 5656
Ḳorçı “silahlı; silahtar” 5780
Ḳorġadamaḳ “sağlam yere sığınmak, korunmak için bir yere çekilmek” 5762
Ḳorġan “kale, hisar” 5785
Ḳorıya “kamış ve hasırdan yapılmış ev; kamış duvarla çevrilmiş alan” 5707
Ḳorḳaḳ “korkak” 5795
Ḳorḳmaḳ “korkmak” 5763

Ḳorḳ "kork!" 5787

Ḳorḳar "korkar" 5768

Ḳorḳub "korkup" 5713

Ḳorḳu "korku" 5839

Ḳorḳuncıdın "korkusundan" 5902

Ḳorḳuncluḳ "korkunç, korkutucu, korkulu; korkunçluk" 5797

Ḳorḳuş/Ḳorḳunc "korku" 5796

Ḳorḳutmaḳ "korkutmak" 5848

Ḳorḳutma "korkutma!" 5706

Ḳorḳutmaġıl "korkutma!" 5885

Ḳorḳutmañız "korkutmayınız" 5773

Ḳorḳutub "korkutup" 5716

Ḳorḳutuñuz "korkutunuz" 5772

Ḳorp "ırmak kıyılarındaki yarıklar. Ona Yarlıġan [ve Kel] da denir" 5776

Ḳoruḳ/Ḳorıḳ "yasaklama, engelleme, koruma; [korunan yer, yasak bölge]" 5634

Ḳoruḳ/Ḳorıḳ "[Rūm Tr: koruk, olmamış üzüm]" 5634

Ḳorunmaḳ "korunmak" 5765

Ḳorun "korun!" 5913

Ḳoş "çift, eş; art arda sunulan iki dolu kadeh; toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan" 5806

Ḳoşı "çifti, eşi, benzeri; toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvanı" 5951

Ḳoş "ev, konut; tarım yapılan yer, çiftlik" 5806

Ḳoşa "birlikte koşan iki at" 5830

Ḳoşa "atların alnında oluşan iki kırışıklık" 5830

Ḳoşant "gelin evinden güvey evine gönderilen armağan" 5822

Ḳoşlamaḳ "iki atlı olmak, yedek at yanına almak" 5821

Ḳoşmaḳ

Ḳoşmaḳta "ağıt yakmakta, ağıt yakarken" 5703

Ḳoşmaḳ

Ḳoş "yanına kat!" 5806

Ḳoşar "koşar, yanına katar, ekler, çift yapar" 5980

Ḳoşmaḳta "koşmakta, katmakta, eklemekte, birleştirmekte" 5703

Ḳoşnı "komşu" 5828

Ḳoşuḳ "Türkler arasında söylenen bir tür ezgi; [arġuştek usulünde söylenen bir tür şarkı]; arġuştek oyunu" 5818

Ḳoşuḳluḳ "karışık, karışmış, katılmış, birleşmiş" 5826

Ḳoşulmaḳ/Ḳoşuşmaḳ "karışmak, katılmak, eklenmek, eşlik etmek, birleşmek" 5820

Ḳoşulmaḳçı "birlikte bulunan, katılan; katılası" 5727

Ḳoşun "koşun, ordu" 5829

Ḳotan "ay ağılı, ayla" 5742

Ḳotan "koyun ağılı, mandıra" 5742

Ḳoṭan/Ḳuṭan "pelikan, kaşıkçı kuşu, saka kuşu, kutan" 5664
Ḳotanab "ay ağılı, ayla" 5841
Ḳotanlamaḳ "halelenmek, ağıllanmak" 5741
    Ḳotanlab "halelenip, ağıllanıp" 5979
Ḳoṭas "kuyruğu bayrak başına veya atın boynuna takılan bir deniz öküzü; başka bir görüşe göre Ḫaṭā ile Hindūstān dağları arasında bulunan bir öküzdür" 5663
Ḳotur "uyuz; Ḫoy vilayetinde bir ırmak adı" 5720
Ḳotur botur "düz olmayan, eğri büğrü; pürüzlü, pürtüklü, çıkıntılı, inişli çıkışlı" 5745
Ḳovaḳ "dağ eteği" 5954
Ḳovanḳ "başta saç aralarındaki kepek, konak" 5955
Ḳoy "koyun" 5960
Ḳoy ḳuşı "serçeden küçük bir kuş" 5975
Ḳoya bėr-
    Ḳoya bėr "koyuver, bırak" 5733
Ḳoyan "[aşağı, alt]; iniş, eğimli yer" 5963, 5970
Ḳoyan "tavşan" 5971
Ḳoyçı "çoban" 5974
Ḳoyı "aşağı" 5966
Ḳoyıġı "aşağıdaki" 5977
Ḳoyıraḳ "daha aşağı" 5711
Ḳoymaḳ "koymak, bırakmak; yerleştirmek; izin vermek" 5956
    Ḳoy "koy!, bırak!" 5960
    Ḳoyçı "koy!, bırak!" 5974
    Ḳoydı mu "koydu mu, bıraktı mı; izin verdi mi" 5908
    Ḳoyġac "koyunca" 5857
    Ḳoyġın "koy!, bırak!" 5965
    Ḳoyma "koyma!, bırakma!; izin verme!, engelle!" 5962
    Ḳoymaġay "koymaz, bırakmaz; izin vermez, engeller" 5978
    Ḳoymaġıñ̂ "koyman" 5863
    Ḳoymaġıl "[koyma!]" 5889
    Ḳoymaġusı "bırakmayacak; izin vermeyecek" 5939
    Ḳoyuñ̂uz "koyunuz, bırakınız; engellemeyiniz, izin veriniz" 5770
Ḳoymaḳ "su dökmek" 5956
Ḳoymamaḳ
    Ḳoymamaḳġa "bırakmamağa; izin vermemek için" 5917
Ḳoyulmaḳ "koyulmak, bırakılmak" 5957
Ḳoyulmaḳ "su dökülmek" 5957
Ḳoyun "kol altı, koltuk; [koyun, kucak; koyun]" 5901
    Ḳoynıġa "koynuna, kucağına" 5918
    Ḳoynuñ̂ "koynun, kucağın" 5883
Ḳoz "koz, ceviz" 5811

Ḳozġa-
Ḳozġaban “karıştırmış; dönüştürmüş, devirmiş” 5895
Ḳozġadı “ayağa kaldırdı; karıştırdı; dönüştürdü” 5911
Ḳozġaġan “kaldıran, ayağa kaldıran; [karıştırmak; coşturmak, heyecanlandırmak; kımıldatmak; sıkıntı vermek]” 5946
Ḳozġamış “karıştırmış; dönüştürmüş” 5791
Ḳozġaydur “ayağa kaldırır; karıştırır; dönüştürür” 5723
Ḳozġalan/Ḳozġalış “karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm” 5813
Ḳozġalat-
Ḳozġalat “karıştır!; dağıt!” 5945
Ḳozġalış “karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm” 5793
Ḳozġalmaḳ/Ḳozġalışmaḳ “karışmak; karıştırılmak” 5810
Ḳozġaldı “karıştı; dönüştü” 5988
Ḳozġalġu dik “karışır gibi; karışacak gibi; karışmalı, karışacak, karışası” 5880
Ḳozġalıştılar “karıştılar; dönüştüler” 5725
Ḳozġalmay “karışmadan; dönüşmeden” 5935
Ḳozġalmayın “karışmamış; dönüşmemiş; karışmadan; dönüşmeden” 5856
Ḳozġalur “karışır; dönüşür” 5719
Ḳozġama “ayağa kaldırma” 5702
Ḳozġan-
Ḳozġanur “karışır; ızdırap ve sıkıntı çeker” 5981
Ḳozġatmaḳ “karıştırmak; [ızdırap ve sıkıntı vermek]” 5809
Ḳozġat “karıştır!; dönüştür!” 5717
Köbe “giysinin kenar baskısı” 6342
Köbeçi “Dağıstān'ın Ḳara Ḳaytaġ bölgesinde Lekziye boyunun yaşadığı yerin adı” 6343
Köbenek “Moğ. pamuk” 6339
Köç “göç, göç etme” 6362
Köçeri “göçer, göçebe, göçkün” 6366
Köçmek “göçmek, göç etmek” 6358
Köç “göç!, göç et!” 6362
Köçür-
Köçürdüñ̂ “göçürdün, göç ettirdin” 6367
Kögsün/Kögşün “Moğ. yaşlı” 6435
Kök “ağaç kökü” 6265, 6428
Kök “saz ahengi” 6365, 6428
Kök “saz kurma, kökleme” 6265
Kökge “saz kurmağa, köklemeğe” 6254
Kök “teyelleme; [teyel]” 6428
Kökelteş “süt kardeş” 6332
Kökenek “doğana benzer bir avcı kuş” 6432
Kökle-

Kökle “sazı kur!, kökle!” 6262

Kökle-

Kökle “teyelle!, kökle!” 6262

Köklenmek “saz kurulmak, köklenmek” 6365

Köklenmek “teyellenmek, köklenmek” 6365

Kökür “Kāşġar dilinde: ibrik, su kabı” 6439

Köküz “pek güzel, değerli; armağan” 6440

Kölege “gölge” 6250

Kölegen̂ “gölgen” 6280

Kölge “gölge” 6456

Kömcuḳ “yarı yanmış odun, köseği” 6461

Kömec “çadır direği geçirilen ortası delik ve yuvarlak tahta, çadır ağırşağı” 6235

Kömec “külde pişirilen ekmek; bazlama” 6235

Kömek “ense” 6402

Kömek “yardım; [yardımcı]” 6402

Kömür “kömür” 6471

Köndelen “eğri, çarpık, ters yön, sapa yol” 6507

Kön̂lek “gömlek” 6247, 6387

Kön̂lekçek/Kön̂lekçe/Kön̂lekçen “yalnız bir gömlekle” 6400

Kön̂gül

Kön̂lüm “gönlüm” 6415

Kön̂lün̂e “gönlüne” 6270

Kön̂lün̂üzni “gönlünüzü” 6499

Kön̂gül ḳalış “üzüntü, can sıkıntısı; küsme, gücenme, gönlü kalma” 6511

Köp “çok, bol” 6281

Köptür “çoktur, boldur” 6308

Köpçin/Köpçün/Köpçük “eyer yastığı” 6314

Köpek “köpek” 6317

Köpelek “kanatları türlü renklerle örtülü, kelebekten büyük ve ona benzer bir hayvan; yarasa; [kelebek]” 6352

Köprek “daha çok” 6315

Köprük “köprü” 6316

Köptin köp “çoktan da çok, fazlasıyla” 6279

Köpük “su veya ağız köpüğü” 6340

Köpülmek “çoğalmak, artmak” 6312

Köpürmek “köpürmek, köpük oluşmak, köpük yapmak” 6311

Köpürdi “köpürdü, köpük oluştu, köpük yaptı” 6363

Körege “üzerine sürahi ve kadeh konan masa; içki kabı” 6445

Körek “pamuk kozası” 6393

Körpe “yarı olgun ve taze yonca” 6390

Körpe “[yorgan]” 6390

Körük “demirci körüğü” 6404
Körüklenmek “körük veya yel etkisiyle ateş alevlenmek, körüklenmek” 6377
Kösem “[Rūm Tr.] sürünün önünde giden keçi, kösem, kösemen” 6422
Kösev “ateş karıştırmaya yarayan yarı yanmış odun, köseği” 6414
Köşkek/Köşek/Köşelek “bir yaşındaki deve yavrusu” 6424
Kötel “yedek at” 6382
Kötelçi “at bakıcısı” 6266
Kötevül “kale bekçisi, kale muhafızı, dizdar” 6355
Kötük “kalın ağaç gövdesi, kütük; [Rūm Tr: padişahlığın özel defteri]” 6446
Kötürüm “kötürüm, ayağı tutmayan” 6356
Köy “köy, küçük kasaba” 6486
Köydürgüci “yandırıcı, yakıcı” 6474
Köydürgülük
    Köydürgülügdür “yandırmalıdır, yakılacak olandır, yakılasıdır” 6304
Köydürmek “yandırmak, yakmak” 6401
    Köydürdi “yandırdı, yaktı” 6500
    Köydürdüñ̂g “yandırdın, yaktın” 6320
    Köydürgeli “yakalıdan beri; yakmak için” 6504
    Köydürgenidin mü “yandırmasından mı, yakmasından mı” 6478
    Köydürmegime “beni yakmağa; [yandırmama, yakmama]” 6258
    Köydürmes “yandırmaz, yakmaz” 6384
    Köydürmiş “yandırmış, yakmış” 6383
    Köydürseler “yandırsalar, yaksalar” 6324
    Köydürüb “yandırıp, yakıp” 6284
    Köydürür “yandırır, yakar” 6307, 6532
    Köydürürler “yandırırlar, yakarlar” 6475
Köygüci “yanan, yanıcı” 6525
Köykenek “atmacaya benzer bir avcı kuş” 6515
Köymek “yanmak” 6351
    Köydi “yandı” 6487
    Köyer “yanar” 6306
    Köyeridin “yanmasından” 6466
    Köygen “yanmış” 6448
    Köygenge “yanmışa, yanana” 6257
    Köygey “yanar” 6346
    Köygüsi “yanmalı; yanacak” 6483
    Köymegiñ̂gni “yanmanı” 6527
    Köymeñ̂g “yanmayın” 6514
    Köymes “yanmaz” 6333
    Köyse “yansa” 6293
    Köysem “yansam” 6423

Köyüb “yanıp” 6276
Köymür/Kėmür “kömür” 6634
Köynük/Köynek “içine deve sütü sağılan deriden kap” 6516
Köyük “yanmış, yanık” 6399
Köz “köz, ateş koru” 6327
Közel “harmanın dibindeki yanmış ve çürümüş saman çöpü” 6408
Ḳu “kuğu, tüyleri yumuşak bir su kuşu” 5923
Ḳuba “Derbend [ile Şabran] arasında bir yerin adı”; “Ḳalmaḳī dilinde: zırh, savaş giysisi” 5698
Ḳubāb “keskin kılıç” 5588
Ḳubla “Ḫaṭā padişahı Meñ̂gü Ḳaan'nın kardeşi” 5590
Ḳucaḳ “kucak” 5751
Ḳucaşlan-
Ḳucaşlanġac “kucaklaşınca” 5910
Ḳucḳu “kucaklama” 5973
Ḳucmaḳ “koçmak, kucaklamak” 5747, 5847
Ḳucḳan “kucaklanmış; [kucaklamış]” 5907
Ḳucub “kucaklayıp” 5715
Ḳucuş
Ḳucuşuñ̂gda “kucaklamanda” 5925
Ḳucuşḳuci “kucaklaşan, kucaklaşıcı” 5967
Ḳucuşmaḳ “koçuşmak, kucaklaşmak” 5749
Ḳucuşmış “kucaklaşmış” 5790
Ḳucuştılar “kucaklaştılar” 5734
Ḳucuşurġa “kucaklaşmaya” 5932
Ḳucuşturmaḳ “kucaklaştırmak” 5750
Ḳuç/Ḳoç “dövüşçü ve boynuzlu koyun, koç” 5982
Ḳuçḳar/Ḳoçḳar “erkek koyun, koç, koçkar” 5722
Ḳuçḳarlaşmaḳ/Ḳoçḳarlaşmaḳ “koçlar savaşmak” 5842
Ḳuda “başka aşirete kız veren aşiret. Kız alan aşirete Anda denir” 5755
Ḳuduḳ “kuyu” 5756
Ḳuduman “beyinsiz ve çılgın” 5757
Ḳudurmaḳ “kudurmak, çıldırmak” 5754
Kūf “çulha tarağı; [baykuş]” 8502*
Kūhe “dalga; saldırma; [at eyeri; tepe gibi kabarık olan her şey; hörgüç]” 8503*
Ḳuhustān “Ḫorāsān'da bir vilayetin adı” 5990
Ḳul “kul” 6871
Ḳulac “kulaç” 5718
Ḳulac ḳulac “kulaç kulaç” 5740
Ḳulaġ dutmaḳ “antlaşmak, ahitleşmek; süre istemek; sığınmak” 5838
Ḳulaġ dutmaḳ “gökkuşağı belirmek” 5838

Ḳulaġ tutmaḳ “antlaşmak, ahitleşmek; [süre istemek; sığınmak]” 5835
Ḳulaġ tutmaḳ “[gökkuşağı oluşmak]” 5835
Ḳulaġçı “yazın çöllerde görünen ve insanın burnuna ve kulağına giren ufak bir sinek” 5849
Ḳulaġlanmaḳ “güneş gökkuşağı oluşturmak” 5836
Ḳulaġlaşmaḳ “fısıldaşmak” 5834
Ḳulaḳ sal-
Ḳulaḳ sal “dinle!” 5887
Ḳulan “yaban eşeği” 5721
Ḳulan ḳuyruġı “bir çeşit bitki” 5851
Ḳulansa/Ḳolansa “koltuk altından veya parmaklar arasından gelen kötü koku” 5850
Ḳulavuz “tahıl tanelerinin başağın ucundan dışarı çıkması” 5674
Ḳulavuz “yol gösteren, kılavuz” 5674
Ḳulavuzluḳ “kılavuzluk, rehberlik” 5852
Ḳulḳul “sürahinin boğazından çıkan içki sesi” 5676
Ḳulluḳ “kulluk, hizmet” 5868
Ḳulluġuñ̂ “kulluğun, hizmetin” 5884
Ḳum “kum” 5871
Ḳuma “kuma, odalık” 5680
Ḳumalaḳ “hayvan gübresi, tezek” 5817
Ḳumbul/Ḳunbul “bölük, takım, kalabalık, topluluk” 5873
Ḳumlaḳ “kumluk, kumsal yer” 5844
Ḳumursġa “karınca” 5874
Ḳunacın “kısrak; iki yaşındaki dişi inek” 5920
Ḳunan “üç yaşındaki at” 5922
Ḳunda “zehirli örümcek, böğ, kunda” 5926
Ḳundaḳ “dipçik, kundak” 5927
Ḳundaḳ “kundak, yeni doğan çocuğa sarılan bez” 5927
Ḳunduz “kunduz, derisi değerli olan ve taşağı ilaçlarda kullanılan su köpeği; Bedaḫşān memleketinde bir kalenin adı” 5687
Ḳur “denk, eşit, benzer” 5775
Ḳur “kemer, kuşak; altın veya gümüşten çember yapılarak kabak ağacının başına takılan nişan; şölenlerde oturularak oluşturulan çember” 5775
Ḳur “hile, aldatma” 5775
Ḳūr “[pamuk; husye]; kavlıç, uzuvların kabarması” 5775
Ḳuraġlıḳ “kıtlık, kuraklık” 5618
Ḳuran “silah” 5777
Ḳurbaġa/Ḳurbaḳa “kurbağa” 5778
Ḳurban “yay kabı” 5633
Ḳurcal-
Ḳurcaldı “büyüdü, kocadı” 5900

Ḳurcuḳ “dervişlerin uzun uzun kesip başlıklarına sardıkları keçe” 5899
Ḳurdeşeñ “[Rūm Tr.] kurdeşen, deride kaşıntı ve kızarıklık oluşturan döküntü” 5781
Ḳurduġlamaḳ “koyunu kurt kapmak” 5766
Ḳurdurmaḳ “kurdurmak; diktirmek; çadır kurdurmak” 5760
Ḳurġaşun “kurşun” 5784
Ḳurıltay/Ḳurultay “büyük danışma toplantısı, kurultay” 5639
Ḳurmaḳ “kurmak; dikmek; düzenlemek” 5758
    Ḳur “kur!; dik!; düzenle!” 5775
    Ḳurdı “kurdu; düzenledi” 5881
    Ḳurġalı “kurmak için; kuralı” 5969
    Ḳurub “kurmuş, düzenlemiş” 5628
Ḳurmışı “yayı germek; kurmak; düzenlilik, düzenlenmişlik” 5800
Ḳurnāsu'l-cebel “dağın burnu” 8537*
Ḳursaḳ “kursak” 5782
Ḳurşaḳ “kuşak, kemer” 5783
Ḳurşamaḳ “çevresini sarmak, çevirmek, kuşatmak; kuşak bağlamak” 5761
Ḳurtġa “kocakarı, yaşlı kadın” 5779
Ḳurtulmaḳ “kurtulmak” 5759
Ḳuruġluḳ “kuruluk” 5804
Ḳuruḳ “kuru” 5786
Ḳuruḳ “yumurtlamayı kesen tavuk, kuluçka, gurk” 5786
Ḳuruḳ başlıġ “kuru başına, tek başına, yalnız” 5802
Ḳuruḳ say “kuru çay, suyu kurumuş ırmak” 5803
Ḳuruḳlıḳ/Ḳuruḳluḳ “kurulu, kurulmuş; kuruluk; kuraklık” 5845
Ḳurumaḳ “kurumak” 5764
    Ḳuruġan “kurumuş” 5916, 5964
    Ḳuruġanlarnı “kurumuşları, kuruyanları” 5952
Ḳurumsaḳ “pezevenk, kavat” 5798
Ḳurumsaḳ “yay kabı” 5798
Ḳurun “vakit, zaman, çağ” 5808
Ḳuruşmaḳ “kurumak” 5799
    Ḳuruşmış “kurumuş” 5794
    Ḳuruştı “kurudu” 5948
Ḳurut “kurut, keş” 5801
Ḳurut-
    Ḳurut “kurut!” 5801
    Ḳurutḳıl “kurut!” 5891
Ḳusmaḳ “kusmak” 5815
Ḳusundı “[Rūm Tr.] kusuntu, kusmuk” 5816
Ḳuş “kuş” 5806
Ḳuş bėgi “avcı başı” 5823

Ḳuş dīvānı "kuşhane, kuş evi; [kuş evi sorumlusu]" 5824
Ḳuşġına "kuşcağız" 5825
Ḳuşluḳ "kuşluk vakti" 5827
Ḳuşmaḳ
  Ḳuşmaḳta "kucaklamakta, kucaklarken" 5703
Ḳut "Moğ. kut, uğur, saadet, mutluluk" 5743
Ḳūt "[Ar. yiyecek, azık]" 5743
Ḳutan "pelikan, kaşıkçı kuşu, saka kuşu, kutan" 5742
Ḳutḳarmaḳ "kurtarmak" 5739
  Ḳutḳar "kurtar!" 5731
  Ḳutḳaray "kurtarayım" 5941
  Ḳutḳardı "kurtardı" 5984
  Ḳutḳarġay "kurtara" 5805
  Ḳutḳarġıl "kurtar" 5882
  Ḳutḳarġu dikdür "kurtaracak gibidir" 5860
  Ḳutḳarıñ̂g "kurtarın" 5858
  Ḳutḳarsa "kurtarsa" 5919
  Ḳutḳarsam "kurtarsam" 5879
  Ḳutḳarsañ̂g "kurtarsan" 5944
  Ḳutḳarur "kurtarır" 5726
Ḳutluḳ "kutlu, uğurlu; Çengiz Ḫan'ın Fārs vilayeti padişahı Atabek Muẓafferü'd-dīn [Ebū-Bekr]'e verdiği lakap. Yarlıklarda adı Ḳutluḳ Ḫan yazılırdı" 5744
Ḳuṭr "[kutur, dairede çap; taraf, yön; bölge, çevre]; öd ağacının odunundan ve kabuğundan yapılmış tütsü" 8481*
Ḳutulmaḳ "kurtulmak" 5738
  Ḳutuldı "kurtuldu" 5968
  Ḳutulġan "kurtulmuş" 5904
  Ḳutulġay mu "kurtulur mu" 5915
  Ḳutulġum "kurtulacağım" 5893
  Ḳutulġuñ̂g "kurtulacaksın" 5864
  Ḳutulmadı "kurtulmadı" 5912
  Ḳutulmas "kurtulmaz" 5769
Ḳuturmaḳ "kudurmak, çıldırmak" 5736
  Ḳuturġay ėrdi "kudururdu, çıldırırdı" 5985
Ḳuturtmaḳ "kudurtmak, çıldırtmak" 5737
Ḳutuz "kuduz köpek, çıldırmış köpek" 5746
Ḳuvanmaḳ "kıvanmak, övünmek" 5953
  Ḳuvan "kıvan, övün" 5903
  Ḳuvandı "kıvandı, övündü" 5937
  Ḳuvanmadım "kıvanmadım, övünmedim" 5892
  Ḳuvansaḳ "kıvansak, övünsek" 5846

Ḳuvanur-min "kıvanırım, övünürüm" 5894
Ḳuyaḳ "ḳatlava benzer bir tür savaş giysisi. Ḳatlavda varaklar üste dikilirken burada içeri konur" 5961
Ḳuyan "yan damarları" 5963
Ḳuyan̂ġġu "bacak sinirlerinde oluşan ağrılı hastalık, siyatik" 5972
Ḳuyaş "güneş" 5807
Ḳuyı "kuyu" 5966
Ḳuylamaḳ "gömmek" 5958
Ḳuylatmaḳ "gömdürmek" 5959
Ḳuyruḳ "[kuyruk]" 5819
Ḳuyruḳ "süheyl yıldızı, ülker, yıldırak" 5819
Ḳuyum "[Rūm Tr.] gümüş" 5976
Ḳuyun "hortum, burgaç; [kasırga, talaz]" 5901
Ḳuz "Rūm Tr: güneş görmeyen gölgelik yer, kuz" 5811
Ḳuzay "güneş görmeyen gölgelik yer" 5812
Ḳuzġun "kuzgun, büyük karakarga" 5814
Ḳuzı ḳulaġı "bir tür bitki, kuzukulağı" 5986
Kübün "Moğ. erkek çocuğu, oğlan" 6341
Küçük "köpek yavrusu" 6370
Küçüklemek "köpek yavrulamak" 6361
Kühe "zırh, savaş giysisi" 8503*
Kühek "Māverā'u'n-nehr'de akan büyük bir ırmağın adı" 6535
Küh-kūb "Kūh-kūb'un kısaltılmış biçimidir, [dağdelen]" 8504*
Küken "Moğ. kız" 6438
Kükremek/Kükreşmek "kükremek, gürlemek" 6427
Kükreb "kükreyip, gürleyip" 6517
Kükreşib "kükreyip, gürleyip" 6285
Kükrey "kükrer, gürler; [kükreye, gürleye; kükreyeyim, gürleyeyim]" 6484
Kül "kül" 6305
Kül kümek "gök rengi, mavi; gömgök, masmavi" 6348, 6365
Külāle "kıvırcık saç; [mecaz anlamda] zülüf; kâkül, perçem" 8496*
Kül'and "kaba ve edebsiz kişi; iri yapılı ve güçlü genç" 8498*
Külbe "Ar. sıkıntı, güçlük, eziyet; Fa. küçük ve basit ev, kulübe" 8497*
Külek "karla karışık rüzgâr; deniz dalgalanması, deniz çalkalanması" 6298
Külīçe "[yuvarlak ve yassı nesne, kurs, ağırşak]; güneş veya ay yuvarlağı; küçük yağlı ekmek, [külçe, külde pişirilmiş ekmek]" 6226
Kündük "ibrik, su kabı" 6508
Kün̂grenmek "homurdanmak, öfkeden söylenmek" 6491
Kün̂greniben "homurdanıp, öfkeden söylenip" 6462
Kün̂grenme "homurdanma!, öfkeden söylenme!" 6479
Kün̂grenmegil "homurdanma!, öfkeden söylenme!" 6416

Küp "küp" 6281
Küp yağı "içki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları" 6292
Küpçek "tekerlek" 6313
Küpi "yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık" 6344
Kür "Azerbaycan'da Tiflīs'ten geçerek Şīrvān'a doğru akan bir ırmak; Fārs'ta bir ırmağın adı" 8490*
Kürbüz "soysuz, alçak; düzenci, hileci; [uyanık; gürbüz]" 8492*
Kürçek "gemi küreği" 6261
Kürek "bir ucu yassı uzun ağaç, kürek" 6393
Kürek "omuz kemiği, kürek kemiği" 6393
Küreken "damat, güveyi; Emīr Tėmür'ün lakabı; Tėmür Ḫan neslinden bir kimsenin Çengiz Ḫan soyundan kız alması hâlinde ona verilen lakap; padişah soyundan olup iki padişah kızını alan kimseye verilen lakap; bir han kızı veya han oğlundan olup hakan kızını alan şehzade"; "benim mürşidim Ḥācī Muḥammed Rıżā Şādlu'nun tarihlerde gördüğüne göre Emīr Tėmür, Çengiz Ḫan'ın neslinden olan Emīr Ḥüseyn'in kız kardeşi Olcay Terken Aġa ile evlendiği için bu lakabı almıştır" 6485
Kürk "yumuşak yün, tiftik" 6393
Kürk "[kuluçka, gurk]" 6393
Küruḫ "Herāt'a bağlı bir yer adı. Rahmetli Muḥammed Şāh zamanında orayı yağmalamıştık" 6186
Kürük "yumurtaya yatan tavuk, kuluçka, gurk" 6294
Küvār "meyve küfesi" 6309
Küymenmek/Güymenmek "bahane etmek, geciktirmek, savsaklamak" 6514
  Küymen "bahane et!, geciktir!, savsakla!" 6411
  Küymendi "bahane etti, geciktirdi, savsakladı" 6521
  Küymenib "bahane edip, geciktirip, savsaklayıp" 6412
  Küymenmegil "bahane etme!, geciktirme!, savsaklama!" 6417
La "eyvah!, heyhat!, yazık!; Moğ. pekiştirme edatı" 6748
Lā "tortu, çöküntü; [Ar. olumsuzluk edatı]" 6748
Laba "Moğ. şeyh, mürşit" 6767
Labaşaḳ "Moğ. kaftan, hırka" 6768
Lābe "Fa. aciz; yalvarma, yakarma; tevazu ve yumuşaklık gösterme; yaltaklanma, dalkavukluk etme; hile, oyun, aldatma; [söz]" 6756
Lā-cür'a "damla bırakmadan, başına dikerek" 6749
Laçın "şahin"; "Türklerde bir boy adı" 6757
Laçın "[Rūm Tr: yalçın, sarp dağ]" 6757
Lāde "akılsız, salak, budala, bön; dişi köpek" 6754
Lāġ "şaka, gülmece, alay" 6750
Laġ laġ "alev alev" 6750, 6760
-Laḳ "bir nesnenin çokluğunu gösteren ek: tuzlaḳ, avlaḳ gibi" 6761
Lāl "dilsiz" 6751

Lala “çocuğun bakım ve eğitimiyle görevli kimse, lala. Etke de denir” 6766
-LAn “addan eylem yapan ek: atlan, gizlen, ḳatlan gibi” 6762
-LAn “sayılara gelerek birliktelik bildiren ek: üçevlen ‘üçü birlikte’ gibi” 6762
-LAr “çokluk eki” 6764
Lār “Fārs'da bir vilayetin adı” 6764
Lāşe “leş, hayvan ölüsü; [zayıf ve yaşlı]” 6765
Lav lav “alev alev” 6760
Lāy “tortu, çöküntü” 6753
Laylamaḳ “sıvamak, sıva ile kaplamak, sıva sürmek, çamurlamak” 6758
Laylanmaḳ “sıvanmak, sıva sürülmek, çamurla sıvanmak” 6759
Legen “mumluk, çırakma, şamdan; leğen, teşt” 8518*
Lek “on bin sayısı” 8517*
Lenc “Fa. salınmak, naz, kırıtma, cilve, işve, eda; topal, aksak” 6770
Lenc/Linc “Fa. dışarı çekip çıkarmak; sarkıtmak; dışarı çek!; sarkıt!” 6770
Lengec “yengeç” 6769
Lenger “ermişlerin mezarı ve kutsal yerler; Herāt'a bağlı olan Cām vilayetinde ünlü bir yer adı; halka yemek dağıtılan yer” 6771
Lenger “gemi demiri, lenger” 6771
Leş/Lāş “leş, ceset; Herāt'a bağlı bir kalenin adı” 6752
  Leşin/Lāşın “leşini, cesedini” 6755
-Leşgey “sözcük sonuna eklenir: niçükleşgey gibi” 6763
Leṭaf “cima, cinsel ilişki” 8516*
Levend “Fa. asker sınıfından olan kimse; serseri, başıboş, boş gezen, yaramaz; kabadayı, korkusuz rint, gözü pek; nazlı, cilveli; oğlan, puşt; fahişe; hizmetçi, yamak, çırak; [ayyaş]” 6774
Levḥ “[tahta, levha]; kemik; susama; renk değiştirme; [parlama, ışıldama; belirme, ortaya çıkma]” 8519*
-Lıḳ/-Lıġ “[addan ad yapan] bir ek” 6781
-Lik/-Lük “[addan ad yapan] bir ek” 6782
Lodos “[Rūm Tr.] güneybatıdan esen rüzgâr, lodos” 6778
Lök “kalın” 6773
Lök “bir tür deve, lök” 6773
Lök “[Rūm Tr: boyacılıkta kullanılan Hint zamkı, lük, lök]” 6773
Löppek “baklaya benzer ancak bakladan daha küçük bir tane, burçak” 6776
Lu‘ābu'ş-şems “sıcağın etkisiyle havada beliren örümcek ağına benzer beyaz nesnelar” 8514*
Lu‘bet-bāz/Lu‘betek-bāz “gölge oyunu ustası, karagöz oynatan kimse” 8515*
Luça “bostan eriği” 6777
Lūçe “keklik büyüklüğünde [hindiye benzer] çeşit çeşit renkli bir kuş” 8520*
Lūḥ “yaz sıcaklığının şiddeti, yazın aşırı sıcaklığı” 8519*
Lūẖ “Fa. hasır otu. Ḫorāsān'da ondan kavun asılır ve Hindistān'da file yedirilir” 6775

Lūẖ/Lūc “Fa. çıplak” 6775
-Luḳ/-Luġ “[addan ad yapan] bir ek” 6779
Lūlī “*Tārīẖü'l-Mülūk'da* verilen bilgilere göre Behrām-ı Gūr'un Hindistān seferinde, Hind padişahı Rāy yenilip kızını ona verir. Behrām, dönüşte kendisiyle birlikte dört bin evlik dansöz ve şarkıcı getirir. onların soyundan gelenlere Türkistān ve Turan'da Lūlī denir; sokaklarda şarkı söyleyip dilenen topluluk; utanmaz, oynak; serseri, başıboş, yaramaz; ince, nazik, hoş; Hindistān'da: fahişe, kahpe, orospu” 6772
Luy “Moğ. timsah; balina; balık burcu; Türk takviminde bir yıl adı” 6780
Lünc “Fa. dudak” 6770
Māç “öpücük, öpme, öpüş” 6785
Māçīn “Yāfes̱ bin Nūḥ'un oğlunun adı. Māçīn vilayetini yaptırmıştır. Çīn'i yaptıran ise Yāfes̱'in oğlu Çīn'dir” 6811
Māġ “başı, kuyruğu ve kanatlarının uçları aynı renkte olan bir tür güvercin; [siyah renkli bir su kuşu, ḳaşḳaldaḳ; sis]” 6805
Maẖ “öpücük, öpme” 6819
Maẖ “ateş; arı; yapışan; sürünen, sürünmüş; sinen, sinmiş” 6819
Māh-ı ẖar-gāh/Māh-ı ẖar-gehī “ağıllanmış ay; [kinaye olarak: çadırda oturan sevgili; ay gibi sevgili]” 8523*
Māh-ı Muḳanna‘ “Muḳanna‘ tarafından Naẖşeb'de bir kuyudan büyü ile çıkarılan ay” 8523*
Māhiyān “Herāt'ta bir havuz adı” 6793
Maẖlaṣ
    Maẖlaṣıġa “kurtuluşuna, kurtulmasına; [kurtulacak yerine]” 6820
Maẖmūrluḳ
    Maẖmūrluḳı “içki sersemliği, baygınlığı” 6816
Maḳāmāt “musiki makamları, nağmeler” 8539*
Maḳta “övgü” 6792
Maḳtamaḳ “övmek” 6788
    Maḳtasañ̂ “övsen” 7450
Māl-ā-māl “dopdolu, çok dolu” 6789
Māle “sıvacı malası, sürgü” 6796
Mamuḳ “pamuk” 6786
Mañ̂ “üç yaşındaki koyun” 6802
Mana “yollara işaret için konulan taş” 6804
Mañ̂a “bana” 6852
Mandaġan “bir yer adı” 6848
Mandu/Mundu “düşmanın geçmesini engellemek amacıyla ordu hendeğinin çevresine döşenen mızrak biçimindeki kazıklar; av tuzağındaki kazıklar” 6850
Mandurmaḳ “bandırmak, batırmak” 6797
Mañ̂durmaḳ “yürütmek” 6800
Mañ̂ġıt “bir Moğul boyunun adı” 6795

Mañğış "salınış; yürüyüş" 6806

Mañğışıñğda "salınışında; yürüyüşünde" 6790

Manḳalay/Manḳlay "alın; öncü kolu, askerlerin öncüsü" 6849

Mañğlay "alın" 6783

Manmaḳ "banmak, batırmak, daldırmak" 6794

Mañğmaḳ "yürümek, adımlamak" 6798

Mañğ "yürü!, adımla!" 6802

Mañğramaḳ "hayvan inlemek" 6801

Mañğrab "hayvan inlemiş" 6807

Manṣūbe "satranç ve tavla gibi oyunlarda oyun sırası gelince yapılan hareket; tavladaki yedi oyundan birinin adı" 8543*

Maraḳ "[çorba; et suyu]" 6829

Maral "dişi ceylan, maral" 6826

Marġavul "Türkistān padişahı Baraḳ'ın ordusunda bulunan bir yiğidin adı" 6832

Marımaḳ "inek bağırmak, boğa böğürmek" 6787

Māse "deve yünüyle bakılan bir fal türü" 6812

Maşab "kaba ve kalın şal; aba, hırka" 6791

Māşūre "[üzerine iplik sarılan kamış, masura]; su içmek için kullanılan kamış; boru; bir çeşit oyun" 8521*

Māt "şaşkın, sersem; satranç oyununda yenilgiyi gösteren bir deyim, mat" 6799

Mav "zehirli örümcek, böğ" 6808

Māvī "gök rengi, mavi" 6784

Māvī-yi bī-ḥāl "açık mavi" 8522*

May "Özbek dilinde: yağ" 6809

Mayruḳ "ayağı eğri, ayağı sakat" 6810

Mayuḳ "meyve veya tomurcuğun üzerindeki kabuk" 6803

Mededḥal "Özbekī-yi Turan dilinde: kadınların başlarına taktıkları nesne" 6822

Medfūn "[gömülmüş, gömülü]; Hindūstān'da papağan büyüklüğünde ve kanatları çeşit çeşit renkli bir kuş" 8528*

Medrūs "kapanmış; [kaybolmuş; eskimiş]" 6821

Meḥāfe "mahfe, oturmak için deve üzerine konan taht" 8526*

Meḫanik "ev veya çadırın ortasında kazılan ocak" 6818

Meh-çe "bayrak direklerinin başına yerleştirilen hilal şeklindeki küçük ay" 8547*

Meh-i ḫar-geh-nişīn "ağıllanmış ay; kinaye olarak: çadırda oturan sevgili" 8548*

Mehīn Bānū "Şīrīn'in teyzesi" 6910

Mehl "mühlet, mehil, ek süre" 8550*

Meken "kömüşten dah büyük bir tür ceylan" 6841

Mekkegi "Özbekī-yi Turan dilinde: küpe" 6842

Mele' "bir topluluğun ileri gelenleri, seçkinleri" 8541*

Meleng "baldırı çıplak; sarhoş, esrik" 6845

Meles "düz yer, pürüzsüz yer, kaygan yer" 8542*

Meleş "güzel davranışlı sevgili; Türklerde bir boy adı" 6844
Mels "iğdiş etmek; hızlı sürmek" 8542*
Melsā "düz, düzgün, pürüzsüz; [yumuşak]" 6843
Mėn̂g "ben, benek, leke" 6915
    Mėn̂gin̂g "benin, beneğin" 6923
Mengel "[Rūm Tr.] ayak bileziği, halhal" 6851
Mėn̂giz
    Mėn̂gizin̂giz "beniziniz, yüzünüz" 6941
    Mėn̂gizleri "benizleri, yüzleri" 6926
Mėn̂glıġ "benli, benekli" 6940
Mėn̂gli "benli, benekli; Oġuz H̱an'ın torunlarından ve Moġul hanlarının yedincisi" 6948
Mėn̂glik "benli, benekli" 6943
Mer "para sayarken kullanılan elli sayısı" 8529*
Merāġa "danışma; konuşma; ağnamak"; "Azerbaycan'da bir kent adı" 6830
Meres "köpeklerin boynuna takılan ip" 6828
Merġanī "Herāt'ta bulunan bir eğlence ve gezinti yeri. Medrese-yi İḫlāṣiyye, Nevāyī tarafından buraya yapılmıştır" 6833
Mergen "nişancı, tüfekçi" 6824
Mergençi "nişancı, tüfekçi" 6825
Meriv "Moğ. zafer kutlamasında söylenen bir söz" 6827
Merz "Ar. parmak ucuyla çimdiklemek; Fa. yer, zemin, toprak; bahçenin çevresine dökülüp yükseltilen toprak; [sınır]; boza" 8530*
Merz-bān "ateşe tapanların başkanı; [sınır beyi, sınır koruyucusu]" 8531*
Me s̱ābe "[dönülecek yer; toplanma yeri; konak yeri; değer, mertebe, derece]; avcının kurduğu tuzak yeri" 8524*
Mes̱ellig "gibi, benzeri" 6815
Mesge "taze yağ" 6836
Meslūḫ "kesim evinin pislikleri; [derisi yüzülmüş hayvan]" 8534*
Mestlıġ
    Mestlıġın̂gdın "sarhoşluğundan, esrikliğinden" 6838
Mėşe "orman" 6913
Meşreb "[içecek; içilecek yer; yaratılış, huy; gidiş, yol, davranış biçimi]; ince ve her dilden anlayan kimse" 8535*
Mete "güve; buğday biti" 6814
Metel "masal, efsane, söylence" 6813
Mey ṭaġarı "büyük kadeh" 6920
Mėyn/Mėyin "beyin" 6949
Mez "deri ile et arasında bulunan beze, bez, gudde" 6835
Mıġ "bıyık" 6919
Mıḳaṭṭ/Maḳṭa' "makta, üzerinde kamış kalemlerin kesildiği kemik parçası" 8540*
Mıltıḳ "tüfek" 6927

Mıncaġ “boncuk” 6911
Mıncaḳ “boncuk” 6934
Mındav “atın sırtındaki yara, yağır; [sırt, iki kürek arası, yağır]” 6925
Mındav “boyun” 6937
Mırılda-
    Mırıldab “mırıldamış” 6834
Miḥver “[tekerlek ve değirmen gibi dönen şeylerin ortasından geçen mil, eksen, dingil]; hamur açmakta kullanılan değnek, oklava” 8527*
Mih-ter “[başkan]; at bakıcısı” 8546*
Min
    Min mü dėr-min “ben mi derim” 6932
    Min müdür-min “ben miyim” 6924
    Min-min/Mindür-min “benim” 6936
Min̂g “bin sayısı” 6915
Min̂g ayaġ “kırkayak böceği” 6939
Min dik
    Min dikni “benim gibiyi” 6933
Min̂g yılçılıḳ “bin yıllık” 6950
Mince “benim kadar” 6935
Mincişmek “inat etmek, çekişmek; çok konuşmak” 6930
Mindürmek “bindirmek” 6929
Minin̂g “benim” 6938
Minin̂g dik “benim gibi” 6922
Minḳāş “cımbız; mumun ucunu almaya yarayan makas, mumun uzayan fitilini kesmeye yarayan alet, mum makası” 8544*
Minlik “benlik, bencillik, kibir, kendini beğenme, gurur” 6942
Minmek “binmek” 6928
    Minsen̂g “binsen” 6912
Minsek/Minisek “arkalık, yelek” 6944
Minsizim “bensizim” 6916
Mīnū “cennet, uçmak; kadeh; [sırça]” 6917
Min̂gzemek “benzemek” 6931
Min̂gzet-
    Min̂gzetti “benzetti” 6914
Mikçin/Miçkin/Migeçin “dişi domuz” 6921
Mīrek “anne tarafından şehzade olan kimse” 6945
Mīr-zā “baba tarafından şehzade olan kimse” 6946
Mis̱āl “[örnek; benzer, gibi; padişah hükmü ve fermanı]; yatak, döşek” 8525*
Mişk-i Çīn
    Mişk-i Çīn mü “Çīn miski mi” 6840
Mişkīn yılan “sevgilinin saçlarından kinayedir” 6839

Mitin "taş ve kaya parçalamakta kullanılan sivri uçlu kazma" 6918
Miye "beyin" 6947
Mollū "Keşmīr padişahı" 6847
Möcene "badem veya kayısı gibi meyvelerin çekirdeğinin içi" 6856
Möçek "sıcak mevsimlerde [yerin buğusunda] üreyen böcek" 6854
Möçilge/Möçelge "Moğ. el yazısı; belge, senet, sözleşme, imzalı dilekçe, tutanak" 6909
Möldür "dolu yağışı" 6863
Möñgen "Moğ. gümüş" 6905
Möñgü "Moğ. bengi, ölümsüz, sonsuz, sürekli; İskender savaşında Dārā'nın tarafında olan bir kişinin adı; Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın oğlunun adı. Ḫaṭā ülkesinde padişahlık yapan bu kişi, Meñgü Ḳaan adıyla da bilinir" 6895
Mösün "Moğ. buz" 6860
-Mtul "renklerin sonuna gelen benzerlik eki: ağımtul, yaşımtul gibi" 6817
Mu "bu" 6864
MU "soru edatı" 6864
Mūbid "bilgin, akıllı, hikmet sahibi, söz sahibi; ateşe tapanların rahibi" 6897
Mū-çīne "cımbız" 6896
Muġul/Moġul "Alanca bin Göyük Ḫan'ın oğlunun adı. [İlki Moġul Ḫan ve sonu İlḫan olmak üzere] onlardan dokuz kişi padişahlık yaptı" 6879
Muġulçın "Moġul renkli, beyaz" 6884
Muḫ "buğday biti; Ar. beyin; ilik; katışıksız" 6819
Muḳarnes "binalarda düz yüzeyden dışarıya taşan çıkıntılı işlemeler ve nakışlar" 8537*
Mul "soysuz, piç" 6870
-MUn "bir ek" 6874
Muñ "bela, sıkıntı, tasa, bun" 6865
　　Muñı "sıkıntısı, tasası, bunu, inlemesi" 6889
Muñ-
　　Muñub "inleyip" 6898
Muna "buna; işte, işte bu" 6900
Muñga "buna" 6904
Muñgal-
　　Muñgaldı "bunaldı" 6873
Muñgayış-
　　Muñgayıştı "dertleşti" 6875
Munca "bunca, bu denli" 6890
　　Munca mu "bunca mı, bu denli mi" 6866
Mundağı "bundaki" 6901
　　Mundağın "bundakini" 6902
Mundaḳ "böylece, bunun gibi" 6868
　　Mundaḳ mu bolur "böyle mi olur" 6887
Mundın "bundan" 6892

Mundın narı “bundan böyle, bundan sonra” 6886
Mundu/Mandu düşmanın geçmesini engellemek amacıyla ordu hendeğinin çevresine döşenen mızrak biçimindeki kazıklar; av tuzağındaki kazıklar” 6853
Munġal “Ḫaṭā'da yaşayan ve Ḳalmaḳlardan olan bir boy adı” 6903
Mun̂glanmaḳ/Mun̂gaymaḳ “tasalanmak, üzülmek” 6885
Mun̂glaşmaḳ “dertleşmek, derdini paylaşmak” 6891
    Mun̂glaşıb “dertleşip” 6855
    Mun̂glaştı “dertleşti” 6875
    Mun̂glaştılar “dertleştiler” 6872
Mun̂gluġ “tasalı, üzüntülü, bunlu, sıkıntılı” 6882
Mun̂gramaḳ/Mun̂graşmaḳ/Mun̂graymaḳ/Mun̂gurġamaḳ “inlemek” 6899
    Mun̂gra “inle” 6876
    Mun̂graşıb “inlemiş” 6869
    Mun̂gurġab “bunalmış, tasalanmış, üzülmüş” 6877
Munuġan “çok yaşlı, bunak” 6907
Munun̂g “bunun” 6908
Mūr “köpek veya kurt büyüklüğünde ve yüzü insana benzer bir vahşi hayvan” 6881
Murçal “kale kuşatma sırasında çevresine kazılan hendek; orduyu korumak amacıyla çevresine yapılan hendek, siper” 6894
Murdār “pis, iğrenç, murdar” 6823
Murı “delik; baca; su yolu, ark; oluk; boru” 6893
Murıḳ “incelmiş; açık ve sulu olmış; kötüleşmiş, hastalanmış]” 6829
Mūsīce “üveyiğe benzer bir kuş; kumruya benzer bir kuş; bahçelere zarar veren bir kuş, kuyruksallayan; dağ kırlangıcı” 6857
Mūsīḳār “gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe türlü sesler çıkan bir kuş, musikar. Musiki de buradan gelmektedir; mıskal, musikar” 6878
Muṭabbaḳ “[katlı, kat kat; yayılmış, döşenmiş]; bir çeşit işlemeli ipek kumaş” 8536*
Muṭarrā “[yenilenmiş, tazelenmiş; körpe, taze]” 8532*
Muṭarrā “dağılmış zülüf, dağınık saç” 8532*
Muṭarraz “işlemeli, nakışlı, süslü, çizgili dokuma” 8538*
Muz “buz” 6859
Müç “eklem kemiği, aşık kemiği” 6888
Müçe “divanla ilgili bir iş, divanda bir rütbe” 6858
Müçek “öpücük, öpme” 6854
Mü’eẕẕin
    Mü’eẕẕini “müezzini, ezan okuyanı” 6883
Mühr-i bādāme “badem biçiminde yapılmış yüzük kaşı” 8549*
Mülk
    Mülkün̂güz “mülkünüz, ülkeniz” 6846
Mün̂güş “evin köşesi, bucak” 6906
Mün̂güz “boynuz” 6880

Müri “omuz başı” 6893
Müsteġal “ürün veren arazi, mahsul veren yer; [gelir sağlayan mülk]” 8533*
Müsülmān “Müslüman” 6837
Müş “evin köşesi, bucak” 6861
Müşek “fişek” 6867
Müşük “kedi” 6862
Mütik “kaş” 6831
Müvelleh “şaşkın; aşık, tutkun; çılgın; [salkım söğüt]” 8545*
Nācaḫ “eyere asılan savaş baltası; [nacak, balta; küçük mızrak]” 6955
Naḥl/Naḥle “bal arısı; karşılıksız bağış” 8558*
Naġu “niye, niçin” 6951
Naḳçı “kadı naibi, kadı vekili; [padişaha yakın olan kimse, ınaḳ]” 6956
Naḳş u ṣavt “nağme, ezgi; musiki terimlerinden” 8563*
Naḳş-ı dü-şiş “tavlada atılan zarların her ikisinin de altıyı gösteren yanlarının üste gelmesi” 8564*
Nāl “inilti, inleme; inleyen; [kamış; ark, küçük ırmak; küçük bir kuş türü]” 8554*
Nāmūs “[Ar.] işin iç yüzünü bilen sır sahibi; Hz. Cebre’īl; uzman, usta; aslan meşeliği; Fa. ses; avaz, haykırış; [ün, şöhret; ırz, iffet, sililik, ismet, namus; Allah hükmü, Allah kuralı; savaş; çekişme; ev sahibi]” 8555*
Nār-bün “nar ağacı” 8551*
Narı “öte, öte taraf, o taraf” 6952
Narın “özgü, özel, seçilmiş; ince” 6959
Narıraḳ “daha öte” 6958
Nārven “[narven, karaağaç; nar ağacı]; Dāru'l-merz'de bulunan [Tehmīşe ormanına yakın] ormanın adı” 8552*
Nā-sere “sahte ve geçersiz; [ayarı bozuk akçe]” 8553*
Naṭ‘ “meşinden yapılmış döşek” 8561*
Nāv “oluk; su arkı; delik, gedik” 6957
Nāvek “[küçük oluk]; küçük okun içine yerleştirilip atıldığı oluk gibi içi boş çubuk; ok” 8556*
Nāverd “savaş, dövüş; cevelan, dolanma, dolaşma” 8557*
Nāvlıḳ “oluklu” 6961
Nayman “Moğ. sekiz sayısı; Özbekiyye'den bir boy adı” 6962
Nāzüklük “incelik” 6960
Neçe/Niçe “nice, ne kadar; her ne kadar” 6953
Nefīr “topluluk; boynuzdan yapılan boru biçimindeki üflemeli bir saz; çığıltı, bağırtı, inilti” 6964
Nehrü'l-ḥayāt “Ferhād'ın Şīrīn için çıkardığı ırmak” 6973
Nerge “halkalamak, kuşatmak; av kuşatılarak yapılan avlama, sürek avı” 6963
Nesaḳ “İkizler burcu; siyaset, kısas, ceza; yasa, kural, tüzük; düzen, tertip, nizam; yöntem, biçim, tarz, yol, üslup”; “toprağa tohum serpmek” 8559*

Nesef “Keş veya Naḫşeb adıyla da bilinen Şehr-i Sebz kentinin adı” 6965
Nesnās “Ye’cūc ve Me’cūc kavminden olan insan şeklinde tek ayaklı bir yaratık” 8560*
Nėşe “çünkü; neden, niçin; [nasıl]” 6975
Nevāyī “Herāt'ta Sulṭān Ḥüseyn Bayḳara'nın veziri olan Emīr Niẓāmu'd-dīn ‘Alī Şīr'in mahlası” 6968
Nevbet “[günün belirli zamanlarında çalınan kös; kez, kere; sıra ile yapılan görev, nöbet; koruyuculuk, bekçilik, gözcülük; büyük çadır]; fırsat, imkan” 8565*
Ney “avcı kuşunun boynuna asılan bağ, cılġu” 6974
Neẓāyir-ḫˇān “şarkıcıya eşlik eden, dem tutan kimse” 8562*
-NI “belirtme durumu eki” 6974
-NIñ̂ “ilgi durumu eki” 7052
Ni “ne” 6974

Ni aġır uyḳudur “ne ağır uykudur. Ölümden kinayedir” 7041
Ni Asıġ “ne fayda” 7026
Ni biley “ne bileyim, nasıl bileyim” 7042
Ni dėy “ne diyeyim” 6976
Ni bolġay “ne ola; ne olur” 6986
Ni dėyişgenni “ne söyleşdiklerini” 7048
Ni dėy-sin “ne söylersin; [ne söyleyesin]” 7023
Ni ėrdi ėrkin “ne imiş; [ne idi ki]” 6978
Ni ḳozġalanlar “ne karışıklıklar, ne kargaşalar; ne devrimler, ne dönüşümler” 7047
Ni ḳutulġaylar “ne kurtulurlar, nasıl kurtulurlar” 7032
Ni ḳuvanġay “ne kıvanır, nasıl övünür” 7055
Ni tın “ne dinlen, ne rahat et” 7002
Ni tınmaḳ “ne dinlenmek, ne rahat etmek” 7029
Ni yaraşıbtur “ne yaraşmış, nasıl yakışmış” 7036
Ni yėgü-miz “ne yeriz; [ne yiyeceğiz]” 7039
Ni yırlar “ne şarkı söyler, nasıl şarkı söyler” 7024
Ni Yirler “ne yerler” 7024
Ni yol ikin “ne yol ki” 7040
Nidür “nedir” 7053
Niler “neler” 7028
Nini “neyi” 6979
Nisi “nesi, neyi” 7020

Ni çaḳlıġ “nasıl, ne biçim” 7003
Ni ėrken

Ni ėrkeni “ne imiş; ne olduğu” 6980
Ni ėrkenni “ne olduğunu” 7004

Ni ėrkin “nedir” 7049
Ni ikin “ne ki” 7025
Ni işge “neden, niçin” 7034

Ni taŋ̂ "şaşılacak şey değil, şaşırtıcı değil; ne kadar şaşırtıcı" 7043
Ni üçün "ne için, niçin" 6977
Nibtas "huzurlu, rahat, sıkıntısız, tasasız, heyecansız, gönlü rahat, sevinçli" 6981
Nice "nasıl, nice" 7018
Niçe "kaç; ne kadar; her ne kadar" 7019
Niçük "nasıl, ne biçim" 7000
    Niçüktür-sin "nasılsın" 7035
Niçükleşmek "nasıl yapmak, ne biçim yapmak" 7017
    Niçükleşgey "nasıl yapa" 2564
Nidin "neden, niçin" 7021
    Nidin sin "neden sen" 7027
Nige "niye, niçin, neden" 7013
Niḥle "dava, iddia; [mezhep]" 8558*
Nihālī "yatak, döşek" 8566*
Nime/Nimerse "ne; hiçbir şey; [nesne, şey]" 7054
    Nimem "nesnem" 7050
Nīm-terg/Nīm-terk "miğfer, tolga" 8567*
Ninek "göz bebeği" 7051
Nite "zira, çünkü; [nasıl, nite; niçin]" 7001
Nite al-
    Nite ala "ne edebile, ne yapabile" 7009
    Nite alġay "ne yapabilir" 7005
    Nite alsa "ne edebilse, ne yapabilse" 7010
    Nite alsun "ne edebilsin, ne yapabilsin" 7011
Nitek/Nitük "nasıl, nite, ne biçim" 7012
Nitgü
    Nitgüŋ̂dür "nasılsın" 6997
Nitib "nasıl" 6999
Nitiben "[nasıl]" 7014
Nitmek "ne etmek, ne yapmak" 6983
    Nite "ne ede, ne yapa" 7007
    Niter/Nitedür "ne eder, ne yapar" 6984
    Nitey "ne edeyim, ne yapayım" 6995
    Niteyin "ne edeyim, ne yapayım" 7030
    Nitge-min/Niteyin "ne edeyim, ne yapayım" 6996
    Nitge-sin "ne yapacaksın; [ne yapasın]" 7037
    Nitgey "ne ede, ne yapa; ne ola; ne olur" 7007, 7016
    Nitgey-min "ne edeyim, ne yapayım" 6992
    Nitgey-sin "ne edesin, ne yapasın" 6994
    Nitgil "ne et, ne yap" 6987
    Nitgüŋ̂ durur "ne edeceksin, ne yapacaksın" 7044

Nitgüñ̂gdür “ne edeceksin, ne yapacaksın” 6998
Nitgüsidür “ne edecek, ne yapacak” 7006
Nitib “ne edip, ne yapıp” 6999
Nitiben “ne edip, ne yapıp” 7014
Nitmegil “ne etme!, ne yapma!” 6989
Nitmeñ̂g/Nitmeñ̂giz/Nitmeñ̂gler “ne etmeyiniz!, ne yapmayınız!” 6991
Nitmiş “ne edip, ne yapıp; nasıl” 6988
Nitseñ̂g “ne etsen, ne yapsan” 6993
Nitsün “ne etsin, ne yapsın” 7008, 7015
Nitti “ne etti, ne yaptı; ne yapa; ne yapar; ne ola; ne olur” 6982
Nittiñ̂g “ne ettin, ne yaptın” 6985
Nittiñ̂g ikin “ne yaptın ki” 7038
Nittiñ̂giz “ne ettiniz, ne yaptınız” 6990
Nittiler “ne ettiler, ne yaptılar” 7057

Nivçün “ne için, niçin, neden” 7031
Niylemek “ne etmek, ne yapmak” 7022
Niyleb “ne yapıp” 7045
Niylege-min “ne yapayım; ne yapacağım” 7056
Niyley “ne yapayım” 7046

Noġana “enli ve derin ark” 6971
Noġay “Tatarlarda bir boy adı” 6970
Noyan/Noyın “baş komutan; şehzade” 6966
Noyat “Ḳalmaḳlar padişahları için bu adı kullanırlar” 6972
Nöker “arkadaş, sırdaş, danışman; hizmetçi, köle” 6969
Nūrī “papağana benzer kızıl renkli bir kuş” 6068
Nuṭḳ
Nuṭḳuñ̂guzda “nutkunuzda, konuşmanızda” 7033

Nutuḳçı “çalaġan (çaylak) kuşuna benzer başı tüysüz bir kuş, [taz ḳara kuşu]” 6967
Nūyān “söğüt çubuğundan örülmüş sepet veya tabla” 6966
O tay “su ve dağ gibi şeylerin öteki tarafı” 1242
Oba “göçebelerin küçük çadırları, oba; [göçebelerin konak yeri, oba]; Herāt'a bağlı bir köyün adı” 666
Oba “Moğ. tepe, küme, yığın” 906
Ocaḳ “mutfağın ocağı; [mecaz anlamda] eski ve büyük sülale, eski ve soylu aile” 731
Ocaḳ “tutsakların ve suçluların boynuna takılan demir tasma” 731
Oçun/Ocun “dünya, cihan, acun. Acun biçimi de doğrudur” 803
Oġan/Uġan “Tanrı” 902, 5150
Oġanım/Uġanım “Tanrım” 1071

Oġlaḳ “dört aylık keçi yavrusu; oğlak burcu” 903
Oġlan “oğlan, oğul, erkek çocuk; genç erkek; çocuk, evlat; oğlan, sapık erkek; Moġul hanlarının evladına denir. Nitekim ‘Acemlerde mirza veya şehzade, Rūmlarda ise sultan

denir” 904
Oġramaḳ “[Rūm Tr.] uğramak, karşılaşmak, raslamak, maruz kalmak” 1228
Oġul “oğlan, oğul, erkek çocuk; çocuk, evlat” 1185
Oġulcamaḳ “tazim etmek, ululamak” 901
Oġulcılay “oğul gibi görerek; evlat edinerek; [oğul gibi]” 946
Oġur “yön, cihet, istikamet; uğur, bereket” 827
Oġur yarlıġ “yol yarlığı, yol fermanı” 597
Oġurla-
Oġurlab “çalmış, aşırmış” 742
Oġurlanmaḳ “çalınmak; saklanmak” 900
Oġurlaşmaḳ “birlikte çalmak” 899
Oġurluḳ “hırsızlık” 905
Oġurluḳ “uğurlu, bereket sahibi” 905
Oġuş/Uġuş “torunlar, soy, nesil” 909
Oġuz “fakirlerin şıra ile içtikleri katı süt, ağız. Türkī-yi Īrān'da Aġuz denir” 1243
Oġuz “Moġul boyunun mensup olduğu Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan'ın oğlunun adıdır. Örtaḳ ve Kürtaḳ onun yurdu idi. ‘Acem padişahları içinde Cemşīd neyse Türk hanlarında Oġuz Ḫan odur. Türk toplumu sınıflarına lakaplar verdi. Ḫorāsān, ‘Irāḳ-ı ‘Acem, Mıṣr, Şām, Rūm ve Frenk'i aldı. Onun evlat ve torunları bin yıla yakın padişahlık yaptılar”; “bilgin, bilge” 599
Oḫşamaḳ “[teselli etmek amacıyla] övmek” 805
Oḫşamaḳ “benzemek” 805
Oḫşaġay “benzer; [benzeye]” 1172
Oḫşaş “benzer” 807, 997
Oḫşaşmaḳ “benzemek” 806
Oḫşaşa “benzeye” 1239
Oḫşat-
Oḫşattıṅ̂ “benzettin” 1044
Oḫşuḳ “bir yaşında olan kısa tüylü yük devesi” 808
Oḳ “o anda, hemen, derhâl, çabucak; [işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat; hem]” 915
Oḳ “ok” 915
Oḳ ucı
Oḳ ucıdın “kinaye olarak: ok mesafesinde bulunan uzaklık” 1085
Oḳ yılan/Oḳ yılanı “ok yılanı” 918
Oḳ/Uḳ “ev veya alaçığın üzerini örtmek için kullanılan uzun ağaçlardan her biri” 915
Oḳar “Fārsī'de küleng denen bir kuş, [turna kuşu]. Bu kuşun tüyleri başlığa takılır” 799, 916
Oḳçı “ok yapan; ok ve sadağı saklayan” 681
Oḳlamaḳ “okla vurmak, oklamak; kendini yüksek bir yerden atmak” 913
Oḳramaḳ “ot isteyen at yavaş sesle kişnemek, okramak” 914
Oḳu-

Oḳudı “okudu” 1134
Oḳudik “okusun” 1192
Oḳuduḳ “okuduk” 1135
Oḳuduñ “okudun” 1133
Oḳuduñuz/Oḳuduñlar “okudunuz” 760
Oḳuġac “okuyunca, okuduğunda” 786
Oḳuġalı “okumak için; okuyalı” 1191
Oḳuġan “okuyan; okumak; okumuş” 761
Oḳuġanca “okuyunca; okuyuncaya kadar; okuduğu/okuyacağı kadar, okudukça” 1100
Oḳuġıl “oku!” 1136
Oḳuġu dik/Oḳur dik “okumalı, okunacak, okunası; okuduğu/okuyacağı gibi; okur gibi” 1009
Oḳuġum “okuyacağım” 1193
Oḳuġumızdur “okuyacağız” 1059
Oḳuġunca “okuyunca; okuyuncaya kadar; okuduğu/okuyacağı kadar, okudukça” 1142
Oḳuġuñuzdur “okuyacaksınız” 1060
Oḳuġusı “okuyacak” 1010
Oḳuġusılardur “okuyacaklardır” 1032
Oḳulı “okuyalım” 822
Oḳumas “okumaz” 1137
Oḳumaydur “okumamış; okumuyor/okumaz” 784
Oḳumışañ “okumuşsun” 1138
Oḳusa “okusa” 1011
Oḳusaḳ “okusak” 1040
Oḳusam “okusam” 1012
Oḳusañ “okusan” 1041
Oḳusañız “okusanız” 1042
Oḳuy “okuyarak” 1236
Oḳuy/Oḳuyın “okuyayım; okuya; okuyasın” 1080
Oḳuydur “okuyor/okur” 1017
Oḳuydurġan “okuyan; okumak; okumuş” 832
Oḳuydurmış “okurmuş” 1033
Oḳuġucı “okuyucu” 831
Oḳuġucılarġa “okuyuculara” 1246
Oḳuġuluḳ “okumalı, okunacak, okunası” 1009
Oḳuş “okuma, okuyuş” 917
Oḳuy başla-
Oḳuy başladı “okumaya başladı” 657
Ol-

Oldikler "olsunlar" 1031
Olġay "olur" 1209
Olġay mu "olur mu" 1120
Olması "olmaması; [olması]" 861
Olmasıġa "olmamasına; [olmasına]" 719
Olmayacaḳ "olmayacak" 1241
Ol bu "o bu" 1122
Ol turur "odur" 824
Olca "kazanç; savaşta düşmandan ele geçirilen mal, ganimet" 976
Olca "o kadar, onca" 976
Olcalamaḳ "kazanmak; savaşta düşmandan mal elde etmek, ganimet almak" 972
Olcaşmaḳ "tazim etmek, ululamak. Şöyle ki bir dizini yere ve elini başının üstüne koyarak bir büyüğün dizini öperler ve böyle bir tazim yöntemine Moğul geleneğinde **Olcaş** denir; hediye geçirmek" 971
Olcay "esir, tutsak" 619
Oltay "Ḳırım'da bir vilayetin adı" 1177
Oltur-
Olturaturġac "oturunca" 787
Olturġuñ̂ "oturacaksın" 1016
Olturmaġıñ̂ "oturmağın" 1038
Oltursaḳ "otursak" 658
Oltursañ̂ız "otursanız" 757
Olturur "oturur" 824
Olturur̄ġa "oturmak için, oturmağa" 718
Olturġuzmaḳ "oturtmak" 966
Olturġuzuñ̂ "oturtun" 1037
Olturtmaḳ "oturtmak" 1006
Olturt "oturt!" 775
Olturtayın "oturtayım" 1086
Olturuşluḳ "oturulan yer, vatan; oturan. [Nitekim Ḫˇārezm olturuşluḳ 'Ḫˇārezm'de oturan' demektir]" 975
Olturuşmaḳ "oturup yerleşmek; sakinleşmek, oturuşmak, yatışmak" 967
Olturuşmış "sakinleşmiş, oturuşmuş, yatışmış; oturup yerleşmiş" 1224
Oma "uyluk ekleminin kemiği, oma" 988
Omaḳ "oymak, kabile. *Oġuz-nāme* kaydına göre Oğuz Ḫan'dan sonra büyük oğlu [Gün Ḫan] tahta çıkınca eğlence meclisi kurup babasının cariyelerinden doğmuş torunları ve seçkinlerinden yirmi dört kişi, otağın dışına yerleştirdi. Bunlardan on ikisi çadırın kapısında oturdular, on ikisi de şehzadelerin atlarına baktılar. Bu yirmi dört kişinin soyundan gelenlere 'uruk, soy, akraba' anlamına gelen Omaḳ denildi" 990
Omalmaḳ "başını aşağı getirip arkasını yukarı kaldırmak, domalmak" 987
On "on sayısı" 1110

Onı "on tanesi" 1166
On̂g "sağ, sağ taraf; [doğru]" 1027
On̂gda "sağ tarafta" 1024
On hilāl "[on hilal]; kinaye olarak: on tırnak" 1063
On sėkkiz min̂g "[on sekiz bin]; on sekiz bin âlemden kinayedir" 1099
On̂ga/An̂ga "ona" 628
On̂gaca/An̂gaca "ona değin, ona kadar" 639
On̂galmaḳ "iyileşmek, sağalmak, onmak, onulmak" 1002, 1205
On̂galdı "iyileşti, onuldu, ondu" 1169
On̂galġan "iyileşmiş, onulmuş" 1187
On̂galġay "iyileşir, onulur" 1187
Ondalıḳ "ondalık, onda bir" 1143
Onġa "ona" 646
Onġay "yeğni, hafif; ucuz, fiyatı düşük" 1201, 1144
Opa "küçük kız kardeş. Ona sin̂gil de denir" 710, 1151
Opa "kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç" 666
Opra-/Upra-
Opramas/Upramas "yıpranmaz, eskimez" 938
Oraḳ ḳuşı "[Rūm Tr.] çekirgeye benzeyen ve çayırlarda ses çıkaran yeşil renkli bir hayvan, orak böceği, ağustos böceği" 834
Orçın "Endicān ve Kāşġar gibi bölgelerin yönetim bölümleri, sancak" 841
Orda "sultanların haremi" 844
Orda bėgi "haremin ak saçlısı, haremin büyük hanımı" 845
Ordu "sultanların çadırı" 841
Orn/Orun "yer, mekân, orun; karşılık, bedel, ivaz" 852
Ornıdın "yerinden" 1111
Ornıġa "onun yerine" 1126
Ornın "yerini" 1168
Ornın̂gda "yerinde" 712
Ornun̂g "yerin" 1015
Ornamaḳ "yerleşmek, yer tutmak" 820, 1007
Ornaş-
Ornaşıb "yapışmış, kaynaşmış, pekişmiş; [yerleşmiş]" 765
Ornaştı "kaynaştı, pekişti; [yerleşti]" 1233
Ornatmaḳ "pekiştirmek; [yerleştirmek]" 829
Ornattın̂g "yerleştirdin; pekiştirdin" 1039
Orta "orta" 647
Ortaḳ "Moğ. ortak, sohbet arkadaşı" 579
Ortaḳ "ortak, şerik" 839
Ortaġım "ortağım. /ḳ/ ile de doğrudur" 960
Orunduḳ "eyer örtüsü" 856

Orut-

Orutmış “bir yerde karar etmiş, bir yerde kalmış, konmuş, yerleşmiş” 1230

Osal “kusur, ihmal; ihmal edilmiş, yitik” 883

Osandurmaḳ “usandırmak” 879

Osanmaḳ “usanmak” 878

Osmaḳ “eti kemikten arındırmak” 881

Osmaḳlamaḳ “belli etmeden birisine bir şeyi sorup araştırmak, çaktırmadan nabzını yoklamak” 882

Osru “çok, bol, aşırı” 591

Oş “Türkistān'da Endicān'ın iki menzilliğinde bulunan bir vilayetin adı. [Bu vilayete Taẖt-ı Süleymān da denir]”; “[gösterme edatı: işte]” 892

Oşal “o; işte o. [Oş-ol'un değiştirilmiş biçimidir]” 894

Oşanca “o kadar; işte o kadar” 895, 1140

Oşandaḳ “öyle; işte öyle” 896

Oşol “o; işte o” 1061

Ot “ateş, od” 688

Ot “ot, bitki; ilaç, ot; müshil; zehir, ağı, ot; [Rūm Tr.] tüy gideren ilaç, ağda” 688

Otaçı “yaylak, otlak” 692

Otaçı Ḫaṭāy “Özbekiyye boylarından birinin adı” 692

Otaġ “otağ, çadır; oda” 1139

Otaġa “kuş tüyü; savaşlarda başlığa takılan tüy, tuğ, çelenk” 693

Otluḳ “ateşli” 821

Otluḳ “[otu bol olan yer, otluk]” 821

Otraḳ “[Rūm Tr.] avcı kuşun oturacağı yer” 694

Otrar “Türkistān'da Seyḥūn'un öte tarafında bulunan bir şehrin adı” 542

Otucı “Moğ. kırıkçı, sınıkçı” 704

Otun “odun” 1095

Otunçı “oduncu” 720

Otuz “otuz” 716

Otuz altı “otuz altı; mecaz anlamda: yetmiş iki millet” 973

Otuz ikki “Türk boylarından birinin adı” 717

Oyan/Uyan “dizgin, gem, yular. Ona Tizgin de denir” 1098

Oyat-

Oyat “uyandır!” 773

Oyġaḳ “uyanık” 1247

Oyġaḳlıḳ “uyanıklık” 1004

Oyġan-

Oyġanġanda “uyandığında” 655

Oyġanıñ “uyanın” 1018

Oyġanmaġım “uyanmağım” 1072

Oyġanmas “uyanmaz” 864

Oyġanmasan̂g "uyanmasan" 908
Oyġanmaġur "uyanmayan, uyanmaz" 926, 1092
Oyġat-
Oyġat "uyandır!" 776
Oyġatay "uyandırayım; uyandırırım" 846
Oyġatġusılardur "uyandıracaklar" 792
Oyġatḳalı "uyandıralı; uyandırmak için" 1188
Oyġatman̂g "uyandırmayın" 724
Oyġatḳucı "uyandırıcı" 1079
Oylanmaḳ "düşünmek" 1148
Oylaşmaḳ "düşünmek" 1003
Oyma "tulum, kırba" 1124
Oymaḳ "boy, kabile, oymak" 1146
Oymaḳ "dikiş yüksüğü" 1146
Oymaḳ "oymak, çukur oluşturmak" 1146
Oy "oy!" 1161
Oydı "oydu" 1210
Oyuban "oyup" 1076
Oyna-
Oynaġun̂g "oynaman; oynadığın; oynayacağın; [oynayacaksın]" 1203
Oynan̂gız "oynayınız" 934
Oynay oynay "oynayarak, oynaya oynaya" 996
Oynayu "oynayarak" 656
Oynayu talaşa "oynayıp dalaşarak" 683
Oynaġucı "oynayıcı" 1183
Oynaḳ "ceylanın [yatması için] oyduğu yer" 1162
Oynaş "oynaş" 1245
Oynaşlıġ "oynaşlık" 1157
Oynat-
Oynatay "oynatayım" 1170
Oyul-
Oyul "oyul!" 1066
Oyun "oyun; [hezel, şaka, alay, mizah]; savaştan kinayedir" 1112
Oyunçı "oyuncu" 1163
Ozaġu gün "evvelki gün, dünden önceki gün, iki önceki gün" 868
Ozmaḳlıġ "kendisini övmek, iddialı konuşmak, yüksekten atmak; ozan okumak: [nazım vezni açısından] kural dışı Türkī tasnifler söylemek" 860
Öbüçin "Moğ. hastalık; yorgunluk" 671, 1084
Öbüçte "Moğ. hasta; yorgun" 672
Öbül "Moğ. kış" 675, 1062
Öc "öç, intikam" 727

Öceşmek “çekişmek, tartışmak; [sataşmak]” 726

Öceşti “çekişti, tartıştı; sataştı” 1212

Öçkü “keçi” 746

Öçmek “ateş ve mum sönmek” 722

Öçgüsi “sönecek” 1217

Öçük “sönmüş veya sönmek üzere olan ateş veya çırağ, sönük” 1030

Öçürmek “söndürmek” 722

Öd “öd, safra” 791

Ödemek “[Rūm Tr: ödemek; mecaz anlamda] ödül, mükâfat” 809

Ödemiş “Türkmen boylarından birinin adı” 810

Ödlek “korkak, ürkek, ödlek” 811

Öfge/Öfke “öfke” 912

Ögetey “Çengiz Ḫan'ın [üçüncü] oğludur. Babasından sonra padişah oldu. Taht kurduğu yer Ḫaṭā, izlediği yöntem ise cömertlik idi. Tahta çıktığı gün amcası Otgün Ḫan sağında, büyük kardeşi Cığatay Ḫan solunda oturdular ve Moğul geleneğine göre dokuz kez yere diz çöktüler” 951

Ögey “üvey” 950

Ögmek “övmek” 919

Ögdüñ̂ “övdün” 1055

Ögedürler “överler” 992

Ögerdin “övmekten” 1249

Ögey “öveyim” 950

Ögse “övse” 1127

Ögüb “övmüş” 1069

Ögrimek/Ügrimek “beşik ve onun gibi şeyleri sallamak” 923

Ögülge “bağış, ihsan; armağan, ödül” 957

Ögülmek “övülmek” 920

Ögülür “övülür” 828

Ögün “gayrı, başka” 958, 1082

Ögün “Moğ. içyağı” 958

Ögün-

Ögün “övün!” 958, 1082

Ögündire “hayvanları dürtmeğe yarayan ucu bizli değnek, üvendire, gönder” 959

Ögünduruḳ “[Rūm Tr.] hallacın pamuğu tanesinden ayırmak için kullandığı demir çubuk” 1081

Ögür “kısrak bulma çağı gelmiş dört yaşındaki at” 956

Ögür “[Rūm Tr: öğür, alışmış, menus]” 956

Ögüt “öğüt” 777

Ök/Ük “yükseklik, yüksek yer” 1028

Ökçe “topuk, ökçe” 952

Öksü-

Öksümes “azalmaz, eksilmez” 1211
Öksük “az, eksik” 1045, 1117
Öksüklük
Öksüklügüm “azlığım, eksikliğim” 1068
Öksün “değerli bir kumaş” 607
Öksürük “öksürük” 954
Öksüt-
Öksüt “azalt!, eksilt!” 778
Öksütme “eksiltme!, azaltma!” 648
Öksütmegil “azaltma!, eksiltme!” 1067
Ökte “beyhude, boşuna, yararsız, gereksiz; saçma, boş söz; yersiz; aşırı; aşırılık” 650, 1173
Öktedür “fazladır; gereksizdir” 925
Ökünc “pişmanlık” 779
Ökürmek “yüksek sesle ağlamak, hüngür hüngür ağlamak” 922
Ökürdi “yüksek sesle ağladı” 1196
Ökürür “yüksek sesle ağlar” 797
Öküş/Üküş “çok, bol” 942
Öl-
Ölgü dik “ölecek gibi; ölmeli, ölecek olan, ölesi” 1057
Ölmestin burun “ölmeden önce” 1115
Ölceytü “Moğ. uğurlu, meymenetli, kutlu, mübarek, bereket sahibi; Sulṭāniye'nin kurucusu ve Arġun bin Abaḳay bin Hülegü Ḫan'ın oğlunun adı; Ölcey, Ḳazan Ḫan'ın kızı ve şehzade Besṭām'ın eşinin adıdır. Ona Ölcey Ḳutluġ denirdi” 977
Ölenĝ “Türkler arasında söylenen bir tür şarkı. Şöyle ki düğünlerde kızlar gerdek odasında toplanıp güveyi övmek için şarkılar söylerler. Güveyin evinde de gençler okuyup oynayarak gelini överler”; “Ḳandhār ile Kābil arasındaki Hezāre aşiretinin yaşadığı yerin adı” 979
Ölenĝ “yeşil alan; çimenlik; çayır, çimen; sebze, yeşillik; yeşil ot” 979
Ölgüş “soluk, solgun, ölgün” 944
Ölke “vilayet; şehir” 978
Ölmeklik “ölmek” 968
Öltür-
Öltürgenige “öldürenine” 654
Öltürgünĝ “öldüreceksin” 1016
Öltürgülüg “öldürmesi gerek, öldürmeli; öldürülecek olan, öldürmeli, öldürülesi” 1054
Öltürmeginĝ “öldürmeğin” 1038
Öltürsenĝiz “öldürseniz” 757
Öltürsek “öldürsek” 696
Öltürür “öldürür” 824

Öltürürge "öldürmek için, öldürmeğe" 718
Öltürtmek "öldürtmek" 965, 1006
Öltürt "öldürt!" 775
Öltürteyin "öldürteyim" 1086
Ölüg "ölü" 723, 982
Ölügni "ölüyü" 1179
Ölüge "Moğ. beşik" 983
Ölügse "ceset, leş" 723
Ölüm "deve sütünün köpüğü" 984
Ölüm "ölüm" 984
Ölümlük "ölmeli, öldürülesi, öldürülmesi gerekli, katli vacip" 986
Ölümtük "yarı ölü, yarı diri" 985, 1056
Ömüdün "[Moğ.] pantolon" 998
Öndür "büyük; kalın; yüksek" 641
Öntüc/Ötünc "borç, ödünç" 663, 788
Öntüci "emanetçi, güvenilir; borç veren" 1180
Öñ̂gür "kaftanın eteğinin yan kısmı" 1132
Öp-
Öpgil "öp!" 969
Öpge/Öpke "akciğer" 669
Öpgelig/Öpkelig "yürekli, yiğit" 670
Ör "yükseklik; [yokuş; yukarı]; [mecaz anlamda] suyun yüksek tarafı; esintinin estiği yön" 798
Örge "[yukarı; yokuşa; yukarıya]" 1231
Öre "sütun, direk" 858
Örge "padişah çadırı" 848
Örge "yokuş" 1231
Örgemçi "örümcek" 1175
Örgen-
Örgen "öğren!" 1113
Örgen/Örken "kalın ip, urgan. [Ona Arġamçı da denir]" 851
Örgesün "[Moğ.] diken" 849
Örget-
Örget "öğret!" 1240
Örgetedür "öğretir/öğretiyor" 928
Örgüc/Örküc "atın omuz başı; devenin hörgücü; [mecaz anlamda] dağ başının yüksekliği, dağın sırtı" 790
Örkebçi "Moğ. dikiş yüksüğü" 847
Örken "atın beline bağlanan kuşak, kolan" 1113
Örlemek "yükselmek, yukarı çıkmak" 819
Örlen-

Örlendi "yükseldi, yukarı çıktı" 1232

Ört "ateş, od" 796

Örtaḳ/Örtaġ "Ḳara Ḫan bin Moġul Ḫan'ın yayla ve kışlağı olan Ḳara Ḳırım yakınlarındaki bir dağın adı. Birleşik sözcüğün anlamı: yüksek dağ" 839

Örtemek "yakmak, ateşe vermek" 817

Örte "yak!, ateşe ver!" 647

Örteb "yakmış" 741

Örteben "yakmış" 1087

Örtedi "yaktı" 1171

Örtediñ̂ "yaktın" 1058

Örtegen "yakmış" 1105

Örtegey "yaka; yakacak" 706

Örtemegige "yakmasına, yakması için" 686

Örtemes "yakmaz" 937

Örtemiş "yakmış" 943

Örteñ̂iz "yanınız" 935

Örter "yakar, ateşe verir" 825

Örterge "yakmağa, yakmak için" 739

Örterler "yakarlar" 1013

Örtey "yakayım" 911

Örtenmek "yanmak" 829

Örtendim "yandım" 1073

Örteney "yanayım" 1189

Örtengen "yanmış" 949-3

Örtenib "yanmış" 1109

Örtenmedi "yanmadı" 769

Örtenmen "yanmam" 948

Örtenür "yanar" 865

Örtenürümni "yanmamı" 682

Örtme "tuğlayla üstü örtülü ve dehliz gibi uzun geçit" 1244

Örtük "vücudu örten örtü" 1223

Örük "duraklama, bir yerde durup dinlenme, bir yerde bir süre kalma" 854

Örük "otlayan hayvanın ayağına bağlanan ip, örk, örük" 854

Örük "zerdali, bir tür kayısı" 854

Örülmek "örülmek" 1226

Örülgen "örülmüş" 1097

Örülgende "örüldüğünde" 708

Ösmek "büyümek, yetişmek; gelişmek" 1046

Öte al-

Öte almas "geçemez" 1035

Öte gün/Öteki gün "[Rūm Tr.] geçen gün, öte gün" 689

Ötedin beri "[Rūm Tr.] öteden beri, geçmişten şimdiye" 690
Ötege "Moğ. ayı" 699
Ötgenmek "taklit etmek, öykünmek" 678
    Ötgeniben "taklit etmiş, öykünmüş" 1106
    Ötgenmegil "taklit etme!, öykünme!" 1064
    Ötgenür "taklit eder, öykünür" 886
Ötger-
    Ötgerdi "geçirdi" 1227
    Ötgergen "geçirilmiş; [geçirmiş]" 1083
    Ötgerib "geçirmiş" 755
    Ötgermiş "geçirmiş" 949-4
    Ötgerür "geçirir" 838-2
    Ötgerür-sin "geçirirsin" 1096
Ötgerişmek "birlikte geçirmek" 677
    Ötgerişiñ̂g "[birlikte] geçirin" 795
Ötgün "ok temreni; ünlü; [geçici; etkin]; hızlı, çabuk" 949-2, 1089
Ötgünci "yol geçen, geçmekte olan" 801
Ötkür "keskin; yaygın, geçerli" 698
Ötleş "kat, bölüm" 945
Ötleş ötleş "iç içe; kat kat, bölüm bölüm" 700, 1220
Ötlügen "güzel sesli siyah bir kuş, ötleğen. Fārsī'de sār ve sāreng denir" 701
Ötmek "geçmek" 702
    Öt "geç!" 688
    Öte öte "geçe geçe, geçerek" 691
    Ötedür "geçer" 931
    Ötgen ḳullar "geçenler; [geçen kullar]; mecaz anlamda ölenler" 1052
    Ötgey "geçecek" 695
    Ötmegey "geçmeyecek" 875
    Ötmişdür "geçmiştir" 989
    Ötti "geçti" 1070
    Öttük "geçtik" 1206
    Öttüm "geçtim" 1152
    Öttüñ̂g "geçtin" 1022
    Ötüb "geçmiş" 840
Ötmek "[Rūm Tr: ötmek, şarkı söylemek; mecaz anlamda: boş konuşmak]" 702
    Öt "[Rūm Tr.] öt! şarkı söyle!" 688
    Öte öte "[Rūm Tr.] öterek, şarkı söyleyerek" 691
    Ötedür "[Rūm Tr.] öter, şarkı söyler" 931
    Ötgey "[Rūm Tr.] ötecek, şarkı söyleyecek" 695
    Ötmegey "[Rūm Tr.] ötmeyecek, şarkı söylemeyecek" 875
    Ötmişdür "[Rūm Tr.] ötmüştür, şarkı söylemiştir" 989

Ötti "[Rūm Tr.] öttü, şarkı söyledi" 1070
Öttük "[Rūm Tr.] öttük, şarkı söyledik" 1206
Öttüm "[Rūm Tr.] öttüm, şarkı söyledim" 1152
Öttüñ̂ "[Rūm Tr.] öttün, şarkı söyledin" 1022
Ötüb "[Rūm Tr.] ötmüş, şarkı söylemiş" 840
Ötmek "yağsız ekmek; [ekmek]" 702
Ötmekçi "ekmekçi" 703
Ötrük "yalan" 697
Ötrükgine "yalancık" 1160
Öttürmek/Ötürmek "geçirmek" 676
Ötük "çizme, edik; ayakkabı" 1014
Ötük "serüven ve olayların satır başlarını içeren tomar" 1014
Ötünçi "yalvaran; dileyen" 720
Ötünmek "yalvarmak; dilemek" 687
Ötün "yalvar!; dile!" 1095
Öy "ev" 1161
Öydin "evden" 1078
Öy ḳızı "hizmetçi kadın, cariye" 1199
Öydeçi "oruç ve namazı öğretmek için köylere giden din adamının hizmetçisi" 1154
Öyegü "böğür kemiği, eğe, kaburga" 1153
Öyge/Öyke "öfke, kızgınlık" 1165
Öygelig/Öykelig "öfkeli, kızgın" 1164
Öykünmek "[Rūm Tr.] taklit etmek, öykünmek" 1150
Öyle "öğle vakti" 1123
Öyle "[Rūm Tr: öyle]" 1123
Öylenmek "[ev sahibi olmak; mecaz anlamda:] evlenmek" 1048
Öylenür "ev sahibi olur; [mecaz anlamda] evlenir" 924
Öyürtlemek "[Rūm Tr.] seçmek, ayıklamak, öğürtlemek" 1149
Öz "kendi; akraba, yakın, tanıdık" 867
Özüñ̂ge "kendine" 685
Özüñ̂güzge "kendinize" 711
Öz "[Rūm Tr: çamur]" 867
Özbek "her kabilesi otuz iki uruktan ve her uruğu da kendi içinde çeşitli fırkalardan oluşan bir boyun adı" 1020
Özce "kendisi kadar" 871
Özge
Özgege "başkasına, yabancıya; [başkaya]" 873
Özge uyḳu "başka uyku. Ölümden kinayedir" 995
Özgece "başka türlü, başkaca" 970
Özgine "kendiceğiz" 876
Özlüg "kendisi ile" 1023

Özlük "insanın varlığı, benlik" 1023
Pāde "eşek ve sığır sürüsü; çayır, otlak; [kalın değnek, sopa]" 1928
Pāde pāde "sürü sürü eşek ve sığır" 1997
Pāġande "atılmış pamuk yumağı. Ona külūc da denir" 1936
Paḫta "[pamuk]; sürahinin ağzını tıkamaya yarayan bez veya pamuk" 2035
Pā'īz "güz; yaşlılıktan kinayedir" 1922
Pāk-ā-pāk "[tertemiz; hepten, bütünüyle]" 1888
Pāk-dāmen "kinaye olarak: iffetli, namuslu, günahtan sakınan" 8296*
Pālā "Fa. süzgeç, süzek; yedek çekilen at; bağırıp çağırma; inleme; [asılı, asılmış]" 1934
Palal "ekinin sapı, saman" 2081
Palav "pilav" 2089
Palḳada/Palaḳda "[bozulmuş, kokmuş]; kokmuş ve bozuk yumurta; bozulmuş yumurtalık" 2084
Pā-merd "çaba, emek, çabalama, çalışma" 8297*
Pancar "ebegümeci denen bitki; sebze; [Rūm Tr: pancar]" 2097
Pāye "alçak, aşağılık; [temel; rütbe, derece, basamak; sütun, kolon]" 1938
Pāze "tarla sürmede kullanılan ve ucuna demir takılan uzun ağaç" 8295*
Pazlavuḳ/Pızlavuḳ "çocukların yuvarlak biçimde kesip, etrafını diş diş yapıp ip geçirdikten sonra çekip kımıldatarak ses çıkarttıkları kabak kabuğu" 2063
Pehlevī "pehlivanlık; şehirli; şehir dili" 8314*
Pejmān "tasalı, üzüntülü, solgun; [pişman; umutsuz]" 8309*
Pekevül/Bekevül "çeşnici, sofracı başı, aşçıbaşı" 2076
Pekni "bir çeşit içki, boza" 2080
Pelengīne "savaşta giyilen ve atlara giydirilen kaplan derisinden yapılmış örtü" 8311*
Peltek "peltek" 2082
Pengān "fincan" 2100
Perçem "kakül, perçem; bayrak başına takılan püskül" 8300*
Perdāz "resim yaparken boyaların üzerine ince olarak çekilen çizgi; parlatma, cilalama; giderme, kaldırma; yapma; süsleme, düzenleme; el çekme, bitirme; tahrik etme" 8301*
Perend "ipekten yapılmış bir çeşit ince dokuma; nakışlı ipek kumaş; eyer örtüsü; yonca; [hançer, kılıç; kılıç veya hançer cevheri; Ülker yıldızı]" 8306*
Pergāle "yama, parça; [kaba iplikten yapılan bir çeşit dokuma]" 8303*
Per-ġāze "kuşun yumuşak tüyleri; [kuş tüyünün vücuda yapışık olan kökü]" 8302*
Pergend "dilim, parça" 2042
Per-i meges "ince ipekten yapılmış bir çeşit giysi; kılıç cevheri" 8305*
Per-i megesī "cevherli çelik" 8305*
Perī-ḫˇān "büyücü, cin çağıran" 2053, 8307*
Perkāv "ağaç budayan; kesen" 8304*
Perniyān "yumuşak ve işlemeli ipek kumaş; bazılarına göre Rüstem'in kaplan derisinden yapılmış giysisidir" 2047
Perpi "bir çeşit ot, cedvār" 2055

Perrān "uçan; hızlı, çabuk" 2048
Pertāb "atmak, uzağa atmak" 8299*
Pertik/Bertik "kemik çatlaması" 2057
Pervāneçi "buyrukları yazan, hükümleri yazan kimse" 2059
Peşīz "akçe, mangır" 8308*
Peşīze "[akçe, mangır; balık pulu; bıçağın ağzı ve sapı arasına yerleştirilen pirinçten nesne]; altın veya gümüş pullardan yapılan at göğüslüğü; çadırın eteğine dikilip içinden ip geçirilen deri" 8310*
Peşmīne "[yünden yapılmış]; peşmīne-pūş kinaye olarak peygamberin beş kişiden oluşan ailesi ve Allah'ın dostları ve ermişlere denir. Nevāyī'nin Şīʿa olmasında hiçbir kuşku yoktur. Onun padişahı ve Herātlılar, Sünnī oldukları için hep takiye yapıyordu. Ben onun eserlerinde buna tanık olmuşumdur" 2066
Peşmül "kıllı ve biçimsiz olan at yavrusu ve başka hayvanlar" 2067
Peşşe "sivrisinek" 2069
Petek "[Rūm Tr.] petek, arı kovanı" 2011
Peteke "havsala, kuş kursağı ve taşlığı" 2010
Petke "sarık; sevinçten veya eğlenmek için sarığı havaya atmak" 2010
Petyāre "büyük felaket, bela, afet, kıran; çirkin; korkunç; hile, aldatma; güçlük, sıkıntı; [örtülü, gizli; utanma; kargaşa, karışıklık; gürültü; kavga]" 2024
Pey-siper "yol yürüyen, yürüyücü; ayak altında çiğnenmiş, tepilmiş, basılmış" 8315*
Pez̠reftār "kabul eden" 8298*
Pıẖmaḳ/Bıẖmaḳ "[Rūm Tr.] bıkmak, usanmak" 2433
Piçek "iğne" 2403
Pīl "fil; satrançta kullanılan bir taş" 8318*
Pīl-bālā "fil boylu" 8319*
Pīl-pāye "tavanın üzerine oturtulduğu sütun, ayak" 8320*
Pindār "fikir, düşünce; tasavvur, hayal, sanı, sanma, zannetme, kuruntu; [gurur, büyüklenme]" 8312*
Pirpirek "fırıldak; kelebek" 2050
Pīse "ak ve karadan oluşan alaca renk" 8316*
Pīşān "ön, ileri; [en ileri, en ön, başlangıç]" 8217*
Pitigüci/Bitigüci
    Pitigücisi/Bitigücisi "yazanı, yazıcısı" 2028
Pitik/Bitik "yazı, mektup" 2011
    Pitigiñ̂gdin/Bitigiñ̂gdin "yazından, mektubundan" 2023
    Pitikni/Bitikni "yazıyı, mektubu" 2030
Pitikçi/Bitikçi "yazıcı, yazman, kâtip" 2017
Pitiklik/Bitiklik "yazılmış yazı, yazılı" 2032
Pitil-/Bitil-
    Pitildi/Bitildi "yazıldı" 2029
    Pitiledürgen/Bitiledürgen "yazılmış" 2016

Pitilgenni/Bitilgenni “yazılmış olanı, yazılanı” 2026
Pitilibtür/Bitilibtür “yazılmıştır” 2033
Pitimek/Bitimek
Piti/Biti “yaz!” 2020
Pitib/Bitib “yazmış” 2013
Pitidi/Bitidi “yazdı” 2027
Pitidin͡g/Bitidin͡g “yazdın” 2019
Pitigen/Bitigen “yazan” 2031
Pitigey/Bitigey “yazar; [yaza]” 2025
Pitimekdür/Bitimekdür “yazmaktır” 2014
Pitir/Bitir “yazar” 2018
Pitir dik/Bitir dik “yazar gibi” 2021
Pitirige/Bitirige “yazmasına” 2012
Pitiydür/Bitiydür “yazar/yazıyor” 2015
Piyāzī “bir tür ok temreni; bu tür temreni taşıyan ok; [bir tür savaş topuzu]” 2508
Poçaġ “içi yenilip kabuğu bırakılmış karpuz veya kavun dilimi” 5195
Poran “sıcaktan etkilenmiş deve” 2048, 2127
Pūç “boş, içi boş; akılsız” 2358
Puçaḳ/Bucaḳ “bucak, kenar, köşe” 2178
Pūde “kav, yakmak için kullanılan çabuk tutuşan çürük ağaç; [çürük]” 8313*
Pufyūz “niteliksiz, beceriksiz, sakar; boş konuşup kendini övdüğü hâlde elinden bir iş gelmeyen kimse” 2075
Puḫtī/Buḫtī “deve” 2037
Pülemek “üflemek” 2208
Püleb “üflemiş” 2124
Püleşmek “birlikte üflemek” 2289
Pül-pūş “binalarda çatının altını kaplayan ve köprü biçiminde olan ağaç, binanın tavanını ağaç köprü biçiminde örten bir tür kaplama” 2939
Püşte “tepe, yığın” 2068
Püştov “[Rūm Tr.] tabanca, piştov” 2253
-RA “addan eylem yapma eki: tilbereb, tilberedin͡g, tilberer, tilbereme, tilberegey, tilberedi, tilberedim gibi” 4316
Rāh “Hind padişahının unvanı; yol; musikide nağme, makam” 4311
Raḫ “yarık, çatlak; gam, üzüntü” 4320
Raḫ raḫ “yarık yarık; çizgili” 4320
Raḥbe “geniş alan, avlu; yeşillik alan, bağ, bahçe; Baġdād'da bir yer adı” 4319
-Raḳ/-Raġ “çokluk ve üstünlük bildiren eki” 4317
Rāk “koç, savaşçı koyun; su çanağı, su bardağı; iğne ipliği” 4314
Rasıḳ “yanmış çinko; [kaşa sürülen boya, rastık]” 4312
Rāsū “küçük bir hayvan, gelincik” 4313

Rāy “Hind padişahına verilen unvan. Nitekim Rūm padişahı için ḳayṣer, ‘Acem için kesrā, Çīn için ḫaḳan, Turan için ḫan, Gürc için şār, Tatar için giray ve Yemen padişahı için tübba‘ söylenir” 4311
Rece “mimarlıkta kullanılan ölçü ipi; çamaşır ipi, kurutmak için üzerine çamaşır asılan ip” 4318
Refref “miraçta Burāḳ'ın kaldığı yerden peygamberi son noktaya götüren binek; [çadırın çevresine dikilen renkli kumaşlar]” 8410*
-Rek “çokluk ve üstünlük bildiren ek” 4315
Rekīb “giyecek ihtiyaçlar” 8411*
Revāḳ “ev önündeki saçak, sundurma; ikinci kattaki eyvan; ev” 8412*
Revānī “hemen, çabuk, hızlı” 4324
Revşen “üç köşeli bir ok temreni” 4321
Revşenek “İskender'in eşi ve Dārā'nın kızı” 4322
Rişte-yi Meryem “Hz. Īsā'nın hırkasının Hz. Meryem tarafından eğirilen ipliği” 8409*
Rīze küp yaġı “içki küpünün üzerindeki üzüm kırıntıları” 4347
Rus “İskender'in ordusunda bulunan bir boy adı” 4323
-SA “şart eki” 4524
Sab/Sap “pekiştirme sözcüğü: sap sarı, sap saḳ gibi” 4401
Sab/Sap “sap, iplik, tel; [Rūm Tr: sap, kılıç veya bıçak gibi şeylerin sapı]” 4401
Sab sarı/Sab sarıġ/Sap sarı/Sap sarıġ “sapsarı” 4408
Sabamaḳ “değnekle pamuk atmak, yün atmak” 4400, 4533
Saban “saban, demir uçlu tarla sürme ağacı” 4406
Sac “üzerinde ekmek pişirilen demir levha, sac” 4361
Saç “saç” 4361, 4553

  Saçıñ̑ “saçın” 4550

Saçaḳ “saçak, ipek püskül” 4416
Saçaḳ “sofra” 4416
Saçaḳ “[yapılarda çatının önüne yapılan saçak]” 4416
Saçıḳ “saçı, gelinin başına saçılan para vb. şeyler; saçı, oğlan evinin gelin evine gönderdiği düğün armağanı” 4428
Saçıl-

  Saçıldı “saçıldı, dağıldı, savruldu” 4527
  Saçılġan “saçılmış, dağılmış, savrulmuş” 4423
  Saçılġan dik durur “saçılmış gibidir, dağılmış gibidir” 4493

Saçlıḳ/Saçbaġ “ipek takma saç” 4417

  Saçbaġıñ̑ “saçının bağı” 4551

Saçmaḳ “saçmak, dağıtmak, savurmak” 4385

  Saç “saç!, dağıt!, savur!” 4361
  Saçar “saçar, dağıtır, savurur” 4369
  Saçayın “saçayım, dağıtayım, savurayım” 4441
  Saçġan “saçan, dağıtan, savuran” 4460

Saçıb “saçmış, dağıtmış, savurmuş” 4354
Saçḳay “saça, dağıta; saçar, dağıtır” 4521
Saçḳusı “saçacak, dağıtacak, savuracak” 4519
Saçmayın “saçmadan, dağıtmadan, savurmadan” 4427
Saçtım “saçtım, dağıttım, savurdum” 4404
Saçtıñ “saçtın, dağıttın, savurdun” 4389
Saçramaḳ “sıçramak” 4415
Saçrar idi “sıçrardı” 4497
Sadaḳ “sadak, okluk, ok çantası” 4429
Ṣadaḳ “sadak, okluk, ok çantası” 5096
Ṣadef-kār “[kinaye olarak:] nakkaş, nakışçı” 8453*
Saġalmaḳ “sağalmak, iyileşmek” 4453
Saġalur “sağalır, iyileşir” 4360
Saġaltmaḳ “sağaltmak, iyileştirmek” 4454
Saġçı “koruyucu, bekçi” 4455
Saġılmaḳ “sağılmak” 4452
Saġın “sütü sağılır koyun, sağmal koyun” 4366
Saġın-
Saġın “san!, zannet!; düşün!; sakın!; an!, hatırla!” 4366
Saġındı “sandı, zannetti; düşündü; sakındı; andı, hatırladı” 4529
Saġındıñ “sandın, zannettin; düşündün; sakındın; andın, hatırladın” 4390
Saġınġanıñ “sanman, zannetmen; düşünmen; sakınman; anman, hatırlaman” 4532
Saġınġay “sana, zannede; düşüne; sakına; ana, hatırlaya” 4528
Saġınġaylar “sanırlar, zannederler; düşünürler; sakınırlar; anarlar, hatırlarlar” 4370
Saġınġum “sanacağım, zannedeceğim; düşüneceğim; sakınacağım; anacağım, hatırlayacağım” 4365
Saġınıb “sanıp, zannedip; düşünüp; sakınıp; anıp, hatırlayıp” 4350
Saġınma “sanma!, zannetme!; düşünme!; sakınma!; anma!, hatırlama!” 4348
Saġınmaġıl “sanma!, zannetme!; düşünme!; sakınma!; anma!, hatırlama!” 4393
Saġınmas “sanmaz, zannetmez; düşünmez; sakınmaz; anmaz, hatırlamaz” 4376
Saġınmış “sanmış, zannetmiş; düşünmüş; sakınmış; anmış, hatırlamış” 4375
Saġınsam “sansam, zannetsem; düşünsem; sakınsam; ansam, hatırlasam” 4403
Saġınsañ “sansan, zannetsen; düşünsen; sakınsan; ansan, hatırlasan” 4391
Saġınur “sanır, zanneder; düşünür; sakınır; anar, hatırlar” 4368
Saġınc “düşünce; hayal, tasavvur, tasarı” 4357, 5691
Saġındur-
Saġındurdum “sandırdım; düşündürdüm; sakındırdım; anımsattım, hatırlattım” 4399
Saġır “sağır, kulağı duymayan” 4459
Saġırtḳa “sakırga, kene” 4462
Saġış “sayı, hesap” 4463

Saġlıḳ “sağlık, esenlik” 4458
Saġlıḳ “süt veren, sağımlı, sağmal” 4458
Saġlıḳ “[uyanıklık, ayıklık]” 4458
Saġmaḳ “sağmak” 4451
Saġ “süt sağ!” 4384
Saġraḳ/Sıġraḳ “ibikli testi; kadeh” 4457
Saġrı “kalça, sağrı; eşek veya atın sepilenmiş sağrı derisi” 4456
Saḫlaġucı “saklayıcı, koruyucu” 4520
Saḫtiyān “tabaklanmış deri, sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri, sahtiyan, Tumac da denir” 4554
Saḳ/Saġ “sağ yön” 4384
Saḳ/Saġ “sağlık; [sağ, sağlam, esen]” 4384
Saḳ/Saġ “[uyanık, ayık]” 4384
Saḳaġ “çene altı, sakak” 4378
Saḳaḳ “çene altı, sakak” 4557
Saḳal “sakal” 4558
Saḳaldurluḳ “kadınların yüzlerini süsleyen ve çene altından geçirilip sakal gibi görünen inci takı” 4562
Saḳar “alnı beyaz at, sakarlı at” 4464
Saḳarlāt “Rūm ve Frenk'de yapılan bir tür kumaş” 4560
Saḳdaḳ/Saġdaḳ “sadak, okluk, kuburluk, ok çantası” 4387
Saḳıt “Mars, Merih gezegeni” 4465
Saḳızġan “saksağan, alacakarga, alakarga” 4422
Saḳīfe “sofa, gölgelik, eyvan” 8433*
Saḳīfe-yi Benī Sā‘ide “bir yer adı” 8433*
Saḳīm “Ar. hasta, sağlıksız” 4559
Saḳlab “kuzey ülkelerinden bir vilayet adı” 8432*
Saḳsın “başkenti Ḥācī Tarḫan olan ve vaktiyle Ḫazar Türkleri'nin elinde bulunan bu ülkeye Ḫazar ülkesi de denir” 4561
Sal “kalın ağaç dalları birbirine bağlanarak yapılan deniz veya ırmak taşıtı, sal” 4398
Ṣalā “seslenme, çağırma, davet” 5098
Salca “sakırga, kene” 4478
Salcut “bir büyük Moġul boyunun adı” 4498
Salġıncaḳ “salıncak” 4480
Salġucı “atan, atıcı” 4476
Salġut “ağır yükün bir yere bırakılması” 4479
Salġut “yabancı ordular için ülkede konan genelgeler ve yöneltmeler; [vergi, haraç]” 4479
Salılmaḳ “atılmak; düşürülmek” 4468
Salḳın “sıcak günlerde esen serin yel” 4418
Salḳum “salkım” 4481
Sallandurmaḳ “sarkıtmak” 4477

Sallanmaḳ “salınarak yürümek, salınmak” 4469
Sallanmaḳ “sarkmak” 4469
Salmaḳ “atmak; düşürmek” 4467
Sal “at!” 4398
Saladur “atar; düşürür” 4362
Saldik “atsın” 4381
Salġu “atılacak; atacak” 4426
Salġu dik “atılacak, atmalı, atılası; atar gibi” 4364
Salur “atar; düşürür” 4363
Salmaḳ “heyecanlanmak, yürek çarpmak; heyecanlandırmak, yürek oynatmak” 4467
Sal “heyecanlan!; heyecanlandır!” 4398
Salur “bir Türkmen boyunun adı. Yedi bin evden oluşan bu boy, *Şeh-nāme'de* de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadır. Ben orada dört ay bulundum. Bu ırmak Bālā Mürġāb'dan çıkıp Merv-i Şāhcān'a oradan da Ḳıfçaḳ çölüne akmaktadır. Bunlar kendilerini Salur Ḫan lakabıyla tanıdıkları Tolı Ḫan bin Çengiz Ḫan'a bağlamaktadırlar. Teke, Saruḳ, Yimr-‘Alī ve ‘Alī Ėli Türkmenleri onlardan at ve silah alırlar; Taġ Ḫan bin Oġuz Ḫan'ın oğlunun adı” 4363
Salur “kılıç çalan” 4363
Saman “saman” 4420
Samsun “Ḳasṭamoniye-yi Rūm'da bir vilayetin adı” 4482
San “sayı, hesap” 4489
San “[but; kalça]” 4489
San “[ordu denetimi, ordunun komutanlar tarafından görülmesi]” 4489
San “[parça, dilim]” 4489
Sana “saymak” 4496
Saṅga “sana” 4567
Sana-
Sanab “saymış, hesap etmiş” 4353
Sanac “deriden yapılmış küçük tulum veya dağarcık” 4490
Sanaġ “sayı, hesap” 4491
Sanaġçı “sayıcı, hesaplayıcı; [sayım memuru]” 4492
Sanaġlıḳ “sayılı, sayılmış; hesaplı, ölçülü” 4499
Sanalmaḳ “sayılmak” 4484
Sanalġay “sayılır” 4522
Sancaḳ “bayrak, sancak; [Rūm Tr. daha büyük bir vilayete bağlı vilayet yönetim bölgesi, sancak]” 4574
Sancaḳ “toplu iğne” 4574
Sancar “Sincār'da doğan ünlü bir padişahın adı; bir avcı kuş adı” 4573
Sancġı “balık avlamaya yarayan mızrak” 4500
Sancıḳ “ağrı, sancı” 4501
Sancılmaḳ “sançmak, saplanmak, batmak, sokulmak” 4488

Sancılmamış “sançmamış, saplanmamış, batmamış” 4374
Sancış “karşılıklı batırma, süngüleşme” 4506
Sancışmaḳ “karşılıklı batırmak, süngüleşmek” 4487
Sancmaḳ “ısırmak, sokmak; saplamak, batırmak, süngülemek” 4486
Sandalac/Sandılac/Sandulac “bülbülden daha büyük, erkeği yeşil dişisi sarı, kuyruğu uzun bir küçük kuşun adı” 4575
Ṣandal-bāf “giysi kenarlarında harç olarak kullanılan bir tür dokuma” 8454*
Sandıraḳ “sayıklama, saçmalama” 4502
Sandıraḳlamaḳ “sayıklamak, saçmalamak” 4485
Sanduvac “bülbül” 4575
Saṅġġ/Sanḳ “kuş tersi, kuş pisliği, sağı. ‘Arabī'de ḥubārā denir. Nitekim ‘Arablarda şöyle bir söz var: İnne'l-ḥubārā silāḥuhā sülāḥuhā” 4380
Sanġurçuḳ/Sıġırçuḳ “sığırcık, çoğurcuk, çekirge kuşu” 4569
Sanḳu/Sanḳı “[Rūm Tr.] şaşkın, sersem, sangı” 4503
Sanḳur/Sonḳur “çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur. Şonḳar adıyla da bilinen bu kuşun iki türü var: aḳ sonḳur, ḳara sonḳur” 4578
Sanmaḳ “sanmak, zannetmek” 4483
San “san!, zannet!” 4489
Santay “Abaḳa Ḫan'ın yiğitliği ile bilinen büyük komutanlarından birinin adı” 4571
Sap saḳ “sapasağlam” 4409
Sapaġ “yaprağın sapı; sap, kulp, kol” 4405
Sapan “sapan, taş atma aracı; Turan'da Merġīnān'ın bir fersahlığında bulunan bir bölgenin adı” 4406
Sapḳun “balık avlamaya yarayan ucu çatallı mızrak, zıpkın” 4410
Saplamaḳ “iğneye iplik geçirmek” 4402
Saraġuc “uzun torba biçiminde ve çok süslü dikilen baş örtüsü” 4434
Sarç “serkeş, dikbaşlı, asi; ürkek” 4358
Sarġarmaḳ “sararmak” 4430
Sarġardı “sarardı” 4475
Sarġarġan sayı “sarardığı zaman; [sarardıkça]” 4526
Sarġarġu dikdür “sararacak gibidir” 4505
Sarġartmaḳ “sarartmak” 4431
Sarġartıb “sarartmış” 4351
Sarı “sarı” 4443
Sarı “taraf, yan, yön, -A doğru” 4443
Sarı Pūstīn “Özbekiyye'den bir boy adı” 4447
Sarıca “atlarda oluşan bir yara” 4444
Sarıça “avcı bir kuş” 4444
Sarıġ “sarı” 4383
Sarıġ aġrıġ “sarılık hastalığı” 4445
Sarıġ ḳuş “bir tür baykuş” 4446

Sarıḳ “bir Türkmen boyunun adı. On iki bin evden oluşan bu boy, *Şeh-nāme'de* de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadır. Ben orada dört ay bulundum. Bu ırmak Bālā Mürġāb'dan çıkıp Merv-i Şāhcān'a oradan da Ḳıfçaḳ çölüne akmaktadır” 4386
Sarımtul “sarımtırak, sarımsı” 4448
Sārī “Māzenderān vilayetinde bir kent adı” 4443
Sārī/Sār “siyah ve benekli bir kuş, sığırcık” 4443
Sarḳut/Sorḳut “kadehin dibinde kalan içki, kadehte artan içki, yudum” 4436
Sarmaşıḳ “ağaca sarılan bir bitki, sarmaşık” 4442
Sarmaşmaḳ “birbirine sarılmak, sarmaşmak” 4433
Sarsamaḳ “sarsılmak, sallanmak” 4432
Sart “Tat, Tacik” 4355
Sāsān “Erdeşīr-i Bābekān'ın dedesi. Sāsānī sultanları ona mensuptur” 4394
Sasıġ “kokmuş, kokuşmuş, sası” 4382
Sasıġ-
    Sasıġdım “bir ses duydum” 4382
Sasımaḳ “kokuşmak, sasımak” 4450
Satan “kalçadan ayağa kadar, bacak” 4413
Sātgīn “büyük kadeh; sevgili, sevilen, istenen” 4421
Satıġ “satış, satma, satı” 4379
Satıġçı “seyyar satıcı, tellal” 4414
Satḳucı “satıcı” 4425
Satḳun almaḳ “satın almak” 4412
Satmaḳ “satmak” 4411
    Sattı “sattı” 4424
    Sattuḳ “sattık” 4461
Sav “[ayrı, ayrılmış]” 4471
Sāv “[Fa.] haraç, güçlü hükümdarın zayıf hükümdardan aldığı vergi; pay; som altının kırıntıları” 4471
Sav-
    Sav “[Rūm Tr: sav!, gider!, geçiştir!, savuştur!]” 4471
Savaş-
    Savaşub/Savaşıb “savaşıp” 4352
Savġat “armağan, hediye” 4604
Savġun “yorgunluğu çıkarılarak dinlendirilip soğutulan at” 4602
Savrul-
    Savrulġıl “savrul, saçıl, dağıl” 4395
Savu-
    Savudı “soğudu” 4472
    Savuġac “soğuyunca” 4359
Savuġ “soğuk” 4510
Savuġ yüzlüg “soğuk yüzlü, ilgisiz, sevimsiz” 4495

Savuġluḳ "soğukluk" 4511
Savuḳraḳ "daha soğuk" 4440
Savulmaḳ/Savuşmaḳ "ayrılmak, giderilmek, savulmak, savuşmak" 4507
Savurmaḳ "savurmak, saçmak, dağıtmak" 4531
  Savuray "savurayım, saçayım, dağıtayım" 4474
  Savurġan "savrulmuş; [savurmuş; savuran; savurmak]" 4419
  Savurġu dik "savrulacak, savrulası, savurmalı; savurur gibi" 4392
  Savurmaġıñġ "savurman, saçmağın, dağıtmağın" 4388
Savut "savaş giysisi, zırh" 4508
Savut bozan "uzun ve ince bir ok temreni" 4509
Savutmaḳ "soğutmak" 4504
  Savut "soğut!" 4356, 4508
Say "sayı, hesap" 4514
Say "vakit, çağ. [Sorġan sayı gibi]" 4514
Say "yazın kuruyup kışın akan ırmak; [suyu az olan ırmak]" 4514
Say-
  Say "say!, hesapla!" 4514
Sayaġ "tek başına dolaşan, serseri, yaramaz" 4515
Saydam/Sıydam "düz, düzgün, pürüzsüz" 4516
Sayfal-
  Sayfaldı "harcandı, dağıldı, saçıldı" 4470
  Sayfalġu dik "harcanacak, dağılası, saçılası; harcanır gibi, dağılır gibi, saçılır gibi" 4841
  Sayfalıbtur "harcanmıştır" 4367
  Sayfalur "harcanır" 4373
Sayı "vakit, çağ; [kadar, -CA]: gėlgen sayı, urġan sayı gibi" 4525
Sayın "iyi, güzel; seçkin, seçilmiş; Batu Ḫan bin Cocı Ḫan bin Çengiz Ḫan'ın lakabı" 4523
Sāyir-i ʿulvī-maḳām "kinaye olarak: Hz. Cebre'īl" 8427*
Saylamaḳ "seçmek, saylamak" 4512
  Saylab "seçip, saylayıp" 4349
Saylan-
  Saylanıb "seçilip; sayılıp" 4439
  Saylanmış "seçilmiş" 4397
Saylatmaḳ "seçtirmek" 4513
Saypaġucı "harcayan, dağıtıcı, saçan" 4986
Saypal-
  Saypaldı "harcandı, dağıldı, saçıldı" 4470
  Saypalġay "harcanır, dağılır, saçılır" 4473
  Saypalur "harcanır" 4371
Saypamaḳ "harcamak, dağıtmak, saçmak" 4989

Sayparġa "harcamak için, dağıtmaya, saçmaya" 4929

Sayra-

Sayradı "şakradı, şakıdı, öttü" 4969

Sayram "Türkistān'da [Çaç ile Balasaġun arasında bulunan ve] Fārāb adıyla tanınan vilayetin adı" 4904

Sayru "hasta, sayrı" 4517

Sayrun/Seyrün "serin veya ılıman hava" 4518

Sayu "sayı, hesap"; "[sayısınca]" 4396

Sāz "saz, çalgı; hazır, hazırlanmış, anık" 4372

Sazan balıġ "[Rūm Tr.] tatlı sularda yaşayan kılçıksız bir balık, yılan balığı" 4449

Seb'a-yı Seyyāre "[yedi gezegen]; Nevāyī'nin Behrām-ı Gūr destanı için *Ḫamse'de* yazdığı mesnevi" 8430*

Sebaḳ

Sebaḳnı "[dersi]" 4537

Sebircek "yumuşak kemik, kıkırdak, kemirdek" 4407

Sebz-ḫing "gök renkli at" 8429*

Sefāyin "gemiler" 4577

Seg-lābī "kunduz, su köpeği" 8434*

Sėgremek/Sėgrimek/Sėgirmek "sıçramak; seğirtmek, koşmak" 4961

Sėgredi/Sėgridi "sıçradı; seğirtti, koştu" 4909

Sėgrib "sıçrayıp; seğirtip, koşup" 4827

Sėgriben "sıçramış; seğirtmiş, koşmuş" 4892

Sėgrigen "sıçramış; seğirtmiş, koşmuş" 4911

Sėgrir "sıçrar; seğirtir, koşar" 4844

Sėgrir idi "sıçrar idi; seğirtirdi, koşardı" 4970

Sėgrise "sıçrasa; seğirtse, koşsa" 4930

Sėgretme/Sėgritme "dar ve uçurumlu dağ geçidi" 4963

Sėgritmek "sıçratmak; seğirttirmek, koşturmak; koşmak" 4962

Sėgritgüsidür "sıçratacak; seğirttirecek, koşturacak" 4848

Sėgritib "sıçratmış; seğirttirmiş, koşturmuş" 4842

Sėgritse "sıçratsa; seğirttirse, koştursa" 4927

Sėkiz/Sėkkiz "sekiz sayısı" 4850

Sėkiz gül-berg

Sėkiz gül-bergi "sekiz tırnağından kinayedir" 4990

Sekmek "[Rūm Tr.] salınarak yürümek; keklik salınmak" 4466

Sėksen "seksen sayısı" 4898

Selāsil "[zincirler]; Kirmānşāhān civarında bulunan bir kale adı; Şūşter'de bir kale adı" 8435*

Selcuḳ "Ḫ̮ˇārezm'de hüküm süren Yabġu emirlerinin saygın simalarından biridir. Selāciḳa sultanlarının atsı sayılır. Babasının adı Duḳaḳ ve Efrāsiyāb'ın yirmi dördüncü kuşağındandır" 4563

Selincek/Selkincek/Silkincek “iple boyna asılan muska” 4530
Selle “bayramlarda güveyin evine gönderilen hediye” 4564
Selle “sarık, çalma” 4564
Semerkend “Semerḳand” 4565
Sėmirmek “semirmek, semizlemek” 4976
Sėmiz “semiz, besili” 4977
Señ̂/Sañ̂ “suyun üzerinde yüzen ince buz parçaları. Azerbaycan'da Sırsır denir” 4494
Senenik “[Rūm Tr.] korkak, ürkek” 4570
Se-pī̇ç “sarık; küçük sarık” 2468
Sepī̇de “[tan vakti]; kadınların yüzlerine sürdükleri aklık, üstübeç” 4915
Serde “meclis, toplanılan yer” 4435
Sere “ipek parçası; bayrak başına bağlanan ipek kumaş parçası” 4555
Sere “özet; seçkin, seçilmiş; iyi, güzel, kusursuz, doğru; katıksız, duru; som altın; katışıksız geçerli akçe” 4555
Sere “sıralı tepe; [yalçın tepe]” 4555
Sergi “sergi, işporta; eve döşenen eşya” 4438
Serke “sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden enenmiş keçi, kösemen” 4437
Serrāc “[eyerci, saraç]; tasavvufun büyük şeyhlerinden Ebū Naṣr-ı Serrāc'ın lakabı” 8431*
Seyfūr “bir çeşit yumuşak ipekli kumaş” 4845
Seyis “sürünün önünde giden keçi; emreden, buyuran; at bakıcısı, seyis” 4377
Seytelçilemek “yere değip sıçramak, sekmek” 4819
-SI “-sI [iyelik] eki” 4983
Sıbḳarmaḳ “bir dikişte içmek, hepsini birden içmek, başına dikmek, sömürüp içmek” 4545

> **Sıbḳaray** “bir dikişte içeyim, hepsini birden içeyim, başıma dikeyim” 4966
> **Sıbḳarayın** “bir dikişte içeyim, hepsini birden içeyim, başıma dikeyim” 4535
> **Sıbḳardı** “bir dikişte içti, hepsini birden içti, başıma dikti” 4536
> **Sıbḳarġu dikdür-min** “hepsini birden içmeliyim; başıma diker gibiyim” 4945
> **Sıbḳarıb** “hepsini içip, sömürüp” 4988

Sıçḳan “sıçan, fare” 4552
Sıġa al-

> **Sıġa almay** “sığamadan” 5021

Sıġġu “sığacak, sığacak yer” 4941
Sıġġucı “sığan, sığıcı” 4908
Sıġındurmaḳ “sığındırmak” 4940
Sıġınmaḳ “sığınmak” 4939

> **Sıġınġunca** “[sığınınca; sığınıncaya kadar; sığınmak kadar]” 4928

Sıġınmaḳ “sığmak, sığışmak” 4939

> **Sıġınġunca** “sığınca; sığıncaya kadar; sığmak kadar” 4928

Sıġır “inek, sığır” 4846
Sıġır ḳuyruḳı “sarı çiçekli bir bitki, sığırkuyruğu” 4953
Sıġırçın “sığırcık, çoğurcuk, çekirge kuşu” 4952

Sıġırtmac “sığır çobanı, sığırtmaç” 4834
Sıġmaḳ “sığmak” 4984
    Sıġar “sığar” 4847
    Sıġġay “sığar” 4948
    Sıġġuca “[sığınca; sığıncaya kadar]; sığmak kadar, sığdıkça” 4825
    Sıġmaġay “sığmaz” 4992
    Sıġman “sığmam” 4888
Sıġnaḳ “Cıġatay'da Bābürī yazısı gibi bir tür yazı” 4889
Sıġnaḳ “sığınak” 4942
Sıġurmaḳ “sığdırmak, sığıştırmak” 4938
    Sıġur “sığdır!, sığıştır!” 4845
    Sıġurdı “sığdırdı, sığıştırdı” 4870
    Sıġurġay “sığdıra, sığıştıra” 4944
    Sıġurub “sığdırmış, sığıştırmış” 4831
Sıẖ “derin olmayan su, sığ” 4885
Sıḳılmaḳ “sıkılmak” 4955
    Sıḳılġan “sıkılmış” 4947
Sıḳındu “[Rūm Tr.] usare, öz su” 4960
Sıḳış “sıkma” 4959
Sıḳmaḳ “sıkmak” 4954
    Sıḳsaṅ̂ “sıksan” 4860
Sıḳtamaḳ “iç sıkıntısından şiddetli ağlamak” 4956
Sıḳtatmaḳ “şiddetli bir biçimde ağlatmak” 4958
    Sıḳtattı “şiddetli ağlattı” 4907
    Sıḳtatur “şiddetli bir biçimde ağlatır” 4897
Sıḳtur-
    Sıḳturdı “sıktırdı, pekiştirdi” 4870
Sılıġ “sıcaklık. Isılığ'ın kısaltmışıdır” 4891
Sılıġ “temiz; kusursuz, yanlışsız” 4891
Sılıġ aḳça “[Rūm Tr.] yazısı silinmiş altın sikke, silik akçe” 4975
Sılılmaḳ/Sılınmaḳ/Sililmek/Silinmek “silinmek, temizlenmek” 4965
Sılmaḳ/Silmek “silmek, temizlemek” 4964
Sın-
    Sın “kırıl!, sın!” 4995
Sın “mezar, gömüt, sin” 4995
Sınalmaḳ “sınanmak” 4980
    Sınalıb “sınanmış, denenmiş” 5009
Sınamaḳ “sınamak” 4979
Sındı “makas, sındı” 4547
Sındur-
    Sındurduṅ̂ “kırdın, sındırdın” 4993

Sındurġan "sındıran, kıran, parçalayan" 5020
Sındurġu dik "kırmalı, kırılacak, kırılası; kırar gibi" 4894
Sınduruban "kırıp, sındırıp" 4914
Sınġraḳ "şeftali ve kayısı gibi meyvelerin yassı çekirdeği" 4998
Sınıḳmaḳ "kırılmak, gücenmek; zayıflamak, güçsüz düşmek, güçten düşmek" 4978
Sıpalamaḳ "sevgi göstermek, okşamak" 4544
Sıpancaḳ/Sıypancaḳ "çocukların oturup kayarak eğlendikleri oyun aracı, kaydırak" 4883
Sıpav "yumuşaklık, hoşgörü" 4882
Sıpılmaḳ/Sıpalmaḳ "kaymak, sürçmek" 4542
Sıra "sıra, dizi; mecaz anlamda: ordu sırası; kitap dizisi; ipe dizilmiş tane" 4920
Sırça "cam, sırça; [Rūm Tr. mecaz anlamda] keskin, sert; hızlı" 4916
Sırdaş "sırdaş" 4917
Sırġaḳ "soğuk havada donup kayganlaşmış yer" 4918
Sırıġ "dikiş, teyel" 4921
Sırıġlıġ "dikişli, teyelli" 4922
Sırıḳmak "kaçmak, savuşmak, sıyrılmak, kurtulmak; bir köşeye sinmek" 4852
Sırıḳmak "seyretmek, gezmek" 4852
Sırıḳturmaḳ "kaçırmak, kurtarmak" 4899
Sırılmaḳ "sık dikişle dikilmek, sırıma işi yapılmak" 4901
Sırılmaḳ/Sıyrılmaḳ "kaymak, sıyrılıp kaymak" 4901
Sırımaḳ "sık dikişle dikmek, teyellmek, sırımak" 4900
Sırıncaḳ/Sıyrıncaḳ "çocukların oturup kayarak eğlendikleri oyun aracı, kaydırak" 4924
Sırıtmaḳ "sık dikişle diktirmek, sırıma işi yaptırmak" 4902
Sırsır "Azerbaycan'da: suyun üzerinde yüzen ince buz parçaları" 4494
Sırt "sırt, omuz" 4906
Sırtlan "[sırtlan, yeleli kurt]; sırtlana benzer melez bir hayvan" 4905
Sıyırmaḳ "kaydırmak; [sıyırmak]" 5005
Sıyırdik "sıyırsın" 4859
Sızġurmaḳ "resmetmek, çizmek, hakketmek" 4935
Sızġurub "resmetmiş, çizmiş" 4829
Sızġurmaḳ "sızdırmak, sızırmak, eritmek" 4935
Sızġurub "sızdırmış, eritmiş" 4829
Sızmaḳ "resmetmek, çizmek; [yazmak]" 4931
Sız "resmet!, çiz!" 4851, 4936
Sızar "çizer, yazar" 4867
Sızarda "resmederken, çizerken" 4826
Sızdı "resmetti, çizdi" 4951
Sızġalı "resmetmek için, çizmek için; resmedeli, çizeli" 4950
Sızġıl "resmet!, çiz!" 4877
Sızıb "resmetmiş, çizmiş" 5018
Sızıb ėrdi "çizmişti, yazmıştı" 4869

Sızma "resmetme!, çizme!" 4854

Sızmağıl "resmetme!, çizme!" 4863

Sızsa "çizse, yazsa" 4868

Sibāġ "Fa. ekmekle yenilen yiyecek, katık" 4549

Sibe "orduyu korumak amacıyla çevresinde yükseltilen toprak" 4881

Sībekī "açık sarı" 4884

Sibiki "İrevān'da iki bin evden oluşan bir Sünni boyun adı" 4884

Silemek/Sılamaḳ "sıvamak, sıvazlamak, okşamak" 4972

Sılaban "sıvamış, sıvazlamış, okşamış" 4913

Sıladı "sıvadı, sıvazladı, okşadı" 4864

Sileşmek/Sılaşmaḳ "birbirini okşamak" 4973

Silkmek "silkmek, sarsmak" 4974

Silk "silk!, sars!" 5010

Silkgen "silkmiş, sarsmış" 4912

Silkib "silkmiş, sarsmış" 4828

Sin

Sin mü ikin-sin "sen miymişsin" 4896

Sini "seni" 4838

Sin-sin "sensin" 4995

Sīn "alfabenin bir harfi" 4995

Sinān-verler "mızrak kullananlar" 4568

Sincileyin "senin gibi" 4996

Siñgeg/Siñgek "sivrisinek" 4857

Sīnī "tepsi" 4838

Siñgil "küçük kız kardeş" 4871

Siniñ dik "senin gibi" 4853

Siñgir "asap, sinir, kas kirişi" 4856

Siñgirlemek "ayak sinirini kesmek, sinirlemek" 4985

Siñgirletmek "ayak sinirini kestirmek" 4994

Siñgirli yapraġ "[Rūm Tr.] sinir otu" 4999

Siñgli "küçük kız kardeşi; [küçük kız kardeş]" 4968

Sinlik "benlik, kişilik, kimlik" 5000

Sinlik "seninki" 5000

Sinmār "asıl adıyla Sinimmār, N'umān bin İmre'ü'l-Ḳays için Ḫavarnaḳ köşkünü yapan Rūm bir mimardır. Günün çeşitli saatlerinde farklı renklerde görünen bu köşkün bir eşini daha kimseye yapmasın diye o köşkün üstünden atıp öldürdüler. Sinimmār cezası deyimi buradan gelir" 4566

Siñmek "çekilmek, sinmek, içine işlemek, nüfuz etmek; saklanmak; dalmak, derinliğine varmak; yemek sindirilmek; katlanmak" 4981

Siñgib "çekilmiş, içine işlemiş; saklanmış; dalmış, derinliğine varmış; yemek sindirilmiş; katlanmış" 4830

Sin̂gmeyin “çekilmeden, içine işlemeden, nüfuz etmeden, sinmeden; saklanmadan; dalmadan, derinliğine varmadan; yemek sindirilmeden; katlanmadan” 4910

Sin̂gremek “için için ağlamak, yavaş ve gizli ağlamak” 4982

Sin̂gremeyin “için için ağlamayayım, yavaş ve gizli ağlamayayım” 4926

Sinsiz/Sinsizin “sensiz” 4997

Sin̂gür-

Sin̂gürgey “sindire, nüfuz ettire; daldıra; yemeği sindire, hazmede; katlana, yuta” 5022

Sin̂gürsem “[sindirsdem, çektirsem, içine işletsem; daldırsam; yemeği sindirsem]; katlansam, yutsam” 4878

Sin̂gürübtürler “[sindirmişler, nüfuz ettirmişler; daldırmışlar; yemeği sindirmişler]; katlanmışlar, yutmuşlar” 4987

Sin̂gürgüci “sindiren, nüfuz ettiren; daldıran; yemeği sindiren; katlanan, yutan” 4991

Sipāriş “sipariş, ısmarlama” 4534

Siperī “[bitmiş, sona ermiş]; [kalkan gibi] yuvarlak” 8428*

Sipgil “insanın derisinde ve ya tarlalarda görülen sarı ve siyah benekler” 4546

Sipilmek “serpilmek, saçılmak, dağılmak, yayılmak” 4541

Sipmek “serpmek, saçmak, dağıtmak, yaymak” 4540

Sip “serp!, saç!, dağıt!” 5015

Siper “serper, saçar, dağıtır” 4849

Sipib “serpmiş, saçmış, dağıtmış” 4832

Sipiben “serpmiş, saçmış, dağıtmış” 4893

Sipse “serpse, saçsa, dağıtsa” 4543

Sipsem “serpsem, saçsam, dağıtsam” 4539

Sipti “serpti, saçtı, dağıttı” 4538

Sir “Semerḳand [ile Taşkent] arasından geçerek Aral-ı Ḫˇārezm'de Ceyḥūn'a kavuşan büyük ırmağın adı” 4903

Sirāc “[ışık; çerağ, çırağ]” 8431*

Sired “sürat, hızlılık, ivinti” 4943

Sirgeg “uykudan belinleyip uyanma; uykusuzluk, uyanıklık; uykusuz, uyanık” 4556

Sirgegim “uykudan belinleyip uyanmam; uykusuzluğum” 4880

Sirgek “uykudan belinleyip uyanma; uykusuzluk; uykusuz” 4861

Sirin “serin, soğuk” 4923

Sirke “erkek dağ keçisi” 4919

Sirke “sirke, bit yavrusu” 4919

Sirmelmek “çalınmak, sıyrılmak, kapılmak” 4887

Sirmemek “çalmak, aşırmak, kapmak” 4837, 4886

Sirme “çal!, aşır!, sıyır!, kap!” 4874

Sirmeben “çalıp, sıyırıp, kapıp” 4925

Sirmedi “çaldı, aşırdı, sıyırdı, kaptı” 4865

Sirmedim “çaldım, sıyırdım, kaptım” 4866, 4879

Sirmeme “çalma!, aşırma!, sıyırma!, kapma!” 4875

Sirmemedi “çalmadı, aşırmadı, sıyırmadı, kapmadı” 4876

Sirmeseñ̂g “çalsan, aşırsan, kapsan” 4855

Sirmeydür “çalar, sıyırır, kapar” 4957

Sisgenmek “uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmak, korkuyla uyanmak; korkudan sıçramak; ansızın hareket etmek” 4858

Sisgendi “[uykudan belinleyip sıçrayıp uyandı; korkudan sıçradı]; ansızın hareket etti” 4949

Sisgenib “[uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmış; korkudan sıçramış]; ansızın hareket etmiş” 4833

Sisgenmegey “[uykudan belinleyip sıçrayıp uyanmaya; korkudan sıçramaya]; ansızın hareket etmeye” 4971

Sisgenmegiñ̂g “[uykudan belinleyip sıçrayıp uyanman; korkudan sıçraman]; ansızın hareket etmen” 4862

Sisgenür “korkudan sıçrar” 4839

Sivdürmek “sevdirmek” 5001

Sivel “siğil” 4873

Sivgü “sevgi” 5004

Sivin-

Sivin “sevin!, mutlu ol!” 5008

Sivingil “sevin!” 4946

Sivinci “muştuluk” 4843

Sivindürmek “sevindirmek” 5003

Sivişmek “sevişmek, birbirini sevmek” 5002

Sivmek “sevmek” 5011

Sivdi “sevdi” 5012

Siver “sever” 4895, 5014

Siverem “severim” 5007

Sivgen “sevmek” 4836

Sivgenim “sevdiğim” 4835

Sivmiş “sevmiş” 5013

Sivüb “sevmiş” 5017

Sivüklük/Siviklik “sevgi, aşk; sevilen, sevgili” 5006

Sivünmek “sevinmek” 4967

Sivündi “sevindi” 5016

Siyeh-tāb “cevhersiz çelikten yapılmış alet” 8439*

Siz “siz” 4851

Siz-siz “sizsiniz” 4936

Sizgek “gözün ağ tabakası, retina” 4937

Sizilmek “sezilmek, anlaşılmak” 4933

Sizinmek/Sızınmaḳ “sızılmak” 4934

Sizmek “sezmek, anlamak” 4932
    Siz “sez!” 4936
Sizmek/Sızmaḳ “sızmak” 4932
    Sız “sız!” 4936
Sizsiz “sizsiz” 4936
Soġan “soğan” 4710
Soġanlıġ “Tiflīs yakınlarında bulunan bir yer adı” 4711
Soġlamaḳ “mızrak saplamak” 4699
    Soġlaban “saplamış, sokmuş” 4733
Soġlı/Suġlı “[Rūm Tr.] kebap şişi” 4712
Soġun/Suġun “bir tür dağ sığırı, geyik, sığın” 4713
Sohramışı “Moğ. cezalandırma; [savsaklama, ihmal, kusur]” 4824
Soḳaḳ “dar yol, sokak” 4717
Soḳḳu “ağaçtan yapılmış büyük havan, dibek, soku” 4718
Soḳḳur “güçsüz ve zayıf düşen hayvan” 4726
Soḳmaḳ/Soḳmaġ “dağ yollarından ve büyük yollardan ayrılmış dar yollar, çığır” 4714
Soḳmaḳ/Soḳmaġ “girdirmek, batırmak, saplamak, sokmak; ısırmak, sokmak” 4714
    Soḳġay “soka; sokacak” 4775
Soḳmaḳ/Soḳmaġ “[vurmak]” 4714
Soḳulmaḳ/Soḳulmaġ “girmek, sokulmak, saplanmak; ısırılmak, sokulmak” 4715
    Soḳulub “sokulmuş; vurulmuş” 4598
Soḳulmaḳ/Soḳulmaġ “[vurulmak]” 4715
Soḳum “yemek için kesilen hayvan” 4728
Soḳur “gözü sönmüş ve çukurlaşmış, kör, sokur” 4726
Soḳur “suyu kurumuş olan yer; kurumuş kuyu” 4726
Soḳuş “birbirine mızrak saplama, süngüleşme” 4727
Soḳuşmaḳ/Soḳuşmaġ “karşılıklı sokmak; birbirini ısırmak” 4716
Sol “sol” 4767
    Soldur “soldur” 4783
Sol-
    Sol “sol!” 4767
Soldur-
    Soldur “soldur!” 4783
    Soldurmaġay “soldurmaya” 4751
Solġun “solgun, solmuş” 4777
Sonĝ “sol taraf. Onĝ'un karşıtı” 4671
Sonĝ “son; ard, arka, sonra” 4671
    Sonĝıda “arkasında, ardında; sonunda” 4582
Sona “erkek ördek, suna” 4793
Sonĝġı “sonraki; [sondaki, sonuncu]” 4778
    Sonĝġı ḳatla “ikinci kez, bir dahaki sefer” 4821

Son̂ġı uyḳu "kinaye olarak: ölüm" 4753

Son̂gıca/Son̂gınca/Son̂gunca "arkasınca, ardınca" 4748

Sonḳur/Sonḳar "çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur. Şonḳar adıyla da bilinen bu kuşun iki türü var: aḳ sonḳur, ḳara sonḳur" 4609

Son̂gra "sonra" 4820

Son̂graġı "[sonraki]; sondaki, sonuncu" 4791

Soramaḳ "sorup soruşturmak, ardını aramak, inceden inceye araştırmak" 4641

Sorab "sormuş, sorup soruşturmuş, ardını aramış, inceden inceye araştırmış" 4595

Sordurmaḳ "soru sordurmak; emdirmek" 4632

Sorġucı "sorucu, soran" 4759

Sormaḳ "soru sormak" 4635

Sorarlar "soru sorarlar" 4686

Sordikler "soru sorsunlar" 4612

Sordum "soru sordum" 4705

Sorġan "sorduğu, sorulmuş" 4738

Sorġan sayı "soru sorduğu zaman; [soru sordukça]" 4802

Sorġum "soru soracağım" 4708

Sorma "soru sorma!" 4580

Sormadı "soru sormadı" 4662

Sormadın̂g "soru sormadın" 4689

Sormaġın̂g "soru sorman" 4692

Sorman̂g "soru sormayın" 4703

Sorun̂g "soru sorun!" 4768

Sormaḳ "emmek, içine çekmek" 4635

Sordun̂g "soru sordun" 4669, 4693

Sorarlar "emerler" 4686

Sordum "emdim" 4705

Sordun̂g "emdin" 4669, 4693

Sorġan sayı "[emdikçe]" 4802

Sorġum "emeceğim" 4708

Sorma "emme!, içine çekme!" 4580

Sormadın̂g "emmedin" 4689

Sormaġın̂g "emmen" 4692

Sorman̂g "emmeyin" 4703

Sorun̂g "emin!" 4768

Sormışı "sorma" 4658

Sormışı "emme" 4658

Sorulmaḳ "soru sorulmak; emilmek" 4637

Soruş "soru sorma, sorgu" 4660

Soruşdın "soru sormaktan" 4721

Soruşmaḳ "soru sormak" 4638

Soruş "[sor!]" 4660
Soruşub "soru sorup, soruşup" 4599
Soruşmaḳ "emmek" 4638
Soruşulmaḳ "soru sorulmak" 4640
Soruşulmaḳ "emilmek" 4640
Sovġat/Sovḳat "armağan, hediye" 4596
Sovur-
Sovurġan "çekip çıkarmış, ayırmış, sıyırmış" 4840
Soy "kök, soy" 4804
Soy-
Soy "soy!, çıkar!, yüz!" 4804
Soydurmaḳ "soydurmak, yüzdürmek" 4811
Soyurġal "lütuf, ihsan, bağış, armağan; padişah tarafından hizmet karşılığında kişilere verilen arazi" 4872
Soyurġamaḳ "lütfetmek, ihsan etmek, bağışlamak, armağan etmek" 4814
Soyurġar "lütfeder, ihsan eder, bağışlar, armağan eder" 4890
Soyurġamışı "Moğ. lütuf, ihsan, bağış, lütfeteme, iltifat, okşayış" 5019
Sögdemişi "huzur içinde dinlenmek" 4745
Sögdenis "kahvaltı" 4744
Söggüci "söven, sövücü" 4633
Sögmek "sövmek, küfretmek" 4729
Sögme "sövme!, küfretme!" 4757
Sögti "sövdü, küfretti" 4799
Sögüd "söğüt ağacı" 4764
Sögülmek "sövülmek, küfredilmek" 4730
Sögünc "sövme, sövüş, sövgü" 4766
Söğüncüñg "sövmen, sövüşün" 4608
Sögüş "sövüş, küfür" 4765
Sögüş "[Rūm Tr: soğuk olarak yenen haşlanmış et]" 4765
Sögüşmek "sövüşmek, birbirine sövmek" 4742
Sök "kabuğu çıkarılmış darı" 4743
Sökel "hasta; sakat, sökel" 4760
Sökellik "sökellik" 4761
Sökmek "sökmek, yırtmak" 4729
Sökme "sökme!, yırtma!" 4757
Söktürmek "söktürmek, yırttırmak" 4741
Sökücek "av için kullanılan ucu sivri küçük ağaçlar" 4762
Söndürmek "söndürmek" 4790
Söndür "söndür" 4724
Söndürdüñg "söndürdün" 4752
Söndürgeyler "söndüreler" 4631

Söndürür "söndürür" 4610
Sönmek "sönmek" 4789
Söngey ėrdi "sönerdi" 4784
Sövündür-
Sövündürgeyler "sevindireler" 4631
Söylemek "söylemek" 4812
Söyleşmek "karşılıklı konuşmak, söyleşmek" 4813
Söz "söz" 4585
Söz tėrgüci "kovcu, söz taşıyıcı" 4676
Söz tiger "sözün derinine inen kimse" 4677
Sözçi "sözcü, söz söyleyen, söz sahibi" 4678
Sözlemek "konuşmak, söylemek" 4667
Sözle "konuş, söyle" 4586
Sözlemiş "konuşmuş, söylemiş" 4652
Sözleşmek "karşılıklı konuşmak, söyleşmek" 4668
Sözleşgünce "söyleşmek kadar, söyleştikçe" 4670
Sözleşib "karşılıklı konuşup, söyleşip" 4589
Sözleşti "söyleşti" 4731
Sözleşürde "karşılıklı konuşurken, söyleşirken" 4579
Sözletmek/Sözleştürmek "söyletmek" 4675
Sözletgeli "söyletmek için; söyleteli" 4818
Su "su; revaç, geçerlik, değer; şan, büyüklük; yüzsuyu, onur, şeref" 4796
Sū "Fa. yön, taraf" 4796
Su ḳabarcuġı "[Rūm Tr.] su kabarcığı" 4798
Su kişisi "gemici; su adamı; yüzücü" 4785
Su ḳoyar "iki ırmağın birleştiği yer, koyar; Ḳara Su-yı Buḫārā'nın Ceyḥūn'a döküldüğü yerin adı" 4807
Su yosunı "[Rūm Tr.] su yosunu" 4810
Subay "yalnız süvari, tek başına olan atlı" 4616
Subusun "Moğ. inci" 4618
Suç-ḫāne "hapishane, zindan" 4758
Suçı "sucu, su taşıyan" 4622
Sudaġı
Sudaġın "sudakini" 4797
Ṣudġ "Ar. göz ile kulak arası, şakak; şakaklardan sarkan saç, zülüf" 5097
Suġaḳ "boynuzlarından bıçak sapı yapılan bir tür büyük ve pürüzsüz geyik" 4717
Suġalmaḳ/Soġalmaḳ "su toprağa sızmak, su çekilmek, kurumak, soğulmak" 4698
Soġalmaġay "su toprağa sızmaya, su çekilmeye, kurumaya, soğulmaya" 4720
Suġaldı/Soġaldı "su toprağa sızdı, su çekildi, kurudu, soğuldu" 4772
Suġarılmaḳ "suvarılmak, su verilmek, su içirilmek" 4697
Suġarmaḳ "suvarmak, su vermek, su içirmek" 4696

Suġarur "suvarır, su verir" 4661

Sūg

Sūgige "yasına" 4581

Suġrulmaḳ/Soġrulmaḳ "çekip çıkarılmak, ayrılmak, sıyrılmak" 4701

Suġurmaḳ/Soġurmaḳ "çekip çıkarmak, ayırmak, sıyırmak" 4700

Soġurdı "çekip çıkardı, ayırdı, sıyırdı" 4803

Soġursalar "çekip çıkarsalar, ayırsalar, sıyırsalar" 4634

Ṣuheyb "peygamber zamanında yaşamış inançlı bir kişinin adı" 5099

Ṯuḳbe "Ar. delik" 3608

Suḳsur "bir çeşit ördek; erkek ördek, suna" 4626, 4726

Suldus/Sulduz "Arlat, Barlas, Tarẖan ve Sulduz, Türk boylarının en büyükleridir" 4651

Sulṭānī "padişahın kuşluk yemeği vakti" 8436*

Suluḳ "at ağızlığı, dizginin atın ağzına gelen demir kısmı" 4780

Suluḳ "sulu; su birikmiş gölcük" 4780

Suluḳçı "su getiren takım" 4808

Sun-

Sundı "uzandı" 4822

Sunġan "uzanmış" 4625

Sung "bir kişinin bütün malını zorla almak" 4671

Sunmaḳ "uzatmak, sunmak" 4655

Sun "uzat!" 4739

Sunar mu "uzatır mı" 4750

Sundı "[uzattı]" 4822

Sundılar "uzattılar" 4613

Sundum "uzattım" 4707

Sunġay "uzata" 4782

Sunġıl "uzat!" 4704

Sunma "uzatma!" 4702

Sunmaḳda "uzatmakta, sunmakta" 4587

Sunmas "uzatmaz, sunmaz" 4654

Sunmasa "uzatmasa, sunmasa" 4584

Sunmay "uzatmayayım" 4771

Sunsa "uzatsa" 4756

Sunub "uzatmış, sunmuş" 4594

Sunur "sınır" 4572

Supāriş "yeri kazmak, toprağı sürmek" 4534

Suraḳ/Suraġ/Soraḳ/Soraġ "sorup soruşturma, ardını arama, inceden inceye araştırma; belirti, iz, haber" 4647

Sūret "[Ar. kızgınlık, şiddet, sertlik, keskinlik]; limanı bulunan bir kent adı" 8437*

Surġucı "kale bekçisi" 4770

Suruġ güni/Soruġ güni "hesap sorma günü, kıyamet günü" 4664

Suruḳ/Suruġ "uzun ağaç, sırık; direk; çocukların binecek yaptıkları ağaç" 4663, 4740
Suruḳ/Suruġ/Soruḳ/Soruġ "soru sorma, soru, sorgu, hesap sorma" 4663
Susaḳ "çömçe, kepçe, büyük kaşık" 4687
Susamaḳ "susamak" 4681
  Susab "susamış" 4590
  Susaban "susayıp" 4722
Susan-
  Susanıb "susamış" 4592
Susatmaḳ "susatmak, susuz bırakmak" 4682
Sūsen-i āzād "beyaz süsen" 8438*
Susta-
  Sustadı "gevşedi, yorgun düştü" 4806
Sustan-
  Sustanur "gevşer, yorgun düşer" 4723
Sustatmaḳ/Sustayıtmaḳ "gevşetmek, yorgun düşürmek" 4684
Sustaymaḳ "gevşemek, yorgun düşmek" 4683
  Sustaydı "gevşedi, yorgun düştü" 4806
  Sustayıb "gevşeyip" 4597
  Sustaymaġıñĝ "gevşemen, yorgun düşmen" 4688
  Sustayur "gevşer, yorgun düşer" 4723
Susun "ayran" 4695
Sutarı "böğür kemikleri, kaburga" 4620
Suvaḳ/Sulaḳ "su bulunan yer, sulak" 4591
Suval-
  Suvalġan "sıvanmış, sıva ile kaplanmış" 4735
Suvamaḳ "sıvamak, sıva ile kaplamak" 4763
  Suva "sıva!, sıva ile ört!" 4583
Suvarmaḳ "suvarmak, su vermek" 4795
  Suvar "suvar, su içir" 4627
Suvat "hayvan suvaracak yer, suvat; suyun kollara ayrıldığı yer, suyun kaynağı" 4809
Suvatmaḳ "sıvatmak, sıva ile kaplatmak" 4794
Suyġun "geyik, sığın" 4816
Suzġu "suç, günah" 4769
Sübük "bacak kemiği, baldır kemiği; ökçenin yukarısındaki sinir" 4619
Sübüklemek "bacak kemiğini kesmek; ökçenin yukarısındaki siniri kesmek" 4615
Sücük "tatlı, lezzetli" 4621
Süçi "(Rūm Tr.) şarap" 4622
Südrel-/Südren-
  Südreledurġan "sürünmüş, sürüklenmiş" 4773
  Südrelgen "sürünmüş, sürüklenmiş" 4725
  Südrelib "sürünüp, sürüklenip" 4588

Südrelse “sürünse, sürüklense” 4754
Südrelür/Südrenür “sürünür, sürüklenir” 4614
Südremek “sürümek, sürüklemek” 4623
Südreb “sürüyüp, sürükleyip” 4601
Südreben “sürüyüp, sürükleyip” 4709
Südredi “sürüdü, sürükledi” 4805
Südrediler “sürüdüler, sürüklediler” 4630
Südremiş “sürümüş, sürüklemiş” 4653
Südreñ̂g “sürüyün, sürükleyin” 4691
Südrese “sürüse, sürüklese” 4593
Südresem “sürüsem, sürüklesem” 4628
Südreyü “sürüyerek, sürükleyerek” 4749
Südretmek “sürütmek, sürükletmek” 4624
Südretib “sürütüp, sürükletip” 4746
Südrettiñ̂g “sürüttün, sürüklettin” 4694
Südretürler “sürütürler, sürüklerler” 4732
Süksük “kumlu topraklarda yetişen, kuruyunca uzun kökü topraktan dışarı çıkan ve baston yapımında kullanılan bir ağaç” 4674
Sülegey “salya, tükürük” 4786
Sülgün “sülün kuşu” 4779
Sülük “sülük” 4787
Sümgürmek “sümkürmek” 4788
Sümsük “[Rūm Tr.] açgözlü, asalak” 4781
Sümürmek “sömürmek, hepsini birden içmek; [emerek içmek]” 4673
Sümür “sömür!; em!” 4629
Sümürdi “sömürdü, hepsini birden içti; emerek içti” 4774
Sümürdüm “sömürdüm, hepsini birden içtim; emerek içtim” 4719
Sümürgey “sömürür, hepsini birden içer; emerek içer” 4734
Sümürmekde “sömürüp içmekte, sömürüp içerken” 4747
Sümürsem “sömürsem, hepsini birden içsem; emerek içsem” 4706
Süñ̂gek “kemik” 4672
Süneyn “mızrak; [mızrağın ucu sivri başı]” 4576
Süñ̂gü “süngü, mızrak” 4792
Süpürgü “süpürge” 4617
Süpürmek “süpürmek” 4605
Süpürgec “süpürünce” 4603
Süpürgey “süpürür” 4817
Süpürmeyin “süpürmem; [süpürmeyeyim]” 4736
Süpürsem “süpürsem” 4776
Süpürtmek “süpürtmek” 4606
Süpürülmek “süpürülmek” 4607

Sürçe “sürçme, kayma” 4648
Sürçmek “sürçmek, kaymak” 4646
Sürek “sürü, sürek” 4665
Süren/Sürün “savaşta topluca yapılan bağrışmalar, savaş çığlığı” 4737
Sürgemek “sürüklemek” 4645
Sürgen-
Sürgendi “süründü, sürüklendi” 4801
Sürgenip “sürünüp, sürüklenip” 4800
Sürgevül “orduda art sürücü, artçı, dümdar, Ī̇rān deyimiyle: Çandavul” 4649
Sürgü “[Rūm Tr.] tohum ekildikten sonra atılan tohumu örtmeğe ve tarlayı düzeltmeye yarayan araç, sürgü, tapan” 4650
Sürgün “sürgün, birisini yerleştiği yerden sürme” 4656
Sürme kilīd “[Rūm Tr.] kapının kapanması için arkasına yerleştirilen ağaç kol, sürgü, sürme” 4657
Sürmek “sürmek, ileri götürmek” 4636
Sürdüm “sürdüm” 4705
Sürdüñ̂ “sürdün” 4669, 4693
Sürerler “sürerler” 4686
Sürgülükdür “sürmelidir” 4611
Sürgüm “süreceğim” 4708
Sürgünce “sürünce; sürünceye kadar; sürmek kadar, sürdükçe” 4755
Sürmedi “hayvanı sürmedi” 4662
Sürmediñ̂ “binek hayvanları sürmedin” 4689
Sürmegiñ̂ “sürmen” 4692
Sürmeñ̂ “sürmeyin” 4703
Sürüñ̂ “sürün!” 4768
Sürüñ̂üz “sürünüz!” 4823
Sürmek “kılıç vb. şeyleri çekmek” 4636
Sürmedi “kılıç çekmedi” 4662
Sürmediñ̂ “kılıç çekmedin, sürmedin” 4689
Sürmek “toprağı sürmek” 4636
Sürmek “[Rūm Tr: sürmek, sürtmek]” 4636
Sürmişi “sürmek” 4658
Sürmişi “Moğ. sevinç, mutluluk; savaşta topluca yapılan bağrışmalar” 4658
Sürtmek “sürmek, sürtmek” 4642
Sürttürmek “sürdürmek, sürttürmek” 4643
Sürtüşmek “birbirine sürmek, sürtüşmek” 4644
Sürüçi “[Rūm Tr.] sürücü; atı menzilden geri getirmek için ulakla birlikte giden konak işçisi” 4659
Sürük “hayvan sürüsü” 4690
Sürüşmek “çekilmek, sürüklenmek” 4639

Sürüş “çekil!, sürüklen!” 4660
Süsdürmek “[Rūm Tr.] susturmak” 4685
Süyenmek “yaslanmak, dayanmak” 4815
Süylemek “ok kaymak, ok sekmek” 4812
Süyleb “ok kaymış, ok sekip” 4600
Süzgüc “süzek, süzgeç” 4679
Süzmek “süzmek, arıtmak” 4666
Süz “süz!, arıt!” 4585
Süzmek “süzülmüş ve yarı kapalı gözle bakmak” 4666
Süz “süzülmüş ve yarı kapalı gözle bak!” 4585
Süzmek “kuş havada kanatlarını kapatıp inişe geçmek” 4666
Süz “kuş havada kanatlarını kapatıp inişe geç!” 4585
Süzük “süzülmüş, duru, katışıksız” 4680
Şāb “genç, delikanlı” 5023
Şā-bāş “aferin, alkış; saçı; düğünde çalgıcı ve oyuncular için toplanan para. Şād-bāş'ın kısaltılmış biçimidir” 5024
Şādırvān “Bārbud'un icat ettiği otuz nağmeden biri; padişahın eyvanı önüne yapılan gölgelik ve büyük perde; [çadır, otağ; şadırvan, çevresi musluklu ve ortası fıskiyeli olan kubbeli çeşme]” 5027
Şaġab “gürültü, kavga, kargaşa, fitne, karışıklık” 8447*
Şaġab-nāk “gürültü çıkaran, karıştırıcı, kışkırtıcı, coşkun, inleyen” 5045
Şaġıldaḳ “koyunlarda kuyruk altında toplanan pislik” 5032
Şaġırdaḳ “iki şeyin birbirine değmesiyle oluşan ses, şakırtı” 5030
Şāh Cūkī “Şāhruḫ bin Emīr Tėmür'ün oğlunun adı” 8440*
Şāh-kār “büyük iş; karşılığı verilmeden yaptırılan iş” 8441*
Şaḳ “oluk” 5037
Şaḳa “[Rūm Tr.] şaka, alay” 5033
Şaḳırdı “iki şeyin birbirine değmesiyle oluşan ses, şakırtı” 5034
Şalġurt “melez hayvan, kırma hayvan” 5031
Şamaṭ “akla karanın karışımı” 8450*
Şapaşab “sürekli atılan okların bir yere dokunmasından çıkan ses” 5041
Şapat/Şapalaḳ “şaplak, sille, şamar, tokat” 5025
Şarıldamaḳ “şarıldamak, şırıldamak” 5028
Şaşılıḳ “[Rūm Tr.] şaşılık” 5029
Şatu “merdiven” 5026
Şavlum “oynak, hoyrat” 5035
Şay “kazançlı ve yararlı iş sahibi, varlıklı, zengin, güçlü; kazançlı ve yararlı iş” 5036
Şeb-ender-rūz “bir tür giysi” 8442*
Şeb-nem “[çiy, kırağı]; bit çeşit yumuşak ve ince dokuma” 8443*
Şeb-reng “[Fa. siyah, kara; Siyāvuş'un atının adı; sarıya çalan siyah bir çiçek, yaban gülü; kara ve parlak bir taş, şeve]” 5040

Şedd "musikide nağmenin başlangıcı" 8444*
Şekīl "güzel görünüşlü" 8449*
Şem "koku; [koklamak]" 5051
Şemāme "güzel kokulu bir tür küçük kavun, şamama" 5054
Şemīm
    Şemīmidin "kokusundan; güzel kokusundan" 5047
Şemre "sahaflıkta kullanılan bir alet; sülüs ve nesih yazı türünde bazı harflerin üzerine çizilen süs çizgisi; [kolları sıvamak, hazırlanmak]" 5050
Şemūs "dikbaşlı, inatçı, azgın, başı sert" 5049
Şemyāne "Şāmyāne'nin kısaltılmış biçimidir: bir tür çadır" 8451*
Şen'at "rüsvalık, rezillik" 8452*
Şeng "selvi ağacı; tohumluk hıyar; [neşeli, kıvrak, oynak; işveli, nazlı; hayasız; güzel; dolandırıcı; fil hortumu]" 5056
Şėnlik "[Rūm Tr.] sevinç, neşe, mutluluk, şenlik; [şenliklerde atılan top ve tüfek; bayındırlık; renkli, boyalı: aḳ şenlik gibi]" 5095
Şerbetī "yumuşak ve ince ipten yapılan bit çeşit dokuma" 8445*
Şerze "yırtıcı; öfkeli, kızgın; güçlü" 5042
Şeyb "saçın ağarması, yaşlılık, kocama" 5081
Şeyde "Dārā'nın ordusunda yiğit bir atlının adı; *Şeh-nāme'de* adı geçen Efrāsiyāb'ın oğlu" 5077
Şeyn "ayıp, kötülük, kusur; ayıplama, kötüleme; gürültü, karışıklık" 5075
Şey'u'l-llāh/Şey'ün li-llāh "Tanrı'nın nesnesi veya Tanrı için verilen nesne anlamına gelen bu söz dilenciler tarafından dilenirken kullanılır; aferin, beğeni ve alkış ifade eden söz" 5082
Şıba "ok yağmuru" 5080
Şıbaḳ "yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için kullanılan çalı çırpı veya ince ağaç dalları" 5072
Şıban "Tacik topluluğu, Sart" 5038
Şıġavul "mihmandar, konukçu" 5089
Şıḳḳa "yırtılmış kumaş; kumaş parçası; ikiye bölünmüş bir şeyin her bir parçası; mızrak veya bayrağın başına takılan uzun kumaş" 8448*
Şıltaḳ "karalama, haksızlık, yalan iddia, birine fazla yüklenmek" 5091
Şımalmaḳ "kolu sıvamak, çemrenmek" 5053
    Şımal "kolu sıva!" 5052
    Şımalıbtur "kolu sıvamıştır" 5048
Şıralġa "av eti; av etinden veya ganimetten birine verilen pay; belden yukarı olan kısım" 5078
Şıram "arslanın yerleşip yataklandığı yer, aslan ini" 5073
Şırdaġ "eyerin altına konulan keçe, teğelti; [halı gibi kullanılan keçe]; [yenleri kısa ve önü açık üste giyilen] bir tür kaftan" 5071
Şırlaġan "[Rūm Tr.] susam yağı, şırlağan" 5085

Şırlaġançı "[Rūm Tr.] susam yağı çıkaran, şırlağancı" 5086
Şīb "iniş; aşağı, alçak; kamçı turası, kamçının örülmüş ipi; sersem, başı dönmüş, şaşırmış, habersiz; üzüntüden ağlama, inleme" 5081
Şībā "Fa. engerek yılanı" 5080
Şibige "biz, kunduracı bizi" 5039
Şikīl "ayağı bağlı; [hayvanların ayaklarına bağlanan köstek, bukağı; hile, aldatma]" 8449*
Şilen "ziyafet sofrası, yemek şöleni" 5090
Şilim "kağıt gibi şeylerin yapıştırılmasında kullanılan yapıştırıcı, zamk" 5092
Şimdi "şimdi, şu anda" 5094
Şimmek "emmek" 5093
  Şimecekdür "emecektir" 5074
  Şimib "emip" 5083
Şiñ̂g "işleri yönetip yoluna koyma, düzeltme; Moğul hanları işleri yönetip yoluna koyan önemli emirlerine bu unvanı verirlerdi" 5084
Şīpāl "İskender'in ordusunda bulunan yiğit bir komutanın adı. Bazı nüshalarda Çīpāl olarak geçer. Çīpāl Hind bir padişahın adıdır" 5046
Şīr-i Derrān "Dārā'nın savaşçısının lakabı" 5076
Şīr-puḫt "susam yağı, şırlağan" 5085
Şīr-veş "aslan gibi, yürekli" 5079
Şiş "ince ve ucu sivri demir, şiş"; "atın nalına çakılmış küçük çiviler" 5088
Şiş "şişmiş, kabarık; şişme, şişlik" 5088
Şişle-
  Şişleb "şişleyip, şişe takıp, şişe geçirip" 5044
Şişmek "şişmek, kabarmak" 5087
  Şiş "şiş!, kabar!" 5088
Şiş-per "[savaş araçlarından altı dilimli topuz, şeşper]" 5043
Şol "şu, o" 5065
Şolay "Özbekiyye-i Turan ve Ḫ̮ˇārezm'de: evet" 5067
Şonḳar "çakırdoğan cinsinden bir avcı kuş, sungur; padişahların ölümü" 5055
Şor "çövene veya üzerliğe benzer tuzlu bir ot, deve otu; bir Türkmen boyunun adı" 5060
Şudurġu/Şıdurġu "ut denilen çalgı aleti"; "Çengiz Ḫan'ın çağdaşı ve Tañ̂gḳut padişahı" 5059
Şuḳḳa "çevre, bölge; uzaklık; uzun yolculuk; meşakkat, sıkıntı, güçlük" 8448*
Şum "çarık denen ayakkabı" 5051
Şundaḳ/Şunday "şunun gibi, şöyle" 5069
Şūr-ābe "gözyaşı" 5058
Şüdrün "çiy, kırağı; ince yağmur" 5057
  Şüdrüni dik "çiyi gibi" 5070
Şük "doğru sözlü; [sessiz, sakin]" 5061
Şükgine "doğru sözlücük; [sessizcik, sakincik]" 5062
Şükür "şemsiye, padişahın başı üzerine tutulan güneşlik, gölgelik" 5063

Şükürçi "güneş şemsiyesini tutan kimse" 5064
Şülegey "salya, tükürük" 5066
Şümūs "bir çeşit gerdanlık; [güneşler]" 5049
Şümür "Moğ. çırağ, lamba" 5068
Şüstmān "resimlerin üzerine fırçayla yapılan gölgelendirme" 8446*
Tābāk "çırpınma, heyecan, huzursuzluk, ızdırap" 8321*
Taban "ayak tabanı" 2580
  Tabanın "ayak tabanını" 2871
  Tabanıñğnı "ayak tabanını" 2845
Tāb-dān "[tavana yakın açılan camlı pencere, tepe camı]; tepe camlı ev; hamam külhanı; demirci ocağı" 8322*
Ṭaberḫūn "hünnap, çiğde" 8457*
Tabın "Moğ. elli sayısı; elli kişilik bir takım; bölük, sürü" 2584
Tabın-
  Tabın "tapın!, secde et" 2584
Ta'biye "bir şeyin içine yerleştirip gizlemek" 8332*
Tabḳu "azarlama, yerme" 2581
Tabmaḳ "tapmak" 2558
Tabuġçı/Tabuḳçı "tapan kimse; hizmetçi" 2583
Tabuġsaḳ "tapan kimse; [hizmetçi, hizmet etmeyi seven]" 2582
Tabuḳ/Tabuġ "tapma, secde, Türkistān'da ve Moġul devletlerinde kişinin padişah önünde başını açarak eğilip ellerini başı ve alnına koyarak saygı göstermesi; hizmet, kulluk" 2713
  Tabuḳumda "tapmamda, secdemde" 2527
  Tabuġuñğda "tapmanda, secdende; hizmetinde, önünde, karşında" 2697, 5227
Tacanmaḳ "sakınmak, kaçınmak" 2588
  Tacanmadım "kaçınmadım" 6954
Tāc-ḫurūs "horozibiği çiçeği" 8323*
Tācu'r-ricāl "İskender'in annesinin lakabı" 2738
Taġ "dağ; Oġuz Ḫan'ın oğlunun adı" 2645
  Taġdaġı "dağdaki" 2829
Taġ "odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç" 2645
Ṭaġacar "Hülegü Ḫan ve Abaḳa Ḫan'ın emirlerinden birinin adı" 5104
Taġar "dağar, büyük kadeh, topraktan yapılmış leğen, bir tür çuval; bir ölçü birimi; askerlere verilen tahıl; maaş, aylık para" 2927
Taġay "dayı, annenin erkek kardeşi" 2925
Ṭaġay/Ṭaġayı "annenin erkek kardeşi, dayı" 5117
Ṭaġmac "kâfir bir topluluğun adı" 5115
Taḥrīr "[yazma; serbest bırakma, salıverme]; altınla işlenen yazı veya süsleme motiflerinin etrafına [sınırlarını belli edecek şekilde] daha koyu bir renkte [ince olarak] çekilen çizgi" 8326*
Taġuḳ "tavuk. Taḫuḳ da denir" 2646

Taḫtuḳ “sadak örtüsü, okluk kılıfı” 2589
Taḫuḳ/Taḫaḳuy “Moğ. tavuk; Türk yıl adlarından biri” 2605
Taḳ “odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç” 2746
Ṭāḳ u ṭurunb “eğlence ve çalgı ile coşup taşma, içkili ve çalgılı eğlence coşkusu” 5105, 8456*
Taḳa “nal; ayakkabu topuğundaki deri veya metal parça” 2576
Ṭāḳdīs “Ḫusrev-i Pervīz'in tahtının adı” 5100
Taḳmaḳ “takmak” 2647
    Taḳıb tururlar “takmışlardır” 2577
Ṭaḳya “bir tür başlık, takke” 5120
Tal “dal, budak; söğüt ağacı” 2742
Tāl “Hind ülkesinde yetişen ve hurma ağacına benzeyen bir ağaç. Berehmenler onun yapraklarını kağıt olarak kullanırlar ve bu ağacın suyundan içki yaparlar”; “bakır, gümüş, pirinç gibi metallerden yapılan tabak ve tepsi; çinko” 2742
Tala “göveri, yeşillik, sebze; yeşil alan, yeşillik, çayırlık” 2660
Tala tala “parça parça” 2695
Talac “iri ela göz; şaşı göz” 2940
Talaġan/Talġan “yağma, talan” 2725
Talaḳ/Talaġ “dalak” 2663
Talamaḳ “yağmalamak, talan etmek” 2650
    Talaġay “talan ede, yağmalaya; yağmalar; yağmalayacak” 2818
Talan “yağma, talan” 2789
Talanmaḳ “yağmalanmak” 2651
Talaş “çabalama, çalışma; çekişme, dalaş, savaş” 2662, 2943
Talaşmaḳ “çabalamak; çekişmek, dalaşmak, savaşmak” 2652
    Talaşa “çabalayarak, çalışarak” 2941
    Talaşıb “çabalamış” 2544
    Talaşsa “dalaşsa, çekişse” 2521
    Talaştılar “çabaladılar, çalıştılar” 2723
    Talaşur “çabalar, çalışır” 2795
Talaşturmaḳ “çabalamasını sağlamak; dalaştırmak, savaştırmak” 2653
Talay “Moğ. alın; çok, bol” 2664
Talaz “[Rūm Tr.] hortum; [kasırga, talaz]. Ḳuyun da denir” 2661
Talbınmaḳ “çabalamak, çırpınmak, heyecanlanmak” 2654, 2700
    Talbına “çırpınarak, heyecanlanarak” 2621
    Talbınıb “çırpınmış, heyecanlanmış” 2553
    Talbınıban “çabalamış, çırpınmış, heyecanlanmış” 2781
    Talbınmasa “çabalamasa, çırpınmasa” 2541
    Talbınsa “çabalasa, çırpınsa” 2540
    Talbınur “çırpınır, heyecanlanır” 2778
    Talbınurın “çırpınmasını, heyecanlanmasını” 2791

Taldurmaḳ “daldırmak” 2649
Taldurmaḳ “yormak” 2649
Talġa “dalga; hava veya denizin değişmesi” 2665
Talġa/Talġan “yağma, talan” 2775
Talġalıḳ “dalgalı” 2666
Talġamaḳ “ayırmak, ayırt etmek” 2658
  Talġamadıñ “ayırmadın, ayırt etmedin” 2573
  Talġamadik “ayırmasın, ayırt etmesin” 2732
  Talġaman “ayırmam, ayırt etmem” 2783
  Talġamas “ayırmaz, ayırt etmez” 2637
  Talġamış “ayırmış, ayırt etmiş” 2683
Talġan/Talḳan “kavut, kavrulmuş ve dövülmüş buğday, dövülmüş olan nesne” 2725
Talġıc “dalgıç” 2668
Talġum “havanın değişmesi; denizin dalgalanması” 2667
Talıçı “[Rūm Tr.] dalgıç” 2668
Talıḳmaḳ “yorulmak” 2659
Talḳan-
  Talḳandı “talan oldu, yağmalandı” 2711
Talmaḳ “dalmak, içine girmek” 2648
  Tal “dal!” 2742
  Tala “dalarak” 2660
Talmaḳ “yorulmak” 2648
  Tal “yorul!” 2742
  Tala “yorularak” 2660
  Taldı “yoruldu” 2712
  Taldım “yoruldum” 2754
  Taldıñ “yoruldun” 2728
  Talġan/Talḳan “yorulmuş” 2725
  Talġu dik “yorulur gibi” 2729
  Talıb “yorulmuş” 2559
  Talıbtur “yorulmuştur” 2600
  Talmadım “yorulmadım” 2741
  Talmaġay “yorulmaya” 2785
  Talmış idi “yorulmuş idi” 2834
Tam “çatı, dam; duvar” 2750
Tam “damla” 2750
Tamcı “damla” 2772
Tamcıla-
  Tamcılar “damlar” 2773

Tamġa “iz, damga, işaret; mühür, damga; kızgın damga, dağ; Türk padişahlarının altın suyla fermanlara vurdukları damga veya yüzük kaşı. O fermana yarlıġ altun tamġa denir” 2944
Ṭamġac “Türkistān'da bir vilayetin adı; Semerḳand padişahının adı; Tebbet ve Yaġma padişahının adı” 5119
Tamġaçı “damgacı; eşyayı geçiren gümrükçü” 2945
Tamızmaḳ “damlatmak” 2670
    Tamız “damlat” 2774
    Tamızurlar “damlatırlar” 2860
Tammaḳ “damlamak” 2671
    Tam “damla!” 2750
    Tamar “damlar” 2597
    Tamdı “damladı” 2561
    Tamıb “damlamış” 2556
    Tammas “damlamaz” 2639
    Tamsa “damlasa” 2810
Tamşı-
    Tamşıy “içkiyi zevkle yudumlayarak” 2724
Tamuḳ/Tamuġ “cehennem, tamu” 2672
Tan̂g “hayvanın beline bağlanan kuşak, kolan” 2715, 2955
    Tan̂gı “hayvanın beline bağlanan kemeri, kolanı” 2615
Tan̂g “sabah, tan” 2715
    Tan̂gġaca “sabaha kadar, tana dek” 2520
    Tan̂gı “sabahı, tanı” 2615
    Tan̂gım “tanım, sabahım” 2751
    Tan̂gın̂g “tanın, sabahın” 2719
Tan̂g “şaşma, şaşırma” 2715
Tan̂g at-
    Tan̂g atḳuca/Tan̂g atḳunca “tan atıncaya kadar, tan atana dek” 2802
Tan̂g ėrte “sabahın erken vakti” 2526
Tan̂g ḳuşı “sabah kuşu” 2841
Tan̂g yulduzı “Çoban yıldızı, sabah yıldızı” 2689
Ṭana “iki yaşındaki buzağı, iki yaşındaki dana. Bir yaşındakine başmaḳ denir” 5101
Tanba “kapı sürgüsü” 2954
Tanbalamaḳ “kapıyı kilitlemek, kapıyı sürgülemek” 2953
    Tanbalaġay “kapıyı kilitleye, kapıyı sürgüleye” 2823
Tanı-
    Tanıb “tanımış; tanıyıp” 2552
    Tanımay “tanımam; [tanımayayım]” 2813
    Tanırımnı “tanımamı, tanıdığımı” 2846
    Tanırın̂gġa “tanımana, tanımağın için, tanıdığına; seni tanımama” 2811

Tanıḳ “tanıdık” 2747
Tanılmaḳ “tanınmak, tanılmak” 2676
Tan̂gırġa-
  Tan̂gırġama “şaşırma!, tanlama!” 2539
  Tan̂gırġamaġıl “şaşırma!” 2740
Tanış “bilinen, tanınan, ünlü; tanıdık, tanış” 2692
Tanış-
  Tanış “konuş!” 2692
Tanış-
  Tanış “tanış!” 2692
  Tanıştılar “tanıştılar, birbirini tanıdılar” 2579
Tanıtmaḳ “tanıtmak” 2675
Tanla-
  Tanlab “kınamış” 2548
  Tanlaban “kınamış, azarlamış” 2794
Tan̂gla “yarın” 2519
  Tan̂glası “yarını, ertesi” 2862
Tan̂glaġı “yarınki” 2842
Tanlamaḳ “seçmek, ayırmak” 2714
  Tanlab “seçmiş, ayırmış” 2548
  Tanlaban “seçmiş, ayırmış” 2794
  Tanladı “seçti, ayırdı” 2840
  Tanlamış “seçmiş, ayırmış” 2680
Tan̂glamaḳ “azarlamak, paylamak, kınamak” 2678, 2702
  Tan̂gla “azarla!, payla!, kına!” 2519
  Tan̂glama “azarlama!, paylama!, kınama!” 2530
Tan̂glay “damak” 2691
Tanmaḳ “inkâr etmek, yalanlamak” 2674, 2701
  Tanar “inkâr eder, yalanlar” 2803
  Tanıb “[inkâr etmiş, yalanlamış]” 2552
  Tanın̂gız “inkâr ediniz, yalanlayınız” 2687
  Tanma “inkâr etme!, yalanlama!” 2535
  Tanmadım “inkâr etmedim, yalanlamadım” 2752
  Tanmaġıl “inkâr etme!, yalanlama!” 2786
  Tanmas “inkâr etmez, yalanlamaz” 2638
  Tanmay “inkâr etmez, yalanlamaz” 2776
Tan̂gmaḳ “sarmak, bağlamak” 2677
  Tan̂g “bağla!, sar!” 2615, 2715
  Tan̂gardın “sarmaktan, bağlamaktan” 2673
  Tan̂gdılar “sardılar, bağladılar” 2618
  Tan̂gıb “sarmış, bağlamış” 2565

Tan̂gıban “sarmış, bağlamış” 2595
Tan̂gın̂g “sarın!, bağlayın!” 2719
Ṭannāz “alay eden, alaycı, şaklaban” 8460*
Tansuḳ “şaşılacak, şaşırtıcı, tansık, az bulunur” 2688
Tan̂gsuḳlanmaḳ “şaşırmak” 2690
Ṭanṭana “ses, gürültü, tantana; tambur sesi” 5121
Tanuḳ “tanık” 2698
Tanuḳluḳ “tanıklı; [tanıklık]” 2699
Tan̂gut “Ḫaṭā ülkelerinde bir vilayetin adı; Ḳalmaḳ boylarından birinin adı” 2958
Ṭanz “alay, şaka, hezel” 8461*
Tap-
Tapa tapa “tapa tapa, taparak” 2522
Tapa al-
Tapa almadı “bulamadı” 2856
Tapa almaġay mu “[bulamaya mı]; bulamaz mı” 2804
Tāpāk “çırpınma, heyecan” 2562
Tapıl-
Tapılġu dik “bulunur gibi” 2730
Tapılmaġı “bulunması” 2843
Tapınmaḳ “tapmak, secde etmek” 2571
Tapış-
Tapıştılar “birbirini buldular” 2594
Tapmaḳ “bulmak” 2558
Tapay “bulayım; bulurum” 2557
Tapḳalı “bulalı; [bulmak için]” 2538
Tapḳan “bulunmuş; [bulmuş]” 2848
Tapḳum “bulacağım” 2782
Tapmaġu dik “bulmayacak gibi, sanki bulmayacak; bulmaz gibi” 2716
Tapmaġun̂g “bulmayacaksın” 2727
Taptuḳ “bulduk” 2684
Tapşur-
Tapşuray “teslim edeyim, emanet edeyim; teslim ederim, emanet ederim” 2572
Tapşurġanını “teslim ettiğini, emanet ettiğini” 2817
Tapşurmamış “teslim etmemiş, emanet etmemiş” 2686
Tapulmaḳ/Topulmaḳ “düşman birliğine saldırmak” 2768
Tar “dar, sıkı” 2598
Tār/Tar “hurma ağacına benzer bir ağaç” 2598
Tār/Tar “karanlık; çamurlu, çamura bulaşmış” 2598
Tār/Tar “tel, iplik; örümcek ağı; çözgü, arış; başın tepesi” 2598
Tār u mār “karmakarışık, dağınık, tarumar” 2861
Tara-

Taraġanda “taradığında” 2533

Tararda “tararken, taramak zamanında” 2518

Taraġlıġ “tarak kabı” 2607

Ṭarāḳ-ā-ṭarāḳ “ağaç gibi şeyler kırılırken çıkan ses, çatırtı” 5114

Taran͡ġġu/Tarangu “ılgın ağacı” 2722

Taravlik “acıma; [koruma]” 2608

Ṭarāz “Çīn sınırında bulunan, iyi miski ve güzelleri ile ünlü bir kentin adı; Bedaḫşān'a bağlı bir vilayetin adı; değerli giysilerin dokunduğu atölye; şeker kamışı; şeker fabrikası; su dağıtan kimse; süsleme, bezeme; süs, bezek, ziynet, nakış, işleme; [tarz, üslup, yöntem, kural]” 5110

Tār-best “birbirine bağlanmış, örülmüş” 8325*

Tarçıḳ “hayvanların yeşil ota doyması” 2612

Tarġacı “bir yerden başka yere göçürülen topluluk” 2916

Tarġamaḳ/Tarġaşmaḳ/Tarġalmaḳ “dağılmak, saçılmak” 2609

Tarġamaġay “dağılmaya, saçılmaya” 2737

Tarġamışı “dağılmak, saçılmak” 2613

Tarġamışı “dışarı atmak, uzaklaştırmak; dağıtmak” 3145

Ṭarġay/Ṭaraġay “Emīr Tėmür'ün babasının adı”; “toygar, turgay, çayır kuşu, tarla kuşu” 5108

Tarġu/Torġu “ipek kumaş; yazıların ve buyrukların korunması için başına asılan kumaş” 2912

Tarġun “Moğ. semiz, besili” 2919

Tarḫan “hükümdara gösterdiği yararlılıktan dolayı kendisine divanda yükümlülüğü bulunmama, savaşta ele geçirilen maldan pay alma, saraya istediği zaman girebilme ve dokuz taneye kadar işlediği suçtan hesap sorulamama gibi ayrıcalıklar tanınan kimsye verilen unvan; Cıġatay boylarından biri. Bu adlandırmanın sebebi şudur ki On͡g Ḫan, oğlu San͡gun'un kışkırtmasıyla Çengiz Ḫan'ı öldürmek ister. Bata ve Ḳışlıḳ adlı iki çocuk konuşulanları duyup Çengiz Ḫan'a haber verirler. Çengiz Ḫan, bu iki çocuğu dokuz göbeklerine kadar Tarḫan yapar. İşte bunların soyundan gelenlere Tarḫan denir. Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz, Türk boylarının en büyükleridir” 2907

Tarḫan “tarhun otu” 2907

Tarıġ “darı” 2693

Tarıḳ “darlık” 2617

Tarıḳ “tarla” 2617

Tarıḳ-

Tarıḳġay “[sıkıla, darala]; sıkılır, daralır” 2838

Tarıḳıb “sıkılmış, daralmış, bıkmış” 2554

Tarıḳma “sıkılma!, daralma!, bıkma!” 2528

Tarıḳmaġan “sıkılmayan, daralmayan; sıkılmamış, daralmamış” 2655

Tarıḳmasun “sıkılmasın, daralmasın” 2593

Tarıḳmay “sıkılmam; sıkılmaz; [sıkılmadan]” 2824

Tarıḳmış “sıkılmış, daralmış, bıkmış” 2826
Tarıḳtı “sıkıldı, daraldı, bıktı” 2849
Tarıḳtım “sıkıldım, daraldım, bıktım” 2567
Tarıḳtınĝ “sıkıldın, daraldın” 2731
Tarıl-
Tarıla “ekincilik yapıla, ekin ekile, tohum serpile” 2828
Tarımaḳ “ekin ekmek, tohum serpmek” 2606
Tarı “ekincilik yap!, ekin ek!, tohum serp!” 2816
Tarıb “ekincilik yapmış, ekin ekmiş, tohum serpmiş” 2656
Ṭarī “Ar. taze, körpe” 5113
Ṭarīd “savaş, kavga” 5109, 8459*
Tāris “[Ar.] kalkanlı, kalkanlı kimse” 2532
Tarḳamaḳ “dağılmak, saçılmak, savrulmak” 2796
Tarḳadı “dağıldı, saçıldı, savruldu” 2852
Tarḳaġac “dağılınca, savrulunca” 2569
Tarḳalur “dağılır, saçılır” 2623
Tarḳanĝ “dağılın, saçılın” 2616
Tarḳasa “dağılsa, saçılsa” 2524, 2857
Tarḳaş-
Tarḳaşıb “dağılmış, saçılmış, ayrılmış” 2550
Tarḳatmaḳ
Tarḳatıb “dağıtmış, saçmış” 2555
Tarḳatma “dağıtma!, saçma!, savurma!” 2812
Tarḳatmağı “dağıtması, savurması” 2836
Tarḳatmaġıl “dağıtma, saçma” 2765
Tarḳatmış “dağıtmış, saçmış, savurmuş” 2696
Tarḳattı “dağıttı, saçtı, savurdu” 2855
Tarḳattılar “dağıttılar, saçtılar, savurdular” 2578
Tarḳatur “dağıtır, saçar, savurur” 2620
Tarḳatma “dağıtma, saçma” 2529
Tarla “tarla” 2614
Tarlan “büyük ve güçlü olan avcı kuşlar; bir tür avcı kuş” 2921
Tarlıġ “darlık” 2625
Tarmaş-
Tarmaşıb “tırmanmış” 2710
Ṭarsūs “Batı'da bulunan bir vilayetin adı” 5107
Tart-
Tart “öğüt!” 2568
Tartma “öğütme!” 2592
Tart u part “karmakarışık, darmadağın, tarumar” 2915
Tarta al-

Tarta alġay-min "çekebileyim" 2863
Tarta tut-
Tarta tutḳaylar "çekecekler" 2622
Tartıġ "armağan, hediye" 2611
Tartıl-
Tartıladurġan "çekilmiş" 2788
Tartıldı "çekildi" 2830
Tartılıban "çekilmiş" 2633
Tartılur-sin "çekilirsin" 2797
Tartış "çekişme, tartışma" 2610
Tartmaḳ "çekmek" 2865
Tart "çek!" 2568
Tartadur "çeker" 2770
Tartalı "çekelim" 2822
Tartar "çeker" 2575
Tartar ėrdi "çeker idi" 2821
Tartar ikin "çeker acaba, çeker ki" 2799
Tartarda "çekerken" 2531
Tartarġa "çekmeğe" 2807
Tartay "çekeyim; çeke; çekerim" 2839
Tartayın "çekeyim" 2574
Tartıb "çekmiş" 2549
Tartıban "çekmiş" 2777
Tartıñ̂ız "çekiniz!" 2827
Tartḳac "çekince" 2570
Tartḳan "çekilmiş; [çekmiş]" 2779
Tartḳan çaḳda "çektiği zamanda" 2525
Tartḳanda "çektiğinde" 2523
Tartḳay "çeker; çekecek; çeke" 2858
Tartḳıl "çek!" 2743
Tartḳuñ̂ "çekeceksin" 2720
Tartma "çekme!" 2592, 2809
Tartmadı "çekmedi" 2563
Tartmaġıl "çekme!" 2735
Tartmaġunca "çekmedikçe" 2805
Tartmaḳlıġıdur "çekmekliğidir; çekmelidir" 2599
Tartmañ̂ız "çekmeyiniz" 2560
Tartmasañ̂ "çekmesen" 2721
Tartmasun "çekmesin" 2590
Tartmay "çekmeye; çekmez" 2800
Tartsañ̂ "çeksen" 2547

Tartsunlar “çeksinler” 2601

Tarttı “çekti” 2831

Tarttım “çektim” 2744

Tarttıñ̂ “çektin” 2717

Tarttur-

Tartturub “çektirmiş” 2542

Ṭarṭūs “Batı'da bulunan bir vilayetin adı” 5112

Tasamaḳ “Türkmen dilinde: yorulmak ve koşmaktan soluğu kesilmek” 2627

Tasma “tasma, deriden yapılmış kayış” 2924

Taş “taş” 2640

Taş “dış yüz, görünüş, dışarı; uzak” 2640

Taşı “dışı, dışarısı” 2825

Taşında “dışında” 2806

Taş “işteşlik eki: kökelteş gibi” 2640

Taşaḳ “taşak, er bezi” 2859

Taşbaḳġa “kaplumbağa, tosbağa” 2641

Taşıḳmaḳ “yorulmak” 2631

Taşımaḳ “taşımak” 2630

Taşıb “taşımış” 2551

Taşıban “taşımış” 2793

Taşıñ̂ “taşıyın!” 2679

Taşın-

Taşın “taşın!” 2537

Taşırġanmaḳ/Taşırḳamaḳ “taşlık yerde hayvan, tırnağını aşındırıp topllamak” 2634

Taşıt-

Taşıtḳay “taşımasını sağlaya, taşıta” 2832

Taşḳarı “dışarı” 2815

Taşḳarıdın “dışarıdan” 2790

Taşkent “Māverā’u'n-nehr'de [bulunan ve Çaç adıyla da bilinen] bir kentin adı” 2643

Taşḳı “dışarıdaki, dıştaki” 2854

Taşḳıdur “dışarıdakidir, dıştakidir” 2603

Taşḳun “taşkın, taşmış, aşırı” 2642

Taşlamaḳ “dışarı atmak, dışlamak” 2632

Taşla “at!” 2517

Taşlab “atıp” 2545

Taşlaban “atmış; atıp” 2769

Taşladı “dışarı attı” 2814

Taşlaġan “atılmış; [atmış]” 2798

Taşlamaġan “atılmamış; atmamış” 2685

Taşlamaḳġa “atmağa” 2808

Taşlamış “atmış, dışlamış, uzaklaştırmış” 2657

Taşlañ̂g "atın, uzaklaştırın" 2734
Taşlañ̂gız "atınız" 2636
Taşlar "atar" 2619
Taşlar idi "atar idi" 2851
Taşlamaḳ "taş atmak, taşlamak" 2632
Taşlañ̂gız "taş atınız" 2636
Taşlar "taş atar" 2619
Taşlıġ "taşlık yer" 2644
Taşmaḳ "taşmak, artmak" 2629
Taşıb "taşmış" 2551
Taşıban "taşmış" 2793
Taştı "taştı, arttı" 2853
Tat "Tacik topluluğu" 2566
Tat
Tatı "işçisi, kölesi" 2820
Tat "tat" 2566
Tatı "tadı" 2820
Tat "zulmü kaldırma ve adalet; mazlumun haksızlığa karşı ettiği haykırış" 2566
Tat mini tuttı la "feryat ki beni tuttu" 2534
Tatar "Alanca bin Göyük Ḫan'ın oğlu ve Moġul Ḫan'ın kardeşi. [Tatar boyu ona mensuptur]" 2586
Tatlıġ "tatlı" 2587
Tatmaḳ "tatmak" 2585
Tat "tat!" 2566
Tatar "tadar" 2586
Tatay "tadayım" 2635
Tatḳanı "tattığı" 2835
Tatmay "tatmamış" 2847
Tatmaydur "tatmamış" 2604
Tattı "tattı" 2736
Tattım "tattım" 2753
Tattarmaḳ "tattırmak" 2749
Taturmaḳ/Tatturmaḳ "tattırmak" 2546
Tatturmas/Taturmas "tattırmaz" 2591
Tav "[Özbekiyye-yi Turan:] dağ. Taġ sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir" 2706
Tavacı "ulak" 3235
Ṭavaşı "[Rūm Tr.] enenmiş; harem ağası" 5128
Tavsamaḳ "ırmak gibi yerlerin üzerinden çeviklikle atlamak" 2703
Tavşaldurmaḳ "yormak, güçsüz düşürmek" 2705
Tavşaldurdı "yordu, güçsüz düşürdü" 2819
Tavşalmaḳ "yorulmak, güçsüz düşmek" 2704

Tavşaldıṅ̂ “yoruldun, güçsüz düştün” 2718
Tavşalġan “yorulmuş, güçsüz düşmüş” 2784
Tavşalġanca “yoruluncaya kadar” 2764
Tavşalġu dik “yorulacak gibi” 2733
Tavşalmış “yorulmuş, güçsüz düşmüş” 2682
Tavşalubtur “yorulmuş, güçsüz düşmüş” 2602
Tavşalur “yorulur” 2596
Tavşan ḳurtı “bok böceği” 2708
Tavşancıl “[Rūm Tr.] karakuş, kartal, tavşancıl, bürgüt” 2709
Tavulġa “miğfer, tolga, demirden savaş başlığı” 2755
Tavuş “ses; ayak sesi” 2681
Tavuşıdın “sesinden” 2780
Tavuşḳan “tavşan” 2745
Ṭay “bir veya iki yaşındaki at yavrusu” 5102
Taya-
Tayab “dayamış” 2543
Tayaġ/Tayaḳ “dayanma; dayanak; dayak, değnek” 1864, 2787
Tayaġını “dayanağını, dayağını, değneğini” 2771
Tayaḳlamaḳ/Tayaġlamaḳ “dövmek, sopalamak, dayak atmak” 2759
Tayaḳlatmaḳ/Tayaġlatmaḳ “dövdürmek, dayak attırmak” 2760
Tayaḳlattı/Tayaġlattı “değnekle vurdurdu, dayak attırdı, dövdürdü” 2833
Tayan-
Tayan “dayan, yaslan” 2792
Tayanġan “dayanan, yaslanan” 2748
Tayanġıl “dayan, yaslan” 2739
Tayancaḳ “dayanak, dayanılacak yer” 2761
Taycu “çok yiğit bir Moğul komutanının adı” 2864
Ṭaydu “Moğulların başkenti olan Ḫan Balıġ yerine Türkistān'da Ḳubla Ḳaan tarafından dört fersah karelik bir alanda kurulup başkent yapılan kentin adı” 5106
Tayġaḳ “kaygan yer; konuşkan” 2763
Tayılmaḳ “kaymak” 2758
Tayıldı “kaydı” 2850
Tayılġan “kaymış” 2801
Tayılıb “kaymış” 2536
Tayılur “kayar” 2624
Taylaḳ “üç yaşındaki deve” 2766
Ṭaylasān “Ar. omuza atılan hırka veya örtü; başlıklı hırka; bele kadar örten sarık” 5134
Taymaġur “kaymayan” 2767
Taymaḳ “kaymak” 2756
Tayar dik “kayar gibi” 2757
Taymaġıṅ̂ “kayman” 2726

Tayşı "H̱aṭā dilinde: becerikli, uzman, usta, hoca" 2762
Ṭayşı "becerikli, uzman, usta, hoca, yazar" 5103
Ṭayyār "hazır, hazırlanmış, anık" 5133
Tazı "av köpeği, tazı" 2626
Tebbet "H̱aṭā ve H̱otan'da bir vilayetin adı, Tibet" 2867
Tebikçi "Moğ. casus" 2873
Tefsān "kızgın, hararetli, yakıcı, sıcak" 8333*
Teḥarmüz "haramzadelik yapmak, piçlik yapmak" 8324*
Tėgdi "deri ve keçeden yapılmış çizme" 3549
Tėgin "değin" 3492
Tėgirme/Tėgerme "değirmen taşı" 3564
Tėgirme/Tėgerme "yuvarlak, değirmi" 3564
Tėgirmen/Tėgermen "değirmen" 3514
Tėgiş "savaş, kavga, dövüş; [buluşma, erişme; değer]" 3418
Tėgişce "ulaşınca; ulaşıncaya kadar" 3565
Tėgişmek "değişmek, değiştirmek; savaşmak; [buluşmak, ulaşmak]" 3476
Tėgmek "değmek, dokunmak; [ulaşmak; değerinde olmak]" 3475
  Tėgdi "değdi, dokundu" 3549
  Tėger "değer, dokunur; [ulaşır; değerinde olur]" 3464
  Tėgib "değmiş" 3351, 3517
  Tėgmegey "değmeye, dokunmaya" 3540
  Tėgmes "değmez, dokunmaz; değmez, ulaşmaz; [değerinde olmaz]" 3454, 7743
  Tėgmesün "değmesin, dokunmasın" 3497
  Tėgmiş "değmiş, dokunmuş; [ulaşmış; değerinde olmuş]" 3420
  Tėgse "değse" 3340
Tėgre
  Tėgremni "etrafımı, çevremi" 3559
  Tėgreñ̂ "etrafın, çevren" 3433
  Tėgresi "etrafı, çevresi" 3428
  Tėgresideki "etrafındaki, çevresindeki" 3573
  Tėgresini "etrafını, çevresini" 3575
Tėgürmek "değdirmek; ulaştırmak" 3437
  Tėgürdiler "değdirdiler; [ulaştırdılar]" 3377
  Tėgürmeñ̂ "değdirmeyin; ulaştırmayın" 3358
  Tėgürüb "değdirmiş; ulaştırmış" 3346
Tėgürmemek "değdirmemek; ulaştırmamak" 3448
Teh "dip, aşağı; kat, büklüm; [tek, biricik]" 8339*
Tek "alt, dip" 2930
Tek "tek, biricik, yalnız" 2930
Tėk "alt, aşağı" 3432
Tėk "benzetme ve gibilik ifade eden edat" 3432

Tėk "tek, sessiz, susmuş" 3432
Tėk "tek, yalnız" 3432
Tėk "[Rūm Tr.] ünlem olarak: keşki" 3432
Tėk turġuzmaḳ "sessiz durdurmak, susturmak" 3503
Tėk turmaḳ "sessiz durmak, susmak, tek durmak" 3502
Tekāver "at; koşan, savaşçı" 2928
Teke/Tekke "erkek keçi, teke; Türkmen boylarından biri. Yirmi beş bin evden oluşan Tekeler, Merv'de *Şeh-nāme'de* de adı geçen Şehd ırmağının kıyısında yaşamaktadırlar. Ben orada dört ay bulundum. Bunların Aẖal Tekesi ile hiçbir ilgisi yoktur" 2937
Tekemişi "Moğ. hızlı arama; hızlı gitme, koşuşturma" 2931
Tekene "kadınların başlarına bağladıkları [sırma işli] beyaz bez" 2934
Tekeş "Alp Arslan ile çağdaş olan Ḫᵛārezm padişahlarından biri" 2932
Tekeşmişi "padişahın önünde hediye sunmak ve yer öpmek" 2933
Tekev "suyun açtığı çukurlar ve vadiler; vadilerde akan su" 2936
Tekin "güzel yüzlü, yakışıklı" 2935
Teksīr "[kırma]; ressamlıkta resimlerin üzerine ince çizgilerle yapılan gölgelendirme ve inceltme" 8334*
Tėl "tel, kuş tüyü" 3461
Tėl-
  Tėl "del!, deş!; dil!, dilimle!, dilim dilim kes!" 3461
  Tėlib "delmiş, deşmiş" 3355
Telālā "avaz, nağme, şarkıcının okuduğu ezgi" 2942
Tele "tuzak" 8335*
Telfese "çırpınma, heyecan" 2669
Telken/Telegen "tahtadan yapılan bir tür mancınık" 2938
Temecemişi "[Moğ.] esirgeme, kaçınma, müzayaka, sıkıntı verme" 2947
Temūz "yaz mevsimi" 2948
Tėmür "demir; bir padişahın adı" 3378
Tėmür ḳanat "bir çeşit ördek" 2694
Tėmür ḳanat "yeni kanat çıkarmış kuş" 3587
Tėmür Ḳapu "Derbend; [Derbend kalesi]" 3589
Temür ḳazaḳ "Kuran-ı kerim" 2946
Tėmür ḳazuḳ "demirden kazık; kutup yıldızı, demirkazık" 3590
Tėmür tiken "demir veya çelikten yapılan ve düşmanın yolu üzerine dökülen üçken diken; [bir tür bitki, demir dikeni]" 3588
Tėmür yalıġ "[demir yaylı anlamında] Selcuḳ'un babasının lakabı" 3594
Tėmürtaş "İskender ve Dārā'nın çağdaşı ve Ḳıfçaḳ çölünün büyüğü" 3417
Tenbūl "Hindistān'da yenilen güzel kokulu bir yaprak; Hindistān'da bir kale adı; talim yayı, eğitim amaçlı kullanılan yay" 2959, 8336*
Tenbük "büyük çadırın ortasında kurulan küçük çadır" 2956
Tene durna/Tene turna "nağme, ezgi; Türklerde bir şarkı" 2949

Tenend/Tenūmend “tembel” 8338*

Teng “dar, sıkı; hayvanın bir yanındaki yük, denk, tay; şeker yükü; eşsiz, ender; hayvanın beline bağlanan kemer, kolan; yağcı oku; Türkistān'da bir kent adı; Bedaḫşān'da bir vilayet adı; [dere, vadi; dağ geçidi]” 8337*

Tenge “para, akçe, altın para” 2957

Teñ̂giz/Tėñ̂giz “deniz” 2951

Tennīn “ejderha; büyük yılan” 2961

Teñ̂gri/Tėñ̂gri “Tanrı” 2952

Tentek “aptal, akılsız” 2899

Tepe/Tėpe “tepe, yığın; başın tepesi. Töpe dahi denir” 2885

Tepelemaḳ/Tapalamaḳ “[Rūm Tr.] kafasına vurmak, tepesine vurmak; [tepelemek, öldürmek]” 2881

Tėpmek

> **Tėpib** “tepip, tekmeleyip” 3519
>
> **Tėpmegi** “tepmesi, tekmelemesi” 3551

Tepingü “eyerin eteği, eyerin kenarı” 2875

Tėpük “tepik, tekme” 3457

Terāne “güzel oğlan; şarkı, nağme; üç dallı (makamlı) bir şarkı; huysuzluk; aldatma” 2910

Terāvüş “sızıntı, sızma” 2902

Ter-dāmen “günah işleyen, suçlu; namussuz; ayyaş, içkici” 2909

Tere “[bir tür bitki, pırasa]” 2917

Terek/Tirek “kavak” 2913

Tereng “ok atılırken yayın kirişinden çıkan ses; başın tepesi” 2906

Terg/Terk “miğfer, tolga” 8329*

Tėri “deri” 3574

> **Tėrisi** “derisi” 3580

Tėrilmek “derlenmek, toplanmak, devşirilmek” 3369

> **Tėrilgen** “dizilmiş, sıralanmış; derlenmiş, toplanmış, devşirilmiş; ortadan kaldırılmış” 3526

Tėrim “büyük hanımlar” 3422

Tėrim “ekin biçildikten sonra tarlada kalan başaklar” 3421

Tėrimçi “ekin biçildikten sonra tarlada kalan başakları toplayan kimse” 3423

Tėrin “derin” 3491

Terk “miğfer, tolga, demir savaş başlığı” 2903

Terki bağı “[Rūm Tr.] terki kayışı, eyerin ardındaki tasma” 2920

Tėrmek “dizmek, sıralamak; dermek, derlemek, toplamak, devşirmek; ortadan kaldırmak” 3368

> **Tėr** “diz!, sırala; der, derle, topla, devşir; ortadan kaldır” 3458
>
> **Tėrdi** “dizdi, sıraladı; derdi, derledi, topladı, devşirdi; ortadan kaldırdı” 3581
>
> **Tėrdik** “dizsin, sıralasın; dersin, derlesin, toplasın, devşirsin; ortadan kaldırsın” 3460

Tėrer "dizer, sıralar; derer, derler, toplar, devşirir; ortadan kaldırır" 3391

Tėrgen "dizen, sıralayan; deren, derleyen, toplayan, devşiren; ortadan kaldıran" 3601

Tėrgey "dize, sıralaya; derleye, toplaya, devşire; ortadan kaldıra" 3538

Tėrgüñ̂g "dizeceksin, sıralayacaksın; dereceksin, derleyeceksin, toplayacaksın, devşireceksin; dizmelisin; devşirmelisin; ortadan kaldıracaksın; ortadan kaldırmalısın" 3436

Tėrib "dizmiş, sıralamış; dermiş, derlemiş, toplamış, devşirmiş; ortadan kaldırmış" 3356

Tėrme "dizme!; derme!, derleme!, toplama!, devşirme!" 3334

Tėrmesün "dizmesin, sıralamasın; dermesin, derlemesin, toplamasın, devşirmesin; ortadan kaldırmasın" 3512

Tėrsün "dizsin, sıralasın; dersin, derlesin, toplasın, devşirsin; ortadan kaldırsın" 3513

Ternek "bir tür salatalık, hıyar" 2922

Ters "ters, aksi" 2914

Ters "tezek, ters" 2914

Tersā "korkan, korkak; [Hristiyan]" 8328*

Teseki "şaplak, sille, şamar, tokat" 2628

Tėskeri "tersine" 3470

Teskiri "tersine" 2923

Tėşil-

Tėşildi "deşildi, delindi" 3593

Tėşilgen "deşilmiş, delinmiş" 3520

Tėşilgey "deşile; deşilir; deşilecek" 3576

Tėşilgü dik durur "deşilir gibidir, deşilmiş gibidir" 3390

Tėşilib "deşilmiş, delinmiş" 3360

Tėşilmey "deşimeyip; deşilmez; [deşilmeden]" 3571

Teşʻīr "ressamların altınla işleyip etrafına ince çizgi çektikleri süsleme motifleri" 8330*

Tėşmek "deşmek, delmek" 3449

Tėş "deş!, del!" 3416

Tėşer "deşer, deler" 3385

Tėşerde "deşmekte, delerken" 3339

Tėşib "deşmiş, delmiş" 3361

Tėşiñ̂g "deşin!, delin!" 3431

Tėşmiş "deşmiş, delmiş" 3419

Tėşseler "deşseler, delseler" 3373

Tėşük "delik, deşik. Töşük de denir" 3473

Teşvīr "[utandırma; işaret etme]; karışıklık; heyecan; ızdırap; karıştırma, kışkırtma" 8331*

Tėtik "hastalığı yüzünden saçmalayıp şakalar yapan hasta" 3365

Tėz "çabuk, hızlı" 3469

Tėzek "tezek, hayvan tersi" 3443
Tıḳılışmaḳ "birlikte bir yere tıkılmak, doluşmak" 3474
Tıḳmaḳ "tıkmak, sokmak, doldurmak" 3429
Tıḳḳan "tıkılmış, sokulmuş, dolmuş; [tıkmış, sokmuş, doldurmuş]" 3427
Tıḳmış "tıkmış, sokmuş, doldurmuş" 3414
Tıḳtur-
Tıḳturdı "tıktırdı, tıkmasını sağladı" 3539
Tım tım "damla damla; benek benek" 3477
Tına al-
Tına almay "dinlenemez" 3387
Tına al-
Tına almay "[Rūm Tr.] konuşamaz" 3387
Tınc "dinç, rahat, huzurlu" 3362
Tındurmaḳ "dinlendirmek, rahatlatmak" 3595
Tındur "dinlendir, rahatlat" 3374
Tındurduñuz "dinlendirdiniz, rahatlattınız" 3394
Tındurma "dinlendirme!, rahatlatma!" 3329
Tındurmadı "dinlendirmedi, rahatlatmadı" 3543
Tındurub "dinlendirmiş, rahatlatmış" 3348
Tındurunĝ "dinlendirin, rahatlatın" 3489
Tındurur "dinlendirir, rahatlatır" 3600
Tındurmaḳ "[Rūm Tr.] konuşturmak" 3595
Tındur "[Rūm Tr.] konuştur" 3374
Tındurduñuz "[Rūm Tr.] konuşturdunuz" 3394
Tındurma "[Rūm Tr.] konuşturma!" 3329
Tındurmadı "[Rūm Tr.] konuşturmadı" 3543
Tındurub "[Rūm Tr.] konuşturmuş" 3348
Tındurunĝ "[Rūm Tr.] konuşturun" 3489
Tındurur "[Rūm Tr.] konuşturur" 3600
Tınġu "duraklama, dinlenme; Kuran ayetlerindeki duraklamalar" 3599
Tınġur "huzurlu, rahat" 3435
Tınĝlamaḳ "dinlemek, kulak asmak" 3596
Tınĝla "dinle, kulak as" 3341
Tınĝlamadınĝ "dinlemedin, kulak asmadın" 3536
Tınĝlay "burnun ucu" 3537
Tınmaġur "huzursuz, rahatsız" 3380
Tınmaḳ "dinlenmek, rahat etmek" 3430
Tın "dinlen, rahat et" 3484
Tınar "dinlenir, rahat eder" 3364
Tınarġa "dinlenmeğe, rahat etmek için" 3532, 3337
Tınay "dinleneyim, rahat edeyim" 3560

Tındı "dinlendi, rahat etti" 3372
Tınġac "dinlenince, rahat edince" 3363
Tınġalı "dinlenmek için, rahat etmek için" 3544
Tınġan "dinlenmiş, rahat etmiş" 3446
Tınġa-sin "dinlenirsin, rahat edersin; [dinlenesin]" 3516
Tınġıl "dinlen, rahat et" 3462
Tınıb "dinlenmiş, rahat etmiş" 3349
Tınıban "dinlenmiş, rahat etmiş" 3557
Tınma "dinlenme!, rahat etme!" 3326
Tınmaġıl "dinlenme!, rahat etme!" 3592
Tınmaġnı "dinlenmeği" 3577
Tınmas "dinlenmez, rahat etmez" 3412
Tınmay "dinlenmeden, rahat etmeden" 3556
Tınmayın "dinlenmez, rahat etmez; [dinlenmeden, rahat etmeden]" 3493

Tınmaḳ "[Rūm Tr.] konuşmak, tınmak" 3430
Tın "[Rūm Tr.] konuş" 3484
Tınar "[Rūm Tr.] konuşur" 3364
Tınay "[Rūm Tr.] konuşayım" 3560
Tındı "[Rūm Tr.] konuştu" 3372
Tınġıl "[Rūm Tr.] konuş" 3462
Tınıb "[Rūm Tr.] konuşmuş" 3349
Tınıban "[Rūm Tr.] konuşmuş" 3557
Tınma "[Rūm Tr.] sus!, tınma!, konuşma!" 3326
Tınmaġıl "[Rūm Tr.] konuşma!" 3592
Tınmas "[Rūm Tr.] konuşmaz" 3412
Tınmay "[Rūm Tr.] konuşmadan" 3556
Tınmayın "[Rūm Tr.] konuşmaz; [konuşmadan]" 3493

Tınmaslik
Tınmaslikge "dinlenmezliğe, rahat etmemeğe" 3399

Ṭırāz "Ar. giysilere yapılan süs ve işleme (Arapçalaşmış biçimdir)" 5110

Ṭırf "iyi at, [soylu at]; ulu ve saygıdeğer kişi" 8458*

Tırmanmaḳ/Tırmaşmaḳ "tırmanmak" 3401
Tırmana "tırmanarak" 3359

Tırnaġ
Tırnaġça "tırnakça" 3483
Tırnaġım "tırnağım" 3405

Tırnamaḳ/Tırmamaḳ "tırmalamak, tırnaklamak" 3398
Tırmab "tırmalamış, tırnaklamış" 3604
Tırmaban "tırmalamış, tırnaklamış" 3498

Tıya al-
Tıya alman "engelleyemem, önleyemem" 3335

Tıyıḳ “engelleme, önleme, yasaklama” 3333
Tıyılmaḳ “engellenmek, önlenmek” 3439
Tıymaḳ “engellemek, önlemek” 3451
    Tıyar “engeller, önler” 3445
    Tıymaġan “engelleyen, önleyen” 3509
    Tıymaġıl “engelleme!, önleme!” 3508
Tīcān “[Ar.] taçlar, değerli taşlarla süslü başlıklar” 3467
Tigil-/Tikil-
    Tigil/Tikil “umut besle, um!; güven!; dayan!, yaslan!” 3459
Tigirlemek “tekerlemek, yuvarlamak, döndürmek” 3545
Tigirlenmek “tekerlenmek, yuvarlanmak, dönmek” 3546
Tigirleşmek “tekerlenmek, yuvarlanmak, dönmek; birlikte yuvarlanmak” 3547
Tigre “etraf, çevre” 3550
    Tigremde “etrafımda, çevremde” 3331
    Tigreme “etrafıma, çevreme” 3330
    Tigreñgde “etrafında, çevrende” 3327
    Tigreside “etrafında, çevresinde” 3336
Tigrendürmek “bir şeyin çevresini dolaştırmak, döndürmek” 3505
Tigrenmek “bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek” 3504
Tigrü “değin, dek” 3561
Tik “[dik, düz]” 3432
Tik tur-
    Tik turġanıdın “sessiz durmasından, susmasından, tek durmasından” 3482
    Tik turmaġıl “sessiz durma!, susma!, tek durma!” 3463
Tiken “diken” 3492
Tikil-
    Tikildi “dikildi” 3570
    Tikilme “dikilme, dikiş dikilme” 3500
    Tikilsün “dikilsin” 3485
Tikil-
    Tikilme “dikilme, kurulma; ağaç dikilme” 3500
Tikişmek “birlikte dikiş dikmek” 3476
Tikleşmek/Tikleşmeklik “dik dik bakmak, öfkeli öfkeli bakmak; dikleşmek, dik durmak” 3548
Tikmek “dikmek, dikiş dikmek” 3475
    Tik “dik!” 3432
    Tikib “dikmiş” 3351, 3517
    Tikmegil “dikme!” 3465
    Tiktiler “diktiler” 3384
Tikmek “dikmek, kurmak; ağaç dikmek” 3475
Tiktürmek “diktirmek, dikiş diktirmek” 3501

Tiktürmek “diktirmek, kurdurmak; ağaç diktirmek” 3501
Til “dil” 3461
Tilbe “deli” 3506
    Tilbe ėrkendür “deli imiş” 3386
Tilbelik “delilik” 3583
Tilbere-
    Tilbereb “delirmiş” 3332
    Tilberebtür “delirmiştir” 3383
Tilberetmek “delirtmek, çıldırtmak” 3569
    Tilberetmiş “delirtmiş, çıldırtmış” 3415
Tilek “dilek, istek” 3442
Tilemek “dilemek, istemek” 3567
    Tile “dile, iste” 3572
    Tileb “dileyip; dilemiş” 3350
    Tileben “dileyip” 3495
    Tiledi “diledi, istedi” 3553
    Tilediñ̂g “diledin, istedin” 3456
    Tilegence “dileyince; dileyinceye kadar; dilediği kadar, diledikçe” 3529
    Tilegenlerge “dileyenlere” 3328
    Tilemektin “dilemekten” 3527
    Tilemen “dilemem, istemem” 3552
    Tilemes “dilemez, istemez” 3591
    Tilemeseñ̂giz “dilemeseniz, istemeseniz” 3392
    Tiler “diler, ister” 3518
    Tileriñ̂gni “dilemeğini, dilediğini” 3541
    Tileseñ̂g “dilesen” 3578
    Tileydür “diler, ister” 3524
    Tileyü “dileyerek” 3528
Tilençi “dilenci” 3562
Tilenmek “dilenmek, istenmek, istenilmek” 3568
Tilet-
    Tiletti “diletti, istetti” 3555
Tilev “yiğit, yürekli” 3563
Tilim “dilim, parça” 3586
Tilin “dilim, parça; ayak izinden oluşan yol” 3455
Tiliñ̂g “dilin” 3444
Tilmac “tercüman, çevirmen, dilmaç” 3584
Tilmek “delmek, delik açmak; yarmak, dilim dilim kesmek, dilmek” 3566
    Tilmes “delmez, deşmez” 3413
Tilmürmek “özlemle bakmak, beklemek, baka kalmak” 3582
    Tilmürdi “özlemle baktı, bekledi, baka kaldı” 3523

Tilmürdüm “özlemle baktım, bekledim, baka kaldım” 3479
Tilmürge-sin “özlemle bakarsın, beklersin, baka kalırsın; [bekleyesin]” 3515
Tilmürüb “özlemle bakmış, beklemiş, baka kalmış” 3345
Tilmürür “özlemle bakar, bekler, baka kalır” 3376

Tilük “delik” 3585

Tiñ “denk, eşit” 3434
Tiñ ėrkenin “denk olduğunu, eşit olduğunu” 3525
Tiñ mü bolur “denk mi olur, eşit mi olur” 3389
Tiñdür “denktir, eşittir” 3357

Tiñ ḳur “benzer, eşit, denk, emsal, akran” 3522

Tiñelmek “eşitlenmek, denklenmek” 3598

Tiñlik “denklik, eşitlik” 3534

Tiñşemek/Tiñşürmek/Tiñiştürmek “ölçmek; karşılaştırmak; denklemek, dengelemek” 3597

Tiñteşlik “denktaşlık, eşitlik” 3535

Tip “pekiştirme sözcüğü: tip tik gibi” 3325

Tip-
Tipgil “tep!, tekmele!” 2872

Tip tik “dümdüz, dimdik” 3353

Tipre-
Tipre “kımılda, hareket et” 3607
Tipreb “kımıldayıp, hareket edip, deprenip” 2869
Tipredi “kımıldadı, deprendi” 2887, 5950

Tiprenmek “kımıldanmak, deprenmek” 2886
Tipren “kımıldan!, depren!” 2883
Tiprengünce “kımıldanıncaya kadar; kımıldandığı kadar, kımıldandıkça” 2879
Tiprenmedi “kımıldanmadı, deprenmedi” 2880
Tiprenmegil “kımıldanma!, hareket etme!” 2870
Tiprenmegiñ “kımıldanman, hareket etmen, deprenmen” 2868
Tiprense “kımıldansa, deprense” 2876
Tiprenüri “kımıldanması, deprenmesi” 2877

Tipret-
Tipretgil “kımıldat!” 2884
Tipretmegey “kımıldatmaz” 2882
Tipretti “kımıldattı” 2878
Tipretür “kımıldatır” 2866

Tiprete al-
Tiprete almaġay “kımıldatamaz” 2874
Tiprete almay “kımıldatamaz” 3606

Tir “ter” 2904

Tireci “su oluğu” 3490

Tirek “kavak; sütun, direk” 3402

Tirelmek “dikelmek, dikleşmek, doğrulmak; kurulmak; [dayanmak, direğe yaslanıp dikine koyulmak”]” 3395

> **Tirelgen** “dikelmiş, dikleşmiş, doğrulmuş; kurulmuş; dayanmış, direğe yaslanıp dikine koyulmuş” 3342

Tiremek “dikmek, dikleştirmek, doğrultmak; kurmak; dayamak, direğe yaslayıp dikine koymak” 3371

Tiren͡g/Tirin͡g “derin” 3441

Tirgek “sorma, soruşturma, araştırma” 3403

Tirgemek “direğe yaslayıp dikine koymak, dikleştirmek, yaslamak” 3396

> **Tirgeb** “yaslayıp, direğe yaslayıp dikine koyup” 3343
> **Tirgeben** “yaslamış, direğe yaslayıp dikine koymuş” 3496
> **Tirgedi** “direğe yaslayıp dikine koydu, dikleştirdi, yasladı” 3344
> **Tirgemiş** “yaslamış, direğe yaslayıp dikine koymuş” 3381

Tirgemek “soruşturmak, araştırmak” 3396

> **Tirgeb** “soruşturup, araştırıp” 3343
> **Tirgeben** “soruşturmuş, araştırmış” 3496
> **Tirgedi** “soruşturdu, araştırdı” 3344
> **Tirgegim** “sormam, soruşturmam, araştırmam” 3478
> **Tirgemiş** “soruşturmuş, araştırmış” 3381

Tirgüzmek “diriltmek” 3370

> **Tirgüzgenin͡giz** “diriltmeniz” 3393
> **Tirgüzgüce** “diriltince; diriltinceye kadar; dirilttikçe” 3507
> **Tirgüzsen͡g** “diriltsen” 3438
> **Tirgüzür** “diriltir” 3379, 3481

Tirig “diri, canlı” 3406

Tirigley “diriyken, hayattayken” 3408

Tiriglik “dirilik, canlılık, hayat” 3407

> **Tiriglikte** “dirilikte, hayatta” 3531

Tiril “[Rūm Tr.] can, hayat” 3409

Tirilmek “dirilmek” 3369

> **Tiril** “diril!” 3409
> **Tirildim** “dirildim” 3410
> **Tirilgen** “dirilmiş” 3526
> **Tirilür** “dirilir” 3375
> **Tirilürge** “dirilmeğe” 3338

Tiriltürmek “diriltmek” 3352

Tiritmek “diriltmek” 3400

Tirkişmek/Tirkeşmek “art arda gitmek, sıraya dizilmek, katar hâlinde dizilmek” 3397

Tirle-

> **Tirleb** “terlemiş” 2901

Tirlik “eyerin altına konulan keçe; hırkanın altından giyilen gömlek” 3404, 3447

Tirsek “dirsek” 3440

  Tirsegim “dirseğim” 3480

Tiş “diş” 3416

  Tişi “onun dişi” 3542

  Tişin̂g “dişin” 3431

  Tişlerimdin “dişlerimden” 3487

Tişi “dişi cinsi” 3542

Tişlemek “dişlemek” 3471

  Tişleb “dişlemiş” 3347

  Tişleben “dişleyip” 3494

Tişleşmek “birbirini dişlemek; [birlikte dişlemek]” 3472

  Tişleşiben “birbirini dişleyip; birlikte dişleyip” 3511

Tit-

  Tittin̂g “dittin, parçaladın” 3388

Tit ü pit “paramparça, yırtık, sökük” 2892

Titilmek “didilmek, parçalanmak” 3367

Titmek “ditmek, parçalamak; pamuğu ditmek” 3366

Titregüc “kadınların süs için başlarına taktıkları titrek nesne” 2893

Titremek “titremek” 2895

  Titreb “titremiş” 2891

  Titreben “titremiş; titreyip” 3603

  Titremegi “titremesi” 2897

  Titrer “titrer” 2894

  Titrey “titreyeyim; titrer” 2898

Titretme “titreme, sıtma” 2888

Titretmek

  Titretiben “titremiş; [titremiş]” 2896

  Titretmege “titremeye, sıtmaya” 2889

  Titretti “titretti” 3605

  Titretürige “titretmesine” 2890

Tive “deve” 3530

Tive ḳuşı “deve kuşu” 3452

Tive tikeni “deve dikeni” 3453

Tivrelmek “dikilmek, teyellenmek; saplanmak; şişe takılmak” 3486

Tivremek “dikmek, teyellemek; saplamak; şişe takmak” 3521

  Tivreb “dikmiş, teyellemiş; saplamış; şişe takmış” 3354

Tivretmek “diktirmek, dikiş yaptırmak” 3488

  Tivretey “diktireyim, dikiş yaptırayım; şişe taktırayım” 3579

Tivrük “[dikilmiş; saplanmış]” 3450

Tivrük “yuvarlak” 3450

Tivrül-

Tivrüldi “devrildi, döndü” 3411

Tivrül-

Tivrüldi “dikildi, teyellendi; saplandı; şişe takıldı” 3411

Tiyin “değin, sincap” 3510, 5586

Tiz

Tizi “onun dizi” 3558

Tīz “Fa. keskin, acı” 3469

Tizgin “dizgin, yular” 3466

Tizgindürmek “bir şeyin çevresini dolaştırmak, döndürmek” 3468

Tizgindürür “bir şeyin çevresini dolaştırır, döndürür” 3382

Tizginmek “bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek” 3426

Tizgin “çevresini dolaş, dön” 3466

Tizilmek “dizilmek, ipliğe geçirilmek, sıralanmak” 3425

Tizilgen “dizilmiş, ipliğe geçirilmiş, sıralanmış” 3499

Tizmek “dizmek, ipliğe geçirmek, sıralamak” 3424

Tiz “diz!, ipliğe geçir!, sırala!; diz” 3469

Tizdi “dizdi, ipliğe geçirdi, sıraladı” 3554

Tobulġu “kamçı sapı yapımında kullanılan bir ağaç” 3082

Tofraġ “toprak” 3322

Toġ “toz toprak” 3205

Toġalaḳ “yuvarlak” 3200

Toġan “doğan, bir tür avcı kuş. Ütelgü de denir” 3201

Ṭoġan “doğan, bir tür avcı kuş. İtelgü de denir; bir ünlü padişahın adı; Sulṭān Aḥmed ve Arġun Ḫan'ın sohbet arkadaşı olan Ḳuhıstānlı bir kişinin adı” 5124

Toġanaḳ “atmaca kuşu, doğana benzer bir kuş” 3202

Ṭoġay/Toġay “ırmak kıvrıntısı” 5127

Toġdaḳ “mavi renkte ve ḫar-çāl kuşuna benzer büyük bir su kuşu, toy kuşu” 3216

Toġdarı/Toġdurı “doğan gibi avcı haynanlar kullanılarak avlanan ve kendisini savunmak için onların üzerine pisliğini atan bir kuş, bir tür toy kuşu. ‘Arabī'de ḥubārā denir. Nitekim ‘Arablarda şöyle bir söz var: İnne'l-ḥubārā silāḥuhā sülāḥuhā” 3217

Toġġan “ikiz kardeş; akraba” 3219

Toġġanlıḳ/Toġġanlıġ “akrabaları ziyaret etme”; “akrabalık” 3220

Toġma “efendisinin evinde doğmuş köle çocuğu” 3221

Toġmaḳ “doğmak; [doğurmak]” 3197

Toġdı “doğurdu; [doğdu]” 3006

Toġġan “doğmak; doğmuş” 3219

Toġmaġıñġ “doğman” 3060

Toġubtur “doğurmuştur; [doğmuştur]” 3014

Toḳġan “doğmuş” 3206

Toḳḳan durur “doğmuştur” 3053

Toġramaḳ "doğramak, parçalamak, dilimlemek" 3198

Toġramış "doğramış" 3034

Toġranmaḳ "doğranmak, parçalanmak, dilimlenmek" 3199

Toġrat "doğrat!" 2992

Toġrı "doğru, gerçek; karşı, aynı hizada, koşut" 3218

Ṭoġrıl "yırtıcı bir kuş, tuğrul, çakırdoğan; Alp Arslan'ın oğlu ve Selāciḳa padişahlarından biri" 5116

Toġulmaḳ "doğmak" 3239

Toġulġan "doğmuş, doğum yapılmış" 3007

Toġulmay durur "doğmamış" 3008

Toġulmış "doğmuş" 3033

Toġur "kuşun oturacağı yer" 3222

Toġurmaḳ "doğurmak" 3166

Toġur "doğur!" 3222

Toġuş "doğuş, doğma" 3224

Toġuşluḳ "soylu, iyi yaradılışlı" 3225

Toḫmiyāne "tohum; tohumluk" 8327*

Toḫta-

Toḫtama "dinlenme!, rahat etme!, yatışma!" 3114

Toḫtaḳ "dinlenme, yatışma, rahat etme, huzur" 3121

Toḳ "tok, doymuş" 2978

Toḳac "kapının açılmaması için arkasına yerleştirilen ağaç kol, ağaç sürgü; [tokaç, çamaşır yıkarken kullanılan tokmak]" 3245

Toḳal "kadınların en küçüğü ve hizmetçi hükmünde olan kadın" 3246

Toḳluḳ "tokluk; ucuzluk, bolluk" 3250

Toḳmaḳ "tokmak, tahta çekiç; [Rūm Tr: hallaç tokmağı]; Türklerde bir boy adı" 3253

Toḳmar "ucuna ağaç veya kemikten yumru [düğme gibi] bir şey takılan temrensiz ok" 3251

Toḳrat "İskender zamanında Dārā'ya bağlı olan Ḳalmaḳ padişahının adı" 2992

Toḳsan "doksan" 3115

Toḳtaḳ "huzurlu, sakin" 2989

Toḳtamaḳ "dinlenmek, rahat etmek, durmak, dinmek, yatışmak, oturuşmak" 2997

Toḳtaban "yatışmış, rahat etmiş; rahat edip" 3104

Toḳtamas "dinmez, yatışmaz, rahat etmez, sakinleşmez" 3031

Toḳtamay "rahat etmem; rahat etmez; [rahat etmeden, dinlenmeden]" 3314

Toḳtamayın "yatışmadan, oturuşmadan, rahat etmeden; rahat etmeyip; rahat etmez" 2999

Toḳtamış "sakinleşmiş, rahat etmiş" 3247

Toḳtasun "yatışsın, rahat etsin, sakinleşsin" 3087

Toḳtamış "Ḫˇārezm hanlarından biri olan ve Tėmür'e karşı çıkan kişinin adı; Türkmen boylarından birinin adı" 3247

Toḳtaş “dinlenme, huzur” 2989
Toḳtaşmaḳ “dinlenmek, rahat etmek, durmak, yatışmak, oturuşmak” 3244
    Toḳtaş “dinlen!, rahat et!, yatış!” 2989
Toḳtat-
    Toḳtatay “yatıştırayım, rahata kavuşturayım, sakinleştireyim” 3310
    Toḳtatmasam “yatıştırmasam, rahata kavuşturmasam” 3068
Toḳtata al-
    Toḳtata almas “yatıştıramaz, rahata kavuşturamaz” 3029
Toḳulġa “Moğ. atın çulu” 3257
Toḳulmaḳ “dokunmak, dokuma yapılmak” 3239
    Toḳulġan “dokunmak, dokuma yapılmak” 3007
    Toḳulmış “dokunmuş, dokuma yapılmış” 3033
Toḳum “eyer, semer, palan, kürtün; atın çulu, teğelti” 3258
Toḳumaḳ “dokumak” 3238
    Toḳubtur “dokumuştur” 3014
Toḳundurmaḳ “birbirine dokundurmak, çarpıştırmak, tokuşturmak” 3241
Toḳunmaḳ “dokunmak, değmek” 2988
    Toḳunmay durur “dokunmamış” 3008
Toḳunmaḳ/Toḳuşmaḳ “birbirine dokunmak, birbirine çarpmak, çarpışmak, tokuşmak” 3240
    Toḳuştı “birbirine çarptı, çarpıştı, tokuştu” 3233
Toḳuş “birbirine çarpma, çarpışma, tokuşma” 3256
Toḳuş “dokumada kullanılan mekik” 3256
Toḳuz “dokuz; göklerin sayısı; geometrik rakamların sayısı; Moġul Ḫan ile başlayıp İlḫan ile son bulan Moġul sultanlarının sayısı; Ebü't-Türk olan Yāfeṡ'in çocuklarının sayısı: Türk, Rus, Saḳlab, Ḫalluḫ, Çīn, Kimārī, Ġazan, Ḫazar, Minsek; Türklerde bu sayı kutsallığından dalayı sayının temelini oluşturur; peygamberin eşlerinin sayısı; Tanrı'nın güzel adlarının sayısı doksan dokuzdur; evrenlerin sayısı on sekiz bindir” 3015, 3254
Toḳuz Atabek “[dokuz lala, dokuz atabey]; kinaye olarak: dokuz gök, dokuz felek” 3252
Toḳuz ton “dokuz kabuklu olan bir tür sert ağaç” 3255
Tol-
    Tolġay “dola; dolacak” 3232
Tola “dolu” 2962
Tolaḳ “ayağa sarılan bez, dolak” 3273
Tolaşıḳ “dolaşık, karışık” 3272
Tolay “Moğ. tavşan” 3274
Toldur-
    Toldurġusı “dolduracak” 3237
Tolġama “pusu kurup düşmanı çevirme” 3277
Tolġamaḳ “dolamak, sarmak, bükmek, burmak, döndürmek” 2998
    Ṭolġa “dola!, dolaştır!, bur!” 5129

Tolġaban “dolayıp, çevirip, burup, döndürüp” 3135
Ṭolġadım “doladım, dolaştırdım, burdum” 5130
Ṭolġadıñ “doladın, dolaştırdın, burdun” 5131
Tolġaġay “dolaya, çevire, döndüre” 3309
Tolġama “dolama!, sarma!, çevirme!, döndürme!” 3036
Tolġar “dolar, sarar, büker, döndürür” 3002
Tolġar iseñ “döndürür isen, çevirir isen” 3065
Tolġasañ “dolasan, döndürsen, çevirsen” 3084
Tolġan-
Tolġanıb “dolanmış, sarılmış, bükülmüş” 2986
Tolġanmas “dolanmaz, sarılmaz” 3028
Tolġanur “dolanır, sarılır, döndürülür” 3010
Tolġandurmaḳ “dolandırmak, sarmak, bükmek” 3270
Tolġaş “dolaşma, kıvrım, büklüm” 3276
Tolġaşında “dolaşmasında, kıvrımında, büklümünde” 3176
Tolġaşmaḳ “dolanmak, dolaşmak, sarılmak, bükülmek” 3271
Tolġaş “dolaş!, sarıl!” 3276
Tolġaşıb “dolaşıp, sarılıp, bükülüp” 2974
Tolġaşur “dolaşır, sarılır” 3083
Tolı “Çengiz Ḫan'ın küçük oğlu ve Hülegü Ḫan'ın babası” 3286
Tolı “dolu yağışı” 3286
Tolı “Moğ. ayna” 3286
Tolu “dağlı” 3284
Tolu “dolu yağışı” 3284
Tolun “[dolu]; dolunay” 3102
Tolun ay “dolunay” 3102
Toluy “ayna” 3292
Tomaġa “doğan başlığı, doğan üsküfü” 3169
Tomuzġan “domuzlan, bok böceği” 3294
Ton “giyecek, giysi, don” 3085
Tonuñ “giyeceğin, giysin” 3050
Toñ “don, soğuk” 3306
Tonalmaḳ “çıplak olmak, çıplaklaşmak” 3298
Tonamaḳ “soymak, çıplak etmek, çıplaklaştırmak” 3296
Ṭonanmaḳ “[Rūm Tr.] donanmak, bezenmek, süslenmek” 5122
Tonġuc/Tunġuc “ilk doğan çocuk” 3304
Toñmaḳ “donmak” 3297
Toñ “don!, soğu!” 3306
Toñar “donar” 3011
Toñub “donmuş” 2984
Tonpuz “hasır yapımında kullanılan bir tür bitki” 3303

Tonĝuz "domuz" 3016
Top "top, toparlak; düşmana atılan top" 3072
Top "topluluk, kalabalık, yığın" 3072
Top/Töp/Tup/Tüp "pekiştirme sözcüğü: top toġrı gibi" 3072
Top ġazġan/Top ḳazġan "düşman tarafına atılan top" 3079
Top toġrı "dosdoğru" 3122
Topal "topal, aksak" 3073
Topalanĝ "yağmursuz ve tozlu olan şiddetli rüzgâr" 3074
Toparlamaḳ "[Rūm Tr.] toparlamak, toplamak, yığmak; yuvarlamak" 3069
Topçın/Tobçın "Çengiz H̱an'ın yasa-namesi" 3077
Topı "başlığın altına giyilen tülbent" 3089
Topraḳ salmaḳ "belirli yerlere toprak atıp hırsızın çaldığı şeyin oraya koymasını sağlamak" 3071
Topuḳ "ayak topuğu" 3081
Topuz "topuz, demir çomak" 3080
Tor "tor, ağ, tuzak, balık ağı, tül" 2977
Tor "vahşi, yabanıl, tor" 2977
Tora "askerleri korumak için insan boyunca yapılmış ve birbirine zincir ve kancayla bağlanmış kalkanlar" 2971
Toraġ/Toraḳ "bir çeşit tulum yoğurdu" 3047
Toraḳ otı "[kengere benzer ve yoğurda eklenip] yenilen bir ot; [Rūm Tr: dereotu]" 3127
Torġay "toygar, turgay, çayır kuşu, tarla kuşu" 3324
Torġud "Türk boylarından birinin adı" 3148
Torlamaḳ "ağla yakalamak, tuzağa düşürmek" 3126
Torlamaḳ "nakış dokumak, işleme dokumak" 3126
Torlan-

Torlanġan "ağla yakalanmış, tuzağa düşmüş" 3108

Torluḳ "heyecen, korku, ürküntü, torluk" 3151
Torum "dorum, torum, iki yaşındaki deve yavrusu. Bir yaşı olana Köşek/Köşelek, üç yaşı olana da Taylaḳ denir; yavrulaması için kısrakla çiftleştirilen aygır" 3070
Tos "yay ve ona benzer şeylerin üzerine sarılan [kayın ağacı kabuğundan] kılıf" 3030
Tosḳavul "bekçi, koruyucu" 3188
Tosmaḳ "gözetlemek, beklemek" 3187
Tostuḳan/Tostaḳan/Tostuġan/Tostaġan "gemi gibi uzun kadeh; ibrik; kadeh" 2321, 3118
Tosun "Moğ. yağ" 3190
Tovaġ "hayvanların tırnağı" 3119
Ṭoy "şölen, toy, düğün" 5123
Toy ḳuşı "toġdarı, toy kuşu" 3319
Toydurmaḳ "doyurmak" 3316

Toydurub "doyurmuş" 2982

Toyġar "tarla serçesi, çayır kuşu, turgay, toygar" 2970

Toyġarmaḳ “doyurmak” 3044
　Toyġar “doyur!” 2970
　Toyġarıb “doyurmuş” 3020
　Toyġarıban “doyurmuş, doyurup” 3107
　Toyġarmayın “doyurmayıp; doyurmam; [doyurmadan; doyurmayayım]” 3110
Toyġun/Tuyġun “ak doğan” 3282
Toyġur “çabuk doyan; hep tok olan” 3318
Toymaġur “doymaz, doymayan” 3129
Toymaḳ “doymak” 3315
　Toyar ėrdi “doyar idi” 3211
　Toyar mu ėrkin “doyar mı ki” 3134
　Toydı “doydu” 3023
　Toydılar “doydular” 3130
　Toyġa-min “doyayım” 3120
　Toyġay “doyacak; [doya]” 3025
　Toymas ikin mü “doymaz mı ki” 3022
　Toymayın “doymayıp; doymadan” 3111
　Toymay-min “doymam” 3024
　Toymayub “doymamış” 3161
　Toyub “doymuş” 2979
Toynaḳ/Tovaġ “hayvanların tırnağı, toynak” 3046
Toyumluḳ “[Rūm Tr.] savaşta düşmandan ele geçirilen ganimet” 3321
Toz “toz” 3037
Toz “[yay ve ona benzer şeylerin üzerine sarılan kayın ağacı kabuğundan kılıf]” 3037
Tozalanmaḳ “baş üzerinden yuvarlanmak, takla atmak” 3181
Tozañ̂ “toprağı yumuşak yer” 3182
Töben “aşağı, alt; ters” 3075
Tögen “kızgın damga, dağ, yanık yarası” 3000
Tögüşmek “dövüşmek” 3035
Tökgüci “dökücü” 2969
Tökmek “dökmek” 3259
　Tökdükce “döktükçe” 3185
　Tökedür “döker; dökecek” 3009
　Tökerge “dökmeğe” 2980
　Tökgeli “dökmek için” 3186
　Tökse “dökse” 3323
Töktürmek
　Töktürmekge “döktürmeğe” 2966
Tökülmek “dökülmek” 3063
　Töküle “dökülmeğe” 2964
Töküşmek “birbirine dökmek” 3260

Töküz “tam, bütün, eksiksiz” 3026
Töl “inek ve koyun yavrusu” 3170
Tömengi
    Tömengini “Özbekiyye'de: aşağıdakini” 3291
Töñ̂terilmek “dönderilmek, ters çevrilmek” 3301
Töñ̂termek “döndermek, ters çevirmek” 3299
Töpe “tepe, yığın; başın tepesi. Tepe/Tėpe dahi denir” 3226
Tör “tör, evin baş köşesi, ev bucağı; karşı, aynı hizada” 2977
Töre “soy, sülale; padişahların çocukları” 2971
Töre “töre, görenek, yasa; Çengiz Ḫan'ın yasası” 2971
Töri “evin baş köşesi, ev bucağı, törü” 3236
Tört “dört” 2993
Tört ana “dört unsur (toprak, hava, su, ateş)” 3139
Tört defter “kinaye olarak: dört kutsal kitap yani *Furḳān, İncīl, Tevrāt* ve *Zebūr”* 3012
Tört ulus “Türk boylarının en büyükleri olan Arlat, Barlas, Tarḫan ve Sulduz. Nevāyī belki de Pīşdādiyān, Keyān, Eşkāniyān ve Sāsāniyān'ı kastetmiştir” 3027
Törtele/Törtevle “dördü birlikte” 3141
Törtelesi “her dördü” 3140
Törten “kürk” 3230
Törter “dörder” 2968
Törtev “dördü birlikte; dört tane” 3142
    Törtevdin biri dik “dört kişidin biri gibi. Murtażā ‘Alī'din kinayedir” 3061
Törtünc “dördüncü” 3143
Törtünci “dördüncü” 3234
Töşe-
    Töşeb “döşemiş, sermiş” 3249
    Töşebtürler “döşemişler, sermişler” 2995
    Töşer “döşer, serer” 3203
Töşek “döşeme, serme; döşek” 3058
Töşelmek “döşenmek, serilmek” 3193
    Töşelgec “döşenince, serilince” 2996
    Töşelür “döşenir, serilir” 5252
Töşlük “göğüslü, iri gövdeli, iri yarı, güçlü” 3043
Töşük “delik, deşik” 3049
Töşüklüg “delikli, deşikli” 3051
Töz “[kök, temel]” 3037
Töze al-
    Töze alman “katlanamam, dayanamam” 3088
Tözmek “katlanmak, dayanmak” 3064, 3155
    Töz “katlan!, dayan!” 3037
    Tözer mü “katlanır mı, dayanır mı” 3168

Tözüb “katlanmış, dayanmış” 2987
Tucar “kara bulut, yağmurlu hava” 3101
Ṭuġra “buyrukların başında hükümdarın imza yerine kullandığı işaret, tuğra” 5118
Tuġurḳa “çadırın keçesi” 3223
Tuḳ “Moğ. bayrak, sancak” 2978
Tul “dul kadın; yas için süslenmiş at” 3170
-Tul “renklerin sonuna gelen benzerlik eki: ağımtul gibi” 3170
Tulamaḳ “yas için atı süslemek” 3268
Tulf “tortu, çökelti, posa” 3283
Tulum “tulum, tuluk, deri kap” 3287
Tumac “tabaklanmış deri, sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri, sahtiyan” 4554
Tuman “duman, sis” 3109
Tummaḳ/Tumulmaḳ “[Rūm Tr.] suya batmak, dalmak” 3290
Tumşuġ “kuş gagası; dağ burnu” 3041
Tumuş “bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce otur” 3039
Tumuşmaḳ “bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturmak” 3288
Tumuştı “bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturdu” 3208
Tumuşturmaḳ “bir köşede üzüntü içerisinde ve sessizce oturtmak, susturmak” 3289
Tuñ̂g “ağzı dar testi” 3306
Tun-
Tundı “dindi, durdu” 2918
Tunar “birbirinin üstüne toplanıp yakılan odun yığını” 3302
Tunar “gözün kararması” 3302
Tunġal/Tunḳal “Moğ. genel hüküm; toplanması için askere haber vermek” 2926, 2960
Tunmaḳ “kararmak; [göz kararmak, kamaşmak; gözü donmak]” 3295
Tundı “güneş veya ateşe bakmaktan göz dondu, kamaştı” 3132
Tur “kuşun oturacağı yer” 2977
-TUr “sözcüklere eklenir. Örn. gėtibtür” 2977
Tur/Tūr “yiğit, yürekli, kahraman; Ferīdūn'un büyük oğludur. Sivinc Tatar ile birlikte İlḫan'ı yendi. Turan ülkesi onun adıyla ilgilidir” 2977
Tūr “araştırma, arama; dönek sevgili”; “Īrec'in kızı ve Menūçehr'in eşi” 2977
Tūrā “Jend ü Pājend dilinde: inek” 2971
Tura al-
Tura alman “duramam” 3248
Tūre “bukağı, hayvanların ayaklarına bağlanan zincir; çakal” 2971
Turġaḳ “bekçi, nöbetçi; Özbek boylarından birinin adı” 3144
Turġanı birle “olduğu gibi, varlığı ile, büsbütün, tamamıyla” 3146
Turġanım birle “[olduğum gibi, varlığımla, büsbütün]” 3147
Turġay “Emīr Tėmür'ün babasının adı” 3324
Turġun “durgun” 3149
Turġuzmaḳ “kaldırmak; durdurmak” 3123

Turġuz “kaldır; durdur” 3018
Turġuzay “kaldırırım; durdururum; [kaldırayım; durdurayım]” 3178
Turġuzub “kaldırmış, kımıldatmış; durdurmuş” 3159
Turmaḳ “durmak; kalkmak” 3042
Tur “dur!” 2977
Turaturġac “dururken” 3214
Turġan “durmuş; kalkmış” 3086
Turġanı birle “durması ile, dururken” 3146
Turġanıda “durmasında, ayakta durmasında; kalkmasında” 2963
Turġanım birle “durmağım ile, dururken” 3147
Turġay “kalkar; durur; kalkacak; duracak; [kalka; dura]” 3209
Turmaġıl “durma!; kalkma!” 3067
Turmaġumdur “durmam; durmayacağım” 3013
Turmanĝ “durmayın; kalkmayın” 3062
Turmanĝız “durmayınız; kalkmayınız” 3017
Turub “durmuş; kalkmış” 2983
Turmucaḳ “yenilebilen ve ekşimsi olan bir tür çöl bitkisi” 3152
Turna “turna kuşu” 2900
Ṭurumṭay “avcı bir kuş türü” 5111
Turur “sözcüklerin sonuna eklenen edattır. Alıb turur ‘almıştır’ gibi” 3153
Turuş “durma, durup bekleme; dayanma, katlanma, direnme” 3040
Ṭūs “Key-Kāvūs ve Key-Ḫusrev zamanında bir komutanın adı” 5132
Tuş “denk, eşit” 3038
Tuş “taraf, yön, yan; [yakın; karşı]” 3038
Tuşıġa “tarafına, yönüne” 2967
Tuşḳaca “semte kadar” 3173
Tuşta “tarafta, yönde, çevrede” 3163
Tuşumda “tarafımda, çevremde” 3105
Tuşumġa “tarafıma, yönüme” 2975
Tuş tuşdın “her taraftan, çevreden” 3117
Tuşamışı “Moğ. işi birisine bırakma, devretme” 2707, 3004
Tuşlanmaḳ “rastlanmak, karşılaşılmak” 3194
Tuşluḳ “taraf, yön” 3043
Tuşluk Tuşı “semtten semte” 3043, 3215
Tuta bėrmek “tutmak, tuta vermek” 3091
Tutaġan “sürekli tutan” 3154
Tutalamaḳ/Tutanlamaḳ “yanlış yoldan yolunu bulmak” 3093
Tutar atar “kırşılıklı vuruşma, savaşta tutup atmak” 2976
Tutaş “bitişik, yan yana” 3032
Tutaşmaḳ “girişmek, bir işe başlamak; tutuşmak, ateş almak; birbirini tutmak” 3092
Tutaşıb “tutuşup, birbirini tutup; [alev almış]” 2985

Tutaşmıştur “tutuşmuştur” 3165
Tutaşurdın “tutuşmaktan” 3113
Tutaşturmaḳ “[tutuşturmak]” 3094
Tutaşturuḳ “ateş yakmaya yarayan çalı çırpı, tuturuk” 3094
Tutaşur-
Tutaşurġalı “tutuşturmak için” 3207
Ṭūṭekī “dudu gibi, papağan gibi; dudu rengi” 5125
Tutġucı
Tutġucım “tutucum” 3019
Tutḳun “esir, tutsak” 3096
Tutmac “hamurla yapılan bir tür çorba, tutmaç” 2994
Tutmaḳ “tutmak” 3172
Tut “tut!” 2990
Tuta tuta “tuta tuta, tutarak” 3137
Tutay “tutayım; tutarım; tutacağım” 3212
Tutmaġusı “tutmamalı, tutmasa gerek; [tutmayacak]” 3227
Tuttuñ̂guz/Tuttuñ̂glar “tuttunuz” 3174
Tutuñ̂g “tutun!” 3057
Tutruḳ “ateş yakmaya yarayan çalı çırpı, tuturuk” 3045
Tutuḳ “kapıya asılan örtü” 3098
Tutuḳ “tutuk, tutulmuş, büzük; kabız” 3228
Tutuḳluḳ “büzülme, tutukluk; güneş ve ay tutulması” 3099
Tutul-
Tutulurġan/Tutuladurġan “tutulmuş” 3054
Tutum “ekşimsi yiyecekler, turşu” 3100
Tutum “işin sonucu ve izi” 3100
Tuturġan/Tuturġu “Moğ. pirinç” 3097
Tutuş-/Tutaġlaş-
Tutuşub/Tutaġlaşıb “tutuşup, birbirini tutup” 2974
Tuvurluġ “çadırın keçeden yapılmış örtüsü” 3312
Tuydurmaḳ “duyurmak, anlatmak” 3316
Tuydurub “duyurmuş, anlatmış” 2982
Ṭuyġun “ak doğan” 5126
Tuylamaḳ “tekme atmak, çifte atmak” 3317
Tuymaḳ “duymak, öğrenmek, anlamak” 3315
Tuydı “duydu, öğrendi, anladı” 3023
Tuyġay “duyacak, öğrenecek, anlayacak; [duya]” 3025
Tuymas ikin mü “duymaz mı ki, öğrenmez mi ki” 3022
Tuymayın “duymayıp, öğrenmeyip” 3162
Tuymay-min “duymamışım, öğrenmemişim, anlamamışım” 3024
Tuymayub “duymamış, öğrenmemiş, anlamamış” 3161

Tuyub "duymuş, öğrenmiş" 2979
Tuyuḳ/Ṭuyuḳ "aaba uyaklı ve cinaslı dörtlük, tuyuğ" 3278
Tuz "tuz" 3037
Tuzaḳ "tuzak, ağ" 3171
Tuzlaḳ "tuzlak, tuzlu yer" 3183
Tuzlanmaḳ "tuzlanmak" 3180
Tuzluḳ "tuzlu" 3184
Tüb "dip, kök" 3072, 3602
Tübide "dibinde" 3005
Tübiġa "dibine" 3179
Tübige "dibine" 2965
Tübin "dibini" 3136
Tüb tüz/Tüp tüz "dümdüz" 3076
Tübi mīḫi "çivisinin dibi, kazığının dibi" 3293
Tübiye "çölde otlayarak semirmiş kısrak" 3090
Tübsiz "dipsiz, çok derin" 3078
Tüfkürmek "tükürmek" 3243
Tüfürük/Tüfürcek "tükürük" 3242
Tügdürmek "düğümletmek, düğümlemesini sağlamak" 3261
Tüger taşı "mezar taşı" 3128
Tügi "darıya benzer bir tane; [pirinç, düğü]" 3267
Tügme "düğme" 2929
Tügmek "düğümlemek, düğmek" 3259
Tügdi "düğümledi, düğdü, düğüm yaptı" 3281
Tüger "düğümler, düğüm yapar" 3003
Tügse "düğümlese, düğse, düğüm yapsa" 3323
Tügüb "düğümlemiş" 2981
Tügremek "kapamak, set çekmek" 3262
Tügün "düğüm" 2972
Tügüşmek "düğümlemek" 3260
Tükel "arama, yoklama, inceden inceye araştırma" 3265
Tükellemek "aramak, yoklamak, inceden inceye araştırmak" 3264
Tüken-
Tükengen sayı "tükendikçe" 3311
Tükeniş "tükeniş" 3266
Tüket-
Tüketgenin "tükettiğini, bitirdiğini, bitirmesini" 3112
Tüketgey-sin "tüketirsin, bitirirsin" 3103
Tükürmek "tükürmek" 3263
Tülek "kuşların yılda bir kez tüy döküp yeniden çıkarması" 3131
Tülemek "değiştirmek; [mecaz anlamda: kuşların tüy döküp yeniden çıkarması]" 3269

Tülen "Moğ. odun, yakacak" 3275
Tülkü "tilki" 3167
Tülügüm hey tulum "düğünlerde ve şölenlerde [oynayarak] söylenen bir şarkı" 3285
Tümen "on bin sayısı; on bin dinar; büyük bir vilayete bağlı olan küçük vilayetler ve kasabalar" 3109
Tümen miñ "bin defa bin; [on bin defa bin]" 3056
Tün "tün, gece" 3085
    Tünüñ "tünün, gecen" 3050
    Tünüñde "gecende" 2973
Tün "iple yapılan salıncak" 3085
Tünbek "dümbelek" 2950
Tünegün "dün, dünkü gün" 3138
Tün-ḳaṭar "gece bekçisi, koruyucu" 3305
Tünlemek "gecelemek" 3300
Tüñlük "çadırın bacası" 3160
Tüñülmek "isteği kalmamak" 3297
    Tüñül "umudunu kes!" 3133
Türemek "türemek, ortaya çıkmak" 3124
Türgen "tez, çabuk" 3150
Türk "Türkī dilinin kurucusu ve Yāfes̱ bin Nūḥ'un en büyük oğludur. Türkler ona Yāfes̱ Oğlan derler. Şeyẖ Ṭabersī tefsirinde Ye'cūc ve Me'cūc, Yāfes̱'in soyundan sayılmıştır. Yāfes̱'in çocukları şunlardır: Türk, Kimārī, Ḫazar, Saḳlab, Rus, Minsek, Çīn, Tārıẖ; Ḫalluẖ" 2903
Türkī "bir tür şarkı" 2911
Türkī "soba" 2911
Türk-i encüm "kinaye olarak: ay" 2905
Türkmen "*Ḥabībü's-Siyer'e* göre Oğuzların yirmi dört boyundan biri olan Türkmenler, Ḫorāsān ve Māverā'u'n-nehr'de farklı coğrafyada yaşayıp farklılaştıkları için Türkmen yani Türk-mānend 'Türk gibi' adını almışlardır. ancak *Ẓafer-nāme* ve Türkmenlerin kendilerine göre Türk bin Yāfes̱ soyundan gelirler" 2908
Türlüg "türlü, çeşitli" 3066
Türme "kürk ve yünden yapılan değerli şal; din adamlarının giydiği kürklü giysi" 3229
Türtmek "dürtmek" 3125
Tüs/Tös "yaradılış, soy, töz" 3030
Ṭüs/Ṭös "yaradılış, soy" 5132
Tüsluḳ/Tösluḳ "soylu, iyi yaradılışlı" 3189
Tüş "düş, rüya" 3038
    Tüşgece "düşe kadar, rüyaya dek" 3173
    Tüşige "düşüne, rüyasına" 2967
    Tüşte "düşte, rüyada" 3163
    Tüşümde "düşümde, rüyamda" 3105

Tüşümge “düşüme, rüyama” 2975
Tüş “gün ortası, öğlen” 3038
Tüşgece “gün ortasına kadar, öğlene dek” 3173
Tüşte “gün ortasında, öğlende” 3163
Tüş-
Tüşgeli “düşmek için” 3210
Tüşgü dikdür “düşecek gibidir” 3001
Tüşçilik “öğlene kadarlık bir zaman, kaba kuşluğa kadarlık bir zaman” 3195
Tüşken “külhan, hamam ocağı” 3116
Tüşkün “düşkün, düşmüş, felakete uğramış” 3196
Tüşlük “gün ortası, öğlen, kaba kuşluk” 3043
Tüşürgüci “düşüren, indiren” 3313
Tüşürmek “düşürmek, indirmek” 3191
Tüşüşmek “birbirine düşmek” 3192
Tütsi “tütsü, duman” 3095
Tüynek “yarı olgunlaşmış kavun, kelek” 3320
Tüzelmek “düzelmek, düzleşmek; yapılmak; süslenmek; düzenlenmek” 3156
Tüzeldi “düzeldi, düzleşti” 3280
Tüzelmes “düzelmez, düzleşmez; yapılmaz” 3021
Tüzet-
Tüzet “düzenle!; süsle!, donat!” 2991
Tüzetey “düzelteyim; düzleştireyim; yapayım; düzenleyeyim; süsleyeyim” 3164
Tüzetgünce “düzeltince; süsleyince” 3175
Tüzetür “düzeltir; yapar; süsler” 8129
Tüzlenmek “düzelmek, düzleşmek; düzenlenmek; süslenmek” 3059, 3177
Tüzlük “düzlük, doğruluk; düzenlilik; süslülük, bezenmişlik” 3048, 3231
Tüzlügidin “düzlüğünden, doğruluğundan” 3204
Tüzmek “dizmek, sıralamak; düzenlemek, düzmek; süslemek; yapmak; sazı kurmak” 3155
Tüz “düz; diz!, sırala!; düzenle!” 3037
Tüzdi “dizdi; düzenledi; süsledi; yaptı, bayındırlaştırdı” 3213
Tüzer mü “dizer mi, sıralar mı; düzenler mi; süsler mi” 3168
Tüzüb “dizmiş; düzenlemiş; süslemiş” 2987
Tüzrek “daha düz, daha doğru” 3106
Tüzük “düzenli; bezenmiş, donanmış; dümdüz; [yapılmış, bayındır]; düzen; bezenmişlik” 3052
Tüzüklük “düzenlilik; bezenmişlik, donanmışlık; yapılmışlık, bayındırlık; düzenli; bezenmiş; dümdüz; yapılmış, bayındır” 3055
Tüzülmek “düzenlenmek; saz kurulmak” 3157
Tüzülüşmek “dizilmek, sıralanmak; [birlikte kurulmak]” 3158
Uc “uç; bir şeyin başı veya kuyruğu” 727

Uca "arka, sırt; [mecaz anlamda] sığınılacak yer, dayanak noktası; [Rūm Tr: kıç, sağrı]" 728
Ucan "Tebrīz'e bağlı bölgelerden (bölüklerden) birinin adı" 733
Ucsarraḳ "daha yukarı" 736
Ucur
    Ucurda "zamanda, vakitte, sırada, anda; fal veya rüyanın gerçekleşmesinde" 714
Ucuz "ucuz" 947
Uça "arka, sırt; omuz ve kanadın çıkıntısı. Cıġatay eli geleneğine göre tavuk, koyun veya kuzu pişirilecek olursa, uça kısmı yemeğin üzerine konarak konuğa verilir. Bu kısımlar olmazsa meclis sahibinin cimriliği anlamına gelir ve o yemeğe değer verilmez" 1221
Uça/Uçça "güzelleri ile ünlü bir vilayetin adı" 804
Uçan "büyük gemi" 733
Uçar/Ucar "pazar, çarşı, alış veriş yeri" 729
Uçḳun "ateş kıvılcımı, uçkun" 744, 794
Uçḳur/Uçġur "hızlı uçan; uçucu, uçan" 737
Uçḳur/Uçġur "[Rūm Tr: şalvar uçkuru]" 737
Uçma "dik yamaç, uçurum" 800
Uçmaḳ "[göğe uçmak; kaybolmak, yok olmak, uçmak; göz seğirmek]" 721
    Uç "göğe uç!; kaybol!, yok ol!; [göz seğir]" 727
    Uçar "uçar" 1167
    Uçḳusı "uçacak" 1217
    Uçma "uçma!" 800
Uçmaḳ "cennet, uçmak" 721
Uçramaḳ "uğramak, yakalanmak, maruz kalmak, karşılaşmak" 725
    Uçrab "uğramış, yakalanmış, maruz kalmış" 767
    Uçramadım "karşılaşmadım, maruz kalmadım" 1250
    Uçramañ̂ız "karşılaşmayınız, maruz kalmayınız" 933
    Uçramış "uğramış, karşılaşmış, maruz kalmış" 837
Uçraş-
    Uçraşıb "karşılaşmış, maruz kalmış" 1116
Uçrat-
    Uçratay "uğratayım, maruz bırakayım" 1090
Uçuḳ "uçuk, dudak kabartısı; [mecaz anlamda] gözde çıkan ben; [Rūm Tr: sara hastalığı]" 802
Uçur-
    Uçurġan "uçuran" 1108
    Uçursa "uçursa" 1218
Ud "[sığır]. Īrānlıların sığır yılını, Ud il yazmaları yanlıştır. Uy il yazmaları gerekir, çünkü sığır anlamını taşıyan sözcük Uy sözcüğüdür" 791
Ud il/Uy il "sığır yılı" 791
Ufraġ/Ofraġ/Ufraḳ/Ofraḳ "giysi, elbise" 910

Uḫması "Moğ. şikayet, arzuhâl; sunmak; göstermek; anlatmak" 907
Uḳ "yünlü deriden dikilen çizme" 915
Ula "Moğ. yüksek dağ" 974
Ulal-
  Ulalsa "büyüse; yaşlansa, kocasa" 888
Ulamaḳ "birbirine bağlamak, iliştirmek" 1043
Ulamaḳ/Ulumaḳ "köpek ve çakal ulumak" 964
Ulandurmaḳ "ipi bir yere bağlamak, iliştirmek; [ulaştırmak]" 961
Ulanmaḳ "bağlanmak, ilişmek; ulaşmak, erişmek, kavuşmak" 962
  Ulanġan "kıvrılmış, burulmuş, örülmüş" 1088
Ulaş-
  Ulaşıbtur "köpek ulumuş" 889
Ulaş-
  Ulaşıbtur "ulaşmıştır, kavuşmuştur; [bağlanmıştır]" 889
Ulġaymaḳ "büyük ve ulu olmak; büyümek; yaşlanmak, kocamak" 974
  Ulġaydı "büyüdü; kocadı, yaşlandı" 1234
  Ulġayġanda "büyüdüğünde; kocadığında" 707, 1205-2
  Ulġayıb "büyümüş; yaşlanmış, kocamış" 754
  Ulġaysa "büyüse; kocasa, yaşlansa" 1141
Ultanĝ "ayakkabı ve çizme altına dikilen deri" 1053
Uluġ "büyük, ulu; yaşlı" 709
Uluḳ "ulu, yüce, büyük; yaşlı" 981
Uluḳ sözlüg
  Uluḳ sözlüg turur "büyük sözler söyleyendir" 887
Ulus "boy, aşiret, kabile, kavim; topluluk, bölük, cemaat; halk, topluluk" 621, 980
Uluş-
  Uluşub "köpekler birlikte uluyup" 763
Umac "bir tür hamur çorbası" 782
Umanc "beklenti, istek, umut" 781
Unamaḳ "razı olmak, rıza göstermek, onamak, kabul etmek" 1000
  Unab "razı olup" 766
  Unaman "razı olmam" 1107
Unat-
  Unatḳunca "razı edince; razı edinceye kadar" 1130
Unġan "Moğ. at veya eşek yavrusu" 1145
Unut "[unutma]" 885
Unut-
  Unut "unut!" 885
  Unutġunĝdur "unutacaksın" 771
  Unutmaġlarnı "unutmakları; unutulacakları" 748
Unuttur-

Unutturmaġa-min “unutturmayayım” 1102
Ur “[Rūm Tr: ur]” 798
Uraġan “sürekli vuran” 1215
Uran “Moğ. meslek, sanat, zanaat; Türkler kendi boylarını bulmak için onlara bu sözle (meslek adıyla) seslenirler. Örneğin Ḳıyat boyu Arucan sözü ile, Manĝḳıt boyu Ḳalay sözü ile, Kenges boyu Çavlı sözü ile, Ḫaṭāy boyu Uluta sözü ile, Ḳonġrat boyu Cayılġan sözü ile seslenirler; orduda yolunu şaşıran kimseye bu adla selenilir” 835, 1222
Uranlaşmaḳ “ordunun iniş sırasında kendi boyunu bulmak için onlara bildikleri bir simgeyle seslenmek” 833
Uranlaşmışı “ordunun iniş sırasındaki sesleniş” 836
Urdurmaḳ “vurdurmak” 932
Urġaçı “dişi” 847
Urınmaḳ/Urunmaḳ “vurunmak, kendisini o yan bu yana vurmak, dövünmek, çırpınmak, debelenmek” 814
Urışmaḳ/Uruşmaḳ “vuruşmak, savaşmak” 815
Urmaḳ “vurmak” 813
  Ur “vur!” 798
  Ura ura “vura vura, vurarak” 759
  Uradurmış “vururmuş” 1178
  Urar “vurur, vuracak” 1091
  Uraraḳ “vurarak” 1216
  Urdun̂guz/Urdun̂glar “vurdunuz” 1025
  Urġu dik “vurmalı, vurulacak, vurulası; vurur gibi” 770
  Urub “vurmuş” 753
  Urun̂guz “vurunuz” 684, 758
Urnuḳmaḳ “birdenbire boğazdan kan açılıp ölmek” 830
Uruḳ ḳayaş “sülale, soy sop, akraba. Uruḳ tek başına da bu anlamı verir. Ḳayaş tek başına kullanılmaz” 949
Uruḳ/Uruġ “Moğ. sülale, soy sop, akraba. İkileme gibi kullanılan Uruḳ ḳayaş da aynı anlamdadır” 558, 853
Urunçı/Orunçı “Moğ. dilenci” 855
Uruşturmaḳ “vuruşturmak, savaştırmak” 816
  Uruştursa “vuruştursa, savaştırsa” 652
Usun “Moğ. su” 1074
Uşaḳ “ufak, küçük” 893
Uşal-
  Uşal “kırıl!” 894
  Uşaldı “kırıldı” 1248
  Uşalġan “kırılmış, ufalmış” 1093
  Uşalġay ėrdi “kırılırdı” 1208
  Uşalıb “kırılmış” 751

Uşalmas “kırılmaz, parçalanmaz, ufalmaz” 939
Uşalsa “kırılsa” 1131
Uşanmaḳ “uyuşmak, keçeleşmek, hareketsiz olmak” 891
Uşat-
Uşat “ufala, kır, parçala” 768
Uşatay “kırarım; [kırayım]” 1159
Uşatġay “kıra; kırar” 838
Uşatıb “ufalamış, kırmış, parçalamış” 752
Uşatḳac “kırınca” 780
Uşatḳan “kıran; kırmış; [kırmak, ufalamak, parçalamak]” 1174
Uşatḳunca “kırınca; kırana kadar, kırıncaya kadar; kırdığı/kıracağı kadar, kırdıkça” 1184
Uşatsa “kırsa” 1008
Uşattı “kırdı, ufaladı” 1158
Uşattıñ̂ “kırdın, parçaladın, ufaladın” 1026
Uşatur “ufalar, kırar, parçalar” 826
Uşatılmaḳ “kırılmak, ufalanmak” 890
Uşbu “bu; işte bu” 1119
Uşġun “ravent türü bir bitki, uşkun, ışkın” 897
Uşmunca “bu kadar; işte bu kadar” 898
Ūt “Hind dilinde: deve” 688
Ut-
Ut “rehinde veya kumarda kazan, üt, ut” 688
Utġay “kumarda kazanacak, utacak, ütecek” 695
Utmaġay “kumarda kazanmayacak, utmayacak, ütmeyecek” 875
Utmışdur “kumarda kazanmış, utmuş, ütmüş” 989
Uttı “rehinde veya kumarda kazandı; uttu, üttü” 1070
Uttum “kumarda kazandım, uttum, üttüm” 1152
Uttuñ̂ “kumarda kazandın, uttun, üttün” 1022
Utub “kumarda kazanmış, utmuş, ütmüş” 840
Utġan-
Utġandı “utandı” 1213
Utġanıb “utanıp” 1214
Utḳanmaḳ “utanmak” 680, 1005
Utḳurmaḳ/Utḳuzmaḳ “rehinde veya kumarda kaybetmek, oyunda yitirmek, yenilmek, ütülmek, utulmak” 679
Utḳuzdı “kaybetti, yenildi, ütüldü, utuldu” 1202
Utru “ön, karşı” 823
Utruda “önde, karşıda” 649
Utrudın “önden, karşıdan” 1114
Utrusıda “önünde, karşısında” 651

Utrusıġa “önüne, karşısına” 1128
Uva “kuş yuvası” 653
Uy “sığır” 1161
Uy-
Uyub “uymuş” 750
Uyaġmaḳ “batmak” 1225
Uyaḳmaḳ “yıldızlar batmak, gök cismi batmak, gurup etmek” 1147
Uyaḳġanda “[gök cismi] battığında” 655
Uyaḳtı “[gök cismi] battı” 1186
Uyaḳur “[gök cismi] batar, gurup eder” 866, 1204
Uyaḳurda “[gök cismi] batarken” 738
Uyal-
Uyal “utan!” 1066
Uyalġan “utanmış” 1190
Uyalġandın “utanmaktan, utandıktan” 1075
Uyalıb “utanmış” 740
Uyalmas “utanmaz” 1104
Uyalturma “utandırma” 921
Uyat “utanç, utanma; ayıp, kabahat” 773
Uyatıñ̂ “utancın, utanman” 1047
Uyatlıġ/Uyatlıḳ “utanmış, mahcup; kusurlu, aybı olan” 994
Uyatsız “utanmaz” 1050
Uydur “namazda arkasında namaz kılarak imama uyan kimse” 929
Uyġaş-
Uyġaşıb “birbirine uyup, uyuşup; anlaşıp, uzlaşıp” 1194
Uyġun “uygun, yakışır, yaraşır” 1101
Uyġur “Oġuz Ḫan ile babası ve amcaları arasında din savaşı yaşanırken, akrabaların bir kısmı Oġuz Ḫan'ı tuttular. Katılıp uydukları için onlara Uyġur adı verildi. *Ẓafer-nāme* yazarına göre ‘katılmak; ahitleşmek, antlaşmak’ anlamına gelmektedir. *Ḥabībü's-Siyer'de* [Çengiz Ḫan zamanında o boyun hâkimi olan İdi Ḳut, anlatılırken] elif üstün ile Ayġur (أَيغور) kaydedilmiştir. Özbekiyye boylarından biri olan bu boy Özbek boylarının en soylusudur” 1155
Uyḳu “uyku” 772
Uyḳucı “çok uyuyan kimse, uykucu” 1198
Uyluḳ “uyluk” 1156
Uymaḳ “uymak” 1146
Uymaḳ “[süt koyulaşıp yoğurt olmak, süt katılaşmak; yara kapanmak]” 1146
Uysal “[Rūm Tr.] işittiği her sözü bilmeden onaylayan kişi, uysal” 1065
Uyu-
Uyu “uyu!” 1121
Uyub “uyumuş” 750

Uyuban “uyumuş” 1076
Uyudı “uyudu” 1197
Uyur “uyur” 749
Uyumas “uyumaz” 936
Uyuy “uyuyarak” 1237
Uyuyub/Uyub “uyumuş” 1235
Uyuḳla-
Uyuḳladı “uyudu” 1207
Uyur-
Uyuray “uyuturum” 1182
Uyut-
Uyutub “uyutmuş, yatırmış” 764
Uz “güzel, uygun, ölçülü; becerikli, mahir, uz” 867
Uzalış “gidiş, yürüyüş” 869
Uzamaḳ “uzamak” 862
Uzan/Ozan “nazım ve vezin üslubu dışında söylenen bir tür türkü; [ozan]” 870
Uzatmaḳ “göndermek; uğurlamak; uzatmak” 863
Uzatay “gönderirim; uğurlarım; uzatırım; [göndereyim; uğurlayayım; uzatayım]” 1181
Uzatur/Uzatadurġan “gönderen; uğurlayan; göndermiş; uğurlamış” 793
Uzaturġan “gönderen; uğurlayan; uzatan” 1125
Uzun “uzun” 1103
Uzun-
Uzun “git, yola düş, yola koyul” 1103
Übük “ibik, kuşların başındaki taç” 673
Übük ḳuşı “ibibik, çavuş kuşu” 674
Üç “üç sayısı” 727
Üç ḳırlıḳ “bir tür üç dilli temren” 745
Üçek “çatı, dam” 747
Üçelesi “her üçü” 732
Üçer “üçer” 1167
Üçergü “eyerin altına konulan keçe, teğelti” 730
Üçev “üç tane” 734
Üçevle “her üçü birlikte” 1238
Üçevlen “her üçü birlikte” 735
Üçoḳ “Türklerde bir boy adı” 802
Üçün “için” 803
Üdür/Ödür “Moğ. gün, gündüz” 812
Ügre “erişte çorbası” 953
Ügü “geceleri gözleri parlayan ve çarẖ (çakırdoğan) kuşuna benzer bir kuş, [baykuş]” 955
Ügütmek “öğütmek” 1029

Ükmek “toplamak, yığmak” 1195
    Ük “yığ!, topla!” 1028
    Üküb “yığmış, toplamış” 762
Ükülmek “toplanmak, yığılmak” 920
    Üküldi “yığıldı, toplandı” 1200
    Ükülüb “yığılmış, toplanmış” 743
    Ükülür “yığılır, toplanır” 828
Üleşmek “üleşmek, bölüşmek, paylaşmak” 963
    Üleşgeyler “üleşeler, bölüşeler, paylaşalar” 941
Ülüş “pay, hisse, üleş; kısmet” 940
Ümgen/Ömgen “gırtlağın sonu; gırtlak ile göğüs arasındaki kemik” 991
Ün “ses, ün” 1110
    Üni “sesi” 1166
    Üniñg “sesin” 1049
Ündemek “seslenmek, çağırmak, ünlemek; davet etmek” 1001, 1219
Ünen “Moğ. doğru, yalansız” 1077
Üngülük “[Rūm Tr.] hile, aldatma; inat, inatçılık, terslik, ayak direme” 1021
Ünmek “bitmek, yetişmek, yeşermek” 999
Üpçin/Öpçin “silah, cebe” 667
Üpçünlüg/Öpçünlüg “silahlı” 668
Ürgeg/Ürkek “ürkek, ürkücü, vahşi” 850
Ürgüdemek/Ürgülemek/Ürgüder “uyuklamak, pineklemek” 785
Ürgünc/Ürkünc “ürkme, korku, ürküntü” 789
Ürgüşmek/Ürküşmek “ürkmek” 1034
Ürgüt/Ürküt “ürküt!” 1176
Ürgüt-/Ürküt-
    Ürgütmediñg/Ürkütmediñg “ürkütmedin” 1036
    Ürgütmeñgiz/Ürkütmeñgiz “ürkütmeyiniz” 930
    Ürgütür/Ürkütür “ürkütür” 927
Ürker “Ülker yıldızı” 848
Ürkmek “ürkmek” 818
Ürkün “su taşkınlığı” 1229
Ürmek “[üflemek]” 813
    Ürer “[üfler]” 1091
Ürmek “ürümek, havlamak” 813
    Ürer “ürür, havlar” 1091
    Ürüb “ürümüş, havlamış” 753
Ürüñg “parlak, aydınlık, ışıklı” 664
Ürünli “Moğ. torunlar, soy, nesil” 857
Üsrük “sarhoş, esrik” 1019
Üsrükgine “sarhoşcağız, esrikceğiz” 783

Üsrüklük

Üsrüklükde “sarhoşlukta, esriklikte” 659

Üsrükrek “daha sarhoş, daha esrik” 884

Üsrümek “sarhoş olmak, esrimek” 880

Üst “üst, yukarı” 774

Üstine “üstüne” 1051

Üt-

Üt “yenecek hayvanların başının tüyünü ateşte temizle, üt” 688

Ütgey “yenecek hayvanın başının tüyünü ateşte temizleyecek, ütecek” 695

Ütmegey “koyunun başının tüylerini ateşte temizlemeyecek, ütmeyecek” 875

Ütmişdür “koyunun başının tüylerini ateşte temizlemiş, ütmüş” 989

Ütti “[başak veya] hayvanların başının [ve derisinin] tüylerini ateşte temizledi, üttü” 1070

Üttük “koyunun başının tüylerini ateşte temizledik” 1206

Üttüm “koyunun başının tüylerini ateşte temizledim, üttüm” 1152

Ütüb “koyunun başının tüylerini ateşte temizlemiş, ütmüş” 840

Ütelgü “doğan, bir tür avcı kuş” 3201

Ütürgü “matkap, delgi” 715

Üyle “Moğ. iş; meslek” 1123

Üz “yüz sayısı” 867

Üz “[yüz, çehre]” 867

Üz “[üst]” 867

Üz-

Üz “kopar!, ayır!, kes!” 867

Üzer çaḳda “ayrılmak ve ölmek çağında” 713

Üzüb “koparmış, ayırmış, kesmiş” 756

Üz-

Üz “suda yüz!” 867

Üzer çaḳda “suda yüzerken” 713

Üzerlik “üzerlik” 872

Üzgün “geçilmesi mümkün olmayan su taşkınlığı” 874

Üzmeklik “ayırmak, koparmak, kesmek” 859

Üzmeklik “suda yüzmek” 859

Üzre “üstüne, üzerine” 1129

Üzük “alaçığın üzerindeki keçe” 877

Üzük “kopuk, yırtık, kesik, kopmuş, yırtılmış” 877

Üzük “yüzük” 877

Üzüş-

Üzüştiler “parçalandılar, koptular, ayrıştılar; [birlikte ayırdılar, birlikte kopardılar]” 993

Üzüş-

Üzüştiler “birlikte yüzdüler” 993

Vaẖ “üzüntü ve özlem ünlemi, eyvah!, yazık!; beğenme veya şaşma bildiren ünlem, vay!, ne güzel!” 7060

Vālā-yı māvī “mavi ipek kumaş” 8568*

Var-

Varıban “gitmiş” 7059

Vay “ağrı, acı vb. duyguları anlatan ünlüm, vay!; eyvah!, yazık!” 7058

Veġā “savaş, dövüş, kavga; [patırtı, gürültü]” 7063

Veh “üzüntü, özlem, beğenme veya şaşma bildiren ünlem” 7069

Vekī‘ “İskender'in ordusunda bulunan ve kendisinden yararlılıklar gösteren ‘Arab komutanın adı” 7064

Velvele “velvele, gürültü, patırtı, şamata, kargaşalık” 7065

Verd

Verdim “çiçeğim; gülüm” 7061

Vesme “Ar. damgalama, dağlama” 7062

Vesmesiz “kaş boyasısız, rastıksız” 7062

Vevang “İskender'in gezdiği denizlerin altıncısının adı” 7068

Vişne “[Rūm Tr.] vişne” 7070

Vuh “köpek ve çakal gibi hayvanların ürkütücü inlemesi” 7067

-VUl “yapanı karşılayan ek: ḳaravul, yasavul gibi” 7066

Vüs̱āḳ “[<Tr. otaḳ] ev; [otağ; oda]” 8569*

Ya “yay” 7165

Yasını “yayını” 7693

Ya-

Yadıñ̂ “yaydın, serdin, döşedin” 7486

Yā “tereddüt edatı, ya da” 7165

Yab “su geçidi 7172

Yaba “harman savurmaya yarayan çatal biçimindeki tahta kürek, yaba” 7173

Yaban “çöl, beyaban” 7184

Yabana ötmek “[Rūm Tr.] yabana söylemek, boşa konuşmak, saçmalamak” 7180

Yabdaḳ/Yaydaḳ “yalın at, çıplak at” 7534

Yad “yad, yabancı” 7216

Yād

Yādıdın “hatırından, aklından” 7600

Yādıñ̂ “hatırın, aklın; anman, hatırlaman” 7486

Yada taşı “yağmur taşı, yağmur yağdırdığına inanılan bir taş, yada taşı” 7340

Yadaçı “yada taşı ile yağmur yağdıran büyücü” 7794

Yadaġ “gece gündüz hareket etme, aralıksız yürüyüş; [yaya]” 7246

Yadamaḳ “zayıflamak, güçsüz düşmek” 7213

Yadab ikin mü “zayıflamış mı ki acaba, güçsüz düşmüş mü ki acaba” 7615

Yadaman “zayıflamam, güçsüz düşmem” 7598

Yadar mu ėrkin “zayıflar mı ki acaba, güçsüz düşer mi ki acaba” 7659
Yadatmaḳ “zayıflatmak, güçsüz düşürmek” 7239
Yadattı “zayıflattı, güçsüz düşürdü” 7677
Yafraġ/Yapraġ “yaprak” 7359
Yaġ “yağ” 7400
Yaġdu “ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık; ışık, nur, ziya, parıltı” 7578
Yaġduluḳ“aydınlık, parlaklık; [ışıklı, parlak]” 7401
Yaġdurmaḳ/Yaġdurtmaḳ “yağdırmak” 7398
Yaġduradur “yağdıracak; [yağdırır]” 7291
Yaġdurdı “yağdırdı” 7668
Yaġdurdılar “yağdırdılar” 7241
Yaġdurġan “yağdıran” 7564
Yaġdurġum “yağdırırım; [yağdıracğım]” 7543
Yaġdurmaĝız “yağdırmayınız” 7314
Yaġġucı “yağan, yağıcı” 7646
Yaġı “yağı, düşman” 7414
Yaġıḳmaḳ “yağı olmak, düşman olmak; baş kaldırmak, ayaklanmak” 7399
Yaġın “yağmur” 7416
Yaġır “atın sırtındaki yara, yağır; [sırt, iki kürek arası, kürek kemiği, omuz, yağır, yağrın]” 7415
Yaġış “yağış, yağma” 7688
Yaġlabay/Yaġalbay “bir tür kuş” 7412
Yaġlaġu “yağ ısıtılan kap” 7410
Yaġlamışı “yağlamak; Moğulların geleneğine göre ilk kez ava çıkan çocuğun büyük parmağını vurduğu avın yağlı etine sürerler ve buna yağlamışı derler; savaşta bayrağın altına düşmanın başı ilk getirildiği zaman ‘tuğu yağlamışı ėttiler’ denir” 7411
Yaġlıġ “savaşta kullanılan ok” 7859
Yaġlıġ
Yaġlıġıĝ “mendilin, yağlığın” 7480
Yaġlıḳ “yağlı” 7413
Yaġmaḳ “yağmak” 7397
Yaġ “yağ!” 7400
Yaġrın “omuz, kürek kemiği, yağrın, yağır” 7402
Yaġrınçı “koyunun omuz kemiğinden fal bakan kimse” 7403
Yaẖşı “iyi, güzel” 7789
Yaẖşılar “iyiler, güzeller” 7792
Yaẖşıġına “güzelcik” 7793
Yaẖşıla-
Yaẖşılar “iyi sayar, güzel bulur” 7792
Yaẖşıraḳ “daha iyi, daha güzel” 7790
Yaẖşıraḳraḳ “daha daha iyi” 7791

Yaḳ “yön, taraf, yan” 7709
Yaḳa “giysi yakası; kıyı, kenar; yön, yan” 7148
Yaḳalamaḳ “yakalamak, yakasından tutmak” 7418
Yaḳalaşmaḳ “birbirinin yakasından tutmak” 7427
Yaḳarmaḳ “yalvarmak, yakarmak” 7417
Yaḳıl-
  Yaḳılġay “beğenile; etkilene” 7704
  Yaḳılġu dik “beğenilir gibi; etkilenir gibi” 7489
  Yaḳılmaġay “beğenilmeye; etkilenmeye” 7569
Yaḳıl-
  Yaḳılġay “yakı yakıla, sürüle” 7704
  Yaḳılġu dik “yakı yakılır gibi, sürülür gibi” 7489
  Yaḳılmaġay “yakı yakılmaya, sürülmeye” 7569
Yaḳıl-
  Yaḳılġay “yakıla, yana” 7704
  Yaḳılġu dik “yakılır gibi, yanar gibi” 7489
  Yaḳılmaġay “yakılmaya, yanmaya” 7569
Yaḳın “yakın” 7570
  Yaḳın ėrdi “yakın idi” 7346
  Yaḳındur “yakındır” 7245
  Yaḳınıda “onun yakınında” 7147
Yaḳınlaşmaḳ “yakınlaşmak, yaklaşmak” 7430
Yaḳınlaşturmaḳ “yakınlaştırmak, yaklaştırmak” 7431
  Yaḳınlaşturdı “yakınlaştırdı, yaklaştırdı” 7571
Yaḳmaḳ “hoşuna gitmek, beğenmek [~ -ġa yaḳ-]; yaramak; etkilemek; yakıştırmak, suçlamak; [yakışmak; yaklaşmak]” 7388
  Yaḳ “beğen; etkile” 7387
  Yaḳar “beğenir; etkiler; yakışır; [yaklaşır; suçlar, yakıştırır]” 7255
  Yaḳġuñ̂ “yaklaşacaksın” 7341
  Yaḳıb “beğenmiş; etkilemiş; [yakışmış; yaklaşmış; suçlamış, yakıştırmış]” 7201
  Yaḳıban “beğenmiş; etkilemiş” 7567, 7599
  Yaḳıñ̂ “beğenin; etkileyin” 7479
  Yaḳḳan “beğenmiş; etkilemiş; yakı yakılmış; yanmış; beğenilmiş; etkilenmiş” 7499
  Yaḳmaġıl “beğenme!; yarama!, etkileme!; yakıştırma!, suçlama!” 7706
  Yaḳmañ̂ız “beğenmeyiniz; etkilemeyiniz” 7304
  Yaḳmas “beğenmez; etkilemez; yakışmaz” 7316
  Yaḳmasa “beğenmese; etkilemese; [yakışmasa; yaklaşmasa; suçlamasa, yakıştırmasa]” 7139
  Yaḳmaydur “beğenmemiş; etkilememiş” 7294
  Yaḳmayın “beğenmemiş; etkilememiş” 7568

Yaḳtı "beğendi; etkiledi" 7684
Yaḳtıŋ̂ "beğendin; etkiledin" 7488
Yaḳmaḳ "kına koymak, yakı yakmak, sürmek" 7388
Yaḳ "yakı yak, sür" 7387
Yaḳar "kına koyar, yakı yakar, sürer" 7255
Yaḳġuŋ̂ "yakı yakacaksın, süreceksin" 7341
Yaḳıb "kına koymuş, yakı yakmış, sürmüş" 7201
Yaḳıban "yakı yakmış, sürmüş" 7567, 7599
Yaḳıŋ̂ "yakı yakın, sürün" 7479
Yaḳḳan "yakı yakmış, sürmüş" 7499
Yaḳmaġıl "yakı yakma!, sürme!" 7706
Yaḳmaŋ̂ız "yakı yakmayınız, sürmeyiniz" 7304
Yaḳmas "yakı yakmaz, sürmez" 7316
Yaḳmasa "kına koymasa, yakı yakmasa, sürmese" 7139
Yaḳmaydur "yakı yakmamış, sürmemiş" 7294
Yaḳmayın "yakı yakmamış, sürmemiş; [yakmayıp; yakmadan]" 7568
Yaḳtı "yakı yaktı, sürdü" 7684
Yaḳtım "yakı yaktım, sürdüm" 7665
Yaḳtıŋ̂ "yakı yaktın, sürdün" 7488
Yaḳmaḳ "yakmak, yandırmak" 7388
Yaḳ "yak, yandır" 7387
Yaḳar "yakar, yandırır" 7255
Yaḳġuŋ̂ "yakacaksın, yandıracaksın" 7341
Yaḳıb "yakmış, yandırmış" 7201
Yaḳıban "yakmış, yandırmış" 7567, 7599
Yaḳıŋ̂ "yakın, yandırın" 7479
Yaḳḳan "yakmış, yandırmış" 7499
Yaḳmaġıl "yakma!, yandırma!" 7706
Yaḳmaŋ̂ız "yakmayınız, yandırmayınız" 7304
Yaḳmas "yakmaz, yandırmaz" 7316
Yaḳmasa "yakmasa, yandırmasa" 7139
Yaḳmaydur "yakmamış, yandırmamış" 7294
Yaḳmayın "yakmamış, yandırmamış; [yakmayıp; yakmadan]" 7568
Yaḳtı "yaktı, yandırdı" 7684
Yaḳtım "yaktım, yandırdım" 7665
Yaḳtıŋ̂ "yaktın, yandırdın" 7488
Yaḳtaḳ/Yaḳaltaḳ "bir tür süs eşyası; giysi, giyecek" 7896
Yaḳtu/Yaḳdu/Yaġdu "ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık, ışık; [nur, ziya, ışık, parıltı]" 7432
Yalaḳ "köpeklere yem verilen oyuk kap, yalak" 7445
Yalamaḳ "oku yaya yerleştirmek" 7433
Yalab "[oku yaya yerleştirmiş]" 7157

Yalamaḳ “yalamak” 7433

Yalab “yalamış” 7157

Yalaydur “yalar” 7591

Yalan̂g “çıplak, yalın; dikilmemiş kumaş” 7446

Yalan̂gnı “çıplağı, yalını” 7653

Yalan̂gac/Yalanġac “çıplak, yalın” 7227

Yalanġaclıḳ “çıplaklık, yalınlık” 7407

Yalan̂glamaḳ/Yalan̂gaclamaḳ “çıplaklaştırmak, soyundurmak, çıplak duruma getirmek” 7436

Yalan̂glanmaḳ “çıplaklaşmak, soyunmak, çıplak duruma gelmek” 7438

Yalaşmaḳ “birlikte yalamak” 7434

Yalaşsa “[birlikte] yalasa[lar]” 7141

Yalav “alev” 7448, 7612

Yalav “başlığa sarılan kırmızı ipek; bayrak veya mızrak başına takılan kumaş parçası” 7448

Yalbarış-

Yalbarışın̂g “birlikte yalvarın, yakarın” 7490

Yalbarmaḳ “yalvarmak, yakarmak” 7437

Yalbara “yalvara, yalvararak” 7617

Yalbarġu dikdür “yalvaracak gibidir” 7269

Yalbarıb “yalvarıp, yakarıp” 7203

Yalbarın̂g “yalvarın, yakarın” 7481

Yalbaru “yalvar!” 7613

Yalçımaḳ “yararlanmak, feyizlenmek” 7439

Yaldıraḳ “süheyl yıldızı, yıldırak” 7455

Yaldıratmaḳ “parlatmak, parıldatmak, ışıldatmak” 7441

Yaldırmaḳ/Yaldıramaḳ “parlamak, parıldamak, ışıldamak, yıldıramak” 7440

Yalduz ḳurtı/Yaldıravuḳ möcek “yıldız kurdu, ateş böceği” 7454

Yalduzlamaḳ “[Rūm Tr.] yaldızlamak; gösterişli süsle gerçek yüzünü gizlemek” 7442

Yalġan “yalan, gerçek dışı” 7456

Yalġan mu “yalan mı” 7561

Yalġançı “yalancı” 7457

Yalġançılıḳ/Yalġanlıḳ “yalancılık” 7458

Yalġın “yalgın, ılgım, pusarık, serap” 7460

Yalġuz/Yalġuzun “yalnız, tek başına” 7459

Yalġuzluġ

Yalġuzluġı “yalnızlığı” 7667

Yalıḳmaḳ/Yalḳımaḳ “yorulmak, bıkmak, rahatsız olmak, incinmek, canı sıkılmak, sıkıntı çekmek” 7444

Yalıḳdı “yoruldu, bıktı, rahatsız oldu, incindi, canı sıkıldı, sıkıntı çekti” 7421

Yalḳıb “yorulmuş, bıkmış, rahatsız olmuş, sıkıntı çekmiş, usanmış, kulakları

dolmuş” 7549

Yalḳıban “yorulup, bıkıp, rahatsız olup, sıkıntı çekip, usanıp, kulakları dolup” 7641

Yalın “yalın, yalım, alev” 7461

Yalın dik “yalın gibi, yalım gibi, alev gibi” 7191

Yalıñ̂ “çıplak, yalın” 7464

Yalınlıġ “yanmış, tutuşmuş, alevlenmiş” 7462

Yalıñ̂lıḳ “çıplaklık, yalınlık” 7465

Yalınmaḳ “yalvarmak; yaltaklanmak” 7225, 7229

Yalın “köpek gibi yalayıp yaltaklan!” 7461

Yalındım “yalvardım; yaltaklandım” 7658

Yalınġan “yalvarmak; yaltaklanmak; yalvarmış; yaltaklanmış” 7604

Yalınıb “yalvarmış; yaltaklanmış” 7156

Yalınma “yalvarma!; yaltaklanma!” 7423

Yalınur “yalvarır; yaltaklanır” 7422

Yalınraḳ “daha çok tutuşmuş, daha çok alevlenmiş” 7463

Yalḳamaḳ “yardım etmek; [sevgi göstermek]” 7443

Yalḳın “yalgın, ılgım, pusarık, serap” 7535

Yalḳıt-

Yalḳıtma “yorma!, bıktırma!, rahatsız etme!, incitme!, zahmet verme!, sıkma!, bunaltma!, sıkıntı verme!, kulaklarını doldurma!” 7426

Yalḳıtmadı “bıktırmadı, usandırmadı” 7651

Yalḳıtmadım “bıktırmadım, usandırmadım” 7542

Yalḳıttı “bıktırdı, usandırdı” 7676

Yalḳıtur “bıktırır, usandırır, kulaklarını doldurur” 7662

Yalman “keskin, dik, yalman, yalçın, düz ve kaygan dağ” 7460, 7929

Yalpaḳ “yayvan, yassı, yalpık” 7447

Yaltaḳlıḳ “[Rūm Tr.] yaltaklık, dalkavukluk” 7449

Yaltan-

Yaltandı “yoruldu” 7195

Yaltandım “yoruldum” 7234

Yaltanġay “yorulur” 7154

Yaltanmadım “yorulmadum” 7235

Yam “çapar, ulak atı, menzil atı; çapar evi, ulak atlarının değiştirilmesi için yedek atlar bulundurulan konak yeri” 7221

Yamaḳ “yama; [Rūm Tr: deriden yapılmış maşrapa; kale gözetçisi yeniçeri, yamak; fabrika işçisi, yamak]” 7408

Yamaḳlıġ/Yamaġlıġ “yamalı, yama vurulmuş” 7361

Yamamaḳ “yamamak, yamalamak” 7308

Yama “yama!, yamala!” 7630

Yamadı “yamadı, yamaladı” 7632

Yamaġay "yamayacak, yamalayack; yamar; [yamaya]" 7379
Yamama "yamama!, yamalama!" 7631
Yamamaġay "yamamayacak, yamalamayack; [yamamaya]" 7380
Yamañıẓ "yamayınız, yamalayınız" 7311
Yaman "kötü, yaman; alçak" 7491
Yaman "Moğ. keçi" 7491
Yamanlamaḳ "şüphelenmek, kuşkulanmak; kötülemek" 7466
Yamanlıġ "kötülük, yamanlık; alçaklık" 7492
Yamçı "çapar evindeki ulak atlarının sorumlusu; [çapar, ulak, tatar]" 7493
Yamġur "yağmur" 7271
Yamut "Türkmeniyye boylarından birinin adı. Etrek ırmağının kıyısında yaşayan bu boyun on iki bin ev kadar olduğu söylenirdi. Ancak bugün birçoğu Ḫīve'ye göçmüştür" 7945
Yan "yön, taraf; yan, kenar" 7597
Yanıñga "senin yanına" 7146
Yañg "yeni, taze" 7508
Yana "diğer, öbür; başka, yabancı; yine, gene; dahi, dA, bile, daha" 7620
Yanalar "başkalar, yabancılar" 7277
Yañgacıḳ "eşiğin iki tarafı" 7509
Yañgaġ "ceviz" 2844
Yañgaġ/Yañgaḳ "ceviz" 7409
Yañgaġ/Yañgaḳ "yanak" 7409
Yañgal-
Yañgalıb "yanılıp" 7179
Yañgaraḳ "daha öte" 7510
Yancaḳ "savaşta atın yan kısımlarını koruyan zırh" 7505
Yancġay "bir nesneyi ezip yumuşatmak için kullanılan alet" 7502
Yancıl-
Yancılġan "ezilmiş, çiğnenmiş; parçalanmış; yumuşanmış" 7575
Yancılıb "ezilmiş, çiğnenmiş; [parçalanmış; yumuşanmış]" 7178
Yancılsa "ezilse, çiğnense; [parçalansa; yumuşansa]" 7142
Yancımaḳ/Yancmaḳ "ezmek, çiğnemek; parçalamak; yumuşatmak" 7494
Yanc "ez, çiğne; parçala; yumuşat" 7288
Yancıb "ezmiş, çiğnemiş; parçalamış; yumuşatmış" 7136
Yancuḳ "kese, küçük torba; yan cebi" 7503
Yandaşmaḳ "yanaşmak, yaklaşmak, yan yana gelmek" 7386
Yandaşıb "yanaşmış, yaklaşmış, yan yana gelmiş" 7181
Yandaşḳay "yanaşa, yaklaşa, yan yana gele" 7657
Yandaşsa "yanaşsa, yaklaşsa, yan yana gelse" 7150
Yandaşsalar "yanaşsalar, yaklaşsalar, yan yana gelseler" 7240
Yandaştı "yanaştı, yaklaştı, yan yana geldi" 7698

Yandaşturmaḳ “yanaştırmak, yaklaştırmak, yan yana getirmek” 7495
  Yandaşturub “yanaştırıp, yaklaştırıp, yan yana getirip” 7573
Yandur-
  Yandur “geri döndür” 7270
  Yandurub “geri döndürmüş” 7182
Yandur-
  Yandur “yandır, yak” 7270
  Yandurub “yandırmış, yakmış” 7182
Yanġı “yandaki, taraftaki” 7506
Yan͡gġı “yeniden; [yeni]” 7679
Yan͡gı “yeni, taze” 7511
Yanġu “yankı, ses yansıması” 7504
Yan͡gılmaḳ “yanılmak, şaşırmak” 7224
  Yan͡gıl “yanıl, şaşır” 7529
  Yan͡gılġanlarġa “yanılanlara, şaşırmışlara” 7553
  Yan͡gılıb “yanılıp” 7179
  Yan͡gılmaġay “yanılmaya, şaşırmaya” 7576
  Yan͡gılmas “yanılmaz, şaşırmaz” 7222
  Yan͡gılmış “yanılmış, şaşırmış” 7469
  Yan͡gılur “yanılır, şaşırır” 7958
Yan͡gıltmac “yanıltmaç, bilmece; anlamsız ve yanıltıcı söz” 7512
Yan͡gınmaḳ “yanılmak, şaşırmak” 7497
Yan͡gla “benzer, gibi” 7149
Yan͡gla “yine, yeniden” 7149
Yan͡glıġ “gibi, benzer” 7969
Yanmaḳ “dönmek, geri dönmek” 7385
  Yan “dön!, geri dön!” 7597
  Yana “[dönerek]” 7620
  Yanarda “dönerken, geri dönerken” 7594
  Yanarġa “dönmek için, geri dönmeğe” 7622
  Yanarlar “dönerler, geri dönerler” 7707
  Yanarnın͡g “dönmenin, geri dönmenin” 7452
  Yandı “döndü, geri döndü” 7637
  Yandılar “döndüler, geri döndüler” 7272
  Yandik “dönsün, geri dönsün” 7475
  Yanġusıdur “dönmelidir, geri dönmelidir, dönesidir; geri dönecek” 7547
  Yanıb “dönmüş, geri dönmüş” 7202
  Yanıban “dönmüş, geri dönmüş” 7566
  Yanın͡g “dönün!, geri dönün!” 7268
  Yanmadı “dönmedi, geri dönmedi” 7671
  Yanmaġun͡g “dönmeyeceksin, geri dönmeyeceksin” 7477

Yanmış "dönmüş, geri dönmüş" 7345
Yansaḳ "dönsek, geri dönsek" 7406
Yanmaḳ "yanmak, ateş almak" 7385
Yan "yan!, yakıl!" 7597
Yana "[yanarak]" 7620
Yanalar "yanalar, ateş alalar" 7277
Yanar "yanar, ateş alır" 7959
Yanarda "yanarken, yakılırken" 7594
Yanarġa "yanmak için" 7622
Yanarlar "yanarlar" 7707
Yandı "yandı, ateş aldı" 7637
Yandılar "yandılar, ateş aldılar" 7272
Yandik "yansın, ateş alsın" 7475
Yanġan "yanmış; susuzluktan ölmüş, susuzluktan perişan olmuş" 7581
Yanġusıdur "yanmalıdır, ateş almalıdır; yanasıdır; yanacak" 7547
Yanıb "yanmış, ateş almış" 7202
Yanıban "yanmış, ateş almış" 7566
Yanıñ "yanın!, ateş alın!" 7268
Yanmadı "yanmadı, ateş almadı" 7671
Yanmaġuñ "yanmayacaksın, ateş almayacaksın" 7477
Yanmas "yanmaz, ateş almaz; dönmez, geri dönmez" 7321
Yanmış "yanmış, ateş almış" 7345
Yansaḳ "yansak, ateş alsak" 7406
Yañmaḳ "yanıltmak, şaşırtmak" 7496
Yanmaḳlıġ
Yanmaḳlıġı "dönmesi, geri dönmesi" 7649
Yanmaḳlıġ
Yanmaḳlıġı "yanması, ateş alması" 7649
Yañsılamaḳ "[Rūm Tr.] yansılamak, birisinin taklidini yapmak" 7498
Yañşamaġ "saçma sapan konuşmak, gevezelik etmek, yanşamak" 7627
Yantaḳ "deve dikeni" 7500
Yap "pekiştirme sözcüğü: yap yaşıl gibi" 7172
Yap "[Rūm Tr: yavaş]" 7172
Yap yaşıl "yemyeşil" 7274
Yapaḳ "süt emen tay" 7174
Yapaḳ "[Rūm Tr: yumuşak yün, yapak, yapağı]" 7174
Yapalaḳ "rengi sarı ve gözleri büyük olan bir tür kuş, yapalak" 7175
Yapamaḳ/Yapmaḳ "örtmek, kapatmak; kapamak; giymek; giydirmek; [ekmeği tandıra yapıştırmak; (Rūm Tr) yapmak]" 7166, 7384
Yap "kapat!; [Rūm Tr: yap!]" 7172
Yapar "örter, kapar; kapatır" 7185, 7237

Yapdı "kapattı, örttü" 7686
Yapġac "kapatınca, örtünce" 7690
Yapıb "kapatmış, örtmüş" 7197
Yapıb idi "kapatmıştı, örtmüştü" 7683
Yapıban "kapatmış, örtmüş" 7562
Yapḳay "örte, kapata" 7634
Yapḳıl "ört, kapat" 7530
Yapma "örtme!, kapatma!" 7143
Yapmaḳıñ̂ "örtmen, kapatman" 7472
Yapsun "kapatsın, örtsün" 7582
Yaptı "kapattı, örttü" 7666
Yaptım "kapattım, örttüm" 7539
Yaptıñ̂ "kapattın, örttün" 7328

Yapar "Oġuz H̬an'ın oğlu Ay H̬an'ın ikinci oğlunun adı" 7185
Yapı "dağın beli, dağ yamacı" 7189
Yapılmaḳ "kapanmak, örtülmek" 7167
Yapıldı "kapandı, örtüldü" 7694
Yapılġu dik "kapanır gibi, örtülür gibi" 7606
Yapılmadı "kapanmadı, örtülmedi" 7267
Yapılmas "kapanmaz, örtülmez" 7317
Yapılmış "kapanmış, örtülmüş" 7347

Yapınmaḳ "giyinmek, örtünmek" 7168
Yapınġan "giyinmiş, örtünmüş; giyinmek, örtünmek" 7474
Yapınıb "giyinmiş, örtünmüş" 7196

Yapışılmaḳ/Yapuşulmaḳ "yapışılmak" 7170
Yapışturmaḳ/Yapuşturmaḳ "yapıştırmak" 7171
Yapışturdı "yapıştırdı" 7681

Yapuçı "[Rūm Tr.] yapı yapan, bina yapan; duvarcı; mimar" 7186
Yapuḳ "kapalı, örtülü; örtü" 7188
Yapuġı "örtüsü" 7685

Yapun-
Yapun "giyin, örtün" 7584

Yapuncı/Yapıncı "[Lekziye-yi] Dağıstān'da [yünden ve kürkten] yapılan bir tür kıllı giysi; [giysi]; kepenek" 7190
Yapurġaġ "yaprak" 7629
Yapuşḳan "yapışkan; çiriş; yapışan; yapışmış" 7187
Yapuşmaḳ/Yapışmaḳ "yapışmak" 7169

Yār
Yār mu ikin "sevgili mi ki" 7589
Yārım "sevgilim" 7327
Yārıñ̂ "sevgilin" 7330

Yārıṅ̂ız "sevgiliniz; yardımcınız" 7307

Yar ḳanat "yarasa, gece kuşu" 7299

Yara "yara" 7278

Yara taşı "yaranın iyileştirilmesinde kullanılan ve fil dişine benzer bir taş" 7325

Yaraġ "uygunluk, yakışık, maslahat, ittifak" 7839

Yaraḳ "araç, gereç, malzeme, hazırlık, donanım; silah; [uygun, yaraşır]" 7281

Yaraḳın "hazırlığını" 7805

Yaraḳlamaḳ "hazırlamak, donatmak" 7261

Yaraḳlasunlar "hazırlasınlar, donatsınlar; silahlandırsınlar" 7289

Yaraḳlanmaḳ "hazırlanmak, donanmak" 7262

Yaraḳlaşmaḳ "birlikte hazırlamak; birlikte hazırlanmak" 7263

Yaraḳlıḳ "gereçli, hazırlıklı, donanmış, donanımlı; uygun, yaraşır" 7282

Yaraḳsız "gereçsiz, hazırlıksız, donanımsız; uygunsuz, yaraşmaz" 7283

Yaramaḳ "yaramak, uygun gelmek, uygun düşmek, yaraşmak" 7247

Yara "yara!" 7278

Yarab "yaramış, uygun gelmiş" 1822

Yaradıṅ̂ "yaradın, uygun geldin, yaraştın" 7451

Yaraman "yaramam, uygun gelmem, yaraşmam" 7558

Yaramas "yaramaz, uygun gelmez, yaraşmaz" 7705

Yarar "yarar, uygun gelir, uygun düşer, yaraşır" 7276

Yarasa "yarasa, uygun gelse" 7695

Yaray "yarayayım, uygun geleyim, yaraşayım" 7689

Yarasa/Yarasıḳ "gece kuşu, yarasa" 7279

Yaraş/Yaraşlıḳ/Yaraşıḳ "barış, uzlaşı; yakışma, yaraşma, uyuşma, yakışık, yaraşık, uygunluk, uyma" 7351

Yaraşġa "barışa, uzlaşıya; [yakışmaya, yaraşmaya, yakışığa, yaraşığa]" 7138

Yaraşım "barışım, uzlaşım" 1872

Yaraşımnı "barışımı, uzlaşımı" 7650

Yaraşa "yakışır, yaraşır, uygun" 7660, 7177

Yaraşa al-

Yaraşa alur "yakışabilir, yaraşabilir" 7251

Yaraşmaḳ "barışmak, uzlaşmak; [yakışmak, yaraşmak]" 7257

Yaraşa "yakışa, yaraşa; [barışa, uzlaşa]" 7177

Yaraşıbtur "yakışmış, yaraşmış" 7253

Yaraşsunlar "barışsınlar; yakışsınlar, yaraşsınlar" 1881

Yaraştı "yakıştı, yaraştı, uyuştu, uygun geldi, yaradı; barıştı, uzlaştı" 7656

Yaraşmışı "yakışma, yaraşma, uyuşma, yakışık, yaraşık; [barışma, barış, uzlaşı]" 7280

Yarat-

Yaratḳan "yaratan, yaratıcı, var eden; [yaratmış]" 7551

Yaratḳay "yaratır; [yarata]" 7644

Yaratılmaḳ "yaratılmak" 7260

Yaratılġan "yaratılmış, var edilmiş; [yaratılan]" 7552
Yarġaġ "işlenmemiş deri; Moğulların deriden giydikleri kürk, deri kaftan" 7285
Yarġaġı "kürkü, deri kaftanı" 1958
Yarġu "yargılama, sorgulama; kavga, çekişme; taşkınlık" 7610
Yarġucaḳ "el değirmeni" 7297
Yarġuçı "divan başkanı, yargıcı, yargıç" 7296
Yarġuçı "yaran, yarık açan" 7296
Yarı "yarı, yarım" 7326
Yarı "[dağarcık]" 7326
Yarım "yarı, yarım" 7327
Yarımıġaca "yarısına kadar" 7642
Yarımın "yarısını, yarımını" 7580
Yarımçuḳ "yarım, yarım yamalak, eksik" 7329
Yarın "yarın, ertesi gün" 7330
Yarındası "yarınında, ertesi gün" 7331
Yarınġı "yarınki" 7332
Yarış "at koşturma; [yarış]" 7343
Yarışıñ̂ "at koşturun; [yarışın!]" 7501
Yarışmaḳ "at koşturmak; [yarışmak]" 7266
Yārī "yardım; [elti]" 7326
Yarlı "yoksul, fakir" 7300
Yarlıġ "yarlık, Türk padişahın yazısı ve emri, padişah yazısının tuğrası" 7301, 7802
Yarlıġ "zavallı, yoksul" 7802
Yārlıġ "yardım" 7301
Yarlıġa "yarlıgama, bağışlama, affediş, mağfiret, rahmet" 7302
Yarlıġan "ırmak kıyılarındaki yarıklar" 7315
Yarlıḳamaḳ "yarlıgamak, bağışlamak, affetmek" 7264
Yarmaġur/Yarumaġur "aydınlanmayan, ışıklanmayan, ışımaz, parlamaz" 7324
Yarmaḳ "kızıl veya beyaz altın; kızıl veya beyaz para, akçe" 7381
Yarmaġım "altın veya gümüş param, akçem" 7579
Yarmaḳ "yarmak, yarık açmak" 7381
Yar "yar, yarık aç" 7595
Yarar "yarar, ayırır, yarık açar" 7276
Yardı mu "yardı mı, ayırdı mı, yarık açtı mı" 7611
Yardıñ̂ "yardın, ayırdın, yarık açtın" 7478
Yarġu dikdür "yaracak gibi; yarmalı" 7322
Yarıban "yarıp, yarık açıp" 7590
Yarıñ̂ız "yarınız, ayırınız, yarık açınız" 7307
Yarmaġım "yarmam, yarık açmam" 7579
Yaru "yar!, ayır!, yarık aç!" 7152
Yarmanmaḳ/Yarmaşmaḳ "tırmanmak" 7265

Yarmaşıb/Yarmanıb “tırmanmış” 7176

Yarpuz “yarpuz, filiskin” 7284

Yaruḳ “aydınlık, ışıklı, parlak; aydınlık, parlaklık” 7405

Yaruḳ “yarılmış, yarık” 7405

Yaruḳlıġ/Yaruġluġ “aydınlık, parlaklık” 7362

Yaruḳluḳ “aydınlık, parlaklık” 7323

Yarumaḳ/Yaruşmaḳ “aydınlanmak, ışıklanmak, ışımak, parlamak” 7258

Yarub “aydınlanmış, ışıklanmış, ışımış, parlamış” 7200

Yaruban “aydınlanmış, ışıklanmış, ışımış, parlamış” 7556

Yarudı “aydınlandı, ışıklandı, ışıdı, parladı” 7376

Yaruġan “aydınlanmış, ışıklanmış, ışımış, parlamış” 7565

Yaruġay “aydınlanır, ışıklanır, parlar; [aydınlana]” 7700

Yarumas “aydınlanmaz, ışıklanmaz, ışımaz, parlamaz” 7320

Yarumay “aydınlanmaz, ışıklanmaz, ışımaz, parlamaz; [aydınlanmayayım; aydınlanmadan]” 7674

Yarur “aydınlanır, ışıklanır, parlar” 7243

Yarurġa “aydınlanmağa, ışıklanmağa, parlamağa” 7625

Yaruştı “aydınlandı, ışıklandı, ışıdı, parladı” 7655

Yaruta al-

Yaruta almas “aydınlatamaz, ışıklandıramaz, ışıtamaz, parlatamaz” 7319

Yarutmaḳ “aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak” 7259

Yarut “aydınlat, ışıklandır, ışıt, parlat” 7230

Yarutay “aydınlatayım, parlatayım; aydınlatırım, parlatırım” 7669

Yarutḳac “aydınlatınca, ışıklandırınca, ışıtınca, parlatınca” 7229

Yarutḳalı “aydınlatmak için, ışıklandırmak için, ışıtmak için, parlatmak için” 7692

Yarutḳa-min “aydınlatırım, ışıklandırırım, ışıtırım, parlatırım” 7577

Yarutḳanıñ̂ga “aydınlattığına” 7298

Yarutḳay “aydınlatır, ışıklandırır, ışıtır, parlatır; [aydınlata, parlata]” 7699

Yarutḳuñ̂ “aydınlatacaksın, parlatacaksın; aydınlatırsın, parlatırsın” 7483

Yarutmadıñ̂ “aydınlatmadın, ışıklandırmadın, ışıtmadın, parlatmadın” 7482

Yarutmaġnı “aydınlatmağı, ışıklandırmağı, parlatmağı” 7701

Yarutmañ̂ız “aydınlatmayınız, ışıklandırmayınız, ışıtmayınız, parlatmayınız” 7313

Yarutmaydur “aydınlatmamış, ışıklandırmamış, ışıtmamış, parlatmamış” 7238

Yarutmış “aydınlatmış, ışıklandırmış, ışıtmış, parlatmış” 7350

Yarutsa “aydınlatsa, ışıklandırsa, ışıtsa, parlatsa” 7378, 7616

Yarutsun “aydınlatsın, ışıklandırsın, ışıtsın, parlatsın” 7593

Yaruttı “aydınlattı, ışıklandırdı, ışıttı, parlattı” 7633

Yaruttuñ̂ “aydınlattın, ışıklandırdın, ışıttın, parlattın” 7219

Yarutub “aydınlatmış, ışıklandırmış, ışıtmış, parlatmış” 7183

Yarutur “aydınlatır, ışıklandırır, ışıtır, parlatır” 7377

Yas “yas, matem” 7355

Yasa/Yasaḳ “yasa, kural, yöntem, siyaset; düzen; hazırlık; düzenleme; düzeltme; hazırlama; emir, buyruk, hüküm; kısas, ceza” 7356

Yasaḳ “halkın karşılıksız olarak padişaha gönderdiği ordu; savaş hazırlığı; savaş düzeni” 7356

Yasaḳı “ordu sınıfından olan kimse, asker” 7840

Yasaḳlıġ “kurallı, yasa sahibi, siyaset sahibi; düzenli; [ordu sınıfından olan kimse, asker]” 7360

Yasal “dizi, sıra” 7357

  Yasalı “dizisi, sırası” 7670

Yasal-

  Yasal “yapıl!” 7357

  Yasalġac “yapılınca; kurulunca; hazırlanınca; düzenlenince; süslenince, bezenince” 7225

  Yasalġan “yapılmış; hazırlanmış; düzenlenmiş; süslenmiş” 7605

  Yasalġay “yapıla” 7555

  Yasalı “yapalım; hazırlayalım; düzenleyelim, yasayalım; süsleyelim” 7670

  Yasalıb “yapılmış; kurulmuş; hazırlanmış; düzenlenmiş; süslenmiş, bezenmiş” 7151

  Yasalsun “yapılsın; düzenlensin, yasalsın; süslensin; dizilsin, sıraya girilsin” 7592

  Yasalur “yapılır; kurulur; hazırlanır; düzenlenir; süslenir, bezenir” 7292

Yasamaḳ “yapmak; hazırlamak; düzenlemek, yasamak; süslemek, bezemek” 7162

  Yasa “yap!” 7356

  Yasab ėrdi “yapmıştı; kurmuştu; düzenlemişti, yasamıştı; süslemişti” 7628

  Yasab/Yasabtur “yapmış; kurmuş; dizmiş, sıraya koymuş; hazırlamış; düzenlemiş, yasamış; süslemiş” 7164

  Yasaban “yapmış; hazırlamış; düzenlemiş, yasamış; süslemiş” 7602

  Yasadı “yaptı; hazırladı; düzenledi, yasadı; süsledi” 7652

  Yasadıñ̂ “yaptın; hazırladın; düzenledin, yasadın; süsledin” 7476

  Yasadılar “yaptılar; kurdular; hazırladılar; düzenlediler, yasadılar; süslediler” 7249

  Yasadım “yaptım; hazırladım; düzenledim, yasadım; süsledim” 7663

  Yasaġan “yapılmış; hazırlanmış; düzenlenmiş; süslenmiş” 7563

  Yasaġay “yapa; hazırlaya; düzenleye, yasaya; süsleye” 7672

  Yasamaydur “yapmamış; kurmamış; hazırlamamış; düzenlememiş, yasamamış; süslememiş” 7248

  Yasañ̂ “yapın; hazırlayın; düzenleyin, yasayın; süsleyin” 7163

  Yasar “yapar; kurar; hazırlar; düzenler, yasar; süsler” 7155

  Yasarda “yaparken; kurarken; hazırlarken; dizerken; düzenlerken, yasarken; süslerken” 7137

  Yasasa “yapsa; hazırlasa; düzenlese, yasasa; süslese” 7661

  Yasasaḳ “yapsak; hazırlasak; düzenlesek, yasasak; süslesek” 7199

Yasamışı "düzen, süslülük; hazırlık; düzenleme; hazırlama"; "Moğ. düzenleme; süsleme; hazırlama; beğenilmiş, seçilmiş; işin sonu, akıbet" 7358
Yasancaḳ "süslenen, kendini süsleyen" 7364
Yasanmaḳ "yapılmak; düzenlenmek; süslenmek, bezenmek" 7363
    Yasandı "yapıldı; kuruldu; dizildi; hazırlandı; düzenlendi; süslendi, bezendi" 7286
    Yasanġac/Yasancaḳ "yapılınca; kurulunca; hazırlanınca; düzenlenince; süslenince, bezenince" 7225
    Yasanġalı "süsleneli; süslenmek için" 7467
    Yasansa "yapılsa; hazırlansa; düzenlense; süslense, bezense" 7621
Yasaş-
    Yasaşıb "yapılmış; hazırlanmış; düzenlenmiş; dizilmiş, sıraya girilmiş; süslenmiş, bezenmiş; [birlikte yapmak]" 7675
Yasat-
    Yasat "yaptır; düzenlet; süslet" 7224
    Yasatay "yaptırırım; süsletirim; yaptırır; süsletir" 7648
    Yasattı "yaptırdı; hazırlattı; düzenletti; süsletti" 7572
Yasav "sıra, dizi" 7365
Yasavul "yasakçı, bekçi, çavuş, kavas, koruyucu; ordu sıralarını düzenleyen, alayı düzenleyen" 7366
Yasavur "ordu sıralarını düzenleyen, alayı düzenleyen; [yasakçı, bekçi, koruyucu]" 7193
Yasay al-
    Yasay almay-siz "yapamazsınız; düzenleyemezsiniz, yasayamazsınız; süsleyemezsiniz; [yapamayasınız]" 7305
    Yasay alur "yapabilir; düzenleyebilir, yasayabilir; süsleyebilir" 7375
Yasıc "temrenli ok; padişahın kendi adını üzerine yazdırdığı ok" 7220
Yasıḳ "düzensiz ve komutansız ordu" 7840
Yasmuḳ "yasmık, mercimek" 7369
Yastamaḳ "yaslamak, yastamak, dayamak" 7354
    Yastaġıl "yasla, yasta, daya" 7528
Yastan-
    Yastanmas "yaslanmaz, dayanmaz" 7318
    Yastanur "yaslanır, dayanır" 7252
Yastancaḳ "dayanılacak yer, dayanak" 7367
Yastı/Yassı "yassı, basık ve yayvan" "yatılacak vakit, yatsı" 7371
Yastuḳ "yastık" 7368
Yasun "kural; tarz, üslup, yöntem; [töre, gelenek, görenek, alışkanlık]" 7842
Yasun "Moğ. kemik" 7370
Yaş "çocuk; [genç]; yavru, evlat" 7353
    Yaşı yoḳıdın "çocuksuzluğundan" 7588
    Yaşım "çocuğum" 7540
    Yaşını "çocuğunu" 7635

Yaş “gözyaşı; [ıslak]” 7353
Yaşım “gözyaşım” 7540
Yaşını “gözyaşını” 7635
Yaş “yaş, sin” 7353
Yaşım “yaşım, sinnim” 7540
Yaşını “yaşını, sinnini” 7635
Yaşamaḳ “yaşamak” 7372
Yaşa “yaşa!” 7192
Yaşaġan “yaşayan; [yaşamış; yaşamak]” 7636
Yaşar “yaşar” 7390
Yaşar “yaş, ömür; yaşında, yaşına ulaşmış, yaşlı, yaşındaki” 7390
Yaşarmaḳ “yaşarmak, ıslanmak, yaşla dolmak” 7373
Yaşarġay “yaşarır, ıslanır, yaşla dolar; [yaşara, ıslana]” 7703
Yaşartmaḳ “yaşartmak, ıslatmak, yaşla doldurmak” 7374
Yaşıḳ “ağızdan dışarı çıkan diş, ön diş, köpek dişi” 7393
Yaşıḳ “güneş” 7393
Yaşıḳ “zayıf, arık” 7393
Yaşıl “yeşil” 7394
Yaşıl baş “yeşilbaş, bir tür ördek” 7395
Yaşımtul “yeşilimsi, yeşilimtırak” 7309
Yaşın “şimşek, yıldırım” 7396
Yaşlıġ “çocukluk” 7391
Yaşlıġ “yaşlı, yaşla dolmuş (göz)” 7391
Yaşlıġ “[yaşında]” 7391
Yaşmaḳ “kadınların yüz örtüsü, yaşmak” 7392
Yaşunmaḳ/Yaşuranmaḳ/Yaşurunmaḳ “gizlenmek, saklanmak” 7389
Yaşun “gizlen, saklan” 7673
Yaşundı “gizlendi, saklandı” 7647
Yaşundum “gizlendim, saklandım” 7545
Yaşunġan “gizlenmiş, saklanmış” 7214
Yaşunġanı/Yaşunurġanı/Yaşunadurġanı “gizlendiği, saklandığı” 7435
Yaşunmış “gizlenmiş, saklanmış” 7349
Yaşunsun “gizlensin, saklansın” 7574
Yaşunub “gizlenmiş, saklanmış” 7159
Yaşunurġan/Yaşunadurġan “gizlenmiş, saklanmış” 7273
Yaşurmaḳ “gizlemek, saklamak” 7428
Yaşuray “gizleyeyim, saklayayım” 7691
Yaşurayın “gizlerim, saklarım; [gizleyeyim, saklayayım]” 7603
Yaşurdı “gizledi, sakladı” 7664
Yaşurġan “gizleyen, saklayan; [gizlemiş, saklamış]” 7608
Yaşurġaylar “gizleyeler, saklayalar” 7242

Yaşurġıl “gizle, sakla” 7618
Yaşurmadı “gizlemedi, saklamadı” 7153
Yaşurmaġıṅ̂ “gizlemen, saklaman” 7473
Yaşurmaṅ̂ız “gizlemeyiniz, saklamayınız” 7310
Yaşurmayın “gizlemeden, saklarmadan; gizlemeyeyim, saklamayayım” 7609
Yaşursam “gizlesem, saklasam” 7544
Yaşursun “gizlesin, saklasın” 7559
Yaşurub “gizlemiş, saklamış” 7161
Yaşururlar “gizlerler, saklarlar” 7295
Yaşurun “gizli, saklı” 7607
Yat “yad, yabancı” 7223
Yataḳ “yatak, yatılacak yer; [koruyuculuk, bekçilik; koruyucu, bekçi]” 7208
Yatış “koruyuculuk, bekçilik, gözcülük” 7215
Yatışmaḳ “yatışmak, birlikte yatmak” 7206
Yatḳurmaḳ “yatırmak” 7205
Yatḳur “yatır!” 7293
Yatḳurdı “yatırdı” 7140, 7682
Yatḳurdılar “yatırdılar” 7244
Yatlamaḳ “yadırgamak, dışlamak, uzaklaştırmak, yabancı saymak” 7207
Yatlıġ “odalık; karı; kız” 7210
Yatlıġı “odalığı; karısı” 7697
Yatlıġ “yadlık, yabancılık” 7210
Yatlıġı “yadlığı, yabancılığı” 7697
Yatlıḳ “kız” 7468
Yatlıḳ “yadlık, yabancılık” 7468
Yatmaḳ “yatmak, uzanmak” 7204
Yat “yat!, uzan!” 7223
Yatḳan “yatmış, uzanmış” 7586
Yatḳusı “yatar; [yatacak]” 7250
Yatur “yatar” 7254
Yatsı “yatılacak vakit, yatsı” 7209
Yatuġan “santur, yatuğan” 7211
Yatuġançı “yatuğan çalan, santur sazı çalan çalgıcı” 3279, 7212
Yatuḳ “yayvan su kabı, yatık” 7211
Yatur-
Yatur “yatır!” 7254
Yav “söz, sav” 7516
Yav “yağı, düşman” 7516
Yava “yağda pişirilmiş ekmek” 7404
Yavan “katıksız çorba; [yavan yemek]” 7420
Yavaş “sabırlı, sakin” 7518

Yavaşmaḳ “sabırlı olmak, sakin olmak” 7513
Yavçı “şöleni veya düğünü halka duyuran kimse” 7519
Yāve “anlamsız boş söz, saçma sapan söz, yave” 7404
Yavġan “yavan, katıksız yemek” 7522, 7638
Yavıy al-/Yavuy al-
    Yavıy almas/Yavuy almas “yaklaşamaz, yakınlaşamaz” 7217
Yavlaḳ “acayip, tuhaf, şaşırtıcı, yabansı, alışılmamış” 7524
Yavlaḳ “düşman çok bulunan yer” 7524
Yavlaḳ “pek çok, fazla” 7524
Yavlamaḳ “düşmanı kendine bağlamak” 7517
Yavrı “hayvan yavrusu” 7520
Yavşan “yavşan otu, şıbaḳ” 7521
Yavuḳ/Yavuġ “yakın” 7525
Yavuḳraḳ “daha yakın” 7708
Yavumaḳ/Yavuşmaḳ “yaklaşmak, yakınlaşmak” 7514
    Yavumaġan “yaklaşmamak, yakınlaşmamak” 7550
    Yavumas “yaklaşmaz, yakınlaşmaz” 7232
    Yavumay “yaklaşmam, yakınlaşmam” 7560
    Yavuşan/Yavuşḳan “yaklaşmış, yakınlaşmış” 7687
    Yavuşmış “yaklaşmış, yakınlaşmış” 7352
    Yavuştı “yaklaştı, yakınlaştı” 7696
    Yavuştılar “yaklaştılar, yakınlaştılar” 7287
    Yavuşub “yaklaşmış, yakınlaşmış” 7160
    Yavuşubtur “yaklaşmış, yakınlaşmış” 7290
    Yavuşur “yaklaşır, yakınlaşır” 7507
Yavun-
    Yavunub “yaklaşıp” 7419
Yavurġan “çivili at zırhı, çivili çokal; [örtü]” 7583
Yavuştur-
    Yavuştur “yaklaştır, yakınlaştır” 7596
Yavut-
    Yavutma “yaklaştırma!, yakınlaştırma!” 7626
    Yavutmaġay “yaklaştırmaz; yaklaştırmaya” 7639
    Yavutmanĝız “yaklaştırmayınız, yakınlaştırmayınız” 7303
    Yavutmaslar “yaklaştırmazlar, yakınlaştırmazlar” 7256
    Yavutmaydur “yaklaştırmamış, yakınlaştırmamış” 7231
    Yavutubdur “yaklaştırmış, yakınlaştırmış” 7218
Yavuz “yavuz, kötü, yaman; alçak” 7523
Yay “yay; [yay bilimi: yada taşı kullanma bilimi]” 7532
Yay “yaz mevsimi” 7532
Yayaġ “yaya” 7619

Yayaḳ “yaya” 7382
Yayaḳlamaḳ “yaya olmak” 7531
Yayaḳlıġ “yayalık” 7145
Yayaḳlıḳ “yayalık” 7382
Yayçı “yay yapan kimse; büyücü; Çār-cū ile Buḫārā arasında ve Amuye yakınlarında bulunan bir kent adı” 7533
Yayıḳ “yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık; Ḳazaḳ ile Rus ülkesi arasında bulunan büyük bir ırmak adı” 7538
Yayıl-
  Yayıldı “yayıldı, serildi, döşendi” 7643
  Yayıldılar “yayıldılar, dağıldılar, saçıldılar; serildiler, döşendiler” 7275
  Yayılġac “yayılınca, serilince” 7226
  Yayılġan “yayılmış, serilmiş, döşenmiş” 7554
  Yayılġunca “yayılınca, serilince, döşenince; yayılıncaya kadar; yayıldıkça” 7623
  Yayılıb “yayılmış, serilmiş; dağılmış, saçılmış” 7198
  Yayılmadı “yayılmadı, serilmedi, döşenmedi” 7645
  Yayılmış “yayılmış, serilmiş, döşenmiş” 7348
Yayıl-
  Yayıldı “[otladı]” 7643
  Yayılġac “[otlayınca]” 7226
Yayıl-
  Yayıldı “[çalkalandı, sallandı]” 7643
  Yayılġac “[çalkalanınca]” 7226
Yayıl-
  Yayıldı “kaydı” 7643
  Yayılmadı “kaymadı” 7645
Yayḳalmaḳ “yayıla yayıla yürümek, salınarak yürümek” 7527
Yaylaḳ “yazlık yeri, yazın geçirilen yer, yayla” 7236
Yaylamaḳ “yazı yaylada geçirmek, yaylamak, yaylaya çıkmak” 7548
Yaylamışı “yazı yaylada geçirmek, yaylamak” 7536
Yayma “eyer yastığı” 7537
Yaymaḳ “yaymak, sermek, döşemek; [yaymak, saçmak, dağıtmak]” 7526
  Yayar “yayar, serer, döşer” 7228
  Yaydı “yaydı, serdi, döşedi” 7678
  Yaydım “yaydım, serdim, döşedim” 7702
  Yayġay “yaya, sere, döşeye; yayar, serer, döşer” 7680
  Yayıban “yaymış, sermiş, döşemiş” 7587
  Yaymış “yaymış, sermiş, döşemiş; [dağıtmış, saçmış]” 7344
Yaymaḳ “otlatmak” 7526
  Yayar “[otlatır]” 7228
Yaymaḳ “[yayığı çalkalamak]” 7526

Yayar "[yayığı çalkalar]" 7228

Yaypanĝ "yayvan" 7383

Yayuḳ "yağ çıkarmak için yoğurdun içinde çalkalandığı kap, yayık" 7233

Yaz "yılın ilk altı ayı; [yılın ilk üç ayı, ilkbahar, ilkyaz; yaz mevsimi]" 7335

Yazġurmaḳ "suçlamak, itham etmek, sorgulamak" 7334

Yazġuray "suçlayayım, itham edeyim; suçlarım, itham ederim" 7640

Yazġurayın "suçlayayım, itham edeyim" 7557

Yazġurdum "suçladım, itham ettim" 7541

Yazġurdunĝ "suçladın, itham ettin" 7485

Yazġurġan "suçlayan, itham eden" 7471

Yazġurma "suçlama!, itham etme!" 7624

Yazġurmanĝ "suçlamayın, itham etmeyin" 7144

Yazġurmanĝız "suçlamayınız, itham etmeyiniz" 7312

Yazġursam "suçlasam, itham etsem" 7546

Yazġursanĝ "suçlasan, itham etsen" 7484

Yazġurub "suçlayıp, itham edip" 7158

Yazġurur-sin "suçlarsın, itham edersin" 7614

Yazı "[yazı]" 7338

Yazı "çöl" 7338

Yazıġlıḳ "suçlu" 7194

Yazıġlıḳ "yazılmış, yazılı" 7194

Yazıl-

Yazılġan "yazılmış" 7585

Yazılġay "yazıla" 7342

Yazılġu dik "yazılacak gibi" 7487

Yazılmaydur "yazılmamış" 7470

Yazıl-

Yazılġan "çözülmüş, açılmış" 7585

Yazılġay "çözüle, açıla" 7342

Yazılġu dik "çözülecek gibi, açılacak gibi" 7487

Yazılmaydur "çözülmemiş, açılmamış; açılmaz" 7470

Yazıl-

Yazılġan "yanlış yapılmış" 7585

Yazılġay "yanlış yapıla" 7342

Yazılmaydur "yanlış yapılmamış" 7470

Yazıl-

Yazılġan "başlanmış" 7585

Yazım "alın yazısı, yazgı, kader" 7337

Yazır "Moğ. kavim başkanı; Oğuz Ḫan'ın oğlu Ay Ḫan'ın en büyük oğlunun adı" 7336

Yazmaḳ "yazmak" 7333

Yaz "yaz!" 7335

Yazmadı "yazmadı" 7339
Yazmaḳ "çözmek, açmak" 7333
Yazmadı "çözmedi, açmadı" 7339
Yazmaḳ "yanlış yapmak, şaşmak" 7333
Yazmadı "yanlış yapmadı, şaşmadı" 7339
Yazmaḳ "başlamak; [yaklaşma bildiren tasvir eylemi]" 7333
Yazmadı "başlamadı; [yaklaşma bildiren tasvir eylemi]" 7339
Yazuḳ "suç, günah" 7306
Yazuġın "suçunu, günahını" 7601
Yebāb "yıkık, bozuk, harap" 7716
Yėdür-
Yėdürür "yedirir" 8225
Yėdürgüci "yemek yediren, yedirici" 8203
Yėgüci "yiyen, yiyici" 8204
Yėgülük "yiyecek, yemeklik" 8210
Yėgülüklerde "yiyeceklerde, yemekliklerde" 8200
Yekleş "kötü, değersiz" 4301
Yėl "yel, rüzgâr" 8213
Yeldā "yılın en uzun gecesi" 7925
Yele "salıverilmiş, başıboş bırakılmış, dizginleri salıverilmiş" 7941
Yelek "bir tür padişah başlığı" 7926
Yėlgin "at tekme atarken nalının oluşturduğu yel" 8209
Yel-i Berberī "İskender'in ordusunda bulunan ve Dārā'nın dokuz savaşçısını öldüren askerin lakabı" 7930
Yėlken "gemi yelkeni" 8208
Yėllemek "yellemek, körüklemek" 8231
Yėllenmek "şişmek, kabarmak; kibirlenmek, büyüklenmek" 8216
Yėlpigüc "yelpaze" 8207
Yėmek "yemek, yiyecek" 8223
Yėmek "yiyecek yemek" 8223
Yėben "yemiş; yiyip" 8202
Yėge-biz "yeriz; [yiyelim]" 8229
Yėgen "yemiş; yenilmiş; değmiş" 8201
Yėge-sin "yiyesin" 8232
Yėmeseñiz "yemeseniz" 8224
Yėñiz "yiyiniz" 8230
Yėmeklik
Yėmeklikge "yemeğe" 8198
Yėmiş "yemiş, meyve" 8227
Yėmişen "yemişen, alıç" 8228
Yėmlik "bir çeşit bitki" 8226

Yesār "zenginlik, varlık; sol el, sol taraf, sol" 7841
Yetīm "yankesici, hırsız; korkusuz, yiğit; [yetim, babasız]" 8576*
Yetīmāne "hırsıza özgü olan; hırsız gibi" 8577*
Yevütmek/Yevütkemek "değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak; [barındığı yeri değiştirmek, göçmek]" 7515
Yėvütmek/Yėvütkemek "değiştirmek, çevirmek, döndürmek, şaşırtmak, saptırmak; [barındığı yeri değiştirmek, göçmek]" 8206

> **Yėvüt** "barındığın yeri değiştir!, göç!" 8212
> **Yėvütker** "barındığı yeri değiştirir, göçer" 8218
> **Yėvütkeydür** "barındığı yeri değiştirir, göçer" 8221
> **Yėvütmes** "barındığı yeri değiştirmez, göçmez" 8222

Yėyilmek "yenmek, yenilmek" 8205
Yezek "ordu öncüsü, askerlerin önünde giden süvari, askerin öncü bölüğü, çarkacı, keşif kolu; ḳaravul, bekçi, koruyucu, gözcü; casus" 7837
-YI "sözcük sonuna gelen ek" 8217
Yıbar/Yıpar "misk" 7713
Yıġac "ağaç, tahta; [ağaç]; fersah" 7854
Yıġdurmaḳ "toplatmak, yığdırmak" 7877
Yıġı "ağlama, ağlayış" 7875

> **Yıġıdın** "ağlamadan, ağlayıştan" 7864
> **Yıġımnı** "ağlamamı, ağlayışımı" 7874

Yıġı "topluluk, yığın, küme, kalabalık" 7875
Yıġıl-

> **Yıġılma** "toplanma!, birikme!" 7881
> **Yıġılsa** "toplansa, yığılsa" 7887

Yıġıl-

> **Yıġılma** "yığılma!, düşme!, yıkılma!" 7881

Yıġın "topluluk, yığın, küme, bölük, kalabalık" 7884
Yıġınt/Yaġan "fil" 7885
Yıġıştur-

> **Yıġıştur** "topla!, bir yere yığ!" 7857
> **Yıġışturdılar** "topladılar, bir yere yığdılar; mecaz anlamda: korudular, ilgilendiler, baktılar" 7869
> **Yıġışturġanlardın** "toplandıklardan" 7865

Yıġlaġu "ağlayan, ağlar; ağlamak" 7882

> **Yıġlaġudur** "ağlardır; [ağlamaktır]" 7870

Yıġlamaḳ "ağlamak" 7860

> **Yıġlaġay** "ağlar; ağlayacak; [ağlaya]" 7866
> **Yıġlamaġın** "ağlamasını" 7861
> **Yıġlamaḳtın** "ağlamaktan" 7862
> **Yıġlamañġız** "ağlamayınız" 7858

Yıġlarımdın “ağlamamdan” 7868
Yıġlay “ağlarım; [ağlayayım]” 7863
Yıġlayu “ağlayarak” 7872
Yıġlamsınmaḳ “ağlamsı olmak, ağlamaklı olmak, ağlar gibi olmak” 7880
Yıġlaşmaḳ “ağlaşmak” 7879
Yıġlaşıb “ağlaşıp” 7856
Yıġlaştılar “ağlaştılar” 7871
Yıġlaşurlar “ağlaşırlar” 7867
Yıġlatmaḳ “ağlatmak” 7878
Yıġlatay “ağlatırım; ağlatacağım; [ağlatayım]” 7873
Yıġlatmaġıma “ağlatmama; beni ağlatmak için” 7855
Yıġmaḳ “toplamak, yığmak” 7876
Yıġ “topla, yığ, biriktir” 8211
Yıġıb “toplamış, yığmış” 7886
Yıġıñ̂g “toplayın, yığın, biriktirin” 7888
Yıġnaḳ “cemiyet, topluluk, yığınak, küme” 7883
Yıḳa al-
Yıḳa almay “yıkamaz, deviremez; dağıtamaz, viran edemez, harap edemez” 7905
Yıḳıla ḳopa “düşe kalka” 7901
Yıḳılġur “yıkılmış, düşmüş, yıkık; bozuk, kolay yıkılan” 7892
Yıḳılmaġur “yere düşmemüş, yıkılmamış; viran olmamış, harap olmamış; bozulmamış; yıkılmaz, sağlam, dayanıklı” 7908
Yıḳılmaḳ “yıkılmak, devrilmak, yere düşmek; dağılmak, çökmek, viran olmak, harap olmak” 7907
Yıḳıldı “yıkıldı, devrildi, yere düştü; dağıldı, çöktü, viran oldu, harap oldu” 7904
Yıḳılġac “yıkılınca, devrilince, yere düşünce; dağılınca, çökünce, viran olunca, harap olunca” 7894
Yıḳılġanı “yıkıldığı, devrildiği, yere düştüğü; dağıldığı, çöktüğü, viran olduğu, harap olduğu” 7902
Yıḳılġanlarġa “yıkılmışlara, devrilmişlere, yere düşmüşlere; dağılmışlara, çökmüşlere, viran olmuşlara, harap olmuşlara” 7900
Yıḳılġannı “yıkıldığını, devrildiğini, yere düştüğünü; dağıldığını, çöktüğünü, viran olduğunu, harap olduğunu” 7903
Yıḳılsa “yıkılsa, devrilse, yere düşse; dağılsa, çökse, viran olsa, harap olsa” 7889
Yıḳmaḳ “yıkmak, devirmek; dağıtmak, viran etmek, harap etmek” 7891
Yıḳ “yık, devir; dağıt, viran et, harap et” 7890
Yıḳarda “dağıtırken, viran ederken; yıkarken, devirirken” 7893
Yıḳay “dağıtır, viran eder, harap eder; yıkar, devirir” 7909
Yıḳıban “yıkmış, devirmiş; dağıtmış, viran etmiş, harap etmiş” 7898
Yıḳıñ̂g “yıkın, devirin; dağıtın, viran edin, harap edin” 7897
Yıḳḳay “dağıtır, viran eder, harap eder; yıkar, devirir” 7906

Yıḳma "yıkma!, devirme!; dağıtm!, viran etme!, harap etme!" 7899
Yıḳuḳ "yıkılmış, yıkık, harap, viran, yıkkın" 7895
Yıl "yıl, sene" 8215
Yılan "yılan; [Türk takviminde bir yıl adı]" 7933
Yılan balıġı "[Rūm Tr.] yılan balığı" 7936
Yılan otı "suyu panzehir olarak kullanılan bir ot" 7935
Yılana aġu vėren "yılana benzer bir hayvan, [salamandra, semender]" 7938
Yıldırım "şimşek, yıldırım" 7928
Yılduz ḳurtı/Yulduz ḳurtı "[Rūm Tr.] yıldız kurdu, ateş böceği" 7940
Yılḳı "yıllık" 8219
Yıllarca "yıllarca" 8214
Yır/Ir "şarkı, yır" 7809
Yır-
Yırdik "yarsın; yırtıp ayırsın, yırtsın" 7799
Yırar "yarar; yırtar, yırtıp ayırır" 7810
Yıraḳ "uzak, ırak" 7829
Yıraḳtın "uzaktan" 7808
Yıraḳ Görüşlüg "uzak görüşlü" 6397
Yıraḳġına "uzakçık" 7822
Yıraḳraḳ "daha uzak" 7803
Yıraḳraḳtın "daha uzaktan" 7836
Yıraḳraḳġına "daha uzakçık" 7823
Yıraḳramaḳ "uzaklaşmak" 7821
Yırav "şarkıcı" 7817
Yırıḳ "dudağı yarık, dudağı yırık, yirik" 7833
Yırlaġucı "şarkı söyleyen, ırlayıcı, yırlayıcı" 7654
Yırlamaḳ/Irlamaḳ "şarkı söylemek, ırlamak, yırlamak" 7815
Yırlar "şarkı söyler, ırlar, yırlar" 7798
Yırlay "şarkı söyleyeyim, ırlayayım, yırlayayım" 7800
Yırlaşmaḳ "birlikte şarkı söylemek, birlikte ırlamak" 7819
Yırtıcı "yırtan, yırtıcı" 7826
Yırtılmaḳ "yırtılmak, parçalanmak" 7814
Yırtışmaḳ "birbirini yırtmak; birlikte yırtmak" 7813
Yırtıştılar "birlikte yırttılar" 7834
Yırtlas "yırtılmış, yırtık; hayasız, utanmaz, perdesi yırtık, perdesi sıyrık, yüzsüz" 7825
Yırtmaḳ "yırtmak, parçalamak" 7811
Yırtıban "yırtıp, parçalayıp" 7806
Yırtuḳ "yırtılmış, yırtık" 7804
Yiberilmek "gönderilmek" 7724
Yiberilür ėrdi "gönderilirdi" 7732
Yibermek "göndermek, yollamak; [aparmak, götürmek]" 7711

Yiber "gönder, yolla" 7713
Yiberdi "gönderdi, yolladı" 7726
Yiberdim "gönderdim, yolladım" 7721
Yiberdiñ̂ "gönderdin, yolladın" 7714
Yiberedür "gönderecek; [gönderir]" 7730
Yibere-min "gönderirim, yollarım" 7725
Yibergen "gönderilmiş; [göndermiş]" 7723
Yibergeyler "gönderirler, yollarlar; göndereler, yallayalar" 7717
Yiberib "göndermiş, yollamış" 7722
Yiberiñ̂ "gönderin, yollayın" 7720
Yibermegeyler "göndermeyecekler; [göndermeyeler]" 7729
Yibermey "göndermemiş; göndermeyip" 7731
Yibermiş "göndermiş, yollamış" 7728
Yibermiş turur "göndermiş, yollamış" 7718
Yibersem "göndersem" 7733
Yibersün "göndersin, yollasın" 7727
Yiberür "gönderir, yollar" 7719
Yiberürge "aparmağa, götürmeğe; [göndermeğe, yollamağa]" 7710
Yidek "yedek at" 7795
Yidürgüci "yemek yediren, yedirici" 7796
Yig "fena, kötü" 7913
Yigen "kız kardeşin çocuğu, yeğen" 7918
Yiginlik "[Rūm Tr.] yeğinlik, iyilik, güzellik, beğenilirlik; hızlılık, çabukluk" 7916
Yigirme "yirmi sayısı" 7915
Yigirmek "iğrenmek, nefret etmek" 7913
Yigirdik "iğrensin, tiksinsin, nefret etsin" 7912
Yigirmi "yirmi sayısı" 7911
Yigirmişer "yirmişer" 7921
Yigit "yiğit, genç, delikanlı" 7910, 7919
Yigitim "yiğidim, gencim, delikanlım" 7923
Yigitiñ̂ "yiğidin, gencin, delikanlın; sevgilin" 7922
Yigitlik "yiğitlik, gençlik, delikanlılık" 7914
Yigitligiñ̂ "yiğitliğin, gençliğin, delikanlılığın" 7917
Yigitlikte "yiğitlikte, gençlikte" 7920
Yikke "biricik, tek, yalnız" 7924
Yikrān "at" 8578*
Yilek "okun ucuna takılan tüy, ok yeleği; [Rūm Tr: kuş kuyruğunda veya kanadındaki tüy, telek]" 7927
Yilek "önden açık ve kolsuz olan kısa giysi, yelek" 7927
Yileklig "yelekli" 7934
Yilemek "aydınlatmak, ışıklandırmak, ışıtmak, parlatmak" 7931

Yilen̂g "çevik, hızlı, atik" 7937
Yilke "ensenin iki yanında bulunan damarlar" 7939
Yimdeş "birlikte yemek yiyen, bir yerde yemek yiyen, yemek ortağı, sofra arkadaşı" 7949
Yimek "yemek" 7956
  Yib "yiyip" 7712
  Yir "yemek yer" 7809
  Yirler "yemek yerler" 7798
Yimek "[yiyecek, yemek]" 7956
Yimreli "bir Türkmen boyunun adı" 7944
Yimrül-
  Yimrüldi "yıkıldı, çöktü, harap oldu, viran oldu" 7951
  Yimrülgey "yıkıla, çöke, harap ola" 7946
  Yimrülgü dikdür "yıkılacak gibidir, çökecek gibidir" 7943
  Yimrülmedi "yıkılmadı, çökmedi, harap olmadı, viran olmadı" 7955
  Yimrülmegey ėrdi "yıkılmazdı, çökmezdi, harap olmazdı, viran olmazdı" 7952
  Yimrülmes "yıkılmaz, çökmez, harap olmaz, viran olmaz" 7954
  Yimrülüb "yıkılıp, harap olup, çöküp" 7942
  Yimrülür "yıkılır, çöker, harap olur, viran olur" 7953
Yimrülgü "yıkık, harap, viran, yıkkın" 7950
Yimtük "av hayvanlarının artıklarından kalan tüyler" 7948
Yimürmek "yıkmak, harap etmek, viran etmek" 7947
Yin-
  Yiner "iner" 7959
Yin̂g "yen, giysi kolu, kol ağzı" 7960
Yine/Yana "diğer, öbür; başka, yabancı; yine, gene; dahi, dA, bile, daha" 7963
Yin̂ge "gelini süsleyip gerdekte bekleyen güveye götüren kadın, sağdıç kadın, yenge" 7966
Yin̂gi "yeni, taze" 7970
Yin̂gmek "şaşrtmak, hayrete düşürmek" 7964
  Yin̂g "şaşrt!" 7960
  Yin̂gdi "şaşrttı" 7965
  Yin̂ger "şaşrtır, yanıltır" 7957
  Yin̂gib "şaşrtmış" 7967
  Yin̂gse "şaşrtsa" 7968
Yin̂gmek "yenmek, üstün gelmek, alt etmek, galip gelmek" 7964
  Yin̂g "yen!, üstün gel!, alt et!, galip gel!" 7960
  Yin̂gdi "yendi, üstün geldi, alt etti, galip geldi" 7965
  Yin̂ger "yener, üstün gelir, alt eder, galip gelir" 7957
  Yin̂gib "yenmiş, üstün gelmiş, alt etmiş, galip gelmiş" 7967
  Yin̂gse "yense, üstün gelse, alt etse, galip gelse" 7968
Yip "ip, halat" 7712

Yiplik "pamuk lifi, iplik" 7715
Yir "yemek; yiyen" 7809
  Yir ḳanı "yiyen kan" 7827
Yir "yeryüzü; yer, mekân; mevki, konum; yatak, döşek; döşeme" 7809
Yir azuḳ "yiyecek azık" 7824
Yir ėli
  Yir ėlin "kinaye olarak: ölüleri; [yerdekileri, dünyadakileri]" 7807
Yir ḳanı "yer kanı, yere dökülen kan; boşa giden şey, heba olan şey" 7827
Yir ḳoyı "yer altı" 7828
Yir köki "havuç" 7830
Yir nime "yiyecek nesne" 7832
Yir tut-
  Yir tuttı "yerleşti" 7818
Yir tübi
  Yir tübide "yerin dibinde, yerin altında" 7835
Yiri bar "yeri var, uygundur" 7801
Yirit-
  Yirit "yürüt" 7797
Yirlemek "yerleştirmek, sığdırmak; yerleşmek" 7816
Yirleşmek "birlikte yerleştirmek; yerleşmek" 7820
Yirlik yirin "yer yer; yerli yerini, yer sahibi yerini" 7831
Yişilmek "çözülmek, açılmak" 7850
  Yişilibdür "çözülmüş, açılmış" 7844
  Yişilmes idi "çözülmezdi, açılmazdı" 7847
Yişmek "[eğirmek, bükmek; örmek]" 7849
  Yiş "kemeri çok büklümlü ve kıvrımlı yap" 7846
  Yişib "eğirip, büküp; örüp" 7843
Yişmek "çözmek, açmak" 7849
  Yiş "çöz!, aç!" 7846
  Yişgeli "çözmek için, açmak için" 7852
  Yişib "çözüp, açıp" 7843
  Yişiben "çözüp, açıp" 7851
  Yişse "çözse, açsa" 8220
  Yişti "çözdü, açtı" 7848
  Yiştiler "çözdüler, açtılar" 7845
Yite al-
  Yite almaġan "yetişemeyen, erişemeyen, ulaşamayan; ulaşamamış; ulaşamamak" 7742
Yitek dik "[yedek gibi]" 7786
Yitek dik "bilecek kadar" 7786
Yitek dik "yetecek kadar" 7786

Yiter “yeter, yetişir, yeterli, kâfi” 7777
Yitev “yedi tane” 7787
Yitgürgüci “yetiştiren, eriştiren, ulaştırıcı” 7741
Yitgürmek/Yitürmek/Yitgürtmek/Yitiştürmek “yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmek” 7776
  Yitgür “yetiştir, eriştir, ulaştır” 7785
  Yitgürdük “yetiştirdik, eriştirdik, ulaştırdık” 7761
  Yitgürdüñ̂ “yetiştirdin, eriştirdin, ulaştırdın” 7767
  Yitgürgeli “ulaştıralı; ulaştırmak için” 7738
  Yitgürge-sin “yetiştiresin, eriştiresin, ulaştırasın; yetiştirirsin, eriştirirsin, ulaştırırsın” 7772
  Yitgürgeyler “yetiştirirler, eriştirirler, ulaştırırlar” 7747
  Yitgürgünce “ulaştırınca; ulaştırıncaya kadar” 7765
  Yitgürmedi “yetiştirmedi, eriştirmedi, ulaştırmadı” 7736
  Yitgürmegey ėrdi “yetiştirmezdi, eriştirmezdi, ulaştırmazdı” 7739
  Yitgürmemiş “yetiştirmemiş, eriştirmemiş, ulaştırmamış” 7758
  Yitgürse “yetiştirse, eriştirse, ulaştırsa” 7755
  Yitgürseñ̂iz “yetiştirseniz, eriştirseniz, ulaştırsanız” 7745
  Yitgürüb “yetiştirmiş, eriştirmiş, ulaştırmış” 7771
  Yitgürür “yetiştirir, eriştirir, ulaştırır” 7763
Yitgürtmek “yetiştirmek, eriştirmek, ulaştırmak; [ulaştırmasını sağlamak]” 7760
  Yitgürteyin “yetiştiririm, eriştiririm, ulaştırırım; [ulaştırmasını sağlayayım]” 7766
Yitgürül-
  Yitgürülgüsidür “yetiştirilecek, eriştirilecek, ulaştırılacak; ulaşacak” 7756
Yiti/Yitti “yedi sayısı” 7740
Yitik “bilen, haberli, bilgili” 7780
Yitil-
  Yitilibtür “olgunlaşmış” 7746
  Yitilmiş “yetişmiş, olgunlaşmış” 7768
Yitil-
  Yitilibtür “yetişmiş, erişmiş, ulaşmış; [ulaşılmış, varılmış]” 7746
Yitişer “yedişer” 7782
Yitişmek “yetişmek, ermek, ulaşmak, varmak” 7775
  Yitişgec “yetişince, erişince, ulaşınca, erince, varınca” 7750
  Yitişgenge “yetişene, erişene, ulaşana; ulaştığına” 7753
  Yitişgünce “yetişince, erince, ulaşınca, varınca” 7773
  Yitişgüñ̂ “yetişeceksin, ereceksin, ulaşacaksın, varacaksın; ulaşırsın” 7764
  Yitişgüsi “yetişecek, erecek, ulaşacak, varacak” 7735
Yitmek “yedmek, yedeğinde götürmek” 7774
  Yiter “yeder, yedeğinde götürür” 7777
Yitmek “yetişmek, erişmek, ulaşmak” 7774
  Yit “yetiş!, eriş!, ulaş!; araştır!, yokla!, aslına var!” 7751

Yiter “yetişir, erişir, ulaşır” 7777
Yitge-biz “yetişiriz, erişiriz, ulaşırız; yetişeceğiz, erişeceğiz, ulaşacağız” 7744
Yitgec “yetişince, erişince, ulaşınca” 7749
Yitgünce “yetişince, varınca; yetişinceye kadar, varıncaya kadar” 3533
Yitib “yetişip, erişip, ulaşıp” 7752
Yitiñ̂g “yetişin, erişin, ulaşın” 7769
Yitmegey “yetişmez, erişmez, ulaşmaz; yetişmeyecek, erişmeyecek, ulaşmayacak” 7734
Yitmegüñ̂g “yetişmeyeceksin, erişmeyeceksin, ulaşmayacaksın; ulaşmazsın” 7762
Yitmese “yetişmese, erişmese, ulaşmasa” 7784
Yitmeydür “yetişmemiş, erişmemiş, ulaşmamış” 7757
Yitti “yetişti, erişti, ulaştı” 7740
Yittiñ̂g “yetiştin, eriştin, ulaştın” 7769
Yittiler “yetiştiler, eriştiler, ulaştılar” 7748

Yitmişer “yetmişer” 7759
Yitti ata/Yiti ata “yedi gök; yedi gezegen; yedi yıldız” 7778
Yitti ḳol/Yiti ḳol/Yitti ġol/Yiti ġol “orduda yedi kol, yedi kanat; orduda yedi dizi, yedi alay” 7770
Yittiev “yedi tane” 7779
Yittiken “Büyükayı, Yedikardeş, Yedigir” 7781
Yitür-

Yitürey “yetiştiririm, eriştiririm, ulaştırırım; ulaştıracağım; [ulaştırayım]” 7737
Yitürgenge “yetiştirene, eriştirene, ulaştırana” 7754
Yitürgey mü “yetiştirir mi, eriştirir mi, ulaştırır mı” 7783

Yiyiş-

Yiyişib “birlikte yiyip” 8199

Yizne “kız kardeşin kocası, enişte; kızın kocası” 7838
Yoġrı Yol “Bėş Balıġ ile Ḫan Balıġ arasında bulunan çölün adı” 8075
Yoġrul-

Yoġruldı “yoğruldu, hamur durumuna geldi” 8102

Yoġruş “yoğuruş, yoğurma, hamur etme” 8074
Yoġun/Yoġan “yoğun, kalın” 8073
Yoġurmaḳ “yoğurmak, hamur durumuna getirmek” 8072
Yoḳ “yok” 8079

Yoḳ ise/Yoḳ ėrse/Yoḳsa “tereddüt edatı, ya da; değilse, yok ise; yoksa, aksi takdirde” 8082
Yoḳ mu “yok mu” 8111
Yoḳ mudur “yok mudur” 8019
Yoḳ turur “yoktur” 8020

Yoḳ u barı

Yoḳ u barın “bütün var yokunu, bütün varlığını” 1964

Yoḳalmaḳ “yok olmak, ortadan kaybolmak” 8078

Yoḳlamaḳ “yoklamak, sormak, aramak; inceden inceye araştırmak; yok etmek, ortadan kaldırmak; [hâl hatır sormak]” 8055, 8077

Yoḳlamış “yoklamış, sormuş, aramış” 8051

Yoḳlar “hâl hatır sorar” 8029

Yoḳlar mu ikin “yoklar mı ki, sorar mı ki; inceden inceye araştırır mı ki” 8083

Yoḳluḳ “yokluk, bulunmayış” 8090

Yoḳsul/Yoḳsız “yoksul, yoksuz, fakir” 8088

Yoḳsulluḳ/Yoḳsuzluḳ/Yoḳsızlıḳ “yoksulluk, yoksuzluk” 8089

Yoḳuş “yokuş, bayır” 8091

Yol “yol; tarikat yolu, manevi yol” 8125

Yol bilür “yol yordam bilmek; yol gösteren, kılavuz” 8005

Yol Köpri “H̱ˇār ile Simnān vilayetleri arasında bulunan ve ‘Irāḳ ile H̱orāsān'ın sınırı sayılan köprünün adı” 8139

Yolatmaḳ “yol vermek, izin vermek, bırakmak” 8121

Yolavuc “yalvaç, yalavaç, elçi, peygamber; mürşit, yol gösteren, kılavuz” 8126

Yolbars “aslandan daha büyük, onunla aynı renkte, uzun bıyıklı, çizgili ve daha çok H̱ˇārezm ile Aral bölgesinde bulunan bir hayvan; kaplan” 8131

Yolçı “yolcu” 8127

Yoldamaḳ “yol göstermek, kılavuzluk etmek; [yollamak, uğurlamak, yolcu etmek]” 8122

Yolda “yol göster, kılavuzluk et; yolla, uğurla, yolcu et” 7976

Yoldab “yol gösterip, kılavuzluk edip” 8138

Yoldaban “yollayıp, yolcu edip; yol gösterip” 8177

Yoldadı “yol gösterdi, kılavuzluk etti” 8163, 8176

Yoldañĝız “yollayınız, uğurlayınız, yolcu ediniz; yol gösteriniz, kılavuzluk ediniz” 8048

Yoldasa “yol gösterse, kılavuzluk etse” 8195

Yoldaş “yoldaş, arkadaş” 8128

Yoldurmaḳ “yoldurmak” 8120

Yolmaḳ “tüyleri çekip koparmak, yolmak” 8119

Yol “yol!, çekip kopar!” 8125

Yolub “yol bulup” 8178

Yolsız “yolsuz, yolunu şaşırmış kimse” 8133

Yoluġ “tüyleri yolunmuş, yoluk” 8053

Yoluḳmaḳ “uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak, yakalanmak; yolda buluşmak, hâl hatır sormak” 8123

Yoluḳḳan “uğramak, karşılaşmak, maruz kalmak, yakalanmak; [karşılaşan; karşılaşmış]” 8103

Yoluḳuşmaḳ “birbiriyle karşılaşmak, rastlaşmak, yüz yüze gelmek; hâl hatır soruşmak” 8124

Yoluḳuştılar “karşılaştılar, rastlaştılar, yüz yüze geldiler” 8006

Yolum “su geçidi” 8140
Yolunmaḳ “[yolunmak, çekilip koparılmak]” 8121
Yonca “yonca” 8170
Yondurmaḳ “yontturmak” 8160
Yonġa “yonga, talaş, kamga” 8171
Yonmaḳ “yonmak, yontmak” 8150
Yon “yon!, yont!” 8161
Yonġaylar “yonalar, yontalar” 8025
Yor-
Yorarġa “yormağa, yorgun düşürmeğe” 7974
Yorar-sin “yorarsın, yorgun düşürürsün” 8087
Yorub “yormuş, yorgun düşürmüş” 7984
Yorġa “atın biniciyi sarsmayan yürüyüşü, rahvan, yorga; yorga yürüyen at” 8032
Yorġalamaḳ “at rahvan yürümek, yorga yürümek” 8054
Yorġun “yorgun” 8033
Yorġunluḳ “yorgunluk” 8034
Yormaḳ “yormak, yorumlamak; düşü tabir etmek, düşü yorumlamak, rüyayı yormak” 7999
Yorarġa “yormağa, yorumlamağa; düşü tabir etmeğe, düşü yorumlamağa, rüyayı yormağa” 7974
Yorar-sin “yorarsın, yorumlarsın; düşü tabir edersin, düşü yorumlarsın, rüyayı yorarsın” 8087
Yorub “yormuş, yorumlamış; düşü tabir etmiş, düşü yorumlamış, rüyayı yormuş” 7984
Yort “Yortmaḳ eyleminin emir biçimi: atı eşkin koştur, dörtnala koştur, tırıs git, yort” 8001
Yortavul “ılgarla at koşturan birlik” 8016
Yortma “hızlı yürüyüş, yelme, yortma” 8031
Yortmaḳ “atla hızlı gitmek, eşkin yürümek, dörtnala koşturmak, tırıs gitmek, ılgarla gitmek, yortmak” 8011
Yortsa “atı eşkin koştursa, dörtnala koştursa, tırıs gitse, yortsa” 7973
Yortuşmaḳ “birlikte yortmak” 8012
Yorul-
Yoruldı “yoruldu, yorgun düştü” 8165
Yorul-
Yoruldı “yoruldu, yorumlandı; düş tabir edildi, düş yorumlandı, rüya yoruldu” 8165
Yoruncġa “yonca” 8037
Yosamışı “Bk. yasamışı” 7988
Yosun “kural, düzen, tüzük; biçim, tarz, üslup, yöntem; töre, gelenek, görenek, alışkanlık” 8061

Yosunı “biçimi, tarzı, üslubu, yöntemi” 8185
Yosunluḳ “biçimli, tarzlı, gibi” 8062
Yov “yağı, düşman” 7989
Yoymaḳ “yok etmek, mahvetmek” 8192
Yoyulmaḳ “yok edilmek, mahvolmak” 8193
Yön “yön, yan, yüz; düzen, süslülük” 8161
Yötel “öksürük” 7996
Yötelmek “öksürmek” 7995
Yudurmaḳ/Yudurtmaḳ “yıkatmak” 8186
Yuḳa “Yupḳa sözcüğünün kısaltılmış biçimidir: ince, yufka; [ince açılıp sacda pişirilen] bir ekmek türü” 8080
Yuḳarı/Yuḳġarı “yukarı” 8081
Yuḳarıdın “yukarıdan” 8110
Yuḳarraḳ “daha yukarı” 8065
Yuḳmaḳ “bulaşmak, sirayet etmek; [dokunmak, yapışmak, değmek, etkilemek]” 8076
Yuḳar “bulaşır, sirayet eder” 7990
Yuḳar “etkiler” 8045
Yuḳmaġay “bulaşmaya, sirayet etmeye” 8168
Yuḳmış “karışmış, bulaşmış, sirayet etmiş” 8052
Yuḳtı “dokundu, yapıştı, değdi, etkiledi; karıştı, bulaştı, sirayet etti” 8044
Yulduz/Yulduz “yıldız; Oğuz Ḫan bin Ay Ḫan'ın oğlu ve Moğul hanlarının altıncısı” 7932
Yulġun “odun olarak da kullanılan ılgın ağacı” 8137
Yumaḳ “iplik yumağı” 8148
Yumaḳ “yıkamak, yumak” 8148
Yub “yıkayıp” 8100
Yubtur “yıkamıştır, yumuştur” 8023
Yudik “yıkasın, yusun” 8039
Yuġan “yıkayan” 8009
Yuñ̂g “yıkayın” 8173
Yuñ̂guz “yıkayınız” 8049
Yur “yur, yıkar” 8002
Yur çaḳda “yıkarken, yurken” 7972
Yuvalı “yıkayalım” 8046
Yuydur “yıkar, yur” 8058
Yumaḳlıġ “yıkamak, yumak” 7975
Yumalaḳ “yuvarlak, toparlak; tekerlek” 8149
Yumalanmaḳ “yuvarlanmak” 8143
Yumalanıb “yuvarlanıp” 7981
Yumalatmaḳ “yuvarlatmak” 8142
Yumalatıb “yuvarlatmış” 8179
Yummaḳ “yummak, kısarak kapamak” 8141

Yumdı göz “kinaye olarak: öldü” 8047
Yummayın “yummayayım; yummadan” 8107
Yumran “fare, sıçan” 8152
Yumrançı “fare ile beslenen kuş” 8155
Yumru “yuvarlak, yumru” 8156
Yumruḳ/Yumurduḳ “yumruk” 8068
Yumruḳġına/Yumurduḳġına “yumrukçuk” 8151
Yumşaḳ “yumuşak” 8066
Yumşamaḳ “yumuşamak” 8144
Yumşadı “yumuşadı” 8167
Yumşaġay “yumuşar; [yumuşaya]” 8017
Yumşamas “yumuşamaz” 8196
Yumşasa “yumuşasa” 7979
Yumşatmaḳ “yumuşatmak” 8145
Yumşatmış “yumuşatmış” 8050
Yumuḳ “yumulmuş, yumulu, yumuk” 8159
Yumurtġa “yumurta; taşak” 8158
Yumurtḳa
Yumurtḳalarnı “yumurtaları; taşakları” 8134
Yun/Un “un” 8130
Yuna/Yona “eyerin altına konan keçe, teğelti, yuna, yapık, belleme” 8180
Yunt “kısrak; Türk takviminde bir yıl adı” 8170
Yupġa/Yupḳa “ince, yufka” 7982
Yupġalıḳ “incelik, gevreklik, yufkalık” 7992
Yurt “yurt, mesken, barınak, oturulan yer” 7812
Yurtçı “karga, kuzgun; akbaba; fare ile beslenen kuş” 8018
Yurtçı “ordu veya kervanın konacağı yeri belirlemek için önceden gönderilen kimse, konakçı” 8018
Yurtġa “mezarlık, gömütlük, kabristan, sinlik” 8030
Yurun “yama, parça” 8101
Yurunluḳ “yamalı” 8013
Yut “yolları kapatan şiddetli kar; [hayvanları öldüren hastalık, veba, kıran, ölet]” 7997
Yuta al-
Yuta alġanca “yutabildiği kadar, yutabildiğince, yutabildikçe” 8169
Yuta alur “yutabilir” 8027
Yutḳanmaḳ/Yutḳunmaḳ “hayal veya kaygıdan tükürüğü yutmak, yutkunmak” 7994
Yutḳun “su çevrintisi, eğrim, girdap” 7998
Yutḳun “yutma” 7998
Yutmaḳ “yutmak” 8067
Yut “yut!” 7997
Yutar “yutar” 8028

Yutḳan “yutulmuş; [yutmuş]” 8084

Yutḳaydur “yutar; [yuta]” 8026

Yutḳu dik “yutacak gibi; yutar gibi” 8069

Yutḳuñ̂g “yutacaksın” 8063

Yutturmaḳ “yutturmak” 7993

Yutturdı “yutturdu” 8014

Yutturmadı “yutturmadı” 8166

Yuva “kuş yuvası; Türklerde bir boy adı” 8188

Yuvalamaḳ/Yuvalatmaḳ “yuvarlamak, yuvarlatmak” 8187

Yuvalatıb “yuvarlatmış” 8179

Yuvundu “[Rūm Tr.] bulaşık suyu, yıkanan şeyden dökülen su” 8191

Yuvusġa “ölünün yıkandığı yer” 8189

Yuvuş “kalem” 8190

Yūz “çita” 7986

Yügürmek “koşmak, seğirtmek, hızlı gitmek” 8094

Yügür “koş, seğirt, hızlı git” 8153

Yügürdi “koştu, seğirtti, hızlı gitti” 8136

Yügürgenni “koşanı, seğirteni” 8183

Yügürgey “koşar, seğirtir; [koşa, seğirte]” 8135

Yügürgüñ̂g “koşacaksın, seğirteceksin, hızlı gideceksin” 8071

Yügürmedük mü “koşmadık mı, seğirtmedik mi” 8112

Yügürmeydür “koşmamış, seğirtmemiş, hızlı gitmemiş” 8154

Yügürmiştür “koşmuştur, seğirtmiştir, hızlı gitmiştir” 8021

Yügürt-

Yügürtür “birini koşturur” 8003

Yügürük “koşucu, koşan” 8099

Yügürüş “koşma, seğirtme” 8098

Yük “yük” 8096

Yüklemek “yüklemek, yük vurmak” 8092

Yükleb “yükleyip, yük vurup” 8175

Yüklegeyler “yüklerler; [yükleyeler]” 8004

Yükletmek “yükletmek, yük vurdumak” 8093

Yüksek “yüksek, yüce” 8113

Yüksük “dikiş yüksüğü” 8114

Yükün-

Yükünüb “yüklemiş; yüklenmiş” 7991

Yükünmek “yükünmek, saygı ile eğilmek, saygı için diz çökmek; saygı ile anlatmak, bildirmek, sunmak” 8095

Yükünüb “yükünmüş, saygı ile eğilmiş, saygı için diz çökmüş” 7991

Yükürci “karının küçük erkek kardeşi” 8097

Yüküş “[Rūm Tr.] çok, bol” 8118

- **Yümrülgü** “yıkık, harap, viran, yıkkın” 8157
- **Yümrülmek/Yümrüşmek** “yıkılmak, çökmek, harap olmak, viran olmak” 8197
- **Yümrüşmek** “birlikte yıkmak, birlikte harap etmek” 8147
- **Yümürmek** “yıkmak, harap etmek, viran etmek” 8146
- **Yün̂g** “yün, hayvan tüyü” 8173
  - **Yün̂gi** “yünü” 8184
  - **Yün̂gin** “yününü” 7962
- **Yün̂gil/Yin̂gil** “hafif, yeğni” 7961
- **Yün̂gillik/Yin̂gillik** “hafiflik, yeğnilik” 7971
- **Yün̂gül** “hafif, yeğni” 8174
- **Yür-**
  - **Yür** “yürü!” 8002
  - **Yürer-sin** “yürürsün” 8087
  - **Yürey** “yürüyeyim” 7983
- **Yürek** “yürek, kalp” 8064
  - **Yüregin̂ge** “yüreğine, kalbine” 7980
- **Yürül-**
  - **Yürüldi** “yüründü” 8165
- **Yürümek** “yürümek, yol gitmek” 8007
  - **Yürü** “yürü!” 8115
  - **Yürüb** “yürümüş” 7984
  - **Yürüdi** “yürüdü” 8182
  - **Yürügeyler** “yürürler; [yürüyeler]” 8022
  - **Yürümegen** “yürümemiş” 8086
  - **Yürümekge** “yürümeğe” 7985
  - **Yürün̂güz** “yürüyünüz” 8194
  - **Yürürde** “yürürken” 7978
  - **Yürürdin** “yürümekten” 8106
  - **Yürürge** “yürümeğe” 7974
  - **Yürüridin** “yürümesinden” 8104
  - **Yürüy** “yürüyeyim” 7983
- **Yürün-**
  - **Yürüngec** “yürününce” 8015
- **Yürüş** “yürüyüş; [sefer, saldırı]” 8035
- **Yürüşlüg** “yürüyüşlü” 8036
- **Yürüşmek** “birlikte yürümek” 8010
- **Yürütmek** “yürütmek” 8008
  - **Yürütgen** “yürüten; [yürütmüş; yürütmek]” 8108
  - **Yürütgen dik** “yürütmüş gibi” 7453
  - **Yürütse** “[yürütse]” 7973
- **Yüsek** “yosun” 8060

Yüz “yüz sayısı; Özbekiyye'den bir boy adı” 7986
Yüz “yüz, sima, çehre” 7986
    Yüzüñg “yüzün, çehren” 8116
Yüz başlıḳ “yüz ağaçtan yapılmış en büyük çadır veya alaçık türü; [alaçığın başındaki direkler]” 8042
Yüz ḳaralıḳ “kara yüzlülük” 8056
Yüz tümen “yüz defa bin; [yüz defa on bin]” 8105
Yüz tümen miñg “yüz bin defa on bin” 8070
Yüz ur-
    Yüz urma “yönelme!, yüz tutma!; çok isteme!, ayak direme!, ısrar etme!” 8117
Yüzer “yüz sayısı, [yüzer]” 8040
Yüzġına “yüzceğiz” 8162
Yüzi töben “baş aşağı, yüzüstü, yüzükoyun” 8059
Yüzlenmek “bir şeye doğru yüz dönmek, bir şeye doğru yüz çevirmek, yönelmek, yüz tutmak; [karşılaşmak, yüz yüze gelmek]” 8038
    Yüzlendi “bir şeye doğru yüz çevirdi, yöneldi, yüz tuttu” 8181
    Yüzlengec “bir şeye doğru yüz dönünce, yönelince, yüz tutunca” 8000
    Yüzlengey “bir şeye doğru yüz çevire, yönele, yüz tuta” 8164
    Yüzlenib “bir şeye doğru yüz dönmüş, yönelmiş, yüz tutmuş” 7987
    Yüzlenmesün “bir şeye doğru yüzünü çevirmesin, yönelmesin, yüz tutmasın; karşılaşmasın, uğramasın” 8109
    Yüzlense “bir şeye doğru yüz dönse, yönelse, yüz tutsa; karşılaşsa, yüz yüze gelse” 7977
    Yüzlensem “karşılaşsam, yüz yüze gelsem; [bir şeye doğru yüz çevirsem, yönelsem, yüz tutsam]” 8132
    Yüzlenür “bir şeye doğru yüz çevirir, yönelir, yüz tutar” 8172
Yüzleşmek “birlikte yüz dönmek, birlikte yönelmek, birlikte yüz tutmak; yüzleşmek, yüz yüze gelmek” 8041
Yüzlük “yüz örtüsü, peçe, nikap” 8057
Yüzsizlik “yüzsüzlük, utanmazlık, arsızlık” 8043
Zābülistān “Sīstān vilayeti ve onun çevresi, Nīm-rūz vilayeti” 8413*
Zād-serv “Āzād-serv'in kısaltılmış biçimidir: doğru ve düz selvi” 8414*
Zāġ “karga; yay kirişinin ucuna geçirilen siyah pul, yayın ucuna sarılan deri; musikide bir nağme; [zaç, kara boya]” 4325
Zaẖme “mızrap, tezene, çalgıç” 4327
Zāk/Zāc “tuza benzer bir maden taşı, zaç, kara boya” 4326, 8415*
Żarb-ı rāst “sağ elin darbesi. [Ferāġa ‘aleyhim] żarben bi'l-yemīn ayetine işaret etmektedir” 8455*
Zenaẖ “çene; efsane ve hikâye anlatma, saçma konuşma; laf, değersiz söz, yararsız söz” 4337
Zenaẖ zeden “kinaye olarak: çene kıllarını kazımak; [laf, efsane ve hikâye anlatmak;

saçma konuşmak, boş konuşmak, çalçenelik etmek, gevezelik etmek]; kendisini övmek, kurulmak, iddialı konuşmak, böbürlenmek, yüksekten atmak, uygulanamayacak sözler söylemek" 8422*

Zeng "[zenci, siyahi; zencilerin ülkesi; pas; zil; çan; güneş veya ay ışığı]; keskin, yakıcı, acı" 8423*

Zengī-yi şeb-reng "kinaye olarak: Zühal, Satürn, Sekendiz" 8424*

Zeñgü "merdiven; basamak" 4336

Zerāfe "zürafa. Bu hayvana deve-inek-kaplan da denir; satrançta kullanılan bir taş" 8416*

Ẕerāyir "saçılan zerreler" 8408*

Zer-i Maġribī "katışıksız altın, som altın; kinaye olarak: güneş" 8417*

Zerrīn-ġazāl "kinaye olarak: güneş" 8419*

Zer-varaḳ "talk denen maden" 8418*

Zevāle "hamur topağı, hamur yumağı, beze, pazı" 4341

Zevraḳ "küçük gemi, kayık" 4338

Zıbıḳ "boynu ve boyu kısa olan kimse; [Rūm Tr: kadınların kullandığı yapma erkeklik organı]" 4346

Zılġıt "düğünlerde eli ağza vurarak çıkarılan ses, zılgıt" 4330

Zīlī "halı, kilim" 4344

Zīlūçe "küçük halı, küçük kilim" 4342

Zine "merdiven; basamak" 4345

Zirih "halka; kulağa takılan halka; [mecaz anlamda] zırh, savaş giysisi" 8418*

Zirik "sarıçalı, çobantuzluğu, kadıntuzluğu" 4343

Zulan "Moğ. yumuşak" 4339

Zūlāne "suçluların ve hayvanların ayaklarına takılan zincir, bukağı" 4309

Zunbuluḳ "şişirilen avurdun üzerine parmakla vurup ses çıkarma" 4340

Zūr "[yalan, uydurma; güç, kuvvet]; Hemedān civarında bulunan bir vilayet adı" 8425*

Ẕü'āf "ölümcül zehir, ağu" 4310

Ẕübāb "[sinek]; kılıcın ağzı; deve dişinin ucu; Medīne'de bir dağ adı" 8406*

Ẕübābu'l-'ayn "göz bebeği" 8407*

Zükāl "kömür" 4328

Zülf

  Zülfiġa "saçına, zülfüne" 4332

  Zülfüñ "saçın, zülfün" 4333

  Zülfüñ mü "saçın mı, zülfün mü" 4334

  Zülfüñni "saçını, zülfünü" 4335

  Zülfüñüñ "saçının, zülfünün" 4331

  Zülfüñüz "saçınız, zülfünüz" 4329

Zülfeyn "iki zülüf" 8420*

Zülfīn "kapı veya sandıkta kilit geçirecek halka" 8420*

Zümürrüd-reng "kinaye olarak: dövülmüş ban otu" 8421*

3.2. ÖRNEKLERDE BULUNAN SÖZCÜKLERİN SÖZLÜĞÜ

‘Abīr: Ar. Misk, amber.
A‘cemī: Ar. Arap olmayan; yabancı; Arapça bilmeyen; dilsiz; beceriksiz.
‘Aden: Ar. İncisi iyi olan bir kent.
‘Adn: Ar. Sonrasız; cennet.
‘Aḳabe/‘Aḳbe: Ar. Sarp geçit; güçlük.
‘Allāf: Ar. Yulaf satan, samancı.
‘Amārī: Ar. Oturmak için deve veya filin üzerine konan taht.
‘Āmī: Ar. Bilgisiz, cahil.
‘Anā: Ar. Güçlük, sıkıntı.
Ārezm: Fa. Savaş.
‘Aṣṣār: Ar. Özsu çıkaran.
‘Ayyār: Ar. Hırsız, dolandırıcı; hileci.
Āzāl: Ar. Ezeller, öncesizlikler.
Bahā: Ar. Güzellik; parıltı.
Bār: Fa. İzin, müsaade; padişahın huzuruna çıkma izni.
Bāre: Fa. At; kale duvarı, sur, hisar.
Bārī: Fa. Hiç olmazsa.
Bebr-i beyān: Fa. Bir tür kaplan.
Behr: Fa. Hisse, pay, kısmet.
Ber: Fa. Meyve, ürün; taraf, yan; köşe, kıyı; kucak.
Berehmen: Fa. Puta tapan; ateşe veya puta tapanların papazı.
Bergüstvān: Fa. Savaşta giyilen veya ata giydirilen giysi.
Berīn: Fa. En yüksek, en yüce.
Berḳ: Ar. Şimşek, yıldırım; parlama.
Beşīz: Fa. Akçe, mangır.
Bīcāde: Fa. Bir tür kırmızı yakut, değerli bir taş.
Bircīs: Ar. Jüpiter, Müşteri, Erendiz.
Bismil: Ar. Boğazlanmış, kesilmiş.
Bulay: Böyle. Bk. Kzk.Tr (98).
Burāḳ: Ar. Peygamberin miraçta bindiği binek.
Būryā: Ar. Hasır.
Bürḳa‘: Ar. Peçe, yaşmak.
Cāh: Ar. Makam, mevki, mertebe; şan, büyüklük.
Cedy: Ar. Oğlak (burcu).
Celādet: Ar. Yiğitlik; çabukluk.
Cenībet: Ar. Yedek at.
Cerde: Fa. Sarı renkli at.
Ceres: Ar. Çan, çıngırak.
Cev(e)lān: Ar. Dolaşma; koşma; saldırma, yağma.
Cevf: Ar. Boşluk; oyuk.
Cevşen: Ar. Savaşta giyilen demir giysi, zırh.
Cevzā: Ar. İkizler burcu.
Cezm: Ar. Kesin; sağlam.
Cilve-sāz: Fa. Cilve yapan, kırıtan, cilveli, nazlı.
Cinān: Ar. Cennetler.
Cū‘: Ar. Açlık, aç kalma.
Cu‘al: Ar. Bok böceği.
Cünbiş: Fa. Kımıldama; eğlence.
Cür‘a: Ar. Yudum, içim.
Çāşnī: Fa. Tat, çeşni, lezzet; tatlı; tadımlık.
Dābbe: Ar. Binek ve yük hayvanı.
Daḳāyıḳ: Ar. İncelikler.
Dāl(l): Ar. Delil olan, delalet eden, gösteren.
Dāye: Fa. Dadı, sütnine.
De’b: Ar. Şan, gösteriş; gelenek, âdet.
Demān: Fa. Kızgın, kükremiş.
Demār: Fa. Ölüm, mahvolma.
Der-bend: Fa. Dar geçit, boğaz; kale.
Deycūr: Ar. Karanlık.

Deyyār: Ar. Kimse, kişi, bir kimse; kilisede oturan.

Dijem: Fa. Kaygılı, üzüntülü; şaşkın, sarhoş.

Direm: Fa. Gümüş para, akçe.

Diṡār: Ar. Alt giysi.

Dürc: Ar. Kutucuk, mücevher kutusu.

Dürd: Fa. Tortu, çöküntü; içkinin tortusu, koyu içki.

Dürrāc: Ar. Turaç denen kuş.

E'ādī: Ar. Düşmanlar.

Efgār/Figār: Fa. Yaralı, incinmiş; yara.

Ekvān Dīv: Fa. Rüstem tarafından öldürülen devin adı.

Endūd: Fa. sıvanmış, sürülmüş; sıva.

Endūh: Fa. Üzüntü.

Engebīn: Fa. Bal.

Enhār: Ar. Irmaklar.

Enseb: Ar. En uygun, tam yerinde.

Eṭ'ime: Ar. Yemekler.

Evbāş: Ar. Ayak takımı, serseriler.

Evreng: Fa. Padişahlık tahtı; şan, yücelik.

Ezraḳ: Ar. Mavi.

Faġfūr: Fa. Çin padişahlarına verilen unvan.

Faṭīr: Ar. Mayasız ekmek, bazlama.

Ferāset: Ar. Anlayışlılık, çabuk seziş.

Ferruḫ-pey: Fa. Ayağı uğurlu, ayağı kutlu.

Fısḳ: Ar. Günah, doğru yoldan sapmak; Allah'a baş kaldırmak.

Fīruz/Pīrūz: Fa. Yenmiş, kazanmış, utkulu, muzaffer; uğurlu, kutlu.

Fitrāk: Ar. Terki kayışı, eyerin tasması.

Fütūr: Ar. Yatışma; gevşeklik.

Ġabġab: Ar. Çene altı.

Ġabrā: Ar. Yeryüzü; tozlu.

Ġadīr: Ar. Gölet, gölcük.

Ġam-enūd: Fa. Tasalı.

Ġam-perverde: Fa. Tasalı, gamla beslenmiş.

Ġamze: Ar. Yan bakış, süzgün bakış.

Ġażanfer: Ar. İri aslan; yiğit.

Ġāze: Fa. Kadınların yüzlerine sürdükleri allık; marangozların keresteyi yarmak için onun arasına sıkıştırdıkları tahta.

Gende: Fa. Kokmuş, kokuşmuş; kötü koku.

Gerdūn-sā/Gerdūn-sāy: Fa. Feleğe değen, yüksek.

Girev: Fa. Rehin.

Güft-ü-gū: Fa. Dedikodu.

Gül-gūne: Fa. Allık, gül renkli düzgün.

Gül-mīḫ: Fa. Başı enli çivi; büyük çivi.

Gül-nār: Fa. Nar çiçeği.

Gürde: Fa. Böbrek; omuz.

Ḫadd: Ar. Yanak.

Ḫadeng: Fa. Kayın ağacı; Kayın ağacından yapılmış ok.

Ḥamāme: Ar. Güvercin.

Ḥamāyil: Ar. Boyundan ve belden geçirilen kılıç kayışı.

Ḥamel: Ar. Kuzu.

Hāmūn: Fa. Bozkır, çöl, düz ova.

Ḫārā: Fa. Kaya, sert taş.

Ḫar-ās: Fa. Hayvanla döndürülen değirmen.

Ḫar-gāh: Fa. Büyük çadır, otağ.

Ḫār-ḫār: Fa. Sürekli istek; yürek sıkıntısı, kaygı, ıstırap.

Ḥarz: Ar. Tahmin, ölçme.

Ḥaşem: Ar. Yanında bulunanlar, hizmetçiler, askerler.

Hātif: Ar. Sesi işitilip de görülmeyen, seslenici, çağırıcı; gaipten haber veren melek.
Ḥavrā: Ar. Cennet kızı; ceylan gözlü.
Ḥayy: Ar. Diri, canlı; Kabile, boy.
Ḫazef: Ar. Çanak çömlek.
Ḥażīż: Ar. En alçak yer, en aşağı yer.
Ḥazm: Ar. İlerisini düşünme, uyanıklık; dayanıklılık, sağlamlık.
Hemūm: Ar. Yağmur yağdıran bulut.
Her-āyine: Fa. Mutlaka, elbette.
Herze-meres: Fa. Boynunda ipi olmayan köpek, başıboş köpek.
Hey'et: Ar. Biçim, görünüş.
Hezīmet: Ar. Yenilgi, bozgun.
Hezl: Ar. Alay, şaka.
Ḫıdīv: Fa. Padişah.
Ḥıḳd: Ar. Kin, intikam arzusu.
Ḫırām: Fa. Salınma, salına salına naz ile yürüme.
Ḥırmān: Ar. Mahrumluk, yoksunluk.
Ḫīre-küş: Fa. Haksız yere adam öldüren, zalim, acımasız.
Ḫor: Fa. Güneş.
Ḫord: Fa. Uygun, layık, yaraşır.
Ḫoy: Fa. Ter.
Ḥudā: Ar. Develerin hızlı yürümesi için söylenilen şarkı.
Ḫuld: Ar. Sonsuz, sürekli, kalıcı; cennet.
Ḥulle: Ar. Giysi; güzel giysi; cennet giysisi; yeni giysi; uzun giysi.
Ḥumret: Ar. Kırmızılık, kızıllık.
Hümāyūn: Fa. Kutlu, uğurlu; padişaha ait.
Hüyūn: Fa. Deve.
Iżṭırār: Ar. Zorunluluk; ihtiyaç, çaresizlik; yoksulluk.
İdbār: Ar. Yüz çevirmek; talihin insana yüz çevirmesi, talihsizlik, bahtsızlık.
İktiḥāl: Ar. Sürme çekme.
'İmāme: Ar. Sarık.
İmsāk: Ar. Çekinmek, sakınmak, el çekmek; cimrilik.
'İnān-tāb: Fa: Dizgini çevrilmiş, yönelmiş.
İ'rāż: Ar. Yüz çevirme.
'İtāb: Ar. Azarlama, paylama.
İyāb: Ar. Dönme, geri dönme.
Jāle: Fa. Çiy, kırağı.
Jiyān: Fa. Kızgın, kükremiş.
Ḳāḳum: Ar. Kürkü değerli bir hayvan, as, kakım.
Ḳalaḳ: Ar. İç sıkıntısı.
Kāle: Fa. Kabak; kabaktan yapılmış içki kabı.
Ḳalemī: Fa. İnce.
Ḳal'ī: Ar. Kalay.
Kārī: Fa. Etkili; etkin.
Ḳaṣab: Ar. Kamış; keten.
Ḳatīl: Ar. Öldürülmüş.
Kāvüş: Fa. Eşme, kazma; arama.
Keh-keşān: Fa. Samanyolu, yıldız kümesi, Samanuğrusu, kehkeşan.
Keh-rübā: Fa. Kehribar, samankapan.
Kemā-hī: Ar. Kemā-hiye, olduğu gibi.
Kemīn: Fa. Çok az; çok küçük.
Kesāfet: Ar. Bulanıklık, karanlık; güneş tutulması.
Keyl: Ar. Ölçek, kile.
Kezek: Fa. Çengel, kanca. Bk. Kecek.
Ḳırān: Ar. Yakınlık, iki şeyin birleşmesi; iki gezegenin bir burçta bulunması.
Kilk: Fa. kalem.

Kiyāset: Ar. Akıllılık, anlayışlılık, uyanıklık.
Kūs: Fa. Kös.
Kūz/Kūj: Fa. Eğri, bükülmüş; felek, gök.
Külūẖ: Fa. Kurumuş çamur.
Kümeyt: Ar. Koyu doru at; mecazen kalem; kırmızı içki.
Küngür/Küngüre: Fa. Kubbenin en yüksek yeri; her şeyin yüksek yeri.
Lāmi': Ar. Parlayan, parlak.
Lās: Fa. Bir tür ucuz ipek.
Ledünnī: Ar. Tanrı yanından, doğuştan, yaradılıştan.
Le'īm: Ar. Alçak, aşağılık; cimri.
Lehv: Ar. Eğlence, oyun.
Lem'a: Ar. Parıltı.
Līve: Fa. Aldatıcı; dalkavuk; şımarık; şakacı; saçmalayan; boş gezen; salak.
Lu'bet: Ar. Oyuncak.
Mā-fāt: Ar. Elden çıkan, yiten, kaybolan.
Mā-ḥażar: Ar. Önceden hazır olan şey; sade yemek.
Maḥbere: Ar. Mürekkep hokkası.
Maḥmil: Ar. Deve üzerine konan yük; oturmak için deve üzerine konan taht.
Maḥrūr: Ar. Ateşli, kızgın, kızmış.
Mākiyān: Fa. Tavuk.
Ma'raż: Ar. Bir şeyin sunulduğu yer, makam.
Mā-zāġ: Ar. Gözü şaşmadı.
Maẓanne: Ar. Şüphe yeri, şüphe, zan, kuruntu.
Mażmūn: Ar. Anlam, kavram; ince anlamlı söz.
Me'āb: Ar. Dönme; Dönüş yeri, sığınak.
Mebrez: Ar. Ayakyolu, tuvalet.
Mefreş: Ar. Döşek.
Mehrāc: Fa. Hindistan padişahının unvanı, raca, mihrace.
Melāḥat: Ar. Güzellik.
Mellāḥ: Ar. Gemici, gemi kaptanı.
Memlū: Ar. Dolu.
Menkūb: Ar. Belaya uğramış, acı çekmiş, talihsizlik yaşamış; gözden düşmüş, rezil olmuş.
Merġ: Fa. Çimen, sebze.
Merġūle: Fa. Kıvrık; kıvırcık saç.
Merġ-zār: Fa. Çimenlik, çayırlık.
Mer'ī: Ar. Riayet edilen, saygı gösterilen.
Mesẖ: Ar. Biçimini değiştirip çirkinleştirmek, bozmak.
Meşşāṭa: Ar. Süsleyen, bezekçi; gelini süsleyen.
Mezra': Ar. Ekilecek yer, tarla.
Mi'cer: Ar. Başörtü, eşarp.
Midād: Ar. Yazı mürekkebi.
Mīġ: Fa. Bulut; sis.
Miḥāl: Ar. Hile, aldatma.
Mihmīz: Ar. Mahmuz, çizmenin veya potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça.
Mihr-giyeh: Fa. Bir tür bitki, sevgi otu; sevgili.
Mīnā: Fa. İçki şişesi; şişe, cam, sırça; mavi renkli, mine renkli, sırça renkli; mavi gökyüzü.
Mirrīẖ (Gög têmür?): Ar. Mars gezegeni; demir, çelik.
Mu'accel: Ar. Acele olunmuş; peşin.
Muġ: Fa. Ateşe tapan; ateşe tapanların papazı.
Muġaylān: Fa. Deve dikeni.

Muġ-beçe: Fa. Mecusi çocuğu; meyhanede hizmet eden çocuk.
Muḥallā: Ar. Süslenmiş, donatılmış.
Muḥiḳ: Ar. Haklı, doğru.
Muḥtāle: Ar. Hileci kadın.
Muḳayyi: Ar. Kusturucu.
Muḳır(r): Ar. İkrar eden, doğruyu söyleyen.
Muraḳḳa': Ar. Yamanmış giysi.
Muraṣṣa': Ar. Süslü, mücevherli.
Musaḫḫar: Ar. Ele geçirilmiş, emir altına alınmış.
Mūye: Fa. Ağlayıp inleme, hıçkıra hıçkıra ağlamak.
Mużmer: Ar. Örtülü, saklı, gizli.
Mużṭar(r): Ar. Zorlanmış, zorunda kalmış; yoksul, çaresiz, muhtaç.
Müdde'ā: Ar. İddia edilen şey.
Mü'eccel: Ar. Ertelenmiş.
Mül: Fa. İçki.
Mülāzim: Ar. Yol arkadaşı; bir şeye sürekli bağlı.
Mün'im: Ar. Nimet veren; zengin, varlıklı.
Mürevvaḳ: Ar. Süzülmüş, tortusu giderilmiş.
Müselsel: Ar. Zincirleme, art arda gelen.
Müste'ṣal: Ar. Kökünden koparılmış; Çaresiz, zavallı.
Müşa'bid: Ar. Büyücü, sihirbaz, hokkabaz.
Müşerref: Ar. Şereflendirilmiş, onurlu.
Naġam: Ar. Nağmeler, ezgiler.
Nāhīd: Fa. Çoban yıldızı, Venüs, Çolpan.
Nāḥiyyet: Ar. Taraf, kenar, kıyı; bölge, ülke, vilayet.
Naḫl: Ar. Hurma ağacı; süs ağacı; süslü tabut; tabut üzerine konan hurma ağacı dalı.
Na'īm: Ar. Bolluk, bollukta yaşama.
Nāḳa: Ar. Dişi deve.
Naḳb: Ar. Delik açma; delik.
Naḳḳāb: Ar. Delici, delik açıcı.
Nārenc: Fa. Turunç.
Nesr: Ar. Akbaba, kerkes; kartal.
Nevāl: Ar. Bahşiş, ihsan, bağış; nasip, pay.
Nezāhet: Ar. Temizlik; incelik.
Nezih/Nezīh: Ar. Temiz; hoş, güzel.
Nīl: Fa. Mavi; çivit otu; göz değmekten korumak amacıyla çocukların yüzüne sürülen yanmış üzerlik.
Nuḳat: Ar. Noktalar.
Nuḳl: Ar. Çerez, meze.
Nükhet: Ar. Güzel koku; ağız kokusu.
Ölçek: Ölçek.
'Ömr-kāh: Fa. Ömrü azaltan.
Pākī: Fa. Temizlik; ustura.
Pās: Fa. Bekleme, gözetleme; kısım, bölüm.
Perdāḫt: Fa. Parlatma; cila, parlaklık.
Pīr-zāl/Pīre-zāl: Fa. Yaşlı; kinaye olarak: dünya, felek.
Pīş-ḫāne: Fa. Bir yere gidileceği zaman önceden gönderilen çadır ve yol eşyası; balkon.
Pūst-pūşī: Fa. Dilencilik; aşıklık.
Pūye: Fa. Koşma.
Rāḥ: Ar. Sevinç, neşe; içki.
Raḫşende: Fa. Parıldayan.
Ra'nā: Ar. Güzel, hoş.
Ra'şe: Ar. Titreme, ürkme.
Raṭbu'l-lisān: Ar. Yeni ve güzel sözler söyleyen.

Raṭl: Ar. Bir ölçü birimi, litre; büyük kadeh.
Ravża: Ar. Bahçe; cennet bahçesi.
Rāy: Hintçe. Hindistan'da padişaha verilen unvan, raca.
Rāze: Ar. Mimarlar.
Remed: Ar. Göz ağrısı.
Rest-ḫīz/Reste-ḫīz/Restā-ḫīz: Fa. Kıyamet, mahşer, ölülerin dirilmesi; gürültü, patırtı.
Rez: Fa. Üzüm; üzüm ağacı; bağ.
Rez ḳızı: İçki, şarap.
Ridā: Ar. Örtü, hırka.
Rind: Fa. Hileci, dolandırıcı; uyanık; umursamaz, aldırışsız; içi dışından daha sağlam olan kimse.
Rīş: Fa. Yara; yaralı.
Rūd: Fa. Saz teli, saz kirişi; bir tür saz; kemençe; nağme.
Ruḳ'a: Ar. Yama, parça; üzerine yazı yazılan kâğıt veya deri parçası.
Rüst: Fa. Sağlam, dayanıklı, sıkı; doğru; berk, pek; sert, katı.
Ṣabbāġ: Ar. Boyacı.
Ṣabūḥ/Ṣabūḥī: Ar. Sabah vakti içilen içki; sabah içki içmek.
Ṣāfī: Ar. Arı, duru, katışıksız.
Sāġar: Fa. İçki bardağı.
Ṣahbā: Ar. Al, kızıl; şarap, mey, kırmızı içki.
Ṣāḥib-ḳırān: Ar. Başarılı, talihli.
Ṣalāye: Ar. Bir nesneyi öğütmekte kullanılan yassı düz taş.
Ṣalāye ḳıl-: Bir nesneyi yassı düz taş üzerinde öğütmek.
Sālik: Ar. Giden, yürüyen; bir tarikat yolunda olan.
Ṣandal: Ar. Güzel kokulu bir ağaç; bir çeşit kumaş.
Ṣanem: Ar. Put.
Sār-bān: Fa. Deveci.
Ṣarṣar: Ar. Fırtına, soğuk yel.
Ṣavlet: Ar. Saldırı; büyüklük.
Sebīl: Ar. Hayır için dağıtılan su.
Sefīne: Ar. Gemi; şiir mecmuası.
Sehī: Fa. Düz, doğru.
Selb: Ar. Ortadan kaldırma, giderme.
Selmā: Ar. Araplarda bir sevgili kadın; mecaz anlamda sevgili.
Semek: Ar. Balık.
Semūm: Ar. Yakıcı rüzgâr.
Senderūs: Ar. Ağaç sakızı; mecaz anlamda: sarı.
Sepīdār: Fa. Kavak.
Ser-ber-zeden: Fa. Doğmak, belirmek.
Sereṭān: Ar. Yengeç burcu.
Sevād: Ar. Karartı, karalık; kalabalık, şehir; karalama, yazı; gövde, beden.
S̱evr: Ar. Boğa; öküz.
Ṣıġār: Ar. Küçükler.
Ṣıla: Ar. Vuslat, akrabalara ulaşma; bahşiş, hediye.
Sikencübīn: Ar. Balla sirke karışımı bir şerbet.
Sīm-āb: Fa. Gümüş suyu, cıva.
Sinān: Ar. Süngü; mızrak.
Sindān: Fa. Örs.
Sipihr: Fa. Gök, gökyüzü, felek; devir; talih, baht.
Sitām: Fa. Ata takılan şeyler, binit takımı; gümüş ve altın işlemeli at başlığı ve eyeri.
Sūde: Fa. Ezilmiş, dövülmüş, öğütülmüş; yakılmış, sürülmüş.
Sūhān: Fa. Törpü.
Sübḥa: Ar. Tespih.
Sühā: Ar. Büyükayı yıldız kümesinden en küçük yıldız.

Sürīn: Fa. Sağrı, kalça.

Sürūş: Fa. Melek; vahiy, esin; ezgi, nağme.

Ṣāf: Fa. Göz ilacı.

Ṣaḥne: Ar. Güvenlik memuru, bekçi.

Şāh-vār: Fa. Şaha yakışır; iri ve iyi cins inci.

Şebe/Şeve: Fa. Kara ve parlak bir taş.

Şeḳāvet: Ar. Rezillik; bahtsızlık, kutsuzluk; acımasızlık.

Şekker-āb: Fa. Aradaki soğukluk.

Şemāme: Ar. Güzel koku; kavuna benzer güzel kokulu bir bitki.

Şem'-i ṭırāz: Süslü ve işlemeli mum; sevgili.

Şemse: Ar. Güneşin resmi.

Şerār/Şerāre: Ar. Kıvılcım.

Şerer: Ar. Kıvılcımlar; kıvılcım; kor, ateş parçası.

Şest/Şeṣt: Fa. Altmış; başparmak; okçuların yüksüğü; balık oltası, tuzak.

Şevket: Ar. Büyüklük.

Şeyb: Ar. Yaşlılık.

Şi'ār: Ar. Üst giysi.

Şīd: Fa. Aydınlık, ışık; parlak; güneş.

Şikāl: Ar. El ve ayak zinciri, köstek.

Şikenc: Fa. Kıvrım, büklüm; kırışıklık, buruşukluk; işkence.

Şimşād: Fa. Şimşir ağacı.

Şūḫ u şeng: Fa. Neşeli, kıvrak, oynak; işveli, nazlı; hayasız; güzel.

Şükūh: Fa. Ululuk.

Tāb: Fa. Güç, takat; kıvrım, büklüm; aydınlık, ışık, parlama, parıltı; parlatma; parlayan; parlatan; sıcaklık, ısı; sıkıntı, ıstırap.

Ṭalāye: Ar. Öncü.

Tamur: Damar.

Tārek: Fa. Tepe, başın tepesi; tolga. Bk. Terk.

Ṭārem: Fa. Kubbe, kümbet.

Ṭārem-i mīnū: Fa. Daima dönen kubbe; gökyüzü.

Ṭarf: Ar. Her şeyin sonu, kenar, uç; göz ucu; göz, bakış; taraf, yön.

Ṭārī: Ar. Birden bire ortaya çıkan, ansızın beliren.

Ṭāyir: Ar. Kuş, uçucu.

Tecellī: Ar. Görünme, belirme; parlama, aydınlanma.

Tef: Fa. Buhar; sıcaklık.

Tefsende/Tefsīde: Fa. Kızgın, hararetli, ısınmış, ısınan.

Teḥāşī: Ar. Korkup çekinmek, sakınmak.

Tehevvür: Ar. Yiğitlik, korkusuzluk.

Tek: Fa. Koşma, hızlı gitme, seğirtme; az; vurmak; saldırmak; dip; tek, yalnız.

Tek ü pūy: Fa. Koşuşturma, telaş.

Tek-bend: Fa. Deve tüyü veya ipekten yapılan kemer.

Tem: Fa. Bir tür göz hastalığı, aksu, akbasma; örtü, karanlık, siyahlık.

Tenend: Fa. Tembel, üşengeç.

Tepānçe: Fa. Sille, tokat.

Terencübīn: Ar. İç sürdürücü olan kudret helvası.

Teşnī': Ar. Ayıplama, kötüleme.

Teşvīş: Ar. Karıştırma, bulandırma; tedirginlik, heyecan.

Tev'emān: Ar. İkizler.

Tevsen: Fa. Başı sert at.

Teẕerv: Fa. Sülün kuşu, ḳırġavul.

Tiryāḳ: Ar. Panzehir, etkili ilaç.

Tīz-tek: Fa. Hızlı; hızlı koşan.

Ṭılısm: Ar. Tılsım, büyü.

Ṭūbā: Ar. Cennette bulunan ve kökü göklerde dalları aşağıda olan ağaç.
Ṭurfe: Ar. Şaşılacak şey; yeni şey; mecaz anlamda sevgili.
Ṭurre: Ar. Her şeyin ucu ve kenarı; saç; alındaki saç, kıvırcık saç lülesi.
Tüng: Fa. Sürahi.
Türk-i felek: Merih gezegeni, Mars gezegeni; güneş.
Tütün: Duman.
'Uḳde: Ar. Düğüm.
'Ummān: Ar. Büyük deniz, okyanus.
'Ūr: Ar. Çıplak.
'Uṭārid: Ar. Merkür; Yunan mitolojisinde yazı tanrısı.
Vaḥal: Ar. Çamurlu yer, bataklık.
Verziş: Fa. Çalışma; çaba; alıştırma, egzersiz; iş, meslek.
Veyl: Ar. Vay!, yazık!.
Vis̱āḳ: Ar. Kalın bağ; antlaşma.
Yārā: Fa. Güç, takat.
Yāre: Fa. Bilezik; gerdanlık.
Yele: Fa. Salınmış, salıverilmiş, serbest; saldıran; koşan, seğirten.
Yübs: Ar. Kuruluk.
Yümkin: Ar. Mümkün olur.
Zaġan: Fa. Çaylak kuşu.
Zāḫir: Ar. Dolu, taşkın, coşkun.
Zāl: Fa. Yaşlı.
Żav/Żav': Ar. Işık, aydınlık.
Zebāne: Fa. Alev.
Zeḫḫār: Ar. Dolu, taşkın, coşkun (deniz).
Zehr: Fa. Üzüntü, tasa.
Zehre: Fa. Öd; yüreklilik, cesaret.
Zehr-ḫand: Fa. Acı acı gülme.
Ẕeḳan: Ar. Çene.
Zemherīr: Ar. Soğuk dönemi, kara kış.
Zengār: Fa. Pas; yeşil.
Zer-ḫal: Fa. Altın suyu.
Zerḳ: Ar. Hile; ikiyüzlülük.
Zeybaḳ: Ar. Cıva.
Ẕeyl: Ar. Etek; ek; sonu.
Zīb: Fa. Süs, bezek; güzel; güzellik.
Zihī: Fa. Ne güzel.
Züḥal: Ar. Sekendiz, Satürn gezegeni.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Bu çalışmada, Fetḥ-ʿAlī bin Kelb-ʿAlī bin Mürşid Ḳulı bin Fetḥ-ʿAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī Sapanlu tarafından Nāṣıruddīn Şāh adına üç yılda yazılıp 1861'de İran'da tamamlanan *Luġat-ı Etrākiyye* adlı Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük incelenmiştir. Bu sözlüğün elde edilebilen bütün nüshaları karşılaştırılarak kurulan eleştirel metin, temel aldığımız ve en eski nüsha olan Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp. *(Etrākiyye)* nr. B-150 (TÜ) nüshası ile Tahran-Melik Milli Ktp. *(Meḳālīd-i Türkiyye)* nr. 396/1 (ML), Tahran-Milli Ktp. *(Behcetü'l-Luġat)* nr. F-1836 (M2), Tahran-Milli Ktp. *(Luġat-ı Etrākiyye)* nr. F-1835 (M1) ve Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp. *(Meḳālīd-i Türkiyye)* nr. 4343 (İH) nüshalarına dayanmaktadır. *Abuşḳa, Bedāyiʿü'l-Luġat, Naṣīrī, Senglāḫ, Ḫulāṣa-yı ʿAbbāsī, Ferheng-i Vaṣṣāf, Burhān-ı Ḳāṭiʿ, Şeyḫ Süleymān* (yazmaları ve bunların üzerinde yapılan çalışmalar), DLT, CC, Moğ-Les, Derleme, Çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri gibi sözlükler ve örneklerin alındığı eserler özellikle de Nevāyī'nin eserleri her zaman göz önünde bulundurularak tam bir incelemeli ve eleştirel metin ortaya konmaya çalışılmıştır. Türkologları uzun zaman uğraştırıp yanılgıya düşüren ve yanlış istinsah edilen nüshaların kullanılmasından kaynaklanan şüpheli sözcüklerin kaynakları belirtilerek bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bunların sayesinde sözlüklere giren birçok yanlışın düzeltilebileceğini düşünüyoruz. Metne fazla müdahale etmemek ilkesi benimsenmekle birlikte gerekli olan türlü eklemeler, düzeltmeler ve metin tamirleri yapılmıştır.

2. Fetḥ-ʿAlī Ḳacar bu sözlükte birçok kaynaktan yararlanmıştır. SG, HA, BL, AŞ, NS, FV ve BR gibi sözlükler bunlardan birkaçıdır. Çağatay Türkçesi sözlüğü kısmında 8235 tane, Arapça-Farsça sözcükler sözlüğü kısmında ise 343 tane kırmızı mürekkeple yazılı madde bulunmaktadır. Maddelerin gerçek sayısı ise çok daha

fazladır. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük kısmında birçok Moğolca sözcüğe de yer verilmiştir.

3. Diğer Çağatay Türkçesi sözlüklerinde olduğu gibi LE'de de bazı yanlışlar bulunmaktadır. Bunların bir kısmı yararlanıldığı eserlerde olan ve düzeltilmeden esere alınan hususlar, bir kısmı ise Çağatay Türkçesi metinlerinin yanlış okunuşundan kaynaklanmaktadır.

4. 8578 tane kırmızı mürekkeple yazılı sözcüğü içinde barındıran bu sözlük, Çağatay Türkçesinin sözcük dağarcığını görmemiz açısından değer taşımaktadır. Feth̤-'Alī Ḳacar'ın 19. yüzyılda Çağatay Türkçesine ait eser ve sözlüklerden hareketle bu tarihî lehçenin sözlüğünü ortaya koymaya çalışması son derece önemlidir. Böyle hacimli bir çalışmada birtakım yanlışların bulunması doğal karşılanmalıdır. Yaptığımız çalışmanın tarihî Türk lehçeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Çağatay Türkçesi söz varlığının oluşturulmasına bir katkı sunacağı kanısındayız.

Öneriler

1. Biz bu çalışmada sözlüğün eleştirel metnini ortaya koyup incelerken SG, HA, BL, SL, AŞ, NS, FV ve BR gibi birçok sözlükten yararlandık. Bu sözlüklerin birçoğu yayımlanmamıştır. Bu sözlüklerden AŞ sözlüğü birçok kez yayımlanmasına karşın SG gibi dev bir sözlüğün metninin yayımlanmaması büyük bir eksikliktir. Clauson ve Borovkov'un dizin mahiyetinde olan yayınları, gereksinimleri gidermekte yetersiz kalmaktadır. Bu sözlüklerin tam bir yayını yapılmalıdır. HA, NS, FV ve SL sözlüklerinin eleştirel yayınları yapılıp yanlışları kaynaklarıyla birlikte belirtilmelidir.

2. LE yazarı AŞ, NS, BL, BR, FV ve tamamen SG'ye dayanan HA sözlüklerinden yararlandığı gibi büyük ölçüde SG'den de yararlanmıştır. Dolayısıyla sözlüğün yanlışlarının tespitinde en çok bu sözlüğe başvurulmuş, AŞ, NS, BL, BR, FV ve HA kaynaklı yanlışlar tespit edildiği gibi SG kaynaklı bazı yanlışlar da tespit edilmiştir. Ancak SG sözlüğünün bütün yanlışlarını tespit etmek kolay bir iş değildir. Bu iş için SG'nin kullandığı bütün kaynaklar gözden geçirilmelidir. Clauson, SG'de bulunan bazı şüpheli sözcükleri çeşitli işaretlerle belirtse de onların doğru biçimini tespit edememiştir. Gelecek çalışmalarda SG'nin muhakemesinin yapılması ve bu gibi şüpheli sözcüklere açıklık getirilmesini umuyoruz.

3. Biz bu çalışmada sözlüğün eleştirel metnini ortaya koyarken tanıklı örnekleri, Çağatay Türkçesi eserleri yayınlarından kontrol etmekle birlikte örneklerin alındığı eserlerin sağlam yazma nüshalarından da yoklamaya çalıştık. Örneklerin alındığı eserlerin yazmalarına kadar gitmemizin nedeni yayınlarda bulunan yanlışların çokluğuydu. Bu yayınlarda bulunan yanlış okunuşları, bilimsel araştırmalar için gerekli olan sözlük dizinlerinin ve tıpkıbasımlarının verilmeyişini ve çoğunun tek nüshalardan çalışıldığını da göz önünde bulundurduğumuzda bu eserlerin özellikle de Nevāyī'nin eserlerinin yeniden okunup yayımlanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Nevāyī'nin eserleri, arz ettiği önemden dolayı daha titiz bir çalışmayı (farklı nüshalardan ve nüsha farkları dipnotta gösterilerek: MK gibi) gerektirmektedir. Mümkün olduğu takdirde bazı kurumların desteğiyle ve doktora üstü bilim adamlarına proje kapsamında yaptırılmalıdır. Doktora tezi olarak yaptırılan çalışmalarda bulunan yanlışların çokluğu öğrencinin bu dönemde yetişmek çağında olmasıyla ilgili olsa gerek.

4. Bu çalışmada çok defa Moğolca ve çağdaş Türk lehçelerinin söz varlığına başvurulmuştur. Bu dillerin yüksek düzeyde bilinmesinin bu gibi çalışmalara daha çok katkı sağlayacağı kanısındayız.

5. Çağatay sözlüklerinde bulunan bazı maddelerin açıklanmasında çağdaş Türk lehçeleri sözlükleri yetersiz kaldığı için Türk ülkelerinde de Türkiye'de yapılan Derleme sözlüğüne benzer kapsamlı derleme sözlükleri yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Abik, Ayşehan Deniz, *Ali Şir Nevayi'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin Gramatikal İndeks-Sözlük (2 cilt)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993. **TM**

Abik, Ayşehan Deniz, *'Alī Şīr Nevāyī Ḫamsetü'l-Müteḥayyirīn*, Seçkin, Ankara 2006. **HM**

Abuşḳa, Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp., nr. 488/1 el yazması. **AŞ-Hüccetiye**

Abuşḳa, Tahran-Daru'l-maarif-i Büzürg-i İslami Ktp., nr. 531 (Sebt-i Mali nr. 66532) el yazması. **AŞ-Maarif**

Akdoğan, Yaşar, *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*, Beşir, İstanbul 1999. **Azb.Tr**

Ali Şir Nevaî: Vakfiyye, Azer Neşir, Bakü 1926. **VA**

'Alī Şīr Nevāyī (20 cilt), Özbekistan SSR Fenler Akademiyası, Taşkent 1987-2003. **Eser-Özb**

Altay, Nurullah, *Özbek Tili Sözligi*, Global Partners, Afganiztan 1386. **Özb.Tr.Alt**

Arat, Reşit Rahmeti, *Gazi Zahīreddin Muhammed Babur: Baburnāme*, Kabalcı, İstanbul 2006. **Arat-Babür**

Arıkoğlu, Ekrem, *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ, Ankara 2005. **Hak.Tr**

Atalay, Besim, *Mirzâ Mehdi Mehmet Han Seng-lâḫ: Lugat-i Nevai*, Tıpkıbasım, TDK, Bürhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul 1950.

Atalay, Besim, *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970. **AŞ-Atalay**

Atalay, Besim, *Divanü Lugâti't-Türk*, cilt I-IV, TDK, Ankara 1986. **DLT-Atalay**

Aydın, Şadi, *İran Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Timaş, İstanbul 2008.

Ayeti, Abdu'l-Muhammed, *Tahrir-i Tarih-i Vassaf*, Pejuhişgah-ı Ulum-ı İnsani ve Mutalaat-ı Fergengi, Tahran ş.1372. **Vassaf-Ayeti**

Ayyubi, N. Akmal, "Önemli Bir Türkçe Sözlük [Kitab-ı Arabî ve Farisî ve Türkî (Çağatay Türkçesi)]", *TDAY-Belleten*, TDK, Ankara 1965, s. 65-101.

Aẓferī, *Ferhenf-i Aẓferī*, Kum-Astan-ı Mukaddes-i Kum Ktp., nr. 488 el yazması. **Azferi**

Bābür, *Bābür-nāme*, Tahran-Melik Milli Ktp., nr. 137-6205 (Arat'ın kullandığı Haydarabad el yazması nüshası). **TB-Yazma-H**

Bābür, *Tüzük-ı Bābürī*, Tahran-Melik Milli Ktp., nr. 2948 el yazması. **TB-Yazma-ML**

Bābür, *Vaḳāyi'-i Bābürī*, Tahran-Gülistan Ktp., nr. 2249 el yazması. **TB-Yazma-Gülistan**

Behbutov, Sefi, *Azerbaycan Dialektoloji Lüğati*, cilt I-II, TDK, Ankara 1999-2003. **Azb.Tr.Ağız**

Beveridge, H., "Kamran Mirza", *İslam Ansiklopedisi*, VI. cilt, MEB, İstanbul 1977, s. 147.

Bilkan, Ali Fuat, "Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe El Yazmaları", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı 532, TDK, Ankara 1996, s. 1096-1104.

Borovkov, A. K., *Bedā'i' Al-Luġat: Slovar Ṭāli' Īmānī Geratskogo K Soçineniyam Alişera Navoi*, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Narodov Azil, Moskova 1961. **BL**

Budagov, Lazar, *Sravnitelnıy Slovar Turetsko Tatarskix Nareçiy*, cilt I-II, Peterburg 1869-1871. **Budagov**

Caferoğlu, A., "Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarındaki Moğolca Unsurlar", *TDAY-Belleten*, TDK, Ankara 1954, s. 1-10.

Caferoğlu, Ahmet, "Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri", *Türk Dili Tarihi*, II. cilt, Enderun, İstanbul 1984, s. 195-229.

Canpolat, Mustafa, *Ali Şir Nevayī: Lisānü'ṭ-Ṭayr*, TDK, Ankara 1995. **LT**

Clauson, Sir Gerard, *Sanglax: A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān*, London 1960. **Cl**

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Üniversitesi, London 1972.

Courteille, Par M. Pavet de, *Dictionnaire Turk-Oriental* [Doğu Türkçesi Sözlüğü], Paris 1870. **Pavet**

Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, cilt I-V, Ötüken, İstanbul 2007.

Danişpejuh, Muhammed Taki, Münzevi, Alinaki, *Fihrist-i Kitabhane-yi Sipehsalar*, cilt 5, Çaphane-yi Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1356.

Danişpejuh, Muhammed Taki, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Danişkede-yi Edebiyat-i Tahran*, cilt 16, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1339a.

Danişpejuh, Muhammed Taki, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Danişkede-yi Hukuk ve Ulum-ı Siyasi ve İktisadi-yi Danişgah-ı Tahran*, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1339b.

Danişpejuh, Muhammed Taki, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, cilt 10, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1340a; cilt 13, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1340b; cilt 14, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1340c; cilt 15, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1346; cilt 16, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1357; cilt 17, Danişgah-i Tahran, Tahran ş.1362.

Dehhuda, Ali Ekber, *Lügat-Name-yi Dehhuda*, Müessese-yi Çap ve İntilarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran ş.1377. **Dehhuda**

Dervişani, Ali, "Berresī ve Mu'arrifī-yi Nüsḫa-yı Miftāḥu'l-Luġat: Muḥammed bin Żiyā'u'd-dīn Ḥüseynī-yi Ferāġī", *Peyām-ı Bahāristān Dergisi*, sayı 25, 2015, s. 77-88.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi, Ankara 2007. **Devellioğlu**

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK, Ankara 1983. **Tarama**

Dinçer, Leman, *Luṭfī Kitāb-ı Gül Nevrūz*, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul 1970. **GN**

Dirayeti, Mustafa, *Fihristvare-i Dest-nivişthа-yı İran (Dena)*, cilt 8, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran ş.1389.

Dirks, W., *Uzbek/English Dictionary*, The Central Asian Heritage Group, 2005. **Özb.Tr-Dirks**

Doerfer, Gerhard, *Türkische und Mongolische Elemente im Nuepersischen*, Band I-IV, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden 1963-1975. **Doerfer**

Doerfer, Gerhard, "İran'daki Türk Dilleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten Dergisi*, TDK, Ankara 1969, s.1-11.

Doerfer, Gerhard, "İran'da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten Dergisi*, TDK, Ankara 1973-74, s.195-198.

Dohsson, Muraja, *Moğol Tarihi*, çev. Mustafa Rahmi, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1924.

Drovil, Gaspar, *Sefer Der İran*, çev. Menuçehr İtimad Mukaddem, 2. baskı, Şebaviz, ş.1365.

Eckmann, Janos, "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *TDAY-Belleten*, TDK, Ankara 1958, s. 115-126.

Eckmann, Janos, *Çağatayca El Kitabı*, çev. Günay Karaağaç, 5. baskı, Kesit, İstanbul 2012.

Efşar, İrec, Danişpejuh, Muhammed Taki, *Fihrist-i Kitabha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Milli-yi Melik, cilt 1, Kitabha-yı Arabi ve Türki: Bahş-ı Nüshaha-yı Türki*, Tahran ş.1352; *cilt 5, Mecmuaha ve Cönkha*, Hüner, Tahran ş.1363; *cilt 8, Mecmuaha ve Cönkha*, Tahran ş.1369.

Envar, Abdullah, *Fihrist-i Nüsah-ı Hatti-yi Kitabhane-yi Milli*, cilt 1**,** Vizaret-i Ferheng ve Hüner, Tahran ş.1343; cilt 3**,** Vizaret-i Ferheng ve Hüner, Tahran ş.1351; cilt 6**,** : İdare-yi Küll-i Kitabhane, Tahran ş.1354.

Envar, Abdullah, *Fihrist-i Nüsah-ı Hatti-yi Kitabhane-yi Milli-i İran*, cilt 4**,** Kitabhane-yi Milli-i İran, Tahran ş.1371.

Eraslan, Kemal, "Alî Şîr Nevâyî'nin Hâlât-ı Pehlevan Muhammed Risâlesi", *Türkiyat Mecmuası***,** cilt 19, İstanbul 1980, s. 99-164. **Pehlevan**

Eraslan, Kemal, *'Alī Şīr Nevāyī: Mīzānu'l-Evzān (Vezinlerin Terazisi)*, TDK, Ankara 1993. **Mİ**

Eraslan, Kemal, *'Alī Şīr Nevāyī: Nesāyimü'l-Maḥabbe Min Şemāyimi'l-Fütüvve I (Metin)*, TDK, Ankara 1996. **NM**

Eraslan, Kemal, *'Alī Şīr Nevāyī: Mecālisü'n-Nefayis I (Giriş ve Metin)*, TDK, Ankara 2001. **MN**

Erbay, Fatih, *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008. **Radloff**

Ercilasun, Ahmet Bican, Akkoyunlu, Ziyat, *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânu Lugâti't-Türk*, TDK, Ankara 2014. **DLT**

Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi* (5. baskı), Akçağ, Ankara 2008.

Eren, Hasan, "Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, cilt 8, sayı 1-2, Ankara 1950, s. 145-163.

Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro, Ankara 1999.

Eren, Hasan, *Sırça Köşkte*, TDK, Ankara 2010.

Ergin, Muharrem, *Ebülgazi Bahadır Han Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1974.

Eşkeveri, Ahmed Hüseyni, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami*, cilt 10, Vefa, Kum ş.1388.

Eşkeveri, Sadık Hüseyni, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 41, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran ş.1389.

Et-Tuḥfetü'z-Zekiyye fi'l-Luġati't-Türkiyye, İstanbul Beyazıt Ktp. Veliyüddin Efendi Bölümü, nr. 3092 el yazması. **TZ**

Fazıl Haşimi, Muhammed Rıza, *Fihrist-i Kütüb-i Hatti-yi Kitabhane-yi Merkezi ve Merkez-i Esnad-ı Astan-ı Kuds-ı Razavi*, cilt 17, Kitabhane-yi Merkezi ve Merkez-i Esnad-ı Astan-ı Kuds-ı Razavi, Meşhed ş.1380.

Fazıl, Muhmud, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Cami-i Güherşad-ı Meşhed*, cilt 3, Kitabhane-yi Cami-i Güherşad, Meşhed ş.1367.

Fazilov, Ergaş, *Ali Şer Nevaiy Asarlari Tilining İzahli Lugati*, cilt I-IV, Taşkent 1983-1985. **Fazilov**

Fażlu'llāh Ḫan ʻAmūzāde-yi Seyf Ḫan, *Fażlu'llāh Ḫan Luġatı*, Tahran-Melik Milli Ktp., nr. 379/1 el yazması. **FL**

Feth̤-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Behcetü'l-Luġat*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1836 el yazması. **M2**

Feth̤-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Etrākiyye*, İran-Tahran Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. B-150 el yazması. **TÜ**

Feth̤-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Lüġat-ı Etrākiyye*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1835 el yazması. **M1**

Feth̤-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Meḳālīd-i Türkiyye*, İran-Kum-Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp., nr. 4343 el yazması. **İH**

Feth̤-ʻAlī Ḳacar-ı Ḳazvīnī, *Meḳālīd-i Türkiyye*, İran-Tahran Melik Milli Ktp., nr. 396/1 el yazması. **ML**

Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Raca Mahmud-Abad-ı Lucknow, Merkez-i Tahkikat-ı Farsi-yi Rayzeni-yi Ferhengi-yi Sifaret-i Cumhuri-yi İslami-yi İran, t.y.

Fikret, Muhammed Asif, *Fihrist-i Elifbai-yi Kütüb-i Hatti-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Astan-ı Kuds-ı Razavi*, cilt 13, Kitabhane-yi Merkezi-yi Astan-ı Kuds-ı Razavi, Meşhed ş.1369.

Fużūlī, *Külliyāt-ı Dīvān-ı Fużūlī*, Horşid Matbaası, 1315. **Fuzuli-Divan**

Fużūlī, *Ḥadīḳatü's-Süʻadā*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 7338 el yazması nüshası.

Golden, Peter B., *The King's Dictionary*, Brill, Leiden-Boston-Köln 2000. **King**

Gözütok, Avni, *Haydar Tilbe: Mahzenü'l-Esrâr*, Fenomen, Erzurum 2008. **ME**

Grönbech, K., *Kuman Lehçesi Sözlüğü: Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini*, çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992. **CC**

Gülçin-i Maani, Ahmed, İrfaniyan, Gulamali, *Fihrist-i Kütüb-i Hatti-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Astan-ı Kuds-ı Razavi*, cilt 13, Kitabhane-yi Merkezi-yi Astan-ı Kuds-ı Razavi, Meşhed ş.1372.

Gülensoy, Tuncer, "Moğolların Gizli Tarihi'ndeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme", *Türkoloji Dergisi,* cilt 5, sayı 1, 1973, s. 93-135.

Gülensoy, Tuncer, "Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar", *Türkoloji Dergisi*, VI/I, Ankara 1974, s. 235-259.

Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2007.

Gülensoy, Tuncer, *Altan Topçi*, Kültür Ajans, Ankara 2008.

Gülensoy, Tuncer, "Moğolca ve Türkçede Yaşayan Benzer Sözler Üzerine", *Turkish Studies*, cilt 6, sayı 1, 2011, s. 1-25.

Gülsine, Uzun, "Doğu Türkistan Kırgız Türkçesinde Yer Alan Türkçe ve Moğolca Ortak Kelimeler Üzerine I", *Turkish Studies*, cilt 6, sayı 1, 2011, s. 1899-1913.

Gültekin, Mevlüt, Yoldaş, M. Asıf, *Afganistan Özbekçesi-Türkçe Sözlük*, Nobel, Ankara 2002. **Özb.Tr.Gültekin**

Gürsoy, E., Duranlı, N. M., *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1999. **Alt.Tr**

Güzeldir, Muharrem, *Abuşḳa Lüġati (Giriş-Metin-İndeks)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002.

Hafiziyan-ı Babili, Ebülfezl, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 30, Merkez-i İntişarat-i Defter-i Tebliğat-ı İslami, Kum ş.1388.

Hairi, Abdulhüseyin, *Fihrist-i Nüsah-ı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 3, Çaphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran ş.1353.

Ḥakīm Muḥammed Ḫoyī, *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 5693 el yazması.

Ḥakīm Muḥammed Ḫoyī, *Ḫulāṣa-yı ʻAbbāsī*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 855 (Sebt nr. 13670) el yazması. **HA**

Hakim, Muhammed Hüseyin, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 29/2, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran ş.1390.

Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhan-ı Katı*, cilt I-V, hzl. Muhammed Muin, İbn-i Sina Kitabçısı, Tahran ş.1342. **BR-Muin**

Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhân-ı Katı*, çev. Mütercim Âsım Efendi, hzl. Mürsel Öztürk, Derya Örs, TDK, Ankara 2000. **BR-TDK**

Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhân-ı Katı*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 237166 taş basması.

Hamzayev, M.Ya., *Türkmen Dilininĝ Sözlüği*, Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Aşğabat 1962. **Trkm.Tr-Hamzayev**

Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, 2. basım, Kabalcı, İstanbul 2008. **KB**

Hasanov, Batırbek, *Nevaiy Asarlari Üçün Kiskaça Lugat*, Taşkent 1993.

Haveri, Mirza Fazlullah Şirazi, *Tarih-i Zü'l-Karneyn: Nām-ı Ḫaḳan*, I. cilt, hzl. Nasır Efşarfer, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran ş.1380.

Heyet, Cevad, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*, Varlık Dergisi, Tahran ş.1376.

Ḫiyavi, Revşen, *Senglāḫ: Mīrzā Mehdī Esterābādī*, Neşr-i Merkez, Tahran ş.1374.

Hücceti, Muhammed Bakır, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Danişkede-yi İlahiyat ve Maarif-i İslami-yi Danişgah-ı Tahran*, denetleme: Muhammed Taki Danişpejuh, Tahran ş.1345.

Hüseyni, ʻAbdür-Reşid, *Ferheng-i Reşīdī*, cilt I-II, hzl. Muhammed Abbasi, Barani Kitaplığı, Tahran ş.1337. **Reşidi**

İlker, Ayşe, *Çağatay Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Küçük İsimsiz Bir Sözlük: İmes Sözlüğü*, Manisa 1998.

İncü Şīrāzī, M. C. H., *Ferheng-i Cihāngīrī*, cilt I-II, hzl. Rahim Afifi, Danişgah-ı Meşhed, Meşhed ş.1351. **Cihāngīrī**

İtimadu's-Saltana, Muhammed Hasan Han, *Çihil Sal Tarih-i İran Der Devre-yi Padişahi-yi Nāsireddin Şah (el-Meāsir ve'l-Āsār)*, I. cilt, hzl. İrec Efşar, 2. baskı, Esatir, Tahran ş.1374.

Kaçalin, Mustafa, "Abuşka Sözlüğü Üzerine", *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, sayı 13, İstanbul 2003, s. 23-28.

Kaçalin, Mustafa, *Niyāzi: Nevāyī'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġātāiyye)*, TDK, Ankara 2011. **AŞ**

Kadri, Hüseyin Kazım, *Türk Lügati*, cilt I-IV, İstanbul 1927-1945. **Kadri**

Kanar, Mehmet, *Osmanlı Türkçe Sözlüğü*, Say, İstanbul 2008.

Kara, Funda, *Muḥammed Ya'ḳūb-ı Çīngī: Zebān-ı Türkī (Kélür-Nāme) İnceleme-Metin-Dizin*, Fenomen, Erzurum 2011.

Karaağaç, Günay, *Lutfī Divanı: Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, TDK, Ankara 1997. **LD**

Karadeniz, Yılmaz, *İran Tarihi (1700-1925)*, Selenge, İstanbul 2012.

Karaörs, Metin, *'Alī Şir Nevāyī: Nevādirü'ş-Şebāb*, TDK, Ankara 2006. **NŞ**

Karasoy, Yakup, *Şiban Han Dīvānı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, TDK, Ankara 1998. **ŞD**

Kartallıoğlu, Yavuz, *Çağdaş Moğolcanın Grameri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2010.

Kâşgarlı Mahmud, *Dīvānu Luġāti't-Türk*, İstanbul-Millet Ktp., nr. 4189 el yazması. **DLT-Yazma**

Kaya, Önal, *Ali Şir Nevayi Fevayidü'l-Kiber (İnceleme-Metin-Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989.

Kaya, Önal, *'Alī Şīr Nevāyī: Fevāyidü'l-Kiber*, TDK, Ankara 1996. **FK**

Khaze Shahgoli, Nasser, *'Abdu'l-Cemīl Bin Muḥammed Riżā e'n-Naṣīrī e'ṭ-Ṭūsī Kitāb-ı Türkī (1b-16a ve 167a-173b)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Koç, Kenan, Bayniyazov, Aybek, Başkapan, Vehbi, *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ, Ankara 2003. **Kzk.Tr**

Köprülü, Fuad, "Azeri", *İslam Ansiklopedisi*, II. cilt, MEB, İstanbul 1942, s. 118-151.

Köprülü, Fuad, "Çağatay Edebiyatı", *İslam Ansiklopedisi*, III. cilt, MEB, İstanbul 1945, s. 270-323.

Kut, Günay, *'Alī Şīr Nevāyī Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, TDK, Ankara 2003. **GS**

Lessing, Ferdinand, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, cilt I-II, çev. Günay Karaağaç, TDK, Ankara 2003. **Moğ-Les**

Magrufova, Z. M., *Özbek Tilining İzahlı lugati*, cilt I-II, Moskova 1981. **Özb.Tr.İzahlı**

Meraşi-yi Necefi, Mahmud, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Büzürg-i Hazret-i Ayetullahu'l-Uzma Meraşi-yi Necefi*, cilt 33, Kitabhane-yi Büzürg-i Hazret-i Ayetullahu'l-Uzma Meraşi-yi Necefi (Gencine-yi Cihani-yi Mahtutat-ı İslami), Kum ş.1384.

Mirniya, Ali, *İlha ve Tayifeha-yı Eşayeri-yi Horasan*, Nesl-i Daniş, Meşhed ş.1369.

Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1141 el yazması. **SG**

Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, Kum-Feyziye Medresesi Ktp., nr.10/2 el yazması. **SG-Feyziye**

Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 4919 el yazması. **SG-Tahran**

Mīrzā Mehdī Ḫan Esterābādī, *Senglāḫ*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 860 (Sebt nr. 14120) el yazması. **SG-Meclis**

Muḥammed Pādşāh, Münşī, *Anendrac*, cilt I-III, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 3938-3940 taş basması. **Anendrac**

Münzevi, Ahmed, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Frasi*, III. cilt, Müessese-yi Ferhengi-yi Mıntıkai, Tahran ş.1350.

Münzevi, Ahmed, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Merkez-i Dāiretü'l-ma'ārif-i Büzürg-i İslami*, cilt 1, Merkez-i Dāiretü'l-ma'ārif-i Büzürg-i İslami, Tahran ş.1377.

Müttaki, Hüseyin, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Türki-yi Kitabhane-yi Büzürg-i Hazret-i Ayetullahu'l-Uzma Meraşi-yi Necefi*, cilt 1, Kitabhane-yi Büzürg-i Hazret-i Ayetullahu'l-Uzma Meraşi-yi Necefi (Gencine-yi Cihani-yi Mahtutat-ı İslami), Kum ş.1381.

Nalbant, Bilge Özkan, *Nevâdirü'n-Nihâye (İnceleme, Metin, Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005. **NN**

Naṣīrī, Abdu'l-Cemīl, *Kitāb-ı Türkī*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 8336 el yazması. **NS**

Nazari, Mahmud, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 47/2, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran ş.1391.

Necip, Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*, çev. İklil Kurban, 2. baskı, TDK, Ankara 2008. **YUyg.Tr**

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Mahbūbu'l-Ḳulūb*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1289/1872. **MK-Amire**

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Dīvān-ı Ġazaliyyāt-ı Nevāyī*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 15229 el yazması. **Divan-Yazma**

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 13686 (Sebt nr. 86970) el yazması.

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Ḫamse-yi Emīr ʻAlī-şīr Nevāyī*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 214629 taş basması. **Hamse-Taşbasma**

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Külliyāt-ı Nevāyī*, cilt I, Fransa-Milli (*Paris Bibliotheque Nationale*) Ktp., nr. 316 el yazması. **Külliyat-Yazma1**

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Külliyāt-ı Nevāyī*, cilt II, Fransa-Milli (*Paris Bibliotheque Nationale*) Ktp., nr. 317 el yazması. **Külliyat-Yazma2**

Nevāyī, ʻAlī-şīr, *Külliyāt-ı Nevāyī*, Tebriz-Milli Ktp., nr. 3582 el yazması. **Külliyat-Yazma-TB**

Nevşahi, Arif, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Farsi-yi Müze-yi Milli-yi Pakistan*, Merkez-i Tahkikat-ı Farsi-yi İran ve Pakistan, İslamabad ş.1362/1983.

Nevşahi, Arif, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Farsi-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-ı Pencab-ı Lahur*, cilt 1, Merkez-i Pejuhişi-yi Miras-ı Mektub, Tahran ş.1390.

Orak, Bayram, *Lutfi'nin Gül ü Nevruz'u: Gramer İndeksi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995.

Oraltay, Hasan, Yüce, Nuri, Pınar, Saadet, *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1984. **Kzk.Tr-Oraltay**

Orucov, Aliheyder, *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*, cilt I-IV, Şerq-Qerb, Bakı 2006. **Azb.Tr.İzahlı**

Ölmez, Zuhal Kargı, *Mahbūbü'l-Kulūb (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993. **MK**

Ölmez, Zuhal Kargı, *Ebulgazi Bahadır Han: Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara 1996. **ŞT**

Ölmez, Zuhal Kargı, "Çağataycadaki Moğolca Sözcükler", *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri III 20-25 Ekim 2008*, TDK, Ankara 2013, s. 3371-3377.

Öner, Mustafa, *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2009. **Tatar.Tr**

Öz, Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, TDK, Ankara 2010.

Özdarendeli, Nursel, *Ali Şir Nevayi İlk Divan İnceleme-Metin-Dizin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2001.

Özkan, Fatma, "Nevayi Eserleri İçin Yazılmış Bir Lügat: Der Beyān-ı Istılāhāt-ı Emlahu'ş-Şu'arā Mevlānā Nevāyi", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, 1996, s. 198-243.

Özönder, Sema Barutçu, *'Alī Şīr Nevāyī: Muḥākemetü'l-Luġateyn (İki Dilin Muhakemesi)*, 2. baskı, TDK, Ankara 2011. **MU**

Özyetgin, A. Melek, *Kitābu'l-İdrāk li Lisāni'l-Etrāk*, KÖKSAV, Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara 2001.

Paasonen, H., ***Çuvaş Sözlüğü***, TDK, Ankara 1950. **Çuvaş.Tr**

Paçacıoğlu, Burhan, *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro, Ankara 2006.

Poppe, N., *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, çev. Günay Karaağaç, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir 1992.

Poppe, N., *Altay Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri: Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*, çev. Zeki Kaymaz, İstanbul 1994.

Räsänen, M., *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki 1969.

Reşīde'd-dīn Fażlu'llāh Hemedānī, *Cāmiu't-Tevārīḫ*, cilt I-IV, hzl. Muhammed Revşen, Mustafa Musevi, Elbürz, Tahran ş.1373. **CT-Musevi**

Rieu, Charles, *Catalogue of The Turkish Manuscripts in The British Museum*, Otto Zeller Verlag, Osnabrück 1978.

Romaskeviç, A. A., "Yeni Çağatay-Fars Lügati", çev. Aptullahoğlu Hasan, *Türkiyat Mecmuası*, cilt 4, İstanbul 1934, s. 281-293.

Ross, E. Denison, *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*, çev. Emine Gürsoy Naskali, TDK, Ankara 1994.

Sabir, Muhammed, *Ali Şir Nevâî'nin İlk Mesnevisi Hayretü'l-Ebrar Hakkında Araştırmalar: Edisyon Kritik-İmlâ-Dil Hususiyetleri ve Lügatçe*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1961, (Türkiyat Enstitüsü nüshası). **HE**

Sadik, Hüseyin Muhammedzade, *Ḥakīm Muḥammed Ḫoyī: Ḫulāṣa-yı 'Abbāsī*, Yaran, Tebriz ş.1388.

Sadrayi-yi Hoyi, Ali, Hafiziyan-ı Babili, Ebülfezl, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Umumi-yi Ayetullah Gülpaygani*, cilt 5-6, ed. Mustafa Dirayeti, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Müessese-yi Ferhengi Pejuheşi-yi Elcevad-ı Meşhed, Tahran ş.1388.

Sadrayi-yi Hoyi, Ali, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 26, denetleme: Abdulhüseyin Hairi, Merkez-i İntişarat-i Defter-i Tebliğat-ı İslami, Kum ş.1367.

Sadrayi-yi Hoyi, Ali, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Astan-ı Mukaddes-i Hazret-i Masume*, cilt 2, Zair, Kum ş.1375.

Sadrayi-yi Hoyi, Ali, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, cilt 25, denetleme: Abdulhüseyin Hairi, Merkez-i İntişarat-i Defter-i Tebliğat-ı İslami, Kum ş.1376a.

Sadrayi-yi Hoyi, Ali, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Medrese-yi Namazi-yi Ḫoy*, Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferheng, Tahran ş.1376b.

Safa, Zabihullah, *Tarih-i Edebiyat Der İran*, cilt 5/1, Firdevs, Tahran ş.1372.

Safevi, Sam Mirza, *Tezkire-yi Tuhfe-yi Sami*, hzl. Rükneddin Hümayun Ferruh, Esatir, Tahran ş.1384.

Salihpur, Cemşid, *Ferheng-i Cami-i Farsi be Türki-yi İstanbuli*, cilt 1-2, Lale, Tebriz ş.1370.

Sami, Şemseddin, *Ḳāmūs-ı Türkī*, İkdam Matbaası, İstanbul 1317. **Sami**

Sami, Şemseddin, *Ḳāmūsu'l-a'lām*, cilt I-VI, Mihran Matbaası, İstanbul 1893.

Sarıca, Bedri, *Çağatayca-Farsça manzûm bir Lügat Nisâb-ı Türkî*, Grafiker, Ankara 2014.

Sertkaya, Osman Fikri, "Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki)", *TDAY-Belleten*, TDK, Ankara 1987, s. 265-280.

Seyhan, Tanju Oral, "Ali Şir Nevayi-Sirācü'l-Müslimīn 1 (Giriş-Karşılaştırmalı Metin)", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 4, 2005, s. 88-120. **SM**

Shaw, Robert Barkley, *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*, çev. Fikret Yıldırım, TDK, Ankara 2014.

Starostin, S. A., Dybo, A. V., Mudrak, O. A., *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*, Brill, Leiden/Boston 2003.

Sugahara, Mutsumi, "Sanglâx Lugatindeki Kurmacalar", çev. Manami Koyano, Mustafa S. Kaçalin, *Türk Dilleri Araştırmaları Festschrift in Honor of Talat Tekin*, cilt 18, İstanbul 2008, s. 393-411.

Sümer, Faruk, "Kaçarlar", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 24, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, s. 51-53.

Şavk, Ülkü Çelik, *Ali Şir Nevayi: Leyli vü Mecnun (Gramer-Metin-Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

Şavk, Ülkü Çelik, *'Ali Şir Nevayi: Leylī vü Mecnūn*, 2. baskı, TDK, Ankara 2011. **LM**

Şemsi, Parsa, *Ali Şir Nevaî Hamse: Hayretü'l-Ebrar*, Özbekistan Fenler Akademisi, Taşkent 1970.

Şemsiyev, Parsa, İbrahimov, Sabircan, *Ali Şer Nevaiy Asarlari Lugati*, Taşkent 1972. **Şemsiyev**

Şen, Mesut, *Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur: Bâburname Giriş-Metin (Kâbil Ve Hindistan Bölümleri)-Açıklamalı Dizin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993. **TB**

Şeyh Süleyman Efendi, *Lügat-i Çağatay ve Türki-yi Osmani*, I. cilt, Mehran Matbaası, İstanbul 1298. **SL**

Şirazi, İbn-i Yusuf, *Fihrist-i Kitabhane-yi Medrese-yi Ali-yi Sipehsalar*, cilt 2, Çaphane-yi Meclis, Tahran ş.1318.

Taş, İbrahim, "Şeybānīler Dönemi Çağatayca Ḳur'ān Tefsiri'nin Sözvarlığı Üzerine Notlar", *International Journal of Central Asian Studies*, cilt 14, 2010.

Tavkul, U., *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara 2000. **Mlk.Tr**

TDK, *Derleme Sözlüğü*, cilt I-IX, 2. baskı, TDK, Ankara 1993. **Derleme**

TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 2009. **Tr.Tr**

Tekin, Gönül Alpay, *'Alī Şir Nevāyī Ferhād ü Şīrīn: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara 1994. **FŞ**

Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S., *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Ankara 1995. **Trkm.Tr**

Tekin, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, Ankara 1995.

Tekin, Talat, “Ana Türkçede Z'leşme ve Ş'leşme”, *MakalelerII*, Öncü Kitap, Ankara 2004, s. 598-612.

Tekin, Talat, *MakalelerI*, TDK, Ankara 2013.

Temir, Ahmet, “Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler”, *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi,* cilt 13, sayı 1-2, 1955, s. 1-25.

Temir, Ahmet, *Moğolların Gizli Tarihi*, 2. baskı, TTK, Ankara 1986. **MGT-Temir**

Terbiyet, Muhammet Ali, *Danişmendan-ı Azerbaycan*, hzl. Gulamriza Tabatabai Mecd, Sazman-ı Çap ve İntişarat-ı Vizaret-i Ferheng ve İrşad-ı İslami, Tebriz ş.1378.

Thury, Jozef, “Orta Asya Türkçesi Üzerine Tetkikler”, çev. Ragıp Hulusi, *Milli Tetebbular Mecmuası (Müdür: Fuad Köprülü)*, cilt 1, sayı 2, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1906, 1331 (1915), s. 207-233.

Thury, Jozsef, *A “Behdset-ül-Lugat” Czimü Csagataj Szotar*, Budapest 1903.

Thury, Jozsef, *Behçet-ül-Lügat Adlı Çağatay Lügati*, 1903, çev. Hüseyin Namık Orkun, TDK Ktp., nr. Etüt/64 ve Etüt/64-a.

Tietze, A., *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt 1, Simurg, İstanbul 2002.

Tietze, A., *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt 2, Wien 2009.

Toparlı, Recep, Çögenli, M. S., Yanık, N. H., *el-Kavânînü'l-Külliye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, TDK, Ankara 1999. **KK**

Toparlı, Recep, Çögenli, M. S., Yanık, N. H., *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, TDK, Ankara 2000. **TA**

Toparlı, Recep, Ilgın, Ali, *Mehmet Sadık: Üss-i Lisān-ı Türkī*, TDK, Ankara 2006.

Toparlı, Recep, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn*, TDK, Ankara 1992. **İM**

Toparlı, Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (2. baskı), TDK, Ankara 2007. **Kıpçak**

Tören, Hatice, *Ali-Şir Nevayi, Sedd-i İskenderi: Metin İnceleme-Dizin (2 cilt)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

Tören, Hatice, *'Alī Şir Nevāyī Sedde-i İskenderī: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara 2001. **Sİ**

Tuna, Osman N., “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler, *Türkiyat Mecmuası*, XVII, İstanbul 1972, s. 209-250.

Tuna, Osman N., “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul 1976, s. 231-314.

Tural, Güzin, *Ali Şîr Nevâyî, Seb‘a-i Seyyâre Metin-Dizin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993. **SS**

Türk, Vahit, *Ali Şir Nevâyî: Nazmü'l-Cevâhir (Hz. Ali'nin Hikmetleri)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2006. **NC**

Türkay, Kaya, *Ali Şir Nevayi Bedayi‘u'l-Vasat (İnceleme-Metin-Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988.

Türkay, Kaya, *‘Alī Şīr Nevāyī: Bedāyi‘u'l-Vasaṭ Üçünçi Dīvān*, TDK, Ankara 2002. **BV**

Türkmen, Erkan, “Hindistan Kütüphanelerinde Bazı Türkçe Yazma Eserler”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, cilt 23, 1985, s. 479-499.

Ünlü, Suat, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim, Konya 2013.

Üstadi, Rıza, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Medrese-yi Hüccetiyye-yi Kum*, Çaphane-yi Mehr Üstüvar-ı Kum, Kum 1354.

Üstadi, Rıza, *Fihrist-i Nüshaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Medrese-yi Feyziyye-yi Kum*, cilt 2, Bahş 3, Çaphane-yi Mehr-i Kum, Kum h.1396.

Vambery, Armin, *Abuska Csagatajtörök Szogyüjtemeny* [Abuşka Çağatay Türkçesi Söz Derlemesi], Macar İlimler Akademisi, Pest 1862.

Vambery, Herrmann, *Čagataische Sprachstudien* [Çağatayca Dil Araştırmaları], Leipzig 1867. **Vambery**

Vaṣṣāf, ‘Abdu'llāh, *Tārīḫ-i Vaṣṣāf (Ferheng-i Vaṣṣāf bölümü)*, İran-Tahran Meclis Ktp., Sebt nr. 2221 taş basması (Bombay, h. 1269). **FV**

Vaṣṣāf, ‘Abdu'llāh, *Tārīḫ-i Vaṣṣāf*, İran-Tahran Meclis Ktp., Sebt nr. 2221 taş basması (Bombay, h. 1269). **Vassaf**

Yaman, E., Mahmud, N., *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK, Ankara 1998. **Özb.Tr**

Yıldırım, Talip, *Hüseyin Baykara Dīvānı: İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Hat, İstanbul 2010. **HBD**

Yudahin, K., *Kırgız Sözlüğü*, çev. Abdullah Taymas, TDK, Ankara 1988. **Krgz.Tr**

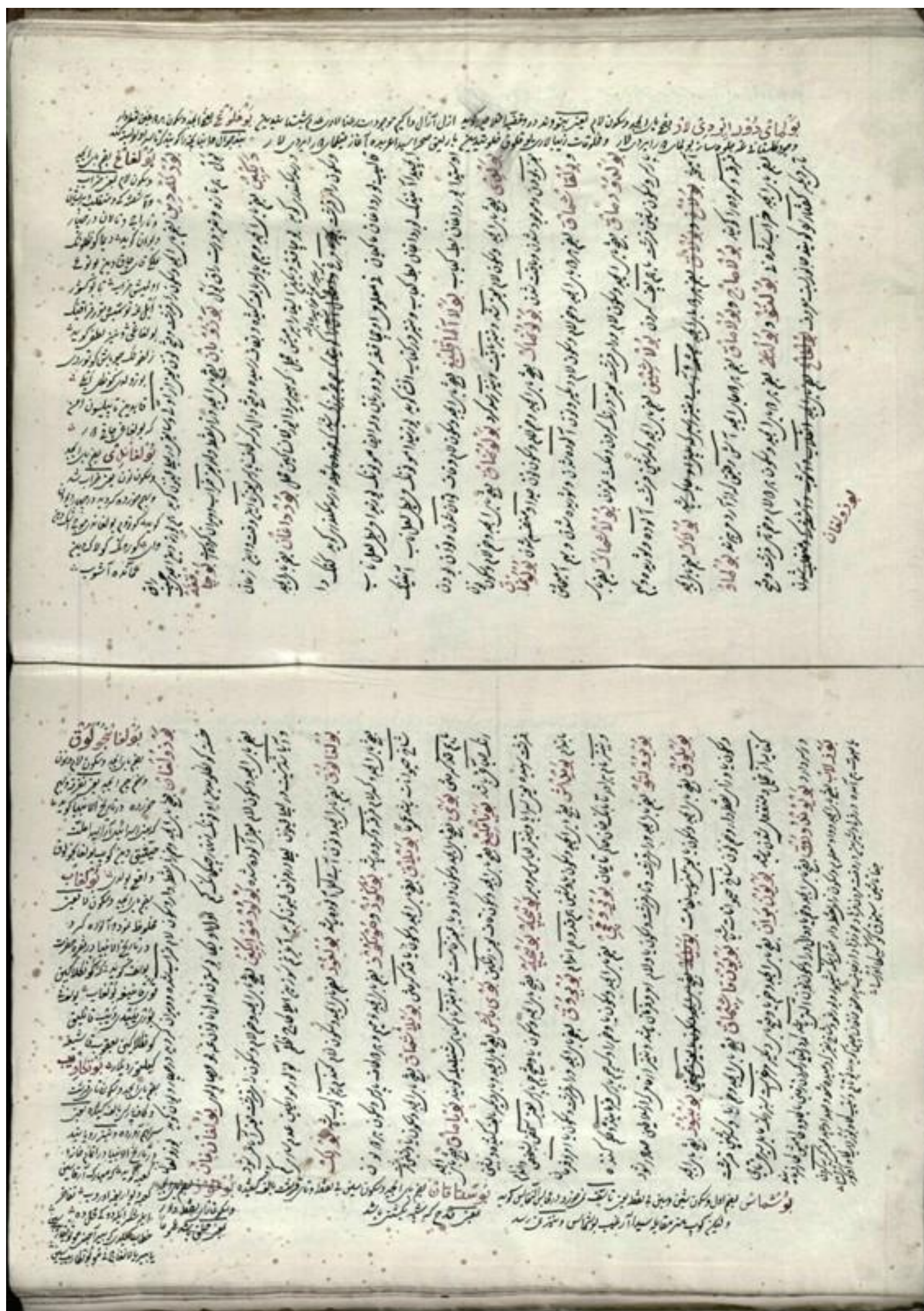
Yücel, Bilal, *Bâbür Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1995. **BD**

Zabeti, Nasrin, *Muḥammed Bin ʻAbdu'ṣ-ṣabūr-ı Ḫoyī, Ḫulāṣa-ı ʻAbbāsī*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

Zenker, Jules Theodore, *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch (Dictionnaire Turc-Arabe-Persan)*, cilt I-II, Leipzig 1866-1876. Zenker

EKLER

Nüshaların Tıpkıbasımından Örnekler

TÜ: İran-Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. B-150 (Etrākiyye)

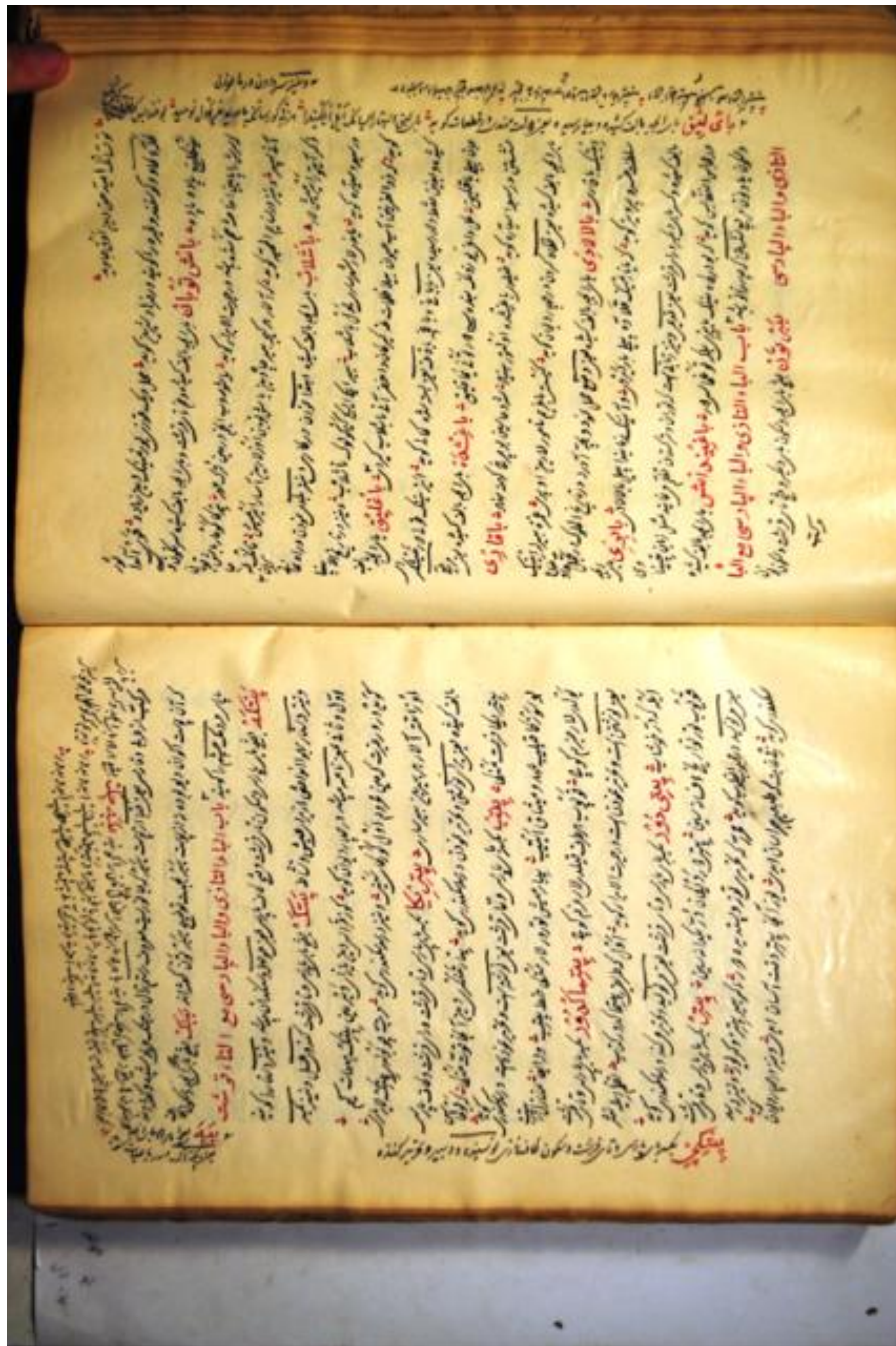
تنکری حقی آلنیدا آیتوردا سین اندام بیزا **آریب** بکسر رای قرشت وسکون یا
یعنی پاک شده است در چهار دیوان کوید یار عکسی نینک اولوب جلوه کهی کیشی کیم
خاطر مرآتی آریب ونیز در لیلی مجنون کوید ایتی که زحمتی دین آریب اعضا سو خراشید
قیزاریب **الداقوج** بسکون لام وجیم ابجد چاپلوس وفریبنده را کویند **آسابقود**
باسین بی نقطه وبای ابجد رسیده کوسفندی که درست پخته باشند در سد سکندری
در مذمت اصراف ومطلف کوید بیرا والنیغه خان چوکلنور کا سبن کیشی بیر ولی اون
قوبی اولنورکا سبن **آبریج** بسکون هر دو یا وجیم ابجد شتر بوغور که دو کوهان دارد
آینوربدا بسکون هر دو یا وضم تای قرشت وکسر را یعنی در وقت کفتن وتقریر نمودن
در فرهاد شیرین کوید اکرچه آیتوریدا رنج تاپتینک ولی کوردکیم نی تیکلبغ کنج تاپتینک
آفادا با رای قرشت میل بیقیدی را کویند در چهار دیوان کوید
آقارا باشلادی باش وتوکالا باشلادی تیش سفر تدارکی قیل قیل که توشدی باشینکا ایش
آزیغب بکسر زای نقطه دار وسکون یا وبای ابجد یعنی راه غلط رفته است
آرتیلیب بسکون رای قرشت وکسر تای قرشت یعنی جستن کرده
وخیز نموده ونیز زیاد وفراوان شده است در فقره خیل وحشی وموره ها در سد سکندری
کوید یوزلور د یول روم عزمی قیلیب تنکیز ایلا بان قطع تاغ آرتیلیب
ونیز در چهار دیوان کوید یوکورور هر کیم یکیم کا آرتیلیب بیر قطره باش
شوخ یاشلار دیک که اوینارلار چوبوق مرکب قیلیب **الداراتیب** بسکون لام ورا

قرشت بالف

M1: İran-Tahran Milli Ktp. Nüshası, nr. F-1835 (Luġat-ı Etrākiyye)

یعنی کاسهٔ شراب که در وقت سواری نوشند ونیز بمعنی نام دارد در فرهاد وشیرین کوید کیل
ای ساقی که او تقی عیش چاق منکا توت ایمدی آنلا نور ایاغی آنق بکسر نون وسکون
قاف چوب چهار پره است که با او ضرف ماست برهم میزنند آجیشماق بکسر جیم پارسی
وسکون یا وشین قرشت شکفتکی وخرمی وانبساط آجیتماق بکسر جیم ابجد وسکون یا
وتای قرشت یعنی تلخ کردن وسوزناک شدن زخم وجراحت آجیماق بکسر جیم ابجد یعنی
تلخ شدن آجیغتورماق بکسر جیم ابجد وسکون یا وعین نقطه دار وضم تای قرشت
یعنی کرسنه کردن آیاماس بایای بالف کشیده یعنی احتیاط نمیکند در چهار دیوان کوید
کونکل اوتی بیله رخمین کوروبن رحم ایتکای اورین چوداغ والف دین آیاماس اول بی
باك آیریلمیش بسکون یا ویای دیکر ولام یعنی جدا شده است در سد سکندری کوید انا
چو واقف بولوب حالیدین کری رستم آیریلمیش اول زال دین آلقیش بسکون لام
ویا وشین قرشت بمعنی دعا وثنا ونیاز در چهار دیوان کوید لینك بوخسته غه بو چون تکلم
ایتمادی ایش کرینر سوکونج بیله حاصل ایتسه یوز آلقیش آقیزمیش بسکون یا وزای
نقطه دار وشین قرشت یعنی ریخته است وجاری کرده است در چهار دیوان کوید قایدا
بولسون اویقوکیم آقیزمیش اویقوخیلینی تینما یین آقغان سرشکیم سیلی دین سوکیجه لار
~~آبکش بسکون باو ابجد وفتح کاف تازی کنایه از برکهای برك درختان که برین مربع در برك~~
~~ظاهر است لعت پار سواست چون تالیغات بود بقلم آمد در چهار دیوان کوید باقما اصغر برك اوزاهیان~~
~~تیزاغان آبکش زعفران یوز اوزه باق اشك خونبار یم ساری~~ آغنامیش بسکون عین نقطه دار

M2: İran-Tahran Milli Ktp. Nüshası, nr. F-1836 (Behcetü'l-Luğat)

İH: İran-Kum Merkez-i İhya-yı Miras-ı İslami Ktp., nr. 4343 (Meḳalīd-i Türkiyye)

ML: İran-Tahran Melik Milli Ktp., nr. 396/1 (Meḳalīd-i Türkiyye)